[illegible]

b[illegible] ... bus [illegible]

d. a. Decius fortunam qui in na-
scendo meruit. suffragiis [illegible]

[illegible] ... post hanc [illegible]

c. a. Omnis quidam [illegible]
sanguinis [illegible]

[illegible]

Quintilianus [illegible]

[illegible]

D A White
Aug. 1 1839

Diese Ausgab sine loco et año, ist rar –

S. a. sämtl. schriften Lamy in fol. gedrukt Amstelodami IX. Volum. 1671. Editio praestantissima, splendidissima et rarissime in nostris oris obvia. Vogt. Bibl. T. 1. p. 46.

IOANNIS CALuini opuſcula omnia in vnum volumen collecta.

Indicem post præfa[tionem] exhibet

Quibus acceßit libellus nūc primùm editus, De æterna Dei prædeſtinatione, aduerſus Albertū Pighium Campenſem, & Georgium Siculum.

Locorum ſacræ Scripturæ in his opuſculis obiter interpretatorū index.

Alteri editioni a Th. Beza A° 1576 publicatæ
& Illustriss: Guilhelmo Auraico dicatæ accessere

Confeßio Gallic. Ecclesiarum Ao. 62.
Interim adultero-germanum. Ao. 1547.
Responsio ad versipellem mediatorem. Ao. 1561.
Siue libellum Caßandri & Balduini.
Ad Balduini convitia Ao. 61.
Gratulatio ad præcentorem Lugdunensem.
Conciones e Gallico.
Confutatio cuiusdam Hollandi.
Defensio contra Servetum. Ao. 54.
Contra Valentinum gentilem. Ao. 61.
Responsio ad Blandratum. Ao. 58.
Fratres Polonos Ao. 63.
Contra Castellionem de Prædestinatione. Ao. 54.
Defensio contra Westphalum. Ao. 57.
Contra Heshusium. Ao. 61.
In Senecæ de Clementia Commentarius. 1532.

NICOLAVS GALLASIVS PIIS LE-
ctoribus S.

Quum hactenus quamplurima & veterum & recentioru authorum scripta hominum incuria perierint, quæ maximum nobis fructum adferre potuissent: nos profecto, extremis hisce teporibus, quibus magnæ grauésque calamitates imminent, diligentiores esse oportet in conseruandis thesauris quibus Dominus Ecclesiam *suam locupletauit: nisi admodu ingrati esse velimus.* Ac *sedulo occurredum est fraudibus sathanæ, qui hæc nobis eripere, atque è medio tollere modis omnibus conatur, vt iteru iactatis erroru seminibus, nos inermes atq; incautos facilius opprimat.* Nemini *enim, nisi cæco, perspicuu non est quid superioribus seculis acciderit, & quàm latè grassata sit superstitio & impietas, quu sublatis doctoribus & doctrina, sparsisque tenebris sathan oculos penè omnium incredibili astutia perstrinxit.* N*ullis quidem artibus efficere potuit vt sacræ literæ interirent: sed ita ab earum lectione & vera interpretatione auerterat omniu animos, vt fabulis & mendacijs potius quàm veritati locus esset: vanísque & friuolis quæstionibus potius quàm solidæ scripturæ tractationi, vel ipsi theologiæ candidati incumberent.* I*ta perierat legitimus verbi vsus, ita* Ecclesiæ *administratio & disciplina euersa, ita sacrilega & detestabilia comenta pro veris institutis* Dei *recepta erant.* N*uc quu insigni* Dei *beneficio, sacræ literæ ab impijs eiusmodi comentis vindicatæ suæque puritati restitutæ sint ab ijs quos* Dominus *nostris teporibus aduersus* Antichristi *tyrannidem excitauit: danda est opera vt eoru studia, præclaras actiones, insignésque virtutes imitemur.* Ac *potissimum in id toto animo incumbendum est, vt puritatem doctrinæ tueamur, qua sola cultus* Dei *& religio conseruari possunt.* Q*ua igitur fide & diligentia, qua reuerentia & modestia præstantes hi viri locos sacræ scripturæ tractarint, qua prudetia & dexteritate actus & fraudes aduersariorum detexerint, eorúmque insidias vitarint, quàm scitè monstrarint fucos & fallacias impostorum, quanto pietatis studio accensi errorum monstra oppugnarint, quanta vehementia in* Antichristum *eiúsque mancipia inuecti sint, diligenter nobis animaduertendu est.* Et *quo rariores sunt hæ dotes, eo maiore studio viros qui ijs præditi sunt, & quæ ab ijs proficiscuntur, amplecti debemus: vt attetè diligeterque conteplemur quemadmodu vsi sint gladio verbi, ne inani eius splendore aut sonitu contenti simus.* Porrò *inter veritatis propugnatores qui nostris temporibus excelluerunt, quàm fidelem strenuu, fortem, & inuictu se præbuerit* D. Caluinus,

sic testantur eximia eius scripta, vt alieno praeconio non indigeat. Iam ab ineunte adolescentia simulatque à Deo vocatus est, tanta constantia fidem suam non dictis solùm, sed scriptis etiam ac factis testatam fecit, vt multos, vbicunque versatus est, reliquerit testes eius luminis, quod acceptum à Deo, caeteris quantum in se fuit, communicauit. Quòd si prõpto & alacri animo Dominum vocãtem sequutus est, ac viam semel ingressus, nec lãguori nec ocio se dedidit: quo etiã magis progressus est & grauiores sustinuit pugnas, eo ardentius in hoc instituto perseuerauit. Non referam singula, quae alio loco fortaßis aptiora erunt. Sed haec mihi nunc perstringenda putaui, quò magis perspicuum sit omnibus, non frustra collecta esse in vnum corpus opuscula quae à tanto viro iam ab octodecim annis subinde profecta sunt. Nam maximo vsui erunt ijs exercendis & confirmandis qui ad veritatis propugnationem sese accingunt. Quod vt reipsa experti sunt ij qui studiosè ea legerunt, ita omnes qui eodem studio ducentur, idem experturos spero ac confido. Non leuis autem fuisset iactura, plerosque libros qui hoc opere continentur, interire. quod facilè, vt alijs plerisque, accidisset, si semper excusi seorsim ac sparsi essent. Nã etsi perexigui sunt nõnulli, vberrimos tamẽ fructus pariunt: & doctrinã seculis omnibus accõmodam cõprehendunt. Ac quanuis plerisque haec temporaria videri poßint, doctrinam tamen vtilem ac perpetuam tradunt, qua pij non minus in posterum quàm hoc tempore aduersus Euãgelij hostes muniantur. Nam vt videmus, ea quae Augustinus aliique sancti ac celebres viri olim aduersus idolorum cultores, haereticos, ac seductores scripserunt, nobis hodie maximo vsui esse: ne dubitemus quin hi libri summopere profuturi sint posteris, quibus grauiora profecto bella sustinenda erunt, nec cum vnius tantùm generis hostibus decertandum erit. Noua in dies errorum portenta parit diabolus: vetera etiam renouat atque interpolat, & tam specioso colore tegit, ut nunquam extitisse videantur. Artificia mira excogitat, quibus veritatẽ aut obscuret aut suspectam atque inuisam reddat. Quamobrem his certaminibus exerceri necesse est, vt insidias eius vitare, & fraudulenta consilia detegere poßimus: & quum manus conferendae erunt, forti & inuicto animo obsistamus, ac cõfidamus fore vt Dominus (sicuti admonet Paulus) Sathanã sub pedes nostros breui conterat. Itaque insigne exemplũ in hoc praestanti Ecclesiae pastore nobis proponitur, qui cum varijs hostibus saepenumero congressus est. Nec enim vnius generis hostes negociũ nobis facessunt. nunc ab exteris impetimur, nũc à domesticis, hoc est ab ijs qui nostri videri volũt, quum tamen alienißimi atque inimicißimi sint. Qua-

lem se aduersus exteros & apertos hostes gesserit noster Caluinus, vt nunc insolentem Pighij arrogãtiam cohibuerit, nunc putidas Sadoleti blãditias & calumnias diluerit, nunc Sorbonicos censores conuicerit inscitiæ & impudentiæ suæ, nunc Concilio Tridẽtino laruam detraxerit: denique vt semper occurrerit insidijs Antichristi, impiæque eius tyrannidi sese opposuerit, ac tãdem vt lenonum eius, hoc est Interimistarũ, laqueos diremerit, hi libri facile indicabunt. Sed cum alijs etiam hostibus non minus perniciosis ei negocium fuit: qui quum veritatis fautores videri velint, errores nihilominus & mendacia admiscent, quibus omnia peruertunt ac corrumpunt. Quemadmodum ij qui ex Anabaptistarum genere exorti nouũ necis genus animis inferebãt: suadentes se hoc modo purgatorij figmentũ sublaturos: ac si error errore tolli posset. Cum ijs primùm Aureliæ congressus, tam apertis Scripturæ testimonijs eorũ deliria cõfutauit, vt statim eorum virus, quod longius serpebat, represserit: atque sic opem tulit multis quorum animi iam ancipiti cogitatione distrahebantur, vt etiam docuerit ea quæ omnibus seculis prodesse, & spem beatæ ac immortalis vitæ cõfirmare possint. Postea quũ videret plurimos quibus nota erat Dei veritas, nihilominus se nefandis impiorum sacris polluere, magísque fortunarũ aut vitæ rationem habere quàm Dei, eos aculeis verbi stimulandos, ac tum priuatim tum publicè excitandos putauit: ne degenerarent tãdem, luménque illud diuinũ quod in animis eorum accẽsum erat, extinguerẽt. Itaque vt quod priuatim sæpius monuerat, publicè quoque testaretur, epistolas duas edidit, quas de hac re ad quosdam amicos ex Italia scripserat: vt quàm detestandum sit corã Deo idololatriæ crimen, omnes intelligerent. Graues tunc auditæ sunt querimoniæ multorũ, qui se ita pungi atque è veterno suo excitari ægreferebant, quasi seuerior ac rigidior erga ipsos Caluinus esset. Sed ijs repugnantibus atque inuitis, tantùm suis exhortationibus effecit, vt plurimi qui fucum Deo sibíque prius faciebant, culpam suam agnoscerẽt, aliámque omnino viuendi rationem ineundam esse faterẽtur, & reipsa Christianos se in posterũ præberent. Alij sibi indulgentes, externum idolorum cultum peruicaciter excusare, atque horrendum scelus vanis coloribus obducere non destiterunt. Quamobrem sæpius ineunda hæc pugna fuit, aliísque libris ostendendum quàm inanes eiusmodi colores essent. Exortum est deinde aliud bellũ aduersus Anabaptistas, quorũ dogmata prius sepulta, rursus emerserant: item aduersus fanaticam Libertinorũ sectam, qua leues quædam nostrorum ac vicinorum mentes abreptæ erant. Horum impietatem ac vesaniam ita patefecit, vt nemo, nisi admodum hebes, ab ijs postea falli

possct. Sed ne longior sim persequendis singulis quæ ad reformandam Ecclesiam, ad imbuendos pia doctrina rudium animos, ad scandala vitanda, ad tolerandam crucem, ad curiosas artes reiiciendas, denique ad conseruandum religionis statum his libris apertè fideliterque docuit, ex eorum lectione quàm vtiles ac fructuosi sint, melius intelliges. Eos quidem pleniores atque vberiores habere potuisses, si iterũ ipse manum adhibuisset: sed quales ab initio prodierunt, nunc etiam extare maluit, quum ijs purè ac perspicuè omnia tractentur. Nec sanè viro grauissimis rebus occupato importuni esse voluimus, vt ea rursus tractaret quæ iã fidelissimè tradidisset. nam maiora in dies ab ipso expectamus. Accessit etiã hisce diebus perutilis ac necessarius liber De æterna prædestinatione, de qua variæ quæstiones tum à leuibus & curiosis ingeniis, tum ab hostibus verbi agitatæ fuerunt. Vix certe ipsum hoc tempore editurus erat, nisi insolẽs male feriati cuiusdam erronis proteruia eum pepulisset. Tantus enim erat omnium Ecclesiarum consensus in hac doctrina, vt eius argumẽti tractatio non admodum necessaria videretur. Sed quũ hic impostor erroribus, quos ex putidis Georgii Siculi & Pighii lacunis hauserat, ecclesiam nostram turbasset, statim obuiam eundum fuit, atque edito vnius manu nostrum omnium consensu, monstrandum quid in hac re pijs omnibus ex Scripturæ authoritate sentiendum sit: vt & vanas quæstiones vitẽt, & æterno Dei consilio tribuãt quod arrogãtes & vani homines impio prætextu detrahere non dubitarũt. Sed in scelerato eorum conatu benignam erga nos Dei prouidẽtiam agnoscamus, qua effectũ est vt maxime prodessent ea quibus isti se maxime nocere posse existimarunt. Nam clariora & illustriora reddita sunt quæ iampridem multas piorum alioqui hominum mentes implicuerant, atque omnino satisfactum iis quorum sanæ ac sobriæ mentes erunt. Peruicaces enim ac morosos aut fastidiosos homines quibus nullæ satisfaciunt vel apertissimæ rationes, nihil est quod moremur. Piis, modestis, placidis ac minime contentiosis hæc omnia scripta sunt, qui si vt integras mentes Deo offerunt, vt ei in obsequium addicant, ita integro & cãdido ad hæc animo accesserint, magnam profecto ex his libellis confirmationem vberrimúmque fructum percipiẽt. Valete.

Geneuæ, pridie Cal. Mart. M. D. LII.

PSYCHOPANNYCHIA, QVA REFELLITUR *quorundam imperitorum error, qui animas post mortem vsque ad vltimum iudicium dormire putant.*

Authore Ioanne C*aluino.*

PRAEFATIO IOANNIS CALVINI *ad amicum quendam.*

QVVM *mecum pridem nonnulli pij viri agerent, & subinde etiam instarent vt publicè aliquid ederem, ad eorum intemperiem compescendam, qui de animarum vel dormitione, vel interitu, imperitè simul ac tumultuosè hodie disputant: nullis tamen hactenus nec precibus, nec flagitationibus cesserã. adeo mihi ab omni contentionis genere abhorrebat animus.* Et *erat tum sane quod excusarem: partim, quia sperabam fore vt ineptum istud dogma statim, nullo subscriptore, euanesceret: aut certe inter pauculos nugatores delitesceret: partim, quòd mihi minime expeditum erat cum ijs manum conserere, qui starẽt ab aduersis partibus: quorum nec castra, nec tela, nec subterfugia noueram.* N*ondum enim quicquam ad me perlatum erat, præter murmura & raucos strepitus: vt congredi cum ijs qui in arenam nondum prodierant, nihil prorsus aliud videretur, quàm aërem clausis oculis verberare. At de successu longe aliter accidit quàm speraueram. Siquidem blaterones illi tanta strenuitate in partes suas incubuerunt, vt aliquot iam hominum millia in eãdem secum insaniam traxerint.* Et *ipsum etiam malũ (vt video) incruduit. quidam enim principio confusè garriebant, mortuorũ animas dormire: neque definiebant quid per somnũ vellent intelligi.* E*merserunt postea* ψυχοκτόνοι *isti, qui prorsus eas iugulant, sed sine vulnere.* I*llorum quidem errorem non ferendum, horum verò insaniam grauiter coercendam existimo. vtrosque nec ratione, nec iudicio niti.* V*erùm id alijs persuadere nõ ita facile est: nisi vanitatem palàm, & (quod dicitur) in os refellam: quæ non nisi in eorũ scriptis deprehenditur.* D*icuntur autem suas nugas nescio quibus schedulis ventilare, quas mihi necdũ videre contigit.* T*antùm ab amico notulas quasdã accepi: quibus perscripserat quæ vel ex ore loquentium excipere illi cursim licuerat, vel vndecunque colligere. Altera igitur excusatio quanquã ex dimidia parte sublata est, ob notulas: ex altera tamen mihi nunc quoque superest.* V*erùm quũ illis susurris, & qua maxime pollent, garrulitate, clanculum se insinuãtes, non pauciores suo*

errore illaqueet, quàm si excusis libris publicè cursitarent: causã mihi habere non videor quin veritatis proditor dicar, si in tanta necessitate taceam ac dissimulem. Certè quando permagnum operæ meæ vsum imperitioribus & minus exercitatis fore confido, nõnullum etiam & mediocriter eruditis, qui hoc argumentum leuius attigerint: non dubitabo apud bonos omnes deponere fidei meæ rationem: non illam quidem fortassis satis instructam omnibus & machinis, quibus impetum in hostem faciat, & præsidiis, quibus arceat: sed non penitus exarmatã. Quòd si per eorum importunitatem licuisset, qui hæc somnia in vulgus spargunt, libens abstinuissem me ab hoc genere certaminis: quod non tantum fructus refert, quantum insumit operæ: quum præsertim hac in parte valere existimarem Apostoli *exhortationem, siquando vsui foret, vt ad sobrietatẽ sapiamus.* Et *quanquam isti, quam optamus sobrietatem, nobis non permittũt: modicè tamẽ, aut etiam intra modum differam.* Atque *vtinam inuenta esset alia ratio, quæ malũ hoc plus nimio pullulascens maturè recideret: ne, velut cancer, magis ac magis in dies serpat.* Neque *tamen nunc primùm nascitur. Siquidem legimus* Arabicos *fuisse quosdam huius dogmatis authores: qui iactarent animam cum corpore vnà emori, in die iudicii vtrunque resurgere.* Et *aliquanto pòst tempore,* Ioannem *episcopum* Romanum, *quem schola* Parisiensis *ad palinodiam adegerit.* Verùm *seculis aliquot sopitum, nuper per aliquot ex* Anabaptistarum *fæce excitatum, scintillas emisit.* Hæ *verò longè latéque peruagatæ, iustas faces accenderunt: quæ vtinam pluuia illa volũtaria, quam* Dominus *hæreditati suæ segregauit, primo quoque die extinguantur.* Agam *autem citra vllius odium, citra priuatam cuiusquam contumeliam, denique citra cõuitiandi procacitatem, vt iure nullus queri debeat se læsum aut leuiter etiam offensum esse.* Quanquam *spectare hodie aliquos licet, insania carpendi, mordendi, sugillandi libidine æstuantes, quos si summo digito attingas, flebiliter deplorant scindi vnitatem* Ecclesiæ, *violari charitatem.* His *responsum sit, primùm, nullam nos agnoscere vnitatem, nisi in* Christo: *nullam charitatem, nisi cuius ipse sit vinculum.* Esse *ergo hoc caput cõseruandæ charitatis, vt fides nobis sancta atque integra maneat.* Deinde, *nulla charitatis offensione hanc disputationem transigi posse: modò tales aures afferant, qualem ego linguam afferre statui.* Tibi *autem, ornatissime vir, hanc lucubratiunculã nuncupare, cum multis nominibus visum est: tum hoc præsertim vno, quod inter istos vanarum opinionum tumultus, quibus spiritus vertiginis* Ecclesiæ *quietem exagitãt, firmum te ac integrum summa prudentia ac moderatione consistere perspicio.*

Eufe. Eccl. hift. l. 6. c. 26. Augu. lib. de Hære. c. 83. in dec. dift. 16. Ioan. 2. de quo Gerf. in fermone pafch. priore.

Aureliæ. M. D. XXXIIII.

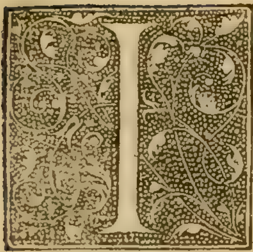
QVVM *disputationem hãc relegerem, animaduerti, quædam inter disserendi cõtentionem, paulo acrius atque etiam asperius esse dicta: quæ aures quorundam delicatulas radere fortasse possent.* Et *quãdo scio nõnullos bonos viros, quibus de hoc somno aliquid in animum instillatum fuerit, vel nimia credendi facilitate, vel ignorantia scripturæ, qua ad resistendum, pro tempore, non fuerint satis armati: in eorum offensionem (quoniam non peruicaciter peccant, nec maliciosè) quoad per eos liceat, nolim incurrere.* V*olui igitur hìc commodùm eos præmonere, qui tales sunt, ne quicquam in contumeliam suam trahant: sed quoties aliqua dicendi libertate euehor: sciant me agere cum nequissimo illo* A*nabaptistarum grege (è quorum scatebris hæc primùm, vt dixi, aqua profluxit) qui nec sic quidem pro meritis suis tractantur.* C*um quibus sic pugnam insti tui, vt si in posterum obluctentur, sensuri sint, si non valde peritum, certe constãtem veritatis defensorem: & vt mihi audeo de gratia* Dei *promittere, inuictum.* Q*uanquam nec cõtra eos, nisi modicè, bilem effudi: vt qui ab omni procacitate & loquendi petulantia perpetuò abstinuerim: sícque ferè vbique stilum temperauerim, vt docendo esset aptior, quàm cogendo: trahere tamẽ posset eos qui duci nolint.* O*mnes certè in viam reducere magis quã incessere, animus fuit.* L*ectores autẽ, siqui futuri sunt, hortor & obtestor per nomẽ* Dei *&* D*omini nostri* I*esu* C*hristi, vt integrũ iudiciũ ad legendũ adferãt, & animũ, quasi paratã veritati sedẽ.* S*cio quantũ gratiæ habeat nouitas ad demulcendas quorundã aures.* S*ed debemus cogitare, vnam esse vocẽ vitæ: quæ est ex ore* D*omini.* H*uic vni patere debere aures nostras, quũ de doctrina salutis agitur: cæteris omnibus clausas esse. illius, inquam, verbũ nõ nouũ est: sed quod fuit à principio, est, & semper erit.* E*t quàm errãt, qui verbũ* Dei*, peruerso vsu & ignauia desitũ, quũ in lucem redit, nouitatis nomine infamãt: tã peccant in alterã partẽ, qui, velut arũdines, quouis vento impellũtur: imò ad quãlibet leuem auram nutãt & inflectũtur.* A*n hoc est* C*hristum discere, quibusuis doctrinis, etiam veris, sine verbo* D*ei aurem accõmodare?* S*i accipis vt ab homine: nõne & mendacia eadẽ facilitate hauries?* Q*uid enim homo suum habet, nisi vanitatẽ?* A*t non sic illi, qui quũ recepissent verbum, scrutabantur scripturas, an hæc ita se haberent. præclarum exemplũ, si quidẽ imitaremur: verùm nos nescio qua desidia, seu potius contẽptu, verbum* D*ei recipimus.* V*t quũ tres syllabas didicerimus, statim opinione sapiẽtiæ turgeamus, & tãtum non crepemus, nobis diuites ac reges.* H*inc tam multos videas, qui in omniũ seculorũ ignorantiam*

tragicè vociferãtur, nõ minus ipsi indocti. sed quid facias? Christiani videri volũt, & dicũtur: quia aliquot capita locorũ communiũ delibarunt. & quũ nescire aliquid pudeat, de omnibus cõfidentissimè, quasi ex tripode, respõdent. Hinc rursum tot schismata, tot errores, tot fidei nostræ scãdala. qua occasione nomen ac verbum Dei blasphematur inter impios. Tandem (quod est caput mali) dum obstinatè tueri pergunt, quod semel temere effutiuerunt: tum oracula Dei consulunt, ex quibus errorum suorum patrocinia quærãt. Ibi, Deus bone, quid non inuertunt? quid non deprauãt atq; corrũpunt? vt ad sensum suũ, nõ dico inflectãt, sed vi incuruẽt. Scilicet verè dixit Poeta, Furor arma ministrat. Hæccine est discẽdi via? versare ac volutare scripturas, vt libidini nostræ seruiãt? vt sensui nostro subiiciãtur? quo nihil est stolidius. O sonticam pestem, & certissima zizania inimici hominis: quibus vult obcæcare verũ semẽ. Et adhuc miramur vnde tot sectæ inter eos qui primùm nomen Euãgelio dederãt, ac
Mat. 21. d. 43. *renascenti verbo? Equidẽ terret me dira illa denũtiatio, Auferetur à vobis regnũ Dei, & dabitur genti facienti fructũ eius. finem hîc conquerẽdi faciam. Nam longũ volumen conscribendũ sit, si in hanc temporũ peruersitatem ad iustũ modũ declamare libeat. Nos verò, fratres, tot exemplis moniti, vel sero tandẽ sapiamus. Pendeamus semper ex ore Domini: & nequid ad eius sapientiã addamus aut admisceamus de nostro: ne, velut fermentum, totam massam corrumpat, & salem etiã ipsum, qui in nobis est, infatuet. Præstemus nos Domino quales vult habere discipulos: pauperes, sapientiæ nostræ inanes & vacuos: discendi auidos, sed nihil sciẽtes, aut etiã scire volẽtes, nisi quod ille docuerit: quicquid est exoticũ, non secus ac præsentissimũ venenum, fugiẽtes. Volo autẽ & ijs occurrere, qui consiliũ meum reprehendent: quòd de re nihili concitem ingentes pugnas, atque istæc leptologemata cruentis dissidijs decidam. non enim desunt qui sic me accipiant. His responsum sit: quũ ex professo tentatur Dei veritas: nullo modo ferendũ esse, ne tantillũ quidem ex ea delibari. Nec rem esse nihili aut cõtemnendã, videre tenebris diaboli extingui Dei lucẽ. Deinde, maioris momenti esse hanc causam, quã à multis credatur. Neque tamen (vt falsò interpretantur) ad cruorẽ vsque dissidet, qui aliorum erroribus non acquiescit. Reprehẽdi eorũ curiositatẽ, qui has quæstiones, reuera nihil aliud quàm ingenij tormenta, exagitarẽt. Postquã autem mouerunt hanc camarinam: reprimenda est eorũ temeritas: ne supra veritatẽ inualescat. Id an effecerim, nescio, volui certe: & quod optimũ habui, dedi. Alij, siquid melius habeant, in communẽ bonum conferant.*

Basileæ. M. D. XXXVI.

LIBRORVM HOC VOLVMINE
contentorum ordo & catalogus.

QVAE CONDITIO ET VITA animarum post hanc vitam.

N HAC DISPVTATIONE expolienda, vt non multum à me studij ponetur, ita dabitur opera, quò sensum meum quàm simplicißima perspicuitate, explicatum habeant lectores. Et sanè quacunque de re instituatur disputatio, cum vbique plurimùm refert, rem ipsam quæ agitatur, & scriptori probè perspectam esse, & lectori perspicuè definitam: ne aut ille suos fines transiliat, ac lõgius oratione euagetur: aut hic in ipso disputationis campo, sine certa via aberret: tum id verò præsertim in omni controuersia diligenter obseruandum: quando hîc non docendi solùm habenda cura, sed cum aduersario negotium est, qui certè (vt ferè sunt hominum ingenia) nec vinci se vnquam patietur, nisi inuitus: nec victum se fatebitur, quandiu cauillando, restitando, tergiuersando, ludere ac delicias facere poterit. Hæc autem optima premendi, stringendíque aduersarij, ne quâ elabatur, ratio est: si controuersiæ caput ita designatè dilucidéque explices, ac in medium proponas, vt, quasi in rem præsentem, manu consertum vocare possis. De hominis ergo anima nobis certamen est, quam alij fatentur quidem esse aliquid: sed à morte, ad iudicij vsque diem, quo è somno suo expergefiet, sine memoria, sine intelligentia, sine sensu dormire putant. Alij nihil minus quàm substantiam esse concedunt: sed vim duntaxat vitæ esse aiunt, quæ ex spiritu arteriæ, aut pulmonum agitatione ducitur: & quia sine corpore subiecto subsistere nequit, ideo vnà cum corpore interire & euanescere fingunt, donec totus homo suscitetur. Nos verò & substantiam esse ipsam contendimus, & verè post corporis interitum viuere, sensu videlicet & intelligentia præditam: ac vtrunque euidentibus Scripturæ testimonijs nos probaturos recipimus. Valeat hîc quicquid est humanæ prudentiæ: quæ multa quidem de anima cogitat, nihil tamen certum percipit. Valeant philosophi: quibus, cùm in omnibus penè rebus solenne sit, nec finem, nec modum facere dissensionibus, hîc ita inter se rixantur, vt vix duos testes habiturus sis, in quacunque tandem opinione acquiescas. De animæ facultatibus præclarè aliquot locis Plato: argutißimè autem omnium Aristoteles disseruit. Verùm quid sit anima, & vnde sit, frustra ab ijs & vniuersa omnino sapientum natione quæras, quanquam multò certè & prudentius & syncerius senserunt, quàm isti nostri, qui se Christi discipulos esse gloriantur. Prius tamen quàm longius progredimur, ansa logomachiæ præcidenda, quam arripere ex eo possent, quòd nunc spiritum & animam promiscuè vocabimus id, de quo nunc nobis controuersia est: interdum, vt diuersa, distinctè enuntiabimus. Nam hic est vsus Scripturæ, dare his verbis varias acceptiones: quarum plerique dum nullam habẽt rationem, vt quæque prima sibi occurrit, eam mordicus tenẽt, & pertinaciter defendunt. Aliquoties legerunt animam pro vita: id perpetuum putant, & acerbè confirmant. At si quis contrà obijciat versum Dauidis: Anima eorum in vita benedicetur: interpretabuntur vitam in vita benedici? Similiter si locus ille ex Samuele proferatur: Per vitam tuam, & per vitam animæ tuæ: an istis verbis nihil significari dicent? Nos itaque scimus, animam sæ-

psal.48.
2.Sam.11.

psal.118. pißimè pro vita poni, vt in istis locis: Anima mea in manibus meis. Itē, Quàre
Iob.18. Matt.5. lacero carnes meas dentibus meis, & animam meam porto in manibus meis? Itē,
Luc.12. Nónne anima pluris est quàm esca? Item, Stulte, anima tua hac nocte repetetur abs te. Et similibus, quos isti animicidæ semper in ore habent. Nō tamen est, quòd sibi inde tantopere placeant: siquidem animaduertere debebant, illic metonymicè, animæ nomē, pro vita vsurpari: quòd anima, causa sit vitæ, quodq́ue vita cōstet anima: quam figurā inter elementa pueri quoque perdiscunt. Quis verò non miretur tantam hominum cōfidentiam, qui & sibi de se magnum aliquid persuadeant, atque alijs etiā videri velint, qui tamen docendi sunt tropos & loquendi schemata? Scimus & pro voluntate seu desyderio accipi, non absimili ratione:
1.Reg.18. nempe, quia voluntatis & desyderij sedes est. Quo sensu dicta est anima Iona-
Gen.34. thæ, conglutinata animæ Dauidis: & anima Sichem adhæsisse cū Dina, filia Ia-
Acto.4. cob: & Lucas dicit, multitudinis credentiū fuisse cor vnum, & animam vnam.
psal.102. &.103. Quis verò non videat istis hebraismis multā vim inesse? Benedic anima mea Do
Luc.1. mino. Magnificat anima mea Dominū. Dic animæ meæ, salus tua ego sum: plusq́ue nescio quid exprimi, quàm si dictum esset, sine adiecto, Benedic dominū, Magnifico Dominū, Dic mihi, salus tua ego sum. Aliquādo simpliciter pro homine animato. Vt, cùm dicuntur septuaginta sex animæ descēdisse cum Iacob in AE-
Gen.49. Eze.28. gyptū. Item, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Anima quæ declinauerit ad
Leuit.20. magos & ariolos, morte morietur, &c. Nonnunquam & flatū vocari, quo spirāt ac respirant homines: in quo vitalis corporis motus residet. Quomodo hos lo
2.Sam.2. cos accipio: Anxietas apprehendit me, etiamsi tota anima mea adhuc in me est.
Acto.20. Et, Anima eius in ipso est. Et, Reuertatur anima pueri intra viscera eius. Quin
1.Reg.17 & eadē loquendi forma, qua vulgò dicimus animā efflari & expirari, Scriptura
Gen.35. animam egredi dicit. Vt de Rachel: Egrediente autē anima (nam ipsa moriebatur) vocauit nomen pueri, Ben-oni. Scimus spiritum esse flatum ac ventum, & hac ratione vocari à Græcis frequētius πνεῦμα. Scimus, pro re vana & nihili vsur
Iesa.26. pari apud Iesaiā. Concepimus & parturiuimus, & peperimus spiritū: sæpißimè
Gal.5. verò, quod ex spiritu Dei regeneratū est in nobis. Nā cùm Paulus scribit, spiritum concupiscere aduersus carnem: non intelligit, animam pugnare cum carne, aut rationem cū cupidine: sed animā ipsam, quatenus à Spiritu Dei regitur, secum luctari, quatenus adhuc spiritu Dei vacua est, suisq́ue cupiditatibus addicta. Scimus, dum simul iunguntur, per Animā, voluntatē designari: per Spiritū verò, intellectū. Sic loquitur Iesaias, Anima mea desyderauit ad te in nocte: sed &
Iesa.25. 1.The.5. in spiritu meo intra me vigilabo ad te. Et Paulus, cùm precatur vt Thessalonicēses integro sint spiritu, & anima & corpore, ita vt in nullo poßint culpari in aduētu Domini nostri Iesu Christi: hoc enim vult, vt recta omnia cogitēt & velint, nec mēbra sua exhibeāt arma iniquitatis peccato. Eodē pertinet, quod scribit
Hebr.4. alibi Apostolus: sermonem Dei viuum esse, & penetrantiorem omni gladio ancipiti, pertingentem vsque ad diuisionē animæ & spiritus compagúmque, & medullarum, discretorem cogitationum cordis. Quanquam in hoc postremo loco, nonnulli per Spiritum, malunt intelligere essentiam illam, cui inest ratio ac voluntas, de qua nunc disceptamus: per Animam autem, vitalem motum, & sensus quos philosophi superiores & inferiores vocant, id est, ὁρμὰς καὶ αἰσθήσεις. Verùm cùm vtrunque plurimis locis essentiam immortalē, quæ in homine vitæ causa est, signifi-

significet, non rixandi causas captent ex nominibus, sed rem ipsam percipiant, quocunque significetur nomine. Id verò quàm verum sit, nunc doceamus.

INcipiemus autẽ ab ipsa hominis creatione, in qua perspiciemus, qualis ab initio factus fuerit. Sacra historia nobis, ante creatum hominem, commemorat Dei consilium de faciendo ipso ad imaginem & similitudinem suam. Quæ verba de corpore nullo modo accipi possunt. In quo, tametsi mirabile opus Dei, præ cæteris corporibus creatis, apparet, nulla tamen eius imago effulget. Quis enim hæc loquitur? Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrã: nempe, Deus, qui spiritus est, qui nulla corporis effigie repræsentari potest. Atqui, vt imago corporea, quæ faciem externam nobis refert, debet ad viuum exprimere omnia lineamenta & omnes ductus, vt ex pictura vel sculptura concipiamus, quæcunque in exẽplari conspici possunt: ita hæc imago Dei debet, sua similitudine, aliquam Dei cognitionẽ in animis nostris informare. Audio quosdã eorum sic nugari, vt dicant imaginem Dei referri ad imperium quod traditum est homini in beluas: quòd homo ea in parte simile aliquid cum Deo habeat: cuius imperium est in omnia. In quẽ lapsum Chrysostomus quoque incidit, dum nimia contentione prouehitur contra insanos anthropomorphitas. Sed Scriptura non patitur sic se eludi. Nã Moses, ne quis in hominis carne hãc imaginem constitueret, prius è limo terræ corpus formatũ narrat, sed nullam imaginem Dei referens. Deinde ait inditum luteo corpori vitæ spiraculum: vt tum demũ eluceret in homine Dei imago, cùm omnibus suis partibus constaret. Quid igitur? dixerit aliquis, an spiraculum illud vitæ, imaginẽ esse Dei putas? Non sanè. Quanquam id cum multis, nec fortasse improbè, dicere poteram. Quid enim, si contendam verbo Dei constitutum discrimen, quo istud vitæ spiraculũ, à beluarum animis distinguatur? Vnde enim habent ortum aliorum animalium animæ? Producat (inquit Deus) terra animam viuentem, & cætera. Ita in terrã resoluantur, quæ de terra emerserunt. Anima verò hominis non de terra est, sed ex ore Domini: hoc est, ex virtute secreta. Sed hîc inquã, non hæreo: ne pugnam mihi faciant: sed vnum tantùm obtinere volo: Imaginẽ ipsam esse extra carnem: alioqui, non admodum præclarum foret elogium hominis, quòd ad imaginẽ Dei factus sit: quod tamen nobis tantopere Scripturis cõmendatur, ac subinde repetitur. Quid enim opus erat, Deum deliberantem inducere, & quasi in cõsilium mittere, si vulgare aliquid facturus erat? Nam reliqua omnia vt essent, dixit: & facta sunt. Cùm ad hãc imaginem ventum est, velut singulare specimen editurus, sapientiam suam & virtutem aduocat, & secum cogitat, antequam manum admoueat operi. Hos ergo loquendi tropos, qui ἀνθρωποπαθῶς, ad balbutiei nostræ modulos, Dominum ἀπερίγραπτον nobis figurãt, an de nihilo tã anxiè Moses affectauit? ac nõ potius imaginem Dei, quæ in homine relucet, magnificè cõmendauit? nec semel dixisse contentus, sæpius repetit. Quicquid nugentur vel philosophi, vel isti somniatores, habemus nihil esse quod imaginẽ Dei ferat, nisi spiritum: vt Deus spiritus est. Hîc non est agendum coniecturis, vt inquiramus, quæ sit huius imaginis similitudo ad suum archetypum: quãdo id facilè ex Apostolo discere licet: qui dum præcipit, vt induamus nouum hominem, qui renouatur in agnitione, secundum imaginem eius, qui creauit illũ, liquidò ostendit, quæ sit hæc imago, aut in quo cõsistat. Et alibi dum scribit: Indui

Gen. 1.

Amb. li. 6 hex. august. c. 4. de trin. & alibi.

Id obseruant Hil. in Psa. 63 Augu. lib. de spiritu & anima c. 39. Bas. Hex. congest. 8.

Colo. 3.

Ephe. 4.

Imago D[ei] ... homine, ... carnem.

te nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iustitia & sanctitate ve
Ephe. 4. *ritatis. Quæ omnia cùm vno verbo comprehendere volumus, dicimus hominem, secundum spiritum, factum esse participem sapientiæ, iustitiæ & bonitatis Dei. Hoc sequuti sunt duo sacri scriptores: quorum alter, cùm hominem distribuat in duas partes, corpus de terra sumptum, & animam, ad quam refert Dei imaginem,*
Eccle. 17. *breuiter complexus est quod Moses longius prosecutus fuerat. Creauit, inquit,*
Sapi. 2. *Deus hominem, & secundum imaginem suam fecit illum. Alter verò, cùm exegeticè vellet designare, quò pertineret Dei imago, vocauit hominem inexterminabilem, qui creatus esset ad imaginem Dei. Quorum scriptorum authoritate aduersarios nostros non valde premerem, nisi eos ipsos nobis opponerent. Qui tamen vtcunque, aliquo loco nobis esse debent: si non vt canonici, certè vt veteres, vt pij, vt multorum suffragijs recepti. Verùm eos omittamus, illam imaginem Dei in homine retineamus, quæ, nisi in spiritu, sedem habere non potest.*

SEd iam, quæ apertius de anima Scriptura loquitur, audiamus. Cùm de anima-
1. Pet. 1. & 2. *rum salute Petrus loquitur, & cùm carnalia desyderia militare aduersus animam dicit: & cùm castificare animas nostras præcipit, & Christum vocat Episcopum animarum nostrarum, quid sibi vellet, nisi animæ essent, quæ saluarentur, quæ oppugnarentur à prauis desyderijs, quæ castificarentur, quæ ab episcopo*
Iob. 4. *suo Christo regerentur? Et in historia Iob legimus: Quanto magis qui habitant domos luteas, & terrenum habent fundamentum? Quod sanè de anima, si propius animaduertas, dici intelliges, quæ in corpore luteo habitat. Non enim hominem vas luteum appellauit: sed dicit vas luteum incolere: quasi bona pars hominis*
2. Petr. 1. *(quæ est anima) domicilio illo terreno contineatur. Sic Petrus: Iustum, inquit, arbitror, quandiu sum in hoc tabernaculo, excitare vos per commonitionem: cùm sciam breui futurum, vt deponam hoc meum tabernaculum. Qua loquendi forma, nisi valde stupidi sumus, possumus intelligere & aliquid esse in tabernaculo, & aliquid quod exuatur tabernaculo: vel (vt ait ipse) tabernaculum deponat. Eandem distinctionem carnis à spiritu manifestam statuit author Episto*
Heb. 12. *læ ad Hebræos: cùm parentes carnis nostræ, à quibus geniti sumus, nominat: vnũ*
Eodem. *autem Deum, Patrem spirituum. Et paulò pòst, cùm regem cælestis Ierusalem Deũ nominasset, subijcit ciues, angelos, & spiritus iustorum perfectorum. Nec*
2. Cor. 7. *video quomodo aliter intelligi poßit illud Pauli: Has igitur habentes promissiones, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus. Nam satis constat, illic non esse collationem, qua alibi vti solet: cum spiritui inquinamentum tribuat, quo nomine alijs locis significat merã puritatem. Addam & locum alterum: quanquam video eos, qui calumniari volent, protinus ad suas glossas de-*
1. Cor. 2. *lapsuros. Dum enim ait, Quis est hominum, qui sciat quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita, & quæ sunt Dei nemo cognouit, nisi spiritus Dei. Poterat dicere hominem scire quæ sua sunt: sed partem illam verbo appellauit, in qua residet vis cogitandi & intelligendi. Atque etiam, cùm dicit, spi-*
Rom. 8. *ritum Dei testimonium reddere spiritui nostro, quòd filij Dei sumus, nónne eadem loquendi proprietate vsus est? Quid, quòd vno verbo conuincere eos potui? scimus enim, quàm sæpe Christi voce damnatus sit error Sadducæorũ, cuius par-*
Acto. 23. *tem eße Lucas in Actis scripsit, quòd spiritum non esse dicerent. Verba sunt:*

Sadducæi

Sadducæi autem dicunt, non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum: Pharisæi verò hæc omnia confitentur. Vereor ne de Spiritu sancto cauillentur hæc intelligi, aut de Angelis. Cui obiecto facilè est occurrere. Nam & Angelos seorsum posuit: & certum est Pharisæis illis nullam ferè fuisse Spiritus sancti notitiam. Atque etiam id melius assequentur, qui Græcè norunt: Lucas enim sine adiectione articuli, dixit πνεῦμα, adiecturus indubiè, si de Spiritu sancto locutus esset. Hoc si non illis os obstruit, non video qua ratione vel trahi, vel duci possint: nisi fortè dicant, neque damnatam fuisse ex eo Sadducæorum opinionem, quòd spiritum negarent: neque probatam Pharisæorum, quòd assererent. Cui cauillo ipsa Euangelistæ verba obuiant. Vbi enim Pauli confessionem posuit, Pharisæum se esse: subdit eam Pharisæorum sententiam. Aut igitur oportet callidam & malitiosam fuisse Pauli simulationem: (quod recipi non debet in confessione fidei) aut cum Pharisæis de spiritu sensisse. Quòd si nobis fidem faciunt historiæ, hoc perinde inter Apostolos certum erat ac constitutum, atque mortuorum resurrectio, aut aliquod simile fidei nostræ caput. Non pigebit huc adscribere verba Polycarpi, viri, omnibus & dictis & factis, spirantis martyrium: qui & discipulus Apostolorum fuit, & ita syncerè quod ab illis acceperat, posteris tradidit, vt nihil vnquam immisceri fermenti passus fuerit. Is igitur inter multas præclaras voces, quas flammæ admotus edidit, eo die repræsentandum se dixit coram Deo in spiritu. Quo eodem tempore Melito episcopus Sardensis, vir paris synceritatis, librum scripsit de corpore & anima: qui si hodie extaret, superfluus esset hic labor. Adeò autem hæc sententia meliore illo seculo valuit, vt Tertullianus reponat eam inter communes & primas animi conceptiones, quæ à natura communiter apprehenduntur. Tametsi iam multis rationibus pugnatum est, quæ euincere, nisi fallor, debuerunt quod contendebant: nempe, animam aut spiritum hominis, substantiam esse à corpore distinctam: quæ tamen nunc subijcientur, certiorem adhuc eius rei fidem facient. Venio enim ad id, quod secundo loco à me propositum erat: Eam ipsam animam, ab interitu corporis superstitem manere, sensu ac intelligentia præditam. Fallitur autem qui existimat me hìc aliud quidpiam affirmare, quàm animæ immortalitatem. Siquidem qui animam viuere fatentur, illámque simul omni sensu spoliant, prorsus animam fingunt, quæ nihil animæ habeat: aut animam ipsam à se ipsa auellant: cùm eius natura, sine qua consistere vllo modo nequit, sit, moueri, sentire, vigere, intelligere: atque (vt ait Tertullianus) animæ anima, sensus sit. Istam ergo immortalitatem ex Scriptura discamus.

[Margin: Acto. 23. — Ecc.hist. co.4.c.13. — Eiusc.c. 19. — Eius.c.24 — Eo.de resurre.carnis. — Eo.de carne Christi.]

CVm Christus suos hortatur, ne timeant eos qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt: sed eum timeant, qui cùm occiderit corpus, animã potest mittere in gehennam ignis: an non innuit animam superesse post mortem? Benignè verò in eo nobiscum egit Deus, quòd animas nostras istorum arbitrio non permisit, qui adeò ex facili eas trucidant: aut certè, quia non possunt, conantur. Tyranni torquent, secant, vrunt, verberant, suspendunt, sed corpus: solus est Deus, qui ius habet in animam, vt eam mittat in gehennam ignis. Aut igitur anima reliqua est post mortem: aut falsum est, tyrannis potestatem non esse in animam. Hic (vt audio) respondent, animam quidem ad præsens occidi, dum mors

[Margin: Matt. 10. Luc. 12.]

infligitur:sed non perire, quia futurum est, vt suscitetur. Qua via euadere volunt, concedant oportet neque corpus occidi, quod etiam suscitabitur. Et quia vtrunque conseruatur in diem iudicij, neutrum perit. Verbum autem Christi fatetur corpus occidi, animam esse saluam testatur. Hac dicendi forma, Christus
Ioan.2. *vtitur de sua ipsius morte, cùm ait: Soluite templum hoc, & in triduo suscitabo illud. Dicebat autem de templo corporis sui: qua ratione animam ab eorum potestate eximit, quam etiam moriens in manus Patris commendat, vt Lucas scribit,*
Luc.23. Psal.3. Acto.7. *& Dauid prædixerat. Et Stephanus eius exemplo, Domine Iesu, suscipe spiritum meum. Habent hîc quod garriant, Christum Patri, & Stephanum Christo, vitam commendare, in diem resurrectionis custodiendam. Sed verba aliter sonant, præsertim illa Stephani. Et Euangelista addit de Christo, quòd inclinato*
Ioan.19. *capite, tradidit spiritum: quæ verba ad anhelitum, aut pulmonum agitationem respicere non possunt.*

Nec minus euidenter Apostolus Petrus, animas à morte & esse, & viuere ostēdit: cùm tradit, Christum his, qui in carcere erant, spiritibus prædicasse:
1.Petr.3. *nec spiritibus modò piorum, remissionem ad salutem: sed impiorum quoque spiritibus confusionem. Sic enim illum locum interpretor, qui multa ingenia torsit: & persuasurum me bonis omnibus confido. Nam cùm de humilitate crucis Christi locutus esset, ostendissétque pios omnes oportere ad eius imaginem conformari, ne desperatione conciderent, continuò attexit resurrectionis mentionem, vt doceat quibus tribulationibus futurus sit finis. Commemorat enim, Christum non succubuisse morti: sed, ea subacta, victorem emersisse. Id suis verbis dicit mortificatum quidem carne, viuificatum tamen spiritu: eodem scilicet sensu, quo Paulus scribit, passum fuisse in humilitate carnis, excitatum autem virtute Spiritus. Iam vt virtutem ipsam ad se quoque pertinere fideles intelligerent, subiungit Christum hanc virtutem erga alios exeruisse: neque erga viuos modò, sed etiam mortuos: deinde nō tantùm erga seruos suos, sed incredulos quoque ac gratiæ suæ contemptores. Porrò intelligamus defectiuam esse orationem, deesséque ex duobus membris alterum: cuius generis multa sunt in Scripturis exempla, præsertim vbi multæ sententiæ vna clausula colliguntur, quemadmodum hîc factum est. Nec verò miretur quisquam, includi carcere sanctos Patres, qui redemptionem Christi expectabant. Quia enim, veluti sub nube & vmbra, eminus lucem prospiciebant (veluti qui reliquias diei vident sub serum crepusculum, aut diem venientem sentiunt, ante auroram) nec adhuc habebant exhibitam sibi Dei benedictionem, in qua requiescerent: eorum expectationem, vocauit carcerem. Erit igitur sensus Apostoli: Christum in spiritu, ijs qui in carcere erant spiritibus prædicasse, hoc est virtutem redemptionis per Christum partæ, mortuorum spiritibus apparuisse, ac exhibitam esse. Hîc deest alterum membrum, quod ad pios pertinebat, qui hunc fructum agnouerunt & perceperunt. Exprimit autem de incredulis, qui eundem ipsi hunc nuntium receperunt in confusionem. Viderunt enim vnam esse redemptionem: à qua exclusi, quid aliud possent quàm desperare? Video istos iam fremere, ac mutire, glossam hanc esse è capite meo effictam: his legibus se non subijci. Non addicam ergo eos meis legibus, sed hoc tantùm rogabo, an non spiritus carcere clausi, spiritus sint? Clarius est quod apud eundem*

scriptorem legitur: in hoc mortuis prædicatum esse Euangelium, vt iudicentur secundum homines carne: viuant autem secundum Deum spiritu. Videtis, vt carne in mortem tradita, spiritum afferat in vitam? Cùm enim relatio sit vitæ ac mortis, per antithesin, alterum mori clarum est, alterum viuere. 1. Petr. 4.

IDipsum ex Solomone discimus: qui mortem hominis describens, longo discrimine animam à corpore separat. Donec, inquit, reuertatur puluis in terram, vnde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. Scio eos parum affici hoc argumento: quòd dicunt vitam redire ad Deum, qui est fons vitæ: itaque nihil amplius esse. Sed verba ipsa clamant, sibi hoc modo vim inferri, vt nullum sit operæpretium refellere hanc argutiolam, indignam & lectu & auditu. Iam hoc significet illis oportet animas redire ad fontem vitæ suæ per somnium. Atque huic sententiæ respondet quod est apud Esdram, quem equidem scriptorem eis non opponerem, nisi ipso valde niterentur. Audiant igitur suum Esdram: Terra reddet quæ in ea dormiunt, & in silentio habitant: & promptuaria reddent quæ illis commendatæ sunt animæ. Nugantur, promptuaria, esse prouidentiam Dei: animas verò, cogitationes: vt liber vitæ offerat cogitationes in conspectum Dei. Quæ in hoc tantùm ab eis dici constat, quia, cùm tacere pudeat, nihil habent melius quod dicant. Quòd si ad hunc modum libêret Scripturas circumuoluere, peruertere omnia promptum esset. Nihil tamen hîc (quanquam alia multa suppetunt) de meo contrà proferam, quando se ipse scriptor à calumnia tuetur. Paulò enim antè dixerat: Nónne de his interrogauerunt animæ iustorum in promptuarijs suis, dicentes: Vsquequo Domine speramus sic? quando veniet fructus areæ mercedis nostræ? &c. Quæ sunt istæ animæ, quæ interrogant & sperant? Hîc cuniculum alium effodere eos oportet, si subterfugere volunt.

Eccl. vlti.

4. Esd. 2.

VEniamus nunc ad historiam diuitis & Lazari: quorum alter, præteritis huius mortalitatis laboribus & ærumnis, tãdem in sinum Abrahæ delatus est: alter in tormenta delapsus. Ille tormenta patitur: hic recipit consolationẽ. Magnum chaos interpositum inter huius gaudia, & illius afflictionem. Súntne hæc somnia portæ corneæ, de qua poetæ fabulantur? Verùm, vt habeant effugium, quo elabantur, faciunt ex historia parabolam: aiúntque fictionem esse, quicquid de Abraham, diuite, paupere, veritas loquitur. Tantum reuerentiæ & Deo, & verbo eius deferunt. Cedò, proferant vnũ duntaxat in Scriptura exẽplum, vbi in parabola, nomine aliquis vocetur. Quid sibi hæc verba volunt? Erat quidã mendicus nomine Lazarus. Aut verbum Dei mentiri oportet, aut veram esse narrationẽ. Id etiam animaduerterunt veteres Scripturæ interpretes: nam Ambrosius: Narratio est, inquit, magis quàm parabola, quia nomen additur. Idipsum sentit Gregorius. Certè Tertullianus, Irenæus, Origenes, Cyprianus, Hieronymus, quasi historiam referunt. Ex quibus Tertullianus arbitratur in diuitis persona, Herodem signari: in Lazaro, Ioannem Baptistam. Verba autem Irenæi sunt: Non fabulam narrauit nobis Dominus, Lazari & diuitis, &c. Et Cyrillus dum respondet Arrianis, qui ex eo loco machinam struebant aduersus Christi diui-

Luc. 16.

Tertu. co. aduc. mar

Ire. lib. 4. contra. haeres. cap. 4.

nitatem, non refellit vt parabolam, sed vt historiam interpretatur. Hoc magis ridiculum, quòd errori suo prætendunt Augustini nomen, quem cauillantur in hanc opinionem consensisse: opinor, quia quodã loco dixerit, In parabola per Lazarum, Christũ intelligendum: per diuitem, Pharisæos: cùm nihil aliud significet quàm narrationẽ transferri ad parabolã, si Lazari persona, Christo: diuitis, Pharisæis attribuatur. Hic mos est eorũ, qui in præiudicatam opinionem toto impetu feruntur: cùm vident nihil sibi esse stabile, quo innitãtur, non syllabarũ decipulas, sed ipsos literarum apices in suum commodum rapiunt. Ne quid tamen adhuc obstrepant, alibi ipse scriptor profitetur, se pro historia recipere. Eant nunc & vendant suos fumos in media luce. Neque tamen effugere possunt, quin semper in eosdem incidant laqueos. Vt enim concedamus esse parabolam (quod minimè obtinere possunt) quid aliud euincent, quàm esse collationem, quæ sine veritate stare non potest? Id si nesciunt magni isti theologi, discant ex elementis grammaticorum: & parabolam inuenient esse similitudinem, sumptam ex veritate. Sic, cùm dicitur, hominem quendam habuisse duos filios, quibus diuisit suas portiones, oportet esse in rerum natura & hominem, & filios, & hæreditatem, & diuisionem portionum. Denique, hæc est perpetua lex parabolæ, vt primum concipiamus rem nudam, vt proponitur: deinde, ex ea conceptione deducamur ad finem parabolæ: hoc est, ad rem ipsam, cui accommodatur similitudo. Imitentur Chrysostomum, hac in re suum Achillem. Existimauit quidem ille esse parabolam, ex qua tamen veritatem sæpe elicit. Vt cùm inde probat, mortuorum animas in certis esse locis, ostendit gehennæ grauitatem, & deliciarum perniciem. Ne hìc mihi multum verborum perdendum sit, consulant sensum communem, si quem habent: & facilè assequentur vim atque rationem parabolæ.

Ori. Ho. 5. in Eze. Cy. epi. 3 Hiero. in Esa. c. 49. & 65. Hilari. in Psal. 3. Cyril. in 1. cap. Io Cap. 21. Lib. 8. de gen. ad li. Ho. 25. in Matth. Ho. 57. in eundẽ. In Par. ad The. lapsũm. Quan quam. homi. 4. In Matth. videtur narrare. vt histo-riam.

ET quando satisfieri, quantũ in nobis est, omnibus volumus: nonnihil dißeremus hoc loco de animarum quiete, quæ in certa fide promißionũ Dei, à corporibus soluuntur. Siquidem, per sinum Abrahæ, nihil aliud quàm quietem illam Scripturæ nobis designare volunt. Primùm, nos quietem vocamus, quàm illi somnum. Neque sanè abhorreremus à somni nomine, nisi iam eorum mendacijs corruptum, & penè pollutum esset. Deinde, per quietem, non desidiam, aut veternum, aut aliquid simile ebrietatis, quale animæ affingunt, intelligimus: sed cõscientiæ tranquillitatem & securitatem: quæ cùm semper fidei adiuncta sit, nunquam tamen perficitur, aut suis numeris constat, nisi post mortem. Audit quidem ex ore Dei benedictiones fidelium Ecclesia, quæ hanc terram adhuc, velut aduena, incolit. Ambulauit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. Quæ & ipsa rursum gratias agens occinit benedicẽti Domino: Domine, dabis nobis pacẽ. Omnia enim opera nostra operatus es nobis. Hãc pacẽ habent accepto Euangelio fideles, cùm Deũ, quem prius iudicem cogitabãt, sibi Patrẽ esse vident: se pro filijs iræ, filios gratiæ: effusa in se viscera misericordiæ Dei: vt iam nihil aliud à Deo expectent, quàm bonitatem & mansuetudinem. Verùm, quoniam militia est, vita hominis super terram, necesse est eos, qui sentiant & aculeos peccati, & carnis reliquias, in mundo pressuram habere, in Deo autem consolationẽ. atq; ita non planè animo esse cõposito & imperturbato. Verùm, cùm carnem & cõcupiscentiam (quæ, ceu hostes domestici, eorũ pacem infestant)

Iesa. 32. Eiusd. 26. Iob. 4.

infestant) exuerint: tunc verò demum acquiescunt, & apud Deum resident. Sic enim loquitur Propheta: Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo: & viri misericordiæ colliguntur: à facie enim malitiæ collectus est iustus. Veniat pax: requiescat in cubili suo, qui ambulauit in directione sua. An non eos ad pacem vocat, quibus pax fuerat domestica? Sed quia illis pax fuerat apud Deum, pugna cum mundo: eos ducit in altiorem gradum pacis. Ideo Ezechiel & Ioannes, cùm vellent describere thronum gloriæ Dei, circundant eum iride, quam scimus esse signum fœderis inter Deum & homines. Quod alio loco clarius idẽ Ioannes docuit: Beati, inquit, mortui, qui in Domino moriuntur, amodo iam dicit Spiritus, vt requiescant à laboribus suis, &c. Hic igitur ipse est sinus Abrahæ. Ipse enim est, qui promissam sibi in suo semine benedictionem, ita prõpto animo cõplexus est, vt nihil dubitauerit, quin verbum Dei, virtus esset ac veritas. Et quasi iam opere Deus impleuisset quod promiserat, semen illud benedictum, non minus certa fide expectauit, quàm si manibus cõtrectasset, ac omnibus animi corporísq; sensibus percepisset. Itaq; testimoniũ reddit illi Dominus noster, quòd viderit diem suum, & gauisus sit. En pax Abrahæ, en quies, en somnus: modò non polluatur fœdo istorum dormitantium ore, honestum nomen. Quid enim suauius potest habere conscientia in quo securè acquiescat, hac pace: quæ illi cælestis gratiæ thesauros aperit, quæ dulcedine calicis Domini inebriat? Quid, ô dormitabũdi, cùm auditis ebrietatem, an non vertiginem capitis, grauedinem, crassum carnalémque somnum vestrum cogitatis? Hæc enim ebrietatem sequuntur incõmoda. Hæc vos quidem, pro vestra crassitie: at intelligunt theodidacti, eodẽ dicendi vsu somnum vocari, tranquillitatem conscientiæ, quam Dominus suis largitur in domo pacis: quo ebrietas, affluentia dicitur, qua Dominus suos satiat in domo opulentiæ. Si Abraham pacem hanc possedit, medius adhuc inter hostium incursus, labores, discrimina, imò ferens secum suam carnem, hostem domesticũ, quo nihil est perniciosius: quantam putamus eius pacem, vbi extra hostium ictus, telorúmque iactus euolauit? Miretur nunc aliquis, cur requiescere in sinu Abrahæ dicantur electi Dei, qui ex hac vita ad Deum suum transierunt: nempe, quòd in sede pacis recipiuntur cum Abraham patre fidelium, vbi Deo fruuntur ad satietatem, citra fastidium. Quãobrem, non abs re Augustinus quodã loco: Quemadmodum, inquit, finem beatorum appellamus vitam æternam, ita possumus vocare pacẽ. Nihil enim melius dare potest, qui nihil aut maius aut melius seipso dare potest, qui Deus est pacis. Posthac ergo, cùm de sinu Abrahæ sermo fiet, non rapiant ad suum somnũ: quoniã eorum vanitatẽ arguit ac conuincit Scripturæ veritas. Est, inquã, requies illa, cœlestis Ierusalem, hoc est visio pacis: in qua Deus pacis dat se videndum suis pacificis, iuxta Christi promissum. Quoties autem huius pacis meminit in sacris literis Spiritus, adeò familiariter vtitur dormiendi & quiescendi tropo, vt nihil sit magis obuium. Exultabũt, inquit Dauid, sancti tui, lætabuntur in cubilibus suis. Alter verò: Viuent mortui tui, interfecti tui resurgent. Expergiscimini, & laudate habitatores pulueris: quia ros pratorũ, ros tuus: & terram gigantum detrahes in ruinã. Vade popule mi, intra in tabernacula tua, claude ostia tua super te, abscondere ad modicum, donec pertranseat indignatio. Quin Hebraica lingua, hoc verbum vsurpat ad significationem cuiusuis securitatis ac fiduciæ. Dauid rursum: In pace in idipsum dormiam &

Iesai. 57. Ezechi. 1. Apo. 4. Gene. 9. Apo. 14. Ioan. 8. De ciuit. Dei. li. 19 1. Cor. 14. 1. The. 5. Matth. 5. psal. 149. Iesa. 26. psal. 4.

Osee.2. *requiescam. Et Propheta: Percutiam fœdus in die illa cum bestia agri, & cum volucre cœli, & cum reptili terræ: arcum, & gladium, & bellum conteram de*
Leuit.26. *terra: & dormire eos faciam absque terrore. Moses verò: Dabo pacem in fini-*
Iob.11. *bus vestris, & non erit qui exterreat. In libro verò Iob: Et habebis fiduciam proposita tibi spe, & defossus securus dormies. Requiesces, & non erit qui exterreat, & deprecabuntur faciem tuam plurimi. Cuius rei nos Latinum quoque prouerbium admonet: Dormire in vtranque aurem, pro securè agere. Dormiunt igitur & pacem habent viuentium animæ, quæ verbo Domini acquiescunt, nec præire Dei sui voluntati cupiunt: sed quò ille vocauerit, sequi paratæ, sub eius manu se continent. Quod illis præceptum est: Si moram fecerit eius veritas, expe-*
Iesa.28. Habac.2. *cta illam. Item, In spe & silentio erit fortitudo vestra. Cùm autem expectent*
Iesa.38. *aliquid quod non vident, & desyderent quod non habent: constat pacem eorum esse imperfectã. Rursum, cùm certò expectent quod expectant, & fide desyderent quod desyderant: clarum est, quietum esse desyderium. Hanc pacem auget & in melius prouehit mors, quæ huius mundi militia solutos, & quasi exauthoratos, ducit in locum pacis: vbi dum toti animo & aspectu in Deo hærent, nihil habent melius, quò auertant oculos, aut desyderium retrahãt. Deest tamen adhuc quiddam, quod videre cupiãt: nempe, summa & perfecta Dei gloria, ad quam semper aspirant. Vt nulla sit illis impatientia desyderij, nondum tamen plena & perfecta quies. Siquidem requiescere dicitur, qui est vbi esse appetit: nec modus desyderij finem habet, nisi eò peruenerit quò tendebat. Si autem oculi electorum ad supremam Dei gloriam, velut ad scopum, collimant, semper in cursu est eorum desyderium, donec impleta fuerit Dei gloria: cui implementum affert dies iudi-*
Psal.17. *cij. Tunc verum erit illud: Satiabor, cùm euigilauero, aspectu vultus tui.*

VT autem reprobos omittamus, quibus quid accidat, non magnæ curæ nobis esse debet, velim mihi bona fide respõdeant, vnde illis spes resurrectionis, nisi quia Christus resurrexit? Ipse est enim primogenitus mortuorum, & primitiæ resurgentiũ. Quemadmodum ille mortuus est & resurrexit, ita nos in eo morimur ac resurgimus. Si enim mors, cui obnoxij eramus, vincenda illi fuit per mor-
Coloss.1. *tem, haud dubiè mortẽ eandem subijt, quam & nos, atque idem in morte passus*
Apo.1. *est, quod nos patimur. Id planum facit veritas, cùm vocat primogenitũ mortuorum, & primitias resurgentium. Atque ita docuit, vt fideles in media morte ipsum sibi ducem agnoscant: & dum mortẽ suam ipsius morte sanctificatam aspi-*
Philip.3. *ciunt, nullã eius maledictionem formident. Quod significat Paulus, dum ait, conformem se fieri morti eius, donec perueniat ad resurrectionem mortuorum. Hanc enim conformitatem, hîc per crucem inchoatam, prosequebatur, donec eam morte adimpleret. Nunc paulisper, ô somniatores, redeatis ad cor, & vobiscum cogitetis, quemadmodum Christus mortuus est. Num tũc etiam dormiebat, cùm vigila-*
Ioan.5. *ret in salutem vestrã? Non sic ipse de se loquitur: Sicut, inquit, Pater habet vitam in semetipso, sic dedit Filio habere vitam in semetipso. Qui in se vim vitæ habet, quomodo eam perderet? Neque mihi respondeant, hæc ad diuinitatem spe-*
Augusti. sic accipit, sed nimis duré. *ctare. Si enim ei datur qui non habet, homini igitur, non Deo, datum est in se habere vitã. Cùm enim Iesus Christus Dei sit filius, & hominis: quod est naturâ vt Deus, id est gratiâ vt homo. Vt sic de plenitudine eius omnes accipiamus, & gratiam*

tiam pro gratia. Apud Deum vitam esse si audiant homines, quantum inde spei concipiant: cùm simul sciant, peccatis suis, nubem inter se & Deum oppositam? At hæc demum verè magna consolatio est, quòd Deus Pater Christum vnxerit oleo lætitiæ præ consortibus: quòd ipse Christus homo acceperit à Patre dona in hominibus, vt in natura nostra vitam reperire possimus. Qua ratione legimus turbam post suscitatum puerum, glorificasse Deum, qui dedisset talem potestatem hominibus Hoc profectò vidit Cyrillus, qui nobiscum in huius loci explicatione consentit. Cùm autem dicimus Christum, quatenus homo est, habere vitam in semetipso, non ipsum sibi causam esse vitæ dicimus: sed hoc tantùm, omnem vitæ plenitudinem à Deo Patre effusam esse in Christum hominem. Quod familiari similitudine planum fieri potest. Fons, ex quo omnes hauriunt, ex quo riuuli defluunt & deriuantur, aquam in semetipso habere dicitur: nec tamen ex semetipso, sed ex scaturigine, quæ illi aßiduè subministrat quod & riuis labentibus, & haurientibus hominibus sufficere poßit. Ergo Christus habet vitam in semetipso: hoc est, vitæ plenitudinẽ, qua & ipse viuat, & suos viuificet: non tamen habet ex semetipso, queadmodum ipse alibi testatur, quòd viuit propter Patrem. Et cùm in se, vt Deus, vitam haberet, vbi hominem assumpsit, donum accepit hoc à Patre, vt vitam ea etiam parte haberet in semetipso. Hæc nobis certißimam fidem faciunt, Christum extingui morte non potuisse, etiam secundum hominem: & quanquam verè ac naturaliter in mortem traditus est, quam omnes subimus, donum tamen illud Patris semper retinuisse. Vera mors fuit, corporis & animæ solutio. Cæterùm, anima vitam suam nunquam perdidit, quæ Patri commendata, non poterat non salua esse. Id volunt verba ex concione Petri, quibus affirmat impoßibile fuisse teneri ipsum à morte, vt Scriptura impleretur: Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. In qua prophetia, vt concedamus animam vitam esse, duo petit & expectat à Patre Christus: ne aut vitam suam in perditionem deserat, aut se in corruptionem venire sinat: quod impletum est. Nam anima eius, diuina virtute suffulta est, ne in perditionem rueret: & corpus eius in sepulchro seruatum est ad resurrectionem. Hæc omnia vno verbo complexus est Petrus, cùm dixit, non potuisse teneri à morte Christum. κρατεῖσθαι, hoc est, mortis imperio succumbere, & in mortis potestatem venire, aut à morte comprehendi. Quòd autem Petrus in illa concione, omissa disputatione de anima, corporis duntaxat incorruptionem prosequitur: id facit, vt suo ipsorum testimonio, Iudæos conuincat, hanc prophetiam non pertinere ad Dauidem, cuius sepulchrum apud eos extabat, cuius cadauer nouerant in putredinem collapsum, cùm Domini nostri resurrectionem abnegare non poßent. Præbuit & nobis aliud argumentum immortalitatis animæ suæ, cùm Ionam triduo immersum in ventre ceti, mortis suæ typum cõstituit: sic enim se futurum in ventre terræ, tribus diebus & tribus noctibus. Atqui, Ionas de ventre piscis clamauit ad Dominũ, & exauditus est. Venter ille, mors est. Animam igitur saluam in morte habuit: secũdum quam clamaret ad Dominum. Isaac quoq;, qui figuram Christi geßit, & à morte patri redditus est, quodam, vt ait Apostolus, resurrectionis typo, nobis veritatẽ in figura aperit: cùm enim impositus esset altari, parata victima, & alligatus eßet postea iussu Domini solutus est. Sed aries, qui inter vepres hæserat, in vicem Isaac suppositus est. Quid est autem quod Isaac non moritur, nisi quia quòd propriũ est hominis, immor

Acto.2.
Ion.2.
Gen.22.
Heb.11.

tale Christus præstitit: hoc est, animā? Aries verò, animal irrationale, qui in eius locum ad mortem substituitur, corpus est. Quòd autem alligatur Isaac, animā repræsentat, quæ in morte Christi speciem morientis dedit: & dat etiam quotidie in vulgari morte hominum: vbi omnia, humana opinione, creduntur extincta: cùm tamen ex vinculis soluta sit Christi anima, & nostræ quoque soluātur, antequam pereant. Perfricet frontem nunc quispiam ex vobis, & iactet mortem Christi somnum fuisse: vel omnino in castra Apollinaris transfugiat. Ille quidem vigilauit, dum incumberet in salutem vestram: vos autem dormitis somnum vestrum, & tenebris cæcitatis obruti, vigilias non exauditis.

8 PRæterea non hoc tantùm nos consolatur, quòd Christus caput nostrum, in medio vmbræ mortis non periit: sed ad hanc securitatem accedit eius resurrectio, qua mortis dominum se constituit, ac nos supra mortem extulit, quicunque partem in ipso habemus. Vt non dubitauerit Paulus dicere, vitam nostram absconditam esse cum Christo, in Deo. Et alibi: Viuo ego, iam non ego, sed viuit in me Christus. Quid superest, nisi vt aperto ore, Christum in animis dormientibus dormire, & desidère clament? Si enim Christus est qui in illis vixit, idem est qui in illis moritur. Si vita Christi nostra est, qui vitam nostram finiri vult morte, detrahat Christum è dextera Patris, & in secundam mortem deturbet. Si mori ille potest, certa mors nos sequitur: si nullum habet vitæ finem, neque animæ nostræ, quæ illi insitæ sunt, finiri vlla morte possunt. Et quid adhuc laboramus? An verò sunt obscura eius verba? Quia ego viuo, & vos viuetis. Si viuimus, quia viuit: ergo si morimur, ipse iam non viuet. An obscurum est quod promisit, eum in se mansurum, & se in eo, qui per fidem sibi iunctus fuerit? Auellamus ergo à Christo membra sua, si volumus ipsis vitam adimere. Nostra hæc confessio est, quam suis armis satis instruximus: In Adam quidem omnes nos esse mortuos: sed in Christo viuere. Hæc splendidè & magnificè à Paulo tractantur: nempe, quòd si Christi Spiritus habitat in nobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, at spiritus vita est propter iustitiam. Corpus scilicet vocat massam peccati, quæ ex carnis natiuitate in homine residet: Spiritum verò, partem hominis spiritualiter regeneratam. Quare, cùm paulò antè, ob peccati reliquias in se hærentes, miseriam suam deploraret, nō simpliciter optabat tolli, & nihil esse, vt ex illa miseria euaderet: sed liberari à corpore mortis: hoc est, maßam peccati in se interire: vt spiritus purgatus, & quasi defæcatus, pacem cum Deo haberet: hoc ipso declarans, meliorem sui partem, corporis vinculis captiuam teneri, ac per mortem liberatum iri.

Col.2.
Gal.2.
Ioan.14.
Ioan.6.
Rom.8.
Rom.6.

9 VTinam recta fide percipere possemus quale sit regnum Dei, quod est intra fideles, etiam dum hanc vitam viuunt. Nam simul facile esset intelligere, inchoatam vitam æternam. Promisit hoc nobis qui fallere non potest. Qui verba, inquit, mea audit, habet vitam æternam, & in condemnationem non venit: sed transiuit à morte in vitam. Si transitus factus est in vitam æternam, cur eam morte interrumpunt? Alibi: Hæc, inquit, est voluntas Patris, vt omnis qui credit in Filium, non pereat, sed habeat vitam æternam: & ego suscitabo eum in nouißimo die. Rursum, Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego suscitabo eum in nouißimo die. Non sicut comederunt

Ioan.5.
Ioan.6.

mederunt patres vestri manna, & mortui sunt. Qui ederit panem hunc, viuet in æternum. Nolite huc vestra commenta ingerere, de die nouißimo. Duo nobis pollicetur, vitam æternam, & illam resurrectionem. Duo cùm audiatis, alterum tantùm amplectimini. Magis etiam vos conuincit altera Christi vox. Ego sum, Ioan. 11.
inquit, resurrectio & vita. Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet. Et omnis qui viuit & credit in me, non morietur in æternum. Nec euadent si dixerint, non mori eum in æternum, qui suscitatur: quoniam non id tantùm voluit Dominus, sed nunquam accidere posse, vt moriantur. quem sensum melius exprimit græca phrasis, vbi legitur, εἰς τὸν αἰῶνα: quod latinis in seculum significat. Qua loquendi forma significamus nunquam fore, id quod in seculum futurum negamus. Sic alibi: Qui sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum. Hoc inuictum stat argumentum contra eos. Non visurum mortem eum, qui sermonem Domini seruauerit. Quod vnum satis esse poßit Christianis ad armandam suam fidem, contra eorum prauitatē. Hoc credimus, hoc expectamus. Illis autem quid reliquum, nisi vt fortiter dormiant somnum suum, donec eos expergefaciat clangor tubæ, qui, vt fur, deprehendet in tenebris dormientes?

ET si fidelis animæ vita, Deus est, perinde atque ipsa, vita est corporis: quid est 10
quòd anima, quamdiu in corpore est, ipsum agitat, nec vnquam ita otiosa est, intentionémque suam remittit, vt non aliqua officij parte fungatur, Deus autem velut agendo fatigatus cessat? Si tanta est vis animæ, in massa terræ sustinenda, mouenda, impellenda: quanta vis erit Dei in anima, quæ natura agilis est, mouenda & agenda? Et audent alij dicere, animam euanescere: alij, vi sua non exerceri, post dissolutam compagem corporis? Quid ergo respondebunt ad carmen Dauidis? quo principium, medium, & finem, viæ beatorum describit. Ibunt, inquit, de Psal. 73.
virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Syon: vel (vt habent hebraica) de abundantia in abundantiam. Si crescunt semper donec Deum videant, & ab illo incremento transeunt ad Dei visionem, quomodo eos sepeliunt isti in ebrietate & alta socordia?

IDipsum testatur Apostolus, & multò apertius: vt, si rumpantur, spiritui Dei 11 2.Cor. 5.
amplius resistere non poßint. Scimus quòd si terrenum domicilium huius tabernaculi destructum fuerit, ædificationem habemus ex Deo, domicilium non manu factum, æternum in cœlis. Nam in hoc gemimus, domicilio nostro, quod est è cœlo, superindui cupientes: si tamen induti, non nudi reperiemur. Etenim, qui sumus in hoc tabernaculo, gemimus onerati, propterea quòd nolumus exui, sed superindui, vt absorbeatur mortalitas à vita. Pòst paulò: Itaque bono animo sumus semper, & scimus quòd cùm domi sumus, in corpore: peregrinamur à Domino (per fidem enim ambulamus, & non per speciem) confidimus autem & magis probamus, peregre abesse à corpore, & præsentes esse apud Dominum. Hîc rimam inueniunt: in diem iudicij conferenda Apostoli verba, quo & superinduimur, & absorbetur mortalitas à vita. Proinde hæc, inquiunt, vna clausula comprehendit Apostolus: Manifestari omnes oportere coram tribunali Christi. Verùm, cur illud superindui magis ad corpus referunt, quam ad Dei benedictiones, quibus à morte luculenter abūdamus? Quis cogit vitam illam accipere de resurrectione? Cùm simplex & promptus sit sensus Apostoli, Nos quidem cupere egredi ex hoc corporis erga-

ſtulo, ſed nõ vt vagemur incerti ſine hoſpitio. Eſſe enim meliorem domum, quam nobis Dominus præparauit: ſi tamẽ induti, & nõ nudi reperiemur. Indumentũ ſiquidẽ noſtrũ Chriſtus eſt, & armatura illa, qua nos induit Apoſtolus. Et ſcriptum
Epheſ. 6. *eſt, quòd rex cõcupiſcet decorẽ cõiugis ſuæ, quæ fortis erit in muneribus, cuius om*
Pſal. 44. *nis gloria intrinſecus. Denique ſignauit ſuos Dominus, quos & in morte, & in*
Apoc. 7. *reſurrectione agniturus eſt. Cur nõ potius reſpiciunt ad id quod proximè dixerat,*
2. Cor. 4. *& cui hanc ipſam ſententiã cõnectit? Licet is qui foris eſt homo noſter corrũpatur, tamẽ eum qui intus eſt, renouari de die in diem. Quòd autẽ Apoſtolus clauſulam illam ſubdidit, de manifeſtatione coram tribunali Chriſti, magis eos ſtringit: cùm prius dixiſſet nos & domi, & peregre agentes, cõtendere, vt illi placeamus. Cùm per domun, corpus intelligat, quid eſt illud peregre? Vt ergo nihil addamus, verba ſine interprete hoc loquũtur: nos, & in corpore, & extra corpus cũtendere, vt placeamus Domino: deinde, nos ſenſuros Dei præſentiam, cùm ab hoc corpore ſeparabimur. Iam non per fidem ambulaturos, ſed per ſpeciem: quoniam hoc terræ pondus, quo premimur, nos à Deo, quaſi maceries, longo interuallo ſeparat. Iſti nugatores contrà, nos per mortem, longius à Deo diſceſſuros garriunt, quàm dum ſumus in hac vita. De quibus enim ſcriptum eſt: Domine, in lumine vultus tui ambu*
Pſal. 88.
Roma. 8. *labunt. Item, Ipſe Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quòd filij Dei ſumus. Et multa eius generis: his & lumen vultus Dei, & ſpiritus teſtimonium adimunt. Quòd ſi verum eſt, fœliciores nunc ſumus, quàm poſt mortem. Etſi enim*
Philip. 3. *ſub elementis huius mundi viuimus, habemus tamen habitationem & politiam in cœlis, vt ait Paulus. Vbi autem veternus ille, & rerum omnium obliuio animas à morte exceperit, perdunt quamcunque habent ſuauitatem guſtus ſpiritualis. Melius nos docent ſacræ literæ. Corpus, quod corrumpitur, agrauare animam, & terrena habitatione deprimi ſenſum multa cogitantem. Si corpus, animæ eſt carcer, ſi terrena habitatio, compedes ſunt: quid anima ſoluta hoc carcere, exuta his vinculis? nonne ſibi redditur, & quaſi ſe colligit? Vt dicere liceat, tantum illi accreſcere, quantum decreſcit corpori. Velint nolint, hoc ſemper in confeſſo eſt. Vbi molem hanc corporis abijcimus, ceſſare pugnam illam ſpiritus aduerſus carnem, & carnis aduerſus ſpiritum. Denique mortificationem carnis, eſſe viuificationem ſpiritus. Tum igitur anima, excuſſis ſordibus, verè eſt ſpiritualis, vt conſentiat voluntati Dei, nec ſentiat carnis tyrannidem ſibi repugnantem: vt in hac tranquillitate reſideat, nihil aliud, quàm Deum cogitans. Et tunc ſcilicet dormit, cùm eleuare ſe, nullo pondere aggrauante, poteſt? Tunc ſtertit, cùm multa percipere ſenſu & cogitatione poteſt, nullo impedimento interpellante? Hæc non ſolùm errorem iſtorum produnt, ſed etiam malignitatem contra Dei opera & virtutes, quas eum in ſanctis ſuis operari Scripturæ prædicant. Nos agnoſcimus Deum velut naſcentem in electis ſuis, & de die in diem creſcentem: quod nos docet Sapiens: Iuſtorum, inquit, ſemita, quaſi lux creſcens in perfectum*
Prouer. 4
Philip. 1. *diem. Et affirmat Apoſtolus. Quia qui cepit in vobis opus bonum, perficiet vſque in diem Domini Ieſu. Iſti non ſolùm opus Dei ad tempus intermittunt, ſed etiam extingunt. Qui prius ibant de fide in fidẽ, de virtute in virtutem, & beatitudinis guſtu fruebantur, cùm ſe in Dei cogitatione exercerent eos & fide, & virtute, & omni Dei cogitatione exuunt deſides: tantùm & veternoſos in ſtratis collocant. Quomodo enim profectum illum interpretantur? An*

existi-

existimant animas perfici, cùm dormiendo saginantur: vt pingues & nitidæ offerantur in conspectum Dei, cùm ad iudicium sederit? Si micam salis haberēt, non ita crassè balbutirent de anima: sed quantum distant cœli à terra, cœlestem animam à terreno corpore discernerent. Ergo, cùm desyderat Apostolus dissolui, & esse cum Philip.1.
Christo, an illis videtur velle dormire, vt nullo amplius Christi desyderio teneatur? Nempe, hoc fuit eius desyderium, qui sciebat se aliam ædificationem habere ex Deo, domum non manu factam, si terrestris domus sui habitaculi dissolueretur. Pulchrè verò esset cum Christo, qui desineret viuere vitam suam.

12

QVid? an nō horrent ad vocem Domini, qui vocans se Deum Abraham, Isaac Matt.22.
& Iacob, simul respondet, se Deum esse viuentium, non mortuorū? Ne- Marc.12.
que igitur ille est eis in Deum, neque illi sunt in populum. Sed aiunt hæc tum demū vera fore, cùm mortui suscitabuntur ad vitam. Cùm etiam verba sic se habeant: De resurrectione mortuorum non legistis quod dictum est? non tamen sic se explicant. Cùm enim Christo negotium esset cum Sadducæis, qui non resurrectionem modò negabant, sed animarum quoque immortalitatem: hoc vno verbo duos errores conuicit. Nam si Deus, viuentium est Deus, non mortuorum: Abraham autem, Isaac, & Iacob, defuncti erant hac vita, cùm Mosi Deus loqueretur, dicens se eorum esse Deum, colligitur ergo eos aliam vitam viuere. Esse enim eos oportet, quorum Deus se Deum facit. Vnde & Lucas addit: Omnia enim illi viuunt: non Luc.20:38.
intelligens omnia viuere Dei præsentia, sed eius virtute. Hoc ergo relinquitur, Abraham, Isaac, & Iacob, viuere. Cui sententiæ accedit illud Apostoli: Siue vi- Rom.14.
uimus, Domino viuimus: siue morimur, Domino morimur: siue viuimus, siue morimur Domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est & resurrexit, vt viuis dominetur, & mortuis. Quid poterat solidius erigi ad fulciendam fidem nostram, quàm dicere, Christum mortuis dominari? Non enim dominari potest nisi his qui sunt: cùm subiectos esse oporteat, vbi sit imperium.

ECce etiam testimonium contra eos ferunt in cœlo, corā Deo, & Angelis eius, 13
animæ martyrum, quæ clamant voce magna sub altari: Vsquequo Domine, non Apoc.6.
vindicas sanguinem nostrum de his, qui habitant in terra? Et datæ sunt illis stolæ albæ, & dictum est illis, vt requiescerent adhuc tempus modicum: donec compleantur conserui eorum, & fratres eorum qui interficiendi sunt, sicut & illi. Clamant mortuorum animæ, dātur illis stolæ albæ. Quid ô spiritus dormitorij, vobis sunt stolæ albæ? puluinaria scilicet, in quibus ad somnum decubent. Videtis iam stolas albas somno non conuenire. Vigilent oportet, quæ sic induuntur. Quod si verum est, haud dubiè stolæ albæ principium gloriæ designant, quod diuina liberalitas martyribus impertit, donec expectatur dies iudicij. Non enim nouum est, in Scripturis stolam albam, gloriam & festiuitatem figurare & gaudium. Nam in veste can- Daniel.7
dida Dominus in visione cōspectus est Danieli. Apparuit hoc habitu Dominus in Matt.17.
monte Thabor. Apparet Angelus Domini ad sepulchrum mulieribus in veste Matt.28. Marc.16.
alba. Apparent eadem specie Angeli discipulis in cœlū respicientibus, post Domi- Acto.1.
ni ascensionem. Eadem fuit species Angeli apparentis Cornelio. Et cùm filio, qui Acto.10. Luc.15.
dissipata substantia, ad patrem reuersus erat, reddita est prima stola, symbolum fuit gaudij & festiuitatis. Deinde, si clamabant mortuorū animæ, nō dormiebant. Quādo igitur isto sopore perfundi cœperūt? Neque mihi obtrudat quispiam, quòd

sanguis Abel clamabat ad Deum. Vulgaris tropus est, fateor, rem ipsam loqui: sanguinis effusionem, vindictam postulare. Hoc verò in loco, affectum martyrum per clamorem nobis repræsentari certum est, quòd eorum desyderium sine vlla figura exprimitur, & petitio describitur. Vsquequò Domine non vindicas, &c. Quare in eodem libro Ioannes duplicem resurrectionem prodidit, quemadmodum mortem duplicem. Nimirum priorem animæ, ante iudicium: alteram, cùm corpus suscitabitur, & cùm anima quoque suscitabitur in gloriam. Beati, inquit, qui habent partem in resurrectione prima: in his, secunda mors non habet locum. Itaque vobis horrendum est, qui primam illam resurrectionem agnoscere non vultis, quæ tamen vnus ingressus est ad beatam gloriam.

Apo.20.

14

HOc etiam acerrimum telum est contra eos, quod responsum est latroni imploranti misericordiam. Rogauerat ille, Memento mei Domine, dum veneris in regnum tuum: Audit, Hodie mecum eris in Paradiso. Ille se affuturum latroni promittit, qui vbique est. Et paradisum promittit, quia satis deliciarum habet, qui Deo fruitur. Neque illum reijcit in longam dierum seriem, sed eo ipso die vocat ad delicias regni sui. Iactatur istorum cauillum, quo Christi verbum eludunt. Vnus, inquiunt, dies, sicut mille anni, in conspectu eius. Sed non meminerunt Deum humanis sensibus se accommodare, quoties hominibus loquitur. Neque legunt diem vnum in Scripturis positum, pro mille annis. Quis ferat hunc interpretem, qui cùm audierit ex Deo, aliquid hodie futurum, cogitet annorum millia? An verò, cùm Niniuitis Ionas denuntiaret, Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur: poterant illi expectare Dei iudicium securè, donec quadragies mille anni effluerent? Neque hoc sensu dixit Petrus, mille annos, in cõspectu Dei, sicut diem vnum. Sed cùm pseudoprophetæ aliqui, dies & horas supputarent, vt Deum mendacij arguerent, qui non ad primum eorum votum promissa solueret: admonet apud Deum esse æternitatem, cui mille anni vix sunt vnum momentum. Quoniam verò sentiunt se teneri adhuc implicitos, contendunt, Hodie, in Scripturis significare tempus noui Testamenti, sicut Heri, veteris. Huc torquent quod in epistola ad Hebræos legitur: Iesus Christus heri, & hodie, ipse in secula. Hîc verò toto cœlo errant. Nam si heri tantùm fuit, aliquãdo cœpit esse qui nõ erat ante initium veteris Testamenti. Vbi erit Iesus ille Deus æternus, iuxta humanitatẽ etiam primogenitus omnis creaturæ, & agnus ab origine mũdi occisus? Deinde, si Hodie id temporis designat, quod intercedit inter diem iudicij, & Christi humanitatem, habemus Paradisum obuenturũ latroni ante eum diem, quo surgere animas à somno suo docent. Atque ita, eorũ cõfeßione, extorquebitur, impletam promißionem latroni datam, ante iudiciũ: quam, nisi post iudiciũ, implendam negant. Quòd si verbũ illud ad tempus trahũt, quod iudicium sequitur: cur addit author Epistolæ, Et in secula? Atq; vt palpare poßint suas tenebras: si respiciebat Christus in ea promißione tempus iudicij, nõ debuit dicere Hodie, sed futuro seculo. Quẽadmodũ Iesaias, cùm vellet significare resurrectionis mysteriũ, vocauit Christũ, Patrem futuri seculi. Cùm autẽ heri & hodie & in secula dixerit Apostolus, pro eo quod dicimus, fuit, est, & erit, (quæ tria tempora nobis æternitatem designãt) quid aliud agũt suis argutiolis, quàm sensum Apostoli peruertũt? Hãc esse proprietatẽ primi vocabuli, vt tempus æternũ cõtineat, licet ex Propheta discere, qui scribit præparatam ab hesterno impijs

Luc.23. 2.petr.3. Hebr.13. Colos.1. Apo.13. Iesa.9. Iesa.30.

impijs gehennã: cùm sciamus, ex Christi verbis, præparatum ab æterno ignem Diabolo & angelis eius. Vident hîc, quibus est aliquid iudicij aut sanæ mentis, nihil futurum illis reliquum, quo eludant manifestam adeò veritatem. Est tamen adhuc quiddam quod obstrepunt: sic promissum fuisse paradisum latroni eo die, quemadmodum indicta mors primis parentibus, quo die gustarent de arbore scientiæ boni & mali. Quod vt illis concedamus, hoc tamen extorquebimus, latronem eo die restitutum à miseria, in quam inciderat Adam, quo die legem sibi dictam præuaricatus fuerat: fuisse igitur redditam latroni immortalitatem. Deinde cùm de morte statim differam, satis (ni fallor) explicabo, quomodo eo die mortui fuerint primi parentes, quo die se à Deo abalienauerunt. Mat.25.

15
NVnc mihi ad eos sermo conuertatur, qui bona pace conscientiæ, promissorum Dei memores, in illis acquiescunt. Hæc inquam fratres, hæc vobis fides non excutiatur, etiamsi omnes inferorum portæ insultent, vbi Deum habetis sponsorem, qui veritatem suam abnegare non potest. Vox eius est minimè obscura, ad Ecclesiam adhuc in terris peregrinantem: Non erit tibi amplius sol ad lucendum Iesa.60.
per diem, neque splendor lunæ illuminabit te, quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam. Quòd si suo more ad vltimam resurrectionem nos trahunt, promptum erit refellere vanitatem ex singulis verbis capitis: quibus nunc Dominus promittit suum Christum, nunc Gentes in fidem cooptandas, &c. Semper in memoriam nobis redeat quod Spiritus docuit per os Dauidis: Iustus vt palma florebit, sicut cedrus in Libano multiplicabitur. Plantati in domo Domini, in atrijs Dei nostri florebunt, adhuc germinabunt, in senectute pingues & virides erunt. Ne vos psal.91.
terreat quòd omnes naturæ virtutes deficere creduntur: cùm auditis senectutem viridem, pinguem, & germinantem. Hæc vobiscum reputantes, exemplo Dauidis occinite animæ vestræ: Benedic anima mea Domino, qui satiat bono os tuum: renouabitur, vt aquilæ, iuuentus tua. Cætera Domino permittite, qui custodit introitum nostrum, & exitum nostrum, ex hoc nunc, & vsque in seculum. Hic est qui pluit imbrem matutinum & serotinum, super electos suos. De quo nobis dictum est: Deus noster, Deus salutis est: & Domini Dei egressus mortis. Hanc Patris bonitatem exposuit nobis Christus, cùm dixit: Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi mecum sint: vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi. psal.102. psal.120. Ioel.2. psal.67. Ioan.17.

16
HAnc igitur fidem, omnibus prophetijs, Euangelica veritate, Christo ipso subnixam, teneamus. Spiritum, imaginem esse Dei, instar cuius vigeat, intelligat, æternus sit. Quandiu in corpore est, virtutes suas exerere: cùm ex illo ergastulo egreditur, ad Deum migrare, cuius sensu interim fruitur, dum in spe beatæ resurrectionis requiescit. Hanc requiem, illi esse paradisum. Spiritum verò reprobi hominis, dum terribile iudicium in se expectat, torqueri illa expectatione, quam Apostolus ob id φοβερὰν, id est, formidabilem vocauit. Vltrà inquirere, se immergere est in abyssum mysteriorum Dei, cùm satis sit didicisse, quod satis habuit docuisse Spiritus optimus magister: cuius verbum est: Audite me, & viuet anima vestra. Quàm ille sapienter, præ istorum vaniloquentissima arrogantia: Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormẽtum mortis. Visi sunt oculis insipientum mori, illi autem sunt in pace, &c. Hic finis est nostræ sapientiæ, quæ (vt

sobria est, & Deo subiecta, ita nouit eos qui supra se nituntur, semper corruere.

17

NVnc cunas excutiemus, in quibus sopitas animas componunt: & papauer diluemus, quod illis ad conciliandum somnum propinant. Circunferunt enim aliquot Scripturæ locos, qui videntur isti somno suffragari: tum, quasi ad liquidum dormitio probata sit, fulminant in eos, qui non statim errori suo consentiunt. Obijciunt primùm, non aliam homini infusam animam à Deo, quàm quæ sit illi cum bestijs omnibus communis. Omnibus enim ex æquo Scriptura attribuit animam viuentem. Vt cùm dicitur: Creauit Deus cete grandia, & omnem animam viuentem. Item, Bina ex omni carne, in qua erat Spiritus vitæ: & alia eiusdem generis. Etsi nusquam sacræ literæ meminissent, nos tamen liquidè admoneri ab Apostolo, animam illam viuentem nihil differre à præsenti vita, qua corpus hoc vegetatur. Verba sunt: Seminatur in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget spirituale. Quemadmodum scriptum est, Factus est primus Adam in animam viuentem: nouissimus in spiritum viuificantem. Fateor animam viuentem non semel attributam bestijs, quia & ipsæ vitam suam degunt: verùm aliter illæ viuunt, aliter viuit homo. Anima viuens est homini, qua sapit & intelligit: anima illis viuens est, quæ motum & sensum dat corpori. Cùm igitur animæ hominis insit ratio, intellectus, voluntas, quæ virtutes non sunt corpori adnexæ: nihil mirum, si sine corpore subsistat, nec pereat instar brutarum, quæ nihil aliud habent, quàm sensus corporeos. Qua ratione non erubuit Paulus, post ethnicum illum poetam, genus nos Dei appellare. Itaque iam, vt volent, communicent beluis animam viuentem cum homine, cùm eadem prorsus vita sit omnibus, quantum ad corpus attinet: verùm ex eo gradum sibi facere non possunt ad confundendam cum beluis, hominis animam. Neque mihi obtrudant Apostoli verbum, quod magis nobiscum, quàm contra nos pugnat: Factus est primus Adam in animam viuentem, nouissimus in spiritum viuificantem. Est enim antypophora ad eorum quæstionem, qui de resurrectione persuaderi non poterant. Sic enim obijciebant: Quomodo resurgunt mortui? Quali corpore venient? Cui obiectioni vt occurrat Apostolus, sic eos aggreditur. Si vsu discimus, semen quod viuit, quod crescit, quod fructum reddit, prius mortuum esse: cur non instar seminis, corpus quod mortuum fuerit, resurgere potest? Et, si nudum ac siccum granum sementem refert vberiorem, postquam mortuum fuerit, virtute mirabili, quam illi Deus indidit: cur non eadem Dei virtute, corpus suscitabitur melius, quàm mortuũ fuerat? Et ne adhuc mireris; vnde viuit homo, nisi quia formatus est in animam viuentem? Hæc tamen anima, tametsi ad tempus molem corporis agitat ac sustinet, non tamen dat illi immortalitatem aut incorruptionem: & quandiu etiam suam vim exerit, non tamen per se ipsa sufficit, sine adminiculis cibi, potus, somni, quæ signa sunt corruptionis: nec constantem illi ac continentem dat statum, quin alijs atque alijs inclinationibus subiectum sit. Vbi autem Christus nos secum assumpserit in gloriam, nõ solùm erit animale corpus, ab anima viuificatum: sed spirituale, quale nec mens nostra cogitare, nec lingua exprimere potest. Vides igitur nos non aliud futuros in resurrectione, sed tamen alios: detur verbo venia. Atque hæc quidem de corpore dicta sunt, cui anima sub elementis huius mundi vitam administrat: vbi autem figura huius mundi præterierit, participatio gloriæ

[Margin notes: Gen. 1. — Gen. 7. — 1. Cor. 15. — Acto. 17. — Sic loquitur Tertul & August epist. 3. ad Fortunatiam.]

tio gloriæ Dei id supra naturam euehet. Habemus verum ac germanum Apostoli sensum: In quo explicando cùm lapsus esset Augustinus, (vt nunc isti) errorem postea agnouit, ac correxit inter suas retractationes: & alibi etiam multò apertius idipsum tractat. Ex quo loco pauca transcribemus. Anima in corpore animali viuit quidem: sed non viuificat vsque ad auferendam corruptionem. In corpore verò spiritali, quando adhærens perfectè Domino, vnus spiritus efficitur, sic viuificat, vt spiritale corpus efficiat: absumens omnem corruptionem, nullam metuens separationem. Denique, vt omnia illis concedam de anima viuente (in quo nomine, vt iam dixi, non hæreo) illa tamen sedes imaginis Dei semper salua consistit: siue animam, siue spiritum, siue quiduis aliud nominent. Nec magis ad refellendum difficile est, quod ex tricesimo septimo Ezechielis capite obijciunt: vbi Propheta quãdam resurrectionis hypotyposin faciens, vocat spiritum à quatuor ventis, qui vitam inspiret aridis ossibus. Inde optimè sibi colligere videntur, hominis animam nihil esse aliud, quàm vim facultatémque motionis sine substãtia: quæ vis in morte quidem euanescat, in resurrectione verò iterum recolligatur. Quasi verò mihi etiam non liceat eodem modo colligere, spiritum Dei aut ventum aut euanidam motionem esse, cùm in prima sua visione Ezechiel ipse ventum nominet, pro æterno Dei spiritu. Sed homini non prorsus stupido facilis erit solutio huiusmodi, quam boni isti viri, pro sua vel inscitia, vel ruditate, non obseruant. Vtroque enim loco factum est, quod fieri subinde solet à Prophetis: qui res spirituales ac humano sensu altiores, corporeis ac visibilibus symbolis figurant. Cùm ergo Ezechiel expressa & quasi æconica visione & spiritum Dei & hominum spiritus sub oculos quodammodo repræsentare vellet, idque esset à spirituali natura alienum: similitudinem sumpsit à rebus corporeis, quæ imaginis vice esset.

Eo. retrac in c. 10. episto. 146 Cõsentio

18

OBijciunt secundò, animam, tametsi immortalitate donata esset, in peccatum tamen prolapsam: qua ruina, immortalitatem suã obruerit ac perdiderit. Hæc constituta erat pœna peccato, & denuntiata primis parẽtibus: Morte moriemini: Et Paulus ait, stipendium peccati, mortem esse. Et Propheta, animam quæ peccauerit, morituram clamat. Hæc illi, aut similia. Sed quæro primùm, an non etiam Diabolo redditum est idem peccati stipendium? nec tamen ille sic mortuus est, vt non semper vigilet, vt non circumeat, quærens quem deuoret, vt non operetur in filijs diffidẽtiæ. Deinde, an omnino aliquis finis futurus est eius mortis, an non? Si enim nullus est, vt certe fateri eos oportet: igitur illi, quantumlibet mortui, ignem tamen æternum sentient, & vermem, qui non moritur. Hæc nobis clarum faciunt, suam animæ immortalitatem, quam asserimus, quám que boni vel mali sensu cõstare dicimus, etiam tum esse, cùm mortua est, mortémque illam, aliud quidpiam esse quàm quod obtinere volunt in nihilum redigi. Neque id etiam tacuerunt Scripturæ, si animum inducerent, illis potius sensum suum accommodare, quàm arroganter affirmare, quicquid cerebrum adhuc à somno fumosum dictauerit. An verò cùm Deus aduersus hominem peccatorem, sententiam hanc pronuntiat: Puluis es, & in puluerem reuertêris, aliud dicit, quàm quod sumptum è terra est, in terram rediturum? Quò igitur anima? an in sepulchrum descendit, ad marcorem & putredinem? Atque ista quidẽ, paulò pòst apertius. Nunc quid tergiuersantur? Audiuimus quod terræ est, terræ etiam reddendum. Cur spiritum hominis sub terras demer-

Gen. 2. Roma. 6. Ezec. 18.

gimus? Non dicit hominem in terram rediturum: sed qui puluis est, reuersurum in puluerẽ. Is verò puluis est, qui formatus est de limo terræ: ille in puluerem reuertitur, non spiritus, quem aliunde quàm è terra acceptum, Deus homini dedit. Ad
Iob.10. *hunc modũ legimus in libro Iob: Memento quia sicut lutum fecerīs me, & in puluerem reduces me. Hactenus de corpore. Paulò pòst subdit de spiritu: Vitam & misericordiam tribuisti mihi, & visitatio tua custodiuit spiritum meum. Illa igitur vita non erat reditura in puluerem. Mors animæ longè alia est: iudicium scilicet Dei, cuius grauitatem misera anima ferre non potest, quin tota confundatur, concidat, & dispereat: vt & Scripturæ nos docent, & vsu ipso experti sunt, quos Deus horrore illo aliquando perculit. Vt enim ab Adam incipiamus, qui primus exitiale illud stipendium meruit, quo animo putamus fuisse, imo quid omnino fuisse, cùm horribilem illam vocem audiuit: Adam vbi es? Facilius sanè est cogitare, quàm dicere: quanquam ne cogitari quidem potest, nisi sentiatur. Et quemadmodum maiestas Dei quàm sit sublimis, verbis explicari non potest: ita nec quàm terribilis sit ira ijs, quibus incumbit. Vident præsentem Dei omnipotentis grauitatem: quam vt effugiant, in mille abyssos se demergere parati sunt, effugere tamen non possunt. Et quis non fateatur hanc esse veram mortem? Hîc rursum dico, verbis opus non habere eos, qui aliquando conscientiæ cauterio compuncti sunt: qui verò experti non sunt, audiant Scripturas: quibus Deus noster, ignis consumens est: qui dum in iudicio loquitur, occidit. Talem nouerant, qui dixerunt: Non loquatur Dominus nobiscum, ne fortè moriamur. Vul-*
Deut.4. Exod.20. *tis scire quæ sit animæ mors? Deo carere, à Deo desertam esse, sibi relictam esse. Si enim Deus, eius vita est; perdit vitam suam, cùm perdit Dei præsentiam. Atque vt quod dictum est in vniuersum, partibus ostendatur: si extra Deum lux non est, quæ nocti nostræ luceat: vbi lux illa se subduxerit, anima certè in tenebris suis sepulta, cæca est. Tunc muta est, quæ confiteri non potest ad salutem, quod crediderit ad iustitiam. Surda est, quæ viuam illam vocem non audit. Clauda est, imo se sustinere non potest, vbi non habet cui dicat: Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me. Nullo denique vitæ officio fungitur. Sic enim loquitur Propheta, cùm vult ostendere fontem vitæ esse apud Deum:*
Baruc.3. *Disce vbi sit prudentia, vbi sit virtus, vbi sit intellectus, vbi sit diuturnitas vitæ & victus, vbi sit lumen oculorum & pax. Quid vltrà ad mortem requiritis? Et ne hîc aqua nobis hæreat, nobiscum cogitemus, qualem vitam nobis attulerit Chri-*
Ephe.1. *stus: & succurret, à quo genere mortis nos redemerit. Vtrunque nos docet Apostolus: Surge, inquit, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Vbi non cinerem alloquitur: sed eos qui inuoluti peccatis, inferos & mortem secum*
Ephe.2. Colos.2. Rom.6. *ferunt. Alibi: Et vos, cùm essetis mortui peccatis, conuiuificauit vos in Christo, donans vobis omnia delicta. Ergo quemadmodum Apostolus nos mori peccato dicit, dum extinguitur concupiscentia in nobis: ita & Deo morimur, dum viuenti concupiscentiæ nostræ in nobis subiecti sumus. Imo verò (vt vno verbo complectamur quod de vidua deliciante ait,) viuentes, morimur: hoc est, immortales sumus ad mortem. Quia licet anima sensum suum retineat, tamen mala concupiscentia quasi stupor quidam est mentis. Iam verò qualis qualis erat illa animæ mors, Chri-*
1.Tim.5. *stus tamen pro nobis ea defunctus est. Quod enim prophetijs promissum erat, de eius victoria contra mortem, ipse morte sua præstitit. Prophetæ pronuntiabant:*
Iesa.25.

præ-

Præcipitabit mortem in æternum. Item, Ero mors tua, ô mors: morsus tuus, ô inferne. Apostoli iam facta denuntiant. Destruxit quidem mortem: illuminauit autem vitam per Euangelium. Rursum: Etenim si per vnius delictum mors regnauit per vnum: multò magis ij qui exuberantiam gratiæ acceperunt, per vitam regnabunt in Christo. Hæc fulgura, non verba, si poßunt, sustineant. Cùm enim ex Adam dicant esse mortem, quod fatemur: non quam ipsi fingunt, sed eam quam in animam cadere nuper docuimus: nos rursum vitam à Christo: quod inficiari non possunt. In comparatione Adæ & Christi, totius controuersiæ cardo vertitur. Concedant primùm Apostolo necesse est, non modò instauratum in Christo id omne quod in Adam collapsum fuerat, sed quantò fuerit effusior gratiæ quàm peccati virtus, tantò Christum fuisse potentiorem in restituendo, quàm Adam in perdendo. Palam enim prædicat, non esse donum vt peccatum: sed longè exuberasse: non quidem in plures homines: sed abundantius, in quibus exuberauit. Respondeant, si volent, exuberasse, non quia abundantiorem vitam dederit, sed quia multa peccata deleuerit: cùm vnicum Adæ peccatum nos in ruinam detraxisset. Hoc ego demum postulabam. Deinde, cùm alibi tradat, aculeum mortis esse peccatum, quid habet mors quo nos pungat, vbi aculeus mortis retusus, imo consumptus est? Atqui, nihil aliud agit multis capitibus Epistolæ ad Romanos, quàm vt planè declaret, peccatum esse penitus abolitum: ne in fideles imperium suum exerceat. Iam verò si virtus peccati Lex est: cùm occidunt eos qui in Christo viuunt, quid aliud quàm in maledictionem Legis eos retrahunt, quæ è medio sublata est? Quamobrē confidenter iactat Apostolus, nullam esse dānationem ijs qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnē ambulant, sed iuxta spiritū. Scilicet in eos, quos Apostolus ab omni condemnatione liberat, grauißimam sententiam pronuntiant: Morte moriemini. Vbi autem gratia, si mors adhuc regnat inter electos Dei? Iam (vt ait Apostolus) peccatum quidem regnauit in mortem: gratia verò regnat in vitam æternam: quæ si peccatum superat, nullū morti locum relinquit. Ergo, quēadmodum mors per Adam ingressa regnauit: ita nunc per Iesum Christum regnat vita. Scimus autem quòd Christus excitatus à mortuis, iam non moritur: mors illi vltrà non dominabitur. Quòd enim mortuus fuit peccato, mortuus fuit semel: quòd autē viuit, viuit Deo. Atq; hîc vidêre est, vt suum errorem suo ipsi gladio confodiant. Dum enim pœnam peccati mortem esse dicunt, simul profitentur hominem, si lapsus non esset, futurum fuisse immortalē. Nam & quod cœpit, aliquando nō fuit: & quod pœnæ est, non est naturæ. Contrà Apostolus, peccatum absorberi à gratia clamat, vt aduersus electos Dei agere amplius non poßit. Obtinemus igitur, electos Dei tales nunc esse, qualis fuerit ante peccatum Adam. Et vt ille creatus est inexterminabilis, ita & nunc eos esse, qui per Christum in meliorem naturam recreati sunt. Neq; obstat illud Apostoli: Tunc fiet verbum: Absorpta est mors in victoria. Quando Fieri, pro Impleri dictum, nemo inficiari potest. Implebitur enim in corpore, quod nunc inchoatum est in anima. Vel potius, In anima simul & corpore implebitur, quod in anima duntaxat inchoatum est. Nam & mors hæc cōmunis, qua velut communi naturæ neceßitate omnes defungimur, magis est electis naturalis quidam transitus ad summum gradum immortalitatis, quàm aut malum, aut pœna: atque, vt ait Augustinus, nihil aliud quàm carnis occasus, qui non consumit coniuncta, sed diuidit: cùm origini suæ vtrunque reddit.

Ose. 13. Colos. 2. Roma. 5. Roma. 8. Roma. 6. 1. Cor. 15. De discrimine vitæ humanæ & brut. cap. 43.

19 Tertio loco afferunt, quòd toties dormire legantur, qui mortui sunt. Vt de
Acto.7. Stephano, Obdormiuit in Domino. Item, Lazarus noster dormit. Item, No-
Ioan.11.
1.The.4. lite solliciti esse de dormientibus. In libris verò Regum sæpißimè, vt vix alia phrasis Scripturæ sit familiarior. Maximè verò instant, cùm arripiunt sententiam ex libro Iob:
Iob.4. Lignum habet spem: si præcisum fuerit, rursum virescit: & rami eius pullulant: Homo verò vbi mortuus fuerit, & nudatus atque consumptus, vbi quæso est? Quomodo si recedant aquæ de mari, & fluuius vacuefactus arescat: sic homo cùm dormierit, non consurget, nec euigilabitur de somno suo, donec atteratur cœlum. Si animæ ideo vobis dormire credantur, quia mors vocatur Dormi-
psal.9. tio: primùm, anima Christi eodem somno correpta est. Sic enim in persona ipsius
psal.40. loquitur Dauid: Ego dormiui, & somnum cœpi, & exurrexi, quia Dominus me-
Iesa.11. cum est. Et audit ab inimicis sibi insultãtibus verbum iniquum: Nunquid qui dormit, non adijciet vt resurgat? Si autem nihil tam humile atque abiectum de anima Christi suspicandum est, vt disputatum est fusius, nemo ambigat, quin Scriptura externam duntaxat corporis compositionem spectauerit: & illud dormire ab hominum aspectu duxerit. Hæc enim duo promiscuè leguntur: Dormiuit cum patribus suis: &, Appositus est patribus suis. Cum anima non apponatur animis patrum: sed corpus in sepulchrum patrum deferatur. Est etiam secũdum me, quod impijs quoque Regibus attribuit Samuel hanc dormitionem in Regum historia: quod idem videre est in posterioribus libris Regum, & libris Paralipomenon. Cùm auditis dormire impium, cogitatis animæ somnum? quæ peiorem habere carnificem non potest, à quo torqueatur, quàm malam conscientiam. Vbi somnus inter tales angustias? Impij enim sicut mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant flu-
Iesa.57. ctus eius in conculcationem & lutum. Non est pax impijs, dicit Dominus. Et ta-
psal.12. men Dauid, cùm vellet exprimere conscientiæ aculeum acerrimè pungentem: Illumina, inquit, oculos meos, ne vnquam obdormiam in mortem. Ecce fauces inferorum miserum obsident, vis peccati exagitat, & tamen dormit: imo verò ideo dormit, quia hæc patitur. Hìc etiam ad prima discendi elementa reijciendi sunt, qui necdum didicerunt κατὰ συνεκδοχὴν à parte interdum totum intelligi, interdum à toto partem: cùm hæc figura toties vsurpata sit in Scripturis. Nolo mihi fidem haberi, nisi prius locos aliquot protulerim, qui euincant synecdochen esse in vsu illius
Iob.7. verbi, quoties pro morte legitur. An verò cùm Iob diceret, Ecce nunc in puluere dormio, & si mane me quæsieris non subsistam: existimabat animam somno perfusum iri? Atqui, non erat conijcienda in puluerem. Ergo non in puluere dormitura erat. Alio etiam loco, cùm diceret: Et tamen simul in puluere dormient, &
Iob.21.
psal.87. vermes operient eos. Et Dauid: Sicut vulnerati dormientes in sepulchris: an videntur vobis animas vermibus exposuisse, quas arroderent? Idem nos docet Propheta, qui scripturus exitium Nebuchadnæsar: Conquieuit, inquit, &
Iesa.14. siluit omnis terra, abietes quoque lætatæ sunt super te, & cedri Libani: ex quo dormisti, non ascendit qui succidat nos. Et paulò pòst: Omnes Reges Gentium vniuersi dormierunt in gloria, vir in sede sua: Tu autem proiectus es è sepulchro. Quæ omnia de cadauere dicta sunt: vt Dormire, sit iacêre & prosterni: à more dormientium, qui humi prostrati iacent. Hanc loquendi formam poterant eos docere Ethnici, quorum vnus: Nobis cùm semel occidit breuis lux, Nox est perpetua vna dormienda. Alter verò, Stulte, quid est somnus, &c.

Alibi

Alibi. Dicite, Nasonis molliter ossa cubent. Atque hæc quidem loquuntur, qui multa fingunt de inferis portenta, multásque & varias passiones, quibus mortuorum vmbræ afficiantur. Qua ratione à veteribus impositum nomen loco, qui mortuorũ sepulchris destinaretur. κοιμητήριον ἀπὸ τοῦ κοιμᾶσθαι quod dormire significat. Nõ quòd intelligerent illic mortuas animas ad quietem reponi: sed corpora. Iam satis euanuisse arbitror ipsorum fumos, quibus animarum dormitionem inuoluebãt. Vbi probatum est, nusquam inueniri in Scripturis, dormiendi verbum attributum animis, quoties pro morte legitur positum. Cæterùm de animarum quiete fusius alibi disseruimus.

20

QVarto, locum Solomonis in nos, quasi fortissimum arietem, impellunt. Vbi ille in Ecclesiasta suo scribit. Dixi in corde meo de filijs hominum, vt probaret eos Deus, vt ostenderet similes esse bestijs. Idcirco vnus interitus est hominis, & iumentorum, & æqua vtriusque conditio. Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur. Similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius. Cuncta subiacent vanitati, & pergunt in vnum locum. De terra facta sunt, & in terram pariter reuertuntur. Quis nouit an spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & spiritus iumentorum descendat deorsum? Quid si vno verbo Solomon ipse hîc illis respondeat? Vanitas vanitatum, dicit Ecclesiastes, vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Quid enim aliud agit, quàm vt sensum hominis vanum, & rerum omnium incertum ostendat? Videt homo se mori instar beluarum, sibi vitam & mortem cum illis esse communem: cõditionem igitur sibi æquam cum illis, colligit, Et quemadmodum post mortem illis nihil superest, ita sibi nihil facit reliquum. Hæc mens hominis, hæc ratio, hic intellectus. Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt Spiritus: stultitia est illi, & non potest intelligere. Homo videt oculis carnis, spectat mortem præsentem, hoc vnum secum reputat, de terra omnia orta esse, & in terram pariter reuerti: interim animæ nulla ratio. Atque id est quod subijcit: Quis nouit, an spiritus filiorũ Adã ascendat sursum? Quòd si ad animam veniatur, humana ratio tota in se contracta, nihil statum aut liquidum, studendo, meditando, ratiocinando, comprehendet. Cùm igitur Solomon humani sensus vanitatem ex eo ostendat, quòd in animi consideratione varius sit & suspensus, minimè errori eorum patrocinatur: sed fidem nostram præclarè sustinet. Quod enim humanæ mentis captum excedit & modulos, hoc nobis explicat Dei sapientia: spiritum scilicet filiorum Adam sursum ascendere. Proponam simile ex eodem scriptore, quo duram istam ceruicem paulum illis inflectiam. Non intelligit homo odium vel amorem Dei erga homines: sed omnia seruãtur incerta, eò quòd vniuersa æquæ eueniunt iusto & impio, bono & malo, immolanti victimas & non immolanti &c. Si omnia seruantur incerta in futurum: ergo fidelis, cui omnia in bonum cooperantur, afflictionem interpretabitur esse Dei odium? minimè: fidelibus enim dictum est: In mundo pressuram habebitis, in me consolationem. Cui verbo dum incumbunt, non modò infracta animi æquitate perferunt quicquid euenerit, sed etiam gloriantur in tribulationibus, confitentes cum beato Iob: Etiamsi occiderit nos, in ipso sperabimus. Quomodo igitur in futurum seruantur incerta omnia? Hæc secundum hominem. Veruntamen vanitas omnis homo viuens. His subijcit: Hoc est pessimum quod vidi sub sole, quia eadem cunctis eueniunt: vn-

Eccle. 3.

Gene. 9.

de & corda filiorum hominum implentur malitia & contemptu, in vita sua: & post hæc, ad inferos deducuntur. Nemo est qui semper viuat, & qui huius rei habeat fiduciam. Melior est canis viuus, leone mortuo. Viuentes enim sciunt se esse morituros: mortui verò nihil nouerunt amplius. Nec habent vltrà mercedem. quia obliuioni tradita est memoria ipsorum, &c. Nonne hæc loquitur de eorum crassitia, qui cernunt tantùm ante pedes, nec futuram vitam, nec resurrectionem sperantes? Nam & si verum esset, nihil nos esse post mortem: superest tamen resurrectio, in cuius spem si intuerentur, non imbuerentur contemptu Dei, nec replerentur malitia: vt omnia alia omittam. Constituamus ergo post Solomonem, hæc omnia non cadere sub sensum rationis humanæ. Quòd si certum aliquid habere volumus, ad legem curramus & ad testimonium: vbi veritas & viæ domini. Hæc nobis
Eccl.vlti. *loquuntur: Donec reuertatur puluis in terram, vnde erat: & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Nemo ergo dubitet, qui verbũ Dei audierit, quin spiritus filiorum Adam ascendat sursum. Ascendere autem sursum, simpliciter illic accipio, pro consistere, & immortalitatem retinere: quemadmodum Sursum descendere, dixisse mihi videtur, pro collabi, decidere, disperdi.*

21

QVintum argumentum pleno adeò atque aperto gutture intonant, vt profundissimũ somnũ dormientibus excutere possint. In eo enim meliorẽ suæ victoriæ partẽ cõstituunt. Et cùm fucum suis neophytis facere volunt, id potissimum arripiunt, quò fidem eorum, & sanam mentem labefactent. Vnum, inquiunt, iudicium, quod reddet omnibus suam mercedem, pijs gloriam, impijs gehennam. Nihil ante illum diem statuitur, aut beatitudinis, aut miseriæ. Sic vbique Scripturæ testantur. Mittet Angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos
Matt.24. *eius à quatuor ventis, à summis cœlorum, vsque ad terminos eorum. Item, in con-*
Matt.13. *summatione seculi, mittet Filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis. Tunc iusti fulgebunt, sicut sol, in regno patris sui. Item: Tunc dicet rex his qui à*
Matt.27. *dextris erunt: Venite benedicti Patris mei, possidete regnum paratum vobis à constitutione mundi: Discedite à me maledicti in ignem æternum. Et ibunt, hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternã. Simile est apud Danielem:*
Daniel.2. *Et in tempore illo saluabitur populus tuus, omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro. Hæc omnia, inquiunt, si de die iudicij scripta sunt, quomodo vocabuntur tunc ad regni cœlestis possessionem electi, si nunc possident? Quomodo dicetur illis vt veniant, si iam sunt? Quomodo saluabitur populus, si nunc saluus est? Quamobrem fideles, qui nunc etiam in fide ambulant, non alium expectant salutis suæ*
2.Cor.4. *diem, vt ait Paulus: Scientes, quoniam qui suscitauit Iesum à mortuis, & nos cum Iesu suscitabit. Et alibi: Expectantibus reuelationem Domini nostri Iesu Christi, qui & confirmabit vos vsque in finem, in diem aduentus &c. Verùm, vt hæc omnia illis concedamus, cur addunt de somno suum? Non enim in tot locis ac similibus, syllabam vnam de somno proferre possunt. Atqui, etiamsi vigilent, carere possunt gloria. Quare cùm insani sit hominis, nedum temerarij, sine Scriptura definire de ijs, quæ sub sensum hominis non cadunt: quo tandem vultu pergunt temulenti isti & noui dogmatistæ in defensionem somni, quem non acceperunt ex ore Domini? Hoc sanis & sobrijs satis esse possit: quo agnoscant somnum*

istum

istum improbè confingi, qui aperto Dei verbo probari non poßit. Sed age, hos locos obiter differamus, ne quid ſimpliciores moueant, cùm audiunt ſalutem animarum in diem iudicij differri. Primùm illud quidem in confeſſo eſſe volumus, quod iam antè explicatum à nobis eſt, beatitudinem noſtrã ſemper in curſu eſſe, vſque ad diem illum, qui omnem curſum claudet & terminabit: ita electorum gloriam, & vltimæ ſpei finem, ad eum ipſum diem ſpectare, vt impleatur. Nam hoc ſatis inter omnes cõuenit, nullam eſſe vel beatitudinis, vel gloriæ perfectionem: niſi perfectam cum Deo coniunctionem. Huc omnes tendimus, huc properamus huc omnes Scripturę mittunt, & Dei promißiones. Quod enim ſemel Abrahæ dictum eſt, ad nos etiam pertinet: Abraham, ego merces tua magna nimis. Hæc ergo cùm ſit conſtituta omnibus merces, qui cùm Abraham partẽ habent: Deum poßidere, & eo frui, præter quam, & vltra quam, nullam aliã appetere liceat: conijciendi ſunt illuc oculi, cùm de expectatione noſtra agitur. Hactenus, ni fallor, aſſentiuntur nobis aduerſarij noſtri. Atque iſtud rurſum nobis, vt ſpero, concedent, regnum illud, ad quod fideles poßidendum vocantur, quod & ſalus alibi, & merces, & gloria nuncupatur, non aliud eſſe, quàm illam cum Deo vnionẽ: vt ſcilicet in Deo plenè ſint, à Deo impleantur, ipſique vicißim Deo adhæreant, Deum plene poßideãt, vnum denique cum Deo ſint. Sic enim dum in fonte ſunt omnis plenitudinis, vltimã metam attingunt omnis iuſtitiæ, ſapientiæ, gloriæ: quibus benedictionibus conſtat regnum Dei. Nam id eſſe vltimum punctũ regni Dei inſinuauit Paulus, cùm inquit: Vt ſit Deus omnia in omnibus. Si Deus illo demum die verè erit omnia in omnibus, & ſuos fideles ad iuſtũ modum implebit: non abſque cauſa dies ille ſalutis noſtræ dicitur: ante quem non omnes ſalutis noſtræ numeri implentur. Quos enim Deus implet, ij implentur omnibus diuitijs, quas neque lingua eloqui, nec auris percipere, nec oculus videre, nec mẽs cogitatione aſſequi poteſt. Hæc duo ſi extra cõtrouerſiã ſunt: fruſtra nituntur noſtri hypnologi cõuincere ſanctos Dei ſeruos, hac vita defunctos, nõdum ingreſſos eſſe in regnum Dei, ex eo quod illis dicetur: Venite, poßidete regnum &c. & ſimilibus. Promptum enim nobis eſt reſpondere: non ideo nunc nullum eſſe regnum, quia nõdum perfectum eſt. Sed cõtrà, dicimus tunc perficiẽdum eſſe, quod iam inchoatũ eſt, cuius rei fidem tunc demum factam à me volo, vbi planam fecero, ex certis Scripturarum argumentis. Nam & dies ille regnum Dei dicitur, quia tunc verè ſubijciet ſibi poteſtates aduerſarias, Satanam interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione aduentus ſui, ipſe verò totus in electis ſuis habitabit & regnabit. Neque enim aliter regnare olim in ſe Deus poteſt, quàm regnauit ab initio: cuius maieſtati, nihil accedere aut decedere poteſt. Sed regnum eius dicitur, quod omnibus manifeſtabitur. An verò dũ oramus vt regnum eius adueniat, cogitamus nũc nullũ eſſe? Et vbi erit illud? Regnũ Dei intra vos eſt. Regnat igitur Deus iam nũc in electis ſuis, quos agit Spiritu ſuo. Regnat & cõtra Diabolum, peccatum & mortem, dum iubet è tenebris lucẽ ſplendeſcere, qua confundantur error & mendacium: & dum prohibet, ne noceãt poteſtates tenebrarum ijs, qui ſignum Agni in fronte gerunt. Regnat, inquã, iam nunc cuius vt regnum adueniat, oramus. Regnat quidem dum operatur virtutes in ſuis, dum Satanæ legẽ dicit. Sed tunc regnũ eius adueniet, cùm implebitur. Implebitur autẽ, cùm planè manifeſtabit gloriam maieſtatis ſuæ electis ſuis ad ſalutẽ: reprobis ad confuſionem. Quid autem aliud vel dicẽdum vel credendũ eſt de electis? quorũ

Gene. 11.

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.
2. Teſſ. 2.

regnum est & gloria, in regno Dei glorioso esse, & cum Deo veluti regnare, & in eo gloriari: denique diuinæ gloriæ participes esse. Hoc quidē regnū, tametsi nōdum aduenisse dicitur, tamen aliqua ex parte spectare licet. Nam in regno Dei incipiunt esse, qui regnum Dei quodammodo intra se habent, & cum Deo regnant: aduersus quos portæ inferorum præualere nequeunt. In Deo iustificantur, de quibus dictum est: In Domino iustificabitur, & laudabitur omne semen Israel. Vt prorsus regnū istud, sit Ecclesiæ ædificatio, seu profectus fidelium, quem nobis describit Paulus: qui per omnes ætatū gradus adolescūt in virū perfectum. Vidēt boni isti viri huius regni principia, vidēt incremēta: statim atque hæc abeunt ex oculis, non dant fidei locum, nec sustinent credere, quod non habent præ oculis carnis. At verò longè aliter Apostolus: Mortui, inquit, estis: & vita vestra abscōdita est cum Christo in Deo. Cùm autem Christus apparuerit, vita vestra, tunc & vos simul cum ipso apparebitis in gloria. Vitam quidem absconditam nobis tribuit cum Christo, capite nostro, apud Deum: gloriam differt in diem gloriæ Christi, qui vt caput est Ecclesiæ, trahet secum sua membra. Idem prorsus Ioannes alijs verbis: Charissimi, nunc Filij Dei sumus, sed nondum apparuit, quid erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est. Non dicit, nos interea, aliquo temporis interuallo, nihil futuros: sed cùm simus filij Dei, qui expectamus hæreditatem patris, sustinet ac suspendit expectationem nostram in diem illum, quo in omnibus gloria Dei manifestabitur, & nos in eo gloriabimur. Hìc rursum mirari subit, cùm audiunt Dei filios, qui non redeant ad sanam mentem, & sentiant hanc generationem immotralem esse, quæ ex Deo est, & qua diuinæ immortalitatis sumus participes. Sed ad institutum pergamus. Clament quantum volent, non vocari benedictos Dei ad regnum ante diem iudicij, nec ante promitti salutem populo Dei. Respondeo, Christum caput nostrum esse, cuius regnum & gloria nondum apparuerunt: si membra caput præcedant, peruersum ac præposterum esse ordinem. Tum verò nos secuturos principem nostrum, cùm ille veniet in gloria patris sui, & sedebit in sede maiestatis suæ. Interim tamen viuere, quod ex Deo in nobis est, hoc est, spiritum nostrum, quia Christus viuit vita nostra absurdam enim esse, vt viuente vita nostra, pereamus ipsi. Vitā autem hanc & apud Deum, & cum Deo esse, & beatā esse, quia in Deo sit. Hæc omnia sibi cōstant, & veritati consentiunt. Cur enim nondum saluati esse dicuntur, aut regnum Dei possidere, qui in Domino mortui sunt? Quia expectant, quod nondum habent, nec finem suæ felicitatis attigerunt. Cur nihilominus beati sunt? quia & Deum agnoscunt sibi propitium, & futurā mercedē eminus vidēt, & in certa expectatione beatæ resurrectionis acquiescunt. Quamdiu certè habitamus in hoc carcere luteo, speramus quæ nō videmus: & præter spē, credimus in spem: quod ait Apostolus de Abraham: Vbi autē oculi mentis nostræ, qui nunc sepulti in hac carne, hebetes sunt, absterserint hāc velut lippitudinē, videbimus quæ expectabamus, & in ea requie delectabimur. Neque enim veremur id post Apostolū dicere, qui è cōuerso dicit φοβερὰν τινὰ ἐκδοχὴν κρίσεως, manere reprobos, id est, formidabilē expectationē iudicij. Si hæc terribilis: illa sane & læta, & beata meritò vocabitur. Et quoniā cōsiliū est docere aduersarios magis quàm cogere: cōmodent nobis paulisper aures, dū ex figura veteris testamēti eruimus veritatē, neq; id sine authore. Quēadmodū Paulus in trāsitu filiorū Israel, tractat allegoricè submersū Pharaonē, viā

Matt. 16. Iesa. 43. Ephes. 4. Colos. 3. Matt. 16. & 25. Roma. 4. Hebr. 10. 1. Cor. 10.

libera-

liberationis per aquam: permittant etiam nobis dicere, in baptismo submergi Pharaonem nostrum, crucifigi veterem hominem, mortificari membra nostra, nos sepeliri cum Christo, migrare è captiuitate Diaboli, ac imperio mortis: sed migrare duntaxat in desertum, terram aridam ac inopem, nisi Dominus pluat man è cœlo, & aquam scaturire faciat è petra. Anima enim nostra, sicut terra sine aqua illi, psal.142. quæ rerum omnium penuria premitur, donec ille pluit gratias spiritus sui. Transitur postea in terram promissionis, duce Iesu filio Naue, terram abundantem lacte & melle: hoc est, gratia Dei nos liberat è corpore mortis, per Iesum Christum Dominum nostrum, non tamen sine sanguine & sudore. Siquidem caro tum maximè resilit, & vires suas ad pugnam exerit, vt confligat aduersus spiritum. Postquam in terra residetur, tunc pascimur in abundātia. Dantur enim stolæ albæ, & requies. Sed nondum erecta est Ierusalem, caput ac sedes regni. Nondum Solomon rex pacis sceptra tenet, omniáque moderatur. Sunt ergo sanctorum animæ post mortem in pace, quæ extra manū hostis euolarunt. Sunt in opulentia, de quibus dictum est: Ibūt de abundantia in abundātiam. Vbi verò surrexerit in gloriam suam cœlestis Ierusalem, & verus Solomon Christus, rex pacis, sublimis sederit in tribunali, regnabunt cum suo rege veri Israelitæ. Quòd si libet à rebus hominum petere similitudinem: pugnamus cum hoste, quandiu conflictatio est nobis aduersus carnem & sanguinē: vincimus hostem, dum exuimur hac carne peccati, vt toti Dei simus. Agemus triumphum, & fructu victoriæ potiemur, cùm caput nostrum supra mortem, verè erigetur in gloria: hoc est, cùm mors in victoria absorbebitur. Hæc meta, hic scopus noster, de quo scriptum est, Satiabor, cùm euigilauero, aspectu gloriæ tuæ. Hæc ex Scripturis facilè discere possunt, quicunque Deo auscultare, & vocem eius exaudire didicerunt. Hæc etiam nobis per manus tradiderunt, qui parcè & reuerenter tractarunt Dei mysteria. Sic enim permiserunt sibi loqui veteres, vt dicerent animas quidem in paradiso & in cœlo esse, nondum tamen gloriam aut mercedē percepisse. Nam Tertullianus: Et merces, inquit, & periculum, in resurrectionis pendet euentu: qui tamen, sine vlla ambage, docet animas cum Deo esse, & in Deo viuere, ante euentum illum. Alibi: Cur non capiamus sinum Abrahæ dici, temporale aliquod fidelium animarum receptaculum: in quo delinietur fidei imago, ac candida vtriusque iudicij prospiciatur. Irenæus verò: Cùm Dominus in medio vmbræ mortis abierit, vbi animæ mortuorum erant, pòst deinde corporaliter resurrexit, & post resurrectionem assumptus est: manifestum est, quia & discipulorum eius, propter quos hæc operatus est Dominus, animæ abibunt in inuisibilem locum, definitum illis à Domino: & ibi, vsque ad resurrectionem, commorabuntur, sustinentes resurrectionem: pòst, recipientes corpora sua, & perfectè resurgentes, hoc est, corporaliter, quemadmodum & Dominus resurrexit, sic venient in cōspectum Dei. Nemo enim discipulus supra magistrū, &c. Et Chrysostomus, Intelligite quale & quantum est, Abraham sedere, & Apostolum Paulum, quando perficiatur, vt possint tunc mercedem recipere. Nisi enim nos illuc venerimus, tunc prædixit eis Pater, se non daturum mercedē: sicut bonus pater amator filiorum, & probabilibus filijs, & opus perficientibus, dicit, se non daturum cibum, nisi venerint alij fratres. Tu autem anxius es, quia nec dum accipis? quid autem faciet Abel, qui antè vicit, & adhuc sine corona sedet? Quid Noe? quid cæteri illorum temporum? Quia ecce expectauerunt, & alios expectant, qui post te futuri sunt. Paulò pòst: Præuenerūt

Lib. de resur. carnis

Lib. 9. aduersus Haeres.

Homi. 28. in 11. ad Hebrae.

nos in certaminibus, sed non præuenient in coronis: quia vnum definitum est tempus omnium coronarum. Lib.12.de ciuit.c.9. lib.13.c.8. & alibi. *Augustinus autem multis in locis secreta receptacula describit, quibus piorum animæ contineantur: donec coronam & gloriam recipiant: cùm interim reprobi pœnas luunt, expectantes iustam iudicij pœnam. Et quadam ad Hieronymum epistola: Anima, inquit, post mortem corporis, requiem est habitura, & corpus tandem ad gloriam receptura. Bernardus verò, homilijs duabus habitis in festo omnium Sanctorum, vbi ex professo hanc quæstionem tractat, sanctorum animas corporibus exutas, adhuc in atrijs Domini stare docet, ad requiem admissas, non autem ad gloriam. In illam, inquit, beatissimã domum nec sine nobis intrabũt, nec sine corporibus suis: id est, nec sancti sine plebe, nec spiritus sine carne. Et multa alia in hanc sententiam. Qui autem in cœlo eas collocant, modò non attribuant illis resurrectionis gloriam, nihil ab ea sententia dissident: sicut Augustinus ipse facere alicubi videtur.* De Eccl. dogmati. *Nam cùm certum sit, nunc torqueri malos Dæmones (vt Petrus affirmat) ignis tamen ille, in quem mittentur reprobi in die iudicij, dicitur præparatus Diabolo.* 2.petr.2. Iud.1. *Vtrunque ille expressit, qui scripsit reseruatos sub æternis vinculis, in iudicium magni diei. Vbi per reseruationem, pœnam significauit, quam nondum sentiunt: per vincula, præsentem, quam sustinent. Et Augustinus ipse alio loco se exponit, cùm inquit:* Inpsal.36 *Tuus certè dies vltimus longè abesse non potest. Ad hunc te præpara. Qualis enim exieris de hac vita, talis redderis illi vitæ. Post vitam istam non statim eris vbi erunt sancti, quibus dicetur, Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi. Nondum ibi eris: quis nescit? sed iam poteris ibi esse, vbi illum quondam vlcerosum pauperem, diues ille superbus & sterilis, in medijs suis tormentis, vidit à longe requiescentem. In illa requie positus, certè securus expectas iudicij diem, quando recipias & corpus, quando immutêris, vt Angelo æquêris. Neque displicet, quod* Eo.de quanti. animae. *alicubi docendi causa traditum est ab eodem, si tamen sanum & modestum interpretem habeat: multos esse gradus animæ: primum, animationem: secundum, sensum: tertium, artem: quartum, virtutem: quintum, tranquillitatem: sextum, ingressionem: septimum, contemplationem: seu quis malit: primum, de corpore: secundum, ad corpus: tertium, circa corpus: quartum, ad seipsam: quintum, in seipsa: sextum, ad Deum: septimum, apud Deum. Quæ verba huc accersere visum est magis, vt sancti viri sensum hac in re ostenderem, quàm vt quenquam, aut me etiam ipsum, ad huius distinctiunculæ legem adigam. Id enim ne ipse quidem Augustinus, opinor, optauit: sed quàm potuit crassissimè, enarrare voluit quendam esse animæ profectum: qui non ad vltimam metam perueniat, vsque ad diem iudicij. Postremò succurrit, ex hoc iudicij die, cui tantopere incumbunt, errorem eorum posse reuelli. In symbolo nanque, quod est fidei nostræ compendium, confitemur non animæ, sed carnis resurrectionem. Neque erit locus cauillo, vt dicãt, Carnis nomine, totum significari hominem. Quod quidè illis interdum esse concedimus: sed hîc minimè admittimus: vbi rudi populo admodum significantia & simplicia verba expressa sunt. Certè Pharisæi, egregij resurrectionis assertores, & semper in ore habentes eius nomen, simul tamen credebant non esse spiritum.*

22 *INijciunt tamen adhuc nobis manus, & nos hærere cogunt ad hunc scopulum. Verba Pauli citant quibus testatur nos esse omnibus hominibus miserabiliores,*

si

si mortui non resurgunt. Quorsum, inquiunt, resurrectione opus est, si ante resurrectionem beati sumus? Imò verò quæ tanta est Christianorum hominum miseria, quæ omnium hominum miseriam superat si verum est eos esse in requie, dum interim alij torquentur, & miris modis cruciantur? Hîc eos admoneo, si eludendi consilium esset (quod ipsi vnum moliuntur) patere mihi elabendi locum. Quid enim prohibet, sanos quosdam homines sequi, qui disputationem illam accipiunt, non de vltima modò resurrectione, qua ex corruptione recipiemus corpora incorruptibilia: sed de vita, quę nobis superest post hanc vitam mortalem, quam nomine resurrectionis in Scripturis designari vsitatum est. Cùm enim dicitur, Sadducæos negare resurrectionem, non refertur ad corpora: sed simpliciter dicitur, ex eorum opinione, nihil superesse homini post mortem. Cuius rei probabile est argumentum, quòd omnia, quibus ibi sententiam suam adstruit Paulus, vno verbo eleuari poterant, si responsum esset, animas quidem viuere: corpora verò, quæ in puluerem eua nescerent, nullo modo suscitari posse. Exempla subijciamus. Quod ait: Ergo qui in Christo dormierunt, perierunt: refutari poterat à philosophis, qui animæ immortalitatem fortiter asserebant. Ad id quod dicit: Quid facient qui baptizantur pro mortuis? facilè erat respondere. Quia animæ post mortem superstites. Ad illud verò: Vt quid nos periclitamur omni hora? nos exponere fragilem hanc vitam pro immortalitate: in qua meliori nostri parte viuemus. Iam multum verborum posuimus, quorum nullus vsus fuisset inter dociles. Ipse enim Apostolus, nos esse miseros dicit, si in hac tantùm vita in Christo speramus. Quod sine controuersia liquidum est: vel eo teste, qui fatetur motos sibi penè pedes, & penè effusos gressus, dum videt pacem peccatorum in terra. Et sanè si ante pedes respicimus, beatum dicemus populum, cui omnia ex sententia affluunt. Si verò longius extendimus oculos, beatus erit populus, cuius Dominus Deus est, penes quem est exitus mortis. Nos tamen certius aliquid adferemus, quod non modò ipsorum refellat obiecta, sed germanam Apostoli mentem explicet ijs, qui citra verborum cōtentionem discere volet. Nam si non est carnis resurrectio: meritò, vel ob hoc vnum, infelices vocat pios: quòd tot vulnera, flagella, tormenta, contumelias, vltimas denique necessitates in corporibus suis perferunt, quæ putant destinata ad immortalitatem, quamdoquidem hac spe sua falluntur. Quid enim magis, non iam dico miserum, sed ridiculum, quàm spectare eorum corpora, qui in idem viuunt, omnibus delitijs delibuta? Christianorum corpora, fame, frigore, plagis, omni contumeliarum genere confecta? si & horum & illorum corpora ex æquo intereunt? Possem enim id ex eius verbis confirmare, quæ subijcit. Vt quid periclitamur omni hora? Quotidie morior per vestram gloriam fratres &c. Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Satius, inquit, esset illud valere inter nos. Manducemus &c. Si hæc quæ patimur in corporibus nostris opprobria, non ea, quā speramus, gloria mutarētur. Quod non futurum est, nisi in resurrectione carnis. Deinde vt hoc præsidio cedā, possū hîc alterā rationē addere. Ideo nos esse omnibus hominibus miserabiliores, si nō sit resurrectio. Quia tametsi ante resurrectionē beati sumus, nō tamē sine resurrectione. In hoc enim beatos esse sanctorum spiritus dicimus, quia acquiescunt in spe beatæ resurrectionis: quæ si non esset, periret hæc omnis beatitudo. Est igitur verum illud Pauli, nos esse miserabiliores omnibus hominibus, si non sit resurrectio. Nec cum illis verbis pugnat hoc dogma: beatos esse sanctorum spiritus,

ante resurrectionem: sed propter resurrectionem.

23 Heb.11. *PRoferunt etiam quod in epistola ad Hebræos legitur, de veteribus patribus. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis promißionibus: sed à longè eas salutantes, quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hoc dicunt, significant se patriam inquirere. Et siquidem ipsius meminissent, de qua exierunt, habebant vtique potestatem reuertendi: nunc autem meliorem appetunt, id est, cœlestem. Vnde in hunc modum ratiocinantur: Si appetunt patriam cœlestem, ergo non poßident. Nos vero sic: Si appetunt, ergo sunt: non enim cadit appetitus, nisi in subiectum. Et, quod ab illis solum exprimere conor, conuenit esse sensum boni & mali, vbi est appetitus, qui aut sequatur, quod boni speciem præfert, aut refugiat, quod malum visum fuerit. Appetitus ille, dicunt, iacet in Deo. Quo nihil magis ridiculum cogitari aut fingi potest. Siquidem è duobus, alterum euincimus: aut Deum quippiam appetere, melius quàm habet: aut aliquid esse in Deo, quod non sit Dei. Quæ res mihi coniecturam facit, in re seria eos ludere. Atque vt hæc omittamus, quid vult sibi reuertēdi potestas? Redeant itaque ad cor, & aliquid melius audiant, quàm hactenus senserunt. Si tamen persuasum habent, quod in primis labris circunferunt. Loquitur Apostolus de Abraham, & eius posteritate, qui inter extraneos habitarunt in terra aliena: tantum non exules, certè inquilini, vix corpora tegentes humilibus tugurijs: iuxta Dei præceptum, quod Abrahæ datum fuerat, vt exiret de terra sua, & de cognatione sua. His promiserat Deus, quod nondum exhibuerat. Salutauerunt ergo eminus promißiones, & in certa fide defuncti sunt, fore olim, vt præstaret Deus promissa sua. Iuxta quam fidem cofeßisunt, non esse sibi statam sedem in terris, & extra terram sibi esse patriam, quam appeterent: nempe in cœlo. In fine verò capitis significat eos omnes, quos recensuit, non adeptos esse vltimam repromißionem, ne sine nobis perficerentur. Cuius verbi, si proprietatem obseruassent, nunquam concitassent tantas turbas. Mirum quomodo cæcuciant in tanta luce. Sed hoc magis mirum, quòd panem nobis pro lapidibus porrigunt: hoc est, dum volunt impellere, sustinent.*

24 Acto.9. *IAm quod de Thabita narratur in actis Apostolorum, putant valde firmum sibi esse columē, quæ cùm discipula fuisset Christi, plena bonis operibus & eleemosynis, suscitata est ex mortuis à Petro. Iniuriam aiunt factam Thabitæ, si verum dicimus, animas solutas à corpore, cum Deo & in Deo viuere, quòd reuocata sit à consortio Dei & beata illa vita, in hoc mare malorum. Quasi verò non liceat idem contra eos retorquere. Nam siue dormiebat, siue nihil erat, quia tamen defuncta erat in Domino, beata erat. Nō igitur expediebat illi redire in hāc viā, quam confecerat. Hunc nodū, quem colligarant, priores ipsi dißoluant. Siquidem æquum est eos legi parêre, quam alijs imponunt. Quāquam nobis dissoluere facile est. Quæcunque nos maneat sors post mortem: quod de se ait Paulus, transfertur*
Philip. 1. *ad omnes fideles: vt mori nobis sit lucrum, & esse cum Christo melius. Et ta-*
philip. 2. *men Paulus dicit, Epaphroditum, qui certè in numero fidelium erat, misericordiam consequutum à Domino, quòd infirmatus ad mortem, reualuisset. Isti quidem, qui tam irreuerenter & parum sobriè tractant Dei mysteria, misericordiam istam interpretarentur crudelitatem. Nos verò misericordiam sentimus*

&

*& fatemur, cùm sint gradus misericordiæ Dei, sanctificari electos, glorificari san-
ctificatos. Nonne igitur misericordiam suam exercet Dominus, cùm nos magis ac* Roma. 8.
*magis sanctificat? Quid, si voluntas Dei est magnificari in corpore nostro per vi-
tam, vt ait Paulus, nonne misericordia est? Quid, quòd Deo legem miraculorum
dicere non nostrum est? satisque est, si in illis eluceat authoris gloria. Quid si dica-
mus Deum non consuluisse Thabitæ cōmodis, sed pauperes respexisse? ad quorum
certè preces suscitata est, flentium & ostendentium vestes, quas consuebat illis
Thabita. Hanc enim rationem viuendi sufficere sibi credebat Paulus, cùm multo
melius esset illi, ad Deum migrare. Et cùm Deum misertum esse Epaphroditi di-
xisset, subiecit. Non solum autem eius, sed & mei, ne tristitiam super tristitiam
haberem. Ite nunc, & Deo dicam dicite: quod mulierem in ministeria pauperum
sedulam, reddidit pauperibus. Nam vt constet nobis operis ratio, hoc certè Christus
meruit, vt glorificetur in vita nostra & in morte, qui mortuus est & resurrexit,* Roma.14
vt viuis dominetur & mortuis.

25

*VOcant & Dauidem in causæ suæ patrocinium, nostræ optimum patronum:
sed adeò sine pudore, aut etiam sensu communi, vt pudeat ac pigeat multa,
quæ ab eo argumēta mutuantur, referre. Omnia tamen quæ ab illis vsurpari audiui* psal.81.
*mus, bona fide à nobis referentur. Audēt primū istud citare: Ego dixi dij estis, &
filij excelsi oēs: vos autem, sicut homines, moriemini. &c. Ac interpretantur, deos
quidem & filios Dei esse fideles, sed mori & cadere cū reprobis: vt æqua sit sors
vtrorunq;, donec separabuntur agni ab hœdis. Respōdemus, quod à Christo accepi* Ioan. 10.
*mus: illic vocari deos, ad quos sermo Dei factus est: hoc est, Dei ministros: iudices
scilicet, qui gladium in manu gerunt, acceptū à Deo. Et si deesset nobis Christi in
terpretatio, vsusque Scripturæ, qui vbique concinit, locus ipse per se satis clarus* Exo.22.
*est, quo obiurgantur qui iudicant iniquitatem, & facies peccatorum sumunt. Hi
dicuntur dij, quòd personam Dei sustinent, cùm alijs præsunt. Sed admonentur fu-
turum sibi iudicem, cui rationem reddant functionis. En specimen.*

26

*AVdiamus alterum: Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam: In illa
die peribunt omnes cogitationes eorum. Vbi accipiunt spiritum pro vento,* psal. 145.
*hominem abiturum in terram, nihil futurum nisi terram, perituras omnes cogi-
tationes, quæ vtique remanerent, si esset anima. Nos verò non ita subtiles sumus:
sed pro nostra crassitie, scapham, vocamus scapham, & spiritum, spiritum. qui
dum exit ab homine, ipse homo in terram suam reuertitur, de qua sumptus est,
vt diffusè explicauimus. Restat vt videamus, quid sit cogitationes perire. Admo
nemur, ne constituamus fiduciam in hominibus, quæ debet esse immortalis: foret
enim incerta & parum stabilis, cùm vita hominum cito pertranseat. Ad quod si-
gnificandum, dixit perire eorum cogitationes: hoc est, quicquid moliebantur dum
viuerent, dissipari & in ventum abire. Vt alibi: Peccator videbit & irascetur,* psal.11.
dentibus suis fremet & tabescet, desiderium peccatorum peribit. quod alias dici- psal.32.
tur, dissipari. Dominus dissipat consilia gentium. Item, Inite consilium & dissi- Iesa. 8. Luc.2.
*pabitur. Quod verborum periphrasi, beata Virgo in cantico significauit: Disper-
sit superbos sensu cordis sui.*

Psal. 77. TErtium: Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, & non rediens. Et spiritum pro vento positum, vt ferè vbique contendunt. In quo non intelligunt, se non animarum modò immortalitatem abolere, sed spem quoque resurrectionis præcidere. Si enim est resurrectio: spiritus certè redit. Si non redit, resurrectio tollitur. Quamobrem eos imprudentiæ culpam hîc magis deprecari conuenit, quàm fortius instare, vt obtineant tam peruersum postulatum. Atque hæc quidem in hoc tantùm dicta sint, vt videant omnes, quantum pateat effugium, si de refutandis eorum argumentis tantùm cogitaremus. Fatemur enim libenter, idque ex nostra ipsorum sententia, hîc quadrare nomen venti. Concedimus homines ventum esse fugientem nec redeuntem. Quòd si ad sua sensa trahunt, errant, nescientes Scripturas: quibus mos est, per id genus periphrasis designare, nunc humanæ cõ-
Iob.4. ditionis imbecillitatem, nunc breuitatem vitæ. Cùm de homine dicit Iob, florem esse, qui egreditur & conteritur, & velut ombram fugere: quid aliud, quàm describere voluit, hominem esse fluxum & fragilem, & similem floris decidui? Iesaias verò clamare iubetur omnem carnem fœnum esse, & omnem eius gloriam,
Iesa. 4. quasi florem fœni. Exiccatum esse fœnum, & cecidisse florem. Verbum autem Domini æternum permanere. Agedum, colligant vno verbo, animam hominis exarere & emarcere: & paulò acutius cernant, quàm crassus ille piscator, qui ex eo probat fideles omnes immortales esse, quia renati sint ex semine incorruptibili: hoc est, Verbo Dei, quod æternum permanet. Eos verò Scriptura florem fluxum vocat, & ventum prætereuntem, quibus fiducia est in hac vita. Qui quasi hîc sedem permanentem fixerint, regnaturos se putant sine fine: nec eum finem respiciunt, quo sit mutanda conditio, & aliò demigrandum. De quibus etiam ait Pro-
Iesa. 28. pheta: Pepigimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Eorum vanam spem irridens, non deputat ad vitam, quod illis est initium mortis pessimæ. Ac desinere & mori eos affirmat, quibus melius esset non esse, quàm sic esse. Simile
Psal. 102. est quod alio Psalmo legitur: Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus omnium timentium se. Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum: recordatus est quia puluis sumus. Et homo, sicut fœnum, dies eius tanquam flos agri, sic efflorebit. Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, & non cognoscet amplius locum suum. Ex quibus verbis si affirment spiritum perire & euanescere: iterum illis prædico, videant ne fenestram aperiant Epicureis, si qui sint qui insurgant, ac nostram, eorúmque fidem de resurrectione labefacere conentur: vt certè multi sunt. Eadem enim ratione, colligent, spiritum in corpus non redire, cùm dicatur non cogniturum amplius locum: sed dicent, vitiosè colligent. Quoniam huic ratiocinationi apertè reclamant loci de resurrectione. Et ipsi vitiosè colligunt, quibus est cum illis commune argumentum. Simile ferè est illud Ecclesiasti-
Ecc. 18. ci. Numerus annorum hominis, vt multum, centum anni, quasi guttæ aquæ maris deputati sunt, & sicut calculus arenæ, sic exigui anni in die æui. Propter hoc patiens est Deus in illis, & effundit in eos misericordiam suam. Fatendum igitur illis, longè aduersam fuisse Prophetæ sententiam, ab ea quam somniant. Dominum esse eorum misertum, quos agnosceret, sola sua misericordia stare, à quibus si paulisper manum retraheret, eos in puluerem redituros, vnde sumpti essent. Deinde subijcit breuem humanæ vitæ descriptionem: eam flori comparans, qui dum hodie viret, nihil aliud est, quàm crastinum fœnum. Quòd si pronuntiasset spiritum ho-

hominis perire & decidere in nihilum, ne sic quidem armasset ipsorum errorem. Nam cùm dicimus spiritum hominis esse immortalem, non affirmamus contra manum Dei stare posse, aut sine eius virtute subsistere. Absint à nobis hæ blasphemiæ. Sed dicimus, eius manu ac benedictione sustineri. Sic Irenæus, qui nobiscum spiritus immortalitatem asserit, vult tamen, discamus, natura nos mortales esse, solum autē Deum immortalem. Et eodem loco: Vt non quasi ex nobis habentes vitam, inflemur aliquando, & extollamur aduersus Deum: experimentóque discamus, quoniam ex illius magnitudine, & non ex nostra natura habemus in æternū perseuerantiam. Hæc igitur nobis pugna est cum Dauide, quem faciunt nobis tan topere aduersarium. Ille ait hominem, si ab eo auferat suam misericordiam Dominus, ruere ac perire. Nos docemus, Dei benignitate ac virtute sustineri: quoniam ipse solus habet immortalitatem: & quicquid est vitæ, ab eo est.

Iren.lib.5. aduersus Haere.

psal.104.

1.Tim.3.

28

QVartum. Satiata est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquauit: Æstimatus sum cum descendētibus in lacū: sicut homo sine adiutorio: Sicut interfecti dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius, & qui de manu tua abscißi sunt. Quid, inquiunt, si abscißi sunt à virtute Dei, si prouidentia eius & memoria exciderunt, nónne esse desierunt? Quasi verò non liceat mihi retorquere. Quid? Si abscißi sunt à virtute Dei, si memoria exciderunt, quomodo rursum erunt? Et vbi erit resurrectio? Rursum, quî conuenient istæc? Iustorum animæ in manu Dei sunt. Aut, vt certis Dei oraculis agamus, In memoria æterna erit iustus. Non igitur exciderunt à manu Domini, nec memoriam eius fugerunt. Quin potius hoc loquendi genere, percipiamus grauem sensum hominis afflicti, qui apud Deum conqueritur, se penè desertum cum impijs in perditionē: quos Deus non nosse, & oblitus eße dicitur, quia nomina eorum in libro vitæ scripta nō sunt: & de manu sua abiecisse, quia eos non regit Spiritu suo.

psal.87.

Sapi.5.

psal.111.

29

QVintum. Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt, & cōfitebuntur tibi? Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam? aut iustitiam tuam in terra obliuionis? Item, Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum. Sed nos, qui viuimus, benedicimus Domino, ex hoc nunc & vsque in seculum. Item, Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendero in corruptionem? Nunquid confitebitur tibi puluis, aut annuntiabit veritatem tuam? Quibus coniungunt illud prorsus simile, ex cantico Ezechiæ, Quia infernus non confitebitur tibi, neque mors laudabit te: non expectabunt, qui descendunt in lacum, veritatem tuam. Viuens, viuens, ipse confitebitur tibi: sicut & ego hodie: pater filijs notam faciet veritatem tuam. Et illud Ecclesiastici: A mortuo, quasi nihil, perit confeßio. Confiteberis viuens. Nos respondemus, non simpliciter his locis vocari mortuos, qui communi naturæ lege defuncti sunt, dum ex hac vita decedunt. Non simpliciter dici, laudes Dei à morte cessare: sed partim significari, non cantaturos Domino laudes, nisi qui eius bonitatem & misericordiam senserint: partim verò, non illustrari post mortem nomen eius: quia non annuntiantur tunc inter homines eius beneficia, quemadmodum in terra. Hæc singula expendamus ac ordine pertractemus, vt simul & singulis locis reddamus suum sensum. Primùm, hoc discamus. Etsi per mortem, præsentis vitæ solutio significa-

psal.87.

psal.113.

psal.29.

Iesa.38.

Eccle.17.

tur sæpius: & per infernum, sepulchrum: vsu tamen Scripturæ non infrequenti, hæc nomina accipi pro ira Dei & abiectione: vt mori & in infernum descendere, vel in inferno habitare dicantur, qui alienati sunt à Deo, qui Dei iudicio prostrati sunt, & eius manu attriti. Infernus ipse non sepulchrum, sed abyssum & confusionem significet. Propterea aperuit infernus animam suam, & deglu-
Isa.5. *tiuit multos. Atque hoc quidem schema, cùm passim in Scripturis se offerat, Psal-*
psal.14. *mis tamen maximè est familiare: Veniat mors super illos, & descendant in in-*
psal.27. *fernum viuentes. Item, Deus meus, ne quando sileas, & assimilabor descenden-*
psal.29. *tibus in lacum. Item, Domine, eduxisti ab inferno animam meam. Saluasti me*
psal.9. *à descendentibus in lacum. Item, Conuertantur peccatores in infernum, omnes*
psal.140. *gentes quæ obliuiscuntur Deum. Item, Nisi quia Dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea. Item, Dissipata sunt ossa nostra secus in-*
psal. 142. *fernum. Item, Collocauit me in obscuris, sicut mortuos seculi. In nouo autem Testamento, vbi apud Euangelistas est ᾅδης, interpres reddidit Infernum: sicut Lucæ sextodecimo, de impio diuite: In inferno autem cùm esset, &c. Item, Matthæi vndecimo: Et tu Capernaum, nunquid in cœlum exaltaberis? Amen dico tibi, vsque in infernum descendes. In his locis non tam locum, quàm eorum conditionem, quos Deus damnauit addixítque exilio, significat. Atque id est quod in Symbolo confitemur, Christum ad inferos descendisse: hoc est, in omnes mortis dolores pro nobis à Patre coniectum esse: omnes eius angustias & terrores pertulisse, & verè afflictum esse: cùm prius dictum esset, fuisse sepultum. Sic rursum viuere &*
psal.132. *victuri dicuntur, quos Deus sua benignitate prosequitur. Quoniam illic mandauit Dominus benedictionem & vitam vsque in seculum. Item, Vt eruat à morte a-*
psal.32. *nimas eorum, & alat eos in fame. Item, Euellet te Deus de tabernaculo tuo, &*
psal.51. *radicem tuam de terra viuorum. Item, Placebo Domino in regione viuorum.*
psal.55. & 114. *Vt finem faciamus, vnus nobis locus sufficiat: qui vtrunque ita graphicè depingit,*
psal.48. *vt, nobis tacentibus, sensum nostrum abundè explicet: Qui confidunt in virtute multa: & in multitudine diuitiarum gloriantur. Frater non redimit, redimet homo? num dabit Deo placationem suam? Et pretium redemptionis animæ suæ: & laborabit in æternum, & viuet adhuc vsque in finem? Non videbit interitum, cùm videbit sapientes morientes? simul insipiens & stultus peribunt. Sicut oues in inferno positi sunt: mors depascet eos. Et dominabuntur eorum iusti in matutino: & auxilium peribit in inferno, à gloria ipsorum. Veruntamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cùm acceperit me. Hæc summa: Qui spem in diuitijs habent, & virtute sua, morientur, & in infernum descendent: diues & pauper, stultus & sapiens, simul interibunt: Qui sperat in Domino, liberabitur à potestate inferni.*

HAEc nomina Mortis & Inferni, non aliam habere posse acceptionẽ, in versibus Psalmorum quos obtrudunt, & in cantico illo Ezechiæ, contendo. Atque id certis argumentis euinci posse, confirmo. In his enim versibus: Nunquid mortuis facies mirabilia, &c. Item, Quæ vtilitas in sanguine meo, &c. Siue Christus, caput fidelium, siue Ecclesia, eius corpus, loquitur: mortem, vt rem horribilem ac detestandam, refugit ac deprecatur. Quod etiam facit Ezechias in suo cantico. Cur sic horrent ad nomen mortis, si Deum misericordem ac sibi propitium

sen-

sentiunt? An quia amplius nihil futuri sunt? Sed euadent ex hoc turbulento seculo, ex infestis tentationibus, ex inquietudine, in summum otium, & beatam requiem. Et quia nihil erunt, nihil mali sentient: excitandi suo tempore ad gloriam, quæ & eorum morte nihil differtur, neque vita acceleratur. Conuertamur ad aliorum Sanctorum exempla, an tale aliquid eis acciderit? Cùm Noe moritur, non deplorat miseram sortem suam. Abraham non lamentatur. Iacob etiam inter vltimos spiritus gratulatur sibi, quòd salutare Domini expectet. Iob non lachrymatur. Moses, cùm audit à Domino, vltimam horam instare, non commouetur. Omnes, quantum videre licet, prompto animo mortem amplectuntur. Voces illæ, quibus vocanti Domino, Sancti respondent, passim obuiæ sunt. Ecce, ego adsum Domine. Oportet igitur aliud quiddam esse, quod Christum, & eius fideles, compellat ad huiusmodi querimonias. Non dubium, quin Christus, cùm se offerret pro nobis ac repræsentaret ad pœnam, cum potestate Diaboli, cum inferorum cruciatibus, ac doloribus mortis, pugnauerit. Quæ omnia in nostra carne vincenda erant: vt ius suum, quod in nobis habebant, perderent. In hoc igitur agone, cùm rigori ac seueritati diuinæ iustitiæ satisfaceret, cùm aduersus inferos, mortem, ac Diabolum, congrederetur: inuocauit Patrem, ne se in tantis angustijs desereret, ne se potestati mortis permitteret: nihil aliud à Patre petens, quàm vt infirmitas nostra, quam in suo corpore sustinebat, à potestate Diaboli & mortis solueretur. Hæc est fides nostra, cui nunc incumbimus: quòd pœna peccati in carne nostra admissi, quæ in eâdem carne soluenda erat, vt diuinæ iustitiæ satisfieret, soluta ac depensa est in carne Christi, quæ nostra erat. Mortem igitur non deprecatur Christus: sed grauem sensum seueritatis Dei, qua per mortem pro nobis corripiendus erat. Vis scire ex quo affectu hæc vox prodierit? Non possum tibi melius exprimere, quàm vox eiusdem altera. Pater, Pater, vt quid me dereliquisti? Hos igitur mortuos & sepultos, in terram obliuionis deportatos, vocat à Deo derelictos. Ad hunc modum Sancti, docente Spiritu Dei, non vsurpabunt has voces, quò à se auertant mortem, vt Dei vocationem: sed quò iudicium, iram, & seueritatem Dei deprecentur: qua per mortem corripi se à Deo, sentiunt. Hoc ne comminisci videar: quæro, sitne fidelis vocaturus simplicem & naturalem mortem, iram & terrores Dei? Non arbitror illos eò vsque impudentes, vt audeant affirmare. Atqui, mortem illam sic interpretatur Propheta ijsdem locis: In me transierunt Deus iræ tuæ, & terrores mortis conturbauerunt me. Et multa alia subijcit, quæ pertineant ad iram Dei. Alterius verò loci hæc verba sunt: Quoniam momentum in indignatione eius, & vita in beneuolentia eius. Sed lectores hortor, ad volumen se conferant: vt ex integris duobus Psalmis, & cantico illo, certiorem fidem petãt. Sic enim nec fucus illis fiet: & facilè obtinebo apud eos, qui sano iudicio legent. Constituimus ergo, mortem illis locis esse, sentire iram ac iudicium Dei, hocque sensu perterreri ac conturbari. Sic Ezechias, cùm videret se relinquere regnum expositum hostium probris ac direptioni, prolem verò se non relinquere, à qua descenderet expectatio Gentium: hæc, quæ signa erant irati & punientis Dei, sollicitabant animam eius, non mortis terror, quam postea nulla deprecatione subijt In summa, fateor mortem ex se malum esse, cùm sit maledictio & pœna peccati: &, cùm ipsam, per se, plenã esse terroris ac desolationis, tum verò in vltimam desperationem eos depellere, qui sentiunt eam sibi infligi ab irato & puniente

Gen. penu.

Psal. 87.

Psal. 29.

Deo, vnum est condimentum, quod tantam eius acerbitatem temperet. inter eius angustias, cognoscere Deum sibi esse Patrem, Christum habere ducem ac comitem. Hoc condimento qui carent, habent mortem pro confusione & perditione æterna. Quare Deum laudare in morte non possunt.

IAm versus ille: Non mortui laudabunt te. &c. claudit laudes populi, gratias agentis Deo, quòd eius manu, protectus esset à periculo: in hunc sensum, si permisisset nos opprimi Dominus, ac venire in potestatem hostis, insultasset eius nomini ille, & gloriatus esset, se superasse Dominum Israel. Nunc verò vbi Dominus eius ferociam repreßit ac contudit, vbi nos ab eius sæuitia eripuit, in manu potenti & brachio excelso: non poterunt Gentes dicere, Vbi est Deus eorum? qui se verè Deum viuentem ostendit. Nec poterit eius misericordia in dubium venire, quam adeò mirificè exhibuit. Et hîc mortui appellantur, derelicti à Deo, & qui eius virtutem ac benignitatem erga se non senserunt. Quemadmodum, si populum suum libidini ac ferociæ impiorum tradidisset. Hanc sententiam planè
Baruc. 2. *confirmat oratio, quæ est in libro Baruch: saltem qui eius nomine inscribitur: Aperi oculos tuos, & vide: quia non mortui qui sunt in inferno, quorum spiritus acceptus est à visceribus suis, dabunt gloriam & iustitiam Deo: sed anima, quæ tristis super magnitudine mali, incedit curua & infirma, & deficientes oculi, & anima esuriens, dabit gloriam. Vbi, citra dubium, videre est, mortuorum nomine contineri, qui afflicti & contriti à Deo, in exitium abierunt: animam tristem incuruam & infirmam, quæ sua virtute defecta, & sui fiducia non innixa, currit ad Dominum, eum inuocat, ab eo auxilium expectat. Hæc omnia si quis velit per prosopographiam accipere, facilem habebit methodum, ad eorum explicationem: vt in personis, rem ipsam accipiat: & dum mortuos audit, mortem intelligat, hoc sensu: Dominum misericordiæ & bonitatis laudem non consequi, dum affligit, perdit, ac punit: (tametsi iustæ sunt pœnæ) sed tum demum creare sibi populum, qui laudem suæ bonitatis concinat & celebret, dum afflictos, contritos, & desperatos, liberat ac in spem erigit. Sed ne cauillentur, nos ad figuras & obliqua schemata confugere, citra figuram quoque accipi possunt.*

SEcundo loco dixi, peruersè ex his locis statui, Sanctos, post mortem, cessare, ac desinere à laudibus Dei. sed laudare potius, esse commemorare, ac prædicare apud alios Dei beneficia, in quibus laudetur: quem sensum non modò recipiunt verba, sed necessariò exigunt. Nam annuntiare, & narrare, & patrem notum facere filijs, non est animo mentéque cōcipere Dei gloriam: sed ore celebrare, vt alij audiant. Hîc si me interpellent, quod illis idipsum agere liceat, si (vt credimus) in Paradiso sunt cum Deo: respondeo: In Paradiso esse, & cum Deo viuere, non est alterum alteri loqui, & alterum ab altero audiri: sed tantùm Deo frui, sentire bonam eius volontatem, in eo acquiescere. Si hoc illis Morpheus aliquis κατ' ὄναρ reuelauit, habeant sibi certum. Ipse mihi non adsciscam tortuosas illas quæstiones: quæ ad contentionem valent, nihil ad pietatem conferunt.

ECclesiasticus non hoc agit, vt ostendat mortuorum animas perire: sed dum hortatur, vt maturè, & per occasionem, Deo confiteamur: simul docet, non esse

se confitendi tempus post mortem: hoc est, non esse locum pœnitentiæ. Quòd si quis ipsorum adhuc obstrepit: quid perditionis filijs futurum sit, nihil ad nos. Ego pro fidelibus respondeo: non morientur, sed viuent, ac narrabunt opera Domini. Qui habitant in domo eius, laudabunt eum in secula seculorum.

SExtum: Laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo, quandiu sum. Et in hanc formam argutantur: Si laudabit Dominum in vita, & quamdiu erit: non laudabit post vitam, & quando non erit. Quando hæc, per lusum iocúmque ab illis iactari opinor, ipse quoque in eorum gratiam ludam. Aeneas Vergilianus, cùm hospitæ suæ promittebat animi gratitudinem, dum memor esset sui, an innuebat, aliquando se venturum in sui ipsius obliuionem? Cùm dicebat: Dum Spiritus hos reget artus: an non cogitabat, & apud manes, in illis fabulosis campis, se gratiam habiturum? Absit, illis vt concedamus sic torquere hunc locum, ne simul & hæretico Heluidio succumbamus. Nunc seriò loquar: Et ne obtendant, secum non paria fecisse me, quintuplum reddam. Deus meus, in æternum confitebor tibi. Item, Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Item, Confitebor tibi in æternum, quia fecisti. Item, Laudabo nomen tuum in seculum & in seculum seculi. Item, Sic Psalmum dicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi. Agnoscunt illum Dauidem nuper sibi amicum, sese tam acriter impetentem? Apage sis hæc argumenta, quæ ex atomis literarum conficiuntur.

Psal. 117. & 83. psal. 145. psal. 29. psal. 33. psal. 51. psal. 144. psal. 60.

SEptimum: Desine à me, & roborabor, donec vadam, & non sim: cui coniungunt illud Iob: Dimitte me, vt plãgam paululum dolorem meum: antequam vadam, & non reuertar ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine, terram miseriæ & tenebrarum, vbi vmbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Hæc nihil ad causam. Verba enim sunt æstu & anxietate conscientiæ plena, verè exprimentia, & quasi in tabula referentia affectum eorum, qui terrore iudicij Dei perculsi, manum Dei iam ferre non possunt. Orant autem, vt si merentur à Deo abijci, saltem vel tantillum respirare liceat ab ira Dei, qua concutiuntur: idque in vltima desperatione. Nec mirum est, Sanctos Dei seruos illuc adigi. Dominus enim mortificat, & viuificat: deducit ad inferos, & reducit. Non esse autem, pro eo dicitur, quod est à Deo alienum esse. Si enim ille solus est, qui est: non verè sunt, qui in illo non sunt. Propterea quòd à facie eius perpetuò confunduntur ac deijciuntur. Deinde, non video, quid nos tantopere offendere debeat hæc loquendi forma, si simpliciter non esse dicantur mortui, modò id ad homines referatur. Iam enim non sunt apud homines, nec coram hominibus: tametsi apud Deum sint. Ita (vt vno verbo explicemus) non esse, erit non extare. Quale est illud Ieremiæ: Vox in Rhama audita est, Rachel plorantis filios suos: & noluit consolari, quia non sunt.

psal. 39. Iob. 10. 1. Reg. 2. Ierem. 31

IAm ad ea veniamus, quæ supersunt ex historia Iob. Quedam enim sparsim, vt occurrebant, attigimus. Primùm: Quare non in vulua mortuus sum? Egressus ex vtero non statim perij? Cur exceptus genibus? Cur lactatus vberibus? Nunc enim dormiens silerem, & somno meo requiescerem, cum regibus & consulibus terræ, qui ædificant sibi solitudines: aut cum principibus, qui possident aurum, &

Iob. 3.

replent domos suas argento: aut sicut abortiuum absconditum, non subsisterem: vt qui concepti, non viderunt lucem. Ibi impij cessauerunt à tumultu, & ibi requieuerunt fessi robore: & quondam vincti, sine molestia, non audierunt vocem exactoris. Paruus & magnus ibi sunt: & seruus, liber à domino suo. Quid si decimum quartum Iesaiæ caput retorqueam? Vbi mortui describuntur, prodeuntes è sepulchris, ac obuiam euntes Regi Babylonio: vbi eorum sermones referuntur. Ecce, tu humiliatus es quemadmodum nos. &c. Nihilo enim minore prætextu inde arguam, mortuos sentire atque intelligere, quàm ipsi ex verbis illis colligunt, omni sensu excidisse: sed relinquo illis tales nugas. In loco autem, quem citat, explicando, non multum erit negotij: nisi volumus nobis ipsi fingere labyrinthos. Iob enim pressus multa afflictione, & quasi fatigatus sub onere, præsentem duntaxat miseriam respicit: & eam non solùm maximam omnium facit, sed penè solam. Mortem nihil horret, imo appetit: quod omnibus æquam afferat sortem: Regum imperia finiat, & seruorum pressuras: quæ sit denique rerum omnium linea, in qua, quam quisque sortitus sit in hac vita conditionem, deponat. Sic enim sperat, vt & ipse suæ calamitatis finem visurus sit: interim non respicit, quibus legibus illic viuatur, quid facturus, quid passurus sit. Tantùm, omni animi ardore expetit mutari præsentem rerum statum. Vt mos est eorum, qui vehementi doloris sensu vrgentur, atque afflictantur. Nam si in magnis æstatis caloribus, benignam hyemem iudicamus: rursum, hyemis frigoribus puncti, omnibus votis ad æstatem adspiramus: quid faciet is, qui manum Dei sentit sibi aduersam? Nihil malorum refugiet, modò præsens malum effugiat. Hoc si nō illis persuadetur, nihil mirum. Concerpunt enim minutas sententiolas, quibus se instruant: ad summam totius operis non collimant. Qui verò recto oculo totam historiam persecuti sunt, ijs me approbaturum meam rationem confido.

Iob. 7. *SEcundum: Memento, quia ventus est vita mea: & non reuertetur oculus meus vt videat bona: nec aspiciet me visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam. Sicut consumitur nubes & pertransit, sic qui descenderit ad inferos, non ascendet. Quibus verbis, Iob deplorans apud Deum suam calamitatem, in hoc exaggerat: vt cui nulla spes exitus sit proposita. Habet præ oculis mala sua, quæ se persequantur ad sepulchrum. Tum occurrit, vt mors misera sit exceptura vitam calamitosam. Non enim aliter potest cogitare, qui manum Dei sentit sibi aduersam. Ab hac igitur amplificatione mouet misericordiam: & se Deo miserabilem facit. Non video quid præterea quæratis in hoc loco, nisi non expectandam resurrectionem. Quod non est huius instituti, excutere.*

Iob. 17. *TErtium: Solum mihi superest sepulchrum. Item, In profundissimum inferni descendent omnia mea. Istud quidem verissimum est. Neque enim quicquam satius restat ei, qui Deum propitium non habet, (qualem se esse Iob tunc cogitabat) quàm infernus & mors. Cùm igitur percurrisset omnem fabulam suarum miseriarum, dicit extremum actum esse, confusionem. Atque hic est exitus eorum, quos Deus sua manu tangit. Mors enim in ira eius: vita autem in misericordia.*
Ecc. 37. *Id non inelegāter explicauit Ecclesiasticus, cùm ait: Vita viri in numero dierum: dies autem Israel innumerabiles. Verùm quia non est firmæ authoritatis scriptor,*

ptor, omisso illo, audiamus prophetam id suis verbis pulchrè docentem: Afflixit in cursu virtutem meam, inquit, abbreuiauit dies meos. Dicebam autem: Domine mi, ne tollas me in dimidio dierum meorum, in æternum sunt anni tui. Peribunt cœlum & terra, quæ tu pridem fundasti: instar vestium corrumpentur. Hactenus quàm fragilis sit & fluxa hominum conditio exposuit, quánque nihil sit sub cœlis stabile: cùm ipsi quoque ad interitum vergant, sequitur postea: Tu autem es, & anni tui non finientur. Filij seruorum tuorum habitabunt, & posteritas eorum coram te stabilietur. Hîc videmus, vt piorum salutem cum Dei æternitate coniungit. Quoties igitur mihi obijcient Iob manu Dei afflictum & penè desperabundum, nihil sibi reliquum facientem, præter infernum & mortem: respondebo, irato Domino, hunc exitum nos manere: & hanc esse eius misericordiam, quòd eripimur à mortis faucibus. Psal. 102.

QVartum, si direxerit ad eum cor suum: spiritum & flatum hominis ad se trahet: deficiet omnis caro simul: & homo in cinerem reuertetur. Quæ verba si de iudicio accipiunt: quasi dicatur, hominem eius ira dissolui, disiici, confundi, & in nihilum abire: plus illis concedam quàm postulent. Si intelligunt spiritum, id est, animam per mortem ad Deum redire, & flatum, id est, virtutem motus, seu vitalem agitationem recedere ab homine: nihil reluctor. Si contendunt animam, perire, fortiter reclamo. Quanquam paulò etiam secus habent hebraica. Verùm eorum cauilla contentus depulisse, non insequar longius. Iob. 34.

VIbrant & alia quædam, sed obtusa tela: quæ nec feriunt, & terrent non multum. Citant enim nonnulla, minimè ad rem facientia, eáque ex libris incertæ fidei quarto Esdræ & secundo Machabeorum, quibus nihil aliud responsum volumus, quàm quod prius disseruimus de resurrectione. Quanquam hìc omnibus se produnt, quam sint perdita fronte: qui Esdram, cùm totus noster sit, ad se trahere audent. Machabeorum libros, pro se proferre non verentur: vbi Ieremias mortuus Dominum precatur, pro belligerante populo: Vbi instituuntur pro defunctis, orationes, quibus à peccatis soluantur. Habent fortè & alia: sed mihi incognita. Vt cui eorum commenta omnia videre non contigit. Nihil sanè præterij sciens, quod simpliciores vel de gradu deijcere, vel mouere posset. Istud rursum lectores omnes (si qui tamen erunt) memoria tenere volo. Catabaptistas (quos, ad omne genus flagitiorum designandum, nominasse satis est) esse præclari huius dogmatis authores. Meritò enim debet nobis esse suspectum, quicquid à tali officina prodierit: quæ tot portenta, & fabricata est, & quotidie fabricatur.

FINIS.

IOANNIS CALVINI, VERBI, DEI, IN Ecclesia Geneuensi, fidelissimi ministri, Epistolæ duæ, de rebus hoc seculo apprimè cognitu necessariis, ante annos tredecim editæ, nunc denuò castigatius impressæ.

PRIOR, DE FVGIENDIS IMPIORVM ILlicitis sacris, & puritate Christianæ religionis obseruanda.

ALTERA, DE CHRISTIANI HOMINIS OFficio in sacerdotijs Papalis Ecclesiæ vel administrandis, vel abijciendis.

IOANNES CALVINVS PIO Lectori S.

ETSI iam eum fructum apud pios aliquot viros Epistolæ istæ nostræ ediderunt, qui spem aliquanto maiorem mihi in posterum faciat: quoniam tamen & familiares quosdam meos, & alios non paucos, à quibus lectæ fuerunt, etiam si mihi verbo tenus assentiantur, non tamē magnopere hinc commoueri audio, quòd duram asperamque nimium conditionem à me sibi causentur imponi: non minimum visus sum mihi operæpretium facturus, si paucis hîc probos omnes obtestarer, ac per tremendum illud Dei nomen obsecrarem, ne quas è Dei verbo sumptas exhortationes hîc habent, perinde accipiant, ac si fabula sibi à Poeta, aut à Rhetore aliquo declamatio recitetur, quam plausu blandísque acclamationibus satis sit accepisse: verùm & vitæ doctrinam tradi sibi meminerint, quæ non aliter, quàm obtemperando, rite approbetur: & eam ipsam doctrinam, Dei verbum esse cogitent, quod impune ludibrio habituri non sint. Quam sententiam, quia pluribus in præsentia verbis persequi non licet, vno Iezechielis Prophetæ vaticinio summatim Iezec. 33. *complectar. Insignis est locus, qui & in Iudæorum exemplo quandam infelicis huius seculi effigiem repræsentet, & terribili diuini iudicij expectatione meritò nos percellere debeat. Turmatim (dicebat Prophetæ Dominus) ad te veniunt, coram te sedent, verbáque tua audiunt, sed ea non exequuntur. Ludibrium enim in ipsorum ore, & cor eorum in auariciam inclinatum. Et factus es illis non secus ac ludicra cantio sonoræ dulcedinis, quandoquidem verbis tuis intentas habent aures, quæ exequi non curant. Sed cùm tempus venerit (quod certè iam instat) cognoscent apud se fuisse Prophetam. Vale. Geneuæ, pridie Idus Ianuarij. Anno MDXXXVII.*

1. Regum. 18.

Vsquequo claudicatis in duas cogitationes? Si Dominus est Deus, sequimini eum: Si autem Baal, sequimini illum.

DE FVGIENDIS IMPIORVM ILLICITIS SACRIS, & PURITATE CHRISTIANÆ RELIGIONIS OBSERVANDA.

IOANNES CALVINVS, OPTIMO viro, & amico singulari, N. S.

GO verò, amicißime frater, molestißimè tecũ fero, ac pro eo vt debeo, vices tuas miseror: cui nondum ex illa AEgypto emergere liceat, in qua tot idolorum, idololatriæque portenta obseruantur tibi aßiduè, ac oculis tuis ingeruntur: ad quorum famam cùm piæ aures perhorrescant, præsenti aspectu oculos (quorum scilicet & tenerrimus est sensus, & vehementius afficitur) suprà quàm dici potest, grauiter offendi, par est. Cogeris spectare (vt narras) in monachis & sacrificulis fœdas impietatis formas, in plebe mille genera superstitionum, plurima veræ religionis ludibria: quibus omnia istic scatent & perstrepunt. A quibus spectaculis qui oculis suis parcunt, eos beatos existimo: præ vt illa est tua, quam refers, verè misera neceßitas. In primis verò, summum illud abominationum omnium caput, Missa, spectabilem se ac visendam exhibet, ac inter reliquas omnes nequitiæ partes longè supereminet: in qua quicquid sceleratißimæ impietatis cogitari potest, perpetratur. Huiusmodi spectacula si ludicra essent, possent forte abs te rideri: nunc autem vbi maximè seria sunt, cum grauißima Dei contumelia, non dubito (quæ tua est pietas) quin bilem tibi magis quàm splenem moueant, vel lachrymas potius eliciant. Quòd autẽ mecum deliberas, qua te ratione, inter nefanda illa sacrilegia & Babylonis sordes, in quibus pro temporis rerúmque tuarum conditione viuere nunc tibi necesse est, purum Domino atque impollutum conserues: id quidem ego per libenter facio, tota vt ea de re animi mei sensum tibi exponam, eóque magis, quòd cùm multos hodie, qui gustum Dei aliquem percepisse videri volunt, professioni suæ minimè respondere conspiciam: hac tamen in parte præsertim, plerosque, fere omnes à recta via decedere video. Neque valde sane impedita res est, consilium hac de re dare, si te in Dei disciplinam totum tradideris, tuósque affectus omnes eius verbo domandos permiseris. Sed nescio quomodo bona pars nostrûm improba temeritate aduersus eius imperia interdum exultamus, ac ijs contemptis, aut certe omißis, ideóque & contemptis, earum rerum quas acerrimè prohibebant, licentiam, quoties libet, nobis facimus. Atque id potißimum in præsenti negotio vsu venire solet. Cùm enim ij, qui inter tales angustias versantur, quales te nunc circunstant, nec tranquillitatem se suam tueri, nec cum ijs quibuscum viuunt, retinere se posse concordiam prospiciunt, nisi eorum idololatriæ simulando indulgeant, tanta hac difficultate obseßi atque impliciti, magis quid sibi expediat, quàm quid Deo placeat: magis quo modo homines habeant propitios, quàm quo Deo satisfaciant, cogitant. Interim defensionem quoque meditantur, qua suas conscientias arment coram Dei tribunali: se minimè consentire interiori cordis affectu in vllam impietatem: sed modica, eáque innoxia simulatione se inire rationem, qua imperitorum hominum ignorantiæ cedant: quibus sic melius consulturi sint, si

qua spes est eos erudiri posse: certe quos summo suo periculo, nullo fructu, maiori libertate irritare stultum sit. Verùm talibus initijs videmus ruinam suam auspicatos, quibus hac nostra memoria contigit, velis retrorsum datis, in naufragium recurrere, vnde enatarant. Principiò, cùm magnum vel in cõspectu discrimen esset, si quibus in rebus oportebat ingenuè profiterentur quod habebant in animo, secum reputabant rem esse non magni momenti, si in populi gratiam paulùm ineptirent: qua tamen ratione graues offensiones redimere promptum esset. Itaque impijs ceremonijs promiscuè cum alijs defungebantur. Deinde cùm ne sic quidem hominum suspicionem effugerent, pedem adhuc alterum progrediebantur: satis esse, si bonos viros fidei suæ conscios, haberent: aliorum opinionem quauis arte falli, nihil nocere. Hìc, siquid ab aduersarijs Christi in veram doctrinam deblateratum erat, vultu, nutu, totius corporis gestu, voce denique assentiebantur. Cùm neque hunc sibi astum satis ex sententia succedere intelligerent, secreta ab omni hominum arbitrio conscientia contenti esse incipiebant: quod vt obtinerent, diligenter cauebant, ne quam darent Christiani pectoris significationem. In hunc modum cùm à recta, officij linea, quadam (vt sibi videbantur) temperata cautione deflecterent paulatim, ac delaberentur, tandem cæci, ac veluti sui obliti, sese in exitium præcipites dederunt. Manifesta sanè Dei vindicta: qua eos sensus sui vanitate deijci æquum fuit, qui præpostera sua prudentia Deum fallere & homines cogitabant. Nam hic postremus fabulæ actus illis fuit: non modò nullius aures atque oculos, cordis sui testes, vt prius solebant, admitere: sed quantum in se erat, omni studio contendere, vt omnes haberent earum rerum testes, quæ quàm longissimè ab homine Christiano ab esse debent: & quod antea occultum saltem apud se retinebant, auersari palàm ac detestari. Talibus scilicet documentis admoneri nos decet, vt omissa nostri ratione, solliciti ambulemus in conspectu Dei nostri, quemadmodum Propheta loquitur: ne, lasciuiente quadam audacia, ijs nos le-
Miche.6. *gibus soluamus, quibus nos Dominus alligauit: ac quod ille astringit, relaxemus: tum verò etiam terreri, ne si sapientes simus apud nosipsos, comprehendat ille sa-*
Iob.5 *pientes in astutia sua, & prudentium consilia subuertat. Sed est illud scilicet, quod principiò sum questus, verius quàm vellem, bonam hominum partem nihil hìc*
1.Cor.3. *liquidè perspicere, nihil rectè iudicare, nihil syncerè statuere posse: quòd dum ab integra puráque diuinæ legis obseruatione videt imminere pericula, eorum metu perplexa & consternata circunspectat, quomodo cum Dei venia retinere possit hominum gratiam. Qua in consultatione nihil nisi ex sua anxietate cæcáque perturbatione consulit: peruersè omnino quidem vtrunque, & præposterè. Nam & quòd Dei voce decretum semel sancitúmque est, deliberationi nostræ nefas est subijci: neque rursum quicquam bonæ spei reliquum sibi facit, qui de tanti momenti rebus, timiditatem pusillanimitatémque suam in consilium mittit: ex quo affectu turpes semper (vt ille inquit) filij nascuntur. Itaque & hanc deliberandi peruersitatem simile consilium sequitur. Siquidem deflexis à verbo Dei oculis, nihil à se plus exigunt, quàm quod incolumi salutis suæ rerúmque suarum statu præstari queat: quicquid discrimine aliquo nimiáque difficultate inuolutum est, id vt missum faciant, sibi facilè permittunt, nec interim exaudiunt, quàm horribilis edicta sit in eos vindicta, qui contemptis Dei præsidijs, quò meliora sibi com-*
Iesa.30. *parent, suam stationem deserunt. Sic enim per Prophetam Iudæos Dominus ob-*

iurgat,

iurgat, quòd præsentibus opibus, quibus eos acquiescere ipse iusserat, diffisi, interdicta AEgypti subsidia sibi accerserent: Væ, inquit, filij desertores, vt agitaretis consilium, & non ex me: vt ordiremini telam, & non per Spiritum meum: vt adderetis peccatum peccato: qui vos accingitis, vt descendatis in AEgyptum, & os meum non interrogastis: sperantes auxilium in fortitudine Pharaonis, & fiduciam ponentes in vmbra AEgypti. Et erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem: & fiducia vmbræ AEgypti in ignominiam. Cùm verò tanta in eos asperitate feratur, quid indulgentius mitiúsve expectent isti, qui indignè ferentes, frementésque omnium sese odijs, omnibúsque periculis Dei voluntate obiectari: ea valere iussa, nouas sibi illicitásque cautiones suo marte confingunt? Neque verò ignoro, quanto suauius carnis nostræ mollitudini blandiantur suffugia, quæ periculum aliquod submouere videantur: quàm simplex istæc erga Dei verbum obedientia, cui tantum discriminum sit propositum. Verùm nulla est tanta difficultas, quam non eluctetur, qui hac se cogitatione offirmauerit: non posse grauius quicquam minari vniuersum hominum genus, quàm quod castrorum suorum desertoribus, in illa quam retulimus prophetia, Dominus denuntiat. Non minimum operæpretium fuerit hîc nobis succurrere, quod de Cypriano, quodam loco narrat Augustinus. Postquam capite damnatus fuisset, datam illi optionem redimendæ vitæ, si verbo duntaxat abnegaret eam religionem, cuius causa mortem obibat: nec illi factam modò potestatem, sed vbi iam in supplicij locum ventum esset, ambitiosè rogatum à Prouinciæ præside, vt deliberaret, an non vitæ suæ (quoniam ita licebat per Cæsarum clementiam) consultum mallet, quàm pœnam luere ineptæ peruicaciæ. Illum contrà breuiter ad omnia respondisse: In re tam sancta nullum esse deliberationi locum. Si quis sanctum virum, cùm in conspectu essent tormentorum apparatus, instaret atroci truculentóque vultu carnifex, ceruicibus iamiam immineret ictus gladij, diræ vndique insanientis populi mixtæ probris imprecationes obstreperent, terriculamentis illis omnibus non fuisse deiectum miratur, quominus sese velut deuotam aræ victimam in cruciatum alacriter daret, iure id quidem facit: sed simul cogitet, ipsum vna hac cogitatione infractam illam animi magnitudinem ad extremum sustentasse: quòd cum mentem in Dei mandatum, quo ad pietatis confeßionem vocabatur, cogitationémque defixam penitus haberet, simul à talibus spectaculis, quorum terrore vacillare poterat, totam auertebat. Vocem ergo edidit ad omnem quidem immortalitatem consecrandam, sed non laude magis quàm imitatione dignam. Ita est sane. Quæcunque sese nobis ingerat vel boni, vel commodi species, quæ nos vel latum vnguem à Patris nostri cœlestis obedientia subducat, confestim occurrere primæ deliberationi nos decet: quòd res adeò sancta, quàm nobis sanctum esse debet qualecunque Dei mandatum, non extra omnem modò controuersiam, sed deliberationem quoque posita sit. Cùm enim primùm deliberare nobis permittimus, iam fines eo ipso transilimus: quibus refractis, nimirum procul euagari, longiúsque aberrare, perquam procliue est. Hæc contra communem omnium nostrorum timiditatem, non absque causa, antequam ad tibi respondendum aggrederer, præfari libuit: quòd videam eius (vt ita dicam) lippitudine magis animos nostros impediri, ne verum hac in parte cernant, quàm alia quauis ignoratione. Ac longius fortasse id quidem feci, quàm res ferebat ipsa: at certè breuius etiam, quàm huius postulent seculi mores: quando plurimos hodie vi-

deo, qui nisi obiurgatoriè asperéque ad sanguinem penè vsque vellicentur, ad omnem doctrinam obsurdescunt. Iam istud quoque nostri æquè ac seculorum omnium vitium est, tam vafras esse, amabiles, captiosas, speciosisque prætextas nominibus, ad illudendum vnumquenque, carnis suæ illecebras, vt illam arcere à consilijs nostris, abigeréque, primus sit sapiendi gradus. Neque verò adeò ingenio tuo diffido, vt tantum in exhortando verborum positurus fuerim, si tui vnius hîc rationem ducerem. Satis enim superque tam placidæ mansuetæque docilitati fuerit (quantam esse tuam permultis iamdudum argumentis sum expertus) simpliciter admonitã ac edoctam esse. Verùm dum postulatis tuis priuatim satisfacere instituo: quia tamen eius generis res est, de qua interrogas, in qua & periculosè & vulgò peccatur, non frustrà, nec sine fructu aliquo facturum me existimaui, si eadem simul opera compluribus me docendis accommodarem, qui in eodem versantur errore: vt si qui forte eorum in hanc Epistolam inciderint (ego autem omnes incidere non modo facilè patiar, sed etiam vehementer cupiam) sibi quoque scriptam putent: & siquidem auscultare volent, habeant quam sequantur officij sui admonitionem: sin minus, testimonium saltem aduersum se accipiant, quo conuincantur, scientes prudentes, ac etiam volentes in exitium suum perrexisse.

Principiò in id nos, velut defixis oculis semper intueri conuenit, quod discipulis suis omnibus proponit Christus, dum primo eos scholæ suæ tyrocinio initiat. Nam vbi à sui ipsorum abnegatione crucísque tolerãtia auspicari eos docuit,
Luc. 9. simul & hoc subijcit: Qui me & meos sermones erubuerit coram hominibus, hunc Filius hominis erubescet, cùm venerit in maiestate sua, & Patris, & sanctorum Angelorum. Hoc ergo nobis à Christo Domino, cùm in eius familiam primùm adscribimur, edici meminerimus: hoc perpetuum esse edictum, in omnem vitam ijs promulgatum, qui in eius regno censeri volent: vt si vera cordis pietate, eius amplexi sunt doctrinam, eam ipsam cordis pietatem externa professione declarent. Et sanè, quanta fuerit improbitas, eum nolle inter homines profiteri, à quo se coram Angelis agnosci velint: & quam sibi in cœlo constare velint Dei veritatẽ, in terra abnegare? Quare, non est quòd callida dißimulatione iam hîc sibi quisquam placeat, aut falsa pietatis opinione blandiatur, eam se fouere in corde fingens, quam externis testificationibus prorsus euertat. Vera enim pietas, veram
Rom. 9. confeßionem parit. Nec vanum haberi debet quod ait Paulus: Quemadmodùm corde ad iustitiam creditur, ita ore fieri confeßionem ad salutem. Denique suos ad confeßionem vocat Dominus: quam qui detrectant, alium sibi magistrum quærant oportet: quando ab eo ferri cum sua simulatione non possunt. Quærat hîc quispiam: Nun igitur qui inter impiam ac superstitiosam multitudinem pauci ac dispersi viuunt fideles, ijs, quò fidem suam rite testificentur, necesse sit opportunè, importunè, publicè simul ac priuatim in suorũ popularium impietatem vociferari? ad prædicandam Dei veritatem plateas occupare? suggestus conscendere? conciones aduocare? Minime id vero. quin potius cùm peculiariter ad verbi sui ministerium accersat Dominus siue Apostolos, siue Prophetas, siue nuntios, seu quo alio nomine appellare libet, quorum voces publicè personare velit: idem ab omnibus paßim tentari adeò necesse non est, vt nec omnino expediat, ac ne deceat quidem. Quamobrem hoc agendum magis, vt singuli quid vocationi suæ, suóque ordini conueniat, pro se quisque cogitent: cui si optimè respondeant, quod officij sui

est

est præstabunt etiam optimè. Quos verbi sui ministerio Dominus destinat, ijs veluti publicam personam imponit, vt eorum vox in luce versetur, & super tecta, ac tanquam tubæ clangor exaltetur. Cæteris sic à publico Apostolorum munere abstinendum est, vt priuatæ tamen vitæ officijs, Christianos se esse profiteantur. Hoc quia tanta breuitate commodè explicari non potest, quale sit, pluribus disseramus. At verò illam, quam ad certos homines peculiariter retecimus, publicæ professionis functionem omittemus in præsens: de qua erit fortè alias opportunior dicendi locus: tantùm quod peræquè ad vnumquenque è populo pertineat, inquiremus, qualem scilicet confessionem exigat à suis Dominus, qui inter impios sparsi palatíque degunt eo in loco, vnde veræ religionis disciplina exulet: tum qualibus in externa vitæ actione notis eos ab idololatrarum turba, cui permixti sunt, differre velit. Neque rursum animus est certò definire, quãdo, & apud quos, & quo loco, & quàm apertum fidei suæ testimonium sit editurus homo Christianus: nec limitare, quatenus progredi debeat, vel vbi consistere possit citra offensam, quoties propagandæ Dei gloriæ oblata occasio, aut spes quoquomodo proficiendi facta fuerit. Quæ disputatio, præter id quod propè immensa foret, etiam ab hoc docendi genere nonnihil est aliena: quòd certis regulis includi comprehendíque nequeat. Neque enim illi, quam à nobis requirit Petrus, promptitudini fines præscribere facilè est, cùm vult nos paratos esse ad respondendum cuilibet poscenti, vt loquamur de ea quæ in nobis est, spe: nec item ingenti illi celebrandæ nominis Dei, regníque eius magnificentiæ studio, quo exultantem æstuantémque Dei populum inducunt Prophetæ, cùm ita loquentem faciunt: Venite, ascendamus in montem Domini, ad domum Dei Iacob: & docebit nos de vijs suis, & ambulabimus in semitis eius. Quibus verbis (vt videmus) inest penè clamosa ad appetendam Dei cognitionem cohortatio. Iam verò tot Pauli de sectanda ædificatione præcepta quàm latè pateant, quis non videt? vt nullam certiorem legem expectare debeant, qui vera erga Deum suum pietate sunt affecti, quàm vt sanctam eius maiestatem (cui totos esse consecratos ac deuotos ipsos decet) quacunque licebit commoda ratione illustrent: non alium sibi finem modúmve eius illustrandæ præstituant, quàm vt omnibus occasionum articulis immineant, omniáque (vt ita dicam) continenter captent momenta, quandiu aliquid se posse efficere confident. Alius quidem alio & præstantius, & fortius, & cõstantius: omnes tamen huc singuli, secundum gratiæ suæ modum, simul contendant. Quare, vt diximus, in illam adeò fusam disputationem expatiari, non est huius loci proprium: quo non vniuersum complecti propositum est, quantum vel Domini gloriæ, vel ædificationi hominum debeas, sed duntaxat breuiter ostendere, quæ tibi istic inter impios agenti, necessariò tenenda sit cautio: & quam prætermittere, quin te profanis illorum sacrilegijs inquines, non possis.

Iesa. 2.
Mich. 4.

Ac quoniam quicquid de hac re Scripturis traditum est, eorum præsertim causa præceptum fuisse videtur, qui inter gentes Dei ignorantes versarentur, plurimum autem inter illarum idololatriam, & eorum, quibuscum hodie nobis negotium est, superstitionẽ interesse vulgò existimant, (quòd hæc Dei & Christi nomine quodammodo obtecta, fucum facit: illa paulò crassiore ignorãtia summi Dei cultum palàm aspernabatur) nos, illa prius proponemus, quæ in Scripturis extant præcepta: deinde oculos ad nostra tempora referemus, & ex rerum similitudine,

quid ad nos pertineant, dispiciemus. Quanquam non video cur æterna Dei mandata ita vnius seculi spatio terminemus: sed hunc ordinem imperitis, ne quis in
Exod.20. *eorum animis scrupulus resideat, concedemus. Cùm lege sua Dominus idola coli aut adorari vetuit, hoc capite totum illum externum cultum complexus est, quem deferre suis idolis impij solent. Nam & verbis, quibus vsus est, ea inest proprietas: quorum alterum incuruari, alterum honorare significat. & eam adorationis speciem notatam esse constat, qua lignea lapideáve simulacra corporis gestu coluntur. Hæc itaque interdictio est, non qua simpliciter populum suum Dominus prohibeat in ligno aut lapide, gentium instar, obstupescere. sed vllo modo profanam earum stoliditatem imitari, coram simulacris sese honoris causa prosternendo, aut aliam quamuis obseruantiæ significationem dando, qualem dare, aut nudato capite, aut genu flexo nobis in more est. Qua ratione vbi puros sui cultores describit, ab hac eos nota designat, Seruabo, inquit, mihi septem millia virorum. Quid?*
1.Reg.19. *an quorum corda non sunt vanitate ac mēdacijs Baal infatuata? non id modò: sed quorum genua non sunt curuata ante Baal, & quorum ora non sunt osculata manum eius. Eodémque alibi symbolo, cùm agnoscendam omnibus & cœlestibus & terrestribus, & infernis, suam maiestatem affirmat, agnitionem ipsam exprimit:*
Iesa. 45. *Mihi, inquit, curuabitur omne genu, & omnis lingua in nomine meo iurabit. Quo contrà efficitur, simulacrum ab ijs Dei religione consecrari, qui vllo corporis gestu, eius cultum significant. Neque ad eorum cōuincendam præuaricationem interest, qua id simulatione, vel synceritate faciant. Idolum enim quicunque est aliqua venerationis specie prosecutus, vtcunque sit animo persuasus, Deum esse*
Dani.3. *confessus est. Diuinitatis verò nomen idolo qui tribuit, Deo sustulit. Itaque tres illi Danielis comites, quanti eiusmodi foret simulatio, docuerunt: quibus corpus ac censi fornacis flammis crudeliter absorbendū tradere, leuius visum est, quàm paululum inflexis coram statua poplitibus, Regis oculis satisfacere. Quorum aut nos insaniam rideamus, quòd nullam adeò ob causam potentissimi Regis iracundiam in se, magno capitis sui discrimine, inflāmarint: vel exemplo discamus, externæ quoque susceptæq; in hominum gratiam idololatriæ grauius omni morte subesse piaculum. Quare, cùm è duobus eligendum esset alterum, aut vt excusso Dei timore, scelerato edicto obsequerentur: aut homines se præ Deo contemnere palàm declararent, notum esse Regi voluerunt, quòd eius non colerent deos, nec quam erexerat statuam, adorarent. Parem etiam Danielis ipsius in causa perquam simili constantiam, quicunque sit ille scriptor, qui ad eius prophetiam appendicem adiecit, commemorat: cùm maluisse narrat leonum vnguibus se discerpendum permittere, quàm ad draconis cultum, qui pro Deo à cæteris colebatur, genu submittere. At quoniam non omnibus fidem facit historia, ex ea fidem dictis meis conciliare supersedeo. Porrò ne qui ab adorandis statuis caput duntaxat, aut genu abstinuisset, ideo se perfunctum existimaret, plurima addidit præcepta Dominus de ceremonijs suis sanctè custodiendis, de vijs Gentium in totum fugiendis. Apud Pro*
Iesa.52. *phetam autem vno verbo pronuntiauit, quàm procul ab omni impietatis communicatione abesse populum suum vellet, cùm Iudæis Babylonem deportatis omnino interdixit, immundum ne attingerent. Qua clausula (vt Paulus interpre*
2.Cor.6. *tatur) summatim compræhendit, ne qua religionis suæ sanctitate aliena indignáque ceremonia se contaminarent. Nam Corinthiorum Ecclesiæ de ea re præcipiēs,*
ad

ad colligendam totius suæ sententiæ summam, hoc testimonio contentus fuit. Non est istud, mihi crede leuiter, nec oscitanter prætereundum: sacrosanctam Dei religionem rite eos solos conseruare, qui nullis ipsam peruersarum superstitionum inquinamentis profanent. Eandem illos violare, polluere, lacerare, qui impuris ipsam impiisque ritibus misceant. Qua cogitatione qui se exercebunt fideles, tali sacrilegio ne quando se obstringant, omni studio prouidebunt. In eum modum Abraham, Isaac, cæteríque Patriarchæ, cùm regionum essent earum inquilini, quæ idolorum abominationibus refertæ essent, quanquam non sine gemitu spectabant hospitum suorum insanias, quia tamen mederi non poterant, ferebant quidem eas, sed se in puro illibatóque Dei sui cultu sollicitè continebant. Atque vt ab eorum superstitionibus se dissidere, publicè non proclamabant: ita nec vllam dabant significationem, qua se consentire simularent. Huius simplicitatis insigne extitit in Daniele documentum. nam quamuis Babylone in medijs idololatriæ sordibus versaretur, quia tamen ab omni procul aberat communicationis simulatione, perinde ac si longo interuallo disiunctus esset, maculam nullam contrahebat: quoniam autem in consessu populi veræ pietati videbat non fore locum, ab eius conspectu subductus, obductis cœnaculi foribus, Deum suum, qua decebat puritate, seorsum colebat: ita in publico vrbis ac gentis errore, à via ipse non deflectebat. Huc & illa Iudæis in Lege præcepta obseruatio spectabat, vt ne aurum vel argentum è gentium sculptilibus appeterent, ac inferrent in domos suas: sed quasi spurcitiam & sordes abominarentur, quòd Domini forent anathemata. Sic enim ad detestandum id omne, execrandúmque quicquid idoli nomine semel inlustum fuisset, eos instituebat: quò ab omni Gentilium superstitionum immunditie animosius abhorrerent. Dani. 6.

Quòd si tanta externæ professionis synceritate religionem suam, obscuram adhuc, & figuris duntaxat adumbratam, sub veteri Testamento coli voluit Deus: quanto id Christianæ Ecclesiæ verius fuerit præstandum: cui ipse per vnigenitum Filium dum apparuit, sapientiæ suæ mysteria latè reserauit, & toto veluti ambitu veritatem suam illucere fecit? Idque ipsum Apostolorum doctrina confirmare promptum est: nam argumentum, quo Paulus aduersus fornicationem vtitur, quando huius quoque loci propriam habet rationem, huc accommodare minimè absurdum erit: Nescitis, inquit, corpora vestra, membra esse Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. Sic & ad eandem nobis formam raciocinari licet: Membra nostra cùm Christi membra sint, idolorum cultu vel immundis superstitionibus fœdabimus? at quid hoc fuerit, nisi vel Christi gloriam tali subijcere ignominiæ: vel corpus nostrum à Christi corpore abscindere, vt cum idolis fornicetur? Quam verò demum præceptionem subijcit, ad omnem externam moderationem generalis est: vt corpus nostrum meminerimus templum esse Spiritus Sancti: nos non esse nostros: emptos enim esse pretio magno, idcirco portandum & glorificandum Deum in corpore nostro. Ecquid elucebit in corpore nostro Dei gloria, si inter sacrilegiorum sordes prouoluatur? Ecquid sacra templi Dei sanctitas conseruabitur, si alienis profanísque ritibus polluatur? Verùm, si qua alia in parte vehemens est ad officium cohortator Paulus, in hac maximè causa vehementiæ suæ neruos omnes contendit, dum Christianos admonet, ne quid in hominum oculis fidei suæ confessione indignum, prauas ceremonias vsurpando, præseferant. Duabus au- 1. Cor. 6.

tem propositis noxis, Dei inhonoratione, & hominum offensione, quas secum ferat omnis idololatriæ simulatio, vel quacunque ratione suscepta imitatio, abea nos longißimè absterret. De diuini nominis ac honoris profanatione, hæc eius verba sunt: Charißimi, fugite ab idolorum cultu (sub Cultus nomine, exteriores omnes ritus collegisse, qui impiorum sacris adhibeantur, iam ex sequentibus manifestum erit) vt prudentibus loquor: vos ipsi iudicate quod dico. Calix benedictionis cui benedicimus, nónne communicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus, nónne communicatio corporis Domini est? Ergo vnus panis & vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane participamus. Videte Israel secundum carnem. Nónne qui edunt hostias, participes sunt altaris? Quid ergo? Dico quòd idolis immolatum sit aliquid? aut quòd idolum sit aliquid? Sed quòd quæ gentes immolant, dæmonijs immolant, & non Deo. Nolo autem vos participes fieri dæmoniorum. Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini participare, & mensæ dæmoniorum. Initiò in memoriam illis reuocat, quàm propinqua sit istæc illis cum Christo Domino societas, corporis & sanguinis ipsius participes fieri, vt quanto eos propius illi adiunxerit, tanto ab omni idolorum participatione longius abstrahat. Externa autem sacramenta quædam quasi vincula esse, quibus cum Domino cohæreant: idipsum igitur illis è conuerso accidere, qui immundis ceremonijs se admiscent, vt per eas idolorum societati se innectant atque inserant. Deinde omnem tergiuersationem præcidit, cùm eorum obiecta occupat, qui prætendere possent, idolum nihil esse: idcirco carnem idolis immolatam, nihil à vulgari carne differre. Quod illis, quantum ad carnis ipsius substantiam, cõcedit: sed aliam esse hominum opinionem excipit, quorũ iudicium in factis nostris spectari debeat, quæ ipsorum oculis subijciuntur. Eos autem qui carne idolis immolata vescantur, argumentum imperitorum errori prebere, vnde iudicent, eo modo idolis ipsos sacrificare, sic in hominum conspectu Deum inhonorari. Iam & asperiorem sententiam postea subijcit, tantum esse inter Christi & dæmoniorum mensam dißidium, vt altera se abdicet, qui delibet quicquam ex altera. Hac demum clausula exhortationem suam absoluit. Num prouocamus Dominum? Num forciores illo sumus? Cuius tanta vis est, vt magis acriter, ac magis penè dixerim tragicè, exagitare sceleratum vllum facinus non potuerit, quàm illam exagitauit superstitionum fictionem: quæ vix pro leuißima culpa hodie à multis

1. Cor. 6. *ducitur. Alibi: Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ pars fideli cum infideli? Quæ societas luci cum tenebris? Quæ concordia Christi cum Belial? Quis porrò consensus templo Dei cum ido*

Leuit. 26. *lis? Vos enim estis templum Dei, sicut dicit: Quoniam inhabitabo in illis, & inter eos inambulabo, & ero illorum Deus, & erunt mihi populus. Non vult vsque eò Christianos ab omni infidelium necessitudine abhorrere, vt nulli inter eos intercedant ciuiles contractus, nulla commercia, nulla denique colloquia. Nam alio-*

1. Cor. 6. *qui, vt ipsemet ait, exeundum esset ex hoc mundo: sed nullam coire societatem permittit, quæ horum imitandis superstitionibus fideles irretiat. Post Iesaiæ sub-*

Iesa. 52. *nectit testimonium: Propter quod exite de medio eorum, & separamini, dixit Dominus, & immundum ne tetigeritis. Quo non ab incredulorum corporibus, locorum spatijs procul esse dißitos, sed à pollutis eorum sacris longè diremptos esse iubet. Quod verò Prophetæ verbis, siue de suo, siue aliunde attexuit Paulus, quòd*

tum

tum sit recepturus nos Dominus, & patrem nobis præstaturus, nósque agniturus in filios & filias, valde percellere nos debet, ne si contrà quàm præcipit, immundorũ attrectatione nõ prorsus abstinuerimus, abijci ab ipso repudiaríque mereamur. Proximi offensionem cum aliâs sæpe, tum in priore ad Corinthios Epistola abundè tractat, ad hunc modum: De epulis quæ idolis immolantur, scimus quòd idolum nihil est, & quòd nullus est nisi vnus Deus: nam tametsi multi nominantur, siue in cælo, siue in terra, dij, nobis tamen vnus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illo: & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum: sed non est in omnibus scientia. Hîc etiam ab anticipatione exorditur, qua eos qui interioris conscientiæ innocentiam obtendendo cauillantur, talibus subterfugijs exclusos, ad hominum opinionem reuocat: quos factorum suorum testes dum adhibent, ad eadem audenda exemplo suo inuitant. Audent verò, non quia licere intelligant, sed quòd authorẽ vident quẽ imitentur: tametsi ex aduerso hæsitante, imò reclamante conscientiæ iudicio. Ac vide, quàm seuerè hac vna exceptione omnes tergiuersandi ansas circuncidat. Idololatriæ speciem quandam & simulationem habebat ille ad sacrum idolorum epulum accubitus: accumbebant nihilominus ex fideli bus quidam, hoc prætextu, quòd puras & sanctas Dei creaturas ederent: quæ etiam si millies idolis essent consecratæ, contaminari tamen sacrilega huiusmodi consecratione non possent: quandoquidem nihil sit idolum, nisi vanum indoctorum figmentum. Futilem hunc prætextum quò illis tollat Apostolus, illam nimium versutam prudentiam, qua præteritis neglectísque fratribus, sibi duntaxat saperent, acerbè castigat: Scientia, inquit, inflat, charitas ædificat. Siquis autem existimat se scire aliquid, nondum quicquam intelligit, qualiter nosse oportet. Ac simulacrum quidem nihil esse concedit: sed contrà obijcit, aliquid esse simulacrorũ cultum: cuius obeundi indoctis ipsi authores essent. Non est, inquit, in omnibus scientia. Quidam verò cum idoli conscientia, quasi simulacris consecratum manducant, & conscientia ipsorum cùm sit infirma, polluitur. Siquis eum viderit, qui scientiam habet, in simulacrorum epulo recumbentem, nónne conscientia eius, cùm sit incertus, ædificabitur ad manducandum? & peribit infirmus in tua conscientia frater, propter quem Christus mortuus est? Sic autem peccantes in fratres, & vulnerantes infirmas eorum conscientias, in Christum delinquitis. Ac si diceret: Quòd omnes gentium de dijs suis persuasiones, vana esse ac friuola commenta (vt re vera sunt) ducitis, vobis id solis sapere est: quod præ vobis palàm fertis, ad falsorum deorum cultum quod pertinere videri poßit, id verò facitis multorum periculo. Nam qui eiusmodi spectaculo rudes adsunt, & simplices, cùm nondum vestram illam prudentiam sint assecuti, qua intelligant idola nihil esse, vos autem idolorum sacris communicare videant: quid concipere aliud animo possunt, nisi vos idolorum esse cultores, ac proinde vestro exemplo confirmari ad id perpetrandum, quod conscientia sua iudice damnatum habeant? Quare illam, quam obtenditis, prudentiam nihil moror: quæ vt capciosa est fratribus, errandíque materiam præbet, ita indigna est hominibus Christianis. Quin illa quæ ab indoctis ad imitationem vestram committitur impietas, quando vestra culpa contrahitur, vobis præstanda est. Iam ergo satis perspicuum est, tametsi publico profitendæ religionis munere non omnes pariter Christiani defungi necesse habeant, esse tamen priuatam quandam confeßionem, quæ à singulis, citra exceptionem postuletur: quæ intra quos

1. Cor. 8.

F

consistere fines debeat, nullo modo definire licet. Propterea quod nec eadem omnes ad ipsam edendam gratia præditi sunt, & eius ratio bona ex parte ab occasionibus pendet, quæ non omnibus similes obueniunt: eatenus certè progredi debet, ne quid fidei veritate indignum, ne quid religionis nostræ integritate alienum, à nobis vel dicatur, vel fiat. Eius confeßionis exempla, quantum coniicere partim ex Apostolorum scriptis, partim ex vetustis historiis possumus, in primis illis bene institutis ac moratis Ecclesiis præclarè elucebant. Nam vt non leguntur eius seculi fideles, in viis ac locis publicis de sua religione declamitasse: vt etiam Christianos se esse dissimulasse coram iis, quibus euulgari periculosum esset, leguntur: ita non minore studio rursum obseruabāt, ne vel aduersus suā religionē quicquā designarent vel alios simularēt se esse quàm Christianos. Et sanè quo numero habeat Dominus eos, qui fidē omni cōfeßione vacuam intus continent, animaduertere ex elogio licet, quo ab Euāgelista describuntur: Multi, inquit, ex principibus crediderunt in
Ioan. 12. *eum, sed propter Pharisæos non confitebantur, ne eiicerentur è synagoga. Dilexerunt enim magis gloriam hominum, quàm gloriam Dei. O exitialem gloriæ appetentiam! Nam si ab hominum probris auspicanda est gloria, quam apud Deum expectamus, quid iis futurum est, qui hominum se quàm Dei iudicio approbare malunt? Et si Domini sententia pronuntiatum est, eos in futurum seculum animam*
Matt. 10. Luc. 9. Iere. 14. *suam perdere, qui in hoc saluam habere velint: quanto id in gloriam cadit aptius, cuius longè sit facilior quàm vitæ iactura? Porrò si ab iis se velle sanctificari declarauit, quibus se in sanctificationem pollicetur futurum: quid de se sperare ausint, qui eius non tanti dignantur sanctificationem, quam vel mediocri opinionis suæ imminutione redimant? Quod verò de hac confeßione ad præsentem locum*
Iesa. 8. *propriè attinet, sit extra controuersiam istud positum, quod minimè dubiis verbi Dei testimoniis luculenter euictum est; non oris modò abiuratione violari ipsam ac labefactari, sed externa quoque omni impiarum superstitionum simulatione: ac quauis veræ religionis profanatione. Quamobrem eum qui syncero pietatis studio afficiatur, non linguam modò ab impiis vocibus, sed partes omnes corporis, à sacrilego omni ritu continentes habere oportet.*

Verùm quoniam permulti (vt supra commemorauimus) qui Christianam pietatem, si vllis idolorum abominationibus commisceatur, dißipari atque euerti nihilo minus quàm nos fatentur, à Papisticis tamen sacris (sacrilegis quidem illis & profanis, sed quæ vt aiunt, Dei, non idolorum titulum præseferunt) non perinde hodie nobis abhorrendum censent: refellendus est hoc loco nobis eorum error, & quod polliciti sumus, ex rerum præsentium collatione, cum eorum temporum statu, quibus, illa quæ ex diuinis Literis protulimus, scribantur, ostendendum, non minus esse in ceremoniis quibusdam Papisticis anathematis, quàm in vllis vnquam idolorum abominationibus. Ac de ea quidem, quam causantur, discriminis ratione, postea viderimus: hoc modo inter nos, quod dico, prius constiterit, nullum vnquam in gentium superstitionibus magis execrabile extitisse sacrilegium, & quod veram pietatem vel opprimeret grauius, vel contumeliosius afficeret, quàm sunt hodie nonnulla quæ paßim in regno Papæ visuntur. Quanquam autem, si alliquando dederit Dominus vt ad plenum repurgentur Ecclesiæ, quas præstigiarum ille antistes suis imposturis corrupit, non alia melior futura sit moderationis ratio, quàm vt à radice euellantur vniuersa, & vna (vt dicitur)

litura

litura corrigantur, quæ ex eius disciplina prodierunt. Non tamen sunt eiusmodi ex iis quædam, quin tu ea ad tempus tolerare, atque vnà cum aliis citra piaculum aliquod exequi possis. Verùm enim prudentia hîc & diligenti animaduersione opus est, qua quæ eius notæ sunt & formæ, discernere ab iis noueris, quæ cum Dei verbo non obscurè pugnant, & velut impressam in fronte gerunt manifestam impietatem. Quod totum, exempla & sub oculos subiicient melius, & breuius expedient. Carnium esum religionis nomine interdicere, hócque interdicto fidelium obligare conscientias, planè tyrannicum, atque etiam (vt Apostolus loquitur) diabolicum fuit. At cùm sit istud Domini permissu tibi in medio relictum, vescaris ne omni die carnibus, an in totam vitam abstineas, illis diebus quin te abstineas, nihil prohibet. Cur enim non interdum liceat, quod semper liberum est? Ita scelerato imperio ipse absque scelere parebis, animus sit tibi modò, rudium ignorantiæ in hoc concedere, non etiam animam in illos traditionum laqueos tuam inserere. Arcere coniugio eos, qui carnis incontinentia exagitantur, ex eodem est tyrannidis genere: nec tamen eadem tibi parendi fuerit facultas, siquidem illo ardoris aculeo pungeris, quòd non vt carnium, ita vxoris abstinentiam libertati tuæ permiserit Dominus. Hunc, quem in ceremoniis vestratibus, quarum causa hæc instituta est disputatio, pro eo tempore, quo istic tibi viuendum est semper intuearis, scopum tibi propono: vt quæ nulla sunt impietate notabiles, iis sobriè quidem & parcè, sed tamen cùm vsus postulabit, liberè, securéque defungaris: faciiè, vt appareat, nullam esse tuam nec in affectando, nec in refugiendo superstitionem. Quæ vel minima sacrilegii nota sunt aspersæ, eas non magis quàm venenatũ serpentem attingas: esse enim reuera quouis serpente, solo attactu pestilentiores, quin tibi sim probaturus, nihil diffido. Earum verò in numero, simulacrorum venerationem, vnctionis susceptionem, indulgentiarum emptionem, irrigationem ex aqua execrandis illis exorcismis incantata, similésque alios per se damnabiles ritus repono. Quid enim tandem afferri queat, quod in eorum omnium excusationem satis valeat, quo minus tanti à nobis maleficii damnari debeant? Scio enim quosdam esse moderatores, quibus ad exagitandas leues istas (vt credi volunt) & nihili nugas, videmur nimium asperi: sed quid illi, inquam, ad diluendam nimiam hanc nostram (quando ita vocari placet) acerbitatem tandem afferunt? Negare certè non audebunt vbicunque ad cultum prostãt in templis simulacra, maximam & propè vniuersam hominum multitudinem diuinis ipsa honoribus prosequi: ac in eo in secũdum Legis præceptum, quod est de non colendis idolis, impingere. Non stolidum hominum vulgus, sed prudentissimos quosque, & summis ingenii doctrinæque dotibus præditos, hoc errore captos inuolutósque esse dico: ad ipsorum te opinionem (quod Apostolus fieri, vt meministi, iubet) te reuoco. Si, quò illis testatum facias, religione te ab ipsis non discrepare caput coram simulacro detegis, aut genu curuas: quid aliud quàm diserta testificatione idololatram te esse profiteris? At vt vt simulacro te honorem deferre hominibus fingas, Dei tamen vnius cultum cogitatione complecteris. Quasi verò tuum sit honorem, ad arbitrii tui modum inter simulacrum & Deum viuentem partiri: Deóque omnia intuenti perinde palàm illudere, ac si eius oculos, quod omnium hominum perspiciunt oculi, præteriret. De Chrismate quid dicam aliud? in quo suscipiendo si te nihil peccare defendis, quòd hominum iniquitati vt satisfacias, membra duntaxat inungi, nulla con-

1. Tim. 4.

scientiæ religione patiaris: ego contrà, grauiter te delinquere arguo, qui vel frontem afferas, in quam inscribatur, quæ in sua Confirmatione ab illis vsurpatur blasphemia, te salutis Chrismate confirmari: vel manus porrigas, in quibus illa insculpatur, qua sacerdotes suos peragunt, sacrificandi te potestate donatum: vel omnes corporis partes exhibeas non minori execratione inurendas, qua in extrema (quam vocant) vnctione vtuntur, per oleum tibi remitti peccata. Quod quidem vel leue, vel nullum delictum esse tibi concedam, nisi tua ipsius confeßione obtinuero, rem esse plusquam indignam, quæ ad incorruptionem regni Dei destinata sint corpora, tanta blasphemiarum fœditate cõspurcari, quam in conspectum Domini afferant, quo die ad recipiendam immortalem gloriæ coronam eius tribunali sistentur. Sic qui in arculam stipem coniecerit, vbi venales prostent veniæ, aut quicquam omnino ex illo plus satis fœcundo ac liberali indulgentiarum dispensatiónumque thesauro sibi redemerit, in nefandas illas nundinationes nomen inscripsit suum, ac in eas consentire se, velut data tessera comprobauit. Neque illam, quæ vulgò iactatur, excusationẽ accipio: non secus ac iniecta offa malefica beluæ compescuntur, ita vel pauculis nummis, vel etiam largiore interdum nummorum copia deliniendam esse sacrificulorum rabiem: qui cùm de lucro agitur, sic prædæ inhiãt, quouis vt famelico leone sint rabidiores, prælium (quem morem pseudoprophetis
Mich. 3. ac pseudosacerdotibus semper fuisse, testis est Propheta) super vnumquenque sanctificantes, qui non illis aliquid in os dederit. Hanc, inquam, accipiendam esse excusationem nego. Quid enim diplomata illa, quorum te gratiam appetere simulas? An non edita voce clamant, vt nummis relictis, plenas anathemate, atque omni execratione dignas indulgentias tibi auferas? Hoc qui intelligunt (nemo autem non intelligit) ac nummum te offerre vident (videri autem nisi cuperes, non faceres) num parum luculentam habent abs te testificationem, indulgentiarum participatione velle te vti frui? Atqui earum latebras si excusseris, nusquam prolixius quàm illic, Christum cum sua cruce irrideri comperies. Aqua denique illa, diabolicis exorcismis consecrata, frontem qui aspergunt, quam omnino frontem habent, vt impunè id licere contendere ausint? Quid enim tali sibi aspersione volunt? an vt putidæ aquæ guttula faciem in publico emaculent? an ita in celebri hominum cœtu sine causa lasciuè ludunt? Neutrum istorum est, nec quicquam simile. Verùm spectantem populum eo symbolo attestantur, exorcismi sanctitatem se contemptui non habere. Quo simul haud dubie omnes, quæ ab exorcismis euomuntur, blasphemias obsignant: virtutem illi aquulæ infusam esse, qua dæmones pellat, curet morbos, abigat phantasmata, noxas omnes dissoluat. Ac ne calumniosè me criminari sua facta queri poßint, quæ procul absint ab ea, quam illis affingo, impietate, eorum conscientiam semper appello, eiusmodi ritibus dum perfunguntur, an aliquid minus, quàm quod reprehendo, populo persuadere velint? Illum igitur ipsum populum, cuius satisfacere iudicio hîc student, illis iudicem fero: è quo nemo erit, qui non pronuntiet, idem sibi videri. Iniquum si esse dicant, ad hanc se exigi regulam: cum Apostolo, cuius istæc est seueritas, non mecum, expostulent.

Video nullum fore, nec mihi dicendi exitum, nec ijs finem tergiuersandi, qui repugnare velint: nisi certa vna in re constiterimus, in qua planius ac penitus euidenter, id quod docere volumus, perspici poßit. Sit igitur Missa nobis exempli loco, in quam nisi plusquam iusto iure conferri poßit, quicquid de idololatria vel

vel Scripturis traditur: vel dici potest, quo minus ceremonijs istis omnibus, à quibus tantopere fugiendum censeo, velut rebus medijs indifferenter abutaris, causam non dico. Ipsam autem eligere ex omnibus potissimum libet: quòd vna præ omnibus vsque adeò sancta obseruatione colitur, vt cùm in alijs prætereūdis hominum fallere animaduersionem quoquomodo liceat, hac te eximere, quin multorum oculis obseruêris, haud facilè queas. Quo fit, vt in cæteris quantum insit mali qui videant, ac illis se ideo abstineant, satis multi reperiantur: qui verò fateantur, quanta scateat abominatione Missæ cultus, vel ab eo sese planè extricare ausint, perpaucos offendas: siue terrore obcæcati, verum non cernunt, siue animi deiectione magis & langore, quàm mentis errore labuntur. Quamobrem sic existimo, totam præsentem causam solo hoc capite quodammodo contineri, hac vt hallucinatione discussa, qua maximè perstringuntur, de reliquis partibus, in quibus non ita grauiter cæcutiunt, vltrò mihi sint omnes concessuri. Omnes, intelligo tui similes, qui sancto Dei verbo parêre auscultaréque didicerint: quales, vt sum præfatus, tecum hîc docendos suscipio. Quale ergo sit istud, ne sacrosancta Missæ maiestas ludibrio tibi despectuique esse videatur, eius peragendis mysterijs interesse, atque adorantis ritu inter eorum cultores stare, paululum perpendamus. Primum omnium tametsi quid Missa ipsa sit, non ignorant quicunque, vel mediocri Dei cognitione sunt imbuti: id tamen ipsum quod norunt, vt probè teneant, mihi sunt monendi. Siquidem bonam eorum partem ex eo labi video, quòd totam eius vim cùm domi luculenter meditatam habeant, ad ipsam dum accedunt, quasi horrendæ tragœdiæ futuri spectatores veniant, obliuiscuntur. Verùm ne longam ac altè repetitam disputationem ordiri mihi necesse sit, de Missæ sacrilegijs ad Institutionem nostram lectores mittam: vbi satis explicatè pro operis duntaxat breuitate, expedijsse me arbitror cum vniuersum eum locum, tum quicquid ex eo huc pertinebit. Tantùm dico, quòd fidelium neminem latere debet vnum sacrificij nomen (vt ipsum quidem missarij sacrifici accipiunt) & Christi crucem prorsus abolere, & sanctam eius Cœnam, in qua mortis suæ memoriam consecrauit, euertere. Nam & sua gloria, vt scimus, Christi mors penitus spoliatur, nisi vnicū habetur æternúmque sacrificium: & si vllum adhuc sacrificium restat, tota corruit atque à radice labefactatur Christi Cœna: quæ non aliud est, quàm vnicæ illius oblationis testimonium, & quædam veluti obsignatio. Hæc autem duo, quæ ita continenter Missæ sunt affixa, vt auelli ab ea nullo modo queant, si sola essent, quibus omnem Missæ communicationem facere tibi execrabilem conarer: quid posses, nisi vno mecum ore ipsam detestari? Quid enim? An tu, cui nulla alia in re quàm in Christi cruce gloriari licet, cùm ad extinguendam eius gloriam, ad concidendum euertendúmque eius testimonium coniuratos conuenisse videas, illis te socium adiungas? Atqui si recto oculo rem intueri volumus, quid aliud, quàm ad talis coniurationis societatem profitendam digitum tollunt, qui se quauis Missæ participatione illigant? Est tamen istud etiamnum tertium, quod quò est manifestius, eò pios animos afficere presśius potest: nempe nefanda idololatria, dum panis diuinitatem induere fingitur, próque Deo in sublime adorandus tollitur, sublatus ab omnibus colitur. Quæ tanta atrocitate, tantáque indignitate referta res est, vt vix, nisi spectetur, credi queat: sic omnium oculis subiecta patet, vt argumentis opus minimè habeat. Pro Deo, inquam, ostentatur, adoratur, inuocatur panis crustulum:

Deus denique esse creditur: quod de suis simulacris nullis vnquam Gentibus persuasum fuit. Neque hîc mihi quispiam obstrepat, non panem, sed Christum adorari, qui in panis locum subierit, ex quo legitimo sit ritu consecratus. Quod etiam si sanctæ Christi Cœnæ conuenire demus, quanquam nihil minus concedimus, ad Missam tamen nihilo pertinet magis, quàm ad veteres Pontificum cœnas, aut Saliorum epulum. Id quidem si inter nos conueniret, quod certò constare debuerat, Dominum in mystica sua Cœna corpus præbere non quod adoremus, sed quod edamus: præsentiámque non illam naturalem, quam loco illo contineri oporteat, sed spiritualem, quam nullum loci interuallum, nulla distantia impedire poßit, proponere: aut si mauis, non naturam sui corporis præsentem illic & circunscriptam exhibere, sed efficaciam & virtutem, ne in ipsa quidem Cœna hic scrupulus resideret. Verùm quoniam nondum id videre omnibus datum est, rem dubiam ac controuersam pro confeßa certáque me presumere ne quis cauilletur, illa parte non instabo. Adsit sanè in sua Cœna præsens vero ac naturali corpore Christus, manibus attrectetur, dentibus atteratur, faucibus deglutiatur, diuinitatem illic præterea suam sistat, qualiter in eius carne ineffabili modo habitauit, quam ius fásque sit adorari (quorum tamen vtrunque vanißimum esse, alibi demonstratum abundè à nobis est:) verùm vtrunque vbi concessum fuerit, quid tamen inde ad panis frustulum accesserit, extra Christi Cœnam? Non enim si Dominus suis fidelibus, mortis suæ memoriam piè colentibus, corpus suum sub pane edendum præbet, protinus etiam consequitur, impuris ipsum sacrificulis immolandum se, mactandúmque, quoties illis libeat, tradere: nisi fortè tantam putido oleo subesse virtutem arbitramur, qua omnes quas inunxerit manus, peritas Christi formandi reddat artifices: aut sacrificuli libidinem, cœlestis decreti pondus habere credimus, vt quoties è cœlo Christum deducere decreuerit, præsentem ad nutum extemplo habeat: aut Christi verbis vim quandam magicam affingimus, quæ articulatè tantùm demurmurata, energiam suam explicent. Talibus enim inepijs è pane Christum se educere, nobis persuadere contendunt. Quicquid ergo illi de sua potestate, consecrandi intentione, verborum pronuntiatione stolidè garriunt, valere sinamus. Nos promißionem quam falsò iactãt, primùm esse Cœnæ propriam: deinde piorum fidei datam, nõ impiorum irrisioni scimus. Quòd si extra Cœnam locum nullum habet, in Missa, quæso, quem habebit, qua nihil vsquam Cœnæ magis aduersum est? Etsi non nisi pijs ad alendam confirmandámque suam fidem proposita est, qui vnica Christi oblatione, quam in cruce peregit Deo Patri, æternum sanctificatos se credunt: quî præstaretur ijs, qui nec ipsam intelligant, & ipsius prætextu ad illudendam eius veritatem sceleratè abutuntur? Illum igitur Deum, quem ludibundus sacerdos quaquauersum circa suum altare ventilat, non è cœlo, vt credi volunt, elicitum: sed talem esse, qualis è pistrino sit extractus, palàm est. Nam promißionem quæ Christi corpus sub panis symbolo fidelibus præbet, non ad eos magis, quàm ad pecudes: nec ad Missas magis, quàm ad Bacchanalia aut Turcarum prandia spectare, nihil est tam ambigendum. Quid histrionicæ illæ gesticulationes, ita indecoræ prorsus & immodestæ, vt à sanis sobrijsque hominibus proficisci non debeant, dum in Christum conferuntur, sacrosancto eius nomini videntúrne tibi leuiter contumeliosæ? A morionibus fortè talia tolerari ludicra poterant. Dominum verò illis inscribi, vt grauiter eius sanctitati iniurium est, ita indignißimè, aut

(quod

(quod verius dixerim) nullo modo nobis est ferendum. Præsertin cùm eò rectà tendere videamus, vt institutam diuinitus spiritualis Cœnæ ceremoniam, sepultã, subuersámque penitus extinguant. Agedum, ad simulandam Missæ religionem, qua conscientia peragendis eius mysterijs intersis, mecum nunc recognosce. Primò statim ingressu sese in conspectum infert altare, parum illud quidem à mensæ compositione differens, sed quod ipsa tamen nuncupatione sacrificando se destinatum clamet. Iam hoc certè solum blasphemia non caret. Vides prodeuntem sacrificum, qui quatuor digitorum vnctione pacificatorem se inter Deum & homines constitutum glorietur: qui Christi promissionem, qua corpus & sanguinẽ suum sub panis & vini symbolis seruis suis edendum bibendúmque proponit, ereptã fidelium Ecclesiæ, atque ab ipsa Cœna abreptam, sibi similibúsque sui carnificibus vendicat: qui cælestem eius cœnam Missæ nomine, in qua tota ipsa inuertitur ac deformatur, inhonorat. Astat populus, nihil non eorum diuinum esse persuasus: cui permixtus, eadem teneri religione simulas. Vbi ad altare propius ille accessit præstigiator, fabulæ suæ actus partim motorios, partim statarios orditur, magicásque illas susurrationes, quibus è cœlo Christum sibi videtur euocaturus, alijs quidem certè videri vult, quibus euocatum, ad immolationem deuouet: quibus Dei erga hominum genus reconciliationem, acsi in demortui Christi locum subrogatus esset, molitur. Hæc cum simili, qua superiora illa, veneratione excipi ab vniuersa multitudine vides, ad eam quoque ipsam imitãdam vultum assimulas, in quem (vt minimum) inscriptam esse eiusmodi spectaculi acerrimam abominationem decebat. Et adhuc mihi negabitur, qui Missam religionis specie audiat, eum totidem, quot in ea perpetrantur, sacrilegiorum consortem se apud homines, quicquid animus Deo intus canat, profiteri? Ecce demum idolum illud, corporis quidem specie pusillum, aspectuque candidum, sed omnium longè & pestilentissimum & teterrimum, ad tangendos superstitione spectatorum animos attollitur. Huic dum sese omnes stupefacti aduoluunt, tu simul conuerso in ipsum intuitu, venerabundus prosterneris. O perditam nostram impudentiam: si quicquam eorum, quæ sacris literis aduersus idololatriam prodita sunt, ab ista sic deprehensa conuictáque deprecamur? Quid enim? an hoc est aliud idoli genus, quàm quod adorare secundo legis capite vetamur? Quod si ita est, cur eius cultum minore delicto, quàm Babylonicæ illius statuæ censeamus? quem tamen tres illi, quos suprà retulimus, Israelitæ, & morte, & exquisito ad sæuitiam mortis genere, grauius exhorruerunt? Si vulgaribus ac quibuslibet gentium superstitionibus subesse pronuntiat Dominus immunditiem non tangendam, in tanta sordium congerie, quanta hìc constat, tot sacrilegiorum cumulis volutari qui liceat? Vt autem omnes Apostoli sententias, quibus in idololatriam inuehitur, vno isto verbo complectamur, non posse nos mensæ dæmoniorum & Christi mensæ vnà fieri participes, quis ad Missam id spectare neget? cuius altare euersa Christi mensa erigitur: cuius epulum direptis, laceratis, sordidatis mensæ Christi epulis instrui ... in qua Christus traducitur, eius mors illuditur, execrabile pro Deo idolum supponit. ...r, eam vocare dæmoniorum mensam ... ac non potius, quod tantæ impietatis meretur insolentia, nouum excogitabimus aliquod nomen, quo detestabilius quiddam (si fieri possit) exprimatur. Et sanè de eo hæsitare quomodo hominibus non prorsus cæcis in mentem veniat, valde miror, an dæmoniorum mensam appellare Missam debeant, ad quam exædificandam ster-

nendámque, omnes dæmonum technas, machinas, copias concurrisse, planè conspiciunt.

Verùm, nouæ rursum ambages ab alijs mihi obtenduntur. Nam eorum nonnulli, qui olim, cùm in cōmuni errorum labyrintho versarentur, sacerdotij Papalis oleo inuncti fuerunt, in veteris etiamnum haræ stercoribus considunt: & quanquam de vnico æternóque Christi sacerdotio, Dei beneficio, præclarè sunt edocti sacrificare nihilominus pergunt: idque vt impunè sibi liceat, postulant. Impudens sanè postulatū: nempe vt Missa præesse sibi cōcedatur: cui ne interesse quidem Christianis hominibus, iandiu validißimis rationibus cōtendo. Quas tamen ad elabēdum argutiolas nectant, audire, refutaréque obiter operæpretium est. Quando inquiunt, neque sacrilega illa immolādi Christi cogitatio, nec vana de panis in Deū transitione opinio, neque earū superstitionū quæ Missam ipsam impiam faciunt animis nostris vlla insidet: externi ritus, quorum repræsentatione, indoctorū iniquitati satisfacere cogimur, quales sint, non magnopere refert: nec verò possunt, quo minus pro Missa sanctā Domini Cœnā celebremus, impedire. Nam nimium peruersa ista fuerit morositas: Missam externa ceremoniarum larua leuibúsque duntaxat ineptijs æstimare, nō prauis opinionibus ac sacrilegis mendacijs, quibus in rebus sitam esse eius impietatē omnes fatemur. Omissa igitur offerendi mentione, superstitionum omnium vanitate sublata, si Cœnam Domini, quo modo per iniquos seculi mores licet, colere nos nihil ambigitur, friuolas quasdam ceremoniarum nugas, ingentis sceleris instar insectari perquàm indignum est. At si eorum quempiam ex aduerso aggrediar: Cœnam Domini suis & ipsam ceremonijs, nequaquam negligendis, constare, quòd & a cælesti magistro sint institutæ: & sic institutæ, vt propria essent germanáque Cœnæ symbola, quibus sublatis, agnosci iam illa non posset: cuius permissu tantum se ausum esse respondebit, illud vt nescio quid omnibus Cœnæ symbolis exutum ac deformatum, fabulæque magis quàm vllius diuini mysterij simile, Cœnam nuncuparet: Cœnam esse Domini nego, ad cuius spirituales epulas, non in commune omnes qui adsunt fideles inuitentur, nisi in qua & sancta panis ac calicis symbola Ecclesiæ proponantur, & promißiones, quibus obsignandis data est, enarrentur, & acquisita nobis per Domini mortem vitæ gratia prædicetur. Horum tu mihi vel minimum apicem in Missa ostendes? ac non potius aduersa, contráque pugnantia omnia? Tu igitur aut Dei nomine stolida hominum temeritate excogitatam insulsitatem insignies, aut Cœnæ nomen ad circulatorios lusus, in quibus nullum eius vestigium appareat, transferes? Tu denique sub diabolicæ Missæ imagine Domini mensam repræsentabis? Tu in quo Domini mortem ignominiosè traducas, in eo te eius Cœnam colere persuadebis, qua nos ad prædicandam mortem suam nominatim exhortatur? Quid tecum tacitè demurmures, à nemine exauditur. At cùm totius corporis actione sacrificium esse, quod peragis, disertè pronunties, idne est mortem Domini annuntiare? quam, si sacrificijs locum post se relquit, vanam fuisse consequitur. Et cur non semel cauillis eorum omnibus, quod facile est, viam præcludo? Populum enim, quem fabulæ suæ spectatorem admittunt, ad sacrificij celebritatem conuenisse sciunt. Huic quod expectat sacrificium præstent re vera, nécne, ad rem nihil pertinet: certè quod eius opinione sacrificium haberi velint, exhibent. Ad flagitiosam idoli adorationem paratum vident: adorandum, proprijs manibus, ipsi excelso in loco

statuunt

statuunt: quasi easdem simul manus & ad Deum viuentem extendere, & ad prostituendum idololatræ populo, quo cum fornicetur, idolum attollere possint? Non hic dico, quod si dixerim, an refellere ipsi sat probè queant, nescio: ne minimam quidem pietatis scintillam fouere eos, quibus ad nefandi adeò flagitij gestionem manus suppetant, quos non inter medios saltem conatus, vires omnes ac nerui deficiant, quibus non membra omnia horrore tremant ac labascant. Sed id solum dicam, cui posthac inficiando non erunt: viam illam, qua se accedere ad Domini Cœnam iactabant, ab eius accessu tantum abducere, quàm hæc inter se duo longè differunt, diuinæ gloriæ strenuum præstare animosúmque præconem: & perpetrandis sacrilegijs ducem, præsidem, auspicem se præbere. Simul etiam reliquos obtestor: quibus (si quis eos, quòd ad audiendas Missas ingrediantur, accuset) responsare mos est, Missæ dum intersunt, sibi quid sacrificulus seorsum deblateret, curæ non esse: sed eam symboli tantùm loco se accipere, quo perinde ac si sanctæ Domini Cœnæ intersint, mortis eius memoria exerceantur: eos, inquam, obtestor, post hac nulla vt potius, quàm hac misera excusatione vtantur: neque (vt spero) vtentur. Siquidē cùm animis suis rectè reputēt, quàm sit vtrunque multis modis absurdum, & monumētum mortis Christi facere Missam, quæ nullā, nisi obliuione omni peiorem eius recordationem hominum animis afferat (vtpote quæ vim eius vniuersam obliteret ac sepeliat, cum summa præterea Christi ipsius contumelia coniuncta sit:) & eandem dicere sibi propemodum Cœnæ esse loco, in qua tantùm ab annuntianda Domini morte absunt, ipsam vt propemodum abiurent. Nam primùm quantum ad Missam attinet, quoquò vertant oculos, quid spectare possunt, quod sibi æternæ illius sanctificationis, iustitiæ, redemptionis, per vnicum Christi sacrificium partæ, memoriam subijciat? quod vnicum sacerdotem esse Christum, nullo consorte, nullo successore, doceat atque ostendat? quod eius morte perfecta, quæ in salutem nostrā erant omnia, testetur? Et quo igitur iure Missa eius mnemosynon censeatur, cuius nec apiculum proferat? Porrò quòd sese aiunt eundem ferè inde vsum, quem è Cœna capere: amplissimum ipsi de se testimonium ferunt, nihil se illic meditari minus, quàm vt gloriæ confessionem Christo Domino tribuant, ad quam præscriptis verbis in Cœna vocantur fideles.

Eius autem discriminis, cuius specie præsentis idololatriæ rationem, à veteris illius causa disiungere vulgò conantur, quanquam exemptam iam planè bonis viris omnem dubitationem arbitror, quale id tamen sit, quando ita nos facturos recipimus, & quorundam forte frangendæ obstinationi expedit, consideremus. Cur tot execrationibus sancitum sit olim à Domino, ne gentium superstitionibus serui sui vllo se modo commiscerent, causam fuisse aiunt, quòd ille idolis habitus honor cùm falsis dijs manifestè tribueretur, diuinitatis quoque honorem à vero Deo ad illos transferebat: mundum quidem non minus abominanda hodiéque superstitione insanire, ceremonijs ineptire æquè prope, stolidis & fatuis: verùm hoc interesse, quòd quales tandem cunque ceremoniæ istæ sint, quia tamen Dei nomen præseferunt, eiúsque sunt cultui destinatæ, eas si quis peruersa superstitione vacuus solutúsque vsurpet, nihil de vera Dei religione sit derogaturus. Hæc si de medijs ritibus, quos docendi causa, indifferentes nuper vocauimus, disputarent, eorum permissioni non vehementer reclamarem. At cùm eas quoque ceremonias complectantur, quæ manifesta sunt impietate ac non ferendo Dei opprobrio insignes, quàm inscitè ratiocinentur, paucis è Scriptura petitis exemplis ostendemus. Ser-

pentem illum æneum, qui postquam vsum præstare desiisset, cuius causa fuerat ex
Nume.21 citatus, posteris etiam, quò æternum esset seculis omnibus diuini beneficij monumẽtum, relictus fuerat: cùm præpostera patrum imitatione à filijs postea coli cœptus esset, eundem semper optimæ religionis prætextum retinuisse quis dubitet? passímque & vulgatum fuisse, & obtinuisse, illam summi Dei esse imaginem, quæ in eius gloriam adoranda foret? Quòd si eorum quempiam, quos tum Domi-
2.Reg.18 nus prolabi in tantam cæcitatem passus non erat, narrarent Historiæ, procul omni superstitione, tantùm vt publicæ populi insaniæ se accommodaret, genu coram idolo illo incuruasse: nostrûm opinor nemo fuerit, qui non confestim illam simulandi improbitatem detestetur: & sanè communi piorum omnium abominatione digna esset. At nisi nobis frustra blandimur, nihilo nunc leuiore flagitio genua coram panis crusta incuruamus, quàm tum inflectere coram serpente licuisset. Quid? Aaron cùm vitulum à se conflatum populo Israel ostenderet, ac irrisoriè
Exod.32. diceret eos esse deos, à quibus educti essent è terra AEgypti, nónne ille seriò assentiebatur? nempè Deum, quem redemptorem suum libertatísque nuper acquisitæ, vindicem non abnuebant, in vitulo tamen cernere volebant: quòd propè sibi adesse non confidebant, nisi præsentibus ipsum oculis intuerentur. Itaque solenne Dei sacrum cùm ab Aarone inductum esset, nihil restitabant, nec deprecabantur: sed quam Deo viuenti gloriam dare volebant, eam coram vitulo ceu spectro eius quodam, persoluebant. Tollant vtrinque, vt libet, superstitionem omnem: non tamen satius idcirco fuisse, aut tolerabilius, coram hoc vitulo honoris causa procide
1.Reg.12. re, quàm coram boue AEgyptiaco, dicere certè sustinebunt. Ieroboam quoque quo vitulos suos consilio sit fabricatus, si quærimus, neque nouos sibi deos asciscere in animo habebat, neque sic à Deo planè se desciscere cogitabat: neque Dei modò religionem non aspernabatur: sed ne sanctas quidem ceremonias, quas pessundare conabatur, improbabat: sola erat diffidẽtia, quæ hominem in hanc amẽtiam præcipitem ferret. Nam cùm illa, quam nobis refert sacra Historia, anxietate miserè æstuaret, ne Templi religione, sanctáque maiestate tacti plebis animi, ad Dauidis domum, vnde defecerant, rursum inclinarent, nouos excogitare ritus voluit, qui bus à Templi conspectu abstractos, simul à regno Iudaico paulatim alienaret. Vitulos ergo cùm proferret, non à priore Deo vt ad illos deficerẽt, hortabatur: quod futurum erat omnium auribus nimis asperum: sed veterem assuetúmque Deum vt in illis colerent, edocebat. Huc enim illa spectabat oratio: Vobis vltra modum in Ierusalem ascendere graue est: O Israel, hi sunt dij tui, qui te eduxerunt è terra AEgypti: illis vt persuaderet, non se exterminato priore Deo, nouitium aliquem inferre Deum: sed modum tradere duntaxat, quo minore molestia illum ipsum ado rarent, cuius virtute quondam fuissent è misero AEgypti seruitio liberati. Ille vitulorum cultus, quantumuis æterni Dei nomine prætexeretur, qualis fuerit, abunde testantur Prophetæ. Vtcunque abesset superstitio, vtcunque à vituli veneratione interior cogitatio abhorreret, innoxius esse non poterat, quicunque in Bethel ad sacrificandum ascendisset: quam Dei verbum Bethauem pronuntiabat. Quod si scelesti illi: nos iusti scilicet, qui panis micam, simul atque impij sacrificuli destinatione, deuota immolationi fuerit, nobis pro Deo esse profitemur? Iam & Samaritanorũ religionẽ nõ ob id imitari nõ licebat omnino, quòd deorũ esset alienorũ cultu implicata: sed quòd prauo illegitimóq; Dei cultu polluta foret. In hoc,

mi

mi Frater, in hoc fallimur, quòd dum immundas per se & sacrilegas ceremonias esse non putamus, nisi quæ Gentilium deorum nominibus palàm sint insignitæ, sacrosanctum Dei nomen profanare, summum esse sacrilegium obliuiscimur. Profanatur autem non magis, dum suppositis alijs dijs, planè ipse repudiatur: quàm dum commentitium illi quippiam, quod eius maiestatem inhonoret, affingitur. Eant nunc, qui ad missalis illius è panario Dei conspectum, genua simulandæ religionis causa inclinant: & leuius se delinquere iactant, quòd sub Dei nomine idolum adorent. Ac si non illa potius nefaria sui nominis vsurpatione bis irrideretur Dominus: quòd & eo nihilosecius relicto, ad idolum curritur, & transire ipse in panem fingitur, obscuro ac velut magico murmure incantatum.

Porrò quòd omni impiarum superstitionum communione ita præcisè interdico, id in eam partem nolim accipias, quasi earum rerum tibi religionem inijciam, quas vel effugere omnino non sit in tua positum facultate, vel liberas alioqui esse conueniat. Neque enim si intra templorum omnium, quæ quidem istic sunt, parietes, infinita quotidie impietatis exempla eduntur, idcirco te à primis eorum limitibus arceo: nec si simulacra omnia nefandis sacrilegijs sunt dedicata, ideo ea protinus aspicere veto. Quando alterum sine noxa est: alterum, præter id quod nihil obest, simul ac pedem domo extuleris, (tanta idolorum multitudine refertæ sunt viæ omnes) tui arbitrij esse desinit. Te ergo vsque adeò superstitiosum esse nolo, vt templi magis ingressu pedem, aut simulacri aspectu magis oculum pollui existimes, quàm si vel illum in vulgarem quemuis locum inferas, vel hunc in rudem informémque aliquem lapidem conijcias. Verùm enim, vt illa tibi esse permissa audis: ita ne vltra eius libertatis modum, licentia progrediaris, etiam atque etiam reputes. Hunc modum definire non impropriè mihi videor, cùm ab omni in vniuersum sacrilegiorum communione abstinendum tibi doceo. Siquidem per communionem, non simplicem loci propinquitatem (quæ minimè nos illis implicat) sed tum interiorem consensionem, tum externam quamuis testificationem, qua in illorum approbationem subscribatur, intelligis. Consensu ne illis adhærescant, qui modica veritatis luce sunt irradiati, vix est timẽdum. Illis illis testificationibus scelestæ participationis laqueis sese induunt: nec intelligunt, superstitione id, an callida simulatione faciant, ad rem non pertinere. Quando vtroque pariter modo & sacram Dei religionem ludibrio habent inter homines, & exemplo suo partim rudium inscitiam, ad obstinatiorem peruicaciam confirmant, partim imbecillium dubias hæsitantésque conscientias labefactant. Communicare vbi vetuit Apostolus operibus infructuosis tenebrarum, simul adijcit, vt potius à nobis redarguantur. Qua posteriore particula, quid per illam priorem voluisset, explicauit: nẽpe tum nos flagitiosis ac iniquis facinoribus communicare, cùm illa nobis placere quoquomodo significamus. Vnde profectò absque dubio perspicis, ab istarum abominationum, de quibus nobis sermo est, inquinamentis eum se demum præstare immunem, qui nullam earum, ne fictam quidem imitationem in se suscipiat: cæterum, qui se ad eum modum abstinentem præstiterit, eum nec aspectu, nec ingressu, nec vicinitate, vllam adeò vel noxam, vel maculam contrahere, vt ex eo constantiam suam Domino magis approbet, quòd hostilibus copijs circunsessus, expugnari tamen se non patiatur. Hac ratione Paulo licuit, illæsa pietate, non modò circum omnes Atheniensium aras obambulare, eáque loca pedibus terere, quæ essent mil

Ephes. 5.

Acto. 17.

le impietatum notata vestigijs, & recentium fortè sacrificiorum odorem adhuc referrent. Verùm oculos huc atque illuc circumferre, & quid in vnaquaque ara inscriptum foret, curiosè contemplari. Non enim ad singula deorum nomina sese religiosè inclinabat, nec quos in salutandis suis simulacris ritus obseruabant idololatræ, repræsentabat: sed superstitionum omnium neglectum præseferens, requi- Acto. 28. *rebat quod tandem reperit, vnde ad illustrandam Domini gloriā, velut ex aduersariorum tabulis argumentum proferret. Eadem ratione periculum non fuit, ne conscensa naui, quæ insigne haberet Geminorum, aliquid ex ea dedicatione piaculi in se susciperet, cùm ita se gereret, nullum vt superstitionis ritum cum impijs ipsum communicare facilè appareret. Neque enim, quod alios ex more egisse verisimile est, arbitrari possumus ipsum, aut sub primum ingressum deos tutelares salutasse, aut soluentem à portu, secundam ab illis nauigationem petijsse, aut petentibus succinuisse, quasi in eorum precationem consentiret. Quare ne quo scrupulo vanæ Gentium dedicationes animos nostros impedirēt (acsi efficere possent, ne ijs rebus vti purè liceret, quas in vsum nostrum Dominus sanctificauit, modò ne perperam abutamur) nominatim expreßit Lucas, Paulum illos Castoris & Pollucis titulos, quo minus traijciendi causa, nauem illis consecratam conscenderet, nihil reformidasse. Quod dubium nemini futurum erat, tacuit: diligenter hoc cauisse ac præstitisse, vt quod Christiani hominis erat, ab omni idololatriæ specie quàm longißimè abesset.*

Quanquam autem (quæ tua est erga Dei veritatem obseruantia) sententiam, quam tot diuinis testimonijs obsignatam videas, tibi iam planè probatam esse confido: quando tamen non tibi hæc vni scribuntur, aliorum vt me rationem simul habere patiaris, abs te peto. Quos ad concedendum veritati aliquanto esse in hac causa difficiliores quàm oporteat, minus idcirco miror, quòd insuaue illis ingratúmque esse non dubito, ab ea, cui diu placidéque indormierint, indulgentia excitari. Ac mihi sanè videre iam quosdam videor, friuolam intempestiuámque hanc meam morositatem irridentes, qui rem non ita magni ponderis perinde vrgeam, ac si in eo cardine tota religionis summa verteretur. Nam & ipse quosdam memini, quibuscum de hac re mihi olim sermo fuit, cùm preßius me insistere viderent, quàm vt suam causam recta ratione tueri possent, ad hunc confugere locum solitos: Vt nunc temporum foret ratio: nondum à rescindendis grauioribus véreque serijs malis tantum esse otij nobis, vt de friuolis istis delictis, & velut minutis nænijs valde sollicitos esse oporteret. Primùm hanc decere esse curam, vt vera in hominum animis inseratur ac coalescat pietas, vt mores ad pietatis regulam exigantur ac formentur: vt denique tota charitate, mansuetudine, patientia cæterisque Spiritus donis vita intingatur. Id vbi consecuti fuerimus, tum fore idoneum tempus ad hæc leuiora descendendi. Tanta contrà peruersitate esse hodie quosdam, vt cùm vna Missarum ac ceremoniarum abominatione totam religionis nostræ vim describant, quiduis in homine Christiano ferant potius, quàm Missam vnam auditam: eum verò qui à Missa strenuè abhorruerit, etiamsi nulla in reliquis vitæ partibus mica pietatis eluceat, solum Christiani nomine dignum & agnoscant, & prædicent. Talibus obiectis quid tum responderim, testes illi mihi sunt, quos dico. Verùm quoniam nonnullos, vt dixi, fore prospicio, qui nunc quoque non dißimiliter nos accipiant: hac sua ratiocinatione parum se profice-

ficere, vt intelligant, facturum me spero. Eos igitur omnes hortor, primùm, vt omni contentione posita, secum dispiciant, num pro facili leuique delicto sit ducendum, quo Paulus Dominum ad pugnam prouocari, quo aduersus Christum peccari, quo mensæ dæmoniorum communicari, quo Christi mensam repudiari tradit. Si leues illi, facilíque digni venia lapsus: flagitijs ac sceleribus definiendis, quæ digna tandem verborum grauitas reperietur? Huc si obliquè illas Pauli obiurgationes detorqueri aiunt, quò igitur dirigi possunt, non video. Acerbum illum stylum in eos stringebat, qui ad edendas hostiarum reliquias, festis idolorum epulis assidebant. Deum ipsi de conscientiæ suæ innocentia testabantur: quandoquidem contempta Gentium vanitate, nihil aliud quàm vescerentur puris Dei creaturis, quas oratione ac gratiarum actione sanctificari in fidelium vsum nossent. Excipiebat ille contrà, consessum illum infidelium, ad simulacri cultum cōuenire: solenne illud epulum, idoli nomine gratiáque institutum. In ea ergo & conuentus & epuli celebritate qui sederet, vtcunque animatus apud se esset, id tamen committere, vnde & idololatrarum ludibrio Dei gloria exponeretur, & imbecillæ fratrum conscientiæ subuerterentur: quòd & illi consortem ad simulacri sui cultum habere se Christianum hominem autumarent, ac gloriarentur: & hi eius exemplo ad idem agendum, quanquam nutante vacillantéque conscientia, audaces fierent. Quid autem isti nostri? Ad Missam, quam longo varióque sacrilegiorum apparatu instructam vident, conueniunt: & conueniunt cum multitudine, quam perniciosa Missæ persuasione miserè infatuatam norunt. Cuius tamen sic cæcitatem superstitionémque intus miserantur, vt exterius imitentur. Panem quem idolum reliquis esse sciunt, simul cum illis vnóque gestu venerantur. An non hîc & Christi crucem apud eius inimicos deridiculo prostituunt, & infirmorum fratrum hæsitantem simplicitatem exemplo suo ad imitandum concutiunt? Non est igitur cur hinc suæ præuaricationi molliter blandiantur, aduersus quam tanto verborum fulmine exardere Apostolum vident. Quid, quòd à professis iuratísque Christi & Euangelij eius aduersarijs, hoc veluti pignus abnegandæ veræ pietatis de se exigi intelligunt? Hic enim illis hodie ad explorandam vniuscuiusque fidem, lapis Lydius est, curiosè obseruare quis Missam audiat, nécne: vt in vno Missæ cultu tacitam nescio quam professionem accipiant, qua in vniuersas suas abominationes semel iuretur: vnius Missæ contemptu, corruere easdem & interire existiment. Respondeant nunc mihi bona fide isti Missarum alumni, quibuscum mihi quæstio est, dum capitalibus verbi Dei hostibus id concedunt, quod illis abiurandæ veræ religionis symbolum esse non ignorant: an non hoc, ceu dato pignore, illorum sese execrabili religione obligant ac deuinciunt? Non enim iam qualis ipsa per se sit Missæ audientia, considerandum solùm dico, sed quantum ponderis cum suis circunstantijs appensa secum ferat. Æstimandam autem tanti censeo, quantum impiorum improbitati in ea dare volunt. Sit nobis ille in exemplum Eleazarus, de quo Machabæorum narrat historia: illa item, quæ ibidem refertur, mulier cum septem suis filijs. Omnes cùm pauxillum suillæ carnis gustando, vitam redimere possent, extremos subire cruciatus maluerunt, quàm eius saporem, linguæ admouere. Quorum omnium si factum per seipsum spectes, parum aberit quin tibi in oppetenda vsque eo temerè morte, insanisse videantur: sin causam diligenter expendas, grauissimam fuisse rationem inuenies, cur ad sæuissima quæque perferenda suppli-

Ioseph. in libello de machab. & 2. ma. 6.

cia darent potius sese, quàm interdicti cibi gustu contaminarent. Fateor in suillæ esu nihilo fuisse alioqui plus religionis, quàm in manducandis panibus propositionis: quibus tamen vrgentem famem depellere Dauidi nullo piaculo licuit. Verùm cùm impius tyrannus, qui non Dei legem modò abolitam, sed nomen quoque penitus extinctum cupiebat, illis instaret, vt hoc symbolo ab obseruatione Mosaicæ legis deficere se testarentur, reputabant, id quod res erat: non in vna duntaxat ceremoniola, si obsequerentur, violatum iri à se legem: sed editum iri testimonium, quo Deum cum vniuersa sua lege abnegarent. Quo factum est, vt cùm sancto illi viro ab amicis carnes aliæ supponerentur, quas pro suillis ederet, ne ea quidem simulatione elabi sustinuerit, quòd videbat eandem semper Dei aduersarijs blasphemiæ tesseram se daturum. Non est, aiebat, ætati nostræ decorum, fingere: quò multi adolescentes Eleazarum nonagenarium, ad vitam alienigenarum transisse arbitrati, & ipsi propter meam simulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur: atque ita maculam & execrationem meæ senectuti acquiram. Nam etsi in præsenti tempore hominum supplicijs eripiar, manum tamen Omnipotentis, nec viuus, nec mortuus effugiam. Quapropter vita fortiter excedendo, agã quod ætate mea dignum est: adolescentibus autem exemplum fortè relinquam, si prompto animo ac constanter pro grauissimis & sanctissimis legibus, honesta morte perfungar. En profectò, non dicam appositissimum exemplum, sed expressam imaginem, quæ nobis ad viuum referat, quid sit, ad placandos Euangelicæ veritatis aduersarios, Missam audire. Ad hæc, vt vt istud vitij in minimis malis habeant: si tamen & vitium esse, & diuinæ voluntatis transgressionem fatentur, quod negari non potest, non adeò nihilo æstimare debent, vt nobis propè permissum faciant. Quanquam enim si inter seipsa conferantur Dei mandata, alterum altero præponderatur: vbi tamen ab illa collatione discessimus, nihil tanti esse nobis debet, quod non eorum postremo facilè cedat. Sic enim ipse quoque Magister sua voce docet: Qui vnum, inquit, ex minimis istis mandatis soluerit, & sic docuerit homines, minimus vocabitur in regno Dei. Videmus hac oratione genus illud Doctorum directè peti, qui sic inter Dei leges distinguunt, quasdam vt leuiores esse doceant, quarum contemptui facilius sit indulgendum. Nullum fore numero in regno cœlorum cùm audiunt eum, qui vel minimum ex Dei præceptis contemptibile sua facilitate fecerit, qua confidentia dictitare adhuc audent, omittendam in præsens eius mentionem, in quo vulgò ab omnibus ferè delinquatur? Nimirum hæc humani iudicij est prauitas, quale ipsum sit quod iubetur, opinione sua, non Dei voluntate expendere: deinde in solum præceptum intueri: non aduertere interim (quod maximè referebat) Deum esse legislatorem, cuius maiestas leuibus etiam illis, si ita volunt, transgressiunculis minuatur. At verò Dominus, vt huic prauitati obuiaret, docerétque quàm nulla legis suæ particula eleuanda esset à nobis, volumen maledictionis in vniuersam faciem terræ egressum Prophetæ in visione ostendit, quo furtum omne & omne periurium pariter condẽnaretur. In eandem quoque sententiã ab Iacobo dictũ est: Qui vetuit occidere, vetuit & adulterari, & furari, & aliena cõcupiscere. Quare, qui totã legẽ seruauerit, si offẽdat in vno, factus est omnũ reus. Sic sic instituẽdi erãt homines, nullum esse in Dei præceptis, quãtumuis exigua de re præcipere videatur, quod non plusquàm sacrosanctum nobis esse debeat. Nam dum ita vel minimæ rei (cuius ta-

Matt.5.
Zacha.5.
Iac.2.

tamen obseruationem lege sua mandauerit Dominus) negligentia in hominum animos insinuatur: irrepit paulatim & subsequitur legis vniuersæ ac iustitiæ contemptus. Insulsos illos, quos aiunt, religionis descriptores, si qui tamen sunt, qui totam ipsam intra vnam Missæ abominationem limitant, adeò tueri mihi in animo non est, vt etiam eorum errori fortiter resistendū censeam: nec pro fidelibus agnoscendos ducam, à quibus maxima ex parte pietatis vis sic eneruetur. Neque tamen si præposterè agunt, dum totam religionem minima eius portiuncula terminant, idcirco non & illa, quantulacunque est portio, inter eius partes continetur. At isti dum tantopere Missam detestari non oportere ex eo colligunt, quòd quidam nihil aliud esse pietatem falsò autumant, quàm eius detestationem: perinde faciunt, ac si quis furtum & homicidium contemnenda dicat, quòd qui in ipsa acerrimè hodie vindicant, adulterijs, periurijs, blasphemijs ignoscunt. Non sic Dominus noster. Nam cùm Pharisæorum & Scribarum hypocrisin castigaret, qui sic minutissima quæque legis puncta consectabātur, vt summa interim capita præterirent iudicium, misericordiam, & veritatem: non docuit, illis omissis, hæc facienda: sed hæc fieri oportuisse, illa verò non omitti. Itaque bonis quidem istis viris hoc non adimo, quin eorum inconsiderantiam iure reprehendant, qui ad cætera vitia conniuentes, & plura numero, & pondere grauiora, vnam Missæ detestationem pedibus ac manibus vrgent: verùm si præstare volunt quod par est, non modò vt eorum errorem iure reprehendere, sed in melius etiam corrigere existimentur: non id tollant, in quo illi nimium hærent (quando sine pietatis iactura tolli nequit) sed dum non esse negligendum concedunt, alia quoque esse non minus curanda commonefaciant. Vides profectò, mi Frater, quàm latè totus hic locus patebat, si in eum oratione excurrere voluissem: sed quoniam me agere cum illis hominibus confido, qui veritati simul atque ipsam agnouerint, manus sint daturi: mihi nihil maiori studio fuit, quàm illam ipsam veritatem, qua summa poteram breuitate, indicare. Luc.11.

Equidem neque etiam me præterit, quas præterea sibi ad palpandam carnis suæ mollitiem, alijs ad ignauiam animi sui obtegendam, delicias facere soleant: Se nihil sibi permittere aiunt, nisi quod Naaman illi, militiæ regis Syriæ præfecto, à Propheta Domini Eliseo concessum fuerit. Nam ille ab idolorum vanitate ad vnius Dei religionem cōuersus, confessusque nullum esse in vniuersa terra Deum, nisi Deum Israel: cùm tamen rem vnam sibi à Domino ignosci petijsset, si cum Rege suo in templum Remon ingressus, illic adoraret: cum pace ab Eliseo dimissus est. Si illi, inquiunt, in idoli templo non fuit nefas adorare, cur nobis non liceat Deum in ijs templis adorare, quæ eius nomini sunt dedicata, etiam si agere aliud videamur? Vtinam in cognoscenda officij sui rectitudine tam essent acuti & perspicaces, quàm ad exquirenda subterfugia, ingeniosos se esse produnt. Viam potius eam sequerentur, ad quam tot Dei vocibus disertè vocari se audiunt: quàm in semitam declinarent neque satis cognitam, & vnius duntaxat hominis pedibus pressam. Nam cùm cæteris quidem in rebus omnibus, singularibus hominum exemplis insistere, siquid peculiari Dei permissu egisse leguntur, non satis tutum est: tum verò in fidei cōfeßione, id in primis periculosum, cuius sibi legem vnusquisque pro cognitionis, qua præditus est, modo, statuere sibi debet. Ac id sanè ipsi viderint. Ego tamen nisi in Naaman exemplo, dißimilia eorū factis esse omnia osten- 4.Reg.5. Naama

dero, quin illis suffragetur, non resistam. Sin contrà planum fecero, totum id, cuius Naaman insimulant, ab eo longißimè abfuisse, alieno falsóque prætextu velim vt se excusare desistant. Quòd ipse antè pollicitus erat, quàm illa deprecatione vteretur se nullis posthac dijs sacra facturum, nisi vni Deo Israel: sub ea pollicitatione publicam fuisse testificationem comprehensam dico, qua & Regem, & gentem Syriæ vniuersam, religionis suæ consciam faceret. An vero cùm potentissimus Dynastes (quem quotidianis sacrificijs deos suos placare oportebat, si aliqua eorum religione teneretur, & solitum antea fuisse verißimile est) ne exiguo quidem thure in tota vita litaret, ignoraret: imò dubitaret quisquam, deos illos abnegasse, quos honore nullo dignaretur? Quid ergo postea deprecatur, sibi vt in idoli templo adorare liceat? Simulandæ superstitionis causa si id postulasse probarẽt & à Propheta obtinuisse, verbum non adderem: sed si rem longe secus habere ipsa sacræ Historiæ verba clamant, facile hæc iam soluitur difficultas: præsertim vbi constat, sic publicata eius religione, qualiter euulgaturum se promittebat, nullum superfuisse dubitationi locum, quin idola omnia planè & contemneret, & execrationi haberet. Hæc autem est postulati forma: Si templum Remon ingrediatur fortè Rex meus, & mihi innixus adorauerit, ego quoque si simul in templo Remon adorauerim, hanc rem ne imputet Dominus seruo suo. Illud de Rege in illum innitente tam apertè, támque notabiliter dictum si vel non obseruant, vel abs re positum putant, valde sunt hebetes. Nam inde citra controuersiam colligitur, non aliam sibi concedi adorationem petijsse, quàm qua se ad Regis inclinationem, quẽ fulciebat ipse & sustentabat, accommodaret. Id autẽ erat, non idoli cultum fingere, sed sua Regi officia obsequiaque reddere. Nunc si Naaman imitari volunt, ne sint illi in eo dißimiles, in quo solo à me reprehenduntur. Id sibi habeant cum illo commune, quo solo consequutus est ille, reprehensione vt suum factum careret: nempe omni se idololatriæ suspicione prius liberẽt: quámque toto animo ab illis superstitionibus abhorreant, quarum incidere posset dubitatio, testatum omnium hominum conscientijs faciant. Id vbi præstiterint, tum demum videbo, símne illis concessurus, vt ciuilis officij causa, siue in cognatorum honestandis funeribus, siue nuptijs celebrandis, ad Missas, aliaque eiusmodi profana sacra interdum accedant. Iam & ex eo quod in epistola illa legitur, quæ sub Ieremiæ titulo fertur, ad populum Babylone exulantem, nonnullam sibi defensionem quærunt. Nam quemadmodum illic captiuo populo suadebat Propheta, vel quisquis fuit epistolæ author, vt quoties in humeris circunferri aureos & argenteos deos videret, turbámque vndequaque obstupescentem, ne ipse eodem afficeretur stupore, sed adorans in corde suo, diceret: Te oportet adorari, Domine. Ita se aiunt, dum inter seculi huius sacrilegia versantur, cordibus tamen ad Dominum sublatis cogitare illum esse, quem oporteat adorari. Quasi verò ad interiorem cordis adorationem dum illos vocaret Propheta, simul annueret nihil periculi fore, si vultu ad simulacrorum cultũ composito, Babylonijs interim gratificarentur. At verò cùm nemo non videat, eò duntaxat spectasse ipsum, vt quando minimè licebat Israelitis publicam gentis, sub cuius imperio ac iugo degerent, superstitionem cohibere, suæ tamen religionis integritatem sibi priuatim in animis suis retinerent: non est quòd idololatriæ suæ patronum boni isti viri eum idcirco aduocent. Quòd si ad hanc ipsam Prophetæ trutinam rectè expendere sua facta in animum inducant

Bar. 6.

suo

suo semet gladio iugulari facilè perspicient, Qualis enim hic quæso fuerit, imò quis esse omnino poterit, qui conscientia intus Deo canente, ipsum esse vnum quem deceat adorari, vultum externúmque corporis gestũ componere ad idoli adoratio nem sustineat? Ipsos proinde interrogo, qua conscientia eodem temporis momento, quo Deum solum qui adoretur dignum esse apud se recognoscunt, idola venerari se palàm apud homines simulant? Quid enim arcana ista confeßione proficiunt, nisi quòd externam illam suam idololatriam coram Dei tribunali proprio animi testimonio accusant? Quare, quòd in eiusmodi simulandi improbitate, Prophetæ consilio se obtemperare iactant, frustrà id mentiuntur. Neque enim ab illis quicquam plus ipse exigo, quàm quod ille (quisquis est scriptor) suis popularibus imperabat: nempe vt publicè sacrum Dei nomen profanari dum aspiciunt, tacitis animi votis ipsum apud se sanctificent: tantùmne externis significationibus, eius se profanationis consortes esse testentur. Ad hæc, si quid ea simulatione peccant: exẽplo Pauli se peccare, ostendere conantur, qui non valde dißimili fictione vsus fuerit, cùm ad recolligendam gentis suæ gratiã, votum, cuius ceremoniam cum cæteris legis vmbris abrogatam esse nouerat, nuncupauit, atque ad id persolueudum detonsus, & ex legis præscripto purificatus in templo se stitit, spectandúmque omnibus exhibuit. Non hic dicam, quod vel eorum nonnullis arrisurum esse certò scio, nos perperam agere, si eam Pauli astutiam, ad imitandum nobis proponamus, quàm infelici successu castigatam, minime sibi placere Dominus declarauit: quandoquidem rationem esse nullam video, cur hoc Pauli facinus prauæ vllius versutiæ insimulemus. Sed eos toto cælo hic quoque errare dico, qui innoxiam, nulláque impura superstitione aspersam Pauli detonsionem, cum sacrilegis ritibus comparandam putent. Nam vt demus, Nazaræorum purificationem & oblationem id fuisse ceremoniæ genus, quod prodeunte Christo, vnà cum reliquis Mosaicæ legis figuris euanescere debuerit: quia tamen nullum alium in finem institutum erat, quàm ad referendam Domino gratiarum actionem, ac sacrificium laudis offerendum, ex eorum vtique numero fuit, in quibus Apostolo ad tempus licuit, Iudæis se Iudæum præbere, quò Iudæos lucrifaceret. Eadem si foret missarij sacrificij ratio, quæ fuit eius oblationis: si idem ipsis consilium esset, quod Apostolo fuisse constat, ego sanè & tan benignam aduersus infirmos fratres mansuetudinem exoscularer, & eos exhortarer ad pergendum. Verùm quantum insit in Missa flagitij, planum à me factũ esse confido. Quid animi habeant, ipsi sibi locupletißimi sunt coram Deo testes. Quod verò illis postremum suffugium est, quàm vanũ sit ac friuolum cauillũ satis fuerit vno verbo indicare. Plurimos esse bonos viros, Deíque timentes, obijciunt, qui nulla veri cognitione adhuc imbuti, Missam habeant sacrosanctam: esse quoque in fratribus non peßimè alioqui verbo Dei edoctos, quibus nondum tamen persuasum sit, quanta sit execratione referta. Eius itaque contemptum si corã ipsis præ se ferant, maximas vtrinque offensiones imminere causantur, quibus occurrere, Christianæ sit modestiæ ac mansuetudinis. Benè istud quidem, & prudenter, si esset hoc scandalis obuiam ire, sic cauere ne in te incurrant hominum offensiones, vt simul eorum pedibus scandala instruas, quibus in Christum ipsum impingant. Et quid aliud agunt, dum operam dant, ne Missæ contemptu, vel prorsus indoctos, vel nondũ planè confirmatos offendant? Nã illorum quidẽ offentionẽ à se amoliuntur: sed ad Deum offendendum, exemplo suo eos illectant. At non ita

Act. 21.

Votum Pauli.

nos instituit Dominus, qui vult profectò nos omnibus placere, non tamen nisi in
Roma.15 *bonum: qui præcipit, vt infirmis nos accommodemus, at in ædificationem: quam minimè omnium sectantur, qui eorum simplicitatem perniciosissimo errore, quo illaqueatam ipsam vident, fortius adhuc constringunt. Hinc porrò accidit, vt dum omnes scandali conscientia deterreri se fingunt, re vera hominum aduersum se indignationem reformidant, nemo syncera integráque puritate præire vnquam alijs incipiat. Quid enim causæ esse putemus, quòd è tanta multitudine nemo in hac parte expergiscitur, nisi quia dum ita alter alterum intuetur, ad Deum oculos nemo dirigit? ac dum vnusquisque quid alij præstent expendit, iusta regula, hoc est Dei verbo, modum officij nemo metitur? Et cùm in hunc modum ipsi sibi mutuò laqueos nectant, scandalorum mentionem facere audent: quæ aut nulla, aut quàm minima essent, nisi in plana expeditáque via ab ipsis obijcerentur.*

Nunc vt ad te, suauiss. me Frater, sese oratio nostra referat: quanquam certè ipse per te iam intelligis quid consilij tibi restet, vbi perspectum habes, quò te ducat verbi Dei linea (ad quam deliberationes omnes tuas conformari limitaríque decet:) ne qua tamen in parte tantis desim tuis angustijs, quam à me tibi perscribi officij formulam literæ tuæ flagitant, eam quàm potero breuissimè tibi expediam. Adsis modò vicissim tum accincta propensáque ad auscultandam Domini vocem obedientia, tum ad exequenda eius imperia constanti intrepidáque animi destinatione: ac denique, id quod est, memineris, non tam ab homine tibi dari consilium quàm è sacro æterni Dei ore acceptum oraculum per hominem pronuntiari. Hoc ergo imprimis tibi in vniuersum interdictum arbitrare, ne te quisquam aut Missæ sacrilegio communicantem, aut coram simulacro caput detegentem conspiciat, aut vllam omnino superstitionem suscipientem, ex earum genere, quibus obscurari Dei gloriam, quibus eius religionem profanari, quibus eius veritatem corrumpi, suprà docuimus. Quas vsurpare non potes, quin & impijs confessionem edas, in Deum penitus contumeliosam: & imbecillos fratres in exitialem ruinam exemplo tuo trahas. Sic autem dum te geris (siquidem ad manifestiorem confessionem progredi animus nō est) perspiciendum simul est tibi, quantū in te situm fuerit, ne miseri illi ac cæci idololatræ (quibus sublata sua superstitione, Deus ipse cum tota sua religione collapsus videtur) dum tibi sua idola contemptui deridiculóq; esse obseruarint, Dei quoque contemptorem te ac derisorem esse opinentur. Quod aliqua ex parte assequeris, si & rarus in eorum sacris compareas, & totam vitæ tuæ rationem sic instituas, vt religiosum illis quiddam spiret. Age igitur, optime Vir, tale in tuis moribus eluceat pietatis, bonitatis, continentiæ, charitatis, castitatis, innocentiæ studium, quod omni te impietatis suspicione in omnium hominum conspectu præclarè purget: vt etiam si superstitiosuli non esse te sui similem indignè accipiant, seruum tamen Dei, velint nolint, agnoscere cogantur. Deinde, nisi ad exponendam cuiuis fidei tuæ rationem te comparas, eorum morositati eatenus indulgeas, ne quo tempore sacra sua peragunt, in ipsa media tete inferas, contemptum sine causa ostentaturus, quem ab ipsis (qua sunt ignorantia) pro mera in Deum impietate acceptum iri scias. Et quid inde lucri vel tibi, vel alijs redeat, si atheon te esse suspicentur, quem nulla tangi religione existiment? Verùm, vt illam suspicionis causam ne vltrò datáque opera præbeas, consulo: ita, si fortè fortuna illuc incideris, satius multò fuerit, quiduis de te suspicentur, quàm

ido-

idololatram conspiciant. Quòd si dignam Christiano homine sanctitatem mores tui habuerint, tum ad refutandas eorum sinistras obtrectationes, in illa vitæ integritate præsidij satis habebis. Iam & familiæ instituendæ curam in primis caue prætermittas: cui non ideo solùm te esse præfectum cogitare debes, vt obsequia tibi sua operásque reddat, sed vt religiose abs te in timore Domini educetur, optimáque disciplina imbuatur. Nam si verum est quod ab Aristotele dicitur, suam vnicuique domum quandam esse paruuli regni effigiem, in qua paterfamiliâs ipse instar reguli, leges ferat, quibus plebeculam suam ad omnem iustitiam innocentiámque instruat: ne hominum quidem iudicio excusandus est ille, qui regendæ familiæ securus, modò ipsam erga se satis sedulam ac officiosam semper habeat, in Deum & homines flagitiosam esse sinit. At tibi altius etiam cogitatione assurgendum est: nempe custodiæ fideíque tuæ commissos à Domino eos, quibus te Dominum destinarit: à Domino, inquam, tibi assignati sunt, qui tibi subsunt serui, quos ipsi primùm, deinde & sub ipso tibi obedire seruiréque doceas, atque assuefacias. Quare, non sine causa tam graui censura notauit eos Apostolus, qui administrandæ familiæ sollicitudinem abijcerent, vt eos assereret fidem abnegasse, & esse infidelibus deteriores. Quid enim aliud, quàm prouinciam sibi à Deo traditam deserunt & abiurant, vocationémque eius renuntiant? At pessimo sunt ingenio famulorum plerique, & in quibus verum ferè vetus illud de seruis prouerbium experimur: Tot esse domi nobis hostes, quot sint serui. Sic quidem vulgò & existimatur, & iactatur: sed non ita est. Non enim eos habemus hostes, sed vitio nostro nobis facimus, dum eos instar brutarum animantium sine doctrina, sine Dei cognitione, sine pietatis institutione alimus: ac conseruos esse nostros obliuiscimur, quorum regimen nobis fuerit à cœlesti Domino commendatum. An verò Scriptura Christiani elogium, homini nemini deferet, vt non simul adijciat ipsum credidisse, & domum eius totam: nos autem de Christi fide gloriabimur, eius abnegationẽ intra domus nostræ parietes, in seruis nostris fouentes? Quare, si in homine frugi istud apprimè requiritur, vt rectè & ordine familiam administret: Christiani autem hominis familia tum rite demum composita censeri debet, si cuiusdam veluti Ecclesiolæ species in ea spectatur: danda omnino tibi opera est, ne tuam pietatis rudem, atque ignorantem relinquas. Neque est quòd te vulgares illi scrupuli moreantur: Egóne vitæ meæ arbitrium famulo permittam? Ego, ad me iugulandum, exertum ensem in manum præbebo? Primùm, fac tales in familiam tuam allegas, quorum indoles ac natiuum ingenium boni nonnihil polliceatur: eos nactus, Dei doctrina excolere aude, verbíque eius semine conserere. Prouidebit ipse cætera, datóque successu efficiet, ne te mandatis suis obsequutum fuisse vnquam pœniteat. Et sanè nisi tibi sponte imponis, dispicere tecum potes, quanto maiore tum molestia, tum periculo habiturus sis perpetuò in ipsis domus tuæ penetralibus, quos appositos tibi custodes ducas, à quorum insidijs tibi semper metuas, quorum timore angulum nullum habeas, in quo hiscere audeas, nisi bis antè circumspectes, an te obseruent: quàm semel eorum fidem vel periculo se tentare. Sic verbi sui contemptum sæpe vlciscitur Dominus. In connubio contrahendo (quando eam tibi libertatem integram hactenus esse Dominus voluit) vide quos tibi laqueos induas, si vxorem accipis religione tecum dissidentem. Quanquam quid te considerare iubeo labyrinthos illos, quos animo complecti nemo queat, nisi qui iam ma-

1.Tim.5.

lo suo expertus fuerit? Vtinam timeas potius & caueas, quàm aliquando velis experiri. Vestras illas tricas noui: Ita nunc aduersatur, vt paulatim manum daturam confidam. Noli hoc de te frustra polliceri, sed de Domino: cuius donum est singulare, vxor bona. Bonam autem ab eo expectare qui ausis, quem non audis seuerè
Pro.19. interdicentem, ne iugum ducas cum infidelibus? Habes à me quod postulabas, vel
2. Cor.6. potius per manum meam à Domino, consilium: periculosum quidem illud carni tuæ, & parum blandum, sed animæ tuæ fidele & salubre, addo & tibi prorsus necessarium, nisi Domini iugum à ceruicibus tuis excutere, eiúsque religionem abiurare voles.

Tuum nunc est, ad reddendam Domino, quam abs te poscit, laudis confessionem temet exhortari, tibi instare, te vrgere & excitare, animúmque colligere: quò labascere seruum Dei, in tanto præsertim religionis cardine, perquam absurdum indignúmque est. Nam quod tibi suprà confirmaui, id vt subinde memoria repetas, tibíque assiduè subijcias, nunc etiam te coram Deo & sanctis ipsius Angelis obtestor. non hîc leuiore de causa controuersiam agitari, quàm quo modo Christum in hominum conspectu non abnegemus: ne ab ipso nos rursum (quod per Apo
2.Timo.2. stolum suum minatur) cùm summum illud tribunal ad iudicandum conscenderit, abnegemur. Ac ne singulare nescio quid tibi imperari credas, quod præstare non sit cuilibet, in promptu est, quo eiusmodi errori occurram. Si quidem pietatem tuam non peto vt propalam profitearis: solùm ne impietatis professione ipsam abneges, abs te contendo. Quid enim aliud, vel tota disputatione spectaui, vel nunc obtinere volo, quàm ne horrendis sacrilegijs sanctam Dei religionem contamines? ne corpus tuum, quod sibi in templum dedicauit, fœdis abominationibus profanes? ne in execrabiles blasphemias tuum nomẽ inscribas? Et istæc scilicet omnia tanti esse ægrè persuademur, quæ cum aliquo vitæ periculo, aut etiam, si opus sit, fuso sanguine fugiamus? Imo verò breuem miseræ huius vitæ vsuram nimio æstimamus, si tanti eam ducimus, quæ talis impietatis mercede constare debeat: mortémque nimium perhorrescimus, si grauius in ea quiddam esse putamus, quàm in hominum venia, quæ nos corã Deo faciat sacrilegos, apostatas, perfidos, proditores: si à Christo audire malumus, indignos esse nos qui eius discipuli censeamur, quàm ab hominibus nos esse dignos, qui moriamur: si denique eius timore, spem æternæ vitæ resignamus. O inanes gloriolæ nostræ flatus, siue fidem in Christum iactamus, siue quo alio titulo nos venditamus! An verò Poetam illum, qui mortem terribile ducebat esse exitium, in aliena quidem persona, sed ex sua sententia exclamare patiamur: Vsque adeóne mori miserum est? Nos autem verbo Dei edocti, nihil aliud, quàm per momentaneum doloris sensum, in vitam immortalem, ac beatam quietem ingressum ipsam esse, contrà reclamabimus, miserum esse mori?
1. Cor.15. O nos septies miseros, quos cunctis mortalibus calamitosiores, testatur Paulus, si præsentis duntaxat vitæ fiducia nitamur! In alto, inquies, pinguíque otio viriles istos igniculos iacere facile tibi est: non secus ac de bello in vmbra philosophari: at si in rem præsentem ventum fuerit, aliter sentias. Equidem quanquam longè meliora de eius bonitate mihi polliceor, cuius virtute omnia possumus: nec dubito, quocunque me tandem certaminis discrimine implicari permiserit, quin eundem, quem dedit animum, ad extremum vsque spiritum sit confirmaturus: nolo tamen in me oculos conijcias. Non enim ea tibi solùm propono, quæ in vmbratili

mea

mea quiete mecum ſim meditatus: ſed quæ ſibi ſemper in medijs crucibus, ignibus, ferarum lanienis ſubiecerunt inuicti Dei Martyres. Quorum recordatione niſi ſeſe acuiſſent, æternam Dei veritatem, quam ſuo ſanguine fortiter obſignarunt, perfidè, dicto citius abnegaſſent. Atqui non ideo illi in aſſerenda veritate constantiæ exemplo nobis præierunt, eam vt nunc deſeramus, quam ſic teſtatam consignatámque nobis tradiderunt: ſed artem docuerunt, qua Domini præſidijs freti, inexpugnabiles contra totam mortis, inferni, mundi, Sathanæ aciem, conſiſtamus.

Vale.

1. Petri 2.

Vos eſtis genus electum, regale Sacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis, vt virtutes enarretis illius, qui vos vocauit in admirabilem lucem ſuam.

DE CHRISTIANI HOMINIS OFFICIO, IN SACERDOTIIS PAPALIS ECclesiæ, vel administrandis, vel abiiciendis.

IOANNES CALVINVS, VETERI Amico, nunc Præsuli, N. S.

VM hæc scribere instituerem, subueritus sum primò, ne ineptire tibi atque adeò insanire quodammodo viderer, quòd inter tot gratulantium voces, vnus tibi mea morositate obstrepã: quin & ipsum id in te deplorem, quod alij tibi omnes tantopere gratulantur. Neque enim dubium esse potest, quin ea in gente, quæ præcipuam ac propè vnicam hominum dignitatem in facultatum amplitudine, fortunæque splendore reponit, amplissimi huius sacerdotij, quo te nuper auctum intellexi, accessio plurimum tibi & gratiæ & ornamenti attulerit: vt sine controuersia verè beatus ac fortunatus communi omnium suffragio & videaris, & prædicêris. Amicos verò ferè omnes videre mihi iam videor, quò suam in te beneuolentiam testentur, ingentem animi lætitiam certatim pro se quenque, aut literis, aut præsenti voce declarantes. Quibus blandimentis te non aliquantum demulceri, quàm sit difficile intelligo: quando & ad delicias eiusmodi omnes, minimè naturâ corneæ sunt hominum aures: & tales sunt istæ, quibus nunc tentaris, vt seueriores quoque aures nonnihil delinire queant. Siquidem vt permultos esse concedamus, vita procul omni ambitione composita, auræ popularis minimè appetentes: paucissimos tamen reperias, vel eorum qui habentur alioqui moderatissimi, qui si totius theatri plausu accipiantur, animis auribúsque offirmatis, nihil moueantur. Atqui vbi te vel tantillum palpandum populi blanditijs titillandúmque dederis, te, nec sentientem, non dico in cupiditates nunquam anteà cogitatas, sed in ipsius tui obliuionem prorsus abripient. Id spectaculi cùm animo meo proponerem, non modò, quod iam nuper sum confessus, subdubitaui quam in partem esses accepturus obstreperas istas meas voces, sed substiti etiam paulùm in ipsa scribendi cogitatione, & parum abfuit, quin consilium prorsus abijcerem: quòd inter suaues illas Syrenum cantiones vllum satis consilijs locum fore, confidere vix audebam. Enimuero cùm mecum rursum reputarem, quantos in scopulos incautum te paulò pòst illisuræ essent hæ ipsæ, quæ nunc tibi suauiter arrident illecebræ: hoc me amicitiæ nostræ veteri, fraternæque penè coniunctioni putaui debere, ne in exitialem ruinam ferri te sciens, ac videns, cùm præcipitanti manum dare liceat, dissimulem. Non dissimulabo igitur, & extremum hoc, quod à me deberi existimo necessitudini nostræ, officium persoluam. Cuius si fructus aliquis exstiterit, qualem emergere, & vehementer cupio, & libenter sperem, magnam labori meo gratiam ipse retuleris. Sin minus, neque sic tamen operæ pœnitebit: quæ vt tibi sit & alijs quibusdam, vel etiam centum, si libet, ac mille lectoribus infructuosa, nonnullos tamen fore planè confido, qui ad rem vsque adeò seriam, animi inten-

tentionem propius admouebunt. Quanquam enim qui ex illo Romanæ mensæ calice semel vel hauserunt, vel minimam guttam delibarunt, eos venefica illa potione ebrios ferè omnes videmus: nisi tamen vehementer fallor, non sic omnes obstupuerunt, vt non poßint vnus & alter meis aculeis, quibus hîc eorum somnolentia pungetur, excitari. Quamobrē hanc epistolam sic tibi destinaui, vt qui in eadem (vt dicitur) tecum naui vehuntur, omnes sibi scriptam intelligant. Nam neque in vno sacerdotij genere tractando (quod tibi satis erat) eam consumere, sed per vniuersam vestrarum opum colluuiem deducere in animo est: & stylum ita studebo temperare, vt non cum vno duntaxat homine, sed toto simul ordine mihi esse negotium appareat. Equidem non sum nescius, quàm ardua difficilique in causa verser, dum eos mihi fero iudices, quorum fortunas honoresque omnes in iudicium postulo. Ac quibusdam fortè insanus videri poßim, qui sola facundia obtinere in animum inducam, vt se vnicis vitæ præsidijs abdicare vltrò isti velint: quibus ægerrimè cedunt, qui vi manúque illis exuuntur. Apud integros sanè & incorruptos iudices non ita difficile fuerit palam facere totam illam Romanensis opulentiæ congeriem, ab ipsa suprema sede, ad minimam vsque capellaniam (vt vocant,) ex imposturis, furtis, rapinis, sacrilegijs, peßimisque artibus conflatam esse: & cuius nullam particulam attingere poßis, quin multorum scelerum conscientia te obstringas. Nam de eo siquis ābigit, ei facilè sua dubitatio, antequam dicendi finem faciamus, eximetur. Eandem verò confeßionem ab ijs exprimere, quorum vt venter eiusmodi imposturis, rapinis, furtis, sacrilegijs, pascitur, ita mens animúsque corrumpitur: non ita promptum est. Neque enim scitè magis quàm verè pronuntiatum olim hoc à Catone fuit, Ventri nullas esse aures, quibus rationi melioribúsque consilijs auscultare queat. Atqui, non hîc cum vno duntaxat ventre mihi negotium est, sed cum ambitione quoque: cuius affectus ad verum perspiciendum non minus cæcus est, quàm ad audiendum surdus illius sensus. Est tamen quiddam, quod in tanta etiamnum difficultate spem mihi aliquam faciat, in ipsis vel docendis, vel monendis, vel obsecrandis, non inanem me operam sumpturum. Tametsi enim omnes præstigijs illis fascinati, quibus suos excæcare solet Romanus Pluto, quàm calamitosas poßideant opes, non vident: bona etiam pars malo suo altius indormit, quàm vt vllis clamoribus expergiscatur: non sic tamen omnes (nisi vehementer fallor) ad meliorem doctrinam obsurduerunt, vt non vel dimidiam saltem aurem, è tam numerosa gente pauculi nobis arrigant. Magna sanè vis est verbi Domini, potentiórque quàm reputare quisquam temerè queat, nisi expertus, & quæ plurimum valeat in vtranque partem: vt quicquid eo attactum fuerit, quamlibet durum sit & saxeum, vel emolliatur protinus, vel conteratur: vt quicquid petitum eius odore fuerit, vel in mortem afficiatur, vel in vitam. Sint igitur innumeri, qui deuoto animo in suam ipsorum perniciem ruentes, mea ista exhortatione, fidelißimo alioqui mali sui remedio, grauius adhuc exulcerentur: quosdam tamen fore minimè dubito, qui obiectum naribus suis vitæ odorem, magna cum lætitia persentiscant. Quorū in numero vt te, Vir mihi amicißime, certißima fiducia ponere ausim, facit cum ingenium illud tuum, & præclaris naturæ dotibus ornatum, & optimis artibus liberalißimè expolitum: tum verò reliquiæ, quas in te semper residere confido, pristinæ tuæ pietatis: quam & ingenti cum fructu, nec sine admiratione olim mihi spectatam, verè asseuero. Tentemus igitur, quantum apud

te, alióſque nondum deploratæ cæcitatis homines, poßit Dei veritas: hoc prius à Domino ipſo comprecati, vt te pariter ac eos caſtigatione ſua corrigere malit quàm frangere.

Felicem te omnes, Fortunæque alumnum prædicant, ob nouum iſtum Epiſcopatus honorẽ: qui præter inſigne illud Præſulis nomen ac decus, cuius maieſtati paßim aſſurgitur, cuius gratia illuſtres conciliantur amicitiæ, cuius authoritate plurimæ clientelæ comparantur, magnarum quoque opum ingentem prouẽtum tibi ſit allaturus: vnde non priuatos modò vitæ ſumptus ſuſtinere, ſed multorum etiam ſubleuare egeſtatem, beneficentiámque in commune exercere liceat: atque (vt nimium in hanc partem ferè creduli ſumus) tibi fore perſuadent. Ego verò dum reputo quale ſit illud totum quod vulgi opinione tanti æſtimatur, calamitatem ex animo tuam miſeror: eóque magis, quòd ſub felicitatis ſpecie ſic fallit, ne miſerum te eſſe cernas. Ille enim ordinis veſtri ſplendor, illa maieſtate plena veneratio, opulentia illa, domeſticus nitor, amplum famulitium, quandoquidem ab hominibus proficiſcuntur, quale ſit veſtratis populi de ipſo iudicium, oſtendunt: at, ſanè Dei iudicium, à quo Epiſcopus ipſe profectus eſt & inſtitutus, primo loco requirendum erat. Quare, vbi illa omnia audies quæ ſolent ad tibi gratulandum commemorari, popularis illud trutinæ examen eſſe memineris: in quo ea ſæpius præponderant, quæ in Dei trutina nec appenduntur: in æſtimando autem Epiſcopi munere, populo neque rectè, neque tutò credi: iudicium vnius Dei eſſe audiendum, cuius & authoritate cõſtitutum eſt illud, & legibus definitum. Atque adeò ſi animum ſeriò ad Dominum aduertere libet, diffluant inanes illi omnes fumi, tibíque penitus euaneſcant oportet: qui ſi qua in parte hæreant tuæ cogitationis, oculos nõ impedient modò, ſed oblimabunt, quominus ſpectare ad liquidũ queant illam, quam Dominus proponet veritatem. Nihil æquius cogitari poteſt hoc meo poſtulato. Verùm, ad tantam æquitatem adeò nulli ſunt attenti, vt neque primo, neque ſecundo, nec poſtremo quidem loco, quam à Domino prouinciam acceperint, cogitent. In mitra partim, & lituo, & pallio, & annulo, reliquáque eiuſmodi ſupellectile defixæ ſunt omnium mentes: partim verò, & quidem altius, in illis facultatibus, quibus & domeſticus ſplendor, & populoſa familia, & mẽſæ elegantia, & omne deliciarum magnificentiæque genus continetur. At enim vniuerſam iſtarum ineptiarum vanitatem tantiſper ex animi intuitu ſemoue, dum veram muneris tui rationem mecum è verbo Dei recognoſcas. Epiſcopus creatus es? Inſtat tibi mox ſua exhortatione Apoſtolus Paulus: proſpiciendum eſſe tibi, quod acce-
Colo 4. *peris in Domino miniſterium, vt illud impleas. Miniſterij nomen cùm audis, & conſtitutum te alijs debitorem, neque tuo te commodo, ſed in rem vſúmque aliorum Epiſcopum eſſe ſuccurrat. Miniſterium autem ipſum quale ſit, vt non ſine cauſa videre iubet, ita diligenter in hanc curam eſt incumbendum. Nam neque paſcendæ Chriſti Eccleſiæ præfectum eſſe, res eſt vulgaris momenti: nec leuis operæ negotium, functionem ipſam fideliter exercere: neque mala fide adminiſtrare, mediocre, faciliſque veniæ delictum. Quos Eccleſiæ ſuæ paſtores Dominus præficit, eos ſe in*
Iſa. 62. *populi ſui tutelam, & cuſtodes apponere, & ſpeculatores collocare teſtatur. Tan-*
Ezech. 2. *tum ponderis vel his duobus verbis ſubeſt, quantum ad erigendas omnium mentes ſatis eſſe debeat, ne tanta in procuratione vel cõtemptu, vel ſecuritate, vel ignauia, vel negligentia torpeſcant. Non hîc ago de ordinis dignitate: operis etiam mo-*

lem

lem nondum attingo: sed de ipsa duntaxat rei magnitudine loquor, ne exigua contemptibilique in prouincia versari se putent, quibus est id muneris à Domino demandatum. Sunt igitur, quicunque regendis Ecclesiis præsunt, custodes populo Dei constituti, qui eius curam & habeant, & gerant: sunt & speculatores, qui in eius salutem inuigilent: præclara omnino administratio, dignissimáque (si qua alia sub cælo digna est) in qua nerui omnes contendantur, tota ingenij vis explicetur, omnes denique & animæ & corporis partes desudent. Simul enim & œconomi intelliguntur in Domini familia constituti, & in moderando eius regno quidam veluti procuratores. Qualis verò œconomiæ species? Non ad tenue sanè sordidúmque aliquod ministerium, sed ad dispensanda cælestis sapientiæ mysteria, 1.Cor.4.
adeóque ad ipsam Dei domum ex ædificandam & constituendam destinantur. 1.Cor.3.
Qualis regni procuratio? Non ea certè quæ exigua aliqua in parte aut leuiculis functionibus, sed quæ in exerenda execendáque, ad fidelium salutem, Domini potentia, versetur. Quare & sal terræ, & lux mundi, & Angeli Dei, & ipsius Matt.5. Mala.2.
Domini cooperarij vocantur, quicunque docendi personam in Ecclesia Domini 1. Cor.3.
sustinent: ipsa autem prædicatio, & virtus Dei in salutem omni credenti, & regnum Dei nuncupatur. Rom.1. Matth.2.
Hæc ergo prouinciæ magnitudo, si oscitantiam omnem excutere tibi debet, vbi ad ipsam operis molem animum conuerteris, enarrari non potest, quanto studio excitari te inflammaríque oporteat, nequid in obeundis eius munijs diligentiæ reliquum facias. Non enim ea est, quæ aut torpere hominem ac desidere sinat, cuius humeris incubuerit, aut leui perfunctoriáque opera contenta sit. In præfecturis quidem & satrapijs, quibus familiares suos, reges honorant, otio iam sæpius dignitatem spectare licet: at quos Dominus ad regendam Ecclesiam suam vocat, ijs administrationem demandat, negotij, curæ, sollicitudinis plenam: nisi verò ideo facilem esse iudicamus, quia paucissimis verbis apud Prophetam perstringitur: vbi Dominus iubet accipi ab ore suo verbum, & ex se populo annuntiari. Sed huic paucorum verborum imperio quantum subsit ponderis, Dominus noster indicauit, eos demum familiæ suæ œconomos officio suo respondere testatus, qui in reddenda procurationis ratione, duas non vulgares virtutes, fidem ac diligentiam approbare possint. Luc.12

Enimuero hîc plerosque videmus hallucinari, qui dum annuntiandi verbi munus sibi demandatum audiunt, præclarè se defunctos putant, si qualencunque populo Verbi gustum præbuerint: minimè autem animaduertunt, aut quale annuntiari verbum velit Dominus, aut quam annuntiandi rationem statuat. Atqui non exiguum quiddam ab Ecclesiæ suæ ministris requirit Dominus, cùm eos dicit se posuisse custodes, qui nec die nec nocte quiescant, quin perpetuo excubent ad eam Iesa.62.
protegendam. Deinde quales ipsos agere excubias velit, per alterum quoque Prophetam declarat: Nempe, vt populo quietem agente, ipsi quasi è specula eminus circunspiciant, ne qua improuisa calamitas incautos opprimat: sed quæ impendere pericula viderint, longè antè denuntient, vt sit eorum prouidentia, non secus ac omnes Ieze. 33.
Ecclesiæ oculi: eorum vox, non aliter atque clangor tubæ, in cuius signum intenta sit ciuitas vniuersa. Quanquam ne his quidem adhuc finibus tota Episcopi functio continetur, sed omnes eius partes semel complexus est Dominus, vbi Pascendi verbo designauit, cùm Petrum pascendis suis ouibus præficeret. Nam vt Platonem & Homerum omittamus (qui plurimas regis dotes melius exprimere nõ

possunt, quàm dum ποιμένα λαῶν vocant) sacræ Literæ, dum omnem pietatis, amoris, suauitatis, sollicitudinis affectum complecti volunt, Pastoris nomine hæc omnia simul enuntiant: plus vtique aliquid significantes, quàm si vel pa rem, vel præsidem, vel ducem vel custodem dicerent. Siquidem pastor & deducendi, & regendi, & seruandi non solùm curam gerit: sed quodammodo etiam pater est. Neque temere reperiri possit in patris visceribus tantus amoris ardor, quantum Dominus no
Ioan. 10. *ster pastori tribuit, cùm bonum pastorem dicit animam pro ouibus suis ponere. Itaque ipse quoque cuius sanguine pascimur, Pastoris titulo à Prophetis præsignatus est, & se quoque præsens hoc nomine appellauit. Atque vt clarius perspicias, quibus iam limitibus describatur Episcopi officium, dum pastoritio muneri comparatur, quibus in rebus vigilantia sedulitásque pastoris sita sit, tecum ipse considera. Vt enim huius integritatē nemo laudauerit, nisi qui sufficiendis gregi pascuis intē tissimam curam impendat, nec minus interim de arcendis ab eo depellendísque omnibus & iniurijs & insidijs sit sollicitus, postremo vocando ac deducendo viam semper ipsi demonstret, quam sequatur: ita nec Episcopum suo munere rite defungi putes, nisi qui tribus istis sedulò totóque studio aduigilarit: Ecclesiam vt verbi pa*
Acto. 6. *bulo nutriat, & verbi præsidijs aduersus Sathanæ incursiones muniat: demum vitæ sanctitate viam ostendat, quæ sit ijs tenenda, qui ad regnum Dei aspirant ac contendunt. Hanc sanè pascendi legem & sibi fuisse propositam vidit Apostolus Petrus: tanta se eius muneris difficultate premi confessus, vt ne mensis quidem simul vacaret ministrare: & alijs quoque proposuit, quos exhortatur, vt curā gre-*
1. Petri. 5. *gis agant, excubantes in eius salutem, non quasi necessitate coacti, sed syncera animi propensione: neque sordido lucri studio, sed tota pectoris alacritate: nec Dominium exercentes in Christi hæreditatem, sed se ad omnis boni exemplar regulámque formantes. Quid quòd Ecclesiæ suæ ministris tantam imposuisse sollicitudinis molem Dominus non contentus, canum etiam vices, qui ipsorum alioqui pastorum excubitores esse solent, sufficere suppleréque iubet? adeò ab hoc munere omnem feriandi securitatem laborísque remissionem sublatam esse voluit. Iam videmus non sine causa facere Apostolos, dum tot dotibus instruunt eum, qui sit in pastoris locum cooptandus: quandoquidem plurimum abest, quin sit cuiusuis præstare, quod in ordine illo Dominus seuerissimè requirit.*

Verum nos, seposita vitæ mentione, docendi duntaxat officium, quale sit, in præsens ostendamus. Idque ipsum, quò dilucidius sub oculos tuos sistatur, ab amplis illis, quibus diffunditur, spatijs reductum, secundum Pauli partitionem in duo membra colligamus. Neque enim hìc absolutam veri pastoris imaginem formare statuimus, vt iustam de eius ministerio disputationem necesse sit ordiri: sed te paucis admonere, quantum oneris sustineas, dum tu, etiamsi alienum ab Ecclesiastico pastore munus profiteris, nomen tamen Episcopi personámque sustines. Sic ergo totam docendi prouinciam cum Apostolo partimur, vt eo qui secundum doctri-
Tit. 1. *nā est sermone institutus Ecclesiæ minister, talis sit, qui & exhortari possit in doctrina sana, & eos qui aduersantur conuincere. Cum duplici hominum genere negotium illi proponi vides: quorum apud alios quidem exhortationis est vsus, aliorum frangenda est reuincendáque peruicacia. Et quid hoc aliud est, quàm quod iam antea demonstratum fuit: partim pascendis ouibus, partim lupis abigendis intentum esse oportere eius & animum & studium? Qui veri primarisque*

rijque pastoris voci aures habent apertas, & ad auscultandum paratos faciléſque ſeſe præbent, ac tractabiles, hi ſunt ouium loco habendi. Proinde, ſiue docenda eorum ignorantia, ſiue excitanda tarditate, ſiue imbecillitate exhortãda, ſiue lapſibus obiurgandis, ſiue erroribus monendis, ſemper & fouere paſtoritia ſollicitudine ipſos, & benignitate tractare ſtudeas oportet. Rurſum, altero quoque oculo ſunt obſeruandi lupi: ne à Chriſti ſeptis abductas incautas oues deprædentur, quales partim ſunt contemptores iſti, quibus vt verbum Domini propè fabula eſt, ita eodem Dei contemptu verbíque eius ludibrio, pios animos imbuere ſummæ eſt voluptati: partim pſeudoprophetæ, qui veram purámque religionem & pernicioſis mendacijs obſcurare, & prauis dogmatibus contaminare, & diſsidiorum contentione ſcindere, & quibus denique vijs poſſunt, euertere conantur.

Iam verò ſequitur, quod tertio loco propoſitum erat: nihilo eſſe neglectæ deſertæque functionis pœnam leuiorem, quàm ſit adminiſtrandæ difficultas. Nihil enim grauius proferri potuit, quàm illa planè horrenda denuntiatio, quæ Epiſcopi auribus aſsiduè inſonare debet. Id enim ipſum, quod Prophetæ ſuo denuntiabat olim Dominus, nihilo ad eos minus, quam ad Prophetam, cui ſemel dictum eſt, pertinet: Poſui te, inquit, populo meo ſpeculatorem. Si dicente me ad impium, morte morieris, non locutus fueris, vt auertatur à via ſua impia, & viuat, ipſe quidem in ſua iniquitate morietur: ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Quis iam in eo delinquendi ſibi licentiam indulgere audeat, in quo vlciſcendo ſe adeò ſeuerum fore Dominus oſtendit? Quis iam negligentiæ ſuæ blandiatur, aduerſum quam ſic tonat Dominus ac fulminat? Quis impunitatis confidentia ſeſe deludat, terribili hac ſententia pronuntiata? Paulus ſanè, quanta ſententiæ huius religione teneretur, abundè teſtatus eſt, cùm & neceſsitate ſe ad euangelizandum obſtringi ait, & maledictionem ipſe ſibi indixit, niſi neceſsitati parêret: addita ſola iſta ratione, quia munus ſibi creditum eſſet. Quare, & cùm apud Epheſinæ Eccleſiæ miniſtros de ſua integritate diſſereret, quò ſuo eos exemplo animaret, ideo ſe mundum eſſe ab omnium ſanguine affirmauit, quoniam non ſubterfugerat, quominus omne Dei conſilium illis annuntiaret.

Ieze. 3. & 33.

Act. 20.

Verùm ne quicquid in genere de paſtorum officio diſputatur, quaſi minimum ad te pertineat, ſecurus audias: iam conuerſo ad te ſermone, experiar num aliquis adhuc in te reſideat Dei timor, quo te olim non penitus vacuum eſſe ſenſi. Iſtud tamen diſsimulatum tibi nolo, mirari me non ſatis poſſe, qualis ſit ille tuus ſtupor, vt cùm tot Domini iudicijs ac telis letalibus configantur ignaui paſtores, nullum eorum in te dirigi ſentias: cùm illi tamen, niſi per tuum latus, vulnerari non poſsint. Quid enim, poſtquam Epiſcopi & nomen & locum tenes? Omnia pro Epiſcopi iure ac poteſtate adminiſtras, omnium in te coniecti ſunt oculi, velut in religionis antiſtitem: fidem Eccleſiæ tuam obligaſti: quo quæſo prætextu officium ipſum abs te reijcies? Tu, dum tuum commodum, dum poteſtas, dum prærogatiua, dum dignitas agitur, Epiſcopus agnoſci voles: dum abs te exigitur, vt quod muneris eſt tui viciſsim præſtes, Epiſcopum eſſe te negabis? Noli putare, ô bone vir, vel talibus ineptijs Deum quo cum hîc tibi negotium eſt, ludificari: aut talibus cauillis verbum eius eludi poſſe: quando ne homines quidem iſtam in tyranno barbariem ferrent, ſi rodendo populo, principem ſe eſſe prædicaret, regendo negaret. Et tamen audio abs te, tuíque ordinis hominibus, voces iſtas ſubinde iactari: ſa-

cerdotia, quæ sub Episcoporum titulo geritis, nihil esse minus quàm episcopatus: sed dominia potiùs, aut ciuiles præfecturas, aut honorarias pensiones, aut aliud quiduis, modò ne episcopatus censeãtur. An non hoc est Deum simul & homines velle fallere? Quoniam institutum Domini est, vt eligantur, qui Ecclesiis præsint, pastores: hoc obtentu allectus es in eam, quam obtines dignitatem: qualiscunque tandem sit, aut quocunque vocetur nomine: non vt satrapiam inuaderes, sed vt Ecclesiæ administrationem obires, arripis conditionem, inuocato Dei nomine, iuras in probi sanctique pastoris munus. Ea quæ sunt dignitatis pro Episcopo geris: & quo populum habeas obsequentem, nomen libenter præfers, totum populum in te, quasi viæ directorem, reclinare: reiectáque ad tuam prouidentiam religionis cura, securum esse pateris. Ita Deo & hominibus obstrictus, nihil tua referre nugaris, si omnia pessum eant, quorum in te procurationem recepisti. Equidem si me interroges, quo te loco aut ordine habeam, quiduis potius esse te, quàm Episcopum respondebo: in quo ne obscurissimam quidem lineam extare conspicer, quæ Episcopum aliqua saltem ex parte figuret. At non propterea debere desinis, quod es, Deo teste & hominibus, aut veriùs, Deo simul & hominibus, sacramento pollicitus: quod expectari abs te hominum opinione vides: denique quod tuo nomine profiteris. Quod profectò ipsum, sacrilegij te reum agit: quandoquidem ore Domini in sanctos Ecclesiæ vsus consecratum, ita peruersè abs te & improbè profanatur. Quamobrem friuolis illis tergiuersationibus valere iussis, nunc te appello & obtestor præsidem religionis, quàm fideliter & sollicitè in componenda constituendáque religione labores: ducem ac moderatorem populi, quanta sedulitate curãdis populi rebus inuigiles. Si te vidente & conniuente proscindi, conculcari, contaminari, euerti denique totam Dei religionem: si populum miserè circunscribi, fraudibus irretiri, in ruinam præcipitari ostendo: qualem iam prætextum afferre possis, qui vel ad minimam excusationem valeat? Quid quòd non conniues modò, sed talibus quoque flagitijs te ipsum inscribis? nec tacendo solùm & dissimulando, verbum populumque Domini prodis, sed manu ipse tua & labefacias veritatem, & populum trucidas. Hoc enim non est quod neges: centum furtorum genera, quibus simplex plebecula expilatur: mille sacrilegiorum formas, quibus & nomen Dei profanatur, & dissipatur veritas: in summa, quicquid penè impietatis & abominationis habet tua diœcesis, & manus tuæ subscriptione approbata esse, & annulo consignata. Quod est sacrilegium sub cœlo Missa execrabilius? Et tamen sacerdotes nefandis illius sacris, aut ipse initias, aut ab eri de manu in manum (quod dicitur) initiandos tradis. Quo postea se Christi carnifices iactent, ac ipsum populo, veluti promercalem, quotidie prostituant: non sine summa crucis eius contumelia, cuius virtutem commentitijs illis suis sacrificijs prorsus eneruant. Missis ergo suis, quibus nulla est in terris nocentior lues, quoties populum fascinant, acceptum abs te venenum porrigunt. Circulatores istos probè nosti, qui populum vt pecunia emungant, mortuorum ossa circunferunt. Quid vel eorum nundinatione fœdius, vel præstigijs nocentius? Vtrunque tamen non sine tuo permissu, addo etiam commendatione, exercetur. Quales verò sunt excommunicationes? quæ nunquam, nisi tua authoritate prætextæ, efferuntur? Qualia sunt edicta omnia, quæ nomine tuo publicantur? siue aliquid interdicunt, siue indulgent, an non semper meram spirant tyrannidem? Verùm quia eluendæ huius sentinæ nullum futurum finem video,

deo, diutius in enumeratione non commorabor. Tantùm, si tuum est, quicquid à Suffraganeo, à Vicario, ab Officiali tuo ex officio geritur, quid ex tribus illis officinis prodeat cognosce: & per me planè absolutus esto, nisi plus illic pessimorum scelerum reperias, quorum conscientia obstrictus tenearis, quàm sermone designare possim. Nullum enim vel impietatis in Deum, vel aduersus homines iniustitiæ genus prætereunt, dum optima fide, quod suarum est partium exequuntur. Earum, inquam, partium, quas tua voce priuatim demandasti, quas publicè solenni diplomate confirmasti. Vt gesta eorum perinde habenda sint, acsi gerendis illis coràm ipse præfuisses. Equidem inuitus, nec sine pudore facio, vt delicta istæc tua tam præcisè vrgeam: ne accusationem magis instruere videar, quàm monitorem agere. Sed quid in re aperta tibi blandiar? Præsertim, cùm eò periclitari maximè te cognoscam, quòd in perpetrandis id genus nequitijs, perinde acsi quiddam ludicrum foret, tibi delicias facis? Hoc ergo rursum pronuntio, cui inficiendo nequaquam eris: religionem plebémque Dei, quarum tibi cura demandata erat, non tua modò ignauia desertas pessum ire, sed improbitate etiam nequitiáque profligari. Si iure in militiæ desertorem capitaliter leges animaduertunt, quæ satis iusta pœna in transfugam constituatur, qui non loco tantùm & ordine suo cesserit, sed hostiliter etiam castra ipsa vexarit, quorum in defensionem iurauerat?

Age verò, nihil hîc grauius, quàm officij prætermissione, te delinquere fingamus (quanquam longe secus rem habere palàm est) quod tamen adhuc Dei maledictiones vndique te obsideant, cernis. Væ mihi, nisi euangelizem, dicebat Paulus: munus enim mihi demandatum est. Et qua, quæso, maiore prærogatiua, Væ istud abs te deprecêris, quod ipse sibi Apostolus denuntiabat? Debitorem ille se eruditis pariter & rudibus profitebatur, ad quos Apostolus mittebatur. Tu cur aliquid minus tuis debeas, quibus Episcopus es præfectus? Ille Ephesinis mundum se ab omnium sanguine testabatur, quia nunquam subterfugisset, quominus omnem Dei voluntatem illis enarraret. Tu quam à sanguine munditiem iactabis, cuius ex ore nulla penè vnquam syllaba audita est, quæ vel vna in re Domini voluntatem saltem subobscurè indicaret? Neque verò eo vsque sum iniquus, vt pastorem nullum ferendum censeam, nisi qui incomparabilem illam & verè diuinam Pauli virtutem æquis, vt dicitur, passibus sit assecutus. Quin potius & permultos fuisse olim, & hodie esse non paucos dico, non Episcoporum nomine solùm, sed laude etiam admiratione que omnium dignissimos: quorum neminem tamen video parem illi extitisse. Sed hoc honore dignamur eos, qui etsi ad vltimam illam perfectionem non pertingant, ad eam tamen strenuè contendunt & enituntur, vt si cum Paulo ipso comparentur, impares esse dicas, magis quàm dissimiles. Tu cùm nullam eiusmodi similitudinem præ te feras, mirum est, si Væ illud, impendere tibi non sentis: quod à se non audebat sanctus Dei Apostolus deprecari, si partibus suis defuisset. Iam verò (qualis est præsens Ecclesiæ tuæ status, aut verius ruina) nisi plusquam saxeus esses, eorum quoque fortuna commoueri te oportebat, quos in fidem tutelámque tuam Dominus contulit. Quibus enim oculis otiosus & oscitabundus tantam eorum cladem aspicis, quorum tibi salutem adeò sollicitè Dominus commendauit? Vnus si desidia tua perierit, sanguinem è manu tua se reposciturum Dominus edicit. Recognosce paulisper mecum, quot iam paucis his mensibus, quibus Episcopi locum occupasti, animæ tua culpa perierint, quot etiam quo-

Rom. 1.

Acto. 20

tidie pereant: si tamen potes. Nam si verum est quod per Prophetam suum conque-
Iesa.5. ritur Dominus: Infernum propterea in immensum os suum aperuisse, & animam suam dilatasse, propterea captiuum esse ductum populum, quia non habuerit scientiam: quis inferni gurges ad deglutiendam miseram hanc & tua perfidia perditam plebeculam, sufficiet? quæ non vulgari inscitia obuoluta tenetur, sed altissimis tenebris immersa, oculos vix iam attollere potest. Illam Iudæorum ignorantiam, quam deplorat Propheta, cùm seculi huius cæcitate conferas: illos sanè præ tuis eximiè sapuisse dices. Adeò nihil istis superest humani sensus, quominus planè obstupuerint, nisi quòd nihil aliud, quàm perire edocti, mira pereundi cupiditate insaniunt. Et cùm ita omnes ad vnum agminatim attoniti, & velut exitio suo deuoti sese in voraginem vltrò deuoluant, instant tamen semper à tergo furiæ, quæ nouis subinde aculeis instigent, & præcipitantes impellant. Denique non alia est facies, quàm si ciuitas aliqua & graui pestilentia correpta, & hostiliter expugnata, duplici pariter internecione concideret, & vno simul incendio vniuersa conflagraret. Ad buccinam excubitor, ad arma pastor. Quid cessas? quid torpes? quid dormis? Dum animum externis & nihil ad rem pertinentibus curis abreptum, huc non aduertis, omnia strage referta sunt. Tot mortes Domino debes, infelix, toties homicida es, toties reus sanguinis, cuius guttas omnes è manu tua Dominus requiret. Et sustines adhuc tantum fulmen intrepidus? Non exhorres? non turbaris? non animo & corpore totus concidis? O te nimium præfractæ contumaciíque ceruice hominem, si ad tantum Domini iudicium non consternaris, cuius profectò grauitatem cœlum & terra, & ipsa muta elementa non sustinerent. Sed parum adhuc dico, cùm te homicidam appello, & tuorum proditorem. Hoc enim maius omni probro flagitium est, quòd Christum ipsum, quantum in te est, rursum vendis, rursum crucifigis. Quid est enim aliud, Ecclesiam (quam suo sanguine Christus acquisiuit) modò improbam lucri cupiditatem expleas, dissipandam prostituere, quàm ipsum Christi sanguinem, quo æstimata est pretio, addicere? Quid est autem Christum crucifigere, nisi hoc est? sanguini eius contemptim illudere, ac tantùm non ipsum ludibrio habere? Et hanc scilicet tam insignem contumeliam semper feret ille, quem Pater gloria & honore coronauit? Tu verò, si sapies, nunc sacrosanctum Christi sanguinem, quanti meretur, potius æstimabis: quàm expectabis, dum supplicij atrocitate discas, quanti à Domino ipso fiat.

Proinde videndum nunc tibi quoque est, quo iure ad te redeat prouentus ille amplissimus, quem Episcopi dum esse iactas, tuum facis. Equidem video sic esse à Domino constitutum, vt qui Euangelium administrant, ijs vicissim, quicquid est ad vsus vitæ necessarium, administretur. Nec illi placere, vt os obligetur boui trituranti. Sed quis tibi concedat, vt fructum, quo Euangelij ministerium Dominus muneratur, ipse, nihil minus, quàm Euangelij minister, legas: & quæ boui trituranti adiudicat alimenta, otiosus vores? Presbyteros, qui bene præsunt, nobis commendat Apostolus, vt duplici in honore habeantur: præsertim qui in verbo laborant. Eum ergo, qui sibi honorem poscit Episcopi, bene regendo prius efficere æquum est, vt honore dignus iure censeatur. Quòd si etiam ita te geras, vt adoptimi Pastoris fidem, studium, diligentiam, integritatem nihil desyderari possit: quorsum tamen immodica illa, nullísque finibus terminata opulentia? Vitæne pastoris sustinendæ, cuius ipsam moderationis esse vult Dominus, limitata: ac non ty-

ran-

rannicæ potius luxuriæ par est? Sed eam nondum reprehendo, quæ suo postea loco perstrigetur. Hanc in præsentia duntaxat improbitatem accuso: quòd vberrimos inde fructus referas, sementem vbi penitus nullam feceris. Hæc, inquam, impudentissima est rapacitas: & quod audire ordinis tui homines minimè sustinent, furtum bis manifestum: Eum qui manum operi nunquam admouerit, operæ tamen mercedem imperiose flagitare. Si fustuario dignus est, qui vicini parientem perfodisse sit deprehensus, quò in eius arcam inuolaret: flagitiosum hoc tuum latrocinium, quæ furcæ satis prodignitate mulctabunt? qui hinc, quod officij laboribus debetur stipendium, suffuraris? inde omnium domos rapacissimè deprædaris? Sic quidem longa annorum præscriptione obtinuit illa furãdi licentia, vt honestis etiam titulis ornetur. Verùm vtcunque inter homines æstimetur; nõ eorũ errore tamen rescindetur, quæ semel aduersus eam pronũtiata est à Domino, sentẽtia: Væ pastoribus, inquit, qui pascunt semetipsos. Nónne greges à pastoribus pasci moris est? Vos autem lac comedistis: quod pingue erat occidistis: lanis fuistis operti, gregem autem meum non pauistis: quod infirmum fuit, non stabilistis: ægrotum non sanastis, confractum non alligastis: abiectum non reduxistis: quod perierat, non quæsistis: sed cum austeritate inperastis gregi, & potentia: & dispersæ sunt oues meæ, eo quòd non esset Pastor: & factæ sunt in deuorationem, nec erat qui requireret: non erat inquam, qui requireret. Propterea, Pastores, audite verbum Domini: Viuo ego, dicit Dominus: quia factæ sunt oues meæ in rapinam ac deuorationem bestijs agrestibus, eo quòd Pastore carerent: nec enim eas requirebatis, sed tantùm pascebatis vosmetipsos. Ideo ecce ego gregem meum requiram de manu vestra: & cessare vos faciam, ne vltrà gregem meum pascatis: liberabóque ipsum ex ore vestro, ne sit post hac vobis in escam. Tu scilicet aut his designari te negabis: quæ non tam vitæ tuæ faciem ad viuum depingunt, quàm te tibi totum velut in speculo repræsentant? Aut iudicium Domini inane terriculamentum esse dices, quod minus feriat, quam minatur? Quamobrem non est cur istis opibus iam te beatum putes, quarum & te furem esse vociferatur Dominus, & repetundarum postulat. Furti ergo sacrilegiique ignominiam * nec vnus è cornuto illo grege, inficiari potestis. Verum, quoniam nonnullos inferioris classis Pastores istic esse audio (ex eorum scilicet ordine, quos & parœcos, & curiones vulgò appellant) qui aliqua officij sui particula vtcunque defungantur, hócque prætextu sese tueri planè conentur, quòd paulò quàm alij verecundius delinquunt, illi mihi sunt paulisper hoc loco appellandi. Quò autem intelligant, quàm non sim malignus æstimator qualiscunque istius, quàm pascendis Ecclesiis impendunt, sedulitatis, plus aliquid vltrò illis dabo, quàm postulare ausint. Tametsi eas vt plurimum Ecclesias, quibus præfecti sunt, non incolunt: adsunt tamen ad solennes multos dies: verba pauca pro concione faciunt: populo semina quædam pietatis aspergunt, ac guttas veluti quasdam instillant purioris doctrinæ, neque illaudati discedunt to ius suæ plebis suffragijs. Atqui si hæc officiola ipsorum, ad eam, quam ex Dei verbo descripsimus, regulam, exigatur, immanè quantum à veris etiamnum Pastoribus aberunt: qui cùm tota illa sua sedulitate nihil aliud, quàm infideliter sese in opere Domini versari produnt. Hoc enim vt dissimulem, muneri suo minimè ipsos respondere, nisi tempestiuè simul & intẽpestiuè instãdo, arguẽdo, increpando exhortãdo, cum omni lenitate & doctrina (quorũ omnium illis nihil curæ est:) quid tamẽ operam suam ma

Ieze. 34.

* nec tu,

2. Tim. 4.

gno vēditent, cuius ne quod omnino pretium extet, ipsi diligenter prouident? In re perspicua longiori argumentatione opus non est. Miseram plebeculam, cuius eruditores videri volunt, cùm tanta ignorantiæ caligine excæcatam, tot errorum præstigijs delusam, tot mendaciorum fascinis incantatam & consopitam satis norint (quod nemini quidē est incognitum) sentire vt nihil queat, nisi quod manibus pedibúsque palpet atque attrectet: quia tamen ingenuè verum dicere periculosum est, nec suam vocationem tāti æstimant, vt laudi sibi esse velint, in ea docēda, obscuritatem data opera & vafriciem adhibent, qua vel acutissimum quenque fallere conātur. Istúdne, quæso, docere est, cùm apud rusticanos homunciones, natura non valde argutos, praua etiam institutione hebetatos, habenda est oratio, sententias per se hominum ingenio difficiles, sic perplexis ænigmatibus implicare, quo in illis intelligendis OEdipus quoque ipse laboret? Nam si quid dicere eiusmodi instituunt, vnde sibi aliquid negotij molestiæve fore suspicentur, illud velut conceptis verbis obscurissimè effantur: vt si discrimem immineat, tergiuersatione semper elabi possint. Atque id potissimū ijs in rebus vsuvenit, quas explicatissime & tradi, & enarrari Christianæ Ecclesiæ referebat: quandoquidem vt quidque ad stabiliendum Christi regnum maxime conducit, ita Sathanæ est odiosissimum eiúsque furore impetitur acerrime. Itaque sic de fide concionantur, vt plebis diffidentiam nihilo emendent magis, quàm si tacerēt. Sic Christum mediatorem ostendunt, vt in sanctis semper hæreatur. Sic Dei gratiam prædicant, vt eadem meritorum propriæque iutitiæ hallucinatio semper maneat. Sic verbi Dei authoritatem cōmēdant, vt pluris fiant fabulosa hominum commenta. Sic Deum vnum colendum docent, vt eandem semper idololatriam relinquant. Sic de vera religione disserunt, vt è tot impijs superstitionibus nullam conuellant. Denique sic veritatem proponunt, vt stet mendacium semper incolume. Apagesis tergiuersatoriam istam calliditatem, & perplexitatem affectatam, ab eo, qui docendi munus profitetur: cuius prima est virtus, auditorum captui sese attemperare. A Christiano verò doctore quàm longissime arceatur, à quo nihil nisi syncerissimum, & simplicissimum audiri debet. Nam si docendus est populus, quorsum istæ ænigmata, quæ nihilo doctiorem dimittant auditorem, quàm venerat? Nempè hoc vnum satis clarum indicium est, qualis sit eorum opera: quādo hoc quod agunt, agendo, nihil prorsus agunt. Sed istud ad refutandam eorum vanitatem, multò certius est argumentum: quòd palàm est, eos ne studere quidem, vt quicquam proficiant: quin potius data opera cauere, nequid proficiant. Porrò quò dilucidius adhuc perspiciant, ineptijs illis suis omnibus se nequaquam assequi, vt ne perfidi magis proditores, quàm probi Pastores censeantur: paucis verò demonstremus, id quod Pastoribus Dominus mandauit, quàm illi bona fide exequantur. Hac enim comparatione obtineri facile posse puto, ne nugaci nescio quo, nihilique prætextu freti, aliorum numero post hac se eximant. Quoniam autem quæ sit Episcopis tenenda docēdi ratio, summatim declarauit Apostolus, dum strenuos esse ipsos iussit, & ad exhortandum in doctrina sana, & ad eos qui contradicant, reuincendos, ad eam regulam, morem docendi istorum metiemur. Qualem ergo se gerit eorum præstantissimus? Cùm Sathanam Ecclesiæ sibi commissæ dominari, afflictæ oppressæque Dei veritati insultare, laceras & mutilas Christi oues in prædam abigere, planéque ceu Christo subiugato, triumphare videat: paucis anni diebus in concionem, defungendi tantùm

cau-

causa prodit, non aliter quàm si tranquilla omnia, atque optime composita forent. Rursum, qua rabie, Christi aduersarij, apud vos, ad euertendum eius regnum, feruntur, cùm non liberam modò & constantem, sed paulò synceriorem verbi prædicationem cum vitæ suæ discrimine coniunctam sciat: ipse autem vel minimæ vnguiculæ iacturam, Christi causa facere reformidet, conciones, ipsas ita moderatur, vt se extra periculi aleam contineat. Hæc præclara sunt eorum stratagemata, quorum merito præ alijs eximij haberi volunt: in quibus si neutrum adhuc eorum spectare licet, quæ Episcopis in illa Pauli regula præscribuntur, tam inani fiducia superbire illis non concedam. Quorsum enim Christianæ Ecclesiæ conciones, nisi quibus sana doctrina instituatur? Quæ autem sana institutio tradi ab eo potest, qui nihil, nisi cum Sathanæ pace experitur? Id si alioqui dubiũ esset, ipsi suo documento faciunt certißimum. Quicquid de vera orandi ratione præcipiant, non alium tamen orandi in populo suo vsum esse vident, quàm pessimam illam orationis pestem, inanem battologiam, qua eadem subinde verba sine mente, sine corde, sine intellectu, magico more demurmurant: vt illis non aliud sit orare, quàm rosarij circulum euoluere. Atqui, hoc malum quia nisi periculosè attingere non licet, securè dißimulant. Vtcunque de vero Dei cultu disserant: qui vt interiore cordis fiducia, seria inuocatione, laudis confeßione constat, ita totus spiritualis esse debet: populum tamen quia inde auelli citra grauem Sathanæ offensionem nequeat, in stolidis ac bis carnalibus ceremonijs toto pectore stupere, sinunt. Vtcunque ad Dei adorationem vocent, idolis tamen hærere cùm omnes cernant, neminem autem reprehendant, sua illa dißimulatione, quæ nutus instar, & tacitæ cuiusdam approbationis accipitur, fortius affingunt. Quicquid de iustitia, sanctificatione, salute à Christo petenda balbutiant: susque deque tamen habent, quòd populus, omisso Christo, ea omnia quærit, vbi minimè reperiri possunt. O præclaras in sana doctrina exhortationes, quæ dum insanienti populo placidè blandiuntur, ac tantùm nõ applaudunt, simul etiã efficiunt, vt obstinatius furere pergat! Quis enim displicere illis putet, quæ inter conciones ipsas eorum oculis aßiduè ingeruntur: eius generis præsertim, quæ si mala forent, vel tantillum tolerare nefas fuerit? Quicquid autẽ nõ displicere illis putatur, eo loco habetur, ac si ipsorum suffragio palàm confirmatum esset. Et quæ iam eorum esset in reuincendo aduersario magnanimitas, si ad certamen ventum foret: qui tantam in simplici exhortatione animi pusillanimitatem produnt? qui sine aduersario ita protinus concidunt, & de præsidio statione que nondum appugnata decedunt? Quanquam si qualis hodie sit Ecclesiæ conditio consideremus, Christo restitui non potest, nisi è luporum faucibus erepta: ad Dei pascua non adduci potest, nisi hominum laqueis soluta: recta via agi non potest, nisi errorum labyrinthis extricata. Sic enim in euertenda extinguendáque religione, Sathanæ ministri profecerunt, vt eam, nisi ab ipsorum impietate assertam, instilare hominum animis non liceat. Id in obruenda obliterandáque Dei veritate consecuti sunt, vt in lucem emergere, nisi ab illorum mendaciis vindicata, nequeat. Interim quid egregij isti & excubitores, & pastores? Gladium conspiciunt, non, ceruicibus impendentem, sed iugulis propè admotũ. Oues cernunt, non luporum insidijs appetitas, sed dentibus correptas & mutilatas. Securi tamen, vt in media pace, torpent: nisi quòd suo capiti priuatim timentes, abiecta publicæ salutis cura, de seipsis plus satis sunt solliciti. Istam quidam inertiam

ne an perfidiam potius vocē, dubito: si impunè sibi futurā confidunt, meras sibi fabulas esse, quicquid dominus aut promittit, aut minatur: ex eo testatū faciunt. Quod enim per Iezechielē Dominus edixit se populi sanguinem è speculatoris manu reposciturum, qui cùm imminentem gladium videret, clangore tubæ non indicauit in quem magis propriè competere, quàm in seipsos respōdebunt? Nempe si ea lege, Ecclesiæ excubijs impositi sunt custodes, qui neque nocte, neque die quiescant: non minus sanguinaria est eorū taciturnitas, qua populi salus malitiosè proditur, quàm ipse hostium furor, quo inermes & indefensi opprimūtur. Iure ergo ex eorum manibus sanguis reposcitur, quo nō minus, quàm hostiū gladij, aspersæ, fœdatæque sūt. Quod aliud hominum genus certius, quàm seipsos, causabuntur, illa Christi sen-
Ioan. 10. *tentia, qua pastorem eum seuerißimè obiurgat, & mercenarium contumeliosè appellat, cui negat esse curæ oues, qui dum venientem prospicit lupum, & iamiam instantem, in fugam, relicto grege, sese proripit? Quòd si nunquam id à Domino pronuntiatum esset, propriam illis conscientiam iudicem fero: pastorem, qui vel minimas insidias noctu senserit, nisi expergefactus mox accurrat, nónne ignauiæ accusabunt? Eum verò, qui perfoßis stabuli parietibus, confractóque ostio, pauperculum gregem omnibus ventorum, imbrium, hostium, luporum insidijs expositum ob noxiúmque reliquerit, quantæ socordiæ condemnabunt? Quid ille? cuius sub aspectu media in luce oues atrociter laniantur, ipso ad lupos abigendos ne digitum quidem commouente? Quo satis digno elogio insigniri poterit istæc tam flagitiosa perfidia? qua supplicij grauitate dignè pro merito mulctari? Posthac si iustam & suæ speculationis, & pastoritiæ curæ rationem reddere volent, videant hoc in primis, sine quo nihil efficiunt ad fidem suam approbandam, nihil sibi esse reliqui, vbi rei sanguinis meritò arguūtur: à quo se mūdos esse improbißimè, mētiuntur, nisi cū Paulo verò ac seriò affirmare queant, se nequaquā subterfugisse, quominus publicè priuatímque vnumquenque admonendo, omnem Dei voluntatem enarrarēt:*
Philip. 3. *præsertim vbi circunuentam Sathanæ artibus Ecclesiam, grauius periclitari senserint. Quas in partes tanta solertia incubuisse sanctum illum Apostolum videmus, vt sæpius coràm monuisse suos non contentus, eadem quoque monita scriptis absens, ac è vinculis repeteret: obseruarent canes, obseruarent prauos operarios, obseruarent concisionem, quæ impijs contentionibus veram Ecclesiæ vnitatem discinderet.*

Quid quod non conniuendo tantùm, ac indulgendo miseræ, ac perditæ plæbeculæ cæcitatem fouent: sed errorum superstitionúmque omnium administros ei se præbent? Etenim huic teterrimo flagitio quotusquisque ipsorum inficiando erit, quin primo statim ingressu peßimo errore plebem imbuat, dum ipsa spectante, & ad stuporem vsque attenta, stolidis exorcismis aquam incantat, mille postea infandis superstitionibus seruituram? Quin è suggestu rursum ad altare prodeat? sacrificium illud abominandis blasphemijs refertū aut peragat, aut se peragere simulet? ad execrabilis idoli venerationem, populum & exemplo suo & nutu inuitet? quin dira illa auriculariū cōfeßionū carnificina misellos ipsemet excruciet? vanis satisfactionibus, cōmentitijsque absolutionibus deludat? quin fabulósas purgatorij nænias, quæ tantùm secū vehūt perniciosæ impietatis, solenni prece stabiliat? Neque verò recipi debet, quod obiectare subinde solent: His superstitionum morbis nō alia melius ratione purgari hominum animos posse, quàm si molliter initio paulò indulgen-

gētius attrectetur, donec ferēdis mali remedijs assueuerint, & quodāmodo sint cōfirmati. Itaq; nisi quis moderationē adhibeat, quæ eorū teneritudini nōnihil concedat, exorituras sine vllo profectu graues offensiones, odiúmque aduersus Dei veritatem acerbius exarsurum. Id sanè nemo est qui non libenter illis cōsulat, nedum permittat: quin doctrinam omnem suam sic temperent, vt rationem semper habeant tantæ imbecillitatis, quāta nunc populum ferè laborare constat: quin prætertis interdum minutis rebus, apprime necessaria vrgeant: quin emendandis maioribus delictis insistentes, ad exiguos quosdam næuos pro tempore conniueant: denique lacte ac melle pascant, qui nondum solido cibo sunt idonei. Sed enim illorum vicissim fuerit, primùm dare operam, ne suæ ipsorum imbecillitati prætextum magis captent, quàm rationem ineant sustinendæ eorum infirmitatis, quibus confirmandis studere debent. Deinde non ea dissimulare, quibus stantibus emergere Christus cum Euangelij sui luce prorsus nequeat: tum non ea indulgentia ignorantiam ferre, qua magis ac magis induresčat, sed qua paulatim dissuatur: quando momento vno rescindi commodè non potest. Postremò veritatis prædicationem sic moderari, ne perniciosis rursum mendacijs ipsam contaminent. Quid autem clarius est, quàm sinistra illa sua prudentia non aliud quærere, nisi vt sibi duntaxat sapiāt? Si nullo discrimine liberè docendi potestas facta illis esset, satis appareret quam infirmitatem curæ habeant. Et si verum esset, aliqua ipsos populi sollicitudine tangi, quod quidem vanissimum est: quis tamen illis largiatur, vt horrendæ impietatis exempla sub oculis suis perpetrari dissimulanter ferant? Quis vnquam Apostolorum, Deum vnum annuntiauit, qui non aperta voce deos omnes Gentium, dæmonia esse clamaret? Quis de puro Dei cultu concionatus aliquando est, qui non à vanis deorum superstitionibus longissimè abstraheret? Quis sitam in Christo salutem docuit, qui non ab idolorum fiducia prorsus auerteret? Quis cum mendacio veritatem, lucem cum tenebris, Euangelium cum execratione, Christum cum Belial, eadem copula colligauit? Isti verò deorum myriades, idolorum plaustra, superstitiones plusquam magicas æquo animo se tolerare causantur, quò indoctam rudémque plebeculam, sine offensione, ad veri cognitionem adducant. Salutis fiduciam, quæ à Christo pendère tota debuerat, huc atque illuc tantisper diuagari non ægrè patiuntur, dum eminus raptímque inspecto Christo, populus toto pectore, si libuerit, ad ipsum applicet. Atqui isthæc erāt prima exordia, quibus Ecclesiam inchoare: prima fundamenta, quæ ad exædificandam iacere debuerant. Quare, hæc tolerantia, in rebus minime tolerandis nihil simile habet cum lacte illo, quo imbecilles adhuc Corinthios Paulus nutriebat. Illo enim, qui sunt adhuc in Christo pueri, vtcunque pro suo modulo ad pietatem imbuuntur: hac, vniuersa religio dissipatur. Illo pedetentim ignorantia diluitur: hac in peruicaciam coalescit. Illo nutriuntur ad cœlestem vitam animæ: hac enecantur. Verùm ineptè facio, qui in re expeditissima, & quæ verbo vno absolui potest, diutius commoror. Siquidem eum nemo audiendum duxerit, qui ad salutem rebus extremis afferendam missus, quò melius procedat sua opera, prima salutis initia in longum tempus differre se dicat: præsertim vbi palàm fit, illius mora, omnia pessum ire, ne cuius postea ope instaurari queant. Porrò, ad refellendā eorum tergiuersationem, illud quoque accedit, quòd omnibus propè errorum pestibus, quibus repurgandam Ecclesiam susceperunt, eam inficiunt. Quid enim aliud est, pro mortuis apud Deum in-

tercedere, quàm pestilenti Purgatorij opinione inquinare hominũ mentes? Quid, audita peccatorum enumeratione, iniunctáque satisfactione, absolutos dimittere: nisi quibus inuoluti sunt laqueis, fortius adhuc ipsos constringere? Quid verò, vt alia multa omittamus, Missaticum sacrificium peragere, nisi vno simul exitio & populum dare, & ipsam quoque religionem? Perinde acsi chirurgus, ad cõparandam homini incolumitatem, ipsum antè iugulet: aut si medicus stomachum salubri potione refecturus, toxico primùm imbuat. O moderatores, quibus & Dei verbum, & hominum animas, sine modo, sine ratione, sine delectu contaminare, obscurare, perturbare, disijcere, extinguere satius est, quàm cuticulæ iactura, præscriptam à Deo simplicitatem tenere! Eius ergo populi vt fidi probíque Pastores censeantur, postulabunt, quem non modò libidini prostituunt impiorum, sed ipsi flagitiosè circunscribunt? Conciones illas nescio quales, fastuosè nobis obtrudent, ad quas talibus proœmijs auditores comparant: quas talibus demum catastrophis claudunt atque terminant? Imò qua fronte verbum iam in sui defensionem facere audebunt, quos detestabilis idololatriæ, & non vnius sacrilegij authores esse constat? Taceo reliquum anni tempus, quo procul à suis Ecclesiis absentes, per vicarios suos, furacissimos prædones, rapinas, direptiones, populationes, latrocinia omne genus exercent, quibus enumerandis, volumen vnum non sufficeret. Et sunt adeò prodigiosa nomina, quibus expilationes illas suas prætexunt, vt non nisi ab illis, paucísque captiosis pragmaticis, intelligantur. Atque vt viscos illos, & tot furandi artes dissimulemus, quo tamen iure præripiunt, quod Pastorum alimentis destinatum erat? Cùm enim reddenda erit Principi Pastorum ratio, quomodo expensum ille sceleratis latronibus feret, quod probis sanctísque Pastoribus in laboris stipendium cedere voluit? Scilicet non cogitant, iam olim ab ipso eade re pronũtiatum esse: vbi canes somnolentos tam seuere obiurgat, qui cùm muti sint, & ad latrandum ignaui, saturitatem tamen nesciunt.

Enimuero maius mihi certamen cum reliqua sacerdotum turba (atque vt ipsis quidem videtur) multò difficilius restat. Nam quorum sacerdotia non ea sunt conditione, vt Ecclesiis Pastorum nomine ipsi præsideant (quo è genere sunt prodigia illa nominum Abbatiæ, Prioratus, Præbendæ, Cappellaniæ, Decanatus item, Præpositura, Thesaurariæ, alijque infiniti, vt vocant, personatus) nulla ratione sibi videntur impediri, quominus & teneant illa & eorum prouentu, ceu iusto patrimonio, in quos visum fuerit sumptus abutantur. Sed de prouentu mox: nunc tantùm eiusmodi pedicis an illis se implicare liceat, consideremus. Audio quid pro se dicant Abbates, siqui sunt qui à verbo Dei non alieni videri velint: præsentem rerum statum sibi non minus, quàm optimo cuique improbari, atque vt totam monasticen, quam scatere omni impietate norunt, abominationi habent: ita eam se minimè fouere. Neque verò per se stare, quo minus pereat ac deijciatur: si res in sua potestate sita foret, eius animi specimen se edituros. Quòd autem fructus è paludibus illis prouenientes colligunt, non tamen ideo se in illarum cœno prouoluere, sed oblatam à Domino benedictionem non spernere: hac interim conscientia securos, quòd nullius flagitij, vel authores sunt, vel fautores. Hæc si seriò prædicarent, an eius quam detestari se aiunt, impietatis Principes haberi paterentur? Ac non magis eam sic toto animo auersarentur, vt à minima etiam participatione penitus se dimouerent? Quid autem est Abbas, nisi monasticæ superstitionis

stitionis præses atque assertor? Proinde non video, cur vituperari monachismus debeat, vt non prima voce impetatur ille, qui monasterij administrationem non secus ac rem sanctam recipit: nisi forte annuendum ei ducimus, qui damnata piratica, archipiratam laudet. Quid? An non, quæcunque in fœtidis illis fornicibus peraguntur sacrilegia, auspicijs ductúque Abbatum perpetrantur? Et quis iam illis displicere credet, quæ nomine nutúque eorum geruntur? Quis specimen expectet, vnde sibi improbari declarent, quæ quanta possunt, approbatione confirmāt? Iam quod otiosam sibi, & sine onere dignitatem obtigisse putant, in eo quidem, opinione falluntur. Quis enim dubitet, eorum vnumquenque Pastorem in suo collegio debere præstare, cui regendo Abbas est constitutus? Neque enim alia conditione cooptantur in eum locum, nisi vt pastoritia sollicitudine defungantur: & illi, dum munus ineunt, idipsum sacramento confirmant. Si è vulgo quispiam de Abbatis officio interrogetur, extemplò respondebit, monachis esse illum moderatorem positum: qui pura doctrina, sanctísque moribus, toti collegio præeat, rudes instituendos curet, delinquentes castiget, errantes in viam reducat. Hæc cùm in triuijs, tam disertè de eorum munere disserantur, quàm friuolè mentiuntur, nihil ad se pertinere, qualis sit monachorum vita? neque sua quicquam referre, quàm sit aut probè composita, aut perditè effrænata? vt autem id totum de hominum iudicio eludant: quia tamen fidos se fore Pastores, solennibus verbis deierarunt, sua certè promissione obstringuntur. Eorum ergo curam longè à se reijcient, quos in fidem custodiámque suam, Deum atque homines prius attestati, susceperunt? Vbi reuerentia, qua nomen suum vsurpari Dominus imperauit? Vbi iurisiurandi religio, nulli non Barbaræ sacrosancta? Vbi promissorum veritas, pars humanitatis potissima? Porcos sibi commissos aiunt, quorum explendi sunt ventres, non animi excolendi. Sed homines Deus creauit, quos oportet à beluina illa, in quam degenerarunt, feritate, ad humanam mansuetudinem, optima disciplina reuocari. At durior est barbaries, quàm quæ doctrina emoliendam se præbeat. Cur ergo prouincia non se protinus abdicant, cui se impares esse agnoscunt?

Hactenus quæ propria quodammodo Abbatum erant, persecuti sumus: nunc quæ habent communia cum reliqua illa, quam nuper recensuimus, colluuie, vno, vt dicitur, fasce simul complectamur. Quoniam autem singulas flagitiorum species, quæ nefandis istis omnibus sacerdotijs perpetuò cohærent, seorsum excutere, & ordine explicare, propè immensum fuerit: mihi satis erit ostendisse, nullum penitus ex vniuerso numero teneri posse, quod non abominandis duobus sacrilegijs cōstet: quo pretio nullam omnino felicitatem redimere pectus Christianum sustineat. Vulgare inter eos Prouerbium est, propter officium beneficio se frui, & honori suo semper esse annexum onus. Quanquam autem oneris varia sunt genera, hoc tamen omnibus perpetuum inest, vt Missarijs sacrificijs, velut satisfactione persoluta, mortuorum animæ à peccatis suis expientur. Hoc, inquam, onere vtcunque defungi necesse est eorum vnumquenque, qui sacras illas opes participant. Nulla est tam opulenta Abbatia, nulla rursum Capellania vsque eò tenuis, quæ non ea lege deuincta sit. Nec interest, ipsíne per se, an conducta vicarij opera, sanctum illud munus exequantur. Siquidem non defuturos suspicor, qui ad miseram hanc excusationem se conferent: quòd inquinamentis illis ad sordidos sacrificulos ablegatis, opes ipsi possideant nullo scelere profanatas. Sed quid inde porrò aliud

consequentur, nisi vt dum culpa vna purgare se moliuntur, duplicem nequitiam prodant? Cedo, quod scelerate perpetratum iri conspiciunt, ab eo religiose manus abstinent: perpetrandum tamen interim diligenter curant. Quibus iam obsecro culpa facinoris adscribetur, nisi quibus authoribus admissum fuerit? Cùm vero iussu authoritatéque sua ad maleficium impellant, quorum ministerio abutuntur, an non alterum quoque crimen hîc se profert? Si quis hominem à se interemptum ideo negaret, quòd non sua manu, sed conducto à se siccario cæsus esset, à quo nostrûm non conspueretur? Nempe qui sua confeßione bis se accusaret: & quòd cædis author fuerit, & quòd alterum malis artibus corruptum, in sceleris societatem traxerit. Quid autem ab illo dißimile isti faciunt, qui & contumeliam Deo irrogandam procurant, & ad id audendum, alios pretio corrumpunt? At non eos, inquiunt, corrumpimus, qui venales ad patrandam quamuis impietatem prostant. Perinde acsi homicida ille minimè ab se corruptum defenderet, quo ad maleficium administro vsus fuerit, quia gladiator antea fuisset, latrociniis assuefactus. Itaque quemadmodum ille, dum latronem exercitatione acuit, eius audaciam confirmat: ita isti quos nouis subinde sacrilegiis exercent, eos ad nequitiam magis ac magis indies obdurant. Sed hac parte propius instare animus non est: neque verbum fecissem, nisi sua me improbitate coegissent, dum in re adeò perspicua fucum tamen nescio quem facere conantur. Nihil, inquam, eos vltrà lacesso, modò inter nos istud constet, quod nullo cauillo declinare iam possunt: neminem eorum esse, qui gemina illa, quam nuper commemoraui, impietate non sit inquinatus. Nemo est enim, qui non de Missariis sacris peragendis sceleratum commercium ineat: nemo, qui non commentitiis satisfactionibus, quas pro mortuorum redemptione Sathan excogitauit, pretium statuat. Si per Missam, Christi sacerdotium, quod æternum esse oportet, abrogatur: si sacrificium, quo semel omnia delicta expiauit, aboletur: si sanguis eius, cuius mundicie abluimur omnes, conspuitur: si tota redemptio, morte eius acquisita, dißipatur: si Cœna, qua nobis mortis suæ memoriam commendauit, profanatur: si Dei maiestas, erecto in eius locum idolo, deiicitur: viderint qui faciendis mißis sumptus suppeditant, qua satis speciosa ratione purgare se poßint, quo minus istorum omnium rei agantur, quibus occasionem scientes ac volentes præbent. Si denique nullum à Missa blasphemiæ genus abest, quo Dei Christique gloria poßit obscurari, viderint quoties sacrificulum ad altare mittunt, an non triumphum apparent, quo totum Christi Regnum à Sathana traducatur? In hunc modum si Christum cum sua cruce ludibrio habere, & prostituere homini Christiano nefas non est, nihil erit quod non liceat. Imò verò mille potius mortes oppetendæ, quàm tale probrum sacrosancto Christi nomini, nostra culpa, aliquando inuratur. Quis enim eo intercessore confidat, quem suo sacerdotio, hoc est intercedendi munere, quotidie spoliet? Quis æternam sui sanctificationem reponat in vnica Christi oblatione, quam suppositis aliis aßiduè inducit ac obliterat? Quis suarum sordium ablutionem speret a Christi sanguine, quem porcis conculcandum proiicit? Quis spem beatæ vitæ ex Christi morte concipiat, cuius fructum aliò vt transferat, eam tota sua virtute eneruat? Quis se Christi participatione, extra quam non nisi mors est, viuere cogitet, qui sacram eius communicationis tesseram disrumpit? Quam conscientiæ securitatem ad Dei tribunal afferat ille, qui eius gloriam, quam illibatam sibi vni seruari poscit, ad idolum

tra-

traductam procuret? Atqui in eo corde, cui sint illa omnia ablata, quæ vel fidei vel pietatis scintilla restare potest? Illas præterea satisfactiones dum mercantur, quibus à cruciatu soluantur mortuorum animæ, mirum nisi probe intelligunt, quàm flagitiosa in Christum perfidia sese obstringant. Quotquot enim animarum salutem pretio nundinantur, eos veram illam ac vnicam, quæ non auro aut argento, sed pretioso Christi sanguine constitit, redemptionem abnegare, certò certius est. Iam neminem fore existimo, cui quidē in aliqua frontis particula pudor hæreat, qui conscientiæ innocentiam in tenendis profanis illis sacerdotijs testari ausit: quorum quæ purißima videntur, tantum execrabilis nequitiæ secum trahunt.

Nunc ad te, ô Vir eximiè, aliósque in vniuersum omnes, qui in Papæ regno locum aliquem beneficij nomine obtinent, orationem meam refero. Quicquid prouentus annuatim inde ad vos redit, qua conscientia vsurpare audeatis, quæro. Si in cancellis vestratium iudiciorum hæc disputatio versaretur: scio ad obtinendum satis supérque esse, allegari annorum præscritionem: verùm si huiusce rei cognitio ad bonos viros deferatur, qui iustum potius & æquum, quàm annorum numerum expendant: quo titulo, amabo, vestram possessionem defendetis? Fingamus verò apud Dei tribunal hanc causam agitari, quando & ad illius cognitionem propriè pertinet, nec inter homines melior reperiri potest, aut iustior arbiter. Facultates, quātùm intelligo, quadrifariam partitas habetis. Nā partim decimis, partim annuis aut agrorum aut vectigalium pēsionibus, partim blandis captionibus (quas vos extraordinarias oblationes) partim violentis exactionibus (quas spiritualia iura nuncupatis) constant. Decimas quia lex Mosaica Leuitis attribuebat, ad vos (Leuiticum scilicet genus) optima ratione nunc esse translatas dicitis. De his ergo primo loco disserendum. Quanquam superuacuum, ac propè ridiculum arbitror, anxiam de iure decimarum tecum disputationem instituere, qui non ignoras successionem istam cupidorum hominum calliditate, vafrè quidem, sed nulla probabili causa excogitatam. Nam quod ex Apostolo citant, translato sacerdotio, Legis translationem necessariò secutam: id quàm infirmum sit & euanidum, ostendere piget. Ad Christum sanè transiit Aaronis sacerdotium, cuius beneficio non certus rasorum numerus, sed vniuersa sine exceptione fidelium natio in regale sacerdotium assumpta fuit. Quid hoc ad nescio quos Pseudoleuitas? quibus ne postrema quidem subsellia in Dei populo concedimus? Quòd si in Leuitarum vices subierunt, eadem qua ipsi fuerunt conditione: cur præter decimas, tot possessiones absorbere, tantam vndique rerum varietatem corradere, sibi permittunt? Ea enim lege huiusmodi portio Leuitis aßignabatur, ne pedem terræ præter domicilium poßiderent. Cur vini vsum tam benignè ac liberaliter sibi indulgent, quod Leuitis gustare non licebat? Facessant ergo nugæ istæ: quas tametsi refutatione indignas ducebam, quia tamen video imperitis fumos offundere: verbo vno attingere necesse habui. Equidem si quibus ordo iste approbetur, vt quemadmodum apud Israelitas decimis alebantur Leuitæ, ita in populo etiam Christiano decimæ colligantur, quæ in alimenta Pastorum conferantur, & pauperum: nihil reclamo, quin potius eorum sententiæ meum quoque calculum addo: quandoquidem alicunde certe desumi, quod ad sustentandos Ecclesiarum ministros impendatur, necesse est. Nec expedire mihi videtur, quod æquißimè constitutum fuerit, sine causa innouari: modò ne ius illud Leuiticum falsò prætendatur, & Ecclesiastici Pastoris stipendium,

Iosu. 14. & alibi. Leuit. 10.

non decimarum fertilitate, sed Apostoli præscripto definiatur, vt sit necessarijs vitæ subsidijs contentus. Cæterum cùm in hos vsus destinantur decimæ, simul arcentur, velut positis repagulis, omnes isti pigri ventres, qui se illis nunc soli referciunt, ne segetis spicam, aut pullum vnum attingant. Vt nunc autem res habent, decimas nullo neque diuino, neque humano iure sibi debitas extorquendo, improbissimo furto, in alienas fortunas inuadunt. In iure annuarum pensionum describendo, hoc est (nisi fallor) γνιικώτατον εὕρημα, omnes donationis titulo vobis obuenisse, quam Iurisconsulti Ob causam vocant: vt Missæ sacrilegio, alijsque incantatorijs precibus, ex illo Vtopiensi purgatorij carcere, mortuorum animas eliceretis. Sic enim in Papæ schola instituti homines fuerunt, vt delictorum conscientia trepidis, hac demum conditione spes obtinendæ veniæ proponeretur: si vel pœnam nihilhominus Dei seueritati exoluerent, vel satisfactione redimerent. Supplicij exactio, purgatoriæ flammæ ardore torreri fuit: satisfactio, in monachorum ac sacerdotum ventres ingurgitare, quod eorum iudicio ad delicti compensationem satis foret. En quibus natæ exordijs, quibus deinde incrementis progressæ hucusque sint vestræ possessiones: quò peruenisse hodie videmus, vt nulla sit prorsus terræ vncia, quam non acceptam purgatorio referre debeatis. Nunc te coram Deo appello Vir mihi amicissime, aliósque qui à verbi Dei puritate non abhorrent, quorum ex animis discussus est inanis ille purgatorij fumus: cùm probè intelligatis, quascunque tenetis possessiones, non alia lege vobis fuisse trāscriptas à suis dominis, nisi vt à purgatorij cruciatu vestra intercessione soluerentur (parum dico) nisi vt abominandæ ipsorum impietati à vobis satisfieret: iustámne possidendi rationem vobis constare ducitis? Sanè leges ciuiles (cùm nihil voluntati magis aduersum sit quàm error) donatorem, qui vel errore deceptus, vel fraude circunscriptus fuerit, absoluunt. Donationes autem istas solo errore niti, bona etiam ex parte impostura non carere scitis: Iisdem legibus, quæ illicitam conditionem habet donatio, irrita esse pronuntiatur. Nulla est istarū donationum, quæ horribi Dei blasphemia non vos obstringat. At nihili ducendæ sunt eiusmodi leges. Quis autem vobis permisit alienas copias vestro arbitrio obtinere, quæ dum ascripta lege vobis ceduntur, nisi illa intercedente vestra, non fiunt? Ius enim istud pactorum, quæ mutuam habent obligationem peruulgatum est ac cuiuis cognitum: vt agere ex pacto non possit, nec fructum vllum percipere, nisi qui defunctus promisso fuerit. Itaque aut aliena vsurpatis, aut ea conditione vestra sunt, quam in se receperunt, quorum per manus vobis sunt tradita. Quòd si flagitia hæc illis pasci sci fas non fuit, vobis in pacti societatem succedere quî liceat, considerate. Itaque nisi accensa purgatorij flamma, calere hac parte culina vestra non potest: quo extincto, tantundem remittatur opportet. Nam hominum quidem oculis præstigias, quibus ludificentur, offundere promptum est: ad Dei autem tribunal vbi causa vestra vocata fuerit, quemadmodum certè olim vocabitur, solo furti prædéq; titulo prætexta corruet. Quæ autem donariorum & anathematum nominè templis oblata in crumenas vestras recidunt (quod tertium fecimus vestrarum opum genus) sic anathemate referta sunt omnia, vt ad ipsum contactum vos non exhorrescere valde mirer. Quibus idolis, quanta cum Dei contumelia, qua superstitione offerantur, vobis clam non est. Quo tamen hæc quasi vobis dicata deuoretis, vos talium sacrorum mystas & antistites profiteri nihil pudet. O Roma (vt vno verbo radicem omnium malorum, auaritiam complectar)

quot

quot alioqui nō malè nata ingenia corrūpis? pessima tua educatiōe corrupta, magis ac magis nequitia deprauas ita deprauata perdis! Tantáne cæcitate percussos esse homines, vt cùm è manibus offerentiū suscipiant cōsecrata idolis donaria, quæ taliū superstitionum antistitibus sint destinata, tota idololatriæ participatione illigari se non cogitent? Si tantus Domini furor in Israelitas exarsit, ob clanculariam anathematis expilationem: quam impunitatem expectant, qui ad deglutiendas execrationis plenas oblationes, idolorum sacrificijs præesse non verentur? Iosu. 7. *Sequuntur iam exactiones, quæ iura spiritualia vobis authoribus censentur. quæ ab oblationibus voluntarijs eò differunt, quòd illis quidem fraudulentè populus circunscribitur, his autem hostiliter vexatur. Ac tui quidem ordinis homines, quorum latrocinijs patet latior campus, opimiores prædas agunt. (sic enim inter suos distinxit Romanus archipirata, vt quò quisq; gradu propius ad eum accedit, eò licentius prædetur.) æquè tamen immaniter depopulantur alij omnes, quod suæ rapacitati putant attributum. Itaque obsignator ille rapinarum tuarum annulus, copiosiore multò præda quotannis te onerat, quàm minutum aliquem parœcum sua in corradendo conuerrendóque strenuitas: nihilo tamen minus diræ ac sanguinariæ sunt illius vexationes, quibus plebem ille suam pro suo modo exercet ac fatigat. Porrò quantum quisque accipit, tanto se peculatu obligat. O nunquam satis detestatas opes, quamlibet insana hodie multorum cupiditate (quæ est seculi nostri peruersitas) furiosè expetantur! in quibus nummus nullus est non furto, aut sacrilegio, aut latrocinio pollutus. Illísne placidè fruentur, ac se beabunt Christiani? Scilicet, si tanti sunt, vt earum causa spe æternæ hæreditatis nosmetipsos abdicare debeamus: quam sanè neque fures, neque rapaces vnquam consequentur. Sed operæpretium est audire speciosam quorundam exceptionem. Sunt enim qui se pulcherrimè excusatos putent, quòd has, vtcunque partas facultates, non turpiter, nec libidinosè dilapident: sed partim in moderatos vitæ vsus conferant, partim verò decidant subleuandæ pauperum egestati. Quasi verò ista satis ad furem prædonémve purgandum, defensio valeat, si suam domi parsimoniam & frugalitatem approbarit: aut accepta sit Domino benignitas, qua furtorum reliquias egenis impartimur. Qui frangere quidem esurienti panem iubet, sed nostrum: qui iubet elargiri pauperibus, sed de nostra substantia.* Iesa. 58. Prouer. 3. *Contrà verò, vehementi interdicto canis mercedem sibi vetat offerri: quo symbolo immundam & scelere quæsitam quamuis oblationem, abominationi sibi esse designat.* Deut. 23. *Adeò verum est quod scripsit ille, eum qui è pauperis substantia sacrificium offert, non secus æstimari coram Domino, quàm qui filium in patris conspectu mactat.* Ecc. 34. *Tu verò, tuíque similes, quorum turpitudini ne sub hoc quidem inani & perfluo integumento locus est, quid obtendetis? Iam vobiscum summo iure, hoc est, Dei verbo non disceptabo: sed quid, si ius ipsum Canonicum (cuius beneficio viuitis) repetundarum vos etiam damnet? ac litem non multo minoris quàm pro nostra postulatione æstimet? Velitis, nolitis fateri hoc conuenit, nihil hîc à vobis plus vsurpandum, quàm quod ipsis canonibus defertur. Atqui non adeò Spartacum vestrum depuduit, quin feritis suis sanctionibus hoc saltem Hieronymi verbulum insereret: Bona clericorum, bona pauperum esse, quibus vltra exigua frugíque alimenta si quis abutitur, eum pauperibus furari. Immanis autem illa profusio, quæ domi vestræ visitur, quid cum hac regula simile habet? Iniuriam scio, vobis à me fieri clamabitis, omnes Pseudo euangelici præsules, qui*

sub iugum, pijs omnibus excutiendum, indignè vos adigam. Mihi verò hîc de vestra aut libertate, aut seruitute non est institutus sermo: sed quemadmodum in agri iure dignoscendo, non qualem habeat dominum, sed quo ipsum iure leges regionis esse definierint, quæritur: ita seposita vestri mentione, quæ in Papæ ditione sacerdotia, non nisi illius permissu, ac secundum eius leges obtinetis, fundum suum sequi dico: hac inquam lege teneri vos dico, nequid plus è sacerdotijs in rem vestram conuertatis, quàm per Papisticos canones vobis conceditur. Quorum vinculis adstringi si vos piget, illis ne vos vltrò implicetis. Sed quid in hac re euincenda anxiè laboro? quandoquidem eos, quorum liberalitate locupletes estis, nihil dubium est non ideo detractas hæredibus proprias opes vobis tam plena manu fuisse elargitos, vt regijs lautitijs instrumentum ministrarent: sed vestræ fidei commisisse, quæ bonis viris cum pauperibus communes forent. Itaque non tam earum vos dominos, quàm œconomos instituerunt. Si extremum est perfidiæ genus in deposito fidem fallere, vobis sanè ignoscendum nullo modo est, qui adeo insigni improbitate pauperibus præripitis, quod apud vos depositum in hoc fuerat, vt in eorum manus perueniret.

Huic malo alterum quoque proximum est: quòd eam personam non potestis substinere, quin multa offensionum semina varijs modis spargatis. Vt istud vnum satis causæ sit homini Christiano, quo centum simul sacerdotijs, quamlibet opimis & splendidis, se protinus abdicet. Nemo enim ferè piorum est, qui non isto exemplo magnopere perturbetur. Qui paulò sunt adhuc imbeciliores, hac dubitatione percelluntur, iocóne an seriò, malitiosène an syncerè aduersus papistas contendamus: dum nostræ partis homines, Papæ stipendiarios simul vident. Alij dubitare malunt, sitne res licita, à qua viros, quos ipsi non malos existimant, nequaquam abhorrere vident. Quidam etiam animosiores ad imitandum accenduntur. Plerique totam fabulæ ac ludibrio religionem vobis esse, meritò persuasum habent. Christi autem aduersarij, quibus non calumnijs sanctum Dei Euangelium proscindunt? quibus non lœdorijs Christi seruos subsannant? quos non triomphos agunt? Quid dicam? Perquam pauci sunt, qui non ad vitæ vestræ lapidem, aut hoc, aut illo modo impingant. Qualis hic (malum) est stupor: ad omnia proborum æquè ac prauorum hominum iudicia nec tantillum commoueri? præsertim vbi per vestram ignominiam, sannásque illas ac scommata, quibus cæca vestra cupiditas iure optimo perstringitur, ipsam quoque Dei maiestatem illudi, sacrum eius Euangelium maledictis lacerari, venerandam eius religionem conculcari intelligitis? Si sanæ mentis guttula, vt ita dicam, in vobis resedisset, ac non illa vos nescio quæ rabies corpore & animo penitus transuerso egisset, primo statim limine vos Dominus admonebat, ne ad hoc lethale præcipitiũ, gradũ iaceretis. Quibus enim primordijs estis auspicati? An nõ in Papæ nomẽ ac verba iurat totũ illud cornutũ Episcoporũ, Abbatũ, ac Priorũ pecus: dũ Romanæ sedi obsequẽtes, studiosósque dignitatis illius vindices sacramẽto adacti, se pollicẽtur? Minorũ autem classium sacrificuli, an non etiã ipsi, sua quadam iuramenti forma, sanctæ matris Ecclesiæ obsequio deuouẽtur? Huiusmodi auspicia quem faustiorem euentum portendere valent? Imò quàm nullis ambagibus infelicem exitum minantur? Quare, vestram hebetudinem minus iam mirari incipio: qua haud dubie vindicari tãtus ille Dei cõtemptus merebatur. Qua tamẽ excusatione culpæ partem nonnulli deprecẽtur, prætereundum non est. Nam etsi ingenuè fatẽtur, reprehensione se nõ penitus carere, minori tamen publico ma-

lo Ecclesiis se praeesse dictitant, quàm si deteriores illis præsiderent (quales sunt iurati Christi hostes) qui Euangelij ruinam ex professo machinantur. At si hæc ratio recipitur, cur non speluncas occupamus? itinera obsidemus? In insidijs excubamus, eo animo, ne viatores, vt efferati isti solent latrones, violemus: sed spoliatos dimittamus? Sic enim mitioribus latrocinijs mundus infestaretur. Enimuero boni viri est, non improborum hominum subire vices, quo mala quadam tenus moderetur: sed cum improbis, ac cum ipsa etiam improbitate acerrimum bellum gerere: quo suo conatu si parum proficit, suum tamen officium sic præstiterit. Quod illi satius esse debet, quàm delicto vno mille flagitijs occurrere. Fures itaque excipiendis prædis, latrones hominibus iugulandis sinamus esse intentos: nos verò, si Christiani sumus, in omnem puritatem, innocentiam, sanctitatem vocatos meminerimus.

Si tantum exhortatione mea profectum est, vt te ad dandas Domino manus, affectúmque tuum illius imperio penitus subijciendum compararis: non dubito, quin iam in me respicias, mecúmque deliberes, qua ratione in meliorem viam recipere te queas. Ego verò, quanquam opportunitate præsenti ad aliquid pro Christi gloria fortiter animoséque gerendum vti te malim, nisi quid tamen melius potes, exeundum tibi primo quoque die censeo. Te enim quoquomodo ex hac palude euolui præstat, quàm diutius illic hærendo, & in illius gurgite profundius in dies defigi, & cœno magis magísque conspurcari. Satius illud quidem & longè optabilius, ne tantam illustrandæ Domini gloriæ occasionem è manibus amittas: quando ea est rerum agendarum penes te facultas, quæ si tota in Dei obsequia optima fide impendatur, multum momenti ad promouendum Euangelium afferre posit. Et nostrarum est partium, non ignauia torporéque nostro admittere, vt hoc genus opportunitates è Dei manu nobis oblatæ, infructuosæ pereant. Sed enim si præstando veri fidíque Pastoris officio nullo modo idoneum te vides, hoc secũdum est, malè tibi aßignatum munus vt deponas potius, quàm indignè ac perfidiosè administres. Cedendo enim, Episcopum te non esse saltem declarabis: cuius personam nunc sustines, & functionem profiteris. Equidem si aut Ecclesiæ Christianum in morem vtcunque compositæ, legitimo ritu præfectus esses: aut etiam plebem istic haberes, tua sedulitate Christo acquisitam, cuius oculi in te ceu Ducem ac Pastorem conuerterentur, nunquam concederem, vt abiecta temerè non dubia Domini vocatione, libertatem tibi sumeres aliò, quò ferret animus, demigrandi. Christianis enim (quos in sua vocatione perstare decet) aliena est desultoria ista leuitas. Sed ab hac minimè recta viuendi via, in quam te Sathana, non Domino, vocante, contulisti, quo minus pedem referas, quid te impediat non video. Omnino sanè, aut tibi, quod ab Episcopo requiri audis, præstandum est: aut sedes Episcopi deserenda. Flebiles illas vestras querimonias noui: quibus siquis ad indulgendam vobis veniam non permoueatur, eum non hominem esse iudicatis. Quid? Ergóne fortunis omnibus exuti, hinc nos velut è præsentaneo incendio proripiemus? Quid autem fiet miseris nobis? Scilicet vt qui trãquillè ac placidè in nostro habitamus, vagi ac palantes in alienas concedamus, nobísque incognitas terras? Quorum largitate viuunt plurimi, precariam penè vitam aliorum beneficio agitemus? Qui delicijs assueuimus, non sine dignitate, tenuiter, asperè, contumeliosè victitemus? Quibus nunc otiosis seritur ac metitur, atrum ex iure hesterno panem, vt ille inquit, sudo-

re nostro manibúsque partum voremus? Verùm adeò speciosis querelis vno verbo respondeo. Ergo Christiani ne sitis. Christianis enim hæc manet necessitas, vt si furabatur, furari iam desinat: sed manuum labore potius, & sua, & fratrum inopiæ succurrat. Graue quidem, non secus atque abiecta sui cura, subsidijs præsentis vitæ omnibus exuere se ac nudare: sed multò grauius haberi debet, tot maleficiorum conscientiam sustinere, cuius flagellis exagitari te, cuius aculeis perpetuò lancinari (si tamen Deum viuere, atque alteram quandam in eius Regno vitam fore putas) necesse est. Durum & istud quoque est, fateor: natale solum, vbi & amœnissimè & honorificè accipiaris, aliena regione, in qua futurus sis abiectus hospes, exilij specie vertere: sed multò etiamnum durius, quoquò te vertas, iudicium hoc circunferre. Quod ne dubium nobis foret, Dominus per suum præconem iampridem promulgauit: sic enim apud Zachariam legimus: O Pastor inanis, derelinquens gregem! Gladius super brachium eius, & super oculum dextrum eius. Brachium eius ariditate siccabitur, & oculus dexter eius obscurabitur. Quanquam hîc etiam mirificum artificem Dominum experiuntur fideles, qui rem hominum iudicio tam acerbam, paupertatem dico, suauem illis, verbi sui condimento, gratiosámque reddit. Non quòd asperitatem prorsus nullam gustu percipiant: sed quia, illa condimenti suauitate temperatam, non nimis ægrè, quin nec sine eximia iucunditate ferunt. Quòd si tamen alterutrum eligendum tibi sit, vt vel calamitosam probitatem sectêris, vel calamitatem nequitia effugias: cur non sanctam ac dignam vocatione tua vitam potius in miserijs agas, meliori expectatione fretus, quàm momentaneam nescio quam mollitiem, Dei indignatione, & æternæ mortis vltione redimas? Ita est sanè: si ad illam populo Dei promissam hæreditatem seriò aspiras, Mosen te via ducē sequi oportet: qui eiurato Pharaonis genere, satius sibi esse cum Dei populo affligi duxit quàm temporariā habere peccati fruitionē: pluris Christi opprobrium, quàm omnes Aegyptiorū diuitias æstimās. Nam vt ille simul & nepos vocari Pharaonis, & inter Abrahæ filios censeri non potuit: nec Dei benedictionem, vnà cum Aegyptijs opibus possidere: ita vanissima spe teipsum lactas, si locum tibi in Dei populo esse confidis, dum in Antichristi castris mores: si & cœleste Regnum cum Dei Filio, & cum scelestis latronibus furta ac rapinas participare te simul posse speras. Quare, nec illa solenni vobis deprecatione magnopere moueor, nisi multa humanæ imbecillitatis vitia, qualia scilicet in piorum carne semper resident, toleramus: (vt in hominibus nihil est perfectum) nos Christianum neminem posthac relicturos. Quin neque penes nos mansurum Christianorum nomen, nisi cum venia vita nostra expendatur. Hoc autem vestrum delictum, si quod nominari aliud potest, eiusmodi esse cui meritò sit ignoscendum. Nostram illam communem omnium imbecillitatem scimus sanè, & hanc veniam petimúsque damúsque vicissim: ne proptereà quòd interdum titubamus ac labimur (quod perfectissimo cuique sæpius quàm optandum fuerit, accidit) Christiani tamen inter nos haberi desinamus. Sed non alia lege, nisi qui sic claudicat, vacillat, ac decidit, viam nihilominus Domini sequatur: neque verò claudicatione sic impediatur, quin enitatur contrà, incedendíque difficultatem eluctari strenuè contendat: vtcunque vacillando trepidet, nunquam deficiat animo: collapsus, etiam in pedes se recipiat: nulla denique remora sic tardetur, quin intentis in Dei Regnum oculis, cœptum iter persequatur. Eos, inquam, cum suis delictis & lapsibus fra-

Zach. 11.

Heb. 11.

fraterna benignitate complectimur, eos fratrum in numero retinemus, eos in sinu nostro fouemus, quos vita Christianè instituta, toto animo adspirare ad Dei Regnum apparet. Etsi ne pios quidem sic cum suis vitijs ferimus, vt ea palpando ac blandiendo nutriamus: sed quos Dominus seruos suos agnoscit, è nostro consortio non abijcimus. In te verò quid prorsus simile? cuius vita nec Christianam vllam vocationem præsefert, & toto cursu à via Domini auersa est? Proinde quandiu pauperum sanguinem furtis ac direptionibus exuges, quem posteà luxuriosè profundas: quàdiu locum Pastoris ad perdendas, nequißima perfidia, oues occupabis: quandiu in eo eris hominum grege, quos latrones & sanguinarios Ecclesiæ suæ prædones Christus appellat: de te, vt voles, æstimabis: mihi certè nec vir bonus eris, nec Christianus.

Vale.

FINIS.

IACOBI SADOLETI, ROMANI Cardinalis, Epiſtola ad Senatum Populúmque Geneuenſem:

Qua in obedientiam Romani Pontificis eos reducere conatur: ad exemplar ipſum Sadoleti recognita.

Anno. 1540.

Ioannis Caluini Reſponſio.

IACOBVS SADOLETVS, EPISCOPVS CARPENTORACTI, S.R.E. Tituli Sancti Calixti Presbyter Cardinalis: Suis deſideratis fratribus Magiſtratui, Conſilio, & Ciuibus Gebennenſibus.

Hariſsimi in Chriſto fratres, pax vobis, & nobiſcum, hoc eſt cum Catholica Eccleſia, matre omnium noſtrûm atque veſtrûm, amor atque concordia, à Deo Patre omnipotente, & vnico eius Filio D.N. Ieſu Chriſto, Sanctóque ſimul Spiritu, quæ eſt vnitas in tribus perfecta: cui laus eſt & imperium in omne ſeculorum æuum, Amen.

Arbitror, fratres chariſsimi, aliquibus veſtrûm eſſe notum, me nunc degere Carpentoracti: quò veni ab Nicea, ſummum illuc Pontificem, ad pacificandos Reges ex vrbe Roma proficiſcentem prius proſecutus. Amo enim Eccleſiam & ciuitatem hanc, quam mihi ſpiritualem & ſponſam & patriam Deus eſſe voluit: populóſque hoſce meos verè paterna charitate complector, diſiungíque me ab illis valde ægre fero. Quòd ſi honos iſte Cardinalatus, qui mihi inopinanti & inſcio delatus eſt, Romam me coegerit redire (vt certè coget) quò in ea vocatione in qua ſum vocatus ibidem Deo ſeruiam, non is tamen meum animum atque amorem ab his populis auocabit, quos habiturus ſum in mediis cordis mei penetralibus ſemper infixos. Igitur Carpentoracti cùm eſſem, audirémque multa quotidie de vobis, quæ partim quidem mihi dolorem, partim etiam ſpem nonnullam excitarent, vt non diffiderem, nos & vos, qui fuimus quondam in recta erga Deum religione vnanimes, eodem Deo benignius nos reſpiciente, ad eundem conſenſum cordium eſſe redituros, viſum eſt Spiritui Sancto & mihi (ſic enim Scriptura loquitur, & certè quæcunque integro & pio erga Deum geruntur animo ex Spiritu Sancto omnia ſunt) viſum eſt mihi, inquam, ſcribere aliquid ad vos, & eam animi curam ac ſollicitudinem, quam pro vobis capio, literis vobis declarare. Non enim, chariſsimi, noua eſt hæc mea erga vos ſuſcepta & beneuolentia & voluntas: ſed cùm ab eo tempore quo ego Dei voluntate Epiſcopus Carpentoractenſium factus ſum, annis ab hinc tribus ferè & viginti, propter Com-

commercium, quod vobis cum meis his populis frequens est, multa de vobis absens & de moribus vestris cognouissem, a... tre iam tum cœpi nobilitatem vrbis vestræ, ordinem formámque reipub. dignitatem ciuium, & illam imprimis vestram laudatam ac probatam apud omnes, erga externos homines & aduenas humanitatem: & quoniam vicinitas quoque non exiguam sæpe partem ad diligendum affert, sicut in vrbe propinquæ domus, sic in orbe finitimæ prouinciæ amoris inter vicinos conciliatrices sunt. Non contigit ante hoc tempus, scilicet, vt vos huius mei erga vos animi aut fructum perciperetis, aut aliquod signum indiciúmque haberetis. non enim opera vspiam eguistis mea: quæ vobis profectò paratissima fuisset: verùm nulla sese adhuc nobis obtulit occasio. At nunc quidem certè non contigit solùm mihi, verum etiam necesse est, vt quo in vos animo sim affectus, vobis demonstrare adnitar, si fidem meam erga summum Deum, & christianam illam in proximum charitatem retinere mihi cupio. Etenim post quàm fuit ad aures meas delatum, homines quosdam astutos, inimicos Christianæ vnitatis & pacis, id quod in alijs antea nonnullis fortißimæ gentis Heluetiorum oppidis & pagis iam fecissent, item in vobis & ciuitate vestra malæ discordiæ semina iecisse, Christíque fidelem populum à via patrum maiorúmque suorum, & à perpetua Catholicæ Ecclesiæ auertisse sententia, omniáque dißidijs & seditionibus impleße (qui tamen mos proprius eorum semper est, qui auctoritate Ecclesiæ oppugnanda, nouas sibi potentias & nouos honores quærunt) testor Deum omnipotentem, eum ipsum qui nunc intimis meis cogitationibus præsens adest, me & indoluisse grauiter, & duplici quadam misericordia affectum fuisse: cùm ex vna parte viderer mihi audire gemitum plorantis matris nostræ Ecclesiæ & lamentantis, quæ tot & tam dilectis filijs vno tempore esset orbata: ex altera, vestris, ô charißimi, incommodis & periculis commouerer. Sciebam enim ego, tales viros nouatores veterum & bene constitutarum rerum, tales turbas, talia dißidia, non solum animabus hominum pestifera (quod tamen malum omnium maximum malorum est) sed rebus etiam & priuatis & publicis perniciosa existere. Id quod vos quoque ipso euentu rerum edocti, cognoscere potuistis. Quid ergo est? cùm meus erga vos amor, & mea in deum pietas me cogat, vt tanquam frater fratribus, & amicus amicis, intimum omnem animi mei sensum vobis liberè exponam, vos plurimum rogatos volo, vt bonitatem illam vestram, qua semper vti consueuistis, mihi quoque in præsentia, meis non ingratè accipiendis & legendis literis, præbeatis. Spero enim, si æquis modò mentibus hæc quæ scribo attendere volueritis, vos, si non consilium meum, at animum certè rectum & simplicem, & vestræ imprimis salutis cupientem, non minimùm probaturos: neque me quæ mea sunt, sed quæ vestra commoda atque bona, quærere intellecturos. Neque ego tamen spinosas & subtiles ordiar disputationes: quam Philosophiam beatus Paulus vocat, & fideles Christi semper monet, ne se per eam patiantur decipi, per quam isti quidem vos circunduxerunt, cùm inter imperitos obscuram quandam iactarent scripturæ interpretationem, fraudémque & maliciam, præclaro illo quidem, sed falso atque alieno doctrinæ & sapientiæ nomine honestarent: ego ea proponam, quę clara sint atque illustria, quæ nullam in se erroris latebram, nullum fraudis & fallaciæ habeant diuerticulum: cuiusmodi tamen semper est veritas. Ea enim & in tenebris lucet, & nemini non perspicua est, & à doctis iuxtà atque indoctis facilimè percipitur: præ

cipuéque in Christiano genere doctrinæ, non syllogismis, nec verborum captionibus, sed humilitate, sed religione, sed erga Deum obedientia est subnixa. Viuidus est enim sermo Dei & efficax, & cõcidentior omni acuto vtrinque gladio, penetrátque ad iuncturas spiritus atque animæ, & ad intima cõpaginum ac medullarum, neque animos illaqueat impeditis argumentationibus, sed cælesti quodam interueniente cordis affectu, planum sese & patentem mentibus nostris offert: vt non tam humana intus ad intelligendum ratio, quàm ipse, ad se qui nos vocat, operetur in nobis Deus. Quem ego Deum patrem omnis rectæ intelligentiæ supplex precor, vt & mihi ad dicendum & vobis ad percipiendum, ea adiumenta suæ benignitatis præbeat, per quæ possimus iterum in vno corde erga ipsum & in vna mente consentire. Atque vt inde initium capiamus, vnde maximè opportunum esse ducimus: ego, fratres charissimi, sic existimo, me & vos, & reliquos præterea omnes qui in Christo spem & fidem suam posuerunt, id ea vna de causa ita facere & fecisse, quo salutem sibi atque animabus suis, non hanc mortalem & citò interituram, sed illam sempiternam & immortalem quærerent, quæ in cælo solùm verè obtineri in terris autem nullo modo potest. Est quidem ita dispartitum hoc officiũ nostrum, vt iacto primùm fidei fundamento, hîc deinde laboremus, quò illic quiescamus: in terra semen iaciamus, quod in cælo postea possimus demetere: & quibus hîc in operibus, quibúsue in studijs nosmetipsos exercuerimus, similes deinde atque dignos operum & laborum nostrorum fructus in altera vita adipiscamur. Cúmque via Christi ardua, & ratio degendæ nobis secundum eius leges & præcepta vitæ perdifficilis sit propterea quòd animos nostros ab omni terrenarum iucunditatum contagione auocare, & in eo ipso vno figere, despicere præsentia bona quæ in manibus habemus, & futura quæ non cernimus, appetere iubemur: tanti est tamen vnicuiq; nostrum sua & suæ animæ salus, vt nihil recusare asperum, nihil laboriosum non pati, animum inducamus, quò tandem aliquando vna nobis spe salutis nostræ proposita, per ærumnas multas, & per sollicitudines, (præeunte semper actionibus nostris Dei clementia & misericordia) stabilem salutem illam & perpetuam consequamur. Hac spe Christus annuntiator veri boni, quondam ab orbe terrarum tanto consensu & studio omnium acceptus fuit hac ratione à nobis adoratur & colitur veréq; agnoscitur Deus esse, & Dei veri Filius: quòd vnus ipse ab initio omnium seculorum animos hominum Deo omnipotenti, in quo solo vita est, mortuos, ac huius quidem mundi fallacibus & caducis blanditijs paulum temporis viuentes, mox prorsus & ex omni sui parte ad interitum condemnatos, à mortuis, hoc est, ab hoc maximè pernitioso mortis genere excitauit: primúsque ipse, semet, salutem & liberationem & doctrinam nostram esse volens, morte carnis accepta & paulò pòst vita non iam amplius mortali recuperata, suo exemplo nos instruxit & docuit: vt contraria longè ac prius consueueramus via, mundo huic & carni, hoc est peccato mortui, Deo deinde viueremus, spésque in eo nostras bene ac beatè perpetuò viuendi poneremus: quæ est propria, & verè digna Dei omnipotentis gloria & maiestate, nostrorum omnium à mortuis suscitatio: qua non vnus aut alter homo, sed cunctum hominum genus à tetra & funesta animæ morte, ad veram & cælestem eiusdem animæ vitam reuocatum est. Hanc huiusmodi à mortuis suscitationem sibi proponens Paulus, maximúmque in ea intuens diuinitatis Christi argumentum atque indicium, Separatus ego in Euangelium Dei, inquit quod pro

miserat per Prophetas in Scripturis sanctis de Filio suo, genito quidem ex semine Dauid, secundum carnem, determinato autem & declarato filio Dei in potentia per Spiritum sanctitatis, hoc est, in potentia spirituali, quæ propria Dei potentia est: quòd non corpore Deus, sed spiritu mirabilia sua agit. Imperare enim ventis, & cæcis verbo lumen reddere, & mortuos excitare, non corporea, sed spirituali, quæ eadem & diuina est, fiebat potestate. Declarabatur igitur Christus Dei filius ex hac spirituali potentia, quæ sola diuina est. Et quod subiungit Paulus, ex suscitatione à mortuis, non tam ea, quidem, qua corpus Lazari, aut filium viduæ, aut principis Synagogæ filiam (quanquam ista quoque opera Dei erant) verùm ea etiam suscitatione magis, qua Mariam Magdalenæ à dæmonijs septem, Matthæum à telonio, multos à terrena & moribunda vita, omne denique genus humanum à peccato & peccati morte, & à potestate huius mundi tenebrarum, ad cælestem appetendam atque sperandam & cognationem & lucem excitauit, demersósque in luto terræ hominum animos, erexit ad cælum, atque extulit. Atque hoc maximum, IesuChristi erga nos beneficium, præcipuúmque in eo ipso diuinitatis argumentum idcirco & institutum à Deo in mißione filij sui, & ab ipso filio susceptum, & suo nobis tempore per eum datum tributúmque est, vt omnibus & diuinis & humanis in vno Christo cõsilijs, auxilijs, virtutibúsque adiuti, nos animas Deo nostras saluas sistere possemus. Tãta est nobilitas, tam insigne preciũ, tã grandis æstimatio huiúsce rei, quæ anima hominis est, vt quò ne ea perderetur, sed & Deo ipsi & nobis lucrifieret, conturbatis penitus totius naturæ legibus, atque ordine rerum permutato, & Deus descenderet in terras, vt fieret homo, & homo erigeretur in cælum, vt esset Deus. Credimus ergo in Christum (vt dicebam) omnes quò salutem animabus nostris, id est, nobismetipsis vitam inueniamus: quo nullum optatum vehementius, nullum bonum interius, nec magis coniunctum ac familiare nobis adesse potest. Quantùm enim sese diligit vnusquisque, tantum ipsi salus chara est sua: quæ si negligatur, & abijciatur, quod tandem erit præmium quod poßit par acquiri? Quam enim dignam accipiet homo compensationem pro anima sua, inquit Dominus, aut quid proderit homini, vel si vniuersum mundum lucretur, animæ autem suæ iacturam patiatur? Hæc igitur tam ampla, tam chara, tam preciosa poßeßio, quæ nostræ animæ salus vnicuique nostrûm est, omni vi & conatu nobis retinenda est: siquidem cætera bona omnia quæ appetimus, externa atque aliena nobis sunt, hoc vnum bonum conseruatæ animæ nostræ, non solum nostrum, sed verè nosmetipsi istud ipsum bonum sumus. Quod qui neglexerit atque amiserit, is ne bonum quidẽ aliud habere vllum poterit, quo fruatur: quippe cùm ipse ille qui debuisset frui, iam se primùm perdiderit. Assequimur porrò bonum hoc nostræ perpetuæ vniuersæque salutis, fide in Deum sola & in Iesum Christum. Cùm dico fide sola, non ita intelligo, quemadmodum isti nouarum rerum repertores intelligunt, vt seclusa charitate, & cæteris Christianæ mentis officijs, solam in Deo credulitatem & fiduciã illam, qua persuasus sum in Christi cruce & sanguine mea mihi delicta omnia esse ignota: est hoc quidẽ etiam nobis necessarium, primúsque hic nobis patet ad Deum introitus: sed is tamen non est satis. Mentẽ enim præterea afferamus oportet pietatis plenam erga summum Deum, cupidámque efficiendi quæcunque illi grata sint: in quo præcipuè Spiritus sancti vis inest. Quæ mens, etiam si interdum ad exteriora opera non progreditur: ipsa tamen ex sese ad bene operandum iam intus parata

est, promptúmque gerit studium, vt Deo in cunctis rebus obsequatur: qui verus Diuinæ iusticiæ in nobis est habitus. Etenim, quid aliud significat, aut quam aliam nobis offert intelligentiam & notionem nomen hoc ipsum iustitiæ, si non respectus in ea ad bona opera habeatur? Dicit enim scriptura, Quòd misit Deus filiũ suum, vt faceret sibi populum acceptabilem sectatorem bonorum operum. Et alio loco, Vt ædificemur (inquit) in Christo ad bona opera. Si ergò missus est Christus, vt bene operantes, per eum accepti Deo simus, atque vt in eo ædificemur ad bona opera, certè fides, quæ in Deum nostra per Iesum Christum est, non solum vt confidamus in Christo, sed bene in illo operantes, operariue instituentes, vt confidamus, imperat nobis ac præscribit. Est enim amplum & plenum vocabulum fides, nec solum in se credulitatem & fiduciam continet, sed spem etiam & studium obediendi Deo, & illam, quæ in Christo maximè perspicua nobis facta est, principem & dominam Christianarum omnium virtutum charitatem: qua in charitate propriè & peculiariter Spiritus sanctus inest, vel potius ipse est charitas. Siquidem Deus charitas est. Quamobrem sicuti sine Spiritu sancto nihil nostrum neque gratum, neque acceptum Deo est, ita neque esse sine charitate potest. Cùm ergo dicimus fide sola in Deum & Iesum Christum saluos nos esse posse, in hac ipsa fide charitatem vel in primis comprehendendam esse ducimus, quæ princeps & potissima nostræ salutis est causa. Sed, vt abeamus à disputatione, & reuertamur eò vnde sumus digressi, ostendimus vobis, fratres charissimi, vel ostendere potius conati sumus (non enim æquat magnitudinem rei oratio nostra) quanti momẽti sit, quantopere ad nos pertineat, nostræ nobis animæ eiúsque salutis procuratio, quia nostra in anima nosmetipsi toti sumus, bonúmque hoc propriè & vnicũ nostrũ est, cætera bona, aliena nobis omnia atque disiuncta: quibus ne ipsis quidem frui vllis possumus, si ex hoc principe & verè nostro excidamus. Pro quo sibi tuendo & conseruando animæ bono tot quondam Christi gloriosissimi martyres, mortalem hanc vitam prompto animo posuerunt: tot sanctissimi doctores nocturnis diurnísque sudoribus ac vigilijs, quò nos in viam rectam inducerent & constituerent, sibi elaborandũ esse statuerunt: tota olim tã multas & tam graues ab impijs tyrannis & præsidibus gentium iniurias & calamitates pertulit Ecclesia. Quæ ideo omnia & à præpotente Deo permissa, & à fortibus illis viris, Christi verè cultoribus suscepta, tolerata, decertatáque sunt, vt per omne experimentorum & probationum genus plurimis veluti malleis excusa, multo igni purgata, tantis sanctorũ ærumnis atque laboribus conflata, consolidata, expressa, & maximam apud Deum gratiam fidelitatis suæ Ecclesia obtineret, & summam apud homines authoritatem. Hæc nos Deo Ecclesia in Christo regenerauit, hæc nos aluit, confirmauit, instruxit quid nos sentire, quid credere, in quo spem ponere, qua via in cælum tendere nos oporteat ipsa eadem edocuit. Nos in hac communi Ecclesiæ fide incedimus, nos illius leges & precepta retinemus: & si quando fragilitate & incontinentia victi ad peccandum prolabimur (quod vtinam saltem raro ac non nimium sæpè nobis accideret) in eadem tamen fide Ecclesiæ exurgimus: quibúsque illa expiationibus & pœnitentijs & satisfactionibus peccatum nostrum ablui, & ad integritatem pristinam, clemente erga nos semper & misericorde Deo, nos restitui docet, eas expiandi & satisfaciendi rationes suscipimus & adhibemus. Idque ita cùm facimus, confidimus nos veniæ & misericordiæ locum

apud

apud Deum inuenire. Non enim præter sententiam & authoritatem Ecclesiæ arrogamus nobis quicquam, nō plùs nos sapere quàm oporteat sapere nobisipsis persuademus, non superbiam afferimus ad contemnendum Ecclesiæ decreta, non animi elationem neque ingenium inter populos nostrum, aut nouam quandam sapientiam ostentamus, sed (de probis & rectis Christianis loquor) in humilitate ingredimur atque in obedientia: & ea quæ per maiorum nostrorum sanctissimorum hominum, sapientissimorúmque authoritates tradita nobis & constituta sunt, tanquam per Spiritum verè Sanctum dictata atque præcepta, omni cum fide suscipimus. Etenim nouimus & scimus quantùm habeat virium, quanti sit momenti, quanti ponderis apud Deum humilitas: quæ vna virtus imprimis Christiana est, eámque semper maximè Christus Dominus noster & monitis, & præceptis, & factis atque operibus suis præ se tulit, paruulísque solis, id est humilibus propositum dixit esse Regnum cœlorum. Non enim refert, corporéne parui an magni simus, sed illud plurimum refert, vtrùm animo simus humili, ánne superbo. Superbia, quæ angelos deiecit de cœlo, hominibus eadem iter in cœlum impedit. Vnde cœleste animal Angelus, propter superbiam expulsum est, eò terrenum animal homo, propter humilitatem extollitur: vt adpareat planè, constitutum esse nobis in humilitate potissimum, & adiumentum perpetuæ salutis nostræ, & huius beatæ ac iucundæ spei, qua ad cœlum tendimus, firmamentum. Quæ cùm ita sint, charissimi fratres, cùm nostra salus nobis, cùm vera vita, cùm æterna felicitas, cùm nosmetipsi denique nobisipsis imprimis & maximè cæterarum rerum omnium chari esse debeamus, cùm si nosmetipsos perdiderimus, nihil vspiam nostrum, id est quod iuuet, aut quod pertineat ad nos, simus amplius reperturi, cùm nullum grauius damnum, nullum exitiosius malum, nulla acerbior calamitas amissione & iactura animarum nostrarum accidere nobis possit, quanto, obsecrô, studio, qua animi cura & sollicitudine prouidere debemus, ne in hoc tantum periculum salus & vita nostra conijciatur? Dabitis vos profectò mihi & concedetis, nihil perniciosius neque funestum magis euenire nobis posse, quàm amissionem animæ vnicuique suæ. Dabitis ergo etiam illud, opinor, nihil esse à nobis maiore diligentia & studio, quàm ne id accidat, præcauendum. Cuius enim mali sors, si ea in nos incidat, omnium malorum est deterrima, eiusdem mali periculum maximè omnium nobis esse formidolosum debet. Etenim quanta est in malo moles, tantus in periculo mali necesse est vt sit timor. Atque vt qui horrent & metuunt in pelagus præcipitari, hi ne ad præruptam quidem & imminentem pelago rupem audent accedere, sic qui terribile illud Dei & damnatorium iudicium perhorrescunt, ab eo fugiunt imprimis periculo, quod sempiternæ illi miseriæ maximè finitimum proximéque adiunctum est. Neque ego hoc in hoc dico nunc loco, non omnes peccare homines, non omnes nos, quoad hanc viuimus vitam, in periculo semper esse (sumus enim planè, & aberramus, & offendimus, & labimur, interdum omnes, sæpius, rarius, prout cuique sua & ex Deo insita ad se cohibendum virtus inest) veruntamen peccata cætera, præsertim quæ non iudicio stabili, sed per fragilitatem admissa patratáque sunt, ad summi Dei misericordiam facilem reditum habent. Illud autem peccatum horribile & pertimescendum, quo prauè colitur Deus, qui rectissimè debet coli, & quo falsa de illo sentiuntur, qui est summa, solus, veritas: illud, illud inquam est peccatum, quod non solum in proximo periculo æterni mali nos constituit, sed spem propè e-

tiam & conatum declinandi & fugiendi eiusmodi periculi nobis aufert. Nam reliquis nostris in peccatis tanquam in vitæ fluctibus illa tamen anchora nostræ nauis salua est, quæ nos prohibet à scopulo & naufragio, quòd cogitationes interdum nostras in Deum conijcientes, & stimulis dolorum propter peccata compuncti, tacitis suspirijs, & confeßione iniquitatis nostræ illius misericordiam imploramus. Atque ipse, vt bonitatis & clementiæ plenus est, flectitur statim ad ignoscendum, moréque pij patris filiorum suorum preces placatus admittit. At in hoc truci, horribilique peccato præposteræ falsæque religionis, nec Deum nobis, nec anchoram amplius relinquimus. Quapropter hoc præcipuè periculum, fratres charißimi, si salui esse volumus, accuratißimè & studiosißimè vitandum nobis est. Potest hîc dici, cùm vel corruptæ, vel integræ religionis varia sint iudicia, & diuersæ hominum, in hoc præsertim tempore, sententiæ, aliúsque hoc modo, illo alius interpretetur, satis videri debere, si vnusquisque ad id quod primum occurrerit, credendum, sincero animo accedat, suúmque iudicium submittat hominum se doctiorum & peritiorum iudicijs. Fateor, fratres charißimi, has esse voces hominum simpliciorum, & quorum ingenia natura hebetiora sunt: quos qui detorquent & abstrahunt à via recta, maius illi multò in se peccatum habent: nam peritis quidem & callidis, oratio ista non conuenit. Sed vt nunc temporis causa confitear, omnibus ista & doctis & indoctis incerta esse (quod tamen est secus, habet enim catholica Ecclesia certam regulam, qua à veris falsa discernat) verùm, esto, concedamus dubia esse: nónne, quoniam de periculo nostræ salutis agitur, quoniam animas nostras, hoc est, nosmetipsos plurimi facimus, nec nunc in discrimen aut fortunarum, aut valetudinis, aut etiam corporis & mortalis huius vitæ venimus (quorum omnium iacturam viri fortes pro Christo & pro sua anima constanter sæpe pertulerunt) sed de nobis id decernitur, vtrùm sempiternè miserrimi, an beatißimi simus victuri, circumspicere, considerare, perpendere diligenter nos oportet, vt eo nos constituamus in loco (de re loquor velut dubia, quæ tamen non est) vt ibi, inquam, consistamus, vbi minùs multò nobis timoris atque periculi, longéque plus spei & alacritatis ostenditur? Nemo hoc, credo, negaturus mihi est, quin in re ancipiti & dubia (in qua præsertim summa agitur vitæ & salutis nostræ) id potius capere & sequi consilij debeamus, quod ratio nobis suaserit, quàm quod fortuita obtulerit temeritas. Videamus igitur vtra in parte, & in vtra secta maius sit à Deo longius nos remouendi, & ad perpetuum exitium propius nos admouendi periculum. Quam rem ita agam & proponam, quasi habeam vos adhuc deliberantes, nec dum animi certos, quorum potius aut voluntatibus obsequi, aut consilijs credere debeatis. Disceptatio est, vtrum vestræ saluti magis expediat, gratiusque Deo vos facturos existimetis, si ea credideritis, eritisque sequuti, quæ Ecclesia catholica cunctum per orbem terrarum annos iam mille & quingentos amplius, aut (si claram certámque rerum gestarum memoriam & notitiam quærimus) annos iam amplius mille & trecentos, magno consensu comprobat: an hæc quæ vafri homines, atque, vt sibi ipsi videntur, acuti, aduersus tot seculorum vsum & contra perpetuam Ecclesiæ authoritatem, his annis quinque & viginti innouauerunt: qui certè ipsi catholica non sunt Ecclesia. Est enim catholica Ecclesia, vt breuiter definiamus, quæ in omni anteacto & hodierno tempore, omni in regione terrarum, in Christo vna & consentiens, vno Christi spiritu vbique & semper, directa

cta est, in qua nullum potest dissidium existere: omnis enim ea inter se connexa & conspirans est: quòd si quid accidat dissensionis & dissidij, magnum quidem corpus Ecclesiæ idem permanet, fit autem apostema, quo corrupta aliqua caro, ab animante corpus cunctum spiritu diuulsa secernitur, nec de substantia vlterius corporis Ecclesiastici est. Non ego hîc deueniam ad singulas rerum disputationes, neque aures vestras copia verborum atque argumentorum onerabo: Tacebitur à me nunc de Eucharistia, in qua nos verissimum Christi corpus adoramus. Isti sanè parum gnari quemadmodum in vnoquoque genere doctrinæ adhibere argumenta & rationes oporteat, ex alienis & longè diuersis dialecticæ inanísque philosophiæ rationibus, Dominum ipsum vniuersi, & diuinam in eo spiritualémque potentiam (quæ prorsus libera & infinita est) in angulos corporeæ naturæ, quæ suis cancellis circumscripta est, conantur includere. Non loquar de confessione ad sacerdotem, peccatorum: in qua, quod maximum est nostræ salutis fundamentum, vera Christiana humilitas, & à Scriptura demonstrata, & ab Ecclesia præcepta ac constituta est: quam isti humilitatem, & per calumnias eludere, & per arrogantiam abijcere studuerunt. Silebo de precibus, aut Sanctorum pro nobis apud Deum, aut nostris pro mortuis: quas ijdem isti cum aspernantur & irrident, eásque nullius penitus esse momenti dicunt: quid tandem sibi volunt? Númnam animas arbitrantur vnà cum corporibus suis interire? Et nimirum id videntur innuere, quod agunt etiam manifestius, cùm libertatem sibi vitæ ab omnibus Ecclesiasticis solutam legibus, & licentiam cupiditatum comparare adnituntur. Si enim mortalis anima sit, edamus & bibamus, inquit Apostolus, paulò pòst enim moriemur: sin autem sit immortalis, vt certè est, vnde, quæso, tantum & tam repentè factum est corporis morte dissidium, vt & viuentium & mortuorum animæ inter se nihil congruant, nihil communicent, omnis sint cognationis nobiscum, & communis humanæ societatis oblitæ? Cùm præsertim charitas, quæ præcipuum Spiritus Sancti in Christiano genere est donum, quæ nunquam non benigna, nunquam non fructuosa est, & in eo in quo inest, nunquam inutiliter consistit, salua semper & efficax in vtraque vita permaneat. Sed vt relinquam controuersias, eásque ad sua tempora reseruem, excutiamus id quod priùs est propositum, vt videatur & quæratur, quid nobis magis conducat, factúque rectius sit, quid ad gratiam summi Dei obtinendam magis sit accommodatum, sentiréne cum vniuersa Ecclesia, eiúsque decretis & legibus, & Sacramentis cum fide obtemperare, an assentiri hominibus dissidia & res nouas quærentibus. Hic locus est, charissimi fratres, hoc illud est biuium quod diuersa duo in itinera scinditur: quorum iter alterum ad vitam, alterum ad perpetuam mortem nos deducat. In hoc discrimine & delectu agitur salus animæ cuique suæ, aguntur pignora futuræ vitæ: vtrùm videlicet nos æternæ felicitatis, an miseriæ infinitæ simus futuri compotes. Quid ergo dicemus? Fingamus hîc duos, qui ex vtroque genere, hoc est, vtroque ex itinere, ante illud terribile summi iudicis tribunal sint constituti: quorum causa cognoscatur & expendatur, quò vel damnatoria in eos sententia, vel salutaris iure ferri possit. Interrogabuntur fuerintne Christiani. Fuisse se ambo dicent. Recténe crediderint in Christum: vtrique pariter respondebunt, Næ. Quid autem crediderint, aut quomodo crediderint cùm explorabuntur (nam hæc de fide recta cognitio, illam quæ est de vita & moribus, antecedit) cùm igitur ab eis exigetur rectæ fidei confessio, dicet ille

quidem qui in catholicæ Ecclesiæ gremio & disciplina fuerit educatus, Ego, cùm institutus essem à parentibus meis, qui & ipsi à patribus suis & auis acceperāt, vt cunctis in rebus catholicæ Ecclesiæ essem obsequens, eiúsque leges, & monita, & decreta, tanquam à teipso, Domine Deus, lata obseruarem & colerem: cúmque omnes eos ferè, qui in Christiano nomine censerentur, quique & nobiscum, & ante nos, longè & latè per orbem terrarum tua signa essent secuti, in eadem sententia esse & fuisse animaduerterem, vt cuncti matrem fidei suæ hanc ipsam Ecclesiam agnoscerent & venerarentur, & ab eius præceptis constitutísque discedere sacrilegij instar putarent, in hac eadem fide, quam catholica seruat docétque Ecclesia, probare tibi me studui. Et quanquam venerant homines noui Scripturas multùm in ore & manibus habentes, qui noua quædam commouere, vetera labefactare, Ecclesiam redarguere, obedientiam quam illi nos omnes præbebamus, eripere nobis & extorquere conarentur, in eo tamen constanter manere volui, quod à patribus meis, & à communi sanctißimorum doctißimorúmque Patrum consensu iam inde antiquitus in Ecclesia fuisset & obseruatum & traditum: etsi multorum quidem præsidum hominúmque Ecclesiasticorum præsentes mores essent ij, qui mihi stomachum mouere possent, quibus tamen non sum à sententia deductus. Ita enim constitui, eorum præceptis, quæ certè sancta erant, obtemperare me debere, sicuti tu Deus in tuo Euangelio præceperas, vitæ autem & gestorum te vnum iudicem esse oportere: præsertim cùm ego quoque, his tot peccatis, quæ in hac mea fronte en tibi manifesta sunt, commaculatus atque infectus, aliorum dignus Iudex esse non possem. Pro quibus nunc adsto ante Tribunal tuum, non seueritatem tuam, clementißime Deus, sed misericordiam potius & placabilitatem implorans. Dixerit hoc modo iste causam suam: Citabitur alter, comparebit. Imperabitur illi vt dicat. Hunc habebit exorsum orationis suæ (fingatur enim de illis vnus esse qui sunt, aut fuerunt dissensionum authores: melius enim credo tutabitur iste causam suam, qui se Doctorem cæteris ad deficiendum ab Ecclesia fuerit professus) Mihi, inquiet, ô summe Deus, intuenti mores hominum Ecclesiasticorum vbique ferè corruptos, & sacerdotes nihilominus religionis gratia, in honore omnibus esse cernenti, opésque illorum iniquo animo ferenti, iusta, vt puto, iracundia animum inflammauit, vt me illis aduersarium constituerem: cúmque respicerem meipsum, qui tot annos operam literis & theologiæ dedissem, non tamen habere eum in Ecclesia locum, quem labores mei meriti essent, multos autem indignos ad honores & sacerdotia extolli perspicerem, ad eos, fateor, insectandos me contuli, quos tibi quoque ipsi minime placere & satisfacere sum ratus. Et quoniam eorum potentiam reuellere non poteram, nisi obtererem prius leges ab Ecclesia latas, populi magnam partem induxi, vt ea Ecclesiæ iura contemneret, quæ diu antè rata inuiolatáque fuissent. Quæ si in concilijs vniuersalibus fuissent decreta, conciliorū authoritati non cōcedendū esse dixi: si instituta à priscis Patribus & Doctoribus, veteres Patres vt imperitos & bonæ expertes intelligentiæ sum criminatus: si per Romanos Pōtifices, eos sibi astruxisse tyrannidem, & falso nomine vicarios se Christi dicere affirmaui: omnibus denique modis contendi, vt hoc tyrannicum Ecclesiæ iugum, quæ cibos interdum prohibet, quæ dies seruat, quæ confiteri nos vult peccata nostra sacerdotibus, quæ vota impleri iubet, quæ homines in te Christe liberos tot seruitutis vinculis alligat, à nobis

cun-

cuncti qui te colimus,excuteremus:solámque fidem in te,non etiam bona opera, quæ maximè extolluntur & prædicantur in Ecclesia, iustitiam nobis & salutem parere cõsideremus: cùm tu præsertim pœnam pro nobis pependisses,tuóque sancto sanguine cunctorũ delicta & scelera deleuisses:vt nos hac vna fide in te freti,libe rius deinde agere quæcunque nobis libuisset,possemus. Scripturas etiam ingeniosius sum perscrutatus quàm veteres illi:ac tum quidem maximè, cùm aliquid quærebam in eis,quod contra istos detorquere possem : qua etiam doctrinæ & ingenij opinione,apud populos famam & existimationem nactus,totam quidem Ecclesiæ auctoritatem euertere non potui:magnarum tamen seditionum in ea , & scißionum fui autor. Hæc vbi iste dixerit,& verè dixerit(neque enim mentiendi apud illum cælestem iudicem est locus,tametsi multa idem de ambitione sua,de auaricia, de studio popularis gloriæ , fraudibus & malicijs intestinis, quæ intus ipse agnoscat,in sese reticuerit,quæ tamen illi,prima ipsa in fronte apparebunt inscri pta,quod tandem,ò Gebennenses fratres mei, quos ego in Christo , & in Christi Ecclesia vnanimes mecum habere opto, non solùm de his,sed comitibus assectatoribúsque eorũ iudicium fore existimatis? Non-ne hic certè qui catholicam Eccle siã fuerit secutus,nullum suum erratum in hac re afferet? Primùm,quia nõ errat, neque adeò errare potest Ecclesia,cuius illa publica & vniuersalia decreta atque cõcilia Spiritus sãctus aßiduè gubernat. Deinde etiãsi errasset ea aut erraret(quod tamen creditu & memoratu est nefas)nullus huic quidem suus exprobraretur error,qui syncero animo,& propter Deum humili,maiorum fidem suorum & auctoritatem esset persecutus. At iste alter suo innitens capite,neminem habens veterum sanctorum patrum , ac ne generalium quidem ex omnibus Episcopis conuentuum, quem honore dignum putet, cui inducat animum cedere & obtemperare, omnia sibi arrogans,ad obtrectandum magis,quàm ad discendum docendúmve paratus,cùm à cõmuni Ecclesia descişcit,quem respicit portum fortunarum suarum? quo propugnaculo confidit?quibus apud Deum aduocatis fretus est? vt non grauiter debeat metuere,eiectum se iri in tenebras exteriores,vbi erit fletus & stridor dentium,hoc est,vbi miserias suas perpetuò defleturus, & contra semetipsum dentibus increpiturus sit: quòd cùm posset,si id studuisset,illam acerbißimam vitare calamitatem,id facere neglexisset. Quàm porrò infausti & incõmodi comites traducendæ vitæ sint mœror & furor,vnusquisque per sese quisque potest intelligere: præsertim cùm illiusmodi mali atque damni nullus futurus vnquam finis sit,nulla determinatio,nunquam ibi plorare,nunquam desinatur irasci. Atqui,si reliqua istorum omnia aliquo tamen pacto perferri & tolerari possint, hoc quemadmodum ferretur (in quo mihi videtur ne ad ignoscendum quidem illis,locum vllum veniæ & misericordiæ apud Deum dari posse) quòd sponsam hi Christi vnicam discerpere sunt conati?quid tunicã illam Domini,quam prophani milites diuidere noluerunt,isti ausi sunt,non diuidere solum,sed lacerare? Quot enim iam,istis initium facientibus,sectæ Ecclesiam disciderunt,neque cum istis congruentes,& ipsæ inter se discordes?quod manifestam esse falsitatis indicium omnis doctrina confirmat. Veritas enim vnica semper est, varia autem & multiformis est falsitas : & simplex,quod rectum est: multifidum,quod obliquum. Sed huiusmodi scißionem, huiusmodi sanctæ Ecclesiæ dilaniationẽ,potést ne quisquam Christum agnoscẽs & confitens,& cuius aliquando menti atque cordi Spiritus sanctus illuxerit, non in-

telligere, Sathanæ, & non Dei propriam operationem esse? Quid imperat nobis Deus? quid præcipit Christus? Nempe vt vnum omnes in ipso simus. Quò datum est nobis è cælo atque Deo illud singulare & præcellens charitatis donum, quod Christiano duntaxat generi, non cæteris gentibus diuinitus infusum est? Nónne vt omnes vno corde & ore Dominum confiteamur? An arbitrantur isti Christianam religionem aliud omnino esse, quàm pacem cum Deo, & cum proximo concordiam? Videamus quid ipsemet loquatur in Ioanne Dominus, Patrem suum pro discipulis deprecans. Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut & nos: non pro his autem rogo solùm, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt credat mundus quòd tu me misisti: & ego gloriam, quam dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus, ego in eis & tu in me, vt sint perfecti in vnum. Videtis, fratres charissimi, & in clara Euangelij luce discernitis, quid sit verè esse Christianum: cùm fides in Deum nostra, cùm Dei omnis gloria, quæ & ipsius apud nos, & nostra apud eum esse possit, in hac sola inter nos vnitate consistat: cùm hoc vnum requirat & postulet à Patre de nobis Christus, isque suos in hoc labores, suas ærumnas, suam susceptam pro nobis humani corporis fragilitatem, suam crucem, suam mortem, sic fructum allaturam sibi putet, & ad gloriam Patris, quam maximè expetebat, & ad salutem nostram, pro qua erat moriturus: si nos inter nos, & in ipso fuerimus vnum. Atqui hoc semper laborat, hoc adnititur Ecclesia catholica, vt sit consensio nobis, & in eodem spiritu vnitas: quósque homines aut spatia disiungunt terrarum, aut interualla temporum, quod coire in vnum corpus omnes non possunt, eos vnus tamen spiritus, qui vbique idem semper est, & foueat & regat. Cui quidem Ecclesiæ catholicæ & Spiritui sancto, hi se aduersarios è regione profitentur, qui vnitatem frangere, qui varios spiritus immittere, qui consensionem soluere, qui tollere concordiam de Christiana religione conātur, tanta cupiditate, tanto studio, tot machinationibus & artibus, vt eorum sollicitudinem & anxietatem nulla satis dignè exprimere oratio possit. In quos ego quidem id non imprecabor, vt disperdat Dominus vniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam: neque item, vt addat iniquitatem super eorum iniquitatem: sed vt conuertat eos, & ad spiritum bonum deducat, dominum Deum meum supplex rogabo, sicuti rogo. Vósque & oro, & hortor fratres mei Gebennenses, vt, discussis aliquando ab oculis mentis vestræ erroris nebulis, & patefacta luce, ad cælum illud oculos attollentes, quod perpetuam patriam vestram, si in vnitate Ecclesiæ manseritis, proposuit vobis Deus, redire in concordiam nobiscum, & fidele obsequium præstare matri nostræ Ecclesiæ, colereque Deum in vno nobiscum spiritu iam velitis. Nec si mores nostri vobis fortasse displicent, si quorundam culpa splendor ille Ecclesiæ, qui perpetuus & incontaminatus esse debuit, aliquando fit obtusior, vestros id animos moueat, aut in diuersam & contrariam trahat partem. Odisse forsitam personas nostras potestis (si id ab Euangelio conceditur) doctrinam certè & fidem habere odio non debetis: scriptum est enim, Quæ dicunt facite. Neque verò non aliud dicimus, quàm quòd nostram vestræ salutis cupiditatem vobis indicamus. Quæ si à vobis, Gebennenses charissimi, in bonam partem fuerit accepta, si me amantissimum vestri gratis animis audieritis: non pœnitebit vos profectò, & apud Deum recuperatæ pristinæ

næ gratiæ vestræ, & apud homines laudis. Ego, quæ meæ partes sunt, & quod beneuolentia erga vos mea mihi præscribit, aßiduus ero ad Deum pro vobis deprecator, meo quidem ipse indignus vitio, sed forsitan charitas efficiet me dignum. Tum autem quicquid valeo possúmque, etsi id quoque paruum admodum est, sed siquid est in me ingenij, consilij, autoritatis, diligentiæ, id ita vobis totum & vestris opportunitatibus defero, vt pro magno meo commodo habiturus sim, si vos aliquod ex me commodum fructúmque meæ operæ & laboris & in diuinis rebus, & in humanis percipere potueritis. Extremum est, vt vos orem, vt eum nuntium quem ad vos cum his literis misi, ea comitate ac benignitate accipiatis, quam & humanitas vestra, & ius gentium, & in primis Christiana mansuetudo postulat & requirit: quod vobis honestum, mihi autem vehementer futurum est gratum. Deus vos dirigat, & propitius tueatur, fratres, charißimi.

Carpentoracti XV. Calend. Aprilis, M. D. XXXIX.

FINIS.

IOANNES CALVINVS IACOBO Sadoleto Cardinali, Salutem.

Vm in magno doctorũ hominum prouentu, quos tulit nostra hæc ætas, id sis, cũ excellẽtis doctrinæ tuæ, tum verò insignis facũdiæ merito assecutus, vt te inter paucos colãt ac suspiciãt quicunque videri volũt bonarũ artium studiosi, inuitus equidem facio vt nomẽ tuum publicè inter eruditos ista, quã à me audies expostulatione perstringã. Neque verò eram id facturus, nisi fuissem in hanc arenã pertractus magna necessitate. Non enim ignoro, vel quantæ improbitatis foret vlla cupiditate incitari ad eum virum lacessendum, qui de bonis disciplinis sit optimè meritus: vel quàm id quoque sit futurum odiosum apud omnes literatos, si sola importunitate percitum, nulla autem iusta causa impulsum fuisse intelligerent, vt stylum in eum stringerem, quem amore dignum & honore propter eximias dotes non sine causa iudicant. Verùm vbi consilij mei rationem exposuero, non modò me omnes à culpa liberabunt, sed nemo erit vt spero, qui non mihi concedat, causam hanc, que à me suscipitur, nullo modo fuisse mihi deserendam, nisi officio meo turpiter deesse vellem. Literas non ita pridem scripsisti ad Senatum populúmque Geneuẽsem, quibus tentasti eorũ animos, an sub Põtificis Romani iugũ, quod semel excusserunt, reduci se sustinerent. In ijs literis, quoniã non expediebat eos grauius vulnerare, quorũ fauore tibi opus erat ad causam obtinẽdam, fecisti quod erat boni rhetoris. Multis enim blanditijs eos demulcere conatus es, quò in tuam sententiam pelliceres. Quicquid erat inuidiæ & acerbitatis, in eos deriuasti, quorum opera id factũ erat, vt ab illa tyrannide defecissent. Atque hîc, si Deo placet, plenis velis inueheris in eos, qui vrbem illam sub Euangelij prætextu, ad istam, quam deploras, religionis & Ecclesiæ conturbationem malis artibus perpulerunt. Ego autem, Sadolete, ex his quos tam hostiliter incessis ac laceras, vnum me esse profiteor. Tametsi enim constituta iam religione, ac correcta Ecclesiæ forma, illuc vocatus fui: quia tamen quæ à Farello ac Vireto gesta erant, non modò suffragio meo comprobaui, sed etiam quãtum in me fuit, conseruare studui ac confirmare, separatam ab illis causam habere nequeo. Quòd si tamen priuatim abs te læsus essem, facilè profectò id condonarem tuæ doctrinæ, ac literarum honori. Sed cùm ministerium meum, quod Dei vocatione fundatum ac sancitum fuisse non dubito, per latus meum sauciari videam, perfidia erit, nõ patiẽtia, si taceam hîc atque dissimulem. Doctoris primùm, deinde pastoris munere in Ecclesia illa functus sum. Quòd eam prouinciam suscepi, legitimæ fuisse vocationis iure meo contendo. Quanta autem fide ac religione administrauerim, non est cur multis nunc verbis ostendam. Perspicatiam, eruditionem, prudentiam, ac dexteritatem mihi nullam arrogabo, ac ne diligentiam quidem. At certè ea sinceritate, qua in opere Domini decuit, me illic versatum esse, probè coram Christo iudice meo, & omnibus ipsius Angelis, mihi cõscius sum: & boni omnes eius rei luculentum mihi testimoniũ reddũt. Hoc ergo ministerium vbi à Domino esse constiterit (quẽadmodũ certè liquidò cõstabit, vbi audita fuerit causa) si abs te proscindi ac infamari tacitus

feram

ferã, quis non eiusmodi silentium præuaricationis dãnet? Nemo ergo iam non videt, me summa officij mei necessitate constringi, neque posse euadere, quin me criminationibus tuis opponam, nisi, quam mihi actionem Dominus demandauit, manifesta perfidia deserere ac prodere velim. Quòd autem geneuensis Ecclesiæ procuratione sum in presentia explicatus, ea res efficere non debet, quin paterna charitate illam complectar: cui, dum semel me præfecit Deus, perpetuò fidem illi meam obligauit. Age, vbi illi Ecclesiæ, cuius salutem mihi summæ curæ esse vult Dominus, extremas insidias intentari cerno, & graue periculum imminere, nisi obuiam eatur, quis mihi consulat, vt tacitus ac securus exitum expectem? Quantæ, obsecro socordiæ id esset, otiosum, & velut oscitantem conniuere ad eius exitium, ad cuius vitam tuendam & conseruandam excubare debeas? Atqui superuacua hîc foret longior oratio, quando tu ipse me omni difficultate liberas. Nam si vicinitas, & illa non adeò propinqua, tantùm apud te valuit, vt dum tuam erga Geneuates dilectionem vis profiteri, non dubitaris tanta atrocitate me ac meam famam impetere, mihi profectò humanitatis lege id concedetur, vt dum cupio publico eius ciuitatis bono consulere, quæ mihi longè alio, quàm vicinitatis, iure commendata esse debet, mihi consilia conatúsque tuos, quos in eius perniciem tendere non dubito, interpellare liceat. Adhæc, vt Ecclesiam Geneuatium minimè respiciam (cuius certè curam non magis, quàm propriæ animæ, abijcere possum) sed vt nullo eius studio afficiar, vbi tamen ministerium meum, quod quidem vt à Christo esse noui, ita sanguine meo, si opus sit, vindicandum mihi est) falsò traducitur ac proscinditur, quî mihi dissimulanter id ferre liceat? Itaque non æquis lectoribus modò iudicare, sed tibi quoque, Sadolete, reputare promptum est, quot & quàm iustis rationibus coactus, in hoc certamen descenderim: si tamen certamen dici meretur, simplex & moderata innocentiæ meæ aduersus calumniosas tuas criminationes defensio. Meam innocentiam dico, tametsi pro me agere non possum, quin collegas simul meos complectar, quibuscum rationes omnes sic mihi in administratione illa fuerunt coniunctæ, vt quicquid de illis dictum fuerit, in me libenter recipiam. Iam verò quem animum in causa hac aduersum te suscipienda habui, cum ipsa quoque actione testari atque approbare studebo. Faciam enim vt omnes intelligant, non causæ modò bonitate & æquitate, conscientiæ rectitudine, cordis sinceritate, sermonis candore me esse multò superiorem: sed etiam in retinenda lenitate & modestia aliquantò constantiorem. Erunt sanè aliqua, quæ animum tuum vel pungent, vel fortè etiam lancinabunt: dabo tamen operam, ne qua vox asperior à me exeat: nisi quam vel iniquitas accusationis tuæ, qua sum prior impetitus, vel rei necessitas extorserit. Deinde, ne ad aliquam vsque intemperiem aut impotentiam erumpat hæc ipsa asperitas, néve vlla procacitatis specie ingenuos animos offendat.

Ac principio, si cum alio quolibet tibi negotium esset, non aliunde procul dubio inciperet, quàm ab eo argumento, quod ego in totum prætermittere institui. Consilium enim scribendi tuum non sine magna specie exagitaret, donec palàm faceret, te quiduis potius scribendo quæsiuisse, quàm quod prætendis. Nisi enim magnam candoris tui fidem prius feceris, suspicione non caret, quòd homo alienus, cui nihil antea cum populo Geneuensi necessitudinis fuerit, tantam nunc de repente beneuolentiam erga eum testaris, cuius nullum antea signum extiterit: & is homo,

qui propè à pueritia imbutus Romanis artibus, quales scilicet nunc discuntur in Romana curia, in illa calliditatis ac versutiarum omnium officina, adeóque in sinu Clementis educatus, nunc etiam factus Cardinalis, multas notas habes, quæ te suspectum plerisque ferè omnibus hac in parte reddant. Insinuationes verò illæ tuæ, quibus in simplicium hominum animos influere te posse credidisti, nullo negotio refellerentur ab homine non prorsus stupido. Verùm istud, quod multis forsan credibile futurum sit, quia mihi cadere non videtur in hominem liberalibus omnibus doctrinis expolitum, adscribere tibi nolo. Agam igitur perinde tecum, ac si optimo animo, quemadmodum scilicet virum ista doctrina, prudentia, grauitate præditum decet, ad Geneuates scripseris, suaserísque bona fide ipsis, quæ ad eorum salutem, incolumitatémque videbantur tibi pertinere. Verùm qualiscunque tibi animus fuerit (quoniam grauare te inuidia in hac parte nolo) quòd tamen ea, quæ illis à Domino per manus nostras tradita sunt, quàm acerbissima potes verborum contumelia, laceras, & labefactare ad extremam moliris: in eo tibi apertè, velim nolim, reclamare cogor. Sic enim demum Ecclesiam ædificant Pastores, si non dociles modò animas ad Christum placidè manu ducunt, sed armati etiam sunt ad propulsandas eorum machinationes, qui Dei opus impedire enituntur. Tametsi longas ambages habet tua Epistola: in hac tamen præcipuè summa vertitur, vt illos in potestatem Romani Pontificis recipias, quod vocas in fidem obedientiámque Ecclesiæ reducere. Sed quia in causa parum fauorabili, præmolliendi erant animi, longa oratione præfaris, de incomparabili æternæ vitæ bono. Deinde ad causam propius accedis, cùm demonstras nullam esse nocentiorem animabus pestem, quàm peruersum Dei cultum. Adhæc, Dei ritè colendi eam esse optimam regulam, quæ ab Ecclesia præscribitur. Actum igitur esse de eorum salute, qui Ecclesiæ vnitatem abruperunt, nisi resipiscant. Postea verò contendis, manifestam esse ab Ecclesia defectionē, quòd à vestra societate disiuncti sunt. Deinde, quòd à nobis Euangelium acceperunt, nihil esse quàm magnam impiorum dogmatum farraginem. Inde ergo demum colligis, quale Dei iudicium eos maneat, nisi tuis istis monitis obtemperent. Quoniam autem & id plurimum causæ seruiebat, fidem omnem verbis nostris abrogare: in eo primùm laboras, vt quod in nobis salutis suæ studium perspexerunt, sinistris suspitionibus graues. Itaque nihil aliud fuisse nobis propositum cauillaris, nisi vt ambitionem & auaritiam expleremus. Quando igitur hæc ars tua fuit, labem nobis aliquam aspergere, quò præoccupatæ nostri odio lectorum mentes, nihil nobis crederent, antequam ad alia veniam, ad istam obiectionem breuiter respondebo. De me non libenter loquor. Quoniam tamen prorsus silere non pateris, dicam, quod salua modestia potero. Ego si meis rationibus consultum voluissem, nequaquam discessissem à vestra factione. Neque verò gloriabor, fuisse mihi in illa facilem ad honores obtinendos viam: quos ego nunquam concupiui, & quibus captandis animum nunquam potui adijcere. Quanquam certè non paucos noui ex meis æqualibus, qui ad aliquem locum obrepserunt, quos mihi partim assequi, partim præcurrere licebat. Id vnum dicere contentus ero, quod in summis votis fuisset, mihi non fuisse difficile illic adipisci. Nempe vt ocio literario, cum honesta aliqua ingenuáque conditione, fruerer. Proinde nunquam verebor, vt mihi quispiam, nisi penitus perdita fronte, obijciat, me extra regnum Papæ aliquid corpori meo quæsisse, quod illic non esset mihi paratum. Farello autem

quis

quis id obijcere audeat? si sua illi industria fuisset viuẽdum, eos iam in literis progressus fecerat, qui esurire ipsum non sinerent. Et erat splendidiore familia natus, quàm vt alienæ opis indigeret. De nobis, quos veluti digito notabas, respondere tibi nominatim placuit. Sed quoniam videris omnes, qui eandem nobiscum hodie causam sustinent, obliquè suggillare, velim intelligas, nullum posse abs te nominari, pro quo non melius tibi respondeam, quàm pro Farello, vel meipso. Sunt aliquot nostrorum tibi ex fama cogniti: de illis conscientiam tuam appello: putésne fame fuisse adactos, vt à vobis demigrarent, & rebus desperatis, ad istam conuersionem, velut ad nouas tabulas profugisse. Verùm, ne longum catalogum recenseam, hoc dico, eorum, qui causæ huius aggrediendæ Principes fuerunt, neminem fuisse, qui non meliore foret apud vestros loco & fortuna, quàm vt de noua aliqua vitæ ratione propterea cogitandum fuerit. Age nunc, paulisper mecum reputa, quos honores & quas potentias simus adepti. Nos enim alias neque opes, neque dignitates affectaße, aut captasse, quàm quæ nobis obtigerunt, testes erunt omnes qui nos audierunt. Cùm illi in omnibus dictis ac factis nostris non modò suspitionem nullam animaduerterint eius ambitionis, cuius nos insimulas: sed etiam claris indicijs nos ab ea toto pectore abhorrere deprehenderint, non est quòd verbulo vno sic eorum mentes fascinari posse speres, vt futili maledicto potius credant, quàm tot ac tam certis, quæ à nobis habuerunt, experimentis. Ac vt re potius agamus quàm verbis: Ius gladij, & alias ciuilis iurisdictionis partes, quas sub immunitatis specie personati Episcopi & Sacerdotes fraudulenter, magistratui ereptas sibi vendicarant, an non magistratui restituimus? Omnia, quæ sibi vsurpauerant, dãnationis & ambitionis instrumenta, nonne detestati sumus, & adnixi vt abolerentur? Si spes aliqua erat emergendi, cur non callidè dißimulabamus, vt ista simul cum Ecclesiæ gubernandæ munere ad nos transirent? Totum autem regnum illud, vel potius carnificinam, quam in animas sine Dei verbo exercebant, cur euertere tanto conatu aggreßi sumus? Quomodo non cogitabamus, tantundem nobis deperire? Quantùm ad opes Ecclesiasticas attinet, vorantur adhuc magna ex parte ab illis gurgitibus. Verùm si spes erat, aliquando ipsis ademptum iri (vt certè necesse tandem erit) cur non viam quærebamus, qua ad nos deuenirent? At nos, cùm clara voce pronuntiauimus, Episcopum furem esse, qui ex opibus Ecclesiasticis plus in vsum suum conuertit, quàm quod necesse est ad sobriam frugalémque vitam sustinendam: cùm testati sumus, Ecclesiam peßimo veneno tentatam esse: dum tanta opum affluentia onerati sunt Pastores, quæ ipsos postea obrueret: cùm profeßi sumus non expedire, vt penes eos residerent: cùm postremò consilium dedimus, vt ministris tantùm erogaretur, quantùm ad frugalitatem, ordine suo dignam sufficeret, non quod ad luxum redundaret, reliqua promore veteris Ecclesiæ dispensarentur: cùm ostendimus eligendos esse graues viros, qui illis præficerentur, ea lege, vt Ecclesiæ & magistratui rationem quotannis redderent: Hócne erat aliquid nobis aucupari, an potius à nobis vltro excutere? Atque hæc quidem demonstrant omnia, non quid simus, sed quid esse voluerimus. Si ista autem palàm ac vulgò sic nota sunt, vt nullus apiculus negari queat, qua fronte iam exprobrare nobis perges affectatas opes ac potentias extraordinarias, præsertim verò apud eos, quibus nihil istorum est incognitum? Portentosa de nobis mendacia cùm tui ordinis homines quotidie apud suos spargunt, nihil miramur (nemo e-

num adest qui vel reprehendat, vel refutare ausit) at iis, qui eorum omnium, quæ nuper recitaui, oculati sunt testes, contraria omnia velle persuadere, hominis est parum prudentis, & Sadoletum ista doctrinæ, prudentiæ, grauitatis existimatione vehementer dedecet. Quòd si à re ipsa æstimandum animum nostrum censes, reperietur non aliò nos spectasse, quàm vt nostra tenuitate atque humilitate Regni Christi amplitudo promoueretur. Tantum abest, vt regnandi cupiditate, sacrosancto eius nomine fuerimus abusi. Taceo plurima alia, quæ in nos pleno, vt aiunt, ore conuicia detonas. Homines astutos vocas, inimicos vnitatis Christianæ & pacis, nouatores veterum & bene constitutarum rerum, seditiosos, cum animabus pestiferos, tum publicè priuatímque perniciosos vniuersæ hominũ societati. Si effugere reprehensionem voluisses, aut non debebas, inuidiæ causa, tribuere nobis linguã magniloquam: aut aliquantulum ab ista magniloquentia tibi temperare oportebat. Nolo tamen in singulis immorari, nisi quod te reputare cupio, quàm sit indecorum, ne dicam illiberale, ita vexare immerẽtes multis verbis, quæ verbo vno statim refelli queant. Quanquam leue est homines afficere iniuria, præut est indignitas tantæ contumeliæ, quæ, vbi ad causam venis, Christo & eius verbo abs te irrogatur. Quòd Geneuenses nostra prædicatione edocti ab illa errorum colluuie, in qua demersi fuerant, ad puriorem Euangelij doctrinam se contulerunt, defectionem à Dei veritate: quòd à Pontificis Romani tyrannide se vindicarũt, vt paulò meliorem Ecclesiæ formam apud se constituerent, discessionem ab Ecclesia esse dicis. Agedũ, vtrunque ordine excutiamus. In præfatione autem illa tua, quæ æternæ beatitudinis excellentiam prædicando, tertiam circiter Epistolæ partem occupat, responsionem meam diu hærere, nequaquam operæprecium est. Tametsi enim futuræ æternæque vitæ commendatio, res est digna, quæ nocte diúque auribus nostris insonet, quæ assiduè memoria repetatur, in qua meditanda sine fine exerceamur: de ea tamen nescio qua de causa hic sermonem adeò protraxeris, nisi vt te aliquo religionis indicio cõmendares. Siue autem, vt omnem de te dubitationem tolleres, testari voluisti te de gloriosa apud Deum vita seriò cogitare: siue censuisti tam longa eius commendatione excitandos vellicandósque esse eos, ad quos scribebas (nolo enim diuinare quid tibi consilij fuerit) id tamen parum est theologicum: hominem ita sibi ipsi addicere, vt non interim principium hoc illi vitæ formandæ præstituas, illustrandæ Domini gloriæ studium. Deo enim, non nobis nati imprimis sumus. Siquidem, quemadmodum ab eo fluxerunt omnia, & in eo consistunt, ita in eum referri debent, inquit Paulus. Siquidem, fateor, Dominus ipse, quò nominis sui gloriam magis commendabilem hominibus faceret, eius promouendæ atque amplificandæ studium temperauit, vt cũ nostra salute perpetuò coniunctum foret. At cùm docuerit, illud ipsum oportere omnem cuiuslibet boni & commodi nostri curam cogitationémque excedere, & naturalis æquitas id quoque dictet, non tribui Deo quod suum est, nisi rebus omnibus præferatur, Christiani certè hominis est altius conscendere, quàm ad quærendam & comparandam animæ suæ salutem. Itaque neminem recta pietate imbutum fore puto, a quo non insipida censeatur tam longa, & accurata ad studium cælestis vitæ exortatio, quæ hominem penitus in se ipso detineat, nec ad sanctificandum Dei nomen, vel vno verbo, erigat. Post hanc verò sanctificationem libenter tibi assentior non aliud tota vita nobis debere esse propositum, quàm vt ad supernam illam vocationem contendamus.

mus. Hunc enim omnibus & factis, & dictis, & cogitationibus nostris perpetuum scopum, præstituit Deus. Nec sanè aliud est, quo beluam homo antecellat, nisi spiritualis cum Deo communicatio, in spem beatæ illius æternitatis. Nec ferè aliud agimus concionibus nostris, nisi vt omnium animos ad meditationem studiúmque eius erigamus. Hoc quoque tibi non ægrè concedo, non aliunde esse grauius saluti nostræ periculum, quàm à præpostero peruersóque Dei cultu. Hæc enim sunt prima rudimenta, quibus solemus ad pietatem instituere, quos Christo volumus acquirere discipulos, ne temerè, ac pro sua libidine, nouum aliquem Dei cultũ sibi fingant: sed hunc vnum legitimum esse sciant, qui à principio fuit illi approbatus. Asserimus enim, quod sacro oraculo testatum est: obedientiam esse quolibet sacrificio præstantiorem. Denique, modis omnibus assuefacimus, vt vna colendi Dei regula contenti, quam ex illius ore habent, commentitios omnes cultus valere iubeant. Proinde cùm tu hanc, Sadolete, voluntariam confeßionem edideris, iactum est abs te defensionis meæ fundamentum. Nam si fateris, hoc horribile esse animæ exitium, vbi, prauis opinionibus, in mendacium conuertitur diuina veritas, nũc tantum nobis superest, quærere, vtra tandem pars cultum illum Dei, qui vnus est legitimus, retineat. Quò eum parti vestræ asseras, assumis, certißimam esse ipsius regulam, quæ ab Ecclesia præscribitur. Quãquam, acsi tibi hîc obsisteremus, qualiter in rebus dubijs fieri solet, sententiam istam in deliberationem reuocas. Ego autem Sadolete, quia frustra desudare te video, hac te subleuabo molestia. Falsò enim opinaris, ab ea colẽdi Dei ratione, quam semper obseruauit Ecclesia catholica, nos abducere velle populũ Christianum, sed in Ecclesiæ nomine vel hallucinaris, vel certè sciens ac volens fucum facis. Atque in hoc quidem posteriore te mox deprehendam: fieri tamen potest, vt alicubi etiam aberres. Primùm, in eius definitione prætermitti, quod te ad rectam intelligentiã non parũ adiuuisset, Cùm dicis eam eße, quæ omni anteacto tempore, vt hodierno, omni in regione terrarum, in Christo vna & consentiens, vno Christi spiritu, vbiq; & semper directa est: vbi hîc verbum Domini, maximè perspicua nota illa, quam ipse Dominus, in Ecclesia designãda, toties nobis cõmendat? Quia enim prouidebat, quàm periculosum foret absque verbo Spiritũ iactare, Ecclesiam à sancto quidẽ Spiritu gubernari asseruit: sed eam gubernationem, ne vaga & instabilis crederetur, verbo alligauit. Hac ratione clamat Christus, ex Deo esse, qui verba Dei audiunt: Oues suas esse, quæ vocem suam Pastoris esse recognoscunt: quamlibet aliam, hominis esse extranei. Hac ratione Spiritus per os Pauli pronuntiat, Ecclesiam fundatam esse super fundamentum Apostolorum & Prophetarum. Item, Ecclesiam Domino sanctificatam lauacro aquæ in verbo vitæ. Idipsum per os Petri etiam clarius: cùm docet regenerari Deo populum, per semen illud incorruptibile. Denique, cur toties Euangelij prædicatio regnum Dei nuncupatur, nisi quia sceptrum est, quo plebem suam moderatur Rex cœlestis? Neq; in literis tantùm Apostolicis illud reperies, verùm quoties, vel de instauranda, vel de propaganda in orbem vniuersum Ecclesia, vaticinantur Prophetæ, primum semper locum verbo aßignant. Prodituras enim aquas viuas dicunt è Ierusalem, quæ in quatuor flumina diductæ, totam terrã inundabunt. Quæ verò sint aquæ illæ viuæ, illi ipsi enarrant, cùm aiunt: Exituram Legem è Zion, & verbum Domini è Ierusalem. Bene ergo Chrysostomus, qui repudiandos monet omnes, qui sub prætextu Spiritus, à simplici Euangelij doctrina

nos abducunt: cùm Spiritus sit promissus non ad nouam doctrinam reuelandam, sed imprimendam hominum animis Euangelij veritatem. Ac nos re ipsa hodie experimur, quàm fuerit necessaria admonitio. A duabus sectis oppugnamur: quæ inter se plurimum videntur habere discriminis. Quid enim Papæ simile in speciem cum Anabaptistis? Et tamen, vt videas Sathanam nunquam tanta versutia se transfigurare, quin aliqua ex parte se prodat, idem vtrique præcipuum telum habent, quo nos fatigant. Spiritum enim cùm fastuosè iactant, non aliò certè tendunt, quàm vt, oppresso sepultóque Dei verbo, locum faciant suis ipsorum mendacijs. Túque Sadolete, in primo limine impingendo, dedisti pœnas eius contumeliæ, quam Spiritui sancto inussisti, cùm separasti ipsum à verbo. Nam velut in biuio sint constituti, qui viam Dei quærunt, ac certo signo destituti, eos hæsitantes inducere cogeris: vtrúmne magis expediat, Ecclesiæ authoritatem sequi, an ijs auscultare, quos nouorum dogmatum repertores, vocas. Si sciuisses, vel dissimulare noluisses, Spiritum Ecclesiæ prælucere, ad patefaciendam verbi intelligentiam: verbum autem instar esse lydij lapidis, quo illa doctrinas omnes examinet, an ad istam adeò perplexam & spinosam quæstionem confugisses? Tuo igitur experimento disce, non minus importunum esse, Spiritum iactare sine verbo, quàm futurum sit insulsum, sine Spiritu verbum ipsum obtendere. Nunc si definitionem Ecclesiæ tua veriorem recipere sustines, dic posthac, societatem esse sanctorũ omnium, quæ per totum orbem diffusa, per omnes ætates dispersa, vna tamen Christi doctrina, & vno spiritu colligata, vnitatem fidei, ac fraternam concordiam colit atque obseruat. Cum hac esse nobis quicquam dissidij negamus. Quin potius, vt eam reuereremur matris loco, ita in sinu eius cupimus permanere. At hîc me redarguis. Doces enim, quæcunque ab annis mille quingentis, aut amplius, constanti fidelium consensu sunt comprobata, ea nostra importunitate conuelli & abrogari. Hîc non requiram, vt verè ac candidè nobiscum agas (quod tamen Philosopho, nedũ Christiano, sponte præstandũ erat) sed rogabo tantum, ne ad illiberalem vsque calumniandi licentiam descendas, quæ existimationem tuam apud probos & graues viros, nobis quoque tacentibus, vehementer læsura est. Scis hoc, Sadolete: &, si inficiari pergis, faciam vt te sciuisse, ac callidè vafréque dissimulasse, omnes intelligant: non modò longè meliorem nobis cum antiquitate consensionem esse, quàm vobis: sed nihil aliud conari, quàm vt instauretur aliquando vetusta illa Ecclesiæ facies: quæ primò ab hominibus indoctis, & non optimis, deformata & fœdata, postea à Pontifice Romano, & eius factione flagitiosè lacerata, & propè deleta est. Non adeò te præcisè vrgebo, vt reuocem ad illam Ecclesiæ formã, quam Apostoli constituerunt (in qua tamen vnicum habemus veræ Ecclesiæ exemplar: à quo siquis vel minimum deflectit, aberrat) sed vt eatenus tibi indulgeã, statue, quæso, tibi ob oculos veterem illam Ecclesiæ faciem, qualem Chrysostomi & Basilij ætate apud Græcos: Cypriani, Ambrosii, Augustini seculo, apud Latinos extitisse, ipsorum monumenta fidem faciunt: postea ruinas, quæ apud vos ex illa supersunt, contemplâre tantum certè discriminis apparebit, quantum Prophetæ, nobis describunt inter præclaram Ecclesiam, quæ sub Dauide & Solomone floruit, ac illam, quæ sub Zedecia & Ioacim, in omne superstitionum genus prolapsa, diuini cultus puritatem prorsus vitiauerat. Iámne hostem antiquitatis esse dices, qui, antiquæ pietatis ac sanctimoniæ studio, præsenti rerum omnium corruptione non contentus, quæ

sunt

sunt in Ecclesia dissipata ac deprauata, corrigere in melius, & restituere in pristinum nitorem molietur? Cùm tribus partibus constet ac fulciatur potissimum Ecclesiæ incolumitas, doctrina, disciplina, & sacramentis: quarto loco accedant ceremoniæ, quæ populum in pietatis officijs exerceant: vt maximè parcatur Ecclesiæ vestræ honori, qua parte vis eam censeamus? Doctrinæ propheticæ & Euangelicæ veritas, qua fundatam esse Ecclesiam oportet, non modò illic magna ex parte interijt, sed hostiliter ferro & igni abigitur. Tu mihi pro Ecclesia obtrudes, quæ omnes religionis nostræ sanctiones, & quæ Dei oraculis sunt proditæ, & quæ sanctorum quoque patrum libris sunt consignatæ, & quæ priscis concilijs approbatæ, furiosè persequitur? Agè, sanctæ illius & veræ disciplinæ, quam veteres Episcopi in Ecclesia exercuerunt, quæ tandem extant apud vos vestigia? Nón-ne omnia eorum instituta ludibrio habuistis? Nón-ne omnes canones pedibus proculcastis? Sacramenta verò quàm sceleratè à vobis sint prophanata, sine summo horrore cogitare nequeo. Ceremoniarum habetis quidem plus satis, sed illæ cùm & significatu, vt plurimùm, sint ineptissimæ, & innumeris superstitionum formis vitiatæ, quid valere queant ad Ecclesiam conseruandam? Nihil istorum, vt vides, accusatoriè à me exaggeratur. Et sunt omnia sic in propatulo posita, vt demonstrare digito liceat, si sint oculi qui animaduertant. Nunc, si placet, ad hanc nos legem exige: multùm profectò aberit, quin eorum criminum, quæ nobis intentasti, reos peragas. In sacramentis nihil tentauimus, nisi vt in natiuam puritatem, vnde deciderant, restituta, dignationem quoque suam reciperent. Ceremonias magna ex parte aboleuimus. Verum coacti sumus id facere: partim quòd sua multitudine in Iudaismum quemdam degenerauerant: partim quòd tanta superstitione occupauerant plebis animos, vt stare modo nullo possent, quin pietati, quã promouere debuerant, officerent plurimum. Retinuimus tamen eas, quæ pro temporis ratione sufficere videbantur. Disciplinam, qualem habuit vetus Ecclesia, nobis deesse, neque nos diffitemur. Sed cuius erit æquitatis, nos euersæ disciplinæ ab ijs accusari, qui & eam soli penitus sustulerunt, & cùm postliminiò reducere conaremur, nobis hactenus obstiterunt? Neque verò in doctrina dubitamus ad veterem Ecclesiam prouocare. Et quoniam, exempli causa, capita quædam attigisti, in quibus aliquam nos suggillandi causam habere tibi videbaris, ostendam breuiter, quàm iniquè falsòque cauilleris, ea fuisse à nobis contra Ecclesiæ sententiam excogitata. Antequam tamen ad species descendo, admonitum te velim, etiam atque etiam considy deres, qua ratione vitio vertas nostris hominibus, quòd in scripturæ explicationem studium impenderunt. Scis enim, tantam verbo Dei lucem suis lucubrationibus intulisse, vt hoc in in genere, omni laude ipsos fraudare, vel inuidiam ipsam pudeat. Eiusdem est candoris, quod tradis, populum spinosis subtilibúsque quæstionibus fuisse à nobis seductum: adeóque per illam philosophiã, à qua cauere iubet Christianos Paulus, circumductum. Quid? Num meministi, quale fuit tempus illud, quo nostri homines prodierunt? Qualem in scholis doctrinam discebãt, qui ad Ecclesias erudiendas se comparabant? Scis ipse, meràm fuisse Sophisticẽ: sed adeò contortam, implicitã, sinuosam, perplexã, vt meritò dici posset scholastica theologia, quædam arcanæ magiæ species. Quò quisque illic densiores offundebat tenebras, quò se & alios importunis ænigmatibus magis fatigabat, eò maiorem acuminis ac doctrinæ referebat palmam. Cùm verò doctrinæ suæ fructum ad populum

volebant proferre, qui in officina illa fuerant formati, quanta, obsecro, dexteritate Ecclesiam ædificabant? Ac ne singula persequar, quæ tunc fuerunt in Europa conciones, quæ simplicitatem illam repræsentarent, in qua Paulus vult tota vita Christianum populum occupari? Imò quæ omnino fuit, ex qua non plura deliria referrent aniculæ, quàm comminisci toto mense ad focum suum possent? Sic enim ferè distributæ erant conciones, vt dimidia pars caliginosis illis scholarum quæstionibus daretur, quæ rudem plebeculam obstupefacerent: altera suaues fabellas, aut non inamœnas speculationes contineret, quibus populi alacritas excitaretur. Paucæ tantùm voculæ ex Dei verbo aspergebantur, quæ fidem talibus nugamentis, sua maiestate, conciliarent. Vbi autem primùm nostri signum sustulerunt, momento vno discussæ sunt apud nos omnes illæ offuciæ. Vestri autem concionatores partim ex eorum libris ita profecerunt, partim pudore atque obmurmurationibus omnium coacti, eorum exemplo ita se conformarunt, vt pleno gutture adhuc spirent veterem illam insulsitatem. Vt si quis rationem agendi nostram cum illa atque etiam cum ea quæ hodie vobis est in precio, comparet: non minimam te nobis iniuriam fecisse agnoscat. Quod si paulò vlterius Pauli verba prosecutus esses, facilè quiuis puer intellexisset, in vos proculdubio competere, quod nobis crimen impingis. Inanem enim Philosophiam illic Paulus ieterpretatur eam esse, quæ pias animas, per constitutiones hominum, & elementa huius mundi, deprædatur: quibus vos Ecclesiam perdidistis. Et ipse tuo deinde testimonio nos absoluis: qui inter dogmata nostra, quæ exagitanda tibi duxisti, nullum profers, cuius cognitio non sit ad Ecclesiæ ædificationem imprimis necessaria. Fidei iustificationem primo loco attingis: de qua nobis primum & acerrimum certamen vobiscum est. Est ne illa spinosa, & inutilis quæstio? At, sublata eius cognitione, & Christi gloria extincta est, & abolita religio, & Ecclesia destructa, & spes salutis penitus euersa. Dogma ergo istud, quod in religione summum erat, dicimus fuisse à vobis nefariè ex hominum memoria deletum. Perspicua eius rei probatione referti sunt libri nostri. Et crassa eius ignoratio, quæ in vestris omnibus Ecclesiis etiamnum manet, testatur, nos nequaquam falsò queri. At tu perquàm malignè hìc inuidiam nobis facis: quòd fidei omnia deferendo, nullum operibus locum relinquamus. Hìc non ingrediar iustam disputationem, quæ non posset nisi longo volumine terminari: sed enim si catechismum inspiceres, quem Geneuensibus ipse conscripsi, cùm pastoris apud eos sustinerem personam, tribus verbis victus obmutesceres. Breuiter tamen hìc tibi expediam, quo modo ea de re loquamur. Primùm, iubemus hominem à sui recognitione incipere, & illa quidem non leui nec defunctoria, sed vt conscientiam coram Dei tribunali suam sistat: & cùm suæ iniquitatis satis conuictus fuerit, simul iudicij illius seueritatem reputet, quod in omnes peccatores edicitur: ita miseria sua confusus ac perculsus, coram Deo prosternatur, & humilietur: abiecta omni sui fiducia, tanquam vltimo exitio perditus, ingemiscat. Tum, vnicum salutis portum esse ostendimus in Dei misericordia, quæ nobis in Christo exhibetur: quia omnes salutis nostræ partes in eo sunt adimpletæ. Cùm ergo vniuersi mortales perditi sunt coram Deo peccatores, dicimus Christum vnicam esse iustitiam: quandoquidem, obedientia sua, transgreßiones nostras aboleuit: sacrificio, iram Dei placauit: sanguine, maculas abstersit: cruce, maledictionem nostram sustinuit: morte, pro nobis satisfecit. In hunc ergo modum dicimus hominem Deo Patri in

Chri-

Christo reconciliari, nullo suo merito, nulla operum dignatione, sed gratuita clementia. Cùm autem fide amplectamur Christum, & veluti in eius communionem veniamus, hanc, secundum Scripturæ morem, vocamus fidei iustitiam. Quid hîc habes, quod vel mordeas, vel carpas, Sadolete? An quia operibus locum nullum relinquimus? Certè in homine iustificando negamus vel pilum vnum valere. Vbique enim Scriptura vociferatur omnes esse perditos: & sua quenque conscientia grauiter accusat. Nihil spei reliquum esse docet eadem Scriptura, nisi in sola Dei bonitate, qua peccata nobis ignoscuntur, iustitia imputatur. Vtrunque gratuitum asserit: vt tandem pronuntiet, beatum eße hominem sine operibus. At, quam aliam affert nobis notionem nomen ipsum Iustitiæ, nisi respectus ad bona opera habeatur? Imò si animaduerteres, quid Scriptura per verbum Iustificandi significet, in eo non hæsitares. Non enim ad propriam hominis iustitiam refert, sed ad Dei clementiam quæ iustitiam peccatori, contrà quàm sit promeritus, accepto fert, idque, iniustitiam non imputando. Illa, inquam, est nostra iustitia, quæ à Paulo describitur, quòd Deus nos sibi in Christo reconciliauit. Modus, deinde subijcitur, non imputando delicta. Nos demum fide fieri eius boni participes demonstrat, cùm dicit, eius reconciliationis ministerium Euangelio contineri. At amplum est vocabulum fides, inquis, & cuius significatio latius patet. Imò verò Paulus, quoties iustificandi facultatem ei tribuit, simul adstringit ad gratuitam diuinæ beneuolentiæ promißionem: ab omni autem operum respectu procul auertit. Vnde illa familiaris ei collectio: si fide, ergo non operibus. Rursum, si operibus: ergo non fide. Atqui iniuria fit Christo, si prætextu gratiæ eius, repudiantur bona opera: cùm venerit, vt redderet populum Deo acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Et extant multa similia in eam rem testimonia, quibus probatur, ideo venisse Christum, vt bene operantes per eum accepti essemus Deo. Est hæc quidem calumnia aduersarijs nostris perpetuò in ore, quòd benefaciendi studium tollimus è vita Christiana, gratuitæ iustitiæ commendatione: sed quæ magis friuola est, quàm vt nos valde premat. Opera bona in homine iustificando negamus vllas habere partes: in iustorum vita regnum illis vendicamus. Nam si Christum poßidet, qui iustitiam est adeptus, Christus autem nusquam sine suo Spiritu est, inde constat, gratuitam iustitiam cum regeneratione necessariò esse coniunctam. Proinde si ritè intelligere libet, quàm sint res indiuiduæ, fides, & opera, in Christum intuêre: qui vt docet Apostolus, in iustitiam & sanctificationem datus nobis est. Vbi ergo cunque ista, quam gratuitam prædicamus, fidei iustitia est, illic est Christus. Vbi Christus, illic Spiritus sanctificationis: qui animam in vitæ nouitatem regeneret. Contrà verò vbi non viget sanctitatis innocentiæque studium, illic nec Spiritus Christi, nec Christus ipse est. Vbi non est Christus, neque etiam illic est iustitia, imò neque fides: quæ Christum in iustitiam, sine Spiritu sanctificationis, apprehendere non potest. Cùm ergo, secundum nos, regeneret Christus in beatam vitam, quos iustificat, à regno peccati ereptos, traducat in Regnum iustitiæ, transfiguret in imaginem Dei, adeòque Spiritu suo in obedientiam voluntatis suæ formet: non est, quòd frena carnis libidinibus laxari, nostra doctrina, conqueraris. Neque verò aliud sibi volunt, quæ adducis testimonia. Quòd si velis ad diruendam gratuitam iustificationem illis abuti, vide quàm imperitè ratiocineris. Dicit alibi Paulus, ante mundi creationem nos in Christo electos eße, vt simus sancti

& irreprehensibiles in Dei conspectu, per charitatem. Quis inde, vel non esse gratuitam electionem colligere ausit, vel causam eius, esse charitatem? Quin potius, vt gratuita electio finem hunc habet, vt vitam coram Deo traducamus puram & impollutam, sic & gratuita iustificatio. Verum enim est illud Pauli, nos minimè ad immunditiem vocatos esse, sed ad sanctitatem. Interim constanter hoc retinemus, hominem non modò semel gratis iustificatum, nullo operum merito, sed hac gratuita iustitia hominis salutem perpetuò constare. Neque etiam aliter fieri posse, vt acceptum sit Deo vllum hominis opus, nisi per eam approbetur. Quamobrem vehementer obstupefactus sum, cùm apud te legerem, charitatem, principem esse ac potißimam salutis nostræ causam. O Sadolete, quis abs te vnquam talem vocem expectasset? Cæci profectò ipsi certius in tenebris palpant Dei misericordiam, quàm vt salutis suæ principatum charitati ausint arrogare. Qui verò vel scintillam vnam habent diuinæ lucis, sentiunt non alia re constare sibi salutem, quàm quòd sunt à Deo adoptati. Est enim æterna salus, hæreditas cœlestis Patris, quæ solis eius filijs est præparata. Porrò, quis aliam adoptioni nostræ causam aßignet, quam quæ paßim à Scriptura prædicatur? Quòd scilicet non priores dilexerimus eum, sed vltro in gratiam ac beneuolentiam ab eo recepti simus. Ab hac cæcitate error etiam ille emergit, quòd pœnitentijs & satisfactionibus expiari peccata doces. Vbi ergo erit illa vnica hostia piacularis, à qua si disceditur, nullum omnino piaculum restare, testatur Scriptura? Percurre quicquid habemus oraculorum Dei, si vnicus Christi sanguis vbique pro satisfactionis pretio, pro pacificatione, pro ablutione, proponitur, qua confidentia tantum honorem ad tua opera transferre audes? Nec est, quòd sacrilegium hoc Ecclesiæ Dei adscribas. Habuit, fateor, vetus Ecclesia suas satisfactiones: non illas tamen, quibus Deo litarent peccatores, séque à noxa redimerent, sed quibus, & quam profitebantur resipiscentiam non esse fictam approbarent: & eius offensionis, quæ ex eorum peccato excitata erat, memoriam delerent. Non enim quibuslibet, sed ijs modò, qui in graue aliquod flagitium prolapsi erant, solenni ritu præscribebantur. In Eucharistiæ causa, id reprehendis, quòd Dominum ipsum vniuersi, & diuinam in eo spiritualémque potentiam, (quæ prorsus libera & infinita est) in angulos corporeæ naturæ, quæ suis cancellis est circumscripta, conamur includere. Et quis tandem calumnijs erit finis? Nos disertè semper testati sumus diuinam Christi non modò potentiam, sed essentiam quoque, diffundi per omnia, nullis finibus limitari: tu autem exprobrare nobis non dubitas, fuisse in angulos corporeæ naturæ à nobis inclusam? Quî sic? Quia corpus eius nolumus terrenis elementis vobiscum affigere. At, si qua tibi sinceritatis cura esset, non ignoras profectò, quātùm inter ista duo intersit: localem corporis Christi præsentiam à pane remoueri, & spiritualem Christi potentiam circumscribi corporis cancellis. Nec dogma istud nostrum debuisti nouitatis insimulare, cum in Ecclesia semper habitum pro confesso fuerit. Sed quia disputatio hæc sua magnitudine librum vnum impleret, satius est, quò tanta molestia vterque nostrûm eximatur, Augustini Epistolam ad Dardanum legas: vbi reperies, quomodo vnus idémque Christus & suæ diuinitatis amplitudine cœlum terrámque excedat: & secundum humanitatem non vbique sit diffusus. Veram carnis ac sanguinis communicationem, quæ fidelibus in Cœna exhibetur, magnificè prædicamus. Eam carnem verè cibum esse vitæ, sanguinem illum verè potum, dif-

ser-

ſertè oſtendimus: quorum non imaginaria conceptione contenta ſit anima, ſed efficaci veritate fruatur. Præſentiam Chriſti, qua nos illi inſeramur, à Cœna minimè excludimus. Neque verò ipſam obſcuramus, modò abſit localis circunſcriptio, modò ne glorioſum Chriſti corpus ad terrena elementa detrahatur, modò ne in Chriſtum fingatur panis tranſſubſtantiari, vt deinde pro Chriſto adoretur. Dignitatem vſúmque myſterij quibus poſſumus elogijs illuſtramus: quanta deinde ad nos vtilitas redeat, declaramus. Quæ omnia propè apud vos negliguntur. Prætereita enim, quæ hîc nobis confertur, diuina beneficentia, præterito tanti beneficij legitimo vſu, quibus plurimùm decebat immorari, ſatis habetis, ſi populus ad ſignum viſibile, ſine vlla ſpiritualis myſterij intelligentia, obſtupeſcat. Quòd autem craſſam illam, quam ſtatuitis, tranſſubſtantiationem damnauimus: quòd ſtupidam illam adorationem quæ hominum mentes in elementis detinet, in Chriſtum aſſurgere non ſinit, peruerſam eſſe docuimus & impiam, id non fecimus, niſi ſuffragante nobis veteris Eccleſiæ conſenſu: cuius vmbra fruſtra conaris fœdiſſimas, quibus hîc laboratis, ſuperſtitiones obtegere. In auriculari confeſſione illam Innocentij legem improbauimus, quæ iubet quotannis vnumquenque proprio ſacerdoti recenſere omnia peccata. In ea porrò abroganda quas rationes ſecuti ſimus, recenſere longum foret. Rem tamen fuiſſe nefariam, vel inde apparet, quòd diro illo tormento ſolutæ piæ conſcientiæ, tunc acquieſcere demum in diuinæ gratiæ fiducia cœperunt, cùm antea perpetua anxietate æſtuaſſent. Vt taceam interim tot, quas in Eccleſiam importauit, clades, quæ meritò illam nobis execrabilem reddere debeant. Quod autem in præſentia agitur, hoc habe: neque Chriſti mandato, nec veteris Eccleſiæ inſtituto fuiſſe traditam. Locos Scripturæ omnes validè extorſimus Sophiſtis, quos ad eam detorquere moliebantur. Quæ autem in manibus ſunt Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, puriore illo ſeculo minimè extitiſſe narrant: quibus Patrum quoque teſtimonia conſentiunt. Fucus ergo eſt, quòd humilitatem illic, & à Chriſto, & ab Eccleſia præceptam ac conſtitutam, ais. Tametſi enim illic quædam apparet humilitatis ſpecies, longè tamen abeſt, quin deiectio qualibet, humilitatis nomine apud Deum commendetur. Itaque, veram demum humilitatem Paulus eſſe docet, quæ ad verbi Dei regulam eſt compoſita. In aſſerenda Sanctorum interceſſione, ſi hoc tantùm intendis, eos aſſiduis votis expetere Regni Chriſti complementum, in quo ſalus omnium fidelium continetur, nemo eſt noſtrûm, qui aliquam de ea re controuerſiam faciat. Itaque, nullum operæpretium feciſti, in hanc partem tantopere incumbendo: ſed noluiſti ſcilicet amittere falſum illud dicterium, quo nos verberas, quaſi opinemur, animas vnà cum corporibus interire. Nos verò philoſophiam iſtam ſummis veſtris Pontificibus, ac Cardinalium collegio relinquimus: à quibus fideliſſimè iam multis annis culta fuit, neque hodie coli deſinit. Itaque & illud quod ſubijcis, illorum eſt, ſuauiter deliciari, nulla futuræ vitæ ſollicitudine: ac nos miſeros homunciones, quòd tam anxiè pro Chriſti regno laboramus, ludibrio habere. Cæterùm, in Sanctorum interceſſione nos eam in partem inſtitimus, quam non eſt mirum cur prætermittas. Innumeræ enim ſuperſtitiones hîc fuerunt excidendæ: quæ eò vſque emerſerant, vt penitus ex hominum animis deleta eſſet Chriſti interceſſio: Sancti pro dijs inuocarentur: in illos, quæ propria ſunt Dei officia diſtribuerentur: nec quidpiam intereſſet inter eorum cultum, & veterem illam, quam omnes meritò execramur, idololatriam. Quantum ad Purgatorium attinet,

scimus veteres alicubi Ecclesias fecisse nonnullam in precibus mortuorum mentionem, sed illam raram, & sobriam, & paucis tantùm verbis comprehensam. Denique, in qua appareret, nihil aliud velle, quàm suam erga mortuos charitatem obiter testari. At nondum nati erant architecti, à quibus Purgatorium istud vestrum construeretur: qui postea in tantam amplitudinem illud dilatarunt, in tantam extulerunt altitudinem, vt potißima regni vestri portio ipso fulciatur. Scis ipse, qualis errorum lerna inde emerserit: scis quot præstigias sponte excogitarit superstitio, quibus se luderet: scis quot imposturas fabricata sit hîc auaritia, quò omne genus homines emulgeret: scis quanto pietatis detrimento factum id fuerit. Nam vt omittam verum Dei cultum ex eo valde concidisse, hoc certè fuit pessimum, quòd dum certatim volunt omnes sine vllo Dei præcepto opitulari mortuis, germana charitatis officia, quæ tantopere exiguntur, penitus neglexerunt. Non patiar, Sadolete, vt eiusmodi flagitijs Ecclesiæ nomen inscribendo, & eam, contra fas & ius infames, & nobis inuidiam apud imperitos facias, acsi bellum cum Ecclesia gerere nobis decretum foret. Nam, vt fateamur iacta fuisse olim semina quædam superstitionum, quæ ab Euangelij puritate nonnihil degenerabant, scis tamen ista, quibuscum in primis belligeramur, impietatis monstra, non ita pridem, vel nata esse, vel certè in hanc magnitudinem excreuisse. Sanè ad regnum vestrum expugnandum, conterendum, disperdendum, non diuini verbi modò virtute, sed Sanctorum etiam Patrum præsidio armati sumus. Atque vt Ecclesiæ authoritatem, quam, veluti Aiacis clypeum, subinde nobis opponis, aliquando tibi prorsus excutiam: nonnullis adhuc propositis exemplis, indicabo, quanto interuallo à sancta illa antiquitate differatis. Euersi ministerij vos accusamus, cuius vacuum sine re nomen apud vos manet. Quantum enim ad pascendi populi curam attinet, Episcopos ac Presbyteros mutas esse statuas, pueri quoque cernunt. Prædando solùm ac vorando strenuos esse, omnium ordinum mortales experiuntur. In sacræ Cœnæ locum sacrificium subijsse, quo sua virtute exinanitur mors Christi, indignè ferimus. In execrandam Missarum nundinationem vociferamur: Cœnam Domini dimidia ex parte querimur ereptam esse populo Christiano. In sceleratam simulachrorum adorationem inuehimur. Sacramenta ostendimus multis profanis opinionibus inquinata. Indulgentias docemus horrendo crucis Christi opprobrio obrepsisse. Traditionibus humanis Christianam libertatem imploramus obrutam fuisse & oppressam. His ergo ac similibus pestibus purgandas curauimus, quas nobis Ecclesias Dominus commendauit. Expostula, si potes, nobiscum de iniuria, quam catholicæ Ecclesiæ irrogauimus, dum ausi sumus violare sacras eius sanctiones. Enimuero id iam magis peruulgatum est, quàm vt negando quippiam proficias, in istis omnibus non obscurè à nobis stare veterem Ecclesiam: vobisque nihilominus, quàm nos ipsos, aduersari. Hîc verò succurrit, quod alicubi extenuandi causa dicis, etiam si mores vestri parum sint compositi, non esse ideo causam, cur à sancta Ecclesia discessionem faciamus. Fieri quidem vix potest, vt tot crudelitatis, auaritiæ, rapacitatis, intemperantiæ, arrogantiæ, insolentiæ, libidinum, scelerúmque omnium exemplis, quæ in hominibus ordinis tui palam conspicua sunt, non magnopere à vestra parte alienentur plebis animi: verùm nihil eorum nos perpulisset ad ea tentanda, quæ multò maiori necessitate sumus aggreßi. Ista porrò fuit necessitas, quòd lux diuinæ veritatis extincta, sepul-

pultum Dei verbum, virtus Christi profunda obliuione inducta, munus pastorale inuersum erat. Interim sic grassabatur impietas, vt nullum propè religionis dogma à fermento purum, nulla ceremonia errore vacua, nulla diuini cultus portiuncula à superstitione intacta esset. Qui cùm talibus malis confligantur, bellúmne indicunt Ecclesiæ, ac non potius extremis malis afflictæ opitulantur? Et adhuc obedientiam humilitatémque vestram nobis venditas, quòd vos retineat Ecclesiæ veneratio, quò minus ad exigenda hæc flagitia manum admoueatis. Quid homini Christiano cum ista præuaricatrice obedientia, quæ verbo Dei licentiosè contempto obsequia sua defert hominum vanitati? Quid cum ista contumaci præfractáque humilitate, quæ, despecta Dei maiestate, homines modò suspicit ac reueretur? Facessant inanes virtutum tituli, qui ad obtegenda vitia accersuntur. Rem ipsam sine fuco afferamus: sit inter nos humilitas, quæ ab infimo exorsa, suo quenque gradu ita colat, vt Ecclesiæ summā dignationem obseruantiámque deferat, quæ tamē ipsa demum ad Christum, Ecclesiæ caput, referatur: sit obedientia, quæ sic ad audiendos præfectos ac maiores nos componat, vt omnia tamen obsequia ad vnicam verbi Dei regulam exigat: sit denique Ecclesia, cui supremæ curæ sit, religiosa humilitate suspicere verbum Dei, & sub eius obedientia se continere. At, cuius arrogantiæ est, inquies, iactare penes vos solos esse Ecclesiam, & eam interim adimere orbi vniuerso? Nos verò, Sadolete, Ecclesias Christi eas, quibus præsidetis, esse non negamus, sed Pontificem Romanum, cum toto pseudoepiscoporum grege, qui pastorum locum istic occuparunt, immanes esse lupos dicimus: quibus vnicum studium hactenus fuit, atterere & disperdere Christi regnum, donec vastitate & ruina deformarent. Neque hanc tamen querimoniam primi mouemus. Bernardus quanta vehementia in Eugenium omnésque suæ ætatis Episcopos fulminat? At quanto seculi illius conditio hac præsenti tolerabilior? Ad extremum enim nequitiæ peruentum est: vt iam nec vitia sua, nec remedia pati possint adumbrati isti præsules, in quibus stare & perire Ecclesiam putas, à quibus nos ipsam dicimus immaniter fuisse disiectā & mutilatam, & parum abfuisse, quin ad internecionem vsque deleretur. Quod certè fuisset factum, nisi singularis Dei bonitas obstitisset: ita in omnibus locis, qui Romani pōtificis tyrannide occupātur, vix apparēt sparsa quædā & lacera vestigia: ex quibus Ecclesias illic semisepultas iacêre agnoscas. Neque id absurdū videri tibi debet, qui audis ex ore Pauli, nō alibi sedem Antichristo fore, quàm in medio Dei sanctuario. An non vel vna hæc admonitio expergefacere nos debet, ne quæ fortè nobis præstigiæ & captiones in Ecclesiæ nomine intendātur? Sed quales cūque sint, inquis, scriptū tamē est, quæ dicunt facite. Sanè, si in cathedra Moisi sedeāt. Sed vbi è cathedra vanitatis populū nugis demētāt, scriptum est, Cauete ab eorum fermēto. Non est nostrûm, Sadolete, suum Ecclesiæ ius eripere, quod illi nō modò Dei benignitate concessum, sed multis etiā interdictis seuerè vindicatum fuit. Nam vt ad regendam Ecclesiam non emittuntur ab ipso cum licentiosa exlegíque potestate pastores, sed ad certam officij formulam adstringuntur, quam excedere non liceat: ita explorare iubetur Ecclesia quàm fideliter vocationi respondeant suæ, quos ea lege sibi præfectos habet. Atqui vel non multum habebit momenti Christi testimonium aut nephas erit, authoritatem, vel minima ex parte ijs abrogari, quos tam splendidis elogijs ornauit. Imò verò falleris, si putas Dominum imposuisse populo suo tyrannos, qui pro libidine dominaren-

tur, vbi ijs quos ad Euangelium promulgandum mittebat, tantùm detulit potestatis. In eo autem impingis, quòd non cogitas antè illos circumscribi certis finibus, quàm potestate instruantur. Audiendos ergo fatemur, nō secus ac Christum ipsum Ecclesiasticos pastores, sed qui munus sibi iniunctum exequantur. Id porrò ipsum esse dicimus, non quæ à seipsis placita temere excuderint, confidenter ingerere, sed quæ ex ore Domini oracula acceperint, religiosè ac bona fide proferre. Nam & ijs cancellis terminauit Christus, quam Apostolis reuerentiam voluit exhiberi: nec Petrus plus aliquid vel sibi tribuit, vel alijs permittit, quàm vt quoties loquuntur inter fideles, veluti ex ore Domini loquantur. Effert quidem magnificè Paulus spiritualem illam, qua præditus erat, potestatem, sed adhibita moderatione, vt ne quid valeat, nisi ad ædificationem: vt ne quam dominationis speciem præseferat: vt ne ad fidem subiugandam conferatur. Superbiat nunc, vt volet, Petri successione Pontifex vester: etiam si eam sibi euicerit, nihil tamen inde consequetur, quàm sibi obedientiam à Christiano populo deberi, quantisper fidem ipse Christo seruauerit, nec ab Euangelij puritate deflectat. Non enim in alium ordinem vos cogit Ecclesia fidelium, quàm in quo stare vos Dominus voluit: vbi ad eam vos regulam exigit, qua tota vestra potestas continetur. Hic, inquam, ordo inter fideles est constitutus Domini voce, vt Propheta, qui locum docendi tenet, à consessu iudicetur. Ab eo quicunque se eximit, è numero prophetarum se prius expungat necesse est. Atque hic mihi se aperit latissimus redarguendæ inscitiæ tuæ cāpus, siquidem vulgo fidelium nihil inter religionis controuersias reliquum facis, nisi vt auersis à re ipsa oculis, doctioribus se addicant. At cùm obnoxiam sathanæ animam esse constet, quæ aliunde quàm à Deo vno pendet, quàm miseri erunt, quicunque talibus fidei rudimentis imbuentur? Hinc animaduerto, Sadolete, nimis otiosam te habere theologiam: qualis est ferè eorum omnium qui serijs conscientiæ certaminibus nunquam fuerunt exercitati. Alioqui enim hominem Christianum in tam lubrico, imò tam præcipiti loco nunquam constitueres, in quo vix momentum posset consistere, si quando vel minimùm impelleretur. Da mihi non dico aliquem de media plebe indoctum, sed rudissimum subulcum, si in grege Dei censetur, comparatum esse ad militiam illam oportebit, quæ pijs omnibus est à Deo ordinata. Adest accinctus hostis, imminet, congreditur, ac hostis quidem instructissimus, & cui nulla mūdi virtus est inexpugnabilis: quibus ad resistendū, vel præsidijs munietur, vel telis armabitur ille miser, vt nō statim absorbeatur? Vnico sanè gladio pugnandū docet Paulus, Verbo Domini. Ergo inermis Diabolo ad necē deditur anima, vbi Dei verbo spoliatur. Agè nunc, an non erit prima hæc hostis machinatio, vt gladiū Christi militi excutiat? Quis porrò excutiendi modus, nisi vt dubitationem illi inijciat, sit ne verbum Domini, quo innititur, an hominis? Quid misero hîc facies? Iubeásne circunspectare vbinā sint viri docti, in quos reclinatus, quietē capiat? At ne respirare quidem ipsum in hoc subterfugio sinet hostis. Nam si semel eò impulerit, vt in homines incumbat, vrgebit ac percellet magis ac magis, donec præcipitem dederit. Ergo aut ex facili opprimetur, aut relictis hominibus, rectà in Deum respiciet. Ita sanè res habet, fidem Christianam non humano testimonio fundatam, non ambigua opinione suffultam, non hominum authoritate subnixam esse oportet, sed digito Dei viuentis cordibus nostris insculptam, vt nullis errorum offucijs obliterari queat. Itaque nihil habet Christi, qui hæc elementa non tenet, Deum vnum

esse,

esse, qui mentes nostras ad perspiciendam suam veritatem illuminat, qui eandem illam spiritu cordibus obsignat, qui certa eius testificatione conscientias confirmat. Hæc illa est plena firmáque, vt ita loquar, certitudo nobis à Paulo commendata: quæ, vt nullum dubitationi locum relinquit, ita non modò inter hominum dissensiones non vacillat aut hæsitat, vtri potius adhæreat parti, sed quæ, toto orbe aduersante, constare sibi non desinit. Hinc ea quoque nascitur, quam Ecclesiæ tribuimus, & illibatam volumus seruari, iudicandi facultas. Vtcunque enim tumultuetur mundus, opinionúmque varietate perstrepat, nunquã tamẽ sic destituitur fidelis anima, quin rectum ad salutem cursum teneat. Neque tamen aut eam fidei perspicatiam somnio, quæ in veri falsíque discrimine nusquam aberret, nusquam hallucinetur: aut eam affingo contumaciam, quæ vniuersum hominum genus, velut ex alto, despiciat, nullius iudicium moretur, delectum inter indoctos ac eruditos nullum habeat: quin potius fateor, pias, ac verè religiosas mentes non omnia Dei mysteria semper assequi, interdum etiam in rebus euidentissimis cæcutire: ita scilicet Domino prouidente, quò ad submissionem modestiámque assuefiant. Rursum, tantam esse fateor apud eas bonorum omnium, nedum Ecclesiæ, reuerentiam, vt non facilè ab vllo se homine dimoueri sinant, in quo rectam Christi intelligentiam deprehenderint: vt nonnunquam suspendere iudicium malint, quàm ad dissensionem leuiter prosilire. Tantùm contendo, quantisper Domini verbo insistunt, nunquam ita deprehensas teneri, vt in exitium abducantur. Verbi autem ipsius certam adeò ac perspicuam ijs esse veritatem, vt neque ab hominibus, neque ab Angelis labefactari queat. Proinde facessat nugatoria illa, quam rudibus & illiteratis conuenire dicis, simplicitas, ad doctiores respectare, & ad eorum nutum inclinare. Præterquam enim quòd fidei nomen non meretur, de religione persuasio quantumlibet obstinata, quæ alibi, quam in Deo, acquiescit, quis fidem appellet, ambiguam nescio quam opinionem, quæ non tantùm diaboli artibus facilè extorqueatur, sed sponte, pro temporum inclinatione, fluctuetur? cuius vix alius sperari finis potest, quàm vt tandem euanescat? Quòd non aliò nos spectasse cauillaris, tyrannicum hoc iugum excutiendo, quam vt nos in effrenem licentiam solueremus, abiecta etiam, si Deo placet, futuræ vitæ cogitatione, iudicium ex comparatione vitæ nostræ cum vestra feratur. Multis quidem vitijs abundamus, labimur nimis sæpe, ac delinquimus, sed impedior verecundia, ne, quoad per veritatem licet, gloriari ausim, quantò vos omni ex parte antecellamus: nisi fortè Romam excipere velis præclarum illud sanctitatis sacrarium: quæ, ruptis rectæ disciplinæ repagulis, proculcata omni honestate, sic in omnia flagitiorum genera exundauit, vt vix vnquam tale fœditatis exemplum extiterit. Nos scilicet oportebat tot discriminibus ac periculis capita nostra obijcere, ne eius exẽplo, ad seueriorem continentiã adstringeremur. At nos minimè refugimus, quin disciplina, quæ vetustis canonibus sancita fuit locum hodie habeat, diligenter, ac bona fide custodiatur: quin potius semper testati sumus, vt Ecclesia ita miserè collaberetur, non aliunde magis factum esse, nisi quia luxu & indulgentia eneruata fuit. Disciplina enim, non secus ac neruis, corpus Ecclesiæ, vt bene cohæreat, necesse est colligari. Ea autem quomodo in vestra parte vel colitur, vel appetitur? Vbi sunt veteres illi canones, quibus, veluti frenis, episcopi ac presbyteri in officio retinebantur? Quomodo apud vos eliguntur episcopi? qua probatione? qua censura? qua diligentia, qua cau

tione. Quomodo muneri suo initiãtur? quo ordine? quã religione? Tãtum defungẽdi causa, iureiurando adigũtur, se pastorale munus obituros: sed id non in alium, vt apparet, finẽ nisi vt, super alia flagitia, periurio quoque se obstringãt. Quia ergo Ecclesiastica munera inuadendo, potestatem videntur sibi inire nulla lege adstrictam, omnia sibi in ea licere putant: vt credibile sit, inter pyratas ac latrones plus esse iuris & politiæ, magísque valere leges, quàm in vniuerso vestro ordine. Quoniam autem ad extremum inducta, quæ causam nostram sustineret, persona, nos veluti reos ad Dei tribunal citasti, ego verò illuc te non dubitanter reuoco. Ea enim nobis constat doctrinæ nostræ conscientia, quæ nec cœlestem illum iudicem exhorrescat, à quo ipsam non dubitat prodijsse. Illas autem ineptias nihil moratur, quibus ludere tibi placuit: minimè certè in loco. Quid enim magis importunum, quàm vbi in Dei conspectum ventum est, nugas nescio quas comminisci, & defensionem nobis parum idoneam affingere, quæ mox concidat? Pijs animis quoties in mentem venit dies ille, maior incutitur religio, quàm vt illis ita ociosè delitiari vacet. Omissis ergo delicijs talibus, diem illum cogitemus: cuius expectatione suspensi semper esse debent hominum animi. Ac meminerimus, non ita fidelibus esse expetendum, quin profanis ac sceleratis, Dei que contemptoribus meritò formidabilis esse debeat. Aures arrigamus ad illum tubæ clangorem, quem ipsi quoque mortuorum cineres è sepulchris suis exaudient. Mentes animósque intendamus in illum iudicem, qui sola vultus sui illustratione reteget, quicquid in tenebris latet: omniáque humani cordis arcana patefaciet: & solo spiritu oris proteret omnes iniquos. Tu nunc vide quid pro te ac tuis seriò respondeas: causam sanè nostram, vt Dei veritate suffulta est, ita iusta defensio minimè deficiet. De personis non loquor, quarum salus non in patrocinio, sed in humili confessione, supplicique deprecatione posita erit: sed quantum ad ministerij causam attinet, nemo erit nostrûm, qui non ita pro se loqui possit. Ego quidem iam expertus, Domine, quàm difficile sit ac graue, sustinere apud homines eius, qua in terris premebar, accusationis inuidiam sed qua fiducia semper ad tuum tribunal prouocaui, eadem nunc coram te appareo: quando in iudicio tuo eam scio regnare veritatem, cuius ego fiducia subnixus, primò aggredi ausus sum: cuius præsidio instructus, perficere potui, quicquid à me in tua Ecclesia gestum est. Duobus maximis criminibus reum me fecerunt hæreseos, & schismatis. Atque hæresis illis fuit, quòd receptis inter eos dogmatibus ausus sum reclamare. Quid verò fecissem? Audiebam ex ore tuo, non aliam esse veritatis lucem, ad animas nostras in viam vitæ dirigendas, quàm quæ à verbo tuo accenderetur. Audiebam esse vanitatem, quicquid de tua maiestate, de cultu numinis tui, de religionis tuæ mysterijs concipiunt à seipsis humanæ mentes. Audiebam sacrilegam esse temeritatem, si natæ in hominum cerebris, doctrinæ, pro verbo tuo Ecclesiæ ingerantur. Cùm autem oculos ad homines conuerterem, illic omnia longè diuersa apparebant. Qui fidei antistites habebantur, verbum tuum neque intelligebant, neque magnopere curabãt. Peregrinis tantùm dogmatibus circumagebãt miseram plebem, ac nescio quibus ineptijs deludebant. In plebe ipsa summa verbi tui veneratio erat velati rem inaccessam procul reuereri, interim ab omni eius inquisitione abstinere. Hæc tum supina pastorũ socordia, tum populi stupiditas fecerat, vt omnia pernitiosis erroribus, mẽdacijs, superstitionibus referta essẽt. Vnũ quidẽ te Deũ nominabant, sed quam maiestati tuæ gloriã vendica-

casti, aliò transferentes: tot sibi figurabant atque habebant deos, quot pro Sanctis colere volebant. Christus tuus adorabatur quidem pro Deo, & seruatoris nomen retinebat, sed qua parte honorari debuerat, propè iacebat inglorius. Sua enim virtute spoliatus, velut vnus aliquis è vulgo, in turba Sanctorum delitescebat. Nemo erat, qui vnicum illud, quod tibi in cruce obtulit, & quo nos tibi reconciliauit, sacrificium, verè reputaret. Nemo qui de æterno eius sacerdotio, & quæ inde pendet, intercessione, vel per somnium, cogitaret. Nemo, qui in vna eius iustitia acquiesceret. Illa verò salutis fiducia, quæ verbo tuo & præcipitur, & fundatur, ferè euanuerat. Quin id erat instar oraculi receptum, stultæ esse arrogantiæ, &, vt ipsi loquebantur, præsumptionis, si quis tua benignitate, filijque tui iustitia fretus, certam ac intrepidam salutis spem conciperet. Erant profanæ opiniones non paucæ, quæ prima eius doctrinæ, quam nobis verbo tuo tradidisti, placita à radice subuerterent. Sana quoque Baptismi Cœnæque intelligentia, plurimis mendacijs corrupta erat. Iam verò cùm omnes non sine graui tuæ misericordiæ contumelia fiduciam in bonis operibus ponerent, cùm bonis operibus gratiam tuam demereri, cùm iustitiam sibi comparare, cùm peccata expiare, cùm tibi satisfacere adniterentur (quæ singula virtutem crucis Christi obliterant ac exinaniunt) quæ tamen essent bona opera, prorsus nesciebant. Perinde enim, acsi minimè ad iustitiam lege tua instituti forent, multas sibi fabricati erant inutiles nugas, quibus fauorem sibi tuum conciliarent: in quibus ita sibi blandiebantur, vt præ illis penè contemnerent, quam in lege tua commendasti veræ iustitiæ regulam: adeò humana decreta, occupato semel regno, tuis ipsius præceptis, si non fidem, at certè authoritatem derogauerant. Hæc, Domine, vt animaduerterem, tu mihi Spiritus tui claritate affulsisti: vt deprehenderem, quam impia noxiáque essent, tu mihi facem verbo tuo prætulisti: vt pro merito abominarer, animum meum pupugisti. In ratione verò doctrinæ reddenda, vides quid conscientia mea ferat, non fuisse scilicet mihi propositum, extra eos euagari fines, quos videbam seruis tuis omnibus esse constitutos. Quod ergo didicisse me ex ore tuo non dubitabam, fideliter Ecclesiæ dispensare volui. Eò certè me potissimum tetendisse constat, in quo plurimum elaboraui. Nempe vt bonitatis iustitiæque tuæ gloria, discussis, quibus antea obtegebatur, nebulis, conspicua emineret: vt virtutes, beneficiáque Christi tui, absterfis omnibus fucis, ad plenum effulgerent. Nam & nefas esse ducebam, eas res in obscuro iacêre, quibus cogitandis ac reputandis essemus nati. Nec malignè aut tenuiter putabam indicandas, quarum amplitudine longè inferior esset omnis oratio. Nec dubitabam in illis diutius homines detinere, vbi eorum quoque salus residebat. Non enim fallere posset oraculum illud, Esse hanc vitam æternam, nosse te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Quòd autem mihi de discessione ab Ecclesia obijcere soliti sunt, neque in eo malè mihi conscius sum: nisi fortè pro desertore habēdus est, qui vbi milites fusos ac palatos, videt procul ordines reliquisse, signo ducis sublato, eos in stationes suas reuocat. Sic enim dispersi erant tui omnes, Domine, vt non modò imperia exaudire non possent, sed etiam, vt obliti propemodum essent & ducis sui, & militiæ, & sacramenti militaris. Ego, vt eos ab errore colligerem, non alienum signum sustuli, sed insigne illud tuum vexillum, quod nobis sequi necesse est, si volumus in populo tuo censeri. Hic manum mihi iniecerunt, qui cùm alios retinere in ordine deberent, in errorem ab-

duxerant: & cùm minimè desinerem, violenter restiterunt. Hic cœptum est grauiter tumultuari, donec ad dissidium vsque, certamen exarsit. Verùm penes quos sit culpa, tuum est nunc pronuntiare, ô Domine. Ego semper, & verbis, & factis, testatus sum, quanto vnitatis studio tenerer. Verùm illa mihi erat Ecclesiæ vnitas, quæ abs te inciperet, ac in te desineret. Quoties enim pacem & consensionem nobis commendasti, simul ostendisti, te vnicum esse illius conseruandæ vinculum. Me, si pacem habere vellem cum iis, qui se iactabant Ecclesiæ præsules, & fidei columnas, eam redimere oportebat veritatis tuæ abnegatione. Quiduis autem potius subeundum esse censui, quàm vt ad nefariam istam pactionem descenderem. Nam Christus ipse tuus nobis edixit, etiam si cœlum terræ permisceatur, oportere tamen verbum tuum æternum permanere. Neque verò dissidere me ab Ecclesia tua putabam, quia mihi cum primoribus illis bellum erat. Nam & per Filium, & per Apostolos, præmonueras, ad eum locum emersuros, quibus consentiendum minimè esset. Non de extraneis ille hominibus, sed iis, qui se pro Pastoribus venditarent, prædixerat, fore lupos rapaces, & pseudoprophetas: simúlque mandauerat, vt cauerem. Vbi cauere iubebat, an ego manum præbuissem? Nec magis pestilentes fore Ecclesiæ tuæ hostes denuntiabant Apostoli, quàm intestinos, qui sub Pastorum titulo delitescerent. Quos pronuntiabant esse habẽdo pros hostibus, ab iis cur dubitassem me seiungere? Erant mihi in oculis Prophetarum tuorum exempla, quibus videbam tantas fuisse contentiones cum seculi sui Sacerdotibus ac Prophetis: quos certè constat fuisse in populo Israelitico Ecclesiæ præsules. At non ideo habentur pro schismaticis Prophetæ tui, quòd, dum collapsam religionem instaurare volunt, illis summa vi repugnantibus non cessierint. Manebant ergo in vera Ecclesiæ vnitate, cùm à sceleratis sacerdotibus diris omnibus deuouerentur, cùm indigni censerentur, qui locum inter homines, nedum inter Sanctos haberent. Eorum ergo exemplis confirmatus, sic constiti, vt nihil me illæ de Ecclesiæ desertione obnuntiationes minæve territarent, quò minus constanter intrepidéque pergerem iis aduersari, qui sub Pastorum persona plusquam impia tyrannide Ecclesiam tuam disperdebant. Eram enim mihi optimè conscius, quanto vniendæ Ecclesiæ tuæ studio flagrarem, modò concordiæ eius vinculum esset tua veritas. Qui subsecuti sunt motus, vt à me non sunt excitati, ita non est cur mihi imputentur. Scis, Domine, res etiam ipsa apud homines testata est, vt nihil quæsierim, quàm verbo tuo controuersias omnes dirimi, quò, coniunctis animis, vtraque pars ad stabiliendum Regnum tuum conspiraret: vt non detractarim, vel capitis mei dispendio, pacem Ecclesiæ restitui, si frustra tumultuari deprehensus forem. Quid autem aduersarii? Nónne protinus ad ignes, ad cruces, ad gladios furiosè procurrerunt? Nónne vnicum sibi præsidium in armis & sæuitia esse iudicarunt? Nónne ad eundem furorem omnes ordines instigarunt? Nónne omnes pacificationis rationes respuerunt? Eò factum est, vt res, quæ sedari amicè alioqui poterat, in tale certamen exarserit. Quanquam autem in tanta rerum conturbatione varia fuerunt hominum iudicia, iam tamen omni timore sum liberatus, postquam ad tuum Tribunal adstamus: vbi æquitas cum veritate coniuncta, non nisi secundum innocentiam pronuntiare potest. En, Sadolete, non quam tibi, ad nos prægrauandos, comminisci libuit causæ nostræ actionem: sed quam esse verissimam & nunc boni cognoscunt, & omnibus creaturis in illo die patefiet. Neque verò iis etiam, qui

præ-

prædicatione nostra edocti, ad eandem nobiscum causam accesserint, deerit quod pro se loquantur, quando hæc cuique parata erit defensio: Ego, Domine, vt à puero fueram educatus, Christianam semper fidem professus sum. Ipsius autem fidei rationem non aliam initio habui, quàm quæ tunc passim obtinuerat. Verbum tuum, quod instar lampadis prælucere vniuerso populo tuo debuerat, ademptum, vel certè suppressum nobis erat. Et ne quis maiorem lucem desideraret, insederat omnium animis ista persuasio, cœlestis illius arcanæque philosophiæ inquisitionem paucis melius delegari, à quibus oracula peterentur: plebeijs ingenijs non altiorem intelligentiam conuenire, quàm vt se ad Ecclesiæ obedientiam subigerent. Rudimenta autem, quibus fueram initiatus, eiusmodi erant, vt nec me ad legitimum numinis tui cultum satis instituerent: neque mihi ad certam spem salutis viam expedirent: nec me bene ad officia formarent Christianæ vitæ. Te quidem vnum pro Deo meo colere didiceram: sed cùm me penitus fugeret vera colendi ratio, in primo statim ingressu excidebam. Credebam, vt fueram edoctus, filij tui morte me redemptum esse ab obligatione æternæ mortis: sed eam imaginabar redemptionem, cuius virtus nequaquam ad me perueniret. Expectabam futurum resurrectionis diem, sed cuius memoriam, velut rei infaustissimæ, abominarer. Atque hic sensus non mihi priuatim domi natus erat, sed ex ea doctrina, quæ tum à populi Christiani magistris populo passim tradebatur, conceptus. Clementiam erga homines tuam prædicabant illi quidem, sed non nisi eos, qui se dignos præbuissent. Dignitatem porrò in operum iustitia collocabant, vt ille demum in gratiam abs te reciperetur, qui se tibi operibus conciliaret. Nec dissimulabant tamen interim, miseros esse nos peccatores, & qui sæpe carnis infirmitate laberemur. Proinde communem oportere omnibus esse salutis portum, tuam misericordiam: sed enim eius obtinendæ hanc demonstrabant rationem, si pro offensis tibi satisfieret. Tum satisfactio nobis iniungebatur: primùm vt confessi sacerdoti omnia peccata, veniam absolutionémque supplices peteremus: deinde, vt bonis operibus malorum memoriam apud te deleremus. Postremò, vt ad sufficiendum, quòd nobis deesset, sacrificia expiationésque solennes adderemus. Iam quia rigidus esses iudex, ac seuerus vindex iniquitatis, ostendebant, quàm formidolosus esse deberet tuus cõspectus. Ideo iubebant ad Sanctos primùm confugere, vt eorum intercessione, exorabilis ac propitius nobis redderetis. His omnibus cùm vtcunque perfunctus essem, tametsi nonnihil interquiescebam, procul tamen adhuc aberam à certa conscientiæ tranquillitate. Quoties enim vel in me descendebam, vel animum ad te attollebam, extremus horror me incessebat, cui nulla piacula, nullæ satisfactiones mederi possent. Ac quò me propius considerabam, eò acrioribus pungebatur aculeis conscientia: vt non aliud restaret solatium, quàm me ipsum obliuione ludere. Quia tamen nihil melius offerebatur, iter, quod exorsus eram, prosequebar: cùm interim excitata est longè diuersa doctrinæ forma, non quæ à Christiana professione nos abduceret, sed quæ illam ad suum fontem reduceret, & velut à fæcibus repurgatam, suæ puritati restitueret. Ego verò nouitate offensus, difficulter aures præbui: ac initio, fateor, strenuè animoséque resistebam. Siquidem (quæ hominibus ingenita est in retinendo, quod semel susceperunt, instituto, vel constantia, vel contumacia) ægerrimè adducebar, vt me in ignoratione & errore tota vita versatum esse confiterer. Vna præsertim res animum ab illis meum auertebat, Ecclesiæ reuerentia. Verùm vbi

aliquando aures aperui, méque doceri passus sum, superuacuum fuisse timorem illum intellexi, ne quid Ecclesiæ maiestati decederet. Multum enim interesse admonebant, secessionem quis ab Ecclesia faciat, an vitia corrigere studeat, quibus Ecclesia ipsa contaminata est. De Ecclesia præclarè loquebantur, summum vnitatis colendæ studium præseferebant. Ac ne in Ecclesiæ nomine cauillari viderentur, ostendebāt non esse nouum, vt Antichristi pro Pastoribus illic præsiderent. Eius rei exempla non pauca proferebant, quibus apparebat, nec aliò spectare ipsos, quàm ad Ecclesiæ ædificationem: & in eo similem habere causam cum multis Christi seruis, quos ipsi in numero Sanctorum habebamus. Quòd autem liberius ferrentur in Romanum Pontificem, qui & pro Christi vicario, & Petri successore, & Ecclesiæ Principe colebatur, sic excusabant: Eiusmodi titulos, inania esse terriculamenta, quibus adeò perstringi piorum oculos non oporteret, vt rem intueri ac excutere non auderent. Illum, cùm mundus ignorantia & hebetudine velut alto sopore, oppressus esset, in tantum fastigium emersisse: certè non verbo Dei constitutum, non legitima Ecclesiæ vocatione ordinatum Ecclesiæ Principem fuisse, sed voluntarium, & à seipso lectum. Illam porrò tyrannidem, qua in Dei populum grassatus esset, nullo modo esse ferendam, si vellemus saluum apud nos Christi Regnum. Nec illis deerant, quibus ea omnia confirmarent, validissimæ rationes. Principiò, quicquid ad stabiliendum Papæ principatum solebat tum adduci, clarè diluebant. Vbi omnia illi sua firmamenta abstulerant, tantam quoque eius altitudinem, Dei verbo, demoliebantur. Eò vsque res deueniebat, vt palàm esset, conspicuúmque eruditis simul ac indoctis, verum Ecclesiæ ordinem tunc interijsse: claues, quibus Ecclesiæ disciplina continetur, fuisse pessimè adulteratas: collapsam Christianam libertatem: prostratum denique fuisse Christi Regnum, cùm erectus fuisset hic principatus. Habebant præterea, quo conscientiam meam stringerent, ne in istis, quasi nihil ad me pertinerent, securus conniuerem. Multum enim abesse, quin sit aliquod voluntario errori apud te patrocinium, cùm ne is quidem impunè erret, qui mera ignoratione à via seducitur. Quod ipsum filij tui testimonio comprobabant, si cæcus cæcum ducit, ambo in foueam cadunt. Cùm iam animus meus ad seriam attentionem comparatus foret, hic verò, tanquam illata luce, animaduerti, in quo errorum sterquilinio fuissem volutatus, quot inde sordibus ac maculis fœdatus essem. Quod ergo officij mei fuit, eius, in qua prolapsus eram, miseriæ, multò etiam magis eius, quæ mihi imminebat, æternæ mortis agnitione, vehementer consternatus, nihil prius habui, quàm vt damnata, non sine gemitu ac lachrymis, superiore vita, me in vitam tuam reciperem. Et nunc, Domine, quid aliud misero mihi superest, quàm vt deprecationem tibi pro defensione offeram, ne horrendam illam à verbo tuo defectionem ad calculum reuoces, à qua me semel mirifica tua benignitate vindicasti? Nunc istam actionem, Sadolete, cum ea, si libet, compara, quam plebeio tuo assignasti. Mirum, si hæsitabis, vtram alteri præferre debeas. Illius enim profectò salus de filo pendet, cuius defensio in hoc cardine vertitur: quòd quæ sibi à proauis ac maioribus tradita sit religio, eam constanter retinuerit. Iudæi, & Turcæ, & Sarraceni hac ratione Dei iudicio elaberētur. Facessat ergo inanis ista tergiuersatio ab eo tribunali, quod non hominum authoritati comprobandæ, sed vniuersa carne vanitatis mēdacijq; dānata, asserēdæ vnius Dei veritati erigetur.

Quòd

Quòdsi ineptijs tecum certare vellem, quam mihi imaginem pingere liceat, non dico Papæ, aut Cardinalis aut cuiuslibet è vestra factione reuerendi præsulis (quibus ferè omnibus qui colores aptari queant ab homine non valde ingenioso, pulchrè nosti) sed doctoris alicuius, vel inter omnes vestros selectissimi? Nihil sanè opus esset, ad eius damnationem, vel dubias in eum coniecturas proferre, vel falsa crimina ementiri. Iustis enim ac certis plus satis grauaretur. Sed ne, quod in te reprehendo, imitari videar, hoc agendi genere supersedeo. Tantùm hortabor, vt ad se aliquando redeant, ac secum reputent, quàm fideliter pascant Christianum populum: cui non alius esse potest panis, quàm Dei sui verbum. Et ne sibi nimium blandiantur, quòd nunc magno applausu, & secundis, magna ex parte, admurmurationibus, fabulam suam agunt, cogitent nondum ad catastrophen se peruenisse: in qua certè non habebunt, theatrum, vbi suos fumos impunè vendant, vbi credulas mentes imposturis illaqueent: sed vnius Dei arbitrio stabunt vel cadent: cuius iudicium non ab aura populari, sed à sua ipsius inflexibili æquitate pendebit: qui non modò de cuiusque factis inquiret, sed de recondita cordis sinceritate, vel nequitia quæstionem exercebit. Ego de omnibus, nulla exceptione, pronunciare non audeo: Quotus quisque tamen eorum est, qui, dum aduersum nos conflictatur, non sibi conscius sit, operam se magis hominibus, quàm Deo locare? Iam cùm tota epistola nos supra modum inclementer tractes, extrema tamen clausula virus tuæ acerbitatis, pleno ore, in nos effundis. Quanquam autem nos minimè conuitia illa feriunt, & illis iam pro parte antea responsum est, quid tamen, quæso, in mentem tibi venit, vt auaritiam adhuc nobis obijceres? Putas ne tantam in nostris hominibus fuisse hebetudinem, vt non ab ipsis exordijs cogitarent, se eam ingredi viam quæ lucro & quæstui esset aduersissima? An verò cùm vestram ipsorum auaritiam traducerent, non videbant magnam se necessitatem sibi imponere continentiæ ac frugalitatis, nisi pueris quoque ipsis facere se ridiculos vellent? Cùm rationem eius corrigendæ esse ostenderent, vt nimijs opibus exonerarentur Pastores, quò ad Ecclesiæ curam magis essent expediti, an non sibi sponte aditum ad opes præcludebant? Quæ enim iam restabant diuitiæ, quibus imminerent? Quid? an non hoc erat facilimum ad diuitias honoréſque compendium, statim ab initio ijs quæ offerebantur pactionibus vobiscum transigere? quàti tum multorum silentium redemisset pontifex vester? Quanti hodie quoque redimeret? Cur, si vel minima habendi cupiditate titillantur, omni spe augendæ rei præcisa, malunt perpetuò sic miseri esse, quàm citra magnam difficultatem vno temporis momento ditescere? sed ambitio, scilicet, eos retinet. Eius quoque suggillationis quam habueris causam, non video, cùm nihil aliud potuerint expectare, qui hanc actionem agressi sunt primi quàm vt à toto orbe conspuerentur: & qui postea accesserunt, scientes ac volentes se innumeris totius mundi contumelijs ac probris exposuerint. Vbi autem fraudes illæ ac intestinæ malitiæ? Nulla enim earum suspicio nobis hæret. De ijs ergo potius tracta in sacro vestro collegio, vbi quotidie agitantur. Calumnias illas, quia ad finem propero, præterire cogor, quòd nostro innitentes capiti, neminem reperimus in tota Ecclesia, quem putemus fide aliqua dignum: calumnias tamen esse, iam antè satis demonstraui. Tametsi enim solum Dei verbum extra omnem iudicij aleam constituimus, concilijs verò & patribus ita certam demum authoritatem constare volumus, si ad eius normam respondeant: eo tamen honore

locóque concilia & patres dignamur, quem obtinere sub Christo par est. Sed omnium teterrimum est illud crimen, quòd sponsam Christi discerpere conati sumus. Id si verum esset, meritò & tibi, & orbi vniuerso haberemur pro deploratis. Atqui nō aliter crimē istud in nos recipiā, nisi discerpi ab ijs Christi sponsam contendas, qui virginem castam exibere Christo cupiunt: qui sancta quadam zelotipia sollicitantur, quò eam Christo illibatam cōseruent: qui prauis lenocinijs corruptam, ad fidem coniugalem reuocant: qui aduersus adulteros omnes, quos eius pudicitiæ insidiari deprehenderint, contentionem suscipere non dubitāt. Et quid nos aliud fecimus? Nónne peregrinis doctrinis tentata, imò violata fuerat, à vestra factione Ecclesiæ castitas? Nónne violenter à vobis fuerat innumeris superstitionibus prostituta? Nónne fœdißimo illo adulterij genere, simulacrorum cultu, inquinata erat? Scilicet, quia non sumus paßi, sacrosanctum Christi thalamum tanto haberi à vobis ludibrio, sponsam eius lacerasse dicimur. Ego autem dico, illam quam à nobis falsò accusas, lacerationem, apud vos non obscurè conspici. Neque in Ecclesia id modò, sed in Christo ipso, quem miserè dissectum esse constat. Quomodo sponso suo adhæreat Ecclesia, quem saluum non habet? Vbi autem incolumitas Christi, dum & iustitiæ, & sanctitatis, & sapientiæ gloria alio transfertur? Atqui antequam accenderetur à nobis certamen, tranquilla omnia, & optimè pacata erant. Inter Pastores quidem, & in ipsa plebe, ignauia & stupor effecerant, vt nullæ propemodum essent de religione cōtrouersiæ. In scholis autem, quam strenuè Sophistæ rixabantur? Ergo non est, quòd pacificum adeò vobis regnum tribuas: vbi non alia ratione quies fuit, nisi quia Christus conticebat. Post nouum Euangelij exortum, magnæ, fateor, contentiones efferbuerunt, à quibus antea ocium erat. Sed nostris hominibus immeritò id imputetur, qui nihil toto, actionis suæ decursu quæsierunt, nisi, vt instaurata religione, in veram vnitatem, discordijs fusæ ac dispersæ Ecclesiæ colligerentur. Et ne vetera commemorem, quid nuper recipere detrectarunt, tantùm vt Ecclesijs pacem conciliarent? Sed frustra omnia experiuntur, vobis contrà nitentibus. Quia enim pacem illi habere cupiunt, cum qua simul floreat Christi regnum: vos autem, quicquid accedit Christo, deperire vobis putatis, non mirum est, si fortiter resistatis. Et habetis artes, quibus euertatis vno die, quicquid ipsi multis mensibus pro Christi gloria instituunt. Non multis verbis te obruam, quia vno verbo expedire rem licet. Obtulerunt se nostri ad reddendam suæ doctrinæ rationem. Cedere non detrectant, si victi rationibus fuerint. Per quos nunc stat, quominus & optima pace, & veritatis luce fruatur Ecclesia? I nunc, & nos seditiosos appella, qui Ecclesiam quiescere non sinamus. Ne quid autem prætermitteres, quod ad grauandam causam nostram faceret, quia multæ paucis istis annis sectæ obullierunt, eius quoque rei inuidiam, pro tuo candore, in nos deriuas: sed vide qua æquitate, vel quo etiam prætextu. Nam si nos propterea odio digni, iusto quoque olim odio apud impios laborasset Christianum nomen. Aut ergo desine hac parte nos infestare: aut palàm profitêre, Christianam religionem tollendam ex hominum memoria, quæ tot mundo tumultus pariat. Hoc ergo causæ nostræ minimè obesse debet, quòd modis omnibus conatus est Sathan Christi opus impedire. Hoc quærere magis ad rem pertinebat, quis omnibus, quæ se extulerunt sectis expugnandis incubuerit. Constat autem nos solos, vobis ociosis ac stertentibus, totam hanc molem sustinuisse. Faxit Dominus Sadolete, vt tu ac

reliqui

reliqui omnes tui, aliquando intelligatis, non aliud esse Ecclesiasticæ vnitatis vinculum, quàm si Christus Dominus, qui nos Deo patri reconciliauit, in corporis sui societatem nos ab ista dißipatione recolligat: vt ita vno eius verbo, ac spiritu in cor vnum & animam vnam coalescamus. Argentorati Calend. Septembribus. M D X X X I X.

FINIS.

LIBELLVS DE COENA DOMINI, A Ioanne Caluino pridem Gallica lingua scriptus: Nunc verò in Latinum sermonem conuersus.

NICOLAVS GALLASIVS PIIS Lectoribus, Salutem.

Libellum hunc, pietatis & doctrinæ plenum, ante annos quinque Caluinus scripsit, vulgari sermone, nudè & sine vllo apparatu: venustè tamen ac perspicuè: ordine etiam adhibito, & certa docendi ratione: quibus in scriptis suis vti solet. Cupiebat enim nostris hominibus, ac præcipuè illiteratis, subuenire: quorum animus, ob cõtrouersias illas quæ inter magnos viros agitatæ erant, ita æstuabat dubitatione, vt quid potißimùm sequerentur ignorarent. Quo quidem ita nobis profuit, vt non tantùm imperiti ac rudes, sed etiam docti quamplurimi, magnam se ex eo vtilitatem adeptos esse fateantur. Permulti enim, qui adhuc vagabantur incerti, hoc perlecto libello ita conquieuerunt, vt positis contentionibus veritatem Dei agnoscerent & amplecterentur. Docet enim piè quis sit sacramentorum vsus, quantum eis tribuendum, tum in quo offenderunt ij, qui plus æquo ipsis tribuere, qui item detrahere voluerunt. Itaque cùm viderem hunc libellum etiam literatis vsui esse posse: ac plerosque non vulgares viros, quibus nullus linguæ nostræ vsus est, latinè scriptum desiderare, me non inutiliter operam collocaturum existimaui, si eorum desiderio satisfacere conarer: atque efficerem vt quod nobis seorsim videbatur scriptum, cæteris etiam communicaretur. Nostrum enim est curare ac studere vt veritas magis ac magis elucescat. In quo dum operam impendo meam, bonis omnibus gratum me facturum confido. Quòd si nonnullis hæc minus ornata videbuntur, cogitare debebunt me non in eo studuisse, vt orationis ornamenta conquirerem, sed vt fideliter redderem, & scriptorẽ ipsum imitarer, qui populariter hæc scribens, etiam rudioribus sese accommodauit. Quare pios lectores rogatos velim, vt rem ipsam & sententiam, magis quàm verba, attendant: simul hoc maiorem in modum peto atque obsecro, vt puro ac syncero veritatis studio ducti, omnia legant attentiùs, ne præiudicata opinio eos verum cernere non sinat: vt id tandem quod studiosè inquirunt, assequantur. Valete. Cal. Ianuar. M D X L V.

Vm sanctißimum Cœnæ Domini nostri Iesu Christi sacramentum, diu multis magnisque erroribus implicitum fuerit: atque adeò superioribus annis inuolutum varijs opinionibus, ac disceptationibus, minus quàm decebat placidis: minimè mirum videri debet, permultos infirmæ conscientiæ homines, haud facilè statuere posse quid potißimùm sequi debeant: sed dubio & suspenso animo expectare, quoad positis contentionibus, inter Dei seruos conueniat, résque ad aliquam concordiam deducatur. Quia verò eiusmodi dubitatio multum habet incommodi: periculosißimúmque est, nihil in eo mysterio habere certi, cuius intelligentia ad salutem nostram adeò necessaria est: vtilißimum fore putaui, si breuiter tractarem summam præcipuam rei: explicarem tamen dilucidè quid potißimũ hìc tenere operæpretium sit. Addo quòd nonnulli boni viri, qui rem ita postulare videbant, à me id summopere flagitarunt. Quibus omnino, nisi officio deesse vellem, id denegare non potui.

Vt autem facilius difficultas eis expediatur, ordinem quem sequi instituimus, notare necesse est. Primùm, quam ob causam & quem ad finem, sanctißimum hoc sacramentum Dominus instituerit, explicabimus. Deinde, quis fructus ad nos redeat: ibíque declarabimus quomodo nobis in eo corpus Christi donetur. Tertiò, quis sit vsus ipsius legitimus. Quartò, quibus erroribus & superstitionibus contaminatum fuerit, recitabimus: atque ostendemus, quid discriminis, Dei seruos à papistis habere oporteat. Postremò dicemus quæ fuerit origo contentionis, quæ tam acerbè agitata est ab ijs ipsis, qui nostris temporibus Euangelio in lucem reducendo, Ecclesiæ instaurandæ, puræque doctrinæ restituendæ, omnẽ operam collocarũt.

Quod ad primum attinet. Cùm Deo opt. max. Deo inquam nostro placuerit, nos per baptismum in Ecclesiam cooptare, hoc est in domum suam, quam ipse vult alere & tueri: nósque receperit non solùm vt domesticos, verùm etiam vt filios suos: superest, quò boni patris officio fungatur, vt nos educet, nobísque omnia ad victum cultúmque necessaria subministret. Quæ enim ad corporis educationem pertinent, quia communia sunt omnibus, eorúmque mali perinde vt boni sunt participes, non sunt propria ipsius familiæ existimanda. Paternæ quidem ipsius erga nos bonitatis in eo testimonium habemus, dum corpus nostrum alit & tuetur, dum omnium bonorum quæ nobis largè & munificè suppeditat, participes sumus: sed vt vita in qua ab ipso regenerati sumus, spiritualis est: ita cibum, quo conseruemur, ac confirmemur, spiritualem esse necesse est. Intelligere enim debemus, nos non solùm ad poßidendam aliquando hæreditatem illam cœlestem vocatos, verùm etiam spe iam quodammodo in eam possesßionem inductos esse: vt non tantùm vitam nobis promiserit, sed etiam à morte ereptos, nos iam re ipsa in eam traduxerit. Id verò consecuti sumus, cùm nos adoptatos regenerauit semine immortalitatis, sermone inquam suo, quem Spiritu sancto cordibus nostris impreßit atque infixit.

Hanc ergo vitam vt tueamur & sustentemus, quærendi non sunt cibi corruptibiles & caduci, quibus venter pascitur: sed longè meliriobus & præstantioribus animæ nostræ opus habent. Tota verò Scriptura testatur, panem spiritualem quo sustentantur animæ nostræ, eum ipsum sermonem esse quo Dominus nos

regenerauit: rationémque vnà adiungit, quòd Christus, vnica vita nostra, nobis in eo donetur atque administretur. Nam cùm Deus in Christo omnem vitæ plenitudinem repositam esse voluerit, vt eam per ipsum nobis communicet: sermonem etiam, veluti instrumentum statuit, quo Christus, cum gratijs suis omnibus, nobis dispensetur. Stat interim vera illa sententia, animas nostras nullo alio cibo quàm Iesu Christo vesci ac educari. Quamobrem Pater cœlestis, educationis nostræ sollicitus, nullũ aliud nobis alimentum dedit: quin potius id nobis vnicè commendauit. Eo nos contentos esse, in eo animas nostras conquiescere voluit: cùm ijs reficiendis ac sustentandis abundè sufficiat: cùm eo omnino carere non possimus: quo sublato, nullum aliud reperietur.

Quomodo Christus, vnicus cibus sit, quo animæ nostræ pascuntur, iam vidimus. Sed quoniam nobis distribuitur sermone Domini, velut instrumento huic rei destinato, panis & aqua nominatur. Quod verò de sermone dicitur, pertinet etiam ad Sacramentum Cœnæ, quo Dominus ad communicationem Christi nos deducit. Nam, quia adeò imbecilles & infirmi sumus, vt certa animi fiducia ipsum recipere non possimus, cùm nuda doctrinæ prædicatione nobis offertur: Pater misericordiæ, se in eo imbecillitati nostræ accommodare volens, sermoni signũ, quod sub oculorum sensum caderet, adiunxit, quo promissionum suarum substantiam nobis repræsentaret, vt omni dubitatione & incertitudine sublata, in eo confirmari & roborari possemus.

Cùm igitur hoc mysterium, sublime & arduum sit: nec queamus ingenio comprehendere, aut cogitatione complecti, quomodo corpus & sanguis Christi nobis communicetur: adeoque rudes & ignari simus, vt diuinarum rerum nec minimas intelligamus: eo modo id ostendi atque aperiri necesse fuit, quem ferret ingenij nostri facultas. Eam ob causam, Dominus Cœnam instituit: vt conscientijs nostris obsignaret eas promissiones, quibus in Euangelio se corporis & sanguinis sui participes facturum promisit: atque in hac persuasione nos obfirmaret, sitam in eo esse spiritualem vitam nostram, vt tali támque insigni arrabone accepto, firmam salutis fiduciam concipiamus. Deinde, vt in agnoscenda summa ipsius erga nos bonitate, eáque celebranda & magnificis laudibus extollenda, exerceamur. Tertiò, vt ad sanctitatem & innocentiam amplectendam incitemur, cùm nos Christi membra agnoscimus, ac præcipuè, vt amicitiam colamus fraternámque concordiam, quæ nobis vnicè commendatur. Cùm bene diligentérque notauerimus tres hasce rationes, quas Dominum spectasse cùm Cœnam institueret dubium non est: patefactus nobis erit aditus, vt rectius intelligamus quis fructus ad nos redeat, & quonam modo eo rectè vtamur.

Iam ergo ad secundum caput veniendum est: vt ostendamus quàm salutarem fructum nobis adferat Cœna Domini, modò eum percipere & colligere velimus. Id cognoscemus, cùm accuratè indigentiam nostram, cui ipsa subuenit, perpenderimus. Nos vehementer perturbari & animo torqueri necesse est, quoties animaduertimus quales sumus ipsi, & quicquid in nobis est examinamus. Nullus enim nostrùm est, qui in se vel micam iustitiæ reperire possit: sed è diuerso tot vitijs ac sceleribus inquinati sumus, tanta peccatorum multitudine pleni atque referti, vt nullo accusatore præter conscientiam nostram opus sit: nec alius iudex qui aduersus nos sententiam ferat, quærendus est. Ex quo consequens est, iram

Dei in nos concitatam esse, neminémque posse mortis æternæ iudicium effugere. Nisi verò valde somnolenti aut omnino stupidi esse velimus, horribili illa cogitatione quasi perpetua gehenna nos torqueri & vexari necesse est. Nec enim in memoriam nobis redire potest iudicium Dei, quin damnatio nostra simul nobis appareat. Iam ergo voragine mortis deglutimur, nisi Deus opt. max. nos eripiat. Quam verò spem resurrectionis habere possumus, cùm carnem nostram consideramus, putridam ipsam, & omni corruptioni obnoxiam? Itaque, siue corpus, siue animam spectemus, nihil est nobis miserabilius, quandiu in nobis ipsis residemus: neque possumus non miserabiliter angi, summáque molestia affici, dum tantarum miseriarum sensu afficimur. Vt igitur Pater cœlestis huic nostræ calamitati subueniret, Cœnam nobis dedit, veluti speculum, in quo Christum crucifixum & suscitatum contemplemur. Crucifixum, vt deleantur peccata & delicta nostra. Suscitatum, vt à corruptione & morte liberati, cœlesti immortalitati reddamur. Hãc singularem consolationem ex Cœna Domini percipimus, quòd nos dirigit ac ducit ad crucem & resurrectionem Christi: vt certò sciamus, nos quamuis iniquos & impuros, agnosci tamen & recipi à Domino, atque etiam haberi pro iustis: quãuis morte circumseptos, nihilominus ab ipso vitæ reddi: quamuis miserabiles & calamitosos, nos tamen omni fœlicitatis genere impleri ac cumulari. Vel, vt facilius explicemus. Cùm nihil omnino boni in nobis resideat, nec vlla earum rerum quæ ad salutem cõsequendam adiumento esse debent: Cœna, locuples testimonium dat, nos quicquid vtile & salutare est consecutos esse, cùm mortis & paßionis Christi participes sumus. Quamobrem affirmare possumus Dominum, gratiarum spiritualium thesauros aperire, dum in societatem bonorum & diuitiarum Christi nos admittit. Meminerimus ergo Cœnam nobis exhiberi, veluti speculum, in quo Christum contemplemur: crucifixum, vt liberemur à morte & damnatione: suscitatum, vt iustitiam vitámque æternam consequamur. Licet autem eadem gratia nobis in Euangelio exhibeatur: tamen cum in Cœna certitudinem maiorem pleniorémque fruitionem habeamus, hoc vtilitatis ex ipsa ad nos redire meritò agnoscimus.

Sed quia Christi bona nihil ad nos pertinent, nisi prius ipse noster fuerit: primùm in Cœna nobis ipsum donari oportet, vt verè perficiantur in nobis ea quæ diximus. Propterea dicere sum solitus, Christum materiam & substantiam Sacramentorum esse: gratias autem & beneficia quæ per ipsum consequimur, vim & efficaciam. Porrò, Cœnæ vis in eo consistit, vt reconciliationem cum Deo, per mortem & paßionem Christi factam, confirmet: vt nos certiores reddat, animas nostras ipsius sanguine ablutas: nósque iustitiam, ipsius obedientia consecutos esse: vt denique spem salutis, quam in ijs omnibus quæ pro nobis effecit collocamus, mentibus nostris obsignet. Hinc concludendum, substantiam huic virtuti coniunctam esse: alioqui nihil omnino in ea firmi, aut certi haberemus. Concludendum igitur, duo nobis in Cœna offerri: Christum scilicet, vt fontem, originem ac materiam bonorum omnium: deinde fructum & efficaciam mortis & paßionis ipsius. Quod etiam verba quæ in Cœna proferuntur, satis ostendunt. Cùm enim iubet nos corpus suum manducare, & sanguinem bibere: addit, corpus suum pro nobis traditum fuisse, & sanguinem in remißionem peccatorum nostrorum effusum esse. In quo primùm demonstrat, nobis non simpliciter corpus & sanguinem ipsius, sine vlla

la alia consideratione, communicari, sed etiam fructum, qui ex morte & passione ipsius ad nos redit, percipi oportere. Porrò ad tantorum bonorum fruitionem peruenire quî possumus, nisi participes simus corporis & sanguinis ipsius, vnde illa nobis exhibita & producta sunt?

Iam ingredimur quæstionem, & olim & hisce temporibus adeò agitatam: Quomodo intelligenda sint verba illa, quibus Christus corpus suum, panem, & sanguinem vinum appellat. Quæ facilè expediri poterit, si principia illa à nobis antè posita teneamus: Omnem videlicet fructum quem in Cœna quærimus, in nihilum redigi, nisi in ea Christus, vt totius rei fundamentum & substantia, nobis donetur. Hoc constituto, fatebimur haud dubiè, Sacramentum inutile & superuacuum reddi, si in eo veram Christi communicationem offerri negemus: quod blasphemia execrabili atque auditu indigna non careret. Præterea, si ratio communionis cum Christo, ea est, vt omnium gratiarum & beneficiorum quæ nobis morte sua acquisiuit, participes simus: non id tantùm agitur, vt cum spiritu solùm, sed etiam cum humanitate participemus: in qua, vt debita nostra persolueret, perfectam obedientiam Deo Patri præstitit. Licet, vt propriè loquamur, alterum sine altero fieri nullo modo possit. Cùm enim se nobis donat, id facit vt eum integrum possideamus. Idcirco, quemadmodum dictum est, Spiritum ipsius vitam esse nostram: ita ipse ore suo pronuntiat, carnem suam cibum nostrum, sanguinem suum verè potum nostrum esse. Si hoc non de nihilo dicitur, necesse est, vt vita nostra in Christo sita sit, animas nostras ipsius carne & sanguine vesci, velut cibarijs proprijs & peculiaribus. Eius rei testimonium habemus in Cœna, cùm dicitur de pane, vt accipiamus & manducemus, corpus ipsius esse: de calice, vt bibamus, ipsius esse sanguinem. Nominatim de corpore & sanguine habetur sermo: vt discamus, in eis vitæ nostræ spiritualis substantiam inquirere.

Nunc, si quæratur an nihilominus panis sit corpus Christi, & vinum sanguis ipsius: respondebimus, panem & vinum signa esse visibilia, quæ corpus & sanguinem Christi nobis repræsentant: corporis verò & sanguinis nomen eis attributum, quòd sint veluti instrumenta quibus Dominus Iesus Christus nobis ea distribuit. Forma hæc loquendi, rei valde consentanea est. Cùm enim non modò oculis, sed neque ingenijs nostris, comprehendi possit communio quam in corpore Christi habemus, ea tamen illic apertè ob oculos monstratur. Exemplum in re simili valde proprium habemus. Cùm vellet Dominus Spiritum suum in Baptismo Christi apparere, eum sub columbæ figura repræsentauit. Ioannes Baptista historiam illam recitans, Spiritum sanctum descendentem se vidisse ait. Si propius attendamus, comperiemus ipsum nihil præter columbam vidisse. Nam sancti Spiritus essentia inuisibilis est. Cùm tamen sciret visionem illam inanem figuram non esse, sed Spiritus sancti præsentiæ signum certissimum: affirmare non dubitat, se illum vidisse: quòd eo modo quo ipse ferre poterat, fuerit repræsentatus. Ita in communione, quam in Christi corpore & sanguine habemus, dicendum est: mysterium spirituale esse, quod nec oculis conspici, nec ingenio humano comprehendi potest. Figuris igitur & signis quæ sub oculorum sensum cadunt, vt naturæ nostræ imbecillitas requirit, ostenditur: ita tamen vt non sit figura nuda & simplex, sed veritati suæ & substantiæ coniuncta. Meritò igitur panis appellatur Corpus: cùm id non modò repræsentet, verùm etiam nobis offerat. Itaque facilè concede-

mus, corporis Christi nomen ad panem tranferri, quòd eius Sacramentum & figura sit. Sed hoc adiungemus, Sacramenta Domini nullo modo à substantia & veritate sua separari oportere. Ea quidem ne confundantur, distinguere non tantùm conuenit, sed etiam omnino necessarium est. Sed ita diuidere vt alterum sine altero constituatur, absurdissimum. Cùm ergo signum visibile conspicimus: quid repræsentet, & à quo nobis donatum sit, cogitandum est. Panis enim datur vt corporis Christi sit figura, eúmque iubemur comedere. Datur, inquam, à Deo: qui, veritas certa & immutabilis est. Quòd si Deus nec fallere nec mentiri potest, consequens est, ipsum omnia quæ illic significat, reipsa implere ac præstare. Necesse est igitur, nos in Cœna verè corpus & sanguinem Christi recipere, cùm vtriusque communionem nobis Dominus repræsentet. Quid enim sibi vellet, nos panem comedere, ac vinum bibere, vt significent, carnem ipsius, cibum esse nostrum, & sanguinem potum: si veritate spirituali prætermissa, vinum & panem solummodo præberet? Nónne frustra, & mendaciter hoc mysterium instituisset? &, quod lingua Gallica dicimus, falsis insignibus? Itaque fatendum est, si vera sit repræsentatio quam adhibet Deus in Cœna substantiam interiorem Sacramenti, visibilibus signis coniunctam esse: & quemadmodum panis in manu distribuitur, ita corpus Christi, vt eius participes simus, nobis communicari. Hoc certè, etiam si nihil aliud esset, nobis abundè satisfacere deberet: cùm intelligimus, Christum nobis in Cœna veram propriámque corporis & sanguinis sui substantiam donare: vt pleno iure ipsum possideamus, & possidendo in omnem bonorum suorum societatem vocemur. Cùm enim ipsum tenemus, omnes diuitiæ diuinæque opes in eo reconditæ nobis exponuntur, vt nostræ sint, iisque vnà cum ipso perfruamur. Vt ergo Cœnæ vtilitatem breuiter definiamus: dicere licet, Iesum Christum nobis in ea offerri, vt eum ipsum, atque in eo, gratiarum & beneficiorum omnium quæ expetere animus potest, abundantiam & copiam, possideamus. Id quod maximo nobis adiumento est, vt conscientiæ nostræ, in ea fiducia quam nos in ipsum habere decet, confirmentur.

Altera vtilitas est, quòd eo magis incitamur atque admonemur ad agnoscenda beneficia quæ accepimus à Domino Iesu Christo, & in dies accipimus: vt ei gloriam & honorem tribuamus: atque, vt par est, sanctissimum eius nomen perpetuis laudibus celebremus. Natura enim valde negligentes sumus in meditanda bonitate Dei nostri nec vnquam de ea cogitamus, nisi segnitiem ipse nostram excutiat, & ad officium nos instiget. Acrioribus verò stimulis pungi non possumus, quàm cùm nos cogit quasi conspicere oculis, & manibus attrectare, apertéque cognoscere, & sentire, magnitudinē beneficij inæstimabilis, cùm nos propria substantia sua pascit & reficit. Idquod significare & monstrare vult, cum iubet vt mortem suam annuntiemus, quoad veniat. Quòd si res adeò ad salutem necessaria est, non immemores esse gratiarum & beneficiorum quæ Deus in nos contulit, quin potius diligenter ea in memoriam reuocare, & magnificè extollere apud alios, vt mutuis admonitionibus incitemur: in eo singularem Cœnæ vtilitatem videmus: quæ ab ingratitudinis vitio nos reuocat, nec sinit nos magni illius beneficij, quod Christus, nostra causa moriens, in nos contulit, obliuisci: sed nos eò deducit, vt gratias ei agamus, & tanquam publica testificatione profiteamur quantum ipsi debeamus.

Tertia

Tertia vtilitatis species in eo consistit, quòd ad sanctitatem & puritatem vitæ vehementius incitamur, ac præcipuè ad charitem & amicitiam inter nos seruandam maiore hortationum vi impellamur. Cùm enim Christi membra facti simus, insiti corpori ipsius, vnáque cum eo vt capite nostro coniuncti: æquum est, nos primùm puritati & innocentiæ ipsius conformes esse, ac præsertim vt ea sit inter nos concordia, quæ inter eiusdem corporis membra esse debet. Quamuis, vt rectam huiusce vtilitatis intelligentiam habeamus, existimandum non sit, Dominum nos solùm hortari, & signo exteriori incitare, aut etiam inflammare. Hoc enim præcipuum est, quod in nobis interius spiritu suo operatur, vt vim & efficaciam addat instituto suo, quod velut instrumentum ad id destinauit, vt opus suum in nobis impleat & perficiat. Quoniam ergo spiritus sancti virtus sacramentis cõiuncta est, cùm ita vt decet recipiuntur, sperare & confidere debemus, nobis ipsa adminiculo esse, vt in sanctitate vitæ, ac præsertim charitate, promouere possimus.

Iam ad tertium ex præcipuis capitibusquæ huius libelli initio proposuimus, veniendum est, ad vsum scilicet legitimum, vt institutionem Domini reuerenter obseruemus. Quisquis enim despicatu quodam solutè aut oscitanter ad hoc sacramentum accedit, parum sollicitus tenendi propositi, & in eo perseuerãdi, in quo Dominus eum vocauit: eo peruersè abutitur, & abutendo illud fœdè contaminat. Polluere autem & contaminare, quod tam sanctè consecrauit Deus, magnum & intolerabile sacrilegium est. Nec frustra Paulus grauem & diram damnationem omnibus ijs denuntiat, qui id indignè perceperint. Nam si neque in cœlo neque in terris quicquam præstantius sit corpore & sanguine Domini: culpa non minima est, id temere & inconsideratè recipere, nec accuratè diligentérque præparatos illuc accedere. Præterea, vt nos ipsos probemus, hortatur: vt, quemadmodum res exigit & postulat, eo vtamur. Quòd si intelligamus qualis ea probatio esse debeat: qualis etiam is quem quærimus, vsus sit, percipiemus.

Sed in hoc magna & prudens cautio adhibenda est. Vt enim in nobis quemadmodum iussit Dominus examinandis nimiũ seduli esse nõ possumus: ita sophistici doctores miseras conscientias nimiũ perplexas tenuerunt, & in anxietatem valde periculosam, imò in horribilem gehennam coniecerunt, dum nescio quam probationem & examinandi sui diligentiam requirebant, quàm nemo hominum præstare potuisset. Vt autem ab ijs perturbationum inuolucris expediamur, omnia, vt iam dixi, ad Domini institutionem reducenda sunt, tanquam ad normam, quæ nos, si eam sequamur, labi & errare non sinet. Eam sequentes, perpendere debemus num veram in nobis pœnitentiam & veram fidem sentiamus. Quæ duo ita coniuncta sunt, vt alterum sine altero nullo modò possit consistere. Nam si in Christo sitam esse vitam nostram existimamus: agnoscere debemus, nos in nobis ipsis mortuos esse. Si in eo vim & robur nostrum quærimus, nos viribus omnibus destitui ac defici intelligendum est. Si fœlicitatem nostram in eius gratia collocamus: hac sublata, necesse est nos intelligere quanta sit miseria nostra. Si quies & tranquillitas nostra in eo sita est: nihil aliud in nobis ipsis quàm inquietas & turbulentas curas & sollicitudines sentire debemus. Talis verò affectus esse non potest, quin nobis ingeneret displicentiam totius vitæ nostræ, deinde sollicitudinem & timorem, postremò amorem & desiderium iustitiæ. Is enim cui cognita est peccati sui turpitudo, & miseria suæ conditionis, dum est alienatus à Deo, tanto pudore affi-

citur, vt sibi ipse displicere, seipsum condemnare, ac præ animi dolore gemere ac suspirare, cogatur. Ad hæc, statim obijcitur iudicium Dei: quod miris angustijs peccatoris conscientiam premit, cùm videt se nullo modo effugere posse, nec vllum defensioni relictum esse locum. Cùm ita miseriam nostram agnoscentes, Dei bonitatem gustare possumus: tum desideramus omnem vitæ nostræ rationem ad illius voluntatem dirigere: vt ea quam prius sequebamur abiecta, noua in ipso creatura efficiamur. Si igitur eam quam decet communionem sanctissimæ cœnæ Domini habere velimus: firma animi fiducia Christum pro iustitia, vita, & salute nostra habeamus: promißiones ipsius amplectamur, certásque & constantes esse existimemus: omnibus ex aduerso præsidijs, quæ cum ea pugnant, eorúmque fiduciæ renuntiemus: vt nobis ipsis, cæterísque omnibus creaturis diffisi, in ipso vno acquiescamus, soláque ipsius gratia contenti simus. Quod cùm fieri non poßit, nisi nobis compertum sit, quantum ipsius ope & auxilio indigemus: nos acerrimè pungi, & miseriæ nostræ sensu quasi stimulo fodi, necesse est: vt tanquam famelici ipsum auidè expetamus. Quàm enim ridiculum esset, sine vllo appetitu cibum quærere? Vt autem appetamus, vacuo stomacho esse non satis est, sed ita affecto vt cibum posit admittere. Hinc consequens est, animas nostras fame vrgeri oportere, & ardenti desiderio teneri cibi, vt alimentum suum in cœna Domini reperiant.

Præterea notandum est, nos Christum desiderare non posse, nisi ad iustitiam Dei adspiremus: quæ in abnegatione nostri, & obedientia ipsi exhibenda consistit. Neque enim vllo modo conuenire potest, vt corpori Christi simus insiti, atque interim turpiter, libidinose, dissolutè viuamus. Cùm in Christo nihil sit, nisi puritas omnis, cõtinẽtia, benignitas, sobrietas, veritas, humilitas, cæteræque similes virtutes: si eius membra esse velimus, nos ab omni libidine & luxu, ab arrogantia, intemperantia, vanitate, superbia, cæterísque vitijs, alienißimos esse oportet. Nec enim sine magno dedecore & probro hæc cum ipso admiscere possumus. Nos perpetuò memoria tenere oportet, non magis inter ipsum & iniquitatem, quàm inter lucem & tenebras, conuenire. En quo modo ad veram pœnitentiam perueniemus, si eò tendamus, vt vita nostra ad exemplum Iesu Christi conformetur. Verùm, & si hoc ad omnes vitæ partes generale est: præsertim tamen in charitate locum habet: quæ nobis præcipuè in hoc sacramento commendatur. Qua etiam ratione, eius nominatur vinculum. Vt enim panis illic in cõmunem omnium vsum sanctificatus, ex multis granis coalescit, ita coniunctis inter se, vt alterũ ab altero separari ac secerni nequeat: eodem modo, inter nos indissolubili amicitiæ vinculo iuncti esse debemus. Atque adeò idem corpus Christi recipimus omnes, vt ipsius membra simus. Quòd si discordijs & dissensionibus laboremus: quantùm in nobis est, Christum diuellimus ac laceramus: nec minoris sacrilegij futuri sumus rei, quàm si idipsum admisissemus. Ne ergo audeamus illuc accedere, si quid in nobis resideat odij aut maleuolentiæ in quemuis hominem, ac precipuè Christianum & Ecclesiæ vnitati coniunctum. Debemus etiam, vt ordinem Domini teneamus & sequamur, aliam præterea affectionẽ adferre: nempe, vt fateamur ore, & re ipsa testificemur, quantùm seruatori nostro debeamus: eíque gratias agamus: non tantùm vt per nos gloria ipsius Nomini tribuatur, sed etiã vt mutuò nos instruamus, & proximi exemplo nostro discant quid sibi agendum sit.

Sed quia nemo hominum reperietur, qui ita in fide & vitæ sanctitate profecerit,

cerit, quin multùm adhuc in ipso desideretur: periculum esset, ne permultæ piæ conscientiæ ijs quæ diximus perturbarentur, nisi obuiam iremus, ea præcepta temperantes, quæ de fide & pœnitentia posuimus. Nam valde periculosa est ea docendi ratio, qua nõnulli perfectam animi fiduciam & pœnitentiam requirentes, omnes qui talibus præditi non fuerint, excludi volunt. Sic enim omnes, nemine excepto, excluderentur. Quod vt verum esse demonstremus, quis iactare poterit, se nullo diffidentiæ vitio laborare, nulla animi labe, nullo infirmitatum genere deprauatum esse? Talem certè filij Dei fidem habent, vt eis necesse sit perpetuò Dominum rogare, vt eorum incredulitati adsit atque opem ferat. Is enim morbus tam altè radices in nobis egit, vt sanari omnino non possimus, prius quàm ex his corporis vinculis liberemur. Talis etiã est sanctitas vitæ, vt in dies necesse sit orare pro remissione peccatorum, & gratia proficiendi in melius, consequenda. Et quanuis alij sint alijs imperfectiores: nemo tamen est qui non in multis deficiat. Itaque si ea & fidei & vitæ integritas cui nihil omnino desit, requiratur, cœna omnibus non tantùm inutilis, verùm etiam perniciosa erit. Quod certè alienissimum est à mente & consilio Domini: qui nihil salutarius Ecclesiæ suæ dedit. Cùm ergo fidem adhuc imperfectam in nobis sentiemus, neque adeò pura conscientia præditi erimus, quin vitiorum permultorum nos accuset: id impedimento esse non debet, quo minus ad sacram Domini mensam accedamus: si modò, in ea imbecillitate, ab omni simulatione & hypocrisi vacui, salutem in Christo speremus, & vitam nostram ad Euangelij normam cupiamus dirigere. Ne qua sit hypocrisis, nominatim dico: quòd permulti seipsos vanis adulationibus decipiant, sibi persuadentes satis esse si vitia sua condemnent, licet ea foueant: aut etiam sufficere, si ab eis per aliquod tempus abstineant, mox ad ipsa reuersuri. Vera autem pœnitentia, firma & constans est. Itaque efficit, non vt aliquot dies aut menses, sed vt sine vlla intermissione, per omne vitæ nostræ tempus, malum, quod nobiscum gerimus ipsi oppugnemus. Cùm ita nobis vitia displicere, verúmque ipsorum odium, à timore Dei proficiscens, nobis insitum sentimus, ac simul bene sanctéque viuendi desiderio nos duci: cœnæ Domini percipiendæ idonei sumus: licet permultæ adhuc supersint in nobis infirmitatum reliquiæ. Imò nisi infirmi essemus, diffidentiæ obnoxij, & vitæ minus perfectæ; sacramentum nobis foret inutile, eiúsque institutio superuacanea fuisset. Cùm igitur sit remedium, quo Deus imbecillitati nostræ subuenire, corroborare fidem nostram, charitatem augere, in sanctitate vitæ promouere voluit: eò magis ipso vti debemus, quò grauius nos magnitudine morbi premi sentimus: tantùm abest vt eo nos impediri oporteat. Nam si, vt nos subducamus ab vsu cœne, obtendamus nos adhuc in fide debiles esse, nec vitæ satis integræ: perinde est ac si quis vellet à medicina, propterea quòd ægrotaret, abstinere. Imbecillitas ergo fidei, & vitæ nostræ vitia, nos monere debent vt ad cœnã veniamus velut ad singulare remedium quo emendari possint ac corrigi. Tantùm, ne fidei ac pœnitentiæ vacui accedamus. Quarum prior, in animo absconsa est: ideóque à conscientia nostra nobis coram Deo testimonium reddi oportet. Posterior actione & opere ostenditur: ideóque eam in vita nostra apparere necesse est.

Quòd ad celebrandæ cœnæ tempus attinet, non omnibus certò constitui aut præfigi potest. Sunt enim nonnunquam priuata cuique impedimenta, quæ hominem, si abstinuerit, excusare possunt. Præterea, nullum præceptum habemus quo

omnes cogantur ea vti quoties ipsis offeretur. Si tamen finem spectemus ad quem Dominus nos ducit: cognoscemus, multò frequentiorem vsum quàm vulgò apud plerosque, esse oportere. Quò enim maiore imbecillitate premimur, eò magis ac frequentius in eo exerceri debemus, quod tum ad confirmandam fidem nostram, tum etiã ad sanctitatem vitæ promouendam, nobis vsui esse & potest & debet. Quãobrem in omnibus Ecclesiis bene constitutis ea consuetudo esse debet: vt cœna, quàm sæpissimè fieri potest, & quantùm populi fert capacitas, celebretur. Ac priuatus quisque, quantùm in ipso est, ad eã recipiendã præparari debet, quoties in cõmuni cœtu celebrabitur: nisi cogatur maximis de causis abstinere. Tametsi nullo præcepto sit præfinitum tempus aut expressa dies: tamen hoc sufficicere debet, quòd volũtatem Domini talem esse cognoscimus, vt eo sacramẽto crebrò vtamur. Alioqui, vtilitatem quæ ad nos inde redit, ignoramus. Quæ verò à nonnullis adferuntur excusationes, inanes sunt & friuolæ. Aiunt alij se indignos esse: eóque prætextu abstinent toto anno. Alij non tantùm quàm indigni sint considerant: sed etiam obtendunt, se cum ijs quos imparatos eò accedere cernunt, communicare non posse. Alij etiam frequentem ipsius vsum superfluum esse putant: neque existimant, cum semel receperimus Christum, id tam frequenter iterandum ac sæpius repetendum esse. A primis illis, qui se sua indignitate tegunt, quæro: quomodo tantam miseriam plus annum sustinere potest eorum conscientia, vt ritè Dominum inuocare non audeant. Temeritatis enim esse fatebuntur, Deum inuocare vt patrem, nisi membra Christi simus. Quod fieri non potest, nisi cœnæ substantia & veritas in nobis impleatur. Quòd si veritatem ipsam tenemus, longè maiori ratione signo percipiendo sumus idonei. Ex quo videmus, eos qui se vt indignos à cœna eximere volunt, magno illo inuocandi & orandi Dei bono seipsos priuare. Cæterùm, vim adferre nolim ijs quorum exagitantur conscientiæ, & terrentur aliqua religione, vt sese temerè ingerant: sed potius consulo vt tantisper expectent, dum ipsos Dominus ea anxietate liberarit. Si qua similiter iusta causa sit, quin differre liceat non inficior. Tãtùm ostendere volo, neminem diu in eo acquiescere debere, vt propter indignitatem suam abstineat. Sic enim Ecclesiæ communicatione priuatur: in qua salus nostra omnis sita est. Potius nitatur aduersus impedimẽta omnia pugnare, quæ à Diabolo obijciuntur: ne excludatur à tanto bono, ac beneficijs pariter omnibus quibus eum priuari cõsequens est. Alteri plus vidẽtur habere coloris: quòd argumento isto vtantur: Si videlicet panem communem non liceat cum ijs edere qui se fratres nominant, & nihilominus turpiter & dissolutè viuunt multo minus eum panem qui in hoc consecratus est, vt repræsentet ac exhibeat nobis corpus Domini. Verùm neque his respõdere difficile est: non esse priuati cuiusque, iudicare ac discernere quis admittẽdus aut arcẽdus videatur: sed ad totam Ecclesiam pertinere, aut ad pastorẽ & seniores, quorũ adiumento in moderanda & gubernãda Ecclesia vti debet. Nec enim iubet Paulus vt alios, sed vt nos ipsos examinemus. Officij quidẽ nostri est, eos admonere qui flagitiosam vitã degũt: ac, si nos audire nolint, pastori denũtiare: vt rẽ, ecclesiastica authoritate peragat. Sed nõ eo modo debemus nos à flagitiosorũ cœtu subducere, vt cõmunionẽ Ecclesiæ relinquamus. Ad hæc, sæpius accidit, crimina nõ ita manifesta esse, vt ad excõmunicationẽ progredi liceat. Quãuis enim pastor in animo suo indignum aliquẽ esse iudicet: tamẽ eum talẽ pronũtiare, aut à cœna prohibere, non potest, nisi eum Ecclesiastico iudicio conuicerit. Quod

cùm

cum accidit, nullum aliud superest nobis remedium, quàm vt Deum rogemus vt ab omnibus offensionibus Ecclesiam suam liberet: interim dum expectamus supremum diem, quo paleæ ab optimo grano separabuntur. Tertij nullam omnino verisimilitudinis speciem habent. Nec enim panis hic spiritualis nobis datus est vt statim eo saturemur, sed potius vt dulcedinis ipsius gustum habentes magis appetamus, eóque vtamur quoties nobis offeretur. Hoc est scilicet quod antè exposuimus: Iesum Christum, quamdiu versamur in hac mortali vita, nunquam nobis ita communicari vt eo satientur animæ nostræ, sed vt assiduum illis alimentum sit.

Vt ad quartum caput veniamus. Cùm Diabolus nihil hoc Sacramento vtilius Ecclesiæ à Domino relictum esse perspiceret: solito suo more statim ab initio ipsum erroribus varijs & superstitionibus contaminare nisus est, vt fructum ipsius corrumperet ac destrueret: nec cœptum suum persequi desiit, quoad inuerterit institutionem Domini, & in mendacium vanitatémque conuerterit. Non est mei instituti, designare quo tempore impostura quæque & error initium cœperit. Mihi sufficiet, articulatim errores notare à Diabolo inuectos: quos cauere necesse est, si integram & incorruptam Cœnam Domini habere velimus.

Primùm igitur, cùm Dominus Cœnam nobis dederit, vt inter nos distribueretur, testificandæ communionis gratia, quam in corpore ipsius habentes, sacrificij quoque quod ad expianda peccata nostra Deo Patri obtulit, participes sumus: homines contrà suo ingenio commenti sunt, sacrificium esse quo remissionem peccatorum à Deo consequimur. Quod sacrilegium detestabile est, nulloque modo tolerandum. Nisi enim agnoscamus ac certò teneamus, mortem Domini Iesu Christi vnicum sacrificium esse, quo nos Deo Patri reconciliauit, ac deleuit peccata omnia quorum in iudicio ipsius eramus rei: vim & efficaciam ipsius euertimus ac destruimus. Nisi fateamur Christum solum Sacerdotem esse, cuius intercessione in gratiam redimus cum Patre suo: ipsum spoliamus honore, grauémque ei iniuriam inferimus. Cùm igitur ea opinio, quæ pingit Cœnam Domini sacrificium esse quo remissionem peccatorum consequimur, contrà pugnet: tollenda ipsa, & vt diabolica damnanda est. Pugnare verò certissimum est. Quî enim ista conuenire possunt? Christum moriendo Patri sacrificium obtulisse, quo semel pro omnibus veniam & remissionem omnium delictorum nostrorum acquisiuit: & rursum quotidie sacrificandum esse, vt id obtineamus quod in sola eius morte quærendum est? Hic error non statim ab initio ad summum peruenit, sed pedetentim incrementa sua capiens, tandem huc prouectus est. Veteres quidem Cœnam sacrificium vocasse, notum est. Sed rationem adferunt, quòd mors Christi in ea repræsentetur. Eorum ergo dictum eò spectat, vt, quoniam Cœna sacrificij illius vnici memoria est, in quo omnino conquiescere debemus, propterea sit nomen illud ei attributum. Neque tamen possum veteris Ecclesiæ consuetudinem excusare, quòd gestu ac ritu suo speciem quandam sacrificij figuraret, ijsdem ferè ceremonijs quæ sub veteri Testamento in vsu erant: eo excepto quòd panis hostiæ animalis loco vtebantur. Quod cùm nimis ad Iudaismum accedat, nec Domini institutioni consentaneum sit, minimè probo. Veteri enim Testamento, figurarum tempore, tales ceremonias Dominus instituerat, tantisper obseruandas, dum sacrificium illud in carne Filij sui dilectissimi, qui earum veritas erat, celebraretur. Cùm igitur hoc totum perfectum sit, nihil superest amplius, nisi vt eius communicatione fruamur. Quare su-

perfluum est, id figuris commonstrare. Itaque, ex instituto Christi, non offerre aut immolare, sed quod oblatum & immolatum est accipere & comedere iubemur. Quamuis autem in ea obseruatione aliquid offenderunt veteres: tamen impietas tanta non erat, quanta postea obrepsit. Quod enim proprium erat mortis Christi, ad missam omnino translatum est: vt scilicet ea satisfieret Deo pro delictis nostris, & per eam ipsi reconciliaremur. Adhæc, quod officij Christi erat, ijs qui se Sacerdotes nominabant tribuebatur: vt sacrificarent Deo, & sacrificijs suis apud ipsum intercederent, ad veniam & remissionem peccatorum nostrorum impetrandam. Solutiones quas veritatis hostes huc adferunt, dissimulare nolo. Missam, nouum sacrificium non esse, sed sacrificij illius vnici de quo loquuti sumus, applicationem. Etsi colore aliquo abominationem suam tegere nituntur: tamen cauillationem meram esse perspicuum est. Nec enim tantum dictum est, sacrificium Christi, vnicum esse, verùm etiam, iterari non oportere: cùm eius vis & efficacia perpetua sit. Non dicitur, Christum semel oblatum Patri, vt alij postea eadem oblatione vterentur: vt vim intercessionis ipsius nobis applicarent: sed in Sanctuarium cœleste ingressum esse, ibique apparere vt sua intercessione Patrem nobis propitium reddat. Quòd attinet ad applicationem meriti mortis ipsius, vt fructum sentiamus: id fit non eo modo quo in ecclesia Papali existimatum est: sed cùm Euangelij nuntium recipimus, qualem sua prædicatione testificantur ministri quos Deus tanquam legatos constituit: qualis etiam Sacramentis vt sigillis obsignauit. Plebis opinio qua existimatum est, eum qui audiret Missam, aut emeret, gratiam & iustitiam propterea mereri, ab omnibus & Doctoribus & Pastoribus comprobata est. Vt verò fructum aliquem ex Cœna percipiamus, nihil nostri adferri oportere dicimus, vt id quod inquirimus mereamur: sed tantùm gratiam nobis in eo oblatam, fide recipiendam esse. Ea quidem in Sacramento non residet: sed vt à cruce Christi proficiscitur, ita ad eā nos remittit. Nihil ergo veræ Cœnæ intelligentiæ tam contrarium, quàm de ea sacrificium comminisci. Impedit enim ne mortem Christi pro sacrificio vnico, quod perpetuò duraturum sit, agnoscamus. His bene intellectis, constabit omnes Missas, in quibus nulla fit Cœnæ communio qualis à Domino instituta est, meram esse abominationem. Nec enim Dominus constituit vt solus Sacerdos sacrificio suo peracto separatim sua ageret: sed hoc Sacramentum in publico cœtu distribui voluit, instar primæ, Cœnæ quam cum Apostolis suis celebrauit. At postquam detestabilis hæc opinio inuenta fuit, ex ea quasi ex voragine prodijt infœlix illa consuetudo, qua populus actioni adsistere contentus, quasi potiturus aliquo merito, interim abstinet à communione: quia Sacerdos iactat se pro omnibus, ac præcipuè qui adsistunt, hostiam offerre. Imposturas & ludificationes, quibus tantum inest absurditatis vt memoratu indignæ sint, prætermitto: veluti sanctulo cuique Missam suam attribuere: & quod de Cœna Domini dictum est, ad Guillelmum & Gualterium, sicuti Gallico prouerbio dicimus, transferre. Item, mercaturam de ijs exercere atque nundinari. Cæteræque sordium colluuies quæ ab hoc sacrificij nomine manarunt.

Sequitur alter error, quem corrumpendi sacrosancti huiusce mysterij causa Diabolus sparsit: nempe cum transsubstantiationem panis in corpus Christi, & vini in sanguinem fieri commentus est, postquam verba cum intentione consecrandi pronuntiata essent. Primum, commentum istud nullum prorsus in Scriptura

ra fundamentum, neque vllum veteris Ecclesiæ testimonium habet: atque adeò cum verbis Domini conuenire aut stare nullo modo potest. Nónne talis interpretatio nimis violenta & coacta est? Cùm Christus, panem ostendens, corpus suum vocat, dicere panis substantiam in nihilum redigi, & in eius locum Christi corpus succedere? Sed non est necesse rem in dubium vocare: cùm veritas dilucida ipsa per se tam absurdam vanitatem refutare possit. Infinita testimonia & Scripturæ & Patrum prætermitto: quibus Sacramentum panis appellatur. Tantùm dico Sacramenti naturam hoc requirere: vt panis materialis pro visibili corporis signo remaneat. Est enim regula generalis in omnibus Sacramentis: signa quæ in ipsis videmus, debere aliquid similitudinis habere cum re spirituali quam repræsentant. Vt igitur in Baptismo certiores reddimur, animas nostras interius ablutas esse: cùm aqua quæ corporis sordes abluit, eius rei testificandæ causa effunditur: ita in Cœna materialem panem esse necesse est. vt nobis testatum sit, corpus Christi cibum nostrum esse. Quæ enim esset significatio, nobis id ab albedine figurari? Apertè igitur cognoscimus, omnem repræsentationem quam Dominus, sese nostræ infirmitati accommodare volens, dedit, interituram, nisi panis substantia remaneret. Verba enim quibus Dominus vtitur, tantundem significant, ac si quis diceret: Quemadmodum hominis corpus pane nutritur & sustentatur: ita caro mea cibus est spiritualis, quo animæ viuificantur. Adhæc, quorsum similitudinem illam proponit Paulus? Vt pluribus granis inter se permixtis & coniunctis panis vnus conficitur: ita nos inuicem coniunctos esse oportet, cùm ex eodem pane participemus. Si albedo tantùm sine substantia remaneret, num ridiculum esset ita loqui? Quamobrem sine vlla dubitatione concludimus, hanc transsubstantiationem, Diaboli commentum esse, quo Cœnæ veritas deprauatur. Ex eo figmento varia deliria secuta sunt: atque vtinam deliria tantum essent, ac non etiam horrendæ abominationes. Nam homines nescio quam præsentiam localem imaginati, putarunt Christi & diuinitatem & humanitatem albedini illi affixam esse, nulla habita ratione absurditatum quæ inde consequebantur. Quanuis autem veteres Doctores Sorbonici subtilius disputarunt, quomodo corpus & sanguis cum signis coniunctum sit: tamen negari non potest, hanc opinionem receptam fuisse à summis & infimis in Ecclesia Papali, atque hodie flamma, ferro, cæde, & omni tormentorum genere crudeliter defendi & asseri: Christum contineri sub his signis, ibique eum inuestigandum esse. Quam opinionem vt sustineant fateantur etiam necesse est, Christi corpus tanquam infinitum nullo spatio contineri, aut diuersis in locis simul esse. Quod cum aiunt, eò tandem labuntur, vt à phantasmate nulla in re differat. Talem ergo præsentiam loco circumscriptam statuere, qua corpus Christi signo includatur, aut localiter, quod aiunt, coniungatur: non tantum delirium est, sed etiam execrandus error, gloriæ Christi detrahens: & quicquid de natura ipsius humana credendum, euertens. Scriptura enim vbique docet, Christum, vt in terris humanitatem nostram accepit, ita ereptam ex hac mortali conditione, in cœlum, natura tamen non immutata, extulisse. Sic itaque duo nobis consideranda sunt, cùm de Christi humanitate verba facimus. Primùm ne veritati naturæ ipsius detrahamus, deinde ne derogemus gloriosæ eius conditioni. Quod vt ritè obseruemus, erigendæ sunt in cœlum mentes, vt ibi redemptorem nostrum quæramus. Nam si velimus eum sub elementa mundi corruptibilia abijcere: cùm ea destrue-

mus quæ de humana eius natura Scripturæ testantur: tum etiam gloriosam ipsius ascensionem in nihilum redigemus. Quia verò multi copiosè hoc argumentum tractarunt, supersedere quàm longius progredi malo. Hoc tantùm præteriens notare volui: includere cogitatione sub pane & vino Christum, aut ita coniungere vt ijs ingenium nostrum adhærescat, neque in cœlum erigatur: delirij esse diabolici. Id quod etiam alio in loco attingemus. Peruersa hæc opinio semel recepta, multas alias superstitiones peperit. Primùm carnalem illam adorationem, quæ nihil aliud quàm idololatria mera est. Nam se coram pane prosternere, ibique Christũ, acsi coràm adesset, eòque contineretur, adorare: nónne est idolum constituere Sacramenti loco? Neque enim adorare, sed accipere & manducare iussi sumus. Id ergo adeò temere attentari minimè oportuit. Præterea id in veteri Ecclesia semper obseruatum fuit, vt priusquam celebraretur Cœna, admoneretur populus, vt sursum corda erigeret, quo intelligeret non esse signo visibili inhærendum, vt Christus ritè adoretur. Sed de hoc articulo non diu pugnabimus: si rectè intelligatur præsentia & coniunctio veritatis cum signo: de qua iam locuti sumus, iterúmque postea tractabimus. Ex eodem fonte manarunt reliqui ritus superstitiosi. Veluti, semel quotannis in pompa Sacramentum per vicos circumferre: alio tempore ei tabernaculum extruere: & toto ~~animo~~ anno pyxide aut theca inclusum seruare, vt populus in id quasi in Deum intentus sit. Quæ omnia quia non tantùm citra verbum Dei humano ingenio excogitata sunt, sed etiam cum Cœnæ institutione pugnant ex diametro, ab omnibus Christianis reijci debent.

Vnde in ecclesia Papali orta sit hæc calamitas, vt populus toto anno à communione Cœnæ abstineat, ostendimus: quia scilicet habetur pro sacrificio quod ab vno omnium nomine offertur. Præterea cùm Cœnæ quotannis semel communicandum est, ea miserè discerpitur & quasi laniatur in partes. Nam cùm omnibus distribui Sacramentum sanguinis oporteret, vt fert apertum Domini mandatum: constituunt, populum dimidia parte contentum esse oportere. Ita miseri Christiani, beneficio quod in ipsos Deus contulerat, nequissima fraude priuantur. Nec enim minimum beneficium est, communionem sanguinis Domini habere nostri alendi causa: nimiaque crudelitatis est, ijs ad quos id iure pertinebat, eripere. In quo perspicere possumus, qua audacia & proteruia Papa tyrannidem exercuerit in Ecclesiam Dei, postquam dominatum solus occupauit. Vbi Dominus discipulis præcepit vt panem ederent sanctificatum in corpore suo: ad calicem veniens, non simpliciter ait Bibite, sed nominatim adijcit Omnes. An apertius quicquam requirimus? Iubet vt panem comedamus, nec vniuersali verbo vtitur. De calice verò præcipit vt bibamus omnes. Vnde hæc differentia: nisi quia huic Diaboli malitiei & astutiæ occurrere voluit? Tanta nihilominus est Papæ arrogãtia & superbia, vt audeat ex aduerso pronuntiare: Ne bibatis omnes. Vt autẽ se Deo sapientiorem esse ostendat: æquum & rationi consentaneum esse ait, Sacerdotẽ aliquid præter populum præcipui habere, quo sacerdotalis dignitas honoretur. Quasi Dominus satis prudens non fuerit, neque considerarit quomodo alterum ab altero discerni oporteat. Præterea obijcit pericula quæ accidere possẽt, si calix vulgò omnibus porrigeretur. Guttã scilicet aliquam effundi posse: quasi Dominus id nõ præuidisset. Nonne est, Dominũ imprudentiæ arguere: quòd ordinẽ qui obseruari debuerat confuderit, ac populum suum absque vlla ratione in hoc periculum coniecerit? Vt pa-

rum

rum incommodi ex ea mutatione sequi ostendant, aiunt totum sub vnica specie comprehendi, quòd non possit corpus à sanguine separari. Quasi verò Dominus alterum ab altero distinxisset. Nam si pars altera vt superflua relinqui potest stultũ & inane fuisset, vtrumque separatim ac distinctè commendari. Nonnulli verò ex eius satellitio, cùm tantam abominationem non nisi impudenter defendi posse cernerent, eam alio modo tegere voluerunt. Aiunt enim Christum, cùm hoc sacramentum instituerit, Apostolis tantùm loquutum esse, quos iam in ordinem sacerdotalem euexerat. Sed quid Paulo respondebunt, qui dicit se populo Christiano tradidisse quod à Domino accepit, vt vnusquisque comedat de pane & de calice bibat? Quis verò eis reuelauit Christum Apostolis vt sacerdotibus cœnam dedisse? Verborũ enim significatio cõtraria est: cùm postea iubet vt suo exẽplo idẽ faciant. Regulam ergo præscribit, quam vult in Ecclesia sua perpetuam esse. Qualis etiam antiquitus obseruata fuit: antequam Antichristus tyrannide occupata sese extulit, & aduersus Dei veritatem cornua erexit, vt eam funditus euerteret. Intolerabilis igitur peruersitatis esse videmus, hoc sacramentum sic diuidere & lacerare, vt eæ partes quas Deus coniunxit, separentur.

Vt finem faciamus: comprehendemus sub vno capite, quod alioqui distingui posset. Diabolum scilicet, hunc morem celebrande absque vlla doctrina cœnæ introduxisse: & in doctrinæ locum ceremonias summisisse, partim ineptas, partim inutiles, partim etiam noxias & periculosas: ex quibus mala permulta consequuta sunt. Adeò vt missa, quæ in Ecclesia Papali pro cœna habetur, vt bene eam definiamus, nihil aliud sit, quàm mera simiæ emulatio & actio histrionica. Simiæ emulationem appello, quòd sicut simiæ, hominum opera perperam ac sine ratione emulando, lasciuiunt: ita hi sacram Domini cœnam sic imitantur, vt præposteris suis figmentis totam eius veritatem corrumpant. Quod vt verum esse ostendamus, nónne id præcipuum est, quod Dominus commendauit, vt mysterium hoc cum vera intelligentia celebretur? Ex quo consequens est, eius substantiã in doctrina sitam esse. Ea sublata, nihil aliud quàm frigida & inefficax ceremonia est. Id non tantum scriptura sed etiã ipsius papæ canones testificantur: vbi allegatur sentẽtia in qua quærit Augustinus quid sit baptismus sine verbo, nisi elementum corruptibile. Verbo, vt statim subijcit, non ex eo quòd pronuntiatur, sed quòd intelligitur. Quo significat, sacramenta ex verbo Domini vim suam accipere: cùm eo modo quo intelligi possit, prædicatur. Quod restat, indignum est sacramenti nomine. Atqui tantum abest vt in missa vlla sit doctrina quæ intelligenter audiatur, vt e diuerso totum mysterium profanatum putetur, nisi clàm & occultè omnia & dicantur & fiant: vt nihil percipi aut intelligi possit. Adeò vt eorum consecratio ab incantationis specie nihil differat. Nam incantatorum more susurris & varijs gesticulationibus putant se Christum è cœlo in manus suas deducere. Ex quo perspicimus missam ita ordinatam, prophanationem cœnæ manifestam potius quàm obseruationem esse: propriámque & præcipuam cœnæ substantiam deficere: quæ in eo consistit vt mysterium populo rite explicetur, & promissiones clara voce recitentur: non vt sacerdos sine vlla aut ratione aut intelligentia summissè obscurum murmur insusurret. Histrionicam actionẽ appello, quòd ineptiæ gestusque histrionici illic visuntur: quæ, fabulæ potius quàm sacrosanctæ Domini cœnæ conueniũt. Sacrificia quidem veteri testamento cum varijs ornamentis & ceremonijs celebra

Can. detrahe. 1. 4.1. Aug. tract. 80. in Ioan.

bantur. Sed quia bonam significationem habebant, eråntque omnia propria ad instruendum & exercitandum populum in pietate: ab istis longè dißimiles erant: quæ nulli sunt prorsus vsui, nisi vt sine vllo fructu populi animum occupent & suspensum teneant. Porrò quoniam isti, vt ita appellem, missatores hoc veteris testamenti exemplum allegant, vt ceremonias suas tueantur, notare operæ pretium est, quæ sit inter id quod agunt, & id quod Deus populo Iudaico præceperat, differentia. Nam si hoc vnum adducam, quicquid tunc fiebat in mandato Dei fundatum fuisse: friuolas autem horum ineptias, nullum aliud quàm in hominum inuentione fundamentum habere: nonne iam magna esset dißimilitudo? Sed multò maiora habemus quibus ipsas improbemus. Non enim sine causa Dominus talem formam ad tempus præscripserat, vt aliquando finem acciperent & abrogarentur. Quòd enim nondum tanto doctrinæ suæ lumine affulsisset, eò magis populum in figuris exerceri volebat: vt quod in vno deerat, in altero sarciretur. Verùm ex quo Christus in carne manifestatus est: quo magis illustrata est doctrina, eò magis figuræ sunt imminutæ. Cùm igitur corpore potiamur, relinquendæ sunt vmbræ. Nam si abolitas ceremonias velimus instaurare, velum quod Christus morte sua rupit, reficiemus, atque adeò Euangelij lumen obscurabimus. Ita videmus hanc ceremoniarum multitudinem quæ in Missa visitur, formam Iudaismi esse, religioni Christianæ omnino contrariam. Eo quidem animo non sum, vt velim omnes ceremonias improbare, quæ honestati & ordini publico inseruiunt, quibus maior reuerentia sacramento exhibetur: modò aptè conueniant, & sint sobriæ. Verùm immensus ille labyrinthus nullo modo tolerari potest: cùm infinitas superstitiones genuerit, & populum sine vlla ædificatione quasi stupidum reddiderit.

Hinc perspici potest, in quo differre oporteat, à Papistis, eos quibus Deus veritatis suæ intelligentiam patefecit. Primùm, sacrilegium abominabile esse non dubitabunt, Missam pro sacrificio habere, quo remißio peccatorum acquiratur: aut sacerdotem veluti mediatorem reputare, qui paßionis Christi meritum applicet ijs qui missas redemerint, aut illis adstiterint, aut denique animi religione ipsas coluerint. Quin potius constitutum habebunt, mortem & paßionem Domini, sacrificium vnicum esse, quo iræ Dei satisfactum est, & perpetua nobis iustitia acquisita. Adhæc, Dominum Iesum in sanctuarium cœleste ingressum esse: vt pro nobis illic se sistat, & virtute sacrificij sui intercedat. Cæterùm, eius mortis fructum nobis in cœna communicari facilè concedent, non ex operis merito, sed ob promißiones nobis in ea factas: modò ipsas fide amplectamur. Deinde nullo modo concedere debent panem in corpus Christi, aut vinum in sanguinem, quod aiunt, transsubstantiari: sed in eo persistere debent, signa visibilia veram substantiam suam retinere, vt veritatem spiritualem, de qua loquuti sumus, nobis repræsentent. Tertiò, quamuis apud se certò persuasi esse debeant, Dominum re ipsa exhibere, quod figurat: atque ita verè corpus & sanguinem Christi illic à nobis recipi: non tamen quasi sub pane inclusum quærent, aut signo visibili localiter, vt aiunt, affixum: tantùm aberit vt sacramentum adorent: sed mentem & animum erigent in cœlum, vt ibi Christum & recipiant & adorent. Hinc eueniet vt aspernentur & dânent ceu idololatriã, omnes illos superstitiosos ritus, tum efferendi in pompa & supplicationibus sacramentũ, tum extruendi tabernacula illa quibus adorandus proponitur. Nam promißiones Domini non longius patent, quàm ad

vsum

vsum quem nobis mādauit. Præterea, iudicabunt violari & corrumpi Domini institutum, cùm populus altera sacramenti parte priuatur: necessariúmque esse, quò rite obseruetur, vtramque integrè distribui. Denique, tot ceremonijs vti, ex Iudaismo accersitis, præter simplicitatem in qua ab Apostolis instructi sumus, non superuacuum modò, verùm etiam periculosum esse existimabunt, nec Christianam religionem decere. Item improbioris etiamnum peruersitatis esse censebunt, cœnam gesticulationibus & motibus histrionicis ita celebrare, vt nulla omnino doctrina illic audiatur, sed potius sepeliatur: ac si species quædam esset artis magicæ.

Vt tandem aliquando finiamus, ad postremum ex præcipuis capitibus veniendum est. Ad contentionem videlicet illam, quæ nostris temporibus in hac materia agitata est. Quam ego, quoniam infausta fuit, & à Diabolo haud dubiè suscitata, ad impediendum vel potius abrumpendum Euangelij cursum, obliuione sempiterna deletam cuperem: tantùm abest vt in ea recitanda oblecter. Quia tamen permultas pias conscientias video, quæ quò se vertāt nesciunt: breuiter dicam quod mihi necessarium videbitur, vt ostendam quomodo se explicare debeant.

Primum, fideles omnes per nomen Dei rogo atque obtestor, ne adeò offendātur, quòd hæc controuersia mota sit inter eos qui in restituenda Euangelij doctrina, & quasi postliminio reducenda duces fuerunt primarij. Neque enim nouum est, Dominum sinere seruos suos aliquid ignorare: & pati ipsos inter se contendere: non vt eos perpetuò errare sinat, sed ad tempus: quò humiliores reddat. Et certè si hactenus prosperè cessissent, & ad voluntatem nostram fluxissent omnia, homines forsam obliti essent sui: aut gratia Dei, minus quàm par erat, cognita fuisset. Itaque Dominus omnem gloriandi materiam hominibus adimere voluit: vt soli ipsi gloria tribuatur. Præterea si consideremus quàm opaca tenebrarum caligine obsitus erat orbis, cùm ij qui hanc controuersiam mouerunt, cœperunt nos ad veritatis lumen reducere: minimè profectò mirabimur quòd non omnia ipsis ab initio cognita fuerunt. Insigne potius Dei miraculum est, quòd tam exiguo temporis spatio ita fuerunt illuminati, vt ex illa errorum colluuie, quibus tandiu immersi fueramus, emergere ipsi, atque alios educere potuerint. Verùm nihil melius, quàm rem ipsam vt gesta est recitare. Inde enim apparebit, non esse tantam in hac parte offensionis causam quanta vulgò existimatur. Cùm Lutherus docere cœpit, sic materiam cœnæ tractabat, vt, quòd ad corporalem Christi præsentiam attinet, talem ipsam relinquere videretur, qualem tunc omnes concipiebant. Nam transsubstantiationem damnans, panem corpus Chrsti esse dicebat, quòd vna cum ipso coniunctum esset. Adiungebat præterea similitudines duras quidem illas & rudes. Sed eis vti cogebatur, quòd aliter mentem suam explicare non poterat. Difficile enim est, rem tam arduam exponere: quin impropria quædam subinde accersantur. Dehinc suborti sunt Zuinglius & Oecolampadius: qui cùm imposturam & deceptionem à Diabolo inuectam considerarent, in stabilienda præsentia illa carnali: quæ ab annis sexcentis tradita, & pro certa habita fuerat: rē tanti momenti dissimulare nefas esse existimarunt. Maximè cùm huic errori execrabilis idololatria annexa esset, quòd Christus quasi sub pane inclusus adoraretur. Quia verò difficillimum erat, hanc opinionem quæ diu iam & altius radices egerat in animis hominum, reuellere, omnem ingenij vim ad eam impugnandam applicarunt: admonentes crassissimi & absurdissimi erroribus esse, non agnosce-

re: ea quæ de ascensione Christi tota scriptura testificatur. Ipsum in cœlo in hominis natura receptum esse: ibique mansurum, quoad descendat ad iudicandum orbem. Sed huic proposito nimium intenti: quam præsentiam Christi in cœna credere debeamus, qualis illic cõmunicatio corporis & sanguinis ipsius recipiatur, dicere omittebant. Adeò vt Lutherus eos nihil præter signa nuda, & spiritualis substantiæ vacua relinquere velle, existimaret. Ideo cœpit palàm obsistere: ita vt pro hæreticis habendos denuntiaret. Ex quo semel efferbuit cõtentio, sic tẽporis progressu adaucta & inflammata est, vt acerbius æquo exagitata sit per annos plus minus quindecim, quibus interim neutri alteros æquo animo & placido audire sustinebãt. Nam etsi semel contulerunt inter se: tanta tamen animorum alienatio erat, vt re infecta discesserint. Cùm etiam ad concordiam aliquam accedere debuissent, magis ac magis regreßi sunt: nihil aliud spectantes quàm vt opinionem suam tuerentur, & contrariam refutarent. Habemus itaque qua in re impegerit Lutherus, in qua etiam Oecolampadius & Zuinglius. Lutheri partes erant, ab initio admonere, nõ esse propositi sui, præsentiam localem talem statuere, qualem Papistæ somniant. Item, testari se non hoc quærere, vt sacramentum, Dei loco adoraretur. Tertiò, abstinere à similitudinibus illis rudibus & perceptu difficillimis: aut moderatè eis vti, atque ita interpretari vt nullam offensionem parere possent. Denique, ex quo mota est contentio, ipse modum exceßit: tum in declaranda opinione sua, tum in alijs nimia verborum acerbitate vituperandis. Cùm enim ita se debuisset explicare vt sententia eius recipi posset: pro solita vehementia sua, vt contraria asserentes impugnaret, hyperbolicis loquendi formis vtebatur: quas haud facile erat tolerari ab ijs, quorum alioqui animi ad fidem ipsi adhibendam malè dispositi erant. Alij etiam offenderunt in eo, quòd ita tenaciter inhæserunt in oppugnanda superstitiosa illa & phanatica opinione Papistarum, de præsentia locali & adoratione quæ inde sequebatur, vt ad vitium diruendum conatus suos potius conuerterint, quàm ad id quod cognitu vtile erat, stabiliendum. Nam etsi veritatem non negarunt: eam tamen non ita apertè vt decebat, docuerunt. Hoc intelligo: dum nimis studiosè ac diligenter in hoc toti incumbebant, vt assererent panem & vinum corpus & sanguinem Christi vocari, quod ipsorum signa sint: non cogitarunt sibi hoc interea simul agendum, vt adiungerent ita signa esse, vt nihilhominus veritas cum eis coniuncta sit. Nec testati sunt se, non eò tendere vt veram communionem obscurarent, quam nobis hoc sacramento Dominus in corpore & sanguine suo exhibet.

Vtrique profectò in culpa fuerunt, dum sese mutuò audire non sustinuerunt: vt posita omni affectione, veritatem, vndecunque patefieret, sequerentur. Verùm non ideo, quod nostri erga ipsos officij est, prætermittere debemus. Ne scilicet obliuiscamur gratiarũ & beneficiorũ quæ Deus in eos contulit, & nobis per ipsorum manum distribuit. Nisi enim ingrati sumus, & immemores eorũ quæ ipsis debemus: facilè, ab omni vituperio & maledicto abstinẽtes, ista & multò maiora cõdonabimus. Denique, cùm videamus ipsos & vitæ sanctimonia & doctrina excellenti præstitisse, atque etiam præstare qui hodie sunt superstites: non aliter debemus de ipsis, quàm cum summa modestia & reuerentia, & loqui & sentire. Maximè cum Deo nostro ita placuerit, posteaquam ipsos hoc modo ad humilitatem erudiuit, huic infœlici disceptationi finem imponere, aut saltem interim eam pacare

care

care, interim dum omnino finiatur. Hoc dictum volui, quoniam nulla adhuc publicata est formula, vbi concordia illa constituta sit: quod valde necessarium esset. Verùm hoc fiet cùm Deus volet in vnum eos conuenire omnes à quibus hæc sunt componenda. Interim hoc nobis sufficere debet, fraternam amicitiam & coniunctionem inter Ecclesias esse: quatenus Christianæ communionis interest. Vno igitur ore fatemur omnes, nos cùm iuxta Domini institutum fide Sacramentum recipimus, substantiæ corporis & sanguinis Christi verè fieri participes. Quomodo id fiat, alij alijs melius definire & clarius explicare possunt. Ceterùm, hoc imprimis tenendum, vt carnalis omnis imaginatio excludatur, animum oportere sursum in cœlos erigere, ne existimemus Dominum nostrum Iesum Christum eò deiectum esse, vt in elementis corruptibilibus concludatur. Rursum, ne vis sacro sancti huius mysterij imminuatur, cogitare debemus id fieri occulta & mirabili Dei virtute: Spiritúmque ipsius, vinculũ esse huius participationis: quæ etiam, ob eam causam, spiritualis appellatur.

FINIS.

EPINICION, CHRISTO CANTAtum ab Ioanne Caluino, Calendis Ianuarii, anno 1541.

IO. CALVINVS LECTORI.

Vm nuper ex nundinis Lugdunensibus reuersi nostri mercatores edictum attulissent Monachi cuiusdam Inquisitoris, Tolosanæ curiæ decreto confirmatum: in quo phreneticus ille, pro solenni suorum more, pios omnes libros damnabat: miratus sum, cum versus quoque meos (sic enim nominabat) recenseri in eo catalogo vidi. Luseram, animi gratia, ante annos quatuor, cùm essem Vormatiæ, breue carmen: quod cum paucis amicis legendum familiariter dedissem: tria omnino, quod sciam, aut ad summum, quatuor exemplaria exscripta tunc fuerant: quæ postea, quantum ex edicto conijcio, latius manarunt. Nam alioqui sepultum putassem: quòd inter meas chartas neglectum iacebat: vt affirmare ausim, non esse in hac vrbe duos, qui antehac legerint, me conscio. Nec certè aliud habebam consilij, nisi vt supprimeretur penitus. Sed quia furiosus hic Monachus, & nihilo sanior curia Tolosana, dum eius lectionem interdicere volunt, faciunt vt vulgo innotescat, me aliquod scripsisse carmen, de quo, quodnam & quale sit, alij atque alij subinde à me quærant: edere statim malui, quò & bonos viros quærendi molestia, & me, respondendi, sublevarem. Simul stolidum hunc Monachum, eiúsque similes commonefacere volui, quid, ita aduersum nos insaniendo, proficiant. Nempe hoc consequuntur sua importunitate, vt ipsis inuitis ac crepantibus, in lucem veniant multa, quæ alioqui forsan laterent.

EPINICION.

Cce nouum exoriens Ianus pater inchoat annum:
Quem mos est, faustis excipere ominibus.
Hæc est illa dies, veteri de more, priorem
Romani faciem quæ nouat imperij.
Quáque noui emergunt fasces, sellæque curules
Conspicuum & gemino consule fulget ebur.
Surgat vt auspicijs nobis fœlicibus annus,
Solenni ornanda est ista fauore dies.
Christum ergo Regem plebs religiosa salutet:
Atque illum dignis prædicet elogijs.
Ille quidem sine fine regit, regnátque, nec annis
Finitum tenet, aut mensibus, imperium.
AEternum huic decus est, æterna potentia regni:
Quam nullus variat, diminuitve dies.
Cùm tamen hic annos, menséque, diésque gubernet:

Tem

Temporis & varias ordinet vsque vices:
Fas est illius nascentem à laudibus annum
Incipere, vt cursu perpete prosper eat.
Quid? quod mirifica sic nunc virtute refulget,
Vt qui clara recens munia consul obit.
Insignem & solito sese magis exerit, vt qui,
Magnanimus domito victor ab hoste redit.
Sic est: victrici quatiens sceptra aurea dextra.
Hostibus horrendi signa dat exitij.
Spéque iubet certæ nos exultare salutis,
Iámque triumphalem monstrat adesse diem.
Ergo piæ rumpant ingrata silentia linguæ:
Nec tantæ cessent cardine lætitiæ.
Ludibrio ista quidem fiducia, cantus inanis
Hostibus, vt niuei carmen oloris, erit.
Forsitan & dicent: quænam hæc amentia? Christus
Nondum conserta victor eritne manu?
Rettulit intactà quisquam de gente triumphum?
Ante aciem fusam laurea sumpta cui est?
Ergo semi-neces carmen ferale sepulchri
Accensum credent nos canere ante rogum.
Est aliquid, fateor, quod saluo robore regni
Impietas altà sede superba manet.
Integer ille manet mentito inflatus honore
Qui tribuit summi ius sibi Pontificis.
Quin magnos nutu regit, inflectitque monarchas
Erigit, & sternit, terret & exhilarat.
Ac digiti signo spaciosum concutit orbem:
Nec minus est hodie, quàm fuit antè, ferox.
Nec minus aut miserum Christi dispergit ouile,
Mendaci aut tetrum virus ab ore vomit.
Nec minus in Sanctos furit, insontíque cruentas
Sanguine nunc passim tingit, vt antè, manus.
Sed quia mors, vita est: & crux, victoria Christi:
Nil diræ impedient gaudia nostra minæ.
Ille sui similis manet, æternúmque manebit,
Vincere, non vinci, qui patiendo, solet.
Cùm premitur, patitúrque, ac desperatus habetur:
Inde sibi atque suis pulchra trophæa parat.
Nunc stolide effertur terrena superbia: sed mox
Præceps ipsa suo pulsa furore ruet.
Sanctus at ille cruor, diuini assertor honoris,
Gignendam ad sobolem seminis instar erit.
Vox gladius Christo est, & lancea spiritus oris,
Hostem igitur subita sternere voce potest.

Hunc gladium, huc, illuc, iam quintum denique lustrum
Vibrat, agens valida, non sine cæde, manu.
Elusit Sathanas quos antehac pertulit ictus
Sacrilegæ princeps & Papa militiæ.
Nunc magis experti quò pungat acumine, tandem
Saucius insolito vulnere vterque gemit.
Hinc est, quòd stupidúsque Papæ, attonitúsque satelles
Pendet, & exanimis turba profana pauet.
Hinc est, quòd strepitu implentur varióque tumultu,
Infandi & trepidant perfida castra ducis.
Sæpius & varijs alternant motibus: vt qui
Iam fracta tentat prelia summa manu.
Compositæ interea nobis fiducia mentis,
Et placido constat pectore firma quies.
Quis Christum hic neget ad perdendos funditus hostes
Exerere inuicta flammea tela manu?
Quis neget hoc victoris opus memorabile? quísve
Inuideat tanto laurea serta duci?
Certatum est acie: partem sibi miles honoris
Vendicat, ac solidum non sinit esse ducis.
Quid si igitur victi laudem sibi Christus vt hostis
Asserat, absque hominum vincere marte velit?
Vincere vi magnum est hostem, quid sternere nutu?
Pellere laus, quantum, stando, fugare decus?
Ecce quiescendo sternit, funditque silendo,
Quos rabidis similes constitit esse feris.
Nonne hi sunt, passim quos norunt nuper amaro
De pulmone graues euomuisse minas?
Cur concepta intus rabies inclusa moratur?
An quod opes atrox non habet ira pares?
Præsidio quo non instructos cernimus? arte
Nequitiæ, gladijs, improbitate, dolis
Nos modica, imbellis, nuda, exarmatáque turba,
Horribiles veluti grex ouium ante lupos.
An non mirifica est regis victoria Christi?
Nostra quòd intrepido corda vigore fouet.
Ergo triumphali redimitus tempora lauro
Quadri-iugi emineat conspicuus solio.
Edomiti currum, positóque furore, sequantur
Qui cum sacro eius numine bella gerunt.
Eccius hesterno ruber atque inflatus Iaccho
Præbeat huc duris terga subacta flagris.
Huc caput indomitum subdat, verùm ante recepta,
Qua semper caruit, fronte Cochlæus iners.
Nausea verbosis generans fastidia libris

Occluso tacitus iam ferat ore iugum.
Quique diu latuit sub nomine Bubo pelargi,
Sæuo etiam rostro dura lupata premat.
Non quia præcipui: sed quòd certamine in isto
Signiferos statuit flagitiosa cohors.
Ergo sub triplici bellant quicunque tiara,
Totáque se huc sistant cum duce castra suo.
Astutæ vulpes, tinctique cruore leones,
Et latratorum turba proterua canum.
Ordine quisque suo, magni atque ignobile vulgus,
Insolito discant subdere colla iugo.
At vos de meliore nota sanctique poetæ
Musa quibus suaues fundit amœna modos.
Magnifico celebrem Christi cantate triumphum
Carmine. Io pæan cætera turba canit.

Quod natura negat, studij pius efficit ardor
Vt coner laudes Christe sonare tuas.

FINIS.

CATECHISMVS ECCLESIAE GENEuensis, hoc est, Formula erudiendi pueros in doctrina Christi.

IOANNE CALVINO AVTHORE.

IOANNES CALVINVS, FIDELIBVS Christi ministris, qui per Frisiam Orientalem, puram Euangelij doctrinam annuntiant.

Vum huc modis omnibus eniti nos conueniat, vt inter nos reluceat illa, quæ tantopere à Paulo commendatur, fidei vnitas, ad hunc certè finem potissimum solennis fidei professio, quæ Baptismo communi annexa est debebat referri. Proinde hîc non perpetuum modo inter omnes consensum in pietatis doctrina constare: sed vnam quoque Ecclesijs omnibus esse Cathechismi formā optandum esset. Verùm, quia multas ob causas vix vnquam id poterit obtineri, quin suam quæque Ecclesia propriam habeat, non est vehementius pugnandum: modò tamen ea sit in docendi modo varietas, qua ad vnum Christum dirigamur omnes, cuius veritate inter nos copulati, sic in vnum corpus coalescamus vnúmque spiritum, vt eodem simul ore, quæcunque ad fidei summam spectant, prædicemus. Ad hunc scopum qui non intendunt Catechistæ, præterquam quòd dissidij materiam in religione serendo, capitaliter nocent Ecclesiæ, impiam quoque baptismi profanationem inducunt. Quæ enim amplius baptismi vtilitas, nisi maneat hoc fundamentum, vt consentiamus omnes in vnam fidem? Quò diligentius cauere debent, qui Catechismos edunt in publicum, ne quid temere proferēdo, non in præsens modò sed etiam ad posteros, tum grauem pietati noxam, tum exitiale Ecclesiæ vulnus infligant. Hoc ideo præfari volui, vt id me quoque, sicuti par erat, non postremo loco spectasse, testatum esset lectoribus, ne quid in isto meo Catechismo traderem, nisi receptæ inter omnes pios doctrinæ consentaneum. Atque idipsum, quod profiteor, non vanum esse comperient, qui candorem in legendo sanúmque iudicium adhibuerint. Certè me consecutum esse confido, vt labor meus bonis omnibus, si non satisfaciat, gratus tamen sit, vt qui vtilis ab ipsis censeatur. Quòd autem latinum feci, in eo si forte quibusdam non probabitur meum consilium eius tamen multæ rationes mihi constant, quas nunc referre omnes, nihil attinet: tantùm eligam, quæ ad vitandam reprehensionem sufficere videantur. Primùm in hoc tam confuso dißipatóque Christiani nominis statu, vtile esse iudico, extare publica testimonia, quibus Ecclesiæ, quæ longis alioqui locorum spacijs dißitæ, consentientem habent in Christo doctrinam, se mutuò agnoscant. Præterquam enim quòd ad mutuam confirmationem non parum istud valet: quid magis expetendum, quàm vt sibi vltro citroque gratulantes, pijs votis aliæ alias Domino commendent? solebant olim in hunc finem Episcopi, cùm adhuc staret inter omnes vigerétque fidei consensus, synodales epistolas trans mare mittere: quibus, tanquam tesseris, sacram inter Ecclesias communionem sancirent. Quanto nunc, in hac tam hor-

horrenda Christiani orbis vastitate, magis necesse est, paucas Ecclesias, quæ Deū rite inuocant, & eas quidem dispersas, & vndique circunseptas profanis Antichristi synagogis, hoc sanctæ coniunctionis symbolum dare vicissim & accipere, vnde ad illum, quem dixi, complexum incitentur? Quòd si hoc adeò est hodie necessarium: quid de posteritate sentiemus? De qua ego sic sum anxius, vt tamen vix cogitare audeam. Nisi enim mirabiliter Deus è cœlo succurerit, videre mihi videor extremā barbariē impendere orbi. Atque vtinam non paulò pòst sentiāt filij nostri, fuisse hoc verum potius vaticinium, quàm coniecturam. Quo magis elaborandum nobis est, vt qualescunque Ecclesiæ reliquias, quæ post mortem nostram restabunt, vel etiam emergent, scriptis nostris colligamus. Et alia quidem scriptorum genera, quis noster omnium fuerit in religione sensus, ostendent: sed illustriore documento, quam inter se habuerint Ecclesiæ nostræ doctrinæ concordiam, perspici nō poterit, quàm ex catechismis. Illic enim non modò quid semel docuerit vnus homo, aut alter, apparebit: sed quibus à pueritia rudimentis imbuti perpetuò fuerint apud nos docti simul atque indocti: vt haberent hoc omnes fideles, quasi solenne Christianæ communionis symbolum. Atque hæc sanè præcipua mihi fuit edendi huius catechismi ratio. Valuit tamen non parum quoque altera, quod eum à pluribus desiderari audiebam, quia lectu non indignum fore sperarent. Iudiciōne id an errore, pronuntiare non est meum, sed eorum tamen voto morem gerere æquum fuit. Quinetiam iniecta mihi propemodum necessitas erat, ne liceret impune detrectare. Nam cùm ante annos septem edita à me esset breuis religionis summa sub Catechismi nomine: verebar nisi, hoc in medium prolato, anteuerterem, ne illa, quod nolebam, rursum excuderetur: Bono igitur publico si vellem consultum, curare me oportuit, vt hic, quem ego præferebam, locum occuparet. Præterea ad exemplum pertinere arbitror, reipsa testatum fieri mundo, nos qui Ecclesiæ restitutionem molimur, vbique in hanc partem fideliter incumbere, vt saltem catechismi vsus qui aliquot antehac seculis sub Papatu abolitus fuit, nūc quasi postliminio redeat. Nam neque satis pro sua vtilitate commendari potest sanctum hoc institutum: nec papistis satis exprobrari tam flagitiosa corruptela, quod illud in pueriles vertendo ineptias, non modò sustulerunt è medio, sed eo quoque ad impuræ & impiæ superstitionis prætextum turpiter sunt abusi. Adulterinam enim illam confirmationem, quam in eius locum subrogarunt, instar meretricis magno ceremoniarum splendore, multisque pomparum fucis sine modo ornant: quinetiam dum ornare volunt, execrandis blasphemijs adornant, dum sacramentum esse iactant baptismo dignius: vocantque semichristianos, quicunque fœtido suo oleo non fuerint infecti: interim verò tota eorum actio nihil quàm histrionicas gesticulationes continet: vel potius lasciuos simiarum lusus, absque vlla æmulationis arte.

Vos autem fratres mihi in Domino chariss. quibus ipsum nuncuparem, ideo elegi, quia præterquā quod me amari à vobis, & plerosque etiam vestrûm scriptis meis delectari nonnulli ex vestro cœtu mihi indicauerant, id quoque nominatim postularant à me per literas, vt hunc laborem sua gratia susciperem. Alioqui vna illa satis iusta futura erat ratio, quod pridem ex piorum & grauium virorum relatu ea de vobis intellexi, quæ animum vobis meum penitus obstringerent. Nunc verò, quod vos sponte facturos confido, peto tamen à vobis vt hoc beneuolentiæ erga vos meæ testimonium boni velitis consulere. Valete. Dominus vos

ſapientiæ, prudentiæ, zeli, & fortitudinis ſpiritu in dies magis ac magis augeat in Eccleſiæ ſuæ ædificationem. Geneuæ. I I I. Calendas Decembris. M D X L V.

DE FIDE.

MINISTER.

Vis humanæ vitæ præcipuus eſt finis?

PVER.

Vt Deum, à quo conditi ſunt homines ipſi nouerint.

M.

Quid cauſæ habes, cur hoc dicas?

P.

Quoniam nos ideo creauit, & collocauit in hoc mundo, quò glorificetur in nobis. Et ſanè vitam noſtram, cuius ipſe eſt initium, æquum eſt in eius gloriam referri.

M.

Quod verò eſt ſummum bonum hominis?

P.

Illud ipſum.

M.

Quamobrem id tibi ſummum bonum habetur?

P.

Quia eo ſublato, infelicior eſt noſtra conditio, quàm quorumvis brutorum.

M.

Ergo, vel inde ſatis perſpicimus, nihil poſſe homini infelicius contingere, quàm Deo non viuere.

P.

Sic res habet.

M.

Porrò, quænam vera eſt ac recta Dei cognitio.

P.

Vbi ita cognoſcitur, vt ſuus illi ac debitus exhibeatur honor.

M.

Quænam verò eius ritè honorandi eſt ratio?

P.

Si in eo ſita ſit tota noſtra fiducia: ſi illum tota vita colere, voluntati eius obſequendo, ſtudeamus: ſi eum, quoties aliqua nos vrget neceſſitas: inuocemus, ſalutem in eo quærentes, & quicquid expeti poteſt bonorum: ſi poſtremo tum corde, tum ore illum bonorum omnium ſolum authorem agnoſcamus.

M.

Verùm, vt hæc diſcutiantur ordine, & fuſius explicentur: Quod in hac tua partitione primum eſt caput?

P.

Vt totam in Deo fiduciam noſtram collocemus.

M.

Quæ-

Qualiter autem id fiet?

P

Vbi omnipotentem nouerimus, & perfectè bonum.

M

Satísne hoc est?

P

Nequaquam.

M

Quamobrem?

P

Quia indigni sumus, quibus adiuuandis potentiam exerat, & in quorum salutem, quàm bonus sit, ostendat.

M

Quid ergo præterea opus est?

P

Nempe vt cum animo suo quisque nostrûm statuat, ab ipso se diligi, eúmque sibi & Patrem esse velle, & salutis authorem.

M

Vnde autem nobis id constabit?

P

Ex verbo ipsius scilicet, vbi suam nobis misericordiam in Christo exponit, & de amore erga nos suo testatur.

M

Fiduciæ ergo in Deo collocandæ fundamentum ac principium est, eum in Christo nouisse.

P

Omnino.

M

Nunc, quænam sit huius cognitionis summa, paucis audire abs te velim.

P

In fidei confeßione, vel potius in formula confeßionis, quam inter se communem habent Christiani omnes, continetur. Eam vulgò Symbolum Apostolorum vocant, quòd ab initio Ecclesiæ recepta semper fuerit inter omnes pios: & quòd vel ab ore Apostolorũ excepta fuerit, vel ex eorũ scriptis fideliter collecta.

M

Recita.

P

Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cœli & terræ: & in Iesum Christum Filium eius vnicum, Dominum nostrum, qui conceptus est è Spiritu sancto, natus ex Maria virgine, paßus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus, descendit ad inferos, tertia die resurrexit ex mortuis, ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus ad iudicandum viuos & mortuos. Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, Sanctorum communionem, remißionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam æternam, Amen.

M

Vt penitius intelligãtur singula: in quot partes hãc confeßionẽ diuidemus?

P

In quatuor præcipuas.

M

Eas mihi recense.

P

Prima ad Deum Patrem spectabit: Secunda erit de Filio eius Iesu Christo, quæ etiam totam redemptionis humanæ summam complectitur. Tertia erit de Spiritu sancto. Quarta de Ecclesia, & diuinis in ipsam beneficijs.

M

Cùm non nisi vnus sit Deus: cur hîc mihi tres commemoras, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum?

P

Quoniam in vna Dei essentia Patrem intueri nos conuenit, tanquam principium & originem, primámve rerum omnium causam: deinde Filium, qui sit æterna eius Sapientia: postremò Spiritum Sanctum, tanquam eius virtutem per omnia quidem diffusam, quæ tamen perpetuo in ipso resideat.

M

Inde significas, nihil esse absurdi, si in vna diuinitate distinctas, constituamus has tres personas, Deúmque propterea non diuidi.

P

Ita est.

M

Recita iam primam partem.

P

Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cœli & terræ.

M

Cur Patrem nominas?

P

Christi primum quidem intuitu: qui & Sapientia eius est, ab ipso genita ante omne tempus, & missus in hunc mundum, declaratus fuit eius Filius. Hinc tamen colligimus, cùm Deus Iesu Christi sit Pater, nobis quoque esse Patrem.

M

Quo sensu nomen illi Omnipotentis tribuis?

P

Non hoc modo potentiam ipsum habere, quam non exerceat: sed omnia ipsum habere sub potestate & manu: prouidentia sua gubernare mundum, arbitrio suo omnia constituere: omnibus creaturis, prout visum est, imperare.

M

Itaque non otiosam Dei potentiam fingis: sed talem esse reputas, quæ manum operi semper admotam habeat: sicvt nihil, nisi per ipsum, eiúsq; decreto, fiat.

P

Sic est.

M

Quorsum addis Creatorem cœli & terræ?

P

Quoniam per opera se nobis patefecit: in illis quoque nobis quærendus est. Neque enim essentiæ eius capax est mens nostra. Est igitur mundus ipse veluti speculum quoddam, in quo eum poßimus inspicere: quatenus eum cognoscere nostra refert.

M. Per

M

Per cœlum & terrã an non quicquid prætereà creaturarũ extat, intelligis?

P

Imo verò: sed his duobus nominibus continentur omnes, quòd aut cœlestes sint omnes, aut terrenæ.

M

Cur autem Deum Creatorem duntaxat nuncupas: cùm tueri conseruaréque in suo statu creaturas multò sit præstantius, quàm semel condidisse?

P

Neque verò hac particula indicatur tantùm, sic opera sua Deum semel creasse, vt illorum postea curam abiecerit. Quin potius sic habendum est, mundum, vt semel ab eo fuit conditus, ita nunc ab eo conseruari: nec aliter & terram, & alia omnia stare, nisi quatenus eius virtute, & quasi manu sustinentur. Præterea, cùm sic omnia sub manu habeat, inde etiam conficitur, summum eße moderatorem omnium ac Dominum. Itaque, ex quo Creator est cœli ac terræ, intelligere conuenit, eum esse vnum, qui sapientia, bonitate, patientia, totum naturæ cursum atque ordinem regat: qui pluuiæ simul ac siccitatis, grandinum, aliarúmque tempestatum, ac serenitatis sit author: qui benignitate sua terram fœcundet, eámque rursus, manum suam reducendo, sterilem reddat: à quo sanitas simul ac morbi proueniant: cuius denique imperio subiaceant omnia, & nutui obsequantur.

M

De impijs autem & Diabolis quid sentiemus? an eos quoque dicemus illi subesse?

P

Quanquam Spiritu eos suo non gubernat, sua tamen potestate, tanquam fræno eos coercet, vt ne mouere quidẽ se queãt, nisi quoad illis permittit. Quinetiam voluntatis suæ facit ministros, vt inuiti ac præter suum consilium, exequi, quod illi visum fuerit, cogantur.

M.

Quid ad te ex eius rei cognitione vtilitatis redit?

P.

Plurimum. Malè enim ageretur nobiscum, si Diabolis & impijs hominibus præter Dei voluntatem quicquam liceret: adeòque tranquillis animis nunquam essemus, nos eorum libidini expositos esse cogitantes. Verùm, tunc demum tutò conquiescimus, vbi frænari eos Dei arbitrio, & tanquam in arcto cõtineri scimus, ne quid, nisi eius permissu, poßint: quum præsertim Deus ipse nobis se tutorem fore, salutísque præsidem receperit.

M.

Nunc ad secundam partem veniamus.

P.

Ea est: credere nos in Iesum Christum Filium eius vnicũ, Dominũ nostrũ.

M.

Quid præcipuè complectitur?

P.

Filium Dei nobis esse seruatorem: simúlque modum explicat, quo nos à morte redemerit, vitámque acquisierit.

M.

Quid sibi vult nomen Iesu, quo eum appellas?

P.

P

Quod Græcis significat nomen σωτῆρος, Latini proprium nomen non habēt, quo benè vis eius exprimatur. Itaque, Saluatoris vocabulum vulgò receptū fuit. Porrò Filio Dei hanc appellationem indidit Angelus, ipsius Dei iussu.

M

Estne hoc pluris, quàm si homines illi indidißent?

P

Omnino. Nam quum sic nuncupari velit Deus, talem quoque esse prorsus necesse est.

M

Quid deinde valet nomen Christi?

P

Hoc epitheto melius etiamnum exprimitur eius officium. Significat enim vnctum esse à Patre in Regem, Sacerdotem, ac Prophetam.

M

Quî scis istud?

P

Quoniam ad hos tres vsus Scriptura vnctionem accommodat. Deinde, hæc tria, quæ diximus, sæpè Christo tribuit.

M

Sed quo olei genere vnctus fuit?

P

Non visibili: quale in consecrandis antiquis Regibus, Sacerdotibus & Prophetis fuit adhibitum, sed præstantiori: hoc est Spiritus sancti gratia, quæ veritas est externæ illius vnctionis.

M

Quale verò hoc eius Regnum est, quod commemoras?

P

Spirituale, quod verbo & Spiritu Dei continetur: quæ iustitiam & vitam secum ferunt.

M

Sacerdotium verò?

P

Officium est ac prærogatiua sistendi se in Dei conspectum, ad obtinendam gratiam: & sacrificij, quod illi acceptum sit, oblatione, iram eius placandi.

M

Iam quo sensu Prophetam Christum nominas?

P

Quia cùm in mundum descendit, Patris se legatum apud homines, & interpretem professus est. idque in eum finem, vt Patris voluntate ad plenum exposita, finem poneret reuelationibus omnibus & prophetijs.

M

Sed percipisne inde fructum aliquem?

P

Imò non aliò spectant omnia hæc, nisi in bonum nostrum. Nam ijs donatus est Christus à Patre, vt nobiscum ea communicet, quò ex eius plenitudine hauriamus omnes.

M

Edisse-

Edisſere hoc mihi paulò fuſius.

P

Spiritu ſancto repletus, perfectáque omnium eius donorum opulentia cumulatus fuit, quò nobis ea impertiat, cuique ſcilicet pro menſura, quam nobis conuenire nouit Pater. Ita ex eo, tanquam vnico fonte haurimus quicquid habemus bonorum ſpiritualium.

M

Quid nobis confert eius Regnum?

P

Nempe, quòd eius beneficio ad piè ſanctéque viuendum vindicati in libertatem conſcientiarum, ſpiritualibúſque eius diuitijs inſtructi, potentia quoque armamur, quæ ad perpetuos animarum noſtrarum hoſtes, peccatum, carnem, Sathanam, & mundum, vincendos ſufficiat.

M

Ad quid autem Sacerdotium conducit?

P

Primùm, quòd hac ratione Mediator eſt noſter, qui nos Patri reconciliet: deinde, quòd per eum acceſſus nobis patefactus eſt ad Patrem, vt in eius conſpectum cum fiducia prodeamus ipſi quoque, nóſque & noſtra omnia illi in ſacrificium offeramus. Atque ita collegas nos quodammodo ſuos facit in ſacerdotio.

M

Reſtat Prophetia.

P

Quum Filio Dei magiſterij collatum ſit munus in ſuos: finis eſt, vt vera eos Patris cognitione illuminet, erudiat eos in veritate, & domeſticos Dei diſcipulos efficiat.

M

Huc ergo redeunt quæ dixiſti omnia, Chriſti nomen tria officia cōprehendere, quæ in Filiū contulit Pater, vt vim eorum ac fructum in ſuos transfundat.

P

Sic eſt.

M

Cur Filium Dei vnicum nuncupas: cùm hac quoque appellatione nos omnes dignetur Deus?

P

Quòd filij Dei ſumus, non id habemus à natura, ſed adoptione & gratia duntaxat: quòd ſcilicet nos eo loco habeat Deus. At Dominus Ieſus, qui ex ſubſtantia Patris eſt genitus, vniúſque cum Patre eſſentiæ eſt, optimo iure Filius Dei vnicus vocatur: cùm ſolus ſit naturâ.

M

Intelligis ergo, hunc honorē, eius eſſe proprium, qui naturæ iure illi debeatur: nobis eum autē gratuito beneficio communicari, quatenus ſumus eius mēbra.

P

Omnino. Itaque eius communicationis intuitu, alibi nominatur Primogenitus inter multos fratres.

M

Qualiter Dominum eſſe noſtrum intelligis?

P

Sicut à Patre constitutus est, vt sub imperio suo nos habeat, vt Dei Regnum administret in cœlo & in terra, sitque hominum caput & Angelorum.

M.

Quid sibi vult quod postea sequitur?

P.

Modum ostendit, quo Filius vnctus est à Patre, vt nobis esset Saluator. Nempe, quòd assumpta carne nostra, ijs perfunctus est omnibus, quæ ad salutem nostram erant necessaria: sicut hîc recensentur.

M.

Quid his duabus sententijs significas, Conceptum esse ex Spiritusancto: Natum ex Maria Virgine?

P.

Formatum in vtero Virginis fuisse, ex eius substantia, vt esset verum semen Dauidis, qualiter vaticinijs Prophetarum prædictum fuerat: id tamen mirifica arcanáque Spiritus virtute fuisse effectum, absque virili coitu.

M.

Erâtne igitur operæpretium, vt carnem nostram indueret?

P

Maximè. Quia in obedientiam ab homine admissam in Deum, necesse erat in humana quoque natura expiari. Nec verò aliter Mediator esse noster poterat, ad conciliationem Dei & hominum peragendam.

M.

Christum ergo oportuisse hominem fieri dicis: vt tanquam in persona nostra, salutis nostræ partes impleret.

P.

Ita sentio. Nam ab ipso mutuemur oportet, quicquid nobis apud nos deest: quod fieri aliter nequit.

M.

Verùm, cur id à Spiritu sancto effectum est, ac non potius communi, vsitatáque generationis forma?

P.

Quoniam penitus corruptum est humanum semen, in generatione Filij Dei intercedere Spiritus sancti opus decuit: ne hac contagione attingeretur, sed esset puritate perfectißima præditus.

M.

Hinc ergo discimus, eum qui alios sanctificat, immunem ab omni macula esse: puritatéque, vt ita loquar, originali fuisse ab vtero præditum, vt totus Deo sacer esset, nulla humani generis labe inquinatus.

P.

Sic intelligo.

M.

Cur à natalibus protinus ad mortem, omissa totius vitæ historia, trãsilis?

P.

Quia hîc non tractantur, nisi quæ redemptionis nostræ ita sunt propria, vt eius substantiam quodammodo in se contineant.

M.

Cur non simpliciter vno verbo Mortuum fuisse dicis: sed Præsidis quoque nomen adijcis, sub quo sit passus?

P. Id

P.

Id non ad historiæ fidem modò spectat, sed vt sciamus mortem eius coniunctam cum damnatione fuisse.

M.

Expone hoc clarius.

P.

Mortuus est, vt pœna nobis debita defungeretur: atque hoc modo ab ea nos eximeret. Quum autem omnes nos, sicuti peccatores sumus, obnoxij essemus Dei iudicio, quò vicem nostram subiret, sisti in cōspectum terreni iudicis voluit, damnarique eius ore, vt coram cœlesti Dei tribunali absolueremur.

M.

Atqui insontem Pilatus eum pronuntiat: itáque non damnat pro malefico.

P.

Vtrunque animaduertere conuenit. Ideo enim eius innocentiæ testimonium reddit iudex, vt testatum fiat, non ob propria ipsum maleficia plecti, sed nostra: solenni tamen ritu interea damnatur eiusdem sententia, vt palàm fiat, iudicium quod merebamur, tanquam vadem nostrum subire, quò nos à reatu liberet.

M.

Benè dictum. Nam si peccator esset, non idoneus vas esset, ad soluendam alieni peccati pœnam. Vt tamen eius damnatio nobis in absolutionem cederet, censeri eum inter maleficos oportuit.

P.

Sic intelligo.

M.

Quòd crucifixus fuit, an plus habet momenti, quàm si alio quolibet mortis genere affectus foret?

P.

Omnino: quemadmodum etiam admonet Paulus, dum in ligno suspensum scribit, vt nostram in se maledictionem susciperet, quò ab ea solueremur. Genus enim illud mortis, execratione damnatum erat.

M.

Quid? an non irrogatur Filio Dei contumelia, quum dicitur maledictioni fuisse subiectus, etiam coram Deo?

P.

Minimè. Siquidem eam recipiendo, aboleuit: nec verò desiit interea esse benedictus, quò nos sua benedictione perfunderet.

M.

Prosequere.

P.

Quandoquidem mors, supplicium erat homini impositum, peccati causa, eam Filius Dei pertulit, & perferendo vicit. Atque vt melius patefieret vera morte ipsum defungi, collocari in sepulchro, instar aliorum hominum voluit.

M.

Verùm, nō videtur quicquam ad nos vtilitatis ex hac victoria redire, quum nihilominus moriamur.

P.

Nihil id obstat. Neque enim aliud nunc est mors fidelibus, quàm transitus in vitam meliorem.

M.

Hinc sequitur, non amplius exhorrendam esse mortem, acsi res esset formidabilis: sed intrepido animo sequendum esse ducem nostrum, Christum: qui sicut non periit in morte, ita perire nos non patietur.

P.

Sic agendum est.

M.

Quod de eius ad inferos descensu mox adiectum est, quem sensum habet?

P.

Eum non communem tantùm mortem fuisse perpessum, quæ est animæ à corpore separatio: sed etiam dolores mortis, sicut Petrus vocat. Hoc autem nomine horribiles angustias intelligo, quibus eius anima constricta fuit.

M.

Cedo mihi huius rei causam ac modum?

P.

Quia vt pro peccatoribus satisfaceret, coram Dei tribunali se sistebat, torqueri hac anxietate eius conscientiam oportebat, acsi derelictus à Deo esset: imò acsi Deum haberet infestum, In his angustiis erat, quum exclamaret ad Patrem: Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?

M.

Erátne igitur illi offensus Pater?

P.

Nequaquam. Sed hanc in eum seueritatem exercuit, vt impleretur quod prædictum fuerat per Isaiam: Ipsum percussum fuisse manu Dei propter peccata nostra: vulneratum propter iniquitates nostras.

M.

Verùm Deus quum sit, quî potuit eiusmodi pauore corripi, acsi derelictus à Deo esset?

P.

Sic habendum est: secundum humanæ naturæ affectum, eò redactum fuisse necessitatis. Quod vt fieret, paulisper interea delitescebat eius diuinitas: hoc est, vim suam non exerebat.

M.

Quî tamen fieri rursum potest, vt Christus qui salus est mundi, huic damnationi subiectus fuerit?

P.

Non ita illam subiit, vt sub ea maneret. Sic enim istis, quos dixi, pauoribus correptus fuit, vt non fuerit oppressus: sed potius luctatus cum potestate inferorum, eam subegit ac fregit.

M.

Hinc colligimus, quid differat conscientiæ tormentum quod sustinuit, ab eo quo cruciantur peccatores, quos Dei irati manus persequitur. Nam quod in illo temporarium fuit, in iis est perpetuum: & quod illi vice duntaxat aculei fuit ad eum pungendum, in iis est lethalis gladius, ad cor, vt ita dicam, sauciandum.

P.

Sic est. Neque enim eiusmodi angustiis obsessus Filius Dei, sperare in Patrem desiit. At peccatores, Dei iudicio damnati, in desperationem ruunt, fremunt aduersus ipsum, & vsque ad apertas blasphemias prosiliunt.

M. Hincne

M.

Hincne possumus elicere, quem ex Christi morte fructũ percipiãt fideles?

P.

Omnino. Ac principio quidem, videmus esse Sacrificium, quo peccata nostra expiauit coram Deo, atque ita placata ira Dei, nos cum eo in gratiam reduxit. Deinde sanguinem eius lauacrum esse, quo animæ nostræ maculis omnibus purgentur. Postremò, deletam esse peccatorum nostrorum memoriam, ne vnquam in Dei conspectum veniant: atque ita inductum, abolitúmque fuisse chirographum, quo rei tenebamur.

M.

Nihilne prætereà vtilitatis nobis affert?

P.

Imò verò. Nam & eius beneficio, siquidem vera simus membra Christi, vetus homo noster crucifigitur: aboletur corpus peccati, ne amplius regnent prauæ carnis concupiscentiæ in nobis.

M.

Perge in reliquis.

P.

Sequitur: Tertio ipsum die resurrexisse ex mortuis: quo victorem se peccati & mortis demonstrauit. Sua enim resurrectione mortem deglutiuit, abrupit Diaboli vincula, & totam eius potentiam redegit in nihilum.

M.

Quotuplex ex hac resurrectione fructus nobis prouenit?

P.

Triplex. Nam & iustitia nobis per eam acquisita: & certum nobis est pignus futuræ nostræ immortalitatis: & iam nunc eius virtute suscitamur in vitæ nouitatem, vt purè sanctéque viuendo, Dei voluntati obsequamur.

M.

Persequamur reliqua.

P.

Ascendit in cœlum.

M.

Sed an ascendit, vt non sit amplius in terra?

P.

Sic. Postquam enim omnibus perfunctus fuerat, quæ illi à Patre iniuncta fuerant, quæque in salutem nostram erant, nihil opus erat diutius eum in terris versari.

M.

Quid ex hac ascensione boni consequimur?

P.

Duplex est fructus. Nam quatenus cœlum ingressus est Christus nostro nomine, sicut in terram nostra causa descenderat, aditum illuc nobis quoque patefecit: vt iam aperta sit nobis ianua, quæ propter peccatum antè clausa erat. Deinde in conspectu Dei comparet pro nobis intercessor & patronus.

M.

Verùm, an Christus in cœlum se recipiendo sic à nobis recessit, vt iam nobiscum esse desierit?

P.

Minimè. Contrà enim recepit, se nobiscum fore, vsque ad finem seculi.

M.

Quòd autem nobiscum habitat, idne de corporis præsentia intelligendum?

P.

Non. Alia enim ratio est corporis, quod in cœlum receptum est: alia virtutis, quæ vbique est diffusa.

M.

Quo sensu eum dicis sedere ad Patris dexteram?

P.

Hæc verba significant, Patrem illi cœli & terræ imperium contulisse: vt omnia gubernet.

M.

Quid autem tibi significat Dextera, & quid hæc Sessio?

P.

Similitudo est à Principibus sumpta, qui ad dexterā suam collocare solent, quibus vices suas commendant.

M.

Non ergo aliud intelligis, quàm quod tradit Paulus: nempe, constitutum esse Christum caput Ecclesiæ, & supra omnes principatus euectum, nomen adeptum esse, quod sit supra omne nomen.

P.

Ita vt dicis.

M.

Transeamus ad alia.

P.

Inde venturus est ad iudicandum viuos & mortuos. Quorum verborum sensus est, palàm è cœlo venturum ad iudicādum orbem: sicut ascendere visus est.

M.

Quum iudicij dies futurus non sit ante finem seculi, quomodo tunc ex hominibus fore aliquos superstites dicis: quandoquidem omnibus constitutum est semel mori?

P.

Hanc quæstionem soluit Paulus, quum eos qui tunc supererunt, subita mutatione innouatū iri tradit: vt abolita carnis corruptione, induant incorruptionē.

M.

Tu ergo hanc mutationem, mortis instar illis fore intelligis: quòd primæ naturæ futura sit abolitio, & alterius nouæ initium.

P.

Sic sentio.

M.

An aliquod inde gaudium recipiunt nostræ conscientiæ, quòd Christus semel futurus sit mundi iudex?

P.

Recipiunt, & quidem singulare. Certò enim non nisi in salutem nostram venturum scimus.

M.

Non ergo reformidare nos conuenit hoc iudicium, vt nobis horrorem incutiat.

P.

Mini-

Minime vero: quando non nisi ad eius iudicis tribunal stabimus, qui patronus quoque noster est: quique nos in fidem clientelámque suam suscepit.

M.

Veniamus iam ad tertiam partem.

P.

Ea est de fide in Spiritum sanctum.

M.

Quid vero nobis confert?

P.

Nempe huc spectat, vt nouerimus, Deum, sicuti nos per Filium redemit & seruauit, ita per Spiritum facere nos huius redemptionis ac salutis compotes.

M.

Quomodo?

P.

Quemadmodum purgationem habemus in Christi sanguine, sic eo aspergi conscientias nostras necesse est, vt abluantur.

M.

Hoc clariori etiamnum expositione indiget.

P.

Intelligo Spiritum Dei, dum in cordibus nostris habitat, efficere vt Christi virtutem sentiamus. Nã vt Christi beneficia mẽte concipiamus, hoc fit Spiritus sancti illuminatione: eius persuasione fit, vt cordibus nostris obsignentur. Denique, solus ipse dat illis in nobis locum. Regenerat nos, facítque vt simus nouæ creaturæ. Proinde, quæcũque nobis offeruntur in Christo dona, ea Spiritus virtute recipimus.

M.

Pergamus.

P.

Sequitur quarta pars, in qua confitemur nos credere vnam sanctam Ecclesiam Catholicam.

M.

Quid est Ecclesia?

P.

Corpus ac societas fidelium, quos Deus ad vitam æternam prædestinauit.

M.

Estne hoc etiam caput creditu necessarium?

P.

Imo vero: nisi facere velimus otiosam Christi mortem, & pro nihilo ducere quicquid hactenus relatum est. Hic enim vnus est omniũ effectus, vt sit Ecclesia.

M.

De causa ergo salutis fuisse hactenus tractatum, eiúsque fundamentum ostensum intelligis, quum exponeres, Christi meritis & intercessione, nos fuisse in amorem à Deo receptos: & hanc gratiam, Spiritus virtute in nobis confirmari. Nunc vero explicari horum omnium effectũ, quò certior ex re ipsa fides cõstet.

P.

Ita res habet.

M.

Porrò Ecclesiam quo sensu nominas sanctam?

P.

Quia scilicet quoscunque elegit Deus, eos iustificat reformátque in sancti

tatem ac vitæ innocẽtiam, quò in illis reluceat sua gloria. Atque id est quod vult Paulus, quum admonet, Christum, Ecclesiam quam redemit, sanctificasse, vt sit gloriosa puráque ab omni macula.

M.

Quid sibi vult epitheton Catholicæ vel vniuersalis?

P.

Eo docemur, sicut vnum est fidelium omnium caput, ita omnes in vnum corpus coalescere oportere, vt vna sit Ecclesia per totum orbem diffusa: non plures.

M.

Quid autem valet illud, quod continuò de sanctorum communione additur?

P.

Ad exprimendam clarius, quæ inter Ecclesiæ membra est, vnitatem, hoc positum est. Simul indicatur, quicquid beneficiorum largitur Deus Ecclesiæ, in commune omnium bonum spectare: quum inter se omnes communionem habeant.

M.

Verùm, éstne hæc quam Ecclesiæ tribuis, sanctitas, iam perfecta?

P.

Nondum: quandiu scilicet in hoc mundo militat. Laborat enim semper infirmitatibus: nec vnquam vitiorum reliquijs penitus purgabitur, donec Christo, suo capiti, à quo sanctificatur, ad plenum adhæreat.

M.

Potéstne autem hæc Ecclesia aliter cognosci, quàm quum fide creditur?

P.

Est quidem & visibils Dei Ecclesia, quam nobis certis indicijs notísque descripsit: sed hìc propriè de eorum cõgregatione agitur, quos arcana sua electione adoptauit in salutem. Ea autem nec cernitur perpetuò oculis, nec signis digno scitur.

M.

Quid deinde sequitur?

P.

Credo remißionem peccatorum.

M.

Quid tibi Remißionis verbum significat?

P.

Deum gratuita sua bonitate ignoscere ac condonare peccata fidelibus, ne in iudicium vocentur, aut exigatur de illis pœna.

M.

Hinc sequitur, nos satisfactionibus proprijs nequaquam promereri quam à Domino peccatorum veniam obtinemus.

P.

Verùm. Vnus enim Christus pœnam soluendo, satisfactione defunctus est. Quantum ad nos, nihil nobis compensationis suppetit, quod Deo afferamus: sed ex mera eius liberalitate, gratuitum hoc beneficium recipimus.

M.

Cur peccatorum remißionem subnectis Ecclesiæ?

P.

Quia eam nemo consequitur, quin & coadunatus fuerit antè populo Dei: & vnitatem cum Christi corpore perseueranter ad finem vsque colat: eoque modo testatum faciat, verum se esse Ecclesiæ membrum.

M. Hæc

M.

Hac ratione constituis, extra Ecclesiam non nisi damnationem & exitium esse?

P.

Omnino. Qui enim discessionem faciunt à Christi corpore, factionibúsque scindunt eius vnitatem, ijs spes omnis salutis præcisa est, quantisper manent in eiusmodi dissidio.

M.

Recita quod superest.

P.

Credo resurrectionem carnis, & vitam æternam.

M.

Quorsum hoc caput in fidei confeßione ponitur?

P.

Vt admoneamur, non esse sitam in terra nostram felicitatem. Cuius cognitionis duplex est vtilitas ac vsus. Inde primùm docemur, ita hunc mundum nobis incolendum esse, tanquam inquilinis, vt de migratione aßiduè cogitemus, nec corda nostra sinamus implicari cogitationibus terrenis. Deinde, vtcunque adhuc nos lateat, & ab oculis nostris abscondit fructus gratiæ in Christo nobis collatæ, ne propterea despondeamus animos: sed patienter sustineamus vsque ad diem reuelationis.

M.

Quæ porrò huius resurrectionis erit series?

P.

Qui antè mortui fuerint, recipient sua corpora, eadem scilicet quæ gestarũt: sed prædita noua qualitate: hoc est, non amplius obnoxia morti nec corruptioni. Qui autẽ tunc erunt superstites, eos subita mutatione Deus mirabiliter excitabit.

M.

Sed eritne piorum simul & impiorum communis?

P.

Vna omnium erit resurrectio: sed conditio diuersa. Alij enim in salutem ac beatitudinem resurgent: alij in mortem & extremam miseriam.

M.

Cur ergo sola hîc vita æterna commemoratur: inferorum nulla mentio?

P.

Quoniam nihil hîc, nisi quod ad consolationem piarum mentium faciat, habetur: ideo recensentur tantummodo præmia, quæ seruis suis Dominus præparauit. Itaque, non additur, quæ sors impios maneat, quos scimus à regno Dei alienos esse.

M.

Ex quo fundamentum tenemus, cui inniti fides debet, inde elicere veræ fidei definitionem promptum erit.

P.

Ita est: Sic autem definire licet, vt dicamus certam esse ac stabilem cognitionem paternæ erga nos Dei beneuolentiæ, sicut per Euangelium Patrem se nobis, Christi beneficio, ac Seruatorem fore testatur.

M.

Eámne concipimus à nobis, an à Deo recipimus?

P.

Docet Scriptura, singulare esse Dei donum: & experientia id confirmat.

M.

Quam mihi experientiam dicis?

P.

Nempe, rudior est mens nostra, quàm vt capere spiritualem Dei sapientiam queat, quæ nobis per fidem reuelatur: & corda nostra propensiora sunt, vel ad diffidentiam, vel ad peruersam nostri & creaturarum confidentiam, quàm vt in Deo, suopte motu acquiescant. Verùm, Spiritus sanctus illuminatione sua capaces nos intelligendi facit ea, quæ captum nostrum longè alioqui excederent: nósque ad certam persuasionem format, salutis promissiones cordibus nostris obsignando.

M.

Quid nobis boni oritur ex hac fide, quum semel eam assequuti sumus?

P.

Iustificat nos coram Deo: & hac iustitia hæredes nos vitæ æternæ facit.

M.

Quid? ánnon bonis operibus iustificantur homines, quum sanctè & innocenter viuendo, approbare se Deo student?

P.

Si quisquam vsque adeò perfectus inueniretur, meritò censeri iustus posset: verùm, quum omnes simus peccatores, multis modis rei coram Deo, aliunde quærenda nobis est dignitas, quæ nos illi conciliet.

M.

Verùm, itane sordent, & adeò nullius pretij sunt omnia hominum opera, vt gratiam coram Deo promereri nequeant?

P.

Principiò, quæcunque à nobis manant, vt nostra propriè dicantur, vitiosa sunt: ac proinde nihil possunt, quàm Deo displicere, & ab eo reijci.

M.

Dicis ergo, antequam renati simus, reformatique Dei spiritu, nihil posse nos quàm peccare: quemadmodum arbor mala non nisi malos fructus profert.

P.

Prorsus ita est. Nam qualemcunque speciem habeant in oculis hominum: mala sunt nihilominus, quandiu cor prauum est, quod præcipuè Deus intuetur.

M.

Hinc constituis, non posse nos vllis meritis Deum præuenire, aut prouocare eius beneficentiam. Quin potius quicquid tentemus aut aggrediamur operum, iræ ac damnationi eius subiacere.

P.

Sic sentio. Itaque mera sua misericordia, nullóque operum respectu nos gratis amplectitur in Christo, acceptósque habet, illius iustitiam nobis acceptam ferendo, ac si nostra esset: peccata verò nostra nobis non imputando.

M.

Qualiter ergo dicis iustificari nos fide?

P.

Quoniam dum certa cordis fiducia amplectimur Euangelij promissiones, huius, quam dico, iustitiæ possessionem quodammodo adipiscimur.

M.

Hoc ergo vis: iustitiam, vt nobis per Euangelium offertur à Deo, ita fide à nobis recipi.

P. Sic

P.

Sic est.

M.

Verùm, ex quo nos semel amplexus est Deus, ánnon illi accepta sunt opera, quæ Spiritu sancto nos dirigente facimus?

P.

Placent illi: non propriæ tamen dignitatis merito, sed quatenus suo fauore liberaliter ea dignatur.

M.

Atqui, quum à Spiritu sancto prodeant, ánnon fauorem promerentur?

P.

At nonnihil semper inquinamenti ex infirmitate carnis admixtum est, quo vitiantur.

M.

Vnde igitur, aut qua ratione fiet, vt Deo placeant?

P.

Sola est fides, quæ gratiam illis conciliet: quum huic fiduciæ certò innitimur non ventura esse ad calculum summi iuris, quòd Deus ad seueritatis suæ regulam exigere ipsa nolit: sed obtectis eorum vitijs, & sordibus, Christi puritate consepultis, eo loco habeat, acsi perfecta essent & absoluta.

M.

Verùm, an inde colligemus, operibus iustificari hominem Christianum postquam à Deo vocatus est: aut operum merito consequi, vt à Deo diligatur: cuius dilectio vita æterna nobis est?

P.

Nequaquam. Quin potius teneamus quod scriptum est, neminem mortalium iustificari corã Deo posse: atque ideo deprecemur, ne in iudicium nobiscũ intret.

M.

Non tamen bona fidelium opera inutilia esse propterea iudicabimus.

P.

Minimè verò. Neque enim frustra mercedem illis Deus, tum in hoc mundo, tum in futura vita pollicetur. Verùm ex gratuito Dei amore, tanquam ex fonte, emergit hæc merces: quia nos scilicet primùm amplectitur in filios: deinde, consepulta vitiorum nostrorum memoria, quæ ex nobis prodeunt, fauore prosequitur.

M.

Sed ánne sic à bonis operibus separari hæc iustitia potest, vt qui hanc habet, illis careat?

P.

Fieri hoc nequit. Nam quum recipiamus fide Christum, qualem se nobis offert: ipse verò non liberationem tantùm nobis à morte & reconciliationem cum Deo promittat, sed Spiritus sancti simul gratiam, qua in vitæ nouitatem regeneremur: hæc coniungi necesse est, ne Christum à seipso distrahamus.

M.

Hinc sequitur, fidem esse radicem, ex qua nascantur omnia bona opera: tantùm abest, vt ab eorum studio nos reuocet.

P.

Omnino sic est: ac proinde tota Euangelij doctrina duobus his membris continetur: Fide & Pœnitentia.

M.

Q

Quid est Pœnitentia?

P.

Displicentia odiúmque peccati, & amor iustitiæ, ex Dei timore profecta, quæ nos ad abnegationem vsque nostri, carnísque mortificationem adducant, vt spiritu Dei regendos nos tradamus, ac omnes vitæ nostræ actiones ad diuinæ voluntatis obsequium comparemus.

M.

Hoc verò secundum membrum fuit, in diuisione quam initiò posuimus, quum tu rationem ostenderes ritè colendi Dei.

P.

Verum: ac simul additum fuit, veram hanc ac legitimam esse regulam colendi Dei, vt eius voluntati obsequamur.

M.

Quî sic?

P.

Quoniam is demum illi probatur cultus, non quem configere nobis libuerit: sed quem suo ipse arbitrio præscripserit.

M.

Quam autem viuendi regulam nobis posuit?

De lege.

P.

L*Egem suam.*

M.

Quid ea continet?

P.

Duabus partibus constat: quarum prior quatuor habet præcepta: altera sex. Ita decem omnino præceptis constat tota lex.

M.

Quis huius diuisionis est author?

P.

Deus ipse, qui in duas tabulas descriptam Moisi tradidit, & sæpe testatus est redigi in decem verba.

M.

Argumentum prioris tabulæ quale est?

P.

De pietatis erga Deum officijs.

M.

Secundæ verò?

P.

Qualiter sit agendum cum hominibus: & quid illis debeamus.

M.

Recita præceptum vel caput primum.

P.

Audi Israel: Ego sum Iehoua Deus tuus, qui te eduxi ex terra AEgypti, Domo seruitutis. Non habebis deos alienos coram me.

M.

Nunc sensum verborum expone.

P.

Initio quadam veluti præfatione vtitur in totam Legem. Nam quum Iehouam se nominat, ius sibi vendicat & authoritatem iubendi. Deinde, quò Legi suæ gratiam apud nos conciliet, addit, se Deum esse nostrum. Perinde enim valent hæc verba, acsi Seruatorem nostrum se vocaret. Hoc autem beneficio quum nos dignetur, par est, vt nos illi vicißim exhibeamus in populum obsequentem.

M.

Verùm, quod cōtinuò de liberatione subijcit, & fracto iugo seruitutis AEgyptiacæ, ánnon ad Israeliticum populum, & eum quidem solum, peculiariter spectat?

P.

Fateor quoad corpus: verùm, est alterum liberationis genus, quod ad omnes peræquè homines pertinet. Nos enim omnes ex spirituali peccati seruitute, & Diaboli tyrannide asseruit.

M.

Cur eius rei meminit, cùm in Legem suam præfari vellet?

P.

Vt nos commonefaciat, summæ ingratitudinis reos fore, nisi totos illi nos in obsequium addixerimus.

M.

Quid autem hoc primo capite exigit?

P.

Vt suum illi soli honorem in solidum asseramus: neque vllam eius partem transferamus aliò.

M.

Quis honor illius est proprius, quem aliò transcribere sit nefas?

P.

Eum adorare, collocare in ipso nostram fiduciam, inuocare ipsum, illi denique omnia deferre, quæ in eius maiestatem competunt.

M.

Quorsum hæc particula adiecta est, Coram facie mea?

P.

Cùm nihil tam reconditum sit, quòd eum lateat: sitque occultarum cogitationum cognitor ac iudex: significat, non externæ modò confeßionis honorem requirere: sed veram quoque pietatem cordis.

M.

Transeamus ad secūdum caput.

P.

Non sculpes tibi simulacrum, neque imaginem vllam effinges eorum quæ aut in cœlo sunt sursum, aut deorsum in terra, aut in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles.

M.

Prohibétne in totum, ne aliquæ pingantur aut sculpantur imagines?

P.

Non: sed duo tantùm hîc vetat, ne quas faciamus imagines, vel Dei effingendi, vel adorandi causa.

M.

Cur Deum non licet visibili figura exprimere?

P.

Quia nihil inter eum, qui Spiritus est æternus, ac incõprehensibilis, & corpoream, corruptibilem, mortuámque figuram simile est.

M.

Iniuriam ergo fieri censes eius maiestati, cùm in hunc modum repræsentatur.

P.

Sic sentio.

M.

Quænam hic adorationis species damnatur?

P.

Quum ad statuam vel imaginem nos conuertimus precaturi, coram ea nos prosternimus: genuum flexione, aut alijs signis exhibemus illi honorem, acsi Deus illic se nobis repræsentaret.

M.

Non ergo quamlibet simpliciter picturam vel sculpturam his verbis damnari intelligendum est: sed tantùm imagines prohibemur facere in hunc finem, vt in illis Deum vel quæramus, vel colamus: siue, quod idem est, eas colamus in Dei honorem: aut quoquo modo illis ad superstitionem & idololatriam abutamur.

P.

Verum.

M.

Nunc in quem finem caput hoc referemus?

P.

Quemadmodum superiore vnum se esse denuntiauit, quem coli oporteat & adorari: ita nunc quæ recta sit adorationis forma ostendit, quò nos ab omni superstitione, alijsque vitiosis & carnalibus figmentis reuocet.

M.

Pergamus.

P.

Sanctionem adiungit: se Iehouam esse Deum nostrum, fortem, zelotypum, qui vindicet iniquitatem patrum in filios, vsque in tertiam & quartam generationem, eorum qui se oderint.

M.

Cur mentionem fortitudinis suæ facit?

P.

Eo significat, se ad gloriam suam vindicandam satis habere potentiæ.

M.

Quid zelotypiæ vocabulo indicat?

P.

Æqualem aut socium ferre non posse. Nam vt se nobis, pro infinita sua bonitate, donauit: ita nos vult esse prorsus suos. Atque hæc animarum nostrarum est castitas, illi dicatas esse, & penitus adhærere: sicut rursum adulterio pollui dicuntur, dum ab eo ad superstitionem deflectunt.

M.

Quo sensu hoc dictum est, Vlcisci patrum iniquitatem in filios?

P.

Quò plus nobis incutiat terroris, non tantùm de ijs qui offenderint, pœnas sumpturum se minatur: sed eorum quoque sobolem fore maledictam.

M. At-

M.

Atqui an hoc Dei æquitati consentaneum est, quemque punire propter alterius noxam?

P.

Si qualis sit humani generis conditio, reputamus, soluta est quæstio. Natura enim maledictioni obnoxij sumus omnes: nec est quòd de Deo conqueramur, quum in hac sorte nos relinquit. Iam verò, sicut suam erga pios dilectionem, eorum posteritati benedicendo demonstrat: ita suam aduersus impios vindictam, eorum filios hac benedictione priuando, exequitur.

M.

Perge.

P.

Quò nos amabili etiam suauitate alliciat, misericordia vsurum se promittit erga omnes, qui se diligunt, suáque mãdata obseruant, in mille generationes.

M.

Intelligitne pij hominis innocentiam, posteris omnibus, quanuis impijs, saluti fore?

P.

Nequaquam: sed hoc modo, suam benignitatem eò vsque se effusurum erga fideles, vt in eorum gratiam, eorum quoque se liberis benignum exhibeat: non tantùm res eorum prosperando, quoad præsentem vitam: sed animas quoque ipsorum sanctificando, quò in grege suo censeantur.

M.

Atqui hoc perpetuum non esse apparet.

P.

Fateor. Quemadmodum enim liberum hoc sibi retinet, vt misericordem se, cùm libuerit, impiorum liberis exhibeat: ita suam gratiam non adeò astrinxit fidelium liberis, quin pro suo arbitrio repudiet ex illis quos visum fuerit: sic tamen id temperat, vt promissionem hanc non vanam esse nec fallacem constet.

M.

Cur mille hìc generationes: in pœnæ verò damnatione tres duntaxat aut quatuor nominat?

P.

Quò significet, se ad humanitatem magis & beneficentiam, quàm ad seueritatem propensum esse. Sicut etiam alibi testatur, quum se ad ignoscendum facilem esse dicit, tardum verò ad iram.

M.

Iam ad tertium.

P.

Non vsurpabis nomen Iehouæ Dei tui frustra.

M.

Quis sensus?

P.

Vetat ne Dei nomine abutamur, non peierando tantùm, sed præter necessitatem iurando.

M.

Estne aliquis nominis Dei vsus legitimus in iureiurando?

P.

Imo verò: cùm adhibetur ex iusta causa. Primùm, asserendæ veritati: deinde cùm eius momenti est negotium, vt iurare par sit, ad mutuam inter homines tuendam charitatem & concordiam.

M.

Verùm, ánnon longius spectat, quàm ad cohibenda iuramenta, quibus profanatur Dei nomen, aut imminuitur eius honos?

P.

Proposita vna specie, in vniuersum nos admonet, ne vnquam in medium à nobis proferatur Dei nomen, nisi cum timore ac reuerentia, & in eum finem, vt gloriosum appareat. Nam quum sit sacrosanctum, cauere debemus omnibus modis, ne aut ipsum contemptui habere videamur, aut alijs occasionem contemnendi præbeamus.

M.

Quomodo hoc fiet?

P.

Si de Deo, eiúsque operibus non aliter cogitemus aut loquamur, quàm in eius honorem.

M.

Quid sequitur?

P.

Sanctio, qua non fore innocentem denuntiat, qui nomen suum in vanum vsurpauerit.

M.

Cùm alibi pronuntiet, se in Legis suæ transgressores vindicaturum, quid hîc amplius continetur?

P.

Eo voluit indicare, quanti nominis sui gloriam faciat: quò eius studiosiores simus, dum videmus paratam fore vltionem, si quis eam profanauerit.

M.

Veniamus ad quartum præceptum.

P.

Recordare diem Sabbathi, vt eum sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum. Septimus verò, Sabbathum est Domini Dei tui. Non facies in eo vllum opus, nec seruus tuus, nec ancilla, neque bos, neque asinus, neque inquilinus qui habitat intra portas tuas. Nam sex diebus perfecit Deus cœlum, & terram, & mare, & quicquid in illis continetur: septimo quieuit. Itaque benedixit diei Sabbathi, & eum sanctum sibi segregauit.

M.

Iubétne sex diebus laborare, vt septimo quiescamus?

P.

Non simpliciter: verùm sex dies hominum laboribus permittens, septimum excipit, vt quieti destinetur.

M.

An quemvis laborem nobis interdicit?

P.

Hoc præceptum separatam & peculiarem habet rationem. Siquidem quietis obseruatio, pars est veterum ceremoniarum: itaque, Christi aduentu abrogata fuit.

M. Di-

M.

Dicísne præceptum hoc ad Iudæos propriè spectare, ideóque temporarium duntaxat fuisse?

P.

Nempe: quatenus ceremoniale est.

M.

Quid ergo? subéstne aliquid præter ceremoniam?

P.

Tribus ex causis datum fuit.

M.

Cedo mihi eas.

P.

Ad spiritualem quietem figurandam: ad conseruationem politiæ Ecclesiasticæ: ad seruorum subleuationem.

M.

Quid per spiritualem quietem intelligis?

P.

Dum à proprijs operibus feriamur: quò Deus in nobis sua opera peragat.

M.

Quæ porrò feriendi ratio?

P.

Si carnem nostram crucifigimus: hoc est, renuntiamus nostro ingenio, vt Dei spiritu gubernemur.

M.

An id septimo quoque die fieri satis est?

P.

Imò continenter. Nam ex quo semel cœperimus, peragendum est toto vitæ cursu.

M.

Cur ergo eius significationi destinatur certus dies?

P.

Nihil necesse est per omnia congruere veritatem cum figura: modò conueniat, quantum satis est ad rationem figurandi.

M.

Cur tamen septimus potius dies præscribitur, quàm alius quilibet?

P.

Numerus hic perfectionem in Scriptura designat. Itaque ad notandam perpetuitatem aptus est. Simul indicat, spiritualem hanc quietem inchoari duntaxat in hac vita, nec antè perfectam fore, donec è mundo migremus.

M.

Verùm, quid hoc sibi vult, quòd suo nos exemplo ad quiescendum hortatur Dominus.

P.

Cùm mundi creationi finem intra sex dies imposuisset: septimum operum suorum considerationi dicauit. Ad id quo nos acrius stimulet, suum nobis exemplum proponit. Nihil enim magis expetendum, quàm vt nos ad eius imaginem formemur.

M.

Verùm, continuáne esse debet operum Dei meditatio, an ex septenis quibusque diebus vnum illi destinari sufficit?

P.

Exerceri quidem nos quotidie in ea decet: verùm, imbecillitatis nostræ causa, dies vnus peculiariter statuitur. Atque hæc politia est, quam dixi.

M.

Quis igitur eo die seruandus est ordo?

P.

Vt populus ad audiendam Christi doctrinam, ad frequentandas publicas preces, ad edendam fidei suæ professionem conueniat.

M.

Nunc expone quod dixisti, Dominum hoc præcepto seruorum quoque subleuationi prospicere voluisse.

P.

Vt eis qui sub aliena potestate sunt, aliquid laxamenti detur. Quinetiam hoc ad retinendam communem politiam valet. Nam vbi dies vnus quieti aßignatur, ita se quisque ad laborandum in reliquum temporis assuefacit.

M.

Videamus iam, quatenus ad nos spectet hoc mandatum.

P.

Quoad ceremoniam, cùm in Christo extiterit eius veritas, abrogatam esse dico.

M.

Quomodo?

P.

Nempe, quia mortis eius virtute vetus homo noster crucifigitur, nósque excitamur in vitæ nouitatem.

M.

Quid ergo ex præcepto nobis restat?

P.

Ne sancta instituta, quæ ad spiritualem Ecclesiæ politiam faciunt, negligamus: præsertim verò, vt sacros conuentus ad audiendum Dei sermonem, ad mysteria celebranda, ad solennes preces, sicut erunt ordinati, frequentemus.

M.

Atqui, nihílne amplius figura nobis conducit?

P.

Imò verò. Ad suam enim veritatem reuocanda est. Vt scilicet insiti in Christi corpus, factíque eius membra, desinamus à proprijs operibus, atque ita Dei gubernationi nos resignemus.

M.

Transeamus ad secundam tabulam.

P.

Eius initium est, Honora patrem & matrem.

M.

Quid tibi significat hîc vox Honoris?

P.

Vt cum modestia & humilitate morigeri sint & obsequentes filij parentibus, vt eos reuerenter colant: vt iuuent in necesßitate, suásque illis operas impendant. His enim tribus membris continetur qui debetur parentibus honor.

M. Perge

M.

Perge modò.

P.

Adijcitur mandato promißio: Vt prorogentur dies tui super terram, quam daturus est tibi Dominus Deus tuus.

M.

Quis sensus?

P.

Diu beneficio Dei victuros, qui debitum parentibus honorem præstiterint.

M.

Cùm tot ærumnis referta sit hæc vita: cur beneficij loco, longam eius durationem nobis pollicetur Deus?

P.

Quantiscunque miserijs sit obnoxia: Dei tamen benedictio est erga fideles, vel hac vna de causa, quòd paterni eius fauoris argumentum est, dum eos hic alit & conseruat.

M.

Sequitúrne è conuerso eum qui citò & ante iustam ætatem ex hoc mundo eripitur, à Deo maledictum esse?

P.

Minimè. Quin potius accidit interdum, vt quò quisque magis diligitur à Deo, eò citius recipiatur ex hac vita.

M.

Atqui, sic agendo, qualiter promißioni suæ satisfacit?

P.

Quicquid nobis terrestrium bonorum Deus promittit, sub hac conditione accipere conuenit: quatenus in bonum animæ nostræ, salutémque expedit. Esset enim ordo valde præposterus, nisi semper antecederet animæ ratio.

M.

Quid de ijs qui parentibus fuerint contumaces?

P.

Non in extremo tantùm iudicio punientur: sed hic quoque in eorum corpora Deus vindicabit, aut hinc omnes tollendo in medio ætatis flore, aut ignominioso mortis genere plectendo, aut alijs modis.

M.

Verùm, ánnon de terra Chanaan nominatim promißio loquitur?

P.

Sic est, quantum ad Israelitas spectat: at nobis hoc verbum latius patet, ac extendi debet. Quamcunque enim regionem incolamus, cùm Domini sit totus orbis, eam nobis aßignat poßidendam.

M

Nihilne amplius restat de præcepto?

P.

Quanquam nonnisi de Patre & matre verba sonant, intelligendi sunt tamen omnes qui nobis præsunt: quando eadem ipsorum est ratio.

M.

Quænam illa?

P.

Nempe, quia Dominus eos in superiorē honoris gradū extulerit. Nulla enim est vel parentum, vel principum, vel præfectorum quorumlibet authoritas, nullum

imperium, nullus honor, nisi ex Dei decreto: quia mundum sic illi placet ordinare.

M.

Recita sextum.

P.

Non occides.

M.

Nihilne aliud vetat, quàm cædes perpetrare?

P.

Imò verò. Nam cùm hîc loquatur Deus: non externis tantùm operibus legem dicit: sed animi etiam affectibus, adeóque his potissimum.

M.

Videris subindicare, genus esse quoddam arcanæ cædis, à quo hîc nos Deus reuocat.

P.

Sic est. Ira enim & odium, & quæuis nocendi cupiditas, cædes coram Deo censetur.

M.

Satisne defuncti sumus, si neminem persequamur odio?

P.

Nequaquam. Siquidem Dominus odium damnando, & nos arcendo à quauis noxa, qua proximus noster lædatur, simul hoc se exigere ostendit, vt omnes mortales ex animo diligamus, ac fideliter ipsis tuendis conseruandisque studeamus.

M.

Iam ad Septimum.

P.

Non mœchaberis.

M.

Expone quæ sit summa.

P.

Scortationem quamlibet maledictam esse coram Deo. Proinde, nisi iram Dei velimus in nos prouocare, ab illa esse diligenter abstinendum.

M.

Nihilne præterea requirit?

P.

Respicienda semper est natura Legislatoris: quem diximus, non externo modò operi immorari, sed animi potius affectibus esse intentum.

M.

Quid ergo plus comprehendit?

P.

Ex quo tum corpora nostra, tum animæ templa sunt Spiritus sancti, vt castam vtrisque puritatem præstemus: ac proinde non externi tantùm flagitij abstinentia pudici simus: sed etiam corde, verbis, gestu denique corporis & actione. Denique corpus ab omni lasciuia purum sit, animus ab omni libidine: vt nulla pars nostri, impudicitiæ sordibus sit inquinata.

M.

Veniamus ad octauum.

P.

Non furaberis.

M.

Eáne

Eáne tantùm furta prohibet, quæ humanis legibus puniuntur, an longius procedit?

P.

Malas omne genus fraudandi circumueniendíque artes, quibus aliena bona aucupamur, sub Furti nomine complectitur. Hic ergo vetamur, tum violenter inuolare in bona proximorum, tum per vafriciem & dolum illis manum inijcere, tum alijs quibuscunque obliquis rationibus ad illa occupanda conari.

M.

Satísne est manus abstinere à maleficio: an cupiditas etiam hîc damnatur?

P.

Huc semper est redeundum: quum spiritualis sit Legislator, non externa tantùm furta coercere eum velle, sed omnia simul & consilia & studia, quæ alijs omnino incommodent: atque ipsam in primis cupiditatem: ne ditescere cum iactura fratrum expetamus.

M.

Quid ergo agendum est, vt præcepto pareamus?

P.

Danda est opera, vt suum cuique saluum sit.

M.

Nonum præceptum quod est?

P.

Non eris aduersus proximum tuum testis mendax.

M.

Prohibétne peierare in foro duntaxat: an in vniuersum mentiri aduersus proximos?

P.

Sub specie vna comprehenditur doctrina generalis, ne falsò proximos calumniemur: néve maledicentia nostra & obtrectationibus lædamus eius famam, aut aliquam illi noxam afferamus in suis bonis.

M.

Cur autem nominatim exprimit publica periuria?

P.

Quò maiorem nobis huius vitij horrorem incutiat. Innuit enim, si quis maledicentiæ & calumnijs assueuerit: inde ad periuria procliuem fore lapsum, si occasio data fuerit proximi infamandi.

M.

Vúltne à maledicendo tantùm nos arcere, an etiam à malis suspicionibus, sinistrísque & iniquis iudicijs?

P.

Vtrunque, secundum rationem antè adductam, hîc damnat. Nam quod agere coram hominibus malum est, malum est coram Deo etiam velle.

M.

Ergo quid in summa velit, expone.

P.

Ne ad malè sentiendum de proximis, néve ad eos infamandos propensi simus, vetat: quin potius, hac nos æquitate & humanitate præditos esse iubet, vt de illis, quantum veritas patitur, benè sentiamus, suámque eis existimationem integram tueri studeamus.

M

Recita vltimum.

P

Non concupisces domum proximi tui: non concupisces vxorem proximi tui: non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec quicquam aliud quod ipsius sit.

M

Quum spiritualis sit tota Lex: sicut etiam antè toties dixisti: nec tantùm coercendis externis operibus, sed corrigendis etiam animi affectibus posita sint superiora præcepta, quid hîc amplius additur?

P

Reliquis præceptis voluntates atque affectus regere & moderari voluit Dominus: hic verò etiam cogitationibus, quæ nonnullam cupiditatem secum trahunt, neque tamen perueniunt ad statam vsque deliberationem, legem imponit.

M

Dicisne minimas quasque cupiditates, quæ fidelibus obrepant, & ipsis veniant in mentem, peccata esse, etiam si resistant potius quàm assentiantur?

P

Constat certè, prauas omnes cogitationes, etiam si non accedat consensus: ex naturæ nostræ vitio prodire. Verùm, hoc tantùm dico, damnari hoc præcepto vitiosas cupiditates, quæ ita cor hominis titillant ac sollicitant, vt tamen non pertrahant ad firmam deliberatámque voluntatem.

M

Hactenus ergo malos quidem affectus, quibus acquiescunt homines, & subigendos se permittunt, prohibitos fuisse intelligis: nunc verò tam exactam integritatem à nobis requiri, vt nullam peruersam cupiditatem corda nostra admittant, qua ad peccatum stimulentur.

P

Sic est.

M

Licétne iam breue totius Legis compendium colligere?

P

Maximè: siquidem eam in duo capita redigamus. Prius est: Vt eum amemus ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Alterum: Vt proximos diligamus perinde ac nosmetipsos.

M

Quid sub Dei amore continetur?

P.

Amare ipsum, sicuti Deum amare decet: nempe, vt simul & Dominus, & Pater & Seruator agnoscatur. Itaque Dei amori adiuncta est eius reuerentia, voluntas illi obsequendi, fiducia, quæ in ipso collocanda est.

M.

Quid per Totum cor, totam animam, & totas vires intelligis?

P.

Eam zeli vehementiam, vt nullis prorsus cogitationibus, nullis desyderijs, nullis studijs sit in nobis locus, quæ huic amori aduersentur.

M.

Quis secundi capitis est sensus?

P. Quem-

P.

Quemadmodum naturâ adeò propensi ad nos amandos sumus, vt hic affectus alios omnes superet: ita proximorum charitatem sic regnare in nobis decet, vt nos omni ex parte gubernet, sitque omnium & consiliorum & operum regula.

M.

Quid Proximi tibi nomen significat?

P.

Non cognatos modò, & amicos, aut qui aliqua nobiscum necessitudine sunt coniuncti: sed etiam eos qui nobis incogniti sunt, adeóque inimicos.

M.

Quid autem illi coniunctionis nobiscum habent?

P.

Nimirum coniuncti sunt eo vinculo, quo vniuersum hominum genus Deus simul colligauit. Est autem id sacrosanctum & inuiolabile, quod nullius prauitate aboleri potest.

M.

Dicis igitur, si nos quispiam oderit, esse hoc eius proprium: manere nihilominus ipsum nobis proximum: eóque loco à nobis habendum esse: quia stet inuiolabilis Dei ordo, quo hæc inter nos coniunctio sancita est.

P

Sic est.

M.

Quum formam Dei ritè colendi Lex ostendat: nónne prorsus secundum eius præscriptum viuendum est?

P.

Verum id quidem est. Atqui ea imbecillitate laborant omnes, vt nemo quod debet, omni ex parte impleat.

M.

Cur ergo eam à nobis perfectionem exigit Deus, quæ sit facultate nostra superior?

P.

Nihil exigit, cui præstando non simus obstricti. Cæterùm, modò ad eam, quæ hîc præscribitur, viuēdi formam enitamur, etiāsi procul absimus à scopo, hoc est à perfectione, Dominus, quod deest, nobis ignoscit.

M.

De hominibúsne vniuersis in genere loqueris, an de fidelibus duntaxat?

P.

Qui Dei Spiritu nondum est regenitus, ne ad minimum quidem Legis apicem inchoandum, erit idoneus. Præterea, si quem demus inueniri, qui aliqua ex parte Legi obtemperet, non tamen ideo coram Deo defunctum iudicabimus. Nam maledictos pronuntiat omnes, qui non omnia impleuerint, quæ in ea continentur.

M.

Hinc statuendum est, sicuti duo sunt hominum genera, ita duplex esse Legis officium.

P.

Omnino. Nam apud incredulos nihil aliud efficit, nisi quòd excusationem illis omnem præcludit coram Deo. Atque id est quod significat Paulus, quum eam vocat Ministerium mortis & damnationis. Erga fideles longè alium vsum habet.

M.

Quem?

P.

Principiò, dum iustitiam operibus consequi se non posse ex ea discunt, ad humilitatem hoc modo erudiuntur: quæ vera est ad quærendam in Christo salutem præparatio. Deinde quatenus plus multò exigit ab ipsis, quàm sint præstando, eos ad petendam à Domino virtutem sollicitat, simúlque perpetui reatus commonefacit, ne superbire audeant. Postremò, fræni instar illis est, quò in Dei timore retineantur.

M.

Tametsi ergo in hac terrena peregrinatione Legi nunquam satisfacimus, non tamen hoc superuacuum esse censebimus, quòd tam exactam à nobis perfectionem flagitet. Scopum enim ad quem nos collimare, & metam ad quam nos eniti conuenit demonstrat: vt quisque nostrûm pro modo collatæ sibi gratiæ, ad summam rectitudinem vitam suam componere, & maiores subinde progressus facere, assiduo studio conetur.

P.

Sic sentio.

M.

An non perfectam in Lege omnis iustitiæ regulam habemus?

P.

Equidem adeò, vt nihil velit aliud Deus à nobis, nisi vt eam sequamur: rursum verò, irritū habeat ac repudiet, quicquid præter eius præscriptum suscipimus. Neque enim aliud sacrificium acceptum habet, quàm obedientiam.

M.

Quorsum igitur tot admonitiones, præcepta, exhortationes, quibus passim vtuntur tum Prophetæ tum Apostoli?

P.

Nihil quàm meræ Legis expositiones sunt, quæ ad Legis obedientiam nos manu ducunt potius quàm ab ea abducant.

M.

Atqui de priuata cuiusque vocatione nihil præcipit.

P.

Quum reddere cuique quod suum est, iubet, inde colligere promptum est, quæ sint priuatim in ordine suo vitæque genere cuiusque partes. Et extant passim in Scriptura, quemadmodum dictum est, sparsæ singulorum præceptorum expositiones. Nam quòd hic Dominus summatim complexus est paucis verbis, alibi fusius & plenius exequitur.

De oratione.

M.

Quum de secunda parte diuini cultus, quæ in obsequijs obedientiáque sita est, satis disputatum fuerit, iam de tertia parte disseramus.

P.

Diximus inuocationem esse, quum ad ipsum in quauis necessitate confugimus.

M. E-

M.

Eumne solum censes inuocandum esse?

P.

Omnino. Id enim exigit, tanquam proprium numinis sui cultum.

M.

Si ita res habet, quónam licebit modo homines ad opem nobis ferendam implorare?

P.

Magnum verò inter hæc duo discrimen est: Deum enim quum inuocamus, testamur nihil nos aliunde boni expectare, nec alibi nos collocare totum nostrum præsidium: interea tamen auxilia, quoad nobis permittit, facultatémque illis nos adiuuandi contulit, quærimus.

M.

Quòd ergo ad hominum opem fidémque cõfugimus, nihil obstare dicis, quominus vnum inuocemus Deum, quum fiducia in eos nostra minimè recumbat: nec aliter imploremus ipsos, nisi quia benefaciendi facultate eos instruendo, beneficentiæ suæ ministros nobis quodammodo destinauit Deus, quorum per manus adiuuare nos & quæ apud illos deposuit subsidia, erogare nobis velit.

P.

Sic sentio. Ac proinde quicquid ab illis beneficiorum percipimus, Deo acceptum referre conuenit: sicuti re vera vnus ipse illa omnia nobis eorum ministerio largitur.

M.

Verùm, annon hominibus tamen, quoties aliquid in nos officij contulerunt, habenda est gratia? Id enim ipsa naturæ æquitas, & lex humanitatis dictat.

P.

Habenda prorsus, vel ob vnam hanc causam, quòd hoc ipsos honore dignatur Deus, vt quæ ex liberalitatis suæ fonte inexhausto fluunt bona, per eorum manus, tanquam per riuos ad nos deriuet. Hac enim ratione nos illis obstringit, atque idipsum vult nos agnoscere. Itaque qui se hominibus gratum non præbet, suam in Deum quoque ingratitudinem hoc modo prodit.

M.

Hincne licebit colligere, perperam inuocari tum Angelos, tum Sanctos Domini seruos, qui ex hac vita demigrarunt?

P.

Licebit. Neque enim Sanctis has partes attribuit Deus, vt nobis opitulentur. Quantum verò ad Angelos spectat: tametsi eorum vtitur opera in salutem nostram, non tamen à nobis vult implorari.

M.

Quicquid ergo ad ordinem à Deo institutum aptè congruentérque non quadrat, id cum eius voluntate pugnare dicis.

P.

Sic est. Certum enim infidelitatis signum est, ijs quæ dat nobis Deus, non esse contentos. Deinde si in Sanctorum, Angelorúmve fidem nos conferamus, vbi nos ad se vnum Deus vocat, partémque fiduciæ, quæ tota residere in solo Deo debuerat transferamus in ipsos, in idololatriam prolabimur: quum scilicet, partiamur inter eos, quod sibi Deus in solidum vni vendicabat.

M.

Nunc de orandi ratione tractemus. Sufficit ne ad orandum, lingua: an mentem etiam & cor requirit oratio?

P.

Lingua quidem non semper necessaria est: intelligentia verò & affectu nunquam carere potest vera oratio.

M.

Quo mihi argumento hoc probabis?

P.

Quandoquidem Deus Spiritus est, cum aliàs semper cor ab hominibus exigit, tum verò in oratione præsertim, qua cum ipso communicant. Quamobrem non nisi ijs qui eum in veritate inuocauerint, propinquum se fore pollicetur: ex aduerso autem execratur omnes & maledicit, qui per fictionem, & non ex animo precantur.

M.

Vanæ ergo & nihili erunt preces quæcunque lingua tantùm conceptæ fuerint.

P.

Non id modò: sed Deo etiam summopere displicebunt.

M.

Qualem in oratione affectum exigit Deus?

P.

Primùm, vt inopiam miseriásque nostras sentiamus: vtque is sensus mœrorem in animis nostris & anxietatem generet: deinde vt vehementi serióque obtinendæ à Deo gratiæ desyderio æstuemus: quæ precandi quoque ardorem in nobis accendant.

M.

A natiuóne hominibus ingenio manat hic affectus, an à Dei gratia illis prouenit?

P.

Deum hîc nobis subuenire necesse est. Nos enim ad vtrunque prorsus sumus stupidi. Spiritus Dei est, qui inenarrabiles gemitus excitat in nobis, animósque nostros format in hæc desyderia, quæ in oratione requiruntur.

M.

Eóne spectat hæc doctrina, vt resides, & quodammodo oscitantes motum Spiritus expectemus, nec se quisque ad orandum sollicitet?

P.

Minimè veró. Quin hic potius est finis: vt dum frigere se, & ad orandum pigros vel minus bene comparatos sentiunt fideles, ad Deum protinus confugiant, séque inflammari postulent igneis Spiritus eius aculeis, quò ad orandum reddantur idonei.

M.

Non tamen intelligis, nullum in precibus esse linguæ vsum.

P.

Nequaquam. Est enim sæpe adiumento ad subleuãdam retinẽdámque mentem, ne tam facilè à Deo abstrahatur. Præterea quum ad illustrandam Dei gloriam creata sit præ alijs membris, totam eius facultatem in hunc vsum explicari par est. Adhæc, hominem interdum studij vehementia huc impellit, vt præter consilium, lingua in vocem prorumpat.

Si ita est, quid proficiunt qui exotica lingua, sibique non intellecta orãt?

P.

Id verò nihil est aliud, quàm cum Deo ludere. Ergo à Christianis facessat hæc hypocrisis.

M.

Verùm, quum precamur, facimúsne id fortuitò, de successu incerti, an verò constitutum id certò habere nos oportet, exauditum nos iri à Domino?

P.

Hoc perpetuum sit orationis fundamentum, exauditum nos iri à Domino, & quicquid petierimus impetraturos, quatenus nobis conducet. Hac ratione docet Paulus, ex fide manare rectam inuocationem Dei. Nam ritè nemo vnquam ipsum inuocabit, nisi qui in certa bonitatis eius fiducia prius acquieuerit.

M.

Quid ergo his fiet, qui hæsitantes orant: nec in animis suis statuunt, quid sint orando profecturi: imò incerti sunt, audiantur necne à Deo suæ preces?

P

Vanæ sunt ac irritæ ipsorum preces, cùm nulla promissione sint suffultæ. Iubemur enim certa fide petere: & promissio additur, quicquid credentes petierimus, id nobis datum iri.

M.

Restat vt videamus, vnde nobis tantum confidentiæ: vt cùm tot modis indigni simus Dei conspectu, sistere nos tamen coram ipso audeamus.

P.

Primùm, habemus promissiones, quibus simpliciter, omissa dignitatis nostræ ratione, standum est. Deinde, si filij sumus, animat nos Spiritus eius, atque instigat, vt ad eum, tanquam ad patrem, familiariter nos recipere nihil dubitemus. Ac ne ideo quòd instar vermium sumus, & conscientia premimur nostrorum peccatorum, maiestatem eius gloriosam horreamus, mediatorem nobis proponit Christum, quo aditum patefaciente, de obtinenda gratia minimè simus anxij.

M.

Intelligis non nisi vnius Christi nomine inuocandum esse Deum?

P.

Sic sentio. Nam & disertis verbis ita nobis præcipitur: & additur promissio, facturum sua intercessione, vt consequamur quæ petimus.

M.

Non ergo temeritatis aut arrogantiæ accusandus est, qui hoc aduocato fretus, ad Deum familiariter accedit: & hunc Deo & sibi proponit solum, per quem exaudiatur.

P.

Nullo modo. Nam qui sic orat, tanquam ex illius ore preces concipit: cùm eius patrocinio adiuuari suam orationem, commendaríque sciat.

M.

Tractemus iam, quid continere fidelium preces debeant. Licétne quicquid in mentem nobis venit, à Deo postulare, an certa hîc tenenda est regula?

P.

Hæc verò nimis præpostera esset orandi ratio, indulgere proprijs desyderijs, carnísque iudicio. Nam & rudiores sumus, quàm vt possimus iudicare quid nobis expediat: & ea cupiditatum intemperie laboramus, quæ fræno cohiberi ne-

cesse habeat.

M.

Quid proinde opus est facto?

P.

Hoc restat vnum, vt Deus ipse rectam orandi formam nobis præscribat: vt tantùm manu ducentem sequamur, & quasi verba præeuntem.

M.

Quam nobis legem præscripsit?

P.

Ampla quidem & copiosa passim in Scripturis, huius rei doctrina traditur. Verùm, quò certiorem præfigeret scopum, formulam composuit, & quasi dictauit, qua quicquid à Deo petere fas est, ac nostra refert, breuiter complexus est, & in pauca capita digessit.

M.

Recita.

P.

Rogatus à Discipulis Dominus noster Christus, quónam orandum esset modo, respondit: Cùm volueritis orare, sic dicite: Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum: Adueniat regnum tuum: Fiat voluntas tua, in terra sicut in cœlo: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: Et remitte nobis debita nostra, sicut nos quoque remittimus debitoribus nostris: Et ne nos inducas in tentationem: sed libera nos à malo. Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria in secula. Amen.

M.

Quò melius intelligamus quid contineat, eam in capita partiamur.

P.

Sex habet partes: quarum tres priores solam Dei gloriam, non habita nostri ratione, tanquam proprium suum finem, respiciunt: reliquæ ad nos, vtilitatémque nostram spectant.

M.

Ergóne petendum est à Deo quicquam, vnde nihil ad nos boni redeat?

P.

Ipse quidem pro infinita sua bonitate, sic componit omnia, vt nihil cedat in ipsius gloriam, quin nobis quoque sit salutare. Itaque cùm sanctificatur eius nomen, vt nobis quoque in sanctificationem vertatur, efficit: non aduenit eius regnum, quin simus quodammodo eius participes. Verùm, in obtandis his omnibus, solam eius gloriam, præterita nostra vtilitate, intueri conuenit.

M.

Nempe, secundum hanc doctrinam, tria hæc postulata cum vtilitate quidem nostra coniuncta sunt: non tamen in alium scopum collimare debent, quàm vt glorificetur Dei nomen.

P.

Sic est: atque adeò in reliquis etiam tribus eadem Dei gloria curæ nobis esse debet: vtcunque ijs, quæ in rem ac salutem nostram sunt, optandis, propriè sint destinata.

M.

Nunc ad verborum explicationem pergamus: ac principiò, Cur Patris nomen hîc potius, quàm aliud quoduis, Deo tribuitur?

P. Cùm

P.

Cùm ad rectam orandi rationem in primis requiratur secura conscientiæ fiducia: nomen hoc sibi assumit Deus, quod nihil nisi meram suauitatem sonet: vt ita excussa ex animis nostris omni anxietate, ad se familiariter implorandum nos inuitet.

M.

Ergóne Deum audebimus sine difficultate rectà adire, vt filij parentes solent?

P.

Omnino: quinetiam multò certiore obtinendi quod petimus fiducia. Nam, vt admonet Magister, si nos cùm mali simus, non possumus tamen filijs nostris bona negare, nec eos dimittere inanes sustinemus, nec venenum porrigimus illis pro pane: quantò plus beneficentiæ à cœlesti Patre expectandum est, qui non tantùm summè bonus est, sed ipsa etiam bonitas?

M.

An non ex hoc quoque nomine argumentum ducere licebit, quo id quod initio dictum est, preces scilicet vniuersas Christi patrocinio fundatas esse oportere, comprobetur?

P.

Et quidem firmißimum. Neque enim filiorum loco nos habet Deus, nisi quatenus Christi sumus membra.

M.

Cur Nostrum potius in commune Patrem nominas Deum, quàm Tuum peculiariter?

P.

Potest quidem fidelium vnusquisque suum vocare: sed communi epitheto ideo vsus est Dominus, quò nos ad exercendam in precibus charitatem assuefaceret: ne alijs neglectis, tantùm se quisque curet.

M.

Quid sibi vult quæ additur particula, Deum esse in cœlis?

P.

Perinde est, ac si excelsum, potentem, incomprehensibilem vocarē ipsum.

M.

Quorsum id, & qua ratione?

P.

Nempe hoc modo sursum mentes, quum eum inuocamus, docemur erigere, ne quid de ipso carnale aut terrenum cogitemus, néve eum moduli nostri metiamur captu, ne humilius de ipso aliquid sentientes, in obsequium voluntatis nostræ redigere ipsum velimus, sed potius cum timore & reuerentia suspicere discamus maiestatem eius gloriosam. Valet etiam hoc ad excitandam, confirmandámque nostram in ipso fiduciam: dum cœli Dominus ac præses, qui arbitrio suo regat omnia, prædicatur.

M.

Recita mihi primi postulati summam.

P.

Per Nomen Dei, Scriptura notitiam, famámque intelligit, qua inter homines celebratur. Optamus ergo, vt eius gloria vbiq; & in omnibus prouehatur.

M.

Verùm, accederéne quidquam illi potest gloriæ, aut decedere?

P.

In seipsa nec crescit, nec minuitur. Verùm illustrari inter homines, vt par est, optamus: vt quicquid facit Deus, omnia eius opera, vt sunt, ita gloriosa appareant: quò modis omnibus ipse glorificetur.

M.

In secunda petitione, quid per Dei Regnum intelligis?

P.

Duobus potissimùm membris constat. Vt electos Spiritu gubernet suo: vt reprobos, qui se illi in obsequium tradere recusant, prosternat, & exitio tradat: vt ita palàm fiat, nihil esse, quod resistere eius virtuti queat.

M.

Qualiter Regnum hoc vt veniat, precaris?

P.

Vt fidelium numerum in dies augeat Dominus, vt nouis subinde Spiritus sui donis eos cumulet, donec prorsus impleuerit. Adhæc vt suam veritatem ad discutiendas Sathanæ tenebras magis ac magis lucidam, conspicuámque reddat: vt iustitiam suam proferendo, iniquitatem omnem aboleat.

M.

Nónne quotidie fiunt hæc omnia?

P.

Fiunt eo modo, vt inchoatum dici possit Regnum Dei. Optamus ergo, vt assiduè crescat ac prouehatur: donec ad summum fastigium peruenerit: quod vltimo demum die futurum speramus: quo Deus solus, omnibus creaturis in ordinem coactis, exaltabitur & eminebit: adeóque erit omnia in omnibus.

M.

Quod petis, vt Dei voluntas fiat, quem id habet sensum?

P.

Vt in eius obsequium subigantur creaturæ omnes, pendeántque ita ex eius nutu, ne quid nisi ipsius arbitrio fiat.

M.

Ergóne fieri quicquam præter eius voluntatem posse sentis?

P.

Non optamus tantùm, vt quod decreuit apud se, eueniat: sed etiam vt domita, subiugatáque omni contumacia, omnes omnium voluntates suæ subijciat, & in eius obedientiam componat.

M.

An non ita precando, proprijs voluntatibus cedimus?

P.

Omnino: neque in hunc tantùm finem, vt quæcunque cum sua voluntate pugnant in nobis desyderia, irrita faciat: sed etiam vt nouas in nobis mentes, nouáque corda formet: ne quid velimus ipsi à nobis, sed Spiritus potius eius, votis nostris præsit, vt plenam habeant cum Deo consensionem.

M.

Cur id in terra fieri optas, sicut in cœlo?

P

Quoniam hoc vnum propositum habent sancti Angeli, qui cœlestes sunt eius creaturæ, vt illi in omnibus obsequantur, sintque semper & dicto audientes,

& ad obeunda obsequia vltrò parati: talem obediendi propensionem hominibus opto, vt se quisque illi in voluntariam subiectionem prorsus addicat.

M

Nunc ad secundam partem venio. Quid tibi significat Quotidianus, quem petis, panis?

P

In vniuersum quicquid ad tuendam præsentem vitam facit: non alendo tantùm aut vestiendo, sed præbendis quoque alijs omnibus adminiculis, quibus sustinentur externæ vitæ necessitates: quò panem nostrum, quatenus expedire Dominus nouit, tranquilli comedamus.

M

Cur autem tibi à Deo donari optas, quod nos labore nostro parare iubet?

P

Tametsi victus parandi causa laborandum, ac etiam sudandum nobis est: non labore tamen nostro, non industria, non sedulitate alimur: sed vna Dei benedictione, qua labor ipse manuum nostrarum prosperatur, futurus alioqui inanis. Præterea sic habendum est: etiam quum ciborum copia nobis ad manum suppetit, illísque vescimur, non illorum tamen substantia, sed sola Dei virtute nos ali. Neque enim vim eiusmodi habent à natura ingenitam: sed Deus è cœlo, tanquam beneficentiæ suæ organis administrat.

M

Atquî tuum quo iure panem vocas: quum tibi à Deo postules dari?

P

Nempe, quia Dei benignitate fit noster: vtcunque nobis minimè debeatur. Admonemur etiam hoc verbo, ab alieno pane appetendo nobis temparare: contentósque eo esse, qui legitima ratione, tanquam ex Dei manu ad nos peruenerit.

M

Quotidianum cur addis & Hodie?

P

His duabus particulis ad moderationem instituimur ac continentiam: ne modum necessitatis vota nostra excedant.

M

Cùm hæc communis omnium esse debeat precatio, quî fieri potest, vt diuites, qui domi abundant, repositámque in longum tempus annonam habent, sibi petant in diem dari?

P

Hoc diuites peræquè ac pauperes constitutum habere oportet, nihil eorum quæ habent, sibi profuturum, nisi quatenus & vsum illis concesserit Deus, & sua gratia effecerit, vt vsus ipse fructuosus sit & efficax. Itaque omnia possidendo nihil habemus, nisi quatenus in singulas horas ex manu Dei percipimus, quantum nobis necesse, satísque est.

M.

Quid continet quintum postulatum?

P.

Vt peccata nobis ignoscat Dominus.

M.

Nemóne reperietur mortalium tam iustus, qui hac venia non indigeat?

P.

Nemo prorsus. Hanc enim precandi formam cùm Apostolis suis dedit Christus, vniuersæ Ecclesiæ destinauit. Quamobrem qui se hac necessitate eximere volet, è societate fidelium exeat oportet. Et sanè audimus, quid Scriptura testetur: nempe, qui in vno purgare se coram Deo contendet, deprehensum iri in mille reum. Vnicum ergo omnibus ad eius misericordiam perfugium restat.

M.

Quomodo peccata nobis remitti existimas?

P.

Sicut ipsa Christi verba sonant: Esse nomina scilicet, quæ obstrictos æternæ mortis reatu nos teneant, donec mera sua liberalitate nos Deus liberet.

M.

Gratuita igitur Dei misericordia, peccatorum veniam obtinere nos dicis.

P.

Omnino. Nam si vnius vel minimi peccati redimenda sit pœna, nos satisfaciendo nequaquã erimus. Omnia igitur, gratuitò ignoscat & condonet necesse est.

M

Quid ex hac remissione vtilitatis ad nos redit?

P.

Tum illi perinde accepti sumus, ac si iusti essemus & innocentes: simúlque paternæ eius beneuolentiæ fiducia, vnde nobis certa salus, conscientijs nostris confirmatur.

M.

Hæc quæ apponitur conditio: Vt nobis remittat, sicut nos remittimus debitoribus nostris: num mereri nos à Deo veniam significat: hominibus, siquid in nos peccârunt, ignoscendo?

P.

Minimè. Sic enim iam gratuita remissio non foret, nec sola Christi satisfactione, qua in cruce pro nobis defunctus est, sicuti par est, fundata. Verùm, quia irrogatas nobis iniurias obliuiscendo, dum eius clementiam ac bonitatem imitamur, re ipsa nos eius filios esse demonstramus: hac ideo tessera confirmare nos voluit: & simul ex aduerso ostendere, nisi faciles nos ad ignoscendum & flexibiles præbuerimus, nihil esse aliud à se expectandum, quàm summum & inexorabilem seueritatis rigorem.

M.

Hîc ergo abdicari à Deo, expungíque filiorum loco dicis omnes, qui offensiones ex animo deponere non possunt: ne quem sibi in cœlo veniæ locum fore confidant.

P.

Ita sentio: Vt impleatur illud, Remensum cuique iri eadem mensura, qua erga alios vsus fuerit.

M.

Quid postea sequitur?

P.

Ne nos Dominus in tentationem inducat, sed à malo potius liberet.

M.

Hoc totúmne in vnam petitionem includis?

P.

Non nisi vna est petitio. Posterius enim membrum, prioris explicatio est.

M. Quid

M.

Quid summatim continet?

P.

Ne ruere nos, aut labi in peccatum Dominus sinat: ne diabolo nos, carnísque nostræ cupiditatibus, quæ aßiduum nobiscum bellum gerunt, vincendos permittat: quin potius sua nos ad resistendum virtute instruat, sustineat nos manu sua, præsidio suo muniat ac tegat: vt ita sub fide tutelâque eius in tuto habitemus.

M.

Quo autem modo id fit?

P.

Cùm eius Spiritu gubernati, tali iustitiæ amore desyderióque imbuimur, quo peccatum, carnem, & Sathanam superemus: tali rursum odio peccati, quod nos à mundo segregatos, in pura sanctitate contineat. In Spiritus enim virtute, victoria nostra consistit.

M.

Habéntne omnes opus hoc auxilio?

P.

Et quis carere posset? Imminet enim perpetuò nobis diabolus, circuítque instar leonis rugientis quærens quem deuoret. Nos verò, qua sumus imbecillitate, statim consideremus: imò singulis momentis actum de nobis foret, nisi Deus nos ad pugnam instrueret suis armis, manúque sua roboraret.

M.

Quid tibi significat Tentationis nomen?

P.

Astus, fallaciásque Sathanæ, quibus nos continenter adoritur, & facilè protinus circunueniret, nisi Dei ope adiuuaremur. Nam & mens nostra, pro natiua sua vanitate, obnoxia eius dolis: & vt propensior est semper voluntas nostra in malum, protinus illi succumberet.

M.

Verùm, cur deprecaris, ne te in tentationem inducat Deus, quod Sathanæ proprium, non autem Dei videtur?

P.

Sicut fideles protectione sua tuetur Deus, ne aut fraudibus opprimantur Sathanæ, aut à peccato superentur: ita quos vult punire, non modò destituit sua gratia, sed etiam Sathanæ tyrannidi tradit, cæcitate percutit, & conijcit in reprobam mentem: vt prorsus sint peccato mancipati, & expositi ad omnes tentationum insultus.

M.

Quid sibi vult hæc, quæ adiecta est, clausula: Quoniam tuum est regnum, tua potentia, & gloria, in secula seculorum?

P.

Iterum hîc admonemur, Dei magis potentia & bonitate suffultas esse preces nostras, quàm vlla nostri fiducia. Præterea Dei laudibus preces omnes nostras claudere docemur.

M.

Nihilne fas est à Deo petere, quàm quod est hac formula comprehensum?

P.

Tametsi verbis alijs, alióque modo liberum est precari: sic tamen haben-

dum est, nullam Deo placere orationem posse, quæ non huc, tanquam ad vnicam ritè orandi normam, referatur.

De sacramentis.

M.

Iam instituta à nobis ordinis ratio postulat, vt de quarta cultus Dei parte agamus.

P.

Hanc in eo sitam esse diximus, vt Deum agnoscamus bonorum omnium authorem: eiusque bonitatem, iustitiam, sapientiam, potentiam, laude & gratiarum actione prosequamur: quò in solidum bonorum omnium gloria penes ipsum resideat.

M.

Nullámne huius partis regulam præscripsit?

P.

Quicquid laudum eius extat in Scripturis, pro regula nobis esse debet.

M

Nihílne habet oratio Dominica, quod huc pertineat?

P.

Nempe, quum optamus sanctificari eius nomen hoc optamus, vt omnibus eius operibus sua constet gloria. Vt siue peccatoribus ignoscat, misericors: siue vindictam exerceat, iustus: siue prestet suis quod promisit, verax censeatur. Denique, vt quicquid operum eius cernimus, ad eum glorificandum nos excitet. Hoc verò est, bonorum illi omnium laudem tribuere.

M.

Quid tandem ex ijs, que hactenus tractata sunt à nobis, colligemus?

P.

Quod scilicet veritas ipsa docet, & ego initio proposui: hanc esse vitam æternam, vnum verum Deum nosse Patrem, & quem misit Iesum Christum. Illum, inquam, nosse, vt debitum ei honorem cultumque exhibeamus, vtque nobis non Dominus tantùm sit, sed etiam Pater ac Seruator, nosque illi vicissim filij simus & serui, & proinde vitam nostram illustrandæ eius gloriæ dedicemus.

M.

Qua via ad tantum bonum peruenitur?

P.

In hunc finem, sacrum suum verbum nobis reliquit. Est enim spiritualis doctrina, quædam veluti ianua, qua ingredimur in cœleste eius regnum.

M.

Vbinam quærendum nobis est hoc verbum?

P.

In Scripturis sanctis, quibus continetur.

M.

Vt fructum inde percipias, qualiter eo vtendum est?

P.

Si ipsum solida cordis persuasione amplectimur, non secus ac certam veritatem è cœlo profectam: si nos illi dociles præbemus: si voluntates mentésque nostras in eius obsequium subijcimus: si amamus ipsum ex animo: si cordibus nostris semel insculptum, fixas illic radices habet, vt fructum proferat in vita: si denique forma-

formam..r ad eius regulam: tum nobis in salutem, sicuti destinatum est, cedet.

M.

Súntne omnia hæc in facultate nostra posita?

P.

Nihil ipsorum prorsus, sed vnius Dei est hóc totum, quod retuli, in nobis efficere Spiritus sui gratia.

M.

Verùm, ánnon adhibenda est à nobis diligentia, & omni studio enitendum, legendo, audiendo, meditando, vt eo proficiamus?

P.

Imò verò: quum se quisque priuatim quotidiana lectione exerceat: tum verò simul omnes præcipuè sedulo conciones frequentent, vbi salutis doctrina in cœtu fidelium explicatur.

M.

Negas ergo esse satis, si domi seorsum singuli legant, nisi omnes simul in commune, ad eandem doctrinam audiendam conueniant?

P.

Conuenire necesse est, vbi licet, hoc est, quum facultas datur.

M.

Poterísne mihi hoc probare?

P.

Sufficere ad probationem abundè nobis debet vna Domini voluntas. Hũc autem ordinem Ecclesiæ suæ commendauit, non quem duo aut tres duntaxat seruarent, sed cui subessent communiter omnes. Adhoc, illius tum ædificandæ, tum conseruandæ hanc esse vnicam rationem pronuntiat. Sit ergo hæc nobis sancta & inuiolabilis regula: nec sibi fas quisquam esse ducat, supra magistrum sapere.

M.

Estne igitur necesse, præesse Ecclesiis pastores?

P.

Quinetiam necesse est audire ipsos, & quam proponunt Christi doctrinam, ex eorum ore cum timore & reuerentia excipere. Itaque qui ipsos contemnit, audiréve detrectat, Christũ cõtemnit, ac discessionẽ facit à societate fidelium.

M.

Verùm, semélne à pastore suo fuisse institutum satis est homini Christiano, an cursum hunc tota vita tenere debet?

P.

Cœpisse parum est, nisi perseueres. Christi enim discipulos vsque in finem, vel potius sine fine esse nos oportet. Hanc vero functionem mandauit Ecclesiæ ministris, vt suo nos loco & nomine doceant.

M.

Non est aliud à verbo medium, vt loquuntur, quo se nobiscum Deus communicet?

P.

Verbi prædicationi adiunxit sacramenta.

M.

Quid est Sacramentum?

P.

Externa diuinæ erga nos beneuolentiæ testificatio, quæ visibili signo spiri

tuales gratias figurat, ad obsignandas cordibus nostris Dei promißiones, quò earum veritas melius confirmetur.

M.

Tantáne vis subest visibili signo, vt cõscientias in salutis fiducia stabiliat?

P.

Id quidem à seipso non habet, sed ex Dei voluntate, propterea quòd sit in hunc finem institutum.

M.

Quum propriæ sint Spiritus sancti partes, Dei promißiones in animis nostris obsignare, hoc tu sacramentis quomodo tribuis?

P.

Longum est inter illum & hæc discrimen. Mouere enim & afficere corda, illuminare mẽtes, conscientias reddere certas ac tranquillas, solius reuera Spiritus est, vt id totum censeri proprium ipsius opus debeat, illíque acceptum referri, ne laus aliò transferatur. Minimè tamen hoc obstat, quominus sacramentis Deus vtatur, tanquam secundis organis, eáque in vsum adhibeat, pro vt visum fuerit: ídque sic faciat, ne quid Spiritus virtuti derogetur.

M.

Vim ergo efficaciámque sacramenti non in externo elemento inclusam esse existimas: sed totam à Spiritu Dei manare.

P.

Sic sentio: nempe, vt virtutem suam exerere Domino placuerit per sua organa, quem in finem ea destinauit. Quod quidem ita facit, vt Spiritus sui virtuti nihil detrahat.

M.

Potésne mihi, cur ita agat, rationem reddere?

P.

Hoc scilicet modo infirmitati nostræ consulit. Nam si spirituales essemus toti, Angelorum instar spiritualiter tum eum, tum ipsius gratias possemus intueri. Verùm, vt hac terreni corporis mole circũdati sumus, figuris indigemus vel speculis, que nobis spiritualium cœlestiúmque rerum aspectum terreno quodam modo exhibeant. Neque enim aliter eò perueniremus. Simul etiam nostra interest, in Dei promissionibus exerceri sensus omnes nostros, quò melius nobis confirmentur.

M.

Si verum est, ideo instituta esse à Deo sacramenta, vt subsidia neceßitatis nostræ forent, ánnon arrogantiæ damnari meritò deberet, si quis iudicaret, illis se, tanquam non necessarijs, posse carere?

P.

Omnino. Atque adeò siquis illorum vsu sponte abstineat: acsi opus non haberet, Christum contemnit, ipsius respuit gratiam, & Spiritum extinguit.

M.

Verùm, qualis ex sacramentis fiducia ad stabiliendas conscientias, & quàm certa securitas concipi potest, quibus vtuntur promiscuè boni & mali?

P.

Quanquam oblata sibi in sacramentis, Dei dona, in nihilum, vt ita dicam, redigunt impij, quantum ad ipsos spectat, non tamen propterea efficiunt, quin sua vis & natura sacramentis maneat.

M.

Quo

Quo igitur modo, & quando vsum Sacramentorum sequitur effectus?

P.

Quum ea fide recipimus, Christum in illis solum, eiúsque gratiã quærentes.

M.

Cur illic quærendum eße Christum dicis?

P.

Intelligo non esse visibilibus signis inhærendum, vt salutem inde petamus, vel affixam illic conferendæ gratiæ virtutem imaginemur ac inclusam: quin potius adminiculi loco habendum esse signum, quo rectà ad Christum dirigamur, salutem ab ipso & solidam felicitatem petituri.

M.

Quum ad eorum vsum requiratur fides: quî nobis in fidei confirmationem data esse dicis, vt nos de promißionibus Dei reddant certiores?

P.

Fidem in nobis semel inchoatam esse nequaquam sufficit, nisi continenter alatur, & magis in dies magísque augescat. Ad eam ergo tum alendam, tum roborandam, tum prouehendam Sacramenta instituit Dominus. Quod quidem significat Paulus, quum ad obsignandas Dei promißiones valere tradit.

M.

Verùm, nónne hoc infidelitatis indicium est, non habere Dei promißionibus solidam fidem, nisi aliunde nobis confirmentur?

P.

Fidei certè imbecillitatem hoc arguit, qua filij etiam Dei laborant, qui tamen fideles propterea esse non designunt, licet fide præditi sint exigua adhuc & imperfecta. Quandiu enim versamur in hoc mundo, hærent semper in carne nostra diffidentiæ reliquiæ, quas aliter excutere non possumus, quàm continuo vsque ad vitæ finem profectu. Vlterius ergo semper progredi necesse est.

M.

Quot sunt Christianæ Ecclesiæ Sacramenta?

P.

Duo sunt omnino, quorum communis sit inter omnes fideles vsus.

M.

Quæ sunt illa?

P.

Baptismus & sacra Cœna.

M.

Quid verò simile inter se habent vel diuersum?

P.

Baptismus veluti quidam in Ecclesiam aditus nobis est. Illic enim testimonium habemus, nos, quum alioqui extranei alieníque simus, in Dei familiam recipi, vt inter eius domesticos censeamur. Cœna verò testatur, Deum se nobis, animas nostras alendo, Patrem exhibere.

M.

Quò clarius nobis innotescat vtriusque veritas: de vtroque seorsum tractemus. Primùm, Quæ est Baptismi significatio?

P.

Ea duas partes habet. Nam ibi remißio peccatorum, deinde spiritualis regeneratio figuratur.

M.

Quid similitudinis inest aquæ cum his rebus, vt eas repræsentet?

P.

Peccatorum quidem remissio, species est lauacri, quo animæ suis maculis absterguntur: non secus atque aqua abluuntur corporis sordes.

M.

Quid de regeneratione?

P

Quoniam eius initium est, naturæ nostræ mortificatio: finis verò, vt nouæ creaturæ simus, in eo nobis proponitur mortis figura, quòd capiti aqua iniicitur: nouæ autem vitæ, in eo quòd non manemus sub aqua demersi, sed ad momentum duntaxat subimus tanquam in sepulchrum, vt statim emergamus.

M.

Num aquam esse animæ lauacrum censes?

P.

Nequaquam. Hunc enim honorem eripere Christi sanguini nefas est, qui ideo effusus fuit, vt abstersis omnibus nostris maculis, puros coram Deo & impollutos nos redderet. Atque huius quidem purgationis fructum percipimus, quum sacro illo sanguine conscientias nostras Spiritus sanctus aspergit. Obsignationem verò in Sacramento habemus.

M.

Verùm, ánnon aliud aquæ tribuis, nisi vt ablutionis tantùm sit figura?

P.

Sic figuram esse sentio, vt simul annexa sit veritas. Neque enim, sua nobis dona pollicendo, nos Deus frustratur. Proinde & peccatorum veniam, & vitæ nouitatem offerri nobis in Baptismo, & recipi à nobis certum est.

M.

An promiscuè in omnibus impletur hæc gratia?

P.

Multi dum illi sua prauitate viam præcludunt, efficiunt vt sibi sit inanis. Ita non nisi ad fideles solos peruenit fructus. Verùm, inde nihil Sacramenti naturæ decedit.

M.

Regeneratio autem vnde?

P.

A morte Christi & resurrectione simul. Hæc enim vis subest eius morti, vt per eam crucifigatur vetus homo noster, & naturæ nostræ vitiositas quodammodo sepeliatur, ne amplius vigeat in nobis. Quòd autem reformamur in nouā vitam ad obediendum Dei iustitiæ, id est resurrectionis beneficium.

M.

Quomodo per Baptismum nobis hæc bona conferuntur?

P.

Quia nisi promissiones illic nobis oblatas respuendo infructuosas reddimus, vestimur Christo, eiúsque Spiritu donamur.

M.

Nobis verò quid agendum est, vt ritè Baptismo vtamur?

P.

Rectus Baptismi vsus, in fide & pœnitentia situs est: hoc est, vt statuamus

mus primùm certa animi fiducia, nos ab omnibus maculis, Christi sanguine purgatos, Deo placere: deinde vt Spiritum eius sentiamus ipsi in nobis habitare: atque id operibus apud alios declaremus: vtque assiduè nos in meditanda tum carnis mortificatione, tum iustitiæ Dei obedientia exerceamus.

M.

Si hæc requiruntur ad legitimum Baptismi vsum, quî fit vt infantes baptizemus?

P.

Non est necesse, vt Baptismum semper fides & pœnitentia præcedant: sed ab ijs tantùm exiguntur, qui per ætatem iam sunt vtriusque capaces. Satis ergo fuerit, si infantes postquam adoleuerint, Baptismi sui vim exerant.

M.

Poterísne ratione demonstrare, nihil esse in ea re absurdi?

P.

Sane: Si mihi concessum fuerit, nihil Dominum instituisse, quod sit à ratione dissentaneum. Nam quum Circuncisionem, pœnitentiæ signum fuisse Moises & omnes Prophetæ doceant: fidei etiam Sacramentum teste Paulo, fuerit: Videmus tamen vt infantes ab ea non excluserit.

M.

Sed eadémne causa, quæ in Circuncisione valuit, nunc ad Baptismum admittendi sunt?

P.

Prorsus eadem: quum promissiones, quas olim Deus populo Israelitico dederat, nunc sint per totum orbem publicatæ.

M.

Atquî num inde colligis signum quoque vsurpandum esse?

P.

Qui bene vtrinque expendet omnia, hoc consequi animaduertet. Neque enim eius gratiæ, quæ Israeli antè collata fuerat, hac lege nos participes fecit Christus: vt vel obscurior erga nos esset, vel aliqua ex parte imminuta. Quin potius, & luculentius eam in nos & abundantius effudit.

M

Putásne, si à Baptismo arceantur infantes, quicquam propterea Dei gratiæ decedere, vt dici possit Christi aduentu fuisse imminuta?

P.

Id quidem euidenter patet. Signo enim sublato, quod adtestandam Dei misericordiam & confirmandas promissiones plurimum valet, deesset nobis eximia consolatio, qua fruebantur veteres.

M.

Sic ergo sentis: quum Deus sub veteri Testamento, vt se Patrem paruulorum ostenderet, salutis promissionem in eorum corporibus insculptam esse voluerit signo visibili, indignum fore, si minus confirmationis à Christi aduentu habeant fideles: quando & eadem hodie nobis promissio destinatur, quæ olim Patribus: & clarius bonitatis suæ specimen nobis in Christo exhibuit Deus.

P.

Sic sentio. Præterea quum satis constet, vim substantiámque, vt ita loquar, Baptismi, infantibus esse communem: si illis negaretur signum, quod veritate est inferius, aperta illis iniuria fieret.

M.

Qua ergo conditione baptizandi sunt infantes?

P.

Vt testatum fiat, benedictionis, fidelium semini promissæ, ipsos esse hæredes: vt agnita, postquam adoleuerint Baptismi sui veritate, fructum ex eo percipiant, ac proferant.

M.

Transeamus ad Cœnam. Ac primò quidem ex te scire velim, quæ sit eius significatio.

P.

Ideo à Christo instituta est, vt corporis & sanguinis sui communicatione educari in spem vitæ æternæ animas nostras nos doceret, idque nobis certum redderet.

M.

Cur autem pane corpus, vino sanguis Domini figuratur?

P

Nempe hinc docemur, quam vim habet panis in nutriendis corporibus, ad sustinendam præsentem vitam, eandem corpori Domini inesse, ad alendas spiritualiter animas. Sicuti vino exhilarantur hominum corda, reficiuntur vires, totus homo roboratur: ita ex Domini sanguine, eosdem ab animis nostris vsus percipi.

M

Ergóne corpore Domini & sanguine vescimur?

P

Ita sentio. Nam cùm in eo sita sit tota salutis nostræ fiducia, vt accepta nobis feratur obedientia ipsius, quam Patri præstitit, perinde acsi nostra foret: ipsum à nobis possideri necesse est. Neque enim bona nobis sua aliter communicat, nisi dum se nostrum facit.

M

Atquì, nónne tunc se dedit, cùm se exposuit in mortem, vt nos à mortis iudicio redemptos, Patri reconciliaret?

P

Id quidem verum est: sed non satis est nobis, nisi eum nunc recipiamus: quò mortis eius efficacia fructúsque ad nos perueniat.

M

Recipiendi porrò modus an non fide constat?

P

Fateor. Sed hoc simul addo, fieri id, dum non solùm mortuum credimus, quò nos à morte liberaret & suscitatũ, quò nobis vitã acquireret: sed in nobis quoque habitare agnoscimus, nósque illi coniunctos esse eo vnitatis genere, quo membra cum capite suo cohærent: vt huius vnitatis beneficio, omnium eius bonorum participes fiamus.

M

Nunquid hanc communionem per solam Cœnam obtinemus?

P

Imò verò. Nam & per Euangelium, teste Paulo, nobis communicatur Christus: Et meritò hoc Paulus docet: quum illic audiamus, nos carnem esse de carne eius, & ossa ex ossibus: ipsum esse panem viuum, qui è cœlo ad nutriendas animas

mas nostras, descendit: nos vnum esse cũ ipso, sicuti cum Patre vnum est: & similia.

M.

Quid amplius ex sacramento consequimur, aut quid præterea vtilitatis nobis confert?

P.

Hoc scilicet: quòd illa, de qua dixi, communicatio nobis confirmatur & augetur. Tametsi enim tum in Baptismo, tum in Euangelio nobis exibetur Christus: eum tamen non recipimus totum, sed ex parte tantùm.

M.

Quid ergo in symbolo panis habemus?

P.

Corpus Christi, vt semel pro nobis ad nos Deo reconciliandos immolatum fuit, ita nunc quoque nobis dari: vt certò sciamus, recõciliationem ad nos pertinere.

M.

Quid in sanguinis symbolo?

P.

Christum vt suum sanguinem semel in peccatorum satisfactionem, pretiúmque redemptionis nostræ ~~ipsum~~ effudit, ita nunc eum nobis bibendum porrigere, vt fructum, qui inde peruenire ad nos debet, sentiamus,

M.

Secundum has tuas responsiones, sacra Domini Cœna ad eius mortem nos amandat, vt eius virtuti communicemus.

P.

Omnino. Tunc enim vnicum, perpetuúmque sacrificium, quod in salutem nostram sufficeret, peractũ est. Proinde nihil restat amplius, nisi vt ipso fruamur.

M.

Ergo nõ in hunc finem instituta est Cœna, vt Deo Filij sui corpus offeratur.

P.

Minimè. Solus enim ipse, quum æternus sit Sacerdos, hanc prærogatiuam habet. Atque hoc sonant eius verba, quum ait: Accipite & manducate. Neque enim vt offeramus corpus suum, sed tantùm, vt eo vescamur, illic præcipit.

M.

Cur duobus vtimur signis?

P.

In eo Dominus infirmitati nostræ consuluit, quò nos familiarius doceret, se non cibum modò animis nostris, sed potum quoque esse, ne alibi quàm in eo solo vllam spiritualis vitæ partem quæramus.

M.

An vtroque vti peræquè omnes absque exceptione debent?

P.

Ita fert Christi mandatum: cui vllo modo derogare, aliquid contrà tentando, summum est nefas.

M.

Solámne eorum, quæ dixisti, beneficiorum significationem habemus in Cœna, an illic re ipsa nobis exhibentur?

P.

Cùm Dominus noster Christus ipsa sit veritas: minimè dubium est, quin promissiones, quas dat illic nobis, simul etiam impleat: & figuris suam addat verita

tem. Quamobrem non dubito, quin ſicuti verbis ac ſignis teſtatur, ita etiam ſuæ nos ſubſtantiæ participes faciat, quò in vnam cum eo vitam coaleſcamus.

M.

Verùm, quî hoc fieri poteſt, quum in cœlo ſit Chriſti corpus: nos autem in terra adhuc peregrinemur?

P.

Hoc mirifica arcanáque Spiritus ſui virtute efficit: cui difficile non eſt ſociare, quæ locorum interuallo alioqui ſunt diſiuncta.

M.

Ergo nec corpus in pane incluſum eſſe, nec ſanguinẽ in calice imaginaris.

P.

Nequaquam. Quin potius ita ſentio, vt veritate potiamur ſignorum, erigendas eſſe in cœlum mentes, vbi Chriſtus eſt, & vnde eum expectamus iudicem & redemptorem: in his verò terrenis elementis, perperam & fruſtra quæri.

M.

Vt in ſummam colligamus quæ dixiſti: duas in Cœna res eſſe aſſeris: nempe, panem & vinum, quæ oculis cernuntur, attrectantur manibus, percipiuntur guſtu: deinde Chriſtum, quo interius animæ noſtræ, tãnquam proprio ſuo alimento, paſcuntur.

P.

Verùm: & eò quidem vſque, vt corporum etiam reſurrectio illic nobis, quaſi dato pignore, confirmetur: quum & ipſa vitæ ſymbolo communicent.

M.

Quis autem rectus erit huius ſacramenti ac legitimus vſus?

P.

Qualem Paulus definit: Vt probet ſeipſum homo, priuſquam eò accedat.

M.

Quídnam in hac probatione inquiret?

P.

Num verum ſit Chriſti membrum.

M.

Quibus ad eius rei notitiam argumentis perueniet?

P.

Si vera ſit pœnitentia fidéque præditus: ſi proximos ſyncero amore proſequatur: ſi animum ab omni odio maleuolentiáque purum habeat.

M.

Num perfectam in homine tum fidem, tum charitatem exigis?

P.

Vtramque ſanè integram & ab omni fuco vacuam eſſe conuenit. Verùm, fruſtra exigatur tam abſoluta numeris omnibus perfectio, in qua nihil deſyderetur, quando tanta nunquam in homine inueniri poterit.

M.

Non ergo ab acceſſu nos arcet imperfectio qua adhuc laboramus.

P.

Quin potius, ſi perfecti eſſemus, nullum amplius vſum inter nos haberet Cœna: quæ ſubleuandæ noſtræ imbecillitati adminiculum eſſe debet ac imperfectionis ſubſidium.

M.

Nullúmne præterea alium finem propoſitum habent duo hæc Sacramenta?

P.

Sunt etiam professionis nostræ notæ, & quasi tesseræ quædam. Illorum enim vsu fidem apud homines nostram profitemur, & testamur nos vnum habere in Christo religionis consensum.

M.

Si quempiam contingeret eorum vsum aspernari, quo loco habendus esset?

P.

Hæc verò obliqua esset Christi abnegatio. Certè qui talis est, quum se Christianum confiteri non dignetur, indignus est, qui inter Christianos censeatur.

M.

Satisne est, in totam vitam vtrunque semel recepisse?

P.

Vsqueadeo sufficit vnus Babtismus, vt repetere fas non sit. Cœnæ autem diuersa est ratio.

M.

Quod est discrimen illud?

P.

Per Baptismum nos adoptat, & in Ecclesiam suam allegit Dominus, vt pro domesticis nos exinde habeat. Postquam nos adscripsit in numerum suorum: per Cœnam testatur, de nobis continenter alendis curam se habere.

M.

Promiscuéne ad omnes pertinet tam Baptismi quàm Cœnæ administratio?

P.

Eorum, quibus mandatum est publicum docendi munus, propriæ sunt istæ partes. Sunt enim res inter se perpetuo nexu coniunctæ, pascere Ecclesiam salutis doctrina, & sacramenta administrare.

M.

Possísne mihi Scripturæ testimonio id comprobare?

P.

Baptizandi quidem mandatum Christus peculiariter Apostolis dedit. In cœnæ celebratione exemplum suum iussit nos sequi. Referunt autem Euangelistæ, ipsum in ea distribuenda, publici ministri fecisse officium.

M.

Verùm, debéntne Pastores, quibus commissa est dispensatio, passim omnes & absque delectu admittere?

P.

Quo ad Baptismum pertinet, quia non nisi infantibus hodie confertur, discretio locum non habet. In Cœna verò cauere debet minister, ne cui ipsam porrigat, quem indignum esse palàm constet.

M.

Cur id?

P.

Quia non sine contumelia & profanatione Sacramenti fieret.

M

Atquî, nónne Iudam, quamlibet impius esset, eius communione dignatus est Christus?

P.

Fateor: quum adhuc occulta foret eius impietas. Tametsi enim Christum

non latebat, nondum tamen prodierat in lucem, notitiámque hominum.

M.

Quid ergo hypocritis fiet?

P.

Eos, tanquam indignos, arcere pastor non potest: sed supersedere debet, quo vsque eorum nequitiam, vt hominibus innotescat, Deus reuelauerit.

M.

Quid si quempiam ipse indignum nouerit, aut fuerit admonitus?

P.

Ne id quidem ad eos communione abdicandos foret satis: nisi legitima cognitio, Ecclesiæque iudicium accedat.

M.

Certum ergo gubernationis ordinem constitutum in Ecclesiis habere, operæpretium est.

P.

Verum est: nec enim aliter bene moratæ sunt, nec ritè compositæ. Hæc autem ratio est, vt deligantur seniores, qui morum censuræ præsint, cauendísque offendiculis inuigilent. & quos agnouerint recipiendæ Cœnæ nequaquam esse capaces, nec admitti quidem posse quin sacramentum polluatur, eos à communicatione reijciant.

Cathechismi Finis.

PRECATIONES ALIQVOT PIAE.

Precatio matutina.

DEVS mi, Pater mi, & Seruator, qui gratia erga me tua effecisti, vt transacta nocte ad hunc diem peruenirem: fac etiam, vt ipsum totum in sanctißimi numinis tui cultu & veneratione consumam. Nihilomnino aut cogitem, aut dicam, aut faciam, quod eò non tendat, vt tibi obsequar, & voluntati tuæ morem geram: quò scilicet actiones omnes meæ referantur ad gloriam nominis tui, atque fratrum meorum salutem: dum exemplo meo ad te colendum instruentur. Atque vt mundum hunc, ad vitæ externæ vsus, Solis tui splendore illuminas: ita fulgore Spiritus tui, mentem meam illustra, qui me in via iustitiæ tuæ dirigat. Quamcunque ad rem applicem animum meum, is mihi semper sit propositus finis, vt tibi, honoríque tuo inseruiam. Omnem felicitatem à gratia & beneficentia tua sola expectem. Nec quicquam omnino aggrediar, quod tibi gratum non sit. Effice præterea, vt dum huius vitæ tuendæ causa laboro, & ea curo quæ ad victum & cultum corporis pertinent: altius tamen erigam animum, ad beatam nempe & cœlestem vitam, quam filijs tuis promisisti. Nihilominus, tam animæ quàm corporis protectorem te mihi exhibendo, aduersus omnes Sathanæ insultus me confirmes ac munias: & ab omnibus periculis, quæ nobis aßiduè in hac vita impendent, liberes. Adhæc, cum parum sit cœpisse, nisi perseuerem, ideo à te peto Domine, ne mihi in hodiernum diem tantùm dux sis ac rector, sed vsque ad vitæ finem me in tuam fidem suscipias, quò sub tuis auspicijs, totus vitæ meæ cursus transigatur. Et quia

pro-

proficiendum nobis est, gratiæ in me tuæ dona adauge indies, tantisper dum penitus adhæream Filio tuo, Iesu Christo, quem verum Solem lucentem perpetuò in animis nostris meritò appellamus. Quæ tot tantáque beneficia, vt abs te obtineam, obliuiscere delictorum meorum, eáque, infinita misericordia tua remitte: quod te facturum promisisti ijs qui te ex animo inuocauerint, Amen.

Ex Psalmo cxliij.

FAC vt manè audiam pietatem tuam: quoniam in te speraui. Ostende mihi viam in qua ambulem: quoniam ad te leuaui animam meam. Libera me de inimicis meis, Domine, ad te confugi. Doce me, vt faciam voluntatem tuam: quia tu es Deus meus. Spiritus tuus bonus deducat me in terra recta.

QVVM ADEVNDA EST SCHOLA.

Ex Psalmo cxix.

IN QVO instituet adolescens viam suam? Si prudenter se gerat iuxta sermones tuos.

EX animo te exquisiui, ne sinas me aberrare à præceptis tuis.

DOMINE, qui fons es sapientiæ omnis & doctrinæ: quando pro singulari tua bonitate, hoc mihi præstas, vt bonis artibus imbuatur hæc mea pueritia, quæ mihi ad sanctè honestéque viuendum sint adiumento: mentem quoque meã, quæ cæcitate alioqui laborat, illustrando, simul effice, vt ad percipiendam doctrinam sim idoneus: memoriam meam confirma, vt quod didicero, fideliter hæreat: cor denique meum guberna, vt ad proficiendum voluntarius atque etiam auidus accedam, ne mihi hæc quam tu nunc concedis, facultas, mea ignauia pereat. Proinde Spiritum in me tuum infunde: Spiritum, inquam, intelligentiæ, veritatis, iudicij, ac prudentiæ: ne successu studium meum careat, & irritus sit erga me magistri labor. Porrò quodcunque studij genus suscipiam, fac vt illud in rectum finem destinare meminero: nempe, vt te in Christo Filio tuo cognoscam. Atque ita quicquid addiscam, mihi sit ad rectam pietatis regulam adminiculo. Adhæc quando paruulos & humiles, sapientia: rectos corde, notitia tui, illustraturũ te promittis: superbos verò & improbos deiecturum te denuntias, vt in sensu suo euanescant: peto vt me ad veram humilitatem formare velis, qua me tibi primùm, deinde etiam ijs qui mihi tua authoritate præsunt, docilem & obsequentem exhibeam: simul vt cordi meo, euulsis inde vitiosis cupiditatibus, serium quærendi tui desyderium insculpas. Hic denique mihi vnus sit propositus finis, me sic comparare in hac tenera ætate, vt cùm adoleuero, ad quodcunque vitæ genus me vocaueris, in eo tibi seruiam.

Ex Psalmo xxv.

Secretum Domini timentibus eum, & fœdus suum notum illis faciet.

BENEDICTIO MENSAE.

Omnia ad te respiciunt Domine, & tu das illis escam tempore: te illis dan-

te, colligunt: te manum aperiente, omnia implentur abundantia.

Ex Psalmo ciiij.

DOMINE, penes quem fons est bonorum omnium, & inexhausta scaturigo, benedictionem tuam in nos effunde, nobísque cibum & potum, quæ tuæ erga nos benignitatis dona sunt, in vsum nostrum sanctifica, vt sobriè, sicuti præcipis, & frugaliter ijs vtentes, vescamur pura conscientia. Fac etiam, vt te Patrem semper, bonorúmque omnium authorem, & agnoscamus vera animi gratitudine, & ore prædicemus: ac sic fruamur corporis alimentis, vt præcipuo tamen cordis affectu aspiremus ad spiritualem doctrinæ tuæ panẽ, quo animæ nostræ in spem æternæ vitæ pascantur. Per Iesum Christum Dominum nostrum.

Deuteronomij cap. viij.

Non in solo pane viuit homo: sed in omni sermone, qui procedit ex ore Dei.

POST PASTVM GRATIARVM ACTIO.

Ex Psalmo cxvij.

Omnes gentes laudent Dominum: omnes populi canant laudem Deo.

Quia multiplicata est super nos misericordia eius, & veritas ipsius manet in æternum.

GRATIAS agimus Deus ac Pater, de tot beneficijs, quæ nobis assiduè pro infinita tua benignitate largiris. Primùm, quòd omnia, quibus ad sustinendam præsentem vitam indigemus, adminicula suppeditando, corporis etiam nostri curam te habere demonstras: tum verò præcipuè quòd in spem melioris vitæ, quam nobis sacro tuo Euangelio reuelasti, nos regignere dignatus sis. Téque oramus, ne mentes nostras in corporibus sepultas, curis & cogitationibus terrenis affigi patiaris. Quin potius effice, vt sursum erecti persistemus in expectatione Christi Filij tui, donec è cœlo in redemptionem, salutémque nostram appareat, Amen.

SVB NOCTEM, QVVM ITVR DORMITVM.

DOMINE Deus, qui noctem destinasti hominis quieti, sicut diem creasti, in quo se laboribus exerceat: effice, quæso, vt sic quiescat hac nocte corpus meum, ne animus interea vigilare tibi designat: ne fathiscat cor, aut corpore obruatur, quin semper erectum in amore tui perstet. Ita laxandi, subleuandíque animi gratia, sollicitudines deponam, ne tui interea obliuiscar: aut memoria mea excidat, quæ penitus menti meæ inhærere semper debet, bonitatis & gratiæ tuæ recordatio. Hoc quoque modo sicuti quiescit corpus, ita etiam sua quiete conscientia mea fruatur. Fac præterea ne in capiendo somno carnis delicijs indulgeam: sed tantum mihi concedam, quantum naturæ huius imbecillitas postulat quò deinde ad te colendum sim expeditior. Denique sic castum me & impollutum, non animo minus quàm corpore, & à periculis omnibus tutum seruare velis, vt ipse quoque som-

somnus meus in nominis tui gloriam cedat. Quoniam verò dies hic elapsus mihi non est, quin pluribus te modis, qua sum in malum propensione, offenderim: sicut tenebris noctis omnia nunc obteguntur, ita quicquid est in me peccatorum, misericordia tua sepultum lateat. Exaudi me Deus, Pater & Seruator, per Iesum Christum Filium tuum, Amen.

FINIS.

FORMVLA SACRAMENTORVM administrandorum, in vsum Ecclesiæ Geneuensis conscripta.

Dudum à Ioanne Caluino Gallicè conscripta, nunc in Latinum conuersa ab alio quopiam.

FORMVLA BAPTISMI administrandi.

IN primis illud scire oportet, apportandos esse infantes ad Baptismum, aut Dominicis diebus Catechismi tempore, aut alijs diebus ad concionem: vt quemadmodum Baptismus solennis quædam est cooptatio in Ecclesiam, ita in conspectu & oculis totius concionis celebretur.

Absoluta concione, offertur infans. Tum Minister publicus ita exorditur.

AVXILIVM nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram, Amen. Hunccine infantem offertis, vt baptizetur?

Responsio: Maximè.

Minister.

DOMINVS nobis dilucidè commonstrat, quanta in fœditate & miseria, vitiositatéque nascimur ac suscipimur, quum ait nobis renascendum esse. Etenim si naturam nostram renouari oportet, vt in Dei Regnum intromittamur: satis magnum argumentum est, eam penitus corruptam Deóque detestabilem esse. Itaque hac de causa monet nos, vt summisso & humili animo simus, nostráque nobis turpitudo acerbitati & odio sit. Eáque ratione nos ad gratiam ipsius expetendam præparat, qua prioris naturæ nostræ peruersitas & indignitas extinguatur, & funditus deleatur. Neque enim prius ei locus est in nobis, nisi quum totius nostræ virtu-

tis, iustitiæ, sapientiæ fiduciam vsque eò abijcimus, vt quæcunque in nobis sunt damnemus ac repudiemus.

Porrò autem vbi nostram nobis turpitudinem fœditatémque aperuit, ac cōmonstrauit, tum consolationem nobis pro sua misericordia impertit, pollicens fore vt Spiritu suo sancto nos in vitam alteram exsuscitet, quæ nobis quasi ingressus quidam sit in ipsius Regnum. Hæc regeneratio bipartita est: nam & nobis prorsus renuntiandum est: ac neque rationi, neque voluntati, neque voluptati libidiníque nostræ obtemperandū: quin potius mentem animúmque nostrum, sapientiæ, iustitiæque Dei subijci oportet, & quicquid ex nostro est & nostra carne extingui: tum præterea lucem Domini sequi conuenit, eiúsque sanctißimæ voluntati morem gerere: quemadmodum ipse verbo suo nos docet, Spiritúque suo sancto nobis prælucet, viámque commonstrat. Vtrúmque autem hoc in Domino nostro Iesu Christo impletum ac perfectum est: cuius mors & supplicium eam vim habet, vt eo participantes quasi sepulti peccato simus, vt carnis nostræ concupiscentiæ mortificentur atque extinguantur. Huc accedit, quod vi resurrectionis ipsius, in vitam nouam excitamur, quæ à Deo est, quatenus Spiritus eius nos regit ac moderatur, vt in nobis ea opera perficiat, quæ illi grata & accepta sint. Hoc tamen caput est salutis nostræ, vt nobis delicta omnia nostra pro sua misericordia condonet, ea nobis non imputans, sed eorum memoriam delens atque obliterans, ne quando nobis ea in iudicio illius obijciantur. His omnibus beneficijs afficimur, quum per Baptismum in corpus Ecclesiæ nos inserit. In hoc enim Sacramento nobis peccatorum remißionem testificatur. Ob eámque causam aquæ signum notámque instituit, significans atque adeò apertè ostendens, quemadmodum eo elemento maculæ corporis eluuntur, eodem modo velle se animos nostros purgare atque expiare, vt ne vlla amplius labes aut macula appareat. Hoc amplius, renouationem nobis nostram in eo offert, quæ, quemadmodum iam diximus, versatur in carnis nostræ mortificatione, vitáque spirituàli, quam in nobis effert ac procreat. Itaque duplici beneficio afficimur à Deo in Baptismo modò ne vim huiusce Sacramenti ingrato & immemori animo extinguamus. Nam & testimonium in eo certißimum habemus, Deum velle nobis parentis esse propitij loco: neque eum delicta nostra nobis imputaturum: tum autem Spiritu suo sancto nobis præsto futurum, vt Diabolo, peccato & carnis nostræ concupiscentijs resistere tandiu & repugnare poßimus, dum victoriam consequamur, vt in Regni sui libertate viuamus, quod iustitiæ & æquitatis Regnum est.

Quum igitur hæc duo in nobis per Iesu Christi gratiam impleantur, satis constat Baptismi veritatem & substantiam in eo comprehendi, & concludi. Non enim aliud lauacrum habemus, nisi eius sanguinem: neque aliam renouationem, nisi in eius morte & resurrectione. Sed quemadmodum nobiscum bona diuitiásque suas per verbum communicat, eodem modo per Sacramenta nobis ea impertit & elargitur.

Iam verò optimus & benignißimus Deus noster non contentus nos in filios suos adoptasse, atque in Ecclesiæ suæ communionem admisiße, largius adhuc atque prolixius suam in nos benignitatem conferre voluit: nobis videlicet pollicens fore vt Deus sit & noster, & verè etiam generis posteritatísque nostre, adusque millesimam generationem. Quamobrem etsi fidelium liberi sint ex Adam

dami corrupta stirpe ac genere, eos tamen ad se nihilominus admittit, propter fœdus videlicet cum eorum parentibus initum, eósque pro liberis suis habet ac numerat: ob eámque causam iam inde ab initio nascentis Ecclesiæ, voluit infantibus Circuncisionis notam imprimi atque insigniri: qua quidem nota, iam tum eadem omnia significabat ac demonstrabat, quæ hodie in Baptismo designantur. Et quemadmodum eos circuncidi iubebat: sic in suorum liberorum loco ac numero eos habebat: séque parentem ipsorum, non minus quàm eorum à quibus geniti erant, profitebatur.

Nunc verò, quum Dominus Iesus in terras descenderit, non quò Dei Patris gratiam & beneficium imminueret, sed quò salutis fœdus per omnes terrarum fines propagaret, quæ tum temporis in populo Iudaico inclusa fuerat: minimè dubium est, quin liberi nostri hæredes sint eius vitæ ac salutis, quam nobis est pollicitus: qua de causa sanctificari eos Paulus affirmat, iam inde ab vtero matris, quò à barbarorum & à religione nostra abhorrentium hominum liberis discernantur. Eóque Dominus noster Iesus Christus pueros qui ei offerebantur, admisit: sicuti scriptum est Matthæi decimonono capite: Tum oblati sunt ei paruuli, vt manus eis imponeret & oraret: discipuli autem eos increpabant. Iesus verò ait eis: Sinite paruulos, & ne prohibeatis eos ad me venire. Talium est enim regnum cœlorum. Quum affirmat regnum cœlorum eorum esse, iísque manus imponit, & Deo Patri suo eos commendat, satis nos docet, minimè excludendos esse illos ab ipsius Ecclesia. Hanc igitur ipsius regulam & præscriptionem sequentes, infantem hunc in eius Ecclesiam admittemus: vt cum eo bona omnia, quæ suis fidelibus promisit, communicemus. Ac principiò eum nos adhibita precatione illi offeremus, humili ac summisso animo suppliciter dicentes,

DOMINE DEVS, Pater æterne & omnipotens, quando pro tua infinita clementia nobis pollicitus es fore te Deum & nostrum, & liberorum nostrorum: oramus te, vt beneficium illud tuum in hoc infante confirmare dignêris, parentibus iis genito, quos in Ecclesiam tuam cooptasti. Et quemadmodum tibi à nobis offertur ac consecratur, ita in tutelam tuam eum recipias, Deum te & seruatorem ei demonstrans, peccatum ei originis condonans ac remittens, cuius genus omne Adami culpam sustinet: eúmque præterea Spiritu tuo sanctificās, vt quum ad ætatem maturam iudicio atque intelligentiæ progressus erit, te solum Deum & seruatorem agnoscat, & veneretur, per omnem vitæ cursum tibi laudem & gloriam tribuens, vt perpetuò suorum peccatorum condonationem abs te consequatur. Vt verò beneficia hæc accipere possit, eum tu in in cōmunionem Domini nostri Iesu cooptare dignêris, vt omnibus eius bonis, tanquam vnum ex eius corporis membris participet. Exaudi nos Parens misericordiæ, vt Baptismus, quem ei ex lege institutóque tuo impertimus, fructum vímque suam exerat, qualem nobis Euangelij tui doctrina commonstrat.

Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua, vt in cœlo sic & in terris. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, & remitte nobis debita nostra, vt & nos remittimus debitoribus nostris, néve nos inducas in tentationem, sed nos à malo libera, Amen.

QVONIAM admittendus est hic infans in Christianam Eccle-

siam, spondetis, quum ad ætatem iudicij prudentiæque compotem peruenerit, eum vos doctrina quæ à populo Dei recepta & probata est, instructuros: sicuti breuiter & summatim comprehensa est in ea confeßione fidei, quam omnes tenemus.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ. Et in Iesum Christum eius Filium, Dominum nostrum: conceptum de Spiritu sancto, natum ex Maria virgine, supplicio affectum à Pontio Pilato, cruci suffixum, mortuum & sepultum: qui descendit ad inferos: tertio pòst die resurrexit ex mortuis, ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus vt iudicet viuos & mortuos.

Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam vniuersalem, communionem sanctorum, remißionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam æternam, Amen.

Spondes igitur daturum te operam, eum vt omni hac disciplina instruas, ac generatim omnibus ijs quæ scriptis diuinis continentur, id est tum veteri, tum nouo Testamento: vt ea amplectiatur & audiat tanquam verbum sermonémq; Dei certißimum, cœlitus demißum. Eum præterea cohortabere, vt ad eam normam & regulam vitam suam instituat, quam nobis Deus in Lege sua præscripsit: cuius hæc summa sunt capita: primùm, vt Deum toto pectore, animo & viribus, tum præterea proximum nostrum non secus quàm nosmetipsos diligamus. Item, vt sermoni & admonitionibus quas nobis per Prophetas & Apostolos suos Deus tradidit, (Mat. 22.) fidem habens, ac sibi ipsi suisque concupiscentijs renuntians, omne suum studium in (Marc. 12.) prædicando nomine Iesu Christi, & proximis ædificandis collocet.

Promißione facta, nomen infanti imponitur: tum in eum aquam Baptismi minister publicus effundit, inquiens,

N. BAPTIZO TE IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI.

Horum nihil nisi clara voce pronuntiatur, linguáque patria omnia nuncupantur: quippe, quum multitudo quæ ad hoc mysterium aßistit, testis esse debeat eorum quæ in eo fiunt, quam ad rem intelligentia necessaria est: quinetiam, vt omnes magis magísque confirmentur, reuocantes animum ad memoriam fructus & vtilitatis sui Baptismi.

Neque verò ignoramus alijs in locis adhiberi alias ceremonias quamplurimas, quas vetustißimas esse minimè diffitemur. Sed quoniam aut hominum arbitrio atque libidine, aut certè leui aliqua de causa excogitatæ sunt: denique, quoniam sine verbo Dei fictæ & inductæ sunt: ac tam multæ præterea superstitiones inde manarunt, nobis sanè sine vlla religione visum est eas tolli atque aboleri oportere, vt ne posthac cuiquam præcluderetur aditus ad Iesum Christum. Primùm enim satis constat, quæcunque à Deo præscripta atque instituta non sunt, ea omnia libertati arbitrióque nostro relinqui: hoc amplius, quicquid ad ædificationem confirmationémque pietatis non pertinet, id minimè recipiendum esse in Ecclesiam: quòd si in eam inductum esset, tollendum ac remouendum esse. Quo magis id quod nihil nisi scandalum & offensionem parit, quasique idololatriæ instrumentum quoddam est, & commentitiarum opinionum, nullo modo tolerandum est.

At-

Atquî non dubium eſt, quin luminaria, vnguenta (quæ Chriſmata nominantur) aliæque pompæ generis eiuſdem, à Deo nunquam inſtitutæ ſint, ſed ab hominibus introductæ: ſensímque eò progreſſa ſuperſtitio ſit, vt maiore in pretio atque honore haberentur, quàm ipſum Chriſti inſtitutum. Illud profectò negari nullo modo poteſt, quin eam ipſam baptiſmi formam ac rationem teneamus, quam & Chriſtus præſcripſit, & Apoſtoli ſecuti ſunt, & verò etiam primaria & antiqua Eccleſia in more atque inſtituto habuerit: neque alio nomine culpari poſſumus, niſi quòd Deũ ipſum ſapientia ſuperare atque antecellere nolumus.

RATIO CELEBRANDAE COENAE Dominicæ.

PRincipiò illud ſcire oportet, die dominico qui proximè ei diei antecedit quo cœna celebranda eſt, prius hoc denuntiari populo: primùm vt ſe quiſque ad eam dignè recipiendam comparet, eáque reuerentia, qua ratio poſtulat: tum ne Pueri eò adducantur, niſi qui commodè inſtituti, fidémque ſuam in Eccleſia profeſſi ſint. tertiò, vt ſi fortè aduenæ quidam & peregrini in vrbe ſint, nondum religionis diſciplinæque noſtræ inſtitutis imbuti, ij ſi participare ſacramento velint, ad miniſtros adeant, à quibus in priuatis ædibus erudiantur. Quo die celebranda eſt, Miniſter aut breuiter extrema concione de ea commemorat: aut ſi res poſtulare videatur, ſermonem omnem in ea tractanda explicandáque conſumit: vt populum doceat quid hoc myſterio Dominus deſignet ac ſignificet, & qua ratione eo ſit participandum.

Abſoluta precatione, confeſſionéque fidei, vt multitudinis totius nomine Concionator teſtetur, velle omnes in doctrina religionéque Chriſtiana viuere ac mori, clara & magna voce hæc pronuntiat.

Audite qua ratione Ieſus Chriſtus ſacroſanctam ſuam cœnam inſtituerit: ſicuti Paulus memoriæ tradidit vndecimo capite Epiſtolæ, quæ prior ad Corinthios ſcripta eſt.

Accepi, inquit, à Domino, quód & tradidi vobis, quòd Dominus Ieſus in ea nocte qua traditus eſt, accepit panem: & poſtquam gratias egiſſet, fregit, ac dixit: Accipite, edite: hoc meum eſt corpus, quod pro vobis frangitur: hoc facite in mei commemorationem. Ad eundem modum & poculum peracta cœna, dicens: Hoc poculum nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine. hoc facite quotieſcunque biberitis, in mei commemorationem. Quotieſcunque enim comederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annuntiabitis, donec venerit. Itaque quiſquis ederit panem hunc, aut biberit poculum Domini indignè, reus erit corporis & ſanguinis Domini. Probet autem homo ſeipſe, & ſic de pane illo edat, & de poculo bibat. nam qui edit aut qui bibit indignè, iudicium ſibi ipſi edit & bibit, non dijudicans corpus Domini.

Audiuimus, fratres, quemadmodum Dominus Cœnam ſuam vnà cum diſcipulis ſuis fecerit: ex quo quidẽ illud intelligi voluit, extraneos eóſque qui in ſuorum numerum recepti non ſunt, minimè eſſe admittendos. Quamobrem hanc ego regulam & præſcriptionem ſecutus, in nomine atque auctoritate Domini noſtri

Iesu Christi, hinc ego arceo ac repello, atque hoc sacrosancto mysterio interdico omnibus idolorum cultoribus, impiè & contumeliosè de Deo loquentibus, impijs & consceleratis hominibus, numénque contemnentibus, hæreticis, ijsque omnibus qui certas sectas hæreséſque sectantur, quò vinculum & communionem Ecclesiæ perfringant, periuros, contumaces in vtrúnque parentem, ac superiores, seditiosos, factiosos sicarios, concitos ad rixam, adulteros, stupris, furtis, rapinæ, auaritiæ, vino, gulæ ventrísque vitio deditos, quicunque vitæ rationem sequuntur flagitiosam & offensiones ac scandala parientem, ijsque palàm denuntio, vt ab hoc sacrosancto conuiuio abstineant, ne sanctißimas epulas quas Dominus solis suis domesticis & fidelibus parauit, fœdè polluant atque contaminent.

Itaque Pauli consilio atque cohortationi parens, se quisque suámque conscientiam probet atque examinet, ac videat num verè se suorum scelerum pœniteat, atque ex ijs dolorem animo maximum capiat, cupiens posthac vitam honestè ac sanctè instituere: sed multò maximè, an fiduciam habeat in Dei misericordia fixam & positam, & in Christo Iesu suam salutem omni ex parte quærat. omnibus inimicitijs, ac simultatibus nuntium remittens, nihílque aliud studens, nisi vt posthac fraterna beneuolentia & charitate proximos suos complectatur.

Quòd si hoc studium in nobis esse nostra conscientia coram Deo testatur, ne dubitemus, quin habeat nos in filiorum loco & numero, Dominúsque noster Iesus Christus nos appellet, atque ad conuiuium suum inuitet, sanctißimúmque hoc sacramentum nobis offerat, quod cum discipulis suis communicauit.

Et quanquam plurimum in nobis fragilitatis & miseriæ sentimus, neque fide perfecta præditi sumus, sed in diffidentiam & incredulitatem propendemus: multúmque abest vt tanto studio atque ardore animi Deo seruiamus, quàm ratio exigit, quin potius bellum nobis aßiduè aduersus carnis nostræ concupiscentias gerendum est, quoniam tamen Dominus nobis benignitate sua conceßit, vt eius Euangelium in animis nostris impressum atque insculptum sit, quò incredulitati diffidētiæque resistamus, nobísque desiderium largitus est, cupiditatibus nostris renuntiandi, quò iustitiam illius, sanctißimásque leges & præceptiones obseruemus, certum atque exploratum habeamus, vitia omnia quæ in nobis sunt, minimè obfutura, quóminus nos admittat, dignósque reddat, qui spirituali hoc conuiuio participemus. Neque enim ob eam causam huc venimus, vt profiteamur nos integros & iustos esse in nobismetipsis: sed potius vitam nostram magno studio in Christo Iesu quærentes, fatemur nos in morte atque exitio versari. Teneamus igitur atque intelligamus, sacramentum hoc morbo ac dolore affectis medicinam esse, dignitatémque omnem quam à nobis Deus requirit, in eo versari, vt nosmetipsos quemadmodum recta ratio præscribit agnoscamus, dolorémque maximum ac mœrorem ex vitijs nostris capiamus, voluptatémque & lætitiā omnem in eo collocemus.

Primùm igitur fidem habeamus promißis, quæ Christus Iesus, veritas ipsa constans & firma, nobis ostendit: velle se videlicet verè nobiscum carnem & sanguinem suū communicare, vt eum totum atq; integrum poßideamus, ipséque in nobis viuat, & nos in illo. Et quamuis nihil nisi panem ac vinum videamus: minimè tamen dubitemus, quin spiritualiter in animis nostris id omne impleat ac perficiat, quod extrinsecus in his aspectabilibus signis commonstrat: ipsum videlicet panem esse cœlestem, qui nos alat ac nutriat ad vitam æternam. Itaque ne in bonitatem

tem infinitam Domini ingrati simus, qui in hac mensa diuitias opésque suas omnes exponit, vt eas nobiscum communicet. Nobis enim sese largiens, testificatur se quidquid habet, in nos profundere. Quamobrē sacramentum hoc tanquam pignus iustitiæ ipsius recipiamus, quæ nobis vi mortis ac supplicij illius imputabitur, nihilo secius quàm si eo supplicio nosmetipsi affecti essemus. Ne igitur tam peruicaci ac perdita natura simus, vt tum fugiamus, quum Christus nos tam humaniter ac liberaliter suo verbo inuitat. Sed muneris huius quod nobis imperti: pretium ac dignitatem spectantes, ardenti studio ei nos offeramus, vt tam pretioso munere nos dignos reddat. Ob eámque causam animos ac mentes nostras sursum erigamus, vbi Christus est in gloria Patris, & vnde eum nos ad redemptionem nostram expectamus. Neque verò animos in his terrenis & caducis elementis occupemus, quæ & oculis cernimus, & manibus tractamus, quasi eum ibi quæramus, vt in pane vinóque inclusum. Tum enim animi nostri substantia eius ali ac nutriri poterunt, quum supra terrena omnia erecti, ad cœlos vsque pertingent, vt in regnum Dei, vbi ipse habitat, ingrediantur. Satis ergo habeamus, si panis ac vinum nobis pro nota & signo dentur, veritatem in spiritu inuestigantes, vbi Verbum diuinum eam nos reperturos confirmat.

Vbi finem dicendi concionator fecit, tum panē verbi Ministri, calicem verò seniores Ecclesiæ, qui morum censuræ præsunt, vnà cum ptochotrophij curatoribus, populo distribuunt, prius commonitione facta vt honestè & decenter eò quisque adeat. Interea canitur Psalmus aliquis, aut locus scripturæ, rei quæ sacramento designatur congruens atque conueniens, clara & magna voce recitatur.

Ad extremum habentur gratiarum actiones, quas suprà descripsimus.

Non ignoramus plerosque maiorem in modū offensos fuisse, quòd tam multa in hoc genere ab vsu multis iam seculis recepto aliena à nobis inducta sint. Quòd enim Missa multos annos tanto in pretio habita est, vt omnes eam existimarent disciplinæ religionísque Christianæ caput esse, non dubitamus permirum quamplurimis accidisse, quòd eam planè ac funditus tollendam curauimus.

Eámque ob rem quibus consilij nostri ratio minus perspecta est, ij sublata à nobis fuisse sacramenta existimāt. Verùm si quis instituti nostri rationē diligentius perpendat, is sine dubio intelliget restituta potius atque in vsu relata à nobis fuisse. Quod vt perspici à quouis possit, consideretur quanta inter Missam & Christi institutionem similitudo sit. Quis non videt, non minus inter vtránque, quàm inter lucem & tenebras interesse? Tametsi non est hoc quidem loco propositi institutíque nostri, copiosius hanc disputationem persequi. Verùm vt ijs satisfaceremus, qui per ignorantiam eo nomine offendi possent, operæpretium nobis visum est, nōnihil obiter de ea re cōmemorare. Quum enim sacramentū Domini tam multis corruptelis ac vitiis inquinatum ac fœdatum esse videremus: vt hísce malis remedium adhiberemus, necessè habuimus multa immutare, quæ perperam ac vitiosè introducta fuerant, certè in peruersum ac præposterum vsum detorta. Quod quò rectius faceremus, quæ tandem potius sequenda esse ratio videbatur, quàm si ad purum & incorruptum Christi institutum rem omnem reuocaremus? quod sanè religiosè ac bona fide (quemadmo

dum satis intelligi licet) secuti sumus. Hæc enim ipsa emendatio est, quam nobis Paulus præscripsit.

FORMVLA ET RATIO CELEbrandi matrimonii.

PRIVSQVAM celebretur confirmetúrque publicè matrimonium, palàm in Ecclesia publicatur tribus ante diebus dominicis continuis: vt si forte quis impedimenti aliquid nouerit, id in tempore denuntiet, aut si cuius eas nuptias celebrari intersit, is possit intercedere.

QVAE vt facta sunt, tum se in exorsu concionis sponsus ac sponsa sistunt in Ecclesia. Minister autem publicus sic initium dicendi facit. AVXILIVM NOSTRVM in nomine domini, qui fecit cœlum & terram. Amen.

DEVS Parens noster, posteáquam cœlum & terram creauit, eáque omnia quæ amplissimo cœli complexu coërcentur, hominem ad imaginem similitudinémque sui finxit, qui imperium & dominatum teneret animantium omnium quæ tum in terra, tum in aqua, tum in aëre versantur, hísque verbis post creatum hominem est vsus. Non expedit hominem esse solum: Fingamus ei adiumentum simile illius. Itaque immisit dominus Deus soporem in Adam, qui cùm obdormiret, Deus vnam ex costis eius tulit, eáque formauit Euam: significans atque adeo apertè ostendens virum & mulierem, nihil nisi corpus vnum esse, vnam carnem, vnúmque sanguinem. Quocirca deserit homo patrem & matrem, & adhæret vxori suæ: quam ita amare charámque habere debet, vt Christus charam habuit Ecclesiam: id est veros fideles & Christianos, quorum causa mortem oppetiuit. Vxor vicissim viro, intra sanctitatem & honestatem inseruire atque obsequi debet. Quandiu enim vnà cum viro ætatem agit, eius imperio subiecta est. Hoc porrò sanctum matrimonium, honoratum, à Deóque institutum, vim eam habet, vt eius causa vir potestatem sui corporis non habeat, sed vxor: vxor contra sui corporis dominatu careat, qui à viro tenetur. Itaque à Deo coniuncti, separari nullo modo possunt, nisi ad tempus aliquod, vtriúsque consensu & voluntate, vt ieiunio se & precationi dedant, cauentes etiam atque etiam ne tententur à Sathana, per incontinentiam. Eóque, reuerti ac referre sese alter ad alterum debebit. Etenim stupri & fornicationis vitandæ causa vxorem quisque habere debet, & vnaquæque mulier, virum: vt quicunque sibi temperare non possunt continentiáque præditi non sunt, præcepto Dei iubeantur matrimonium contrahere: ne sanctum Dei templum (nimirum nostra corpora) violetur ac polluatur. Quum enim corpora nostra membra sint Iesu christi, quam indignum facinus esset, si scorti membra fierent? Itaque sanctè & religiosè seruanda & custodienda sunt. Nam si quis templum Dei violet, eum Dominus malè perdet.

Matt.19. Ephe.5. Col.3. 1.Tim.2. 1.Pet.3. Gen.1.2.3 1.Cor.7. Hebr.13. Matt.19. 1.Cor.7. 2.Cor.3.6 1.Cor.3.

Vos igitur (sponsum & sponsam nomine appellat) N. N. non dubitantes, hoc à Deo institutum esse, ecquid in hoc sanctissimo matrimonio ætatem agere vultis, quod Dominus tanto honore cumulauit? hoccine cum animis vestris statutum ac deliberatum habetis, quemadmodum hoc in loco coram Ecclesia eius sancta testificamini, postulantes vt hoc vestrum consilium comprobetur?

Respondent, Maximè.

Minister.

Vos ego omnes qui præsentes adestis testes facio, petóque vt huius rei memoriam habeatis. Quanquam si quis est, qui impedimentum aliquod esse intelligat aut alterum matrimonio

trimonio cum altero esse coniunctum, id enuntiet.

Si nemo contradicat, tum Minister,

Quoniam, inquit, nemo est qui contradicat, neque vllum est impedimentũ, Dominus Deus, sanctum consilium vestrum cõfirmet, quod vobis elargitus est: principiúmque vestrum sit in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram, Amen.

Minister sponsum appellans, his eum verbis affatur.

Tu N. profiteris hîc in conspectu tum Dei, tum sanctæ ipsius Ecclesiæ, ducere te in sponsam & vxorem N. quam hîc præsentem vides, eámque te habiturum spondes, amore vtens, & charitate fida & constante, sicuti certi & fidelis viri munus atque officium postulat: sanctè cum ea ætatem agens, fidelitatem ei omnibus in rebus præstans: sicuti verbum diuinum atque Euangelium postulat.

Respondet, Spondeo.

Tum sponsam appellans, inquit,

Tu N. profiteris hîc in conspectu tum Dei, tum sanctæ ipsius Ecclesiæ, nuptias te N. spopondisse, eíque vtpote legitimo marito nubere, cui te obsequuturam spondes, ei inseruientem, imperióque eius subiectam, vitam sanctè & honestè colentem, fidelitatémque ei omnibus in rebus præstantem: sicuti fidelem sponsam suo marito præstare decet: ex regula diuini verbi, & Euangelij.

Respondet, Spondeo.

Tum Minister,

Pater, inquit, omnis misericordiæ, qui benignitate vos sua ad hoc sanctissimum matrimonium adduxit: propter Iesum Christum eius Filium, qui sanctissima sua præsentia matrimonium sanctificauit, primum ibi signum edens coram Apostolis, vobis Spiritum suum sanctum largiatur, vt ei in hoc præclaro & nobili vitæ genere seruire atque honorem perpetuò tribuere possitis, Amen. Ioan. 2.

Audite Euangelium & præceptum Domini, quemadmodum matrimonium sanctè habere velit, sitque firmum & indissolubile: sicuti scriptum est apud Matthæum, decimonono capite.

ET accesserunt ad eum Pharisæi, tentantes eum, ac dicentes: Licétne homini diuortium facere cum vxore sua, qualibet ex causa? Qui respondens, ait illis: An non legistis quòd is qui fecit ab initio masculum & fœminam, fecit eos? Et dixit: Propterea deseret homo patrem & matrem, & agglutinabitur vxori suæ: & erunt duo in carnem vnam. Quod ergo Deus copulauit, homo ne separet.

Credite verbis istis sanctissimis, quæ Dominus noster Iesus pronuntiauit, sicuti testatur Euangelista: & certum habete, Dominum Deum copulasse vos in hoc sanctissimo vitæ genere. Itaque, vitam vnà sanctè & honestè degite, charitatem, pacem & concordiam colentes, fidelitatem mutuò præstantes, ex regula & præscriptione verbi Dei.

Deum igitur vnà omnes mente & animo precemur.

DEUS omnipotens, bone, & sapiens: qui ab initio præuidisti non expedire homini esse soli: ob eámque causam adiumentum ei creasti eius simile, ac vo-

luisti duos vnum idémque esse, suppliciter abs te petimus, quando dignatus es hosce ambos ad matrimonium contrahendum perducere, vt pro clementia & benignitate tua Spiritum tuum sanctum eis largiri atque impertire dignêris: vt in vera & stabili fide voluntati tuæ morem gerentes, sanctè ætatem agant, omnes carnis libidines & affectiones vitiosas subigentes, puréque viuentes, atque alijs honestatis & castimoniæ documento sint, benedictione tua salutari eos donans, similiter atque fideles tuos seruos, Abrahamum, Isaacum & Iacobum: vt prolem habentes sanctam & incorruptam, tibi seruiant ac laudes tribuant, doctrina salutari eam instruentes, atque ad gloriam & laudem tui nominis alentes, proximique vtilitatem, & Euangelij tui propagationem. Exaudi nos Parens misericordiæ, per Dominum nostrum Iesum Christum, Filium tuum charissimum, Amen.

Dominus vos beneficijs omnibus cumulet, vobísque concedat, vt virtutem & probitatem colentes, simul ad multum temporis honestè & sanctè vitam perducatis.

DE VISITANDIS AEGROTIS.

Idelis & veri Ministri officium est, non modò populum, cui Pastor est præfectus, palàm & publicè docêre: sed etiam, quoad eius fieri potest, vnumquenque seorsim admonere, cohortari, redarguere, & consolari. Quòd si vllum vnquam est tempus, quum homini Christiana doctrina necessaria est, tum certè multò maximè necessariam esse constat, quum Dominus eum inuisit, aut morbo, aut alio quopiam malo eum afficiens: præsertim verò mortis tempore. Tum enim multò quàm vnquam antea vehementius conscientia sua vrgetur: siue ob iudicium Dei, quò se sine mora vocari intelligit, siue ob impugnationes Diaboli, qui tum vehementer laborat ac studet, vt animum ægroti labefactet. Ob eámque causam Ministri officium est, morbo affectos visitare, & verbo Domini consolari: ac docere quicquid eis accidit incommodi, à Deo immissum esse, eiusdémque prouidentia contigisse: qui suis fidelibus nihil vnquam impertit, nisi in eorum salutem & emolumentum. Cuius rei argumenta ac testimonia ex Scriptura proferet, quæ tempori conuenientia maximéque accommodata esse intelliget. Quòd si ægrotum graui & periculoso morbo afflictari videat, tum consolationem adhibeat magis præcipuam ac peculiarem: idque pro eo, ac sensum animi illius perspiciet: vt si eum horrore mortis perterritum videat, doceat nihil esse in morte, quod fidelibus sit pertimescendum: qui ducem habent suum Iesum Christum, à quo per mortem in eam vitam perducentur, in quam ipse ingressus est. Ac simili cohortatione adimat ei terrorem, quem concepit iudicij diuini. Sin eum haud satis peccatorum conscientia commotum intelligat, iustitiam ei diuinam explicet atque ostendat: apud quam stare nemo poterit, nisi misericordia Dei instructus, & Iesum Christum pro salute vnica ac singulari complexus. Contrà, si eum delictorum suorum cogitatione angi ac premi videat, tum quàm diligentißimè poterit, Iesum Christum ei depingat atque exprimat: doceátque peccatores omnes, qui sibi ipsi diffidentes, eius bonitate confidunt, in eo solatium ac præsidium habituros.

ros. Fidel[illegible]
ratio ægrot[illegible]
bo Dei adhi[illegible]
afflictis [illegible]

FINIS.

DEFENSIO SANAE ET ORTHOdoxæ doctrinæ de seruitute & liberatione humani arbitrii, aduersus calumnias Alberti Pighii Campensis.

AVTHORE IOANNE CALVINO.

IOANNES CALVINVS CLARISSIMO viro Philippo Melanthoni.

Etsi nec singulare illud iudicij tui acumen, quod iure mirantur omnes ignoro, & eius censuram, sicuti par est, reuereor: libellum tamen hunc si priuatim tibi legendum mitterem, fretus amoris erga te mei fide, non longa excusatione vterer. Nunc autem quia publicè inscribere tibi ausus sum, non defuturos scio, qui temeritatis in eo me accusent. Eorũ igitur causa, quod necesse apud te non esset, vnde hanc fiduciam cœperim, breuiter exponam. Principiò, eum tibi librum offero, quem duplici nomine tibi gratum fore certò noui: tum quòd me amas authorem, tum quòd piæ sanæque doctrinæ defensionem continet: cuius tu non modò studiosissimus es cultor, sed eximius fortißimúsque vindex. Accedit & tertia commendatio, eáque non vulgaris, quòd simplex ac sincerum est, quo vtor, defensionis genus. Quantùm enim à versutis obliquísque in disputando artibus, quæ claris alioqui apertísque rebus tenebras obducant, ab omni denique fuco & sophistica, abhorres: tantum tibi placet nuda ingenuáque perspicuitas, quæ rem, sine vllis inuolucris, ante oculos statuat atque exponat. Atque hæc tua virtus, sicut est rari exempli, ita magnam sæpe mihi admirationem mouit, quòd cùm incredibili perspicacia excellas, simplicitate tamen nihil habeas antiquius. Valebit igitur non parum & hæc causa, scio, ad conciliandam libello gratiam. Præterea memini, has te aliquando mihi mandasse partes, vt si nos lacessere pergeret Pighius, ad reprimendam eius proteruiam aliquid conscriberem. Quod tamen vt facere nunc demum inciperem, non modò tua authoritate adductus, sed eius quoque improbitate compulsus fui. Libris enim decem de libero arbitrio & prædestinatione nuper editis, quicquid de his rebus prodideram, non iudicio aut delectu, sed mera pugnandi libidine, confutandum suscepit: vbi adeò insolenter, támque effreni ferocia, aduersus puram, quam tuemur, pietatis doctrinam se iactat, vt occurrere aliquo modo tantæ hominis petulantiæ, nisi silentio prodere vellem Christi gloriam, necesse habuerim. Postulabat autem huius argumenti tractatio plus aliquanto & ocij, & temporis. Sed quia videbam id captare aduersarium, vt si diutius differrem, hac mea mora, ad occupandos præiudicio quodam hominum animos abuteretur, malui aliquid citò dare, vel minus elaboratum: quàm tacendo pati, vt, cum bonæ causæ dispendio, inani eiusmodi iactãtia frueretur. Quanquam sic mihi festinasse videor, vt minimè tamen præcipitauerim nimia celeritate. Quod enim præcipuum erat, consecutum magna ex parte, spero, iudicabis: vt dicerem quantum ad repellendas aduersarij calumnias, satis esset. Et tamen hanc excusationem prætermittere non

oportuit: quam si tu pro insigni tua humanitate recipies, viam alijs monstrabis, ne mihi se iniquiores præbeant, aut minus benignos. Mihi certè sæpius in mentem venit, de conditione nostra queri quòd tanta negotiorũ, quæ subinde nobis ingeruntur, & multitudine obrui, & aßiduitate oppreßi, & varietate distracti, ídque domi simul & foris, non poßimus ad vnum aliquid agendum, animos diligentiámque intendere, sed huc inde perpetuo cursitare cogamur: sicut qui varijs & operosis ministerijs destinati, quibus simul obeundis nequaquam sint pares, dum eodem momento vndique vrgentur quorsum se vertere debeant, præ laßitudine nesciunt. Interea quicúnque ex hostibus nos aggredi instituunt, ab alijs omnibus curis soluti ac vacui in alta pace, quoad libuerit, ad instruendum belli apparatum sunt intenti, & colligendas copias, quas deinde per suam opportunitatem in nos emittant. si quid fatigationis sentiunt ex vno congressu, quietem & inducias tunc quoque pro suo arbitrio sibi sumunt, donec refectis animis & viribus, iterum ad nos impetendos instructi sunt ac parati. Huc etiam accedit, quòd tantis locorum spatijs diuisi, illa etiam vnde non parum leuationis sperandum foret, commoditate destituimur, communicandi scilicet inter nos consiliáque pro rerum & temporum ratione, conferendi. Hæc, vt dixi, non sine gemitu sortísque nostræ deploratione reputo mecum ac perpendo. Cæterum, quominus ista cogitatione frangar, occurrit ex altera parte non minimum solatium. Primùm quia statuo nos non sine certo Dei consilio, & talibus obsideri premíque angustijs, & ijs, quæ humanitus iuuare nos possent, subsidijs defici, vt meliùs expergefacti, respicere in ipsum solum discamus. Deinde quia vetus hoc esse exemplum, cum animo recordor. Refert enim sacra historia, Israelitas cùm ex captiuitate restituti ciuitatem extruerent, pari difficultate laborasse. Nam cùm ipsa operis magnitudo ac moles, cùm temporis angustiæ plus satis eos vrgerent, ab hostibus aliquanto plus negocij molestiæque sustinebant. Et tamen videmus id non obstitisse, quóminus constanter infractísque animis pergerent in opere, vsque dum ad extremum constanti eorum aßiduitate hostium improbitas & rabies frangeretur. Si quidē hoc nō vulgare erat fortitudinis specimē, gladijs accinctos cæmentũ & lateres comportare: altera manu tenere gladium, facere opus, trullámque versare altera: atque ita architecturæ dare operam, & simul ad prælium esse expeditos. Eius historiæ recordatione excitari nos quoque decet, vt inter tot difficultates, quæ nos ad desperationem solicitant, animum nihilòminus colligamus. Cùm mirabili sua, tum potentia, tum bonitate Dominus ab horrenda illa Antichristi Ro. tyrannide nos liberauit, ciuitatis suæ sanctæ Ierusalem, id est, Ecclesiæ instaurandæ prouinciam hodie nobis mandat. Arduum sanè per se opus ac laboriosum: vt nihil aliunde superueniat impedimenti. Verum Sathanæ ministri & satellites, quibus id est propositum, ne Ecclesiæ ædificationem, quoad in se erit surgere patiantur, aßiduis certaminibus nos vexando, plus adhuc negocij facessunt. Itaque, cùm securam ab alijs rebus vacationem requirat ordinarius reparandæ Ecclesiæ labor, cui nos, quãdo ita Domino visum est, destinati sumus, simul atque lapidem vnum cœpimus tollere, isti claßico ad prælium nos citant. Cùm nos exigua simus hominum manus: illi ingentem faciant excercitum: quî poßimus, & resistere simul illis, & manus habere semper in opere occupatas? nisi nobis in mentem veniat, sic nunc agere Deum, vt pridem solitus est, quò illustriorem manus suæ potentiam reddat: nobis sufficere hoc debere, quod etiam si parum proficere nunc videamur labore nostro: de successu tamen perinde ac si iam extaret, simus certi, quando sub eius vexillo auspiciísque militamus. Quòd si hominum quorúndam reprehensionem non effugiat nostra sedulitas (vt plerique hodie sunt nimis delicati

& morosi) quia festinationem alicubi resipiat, hæc nos conscientia sustineat ac-confirmet, quòd Deo Iudici nostro, Christo Domino ac Duci, sanctisque Angelis eam scimus approbari. Quòd ad me priuatim attinet, cùm satis, cui seruiam, nouerim: in hac fiducia totus acquiesco, quòd illi placere obsequium meum qualecunque, nihil dubito. Cæterùm, si hominum iudicium quæritur, tuum vnius mihi instar omnium futurum semper est, sicut meritò esse debet. Mense Februar. M.D.XLIII.

DE-

DEFENSIO SANAE ET ORTHOdoxæ doctrinæ, De seruitute & liberatione humani arbitrii, aduersus calumnias Alberti Pighii Campensis.

In primum librum.

VM ante biennium in conuentu VVormaciensi essemus, audiebam Albertum Pighium mihi iam minari, ac certamen denunciare, verùm id procul. Librum enim nescio quem se scripsisse iactabat inter suos, quo totus conficerer: nondum tamen proferebat. Cùm verò postea Ratisponam ventum esset, ac dimidius ille liber, in Lutherum ac Philippum Melancthonem præsertim, deinde in nos simul omnes compositus, prodijsset, qui deinde accessione secundæ partis auctus fuit, mihi iam magna ex parte videbar liberatus, ne quid saltem in me priuatim ederet. Sic enim cogitabam, quia me indignum iudicasset, in quem vnum vires suas experiretur, maluisse ad ipsius communis causæ oppugnationem eas conferre: vt si quam victoriam reportaret, nobilior esset triumphus: sin autem vinceretur, minore id dedecore fieret. Nam & argumẽtum, quod aduersum me tractare instituerat, illic prosequebatur: & stylum in me pluribus nominatim locis stringebat. Interea audio præclarum illum librum volitare: sed inter eos, quibus sine maiori inquisitione, hoc tantùm nomine placeret, quòd Christi doctrinæ aduersaretur. Mihi vt fieret inspiciendi copia, obtinere non potui. Neque, vt verum fatear, de ea re fui magnopere solicitus, quia nihil fore certius putabam, quàm vt postridiè ederetur. Annus inde vnus præterijt, antequam in lucem, vel totus, vel aliqua ex parte, prodiret. Itaque nihil ampliùs dubitabã, quin consilium mutasset. Et iam securus à Pighio, aliud opus in manus sumpseram, cùm mihi præter spem offertur magnum eius volumen, De libero arbitrio inscriptum: in quo tametsi me non statim ab initio nominat, vbi tamen ad ipsius causæ tractationem descendit, satis demonstrat, nihil sibi aliud esse propositum, quã vt, quæ de hac re in mea institutione disputaui, penitus euertat.

Atque id quidèm se eo consilio facere profitetur, vt Lutherum & alios omnes nostros per latus meum confodiat: me tamen vnum peculiariter vocat in certamen, ac mecum manum conserit: quòd & me diligentius executũ esse putat totam huius quæstionis summam: & certiore ordine, ac clariore methodo, quàm alij fecerint, omnia explicasse. Equidem non ausus fuissem communis causæ defensionem suscipere, si omnes simul fuisset aggressus, ne temeritate magis & stulta confidentia impulsus, quàm recto consilio inductus, alios voluisse anteuertere viderer, quos cõstat longè esse aptiores. Quòd nisi obstitisset hic timor, aliquid fortè ad priorem illum librũ, cuius memini, respõdissem. Nunc tamen gaudeo qualicunque de causa, me fuisse retentum, dum video Bucerum has sibi sumpsisse partes: à quo meliùs & splendidiùs pro sua dignitate tractari potuit. Quòd autem iam, alijs non expectatis, ipse respondeo, neminem mihi vitio daturum arbitror, cùm ita palàm Deo insultet Pighius, nisi pro sanæ doctrinæ defensione me obijciam. Ergo vtcunque hodie multos habeat exercitus Domini & instructiores, & magis exercitatos, qui istius superbi Goliatz insolentiam reprimere possint, & parati sint, si res ita postularet: quoniam tamen, illis præteritis, nomine me citat in certamen, ne vel vnum ex Christi seruis se vi-

cisse glorietur, cœlesti Regis ac ducis mei virtute fretus, & armis illis spiritualibus, quæ subministrare suis solet, in medium prodeo.

Cur autem me ex tam multis vnum delegerit Pighius, cui certamen indiceret, ipse viderit: si quid tamen, rabie excæcatus, videre potest, fallitur enim, si me illo elogio, quod mihi obiter tribuit, vel tantillum commoueri putat, fingit hoc fortè in suum commodum, cùm mihi præ alijs nonnihil concedit, ne videatur cum gregario quolibet manus conseruisse. Verùm quidquid sentiat, mea nihil aut minimùm refert. Neque enim in eruditione aut facundia, sed in pura conscientia, fidelium gloria consistit: idque non apud homines, sed in Dei conspectu. Deinde non tanti eius facio iudicium, vt propterea mihi placeam. Lætus sum laudari me, inquit ille in veteri tragœdia, sed à laudato viro. Ergo, etiam si ambitiosus forem, non tamen causam haberē expetendæ laudis ab hoc ore tam impuro ac fœtido, quod non nisi execrabiles in Christum contumelias subinde spirat. Huc accedit, quòd dum sua intemperie abripitur, nihil iudicat nec cernit: siue quòd impietatis suæ meritò in reprobam mentem datus, manifestum est diuinæ vindictæ exemplum: siue quòd intolerabilis superbia, qua turget, pessimum est cæcitatis genus. Proinde veluti in scenis, Eumenidum videt agmina Pentheus. Et solem geminum, & duplices se ostendere thebas: ita hic tam acutos habet oculos, vt quod nusquam est, videre se putet. Verùm hoc interea malū simul habet, quòd in clara luce non minùs cæcutit, quàm si extrema vertigine percussus foret.

Fateor aliàs hominem esse ingeniosum & doctum: acumen illi in disputationibus, & digerendi artem concedo: agnosco populariter disertum esse: hoc est, valere ea eloquentia, quæ mediocriter literis tinctos, cuius generis plurimi hodie sunt, capere & allicere queat. sed quorsum omnes istæ dotes, vbi tota hominis mens furore alienata est ac perdita? Quamobrem si quem locum habere vult inter literatos (cuius gloriæ se plus satis cupidum esse prodit) ad sanam mentem antè redeat oportet. Huius autem, qua nunc laborat, curandæ amentiæ hæc duo sunt remedia: si aduersus claram certámque Dei veritatem deliberata malitia bellum gerere desinat: si stolidam sui persuasionem, & nimis insolentem fastum, quo totus obstupescit, exuat & abijciat. Verùm ne videar contentionis ardore contra hominem præter modum incitari, malo iam in eius librum, quasi in rem præsentem, lectores adducere: vt illic quæcunque dico, aut plura etiam, recognoscant.

Verùm antequam huc venio, de ordine agendi meo, quem tenere institui, paucis præfari mihi necesse est. Principiò, non est quòd expectet lector, vt in respondendo filum orationis Pighianæ sequar. Nam si singula vellem minutatim excutere & nihil relinquere intactum, vsque ad immensam magnitudinem excresceret liber. præterquā enim quòd loquēdi profluentiā habet vsingenitam à natura, in hoc etiā semper multū operæ ponit ac studij, vt cùm sua magniloquentia causam obscuret, tum aduersarium longo ac volubili rotatu verborū obruat. fortasis etiam laudem inde captat: quoniam hæc est optima sese iactandi ratio inter imperitos, magnis clamoribus, & longa verborum congerie exultare. Ego verò palmam hac in parte libenter illi concesserim, vel sine certamine. siquidem non orationis minùs quàm alui profluuiū, pro vitio habeo. Quòd autem eiusmodi artificio ad causam obtinendam nititur, quasi verba fundendo, lectorum oculos, velut sparsis nebulis possit perstringere, id apud sanos homines nimis infirmum erit præsidium.

Rudi-

Rudibus proculdubio & nullus iudicij hominibus fucum faciet: sed qui micam rectæ intelligentiæ habebit, nihil morabitur ampullas illas, in quibus nihil solidi reperiet. Itaque contentus ero efficere, vt perspiciant omnes pij & vero iudicio præditi lectores, Pighium ex fulgore fumum, me ex fumo dare lucem, hoc est, quæ à me bene scripta fuerant, suis illum calumnijs & malitiosis cauillis deprauasse: me verò nihil aliud quærere, nisi vt pura & simplex Dei veritas, discussis Sathanæ fumis, eluceat. Id enim satius fore puto, quàm longa & superuacua scriptione frustra me fatigare, & simul esse lectoribus molestum. Est etiam alia causa, vt nihil dissimulem, quæ me breuem esse cogit. Constringor enim temporis angustijs, quando mihi vix duo menses vsque ad nundinas Francfordienses restant, quibus statui, si fieri poterit, hanc responsionem edere. Atque vtinam dimidium eius temporis vacuum mihi prorsus & liberum ad scribendam relinqueretur. Quamobrem veniam meæ festinationi dabunt lectores, sicubi ieiunius ea transcurram, quæ longiorem meditationem, & magis exquisitam diligentiam requirebant. Quòd si mihi quispiam vetus illud ac vulgare dicterium obijciat, ineptum esse culpam deprecari, qua potuerim carere, si voluissem, in promptu est responsio: primùm me officij necessitate compelli, vt Dei veritatem sustineam ac defendam, vbi domi meæ oppugnatur: deinde me sic raptim scripturum, vt tamen vtilis in publicum futurus sit labor, nec à causæ grauitate alienus: etiamsi eius dignitati minus vndecunque respondeat.

Quò tamen, comparatis inter se meis & illius scriptis, facilius ac certius iudicium facere queant lectores, & quasi rerum summas digito notare, ordinem ac dispositionem, quam ipse obseruauit in suo opere, sequar. Tantùm hoc erit discriminis: quòd cùm venditare se magnifico verborum apparatu voluerit, ego compendio ac simplicitati, quoad licebit, studebo: deinde cùm Trasonico suo fastu, ac virulentis in nos conuicijs multas paginas occupauerit, in hoc quoque genere libenter illi cedam. Nihil enim vel Christi gloriæ decedere, vel bonorum existimationi obesse puto, si Pighius disertus conuiciator & sit, & vocetur: modo simul omnes intelligant, eum furiosa partim maledicendi libidine, partim atra bili, vel potius mania percitum, huc illuc nullo delectu raptari.

Ac principiò quæ in sua ad Sadoletum Epistola tractat, tametsi non sunt huius quæstionis propria, quia tamen ad prægrauandam nostram causam spectant, obiter expendamus. Miratur ac deplorat Pighius Germaniæ suæ stuporem, quæ potuerit ad doctrinam nostram commoueri. Nos enim negotium aggredi longè difficilius, quàm olim fecerint Apostoli: deinde absurdissima docere, & quicquid olim alienum à vera pietatis regula commenti sint hæretici, ab inferis reuocare: imò superare omnium deliramenta: & tamen nihil, vel in speciem habere, quod falso saltem splendore homines possit fallere. Neque enim vel doctrina, vel facundia, vel sanctitate vitæ excellere: quæ hominum attentionem excitare debeat. Atque vt hoc melius amplificet, ostendit quam inepta sit ac præpostera nostra agendi ratio. Respondeo breuiter, nimis stupidum esse Pighium, qui non agnoscat illustre ac manifestum esse diuinæ potentiæ miraculum, quod, velit nolit, mirari cogitur. Nam quò nos minus bene comparati instructique sumus ad tantum tamque arduum opus, eò magis perspicua elucet Dei virtus: quæ per nostram infirmitatem totum orbem concutit. Quod si istæ Pighij querimoniæ in Apostolo-

rum tempus conferantur, dicas Porphyrium, aut aliquem alium ex illa cohorte loqui. Itaque ne hìc longior sim, respondebo ex ore Pauli: nos libenter fateri, tot ac tanta præsidia nobis minimè suppetere, quæ ad tantam molem sustinendam sufficiant: quòd doctrinæ nostræ veritas ac fides non eloquentia, aut eruditione propria, sed spirituali Dei virtute fundata sit. Causam certè validam ac fortem esse oportet, quæ non hominum patrocinio, non externis quibuslibet adminiculis, sed sola sua bonitate suffulta consistat.

Desinat ergo stupere Pighius, vnde hæc noua & inaudita doctrinæ nostræ efficacia: quando res ipsa clamat, non Lutherum initio locutum, sed Deum per os eius fulminasse: neque nos hodie loqui, sed Deum è cœlo virtutem suam exerere. Atqui ex altera parte demonstrat, quantum ab Apostolis differamus. Equidem si de personis agitur, nullis verbis satis exprimi potest, quanto interuallo nos illi præcellant: sed in quibus nos dißimiles facit Pighius quantum ad doctrinam, dico nos esse similimos. Illi, inquit, ea narrabant quæ viderant oculis, quæ auribus hauserant, quæ prædicta fuerant, quæ figuris adumbrata. Nos autem quid? An nouum Euangelium excudimus, cui postulemus haberi fidem, illo valere iusso quod Apostoli prodiderunt? Multas & de rebus varijs controuersias habemus cum regno Rom. Antichristi, sed omnes propemodum ex hoc fonte fluunt, quòd Christo, Prophetis & Apostolis audientiam dari volumus, aduersarij, quia silentium palàm iniungere illis non audent, suis figmentis locum iubent dare. Mirus, inquit, Apostolorum consensus erat in doctrina. Quasi verò non hunc quoque consensum dederit ijs Dominus, qui Euangelij doctrinam in pristinum suum locum restituere hodie conantur. Aderat, inquit, diuinæ operationis vis præsentanea: aderat Spiritus ille igneus, qui se illorum moribus, vultu, oculísque promebat. Sed enim hæc & quæcunque alia commemorat Pighius, in Apostolicæ doctrinæ, vel commendationem, vel approbationem, arma nostra sunt. Quicquid enim docemus, in hanc summam redit, vt Euangelium illud, quod tot præclaris testimonijs confirmatum fuisse pronuntiat, à mundo audiatur. Sepultum enim fuisse, & quasi abolitum ex hominum memoria, conquerimur, neque immerito. Nec aliud quæsitum est à nostris per hos viginti quinque annos, quàm vt tota contentio sic dirimeretur, ne hominibus cederet victoria, sed penes doctrinam illam à Christo & Apostolis proditam, vt par erat, solum maneret. Nunc quoque, si conuicti fuerimus, aliquid præter eam docere, non modò recantare parati sumus: sed omni studio impugnare. Ergo cùm à nobis miracula flagitantur, & alia quibus olim Euangelij maiestas sancita fuit, non alia proferenda sunt, quàm quæ tunc per manus Apostolorum fuerant edita. Semel enim extiterunt, sed in perpetuam Euangelij confirmationem. Atque hìc mihi quàm spaciosus dicendi campus pateret, cùm de ingratitudine ac malitia, tum etiam de impudentia eorum, qui non modò Euangelium Christi, perinde ac si nouum foret ac nuper natum, nouis iterum signis approbari postulant, sed illa ipsa miracula, quæ eius gloriæ seruire debent, in contumeliam torquent atque ludibrium? Sed quoniam ad hanc rem alterum opus destinaui, in præsentia supersedeo. At pergit Pighius in excutienda nobis hac defensione, quando tota nostra doctrina ad hoc vnum composita sit, vt omnem prorsus pietatem aboleat, vt omnem religionem eximat è mentibus hominum, quòd meris fucis, technis, ac imposturis agamus, improbo Scripturæ abusu, auda-

cia

tia atque impudentia singulari, mendacijs, conuitijs, improborum conspiratione, seditionibus, plusquam paganica viuendi licentia. Et quid non? De priore calumnia postea suo loco videbitur. Quantum ad actionem pertinet: à mendacijs Pighij ad rem ipsam prouoco. De amarulentia tantùm hoc verbum dicam, non nisi in eos esse effusam, quibus ipsum Dei verbum odor est mortis in mortem: deinde non posse nimiam iudicari, si quis rerum indignitatem reputet, quæ eam extorsit. Porrò doctrinam ab eorum vita æstimari, qui ea abutuntur, nimis iniquum est. Quamquam si de nobis & aduersarijs iudicium fieri ex vita placeat, hanc legem minimè recusamus. Qualescunque enim simus, gloriari tamen nobis meliori iure licet, quàm optandum foret, aliam esse nostram vitam, quam omnium Romanensium, qui regnum Antichristi hodie sustinent. Proinde non vereor, si quis nostram & illorum vitam penitus inspiciat, & ita inter se conferat: quin nos saltem timere Deum, illos prorsus contemnere, & ipsum & eius legem, euidenter cernat.

Quod negotium nos difficilius moliri dicit quàm olim Apostoli fecerint, si in alium sensum acciperet, non prorsus à vero aberraret. Nã si quis temporis illius statum prudẽter cõsideret, quo exortus est Lutherus, eum alias fere omnes difficultates habuisse cum Apostolis cũmunes videbit. vna verò in re iniquiorẽ ac duriorẽ fuisse eius conditionem quàm illorum, quòd nullum erat tunc in mundo regnũ, nullus principatus, cui illi bellum indicerent: hic autem emergere nullo modo poterat, nisi eius imperij ruina & interitu, quod non modò omnium potentißimum erat, sed reliqua omnia, quasi sibi obnoxia tenebat. Hanc difficultatem nunc quoque sustinemus, satis scitur, quantum valeat Pontifex tum armorum potentia, tum fœderum auxilijs, tum pecunijs, tum ipsa nominis reuerentia. Deinde, quantùm præsidij & roboris habeat in hac immensa sua colluuie, quæ vbique terrarum sparsa est: cardinalium dico, episcoporum, & sacerdotum. Atquî omnes vno animo, quoniam non aliter saluos se fore vident, nisi profligata nostra doctrina, ad eam opprimendam, non secus acsi pro aris & focis, imo pro suis ipsorum capitibus pugnarent, opes omnes suas viresque conferunt. Dicerem hac quoque molestia nos præ Apostolis laborare, quòd luctandum nobis est cum fallaci ecclesiæ larua, & cum fucata impietate, quæ sub ipso Dei nomine delitescit, nisi hæc arena similiter complures ex Prophetis & Apostolis exercuisset. Verùm vt ad Pighij obiectionem semel respondeam, difficile & laboriosum opus est, tot impietatis monstra, tantum impiæ doctrinæ labyrinthum, tot superstitionum species, quæ per aliquot secula occupauerint omniũ animos, quæ tam altas radices egerint, quæ tã speciosos colores præseferant, derepente profligare, ac tollere penitus è medio: præsertim cùm tota mundi potentia contrà resistat, & ferro, ignibus omníque sæuitiæ genere, ad illa vindicanda insurgat. Audax conatus, inquit Pighius: non nego: temerarium etiam confiterer, si hominum opus, non Dei ipsius foret. Sed cùm Paulum audimus concionantem de potestate illa inuicta, quæ ministris Euangelij data est, ad diruendas omnes machinationes, ad demoliendа consilia, ad omnem denique celsitudinem destruendam, quæ se extollit aduersus cognitionem Christi, animos colligimus vt intrepidi stemus contra hunc totum Satanæ apparatum, quo sustinetur Papismus.

Ad delendos porrò fucos illos, quibus meretricem suam ornat Pighius, spon-

gia hæc nobis semper in pronptu est, nos minimè totam antiquitatem cum omnibus sanctorum placitis conuellere, quemadmodum mētitur: sed hoc potius vnum agere, vt quæ temporum vitio corrupta sunt ac dißipata, in antiquum statum redeant. Reclamat ille: nos sic rem habere contendimus. Ille maledictum quod in nos iacit, non probat: libri nostri firmis & claris huius rei testimonijs referti sunt. Plausibiles sunt istæ calumniæ, quibus nos onerat, dicere nos Ecclesiam à Christo sponso suo fuisse annos mille & quadringentos desertam: ita nos facere mendacem Christum. sed nebulæ sunt, quæ solo flatu veræ responsionis euanescunt. Dicimus enim Christum Ecclesiæ suæ fideliter adfuisse, & semper adfuturum sicut promisit. Dicimus Ecclesiam eius fuisse virtute conseruatam, ne periret: Spiritu gubernatam, ne à veritate excideret: sed simul oportuisse accidere dicimus, quod luculento Pauli vaticinio prædictum fuerat, de horribili defectione, quam non in extremo aliquo terræ angulo, sed in vniuerso orbe fore denuntiat. De futuro certè Ecclesiæ statu loquitur, hoc est qui postea secutus est. Dicit Antichristum iam tunc moliri arcanum iniquitatis: sed grauius multò est, quod continuò subiungit, fore scilicet, vt palàm grassetur ac tyrannidem exerceat in Ecclesiam: neque tanquam externus hostis, verum occupato Dei sanctuario. Dum hæc commemorat, dicit venturam defectionem. Hæc dum videmus, sicuti prædicta fuerant, accidisse, agnoscimus veracem Christi spiritum. Interea tamen suam Christi promissioni constare fidem profitemur: quoniam in tanta clade suos mirabiliter conseruarit, vt ex media morte salui euaderent: quòd Ecclesiam in tanto naufragio perire passus non sit: & cùm videretur desperata, ex ipso quasi interitu liberauerit. Ex illo enim semine excitata est hæc meßis, quam hodie cernimus. Eat nunc Pighius, & Christum mendacij aut perfidiæ sub nostra persona, ex proprio autem animi sui sensu insimulet: quòd cùm Euāgelij sui contemptum vniuersali prope mundi excæcatione vindicaret, Ecclesiam tamen suam luce veritatis ac vitæ numquam interea destituerit. Sed enim ego inde illustriorem eius fidē redditam fuisse agnosco, quòd per tot offendicula, præter spem omnium hominum sibi viam fecerit, vt firma permaneret.

2.Thes.2.

Ne tamen in retinendo suo iure, vel potius iniuria, videatur impendiò præfractior, tandem fatetur obrepsisse abusus in Ecclesiam, quos omnes pij correctos cupiant. Sed modum corrigendi longè ab eo diuersum esse, quem tentauimus. Has enim pastorum esse partes, quibus facultatem nos sustulisse queritur. Deinde eiusmodi vitia esse negat, quorum causa debuerimus facere ab Ecclesia discessionem. Nos enim quòd totum orbem turbauerimus, quòd ab ecclesiæ vnitate desciuerimus hāc causā prætexere abusus, qui in ea inualuerant, & corruptos mores sacerdotū. Vt ab hoc postremo incipiam, scire velim, ex cuius ore prætextum hunc audierit. Fieri potest, vt in nostrorum libris legerit Lutherum initio abusus tantum quosdam nimis crassos reprehendisse, & flagitiosos cleri mores: subinde aduersariorum improbitate vlterius prouectum. At quid hoc cum Pighij calumnia simile habet? scribit alicubi ipse quoque Lutherus de se in hunc modum: Velim, inquit, nolim, cogunt me aduersarij mei fieri in dies sapientiorem. Verißimum est quod dicit. Cotis enim instar ad accuendum eius ingenium fuerunt. Demersus abhuc in profundis illis tenebris, quibus orbis ferè totus absorptus erat, cùm scintillam vnam videret quasi ex tenui rima emicantem, ad eam accedere conatus est. Hic hostes lucis eum impedire

pedire & violēter repellere pium hominis studium vellent, tumultuādo, fenestrā amplio rem, totas etiam fores demum aperuerunt. Hæc non eò à nobis dicuntur, vt prætextum captemus nostræ à Pontifice defectionis: verùm vt appareat, qualis futura fuerit aduersariorum æquitas, si totam papismi corruptionem semel ad viuum resecuisset Lutherus: cùm lenem ac moderatam reprehensionem, eámque in vitijs palpabilibus ferre non sustinuerint. Neque verò Lutheri consilium tunc erat, ab Antichristi tyrannide deficere, sed tantùm mederi morbis illis, quorum tam facilis quàm necessaria videbatur curatio. Atqui opinione falsus est. Tanta enim omnium abominationum sanie scatebat papismus, vt cùm primùm admoueri manus cœpta est, quia remedium nullum ferebat, crepuerit medius.

Sic ergo habeat Pighius: nos non vsque adeò esse morosos, vt ob morum vitia, etiam grauißima scindendam, duxerimus fidei vnitatem. Nouimus in vitijs aut corrigendis, aut improbandis, eam moderationem seruandam esse, vt vinculum pacis non dirumpatur. Scimus tamen ex aduerso sic temperandam esse patientiam, vt ne iniquitatem foueat. Ergo hanc, quæ vulgò ab omnibus cernitur, papistici cleri sceleratißimam, & omni turpitudinis genere inquinatam vitam, neque approbare debuimus initio, neque silentio aut dißimulatione tegere: ac ne nunc quidem ex officio poßumus: præsertim cùm publicæ ædificationis id interesset. Nam cùm ab ipsis proueniret velut communis quædam contagio, non aliter potuimus in corpore ipso plebis vitia repurgare, quàm eos quoque arguendo. Verùm illam fuisse dißidij causam, nimis improbum est mendacium: cùm semper clara voce profeßi fuerimus, nos ad coniunctionis vinculum, puræ sanæque doctrinæ consensu fore contentos. Cùm de restituenda Ecclesia quæritur, doctrinæ quidem addimus disciplinam. Sed aliud est, colligendæ in bonum ordinem Ecclesiæ studere: aliud, ab Ecclesia se alienare. Hoc meritò nobis exprobraret Pighius, si morum tātùm corruptione offensi, renunciata Ecclesiæ societate, ad nouas partes transiißemus: sed cùm palam sit, inde exortum fuisse dißidium, quòd Antichristus Romanus ferre non potuerit iustas & sanctas impiæ suæ doctrinæ reprehensiones, quid nobis adhuc discessionis crimen obijcitur? Addita etiam, si Deo placet, futili calumnia, solam morositatem in causa fuisse, quòd nobis cleri mores, minus bene compositi, displicerent.

Perinde facit Pighius, ac pueri in scholis: qui sibi fingunt declamitandi materiam. Duo enim hæc principia sibi sumit: nos discessionis authores extitisse: neque id aliam ob causam, nisi quòd corruptiore sacerdotum vita offenderemur. Iam negamus initium separationis à nobis factum esse, & ne tergiuersari videamur, rem ipsam, vt gesta est, proferimus. Ipsa luculentum nobis testimonium reddit, hinc diuisam fuisse Ecclesiam, quòd Romanus Antichristus eos omnes, qui aut pro veritate verbum facere auderent, aut eam amplecterentur, violentis ac tyrannicis modis, nulla cognitione legitima, non modò præter morem Ecclesiasticum, sed contra omnem humanitatem expulit. Et adhuc reos defectionis nos facient Romanenses, cùm nos à sua qualicunque communione sæuis & sanguinarijs edictis ipsi priores abdicauerint? Atqui satius fuerat, tolerantia & silentio pacem redimere, vt in fidei vnitate permaneremus, quàm nimiùm acribus remedijs exitiale in toto corpore incendium excitare. Quam tu hîc mihi pacem, & quam fidei vnitatem prædicas, vbi Dei veritas locum non habet, quæ vnicum eius vinculum esse debebat? Pronuntiat Spiritus sanctus, Ecclesiæ vnitatem sanæ veræque doctrinæ consensione contineri. nec audet Pighius verbo repugnare, etiam si animo dissentiat. Videamus nunc, qualibus vinculis aut nodis colligatus sit papismus.

Primùm omne genus idololatriæ illic regnat, non sine manifesta Dei abne-

gatione. Quantuluncunque ex cultu Dei residuum superest, partim commentitijs ritibus adulteratum, partim vitiosis opinionibus corruptum, meram superstitionem redolet. Doctrinæ veritas, aut euersa prorsus, aut contaminata. Christus semisepultus, vt inanem modo titulum, sine virtutis gloria retineat: & spectro denique quam sibi similior.

Virtus enim eius altis tenebris submersa, officium obliteratum, gratia ferè in nihilum redacta. Sacramentorum administratio mutila primùm & lacera, adhæc multis extraneis figmentis deformata, postremò multis impijs imaginationibus implicita.

Quid iam nobis præscribit Pighius? ne pacem turbemus. Sed qua lege aut pactione? Nempe vt ad hæc omnia conniueamus. Nefaria verò pax, quæ tanti constet. At dicit se & alios Antichristi canes, qui adulatione latratúque sacerdotia venantur, nihil in fide nouare, abusuum correctionem expetere quidem totis votis, sed gradus, & officij sui memores, non vsurpare, quod ad se non pertineat. Quasi verò non sit hoc cuiusque officium, à manifestis, & doctrinæ, & cultuum sacrilegijs abhorrere, quæ sacrosanctum Dei Nomen grauissima contumelia afficiunt. Silendum erat, inquit Pighius. Perfidum & execrabile silentium, quo Dei gloria, Christus, atque Euangelium proderetur. Itane? Ludibrio igitur habebitur Deus ante nostros oculos, tota religio lacerabitur, peribunt miseræ animæ, Christi sanguine redemptæ, & hiscere nefas erit? Latrat fidus canis ad primum latronis strepitum, & vitam suam obijcit periculo, vt domini sui caput familiámque defendat: diripietur impiorum latrocinio Ecclesia & vastabitur, pedibus calcabitur Dei maiestas, regno suo spoliabitur Christus, videntibus nobis ac tacentibus? Denique pro Antichristo Pighius tantas turbas mouet, vbi periculum eius regno videt imminere: nos in medio Regni Christi excidio quiescemus? Neque tamen hoc etiam modo pacem redimere nobis licuit, quando necesse erat, communicatione etiam, quasi tacito suffragio magnam eiusmodi scelerum partem approbare. Et hoc impietatis iugum excutere, erit abrumpere vinculum Fidei, dissilire ab Ecclesia, turbare communem pacem ac concordiam? Sic quidem olim audiebat à Rege impio sanctus Dei Propheta. Sed qua defensione vtitur? Non ego
1.Reg.18 sum, inquit, qui conturbo Israelem, sed tu & domus patris tui, qui dereliquistis mandata Domini, & secuti estis Baalim. Hæc eadem est nostra defensio. Quidquid hodie turbarum est ac motuum, neque nostra culpa exarsisse, neque nunc foueri: totam causam esse penes eos, qui animum potiùs obstinarunt, cœlum, terras, maria, miscere, quàm Christi regno locum cedere. Sed oportet impleri quod scriptum est, sessurum iniquum illum, donec eum spiritu oris sui conficiat Dominus, & aduentus sui illustratione aboleatur.

Sed quæ erat vnica remedijs via, illam nos præpostera actione sustulisse dicit Pighius. Pastorum enim authoritatem per nos labefactatam, quorum erant istæ partes. Quis non videat hunc Luciani discipulum palàm in tam miserabili Ecclesiæ clade suauiter ludere? Pontificem scilicet Romanum & totam eius cohortem nihil aliud moratur, in vitijs corrigendis, quàm quòd illis per nos adempta est facultas. At quid obsecro, facturi erant si tacuissemus, qui nunc, dum tantopere vrgentur, non minus securitatis ac socordiæ ostendunt, quàm si nulla Ecclesiæ cura tangerentur?

Totus orbis clamitat, extremum instare Ecclesiæ exitium, nisi mox remedium adhibeatur: necessitas ipsa, quæ est telum acerrimum, eos solicitat, & sic premit, vt effugio nullus pateat locus. Nos in illorum torporem, vel potiùs immanem

manem crudelitatem fortiter, sicut par est, inuehimur, quòd periclitanti Ecclesiæ non succurrant. Cùm tot stimulis non expergefiant, spes bona est, sponsore Pighio, ad corrigendos abusus primo die properaturos fuisse, si nihil à nobis motum esset. At facerent nunc, nisi à nobis impedirentur. Cur non igitur toties rogati, vel tenue aliquod specimen ediderunt? At hæc turbulenta tempora minimè commoda sunt ad aliquid nouandum. Nempe meritò timent ne si ædificio, malè alioqui fundato, rursus mole sua laboranti & quasi ruenti, adhæc, corruptæ ac putrefactæ materiæ, postremò iam nutanti & quatefacto manus semel admoueatur, subitò ruat in præceps, suóque casu architectos ipsos opprimat. Hoc profectò est, hoc, inquam, vnum est, quod curant omnes isti lupi, qualiter suæ tyrannidi caueant in posterum, quibus eam machinis stabiliant, ne quid ampliùs eorum obsistat libidini. Quid porrò de Ecclesia fiat, susque deque habent: neque putant sua referre, etiam si centies pereat. Si me aliquid fingere dicat Pighius, non citabo paucos testes, qui mihi subscribant, sed omnes piorum conscientias iudices faciam. Hanc quoque Pighij querelam operæpretium est audire, nos publicam Ecclesiæ disciplinam præcipuè turbasse. Quasi verò disciplina aliqua tunc fuerit: ac non potiùs horribile aspectu cahos, & deformis fœdáque rerum omnium confusio. Nam quòd vetustos canones nobis iactat, quibus ordinata & formata fuerat Ecclesia, quid hoc ad rem pertinet? cùm nihilo maior esset eorum vsus, quàm si nunquam fuissent scripti. Perinde est igitur, ac si repressa tyrãnide prodiret aliquis Dionysij aut Phalaridis aulicus, ac turbatam Rempub. quiritaretur, & conuulsas leges, iudicia in ordinem coacta. Quis hunc libertatis & legum patronum ferret? Quòd si hanc similitudinem non recipiat Pighius, demonstret mihi velim, quantò melior & ordinatior sit status sub Romano Antichristo, quàm sub veteribus tyrannis fuerit.

Hæc pauca cursim respondere visum est ad Pighij præfationem, ne quid præiudicij de ipsa causa facerent lectores, eius calumniis occupati: quod me consecutum esse confido. Nam maledicta, quibus Lutheri ingenium moresque proscindit, non est præsentis instituti refellere: quando neque ad rem, de qua agitur, multùm momenti habent: neque Lutherus meo patrocinio opus habet: neque postremò aliud agit Pighius, quàm vorax & famelicus canis, qui latratu se vlciscitur, dum non inuenit quod rodat. Nam quæ eius atrocissima est in Lutherum criminatio, non aliud continet quàm tartareum esse monstrum, quia grauibus conscientiæ certaminibus vexatus sæpe fuerit vsque ad dolores & tormenta inferorum.

At verò si vel per somnium concipere posset hic nugator, quid hoc sibi velit, & quid valeat, vel obmutesceret, vel in Lutheri admirationem potiùs ac laudes conuerteretur. Nam cùm sit hæc piorum sors communis, vt diros subinde conscientiæ cruciatus sustineant, quibus eruditi, ad veram humilitatem Deique timorem melius assuefiant: vt singulari, præ alijs, ingenij præstantia quisque præditus est, ita miris & inusitatis modis interdum tractatur: vt dicere queat, non modò se mortis doloribus circundatũ fuisse & obsessum, sed ab inferis ipsis absorptũ. Ita ex sanctis præstantissimos, quasi selectas Dei officinas esse oportet, in quibus sua iudicia præter omnem carnis sensum, mirabiliter exerceat. Ne recensendis pluribus exemplis longior sim: hæc est lucta Iacob, in qua nobilis ille athleta non hominum quempiam antagonistam habuit, sed cum Deo ipso congressus est. Nunc si comprehendere animo velis, quantùm ille sudarit in ea arena, Dei fortitudinem

primùm intuere: deinde, hinc quoque coniecturam sumas, quòd victor nihilominus ad finem vsque vitæ claudicauerit. Hæc pijs dicta sint. Nam quid Pighio & pro fanis istis hominibus facias? qui nec conscientiam vllam, nec pietatis sensum habẽt: nec aliter accipiunt si quid de iudicijs Dei narratur, quàm si de conuiuijs deorum Homericas audirent fabulas.

Quoniam autem Dei & hominis cognitio mutuò inter se nexu colligatæ sunt & implicitæ, meritò Pighius suam de libero arbitrio disputationem inde incipit. Dicet quispiam, me hunc ordinem laudare, quia meus sit. At ego excipiam illo me vsum esse, quia optimus, & ad docendum aptissimus videretur. Placet ergo, quòd aduersarius meus sequatur id, quod ego optimũ iudicaui. Quanquã miror, qua fronte ausus fuerit, nulla mei mentione facta, tam familiariter sumere de meo libro, quod in suum transcriberet. Neque enim quo iure id faciat, video: nisi forte præscriptionẽ obtendat, quia sic facere pridem solitus sit. Nam in magno illo libro, quem aduersus nostram confessionem edidit, integras sæpe ex Institutione mea paginas, vbi visum est, infulcit, ac suo commodo sic adaptat, quasi aliunde non sumpsisset. Velim nunc scire quo iure aut titulo mea sic pro suis vsurpet. Si qua magna esset inter nos necessitudo, ego hanc confidentiam amicitiæ non difficulter concederem. Sed nunc huic veniæ non est locus. An quia hostis sum, se ius direptionis in omnia mea habere putat? At hoc prædæ genus nullo, nec iure, nec more, defendi, potest. Vnus ergo prætextus restat, homini docto potuisse non minùs venire in mentem quæ dixeram, quàm mihi prius venerant. Sed lectores obsecro, si tantum habeant ocij, vt caput primum libri Pighiani cum primo Institutionis meæ capite conferant. Nihil dico: nisi quòd non sine risu ac stomacho perspicient nimis perditam hominis impudentiam. Quòd si vlterius pergere libeat, percurrant quæ de Iustificatione tractat in altero illo opere, & ad sextum Institutionis meæ caput exigant: mirum si bilem continere queant. Neque enim claaculum furatur aut carptim: neque artificio tegere ita studet suas rapinas, vt apud se natum videatur, quod apud me legit, sed ita palàm mea ad verbum recitat, vt videatur paginas ipsas totas pigritia assuisse, quò describendi laborem fugeret. Si fateretur authorem, eum dicerẽ mutuari: nunc quid causari potest, quominus plagiarius palã vocetur? Mirabitur quicunque leget, vnde tantus homini stupor: qui nihil veritus sit, in ipso statim vestigio deprehendi. Ego verò dũ omnia bene reputo, habeo quod pro hominis excusatione dicã: eum securitate magis quàm socordia, id fecisse. Satis enim habuit, si modò ijs placeret, qui non minori religione à nostris abstinẽt, quàm facilitate omnia laudant ac mirãtur, quæ nos quóuis modo impugnant. Fruatur ergo sanè sua ista in tenebris iactantia. Sed extabit, vt spero, in luce & oculis bonorum mea Institutio, tantæ eius impudentiæ testis ac vindex. Neque tamẽ hac de re verbum facturus eram, nisi me eius improbitas coegisset. Sed cùm toties nos, tanquam indoctos, nullius ingenij, nullius iudicij, ex alto superbiæ suæ fastigio despiciat, operæprecium fuit, palàm fieri, nec ingenuum hominem, nec gratũ esse qui tam crudeliter eos laceraret, quorum tamen magisterio nonnihil adiutus foret.

Quæ autem postea de suo admisceat, vt deformet, aut peruertat benedicta, non est huius operis excutere. Summa tamen huc redit, in illa Dei & nostri notitia, dum mutuò inter se cõparantur, nos iustũ Dei iudiciũ non posse intelligere, quin libero nos volũtatis arbitrio præditos sciamus, & in nobis positum, vt obediamus

Fol.5.Pa. 9.

præceptis:

præceptis:declinare à malo,facere bonum,& contrà. Vbi hoc constituit, mox ad sententiæ nostræ explicationem aggreditur. Atque id quidem primum ex Lutheri verbis,quæ censebat minus accommodata esse ad popularem captum: deinde ex meis,quibus etiam per totum opus insistit:vt in meo capite totam,vt ipse vocat, sectam nostram oppugnet. Hæc est clausula primi libri.

Porrò,quoniam hac potißimum machina euertere doctrinam nostram conatur,quòd à communi sensu maximè abhorreat, præfatur, non immeritò Lutherum hoc rudimento suos imbuere,vt carnis rationi ac sapientiæ renuntiare discāt: quia tantum absurditatis habeant pleraque eius dogmata, & præ alijs hoc, quod tractamus,de seruo hominis arbitrio,vt quibus persuadere velis, eruere ijs oculos mentis,& omnem rationis sensum adimere oporteat. Illam verò sententiam, quæ inter Christiani nominis homines nihilo plus controuersiæ habere debuerat,quàm vnum esse Deum,quibus probris lacerat? imò quàm ridiculis cauillis exagitat? Pugnat,inquit,cum Apostolo,qui fidem testatur esse ex auditu prædicationis. Deinde,si vera foret,infantes & moriones ad fidem percipiendam sequetur reliquis omnibus esse magis idoneos. Quasi verò non continuò pòst, hunc Pighij nodum soluat Paulus,cùm ex arcana Dei reuelatione pendère fidem subiungit: aut quasi hominem stipitem faciat,qui ratione carnis eum spoliat, hoc est inani sapientiæ persuasione. Verùm,vt intelligat,non nobiscum sibi esse certamen, sed cum ipso Paulo,audiat eius verba,si aures habet. Animalis,inquit,homo non accipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Stultitia illi sunt,nec potest cognoscere quòd spiritualiter diiudicantur. Reddat ipse quoque nobis rationem,cur ita sit. Nempe,quia infatuauit Deus sapientiam huius mundi,quò per stultitiam prædicationis saluos faceret credentes. In quem finem? Respondeat adhuc idem ipse. Vt confunderet sapientum gloriam. Quid demum inde colligit? Ne quis seipsum fallat. Si quis videtur sapere,in seculo hoc,stultus fiat,vt reddatur sapiens: quandoquidē sapientia mundi huius stultitia est apud Deum. Ecce pronuntiat Paulus,primum spiritualis sapientiæ fundamentum esse,mundi sapientiam in nihilum redigi. Euomat nunc in eum bilem suam Pighius,quòd velit hominibus mentis oculos eruere,bestijs facere similes,morionibus postponere. Quòd autem nullis id facile persuadeatur, qui sibi sapiunt,nihil mirum. Via enim illis præclusa est,qua sola poterant huc peruenire:quantisper non damnant stultitiæ totum illud quo sibi placent,sapiētiæ spectrum. Nullum enim est incantationis genus ad fascinandos homines periculosius, quàm rationis propriæ fiducia. Atque,vt breuius dicam,mera stultitia est quo ad Deum,quicquid ex se homo sapit:cùm autem accedit fiducia,fit rabies. Eius rei si nullum aliud foret, amplum documentum est Pighius: qui nullis Apostolis, nullis Scripturis,nec Angelis omnibus crediturum se esse dicit, si id ipsum doceant, in quo putat Lutherum errare. Folio. 6. Pag. 1.

Ad ipsam Lutheri sententiam cùm ventum est,ad duo capita reuocat,quicquid in ea vult damnare:nempe quod liberū arbitrium docuerit,rem esse, post primi hominis lapsum,de solo titulo:nec posse nos ex nobis aliud quàm peccare. Nec eo contentus,addiderit postea,figmentum esse in rebus,& titulum sine re: deinde nihil contingere fortuitò,sed absoluta necessitate nobis prouenire omnia. In priore,multa cum malè habent: Primò,quòd hinc sequatur, hominem naturæ viribus ad recipiendam Dei gratiam se præparare non posse. Deinde naturam nostram

vitiosam fieri, imò quasi haberi pro nihilo. Adhæc, Legis obseruationem impoßibilem nobis esse, & nos peccare nihilominus, non seruando, quod facultatem nostrã superat. Quartò, quia huic annexum sit dogma de peccato originali nostrum, hoc est catholicæ Ecclesiæ: quod ipse prodigiosum nominat. Quintò, peccare etiam in operibus bonis iustos, & bona opera venialia quidem secundum misericordiã Dei, sed ex se mortalia esse peccata. Hìc admonitos velim lectores, vnam cantilenam identidem recinere Pighium. Quia igitur reliqua omnia suo loco postea recurrẽt, de postremo hìc tãtùm dicam. Quòd de bonis operibus sic locutus est Lutherus eò non spectabat, vt suam illis laudem, suumque coram Deo pretium adimeret. Neque enim negauit vnquam, aut Deum ea habere accepta, aut mercedem redditurum, sed ostendere modò voluit, quid valeant, si ex se, non paterna Dei benignitate, æstimentur. Certum est autem, non dignitate propria placere Deo, quicquid proferri poßit bonorum operum, sed gratuito eius fauore, quia tãti habere velit, etiam si digna non sint. At hyperbolicum est, inquies, quod dicit Lutherus. Hoc vt concedam, dico habuisse iustam causam, quæ eum ad tales hyperbolas impulerit: cùm scilicet mundum videret falsa & perniciosa operum fiducia, quasi exitiali lethargo, sic obstupefactum esse, vt non voce ac verbis ad eum expergefaciendum, sed clangore tubæ, tonitruo, fulminibúsque opus esset. Quanquam nihil est in istis verbis, quod non simpliciter, & citra vllam figuram, verum sit. Nam cùm operum dignitas non ex facto ipso, sed ex perfecta Dei charitate pendeat, non aliter iustũ purúmq; opus erit, quàm si ex perfecta Dei charitate emanet. Nunc mihi illam in homine perfectionem reperias, vt esse aliqua per se bona opera concedam. Atquì hoc in Spiritussancti contumeliam redundat, per quem bona opera fiunt. Minimè verò si bene ac prudenter discernas, quid in opere bono sit hominis, & quid Spiritus. Vtcunque enim sincero corde, & absque fictione, in Dei obedientiam se sancti addicãt, multum tamen abest, quin adsit ea in reddendis obsequijs alacritas, quàm illa legis summa flagitat: vt Deus ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus, atque vt secundũ Deum proximus diligatur. Hanc verò qui nescit esse amußim, ad quam exigendum sit operum examen, nihil iudicare potest. Nunc audiat Pighius. Dico Sanctos perpetua carnis infirmitate detineri, quominus ea quæ faciunt, bona opera, perficiant: dico ambulare dum currendum erat, sæpe etiam claudicare. Hinc fieri dico, vt nullum extiterit vnquam bonum opus, quod vndique purum ac perfectum, omni prorsus næuo careret. Quòd si semper aliquid sordis ex carnis vitio admixtum est Sanctorum operibus, veniant in conspectum Dei, examinentur in illa trutina, quam Angeli quoque ipsi reformidant: quocunque loco censeantur apud homines, illic vitiosa deprehendentur. At totam puritatem exigua macula inquinari, minimè rationi consentaneum est. Primum, ad obtinendum quod peto, mihi satis est, si in omni opere bono inclusum sit peccatum: deinde hoc minimè recipio, præter rationem fore, si exigua sorde tota puritas inquinetur. Nam si vini sapor, suauis aliâs & gratus, modico acore totus corrumpitur, vt gratiæ quod habuit amittat, quis Deo litem intendat, quod corruptum opus sibi displicere pronuntiet? Ita Lege Mosaica constitutum erat, vt si pollutus homo rem consecratam attigisset, immunda censeretur. Quo significatum fuit, tam efficax & contagiosum venenum esse, hominis immunditiem, vt solo eius tactu, quicquid aliâs sanctum est, profanescat. Iam qualiter liberamur omnes à communi pollutione,

nisi

nisi per fidem? Maneat ergo illud, opera bona, si per se æstimentur, omnino esse peccata: vt autem bona sint, vt Deo placeant, vt laudem habeant ac præmium, paterna Dei acceptione fieri, non proprio ipsorum merito.

Alterum membrum, de absoluta rerum necessitate, in eum locum differemus, vbi tractari poterit suo ordine: cùm scilicet de prouidentia Dei & hominum prædestinatione agetur. Dicit postea, cùm istius nos dogmatis puderet, dimidium recantasse: quòd homini liberum arbitrium in rebus externis & ciuilibus negotijs tribuamus. Sed hanc palinodiam quominus ex animo prodijsse putet, tribus argumentis moueri se dicit: quòd libris in publicum editis fas esse asseramus, fucis ac technis promouere Euangelij causam: quòd non execremur Lutherum tam horrendæ blasphemiæ authorem: quòd non palàm, damnatis prioribus nostris libris, errasse nos profiteamur. Quòd de promouendo per fucum & dolos Euangelio scripsisse nos insimulat, mirum, nisi sibi ipse somniauit. Neque enim tale quippiam nostrorum alicui excidisse, mihi credibile est. De Luthero, non est quòd dubiam coniecturam sumat: quando nunc quoque, sicut hactenus, non dissimulanter testamur, eum nos habere pro insigni Christi Apostolo, cuius maximè opera & ministerio restituta hoc tempore fuerit Euangelij puritas. De nobis libenter fatemur, quod Solonem de se gloriari solitum fuisse tradunt, nos quotidie discendo senes fieri, aut certè ad senectutem properare. Quid tamen à nobis postulat Pighius, vt nos malè docuisse pronuntiemus, cùm perseueremus etiámnum constanter in ea doctrinæ summa, quã semper professi sumus? Fieri quidem potest, vt loquantur alij alio modo: vt propriam ferè quisque, & ab alijs distinctam loquendi rationem habet. Cur autem quod seculis omnibus omnium hominum commune fuit, nobis non concederetur? Hoc quoque non grauatim agnosco, nos, si quando iterum recuduntur nostra opera, quæ rudiora erant expolire, mitigare quæ asperius erant dicta, addere lucem obscuris, nimis pressa fusius & copiosius explicare, munire etiam nouis rationibus, denique in quibus offensionis periculum veremur, moderari etiam & mitigare. Quorsum enim viueremus, si nihil ætas, nihil vsus, nihil assidua exercitatio, nihil lectio, nihil meditatio conferret? Quorsum autem proficeremus, nisi vt fructus inde aliquis ad alios quoque perueniret? Imò si nescit Pighius, hoc illi testatum esse velim: nos huc dies noctésque incumbere, vt quæ fideliter à nobis tradita sunt, in modum etiam, quem putamus optimum fore, formemus. Hoc quoque verum est, nonnulla, quæ Scholastico dicendi genere, & minus populari stylo scripserat Lutherus, Philippum Melancthonem prudenter, & magna dexteritate in mitiorem formam flectendo, ad vulgarem hominum captum accommodasse, & communem vitæ vsum. Ita cùm edenda Augustæ esset confessionis formula, non nisi in ea doctrina immorari voluit, quæ sola Ecclesiæ propria est, & necessaria cognitu ad salutem: nihil scilicet valere per se naturæ vires ad percipiendam fidem, ad obedientiam diuinæ Legis, & totam spiritualem iustitiam. Quid in ciuilibus & externis valeant, quia non magnopere fidei interest, noluit curiosius disputare. Cæterùm, quod summum est in hac quæstione, & cuius gratia reliqua omnia dicuntur, quemadmodum initio propositum fuit à Luthero & alijs, ita hodie defendimus, ac ne in illis quidem, quæ dixi ad fidem nõ adeò necessaria esse, aliud interest, nisi quòd forma loquendi sic fuit mitigata, ne quid offensionis haberet.

Vbi hanc peregit fabulæ partem, ad alium actum descendit, vt dogmatis nostri

mysteria, sicut vocat, in apertam lucem eruat, ex illis tenebris quibus abdita sunt apud nos ac demersa. Atque hic cũ de obscuritate nostra, tum de varietate conqueritur. Nam cùm per se tenebricosum sit mendacium, nos latebras ad fallendum quærere: præterea tam esse inter nos dissimiles, ac diuersos, vt certum aliquid ex omnibus colligere, infinitus sit labor. Aiunt vnum esse luscioforum genus, qui crepusculo melius quàm meridie cernãt. Et communiter videmus eos, qui tenera sunt debilique oculorum acie, ad plenam lucem si prodeant, magis perstringi & hebetari. Ex eorum numero esse Pighium quis neget? Vt eloquentiæ laudem alijs concedamus, linguam tamen certè habemus non adeò impeditam nec perplexam. Atque in hoc serio nos laborare omnes animaduertunt, vt intelligamur. Imò nulla magis de causa nobis aduersarij succensent, quàm quòd nimis familiarem Christi doctrinam vulgò fecerimus. Solus Pighius nimiæ obscuritatis nobiscum expostulat. Sed hoc est quod alibi dixi: more puerorum, qui vmbratiles in scholis declamationes habent, omnia rhetorum præcepta, sine delectu, in vsum suum applicat. Legit alicubi, valere hoc ad grauãdum aduersarium, si obscuritatis vitium obijcere illi queas. Arripuit, quia placebat: & nunc temere in nos detorquet. Sed huic cupresso nunc non erat locus: cùm libri nostri, sine alia defensione, se plus satis ab hac futili calumnia vindicent. Et ipse mox, quasi sui oblitus, methodum mihi saltem & perspicuitatem tribuit. An ita inter nos dissentiamus, sicut iactat, eius fuit probare. Nunc quid aliud dicam, nisi omnia in nos temere effutire, quibus ijs tantùm exosa redderetur nostra doctrina, à quibus non legitur? Neque enim eorum vllam rationem habet, qui nostra vel minimum attigerint.

Postea incipit meis verbis explicare, quid communiter sentiamus: tametsi ne videatur nimis palàm pugnare ipse secum, exceptione vtitur, si qua sit inter nos vna communis sententia. Vides hic lector, hominem constringi simul & distrahi. In totam Lutheranorum sectam, non in priuatum ex ea quempiam certamen instituere videri vult. Non potest autem omnes semel adoriri, nisi coniunctos. Consensionem vt nobis tribuat, grauatim adducitur. Ergo vtrunq; simul dicit, & neutrũ: & ita nodũ insolubilem abrumpit. His subiungit eorum cõpendium quæ secundo Institutionis meæ capite de hac re disputaui. Nõ sum tam malignus aut morosus, vt Pighium malæ fidei in meis recitãdis, sine causa, accusem. Verùm ne sibi plus iusto blandiatur, sic agnosco summam meæ disputationis vtcunque complexum esse, vt tamen minimè velim tales in totum opus compositas esse epitomas: neque hanc quoque ipsam alia lege recipio, nisi vt ab hoste prodijsse meminerint lectores. Nã quòd me ipso ordinatius & cohærẽtius omnia digerere se iactat, id suo more dupliciter facit: nempe, & se inaniter efferendo, & liberaliter mentiendo. Illa etiam omitto, quibus velut amari liquoris guttis, mea verba obiter aspergit, quominus lectori sapiant: me truncare Chrysostomi sententiam, quam ad verbum refero, sicut apud eum habetur: me affingere opinionem Petro Lombardo, quam omnibus prõptum est videre, bona fide à me expositam: me in citandis Prophetarum testimonijs, aut infidelem esse, aut non sequi fidos interpretes, quia alicubi à vulgari interpretatione dissentio. Sunt enim relatu indigna, nisi ad demonstrandam insignem Pighij, & inscitiam, & malitiam: quam tamen sani lectores, absque monitore satis animaduertent. Vnum operæpretium esset referre, nisi alio loco iterum repeteret, vbi tractabitur imaginationem scilicet ab eo censeri, quòd animam fidelem,

do-

doceo, à regeneratione in duas diuisam esse partes. Nam vel in hoc solo verbo illustre specimen Pighianæ theologiæ intueri licet. Quis enim non videat, animam eum pro sale habere, qui tam familiarem pijs animis sensum pro imaginatione ducat? Verùm quia hoc in ipso argumenti cardine continetur, & illic etiam Pighius repetit, commodius eò vsque differetur.

Hac quoque ratione postremam illius obiectionem leuiter modò attingam, qua stultitiam nostrã deridet, quòd tantum laboris exhauriamus in docendis hominibus, qui fidẽ tamen interea non humanis persuasionibus parari, sed Spiritus sancti propriũ esse opus asserimus. Nam postea in ipso disputationis progressu iterum recurret. Sed quia tamen hoc ideo in primo limine positũ est à Pighio, vt scriptis nostris viam præcluderet, non possum in totum præterire. Ludere nos operam dicit, hominem ad fidem incitando & exortando, siquidem eam nõ sua ipsi facultate concipiunt, sed Deus sua gratia inspirat. Hanc enim necessariam consequentiam facit: Quicquid fit ante gratiam à seruo arbitrio, necessariò malum est, & à fide magis abducit, quàm ad eam adducat, fidésque ipsa tota à Deo pendet. Ergo docendo & exhortando frustra in ventum proijcitur omnis labor. Respondeo, nos non magis operam ludere, quàm agricolas, dum terram arant ac seminant. Scriptum est enim, Seminabis, & non colliges. Quo significatur, frustra esse omnem laborem, sine benedictione Dei. Vbi autẽ labor successum habet, vt inde fructus colligatur, scriptum est, Ego exaudiam cœlum, & cœlum exaudiet terram, & terra exaudiet frumentum. Iam audis absque Dei benedictione nihili esse omnẽ laborem. Vbi autem fructus aliquis sequitur, inde prouenire, quod Dominus cœlum exaudierit, vt terram fœcundam redderet. Expreßius adhuc loquitur Deus alibi, cùm dicit, se populum suum exercuisse in deserto, ne cùm venisset in terram sibi promissam, diceret in corde suo: Fortitudo mea, & robur manus meæ hæc omnia mihi præstiterunt. Vides illic Deum omnia perficere, & necessariò, hoc est, pro sua prouidentia. Quid est, quòd manũ agricolæ terra expectat, cuius tota fertilitas, non nisi ex Dei benedictione est? Nempe, quia sic Deus ordinauit. Proferam alterum quoque simile, sed adhuc clarius. Testatur Dominus, se, cùm Man è cœlo plueret, perpetuũ documentum edidisse, quòd non in solo pane viuat homo, sed in virtute verbi sui. Si non pane, sed verbo Dei pascimur ac sustinemur, quid adhuc laboramus de cibo & potu? Excipiet Pighius, non solo quidẽ pane nos viuere, sed tamen aliquo modo. At hoc tantùm obtinere volo: neque panem aliquid per se valere, & solam Dei benedictionem sufficere ad nos alendos. Vbi enim non adest interior illa Dei virtus, nihil aliud accidere potest, quàm quod scriptum est: Comedes, & non saturaberis. Item: Frangã baculum panis. Vbi autẽ adest, non minus efficaciter sine pane, quàm per panem, nos fouet ac sustentat. Vbi illa Pighianæ cõsequentiæ neceßitas? Deus efficaciter, arcana sua virtute, hominem pascit, atque id facit pro sua prouidẽtia, vt inde pendeat tota eius vita, non à cibo aut potu. Ergo frustra edimus ac bibimus. Ne tamen sim prolixior: tribus verbis, qualis istæc sit consequentia, ostendam. Deus solus hominem pascit. Ergo non agit per media: hoc est, nullis instrumentis vtitur. Quis puer si ita ratiocinetur, non à magistro vapulet? Nunc superest, vt similitudines istas applicemus ad præsentem causam. Paulus, cùm de Apostolorum officio loquitur, eos hortulanis comparat, qui plantant vel rigant. Et continuò subijcit, eos nihil esse: Deum, qui dat incrementum, vnum esse pro omnibus.

Si quis nostrum simpliciter ita diceret, nihil esse qui docet, nihil esse qui hortatur, quibus facilius suas in nos furias Pighius armaret? Nunc in Paulum dẽtes suos paulisper stringat. Quærat per ludibrium, quid se ita scribendo & loquendo consiciat? cur tot subeat labores? tot se periculis obijciat? tot molestijs & curis se excruciet? nullũ cursitandi finem faciat? si hæc omnia nihil sunt. His omnibus respondet Paulus, se Spiritus habere ministerium, quo Euangelij prædicationẽ inscribat hominum cordibus, non per suam industriã & operam, vel proprio, quod aiunt, marte, sed Spiritu Dei viui. Iam audis, vnde sit efficacia ministerij: nempe ex arcana Spiritus sancti actione, non hominis labore, aut studio. Audis præterea, non inane esse ideo instrumentum, quo ad implendum opus suum manus Dei vtitur. Hanc igitur suam defensionem sanctus Apostolus nobis quoque accommodet in communi causa. Quærit Pighius, quorsum noster in scribendo & concionando labor, si homo, ante fidem, Sathanæ vinculis captiuus tenetur, vt sanam doctrinam recipere atque amplecti per se nequeat, vbi autem Dei Spiritu illuminatur, efficaciter & necessariò eam recipit. Respondeat hîc Paulus: quia Euangelium Deus in hunc finem destinauit, vt per ipsum Spiritus sui virtutem exereret. Quid amplius vis? Solus est Deus qui agit: sed quia Spiritus sui virtutem quodammodo in Euangelij prædicatione inclusam esse voluit, non vana neque inutilis est nostra opera, quæ eius prouidentiæ seruit. Non est igitur cur festiuitatis laudem ex scurrilitate hic captet, dum nobis respõsum affingit, siue bene, siue malè, nos agere hoc necessariò, non consilio, aut ratione. Nos quidem, si nescit, neque sapientia nostra, neque fortuitò excitati sumus ad hoc ministerium, sed certo & stabili Dei consilio, efficacique Spiritus sancti motu. Neque enim separatam habemus rationem à Paulo, qui & Dei electione se fuisse ab vtero destinatum ad munus Apostoli prædicát: nec se antè cœpisse, quàm dies venißet à Deo cõstituta. Sed quid hoc ad insulsum Pighij dicterium? Simul enim certi sumus, secundum hanc Dei electionem, nos ministerium exercere, & ei acceptum, & in salutem fidelium efficax, & Ecclesiæ salutare. Atque, vt verbis etiam Augustini loquar, exhortamur & prædicamus, vt qui aures habẽt audiendi, audiãt: atque ideo facimus, quia scimus paucis esse donatum, vt sine hominis ministerio intelligant: multis verò id esse donatum, vt Deo per homines credant. Quolibet tamen modo annuntiemus hominibus Dei verbum, proculdubio qui sic audit vt obediat, donum Dei est.

De bono perseue.

In secundum Librum.

Nitio secundi libri omnes facundiæ suæ copias explicat. Versatur enim in causa populari, in qua plausibiliter apud vulgus hominum iactare se potest. Ac primùm quidem ita præ admiratione obstupescit, vt ipsum dicas Niobes agere personam in fabula. Hæc autem stuporis causa, nos tanta vertigine, cæcitate, amẽtia percussos esse, qui dogma hoc de quo tractat, amplexi fuerimus plusquam euidenter falsum, mortalium omnium cõcordi, à mundi creatione, sensu & consensu damnatum, sic in Deum blasphemum, vt nihil supra. Deinde ne sine ratione insanire videatur, multas absurditates enumerat, quas in eo contineri putat. Equidem ingenuum aduersarium mihi optarem, qui me omni ex parte aggrederetur, sed non cæco & confuso prælio obrueret: sicut hic facit, qui

duas

duas diuersas quæstiones vbi seorsum discutere proposuit, nunc simul commiscet. Si vel cogitare quicquam aut boni aut mali, inquit, in nullius potestate est: sed absoluta necessitate fiunt omnia. Atqui de prouidentia Dei, vnde hæc necessitas dependet, alibi tractare instituit: nec aliud agit quatuor postremis libris. Cur hanc ergo quæstionem nunc cum altera confundit? Dicat quicquid habet, etiam si infirmum sit, etiam si friuolum, modò in vno aliquo statu maneat, patiar. Nūc autem cùm duas quæstiones in medium protulerit, de vtraque separatim dicturum se receperit, cur in progressu non præstat, quam semel dedit fidem? Cùm vbique se iactet, bonum esse digerendi artificem, nō audeo imperitiæ eius id tribuere, sed astu ac malitia fieri agnosco. Quoniam enim illud, quod de absoluta necessitate ex Luthero adducit, videbat communi hominum apprehensioni minùs esse consentaneum, hoc quoque auspicatissimum exordium fore putauit, in quo sensum carnis sibi consentientem haberet, à Lutheri verò doctrina abhorrentem. Itaque totum locum de naturæ corruptione, velut scopulum aliquem, fugit: & cùm ab orationis quoque suæ contextu illuc ducitur, aut trahitur, sæpius declinat: quòd suam causam nouerit in eo minùs fore vulgo fauorabilem, quàm dum alterum istud vrget.

Agedum verò: quando sic aduersario placet, de vtroque simul respondeamus. Primùm igitur argumentum est: Si nihil boni, aut mali cogitare, nec vias nostras aut bonas, aut malas disponere possumus, sed omnia in Dei sunt potestate, secundum quam necessariò eueniunt, cur non stertimus ac dormimus perpetuò? Quid agricola in aratione, satione, frugibus colligendis adeò sudat? Cur mercator longis itineribus ac periculosis nauigationibus se committit? Cur frugi paterfamilias liberos bene ad virtutem & honestos mores educandos curat? Quid ægri medicum accersimus? Nihil enim sollicitudine, industria, sedulitate proficitur. Si expectat Pighius, dum nouam responsionem excudam, fallitur: sed tantùm ex Institutione mea mutuabor, quod solutioni satis sit. Ea sic habet: Industriam, cogitationes, consilia, studia hominum facilè cum Dei prouidentia conciliat Salomo. Sicut enim eorum stoliditatem ridet, qui sine Domino quiduis audacter suscipiunt, acsi eius manu non regerentur, ita alibi sic loquitur: Cor hominis disponere viam suam debet, & Dominus diriget gressus eius: significans æternis Dei decretis nos minimè impediri, quominus sub eius voluntate & consulamus nobis, & omnia nostra dispensemus. Neque id manifesta caret ratione. Namque is qui vitam nostrā suis terminis limitauit, eius curam apud nos deposuit: eius conseruandæ rationibus subsidiisque instruxit: periculorum quoque præscios fecit, ne incautos opprimerent: cautiones denique ac remedia suggessit. Non ergo expendunt insani isti quod est sub oculis, consultandi, cauendique artes esse inspiratas à Deo, per quas eius prouidentiæ subseruiamus, in vitæ nostræ conseruatione. Quemadmodum contrà neglectu & socordia, quæ nobis iniunxit mala, accersimus. Qui fit enim, vt vir prouidus, dum sibi consulit, imminentibus etiam malis se explicet: stultus inconsulta temeritate pereat? nisi quod & stultitia, & prudentia diuinæ sunt dispensationis instrumēta in vtranque partē. Habet Pighius quod quærebat, vel potius quod non quærebat. Neque enim vllo veri quærendi studio tenetur, qui tam claræ, & simplici responsioni adeò non acquiescit, vt ea audita, quicquam sibi responsum fuisse dissimulet, & quasi nihil audierit, cauillari pergat.

Pro. 16.

Prudentia, stultitia p[ro] diuinæ dispensationis in strumenta.

Secundum argumentum: Cur maleficia legibus puniuntur, si perpetrantur necessariò? Cur iudex in eum animaduertit, per quem operatus est Deus? Neque enim, si cædes admissa fuerit, de gladio sumetur vltio. Atqui sic se habent, Luthero authore, impij in sceleribus respectu Dei, vt gladius in manu hominis. Respondeo, in hoc consistere huius obiecti solutionem, si quis pia modestia, & non profana arrogantia, diuinæ prouidentiæ regimen in rebus humanis consideret. Neque enim sic necessariò peccare dicimus impios, quin voluntaria deliberatáque malitia peccent. Necessitas inde est, quòd opus suum per eos Deus exequitur, quod certum est ac stabile. Interea tamen quæ in illis residet malefaciendi voluntas ac propositum, reos culpæ ipsos facit. Atqui hæc à Deo aguntur & feruntur: Nempe in eum modum, vt in eo opere alia sit Dei, alia ipsorum actio. Ipsi enim malis & improbis suis cupiditatibus obsequuntur: hanc improbitatem conuertit Deus ad exequenda sua iudicia. Atque hæc leuiter attingo, & velut in transcursu: quoniam alibi fusius ac diligentius tractanda erunt. Quòd autem in comparatione impij cum gladio, Luthero de hac locutione inuidiam facere conantur, non est hoc fucum facere, sed ferreã frontem prodere. Sunt enim Spiritus sancti, non Lutheri verba: Assur

Isa.10. virga furoris mei. Item: Quid gloriatur securis, quæ manu secantis regitur?

Tertium argumentum: Hoc dogma omnem politiam & ordinem, omnem bene viuendi disciplinam ex hominum vita proscribit. Frustra enim virtutibus prœmia, frustra sceleribus pœnæ proponerentur, si necesse est fieri quod fiet. Quasi verò cum Deum dicimus suo arbitrio omnia constituere, & dirigere ad suum finem, non hoc quoque addamus, certis rationibus, velut medijs, aut inferioribus causis, ipsum vti. Ita mundus politia & legum disciplina continetur: sed quatenus illis vtitur Deus, ad eam, quam apud se proposuit, mundi conseruationem. Non sumus Stoici, qui fatum somniemus ex perpetua rerum connexione: sed tantùm dicimus, Deum mundo præesse, quem condidit: nec modò rerum euentus habere in sua potestate, sed hominum etiam corda gubernare, voluntates flectere pro suo arbitrio huc atque illuc, actionum esse moderatorem, vt nihil tandem, nisi quod decreuit, efficiant, quicquid conentur. Proinde quæ fortuita maximè videntur, ea dicimus fieri necessariò: non suapte natura, sed quoniam æternum & stabile Dei consilium in illis gubernandis regnat. Neque tamen idcirco media illa excludimus, quæ in voluntatis suæ obsequium Deus destinauit: neque aut otiosa, aut superuacua dicimus, quæ diuinæ prouidentiæ complemento seruiunt.

Quartum argumentum: Quòd omnis tollitur religio, & homines vertuntur in pecudes, vel potius in portenta: quorum admiratione Pighius in morem lapidis obrigescat. Dicas hominem hîc loqui, de religione vehementer anxium: acsi non pleno ore vbique spiraret Romanensem theologiam: cuius primũ axioma est. Tantũ de Deo credendum esse, quantum libeat, & conducat. Sed homine præterito, videamus quàm verum sit, quod obtẽdit. Dicimus hominem nõ modò nihil agere posse boni, sed ne cogitare quidẽ, vt totus à Deo pendere discat, ac de se desperãs, in illũ penitus se reijcere: si quid boni egerit, illi acceptũ, non sibi referat: nec dimidiã tãtùm illi laudẽ tribuat bonorum operum, sed plenam ac solidã, nihil sibi reliquum facięs, nisi quòd ab eo accepit, quicquid habet. Dicimus, homini ingenitã peruersitatẽ ex hæreditaria corruptione: vt quicquid peccat, sibi imputet, nec aliò culpam transferat, cum in seipso inueniat mali radicem. Dicimus, non cæco aut fortuito casu,

sursum

sursum, deorsum, versari res humanas, sed certo Dei consilio administrari: vt nihil accidere possit, quàm quod decreuit ab initio: omnia eius potestati subiecta esse: ideo nullam esse creaturam, quæ non eius voluntati, aut sponte, aut coacta, obtemperet. Proinde quæ fiunt, omnia necessariò fieri prout ordinauit. Sathanam quoque, & omnes impios, eius imperio esse obnoxios, vt se mouere nequeant, nisi quantum iusserit: manu enim eius velut freno aut capistro coerceri: vt tum omnes eos retineat, cùm libuerit: tum impellat & dirigat ad exequenda sua iudicia. Quæ omnia non aliò spectant, nisi vt fidelis in hac Dei omnipotētia securus acquiescat: nec metuat fortunam aut casum, nec aut à bestijs, aut hominibus, aut diabolis sibi timeat, acsi laxis aut fractis habenis ferrentur suo impetu, sine superiori regimine: sed animam corpúsque Deo resignet, atque ita in eius tutelam pacato tranquillóque animo recumbat, cuius nutu omnia constitui, cuius manu omnia fieri nouit. Porrò cùm hæc tota doctrina hominem non nisi ad humilitatem, timorem Dei fiduciam in Deo collocandā, gloriam Dei prædicandā, instituat (quibus potissimum rebus constat vera religio) nō est cur tam atrocē accusationē nobis intendat Pighius.

Quintum argumentum: Deum, sic loquendo facimus malorum omnium authorem, ex iustissimo crudelem ac sæuum, & infinitam eius sapientiam stultam facimus. Equidem tale iudicium à carne sua hominibus dictari nō nego, vt Deum talem esse concipiant, cùm ipsum audiunt de arcanis suis iudicijs loquentem. Sed qualis erit ista æquitas, si incomprehēsibilia Dei iudicia, quæ Paulus cum trepidatione adorat & miratur, quia excutere non audet, æstimentur ex stulta hominum ratione? Cùm Paulus ipse impiorum blasphemias in medium profert, addit se loqui secundum hominem. Quo verbo simpliciter demonstrat, non posse hominem nisi perperam, vsque ad impias & sacrilegas opiniones, de his rebus iudicare. Ergo ab ista præcipiti carnis audacia nos ad castam sobrietatem, diuinæque iustitiæ reuerentiam conuertamus. Tum intelligemus, nec Deum fieri malorum authorem, cùm dicitur impios agere quò vult, & per illos opus suum peragere & exequi: sed potius confitebimur esse eximium & mirificum artificem, qui bene etiam malis instrumentis vtatur: iustitiam eius cogemur suspicere, quæ non modò in media iniquitate viam inueniat, sed ipsa quoque iniquitate vtatur in bonum.

Sextum argumentum: Quòd vniuersam naturam damnamus: quia totum quod habet homo à natura vitiosum dicimus. Nouum hoc non esse, vt lateant gratiæ inimici sub laude naturæ testis est Augustinus. Ne tamen id declinandi causa facere videar, Respondeo, & Lutherum, & nos omnes, duplicem constituere naturam: priorem, qualis à Deo condita fuerat, quam puram & integram fatemur fuisse: alteram quæ lapsu hominis vitiata, suam integritatem perdidit. Huius vitiositatis culpam homini tribuimus, non referimus in Deum. Hanc doctrinam si improbat Pighius, cum Apostolo expostulet, qui totidem propè verbis idipsum tradit. Aut si malit, ex Augustini ore respondebimus, quòd libro ad Bonifacium primo habetur: homines esse opus Dei, inquantum homines sunt: sed sub diabolo esse, inquantum peccatores sunt, nisi inde per Christum eruantur. A Deo igitur boni, à seipsis mali sunt.

Lib. 2. ad Bonifac.

Hic rogatos iterum velim lectores, vt meminerint, me nondum ex instituto has quæstiones tractare, sed tantùm breuiter occurrere astutiæ Pighij: qui suis calumnijs exosam hominibus reddere voluit nostram doctrinam, antequam de ea

cognoscerent: &, quasi praeoccupato limine, ipsos impedire, ne ad eam vsque cognoscendam ingrederentur. Quòd ergo non omnia de illis dixi, quae ad plenam & solidam earum explicationem dicenda forent, eo consilio factum est, ne cùm propius locus venerit, aut remittere huc lectorem cogerer, aut superuacuis repetitionibus frustra onerare. Quòd autem ad extremum, totam Dei doctrinam, adductus ne scio quibus similibus dissimilimis, fore ridiculam obijcit, si dogmati nostro locus detur, nihil aliud dico, nisi in tribus verbis omnium breuem & expeditam solutionem esse positam: nempe, si expendimus, hinc, quid homo Deo debeat: illinc, quid in homine faciat Deus. Neque enim, aut facultate nostra metiri officium oportet, cui adstricti sumus: aut in hac nuda cogitatione insistere, quid valeat homo. Verùm sic primò habendum est, etiam si legis iustitiam, nec implere, nec inchoare possimus, eam tamen iure à nobis requiri: neque nos excusari infirmitate, aut virium defectu, cuius vt vitium à nobis est, ita culpa nobis imputanda est: deinde vsum legis alium esse, quàm communiter imaginantur homines. Non enim bonos facere potest, sed reos tantùm peragere, tum ignorantiae praetextum tollendo, tum falsam iustitiae opinionem & inanem virium confidentiam refutando. Ita fit, vt impijs nulla restet excusatio, quin propria cōscientia conuicti, reatum, velint, nolint, sentiant. Non semper quidem agnoscunt ac confitentur, lege tamen intus iudicante, sentiunt. Fit etiam econuerso, vt pij prorsus exinaniti omni peruersa sui fiducia, quae vera demum est humilitas, locum dent Dei gratiae, vnde fortitudinem sumant. Non igitur iubendo aut exhortando vires nostras Deus reputat, cùm idipsum det, quod postulat, atque ideo det, quia per nos destituimur.

Iam verò, vt nihil praetermittat, quod odium quolibet modo conflare queat Lutheri sententiae ac nostrae, originem trahere à veteribus haereticis cōmemorat, Prisciliano, Manichaeo, Marcione, Cerdone, ipsóque adeò Simone Mago: quos tamen omnes impietate dicit fuisse à Luthero superatos. Dicerem ingeniosum esse hoc artificium, si quid coloris haberet. Sed cùm in prōptu sit palàm facere, nimis crassum & improbum esse mendacium, quid inde lucri sperauerit nescio: nisi fortè illud est quòd iam dixi, eum satis habuisse, si suae modo farinae hominibus placeret, qui neque nostrà attingunt, neque inquirunt, verúmne sit an falsum quod dicitur: sed Pighiana omnia, vel Ecciana eo tantùm nomine exosculantur, quia in nos scripta sunt. Vetus & obsoleta est haec criminatio, non à Pighio primùm reperta. Nam Augustinum sic olim vexabāt Pelagiani, quasi cum Manichaeis sentiret. Sed aduersus vanā & futilem maledicentiā semper est veritati parata defensio. Vt à Simone incipiam, quid causae habet Pighius, cur nos eius discipulos faciat? imò cur eum prorsus nominet? Veteres ferè omnes mentionē faciunt Simonis, eius quoque errores recēsent: sed nullus, quod sciam, tale aliquid prodit, quale hîc Pighius iactat. Plurima eius deliria refert Irenaeus libro primo: Tertullianus nōnulla. Augustinus verò quaecunque vel legerat, vel audierat, colligit. De libero vel seruo arbitrio, de necessitate vel fortuito euentu rerū, prorsus nihil. Docebat, inquit, promiscuos concubitus: Deum non fecisse mundum: negabat carnis resurrectionem: asserebat se esse Christum: itémque Iouem se credi volebat: Mineruam verò Selenem quandam meretricem, imagines suas & illius dabat adorandas. Dicebat se in patris persona legem dedisse Iudaeis: sub Tiberio in filij persona putauisse apparuisse: postea in linguis igneis, super Apostolos venisse. Haec sunt, quae Augustinus

Cap. 20. de prescri. heret. & de heresib. Ad quod vult Deum.

vn-

vndique ex alijs collecta, redigere in vnum catalogum potuit. Quid hîc reperiet Pighius, cur nos faciat Simonis discipulos? At non comminiscitur. Habet enim ex clementis recognitionibus. Praeclarum verò authorem, ex quo de tantis rebus iudicium fiat. Constat enim deliria esse inepti cuiuspiam monachi, quae sub Clementis nomine malis auspicijs edita sunt. Neque verò magnis & longis rationibus opus est. Siquidem est in manibus hominum liber, qui sine indice suam insulsitatem plus satis prodit. Quae sub Petri persona illic referuntur, Spiritum Apostolicum nihilo magis redolent, quàm Aristotelis τὰ μετὰ φυσικά. Quin etiam mihi videor Aristoteli facere iniuriam, dum huic Philosophastro ipsum comparo. Itaque nihil aliud dicam, nisi quod iam dixi, fuisse ineptum aliquem monachum, qui nugando fallere ocij sui taedium voluerit. Inde autem sumpsit fiduciam, vt Clementis nomine abuteretur: quia illud vulgò receptum erat, Clementem disputationis inter Petrum & Simonem habitae commentarios scripsisse: quos etiam Ruffinus citat: idque non absque sinistro elogio, quod multas falsas & impias sententias contineant: addita tamen Clementis excusatione, quòd adulterinae esse possint, & ab haereticis per dolum suppositae. Quanquam vt totum librũ suppostititium fuisse credam, & Clementis titulum falsò praetulisse, veterum ferè omnium authoritate magis quàm vnius Ruffini opinione moueor. Nam si talis quispiam liber Irenaei & Tertulliani aetate extitisset, qui habitus fuisset Clementis, non neglexissent profectò tale ac tam commodum subsidium. De ea ipsa quaestione, quae illic agitatur, certamen habebãt, ille cum Valentino, hic cum Marcione: nihil magis laborabant, quàm vt probarent, non aliud se docere, nisi quod Apostoli praedicassent. Quid validius aut firmius erat, quàm simpliciter hunc citare testem, qui vnus poterat totam litem dirimere? Nullo certè, nec faciliore, nec meliore argumento conuinci vtrique poterant, tam Marcionitae quàm Valentiniani. Fuisset enim non dubiae fidei monumentum, quod à Petri discipulo prodijsset. Protulissent igitur consignatam certo testimonio Petri fidem. Nónne hoc erat omne subterfugium occludere hostibus? Atquì longiore circuitu vtuntur. Referunt omnes Romanos Episcopos, qui Apostolis successerant, ad suum vsque tempus, quin etiã inter alios nominant Clementẽ: testantur se docere, quod ab illis per manus sibi traditum fuerit. Quid cõiecturis opus erat in re tam perspicua? Cur librum tacent, in quo totus quaestionis cardo vertebatur? Praeterea cur suis hostibus inuidiam ex nomine non faciunt? Tunc enim Simonis nomen omnes abominabantur. Quare hoc vno verbo, citra longiorem contentionem, expedire se poterant: Quid nobis Valentine & Marcion ex inferis Simonem excitatis? Non disputatione certandum est vobiscũ, sed anathemate agendũ. Neque enim reuocare in dubium fas est, de quo semel pronuntiauit Apostolus. Huc accedit, quòd Eusebius, cùm de Clemente loquitur, vnã Epistolam reliquisse eum narrat: de altera nihil audet asserere, quia non viderit: deinde continuò subiungit, Sed & alia eius opuscula à nonnullis haberi perhibentur, velut Petri & Appionis disputatio: quae in vsu à veteribus habita minimè reperimus, quia nec pura in eis, nec incorrupta fidei Apostolicae doctrina mãsisse deprehẽditur. Atque, vt citra ambages dicam quod res habet, quisquis in illorũ temporum historijs bene exercitatus rẽ propius expendet, aut Petri cum Simone Mago cõcertacionem confictam fuisse & fabulosam animaduertet: aut, velut dubiam & incognitam, relinquet in medio. Nam & Augustinus Romae quoque sua aetate vulgò fuisse de ea ru-

In apolo pro Origene.

Lib. 3. Ecclesi. Hist.

Epist.86 *mores scribit, qui à Romanis ipsis pro falsis habebantur. Hæc longius repetere, & fusius persequi libuit, vt statuerent lectores, quantum sit deferendum testimonijs, quæ paulò pòst ex commentitio illo Clementis libro, velut ignea tela, in nos Pighius vibrat. Verùm demus librum aliquem fuisse à Clemente conscriptum, qui inscriptionem hanc habuerit, quid hoc ad frigidas, vel potius fatuas istas rhapsodias? quæ nullo ingenio, nullo iudicio fuerunt ab indocto monacho consarcinatæ. En specimen ingenuitatis Pighianæ.*

Venio ad alios hæreticos: quorum nos facit discipulos. Tametsi autem nonnihil inter se differunt: quoniam tamen vnus est demum omnium communis error, eos simul vno, vt aiunt, fasciculo complectar: ac breuiter referam, quid illi docuerint, quid nos doceamus: vt ex comparatione iudicent lectores, quid nobiscum illis sit commune. Ac illud quidem Valentini inextricabile cahos de αἰώνων *genealogia omittam, quia parum ad institutum faciat: nisi quòd ex tricesimo æone diabolum genitum fingit, qui alios postea genuerit, à quibus creatus fuerit mundus. Atque inde est, quòd malitiam non arbitrio, sed naturæ mundi: hoc est, generi diabolico, tribuit. Cerdoniani, Marcionitæ & Manichæi simplicius insaniunt: constituunt enim duo principia inter se diuersa, quasi duos Deos: vnum bonum, alterum malum, hinc mala, inde bona, habere & originem. Plura deinde & magis adhuc ridicula comminiscuntur Manichæi, de bonorum & malorum commixtione, quibus supersedeo. Priscillianistæ paulò aliter de humanæ prauitatis origine philosophantur. Non enim ex mala traduce gigni animas putant, sed descendere de cœlo ex diuina substantia formatas: sed incidere in malignum principem, mundi fabricatorem, & ab hoc principe contrahere contagionem, & in diuersa corpora seminari. In hoc tamen conueniunt omnes vnà cum Montano, & reliquis similibus, quòd hominem malum esse, non lapsu & propria culpa, sed ipsa creatione pronunciant: nec vitium accidisse dicunt naturæ nostræ, sed substãtiæ inhærere: adeòque substantiam ipsam malam esse ac vitiosam. Ne ergo Deum bonum cogantur facere mali authorem, ad diabolum principem tenebrarum hominis creationem referunt.*

Nostra non aliunde referam quàm ex ore ipsius aduersarij. Quanquam enim Cap.vlti. lib.1. *nihil non calumniando peruertit, continere tamen se non potuit, in tam clara luce, quin testimonium hoc nobis redderet: Nempe nos dicere hominem dupliciter considerandum: Primùm in ea integritate, in qua conditus fuit, deinde in ea miseria, in quam proprio vitio delapsus est. Ad imaginem quippe Dei fuisse creatũ Adam, eximijs dotibus ornatum, iustitiæ, veritatis, sapientiæ: idque hac lege, vt non ipse tantùm, sed omnes eius filij sic victuri essent, si in ea integritate, quam acceperat, perstitisset: verùm non stetisse diu: sua igitur ingratitudine donis illis fuisse exutum: excidisse proinde ab illa Dei similitudine, & induisse nouam imaginẽ. ignorantiæ enim, & impotentiæ, iniustitiæ & vanitati fuisse subiectum: atque in has miserias demersum, suam quoque progeniem ijsdem implicuisse. Iam ex Pighij confessione habeo, nos nõ naturæ, nõ primæ hominis origini tribuere, quòd malus sit, sed eius culpæ duntaxat, qua miseriam hanc sibi accersiuit. Neque enim negamus, liberi arbitrij conditum fuisse hominem, qui & sana mentis intelligentia, & rectitudine voluntatis præditus fuerit. Nunc quidem captiuum teneri sub peccati seruitute arbitriũ nostrũ asserimus. Sed vnde id? nisi quia libero arbitrio abusus est Adam, cùm haberet? Sed quid hîc verba perdo? cũ plus satis ad nostrã defensionem*

sufficiant,

sufficiant, quæ Pighius ex nobis recitat. Hæc enim illic mea sunt verba: Quare ruinam nostrã naturæ deprauationi imputãdam, meminerimus, ne in Deum ipsum naturæ authorem, stringatur accusatio. Hærere quidem exitiale illud vulnus in natura verũ est: sed multùm refert, accesserit ne aliũde, an ab origine insederit. Constat autẽ, per peccatum inflictum fuisse. Non est igitur cur conqueramur, nisi de nobis ipsis &c. Et adhuc nos Cerdoni, Valentino & Manichæis similes faciet Pighius? Illi hominem substantia & creatione malum fingebant. Nos, vt de excellentißimo Dei opere loqui par est, creatum fuisse dicimus rectum, naturæ bonæ & puræ: sua autem culpa fuisse vitiatum cùm sponte à Deo defecit. Quid simile, obsecro, inter substãtiam & accidens? inter Dei creationem, & accersitum ab homine vitium? Augustinus, cùm de Priscillianistis agit, in eo errare dicit, quòd non arbitrio, sed ipsa Dei creatione hominem malũ asserunt. Illos damnando, non modò nos absoluit, sed doctrinam nostram suo suffragio prorsus comprobat. Imò cùm similem huic nostræ, in qua nunc versamur, causam agit aduersus Pelagianos, hoc est cùm ab eadem se calumnia purgat, ita pro se loquitur, vt nos quoq; suo patrocinio sufficienter defendat. Atque id quidẽ & pluribus facit locis, & nũc breuiùs, nunc fusiùs. Quòd tamen ad nostram quæstionem, summa huc respicit, eos qui sanandam dicũt naturam, multùm à Manichæis differre: quia sanari non posset, si æternum & incommutabile malũ esset quod somniat Manichæus. Multùm esse Manichæis contrarios, qui malum naturæ nostræ accidens esse dicunt, quod illi referunt ad substantiam. Eos qui arbitrium nõ nisi ad malum esse liberum tradunt, exortum tamen interea ab eo, quod non erat malum fatentur, minimè ad Manichæos accedere, sed eorum errorem fortiter redarguere. Quid autem istorum non semper docuimus? Si hodie viueret Augustinus, causæque nostræ defensionem ex professo susciperet, non posset clariùs exprimere, quod ad refutandam huius conuitiatoris calumniam sufficiat.

Sed videte hominis pudorem. Parum esse putat, si nos illorum discipulos faciat: addit enim absurdiora & magis impia docere. Manichæi, inquit, ne malitiam Deo adscriberent, duo principia finxerunt. Lutherus vni Deo optimo maximo scelera & flagitia adscribit: quia in illis veluti ferræ simus, tracti atque acti illius impetu quò voluerit. Manichæus, post superiores illos hæreticos, duas in homine naturas facit: alteram bonam, malam alteram: quarum illa peccare non poßit, neque hæc bene agere. Lutherus liberum hominis arbitrium, imò vniuersam hominis naturam asserit necessariò & semper etiam in sanctis Spiritui Dei reluctari, & velut feram indomitam nunquam non repugnare Dei gratiæ. Impios veluti serras esse in manu Dei, quæ moueat, vertat, dirigat eos quorsum vult, non ex Luthero est, sed ex Spiritu sancto: si tamen eum per Prophetas locutum fuisse confitetur Pighius. Dicit enim Iesaias de Sennacherib: Nunquid gloriabitur serra aduersus eum à quo trahitur? Semper tamen expositionem hanc Lutherus addidit: sic Dei instrumenta esse omnes impios, vt malitia ab ipsis sit, in ipsis resideat, ipsis quoque sit imputanda. Rursum vniuersam hominis naturam, vt est post lapsum vitiata, & corrupta, non ex seipso damnat Lutherus, sed acquiescit in Dei optimi & summi iudicis sententia, à qua prouocare nefas est. Quis enim hæc omnia pronunciauit? Omne figmentum cordis humani tantummodo malum est à pueritia. Peruersum est cor hominis, præ omni re, & fraudulentum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, ne vnus quidem. Affectus carnis in- Iesa. 10.

micitia est aduersus Deum. Legi Dei non subijcitur, neque etiam potest. Et alia innumera. Eat nunc Pighius, & tot támque grauia Dei iudicia vno conuitio retractet. Quantùm ad sanctos pertinet, non dubiũ quin Spiritus sancti gratiæ resistat, quod in illis residuum est propriæ naturæ. Neque enim humilitatis gratia mentiebatur Paulus, dũ confitebatur non habitare in se, hoc est in carne sua bonũ: sed cum gemitu non ficto miseriam suam deplorabat. Illic totum carnis ingenium prauitatis damnat: carnem verò definit, quicquid à seipso habet. Dum ergo carnis suæ reliquias resistere Dei iustitiæ conqueritur, quid differt á Luthero? nisi quòd rem eandem non totidem syllabis exprimit. Exhorrere se Pighius ad hãc Lutheri vocem dicit, naturam carnis in sanctis quoque, velut feram indomitam, Spiritui sancto reluctari. Omitto nunc Paulum: quid rogo, sibi volunt hæc Augustini verba? Item: Nemo se palpet: de suo Sathanas est. Tollat homo peccatum quod suum est: Deo iustitiam relinquat. Si hæc à Luthero dicerentur, quos nunc tumultus Pighius misceret? De sanctis loquitur Augustinus: quicquid sunt vel habent à natura, pronuntiat esse peccatũ: nec eo cõtentus, dicit ipsorũ vnumquẽque de suo esse Sathanam.

Homil. 49. in Ioannem.

Scio quidẽ me cum insano hoc capite nihil proficere, qui vllis scripturis crediturum se negat, quæ secus doceant, quàm ipse iam sibi persuasit: quin etiam elato supercilio iactat, non dubitanter se dicturum, à diabolo omnis blasphemiæ authore prodisse, si quæ tales proferantur. Quid facias cum tali furia? Sua se imaginatione sic inebriauit, vel fascinauit potiùs, vt neque homines, neque Angelos, neque Deum audire sibi reclamantem sustineat. Hoc enim sacrilegium disertis verbis euomit: Si quæ scripturæ Lutheri doctrinam adstruerent, à Lucifero omnis blasphemiæ & impietatis authore fuisse dictatas, nihil dubitarem dicere. Item alibi: Sunt eiusmodi dogmata, vt dicere non dubitem, nulli Euangelio, nullis Scripturis, nullis Apostolis, sed nec Angelis de cœlo omnibus crediturum me, si ea assererent. Dicet quispiam: quid igitur cum tam deplorato homine ludis operam? Ego verò ne verbum quidem facerem eius causa. Sed operã hanc alijs impendo, qui vel ad amplexandam veritatem sponte propensi sunt: vel sic in errore detinentur, vt sint tamen sanabiles: vel saltem non ita sunt obstupefacti, quin sentiant quod dicitur. At sacris Dei oraculis nihil derogare se putat, quia possibile non sit, ea aut Luthero, aut nobis suffragari. Ego verò nullum prætextum obtendi posse contendo, quin istæ voces illustre & consignatum ad posteros testimonium reddant, Spiritui sancto in Scripturis loquenti, & æterna Dei placita pronuntianti, nihilo plus reuerentiæ detulisse Pighium, quàm Platoni ex proprio capite philosophanti. Quis enim, modò scintillam vnam, quamlibet exiguam, timoris Dei residuam in corde habeat, sic loqui ausit? Angelum quidem è cœlo, si aliud Euangelium attulerit, pro anathemate haberi iubet Paulus. Nempe cùm Angelos quoque subijci & obedire verbo Dei oporteat, meritò rediguntur in hunc ordinẽ, vt si aliter faciant, dæmones censeantur. Quanquam autem accidere id non potest, tanti est tamen Euangelij maiestas, vt ad eam vindicandam Angelorum nomine quodammodo abuti nefas nõ sit. Ipsi autem Deo anathema irrogare, quale exemplum est? Deum in Scripturis sanctis loqui, nemo piorum dubitat. Quid ergo aliud sibi voluit illis verbis Pighius, quàm certa Dei oracula se dicturum à diabolo edita fuisse, si liberum hominis arbitrium tollant? Hæc quicunque pius audit, nonne Cerberum potiùs aliquem latrare dicat, quàm hominem loqui?

Iam

Iam vt scripturas ipsas nobis excutiat, hoc argumento vtitur: legisse eas patres omnes, orthodoxos & sanctos homines, neminem tamē eorum intellexisse, ineuitabili necessitate nobis prouenire omnia: neminem dixisse, impossibilia nobis à Deo præcipi, aut pro ijs damnari homines, quæ non libera voluntate, sed fatali necessitate impulsi faciunt: neminem, Deum existimasse fontem ac scaturiginem scelerum & flagitiorū omnium. Primùm respondeo, patres nihilo magis quàm nos vitam résque hominum Fortunæ subijcere, sed prouidentiam Dei agnoscere & constituere summam & vnicam gubernatricem, quæ præsit consilijs hominum, voluntates flectat, euentus moderetur: nec prouidentiam eos imaginari, quæ subitos aut cæcos habeat motus, vel ab inferioribus causis pēdeat, vel nutet varia & incerta ad fortuitos casus, sed quæ firmo, stabili, perpetuóque tenore sibi constet. De possibili aut impossibili legis obseruatione, non est quòd nos in certamen cum patribus committat. Nam cùm obseruationem legis homini asserimus esse impossibilem, duo comprehendimus: Perfectionem, quæ illic à nobis exigitur, naturæ nostræ vires longo interuallo superare: deinde, neminem vnquam extitisse, qui iustitiæ legis omni ex parte satisfecerit: neminem fore, ac ne existere quidem posse talem. Neque tamen interea negamus, quin homini possit Deus talem gratiæ perfectionem conferre, quæ par sit futura iustitiæ legis: sed quia se facturum hoc negauit, simpliciter impossibile dicimus fieri. Ac ne videamur loqui sine authore, Paulum in hoc sequimur, qui non alia ratione probat omnes qui sub lege sunt, maledictioni esse obnoxios, nisi quia maledicantur omnes, qui non permanserint in omnibus, quæ scripta sunt. Non staret autem argumentum, nisi pro confesso assumeret, neminem implere posse. Demus enim vnum aliquem posse: qualis erit ratiocinatio? Deus maledicit omnibus, qui legem suam non implent. Ergo necesse est omnes esse maledictos, qui vnquam fuerunt, sunt, & erunt. Sed Paulus principium habet, scilicet incognitum Pighio: necessarium debere censeri, quod Scripturis prædictum est. Cùm igitur sanctos omnes reos transgressionis faciat Scriptura, inde colligere non dubitat: neminem esse, qui reatu eximere se possit. Patres verò, legem obseruatu possibilem cùm dicerent, non hoc ad liberi arbitrij facultatem, sed gratiæ potentiam referebant. Nam & Hieronymus ipse, quem citat Pighius, sic interpretatur. Augustinus etiam clariùs: Non vtrum præceptum sit homini, inquit, vt sine peccato sit, quæritur (est enim manifestū) sed vtrum in hoc corpore possit impleri, vbi caro cōcupiscit aduersus Spiritum. Paulò post subiungit: Non ad saturitatem iustitiæ, cū hinc exierit, quisquā perueniet, qui non esuriendo & sitiendo cucurrerit. Hic loquitur de sanctis, qui Spiritu Dei iam in obedientiā legis aguntur. Vbi verò tractat de natura, ne inchoare quidem posse legem concedit: sicut alibi videbimus. Neque enim iustam adhuc de ijs rebus disputationem ingredimur: quò fit vt leuiter tantùm eas transcurram, quò citius perueniam ad proprium earum locum.

In Epi. ad Ctesiphōtem De perfect. iustitię.

Quanquā minimè recipienda est hæc conditio, ad quam Pighius, cùm vbique, tum hoc præsertim loco nos reuocat: vt fidei regulam, non ex Dei verbo, sed Ecclesiæ traditione petamus. Absit verò vt Christiana fides tam infirmo & caduco fundamēto fulciatur. Quid enim aliud relinquitur Deo viuo, quàm mortuis idolis, si decretis hominū stare vel cadere dicatur æterna eius veritas? Et quæ erit fidei stabilitas, quam aduersus omnes inferorum machinas inuictam stare oportet, si ab hominum nutu arbitrióque pendeat? Sed audiamus bellas hominis rationes, quibus

vrgere nos conatur. Prædictum est, inquit, fore sectas & hæreses: fore qui profiteantur ore Christum, & magistri erroris sint, lupi rapaces, obtecti vellere ouium, qui incautos ab ouili Christi abducant, doceant Christum contra Christum, in deserto, in angulis, in latibulis. Subiungit, quibus armis oppugnent Ecclesiam hæretici: Nempe, quibus Sathan dux eorum & magister Christum aggressus est: hoc est, scripturis perperam in suum sensum detortis. Tertio loco ad remedium descendit: si fideles scilicet se ab Ecclesiæ vnitate nō patiantur abduci. Ego verò fateor, huic malo semper obnoxiam fuisse Ecclesiam, & ad finē vsque mundi fore, vt ab hostibus domesticis grauiter laboret. Quod & omnium temporū experimentis plus satis comprobatum antehac fuit, & nunc magno nostro malo, & non sine acerbißimo dolore experimur. Quò atrocior est pestis ac nocentior, eò magis de remedio cogitandū esse bene admonet Pighius: sed quale illud sit, quærendum. Miror autem, hominem sic præcipitem ferri suo affectu, vt se impingere primo gradu ad verum remedium non sentiat. Non dubium, inquit, quin sic adoriantur nunc pios hæretici, qualiter Sathan olim Christū: nempe falsa scripturarum interpretatione. Quis non continuò nūc inferat, resistendū igitur exēplo Christi? Quid enim? An impij, Sathanæ magisterio ad impugnandam fidem instruentur, Christus ad fidei defensionem suos nō armabit? Iam verò quo clypeo, quo gladio, & quibus armis Sathanam tunc repulerit, notum est. Scriptum est, inquit: Cùm sola scriptura fretus, profligato, subactóque hoste victor euadat, nonne & illic, quasi sublato signo nos vocat, & certam victoriam pollicetur? Quid autem Pighius ex aduerso? Hæretici in hoc, capitis sui Sathanæ imitantur astutiam, quòd sub falso scripturæ prætextu venenum suum propinant. Caueant sibi fideles ab insidijs: clypeum & arma induant. Nempe, vt simul cum Christo confugiant ad Scripturam. Minimè, inquit (nulla enim illic securitas) sed ad Ecclesiæ traditionem, tanquam ad vnicum asylum, se recipiant. An ad tam crassas ineptias delaberetur, si vel vnciam sani cerebri haberet?

At scripturæ, inquit, pro impiorum libidine, huc, illuc, trahuntur, vt sine Ecclesiæ definitione nullus certus sensus haberi queat, in quo acquiescamus. Illud est scilicet tritum ac vulgare Lucianicorum prouerbium, de sacro sancto Dei verbo, nasum esse cereum, in formas omnes flexilem, prout hominibus libuerit hunc aut illum sensum affingere. Itane verò? Vt nulla sit tam contempta aut abiecta Philosophorum secta, quæ non authoris sui mentem ex eius scriptis certò teneat: soli Christiani, cùm de magistri sui doctrina quæritur, aliò circunspectent? Vt in schola Pythagoræ valeat illud αὐτὸς ἔφα, *Christus inter suos discipulos tātùm honoris non habeat, vt ad sacra eius oracula conticescant? Vt Epicuri breues, mutilæ, spinosæ sententiolæ ab eius secta intelligantur: tot aliam copiosis, certis, luculentis scriptis, non hoc consecutus fuerit Deus, vt sciamus, quid voluerit? Denique quorsum tantus Scripturæ aceruus, si nihil inde certi percipere licet? At lōgè aliud testimonium verbo suo reddit Deus ipse. Ne dicas, inquit, in corde tuo, quis ascendet in* Deut. 30. *cœlum? Aut, quis descendet in abyssum? aut, quis traijciet mare? Prope est verbum in ore tuo. Cur nos ad verbū reuocat, in quo nihil quàm fluctuare & vacillare possumus? At istam obiectionē præuenit, cùm testatur, se in os & cor dedisse: vt & certa fide ipsum apprehendamus, & cum fiducia cōfiteamur. At quo tēpore hoc dictum est? Cum sole iustitiæ nondum cum pleno suo fulgore exorto, lex tantùm velut quædam fidei aurora prodijsset. Moises quoque in illa solenni contestatione,*

Hæc

Hæc est via, inquit, ambulate in ea: si in tam exigua portione lucis, & verborum obscuritate, & figurarum vmbris inuoluta, clamat tamen Dominus, nullum ignorantiæ, aut dubitationi prætextum ampliùs esse, quia certam doctrinam tradiderit, quæ & certa cordis fiducia apprehendi, & libera audacique confeßione prædicari debeat: si per Moisen contestatur, planam & apertam esse viam, quæ ista est improbitas, in ipsa meridie, sole iustitiæ ante oculos conspicuo, hoc probrum inurere verbo Domini, vt nihil aliud quàm piorum mentes suspensas, perplexas, & inquietas relinquat? Audiamus alteram quoque Dei contestationem: Non in abscondito, inquit, locutus sum: non in angulo terræ tenebrarum: Non dixi semini Iacobi frustrà, quæretis me. An non loquitur hodie nobiscum Dominus per Scripturas? Annon clariùs, quàm pridem cum Israële? Negat se frustra docere. Ergo in verbo eius reperiemus proculdubio quod quærere nos iubet. Quòd nisi ita esset, quid sibi vellet illud? Audite me: & viuet anima vestra. Hic ergo est tranquillus & salutaris portus, habere receptum ad sancta Dei oracula: à quibus, tanquam à periculoso scopulo, fugere nos docet Pighius.

Verùm excipiet fortasis. Deum non in nuda Scriptura, sed per Ecclesiæ traditionem audiendum esse. Nugæ. siquidem huic cauillo ansam olim præcidit Spiritus sanctus. Nam Iesaias, vbi populum admonuit, ne quem, præter vnum Deum, sequatur, modum quoque simul addit: Ad legem, inquit, & ad testimonium. Quo igitur Spiritu reclamat Pighius, legem flexiloquam esse, obscurum testimonium & ambiguum? Et Malachias, dum vult populum in Christi expectatione confirmare vsque in eius aduentum, & aduersus offendicula omnia armare, non aliò mittit, quàm ad legem ipsam. Secundum hāc rationem, ait Petrus, habere nos firmiorem sermonem propheticum, cui attendere debeamus ceu lucernæ ardenti in loco caliginoso, donec Lucifer exoriatur in cordibus nostris. At quod sequitur continuò, nonnihil videtur Pighio suffragari. Admonet enim, non esse priuatæ interpretationis Scripturam propheticam. Ego verò non aliter accipio, quàm ipse exponit: nempe, quòd non proprio consilio impulsi, sed à Spiritu sancto excitati, locuti sint Prophetæ. Quamquam vbi nomen interpretationis habetur, meliùs conueniret Motum dicere: in qua significatione interdum sumitur græca vox, qua vtitur ἐπίλυσις*. Demus tamen, ipsum de interpretatione loqui. Quem alium sensum elicias nisi minimè trahendas Scripturas ad proprium cuiusque sensum? Non enim alium esse idoneum ipsarum interpretem, nisi Spiritum Dei qui eas dictauit. Quid ad hæc Pighius? Perget ne adhuc Scripturas vocare confusum labyrinthum, quibus Petrus claritatem tribuit, quæ nos certò regere poßit, ne vel in profundißimis mundi tenebris aberremus? Atque vt videas Spiritum sanctum nihil aliud de lege prædicare, quàm quod in se ipsis experiuntur ipsi fideles: audi quale illi elogium, ex ipso fidei sensu, tribuat Dauid: Lucerna, inquit, pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Item: Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Nec aliud sanè dicit, quàm quod pijs omnibus familiariter notum esse debet. Hinc colligant lectores, quàm bene in seria Scripturæ intelligentia exercitatus sit Pighius: imò quem omnino eius gustum habeat: qui dum nasum cereum esse putat, in omnes partes flexilem, tuto in ea acquiescere nos posse negat: ideóque ad Ecclesiæ authoritatem, velut ad sacram anchoram, confugere iubet.*

Iesa. 8.

Mala. 3.

Vt tamen rem totam semel expediam: Quia sibi minimè expedire videt

Pighius, vt ex verbo Dei dirimatur hæc controuersia, Scripturam, quæ impijs & malitiosis hæreticorum commentis subiaceat, & in varios sensus torqueri possit, dubiam & obscuram esse contendit. Itaque ad Ecclesiæ definitionem rectà nos reuocat: quæ, vt nullis calumnijs est obnoxia, ita pro vera & certa fidei regula habenda sit. Velim nunc mihi respondeat: quã nouam formam induerit verbum Domini, ex quo, fidem ex illius esse auditu Paulus asserebat. Sic enim loquendo, non modò veram & certam, sed vnicam facit regulam Fidei. Verùm vbi cum hæreticis est certamen non multùm, inquit, cum Scriptura proficias: quam totam illis promptum est eludere. Iterum mihi respondeat, quid mutationis acciderit, ex quo Paulus verbum Dei gladium spiritualem vocabat, quo totus Sathan opprimeretur. Si aduersus hæreticorum omnium caput gladius est victor ac triumphalis, quî fit, vt aduersus membra retusum sit, & quasi arundineum telum? Et vbi erit vis illa penetrandi, quæ illi alibi tribuitur, vt pertingat vsque ad diuisionem animæ & spiritus, discernat cogitationes cordis &c? Respondeat etiámnum mihi Pighius, perpetuum ne sit elogium hoc, an vnius tantùm ætatis? Omnis Scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad redarguendum, ad corrigendum, ad instituendum: vt integer sit homo Dei. Hic etiam caput mouebit: quasi non prouiderit Spiritus sanctus, qualis futura esset hæreticorum vafrities in torquendis ac deprauandis Scripturis. Verum cui persuadeat se Deo sapientiorem esse? Quòd si nunc quoque negare pergat, sufficere Scripturam ad hæreticos arguendos, quid aliud superest, quàm cum anathemate illum, tanquam professum & pertinacem veritatis hostem ablegare? Nec aliud eo loco profert Paulus, quàm quod vsu ipso didicerat. Nam cùm aduersus Iudæos, quámlibet duros & peruicaces, disputaret, non aliundè sumebat arma: si verum refert Lucas. Denique vbi diu multúmque fuerit disputatum, hîc est lapis lydius, ad cuius examen exigendæ sunt omnes doctrinæ. Laudat enim Spiritus sanctus Thessalonicẽses, qui cùm recepissent cũ omni promptitudine verbum, inuestigabant ex Scripturis, an hæc ita se haberent. Certè aut non est legitimum Scripturæ examen ad probandas doctrinas: aut certa perspicuáque inde Fidei definitio haberi potest. Præclarè Augustinus: Vbi, inquit, de re obscura disputatur, nõ adiuuantibus diuinarum Scripturarũ certis clarísque documentis, cohibere se debet humana præsumptio, nihil faciens, in alteram partem declinando. Huic sententiæ quis erit locus, si non firmã ac constantem, nullísque machinis expugnabilem in Scripturis certitudinem habeat Dei veritas? Itaque postea concludit, credere se, nihil ad salutem necessarium esse cognitu, quod non habeat clarissimam in Scripturis approbationẽ. Nunc sancti viri imperitiã subsannet Pighius, quòd disputãdo non assuetus, ita rem habere falsò putaret. Atquî hoc scribebat iam senex, cũ, toto vitæ curriculo, cõtinuis aduersus varios hæreticos certaminibus penè detritus experientia satis teneret, quantũ & ad docendũ & ad pugnandũ valeant Scripturæ.

Atqui istud sanè perquam est ridiculum, quod dum, ob dubios & obscuros Scripturæ sensus, ad Ecclesiæ definitionem vult nos trahere, principium suum ex Scripturis sumit. Atquî principia αὐτόπιστα esse oportet: quæ res summã claritatem requirit. Scriptum est, inquit: Surgent pseudoprophetæ, & seducent multos in nomine meo. Quid sibi vult in nomine Christi? Falsa scripturarum interpretatione. Quid si negem? Non enim vnus est fallendi modus in Christi nomine, sed valeat hoc. Sequitur. Quid est seducere? Seorsum ducere ab vnitate corporis. Imò quod dicit

dicit Pighius, est seorsum ire. Christus enim dicit πλανήσουσι, quod fallere & decipere significat. Hic autem in etymologia verbi quo nunquam vsus est Christus, pueriliter philosophatur. Nihil mirum si tam dubiæ sunt scripturæ Pighio, qui tam profana audacia in illis ludit ac lasciuit. Sed hoc extremæ improbitatis est, quòd sua commenta, tam friuola & nugatoria, pro genuino Scripturæ sensu tam audacter ingerere, idque loco principij, nihil eum pudet. Sed pergamus in hac bella expositione. Desertum, angulos, penetralia, allegorico sensu, nouas & singulares opiniones, à communi illius corporis sensu extraneas, intelligit. Sed quid si Christus ipse aliter apud Lucam? Non veniet, inquit, Regnum Dei cum obseruatione: neque dicent: Ecce hîc: aut, ecce illic. Ecce enim Regnum Dei intrà vos est. Eandem historiam licet non ijsdem verbis, duo Euangelistæ referunt. Allegoricum sensum comminiscitur Pighius in verbis Matthæi: dico nullum esse magis fidum interpretem ipso Christo, qui apud Lucam, sine vllis figuris, se nihil aliud velle testatur, quàm Regnum Dei spirituale esse: ideóque commentitijs obseruationibus non alligandum. Interea, inquit, dum veniam ad iudicium, regnabit in vobis Deus spiritualiter: regnabit in conscientijs vestris, per iustitiam, veritatem, pacem, fortitudinem Spiritus, non secundùm externum mundi apparatum. Ego autem cùm veniam, instar fulguris subitò, præter spem omnium, emergam. Et sicut fulgur ab Oriente exit, & apparet vsque in Occidentem, ita momento vno, in ictu oculi, simul manifestabor, tribunal conscendam, totum mundum aduocabo. Non est igitur quòd in his tam claris & simplicibus verbis penetralia & latebras allegoriarum quæritet Pighius. Sed audiamus acutam conclusionem. Ergo, inquit, monet Christus, ne exeamus. Vnde? Ab illo corpore. Et ne quis obtendat, se nescire vbi sit corpus illud: euidens & infallibile signum mox proponit. Vbi erit corpus, illuc aquilæ congregabuntur. Quæ sunt aquilæ? Nempe de quibus Propheta meminit: qui corpore onusti, pennis tamen adiutricis gratiæ in sublime feruntur. Vbicúnque congregantur illæ aquilæ, illic esse corpus, cui associari & consentire debeas, ne dubita. Sanè si ita Scripturas sursum deorsum versare liceat, iam Pighio concedo quod postulat, alibi quærendam esse certam fidei regulam. Ac videtur mihi de industria specimen voluisse edere eius, quod dicebat: nihil propemodum esse in scriptura, quod non hæretici sua malitia peruertant. Sed ex aduerso efficiam, non sic patere, obnoxiámque esse eorum ludibrijs Dei veritatem, quin ab illis fortiter vindicari queat. Possunt solem ad tempus obumbrare nebulæ: sed eius fulgorem neque extinguere, neque suffocare possunt, quin tandem exuperet. Corpus pro Ecclesia hoc loco sumit. At Euangelista πτῶμα, habet, quòd græcis cadauer significat. Facilis autem & obuius est cuilibet parabolæ sensus: quòd sicut ad cadauer vnum, solent complures aquilæ conuolare, ita ad vnum Christum vndique electi, se omnes recipient. Ergo seipsum Christus vinculum vnitatis facit, non hominum consensum, vel multitudinem. Nunc expendant lectores, quàm fidelis sit interpres Pighius. Christus de cadauere loquitur: cui se ideò comparat, quòd electis suis causa est, vt in vnum conueniant, & simul ad eum colligantur: Ille corpus Ecclesiæ imaginatur, Christus aquilas nominat, perinde ac si nos vulgari more nostro diceremus coruos: Ille argutiolam comminiscitur, vt ad veteres Ecclesiæ doctores referat. Applicatio parabolæ hæc est: Vbi erit Christus, illuc confluunt ex toto mundo electi omnes. Ille prorsus diuerso modo: Vbi erunt aquilæ, illuc nos oportere congregari. Si putat adeò futilibus commentis, non modò obrui, sed penitus tolli ex hominum mente & cordibus omnẽ Scripturæ certitudinem, est cur eius stultitiam pueri quoque ipsi rideant.

Quanta verò sit Ecclesiasticæ traditionis authoritas, Pauli testimonio ostendit: vbi anathema & hominibus & Angelis denunciat, qui ausi fuerint aliquid prædicare,

præter Euangelium, quod semel Galatis tradiderat. Fuisse hanc traditionem contendit, quia non de scriptis loquatur, sed viua voce. Dicam breuiter de hac re, absque vlla contentionis specie, quod satisfaciat bonis omnibus, improbis os obstruat. Legem initiò dedit Dominus, in qua voluntatis suæ testimonium populus Israëliticus haberet. Accessit deinde non diuersa aut noua, sed amplior ac luculentior doctrina ex Prophetis. Proinde ante Prophetas sola Lex authoritatem indubiam habebat, vt pro verbo Dei reciperetur. Posteà vsque dum mundò exhiberetur Christus, lege & prophetijs continebatur Scriptura. Sic videmus à Christo & Apostolis, Moisen & Prophetas citari, velut classicos testes, quorum scripta, non secus ac publicæ tabulæ, in populo Dei, sine controuersia, agnoscerentur. Apostoli viua voce primùm testati sunt, quod sibi mandatum erat. Deinde sic visum est Domino, vt summa prædicationis eorum literis proderetur, quò integra ad posteros perueniret. Qua enim alia de causa & legem & prophetias scriptis mandari voluit, nisi vt ad perpetuam memoriam extaret certa doctrina, quam sequi omnes ætates deberent? Nam quæ est hominum hinc leuitas & inconstantia, inde nouandi audacia & libido, nouam subinde religionis formam appeterent, nisi certis finibus doctrinæ, quasi septis quibusdam, continerentur. Clamat Dominus. Ego idem sum semper, & non mutor. Verùm id parum prodesset, nisi eius stabilitatem cernerent homines in verbo, velut in speculo: vt dum stabiles illic perstant, Deo suo adhæreant sine vlla mutatione. Ergo de Apostolorum doctrina factum est, vt ante de prophetijs. Non omnes quidem conciones ad verbum excerptæ sunt, sed in summam tamen fideliter redactum est totum eorum Euangelium: quæ ad plenum sufficere nobis posset. Ergo multifariam multisque modis locutus est olim Deus per Prophetas: postremùm in dilecto Filio suo, nouissimis diebus. Cur nouissimi dies vocantur à Christi reuelati me? Nempe, quia postremùm locutus est Deus. Per quem? per Filium. Quid locutus est? Id vt sciamus, ad patrum traditionem nos Pighius amandat. Dico in scriptis Apostolicis contineri. quemadmodum Ioannes scribere se testatur, vt qui legunt, habeant vitam æternam. Ergo neque Pauli, neque alterius cuiuspiam priuatim Euangelium nunc habemus, sed illud vocamus catholicæ Ecclesiæ Euangelium, quod in literas redactum, Deus pro verbo suo consignauit. Quòd autem suam prædicationem, & illud quod ipse tradiderat, Euangelium nominatim Paulus aliquoties commẽdat, ea causa facit, vt puram & germanam Christi doctrinam à fictitio pseudoapostolorum Euangelio discernat. Nam & illi Christum prædicare se iactabant. cùm eius interea nomine abuterentur, ad veritatem adulterandam. Oportuit ergo purum & syncerum Euangelium singulari aliqua nota designari, ne pro Christi verbo fideles pseudoapostolorum figmenta susciperent.

Verùm Irenæus, Tertullianus, Origenes, cùm de dogmatibus certamen haberent cum hæreticis, non ad Scripturas, sed ad Ecclesiæ traditionem prouocarunt. Perinde agit Pighius, ac si sepultos apud se haberet eorum libros, ne tam aperti mendacij eorum lectione conuinceretur. Fateor equidem & eam ab ipsis proferri in medium, vt eius authoritate causam suam stabiliant, & de ea honorificam facere mentionem: Sed inspicienda est, tum ratio, tum circunstantia temporum, tum etiam modus & temperamentum, quo vtuntur. Negotium erat Irenæo cùm improbissimis hæreticis, qui nihilo plus Scripturæ authoritate mouerentur, quàm vniuersæ Ecclesiæ consensu. Itaque conqueritur, nihil posse proferri, quod non eludant. Neque enim lubricis tergiuersationibus elabi quidquam illis curæ erat, sed impudenter respuebant, quidquid obijceretur. Si conuincerentur Scripturis, sapientiam habere se dicebant Apostolis altiorem & perfectiorem. Si ad Ecclesiæ consensum reuocarentur, dicebant non mirum esse, si Ecclesia puram doctrinam non

seruaret, quæ corruptam & fermento vitiatam non tantùm à discipulis, sed à Domino quoque acceperat. Quid ad hæc Irenæus? Non per alios, inquit, habemus salutis nostræ dispositionem, quàm per Apostolos: qui, quod voce promulgarunt, posteà scripto nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei nostræ futurum. Posteà hanc quoque alteram partem vrget, quòd fidei vnitatem, in Scripturis fundatam, colerent Ecclesiæ omnes, ab Apostolis edoctæ & institutæ. Sed illud semper nihilominus retinet, Scripturam perfectæ & absolutæ sapientiæ scholam esse. Tertullianus de præscriptione veritatis scribit contra hæreticos: quia & ipsorum petulantiam videbat nullo modo posse coërceri, quin centies victi, adhuc litigarent: & hoc optimum esse adminiculum censebat confirmandæ veritati, si eam constaret ab ipsis Apostolis fluxisse: contrà verò fortem & validam machinam ad diruenda hæreticorum mendacia, si ostenderentur aliquid in Apostolorum doctrina nouare. Quamquam autem in probabili aliàs & iusta causa, feruore disputationis vltrà iustas metas nonnihil prouehitur, non tamen aliud consilium habet, nisi vt doctrinam certò Scripturis proditam, apud simplices & infirmos hac quoque nota confirmet, quòd eam viua quoque voce Apostoli per manus tradidissent. Ad Scripturas prouocandum negat, quoniam in illis, aut incerta, aut parum certa sit victoria. Sed quid ipse tot libris facit? Quibus armis vtitur aduersus Marcionem, Praxeam, Hermogenem, & alios, nisi simplici verbo Dei? Quid igitur? An parum bene sibi constat? Sed iam citauerat locum Apostoli: vbi vetat cum hæretico homine, post vnam aut alteram admonitionem, amplius disceptare. Non dubium igitur, quin illuc respiciat, cùm negat agitandas de fide contentiones ex Scripturis. Nobis, inquit, curiositate opus non est, post Christum Iesum: nec inquisitione, post Euangelium. In summa, tantùm vult concertationibus finem imponi, quæ & astutiam acuant hæreticorum, vt sint ad pugnam instructiores: & peruicaciam augeant: & infirmas conscientias exagitent, sine vllo fructu. Vbi autem res postulat, non verbis modò, sed exemplo demonstrat, non aliter quàm ex ipso Dei verbo de Fide, & disputandum, & definiendum. Neque aliam secuti sunt rationem orthodoxi omnes, cùm rectam purámque Fidem aduersus hæreticos defenderent. Refert Theodoritus, cùm Synodum Nicenam Constantinus coëgisset, his verbis allocutum fuisse Episcopos. Extant Apostolici libri, & Prophetarum sanctiones, quæ nos erudiunt, quid de rebus sacris sentire debeamus. Posito igitur hostili certamine, ex Scriptis diuinitus inspiratis, quæstionum quæramus solutionem. Cur non restiterunt patres, si hæc non erat legitima disputationis series? Imò cur libenter obtemperarunt, sicut acta Concilij testantur? Quin etiam sponte fuisse facturos, quod admonebantur, inde æstimare promptum est, quòd Scripturis ad hoc ipsum instructi & comparati venerant. Cur non eorum stultitiam deridet Pighius, quòd, relicta illa certa fidei regula, in qua figere pedem tutò poterant, in vagum illum Scripturæ labyrinthum abripi se passi fuerint? Imò cur non Augustinum capitaliter accusat, cui cùm ista conditio diceretur, vt eandem, quæ inter nos agitatur, quæstionem superiorum Doctorum scriptis finiret, acquiescere noluit? Nam & si eorum testimonijs vtitur, & sibi non esse contrarios ostendit, controuersiam tamen inde iudicari non patitur, sed ad Scripturam prouocat. Patet, inquit, libri Dei: non auertamus aspectum. Clamat scriptura: adhibeamus auditum. Item, de libro suo loquens: Vt vobis sit fructuosissimus, non vos pigeat sæpius relegere, vt sciatis quibus & qualibus quæstionibus soluendis atque sanandis illic non humana, sed diuina valeat authoritas: à qua recedere non debemus, si volumus peruenire quò tendimus. Habet nunc Pighius quo cum certet: quem vbi debellauerit, ad nos veniat, licet.

Lib. 3.

Quanquam non in eam partem accipi velim quæ dico, ac si Ecclesiarum consensui nullum in definiendis fidei quæstionibus locum reliquerem. Sed hunc Scripturæ honorem tribui decet, vt ad eius examen exigantur omnia. Quicquid eius authoritate comprobatur, non vocetur ampliùs in dubium: rursum nihil, nisi quod cum ea conuenit, recipiatur, quicquid diuersum est, sit pro damnato, vt ab ea sola pendeant, & in ea consistant vniuersæ fidei definitiones. Huic dum accedit Ecclesiarum consensus, non parum momenti habet ad confirmationem. Verùm hoc diligenter obseruandum est, ne ab ea disiungatur. Ita hoc nobis singularis testimonij instar est, ad obsignandam fidei nostræ certitudinem, quòd hanc ipsam esse scimus, quam pridem omnes ex toto orbe sancti amplexi sunt, in qua vnanimes persliterunt vsque ad mortem, pro qua etiam tot ex ipsis vincula, exilia, deportationes, lapicidinas, ignominias perpeßi sunt, sanguinem denique fuderunt. Sed hæc omnia parum valerent, nisi hæc primùm cordibus nostris insculpta foret notitia, eam in verbo Dei, non hominum opinione consistere. In eo proinde grauiter peccat Pighius, quòd dum Ecclesiasticæ traditionis prætextu à Scriptura nos auocat, diuortium facit perpetuæ illius coniunctionis, sine qua parum firmitatis habet Ecclesiæ magisterium. Negabit hoc se facere, quia secundum Scripturæ locũ aßignet. Hoc est, scilicet, suam sacrosancto Dei verbo gloriã dare, vt cùm hominũ placitis inuiolabilis cõstiterit maiestas, ad eorũ consensum quoquo modo postea detorqueatur, vt illis subseruiat. An non enim hoc disertis verbis exprimit? Necessarium est, inquit, illud principium, ab Ecclesiæ traditione regulam orthodoxæ fidei sumi: quando illa demum sola est veritas credenda, quæ in nullo ab ea discordat. Ab hac igitur nos imprimis, & ante omnia, exordiemur: quando hæreticorum tergiuersationibus, contradictionibus, calumnijs non perinde exposita est, vt sunt Scripturæ: secundò nihilóminus loco Scripturarum quoque sententiã demõstrabimus. En præclara hominis theologia, quidquid homines statuerint, ratum & authenticon esse oportet, de verbo Dei posteà viderimus. Quid si manifesta interdum repugnantia inter hominum decreta & Dei oracula se ostendat? Nam id euidenter à nostris demonstratum est. Qualis erit dißidij compositio, authore Pighio, qui verbum Dei inferiore loco subsidère vult, nisi vt illi silentium indicat?

Ne tamen de re non necessaria frustra digladiemur: lectores monitos velim, non difficulter posse inter me & Pighium hoc loco conuenire, si modò Ecclesiæ traditionem ex certo & perpetuo sanctorum & orthodoxorum consensu, non ex testimonijs hinc inde malè excerptis, demonstraret: deinde si ijs simpliciter & candidè vteretur ad veram & germanam Ecclesiæ doctrinam comprobandam, non ad pingendas horum temporum impias doctrinas abuteretur. Ecclesia columna est & firmamentum veritatis, inquit Paulus, nempe quia verbum suum Dominus apud eam deposuit, cuius ministerio traderetur. Illa igitur habenda est Ecclesia, quæ fida est custos verbi Dei, quæ purum illud, & nullo fermento infectum, suo ministerio conseruat, & ad posteros propagat. Huius honoris & officij portionem aliquam sibi vendicant singulæ Ecclesiæ: sed non semper in solidum hoc sibi arrogare ausint. Nunc si ex priuato paucorum sensu communem Ecclesiæ consensum facere velit Pighius, eúmque ex Apostolorum traditione natum esse asserat, non recipiam. Dicet, Origenem, Tertullianum, & alios similes huic obiectioni occurrere, dum nihil se dicturos, præfantur, quod non communiter Ecclesiæ ab ipsis Apostolis edoctæ sentiant. Quid autem, si huic proœmio res non respondeat? Imò cùm in præcipuis fidei capitibus post hanc præfationem eos multùm errare constet, quàm tutum est, nullo discrimine, aut delectu habito, pro Ecclesiæ traditione suscipere, quidquid ipsi tradunt?

Atque

Atque id est quod dixi, ad Dei verbum examinanda esse singula, vnde palàm fiet, quæ sit germana Ecclesiæ traditio: & quid rursum sit ab ea vel dissentaneum, vel extraneum. Alioquì illa, quæ omnes pariter repudiamus, Tertulliani & Origenis deliria pro oraculis recipienda erunt. Sed illud alterum multo etiámnum est iniquius, vt quæ à sanctis patribus dicta sunt non malè, si sanum modò & candidum habeant interpretem, mixtura & artificio Pighij fucus fiant, ad ornandas & colorandas impias opiniones, quas ipsi patres si hodie viuerent, non minùs quàm nos, execrarentur. Irenæus Apostolorum discipulos viderat: Ipse & Tertullianus paucos Episcopos referūt, qui ad suam vsque ætatem Apostolis successerant. Viuebant tum adhuc multi senes, quibus viuis ipsi Apostolorum sermones familiariter ex patrum suorum narratione noti erant. Non mirum igitur, si pro Apostolica traditione obijciunt, quòd tunc communiter in primis Ecclesijs non modò receptum erat, sed pro certo fidei dogmate, quod Paulus, Petrus, & reliqui eorum collegæ nuper prodidissent, fixum & stabile habebatur. Et tamen Origenes, qui tempore non multum ab illis differebat, inter fidei principia numerat quasdam sententias, quibus si non anathema dixerit Pighius, à suis quoque lapidabitur. Nunc post tot tantásque conuersiones, post talem Ecclesiarum dissipationem, imò ruinam, superciliosо fastu, pro traditione Apostolica venditare, quicquid, quacunque occasione, nullo certo, vel tempore, vel authore, obrepserit, quantùm obsecro securitatis habet? At nunc Pighius non nisi primos illos Ecclesiæ proceres citat, sub quibus adhuc florebat religionis puritas. Sed in quem finem? nisi vt colorem, vel laruam qualemcúnque crassis impietatibus inducat, quibus vllam occasionem dare, nunquam sanctis illis viris in mentem venit: tantùm abest, & nunc velint illis sua scripta suffragari. Tantùm lectores hortor, vt vetusta illa tempora cum nostris conferant: deinde iudicare per se poterunt, qua synceritate, aut quo pudore, illorum patrocinio causam suam fulciat.

Audiamus tamen quæ ex illis testimonia adducat. Id autem habet propositum, vt illos omnes, vno simul ore, liberum abitrium asserere demonstret. Vnde posteà duo infert: nos esse manifestos hæreticos, qui à perpetuo Ecclesiæ consensu, hoc est, traditione Apostolica dissentiamus: & me impudenter mentitum esse, qui scriptores omnes Ecclesiasticos, excepto Augustino, ita ambiguè, aut variè in hac re locutos dixerim, vt certum quidpiam ex eorum scriptis haberi nequeat. Sed primò quæ vis & notio sit vocabuli definit. Arbitrium aut pro electione, aut conuenientiùs pro voluntate ipsa accipi vult: liberum autem vocari interpretatur, quòd sui iuris est, aut sui ipsius habet potestatem: nēpe ita faciendi quicquid facit, vt non necessariò faciat, sed possit non facere. Ego verò, quantum ad vocem pertinet, adhuc profiteor, quod in mea Institutione testatus sum, non adeò me superstitiosum esse in verbis, vt eius causa velim contentionem aliquam mouere: modò rei intelligentia sana maneat. Si coactioni opponitur libertas, liberum esse arbitrium, & fateor, & constanter asseuero: ac pro hæretico habeo, quisquis secus sentiat. Si hoc, inquam, sensu liberum vocetur, quia non cogatur, aut violenter trahatur externo motu, sed sponte agatur sua, nihil moror. Sed cùm aliud prorsus vulgò concipiant, dum hoc epitheton hominis voluntati attributum, vel audiunt, vel legunt, hæc causa est, cur mihi displiceat. Siquidem ad facultatem viréisque referunt: nec impedire possis, quin simul ac libera fuerit voluntas dicta, hæc pluribus imaginatio protinus in mentem veniat, habere igitur sub potestate sua bonum & malum, vt alterutrum eligere suapte virtute queat. Non igitur vnius voculæ causa frustrà litigo: sed causam mihi iustam habere videor, cur voculam optem sublatam è medio, ad quam maior prope mundi pars tanto periculo impingit.

Quanquã ne cũ Scripturæ quidẽ vsu videtur admodũ bene conuenire. Libertas enim & seruitus, inter se pugnant: vt qui alterum dixerit, alterum neget. Proinde, si serua est hominis voluntas, libera simul, nisi impropriè, dici non potest. Nunc audiamus, quid Spiritus sanctus pronuntiet. Contentus autem ero vno loco: quia non de re ipsa, sed de solo nomine quæstio est. Cùm sanctorum conditionem describit Paulus, constringi captiuos sub peccati vinculis testatur, qua parte nondum per Spiritum Dei sunt liberati. Et cùm de hominis natura loquitur, dicit eum venditum esse sub peccato. Si serui sunt ex ea parte Sancti, qua sibi naturæque suæ adhuc relinquuntur, quid de hominibus dicendum erit, in quibus sola viget ac regnat natura? Si post regenerationem non nisi dimidia est libertas, quid in prima carnis generatione, nisi plena seruitus? Quod etiam ipsum antea dixerat Paulus. Agit enim sexto capite gratias Deo, quòd à peccato liberati fuerint Romani, cui ante seruiebant. Videmus, vt ante regenerationem non carnis reliquias, sed totum hominem addicat seruituti. Qui ergo liberum asserit arbitrium, alio idiomate quàm Spiritus sanctus, vtitur. Et tamen inter Doctos si de significatione conueniat, patior vt eam vocem vsurpent. Ac ne ad populum quidem vsurpare prohibeo, si res signata bene explicetur. Verùm vbi hoc impetrari nequit, lectores hîc moneo, vt ad rem, magis quàm ad nomen, animaduertant. Sed quoniam astutè Pighius cum necessitate coactionem perpetuò confundit, quarum discrimen tenere, & diligenter meminisse, plurimùm ad propositam quæstionem refert, hæc quatuor quid inter se differant, obseruare conuenit: voluntatem, aut liberam esse, aut seruam, aut spontaneã, aut coactam. Liberam volũtatem vulgò intelligũt, & sic Pighius quoque definit, quæ bonũ aut malũ eligere, habeat in sua potestate. Coacta voluntas nulla esse potest: cùm alterum alteri repugnet. Verùm, docendi causa, quid significet, dicendum est, vt intelligatur, quid sit coactio. Eam ergo sic vocamus, quæ non sponte sua, nec interiore electionis motu, inclinatur huc vel illuc, sed externo motu violenter fertur. Spontaneam dicimus, quæ vltro se flectit, quocunque ducitur, non autem rapitur, aut trahitur inuita. Serua postremò voluntas est, quæ propter corruptionem sub malarum cupiditatum imperio captiua tenetur, vt nihil quàm malum eligere possit, etiam si id sponte & libenter, non externo motu impulsa, faciat. Secundum has definitiones, homini arbitrium concedimus, idque spontaneum, vt si quid mali facit, sibi ac voluntariæ suæ electioni imputare debeat. Coactionem & violentiam tollimus, quia pugnet cum natura voluntatis, nec simul consistat. Liberum autem negamus, quia propter ingenitam homini prauitatem ad malum necessariò feratur, nec nisi malum appetere queat. Atque hinc colligere licet, quantum sit necessitatis & coactionis discrimen. Neque enim hominem dicimus inuitum trahi ad peccandum, sed quoniam vitiosa sit eius voluntas, sub peccati iugo teneri captiuam, ideóque necessariò male velle. Vbi enim seruitus, illic necessitas. Sed plurimùm interest, voluntaria ne sit seruitus, an coacta. Nos autem non alibi statuimus peccandi necessitatem, quàm in vitio voluntatis: vnde spontaneam esse ipsam sequitur. Nunc vides spontaneum & necessarium simul conuenire posse, quod astu tegere conatur Pighius, dum liberum hominem in eo æstimat, si non necessariò faciat, aut bene, aut malè.

Quid autem Origenes? Eos pronuntiat hæreticos, qui liberum homini arbitrium auferunt. Si de prima naturæ conditione loquitur, nihil affert, quod non ipsi quoque profiteamur. Si inter vitiatam & integrã naturã non distinguit, nemo est piorum, qui non fidei principia eum confundere pronuntiet. Negat ita nos esse necessitati subiectos, vt omni modo etiam si nolimus, vel bene, vel malè agere cogamur. Nos verò nihil huic sententiæ

Inter naturam integram et vitiatam distinguendum.

sententiæ contrarium asserimus. Quin potius hæc Origenis conclusio indicio est, nihil eum aliud quærere, nisi vt coactione exclusa, spontaneam in homine voluntatem constituat. Quod nos similiter facimus. Cæterum non nego liberalius eum alicubi liberum arbitrium prædicare, sed ita, vt nusquam certò, quantum illud sit, definiat. Omnes enim, qui à Pighio citantur loci, qualis manu Dei formatus sit homo, tractant: qualis post lapsum ac defectionem esse cœperit, prorsus tacent. Quid ergo inde, quod præsentem quæstionem ad plenum & liquidum definiat, colliges? Nos enim hominem non ex Dei creatione, sed ex ea, quam ipse sibi proprio vitio acquisiuit, æstimamus. Hanc vt dixi partem, cùm præcipua sit, Origenes non attingit. De Clemente satis iam superius multa dixi. Quid autem facit Pighius, talem causæ suæ patronum primarium excitando, nisi quòd crepitu nos vult absterrere? Dico, & si dissimulem, liber ipse clamat, ab aliquo frigido philosophastro se fuisse consarcinatum. Inde abreptas sententias, tanquam ex ore Petri profectas, hic nobis obtrudit. Ego verò coram Deo per conscientiam impedior, quominus in responsione laborem: ne cui erroris occasionem præbeam, vt librum illum, vel in minimo pretio habeat.*

* corruptione

Cum Tertullianum vult producere, præfatur, adeò claram esse eius sententiam de libertate arbitrij, vt qui non videat, eum certum sit aures atque oculos clausisse veritati. Quid autem in summa continent quæ adducit, nisi liberum, & suæ potestatis hominem à Deo conditum fuisse? Siquidem aduersus Marcionem illic disputat, cuius opinio de natura hominis, vt in Deum contumeliosa, ita impia & profana erat. Non enim sua ipsius culpa hominem malum esse confitebatur, sed in Deum naturæ authorem referebat malitiæ causam. Hinc sanis & integris lectoribus iudicandum relinquo, an non quæcunque ex aduerso opponit Tertullianus, ad primam hominis conditionem similiter respiciant. Neque tamen fidem mihi haberi velim. Librum ipsum qui legerit, aut locum etiam quem Pighius recitat, quod dico, reperiet. Neque aliud respondeo ad omnia testimonia, quæ ex Irenæo deinde obijcit. Irenæus illic Cerdonis, Valentini, Marcionis, & similium refutandis delirijs incumbit. Illi cum plures Deos comminiscerentur, errorem ex eo suum astruebant, quòd homo malus esset. Non potuisse autem malum creari à Deo bono. Esse igitur malum quoque Deum aliquem. Vides statum quæstionis. Iam sanctus vir, sicuti res postulabat, reclamat, non natura malum hominem, hoc est Dei creatione, sed liberi arbitrij fuisse conditum, animámque accepisse boni & mali capacem. Cùm de primo hominis statu eum agere constet, quo tempore integer adhuc erat, & Dei similitudinem retinebat, quid hoc aduersum nos, qui arbitrij seruitutem non nisi in naturæ corruptione ac deprauatione constituimus? Dicit quodam loco Irenæus inter alia, Frumentum quidem & paleas naturaliter facta esse: hominem verò rationabilem, & secundùm hoc similem Deo, cùm liber in arbitrio, & suæ potestatis factus fuerit, ipsum sibi causam esse, vt aliquando frumentũ, aliquando autem palea fiat. Quapropter, inquit, iustè condemnabitur: quia rationabilis factus, amisit veram rationem, & irrationaliter viuens, aduersatus esse iustitiæ Dei, tradens se terreno spiritui, & omnibus seruiens voluptatibus: quemadmodum ait Propheta: Homo, cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis, & similis factus est illis. Hoc nos dicimus, primi parentis lapsu, omnibus nobis contigisse, & in eo consentientem habemus totam Ecclesiam. Dicit præterea, libertatem illam, de qua tractat, imaginem esse Dei, ad quam creatus fuerit Adam. Atqui hanc Paulus reparari oportere de die in diem in fidelibus docet: idque non propria eorum, sed Spiritus sancti virtute. Sequitur ergo, fuisse obliteratam ac corruptam. Eligat nunc vtrum volet, Pighius: aut corruptionem illam

hæreditariam, quam in totum suum genus Adam transmisit, fuisse incognitam Irenæo: aut, quia ad confutanda Cerdonis & Valentini deliramenta nihil pertinebat, fuisse omissam, & de integro duntaxat creationis statu verba fuisse facta. Alterum è duobus respondeat, necesse est. Atqui vtroque modo liberor. Neque enim vel authore Pighio, audiendus erit Irenæus, si repugnante vnanimi Ecclesiæ consensu, inter vitiatam naturam, & integram, nihil discernat: quòd si, qualis ante lapsum fuerit homo, tantùm describit, nihil ad nos, qui arbitrij seruitutem non ad Deum, sed ad hominis vitium referimus

Cùm ad Cyprianum ventum est, occupatione vtitur, quòd quæstionem hanc nusquam ex professo tractet. Augustini tamen locum adducit, vbi liberum arbitrium ab eo non negari testatur. Verùm quid liberi arbitrij nomen Augustino valeat, cùm alibi clarius demonstrabimus, tum ex hoc loco patet. Dicit enim, Cyprianum non tollere liberum arbitrium, cùm Deo totum tribuit, quòd rectè viuimus. Illam autem ex Cypriano adducit sententiam: De nullo gloriandum: quia nihil prorsus nostrum est. Quàm magnificè, quæso, sentit de propria nostra virtute, qui bona omnia insolidum Deo adscribit, nobis nihil facit prorsus reliqui? Vbi ergo liberum hominis arbitriū, quod à Cypriano astruitur? Nempe quia sponte, & peccare, & bene facere hominem intelligebat, vtcunque peccando Sathanæ seruiret, sub cuius tyrannide captiuus teneretur, & ad bene viuendum Spiritu Dei regeretur, non proprio carnis motu. Non de nomine hîc quæritur, sed de facultate liberi arbitrij. Porrò quanti eam æstimauerit Cyprianus, tum præclara illa vox, quam nuper retulimus, toties ab Augustino celebrata, & qua omne genus meriti prorsus excludi pronuntiat, tum alter locus ostendit: Quando, inquit, rogamus, ne incidamus in tentationem, admonemur imbecillitatis & infirmitatis nostræ: dum sic rogamus, ne quis se insolenter extollat, ne quis sibi superbè atque arroganter aliquid assumat: ne quis, aut confeßionis, aut paßionis, gloriam suā ducat: cùm Dominus dixerit: Vigilate & orate &c. vt dum præcedit humilis & submissa confeßio, & datur totum Domino, quicquid suppliciter cum timore & honore Dei petitur, ipsius pietate præstetur. Quid hîc arrogantiam vocat Cyprianus? non modò totum sibi arrogare, sed aliquid penitus sumere.

Venio ad Hilarium: cuius primus locus naturam hominis, nulla corruptionis facta mentione, describit. Atquì hæc exceptio mihi semper est ad manum: aut noluisse eum negare prauitatem, quæ ex originali peccato ingenita est hominibus: aut si negare voluerit, ab Ecclesiæ consensu dißidere. Cùm autem nihil illic propositum habeat, nisi vt excusationem tollat hominibus, ne malorum suorum culpam in Deum reijciant, nihil mirum, si ad primam suam originem eos reuocat, quò seipsos, suumque liberum arbitrium accusare discant, cui acceptum ferre debent, quòd mali sunt. Sed cur de humanæ naturæ ruina, cur de eius per Dei gratiam reparatione nullum verbum? Viderit, inquam, ipse Hilarius, quomodo consilij sui rationem reddat. Mihi satis est, si palàm facio, non ita nobis aduersari, sicut fingit Pighius. Quòd autem voluntati non coactionem, aut vim extrinsecam, sed neceßitatem opponit, nihil difficultatis est in ea re. Siquidem neceßitatis nomine, non miseriam, cui addictus est homo per peccatum, sed externam causam, quæ cogat fieri quod fit, sine dubio significat. Secundò loco, non quid valeat hominis arbitrium, exclusa Dei gratia, disputat, sed homini toto vitæ præsentis cursu spatium & locum dari commemorat confitendi Deo: quæ facultas morte finiatur. Id suis verbis aliter quidem exprimit, hunc tamen esse sensum verborum, iudicare cuiuis promptum fuerit. Loco tertio, neque tribuit gratiæ Dei quantum decebat, & ad hominem transfert, quod Deus tanquam suum vindicat: nēpe cor inclinare in obedientiā legis. Quæ autē eum causa impulerit,

vt sic,

vt sic, tum hîc, tum proximo loco, inter Deum & hominem bonorum operum laudem diuideret, ipse refert. Laborabat in refellẽda eorum improbitate, qui excusationis materiam & prætextum ex carnis imbecillitate captabant. Cùm aliter expedire se non posset, ad hanc responsionem confugit, sic operari in nobis Dei gratiam, vt aliquas nobis partes simul relinquat: quibus si quis desit non nisi socordia & negligentia sua, peccare dicit. Atque id est, quod in mea Institutione prodidi: mihi veteres eo consilio vires humanas plus iusto videri extulisse, ne si impotentiam disertè essent confeßi, primùm Philosophorum ipsorum cachinnos, quibuscum certamen tunc habebant, exciperent: deinde carni, suapte sponte nimis ad bonum torpenti, nouam desidiæ occasionem præberent. Tum continuò post, subijcio. Ergo ne quid communi hominum iudicio absurdum traderent, Scripturæ doctrinam cum philosophiæ dogmatibus dimidia ex parte conciliare illis curæ fuit. Præcipue tamen illud secundum spectasse, ne desidiæ locum facerent, ex eorum verbis apparet. Si hoc non essem, & disertis verbis, & simplici animi candore, tunc professus, iure nunc Pighius in me inueheretur. Nunc autem quid causæ habet, cur me tam atrociter singulis paginis laceret, quasi de veteribus mentitus fuerim, cùm tamen nihil ex aduerso proferat, quòd non conueniat cum meis verbis? Proponit, Hilarium liberi arbitrij viribus tribuere suas partes cum Dei gratia. Respondeo me id fuisse iam in mea Institutione confessum. Verba quæ citat, rationem, quæ Hilarium impulerit, eandem fuisse ostendunt, quàm illic quoque exposui. Et tamen impudenter me mentiri subinde vociferatur. At dixi vel obscurius, vel magis variè loqui veteres, quàm vt certò colligi poßit ipsorum sententia: hi autem loci nihil, vel obscuritatis, vel varietatis, habent. Respondeo, quòd res habet: Hilarium, cùm in diluẽda obiectione impediretur, si liberum arbitrium carere prorsus virtute confessus foret: vim illi quidem nonnullam attribuisse, sed sine certa definitione, qua sciretur, quantum penes hominem esset. Nunquam ego sanè, quin liberum arbitrium paßim prædicent veteres, & illi plus quàm par sit tribuant, negaui. Sed admonui, quod etiamnum confirmo, sic aut variare, aut vacillare, aut perplexè loqui, vt certi ferè nihil referre ex illis liceat.

Ex Basilio duos locos citat: quorum prior nihil aliud continet, quàm humanæ naturæ descriptionem, qualis à Deo fuit condita, ne malorum suorum culpam homines in Deum transferant. Principiò igitur, peccatum negat substantiæ hominis fuisse innatum, sed propria illi culpa accidisse, quòd nos non fatemur modò, sed diligenter tuemur. Postea virtutem dicit esse voluntariam, & non ex neceßitate. Nobis autem inesse liberum arbitrium. Hic, quasi parta victoria, exultat Pighius. Ego autem de præsenti nostro statu intelligenda hæc verba nego: sed qualis prima sua origine factus fuerit homo tantùm ostendere. Disertis verbis explicat, qualis creatus fuerit homo: corruptionem quæ lapsum consecuta est, non commemorat: sed tantùm cùm malitiæ causam aßignare vult, sic loquitur: Vnde malus homo? Ex propria ipsius voluntate. Vnde malus diabolus? Ex eadem causa. Nam & ipse per se liberam habet vitam, & liberum arbitrium in se situm, aut manendi cum Deo, aut se ab eo alienandi. Quid nunc iudicandum est? An ipsum latebat, quale & quantum vulnus naturæ nostræ ex peccato inflictum esset? At se ipse alibi ab hac suspitione liberat, dum humani generis miseriam his paucis quidem, sed minimè tamen obscuris verbis attingit. Salutis quidem debiles, liberationis verò indigent, qui in captiuitate detinẽtur. Qui igitur sub morte positus est, sciens quòd vnus est qui liberat, & vnus qui seruat, in te, inquit, speraui. Serua me à debilitate, libera à captiuitate. Qui debilẽ & captiuũ hominẽ facit, & eo quidẽ seruitutis genere detineri pronũtiat, vnde à solo Deo: nõ à seipso

liberetur, quantum de priore illa conditione detrahit? Sed in hac quoque captiuitate libero arbitrio multum concedit. Audiamus quantum illud sit. Qui in verbo Dei eruditi non sunt, hi frustrà inflati per liberum arbitrium peccati insultus abolere se posse confidunt cùm per solum crucis mysterium peccatum aboleatur. Nam quòd in hominis potestate situm est liberum arbitrium, in eligendo, aut non eligendo, vt diabolo resistat, situm est, non in eo, quòd possit robur habere contra affectus. Et paulò post: Nisi enim per potentius auxilium ab ignitis aduersarij iaculis liberati, recepti fuerimus in adoptionē, frustrà omnia molimur, velut procul à potentia crucis. Si diligenter omnia expendas, non aliud homini relinquit, quàm in eligendo iudicium, quod & penitus sit inefficax, & ad vincendas cupiditates nihil per se valeat. Tametsi autem non omnia, quæ dicenda fuerant, hîc dicit, quantum tamen à magnifica illa libertatis prædicatione declinet, videre licet. In altero loco nihil animaduerto, quod nobis, vel minimùm, aduersetur. Partem animæ rationalem potestatis nostræ esse docet. Verùm vt ego taceam, satis perspicuum est illic animæ naturam in sua integritate considerari: sicut in definitionibus dandis fieri solet. Nos quoque, cùm de anima disputatio est, primùm eius partes in medium statuimus, mentem ac voluntatem, & mentis quidem officium esse docemus, præire voluntati, eámque gubernare: vnde & nomen habet, ἡγεμονικόν, voluntatem porrò tunc bene habere dicimus, cùm se cupiditatibus huc illuc distrahendam non exponit, sed mentis imperium auscultat: totum denique hominem ritè tunc esse compositum, vbi recta in eo ratio moderatur: quæ & voluntatem dirigat quò decet, & libidines, tanquam auriga equos indomitos, suis frenis coërceat. Verùm simul ostendimus, cæcam esse nostram rationem, quia sit per peccatum, Dei lumine destituta, nec prius bene regere posse, quoad Spiritui Dei in obedientiam se tradiderit: imò prorsus in eius obsequium, velut ancilla, redacta fuerit. Dicimus similiter, carnis cupiditates regnum in homine occupasse, nec vlla animæ potentia impediri posse, vel reprimi, quia suam tyrannidem exerceant: voluntatem enim sic malitia oppressam, sic vitio & corruptione implicitam, vt ad honestum studium emergere, aut se ad rectitudinem dare nullo modo queat.

In omnibus Hyeronimi sententijs, quas adducit, liberum arbitrium prædicari non nego: Scire tamen velim, quid certi inde referre velit. Donatos, inquit, nos libero arbitrio, & vnumquemque viuere, non ex Dei nutu & imperio, sed proprio obsequio. Sed quid? Si ex aduerso excipiam, quod verùm est, vulneratam illam fuisse libertatem, imò confectam & extinctam, vbi homo peccati nexu in seruitutem Sathanæ se addixit? An, certò colligam, quid de tota re sentiendum sit, cum præcipuum caput nō attingat? Nego eos omnes claram & firmam de libero arbitrio doctrinam tradere, qui non simul adijciunt, quid de hac libertate per Adæ lapsum perierit, quid per regenerationis gratiam fideles recuperent: quanta denique sit vitiatæ naturæ peruersitas & rebellio aduersus Dei iustitiam, & quæ rursum Spiritus sancti in electis, tum ad illuminandam mentem, tum ad cor dirigendum, operatio. De his omnibus altum est in Hieronymi verbis silentium. Ambrosium verò, aut non aduocare prorsus, aut aliter loquentem inducere debuerat. Quid enim affert? Voluntarium seruum sibi auctionatur diabolus: neminem iugo seruitutis astrictum possidet, nisi se prius peccatorum ære ei vendiderit. Quid carnem quasi infirmam accusas? Affectus est author culpæ: caro voluntatis ministra. Non ergo vendat nos voluntas nostra, per quam solam in seruitutem tradimur. Nempe vanam eorum tergiuersationem refutat, qui in carnis infirmitatem reijciunt, quicquid peccant. Carnis autem nomine quid significet, statim exponit, cùm voluntatis ministram vocat. Inferior

ferior ergo pars hominis, & sensualis, vt vocant, cum corporis organis, per carnem designatur. Nunc, qui malorum suorum culpam illuc deriuat, meritò ad voluntatem retrahitur: vt dum conuictus fuerit, illic hærere mali radicem, simul discat, se vnum esse, cui imputare culpam debeat. Hinc si colligat Pighius, quæ sit liberi arbitrij facultas, aut quantum per se valeat, valde argutus erit ratiocinator. Atqui voluntarium intelligunt omnes, quod in potestate nostra est, vt sit vel non sit: nec necessitati subijcitur. Verùm quod aliter Ambrosius ipse intelligat, non altius testimonium petam, quàm ex eadem pagina, ex qua sumpsit Pighius quod adducit. Nam cùm de vsu legis tractat, his verbis inter alia vtitur. Accessit vinculum, non solutio: addita est peccatorum agnitio, non remissio. Profuit tamen mihi. cœpi confiteri quod negabam &c. Item: illud quoque mihi prodest, quòd non iustificamur ex operibus legis. Non enim habeo, vnde gloriari in operibus meis possim: non habeo vnde me iactem, & ideo gloriabor in Christo. An hæc starent, nisi peccandi necessitati homo sibi relictus subijceretur? Hic quoque mihi succurrit Augustinus: qui adductis tribus testimonijs nihil minus sensisse Ambrosium euincit, quàm quòd illi affingit Pighius. Primùm quia in libro de fuga seculi, dum ad quærendum Dei auxilium nos hortatur, non in potestate nostra esse cor nostrum & nostras cogitationes palàm confirmet: deinde quia in Lucam ita scribat: Non humana tantùm voluntate videtur quod bonum est, sed sicut Christus dederit: qui, vt id quod bonum est, nobis quoque videri bonum possit, operatur. quem enim miseretur, & vocat. Itaque cùm quis fidem se voluisse habere dicit, non negat Deum voluisse. A Deo enim præparatur voluntas. Vt enim Deus honoretur à sanctis, eius gratia est. Item: Quem Deus dignatur, vocat: & quem vult, religiosum facit. Ex his verbis colligere non dubitat Augustinus, tam fidei, quàm bonorum operum: tam cogitationum, quàm bonorum affectuum & initium & perseuerantiam soli Deo Ambrosium trbuere: hominibus auferre. Cuius rei si quis mihi fidem non habet, librum de bono perseuerantiæ legat. In citando Chrysostomo ne multum sudaret, locum duntaxat à me adductum transcripsit: vbi vt omne excusationis subterfugium peccatoribus claudat, bonum & malum constituit in hominis potestate: nihil ergo illis obstare, nisi quia nolint: posse enim, si velint. Mali causam non alibi quæri, quàm in propria hominis voluntate, ne aliò culpam transferendo, exonerare se velit, mihi placere non semel testatus sum. Quin etiam vnum hoc est ex præcipuis capitibus, quibus in mea institutione insisto. Quòd verò liberi arbitrij virtutem adeò euehit Chrysostomus, non dissimulaui illic, quid mihi videretur.

Post hanc testimoniorum congeriem, quasi re confecta, quod ab initio proposuerat demum colligit Pighius: quam de humani arbitrij seruitute profitemur sententiam, vno piorum omnium, qui seculis omnibus extiterunt, consensu damnari: & meum mendacium euidenter detectum esse, qui ita, aut obscurè, aut variè locutos de hac re veteres dixerim, vt certi ferè, nihil ex eorum scriptis referre liceat. Velim autem ignoscant mihi lectores, si in respondendo cothurnos illos altiores non induam, quibus in nos insurgit aduersarius. Non enim magniloquentia cum eo, sed veritate certare institui: quæ vt est simplex, ita placida orationis simplicitate contenta est. Principiò igitur, cùm Ecclesiæ consensum nobis obiectat, hanc sibi responsionem vno verbo habeat: non esse Ecclesiæ consensum, nisi qui congruenter aptéque per omnia verbo Dei est consentaneus. Non esse porrò ad hominum placita torquendum, quod Spiritus sanctus, qui scilicet optimus est loquendi artifex, Prophetis & Apostolis sine dubio dictauerit: idque in eum finem, vt inde omnes, & hominum, & Angelorũ doctrinæ æstimarẽtur. Quoties ergo suã illam

cantilenam mihi occinet, de vniuersalis Ecclesiæ consensu, continuò excipiam, perperam separari, quæ Deus perpetuo nexu copulauit: & meliore sensu, ac commodiore loco prouerbium illud Christi in eum retorquebo: Vbi cadauer illic aquilæ. Nam vt fidelium sententiæ pro perpetuo Ecclesiæ consensu habeantur, eas primùm, tanquam aquilas ad cadauer in Christi veritatem conuenire, & quasi coalescere necesse est. Neque præterea id quod pro confesso sumit, illi concedo, vt quod sex vel octo scriptis prodiderint pro certo & definito Ecclesiæ consensu protinus recipiendum sit. Neque verò vt concedam, illa me perurgent. An de re inter omnes suo tempore cognita & trita mentiri auderent? Quòd si illis non habetur fides: quale amplius restabit antiquitatis testimonium? Ego verò, neque mendacij eos insimulo: neque sic in totum repudio, quòd de communi Ecclesiæ doctrina testantur, vt pro nihilo, quasi non diceretur habeam. Tantùm ad plenam & solidam certitudinem sufficere nego. Neque enim absurdum videri debet, si quod tunc communiter in Ecclesijs receptum erat, ita eos referre dixero, vt aliquid ex proprio sensu affingant. Siue quòd concepta semel opinione præoccupati, non aliter poterant: siue quòd propria interdum & perspicua loquendi proprietate destituebantur. Vnde enim Ireneo, Tertuliano, Hilario spinosum illud & confragosum dicendi genus? nisi quòd linguam impeditam habebant, quominus, quod volebant, exprimerent. Plurimùm verò interesse nemo nescit, quibus quidque verbis dicatur.

Adhæc, respondeat mihi Pighius, plúsne de Ecclesiæ consensu priuato homini credēdum sit, quàm pluribus simul in Synodum collectis, qui Ecclesiæ nomine, & tanquam ex ipsius ore, quod inter se contulerint, pronuncient? Nunc ad præsentem quæstionem. Hilarium sic loquentem inducit Pighius. Voluntatem nostram hoc proprium ex sese habere, vt velit: Deum verò incipienti dare incrementum, meritúmque complementi ex initio esse voluntatis. Nunc ex aduerso Concilij Anrausicani profero decretum: Si quis, vt à peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit, non autem vt etiam purgari velimus, per Spiritus sancti operationem in nobis fieri confitetur, resistit Spiritui sancto per Solomonem dicenti: Præparatur à Domino voluntas. Sic inter hominis voluntatem & Dei gratiam distribuit Hilarius, vt principium ad illam referat, adiuuari postea dicat Dei gratia: concilium eos Spiritus sancti hostes pronunciat, qui sic sentiunt, vel loquuntur. Vbi nunc illa est tam certa definitio, quàm Pighius tertio quoque verbo iactitat? In altero Hilarij loco sic habetur. Est ergo, cùm oramus, à nobis exordiū: vt munus à Deo sit. Huic iterum alterum eiusdem Synodi caput oppono. Si quis sine gratia Dei volētibus, laborantibus, studentibus, conantibus, petentibus, quærentibus, pulsantibus nobis misericordiam dicit conferri, non autem diuinitùs, vt credamus, velimus, petamus, & omnia hæc, sicut oportet, agere valeamus, per Spiritum in nobis fieri confitetur, resistit Apostolo dicenti: Quid habes quod non acceperis? De fide nominatim hoc Hilarius asserit, eius initium in nobis situm esse: Atqui lōgè aliud Concilij verba sonant. Si quis tam initium quàm augmentum fidei, & ipsum credendi affectum, non per gratiæ donum, id est, Spiritus sancti operationem, corrigentem voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem: sed naturaliter nobis inesse dicit, aduersatur Apostolo dicēti. Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Domini Iesu. Quicquid ex Hilario adducit Pighius, pro testata Ecclesiæ traditione vult haberi. Quo igitur loco habebimus illud consilium? quod tametsi ætate sit posteriùs, authoritate tamen cedere non debet. Præsertim cùm nihil aliud quàm superioribus Cōcilijs, Carthaginensi & Mileuitano, subscribat. Augustinū adhuc taceo, qui separatim postea suo ordine dū prodibit, totā Pighij harmoniā prorsus turbabit.

Cap.4 [margin, beside "cato purgemur..."]

Cap.6. [margin, beside "In altero Hilarij loco..."]

Quòd

Quòd si temporis & otij tantum daretur, quod huic rei satis foret: collectas hinc inde veterũ sentẽtias inter se conferendo, quàm infirma ex illis habeatur perpetui Ecclesiæ consensus probatio, palam facerem. Sed quoniam ad alia me temporis breuitas festinare cogit, hoc labore nunc supersedeo. Specimen tamen hoc in transcursu proferre libuit, vnde coniecturam faciant lectores, qualis futura esset fidei nostræ certitudo, si Pighio obsequeremur: dum nihil nobis certum in religione habere permittit, nisi quod ex Ecclesiæ traditione prodierit, & ab ipso Ecclesiæ exordio, ad nostram vsque ætatem, perpetua successione fluxerit. Quòd si exceptionem ab Augustino, qua in eadem causa vtitur, mutuari velim, nemo, nisi valde iniquus, opinor, cùm sit æquissima, repudiabit. Nam cùm ex aduersa parte quidam acquiescere se paratos profiterentur, si doctrinam suam patrum authoritate probaret, respondet his verbis. Quid igitur opus est, vt eorum scrutemur opuscula, qui priùsquam ista hæresis oriretur, non habuerunt necessitatem in hac difficili ad soluendum quæstione versari? quod proculdubio facerent, si respondere talibus cogerentur. Vnde factum est, vt de gratia Dei quid sentirent, breuiter, quibusdã scriptorum suorum locis, & trãseunter attingerent: immorarentur verò in ijs, quæ aduersus alios hæreticos disputabant. His verbis si nunc Pighium conueniam, vt remittat quod tantopere vrget, non aliunde petendam huius causæ definitionem, quàm ex veterum scriptis, quam Augustinus breuiter ac transeunter eos attigisse testis est, pleno gutture sua illa conuitia, quibus refertus est, in me ructabit. Quando igitur nihil æqui impetrari potest ab ista Furia, ad lectores me conuerto: apud quos ponderis nonnihil spero habiturum, quod tam iusta ratione nititur.

Verùm in hoc potissimum cardine vertitur nostra defensio, quod dico, Pighium, partim commentitijs testium nominibus, ad faciendum numerum, in nos abuti: partim ea quæ recitat, testimonia, perperam ac falsò in nos detorquere, cùm nihil nobis repugnent. Siquidem Petrum & Clementem nominando, quid aliud quàm fucum facit? Toties me impudentem nominãdo, cauere puto, sibi voluit, ac anteuertere, ne quod meretur, à me audiret. Sed quo nomine perditã istam ac deploratam nequitiam appellabimus, quòd tam confidenter nothi & confictitij libri prætextu, Petrũ & Clementẽ nobis obtrudit? Quod ad Irenæum & Tertullianum attinet, cum homini libertatem in prima tantùm sua origine tribuant, & in illa naturæ integritate, in qua conditus fuit: corruptionis autem, quam vitio suo contraxit, nullã faciant mẽtionem: eorum verbis minimè lædimur, qui seruitutis causam, non in natura ponimus, sed in lapsu primi hominis. Illi igitur hominem liberũ fuisse creatum tradunt: nos id non negamus: sed dicimus in seruitutem incidisse, quia à primo suo statu degenerauerit. Illi peccatum non hærere in substantia contendunt: id nos quoque ipsum asserimus: sed addimus, primo homini, ex quo à sua integritate excidit: bonæ naturæ corruptionẽ accidisse, quam ad totum suum genus transmiserit. Ergo hos quoque duos ex testium suorum catologo expungat Pighius, oportet. Sex adhuc restant: ex quibus duo, Ambrosius & Basilius, minimùm imò prorsus nihil, eius causam adiuuant. Illa enim, quam ponunt, naturæ humanæ descriptio, quid ad hanc vitiatam & degenerem naturam, quæ vt reliquis Dei donis, ita libertate etiam spoliata, præsentem, qua premitur, inopiam suam deplorare potius, quàm perditam virtutem iactare debet. Libertas enim voluntatis, sanitas est. Nunc ergo qui liberã vult facere voluntatem, sanitatem illi reddat. Sequitur

Origenes, cuius suffragio quantum sit in Ecclesiæ dogmatibus tribuendum, penes Hieronymum sit iudicium. At non est credibile, de re tam familiariter suo seculo nota, hoc est, de insigni fidei nostræ axiomate, potuisse mentiri. Quid? An non hæc sunt ex præcipuis fidei nostræ capitibus? Filium à patre genitum esse: vnius cum patre naturæ: Spiritum sanctum vnius esse cũ Patre & Filio diuinitatis: hanc ipsam carnem, quã nunc gestamus, resurrecturam, & similia. At Origenes factum non genitum Filium docet: bonum esse natura negat, & ex seipso: de Spiritu sancto non aliter sentit, quàm de operatione nuda: carnem putat in nihilum redigendam, vbi Christus apparuerit. Nunc suum istud acroama si occinat Pighius: non potuisse de rebus adeò notis mentiri Origenem, nonne dignus erit, cuius in os omnes conspuant? Habet tamen adhuc Hilariũ: sed cuius sententiam ab orthodoxo Concilio damnatam fuisse demonstrauimus. Habet Hieronymum, qui sub extremam senectutem à Pelagio expergefactus, aliquanto tandem moderatius loqui cœpit. Habet Chrysostomum, quem semper confessus sum in extollenda hominis facultate fuisse immodicum. Nec vero Bernardum proferre alibi dubitat: cuius arbitrio si definienda esset controuersia, si non prorsus totum obtinerem, longo tamen interuallo essem superior. Vbi est ille adeo contestatus temporum omnium consensus, qui pro certa & indubia Ecclesiæ traditione haberi, adeóque Dei verbo præferri, ob certitudinem debeat? Vbi mendacium illud tam capitale, cuius me euidenter conuictum tantopere gloriatur? Dixi, veteres plus iusto liberum arbitrium extollere: Græcos præsertim: atque in his nominatim Chrysostomum. Addidi tamen, sic perplexè, aut obscurè, aut variè ipsos loqui, vt certi aliquid referre ex eorum scriptis non facile sit. Variè loqui in hunc sensum accepi: quòd hic plus, ille minus libero arbitrio tribuat: hic libertatem cõstituat vna in parte, ille in altera: Sic vt collectæ inter se omniũ sententiæ, nihil quàm suspensum tenere hominem queant. Ita Pighius interpretatur, quasi dixerim eorum vnumquenque secum dissidere. Sed quis putidum hunc calumniatorem ferat? Obscurè vero & perplexè loqui cur non dixero, qui de homine sic loquuntur, quasi in sua integritate adhuc staret, cùm in grauem ruinam ceciderit, vnde surgere sua virtute non potest? qui liberi arbitrij potẽtiam sic in homine constituant, quasi per lapsum non amissa esset? Verùm quia de hac re litigare nimis longum esset, nihil addam amplius: nisi quòd scire ex eo velim, quo sensu alibi prodat, ante exortam Pelagij hæresim, veteres omnes liberum arbitrium indistinctius extulisse. Si sublata gratiæ Dei & humanæ virtutis distinctione facilis est & expedita perspicuitas, errasse me fateor. Sin verò in illa confusione lectorem hærere necesse est, dubium & anxium, quantum Deo adscribere, quantum homini relinquere debeat, cur ita, cùm nihil deliquerim, attrociter vexor?

Lib.3. circa principium.

In Librum tertium.

SEquitur tertius liber: quem totum Augustino destinauit. Nam quia illum vnum ex aliorum numero exceperam, non modò eum mihi eripere, sed etiam in suas partes pertrahere conatur. Hoc, inquam, initio profitetur: sed vbi paululũ in rem ipsam ingressus est: sepe restitat & hæret, nunc subterfugia quæritat, nunc palã ipsum, quem sibi adiungere proposuerat, Augustinum repudiat. Quid autem prodest, inflatis buccis nihil non polliceri, tum vbi

lectorũ desideriũ simul & attentionẽ acueris, hiantes ipsos dimittere? Ego verò efficiam primùm vt perspiciant omnes integri iudicij, & erga veritatem non malè affecti lectores, Pighium non amore sanæ doctrinæ, sed importuno & furioso nostri odio, ad hanc causam accessisse: in ea tractanda, non veri inueniendi studio, sed ambitione, ac rixandi libidine agi, atque impelli. postremò nihil sincerè aut candidè agere, sed satis habere, si quouis modo legentiũ oculos perstringat: imò laudẽ ex calliditate & fallendi peritia captare. Deinde quòd vnũ saltem ex veteribus Augustinũ nobis suffragari asserui, fidem vt in eo meam, atque ingenuitatem agnoscãt.

Primùm, abruptas me nec intellectas ex Augustino sententias citare causatur. At quas? Quòd scribit non esse liberam sine spiritu, hominis volũtatem, cùm cupiditatibus vincentibus & vincientibus teneatur. Notaui locum: In Epistola 144. ad Anastasium id habetur: Quid hîc abruptum aut obscurum? Item, quod in libello de perfectione iustitiæ scribit. Nam illic Pelagij dilemma ponit, Quærẽdum esse, per quid efficitur homo cum peccato? per naturæ necessitatem, an per arbitrij libertatem? Nam si per naturæ necessitatem, inquit, culpa caret: Si per arbitrij libertatem, quærendũ à quo acceperit. A Deo scilicet. Bonum igitur à bono. Cur itaq; ad malũ propensius dicitur? Respondet deinde ipse. Per arbitrij libertatem factum est, vt esset homo cum peccato: sed iam pœnalis vitiositas subsecuta ex libertate fecit necessitatem. Vnde ad Deum clamat fides: De necessitatibus meis erue me. Sub quibus positi, vel nõ possumus, quod volumus, intelligere: vel quod intellexerimus, volumus: nec valemus implere. Nam & ipsa libertas à liberatore promittitur. Si vos filius liberauerit &c. Victa enim vitio, in quod cecidit, voluntate, caruit libertate natura. Nam altera Scriptura dicit A quo quis deuictus est, huic & seruus adictus est. Sicut ergo non est opus sanis medicus, sed malè habentibus: sic non est opus liberis liberator, sed seruis, vt ei dicamus: Saluasti de necessitatibus animã meam. Ipsa enim sanitas, est vera libertas, quæ non perijsset, si bona permansisset voluntas. Quia verò peccauit voluntas, secuta est peccantem dura peccatum habendi necessitas: donec tota sanetur infirmitas. Dicat nunc Pighius me sententiolas truncas & mutilas adducere. Item quod scribit ad Laurentium: Hominem libero arbitrio malè vsum, & se, & illud perdidisse, & quod in eundem sensum ex tertio ad Bonifacium libro adduxi. Quòd si vel abruptum, vel obscurum Pighio videtur, audiat ex eodem libro interpretationem. Iustitia, inquit, legis non impletur, cùm lex iubet, & homo quasi suis viribus facit, sed cùm Spiritus adiuuat, & hominis nõ libera, sed Dei gratia liberata voluntas facit. Itẽ paulòpost: Et liberũ arbitriũ, vt est captiuum, non nisi ad peccandum valet: ad iustitiam verò, nisi diuinitus liberatum adiuuúmque, non valet. Libro autem primo dixerat: Vt filius Dei quis fiat, hæc potestas nulla esse potest ex libero arbitrio: quia nec liberum in bono erit, quod non liberator liberauerit. Libro quarto, sic iterum confirmat: Quid mihi obtendis liberum arbitrium? quod liberum non erit: nisi ouis fueris. Qui igitur facit homines oues, ipse ad obedientiam veritatis liberat voluntates. Nimis certè morosus homo est Pighius: si quid adhuc obstrepere hîc ausit. Postremus locus ex libro de Correptione & gratia sumptus est: vbi dico, Augustinum vocis vsum iocosis verbis eludere: cùm sic loquitur: Liberum arbitrium, liberum iustitiæ, seruum peccati. Nam libertatem hominis non aliam agnoscit, nisi à iustitia manumissionem: quæ miserrima est peccati seruitus. Quinto autẽ ante versu, non alia ratione libe-

rum esse arbitrium dixerat, nisi dum per gratiã liberatur. Locus autem primus, ex secundo aduersus Iullianum libro, vbi seruum appellat sic habet: Hîc vultis hominem perfici: atque vtinã Dei dono, & non libero, vel potius seruo voluntatis arbitrio. Et hîc adhuc oblatrabit Pighius, nõ intelligere me quod cito, vel trũcata verba decerpere, quæ Augustini sensum minimè explicent? Atque hæc quidem testimonia non eo cõsilio adduxerã, sicut hic nugator fingit, vt de tota re dijudicatio ex illis fieret, sed tantùm vt obiter ostenderem lectori, quam vim habeat epitheton, liberi, cum hominis arbitrio apud Augustinum tribuitur. De nomine igitur duntaxat tracto: hîc totam rei definitionem me in pauculis verbis constituere mentitur.

Antequam verò Augustinum committere nobiscum in certamẽ incipiat: considerandum non abs re admonet, quibus quidque temporibus scripserit. Atque ita operum eius, quantum ad propositam quæstionem, tres classes facit. Primam ijs aßignat, quæ ante exortam Pelagij hæresim scripsit: alteram his, quæ in ipso contentionis feruore edidit contra Pelagium ipsum: tertiam ijs, quæ post remissum ac sedatum calorem composuit. Hanc distributionem ego quoque libenter recipio: nisi quòd censuram illam, quam cõtinuo subiungit, veram esse non concedo. Nam quia Augustinũ in toto illo secundo librorum ordine sibi parum esse propitium nouit, vt illis fidem abroget, vel saltem authoritatem deroget, sapere conflictationis ardorem dicit. Nudam igitur veritatis explicationem ex alijs posterioribus melius sumi, in quibus composito & paccato animo rem ipsam distinctius tradiderit. Ego verò, vt minimè detrecto, litem ex his posterioribus libris, si opus sit, dirimi, ita sic pugnandi cupiditate incaluisse Augustinum in alijs nego, quin liquidam & distinctam veri expositionem semper retinuerit. Non enim iuuenis erat, sicuti cùm aduersus Manichæos scriberet: deinde cùm diligenter multis locis retractauerit suum in prædicando libero arbitrio excessum: nusquam nimis se illud extenuasse meminit: quo satis nõ aliter se, post finem certaminis, sentire, quàm tũc cùm scriberet, indicauit.

Post hoc proœmium, audiamus quale primæ claßis initium faciat. Libro, inquit secundo, quem de libero arbitrio inscripsit contra Manichæos, liberam homini voluntatẽ necessario datã affirmat, idque in eũ finem, vt rectè viueret. Hac negata, diuini iudicij tolli æquitatem. Ac ne cauillemur, de libertate hoc debere intelligi, quæ detur nobis per gratiam, occupatione vtitur. Quasi verò periculum sit ne subterfugia, velut deprehẽsi, quæritemus: cùm Augustinus ipse suis verbis Pighij obiectionem non tãtùm soluat, sed friuolam & euanidam demonstret, libro retractationum primo: capite nono. De gratia Dei, inquit, qua suorum voluntates præparat Deus, nihil in his libris est disputatum. Aliud est enim quærere, vnde sit malum: & aliud quærere, vnde redeatur ad pristinũ, vel ad maius perueniatur bonum. Vides hunc fuisse eius scopum, vt originem peccati ex voluntario hominis lapsu, non Dei creatione, extitisse demonstraret. Nũc post lapsum lõgè alia est hominis consideratio & longè alia quæstio: vnde aut qua virtute recuperent filij Adæ, quod in patre suo perdiderunt. Itaque quoties occinet Pighius, liberam prædicari hominis voluntatem, illud vicißim non ex me, sed ex ore Augustini, audiat: liberam fuisse voluntatem, cùm sana foret: nunc cùm tam grauiter, & ad mortem vsque sauciata sit, humili confeßione, non superba defensione indigere.

Alterum testimonium ex libro tertio adiungit: vbi voluntarium ac liberum esse motum cõtendit, quo homo, ab incommutabili bono ad inferiora, peccãdo

conuertitur: cùm alioqui nec laudandus esset, nec vituperandus, nec etiam monendus: deinde, præscientiam Dei peccati causam esse negat. voluntatem enim hominis non aliter fore voluntatem, nisi in propria eius potestate sit. Ne suspectum sit, si quid de meo proferam, ipse pro se Augustinus respondeat. Hoc autem facit vno verbo, cùm disputare se negat, qualis sit nunc hominis voluntas, sed qualis fuerit à Deo condita. Porrò id est, quod inter nos controuertitur: quid nunc homini superstit, ex quo spiritualibus illis diuitijs spoliatus fuit, quibus naturaliter præditus erat: Voluntas est, inquit, qua peccatur, & rectè viuitur: quod tūc agere volui. Voluntas ergo ipsa, nisi Dei gratia liberetur à seruitute, qua facta est serua peccati, & vt vitia superet, adiuuetur, rectè pieq; viui non potest. Et hoc diuinum beneficium, quo liberatur, nisi eam præueniret, iam meritis eius daretur: & non esset gratia, quæ vtique gratis datur. Et ne videatur recantare quod dixerat, illinc locū adducit, quo constare poßit, non de vitiata, sed integra natura dicta esse, quæ adeò eam extollunt. Quoniam, inquit, non sicut sponte homo cecidit, ita etiam sponte surgere potest, porrectam nobis desuper dexteram Dei, id est, Dominum Iesum, firma fide teneamus. Vides, vt nihil aliud quàm primum mali fontem requirat. Manichæi fingebant Deum esse, ipse ex libero hominis arbitrio fluxisse asserit. Liber ergo factus erat: quis negat? Sed cùm se in seruitu... ...iderit: cùm libero arbitrio malè vsus, & illud, & se perdiderit: quorsum attinet commemorare, qualis tunc fuerit? Vt clarius etiānum loquar, de prima hominis creatione satis cōuenit inter nos. Liberi enim arbitrij factum fuisse hominem, proponit Pighius. Annuimus: neque expectauimus dum hoc postularet: sed semper profeßi sumus. Iam diuersas prorsus ac dißimiles naturas hominis integri adhuc, & per lapsum corrupti vbique clamat Augustinus. Quæstio nunc est de posteriore. Pighius autem, longo verborum circuitu, quid de prima sentiat & loquatur Augustinus, edisserit. Reclamat fortiter Augustinus. Cùm de libera rectè faciendi voluntate loquimur, de illa scilicet, in qua factus est, loquimur. Hæc enim sunt eius verba in eodem libro, ex quo Pighius testimonia se tanta fide ac religione adduxisse iactat. Nonne id est, quod prouerbio dicitur? Falces postulabā, hic ligones negat. Nunc supercilium attollat Pighius: & vociferetur, sicut facit, nihil esse in his verbis ambiguū, vbi tradit Augustinus, nihil magis in hominis esse potestate, quàm voluntatē. Respondeo: Cur non vertit paginam? vbi reperiet quod stultum hunc eius clamorem cōpescat. Si non est, inquit Augustinus, ista pœna hominis, sed natura: nulla ista peccata sunt. Si enim non receditur ab eo modo, quo naturaliter factus est, ita vt melius esse non poßit, ea quæ debet facit, cùm hæc facit: si autem bonus homo esset, aliter esset. Nunc autem quia est, non est bonus, nec habet in potestate, vt bonus sit: pœnam esse istam quis dubitet? Deinde addit: Ex qua miseria liberat Dei gratia: quia sponte homo id est, libero arbitrio, cadere potuit, non etiam surgere. Hæc sunt inuicta arma Pighij, quibus fretus, Augustini patrocinium mihi eripit. Iam, inquit, Augustino, quem suū esse mentiebatur, Caluinus destituitur. Ita ne? Mirabilis certè præstigiator eris, hoc si cuiquam persuadeas. Verùm, perinde ac si Augustinum in me armasset, ad opem illi ferendam mox se accingit, si forte in me opprimendo laboret. Ridiculum verò hominem, qui ita inutiliter se fatigat superuacuo labore, quē ipse sibi temere, ac sine causa accersit. Siquidem nec defensione aduersum me indiget Augustinus, qui omnia, quæ ex eo adducit Pighius, sine certa-

mine amplector: & si indigeat, nihil ad rem totus hic apparatus ad dirimēdam voluntatis & necessitatis societatem. An conuenire cum voluntate possit necessitas nécne, alibi videbimus: sed huic quæstioni nunc locus non est, non magis quàm cupresso in naufragij tabula.

Pergit deinde vlterius: quia neget Augustinus, peccare in eo quempiam, quod caueri nullo modo possit. Inspiciat locum qui volet, an non de peccati initio loquatur: quò scilicet conuincat, non aliunde hanc, qua hodie premimur, necessitatem, quàm ex voluntario primi hominis lapsu prouenisse: quam particulam Pighius, tam fidus, suo suffragio, relator, transiliendo occultauit. De quo ne quis pugnam moueret, omnem ipse dubitationem sustulit in retractationibus: sicut nuper dixi. Cur autem non apertius peccatum illic originale, & vitiatæ naturæ corruptionē exposuerit, causam simul reddit: quòd aduersus Manichæos erat disputatio: qui Scripturas sacras, & præsertim vetus Testamentū, vnde probare oportuisset, repudiabant. Adde quòd ex his, quæ adducit Pihgius, plura per concessionem dicuntur: non quòd Augustinus sic rem habere sentiret, sed quia quas ad vincendos aduersarios rationes habebat, vel accepta eorum confessione, vel eo quod postulabant concesso, negligere nolebat. Neque volo, vt de hac re mihi, aut meis coniecturis credant lectores: nisi idipsum oculis cernant. In fine, quo solet pudore, satus se habere iactat ad victoriam, si modo semel mihi contrarium Augustinum ostenderit: quia dixerim, constanter consonātérque hac de re semper loqui. At quis illi dæmon hoc me dixisse reuelauit? Neque enim adeo sum rudis, vt non perspiciam, quàm sibi dissimilis sit Augustinus, si quis prima eius scripta cum vltimis comparet. Iuuenis adhuc erat, & non ita exercitatus, cum Manichæos refelleret. Itaq; plus ingenij, acuminis, & secularis philosophiæ illic reperias, quàm sacræ & spiritualis doctrinæ. Quòd ad liberum arbitrium, modò fuisse primo homini datum, & inde fluxisse ruinæ principiū extorqueret, de altiori inquisitione non laborabat. Vbi autem prodierunt cum sua secta Pelagius & Celestius, tum quasi è somno excitatus, diligentius cogitare & inquirere cœpit. Hinc illa, quam vni Augustino, præ alijs, tribuo, veræ sanæque doctrinæ perspicua, certa, exactáque explicatio: hinc & ille consensus, quem illi nobiscum esse glorior. Quòd nisi Pelagij importunitate coactus oculos magis aperuisset, gratiam Dei in obscuro delitescere, sicut alij, passus forte fuisset. Agendæ igitur gratiæ Deo sunt, quòd impiorum hominum prauitate mirabiliter, tum ad illustrandam gratiæ suæ laudem, tum ad superbiam carnis humiliandam, vsus fuerit.

Sequitur apud Pighium alius locus, ex libro de duabas animabus aduersus
Lib. 1. retract. Cap 13. *Manichæos: vbi Augustinus definit animi motū cogente nullo, ad aliquid, vel nō amittendum, vel adipiscendum. Hac definitione vehementer vrgeri nos putat: quod ego quidem nec video, nec fateor. Ne tamen longius inter nos disceptandum de hac re sit, Augustinus ipse medius interueniat. Hoc, inquit, ptopterea dictum est, vt hac definitione volens à nolente discerneretur: & sic ad illos referretur intentio, qui primi in paradiso fuerunt humano generi origo peccati nullo cogēte, peccando. Paulòpost: In tantū libera est voluntas, in quantum liberata est, & in tantum appellatur voluntas. Alioqui potius tota cupiditas. Quæ non est, sicut Manichæi desipiunt, alienæ naturæ additamentū, sed nostræ vitium: à quo non sanamur, nisi gratia Saluatoris. Quòd si quisquam dicit, etiam cupiditatem nihil esse aliud, quàm*

quàm voluntatem, sed vitiosam, peccatóque seruientem, non resistendum est: nec de verbis, cùm res constat, controuersia facienda est. Hîc audis, de qua voluntate hoc dictum velit accipi: audis quibus fulminibus corruptæ voluntatis vires prosternat: adeo vt ne suo quidem nomine eam dignetur: subiungit deinde Pighius definitionem peccati, illic positam: Quòd sit voluntas retinendi, vel consequendi, quod iustitia vetat, & vnde liberum est abstinere: quanquam si liberum non est, neque est voluntas. Iam in his etiam verbis mentem suam nobis Augustinus edisserat: Vera, inquit, propterea est definitio, quia id definitur, quod tantùmmodo peccatum est, non etiam pœna peccati. Nam quando tale est, vt idem sit & pœna peccati, quantum est quod valet voluntas sub dominante cupiditate? nisi fortè si pia est. Intantum enim libera est, inquantum est liberata. Vides ipsius authoris testimonio, qui eius certè, quod dixit, interpretādi ius habere debet, nō nisi primo Adæ peccato conuenire hanc definitionē? quia per eius lapsum à primo Domino in miseram seruitutem excidimus. Hinc ergo collige, qua fronte mihi hoc loco tragicis suis acclamationibus Pighius insultet. At dicit Augustinus, rem esse omnibus tritam, neminem vituperatione aut pœna esse dignum, qui id non facit, quod facere non potest. Hoc pastores in montibus, poetas in theatris, indoctos in circulis, doctos in bibliothecis, magistros in scholis, Doctores sacros in templis clamare, & decātare. Verùm simul testatur, peruersum esse verborum suorum interpretem, qui hoc ad omnia peccata trahat. Se enim non aliud velle, quàm non potuisse meritò damnari hominem, nisi libera voluntate peccasset. Nunc verò partem dānationis esse illam seruitutem, sub qua tenemur captiui & mente, & voluntate, donec gratuito Christi beneficio liberamur. Nunc quid superest, nisi vt Augustinum bestiam appellet, quòd non suæ dementiæ suffragetur? Hanc enim obiectionem ipse mouet. Quid si alicubi contrarium dixerit? Si fecisset, aut faceret, connumerarem eum cum Lutheranis, ac in brutum animal degenerasse dicerem. Hîc non modò contrarium Pighij sensu dicit, sed in illis quoque verbis contrarium sensisse se testatur.

Locus, quem allegat ex libro de vera Religione, nobis, fateor, in speciem videtur repugnare. Sed si Augustinum recipimus sui interpretem, tota difficultas erit ad soluendum facilima. Peccatum negat fore peccatū, quin sit voluntarium. In voluntate porrò liberū esse arbitrium. Tales enim seruos meliores esse iudicauit Deus, si ei seruirent liberaliter. Quod nullo modo fieri posset, nisi volūtate seruirent, & non necessitate. Nunc locum interpretationi demus. Peccatum, inquit, illud intelligi debet, quod tantummodo peccatū est, nō etiam pœna peccati. Postea dū inquirit, qualiter voluntaria sint ea quoque, quæ perpetrantur à nobis, ideo sic vocari posse docet, quòd mala voluntate fiant. Vt autem bona sit, à Domino sanari & præparari. Posset ne clarius expostulare cum Pighio, quòd grauem sibi iniuriam, scripta sua in alienum sensum torquendo, faciat? At primùm, ratiocinationem deducit à voluntario ad liberum: deinde voluntati necessitatem opponit. Neque ego ratiocinationē hanc improbo, si integra esset, ac sui iuris, voluntas. Quemadmodum si quis dixerit: Homo est animal bipes. Ambulare igitur & ingredi potest: erit quidem argumentum non malum nec ineptum. Verùm si quis ad paralyticū trahere velit: in promptu est responsio, aliundè esse vitium, quod naturā impediat. Sic omnino de voluntate respondendum est: liberam quidem esse natura, sed vitio factam fuisse seruam atque hac seruitute detineri, donec Dei manu assera-

Lib. retract. 1. Cap. 14.

tur. Verùm, quia minus suspecta erit ex ore Augustini responsio: eum loquentem audiat Pighius: Si volumus, inquit, liberũ defendere arbitriũ, nõ oppugnemus, vnde fit liberum. Nam qui gratiam oppugnat, qua ad fugiendum malum, & bonum faciendum liberatur, vult adhuc esse captiuum. Aut, si breuius malit. In hac quæstione non natura, sed naturæ corruptio reputanda. Illic autem de natura sermonem haberi, certum est. Eadem est secundæ partis solutio. Per arbitrij enim libertatem factũ est, vt esset homo cum peccato: sed iã pœnalis vitiositas subsecuta, ex libertate fecit necessitatem. Itaque cúm interrogaret Pelagius, voluntatisne an necessitatis esset peccatum: respondet: vt sanemur, nos eum inuocare, cui dicitur in Psalmo: De necessitatibus meis erue me. Hæc, opinor, sufficere queãt, si aliud nõ adijcerem: plenius tamen adhuc est, quod in libello de natura & gratia habetur. Obijciebant illam Hieronymi sententiam Pelagiani, quam neque Pighius in nos prætermisit: Liberi nos arbitrij conditos esse, nec ad virtutem, nec ad vitia, necessitate trahi. Quis aliter, inquit, conditam neget esse naturam? Sed in rectè faciendo nullum est vinculum necessitatis: quia libertas est charitatis. Nunc ad sententiam Apostolicam redi: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. A quo autem? nisi ab illo qui ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem? Quòd autem ex vitijs naturæ, non autẽ ex conditione, sit peccandi necessitas, audiat homo: atque vt in eadem non sit, discat Deo dicere: de necessitatibus meis erue me.

Epi. 107. ad Vitalẽ

Lib. 2. de Gratia Dei cõtra Celest. C. 33.

De perfect. iust.

Cap. 65. & seq.

Nec aliam responsionem postulat locus de quantitate animæ. Nam si Augustino creditur, vbicunque liberi arbitrij commendat facultatem, ad primã naturæ conditionem, non præsentem miseriam, in quam arbitrij vitio præcipitata est, respicit. Si non creditur saltem retractat quod dixerat. Cùm tam validis machinis in nos proruat, miraris lector, si stupore exanimetur, dum videt nos nihil commoueri? Ego verò miror, tam statuosum hominem non protinus medium crepare. Verùm progredi nos oportet. Libro 22. aduersus Faustum Manichæum, sic creatum esse hominem dicit, vt ei inesset frenandi cupiditates possibilitas, aut facultas. Hoc nihil inter nos controuersiæ habet. De prima enim creatione agitur. At postea subiungit, quod non nisi de præsenti statu possit intelligi. Per eam possibilitatẽ instaurari hominem, per quã si voluisset, non cecidisset. Possibilitas, inquit Pighius, liberi arbitrij facultas est. Per eam resurgere hominẽ testatur Augustinus. Absit verò à sancto viro impiũ hoc deliramentum, quod toties abominatur, & quod omnes Aphricani Episcopi, eo authore, dignum anathemate censuerunt. Quid igitur his verbis significat? Nihil sane aliud, nisi nos ex peccati seruitute in eam libertatẽ restitui, Dei beneficio, qua mundum & carnem omnésque cõcupiscentias vincamus. Hæc enim nostra est possibilitas, quã vbique commendat, vt Domini virtute fortes simus. At cur id nominatim eo loco non expreßit? Respondet ipse: Naturam contra Manichæos potius, quàm gratiam, nomino: quia de natura cum illis quæstio erat. Et vtique id agit gratia, vt sanata natura possit, quod vitiata non potest. Fatetur se naturæ tribuere, quod nõ nisi gratiæ est: quia scilicet nõ alius sit gratiæ finis, nisi vt collapsam & euersam naturã restituat & erigat. Quæ ex secũdo cõtra Fœlicẽ libro deinde recitat Pighius, lõgè minus habent coloris. Nihil enim quàm de naturæ integritate illic tractatur. Et tamẽ quòd nihil de captiuæ naturæ liberatione & perditæ reparatione illic dixerit, in retractationibus excusat Augustinus

Retract. Lib. 1. Cap. 16.

ipse

ipse:quia hoc causa nō requirebat. Quid hîc obsecro, difficultatis foret, nisi turbulētū Pighij cerebrum, sua intemperie, & sibi, & alijs sine causa molestiā facesseret?

Ad secundam classem librorum Augustini dum transitum facere vult: quia verebatur ne exciperem Augustinum postea recantasse, quæ iuuenis inconsultius scripsisset, hoc, vt ipse vocat, cauillum occupat, ac refellit. Primū eo modo se vicisse, quia impudentissimi memdacij conuictus tenebor, qui Augustinū dixerim vbique clarè, vbique certò & consonanter, de hac re loqui. Hoc vbi dixerim, demōstret, si fidē sibi haberi velit. Augustinū asserui prorsus esse nostrū: quòd autem cōgruenter in libris omnibus secum perpetuo loquatur, mihi nunquam in mentē venit asserere. Quin potius dicere soleo, hæreses omnes alias plurimum incommodasse Ecclesiæ: Pelagij verò hæresim multo plus profuisse quàm obfuisse: quòd huius sancti viri Spiritū excitauerit, vt à profana illa de libero arbitrio philosophia, quæ tunc vulgò inualuerat, Ecclesiam repurgaret: vt suum gratiæ Dei honorem, falsa humanæ virtutis opinione, quæ tunc multitudinis animos occupauerat, oppressum & quasi semisepultū, restitueret. Verùm sit ita, vt fingit Pighius. Dixerim Augustinum vbique sibi constare. Quid adhuc protulit in medium, quod mendacij me conuinceret? Iactat quidem: sed Thrasonicam eius vanitatem satis traduxisse mihi videor, dum aduersus inanem verborum sonitum, rem ipsam tam claram & firmam opposui: vtcunque id non magno strepitu fecerim. Proinde illud alterum omitto, quod contendit nullo modo potuisse recantare, quæ antè retulerat. Hoc, inquam, nihil moror, si tamen eo sensu recipere sustineat, quo Augustinus ipse accipi præcipit: quandoquidem hoc modo nobis nihil aduersantur.

Hæc præfatus, magnificam illam pollicitationem suo more repetit: facturum se, vt certò constet, Augustinum semper & constanter nobis esse nō modò contrarium, sed accerrimum hostem. Verùm vbi ad rem propius accedere tentat, hoc est, decimo pòst versu, illius suæ confidentiæ oblitus, eleuat, quantum potest, Augustini fidem in hoc secundo librorum ordine. Captare enim ipsum singula aduersariorum verba, quærere semper aliquid quod cauilletur: vt in nonnullis, nisi disputandi mos excusaret, candorem eius desyderes: ita multa in conflictatione effundere, ad illaqueandum captionibus hostem, indigna alioqui quæ seriò ab eo dicerētur. Si tam constanter eius partes tuetur Augustinus, quorsum adeo eius fidem extenuare attinebat? Et quia vlcus non penitus aperire audet, duos tantum locos, quibus se minus premi putat, in specimen adducit. Ad illud, inquit, Pelagij obiectum, Priuari voluntatis arbitrio, quicquid naturali necessitate constringitur: respondet Augustinus, necessariò nos velle esse beatos, neque minus tamen voluntate. Argutam esse hanc cauillationē iudicat. Sed quo argumento? Quia alibi multa de libero arbitrio dixerit Augustinus. Sed an inde consequitur, nihil esse voluntariū simul, & necessarium? Sic Augustinus dixerat: Nempe cùm necessitatē cum coactione confunderet. Hîc autem distīguere alteram ab altera palā est. Alter locus est, quòd ad hanc Pelagij obiectionem refellendam, Quia non peccare nostrùm est, posse nos & peccare, & non peccare, consequentiam similem opponat, in qua sit manifestū vitium. Quia nolle infœlicitatē, nostrum est: posse nos & velle, & nolle. In hoc tamen loco demum nihil inuenit quod reprehendat, nisi quòd in Papistas si torqueatur hoc argumentum, valere negat. De hac re postea viderimus. Sed an ideo Augustinū, nihil tale cōmeritum, tam malè & inhumaniter tractari opor

tuit? Concludit tandem, veram & seriam eius sententiã ex illis, quos citauit, libris, & alijs requirendam. Cur istud? Quia disputationis calore interdum vltra metas abripitur. Quid? An non libri, quos hactenus citauit Pighius, omnes simili ratione suspecti erunt? Quid enim aliud quàm certamina continent aduersus Manichæos? En Pighianum acumen, quod pueris deridendum propino. Augustinus, iuuenis adhuc, in medio ætatis feruore, plenus eloquentiæ suæ fiducia, recens à ludo rhetorico, ad contentiones quàm ad grauitatem exercitatior, profanis doctrinis penitus imbutus, Scripturæ sacræ scientia mediocriter tinctus, multis libris Manichæorum sectam impugnauit: in quibus neruos ingenij sui omnes ad certandum contendit. Quicquid illic legitur, pro oraculo haberi iubet Pighius. Scripsit idem Augustinus iam senex, iam longè & doctior, & moderatior, & ita scripsit, vt soliditati magis quàm argutiæ studeat. Non est tutum, inquit Pighius, hinc de eius sententia iudicare: quia calore incitatus, sibi non bene temperet.

Nunc audiamus, quid ex Augistino ad nos, sicut proposuit, expugnandos afferat. Libro primo contra duas Epistolas Pelagianorũ, sic habet: Quis nostrûm dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem perijt per peccatum: sed illa quæ in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate iustitiam. Ne quem hæc verba impediant, obiter observandum est, quo sensu arbitrium vocare liberum soleat. Non dissimulaui in Institutione, recurrere identidem nomen hoc in eius scriptis: sed considerandum admonui, quam vim haberet. Id autem euidenter ex multis locis posse percipi: quorum nonnullos nuper retuli. Plurimum cum in rebus alijs, tum in loquendi ratione pollet recepta consuetudo. Hanc enim penes, vt ille ait, arbitrium est & vis, & norma loquendi. Obtinuerat iam vulgò vocabulum illud, vt in eo tollendo plus sibi fore negotij cerneret Augustinus, quàm in tota re bene explicanda. Cedit igitur consuetudini: sed diligenter interea cauet, ne ex nomine praua intelligentia nascatur. Sicuti capite tricesimo libri de Spiritu & Litera: vbi dicit liberum arbitrium per gratiam stabiliri: quia tunc liberum esse demum incipit, dum per gratiam ex captiuitate redimitur: quamdiu verò sibi relinquitur, seruum esse. Verum vt non recedamus longius: locus hic, quo in nos abutitur Pighius, nobis sufficit. Liberũ arbitriũ negat perijsse de genere humano. Cur istud? Cùm per illud peccent, qui cum delectatione peccant. Liberi ergo à iustitia non sunt, nisi arbitrio voluntatis: liberi autem à peccato non fiunt, nisi gratia Saluatoris. Liberum igitur non ideo est, quod possit in vtranque partem suapte virtute sese flectere, sed quia voluntario motu in malum feratur. Semper autem testatus sum, me de nomine pugnare nolle, si hoc semel constitueretur, libertatem: nõ ad potentiam vel facultatem, boni æquè ac mali eligẽdi, sed ad spontaneum motum & consensum referri debere. Et quid aliud sonant Augustini verba? Libera, inquit, est homini voluntas: sed ad malum. Cur? quia delectatione & proprio appetitu mouetur. Addit postea: Sed hæc voluntas, quæ libera est in malis, quia malo delectantur, ideo ad bonum libera non est, quia liberata non est. Hæc adeò consentanea sunt nostræ doctrinæ, vt in eius defensionem scripta fuisse putes.

Verùm Pighius, vt hos laqueos declinet, lõgè diuersam ponit distinctionem. Homini inesse naturaliter dicit, liberam voluntatẽ, qua proprios suos motus, actionésque omnes, in potestate habeat: vt ita velit vnumquodque ac faciat, vt in pote

state simul habeat, non velle, & non facere. Atque hanc esse libertatē interpretatur, quam vbique Augustinus asserit. Quia autem voluntas non in suis tantùm actionibus acquiescat, sed gubernacula habeat in totum hominem, naturaliter quoque Dominium habere in omnia mēbra: ita vt illi, sua potestate seriò efficacitérque vtenti, membra vniuersa, quæ motui voluntario deputata sunt, obtemperent. Fatetur deinde, sentire quidem vniuersos ex quadam carnis infirmitate, difficultatem: cùm membra ad oblectationem & delicias mundi magis propensa, pigra sunt ad officium iustitiæ: ipsam quoque voluntatem ad carnis sibi cognatæ desideria nimis facilè inclinari, nec facilè imperij sui efficaciam ad illa coercēda exerere. Verùm vbi vult demōstrare, quātum valeat, esse necessarium, vt mēbra omnia illi ad iustitiæ obedientiam obsequantur, Huic præterea difficultati accedere duo mala commemorat, voluntatis ignauiam, peccandíque consuetudinem: quibus fit, vt se in seruitutem mancipet, & ius suum ægre postea retineat, aut recuperet: neque id tamen fieri, quia vel tunc ingenitam sibi libertatem amiserit, sed quoniam ei placet ea, cui se submisit, seruitus. Quod quamdiu est, inde eximi nō potest, quia non vult. At cùm sibi seriò displicere incipit, seruitutem illam excutere ac vincere. Quanquam in hac victoria non negat esse difficultatem: quia contra carnem, hostem domesticum, & inueteratam consuetudinem, dimicādum sit. Itaque in hac pugna, quò tandem poßit victrix euadere, opus habere concedit adiutrice Dei gratia. Concludit tandem, solam hanc esse libertatem, quæ per peccatum amissa fuerit: quòd cùm primi parentes non voluntatis modo, sed membrorum quoque omnium, & totius corporis motus in potestate habuerint, absque vlla difficultate aut resistentia, nobis caro nostra infesta sit, & aduersus rationis imperium contumax.

Atquì hoc totum non modò Pelagij scholam redolet, sed mera est Pelagianæ impietatis magna ex parte profeßio. Nam principio, liberam in se voluntatem relinquit, vt proprios in vtranque partem motus sub potestate habeat: neque hoc ius per originale peccatum vel perditum, vel imminutum fuisse, agnoscit. Nunc quid de eo sentiat Augustinus, audiamus. Ad Vitalem Carthaginensem, cùm duodecim capita posuisset, tandem concludit: Recognoscis non omnia, quæ ad fidem pertinent, dicere me voluisse, sed tantùm ea, quæ ad istam nostram de gratia Dei quæstionē, vtrum præcedat hæc gratia, an subsequatur hominis voluntatem: hoc est, vt planius id eloquar, vtrū ideo nobis detur, quia volumus, an per ipsam Deus hoc etiā efficiat, vt velimus. Postea rursum: Hæc & alia testimonia ostendunt, Deum gratia sua auferre infidelibus cor lapideum, & præuenire in hominibus bonarum merita voluntatum: ita vt voluntas per antecedentem gratiam præparetur, non vt gratia merito voluntatis antecedente donetur. Item libro de Ciuitate Dei 13. Ad malum prior est hominis voluntas: ad bonum autem, prior creatoris: siue vt eam faceret, quæ nulla erat: siue vt reficiat, que lapsa erat. Libro secundo de peccatorum meritis & remißione: Laborant homines inuenire in nostra voluntate, quid boni sit nostrum: & quomodo inueniri poßit, ignoro. Quartò item ad Bonifacium: Et quomodo bonum hominis propositum, nisi miserante prius Domino? cùm ipsa sit bona voluntas, quæ præparatur à Deo. Proinde cùm alicubi prodidisset, Deum nō misereri, donec præcesserit voluntas, eam sententiam retractat: quia misericordia Dei ipsam præueniat voluntatem: quæ si non esset, non præpararetur voluntas à Domino. Itē cùm alibi scripsisset, in potestate nostra esse, quid velimus: retractat e

Epi. 107.

Capi. 18.

tiam hoc modo. Sed hanc quoque ad bene viuendum desuper accipimus potestatem, cùm præparatur à Domino voluntas. Quibus funibus hæc verba trahet Pighius, vt cum impio suo commento cohereant? Voluntati nihil ablatum esse vult per originale peccatum, nisi Dominium in membra corporis: quòd autem ad malum quàm ad bonum sit propensior, id socordia & ignauia, prauáque consuetudine euenire, non quia resistendi facultatem non habeat. Augustinus verò reclamat, malam esse voluntatatem: ac teneri sub malo captiuam, donec liberetur. Et tamen tam deploratæ impudentiæ est hic canis, vt Augustino ignominiam hanc inurere ausit, quasi eum haberet suæ impietatis patronũ. Deinde, in cupiditatibus carnis vincendis, primas voluntati partes concedit, quasi hæc pugnam incipiat: deinde gratiam Dei adiutricem, quasi in subsidium illi adiungit. Vbique autem reclamat Augustinus, nihil præter malum concipere voluntatem, donec Spiritu præuenitur. Atque ita etiam in Concilio Arausicano decretum est: Si quis, vt à peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit: non autem vt purgari velimus, per Spiritus sancti operationem in nobis fieri confitetur, eum Spiritui sancto aduersari. Cùm tantùm se Ecclesiæ deferre fingat, quid nunc subterfugij inueniet, cùm ab orthodoxa Synodo hostis Spiritus sancti pronuntietur? Deinde sic impediri voluntatem existimat carnis repugnantia, vt superior tamen esse queat in certamine, si vires suas experiretur: & cùm etiam illecebris carnis tenetur irretita tantùm, ideo requiri fingit auxilium gratiæ ad eam in recuperando suo iure adiuuandam, quia non facilè alioqui poßit victoriam obtinere. De necesßitate nulla mentio. Quid autem de ea re censuerunt veteres? Extat decretum Milleuitanæ Synodi in hæc verba: quod in Concilijs Aphricanis repetitur: Quicunque dixerit, ideo nobis dari iustificationis gratiam, vt quod iubemur per liberum arbitrium, facilius poßimus per gratiam implere, tanquam sine gratia poßimus, & si difficulter, anathema sit. Tametsi illa verborum fulmina non iaculor, quibus in nos desæuit Pighius, spero tamen ex hac oratione satis fore perspicuum, quàm hoc nouum eius delirium ab Augustini sensu alienum sit ac remotum: cuius nomine illud prætexere, mira confidentia, audet.

Quantopere autem cum tota Scriptura pugnet, operæpretium ostendere foret, nisi libro quinto recurreret: vbi oportunior erit locus. Quam etiam ob causam, quod de peccato originali nugatur, refellere in præsentia supersedeo: ne idem bis dicendum sit. Hoc verò tacere disputationis ordo non patitur, quod nihil tam absurdum dicit, cui approbando Augustini titulum non obtendat. Hoc est, inquit, quod dicit libro tertio hypognosticωn Augustinus: perdidisse nos libertatem, non ad velle, sed posse, aut perficere. Primùm iam ostẽdi, aliud toties docere Augustinum: deinde satis inter eruditos conuenit, non esse Augustini librum illum: tertiò perperam interpretatur Pighius, quod allegat. Dicit quidem scriptor ille, quicũque sit, amisso poßibilitatis bono, solum arbitrium ad velle nobis relictum esse, idque vulneratum. Sed quo sensu, non obscurum est: si quis coniungat, quæ postea sequuntur. Esse fatetur liberum arbitrium: habens quidem iudicium rationis: non per quod sit idoneum, quæ ad Deum pertinent, sine Deo, aut inchoare, aut perficere, sed tantùm in operibus vitæ præsentis. Quid est obsecro incipere in libero arbitrio, nisi primus voluntatis motus? Sicut peragere, est firmum propositum cùm efficaci conatu. Sed fortè nondum acquiescit Pighius. Faciam ergo, vt prorsus obmutescere

coga-

cogatur. Subiungit aliquanto pòst: Cùm de libero arbitrio agimus, non de parte hominis agimus, sed de toto: quia cùm peccauit homo primus, non parte aliqua, sed totus, qua conditus est natura, deliquit. Audis non partem aliquam fuisse in homine vitiatam (sicut profana imaginatione philosophatur Pighius) sed totam hominis naturam subiectam fuisse prauitati. Quid postea? Vitiato igitur, inquit, libero arbitrio, totus homo est vitiatus: quare absque adiutorio gratiæ Dei, quod Deo placeat, nec valet incipere, nec perficere sufficit. Vbi illa Pighij imaginatio, corruptionem totam in corpore velut in cloaca inclusam esse? Pergamus. Præuenitur autem medicina, vt sanetur in eo & reparetur vitiata, atque præparetur voluntas. Audis in ipsa voluntate residere vitium: audis nihil posse eam boni concipere, donec sanata, reparata, ac etiam præparata fuerit: de qua præparatione sequitur: Non ergo homo voluntate sua adhuc in vitio liberi arbitrij claudicante præuenit Deum, vt cognoscat, & quærat eam gratiam, tanquam pro meritis acceptu rus, sed præcedit, vt iam dixi, misericordia sua Deus hominis, nondum se quærentis, voluntatem: vt eum faciat se scire, & quærere. Qui omnem præparationem homini tollit, quid aliud relinquit, quàm peruersam voluntatem? Sed adhuc clarius postea explicat. De non credente, inquit, vt cognoscat & credat, in quo bona opera nulla sunt, dictum est: Nō volentis, neque currentis: quia in vanitate sensus, atque in tenebris obscuratum habens intellectum liberi arbitrij, lumen verum videre non potest: nisi Deus, qui iussit è tenebris lumen splendescere, illuxerit in corde eius. Cùm autem acceperit Spiritum Domini, erit in eo libertas ad capessenda Domini præcepta. Nunc quæro, quæ sit eligendi & volendi libertas, in eo qui videre nihil per se potest. De fidelibus autem, & qui iam Deo seruiunt, sic dicit: Fieri etiam hoc in illis, cum gratiæ miseratione subitò perueniunt ad ea bona opera, quæ nec voluerunt, nec cucurrerunt. Tandem concludit: Itaque quicquid vult homo, quicquid potest, à Domino est. Bene velle homini tribuit Pighius, implendi tantùm facultatem à Domino, idque ex parte, accipere docet. Quo authore? Augustinum obtendit. At audis quàm bene se ab hac calumnia vindicet, cùm non minus velle, quàm posse, Dei esse donum agnoscit: idque in solidum. At postea catholicum esse negat, qui liberum arbitrium negauerit: sanè, hac conditione addita: quòd sine Deo, nullum bonum opus vel incipere, vel perficere queat. Refert deinde Pelagij obiectionem, quia prior velit homo, Deum velle: quam sic refellit: Iam meritum facit, inquit, vt non sit iam gratia, sed merces. In fine, illud Apostoli citans & exponens: Cùm placuit Deo, qui me vocauit ab vtero: non cùm voluissem ego, inquit, sed cùm placuit ei, qui me elegit: nō per meritum meum, sed per gratiam suam: vt sit fidelis, non secundum propriæ volūtatis meritum: sed per Dei donum. Mirabor, si cristas erigere audeat Pighius, tam clara veritatis luce conuictus atque confusus. Gal. 1.

Omitto quod pulcherrimam Pauli sententiam prorsus extranea glossa miserè lacerat, de liberis iustitiæ & seruis peccati. Liberos enim iustitiæ, eleganti allusione, emancipatos à iustitiæ imperio vocat: seruos autem peccati, quia sub iniustitiæ dominatione vsque ad illam, de qua simul meminit, liberationem, seruitutem seruiant: quod hic frigidis ineptijs eludere conatur. Locum autem Augustini, quem citaueram ex libro de Spiritu & Litera, vt mihi extorqueat, nimis violenter torquet. Nam cùm Augustinus totam bonorum operum summam, & singu-

lus partes Dei gratiæ aſsignet, quaſi nihil tale in eius verbis haberetur, ad vnam poſsibilitatem hîc reſtringit. Vbi Auguſtinus defectum ponit, hic ſubſtituit imbecillitatem. Et ſe elapſum eſſe putat, ſi in Pelagianos hæc bene quadrare dixerit, non autem in ſe ac ſui ſimiles. Cùm autem clamat Auguſtinus, non competere nomen hoc, quod libertatem ſonat, niſi iis qui Spiritu Dei reguntur: quoniam alij omnes ſerui ſint peccati, idque non ex parte, ſed in totum, hæc tranſilit Pighius, quaſi nihil ad ſe pertineant. Audiuit fortè aliquando, rhetoricum eſſe artificium, ea ſilentio tranſire, quæ cauſam nimis grauent: ſed in re tam aperta, nullus fuit diſſimulationi locus.

Colligit poſtea & alias ſententias: quibus multum immorari minimè opus erit: quòd cùm apertiſsimè nobiſcum faciant, in diluendis quas Pighius aſſuit calumniis, non multum erit negotij. Dum ad locum illum à Pelagio obiectum reſpondet: ſi volueritis & audieritis: ſe nihil contradicere ſcribit, ſi à Domino præparari fateretur illam voluntatem. Vides, inquit, non eum damnare in Pelagianis, quod arbitrij libertatem aſſererent, ſed quod illi tribuebant, ſine gratia mereri gratiam. Imò hoc damnat, quod vel guttam vnam boni homini arrogarent. Reſpondeant, inquit, mihi noui hæretici, quid boni ſit in hominibus nomini Chriſtiano inimicis. Non ſolùm enim non habent meritum, ſed habent peſsimum meritum. Oramus pro ipſis. Quid ergo petimus, niſi vt fiant ex nolentibus volentes, ex repugnantibus conſentientes, ex oppugnantibus amantes? A quo autem? niſi ab eo, de quo ſcriptum eſt, A Domino præparatur voluntas? Vides nunc, quid Auguſtino ſignificet, præparari voluntatem; nempe ex mala & peruerſa in bonam conuerti. Quomodo enim, inquit, hominis bonum propoſitum, niſi miſerante prius Domino? cùm ea ſit bona voluntas, quæ præparatur à Domino. Melius adhuc & expreſsius libro eiuſdem operis primo: Oramus pro impijs, vt eorum mala voluntas in bonam mutetur. Et occulta Dei gratia ſubitò multi trahuntur ad Chriſtum. Hoc qui improbant, non mihi, ſed Chriſto reluctantur, qui clamat: Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater meus traxerit eum. Non enim, ait, duxerit, vt illic aliquo modo intelligamus, præcedere voluntatem. Quis trahitur, ſi iam volebat? Et tamen nemo venit, niſi velit. Trahitur ergo miris modis vt velit, ab illo qui nouit intus in ipſis hominum cordibus operari: non vt homines, quod fieri non poteſt, nolentes credant, ſed vt volentes ex nolentibus fiant. Vidéſne, homines non poſſe velle niſi malum, donec, mirifica conuerſione, eorum voluntas ex mala in bonam mutetur? Quid ergo extenuando proficit Pighius, vt partem ex toto faciat?

Ibidem. hoc eſt. libr. 4. contra duas epi. Pelag.

Atqui accuratius in fine libri primi explicat, quid tam in Manichæo, quàm in Pelagio, damnent orthodoxi: nempe quòd ille diceret, à bono Deo, nec creatos fuiſſe homines, nec inſtitutas nuptias, nec Legem à Moſe datam: hic quòd aduerſaretur gratiæ Dei, ac non gratis eam, ſed ſecundum merita noſtra dari: hominem, libero arbitrio bene vtendo, mereri gratiam: paruulos ſic eſſe ſaluos, vt à Chriſto non ſaluentur. Si hæc accurata eſt dogmatum enarratio, quo igitur colore Manichæi diſcipulos nos antea fecit Pighius? Neque enim à Deo aut hominem creatum, aut nuptias inſtitutas, aut Legem prodiiſſe negamus. Verùm alia quoque addebant Manichæi. Cadit itaque tota eius ratiocinatio. Vides, inquit, capita blaſphemiarum Pelagij, in quibus non eſt, quod liberum arbitrium aſſerat. Si valet hæc ratio, cur non ſimiliter & illa valeat? Vides capita blaſphemiarum

arum Manichæi,in quibus nullum est,cuius nos insimulet Pighius.Non enim potest.Sequitur ergo,improbum & futilem esse calumniatorem, qui nos eius hæretici discipulos esse criminetur,cum quo nihil prorsus habemus simile. Hæc non in alium finem dicta sint, nisi vt appareat, Pighium, dum leuibus magis argutijs, quàm veris probationibus insistit,suo ipsius indicio, instar soricis,vt aiunt, perire. Nunc ad firmam responsionem venio. Vt hîc breuiter comprehensa sit summa errorum Pelagij:disertis tamen verbis explicatam esse nego. Eius rei fidem nemo facere melius poterit, quàm Augustinus ipse: qui alibi duodecim capita recitat, quæ ab ijs sibi concedi postulat, qui à Pelagianismo purgare se vellent: quæ plus cōtinent,quam hîc exprimatur.Deinde,nihil hîc de perfectione iustitiæ,ad quam hominem peruenire posse fingebant,vt esset in hac vita ἀναμάρτητος. Nihil de gratia subsequente:nihil de perpetua eius ad singulos actus continuatione:nihil denique de electione gratuita fidelium,& impiorum ad mortem prædestinatione: quæ fuisse inter eos maxima controuersiæ capita notum est. Quis ergo non videt,nimis pueriliter Pighium ineptire? Ad vitalē Epi.107.

Verùm magis vrget alter locus, ex primo libro de gratia Christi, & originali peccato: vbi nullam fore quæstionem asserit, si Pelagius, quemadmodum posse nostrum à Deo confitetur, ita velle etiam & agere simul adderet: hoc est, non solum possibilitatem in homine: etiam si nec velit,nec agat bene, sed ipsam quoque voluntatem & actionem, id est, vt bene velimus & bene agamus, quæ non sunt in homine,nisi quando vult & bene agit,diuinitus adiuuari agnosceret: vt sine illo adiutorio nihil bene velimus,nec agamus: eámque esse gratiam Christi: per quam nos sua, non nostra iustitia,iustos facit: vt ea sit vera nostra iustitia,quæ nobis ab illo est.Hæc enim sunt Augustini verba,nō vt à Pighio referuntur. Hic mihi vehementer scilicet sudandum est,vt hunc nodum expediam. Sed iam facilimam rationem inueni. Fateor enim verum esse quod dicit Augustinus: ac si de tribus istis inter nos bona fide conueniat,non modò certamen omittere paratus sum,sed nego vllum esse.Possibilitatem adiuuari Dei gratia,fatebatur Pelagius:voluntatem verò & effectum penes hominem esse dicebat. Quanquam eum in possibilitatis voce fallendi latebram quærere arguit Augustinus, non tamen etiam si fucus ille tollatur,eo contentus est:sed hoc constanter tuetur, voluntatem Dei gratia bonam fieri,& efficaciter nos dirigi,ad effectum vsque boni operis. Non solùm posse nostrum, inquit, donauit atque adiuuat Deus,sed velle quoque & operari efficit in nobis. Non quia non volumus nos, aut non agimus, sed quia vtrunque fit eius auxilio. Quid autem hoc valeat,ex capite decimoquarto melius intelligetur. Si est,inquit, vt veritas docet,omnes venire, qui à Patre didicerint:quisquis non venit,profectò nec didicit. Postea: Quando igitur docet Deus,non per Legis literam,sed per Spiritus gratiam,ita docet, vt quod quisque didicerit, non tantùm cognoscendo videat,sed etiam volendo appetat, agendóque perficiat. Et isto diuino docendi modo,etiam voluntas & operatio, non sola volendi & operandi possibilitas adiuuatur. Si enim solum posse nostrum iuuaretur per gratiam,ita diceret Dominus: Omnis qui audiuit & didicit, venire potest. Non autem hoc tantùm,sed venire,dicit. Venire posse,constituit in natura Pelagius: vel etiam in gratia,qua dicit adiuuari possibilitatem ipsam.Venire autem, in voluntate & opere est. Porrò non est consequens, vt qui potest venire, etiam Cap.25.

veniat, nisi voluerit atque fecerit: sed omnis qui didicit à Patre, non solùm potest venire, sed venit: vbi iam & possibilitatis profectus, & voluntatis affectus, & actionis effectus est. Quid Pighius amplius velit, aut requirat? Dico me hanc pactionem toto animo amplecti, vt nulla sit inter nos contentio, hac inter nos constituta doctrina. Quid ipse? Totum hominis defectum in possibilitate includit. Hanc quoque sic Dei gratia fingit adiuuari, vt voluntas, si velit, possit: ab efficaci gratiæ operatione, tanquam à periculosissimo scopulo, vel potius, præsenti naufragio, abhorret. Qui autem illustre fidei & candoris eius specimen habere volet, diligentius expendat, quid in hoc loco immutauerit.

Nihilo plus difficultatis habet locus, quem ex tertio hypognosticon adiungit. Liberum arbitrium negari, prohibet ille scriptor. Neque enim Augustinum esse, eruditi omnes censent. Sed quid retinet præter nomen, cùm inutile esse testetur sine Dei gratia, tam ad inchoandum, quàm perficiendum bonum? cùm asserat non præueniri Deum voluntate nostra, vt quæramus eius gratiam, sed eum gratuita misericordia efficere in nobis bonam voluntatem? cùm denique nihil homini relinquat, nisi vt in Deo fortis sit, sapiens ac iustus, in seipso nihil horum habeat? Vbi in re optimus nobis consensus est cũ hoc scriptore, cur ob voculam nos in certamen committit Pighius, quasi per omnia dissideremus? Semper me dixisse testis est mea Institutio, per me non stare, quin liberum hominis arbitrium vocetur, modò sana verbi definitio nobis constet. Sic vocat Augustinus, neque in eo tam proprium sensum, quàm receptam consuetudinem sequitur. An ob hanc causam nobis hunc molestum esse decet? Quòd ex varijs Augustini locis colligamus, nullas eum partes, nullam arbitrio facultatem tribuere: in eo stupiditatem oscitantiámque nostram mirari satis non potest. At quò redit quicquid dicimus? nisi primùm quod est, aut habet, aut potest homo, vanum per se id totum & inutile esse ad spiritualem Dei iustitiam, nisi Dei gratia in bonum dirigatur: deinde, voluntatem hominis per se malam esse: conuersione ergo & reparatione opus esse, vt bona esse incipiat: ipsam verò gratiam, non instrumentum modò esse, quo adiuuetur homo, si illi manum porrigere libeat: hoc est, non tantùm offerre facultatem, recipiendi vel respuendi relicta optione, sed mentem gubernare, ad eligendum quod rectum est, voluntatem quoque ad obtemperandum mouere efficaciter, conatum excitare & promouere, ad ipsum vsque operis complementum. Deinde, non sufficere, si semel in hominẽ collata fuerit, nisi perpetuo tenore eum prosequatur. Quid autem Augustinus? Iam quidem multa retulimus, plura quoque post hac referre operæpretium erit: vt tamen ab illa admiratione paululum se recolligat Pighius, ex vno loco breuiter hîc audiat nihil sibi mirum videri, quod non ille suffragio suo comprobet. Sed laborant, inquit, homines, in nostra voluntate inuenire, quid boni sit nostrùm, quod non sit ex Deo: & quomodo inueniri possit, ignoro. Ratio. Nam si nobis libera quædam voluntas ex Deo est, quæ adhuc potest esse vel bona, vel mala: bona autem voluntas ex nobis est: melius est id quod à nobis, quàm quod ab illo habemus. At negat Augustinus, tam gratiam sine libero arbitrio, quàm liberum arbitrium sine gratia sufficere. Fateor, sed non alio sensu, nisi vt Deum in homine, non sicut in lapide, operari significet: quando in eo sit voluntas, ad volendum nata & disposita, vt loquuntur: sed voluntatem, quæ naturæ vitio praua sit & contorta, in bonum flectendo, bonam reddere. Perinde ergo est, ac si diceret,

Lib. 2. de peccat. meri. & remiss.

bene

bene velle non posse hominem, nisi antè in eo sit voluntas, eáque spontanea. Hoc cùm à natura habeat, illud à gratia, meritò dicit Augustinus, sine libero arbitrio non esse locum gratiæ. Quid enim valeat apud eum liberi arbitrij nomen, iam visum est. Hoc si clarius exponi tibi velis, sic habe: instar materiæ esse in homine voluntatem, quæ gratiæ operationi subiecta sit, vt ab ea formam accipiat. Ita voluntatem, cum spontaneo motu, sequitur à natura esse: malitiam ex naturæ corruptione manasse: bonitatem à gratia Spiritus sancti proficisci: itaque proprium esse eius opus.

Quæ sequuntur apud Pighium, tumultuosæ sunt phrenetici hominis voces. Quoniam negat Augustinus, ea se damnare liberi arbitrij opera, quæ vt fiãt, præparantur per gratiæ præuentum, nullo liberi arbitrij merito, eáque faciente, gubernante, perficiente, fiunt, insultat hic quasi victor, & meam, tum stultitiam, tum peruicaciam increpat, quòd nihil discernam. Egóne hunc phreneticum non dicam, qui rectà iugulum suum petit, dum hostem ferire se putat? Liberi arbitrij nomen, de quo superuacua altercatio esset, omittamus. Ea demum bona opera & laude digna pronuntiat Augustinus, quæ Dei Spiritu, vt fiant, præparantur: idque fieri gratiæ præuentu, nullo voluntatis merito. Si Dei gratia præuenitur nostra voluntas, nullo suo merito, vbi bonus motus & præparatio, quam Pighius comminiscitur? Si facit, gubernat, perficit eadem gratia in nobis, quicquid est bonorum operũ, quid adhuc litigamus? Intonat Pighius clamosa voce, vt hoc audiam. Ego verò libenter, & audio, & profiteor. At liberi arbitrij esse bona opera asserit Augustinus. quod negamus. Egóne voluntaria esse bona opera vnquam negaui? At nullas libero arbitrio partes in bonis operibus tribuo. Nullas sanè, nisi vt agat, dum agitur: quia per se nihil potest: quod si Augustini verbis non est consentaneum: neque ouum ouo simile est. At Augustinus Sanctos bonis operibus censet: Ego opera qualiacunque sint, adeò ad consequendam iustitiam valere nego, vt impia sint, si hunc habeant respectum. Respondeo, huic disceptationi non esse nunc locum: vnde homines iustitiam, coram Deo, consequantur. Quod autem ad præsentem quæstionem attinet, prorsus nobiscum illud sancti viri verbum facit. Nam quoties gratuitam esse hominis iustitiam probare vult, hanc rationem subinde in ore habet: nos Dei iustitiæ obedire, non per liberum arbitrium, quod natum est in nobis, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Iam ad tertium ordinem operum Augustini nos vocat Pighius: quo tamen antequam veniat, pœanas sibi canit, quasi iam parto triumpho: nec alia de causa certare se adhuc fatetur, nisi vt promisso satisfaciat. Sic forte sibi persuaserat, cùm solus sua, sine alterius censura & animaduersione, legeret. Nunc vbi nostra legerit, agnoscet, vt spero, se plausum nimis ineptum ac præcipitem sibi dedisse. Allegat ex secundo ad Marcellinum libro, de peccatorum meritis & remissione, quid in Pelagianis reprehendat Augustinus: nempe, non quod liberum arbitrium statuant, sed quòd nimis erigant. Verum iam sæpius dictum est, quàm vt repetere opus sit, ideo liberi arbitrij nomen concedere hostibus solitum, ne ob vocem passim receptam morositatis inuidiam subiret. Aliud ergo afferat oportet si premere nos velit. Nec se, nec quenquam dubitasse orthodoxorum testatur, quin nemo peccet, nisi liberè volens. His subscribimus nos quoque, si liberè, pro sponte, positum interpreteris, vt mens scriptoris fuit accipere. Sequitur postea: & quòd Deus ni-

hil præceperit, quod non sit in potestate nostra situm. Nempe, si sana esset voluntas, vt quicquid habet virium, ad Legis obseruantiam applicaret: sicut ipse idem respondet, de perfectione iustitiæ. Nunc verò cùm prorsus corruptæ sint totius animæ facultates, & ad bene agendum inutiles, non amplius in nobis quærenda, sed è cælo petenda est potestas illa, quæ Legis iustitiæ sufficiat. Hæc non mea, sed ipsius Augustini verba sunt. At semper adiuuandi verbo vtitur: quo videtur innuere, non ipsum agere omnia, sed nobis partes in agendo aliquas relinquere. Primùm aut non animaduertit, aut animaduertere se dißimulat hic nugator, Augustinum in illis libris non ex instituto tractare, quid sit, aut quidnam valeat liberum arbitrium, sed obiter eius facere mentionem. Illic enim primùm quæritur, vtrum ex naturæ neceßitate sit mors, an ex peccati pœna. Deinde, an inueniri quispiam hominum poßit ἀναμάρτητος: id est sine peccato. Vnde & de peccato originali nascitur tertia quæstio. De libero igitur arbitrio, non quantum ad expediendam totam quæstionem satis sit, sed quantum occasio ferebat in alterius argumenti tractatione, illic dicit. Ad hoc, si clausulam inspicias, nihilominus comprehendit, quàm quod tradimus: Dei scilicet esse, implere per gratiam, quod per Legem iubeat. At postea excipit, non solis votis agendum esse. Nempe, vt deliræ & impiæ eorum imaginationi occurrat, qui Deum in homine sicut in lapide, hoc est, sine intrinseco, vt ita loquar, voluntatis eius motu, operari fingunt. Postremò, si meminerint lectores, quas ex eodem libro sententias nuper retuli, Augustinum agnoscent longè plus in progressu exprimere, quàm hîc attingat. Neque enim de adiutorio Dei solùm loquitur, quasi ita nos adiuuet Deus, vt conuertamus nos ipsi, dum ab eo conuertimur, sicut Pighius mentitur, sed vnius Dei opus in solidum esse asserit, tam mentis, quàm voluntatis rectitudinem: séque fatetur ignorare, quid omnino poßit in hominis voluntate boni inueniri.

Quæ ex libro de Spiritu & Litera adducit, non longa expositione indiget, si candidum habeant interpretem: hoc est, dißimilem Pighio, qui nullum non mouet lapidem, vt bene dicta, peßimis calumnijs deprauet. Augustinus fidem in libera nostra potestate constituit: vtpote quæ à voluntate nostra pendeat: quia libero arbitrio, aut tendere ad fidem poßimus, aut ad infidelitatem inclinare. Si tota disputatio sic clauderetur, haberet, fateor, Pighius insolescendi materiam. Sed cùm potestatem hanc singulari Dei dono conferri nobis, non ex libero arbitrio surgere simul testetur: credendi quoque voluntatem, non naturæ bonitate concipi, sed fieri ac formari per Spiritum sanctum: nónne iam elicere promptum est, quid superioribus illis verbis sibi velit? Nempe, tunc nostram esse & potestatem, & voluntatem, cùm vtraque nobis data fuerit: sicut docet, eius operis capite nono, de iustitia & fide loquens. Vtrunque, inquit, nostrùm est: sed ideo Dei & Christi dicitur, quòd eius nobis largitate donatur. Quòd autem, adhibita inter posse & velle distinctione, hanc formulam negat in Scriptura inueniri, quòd non sit voluntas nisi à Deo: sicut de potestate loquitur, nobis per omnia suffragatur. Causam enim mox subiungit: ne quis scilicet malas voluntates Deo adscribat. Cæterùm, bonam Deo voluntatem, sicut à Deo efficitur, ita ritè ac meritò illi tribui, concedit. At sic inter Deum & hominem partitur, vt consentire Dei vocationi, vel ab ea dissentire, in libero voluntatis motu situm esse dicat. Contexe quod statim sequitur apud Augustinum, quòd malitiosè subticet Pighius, & solu-

tus

tus erit nodus. Si quis me, inquit, ad profunditatem illam coarctet, cur ita suadeatur huic, vt persuadeatur: alteri autem non ita, duo habeo, quæ respondeam: O altitudo diuitiarum: & , Non est iniquitas apud Deum. Cur hoc addit, nisi quia ille quoque consensus, quem in hominis potestate collocauerat, opus esse Dei agnoscit? Parum enim proficeret Deus, voluntatem nostram excitando, nisi eam ad firmum vsque consensum dirigeret, ac perduceret. Quanquam nec se tandem continere potest Pighius, quin nos ipse quoque subleuet. Errasse, inquit, se fatetur Augustinus, quia nostræ esse facultatis putauerat, Euangelio consentire. Quid ergo causæ est, cur negotium nobis facessat? quasi propria hæc esset liberi arbitrij facultas. Secundum hanc igitur confeßionem, inclinat cor nostrum Deus, vt cõsentiamus Euangelio. Consensus ille meritò noster dicitur: sed non ita, vt intelligatur esse à nobis. Sic alibi: Ista est fides, quam exigit à nobis Deus: & non inuenit quod exigit, nisi donauerit quod inueniat. Agedum, illud quod in clausula ponit Pighius, sine fuco amplectamur: ita nos asserere arbitrij libertatem, vt tamen nihil nobis ex nobis inesse confiteamur: & pax inter nos constabit. Sed quia toto impetu ad faciendum fucum rapitur, quid hoc valeat, non animaduertit.

Sed obijcit aliam sententiam, ex homilia in Ioannem liij. tametsi locũ non designat. Nemo sic audeat defendere liberum arbitrium, vt inuocandũ neget gratiæ auxilium: nec quisquam sic neget voluntatis arbitrium, vt quod inde necessariò consequitur, audeat excusare peccatum. Sed quo iure Pighio licuit, parenthesin hanc attexere de suo, ac sic inserere contextui, vt pars esse videretur? Qua neceßitate magis sequitur, excusari peccatum, si liberum arbitrium negatur, quàm tolli gratiæ auxilium, vbi statuitur? Periculum est, ne liberum arbitrium asserendo, iniuria fiat Dei gratiæ: rursum ne, id quoque negando, prætextus excusationi impiorum detur. Vtrunque cauendum admonet Augustinus, sicut nos diligenter admonemus. Si necesse est, authore Pighio, vbi liberum arbitrium negatur, excusari peccata, cur Destrui Dei gratiam minus necesse erit, si asseratur? Hoc si suo nomine dixisset, iuberem cum suis ineptijs procul facessere. Nunc cum Augustino affinxerit, cur non falsarium nominem? Porrò falsam hãc adiectionem tolle, quid illic est, quod nobis aduersetur? Caueri vult Augustinus, ne impijs detur aliquis prætextus, ad excusanda peccata. An non hoc sedulò obseruamus? Nam & sponte dicimus peccare, quicunque peccant: eóque ipso conuictos teneri, ne se à reatu eximãt. Iusto Dei iudicio damnari, qui eius iustitiam violauerint, cui subiectos esse nos omnes decet: naturæ verò imbecillitatem aut impotentiam frustra pretexere, cuius sibi culpam imputare debeant. Itaque quod perperam in nos torquere Pighio libuit, nos non parum adiuuat. Nam cùm hac exceptione contentus sit Augustinus: nobiscum illi bene conuenire, quis non videt? Præstamus enim fideliter, quod requirit: dum, hac moderatione adhibita, ne peccata sua excusent homines, liberum arbitrium negamus. Sed formidabilem machinam habere se Pighius putat, ex libris, quos ad Valentinum scripsit idem Augustinus. Nam cùm suspicarentur tunc multi, defendi liberum arbitrium non posse, sine gratiæ iniuria: ad hunc errorem refellendum, prior, inquit, ad Valentinum liber à sancto viro scriptus est: vbi suam de gratia & libero arbitrio doctrinam sic temperat, vt simul conueniant. Nã & in ipso libri exordio sufficienter prædicari in Scripturis liberum arbitrium, quasi pro confesso sumit: & id postea, tam ex præceptis, quàm alijs rationibus probat.

Faciam hîc, quod hactenus solitus sum. Nemini enim alteri aptius, quàm Augustino ipsi, mandari posse has partes existimo, vt mentē suam interpretetur. Quid ergo cum homini liberum arbitrium tribuit, sub hoc nomine comprehendat, postea definit his verbis: Voluntas, inquit, in homine semper est libera: sed non semper bona. Aut enim à iustitia libera est, quando seruit peccato: & tunc est mala. Aut à peccato libera est, quando seruit iustitiæ, & tunc est bona. Gratia verò Dei semper est bona, quæ prius mala fuerat: per quam etiam fit, vt ipsa bona voluntas, quæ iam esse cœpit, augeatur. Habemus, non alia causa liberā dici voluntatē, nisi quia spontaneo mouetur affectu. Pighius autem longè aliud requirit: vt scilicet liberam habeat vel boni, vel mali eligendi facultatē. Libera est, inquit Augustinus, quia sponte mala. Pighius liberam esse contendit, quia liberæ in vtranq; partē electionis sit capax. Vis ergo breuiter scire, quo sensu liberum arbitrium cum gratia coniungat? Tribus verbis tandem in fine libri respondet. Quia per gratiam non tollitur humana voluntas, sed ex mala mutatur in bonam: & cùm bona fuerit, adiuuatur. Iam audis, homini quidem natura subesse voluntatem, sed malam, & quæ bona esse per se nequeat, nec ad bonum adspirare: gratia autem Dei non tolli, vt nō sit: sed corrigi, & ex mala conuerti, vt bona sit. Non vereor, vt qui librum totum diligenter, &, adhibito iudicio, legerit, dubitet an sententiam secundum me ferre debeat. Quoniam tamen non omnibus vacat legere, pauca eius verba inde referā, ex quibus fiat perspicuum, quantum facultatis concedat humano, quod illic defendit, arbitrio. Fingimur, inquit, id est formamur in operibus bonis, quæ non præparauimus ipsi, sed præparauit Deus, vt in illis ambulemus. Quis porrò sit formandi modus, sequitur. Quoniam ipse vt velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens. Vt ergo velimus, sine nobis operatur: cùm autem volumus, & sic volumus, vt faciamus, nobiscum cooperatur: tamen sine illo, vel operante vt velimus, vel cooperante cùm volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus. Sed fortè præparatur aliquo modo ad recipiendam hanc gratiam hominis voluntas. Minimè verò, inquit ille: Nunquid enim dicere possumus, bonæ voluntatis meritum in homine præcessisse, vt auelleretur ab eo cor lapideum? quod non significat nisi durissimam voluntatem, & aduersus Deum omnino inflexibile est. Vbi autem præcedit bona voluntas, iam non est vtique cor lapideum. At voluntatem forte mouet eatenus Dei gratia, vt ad bonum duntaxat flexilis sit, non autem efficacem in ea affectum excitat. Imò, inquit ille, à Domino petendum est, vt tantùm velimus, quantum sufficit, vt volendo faciamus. Certum quidem est, nos velle cùm volumus: sed ille facit, vt velimus bonum. Certum quidem est, nos facere cùm facimus: sed vt faciamus, ille facit, præbendo vires efficacissimas voluntati: sicut dicit: Faciam vt in præceptis meis ambuletis. Sed tamen, dicet quispiam nos, accepta prima gratia, Deo cooperari, inquit: Nempe quia nostra est, quæ Spiritus sancti virtute iam bona facta est, voluntas: & per eam nos agimus, acti prius à Deo: nihil mirum, si nobis pars actionis tribuitur. Proinde dum concludit, Deum fidelibus redditurum dicit, & bona pro malis, hoc est gratiam pro iniustitia: & bona pro bonis, id est, gratiam pro gratia. Hic intelligimus, quid sit, Deum sine nobis agere: nēpe cùm ex lapidibus Abrahæ filios facit, & resectos ex syluestri ac infructuosa olea surculos in pinguē ac fœcundam oleam inserit. Nihil enim illic est nostrùm. Quid deinde significet nobiscum agere: nempe, dum illam, quam nobis contulit,

vir-

virtutem perpetuò auxilij sui tenore adiuuat, promouet, confirmat tum ad cuiusque operis effectum, tum ad vltimam vitæ perseuerantiam. Vel si elegantem illam Pauli similitudinem retinere libeat, dum oleas, iam ad fœcunditatem factas, cœlesti calore suo vegetat, rore humectat, quò fructum ferant. Et certè in hac similitudine, omnium Pighij cauillationum facilis est ac expedita solutio. Oleastri natura sumus, nihili & steriles. Hanc sterilitatem nobis aufert Deus, & idoneas ferendo fructui oleas facit, dum nos in vitæ nouitatem regenerat. Siquidem & mentem nostram, cæcam & in tenebris sepultam, luce veritatis illustrat: & voluntatem ex natiua prauitate in obedientiam Legis suæ reformat. In eo quid est, quod arrogare nobis possimus? Postquam autem Spiritu sanctitatis gubernari cœpimus: iam oleæ sumus, & virides, & viuæ, & pinguedinem ex bona radice trahentes. Sponte ergo iam ad ferendum fructum propensi sumus. Verùm, an id ex nobis est, vt vel minimum gloriari liceat? Totum ex radice est. Radix porrò ipsa, non naturæ, sed gratiæ. Et tamen ne id quidem sufficit, nisi continuum è cœlo vigorem Deus subministret.

Cùm tam euidenter pro nobis loquatur Augustinus toto opere, quid aliud sunt magni illi & sonori Pighij clamores, quibus victoriam suam celebrat, quàm ridicula puerorum crepitacula? Sic gratiam Augustinus prædicat, vt libero tamen arbitrio suas relinquat partes. Atqui de nomine certamen illi remiseram. Nunc igitur quantum libero arbitrio largiatur facultatis Augustinus quærendum erat, non in nomine insistendũ. Nullum, inquit, peccatum est, nisi voluntarium. Quorsum hoc? nisi vt suspicionem indoctis faciat, qui nostra non legunt, aliter nos docere, cùm hoc ipsum verbum in lucubrationibus nostris identidem occurrat. Imputare, inquit, sibi quisque debet quod peccat. Et quid sibi ea volunt, quæ antè ex mea Institutione retulit? Merita, inquit, nostra coronãtur: siquidem intelligas esse Dei dona. Mirum, nisi saniores ex Romanensibus hìc eum præuaricari suspicentur: quando causam nostram non aliter quàm si nobis conductus foret, agit. Verùm quia in locum nimis sibi lubricum & periculosum se venisse sentit: retrahit mox pedem, & aliam viam ingreditur. Transit enim ad alium librum, qui sub Augustini nomine extat inter eius opera, habétque inscriptionem, De dogmatibus Ecclesiasticis. Facit autem id pro solito suo candore, quòd sancti viri titulo abutitur, in citando opere, quod supposititium esse non minus ipse nouit, quàm qui nunc à me admoniti agnoscent. Primùm, cùm omnium operum suorum se catalogum in Retractationibus texuisse profiteatur Augustinus, de hoc opere nulla mentio. Ad hoc cùm sit vbique in suis scriptis methodi studiosissimus, opusculum illud mixtam & confusam variarum rerum farraginem, sine ordine coaceruatam, continet. In hac præsenti quæstione dum versatur, nihil aliud quàm diuersa hinc inde testimonia colligit. Innocentium Papam Romanum magistrum vocat: qui longo pòst Augustinum temporis spacio Episcopus creatus fuerat. De Aphricanis Synodis Mileuitana & Carthaginensi, sic loquitur, quasi nunquam illis interfuisset: cùm certum sit, Augustinum consilio & authoritate illis præfuisse. Imò quas ex Augustino & eius æqualibus sententias sumit, antiquorum Patrum definitiones nominat. Quanquam ineptus sum, qui in re nequaquam obscura tantum verborum consumam: nisi quòd id saltem proficio, vt Pighij impudentiam nemo non videat.

Nunc audiamus, quid cum laruato illo Augustino obtinere velit: Vt sciant, inquit, hæretici, non ex priuato eum sensu liberum arbitrium asserere, sed ex definitione Ecclesiastica: cui contradicere nemo piorum ausit. Itáne verò, vt tantùm ponderis habeant incogniti hominis, nihil dico nunc grauius, vndecunque temerè congestæ rhapsodiæ? Sed quatenus libertas illic prædicatur? Vt nobis post lapsum maneat in vtranque partem electio: hac tamen exceptione addita, vt non valeat, nisi admonente Deo, & ad salutem inuitante: secundò, vt acquiescere Dei inspirationi, nostræ sit potestatis: tertiò, vt non labamur in adepto salutis munere, sollicitudinis nostræ, & cœlestis pariter sit auxilij. Quid si ipse sibi scriptor paulò pòst non constet? Nam quod ex Mileuitana Synodo recitat: si quis Deum, vt à peccato purgemur, expectare nostram voluntatem sentiat, & non potius, vt purgari velimus, in nobis efficere, eum resistere Spiritui sancto: minimè cum illa electionis libertate conuenit. Item quod dicit, agere Deum in nobis, vt quod vult, velimus & agamus, prorsus ab eo dissentaneum est, quod dixerat, acquiescere, nostræ esse potestatis. Nam altero loco, efficax Spiritus sancti operatio prædicatur: altero, boni aut mali eligendi duntaxat facultatem offerri per gratiam, dicitur. Illa autem tria quantum absint à mente Augustini, iam partim visum est, & copiosius adhuc videbitur. Conclusionem demum ponit ex quadam ad populum concione, quæ Augustino adscribitur: an autem eius sit, relinquo alijs iudicandum, & si minimè Augustini ingenium sapere mihi videtur. Sanè, aut quòd eius non sit, aut quòd ab eo adhuc iuuene habita fuerit, etiam ex his quæ Pighius adducit, verbis coniecturam non penitus leuem capere licet, quòd cùm duas contrarias sectas poneret, quæ nimium huc aut illuc declinando errent: & in vna parte Manichæos locasset: in altera non Celestinos aut Pelagianos, sed Iouinianum statuit. An, quæso, Pelagianos omisisset, quibus tam acriter semper est infestus, & quos magis necesse erat apud populum referre, si tunc extitissent? Non enim Aphricanis Ecclesijs eo tempore molestus erat Iouinianus, sed Pelagianorum fama simul & impietas totum ferè orbem peruagata erat. Quanquam sine hac quoque coniectura sermo ipse prodit, se Augustini nomen mentiri. Verùm vtcunque sit: audiamus id quod habet. Vt liberum, inquit, hominis arbitrium confiteamur: dicimus, nos & non peccare, & peccare posse. Respondeo, hunc, quicunque sit, si arbitrij viribus intelligat, hominem posse non peccare, non mihi, sed Augustino ipsi pro hæretico haberi. Sin verò per Dei gratiam, sciunt eruditi & in Augustini lectione exercitati, qualiter vir ille de poßibilitate disputare soleat. Quoniam enim Dei potentiæ eum derogare calumniabantur Pelagiani, Deum quidem posse confitetur, si velit, sed nullum exemplum tale vel extitisse, vel debere expectari: quoniam aliter Scriptura pronuntiet.

Postquam tam certis demonstrationibus me conuicit Pighius, triũphale iterum tripudium agit. Nec mirum: sibi enim intus ac suis musis canit: vel saltem contentus est, si plausum habeat à paucis sui similibus, qui cùm Dei veritatem subuerti iam posse desperent, qualescunque ad impediendum eius cursum remoras vndique quæritant, & inuentas cæco furore exosculantur. Sed rem totã clarius à me patefactam confido, quàm vt apud eos, qui sanum ad hanc disputationem legendam iudicium afferent, & mentem quietam ac compositam, flatuosis illis suis iactantijs, vel minimum proficiat. Satis enim supérque eius fucos diluisse mihi videor: qui-

bus

bus Augustinum pinxerat, vt nobis contrarius videretur. Nunc verò hoc quoque à me quasi auctarium fortaßis requirent aliqui, vt quod gloriatus sum de Augustino, illum prorsus nostrum esse, nunc plenius & pluribus testimonijs confirmem. Qua in re præstanda non tam difficultate quàm prolixitate impedior. Nam si omnia colligere instituam, quæ factura sint ad sententiæ nostræ confirmationẽ, si adducerentur: longum ex his volumen mihi texendum foret: & toti etiam ferè libri interdum inserendi. Quid enim aliud quatuor ad Bonifacium libri, duo ad Prosperum & Hilarium, duo item ad Valentinũ continent? quid liber de natura & gratia, alter item de perfectione iustitiæ? quid libri tres ad Marcellinum? quid totidem circiter Epistolæ quot nominaui libros? nisi genuinam, eámq; perpetuam doctrinæ nostræ explicationem? Verùm, ne videar, more aduersarij, sola iactãtia causam obtinere velle: simul vt eorum desiderio ex parte satisfaciam, qui cùm nostram cum Augustino consensionem videre cupiant, otium vel facultatem non habent omnia perlegendi, compendium ex paucis locis confectum subijciam, quod omnem de ea re dubitationem tollat. Eligam autem eos libros potißimum, quibus plurimum authoritatis concedit Pighius: ne vbi conuictus fuerit, ad cauillum illud, sicut solitus est, confugiat, Augustino multa inter disputandum calore excidisse, quibus ne ipse quidem author fidem haberi velit. Eos ergo libros, qui se dato iam disputationis feruore scripti fuerunt, fidelißimos esse testes fatetur, quid senserit Augustinus, & certò recipi voluerit. Quare si in his demonstrauero, nobiscum illi conuenire, sine controuersia, etiam aduersarij confeßione, vicero. Primùm dicimus, hominis mentem cæcitate percussam, vt ad veritatis notitiam peruenire ex se nullo modo queat: dicimus voluntatem prauitate corruptam, vt nec Deum diligere, nec eius obedire iustitiæ poßit. Vtrunque Pighius improbat. Prodeat nunc in medium Augustinus, velut arbiter. Libro de Sanctorum prædestinatione, se aliquando fuisse in eo errore confitetur, vt nostrum esse putaret, audito Euangelio consentire: sed postea illis Pauli verbis conuictum, vt opinionem mutaret: Quid habes quod non acceperis? Proinde fidem, & inchoatam, & perfectam, concludit donum esse Dei: cùm ne cogitare quidem aliquid boni in nostra sit potestate: quod tamen multo minus est, quàm credere. Ne verò huic tergiuersationi relinquat locum, ideo donum esse gratiæ fidem, quia generali inspiratione omnes ad credendũ inuitet Deus & excitet, occurrit ipse, dum addit, dari quibusdam hoc donum, & alijs non dari. Quòd si discutiatur, & quæratur, vnde quisque sit dignus, non desunt, inquit, qui dicunt voluntate humana: nos autem dicimus, gratia & prædestinatione diuina. Sed Deus fidem ab hominibus exigit. Fateor, inquit: nihilo tamen minus est Dei donum. Nam promittit simul illis facturum se, vt faciant, quod fieri iubet. Quoniam autem proprio motu, ad recipiendam Dei gratiam præparari hominem vulgò imaginantur: quod etiam Pighius fortiter defendit, ad hoc respondet. Hanc cogitationem refellit Apostolus dicens: Quid habes, quod non accepisti? A quo, nisi ab illo, qui te discernit ab alio, cui non donauit quod tibi? Atque huius rei in Paulo ipso documentum profert. Auersus, inquit, à fide, quam vastabat, eique vehementer aduersus, repente ad illam, gratia potentiore, conuersus est: vt non solùm ex nolente fieret volens credere, verùm etiam ex persecutore paratus ad persecutiones ferendas. Item. Cùm Deus se facturum promittit, vt faciant homines quod præcipit, non tacet etiam merita eorum, sed mala: quibus osten-

dit, reddere se bona pro malis, hoc ipso, quod eos deinceps facit habere bona opera. Postea: Est etiam clarissimum lumen prædestinationis & gratiæ ipse Mediator Dei & hominum, qui vt hoc esset, quibus tandem suis, vel fidei, vel operum meritis, natura humana, quæ in illo est, comparauit? Quod eius bonum, qualecunque, præcessit? Cùm sim homo, quod & ille est, cur non sum, quod ille, Filius Dei? At ille gratia talis ac tantus est. Cur diuersa est gratia, vbi natura communis? Appareat nobis in capite ipse fons gratiæ. Ille quippe nos credere fecit in Christum, qui nobis fecit in quem credimus Christum: ille facit in hominibus principium & perfectionem fidei in Iesu, qui fecit hominem, principem fidei & perfectorem, Iesum. Item: Ergo sicut elegit nos, ita vocat: secundum placitum voluntatis suæ: ne in tanto beneficio, placito gloriemur voluntatis nostræ. Item: Attendant quomodo falluntur, qui putant esse à nobis, non dari nobis, vt petamus, quæramus, pulsemus, & hoc esse dicunt, quo gratia præceditur merito nostro, vt sequatur illa, cùm accipimus petentes, inuenimus quærentes: nec volunt intelligere, hoc diuini esse muneris, vt petamus, quæramus, atque pulsemus. Sed quæritur, an non homini naturaliter inhæreat boni aut mali eligendi libertas? Respondet: Liberum arbitrium, & ad malum, & ad bonum faciendum, confitendum est nos habere: sed in malo faciendo liber est quisque iustitiæ, seruúsque peccati: in bono autem, liber esse nullus potest, nisi fuerit antè à Filio Dei liberatus. Ita sola Dei gratia liberantur homines à malo: sine hac nullum prorsus, siue cogitando, siue volendo & amando, siue agendo, faciunt bonum: non solum vt monstrante ipsa, quid faciendũ sit, sciãt, sed vt ea præstante, faciant cũ dilectione, quod sciunt. Atque hoc deinde breuius explicat. Voluntas, inquit, humana, non libertate cõsequitur gratiam, sed gratia potius libertatem. Et priore ad Valentinum libro dixerat: Semper in nobis voluntas est libera: sed non semper est bona. Aut enim à iustitia libera est, quãdo seruit peccato, & tunc est mala. aut à peccato libera est, quando seruit iustitiæ, & tũc est bona. Gratia verò Dei semper est bona: & per hãc fit, vt sit homo bonæ voluntatis. Sed fortè lucẽ offert hominum mentibus, quã recipere, aut respuere, in earũ sit optione: & ita mouet voluntates, vt earum sit, motum sequi ipsius, aut non sequi. Ad hoc respõdet: Si operatur Deus fidem nostrã, miro modo agens in cordibus nostris, vt credamus, nunquid metuendum est, ne totum facere non possit? & ideo homo primas eius sibi vendicat partes, vt secundas à Deo accipiat. Item: Nolens tam claris testimonijs, quibus fides Dei esse donum asseritur, & tamen volens à seipso sibi esse quod credit, quasi cõponat cum Deo, vt partem fidei sibi vendicet, atq; illi partem relinquat: & quod est superbius, primam tollit ipse, sequentem dat illi. Vides vt nullo modo inter Deum & hominem dimidiet vel partiatur, sed solidum Deo concedat. Verùm postea exponit longè clarius: Quid est ad Christum venire, nisi in Christum credere? Hoc vt fiat, Pater dat. Quid est enim, Omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit ad me? nisi, nullus est, qui audiat & discat à Patre, & non veniat ad me. Si enim omnis qui didicit à Patre, venit, profectò is qui non venit, non didicit. Paulò pòst: Hæc gratia, quæ occulte humanis cordibus tribuitur, à nullo duro corde recipitur. Ideo quippe datur, vt cordis duritia primitus auferatur. Item: Absit ergo, vt non veniat, qui à Patre didicit. Sed quare, inquiunt, non omnes docet? Si dixerimus, quia nolunt discere, respondebitur: & vbi est illud? Domine tu conuertens viuificabis nos. Aut si non facit volentes ex nolentibus Deus,

De corrept. & gratia ad valen.

quid

quid orat Ecclesia pro persecutoribus suis? Cùm ergo prædicatur Euangelium, quidam credunt, quidam non credunt. Sed qui credunt, prædicatore forinsecus sonante, intus à patre audiunt, atque discunt. Qui autem non credunt, foris audiunt, intus non audiunt, neque discunt: hoc est illis datur vt credant, his non datur. Quod apertius etiam postea declarat: Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Item: Nisi cui datum fuerit à patre meo. Ergo trahi ad Christum, & audire ac discere à Patre: nihil aliud est, quàm donum accipere credendi. Neque enim audientes à non audientibus, sed credentes à non credentibus discernit, qui dicit: Nemo venit ad me, nisi datum ei fuerit. Fides igitur, & inchoata, & perfecta, est donum Dei. Item: Promisit Deus, quod facturus erat ipse, non quod homines. Quia & si faciunt homines bona, quæ pertinent ad Dei cultum, ipse facit, vt illi faciant quæ præcepit: non illi faciunt, vt ipse faciat quod promisit. Alioqui, vt Dei promissa compleantur non in Dei, sed hominum est potestate. Item: Cùm sic loquitur Deus: Timorem meum dabo in cor eorum, quid aliud est, quàm talis ac tantus erit timor meus, quem dabo in cor eorum, vt mihi perseueranter adhæreant? Item: Certum est, nos mandata seruare si volumus: sed quia præparatur à Domino voluntas, ab illo petendum est, vt tantum velimus, quantum sufficit, vt faciamus. Certum est nos velle, cùm volumus: sed ille facit, vt velimus bonum. Certum est, nos facere cùm facimus: sed ille facit, vt faciamus, præbendo vires efficacißimas voluntati. Item: An audebis dicere, etiam rogante Christo, ne deficeret fides Petri, defecturam fuisse, si Petrus eam deficere vellet? Quasi aliud vellet Petrus vllo modo, quàm pro illo Christus rogasset, vt vellet. Quando igitur rogauit, ne fides eius deficeret, quid aliud rogauit, nisi vt haberet in fide liberrimam, fortißimam, inuictißimam, perseuerantißimam voluntatem? Verùm, vbi ad primi hominis & posterorum comparationem descendit, sic concludit totam hanc partem, vt silere iam debeat Pighius: aut si porro oblatrare pergat, nihil tamen habiturus sit, quod mordeat. Postquam enim primum integritatis statum, deinde lapsum, & simul pœnam lapsus exposuit, hoc est, miseram hanc nostri generis, quæ ex eo consecuta est, damnationem, transitum inde ad reparationem faciens, sic scribit: Quemadmodum humanã in Christo naturam, nullis eius proprijs meritis, gratuita sua beneuolentia hoc honore dignatus est Deus pater, vt homo in vtero virginis conceptus, filius Dei vocaretur. idque hac lege, vt sic à Deo suscepta hominis natura nullum in se motum admitteret malæ voluntatis: ita per hunc Mediatorem Deus ostendit, eos quos sanguine eius redemit, facere se ex malis in æternum bonos. Istam gratiam non habuit homo primus, qua numquam vellet esse malus, sed habuit, in qua si permanere vellet, nunquam malus esset: & sine qua, etiam cum libero arbitrio, bonus esse non posset: sed eam tamen per liberum arbitrium deserere posset. Deinceps: Tale quippe erat adiutoriũ, quod desereret cùm vellet, & in quo permaneret, si vellet: nõ quo fieret, vt vellet. Hæc est prima gratia, quæ data est Primo Adæ: sed hæc potẽtior est in Secũdo Adam. Prima est enim, qua fit, vt homo habeat iustitiã, si velit: secunda plus potest, qua etiã fit, vt velit, & tãtum velit, tãtóque ardore diligat, vt carnis voluntatem, contraria concupiscentẽ voluntate Spiritus vincat. Nec illa quidem parua erat: sed hæc tanto maior, vt parum sit homini, per illam reparare perditam libertatem: parum sit denique, non posse sine illa, vel apprehendere bonum, vel permanere in bono si velit, nisi etiam fiat, vt velit. Item: Ac

per hoc, ne de ipsa quidem perseuerantia boni voluit Deus sanctos de viribus proprijs, sed in ipso gloriari: qui eis non solùm dat adiutorium, quale primo homini dedit, sine quo non poßint perseuerare, si velint, sed in eis etiam operatur & velle: vt quoniam non perseuerabunt, nisi & poßint, & velint, perseuerandi eis, & possibilitas, & voluntas, diuina largitate donetur. Tantum quippe accenditur Spiritu sancto eorum voluntas, vt ideo poßint, quia sic volunt: ideo sic velint, quia Deus operatur, vt velint. Nam si in tanta infirmitate vitæ huius ipsis relinqueretur voluntas sua, vt in adiutorio gratiæ, sine quo perseuerare non possent, manerent si vellent, nec Deus in illis operaretur vt vellent: inter tot ac tantas tentationes, infirmitate voluntas ipsa succumberet: & ideo perseuerare non possent, quia deficientes infirmitate, nec vellent: aut non ita vellent, infirmitate voluntatis, vt possent. Subuentum est ergo infirmitati voluntatis humanæ, vt diuina gratia indeclinabiliter & inseparabiliter ageretur: & ideo, quamuis infirma, non deficeret, neque aduersitate aliqua vinceretur. Hícne adhuc obstrepet Pighius, & suum in nos venenum profundet, quòd Deum asseramus efficaciter hominum agere voluntates? At nos nihil quàm Augustinum sequimur. De perseuerantia quoque plus facere verborum superuacuum foret, cùm vtrunque simul vbique coniunxerit, & efficacem affectium, & perseuerandi constantiam. Et prius dixerat, quod nondum retuli, post primi hominis lapsum, non nisi ad suam gratiã Deum voluisse pertinere, vt homo ad eum accedat: nec nisi ad suam gratiam voluisse pertinere, vt homo nõ recedat ab eo. Vtrunque nominat, principium & finem. In vtroque ne minimam quidem portiunculam homini relinquit: cùm præcipuas illi partes Pighius largiatur. Vnum superest, quicquid vsque ad vitæ finem, nobis gratiæ confertur, gratuitò nobis conferri, non retribui gratitudini nostræ, quasi superioribus gratijs bene vtendo, hoc ex nobis meruerimus. Hoc sic Augustinus confirmat: Satis dilucidè ostenditur & inchoandi, & in finem perseuerandi gratiam, non secundum merita nostra dari, sed donari secundũ ipsius secretißimam, eandémque iustißimã, beneficentißimã sapientißimã voluntatem: quoniam quos prædestinauit, eos & vocauit. Quid nunc ad tergiuersandum (effugere enim nullo modo potest) obtenderet Pighius? An mutilas ac mancas sententias me decerpere causabitur, quæ Augustini mentẽ minimè demonstrent? At nemo erit, qui non eius improbitati reclamet, si fecerit. An me non fideliter citare? Atqui ad verbum descripsi. An de industria præterire, quæ mihi aduersentur? Atqui ex quatuor tantùm libris, neque his adeò prolixis, hæc omnia excepi: quos perlegere, non magnus erit labor. Poteram vndecunque longè plura coaceruare: verùm, partim compendij studio, partim vt lectoribus sine molestia, aut labore promptum esset recognoscere, quanta fide ac synceritate veram ac genuinam Augustini mentem explicarim, cedo. Si cui hoc minus satisfaciat, in medium prodeant illi quatuor libri: duo ad Valentinum: quorum alter de gratia & libero arbitrio, alter de correptione & gratia inscriptus est: duo item ad Prosperum & Hilarium: quorum vnus est de prædestinatione sanctorum, secundus de bono perseuerantiæ: tum ex illis inter nos iudicium fiat: facilè enim patiar, vt tota inde controuersia dirimatur: nec vereor ne id vel minimo causæ nostræ incommodo fiat. An Augustinum dicet hîc præteruehi contentionis calore, vt eius fidem, sic extenuet? At hi libri sunt, quibus authoritatem sine exceptione deferendam agnoscit: & ex quibus solis certo statui posse, quæ fuerit Augustini sententia, pronuntiat.

nuntiat. Quid autem hîc docet Augustinus?

Voluntatem hominis esse quidem liberam, sed non nisi ad malum. Atque hoc illi epitheton non propriè tribui, cùm serua sit iniquitatis. Malam enim esse naturaliter: & ideo sub peccati iugo teneri vinctam ac captiuam, donec per Christum liberetur. Hanc prauitatem eò vsquè patere, vt non modò nihil boni velle, aut deliberare poßimus, sed ne concipere quidem. Deum igitur non nostra preparatione adduci, vt gratiam nobis suam conferat, sed modis omnibus nos præuenire, vt initium sit ex mera eius misericordia. Omnes enim hominis facultates corruptas esse, vt nihil quàm malos fructus párere ex se queant. Hanc præterea gratiam non omnibus indifferenter aut promiscuè dari, sed ijs duntaxat, quibus Deus vult, alios, quibus non datur, malos permanere, ad bonum prorsus nihil valere: quia sint ex perdita & damnata massa, suæque damnationi relinquantur. Præterea, non esse eiusmodi gratiam hanc, quæ illis bene agendi potestatem conferat, si velint: vt in eorum postea optione sit, velle, aut non velle: sed efficaciter ipsos permouere vt velint: imo voluntatem ex mala bonam facere, vt necessariò bene velint. Adhæc, non id semel fieri, vt homines deinde sibi relinquantur, sed continuo tenore eos gubernari: vt non minus in bono perseuerare, quàm bonum incipere, Dei donum sit. Deum porrò non alia induci ratione, vt homines tum regendos spiritu suo suscipiat, tum susceptos ad extremum vsque vitæ regat, atque in perseuerantia confirmet, nisi gratuita sua bonitate, nullo vllius meriti respectu: sicut reuera nullum habere possunt nec in opere, nec in voluntate, nec etiam in cogitatione. In hoc compendio si quid deprehendatur, quod non sit ex quatuor illis libris sumptum, causam non dico, quin me nullius fidei hominem totus mundus iudicet. Quid autem in tota nostra doctrina aliud continetur? Ergo etiamsi crepet Pighius, nobis hoc extorquere non potest, quin Augustinus sit noster. Quid ergo superest, quominus eum in beluinam naturam degenerasse clamet? Sicuti se facturum denuntiauit, si ostenderetur causæ nostræ suffragari.

In Librum quartum.

NE cui dubium sit, quid hactenus sua garrulitate consecutus fuerit Pighius, magnificum ex integro, sed vmbratilem ac imaginarium, sibi triumphum canit. Prostrati, inquit, sunt primo ariete aduesarij. Ego autem valde durus sum, qui stragem hanc non sentio. Mihi enim rectus adhuc firmúsque stare videor. Et quò plus profecisse se ostendat, si veterum opinionem nobis opposuerit, sacrilegam illam suam vocem iterum ructiat: nullius Scripturæ authoritate, quamlibet claræ, nostro quidem iudicio, & euidentis, aduersus claram consonantémque orthodoxorum patrum sententiam, aduersus communem Ecclesiæ definitionem, aliquid credere cuiquam licere. Fieri enim posse, vt in Scripturæ intelligentia erret vnusquisque nostrûm, vt erret Ecclesia fieri in his, quæ ad fidei veritatem pertinent, non posse: quia sit columna & firmamentum veritatis. Sed cùm nouum non sit, quod vsu venisse seculis omnibus constat, vt Ecclesiæ vmbra se falsò tegant, eiúsque titulum arripiant, qui sunt infestißimi aliâs eius hostes, veram Ecclesiam à falsa quomodo discernere conueniet? Ad multitudinem, inquit Pighius. Atqui putabam ex verbo Dei iudicandum: vt, quæ Scripturæ adhereret,

Ecclesia censeretur: quæ ab ea deflecteret, repudiaretur, vtcunque nomine se venditaret. Verbum, inquit, obscurum est: itaque ex Ecclesiæ sensu tota eius pendet certitudo. Atqui putabam, & sic didiceram, prius suo ædificio esse fundamentum. Testatur autem Paulus, fundatam esse Ecclesiam in doctrina, non quam sibi ipsa composuerit, sed Apostolorum & Prophetarum. Excipiet forsan, hanc quidem doctrinam priorem esse Ecclesia: sed eius sensum in Ecclesia esse fundatum. Quod respõsum sua absurditate satis per se refellitur. Ergo cùm statuere, quænã sit vera Ecclesia, certò volumus, valeat illa Christi regula: oues eius esse, quæ vocem eius audiant. Proinde sicut columna & firmamentum veritatis ideo est Ecclesia, quòd doctrinam illam, in qua fundata est, fideliter custodit, ita non aliam debemus pro Ecclesia agnoscere, nisi in qua doctrinam illam reperimus. Hoc vinculum est, hic nexus sacri coniugij, quo sibi Ecclesiam Christus copulauit: quem nexum impio ac profano diuortio abrumpere Pighius conatur, dum Ecclesiam priore loco constituit, Dei autem doctrinam ad inferius subsellium ablegat: & eam quidem, non sicut à Deo tradita est, cuius clara & perspicua nobis extet veritas, sed qualiter hominibus eam exponere libuerit.

Verùm attendant lectores ad alterum hominis acumen mirabile. Nam cùm se initio Scripturæ testimonijs contra nos acturum proposuisset, cùm ad eum locum ventum est, ingeniosam excusationem inuenit, quò declinet. Quoniam scilicet vniuersa Scriptura, quanta quanta est, arbitrij libertatem demonstrat. Nam cùm vniuersa testetur, Deum vnicuique pro suis meritis redditurum, vniuersa, bene viuendi leges & præcepta contineat, vniuersa nos hortetur ad virtutẽ, peccata prohibeat, pœnas minetur, certum est vniuersam demonstrare liberi arbitrij potestatem. Si vniuersam ita Pighius intelligit, quasi in hoc tota incumbat, & hoc agat vnũ, nondum prima fidei rudimenta didicit. Omittit enim præcipuã, & magis necessariam doctrinæ partem, quæ gratiæ promissionibus continetur: qua cognita, nihil suis obiectionibus efficit. Postquam enim nos in mandatis suis ambulare iussit Deus facturum se promittit, vt ambulemus, hoc est, animũ & pedes nobis daturum. Cùm ergo tota lex, præcepta omnia, omnes tum exhortationes, tum castigationes, tum minæ, ad promissiones nos dirigãt, & quasi manuducãt, vbi totam nostram virtutem in nihilum Deus redigit, sibi gratiæque suæ omnes bonorũ operum partes adscribendo, qui lege ac præceptis metitur hominis facultates, prima fidei elementa nondum se tenere prodit. Quanquam in soluendo hoc nodo nondum immoror: quia paulò pòst locum proprium habebit. Facit enim pro more suo Pighius, decies rem vnam iterando. Quod Dei iudicium non fore iustum commemorat, nisi cuique reddat pro meritis: respondeo, quod Augustinus: Væ vniuerso hominum generi si merita nostra in iudicando Deus expendat. Quòd ad mercedem attinet, quam Deus seruis suis pollicetur, reddet quidem illis coronam iustitiæ iustus iudex. Sed hoc quoque quærendum erat, vnde sanctis proueniat iustitia, quæ tunc coronabitur. Certum autem est, nihil esse quàm merum Dei donum. Quid ergo inde hominum potentiam colligit?

Et quoniam de infirmo Scripturæ præsidio sibi malè conscius est, ad solenne illud suum effugium protinus dilabitur: sic Origenem, sic Tertullianum, sic Hilarium, & reliquos sensisse. Verùm, etiam si astringi me eorum authoritate ligarique sic patiar, vt derelicta Scripturæ certa veritate, in eo acquiescã, quod illis visũ

fuerit

fuerit:(quod nec facturus sum,& facere nefas est) iam tamen ostēdi, quàm calūniosa interpretatione eorum sententias in nos detorqueat. Nam quòd dicunt, frustra esse legem, nisi sit obsequendi facultas, & similia, hæc meritò dicerentur, si seruitus hæc, quæ nos impeditos tenet, ac virtutem aufert, naturæ foret, non proprij vitij. Nunc verò cùm istud semper in promptu sit, quicquid impotentiæ aut defectus in nobis est, culpæ nostræ esse imputandum, hoc responso, diluuntur omnes illæ obiectiones ac soluuntur. Atque ita soluit Augustinus, tum in illis, quos nuper recensui, libris: tum in libello de perfectione iustitiæ. Itaque hoc nimis prostitutæ frontis est, ipsius quoque Augustini testimonio hîc abuti. At claris verbis negat, in eo peccari, quod vitari nō potest: Et vbi natura dominatur aut necessitas, illic tradit inueniri nō posse culpæ rationem. Exaduerso reclamat, frustra sibi præscribi de talīū librorum, quos iuuenis scripserat, vetustate. Nam & ideo, inquit, retractanda suscepi mea opera, vt nec meipsum in omnibus me secutum fuisse demonstrē, sed proficienter me scripsisse existimo, non à perfectione cœpisse. Huic verò Pighij calumniæ in Retractationibus sic occurrit: Aliud est, quærere, vnde sit malum: aliud, vnde redeatur ad pristinum, vel ad maius perueniatur bonum. Paulòpòst citat hoc pridem à se dictum: Quoniam non sicut sponte homo cecidit, ita surgere potest, porrectam nobis dexteram Dei firma fide teneamus. Et similia. Et tamen excusat, quòd ne sic quidem totum, quod dictu necessarium fuerat, comprehēderit. Item de perfectione iustitiæ: Per arbitrij libertatem factum est, vt homo cum peccato esset: sed iam pœnalis vitiositas subsecuta, ex libertate fecit necessitatem. Sed in postremis etiam scriptis conueniri docet liberum arbitrium, quoties præcipit, vel hortatur Deus. Fateor sanè in hoc quæstionis statu diu eum versari, vt liberum arbitrium cum gratia coniungat, ne liberum arbitriū tollere videatur gratiæ prædicatio. Sed quid hoc nomine sibi velit, non debemus negligere: si verum eius sensum cōsequi cupimus, non verborū decipulas & aucupia struere. Ipse autem satis demonstrat toto libro, non aliud sentire se, quàm spontanea voluntate, & bene & malè agere homines: sed natura nihil posse quàm peccare, gratia autē bonum incipere, & in eo perseuerare. Itaque præfatus, se eorū causa scribere opus illud, qui liberū arbitriū aut negarent, aut negare viderentur, gratiā asserēdo, complures locos cōgerit, qui liberū arbitriū subesse homini significent: hoc est, volūtatem, qua spōte faciat quod facit: Atque hoc vnum capite secūdo, quod allegat Pighius, exequitur. Verùm continuò pòst, metuendum esse admonet, ne hæc testimonia sic in defensione liberi arbitrij intelligantur, vt gratiæ Dei locus non relinquatur. Totum igitur nunc in eo situm est, vt sciamus, qualiter deinceps inter liberum arbitrium & gratiam partiatur. Nā & inde, quid liberum arbitriū significet, cōstabit. Testatur autem, & sæpe, & claris verbis, Dei esse donum, quicquid boni agimus, quia illud in nobis efficiat. Gratiā verò Dei non retribui meritis nostris: sed tunc dari, cùm nulla sint nobis nisi mala merita. Inde incipere bona merita, sed quæ mera sint Dei dona, nullo modo à nobis. Hac occasione in illam disputationem ingreditur, qualiter vita æterna merces simul sit & gratia: quam sic absoluit, quòd Deus bona quidem opera remuneretur in sanctis, sed hoc agendo, nihil quàm gratuitam suam misericordiam in illis prosequatur: quoniam ipsis quicquid est bonorum operum gratuitò contulerit. Atque illic tractat, qualiter nos fingat ac formet Deus, cum suo Spiritu regenerat: qualiter præparet bona opera in nobis, non ipsi

De bono perseue. ad prosp. Cap.12. & 21.

præparemus. Simul eorum errorem refellit, qui hominem bono aliquo motu præparari fingunt, ad recipiendam Dei gratiam: cùm initium gratiæ sit, auellere à nobis cor lapideum, quod nihil quàm durißimam voluntatem significat, & aduersus Deum inflexibilem. Postea definire incipit, quid libertatis nomen valeat. Sẽper, inquit, libera est voluntas in homine, sed non semper bona. Malã verò esse testatur naturæ vitio, gratia bonam fieri. Vides eum iam liberam facere voluntatem, quæ nihilominus nihil quàm mala per se esse poßit. Respondet postea argumentis illis, quæ ex lege & præceptis obijci solent: Magnum aliquid, ait, Pelagiani se habere putant, quando dicunt: Non iuberet Deus, quod sciret, nõ posse ab homine fieri. Quis hoc nesciat? Sed ideo iubet aliqua quæ non possumus, vt nouerimus quid ab illo petere debeamus. Ipsa enim est fides, quæ orando impetrat, quod lex imperat. Deinde: Certum est, mandata nos seruare, si volumus. Sed quia præparatur à Domino voluntas, ab illo petendum est, vt tantum velimus, quantum sufficit, vt volendo faciamus. Certum est, nos velle cùm volumus: sed ille facit, vt velimus bonum. Certũ est, nos facere cùm facimus: sed ille facit, vt faciamus, dando vires efficacißimas voluntati. Pergit tum postea, compluribus Scripturæ testimonijs monstrare, ea ipsa Deum facere in nobis, quæ facere nos iubet. Tandem vbi ad conclusionẽ venit, sic loquitur: Satis me disputasse arbitror aduersus eos, qui Dei gratiam vehementer oppugnant: qua voluntas humana non tollitur, sed ex mala mutatur in bonam, & cùm bona fuerit, adiuuatur: & sic disputasse, vt non magis ego, quàm diuina Scriptura locuta sit, euidentißima veritate. Quæ Scriptura si diligenter inspicitur, ostendit, non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas bonas in actus bonos, & vitam dirigit æternam, verumetiã illas, quæ conseruant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, vt eas quò voluerit, quando voluerit, faciat inclinari. Quòd si potẽs est siue per Angelos vel bonos vel malos, siue quocũque alio modo, operari in cordibus malorum, pro meritis eorum, quorum malitiã ipse non fecit, sed vel originaliter tracta est ab ipso Adam, vel creuit per propriam voluntatem, quid mirum, si per Spiritum sanctum operatur in cordibus electorum bona, qui operatus est, vt corda ipsa essent ex malis bona? En quibus liberum arbitrium encomijs illic extollat. Et tamen, qua solet verecundia, Pighius nos studio claudere oculos criminatur, ne clarißimam lucem cernamus. Et adeò sibi placet, vt vel solo hiatu oris se lectores incantare posse speret.

Quoniam autem in mea Institutione, post doctrinæ nostræ explicationem, argumenta refutaueram, quibus sese armare solent, qui eam oppugnare volũt: has sibi nunc partes suscipit, vt solutiones meas aut frigidas, aut minus plenas, aut ineptas, aut inanes esse omnes conuincat. Hoc vt faciat, dialogum cõponit: in quo me inducit loquentem, sed pro suo commodo. Nam quoties libet, verba abrumpit. Dixeram autem in mea Institutione, qui doctrinæ nostræ resistunt, eos absurda quædam congerere, quibus eam odiosam reddant, tanquam à communi sensu abhorrentem: deinde Scripturæ testimonijs cum ea congredi. Quia vtrasque machinas ordine me repulsurum profiteor, superbiam meam tragicis acclamationibus exagitat: quòd ego, misellus culex, tot simul, tantósque elephantos, & nobilem illam aquilarum congregationẽ, hoc est, veteres omnes sanctos adoriar. Ac rursus suum illum catalogum, meo stylo iam superius confossum & erasum recitat. Ego verò non cum antiquis patribus mihi bellum esse profiteor, sed cum Pighio duntaxat

& similibus, vel canibus, vel porcis: qui sacrosanctã & salutarem Dei veritatem, partim impuro & obscœno rostro contaminant, partim conculcant pedibus, partim venenato morsu lacerant, partim latratu persequuntur. Verùm si in refutãda eius garrulitate insistere vellẽ, nullus esset finis. Itaq; à lectoribus peto, ne à re ipsa dimoueri se patiantur. Quod si mihi dederint, efficiam, ne quid in meis responsionibus desiderent.

Nunc, primùm quod recito absurdum, est. Si peccatum necessitatis est, iam desinit esse peccatũ: si voluntarium est: ergo vitari potest. Addo autem, Hoc dilemmate vexatum olim fuisse Augustinum à Pelagio. Clamat hic phreneticus, me mentiri. Atquî nihil dixi, quod non Augustinus ipse prodiderit. Hanc enim Pelagij ratiocinationem nonam ponit, libro de perfectione iustitiæ. Quæ ergo ista est rabies, negare vspiam esse, quod ante oculos exhibetur? At similiter vsus est contra Manichæos Augustinus. Rite quidèm, & optima ratione, cùm illi peccatum hominibus à Deo ingenitum esse, tanquã substantiale malum, fingerent: nõ concederent vitio propriæ voluntatis accidisse. Nostra autem causa dissimilis. Ergo sicuti huius absurdi obiectione hodie nos oppugnant Romanenses theologi, ita olim eadem Augustinum Pelagius impetebat. Extat enim liber, qui hoc testatur. Negando, quid proficiet Pighius? Et tamen illud, quod à me additũ Pighius prætermisit, quantæ est ingenuitatis? Nolle me hostes nostros prægrauari Pelagij nomine, donec de re ipsa satisfactũ à nobis fuerit. Porrò satisfaciendi ratio hæc est: Nihilo minus iure nobis imputari peccatum, etiamsi necessarium sit. Ratio est: quia si quis cum Deo disceptare velit, & hoc prætextu iudicium subterfugere, quia aliter non poterit, habet paratam responsionem: Perditio tua Israel: in me tantummodo auxilium tuum. Vnde enim ista impotentia, nisi ex naturæ vitiositate? Vnde porrò vitiositas, nisi quod homo defecit à suo opifice? Huius defectionis cùm rei simus omnes, in hac necessitate, qua constringimur, dico extare luculentam damnationis nostræ causam. Plurimùm igitur abesse, vt ad excusationem valeat. Hic in cachinnos totus Pighius soluitur: quòd tam nihili ratione me elapsum esse cõfidam. Sed quid habet ipse quod opponat? Suum illud toties repetitum carmen occinit: Ex patribus se monstrasse, frustrà datam esse legem, si impleri nequeat: locum nec merito nec demerito fore, nisi tam ad bonum, quàm ad malum libera sit voluntas. Atque vt multitudine testium nos obruat, totam illam, quam ante recensuimus, cateruam profert. Quòd ad laruatum illum Petrũ, & fictitium Clementem spectat, facessant è medio. Nam illas ineptias verbo vno non dignabor. De alijs iam dixi, quantum sufficiat. Quanquam nullus est ipsorum omnium certior interpres, quàm Augustinus, dum suam in communi causa mentem exponit. Quod enim dixerat, non posse inueniri culpæ rationẽ, vbi natura dominatur aut necessitas, non nisi in sanæ & integræ naturæ consideratione valere admonet. Necessitati enim nunc subiacere homines, sed quam sibi voluntaria culpa primus homo contraxerit. Natura, inquit, nobis facta est, pœna. Et vindicta primi hominis quod erat pœna: nobis natura est. Cùm ergo necessitas peccati sit pœna, quæ inde oriuntur peccata, meritò culpari, & eorum culpam meritò imputari hominibus: quando voluntarium est principium. Nunc ergo quid causæ est, cur solutionem à me positam tanto fastu contemnat ac derideat Pighius? Augustinum omitto, non minus argutum, opinor, dialecticũ, quã sit Pighius: qui hac aut tali responsione data, se defunctum

Psal. 37.

putat. Sed pietatis sensum consulamus, an non satis hoc sit ad hominis reatum, vbi sua culpa perijsse conuincitur. Neque enim alia populum suum accusatione premit Deus, cùm dicit: Perditio tua Israel: in me tantummodo auxilium tuum. At populum illic arguit, qui verbo suo obtemperare noluerat. Fateor, sed cùm vniuersalis sit sententia, videndum, quid contineat. Hoc autem proculdubio significat, destitui omni excusatione hominem si sibi causa exitij fuisse deprehendatur. At hoc non esse causatur Pighius, nisi tam effugere perditionem, quàm perdere se possit. Qui sic balbutit, vel grunnit potius, se primũ illud fidei nostræ axioma non tenere prodit, nos, ac totam nostram ad bene agendum virtutem, in Adam perijsse. Nec verò ab eo se abhorrere hic dissimulat: qui toties corruptionem ex primo parente contractam non alibi, quàm in membris corporis, locat.

Quòd in altero membro dico subesse vitium, vbi peccatum colligunt vitari posse, si voluntarium est: & ideo argumentum valere nego, quia deductionem habeat à voluntario ad liberũ: hoc vt refellat, Augustinum mihi regerit: quem vbique sic ratiocinari dicit. Atquì iam toties Augustinum produxi suæ setentiæ interpretem, vt amplius repetere, mihi ipsi fastidio sit. Nam quæ pro sua garrulitate subinde recinit Pighius, de sana & integra natura scribit. Vbi autẽ de vitiosa naturæ sermo est, peccatũ esse palàm pronuntiat, siue vitari possit, siue non possit. Nam si potest, præsens voluntas hoc facit. Si non potest, præterita voluntas hoc fecit. Subijcit autẽ vitari posse: sed non ipsius hominis virtute non quando superba, inquit, laudatur voluntas, sed quando humilis adiuuatur. Porrò horũ verborũ sensum ab initio posuerat: vitari quidèm posse peccatum, sed si vitiata natura prius sanetur. Nunc verò sanã non esse, aut quia quod faciendum est, cæcitate non videt, aut infirmitate nõ implet. Quid his clarius desideres? Verùm abunde sibi ad victoriam esse putat Pighius, si Augustini titulum quoquo modo nobis opposuerit.

Lib. de perfect. Iusti. responsio. 15

Quoniam autem eius distinctionis sæpius iam meminimus, quam nos inter coactionem & necessitatem statuimus, vnde pendet maiori ex parte hæc quæstio, eámque non nisi obiter attigimus, paulò diligentius nunc excutiẽda nobis est. Nã & cùm eã Pighius superiore libro improbaret, defensionẽ in hunc locum distulimus. Negant ergo qui liberũ arbitrium contra Dei gratiã tuentur, peccatum aut virtutem esse, vbi est necessitas. Respondemus, Deum necessariò bonũ esse, nihilo tamen minorem ex bonitate laudem consequi, quia non nisi bonus esse possit. Rursus, diabolum necessariò malũ esse: nihilo tamen minus vitiosam esse eius malitiã. Neque id est nostrum commentum. Sic ante nos Augustinus, sic Bernardus, locuti sunt. Quid Pighius? Deum habere separatam à creaturis rationem. Nam quod his inest ex conditionis necessitate, non ad earũ, sed Dei laudem pertinere, ea tantum mereri in illis laudem, quæ sibi, talentum à Deo creditum excolendo, acquisierunt. Huius vero aliam esse rationem: vt cuius infinita bonitas referri aliò non potest. Hoccine est subuertere quod dicimus? Voluntarium cum necessario minimè conuenire, extorquere volunt aduersarij. Nos autem vtrunque simul cõgruere in Dei bonitate ostendimus. Absurdũ esse dicunt, vt vitio, aut culpæ dentur hominibus, quæ sic faciunt, vt aliter nequeant. Nos, adducta similitudine, absurditatẽ hanc diluimus. Non ratiocinamur, bonos ideo aut malos necessariò esse homines, quia necessariò bonus sit Deus, sed tantùm exemplo indicamus, non adeo à ratione dissentaneum esse, vt laude aut vituperio dignum censeatur, quod tamen necessarium est.

Cæte-

Cæterum quod de conditionis necessitate philosophatur Pighius, id verò prorsus ab instituto est extraneum. Naturæ, quæ vocant, aut bona, aut mala, meritò nec in vitio, nec in virtute ponuntur: quando eiusmodi sunt, vt illis tam malè quàm benè vti possint homines: Voluntas autem bona, & quæ inde oriuntur actiones, in diuerso sunt ordine. Hoc itaque nihil ad rem. Addit præterea, Deum, nihil aliorum omnium à se, necessariò agere, aut velle. Quæ philosophia, non modò propter leuem & friuolam curiositatem, sed etiam quia profanam iustitiæ Dei ab eius operibus diuisionem inducit, repudianda est. Quòd autem iterū subijcit, nescire se, quid sibi velit illud, Deum velle necessariò iustum esse: in eo parum abest, quin Deum instar trunci aut stipitis, habere se prodat. Voluntas, inquit, natura posterior est: Deus autem natura est bonus. Ergo ineptum est, Deum dicere velle iustū esse, qui talis est natura. Atquì aptius fecisset ac congruentius, si illud, quod nuper inter Deum & creaturas posuit, discrimen, in hunc vsque locum seruasset. Habent siquidem multa creaturæ à natura, quæ in voluntate sita non sunt: nec sub voluntatis arbitrium cadunt. At tale quidpiam in Deo imaginari, sacrilegum est commentum: qui sic est natura, id quod est, vt talis velit esse: sic etiā vult quicquid vult, vt illud habeat à natura. Nam cùm circulari, vt sic dicam, quodam nexu inter se cohæreant Dei bonitas, sapientia, virtus, iustitia, voluntas, hoc vinculum disrumpere, impiæ & diabolicæ est imaginationis. Cùm ergo velit esse Deus, quicquid est, idque necessariò, non dubium, quin sicut necessariò bonus est, ita & talis velit esse: quod tam procul à coactione abest, vt maximè sit in eo voluntarius: liberum dicerem, si pro spontaneo accipi inter nos conueniret.

Quod de diabolo adducimus, sic soluit hoc ipsum, quod necessariò malus sit, pœnam esse peccati, quod nulla necessitatis vi coactus admisit. Quasi non hæc similiter ratio in homines conueniat. Neque enim, sicut toties dictum est, in natura, sed in vitio necessitatem constituimus, cui dicimus subiacere hominum genus. Hoc modò interesse docemus, quòd in æternam seruitutem addictus fuit diabolus, in qua nulla sit spes manumissionis: nobis relictum est hoc remedium, vt Spiritus sancti gratia inde exeamus. Fatetur tandem, non pugnare simpliciter cum volūtate necessitatem, sed cum voluntate hominum, qui adhuc in mundo peregrinantur. Hoc figmento eleganter quidèm eludere sibi videtur nostram solutionem: sed quàm illi facile est dicere, tam nobis negare promptum est. At de viatoribus loquitur Augustinus, cùm perpetuā necessitatis cū voluntate repugnantiam statuit. Imò de statu primi hominis loqui se testatur, antequā in miseriam hanc, sub qua nos omnes eius posteri laboramus, incidisset. Nunc verò post eius lapsum, necessitatis iugum à quo aliàs soluti essemus atque immunes, nobis impositum, ipse, & Prosper, & Bernardus, vno ore tradunt. Quanquam vt liberalis videatur, hæc se mihi vltro largiri iactat, cùm argumenta mea tale nihil euincant. Patior vt sibi domi suæ hunc plausum det, modò eius vanitas omnibus palàm appareat. Quod vt fiat, necessitatem definiamus. An autem mihi non concedet Pighius, statam esse ac firmam stabilitatē, vbi res aliter esse nō potest, quàm sit? Apud Aristotelē certè τὸ ἀπὸ τῆς τύχης necessitati semper opponitur. Atque id dictat sensus communis, vt necessarium censeatur, quicquid sic esse oportet, nec aliter esse potest. Hoc modo immutabilitas sub necessitate continebitur: vnde & continuò sequetur, Deum necessariò bonum esse. Quòd si necessaria est eius bonitas, cur non inde mihi colligere liceat,

necessariò tam bene velle, quàm bene facere? Cùm verò ita stabilis perseuerat, ipse sibi quodammodo necessitas est, non aliunde cogitur: nec tamen seipsum etiam cogit, sed sponte ac volũtarius ad id, quod necessitate agit, inclinat. Diabolus contrà necessariò, & malus est, & malè agit: nihilo tamen minus voluntate. Hinc liquidò confici mihi videtur, quod volui: non adeo dissidere à necessario voluntariũ, quin societatem aliquando admittant. Iam ad hominem, ne perperam hæc ad eum exempla trahi quis putet, venio. Malum esse dicimus, quia sit ex mala propagine, tanquam malæ radicis ac vitiosæ malus ramus. itaque quantisper in natura sua manet, nihil quàm malè, & velle, & agere. Vt verò, prauitate deposita, ad bonum se conuertat, id esse in eius potestate negamus. Cùm ergo nihil ex se possit quàm malus esse, in eo necessitatem constituimus. Ac ne id simpliciter quidem: sed quatenus, & ex mala radice ortus est, & originis suæ ingenium retinet: hoc est, quandiu Spiritu Dei non agitur. Aristoteles cùm voluntarium distinguit à suo contrario: hoc esse definit, τὸ βίᾳ ἢ δι᾽ ἄγνοιαν γιγνόμενον, hoc est, quod vi fit, aut per ignoratione͂. Violentum porrò definit, cuius aliunde est principium, ad quod nihil confert is, qui vel agit, vel patitur. Quid autem principij nomine significet, ostendit deinde capite quinto, cùm iniustos ac intemperantes ideo tales esse sponte docet, quia initio licuerit non esse: tametsi nunc alij esse nequeant. Atque ad eam rem explicandã similibus vtitur. Neque enim, qui ægrotat, sanus erit, cùm libuerit: & tamen sua forsitan sponte ægrotat, si inte͂peranter viuendo, morbum sibi contraxerit. Tunc ergo licebat illi non ægrotare: vbi autem huc progressus est, non ita. Sicut vbi quis lapidem proiecit, non amplius potest resumere: sed penes ipsum erat, aut retinere, aut iácere. Videmus hìc profanũ philosophum fateri, non in potestate hominis semper esse, vt bonus sit: imò non nisi malum esse posse: & tame͂ voluntate esse id quod est, & non violentia: quia principio libera penes ipsum electio fuerit: per quam se tradiderit in libidinum obsequium ac seruitute͂. At vero hæc propria est Christianorum philosophia, primum parentem nostrum, non modò seipsum, sed omnes suos posteros simul corrupisse: atque inde nos habitum trahere, naturæ nostræ insidentem. Nunc agendum, hanc de vitiosa nostra origine doctrinam cum Aristotelis philosophia coniungas: &, nullo negotio, intelliges, qualiter peccatum, quod non est in potestate nostra fugere, sit nihilominus voluntarium.

Ethi. ad Nicomachum lib. 3. cap. 1.

Secundum quod ex aduersarijs recito absurdum, est. Nisi ex libera arbitrij electione, tum virtutes, tum vitia procedant, non esse cõsentaneum, vt homini, vel infligatur pœna, vel præmium rependatur. Cui antequam respondeo, hæc verba intersero. Hoc & si Aristotelicum est, fateor tamen à Chrysostomo & Hieronymo vsurpatum. Pelagianis tamen, vel Hieronymo teste, familiare fuit. Hoc postremum vt euertat Pighius, quantum inter suam & Pelagij causam intersit, ostendere molitur, quasi verò ideo minus hoc argumento vsi fuerint Pelagiani, quia paulò aliter, quàm Pighius vel senserint, vel salte͂ locuti sint. In altero malignitatis me grauiter accusat, quòd ex pluribus duos tantùm citauerim. Quasi verò aliquo iure fuerim obstrictus, ad eos omnes ordine recensendos, apud quos ea sententia extaret. Cur ergo mihi libros non subministrabat Pighius? qui tunc nulli ad manum erant: excepto vno Augustini volumine, quod mihi cõmodato datum erat. Ego autem me venia dignum esse puto, quòd ita libris destitutus, duos vnius sententiæ authores nominauerim, quos memoria tenebam: reliquos, qui in mentem tunc non

vene-

venerunt omiserim. De pœnis cùm respondeo, iure nobis irrogari, à quibus culpa emanet, neque referre, liberóne iudicio, an seruili, modò voluntaria cupiditate peccemus, id nō improbat: modò cum Augustino, aliísque omnibus, concedam, voluntarium id esse demum, quòd in potestate nostra sit. At ego cum Augustino excipio, hanc quam requirit, facultatem in sanitate sitam esse: quam sicut acceperat primus homo, ita malè vtendo perdidit. De præmijs quòd respondeo, nihil absurdi esse, si ex Dei benignitate potius, quàm proprijs hominum meritis, dependeant, non nugatorium tantùm, sed blasphemum esse pronuntiat. Sed cum hoc alterius sit argumenti, obiter tantùm refellit. Apostolus, inquit, Deum testatur remunerari eos, à quibus inquiritur. Quid tum? Vbi remuneratio, illic & obsequij, & meriti respectus est. De obsequio fateor: de merito, si operis dignitatem intelligat, nego. si obedientiā simpliciter Deo acceptam, non reclamo. Postquam autem aliquot testimonia collegit, in quibus mercedis fit mētio. clausulæ loco illud Pauli adducit, de corona iustitiæ, quam redditurus est iustus iudex seruis suis. Sed quid, si Augustini verbis excipiam? Cui debitam coronam reddere posset iustus iudex, nisi indebitam antè gratiam donaret misericors Pater? Fatemur vtrinque laborandū ac certandum. Neque nos inficiamur, eiusmodi esse certamen, quod & summam habeat difficultatem, & maximos conatus, totumque hominis studiū requirat. Tantùm quæritur, propriáne virtute, militemus Deo, an ille ingenium, animum, manus, vires, arma è cœlo subministret. Pighius Dei gratiæ particulam erogat, nobis arrogat maiorem partem. Dico in nobis impleri, quod Deus olim Israelitico populo pollicebatur: nobis scilicet quiescentibus, eum pro nobis pugnare: non quia nihil agamus ipsi, aut quia ipsius impetu, nullo voluntatis nostræ motu, ad opus feramur, sed quia agimus acti ab ipso: volumus, eo cor nostrum dirigente: conamur ipso excitante: conando efficimus, ipso vires dante, vt nos animata simus & viua instrumenta, ipse autem dux ac perfector operis. Illam Augustini sententiam, Deum coronare in nobis sua dona, truncam & mutilam à me citari, contra ipsissimum scriptoris sensum, causatur: sed in probatione friget. Primùm, cùm illic meminerim: subinde apud Augustinum recurrere (sicuti verum est) quasi semel dictum tractat. Quoties hoc, cùm in Psalmos, tum in Ioannis Euāgelium, vt omittam contentiosa opera: inculcat? Quo sensu, si cui dubiū est, ipse omnem scrupulum in Epistola ad Sixtum eximit. Sicut ab initio fidei inquit, misericordiam consecuti sumus, non quia eramus fideles, sed vt essemus: sic in fine coronabit nos, sicut scriptum est, in misericordia & miserationibus. Vnde & ipsa vita æterna, quæ in fine habebitur, & vtique præcedentibus meritis reddetur: tamen quia eadem merita, quibus redditur, non à nobis parata sunt, per nostrā sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gratia nuncupatur: non aliam ob causam nisi quia gratis datur: nec ideo tamen nō datur meritis, sed ideo quia data sunt ipsa merita, quibus datur. Hæc si sanum habeant interpretem: quid dubij relinquunt? Esto tamen: valeat vnus ille locus. Quid illic habetur? Pelagiani, eam solam gratiam sine vllis meritis dari interpretabantur, qua Deus remittit peccata: illā verò, quæ in fine dabitur, meritis præcedentibus reddi. Hoc illis concedere paratus est Augustinus, si Dei dona esse agnoscant: non autē hominum propria. quæ enim talia sunt, id est ab hominibus, mala esse. Bona autem, esse Dei dona. Iam plenum locum habet Pighius. Quid proinde? Vides, inquit, non tolli, sed statui sanctorum merita. Nempe, sicut alibi

Augustinus ipse liberum arbitrium docet per gratiam stabiliri: quia per eam liberetur, cùm natura sit captiuum: ideóque ad omne bonum inutile. Verùm nihil doloris ex hoc vulnere sentio. Subijcio postea, timendum minimè esse, vt veniamus, quò clara voce Spiritus sanctus nos vocat. Hanc enim seriem, & hos gradus misericordiæ Dei nobis describi, vt glorificet, quos iustificauit: iustificet, quos vocauit: vocet, quos elegit. Hinc nos doceri, non alia de causa coronari fideles, nisi quia Dei misericordia, nō sua industria, & electi sunt, & vocati, & iustificati. Ab hac sententia eò vsque abhorret Pighius, vt Deū fore iustum neget: si vera sit. Verùm cùm ista insectatio mera sit & aperta Spiritus sancti criminatio, quid in ea refellenda multum ponerem operæ? Præterea hoc ad electionis quæstionem spectat, quæ suum proprium locum habebit. Quanquam ne prætermittam, quod obseruatu dignum est, duo aduersariorum obiecta, quæ seorsum ac separatim posueram, commiscet Pighius. Nam illo demum soluto, quod de operum meritis ac remuneratione afferunt, hoc tertio loco recensueram. Si non subiaceant electioni nostræ bona similiter vt mala, vnde fit, vt alij à fide deficiant & bonis operibus, alij perseuerent? Huic quæstioni vt satisfacerem, causam diuersitatis ad gratuitā Dei electionem delegaueram: sicut reuera vocationis nostræ fundamentū est, non modo vt eam incipiat, sed etiam vt stabiliat vsque in finem, ac compleat. Illic nihil meum est. Nam id Augustinus vbique inculcat: qui tamen simul euincit, non se cōminisci ex proprio sensu, sed ex Dei ipsius ore sumere. Pighius autem reum extremæ sæuitiæ & crudelitatis Deum facit, si ita res habeat. Sequitur in mea Institutione: Cùm Paulus quemlibet nostrum interrogat, quis eum discernat: & gloriari vetat, quòd omnia acceperimus, nónne ob idipsum libero arbitrio adimit omnia, ne quem meritis locum relinquat? Hic Pighius cauillatur, nihil illum libero arbitrio derogare, dum admonet, totum, & quod sumus, & quod habemus, & quod possumus, referri Deo acceptum debere: etiam liberum arbitriū. Tū, quasi victoria potitus, insultat. Quid hæc doctrina, inquit, aut meritis, aut libero aduersatur arbitrio? Me enim vehementer errare, si eos adeò delirare existimem, vt liberum arbitrium homini credant à seipso inesse, & nō à Deo datum. Meritò ita in suis victorijs exultat Pighius, quas adeò de facili comparat, sine sanguine & sudore. Vbi latebram inuenire aliquā potest, in eam mox se abdit: & cùm hostem amplius non videt, fugatum ac profligatum putat. Sed paululum iam caput exerat: & me, vel Apostolū potius, sibi propius imminere & instare sentiet. Hoc bello colore suam olim impietatem operiebat Pelagius: sicuti plus quindecim locis testatur Augustinus. Nam cùm in Concilio Palestino anathemate damnasset eos, qui gratiam Dei superioribus meritis rependi docerent, & postea malæ fidei argueretur, ita se purgabat, quòd nihil mereri homines potuerint, cùm nondum essent. Liberum ergo arbitrium & partem
Epi. 106. gratiæ esse, & nullis meritis redditū, sed gratis datum: Sed illam fallaciam excutit
ad Sixtū. Augustinus. Nam omnino, inquit, non istam gratiam commendat Apostolus, qua creati sumus, vt essemus homines, sed qua iustificati sumus, vt homines iusti essemus. Et quid hîc longiore demonstratione vteremur? Naturam enim conferimus cum gratia, cùm hanc curandæ ac tollendæ illius corruptioni vnicum remedium esse dicimus. Ergo discerni in tota hac tractatione tanquam res inter se oppositas, oportuit. Si malè nos separare res cōiunctas dixerit Pighius, tuemur nos Apostoli authoritate. Quid ergo nunc, vt totum causæ statum turbet, profecturum se

sperat

ſperat, cùm à regenerationis beneficio, quòd ſingulare eſt, ad communem creationis gratiam nos auocat? Sed hoc eſt ſcilicet, quod alicubi ſcribit Auguſtinus ſemper artificium hoc quæ ritare gratiæ inimicos, vt lateant ſub laude naturæ.

Quartum obiectum, quod in mea Inſtitutione ex aduerſariorum perſona moueo, eſt: Fruſtrà exhortationes ſuſcipi, ſuperuacuum eſſe admonitionum vſum, ridiculas eſſe obiurgationes, niſi penes nos ſit, parêre. Huic argumento vt neruos addat Pighius eo communiter multos veterum fuiſſe vſos commemorat: ex quibus pſeudopetrum, cum laruato Clemente, in prima acie locat. De Tertulliano & Irenæo iam dictum eſt, nihil eos aliud ratiocinari, niſi fruſtrà datum hominilegem fuiſſe Deum, cui non liberam boni & mali electionem contuliſſet. Sed aliud eſt quærere, quas initio facultates homo acceperit: aliud, quid nunc ſuis facultatibus deſtituto, & ad extremam inopiam redacto ſuperſit. Hæc tam diuerſa, in qua nunc eſt, conditio, cum priore illa confundi minimè debet. Eadem reſponſio Origenis quoque verbis ſatisfacere fortè poſſet. Sed non adeò moror: cùm eum nonnihil à nobis diſſentire iam ante confeſſus fuerim. Quòd Ciceronem etiam aduocatum arcerſit, cauſam inde ſuam non multum adiuuat. Nos enim, ſicut verum eſt, totam hanc, de hæreditaria naturæ prauitate & gratuita reparatione, doctrinam à ratione carnis penitus reconditam eſſe concedimus. Itaque nihil mirùm, ſi totam rethorum & philoſophorum nationem latuerit. Quia autem hanc quæſtionem Auguſtini potius verbis, quàm meis ſoluere in animo erat, cámque ſolutionem ex libro de correptione & gratia mutuari, obiter, qua occaſione ſcriptus fuerit ille liber refero: nempe quód ſimilia ipſi Auguſtino obijcerentur. Hic ſolita truculentia in me inuehitur Pighius: méque, & mendacij, & impudentiæ accuſat, quòd Auguſtinum adiungere nobis audeam. Cedo tamen, qualiter conuincit? Principio, quòd nihil ad rem præſentem facit, quo conſilio librum alterum ſcripſit, refert. Ita enim demum triumphat, quoties lectorum oculos iniecto τοῦ ἔργου *velut nubecula aliqua interpoſita, poteſt aliquantulum à re præſenti ſubducere. In eo libro, inquit, Auguſtinus liberum arbitrium cum gratia bene conuenire docet. Quibus hoc verbis & quo ſenſu doceat, ſuperius fideliter expoſui. Sed nunc aliud agitur, quid Auguſtinum impulerit, vt de correptione & gratia ſcriberet. Cur ergo hic ab equo, quod aiunt, ad aſinũ tranſilit? Hoc tamen vtcunque patior: modò aliquid intereà auditu dignum obiter afferat. Sed nihil tale ab eo fit. Ex duabus ad Valentinum Epiſtolis multa congerit, vnde probat, tam eos reprehendi ab Auguſtino, qui liberum arbitrium prorſus negant, quàm alios, qui illud aſtruunt ſine gratia: conſtitui autem inter hæc duo extrema mediocritatem, liberum quidem eſſe arbitrium, ſed adiuuari per Dei gratiam, vt recta homines, & ſapiant, & faciant: vt cùm venerit Dominus, reperiat opera noſtra bona, quæ præparauit, vt in illis ambulemus. Fateor ſanè, in hoc laborare illic ſanctum virum, vt neque liberum negetur arbitrium, neque ſic prædicetur, vt à Dei gratia ſeparetur: tanquam ſine illa, vel cogitare aliquid, vel agere, ſecundùm Deum, vlla ratione poſsimus: quòd omnino non poſſumus: Hæc enim ſunt eius verba. Item, credite, inquit, diuinis eloquijs, & quòd liberum ſit arbitrium, & gratia Dei, ſine cuius adiutorio, nec conuerti poſsit ad Deũ, nec proficere in Deo. Item ſecunda Epiſtola: Fides catholica, neque liberum negat arbitrium, ſiue in bonam vitam, ſiue in malam: neque tantum ei tribuit, vt ſine gratia Dei valeat aliquid: ſiue vt ex malo conuertatur in bonum, ſiue vt in bono perſeueranter proficiat, ſiue vt ad bonum ſempiternum perueniat: vbi iam non timeat, ne deficiat. His ſcilicet verbis elatus Pighius, furioſo impetu in me inſurgit: meámque, tum ſycophantiam, tum malignitatem detectam, plenis buccis detonat. Nempe quia, ſicut alibi, ſub liberi arbitrij nomine voluntatem in homine ſtatuit: quæ*

tam boni quàm mali capax, bonorum simul ac malorum operum fons sit ac radix: malam porrò esse naturæ corruptione, bonam fieri gratiæ correctione. Quòd si quid de eius sententia adhuc dubitas, fac quod ipse illic iubet: hoc est, ex alia eius ad Sixtum Epistola clariorem interpretationem sume: & minimè tibi obscurum erit, quid, aut quantum libero concedat arbitrio.

Postquam autem diu extra oleas vagatus est, ad rem demum reuertitur. Iubet me proferre, si poßim, vbi, quando, aut à quibus, Augustino fuerit aliquando obiectum, frustrà tradi præcepta, frustrà exhortationes suscipi, si nihil ad bene agendum valeat hominis facultas. Quasi verò non hoc clamitet totus liber. Sed ne longiorem probationem texere mihi necesse sit, testes sint illæ ipsæ obiectiones, quas refert: quarum prima est: Vt quid nobis prædicatur atque præcipitur, vt declinemus à malo, & faciamus bonum, si hoc non agimus, sed id velle & agere Deus operatur in nobis? Altera: Age tamen, præcipiant qui nobis præsunt, quid facere debeamus: & vt faciamus, orent pro nobis, non autem corripiant & arguant, si non fecerimus. Nam si præparatur voluntas à Domino, cur me corripis, cùm vides me eius præcepta facere nolle? & non potius Deum rogas, vt in me operetur & velle? Tertia: cùm non omnibus detur, quid corripimur, arguimur, reprehendimur, accusamur? Quid facimus, qui non accepimus? Hæ, inquam, & similes calumniæ, quas illic tractat, quid aliud sunt, quàm ad ridendam ac traducendam gratiæ prædicationem, profana impiorum ludibria? Sed hæc, authore Pighio, vt in Augustinum perperā dicta sunt, ita in nos rectè dicerentur. Fac ita esse. An ideò mentitus sum cùm dicerem, illum fuisse talibus calumnijs vexatum? Fuerit immeritò. Quid hoc ad me? De facto tantum loquor. Pighius de iure mihi facit molestiam: & posteà altos clamores mouet, quasi me in mendatio deprehenderit. Sic sunt omnes meritoriæ linguæ: modò meretricia improbitate ac proteruia exultent victoriam tribus triumphis dignā comparasse se putant. Neque vnquam pudoris aut ingenuitatis micam in eo reperias, qui ex loquacitate quæstum facit. Sed videamus iam, quo discrimine nos ab Augustino separet. In vos, inquit, qui vnius diuini beneplaciti esse asseritis, vt pari morbo laborantibus nobis omnibus, ijs quidem medicam manum admoueat, alios prætermittat, sinátque in sua putredine contabescere, hoc rectè diceretur: stultum esse docere, hortari, reprehendere. In Augustinum non item, qui prorsus diuersum sentit. Quid autem Augustinus contra? Postquam prauitatem omnibus ingenitam esse à natura docuit, Caput. 6. eiusdem lib. *corripiatur, inquit, origo damnabilis: vt ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur: si tamen qui corripitur, filius est promißionis: vt strepitu correptionis forinsecus insonante, atque flagellante. Deus in illo intrinsecus, occulta inspiratione, operetur & velle. Audis, hominem nihil verbis aut monitionibus posse moueri, nisi intus per Spiritum voluntatē formet Deus. Audis non indifferenter omnibus, sed tantùm filijs promißionis hoc dari. Rursum:* Caput 7. *A massa perditionis, quæ facta est per primū Adā, debemus intelligere, neminē posse discerni, nisi quòd hoc donū habet quisquis habet, quòd Dei gratia accepit. Quos elegit porrò, eos & vocauit: Ex istis nullus perit: quia omnes electi sunt. Electi autem sunt, quia secundum propositum vocati: propositum autem, non suum, sed Dei. Item paulò post. Sciuit Deus, qui sui sint. Horum fides per charitatem efficax, aut nunquam deficit: aut si qui sunt, quorum deficit, reparatur, antequam vita ista finiatur: & deleta, quæ intercurrerat, iniquitate, vsquè ad finem perseuerantia deputatur. Qui verò perseueraturi non sunt, ac sic à fide lapsuri, non sunt à massa illa perditionis, præscientia Dei & prædestinatione, discreti: & ideò nec secundum propositum vocati: ac per hoc, nec electi.* Cap. 16. *Quantum verò ad nos pertinet, inquit, qui prædestinatos à non prædestinatis discernere non valemus, & ob*

hoc

hoc, omnes saluos fieri velle debemus, omnibus ne pereant, vel ne alios perdant, adhibenda est à nobis medicinaliter seuera correptio: Dei autem est, illis eam facere vtilem, quos ipse præsciuit & prædestinauit. Nónne iam in Pighio cernunt omnes, quòd nuper dixi? Prostitutæ linguæ homines sursque déque habere, quale illud sit quod dicunt: modò non prorsus taceant. Illæ, inquit, obiectiones meritò in eos conferuntur: qui dicunt solo Dei beneplacito discerni homines, & alios quidem donari gratia: alios præteriri ac destitui, prout Deo visum fuerit: ad Augustinum verò nihil pertinent. Atquì nihil agere aliud toto libro Augustinum palàm est. Meritò, inquit, sic loquitur Augustinus: *O homo, in præceptione cognosce, quid agere debeas: in correptione cognosce, tuo te vitio non habere: in oratione cognosce, vnde accipias.* Sed quo pacto hoc dicat Caluinus, qui negat in hominis esse potestate, ante perceptam gratiam, eam quærere aut appetere? Imò cur plus Augustino quàm mihi concedit, qui nihilominus quàm ego, illud ipsum subinde in ore habet? Quid enim vox illa significat? *Conuertíne posses, nisi vocareris? Nónne ille qui te vocauit aduersum, ipse præstitit vt conuerteteris? Noli ergo tibi arrogare conuersionem tuam: quia nisi ille te vocaret fugientem, non posses conuerti.* Quid item altera? *Vocat nos sine nobis?* Quid tertia? *Non tantùm vt ex nolentibus faciat volentes, sed ex repugnantibus etiam obsequentes:* Et aliæ similes innumeræ? Sed hoc Pighio licet, qui in prostibulo Romani Antichristi operam suam locauit. In psal. 84. De grat. & li. arbitrio.

Cæterum, dum huic obiectioni respondendum est, nego nos esse solos in ista causa, sed Christum & omnes Apostolos esse nobis coniunctos. Atque id confirmo: quòd cùm vbique doceant, nullas esse ad bonum hominis facultates, nihílque penitus valere, non ideo tamen & præcipere, & hortari, & reprehendere desinant. Hîc me conuitijs lacerat Pighius, quòd Christum in causæ societatem accersam, qui se pulsare testatur, vt sibi cordis ostium aperiamus: qui vrbi Ierusalem, in sua peruicacia obstinatæ exprobrat, noluisse eam congregari filios suos, cùm facere id ipse vellet. Hæc nugatus, quasi Christum nobis valde aduersarium fecerit, insultat. Atquì hoc est quod tantopere contendimus, minimè præcludi exhortationibus & correptionibus viam, vtcunque non posit parêre homo, nisi Dei spiritu eius voluntas in obediẽtiam formetur. Simile in Paulo specimen edit: cùm gratiam sic ab eo commendari cõmemorat, vt neque libero arbitrio adimat locum. Vnde probat? Neque enim velle aut currere nos negat: si de bona voluntate intelligit, vbinam erit illud? Deum, & velle, & perficere, in nobis operari. Si vtrunque propriũ gratiæ eius opus est, continuò non esse ex naturæ virtute sequitur. Sed video quid sit. Vulgari illa hallucinatione captus est Pighius: nõ est volentis, neque currentis: velle igitur accurrere nostrum est. Cùm ex aduerso ideo ratiocinetur Paulus, volendo aut currendo non consequi nos Dei gratiam: quia nulla sit in nobis bona voluntas, nullus bonus cursus: quæ posint id promereri. Atque id est, quod ait Augustinus: *Quomodo nõ volẽtis neque currẽtis, nisi quia ipsa voluntas à Domino præparatur? Alioquì si propterea dictum est, ~~accipiamus~~ nõ volẽtis neque currẽtis, sed miserentis est Dei, quia ex vtroque fit: id est, ex volũtate hominis, & misericordia Dei: vt sic dictum accipiamus, non volentis neque currẽtis, sed miserentis est Dei, tanquã diceretur non sufficit sola voluntas hominis, si non sit etiam misericordia Dei: Non ergo sufficit & sola misericordia Dei, si non sit & hominis voluntas. Ac per hoc, si rectè dictum est, non volentis hominis, sed miserentis est Dei, quia id voluntas hominis sola non implet, cur non & à contrario rectè dicitur, non miserentis est Dei, sed volentis hominis, quia id misericordia Dei sola non implet? Porrò si nullus dicere Christianus audebit, non miserentis est Dei, sed volentis est hominis, ne Apostolo apertißimè contradicat restat, vt propterea*

recte dictum intelligatur: non volentis neque currentis, sed miserentis Dei, vt totum detur Deo, qui hominis voluntatem bonam, & praeparat adiuuandã, & adiuuat praeparatam. Praecedit enim bona voluntas multa Dei bona: sed non omnia. Quae autem non praecedit, in ijs est & ipsa. Sed negat Pighius, constare nobis doctrinae nostrae rationem, dum sic praedicamus gratiam, vt nullas ad bene viuẽdum partes libero arbitrio relinquamus. Siquidem impotentes ad obsequium hortari, perinde est, acsi quis seruum suum, quem clausum carcere manicisque constrictum teneret, huc illuc iuberet cursitare. Conueniret fortè nonnihil haec similitudo, nisi altera parte claudicaret: altera concideret. Nam si Dei tyrannide, non autem propria cordis prauitate, captiuos nos teneri confiteremur, tum aliquid coloris haberet. Nunc autem cùm & causa mali & culpa in nobis haereat: cùm non alijs, quàm propriae peruersitatis, vinculis induti ac constricti ad currendum simus inutiles, multùm est in comparatione discriminis. Ad hoc, cùm praecipuus admonitionum & reprehensionum vsus electos respiciat, non reputare, in hunc finem illis à Domino praecipi quid agendum sit, & dum non obsequuntur, suam illis, tum miseriam, tum prauitatem indicari, & quodam modo exprobrari, vt ad eos liberandos Spiritui sancto via sternatur, nimiae est caecitatis: aut certè, si reputes, ac dissimules, nimis perditae impietatis.

Quanquam locum hunc sic tractatum à me fuisse confido, vt parum apud eos, qui mentis aliquid habent, allatrando proficiat Pighius. Quòd si quis amplius satisfieri sibi desideret, in promptu est liber ille Augustini: qui in hanc rem totus est compositus. Neque tam est inuoluta quaestio, quin paucis verbis absolui queat. Si non est, inquiunt, obediendi in homine facultas: docendo & monendo Deus ludit operam. Luderet, fateor, si sola externa doctrina vteretur: quantum ad verum profectum dico. Nunc verò, cùm Spiritu suo reddat efficacem doctrinam, plurimùm abest, vt sine fructu loquatur. Nihil esse pronuntiat Paulus omnes eos, qui plantant vel rigant. Quî sic? nisi quia nihilo plus consequuntur Christi ministri, docendo & concionando, quàm si aërem flatu ferirent? Vnde autem fit vt adeo sit inutilis eorum labor? nisi quòd lapidibus loquuntur, donec, mirifica & arcana, sua operatione, instilat Deus in hominum mentes, & cordibus inspirat, quod eorum opera non nisi ad aures peruenire poterat? Ita concludit Deum, qui dat incrementum, solum esse omnia: non quòd, omnia Spiritus sui virtute agendo, seruorum suorum ministerium excludat, sed vt solidam sibi actionis laudem vendicet: sicut tota ab eo vno efficacia emergit, & vanum est ac sterile, quicquid sine ipso laborant homines. In hac doctrina tantam absurditatum congeriem Pighius contineri dicit, vt omnia excutere immensi sit operis. Itaque ingeniosam occupationem habere se putat, vt transilire vlterius liceat inoffenso pede, dum infinitos locos esse dicit, in quibus ipse pugno mecum. Quanquam ne absque argumento videatur haec dicere, vnum mox profert: Bifariam in electis suis Deum operari dico, extrà per verbum, intus per spiritum. Spiritu mentes illuminando, corda in iustitiae amorem cultúmque formando, nouam eos creaturam facere, verbo, ad eandem renouationem expetendam, quaerendam, assequendam excitare. Hic me euidenter mihi contradicere, isto modo ostendit. Aut enim Spiritus actione, inquit, prior est verbi praedicatio: aut posterior. Atquì secundum hoc à ratione dissentaneum est: quia frustrà quaererent & appeterent regenerationem fideles, quam iam consecuti essent. Priorem verò esse, cum doctrina mea non conuenit: quae hominem sub naturae vetustate, ne appetere quidèm posse bonum tradit. Subtilem certè artificem, qui tam bene nouit telas aranearum texere. Ego verò respondeo, fidelibus iam regeneratis praedicari verbum, idque efficaciter, & cum fructu: non vt nascantur nouae creaturae, sed vt augescant & adolescant, sicut crescere & proficere

proficere tota vita nos oportet. Si ad summam perfectionem primò gradu perueniretur, frustrà quidem docerentur, qui semel audierunt. Sed nos aliud experimur. Iam ergo abrupta est pars vna texturæ. At, nisi mentimur, ante regenerationem verbo excitari nemo poterit ad expetendum Dei Spiritum. Meritò alicubi Augustinus, scholam hanc procul à sensu carnis remotam esse admonet. Quanquam vtcunque persuaderi nequeant homines, stultis suis cogitationibus inebriati, conuinci tamen possunt, vt ne amplius Deo obloquantur. Principiò, Paulum meo loco, substituam, qui ad repellendos Pighij insultus fortior erit, & instructior. Is enim fidem docet esse ex auditu: & cõtinuò tamen subijcit, non nisi ex arcana brachij Dei reuelatione haberi. Audis, hominem ex incredulo, verbi prædicatione, fidelem fieri? audis rursum, incredulum manere, donec Dei Spiritu fuerit illuminatus. Hæc duo si quid videntur habere repugnantiæ, vno verbo inter se conciliat Paulus: dũ sibi commissum esse Spiritus ministeriũ gloriatur: & quid sibi hoc velit, declarat: Nempe quòd efficaciter insculpat Deus hominum cordibus per Spiritum, quod per os eius, non antè, nec pòst, sed simul auribus loquitur. Prædicatione ergo iacitur semen: vt autem radices agat, vt germinet, vt fructificet, Dei Spiritus intus facit. Nunc, vt ad mea verba etiam veniam: verbo excitantur homines ad expetendam regenerationem. quando? dum Spiritus Dei scilicet organon illud suum reddit efficax, vt tale desiderium accendat. Quanquam momenta aut articulos agendi Deo præscribere, nostrum non est. Tantùm retineamus, illam, quam describit Paulus, arcanæ Spiritus operationis cum externa hominis prædicatione colligationem, & erimus omni difficultate expediti.

Quoniam autem nonnulla Scripturæ testimonia, quæ parum in speciem videntur cum doctrina nostra congruere, in nos torquent aduersarij, in mea Institutione ostendo, qualiter falsò & perperam in alienum sensum sic torqueantur: atque vt in compendium redigam, in certos ordines distribuo: quorum primus est de præceptis. Aut illudit, inquiunt, nobis Deus præcipiendo, aut non, nisi quæ sunt in potestate nostra, à nobis requirit. Hîc respondeo, nihil intelligere eos, qui hominis vires præceptis metiuntur. Pighius ad illud tritum suum axioma redit, non esse impoßibilem legis obseruationem: quòd eo maiore animo pronuntiat, quia nunquam de legis obseruatione seriò cogitauit. Tales enim hodie ferè sunt magnanimi isti gigantes, qui de legis facilitate, de operum meritis, de perfectione philosophantur: alto enim Spiritu despumant, legem obseruatu poßibilem esse, cuius nullam omnino partem, vel minimo digito, vnquam attigerunt. At si semel vel leui apprehensione conciperent, quid sit illud: Dilige Dominum Deum tuum ex toto corde, ex tota mente, ex totis viribus tuis, agnoscerent profectò, quàm procul ab eius complemento distare hominem necesse sit, quandiu corpore hoc mortali circundatur. Sed nos in alia etiamnum quæstione versamur. Non enim implendæ modò, sed etiam inchoandæ legi imparem dicimus esse hominem: nec perfectam modò & exactam iustitiæ plenitudinem, sed infimam quoque & facilimam partem illius facultatibus superiorem esse dicimus, quas adeò in sublimè Pighius euehit. An autem verùm illud sit nécne, nolo vt quispiam ex me discat: sed consulat vnusquisque fidelium viuam fidei experientiam, tum certius rei, quàm verbis assentietur. Iam quæ, ad huius sententiæ confirmationem, clarißima Pauli testimonia allego, ritè se diluisse putat: cum huc non pertinere pronuntiauit. An quia per legem, inquit, cognitio peccati, ideò impoßibilis est legis obseruatio? Ego verò non id modò, sed serium quoque obseruandi studium impoßibile esse, inde colligo: sicut loci contextus necessariò postulat. Nam, illa quæstione in medium posita, poßitne obtineri iustitia per legem, vt hoc impoßibile esse conuincat, hac tantùm ratione vtitur: per legẽ cognitio peccati.

Est autem argumentum à contrarijs: quòd nullo modò staret, si alius omnino esset legis effectus. Perinde igitur est ac si diceret, legem aliud nihil ex se afferre hominibus, nisi vt suum illis peccatum patefaciat. Finge nunc hominem aliquid valere proprijs viribus nónne protinus totum illud corruet? Apertius etiámnum altero loco: vbi legem docet superuenisse, vt abundaret peccatum. quòd verum non esset, si vllæ ad obediendum vires in homine subessent. Proinde qui legis vsum nouerit, minimè ex illius præceptis hominũ virtutem æstimãdam cognoscet. Bene itaque alicubi Augustinus: Dicimus lege fieri, vt Deus quid fieri velit, audiatur: gratia verò fieri, vt legi obediatur. Lex ergo auditores iustitiæ facit: gratia factores. Alibi etiam expreßius: Iustitiam Dei, non in præcepto legis, quo timor incutitur: sed in adiutorio gratiæ Christi, ad quam solam vtiliter legis timor, velut pædagogus, ducit, constitutam esse qui intelligit, ipse intelligit, quare sit Christianus.

Lib. ad Bonifa. 3.

De natu. & gratia Cap. 1.

Cùm dico, legem, quid agendum sit, præscribere, vt obediendi virtutem à Domino flagitemus, rectè, inquit: quandoquidem, & quod sumus, & quod viuimus, à Domino esse fatemur. Atquì alio modò sumus & mouemur, vt homines: alio, vt filij Dei. Communis omnium est illa gratia: hæc electis peculiariter confertur: illa naturæ quodammodo insita est: hæc præter naturam homini datur, vt quod erat, esse desinat: & esse incipiat quod nondum erat. Deinde in meis verbis repugnantiæ speciem quærit. Quis gratiam, inquit, præcabitur sibi, quam nemo desiderat, antequam habeat? Equidem Spiritum precationis à Deo fateor dari: & si taceam, Paulus satis demonstrat, cùm fidem orationis matrem esse testatur. Verùm hoc minimè intereà obstat, quominus externum quoque doctrinæ organum instar stimuli adhibeat Deus, vt, quo solet modo, in homine opus suũ peragat. Hoc si caperet Pighius, litigandi aliquando finem faceret. Ad hæc, collectionem hanc meam reprehendit: frustrà implendæ legis facultatem quæri in hominis natura, cum peculiare sit Dei donum. Non enim, inquit, ideò videre non est nostræ facultatis, quia solis claritate ad videndum indigemus. Solenne illud suum obseruat Pighius: decipitur ineptis similitudinibus, quæ tantùm habent diuersitatis à re præsenti: quantùm cœlum à terra distat. Non enim solis vice nobis est gratia, in quam oculos dirigamus, si libeat, sed oculos etiam mentis nobis dat & aperit, vt lucem veritatis in verbo suo refulgentem intueamur. Vnde illa est Pauli præcatio, vt Deus illuminatos mentis oculos Ephesiis dare velit, quibus percipiant, quæ sit spes vocationis suæ: & cum omnibus sanctis comprehendant, quæ sit longitudo, latitudo, & profunditas. Nec mirum. cùm alibi spiritualis sapientiæ altitudinem in cor hominis ascendere neget.

1. Cap.

1. Cor. 2.

In secunda classe promißiones constituo, quæ conditionem habent annexam, si fecerimus, quod postulat Deus à nobis. Nam illis sic aduersum nos pugnant: Quorsum pendere à nobis eorum complementũ diceretur, quæ Deus promittit, si penes nos non sit, facere vt impleantur? Sic autem illic respondeo: cùm fidelibus iuxta ac impijs offerantur promißiones, suum apud vtrosque vsum habere. Impios enim ita conuinci, vt sua indignitate priuari se Dei beneficijs agnoscant, quæ suis cultoribus præstare solet: vt pij rursum ad timorem & obedientiam Dei, ad veram cordis puritatem & innocentiam, proposita illic benedictione, reddantur alacriores: sed Spiritu rectitudinis freti, non viribus suis. Proinde talibus promißis ablegari doceo ad quærendam Dei gratiam, quæ sola peruenire illuc possunt, quò vocantur: Pighius in libero arbitrio retineri putat. Quam opinionem vt confirmet diuersum finem à Moise fuisse designatum, obtendit. Sic enim, promulgata lege, loquitur: Considera, quòd hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & mortem &c. Quasi non clamet ex opposito Apostolus, legem, quæ in vitam per se cedere debuerat, naturæ

Rom. 7.

nostræ

nostræ vitio fuisse nobis in exitium conuersam. Lex quidem iusti officij exactrix est: sed nos soluendo minimè sumus. Lex inestimabile illud vitæ æternæ præmium suis cultoribus repositum esse ostendit: Sed nemo est, qui vel seriò saltem conatu adspirare illuc, propria virtute, queat. Quare Paulus, dum illud adducit, qui fecerit hæc, viuet in illis, continuò, quasi re desperata, confugere ad alterum asylum nos docet: vt gratuitò & sine operibus consequamur, quod Deus loco mercedis, illic operibus promittit. Sed instat Pighius, quia mox subijciat Moises: vt facias, & opere compleas. Nempe vt hoc audito officij nostri necessitatem sciamus: & facto virium nostrarum periculo, infirmitatis, vel impotentiæ potius nostræ conuicti: dicere Deo cogamur: Da quod iubes: & iube quod velis. Roma.10 Galat.3.

Tertia classis ijs sententijs constat, vbi Dominus populo Israëlitico exprobrat, per eum tantùm stetisse, quominus omni bonorum genere frueretur. Tales enim exprobrationes in eos congruere non videntur: quibus ad manum sit hæc responsio: Nobis prosperitas cordi erat, aduersa timebamus. Quòd autem illius adipiscendæ, horum fugiendorum causa, Domino non paruimus, eò factum est, quia peccati dominationi obnoxijs liberum non fuit. Frustrà igitur mala nobis exprobrantur, quæ effugere, non fuit nostræ potestatis. Respondeo, quòd verùm est ac simplex: inuestigandum esse mali fontem, vt inde iudicetur, vbinam resideat culpa, aut in quem conferri debeat. Iam nemo aliud causari potest cur peccet, nisi malam voluntatem. Voluntatis porrò malitia non aliunde est, quàm ex hæreditaria corruptione. Quid igitur prodest, eius inuidiam aliò deriuare, quod iure nobis imputatur? Culpæ radicem in nobis inuenimus. Quid ergo, ad captandam excusationem conamur aliò transferre? Hanc responsionem satis valida confutatione repellere se putat Pighius, dum suo fastidio respuit: nisi quod in Moisi testimonio, illic etiam excusso, aliquanto diligentius insistit. Moises enim, promulgata lege, populum in hunc modum contestatur. Mandatum hoc, quod ego hodie tibi præcipio, non est occultum, neque procul positum, sed iuxta te est, in ore tuo, & in corde tuo. Hæc contestatio cùm videatur in homine multum collocare, videri etiam posset superiori solutioni esse contraria. Eam igitur adduco, & explico: neque tamen interim dißimulo, eludere promptum mihi fore, si cauillari haberem in animo: vtique si de notitiæ tantùm, non autem obseruandi facilitate, agi dixero. Sed ostendo ex Paulo, quis sine dubio genuinus sit ac purus sensus: Nempe si ad Euangelium, non ad legem referas. In refellenda priori solutione, quam ipse cauillatoriam esse fateor, multum laborat Pighius: ad hanc alteram cùm ventum est, nihil posse absurdius fingi existimat, aut magis à Moisi verbis dissentaneum, quàm si verum sit, de Euangelio oportere hoc intelligi. Iam nihil miror, quòd tam sæuum ac truculentum aduersum nos se præbeat, cùm in Spiritum sanctum nihilo sit clementior. Certè Spiritus Christi, qui per Moisen locutus fuerat, per os Pauli, quid voluerit, enarrat. Neque verò perplexa est aut obscura interpretatio. Fit enim Euangelij & legis comparatio: quòd lex vitam non promittat, nisi ijs, qui mandata impleuerint: Euangelium autem gratuitam iustitiam offerat, qua homines Deo reconcilientur, ac æternæ salutis hæredes fiant. In hanc rem citatur locus ille: Non procul est verbum, neque suprà te situm: & additur: Hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Si perspicuitas quæritur, quid desideres magis ad intelligendum facile? Si authoritas: cœleste est oraculum. Audiendæne igitur iam sunt contrà Pighij blasphemiæ? Sed quoniam bellum cœlo denuntiare non horret hic gigas, spectemus paulisper, qualem impreßionem faciat. Totus, inquit, contextus necessariò postulat, de lege intelligi. Fateor certè de lege primùm, quatenus ad Euangelium transitus est, idque officij habet, vt ad Christum manu ducat. Verùm quoniam de solis præceptis Rom.10.

frustrà hæc dicerentur: vel saltem parum homini conducerent, non nisi in exitium scilicet illi, propter naturæ vitiũ, cessura: ideò nõ per κατάχρησιν, sed secũdùm proprium, & literalem, vt sic loquar, sensum, ad Euãgeliũ traducit Paulus. Atquì hæc illusoria sunt: Præcipio vt facias: Propono in conspectu tuo hodie vitam & mortem: si contemptoribus dicantur, quos necesse sit in sua duritie ac contumacia persistere, donec cor ipsorum lapideũ reformet Cor.3. *Deus. Non sic Paulus, qui legem ideò ministerium mortis, & damnationis vocat, quòd nihil quàm occidere & exitio dare suos discipulos potuerit, nisi per nouum fœdus cordibus insculpta esset. His dictis, quasi me constrictum ad suum tribunal reum iudex teneat, sufficienter demonstratum pronuntiat, quàm contraria sententiæ nostræ, sit tota Scriptura. Ego verò consulo, si quid iudicare posthac velit, vt se prius ad Anticyram conferat: vnde sanioris & purgatioris cerebri redeat.*

In Librum quintum.

Ibro quinto, in hoc elaborabat, vt recitatis iterum hæreticis veteribus, qui in præsenti quæstione aberrarunt, inter diuersas & pugnantes sectarum opiniones sic temperatam ostendat suam, suíque similium doctrinam, vt ab extremis hinc inde retracta, mediocritatem retineat: nos verò contrà, ex singulis eorum, qui libertati arbitrij derogarunt, aliquid hausisse: atque ita permixtam partim ex multis variísque erroribus doctrinam habere conuincat: partim noua etiam commenta addidisse, quæ omnem priorum hæreticorum impietatem superent. Nos enim cum Marcione, Valentino, Manichæo, & similibus, naturam hominis malam fingere: cum VViclefuo & Laurentio Valla, hominem diuinæ tantùm voluntatis instrumentum facere, vt agatur potius, quàm agat. Omnia suspendere ex Dei vnius arbitrio: vt nihil nobis contingenter accidat, sed mera necessitate omnia. Hoc verò aliis omnibus habere peius, quòd tantæ peruersitatis naturam totam, quanta quanta est, damnamus, vt nihil poßit quàm malè agere, etiam in sanctis: cùm illi, Valentinus scilicet, Marcion, ac Manichæi, partim bonam, partim malam docuerint. Dixi iam antè, & quasi digito indicaui, quàm putida sit calumnia, quòd nos ita Marcioni & Manichæis subinde adiungit: à quibus non minus dißidemus, quàm Pighius ipse à nobis. Quòd naturam tradimus malam esse, videri fortè cum illis habere id cõmune in speciem possemus. Verùm, secundo deinde verbo, tantùm inter nos esse discriminis palàm facimus, vt ne minima quidem suspicio hæreat. Nam cùm illi essentialem in natura malitiam constituant, eámque ab ipso creationis initio talem extitisse imaginentur, nostri ex naturæ corruptione vitium esse definiunt: naturam verò non cœlesti aliquo influxu, sed voluntario hominis lapsu corruptam fuisse, constanter profitentur: vt cùm quæritur mali causa, non extra nos exire, sed nobis totam culpam imputare debeamus. Hic noster est cum valentino, Marcione, & Manichæis consensus: quantum scilicet inter ignem & aquam conuenit. Si fidem sibi quis fieri petat, primùm extant libri nostri, optimi & locupletißimi testes: deinde nihil hic leges, quòd non ipse Pighius ex mea Institutione recitet. Neque tamen contentus pares nos tam absurdis hominibus fecisse, maiori execratione dignos esse clamat: quia totam naturam damnemus. Nempe, cùm non aliqua sui parte homo peccauerit, sed totus, quid mirum, si se totum dicatur perdidisse? Sed permultum interest, accersitóne sua culpa vitio, sicut tradimus, an aliunde sibi indito, sicut delirant illi, dicatur laborare. Quòd si hominum patrocinio opus est, Augustinum habemus horum omnium authorem. De necessario aut fortuito

rerum

rerum euentu,nihil in præsentia attingere placet:ne res diuersas implicando, orationis seriem conturbem. Hominem sic quidèm docemus agi Dei gratia vt tamen simul agat:sic tamen ipsum agere,vt penes Dei Spiritum tota sit ac maneat actionis efficacia.

Atque vt appareat, quantam ex mentiendi consuetudine licentiam audaciámque sibi acquisierit, non modò sua mendacia aliquo saltem colore obducere nihil curat, sed ne cui ignota sint, ex mea Institutione refert, quæ ea in promptu arguant. Neque enim in creatione vel opere Dei constituimus prauitatis nostræ originem, sed in primi parentis nostri culpa:quòd voluntaria defectione miseram seruiendi conditionem sibi contraxerit,cùm liber creatus esset. Hoc autem vnum est, quo à Manichæis & similibus orthodoxos discernere contentus est Augustinus. Vides ergo, vt hic furiósus, postquam verbo nos damnauit,re ipsa protinus absoluat. Quòd autem totum hominem sic vitiatum esse dicimus, vt nulla sui parte adspirare per se ad Deum possit,nõ aliud asserimus,quàm quòd testatur Deus: quo nemo melior de homine iudex inueniri queat,cum nullus melius,quid sit in homine,nouerit. Siquidem totum hominem carnis nomine designari, non est difficile probare,quantunlibet repugnent contentiosi. Nam quoties, contraria oppositione, cum Spiritu comparatur,Spiritus nomen proculdubio pro regenerationis gratia capitur. Restat,igitur,vt caro sit,quod,nondum regenerati, habemus à natura. Nec alio argumento probat Christus, Ioan. 3. *oportere nos renasci,nisi quia quod natum est ex carne,caro est.Si pars tantùm hominis foret caro,nónne ratio hæc per se frangeretur? In promptu enim esset responsio: partem hominis excellentiorem procul distare à carne. Quo autem elogio carnem hanc commendat Paulus? Scio, inquit, quòd non habitet in me, id est, in carne mea, bonum. Item:* Rom. 7. 8 *Sensus, aut cogitatio carnis, inimicitia est aduersus Deum. Qui carnem omni bono vacuam esse testatur, & causam simul indicat, quod tota rebellis sit Dei iustitiæ, & nihil cogitare aut meditari queat,nisi Deo contrarium:nihilo plus,aut minus, quàm nos dicit.Et ne quis in ipso adhuc carnis nomine ambiguitatem captet, prius nullam prorsus in homine partem, reliquerat, quam non damnationi subiecisset. Legatur humanæ naturæ descriptio, quæ capite ad Romanos tertio habetur:quid homini,à damnatione immune, illic relinquit? Quòd ergo de naturæ nostræ vitiositate pronuntiaui,non meum est,sed Spiritus sancti iudicium.*

Hinc verò, quòd deinde subijcio, consequi, quis non videat? Non esse in hominis potestate,vt se præparet ad recipiendam Dei gratiam:sed totam conuersionem esse donum Dei? Quanquam hoc quoque caput habet sua certa & clara testimonia. Nam cùm Dominus pro corde lapideo, daturum se nobis cor carneum promittit, quis præparationi locus relinquitur? Qui ex nolente fit voluntarius: ex rebelli & contumaci, paratus ad obsequium,quam sibi præparationis laudem arrogabit? Nec minus verbis illis exprimitur: Inuentus sum à non quærentibus me. Tametsi enim de Gentium vocatione loquitur Propheta,in ea tamen vniuersalem nostræ omnium vocationis typum repræsentat. Dei igitur est,nos præuenire,vt nos ad se conuertat. Nec mirum. Siquidem cùm cogitare multominus sit, quàm velle:ne hoc quidèm nobis reliquum Paulus facit, vt idonei simus ad aliquid boni cogitandum. Proinde, cum Propheta confiteamur, omnes nos, sicut oues, aberrasse:vnumquemque declinasse in viam suam: cùm Dominus in viam suam nos reduxit. Nec Dominus etiam vllam gloriæ huius particulam aliò traduci patitur. Suum enim opus esse clamat,quòd ex cæcitate illuminamur: quòd ex tenebris transferimur in lucem suam: quòd mente renouamur: quòd denique à morte excitamur in vitam. Quo præparationis genere,Dei gratiam,mortuus prouocabit?

Sequitur tertium membrum, de efficaci gratiæ operatione. Nego igitur, gratiam sic nobis offerri, vt nostræ posteà sit optionis, vel obtemperare, vel refragari: nego tantùm in hoc dari, vt imbecillitatem nostram, subsidio suo, adiuuet: quasi in nobis aliâs quicquam sit situm: sed hoc in solidum illius opus ac beneficium esse confirmo, vt cor nostrum, ex lapideo in carneum, vertatur: vt voluntas fiat noua: vt nos denique, corde & animo reformati, velimus, quod velle oportet. Neque enim efficere Deum in nobis testatur Paulus, vt possimus bene velle: sed hoc quoque ipsum, vt velimus, ad complementum vsque operis. Quantum interest inter effectum & voluntatem? Proinde efficaciter formari voluntatem nostram constituo, vt Spiritus sancti ductum sequatur necessariò, non autem incitari duntaxat, vt valeat, si velit. Quod porrò de vno opere dicimus, id ad totam vitam extendi debet. Neque enim fuerit satis, si cor hominis semel direxerit Deus: nisi perpetuò similiter retineat, & in perseuerantia confirmet. Iam in perseuerantia, duo hæc obseruanda esse admoneo, ne hominem imaginemur Deo cooperari, propria aliqua virtute, dum Spiritus gubernationi obsequitur: ne posteriorem gratiam loco mercedis, illi retribui putemus, quasi, priore bene vtendo, hoc promeritus fuerit. Neque enim aliud posse homines concedo, quàm quòd illis datum fuerit, & Deum perpetuò tenore sic persequi in illis opus suum, vt gratuitum sit, quicquid illis ad finem vsque confert: nisi fortè cum Augustino mercedem vocare libeat, quia sit gratia pro gratia: quia suam in electos beneficentiam nouis subinde donis cumulet Deus. Hoc totum si quid intelligo, vno verbo cōplectitur Paulus, cùm Deum, vnum esse docet, qui & velle operetur in nobis, & perficere, pro suo bene placito. Non de vno die loquitur: sed de continuò actionis cursu, cuius vnicam causam ponit, Dei beneplacitum: hoc est, gratuitam, sine vllius meriti respectu benignitatem.

Lib.2. de peccat. meri. & remiss. Cap.2. In Psal. 142. Lib. ad Boni.1. cap.18. Lib.ad Boni.3. cap.5. Lib.4. aduer. Iullia. Ad Vitalē Epi.107.

His omnibus quòd dicam Augustinum subscribere, suauiter me subsannat Pighius. Verùm nihil dico, quod non prius ante lectorum oculos posuerim: & nullum est caput, quòd non propè ad verbum sæpius apud Augustinum occurrat: certè nullum est, quòd non luculento eius testimonio confirmare liceat. Totam hominis naturam vitiosam esse doceo. Quid Augustinus? Noli, inquit, putare, te aliquid operari, nisi in quantum malus es. Item: Spiritus vitæ in Christo regenerat fideles, ita corpus mortis in Adam generat peccatores. Hæc carnalis est generatio: illa spiritualis. Hæc filios carnis facit: illa filios Spiritus. Hæc filios mortis: illa filios resurrectionis. Hæc filios seculi: illa filios Dei. Illa filios misericordiæ: hæc filios iræ. Hæc peccato originali obligatos: illa omni vinculo liberatos. Item: Dicimus opus Dei esse homines, in quantum homines sunt: sed esse sub diabolo in quantum sunt peccatores. Adeò autem totum hominē peruersum esse testatur, vt quicquid habere bonorum videtur à seipso, cedat illi in peccatum. Gratuita Dei gratia dico hominem præueniri: nullo suo merito ad eam peruenire: imò ne appetere quidèm eam posse, donec excitatum in corde eius hoc desiderium fuerit. Dicat Augustinus: Ostenditur ergo, Deum gratia sua auferre infidelibus cor lapideum, & præuenire in hominibus bonarum merita voluntatum, ita vt voluntas per antecedentem gratiam præparetur: non vt gratia merito voluntatis antecedente donetur. Item: Hic est præcipuus quæstionis cardo, vtrùm præcedat hæc gratia, an subsequatur hominis voluntatem: vel vt planius eloquar, vtrùm ideò nobis detur, quia volumus: an per ipsam Deus hoc quoque efficiat, vt velimus. Item: Quia liberum arbitrium ad Deum diligendum primi peccati magnitudine perdidimus, vt in Deum credamus, & piè viuamus, non est volentis neque currentis: non quia non velle debeamus & currere: sed quia in nobis vtrunque efficit. Item: vt quid Dominus

minus iußit nos pro infidelibus orare? An vt eis pro bona eorum voluntate gratia retribuatur? ac non potius vt ex mala in bonam mutetur eorum voluntas? Dicit enim: Nemo potest ad me venire, nisi Pater meus traxerit eum. Non ait illic, duxerit: vt aliquo modò intelligamus præcedere illic voluntatem. Quis trahitur, si iam volebat? Et tamen nemo venit, nisi velit. Trahitur ergo miris modis, vt velit, ab illo, qui nouit intus in ipsis hominum cordibus operari: non vt nolentes credant, sed ex nolentibus volentes fiant. Item: Liberum arbitrium non nisi ad peccandum valet, quandiu est captiuum. Item: Quomodo hominis bonum propositum, nisi miserante prius Domino, cùm ipsa sit bona voluntas, quæ præparatur à Domino? Item Ostendit Deus, nullis hominum bonis meritis prouocari, vt eos bonos faciat: sed potius eis retribuere bona pro malis propter seipsum hoc faciendo, non propter illos. Item: Secundum placitum voluntatis suæ, ne placito gloriemur voluntatis nostræ. Non optionem tantùm homini deferre Deum sentio, vt bene & volendi & agendi facultatem habeat, si libuerit: sed cor eius efficaciter moueri vt velit: & ipsum totum sic dirigi, vt faciat, & opere compleat, quòd velle illi datum fuerit. Loquatur nunc Augustinus. Corrigens quandam sententiam, quæ minus considerate dicta fuerat: Congruentius, inquit, hoc modo: definita Dei voluntate, vt ex infidelitate veneritis ad fidem: accepta voluntate obediendi, & accepta perseuerantia maneatis in fide. Item: Istam gratiam non habuit primus homo, qua nunquam vellet esse malus, sed habuit, in qua si permanere vellet, nunquam malus esset: & sine qua, etiam cum libero arbitrio, bonus esse non posset: sed eam tamen per liberum arbitrium deserere posset. Hæc est prima gratia, quæ primò Adam data est: sed hæc potentior in secundo Adam: qua etiam fit, vt velit: tantùmque velit, tantóque ardore diligat, vt carnis voluntatem, contraria concupiscentem, voluntate Spiritus vincat. Nec illa quidem parua erat, qua demonstrata est potentia liberi arbitrij: quoniam sic adiuuabatur, vt sine hoc adiutorio in bono non maneret: sed hoc adiutorium si vellet, desereret. Hæc autem tanto maior est, vt parum sit homini, per illam reparare perditam libertatem: parum sit denique, non posse sine illa, vel apprehendere bonum, vel permanere in bono, si velit: nisi etiam efficiatur vt velit. Nunc autem quibus non datur tale adiutorium, pœna est: quibus autem datur: secundum gratiam datur, non secundum debitum: & tantò amplius datur, quibus dare Deo placuit, vt non solum aßit, sine quo permanere non possumus, etiam si velimus, sed tantùm ac tale sit, vt velimus. Est quippe in nobis per hanc gratiam in bono recipiendo, & perseueranter tenendo, non solum posse quod volumus, sed etiam, velle quod possumus. Et plurima in eundem sensum. Item: Si nobis libera quædam ex Deo sit voluntas, quæ vel bona poßit esse, vel mala: bona autem voluntas ex nobis est, melius est quod habemus à nobis, quàm quod habemus ex Deo. Idipsum ad perseuerentiam extendo: vt sicut initium, ita & bonorum operum complementum ab vno Deo pendet. Sic autem confirmari virtute Dei hominem, ne deficiat vt continuus vsque ad vitæ finem sit meræ & indebite gratiæ tenor. Neque cooperari ex se hominem Deo, vt aliquid de suo admisceat, sed pro mensura solùm quam accepit: vt non aliter agat: nisi quoad agitatur. De hoc etiam respondeat Augustinus. Quomodo non est gratiæ Dei, non solùm credendi voluntas ab initio, sed vsque in finem perseuerantia? cùm finis ipsæ vitæ non in hominis, sed Dei sit potestate, & poßit vtique Deus non perseueraturo hoc etiam conferre, ne malitia mutet cor eius? Item: Donum Dei asserimus, esse perseuerantiam vsque ad finem. Nam cùm dicit: Timorem meum dabo in corda eorum quid aliud est, quàm tantus ac talis erit timor, quem dabo, vt mihi perseueranter adhæreant? Adhæc, cùm vbique doceat, liberum in primo homine arbitrium, cùm saluum adhuc

Lib. ad Bonifa. 1. Cap. 19.

Lib. ad Bonif. 3. cap. 8.

Lib. 4. cap. 6. Ibidem.

De pred sancto. cap 19.

De bono perseue. ad Hila. & prospe cap. 22.

De corr. & grat. cap. 11.

Lib. de pecca. me & remis. 2. cap. 18.

Epist 107 ad vitalē.

De bono perse. ad Prof. & Hila in princi.

& incolume staret, nihil tamē valuisse sine gratia: post casum, inquit, non nisi ad suam gratiam voluit Deus pertinere, vt homo accedat ad eū, nec nisi ad suā gratiā pertinere voluit vt homo non recedat ab eo. Item: Vnde ostenditur, & inchoandi, & vsque in finem perseuerandi gratiam non secundum merita nostra dari, sed donari secundum ipsius secretissimam, eandémque iustißimam, beneficentißimam, sapientißimam voluntatem. Item: Hæc sunt dona Dei, quæ dantur electis, secundum Dei propositum vocatis: in quibus donis est & incipere credere, & vsque ad finē perseuerare. Ita cōcludit, gratiā sanctis esse omne meritum. Cur ergo mihi irascitur Pighius, si Augustini patrocinio, quod mihi tam liberaliter offert, vtor?

Cap. 7. Cap. 13. Cap. 17. De cor. & grat. cap. 7.

Hoc postremò illum malè habet, quòd à regeneratione fidelem animam in duas diuisam esse partes affirmo: ac quoties huius facit mentionem, me imaginari aut somniare dicit. Hæc enim hodie Romanensium est theologia, fabulosum ducere, quo nihil familiarius homini Christiano cognitum esse debet. Sed quoniam nihilo plus spiritualis experientiæ habent huiusmodi homines, quàm bruta animalia, saltem ad os Pighio obstruendum valeat Pauli authoritas. Cùm dubium eße non debeat, quin septimo ad Romanos capite, imaginem depinxerit hominis regenerati, videamus an non illud ipsum quod dico, eo loco, ad viuum repræsentet. Communem ergo fidelium captiuitatem in sua persona deplorat, quod velit quidèm bonum & appetat, sed perficere non inueniat: quòd mente consentiat legi Dei, carne autem legi peccati. ita non faciat bonum, quod diligit, sed potius malum, quod odit. Vides consentientem iustitiæ voluntatem. Vnde igitur impedimentum, quominus sequatur effectus? Non aliunde certè, quàm ex contrario desiderio. Vnde porrò desiderium illud? nisi quòd veteris hominis reliquiæ in eo habitant, quæ luctantur aduersus Spiritum? Dixerat enim capite sexto, veterem hominem per crucem Christi mortuum eße: posteà autem subijcit, non ita eße mortuum, quin certamen adhuc & molestiam faceßat. Nunc per veterem hominem quid intelligat, ex alijs locis colligitur, vbi mente & corde renouari nos ad Dei imaginem iubet. Proinde, veteris hominis pars est, & sub hoc nomine continetur, quicquid extra hanc renouationem est. Et ne longius pugnandum sit contrarijs votis, huc illuc distrahi se conqueritur Paulus: ac se repugnantiam sentire, dum ad iustitiam Dei adspirat: hinc sibi remoram inijci, ne tam celeriter currat, vt deceret. Huius repugnantiæ causam peccatum in se habitans facit: simul partem aßignat, in qua habitet, nempe carnem. Sed Pighius de corpore illum loqui interpretatur, cùm carnem nominat. At neque corpus motionem propriam ex se habet: & Paulus non quamlibet motionem, sed affectum voluntarium significat, qui spiritui aduersetur. Nunc quæritur, vnde repugnantia nisi ex ea imperfectione, quòd nondum Spiritu Dei in totum reformata est hominis, & mens, & voluntas, in vitæ nouitatem: sed carnem adhuc & terram aliqua sui parte resipit. Vbi tale desiderium apparet, vt voluntas resistat voluntati, desiderium cum desiderio confligat, votum sit voto contrarium, quis mihi non concedat dicere, animam in duas diuisam esse partes? Imo quis non ita, & sentit, & loquitur?

Postquam verò doctrinæ nostræ summam protulit, ex aduerso nobiscum Pelagianos confert, quos ad alterum extremum, gratiam Dei prorsus abnegando, delapsos esse dicit: vt ita ad suam mediocritatem veniat, quæ in liberi arbitrij gratiæque coniugatione consistit. Ac primò quidem, vt probabile fiat quod dicturus est, gratiam illi ex definitionis Ecclesiasticæ titulo conciliat. Sed quo tandem argumento definitionem Ecclesiæ esse probat? Augustino teste. Quid? eiusne contra nos testimonio amplius abuti audet, quem adeò

euidenter

euidenter nobis vindicauimus? Sed colore non caret. Corradit enim ex suppositi-tijs libris sententiolas, quæ dimidiare inter liberum arbitrium & Dei gratiam videntur. Sed bene habet, quòd nihil nunc profert in medium, quod non ante refutauerim. Quanquam sua improbitate me cogit, nonnihil iterum de eadem re dicere. Libro, inquit, secundo, de peccatorum meritis & remißione, non in eo reprehendit Pelagianos, quòd liberum statuant arbitrium, sed quòd in eo euehendo modum excedant. Hic velim obseruent lectores, eum esse primum librum, quo disputare cum Pelagianis cœperit: illic itaque velitari eum potius, quàm iusto certamine confligere. Deinde non esse ex proprio eius instituto, de libero arbitrio quæstionem illic tractare: quod & contextus indicat, & ipse quoque author libro Retractationum secundo testatur. Non ergo mirum, si non interius excutiat, quod per occasionem tantum leuiter attingere in animo habebat. Verùm, vt hoc nihili æstimetur, quid nos, obsecro, grauat illud? non damnari ab eo Pelagianos, quòd liberum arbitrium statuerent, sed quòd sine modo extollerent. Nam cùm receptæ iam consuetudini nomen concederet, de re tantùm disceptationem habebat. Videndum ergo nunc, quantum tribui libero arbitrio patiatur: ac inde iudicandum, quid à nobis dissentiat. Peccare, inquit Pighius, neminem fatetur, nisi volentem. Quid nos? An extra voluntatem peccatum constituimus? Fatetur quoque, Deum nihil præcepisse, quod non potestati nostræ subiaceat: Nempe si potestatem intelligas, non quæ naturæ nostræ sit insita, sed quam è cœlo Deus peculiariter suis largiatur: sicut ipse toties exponit. Quanquam simul addit, quod verum est: neque exemplum tale extitisse vnquam, neque posthac sperandum. Gratiam, inquit, solis splendori comparat. Quo subindicat, vim aliquam animæ inesse, sicut in oculi acie subest virtus visoria. Sed cur mox additam illic correctionem subticet? Hoc enim hactenus simile est, quòd sicut oculus dum aciem suam intendit, solis splendore illuminatur, ita hominis voluntas, quæ ad Deum se conuertit, eius gratia adiuuatur. Sed cùm animaduerteret Augustinus, in eo claudicare similitudinem, quòd non sit in animæ potestate conuersio, etiam, inquit, vt conuertamur, Deus adiuuat: quod oculis corporis externa lux non præstat. Sicut & alibi: Quod est oculis sanitas ad videndum Solem: hoc est gratia mentibus, ad implendam legem. At neminem adiuuari agnoscit, nisi qui sponte conatur: Nempe, quia non externo tantùm impulsu, sed voluntaria motione operatur in hominibus. Nam actionis speciem modò designat, ne brutis aut lapidibus similes facere homines videatur. Vnde porrò spontanea, illa incitatio, vnde voluntarius conatus, non dißimulat posteà. Nam vbi gratiæ opus esse testatus est, tà vt innotescat quod latebat, quàm vt suaue fiat quod non delectabat: postquam non humanæ facultatis, sed diuini esse muneris tradidit, vel quod scimus bonũ, vel quod eo delectamur: laborant, inquit, homines inuenire, quid in nostra voluntate boni sit nostrum: & quid inueniri poßit, ignoro. Augustinus, si Pighio creditur, ab homine requirit, vt sponte à seipso conetur. Quid Augustinus ipse? Prætereo alios libros: sed in eo quem citat Pighius, fortiter ab hac calumnia se defendit. Poterat, inquit, homo, si non ex prima conditione in hanc miseriam decidisset, sine difficultate iustitiam appetere & sequi: nunc autem ex defectionis pœna secutum est vitium: vt iam molestum sit, obedire iustitiæ. Vigilanter quidem conari nos iubet, & deprecari ardenter: simul tamen vt intelligamus, quòd & sic conamur, & sic deprecamur, dono illius nos habere.

Aduer. Faust. Manic. Lib.15.

Eiusdem Lib. cap. 17.18.

Cap. 19.

Verùm, ad hanc suam liberi arbitrij & gratiæ copulam astruendam, ex priore ad Valentinum libro optimum testimonium habere se putat, vbi citatis Scripturæ sententijs, quæ liberum arbitrium, dum compellant, homini illud subesse significant, cum illis altera ex parte aliæ conferuntur, quæ dona Dei esse ostendunt, quæcunque à nobis exiguntur. Iam qua potui optima fide exposui, quid tota illa comparatio sibi velit: hoc est, & quorsum spectet, & quid contineat. Duobus autẽ membris constat: sponte peccare homines, cùm peccant, & proprio voluntatis motu: ideóque frustra aliò deriuare culpam. Cùm autem Dei Spiritu ad bonum diriguntur: non sic excludi eorum voluntatem: cùm hæc ipsa sit gratia, eorum voluntatem ad amandum & appetendum bonum inclinare. Porrò vbi hominem, tum in bonis, tum in malis operibus, voluntarium esse monstrauit: posteà de voluntate ipsa, qualis sit, & quid per se valeat, simul de efficacia gratiæ, disputare incipit, & Cap.15. *voluntatem quidèm natura semper malam esse, vt nihil quàm Dei iustitiæ pertinaciter resistere queat: sola gratia bonam fieri: & ita fieri, vt tunc iustitiam, à qua prius abhorrebat, necessariò diligat & sequatur. Quid nos? An voluntatem excludimus, gratiæ prædicatione? Alio igitur colore se vestiat Pighius oportet, si vel mediocribus ingenijs imponere velit. Neminem enim fugere potest, quàm congruenter Augustinus sic scribendo, nobiscum, & sentiat, & loquatur.*

Sed iam tempus est, vt sacrosanctæ Pighij definitioni detur locus: vt inde melius appareat, quo iure vniuersam Ecclesiam nobiscum in certamen committat, vt eius deinde patrocinium sibi vsurpet. Antequam verò de re ipsa sensum suum proferat, quia in hac quæstione de gratia Dei potissimũ agitur, diuersas huius vocis significationes enumerat: neque tamen aliud affert, nisi quod à nostris diligẽter obseruatum & traditum pridem fuit: tametsi pessimam gratiam mox referat. Et tamen vt videas, quàm peritus sit theologus, si quid de suo vult ingerere, quæ aliàs bene dicta fuerant, suis farcturis corrumpit atque contaminat. Inde ad declarãdam, quæ ex primi hominis lapsu fluxit, naturæ corruptionem, transit: vt proculdubio in eius cognitione totius disputationis cardo vertitur. Quanquam miror, quid nunc ei in mentem venerit, vt hoc exordio vteretur, cùm alibi scripserit, nihil esse magis à ratione dissentaneum: Clara, inquit, est, & nemini incognita de libero arbitrio Ecclesiæ definitio. De originali peccato, difficilis, obscura, & perplexa semper fuit quæstio. Quàm ergo absurdum est, rem per se expeditam superuacua difficultate inuoluere? Hoc quidèm dicebat, vt à loco sibi parum cõmodo deflecteret: nunc autem rationis potentia victus, facit quod improbauerat. Et sanè nimiæ id socordiæ & stupiditatis fuerat, velle à præsenti quæstione expungere originale peccatum: ex quo præcipua pars dependet: Longo scilicet volumine contendet Pighius, Deum homini liberum arbitriũ contulisse. Quid inepto labore se macerat? Neque enim aliud tandem consequetur, vbi diu multúmque sudauerit, nisi vt annuamus verum esse, quod semper professi sumus: & quod fortè non ita disertè eloqui posset, nisi in schola nostra profecisset. Nunc asserimus, humanum genus perdita illa, quam in creatione acceperat, libertate, in miseram seruitutem decidisse. Hoc Pighius concedit. In hoc seruitutis statu, hominem negamus libera eligendi tam boni, quàm mali facultate esse præditum, vt ad vtrúmlibet accommodare se queat. Sub peccati siquidem iugo teneri vinctum, vt ad Dei gratiã adspirare nullo modo possit, donec Christi gratia liberetur. Hic nodus est, in quo Pighius resistit:

&

& tamen in excutienda controuersia vllam eius mentionem fieri vetat, sed nunc, vt dixi, veritatis vi impulsus, in eũ locum ingressus est, quẽ tantopere refugiebat.

Porrò ne in reuoluendis eius somnijs prolixior sim, capita tantùm ipsa rerum breuiter notabo. Impium esse atq; insanum commentum censet Pighius quòd naturam tradimus sic vitiatam esse peccato originis, vt nihil amplius poßit homo, quàm peccare. Neq; enim ablatam nobis fuisse naturam, sed donũ tantum supernaturale: quod meliorem perfectioremque reddebat naturam, quàm in se fuisset. Hæccine est causa, cur Augustinum toties nobis eripuerit, vt suæ opinionis testem patronúmque faceret? Clamat Augustinus, in hoc argumento non naturam, qualis à Deo creata fuit, sed naturæ corruptæ peruersitatem inspiciendam esse: neque id vno loco, sed totus in hoc vbique est. Contra existimat Pighius, nihil fuisse de natura diminutum: & tamen Augustini interea testimonio se tuetur. At non dißimulat alibi, hac in parte se ab eo dissentire. Sed cùm sit hoc summum, & maximi momenti in tota controuersia caput, in quo ex diametro dißident, quid tanquã plena consensione posteà gloriatur? Adde, quod nullus error est, quẽ magis aut acrius in Pelagianis Augustinus impugnet, quàm quòd naturæ integritatem iactarent: cùm ipse vulneratam, corruptam, perditam esse, contenderet. Quorsum ergo Pelagianos adeò execrari pertinet, cùm primo eorum axiomati nomen suum palàm inscribat? Mortalitas, inquit, & corruptio, ex conditione est, non vitio naturæ. Vnde probat? Quoniam corpus ex suis, quibus compositum est, principijs, & compositionis ratione ita habeat. At eodem argumento euinceretur, post resurrectionem quoque morti fore obnoxium: & nunc animam esse mortalem. Ex quo enim principio orta est, nisi ex nihilo? Equidẽ si illam, quã homini ab initio Deus contulerat, perfectionem, non ita extitisse in natura diceret, vt per se, & ex se illam haberet, libenter in eius sententiam descenderem. Nam & eo modo neque animam per se immortalem esse concedimus. Quinetiam sic docet Paulus, cùm soli Deo tribuit immortalitatem. Neque tamen propterea mortalem natura esse animam fatemur: quando non ex prima essentiæ virtute æstimamus naturam? sed ex perpetuo statu, quem suis creaturis Deus indiderit. Cùm ergo hac lege conditus foret homo, ne mortẽ aut corruptionem vnquam sentiret, suo sibi vitio mortis damnationem contraxit. Ita cùm de mortis origine disputat Apostolus, non eam ad naturam refert, sed ad peccatum. Proinde à moriendi neceßitate immunem fuisse, naturæ sanitas erat: nunc autẽ mortis iudicio subiacere, morbus est. Hæc sana est ac simplex philosophia, quæ vagis illis & volaticis Pighij speculationibus importunè euertitur. Vt caro, inquit, cũ ratione pugnet, eámque in iustitiæ obedientia impediat ac turbet, naturæ est, non vitij. Hic verò an non plenis buccis Manichæum se esse profitetur? Nota est omnibus Eccij temulentia, Cochlei fatuitas: sed tam flagitiosæ impudentiæ, quod sciam, non extat par exemplum. Plus centies nobis iam Manichæi nomen exprobrauit, quòd naturam damnemus, cùm naturæ corruptioni dicamus imputandum, quicquid est in homine vitij. Nunc autem quid? Illa, inquit, quæ rationi facit negotium, carnis rebellio, & quæ iustitiæ reluctatur, non alia est, quàm quæ fuerat ante peccatum in prima origine. Vides vt in Creatoris contumeliam, essentiale esse in homine malum, impurum os pronuntiet? Nisi fortè contumaciam, quam iustitiæ obsequio rupugnare ipse tradit, à vitio velit excusare. Verùm citius se ex labyrintho expediat, quã vt tam manifestum sacrilegiũ vllo colore excuset.

Cùm antè mentiebatur, Deum nos facere mali authorem, illud erat extremum probrum, quo nos grauari posse existimabat. Quid nunc ex suo sensu eloquitur? Quòd rebellio, quæ ex carne sentitur, aduersus rationis & iustitiæ obsequium, ex natura & Deo sit, non defectionis vitio. Legat nunc, qui volet deliria Manichæi, vt à veteribus referuntur: & non alia fuisse reperiet.

Concludit ergo, in naturalibus nihil homini deperijsse: sed tantùm fuisse supernaturalibus donis ornatum, quæ in eum Deus cōtulerat. Sed in eo hallucinatur, quòd sanitatem, quæ vera est ac genuina naturæ cōstitutio, non potest ab accidente vitio discernere. Hoc discrimine non adhibito, nihil mirum, si omnia confundat. Hoc quale sit, paucis expediam. Affectus omnes, qui in hominem naturaliter cadunt, nos quoque ex prima naturæ creatione esse agnoscimus. Vt sunt, exempli gratia, amor coniugalis, parentum item erga liberos, amicitia, gaudium ex fœlici successu, ex orbitate, viduitate, rebúsque omnibus aduersis tristitia: Famem, frigus, inopiam, pericula, ignominiã & dedecus reformidare: appetere rursum & quærere necessaria vitæ subsidia. Hos affectus non docemus per peccatum inoleuisse, sed ab ipsa creatione fuisse naturæ inditos. Istam, verò, quã nos minimùm experimur, ἀταξίαν, hoc est, inordinatum in affectibus excessum, quo fit, vt male cōcupiscamus, concupiscendóque rebelles simus Deo, ex corruptione tradimus natum esse, non naturæ ab initio fuisse ingenitum. Qua ratione Augustinus, sicut antè citauimus, voluntatis nomine non dignatur appetendi facultatẽ, qualiter nunc corrupta est: sed cupiditatẽ potius vocandam putat, quòd modum in suis desiderijs nunquam teneat. Diligit pater filium, coniux cōiugem: castus amor, & qui laudem etiam, meretur. Verùm, vt nunc vitiata est natura: amor hic in homine non reperietur, quin aliquid inquinamenti resipiat. Itaque ab illa corruptionis radice fit, vt nihil purum aut sincerum concipiat voluntas: sed quemadmodũ ipsa est contaminata, sic fructus etiam pollutos & immundos pariat. Atque hoc est quod dicimus: cùm iste, de quo loquimur, morbus hominum voluntati semper insideat, ideò non nisi malum concipere ipsam posse. Nam si rei, honestæ aliàs in suo genere ac laudabilis, nunquam vitio caret appetitus, propter eiusmodi excessum, quid cùm mala concupiscuntur? Talem naturæ vitiositatẽ, & Scripturæ vbique demonstrant. En tibi tribus verbis, quid inter puram & adulteratam naturam sit discriminis: quod dum Pighius non obseruat, omnia peruertit. sed his fieri Deo iniuriam opinatur: quia minimè eius bonitati consentaneum sit, animam creare sic destitutã omni rectitudine, vt nihil quàm peccare queat. Qualis, inquit, gratiæ eius commendatio, cùm dicitur talem naturam condidisse? Nos verò non conditori acceptum ferimus, quicquid in nobis mali est, sed primo parenti nostro, qui miseriam hanc hæreditatem ad nos transmisit. Quòd si timet Pighius, ne meritò sæuitiæ accusetur Deus, si ob vnius hominis culpam in vniuersum genus tam seuero pœnę genere animaduerterit, ne litiget nobiscum: sed totam Scripturam aboleat, vbi hoc iudicium paßim publicatur.

Sequitur apud eum alter de naturæ reparatione locus: in quo satis demonstrat, non nisi maledicendo incalescere se posse. Nam quia hic benedicere oportuit, aut silere, qualibet glacie est frigidior. Hoc tamen est, quod tandem in primis significat se habere à nobis diuersum: quòd Deum manum porrigere hominibus prostratis opinatur, ad eos subleuandos, sed eos modò qui subleuari desiderent, nec desint obuiæ sibi adiutricíque gratiæ, quin potius illam apprehendant, eius adiutorio reuerti

uerti

uerti conentur ad Dominum, ab eo saluari optent, ac sperent, illi se curandos, illuminandos, saluandos tradant. Quibus verbis partes istas in renouatione assignat libero arbitrio, vt velit, vt apprehendat, vt conetur, vt obsequatur. His quod necesse est, subiungit: omnes peræque gratiæ capaces esse, quòd omnibus indifferenter offeratur. Postea multò adhuc longius procedit: nullam fieri gratiæ iniuriam, si natura sua dicantur homines, & liberi potestate arbitrij odisse peccatum, malitiæ renuntiare, ad Deum conuertere se posse, corde contrito & humiliato poscere veniam, quærere misericordiam, sperare gratiam. Imò has esse præparationes, quæ nisi præcedant, nunquam nos dignetur Deus benigno suo aspectu. Ac eiusmodi quidèm doctrina totam Pelagij impietatem satis confutari existimat: nostrámque stultitiam deridet, qui dum metuimus, ne quid inde gratiæ commendationi decedat frustrà de nihilo tanta contentione digladiamur.

Hæc deliramenta quominus Scripturis nunc refellam, duabus impedior causis: quia & immensa sylua mihi hic pullularet: & erit proprium ac perpetuum libri proximi argumentum. Adde quòd Scripturas, quoties eius animo non adlubescunt, sursque déque habet Pighius. Verùm vbi est illa reuerentia, quam veterum patrum definitionibus se deferre simulat? Si quis, tam augmentum, quàm initium fidei, & ipsum credenti affectum, non per gratiæ donum, id est, per Spiritus sancti operationem corrigentem voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, sed naturaliter nobis inesse doceat, is Ecclesiastici Concilij decreto hæreticus est pronuntiatus. Si quis item, vt à peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit, non autem, vt etiam purgari velimus per Spiritus sancti operationem fieri in nobis confitetur, pro Spiritus sancti aduersario damnatus est. Si quis item, sine Dei gratia, volentibus, laborantibus, pulsantibus, petentibus, desiderantibus, Dei misericordiam conferri tradit, non autem diuinitus, vt credamus, velimus, & hæc omnia, sicut oportet, agere valeamus, per Spiritũ in nobis fieri confitetur, is anathemate dignus est iudicatus. Hæc præterea Concilij decreta sunt. Si quis per Adæ præuaricationem non totum, id est, secundum animam & corpus in deterius dicit hominem mutatum: sed illæsa animæ libertate corpus tantummodo corruptioni subiectum fuisse credit, Pelagij errore deceptus est. Itẽ: Si quis humanæ inuocationi cõferri dicit gratiã: non autẽ ipsam gratiam facere vt inuocetur à nobis, cõtradicit Iesaiæ Prophetæ. Item: Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod, quod ad vitam æternam pertineat, cogitare aut eligere, id est, prædicationi consentire posse, confirmat, absque illuminatione Spiritus sancti, qui dat omnibus in consentiendo & credendo suauitatem, hæretico fallitur Spiritu. Item: Tales nos diligit Deus, quales futuri sumus ipsius dono, non quales sumus nostro merito. Item: Nemo de suo habet, nisi mendacium aut peccatum. Nunc mihi vnum in tota sua doctrina apiculum Pighius ostendat, qui non istis decretis confossus sit atque damnatus. Quòd si Concilij authoritatem contemnit, hoc saltem eum moueat, quòd qui interfuerunt ac subcripserunt Episcopi, non se authores istorum capitum, sed approbatores tantùm esse profitentur: quoniam sibi à sede Apostolica missa fuerint. Hæc est illa sedes, vnde quicquid profectum fuerit, non aliter accipiendum esse contendit Pighius, quã ex tripode oraculum: imò quàm diuinã è cœlo reuelationem, cui & Angeli, & Prophetæ, cedere debeãt. Quid ergò nunc dicturus est, hoc sacræ illius sedis anathemate in caput suum promulgato?

Concilii Aransica. Cap.5.

Cap.4.

Cap.6.

Cap.8.

Cap.3.

Cap.7.

13

22

Quòd autem toties cum Pelagianis nihil se habere commune iactat, nescio quos hic Pelagianos cōminiscatur. Neque enim tantum cum ijs, quos describit Augustinus, multa habet similia, sed eorum quibusdam multò est deterior. Admonitus fuerat à Prospero Augustinus, esse nonnullos in Gallia, qui ab eo dissentiebāt: qui tamē eò vsque peruenerant, vel ipso teste, vt primi hominis peccato obnoxium nasci humanum genus crederent, nec inde quenquam, nisi Christi iustitia, liberari: confiterentur etiam Dei gratia præueniri hominum voluntates, nec ad vllum opus bonum vel inchoandum vel perficiendum sibi quenquam sufficere. Dum aduersus eos disputare instituit: discernit quidèm à Pelagio, sed illa tamen confeßione minimè contentus est: à qua, agnoscere promptum est, quàm procul adhuc absit Pighius. Fatebantur illi, præueniri à Deo hominum voluntates, nō naturæ dono (fuisset enim id ridiculum) sed singulari Spiritus sancti gratia. Hic autem, nemi nem Dei misericordia adiuuari clamat, qui non, & volendo, & sperando, & petendo ante se præparauerit. Vbi nunc tantum illud inter eum & Pelagianos dißidium, quo gloriatur? Sed in eo resistit Pelagio, quod Deū faciat homini debitorē. Sed quo argumento? Etiam si nullius, inquit, culpæ reus homo foret, quid tamen conferre aut exhibere Deo potest, seruus Domino, creatura Creatori, quo illum sibi adstringat, vt in vitæ æternæ hæreditatem adoptetur? Nunc verò in reatum mortis æternæ prolapsus, nunquid habet, quo se damnationi eximat? quo satisfaciat pro offensa? insuper & hæres, & filius scribi debeat? Quid viribus suis præstare Deo potest, cui debet quicquid est, & quicquid potest? Tā valida impreßione adeo non dubitat profligatū esse Pelagiū, vt nostræ, pro tuenda Dei gratia, solicitudini, tanquam ridiculæ, ferociter insultet. At sublato vno verbulo, vbi hominē sub reatu mortis ob culpam constituit, nego Pelagium vllo modo attingi. Beneficia, quæ in hominum naturam contulit Deus, Pighius splendidis elogijs commendat. Multo id & luculentius, & splendidius factum à Pelagio Augustinus testatur. Quin etiā de gratia quid sentiret cùm in Palestino Cōcilio, tum alibi sæpe interrogatus, non absimili genere orationis suam impietatē pingebat. Quid est homo aut quid habet, quod nō à Deo acceperit? Quantæ igitur, & superbiæ, & insaniæ foret, si quid sibi proprium arrogaret, quasi non sibi gratia collatum? En quibus Pelagium machinis diruat atque euertat Pighius: Nempe dum eius confeßioni simpliciter subscribit. Sed homini adimit, ne sibi Deum obligare poßit: quod Pelagius asserebat. Iterum hoc sibi spectrum sub Pelagij nomine confingit. Siquidem cùm ille non nisi à promißionibus æstimaret hominum merita, satis eo innuebat, non aliter sentire se, adstringi, Deum ad reddendam hominum operibus mercedem: nisi quia voluntaria sponsione se fecisset vltro debitorem. Denique nihil in hominibus collocabat, aut virtutis, aut iustitiæ, quod non Dei gratiæ nominatim disertísque verbis adscriberet. Nec aliter mereri docebat homines, nisi quia Deus illorum opera non neceßitate aliqua, nec vllo obligationis iure, sed pro immensa sua benignitate, eo precio dignatus esset. Hoc cùm totidem prope verbis succinit Pighius, totam Pelagij hæresim à se euersam sibi gratulatur.

Lib. 1. de prædest. sancto. Cap. 1.

Sed ratione inuicta suffultus est, cur non credat, paratam esse Dei gratiam, nisi ijs, qui ad eam recipiendam se præparauerint: quoniam debeat certa Deo constare ratio, cur vni potius, quā alteri eam impertiatur. Hoc enim sapientem decet. Ego autem cum Augustino respondeo, absit vt iudicium hoc penes lutum sit, & non figulum

figuli. Constat quidem Deo certa solidáque operum suorum ratio: sed magis arcana, sublimis, recondita, quàm vt eam capiat tam angustus tenuísque mentis nostræ modulus. Hoc nunc solùm controuertitur, quòd nos sapientiam Dei, quam in hoc delectu incomprehensibilem captui nostro Paulus esse docet, adoramus cum timore & tremore: Pighius non plus sapere Deo permittit, quàm ipse stulto suo cerebro apprehẽdat. Hinc illa execrabilis blasphemia: si Deus ex duobus malis & pari damnationi obnoxijs, & adhuc in malo contumaciter perstãtibus, in alterum animaduertat, alterum non modò venia, sed suo quoque amore dignetur, non misericordiam fore laude dignam, sed stultam, irrationabilem, & insani Domini indulgẽtiã, dignique prorsus, qui seruos vniuersos malos ac cõtumaces habeat. Ego Deo suæ tũ iustitiæ, tum sapientiæ defensionem relinquam: tantùm efficiam, v. causam ipse suscipiat, suóque ore reum hîc fieri se profiteatur. Pollicetur per Iesaiam, fore vt ab ijs, qui eum non quæsierint, reperiatur: vt appareat ac se manifestet ijs, quibus eum cognoscere, nihil curæ erat. An omnibus præstitit hoc beneficium? Constat aliquibus duntaxat. Quòd si melius adhuc scire cupias, quàm non expectet dũ sibi homines accedant, sed auersos & alienatos ad se trahat, eos intuere, in quibus completa fuit hæc prophetia, & diligẽter expende, quales, antequam cõuerterentur, fuerint: ita nihil de hac re amplius hæsitabis. Sumamus ergo, quod de Ephesiis tradit Paulus, suam erga eos misericordiam Deum explicuisse, non cùm ad eam recipiendam sinum protenderent, sed cùm mortui peccatis ac delictis, Satanæ militarent, cùm demersi in prauis concupiscentijs, carni tantùm & mundo obsequerentur, cùm natura essent filij iræ, sicut & cæteri, cùm sine Christo & sine Deo viuerent. Nondum vrgeo, quod tamen iure meo liceret, quantum à præparatione absit talis status. Solum ex Pighio velim discere, cur Ephesios potius, quàm alios quoslibet, amplexus fuerit. Si mihi dolorem, bonas cogitationes, pia desideria obijciat, nihil tale admittunt Pauli verba. Quin etiã ne cui in mẽtem venirent eiusmodi nugæ, nominatim alijs fuisse penitus similes exprimit, à quibus tamen gratuito Dei fauore discreti ac separati fuerint. Natura eratis filij iræ, inquit, sicut & reliqui. Quasi diceret: cùm esset omnium communis causa & par conditio, non in vobis inuenit causam Deus, cur vos ab alijs discerneret, sed ex misericordia sua sumpsit. Nunc, cur ita faciat si rogetur, iampridem illo nobili responso hanc quæstionem præoccupauit. Miserebor cuius miserebor. Quo scilicet, hanc, de qua loquimur, in eligendis hominibus misericordiæ suæ discretionem, vt est sensu nostro longè altior, ita superiore loco statuit.

Adducit tamen testimonia, quibus innuere videtur Dominus, non alijs paratam fore suam gratiam, nisi qui se antè præparauerint. Ad quẽ, inquit, respiciam, nisi ad pauperculum & contritum Spiritu, trementémque ad sermones meos? Sanè humiles Deus respicit: sicut illi acceptum cordis contriti & afflicti sacrificiũ Dauid canit. Verùm illud quoque scire operæpretium est, vnde illa quã Propheta sic cõmendat, humilitas, ac sermonum Dei reuerentia. Certum autem est, superbia & cæca confidentia semper turgere cor hominis, donec Spiritu Dei domitum subactúmque, ad modestiam & submissionem se componit. Neque verò hoc modo præparari hominem ad recipiendum iustitiæ donum negamus: sed Spiritus sancti directione, non suo ingenio. Non nisi laborantes ad se & oneratos Christus vocat: verùm, vt onus nostrum sentiamus, ac sub eo gemamus, ipse etiam facit. Fa-

temur verißimum esse vulgare prouerbium: vnicum esse curationis principium, vbi morbus agnoscitur. Ergo vt se tibi medicum exhibeat Christus, morbum tuum agnoscas oportet. Morbi porrò agnitio ad humilitatem timoréque Dei, ad iudicij metum atque horrorē, ad tui displicentiam, te rediget. Nunc an eiusmodi affectum concipere naturaliter poßint homines, consideremus. Verùm & ipsa experientia clamat non huc antè adduci, quàm totum naturæ sensum deposuerint: & Scriptura idem vbique testatur. Castiget ergo nos Dominus necesse est, vt erudi ti reddamur: cùm ex nobis simus tanquam indomiti vituli: sicut dicit Ieremias. Ac
Iere.31. *ne quis de externa virga loqui excipiat, secus ipse mox interpretatur: Cōuerte me Domine, inquit, & conuertar. Postquam me conuertisti, egi pœnitentiam: postquam ostendisti mihi, percußi femur meum, confusus sum, & erubui. Hæc omnia peccati odium, mortis horrorem, dolorem ex offensa, gratiæ desiderium, quæ ad humani arbitrij potentiam refert Pighius, vides vt Deo accepta Propheta referat.*

Quanquam hanc obiectionem subtiliter sibi videtur occupare, cùm subinde nos prouocari ac sollicitari à Deo fatetur, sed si modò conemur ipsi, laboremus, neque desimus obuiæ & adiutrici eius gratiæ. Verùm cùm eo modo, inter Deum & hominem dimidiet: imò cùm penes hominem ea relinquat, quibus tota pœnitentiæ vis continetur, qualiter hoc cum Prophetæ verbis conuenire poterit, quæ totam pœnitentiam, adeóque primum eius exordium, à solo Deo proficisci ostendunt? Nulli, inquit, deest gratia, nisi qui deest ipse sibi. Fateor sanè: modò mihi vicißim concedat, & bona voluntate defici, & virtute destitui omnes, nisi quibus vtrunque Deus subministrat: eum porrò, qui & bene vult, & efficaciter conatur, sibi non deesse. Neminem, inquit, violenter cogit. Sanè: sed vt voluntarios habeat seruos, qui sponte sequantur ad obsequium, cor nouum in illis creat, & Spiritum rectum innouat in visceribus eorum.

Postea tamen aliquatenus vela colligit. Nam triplicem gratiæ effectum, quo Dominus propriè ac specialiter suos electos præter naturam communéque liberi arbitrij donum adiuuat ac promouet, inuenire se tradit. Primus est, quo iustificationem præuenit, & eandem vt desideremus, nos prouocat, conantibus ad eandem manum adiutricem porrigit, laborantibus succurrit. Quid audio? Si ad desiderandam gratiam prouocamur, vbi illud, quod vicesimo antè versu posuerat? Deum benigno suo aspectu dignari neminem, nisi qui auersus ab iniquitate, corde contrito & humiliato ad ipsum conuersus, eius misericordiam imploret, petat veniā, speret misericordiam? Quis non dicat nimis obliuiosum esse, cui tam aduersa inter se & pugnantia vno ferè momento excidant? Certè benigno aspectu eum iam dignatus est Deus, quem ad pia sanctáque desideria excitat. Hoc autem ipsum quid aliud est, quàm omnes bonos cordis motus præuenire? Pergamus tamen. Hanc, inquit, præuenientem gratiam sacri Doctores appellant. Loquuntur illi quidem sæpe de præueniente gratia, sed longè alio modo. Neque enim hac inchoari ita fingunt in nobis voluntatem bonam, vt nos iam cooperemur (sicut persuadere vult Pighius) sed illius in solidum hoc opus esse prædicant. Nihil sine nobis, inquit Pighius. Au-
De grat. & lib. arbi. cap. 17. cap. 2. *gustinus autem, prorsus sine nobis. Hæc enim sunt vtriusque verba: Non tātùm ex nolentibus fieri volentes, sed ex repugnantibus obsequentes, docet Augustinus. Hic vt assentiamur, in nobis situm esse contendit. Hanc gratiam negat Augustinus inuenire bonas hominum voluntates, sed facere. Item alibi: Quis autem confugi-*

fugit ad gratiam, nisi cùm à Domino gressus hominis diriguntur? Ac per hoc, etiam desiderare auxiliũ gratiæ, iam initium gratiæ est. Pighius nullum gratiæ effectum agnoscit, nisi à seipso bene velit homo. Quid ergo ob solam nudámque verbi similitudinem, impio suo commento veterum nomen prætexit, à quibus in rei definitione ex diametro dissidet? Perinde enim est, ac si quis Deum esse definiat corporeum ac mortale animal: postea adijciat id esse, quod sacri Doctores Deum appellant. Sequitur alter effectus iustificantis, & tertius coronantis gratiæ: in quibus explicandis ne quid sibi simile accidat, vix tria verba balbutire audet. Hóccine est definire? ac non potius conturbare ac confundere omnia quæ per se aliàs satis bene distincta erant? De corep & gratia.

Nihil tamen aliud sentire se allegat, quàm quod istis Ezechielis verbis continetur: Dabo vobis cor nouum, & Spiritum nouum in vobis ponam, & auferã cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, faciámque vt in præceptis meis ambuletis. Hanc enim præuenientem gratiam interpretatur, vt in peccatore colliquescat, cordis durities, molléque ac sensibile illi cor fiat, & aptum diuinis impressionibus. Alteram partem accipit pro iustificante gratia, vt in Dei præceptis ambulare incipiat. Hoc quidem solenne est eius artificium, in tractanda Scriptura quodlibet ex quolibet facere. Propheta metaphoricam, qua vsus fuerat, locutionem simplici oratione exponit. Siquidẽ ex lapideo cor facere carneum, metaphora est. Facere vt legi obediant homines, simplex, & sine figura, oratio. Hic ingeniosus interpres ex re vna duas facit. Iã verba Prophetæ leuibus argutijs trahere ad suum propositum studet. Cùm se facturum promittit Deus, vt in iustitijs suis ambulemus, non nisi cooperantibus gratiam hanc se daturum significat. Hoc quoque sensu Dauid canit, facturos nos in Deo virtutem. Huc tandem redeunt omnia, sic Deum bona opera facere in hominibus, vt simul ea faciant homines: nec aliter efficacem esse gratiam, quàm dum oblato nobis eius auxilio non desumus. Interea non animaduertit, hanc quoque partem secundum ea, quæ citat, Pauli verba, sub gratia contineri, ne frustra offeratur, sed ad fructum, id est, ad effectũ vsque perueniat. Nam cùm diuini beneplaciti opus esse dicatur, & bona in homine voluntas, & qui inde nascitur conatus, vsque ad operis complementum, offerri tantùm gratiam, quæ vtilis demum futura sit, si eam recipere homini libeat, minus certè dimidio illius est. Atqui damnationi esse gratiam, si respuatur, alibi idem Paulus docet his verbis: An ignoras, quòd bonitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiem cordis tui thesaurisas tibi iram. Hypocritas alloquitur Paulus, qui prospero rerum successu inflati, quia Deum sibi propitium esse imaginantur, nec de resipiscentia sunt solliciti, & iudicium Dei contemnunt. Cùm ergo Dei benignitate sic abutantur, eò grauiorem fore Dei vindictam minatur, quò diutius eam distulerit. Debuit ergo Pighius, tam peritus, suo iudicio, diuidendi magister & artifex, non prætermittere, de quo bonitatis genere Paulus illic disputet. Nam externam Dei benedictionem, qua indifferenter bonos iuxta ac malos prosequitur, cum spirituali regenerationis gratia, qua electos suos peculiariter dignatur, confundere, hominis est parum considerati. Neque verò tam ignorantia peccat, quàm malitia. Quis enim puer huius argumenti vitium non animaduertat ac rideat? Inuehitur in eos Paulus, quos Dei beneficia, quibus inuitari ad pœnitentiam debuerant, magis ad securitatem confidentiámque carnis obstina-

bant. Ergo, Spiritus sanctificationis cùm offertur, respui potest.

Sequitur alterum argumentum. Pulsare se ad ostium nostrum dicit Christus, vt aperiamus. Cùm ergo clausum sit illi cordis nostri ostium per peccata, ipse pulsat, sollicitat, & varijs modis ac medijs, quo sibi aperiamus corda nostra, nos prouocat. Nulli ergo deest præueniens gratia, qui modo cor suum ad pulsantis vocem, sollicitationem, prouocationem nõ indurat. Ipse pulsat: sed nos ei aperire debemus, priusquam introire ad nos velit. Quasi verò non illic expressus esset pulsandi modus, nempe, quòd voce & exhortatione nos sollicitet: Sed qui mentis aperit oculos vt intelligatur, ipse etiam corda aperit, vt exaudiatur. Vtrunque verò Christi officium est. Quid igitur proficit Pighius, tam pueriliter ineptiendo? Clamat Christus, se pulsare. Fateor: nempe sicut exponit, monendo & hortando. Quid nunc est aperire? Monitionem corde recipere, & obedire exhortationi. Hoc in nobis situm fingit Pighius: Deus autem sibi vendicat. Circuncidam, inquit, cor tuum, vt audias
Deut. 30. *vocem meam. Cõtrà verò hanc in populo Israelitico, cæcitatis, stuporis, cõtumatiæ*
29. *causam aßignat Moises, quod Dominus, neque oculos ad videndum dedisset, neque aures ad audiendum, neque cor ad intelligendum. At reclamat Pighius, tametsi à Deo adiuuemur, non tamen obstare id, quominus partim etiam nostrum sit, & videre, & audire, & intelligere. Verùm ego probationem requiro, pro qua extraneas prorsus ambages affert. Simile est quod addit ex Propheta: Derelinquat impius viam suam: & Dominus miserebitur eius. Hoc, inquit, est Deo aperire ostium, iniquitati renuntiare: quod in te positum esse vides. Itáne? vt conuersio ad Deum, quæ vera est animæ resurrectio, in hominis potestate reponatur, quò se à morte in vitam excitare poßit? At facere id nos oportet, vt misereatur nostri Deus: quo intelligit Pighius iustificationis gratiam designari. Si omnia illi vltro concedam, statim vicerit. Verùm sic sunt firma eius omnia, vt vnius verbuli ictu protinus concidant. Pœnitentiam flagitat Deus, cùm ad peccatorum remissionem populum vocat: quibus etiam duobus membris totã Euangelij sui prædicationem includit Christus. Hîc nouam argutiam fabricatur Pighius, ab iniquitate recedere, præparationem esse hominis, qua Deo obuiam procedat; misericordiam autem Dei, esse regenerationis gratiam, qua hominem adiuuet. Quãtùm verò ad perseuerantiam, quotidianúmque vsque ad finem profectum attinet, vt hominem ostendat cooperari Deo, illo Apostoli testimonio vtitur, gratia Dei in me vacua non fuit. Sed qua hoc ratione dicat, obseruandum fuit. Ratio autem est, quòd plus reliquis omnibus laborauerit. Sed ne, labores suos iactando, quicquam sibi arrogare videretur, mox correctionem adhibuit. Non ego, sed gratia Dei, quæ mecum erat, aut quæ aderat mihi. Gratiæ Dei iam præcipuas dederat partes, totámque ferè laudem adscripserat. Sed quia periculum erat, ne facta laborum suorum mentione, vno illo duntaxat verbo præsciferre in speciem videretur, aliquam saltem portionem sibi deberi, addita correctione suspitionem tollit, dum se fuisse negat, qui laborauerit, sed hoc totum ex Dei gratia potius extitisse.*

Nulla neque veritati magis aduersa, neque ad excæcãdum hominẽ capitalior est pestis, quàm presumpta falsa opinio: præsertim vbi animo pertinaciter insidet. Duo hæc vult inter se coniungere Pighius: Hominem naturaliter esse hac facultate præditum, vt tam præuenire bono motu Dei gratiam, quàm subsequi, poßit: nec aliter, aut offerri nobis Dei gratiam, nisi antè manum porrigamus, aut efficacem

cem esse in nobis, nisi propria virtute eam adiuuemus: & tamen merum esse & gratuitum Dei donum, quicquid gratiæ nobis cõfert: cum esse solum qui in nobis bona opera & incipit, & perficit: ab eo nos præueniri, ab eo cõfirmari vsque in finẽ. Hæc, inquam, perinde acsi rite cõgruerent, sub vno iugo componit Pighius. At facilius cœlum terræ misceas. Quid ergo causæ est, cur in tantam absurditatem, velut clausis oculis, præceps ruat? Hæc vna scilicet, quòd vbi semel animo concepit, æqualiter omnibus offerri Dei gratiam, qui se modo dignos exhibeant, hac cõceptione impeditus tenetur, ne quid amplius cernat aut iudicet. Itaque postquam suis encomijs ornando hominis naturam, Dei gratiam, quantum poterat, exinanuit: mox pudore tactus, eam in cœlum vsque euehit, sed manifesta repugnantia: neque aliter Augustinum hic æmulatur, quàm simia hominem. Verùm qua necessitate constringitur, vt æqualem gratiæ dispensationem faciat? Quia pronuntiet Deus, nolle se mortem morientis, sed vt reuertatur & viuat. At si ex eius sensu hoc interpretamur, cur ergo moritur, quem Deus mori non vult? cùm scriptum sit: Deus autem noster in cœlo: omnia quæcunque voluit fecit. Hic certè nodus erit Gordianus, si illud Ezechielis, Deum nolle mortem morientis, de arcano eius consilio accipias. Quamobrẽ sic intelligi necesse est, sicut & Augustinus multis locis disseruit, nihil Deum omittere, quod ad reducendos in salutis viam homines pertineat, si modò sani forent: quòd autem non redeant vocati, ipsis non aliud quàm prauitatis propriæ morbum obstare. Vult ergo Deus morientẽ viuere, sicuti eius voluntatem nobis æstimare fas est, omnibus scilicet adminiculis hominẽ ipsum adiuuans, quo ne quid sibi obstitisse, quàm propriam culpam, causari queat. Manet tamen interea Deo arcanum suum cõsilium, quo hunc præterit, illum eligit: de quo ne curiosius vestiget, qui non vult opprimi à gloria. Hoc si caperet Pighius, falsum illud de æquali gratiæ dispensatione principium non ita mordicus teneret. Cùm enim dixit Omnia, in hanc tandem clausulam descendit, vt cum Pelagianis asserat, Dei gratiam secundum meritum nostrum dari, vt sit ipse nobiscum: meritum verò nostrum in eo esse, quod cum Deo simus. Nostra rursus omnia in hanc Augustini sententiam redeunt, quibus non est datum, aut nolle, aut non implere quod volunt: quibus autem datum est, sic velle, vt impleant.

Ergo, vt aliquando claudatur hic liber, frustra, aut se à Pelagio disiungere conatur Pighius, cuius societate eum teneri implicitum tam apertè demõstrauimus: aut nos Manichæo, alijsque hæreticis adiungere, à quibus non minus dissidemus, quàm ipse ab orthodoxo Ecclesiæ sensu, cuius inanem vmbram tametsi suæ impietati subinde prætexit, nihilo tamen inde plus apud pios & prudentes lectores proficiet, quàm si simpliciter nihil sibi nec cum Christo, nec cum eius mẽbris esse confiteretur: frustra & in eo mediocritatẽ quærit, vt res igne & aqua magis contrarias simul conciliet: nempe, quicquid est in homine bonorum, merum esse purúmque Dei opus; & tamen hac facultate pollere homines, vt ex seipsis Deum prouocent ad conferendam sibi gratiã: & vbi cõtulerit, eam propria separatáque virtute efficacem, si libeat, reddant. Hoc, inquam, mediam tenere viam non est, sed in labyrinthum potius se & alios conijcere, vnde nullus postea exitus pateat. Frustra corradere hinc inde studet testimonia Scripturæ, quæ fidem, & quæ ab ea gignũtur bona opera, inter Deũ & hominem partiantur, cũ tota Scriptura, & radicis & fructuum bonitatem vni Deo in solidum transcribat. Nã vt pios tam à fide

quam à bonis operibus, commendat, tanquam laude propterea dignos: ita quoties à Deo discernit hominem, in illum quidem, tãquam omnis iustitiæ, sapientiæ, rectitudinis fontem, principium, perfectionẽ bonorum omnium gloriam confert: neque id ex parte, sed vt totam solus poßideat: hunc autẽ sic omni gloria spoliat, tanquã omni iustitia & rectitudine destitutum, omnis sapientiæ inopem, omni virtute nudum ac indigentem, vt nihil illi reliquum faciat, præter extremam miseriam. Vt nos ad pietatem, timorem Dei, vitæque sanctitatem hortatur, ita nos ad ista omnia peruenire posse docet, si datum nobis à Deo fuerit. Frustra rursum Pighius hinc nobis conflare inuidiam molitur, quòd homines lapidum similes fiant, si nullæ illis in bene agendo partes relinquantur. Id enim ex doctrina nostra perperam infert, qui mentem hominis fatemur videre, sed illuminatam: iudicium discernere & eligere, sed Spiritus directione gubernatum: cor esse voluntarium, sed reformatum manu Dei: hominem ipsum, & conari & agere, & ad Dei obsequium applicare suas facultates, sed pro gratiæ mensura, quam accepit. Frustra denique Dei bonitatem prædicando, eam huic neceßitati alligare nititur, vt omnibus pariter expositã esse oporteat. Aliter enim Deus ipse, qui bonitatis misericordiæque suæ laudem ex eo melius elucere iudicat, si eius specimen non nisi in aliquibus: in alijs verò iræ iudiciique exemplum edat. Nihilo plus rationis habet, quòd malignitatis inuidiam conflare nobis nititur, quia saluificam Dei gratiam, non nisi electis dicimus exhiberi. Hoc, inquit, est eam restringere. At Deus non ita largã vult prædicari, vt libera esse desinat. Libertas porrò in eo est, vt eã, quibus vult, impartiatur. Quanquam si excutere libeat, quanta vel inscitia, vel improbitate peruertat, quæ cũque hoc loco citat Scripturæ testimonia, immensum erit mare. Scriptum est, inquit, vnum nos omnes habere Patrẽ Deum. Non ergo his Pater est: illis vitricus. Verũ apud quos habentur hæc verba? Apud fideles, opinor. Quid ergo hoc ad hominum vniuersitatem? apud Malachiam habetur: Nunquid non vnus Pater est omnium nostrum? Vt demus hîc non Abraham, sed Deum intelligẽdum esse, nunquid non de Israele, hoc est, de peculiari & electo Dei grege Propheta loquitur? Suauis vniuersis cantatur à Dauide: Certè: & miserationes eius super omnia opera eius. Ergóne Spiritu regenerationis & agrorum pecora, & pisces maris, & aues cœli donabit? At suauitatẽ hanc experiuntur omnes, qui eam amaritudine sua nõ repellunt. Fateor. Sed radicem amaritudinis solus ille Spiritus ex cordibus nostris reuellit, per quem consecrantur electi, vt pura sint ac sancta Dei templa.

In Librum sextum.

Iam cùm parum egisse se hactenus, in damnãda nostra doctrina, cerneret, si rationes ex aduerso intactas relinqueret, quibus & multis, & tam firmis munita est, eas recensere & confutare sexto libro instituit. Saltẽ hoc sibi propositũ esse denuntiat. Verùm quia sibi in hac operis parte suæ imbecillitatis cõscius est præcipuum mox robur in eo locat, vt lectores penitus à rationum nostrarũ, non examine modò, sed etiam intuitu auertat. Quæcunque, inquit, Scripturæ proferantur, in illis septis, quæ tibi circundedi, inclusum te contineas. Est enim catholicæ Ecclesiæ consensus, à quo, vel minimùm recedere, exitiale est. Quid autẽ, si aliud certò ex Scriptura euincitur? Nihil te, inquit, totũ id moueat.

Quin

*Quin etiam si videas, cæcutire te puta. Postea tamen ex integro solitam confidentiam resumit: facturúmque se recipit, vt omnes videant, nihil in meis rationibus firmitatis esse. Cæterùm, quoniam multis retro seculis opinionem hanc receptam vulgò fuisse dixeram, hominem libera & bonorum, & malorum omnium potestate sic esse præditum, vt nemo peccandi necessitati subiaceat, nemo Spiritu Dei necessariò ad bonum dirigatur, illam iterum veterum scriptorum cateruam in aciem educit: quo hunc, quem repudio, communem fuisse Ecclesiæ consensum demonstret. Verùm frustra laborat, eos citando, cum quibus libro secundo iam trãsegi ac composui. Quanquam locum hunc meum sic conuertit Pighius, vt eos omnes improbare videar, qui hominem violenter cogi non fatentur, cùm voluntarium oportere esse opus, antequam bonum aut malum sit, toties doceam: & in excludenda coactione ac violentia tam diligenter versatus sim. Nunc vt intelligant lectores, qua de re mecum certet: Quòd Deo acceptum referri debere tradimus, quicquid in nobis est boni, libenter recipere se testatur: sed cùm modum exprimere incipimus, quo bonorum omnium author in nobis sit Deus, hic statim resistit: quia totum non aliter tribui Deo sustinet, nisi vt pars homini relinquatur. Primò igitur, cùm locum hunc Apostoli protulissem, Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet, addideram, Bonum opus inchoari à Deo in nobis, iustitiæ & amorem, & desyderium, & studium in nobis excitando: vel magis propriè, corda nostra formando, flectendo, dirigendo in iustitiam. Priorem expositionis partem sine controuersia amplectitur Pighius: in altera suspectum me habet, quòd à communi piorum vsu recedam, cùm hominum corda dico formari, flecti ac dirigi. Itáne, vt nouæ, & à communi fidelium sensu alienæ censeantur locutiones, quæ & passim occurrunt in Scripturis & Ecclesiasticis scriptoribus subinde in ore sunt? Supra ducentos locos ex Augustino adducere mihi facile sit, vbi istis verbis vtitur: Sed quid Spiritus sanctus in Scripturis: vnde petenda est bene loquendi regula? Hanc orandi formulam nonne dictat fidelibus? Inclina cor meum in testimonia tua, Do*mine. *Item: Inclinet Dominus cor nostrum ad se, vt ambulemus in omnibus præceptis suis. Item: Dominus autem dirigat corda vestra in charitatem Dei, & expectationem Christi. Quid plura? Nulla est frequentior Sanctis oratio, quàm vt Dei Spiritu, in viam rectam dirigantur. Imò cùm & corda impiorum, quos Spiritu suo specialiter non gubernat, huc illuc, prout visum fuerit, flectere se dicat, quid de fidelibus dicendum est, qui non amplius sibi viuunt, sed in quibus viuit Christus? Sicut fluxus aquarum, inquit Solomon, ita cor Regis in manu Dei: quocunque voluerit, inclinabit illud. Quid ergo, cùm doceo cor fidelis, quod Dominus singulari modo suscepit regendum, flecti ac formari eius Spiritu, verbi nouitate ac insolentia offenditur Pighius? Quæritur enim, me nouam loquendi formam introducere, cui non assueti sint fideles. Verissimum est quod vulgò iactatur, de nullo dubitare stultos: quod ex veteri & elegantiori prouerbio natum est. Ecce enim vt sola sua inscitia armatus Pighius, bellum Deo & hominibus indicere simul audeat. Profertur locutio, quam Spiritus sanctus primùm, deinde & sacri Doctores, eius magisterium secuti, familiariter vsurpant. Audacter excipit, ab Ecclesiæ catholicæ vsu adhorrere. Adducitur Paulus testis. Antequam illi respondeat, anathema, si aliud quid dixerit, quàm quod sibi persuasit Ecclesiam sentire, non dubitanter minatur. Sed qua fiducia? Notum est illud: Ignorantia confidentiam pa-*

Psal. 119. 3. Re. 8. 2. Thess. 3

rit. Paulò post tamen, moderatior iam factus, hæc non mea, sed Spiritus sancti verba, vtcunque impropria sint, non multum habere incommodi concedit, nisi me animaduerteret impietatis meæ venenum illis insinuare velle: Deum scilicet vti corde nostro, aut voluntate, in bonis operibus, sicut arreptitiorũ membris maligni spiritus vtuntur, dum per eos responsa dant & loquuntur, quæ ipsi non intelligunt. Verùm cùm omnem illi occasionem antè abstulerim, ne quid de me tale suspicari posset, cur diuinat, quod timeri nullo modo debuit? Exposueram, velle inesse hominibus ex natura: ex naturæ verò corruptione fieri, vt non nisi malè possimus velle: esse igitur proprium Dei donum, vt bene velimus. Quam hìc syllabam inueniet, quæ materiam præbeat tali calumniæ?

At non dissimulanter postea id me sensisse aperio: quia contentus non sim, si quis dicat voluntatem, aliâs non prorsus malam, sed infirmam ac debilem, subsidio gratiæ adiuuari: atque ad eam rem Prophetæ testimonio vtor: Dabo vobis cor
Eze.34 *nouum, & Spiritum nouum ponam in medio vestri: auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum. Deinde subijcio: Hac similitudine non ostendere vult Deus, mollitiem cordibus nostris inesse, flexilem aliâs in recti obedientiam, sed quæ per se infirma, gratiæ suæ adminiculo indigeat, sed nihil penitus boni expressum iri à corde nostro, nisi aliud fiat. Nam si lapis in carnem transformatur, quando nos ad recti studium Dominus conuertit: aboletur, quicquid est voluntatis nostræ proprium: & quod succedit, totum à Deo est. Hic, qua plurimum valet conuitiandi proteruia, in me debacchatur: clamat pseudoprophetam in veste ouis deprehendi, seducentem, hoc est, seorsum ducentem ab ouium caulis simplices animas. Sic enim in illa sua crassa hallucinatione sibi placet, vt non satis habeat suam insulsitatem semel prodidisse. Huc autem spectat, ne eum sine ratione maledicere putes, quicquid sonent verba Prophetæ, vt tamen opinio sua valeat: quoniam Ecclesiæ authoritate nitatur. Aliquando tamen ad rem accedit. Sicut antè, inquit, nulla auxilij sui facta mentione, totam perfectionis summam potestatis nostræ fecerat, cùm diceret: Proijcite à vobis iniquitates vestras: cõuertimini ad me: facite vobis cor nouum & spiritum nouum: ita hìc eandem vni Deo tribuit, præterita nostra facultate. Ergo vtrunque locum iubet coniungi, vt habeatur illa, de qua disseruit, liberi arbitrij & gratiæ coniugatio. Quasi verò illi permittam, ex præceptis colligere, quanta aut qualis sit hominum ad obediendum facultas. Hunc iubendo Legis effectum esse ex Paulo scimus, vt occidat. Cur? nisi quia non aliud potest, quam hominem transgreßioni subijcere? Scimus & hoc esse eius officium, vt hominem, miseriæ suæ agnitione perculsum, confugere ad gratiam doceat. Ergo ab externa Legis prædicatione recedendum est, vt ad spiritualem eius inscriptionem, de qua loquitur Ieremias, veniamus. Illic enim Dominus fœdus se facturum*
Iere.31. *promittit, non quale antè pepigerat, quia irritum factum fuerat defectione populi, sed fœdus nouum, quo Legem inscribat populi sui cordibus & visceribus insculpat. Vides causam, cur fœdus illud quod externa prædicatione constabat, abrogetur: quia scilicet violatum fuerit ab hominibus. Vides & noui paciscendi necessitatem: quia scilicet non aliter ratum sit futurum, donec Spiritu Dei inscriptum cordibus fuerit. Huius efficaciæ si vel minimum gustum haberet Pighius: aut si impotentiæ saltem suæ conscientia tangeretur, non amplius obloqueretur, in hominum statui potestate quod illis præcipitur.*

Atque

Atque hinc etiam patet, quàm friuola sit & nugatoria eius ratiocinatio. Si ex promißionibus inferamus, solius Dei opus esse conuersionem, quia se solum eius authorem illic commemoret, pari ratione euicturum ex præceptis Pelagium, posse nos omnia, Dei gratia nihil adiutos: quoniam illic à nobis, sine mentione gratiæ, perfecta iustitia exigatur. Quasi verò ideo dentur præcepta, vt quod deest gratiæ, virium nostrarum subsidio expleatur: & non potius, vt propriæ impotentiæ conuictos, ad gratiam manuducant. Alia est promißionum ratio: Dabo, inquit Dominus, mentem, vt quod rectum est videatis & eligatis: Dabo cor carneum, vt obediatis: Faciam vt ambuletis in Lege mea. Non suspendit à nobis eorum complementum, quæ pollicetur, sed simpliciter in se vno locat. Iubendo autem, non facultatem, aut nouam nobis confert, aut quam habemus, prædicat, sed nihil omnino nos posse nobis ostendit, vt quo penes nos deficimur, aliunde quærere discamus. Valeat ergo fictitium illud Pighij temperamentum, donec nobis probauerit, à promißionibus remitti nos ad Legem, vt ibi iustitiam reperiamus, sicut Lex ad promißiones nos manuducit. Quòd conuertimur ab iniquitate ad iustitiam, non ex naturæ nostræ potentia, sed gratiæ suæ dono, palàm Deus testatur. Nunc illud conuertat Pighius, si potest, ac reciprocum faciat: non ex puro esse gratiæ dono, sed naturæ virtute. Imò cùm de nobis loquitur Dominus, ne guttam quidem boni nobis relinquit: neque nos infirmitatis tantùm damnat, sed totam virtutis nostræ opinionem in nihilum redigit. Designat ergo Pighius, noxiam hanc & venenatam suam mixturam nobis temperare: quæ non aliò spectat, nisi vt hominem in Dei societatem erigendo, ex altiore loco eum grauius præcipitet. Quid enim sibi aliud volunt eius verba, nisi vt in opere omnium excellentißimo, hoc est, in animæ resurrectione, æquales habeat partes homo cum Deo? Conuertitur, inquit, homo à Deo: sed ipse nihilominus se conuertit: crucifigit veterem hominem, carnem suam mortificat, renouat se, & induit nouum hominem, vtcunque à Deo simul renouetur. Circuncidatur à Deo, nihilo tamen minus circuncidit seipsum. Et quo fundamento hanc æqualitatem fulcit? Quòd sicut hæc omnia se facturum in homine promittit Deus, ita ab homine requirit, vt faciat. At promißiones non modò quid poßit, sed quid faciat Deus, certò pronuntiant ac definiunt. Lex autem non ad testificandam hominis virtutem, sed ad infirmitatem potius arguendam, data est, vt præceptis admonitus se nihil posse, in Dei fortitudine, non sua recumbat.

Porrò quòd lapidei cordis appellatione ostendi existimo, nihil vnquam boni expressum iri à corde nostro, nisi penitus aliud fiat, exclamat similis attonito, se non capere qualia sint hæc portenta. Ego verò, nisi scirem hominem, rabie excæcatum nihil cernere, ideóque arbores, pecora, terram, aerem ipsum, aut quicquid obuium fuerit, pro hoste temere ferire, mirarer, vnde tantus illi stupor, vt tam prodigiosam facilis simplicísque sententiæ interpretationem confingeret. Longam enim disputationem orditur, vt cordis substantiam non tolli, sed qualitatem mutari, ac vitium corrigi probet. Quòd si rationes non sufficiant, Ambrosii testimonio confirmat, non fieri nouum figmentum, aut nouam creaturam, sed vitium tantùm auferri quod à natura non erat. Quo præmio dignum esse ducas, qui tam abstrusam quæstionem sic enucleauit? At ego dico, fieri nouum cor: Ambrosius quicquam in substantia mutari negat. Quasi verò credibile sit, me sustantiam cordis lapideam imaginari in homine nondum renato. Cor, ex lapideo, cùm dicit Prophe-

ta carneum fieri, extra dubium est Pighio, de qualitate id esse intelligendum. Cùm dico mutari aut fieri aliud, de substantia me loqui interpretatur. Ergo cùm petit David, cor mundum creari in se, & Spiritum rectum innouari in visceribus suis, quis horum verborum erit sensus? Cor nouum creari, an non valet, quantum aliud fieri? O ieiunum calumniatorem, qui tam leues ac nihili ineptias ad maledicendum captat! sed ingeniosam muscipulam excogitat, quam effugere me nullo modo posse, sibi persuadet. Nam cùm, me quoque teste, cor voluntatem significet, de actu voluntatis accipi non potest quod dico. Siquidem in vanum verba profunderem, si tantùm mala desideria oportere aboleri dicerem. Restat igitur, vt de potentia illa, qua volumus, nolumus, odimus, amamus, sentiam. Nuper de substantia sermonem habebat: nunc transilit ad potentiam. Quòd si rem vnam se designare his duobus verbis causetur, perperam ergo Ambrosium adducit, qui sub figmenti & creaturæ verbis plus aliquid, quàm potentiam, comprehendebat. Sed valeat illud: consequentiam autem, qua me absque vllo effugio teneri iactat, valere nego. An tam rudis adhuc est Pighius, vt inter voluntatis substantiam, aut volendi facultatem, & actus, vel effectus ipsos, nihil medium agnoscat? Certè vehementer me decepit. Putabam enim, primis saltem dialecticæ rudimẽtis instructum. Nunc video, & bonarum artium, & communis sensus prorsus expertem. Siquidem nemo tam est indoctus, qui non habitum medio loco constituat. Quorsum enim istæ loquendi formulæ, vir boni aut mali animi, nisi ad qualitatem indicandam? Neque verò id tacueram. Nam quantum ad præsentem quæstionem, Bernardum secutus, tria consideranda proposueram: velle per se, aut simpliciter: deinde malè, & bene velle. Primùm illud est volendi facultas, aut si ita placet, substantia. Bene & malè velle, sunt qualitates, vel habitus contrarij, qui in potentiam ipsam cadunt. Actus prætermiseram, quòd nihil ad rem facerent. His tribus positis, voluntatem docueram perpetuò insidere in natura, malitiam voluntatis esse ex naturæ corruptione: Spiritus autem regeneratione malitiam corrigi, & voluntatem eo modo ex mala fieri bonam. Iactauit Pighius, si hunc nodum possem expedire, quiduis se à me passurum. Quid si nunc sponsionem hanc reciperem? Sed ideo abstineo, quia nodum me nullum soluisse fateor, cùm nullus foret. Quis enim puer hîc hæsitaret? Imò cùm qualitatem sæpius nominasset Pighius ac distinxisset à substantia voluntatis, qui fit, vt cùm ad diuisionem hanc ventum est, membrum illud silentio transmittat? An ergo compos mentis credendus est, qui vbi totas fores mihi ad exitum aperuit, nullum effugium patere existimat?

Ne longior sim: dico voluntatem, non natura, hoc est Dei creatione, sed naturæ deprauatione esse malam: nec aliter habere posse, donec Spiritus sancti gratia in bonam mutetur. Neque sic imaginor, fieri nouum figmentum, aut nouam creaturam, vt abolita substantia priore, noua succedat. Voluntatem enim nominatim commemoro, sicut homini est ab initio ingenita, semper manere: in habitu igitur, non in substantia, esse mutationem. Per eiusmodi renouationem cor dico aliud fieri: David autem cor nouum creari. Pighius autem, præfatus se ad tam dira portenta obstupescere, multis conuitijs me persequitur, quòd dicam mutari substantiam. Videre nũc est quid cerebri habeat. Ipse autem qualiter interpretatur? longa peccandi consuetudine inueteratum cor, relinquere lapideam suam duritiem, mollirique oportere, vt sensibile, diuinísque impreßionibus aptum, sequax, ac du-

ductile fiat. Meritò certè hoc contempta Scripturæ præmium refert, vt tam frigidis profanísque interpretationibus sacram eius maiestatem corrumpat. Verum meminerimus, quas porci calcant margaritas, nobis & singulari veneratione exosculandas, & summa religione custodiendas esse. Postquam Dominus, expositis suis in populum collatis beneficijs, quam pro illis ingratitudinem reddiderat, exprobrauit: deinde ad pœnitentiam hortatus est, quæ est legitima ad Euangelij gratiam præparatio, liberationem demum ex captiuitate Babylonica promittit: simul ab externo typo transit ad veritatem. Nam quòd populus à Babylonica tyrannide solutus, in terram promissam reducitur, illud tenue beneficium est, præut est illa inæstimabilis gratia, quàm à peccati Sathanæ, & mortis seruitute, Spiritu Dei, in liberum iustitiæ statum asseritur. Hanc gratiam exhibere cœpit populo Israelitico, cùm ab exilio Babylonico manu sua emissum, ad vrbem & Templum reduxisset: plenius verò & locupletius sub Regno Christi in vniuersas gentes effudit. Ostendit autem illic, nihilo magis exhortationibus ac doctrina profici apud homines, quàm si lapidibus loqueretur, donec duritiem cordis eorum, hoc est, contumaciam emolliat. Quod enim facturum se promittit, ad suam vnius potestatem transfert. Alioqui vt eius promissa compleantur, non in ipsius, sed hominum erit potestate, inquit Augustinus. Prorsus ergo hìc gratiæ & naturæ fit comparatio. Cordis enim lapidei durities, non aliud quàm inimicitiam carnis aduersus Deum significat: qua non exiguus hominum numerus, sed totum genus laborare dicitur. Hanc non nisi à seipso subigi testatur Deus: & in quem finem? Non vt poßint ambulare in recta via, sicut Pighius, ad extenuandam gratiæ laudem, comminiscitur, sed prorsus vt ambulent. Cùm facturum se dicit Dominus, vt in præceptis suis ambulemus, non cor tantùm flexile in vtranque partem, redditurum se promittit, vt tam resistendo, quàm obediendo paratum, aptúmque sit, sed quod omnino ad obedientiam formatum & compositum, iustitiam Dei iam in se impressam insculptámque habeat. Nemo tam obtusus est, quin hìc in supprimenda Dei gratia tum insignem Pighij malignitatem, tum impudentem & propè desperatam audaciam cernat. Dicit Dominus, facturum se, vt sibi seruiamus. Reddit ille, facturum, vt poßimus vel ambulare, vel non ambulare. Dicit similiter Dominus altero loco, inscripturum se cordibus Leges suas: Reddit Pighius, facturum, vt corda impreßionem hanc recipere valeant: non autem vt habeant. Hæc generalis est sententia: Pighius ad homines, praua consuetudine corruptos, restringit. Lapideum cor vocat Deus contumaciam & rebellionem, ex naturæ vitiositate insitam hominibus. Pighius Duritiem exponit ex mala consuetudine contractam. Quemadmodum si quis ex Philosophorum grege diceret, hominem, male viuendo, obduruisse, vel occaluiße ad malum. Clarum igitur omnibus nunc quod dixi esse confido: Prophetam hoc loco satis exprimere, non roborari tantùm humanæ voluntatis infirmitatem gratiæ subsidio, quò ad boni studium efficaciter adspiret. Pighius autem quiduis ~~quid~~ à me conuitij perpeti paratus est, si vnum ex orthodoxis producere potuero, qui non ita senserit. Ego autem, vt compendio studeam, Augustinum produco: qui & initio libri de Gratia & libero arbitrio ad Valentinum, & Epistola centesima septima ad Vitalem, idem tradit. Vtroque enim loco dum hoc Prophetæ testimonium interpretatur, fortiter contendit, non præcedere in voluntate bonum aliquem motum, quem Deus adiuuet subsequendo, sed voluntatem peruersam Deo-

que rebellem penitus esse, donec corrigatur. Tametsi conuitijs abstineo, satis insignes impudentiæ suæ maculas ipse sibi Pighius inussit.

Quoniam autem subijcio, aboleri oportere, quicquid ex nobis est, cùm à Domino regeneramur, primùm interrogat, quid istis verbis mihi velim: & mox respondendo anteuertit, non aliter quàm de vniuersis naturæ partibus posse intelligi: in ijs autem esse & animam & corpus: conuenire ergo secundum hæc mea verba, vt corpore resurgant homines, simul atque ad Deum conuertuntur. Non confidentius aduersarium insequeretur Chrysippus disputando, si viueret, sed melius aliquanto, & magis viuis rationibus premeret. Ego, vt latratum huius canis breuiter compescam, primùm, loquendi formam, neque nouam esse, neque à me inuentam, respondeo. Sic enim ante me Augustinus: Nemo se palpet. De suo enim non nisi Sathan est. Quid enim de tuo habes, nisi peccatum? Tolle peccatum, quod tuum est. Iustitiam enim non habes, nisi ex Dei dono. Neque difficilis est de re ipsa respõsio. Quicquid nostrum est, pro eo accipio, quod est nobis proprium. Hoc porrò esse definio, quod habemus in nobis, à Dei creatione separatum. Est autem vitiositas, quæ non in aliqua nostri parte, sed in tota natura hæret. Eam enim totam in seipso primus homo perdidit, sicut & Augustinus scribit ad Vitalem. Nunc qui inter primam naturæ creationem, & quæ postea superuenit, ex peccato corruptionem, distinguere poterit, ab omni difficultate, non magno se negotio, expediet. Sed Pighius disputationem altam ingreditur: qua me preßius teneri putat, quàm vt poßim vnquam elabi. Nam per rationem, & voluntatem, quas in totum renouari oportere contendo, necessariò aut rationalis animæ essentiam, aut certè energias & virtutes inde scaturientes intelligi. His autem esse mutuam inter se connexionem, vt separari nihilo magis poßint, quàm ab igne vis calorifica, aut illustratoria à sole. Fieri ergo non posse concludit, vt nobis auferantur voluntas & ratio, nisi auferatur & ipsa rationalis animæ substantia: atque in eius locum noua aliáque anima succedat. At scire ex eo velim, an non illis animæ potentijs qualitates accidere posse concedat. Hoc enim concesso, soluta sunt illa vincula, quibus me constringi gloriabatur. Quid respondeat, nihil moror. Dico, sicut res ipsa loquitur, ratiocinandi potentiam, quæ in mente sedem habet, dico volendi facultatem, quæ in corde residet, vitiatas esse, corruptásque peccato. Ista vitiositate, quæ totam hominis animam in suis potentijs occupauit, fieri dico, vt nihil cogitet, eligat, velit, conetur, faciat homo, nisi malum. Atque hoc sensu dico, & aboleri, & renouari oportere, quicquid ex nobis est.

Omil in Ioan. 49.

Epi. 107.

Subijcio deinde, voluntatem suopte ingenio, in eum modum, à Deo auersam, sola Dei virtute conuerti, sic vt nullas in agendo partes habeat, nisi quatenus à Domino præuenitur: atque ita quod alicubi tradit Augustinus, interpretor: non præuiam esse, sed pedissequam in bono opere. Quibus verbis nullum me in ea bonum motum agnoscere significo, qui non ex Spiritus renouatione fluat. In primo membro non ferendam in Deum blasphemiam contineri existimat Pighius, quia subindicare velim, necessario auersam à Deo esse voluntatem, naturæ vitio. Sed cùm satis antè demonstrauerim, non esse Deo imputandum, quod sibi mali homo sua culpa contraxit, frustra in Dei contumeliam recidere causatur, quod de cordis humani prauitate vbique vel me tacente, clamat veritas. Alterum tamen membrum, vbi vllas ad conuersionem esse voluntatis partes nego, nisi quoad

quoad reformata fuerit, acrius exagitandum sibi sumit. Nam si ad cōuersionem, inquit, nihil potestatis reliquum nobis est, sed id penes vnum est Dei beneplacitum, vbi, quando, & quomodo velit, quid ludit operam, imo quid ridiculum se facit, toties, vt conuertamur, à nobis flagitando? Magnum verò & absurdum, si à paupere debitore iustum aliâs ac legitimum nomen exigatur. Quanquam alio etiam fine Dominum ad conuersionem hortari suos, superius dictum est. Requirit enim ab illis, quod simul promittit se daturum. Ita præcepto illos ad recipiendam promissionem præparat. Sed cur nos frustra verbis inuitat? Cur non potius loquitur ipse secum, vt conuertat, quos conuersos velit? At cùm eadem verba, quæ auribus loquitur, simul digito suo, hoc est, per Spiritum sanctum cordibus inscribat, vt ita spirituale sit ministerium hominis, quo vtitur, an nostrum est, illi legem dicere, ne sic faciat? At quid de reprobis, quibus nihil exhibetur, præter nudam & mortuam literam? Respondeo: proprium quidem doctrinæ Dei esse, vt salutaris sit audientibus: vbi autem officium hoc in fidelibus expleuerit, aduersus rebelles & obstinatos paratam esse vindictam. At Deum velle omnes conuerti existimat Pighius: ideóque pariter omnibus suum auxilium offerre: itaque nostræ esse potestatis, velle aut nolle. Quòd nisi voluerimus priores, ipsum ad nos non conuerti. Hoc enim clarissimis verbis exprimere Prophetas, cùm in Dei persona dicunt: Reuertimini, & sanabo vos. Item: Reuertimini, & non auertam faciem meam à vobis. Ego autem nihil in istis verbis contineri animaduerto, nisi quod Deus se illis, & peccata, & pœnas, quibus propter peccata plecterentur, remissurum pollicetur, si modò resipuerint. Iam cùm pœnitentia sit spiritualis à morte resurrectio, nego eam magis in hominis esse potestate, quàm fuerit se creare: imo minus: quanto scilicet præstantius est, iustum se facere, quàm hominem. Cur ergo de illa concionantur Prophetæ? Quia hic est regenerationis ordo, vt homines vera sui displicentia, vero tum peccati odio, tum iustitiæ desyderio amoréque tacti, ad Dei misericordiam confugiant. Sed cur Dominus ab illis flagitat, quod merum esse Spiritus sui opus ac donum nouit? Quia vtcunque arcanum Spiritus sui sancti opus, sine vllo vel instrumento, vel adminiculo, peragere possit, externam tamen prædicationem ordinauit, qua tanquam instrumento vteretur. Cæterùm, vt efficax ac fructuosum sit eiusmodi instrumentum, ea ipsa verba, quæ auribus per os hominis loquitur, digito suo in corda insculpit. Ita ministerium reddit spirituale & viuum, quod aliâs literale & mortuum foret.

At vbique hæc duo antè requirit à nobis Deus, pœnitentiam & humilitatem, quàm se nobis propitium fore promittat: sicut per Iesaiam dicit Ad quem respiciam, nisi ad humilem, & contritum spiritu? Neminem istud impediet qui memoria tenebit, quod obseruãdum, quodam Institutionis meæ loco, docui: dupliciter Deum ad homines respicere, vt eos misericordia sua dignetur. Dicit Petrus, se in Cornelij exemplo cernere, non esse acceptionem personarum apud Deum: quia illi acceptus sit ex qualibet gente, qui faciat bonum. At Paulus dicit, tunc fuisse reconciliatos Deo Romanos, cùm essent eius inimici, & alieni ab eius iustitia: iustificatos fuisse Corinthios, cùm scortatores essent, & ebriosi, & adulteri, aut alijs flagitijs inquinati: receptos in gratiam fuisse Ephesios, cum essent peccatis mortui, sine Deo, sine spe, cùm carnis concupiscentijs addicti, Sathanæ seruirent: Colossenses etiam, quo tempore abalienati erant, & inimici mente in operibus malis, fuisse

reconciliatos: quo tempore mortui erant per peccata, fuisse in iustitiam ac vitam excitatos. Sed quid plura commemorem? Cùm passim eiusmodi sententijs scateant eius Epistolæ? Quòd si taceret, eius tamen conuersio, sine vllis verbis, illustre est eius rei documentum. Qua enim aut humilitate, aut sui displicentia præparatus, benignum illum Dei aspectum promeruit, vt vas electionis vocaretur? Excipiet Pighius, in ipso fuisse, vt Dei vocationi obtemperaret. Sed hîc tantùm disputatur, an Dei gratiam præuenerit. Quanquam fallitur, qui putat, tantùm eius auribus insonuisse vocem illam: Saule, Saule, quid me persequeris? non autem Spiritus sancti magisterio insculptam fuisse eius cordi obedientiæ Legem, vt protinus faceret, quod iubebatur. Illa, inquam, inscriptione, non modò ex nolente factus est volens, sed etiam ex persecutore sectator. Iam quid sibi prophetica illa & celeberrima sententia vult? Inuentus sum à non quærentibus me. Sic exponit Apostolus: quòd Gentes, quæ iustitiam non quærebant, iustitiam apprehenderunt. Nec alio præparationis genere, aut Abraham, aut eius posteritas, initio ad Deum appropinquauerat: sicut Moises & Iosue cõmemorant. His ac similibus testimonijs qui non conuincitur, vt duplicem hominum coram Deo acceptionem agnoscat, nimis præfractus est. Respicit ergo Deus electos suos, amplectitur, amat, acceptósque habet, etiam ante vocationem, sed in Christo: eos autem vocando se propitium ipsis ostendit ac beneuolum: hoc est, amorem ipsis, quem antè deferebat, testatur, vt eum in animis suis sentiant, eóque fruantur. Iam vocatio, pœnitentia & fide constat. Prima autem pœnitentiæ pars, vel potius initium est, humili submissóque animo sibi displicere. Post hanc demum humilitatem dicitur Deus ad homines respicere, relatione ad eorum notitiam sensúmque habita: quoniam tunc se illis Patrem declaret, suæque bonitatis testimonium reddat.

Porrò cùm hactenus sine fine & modo, extulerit hominis vires: nunc cùm demonstrare vult, vt se ipsum ad Deum proprio motu conuertat, liberius adhuc multo, quàm antè, apertiúsque impietatem suam prodit. Vult Deus impium conuerti, inquit, non tamen sua omnipotenti illum voluntate conuertit, sed vt se conuertat, inuitat & adhortatur. Nostrum proinde est, reuerti & conuerti, ipsius autem, reuertẽtes suscipere & viuificare. Quid, obsecro, relinquere hic Deo videtur, præter exhortationem? Et quid aliud in Pelagio damnatum est? Sed aliquo statim colore hanc blasphemiã tegit: dum nec Deum nobis in conuersione fatetur deesse, modo tamen priores ipsi ad eandẽ conemur. Est hoc quidem aliquid, quòd cùm priores homini partes dederit, posteriores tandem Deo concedat. Fuit hoc secundum Pelagij commentum, postquam illud retractare coactus fuerat, hominem suis viribus peruenire ad vitam æternam posse. Quanquam paulò pòst ne dimidio quidem Pelagianismo contentum se esse exprimit. Nam cùm vult definire, qualiter nos conuertat Deus, sua, inquit, bonitate & patientia, non statim nos puniens, sed dans tempus & locum pœnitentiæ: adhuc, multis medijs & occasionibus, exhortationibus, beneficijs, & flagellis, ad eandem nos prouocans, sollicitans, stimulans. Hic verò totus & integer Pelagius sua in cœlum sacrilegia euomit. Externa enim tantùm media ponit, quibus inuitat Deus homines, atque his includit totam conuersionis gratiam: de interiore cordis motu, de renouatione Spiritus, altum silentium. Neque verò causa est, cur minimè negare se tergiuersetur, vtcunque sileat. Modum enim, quo nos conuertit Deus, definiendum suscipit. Proinde, tali defi-

definitione posita, totam cordis innouationem, quæ fit arcana Spiritus sancti virtute excludit. Et tamen, si Deo placet, ad tam claræ crassæque impietatis confirmationem, ex Scripturis suffragationem aliquam corrogat. Quòd se incipiat homo conuertere, inquit, habetur apud Ieremiam: Si conuerteris, conuertam te. Illic Prophetam alloquitur Deus, qui vltima prope desperatione tentatus, secum multis querelis expostulauerat. Nouis ergo eum promissionibus ad colligendum animum, incitat. Sic autem habent verba, si ritè quis interpretetur: Si reuersus fueris, & reuerti te fecero, ante faciē meam stabis. Si pretiosum à vili discreueris, eris quasi os meum. Quia successu destitui se videns, animum desponderat, ac perinde vacillare cœperat, quasi Dei promissis sua non constaret fides, hanc hæsitationem & diffidentiam reprehendit Dominus: postea tum ad fidei fortitudinem & constantiam, tum ad obsequium, hoc est, vocationis suæ cursum redire iubet, meliore spe proposita, boni & fœlicis exitus. Dicit ergo: Si redieris, subsistes coram facie mea: vtcunque te deijciat mundus. Si steteris in recto iudicio, neque ab officio defeceris, vtcunque doctrinam tuam mundus infamet, ego tamen eam, tanquam ex ore meo profectam, approbabo. Quòd ergo additur, Et conuertam te, vides interpositam esse parenthesin, vice correctionis: qua Dominus suum fore beneficium declarat si Propheta in viam redierit. En Pighiana in citandis Scripturis dexteritas. At postea longum testimoniorum aceruum colligit. Nempe quoniam obstinatos Deus obiurgat, quod sua bonitate abutantur, nec cōuerti velint, inde colligit, nostræ virtutis esse, si conuertimur. At Scriptura, sicut hominem propria cordis prauitate impediri testatur, quominus se ad Deum conuertat, ita conuersionis suæ gloriam sibi arrogare vetat, dum Spiritus sancti opus esse docet. Cap. 15.

Quæ tamen, vt illustriora, distincta serie postea recenset, ac seorsum explicat, breuiter percurram. Adigi doctrina nostra miseros homines calumniatur, vt plenam illam desperationis vocem ob quam apud Ezechielem tam grauiter Israeli succenset Deus, concipiant, atque emittant: Iniquitates nostræ super nos sunt, & in ipsis tabescimus. Si hæc similia sunt, hominem Spiritus sancti directione, non virtute propria, à peccato conuerti ad iustitiam: & hominem sine spe veniæ à Deo esse derelictum, & iam exitio destinatum: desperationis materiam gigni ex doctrina nostra, fateor: sin videre omnibus promptum est, quantum sit discriminis: quàm indigna sit hæc Pighij calumnia, neminem latet. At si in solo, inquit, Dei beneplacito iacet conuersio hominis, quid aliud concipiet peccator, quàm sibi putrescendum esse, donec Dei manu erigatur? Quasi verò, cùm de sua impotentia docentur homines, non eo modo ad spem auxilij erigantur, siquidem electi Dei sunt: si verò reprobi, non simul Dei iudicio constringantur, vt sua se culpa perire agnoscant. Atque vt clarius pateat, quàm concinna sit propheticæ huius sententiæ aduersum nos applicatio, obseruandum est, populum tunc, non tam desperatione, quàm peruicacia, non sine Dei inuidia, quòd inexorabili seueritate esset, de suis miserijs conquestum fuisse. Iam ergo passim audiebatur vox illa: Quid faceremus? Deus nos perdere, ac funditus extinguere, semel decreuit. Proinde, quando frustra de eo placando cogitaremus: veniat, quando volet, eius iudicium. Hac contumacia se ad stuporem comparabant, vt aduersus calcar obstinatis animis calcitrarent. Excipit Dominus, nolle se mortem impij: doctrinam enim, quam per suos Prophetas dispensaret, ministerium esse reconciliatio-

nis. Nunc sine mora concludit Pighius, nostræ esse potestatis, eiusmodi reconciliationem ratam facere: ego autem quærendum dico, qualiter ministerium illud efficax nobis fiat. Respondent Prophetæ, & post eos Paulus, id fieri, cùm Spiritu Dei inscribitur cordibus nostris doctrina, quam frustra alioqui, & sine profectu aures exciperent.

Secundum locum adducit ex Iona: Quid Rex Niniuæ ad Ionæ denuntiationem edicto promulgauit, vt conuerteretur quisque a via sua mala, nisi sensus communis hoc dictaret, homini in manu esse suam conuersionem? Respondeo, fuisse istud officium regis iam conuersi, vt alios ad exemplum suum incitaret. Certè ciuile Regis edictum non plus habebit ponderis ad probandum quod intendit Pighius, quàm propheticæ multæ conciones, quas sensu & verbis conuenire cum illo, palàm est. Sicut enim Prophetæ officium est, dum homines ad Dei cultum ac timorem instituere vult, plantare & rigare: ita & Regis. Hanc autē prærogatiuam sibi vindicat Deus, vt solus det incrementum: idque libera potestate, vbi, & quoad sibi placuerit. At subijcitur, misertum fuisse Deum, quoniam eorum opera viderit: quatenus scilicet à libero eorum arbitrio proficiscebantur. Sic quidem interpretatur Pighius, qui hominem imaginatur à seipso, & natura habere, quicquid boni habet. Nos autem, qui resipiscere & conuerti, singulare esse Dei donum, tot Scripturæ testimonijs didicimus, aliter: Deum, sicut illis dederat, vt conuerterentur, ita conuersos amplexum esse, & manum suam retraxisse, ne secundum priorem denuntiationem in eos animaduerteret. Miseretur enim primùm hominis nudi, inopis, omnique bono destituti, sola miseria præditi: postea suis donis vestitum & ornatum misericordia persequitur. At conuersio, inquit iterum Pighius, ipsis imputari non poterat, ad promerendam aut obtinendam gratiam, si illos Deus, vt conuerterentur, præuenerat. Vide quantum inter hunc, & Augustinum intersit. Sic enim Augustinus loquitur: A teipso si tibi merita tua sunt, mala sunt: ideoque non coronantur. Vt ergo bona sint, Dei dona esse oportet. Item: Opera mea si videris, damnas: tua si videris, coronas. Nam & quæcunque bona opera habeo, abs te mihi sunt, ideóque tua potius, quàm mea. Ergo opera manuum tuarum non despexeris. Pighius autem absurdum esse putat, si opera manuum suarum respiciat Deus, vt priora sua dona alijs cumulet.

De grat. & libero arbitrio cap. 6.

In Ps. 137.

Ratiocinatur & ex hac Christi sententia: Væ tibi Capernaū. Nam si in Tyro aut Sidone aut Sodoma factæ fuissēt istæ virtutes, quas vidisti, in cilicio & cinere pœnitentiam egissent. Nam si absoluta, inquit, efficacique voluntate noluit dare Deus pœnitentiam Sodomæ, Tyro, & Sidoni, an daturus erat, si illic edidisset sua miracula? Et cur potius ob miracula illis gratiam resipiscendi dedisset, quàm ciuitati suæ, vbi eadem miracula designabat? Respondeo, minimè in his verbis Christum respicere, vel vnde emanet pœnitentia, vel cur his potius, quàm illis, arcano Dei consilio detur: sed simpliciter ab effectis sumere hanc comparationem, quòd reliquæ illæ quas nominabat, vrbes, quibus doctrina & miracula defuissent, plus habituræ essent excusationis coram Deo, quàm Capernaum, quòd deliberata nequitia, & impia sceleratáque rebellione obduratum, tot ac tam præclaris, & doctrinæ, & signorum monitionibus nihil flecteretur. Quasi diceret: nullam hactenus fuisse gentem tam duræ aut indomitæ ceruicis, tam ferrei cordis aut obstinati, quæ non commoueretur signis illis, quæ apud Capernaitas contemptui ludibrióque habeban-

habebantur. Quòd si affirmationem illam pertinacius vrgeat Pighius, iam pridem egissent pœnitentiam, respondeat iam mihi, cur nam vrbes illas non dignatus fuerit idoneis modis hortari ad pœnitentiam, quas sciebat suæ exhortationi non defuturas? Si quid sentit, sentire, opinor, debet, suis ipsius tricis teneri se nunc implicitum. Sed valeant ineptæ illæ cauillationes: cùm euidenter constet, non aliud voluisse Christum tali loquendi genere, quàm si quis hodie sic loquatur: neminem esse Turcam tam durum rebellémque Deo, aut tam à pietate auersum, qui non iam olim fractus fuisset, si ea legisset, audisset, vidisset, quibus tamen non potuit corrigi Pighius.

Posthæc, vt nostræ facultatis esse probet, tam præparare corda nostra Deo, quàm ei, ad bonum nos prouocanti, acquiescere, longum ex integro præceptorũ catalogũ retexit. Nihil certè dubium est, centies nos victos esse, si Dei præceptis vires hominum metiri libeat. At istud, inquit, delirare est, ad ea hortari homines, quibus præstandis pares non sint. Verùm ab hac cõtumelia se tuetur Deus: qui optimam sibi esse iubendi causam declarat, etiam si penes hominẽ non sit implendi facultas. Quanquam operæpretium est, ex ijs, quæ adducit, quædã nominatim referre & expendere. Apud Ieremiam, inquit, docemur, qualiter se efficaciter præparare ad Dei gratiam homines poßint, dum sic dicit: Scrutemur vias nostras, & reuertamur ad Dominũ: leuemus corda nostra cum manibus in cœlum, dicentes: Nos impiè egimus, &c. Odisse, inquit Pighius, ac detestari veterem vitam, contritóq; corde ad Dominum confugere, pœnitere ex corde, & vera fide petere misericordiam, hæc est præparatio. Eleuatio autem cordium, est conuersio. Agnoscunt hìc vel mediocris iudicij lectores solitam Pighij Dialecticam: cuius prima regula est, vnũ semper in plura discerpere: quæ autem diuersa sunt, in vnum confundere. Leuare in cœlum corda & manus quid significet, plus satis notum est: nempe, expansis in cœlum manibus, serio cordis affectu, inuocare Deum. Pighius autem puerile commentum fabricatur, quòd leuare corda, sit affectus nostros à terrenis & caducis rebus liberare: cum manibus, id est operibus nostris. Atque istæ sunt interpretationes, scilicet, quibus non secus ac Delphicis responsis fidem haberi vult: cùm nihil magis aut friuolum, aut nugatorium fingi queat. Continuò pòst, culpæ agnitionem veniæque deprecationem, quæ duo sub præparatione antè posuerat, ad conuersionem, hoc est, secundum pœnitentiæ membrum refert. Vt tamen illi tam crassos errores ignoscam, rogo quidnam se confecisse putet. Totam, inquit, pœnitentiam esse in hominis potestate. Atqui illud, quod ipse quoque Pighius initium, & quasi primum ingressum facit, vt peccator, iniquitatis suæ agnitione confusus, sibi displiceat, inter alia Dei beneficia ponit Ezechiel: apud quem sic Deus populum suum Eze.16. alloquitur: Cùm tu iuramentum contempseris, vt dissolueres pactum, ego tamen recordabor fœderis mei quod pepigi tecum: suscitabo que fœdus æternum. Et tunc viarum tuarum recordaberis, vt confundaris. Suscitabo, inquam, tecum pactum meum, vt recorderis, & confundaris. Pighius hanc esse præparationem fingit, qua homines Deum anteuertant, ac priores occurrant eius gratiæ. Dominus autem, homines præuenire se testatur, vt peccata sua agnoscant. De altera parte iam alibi dictum est: non magis penes hominem esse, innouare suam vitam, quàm propria potentia à mortuis resurgere. De oratione, quàm promptum est, eius insaniam conuincere? Inuocando, inquit, præueniunt homines Dei gratiam.

Quòd enim eam precibus flagitant, ex seipsis faciunt. At Paulus contrà: quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? Quibus certè verbis Dei inuocationem ex fide, tanquam filiam ex matre, procedere nascique demonstrat. Vnde autem fides? An hanc quoque præparationis esse partem nugabitur? Et cur non faceret, cùm de spe sic ausus fuerit loqui? quæ tamen & fide posterior est, & ex ea quoque sicut Dei inuocatio producitur. Habent, inquit, à seipsis homines vt pulsent: Dei autem est aperire. Augustinus autem: Hæc est fidei sanitas, quæ nos orare facit, vt exaudiamur: quærere, vt inueniamus: pulsare, vt aperiatur nobis. Contra istam qui disputat, contra se ostium claudit misericordiæ Dei.

Lib. de perfect. iusti.

At Solomon non præcipit, sed affirmat hominis esse facultatem præparandi cordis. Et hìc habes expositionem Pighio dignam. Temerariam hominum cōfidentiam Solomon illic deridet, qui nihil non agitant consilij, nihil non moliri audent sine Deo: cùm tamen ne verbum quidem emittere quod multo minus est: nisi per ipsum queant. Hominis, inquit, est cor præparare: & Domini est gubernare linguam. Quis non videat, ironicam esse humanæ arrogantiæ descriptionem? quæ summa omnia sibi vsurpat, cùm ne minimum quidem in potestate habeat? Pighius autem ex eo, præueniri ab homine Dei gratiam colligit. Iam quas fingit præparationes, Deo gratas esse, ex Dauide probat. Desyderium enim pauperum audiuit Deus: præparationem cordis eorum audiuit auris tua. Vtinam verò, quando ad vertendum non est idoneus, bonum interpretem sequi maluisset, quàm ad inscitiam hoc quoque mali addere, vt errori pertinaciter adhæreret. Ad verbum sic habet Dauid: Desyderium pauperum audiuit Deus: præparabis cor eorum: audiet auris tua. Pighius, vestigijs interpretis non boni nec fidi insistens, ad præparationem torquet, qua homines certent cum Dei gratia. Vides quàm apposita sit ad rem probatio. Et tamen non minore truculentia stuppas istas proijcit, quàm si fulmina de cœlo vibraret. Subijcit, causam hanc adduci, cur spoliatus regno fuerit Roboam, quòd non direxerit cor suum, vt obediret Domino. Si præparare, inquit, cor, ad quærendum Deum, nihilo magis potest homo, quàm digito cœlum tāgere, quid hoc specialiter de Roboam Scriptura commemorat, velut causam reprobi sensus, quod æque & piorum & impiorum est omnium? Atque hunc nodum, quicquid comminiscar, insolubilem esse nihil dubitat. Respondeo, non dici causam reiectionis, quòd per se non habuerit flexibile cor, quod sine Spiritus directione, ad seruiendum Deo, proprio naturæ motu inclinaret, quod nos, omnium pariter hominum commune esse tradimus, sed quod re ipsa non direxerit ad Deum cor: quod impijs proprium est, ac peculiare. Hoc vitium vsitatum est Pighio, dum res diuersissimas non distinguit, nihil non postea miscere & confundere. Cordis duritia & prauitas, qua fit, vt ad malum propendeamus, ad bonum simus impotentes, vniuersalis est generis humani morbus, donec Spiritu suo remediū adhibuerit Dominus. Vbi autem cor in vno carneum formauit: in altero lapideum, sicut à natura erat, reliquit: iam multum inter eos est discriminis. Ille cor flexile habet, ad Dei obedientiam, imo Dei Legem habet inscriptam in corde, vt eius iustitiæ, toto voluntatis affectu, obtemperet: hic corde indomito, obstinato, ac rebelli, & Deū & eius iugum aspernatur. Illius obedientia opus Dei est: hic non alium habet, cui peruicaciam suā imputet, nisi seipsum. Ergo, qui nihil prima conditione differebant, Dei gratia & iudicio, nunc sunt discreti. Vidēt lectores, me nihil cōminisci, & tamen

nullum

nullum amplius restare scrupum. Pòst, vt identidem solet, ad præcepta relabitur. Verùm quia prouidebat, nos respõsione nõ destitui, subiungit, quæ illic Deus præcipit, fideles semper fecisse. Nam sicut populum admonebat Dauid, vt præberet corda sua Domino, Ezechias item, ne ceruicem suam obduraret, patrum suorum more, sed manus porrigeret: ita refert sacra historia, venisse ex toto Israele quosdam, & cor suum tradidisse, vt seruirent Domino. Quis negat? Modò tamen subintelligi debere non detrectet, quod alibi exprimitur: quorum tetigerat Deus corda. Neque enim fieri negamus ab hominibus hæc & similia. Id autem solum est, quod inter nos controuertitur, propriòne motu naturæ, an Spiritus sancti ductu & gubernatione, ea faciant.

Tandem, vt aliquo inuolucro operiat, quam nimis detexerat impietatem, ad liberi arbitrij gratiæque coniugationem reuertitur: cuius specimem vna in re exhibere studet, vt de reliquis tale etiam iudicium fiat. Sapiẽtiam enim vnius quidem esse Dei donum: sed dari cum delectu, non obtrudi. Dari porrò non nisi ijs, qui eam inuocant, qui cor illi suum inclinant. Humilium enim esse, nõ superborum. Quid? An non humilitas quoque Dei donum est? Quòd si neget Pighius, quibus tamen hanc persuasionem machinis ex piorũ mẽtibus, quibus penitus infixa est, reuellet? Ergóne, quia gradatim confert Deus suas gratias, vt vna sit ad alteram præparatio, ideo laudis suæ parte priuabitur? quasi hominem tantùm suis beneficijs subsequatur, non autem etiam præueniat. At si quem Deus suis gratijs dignetur, nullo præparationis respectu, in reliquos iniurius erit & crudelis, quos interea præteribit. Certè si Pighij tribunali subijceretur Deus, sub iudice tam malè propitio, facilè causa caderet. Testatur enim, se solum esse, à quo discernimur: cùm alioqui simus per omnia similes. Quid igitur, sic obloquendo, Pighius agit aliud, nisi quòd lapides sursum in cœlum proijcit, qui mox in caput eius recidant? Vt ergo millies clamet, Spiritui sancto, & vniuersæ Scripturæ resistere, qui nihil ad promerendam Dei gratiam facultatis homini concedunt: eiúsque voluntatem sic à iustitia auersam esse docent, vt nihil quàm malum cõcipere ex se queat: vt anathema omnibus qui sic sentiunt centies minetur, nihilo plus tali clamore, quàm latratu, proficiet, donec alia Scripturæ testimonia proferat. Dei enim veritas, quam docemus, maiori stabilitate subnixa est, quàm vt ventosis eius argumentationibus tam leuiter diruatur.

Hoc controuersiæ capite tam bene transacto & absoluto, ad alterum transit. Nam quòd scripsi, ne pedisequam quidem gratiæ ideo debere existimari hominis voluntatem, quia per se, proprio separatóque motu, cooperetur: quin potius hoc quoque voluntatis obsequium, siue ad recipiendum, siue ad retinendum Sipiritus sancti motum, quam cooperationem appellant, inde manare, quòd voluntas, iam reformata, Spiritui promptam obsequentémque se præbeat: primùm id tam obscurum esse pronuntiat, vt nec ego intelligam quid mihi velim: deinde hunc esse impietatis cumulum, cui nihil adijci amplius queat: frustráque me obtendere Augustini patrocinium, quem mihi prorsus aduersari demonstrauerit. Quòd autem in eius verbis fuerim hallucinatus, causam hanc esse, quia obiter tantùm cursimque inspectus, nunquam attento studio lectus mihi fuerit. Vtinam verò tanta, & attẽtione, & diligẽtia, versatus foret in Scripturis, tãque familiariter notũ haberet earũ sensum, quàm & diligenter legisse me Augustinum, & familiariter cogni-

tā habere eius mentē, iactare mihi liceat. Verùm id ex re ipsa æstimari malo. Quòd ad præsentem quæstionem spectat, quia illud Chrysostomi improbaueram, neque voluntatem sine gratia, neque gratiam sine voluntate quicquam posse boni, malignitatis me accusat, quia vni Chrysostomo imputem, quod & ex communi Ecclesiæ definitione sumptum sit, & totidem propè verbis ab Augustino asseratur. Locum autem recitat ex tertio hypognosticωv libro: cuius clausulam, verbis quidem non multum absimilem esse fateor ab eo, quod dicit Chrysostomus: sed sensum diuersissimum esse contendo. Bona opera per gratiam & liberum arbitrium fieri tradit, quicunque sit illius libri author: sicut via ab equo simul, & sessore, cōficitur: dum equus quidem currit, sed directus sessoris manu, vt rectum iter teneat. Porrò viam facit Christum. Liberum arbitrium instar vagi & deuij iumenti in mundi vanitate errare docet, vsque dum illi Spiritus Dei insideat, quò à concupiscentiarum errore ad viam iustitiæ reducat: reductum perpetuo regimine gubernet, donec ad destinatam metam perueniat. Currere ergo liberum arbitrium concludit: sed Deum facere, vt rectè currat. Et quid hoc aliud est, nisi quod semper docui? habere scilicet à natura voluntatem, vt velit: vt autem bene velit, beneficium esse gratiæ nō facultatem naturæ. Hoc sensu minimè repugno, quin gratiam comitetur voluntas: sicut necessariò materia formæ subest. Nam cùm volūtas velut materia sit, ad recipiendam formam apta & habilis, ante renouationem malè formata est, naturæ prauitate. Vbi autem Spiritu Dei ad bonitatem renouatur, quasi alteram formam induit. Velle igitur habet homo: vt autem bonum velit, à Deo præuenitur. Hæc enim posteriora verba illic habentur. Non dicit, vt velle possit: sed præsentem effectum assignat gratiæ: quemadmodum & aliquāto antè, cùm diceret, tam reparari, quàm præparari voluntatem, vt bona sit, quæ mala erat. Quid autē Chrysostomus? Sic comitem gratiæ voluntatē cōstituit, vt ab hac pendeat illius efficacia. Neque aliter Pighius accipit. Quid ergo ex verborum similitudine fucum facit, in tanta sententiæ diuersitate? Quod si nōdum acquiescit, meminerint lectores eius, quod alibi retulimus, pro magno absurdo Augustinū ducere, si quis dicat, non sufficere Dei misericordiam, nisi adsit hominis voluntas. Non igitur volentis, neque currentis, vt totum detur Deo: qui voluntatem hominis, & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam: qui nolentem præuenit, vt velit: volentem subsequitur, ne frustra velit. At illo superiore loco innuitur, non tolli, sicut assero, liberum arbitrium per gratiam: sed vulneratum, apprehendi, vt dometur, corrigatúrque ad obediendum Deo. Quasi ego substantiam voluntatis redigi in nihilum oportere, vel docuerim vnquam, vel etiam somniauerim. De qualitate enim semper locutus sum, in qua hic scriptor correctionem dum requirit, quid omnino à me dissentaneum habet? Sed hæc sunt strategemata factitij nostri Herculis, qui mōstra subinde sibi fabricatur, quibus deuictis, in sinu suo triumphet. Atque vt omnia inter se respōdeant, triumphale hoc sibi carmen occinit: his verbis nos compellari ab Augustino: Audi hæretice, stulte, & inimice fidei: Opera liberi arbitrij bona, quæ vt fiant, præparantur per gratiæ præuentum, nullo liberi arbitrij merito, ipsa faciente, gubernante, perficiente vt in libero arbitrio abundent, non damnamus. Adeò, & cæcus est, & improbus, vt nō cernat, hæc omnia perinde scripta esse, ac si quis ex nobis dictasset: & alijs mentē iudiciúmque, ne cernant, sua proteruia tollere se posse confidat.

Enchir. ad laur.

Ad reliqua deinde mea argumēta, sed pari, qua hactenus fœlicitate, refellēda per-

pergit. Cæterùm ad ea, quæ ex Ieremia cito: Timorem nominis mei dabo in corda eorum vt non recedãt à me. Item: Dabo eis cor nouum, vt timeant me cunctis diebus, abunde responsum esse præfatur, ne operam in re superuacua consumat. Ego autem non alteram responsionem audiui, nisi quòd fortiter his verbis refragatus est. Vt enim à Domino non recedamus, se efficere in nobis ipse testatur. Si modus quæritur, respondet iterum, cor nouum dando. Si id adhuc nimis obscurum est, addit explicationem: quòd nominis sui timorem inserat in corda nostra. Quid ad hæc Pighius? Nobis id conferri Dei gratia, vt poßimus non recedere, si libeat: nihil præterea aliud. Quanquam neque id sine exceptione concedit. Deum enim à nobis præueniri: neque dari eius gratiam, nisi petẽtibus. Hæc sunt Pythagoræ responsa, quibus, sine controuersia, fidem vult haberi. Cùm sanctorum orationes adduco, quibus à Domino petunt, vt cor suum inclinet, vt cor nouum, & Spiritum rectum sibi ipsis innouet, excipit, inueniri exaduerso multa præcepta, in quibus à nobis similia requirit Deus. Atqui tritum illud esse debet, precibus suis testari sanctos, quid Dei sit: Deum autem præcipiendo minimè ostendere, quid sancti ad implendum virium, aut facultatis habeãt. Addit, inueniri etiã inclinasse sanctos cor suum Deo, dum gratiam assecuti sunt. Quasi hoc soluere sit obiectionem, alijs verbis, in eundem tamen sensum succinere. Postremò addit, preces eiusmodi, pij desiderij esse signa, quo ad gratiam adspirent. Id autem ex diametro nobis esse contrarium, qui hominem negamus à seipso præparari. Quasi verò minus ad Deum pertineat, cõtinuare, quàm incipere. Clamant Dauid & Solomon, inclina cor nostrũ Deus. Iam hoc quidem votum inclinationis indicium est. Quid ergo sibi volunt? Perinde acsi dicerent: Perfice Domine, quod cœpisti, & confirma, quod ex parte operatus es in nobis. Nondum ergo hoc mihi Pighius excußit, inclinare ad rectitudinem hominum corda, vnius esse Dei opus. Dixerã, nihil Deũ seuerius exigere, quàm vt Sabbathum suum colamus. Hanc porrò spiritualem esse eius obseruationem, dum ab operibus nostris quiescimus. Respõdet Pighius, quietem mãdari nobis ab omni opere seruili, nõ autem à Dei timore, & legis ipsius obedientia. Bella solutio. At quorsum hoc adduxi, nisi vt timorem Dei ostenderem non esse proprium nostrum opus? Nam cùm Dominus, qui nos bene agendo non vult defatigari, quiescere nos ab operibus nostris iubeat, nónne, eo ipso, pronuntiat, omnia nostra opera mala esse? Itaque Iesaias violari Sabbathũ testatur, quãdo inuenitur in eo voluntas nostra. Hanc ergo Sabbathi veritatem esse non dubium est, de qua Paulus sexto ad Romanos capite concionatur, vt crucifigatur vetus homo noster: cuius nullam rationẽ habet Pighius.

Sequitur illa similitudo, in qua dixeram, satis luculentum gratiæ Dei testimonium extare, nisi nos supra modum maligni essemus: Ego sum vitis vera: vos palmites. Sicut palmes non potest ferre à seipso fructum, nisi in vite manserit, ita neque vos, nisi in me manseritis: quia sine me nihil potestis facere. In his verbis reperit Pighius clarißimam sententiæ suæ approbationem. Nã cùm agricolæ officium sit, excolere: vitis natura, humorem succúmque administrare: palmitis autem, fructum proferre: in hac distinctione pulcherrimã liberi arbitrij gratiæque colligationem extare censet. Atqui simile hoc, quo vtitur Christus, ex eius ore, non autem Pighij ingenio accommodari ad veritatẽ suam oportuit. Applicatio ex Christi mẽte simplex est & expedita. Quemadmodum palmes extra vitem nec virere, nec florere,

nec fructũ edere potest, sed mox exarescit: in vite etiam aßidua cultura purgationẽ que habet opus: sic nos extra ipsum nihil habere prorsus, ad veram, hoc est, spiritualem vitam, eiúsque actiones aut vigoris, aut potentiæ, sed esse omnino inutiles: in ipsum verò cùm insiti plantatíque sumus, perpetua Dei operatione excoli, vt in fœcunditate permaneamus. Hac, inquam, inter res hîc inter se comparatas congruentia qui contentus erit, minimè periculum est, ne decipiatur à Christo: quo terriculamento imperitos percellere conatur Pighius. Quid autem ipse contrà? Palmitis naturam cum nostra conferendo, bonorum operum fructus propriè à nobis produci colligit, & vi germinatiua, quæ in nobis est: tametsi ex vite eam & cœlesti agricola acceperimus. Si voluntatem intelligit nobis à natura indi- am, qua velimus: iudicium quo eligamus: conandi potẽtiam, qua conemur, nihil repugno: modò & voluntatis, & iudicij, & conatus rectitudinem sola gratia nos obtinere (quoniã hæc tria naturaliter prauitate corrupta sint in nobis) simul cõcedat. Si quã verò laudis partem in bonis operibus nobis transcribere intendit, ne totum Dei sit, aliunde, quã ex Christi verbis, erroris sui patrocinium quærat. Cùm enim fructus vocẽtur vtriusque generis opera: hoc est, tam bona quàm mala, nos quidem ad ferendũ fructum natura facti sumus, sed ex nobis fructificamus peccato in mortem: vt autem ad proferendos bonos vitæ fructus simus idonei, gratia nos fieri oportet. Ergo natura ad ferendos bonos fructus otiosi sumus ac steriles: ad malos verò, plus nimio fecundi. Ac scire etiámnũ ex Pighio velim, omnésne naturaliter insitos esse Christo putet: an hoc esse singulare donum fateatur, naturæ cõditione excellentius. Nã si hoc secundum extorqueo, quod necesse est, vbi erunt illæ præparationes, in quibus præcipuam vim liberi arbitrij locare solet? Et totam huius rei controuersiam dirimit Paulus, cùm homines, antequam in Christum inserãtur, oleastris similes facit. Verùm quod ad cooperationem, qua Dei gratiam subsequitur voluntas nostra, vicisse sibi videtur. Nam si palmes fructum non potest ferre, nisi in vite manserit: ergo ex seipso feret, si mãserit. Proinde qui in Christo manet, ille, instar palmitis, ex seipso, id est, propria sua natura fructum feret. Huius argutiæ fiducia mirum quantopere exultet. Atqui nemo non intelligit, quàm pueriliter ineptiat, eiusmodi syllabarum aucupia tendendo. Nam cùm intelligere Christũ satis constet, non ex seipso feracem esse palmitem: sed ita demum, si in vite manet, hic nugator nodum in scirpo quærit. Quòd si adhuc rixetur, respondeat mihi, quid per hanc particulam intelligat, à seipso. An hæc, quæso, inter se opponi negabit, à seipso, & in vite? Sed eum nihil m ror. Res plusquam clara est: opponi duas istas particulas, à seipso, & in vite: vnde intelligere promptum est, à seipso, tantundem valere, acsi dixisset, à vite extractum aut separatum.

Ad illud Pauli, Deum esse, qui operatur in nobis & velle, & perficere pro suo beneplacito, se quoque idẽ confiteri: sed ita, vt simul agat voluntas. Hoc flexu elapsum se putat, cùm medio adhuc corpore ipsum teneam. Non enim hoc quæritur, agátne voluntas, quod extra dubium est, sed agátne à seipsa, an pro modo diuinæ actionis: aut craßiore, si placet, loquendi modo, distinctáne ac separata sit actio voluntatis ab operatione Dei: an illi, quod aiunt, subordinetur. Quis enim nescit, per voluntatem fieri, vt velit homo? Sed Paulus illic voluntatem asserit Dei Spiritu gubernari, vt ad bonum inclinet & adspiret: ideóque propriam esse eius actionem, si quid boni animo concipimus. Ergo solutio Pighij, fumus est. At illud

alterum, Deum agere omnia in omnibus, sic eludit. Quia scilicet præter eum non sit, qui faciat omnia in omnibus: creaturas tamē suo quāque ordine, perficere actiones, quas illis destinauit. Secundū hoc cōmentum, si quis creaturæ propriam seorsum à Deo actionem assignet, nihil alienum dicet à sensu Pauli. At certò certius est, Paulum ideo retulisse ad Deum omnia, vt disceremus, nisi per ipsum, nihil fieri: vt inferre inde liceat, quicquam neminem ex se agere, quando solus Dominus in omnibus impleat omnia. Loquitur autem Apostolus non de vniuersali diuinæ prouidentiæ operatione, qua totus mundus regitur, sed de singulari gubernatione, qua per Spiritum sanctificationis ad iustitiæ suæ obedientiam fideles dirigit. Hoc dum Pighius ignorat, de generali naturæ ordine, extra rem philosophatur.

Cùm autem approbare illam Chrysostomi sententiam vult, quem trahit, volentem trahit, primùm falsò nobis obtendit seculorum omnium consensum: deinde rationes illas iam toties à me confutatas, repetit: stare ad ostium cordis nostri Deum, vt ipsi aperiamus, & similes. Verùm suo more impugnat, quod non assequitur: aut certè armis parum congruis vtitur. Et Christum, & Sathanam, voluntarios sibi milites eligere, atque auctionari cum Ambrosio sentimus: sed oportere ad bonum fieri voluntarios, Christi Spiritu, dicimus, quoscunque vult habere tales. Trahit nos, inquit Augustinus, non violenter neque inuitos: sponte igitur sequentes: sed voluntate, quam fecerit. Porrò non hoc mihi in Chrysostomo displicet: quòd spontaneos ad sequendum esse dicat, qui trahuntur: sed quia proprio motu sequi debere, intelligat. Quicquid ergo moliatur Pighius, hoc excutere nobis non poterit, efficaciter à Deo affici nostram voluntatem, non leuiter tantùm moueri: vt nostræ postea optionis sit, refragari vel parere. Nec frigidis suis cauillis efficiet, quin ad eius confirmationem valeat, quod citaui, Christi testimonium: Omnis qui audiuit, & didicit à Patre meo, venit ad me. Discere, inquit, pro Acquiescere capitur hoc loco. Ergo non omnis, quem Pater docet, venit ad Christum: sed ille demum, qui persuaderi se sinit. Hæc expositio quantum ponderis habere debeat, relinquam æstimandum lectoribus: vbi tribus verbis admonuero, quid illic agat Christus: Non aliud scilicet, nisi vt demonstret, quantum inter externam hominis prædicationem, quæ aures solum ferit, & internum arcanúmque illud, quo mens illuminatur, & cor tangitur, Spiritus sancti magisterium intersit. Nec verò prætereundum est, qua occasione adductus ad discrimen illud tractandum fuerit. Videbat, se nihil docendo proficere, apud cæcos, surdos, & rebelles. Ostendit igitur, non aliter fructuosam esse doctrinam, nisi cùm & lumen intelligentiæ, & obedientiæ affectus à Deo datur. Atque huc pertinet, quod ex Iesaia adducit testimonium: Omnes fore à Deo doctos. Significat enim eo loco Propheta, peculiare esse doctrinæ genus, quo Dominus electos suos dignetur. Docentur enim & impij: sed alio modo: nempe, tantùm, vt ab homine audiant, non autem vt à Deo discant. Verùm, vt aliter, quàm sentiam, posse intelligi Christi verba euincat, Cyrilli expositionem profert à mea diuersam. Quasi verò protinus consequatur, aliter posse intelligi, quia Cyrillus aliter intelligat. Quòd si istud recipitur, habeo Augustinum, sicut tempore, ita & reliquis omnibus rebus superiorem Cyrillo: qui omnino negat aliter posse accipi. Sed res ipsa & veritas nobis, ad faciendam fidem, sufficiat. Sine exceptione omnes, qui audierint ac didicerint à Patre, Christus ad se venire testatur. Inde efficacem esse

doctrinam colligo, qua Dominus per Spiritum suum intus nos erudit. Tergiuersatur Pighius, illud discere, in electione nostra esse situm. Dico id omnino cum Christi mente pugnare: nec aliud dico, quàm quod euidenter perspicere omnibus licet. Suam enim doctrinam ab ijs demum recipi clamat, quibus datum fuerit. Et quid tamen Cyrillus? Non vi cogi, qui trahitur. Quis reclamat? Adiungit postea de libero arbitrio alterum membrum, quod ex commento carnis assuit. His tam bene confectis, dictum illud vulgare Guillelmi Ockam, quod omni ex parte Pelagianismum resipit, facienti quod in se est Deum non denegare gratiam, verissimum esse concludit. Nam quòd neminem Dei gratiam quærere posse tradidi, nisi qui a Dei Spiritu agatur, eo modo homines prorsus stipites fieri. Quî sic? Quoniam hinc sequatur, nemini expositam esse, nemini quærendam: vt pote quæ quæri, antequam habeatur, nõ possit. Frustra autẽ quæri, quod iam possidetur. At perinde ratiocinatur, ac si concessum iam illi à me foret, non esse diuersas gratias, pium desiderium, eiúsque consecutionem: cùm iam alibi ex Augustino demonstrauerim, hanc fidei sanitatem esse, petere vt accipias: quærere vt inuenias: pulsare, vt aperiatur tibi. Porrò huius sanitatis author, non æger, opinor, sed medicus existimandus erit.

Quantum ad perseuerantiæ donum, hæc est Pighij philosophia, conferri illud quidem nobis gratuito, & tamen meritis rependi. Qui factum est, vt hæc tam subtilis cogitatio Spiritui sancto non occurreret, cùm penitus contraria argumenta Paulo dictaret? Siquidem cùm illi familiaris sit collectio, si ex gratia, ergo non ex operibus, rationem alicubi reddit: quia quod operibus rependitur, debitum sit. Operanti, inquit, non secundum gratiam, sed secundum debitum merces redditur. Hoc Rom. 4. *qualiter cum Pighij axiomate conueniet, qui vult nos propria virtute promereri Dei gratiam, & tamen gratuitò eam consequi? Cæterum remunerari Deum posterioribus gratijs legitimum priorum vsum, ex vulgata illa Christi parabola, de talentis cum fœnore redditis confirmat. Ego verò nunquam hoc simpliciter negaui: sed tantùm hanc exceptionem posui, vt duplex periculum caueretur. Ne aut sic remunerari credatur Deus legitimum gratiæ suæ vsum, acsi homo sua ipsius industria oblatam sibi gratiam redderet efficacem: aut sic remuneratio censeatur, ne sit amplius gratuita gratia. Imo sic parabolam illam exponi debere monueram, quòd Deus sua in nobis priora dona nouis & maioribus subinde prosequitur. Quare nullum operæpretium facit Pighius, dum tantum verborum fundit, quò mihi extorqueat, quod sponte iam professus sum: talentorum nomine illic Dei gratias, nos sub seruorum persona, Deum autem per patremfamilias designari. Cùm hoc inter nos citra dubiũ constet, eliciat inde si quid potest, quod mihi aduersetur. Laudat, inquit, Deus fidelitatem nostram, eiúsque mercedem testatur esse, quòd amplioribus nos donis cumulat: Nempe sicut sua dona in nobis coronat, quoties aliquid retribuit. Sic etiam habet Institutio mea: Fidelibus expectandam esse hanc benedictionem, vt quò melius vsi fuerint superioribus Dei gratijs, eò maioribus posthac augeantur. Sed id quoque esse gratiæ donum, quòd bene vtantur. Ne quis verò id à me confictum putaret, testimonium Pauli adhibui: qui vtrunque ad merum Dei beneplacitum refert, quod & velle operetur in nobis, & perficere. His quidnam sit in parabola contrarium, non video.*

Quòd autem Dei gratiæ cooperetur voluntas nostra, Paulum testem adducit, qui testatur copiosius se alijs omnibus laborasse. At mox, correctione adiecta, id

re

retractat: transffértque ad Dei gratiam, quod sibi sumere visus erat. Non ego, inquit, sed gratia Dei, quæ mihi aderat. Hac correctione non aliud significari opinatur Pighius, nisi quòd adiutrice & cooperatrice Dei gratia laborauerit. At si id vellet Paulus, vteretur tantùm hac moderatione: non se laborasse solum, sed gratiã Dei simul adfuisse. Nunc autem non dimidia exceptione, sed plena correctione vtitur. Verùm cursus, & certamen, & castigatio corporis, labore cõstant: quibus defunctũ se alibi meminit. Sic est: neque nos abhorremus ab vsitato loquendi more, quo & currere, & certare, & laborare homines dicũtur, modò ne id quoque nobis negetur, tam ad certamẽ, quàm ad cursum aut laborẽ, & animũ, & vires, Dei gratia, illis cõferri. Aut, si Prophetæ verbis sensum nostrũ exprimi magis placet: facere homines libenter cõcedimus: sed Deo faciẽte, vt faciant. Aut igitur Pauli verba mutet Pighius: aut cũ sua interpretatione facessat. At sermonis proprietate se tuetur: quia laborare nequaquã Deo conueniat. Laborẽ igitur totum esse nostrum: sed laborãdi virtutẽ à gratia subministrari. Ac me eo errore deceptum fuisse dicit, quia hoc nõ animaduerterim. Ego verò hanc reprehẽsionem, quòd fidelis magis quàm facũdus interpres fuerim, libenter sustineo. Quanquã ista quidem reprehensione Apostolũ potius, quàm me, impetat. Hæc enim sunt Pauli verba: Non ego sum, qui laboraui, sed gratia, quæ mecũ erat: in quibus si nihil mutare ausus sum, quid est quòd mihi Pighius propterea litem intẽdat? Verùm Augustini authoritate me vrget, qui Pauli verba sic accepit: quasi laborasse se dicat, sed adiutrice gratia. Quasi verò non satis cõstet, hìc hallucinari Augustinũ, quia latina interpretatione, quæ ambigua, & minus plena erat, contentus, quid haberent Pauli verba, non inspexerit. Sed hæc est Pighij sedulitas, ex auro scoriã duntaxat legere. Postremò, adducta in medium parabola, de operarijs in vineam conductis, rogat, quisnam sit operarius ille, quem mercede dignum Christus pronuntiat. Nihil enim habere nos aliud putat, quod respondeamus, nisi Dei gratiam: quod perquam est ridiculum. At cur sic vaticinatur? Nos enim fideles operarios esse, minimè negamus: sed cor quo velint, robur quo sufficiant, manus quibus laborent, à gratia Dei habere dicimus: in qua doctrina nihil esse absurdi, perspicuum est.

Superest Augustinus: quem vt ne cui dubiũ foret, sententiæ nostræ per omnia patrocinari: eius testimonia, cùm ex alijs locis, tum præsertim ex secundo ad Valentinum libro citaueram. Ad hæc antequam respondeat Pighius, per longos & deuios verborum circuitus vagatur ipse, & circunducit lectorem, vt cernere omnibus promptũ sit, hominem causæ suæ malè cõscium, ideóque diffidentia perplexum, hoc artificio velle à re presenti abducere lectores: vt dum per ambages circunferuntur, veritas, obuia illis aliâs & exposita, ex eorum oculis euanescat. Commemorat igitur longo sermone, quid altero ad Valentinum libro tractet Augustinus: & quia cum gratia liberum illic arbitrium coniungit, satis hoc ad victoriam sibi esse confidit. At nos alibi demonstrauimus, quid hæc coniũctio valeat, & quo sensu debeat à nobis accipi. Nam cùm liberi arbitrij nomine voluntatem simpliciter designet, quam interea seruam esse peccati fatetur, quid aliud sibi vult, quàm quod nos prædicamus? Quinetiã, si ipsum recipimus verborũ suorum interpretem, alibi, quàm nihil sentiat à nobis diuersum, exponit: cùm scribit, nõ tolli gratia voluntatẽ, sed ex mala in bonã mutari, & cũ bona fuerit, adiuuari. Venit postea Pighius ad librũ, ex quo testimonia citauerã: & in liberi arbitrij vocabulo rixãdi ansam Epi.105.

gg

iterũ prehensat. Quasi non ab initio semper fuerim testatus, nihil nos morari nomen, si de re modò conueniat. Quid Augustinus? Propheticam & Apostolicam fidem asserit, liberum in homine arbitrium, tam ad bona quàm mala agnoscere: sed ad bona inutile esse prorsus, sine gratiæ auxilio: imò liberũ esse iustitiæ seruum peccati: in bono autem nunquam liberum, donec Christi gratia liberetur: vsque adeò vt nullo modo aspirare ad bonum queat, nisi Dei spiritu dirigatur. Vnde concludit, initium gratiæ iam esse, desiderare gratiam. Hinc colligit Pighius, doctrinam nostram impietatis ac perfidiæ plenam esse, vtpote quæ ex diametro cum hac fide pugnet. At huius, quam somniat, repugnantiæ, ne vmbram quidem apparere sanæ mentis hominibus dico. Verùm ipse nimis obliuiosus est, qui inter ortodoxa fidei capita nunc amplectitur, quod nuper pro execrabili dogmate tragicis clamoribus vexauerat: Nempe, gratiam desiderare, esse gratiæ initium. Viderit quid faciat. Nam vnico hoc verbo, totum philosophiæ eius fundamentum euertitur. Verùm quid dicat, nihil pensi habet, qui pugnandi fiduciam semel in garrulitate posuit. Præterea hoc similiter contra nos torquet, quòd eos reprehendat Augustinus, qui sic imaginabantur asseri gratiam, ne superuacuæ essent correptiones. Quid? An ista vnquam imaginatio nobis, vel per somniũ, obrepsit? At ex doctrina nostra sequitur. Cur ex nostra magis, quàm Augustini? Quia, inquit si malum cauere, & bonum facere nemo possit absque gratiæ auxilio: si insuper ea sola, sine nobis, hoc in nobis operetur & præstet: nec in nostra sit potestate, non solum facere vt adsit, sed nec optare quidem, priusquam adsit magis ridiculum foret hortari quenquam ad bonum, quam cæcũ hortari vt videat. Et quid non istorũ
Cap.2. eius lib. *omnium prope ad verbum Augustinus pronuntiat? Sola inquit, Christi gratia liberantur homines à malo: sine qua nullũ prorsus, siue cogitando, siue volendo &*
Cap.8. *amando, siue agendo, faciunt bonum. Item, Voluntas humana non libertate consequitur gratiam, sed gratia consequitur libertatẽ: & vt perseueret, delectabilem*
Cap.14. *perpetuitatem, & insuperabilem fortitudinem. Item: Intus est Deus, qui corda tenet, qui corda mouet, hominésque voluntatibus eorum, quas ipse in illis operatus est, trahit. At ostendere Augustinum iactat, in audientis potestate esse, recipere admonitionẽ. Itáne verò, vt ad effrænatã vsque licentiam, tanquam ex professo, mentiatur: & tamen verum se dicere persuadeat? Plus decies illic negat Augu-*
Cap.5. *stinus, quod eum asserere hic nugator fingit. Tunc, inquit, correptione proficit ho-*
Cap.6. *mo, cùm miseretur atque adiuuat, qui facit, quos voluerit, etiam sine correptione proficere. Item: Corripiatur ergo massa damnabilis: vt ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur: si tamen is, qui corripitur, filius est promissionis: vt strepitu forinsecus insonãte atque flagellante, Deus in eo intus operetur & velle. Item: Qualitercũque fiat per hominem correptio: vt tamen prosit, non nisi per Deum fit. Item: Cùm homines per correptionem in viam iustitiæ, seu veniunt, seu*
Cap.14. *reuertuntur, quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille, qui quolibet plantante atque rigante, dat incrementum Deus? cui volenti saluum facere nullum hu*
Cap.16. *manum resistit arbitrium. Item: Proinde: quantum ad nos attinet, qui prædestinatos à non prædestinatis discernere non valemus, omnibus, ne pereant, vel ne alios perdant, adhibere debemus correptionis medicinam: Dei autẽ est, illis eã facere vtilem, quos prædestinauit, cõformes fieri imaginis filij sui. Quid autẽ quòd Pighius ipse, vertigine sua aliò raptatus, mox fatetur, ab Augustino tradi, nõ modò*

impij conuersionē, profectum in bono, & vsque ad finem perseuerantiā ex Dei dono & gratia pendere, sed hanc gratiam non esse omnibus expositam: nec nostro, aut studio, aut conatu posse nos eam consequi, sed vnius Dei beneplacito, conferri quibus ipse velit? Hæc postquam illi exciderunt, palàm discessionem ab Augustino Foli. 102. Pag. 2. *facere primùm cogitur: deinde ostendit, qualiter, Dei gratiam non abnegando, soluenda sint illa argumēta, quæ perplexum Augustinum tenebant: Nempe, si con*Foli. 103. *uersionem dixerimus esse Dei donum, sed non conuerti, nisi qui libero arbitrio id* Pag. 2. *promerentur. Perseuerantiam similiter Dei esse donum: sed pendêre non minus ex homine. Vtrunque demum superioribus meritis rependi. Ita tribus verbis omni se difficultate liberat. Sed si tam apertis crassisque deliriis lectorum oculos perstringi posse sperat, nimis se decipit. Ego certè non alio modo confutare statui, quàm in medium proferendo. Quando nemo tam hebes stupidusque erit, qui non primo statim aspectu à tanta absurditate abhorreat.*

Tandem ex locis à me citatis vnum aggreditur in quo speciosam maledicēdi causam, & spaciosum exultando campum habere sibi videbatur. Retuleram hæc Augustini verba quæ nunc subijciam: testatus tamen, me carptim excepisse compendij studio, quæ rei summam comprehenderent: Gratiam persistendi in bono, Adæ fuisse datam, si vellet: nobis dari, vt velimus, ac voluntate concupiscentiam superemus. Habuisse ergo illum posse si vellet: sed non velle, vt posset: nobis & velle dari, & posse. Hactenus fideliter me retulisse agnoscit Pighius: vtcunque tergiuersando inuoluere adhuc conetur tam claram veritatem. Verùm quia addo continuò post alterum membrum, primam fuisse libertatem, posse non peccare: nostram verò multò maiorem, non posse peccare: hic strennuè me flagellat, tanquam infidum atque falsarium: vt qui ad præsentem sanctorum statum, quod de futura post resurrectionem conditione dictum erat, transferam. Equidem non inficior, eius, quam illic describit, perfectionis complementum nondum extare: neque ante resurrectionem sperandum esse: Verùm hinc non conficitur, ad præsentem statum nihil pertinere. Nunc enim inchoatur in sanctis, quod tunc adimplebitur. Hanc porrò fuisse Augustini mentem, contextus satis demonstrat. Postquàm enim exposuit, firmitudinem standi, quæ nunc est in sanctis Angelis, præmium perseuerantiæ fuisse, quoniam cum malis lapsi non fuerint: eiusdem quoque præmij participem futurum hominem fuisse subiungit, si eorum exemplo inobedientia perstitisset. Nunc transgreßione sua prorsus excidisse: & tamen in ijs, qui liberantur, factum esse donū gratiæ, quæ merces meriti futura erat. An hìc de immortalitatis gloria, ac nō potius de præsenti regenerationis beneficio disputat? Rursum: Est quippe in nobis per hanc Dei gratiam in bono recipiendo, & perseueranter tenendo, non solùm posse, quod volumus: verum etiam velle, quod possumus. Continuò post, oportere diligenter bina ista distingui, & quid differant, vigilanter expendi, infert: posse non peccare, & non posse peccare, posse non mori, & non posse mori. Quæ sunt ista bina, nisi quorum iam meminerat? cùm primi hominis conditionem à nostra discerneret? Dixerat autem, tanto maiorem esse gratiam nobis datam, quia parum sit nobis, perditam libertatem recuperare, parum sit denique, non posse sine illa, vel apprehendere bonum, vel permanere in bono, si velimus, nisi etiā fiat, vt velimus. Cur ergo posteà, cùm discrimen illud prosequitur, futurum tēpus vsurpat? Cur nouißimam libertatem fore dicit, non potius esse? Facilis responsio est: li-

Cap. 11. (beside "esse donū gratiæ…")
Cap. 12. (beside "sine illa, vel apprehendere…")

bertatis eius partem duntaxat, pro regenerationis modo conspici in hac vita: solidam verò plenitudinem vsque ad diem resurrectionis differri: quemadmodum & postea significat. Primo inquit, homini sine peccato vllo data est, cum qua conditus est, voluntas libera: & eam fecit seruire peccato: nostra verò cùm esset serua peccati, liberata est per eum qui dixit: Si vos Filius liberauerit, vere liberi eritis. Et accipimus tantã hac gratia libertatem, vt quamuis pugnemus, dum hic viuimus, contra concupiscentias peccati, non tamen vltra seruiamus peccato, quod est ad mortem. Ergo cùm nouissimam libertatem fore testatur, non posse peccare, nihil aliud, quam perpetuam regni Christi gratiam commendat: quæ tamen non nisi ex parte nunc manifestatur: ideo tota demum & integra post resurrectionem constabit. At simul non patior, vt de futura, quæ immortalitatem sequetur, perfectione quis accipiat: Nempe, si quis eò trahere sic velit, quasi ad hanc vitam referri nõ debeat. Porrò hoc nihil aliud est, quàm totam regenerationis gratiã hîc comprehendi. Qua de re omnem nobis scrupulum ipsius Augustini verbis eximi dixerã: cùm aliquanto post addat: ita Spiritu sancto accendi voluntatem sanctorum, vt ideo possint, quia sic volunt: & ideo velint, quia operatur in ipsis Deus, vt velint. Subuentúmque esse voluntatis humanæ infirmitati, vt gratia diuina indeclinabiliter & inseparabiliter agatur: vt quantũuis infirma, non deficeret. Hac sententia nihil me adiuuari excipit Pighius: quia cũ illa superiori nullo modo cohæreat. Et ne facetia careat reprehẽsio, macellario prouerbio in me ludit. Hæc, inquit, cauda ad aliũ vitulũ pertinet. Mirus verò carnifex: qui ita ex vno vitulo duos nouit facere. Sequitur enim vno contextu apud Augustinum altera distinctio, quæ prorsus ad eandem rem explicandam facit: Aliud inquit, est adiutorium, sine quo aliquid non fit: & aliud est adiutorium, quo aliquid fit. Primo itaque homini, qui in bono, quo factus fuerat rectus, acceperat posse non peccare, posse non mori, posse bonum non deserere, datũ est adiutorium perseuerantiæ: non quo fieret, vt perseueraret, sed sine quo per liberum arbitrium perseuerare non posset. Nunc verò sanctis in regnum Dei per gratiam prædestinatis non tantùm tale adiutorium perseuerantiæ datur, sed tale, vt eis perseuerãtia ipsa donetur: non solùm, vt sine isto dono perseuerantes esse non possint, verumetiam, vt per hoc donum non nisi perseuerantes sint. Non enim solùm dixit: Sine me nihil potestis facere: sed etiam dixit: Non vos me elegistis: sed ego elegi vos, & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Quibus verbis non solùm eis iustitiam, verùm & in illa perseuerantiam se dedisse monstrauit. Quis nunc, obsecro, mihi non concedat, Augustinum rem eandem, alijs verbis, continenter exponere? Quid ergo, tam bene contextas partes discerpendo, proficiet Pighius? Verum tam est desperata impudentia, vt vel confuso oris strepitu increpuisse, semper pro victoriæ parte habeat. Nam cùm Augustinus non tantùm posse nobis dari, sed etiam velle, testatur: Déique gratiam non in hoc tantùm esse efficacẽ in nobis, vt ipsa adiuti, fidem possimus consequi, si libeat: & consecuti, in ea stare, sed omnino, vt fideles simus, & in fide perseueremus: vt inuictissima voluntate appetamus quod bonum est: & inuictissima constantia ipsum deserere nolimus: hæc omnia, & similia, quæ iam audisti, non aliud Pighio valent, nisi ita nos adiuuari, vt de victoria certi simus, si nõ defuerimus ipsi nobis: Inferorũ portas nõ fore nobis superiores, nisi illis cedamus: nullã fore Sathanæ virtutem aduersum nos & gratiam nobis datam, si non illi dederimus locum

cum, vitio nostro & negligentia. Verùm si quis ex electis, aut ignauia sua excludit respuitque oblatam Dei gratiam: aut receptam inconstantia abijcit: aut infirmitatis vitio eripi sibi patitur, vbi illa, sicuti vocat Augustinus, indeclinabilis & inseparabilis gratiæ actio, quæ non hominibus relinquit suam voluntatem vt maneāt in gratia si velint, sed etiam operatur vt velint? quæ non tantùm fidei consequendæ facultatem confert, sed fideles etiam facit? quæ non modò perseuerandi facit copiam, sed tanta illos firmitate instruit, vt non nisi perseuerantes sint? Imo vbi illa, & ad bonum appetendum inuictißima voluntas, & ad retinendum inuictißima cōstātia? Et tamen canino isto suo latratu euasisse cōtentus non est, nisi, plusquam Thrasonica stoliditate, satis superque manifestum esse iactat, quàm mihi omni ex parte Augustinus repugnet.

Decem libris constat opus Pighij: quorum sex primis de libero arbitrio disputat: reliquis quatuor prædestinationem ac prouidentiam Dei tractat. Cùm igitur distinctæ sint quæstiones: priorem illam hactenus, vt potui, atque vt temporis breuitas sinebat, sum executus: alterius verò tractationem ad proximas vsque nundinas differendam censui: quia & nihil est in mora periculi: & tunc vtilior, volente Domino, prodibit. Quoniam tamen verebar, ne si diutius tacerem, quorundam oculos Pighius sua illa ostētatione perstringeret, hoc intereà edito specimine, & illius insolentiam paululū reprimere, & bonorū ac piorum attentionem excitare visum est: vt dum aduersus huius Cyclopis impetum stare inuictam Dei veritatem cernunt, magis ac magis in ea confirmentur.

FINIS.

ADMONITIO PATERNA PAVLI TERTII ROMANI PONTIFICIS ad inuinctißimum Cæsarem Carolum Quintum.

QVA EVM CASTIGAT, QVOD SE LVTHEranis præbuerit nimis facilem: deinde quòd tum in cogenda synodo, tum in definiendis fidei controuersiis aliquid potestatis sibi sumpserit.

Cum Scholijs.

LECTORI.

HAEC admonitio cùm alias ob causas, tum quia illustre pontificij zeli specimen continet, digna est omnino, quæ legatur ab omnibus. Atque id quidèm citius fieri oportuit, sed quia non statim peruenire solent eiusmodi mysteria in eorum manus, quibus vel expediat, vel cordi sit ipsa euulgari: dabunt veniam lectores, si serius publicetur hic thesaurus, quàm fuerit optandum.

STATVS CAVSAE, SIVE ARGVMENTVM.

QVVM Cæsar superiore anno, parata iam in Galliam expeditione, non aliter posse diu Germaniã in pacato statu contineri intelligeret, quàm si præscripta ante suum discessum foret ratio, qua imperij ordines inter religionis dißidia, pacem tamen colerent: decretum interposuit, vt donec cognita esset causa, æqualis vtrisque conditio esset, tum sibi curæ fore promisit, vt prima quaque occasione concilium vniuersale vel saltem nationale cogeretur: aut si id non succederet, se daturũ operam, vt proximo Imperiali conuentu, post legitimam disceptationem aliquid tandem statueretur. Digna quidèm erat pietatis causa, quã alijs omnibus posthabitis, tractandã Iperator susciperet, sed quia difficili & periculoso bello implicitus, neque huc animum applicare extemplò poterat: & ne quid interea turbarum se absente oriretur, non temerè metuebat prudens ac cordatus princeps, nihil omnino nec communi ecclesiæ Christianæ saluti aptius, nec publicæ Germaniæ tranquillitati magis appositum, nec priuatis etiam suis rationibus cõmodius facere potuit, quàm vt iustam causæ actionem in aliud tempus differendo, ius æquum inter partes, & æquabilem viuendi legem statueret. Hoc tamen audito decreto, Romanus Pontifex se duas ob causas nõ leuiter fuisse commotum hîc ostendit. Nam & hoc quantuluncunque, quod concessum hoc modo protestantibus erat, vt paulisper iniquis præiudicijs subleuarentur, nimiæ indulgentiæ corruptelam esse clamitat: & Cæsarem sibi ius aliquod sumere in religionis causa, hoc verò indignum illi facinus esse videtur. Bis autem peccasse Cæsarem, illicitum sibi ius arrogando, conqueritur. Primùm, quia concilium ausus fuerit, eo inconsulto, polliceri, deinde, quòd cognitionem à sua persona alienam accipere non dubitauerit. Grauiter igitur cum eo expostulat sanctißimus pater cùm de immodica erga Lutheranos facilitate, tum de authoritate Romanæ sedis læsa & imminuta.

PAV-

PAVLVS III. PONT. MAX. CAROLO V. IMPERATORI.

HARISSIME fili, ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Ex edicto Maieſtatis tuæ acta conuentus tui Spirenſis cognouimus,de quibus cùm noſtram ſententiam diſsimulare paternus noſter erga te amor non patitur, tum verò officii& muneris à Deo nobis per Chriſtum commendati ratio in cura vniuerſalis Eccleſiæ,vt apertis verbis te admoneamus,cõpellit. * Nec verò parũ nos ad hoc mouet graue ſe- 1
ueritatis diuinæ,in Heli ſaccerdotẽ exẽplũ,in quẽ liberos indulgẽtius tractãtẽ, & ad eorũ errata cõniuẽtẽ extat ſeuera illa Dei in hæc verba ſentẽtia.Quia indigna nouerat agere filios ſuos, nec corripuit eos,idcirco,inquit Deus, nõ expietur iniquitas domus eius victimis & muneribus vſque in æternum. Hæc quidem Dei ſententia fuit, quam ſtatim liberorum primùm, deinde ipſius Heli repentina & violenta mors conſecuta, hincque poſteritatis à ſacerdotio repulſa,verbum Domini verum & ratum fecerunt.

* Nos verò fili cùm te indigna quædam decreta in conuentu Spi- 2
renſi ex ipſis actis animaduerterimus, indigniora verò deſignata eſſe,& talia,quod ſi propoſitum exitum,quod Deus auertat, conſequantur,non ſolùm te in certiſsimum animæ ſalutis periculum adductura, ſed Eccleſiæ paci atque vnitati, cui ſuper omnia ſtudere debemus, maiorem, quàm qua hactenus laborarint perturbationem ſint allatura. * Noluimus ſanè prætermittere,quin te
à Deo nobis honore & amore primogeniti commendatum, his 3
noſtris literis de tanto tuo & Eccleſiæ periculo admoneremus. Quanquam quidem te, non vt Heli liberos, admonendum duximus,quos deprauata voluntas, & conſuetudo peccandi indociles propè ad rectam diſciplinam reddiderant, ſed vt eum potius, qui multorum annorum curſu non abiit in conſiliũ impiorum, quo maiorem in ſpem venimus, non fruſtrà nos admonitione paterna eſſe apud te vſuros. * Omnia verò fili, in eo ſunt, ſi ab vnitate 4
Eccleſiæ te abduci non ſinas, à conſuetudine maiorum tuorum religioſiſsimorum principum non recedas, ſed eundem, vt debes, morem in omnibus,quæ ad Eccleſiæ diſciplinam, ordinem,& inſtituta

ſtituta pertinent, obſerues, quem multos annos ſumma cum pie-
5 tatis animi tui ſignificatione edidiſti.* Is verò eſt eiuſmodi, vt quo
ties de his, quæ ad religionem pertinent, diſceptatur, ad ſedẽ apo-
ſtolicam omne iudicium ſemper referatur, nihil illa inconſulta
ſtatuatur. Tu verò nunc fili, cùm vel de concilio generali, tanquã
de remedio omnium opportuniſsimo afflictis eccleſiæ rebus, &
ipſius imprimis Germaniæ mentionem facis, vel de nationali, cu
ius etiam meminiſti, vel de futuro ad proximum Autumnum
Imperiali conuentu, in quo de religione, cæteriſque rebus,
quæ ad illam pertinent, tractare promittis, ita agis, ita ſtatu-
is, vt ſupprimas eius nomen vbique, cui diuina & humana
6 iura approbante tot ſeculorum conſenſu, * ſupremam cùm co-
7 gendi concilia, tum ſtatuendi de his, * & ordinandi quæ ad Eccle-
ſiæ vnitatem vtilitatémque ſpectant, authoritatem dederunt. At
verò neque hæc ſola ſunt, in quibus conquerimur Eccleſiæ & Ma
iorum abs te morem atque inſtitutiones diuinas minimè ſerua-
tas fuiſſe: ſed alia præterea, & ea quidem nõ pauca, peracti iam con
uentus decreta legãtur, quæ maximè & pietatẽ lædunt, & omnem
8 legum ordinem confundunt. * Nam quòd laicos de rebus ſpiri-
tualibus iudicare vis poſſe: neque laicos modò, ſed nullo diſcrimi
9 ne laicos, * & damnatarum hæreſium aſſertores: * quòd de bonis
10 eccleſiaſticis, & de eorum futuris controuerſiis ſtatuis, quòd eos *
11 qui extrà Eccleſiam ſunt, & per edictum tuum pridem damnati,
honorib. priſtinis in iudiciis ac tribunalibus reſtituis, atque hoc
pro tua & imperatoria poteſtate facis, * minimè approbantibus
12 cæteris, qui antiqua & ſancta obedientia perſeuerant. * Quid tan-
13 dem horum cum diuinis inſtitutionibus ac legibus, quibus perpe
tuò Eccleſia eſt gubernata, conuenit? Quæ omnem potius diſcipli
nam, omnem ordinem, ſine quo nullus hominum cœtus regi po-
teſt, ab Eccleſia prorſus tollunt. Hoc verò quo magis ab omni re-
cta diſciplina, & conſuetudine maiorum ſunt aliena, eò minus no
bis perſuadere poſſumus, è tuo ipſius ſenſu illa vnquam emanare
potuiſſe, ſed eandem pietatem animo tuo, ſuppreſſam quidem ad
tẽpus malorũ cõſiliis, qui huic ſanctæ ſedi ſunt rebelles, putamus,
qui ſi à te impetrare non potuerunt, vt quæ contra eam volebant
facere, probares, ſaltem vt eiuſmodi edictis aliquam abalienati ani
mi tui ſignificationem dares, abs te contendiſſe facilè poſſumus
exiſtimare, impetrare verò tanto magis debemus, quanto id tibi
&

& Eccleſiæ,niſi citò ad teipſum redeas,maiori damno & detrimen
to fore,nobis maximè eſt perſuaſum:quod non poſſumus non in-
dies magis magiſque timere,quo attentius conſideramus,quibus
cum amicitiam inieris. Si enim, vt inquit Apoſtolus, Corrum-
punt bonos mores colloquia mala, quanto grauius, * ſi quis cum 14
malis coniuncta conſilia & fœdera habeat, hoc de eo timendum
erit. Quanquam quidèm non dubitamus,ſub ſpe pietatis,vtilita-
tis, honoris ad hæc eos te ſolicitaſſe, ſed nullum prorſus eſt tam
malum conſilium,quod non ſpecioſo aliquo eiuſmodi nomine
quaſi veſte precioſa ſe ornet. Tu verò fili interroga potius patrem
tuum,& annunciabit tibi:maiores tuos & dicent tibi.Si enim om
nes vna voce te ad vnitatem Eccleſiæ atque honorem & obedien
tiam huius Sanctæ ſedis hortantur, atque iam pridem factis ipſis
ſunt hortati, ſi verò ſanctiſsimum quéque & in diuinis legibus pe-
ritiſsimum conſules,grauiſsimas in eos diuinæ iræ vindictas pro
ferent,qui quacunque de cauſa, quacunque pietatis ſpecie addu-
cti,* ſummi ſacerdotis munera ſibi ſumere voluerunt : eſt verò ea 15
maxima,quam rebelles adducere ſolent,cùm principes, vt eius ca-
tedram aſcendant,atque vt ius & authoritatem cognoſcendi cau
ſas religionis & iudicandi ſibi aſſumant, hortantur. * Sacerdotum 16
enim negligentia pro ſtimulo ad impellendum eos vtuntur,vt Ec
cleſiæ curam in componendis religionis controuerſiis, & in ordi
nandis Eccleſiæ rebus,in ſe ſuſcipiat.Quis enim hoc factum non
dignum ſumma laude iudicet?Nemo quidèm, ſi factum tantùm
reſpiciatur.Sed vt in domo bene inſtituta, in qua diuiſa officia &
munera non licet vnicuique pro ſuo arbitratu omnia exercere,
etiam ſi ſingula in ſuo genere ſint præclara, quod qui tentant, quã
uis bono id animo faciant, à patre tamen familias meritò repre-
hendendum, quippe qui ſuo intempeſtiuo zelo, quod pulcherri-
mum eſt in domo, * nempe ipſum ordinẽ, ſine quo nulla domus 17
diutius ſtare poteſt, quantũ quidẽ in ipſis eſt, tollunt: & prudẽtiæ
eius qui illum inſtituit,ſummã iniuriam faciunt: * ſic prorſus in 18
Eccleſia Chriſti, quæ eſt domus Dei,in qua omnia munera ſunt
diſpertita, & ſingula ſingulis ita diſtributa, vt inferiores ſuperio-
rum officiis non fungantur, eò minus licet ordinem perturbare,
quo maiore prudentia eſt ordinata Eccleſia, quàm de vlla domo
cogitari poſsit. Eſtque ea ſemper grauiſsima in Dei prudentiam
ac ſapientiam iniuria. At non omnes hoc vident, ſed nec te etiam

ſatis adhuc videre arbitramur Cæſar, quantum iniuriæ inferas diuinæ prouidentiæ, in hac domo Dei, in qua ſupremum munus ſacerdotibus eſt cõmendatum, cùm horũ tibi partes & honorem
19 ſumis. * Nec verò vidit Ozas, cum honoris cauſa arcam Dei curru boum vectam proſequens, illis calcitrantibus, manu admota, dum ruinam timet, ſuſtentare voluit. Quis verò hominum hoc factum improbare auſus eſſet? Vel quis non potius illud ſummopere laudaret, ſacerdotibus abſentibus in præſenti periculo ruinæ ipſius arcæ, quàm bos laſciuiens (vt inquit Scriptura) iam inclinauerat, manum vt eam ſuſtineret, admouerit. Nemo quidèm hoc non vt piè factum laudaſſet, niſi ſecuritate vindictæ minimè id ſibi gratum fuiſſe Deus oſtendiſſet, cuius quidèm vltio Ozam ſtatim è vita ſuſtulit, nullam aliam ob cauſam (Scriptura teſtante) niſi quia temere quod ad Sacerdotum & Leuitarum officium pertinebat ſupplere ipſe auſus eſſet. Tantum verò peccatum in hoc facto fuiſſe, quis vnquam cogitaſſet? Sed ex hoc exemplo Deus nos admonere voluit, ne in eundem diuinæ iræ laqueum incidamus. De quo nunc fili, te admonere voluimus, ne fallacibus illorum perſuaſionibus adductus, qui in ore ſemper habent reformationem Eccleſiæ, in tanto non boum, ſed ſacerdotum quaſi laſciuientium cœtu, quorum illa humeris ſuſtentatur, tu manus temere admoueas. eſt enim hoc ſacerdotum Dei munus atque offi-
20 cium. * In eundem verò laqueum inciderunt Dathan & Abyron atque Core, qui ægreferentes in ſancto populo, vnum pro cæteris dignitate ſummi ſacerdotii fulgere, ſe tam Moyſi quàm Aaroni oppoſuere, quum dicerent. Sufficit vobis quod omnis multitudo Sanctorum eſt, & in ipſis eſt Dominus, quid eleuamini ſuper populum? Licet verò hæc verba contra ambos dicta videantur, tamen Moyſe interprete didicimus, omnis eorum indignationis cauſam, ſummum ſacerdotium Aaronis fuiſſe. Non enim vbi omnis multitudo eſt ſancta, virum aliquem eminere dignitate æquum eſſe cenſebant.

Quàm verò grauiter hæc res diſplicuerit Deo, inſigne in eos diuini iudicii & ſeueritatis exemplum oſtendit, quos terra dehiſcens vnà cum vniuerſa ſupellectili & omnibus bonis viuos abſorpſit. Hæc verò vetera nunc recito, quia (vt inquit Apoſtolus) in figura contingebant illis: ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos fines ſæculorum deuenerunt, vt diſcant
21 omnes, * ſi in ſacerdotio quod deſeruiebat tabernaculo & vmbræ,

quo

quódque vnà cum tabernaculo abolendum diuina prouidentia statuerat, tantam curam Deus ostenderit, vt ne minimam quidem in ea mutationem ab humano ingenio inultam permiserit: quantò maior reuerentia tribuenda sit illis sacerdotibus, qui non amplius seruiunt typo & vmbræ abolendis, sed ipsi vero tabernaculo quod nunquam transferetur? quantóve minus de mutatione vel minimæ ordinationis, quæ ad eos pertinet, cogitare debeant? Quantò denique grauius, & magis intolerabili superbia putabimus eos in diuinam prouidentiam peccare, qui vel hanc confundere vel ad se transferre postulant, vel alio modo de illa statuere volunt, * quàm longa Ecclesiæ consuetudo fundata in testimo-
niis Scripturarum promittit, & declarat? Quocunque verò 22
modo, quacunque specie pietatis proposita hæc tententur, radicem quidem mali superbiam, Deo semper odiosam esse non est
dubium. * Id quod maximè declarat Oziæ regis exemplum, in 23
quo simul & radicem huius mali, & grauem illius vindictam Scriptura nobis exprimit. Hic autem Rex aliâs laudatissimus, id'que testimonio Scripturæ, in hoc tantùm superbiæ arguitur, quòd incẽsum ad altare thymiamatis adolere voluerit. Quis verò hanc voluntatem non piam potius, quàm superbam iudicasset? Sed spiritus Dei in Scriptura, cùm ad huius facti narrationem peruênit, eleuatum (inquit) est cor Oziæ. In quo verò eleuatum, nempe quòd alieno ministerio fungi voluit, de quo postquam à sacerdotibus admonitus, nec illis paruisset, statim à Deo lepra est percussus. Hæc verò nũc charissime fili recẽsemus, vt intelligas, si superbũ fuit Oziæ factũ, in adolẽdo incẽso, super altare thymiamatis, quãto superbius esse hoc tãtũ adolere incẽsum super altare corporis Christi, cæteráque quæ religionẽ ipsam comitãtur, persequi? Quid autẽ, an non putas hoc incensum esse corã Deo, leges de religione sancire? Est quidem incensum, idque omnium Deo gratissimum (Nullum enim odorem tibi persuade Deum gratius suscipere) sed non est tuum munus illud, Imperator, est sacerdo-
tum Domini * est nostrum in primis, quibus Deus potestatem li- 24
gandi & soluendi dedit. Vide verò, in quã tum partẽ tẽpli intras, cum hodie tibi ministeriũ sumis, nõ quidẽ in atriũ aut in sancta, vt Ozias, non enim tantùm sanctũ est hoc factum, sed sanctissimum. Cùm ergo prudentia tua huc tu penetras, in domũ Domini tu penetras, & in sancta sanctorũ, atque ipsum corpus Christi penetras, eius officium tibi arrogãs: nec te excusat quòd sanctũ sit factũ, vel

quòd non perpetuas,sed ad tēpus,hoc est,vsque ad futurū conciliū
duraturas leges laturū te esse dicas. vt enim id per se piū sit, tamen
25 in eo,cui Deus hoc ministeriū non dedit,maximè est impiū. * Su-
mis enim tibi iam personā,quæ propria est Dei, cui solū de sacer-
dotibus iudicium relinquitur,quā ne ad tēpus quidē cuiquā sume-
re licet.Dei enim vox est ad malos sacerdotes:Ego ipse (inquit su-
per pastores)requirā gregē meū de manu illorū:quod vt suo tēpo-
26 re penitus facturus est Deus,ita si quis interim* quasi de manu eius
præripere hoc tētauerit,is semper pro tali ausu grauiss.pœnas dedit.
veluti cōtrà nullo vnquā seculo intermisit certis quibusdā signis
testari, illos maioribus gratiis tum interius,tum exterius, & omni
genere bonorū dignos esse, qui augendo & ornādo Sacerdotū ge-
nus,Ecclesiæ suæ vnitatē ac principem sedem auxilio & gratia fo
27 uerūt * vt in Cōstātino Magno,in Theodosiis,in Carolo Magno
accidisse videmus.quibus nulli nunquam Christiani Imperatores
vel diuinis gratiis,vel victoriis illustriores fuere.Cōtrà verò Deus,
eos qui Sacerdotibus restitere, nō solùm passus est in omne genus
turpitudinis labi:sed sæpe & insignibus quibusdam pœnis in testi
monium diuinæ iræ suæ castigauit. Nec verò nunc de illis loqui-
mur,qui ecclesiā nascentē adhuc extinguere sunt conati, Neroni-
bus,Domitianis, & eiusdē generis reliquis:sed de iis qui illam per
secuti sunt,iam adulta ætate, incipiētem in principes authoritatē
sui muneris exercere,postquā constituta iam & confirmata est Pe-
tri sedes in oculis omnium principū. Qui verò huius authoritati
restitere,à Deo sic castigatos constat,vt manifestè appareat,quàm
grata sit, ac semper fuerit Deo huius sedis obedientia: contra autē
28 quàm ingrata & odiosa in eandem inobedientia. * In primis eum
ex Imperatoribus,qui in apertā defectionem & contēptum huius
sanctæ sedis erumpit,legimus fuisse Anastasiū primum,quem,à Ge
lasio Pontifice Rom.admonitum, ne Acatii Episcopi Constatino
politani à Sede apostolica damnati partes foueret,cùm nec moni
tis eius paruisset,& Hermasdæ eiusdem successoris legatos,ad eum
ea de causa missos,vt à communione cum hæreticis desisteret, cō
temptim primùm auditos contumeliosius dimisisset, diuina tan-
dem ira fulmine è vita sustulit. Sequuntur huius impietatis succes
29 sores,sed per interualla,multi alii Imperatores, * quales fuere Mau
30 ritius, * Constans secūdus Iustiniani Constantini Pogonati filius,
Philippus,Leo.Sed hos numerare longum esset,qui diuerso quidē
genere

genere mortis, ſed omnes aut violento, aut ignominioſo ſpoliati
antea imperio & omni dignitate perierunt, vt manifeſtè appareat
in eis vltrix inobedientiæ, vindicta Diuina. Quæ ſeries vſque ad 31
Henricum illũ perduci poſſet, qui cùm grauiſsimè ſedem apoſto-
licã vexaſſet, tandẽ eum à ſuo filio captum Leodii, vltio diuina in
carcere mori fecit: iuſtiſsimam quidẽ inobedientiæ pœnã ab ipſo
repetens, vt à filio caſtigaretur, qui eum, quẽ patris loco diuina ei
prouidentia in Eccleſia conſtituerat, tot modis vexauerat, eiúſque
authoritatẽ neglexerat.* Id quod & de Friderico Secũdo dici poteſt 32
niſi quòd infeliciori mortis genere eſt ſublatus, qui filio ſuo ipſo
carnificis munere fungente, ſtrangulatus interiit. Tametſi Deus
nõ ſemper hoc modo rebelles caſtigare ſoleat, quandoquidẽ non
nullos ſi deſideriis ſuis frui permittat, vt quod ad externã caſtiga-
tionem attinet, impune peccare, & in magna rerũ omniũ affluen-
tia quaſi felices viuere videantur. Id ea ratione factũ à diuina pro-
uidentia ſancti patres piè exiſtimarunt, ne ſi omnes hi impii caſti-
garentur, nullũ aliud tribunal diuinæ iuſtitiæ reliquũ eſſe homi-
nes iudicarent. Quoſdam ergo hîc in aliorũ exẽplum Deus, vt iu-
ſtus agnoſcatur, apertè caſtigat, quoſdã verò dum hîc caſtigare diſ
ſimulat, ad tribunal ſuũ futurũ ſeuerius iudicandos reſeruat. Nul
lum verò peccatum impunitũ dimittit diuina iuſtitia. Ea autem
omniũ eſt grauiſsima caſtigatio, cùm ii qui Deum grauiſsimè of-
fendunt, impunè id ſe facere exiſtimant. Omnes enim tales cæcita
te mẽtis ſunt percuſsi, & in paſsiones, ignominias ac in reprobum
ſenſum traditi, quæ ceu propria impiorum flagella Apoſtolus nu-
merat. Cùm autẽ hæc omnibus impiis ſint cõmunia, tum verò ma
ximè illorum propria, qui ſuã impietatẽ* in oppugnãda principe 33
ſede, & in Eccleſiæ vnitate ſcindenda exercuere. Hoc quidẽ in qui
buſdã animaduertimus, qui quò pluribus (dum ſanctã erga illam
obedientiã ſeruarunt) virtutibus ſplẽdere ſunt viſi, eò magis poſt
impiã ab eo defectionẽ in prodigioſas animi paſsiones auaritiæ, li
bidinis, & crudelitatis fuerunt traditi: id quod Anaſtaſio x. de quo
ſuprà mentionẽ fecimus, eueniſſe hiſtoriæ narrãt. Similibus verò
exemplis in hac noſtra ætate vtinam quidem careremus. Nec verò
in ſingulos tantùm homines hæc vltio diuina, caſtigans eorũ ino
bedientiã erga hanc principem ſedẽ, eſt peruagata, ſed in nationes
etiã & prouincias, in quibus videmus, cùm grauiſsimè omnium
ii ſunt caſtigati, qui Chriſtũ Dominũ habere recuſarẽt, proximũ
miſeriæ locum eos ſortitos eſſe, qui Vicarii Chriſti authoritati re-

ſtitere. Duas verò nationes à Deo in primis caſtigatas, atque affli-
ctas videmus, quæ olim florẽtiſsimæ fuere. Quarũ vna pertinax in
negãdo Chriſto permãſit, altera aliquãdiu cũ Vicario eius præ cæ-
teris omnibus cõtendit. Illa eſt Iudæorum, qua nulla maiori miſe
24 ria eſt oppreſſa: * hæc vero græcorum, quæ proximè ad miſeriam
Iudæorum acceſsit, quia proximè ad impietatẽ acceſſerat. Quare
ſi Chriſtus ipſe in cæteris imperatoribus, Regibus, populis & natio
nibus nunquã inultã tulit Vicarii ſui ſpretã authoritatẽ, ea interim
perpetua ſucceſsione conſeruata: ſi tũ ſeueris iudiciis eorũ inobe-
dientiã caſtigando odioſos ſibi ſemper fuiſſe huiuſmodi conatus
oſtẽdit, quanto in te, Cæſar, ſi (quod Deus auertat) hanc oppugna
res cum apud Deũ, tum apud homines hoc odioſius iudicaretur
qui ex illis imperatoribus originem ducis, qui non plus honoris ſe
di apoſtolicæ detulerũt, quàm ipſi ab ea receperint. At neque hæc,
chariſsime fili ſcribimus, quaſi vllo modo nobis perſuadere poſsi
mus, huiuſmodi te conſilia in animo rata & confirmata habere:
ſed vt amãs pater, ſalutis filii & honoris, ac de vtroque ſolicitus, ſi
mulatque edictum ipſius Spirẽſis cõuentus vidimus, te admonen
dum duximus, eò quidem grauius, quò magis exploratum pericu
lum, in quo verſaris, habemus. Denique ſi pluribus diſſuaſimus, ne
in diſceptationes ſuper his, quæ ad religionem pertinent, cõponen
das, ius tibi vel authoritatem ſumeres: non ob id ſcripſimus, quòd
25 diſceptationes cõponi non maximè optaremus * qui (teſte noſtra
conſcientia) vt hoc ritè fieret, vitam & ſanguinem libenter effun-
deremus: ſed vt exemplis cum ex diuina Scriptura, tum ex eccleſia
ſticis hiſtoriis citatis te admoneremus, ne, quod ad tuum miniſte-
rium non pertinet, ipſe tibi arrogares, & pro tua & imperatoria di-
gnitate iuberes: ſed potius Conſtantini Magni ſerui Dei maximi
ac fœlicisſimi Imperatoris exẽplo te hortamur, quod tantùm fa-
26 cimus, vt eos primùm * ſuo Iudici & ſuis iudicibus iudicandos &
corrigendos relinquas. Ille verò, quũ rogatus eſſet ab ipſis ſacerdo
tibus, vt in eorum diſceptationibus ſe Iudicẽ præberet, prorſus re
cuſauit. * Cuius verba in hanc ſententiam ab hiſtoriarum ſcripto-
27 ribus, qui affuerunt, citantur: Deus vos conſtituit Sacerdotes, &
poteſtatem vobis dedit de nobis quoque iudicãdi: & ideo nos à vo
bis rectè iudicamur, vos autem non poteſtis ab hominibus iudica
ri: propter quòd Dei ſolius inter vos expectate iudicium, & veſtra
iurgia, quæcunque ſint, ad illud diuinũ reſeruẽtur examen. Hæc il-
le Magnus

le Magnus non tã imperio,quod erat maximũ, quàm pietate & cæteris virtutibus,dixit:cui te Cæsar,in omnibus persimilẽ esse cupimus & optamus.Quòd verò præ te fers studiũ & desideriũ, vt cõponantur controuersiæ in religione, & vt aliqua disciplina morũ in vniuersa Ecclesia renouetur,te in hoc quidem magnopere laudamus,& abs te petimus,vt in hoc operã tuã præbeas,& cui Deus curam huius ministerii cõmisit. Vt enim te,tãquã caput in rebus huiusmodi tractandis minimè ferendũ censemus,ita tanquã brachii accommodatissimi tuam inprimis opem desideramus. Hoc verò
nostrũ desideriũ fecit,* vt ad minimã quanque spẽ cogẽdi concilii 38
œconomici non solùm nos semper promptos præbuerimus,ad illud indicendũ,sed vbi vel minima spei scintilla eluxerit,cogi posse,eò statim legatos miserimus:quemadmodum vltimo loco etiã fecimus,quanquã non cum eo fructu, quem assiduè optamus:sed maluimus sanè omnia tẽtare , quàm vel minimæ occasioni deesse, quam à diuina bonitate semper expectamus. Cùm autem vniuersalis Ecclesiæ vtilitatis causa concilium fieri summopere cupimus, tum verò præcipuè illius inclytæ nationis Germanicæ, quæ iampridem discordiis, in his quæ ad religionem pertinent, plurimum vexata dissidet, cuius saluti (vt tua etiam Maiestas fatetur) commodissimè per generale concilium opitulari nos
posse,semper sperauimus.* Horum autem conciliis,qui iam ab hac 39
sede sunt damnati,te vsum esse(quod nunc conquerimur) non ob id quidem conquerimur, quòd semper hos remotos à tua amicitia esse cupiamus,aut id quæramus,quia semel damnati sint, vt semper damnati maneãt. Testis enim nobis est Deus, quàm nihil magis in votis habeamus, quàm vt oues perditas ad dominicũ ouile reducamus,& vt illam nobilem prouinciã vniuersam in fide & religione * cũ capite & reliquo corpore in omni amore atque ami-
citia cũunictam videamus,idque ob eas quas diximus,causas.Sed 40
tu nunc(dum ii in discordiis cum capite & reliquo corpore manent(de iis qui tales sunt loquimur) dum extra ecclesiam sunt,per edictum etiam tuum damnati)eorum amicitiam pluris quàm par est facis,dum indulgentius eos tractas: cùm hæc tua indulgentia & præteritorum edictorum declarationes separatim à te factæ, nõ solùm hactenus illis non profuerint, vt ad saniorem mentem redirent,sed potius,quod re ipsa compertum est,occasionem dederint vt insolentiores sint facti, & ad occupanda vicinorum bona animosiores, dissidium certè ipsum magis hoc modo fouere, quàm

tollere videris. Sed hæc quia ad meliorem formam, nõ iis quidem viis alienis ab omni more & consuetudine maiorũ, atque ab ipso iure diuino, sed per generale concilium optimè perduci potuisse, semper in Domino sperauimus,& nunc etiam speramus: ideo nos
41 plus illius prouinciæ cõmodis,quàm vllius alterius consulentes,* ad Germaniæ fores,Tridentum vsque, legatos nostros miserimus. sed vocauimus,& non erat qui audiret,venimus & non erat vir,verum nec propterea desistimus, sed adhuc vocamus & clamamus ad te & ad cæteros principes.clamamus verò cum propheta Dauide:
42 * Venite ploremus coram Deo,nec enim aptius principiũ concilii esse poterit.& cum Daniele:Oro pro peccatis meis & populi, accuso,confiteor,obsecro,Domine peccauimus,iniquitatem fecimus,& impiè egimus & recessimus,nobis confusio faciei,Regibus nostris,principibus & patribus nostris, quia peccauimus: tibi autẽ Domine misericordia est & propiciatio. Ad tale ergo concilium
43 te vocamus,* in quo Angelos ipsos assessores habere speramus,qui si super vno peccatore pœnitentiã agente gaudent, quantò magis super vniuersa Ecclesia, cuius ipsi pars sunt,ad pœnitẽtiam congregata,gaudebunt? Huc accedit,quòd saluti Christiani populi ab imminente potentissimo,& perpetuo nominis Christiani hoste,Turcarum tyranno, quo pacto nisi per Christianorũconiuncta in fide & charitate auxilia consuli possit,non videmus Quare sterne viam,dilecte fili,ad tale cõcilium. Hoc enim tui muneris proprium erit.sternes autem si vel pacem reddas, quantum in te est Christiano populo, tantopere ab omnibus expetitam: vel saltem arma cohibeas,dum Ecclesia in concilio congregari possit, vbi æquius est quàm per vim vestras disceptationes decidi.Hoc verò tu & cæteri Christiani principes,quos etiam atque etiam de eadem hac re admonebimus, præsertim verò eum, quocum bellum geris,faciatis. iam concilium adest: iampridem enim indictum est. neque verò abruptum est, &si bellorum causa in commodius tẽpus dilatum. Itaque huc,charissime fili,incumbe, & hanc lætitiam primùm populo Christiano,qui iampridem intestinis bellis est attritus,redde. Deinde verò nobis,qui te nihil charius in terris nos habere iudicamus,qui primogeniti apud nos locum in amore tenes, idque specimen diuinæ in te virtutis præbe, vt non modò patrem, te piè monentem, non auerseris: quod faciunt ii, quos Deus in signum
44 abdicationis, suis desideriis tradit: * sed vt eundem ad te tanquam

Deo

Deo iubente, tali tempore missum, qui labantem sustineat, & magno animæ salutis periculo liberet, omni pietate amplexeris, eius vocem libenter audias, monitis obtemperes, satis verò obtemperabis, si cùm te à semita sancta, vt appellat Propheta, quæ eadem est regia via, maiorum tuorum, religiosissimorum principum, humana consilia vt hominem deflectere potuere: huc statim de ea qualis sit, admonitus, diuinam indolem proferens videas, atque ita in animum inducas, nullum vt in iis quæ ad religionem pertinent, tibi ius & authoritatem vindices* si diuinam institutionem 45
& Ecclesiæ consuetudinem sequens, ab ipsis conuentibus imperialibus à quibus absunt, qui authoritatem de eiusmodi rebus cognoscendi habent, omnes de Sacerdotibus atque de religione disceptationes prorsus excludas, & ad eorum proprium tribunal reiicias: *si de bonis Ecclesiasticis, quorũ iudiciũ ab ipso Domino, cui 46
sunt cõseruata, sacerdotibus relinquitur, & cõmẽdatur, & ipse nihil statuas & sepositis armis aut studeas paci, aut si aliter pax cõciliari nõ potest, cõcilio generali iudicãdi de iis, quæ tam perniciosa bella in populo Christiano tandiu alunt, potestatem facias:* Si denique
ea quæ per nimiã indulgentiam rebellibus huic sanctæ sedi, & con 47
tumacibus cõcessisti, ipse rescindas ac tollas. Hæc enim, charissime fili, cũ ita sint, quæ tuam ipsius animam in magnum salutis periculum adducant, & Ecclesiæ pacem magis magisque perturbent, facilè videre potes, nisi per te quamprimùm his malis remedium adhibeatur (quod te facturum speramus) in quas angustias sis nos compulsurus: vt aut officio aut muneri nobis à Deo per eius filium dato deesse cogamur, cum maximo Ecclesiæ detrimento: aut iterum seuerius agere, quàm vel consuetudo nostra, vel natura, vel voluntas ferant. Quanquam in officio quidem deesse, in tanto discrimine, nec debemus prorsus, nec volumus, quantum per eius gratiam, cuius vices, licet indigni, in terris gerimus, de nobis polliceri possumus. Insidet enim in animo, & ob oculos nobis obuersatur illud idem, de quo principiò diximus, diuinæ seueritatis in Heli sacerdotem exemplum: quem non ob id quidem damnatum legimus, quòd in filiis corripiendis prorsus abstinuerit. Corripuisse enim eos satis constat ex scriptura, sed quòd in corripiendo, vt inquit diuus Hieronymus, lenitate patris, non authoritate pontificis agebat. Nos lenitate patris integris prope adhuc rebus vsi sumus, quibus ex edicti forma

trãsactis, quod Deus auertat, in Heli exemplo satis video, in quam nos necessitatem sis adducturus. Quare tecum considera, Cæsar, quid te magis deceat, quid ad tuum in primis officium ergaDeum & Ecclesiam magis pertineat, quid honori & rebus tuis magis expediat. An vt brachium nostræ seueritati, in iis quæ ad vnitatem Ecclesiæ pertinent præbeas, an potius illis faueas, qui hanc semel ruptam in plures adhuc partes scindere miserabiliter laborant & optant. Deus pacis pro immensa misericordia sua, tuam Maiestatem ab iniquorum cõsiliis liberet, ac pacis cõsilia in tuo corde cõfirmet, vt vnanimes vno ore honorificemus Deum patrem per Iesum Christũ, cui cũ Sancto Spiritu sit honor per æterna secula, Amen.

Datum Romæ apud S. Marcum XXIIII Augusti, M. D. XLIIII.

SCHOLIA IN EPISTOLAM PAVLI III. PONT. MAX.

I illud vindictæ Dei exemplum horret sanctissimus pater, mirum cur tantopere de hoc vno Cæsaris delicto solicitus, (si delictum nominari debet) tam securus in aliis filiorum suorum infinitis nequitiis torpeat. Vltus est Deus segnitiam Heli sacerdotis, quòd filios non castigauerat. Filios Christiani pastoris iubet apostolus Paulus esse bene moratos, bene educatos in timore Domini. Filium habet Paulus noster Frenesius, & ex eo nepotes, præter spurios, qui adhuc silicernio huic & semiputrido cadaueri nascuntur.

Qualis est Petrus Loysius? dicam, quo nihil potest dici atrocius, & tamen est verissimum. Nunquam tale monstrum hactenus peperit Italia. Paule quid cessas? cùm execrandæ filii tui libidines in cœlum ascenderint, cùm fœtore simul ac fœditate ipsarum polluta sit terra, cùm totus mundus vociferetur: nondum exerendæ seueritatis tempus esse putas? Quid de eius auaritia? quid de rapacitate? quid de sæuitia dicam? Tametsi in his omnibus ita reliquos superauerit, vt te vno semper sit inferior. quid de nepotibus tuis, quid de tota familia orbis cum multa indignatione dudum loquitur? Si ob indulgentiam correctus fuit Heli, túne impune feres, quòd ad tam horrenda filiorum tuorum flagitia non solùm conniueas tacitus, sed manum illis auxiliarem præbeas? appro-

approbes certè palã,& magna ex parte nõ dißimules,te authore perpetrari? Non te hîc Dei iudicium solicitat? nullus metus animum tuum percellit? Sed de naturalibus filijs iam plus satis. Iactas te Christianorum omnium esse patrem. In tam deplorata mundi corruptione,quis amplius taciturnitati est locus? Siles tamen,& mundum sciens ac videns in exitium ruere cum silentio pateris. Si Heli non pepercit Deus,quale tibi supplicium imminere cogitas? Propius etiamnum te vrgeo. Qualis est sedis tuæ status,quæ tibi instar familiæ esse debet? Quid agunt tui vicarij? Qualis in curia tua negotiatio exercetur? Qualiter se clerus tuus gerit? Quã mihi Sodomam reperies, vbi maior vnquam fuerit malorum omnium impunitas? magis perdita impudentia? licentia magis effrænis? Et nunc,perinde ac si nihil esset domi quod ageres,times,ne ob vnam hanc culpam immineat ira Dei tuo capiti,si concedi Protestantibus pacem & iuris æquitatem tacitus sinas,quoad de religione fuerit cognitum: si Cæsarem,iniussu tuo, tam concilium,quàm legitimam causæ definitionem polliceri sustineas.

Hic mihi Athaliæ venit in mentem. Nam sicut impudica illa canis,cũ regem Ioas cerneret in solio collocatum,quia tyrannidem suam videbat concidisse, clamabat,seditionem esse factam: ita putidum hoc scortum, cùm tyrannidi suæ, quam Deo & hominibus inuitis, sibi per summum nefas arrogat, vel minimum derogari videt,cœlum terræ miscet,quasi nihil amplius sit in mundo saluum. 2

O quàm multis, & quàm insignibus documentis compertum habet Cæsar paternum hunc amorem. Quod nisi sibi ab hoc idolo, tanquam à Deo sinistro metuerent Christiani principes: possent mira paternæ charitatis officia, quæ pro se quisque experti sunt, recensere. Sed quid principum arcana excutere opus est? quasi verò non omnibus etiam infimis palam sit, qualem se hactenus patrem illis exhibuerit. 3

Hic quidem olim speciosus erat fucus Romanæ meretricis, iactare Ecclesiæ veritatem: sed iam cùm longo quasi attritu obsoleuit,tum flatu oris Domini toties discussus & claris scripturæ testimonijs abstersus ita fuit, vt ad colorandam eius deformitatem apud oculatos parum valeat. Christus enim vnicum sanctæ vnitatis vinculum est: ab eo qui discedit, violat turbátque vnitatem: extra eum verò, non nisi sacrilega conspiratio est. Vocat nos ad se Romanus Antichristus, prætextu vnitatis: & quicunque tyrannidis suæ iugo non sponte alligari se sustinent, eos schismaticos iudicat. Nos autem ex aduerso audimus Christi vocem: Vbi erit corpus, illuc conuolabunt & aquilæ. Audimus Apostolum hortantem, vt consentiamus,& simus concordes: sed in Christo. Audimus piam Hilarij admonitionem. Speciosum quidem nomen est pacis,& pulchra opinio vnitatis: sed quis ambigat eam solam Ecclesiæ & Euãgeliorum vnitam esse pacem,quæ Christi est? Ostendat ergo à parte sua Christum Frenesius, & vnitatem Ecclesiæ penes se esse probabit: Sed cùm adhærere illi non poßimus, nisi Christum abnegando, qui ab eo dissilit, non facit ab Ecclesia discesßionem, sed veram Ecclesiam ab adulterina & fictitia discernit. 4

En ordo, en disciplina, en Christianismi perfectio ex Frenesij definitione, si illibata sedis suæ tyrannis maneat. valeant alia: nam præ hac vna nihili omnia reputat. Iam ergo Helenã agnoscimus, pro qua depugnat, simul causam timoris illius agnoscimus, de quo initio locutus est. Nõ enim ruinam solio suo tantũ impen- 5

dere præuidet, sed sedem illam abominationis iam collabi cernit, si pigrescat. Hoc si illi detur, vt securus pro suo more in tranquilla possessione suæ tyrannidis lasciuiat, hoc vno contentus erit, & tanquam rite cōposito Ecclesiæ statu, sibi & alijs benedicet. Ergo vtcunque Romæ nihilo minor sit scelerum omnium colluuies, quàm in ipsis inferis, vtcunque passim sanctus ille Papalis clerus, laxis habenis, perruptis legibus omnibus, abiecta omni honestatis cura, ad quamlibet impietatem se prostituat, vtcunque totus orbis horrendum in modum sit corruptus, bene ordinata erit disciplina, si modò nihil contra sedis Romanæ maiestatem quis audeat.

6 Grande scilicet piaculū, quòd de congregādo concilio cùm ageretur, suppressum est Papæ nomen. Quasi verò Syluestro authoritatē conuocandæ Nicenæ synodi detulerit Constātinus, ac non eam iure suo, pro Imperatoria potestate coegerit. Quasi non etiam ipsi Syluestro edixerit, vt veniret. Quasi vel arbitrium vel nutum Romani episcopi expectauerit olim Theodosius, in synodo Aquileiensi cogēda, cui præfuit Ambrosius. Ecce habetur in Italia conciliū vniuersale, cui non adest Rom. episcopus, nec quisquā eius nomine, imò nulla eius in actis cōcilij fit mentio. Sed condonādum est Frenesio, si personā agit impuræ illius Iesabel, cùm similē habeat causam. Quēadmodū enim fremebat illa, quòd Achab pro regia potestate populū conuocasset, vt statueretur semel, Deùsne an Baal inuocādus foret, ita hæc bestia, quasi rebus omnibus perditis, grande nefas admissum esse conclamat, quia Cæsar sibi curæ fore receperit, vt cōciliū cogeretur. Atquî hanc sibi soli potestatem iure diuino & humano cōpetere allegat. Facile quidē iactare est, sed probatio quæritur. Quid enim hoc mendacio impudentius? Diuini iuris quam omnino syllabam proferet, nisi fortè se faciat Deū. Sed humanū fortè illi suffragatur? Nihilomagis. Quis enim primam synodū Nicenam, quis Ephesinā, quis Constantinopolitanā, quis Chalcedonensem coegit? Et ne in colligendo numero sim lōgior, quis totis quingentis annis synodos vniuersales, quæ multæ habitæ fuerūt inter id tēpus, congregauit, præter vnū Cæsarē? At fortè id fiebat, interposita pōtificis authoritate, imò ne cōsensu quidē. Vbi enim ostendet Frenesius, expectatū aliquando fuisse Papæ nutum in hac re, aut petitū ab eo cōsilium? Atquî non tantùm nunc sibi arrogat hoc priuilegiū, ne quid se incōsulto tentet Imperator, sed vult omnia simul posse & agere. Id si vult impetrare, omnia conciliorū acta, omnes veteres historias aboleat, necesse est. Neq; enim illic Papa Imperatori edicit, sed Imperator episcopis omnibus. Et cùm episcopi loquuntur, nō Romani episcopi mandato aut nutu se vocatos, sed Imperiali edicto testantur. Olim quidem in procurādā synodo Chalcedonensi partes suas interposuit Leo. Sed qualiter? iubendóne vel decernēdo? Nihil tale in eius epistolis habetur, quæ in prōptu extant, sed Cæsarem suppliciter rogādo, vt pro more episcopos omnes aduocaret. Ergo quod tunc precibus fieri orabat Leo, Frenesius hodie factū esse tam grauiter accusat, vt speciē propemodum faciat apostasiæ. Patrocinium ergo fictitiæ suæ potestatis aliunde quærat, quàm à Deo & hominibus.

7 Cùm tale quiddam aliquando captaret in cōcilio Chartaginensi, fortiter, vt par erat, Aphricani episcopi tam improbæ ambitioni restiterūt. Cùm obtenderet prærogatiuā in alias Ecclesias, Nicenæ synodi decreto, sibi permissam esse, nō habuerunt fidem. sed Constantinopolim, & in alias urbes Græcas miserunt, ut ueritatem inuestigarent. Compertum tandem fuit, acta Concilij à sanctissimo patre corrupta fuisse, vt illis ad erigendam suam tyrannidem abuteretur. Saltem quæ proferebantur

Imperatoris est, cogere concilia.

Rom: Epi nulla prærogatiua in alias Eccles.

tur ex eius archiuis exemplaria, cũ veris & certis non congruebant. Ita repudiatũ fuit eius postulatum, non absque manifesto falsitatis probro. Atqui iura diuina & humana hic quoq; sibi suffragari clamat. Quis vnquam Deus, obsecro, Papã constituit causarũ omniũ ad Ecclesiam vel fidẽ pertinentiũ cognitorẽ, arbitrum & iudicem? Quas etiam hominũ leges, aut quæ placita de hac re ostendet? Dicit, quidem Ambrosius, fidei causas debere in templo coram plebe tractari: & tunc de summo fidei nostræ capite agebatur. Non dicit, coram Papæ tribunali. Dicit fateor, iudicandas eßse à sacerdotibus: sed nequaquam vni Papæ defert iudicium. Alioqui grauiter peccaßet, cùm ad cognoscendam maximam causam, Aquileiensi concilio non interfuit modò, sed etiam præsedit. Inuehatur Frenesius in Ambrosium, quòd concilium cùm vocandum ab Imperatore procuraßet, habere ausus est, & quidem absente Rom. Episcopo, illícque de Christi diuinitate, quid sentiendum foret, statuere. Vbi tunc erant humana iura, quibus gloriatur Frenesius, cùm in Italia synodus vniuersalis de summa religionis tractaret, vocato quidẽ Rom. episcopo, sed nemine eius loco comparente? Quid cùm à Melchiade Rom. etiam episcopo deuoluta est causa maximi momenti ad episcopum Arelatensem? Litigabat Donatus A casis nigris cum Cæciliano. Non erat ciuile negotium, sed causa ecclesiastica, & quæ non leue caput Christianæ doctrinæ continebat, nempe de Ecclesiæ vnitate, & communione sanctorum. Constantinus Magnus Melchiadem primo iudicem tulerat, cum ille pronuntiaßet, prouocante Donato, cognitio ad Arelatensem episcopum delata fuit, vt testis est Augustinus. Cur non clamitabat Melchiades, omnia perperam confundi, quòd sibi eriperetur summa iudicandi potestas? Restat ergo vt hoc persuadeat Frenesius ijs, qui sine difficultate pro oraculo recipiunt, Cepham esse caput.

Quasi verò pro libidine cuiusque statui voluerit Imperator, ac nõ potius legitima vltro citróque habita disceptatione, ex sacrosancto Dei verbo sumi definitionẽ. Quasi etiã laicis mãdarit istas partes, vt definiãt ipsi, ac non potius vt sciscãt, quod ex Dei verbo constiterit. Hoc si nouum est Frenesio, valde est omnis antiquitatis imperitus. 8

Nempe si huic Frenesij iudicio stetur, ne concilio quidẽ opus fuerit. Res enim iam expedita hoc modo erit, si indicta causa iam censeantur dãnatarum hæresium assertores, qui se ad reddendã doctrinæ suæ rationem offerunt. Neq; verò imprudenter agit sanctißimus pater. Quid enim optabilius, quàm hostes suos voce vna iugulare? Sed hoc est incõmodi, quòd qui tam atrociter hic dãnantur, præclarè & strenuè ab hac calũnia se purgant, Papã verò ipsum interim non modò impietatis ac scelerũ omniũ reũ peragũt, sed antichristũ esse cõuincũt, impiorũ omniũ caput. 9

Quid, an non Spiritus sancti elogio prædicatur sanctus Rex Iosias, quòd cùm oblationes ingurgitari videret à sacerdotibus, scribã suũ exigendis rationibus præfecerit? Quid ergo piaculi erit, si hodie eius exẽplo Christiani principes, dũ à Papæ gurgitibus Ecclesiæ opes vorari, & per summã nequitiã turpiter dißipari vident, ad vindicandũ hoc sacrilegiũ manus admoueãt? Hoc primùm queritur, in quẽ vsum destinata sint Ecclesiæ bona: deinde, quorũ sit dispensatio: tertio, si vitiũ sit in ordinaria dispensatione, quod seuera correctione opus habeat, à quibus adhibẽdum sit remediũ. De hoc postremo cogniturum se Imperator de ordinũ sententia promisit. Nunc iudicare promptum est, quam tumultuandi causam habeat Frenesius. 10

Ut bonis ecclesiasticis

Subaudiēdū est epitheton, sunt enim Protestātes extra Ecclesiam, sed Papalē.
11 Damnati, sed causa incognita. Si autē verū est esse verā Ecclesiæ vnitatē, vbi est sincera Christi veritas, vbi integer & doctrinæ & animorum in Christo consensus cum omnibus pijs: ab Ecclesia certè alieni non sunt Protestantes.

12 Imò quis vel princeps, vel priuatus, si modò scintillā Christiani zeli habeat, non cupiat quàm primū rebus ita miserè collapsis succurri? Quis autem non intelligat, frustra à Papa expectari quicquam opis? Suam ergo impietatē prodat, oportet, qui tam necessarium remedium à Cæsare quæsitū esse ægrè ferat. Sed bene habet, quòd se de conductis quibusdam mancipijs loqui continuò post declarat.

13 Ego verò scire velim, quid tandem istorum pugnet cum Christi institutis, & recto Ecclesiæ ordine. Audio quidem hoc dici, sed á quo? Si diabolus pater est mendacij, quis eius vicario fidem habebit?

14 Mirā verò metamorphosim. Tam enim religiosus cœpit esse Papa, vt datam Protestantibus pacem esse cùm audit, totus horreat. Sed mirum est ex aduerso, eum securè pacisci cū meretricibus, nec contaminationē ex lenocinij precio horrere, annua pensione decidere cū Iudæis, vt impune non modo Christianam religionem despiciant, sed fœnerando palam latrocinentur, deniq; nec Turcas auersari. Sed in eo potissimū elucet eius sanctimonia, quód cū Apostolo Paulo timet, ne bonos mores colloquia praua corrūpant. Quid tibi cum hac sancti Apostoli voce, scelestе apostata, imò omnis apostasiæ princeps? qui cùm dies in machinandis proditionibus, in fraudibus excudendis, in bellis conflandis, in excogitandis nouis rapinarum generibus, in moliendo innocentiū exitio, in destruenda Ecclesia, in dissipanda religione cum nequissimis consultoribus tuis consumas, reliquum tēpus vel cū Epicureis suauiter te oblectas, vel in medio scortorū grege te volutas instar porci, nec aliud audis, vel loqueris, quàm quod vel execrandam impietatē spiret, vel sua obscœnitate incitet istam tuam effœtam libidinem, quæ tamen nondum prurire desinit.

15 Arrigamus aures, neque enim videtur iam de nihilo conqueri. Fateor sanè, tanti esse Ecclesiæ ordinem coram Deo, vt qui inuolat in alienum munus, non euadat suæ temeritatis pœnam.

16 Si qua ratio foret conseruandæ eius tyrannidis, pro qua nunc decertat Frenesius, hæc inprimis firma est præ alijs, & valida, ne quis corrigendis sacerdotum vitijs se interponere audeat. Ergo si Frenesio concedimus, esse hanc illicitam vsurpationem, esse grande sacrilegium, cùm principes, torpente Papa, toto clero oscitante, pereunti Ecclesiæ subuenire conātur, actum est. Quid ergo habet Cæsar, quo tantum crimen diluat? Primùm, tametsi non est cuiuslibet, se ad repurganda Ecclesiæ mala ingerere, & restituendum eius statum, quo tamen iure Christianis principibus hoc negabitur? Excipit Frenesius, quia sic agendo cathedram sacerdotalem inuadunt. At sanctis patribus semper aliter visum est, quibus nihil fuit antiquius, quàm vt principum authoritate in ordinem redigerentur mali, & improbi sacerdotes, indigni autem honoris gradu abdicarentur. In hoc itaque hallucinatur Frenesius, quia inter ista duo quantum intersit, non videt, cathedram occupare, & rite collocare iustos sessores, qui sedem ratione iuréque gubernent.

17 Hoc concedunt omnes, non perturbandum esse in Ecclesia ordinem. Tota igitur quæstio in ordinis definitione posita est. Requirit ordo, vt sint distinctæ functiones, & hoc concedimus. verùm coniunctioni distinctio non repugnat. Nec quic-

Papa rel. ... et fact ... morr.

... in ... / ... cons... / ... / ... / ... / ... Ecclesia ...

... cum ... / ... sunt ... / ... ...

quicquam obstat, quo minus qui diuersis officijs præsunt, communibus tamen studijs multa simul procurent, quominus voluant coniunctim vnum lapidem, denique quo minus alter pro necessitate presenti, in alterius vicem quandoque subeat. 18

Det ergo nobis Frenesius ordinatum ex Christi voluntate Ecclesiæ statum: & libenter dabimus, qui minimo digito attingere eum ausit, vt conuellat, impia audacia id tentare. Sed cùm procul absit barbara ista, vel potius bellulina Papatus confusio à sancta Christi regula, facessat hinc prouidentiæ diuinæ titulus, cui grauis irrogatur iniuria, cùm ad fucandam à Christi regno prorsus tam alienam tyrannidem perperam & impudenter obtenditur.

Punitus est Osas, quòd manum arcæ Dei admouere ausus fuerit, bono quidem, sed inconsiderato zelo, nempe cùm partes sacerdotum arriperet, præstò illis astantibus, & ad officium paratis. Vbi nunc ex toto Papali clero sacerdos vnus est, qui arcæ Domini sustinendæ sit intentus? Punitus est Osas, quòd & præter suam vocationem & aduersus claram Dei prohibitionem ad tactum arcæ perrupit. Vbi Dei interdictum? vbi finita vocationis ratio, quæ Imperatorem ab omni Ecclesiæ cura arceat? Atqui Reges omnes vocat Iesaias ad eam suscipiendam. Punitus est Osas, quòd ante tempus, importuno feruore se ad sustinendam arcam ingesserit. At quàm dissimilis erit causa, si arcam Domini humi proiectam, demersam in luto, impiorum probris expositam erigere conetur Dauid, & sacerdotes ad eam in sua sede collocandam edicto suo vocet? Tu verò monstrum qualiter denunciare alijs audes, vt manus remoueant ab arca, qui eam impuro tuo rostro prostratam pedibus ignominiosè conculcas? Licebit ne tibi arcam Domini sordibus implere, profanare cum summa contumelia, prostituere ad quoduis Sathanæ ludibriũ, lacerare in frusta, eius sanctitati insultare: & principibus simul ac vniuerso Christiano populo ad eam repurgandã, coaptandã, reparãdã accedere nefas erit? 19

Quid non audeat hic phreneticus, quẽ Moysi & Aaroni se conferre nihil pudet? Dathan, inquit, & Chore & Abiron, quòd aduersus Domini sacerdotes murmurassent, horrendo exemplo perierũt. Sed quid tu simile cum Moyse habes? Tú ne Domini sacerdos, ò sacrorum omnium profligator? Non modò tumultuatus est Iehu in sacerdotes Baal, sed armata manu eos persecutus, omnes in templo idoli sui occidit. Præclarum facinus, & quod Dei testimonio cõmendatur. Voce tantùm Moysen vulnerãt Dathan, Chore & Abiron, & eos terra viuos absorbet. Tu igitur alius sis, vt sacerdotij iure & honore, à te violando principes deterreas. 20

Vmbræ seruiebat Aaronis sacerdotium, sed continebat non inanẽ veritatis figuram, & sacrosancta erat Dei authoritate fundatũ. Quid autẽ præter laruã nobis ostentat Papa? Quo fundamento suffulta est eius tyrannis? Quo deniq; authore à summo vsq; ad minimũ ad sacrilegã suam functionẽ, magico potius quàm Christiano ritu, initiantur? Etiam si crepare debeant, nulla scripturæ syllaba vnquam hoc, quo superbiunt, sacerdotij genus approbabunt.

Peruersa quidẽ consuetudo nihil aliud est, quàm erroris vetustas. Sed quis pro Ecclesiæ consuetudine hoc recipiat, vt qui præsulum nomẽ habẽt, qualescunq; sint, quicquid agãt, etiã si nihil minus sint, quàm quod vocãtur, pro libidine grassentur ad deuorandũ Christi gregẽ & se nemo eorũ latrocinio opponere audeat? In qua, obsecro, Barbaria valeret hæc cõsuetudo, vt solo titulo protecti latrones, impune perderẽt, mactarẽt, vastarẽt, dissiparẽt omnia: quòd si quis mussitaret de cohiben- 21

da ipsorum truculentia: sacra profanis misceri clamitarent?

23 *Vbi liquidò constiterint hæc tria: non necessitate, sed superbia Cæsarem reformationem Ecclesiæ suscepisse: deinde hanc ita commẽdatam esse sacerdotibus, vt ab ea prohibeantur, quicunque vnctas manus non habẽt, sicut ab adolendo thymiamate: postremò sacerdotium Papale instar Leuitici á Deo habere originem, præsenti causæ forsan conueniet Vsiæ exemplum. Rursus si nihil istorum constat, quin potius si euincere promptum est, necessariò ad id cogi Cæsarem, nisi ad Ecclesiæ exitium sciens ac videns conniuere velit: nec quicquam magis esse propriũ eius personæ, & sacerdotium Papale nõ nisi sacrilegio & anathemate dedicatum esse, quid Vziæ exemplum Frenesio suffragatur? Ostendat, inquam, conuocandi concilij, & restituendæ in verum statum Ecclesiæ solis sacerdotibus, sicut adolendi thymiamatis attributam esse potestatem, Regibus autem vetitam. Atquì veritas palam reclamat. Ostẽdat Cæsarem frustra insolescere, & rebus bene compositis, ambitione tantũ, & prauo nouitatis studio lasciuire. Ostendat ipsum deiecto legitimo sacerdote, altare sibi interdictum per vim occupare. Sed vbi sacerdos qui ad officium peragendum sit accinctus? Quibus cancellis circunscripta est pia hæc solicitudo, quam in se recipit Cæsar, vt perrumpere non liceat? Quæ temeritas aut libido in aggrediẽdo opere, à quo cessare, summa esset non tantùm socordia, sed etiã perfidia? Quanquam operæpretiũ est expendere, quàm argutus sit ratiocinator Frenesij scriba. Sacrificium est, inquit, leges de religione sancire, & quidẽ Deo gratissimũ. Ergo à Cæsaris persona hoc abhorret. Hoc verò est non argumentari, sed porcorum more omnia turbare. Quid enim erogare eleemosinas? Quid impendere se publicis cõmodis? Quid populos in puro Dei cultu continere? Quid denique se ipsum dedicare Deo? Non sunt hæc etiã sacrificia, non suauis gratique odoris? Et tamẽ piorũ omnium cõmunia sunt. Quid præterea blateras, placere Deo, vt leges de religione sanciantur, quod à diabolica audacia proficisci Scriptura clamat? Nã & Cæsaris & omniũ mortalium est, vnũ audire Legislatorẽ, quod ad spirituale animæ regimẽ spectat, & quascunq; ille sciuerit leges, ratas sine exceptione habere.*

24 *Non contentus communi sacerdotum prærogatiua, singulare fastigium conscendit. Nostrum, inquit, inprimis. Quo autem iure? Quia data nobis est ligandi & soluendi potestas. Quid alijs? Omnibus enim simul Apostolis dictum est, quodcunque ligaueritis. Quod omnibus Christus communicat, tu prædatoria violentia tibi rapies? Tu Ecclesiam nudabis, vt eius te spolijs vestias?*

25 *Eximium sanè priuilegium, vt impune ruant in omne scelerum genus sacerdotes, & soli Deo iudicium relinquatur. Quod si ita est, quorsum illa vetus disciplina cleri, quæ in chartis nunc extat, olim in Ecclesia locum habuit? Nam si iudicium sibi in sacerdotes sumunt episcopi, gigantum more Deum è sede sua disturbare moliuntur. At episcopis est permissum. Quid, si Deus sibi hoc asseruit soli, tu ad Sacerdotes transferendo, nónne illos facis deos? Hîc quoque acumen est mirabile, Requirã super pastores ego ipse, inquit Dominus. Ergo propria est Dei hæc cognitio, quam ne ad tempus quidem sumere cuiquã licet. Quid? non requiret etiã ipse Dominus sanguinẽ innoxium de manu homicidarũ? Nõ furta, non rapinas, non iniurias quaslibet requiret? Non requiret ab impijs, quicquid malorum perpetrauerint? Ergo secundũ cubicularẽ hãc Frenesij dialecticã tollantur è medio iudicia, & cessant scælerum pœnæ. Soli enim Deo relinquendum est iudicium. Solius certe*

Dei

Dei iudicium est, non in sacerdotes modò, sed etiam infimos quosque. Sed cur Dij vocantur principes, nisi quia mandatum est illis iudicium?

Quis Frenesio hoc Angelus vel potius dæmon reuelauit? Varijs enim ex causis cùm proueniant Dei iudicia, quis certam causam ex proprio capite definiet? Solomon certè negat, humano sensu discerni posse, quem amore vel odio prosequatur Deus, quia eadem accidant bonis & malis. Ex Dei verbo igitur definiendum erat, sed probè meminit Frenesius, cuius personam sustineat. Sic enim antè cum Christo egit Dominus, cui seruit: Hæc omnia tibi dabo, si prostratus adoraueris me. Sic etiam antecessores eius, Cùm seruiebamus Reginæ cæli, affluebamus bonis omnibus. Sed iam audiamus, quæ ob sedis suæ cultum repensa præmia, & quas ob contemptum pœnas irrogatas referat. 26

Constantinum Magnum adducit, vt fictitiæ, quam iactat, donationis fidem nobis faciat. Adeò nihil eum pudet, vt nugas quæ iam pueris sunt ludibrio, Imperatori pro certis oraculis obtrudere non dubitet. Olim quidem magno supercilio de hoc figmento garriebant stulti canonistæ, sed iam talibus ineptijs desiit esse locus. Qua porrò causa tam fidelem sedis suæ cultorem facit Theodosium? qui cùm Ambrosio singularem reuerentiam detulerit, quòd vnquam in precio habuerit sedem Romanam aut eius sessores, nusquam legitur. Mirum certè, quòd non & Traianum addiderit. Caroli Magni victorias huic vni vel superstitioni, vel astuto consilio acceptas referre, quòd sedem illam abominationis extulerit, quem omnino colorem habet? Perinde facit, dum ex tot heroicis & memorandis Caroli virtutibus vitium hoc decerpit, quod laudet, atque ij qui in auro non nisi scoriam legunt. 27

Quis non fustibus magis & lapidibus, quàm verbis compescendum hunc impuri canis latratum dicat? quòd Dei vindictam Iustiniano inflictam non manifestæ eius impietati, quam in sustinenda Eutychiana hæresi prodidit, sed ad vnam contumaciam transferat, qua sedis Romanæ maiestatem imminuerit? En palàm Anastasius fidem orthodoxam impugnat. Execrabilis in Christum blasphemiæ fautorem se & vindicem profitetur. Piam & salutarem de incarnationis mysterio doctrinam labefactat, quantum potest. Ecclesiam vniuersam turbat, ac dissipat perniciosis dissidijs, fulmine tandem ictus miserè perit. Nullam eiusmodi interitus aliam causam fuisse pronuntiat Frenesius, quàm quòd Hormisdæ & Gelasio rebellis fuit. Quis autem credet? 28

Mauricius iam senex, cùm annis viginti imperium administrasset, à Phoca milite suo per insidias, & summam perfidiam sublatus fuit. Hanc fuisse contemptæ sedis Romanæ pœnam interpretatur Frenesius, quasi Dei consilio tunc interfuerit. Vtinam quidem se non immiscuisset placidus alioqui & quietus princeps prauis episcoporum factionibus, aut reprimere Ioannis ambitionem quàm fouere maluisset. Verùm quid tunc petebat Gregorius, quàm ne permitteret Mauricius, vnum aliquem censeri vniuersalem Episcopum, quia esset hic titulus, vt loquitur, nefarius, scelestus, profanus, abominabilis, & Antichristi prænuntius? Sed vt hoc quoque omittam, quænam ista est Frenesii æquitas principem sceleratè occisũ damnare, quia sedi Romanæ se obsequentem nõ præbuerit, & laudibus vehere parricidã, qui in Dominum optimè de se meritum gladium strinxerit, qui ad Imperium per talẽ perfidiam, ac tantum nefas peruenerit, quia ad ornandum Romanum idolum, & euehendã eius potẽtiam fuerit propensior? Quanquã quid aliud spectabat 29

Phocas omnia Romanæ sedi largiendo, nisi vt hac quasi nefaria pactione Romanæ vrbis fauorem emeret, quòd se Græcis sciebat esse suo merito infestum?

30 *Mirum est, in tam pingui mercede non esse Frenesio doctiores scribas. Quanta enim historiarum inscitia est, primùm in nominibus turpiter labi, & ex Iustiniano facere Constantem: deinde cùm omnes fere Græci imperatores in eadem fuerint causa, pauculos hîc nominare? Nisi hoc forsan arte faciat, quia pœnam, quæ pro terriculamento esset, inuenire in alijs non poterat.*

31 *Henrichi vitia, quibus laborauit, hîc excusare nihil attinet. Quæ autem fuerint contentionum inter ipsum & Hildebrandum semina si quis quærat, & qualiter depugnatæ fuerint, reperiet profectò, Hildebrandum hominem vafri & malitiosi ingenij, adhæc inexplebili ambitione ardentem, instructum verò & gladiatoria confidentia, & extrema crudelitate, cùm Henrichum videret luxuria diffluere, libidinibus deditum, præterea insolenter ferocire, statim quasi oblata occasione, ad dißipandum Imperium animum applicuisse. Quibus porrò machinis Henrichum aggressus est, quibus deinde armis vsque ad finem vsus est ad ipsum opprimendum? Cùm sacramẽto soluisset principes Germanos, hoc est, peierandi licentiã illis dedisset, alios adegisset falsis terroribus, alios minis perpulisset, alios corrupisset blanditijs, Bauarum traxisset ad spem Imperij, obtinuit vt subitò tota Germania bello intestino, tãquam vno incendio, cõflagraret. Cùm suppliciter ad eum venisset Henrichus, ac prostratus ad eius pedes iaceret, superbißimè eum contempsit. Nec antè statuit suæ tam impotenti & intolerandæ superbiæ modum, quàm sibi Imperatorem subiugauit vnà cum Imperio. Nam parum videbatur, si Cæsarem tanquam dediticium haberet, nisi diruto Imperio solus dominaretur. Et audet hic Frenesius eius historiæ facere mentionem, quæ luculentum testimonium reddit, vel potius illustre documentum est, nulla vnquam vel ex ipsis inferis tam tetra monstra extitisse, quorum fœditas Romanæ sedis flagitijs non obruatur.*

32 *Cur non & Fridericum Primum recensuit in hoc numero? Imò, cur non longum catalogum Imperatorum contexuit? Nam quò quisque Cæsarum placidius se geßit, ita eò petulãtius eius mãsuetudine abusi sunt Romani antichristi, pudẽdis aduersus eos ludibrijs non abstinentes. Si qui autem paulò animosiores eorum ferociæ restiterunt, senserunt, quid esset furiosas beluas prouocasse. Cùm plusquam effreni libidine, cùm plusquam tyrannica sæuitia, cùm importuno furore vltro, nõ prouocatos insultasse vt plurimùm Cæsaribus constet tuos antecessores, phrenetice: si quid illorum cuiquam acciderit calamitatis, statim ne reum coram Deo perages, quòd se tam immanibus bestijs conculcandum non prostituerit? Itáne furcifer, Deum nequitiæ vestræ ministrum simul & assertorem facies?*

33 *Fateor sanè, diram imminere Dei vltionem omnibus, qui ad scindendam Ecclesiæ vnitatem animum applicuerint. Quæ autem maior vnitatis dißipatio, quàm dum adulterata doctrinæ puritate, & euerso in eam consensu Christus quasi in partes discerpitur? Quis autem præter vnum te, ô carnifex, huius dißipationis author est atque antistes? Scio per te non stare, quominus prædicemus omnes vnum in terris caput, vnam Romanam sedem matrem ac Reginam, sed quis præter te obstat, quo minus omnes ex animo confiteamur Deum vnum, & fidem vnam, sicut vnum est inter omnes baptisma? Principem verò sedem quid nominas, que iam per annos plusquã octingẽtos vero episcopo vacua, mortuis primùm simulachris locum præbuit,*

præbuit, nunc ab impietatis principe, & crudelißimo animarum tyranno, à capitali Christi hoste, à præcipuo Ecclesiæ vastatore occupatur?

Quin Iudæi meritas contempti & oppugnati Christi pœnas luant, minimè dubium. Græcos videmus misera & acerba seruitute premi, causa obscura est, nisi ex verbo Dei petatur. Hoc inde accidisse diuinat Phrenesius, quòd rebelles fuerint sanctæ sedi. Ego, si conijcere licet, potius id factum interpretor, quia eò vsque superbierunt, vt vniuersæ Ecclesiæ dominatum priores appeterent, quem nunc sibi vsurpat Papa, quòd nouitatis cupidiores, in varias sectas fuerunt distracti, quòd praua ambitione, dum melius aliquid excudere volunt sacris Christi institutis, degenerarunt à syncera Euangelij regula. Vtra ex his duabus verisimilior coniectura est? Illa certè vitia, quibus ego causam imputo, Dei iudicio damnata esse constat. Quòd si audiendi sint homines, dum causas ex cerebro proprio quaslibet comminiscuntur, non minus specioso colore Græcia, stante adhuc illic salua Imperij maiestate & potentia, Romanis exprobrare poterat, pœnam eos pendere suæ rebellionis, quod sedi Constantinopolitanæ in primatus controuersia restitissent. Et si, quemadmodum superius retuli, non tunc ambiebat primatum Romanus Episcopus, quum agitari cœpit contentio, sed ne inferior Constantinopolitano foret, locum suum tuebatur. In summa, vnum esse peccatum in mundo dignum ira Dei, dignum omnibus pœnis, malorum denique omnium fontem, persuadere vult Frenesius, quòd sibi non obsequantur omnes, quòd non à suo nutu pendeant, quòd non suum adorent numen loco Dei. Quis, nisi mente abalienatus, persuaderi sibi sinat? Quòd si ad fidem habendam paratos habeat omnes, primùm ostendat, oportet, quid commeriti fuerint Hungari, quorum nihilo melior est, quàm Græcorum conditio. Expone, inquam, nobis phrenetice quo suo delicto in eandem cum Græcis seruitutem coniecti fuerint Hungari, quibus non aliter semper abusus es, atque vilißimis mancipijs, & qui perinde ac serui ergastulis inclusi, vincti compedibus, nullum tuum imperiũ recusarunt. Quàm ergo pueriliter ineptis, dum quasi re confecta, superciliosè pronuntias, nunquam sedis tuæ impune spretam fuisse tyrannidem? At certum est, non leuiter moueri Christum Vicarij sui contemptu. Pergésne igitur, os putidum, ita Christo illudere? Primùm quis te ad hunc honorem euexit? Nemo enim, teste Apostolo, sumere sibi honorem debet, nisi vocatus. Dictum est Petro, Pasce oues meas. Excipio, omnibus idem esse dictum. Veteres illi fumi, quibus antehac perstringere solebas hominum oculos, pridẽ euanuerunt. Qua fronte tam superbum titulum arrogare tibi audes, quem si quis Angelorum sibi assereret, anathemate esset feriendus? Gregorio tuo, sicuti iactas, antecessori, scelestus, impius, sacrilegus, sathanæ vicarius, præcursor antichristi fuit, qui se episcopum vniuersalem faceret, siue Romanus siue alius quispiam. Elige nunc, vtrũ voles. Aut enim Gregorium damnes, oportet, tanquam sedi tuæ blasphemum, aut tam grauem sententiam sustineas. Iam verò vt parcamus huic tam execrãdæ blasphemiæ, vt, inquam, fingamus vanum esse, quod post Apostolos & Prophetas docet Cyprianus, vnum esse in Ecclesia Christi episcopatum, cuius partes in solidum singuli teneant, & hanc dignitatem ad vnum quempiam hominum transferri sinamus, quo tamen iure, aut qua specie tibi, perdite & deplorate latro, conueniet? Túne Petri successor, qui nihilo plus similitudinis cum eo habes, quàm Nero quisquã, aut Domitianus, aut Caligula. Nisi forte Heliogabalũ mauis, qui sacerdotiũ

nouum Imperio adiunxit. Omnes certè illi summi pontifices nomine erant, quod in superstitione eius temporis licebat, tu id nomẽ hodie vsurpas in populo Christiano contra ius & fas, contra inuiolabile Christi placitum, contra omnia sanctorum patrũ instituta. Tu Christi Vicarius, cuius omnes cogitationes, studia omnia & facta huc spectant, vt aboleatur Christus, modò nomen inane maneat, quo tanquam meretricio fuco abuteris? Tu Christi Vicarius, quem iam pueri omnes nouerunt certum esse antichristum? Qualem nobis Christum fabricabis, si velis eius imaginem in tyrannide tua agnosci? Videmus omnis impietatis antistitem, sathanæ antesignanum, ferocem animarum tyrannum, sæuum carnificem, quod ad vitam spectat, monstrum ex omnibus flagitijs conflatum: illum denique perditionis filium, quem nobis depingit Apostolus, & Christi vicarium iudicabimus? Videmus, inquam, lupum, à quo deuorantur Christi oues, videmus furem, à quo abiguntur, videmus prædonem, à quo mactantur, & hic nobis Christi Vicarius erit?

35 Themistocles olim Iustitiæ sacrum facturus exclamasse fertur, O dea, si qua vsquam es, nos de conscientia Papæ non rogabimus, vbinam sit, dum eam testem citat? Excitare interdum ab inferis solent rhetores, quorum personam causæ suæ aptam iudicant. sed neque hoc in papa locum habet, cui neque cœli sunt neque inferi. Qui ergo hanc Chimeram manibus tenebit, ille Frenesium pro Ecclesiæ pace libenter sanguinem profusurũ credat. At si rem ipsam intuemur, quid sit alienum sanguinem fundere, nouit Paulus, suo parcere didicit. Certè etiam si hactenus creditum fuisset, aliquam conscientiæ particulam in Papa adhuc manere, hoc tamen tam manifesto periurio apparet, quàm omnem Dei timorem, & hominum reuerentiam abiecerit.

36 Aequa sane conditio, vt Papæ tradantur iudicandi Protestantes. Quidni? Ego enim, inquit, sum eorum iudex. Solús ne? Adiutores sibi in consilium assumit venerandos fratres suos, quos etiam honoris parte aspergit. Tot lupis vt tradatur grex ouium? At qualescũque sint, ipsorum tamen est cognitio. Si olim Paulo dicere licuit de pariete dealbato, Nesciebam fratres quòd pontifex esset, quid nobis de atris istis vulturibus hodie dicendum erit? Sed ne longior sim, tantùm hoc dico, sacerdotes Domini se esse ostendant, & iudicandi potestatem mox illis sine difficultate vlla concedam. Quales autem video, meritò sciscitari possum, quisnam eos constituerit arbitros aut iudices.

37 Quo elogio principes & magistratus ciuiles ornat Spiritus sanctus, sicuti cum ex loco ipso constat, tum etiam ex Christi interpretatione, illud Cõstantinus, homo non valde exercitatus in Scripturis, & si verum narrant historiæ, tunc adhuc catechumenus, errore ad sacerdotes trãstulit. Frenesius Achillis clypeum se inuenisse putat, dum inde patrocinium mutuatur. Nunc statuendum est, vtri plus fidei sit habendum, Deone, an Constantino. De sensu illius sententiæ loquor, Ego dixi dij estis. Alioqui prudenter egisse Constantinum fateor, qui cùm episcopos cerneret, fatali quadam rabie in mutuam lacerationem inflammatos Ario parcere, & deserere Christi causam, vt suæ cupiditati morem gererent, probrosos eorum libellos consciderit. Cæterùm quàm procul à mente Frenesii abfuerit Constantinus, ne falsò amplius eius nomen obtendat, ex illius ad Nicomedienses epistola, quam Theodoritus libro primo refert, iudicium facere promptum est, si castos, inquit, habemus, & orthodoxos & modestos episcopos,

gau-

gaudemus. Quòd si quis audacter ac inconsultè ad fouendas pestes exarserit, illius audacia ministri Dei, hoc est, meæ executione coercebitur. Quando in omnibus Constantino persimilem esse Carolum Cæsarem optat Frenesius, manu eius non suam audaciam, sed efferatam rabiem coerceri patiatur.

Speciem quidem cogendi cōcilij iam aliquoties præbuit Frenesius, sed qui se- 38
riò eum cogitasse vnquam de habendo concilio putat, micam sani cerebri non habet. Mundum quasi famelicum ingenti concilij desiderio hiare iamdudum nouit. Extremæ se crudelitatis damnari ab omnibus intelligit, quòd tandiu varijs ludificationibus tempus extrahat. Cur non igitur, quoad citra suum dispendium potest, satisfaciat imperitis, concilium subinde indicendo, quod nunquam habeat? Si quis autem miretur, cur tantopere concilium reformidet Papa, in quo nulli bono patebit locus, inde reputet, quàm sit prodigiosa tyrannidis species, quæ non nisi per terrorem & metum retineri potest.

En quid premat sanctißimum patrem. Non audiendo aut disceptando tracta- 39
ri vult causam Protestantium, sed hoc commodißimum fore putat, si ab illis damnandis exordiatur. Quanquam vix isto honore etiamnum eos dignabitur, ne rem actam agere iterum incipiat, sed exequendam in eos sententiam mandabit. Et certè non malè consulit suis rationibus, dum ne causa tam dubia & sibi periculosa retractetur, sollicitè cauet. Quid ergo, si audiatur, Protestantibus reliquum est, nisi vt causæ suæ defensione omissa, se illi suáque omnia dedant?

Vtinam quidem verè coalescant Germani omnes in verum fidei consensum. 40
sibique mutuò sub vno capite adhæreant, nempe, Christo. Imò totus in hanc vnitatem reducatur orbis, quò impleatur illud, quo certum est solidam Ecclesiæ perfectionem contineri, hoc est, vt fiat vnum ouile, & vnus pastor: sed reclamat Papa, qui pro nihilo ducit, Deum agnosci vnum ab omnibus, pura Christi doctrina, & auspicijs gubernari totum mundum, nisi ipse pro capite adoretur. Ergo vtcunque Deum, nisi falso, inuocare testem nequeat, qui Deum nullum habet, ne tamen semper mentiri eum putes, vnum hoc verè affirmat, sibi nihil esse magis in votis, quàm sub iugum suum omnes redigere qui auolarunt, & quos pro indomitis habet.

Quasi verò vocauerit spe colligendi, ac nō potius de industria tempus elegerit, 41
quod esset ab omni pacata consultatione alienißimum. Cùm satis compertum haberet, bello distineri duos præcipuos Christiani orbis monarchas, & iam pluribus locis claßicum propemodum canere, concilium habere se velle simulauit. Quis tam stultum fuisse credat, vt sperauerit? Vnde etiam coniecturam facere licet, nihil eum nisi per simulationem gerere. Nam qui factum est, vt tranquillis rebus cessauerit, & cùm aliquandiu volitasset consilij Mantuani indictio, & postea Veronensis, vtrunque in bullam euanuerit, nunc autem in medio armorum strepitu, & tempore turbulento, se tanquam in optima opportunitate commoueat?

O prostitutam impudentiam! Mirum, nisi scribæ suo mandauerit, vt inter 42
scribendum ingemisceret, ac lachrymulā vnam extorqueret ab oculo sinistro. Sed non minus stultus est quàm improbus, qui corā Cæsare hanc fabulam agit, quasi sit illi incognitus. Quærat ergo peregrinum. Tametsi quis reperietur ab Oriente in Occidentem vsque, qui eum Deo hîc & hominibus illudere nesciat. Sed pergamus. Locū quem indicit concilio? Tridentū. Valde est idoneus, siquidem tam fatui erunt Germani, vt in medias lupi fauces vltro se ingerāt. Qualis erit cōsessus? Milesiorū

scilicet, qui ne imaginem quidem boni viri inter se ferre possint. Qualis in cognoscendo æquitas aut moderatio? Fortè ad placidam piámque deliberationem integri, nec vllis præiudicijs occupati accedent. Imò iam dicit causam Frenesius, quæ in disputationem vocatur, iam damnatam esse. Superuacuum ergo foret, in ea discutienda vel horulam consumere. Ne tamen vel morosi nimium vel crudeles appareant, ad audiendum se componēt. I apparitor, protestātes accerse, si quid cupiunt concilio propositum, supplici libello perstringant, ne delicatis sanctorum patrum auribus sint molesti. Auditis supplicum postulatis, ante omnia tentare cōueniet, num summam absque prouocatione potestatem de se suáque doctrina iudicandi sanctis patribus concedant: deinde num omissa, quam apud se iam constitutam habent, reformatione, abnegatáque, quam amplexi sunt, doctrina, fidem ritusque omnes sanctæ Romanæ sedis quasi postliminio suscipere sint parati. In priore si hæsitauerint, schismatici extemplò pronuntiabuntur: secūdum si facere recusauerint, iam bis hæretici erūt. De illorū ergo cōtumacia vindicāda statuandū cōtinuò erit. Quicquā enim attingere nefas erit, nisi Ecclesia in integrū restituta. Interim ergo dū intestino bello distinebitur Christianus orbis, ad persequēdos opprimendósque Protestantes, Ecclesiæ reformatio differetur. Neque tamē interea cessabit venerabilis clerus. Flabellis enim multis ad ignem inflammandum passim opus erit. Quòd si in tranquillam possessionem semel redierint, si quis vllam amplius conuocandi concilij mentionem facere audebit: turbator & seditiosus, & vnitatis inimicus vno omnium ore proclamabitur. Certè, authore Frenesio, ne Imperator quidem ipse impune id tentauerit. Tamen vt Imperatori concilium petenti detur venia, liberum tamen erit Papæ recusare. Repulsam autem passus, vlterius progredi caueat, nisi velit, Vsiæ exemplo, arrogantiæ suæ pœnam luere, aut alio quouis horribili exitio perire. Sed de ordine concilij aliâs, si tempus dabitur.

43. *Quis iam miretur, Papam sibi in vniuersum mortalium genus primatum vindicare, cùm se Angelorum quoque præsidem hîc faciat? Sed reor, ne ambiguitate nominis falsus errauerim, & certe erraui. Quos enim angelos intelligeret, nisi quibus vti consiliarijs semper assueuit? Ex quibus vnus est ille, qui olim ad perdendum Achab spiritus mendax in ore omnium prophetarum fuit. Si tantùm illic potuit vnus, quid hic facient aliquot milia? In hoc tamē iure reprehendi Frenesius potest, qui ad subsellia relegat eos, qui cōsilio supra ipsius tribunal præsidebūt. Neque enim ipse tam magnus est Deus, quin patri mendacij seruiat. Certè qui magicis diuinationibus se vitámque suam subijcit, diabolo, quem inuocat, minorem se esse profitetur. Etsi quid profiteatur, non moror, dum quid faciat, video.*

44. *Pater est, qualem fuisse Saturnum tradunt Poetæ, qui filios scilicet deuoret. Quicunque tamen dicto non fuerint audientes, eos è numero filiorum Dei abdicat. Sed bene habet, quòd Salmonei sunt, non Dei fulmina.*

Hoc primum est, ne qua doctrina, nisi ex tripode Romanæ sedis profe-
45. *cta, recipiatur, quo impetrato, quæ amplius ambigendi causa erit? Proinde quin de examinanda doctrina, de repurgando corrigendoque Ecclesiæ statu agatur, non abnuit, modò id fiat se iudice, & tota controuersia solo suo nutu transigatur. Nec eo contentus, sibi eatenus cauet, vt quæ volet ipse cum angelorum suorum cohorte, ea duntaxat in quæstionem veniant, vt modum actionis præscribat, vt silentium iniungat, quoties libuerit, vt simul atque con-*

crepuerit, omnes contremiscant. Itáne? Corruptum Dei cultum, extinctam eius gloriam, vel saltem valde obscuratam, euersum Christi Regnum, pessundatam religionem, doctrinam veritatis partim vitiatam, partim sepultam, vastatam miserè ac laceratam Ecclesiam, Sacramenta ad turpem fœdúmque quæstum prostituta, animas Christi sanguine redemptas sacrilegæ nundinationi expositas esse, ministerium vel pastorale munus, quo nihil mundo magis salutare esse debuerat, in exitialem tyrannidem conuersum conqueruntur Protestantes? Horum omnium malorum Papam cum suis reum faciunt, parati sunt digito monstrare, ipsum esse Antichristum. Quod si non probauerint, non calumniæ modò pœnam, sed atrocissima quæque supplicia sustinere non recusant. Tantùm audientiam sibi dari coram æquo tribunali postulant, & quidem hac lege, vt causa ex sacro Dei verbo definiatur, neque tamen negligantur vetusta patrum instituta. Quid ad hæc sanctissimus pater? Cognitionem quidem recipit, sed his, quas retuli, legibus. Hoc verò perinde est agere, ac si quis latro de cædibus ac furtis à se perpetratis accusatus, iudiciũ se non recusare dicat, sed hac lege, vt sibi tribunal erigatur, ex quo de sua causa pronuntiet, ne quid se inuito proferatur, ne qua contumelia lædatur, ne quibus vrgeatur testimonijs, sed totam causæ actionem sic temperet, vt scelerum impunitatem citra vllam molestiam sibi confirmet. En cur imperiales conuentus audiendæ huius causæ non sint capaces.

Secundum est de bonis Ecclesiasticis, vt si quid hactenus fuerit in eorum administratione vitij, si qua illicita vsurpatio, non nisi Papæ iudicio corrigatur. 46.
Quis frustra Papam in eo insistere neget? Qualis enim aditus patefieret principibus ad res nouandas, si huc admitterentur? Palàm est, quàm effrenata luxuria diffluant hodie Episcopi, Abbates, & qui ordine sequuntur. Audirent principes opulentiam istam, quæ hodie tam perditè dilapidatur, pauperum esse patrimonium. Quis non insurgeret aduersus eos, si non ipsi priores occuparent, in ordinem se cogendo? Audirent ex antiquis Canonibus, qualis sit & ad quos pertineat dispensatio. Diaconiam illam veterem omnes requirerent. Audirent, neminem esse ex Ecclesiæ prouentu alendum, nisi qui functioni suæ satisfacit. Clamarent abigendos igitur esse omnes otiosos ventres. Et quotusquisque ex tot legionibus maneret? Quis hodie Episcopus officio fungitur, imò fungi se simulat? Quis parochus? Nam Canonici & alij ad veterem Presbyterij formam reuocarentur. Neque alias tantùm Ecclesias peruagaretur profana ista, hoc est, laica, vt loquntur, correctio, sed ad ipsam Romanam sedem hactenus inaccessam pertingerent. Porrò quid aliud hoc esset, quàm cœlum terræ miscere? Indignum verò facinus, vt Deo terreno dicantur viuendi leges, vt eius mensæ sumptus præscribantur, exigatur annuatim ab eo ratio. Neque id modò, sed quæ alijs vel per vim iniustam rapuit, vel fraude furatus est, ab eo extorqueantur. Quin etiam, & quæ imperio pridem ablata quasi iure possidet, restituere: denique rapinas omnes, quas ingurgitauit iam tot annis, euomere cogatur. Quòd si qua maior vrgeret necessitas, concedi id fortè posset. At nunc cur inuaderent principes alienum munus, cùm tam æqua alioqui ratio hîc à Frenesio præscribatur? Quis enim ad remedium afferendum aptior, quàm cui bene perspectus est morbus? Tollendæ sunt ac repurgandæ corruptelæ, quæ veterem diaconiam prorsus sustulerunt. Quibus potius iniungi hoc onus conuenit, quàm qui malorum omnium non modò penitus sunt conscij, sed etiam

authores? Expectemus qualis futura sit emendatio, si sacerdotibus libera vel agendi, vel cessandi potestas relinquatur. Non sic pius Rex Iosias, qui non prouentui tantùm ad victum destinato, sed etiam sacris oblationibus scribam suum præfecit. Et tamen Frenesium nihil pudet sacrilegij accusare imperij ordines, si cohibendis sacrilegijs se interposuerint.

47 *Quid sit concessum Protestantibus, dicere supersedeo: quanquam huc summa redit, ne quibus iniustis præiudicijs: nisi causa ritè cognita & iudicata, ante tempus grauentur. Hoc totum rescindi iubet sanctus pater. Durum id quidem, prima specie, set ratio subest. Quid enim si ad consilium integri veniant Protestantes, quantum sanctæ sedi decesserit, vt quasi de re dubia ineatur disceptatio? Non abs re ergo est, quòd tam strenuè contendit Papa, ne quo priuilegio subleuentur. Quid enim aut commodius illi, aut magis expeditum, quàm vt damnati illuc pertrahantur, vel pœnas luant suæ absentiæ? Quin ergo illi expediat, non dubium, sed num etiam æquum ac rectum sit, quæritur. Valeat honestas, inquit Frenesius, vtilitas prævaleat. Hoc quidem iure Romano est vsitatum, sed non meminit se in Germania loqui, vbi & fidei datæ religio colitur, & pudoris habetur ratio. Germaniæ, inquam, hoc nouum est ac insolens, rescindere promissa, à fide semel data resilire, nihil habere firmi nec rati, nisi quantum sit tibi vtile. Quòd si à communi Germaniæ vsu abhorret, quod promiseris, pro nihilo ducere, vt retractes, cùm libeat, à Cæsaris persona quid alienius?*

CONCLVSIO.

Inis est, vt quicquid cum Protestantibus pactus fuerit Imperator, transegerit, constituerit, irritum sit ac inane. At fide inter homines nihil sanctius. Pridē decretū est, non esse hæreticis seruandam fidē, quid si interpositum sit iusiurandum? Quasi verò non sit pontificium, sacramento soluere, quoties visum est. Ius est Imperij perpetuum ac inuiolabile, vt promissis stetur. Quid tum, ánnon legibus superior est Papa? Imò quid illi cum legibus? At maiestate Cæsaris indignum à decreto discedere. Satis est, quòd omnis turpitudo Papæ sanctitate abstergitur. At cōfectū est diploma. Quasi verò non omnibus diplomatis abolendis vna Papæ absolutio sufficiat. Sic quidem antehac agere solebat. Cuius rei insigne documentum est Ioannes Hußius, quem Romanenses fide publica Constantiam illectum crudeliter necarunt. Aderat Imperator Sigismundus, mansueti ingenij princeps, ac minimè sanguinarius. Cùm sibi ac toti Imperio turpissimum duceret, quem in fidem tutelámque suam receperat, in conspectu suo, adeóque ex protectionis suæ præsidio, à carnifice ad mortem rapi, ac tam barbaræ immanitati pro virili intercederet, compositum à sanctis patribus fuit decretum, non esse hereticis seruandam fidem. Quo liberata omni religione fuit Cæsaris conscientia, eius autem verecundia & ingenuitas derisa est, quòd sibi à violatæ aut saltem neglectæ fidei probro adhuc metueret: sed alia nunc est ætas. Mundus qui tunc cæcus erat, oculos aperuit. Residet etiámnum in animis Germanorum tantæ fœditatis recordatio, quæ eos satis admonet, ne se amplius Romanensium perfidiæ comites adiungant. Præsertim verò is est Cæsar, qui famam dignitatémque suam, vt Frenesio mancipet, adduci nunquam poterit. Scitur, quoties ad sæuitiam instigatus fuerit

ab

ab isto Sathana, quibus flabellis fuerit incitatus. Constanter tamen stetit in proposito, vt hæc vna sit ex multis eius præclaris & heroicis virtutibus maximè admiratione digna, quòd inter istos Imperij motus, nunquam se aut à moderatione & clementia, aut à fidei suæ religione dimoueri passus fuerit.

FINIS.

ARTICVLI A FACVLTATE SACRAE Theologiæ Parisiensi, determinati super materiis fidei nostræ, hodiè controuersis.

Cum antidoto.

HEBR. XIII.

Iesus Christus heri & hodie, ipse in secula. Doctrinis varijs & peregrinis nolite abduci.

DECANVS ET FACVLTAS THEOLOGORVM

Parisiensium, omnibus in Christo fidelibus, Salutem.

CVM hodie per concionatorum in asserendis dogmatibus altercationem videamus plerosque fidelium, iuxta id quod Ephesiis scribit Paulus, tanquam paruulos fluctuantes ad omnem ventum cuiusuis doctrinæ circumferri & agitari: nostra autem intersit, quod in nobis erit, dissidentes opinionum fluctus componere: de sanctissimo Christianissimi Regis proposito abundè persuasi, quidnam circa articulos hodie à plerisque controuersos, & Christianis Doctoribus & concionatoribus prædicandum, & cæteris Christi fidelibus cùm vniuersa sit Ecclesia credendum, paucis hoc ordine visum est annotare.

Quia hæc est magistralis definitio, notandum est quòd probationes non sunt additæ: quia hoc derogaret antiquis scholæ Parisiensis priuilegijs. Sed propter quosdam nimis curiosos, qui nihil hodiè credere volunt, nisi bene probatum: ego de superabundanti aliquid hîc transeunter dicam pro confirmatione, siue, pro supplemento determinationis suprascriptæ & infrascribendæ. Principio locus ab authoritate plurimum valere debet in Ecclesia. Quanquam autem magistri nostri deficiunt in Scripturæ testimonijs: compensant tamen hunc defectum in alia authoritate quam habent: Ecclesiæ scilicet quæ æquipollet Scripturis: vel etiam secundum Doctores præualet in certitudine. Quòd autem magistri nostri in vnum congregati sint Ecclesia: probatur sic, quia sunt sicut arca Noe. Est enim ibi multitudo ex omni genere animalium. Deinde cum in schola Pithagoræ tantùm vnius hominis valuerit authoritas, vt ad probationem sufficeret illud, ipse dixit, quanto magis sufficere debet, quod tot magistri nostri simul vna voce dixerunt. Præsertim cùm antè resolutionem factam cantata sit illis bassa Missa de Spiritu sancto. Et cùm ex parte fuerint illuminati post ientaculum, ex parte verò zelosi propter choleram in ieiuno stomacho dominantem.

ARTICVLVS I.

De Baptismo.

Certa & firma fide credendum est Baptisma omnibus etiam paruulis ad salutem necessarium esse: ac per ipsum dari gratiam Spiritus sancti.

Probatur sic: Quia aliâs Baptisma per mulieres datum, nihil valeret, quod est expressè fundatum in hac fide, quia Baptismus sit de necessitate salutis: Vtcunque sit prohibitum in Concilio Carthaginensi, quòd mulieres baptizare

Vm vetat Apostolus nos similes esse pueris, qui fluctuemus, & circumferamur quouis vento doctrinæ: rationem simul, qua possit hoc caueri, præscribit: vt coalescamus omnes in vnitatem fidei: quam agnitionem Filij Dei esse definit. Porrò fidem alibi idem testatur concipi ex verbo Dei. Qua ratione, alio quoque loco, fideles superstrui debere docet, super fundamentum Apostolorum & Prophetarum. Et Colossenses hortatur, vt permaneant in fide fundati ac stabiles: neque dimoueri se patiantur à spe Euangelij, quod audierant. Vnde & à Luca meritò laudantur Thessalonicenses, qui cum amplexi essent magna promptitudine Pauli doctrinam, eam tamen ad Scripturæ examen exigebant. Neque verò aliter stare potest, quod idem Paulus alibi tradit, fidem nostram non in sapientia hominum consistere, sed in potentia Dei, nisi à solo Deo pendeamus. Sicut scriptum est: Audite me: & viuet anima vestra. Atque hoc est quod præcipit Dominus per Ieremiam: Propheta, cui reuelaui sermonem, annuntiet sermonem meum bona fide. Item per Petrum: Si quis loquitur, loquatur vt eloquia Dei. Proinde si quid controuersiarum inciderit, non hominum arbitrio transigi aut decidi, sed vna Dei authoritate componi, æquum est. Atque hoc significat Paulus, cùm aduersus Sathanam non alio nos gladio armat, quàm verbo Domini. Hoc quoque ipsum suo exemplo nobis ostendit Christus: cùm à Sathana impetitus, non aliud ad resistendum opposuit, quàm Scripturæ testimonia. Alioqui non verum esset elogium, quo eam Paulus commendat, cùm vtilem esse testatur, non ad docendum modò, & ad monendum, sed etiam ad redarguendum. Ergo cùm nunc opinionum varietate tumultuetur mundus, hoc vnico remedio nobis vtendum est. Ad Scripturam dico, vel, vt ait Iesaias, ad Legem & testimonium, tanquam ad sacram ancoram, confugiendum, vt secundum Apostoli præceptum, vnum sentiamus omnes, sed in Christo. Præclarè enim Augustinus, vbi de re obscura disputatur, non adiuuantibus Scripturæ diuinæ certis clarísque testimonijs, cohibere se debet humana præsumptio, nihil faciens alteram in partem declinando. Itaque in quæstionibus hodiè controuersis sequamur regulam, quam teste Theodorito Constantinus in Synodo Nicena Episcopis dedit, vt ex puris Dei oraculis earum petamus definitionem.

Ephe.4. Rom. 10. Ephe.2. Colo.1. Acto.17. 1.Cor.3. Iesa.55. Iere.23. 1.Pet.4. Ephe.6. Mat.4. 2.Tim.3. Iesa.8. Rom.14. Lib.2. de pecca.me & remi in fi. Lib.1.hist. Eccl.cap. 7.

AD I.

Offerri nobis in Baptismo, ac exhiberi tum remißionem peccatorum, tum Spiritus sancti gratiam, pij omnes confitentur. Eo quoque agnoscunt opus habere infantes: non tanquam adiumento ad salutem necessario, sed tanquam sigillo, ad obsignandam in illis adoptionis gratiam, diuinitus ordinato. Sanctos enim fidelium liberos nasci tradit Paulus. Et sanè nequaquam illis conueniret Baptismus, nisi iam in hac promißione salus eorum inclusa esset: Ero Deus tuus, & Deus seminis tui. Non enim filij Dei per Baptismum fiunt. Sed quia promißionis beneficio hæredes sunt adoptionis, ideo ad Baptismum eos admittit Ecclesia. Et sicut olim Israelitarum liberis, si ante diem octauum mortui eßent, nihil nocebat, quòd Circuncisionis Sacramento carerent, ita hodie, modo nulla, aut contumacia parentum, aut negligentia intercedat, sufficit infantibus fidelium ad salutem sola pro-

1. Cor.7. Gen.17.

mis-

non præsumant, sine aliqua exceptione. Imò quod est fortius, ventilatur ardua quæstio inter Doctores, vtrum infans in periculo mortis, si non adsit aqua, debeat potius proijci in puteũ, quàm commendari Deo cum expectatione euentus. Hoc autem esset homicidium dignum morte, nisi diceretur quòd Baptisma sit de necessitate salutis. Sunt etiam aliæ quæstiones, vtrum infans, in defectu aquæ naturalis, debeat potius baptizari cum lotio, vel cum aquis artificialibus, aliâs stillaticijs, quàm relinqui sic, donec habeatur aqua. Item, vtrum non sit verus Baptismus, conspuere super faciem, in casu necessitatis. Quæ omnes quæstiones non tantùm essēt superuacuæ, sed etiam stultæ, nisi teneremus hoc principium.

ARTICVLVS II.

De libero Arbitrio.

Eadem fidei constantia est tenendum, homini inesse liberum arbitrium, quo potest bene vel male agere, & per quod, si etiam in peccato mortali fuerit, Deo adiuuante, ad gratiam resurgere valet.

Probatur sic. Quia magistri nostri sic determinarunt post Aristotelem & omnes Philosophos, qui rationem in homine dominam constituunt loco Spiritus sancti. Et hoc etiam est fundatum in ratione inuincibili: quia aliâs non esset meritum, quod est opus elicitum ex potentia liberi arbitrij, concurrente Dei gratia. Et nisi volũtas esset effectiua volitionis, non bene staret ordo mouentium & motorum. Præterea non essemus cooperatores Dei in facienda salute nostra, nisi concurreret motus & actio voluntatis, cum auxilio gratiæ. Nam quòd Lutherani dicunt, ipsam cooperationem esse ex dono Dei, quia voluntas sit reformata vt consentiat Deo, & adducunt pro se Scripturam, & formalia verba Augustini, qui dicit in principio libri De bono perseuerantiæ, quòd Deus dat talem gratiam suis, vt sibi perseueranter adhæreant. Item in libro De correptione & gratia, vbi dicit, dari nobis gratiam, qua non tantùm possimus, sed etiam velimus, idque efficaciter. Item, gratia Dei indeclinabiliter & inseparabiliter agi fideles. Responsio est facilis, quòd determinatio facultatis, est supra opinionem vnius Doctoris, iuxta illud: Plus vident oculi, quàm oculus. Similiter quod aduersus fundamentale principium, quod posui, scilicet meritum esse effectum potentiæ liberi arbitrij, adducunt aliud dictum Augustini: quòd gratia Sanctis est omne meritum. Solutio est, Augustinum nesciuisse quid magistri nostri super hoc resolutiuè dicturi essent.

ARTICVLVS III.

De Pœnitentia.

Nec minus certum est adultis, & ratione vtentibus, post peccatum mortale admissum necessariam esse pœnitentiam: quæ

mißio, qua in societatem Ecclesiæ ab vtero adoptantur. Fit enim Christo iniuria, si imminutam Dei gratiam eius aduentu putemus. Atqui filios suos vocabat Deus olim, quicunque ex Israele nascerentur. Nec legimus baptizatum fuisse Ioannem, qui tamen aliјs Baptismi minister erat. Sic ergo habendum est quemadmodum in patre fidelium Abraham præceßit iustitia fidei Circuncisionem, ita in fidelium liberis hodiè Baptismo priorem esse adoptionis gratiam, sicut promißionis verba sonant: Ero Deus seminis tui. Huius autem gratiæ Baptismum esse confirmationem, vt fidei nostræ adiumentum. Eze.17.

AD II.

Cùm omne figmentum humani cordis ab infantia malum esse pronuntiet Dei Spiritus: cùm nullum esse iustum, nullum intelligentem, nullum qui Deum exquirat, omnes verò esse inutiles, corruptos, vacuos timore Dei, plenos fraude, amarulentia, & omni nequitiæ genere, destitutos gloria Dei tradat: cùm omnem sensum carnis inimicitiam eße aduersus Deum clamet: nec quicquam nobis faciat reliquum, ne ad bene cogitandum quidem: nos cum Augustino pronuntiamus, hominem libero arbitrio male vsum & se, & illud perdidisse. Item, victa vitio in quod cecidit voluntate, carere libertate naturam. Item, non esse liberam voluntatem, quæ cupiditatibus vincentibus ac vincientibus subdita sit. Item cum Ambrosio, non esse in potestate nostra cor nostrum, nec cogitationes nostras. Similiter cùm opus suum esse testetur Deus, innouare cor, ex lapideo facere carneum, inscribere Legem suam cordibus, & visceribus nostris eam insculpere, facere vt in præceptis suis ambulemus, dare & bonam voluntatem & operis effectum, ponere in cordibus nostris timorem nominis sui, ne vnquam à se recedamus, perficere denique opus bonum quod incepit in nobis, vsque in diem Christi: Constituimus iterum cum Augustino agi filios Dei eius Spiritu, vt quod agendum est agant. Item trahi ab eo, vt volentes ex nolentibus fiant: item, post casum hominis non nisi ad Dei gratiam pertinere, vt homo ad eum accedat, nec pertinere nisi ad eandem gratiam, vt ab eo non recedat. Item, nos nescire quid in voluntate nostra boni inueniri poßit quod sit nostrum. Item, quia liberum arbitrium primi peccati magnitudine perdidimus, vt in Deum credamus & piè viuamus: non esse volentis, neque currentis, non quia non velle debeamus & currere, sed quia Deus vtrunque efficit. Item cum Cypriano in nullo esse gloriandum, quando nihil nostrum sit.

Gen.6.8. Psal.13. Rom.3 Rom.8. 2. Cor.3 Lib.3. ad Bonifa. Homil.in Ioan.53. De fuga. seculi. Psal.51. Eze.36. Iere.13. Philip. 2. Iere.32. Eze.11. Philip.1. De corr. & gratia c.2. Lib.1 ad Bon.c.19 De bono per.c.7. Lib de pe mer.& remiss. 2. cap.18. Epist.107 ad vita. Sepe cita. ab Augu.

AD III.

Pœnitentiam vbique requirit à nobis Dei Spiritus: in Lege, in Prophetis, in Euangelio: simul etiam definit, quid hoc nomine intelligat: d m iubet innouari corda, circuncidi Domino, auferri præputium, lauari, & cessare à malis studiјs, soluere fasciculum iniquitatis intus ligatum, scindere corda & non vestimenta, exuere veterem hominem, renuntiare proprijs desyderijs & renouari in imaginem Dei. Præterea, fructus etiam pœnitentiæ commemorat, charitatis officia, & exercitia piæ ac sanctæ vitæ. De confeßione ad aurem Sacerdotis facienda, nulla vsquam mentio. De satisfactione multo minus. Quinetiã constat ante Innocentium

Eze.18. Iere.4. Iesa.1.58. Ioel.2. Rom.6. Colloss.3 Eph.4. Iesa.1.58. Ephe. 4. Colo.3.

in contritione & confessione sacramentali vocaliter Sacerdoti facienda, similiter & satisfactione consistit.

Notandum est quod Lutherani non loquuntur doctrinaliter de pœnitentia, quando dicunt quòd sit conuersio ad Deum, quæ nascatur ex odio & displicentia peccati, & amore iustitiæ. Item, quòd homo debet abnegare propriam volũtatem, vt à Deo gubernetur. Item, quòd habet humiliari sentiendo iram Dei & horrores mortis. Nam sufficit contritio pro peccatis mortalibus: ita, vt sint pro singulis peccatis singulæ contritiones ad mensuram. Quantum verò pertinet ad confessionem. notandum est, quòd materia sit de iure diuino: forma autem de iure positiuo: in quo non tantùm Lutherani errant, sed etiam Canonistæ, qui tenent legẽ de confessione esse merè positiuam. Probatur autem sic, quòd materia sit de iure diuino: quia dicit Iacobus, Cõfitemini alterutrum. Hæc est rudis materia: quia nisi ab extra formaretur, sequeretur quòd Sacerdotes deberent confiteri laicis: quoniam alterutrum significat reciprocè: vel quòd laici non essent capaces ad confitendum: quia non possent audire aliorum confessiones: sed forma superaddita fuit per Innocentium Papam, quòd hoc deberet fieri proprio Sacerdoti. Hæc est magistralis distinctio totius scholæ. Quòd autem oporteat satisfacere Deo: probatur sic. Quia aliâs nihil esset, quod dicitur de operibus supererogationis. Deinde falsum esset quod tenet schola, de remissione culpæ & retentione pœnæ. Et ita haberent Lutherani quod volunt, nos nihil posse facere quod non debeamus Deo. Item, Deo nos reconciliari gratis, per satisfactionem Christi. Nunquam autem debeamus hoc illis concedere, quia trahit nimis longam caudam, sicut infra videbitur, in tantùm quòd non esset amplius Purgatorium.

ARTICVLVS IIII.

De iustitia operum.

Ad hæc peccatorem non sola fide, sed & bonis operibus iustificari: quæ adeò necessaria sunt, vt sine illis nemo adultus vitam consequatur æternam.

Probatur sic. Primũ ratione philosophica, quia iustitia est qualitas, ideo nullus est iustus extra se, sed propter qualitatem operum. Item, eadem ratio partis quoad partẽ, quæ totius quoad totum. Sed perfecta obedientia Legis est iustitia. Ergo partialis obedientia est portio iustitiæ. Quòd autem Lutherani ponunt iustificationem fidei in prædicamento relationis, dicentes quòd ideò iusti sumus, quia Deus habeat nos gratos in Christo, secundum quod Paulus docet ad Eph. Illud est contra omnem rationem philosophiæ. Item, quòd negant illud principium de proportione totius & partis in hac materia valere: quia Deus non promittat mercedem, nisi implentibus Legem suam: & maledictos pronuntiet, qui transgrediũtur in aliquo. Dico, quòd cõtra negantem principia, non est arguendũ. Item, nos habemus pro nobis vnam aliam demonstrationem. Contrariorum eadem est disciplina: sed nos damnamur propter mala opera: ergo iustificamur propter bona. Quòd autem Lutherani replicant, vnum solum malum opus sufficere ad damnationem,

tertium, nullam confitendi necessitatem impositam fuisse Christiano populo. Extat enim decretum eius, factum in Concilio Lateranensi. Ergo per annos mille circiter & ducentos incognita fuit Christianæ Ecclesiæ hæc theologia, quòd ad pœnitentiam necessariò requiratur vocalis confessio. Et clara sunt verba Chrysostomi: Non dico, vt conseruo tuo confitearis: dicito Domino. Item: Non est necesse coram testibus confiteri. Cogitatione fiat delictorum exquisitio: sine teste sit hoc iudicium: solus Deus te confitentem videat. Item: Non te voco in hominum theatrũ. Ostende Deo optimo medico tua vulnera, qui ea curet. Confitendi quidem morem non nego vetustissimum esse. Sed dico fuisse liberum, sicut Sozomenus refert in historia Ecclesiastica, qui etiam abolitum fuisse Constantinopoli testis est, quòd sub hoc prætextu matrona quædam deprehensa fuisset cum Diacono rem habere. Quòd autem pauci tantùm confiterentur, ex eo apparet, quòd vnum tantùm Presbyterum, in vnoquoque Episcopatu, ad eam rem destinatũ fuisse narrat. Vnde etiam colligere promptum est, hunc morem ex solenni publicæ pœnitentiæ ritu fuisse natum. Pœnitentia verò publica, non Deum in foro conscientiæ respicit, sed ad Ecclesiæ iudicium spectat. Vt peccator coram hominibus profiteatur aliquo signo, quid animi, coram Deo, habeat. Quòd ad satisfactiones pertinet, Scriptura hanc laudem Christo in solidum vindicat, quòd sit expiatio pro peccatis, quòd correctio pacis nostræ sit super eum, quòd per solum eius nomen, obtinenda sit peccatorum remissio. Quantum ad nos gratuitè, & sine operibus impleri, testatur Paulus, in nobis hanc beatitudinem, quòd nobis non imputentur peccata. Satisfactiones autem quas in pœnitentiæ testimonium Ecclesia à peccatoribus exigit, non improbamus.

Decr. Omnis. vtriusque sexus. Homil. 2. in psal. 50. sermo de peni. & cõfe Homil 5. cont. Anomœ. Homil. 4 de Lazaro. Trip. hist. Libr. 9. 1. Ioan. 3. Iesa. 53. Acto. 10. Rom. 4.

AD IIII.

Hæc sunt Pauli verba: Si ex Lege hæreditas, exinanita est fides, & abolita promissio. Ideo ex fide datur, vt secundum gratiam firma sit promissio. Dixerat autem prius, absque Lege manifestatam esse iustitiam Dei per fidem Christi in omnes & super omnes qui credunt. Item, destitui omnes gloria Dei, iustificari autem gratis per illius gratiam. Nunc coniunge quod postea ipse scribit: Si per gratiam, iam non ex operibus. Si ex operibus: ergo non per gratiam. Ratio est, sicut alio loco docet: Quia merces operanti non imputetur secũdum gratiam, sed secundum debitum. Eandem sententiam repetit ad Ephesios: Gratia estis saluati, non ex operibus, ne quis glorietur. Quid aũt his verbis significet, exponit ad Rom. inquiens: Quemadmodum & Dauid beatitudinem definit hominis, cui Deus imputat iustitiam, absque operibus Legis, Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Item ad Cor. Erat Deus in Christo mundum reconcilians sibi, non imputans hominibus peccata. Eum enim qui peccatum nõ nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt efficeremur iustitia Dei in illo. Videmus, vt doceat Deum iustificare homines, remittendo illis peccata. Vnde & Zacharias hanc salutis scientiam nominat. Quod autem de Lege ceremoniali vulgò has omnes sententias intelligunt, friuolum est, quia vbique propriam hominis iustitiam fidei iustitiæ opponit: sicut ad Romanos: Volentes propriam iustitiam statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Et rationẽ subnectit, quia Lex dicat: Qui fecerit hæc, viuet in ipsis. Sicut etiã ad Gal.

Rom. 4. Rom. 1. Rom. 3. Rom. 11. Rom. 4. Ephe 2. Rom. 3. 2. Cor. 5. Luc. 1. Rom. 10 Galat. 3.

nem, sed ad salutem requiri perfectionem iustitiæ. Respondeo, quòd sufficit nos pro parte iustificari operibus, vt supra. Nam quod Paulus dicit, Stipendium peccati, mors: gratia autem Domini, vita æterna: supplendum est in secundo membro, Cum meritis operum. Sequitur etiam alia demonstratio, quia merces & meritum sunt correlatiua. Sed Deus promittit nobis mercedem pro bonis operibus. Ergo opera merentur vitam æternam. Et per consequens iustificant hominem. Quòd autem Lutherani derident hoc argumentum, quia dicunt opera ideo remunerari à Deo, quia accepta sint illi postquam gratis iustificauit hominē: & ideo dicunt hoc præmium pendère à gratuita acceptatione, & propterea debere subordinari iustitiæ fidei, tanquam effectum causæ suæ. Respondeo, quòd hic modus argumentandi semper fuit practicatus. Et ideo est authenticus per lōgam consuetudinem: quòd si Deus remuneratur opera, ergo iustificant.

ARTICVLVS V.

De transubstantiatione panis in corpus.

Quilibet Christianus tenetur credere, in consecratione Eucharistiæ panem & vinum conuerti in verum Christi corpus & sanguinem, remanētibus tantum panis & vini speciebus, sub quibus realiter verum Christi corpus continetur, quod ex virgine natum est & in cruce passum.

Probatur sic. Quia est resolutiua conclusio generalis Concilij, quod habitū est ab Hildebrando, aliâs Gregorio septimo. Quod aūt Lutherani riderēt factum Gregorij, allegantes quendam Brenonem Cardinalem, qui fuit eius contemporaneus, dicentem quod ipse indixerit triduanum ieiunium, & iusserit fieri processionem solennem, vt haberet signum è cœlo pro certitudine eius rei: & tamen sine aliqua reuelatione concluserit, tenendum pro articulo fidei, de quo erat incertus. Respondeo, illum Cardinalem fuisse Papæ inuidum: & ideo ex malo animo scripsisse. Præterea Ambrosius hoc dicit in libro De Sacramentis. Nam quòd Lutherani librum illum ineptum vocant, & indignum Ambrosio, & Erasmus etiam id demonstrat multis rationibus. Respondeo, satis esse, quod nomen Ambrosii fuerit ibi diu immatriculatum: & quod magister Sententiarum sic allegat pro certo: cuius citationes debent haberi authenticæ. Quòd autem Lutherani Scripturam pro se adducunt, facilis est solutio, de virga Moisi. Difficilius est soluere loca quæ allegant ex Patribus: nisi quod Patres loquuti sunt ante determinationem Concilij. Nunc autem sic non licet. Intelligas tamen, quod si contingeret Sacramentum rodi à vermibus aut tineis, aut alio modo corrumpi, tunc esset substantia panis, quæ miraculosè rediret.

ARTICVLVS VI.

De sacrificio Missæ.

Sacrificium Missæ est ex Christi institutione valens pro viuis & mortuis.

Pro-

vtitur hoc argumento: Iustus ex fide viuet. Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit hæc, viuet in ipsis. Christus autem redemit nos à maledictione Legis, vt promißio Abrahæ facta impleretur in nobis per fidem. Item ad Philip. Non habens meam iustitiam ex Lege, sed eam quæ ex Deo est per fidem Christi. Constituimus ergo cum Augustino, non secundum merita nostra, sed secundum Dei misericordiam firmam esse promißionem salutis. Item cum Bernardo, meritum omne nostrum esse miserationes Domini: vel, vt clarius loquamur, concludimus, post Basilium Magnum, hanc esse perfectam & integram gloriationem in Deo, quãdo propriæ iustitiæ inopes nos agnoscimus: sola autem fide in Christum iustificari: sicut Paulus gloriatur, ob iustitiæ propriæ contemptum, vt ita cadat omnis superbia & altitudo, dum nihil homini reliquum sit ad iactantiam. Philip.3. Aug. in ps. 88, tract. 1. Bern. ser. 6. super. cant. Basil. Ser. de humil.

AD V.

Natura Sacramenti est, vt sub visibili signo exhibeatur nobis inuisibilis veritas. Iam verò si fallax fuerit signum, quid de re figurata sentiendum nobis erit? Hanc proportionem rei cum signo indicauit Paulus his verbis: Vnus panis, vnum corpus sumus omnes qui de pane vno participamus. Ergo vt ex Cœna discamus carnem Christi esse animæ nostræ cibum, necesse est panem illic proponi, qui eius rei imaginem demonstret, sicut idem Paulus loquitur: Panis quem frangimus, communicatio est corporis Christi. Quòd si tantùm inanis species panis illic appareat, & non substantia, perit vis & efficatia Sacramenti. In hunc quoque modum loquuti sunt omnes sancti Patres. Irenæus: Quemadmodum qui est à terra panis, percipiens vocationem Domini, non iam communis panis est, sed Eucharistia ex duabus rebus constans, terrena & cœlesti. Et Canon Nicenæ Synodi sic habet: Ne humiliter intenti simus ad propositũ panem & poculum: sed eleuata mente fide consideremus in sancta illa mensa Agnum Dei. Cyprianus: Quando Dominus corpus suum panem vocat de multorum granorum adunatione congestum, populum nostrum quem portat, indicat adunatum. Et quando sanguinem suum vinum appellat, de botris atque acinis expressum, gregem item nostrum significat commixtione adunatæ multitudinis copulatum. Sic etiam Fulgentius Sacramentum panis & calicis nuncupat. Denique, sicut ait Augustinus, Si Sacramenta quandam similitudinem earum rerum, quas figurant, non haberent, vtique Sacramenta non essent. Vnde & panem in Christi corpore sanctificatum vocarunt aliqui ex Patribus. Ipsa autem corporis Domini exhibitio qualis sit, ex Augustino discere licet, cuius verba sunt: Noli dubitare ibi nunc esse hominem Christum, vnde venturus est eadem visibili forma atque substantia, qua visus est ascendere: cui profectò immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Cauendum est enim, ne sic diuinitatem adstruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Hæc eò spectant, non vt putemus inane symbolum nobis offerri, sed vt dum volumus Christum recipere, sicut reipsa nobis datur, sursum corda erigamus. 1. Cor. 10. Ibidem. Lib. 4. ad uer. valen. In Epi ad magnum. Fulg. ad mony. Epist. 23. ad Boni. In epi. ad dard. 57.

AD VI.

Institutio Christi sic habet: Accipite & manducate, non autem offerte. Ergo sacrificium non ex instituto Christi est, sed palàm cum eo pugnat. Præterea Mat. 26. Marc. 14. Luc. 22. 1. Cor. 11.

Probatur sic. Quia Christus dicit: Hoc facite. Facere autem est sacrificare, iuxta illud Verg. Cùm faciam vitula pro frugibus ipse venito. De qua significatione vide Macrobium. Quòd autem Lutherani derident istam subtilitatem: quia Christus loquebatur cum Apostolis lingua Syriaca vel Hebraica vulgari, & Euangelistæ Græcè scripserunt. Ad hoc responde, quod communis translatio Latina præpõderat. Et notum est quòd sensus Scripturæ peti debet ex Ecclesiæ determinatione. De valore autem sacrificij pro viuis & mortuis, habemus approbationem ab experientia. Nam multæ visiones factæ sunt quibusdam sanctis Monachis dormientibus: quòd animæ per Missas liberatæ fuerant de Purgatorio. Imò sanctus Gregorius animam Traiani redemit ex inferno.

ARTICVLVS VII.

De communione sub vna specie.

Non est laicis ad salutem necessaria communio sub vtraque specie: rectéque certis ac iustis de causis olim ab Ecclesia sancitum est, vt illis sub vna tantum panis specie communicetur.

Probatur sic. Quia periculum esset, ne sanguis effunderetur. Quòd autem interrogant Lutherani, vtrum sapientior fuerit Ecclesia Christo ad præuidẽdum hoc inconueniens quòd Christus non bene cauerat: Respondeo, quòd Christus bene præuidit, sed tacuit: quia volebat experiri sapientiam Ecclesiæ suæ in hac parte. Est etiam alterum inconueniens. Quia debet asseruari in ciborio corpus Domini ad dãdum ægrotis. Si autem sanguis seruaretur, fieret acetum: & ita propter corruptionem non esset amplius sanguis. Imò Lutherani nos deriderent, dicentes: Nónne bene videtur quòd est ibi vinum. Et ita hoc esset contra opinionẽ transsubstantiationis. Tertiò, hoc est rationale, quòd Sacerdotes habeant aliquod priuilegium ad deprimendam laicorum superbiam. Quartò, hoc etiam valet ad probandam opinionem de concomitantia: quicquid garriant Lutherani, quòd debemus sequi & seruare Christi dispensationem, quam ipse pro nostra infirmitate instituit. Item, esset aliud periculum si sanguis ad bibendum daretur: quia sapor posset generare suspitionem laicis, quod esset ibi vinum. Et inde multa scandala orirentur. Quòd si arguatur, Ecclesiam non habere potestatem dispensandi super Christi præcepta: Respondeo, quòd verbum Bibite, debet accipi in modo hortandi: ita erit consilium, & non præceptum. Vix audeo allegare vnum, quod tamen est valde põderandum. Nam sunt aliqui abstemij qui vinum non bibunt, qui tamen non essent priuandi altera specie. Ego autem differebam hoc adducere, quia Lutherani subsannant, dicentes, quod si opinio nostra est vera, non est amplius vinum, sed sanguis.

ARTICVLVS VIII.

De intentione consecrandi.

Porrò, solis sacerdotibus, secundum Ecclesiæ ritum ordinatis,

constat ex scripturis, hoc peculiare, ac proprium fuisse Christi officium, seipsum offerre, sicut dicit Apostolus, ipsum vna oblatione in perpetuū sanctificasse suos. Item semel apparuisse per oblationem sui. Item hac sanctificatione perfecta nullam amplius restare oblationem. Nam & in hunc finem consecratus fuit Sacerdos secundum ordinem Melchisedech, sine successore, vel socio. Sacerdotij itaque honore spoliatur Christus, cùm ius ipsum offerendi transfertur ad alios. Postremò nemo vsurpare debet hunc honorem, nisi à Deo vocatus, teste Apostolo. Nemo autem præter Christum vocatus legitur. Rursum cùm promissio ad eos solos destinetur, qui sacramento communicant: quo iure ad mortuos pertinebit?

Hebr. 9. &.10.

He.5.&.7

AD. VII.

Mandatum est Christi: Bibite omnes. Quinetiam cùm de pane simpliciter dixisset, Accipite, manducate, cùm ad calicē ventū est, iubet nominatim vt omnes bibant. Hoc se Paulus tradidisse Corinthijs, sicut acceperat à Domino, testatur. Ratio quæ adduci solet de cōcomitantia, locū hîc nō habet. Neque enim quid nobis det Christus intueri solùm conuenit, sed etiam qualiter: aut, si mauis, modus inspiciendus est, quo Dominus seipsum nobis vult communicare. Quemadmodum ergo sub pane dat nobis corpus, ita etiam sub calice sanguinem. Proinde nihil nobis aliud restat, nisi vt obediamus eius mandato, ex eius manu sumendo signa quæ porrigit nobis, vt rerum veritate fruamur. Nam quia corporei sumus, quēadmodum Chrysostomus admonet, sub visibilibus, pro captu moduli nostri, spiritualia nobis dispensat. Hic ritus obseruatus fuit in Ecclesia vltra annos mille, sicut testantur omnium patrum scripta. Caro, inquit Tertullianus, corpore & sanguine Christi pascitur, vt anima de Deo saginetur. Et Theodoritus verba Ambrosii refert ad Theodosium Imperatorem. Quomodo huiusmodi manibus sacrum Domini corpus suscipies? qua audacia poculum preciosi sanguinis ori tuo admouebis? Hieronymus: Sacerdotes qui Eucharistiam conficiunt, & sanguinem Domini populo distribuunt. Item Chrysostomus: Non sicut in veteri lege partem comedebat sacerdos, partem verò populus: sed ea quæ sunt Eucharistiæ communia sunt omnia inter sacerdotem & populum. Omnibus vnum corpus proponitur & calix vnus. Sed de obseruatione non est controuersia: quam omnes talem fuisse fatentur. Quid autem sic fieri omnino oportere censuerint constat ex decreto Gelasii, qui arceri iubet à toto sacramento, qui à calice abstinēt. quoniam diuisio huius mysterij, inquit, grandi sacrilegio non careat. Cyprianus verò fortiter contendit, nullo modo admittendum esse hoc sacrilegium.

Matt. 26. &c.

1.Cor. 11.

Homi.60 ad popul.

De Resur carnis.

Lib.3.eccl hist. c.8.

In sopho.

In 2.ad Cor.c.9.

Referr tu cna.Com perimus. de consec. dist.2.

Epis.2.de lapsis.

AD VIII.

Sacerdotes fatemur dispensatores esse mysteriorum Dei: ideóque legitimos Cenæ administros: sed ordinatos Christi & Apostolorum ritu, atque etiam veteris Ecclesiæ: in qua sola impositio manuum vsitata erat, sine vnctione, & alijs nugis. Quanquam in ordinatione finis potissimum spectandus est, atque officium cui destinantur sacerdotes. Constitui porrò, ex Dei mandato & regula Scripturæ debent, non ad immolandum: sed ad regendam Ecclesiam, pascendumque gregem

1.adCo.4

Acto.13. 1.Tim.4. 2. Tim.1.

tis, data est à Christo potestas consecrandi verum Christi corpus, & in foro pœnitentiæ à peccatis absoluendi.

Probatur sic. Quia hæc verba per episcopum in ordine dando proferuntur. Damus tibi potestatem consercndi, & offerendi Deo placabiles hostias. Sed quæritur de quo Ecclesiæ ritu, magistri nostri intelligant: cùm ceremoniæ quibus vtimur, non fuerint factæ in Apostolis, nec in eorum coequalibus. Ad hoc Respondeo, quòd priuilegium fuit illis datum per specialem dispensationem. Si quis autem replicet de successoribus, qui etiam per multos annos non fuerunt vncti, nec ordinati nostro more aut forma, dico quòd illud totum tempus debet relinqui in dubio, & bene meretur, quia non erat adhuc conclusum de transubstantiatione.

ARTICVLVS. IX.
De intentione consecrandi.

Quos certum est, etiam si mali fuerint, & in peccato mortali, consecrare verum Christi corpus, siquidem illud consecrare intendant.

Probatur sic. Quoniam aliàs superuacanea, imò irrationabilis esset cautio, quod sacramentum adorari à laicis fide implicita debet, hoc est sub ista conditione: si sacerdos celebrans missam habuerit intentionem consecrandi, non tantùm habitualem, sed etiam actualem presentialiter, & in ipso actu. Sed opponitur contra, quod ita sacerdos posset annihilare sacramentum. Ad hoc respondeo, quòd non est sacramentum, vbi non est intentio. Probatur secundò. Quia superuacuæ, imò etiam stultæ essent quæstiones doctorum: si sint centum hostiæ, cum vna: & sacerdos non intendat consecrare nisi centum, quid iuris tunc esset? & vtrum vna non remaneat panis. Item, quæ ex omnibus debeat illo casu separari pro pane, vel potius, vtrum: quia fuit abusiua intentio, fuerit inefficax similiter in omnibus: & oporteat iterum incipere. Quòd autem Lutherani dicunt debere clare & alta voce pronuntiari verba, hoc nihil est, quia magis conuenit dignitati mysterij bassa voce recitare.

ARTICVLVS. X.
De confirmatione & vnctione.

Cæterum confirmatio & vnctio extrema duo sunt sacramenta à Christo instituta: per quæ datur gratia spiritus sancti.

Refert. de consecra. dist. 5. Ca vt ieiunii.

Probatur sic. Quoniam aliter blasphemaret concilium Aurelianense, quando dicit, quòd nunquam erit Christianus plenus, qui consecratione episcopali non fuerit chrismatus. Item blasphemaret Melchiades Papa, cùm dicit, quòd baptismo regeneramur ad vitam, in confirmatione armamur ad pugnam. Multo etiã magis cùm dicit, maiore veneratione venerandum, & tenendum hoc sacramentum, quàm baptismi. Sed est vna alia probatio peremptoria, quòd nihil fit in Ecclesia maiori pompa nec solennitate, quàm sancti chrismatis consecratio. Vnde apparet, quód tam extrema vnctio, quàm confirmatio, in maximo honore haberi debent: nec reuocari in dubium, quasi sint ex hominum inuentione.

Ar-

verbo Domini,& sacramenta administranda. De absoluendi potestate sic habendum est, datum quidem ministerium reconciliationis veris pastoribus, vt sua doctrina, hoc est Euangelij prædicatione, homines reducendo cum Deo in gratiam, à peccatis absoluant. Hoc tamen non alligatum esse personis, sed verbo: adeóque verbo potius quàm hominibus esse datum, vt à quocunque proferatur gratiæ remißio, certam absolutionem in foro conscientiæ adferat. Tametsi enim peculiariter Apostolis dicitur: Quorum remiseritis peccata, remittentur, tamen claues vniuersæ Ecclesiæ datas esse agnoscunt sancti patres, nominatim Cyprianus & Augustinus, quibus alij assentiuntur. Nam remißio peccatorum in Christo, per quemcunque annuntietur, vera est absolutio.

1. Cor. 4. Ioan. 21. De simpl praelato. Homi. 50 & 124. in Ioa. item de doctr. Christ. Li 1. Cap. 18.

AD IX.

Christus non vni dicit: Si volueris, habebis corpus meum & alijs dabis: sed suos simul omnes alloquitur, cùm promittit se daturum suum corpus. Siquidem ad eos destinatur promißio, quibus dictum erat: Accipite, manducate. Ergo neque in hominis, quantumuis impij, neque in Diaboli etiam potestate est, hanc promißionem facere irritam. Atque huc pertinent patrum sententiæ, cùm dicunt, sacramēto nihil detrahi, neque perire quicquā de eius virtute, qualiscunque sit minister. Constituimus ergo nihil esse absurdius, quàm relinquere hoc in arbitrio, vel potius libidine impij ministri, vt Ecclesiam priuet Christi beneficio, quoties visum fuerit. Neque verò minus absurdum est, hac potestate præditos fingere sacerdotes, vt quoties placuerit consecrare, illis liceat, etiam præter Christi institutum. Subest enim promißio mandato, cui annexa est. Ideo Christi corpus non habent, nisi qui secundum regulam ab ipso positam, Cœnam celebrant. Constituimus ergo, friuolam, & nihili esse consecrationem, vbi sacerdos sibi soli, seorsum ab alijs, consecrare audet. Neque enim magicæ incantationis verba sunt: Hoc est corpus meum: sed promißionem continent, actioni à Christo institutæ seruientem. Vnde & illud perperam fieri constat, quòd leui susurro demurmurantur, cùm palàm clara voce pronuntiari debeant: sicut etiam ex contextu patet: Accipite, manducate, hoc est corpus meum. Qua ratione Augustinus consecrationis verbum appellat, verbum fidei quod prædicatur.

Mat. 26. & alibi. Aug in omni. lib. contra Donatist & alii. Homil in Ioan. 80.

AD X.

Legimus Apostolos, impositione manuum, visibiles Spiritus gratias cōtulisse: sed hoc fuisse temporale donum, experientia demonstrat. Imò statim post mortem Apostolorum defuisse, vetutißimi scriptores testantur. Ceremoniā imponendi manus retentam à successoribus fuisse fatemur, cùm fidei suæ confeßionem ederent adulescentes: sed non hoc fine, vt sacramentum haberetur à Christo institutum. Nam Augustinus nihil aliud esse affirmat, quàm orationem. Eadem ratio est extremæ vnctionis. Fuit enim symbolum temporalis doni: quod scimus non diu post Apostolos durasse. Apostoli vngebant, in nomine Domini, eos, quibus vim Spiritus sancti presentē, in dono sanationis exhibebāt. Hoc fieri iubet Iacobus. Sed nunc vbi sanatio? Vbi vnguntur semimortui homines, dum animam exhalant. Ergo, qui nunc symbola sine re vsurpant, non imitatores, sed simiæ sunt Apostolorum.

Acto. 19. Lib. 3. de Bab. con. Don. c. 16 Mar. 6. Iac. 5.

Ad

ARTICVLVS. XI.

De miraculis sanctorum.

Nec dubitandum, sanctos, & in hac mortali vita, & in paradiso agentes, miracula operari.

Probatur sic. Nam apparet quomodo beatissima virgo resuscitet infantes: vt sepeliantur in loco sacro: qui aliàs haberent sepulchrum cum canibus. Quòd autē Lutherani dicunt, Deum hoc modo punire idololatriam mundi, quando diabolus, sub nomine sanctorum, facit miracula: & pro hoc adducunt Hieronymum, qui refert, AEgyptios sanatos fuisse à morsu serpentum, ad sepulchrum Ieremiæ, quem tamen pro Deo colebant. Respondeo, quòd non colimus sanctos pro dijs, quia non adoramus eos, nisi adoratione duliæ. Est etiam alia probatio validior ab antiquitate: Quià semper hoc fuit factum, sicut Ambrosii tempore, ad sepulchra Geruasii & Protasii cæcus fuit illuminatus. Quòd autē Lutherani ex Augustino replicant, hoc fuisse ad confirmandam rectam fidem, & non ad superstitionem: Respondeo, quòd recta fides est colere sanctos, & eorum basilicas visitare, sicut ex subsequentibus patebit.

In proem. prophet.

ARTICVLVS. XII.

De orandis sanctis.

Sanctum est, & Deo maximè gratum, orare beatam Dei genitricem, & sanctos qui in cœlo sunt, vt sint pro nobis aduocati, & intercessores apud Deum.

Probatur sic. Quid enim sancti facerent in cœlo, si non orarent pro nobis? Quòd si orant, ergo orandi sunt. Negant hanc cōsequentiam Lutherani. Sed probatur ex eo, quòd sancti, Deo sunt similes. Deus autē vult coli à nobis, igitur & sancti. Quòd autem dicunt Lutherani per derisionem, nos facere sanctos valde auritos: Solutio est facilis. Quia vident quæ aguntur in mundo, per lumen reflexum, quod habēt ex irradiatione Dei. Secunda probatio: quòd omnes pagani semper habuerunt minores Deos pro suis intercessoribus. Non est autem rationabile, quòd Christiani habeant minus priuilegij quàm gentiles. Vnde & hoc modo correctus fuit error illorum, cùm ad sanctos translatus fuit honor, quem idolis suis faciebant: sicut quando Papa mutauit nomen templi, quod vocabatur Pantheon & vocauit Pantagium. Et ex multis festis similiter factum fuit, vt in despectu gentilium, Christiani in honorem sanctorum inebrientur.

ARTICVLVS XIII.

De veneratione sanctorum.

Itaque sancti, beatam cum Christo vitam degentes, non solùm sunt imitandi: sed & venerandi & orandi.

Si

AD. XI.

Scimus ex Scripturis, ad quid valeant & in quem finem conferenda sint miracula. Nempe ad confirmandam Euangelij doctrinam, sicut habetur apud Marcum, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Item apud Lucam in Actis, quòd Dominus reddebat testimonium sermoni gratiæ suæ, cùm ederentur signa per manus Apostolorum. Proinde hic legitimus est miraculorum vsus: vt recipiantur tanquam doctrinæ Euangelij sigilla, eóque non hominum vel Angelorum, sed vnius Dei gloriæ seruiant: quemadmodum dicebat Petrus: Viri Israelitæ, quid nos intuemini? quasi nostra virtute, aut pietate, hoc fecerimus. Nomen Christi, & fides, quæ per eum est, contulit huic sanitatem. Cùm autem prædixerit Christus, regnum Antichristi miraculis stabilitum iri, & hoc Christi vaticinium confirmarit Paulus: constituimus cum Augustino, Dominum, cautos nos reddidisse aduersus mirabiliarios (sic enim loquitur) qui signorum prætextu, orbem abducunt ab vnitate fidei. Duplex verò hîc tenenda est cautio. Nam & multis præstigijs illudit Sathan hominibus: & multa etiam designari patitur Deus, ad vindicandam hominum ingratitudinem, sicut Paulus testatur, & post Paulum Augustinus.

Mar. 16. Act. 14. Rom. 15. Act. 4. Mat. 24. 2. The. 2. Homi in Ioan. 13. 2. The. 2. De vnita. ecc. c. 16.

AD XII.

Scriptura, fidē in oratione requirit. Et Paulus nominatim addit, hanc fidem esse ex verbo Dei. Et Iacobus hæsitare nos prohibet in precibus. Iam verò, si verbo Dei obedire volumus, solum Deum inuocare conuenit in Christi nomine. Nam & Deus hunc spiritualem esse cultum nominis sui perhibet, & mediatorē vnum nobis proponit, filium suum: quo intercessore docet Paulus patere nobis facilem accessum ad Deum cum fiducia. Et alter Apostolus nos hortatur, vt freti tali aduocato, adeamus ad thronum gratiæ. Mandatum igitur nullum cùm extet de quærenda sanctorum mortuorum intercessione, cùm nulla promissio vsquam reperiatur, constituimus pugnare hoc orationis genus cum Scripturæ regula. Adhæc, nullum eius rei exemplum prodiderunt vel Prophetæ, vel Apostoli. Nunc apud se quisque pius expendat, quàm sit periculosum, non tantùm absque verbo Dei, sed etiam præter exemplum, tentare nouum orationis genus. Quòd autem iubet Spiritus nos mutuò alios, pro alijs intercedere, hoc mutuæ charitatis est exercitium in hac vita, sicut ex omnibus locis constat. Videmus autem quantopere abominetur vbique Deus Baalim, quo nomine intelligebant patronos, quorum præsidio adiuuarentur. Huc postremò accedit, quod asserere nemo potest, an tam longæ sint sanctis aures, vt ad eas vsque, pertingant orationes nostræ. Quinetiam parum consentaneum cum ratione id videtur.

Mar. 11. Rom. 10. Iaco. 1. Psa. 50. 91 Ioel 2. Iere. 29. 1. Tim. 2. 1. Ioan. 2. Ephe. 3. Hebr. 4. Ier. 6. 9. 11. & c. Item. Ose. 2.

AD XIII.

De oratione iam dictum est. Eorum autem veneratio nō alia nobis cōmendatur in Scripturis, quàm quæ in vniuersum debetur fidelibus, iuxta Psalmum 15. & 139. Sic tamen vt vnicuique habeatur honor pro mensura gratiæ. Ergo de sanctis, provt quisque eorum excellit Dei donis, aut in altiore gradu collocatus est à Domino,

Si verum est brocardicum illud, quod communis error facit ius, sufficienter iam probata est veneratio sanctorum, tamen quia Lutherani replicant, transferri hoc modo ad sanctos Dei gloriam: teneas semper in memoria distinctionem scholæ: quod non colimus eos nisi oratione duliæ.

ARTICVLVS. XIIII.

De Peregrinationibus.

Obidque religiose faciunt, qui loca eis dicata, ex deuotione visitant.

Probatur sic. Quia esset magna ingratitudo, si minus honoris fieret sanctis quàm idolis gentilium: Quorum tamen quædam templa habebant singularem deuotionem præ alijs, sicut Delphis Apollo, & proserpina Ennæ in Silicia. Deinde argui etiam potest à probabili, quòd sancti magis frequentant loca, vbi sunt eorum sepulchra & reliquiæ, vel vbi magis honorantur, quàm alia.

ARTICVLVS. XV.

Quòd sancti ritè, priusquàm Deus, inuocari possint.

Si quis in templo, aut extra templum, prius sua oratione ad beatam virginem, aut sanctorum aliquem recurrat, non peccat.

Probatur ex prouerbio vulgari, quòd non cognoscitur Deus inter sanctos. Deinde impetuosa deuotio, etiam si sit inordinata, potest bene excusari per ecstasim.

ARTICVLVS. XVI.

De adoratione crucis & imaginum.

Nec vllo modo addubitandum est, quin, genu flectere coram imagine crucifixi, & beatæ Mariæ, & sanctorum, ad rogandum Christum, & sanctos, opus sit pium ac bonum.

Quòd crucifixi & sanctorum imagines, genu flexione coli debeant, probatur authoritate concilij Niceni vltimi. Nam vtcumque Gregorius concedat, Serenum Massyliæ episcopum bene fecisse, quòd illas adorari prohibuerat: tamen concilium quod postea subsequutū est, potuit hoc infringere: sicut decreta posteriora derogāt prioribus. Probatur secundò, ratione. Quia si reliquiæ, & vestes coluntur in eorum memoriam, non est minor ratio de imaginibus. Antecedens patet ex communi vsu. Tertiò probatur à simili. Quia statuas principum, etiam ethnicorum, veneratur populus. Quartò, probatur ex miraculis. Quia multæ sanctorum imagines risερunt, vel fleuerunt ad deuotionem precantium. Aliquæ etiam loquutæ sunt. Quintò, probatur ab experientia sensus nostri. Quia orantes ante imaginem magis ad

no, honorificè sentiendum est, ac loquẽdum. Cultum verò illis exhibere, sicut solet mundus, prophana est superstitio, & quæ Gentium potius insaniam redolet, quàm Ecclesiæ Dei conueniat. Quinetiam palam repugnat præcepto: Dominum adorabis, & illum solum coles. Deut. 6. Matt. 4.

AD XIIII.

Christus discrimen omne locorum sustulit, cùm diceret: Venit hora, quando veri cultores, non in monte hoc, neque Ierosolymis, sed vbique adorabunt Deum in spiritu & veritate. Neque enim illic de præpostero studio paucorum loquitur, sed quid differamus à patribus veteris Testamenti, ostendit. Cum hac sententia conuenit ista Pauli. Viros iubeo, in omni loco tollere puras manus. Iudaismum ergo reuocant, qui locis affingunt nouam sanctitatem: vt pietatis officium censeatur, hunc aut illum locum inuisere: quanquam superstitio hæc Iudaismo deterior, quòd locus adorandi Ierosolymis designatus aliquando fuit. Isti autem idololatrarum exemplo lucos, & fana sibi pro libidine erigunt. Deinde Ierosolymis adorabatur solus Deus. Hi autem hominibus templa consecrant. Ioan. 4. 1. Tim. 2.

AD XV.

Si omnino ad sanctos in precibus confugere fas non est: frustra disputatur ante, an post. Cùm autẽ Christus nobis sit propositus mediator vnus, per quem ad Deum debeamus accedere: qui illo præterito, vel posthabito, ad sanctos se conferunt, nihil habent, quo suam prauitatem excusent. Salomon in solenni templi dedicatione, hunc vsum exprimebat. Hîc inuocabitur nomen tuum Domine. Extra templum, dicunt omnes fideles: Hi in curribus, alij in equis: nos autem in nomine Domini inuocabimus. 1. Reg. 8. Psal. 17.

AD XVI.

De imaginibus ac simulachris præceptum Dei est: Non adorabis, neque coles. Porro genu flectere: hoc ipsum est, quod adorandi verbo indicatur. Atque hanc fuisse Gentilium opinionem, vt deos cœlestes precarentur, cùm se ad imagines conuerterent, ex libris eorum palam est. Refert etiam Augustinus, quas excusationes prætexere solebant sui temporis idololatræ. Dicebant enim vulgares, se non visibile illud colere, sed numen quod illic inuisibiliter habitabat. Qui verò purgatioris, vt ipse loquitur, religionis erant: nec simulachrum, nec Dæmonium se colere aiebant, sed per effigiem corpoream, intueri eius rei signum, quam colere deberent. Idem ex Eusebio & Lactantio licet intelligere. Cùm ergo nihil à veteribus idololatris differant, qui hodie se prosternunt coram statuis, constituimus ex verbo Dei, & veterum patrum sententia, morem hunc apertè damnari. Et certè verum est quod ait Augustinus, neminem orare, vel adorare intuentem simulachrum, quin ab eo exaudiri se putet. Hoc enim facit & quodãmodo extorquet illa membrorũ figura, inquit, vti animus in corpore viuens, arbitretur sentire corpus, quod suo simillimum videt. Proinde cùm in loco eminẽti locãtur, vt à precãtibus videãtur, ipsa similitudine animatorũ & sensuum, quãuis sensu & anima careãt, afficiũt infirmos animos, vt viuere ac spirare videãtur. Hac ratione decretũ fuit olim, ne qua pictura in tẽplis esset, ne quod colitur, vel adoratur, in pa-* Exo. 20. Deut. 5. & simili. In Psa. 113 In Psa. 113 * membrorum

deuotionem accendimur, & zelus noster excitatur ipso aspectu. Sextò probatur, quia sic oportuit corrigi errorem Gentilium, qui ante sua idola genu flectebant, sicut nunc facimus ante sanctorum imagines.

ARTICVLVS XVII.

De purgatorio.

Ad hæc firmiter credendum est, & nullatenus dubitandum purgatorium esse: in quo animæ detẽtæ, oratione, ieiunio, eleemosyna aliisque bonis operibus iuuãtur, vt citius liberentur à pœnis.

Probatur sic. Quia multis sanctis monachis, & deuotis matronis factæ sunt variæ apparitiones, vbi animæ hoc dixerunt: sicut habetur in dialogis Gregorij ad longum, imò per totum. Quòd si Lutherani pro nihilo reputent tales reuelationes, sicut ipsi dicunt, vel esse phantasias cerebri malè dispositi, vel spectra & præstigias, quibus Sathan illusit hominibus: Respondeo, authenticas fuisse factas per authoritatem Gregorij, qui fuit Papa. Probatur deinde, per longi temporis præscriptionem. Quia omnes Ecclesiæ sunt fundatæ super opinionem purgatorij: vel saltem locupletatæ, quoad anniuersaria. Imo etiam Pagani iam habebant istam notitiam, sicut apparet tum ex historicis, tum ex Pöetis, & præsertim ex Ouidio. Probatur similiter ratione. Quia si satisfaciendum est pro peccatis in hac vita mortali, sequitur quòd qui præuentus est morte, debet satisfacere in alio mundo, & per consequens est locus destinatus ad soluenda debita quæ restant. Probatur etiam ex philosophia naturali. quia animæ, quæ ex crassa corporis natura traxerunt humorem ponderosum, nõ possent statim in cœlum euolare, nisi prius desiccarẽtur per ignem. Quòd autem magistri nostri asserunt firmiter credendũ, & nullatenus dubitandum, quod habet tantùm apparentiam probabilitatis, in eo sequuti sunt regulam iuris. Dubius in fide, infidelis est. Satius est tamen dicere, quòd sit res indubitabilis. Nam dato, quòd rationes quæ adducuntur sint dubiæ, authoritas tamen Ecclesiæ superueniens eas certificat. Hoc autem posito quòd sit purgatorium, sequitur infallibiliter alterum: quòd miseræ animæ, quæ ibi torquentur, adiuuandæ sint viuorum suffragijs: & tenẽdum est, quòd non sine causa missa pro defunctis instituta fuit, quæ præsupponit animas sacrificio illo iuuari posse. Ideo pia mater Ecclesia, cùm nihil haberet in scripturis, maluit abuti Psalmis, & lectionibus ex libro Iob, & multis locis prophetarum, quàm relinquere miseras animas sine subleuatione.

ARTICVLVS XVIII.

De Ecclesia & eius authoritate.

Tenetur & quilibet Christianus firmiter credere, vnam esse in terris vniuersalem Ecclesiam visibilem, in fide & moribus errare non valentem: cui omnes fideles, in iis quæ sunt fidei, & morum, obedire astringuntur.

Probatur sic, quòd Ecclesia possit videri. Quia Hierarchia, est signũ infallibile ipsius. Et est

vitibus sit depictum. Ideo Ambrosius de Helena loquens, Inuenit titulum, inquit, Regem adorauit, non lignum vtique, quia hic Gentilis est error, & vanitas impiorum. Ora.hab. in funer. Theodo.

AD XVII.

De purgatorio in scripturis perpetuum silentium: & Augustinus, qui in ea re consuetudini cedit: agnoscit tamen nullo scripturæ testimonio hanc opinionem adiuuari: nisi historia illa de oblatione Iudæ Machabæi: quam tamen non esse canonicam, nec certæ authoritatis, & ipse fatetur, & Hieronymus admonet, & omnium consensu proditum est. Nam locum qui citari solet ex priore ad Corinthios, ipse aliter exponit: quemadmodum sani omnes aliter exponendum vident. Sicut enim metaphora est in nominibus stipulæ, fœni, & ligni: ita proculdubio nomen ignis metaphoricè capitur pro examine Spiritus, quo humanæ doctrinæ pereunt: Dei autem veritas instar auri probatur. Tametsi autem Augustinus, vt dixi, vinci se à consuetudine passus est, vt purgatorium non negaret: nihil tamen audet asserere. Quinetiam dubitanter loquitur, dicens incredibile non esse, &, vtrum ita sit, quæri posse. Adhæc nequaquam sibi constat. Siquidem alio loco animas, cùm de seculo exierint, diuersas receptiones habere tradit, vbi boni gaudio fruantur: torqueantur mali. Requiem porrò, quæ continuò post mortem datur, tunc quemque accipere, cùm moritur, si ea dignus est. Verùm, cùm in nullius hominis arbitrio sit, statuere de animis mortuorum: nihil tutius est, quàm vnum Deum de ipsarum statu audire loquentem, cuius ipse potestatem habet. Quando autem scriptura beatos esse mortuos testatur, qui in Domino moriuntur: quia requiem exinde à laboribus suis habeant: quando consolationem eas recipere docet: viuere cum Christo, & frui Dei præsentia: in hac doctrina, quæ nihil habet controuersiæ pedem figamus. Architectura verò purgatorij tantum habeat firmitudinis, quantum habere potest, quod de rebus incognitis fabrefactũ est in hominis cerebro, extra verbum Dei. Orationes certè, quibus iuuare eas vulgò student: cùm nullo præcepto Dei, nulla etiam promissione fulciantur, fundamentum illud fidei, quod requirit Paulus in precibus fidelium, non habent. Nihil nobis diligentius præcipitur in scripturis, quàm vt omnia charitatis officia erga viuos exerceamus. De iuuandis mortuis, nulla mentio. Huc accedit, quòd ne vnum quidem exemplum extat: cùm tamen multorum sepulturas scriptura commemoret: quorundam etiam exequias referat, longo sermone. Porrò non est credibile quod fuisset præcipui mométi, Spiritum Dei omisisse, cùm leuiuscula illa recenseret.

De cura pro mor. ag. cap.1. Cap.3. Aug.in Ench.ad Lauren. cap.68. Idem in eod.lib. cap.seq. Homi.in. Ioan.49. Apo. 14. Luc.16. Phil.1. 2.Cor.5. Rom. 10. In.hist. vete testa prefer. in lib.Moys. &lib.Reg Gen.50.

AD XVIII.

Ecclesiam vniuersalem esse & fuisse ab initio mundi, & fore vsque in finem, confitemur omnes. De aspectu, vnde agnosci queat, quæstio est. Eum constituimus in verbo Dei. Vel, si quis malit, cũ Christus eius sit caput: quẽadmodũ agnoscitur homo ex facie, ita illã in Christo intuendã esse dicimus. Sicut scriptũ est. vbi erit corpus, illuc cõgregabuntur aquilæ. Itẽ, erit vnũ ouile, & vnus Pastor. Cũ ergo nõ semper emineat pura verbi prædicatio: nec semper cõspicua sit Christi facies: inde colligimus, nõ semper Ecclesiã oculis hominũ subiectã esse: quẽadmodũ multorũ seculorũ exẽpla testãtur. Nã prophetarũ tẽpore, sic præualebat multitudo impiorum, vt oppressa esset vera Ecclesia. Sic etiam Christi tem-

Matt.24. Ioan. 10. Ephe.1. 1. Cor.11.

est autem omni tempore visibilis. Ergo Ecclesia etiam videtur. Quòd autem non possit separari Ecclesia à hierarchia: ego sumo tanquam vnum ex principijs fidei. Probatur secundò, ex perpetua successione. Perpetua autem successio à tempore Apostolorum nota est, ex catalogo Paparum, quem refert Platina. Quòd autem variant doctores, in secundo successore Petri: quoniam alij Clementem, alij Linum ponunt: cum hic error sit in indiuiduo, non impedit certitudinem generalitatis. Illud est magis difficile: quòd Ioanna creata fuit in Papam. Nam tunc videtur fuisse facta aliqua interruptio. Sed dicas, quòd tunc sedes supponebat in defectum hominis. Ita etiam dicendum est, de tempore schismatis: cùm Gregorius, & Ioannes, & Petrus, erant antipapæ. Item, cúm electus fuit Amedeus, deposito Eugenio, in concilio generali, & postea abdicatus, quia Eugenius fuit potentior. Hoc modo, remanebit perpetuus ordo successionis. Secundum membrum, quòd Ecclesia errare in fide & moribus non valeat, difficulter probatur in Ecclesia visibili, tamen hoc satis esse debet ad probationem, quòd ratum est quicquid determinauit Ecclesia Romana. Sed ratione adhuc melius probatur, quia immediatè regitur à Spiritusancto. sed Spiritus sanctus non potest errare. Ergo per consequens, neque ipsa. Tertiò, probatur ex articulo sequenti. Quia cùm ad ipsam spectet determinare in omnibus: nihil esset certum in fide, nisi essemus resoluti de ipsius infallibilitate. Sicuti nunc, si non esset hic inuincibilis clypeus pro nobis, essemus iam centies victi à Lutheranis: cum habeant pro se apparentiam veritatis, & fortibus argumentis nos premant.

ARTICVLVS XIX.

Quòd ad Ecclesiam visibilem pertineant definitiones in doctrina.

Quòd si quid in scripturis sacris controuersiæ aut dubii oriatur, ad præfatam Ecclesiam definire spectat & determinare.

Probatur sic: Quia aliâs nasceretur horribilis confusio, nisi Ecclesia haberet ius pronuntiandi definitiuam sententiam in dogmatibus litigiosis. Sicut hodie Lutherani vellent habere vocem in capitulo, & iactarent verbum Domini: nisi opponeretur illis hæc replica sine exceptione, quòd ad Ecclesiam spectat determinare vltimatè, sine contradictione. Aliter, non possemus illis claudere os. Deinde sciendum est quòd scriptura est, tanquam nasus cæreus: quia flecti potest hic inde. Sed Ecclesiæ determinatio est fixa, & stabilis. Nam si hæretici cauillari velint vnam, potest altero die fieri alia, quæ eos magis constringat.

ARTICVLVS XX.

De articulis fidei per Ecclesiam traditis.

Est & certum, multa esse credenda, quæ non sunt expresè ac speciatim tradita in scripturis sacris: quæ tamen per traditionem Ecclesiæ sunt necessariò recipienda.

Probatur ab inconuenienti, vel absurdo. Quia aliâs oporteret ferme facere nouum

pore, videmus absconditum fuisse ab hominibus exiguum Dei gregem: cum impij nomen Ecclesiæ sibi vsurparent. Qui autem tam perspicaces habent oculos, vt Ecclesiam stabivisibilem semper esse iactent, quid facient Heliæ, qui se solum restare ex Ecclesia putabat? Falsò id quidem, sed is argumento est, Ecclesiam Dei posse nos non minus latere: præsertim cùm sciamus ex vaticinio Pauli prædictam fuisse defectionem. Statuamus ergo, videri Ecclesiam vbi apparet Christus: vbi verbum eius auditur, sicut scriptum est: Oues meæ vocem meam audiunt. Sepulta autem doctrina veritatis, Ecclesiam simul euanescere ex oculis hominum. Hanc Ecclesiam, fatemur cum Paulo, columnam & firmamentum esse veritatis: quia custos est sanæ doctrinæ: eámque propagat suo ministerio ad posteros, ne intercidat in mundo. Nam cum sponsa sit Christi, subiectam illi esse par est. Et hæc est eius castitas: non abduci à Christi simplicitate: sicut testatur Paulus. Non errat ergo, quia Dei veritatem pro regula sequitur. Ab ea si recedit, sponsa esse desinit, & fit adultera. Qui verò ordinariæ potestati & alijs externis pompis Ecclesiam affigunt: audiant, quid de eo pronuntiet Hilarius. Malè, inquit, nos parietum amor cœpit. Malè Ecclesiam Dei in tectis ædificijsque veneramur. Anne ambiguum est, in his Antichristum esse sessurum? Montes mihi, & syluæ, & lacus, & carceres, & voragines sunt tutiores. In his enim Prophetæ, aut latentes, aut demersi, prophetabant.

1.Reg.18. 2. The.2. Io.10. Ioan.3. Ephe.5. 2.Cor.12. Contra Auxenti.

AD XIX.

Definitionum regula præscribitur nobis à Paulo, quantum ad particulares Ecclesias, cùm dicit: Prophetæ duo aut tres loquantur: alij diiudicent. Si, loquente vno, fuerit quid melius alteri releuatum, surgat:. Si quod inter Ecclesias dißidium exortum sit, fatemur hanc constituendæ concordiæ legitimam esse rationem, quæ semper obseruata fuit, vt coeant pastores, atque ex verbo Dei definiant, quid sequendum sit. Cæterum, si visibilis Ecclesiæ definitiones pro oraculis habere libet: visibilis erat Ecclesia cui solus Micheas resistebat. Visibilis etiam erat Ecclesia, quæ dicebat: Venite, cogitemus aduersus Hieremiam cogitationes. Non enim peribit sapientia à sapientibus, nec à senibus consilium, nec lex à sacerdotibus. Denique visibilis Ecclesia erat, Christi tempore, penes summum pōtificem & collegium sacerdotale. Erat enim Hierarchia multò melius fundata, & certiore testimonio confirmata, quàm hæc sit, cuius prætextu superbiunt, qui Ecclesiæ titulum hodie vsurpant. Qui ergo audiendas visibilis Ecclesiæ definitiones, sine delectu & exceptione volunt, simul hanc neceßitatem imponunt fidelibus, vt abnegato Christo, & relicta Dei veritate, impietati sæpe adhæreant.

1.Cor.14. Io.10.

AD XX.

Multifariam, inquit Apostolus, multísque modis, loquutus est olim Deus per Prophetas: nouißimè loquutus est, per filium suum dilectum. Doctrinæ verò Christi qualis fuerit expectatio in populo Israëlitico, ostendit vox mulieris Samaritanæ. Messias, cùm venerit, annunciabit nobis omnia. In hac ergo doctrina standum est, in qua scimus perfectum cœlestis sapientiæ cōplementū inclusum esse. Bene ergo Augustinus, qui iudicat, nō esse necessariū ad salutē, quicquid proditū scripturis non est. Quia si cognitu fuisset necessariū, Deus non omisisset. Insignis etiam est sententia Chrysostomi, vbi dicit: sicut Christus non à seipso loqui se testatus est: quia ex lege loquebatur & Prophetis, ita si quid

Ebr.1. Ioa.4. Lib. de pemer & re 2. cap. vlt. De sanct. & adorē: Spiritu.

mundum: cum vix centesima pars eorum, quæ firmiter tenemus, & nihil dubitationis apud nos habent, expressè probari queat ex scripturis. Sed quia est elicitum à longe per subtiles deductiones doctorum, ideo manent in sua certitudine. Probatur etiam à verisimili. Quia credibile est quod Apostoli, quamuis essent pleni Spiritu sancto, & haberent mandatum perfectè instruendi Ecclesiam, tamen voluerint aliquid relinquere suis successoribus: ne, in omnibus eos præoccupando, alas illis nimiũ decurtarent. Probatur item à simili: quia, sicut apud legistas est ius scriptum & nõ scriptum, ita debet esse in theologia.

ARTICVLVS XXI.

De iure excommunicationis.

Eodem veritatis firmamento recipiendum, potestatem excõmunicãdi esse de iure diuino immediatè à Christo Ecclesiæ cõcessam: & ob id magnopere timendas esse censuras Ecclesiasticas.

Multæ sunt scrupulosæ quæstiones inter doctores. Vtrum ad exercendam excommunicandi potestatem requiratur clauis scientiæ, & discretionis. Sed tu dicas expressè: posito quod Ecclesia non potest errare, hanc potestatem esse plenariam. Sicut etiam videtur fuisse intentio magistrorum nostrorum, qui loquuntur absque distinctione. Si autem quæratur vtrum is qui excommunicatus est per iniuriam, sit excõmunicatus potestate Christi, dicas quod satis est eius nomine.

ARTICVLVS XXII.

De authoritate conciliorum.

Certum est concilium generale legitimè congregatum, vniuersalem representans Ecclesiam, in fidei & morum determinationibus errare non posse.

Probatur sic. Quia concilium vniuersale semper & sine exceptione repræsentet Ecclesiam: aliàs non esset visibilis. Sed intellige in quo præsideat Papa. Nam quod in concilio Niceno legati beati Syluestri non habuerunt primum locum, sed quartum, hoc fuit ex ruditate temporum, cùm non bene formata esset Ecclesia. Quòd si quis opponat concilium Basiliense, dicas quòd nec tenêre nec valere debuit: cùm Eugenius mandatum suum reuocasset, & ius præsidentiæ abstulisset Cardinali Sanctæ crucis. Quod autem magistri nostri dicunt de legitima congregatione notandum est, ad hoc vt concilium legitimè congregetur, sufficere quod solennitas & forma iuris decenter sit seruata. Quia si quis vellet trahere hoc in disputationem: vtrum prælati, qui ibi sedent, habeant rectam intentionem, & vtrum sint docti, & vtrum habeant scientiam sacrarum literarum, & animum obediendi sanæ doctrinæ, esset processus in infinitum.

ARTICVLVS XXIII.

De primatu sedis Romanæ.

Nec minus certum, vnum esse iure diuino summum in Eccle-

siæ

præter Euangelium, sub titulo Spiritus obtrudatur, ne credamus. Quia vt Christus legis & Prophetarum impletio est: ita Spiritus Euangelij. In summa, cum certa fidei veritas, non nisi ab vno Deo peti debeat: constituimus, rectam fidem in solis scripturis fundatam esse, quæ ab ipso prodierunt: cùm illic non dimidia ex parte, sed ad plenum docere nos voluerit, quicquid scire nos volebat, & vtile esse nouerat.

AD XXI.

Quemadmodum Ecclesiæ commissa est excommunicandi potestas, ita etiam rite vtendi præfixa est ratio. Primùm, ne iudicet, nisi ex ore Domini: deinde, vt ædificationi studeat, non destructioni. Si secus faciat, nota est sententia Gregorij: Priuilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate. Loquimur autem de externa Ecclesiæ facie. Nam vera Ecclesia, sicut Christi Spiritu gubernatur, ita nunquam à regula verbi ipsius in iudicando recedet. Sed quia sæpe contingit, vt qui ordinaria potestate funguntur in Ecclesia, tyrannidem pro legitimo iudicio exerceant: tenenda est diligenter illa distinctio. Aliàs frustra diceret Christus Apostolis. Ex Synagogis suis vos eijcient. Non est igitur timendum, ne ab eo cœtu excommunicemur, à quo & Deus, & ipsius veritas exulat. Ab ea Ecclesia ne excommunicemur, que vnitatis suæ vinculum habet, puram Dei doctrinam, non tantùm magnopere timendum, sed præcipuo etiam studio cauendum est. Non enim est salus extra eius communionem. Malac. 2. 2. Cor. 10. Iesa. 2. Ioel 2. Eze. 13.

AD XXII.

Promittit Christus, se fore in medio eorum qui fuerint congregati, sed in nomine suo. Ergo non quibuslibet concilijs indifferenter habenda est fides: sed illis demum, quæ congregata fuisse in nomine Christi constabit. Clamant Prophetæ: A Propheta vsque ad Sacerdotem quisque sequitur mendacium. Item, speculatores eius cæci omnes: Pastores nihil intelligunt. Item, coniuratio Prophetarum in medio eius, sicut leonum rapientium prædam. Sacerdotes eius violauerunt legem, prophanauerunt sancta. Cùm huic malo obnoxia fuerit Ecclesia Israelitica, quæ vera erat Ecclesia Dei: cur non idem nobis contingeret? Quin etiam hoc futurum denuntiarunt Apostoli. Quemadmodum fuerunt in veteri populo Pseudoprophetæ: ita in vobis erunt falsi doctores. Sic ergo cõstituimus: concilium, quod in Christi nomine congregatũ est guberari à Spiritu sancto: & eius directione duci in veritatem. Quibus autẽ non præsidet Christus, ea regi proprio sensu: & ita nihil posse quàm errare, & in errorem ducere. Constituimus præterea, quædam sic regi Dei Spiritu initio, vt postea obrepat carnis studium, quo à veritate deflectant. Solus enim Christus est, in quo residet plenitudo Spiritus: vnicuique hominum datur gratia ad mensuram. Matt. 18. Iere. 6. Iesa. 50. Eze. 22. 2. Pet. 2. Ioa. 3. 1. Cor. 12. Ephe. 4.

AD XXIII.

Ephe. 1. 4. 5. Col. 1. 2.

Sæpe de Christo vniuersali capite meminit scriptura: de Papa nusquam. Et

sia Christi militante pontificem, cui omnes Christiani parêre tenentur: Qui quidem potestatem habet & indulgentias conferendi.

Probatur sic. Quia dictum est Petro: Tu es Petrus, & super hanc Petram. Quod autem Lutherani dicunt, Petrum illic laudari tanquam vnum ex numero fidelium: & Petram, quæ debet esse fundamentum Ecclesiæ, dicunt esse Christum: quia Petrus non fuisset bonum fundamentum, quando Christum abnegauit: Et quia secundùm Paulum, Nemo potest aliud fundamentū ponere à Christo: nunquam illis concedas. Quia cum diuersa interpretatio sit in fauorem Romanæ sedis: nota est regula iuris, quòd fauores debent ampliari. Habent quoque aliam replicam. Scilicet quòd posito casu, quòd dedisset Christus primatum Petro, non sequitur tamen, quòd dederit successoribus: nisi velint etiam omnes vocari sathanæ. Quia dictum est Petro, Tu es sathan. Dicunt enim, quòd si succedunt in vno titulo, et am in alio pariter. Sed responde ad hoc, per regulam iuris: quòd odia sunt restringenda. Vel da aliam solutionem: quòd primo loco Christus Petro locutus est, tanquam futuro vel fiendo Papæ: in secundo tanquam priuatæ personæ. Argumentantur præterea hoc modo. Cur Petrus contulerit hæreditatem primatus Romanæ sedi, potius quàm Antiochenæ: cùm in vtraque fuerit episcopus. Responde ad hoc: quod locus acquirit dignitatem ex morte hominis: præsertim cùm sanguis martyrum, qui preciosus est in conspectu Domini, ibi funditur: secundum Antiphonam quæ canitur in eius festo. Opponunt etiam aliud. Cur non simili ratione Iacobus & Ioannes acquisiuerunt suis Ecclesiis, in quibus præsidebant, secundum & tertium gradum primatus, vel dignitatis, quemadmodum Petrus acquisiuit primum Romæ? cùm Paulus dicat illos tres fuisse habitos tanquam columnas. Ad hoc responde: quòd si alij non fuerunt satis zelosi, vel magnanimi in manutenendo suo iure, non sequitur tamen quòd hoc Romæ preiudicare debuerit. Ergo Hierosolyma & Ephesus merito propter negligentiam, vel stultum pudorem, retro fuerunt pulsæ. Roma autem, quæ firmiter zelauit pro honore suo, debuit manere prima. Habent etiam derisiones: quòd si Roma debet esse prima sedes, quia ibi præfuit & mortuus est Petrus, pari colore desertum debuisset esse prima sedes in populo veteri. Quia ibi Moyses princeps prophetarum prædicauerat, & erat mortuus. Item: quòd etiam Aaron primus summus sacerdos, ibi exercuerat suum officiū vsque ad mortē. Imo dicūt, quòd potius Hierosolyma deberet præcedere Romam & omnes alias. Quia Dominus noster ibi functus est episcopatu suo, & ibi est mortuus. Sed responde: quòd ad vetus testamentum successionem sacerdotij fuisse personalem, nunc verò esse realem: & ita deberi loco. De Christo ita solue. Quòd ipse noluit fundare primatum in sua persona, sicut ipse dicit: Non veni ministrari, sed ministrare. Sed post omnia etiam obijciunt: quod etiam si fuisset primatus Romæ, hoc non debuit durare, nisi quandiu ibi maneret Ecclesia: & quandiu Papa esset Episcopus. Nunc autem negant ibi esse Ecclesiam: propterea quòd sit confusio maxima: & negant Papam esse episcopum: quia nihil faciat episcopale. Sed dic hanc obiectionem non esse admittendam: quia sit impoßibilis: propterea quòd scriptum est. Oraui pro te, Petre, ne deficeret fides tua.

Arti-

cùm nobis pingit Paulus Ecclesiæ imaginem, non facit vniuersalem vnius Episcopatum: sed Christũ dicit gubernare Ecclesiã per suos ministros. Et tamen locus maximè requirebat, vnum præ alijs nominari, si res ita haberet. Modum vnitatis, quo fideles cum capite suo Christo cohærent, illic exprimit. Ad commẽdationem vnitatis nominat vnum Deum, vnam fidem, vnum Baptisma. cur non addit vnũ Papam caput ministeriale? Ad hoc Hierarchiam, quam Papæ adulatores cõstare potißimum fingũt Romanæ sedis primatu, illic ex professo describit. Cur ergo prætermittit quod ad rem maximè facturũ erat? Alibi dicit, se gratiã Apostolatus parẽ habere erga Gentes, cum ea quæ Petro data erat erga Iudæos. Vnde duo colligimus: nõ fuisse Petrum ipsius caput: & Petri Apostolatũ propriè ad nos non pertinere. Illic quoque refert, societatem se pactum fuisse cum Petro: non autem vt illum agnosceret superiorem. Et Petrus ipse, cùm ad Pastores scribit, non mandat ex imperio: sed collegas suos facit, & comiter hortatur, vt inter æquales fieri solet. Cũ accusatur, quòd ad Gentes ingressus fuerit, etiam si id fit immeritò, tamen coram Ecclesia se purgãdo, subiectionem profitetur. Iure autem à Paulo reprehensus, non exemptionẽ causatur, sed obediẽter se patitur corrigi. Iussus à collegis ire in Samariã cum Ioanne, illorum decreto paret. Teneamus ergo quod ait Paulus, Christũ esse caput, ex quo totum corpus compactũ & cõnexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationẽ in mensura cuiusque membri, augmentũ corporis facit in Domino. Nam illic vniuersos mortales, vsque ad vnum, in corpore collocat: honorem & nomen capitis soli relinquit Christo. Preterea singulis membris certam mensuram tribuit, & finitam limitatámq; functionẽ: quò summa gubernandi potestas penes Christum vnũ resideat. Cyprianus quoq; cùm vnitatem Ecclesiæ describit. Vnus, inquit, Episcopatus, cuius à singulis in solidum pars tenetur: quomodo multi radij sunt, & lumen vnum, & rami arboris multi, robur autem vnum radice sua fundatum: & quomodo de fonte vno riui plures fluunt, & licet numerositas diffusa videatur, exundãtis copiæ largitate, vnitas tamen seruatur integra in origine: sic & Ecclesia Domini luce perfusa, per totum orbem radios suos porrigit: vnum tamen est lumen quod vbiq; diffunditur. Ramos suos per vniuersum orbem extendit, perfluẽtes largitur riuos. Vnum tamen caput est & origo vna. Videmus vt Christi vnius Episcopatum faciat vniuersalem, cuius partes à ministris eius teneri docet. Hãc ob causam vetitum fuit in Carthaginensi concilio, ne quis princeps sacerdotũ vocaretur, aut primus Episcopus, sed tantũ primæ sedis Episcopus. Et Gregorius, nomen vniuersalis Episcopi tanquam prophanum: imò sacrilegum, & prænuntiũ Antichristi, execratur: dicitq; à Diabolo inuentum. Romanũ verò Episcopum non alia appellatione ornat Cyprianus, quàm fratris, & coẽpiscopi, & collegæ. Ad Stephanum Romanum Episcopum, dum scribit, non modò eum sibi & reliquis facit æqualẽ, sed durius quoq; eum compellat: arrogantiæ & inscitiæ illum accusans. Quinetiam Hieronymus presbyter Romanus, sedem illã in ordinem redigere non dubitat. Si authoritas quæritur, inquit, orbis maior est vrbe. Quid mihi profers vnius vrbis consuetudinem? Quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges Ecclesiæ vindicas? Vbicunq; fuerit Episcopus, siue Romæ, siue Eugubij, siue Constãtinopoli, siue Rhegij: eiusdẽ meriti est, & eiusdẽ sacerdotij. Potẽtia diuitiarũ & paupertatis humilitas superiorem, vel inferiorẽ Episcopum non facit. Postremò, etiam si dentur omnia Romanensibus, non tamen summus Episcoporum esse potest, qui non sit Episcopus.

Epist.4. Gala.1.2. 1.Pet.5. Acto.11. Col.2. De simp. prelato. Cap. 47. Epist.76. ad Maur. Augušt. Epist.78. ad Const. Augušt. se quenti ad Eulolium Epist. 83. ad Anian.

A D

ARTICVLVS. XXIIII.

De constitutionibus humanis.

Constitutiones Ecclesiasticæ, vt de ieiunio, de delectu ciborum, de abstinentia à carnibus, aliisque multis, verè obligat in foro conscientiæ, etiam omni secluso scandalo.

Probatur, primùm à simili vel ab exemplo. Quia hoc etiam dicunt Rabini Iudæorum, quòd præcepta sapientum debeant seruari sicut leges Dei, & hoc sine dubio. Probatur secūdò, ratione. Quia Ecclesia est vicaria Christi, & repræsentat eius personam. Ideo debet tantum posse quantum Christus. Probatur tertiò, ab authoritate. quia dictum est. In cathedra Moysi sederunt scribæ & Pharisæi. Quæcunque dixerint vobis, facite. Quod autem replicant Lutherani, hoc dici de lege, quam Pharisæi docebant, cùm essent in illa cathedra: & pro confirmatione adducunt, quòd alibi Dominus iubet cauere ab illorum fermento, id est doctrina, & expositionem Augustini, vbi dicit. Quid aliud significat Dominus, nisi per mercenarios vocem pastoris audire? Sedendo enim in cathedra, legem Dei docent. Ergo per illos Deus docet. Sua verò si illi docere velint, nolite audire, nolite facere. Respōde quòd est impossibile, Ecclesiam aliud docere quàm voluntatem Dei: quia regitur à Spiritu sancto. Probatur & alia authoritate. Quia dictū sit, obedite præpositis vestris. Quòd autē dicunt Lutherani, limitari hoc debere ad regulā quæ tradita est præpositis per Petrum, vt non exerceant dominium in cleros, & quam Paulus se seruasse dicit ad Corinthios, quòd non dominatus sit fidei ipsorum, hoc nihil est. Quia etiam si malè faciant præpositi iubendo, tamen subditos manet obsequendi necessitas. Deinde semper oportet redire ad principiū illud. Quia sunt Ecclesia, non possunt errare in determinationibus morum. Finaliter probatur ab vtilitate. Quia scandalosum est facere magnas mutationes. Et Solomon vetat transferri antiquos terminos, quos posuerunt patres nostri. Maior autem pars obseruationum, quibus hodie gubernatur mundus, sunt ex traditionibus Ecclesiæ. Ergo non esset conueniens neque vtile, facere tantam confusionem, omnia mutando. Adde quod faciūt ad decentiam & honestatem morum. Si dicat aliquis, quòd per hoc non ligant conscientias. Respondeo, hoc fieri per accidens, propter ratificationem. Quia Ecclesia hoc intendit, & populus consensit.

ARTICVLVS. XXV.

De votis & eorum valore.

In eodem conscientiæ foro vota obligant, etiam si monastica sint: perpetuæ scilicet continentiæ, paupertatis, & obedientiæ.

Probatur primùm, per illum versiculum authenticum. Verba ligant homines, taurorum cornua funes. Nam arguendo à minori ad maius: Si debemus seruare promissa hominibus, quātò magis Deo? Quòd autem Lutherani obijciunt, contractum non esse ratum, nisi ex vtriusque partis consensu. Item, pacta contra leges non valere, responde, quòd quicquid fit bona intentione, placet Deo. Et si quis mala intentione voueat, tamen propter honorem votorum, perinde est, ac si bona intentione

AD XXIIII.

Vnus est Legislator, inquit Iacobus, qui potest saluare & perdere. Ratio autem duplex est: quòd & Dei voluntas nobis perfecta est omnis iustitiæ & sanctitatis regula: & ipse vnus imperium habet in animas, quod nemini resignat. Itaque Dominus vbiq; obedientiã vrget, vtque sibi soli pareamus. Vnde sunt illæ voces: Obedientia melior, quàm victimæ: Item quod præcipio tibi, hoc obseruabis, vt facias. Non addes quicquam, nec minues. Item, non faciat quisque quod sibi bonum videbitur, sed quod præcipio tibi, hoc tantùm facito. Item nunquid præcepi patribus vestris, vt mihi offerrent sacrificia? & non hoc potius, audiendo audite vocem meam. Conscientias autem vllis hominum legibus obstringi, nephas esse pronunciat Paulus. In libertate, inquit, qua Christus vocauit vos, state, & ne rursus iugo seruitutis implicemini. Rationem reddit alibi. Quia etiam quæ speciem habent sapientiæ, friuola sunt & inania: si sunt secundũ præcepta & traditiones hominum. Proinde testatur, se nolle inijcere laqueum fidelibus, cum tractat de coniugio. Violatur ergo spirituale Christi regnum, & suum illi ius in animas eripitur, cùm hoc vsurpant homines, vt sibi liceat cõscientias suis ipsorum legibus obstringere. Præterea abominatio est coram Deo, cultum illi fingere, quem non requirat: vel ab hominibus absque eius verbo confictum amplecti, sicut testatur Iesaias: qui hac de causa, horribilem Dei vindictam denũtiat populo Israëlitico, quia Deum colebat mandatis hominum. Et nota est Christi sententia. Frustra me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum. De ciborum delectu, habemus Pauli doctrinam: Nemo vos iudicet in cibo aut potu. Item. Regnum Dei non est esca & potus. Et Christi vocem. Quod ingreditur in os, non coinquinat hominem. Et Paulus alibi ex Spiritu sancto prædicit, venturos impostores, qui Diaboli instinctu prohibeant vsum ciborum, quos Deus creauit, & vsum sancti coniugij. Neque verò audiendum est cauillum illud: Paulum cum Iudæis disputare in prioribus locis. Hoc autem vaticinium spectare ad Tatianos & similes. Nam si Deus ciborum discrimen sustulit, quod lege sua posuerat, hominúmque potestati indifferenter subiecit omnes cibos, quis nunc tantum sibi sumat, vt leges ipse nouas figat, quibus libertas à Deo permissa aboleatur? Quòd si iure conquerebatur sua iam ætate Augustinus, Ecclesiam, quam Dei misericordia liberam esse voluit, sic premi, vt tolerabilior fuisset Iudæorum conditio: quibus querelis deplorabimus eam, quæ nunc est, seruitutem?

Iac.4. 1.Sam.15. Deute.12. Deute.4. Iere.7. Galat.5. Colo.2. 1.Cor.7. [Es]a.[2]9. Matt.15. Colo.2. Rom.14. Matt.15. 1.Tim.4.

AD XXV.

In votis tria hæc sunt spectanda. An in potestate nostra sit, quod vouemus: deinde, an finis vouendi rectus sit: tertio, an quod vouemus, deo placeat. Vbi hæc desunt, vel vnum ipsorum, vota esse irrita nulliúsque momenti, constituimus. Porro non esse in cuiusuis manu perpetuam continentiam, docet scriptura. Christus enim testatur, non omnes capere hoc verbum. Et Paulus admonet, distributa esse dona Dei, loquens de hoc ipso dono, vt singulare esse intelligamus, quod non omnibus sit concessum. Ideóque ad coniugij remedium confugere iubet omnes, qui vrũtur. Qui nõ potest continere, inquit, vxorem ducat. Item, propter scortationem vitandam, quisque vxorem suam habeat. In vouenda autem obedientia monachali, vitiosum esse finem, hoc vno verbo Pauli palam est: quòd omnes ethelothriscias, id est, cultus

Matt.19. 1.Cor.7.

ne vouißet, quantùm ad ligamen. præsertim hoc valet in votis monachatus, propter dignitatem professionis, quia est instar secũdi baptismi, sicut dicit beatus Thomas. Quod etiam afferunt Lutherani aliam replicam de perpetua continentia, quòd nemo tenetur ad eam seruandam, nisi cui datum est desuper: responde, quòd votum non propterea desinit esse obligatorium, quia deficiat facultas, secundum Doctores. Sed quæritur, vtrum sit melius monacho vel sacerdoti fornicari, vel vxorem ducere? Ad hoc profertur authoritas Cypriani, qui dicit de sacris virginibus vel monialibus, epistola vndecima: quòd si perseuerare nolunt, vel non possunt, melius est vt nubant, quàm vt in ignẽ delicijs cadant. Sed ratio est in contrarium, quẽadmodum etiam determinant canonistæ, propter cõtumaciam, & magis directam voti infractionem. Probatur etiam præterea, vota obligatoria esse, ex dispensatione & solutione illorum. Quia Papa non dispensat de votis, nisi beneficio clauium. Vnde sequitur, quòd ligent conscientiam. Restat vnum dubium super eo, quod magistri nostri dicunt, etiam si sint monastica. quia videntur innuere, quòd minus habeãt firmitatis quàm alia. Sed nota, hoc fuisse positum propter difficultatem, quæ posset tentare monachos ad resiliendum, sine hoc fræno.

Noua statuta facultatis.

Inhibet autem theologorum facultas, iis qui de grege suo sunt magistris, bacchalaureis, ac cæteris gradum theologicum nunc & in posterum profiteri volentibus: ne quoquo pacto supra dictis propositionibus contraria, aut inconcionibus prædicent, aut in lectionibus, vel alibi doceant. Quin potius, quando se materia & occasio offeret, eas populo syncerè annuntient, & apertè declarent. Porro etiam decreuit, vt præfatas propositiones singuli magistri & bacchalaurei, chirographi sui approbatione cõfirmẽt. Et, cùm in suo grege lupos, & immorigeros, cõtentiosósque alere tutum non sit: qui huic decreto parêre noluerint, & contrarias præfatis propositiones docuerint, aut in posterum prædicauerint, è suo consortio eximendos in perpetuum priuare decreuit. Cæterum quia contradicendi studio, & à maiorum institutis discedendi, plerique nouarum rerum & doctrinarum studiosi, laudabilem illam consuetudinem, qua per intercessionem, beatiss. virginis Spiritus sancti gratia imploratur, negligunt: monemus, ne tantopere à salutatione illa angelica, quam nobis Euangelium præscripsit, abhorreant: néue, vt plerique solent, quoties Domini saluatoris nostri mentio occurrit, salutiferum illud Iesu nomen præponere dignentur, contenti dicere, le Christ, præsertim cũ, teste Petro, non sit aliud nomen datum hominibus, in quo nos saluari oporteat. Similiter cùm diuorum Apostolorum, Euangelistarum, aut sanctorum doctorum mentio inciderit, ne, vti consueuerunt, sine vlla ho

noris

voluntarios,quos homines suo arbitrio instituant,damnat. Hoc enim verbo vtitur ad Colossenses,vbi interpres reddidit superstitionē. Sic autem vouent monachi obedientiam suis patribus,vt hominum figmentis Deum colant. Paupertatem hāc, quam vouent,Deo nequaquam esse acceptam, imò prorsus displicere,dicimus. Iubet enim Deus suo quemque labore viuere. Et Paulus dicit: Qui non laborat,non manducet:vitámque inordinatam vocat,cùm quis ex alieno sudore ociosus viuit,ac tales excommunicari præcipit. Deinde voluntaria paupertas,quam nobis commendat Deus, hæc est, vt qui diues est, elargiendo sua ad subleuandam fratrum inopiam,exemplo Christi,sicut dicit Paulus, pauperem se faciat. Sic autem paupertatem monachi profitentur,vt in ocio nunquam esuriant,deuorent bona pauperum,bene faciendi facultate se priuent. Insumma,constituimus,vota,quæ ex superstitione concepta fuerint,nihili esse:nec quicquā valere ad ligandas conscientias. Deinde votis temere, ex stulta carnis confidentia, conceptis maturè esse renuntiandum, antequam Deus obstinatam arrogantiam puniat. 1.The.5. 2.Cor.8.

AD NOVA STATVTA.

Prohibet Iesaias omnibus Dei discipulis,ne dicant:Conspiratio,quoties multitudo conspirauerit. Quo verbo significat,nullis impiorum consilijs,aut parendum aut assentiendum esse. Sequamur ergo quod deinde præcipit. hoc est sanctificemus Dominum exercituum,cū timore illi adhærendo, vt nobis sit sanctificatio. Quicunque ab hoc timore abducere nos tentauerit,sit nobis anathema. Neque horreamus cum cæco illuminato,exterminari è Synagoga impiorum,quò Christus obuiam nobis occurrat,nósque recipiat in corporis sui communionem. Centies moriendnm potius,quàm vt manus polluamus nefaria subscriptione, qua Dei veritas à nobis abnegetur. Nam quòd toties gregis sui faciunt mentionem Sorbonistæ,se certè gregem porcorum esse hîc prodiderunt. Inuocationem virginis,qua vsi sunt antehac, ad petendam Spiritus gratiam, quis non videt execrabilem blasphemiam esse? vt elogia illa anathematis plena omittamus, quibus dum virginem volunt honorare, grauissimo probro afficiunt,cùm reginam cœli & thesaurariam gratiæ appellant. Audimus quid doceat Christus : missurum se à Patre Spiritum veritatis:illum vt petamus in suo nomine,iubet. Hæc igitur iusta petendi regula,& certa obtinendi ratio est. Ad virginem autem confugere,Christo præterito,eámque in precatione compellare, non Deum, quis non profanum esse morem videt? A verbo sanè Dei prorsus est alienus. Quinetiam extat decretum concilij Carthaginensis quarti: quod vetat sanctos ad altare inuocare. In eo quoque suam insulsitatem apertius etiamnum produnt, cum dicunt salutationem hanc nobis ab Euangelio præscribi. Missus est quidem Gabriel, vt Lucas narrat, qui hoc modo virginem salutaret: sed an sumus Gabrieles? Vbi hoc nobis vnquam mandatum est? Quis ad virginem nobis accessus patet,vt cū ea colloquamur? Ad hæc, Quorsum tunc salutatio cū Spiritus gratiā implorant,nisi ea precationis vice abutantur? Quantum ad Christi nomen,vnde tā delicatæ sunt asinis aures, vt mos loquendi Spiritu sancto vsitatus eas offendat? Christi nomen vbique occurrit in scripturis. Sic omnes Ecclesiæ scriptores loquuti sunt,magistris nostris non sapit. Et ne careant prætextu, magicum illud Iudæorum commentum obtēdunt,quasi salus hominum in duabus syllabis sit inclusa. Iesa.8. Ioan.9. Ioan.14. 15.& 16.

mm Nihil

noris, præfatione nominent, Paul, Iaques, Matthieu, Pierre, Hierosme, Augustin, neque sit eis graue addere vocabulum sancti, & nominare, sainct Pierre, sainct Paul, &c. Et postremò ne defunctorum animas populi precibus commendare negligant. Anno Domini. 1542. die. 10. mensis Martii. Facultas theologiæ congregata per iuramentū in collegio Sorbonæ, super articulis præcedentibus, probauit hos articulos, sub forma qua scripti sunt.

Sic signatum, De mandato Domini decani & facultatis. Forunier cum parapho.

FINIS.

Nihil ergo mirum est, si in sanctorum nominibus adeo sint morosi: cùm in Iesu nomine adeo turpiter delirent. Hanc verò legem concionatoribus, vt mortuorum animas commendent populo, qua ratione, aut quo exemplo imponunt? Extant multæ veterum homiliæ: nihil tale fuisse vnquam factum in veteri Ecclesia, illic reperietur. Videmus ergo eos facere, quod tyranni solent: vt cùm dominationem amplius tenêre, moderatè imperando nequeunt, ad barbaram ferocitatem & truculentiam decurrant. Verum, quid Dominus ex aduerso? Inite consilium, & dissipabitur. Constituite decretum, & non fiet. Munite vos, & vincemini. Non enim est sapientia, non est prudentia, non est consilium aduersus Dominum. Ies. 8. Pro. 21.

FINIS.

SVPPLEX EXHORTATIO, AD INVICTIS.

Cæsarem Carolum Quintum: & Illustriß. Principes, aliósque ordines, Spiræ nunc imperij conuentū agentes: vt restituendæ Ecclesiæ curam seriò velint suscipere. Eorum omnium nomine edita, qui Christum regnare cupiunt.

Per D. Ioan. Caluinum.

Ndictus est abs te conuentus hic, Cæsar Auguste, in quo de præsenti Ecclesiæ statu, quem miserrimū & prope deploratum omnes cernimus, in melius corrigendo, rationē cum Illustriß. imperij Principibus, ordinibúsque alijs ineas tandem atque constituas. Ad hanc itaque consultationē quando nunc considetis, primùm abs te Cæsar, simul etiam à vobis Illustriß. Principes, & ornatiß. viri, supplex peto atque flagito, quæ in mediū proferam, legere & diligenter expendere ne grauemini. Ea est magnitudo causæ & grauitas, quæ vos ad audiendi studiū incitare debeat. Ego verò rem ante oculos ita vobis proponā, vt statuere non difficulter poßitis, quænam sint vestræ partes. Quisquis sim, & piæ doctrinæ, & Ecclesiæ patrocinium me hîc suscipere profiteor. Hoc nomine vnū saltem istud mereri videor, ne mihi audientiam eousq; negetis, dum appareat, falsóne eiusmodi titulum vsurpē: an fideliter præstē, réque ipsa exhibeam, quod præ me fero. Etsi autē tanto oneri nequaquā parem esse me scio, vbi tamē à vobis officij mei ratio audita fuerit, minimè vereor, ne vel socordiæ, vel temeritatis accuser, quòd hanc prouinciam subire ausus sum. Duæ res sunt, quibus cōmendare quicquid agunt, vel certè defendere, homines ferè solent. Nam & quod honestè pióque studio factū est, laude dignum, & quod publica neceßitate expressum, excusatione saltē non indignum arbitramur. Earum cum vtraque mihi constet, non dubito, quæ væstra est æquitas, quin meum hoc consilium approbare facilè vobis poßim. Nam vbi melius aut honestius, vbi etiā, hoc quidem tempore, in re magis necessaria, operā mihi collocare liceat, quàm si Christi Ecclesiæ, cui nihil omnino denegare fas est, laboranti nunc grauiter, & extremo in discrimine agenti, pro mea virili adesse coner? Quanquā de meipso multū præfari nihil attinet. Perinde accipite quod dicam, acsi eorum omniū, qui Ecclesiam, vel restitutam iam curarūt, vel cupiunt restitui in verū ordinē, vna vox personaret. Sūt aliquot non infimæ dignitatis Principes, sunt insignes resp. non paucæ in hac causa. Pro his omnibus ita vnus loquor, vt verius per me vno ore simul loquantur omnes. His addite infinitam piorū hominum multitudinē, qui per varias Christiani orbis partes dißipati, vno tamen consensu mihi in hac actione subscribunt. Denique putate hanc cōmunem esse orationem omnium, qui præsentem Ecclesiæ corruptionem ita seriò deplorant, vt nequeant diutius ferre: nullum finem facturi, donec aliquam emendationem viderint. Scio quàm odiosis nominibus ad infamiā notemur. Verùm quocunque tandem nomine appellare nos libeat: interea causam audite: & inde postea æstimate, quo loco haberi debeamus.

Principiò, non quæritur: an morbis laboret Ecclesia, & multis, & peßimis (constat enim inter omnes, qui vel mediocriter iudicant) sed an eius generis sint morbi, quorum longiorem moram non ferat curatio: vt nimis lenta remedia expectare, nec vtile sit, nec deceat. Accusamur temerariæ & impiæ nouationis, quòd omnino quicquam ausi fuerimus, ex antiquo statu, in Ecclesia mouere. Quid? Etiámne, si nec absque ratione, nec perperam factum sit? Sunt, vt audio, qui ne in hoc quidem

quidem damnare nos dubitent: quia expetendam quidem à nobis fuisse correctionem, tentari verò non oportuisse, censeant. A quibus nihil impetrare aliud in præsentia velim, nisi vt paulisper iudicium sustineant, donec ex re ipsa ostendero, neque nos ante tempus festinasse, & nihil temere, nihil officio nostro alienum fuisse aggressos, denique nihil fecisse, nisi summa necessitate coactos. Hoc vt efficiam, videndum quibúsnam de rebus nobis sit certamen.

Cùm Deus initio Lutherum & alios excitauit, qui nobis facē ad reperiendam salutis viam prætulerunt: & quorum ministerio fundatæ sunt, & institutæ nostræ Ecclesiæ, dicimus ea doctrinæ capita, quibus religionis nostræ veritas, quibus purus & legitimus Dei cultus, quibus salus hominum continetur, fuisse propemodum abolita: dicimus sacramentorum vsum multis modis fuisse vitiatum & pollutum: dicimus Ecclesiæ gubernationem in speciem fœdæ & non ferendæ tyrannidis fuisse conuersam. Hæc fortè nondum ad quosdam permouendos satis valeant, donec melius exprimantur. Faciam igitur, non quantum res postulat, sed quantum facultas mea feret. Neque tamen hîc omnes cōtrouersias recensere, & excutere propositum est: Longam enim disputationem id requireret: cui nunc non est locus. Tantùm proferre in mediū volo, quàm iustæ & necessariæ causæ nos ad hanc mutationem, quæ nobis vitio vertitur, coēgerint. Quanquam expediri hoc non potest, quin tria simul complectar. Nempe vt vitia breuiter commemorem, quæ nos ad quærenda remedia impulerunt. Deinde, vt de remedijs ipsis, quæ à nostris hominibus sunt adhibita, quàm apta fuerint & salutaria, disseram. Postremò vt planum faciam, quàm non licuerit, suspensa manu vlterius differre: cùm res præsentem emendationem flagitaret. Primum, illud quia tantùm ideo attingam, vt mihi viam ad reliqua patefaciat, conabor paucis perstringere. In diluendo sacrilegæ audaciæ & seditionis crimine, quo grauamur, quasi importuna festinatione, quod nostrarū partium non erat, perperam vsurpauerimus, longius immorabor. Corru[ptio] doc[trinæ]

Si quæritur, quibus potißimum rebus stet Christiana religio inter nos, suámque veritatem retineat, has duas non modò summum locum occupare certum est, sed reliquas etiam omnes partes, adeóque totam vim Christianismi sub se comprehendere: vt rite colatur Deus: vt vnde salus sibi petenda sit, nouerint homines. Iisdem sublatis, Christi nomine gloriemur licet, vana est ac inanis nostra profeßio. Sequuntur deinde sacramenta, & Ecclesiæ gubernatio, quæ sicut ad huius doctrinæ conseruationem sunt instituta, sic non aliò referri debent: nec aliunde æstimari potest, sancténe & ordine, an secus administrentur, nisi cùm ad hunc finē exiguntur. Hoc si clarius & familiarius habere quis velit: regimen in Ecclesia, munus pastorale, & reliquus ordo, vnà cum sacramētis, instar corporis sunt: doctrina autem illa, quæ & rite colendi Dei regulam præscribit, & vbi salutis fiduciam reponere debeant hominum conscientiæ, ostendit, anima est, quæ corpus ipsum inspirat, viuidum & actuosum reddit: facit denique, ne sit mortuū & inutile cadauer. Quæ hactenus dixi controuersiam inter pios, & recti saníque animi homines, nullam habent.

Nunc cultū Dei legitimum definiamus. Huius vero præcipuū est fundamentū, eū, sicuti est, omnis virtutis, iustitiæ, sanctitatis, sapientiæ, veritatis, potentiæ, bonitatis, clementiæ, vitæ & salutis fontē vnicū agnoscere, ideóque bonorum omniū gloriam illi adscribere in solidū, & tribuere, quærere in ipso solo omnia: ideóque si quid nobis opus est, in ipsum solum suspipere. Inde nascitur inuocatio, inde laudes Cultus quid

& gratiarum actiones: quæ testimonia sunt eius, quam illi tribuimus, gloriæ. Hæc est vera nominis eius sanctificatio: quã inprimis à nobis requirit. Huic annexa est adoratio, qua reuerentiã illi, magnitudine excellentiáque sua dignã exhibemus: cui seruiunt ceremoniæ, tanquã vel adminicula, vel instrumenta: vt corpus vnà cum animo in cultus Diuini professione exerceatur. Sequitur postea nostri abnegatio: vt renuntiantes carni & mundo, transformemur in nouitatem mẽtis: quò iam non viuamus amplius nobis, sed nos illi regendos & agendos resignemus. Hac verò abnegatione ad obedientiã obsequiúmque voluntatis eius cõparamur: ita vt timor eius in cordibus nostris regnet, omnésque vitæ nostræ actiones moderetur. His partibus contineri verum sincerúmque Dei cultum, quem solum probat, & quo delectatur, tum spiritus sanctus vbique in scripturis docet, tũ ipse quoq; pietatis sensus, absq; longa disputatione, idipsum dictat. Neque alia fuit ab initio colendi Dei ratio, nisi quod hæc spiritualis veritas, quæ nuda & simplex apud nos est, figuris inuoluta fuit sub veteri testamento. Atque id est, quod volunt Christi verba, Ioannis quarto. Venit tempus, cùm veri cultores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Non enim negare his verbis voluit, quin à patribus spirituali isto modo cultus fuerit, sed discrimen in externa tantùm forma indicare: quòd cùm illi adumbratum habuerint spiritum multis figuris: apud nos simplex sit. Cæterùm, semper valuit illud: Deum, qui spiritus est, spiritu & veritate oportere adorari.

Porro, vniuersalis est regula, quæ purũ Dei cultum à vitioso discernit: ne comminiscamur ipsi quod nobis visum fuerit, sed quid præscribat is, qui solus iubẽdi potestatẽ habet, spectemus. Ergo si cultum nostrum approbare illi volumus, tenenda est diligenter hæc lex, quã summa seueritate vbiq; vrget. Duplex autẽ est ratio, cur Dominus, fictitios omnes cultus prohibendo ac dãnando, nos ad solũ vocis suæ obsequiũ reuocet. Quia & hoc ad eius authoritatẽ stabiliẽdã magnopere pertinet, ne seruiamus illi nostro arbitrio, sed toti ab eius nutu pendeamus: & nos, qua sumus vanitate, si libertas nobis relinquatur, nihil possumus quàm aberrare. Vbi autẽ semel deflexímus à via, nullus postea finis: donec superstitionum multitudine obruamur. Meritò itaq; Dominus, vt plenũ dominij ius sibi vindicet, quid facere nos velit, ita mandat vt quidquid præter suum mandatũ cõfinxerint homines, simul reijciat. Meritò & hoc quoque facit, quòd ore suo limites nobis præfigit, ne peruersos cultus fabricando, irã eius in nos prouocemus. Scio quàm difficulter hoc persuadeatur mundo, improbari Deo cultus omnes præter verbũ suum institutos. Quin potius hæret hæc persuasio, & quasi in ossibus omniũ defixa est ac medullis, quicquid agant, in eo se satis iustã approbationẽ habere, si modò qualẽcunque honoris Dei zelum obtendãt. Verùm cùm Deus non modò irritũ habeat, quicquid colendi sui studio, præter mandatũ suum, suscipimus, sed palam quoq; abominetur: quid proficimus contra tendendo? Hæ sunt claræ & disertæ Dei voces: Obedientiã meliorem esse victimis: frustra se coli mandatis hominum: mendacium esse, quicquid verbo suo additur: præsertim in hac parte: ἐθελοθρησκείαν *meram esse vanitatem. Vbi semel pronunciauit iudex, iam amplius litigandi non est tempus.*

ἐθελοθρησκεία.

Nũc mecũ tua maiestas, Cæsar, recognoscat, vósq;, illustrissimi principes, huc mihi vestrã attentionem præbete, quàm prorsus ab hac ratione dissideant omnia, in quibus hodie passim Dei cultũ orbis Christianus reponit. Verbo quidẽ, honorũ omniũ gloriã concedũt Deo, sed reipsa eũ, vel dimidia, vel maiori ex parte spoliãt: cùm eius

virtu

virtutes inter sanctos partiuntur. Eludant, vt volent, aduersarij: & leuiculos, sicuti ipsi fingunt, errores nimium nos exaggerare calumnientur. rem ipsam, sicuti est perspicua vnicuique, simpliciter proponam. Sic inter sanctos distributa sunt Dei officia, vt summo Deo tanquam collegæ sint additi, in sustinendis eius partibus, in quorum multitudine delitescat. Neque aliud conqueror, nisi quod totus mundus vulgari prouerbio confitetur. Quid enim sibi vult quod dicunt, Dominum præ Apostolis non cognosci? nisi quòd in eam altitudinem euehuntur Apostoli, qua Christi dignitas vel obruatur, vel saltem obscura fiat. Secundum hanc prauitatem, mundus, derelicto viuo fonte, puteos, vt dicit Ieremias, dissipatos & hiulcos fodere edocebatur. Vbi enim salutem & quicquid bonorum est quærunt? an in solo Deo? Atquì palam reclamat tota communis vita. Aiunt quidem, salutem se & bona omnia in Deo quærere: sed cùm alibi quærant, quàm in eo solo, falsus est prætextus. Diuorum cultus.

Huius rei manifestam fidem facient vitia, quibus inuocatio Dei corrupta primùm, deinde propemodum subuersa extinctáque fuit. Diximus inuocatione testari homines, an debitam Deo gloriam tribuant. Ergo hinc etiam licebit deprehendere, an Dei gloriam, illi ereptam transferant ad creaturas. Porro in vera Dei inuocatione plus requiritur, quàm precatio quælibet. Nempe vt certò statuat hominis animus, Deum esse solum, ad quem confugere debeat: quia & solus in necessitate iuuare possit, & se id facturum receperit. Eo autem sensu præditus esse nemo potest, nisi qui & mandatum, quo Deus nos ad se vocat, & promissionem quam mandato adiungit, de exaudiendis nostris precibus, intuetur. Atquì mandati adeo non est habita ratio, vt angelos & homines mortuos promiscuè vulgus hominum inuocauerit simul cum Deo. Sapientiores verò, si non inuocabant eos loco Dei, saltem pro mediatoribus habebant, quorum intercessione à Deo obtinerent quod petebant. Vbi igitur tunc erat promissio, quæ sola Christi intercessione suffulta est? Itaque Christo vnico mediatore præterito, singuli se ad suos patronos, quos sibi finxerant, contulerunt: aut si quando dabatur Christo locus, latebat tamen, quasi gregarius aliquis, in turba. Iam cùm veræ Dei inuocationi nihil magis repugnet, quàm hæsitatio & diffidentia, adeo inualuit, vt pro lege rite orandi ferè recepta fuerit. Vnde autem id? nisi quia mundus quid ista omnia valeant, non intellexit, & quòd Deus à nobis vult inuocari, & se facturum promittit quicquid petierimus mandato promissionéque sua freti, & Christum nobis aduocatum proponit, cuius nomine exaudiantur preces nostræ. Ad hæc, excutiantur solennes preces, quæ passim habentur in ecclesijs. Reperientur innumeris sordibus inquinatæ. Ab illis igitur fiat iudicium, quantùm vitiatus in hac parte cultus Dei fuerit. Nec minus in gratiarum actionibus corruptionis fuit: cuius testes sunt etiam hymni publici: vbi bonorum omnium laus ad sanctos, tanquam Dei collegas, transcribitur. Preces. Hymni.

Iam de adoratione quid dicam? Quicquid reuerentiæ exhibere volunt homines Deo, an non id illi in statuis & imaginibus exhibent? Errat autem, qui putat quicquam interesse inter hanc, & Ethnicorum insaniam. Neque enim Deus lapides tantùm adorare vetat, sed illis numen suum affigere, vt in illis adoretur. Quoscunque prætextus hodie afferunt, qui hanc abominationem tueri student, ijs etiam olim vsi sunt ethnici, vt suam impietatem obtegerent. Præterea constat, sanctos quoque Dei loco adorari. imò ipsorum ossa, vestes, calceos, & simulachra. Hìc mihi obijciet astutus quispiam, diuersas esse adorandi species: duliæ, vt loquũtur, honorem sanctis eorúmque simulachris & ossibus, dari: latriam seruari Deo, sicut in ipsum solum competat: nisi quòd crescente insania, excogitatus est hyperduliæ gradus, in quẽ supra alios beata Virgo extolleretur. Quasi verò subtiles Adoratio ethnica.

istæ distinctiones, aut notæ sint, aut in mentem veniant ijs qui coram statuis se prosternunt: Interim idololatria plenus est mundus non minus crassa, nec minus, vt ita dicam, palpabili, quàm illa vetus AEgyptiorum fuerit, quam tantopere Prophetæ omnes passim execrantur.

ceremoniæ. Singula breuiter perstringo: quia paulòpost acrius exaggeranda erunt. Venio ad ceremonias: quæ cùm esse debeant graues cultus Dei testificationes, meræ sunt potius Dei ludibria. Præterquam enim quòd nouus Iudaismus, eius loco, quem Deus clara voce abrogauerat, iterum excitatus est, per multas etiã pueriles ineptias hinc inde collectas, admiscuerunt quosdam etiam impios ritus, alios verò profanos, & qui magis ad theatrale aliquod ludicrum, quàm ad religionis nostræ dignitatem sunt compositi. In eo quidem primùm peccatum est, quòd hæc tanta ceremoniarum multitudo, quam Deus sua authoritate semel sustulerat, rursum expetita fuit. Deinde, quòd cùm viua pietatis exercitia esse debeant ceremoniæ, multas friuolas & inutiles habet mundus, in quibus frustrà occupatur. Verùm hæc multò est capitalior pestis, quòd vbi suis istis qualibuscunque ceremonijs cum Deo luserunt, putant se bellè defunctos esse: perinde acsi tota vis pietatis & cultus Dei in illis inclusa foret.

mortificatio. Quòd ad nostri abnegationem pertinet, ex qua pendet regeneratio in vitæ nouitatẽ, tota hæc doctrina, aut prorsus obliterata fuit ex animis hominũ: aut certè semisepulta: vt à paucis & quidem tenuiter, cognosceretur. Atquì hoc est spirituale sacrificium, quod Dominus inprimis commendat, vt mortificato veteri homine, transformemur in nouum hominem. Fieri forsan potest, vt de istis vocibus nonnihil balbutiant concionatores. Sed vim rerum ab ipsis non teneri vel inde constat, quòd nobis fortiter reclamant, cum hanc cultus Dei partem conamur restituere. Si quando de pœnitentia disputant, quæ præcipua sunt, contemptim attingunt tantùm, in externis modò corporis exercitijs immorantur: quæ, teste Paulo, non maximam vtilitatem habent. Quæ peruersitas eò minus ferenda est, quòd mundus pernitioso errore vmbram pro reipsa sectatur, dum omissa vera pœnitentia, in abstinentias, vigilias, & cætera, vt Paulus appellat, egena mundi elementa toto studio incumbit.

Cùm autem verbum Dei notam esse dixerimus, quæ verum eius cultum à vitioso prauóque discernat, inde colligere promptum est, totam colendi Dei formam, quæ hodie mundo est vsitata, nihil quàm meram esse corruptionem. Neque enim quid Deus mandauerit, aut quid approbet, respiciunt, vt illi, quemadmodum decebat, obsequantur: sed licentiam excogitandorum cultuum sibi permittunt, quos postea illi obtrudunt obsequij loco. Si videor modum in dicendo excedere, age dum excutiantur omnia opera, quibus mundus Deum se colere arbitratur. vix decimam partem excipere audeo, quin omnia temere in hominum cerebris nata fuerint. Quid amplius volumus? Commentitios omnes cultus Deus respuit, damnat, execratur. Frænum verbi sui nobis inijcit, vt in simplici obedientia nos contineat. Vbi, excusso iugo, euagamur ad nostra figmenta: & cultus humana temeritate fabrefactos illi offerimus, vtcunque nobis arrideant, coram eo inanes sunt nugæ: imò sordes & inquinamenta. Habent humanarum traditionum patroni pulchros & varios colores, quibus eas pingant: & Paulus certè fatetur eminere in illis speciem sapientiæ: sed quia pluris obedientiam facit Deus quàm omnes victimas, satis hoc valere debet ad repudiandum quemcunque cultum, si nullo Dei mandato approbetur.

Alterum Christianæ doctrinæ præcipuum membrum in eo posuimus, dum agnoscunt homines, vbinam salutem quærere debeant. Porro salutis nostræ cognitio tres habet gradus. Nam à propriæ miseriæ sensu incipiendum est, qui adducere nos eousque debet,

bet, vt animos despondeamus tanquam mortui. Id autem fit, dum nobis originalis & hæreditaria naturæ nostræ vitiositas ostenditur, fons malorum omnium: quæ diffidentiam, rebellionem aduersus Deum, superbiam, auaritiam, libidines, & prauas omne genus cupiditates in nobis gignit: quæ nos ab omni rectitudine & iustitia auersos, sub peccati verò iugo captiuos tenet: dum sua singulis peccata deteguntur, vt sua turpitudine confusi, cogantur sibimet displicere, séque & sua omnia pro nihilo ducere. Deinde etiam, ex aduerso citantur conscientiæ ad Dei tribunal, vt agnita maledictione sua, & quasi accepto æternæ mortis nuntio, iram Dei horrere discant. Hic, inquam, primus est gradus, quo ad salutem peruenitur, vt homo in seipso prostratus & attonitus, de omnibus carnis præsidijs desperet: neque tamen obduret seipsum aduersus iudicium Dei, aut quasi obducto callo obstupescat: sed trepidus & anxius dolore ingemiscat, suspirétque ad remedium. Hinc ad alterum gradum debet surgere. Id fit, dum agnitione Christi erectus respirat. Homini, enim in hunc, quem diximus, modum humiliato, non aliud restat, nisi vt ad Christum se conuertat, vt eius beneficio à miseria liberetur. Verùm salutem in Christo is demum quærit, qui eius virtutem tenet: hoc est, qui illum agnoscit vnicum sacerdotem, per quem patri reconciliemur: qui mortem eius vnicum sacrificium esse agnoscit, quo expiata sint peccata, satisfactum iudicio Dei, vera & perfecta iustitia acquisita: qui denique inter se & illum non dimidiat, sed merum & gratuitum eius beneficium esse agnoscit, quòd iustus coram Deo est. Ab hoc quoque gradu conscendere ad tertium necesse est: vt qui de Christi gratia, de mortis & resurrectionis eius fructu edoctus est, in eo solida firmáque fiducia acquiescat: ac secum statuat, ita suum esse Christum, vt iustitiam in ipso vitámque possideat.

Nunc videte, quàm miserè euersa hæc doctrina fuerit. De peccato originali, spinosæ quæstiones agitatæ sunt in scholis, quibus hunc tam exitialem, hominis morbum, quantum fieri potuit, eleuarunt. Nam cùm de illo disputant, rediguntferè ad gulæ & libidinis intemperiem. De cæcitate & vanitate mentis, ex qua prodeunt incredulitas & superstitio, de interiore animi nequitia, de superbia, de ambitione & contumacia, de alijs arcanis malis, nullus sermo. Conciones nihilo saniores. Iam liberi arbitrij prædicatio, qualis audiebatur, antequã prodirent Lutherus & alij, quid aliud poterat quàm inani propriæ virtutis opinione inflare homines, vt solo vento turgidi, spiritus sancti gratiæ & auxilio locum non darent? Quid multa? Nulla est maior inter nos concertatio, & in qua nobis pertinacius reclament aduersarij nostri, quàm de iustificatione: fidéne an operibus eam consequamur. Nullo modo patiuntur hunc Christo honorem tribui, vt iustitia nostra vocetur, nisi in partem simul veniant operum merita. Non disceptamus hîc de bonis operibus, an præstari à pijs debeant, an accepta sint Deo, an mercedem apud eum habeant: sed an concilient nos Deo sua dignitate, an acquiramus eorum pretio vitam æternam, an compensationes sint, quæ, ad tollendum reatum, Dei iudicio soluantur, an collocanda sit in ipsis salutis fiducia. Hos ergo errores reprehendimus, quòd homines ad opera sua magis quàm ad Christum respicere iubentur, vt Deum sibi propitium faciant, vt eius gratiam promereantur, vt hæreditatem acquirant vitæ æternæ: denique vt iusti sint coram Deo. Primùm, operum meritis superbiunt, quasi Deum sibi obstrictum habeant. Hæc verò superbia quid aliud est, quàm exitialis mentis ebrietas? Nam seipsos adorant loco Christi, & cùm in profundo mortis gurgite sint demersi, vitam se habere somniant. Quòd si cui amplificare nimis hunc locum videar, hæc certè est trita in scholis & templis omnibus doctrina: quòd operibus Dei gratiam mereri oporteat: quòd operibus acquirenda sit vita æterna: quòd te-

„ meraria & præsumptuosa sit fiducia salutis, nisi bonorum operũ adminiculo suffulta: quòd „ per bonorum operum satisfactionem reconciliemur Deo, non autem gratuita peccatorum „ remissione: quòd bona opera salutis æternæ meritoria sint, non quia gratis imputantur in iu„ stitiam Christi merito, sed ex pacto legis: non gratuita peccatorum venia, sed satisfacto„ rijs, vt vocant, operibus reconciliari homines Deo, quoties ab eius gratia sunt alienati: ad „ satisfactiones accedere ex Christi & martyrum meritis subsidium, modò tamen eo adiu„ uari mereatur peccator. His impijs opinionibus totum mundum fascinatum fuisse constat, antequam Lutherus mundo innotesceret. Neque alia est, hodie quoque, pars doctrinæ nostræ, quam maiore contentione & pertinacia impugnent nostri aduersarij.

Hic postremò pestilentissimus error non modò passim occupauit hominum mentes, sed tanquam vnum ex præcipuis fidei capitibus, de quo fas non esset dubitare, fuit habitus: fideles oportere de gratia Dei erga se perpetuò dubitare, suspensásque habere conscientias. Hac verò diabolica imaginatione penitus extincta fuit fidei vis: deletum Christi beneficium: euersa hominum salus. Illa enim demum, teste Paulo, est Christiana fides, qua excitatur in cordibus nostris fiducia, qua audeamus sistere nos in conspectum Dei. Nec aliter constaret quod alibi tradit, habere nos testimonium adoptionis nostræ intus à Spiritu sancto obsignatum, quo freti Deum Patrem vocamus.

Quorsum autem illa hæsitatio, quam hostes nostri à suis discipulis requirunt, nisi vt tota promissionum Dei fides euanescat? Ratiocinatur Paulus, euanuisse fidem, abolitas esse promissiones, si ex lege sit hæreditas. Cur istud? Nempe quia lex dubium hominem tenet, ne acquiescere in certa firmáque fiducia possit. Isti autem ex aduerso eiusmodi fidem somniant, quæ hominem ab illa, quam Paulus exigit, certitudine exclusum ac repulsum, ad coniecturam reijciat, vt instar arundinis fluctuetur. Neque tamen eos in tantam hanc absurditatem prolapsos esse mirum est: postquam salutis fiduciam semel fundauerant in operum meritis. Fieri enim aliter non poterat, quin ex illo præcipitio in hanc ruinam caderent. Quid enim in operibus suis reperiet homo, nisi dubitandi, & tandem desperandi materiam? Videmus ergo, vt error errorem traxerit.

Hîc vobis, inuictiss. Cæsar & Illustriss. Principes, quod ante dixi memoria repetendum est: Ecclesiæ salutem ex hac doctrina, non secus atque hominis vitam ex anima, pendère. Si tantùm corrupta eius doctrinæ puritas fuisset, iam letali vulnere sauciata fuisset Ecclesia. Ergo si maiori ex parte extinctam fuisse ostendero, perinde erit, ac si Ecclesia ferè vsque ad vltimum interitum vulnerata esse diceretur. Ego autem id hactenus obiter indicaui: paulò autem post clarius patefaciam. Venio nunc ad ea, quæ dixi instar corporis habere: gubernationem, & sacramentorum administrationem: quorum etiam si externa facies nihil haberet vitij, post illam tamen doctrinæ subuersionem vis & vtilitas emortua esset. Quid si intus & extra nihil fuerit sani? Neque verò difficilis est eius rei demonstratio. Quantum ad sacramenta pertinet, primùm eodem loco habita sunt mysteria à Christo instituta, & excogitatæ humanitus ceremoniæ. Septem enim sacramenta, sine alio discrimine, recepta fuerunt: quorum duo tantùm mãdauerat Christus: alia non nisi hominum authoritate fundata erant. His non minus alligatæ fuerunt Dei gratiæ, quàm si inclusum in se Christum habuissent. Porro duo illa, quæ Christus instituit, horrendum in modum fuerunt polluta. Baptismus tot superfluis additamentis est obuolutus, vt veri & puri Baptismi vix tenue vestigiũ agnoscas. Sacra verò Cœna nõ extraneis modò accessionibus corrupta, sed ipsa in formam prorsus diuersam conuersa fuit. Manifestum est, quid Christus fieri iusserit, & quo ordine. Atquî, spreto eius mandato, actio histrionica

nica composita fuit, quæ in cœnæ vicem succederet. Quid enim simile Mißis cum vera Domini Cœna? Cùm secundùm Christi præceptum debeant inter se fideles communicare sacra corporis & sanguinis Domini symbola: excommunicatio potius quædam in Mißis visitur. Separat enim se à reliquo cœtu Sacerdos, vt seorsum deuoret, quod proponi distribuíque in medium debuerat. Deinde tanquam successor quispiam Aaronis foret, sacrificium se offerre, ad expiãda populi peccata, simulat. Vbi vnquam sacrificij meminit Christus? Accipere, comẽdere ac bibere nos iubet. Quis hominibus permittat, receptionem in oblationem conuertere? Quorsum ista mutatio, nisi vt temerarijs hominum placitis cedat perpetuum & inuiolabile Christi edictum? Hoc quidem graue malum. Sed longè adhuc deterior superstitio, quòd opus hoc, tanquam obtinendæ gratiæ meritorium, viuis & mortuis applicarunt. Atque ita mortis Christi efficacia ad inanem & theatricam actionem translata est: & simul æterni Sacerdotij dignitas Christo erepta, vt hominibus daretur. Si quando autem ad communionem vocatur populus, ad dimidiam tantùm partem admittitur. Quid hoc est? Christus calicem omnibus propinat, & omnes iubet ex eo bibere: ex aduerso interdicunt homines fidelium cœtui, ne calicem attingant. Ita signa, quæ indiuiduo nexu Christi authoritate coniuncta fuerant, hominum libidine separantur. Ad hæc consecratio tum Baptismi, tum Missæ, à magicis incantationibus nihil omnino differt. Flatu enim & susurris, vel non intellectis vocibus, conficere se putant mysteria. Quasi de murmurari verbum suum voluerit Christus ad mysteriorum peractionem: ac non potius clara voce pronuntiari. Non obscuris verbis exprimitur virtus, natura, vsus Baptismi in Euangelio. Christus in Cœna non mußitat super panem, sed disertis verbis Apostolos alloquitur, dum promißionem recitat: & mandatum adiungit, vt communis inter fideles confeßio edatur. Nunc loco prædicationis sufflantur arcani exorcismi, magicis artibus, sicut dixi, quàm sacramentis aptiores. Iam hoc primùm perperam, quòd populo exhibentur ceremoniarum spectacula, quarum significatio & veritas tacetur. Neque enim alius est sacramẽtorum vsus, quàm cùm ex verbo Dei explicatur idipsum, quod signum oculis repræsentat. Itaque cùm nihil illic habeat populus, nisi inanes figuras, quibus oculos pascat: nullam verò doctrinam audiat, qua dirigatur ad verum scopum, in ipso externo opere defixus hæret. Hinc pestilentißima illa superstitio, quòd perinde ac si sacramenta sola ad salutem sufficerent, neque de pœnitentia, neque de fide, neque etiam de Christo ipso soliciti, signa pro veritate arripiunt. Et sanè, impium illud dogma paßim non modò inter rudes & plebeios, sed in scholis quoque obtinuit: valere per se sacramenta, modò ne quis obicem ponat peccati mortalis. Quasi in alium finem, aut vsum data sint sacramẽta, nisi vt nos ad Christum manuducant. Huc etiam accesit, quòd panem, peruerso illo incantamento magis quàm pio ritu consecratum, custodiunt in arcula, interdum in pompa circunferunt, vt pro Christo adoretur & inuocetur. Itaque: si quod periculum vrget, ad panem illum, tanquã ad vnicum præsidium, confugiunt: aduersus noxas omnes illo, tanquam amuleto, vtuntur: ad petendam à Deo veniam, tanquam optimum piaculum, adhibent. Quasi verò ad ineptias quaslibet prostituere corpus suum voluerit Christus, cùm illud nobis in sacramento dedit. Quid enim continet promißio? non aliud scilicet, nisi nos, quoties sacram eius Cœnam peragimus, corporis & sanguinis ipsius participes fore. Accipite, inquit, edite, & bibite: hoc est corpus meum: hic est sanguis meus. Facite hoc in memoriam mei. Nónne videmus, promißionem vtrinque inclusam esse suis finibus, intra quos se contineant oportet, qui volunt quod illic offertur, percipere? Falluntur ergo, qui aliud quàm communem panem & profanum habere se extra legitimum Cœnæ vsum, putant. Hæc verò communis omnium profanatio, quòd ad fœdam nun-

Missa.

dinationem perinde sunt exposita, ac si non alio fine instituta forent, quàm vt quæstui seruiant. Neque verò eiusmodi est nundinatio, quæ clam aut verecundè tractetur: sed palam exercetur, non secus atque in foro mercatorio. Scitur, quanti singulæ Missæ in quaque regione væneant. Alijs etiam constitutum est suum pretium. Denique templa, si quis bene expendat, nihil à meritorijs tabernis differunt: & nullum est sacrorum genus, quod non illic prostet venale.

Gubernationis ecclesiasticæ vitia si recensere velim, nullum dicendi finem inueniam. Tantùm igitur crassiora quædam, & quæ dissimulari nequeunt, breuiter notabo. Principiò, ipsum pastorale munus, qualiter à Christo institutum fuerat, iampridem obsoleuit. Episcopos certè & Pastores, siue quocunque alio nomine vocentur, ideo præfecit Ecclesiæ Christus, teste Paulo, vt eam sana doctrina ædificent. Secundùm hanc regulam, nullus est verus Ecclesiæ Pastor, nisi qui docendi munere fungitur. At hodie quicunque ferè titulum habent Pastorum, id oneris ad alios ablegarunt. Ex Episcopis vix centesimus quisque reperietur, qui suggestum vnquam docendi gratia conscendat. Nec mirum. Episcopatus enim in satrapias degenerarunt. Minoris autem ordinis pastores, vel nugis à Christi mandato in totum alienis munus suum implere se putant, vel episcoporum exemplo, hanc ipsam curam reijciunt in aliorum humeros. Inde sacerdotiorum locationes non minus vsitatæ, quàm prædiorum. Quid volumus amplius? spirituale regimen quod à Christo commendatum nobis fuerat, totum è medio sublatum est: noua & confictitia gubernandi species introducta, quæ vt cunque illius nomine venditetur, nihilo tamen plus similitudinis cum eo habet, quàm mundus cum regno Christi. Quòd si mihi obijciat quispiam, non deberi ordini culpam imputari, si qui officium non faciant: primùm respondeo, malum passim grassari, vt in publicam consuetudinem iam transierit. Deinde vt fingamus episcopos omnes, & alios inferioris gradus presbyteros residere in sua quenque statione: facereque quod suæ professionis esse hodie opinantur, quid hoc tamen ad verum Christi institutum? Canerent aut murmurarent in templo, histrionico vestitu se ostentarent, exercerent multas ceremonias. Docendi, aut rara, aut nulla cura. Nemo autem, ex Christi præscripto, episcopi aut pastoris nomen vendicare sibi potest, qui gregem suum non pascat verbo Domini.

Iam cùm sanctioris vitæ exemplo excellere alijs & prælucere debeant qui Ecclesiæ præsunt, quàm bene vocationi suæ respondent in hac parte, qui hunc gradum hodie occupant? Cùm ad summum corruptionis mundus venerit, nullus tamen est ordo, omni flagitiorum genere magis refertus. Vtinam sua innocentia refellerent quod dico. Quàm libenter extemplò retractarem. Sed ante oculos omnium exposita est eorum turpido, patet inexplebilis eorum auaritia & rapacitas, patet intolerabilis superbia & crudelitas. Impudicis saltationibus perstrepere eorum domos, aleæ studium illic feruere, comessationes intemperantiæ plenas illic agitari, more & vsu receptum est. Delitijs, & quouis luxu, tanquàm præclaris virtutibus, gloriantur. Vt alia taceam: cœlibatus, quo vno haberi eximij volunt, quantum habet spurcitiæ? Pudet me retegere, quæ suppressa mallem, modò silentio possent corrigi. Neque tamen occulta in medium proferam: quando plus satis fœditatis & probrorum alioqui iam apparet. Quotusquisque, obsecro, sacerdos est, à scortatione purus? Imò quàm multorum domus quotidianis stupris sunt infames? Quàm multas honestas familias vagis suis libidinibus inquinant? Equidem nec traducendis eorum vitijs delector: neque id est mei propositi. Operæpretium tamen est expendere, quantùm ea vita, quæ passim hodie in ordine sacerdotali conspicitur, ab ea dissideat, quæ veros Christi & Ecclesiæ ministros deceret.

Hæc

Hæc quoque pars est Ecclesiastici regiminis non postrema, vt ritè ac ordine eligantur & designentur ad officium, qui præfuturi sunt. Habemus regulam ex verbo Dei, ad quam electiones omnes exigi oportebat. Extant multa veterum Synodorum decreta: quibus prudenter & diligenter præscribuntur, quæcunque ad rectam eligendi formam pertinent. Proferant aduersarij nostri, vel vnicum exẽplum canonicæ electionis, & eos vicisse concedam. Scimus quale Pastoris examen requirat per os Pauli Spiritus sanctus: quale etiam veteres Patrum sanctiones. Hodie in creandis Episcopis, an tale aliquid respicitur? Imo quotusquisque eorum, qui ad hunc gradum euehuntur, saltem mediocriter ijs dotibus præditus est, sine quibus idonei esse Ecclesiæ ministri non possunt? Quem ordinem in præficiendis ministris Apostoli tenuerint, videmus: quem secuta deinde sit vetus Ecclesia: quẽ denique antiqui Canones obseruari præcipiant. Hunc si hodie sperni & reijci conquerar, nónne iusta erit querela? Quid si, omni calcata honestate, promoueri per summum dedecus & flagitium, dicam? Atqui hoc nemini est ignotum. Aut enim condicto pretio emuntur honores Ecclesiastici, aut vi manúque occupantur, aut conciliantur nefarijs pactionibus, aut sordidis obsequijs comparantur. Interdum etiam lenociniorũ & eiusmodi artium sunt mercedes. Denique impudentius multò hîc luditur, quàm in vllis vnquam profanis possessionibus.

Atque vtinam sic vitiata esset Ecclesiæ gubernatio, vt qui præsunt, sibi tantùm peccarent: aut saltem alijs non nocerent, nisi malis exemplis. Verùm hoc malum reliqua omnia superat, quòd sæuißimam tyrannidem exercent: & quidem in animas. Imo quid aliud est Ecclesiæ potestas, quæ hodie iactatur, quàm licentiosum, & sine lege modóque in animas imperium, quod eas miserrima seruitute opprimat? Potestatem Christus Apostolis permisit, qualem antè Prophetis Deus contulerat, certis finibus inclusam scilicet: vt legatione pro se apud homines fungerentur. Hæc porrò legationis perpetua lex est, vt qui mittitur, quæ accepit mandata, fideliter & summa religione perferat. Quod etiam nominatim exprimitur in Apostolis: Ite, docete omnes gentes, quæ tradidi vobis. Item, Prædicate, non quidlibet, sed Euangelium. De successoribus si quæritur, qua sint præditi potestate, Petrus eam definit, cùm omnes qui in Ecclesia loquuntur, iubet eloquia Dei proferre. At nunc qui Ecclesiæ rectores haberi volunt, sibi vsurpant hanc licentiam, vt loquantur quicquid libuerit: simulatque loquuti fuerint, sine vllo examine audiantur. Excipient, hanc esse calumniam. Non enim aliud sibi iuris sumunt, quàm vt authoritate sua sanciant, quæ Spiritus sanctus reuelauerit. Negabunt ergo, se suis commentis aut suæ libidini subijcere fidelium conscientias, sed solis Spiritus oraculis, quæ sibi reuelata, alijs, addita confirmatione, promulgant. Ingeniosus prætextus scilicet. Quæ à Spiritu sancto accepta per manus tradunt, ijs, quin sine mora parendum sit, nemo dubitat. At cùm se non alia posse tradere subijciunt, quàm mera Spiritus sancti oracula, quoniam ab ipso regantur: nec posse fieri, quin verũ sit, quicquid statuerint, quia in cathedris veritatis sedeant, ánnon eo modo potestatem suam libidine metiuntur? Nam si pro oraculis habenda sunt quælibet eorum placita, vbi nulla exceptio, illic infinitum imperium. Quis vnquã tyrannus ita intemperanter abusus est subditorum patientia, vt tanquam è cœlo proditum recipi iuberet, quicquid ediceret? Tyranni quidem edictis suis, qualiacunque sint, pareri volunt. Isti autem multo plus postulant, vt Spiritum sanctum

Tyrann

nn

credamus loqui, dum nobis obtrudunt, quod somniauerint.

Itaque hac potestate armati, videmus quàm dura & iniqua seruitute fidelium animas constrictas tenuerint. Leges aliæ super alias conditæ sunt, quæ totidem essent conscientiarum laquei. Non enim ad ordinem externum, sed ad spirituale & interius animæ regimem eas retulerunt. Nec finis vllus fuit, donec ad istam immensam multitudinem ventum est, quæ non absimilis est labyrintho. Et quædam ad torquendas excruciandásque conscientias videntur prorsus factæ. Porrò earum obseruatio nihilominus seuerè vindicatur, quàm si tota vis pietatis in illis consisteret. Quinetiam cùm de violatis Dei mandatis, aut nulla fiat quæstio, aut sumãtur non ita graues pœnæ, aduersus hominum decreta aliquid admisisse, summum piaculum habetur. Cùm hoc tyrannico iugo prematur Ecclesia, si quis verbum contra facere audeat, statim pro hæretico damnatur. Denique, liberum gemitum emittere, capitale est. Atque vt hanc non ferendæ dominationis possessionem retineant, populum à sacrorum lectione & intelligentia sanguinarijs edictis arcent: fulminant aduersus eos, qui de sua potestate controuersiam mouerint: & indies crescit immodicus ille rigor: vt iam propemodum nihil de religione inquirere permittant.

His tot ac tam densis tenebris cùm suffocata esset Dei veritas: cùm tot impijs superstitionibus polluta esset religio: cùm horrendis sacrilegijs corruptus Dei cultus foret, prostrata eius gloria iaceret: cùm multis peruersis opinionibus obrutum eßet redemptionis beneficium: homines exitiali operum fiducia inebriati salutem alibi, quàm in Christo, quærerent: Sacramentorum administratio partim lacera ac dißipata, partim admixtis multis figmentis corrupta, partim quæstuosis nundinationibus profanata esset: cùm Ecclesiæ gubernatio in vastitatem prorsus confusam degenerasset: cùm ij, qui Pastorum loco sedebant, primùm dissoluto viuendi more Ecclesiam plurimum læderent, deinde sæuam & maximè noxiam tyrannidem in animas exercerent: pecudũ more homines per omne errorum genus in exitium ducerentur, emersit Lutherus, extiterunt deinde alij, qui coniũctis studijs, rationes viásque quæsierunt, quibus repurgari à tot inquinamentis religio: pietatis doctrina restitui in suam puritatem: Ecclesia ex tanta calamitate in tolerabilem aliquem statum colligi posset. In hoc cursu adhuc hodie pergimus.

Et quoniam de remedijs, quæ ad istorum malorũ correctionem adhibuimus dicturum me præfatus sum, de ea re nunc tractandi locus est: non vt modum, quo progreßi sumus, describam (de hoc enim postea videbitur) sed vt appareat, non aliò spectasse nostra studia, nisi vt status Ecclesiæ, ex peßimo, saltem aliquãto melior fieret. Multis & atrocibus multorum calumnijs impetita est nostra doctrina, & quotidie impetitur. Alij fortiter aduersus eam declamitant in cõcionibus. Alij libris editis eam vexant, ac traducunt. Ab vtrisque plurima congeruntur, quibus eam infamari posse credunt apud imperitos. Sed extat in hominum manibus fidei nostræ confeßio, quam maiestati tuæ obtulimus, inuictiß. Cæsar: quæ luculentum nobis testimonium reddit, quàm immeritò tot odiosis criminationibus vexemur. Et hactenus semper ad reddendã doctrinæ nostræ rationem fuimus parati. vt hodie quoque sumus. Ne multis: nihil auditur in Ecclesijs nostris doctrinæ, quod non palàm profiteamur. Quæ aliquid habent controuersiæ, ea perspicuè, & bona fide in confeßione explicãtur: & nihil est eorum, quod non sit à nostris hominibus

copi-

[Handwritten margin note:] ...sio August.

copiosè tractatum, & expositum diligenter. Inde constare iudicibus non iniquis potest, quàm procul ab omni impietate absimus. Hoc certè æquis iuxta ac iniquis constat, in eo nō parum Ecclesiæ profuisse nostros homines, quod & mundum quasi ex profundis ignorantiæ tenebris excitarunt ad Scripturæ lectionem: & ad synceriorem eius intelligentiam multum contulerunt operæ: & locos doctrinæ Christianæ quosdam vtiles cognitu imprimis fœliciter illustrarunt. In concionibus nihil ferè, præter aniles fabulas, aut commenta non minus inepta, audiebatur. Scholæ quæstionum rixis perstrepebant. Scripturæ illic rara mentio. Qui Ecclesiæ gubernacula tenebant, hoc vnum habebant curæ, ne quid quæstui decederet. Itaque quicquid erat ad farinas, non difficulter patiebantur. His quidem malis non nihil emendationis attulisse nostros homines, etiam iniquissimi concedunt: vtcunque nostram doctrinam multis postea criminationibus infament.

Verùm nihil hoc valere ad culpam subleuandam velim, quòd multum vtilitatis ex nostris laboribus perceperit Ecclesia, si quid alia ex parte nocuerimus. Excutiatur ergo tota nostra doctrina, mos in administrandis Sacramentis noster, Ecclesiæ gubernandæ ratio. Nihil in his tribus deprehendemur nouasse ex veteri forma, quod non ad rectam verbi Dei normam restituere conati simus. Atque vt redeamus ad illam ante à nobis positam diuisionem: omnes, quæ inter nos sunt de doctrina controuersiæ, vel ad legitimum Dei cultum, vel ad certam salutis nostræ fiduciam pertinent. Certè ad colendum Deum, neque frigidè, neque negligenter hortamur homines: & in definiendo modo, neque à scopo aberramus, nec quicquam omittimus, quod ad rem faciat. Prædicamus Dei gloriam multo magnificentius, quàm solita fuerit ante nos prædicari. Virtutes, in quibus ea relucet, vt magis ac magis innotescant, seriò laboramus. Ipsius erga nos beneficia, quibus possumus elogijs, extollimus. Inde excitantur homines tum ad suspiciendam eius maiestatem, tum ad exhibendam illi sua magnitudine dignam reuerentiam, tum ad veram animi gratitudinem, tum ad confitendas eius laudes. Inde in ipsorum cordibus gignitur solida in ipso fiducia, quæ postea inuocationem parit. Inde etiam erudítur vnusquisque ad veram sui abnegationem: vt, composita in obsequium Dei voluntate, proprijs desyderijs vale dicat. Denique, sicut spirituali modo à nobis coli vult Deus, ita in vrgendis omnibus sacrificijs spiritus, quæ nobis commendat, toto studio insistimus.

In his enim exhortationibus nos esse assiduos, ne aduersarij quidem nostri negare possunt: ne aliunde quicquid bonorum desyderant homines, quàm à Deo, expectent: ipsius potentiæ confidant: in ipsius acquiescant bonitate: ab ipsius veritate pendeant: toto cordis affectu in eum ferantur: plena spe in eum recumbant: requirant ipsum in necessitate, hoc est, omnibus momẽtis: bona omnia accepta illi ferant: idque laudis confessione testentur. Et ne difficili accessu terreantur, ostẽdimus bonorum omnium fontem in Christo nobis esse propositum, ex quo hauriamus quicquid nobis opus est. Testes etiam sunt libri nostri, testes conciones, nos & frequenter, & sedulò, incumbere in veræ pœnitentiæ commendationem: vt homines rationi, ac desyderijs carnis suæ, sibique in totum renuntient, quò ad vnius Dei obsequium compositi, non sibi amplius, sed illi viuant. Nec verò externa officia charitatísque opera prætermittimus, quæ eiusmodi renouationem sequuntur. Hæc, inquam, certa est & minimè fallax colendi Dei ratio: quam

nn ij

Reform... nra.

Doctri... nra.

illi approbari scimus: vtpote, quam verbo suo præscripserit. Hæc sola sunt Christianæ Ecclesiæ sacrificia, quæ testimonium ab eo habeant.

Cùm ergo adoretur in Ecclesiis nostris vnus Deus puro ritu, & absque vlla superstitione: cùm eius bonitas, sapientia, potentia, veritas & reliquæ virtutes vberius, quàm alibi vsquam, prædicentur: cùm vera fide inuocetur in Christi nomine: cùm celebrentur eius beneficia & animis, & linguis: cùm ad simplicem syncerámque eius obedientiam perpetuo reuocentur homines: cùm denique nihil illic audiatur, quod non ad promouendam nominis illius sanctificationem spectet, quid causæ est, cur nos tam malè excipiant, qui se Christianos profitentur? Primùm, quòd tam crassas idololatrias, quæ passim in mundo visuntur, acriter, sicut necesse est, reprehendimus, hoc ferre nequeunt, qui tenebras malunt, quàm lucem. Deum in simulacris adorari, fictitios institui cultus eius nomine, ad Sanctorum imagines supplicari, mortuorum oßibus diuinos exhiberi honores, & eius generis alia, abominationes, sicut sunt, ita esse clamamus. Ob hanc causam in nos inuehuntur, qui doctrinam nostram exosam habent: hæreticos nos faciunt, qui cultum Dei ab Ecclesia iam pridem approbatum conuellere audeamus. Quòd Ecclesiæ nomen, clypei loco, subinde obiectant, de eo paulò pòst videbimus. Interea, quæ ista est peruersitas, vbi tam flagitiosæ apparent cultus Dei corruptelæ, non modo eas tueri, sed ad eas quoque operiendas, ipsum Dei cultum impudenter obtendere?

Idololatriam vtrinque fatemur execrabile coram Deo scelus esse. Cùm imaginum cultum attingimus, hìc protinus se opponunt aduersarij, vt patrocinium suum accommodent sceleri, quod nobiscum verbo damnauerant. Imo, quod magis ridiculum est, cùm nobis assentiantur de Græco vocabulo, vbi id Latinè vertitur, refragari tunc primum incipiunt. Imaginum enim venerationem fortiter defendunt: cùm idololatriam damnent. Sed homines ingeniosi negant esse latriæ honorem, quem exhibent suis simulacris. Quasi verò si conferantur cum veteribus idololatris, quicquam inter eos intersit. Prætexuerunt illi, cœlestes se deos colere: sed sub figuris corporeis, quæ ipsos repræsentarent. Quid aliud isti prætexunt? Verùm, an Deus eiusmodi excusationibus satisfieri sibi patitur? An propterea desierunt Prophetæ, Ægyptiorum increpare dementiam, quod ex arcanis theologiæ suæ mysterijs proferrent argutias, quibus elaberentur? Serpentem quoque æneum qualiter existimamus adoratum fuisse à Iudæis, nisi quod tanquam Dei simulacro honor est habitus? Gentiles, inquit Ambrosius, lignum adorant, quia Dei putant esse imaginem. Sed inuisibilis Dei imago, non in eo est quod videtur, sed in eo vtique quod non videtur. Quid autem hodie fit? An non coram imaginibus, tanquam præsentem illic haberent Deum, se prosternunt? Dei porrò virtutem & gratiam nisi statuis & picturis alligarent, an ad eas confugerent, cùm orare volunt?

Ambr. in Psal. 118.

Et nondum craßiores superstitiones attigi: quæ tamen rudibus imputari nequeant, cùm publico consensu approbantur. Ornant sua idola, nunc floribus & coronis, nunc peplis, vestibus, zonis, crumenis, & ineptijs omne genus. Coram illis cereos accendunt, thus adolent: gestant ea humeris in pompa. Confluunt ex longinquis regionibus ad statuam vnam: cùm domi similes habeant. Similiter cùm in vno templo plures sint imagines, aut virginis Mariæ, aut alterius, alijs præteritis, vna, quasi diuinior, frequentatur. Cùm ad Christophori precantur imaginem aut Barbaræ, precationem Dominicam, cum salutatione Angelica, illis occi-

occinunt. Prout vel formosæ, vel fumosæ sunt imagines, maiorem illis præstantiam affingunt. Accedit & ex fabulosis miraculis noua commendatio. Alias locutas esse fingunt: alias templi incendiū pede restinxisse, alias demigrasse sua sponte in nouum domicilium: alias è cœlo delapsas. His & similibus deliramentis cum totus mundus scateat, idque sit omnibus in propatulo, nos tamen, qui vnius Dei cultum ad verbi sui normam restituimus, & restitutum seruamus diligenter, qui purissimus, Ecclesiásque nostras purgauimus ab omni, non modò idololatria, sed etiam superstitione, accusamur de violato Dei cultu, quòd imaginum venerationē, hoc est idololatriam, vt nos quidem interpretamur, vt autem mallunt hostes nostri, idoloduliam sustulerimus.

Atqui præter tam clara Scripturæ testimonia, quæ subinde occurrunt, etiam veteris Ecclesiæ authoritas nobis suffragatur. Quotquot enim extant purioris seculi scriptores, non alium imaginum abusum inter Gentiles describunt, quàm qui in mundo hodiè visitur: nec minus propriè in ætatem nostram competunt, quæcunque ab illis dicuntur, quàm in eos ipsos, quos tunc repræhendebant. Quòd autem de sublatis, tam imaginibus, quàm ossibus & reliquijs Sanctorum, nobis crimen intendunt, facilis est responsio. Neque enim pluris æstimari oportuit hæc omnia, quàm serpentem æneum: neque verò minor fuit causa, cur hæc remouerentur, quàm cur confringeretur ab Ezechia serpens æneus. Certum est, idolomaniā, qualiter nunc illa fascinatæ sunt hominum mentes, non aliter quàm, subducta insaniendi materia, curari posse. Et nos plus satis experimur, verissimum esse illud Augustini neminem orare vel adorare, simulacrum intuentem, qui non sic afficitur, vt ab eo exaudiri se putet. Item, plus valere simulacra ad curuandam infœlicem animam, quòd os, oculos, aures, pedes, habent: quàm ad corrigendam, quod non loquuntur, neque vident, neque audiunt, neque ambulant. Item, hoc fieri, & quodammodo extorqueri figura illa membrorum, vt animus in corpore viuens arbitretur sentire corpus, quod suo simillimum videt. In reliquis verò incredibile dictu est, quàm impudenter illusam mundo fuerit. Possum tria Christi præputia nominare: similiter clauos quatuordecim, qui pro illis tribus ostentantur, quibus affixus cruci fuit: tres tunicas, pro illa inconsutili, super quam milites iecerunt sortem: duos titulos cruci impositos: tres mucrones lanceæ, qua pectus Christi sauciatum fuit: linthea circiter quinque, quibus corpus eius in sepulchro fuit obuolutum. Monstratur præterea tota sacræ Cœnæ supellex: & infinitæ eius generis ineptiæ. Nullus est Sanctus aliquantum celebris, cui non affinxerint duo aut tria corpora. Possum locum nominare, vbi pumex pro cerebro Petri magno in honore fuit habitus. Et pudore impedior, quominus alia fœdiora referā. Quamobrem immeritò accusamur, quòd talibus inquinamentis purgare studuerimus Dei Ecclesiam.

Epist. 49.

Psal. 113.

Reli[...]

Hoc deinde nomine circa Dei cultum aduersarij nos accusant, quòd omissis inanibus, nec minus ineptis pompis, & tantùm ad hypocrisim compositis, simplicius Deum colimus. Nam in spirituali Dei cultu nihil fuisse à nobis diminutum, res ipsa testis est. Quin potius, cùm magna ex parte obsoleuisset, quasi postliminio eum restituimus. Nunc videamus, an iure nobis succenseant. Quòd ad doctrinam spectat, dico hic nos communem habere causam cum Prophetis. Nam secundum idololatriam, nihil est quod acerbius in populo suo exagitent, quàm quòd Dei cultum in externo apparatu, falsa opinione, collocabat. Quid autem

nn 3

in summa pronuntiant? Deum non morari, nec pensi habere ceremonias, si in se tantùm æstimentur: fidem & veritatem cordis respicere: ceremonias neque mandasse alio fine, neque approbare, nisi vt fidei sint, ac inuocationis puræ, laudúmque exercitia. Plena sunt his contestationibus Prophetarum omnium scripta. Nec vlla res alia fuit, sicuti dixi, in qua magis laborauerint. Hac porrò cæcitate magis, quàm vnquam captum fuisse mundum, cùm nostri homines prodierunt, negari, nisi impudenter, non potest. Erant igitur necessariò propheticis illis obiurgationibus vrgendi homines, & ab illa insania quasi violenter abstrahendi, ne amplius nudis ceremonijs, tanquam ludicris puerilibus, Deo satisfieri crederent. Vrgenda similiter erat illa de spirituali Dei cultu doctrina: quæ ex hominum memoria euanuerat. Quorum vtrunque fideliter à nobis factum esse hactenus, & adhuc fieri tum libri nostri, tum conciones luculentum testimonium reddunt.

Quòd autem inuecti sumus in ipsas ceremonias, & alicubi quoque magnam earum partem abrogauimus, in hac re fatemur quidem, inter nos & Prophetas nonnihil interesse. Nam illi quidem in suum populum inuehebantur, quòd Dei cultum in externis ceremonijs includeret, sed ab ipso Deo institutis. nos humanitus confictis ineptijs eundem haberi honorem, conquerimur. Illi, damnatis superstitionibus, ceremoniarum multitudinem, quam Deus iniunxerat, & quæ vtilis aptáque erat pro ætate pædagogia, intactam relinquebant: nos multos ritus corrigendos curauimus, quòd vel temerè obrepsissent, vel in abusum conuersi fuißent: deinde quod tempori minimè conuenirent. Nisi enim omnia velimus confundere, tenendum est semper discrimen illud veteris & noui Testamenti: quòd ceremoniæ, quarum vtilis sub Lege erat obseruatio, non superfluæ modò nunc sint, sed absurdæ quoque & vitiosæ. Nam cùm absentem tunc Christum, & nondum exhibitum adumbrando, spem aduentus eius in animis fidelium alerent, nūc nihil quàm præsentem & conspicuam eius gloriam obscurant. Videmus quid Deus fecerit. Nam quas ipse ceremonias præceperat ad tempus, eas in perpetuum abrogauit. Rationem audimus ex ore Pauli: primùm quòd postquam exhibitum in Christo corpus est, facessere vmbræ debuerint: deinde, quod alio modo nunc Ecclesiam docere velit Deus. Cùm Ecclesiam suam Deus ea, quam ipse imposuerat, seruitute liberauerit, quæ, obsecro, isthæc est prauitas, nouam ab hominibus excitari, veteris illius loco? Cùm certam œconomiam Deus præscripserit: quæ superbia est, contrariam, & palàm ab ipso repudiatam erigere? Sed illud peßimum, quòd cùm tam seueris interdictis omnes cōmentitios hominum cultus Deus toties prohibuerit, non nisi humanis figmentis colebatur. Quid est igitur, quod religionem à nobis in hac parte dißipatam vociferantur hostes nostri? Primùm, nihil, vel minimo digito, attigimus, nisi quod pro nihilo Christus ducit, cùm frustra coli Deum humanis traditionibus pronuntiat. Verùm illud forsan vtcunque fuisset tolerabile: homines, inutiliter Deum colendo, perdere operam: sed cùm alibi multis locis, sicuti dixi, nouos sibi cultus præter verbum suum, institui vetet, séque hac audacia grauiter offendi affirmet, & pœnam non leuem minetur, correctionem, quam adhibuimus, magna neceßitate fuisse expressam, constat.

Neque verò me fugit, quàm difficulter hoc mundo persuadeatur: reijcere Deum, atque etiam abominari, quicquid ad eius cultum humana ratione excogitatur. Cuius erroris complures sunt causæ. Suum enim cuique pulchrum, vt

ve-

veteri prouerbio fertur: quo fit, vt quæ ex capite nostro nata sunt, magis nos delectent: & fictitij isti cultus sæpe ad aliquam sapientiæ speciem sunt compositi: sicut etiam Paulus fatetur. Præterea quoniam externum splendorem vt plurimùm habent, qui in oculos incurrit, magis, pro natura nostra carnali, nobis arrident, quàm illa, quæ Deus sola & requirit & probat: cùm minus habeant ostentationis. Nihil tamen magis obtenebrat hominum mentes, vt ita perperam de hac re iudicent, quàm hypocrisis. Nam cùm veros Dei cultores cor & animum oporteat afferre, cupiunt semper homines modum seruiendi Deo ab eo prorsus diuersum inuenire: vt scilicet, corporis obsequijs erga illum defuncti, animum sibi retineant. Porrò dum externas pompas illi obtrudunt, hoc se artificio euasisse putant, ne offerre seipsos cogantur. Atque hæc causa est, cur innumeros cultus libentius suscipiant homines, quibus sine fine & modo misere fatigentur, & cur in labyrintho errare perpetuò malint, quàm simpliciter Deum colere in spiritu & veritate.

Improba igitur calumnia est, quòd hostes nostri facilitate & indulgentia nos allicere homines, criminantur. Nam si detur optio: quiduis potius semper eliget homo carnalis, quàm vt Deum colere, ad doctrinæ nostræ præscriptum, consentiat. fidem & pœnitentiam facile est nominare: sed res sunt ad præstandum difficilimæ. Quicunque igitur in his constituit Dei cultum, is minimè laxat habenas hominibus: sed cogit in eum ordinem, quò venire maximè reformidant. Cuius rei locupletissimum testimonium in reipsa habemus. Plurimis & duris legibus adstringi se, ad plurimas & laboriosas obseruatiunculas se cogi, rigidum & graue iugum sibi imponi, denique nihil non molestiæ sibi exhiberi patientur homines: modò ne cordis fiat mētio. Hinc apparet, nihil magis refugere hominis ingenium, quàm spiritualem illam veritatem, de qua nos assiduè cōcionamur: cùm splendido illo apparatu, in quo tantopere insistunt nostri aduersarij, obruatur. Hoc extorquet ipsa Dei maiestas, ne eximere nos ab eius cultu possimus. Necessitatem ergo Dei colendi dum effugere non possumus, quod reliquum est, obliqua diuerticula quærimus, ne rectà in eius conspectum venire necesse sit: vel potius externis ceremonijs, tanquam speciosis laruis, abscondimus interiorem cordis malitiam: & corporis obsequia opponimus tanquam parietem intermedium, ne corde ad eum accedere cogamur. Eiusmodi subterfugia sibi excuti ægerrimè patitur mundus, atque hinc illæ lacrymæ, quòd ex illis latebris, in quibus securè cum Deo ludebant, in apertam lucem per nos extracti sunt.

In oratione tria correximus. Nam & sanctorum intercessione valere iussa, homines ad Christum reuocauimus: vt tum in illius nomine Patrem inuocare, tum eo Mediatore niti discerent: & ipsos docuimus, primùm cum solida firmáque fiducia, deinde etiam cum intelligentia orare: cùm antè confusas preces, lingua incognita, demurmurarent. Hic proscindimur atrocibus conuitijs, primùm quòd in sanctos simus contumeliosi: deinde quòd fideles ingēti beneficio priuemus. Nos verò vtrunque negamus. Nam quòd illis Christi officium non patimur assignari, hoc fit sine vlla eorum iniuria. Nullum ergo illis suum honorem præripimus, sed qui temerè ac perperam, hominum errore, illis attributus erat. Nihil dicam, quod non possit digito monstrari. Principiò homines precaturi, Deum imaginantur procul abesse: nec ad eum, nisi patroni cuiuspiam ductu, patēre accessum. Neque inter rudes ac indoctos tantùm vagatur falsa hæc opinio: sed qui duces cæcorum ha

beri volunt, ita quoque sunt persuasi. Porrò in quærendis patronis, suum quisque sensum sequitur. Alius Mariam, alius Michaelem, alius Petrum eligit. Christum, vt plurimùm, nullo loco, nec numero dignantur. Imo vix centesimus quisque reperietur, qui non stupeat, tanquam ad nouum portentum, si Christum audiat aduocatum nominari. Christo igitur præterito, in sanctorum patrociniis omnes acquiescunt. Gliscit deinde magis ac magis superstitio, vt promiscuè sanctos, non aliter quàm Deum, inuocent. Fateor equidem, cùm distinctius loqui volunt, non aliud petere eos à sanctis quàm vt eorum precibus iuuentur apud Deum. Sed sæpius, confuso hoc discrimine, nunc Deū nūc illos, prout tulerit mentis impetus, requirunt & implorāt. Quinetiam propria cuique prouincia est aßignata: vt alius pluuiam, serenitatem alius conferat: alius liberet à febre, alius à naufragio. Verùm vt profana ista ethnicorum deliria, quæ paßim tamen grassantur in Ecclesiis, dißimulem, vna hæc impietas pro omnibus sufficiat, quòd totus mundus hinc inde aduocatos sibi accersendo, Christum, qui vnus à Deo propositus erat, negligit: & sanctorum magis tutela, quàm Dei protectione confidit.

At nostri reprehensores, etiam qui inter alios aliquanto plus habent æquitatis, modum in nobis desiderant, quòd sanctorum mortuorum mentionem in totum ex precibus sustulerimus. Sed ex ipsis scire velim, quid eos peccare existiment, qui regulam à Christo optimo magistro, à Prophetis & Apostolis omnibus positam, fideliter obseruant: nec quicquam prætermittunt, quod vel Spiritus sanctus in Scripturis docuerit, vel serui Dei, à prima mundi origine vsque ad ætatem Apostolorum, in vsu habuerint. Nihil est ferè, de quo diligentius præcipiat Spiritus sanctus, quàm de vera orandi ratione. Nulla est syllaba, quæ ad sanctorum mortuorū subsidium confugere nos doceat. Multæ complurium fidelium orationes extant. In illis ne vnum quidem eius rei exemplum est. Petebant quidem interdum à Deo Israelitæ, vt Abrahæ, Isaac, & Iacob, item, Dauidis, recordaretur. Sed nihil aliud sibi volebant his verbis, nisi vt fœderis sui, quod cum illis pepigerat, memor, secūdum promißionem suam posteris eorum benefaceret. Fœdus enim gratiæ, quod in Christo tandem sanciendum erat, receperant sancti illi patres, suo & posterorum nomine. Quamobrem fideles Israeliticæ Ecclesiæ, tali patrum mentione non suffragationem petunt à mortuis, sed promißionem simpliciter allegant, quæ apud illos deposita fuerat, donec in Christi manu rata ad plenum fieret. Quàm igitur insana est curiositas, derelicta orandi forma, quam Dominus nobis cōmendauit, sine vlla doctrina, nullo exēplo, sanctorū intercessionem precibus nostris inserere? Sed vt locum hunc breuiter concludā, in illa Pauli sentētia pedem figo, nō esse veram Dei inuocationem, nisi quæ ex fide nascitur: fidem autem esse ex verbo Dei. Satis, nisi fallor, istis verbis expreßit, non alibi firmum orationis fundamentum esse, quàm in Dei verbo. Et cùm alibi in singulis vitæ actionibus fidem, hoc est, conscientiæ certitudinem necessariò præire iubeat, specialiter in hac, & magis quàm in aliis omnibus, requiri ostendit. Hoc tamen adhuc aptius ad præsentem causam, cùm ex Dei verbo pendere orationem testatur. Perinde enim est, ac si vniuersos homines hiscere prohiberet, nisi Deo quasi verba præeunte. Hic est nobis murus ahæneus, quem frustrà omnes portæ inferorum diruere tentabunt. Cùm igitur de vno Deo inuocando clarum extet mandatum: cùm deinde propositus sit mediator vnus, cuius intercessione suffultæ esse debeant nostræ preces: cum addita

quo-

quoque sit promissio, quicquid in nomine Christi petierimus, nos impetraturos: dabunt veniam homines, si certam potius Dei veritatem, quàm friuola ipsorum commenta, sequamur. Certè, qui mortuorum intercessionem Deo in precibus obijciunt, vt facilius, illa adiuti, quod petunt obtineant, alterutrum ex duobus probent, necesse est: aut se ita edoctos esse Dei verbo: aut licere hominibus orare, vt libuerit. Atqui destitui eos omni, tam Scripturæ testimonio, quàm probato sanctorum exemplo, palàm est: in secundo autem reclamat Paulus, qui inuocari Deum posse negat, nisi ab ijs, qui sint eius verbo instituti ad orandum. Hinc illa pendet fiducia, qua pias mentes, cùm ad orandum accedunt, præditas instructásque esse conuenit. Mundus Deo supplicat, de successu interea dubius. Nam neque in promissionem recumbit: nec percipit quid istud valeat, habere mediatorem, per quem certo sit impetraturus quod petit. Porrò Deus venire nos iubet, minimè hæsitantes. Ita oratio, quæ ex vera fide profecta, Dei gratiam conciliat: eadem cum eiusmodi trepidatione coniuncta, potius eum à nobis alienat. Hæc enim est propria nota, quæ puram vnius Dei inuocationem à profanis & vagis ethnicorum precationibus discernit. Proinde, hac sublata, oratio Dei cultus esse desinit. Atque id est, quod vult Iacobus. Qui indiget sapientia, inquit, postulet à Deo. Sed postulet in fide, nihil hæsitans. Nam qui hæsitat, is similis est fluctui maris, qui ventis agitur, & impetu rapitur. Verùm nihil mirum, si Christo vero mediatore destitutus, ita incertitudine diffidentiáque fluctuat. Ille enim vnus est, vt inquit Paulus, per quem habemus audaciam, & aditum cum fiducia, ad Patrem. Nos igitur, homines ad Christum adductos non amplius alternare orando, aut vacillare, vt solebant, docuimus, sed tutò acquiescere verbo Domini iussimus: quod vbi semel in animum penetrat, omnem inde, quæ fidei repugnat, dubitationem procul excutit.

Restat tertium vitium, quod in oratione correxisse nos dixi. Nam cùm lingua incognita vulgò precarentur homines, precandum cum sensu esse docuimus. Itaque, secundum nostram doctrinam, sic quisque orare priuatim instituitur, vt intelligat quæ à Deo petit. Sic etiam compositæ sunt publicæ preces in Ecclesijs nostris, vt à singulis possint intelligi. Atque ita dictat naturæ ratio: etiam si nihil Deus hac de re preciperet. Hic enim est orationis finis, vt suarum necessitatum testem, & conscium Deum faciant homines, & quasi corda sua coram eo effundant. Nihil ergo ab ea magis alienum, quàm sine mente & intelligentia, linguam mouere. Atqui eo stupiditatis ventum erat, vt vulgari lingua orare, propè in religionem verteretur. Possum Archiepiscopum nominare, qui carcerem & atrociores pœnas minatus est si quis orationem dominicam, aliter quàm latinè, pronuntiaret. Cæterùm illa ferè communis omnium fuit persuasio: qua quisque lingua domi oraret, nihil interesse, modò finalis, vt aiebant, mentis intentio ad orandum destinaretur. In templis autem hoc visum est plurimum ad dignitatem pertinere, ne alia, quàm latina lingua, preces solennes conciperentur.

Hoc quidem iam portenti simile, vt nuper dixi, colloquium cum Deo habere velle inani linguæ sonitu. Hoc etiam si sibi displicere Deus ipse non testetur, natura, sine alio monitore, respuit. Præterea ex tota Scripturæ doctrina iudicare promptum est, quantopere talem fictionem abominetur Deus. De publicis autem Ecclesiæ precibus, clara sunt Pauli verba: non posse idiotas respondere amen, si benedictio lingua aliena fiat. Quò magis mirum est, eò impudentiæ progressos esse,

qui hunc tam peruerſum morem introduxerunt primi, vt hoc ipſum, tanquam orationis maieſtati congruum, appeterent, quòd Paulus pro ſummo abſurdo ducit. Rideant ergo noſtram rationem, vt volent, aduerſarij, quòd populari lingua Deum communiter omnes in Eccleſiis noſtris precantur, quòd pſalmos viri & mulieres indifferenter canunt, modò è cœlo ſpiritus ſanctus teſtimonium nobis reddat: confuſas verò ſine mente voces, quæ alibi eduntur, repudiet.

In altera præcipua doctrinæ parte, qua tractatur, vbi ſita ſit hominum ſalus, & qua via ad eam peruenire poſſint, multæ quæſtiones continentur. Nam cùm hominem iubeamus, extra ſeipſum, hoc eſt, in ſolo Chriſto, iuſtitiam & vitam quærere: quia penes ſe nihil, niſi peccatum & mortem, habeat: primùm nobis de libero arbitrio, eiúſque facultatibus, exoritur certamē. Etenim ſi quid per ſe valeat homo ad promerendum Deum, iam non in ſolidum ſalutem, Chriſti gratia, conſequetur, ſed partem ipſe ſibi conferet. Rurſum ſi tota ſalus Chriſti gratiæ refertur accepta, nihil homini ſit reliquum, quo ſibi ipſe, ſuapte ſcilicet virtute, ad comparandam ſalutem opituletur. Noſtri autem aduerſarij ſic hominem à ſpiritu ſancto adiuuari ad bene agendum concedunt, vt partem illi nihilominus vindicent. Hoc ideo fit, quia, quantum ex primi parētis lapſu inflictum ſit naturæ noſtræ vulnus, non percipiunt. Fatentur quidem nobiſcum peccatum originale: ſed vim eius poſtea extenuant, cùm debilitatas modò fuiſſe hominis vires arbitrantur, nō autem prorſus deprauatas. Itaque definiunt, hominem originali corruptione infectum, non ſufficere quidem ad bene agendum, propter virium infirmitatem: adiutum autem Dei gratia, habere aliquid proprium & à ſeipſo, quod conferat. Nos verò tametſi hominem ſponte & libera voluntate agere, non diffitemur, cùm à ſpiritu ſancto regitur, ea tamen prauitate imbutam eſſe aſſerimus totam eius naturam, vt ad bene agendum prorſus ſit à ſeipſo inutilis. De eo ergo tantùm diſsidemus ab ijs, qui ſe doctrinæ noſtræ opponunt: quòd cùm illi, neque hominem ſatis humilient, nec regenerationis beneficium pro dignitate extollant, hominem ita proſternimus, vt in nihilum redactus, quòd ad ſpiritualem iuſtitiam attinet, non partem ſed plenitudinem iuſtitiæ petere à Deo diſcat. Videmur forte quibuſdam, parum æquis iudicibus, modum excedere. Sed nihil in doctrina noſtra aut abſurdum, aut diſſentaneum, nec à ſacris ſcripturis, nec à communi veteris Eccleſiæ ſenſu. Quinetiam ad verbum ex ore Auguſtini confirmare nullo negotio liceat, quicquid tradimus. Itaque complures ex ijs, qui erga cauſam noſtram aliàs malè affecti ſunt, quòd paulò ſaniore ſunt iudicio, contradicere in hac parte nobis non audent. Certè nihil ab alijs differimus, ſicuti dixi, niſi quòd nos hominem, inopiæ impotentiæque ſuæ conuictum, melius ad veram humilitatem erudimus, vt abdicata in totum ſui fiducia, in Deum totus recumbat: item ad gratitudinem, vt Dei beneficentiæ, quicquid habet boni, tranſcribat: ſicut reuera ab ipſo eſt: illi verò peruerſa propriæ virtutis opinione inebriatum præcipitant ad ruinam: & impia aduerſus Deum arrogantia inflant, ne ſibi minus, quàm Deo, iuſtitiæ gloriam aſsignet. Accedit & tertium malum, quòd totæ eorum de naturæ corruptione diſputationes in craſsioribus carnis concupiſcentijs ferè ſubſidunt: interiores verò morbos, qui longè ſunt capitaliores, non attingunt. Ita fit, vt qui in eorum ſchola ſunt inſtituti, in teterrimis peccatis, modò ſint occulta, ſibi ſecurè ignoſcant, quaſi nihil peccēt.

Sequitur poſtea quæſtio de operum merito ac dignitate. Nos verò & bo-

na

na opera ornamus veris laudibus: neque negamus mercedem illis repositam esse apud Deum. Sed tribus exceptionibus vtimur: in quibus totus disputationis, quæ adhuc de hominũ salute reliqua est, cardo vertitur. Primùm dicimus, qualiacũque sint vllius hominis opera, non aliunde tamen iustum coram Deo censeri, quàm ex gratuita misericordia, quod Deus, citra aliquem operum respectum, gratis eum in CHRISTO amplectitur: CHRISTI iustitiam illi, tanquàm propriam, imputando. Hanc nos fidei iustitiam vocamus: cùm homo scilicet, vacuus & exinanitus omni operum fiducia, hanc sibi vnicam rationem esse statuit, qua Deo sit acceptus, cùm iustitiã, quæ sibi deest, à Christo mutuatur. In eo mundus semper hallucinatur (nam hic omnibus ferè seculis grassatus est error) quòd hominem, vtcunque ex parte deficiat, mereri tamen aliquousque operibus gratiam apud Deum imaginatur. At Scriptura omnes maledictos esse pronuntiat, qui non ad plenum obseruauerint, quæcunque scripta sunt in libro legis. Huic maledictioni subiacere necesse est, quotquot ab operibus æstimantur: eximitur autem nemo, nisi qui operum fiducia in totum valere iussa, Christum induit, vt in illo iustus, gratuita Dei acceptione, censeatur. Inde ergo iusti sumus, quòd nos Deus, nullo operũ nostrorum, sed solo Christi intuitu, sibi reconciliat: & ex filijs iræ, gratuita adoptione, filios suos facit. Quandiu enim opera nostra respicit, causam non inuenit, cur nos amare debeat. Quamobrem necesse est, vt, sepultis peccatis nostris, Christi obedientiam, quæ sola eius conspectum sustinere potest, acceptam nobis ferat, eiúsque merito nos amplexetur pro iustis. Hæc est clara & perpetua Scripturæ doctrina, quæ testimonium quidem, vt ait Paulus, habet à Lege & Prophetis: sed per Euangelium sic explicata est, vt nulla clarior lux desiderari debeat. Legis iustitiam cum Euãgelij iustitia confert Paulus: illam in operibus locat: hanc in Christi gratia. Neque inter opera & Chistum dimidiat, sed in solidum Christo adscribit, quòd coram Deo iusti censemur. Duo hîc in quæstionem veniunt: vtrum inter nos & Deum diuidenda sit salutis nostræ gloria: vtrum in operum fiducia tuto acquiescere coram Deo conscientiæ nostræ poßint. De priore ita definit Paulus: vt omne os obstruatur, & obnoxius reddatur totus mundus Deo, omnes ad vnum reos esse iniustitiæ, & gloria destitutos: gratis autem iustificari illius gratia, per redemptionem quæ est in Christo Iesu, idque ad ostensionẽ illius iustitiæ, vt sit ipse iustus, & iustificans eum, qui est ex fide Christi. Vnde colligit, exclusam omnẽ carnis gloriationem esse. Hanc nos definitionem simpliciter sequimur: reclamant aduersarij, non aliter iustificari hominem Dei gratia, nisi vt pars laudis in eius operibus resideat. De altero ita ratiocinatur idem Paulus: si ex lege esset vitæ hæreditas, irritam fidem fore, & promißionem nullam. Vnde concludit, fide nos hæreditatem consequi, vt firma sit promißio. Item, iustificatos in Christo, pacem habere, neque amplius formidare Dei conspectum. Intelligit autem, quod pro se quisque nostrum experitur, fieri aliter non posse, quin perpetua inquietudine vexentur, ac æstuent conscientiæ, quamdiu ad operum præsidium circunspiciunt: ac tunc demum serena placidáque tranquillitate frui, cùm ad Christum se contulerunt, tanquam ad vnicum veræ fiduciæ portum. Ad hanc doctrinam nos nihil addimus. Sed quod Paulus pro ingenti absurdo ducit, conscientias dubitatione inquietari, aduersarij inter prima fidei suæ axiomata numerant.

Secunda exceptio, qua vtimur, ad peccatorum remißionem pertinet. Nam

aduersarij quidem, cùm negare nequeant, homines tota vita claudicare, sæpe etiam labi: fateri, velint nolint, etiam coguntur, venia omnes indigere, per quam iustitiæ defectus suppleatur. Sed satisfactiones postea fingunt, quibus Dei gratiam redimant, qui peccarunt. In hoc gradu constituunt primùm contritionem, deinde opera, quæ vocant supererogationis, & quæ peccatoribus irrogantur à Deo pœnæ. Porrò quoniam compensationes istas à iusta mensura longè adhuc abesse sentiunt, aliunde accersunt nouum satisfactionis genus: ex beneficio clauium scilicet. Clauibus autem reserari dicunt thesaurum Ecclesiæ: vt quod nobis deest, ex Christi & sanctorũ meritis suppleatur. Nos verò, gratuitò remitti hominibus peccata asserimus, nec vllam agnoscimus aliam satisfactionem, nisi qua defunctus est Christus, cùm sacrificio mortis suæ, peccata nostra expiauit. Solius ergo Christi beneficio fieri prædicamus, vt reconciliemur Deo: nec vllas hîc compensationes venire in rationem: cùm sola Christi expiatione cõtentus cœlestis Pater, nullã à nobis requirat. Huius nostræ doctrinæ luculentã habemus approbationem ex Scripturis: tametsi non nostra, sed catholicæ potius Ecclesiæ dicẽda est. Hunc enim modũ redeundi cum Deo in gratiam solùm proponit Apostolus: quòd is qui peccatum non nouerat, pro nobis factus sit peccatum, vt efficeremur iustitia Dei in illo. Et alibi, cùm de remissione peccatorum loquitur, per eam nobis imputari absque operibus iustitiam, testatur. Quòd ergo suis satisfactionibus promereri se imaginantur aduersarij reconciliationem cum Deo pœnásque redimere ipsius iudicio debitas, execrabilem esse blasphemiam, fortiter, sicuti est, asseueramus: cùm ita destruatur quod Iesaias de Christo tradit, disciplina, aut correctione pacis nostræ eum esse perfunctum. Ineptum quoque illud de operibus supererogationis commentum cur repudiemus, multæ sunt causæ: sed duæ plus satis graues: quòd nec vllo modo tolerabile est, plus posse Deo præstare hominem, quàm debeat: & eo nomine, vt plurimùm, cultus voluntarios intelligunt, quos dum homines ex suo cerebro fictos Deo obtrudunt, oleum perdunt & operam: tantùm abest, vt iræ Dei placandæ piacula censeri debeant. Porrò Christi sanguinem cum Martyrum sanguine sic misceri, vt ad redimendas, quæ peccatis debentur, pœnas, confusus, meritorum, aut satisfactionum aceruus fiat, nec debuimus ferre, nec tulimus. Nullius enim Martyris sanguis, vt ait Augustinus, in
Tract. in Ioan. 84. remissionem peccatorum fusus est. Hoc solius Christi fuit opus, in quo non quod imitaremur, sed quod gratularemur, contulit nobis. Cui præclarè succinit Leo, cùm
Epist. 81. Item 97. ita scribit: Quanuis in Dei conspectu multorum Sanctorum preciosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi, accepêre iusti, non dederunt coronas: & de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiæ, non dona iustitiæ.

Postrema nostra exceptio est de remuneratione operum: ne pendêre ex eorum merito, vel precio existimetur, sed ex mera potius Dei benignitate. Fatentur quidem etiam aduersarij, inter meritum operis, & præmium, non esse æqualitatem. Verùm, quod præcipuum est in hac re, non considerant: bona fidelium opera nunquam tam pura esse, vt placere, sine venia, queant. Non considerant, inquam, aliquibus semper næuis, aut maculis aspersa esse: eò quòd nunquam ex pleno perfectóque illo Dei amore, qui in Lege exigitur, fluant. Nos ergo sic docemus: semper deesse bonis fidelium operibus summam puritatem, quæ Dei conspectum ferre possit: imo etiam quodammodo inquinata esse, si summo iure examinentur. Verùm vbi semel

mel fideles in gratiam adoptionis recepit Deus, non eorum modò personas amplecti & amare, sed opera etiam, vt ea mercede dignetur. In summa, sicut de homine dictum est, ita de operibus censemus: iustificari scilicet ea, non propria dignitate, sed merito vnius Christi: dum vitia, quibus alioqui displicerent, Christi sacrificio sepeliuntur. Hæc admonitio perquàm vtilis est cognitu, tum ad homines in Dei timore retinendos, ne operibus suis arrogent, quod ex paterna Dei beneuolentia prouenit: tum ad eos optima consolatione erigendos, ne animos despondeant, dum operum suorum vel immunditiem, vel imperfectionem reputant: cùm audiant paterna Dei indulgentia eam sibi ignosci.

Doctrinam sequuntur sacramenta, in quibus nihil est à nobis correctum, quod nō firma testatáque authoritate defendere liceat. Cùm septem esse crederentur à Deo instituta, quinque ex eo numero sustulimus: ac demonstrauimus, ceremonias esse humanitus introductas, excepto coniugio: quod à Deo quidem mandatum, sed minimè vt sacramentum foret, agnoscimus. Neque verò de nihilo litigamus, cùm ritus, hominum cōsilio superadditos, etiam si aliâs non mali essent nec inutiles, separamus à sacrosanctis illis symbolis, quæ & ore suo nobis commendauit Christus, & testimonia esse voluit spiritualium donorum: quæ vt non sunt in hominum potestate, ita, de ijs testari minimè possunt. Nō est profectò res vulgaris, obsignare cordibus nostris arcanā Dei beneuolentiā, Christum offerre, & repræsentare, quæ in ipso percipimus bona. Hoc officij cùm habeant Christi sacramenta, non discernere ab illis ritus ab hominibus profectos, cœlum terræ miscere est. Quanquam hîc duplex error inualuerat, quòd sublato inter diuina & humana discrimine, nimium derogabant sacro Dei verbo, quo tota vis Sacramentorum constat: & quòd Christum falsò eorum esse authorem putabant, quæ non nisi ab hominibus habebant originem.

Ex baptismo similiter multa additamenta, quæ partim inutilia, partim ob superstitionem noxia erant, rescidimus. Scitur quam baptisandi formam acceperint à Christo Apostoli, quam obseruauerint sua ætate, quam denique posteris reliquerint. Hæc simplicitas, quæ Christi authoritate, & Apostolorum vsu comprobata erat, posterioribus seculis non satisfecit. Non disputo in præsentia, quàm iustis rationibus fuerint adducti, qui chrisma, sal, sputum, cereos postea addiderunt. Tantum dico, quod neminem lateat, eò ventum fuisse aut superstitionis, aut stultitiæ, vt multò pluris fierent eiusmodi accessiones, quàm ipsa baptismi veritas. Præposteram quoque fiduciam tollere studuimus, quæ in externa actione defixa, in Christum minimè respiciebat. Ita enim, tam in scholis quàm in concionibus, signorum efficaciam extulerunt, vt homines ad Christum non dirigendo, visibilibus elementis confidere docerent. Postremò reuocauimus antiquum morem, vt cum doctrina, in Ecclesiis nostris administraretur. Porrò diligenter & optima fide tum vtilitatem, quam nobis affert, tum legitimum ipsius vsum exponimus, vt ne aduersarij quidem habeant in hac parte, quod reprehēdant. Nihil autem magis alienum à Sacramētorum natura, quàm inane spectaculum populo, absque mysterij enarratione, exhiberi. Notum est illud, quod ex Augustino sumptum refert Gratianus, Nihil aquam esse, nisi elementum, si desit verbum. De quo autē verbo sentiat, continuò interpretatur, cùm inquit: Hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Nouum ergo aduersarijs nostris videri non debet, si nos signi exhibitionem, à mysterij in-

telligentia separatam, improbamus. Est enim sacrilegum diuortium, quod ordinem à Christo positũ euertit. Tametsi aliud præterea vitium in vulgari & alibi vsitata administratione accedit, quod pro religione habent, non intelligi: qualiter in magicis incantamentis fieri solet.

Iam verò sacrosanctam Domini Cœnam, alterum Christianæ Ecclesiæ Sacramentũ, nõ pollutam modò, sed propè abolitam fuisse, antè dixi. Quo magis in ea repurganda laborandum nobis fuit. Primò impium illud de sacrificio cõmentum, quod multas absurditates continebat, reuellere ex hominũ animis, necesse fuit. Præterquã enim quòd contra disertam Christi institutionem, erectus fuerat oblationis ritus, addita fuerat pestilẽtiss.ma opinio: actionẽ illã expiationẽ esse pro peccatis. Ita sacerdotij dignitas, quæ in solum Christum competebat ad homines mortales, & virtus mortis ipsius, ad horum opus translata fuerat. Inde quoque fluxerat applicatio pro viuis & mortuis. Abrogata igitur commentitia illa immolatione, cõmunionẽ restituimus: quæ maxima in parte obsoleuerat. Modò enim semel quotannis accederent homines ad mẽsam Domini, toto anni cursu satis putabant esse, si spectarent quod à sacerdote agebatur: cœnæ quidem Dominicæ prætextu: sed ita vt nullum illic cœnæ vestigium extaret. Quæ enim sunt Domini verba? Accipite, inquit, & distribuite inter vos. In missa verò, pro receptione, oblationis simulatio: distributio nulla, ac ne inuitatio quidem, sacerdos enim, quasi resectum à reliquo corpore membrum, soli sibi parat, & solus sumit. Immane quantum hæc inter se differunt! Præterea calicis vsum reddidimus populo, qui cùm illi à Domino non modò permissus, sed commẽdatus foret, non alio sanè authore, quàm Sathana, ablatus fuit. Ex ceremonijs multas abdicauimus: partim quia multitudo præter modum excreuerat: partim quia aliæ iudaismum nimis redolebant: aliæ ab imperitis hominibus inuentæ tanti mysterij grauitati parum congruebant. Verùm demus nihil aliud fuisse mali, nisi quòd temerè obrepserant: an non fuit satis idonea causa cur tollerentur, cùm vulgus hominum in illis obstupescere cerneremus?

Ad transubstantiationis commentum, ad morem item custodiendi & gestandi panis damnãdum, maior nos impulit necessitas. Primùm repugnat apertis Christi verbis: deinde à perpetua sacramentorum abhorret ratione. Neque enim Sacramentum est, vbi non conspicitur visibile symbolum, quod similitudinem habeat cum spirituali, quam figurat, veritate. Et de cœna clarum est, quod dicit Paulus: Nos vnum esse panem & vnum corpus omnes, qui vnius panis participes sumus. Vbi analogia aut similitudo signi visibilis in Cœna, quæ corpori & sanguini Domini respondeat, si panis non est, quo vescimur, neque vinum, quod illic bibitur, sed inane modo spectrum, quod oculos ludat? Adde, quòd huic commento simul continuò adhæret deterior superstitio, vt in pane, tanquam in Deo, hæreant homines, illúmque pro Deo adorent: qualiter videmus fuisse factum. Nam cùm adminiculo deberet esse sacramentum, ad erigendas in cœlum pias mentes, prorsùs in contrarium finem sacris cœnæ symbolis abusus est mundus, vt scilicet illorum aspectu cultúque contentus, mentem ad Christum vsque non attolleret. Gestari verò panẽ in põpa, aut editiore loco reponi, vt adoretur, nimis aliena est ab institutione Christi corruptela. Porrigit enim nobis in cœna Dominus corpus & sanguinẽ suum: sed vt edamus & bibamus. Itaque mandatũ priore loco ponit: quo iubet accipere mãducare, bibere: huic deinde subiungit & annectit promissionẽ: qua testatur, id quod edimus,

mus, esse corpus suum: quod bibimus, esse suum sanguinē. Qui igitur panē ad cultū vel repositum habent, vel circunferunt, cùm promissionē separent à mandato, hoc est, iugum insolubile abrumpant, Christi quidem corpus imaginantur se habere: sed non, nisi idolum habent, quod sibi ipsi somniarunt. Siquidem non ad alios pertinet hæc Christi promissio, qua nobis sub symbolis panis & vini, corpus & sanguinem suum offert, quàm ad eos, qui sumunt ex eius manu, vt mysterium celebrent, quod ipse præcipit. Qui verò suo arbitrio panem ad aliam actionem conuertunt, illis, cùm promissione careant, nihil nisi suum somnium superest. Postremò doctrinam, mysteriiq́ue enarrationem, quæ à populo exaudiretur, reuocauimus: cùm antè sacerdos non modò lingua extranea vteretur, sed verba, quibus panem & calicem putabat consecrari, submissa voce demurmuraret. Hîc nihil habent reprehensores nostri in quo nos carpant, nisi quòd Christi mandatum simpliciter sequuti sumus. Non enim tacito exorcismo pani præcepit, vt corpus suum fieret: sed Apostolis clara voce pronuntiauit, suum illis corpus se dare.

Interea sicut Baptismi, ita & sacræ Cœnæ finem, efficaciā, vtilitatem, vsum fideliter, & qua possumus optima diligentia, populo tradimus. Exhortamur primùm omnes, vt fidem afferant, qua intus percipiant, quod illic repræsentatur oculis: hoc est, spirituale alimentum, quo solo animæ in vitam æternam pascuntur. Testamur Dominum nihil hîc signis polliceri aut figurare, quod non reipsa exhibeat. Corpus ergo & sanguinem Christi, & offerri in Cœna nobis à Domino, & à nobis recipi prædicamus. Nec ita panem & vinum symbola esse docemus, quin continuò addamus, coniunctam simul esse veritatem, quam significant. Quis, & quàm insignis inde fructus ad nos redeat, & quàm hîc præclarum salutis & vitæ pignus habeant conscientiæ nostræ, non tacemus. Neque verò hoc mihi negabunt, quicunque aliquid habent ingenuitatis, multò illustriorem apud nos audiri explicationem mysterii huius, ac plenioribus elogiis eius commendari dignitatem, quàm alibi vsquam fieri soleat.

In Ecclesiæ regimine nihil habemus ab aliis diuersum, cuius non constet nobis optima ratio. Pastorale munus restituimus tum ad regulam Apostolicam, tum ad veteris Ecclesiæ consuetudinem: vt quicunque Ecclesiæ præsunt, doceant. Eosdem retinendos in gradu non esse contendimus, nisi officium facere pergant. In iisdem eligendis plus religionis & curæ adhibendum esse admonuimus, & ipsi studuimus adhibere. Satis constat, quale examinis genus per suos suffraganeos, aut vicarios exerceāt Episcopi. Et ex ipso fructu, qui inde manat, licet coniecturam capere. Nam quàm inertes nihiliq́ue homines passim ad sacerdotii honorē promoueāt, nihil attinet commemorare. Apud nos, etiam si qui ministri reperiantur non magnæ doctrinæ, nullus tamen admittitur, qui non mediocriter saltem aptus sit ad docendum. Quòd non omnes sunt magis absoluti, id temporum potius calamitati, quàm nobis, imputandum. Hoc tamen nobis iure gloriari licet, liceb̄itque semper, non negligenter delectos videri posse Ecclesiarum nostrarum ministros, si cum aliis comparentur. Cùm autem in examine & electione aliquanto simus superiores, in eo longe præcellimus, quòd nemo apud nos pastoris locum occupat, qui munus non exequatur. Nulla itaque apud nos Ecclesia sine ordinaria verbi Dei prædicatione visitur.

Hæc cùm aduersarios pudeat negare (quid enim in tāta luce negādo proficerēt?)

de iure primùm & potestate, postea de ordinandi forma, litigant nobiscum. Citant vetustos canones, qui Episcopos & clerum huic rei præficiunt. Allegant continuam successionem, qua sibi hæc potestas, ab ipsis vsque Apostolis, per manus fuerit tradita. Aliò igitur transferri, fas fuisse negant. Vtinam verò, quam iactant possessionē, suo merito retinuissent. Sed si expendimus, primùm quo ordine iam per aliquot secula prouehantur Episcopi ad hanc dignitatem, tum qualiter in ea se gerant, tum etiam quales creare soleant, quibus committant Ecclesiarum gubernacula, videbimus illam, qua superbiunt, successionem iampridem intercidisse. Eius, qui ad episcopatum, vel presbyterium recipiendus est tum doctrinam, tum vitam prius iusto examine probari volunt antiqui canones. Extat inter acta concilij Aphricani quarti de hac re luculentum documentum. Porrò eius, qui à clero nominatus esset vel recusandi, vel approbandi arbitrium penes populum & magistratum erat: ne quis inuitis, aut non consentientibus obtruderetur. Qui præfuturus est omnibus, inquit Leo epistola. 90. ab omnibus eligatur. Qui enim ignotus & non examinatus præficitur, necesse est, vt per vim intrudatur. Item, epistola 87, Teneatur honoratorum testimonium, subscriptio clericorum, ordinis consensus atque plebis. Aliter fieri nulla ratio sinit. Hoc ipsum Cyprianus quoque, & quidem vehementius, contendit: diuina authoritate sancitum esse affirmans, vt sacerdos, plebe præsente, sub omnium oculis deligatur: vt dignus & idoneus omnium testimonio comprobetur. Tantisper stetit hæc disciplina, dum tolerabilis fuit Ecclesiæ status. Siquidem plenæ sunt Gregorij epistolæ testimonijs, quæ illa ætate diligenter fuisse obseruatam ostendunt.

Quemadmodum docendi necessitatem Episcopis omnibus iniungit Spiritus sanctus in Scripturis, ita simile portenti habitum fuisset in veteri Ecclesia, Episcopum nominari, qui non simul pastorem se, doctrina, exhiberet. Neque alia cōditione in illum gradum recipiebantur. Eadem in presbyteris, pro vt certæ quisque parochiæ destinabatur, ratio valebat. Hinc illa decreta: Ne secularibus negotijs implicentur: ne longius à sua Ecclesia excurrant: ne diu absint. Iam ad ordinādum Episcopum, vt conuenirent ex tota prouincia alij Episcopi, sancitum erat decretis synodalibus. Quòd si commodè id fieri non posset, ne saltem minus quàm tres adessent. Idque in eum finem, ne quis, aut per tumultum se ingereret, aut furtim obreperet, aut obliquis artibus se insinuaret. In presbyteri ordinatione Episcopus suorum quisque presbyterorum concilium adhibebat. Hæc, quæ in disputatione longius narrari, & accuratius confirmari possent, obiter tantùm hîc commemoro: quia inde iudicare promptum erit, quantum habere debeat momenti hic, quem Episcopi nostri ad perstringendos oculos obiectant, successionis fumus.

Hanc sibi hæreditatem relictam à Christi Apostolis fuisse asserunt, vt Ecclesiis soli præficiant quos velint: & nos, quia præter eorum authoritatem fungamur ministerio, in suam possessionē, sacrilega temeritate, inuasisse conqueruntur. Vnde probant? Quia continuo tenore Apostolis successerint. Verùm an id satis est, vbi reliqua omnia sunt dissimilia? Ridiculum id quidem dictu foret. Dicunt tamen. In ipsis eligēdis nulla neque vitæ, neque doctrinæ habetur ratio. Populo erepta suffragiorū libertas. Quinetiam, excluso reliquo clero, ad se canonici totam potestatē traxerunt. Ordinationē quoque Romanus pontifex, prouincialibus Episcopis ereptam, soli sibi arrogat. Iam quasi ad profanam dominationem creati forent,

rent, nihil minus, quàm de gerendo episcopatu cogitant. Denique cùm videatur facta inter eos conspiratio, ne quid vel cum Apostolis, vel cum sanctis Ecclesiæ patribus habeant simile, hunc solum colorem obtendunt, quòd perpetua serie, ab illis descenderint. Quasi verò hanc legem aliquando tulerit Christus, vt qualescunque futuri essent, qui præessent suæ Ecclesiæ, pro Apostolis agnoscerentur: aut quasi hæreditaria aliqua sit possessio, quæ ad indignos, non minus quàm ad dignos, transeat. Adde quòd, sicut de Milesiis dicitur, inter eos cautum est, ne quem omnino bonum in cœtum suum admittant: aut si fortè per errorem admiserint, ferant. De multitudine loquor. Nam paucos non nego inter eos, bonos esse. At, vel metu silent, vel non audiuntur. Qui ergo Christi doctrinā persequuntur ferro & igni: qui neminem impune, syncerè loqui de Christo sinunt: qui veritatis cursum impediunt, quibus possunt modis: qui fortiter resistunt, ne Ecclesia, quam afflixerunt, se iterum erigat: qui quoscunque bene & piè sentire de Ecclesiæ salute suspicantur, arcent à ministerio: vel si iam recepti sint, extrudūt: ab illis scilicet expectandum erat, dum fideles ministros, qui populum in religione purè instituerent, ipsi in officio collocarent suis manibus.

At cùm vice prouerbij vsitata sit inter eos Gregorij sentētia, priuilegiū mereri amittere, qui priuilegio abutuntur, aut prorsus alij sint, & alios eligāt ad Ecclesiam gubernandā, aliámque rationem teneant, necesse est: aut conqueri desinant, iure, quod sibi cōpetebat, se fuisse perperā & iniuria spoliatos. Aut si malūt apertius: alia ratione perueniant ad episcopatū, quàm peruenerint: alio more & ritu ordinentur: munus suū, plebē pascendo, impleant, si pro Episcopis agnosci volunt. Vt potestatem nominandi & ordinandi retineant, iustum illud & serium doctrinæ vitæque examen restituant: quod iam multis seculis inter eos obsoleuit. Quanquā hæc vna ratio instar mille habēda: quòd omnem in Ecclesia authoritatem perdidit, quicunque se sanæ doctrinæ hostem esse reipsa ostendit: qualicunque interea titulo se venditet. Scitur, quid de hæreticis præcipiant veteres synodi: quam illis potestatem relinquant. Nominatim certè vetant, ne quisquam ab illis ordinationē petat. Hoc ergo ius tueri nemo potest, nisi qui doctrinæ puritate Ecclesiæ vnitatem conseruat. Dicimus eos, qui Episcoporum nomine hodie præsident Ecclesiis, adeò non esse fidos piæ doctrinæ custodes ac ministros, vt acerrimi sint potius illius hostes. Dicimus hoc vnum eos moliri, vt Christo, cum Euangelij sui veritate, extincto, idololatriam, impietatem, pessimos & exitiales errores confirment. Dicimus eos non verbis modò pertinaciter veram pietatis doctrinam impugnare, sed furiosè sæuire in eos omnes, qui eam ex tenebris eruere cupiunt. Aduersus tot, quibus renituntur, impedimenta studemus operam nostram Ecclesiæ impendere. Ob hanc causam nobiscum expostulant, quòd illicitis modis in eorum possessionem irruamus.

Quòd ad formam aut ceremoniam attinet: digna res scilicet, de qua nobis sint molesti. Quia sacerdotum apud nos manus non vnguntur: quia non flamus in eorum faciem: quia alba eos & reliquo eius generis ornatu non induimus: ordinationem rite à nobis fieri non credunt. Atqui nullam olim ceremoniam, præter manuum impositionem, in vsu fuisse, legimus. Recentia sunt ista, nec aliunde quicquā habent cōmendationis, nisi quod nūc vulgò tanta religione obseruantur. Sed quid hoc ad rē? Nā in rebus tantis maior, quàm hominum authoritas quæritur. Proinde

quæ ab hominibus inuenta sunt, absque religione, quoties ita postulat temporum conditio, mutare licet: quæ verò non ita pridem extiterunt, multo minus habent momenti. Calicem præterea & patenam in manum porrigunt suis, quos creant, sacerdotibus. Quorsum? Vt eos ad sacrificandum inaugurent. Sed quo mandato? Neque enim aut Apostolis vnquam hanc functionem Christus iniunxit, aut ab eorum successoribus suscipi voluit. Inepti ergo sunt, cùm de ordinandi forma nobis facessunt negotium: in qua nihil à Christi regula, & Apostolorum vsu: à veteris Ecclesiæ consuetudine minimùm differimus: cùm suam illam, de cuius neglectu nos accusant, neque Dei verbo, neque firma ratione, neque antiquitatis obtentu, poßint defendere.

In parte regiminis Ecclesiastici sunt leges: ex quibus eas libenter recipimus, quæ nec conscientiarum sunt laquei, & ad ordinis publici conseruationem faciunt: quæ autē vel per tyrannidē, ad opprimēdas seruitute cōsciētias impositæ fuerāt: vel superstitioni seruiebāt magis, quàm ædificationi, eas abrogare coacti fuimus. Hoc loco, fastidij primū & importunitatis nos insimulant hostes nostri: deinde carnis licentiam quærere nos criminantur: vt excusso disciplinæ iugo, lasciuiamus prout libuerit. Verùm, sicut dixi, quin reuerēter custodiantur quæcunque in hunc tantùm finem respiciunt leges, vt decenter & ordine gerantur inter fideles omnia, minimè repugnamus. Neque verò de singulis, quas abrogauimus, recusamus causam dicere, cur ita fieri oportuerit. Certè laborasse prætermodum Ecclesiam sub traditionum humanarum onere, & subleuādam necessariò fuisse, si consultum illi vellemus, probatu difficile non est. Nota est Augustini querimonia, qua suæ ætatis calamitatem grauiter deplorat, quòd Ecclesia, quam Dei misericordia liberam esse voluit, sic iam tum premebatur, vt tolerabilior fuisset Iudæorum conditio. Ex eo tēpore numerum ferè in decuplum creuisse, verisimile est. Multo verò plus creuit exigendi rigor. Quid si igitur nunc resurgeret sanctus ille vir, ac infinitam istam legum multitudinem inspiceret, sub qua demersæ gemunt miseræ conscientiæ? Quid si rursum cerneret, qua seueritate exigatur earum obseruatio? Excipient forsam reprehensores nostri, nos cum Augustino deflere potuisse, si quid displiceret: correctioni verò manum non fuisse adhibendam. Cuius obiectionis facilis est solutio. Nā cùm putarentur obseruatu necessariæ esse hominum leges, corrigi debuit pernitiosus hic error. Quæ externæ politiæ causa feruntur leges, obedienter seruandas esse, sicut dixi, non negamus. Ad regendas conscientias non nisi vnus Deus est legislator. Maneat ergo penes ipsum solum hæc, quam sibi multis Scripturæ locis vindicat authoritas. In ea re primùm Dei honor, quem nullo modo imminui fas est: deinde spiritualis conscientiarum libertas vertitur, quam Paulus hominum arbitrio subijci summopere vetat. Quod itaque officij nostri erat, vt fidelium conscientias indigna seruitute, qua constrictæ tenebantur, eximeremus, eas ab hominū legibus liberas & solutas esse docuimus. Hanc libertatem, quæ acquisita esset Christi sanguine, non esse prostituendā. In hac causa si quis nos reos faciat, trahat in eundem simul reatum & Christum, & Apostolos, necesse est. Nec dū alia mala, quæ nos in humanas traditiones inuehi coegerūt, enumero. Duo tātùm ponā: quibus auditis, æquos omnes lectores contentos fore confido. Nempe quòd earum nonnullæ, cùm præstandi, quod exigebāt, facultatem excederent, nihil quàm ad hypocrisim inducere, vel in desperationem conijcere homines possent. In omnibus autē vsu venerat, quod exprobra-

Epist. 2. ad Ianuarium.

probrabat Christus Pharisæis: vt propter eas irrita fierent mandata Dei.

Exempla huc adducam, quibus id magis perspicuum fiet. Tria sunt, de quibus maximè nobis succensent: quòd liberum fecerimus quouis die esum carnium: quòd Sacerdotibus coniugium permiserimus: quòd secretam confeßionem, quæ ad Sacerdotis aurem fiebat, repudiauerimus. Respondeant mihi bona fide aduersarij, an non asperius puniatur apud eos, qui carnem die Veneris gustauerit, quàm qui toto anni cursu aßiduè scortatus sit? An non capitalius censetur crimen, si vxorem duxerit Sacerdos, quàm si centies in adulterio fuerit deprehensus? An non facilius ignoscunt, si quis multa Dei præcepta contempserit, quàm si peccata sua neglexerit, semel quotannis, in aurem Sacerdotis confiteri? Quale, obsecro, portentum, delictum videri leue & venia dignum, si quis sacrosanctam Dei Legem violauerit: si quis autem hominum placita transgressus fuerit, scelus inexpiabile haberi? Non est quidem nouum exemplum, fateor. Nam & huius prauitatis, quemadmodum dixi, insimulat Christus Pharisæos, quòd propter suas traditiones, irrita faciant mandata Dei. Hæc verò illa est Antichristi arrogantia, de qua loquitur Paulus, quòd sedeat in Templo Dei, ostentans se pro Deo. Vbi enim incomparabilis Dei maiestas, postquam huc mortalis homo prouectus est, vt eius leges æternis Dei decretis præferantur? Omitto quòd ciborum & coniugij prohibitionem, doctrinam dæmoniorum appellat Apostolus. In eo quidem iam plus satis mali. Sed hic supremus est impietatis cumulus, altiore gradu hominem collocare, quàm Deum. Si negant me verum dicere, ego ad rem prouoco.

Iam duæ illæ, de cœlibatu & auriculari confeßione, leges quid aliud sunt, quàm diræ animarum carnificinæ? Vt omnes Ecclesiarum ministri perpetuam castitatem voueant. Voto concepto, ne illis vnquam vxores ducere fas sit. Quid si continentiæ dono priuatus vratur? Nulla, inquiunt, exceptio hîc locum habeat. At experientia ostendit, quanto præstitisset, nunquam Sacerdotibus impositum esse hoc iugum, quàm in fornace libidinum inclusos, perpetuo incendio æstuare. Recitant aduersarij virginitatis laudes: recitant & commoda cœlibatus, quò non temerè interdictum Sacerdotibus fuisse coniugium euincant. Decorum quoque & honestatem obtendunt. Sed an his omnibus efficient, vt laqueos inijcere liceat conscientijs, quas non modò solutas & liberas reliquerat Christus: sed in libertatem etiam sua authoritate, suique sanguinis pretio asseruerat? Hoc facere non audet Paulus. Vnde igitur hæc noua licentia? Deinde, vt in cœlum laudibus feratur virginitas, quid hoc ad Sacerdotum cœlibatum, cuius obscœnitate fœtet totus mundus? Si castitatem, quam verbo profitentur, re ipsa ostenderent: tum illis fortè permitterem, vt decere ita fieri, dicerent. Nunc autem cùm nemo non nouerit, cõiugij prohibitionem esse Sacerdotibus scortandi licentiam: qua fronte, obsecro, vllam decori mentionem facere audent? Quorum verò non est peruulgata infamia, cum illis ne mihi diu disputare necesse sit eos ad Dei tribunal reuoco, vt illic de sua pudicitia disserant. Excipiet aliquis, nemini imponi legem, nisi qui sponte vouerit. At quæ maior neceßitas fingi potest, quàm dum ad vouendum cogunt? Omnibus denuntiatur hæc conditio, ne quis ad sacerdotij ordinẽ admittatur, qui non se prius voto ad perpetuum cœlibatum obstrinxerit. Qui vouerit, etiam inuitus cogatur ad præstandum, quod semel recepit: nec vlla excusatio in contrariam partem audiatur. Postea voluntarium esse dicunt, qui sic exigitur cœlibatum. Quòd autem

coniugij incommoda, & commoda cœlibatus recensent, rhetoribus concedendum est, vt de ijs rebus declamitando, stylum in scholis exerceant. Verùm quicquid dictum fuerit, tanti esse non debet, vt propterea exitiali laqueo induatur miseræ animæ, quo cum luctari perpetuò, donec strangulatæ fuerint, oporteat. Et tamen in tam flagitiosa turpitudine, quod ridiculum est, locum etiamnum habet hypocrisis. Nam qualescunque sint, meliores tamen se hoc nomine reputant, quòd carent vxoribus. Confessionis eadem est causa. Vtilitates enim colligunt, quæ inde consequuntur. Nobis exaduersò non minus promptum est, pericula non pauca indicare, quæ meritò timenda sint: plurimas etiam & grauissimas noxas referre, quæ inde manarunt. Hæc, inquam, sunt argumenta, de quibus in vtranque partem disputare liceat. At perpetua est Christi regula, quæ nec mutari, nec flecti huc vel illuc potest: imo de qua nefas est mouere controuersiam: ne seruitute vrgeantur conscientiæ. Præterea eiusmodi lex est, quam vrgent, vt non nisi excruciare animas, & tandem iugulare possit. Iubet enim vnumquenque sua peccata omnia, quotannis, proprio Sacerdoti confiteri: nisi id fiat, nullam obtinendæ veniæ spem relinquit. Id ne ex centesima quidem parte possibile esse, experti sunt, quicunque seriò, hoc est, cum vero Dei timore, fecerunt periculum. Neque enim explicare se vllo remedio poterant, quin ad desperationem adigerentur. Qui verò leuiter aliâs satisfacere Deo cupiebant, ijs aptissimum erat ad hypocrisim velamentum. Nam quia defunctos se apud Dei tribunal credebant, simulatque in aurem Sacerdotis euomuerant sua peccata, liberius peccare audebant, cùm tam expedita esset se exonerandi ratio. Deinde, cùm insideret eorum animis hæc persuasio, se facere, quod Lex iubebat, comprehendere se, qualicunque sua enumeratione, omnia sua peccata existimabant, quorum ne millesimam quidem partem assequebantur. En cur dissipatam à nobis fuisse Ecclesiæ disciplinam vociferantur aduersarij nostri: quia subuenire miseris conscientijs studuerimus, ne sub crudelissima tyrannide oppressæ perirent: & hypocritas ex suis latibulis in apertam lucem extraximus: vt & seipsos propius excuterent, & Dei iudicium, quod antea subterfugiebât, melius sentire inciperent.

Verùm, vtcunque multi essent, & correctione digni abusus, dicet quispiam, leges tamen sanctas alioqui, & vtiles, & longa vetustate quodammodo iam consecratas, ita protinus in totum aboleri non oportuit. De carnium esu, nihil aliud respondeo, nisi quòd doctrinam habemus cum veteri Ecclesia consentientem: in qua liberum fuisse scitur, carnibus semper vesci, aut abstinere. Coniugij prohibitio antiqua est, fateor, in Sacerdotibus: similiter in Monachis & Monialibus perpetuæ continentiæ votum. Sed si hominum consuetudini præponderare concedunt certam Dei voluntatem, postquam hanc à nobis stare, nobisque apertè suffragari, illos minimè latet, quid de antiquitate lites nobis faciunt? Clara est sententia: honorabile esse in omnibus coniugium. Et Episcopis nominatim vxores attribuit Paulus. In vniuersum autem, ad coniugium vocat, quicunque vruntur: & doctrinam dæmoniorum esse pronuntiat, si coniugium interdicitur. Quorsum aduersus tam claras Spiritus sancti voces hominum consuetudinem opponere iuuat: nisi vt homines Deo præferantur? Deinde operæpretiũ est animaduertere, quàm iniqui sint æstimatores, qui nobis vsum veteris Ecclesiæ in hac re obyciunt. Quæ enim vel prior, vel authoritate dignior Ecclesiæ antiquitas, quàm sub Apostolis?

At-

Atqui non negabunt aduersarij, permissum tunc ac vsitatum omnibus Ecclesiæ ministris coniugium fuisse. Si expedire censebant Apostoli, vt à coniugio arcerentur Sacerdotes, cur tanto bono fraudabant Ecclesiam? Fluxerunt exinde anni ducenti circiter & quinquaginta, vsque ad Concilium Nicenum: in quo de indicendo ministris cœlibatu agitatum quidem fuisse refert Sozomenus, sed intercedente Paphnutio, totum illud negotium fuisse dissolutum. Nam cùm cœlebs ipse legem de cœlibatu negasset ferendam esse, totam Synodum libenter illi assensam esse tradit. Crescente verò paulatim superstitione, lex, quæ repudiata tunc fuerat, demum recepta fuit. Extat Canon vnus inter eos, qui non tam propter vetustatem, quàm propter authorum incertitudinem, Apostolis inscribuntur: qui clericis, postquam in ordinem cooptati fuerint, vxores ducere non permittit, nisi solis cantoribus & lectoribus. Sed altero Canone superiore prohibentur Sacerdotes ac Diaconi vxores, religionis prætextu abijcere. Et Gangrensis Concilij capite quarto, anathema pronuntiatur aduersus eos, qui Presbyterum coniugatum discreuerint ab alijs: vt hac occasione se ab eius oblatione abstineant. Vnde apparet, illis temporibus aliquanto plus adhuc fuisse æquitatis, quàm ætas posterior habuerit. Neque tamen mihi hîc propositum est, totam hanc rem disputatione complecti. Tantùm obiter indicare libuit, primam & puriorem Ecclesiam non adeò nobis aduersam hîc esse, vt hostes nostri fingunt. Sed vt illis id quoque demus, cur tamen tam atrociter nos accusant: quasi sacra profanis miscuerimus? Quasi verò retorquere aduersus eos promptum non sit, nobis cum veteri Ecclesia lōgè melius, quàm ipsis conuenire. Sacerdotibus coniugium, quod illis negarunt veteres, liberum facimus. Quid de scortatione mihi respondebunt, quæ inter eos passim obtinuit? Negabunt se approbare. At castigari asperius decuerat, si vetustis Canonibus obtemperare vellent. Si Presbyter vxorem duxerit, Neocæsariensis Synodus pœnam statuit, vt ab ordine abdicetur. Si verò adulterium aut scortationem perpetrauerit, multo seuerius vindicat: vt scilicet ab ordine depositus, etiam excōmunicetur. Nūc si quis vxorem duxerit, habetur crimen capitale: si centies scortatus sit, exigua pecuniæ summa mulctatur. Adde, quòd si hodie viuerēt, qui illam de cœlibatu legem tulerunt primi, præsentibus experimentis edocti, eam proculdubio primi abrogarent. Quanquam nimis, vt dixi, iniquum foret, nos hominum authoritate damnari, vbi palam Dei voce absoluimur.

De confessione, breuior & magis expedita est defensio. Neque enim ostendent aduersarij, vllam fidelibus necessitatem confitendi, ante Innocentium tertium, fuisse impositam. Per annos ergo mille & ducentos ignota fuit orbi Christiano hæc tyrannis, pro qua tam acriter nobiscum decertant. At est Lateranensis Concilij decretum. Tale nempe qualia permulta. Norunt historiarum mediocriter periti, temporum illorum tum inscitiam, tum ferocitatem. Et illud vsu venire solet: vt quò indoctiores sunt, qui præsunt, eò magis sint imperiosi. Cæterùm testes mihi erunt omnes piæ animæ, quali implicari labyrintho eos oporteat, quicunque illa lege obstringi se putant. Accesserat ad tam crudele conscientiarum tormentum blasphema superbia, quòd peccatorum remissionem illic incluserant. Neminem enim veniam à Deo obtinere fingebant, nisi qui votum haberet confitendi. Quidnam hoc quæso est, vt modum ex suo capite præscribant homines, quo reconcilietur Deo peccator? vt, Deo veniam simpliciter offerente, ipsi negent, donec

conditio, quam addiderunt, impleta fuerit? Ex altera parte hæc peßima superstitio populum tenebat: simul ac in aurem Sacerdotis exonerassent sua peccata, omni se reatu esse liberatos. Hac opinione multi ad solutiorem peccandi licentiam abutebantur: qui autem maiori Dei timore præditi erant, ad Sacerdotem tamen magis, quàm ad Christum, respectabant. Cæterùm, publicam ac solennem exomologesin, sicuti vocat Cyprianus, quæ olim iniungi solebat pœnitentibus, cùm Ecclesiæ reconciliandi forent, nemo sanus est, qui non laudet, ac libenter amplectatur: modò non in alium trahatur finem, quàm quo instituta fuit. Denique, nihil nobis in hac re est controuersiæ cum veteri Ecclesia: sed recentem modò tyrannidem, nec ita pridem exortam, à fidelium ceruicibus profligatam, sicuti par est, volumus. Præterea, si quis, vt consolatione & consilio iuuetur, priuatim ministrum suum adeat, & familiariter in eius sinum deponat anxietatis suæ causas, quin id piè & vtiliter fiat, nequaquam refragamur: modò ne ex libertate fiat neceßitas. Relinquatur, inquam, hîc cuique libertas, vt faciat, quod sibi expedire nouerit: nullius conscientia certis legibus obligetur. Hæc excusatio tum maiestati tuæ, vt spero, Cæsar, tum vobis Illustrißimi Principes, sicut plena est æquitatis, satisfaciet.

Verùm, vtcunque meritò, & corruptam veritatis doctrinam, & Christianismum totum multis vitijs profanatum fuisse conqueramur, negant tamen reprehensores nostri, propterea fuisse causam, cur Ecclesiam adeò turbari, & quodammodo concuti terrarum orbem oportuerit. Equidem, nec ita sumus stupidi, quin sentiamus, quantopere cauendi sint publici tumultus: nec ita ferrei, quin tãgamur, atque etiam horreamus toto pectore, cùm turbulentum hunc cernimus Ecclesiæ statum. Verùm qua æquitate nobis imputatur præsentium motuum culpa, cùm à nobis minimè concitati fuerint? Imo qua fronte nobis turbatæ Ecclesiæ crimen obijciunt, quos constat omnium turbarum esse authores? Lupi scilicet de agnis conqueruntur. Cùm initio prodijt Lutherus, paucos tantùm, & eos nimis crassos abusus, nec iam tolerabiles, leuiter notabat idque ex modestia, vt eos correctos cupere se magis indicaret, quàm auderet ipse corrigere. Hîc ab aduersa parte ad arma protinus conclamatum est: & cùm magis ac magis accenderetur contentio, hoc optimum compendium esse duxerunt hostes nostri, vi & sæuitia veritatem opprimere. Itaque cùm nostri homines ad amicam disceptationem prouocarent, & placidis rationibus cuperent dißidia cõponi: sanguinarijs edictis crudeliter vexati sunt, donec ad miseram istam dißipationem res est perducta.

barum- tores qui.

Neque tamen hæc noua est calumnia. Id, quod audire nunc cogimur, exprobrabat etiam olim impius ille Ahab Heliæ: nempe quòd turbaret Israelem. Verùm sanctus Propheta, sua responsione, nos absoluit: Non ego sum, inquit: sed tu & domus patris tui: quia dereliquistis Dominum, & abijstis post Baalim. Non ergo ex eo grauari nos inuidia æquum est, quòd hodie feruet inter Christianos tam acre de religione certamen: nisi Heliam damnare primum libeat, cum quo nobis communis est defensio. Ille se hac sola ratione excusat, quòd non nisi pro vindicanda Dei gloria, & restituendo eius puro cultu, pugnauerit: turbarum verò & certaminum crimen reijcit in eos, qui, vt veritati resisterent, tumultuabãtur. Nos autem quid egimus aliud hactenus, & quid agimus nunc quoque, nisi vt colatur Deus vnus inter nos, simpléxque eius veritas regnet in Ecclesia? Si negant aduer-

sarij

ſarij noſtri, ſaltem antè conuinci nos impiæ doctrinæ conuenit, quàm nobis id vitio vertatur, quòd ab alijs diſſentiamus. Quid enim agendum nobis erat? Vna erat redimendæ pacis conditio, vt tacendo Dei veritatem proderemus. Quanquam non ſatis fuiſſet tacere, niſi impiam doctrinam, apertas in Deum blaſphemias, & peſſimas ſuperſtitiones, tacito conſenſu approbaremus. Quid ergo aliud potuimus, quàm teſtari ſaltem clara voce, nos ab impietatis conſortio eſſe alienos? Nos ergo ſimpliciter, quod officij noſtri erat, facere ſtuduimus. Quòd porrò in tam hoſtile diſsidium res exarſerit, huius mali penes eos culpa eſt, qui cœlum terræ miſcere maluerunt, quàm piæ ſanæque doctrinæ locum dare: vt tyrannidem ſemel vſurpatam, quoquo modo retinerent.

Tametſi hoc nobis ad defenſionem ſatis ſupérque eſſe debet, quòd à parte noſtra ſtat ſacroſancta Dei veritas, pro qua aſſerenda tantum certaminum ſuſtinemus: aduerſarij autem, nobiſcum pugnando, non tam aduerſum nos, quàm Deum ipſum, bellum gerunt. Deinde, quòd non ſponte ad hunc contentionum feruorem deſcendimus, ſed illorum intemperie, præter opinionem noſtram, fuimus pertracti. Quicquid acciderit: non eſt cur odio grauemur. Nam ſicut euentus moderari non eſt noſtrum, ita nec eos præſtare. Vetus hoc eſt, ſeculiſque omnibus vſitatum: ex Euangelij doctrina impios tumultuandi occaſionem ſumere: poſtea hanc infamiam irrogare Euangelio, quaſi diſsidijs cauſam præbeat: quam ipſi, non oblatam, ſua prauitate captant. Et quemadmodum in prima Eccleſia impleri vaticinium illud oportuit, vt domeſticis ſuis eſſet Chriſtus lapis offenſionis, & petra ſcandali: ita nihil mirum, ſi noſtro quoque tempore verum ſit. Eſt quidem hoc habendum prodigij loco, quòd lapidem, qui in fundamento principatum tenere debeat, reijciant architecti: ſed quia hoc ab initio factum fuit in Chriſto, ne miremur, cùm hodie quoque vſu venit. Hìc tuam maieſtatem appello, Cæſar, veſtrámque amplitudinem, Principes: cùm infauſta hæc Eccleſiæ diſsipatio, aliáque infinita mala, quæ ex diſſenſione orta ſunt, vel occurrunt animis veſtris, vel ſermone hominum commemorantur, facite vt ſimul in mentem vobis veniat, in ſcopum contradictionis poſitum eſſe Chriſtum: vt quoties prædicatur eius Euangelium, impiorum rabiem accendat ſtatim ad repugnandum. Iam ex conflictu fieri concuſsionem neceſſe eſt. Hæc igitur perpetua fuit, vſque à primo ſuo exortu, & ſemper erit, vſque in finem, Euangelij conditio: vt eius prædicationem magnis contentionibus excipiat mundus. Sed prudẽtium eſt animaduertere, vnde naſcatur huius mali cauſa. Hoc quiſquis reſpiciet, facilè nos omni culpa liberabit. Veritati certè teſtimonium reddere, ſicut fecimus, oportuit. Væ mundo, ſi Chriſtum mauult ad certamen prouocare, quàm oblatam ab eo pacem amplecti. Frangetur enim proculdubio, qui ab eo corrigi non ſuſtinebit.

At hìc nobis rurſum obijcitur, non omnia Eccleſiæ vitia tam aſperis remedijs corrigenda eſſe: nec ad viuum reſecanda: ac ne omnibus quidem afferendam eſſe medicinam: ſed alia caſtiganda eſſe leniter, alia eſſe toleranda, ſi quid difficultatis habeat emendatio. Reſpondeo, non vſqueadeo imperitos eſſe nos communis vitæ, quin Eccleſiam nouerimus ſemper fuiſſe obnoxiam aliquibus vitijs, ſempérque fore: quæ pijs improbanda quidem, potius tamen ferenda ſint, quàm eorum cauſa hoſtiliter dimicandum. Cæterùm, iniuriam nobis faciunt aduerſarij, dum nimiæ moroſitatis nos accuſant: quaſi, ob exiguos leuéſque errores, moleſtiam Eccleſiæ

exhibuerimus. Nam hanc quoque calumniam ad alias adiungunt, quòd extenuant, quo possunt artificio, eas res, de quibus controuersiam mouimus: vt rixandi magis libidine impulsi videamur, quàm iusta causa adducti huc fuisse. Neque enim id faciunt ignorantia, sed astuto consilio: quia scilicet nouerunt eiusmodi importunitate, qualem nobis affingunt, nihil esse odiosius. Tametsi suam quoque impietatem in eo produnt, quòd de rebus omnium maximis ita contemptim loquuntur. Itáne verò? vt cùm profanatum Dei cultum, cùm honorem eius prorsus imminutum, cùm implicatam multis perniciosis erroribus salutis doctrinam, cùm sepultam esse Christi virtutem, sacra denique omnia sacrilegijs polluta, conquerimur, nostram stultitiã derideant, quasi de leuiculis quæstionibus disputando, nos & totum mundum frustra fatigemus?

Verùm, quia hæc cursim perstringi nequeunt: locus postulat, vt earum rerum, de quibus contendimus, dignitatem & pondus diligentius vobis exponam: vt appareat, non modò non fuisse negligendas, sed nullo modo potuisse à nobis prætermitti, quin maximo scelere, & impia aduersus Deum perfidia nos obstringeremus. Quod de tribus capitibus, de quibus initio dicturum me proposui, erat in ordine tertium. Principio scire velim, qua fronte Christianos se nominare ausint, qui nos, ob nimium leues causas discordijs temerè turbasse Ecclesiam, insimulant. Nam si tanti religionem facerent nostram, quanti suas fecerunt veteres idololatræ, eius conseruandæ studium, quod illi alijs omnibus curis ac negotijs præferendum duxerunt, non ita contemnerent. Illi enim cùm pro aris & focis dimicare se aiunt, causam sibi videntur allegare omnium optimam, & maximè fauorabilem. His videtur esse pene superuacua contentio, quæ pro Dei gloria, & hominum salute, suscipitur. Non enim de vmbra asini, sicut dictum est, litigamus: sed tota religionis Christianæ summa in quæstionem vertitur. Si nihil aliud veniret in rationem, an tantulo in pretio nobis est æterna & inuiolabilis Dei veritas, quam tot illustribus testimonijs certam reddidit: pro qua confirmanda tot sancti Prophetæ, tot Martyres mortem obierunt: cuius ipse Dei Filius præco & testis fuit, quam denique suo sanguine obsignauit: vt nobis videntibus & tacentibus, conculcari debeat?

Sed descendo ad species. Scimus quàm execrabilis Deo res sit idololatria: & quàm horrendis pœnis eam vltus sit tum in populo Israelitico, tum in alijs gentibus, paßim narrant historiæ. Audimus eandem vindictam eius ore denuntiari in omnes ætates. Nobis enim loquitur, cùm per sacrum suum Nomen iurat, non passurum se, vt ad idola gloria sua transferatur: cùm testatur se zelotypum esse, qui in tertiam & quartam generationem vindicaturus sit, cum alia peccata, tum hoc ipsum præ alijs. Hoc peccatum est, cuius causa Moises, tam mansueto alioqui ingenio vir, Spiritu Dei accensus, Leuitas discurrere per castra iußit, & manus fratrum suorum sanguine consecrare: cuius causa populum suum toties persecutus est Deus ac peste, fame, gladio, omni denique calamitatum genere afflixit: cuius causa potißimùm, cõcidit regnum Israelis primùm, deinde Iuda: excisa Ierusalem ciuitas sancta: Templum Dei, quod vnicum erat tunc in terris, dirutũ: populus ille, qui ex omnibus peculiariter selectus erat, cui se Deus fœdere cõiungeret, qui solus ferret Dei insignia, & sub eius tutela principatúq; viueret: ex quo denique nasceretur Christus, afflictus modis omnibus, spoliatus omni dignitate, in exilium pulsus,

&

& propè ad interitum perductus fuit. Longum esset, omnia hîc recensere. Nulla est pagina in Prophetis, quæ non clamitet, nihil esse quod Deum ad indignationem magis prouocet. Quid ergo? cùm apertã idololatriã passim grassari in mundo cerneremus, fuítne coniuendũ? Atqui, perinde id fuisset, ac mundũ suo exitio indormientẽ palpare, ne expergisceretur.

Veniant vobis in mentem, inuictiss. Cæsar, & illustrissimi Principes, tot illa inquinamenta, quibus prius ostendi pollutum fuisse Dei cultum: reperietis profectò, quoddã veluti diluuium impietatis exundasse, quo tota religio suffocaretur. Hinc statuis exhibebantur diuini honores: ad eas passim homines precabantur: illis numen & potentiam Dei subesse fingebant. Hinc sancti mortui colebantur, non secus atque olim apud Israëlitas Baalim. Et plurimi alij modi excogitati erant, Sathanæ artificio, quibus Dei gloria discerperetur. Clamat Dominus, se ardere zelotypia, si quod idolum erigatur: nec minus seruos eius pro asserenda ipsius gloria zelotypos esse debere, suo exemplo demonstrat Paulus. Nec vulgaris est ille zelus domus Dei, qui fidelium omnium corda debet exedere. Cùm ergo tot polluer etur, vel potius laceraretur modis Dei gloria, nónne, conniuendo, & tacendo perfidi fuissemus? Canis, si quam suo Domino violentiam inferri viderit, protinus latrabit: nos tot sacrilegijs violari sacrum Dei nomen taciti aspiceremus? Et vbi esset illud? Opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt super me.

Illa verò ludibria, quòd non nisi externo gestu, & stultis hominum figmentis colebatur Deus, silentio præterire quî fas fuit? Scimus quantopere hypocrisin oderit: regnabat in illo cõmentitio Dei cultu, qui passim erat vsitatus. Audimus qua verborũ acerbitate inuehantur Prophetæ omnes in cultus, hominũ temeritate fabricatos. Bona intentio, hoc est, insana quidlibet audẽdi libido, optima colendi Dei regula putabatur. Certè ex toto Dei cultu, qualiter erat institutus, nihil ferè erat quod testimoniũ haberet à verbo Dei. Nõ est quòd hîc, vel nostro, vel aliorũ iudicio stemus. Sed audiẽda vox Dei, qua testatur quanti hãc cultus sui profanationẽ æstimet, vbi homines extra verbi eius fines in proprijs cõmentis lasciuiunt. Duas affert causas, cur populũ Israëliticũ, pio & sancto Ecclesiæ regimine priuatũ, excæcatione puniat: hypocrisin, & ἐθελοθρησκείαν: hoc est, formam colendi ipsius humanitus confictã. Quia appropinquat populus hic labijs suis, inquit, cor autẽ longè est à me: & quia me colit mandatis hominum, ecce edam portentum horribile, cuius auditu omnes obstupescent. Peribit enim sapientia à sapientibus, & prudentia à senibus euanescet. Similis aut maior etiam peruersitas, cùm Deus nos excitauit, palam in Ecclesijs dominabatur. Cùm è cœlo Deus fulminaret, an quiescendum nobis fuit?

Quòd lingua incognita, aduersus claram Dei prohibitionem, solennes precationes in tẽplis fieri moris erat, leue forte erratũ fuisse existimabũt. Sed eo modo derisum fuisse Deũ cùm appareat, nobis nõ negabũt fuisse plus satis iustã reclamãdi causam. Quid, quòd in publicis hymnis personabant blasphemiæ, quas nemo pius sine summo horrore audire sustineat? Nota sunt illa Mariæ epitheta, cùm porta cœli, spes, vita, & salus nominaretur. Eousque furoris & amentiæ prouecti sunt, vt imperãdi ius illi in Christũ tribuerẽt. Adhuc enim in multis tẽplis execrabile illud & nefandũ carmẽ auditur: Roga patrẽ: iube natum. Nihilo modestioribus elogijs quosdã sanctos celebrãt: & quidẽ suos, hoc est, quos ipsi opinione sua in sanctorũ catalogũ retulerunt. Nã inter plurimas laudes, quas canũt Claudio, eũ lumẽ cæcorũ, viã errantiũ, vitã & resurrectionẽ mortuorũ vocãt. Talibus blasphemijs refertæ sunt precandi formulæ, quas in quotidiano vsu habẽt. Seuerissimas pœnas Dominus aduersus eos pronuntiat, qui nomẽ suũ miscuerint cũ nominibus Baalim, siue in iureiurãdo, siue in precibus. Quæ igitur vindicta nostris capitibus imminet, qui nõ modò sanctos, tanquã minores Deos,

cum illo miscemus, sed cum insigni eius contumelia, Christū spoliamus proprijs & singularibus titulis, quibus eum ornauit, vt illos creaturis deferamus? Hícne etiam tacendum nobis erat, vt perfidioso silentio in nos quoque tam graue iudicium accerseremus?

Taceo, quòd certa fide, hoc est, seriò, Deum nullus precabatur, ac ne poterat quidem. Nam sepulto in eum modū, vt erat, Christo: necesse erat, de paterna erga se Dei beneuolentia, & an sibi opem ferre vellet, an salutem suā curæ haberet, homines perpetuò dubitare. Quid? an hic leuis aut tolerabilis error fuit, quòd æternū Christi sacerdotiū, quasi prædæ ex positum, ad sanctorū quemlibet deferebatur? Meminerimus, hunc sibi honorē Christū morte sua cōparasse, vt æternus sit aduocatus & pacificator, qui nos & preces nostras Patri offerat: qui gratiā nobis apud eum impetret: qui nobis spē obtinendi, quod petimus, faciat. Sicut solus & pro nobis mortuus est, & morte sua nos redemit, ita in huius honoris societatē nullum admittit. Quod ergo sacrilegiū illo fœdius, quod subinde aduersarij nostri in ore habēt? Christū esse quidē vnicū redēptionis mediatorē: at sanctos omnes, intercessionis. An non eo modo inglorius relinquitur Christus? quasi sacerdotis officio semel in morte defunctus, illud nunc sanctis resignauerit. An tunc etiā tacendum est, vbi præcipua Christi dignitas, & quæ illi tanto pretio constitit, ab eo per summam cōtumeliam erepta, inter sanctos, quasi hostile spolium, distribuitur? At, sic loquendo, Christum non negant etiā nunc pro nobis intercedere: modò id facere intelligamus vnà cū sanctis: nēpe, vt vnū quēlibet ex grege. Præclarum verò honorē sibi acquisiuit Christus suo sanguine, si hoc tantùm consecutus est, vt socius esset Hugonis, aut Lubini, aut alterius cuiuspiā ex vltima fæce sanctulorū, quos Pontifex Romanus suo arbitrio creauit. Non enim hîc quæritur, an orent illi quoque: qua de re nihil scire satius est, cùm Scriptura nullam faciat mentionē: sed hoc est de quo contendimus, Christóne, aut prætermisso, aut neglectim habito, aut in totum valere iusso, ad sanctorum patrocinia circunspectare liceat: vel, si quis malit apertius, sitne vnicus sacerdos Christus, qui & sanctuarium Dei Patris nobis aperiat, nósque illuc solus manuducat, & Patrem sua deprecatione, ad preces nostras exaudiendas flectat: in cuius clientelam concedere, & cuius nomen obtendere in precibus debeamus: an communiter hoc munus cum alijs sanctis sustineat.

Quanquam non solius sacerdotij honore, sed omnium quoque suorū beneficiorum gratia Christum magna ex parte fuisse exutum, superius demōstraui. Nam redemptor quidem vocatur: sed ita, vt se quoque ex peccati & mortis seruitute, per liberū arbitriū, homines rediment. Vocatur quidem iustitia & salus: sed ita, vt ipsi sibi operum meritis homines salutem acquirant. Scholasticos enim nihil pudet huc restringere inæstimabile illud redemptionis beneficium: cui enarrando nulla, nec hominum, nec angelorum facundia sufficiat: vt dicant eum nobis contulisse primum meritum, quod occasionem merendi interpretantur: nos verò, hoc adminiculo adiutos, vitam æternam operibus proprijs mereri. Fatentur quidem, Christi sanguine nos ablutos esse à peccatis: sed ita, vt se quisque, ascitis hincinde lauacris purget. Habet quidem mors Christi sacrificij titulum: sed ita, vt quotidianis hominum sacrificijs peccata expientur. Dicitur quidem Christus reconciliasse nos Deo patri: sed conditio additur, vt satisfactionibus suis redimant homines pœnas Dei iudicio debitas. Cùm supplementum quæritur ex clauiū beneficio, nihilo plus honoris habetur Christo, quàm Cypriano aut Cyrycio. Martyrum enim & Christi merita simul permiscent, vt cōficiant Ecclesiæ thesaurum. Nónne quot hîc audimus verba, tot sunt execrabiles blasphemiæ, quibus proscinditur ac laceratur Christi gloria? vt ipse propemodum exinanitus, nomen retineat tantùm, virtute autem careat. Hîc etiam tacuissemus scilicet, cùm filium Dei, in quem Pater omne imperium, omnem potentiam & gloriam contulit, & in quo solo gloriari nos iubet, ita in ordinem re-

digi

digi cerneremus, vt paululum ſupra ſeruos ſuos emineret? Cùm eius beneficia in obliuio ne iacêre, cùm eius virtutem hominum ingratitudine ſepultam, cùm pretium ſanguinis eius villeſcere, cùm fructum mortis propè abolitum, cùm denique ipſum ita deformatum falſis & profanis hominum opinionibus, videremus, vt inani ſpectro, quàm ſibi, eſſet ſimilior, an hoc taciti & quieti tuliſſemus? O ſceleratam patientiam, cùm imminuto, ne dicam proſtrato Dei honore, ita leuiter tangimur, vt poſſimus conniuendo tranſilire! O malè collocata in nos Chriſti beneficia, ſi eorum memoriam impijs blaſphemijs ita ſuffocari ſuſtinemus!

Ad ſecundam Chriſtianæ doctrinæ partem iterum redeo. Quis neget ita paſſim delirare homines, vt comparare ſe vitam æternam, operum merito, exiſtiment? Coniungunt fateor, interim cum ſuis operibus Dei gratiam: ſed cùm non aliter ſe gratos eſſe confidant, quàm ſi digni ſunt, eorum & fiduciam & gloriationem in operibus reſidêre conſtat. Hæc trita eſt ac receptiſſima in omnibus ſcholis doctrina: hæc omnium ferè animis penitus infixa opinio, ita quenque amari à Deo, vt quiſque ſit dignus. Hoc recepto, nónne Diabolica confidentia in altum eriguntur animæ, vt grauiore præcipitio in deſperationis gurgitem poſteà ruant? Quid, quòd non veris ſaltem obſequijs, ſed nihili ineptijs Deum volunt demereri? Siquidem in operibus meritorijs hæc habentur primaria: multas preculas ſuſurrare, erigere altaria, ſtatuas aut tabulas illic collocare, frequentare templa, curſitare de templo in templum, multas Miſſas audire, aliquas emere, neſcio quibus abſtinentijs, quæ à Chriſtiano ieiunio in totum diſsideant, affligere corpus, ſeruandis hominum traditionibus diligenter incumbere. In ſatisfactionibus, nónne maior adhuc dementia? Cùm ſcilicet ethnicorum more, piacula quærerent, quibus ſe cum Deo reconciliarent. Iam verò, cùm omnia tentando, diu multúmque ſe fatigaſſent, quid profecerant? Nam cùm omnia facerent, dubia & trepidante conſcientia, ſemper eos excipiebat horribilis illa anxietas, vel potius dirum illud tormentum, de quo antè dixi: quia, an Deo cum ſuis operibus exoſi eſſent, dubitare iubebantur. Euerſa porrò eum in modum fiducia, ſimul accidere neceſſe eſt, quod ait Paulus, vt æternæ hæreditatis promiſsio aboleatur. Vbi tunc hominum ſalus? Nos verò, ſi in tanta loquendi neceſſitate tacuiſſemus, non tantummodo in Deum ingrati & perfidi, ſed etiam inhumani in homines: quibus videbamus æternum omnibus exitium imminere, niſi in viam reducerentur.

Canis, ſi tantam iniuriam inferri domino ſuo cerneret, quanta Deo contumelia irrogatur in ſacramentis, latraret protinus, vitámque ſuam potius opponeret periculo, quàm, ſe tacente, dominum ita malè tractari ſineret. An nos Deo minus præſtare obſequij debuimus, quàm homini præſtare ſolet beſtia? Taceo quòd inſtitutis à Chriſto myſterijs, cœleſtíque eius authoritate commendatis, nuda hominum voluntate proditos ritus æquarunt: quod tamen ipſum acriter reprehendi merebatur. Myſteria verò ipſa tot ſuperſtitionibus corrumpi, tot prauis, quas retulimus, opinionibus fœdari, ad turpem infamémque quæſtum, abſque vlla verecundia, proſtitui, an diſsimulanter ferre debuimus? Flagello nummularios fugauit Chriſtus è templo, eorum menſas manu euertit, merces exturbauit. Non omnibus, fateor, flagellum in manum ſumere licet, verùm zelo illo, quo incitatus fuit Chriſtus ad vindicandam Patris gloriam, flagrare omnes conuenit, qui ſe Chriſti eſſe profitentur. Proinde, quæ ſibi tantopere diſplicere templi inquinamenta opere

monstrauit, nostrum saltem est, libera constantique voce, fortiter execrari. Quis ignorat venalia nihilò minus sacra in templis iamdudum esse, quàm quæ medio foro prostant merces? Et alia quidem condicto pretio væneunt: de alijs, post multam licitationem paciscuntur.

Sed quoniam in Cœna, magis quàm in reliquis, illustre est exemplum, & plus indignitatis habet, age, qua cõscientia ad tã multas, támque sacrilegas eius profanationes, conniuere potuimus? Ad quas exprimendas, cùm mihi nunc desint verba, quo iure nobis vitio vertitur quòd in eas inuehendo, nimis fuerimus vehementes? Vos hîc inuictiss. Cæsar, & illustrissimi Principes, per sacrum Christi corpus, quod immolandum pro nobis exposuit, per venerandum illum sanguinem, quem pro nostra ablutione effudit, obtestor, vt reputare cum animis vestris velitis, quanti debeat esse mysterium, in quo nobis corpus illud in cibum, sanguis in potum exhibetur: qua religione, qua cura, custodiri impollutum debeat. Cuius ergo ingratitudinis erit, si quis cœleste hoc mysterium, quod instar pretiosissimæ margaritæ, nobis commendauit Christus, calcari aspiciat porcorum pedibus, & taceat? Atqui, non calcari modò, sed omni etiam pollutionis genere inquinari videbamus. Quale ludibrium erat, quòd mortis Christi efficacia ad theatricam hominis actionem trãsferebatur? quòd sacrificulus tanquam Christi successor, mediatorem se inter Deum & homines interponebat? quòd obliterata vnici sacrificij virtute, mille singulis diebus sacrificia in vna vrbe ad expiãda peccata offerebantur? quòd millies quotidie immolabatur Christus, quasi nõ sufficeret, semel esse pro nobis mortuum? Ad istas omnes contumelias Christo irrogandas, sacrosanctæ Cœnæ titulo abusi sunt: si quidem in solo sacrificij nomine omnes continentur. Neque verò ignoro, quas nunc interpretationes obtendant aduersarij, ad diluendas tantas absurditates. Verùm, cùm hactenus omnes, quas retuli, abominationes impudenter exercuerint, nunc deprehensi perfodiunt sibi nouos cuniculos: quibus tamen suam turpitudinẽ minimè operiunt. Missam sacrificium esse tradiderunt, quo expiarentur peccata, non viuorum modò, sed etiam mortuorum. Quid nunc proficiunt tergiuersando, nisi quòd suam impudentiam produnt? Quanta etiam sacramenti pollutio, quòd cùm aperta verbi prædicatione constet legitima consecratio, flatu duntaxat & murmure, panis incantatur? quòd non distribuitur in cœtu fidelium, sed seorsum voratur ab vno, vel in alienum vsum reponitur? quòd cùm aliqua fit distributio, populus dimidia parte, hoc est, calice, aduersus clarum Domini interdictum, priuatur? Quale deliramentum, quòd aboleri suis exorcismis fingunt panis substantiam, vt in Christum transmutetur? Quale probrum, quòd nihilo verecundius Missarum exercetur mercimonium, quàm calceorum? Nam si recipitur quod dicunt, id est meritum mortis Christi vendere. Certè non leuiorem Christo contumeliam faciunt, quàm si eius faciem conspuerent.

Tibi, quæso, inuictiss. Cæsar, vobísque illustrissimi Principes, in mentem veniat, quid olim Corinthijs propter vnum, nec ita grauem, prima specie, abusum huius Sacramenti, acciderit. Suam quisque cœnam domo afferebat: non vt conferrent in commune, sed vt lautè epularentur diuites, pauperes autem esurirent. Hanc ob causam vehementi ac sæua pestilentia fuisse à Domino castigatos, asserit Paulus: qui tamen paternum hoc flagellum esse admonet, quo Dominus eos ad resipiscẽtiã vocaret. Hinc colligite, quid nobis hodie expectandũ sit, qui non paululũ quiddã declinauimus à recta Christi institutione, sed ab ea immenso

menso interuallo discessimus, qui non vno in genere corrupimus eius puritatem, sed compluribus, & ijs quidem horrendis modis, eam deformauimus: qui non vno quolibet abusu turbauimus legitimum eius vsum, sed totam administrationem euertimus. Nec verò dubium est, quin pridem hanc impietatem vlcisci cœperit Deus. Iam multos annos continuos plurimis varijsque ærumnis & calamitatibus mundus premitur: & nunc ad extremum propè miseriarum ventum est. Nos quidem obstupescimus ad nostras plagas: aut alias causas imaginamur, cur ita nos Deus affligat. Verùm, si cogitamus quàm leue fuerit erratum illud quo vitiauerant sacram Cœnam Corinthij, præut sunt tot inquinamenta, quibus hodie inter nos fœdata pollutáque est, mirum, nisi agnoscimus, Deum, qui tam seuerè in illos vindicauit, meritò nobis esse magis iratum.

Regiminis Ecclesiastici corruptela quàm flagitiosa fuerit, si velim persequi, infinitam syluam ingrediar. De vita sacerdotum, propter multas causas, hìc dicere supersedeo. Hæc tria vitia quàm nō ferenda sint, expendere pro se quisque potest: quòd, sublato iustæ vocationis ordine, passim sacerdotia aut per vim, aut per simoniā, aut per fraudē, aut per alias improbas & sceleratas artes occupantur: quòd qui præsunt, inanes potius sunt vmbræ, quantū ad munus suū exequendū pertinet, vel mortua simulachra, quàm veri ministri: tādem quòd cùm verbo Dei gubernare conscientias debeant, iniusta eas tyrannide opprimunt, & multis impiarum legum vinculis constrictas tenent. Itáne, vt non modò spretis Dei & hominum legibus, sed proiecta omni verecundia, fœda confusio in promouendis episcopis & presbyteris regnet: libido pro iure valeat: rarò absit simonia: & tanquam leuia essent hæc mala, correctio in futurū seculum differatur? Iam vbi iacet docendi cura, quæ restat amplius ministerij species? Iam pro spirituali conscientiarum libertate, videmus quot certamina Paulus susceperit, quantáque contentione ea exagitet. At, qui adhibuerit in iudicando æquitatem, intelliget profectò longè nunc iustiores nos habere contendendi causas. In tanta ergo totius piæ doctrinæ deprauatione, in tam nefaria pollutione sacramentorū, in tam deplorata Ecclesiæ calamitate, qui nos tam vehementer commoueri oportuisse negant, ijs non aliter potuimus satisfacere, nisi vt Dei cultum, Christi gloriam, salutem hominum, totam sacrorum & Ecclesiæ administrationem, perfida patientia proderemus. Speciosum est moderationis nomen: pulchra & laudabilis virtus, tolerantia: sed tenenda est regula vsque ad aras: Hoc est, ne sacrum Dei nomē proscindi impijs blasphemijs, æternam eius veritatē suffocari Diaboli mendacijs, Christum conspui: inquinari eius mysteria, crudeliter interfici miseras animas, Ecclesiam lethaliter sauciatam cum vltimo exitio luctari, patienter feramus. Non enim hæc esset mansuetudo, sed earum rerū incuria, quibus omnia posthaberi oportet.

Hactenus, quod proposueram, satis ostendisse me confido: nos in corrigendis Ecclesiæ vitijs nequaquàm fuisse vehementiores, quàm res ipsa flagitabat. Neque id nostros reprehensores fugit. Itaque ad alteram criminationem confugiunt. Nihil aliud nos tuando profecisse, nisi vt intestinis discordijs ferueret orbis Christianus, qui saltē antè pacatus erat. Adeò enim nihil emendationis apparere, vt prolapsa in deterius sint omnia: ex ijs, qui doctrinā nostrā sunt amplexi, paucos inde factos esse meliores: quin etiā quibusdā, si non maioris, at dissolutioris nequitiæ audaciā præbuisse. Obijciunt præterea: nullam esse in Ecclesijs nostris disciplinam, nullas abstinētiæ leges, nulla humilitatis exercitia: plebem, quæ nullo iugo retineatur, licētia impunè lasciuire. Postremò, inuidiam nobis de bonorum Ecclesiasticorum direptione faciunt. Principes enim nostros in ea, non secus atque in hostilem prædam, inuolasse: ita spoliatam, indigna violentia, Ecclesiam fuisse: hodiéque, confuso discrimine possideri ab ijs Ecclesiæ patrimonium, qui in medio contentionum strepitu ea, si-

ne iure, sine honesto vllo titulo, occupauerint.

Equidem non nego, cùm absque controuersia regnaret impietas, turbatum eius regnum per nos fuisse. Quòd si sanæ piæque doctrinæ, statim atque mundo illuxit, sponte omnes, promptísque animis, sicuti par erat, manum dedissent, non minus hodie tranquilla pax & quies esset inter omnes Ecclesias, florente Christi regno, quàm tunc, Antichristo tyrannidem obtinente. Desinant ergo, quos veritatis cursum impedire constat, cum Christo bellum gerere, & statim optima erit concordia: aut dissensionum, quas agitant ipsi, culpam in nos reijcere desinant. Nam istud certè perquàm iniquum est, cùm non aliam à se pacis conditionem impetrari sustineant, nisi vt, profligata pietatis doctrina, Christo velut in sepulchrum recondito, iterum Ecclesiam subigat Antichristus, non gloriari solùm tanquam innoxios, sed nobis etiam vltro insultare: nos, qui nihil aliud cupimus quàm vnitatem, cuius modò vinculum sit æterna Dei veritas, totum crimen & odium sustinere: perinde acsi cõtentionum essemus authores. Quòd nullum fructum ex doctrina nostra consecutum esse exprobrant, scio equidem nos profanis hominibus ob hanc eandem causam derisui esse, quòd insanabiles morbos commouendo, nihil quàm exulceremus. Sic enim existimant: tam perdito Ecclesiæ statu, frustra tentari remedia, cùm nulla sit spes sanitatis. Proinde melius nihil esse concludunt, quàm malum bene positum non mouere. Qui in hunc modum loquuntur, Ecclesiæ instaurationem non intelligunt opus esse Dei, quod à spe opinionéque hominum nihilomagis pendeat, quàm aut mortuorum resurrectio, aut aliud miraculum ex eo genere. Non ergo aut ex hominum voluntate, aut ex inclinatione temporum expectanda est hîc agendi facilitas: sed per mediam desperationem prorumpere conuenit. Vult Dominus Euangelium suũ prædicari. Huic mandato pareamus: & sequamur, quò nos vocat. Quis futurus sit successus, inquirere, non est nostrum: nisi quòd eum quàm optimum, & votis optare, & precibus à Domino postulare debemus: eniti etiam omni studio, solicitudine, diligentia, vt talis contingat: interea tamen qualiscunque erit, æquo animo ferre.

Immeritò igitur hoc nobis crimini datur, non tantum profuisse nos, quantum & studuimus, & optandum fuisset. Plantare & rigare nos Deus iubet. Fecimus. Solus ipse est qui dat incrementum. Quid si pro nostro voto dare nolit? Si quod nostrarum partium erat, fideliter nos esse exequutos constat, ne quid amplius à nobis requirant aduersarij: de successu minus prospero cũ Deo expostulent. Quanquam id quoque, quod obtendũt, nullũ extare doctrinæ nostræ fructũ, falsissimũ est. Omitto externæ idololatriæ correctionem, tótque superstitionum ac errorum: quæ pro nihilo ducenda non est. Sed an nullus est hic fructus, quòd multi verè pij nobis acceptum referunt, quòd Deum puro tandem corde colere didicerint? quòd eum cœperint serena conscientia inuocare? quòd ex perpetuis tormentis liberati, verum Christi gustum, in quo acquiescerent, perceperint? Quòd si quærantur documenta, quæ in hominum conspectu appareant, non ita infœliciter nobiscũ agitur, quin plurimis gloriari liceat. Quàm multi, cùm antè corruptioris vitæ fuissent, ita resipuerunt, vt in nouos homines viderentur conuersi? Quàm multi, cùm omni reprehensione caruisset eorum ante acta vita, imò cùm præclaram laudem habuisset, adeò tamen non retrocesserunt, vt abunde vita sua testentur, non esse sterile nec infructuosum nostrum ministerium? Traducere nos, adeóque lacerare suis calumnijs hostes nostri possunt: apud imperitos præsertim: sed hoc nobis non eripient, quin plus apud eos, qui doctrinam nostram sunt amplexi, innocentiæ, integritatis, veræque sanctimoniæ reperiatur, quàm in ijs omnibus, qui habentur inter eos excellentissimi. Quòd si qui sunt, vt nimis multos fatemur esse, qui ad laxandas nequitiæ suæ habenas, Euangelio abutantur: non nouum id quidem est: sed quid ad nos, vt eius culpam

sustinere

sustinere nos oporteat? Scitur Euangelium vnicam esse bene sanctéque viuendi regulam. Quòd autem non omnes regi se patiuntur: quòd etiam alij, quasi iugo soluti, liberius insolescunt, in eo agnoscimus verum esse quod dicebat Simeon: Christum in hoc positum esse, vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Si Euangelij lucem, ideo accendere, vt occulta impiorum nequitia detegatur, Deo placet, inde Euangelij ministris, eorúmque prædicationi crimen conflare, extremæ impudētiæ & malitiæ est. Ego verò nullam illis iniuriam facturus sim, si hoc de quo inuidiam conflare nobis conantur, in eos retorqueam. Vnde enim lasciuiendi audaciam arripiunt Dei contemptores, nisi quòd in medio dissensionum strepitu, omnia sibi licere putant? Suum ergo hoc esse crimen agnoscant, quòd veritatis cursum remorando, impunitatem alunt improborum.

Quòd disciplina & legibus, quæ populum in ordine contineant, carere nos aiunt, ad eam vituperationem duplex nobis in promptu est responsio. Si ordinem rite apud nos cōstitutum dixero, refellent me quotidianæ nostrorum hominum conciones, quibus disciplinam iacêre adhuc neglectam deplorant. Ego verò, sicut nos isto bono destitui non inficior, ita per quos steterit hactenus, & nūc stet, quominus eo fruamur, respiciendum esse dico, vt his culpa imputetur. Negent hostes nostri, si possunt, omnia se machinari, quò non modò laborem in formandis ordinandísque Ecclesiis nostrum impediant, sed quò dißipent etiam ac euertant quicquid per nos inchoatum fuerit. Sedulò nos quidem in Ecclesiæ ædificatione elaboramus. Dum in opere sumus occupati, illi ad turbanda principia infestos se subinde ingerūt, nec vllam nobis relaxationem permittunt, vt componere domesticum Ecclesiæ statum liceat. Posteà dißipationem, cuius ipsi causa sunt, probri loco nobis obiectant. Quænam ista est ingenuitas, nobis continuam exhibere molestiam: deinde criminis loco ducere, quòd per eam omnes Ecclesiæ partes constituere non vacet? Quòd multum adhuc deest ad perfectionem, Deus gemituum nostrorum, homines querelarum testes sunt. At nonnulla, quæ ad disciplinam pertinebant, loco mouimus. Nempe quemadmodum facere solent, qui collapsum ædificium reparare aggrediuntur, vt congesta in aceruum & confusa ruinarum fragmenta extrahant ac colligant, aptanda postea suo loco: ita nobis facere necesse fuit. Nam si quid ex veteri disciplina superfuit, in tanta Ecclesiæ vastitate, ita, in deformi ruinarū aggere permixtum & proiectum, pristinam faciem amiserat, vt nullum ad vsum, nisi prius extractum ex illa confusione, accommodari posset.

Vtinam autem suo saltem exemplo nos prouocarent. Sed quid? Disciplinam quin ullam apud nos esse clamitant, ipsi quam habent? An non præstaret, vitium suum agnoscere ipsos coram Deo nobiscum, & fateri, quàm nobis exprobrare quod mox in sua capita retorqueatur? Duæ sunt disciplinæ partes. Vna enim ad clerum: altera verò ad plebem pertinet. Scire nunc velim, qua seueritate clerum suum in honestis castísque moribus contineant. Puriorem illam & magis exquisitam sanctimoniam, ad quam clericos adstringunt antiqui canones, illis remitto. Scio enim vt intus rideant, cùm quis leges illas, iam pluribus seculis mortuas, ex diuturna obliuione suscitat. Tantùm vulgarem in eorum clericis honestatem requiro: vt si non excellant vitæ innocentia, saltem ne turpitudine sint infames. Si quis vel muneribus, vel fauore, vel sordidis obsequijs, vel subreptitia commendatione obrepserit ad sacerdotiū, simoniam esse pronuntiant canones, & vindicari iubent. Quotusquisq;

hodie est, qui aliter perueniat? Sed valeat, quemadmodum dixi, summus ille rigor. Verùm vt nihil legibus præscriptum sit, Episcoporum domos, apertæ & prostitutæ simoniæ esse officinas, quantum est dedecus? Quid de Romana curia dicam, vbi licitationibus palam subiacere sacerdotia, leuiculum iam videtur: cùm & lenociniorum, & veneficiorum, & obscœniorum scelerum sint mercedes? Si qua saltem inter nos valet humanitatis ratio, duodecim annorum pueris mandari Archiepiscopatus, quantū est portētum? An cùm colaphis cæderetur Christus, indigniore contumelia affectus fuit? An apertius Deo & hominibus illudi potest, quàm vbi Christiano populo regēdo præficitur puer, & in patris pastorísq; sede collocatur? De presbyteris & Episcopis ita statuunt canones: vt in sua quisque statione excubias agat: ne quis longius absit à sua Ecclesia. Verùm fingamus nihil tale præcipi: quis tamen non videt, Turcarum quoque ludibrijs prostitui Christianum nomen, cùm pastor vocatur quispiam Ecclesiæ, ad quam ne semel quidem tota vita accedat? Nam vt quis illic perpetuò habitet, vbi destinatus est pastor, iam pridem rarum exemplum esse cœpit. Episcopi & Abbates, aut ipsi proprias aulas habent, aut ordinarij sunt in principum aulis. Alij pro suo quisque genio locum eligunt, vbi delicientur. Quibus autē nidus suus magis placet, illi verè in Ecclesijs suis resident: sunt enim otiosi ventres, qui nihil minus nouerūt, quàm officium suum. Vetitum illud quoque est antiquis canonibus, ne cui attribuerentur duæ Ecclesiæ. Sit hoc pro non dicto. Sed quónam colore excusabitur tanta absurditas, quòd quinque, aut plura sacerdotia in vnum hominem congeruntur? quòd vnus, interdum etiam puer, tres Episcopatus occupat, tanto interuallo dissitos, vt eos anno vertente circuire vix possit, etiam si nihil aliud agat? Examen, in promouendis sacerdotibus, & morum, & doctrinæ, canones requirunt exactum & enucleatum. Demus hoc temporibus, ne ad illam nimis austeram formulam alligentur. Sed videmus quàm indocti, & omnis, non tantùm scientiæ, sed etiam prudentiæ expertes, sine delectu ingerantur. Et in mulione conducendo, maior anteactæ vitæ ratio habetur, quàm in eligendo sacerdote. Nihil fingo: nihil amplifico. Agunt quidem, ceu histriones in scena, fabulā: vt simulachrum aliquod antiqui moris repræsentent. Interrogant vel Episcopi, vel eorum suffraganei, num digni sint, quos destinarunt ordinare. Adest qui respondeat, dignos esse. Neque verò procul quærendus est testis, aut pretio corrumpendus: quia enim ceremoniæ tantùm seruit hæc responsio, eam omnes cubicularij, tonsores, ianitores edocentur. Iam post ordinationem, minima in clericis scortationis suspicio, secundum antiquos canones, corrigi debet: si conuictum fuerit crimen, abdicatione & excommunicatione puniendum est. Remittamus aliquid ex asperitate illa veteri. Quid tamen, quòd quotidiana in illis scortatio sic toleatur, tanquam iure permissa foret? Clericum, qui aut venationi, aut aleæ, aut comessationibus, aut choreis indulgeat, nullo modo ferendum, pronuntiant canones. Quinetiam eradunt ex ministerio, quicunque infamia aliqua notati sunt. Similiter eos omnes, qui se implicāt profanis negotiis, qui ciuilibus officijs se ita immiscent, vt abstrahantur à ministerij cura: qui denique non sunt in munere suo exequendo assidui, corrigi grauiter, & nisi resipiscant, deponi præcipiunt. Excipient, tam aspera remedia, quæ ad viuum omnia vitia resecant, ætatem hanc non ferre. Sit ita. Neque enim tantam ab illis puritatem flagito. Sed tam effrænem peccandi licentiam in clericis dominari, vt mundum, alioqui corruptissimum, magis inficiant, quàm vllus alius ordo, quis hoc illis ignoscat?

Plebis verò disciplina sic habet: modò clericus maneat intacta sua dominatio, modò tributis ac rapinis nihil depereat, vt reliqua ferè omnia aut impunè liceant, aut prætereantur negligenter. Videmus, vt in omne genus nequitiæ paßim diffluxerint hominum mores. Nec verò eius rei alios aduocabo testes, quàm te ipsum inuictiß. Cæsar, vósque illustrißimi Principes. Possunt quidē, cur ita sit, multæ causæ adduci, fateor: sed inter multas hæc prima erit, quòd sua vel indulgentia vel socordia, improborum libidini fræna laxarint sacerdotes. Quid hodie? Quam purgandis vitijs, aut saltem reprimendis, curā adhibent? Vbi monitiones? Vbi censuræ? Excōmunicatio, vt alia taceam, optimus disciplinæ neruus, quem habet vsum? Habent quidem, excōmunicationis nomine, tyrannicum fulmen, quod in contumaces, vt vocant, iaculantur. Sed quam contumaciam puniunt, nisi eorum, qui de causis pecuniarijs ad tribunal suum citati, vel non stiterint se iudicio, vel creditoribus, propter inopiam, non satisfecerint? Ita quod saluberrimum erat, ad corrigendos noxios, remedium, eo tantùm modo ad miseros innocentésque vexādos abutuntur. Ridiculū porrò est, quòd occulta facinora interdum anathemate flagellant: vt si furtum admissum fuerit, nec reperiatur author. Aliena enim est ab institutione Christi hæc ratio. Cæterùm, cùm tot publica dedecora ante omnium oculos versentur, illic cessat excommunicatio. Et adhuc nobis ἀταξίαν exprobrare audent, apud quos omnia sic sunt dißipata? Quanquam nihil eorum accusatione iuuamur, si in eodem sumus reatu. Sed enim non huc pertinebant, quæ hactenus dixi, vt crimen, quo nos infamant, in eos retorquendo, à nobis abstergerem: sed vt ostenderem qualis fuerit eximia illa disciplina, quam à nobis labefactatam fuisse conquerun tur. Si facere comparationem libeat, non veremur, quin aliquanto saltem ordinatior ab omnibus pijs iudicetur nostra qualiscunque dißipatio, quàm totus eorum ordo, quo gloriantur. Non blandior malis nostris, cùm hæc dico. Scio quàm multa desyderari in nobis poßint. Et certè, si hodie nos Deus vocaret ad calculum, difficilis esset excusatio: sed cùm hostibus nostris respondendum est, meliorem habemus causam, & faciliorem victoriam quàm vellemus.

Similis impudentiæ est, quòd diripi apud nos Ecclesiæ opes, & in profanos vsus conuerti clamitant. Si nihil hîc apud nos peccari dixero, mentiar. Et sanè, rarò tantæ rerum conuersiones fiunt, quin secum trahant aliquid incommodi. Si quid igitur hîc peccatum est, non excuso. Cæterùm, qua fronte nobis crimen hoc aduersarij intendunt? Ecclesiæ facultates in alienos vsus conuertere, sacrilegium esse dicunt. Assentior. Adijciunt, fieri hoc à nobis. Excipio, nos minimè subterfugere, quin pro nobis respondeamus: modò ipsi quoque ad causam dicendam vicißim parati veniant. Mox igitur de nobis: intereà videamus quid ipsi faciant. De Episcopis nihil dico: nisi quod omnes vident, eos non splendore modò vestium, mensarum lautitijs, copioso famulitio, palatiorum magnificentia, omni denique luxus genere certare cum principibus: sed etiam in sumptus multò fœdiores dilapidare opes ecclesiasticas, ac profundere. Taceo venationes: taceo aleæ ludum: taceo reliquas voluptates, quæ non exiguam reditus partem absorbent. Sed ab Ecclesia sumere eos quod in scorta & lenones expendant, id verò nimis indignum. Iam hoc quidem absurdum, non dico modò pompa & apparatu superbire, sed illis redundare, vnde poßint. Fuit olim tempus illud, cùm in sacerdotibus gloriosa prædicaretur paupertas. Sic enim habetur in actis Aquileiensis synodi. Olim quoque san-

Concil. Carthag. 4. cap. 14 citum fuit, vt Episcopus non procul ab Ecclesia, hospitiolum, vilem mensam, & supellectilem haberet. Verùm, vt facessat antiquus ille rigor: postquam iam vnà cum opulentia multæ corruptelæ succreuerant, tunc quoque tamen confirmata iterum lex antiqua fuit, vt prouentuum Ecclesiasticorum quatuor fierent portiones: vna Episcopo cederet, propter hospitalitatem, & susceptionem pauperum: altera clero: tertia pauperibus: quarta reparandis Ecclesiis. Hanc rationem sua quoque ætate viguisse testatur Gregorius. Prætereà, vt nullæ sint leges, sicut aliquando nullæ fuerunt (hæc enim, quam dixi, quemadmodum & aliæ, ex malis moribus nata est) verissimum tamen esse illud Hieronymi, nemo non fatebitur: gloriam esse episcopi, pauperum opibus prouidere: ignominiam omnium sacerdotum, proprijs studere diuitijs. Austerius fortè videbitur quod illic quoque iubet, mensulam sacerdotis peregrinis & pauperibus patêre: sed æquè tamen est verum. Abbates quò propius, redituum amplitudine, accedunt ad episcopos, eò sunt illis similiores. Canonicis & parochis, quia ad ingluuiem, delicias, & pompam, non suppetebat vnum sacerdotium, facile compendium, quo huic incommodo mederentur, inuenerunt. Nihil enim obstat, quominus quatuor aut quinque sacerdotiorum prouentum recipiat vnus, qui multò plus deglutire posset vno mense, quàm habeat in totum annum. De onere, non agitur. Sunt enim in promptu vicarij, qui libenter supponant humeros, modò portiunculam aliquam liguriant. Quinetiam pauci reperiuntur, qui vno episcopatu, aut abbatia vna sint contenti. Clericos, qui publico alumur Ecclesiæ sumptu, cùm ex patrimonio possint viuere, sacrilegos Hieronymus appellat. Quid ergo de ijs sentiendum, qui tres simul episcopatus, hoc est, aut quinquaginta, aut centum honesta patrimonia ingurgitant? Et ne paucorum culpa immeritò se traduci conquerantur, quid de his sentiendum, qui publicis Ecclesiæ stipendijs non luxuriantur modò, sed ad soluendas lenonibus ac scortis mercedes, abutuntur? Atqui, iam nihil dico, quod non sit vulgare. Adde, quòd si rogentur, quónam iure vel frugale modicúmque stipendium accipiant, non dico omnes, sed pauci illi, qui in sacerdotijs suis resident, ne ad hanc quidem quæstionem quod respondeant, erit. Quibus enim officijs id merentur? Quemadmodum olim sub Lege qui altari seruiebant, viuebant ex altari: ita nunc qui Euangelium annuntiant, ex Euangelio viuere æquum est. atque ita Deus præcepit. Hæc sunt Pauli verba: Exhibeant ergo nobis Euangelij ministros & stipendium illis non ægrè concedam. Neque enim boui trituranti os obligandum. Boues autem arantes esurire, & inertes asinos pasci, quàm ab omni ratione dissentaneum? Atqui, seruire se altari dicent. Respondeo, altaris ministerio victum meruisse sacerdotes sub Lege: aliam esse rationem noui Testamenti, sicut Paulus testatur. Et quæ sunt ista circa altare obsequia, quibus victum deberi iactant? Nempe quòd peragunt suas Missas, & cantillant in templis, hoc est, partim operam sine fructu ludunt, partim sacrilegium perpetrant, quo ira Dei prouocetur. En cur illis ex publico præbeantur alimenta.

Ad nepotianum.

c. Clericos 1. quæstio. 2.

Hi sunt, qui inexpiabilis sacrilegij nostros principes accusant, quòd patrimonium Ecclesiæ, Deo consecratum, rapuerint per vim & summam iniuriam: & nunc in profanos vsus dilapident. Iam quidem testatus sum, nolle me omnia, quæ apud nos fiunt, excusare: quin potius non maiorem alicubi rationem haberi, vt in eos tantùm vsus impendantur Ecclesiæ reditus, quibus sunt dedicati, mihi displice-

re

re profiteor. Mecum etiam id gemunt omnes boni. Verùm, hoc tantùm in præsentia agitur: rapuerintne per sacrilegium Ecclesiæ bona principes nostri, cùm ex sacerdotum & monachorum erepta manibus, ea ad se receperunt? Num quia alior-sum ea conferunt, quàm ad saginandos illos ventres, ideo ipsa profanent. Suam enim aduersarij, non Christi, nec Ecclesiæ, causam agunt. Fateor certè, graue iudiciũ pronuntiari aduersus eos, qui Ecclesiam spoliauerint, vt sibi raperent quod illius erat. Sed ratio simul additur, quia veros ministros fraudent suo victu: quia, pauperes fame necando, rei sint sanguinis. Hoc autem quid ad nostros aduersarios? Quis enim, ex eorum cohorte testabitur, quod de se olim testatus est Ambrosius: sumptum esse egenorum quicquid poßidet? Item, nihil habere episcopum, quod pauperum non sit. Imò quotusquisque est eorum, qui non æquè licenter eo quod poßidet, abutatur, ac si libidini suæ, ad quamlibet profusionem, expositum foret? Frustra ergo sibi ablata esse expostulant, quæ nec vllo iure occupabant, & dilapidabant per summum nefas. Non enim licuit hoc modo nostris principibus, sed etiam necesse fuit. Quid enim cùm Ecclesiam veris ministris nudam ac destitutam cernerent: reditus autem, qui alendis ministris dicati essent, ab otiosis ignauisque hominibus supprimi: cùm Christi ac pauperum patrimonium cernerent, vel ingurgitari à paucis, vel in sumptuosos luxus dissolutè profundi, an non admouerent manum? Imò cùm obstinatos veritatis hostes, Ecclesiæ patrimonio incubare, & eo, ad Christum impugnandum, ad opprimendam pietatis doctrinam, ad persequendos eius ministros, abuti cernerent, an non excuterent protinus ex eorum manibus, ne ad vexandam Ecclesiam, Ecclesiæ saltem opibus armati instructique essent? Laudatur Spiritus sancti testimonio Rex Ioas, quòd cùm sacras oblationes perperam consumi à sacerdotibus, animaduerteret, quæstorem suum præfecerit rationibus reposcendis. Et tamen illi erant sacerdotes, quibus ordinariam administrationem Deus mandauerat. Quid ergo cum ijs agendum, qui nec funguntur legitimo ministerio, nec templi modò instaurationem, sicut illi, negligunt, sed ad diruendam Ecclesiam neruos opésque omnes impendunt?

Epist. li. 5. Epist. 31. & 33.

Verùm administratio qualis? dicet quispiam: Sanè, vt non penitus reprehensione careat, longè saltem & melior & sanctior, quàm in hostium nostrorum partibus. Inde saltem aluntur veri ministri, qui populum salutis doctrina pascant: cùm antehac nudæ ac destitutæ à Pastoribus Ecclesiæ, sumptu tamen alimentorum grauarentur. Vbicunque scholæ erant aut ptochotrophia, manent: aucti etiã alicubi reditus, nusquam imminuti. Multis etiam locis in vicem monasteriorum instituta ptochotrophia, quæ antè non fuerant: alicubi etiam erectæ nouæ scholæ, vbi non magistris tantùm ordinata sunt stipendia, sed pueri quoque in eam spem educantur, vt postea Ecclesiæ seruiant. Denique, multa commoda in commune percipiunt Ecclesiæ ex ijs opibus, quas sacerdotes & monachi prius soli heluabantur. Neque exigua portio in sumptus extraordinarios absumitur: qui tamen optimo iure in rationem venire debent. Certum est, multò plus consumi, rebus ita confusis, quàm si composito certo ordine, inter Ecclesias conueniret. Eiusmodi impensas, quæ non priuati compendij gratia, sed in publicam Ecclesiæ necessitatem fiunt, nostris principibus ac ciuitatibus non ferri expensas, perquàm iniquum foret. Præterea non subducunt aduersarij rapinas illas & iniustas exactiones, quibus Ecclesiæ sub sacrificiis expilabantur, nunc autẽ sunt subleuatæ. Verùm ob vnam causam

propè superuacua est tota hæc disputatio: quòd iam ante triennium testati sint nostri principes, moram se nullam in restitutione facturos, modò in eũdem se ordinem cogi patiantur, qui & amplius multò, ídque minus honesto colore detinent, & in administratione multò dissolutius peccant. Habet igitur tua Maiestas, Inuictiss. Cæsar, eos sua promißione obstrictos. Extat etiam in manibus hominum libellus: vt ad doctrinæ consensionem ea res non debeat esse impedimento.

Sisma.

Vltimum ac præcipuum quo nos grauant, crimen est factæ ab Ecclesia discesionis. Atque hîc ferociter nobis insultant, quòd nulla causa sit, cur abrumpere liceat Ecclesiæ vnitatem. Verùm, quantum nobis faciant iniuriæ, testes sunt nostrorum hominum libri. Nunc autem breuiter sibi responsum habeant: nos nec ab Ecclesia dißidère, nec ab eius communione esse alienos. Sed quia specioso illo Ecclesiæ titulo, etiã pijs alioqui & cordatis perstringere oculos solent, te Inuictiß. Cæsar, vósque Illustriß. principes, obtestor, primùm vt deposito omni præiudicio, alteram defensioni nostræ aurem integram præbeatis: deinde, ne protinus, audito Ecclesiæ nomine, terreamini, vt memineritis, tale omnino cum laruata sui seculi Ecclesia, Prophetis & Apostolis fuisse certamen, quale nobis cum pontifice Romano, totáque eius cohorte esse hodie videtis. Cùm illi, Dei mandato, in idololatriam, superstitiones, Templi sacrorúmque pollutionem, in sacerdotum socordiam ac torporem, in omnium auaritiam, crudelitatem, & libidines liberius inueherentur, continuò illis regerebatur quod hodie semper in ore habent aduersarij nostri: eos à communi sententia discedendo, Ecclesiæ scindere vnitatem. Erat tunc ordinarium Ecclesiæ regimen penes sacerdotes, quod non temere arrogauerãt ipsi sibi, sed Deus illis lege sua cõtulerat. Longũ esset in singulis hoc ostendere. Vno igitur Ieremiæ exemplo simus contenti. Erat illi cũ toto sacerdotũ collegio negotiũ. Hæc ad eum impetendum erant illorum arma: Venite, conspiremus aduersus Ieremiam. Non enim lex à sacerdote peribit: nec consiliũ à sene: nec sermo à Propheta. Erat illic summus sacerdos, cuius non stare iudicio, capitale erat. Totum ordinem, cui Deus ipse Israëliticæ Ecclesiæ gubernacula tradiderat, sibi consentientem habebat. Si Ecclesiæ vnitatem violat, qui, sola Dei veritate instructus, ordinariæ se potestati opponit: schismaticus erit Propheta, qui nihil eiusmodi minis fractus fuit, quominus bellum cum sacerdotum impietate gerere, constanter persisteret. Stare à nobis æternam Dei veritatem, à Prophetis & Apostolis prædicatam, parati sumus ostendere: atque adeò cuiuis intelligere, promptum est. Sed hoc tantùm ariete repellimur, quòd discessionẽ ab Ecclesia, nulla causa excuset. Nos verò id fieri à nobis, pernegamus. Quid habent, quo nos vrgeant? Prorsus nihil: nisi quòd ordinarium habent Ecclesiæ regimen. At quanto meliori iure hoc dictitabant Ieremiæ hostes? Nam tunc saltem manebat adhuc sacerdotij lex à Deo constituta: vt certa esset illorum vocatio. Qui hodie præsules vocãtur, nullis, nec diuinis, nec humanis legibus, approbabunt suam vocationem. Sint tamen pares. Nisi reum schismatis antè peregerint sanctum Prophetam, nihil aduersum nos proficient, fucoso illo Ecclesiæ nomine. Illum vnum, exempli gratia, nominaui. Sed reliqui omnes eandem se pugnam sustinuisse testantur, cùm, ad eos obruendos, Ecclesiæ titulo abuterentur impij sacerdotes. Quid Apostoli? an non illis necesse fuit, vt se Christi seruos profiterentur, synagogæ bellum denuntiare? Et tamen sacerdotij nondum amiserant gradum aut honorem. Atqui, inquient, sic in doctrina dißidebant tum Apostoli, tum

Pro-

Prophetæ, ab impijs sacerdotibus, vt in sacrificijs & precibus cõmunionem interea cum illis colerent. Fateor: cùm ad idololatriam non cogerentur. Sed quem Prophetarum legimus vnquam sacrificasse in Bethel? quem etiam piorum impuris sacrificijs putamus communicasse: cùm templum ab Antiocho pollutum, & profanæ illuc ceremoniæ introductæ essent?

Summa huc spectat, vt seruos Domini intelligatis inanem Ecclesiæ titulum nunquam morari solitos fuisse, cùm ad stabiliendum impietatis regnum obtenderetur. Proinde, non satis est Ecclesiam iactare, sed adhibendum est iudicium: vt, quæ sit vera Ecclesia, & qualis sit eius vnitas, nouerimus. Hoc autem primum omnium est, ne Ecclesiam à Christo capite suo, separemus. Christum, cùm dico, coniunctum intelligo cum Euangelij sui doctrina, quam suo sanguine obsignauit. Ergo vt se veram esse Ecclesiam persuadeant aduersarij, ante omnia puram Dei doctrinam apud se esse ostendant oportet. Atque id est, quod sæpe dicimus, perpetua bene ordinatæ Ecclesiæ insignia esse, sanam doctrinæ prædicationem, & purum Sacramentorum vsum. Fundatam enim eam esse in Prophetica & Apostolica doctrina cùm testetur Paulus, nisi hoc fundamento fulciatur, ruere extemplò necesse est. Venio ad nostros aduersarios. Christum à suis partibus stare, magnificè iactant illi quidem: sed tunc illis fides demum habebitur, si eum in verbo suo exhibeant. Ecclesiæ vocem identidem inculcant. Sed quærimus, vbinam sit illa doctrina, quam Paulus vnicum facit Ecclesiæ fundamentum. Videt iam profectò Maiestas tua, Cæsar, multum interesse, veritate Ecclesiæ, an nomine arment se hostes nostri, ad nos obruendos. Ab Ecclesia, communi fidelium omnium matre, columna & firmamento veritatis, qui discedunt, eos à Christo etiam deficere, nos æquè fatemur, atque ipsi: sed Ecclesiam requirimus, quæ filios suos incorruptibili semine ad immortalitatem gignat: quæ genitos alat spirituali cibo (semen autem illud, ac cibus ille, verbum Dei est) quæ puram & integram custodiat suo ministerio veritatem illam, quam Deus in eius sinum deposuit. Illa nota est minimè dubia, minimè fallax: quam Deus ipse Ecclesiæ suæ impreßit, vt inde dignosceretur. Num videmur iniquum postulare? Vbi ergo nihil extat tale, nulla illic relucet Ecclesiæ facies. Si nomen obtenditur, notum est illud Ieremiæ: frustra verbis mendacibus gloriari impios sacerdotes, dum clamitant: Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini: cùm ex Templo Domini speluncam latronum fecerint.

Similiter Ecclesiæ vnitatem, qualis à Paulo describitur, testamur nobis esse sacrosanctam: & anathema pronuntiamus aduersus omnes, qui eam vllo modo violauerint. Ab hoc itaque principio vnitatem ducit Paulus, quòd vnus sit Deus, vna fides, vnum Baptisma: quòd vnus sit omnium Pater, qui nos in spem vnam vocauerit. Tunc ergo vnum erimus corpus, & vnus spiritus, quemadmodum illic præcipit, si vni Deo adhæreamus: idque, fidei nodo inter nos colligati. Porrò memoria repetendum, quod alibi dicit: fidem esse ex Dei verbo. Sit ergo hoc constitutum, tunc constare inter nos sanctam vnitatem, cùm in pura doctrina consentientes, in vnum Christum coalescimus. Et sanè, si in quamlibet doctrinam conspirare sufficeret, quo iam indicio amplius à profanis impiorum factionibus Dei Ecclesia discerneretur? Quamobrem, paulò post subiungit Apostolus, ad ædificationem Ecclesiæ institutum esse à Christo ministerium, donec perueniamus in

qq

fidei vnitatem: hoc est, agnitionem filij Dei: ne simus amplius pueri, qui circunferamur quolibet vento doctrinæ, sed veritatem sectantes in charitate, crescamus in illum, qui est caput. Poterátne apertius totam Ecclesiæ vnitatem includere in sancta veræ doctrinæ concordia, quàm dum ad Christum, ad fidem, quæ eius agnitione continetur, ad veritatis obedientiam reuocat? Neque verò hoc longa demonstratione opus habet apud eos, qui Ecclesiam cogitant ouile illud esse, cui solus Christus præest: vbi vna eius vox auditur, & discernitur ab alienorum voce. Atque id quoque alibi confirmat, cùm pro Romanis Deum precatur, vt vnum sentiant omnes, sed secundum Christum: vt vnanimes honorent Deum.

Proinde, ad Christum accedant aduersarij nostri primùm: & tunc reos schismatis nos faciant, quòd ab ipsis in doctrina dissidère ausi simus. Cùm verò iam planum fecerim, profligatum esse Christum ex eorum contubernio, exterminatam esse Euangelij eius doctrinam, hoc tantùm in nobis accusant, quòd Christo potius adhæreamus, quàm sibi. Cui enim, obsecro, persuadeant, quicunque abduci à Christo, eiúsque veritate, recusent, vt se in hominum tradant potestatem, eos schismaticos, & ab Ecclesiæ consortio transfugas esse? Fateor certè, honorem habendum esse sacerdotibus: & magnum esse periculum in despectu ordinariæ potestatis. Quare, si non temerè ordinariæ potestati resistendum esse dixerint, non difficulter subscribimus. Neque enim rudes adeo sumus, quin videamus, quanta sit futura perturbatio, nisi authoritas deferatur ijs qui præsunt. Constet ergo suus pastoribus honor: sed ita, ne quid imminuat ex summo Christi imperio: cui & illos, & omnes ad vnum, subesse oportet. Hac enim conditione se olim Israëliticæ Ecclesiæ regimẽ dedisse sacerdotibus, testatur Deus per Malachiam, vt factæ cum illis pactionis fidem præstarent. Nempe, vt labia eorum custodirent scientiam, & legem populo exponerent. Huic pactioni cùm minimè tunc starent sacerdotes, fœdus suum, illorum perfidia abrogatum, iámque irritum esse, pronuntiat. Falluntur, si alia se lege collocatos in Ecclesiæ regimine arbitrantur, quàm vt veritatis Dei ministri sint ac testes. Quandiu ergo, contra officij sui legem ac formulam, bellum cum Dei veritate gerere pergent, ne sibi potestatem vsurpent, quam Deus non nisi, sub ea, quam diximus, conditione, vel olim sacerdotibus, vel nunc episcopis, contulit.

Verùm, quia Ecclesiæ communionem in illo regiminis genere, quod ipsi sibi finxerunt, inclusam esse persuasi sunt, eo solo vicisse sibi videntur, cùm nobis alienationem à Romana sede obijciunt. Nobis verò de primatu Romanæ sedis, quo tantopere gloriantur, non est difficilis responsio. Sed eam disputationem, tum quia nimis prolixa foret: tum quia copiose tractata est à nostris hominibus, hîc non ingrediar. Tantùm hoc à vobis postulabo, inuictiss. Cæsar, & illustrissimi Principes, vt Cyprianum audiatis disserentem, ex quo potius ordine æstimanda sit vobis vera Ecclesiæ communio, quam ad solum Romanum Pontificem aduersarij nostri reuocant. Nam vbi Ecclesiasticæ concordiæ fontem constituit in solo Christi episcopatu: cuius à singulis in solidum partem teneri affirmat, postea subiungit: *Ecclesia vna est, quæ in multitudinem latius incremento fœcunditatis extenditur: quomodo solis radij multi, sed lumen vnum: rami arboris multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum: & de fonte vno riui plurimi defluunt: numerositas licet diffusa videatur exundantis copiæ largitate, vnitas tamen manet in origine. Auelle*

De simplicitate prelator.

radium

radium solis à corpore, diuisionem vnitas non capit. Ab arbore frange ramum, fructus germinare non poterit. A fonte præcide riuum: præcisus arescit. Sic & Ecclesia Domini luce perfusa, per totum orbem porrigitur: vnum tamen lumen est, quod vbique diffunditur, nec corporis vnitas separatur. Proinde hæreses & schismata inde oriri pronuntiat, quòd ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec cœlestis magistri doctrina seruatur. Talem nobis hierarchiam si exhibeant: in qua sic emineant episcopi, vt Christo subesse non recusent: vt ab illo, tanquam vnico capite, pendeant, & ad ipsum referantur: in qua sic inter se fraternam societatem colant, vt non alio nodo, quàm eius veritate, sint colligati: tum verò nullo non anathemate dignos fatear, si qui erunt, qui non eam reuerenter, summáque obedientia, obseruent. Hæc verò mendax hierarchiæ larua, qua superbiunt, quid omnino habet simile? Vnus principatum, Christi vice, tenet Pontifex Romanus, qui absque lege & modo, tyrannicò more, imò dissolutiore impudentia, quàm tyrannus quisquam, dominatur. Reliquum corpus ad illius magis normam, quàm Christi, compositum. Extinctum illud lumen, de quo loquitur Cyprianus: præclusa fontis scaturigo: denique, sola arboris proceritas, à radice præcisa, ostentatur.

Non abs re est, scio, quòd de asserendo Romanæ sedis primatu ita laborant aduersarij: in quo scilicet consistere, & se, & sua omnia, animaduertunt. Sed vestrum est, inuictiss. Cæsar, & illustriss. Principes, dispicere ac præcauere, ne vobis, sicut imperitis facere soliti sunt, inani fuco illudant. Principiò hunc, quem iactant, primatum, nulla Dei authoritate, sed nudo hominum arbitrio constitutum fuisse, iam fateri ipsi quoque coguntur. Saltem id cùm ostendimus, etiam si non palam assentiantur, contrà tamen pugnare, quodammodo eos pudet. Fuit quidem tempus, cùm audacter Scripturæ testimonijs, ad tam crassi mẽdacij confirmationem abuterentur: sed vbi comminus certatum fuit, facile fuit excutere de eorum manibus festucas, quas pro gladijs procul ostentauerant. Itaque Dei verbo destituti, confugiunt ad vetustatis subsidium. Sed inde etiam nullo negotio eos depellimus. Paulatim enim emersisse Romanos Pontifices ad hoc honoris fastigium, quod ab annis circiter quadringentis occuparunt, vel potius astu partim & malis artibus obrepsisse, partim violenter irrupisse, tum sanctorum patrũ scripta, tum acta conciliorum, tum historiæ planum faciunt. Verùm vt illis vtrunque remittamus: vt, inquam, nobis concedentibus obtineant, & collatum diuinitus Romanæ sedi primatum: & confirmatum perpetuo veteris Ecclesiæ consensu fuisse: tunc tamen demum his esset locus, si Roma & veram Ecclesiam haberet, & verum episcopum. Neque enim stabit sedis honor, vbi nulla amplius erit sedes. Obsecro, qua in re episcopum se præstat Pontifex Romanus, vt talis à nobis censeatur? Notum est illud Augustini: Episcopatum officij nomẽ esse, nõ honoris. Et has esse episcopi partes definiunt veteres synodi, pascere verbi prædicatione populum, sacramenta administrare, clerum & populum continere in sancta disciplina, & ne ab his distrahatur, profanis omnibus huius seculi curis se abdicare. Episcopo adiutores in his omnibus debent esse presbyteri. Quid horum facere se simulant Papa & Cardinales? Dicant igitur quo titulo haberi se velint legitimos pastores, qui nullam officij partem, vel minimo digito, ne in speciem quidem, attingunt.

Verùm, vt demus hæc omnia: episcopum esse, qui ab omni officij sui parte in

totum abstineat: Ecclesiam esse, quæ tam verbi ministerio, quàm puro Sacramentorum vsu careat: quid tamen, vbi omnia contrà pugnant? Iam aliquot seculis sedem illic habuerunt impiæ superstitiones, aperta idololatria, peruersæ doctrinæ: ea doctrinæ capita, quibus potissimùm Christiana religio continetur, euersa. Prostitutis ad turpem quæstum, aliásque pollutiones, sacramentis, extremo ludibrio habitus fuit Christus: vt iterum quodammodo crucifigeretur. Eritne illa omnium Ecclesiarum mater, quæ adeò nullam, non dico faciem, sed ne lineam quidem retinet veræ Ecclesiæ, vt neruos omnes sanctæ, quæ inter fideles esse debet, communionis absciderit? Nunc renascenti Euangelij doctrinæ non aliter se opponit Romanus Pontifex, quàm si de capite suo ageretur. An non eo ipso demonstrat, non aliter saluam sibi fore suam sedem, nisi profligato Christi Regno? Nouit tua Maiestas, Cæsar, quantus hìc mihi dicendi campus pateat. Verùm, vt breuiter locum hunc concludam: Nego Apostolicam esse eam sedem, vbi nihil præter horrendam apostasian visitur. Nego vicarium esse Christi, qui Euangelium furiosè persequendo, Antichristum se esse opere demonstrat. Nego esse Petri successorem, qui ad demoliendum quicquid ædificauit Petrus, toto conatu incumbit. Nego caput Ecclesiæ esse, qui rescissam à Christo vero & vnico capite Ecclesiam, sua tyrannide discerpit ac lacerat. Ad hæc omnia mihi respondeant, qui sic alligatam sedi Romanæ esse volunt Ecclesiæ hierarchiam, vt Papæ authoritati certam ac testatam Euangelij doctrinam posthabere non dubitent. Imò mihi respondeant ipsi: tantùm vos expendite, inuictiss. Cæsar, & illustrissimi Principes, æquúmne an iniquum postulemus.

Hinc quoque procul dubio statuere vobis promptum erit, quàm nõ audienda sit aduersariorum nostrorum calumnia, dum impiæ temeritatis, & quasi inexpiabilis audaciæ nos accusant, quia ad purgandam, tum doctrinæ, tum ceremoniarum inquinamẽtis Ecclesiã, non expectato pontificis Romani nutu, aggressi simus. Id verò priuatis hominibus fas fuisse negant. At verò, quid ab eo sperandum erat, quem loco cedere oportebat, vt Ecclesia in statum meliorem restitui posset? Deinde quisquis memoria repetet, quæ Lutheri aliorúmque fuerint initia, qui progressus, nullam à nobis purgationem requiret. Suppliciter, cùm integra adhuc essent omnia, orauit Pontificem Lutherus, vt grauissimis Ecclesiæ morbis in animum induceret mederi. Quid profecit? Res vlterius prouecta: etiamsi taceret Lutherus, satis acres stimulos ad incitandum Pontificem habebat necessitas, ne amplius differret. Id palam vniuersus orbis Christianus ab eo flagitabat. Pijs omnium votis satisfacere illi in manu erat. An fecit? Nunc impedimenta causatur. Verùm, si fontem inuestigare libeat, reperiamus eum solum, & sibi, & alijs obstare, ne quid agatur. Verùm, quid argumentis istis leuioribus insisto? Quasi verò hoc vnũ, aut nõ satis sit illustre, aut non satis ponderosum: quòd nullã à principio hucusque secum transigendi aliam spem ostendit, nisi vt, sepulto rursum Christo, quicquid impietatis fuit cùm nos in medium prodijmus, firmioribus quàm antè machinis, stabiliat. Hæc scilicet causa est, cur hodie quoque fortiter prohibeant aduersarij, Ecclesiæ instaurationi manum admouere: non quia necesse non sit (id enim negare, nimis perditæ impudentiæ foret) sed quia tam salutẽ Ecclesiæ, quàm interitum, ex solo Pontificis Romani arbitrio nutúque, suspensam esse velint.

Nunc de remedio videamus, quod solum nobis relinquunt, qui digitum

moueri nefas esse censent, quibuscunque malis prematur Ecclesia. Ad concilium nos vniuersale reijciunt. Quid? An si, obstinatis animis, in suum exitium maior pars ruat, ideo nobis quoque simul perire necesse erit: cùm penes nos saluti nostræ consulendi sit facultas? At nefas est, inquiunt, abrumpere Ecclesiæ vnitatem: quæ tunc abrumpitur, si seorsum aliquid in fidei doctrina pars vna, nō adhibitis alijs, decernat. Postea, quæ inde incommoda nascerentur, amplificant: nihil præter horrendam vastitatem, & confusum cahos posse expectari, si propriam sibi fidei formam instituat vnaquæque gens & natio. Hæc quidem meritò, & ad rem appositè tum dicerentur, si sponte se vnum Ecclesiæ membrum ab alijs, contempta vnitate, separaret. Verùm, id nūc non disputatur. Vtinam impetrari hoc quidē posset, vt sancta conspiratione omnes Christiani orbis monarchæ & populi, ad expetendam præsentium malorum emendationem, simul digitum tollerent. Sed cùm alios videamus à meliori statu abhorrere: alios verò, aut bello, aut alijs curis teneri implicitos, quominus huc studiū suū applicare queant: quousque tandē alios expectando, nobis consulere differemus? Atque vt liberius malorum omniū fontem aperiam: videmus Ro. Pontificem, quoad poterit, nunquam passurum, vt consentiant Ecclesiæ omnes, non dico ad iustam consultationem habendam, sed omnino ad synodum colligendam. Satis quidem promittet, quoties rogabitur: modò vias omnes præclusas, & aditus omnes impeditos videat. Verùm habet in manu remoras, quas identidem obijciat, ne vnquàm desit tergiuersandi prætextus. Cardinales, episcopos, abbates habet omnes, paucis exceptis, consentientes in hac re secum. Siquidem hoc vnum cogitant vt plurimum, qualiter possessionem retineant semel vsurpatæ tyrannidis: de Ecclesiæ salute, vel exitio, ne minimùm quidem soliciti.

Non vereor inuictiß. Cæsar, & illustriß. Principes, ne vobis incredibile, aut etiam ad persuadendum difficile sit, quod dico. Quin potius vestras omnium conscientias appello, an aliud referam, nisi quod certo experimento compertum habetis. Interea vltimo in discrimine iacet Ecclesia: infinitæ animæ, quo se vertere debeant, nescientes, miserè anguntur: multæ etiam morte præoccupatæ, nisi mirabiliter à Domino seruentur, pereunt: sectæ variæ exoriuntur multi, quorum prius latebat impietas, ex præsenti dissensione licentiam nihil credendi sumunt: multa alioqui non mala ingenia, profanescunt. His malis coërcendis nulla est disciplina. inter nos, qui vnius Christi nomine gloriamur, & eundem habemus baptismum, nihilo plus est consensionis, quàm si diuersas penitus religiones profiteremur. Et, quod omnium est miserrimum, instat, & iam propè in conspectu est horrenda totius Ecclesiæ dißipatio, cui frustrà remedia quærentur. Cùm igitur ad opem Ecclesiæ ferendam nulla poßit esse, in tanta calamitate, & in tantis periculis, nimia celeritas, qui nos ad concilium vniuersale ablegant, cuius habendi nulla spes apparet, quid aliud quàm Deo & hominibus illudunt? Aut ergo sustinendum est hoc iudicium Germanis, quòd Christi Ecclesiam in suo imperio pati maluerint, se videntibus & quiescentibus, perire, cùm mederi possent eius morbis: aut statim ad suscipiendam eius curam se accingant, necesse est. Quanquam istud secundum, nunquàm faciēt ita maturè, quin nimiæ cessationis meritò etiamnum damnentur. Quicunque verò, generalis concilij prætextu, moram interponunt, eos nihil aliud moliri constat, nisi vt hoc artificio tempus extrahant. Nihilo igitur magis sunt audiendi, quàm si verbis faterentur, quod reipsa demonstrant, sibi tanti priuatum

compendium esse, vt id Ecclesiæ interitu redimere non dubitent.

At nouo, inquiunt, exemplo id fieret. Nam vt de religionis dogmatibus, si qua in his controuersia fuerit exorta, cognitionem prouincia vna suscipiat ac pronuntiet, nunquam auditum fuit. Quid audio? an solo nutu persuasum iri mundo arbitrãtur mendacium, quod temporum omnium historijs refellitur? Quoties emersit noua aliqua hæresis, aut dissidio aliquo turbata fuit Ecclesia, nónne statim prouincialem synodum solebant conuocare, vt illic componeretur quod turbatum erat? Ad generale verò concilium, nisi tentato prius illo remedio, decurrere nunquam moris fuit. Priusquam ad confutandum Arrium, Niceam conuenirent ex toto orbe Christiano episcopi, iam plures in Oriente synodi collectæ fuerant. Reliqua exempla, breuitatis causa, prætereo. Sed quod hostes nostri, tanquam inusitatum fugiunt, ordinarium fuisse, veterum scripta testantur. Facessat ergo mendax iste nouitatis prætextus.

Si Aphricanos episcopos tenuisset hæc superstitio, nimis serò Donatistis ac Pelagianis occursum esset. Iam magnam Aphricæ partem in suam factionem traxerant Donatistæ: nec locus quisquam erat ab eorum contagione omnino purus. Erat maximi ponderis controuersia, de Ecclesiæ vnitate, & legitima administratione baptismi. Secundum nouam istorum sapientiam, debebant ad vniuersale concilium reijcere orthodoxi episcopi illam quæstionem, ne à reliquis Ecclesiæ membris se abscinderent. An faciunt? Quin potius, quia restingendo præsenti incendio festinatione opus esse iudicant, vrgent & insequuntur Donatistas: nunc ad synodum, nunc ad disputationem eos, quasi manu consertum vocantes. Damnent hostes nostri impiæ ab Ecclesia separationis & Augustinum, & alios eius ætatis sanctos viros, qui cum eo consentiebant: quòd & Donatistas, imperiali authoritate, non conuocata vniuersali synodo, secum disputare coëgerint: & prouinciali concilio transigere de controuersia maximè ardua & periculosa non dubitauerint. Pelagius illic quoque cristas extulerat: statim, ad reprimendã eius audaciam, habita synodus. Cùm, simulata ad breue tempus pœnitentia, vomitum resorbuisset, defixo in Aphrica impietatis suæ aculeo, Romam se recepit, vbi satis benignè fuit exceptus. Quid faciunt pij episcopi? An se membrũ duntaxat Ecclesiæ esse causantur, vt ab vniuersali concilio remediũ expectent? Quin potius conueniunt ipsi, prima quaque occasione, iterum atque iterum: impiũ illud dogma, quo iam infecti fuerant multi, anathemate damnant, pronuntiant liberè ac definiunt, quid de originali peccato, déque regenerationis gratia, sentiendum sit. Postea Romam quidem actorum exemplar mittunt, partim vt communi & authoritate, & consensu, melius & validius hæreticorum frangant contumaciam: partim, vt alios admoneant periculi, quod erat omnibus cauendum. Torquent hoc aliorsum Romani Pontificis adulatores: quasi suspenderint sententiam, donec quod egerant, ratum haberet Innocentius, qui tum Romanæ Ecclesiæ præsidebat. Verùm satis supérque refellitur hæc impudentia ex sanctorum patrum verbis. Neque enim aut consilium petunt ab Innocentio, quid facere debeant: nec ad eum referunt, vt pronuntiet: nec eius nutum authoritatémque expectant: sed iam se cognouisse de causa, & sententiam tulisse narrant, qua & hominem, & doctrinam damnauerint: vt suum exemplum ipse, nisi suis partibus deesse velit, imitetur. Atque hæc quidem tum fiebant, cùm in sana doctrina consentientes adhuc essent inter se Ecclesiæ. Nunc ergo, cùm omnia

inclineat

inclinent ad ruinam, nisi celeriter succurratur, quid ab eorum pendeamus consensu, qui nullum non mouent lapidem, vt Dei veritatē, quam profligarunt, impediant, quominus iterum emergat? Erat Ambrosio, sua ætate, cum Auxentio certamen de primario fidei nostræ capite: hoc est, de diuinitate Christi. Fauebat Auxentij partibus Imperator. Neque tamen ad generale conciliū prouocat hoc obtentu, quasi alibi tantam causam finiri sit nefas: sed tantùm postulat, vt quia fidei sit quæstio, in Ecclesia, coram populo disputetur. Quorsum etiam synodi prouinciales, quæ bis olim quotannis ex more habebātur, nisi vt de ijs, quæ emerserant, inter se consultarent episcopi? sicut & canon synodi Chalcedonensis decimus nonus continet. Iubet antiquum institutum, bis quotannis conuenire vniuscuiusque prouinciæ episcopos. Hoc synodus Chalcedonensis interpretatur fieri debere vt si qua emerserint, corrigantur. Isti quæ omnibus nota sunt, & doctrinæ, & morū vitia, vllo modo attingi fas esse negant, donec ad vniuersale conciliū ventum fuerit. Quinetiā hoc ipso subterfugio Palladius & Secundianus, Arriani, concilium Aquileiense repudiabant, quòd plenum ac generale nō esset. Abesse Orientales omnes episcopos: Occidentaliū etiam paucos cōparêre. Et certè, ex Italicis quoque vix dimidia pars conuenerat. Romanus episcopus, neque venerat ipse, neque aliquem miserat ex suis presbyteris, qui suo nomine interesset. Ad ista omnia respondet Ambrosius: non esse nouum exemplum, vt synodum agant Occidentales episcopi: cùm moris semper fuerit, Orientales inter se conuenire. Prudenter fecisse pios Imperatores, qui concilium indixerint, facta omnibus libera veniendi potestate, nulla verò necessitate imposita. Venisse, quibus visum fuerit: quia nemo fuerit prohibitus. Cùm pergerent in suis tergiuersationibus hæretici, non propterea destiterunt à suo proposito sancti patres. Talibus proinde exemplis non prohibetur maiestas tua Cæsar, quominus ad recolligendum in sanctam concordiam imperij corpus, hac, quæ se ad manum offert, ratione vtaris.

Quanquam non hoc agunt isti nostri, qui procrastinandum suadent, sicuti iam dictum est, vt aliquantisper differendo, tandem Ecclesiæ consulatur: sed lucrū modò ex mora quærunt. Porrò satis longas inducias habituros se existimant, si ad vniuersale conciliū reijcere nos possint. Agedum tamen: fingamus iam nihil obstare, quominus vniuersale conciliū mox cogatur: fingamus etiam seriò indictum esse: adesse diem: omnia esse comparata. Illic nimirum præsidebit Romanus Pōtifex: aut si venire grauabitur, vnum quempiā ex Cardinalibus legabit, qui suo loco præsit: eúmque proculdubio deliget, quem fidißimum sibi fore arbitrabitur. Aßidebunt Cardinales reliqui, Episcopi deinde & Abbates: subsellia occupabunt consiliarij: quos vt plurimū deligere nō solent, nisi ad suam voluntatē bene formatos. Fieri quidem poterit, vt pauci quidam boni inter eos sedeāt: verùm & propter suam paucitatem despectui erunt: & metu debilitati, vel proficiendi desperatione fracti, tacebunt. Quòd si quis fortè verbum facere audeat, strepitu & clamoribus, dicto citius, obruetur. Multitudo autem sic erit comparata, vt quiduis passura sit potius, quàm Ecclesiam restitui in statum meliorē. De doctrina taceo. Vtinā modò integri ac dociles ad causam venirēt. At certo certius est, vnā hanc fore omniū de liberationē: quicquid dicatur, quæcunque afferātur rationes, non esse auscultandū. Imò non pertinacia modò & obstinatione aures sibi obstruent, ne obediāt veritati, sed ferocia etiam ad resistendū se armabunt. Quid enim? an qui nullam sanæ doctrinæ mentionem auribus admittunt, eos credibile est, simul ac in rem præsentem ventum fuerit, sponte cessuros? an qui omnia moliuntur ne collapsum Christi regnum iterum in mundo resurgat, eos sperabimus excitandi illius & promouendi adiutores fore? an qui nunc ferro & igni insaniunt aduersus veritatem, alióśque ad sæuitiam, quoad possunt, acuunt & inflammant, humanos se & moderatos, tunc præstabunt? Verùm, vt nihil aliud sit, tuæ hoc

Prudentiæ inuictiß. Cæsar, vestræque illustriß. Principes relinquo æstimandum, num pontifici Romano vniuersæque eius factioni priuatim expediat, restitui in verum ordinem Ecclesiam, & ad rectam Euangelij normam corruptißimum eius statum emendari. Quàm autem facilè sua commoda obliuisci soleant, vt nulla eorum habita ratione, ad suscipiendam communis salutis curam, voluntate & studio ferantur omnes, certis experimentis habetis compertum.

His, Cæsar, Ecclesiam permittes, vt de eius reparatione, suo arbitrio, vel sua potius libidine statuant? Ab eorum nutu suspensus hærebis, vt nunquam, donec ipsi consenserint, Ecclesiæ consulendum decernas? Si illorum erit cognitio, facili se compendio expedient. Pronuntiabunt enim sic manendum. Sed fingamus, vel pudore, vel tua aliorúmque Principum authoritate victum iri, vt nonnihil adhibeant moderationis in speciem, & de suo etiam imperio aliquantulum remittant, eóne sponte vnquam descendent, vt se in ordinem coactis, Christi Regnum erigatur? Quorsum igitur illis mandetur reformandæ Ecclesiæ cura, nisi vt oues lupis exponantur? Si alterutrum accidere necesse sit, præstaret tamē Ecclesiam pro derelicta desperatáque haberi, quàm in tales medicos incidere. Decuerat quidem eos, qui pastorū nomen locúmque obtinent, primos omnium aduolare ad opem illi ferendam. Decuerat, fateor, duces eos se profiteri: principes verò se illis comites adiungere in opere tam sancto, & adiutores. Sed quid si non faciunt? Quid si fieri ab alijs nolunt? Quid si ad impediendum, nullum non mouent lapidem? An respiciendi tum quoque nobis sunt: ne quis se moueat, donec ipsi digitum sustulerint? adhúcne audienda illa solennis eorum cantilena? nihil tentandum donec Pontifex approbauerit. Sic ergo habeat tua Maiestas: adeóque vos simul omnes reputate cum animis vestris, illustriß. Principes, virique ornatiß. Ecclesiam à suis Pastoribus non modò proditam, desertam, destitutam, sed vexatam, afflictam extrema calamitate, denique exitio destinatam, ad fidem vestram confugere. Quin potius sic existimate: offerri hîc vobis à Deo materiam, in qua specimen edatis insigne ac testatum vestræ erga se obseruantiæ. Nihil est, quod nobis omnibus maiori curæ esse, & in quo elaborare nos intentiore studio velit Deus, quàm vt illibata maneat nominis sui gloria, vt Regnum suum floreat, vt pura vigeat illa doctrina, quæ sola ad ipsum rite colendum prælucere nobis debet. Quanto igitur magis hæc principes curare, hæc meditari, hæc agere & persequi decet? quos ideò nominis sui communicatione dignatus est, vt gloriæ suæ custodes sint in terris ac vindices.

Nolite, obsecro: profanis hominibus aurem accommodare, qui vel fallaci concilij ostentatione vos lactant, ne quid leuationis ex vobis sentiat Ecclesia: vel hanc causam, cùm sit omnium maxima, extenuant, quò sitis ad eam suscipiendam remißiores: vel ad violentas eius transigendæ rationes impellunt. Hactenus operam perdiderunt, qui te ad sæuitiam inflammare, inuictiß. Cæsar, & tibi quodammodo arma induere conati sunt. Præclaram certè, & mansuetudinis, & prudentiæ laudem ad posteros consecutus es, quòd turbulentis consiijs, quibus sæpe multúmque tentatus es, nunquam te à perpetua moderatione passus es dimoueri. Ea laus ne quādo tibi extorqueatur hostiū nostrorū importunitate, etiā atque etiā vide. Si terreantur hæretici, nō doceantur, improbā esse dominationē Augustinus agnoscit. Si hac mansuetudine tractandi sunt hæretici, qui Ecclesiam, sua intemperie, nulla iusta causa perturbant, vt castigationem semper doctrina præcedat, quanto plus adhibere in hac causa humanitatis decet, in qua Deū & homines testamur, nihil nos aliud quærere, nisi vt in purā Dei doctrinā vtrinque cōsentiamus? Pontificem Romanū cū suis nihil quàm sanguinē & cædes spirare, tu optimus es testis, Cæsar. Quòd si eorū obsecutus esses furori, iampridem

pridem suo sanguine Germania redundasset. Neque id vos latet, illustriss. Principes. Ad tantam crudelitatem præcipites ipsos ageret Dei Spiritus? Sed hoc est scilicet: libido, quæ diu grassata est sine obstaculo, si cohiberi incipiat, protinus ad insaniam erumpit. Si qui sunt præter eos, qui oppressos vi & armis nos videre cupiant, aut ab illis flabellis accensi, aut inconsiderato zelo sponte instigati, causam incognitam oderunt. Nam quòd nascenti primùm Ecclesiæ accidisse Tertullianus queritur, id nobis hodie quoque vsu venit: vt solius nominis præiudicio, sine causæ inquisitione, damnemur. Et nunc quid contendimus aliud, nisi vt suscepta semel legitima cognitione, ex vero tandem & æquo, non ex præsumpta falsò opinione iudicetur? Atque hoc quidem præclarum, & humanitatis tuæ, & singularis sapientiæ documentum edidisti, Cæsar, quòd hactenus furiosæ hostium nostrorum libidini, ne te ad iniustam sæuitiam abriperet, constanter obstitisti. Sed hoc secundum superest, ne perniciosis eorum consilijs morem geras, qui sub dilationis specie sanctum hoc opus, reformationem Ecclesiæ dico, iamdudum impediunt: &, quod peius est, abrumpere moliuntur.

Vna fortè perficiendi adhuc restat difficultas, quæ vos ab inchoando nonnihil retineat. Plerosque enim, non malè alioqui animatos, non alia causa auertit à tam sancto instituto, nisi quòd antequam periculum faciant, successus desperatione, concidunt. Sed hìc vobis duo sunt consideranda: neque tantam esse difficultatem, quanta animis concipitur: & quantacunque sit, non decere tamen eius cogitatione ac metu vos frangi, si reputetis apud vos, hoc esse Dei opus: in quo gubernando & spem nostram superari, & opinionem falli oporteat. Priorem illam partem explicare, non est huius operis. Aptior & opportunior erit locus, si ad seriam consultationem ventum semel fuerit. Hoc tantùm dicam: magis expeditam fore rationem, nec tantæ molis, quàm vulgò existimetur, modò satis sit ad tentandum animi. Verùm, cùm veteri prouerbio celebratum sit, nihil esse præclarum, quod non arduum simul quoque sit ac difficile, miramur, si ad rem omnium maximam & præstantissimam per multas difficultates sit enitendum? Deinde, quemadmodum dixi, nisi velimus grauem Deo iniuriam facere, altius hìc attollere animos conuenit. Certè enim Dei virtutem metiemur mentis nostræ captu, si de Ecclesiæ reparatione nihil plus sperabimus, quàm ipsa præsentium rerum conditio statusque promittat. Quanlibet tenuis spes appareat, bono animo nos esse Deus iubet: vt excusso procul omni metu, ad opus alacres accingamur. Hunc saltem illi honorem præstemus, vt fiducia virtutis eius freti, experiri non recusemus, qualem dare successum velit.

Diffic

Vt nunc Imperij res habent, implicitos varijs curis teneri vos, inuictiss. Cæsar, & illustriss. Principes, ipsaque negotiorum multitudine distractos circumagi, & quodammodo fluctuare necesse est. Verùm, sic statuite: vnum hoc proculdubio alijs omnibus esse vobis anteuertendum. Sentio, quos neruos, quam vehementiam, quos aculeos, quem ardorem requirat huius loci tractatio. Et certè non defuturos satis scio, qui me in tam insigni splendidaque materia ita frigidum esse mirentur. Sed quid facerem? Ponderi rerum ac grauitati succumbo. Nihil itaque melius video, quàm rem simpliciter, & absque vllo verborum splendore, vobis proponere: vt eam vestro deinde examine ponderetis. Primùm vobis in mentem veniat horrenda hæc Ecclesiæ calamitas, quæ ferreos etiam animos flectere quodammodo ad misericordiam possit. Imò ante oculos vobis squalidum hunc deformemque habitum, & vastam dissipationem, quæ sunt in omnium conspectu, statuite. Quid? sponsam Christi, vestram omnium matrem, quousque tandem sic prostratam afflictamque iacere feretis? Præsertim cùm & fidem vestram imploret, &

vobis ad manum sit eius subleuandæ ratio? Percipite deinde animis, quanto acerbiora iam instent. Non enim procul abest vltimus interitus, nisi quàm citißimè obuiam eatis. Seruabit quidem mirabiliter, & supra hominum opinionem vbicunque volet, Ecclesiam suã Christus: sed hoc dico, si paululum modò cessatum adhuc à vobis fuerit, Ecclesiæ formam nos in Germania nullam habituros. Circunspicite quot indicia, illam, cui occurrere vos par est, ruinam minẽtur, iámque imminere denuntient. Illa satis loquuntur, etiam si taceam.

Quanquam non præsenti tantùm aspectu mouere nos hæc indicia, sed diuinæ quoque vltionis commonefacere debent. Vitiato tot prauis opinionibus, tot impijs fœdísque superstitionibus peruerso Dei cultu, atroci contumelia afficitur sacra eius maiestas, profanatur sanctum eius nomen, eius gloria tantùm non pedibus calcatur: imò cùm palam idololatria inquinatus sit totus Christianus orbis, sua, eius loco, figmenta homines adorant. Mille superstitionum species regnant, quæ tot sunt aperta eius ludibria. Virtus Christi propè obliterata ex hominum animis: fiducia salutis ab ipso ad inanes friuolásque ceremoniarum nugas traducta: sacramentorum non minus execranda pollutio. Baptismus multis additamentis deformatus: sacrosancta verò Cœna ad omne ignominiæ genus prostituta: tota religio in alienam prorsus formam degenerauit. Si nos ad hæc curanda, negligenter adijcimus animum, non obliuiscitur certè sui Deus. Nam qui imminui suum honorem vllo modo passurum se negat, quomodo eum labefactari & destrui pro nihilo duceret? Qui dißipationẽ populis omnibus, apud quos defecerit prophetia, minatur, quomodo apertũ & cõtumacẽ prophetiarum contemptũ inter nos impunitũ sineret? Qui leuẽ Cœnæ suæ maculam tam seuerè vindicauit in Corinthijs, quomodo nobis parceret, si eam tot nefandis sacrilegijs cõspurcare pergimus? Qui prophetarum omnium ore ad vlciscendã idololatriam armatum se testificatur & clamitat, tot idololatriæ portenta an intacta in nobis relinqueret? Et certè non relinquit: videmus enim, vt nos vrgeat & insequatur armata manu. Turcicum nunc bellum omnium in se mentes conuertit, ac trepidatione implet. Meritò id quidem. De comparandis ad resistendũ præsidijs consultatur. Id quoque prudẽter fit ac necessariò. Festinatione nõ vulgari opus esse clamãt omnes. Fateor nimiã esse non posse, modò ne interea restituendæ in suum statum Ecclesiæ cõsultatio, quæ prima esse debet, vel negligatur, vel retardetur. Plus enim satis morarũ interpositum iam fuit. Intus est, in visceribus nostris inclusa belli Turcici materia. Eam inprimis tollere oportet, si bellũ ipsum fœliciter propulsare cupimus.

Quamobrem quoties vobis posthac hæc vox occinetur, differendum in præsens esse reformandæ Ecclesiæ negotium: fore, alijs transactis, satis maturũ eius curandi tẽpus, de eo vobis inuictiß. Cæsar. & illustriß. Principes, deliberandũ esse memineritis, imperiũ ne velitis aliquod posteris vestris relinquere, an nullũ. Tametsi quid de posteritate loquor? Iã enim, vobis vidẽtibus, semirutũ ad vltimã ruinã inclinat. Quòd ad nos pertinet: vtcũque res reciderit, hæc nos conscientia semper sustinebit in Dei conspectu, quòd & seruire eius gloriæ, & Ecclesiæ ipsius prodesse voluerimus, quòd fideliter incubuerimus in eam rem, quòd denique fecerimus, quantum in nobis erat. Nam non aliorsum spectasse conatus nostros, nostráque omnia studia, ipsi primùm nobis sumus satis conscij, & id luculentis testimonijs vt testatum foret, dedimus operam. Et certè cùm nobis constet, Dei negotium hîc nos & curare & agere, ipsum sibi, operique suo minimè defuturum confidimus. Cæterùm, qualiscunque exitus erit, nunquam nos cœpisse, aut huc vsque progressos esse pœnitebit. Nobis Spiritus sanctus doctrinæ nostræ fidelis est ac certus testis. Scimus, inquam, esse æternam Dei veritatem quam prædicamus. Ministerium nostrum vt mundo sit salutare, optamus quidem, sicut par est: verùm vt id consequamur, Dei est præstare, non nostrũ. Si ita meretur eorum,

quibus

quibus prodesse cupimus, partim contumacia, partim ingratitudo, vt desperato profectu, omnia pessum eant: dicam, quod homine Christiano dignum est: subscribent, quicunque huic tam sanctæ professioni respondere volent: Moriemur. Sed in morte quoque victores erimus: non modò quòd inde certus ad meliorem vitam transitus nobis erit, sed quia sanguinem nostrum ad propagandam illam, quæ nunc respuitur, Dei veritatem, seminis instar futurum esse scimus.

FINIS.

BREVIS INSTRVCTIO MVNIENDIS Fidelibus aduersus errores sectæ Anabaptistarum.

ITEM ADVERSVS FANATICAM ET furiosam sectam Libertinorum, qui se spirituales vocant.

Nunc primùm è Gallico versa Latinè per Nicolaum Gallasium.

ILLVSTRI VIRO IACOBO A BVRgundia, Falesij Bredaníque Domino, Nicolaus Gallasius. S.

VAE rationes, vir clarißime, Caluinum impulerint ad scribendum aduersus Anabaptistas, satis cum libellus ipse declarat, tum verò epistola ei præposita, quam vnà conuerti. Multi quidem ac docti viri eruditè ac copiosè aduersus hoc hominum genus scripserunt: atque adeò Caluinus ipse in sua Institutione sparsim eorum deliria, & quidē abūdè, refellit: sed nemo id seorsim præstiterat nostra lingua. Quamobrem necessarium fuit eos iterum eodem sermonis genere refutari, quo ipsi nostrates fallere, & in animos imperitorum irrepere conati erant. Solent enim illiteratos & rudes adoriri: quos cùm reperiunt imparatos, facilè, qua sunt astutia & calliditate præditi, eos sibi adiungunt. Cui malo vt mederetur noster Caluinus, libellum hunc vulgari lingua scripsit, quo breuiter & apertè detegit ac diluit eorum fallacias: adeò vt vel indocti, & veritatem ipsam intueri, & aduersus tam perniciosos hostes probè muniti esse poßint. Latinè porrò scribere noluit, quòd doctißimorum virorum extent libri, quibus literati homines abundè instruantur. Sed quoniam illi, dum cunctos errores qui ex ea secta prodierūt sumunt sibi refutandos, infinitam penè syluam ingredi coguntur: hoc autem libello refelluntur solùm vltima eorum pronuntiata, quæ pro oraculis habent, & typis excusa tum Germanica tum Gallica lingua euulgarūt, eū non minus doctis quā indoctis vtilē fore putaui. Addo quòd paucis & familiariter explicantur omnia, solidisque argumentis firmantur: exponuntur etiā genuinè ac fideliter plerique Scripturæ loci. Itaque operæpretiū me facturū putaui, si eū cōmunicarem linguæ Latinæ hominibus. Quod attinet ad posteriorē libellū quē scripsit aduersus Libertinos: quàm necesse fuerit portentosam illā & belluinā sectā reprimi, nemo sanæ mentis nō videt. Eos autē qui acerbius tractatos, aut durioribus verbis cōpellatos existimāt, rogatos velim, secum reputent, num satis atrocia aut indigna de tā scelesto hominum genere dici aut cogitari poßint. Videant quanta verborum acerbitate tum Christus ipse, tum Prophetæ, & Apostoli veritatis hostes insectati sint. Et quales hostes? Qui scilicet præ istis vix leuißima reprehensione

reprehensione digni videri possent. Nec verò ijs assentior, qui silendum potius, quàm hæc scriptis euulganda putant. Tales enim, aut illorum fautores, aut valdè socordes esse oportet: qui detestabilem hanc pestem, qua non tantùm religio, verumetiam humanitas omnis deletur, quò magis impunè grassetur, quietam sini volunt. Cùm publicatis scriptis sparserint venenum suum, à recta viuendi ratione abduxerint permultos, an fideles Dei serui muti esse debent? At plures qui antea ignorabant quid sibi vellent Libertini, lecto hoc libello statim intelligent, quod ipsos nescire vtilius foret. Quæso, nónne præstat omnes de pestilēti hac secta monitos esse, quàm incautos ipsos & imprudētes decipi? ac prius medicinā eis in manu esse, qua se tueantur ac muniant, quàm veneno infecti sint? Quòd si paucorū tātùm animi eo corrupti essent, fortasse tali consilio fuisset locus: sed cùm hæc lues, iā per multas regiones sæuius grassata sit, quantæ crudelitatis foret intereuntibus animis nullam opem ferre? Nemo, cui aliquid cordi est, non facilè agnoscit, quàm necessarium fuit tantam abominationem detegi: vt omnes eius fœtore absterriti, procul ab ea fugiant, nec vllis, se illicebris irretiri patiantur. Et quò quisque sibi diligentius caueret, authores sectæ nominari oportuit. Nam instar Prothei, subinde sese transformant, nouásque species induunt: ita vt facilè decipi poßint, quibus ignota est eorum astutia. Simulare enim, mentiri, fallere, summam esse virtutem statuunt: secum rident omnia: & quicquid in mundo est, nihil esse aiunt. Quo fit, vt hodie talia se dogmata tradidisse aut sequutos esse negent: quia ex eorum sententia, doctrina ipsorum nihil est: & cùm loquuti sunt, nihil dixerunt. Quis ad tam insana deliria non obstupescat? Proinde, quoniam malum hoc, longius serpebat in Gallia, ac multa iam hominum millia corrupta erant, ideo Gallicè scripsit Caluinus: vt præsertim linguæ nostræ hominibus subueniret. Sed cùm intelligerem non minus in Flandria, Brabantia, & nonnullis inferioris Germaniæ partibus hanc pestem grassari, existimaui me rem pijs omnibus gratam facturum, si libellum hunc conuertens, communia facerem ipsis hæc arma, quibus muniti, poßint vnà nobiscum tam perniciosos hostes depellere. Vt, si manus conserendæ sint cum ipsis, habeant vnde eorum tela & gladios retundant. Sunt enim hìc omnia desumpta ex verbo Dei: quo solo falsa omnis doctrina conuincenda est. Haud equidem arbitror diuturniorem fore hanc sectam: cùm ab omni naturali sensu ita abhorreat, vt nullos nisi deploratißimos ei adhærere verisimile sit. Sed cùm tanta sit ingratitudo nostra, vt longè etiam deteriora vereri oporteat, nos certè instructos esse verbo Dei necesse est: atque hìc, velut in speculo, contemplari, quale iudicium Deus exerceat in eos, qui sacrosancto eius Euangelio ad suas libidines abutuntur, aut ipsum in vanam philosophiam conuertunt. Nec verò libellus hic, vsui tantùm erit, quòd eo Libertini refellantur: sed etiam quòd vtilem alioqui per se doctrinam & familiariter explicatam contineat: cum de alijs rebus, tum de spiritu, de prouidentia Dei, de libertate Christiana, de resurrectione, de vocatione, de regeneratione, de communione bonorum. Quæ tametsi tum alijs libris, tum Institutione abundè tractantur: tamen & ad formandum iudicium, & ad pleniorem intelligentiam non parum valet, rem eandem variè, eodémque nihilominus sensu traditam, cernere. Hæc ego cùm in piorum omnium gratiam verterem, vellem tamen alicui potißimùm mittere: tu mihi in mentem venisti, cui libentius ea dicarem. Vidi enim ac perspexi, quàm sis veræ pietatis & syncerææ doctrinæ studio-

rr

ſus. Intellexi non tantùm ex tuis ſermonibus, ſed experientia ipſa didici, quanto animum tuum dolore afficiant hæ ſectarum peſtes, quas alijs etiam ſcriptis oppugnandas curaſti. Oſtendiſti quàm iniquo animo ferres miſeram plebem, & Paſtoribus & doctrina, in hac rerum perturbatione deſtitutam, vulpecularum iſtarum fraudibus in exitium duci. Cùm igitur hanc luem profligatam cupias, & ſcriptis Caluini inſignis Eccleſiæ paſtoris ſummopere delecteris: quæ tibi Gallicè ſcripta placuiſſent, eadem Latina facta non iniucunda fore exiſtimaui. Non quòd iſta cum illis comparari poßint (præſtat enim quæ ab authore ſcripta ſunt, quàm à me conuerſa, legere) ſed quoniam ea quæ linguæ noſtræ hominibus ſeorſim ſcripta videbantur, cæteris communicari vtile eſt: quibus etiam, pro Chriſtiana pietate tua, bene conſultum cupis. Quamobrem ſub tuis auſpicijs hæc prodire volui, cuius gratia & opera in quamplurimorum manus peruenient, & magnum, vt ſpero, fructum ſunt allatura. Cæterùm non tam hîc ſermonis ornatum, quàm rationum momenta quæri velim. In hoc præcipuè ſtudui, vt mentem authoris fideliter & facilè exprimerem: & quanuis peculiares quaſdam habeat loquendi formas, quæ Latinè neque lepôrem, neque vim eandem retinere poſſunt, efficerem tamen vt ſenſus omnibus ſatis dilucidè conſtaret. Quod an ſim aſſecutus, tibi cæteriſque iudicandum relinquo. Dominus ſuas in te dotes augeat, & te incolumem ſeruet, ac tueatur, in ea fide & conſtantia, in qua hactenus perſtitiſti. Idibus Mart. M. D. XLVI.

BREVIS INSTRVCTIO MVNIENDIS Fidelibus aduersus errores communis sectæ Anabaptistarum.

I aduersus omnes errores & falsas opiniones Anabaptistarum scribere vellem, longum opus susciperem: atque ingrederer abyssum, vnde mihi exitus non pateret. Nam ista colluuies ab alijs hæreticorum sectis in eo differt, quòd nō tantùm certis in rebus errauerit: verùm sit immēsum quoddam stupendorum deliriorum mare: adeò, vt vix vnius Anabaptistæ caput reperiri poßit, quod non sit imbutum aliqua opinione diuersa à reliquis. Itaque, nullus esset operi finis, si impias omnes huius sectæ doctrinas excutere, aut etiam recitare vellem. Tandem verò ad duas sectas præcipuas redacta sunt omnia: quarum vna, etsi multis erroribus impijs & perniciosis referta est, maiorem tamen simplicitatem retinet. Saltem enim sacræ doctrinæ libros probat & nobiscum recipit. Si cum eius sectatoribus aliquid tractandum est, quid cum eis sit dißidij, intelligi potest: quid animo conceperint, declarant: ac tandem in quo conuentum sit, quæ supersit controuersia, percipitur. Altera est veluti implicatißimus labyrinthus deliriorum, & quidem adeò absurdorum, vt mirum sit creaturas figuram humanā gerentes ita ratione & sensu destitui, vt in eas incidant imaginationes, à quibus bestiæ ipsæ mutæ abhorrerent. Hæc secta Libertinorum appellatur. Hi adeò se spirituales simulant, vt nihilo pluris faciant sacrosanctum verbum Dei, quàm fabulas, nisi cùm ipsis visum est, idque ita possunt deprauare, vt diabolicis opinionibus suis violenter seruire cogant. Habent præterea peculiare quoddam genus sermonis (eorum more quos Gallicè Gueos hostiariæ vocamus,) quo quid effari velint, intelligi non potest: neque etiam seipsos intelligunt: nisi quòd talibus astutijs vti nouerunt, vt eo modo tegant turpitudinem doctrinæ suæ. Eius enim principia sunt, omne boni & mali discrimen confundere, Deum cum Diabolo miscere, ita vt alterum ab altero amplius discerni nullo modo poßit: homines non solùm stupidos reddere in conscientijs suis coram Deo, verumetiam coram hominibus impudentes. En cur hac verborum ambiguitate & obscuris inuolucris sese occultant, ne fœditas eorum appareat, omnesque ipsos horreant & execrentur, vt reuera communis hominum sensus, monstris quæ isti proferunt, prorsus repugnat. Itaque, vt in summa scribamus aduersus Anabaptistarum errores, & breuius & expeditius erit hanc diuisionem tenere: atque in tractatū vnum colligere errores eorum, qui nō tam desperata omnino insania abrepti sunt. In altero autem venenatam ac pestiferam infelicium istorum malitiam detegere, qui sub spiritualitatis (vt ita nominem) colore, homines bestijs mutis similes reddere volunt. Neque tamen prioris sectæ homines ita inter se conueniunt, vt facilè ipsorum errores in vnum colligi poßint, quò certo ordine refutentur. Sed quia primarij eorum doctores, & veluti totius synagogæ Patriarchæ, post multas & varias cōsarcinationes, tandem definitionem suam protulerunt, qua summā eorum, in quibus nobis & Papistis aduersantur cōplexi sunt articulis septē, quibus Anabaptistæ omnes vulgò adhærent: atq; etiam viā inuenerunt, qua præclara hæc definitio excuderetur, vt vbiq;

spargãt venenum suum, & miseram plebem inficiant, contentus ero, quod etiam, vt mihi quidẽ videtur, sufficiet ostendisse, quàm falsa sint ea, quæ in maiore horum articulorum parte continentur: ne possint cõqueri, me quorundam culpam falsò in eos transferre, quò totam sectã immeritò traducã. Eo absoluto, si mihi per otium aliquando licuerit, libellum alium scribam aduersus secundum illum ordinem: nempe Libertinorum, de quibus antea sum loquutus. Nunc verò, vt iam dixi, sufficiet omnes veritatis studiosos monuisse, quòd miseri isti homines communi consensu pro inexpugnabili fundamento fidei suæ habent, lethalem imposturam esse, à qua, tanquam à peste omnes cauere oportet: omnes inquam qui se veritati obsequentes præbere volunt. Sunt enim in hac infelici Secta nonnulli, atque ij præcipuè, qui doctores agere volunt, qui superbia & arrogantia præoccupati in omnibus quæ ipsis proponuntur caligãt: aut peruicacia potius & obstinata malicia claudunt oculos, ne claram lucem, cùm eis proponitur, intueri possint. Ita vt rationibus cum eis agere, quò in viam reducantur, sit operam ludere: nisi quòd saltem hæc vtilitas redit, cùm boni impudentiam eorum deploratam vident, sese ab eis semouent, & tanquam venenum lethale effugiunt.

Quia verò nulla specie illustriore seduci possunt miseri Christiani, qui zelo aliquo Deum sectantur, quàm dum prætenditur verbum Dei: Anabaptistæ, aduersus quos nunc scribimus, ipsum perpetuò in ore habent, idque semper præfantur. Et certè simulatque hoc propositum est, Deum esse qui loquitur, creaturas omnes reuerentia nominis ipsius commoueri oportet, vt animo humili & demisso quæ dicuntur auscultent. Cùm intelligimus sermonem Dei reuera proponi, ne hiscendum quidem, vt repugnemus aut contrà disputemus: sed omnino obmutescendum est. Nec enim Papistarum more dicimus sacrosanctas Scripturas missas fieri oportere, vt authoritati hominum acquiescamus. Hoc enim effugium, censemus blasphemiã execrabilẽ esse. Sed volumus omnia quæ à Deo profecta atque ex ipsius verbo hausta esse cõstabit, à cunctis humiliter admitti, & recipi sine cõtrouersia. Quinetiam nullam aliam doctrinam censemus, præter eam, quæ ab hoc fonte vnico veritatis manat, pro vera ac certa recipiendam esse. Quocirca siue Anabaptistæ, siue alij affirment ea, quæ proferunt, se à Deo accepisse, & sumpsisse ex ore ipsius, id est ex scriptis sacris, eam gloriam tribuamus Deo, vt audiamus placidè ac modestè, atque an ita sit intelligamus. Verùm vt nostrarũ est partium ijs quæ dicuntur audiendis aurem præbere, donec quale sit vnumquodque cõpertum habuerimus: ita necessariũ est prudenter inter verum & falsum discernere, adhibendúmque iudiciũ nunquid verè an falsò nobis verbum Dei obtendatur. Iussi enim sumus probare spiritus, &
1.Ioan.4. expendere an ex Deo sint. Quod quàm necessarium sit reipsa perspicimus. Nã ipse
Matt.4. quoque Diabolus sese armauit verbo Dei, eóque gladio se accinxit, vt Christũ inuaderet. Atque experimur ipsũ quotidie his artibus vti per organa sua, vt veritatem deprauet, séque miseras animas in exitiũ ducat. Quòd ad miseros istos fanaticos attinet, qui ita verbũ Dei secũ facere iactãt: an ita sit, res ipsa per se satis demõstrat. Iam multũ tẽpus assiduis laboribus conamur sanctum Dei verbũ restituere: cuius rei gratia bellũ aduersus orbẽ vniuersum sustinemus. Hi verò quantum id promouerunt, aut quid præbuerunt nobis adiumẽti? Turbarũt nos potius & vehemẽter impedierũt. Adeò vt quid profecerint dici non possit, nisi vt quantũ promouebatur à nobis verbũ Dei, tantundem retardaretur ab istis, ac cessim iret. Quinetiã in nonnullis

nullis Christianæ religionis capitibus præcipuis cõueniunt cum Papistis, & opiniones tuentur sacræ Scripturæ ex diametro contrarias, vt de Libero arbitrio, de Prædestinatione, de Causa nostræ salutis. Falsò igitur abutuntur hoc prætextu, atque simplicioribus persuadere moliuntur se ex sacrarum literarum præscripto gubernari: cùm ijs omnino abiectis, solius cerebri sui imaginationem sequantur. Nunc ad primum articulum veniamus præclaræ illius definitionis, quam pro reuelatione è cœlo profecta habent.

ARTICVLVS I. DE BAPTISMO.

Baptsimus exhiberi debet iis, qui ad pœnitentiam edocti sunt & credunt peccata sua per Christum deleta esse: ac volunt in ipsius resurrectione ambulare. Quamobrem iis distribui debet, qui per se ipsi flagitant, non infantibus, vt in regno Papæ factum est.

REFVTATIO.

Hoc eorum est pronuntiatum. Sed respondeo: Primùm non esse morem recenti memoria introductum: nec sub regno Papæ initiũ cepisse. Aio enim sacrosanctum institutum esse perpetuò obseruatum in Ecclesia Christiana. Nullus enim, est priscæ vetustatis tam antiquus doctor, qui non fateatur Apostolos ita semper vsos esse. Quod perstringere obiter volui, non alia de causa, quàm vt simpliciores commonefaciam hos fanaticos impudenter calumniari, cùm persuadere volunt obseruationem adeò vetustam superstitionem nouam esse: ac fingere à Papa profectam: cùm vniuersa Ecclesia eam teneret antequam intelligeretur quid sibi vellet regnum Papæ, aut quicquam de eo auditum esset. Cæterùm minimè peto, vt in eo probando nos antiquitas vllo modo iuuet, nisi quatenus in verbo Dei fũdata reperietur. Scio enim sicuti hominum consuetudo authoritatem sacramento non tribuit: sic vsum sacramenti, vt rectus sit, ad normam consuetudinis exigendum non esse. Ad veram igitur regulam veniendum, de qua loquuti sumus: nempe ad verbum, quod solum hîc locum habere debet. Hoc eorum est propositum, baptismum nulli communicandum esse præterquàm ei qui postulat, cum fidei & pœnitentiæ professione. Propterea baptismum infantium inuentum esse ab hominibus contra verbum Dei. Vt id probent, vltimum Matthæi caput allegant, vbi Christus Apostolos ita alloquitur. Euntes docete omnes gentes, baptizantes in nomine patris & filij & Spiritus sancti: cui adiungunt hanc sententiam ex vltimo Marci. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. En fundamentum, quod eis adeò firmum videtur, vt euerti non posit. Cui respondeo in illis locis de baptismo obiter solùm mentionem fieri. Adijcitur enim velut appendix prædicationis Euangelij. Dominus Iesus Apostolos suos mittit vt concionentur, hominesque instituant in doctrina Dei: deinde baptismum adiungit ad doctrinæ confirmationem. Est autem notandum, doctrinam debere eo modo sacramento præire, quòd ad eam obsignandam adiungitur. Atque in eo facilè consentimus. Sed de modo quærendum est. In eo enim decepti sunt malè feriati isti & fanatici homines, quòd modum non considerarunt. Si quis igitur sit alienus ab Ecclesia Christi, veluti Turca aut Iudæus, aut

quiuis alius infidelis, vt fiat Christianus non est à baptismo inchoandum: sed antequam baptisetur instrui debet. Atque etiam talis vsus veteris Ecclesiæ fuit. Qui enim ad Christianismum conuertebantur, suas habebant separatim conciones, quas Catechismos vocabant. Deinde, habito fidei & pœnitentiæ ipsorum testimonio, baptisabantur. Idque ratio postulat. Nam cùm homo non tantùm in Ecclesiæ cõmunionem cooptetur per baptismum: verumetiam testificationem obsignatam habeat, qua Deus pro filio eum agnoscit: dubium non est doctrinam præcedere debere, qua doceatur, vt cum fide & pœnitentia conuertatur ad Deum. Idem videmus erga Abraham in circumcisione Dominum fecisse. Antequam enim hoc signum statueret, eum in fœdus suum receperat, & instruxerat in doctrina.

Nunc autem notandum est, cùm homo à Deo in cœtum fidelium admittitur, promissionem salutis quæ ei datur non ad ipsum solum, verumetiam ad liberos pertinere. Nam ei dicitur: Ego sum Deus tuus, & Deus seminis tui post te. Proinde qui in hoc fœderis vinculum non est ab incunabulis à Deo receptus, is ab Ecclesia alienus est, donec per salutis doctrinam ad fidem & pœnitentiam sit adductus. Tunc autem semen eius domesticum Ecclesiæ esse incipit. Idcirco infantes fidelium baptizantur vi huius fœderis, quod cum parentibus initum est eorum nomine. In hoc igitur sese decipiunt miseri Anabaptistæ. Non repugnamus quin doctrina sacramentum præcedere debeat. Sed in eo tota difficultas sita est, quemadmodum dixi, vt modum & rationem consideremus. Cùm enim homo iam ætate prouectus, qui nunquam Christianus fuit, baptizandus est, prius doceri debet, ac moneri eorum quæ per baptismum figurantur. Liberi autem ipsius baptizantur in ea doctrina quam recepit: quæ continet, Deum non tantùm ipsi, sed etiam liberis in Deum fore. Vt verò facilius intelligatur: cùm is qui alienus fuit à cœtu fidelium conuertitur ad Deum, doctrina in qua baptizatur, ipsum compellat, & quodammodo alloquitur. Propterea ab ipso intelligi debet, & antè percipi quàm sacramentum recipiat. Doctrina verò in qua pueri infantes baptizantur, non compellat eos, sed parentes eorum & totam Ecclesiam. Non est igitur necesse vt eam prius intelligant, quàm recipiant signum.

Gen.17.

Quamobrem cùm hoc struitur argumentum: Dominus iussit Apostolos prædicare antequam baptizarent, atque dixit, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Sequitur ergo neminem ad sacramentum admittendum esse, præter eos qui iam credunt, pessimè concluditur. Perspicuum enim est Dominum in illis locis de ijs solùm loqui, qui doctrinæ sunt capaces, quique prius ab Ecclesia Christiana fuerunt alieni. Si nullam huius circunstantiæ rationem habeamus, multos locos confundi necesse erit, nósque ipsos in eis explicandis perturbari. Scriptum est eum qui non laborat, manducare non debere. Nemo tamen adeò crudelis est, vt velit infantes eo supplicij genere condemnare, vt fame pereant. Omnes enim perspiciunt Apostolum nolle ipsos in hoc ordine censeri, sed tantùm de ijs loqui, quibus suppetunt vires, & ratio victus quærendi. Cùm igitur illis in locis Dominus mentionem de ijs speciatim faciat, qui doceri possunt, quique antea ipsius discipuli non fuerunt: omnia deprauant & peruertunt ij, qui eos detorquere volunt ad Christianorum pueros infantes, quibus nulla est audiendi facultas: atque iam in fœdere Dei sunt cum parentibus comprehensi, vt sint Ecclesiæ domestici.

2.Thes.3.

Adducunt postea miseri isti phanatici vsum & consuetudinẽ Apostolorum.

Acto-

Actorũ secundo refertur, homines ad duo millia audita Petri cõcione, cõpunctos in animo consilium petijsse, quid agere deberent: Petrum verò respõdisse, Pœnitemini, & credite Euangelio. Item, cùm Eunuchus petijt vt baptizaretur, Philippum dixisse, id licere, si modò ex animo crederet. Hinc concludunt Apostolos in ijs quos baptizabant prius fidem & pœnitentiam requirere solitos fuisse. Quod quidem concedo in ijs, quos recens in Ecclesiæ Christianæ communionem recipi oportebat: sed in puris infantibus, qui antequam ex vtero prodierint iam in communione Ecclesiæ sunt, longè diuersa ratio est. Nam ipsorum parentes atque aui promißionem recipiunt, super qua Baptismus eorum fundatus est. Necesse igitur erat Ierosolymitanos, qui alieni erant ab Ecclesia Christi, quique in cædem Domini nostri consenserant, vera pœnitentia tangi, antequam per Baptismum daretur eis testimonium gratiæ, qua Dominus Iesus ipsos in fidelium numerum recipiebat. Necesse erat Eunuchum per veram fidem in gregem Christi cooptari, antequam ipsius nota insigniri posset. Sed cùm omni fideli homini hæc promißio facta sit, Ego sum Deus seminis tui: liberi qui ex ipso nascuntur, alio fruuntur priuilegio: nempe, quòd Deus eos pro suis propter parentes agnoscit. Quod ne ex me ipso comminisci aut excogitare videar, Dominus eius rei nobis in Isaac exẽplum dedit. Nam, sicuti diximus, prius instruxit Abraham in doctrina fidei & pœnitentiæ, quàm ei Circuncisionem communicaret. Postquam verò ipsum in Ecclesiam suam recepit, statuit etiam vt eius soboles tanti boni esset particeps. Itaque Isaac & reliqui ab infantia ipsa circuncisi sunt. Deum igitur huius differentiæ, ex qua tota huiusce quæstionis difficultas pendet, authorem habemus. Sed quia similitudinem, quam adducimus inter Circuncisionem & Baptismum, admittere nolunt, priusquam vlterius progrediamur, necesse erit ostendere idem esse. Cùm de Sacramento aliquo agitur, animaduertendum est substantiam omnem & vim ex doctrina æstimandam esse, à qua confirmationem capit. Notemus ergo doctrinam veluti rem præcipuam, Sacramentum verò velut appendicem esse. Nunc Baptismum cum Circuncisione comparemus. Baptismus pœnitentiam aut renouationem vitæ continet, cum promißione remißionis peccatorum. Vtrunque istorum, Circuncisio nec plus aut minus complectitur. Nam quòd ad pœnitentiam attinet, de ea sæpe & apud Moisem & Prophetas fit mentio, cùm monent vt circuncidantur corda. Idipsum enim est quod nouo Testamento dicitur, veterem hominem mortificare. In summa, spiritualis Circuncisio idem sibi vult quod pœnitentia. Quòd verò ad alteram partem attinet, scilicet ad remißionem peccatorum, clarior approbatio petenda non est, quàm ea Pauli sententia, vbi dicit Circuncisionem Abrahæ datam esse ad iustitiæ gratuitæ confirmationem, quam fide obtinuerat. Si igitur ita argumentari velint, rationi consentaneum non esse, vt infantes baptizentur, qui nec fidem nec pœnitentiam habent, cùm Baptismus sit Sacramentum regenerationis & lauacri spiritualis, quo per Christum abluimur: respõdeo, idem de Circuncisione dici posse. ac Deum nihilominus iußisse vt infantes circunciderentur. Deum ergo ipsum redarguunt, cùm aiunt rationi aduersari, si Sacramentum, quod fidei & pœnitentiæ testimonium est, communicetur infantibus. Quid igitur dicendum? Sanè si quæ à Deo constituta sunt probemus, eius doctrina certò ostendit minimè necessarium esse veritatem, quæ Sacramento significatur semper præcedere, sed aliquando sufficere, si subsequatur saltem pro parte. Renouatio

Gen.17.

Gen.21.

Rom.4.

enim vitæ significabatur per Circuncisionem: ac similiter iustitia quam fide obtinemus: nec pœnitentia, nec fides erant in puero infante, nec tamen propterea minus capax erat Sacramenti recipiendi. En igitur quomodo signum veritatem antecedebat. Si hoc aliquando licitum & rationi consentaneum fuit, quare nunc erit dissentaneum?

Verùm obÿciet aliquis non sufficere si similiter factum fuisse allegemus, nisi etiam ostendamus idem hodie fieri oportere. Hoc quidem fateor, nec instare volo vt paruulorum Baptismus approbetur, nisi etiam talem esse Dei voluntatem ostendero. Interim verò quod iam probaui teneamus, disputari aduersus Deum ab ÿs, qui semper veritatem signo priorem esse volunt. Cæterùm, à nobis probandum est, verbo Dei consentaneum esse, quòd infantes baptizamus. Quod facilè poterit sine longa controuersia à quouis percipi, si gratiam, quam Dominus Iesus aduentu suo nobis attulit, agnoscamus. Prius promittebat Deus Iudæis se ipsorum liberis fore in Deum: atque in eius rei testimonium Sacramento fœderis sui eos insigniebat. Nunc verò, vt ait Paulus Rom. xiÿ. Dominus Iesus aduenit, vt promissiones Iudæis factas confirmet ac ratas efficiat, Deique misericordiam per vniuersum orbem effundat. Atque vt notat alio in loco, intermedium parietem diruit, quo alÿ ab alÿs secernebantur, vt nihil amplius supersit discriminis: sed omnes vnà eodem fruentes priuilegio simus filÿ Dei. Quamobrem quisquis minorem vult efficere erga nos & liberos nostros gratiam Dei, quàm erga populum Iudaicum fuit, is magnam Christo iniuriam infert, eúmque vehementer blasphemat. At dicet quispiam, non imminui gratiam Dei erga nos, si infantes ad Baptismum non admittentur: modò non negetur Deum ipsos pari misericordia prosequi, qua liberos Iudæorum. Ego verò valde imminui ostendo. Nam gratiam Dei præcipuè æstimare debemus ex declaratione, quam tum verbo, tum Sacramentis facit. Cùm igitur Baptismus hodie institutus sit, vt promissio salutis in corporibus nostris obsignetur, vt olim in populo Iudaico fiebat: singulari consolatione priuarentur Christiani, si hæc confirmatio liberis suis adimeretur, qua semper potiti sunt fideles omnes: vt visibile signum haberent, quo Dominus ostendit ac testatur se liberos ipsorum in Ecclesiæ communionem recipere.

Cauillationem qua hîc vtuntur Anabaptistæ, non ignoro: dum Infantis nomen allegoricè accipiunt, pro ÿs qui malitia sunt paruuli, non ætate: nósque propterea irrident, quòd ita simplices simus, vt literæ sensum sequamur. Sed qualis est ista, quæso, subtilitas? Velle promissa Dei adeò clara & facilia euertere, quibus ait se misericordia sua fidelium semen, etiam post ipsorum mortem prosequi? Huius verò rei quem meliorem aut certiorem interpretem habere possumus quàm Spiritum sanctum? qui ipse per Apostolos exposuit quod antè denuntiauerat per Prophetas. Petrus testatur Iudæis ipsos promissionum filios, id est, hæredes esse, quatenus ex stirpe Abraham originem ducunt. Paulus etiam quanuis data opera pugnet aduersus Iudæorum arrogantiam, qua sese ob cognationem illam carnalem efferebant, non tamen negat Abrahæ stirpem propter fœdus, quod Deus cum ipso inÿt, peculiariter sanctificatam esse. Euenit quidem interdum vt fidelium liberi maiores facti, sese alienent à Deo, & quantum in ipsis est, Baptismi veritatem in nihilum redigant: sed non propterea dicendum eo minus Deum ipsos elegisse ac segregasse à reliquis, vt salutem ipsis offerret. Alioqui, frustra diceret

ret Paulus, infantem patre aut matre fideli natum, sanctificatum esse: qui alioqui immundus foret, si progenitus esset ab infidelibus. Cùm Spiritus sanctus, omnis sanctificationis author & origo, testetur Christianorum liberos sanctos esse: an nostrum est eos à tanto bono excludere? Quòd si Baptismi veritas in eis resideat: quî eo signo, quod longè minus & inferius est, priuare audebimus? 1. Cor. 7.

At obijciunt vsum & consuetudinem Apostolorum contrariam fuisse: nam scriptum est, Paulum & Silam prædicasse verbum Domini custodi carceris & domesticis ipsius, antequam baptizarentur. Huic obiectioni iam anteà satis respondi, ostendens in eo qui alienus fuit ab Ecclesia, doctrinam antecedere debere: sed posteaquam semel in communionem fidelium receptus est, promissionem vitæ, non ipsius tantùm nomine, sed liberorum quoque illi offerri. Sed expressius argumentum se habere putant, & quod sibi magis suffragetur ex decimo nono capite Actorũ: vbi scriptum est, Paulum, cùm aliquos discipulos reperisset, qui nondum Spiritum sanctum receperant, eos de-integro baptizasse. Porrò certissimum est Lucam illic agere de visibilibus gratijs Spiritus sancti. Nec enim aliter ea quæ dicit conuenire possent: nempe quòd ij de quibus loquitur qui Iudæi erant, respondent se nescire an sit Spiritus sanctus. Ignorare autem minimè poterant Deum Spiritu suo fideles sanctificare, cùm de eo apud Prophetas omnes tam crebra mentio fiat. Sed nesciebant an gratiæ illæ, de quibus interrogabat Paulus, Ecclesiæ Christianæ datæ essent. Cùm itaque nominentur Discipuli, non adeò ignari erant, quin Deum ac Christum quodammodo cognoscerent, vt hodie idiota quispiam ex vulgo Christianorum. Sed hoc ipsis deerat, quòd gratias visibiles non acceperant, quas tum Deus in seruos suos effundebat. Hæ per manuum impositionem à Paulo ipsis collatæ sunt. Non est nouum in ea significatione accipi Baptismi nomen. Vt apertissimo exemplo docemur, Actorum vndecimo, cùm dicitur Apostolos meminisse verborum Domini, quibus dixerat, Ioannem baptizasse aqua, se verò baptizaturum Spiritu. Est præterea hic vsus frequens in Scripturis, vt verbum vnum per aliud, sententia aliqua per aliam exponatur. Illic dictum est, Paulum in nomine Christi ipsos baptizasse. Deinde, vt explicet quid hoc sibi velit, adiungit ipsum eis imposuisse manus, ac Spiritum sanctum descendisse. Est igitur res eadem, duobus modis, ex Scripturæ vsu, variè expressa, sicuti diximus. Sed nihilominus videamus quid probi isti viri colligere poterunt, etiamsi omnia quæ postulant, eis concedamus. Nihil quidem certè aliud, quàm Paulum iterum discipulos illos ob eorum ignorantiam baptizasse. Quòd si ob hanc causam iterandus sit Baptismus, quid Apostolis factum esset, qui tres annos post Baptismum suum adhuc tot erroribus absurdisque opinionibus tenebantur? Ita vt existimarent Christi regnum terrenum esse, nihil de morte aut passione ipsius animo conciperent, & pleraque eiusmodi? Tanta certè ruditas alterum Baptismum meritò requirebat, si ignorantes iterum baptizandi essent. Quòd autem ad nos pertinet, lacum aut fluuium semper à tergo habere oporteret, si quoties Dominus nos repurgat aliquo errore, ex integro baptizandi essemus. Huc præterea accedit, quòd Paulus eos de quibus agitur, baptizauit antequam eis imponeret manus. Qui ordo reprobandus esset, si miseri isti fanatici verum dicerent. Nam ex eorum imaginatione Spiritum sanctum prius discipulis dari oportebat, signum deinde subsequi. Sed quid ampliore disputatione opus est, cùm res ipsa omnino perspicua sit?

Acto. 16.

Acto. 19.

Nulla igitur superest amplius eis calumnia, vt paruulorum Baptismum insectentur & mordeant, præterquam quòd aiunt, nusquam commemorari Apostolos eo vsos esse. Respondeo, nusquam etiam legi administratam ab ipsis fuisse Cœnam vel vnicæ mulieri. Cur ergo plus difficultatis in vno quàm in altero constituunt? Dicere non audebunt mulieres recipiendæ Cœnæ Domini non esse idoneas. Non tamen legimus ipsas vnquam ex manu Apostolorum eam accepisse. Vnde ergo reddemur certiores? Nempe si institutionem, naturam & substantiam Sacramenti intuemur. Sic enim perspiciemus æquè mulieribus ac viris conuenire. Ostendimus autem idem esse in Baptismo. Conuenire scilicet infantibus, atque ad eos pertinere: quoniam Dominus eos pro domesticis habet Ecclesiæ suæ. Quid plura requirimus? Nónne superfluum est de consuetudine inquirere, vbi ius ipsum apertum & perspicuum est? In hac, inquam, materia in qua solum Dei placitum sufficere nobis debet? Quòd ad hunc articulum spectat, spero me omnibus abundè satisfecisse, qui veritatis normam sequi volent. Quanquam si quis ampliorem declarationem desyderet, poterit ea videre quæ tractaui in Christiana Institutione, vbi copiosius omnia horum argumenta deducuntur.

ARTICVLVS II. DE EXCOMMVnicatione.

Vsus excommunicationis inter omnes esse debet, qui se Christianos profitentur. Qui baptizati, nihilominus noxiam aliquam imprudenter aut casu admittunt, non ex industria, ii secretò moneri debent semel atque iterum: tertiò publicè coram toto cœtu exterminandi sunt. Vt possimus eodem zelo vnà panem frangere, & calicem bibere.

REFVTATIO.

Excommunicationem bonam & sanctam politiam esse non negamus: atque etiam in Ecclesia non vtilem modò, sed etiam necessariam confitemur. Quin etiam hi miseri & ingrati quicquid de ea tenent, à nobis didicerunt: nisi quòd ignorantia sua aut arrogantia corruperunt doctrinam, quam purè docemus. Sed vt breuiter articulum istum expediam: in quo consentiamus annotabo, & quid habeant nobiscum discriminis. Docemus, vt iam dixi, constanter, excõmunicationem, qualis à Christo instituta est in vsu esse debere, & conseruandæ Ecclesiæ adminiculum necessarium esse affirmamus. Atque etiam curamus & omni studio contendimus, vt restituatur in statum suum, eáque, vt decet, vtantur omnes, admonentes errorem grauissimum esse, & vitium vehementer reprehendendum, si non ita fiat. In eo igitur Anabaptistæ nihil à nobis discrepant. Si damnaremus excommunicationem, aut suaderemus inutilem & superuacaneam esse, aut libenter assentiremur ne ei in Ecclesia locus esset, tunc murmurandi aduersum nos occasionem haberent. Sed de eo bene inter nos conuenit. In hoc tota est controuersia, quòd putent nullam ibi Ecclesiam esse, vbi hæc politia non est constituta, aut non eo quo

decet modo exercetur: nec illic homini Christiano licere Cœnam recipere. Eóque prætextu sese ab Ecclesiis segregant, in quibus verbum Dei purè annuntiatur: nolentes, vt inquiunt, eius pollutionis participes esse, qua commaculantur ij, qui flagitiosos & sceleratos non relegant. Nos è-diuerso fatemur, si hic ordo alicui Ecclesiæ desit, imperfectiorem eam & praua macula notatam esse: sed non eo minus pro Ecclesia ipsam habemus, ac persistimus in eius communione, atq; affirmamus, singulis sese ab ea segregare non licere.

Quia verò non satis est verbo asserere: videamus an ex Scripturæ doctrina firmã probationem simus habituri. Huic enim legi me libenter subijcio, vt dictis meis nulla adhibeatur fides, nisi testimonium ex Scriptura habeam. Prima igitur quæstio est: an pro Ecclesia Christiana habendus sit is cœtus, qui nullum excommunicationis vsum habet, qualis à Christo instituta est. Hoc certè deerat Corinthijs eo tempore quo Paulus ad eos scribebat, vt ipse ostendit ac conqueritur: at nihilominus eum honorem eis tribuit, vt eorum congregationem, Ecclesiam Christianam vocet. Diuersæ illic sectæ & factiones erant. Ambitio & auaritia vigebant inter plures. Litibus & iurgijs sese mutuò corrodebant. Crimen quod inter infideles execrabile fuisset, non tolerabatur solùm, sed etiam propemodum fouebatur. Quinetiam præter tantam corruptionem morum, errores in ipsa doctrina reperiebantur. Paulus tamen non ex seipso loquens, sed velut os & organum Spiritus sancti, sic inscribere Epistolam suam non desinit: Ecclesiæ Christianæ quæ est Corinthi. Quis nunc ex nobis tantum audebit, vt seuerior ipso Deo esse velit in iudicando? Qui hoc ausus fuerit, præbebit insigne documentum suæ temeritatis. Nihil tamen de eo, quod semel pronuntiauit Deus, immutabit. Quid dicemus de Galatis? Scimus quanta apud eos perturbatio & confusio fuit: id tamen non prohibet Paulum illic Ecclesiam agnoscere. Omne quidem studium à nobis adhibendum est, vt eam perfectionem, quæ in Christi corpore esse debet, assequi possimus: sed vna Ecclesiæ conditio alia à nobis quærenda non est, quàm quæ prædicta est à certa & immutabili veritate. Ne ergo fallamur, perfectam in hoc mundo Ecclesiæ formam imaginando. Nam semel pronuntiauit Christus eam areæ similem fore, vbi grana tritici sic paleæ admixta sunt, vt sæpenumero non appareant. Item, reti similem fore, in quod varia piscium genera aggregantur. Quæ similitudines nos docent, quanuis puritas summa desyderanda sit in Ecclesia, & in ea cõsequenda omnem operam adhiberi oporteat, nunquam tamen ita puram fore, quin multis adhuc maculis polluta sit.

1. Cor. 1.
1. Cor. 1.
Gal. 1.
Mat. 3.
Mat. 13.

Quod enim dicitur Christum effudisse sanguinem suum, quo eam mundaret, vt careret omni ruga & macula, non significat eam omnino iam mundatam, & omni næuo vacuam esse, sed potius adolescere in dies, & proficere: eò tendentem, quò nunquam in hoc seculo poterit peruenire. Verùm adhuc duobus modis maculata est Ecclesia. Nullum enim est ipsius membrum adeò purum aut perfectum, quod multis adhuc vitijs circunseptum non sit. Fideles igitur omnes, quandiu hìc versantur, semper immunditiem aliquam habent, quæ in eorum carne residet, vt tota Scriptura testatur, ac præsertim Paulus ad Romanos septimo. Quòd ad hanc immundiciei speciem attinet, etiamsi Ecclesiam, quàm optimè fieri posset, administratam haberemus, tamen euitare non possumus, quin à Domino nos ablui necesse sit, & ipsius misericordia nobis peccata nostra remitti. Sequitur alterum genus

Ephe. 5.

immundiciei, quo Ecclesia maculata est. Bonorum gregi semper admixti sunt hypocritæ, qui sordibus suis totum cœtum inficiunt. Nonnunquam etiam admixti contemptores Dei, vitæ dissolutæ, & flagitiosæ: aut qui sibi cauebunt, ne reprehendantur ab hominibus, sed interim ostendent se nullo Dei timore, nulla reuerentia tangi. Hæc pollutio excommunicationis disciplina tollenda est, & in eo quanta fieri potest diligentia elaborandum. At multæ reperientur Ecclesiæ, quæ in eo malè officio suo defunguntur, vt ab eiusmodi sordibus sese repurgent. Aliæ, quæ studium & diligentiam adhibebunt, tantum efficere non poterunt, quin magnus iniquorum numerus impunitus maneat: quoniam hypocritarum malitia sæpe occulta est: aut saltem non ita detegitur, vt aduersus eam ferri sententia possit. In summa igitur, teneamus quod Dominus noster ait, ad finem vsque mundi permultas herbas nociuas tolerandas esse, ne si omnes velimus euellere, simul quod boni tritici erit, vnà perdamus. Quid desyderamus plura? Dominus, vt probaret suos, huic miseriæ obnoxiam reddere Ecclesiam suam voluit: nempe, vt boni perpetuò essent admixti malis. Subeunda igitur est hæc conditio.

Et sanè sic agendi optima nobis ratio constat. Id enim honoris nos sacrosancto Dei verbo sanctisque eius Sacramentis deferre par est, vt vbicunque annuntiari hoc verbum videmus, atque ex regula, quam nobis præscribit, purè Deum adorari, reiecta omni superstitione administrari Sacramenta, illic sine vlla controuersia Ecclesiam Dei esse concludamus. Alioqui quid dicemus? An hypocritarum aut contemptorum Dei nequitia, dignitatem & virtutem verbi Dei & Sacramentorum abolere potest? Fateor quidem disciplinam ad Ecclesiæ substantiam requiri: quòd ad id attinet, vt ritè ordinetur, sique recta administrandi ratio & politia desit, veluti si excommunicatio non sit in vsu, tantundem de eius specie detractum iri, vt sit quodammodo deformis. Sed non propterea dicendum eam omnino dirutam esse, neque ædificium amplius vllum manere, cùm doctrinam retineat, in qua fundata est Ecclesia. Prætermitto quòd eo posito, nullius rei habendam esse rationem quàm hominum morúmque, sæpe tamen falli possemus, cœtum aliquem improbando, eúmque æstimando, propter sua vitia, Ecclesiæ nomine indignum. Accidere enim sæpenumero posset, vt probis & sanctis viris fieret iniuria, quorum numerus inter improbos sic latet, vt tritici grana sub paleis occultantur. Præterea cogitare debemus, nonnullos qui vitijs laborant, sibi nihilominus in ipsis displicere, & cum vera pœnitentia cupere sese ex eis eripere, vt integritate maiore Deum colant. Hoc etiam animaduertendum, seuerius esse ac durius, aliquem ob vnicum delictum reijci. Addo quòd naturæ nostræ ea est prauitas, vt tum ad malè suspicandum sit procliuis, tum ad temerè iudicandum, antequam res bene perspecta sit. Quamobrem eò diligentior cautio à nobis adhibenda est, ne hîc impingamus. Verùm, vt dixi, perperam à nobis fieret, si hominum tantùm rationem haberemus. Tanti enim facere debemus verbum Dei & Sacramenta, vt vbicunque viderimus ea, ibi Ecclesiam Dei esse certò sciamus, quanuis errores & vitia in communi hominum vita reperiantur. In summa, cùm quæritur quid sit Ecclesia, meritò iudicium Dei nostro præferendum est. Anabaptistæ verò, vt ostendimus, iudicio Dei acquiescere non possunt.

Altera quæstio in hoc articulo est, Cùm excommunicationis ordo non est in aliqua Ecclesia constitutus, vel in eo quo decet vsu non est, an propterea nos ab ea se-

ea segregari oporteat, nec liceat in ea Cœnam recipere? Anabaptistæ aiunt, vbicunque mali non excluduntur à communione, illic Christianum communicando sese polluere. Nos è diuerso dicimus Christianum mœstitia affici debere, cùm sacrosanctam Cœnam pollui videt ab iniquis & improbis, qui ad eam admittuntur: & curare quantum in ipso est, ne id fiat: quod si fiat, ipsi tamen sese priuare Cœna, & à communione subducere, non licere: debere potius in eo persistere, vt quandiu in eo loco agit cum cæteris, Deum adoret, verbum audiat, Cœnámque recipiat.

Proferant Anabaptistæ authorem suum, vt sententiam suam probēt. Nos enim nihil omnino asserimus, quàm ex Prophetarum & Apostolorum sententia. Videmus quæ vitia in Ecclesia Iudaica Prophetæ reprehendant: aut potius cōtra quas abominationes vociferentur. Neque verò reprehensiones illæ competunt in vnum genus hominum: sed palàm denuntiant à primoribus ad plebem vsque, à summis ad infimos omnia sic corrupta & deprauata fuisse, vt vix vnicū mēbrum sanū reperiri posset. Hæc enim sunt ipsorum verba. An verò proptera desierūt cum populo iniquo & peruerso conuenire, vt adorarent Deum, vt offerrent sacrificia, vt audirent doctrinā Legis? An seorsum Templum aut altare extruxerunt, vt pura Ecclesia potirentur? Si polluitur fidelis, quòd in precibus cum iniquis cōmunicet, in audienda doctrina, in Sacramentis recipiendis: Prophetæ omnes polluti fuerunt, ac veluti duces, qui cæteros exemplo suo in exitium ducerent. Nunc ad Christum Dominum nostrum & ipsius Apostolos veniamus. Primùm, scimus qualis eo tempore fuerit Ecclesiæ Ierosolymitanæ status. Tamen cum cæteris Dominus Iesus circuncidi voluit. Deinde, purgationis die ad Templum afferri, vt ex solito more Deo offerretur. Si allegent, sancti viri manibus susceptum fuisse: respondeo, id totius Ecclesiæ nomine factum: quæ tamen spurcitia multa & abominandis vitijs scatebat. Si rursum obijciant, infantem fuisse, nec ab eo propriè facta: respondeo, ita infantem fuisse in humana natura, quā à nobis acceperat, vt interim prouidentia sua diuina regeretur, qua nunquam siuisset se vlla actione contaminari, quæ filiorum Dei puritati repugnaret. Quinetiam vir factus, ac quod amplius est, cùm prædicaret verbum Dei, & officio suo fungeretur, eam viam persequutus est vsq; ad extremum diem vitæ. Si offenditur Deus ab eo qui precandi & testificandæ fidei suæ gratia in cœtum aliquem ingreditur, à quo scelerati non arcentur: quid sibi voluit Dominus noster, quale exemplum præbuit, cùm Tēplum Ierosolymitanum ingrederetur, vt vnà cum Scribis, & Pharisæis, & populo tunc perditissimo sacra faceret? Protinus, sat scio, excipient, Christum in Templum non ascendisse, nisi vt vitia & scelera reprehenderet, quæ tum admittebantur: non vt cum eorum sacrificijs & cæteris testificationibus fidei participaret. Verùm falsam esse hanc solutionem, facile est commonstrare. Non abs re dicit Paulus eum subditum Legi factum (de Christo semper intelligo) vt ab eius seruitute omnes, qui ei subijciebantur, redimeret. De ceremoniali Lege nominatim verba facit. Cùm igitur ad Templum ac præcipuè diebus festis & solennibus accedebat, quanuis eò veniret, vt meliorem promouendi Euangelij, & corrigendis impiorum vitijs, occasionem nancisci posset: tamen non desinebat sese Legis obseruatorem ostendere, quæ Lege iubentur faciens, veniens in Templum adorandi & sacrificandi causa. Quod ipse ore suo confirmauit, cùm Samaritanam conueniret. Loquens enim

Iesa.1. Luc.2. Gal.4.

ss

Ioan.4. *ex omnium Iudæorum persona, ait: Scimus id quod adoramus: at vos, quod adoratis, nescitis: quia salus ex Iudæis est. Haud certè ab illis se segregat, cùm loquitur de adoratione, qua etiam sacrificia continentur, verùm sese redigit in communem ordinem cæterorum. Id quod ratio ab eo adiuncta, magis etiam confirmat: nempe, quia salus ex Iudæis est. His enim verbis nihil aliud intelligit, quàm cultum, qui Ierosolymis exhibebatur Deo, ipsi gratum fuisse, tantùm ob fœdus, quod cum populo illo inierat. Ex quibus perspicimus, eum qui Sacramentis à Deo institutis cum iniquis communicat, ipsorum congressu non pollui, modò ipse crimine vacet, puraque conscientia sit præditus.*

Idem Apostoli, Magistri sui exemplum sequuti, fecerunt. Verùm ne prolixiores simus, quàm par sit, Paulo vno contenti simus. Omitto quòd quęcunq; in locum veniret, sine vlla difficultate in Synagogam Iudæorum ingressus est, vt oraret Deum, & de Scriptura tractaret. Omitto etiam, quòd ei religio non fuit sese Acto.21. *in Templo exhibere, vt ibi Deum adoraret, & ceremonijs legitimis vnà cum reliquis vteretur: quanuis summa esset Sacerdotum & Scribarum, qui tum illic erant, improbitas & nequitia. Non quòd illa ad rem non faciāt: sed quia clariore probationum genere, quæ calumnijs minus eludi possunt, non caremus. Nempe, quòd conqueritur eos qui ipsum adiuuare debuerant, Christi honore & Ecclesiæ propagati-* Phil.2. *one posthabitis, priuatis cōmodis suis studuisse. Neq; tamen legimus ipsum, ne pol lueretur, se ab eorum cœtu segregasse. Item, cùm vitia illa horrenda, quibus Corin* 1.cor.5. Gal.5. *thij & Galatæ laborabant, reprehēdit: non vetat eos qui puri sunt & immunes, vllam cum cæteris communionem habere, quoad bene purgata fuerint omnia: sed tantùm adhortatur, vt vitia, quæ, suo quæque loco, reprehendit, corrigant: nulla mentione facta de eiusmodi segregatione, qualem isti fanatici introducere volūt.*

Quid verò necesse est adeò disputare? cùm Apostolus ipse alio in loco tractans, quo quisque modo præparari debeat ad recipiendam, vt decet, Cœnam Domini, non iubet vnumquenque proximi sui vitia examinare: sed ita loquitur, 1.Cor.11. *Probet seipsum homo, ac sic de pane illo edat, & de calice bibat. Nam qui edit & bibit indignè, iudicium sibi ipsi edit & bibit. In quibus verbis duo sunt obseruanda. Primum, indignè panem Domini edere, non esse cum ijs qui indigni sunt communicare: sed non ritè præparare seipsum, nec expendere fidem propriam & pœnitentiam. Alterum, cùm Cœna recipienda est, ne initium faciamus ab alijs, quo examinemus ipsos, sed nosmetipsos probemus. Et certè, si accuratè consyderentur omnia: qui ita otio abundant, vt inquirant in alios, sæpius in re sua sunt negligentes & obliuiosi.*

Hominem noui adhuc superstitem, qui hoc errore detentus, quòd vereretur nobiscum, propter quorundam vitia, Cœnam sumere, sese Ecclesiæ communione priuabat: interim domi duos habebat famulos vitæ flagitiosæ & dissolutæ. Quod cùm intellexissem, eum commonefaciendum curaui (quoniam eo tempore mihi auscultare noluisset) meritò cogitare ipsum debere de purganda domo sua, quæ ipsi commissa erat, cùm se pollui existimaret eorum vitijs, qui ad eius administrationem nullo modo pertinebant. Tum stultitiam ipse suam animaduertere cœpit, ac veluti castigationem à Deo missam agnoscere, quæ suam illi arrogantiam exprobraret. Ita se & Ecclesiæ & mihi recōciliauit: agnoscens hoc esse primū, vt de nobis ac familia nostra cogitemus: deinde habeamus cæterorum rationem: non vt in

eorum

eorum odium, quòd non ita, vt decet, se gerant, nos subducamus ab Ecclesia: sed vt corrigamus eos, ac, si fieri potest, reducamus in viam, aut eijci curemus. Sin minus commendemus Deo, vt in meliorem statum redigat omnia.

Obijci poterit, Paulum eadem Epistola acriter reprehendere Corinthios, quòd in eorum cœtu vitia non punirentur excommunicatione: atque adeò prohibet ne cum fornicatoribus, ebriosis, deceptoribus, idololatris, & eiusmodi hominibus versentur. Cui obiectioni respondeo, vitium in Ecclesia valde reprehendendum esse, cùm delictis nulla correctio adhibetur. Imò verò aio, sæpe accidere posse, vt Dominus hanc solam ob culpam, in populum vniuersum animaduertat. Quamobrem, nequa Ecclesia adhuc ista excommunicationis disciplina carens, sibi aduletur, quasi leuis culpa sit nullum eius vsum habere: sed potius vnaquæque sibi prospiciat, détque operam, vt erigi & statui possit. Similiter, priuatus quisque se in eo impendat, & ei restituendæ, quam omnino poterit, operam nauet. Sed non propterea dicendum, iustam esse causam priuato cuique sese ab Ecclesia abalienandi, quoties rerum status ipsius voto minimè respondebit. Notare enim debemus hanc politiam non esse in vnius membri potestate: verùm ex totius corporis consensu exercendam esse. Idcirco Paulus non speciatim singulos compellat, vt seorsim vitiũ cuiusque culpæ hoc aßignet: sed totum corpus insimulat. 1. Cor.5.

In summa, quòd ad Ecclesiæ communionem attinet, demus operam, vt membra putrida, aut contagione infecta, omnes scilicet, qui flagitiosam & dissolutam vitam degunt, abscindantur. Quid autem in nobis sit, ipsi consyderemus: cúmque functi sumus officio nostro, si nequeamus assequi quod volumus, quódque vehementer optandum esset, reliqua commendemus Deo: vt quemadmodum ipsius est opus, ita manum admoueat. Interim, etsi meritò tristes simus, quòd Ecclesiam nondum ritè ordinatam & in integrum restitutam intuemur, feramus tamen vitia, quæ emendare non possumus. Quòd autem vetat Paulus cum ijs cibum sumere, qui vitæ sunt dissolutæ, id ad priuatam consuetudinem pertinet, non ad publicam communionem. At, dicet aliquis, si homini Christiano non liceat cum scelerato versari, corporei victus percipiendi causa, multò minus panem Domini cum illo sumere licebit. Respondeo, in libertate nostra & facultate positum esse, an familiariter versemur cum sceleratis. Quo fit, vt vnicuique sit ab eo abstinendum. At non est ita in arbitrio nostro positum, an Cœnam recipiamus, nécne. Itaque diuersa est ratio. Notemus ergo, si Ecclesia hominem indignum ferat & toleret, probè facturum eum qui talem nouerit, si ab eius consuetudine abstineat, idque, quoad poterit, facere debere: modò ne schisma vllũ aut separationem in Ecclesiæ communione inducat. 1. Cor.5. NB

De excommunicationis materia, quantum locus hic requirebat, tractatum est. Tantùm obiter omnes veritatis studiosos monitos velim, eius quod in hoc ipso Anabaptistarum articulo continetur: vt ex eo animaduertant, quãtum fidei debeant reliquis adhibere: nempe, quòd aiunt hominem, qui imprudentia, non destinata malitia errauerit, posteaquam bis seorsim fuerit admonitus, publicè castigari debere, aut excommunicari. In eo, errorem vnũ eis condono: quòd Dominus non vult Ecclesiam ad excommunicationem progredi, etiam cùm peccator priuatus admonitiones binas neglexerit: sed vult tertiò admoneri publicè, antequam reijciatur. Falluntur iterum in eo, quòd non consyderant Dominũ eo in loco de secretis delictis Matt.18.

verba facere. Manifesta enim, quæ populo offensionis causam præbent, alia ratione corrigenda sunt, quàm secreta monitione. Hi duo errores facilè demonstrant, quàm præclari Doctores sint Anabaptistæ, quo spiritu ducantur ad omnia reformanda, cùm vix tria verba proferre poßint, quin permisceant & confundant omnia. Verùm hoc adhuc eis ignosco, vt ad eam partem veniam, quæ plus momenti habet. Cùm enim aiunt, eum qui imprudenter non sponte peccauit, significant, vt etiam apertè docent & asseuerant, hominem qui sponte deliquit, nūquam veniam obtenturum. Nam, ex eorum opinione, peccatum voluntarium aduersus Spiritum sanctum committitur, cui nulla datur venia. Hanc opinionem, blasphemiam execrabilem esse dico, & delirium perniciosum, quo miseræ animæ in desperationem conijciūtur. Quod re ipsa in nonnullis vidi, qui per aliquod tempus ab hac infelici secta fuerant seducti. Nos quidem cogitare debemus in nobisipsis, & alios monere rem esse non parui ponderis, Deum sponte offendere, & repugnante animi nostri conscientia aliquid admittere, quo ira Dei aduersum nos prouocetur. Quisquis ergo his vteretur vocibus: Quanuis accidat nos post agnitum Deum, contra animi nostri conscientiam peccare, ea culpa facilè remittitur: nec eam tanti facit Dominus, vt magnopere torqueri nos oporteat: is repellendus esset ceu Sathan aliquis, qui talibus nos adulationibus ad Dei contemptum vellet adducere. Aßiduè potius meditemur, leue crimen non esse contra sanctißimam voluntatem Dei rebelli animo & contumaci aliquid facere, iustitiam eius data opera violando: & qui id faciunt, eos nimis dissolutè abuti collata in se gratia: proinde periculum esse maximum, ne ij qui adeò habenas sibi laxāt, dentur in reprobum sensum, vt in malitia obdurescant, ne vnquam conuertantur. Reuocemus etiam in memoriam cōminationes, quas Scriptura in talem ingratitudinem pronuntiat. Verùm postquam hæc omnia dicta & facta fuerint, non tamen conijciendi in desperationē ij sunt, quibus sic contigerit labi. Quò enim delaberemur? Vix decimus quisque reperietur, qui asserere poßit, se posteaquam Deum nouit, non sponte deliquisse. An non esset Ecclesiam perdere, velle eos omnes conijcere in desperationem? At dicent sic conscientias sopiri, vt facilè assentiantur malo. Ego verò cōtrà respondeo, consopiri potius eorum animos qui sibi ita imponunt, vt putent se nunquam nisi ignorantia peccare, séque adeò innocentes existimant, vt nūquam malo sint animo aut praua voluntate. Consyderemus, quæso, quot modis nos tentet Diabolus. Si non opprimimur omnino, quis tamen virtute tanta præditus est, vt aliquando non deflectat, nunquam aberret: quanuis sit commonefactus à Deo, & testimonium habeat conscientiæ suæ, quo in rectam viam reducatur? Peccato contra Spiritū sanctū admisso veniam nullā dari allegant. Fateor. Sed peccatū voluntariū multùm differt ab eo, quod in Spiritum sanctum cōmittitur. Is enim resistit Spiritui sancto, qui apertè repugnat veritati Dei, & obstinato animo nititur ipsam euertere, quasi Deo certamen indicere videretur. Peccare autem sponte poterit aliquis, qui tamen nec bellum aduersus Deum gerere, nec in eius verbum contumeliosus esse volet.

Sed breuiter & facilè expedietur hæc quæstio, si eius definitionem ad Deum referamus: id est, si pronuntiatis ipsius, vt æquum est, acquiescamus. Cùm enim authoritatem remittendi peccata sibi soli reseruarit: ipsius etiam est solius definire, quæ remitti, quæ non remitti debeant. Ab initio verò in populo Iudaico instituit duo sacrificiorum quotidianorum genera: vnum pro voluntarijs peccatis:

catis, alterum pro ijs quæ ignorãtia admitterentur, addita hac promißione, tam prioribus quàm posterioribus se veniam daturum. Quid ad hæc miseri isti fanatici respondebunt? Pronuntiat Dominus, se remissurum fidelibus peccata voluntaria (fiebant enim sacrificia pro ijs qui iam Ecclesiæ membra erant) isti verò Deo manus colligare, ac ne talem misericordiam exerceat, prohibere volunt. Si excipiant, id in veteri lege factum, aliam verò temporis nostri esse rationẽ, nimium friuola erit hæc cauillatio. Satis enim perspectum est, infinitam bonitatem Dei, aduentu Christi Domini nostri haudquaquam imminutam, sed potius amplificatam esse. Præterea scimus sacrificia antiqua figuras tantùm fuisse eorum, quæ in Christo implenda erant. Cùm ergo voluntariorum peccatorum remißionem sacrificia antiqua repræsentarent, quæ domesticis fidei exhibetur, certum & perspicuum testimonium est, fideles non tantùm ignorantiæ suæ, sed etiam delictorum sponte admissorum, remißionem per Christum obtinere. Cuius etiam rei tot habemus exempla, vt eam reuocare in dubium, impudentiæ sit maximæ. Si ex veteri Testamento sumamus. Patriarchæ cùm in fratris necem conspirarunt, malè se agere non ignorabant. Ruben non imprudenter patris sui thorum contaminauit. Iudas satis perspectum habebat fornicationem displicere Deo: ab ea tamen non abstinuit. Dauid, qui sontes quotidie puniebat, non poterat errore aut imprudẽtia illud adulterij crimen admittere. An misericordia, quam Deus illis omnibus impartiuit, defecit aut interijt, vt non poßit ipsam eodem modo suis hodie exhibere? Sed ex veteri Testamẽto exempla mutuari minimè necesse est: cùm ijs abundet nouum. Nam Petrus antequam abnegaret Christum, hanc sententiam audierat: Qui me coram hominibus abnegauerit, illum abnegabo coram Deo Patre meo. Ignorantiæ ergo excusationem obtendere non poterat: Christus tamen ei veniam dedit. Paulus de nonnullis conqueritur, qui Thessalonicæ flagitiosam vitam ducebant: nec tamen desinit bene de ijs sperare: modò corrigantur, vt ad pœnitentiam adduci poßint. Qui in Ecclesia Corinthiorum in flagitiosas libidines & vitæ genus adeò dissolutæ proruperant, sibíque adeò placebant in vitijs suis, vt nullam admonitionem audire vellent, nónne rei erant criminis praua voluntate admißi? Non tamen desinit idem Apostolus eos ad resipiscentiam adhortari, veniæ locum ipsis apud Deum relinquens. Idem legimus de Petro erga Simonem Magum. Quid plura desyderamus? Dominus thesauros misericordiæ suæ aperit, etiam ijs, qui concupiscentijs suis victi, quanuis mali cognitionem haberent, tamen infirmitate carnis suæ à recto deflexerint. Quis hominum miseris peccatoribus ianuam claudet? nec sinet eos gratiam, quam ipsis Deus offert, recipere? Ex his igitur perspicimus venenum lethale sub istis Anabaptistarũ verbis latere: cùm nullis alijs peccatis veniam dari aiunt, quàm ijs, quæ imprudenter admittuntur.

Vt autem in hoc articulo concludamus, Christianos omnes admonitos esse necesse est, quæ sint ex eo consequentia. Nam etsi facilè iudicatur nimiæ esse securitatis, nolle vllum omnino vitium in Ecclesia tolerare: non tamen primo intuitu videmus, quàm perniciosa sit hæc opinio, quòd ea quæ consequuntur non animaduertamus. Olim duæ fuerunt hæreticorũ sectæ, quæ Ecclesiam vehementer turbarunt. Quorum alteri Græco nomine Cathari, id est, Puri: alteri Donatistæ, ex primi authoris & magistri nomine appellabantur. Vtriq; in eodem errore fuerunt quo isti somniatores: Ecclesiã quærentes, in qua nihil posset desyderari. Idcirco se

ab vniuersa Christianorum societate segregauerant, ne commacularētur aliorum sordibus. Porrò, quid accidit? Dominus eos cum tam arroganti cœpto dißipauit. Hinc ergo moneamur cùm sub specie studij perfectionis, imperfectionem nullam tolerare possumus aut in corpore, aut in membris Ecclesiæ, tunc Diabolum nos tumefacere superbia, & hypocrisi seducere, vt ad deserēdum Christi gregem nos instiget: certò sciens se victoriam obtinere, cùm nos inde abduxit. Cùm enim nusquam alibi sit aut remißio peccatorum, aut salus, tametsi vitæ plusquam angelicæ speciem præ nobis feramus, tamen si tali audacia nos separemus à Christiano cœtu, simus Diaboli.

TERTIVS eorum articulus, est de receptione Cœnæ: in quo nihil dicunt, quod ipsis non concedamus: imò quod non quotidie doceamus: nempe, ne quis ad sacrosanctam hanc mensam accedere audeat, nisi verè sit membrum corporis Christi, vnum Deum cum fidelibus cunctis adorans & colens, inuocatione iusta & legitima. SED cùm articulo quarto declarant, quomodo quisque se castum integrúmque seruare debeat, vt adhæreat Deo: iterum omnia deprauant. Quáuis initio bonis vtantur verbis, veluti cùm Papisticas superstitiones damnant, & iubent Christianos omnes ab eis abstinere. Sed venenum est in cauda, vt inquit prouerbium. Tandem enim concludunt, omnem armorum vsum diabolicum esse. Nulli quidem priuato, vsus gladij permittendus, vt obsistat malo. Nam Christia-
Luc.21. *norum arma, sunt preces & mansuetudo vt in patientia poßideant animas suas,*
Rom. 12. *& bono malum vincant, iuxta doctrinam Euangelij. Vniuscuiusque igitur officium est, patienter ferre, potius quàm vi & armis vti, cùm nobis inferetur iniuria: sed publici gladij potestatem, quam Deus nostri protegendi gratia constituit, condemnare, in Deum ipsum blasphemia est. En Spiritus Dei per Paulum*
Rom.13. *pronuntiat magistratum ministrum Dei esse, in gratiam & vtilitatem nostram constitutum, quo vis & furor iniquorum reprimi & impediri poßit. Atque idcirco gladium ipsi datum in manu, vt flagitia & scelera puniantur. Cùm Deus ea sic ordinauerit, qui sumus nos, vt audeamus ei obsistere? Adhæc cùm tale præsidium nobis offerat, cur eo vti non licebit?*

Præterea, certißimum est miseris istis fanaticis hoc esse propositum, vt improbent & damnent munitiones omnes, propugnacula vrbium, armorum præsidia, cæteráque eiusmodi, quæ ad tuendam patriam spectant, atque prohibeant subditos principibus & magistratibus obedire, cùm re postulante, eorum opera vti volent. Improbare autem quod nunquam improbauit Deus, nimiæ est, homini inquam mortali, temeritatis & arrogantiæ. Hoc autem perpetuò teneamus, vsurpari Dei authoritatem, cùm id, quod permisit, condemnatur. Nusquam verò Scriptura men-
Iesa.2. *tionem facit, prohibitum esse principibus armorū vsum, aduersus eos, qui ipsis iniuria molesti erunt. Prophetæ quidem de Regno Christi loquentes, aiunt futurum vt gladij & lanceæ in ligones, & vomeres commutentur: verùm his loquendi formis nihil aliud significant, quàm bella omnia & inimicitias inter fideles sublatum iri. Atque vtinam ita inter homines profecisset Euangelij doctrina, vt id locum haberet in omnibus. Sed cùm fides & amor Dei non ita in maiore hominum parte dominentur, quin ambitio & auaritia superiores adhuc partes teneant: cùm vrbs aut regio aliqua iniusto bello inuadetur ac infestabitur, tantùm abest, vt princeps ad eam tuendam & defendendam constitutus, malè agat, iniquæ violentiæ obsistens,*

stens,

stens, vt potius officij & muneris eius sit id præstare, neque aliter facere debeat. Princeps quidem Christianus omnes ineundæ pacis rationes inuestigare debet, atque etiam paratus esse remittere de suo, vt eam carè redimat: ita vt omnia tentet, priusquam armis: extremúmque hoc remedium, quantum poterit, vitet, nec nisi inuitus ad id confugiat. Sed cùm nihil omnino, quod officij sui esset, prætermisit, bellumque, quoad eius fieri potuit, semper auersatus est: si non aliter regionem sibi commissam tueri poßit, extremum remedium est, vti gladio, quem Deus ei in manum dedit. Eadem enim est ratio stringendi gladij in sceleratos, qui publicum ordinem conturbant: & eos, qui regionem aliquam iniustè inuadunt, repellendi. Quod cùm accidit, si vir Christianus ex regionis instituto ad operã suam principi præstandam vocetur, non solùm non offendit Deum, si arma capiat, verum etiam sãcta est ea vocatio, nec potest citra nefandã Dei blasphemiã improbari. Proinde, cùm milites ad Ioannem Baptistam accesserunt, vt instruerentur, non iußit eos abiecta vocatione sua, arma deponere: solùm admonuit, vt stipendijs suis contenti, ne minem vexarent, ne prædarentur, sed ab omni scelere abstinerent. Petrus Cornelium baptizauit, eúmque centurionem, id est, ordinis militaris ducem: nec tamen iubet ipsum militiæ munus vt reprobum abijcere: quinimo visibiliter accepto Spiritu sancto, militiæ munus exercere nõ desinit. Vt finem orationi huic imponamus: si medium tenere velimus in reprehẽdendis vitijs, quæ armis coniuncta sunt, ne omnino damnemus eorũ vsum, cùm authoritate principis, pro patriæ defensione, suscipiuntur: cùm princeps nulla alia ratione quàm bono publico patriæ ducitur: populus verò nihil aliud cõsiderat, quàm vt id præstet quod est officij sui: sed sceleratas animorũ libidines, quibus bella suscitãtur, reprehẽdamus: damnemus crudelia facinora, rapinas, effrænatam violentiam, direptiones, vastationes, depopulationes, aliáque grauia & horrenda scelera, quæ in ijs admitti solent. Sed bonum malo commiscere, vt sine discrimine simul vtraque damnentur, omnino non conuenit. Luc. 3. Acto. 10.

QVINTVS Articulus est de Pastoribus, in quo consilium quodãmodo suum immutarunt. Prius enim delirium hoc mentes eorũ omnino perstrinxerat, vt putarent eos aduersari Deo, qui pastores certis locis præstitui vellent: atque censebãt, õnes qui ad hoc munus vocabãtur, huc illuc discurrere debere, quasi Apostolorũ simias, non veros imitatores. Hæc porrò philosophia inde manabat, quòd seriò cuperent fideles ministros sibi cedere, vacuumque locum sinere, quò liberius venenum suum vbique effundere possent. Nunc verò, siue agnoscant errorem suum, siue plus sibi priuilegij arrogent, quàm cæteris velint concedere, in hoc cum eis consentimus, nullam Ecclesiam posse absque ministro statum suum retinere, atque ideo in omni congregatione pastorem constituendum: modò etiam agnoscerent, vbicũque minister ritè constitutus est, ac fideliter munere suo fungitur, vnumquenque, qui pro Christiano haberi vult, debere ei adhærere, & cum reliquo grege, ipsius ministerio frui. Sed quid agunt? Quia eorum erroribus obsecundare nolumus, quãuis purè annuntiemus verbum Dei, nos tamen pro lupis rapacibus habent, nósque ita abominantur, vt credant se facinus morte dignum admissuros, si vel vni nostræ concioni adfuerint. Dehinc, subitos ministros creant, & momento vno factos, vt diuellant Ecclesiam, populum distrahant, cœtúsque ineant inter se contrarios: ne Dei nomen, vno omnium consensu, & ea qua decet concordia inuocetur.

ARTICVLVS VI. DE Magiſtratu.

Concedimus gladium eſſe ordinatum à Deo, extra perfe-ctionem Chriſti. Itaque principes & ſuperiores huius ſeculi conſtituti ſunt ad puniendos ſontes, & morte mulctandos. Sed in perfectione Chriſti, excommunicatio extrema pœna eſt, ſine morte corporali.

REFVTATIO.

Animaduertendum hìc moderationem eſſe ab ipſis adhibitam: vt corrigerent ea quæ prius dixerant: quoniam pro ſua abſurditate videbant ab omnibus reijci. Hoc enim honoris principibus & magiſtratui deferebant, vt eos haberent pro prædonibus. Sed cùm viderent hoc nullo modo tolerari poſſe, conſilium eis fuit hoc ſenſim & leniter ſub hoc ſpecioſo colore retractare: nempe terrenam dominationem, Dei ordinationem eſſe, extra perfectionem Chriſti. Hoc autem verbo ſignificant munus eſſe Chriſtianis omnibus vetitum ac illicitum: vt ipſi etiam poſtea declarant. Nunc expendamus an Chriſtiana religio cum magiſtratu aut principatu conuenire non poßit: adeò vt qui ad vnum vocatur, cogatur ſe altero abdicare. Primùm quæro, ſi munus ſit fidelium vocationi contrarium, gladij poteſtatem exercere, aut principatu aliáue dominatione fungi, quomodo in veteri Teſtamento Iudices, item boni illi Reges, Dauid, Ezechias, Ioſias, atque etiam nonnulli ex Prophetis, veluti Daniel, ijs vſi ſunt? Nec enim vllo modo conuenit, vt dicamus id vitioſum in ipſis fuiſſe: cùm Spiritus ſanctus teſtetur Iudices à Deo ſuſcitatos, vt per eos populus liberaretur: idque præcipuè in Moyſe perſpicuum eſt, qui cùm nominatim eo munere fungi iuberetur, libenter tamen recuſaſſet. Sed vt morem gereret Deo, hoc munus ſuſcipere ei neceſſe fuit. Dauidis verò regnum, Deus non ſolùm approbauit, ſed etiam laudibus extulit, & ornauit titulis magnificis. De eius ſucceſſoribus, cùm eadem ſit ratio, idem cenſendum eſt. Nullum igitur ſupereſt iſtis omnis ordinis hoſtibus ſubterfugium, quàm vt dicant maiorem à Domino perfectionem in Eccleſia Chriſtiana, quàm olim in populo Iudaico requiri. Hoc quidem verum eſt, quòd ad ceremonias attinet. Illud falſum, nos aliam viuendi regulam habere quàm veteres, quod ſpectat ad legem, quam moralem vocant. Qui hoc cogitarunt, cœperunt occaſionem ex quinto capite Matthæi, vbi prima fronte videtur Dominus quædam ad ea quæ prius populo mandauerat, adiungere. Sed ſi bene diligentérque conſideremus ea quæ continet lex Moyſis, & collatione facta, alterum alteri comparemus, perſpiciemus id non fuiſſe conſilium Domini, aliquid addere: ſed veram legis intelligentiam, quam Rabini falſis interpretationibus deprauarant, reſtituere in integrum. Hoc ergo apud nos firmum ratúmque ſit: Quòd ad veram iuſtitiam ſpiritualem ſpectat, id eſt, vt fidelis bona ſit conſcientia præditus, ſitque integer coram Deo tum in vocatione ſua, tum in operibus, nos plenam atque integram declarationem habere in lege Moyſis, quam nos ſimpliciter ſequi oportet, ſi rectam viam tenere velimus. Quiſquis ergo ei addit, aut de ea imminuit,

imminuit, terminos transgreditur. Sic argumentum hoc certißimum atque omni dubitatione vacuum erit. Nos cùm eundem colamus Deum, quem olim veteres illi patres coluêre, & eadem nobis quæ olim ipsis lex & vitæ norma proposita sit, quæ docet quomodo vnusquisque se gerere debeat, vt recte ambulet coram Deo: consequens est, vocationem, quæ tum vt sancta & legitima probata est, non posse inter Christianos improbari. Vocatio enim præcipua pars est humanæ vitæ, & quæ plus momenti habet coram Deo. Concludendum ergo ciuilis iustitiæ munus neque à nobis abdicandum, neque ab Ecclesia Christiana reijciendum esse, cùm Dominus id in populo Iudaico instituerit & approbarit: cùm præstantiores è seruis suis atque etiam Prophetas eo fungi voluerit.

At fortasse obijcient administrationem illam ciuilem, regni spiritualis Christi figuram fuisse: ac propterea vsque ad ipsius aduentum solùm durasse. Fateor quidem ex parte fuisse vmbram ac figuram: sed nego, nec absque ratione, nihil aliud quàm figurã fuisse. Fuit enim per se ciuilis administratio, qualis in alijs populis requiritur. Quod ita esse satis demonstratur ex eo quod dicitur de sacerdotio Leuitico: nempe finem accepturum & abolitum iri aduentu Christi. Vbi de politia externa vnquam dictum fuit? Sceptrum quidem auferendum, & tollenda administratio de tribu Iuda, & domo Dauidis: at nullam omnino administrationem fore, id Scripturæ apertißimè repugnat.

Verùm ad eximendum penitus hunc scrupulum, probatione clariore & manifestiore non caremus. Cùm Prophetæ loquuntur de regno Christi, aiunt venturos reges adoratum ipsum, atque pro Domino agnituros. Non dicunt sese abdicaturos suo munere vt fiant Christiani: sed potius vt in regia dignitate locati, Christo tanquam summo Domino se subijciant. Exinde Dauid ipsos monens vt fungantur officio suo, nõ iubet eos sceptra aut diademata abijcere: sed tantùm Filium exosculari, id est, honoris & fidelitatis signum exhibere, quo sese ei summittant cæteris dominando. Certum est de regno Christi verba facere. Reges ac principes monet, vt sapiant, sibique prouideant. Qualis verò hæc sapientia est? Qua ratione ipsos instituit? An docet, vt abijciant omnia? Minimè: sed vt timeant Deũ, eiúsque filio honorem exhibeãt. Quinetiã prædixit Iesaias, reges Ecclesiæ Christianæ nutritios fore: reginas veluti nutrices vberibus suis eã lactaturas. Quæso, qui possunt ista conuenire, vt reges tutores sint Ecclesiæ Christianæ, nec tamẽ poßit eorum munus cum religione Christiana consistere? Si Dominus ipsis vel locum tantummodo inter populum suum dedit, vt Prophetis, qui ipsos antecesserũt, iam illud ad probandam nostrã sententiã abunde sufficiet: nunc verò, cùm tam honorificam sedẽ eis aßignet in cœtu populi sui, hoc inquam honoris eis tribuit, vt tutores Ecclesiæ suæ ipsos constituat, quantæ impudentiæ est ipsos inde omnino excludere? Cõcludamus ergo principes, qui Deo inseruiunt, Christianos esse posse, cùm Dominus talem eis eminentiam & dignitatem in Christiana republica tribuit.

Itaque nimis absurdum esset talem vocationẽ tanti fieri, atq; ita extolli à Deo, si hominem Deo seruire prohiberet. Paulus vnumquẽque Christianorum hortatur, vt in ea vocatione permaneat, in qua fuerit vocatus. Omnes opiliones, bubulci, agricolæ, opifices, cæterique eiusmodi, munus suum sanctum existimare debent, nec Christianæ perfectioni impedimento esse. Nunc videamus vtrum vitæ genus magis à Deo probetur, pastorísne pecudum, an hominum gubernatoris: nec probetur so-

lùm, sed etiã tanquam dignius præstantiúsque cæteris laudetur. Multa Scripturæ testimonia non aliena ab hoc proposito, breuitatis causa prætermitã. Vnum enim sufficiet pro omnibus. An maiorẽ alicuius muneris laudẽ desyderamus, quàm cùm ex ore Dei ipsius, diuinum appellatur? Si titulus hic principum muneri datus est à Deo, quis audebit homine fideli indignũ dicere? Sed adhuc maiora audiamus. Dominus tantũ tribuit principibus, vt ipsos vocet Deos, nõ personarũ ratione, sed propter officij dignitatẽ. Rationẽ reddit Christus ipse: quoniã cõstituti sunt à Deo, qui tale munus ipsis mãdauit. Nõ mihi quidẽ videtur Dominus locupletius testimoniũ dare posse, quo genus aliquod vitæ probet, quàm cùm nomẽ suum homini, quẽ in eo cõstituit, cõmunicat, ac si vicariũ suũ, qui personã ipsius gerit, vocaret. Quãobrem cõcludo, omnes qui hanc vocationem, quã Deus adeò honestauit, contẽnunt, in cœlestẽ ipsius maiestatem blasphemos esse. At respondebunt minimè à se contemni, cùm perfectione Christiana inferiorẽ faciunt. Ego verò nihil contumeliosius dici posse affirmo. Cùm enim Christianæ religioni non conuenire aiunt, vt profanam reijciunt. Speciosos colores nihil moror, quibus blasphemiam suam tegere volunt, cùm dicunt esse ordinationem Dei. Tota enim controuersia in eo sita est: sit ne munus sanctum, quod à fidelibus exerceri poßit: an qui sese ei admiscet, polluatur. Aiunt autem omnes qui in tribunali sedẽt, indignos esse qui habeantur pro Christianis, propterea quòd gladij munus, in Christiana republica locum non habeat.

Ioan. 10.

Etiamsi nihil esset præter id quod ait Paulus, id inquam vnicum satisfacere potest ijs, qui rationi acquiescere volent. Pronuntiat enim, principes ministros esse Dei, atque gladium ipsis à Deo in manum datum, vt conseruẽtur boni, mali verò puniantur. Hoc miseri isti fanatici commento deprauant: constitutos quidem esse à Deo, sed fidelibus eo munere fungi non licere. Perinde ac si quis diceret: Fateor opus hoc à Deo mandatum esse, à nemine tamen illæsa conscientia effici posse: quinimò quisquis efficiet, abnegabit Deum. Quæso, an is, cui vel sola cerebri vncia superesset, ita loqueretur? Sed huic vnicæ rationi respondeant. Cùm nullo modo dubitent vniuersas artes vtilitati generis humani destinatas, licitas & sanctas esse: cur ex eo numero principũ vocationẽ excludũt, quæ reliquas omnes exuperat? vt exẽpli gratia: Sutorem aut cerdonem Christianum esse posse non negabunt: cùm tamen hæc opificia nullũ habeant expressum testimoniũ à Scriptura. Cur igitur nõ eodem modo sinunt Christianũ magistratu fungi, cùm munus hoc Dei ipsius ore cum summa laude probetur? Deus pronuntiat principes & magistratus omnes ministros suos esse, & à se cõstitutos bonorũ & innoxiorũ tutores, ac vindices malorũ: cùmque fungũtur suo munere, eos negotiũ suum, id est, quod ipsis delegauit, agere testatur. Quis verò fanaticos istos eò adigit, vt hoc addant: magistratus, dũ seruiũt Deo, arceri à cœtu Christianorũ? Quod de canũ lanione, vt fatẽtur ipsi, nõ diceretur.

Rom. 13.

Vnicum adhuc locum citabo, deinde finẽ faciã. Cùm Paulus videret sui tẽporis principes, vt plurimũ Euãgelij hostes capitales esse, idque fideles posse indignè ferre, ac minus bono erga ipsos esse animo: Timotheo præcipit, vt nihilominus preces pro ipsis in Ecclesia solennes fiant: Addita hac ratione, quòd Deus velit omnes saluos fieri, & ad veritatis cognitionem venire. Non intelligit Deum velle mortales ad vnum omnes, nemine excluso, ad salutem, sicq; ad Euangelium suum adducere. sed omnes vitæ cõditiones & status: quia status principum reiectus à Deo & maledictus videri poterat, eò quòd omnes Euãgelium infesto animo persequerentur.

tur. Quod si ita fuisset, superuacaneum erat ac stultum pro eis rogare. Nunc ex ijs Apostoli verbis quod apertè elici potest, colligamus. Si Deus velit principes ad cognitionem veritatis adducere, qua authoritate Anabaptistæ ipsos repellent? Si quis respondeat, principes posse ad Deum conuerti, sed abiecta sua dignitate, nimis aperta calumnia est. Nec enim dicit Paulus, ipsos abnegaturos principatum suum, vt fiant Christiani. Quinimò, verba quibus vtitur, nullo modo possunt cum eiusmodi tergiuersatione conuenire. Nam si principem oporteret dignitatem à se abdicare, vt fieret Christianus, sequeretur munus illud, vt reprobum atque indignum, Dei gratia destitui.

Verùm vt ab Ecclesiæ cõmunione & omni salutis spe, reijciãt principes, rationes inexpugnabiles se habere putant, dum locos aliquot perperam à se intellectos adducunt, quos eò impudenter detorquent. Primùm allegant Dominum Iesum Ioan. 8.
non constituisse, vt mulier quæ fuerat in adulterio deprehensa, lapidibus, quemad modũ lex Dei iubebat, obrueretur: sed misericordia vsum erga ipsam, dixisse: Abi, ac noli amplius peccare. Priusquam respõdeam, hoc eos rogabo. Aiunt enim excommunicationem in gladij locum successisse in Ecclesia Christiana, ita vt crimen, quod olim morte plectebatur, nunc sit excõmunicatione puniendum. Quæro igitur, quomodo Christum facti sui excusabunt? Ipsorum enim regulam minimè obseruauit, quòd non magis à sancta congregatione ablegauerit mulierem illam, quàm morte damnauerit. Hinc iam perspicitur, vt cerebro careant. Nunc ad veram solutionem venio, quæ facillima est. Notandum est miseras hasce bestias in huius loci interpretatione sacerdotes Papisticos sequi, qui nefandas libidines suas, eo tutati sunt. Quòd enim interdictum ipsis esset matrimonium, id impunè scortãdi licentia cõpensari voluerunt. Ita sibi mutuati sunt vxores vicinorũ. Ne verò tã graue adulterij crimẽ videretur, nos, quantũ ad id spectat, sub lege gratiæ esse dixerũt. Nec ferè in vlla alia re gratiã Christi agnouerũt, quàm vt impunita sinãtur adulteria. Miseri isti homines, vt iam dixi, illos sequuntur: id[que] euenit quod sentẽtia sua protulit Christus: Cùm cæcus cæcum ducit, ambo in foueã cadunt. Est autẽ certißimum, Christum de ordine & administratione ciuili nihil immutare voluisse: cui derogare nolens, eo officio functus est, cuius gratia in hunc mundum venerat: nempe, vt peccata remitteret. Nec enim missus est à Deo patre, vt iudicis terreni officium exerceret: sed vt morte sua redimeret mundum, & prædicatione Euangelij, gratiæ huius redemptionis, beneficiorũmque omnium, quæ per ipsum recipimus, testimoniũ daret. Quemadmodum videmus eum promittere latroni, se recepturum ipsum in Luc. 23.
Paradiso: qui tamen scelerum suorum pœnam ferre non desinit. Eodem igitur modo adulteram liberat, & latronem. Sed latro punitur iudicum sententia: adultera verò impunè euadit, quòd iudices pudefacti sese subducunt. In summa, quod Dominus noster Iesus Christus in adulteram fecit, non est aliud, quàm quod hodie serui ipsi, ministri verbi, agunt in omnes scelestos. Iis enim solùm exhortandis operam dabunt, vt resipiscant, & pœnitentia ducti, redeant in viam: deinde conscientias eorum consolabuntur, oblata, Iesu Christi gratia, & de peccatorum remißione certiores reddent. Hoc verò minimè sibi sument, vt puniant delicta: nec enim ad eorum munus id pertinet. Sed interea iudices manum inijcere non vetabũt. Caput rei est, vt officiũ Domini nostri Iesu Christi intelligamus: sic enim difficultate omni expediemur. Eius officium est peccata remittere, & sermonem suum ad pec-

catorũ cõscientias destinare. Corporum verò punitionem non attingit: sed illis hoc relinquit, qui ea authoritate præditi sunt: quibus id muneris est delegatũ. Vt ipse alio loco dicit: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. Ex eodem ignorantiæ fonte manat, quod secundo loco allegant. Christus, aiunt, noluit inter duos fratres familiæ hercifcundæ arbiter esse. Sequitur ergo nullum Christianum debere se controuersiis ciuilibus admiscere, vt de ijs iudicet. Primùm, Christianis permittit Paulus, quod Christus eo in loco recusauit: vt scilicet lites & iurgia, quæ propter fortunas accidunt inter fideles, amicè componant. Postquam enim Corinthios reprehendit, propterea quòd litigarent coram Ethnicis iudicibus: atque ea occasione blasphemaretur nomen Dei: simul monet quanto præstet controuersias dirimere bonorum virorum arbitratu: atque ex ipsis fidelibus iudices eligere, qui præsint litibus decidendis. Quinetiam hoc argumento vtitur: cùm simus Angelos iudicaturi, rebus terrenis iudicandis, multò magis idonei sumus. Si exemplo Christi iudicia & arbitria omnia à nobis recusanda essent, perperam ageret Paulus, qui nos ad ea suscipienda vellet adducere. Minimè verò dubium est, Spiritum sanctum per os ipsius loquutũ esse. Itaque, perspicuum est, quomodo vertiginosi isti Deum blasphemant: dum, id quod ipse approbat, condemnare volunt. Præterea, si non liceat homini Christiano sese dirimendis controuersiis admiscere, quæ ad prædia, possessiones, & reliqua bona spectant: à bonis istis doctoribus quæro, quid mundo eueniet? Nam fieri non potest, quin dum inter se contrahunt homines (quod ad communem statum retinendum necesse est) accidant sæpe dubitationes, quæ interpretem ac diremptorem, siue iudex sit, siue arbiter, desyderant. Si dicant inter Christianos minimè id euenturum, delirium est: cùm etiam duo boni viri, quæ naturæ nostræ est infirmitas, in controuersiam aliquam incidere possint. Vt in causa nostra ipsi cæci sumus, vterque æquum tueri se existimabit. Si vir Christianus nolit eam cõtrouersiam attingere, vt arbitrio suo eos conciliet, quam tandem cõfusionem accidere necesse erit? Hinc facilè est perspicere, miseros istos fanaticos nõ aliò tẽdere, quàm vt cõturbent omnia, & talem bonorũ cõmunionem inducant, vt qui ad se rapere poterit, is laudetur: quanuis id vehementer negent. Sed iudicia & arbitria tollantur è mundo, vt ipsi volunt, & arctè iubent: quid eueniet, nisi latrociniorum summa licentia & impunitas? Aut certè cuperent principibus & magistratibus omnibus persuadere, vt cedant loco suo, quò succederent ipsi, & tanquam in vacuã possessionẽ irrumperent.

1. Cor. 6.

Quid igitur, inquiẽt? An Christus sanctũ & pium opus recusasset? Audiamus eius responsum, & quæstio soluta erit. Quis me, inquit, constituit iudicem aut diuisorem inter vos? Non dicit rem illicitam esse: sed tantùm se in ea vocatione minimè constitutum. Et certè obscurasset officium, cuius gratia in hunc mundum venerat, si se negotijs illis admiscuisset. Quare, si quam ex eo exemplo vtilitatem colligere velimus, vt ipsum sequamur: sumenda est regula, quam præscribit Paulus: vt vnusquisque munus ad quod vocatus est, videat: & quoniam vnum corpus in Domino sumus, ne quod oculi est, brachium vsurpet: aut manus, quod est pedis. Atque vt paucis concludamus: quæro, nónne licitum est inter Christianos familiam hercifcere? vel an omnia confusa & permixta esse oportet? Si enim prædia diuidere & partiri liceat, qui se huic negotio interponet, nihil reprehensione dignum admittet, modò scilicet, in eo sit munere constitutus.

Adhuc alio argumento vtũtur isti ordinis & politiæ hostes. Christus, aiunt, se

recepit

recepit in montẽ & abscondit, cùm populus eum in regẽ creare vellet. Sequitur ergo, Christianum si ad magistratus functionẽ eligatur, nullo modo accedere: sed, Magistri exemplo longissimè aufugere debere. Me ferè pudet ista adeò friuola recitare: sed quoniam video simplices & rudes homines his seduci, quomodo sese istis expedient, eos monere cogor. Nemini ignota est stulta Iudæorũ imaginatio de Messia: quẽ putabãt florẽtissimũ regnũ in hoc mũdo habiturũ, vt hìc in otio & quiete, beatã & fœlicẽ vitã duceret. Adeò vt Apostoli ipsi etiã post resurrectionem Domini, adhuc opinione ista tenerẽtur: vt Actor. 1. Lucas ostẽdit. Hæc est causa, quæ populũ ad Christũ in regẽ vi creandũ incitabat: vt scilicet à Romanorũ seruitute in libertatẽ vindicaretur. Nõ est igitur mirũ, si se dominus occultauit, cũ id ab errore peruerso ac deterrimo proficisceretur: ex quo multa cõsequuta essent pernitiosa & nocua. Certissimum est, regnum ipsius neque carnale, neque ex hoc mundo, sed spirituale omnino esse, atque in rebus nihil ad terram spectantibus consistere. Si igitur obtemperasset stultitiei populi, nónne errorẽ altius iam eorum animis infixum confirmasset? Nónne sic consepulta fuisset ab eo ipsius virtus & gratia? quoniã nihil de eo quàm carnale imaginati fuissent. Præterea fuisset seditione cõstitutus ab ijs, quorum minimè ius erat. Nam cùm Iudæa Romano imperio subdita esset, non erat liberum populo nouum regem eligere suo arbitratu. Itaque, has ob causas regium munus detrectauit Christus, non vt ipsum tanquam nefarium, aut vitæ Christianæ repugnans improbaret. Sed interim per ipsum regnare dicuntur reges: Prouerb. 8. Dicitur ipse gratiam suam magistratui & iudicibus impartiri, vt æquis legibus & statutis populos regant. Quid plura desyderamus? Christus nõ est rex in sua persona: sed vt omnia regna fundauit atque instituit, sic eorum tutor & defensor est. Ioa. 4.

Verùm phanatici isti obijciẽt Dominum iussisse, vt idem faceremus ipsi, cùm diceret Apostolis: Reges Gentium dominantur ipsis, vos autem non sic. Fateor non idem esse Apostolorum & principum officium: atque in illo nullam esse dominationem: Christus autem nihil aliud quàm alterum ab altero discernere voluit. Inde enim ortus est sermo: quòd iam inter se Apostoli contenderent, quis inter eos maior esset, & veluti rector aliorũ in regno Christi. Vt eiusmodi tolleretur ambitio, monet regnum suum spirituale esse, non in mundana celsitate positum: non in pompa aut dominatione: sed omnem ministrorum suorum eminentiam in hoc constitutam esse, vt seruiant. Cùm ergo non agatur eo in loco, an reges Christiani esse possint, nécne: sed tãtùm dicat Apostolos & ministros Ecclesiæ regibus nõ fore similes, nempe vt dominentur: summæ stoliditatis est, illinc colligere, omnem dominationem nobis vetari. Perinde est ac si quis diceret: Officio ministri fungi regibus non licet, ad quod minimè vocati sunt. Officium ergo ministri nefarium & illicitum est. Quæso an facit munerum & officiorum discrimen, vt damnetur vnũ, quòd alterum laudetur & in pretio sit? Reges igitur se intra suos limites contineant: pastores verò exercendo officio suo contenti sint: neque id vsurpent, quod ipsis minimè conuenit: sic probè omnia habebunt. Dominus verò vtrosque approbabit. Perperã igitur ab istis phanaticis expositus est ille locus, cùm aiunt eo gladij potestatem vetitam esse. Luc. 22.

Vt autem ingentem cogant testimoniorum aceruum, similiter citant quod ait Paulus, Deum quos præuidit eos præordinasse, vt essent cõformes imagini Filij sui. Assentior, iuxta Pauli monitionẽ, nos Christi mortificationẽ in corporibus nostris ferre debere, æquo animo pati afflictiones & miserias, quibus nos Deus probare volet. Sed an ex eo sequitur, fidelẽ nõ posse populũ suæ administrationi cõmissum gubernare? Hi verò sequi aiunt, quia Christus passus, nõ dominatus est. Quòd ad primũ, dico Dauidẽ etiã multa passum: ac figuratas in eius persona ærumnas & afflictiones, quas Dominus nostra causa tulit. Neque tamen eò mi- Rom. 8.

tt

nus dominatus est. De suo igitur alteram partẽ adiungũt, epistolã Petri falsò deprauantes. Sic enim in suo libello Petrum loqui fingunt: cùm nihil minus. En igitur Dauid, qui Rex fuit, gladij potestatem administrans: neque tamen hoc illi impedimento fuit, quominus pateretur: ac patiendo conformaretur imagini Christi, adeò vt eius esset typus & figura. Hæc
Acto.8. *sequutus Philippus, cùm Eunuchum baptisaturus esset, qui vnus erat è gubernatoribus regni Aethiopum, hanc ei legem minimè imponit, vt non dominetur amplius: sed tantùm petit, an ex toto animo in Christum credat: eúmque in ipso, in quo erat, statu relinquit. Et certè si dominatus Christiano homini non conueniret: id æquè in vnico homine, ac in vniuerso populo verum erit. Paulus autem dominatum & potestatem Christianis permisit in seruos, qui tum mancipia erant: nec iussit eos ius illud à se abdicare: sed tantùm vt moderatè vterentur: ac benignè & humaniter seruos suos tractarent. Quinimò passus est Philemonem, quem collegam suum vocat, seruum suum in potestate retinere: tantùm, vt eum humaniter tractaret, ipsi commendauit. Quanuis igitur nominatim dictũ esset Christum minimè dominatum esse, perspicimus tamen quàm stulta sit hæc argumentatio: Christus passus est, non dominatus. Omnis igitur dominatio improbanda. Idem enim est ac si quis diceret: Christus non habet locum, vbi caput suum reclinet, vt ipse testatur. Perperam igitur agunt Christiani qui domum, aut agrum, aut denique prædium vllum possident. Quantum verò id à ratione alienum sit, omnibus perspectum puto.*

Tandem, quemadmodũ ebriosi post multos ructus, crapulã cũ multo fœtore euomunt, sic infœlices isti, postquã muneri sanctissimo quod, adeò honestauit Deus, multũ detraxerunt, blasphemias atrociores pleno gutture égerunt. Magistratuũ, inquiunt, gubernatio secundũ carnẽ est: Christianorũ verò, secundũ spiritum. Mihi Papã Syricium cõtra sanctum matrimonium blasphemantem audire videor. His enim ipsis verbis vtitur. Sed exigua hæc sunt præ ijs quæ sequũtur. Magistratuũ, inquiunt, habitatio tãtũmodò in hoc mũdo est: Christianorum verò in cœlis. Vos moneo omnes veri fideles, & obsecro per nomen Dei, vt diligenter consideretis ea quæ Petrus & Iudas de nõnullis corruptoribus dixerunt, qui iam suis temporibus simplicium fidem peruertebant: & eorum verba conferatis cum ijs Anabaptistarum sermonibus, quos nunc recitaui. Nihil aliud dico, quàm quod vnusquisque perspiciet, sectam illam nihil ab ista differre. Quia verò non sunt ita omnibus libri in manu, locos ipsos adiungam. Prior sic loquitur. ij. Pet. ij, Erunt audaces, præfracti, qui dominationem contemnent, qui gloria præcellentes, non verebuntur conuitijs incessere: brutis animantibus similes, vituperantes ea quæ non intelligunt. Similiter Iudas, Dominos spernunt, in potestate præditos maledicta congerunt. At Michael Archangelus cùm aduersus Diabolum certans disceptaret de corpore Moysis, non est ausus illi maledictionis iudicium proferre: sed dixit, Increpet te Dominus. Isti autem vituperant, quæ sibi ignota sunt: in omnibus quæ apprehendunt naturali sensu, seipsos, vt brutæ pecudes corrumpunt. En Apostolorum verba quæ tam propriè conueniunt Anabaptistis, vt nominatim de ipsis prædicta videantur. Quòd aiunt principes hîc permanentem habitationem habere: quoties Dauid eos conuincit mendacij, cùm testatur se toto studio ad vitam spiritualem aspirare ac tendere? Ac certissimum est reliquos omnes probos reges idem fecisse. Deus præcipit Danieli, vt in curia regis Persarum suum administrationis politicæ munus exerceat: interim dum ea quæ ipsi reuelata fuerant, ac denique resurrectionis diem expectat. Moyses verò Prophetarum princeps, non desijt spe & votis in cœlis versari, dum in hisce terris populum gubernabat. Oppono igitur Anabaptistis Moysem, Dauidẽ, Ezechiam, Iosiam, Iosephum, Danielẽ, denique omnes Israelis Reges & Iudices, vt suã causam tueãtur: an scilicet priuẽtur

regno Dei, quòd in hoc mundo gladij potestatem exercuerunt. Quòd autem dicunt omnes principum solicitudines mundū hunc spectare: Isaias vehemēter eis repugnat, qui prædixit fore, vt reges terreni conseruando cœlesti & spirituali regno Christi seruiant. Paulus etiā hortatur, vt pro omnibus qui præsunt, fundātur preces: vt sub eis in otio & pace viuamus, in timore Dei, & vitæ sanctitate. In quo demōstrat nō esse præcipuum magistratus finem, pacem inter subditos externā solùm tueri: sed potius curare, vt in ipsorū ditionibus colatur & honoretur Deus, ac vnusquisque sanctam atque honestam vitam degat. Hinc perspicimus, quàm falsæ & peruersæ sint Anabaptistarū allegationes, quibus magistratuū vocationem, quam tantoperè probauit Deus, damnare volunt. Atque etiam videmus, quomodo Diabolus per eorū os loquitur, vt auertat principes, & suo munere fungi prohibeat. Cùm enim potius monendi sint, vt omnem operam, studium ac diligentiam adhibeant extollendo nomini Dei, ita vt supra ipsos regnet, sintque tantūmodò ipsius cliētes & ministri, isti cōtrà persuadere nituntur, hoc nihil ad ipsos pertinere, nec vllo modo debere se ijs, quæ ad honorem Dei spectant, interponere. De fine verò quem sibi proponūt, pauca dicā: nempe, quòd in eo ostēdant se & Dei, & generis humani hostes. Est enim bellum gerere cum Deo, dedecore afficere quod ipse honorauit: & quod adeò extulit, pedibus conculcare. Neque verò breuiore cōpendio mundi ruinam moliri, & latrociniorum licentiam summam vbique introducere possent, quàm cùm reipub. administrationem, aut gladij potestatem abrogari volunt. Quæ certè tollitur omnino, si non liceat eam homini Christiano exercere.

ARTICVLVS VII.

Quòd spectat ad iusiurandum, venimus in hanc cōcordiam, vt iudicemus esse confirmationem, quæ fieri debet, tantùm in nomine Dei: in veritate, non mendacio, iuxta præceptum Legis: sed Christianis omne iusiurandum per Christum prohibitum esse.

REFVTATIO.

Prima facie, nihil huic articulo videtur inesse mali. Videmus hodie mundū in iuramētis effrænē & dissolutū esse. Nullus est boni animi vir, cui non valdè molestum sit ita contemptui haberi nomen Dei. Eo fit, vt omne iusiurādum, qualecunque sit, odiosum reddatur. Præterea nonnihil speciei habet quod ex verbis Domini allegant, iusiurandū omne in totum prohiberi. Hoc quidem ita videbitur, nisi propius sensum eius loci attendamus. Quod ad primum, nobis profectò vehementer displicere debet tam dissoluta iurandi licentia, qua homines hodie abutuntur. Ac longè melius esset non iurare omnino, quàm ita temerè ac leui de causa, aut nulla potius, iusiurandum adhibere. Sed animaduertamus modum reprehendendæ & corrigendæ corruptelæ non esse, eam cum legitimo vsu miscere ac confundere, vt vtrumque sine discrimine damnemus. Hodie in esu & potu, ac præcipuè in conuiuijs nimius est apparatus, ac profusissima luxuries. Ebriositas vitium turpissimum & inhonestissimum viget hodie apud multos. Si quis, vt has corruptelas reprehenderet, omnino vini omniumque bonorum ciborum vsum damnaret, nónne blasphemaret Deum, sic vituperans ac improbans creaturas, quas ad vsum nostrum destinauit? Idem de iureiurando aut etiam multò magis dicendum est. Dominus id instituit, vt veritas, cùm res postulat, confirmetur, atque approbetur. Talis iurandi modus ad honorem Dei bifariam vergit.

Nempe hoc modo charitatem tuemur inter homines: & veritatem, quæ summo in pretio est apud eum, conseruamus. Et cùm solus veritatis, testis allegatur, vnam è præcipuis laudibus quas à nobis requirit, ipsi tribuimus. Ac certè in lege ostendit iusiurandum verum ac legitimũ speciem esse honoris, quæ ipsi à populo suo exhibetur. Quẽadmodũ enim vult solus adorari & inuocari, ita iubet vt tantummodo per ipsius nomen iuretur. Et Prophetæ vociferantes aduersus idololatriam, sæpe mentionem faciunt, quòd per alienos deos iuratum sit: vt cùm è diuerso cultum Dei restitutum iri significant, aiunt fore vt per ipsius nomen iurent omnes.

Hic igitur est verus tractandi iurisiurandi modus. Primùm, ostendere conuenit duplicem ipsius vsum esse. Nempe vt testimonium reddatur anteactarum rerum: atque vt in futurum astringamur ad ea peragenda quæ à nobis licitè requiri possunt. Deinde monendum quid sit iurare, nempe testem citare Deum. Qua in re ostendere par est, quid illi reuerentiæ deferamus. Hinc consequens est, neminem vnquam iurandi causa vel hiscere tantùm debere, nisi cũ magno timore Dei, summa humilitate ac reuerentia. Sic omnia blasphemiarũ genera, quibus contumeliosè sumitur nomẽ Dei & Iesu Christi, optima ratione improbarẽtur. Præterea docendũ, quot modis nomẽ Dei sumitur in vanũ: ac primùm periuria ac falsas testificationes, vt blasphemias execrabiles detestari, quòd veritas Dei in mendaciũ cõuertatur: quòd euertatur gloria ipsius: quasi homines eum ad sese abnegandũ cogere velint. Hinc ostẽdere quantus Dei contẽptus sit, sanctißimũ eius Nomẽ temerè assumere aut animi gratia, aut fucãdi sermonis causa, vel iracũdia, vel risus & festiuitatis causa: idq́ue vitiũ eò asperius & acerbius reprehẽdere, quò altius in hominibus radices egit, eaq́ue cõsuetudo inualuit. Rursum vituperãdæ superstitiones, quibus pollutũ est nomẽ Dei: cùm absque discrimine sumpta sunt sanctorum nomina, vt cum ipso miscerentur. Sic enim iureiurando minimè profanaretur nomen Dei, sed honori eius permultũ seruiret. Quòd si omnibus is esset propositus finis, quis rem malam & vitiosam esse pronuntiare auderet? Summa est, vt moneantur omnes, nihil tam commendatum esse Deo, quàm gloriã nominis sui, vt salua sit & illibata, ideue puniãtur qui ipsam aut imminuerint aut obscurarint. Quia nemo ipsius nomẽ vsurpare debet, nisi cũ summa religione, eum solummodo finẽ sibi proponens, vt ipsi gloria tribuatur.

Sed Anabaptistæ sine vlla moderatione terminos perrũpunt, & omne iusiurandum sine exceptione damnãt: neque discernũt, an bonũ an malũ sit. Vnde manifestè apparet eorũ doctrinam nulla omnino ratione niti. Nunc ad authoritatẽ veniamus: an scilicet aliquod testimonium habeãt ex verbo Dei. Insigni se clypeo muniri putãt, cùm citant verba Christi, quibus omnino iurare vetat. Illinc enim concludunt, neque iure neque iniuria iurare licere. Quibus vt respondeã: primùm quæro, an Christus legi Patris sui aliquid adiũgere, an solũmodo interpretari voluit. Ad id aiunt, ipsum perfectionẽ legis docuisse. Sed magis vrgeo ac quæro, an nunquã cognita fuerat hæc perfectio? Si enim incognitã fuisse respondeant, dico apertũ esse mendaciũ. Moyses publicata lege testatus est populo se viã vitæ & mortis ostẽdisse. Itẽ in summã colligẽs omnia, dicit: doctrinã suã eò tendere, vt homo ex toto corde, tota mente, tota anima, denique totis viribus, Deũ amet. Item alio loco: Et nũc Israel, quid à te requirit Deus, nisi vt ipsi toto animo penitus adhæreas? &c. His sententijs abũdè probatur doctrinã legis, bene viuẽdi regulã continere, quæ hominẽ ad integram perfectionẽ deducat. Est igitur certißimũ, Deum voluntatẽ suam in lege patefecisse: Matth. 19. & alibi: semel inquam, pronuntiasse quid bonum, quid malum, quid ipsi gratum sit, quid itẽ displiceat. Quare Dominus noster Iesus, quoties de vita perfecta incidit quæstio, eos quos docebat semper illuc adegit. Ac Paulus Rom. 12. nos ad eum finem reducit, vt rectè intelligamus quid sit

officij

officij nostri. Itaque dicere Moysem dimidia tantùm ex parte populum Iudaicum instituisse in cultu Dei, execranda blasphemia est: inuenta primùm à Papistis, nunc verò à miseris istis fanaticis renouata, qui fabulas aniles, quas ab auijs suis audierunt, pro reuelatione è cœlo profecta habent.

Si contrà obijciant, Christum perfectionem legis vocari: ac scriptum esse, nos doctrina puerili non amplius, vt veteres olim, gubernari: respõdeo, Perfectionis vocabulum ad doctrinam minimè referri, sed ad gratiam Spiritus sancti, qua quicquid in lege continetur, inscriptum atque impressum est cordibus nostris: vt Dominus, nõ tantùm aures nostras, sed etiam voluntatem alloquatur: neque solùm audiamus quæ iubet, verum etiam faciamus. Altera ratio est, quòd Christus ipse solus omnem iustitiam in seipso adimpleuit, legemque exactè seruauit: vt obediẽtia quã exhibuit Deo patri, nobis accepta feratur. Quòd Paulus Legem, doctrinam puerilem vocat: id ad ceremonias tantùm & figuras pertinet. Eóque sensu alibi dicitur, nõ posse discipulos suos ad perfectionẽ adducere. Quoniam finis ipsius, complementũ, & veritas, in Christo est. Cæterùm, quòd attinet ad doctrinam, qualis ab initio fuit, nunc eadem est, ac nobis est cum populo Iudaico communis. Neque variatur ipsa: sed vt cõstans & immutabilis est volũtas & iustitia Dei: ita lex, quæ certa & vera est ipsius declaratio, eadem in omne æuum permanebit, qualis ab initio fuit. Hebr.5. Gal.4. Heb.7.

Si fateantur Christum simpliciter interpretatum esse præceptum Patris sui de iureiurando, nec quicquam adiunxisse, vt fateri necesse est: iam obtinemus quod volumus. Nec enim lex prohibet quouis modo assumi nomen Dei, sed in vanum assumi vetat: significans aliquẽ esse nominis Dei sumendi modũ licitũ ac legitimũ. Sed verba Domini nostri exponere necesse est: quia prima facie iusiurandũ prohibere videtur. Quorũ vt certã ac rectã intelligentiam habeamus, animaduertendum qua occasione ita loquutus sit. Matth.5. Scribæ & Pharisæi, vt ex toto illo capite apparet, falsis cõmentis ita populũ corruperant, vt nulla esset religio. præcepta Dei multis modis violare: modò sese aliqua tergiuersatione aut diuerticulo tegere, ac effugere possent. Ita vulgò minimè malũ esse ducebãt, frustrà & inaniter per cœlum & terrã iurare, modò ne directò per nomẽ Dei iuraretur. Christus verò ineptam cauillationem ac sophisticam esse ostendit, sic velle sese corã Deo purgare, cùm sub nomine cœli & terræ, nomen etiam ipsius obliquè comprehendatur. Sic cùm iusiurandum omnino vetat, hæc dictio Omnino, ad loquendi formam, aut ad verba quibus vtitur, referenda est. Quod facile confirmari potest ex eo, quod postea adiungit: Neque per cœlum, quia thronus Dei est, neque per terram, quoniam scabellũ est pedum eius. Anabaptistæ verò peruersè ad causam illa applicant: acsi iurare vetitum esset quacunque occasione. Quod prorsus consilio Domini repugnat, atque sententiæ, quam exprimit posteà ipso verborum contextu.

Interim hoc imponunt, nos ita locum hunc interpretari, ac si diceretur: per cœlum & terram perperam iurari, sed iurare per Deum licere. Aut saltẽ nos ita apud simplices criminantur, qui nihil scriptorũ nostrorũ aut viderunt aut audierũt, vnde iudicare possint. Deinde sparsa hac calumnia exclamãt, ô stulti, ô cæci, qui Deum throno suo maiorẽ esse non animaduertũt! Sed in quos insultãt, nisi in seipsos, cùm illi ipsi fanatico suo ingenio hoc cõmenti sint? Quia in illis domini verbis sequitur, ne quis per caput suum iuret: quòd nullus pilũ capitis sui nigrũ aut albũ facere possit. En, inquiũt, cur iusiurãdum omne prohibeatur, quòd nequeamus præstare id quod promittimus. At contrà dico bestias ipsas, si fari possent, prudentius loquuturas. Primùm in ijs, quæ blaterant, sibi ipsi contradicunt. Specialis enim est illa ratio in iureiurando, quo nos aliquid facturos præstiturósve spondemus. Sequitur ergo iusiurandum quo iam antè acta & præterita asseuero, minimè malum fore. Nónne, quæso, omnino

insanire ipsos oportet, cùm ita argumentantur? Non possumus præstare quod promittimus: ideo iusiurandum omne vetitum est. Responsio ad id in promptu est, speciem esse aliquam iurisiurandi, qua de obligatione faciendi præstandive non agitur: sed solummodo de ijs, quæ anteacta sunt, testimonium dandum est. Atque adeò ea est frequentior iurisiurandi forma.

Mat.5. *Deinde longissimè abest à vero sensu quod imaginatur. Pergit enim Dominus id quod cœperat, demonstrare: Si quis per caput suum iuret, obliquè assumere nomen Dei: vt cùm iurat per cœlum aut per terram, aut per Ierusalem. Quemadmodum igitur dixerat cœlum, thronum Dei esse: terram, scabellum pedum ipsius: Ierusalem, ciuitatem sanctam: sic deinceps ostendit caput hominis imperio suo similiter subditum esse, quia solus ipse de eo statuit suo arbitratu. Ac si diceret: cùm quis per caput suum iurat, si existimet se per id quod suum est iurare, nec iureiurando suo maiestatem Dei attingere, fallitur. In id enim dominatur etiam Deus, ita vt nulla homini in ipsum relicta sit potestas. Sic ergo semper sumitur nomen Dei. Videmus vt Christus continua verborum serie sermonem suum sit prosequutus: quem tamen vesani isti quasi desultoriè à gallo, vt aiunt, ad asinum traijciunt.*

Mat.5. *Porrò conclusio est, Vt sermo noster sit, est, est: non, non. Quod vltra hæc adiungitur proficisci à malo. Hæc facilia sunt intellectu, nisi porci isti rostris suis ita inuerterent, vt confundant omnia. Aiunt enim idem esse ac si dixisset, sermones nostros tales esse debere: est, est: non, non: ac malè agi cùm aliquid præterea adiungitur. Dominus autem bis vtrumque verbum repetit, quò nos firmos & constantes in sermonibus esse oportere demonstret. Ac si diceret: Ne varietis, aut sitis inconstantes: ne verba vestra subinde retractetis. Ne sit in sermonibus vestris mendacium aut simulatio. Sed vt vestrum est, sit est: vestrum autem non, sit non. Et certè Iacobus eandem doctrinam tradens, sic ferè ad verbum loquitur. Iacob.5. Vestrum est, sit est: vestrum non, sit non. Quo significat debere fideles firmam in verbis suis constantiam habere. Si talis esset inter nos fidelitas & constantia, iusiurandum omne superuacaneum esset. Sufficeret enim illa verborum simplicitas, qua citra iusiurandum aut affirmatur aut negatur. Vbi ergo frequens est vsus iurisiurandi, ibi veritatem non regnare necesse est. Ideo non abs re pronuntiat Dominus id à malo proficisci. Ac certè causa cur iuretur, ea est, quoniam totus orbis adeò refertus est mendacijs, astutijs, simulationibus, infidelitate, vt nemo sit, qui vel fratri suo fidere audeat. Sic mala trahuntur malis. Sed in ijs omnibus Dominus nullo modo iusiurandum legitimum attingit, quod lege permittebatur: sed reprehendit solùm & corrigit effrænem populi licentiam, quam malè instructus à suis doctoribus sibi indulgebat, ac putabat non iurari, cùm obliquè sumebatur nomen Dei: periurium pro leui offensione, iusiurandum autem superuacaneum & inane, pro re nihili ducebat.*

Cùm penitus euersa sint à me fundamenta, quibus nituntur Anabaptistæ, dum sine vlla distinctione aut exceptione omne iusiurandum improbare volunt: superest, vt rationibus & testimonijs Scripturæ ostendamus, quo modo, citra offensionem Dei, Christiano iurare liceat. Testor autem, quod prius dixi, me nolle hominibus habenas laxare, vt temere iurando, Dei nomine abutātur: scio enim nimis vulgare vitiū esse: potiusque reprimi quàm augeri oportere: scio quoque non leuē esse culpā temerè assumere nomen Dei, eóque maiorē impendendam esse operam, vt tantum malum modis omnibus coërceatur. Quid verò? vt corruptela tollatur, an simul damnandū quod bonum est? Hæc profectò minimè tenenda est via. Quamobrem, cùm dico licere interdum homini Christiano iurare: intelligant omnes me de recto iurisiurādi vsu loqui, qui cum timore & reuerētia nominis Dei coniunctus est: ne quisquam ex verbis meis occasionē sumat, in eam licentiā prorūpendi, vt temerario aut super

peruacaneo aut vllo modo, vitioso iureiurando vtatur. Et vt clarius definiamus, cùm dico hominem Christianum citra offensionem iurare posse, primùm intelligo: cùm agitur de testimonio reddendo veritati: deinde cùm operæpretium est. Quæ consideratio ad honorem Dei referenda est & amorem proximi: hoc est, vt expediat & vtile sit iurare, tum ob honorem Dei, tum vt charitas inter nos conseruetur. Tertiò, cùm necessitas postulat, id est, si necessarium sit vti tali confirmatione. Quarto, vt eius qui iurat, talis sit finis & deliberatio. Denique vt eò descendat, cum timore, ac studio sanctificandi nominis Dei. His ego, non alijs conditionibus, vsum iurisiurandi, homini Christiano licitum esse dico. Si quis contemptor hinc licentiæ prætextum captet, id faciet suo exitio.

Quod vt confirmem, allego præceptum Dei, cui omnino acquiesco: Nempe quòd statuit ac voluit per nomen suum iurari, si legitima causa fuerit. Hinc concludo, rem nō esse simpliciter, nec per se malā, iurare. Nam fieri non potest, vt quod malum sit, placeat Domino. Quinimò cùm species sit honoris, qui Deo exhibetur à fidelibus, vt per Prophetas sæpe ostendit: qui vitium ac peccatum esse dicunt, nimis apertè resistunt veritati. Accedit etiam simul ratio. Nempe quòd expediat veritatem, quæ alioqui lateret, atque in dubio esset, confirmari. Quod aliter fieri quàm per iusiurandum non potest. Quod allegant Anabaptistæ de correctione huius præcepti, manifesta blasphemia est. Sequeretur enim Christum retractasse quod semel à Patre fuisset constitutum. Quod, vt vidimus, nullo modo tolerari potest. Ac certè Apostolus, de iureiurando loquens, obiter id quidem atque aliud tractans, non dicit vsum ipsius abrogatum esse: sed humanarum controuersiarum finem & decisionem vocat. Quæso, cùm Apostolus apud Christianos verba faciens pronuntiat finem imponi controuersiis per iusiurandum: nónne abundè significat talem vsum esse approbatum à Deo, vt in Ecclesia Christiana locum habeat? Quantæ ergo temeritatis est, contrà repugnare, & quasi damnandum vitium reijcere quod pro remedio dedit? Hebr.6.

Accedunt ad doctrinam exempla, tum Dei tum seruorum ipsius Hebre.6. Homines, inquit Apostolus, iurant per nomen Dei, quòd ipsis maius sit: Deus per seipsum iurauit, quòd superiorem se nullum haberet, sed supremus esset omnium. Quòd ad Deum attinet, Anabaptistæ respondent eum iurare posse, quia potest omnia quæ dicit, præstare: sicque esse extra periculum periurij: cùm sit fidelis, ac velit omnia quæ promittit, obseruare. Diuersum autem esse in homine mortali: qui, etiam si cupiat, sæpe tamen promissa exoluere non poterit: ideóque temerarium esse sese iureiurando adstringere, ad id quod excedit facultatem suam. Cùm hanc solutionem in aëra iactarunt, iam actum esse, & os se nobis obstruxisse existimant. Verùm quod contrà obijciamus in promptu est: nempe ipsos non posse idem dicere de Patriarchis, Prophetis, sanctis regibus, patribus antiquis, qui Dei exemplo etiam iurarunt. En Abraham fidelium omnium pater iurauit. En Isaac, Iacob, Dauid, Ezechias, ac Iosias similiter idem fecerunt. Qualis est inter nos & ipsos differentia? Saltem constat istorum responsionem, meram cauillationem esse: imò facile est iudicare ipsos ad primum statim verbum impingere.

Si, vt tergiuersentur, allegent exempla hæc ex veteri Testamento sumpta esse, nunc verò in ecclesia Christiana arctioribus habenis constringi: tametsi error hic iam sit refutatus, sic tamen nihil proficient. Producemus enim Apostolos, qui

iureiurãdo vsi sunt etiam in scriptis suis, cùm res id postulabat. Sed audiamus præclarã excusationẽ qua effugiunt. Petrus, inquiunt, ac Paulus, iureiurando nihil promiserunt ipsi, sed tantùm promißionẽ à Deo affirmarũt factã. Hîc perspicuè intueri possumus, quantis absurditatibus sese implicent, qui ex industria resistunt veritati: nec tamen ipsos pudet impudentiæ suæ. Primùm, cùm ita respondent, concedunt aliquam iurisiurandi speciem licitam esse, nempe cùm de præteritis rebus testimonium datur. Sequitur enim ex ipsorum verbis, tunc solùm iusiurandum malum esse, cùm in futurum aliquid promittimus. Ad hæc, an non valde impudentes sunt, quòd tam apertè mentiantur, ac suadere velint, id omnino non esse, quod oculis ipsis cernimus? Paulus iureiurãdo affirmat, 2. Corinth. 1. se ad ipsos non venisse, vt eis parceret: quòd ei necesse fuisset ipsos durius tractare. Item Roman. 9. se cupere à Christo reijci, vt populum Iudaicum saluum redderet. Similiter iurat, vt testetur amorem quo Philippenses prosequitur. Iterum. 2. Corinth. 12. iureiurando asseuerat se apud ipsos recta cõscientia versatum. Item Thessalonicensibus, quòd non pecuniæ aut lucri studio ipsos adierit: ac Deum testem inuocat quàm sanctè se gesserit. Phrenetici verò isti aiunt Apostolos nunquam iurasse, vt de facto suo affirmarent: sed tantùm vt testificarentur de fœdere Dei. Quæso, quid meretur talis impudentia? An vel digni sunt quibus refutandis verbum duntaxat fiat.

Verùm, difficultas quam proferunt expedienda, est. Nempe neminem promittere quicquam debere cum iureiurando, quod ipsius non sit id præstare. Respondeo, cùm subditus principi iureiurando ipsi promittit se quicquid est officij sui præstaturum: fidelem nempe ac obediẽtem fore: haud quaquam fiducia virtutis suæ id facit, quasi despicato Deo sese iactans: sed potius inuocans opem Dei, de sua voluntate spondet, qualem ipsam esse oportet. Tametsi nimium stulta sit imaginatio iusiurandũ improbare, cùm simplices promißiones approbantur. Nam si in vno sit temeritas, itidem erit in altero. Quare si promittere licet, alleganda esset ratio, cur promißionem nostram iureiurando confirmare minimè licet, cùm res postulat & requirit. Qua conditione posita iusiurandum sanctum ac legitimum esse, Scripturæ exempla satis ostendunt: ac præ alijs tria quæ præcipuè notanda sunt, Scriptum est libro Chronicorum, Asam regem Iuda ab Azaria sacerdote & Propheta monitum, vniuersum populum conuocasse in Ierusalem, ac iußisse omnes iurare, se Deo cultum ac venerationem in perpetuum exhibituros 2. Par. 15. Idem recitatur de Iosia, cùm liber legis repertus esset: ad nouandum fœdus à Moyse initum, populum adiurasse, vt promitteret se in obsequio Dei perpetuò futurum. Tertium exemplum est de Esdra & Nehemia, quorum auspicijs & ductu, populus è Babylone reuersus, iurauit se Deum ac verbum ipsius in posterum sequuturum. Tametsi nec perpensis omnibus idem in prima legis publicatione factũ sit. Sed quia scio mihi negotium esse cum hominibus nullius cerebri ac pertinacibus, eos tantùm locos allegare volui, quibus expressa fit mentio iurisiurandi. En igitur tota Ecclesia Israëlis, quæ iusiurandum solenne dat, ac rem difficillimam promittit: nempe fideliter adhærere Deo. Id autem non semel. Quin bona sit actio ipsa, minimè dubium est: habet enim à Spiritu sancto testimonium & laudem. Non multùm immorabor in eo explicando, quomodo poßint homines sese obligare Deo, vt faciant ea quæ non habent in potestate: tantùm monebo, quod antè perstrinxi, memoria tenendum esse, fideles hoc pro certo sumere, Deum nunquam sibi defuturum in gratia, quam promisit: atque hoc

hoc habere fundamentũ iurisiurandi. Cùm Deus hanc iurisiurãdi speciem approbet, & Ecclesia sæpenumero, ex ipsius instituto, ea vsa sit: peto à vertiginosis istis, quã authoritate audeant ipsum improbare? Aut potius, ne cum ipsis agendo, tempus frustrà teram, & operam ludã: hortor & obsecro fideles omnes, vt considerent, quantæ sit arrogantiæ, ignaros istos ac infœlices homines quasi summos magistros statuere definitiones suas, ad quas velint totum orbem adigere, acsi oracula essent diuina à quibus discedere nõ liceret. Ego verò non dubito, quin in hac iurisiurandi materia, vt in superioribus, abunde satisfecerim omnibus, quibus aures & ingenium non minimè defuerint: quique perspectæ veritati volent acquiescere.

Expediti sunt articuli septem eo libro comprehensi, quem Anabaptistarum patriarchæ, veluti definitionem supremam eorum, quæ tenent seorsim à reliquis, ediderunt. Idcirco nihil aliud superesset, quàm vt finem imponeremus huic libello, nisi duos articulos reliquissent, non minoris momẽti, quàm quiuis ex alijs, de quibus tractare necesse est: cùm Anabaptistæ omnes ijs vulgò adhæreant. Quinetiam hoc scio, illos à quibus præclara hæc definitio scripta est, eo tempore ita docuisse. Vnus est, quòd Christum verum hominem fuisse non putant: sed potius phantasma fuisse corpus eius fingunt. Alter est, quòd existimant animas separatas à corporibus, vsque ad diem iudicij sine sensu aut intelligentia vlla dormire: vel animam hominis esse vitam ipsius, quæ moriendo deficit, quoad suscitetur. Vnusquisque, quanti momenti sint hi duo errores, facilè potest perspicere. Quód de ijs subticent, nescio an astutia factum sit, quòd adeo sint odiosi, vt meritò ipsorum doctrina execrabilis reddi debeat. Quicquid sit, cùm hoc susceperim, vt armem fideles ac probos viros aduersus falsas eorum opiniones, non est æquum me hæc adeò pestifera & flagitiosa dogmata, cùm inter ipsos vulgò recepta sint, dißimulare. Quod verò nonnulli ipsorum de bonorum communione tenuerunt: item virum vnum plures vxores habere posse, ita vt eò adigerent eos qui vna contenti erant, sexcentásque alias absurditates non attingam. Vltrò enim ipsi, cùm eos scilicet tantæ insaniæ puderet, maiore ex parte sese paulatim ab eis erroribus subduxerũt. Sed in his duobus articulis, de quibus sum loquutus, diuersa ratio est. Adhuc enim in his persistũt.

Quod ad primum attinet, de corpore aut natura humana Domini nostri Iesu Christi, notandũ est duas veteres hæreses huic persimiles fuisse, aut quæ saltẽ quàm proximè accederent. Nam Manichæi imaginati sunt Christũ cœleste corpus in vterum virginis intulisse. Marcionitarum delirium, aliquantum diuersum fuit. Finxerunt enim ipsum, non corpus re vera substantiale, sed speciem tantummodo aut similitudinem corporis habuisse, quod phantasma vocamus. Vbique hunc sibi finem propositum habebant, vt negarent Christũ ex humano semine quicquam sumpsisse. Quamobrem, videmus Anabaptistas solummodo expergefacere iam sopitos errores, quos diabolus ante quadringentos & mille annos excitarat: qui verbo Dei sublati fuerãt ac deleti. Vt tamen initio testatus sum, nullũ ex eo præiudicium ipsorum causæ adferri volo, nisi prius ipsos conuicero solo verbo Dei, acsi nulla vnquã habita fuisset ab hominibus mentio. Id verò ea de causa solùm dixi, vt omnes intelligant, ex quo fonte manant, ea quæ Anabaptistæ, quasi nuper ipsis è cœlo reuelata proferunt. Atque etiam vt commonefaciam ipsos. Nam eius sectæ vel doctissimi, historiæ & omnis antiquitatis adeò ignari fuerunt, vt nullus eorum vnquam hoc solum intellexerit, quid sibi vellet nomen Marcionis. Operæpretium est igitur

tum ipsos, tum alios moneri, primum authorem huiusce opinionis, qua hodie perturbant homines, non à certis solùm hominibus, sed ab vniuersa Ecclesia reiectum, & cũ anathemate damnatum fuisse: idque statim, id est, circiter quadraginta annos post obitum Apostolorũ. Eusebius enim & Hieronymus referunt Polycarpum, qui discipulus & familiaris fuerat Ioannis Apostoli, obuium Marcioni Romæ factum, eum primogenitum Satanæ appellasse. Alios errores quibus Ecclesiam turbauit prætermitto. Cùm enim hic diligenter expensus fuerit: perspicient, vt spero, omnes, magis execrandum reperiri nunquam posse.

Primùm, multis ac certißimis Scripturæ testimonijs ostendam, Christum re vera carnem nostram & humanam naturam sumpsisse: cùm nobis à Deo patre in hoc mundo reuelatus est: idque tam apertè ostendam, vt etiam à minimo puero perspici poßit, nimia impudentia præditos fore Anabaptistas, si vlterius tergiuersari pergant. Quanquam haud necesse sit locos omnes, qui ad rem istam faciunt, colligere. Ne ergo sim prolixior, eligam eos, qui mihi conuenientiores videbuntur. Scimus Dominum ab initio mundi, Euæ promisisse, fore vt semen ipsius serpentem vinceret. Videamus an id in nobis impletum sit, aut in vllo vsquam homine mortali, nisi per Iesum Christum, qui nobis Sathanam vicit ac superauit. Sed quia promißio hæc adhuc quodammodò obscura erat, posteà multò clarior facta est, tum Abrahæ tum Iacob: cùm eis dictum est, vniuersas terræ nationes in eorum semine benedictionem recepturas. Semen istud, vt interpretatur Paulus, & ratio demonstrat, est Christus. Promißionis ergo veritas aliter pateneri non potest, quàm si Christus ex progenie Abrahæ descenderit. Similiter, cùm dictum est Dauidi: Fructum ventris tui super sedem tuam collocabo, vt regnet in æternum. Hoc ipsum eodem sensu confirmatur ab Esaia propheta, qui ait fore vt quasi surculus de radice Isai exoriatur. Scimus hæc de alio intelligi non posse, quàm de ipso redemptore, qui Abrahæ fuerat promissus. Igitur ipsum de sobole Dauidis secundum carnis propagationem esse necesse est: aut inanis esset promißio. Ideo Matthæus genealogiam ipsius recitare volens, inde exorditur: vocans ipsum filium Dauid, filij Abrahæ: vt expreßius designet eum ipsum esse qui promittebatur. Et certè ea loquendi forma atque hæc appellatio cõmunis & vsitata erat inter Iudæos, quemadmodũ ex Euangelistis cõstat.

Ad hæc omnia sic respondent Anabaptistæ, vt facilè ostendant quales sint bestiæ, & quàm perditè impudentes. Vocatur, inquiunt, filius Dauid, non quòd aliquid ex virgine Maria sumpserit, aut quòd ex ipsius substantia homo sit factus, sed quia solummodo ipsum in vtero gestarit, ceu tubulus per quem aqua ducitur. Hoc quidem dici poßit, nisi seminis vocabulum exprimeretur, quanuis re vera perspicerent omnes sani iudicij homines meram esse tergiuersationem: plus tamen coloris aut integumenti quodammodo haberent. Sed cùm adeò frequenter iteretur, ex semine Abrahæ esse, quæ superest cauillatio, qua verum hominem fuisse negent? Ac certè, cùm Esaias aduentum ipsius prænuntiat, non solùm ex virgine nasciturum, sed prius ab ea conceptum iri nominatim dicit. Conceptio ista ostendit ex semine ipsius formandum fuisse, si vt ij, quibus nota est verbi significatio, facilè possunt iudicare. Sed magis adhuc ipsos vrget Paulus, cùm ait factum fuisse ex semine Dauid secundum carnem: ac nihilominus declaratum esse filium Dei in potentia. En postquam Christus pronuntiatus est filius Dei: deinde dicitur, secundum humanam naturam à Dauide originẽ ducere. Nónne hominẽ vehementer insanire oportet,

qui

qui ad hæc omnia claudit oculos, atque aures obturat, vt è contrario asserat Christum nihil naturæ humanæ habere, quantum ad substantiam corporis pertinet? Similiter alio loco Apostolus de Iudæorum dignitate ac prærogatiua loquens: inter cætera ait, successores esse patrum, atque eorum sobolem, à quibus Christus ortus est secundum carnem. Multos alios locos prætermitto, vt cùm ait Deum exhibitum in carne: item in humilitate carnis passum esse: similiter cùm Ioãnes ait: Verbum caro factum est: ac præsertim quòd sibi ipse tam frequenter filij hominis titulum attribuit: cæterósque eiusmodi, quia post illos duos tam insignes quos adduxi, superuacui viderentur. His igitur contentus ero, quæ id quod volo abundè probant: simúlque declarant, quantum necesse sit credere Christum, cùm homo factus est, cõmunem nobiscum naturam re vera sumpsisse. Apostolus in Epistola ad Hebræos præclarum argumentum sumit, vt amorem, quo Deus nos prosequutus est, amplificet: quòd non Angelorum naturam, sed nostram acceperit. Si infœlicium istorum somnia admittamus, hæc gratia & inæstimabilis bonitas Domini nostri Iesu Christi è memoria nostra delebitur: ne amplius ipsum nos magis quàm angelos honorasse agnoscamus. Postea addit, per communicationem quam in carne sua & sanguine nobiscum habet, se fratrem nostrum vocare, ac re vera fraternam nobiscum coniunctionem habere. Hinc concludendum, summum omnium bonorum nobis ereptum iri, nisi Christus nobiscum in carne & sanguine communicet. Quî enim essemus filij Dei, nisi ipsius fratres simus? Apostolus autem ait nos tale bonum non aliter obtinere, quàm quòd eiusdem naturæ societate nobiscum coniunctus sit. Adijcit deinde congruum fuisse, vt fratribus suis persimilis esset, vt fidelis patronus esset, ac misericors. Vnde singularem consolationem deducit: nos non habere aduocatum qui infirmitates nostras sustinere non possit, cùm ipse eodem modo fuerit tentatus, per omnia nobis similis factus, dempto peccato. Cùm in ea similitudine, qua nos Christo comparat, solam hanc exceptionem peccati addat, sequitur in reliquis nobis esse persimilem, cùm nominatim illic de natura humana loquatur. Ex his locis non tantùm Christum re vera naturæ humanæ coniunctione fratrem nostrum esse, sed etiam vtilitatem quæ inde ad nos redit, perspicimus: qua nos spoliant ac priuant ij, qui nescio quod cœleste corpus ei attribuũt, quod cũ nostro nihil habeat cõmune.

Heb.2.

Hebr.4.

Similiter Pauli disputatio, quam habet apud Corinthios, vt in Christi resurrectione nostram omnium stabiliat, tota corruit, nisi naturam nobiscum communem habeat. Si Christus inquit resurrexit, nos quoque resurgemus. Quòd si nulla sit nobis resurrectio, nec Christus omnino resurrexit. Parata enim ad repugnandũ esset responsio, si dici posset Christum, corpus cœleste secum in matris vterum detulisse. Nec enim mirum esset, substantiam profectam è cœlo eximi à corruptione: nec inde sequeretur, corpora nostra terrestria, quæ præter putredinem nihil in se continent, suscitanda esse. Vt ergo firmum sit eius disputationis fundamentum, necesse est Christum nobiscum eiusdem naturæ coniunctione participare. Hæc enim est vnica spes quam habemus de resurrectione: nempe carnem istam, quam nunc corruptioni obnoxiam circunferimus, iam suscitatam in Christo, & in possessionem cœli ingressam, ibique immortalem esse. Hoc, inquam, modo optimum & certissimum arrabonem habemus, quo certiores reddamur: alioqui omni spe destituti sumus. Alio loco idem Apostolus ostendere volens, Christum mediatorem nostrum esse: hominem esse ait. Quia intelligebat nos nunquam adduci posse, vt ad ipsum confugere-

1. Cor.5.

1. Tim.2.

mus, nisi prius essemus persuasi, nobis eum proximum esse, nósque attingere. En igitur vbi sita est & quiescit fiducia nostra: vt adhæreamus Christo, eúmque pro mediatore quæramus: quòd videlicet nobiscum coniunctus sit, & eiusdem naturæ sit particeps. Idque intelligit Esaias propheta, cùm ait factum esse Immanuel, id est nobiscum Deum. Hoc enim sine vera similitudine, & naturæ vnione fieri non potest.

Esa. 7.

Sunt & aliæ rationes solidissimæ: quæ tametsi in Scriptura nō exprimantur, non minus propterea certæ sunt, cùm in ea fundamentum suum habeant. Quàm enim necessarium fuerit, eum qui Mediator noster futurus erat, verum Deum ac verum hominem esse, constat ex officio mediatoris, quod in eo consistit, vt homines cum Deo conciliet, & inimicitias capitales aboleat, quæ prius intercedebant. Nulla autem spes erat id futurum, nisi Dei maiestas ad nos descendisset, séque cum naturæ nostræ infirmitate coniunxisset. Similiter, officium mediatoris erat, nos Filios Dei atque hæredes regni eius efficere, cùm antea mortis & damnationis hæredes essemus. Hoc arrabone fiducia nostra confirmatur, quòd simus filij Dei: quia filius eius naturalis, corpus è corpore nostro, carnem è carne nostra assumpsit. Præterea id omnino ad redemptionem nostram necessarium erat, vt inobedientia commissa in carne nostra, in eadem sarciretur. Ideo venit Dominus noster re vera homo, veluti personam ipsius Adæ referens, cuius etiam nomen sumpsit, vt pœnam peccati in carne in qua admissum fuerat, persolueret. Qui ergo natura humana Christum spoliant, obscurant bonitatem ipsius: magnā etiam nobis faciunt iniuriam, cùm verum obiectum destruunt, quo ad plenam & integram eius fiduciam ducimur.

Sed ne videar quicquam dissimulare eorum quæ ipsis suffragari possent: producam ea, quæ solent adducere, vt aliquid coloris ad imaginationem suam afferant. Paulus ait, Christum seipsum exinaniuisse, cùm indueret formam serui, ac similem factum hominibus, & specie apparuisse tanquam hominem. Hinc Marcio olim colligebat corpus ipsius phantasma fuisse. Anabaptistæ eo iuuari volunt, vt ostendant non fuisse nostro simile. Responsio facillima est. Nec enim Paulus de substantia corporis Christi tractat: sed tantùm ostendit, Christum cùm posset se in maiestate gloriosa vt Deum exhibere: se pusillum hominem in omni humilitate exhibuisse. Nam Philippenses ad humilitatem hortatur. Cuius rei gratia Christi exemplum adducit, inquiens, ipsum in forma, hoc est, in gloria Dei fuisse, & tamen exinaniuisse semetipsum. Posteà adiungit quomodo id factum sit: nempe quia in hominis forma sese exhibuit, ac se vt hominem gessit. Quid aliud significant hæc verba, nisi sub velamento carnis, in qua paruus & contemptibilis apparebat, gloriam diuinitatis suæ abscondisse: ita vt eius conditio fragilis, quam præ se ferebat solùm agnosceretur? Itaque in huius loci solutione, nulla est difficultas. Sed alius est locus qui plus aliquanto speciei habet. Nempe, 15. prioris ad Corinthios, vbi Paulus ait primum Adam de terra terrenum, secundum è cœlo cœlestem esse. Illinc Anabaptistæ cum Manichæis, maioribus suis, concludunt: Christum corpus cœleste habuisse, non ex semine humano creatum aut formatum, hoc est, ex substantia virginis matris suæ. Solutio huius argumenti in eo sita est, vt quid illic Paulus tractet spectemus: ac connectantur sententiæ, non ad deprauandum sensum abscindantur. Paulus ostendere volens vnde mors, vnde resurrectio oriatur, illam

Philip. 2.

nempe

nempe ex Adam, hanc ex Christo esse, inter cætera ait: Adam factum in animam viuentem, Christum in animam viuificantem. His autem negare non vult, Christum animam nostræ similem habuisse, sed plus habuisse significat: nempe spiritum non tantùm viuentem, sed qui in se viuificandi vim haberet. Deinde adiungit primum Adam de terra, terrenū: secundū Adam cœlestem, è cœlo. Dubium nō est, locum istum eodē modo quo aliū, accipi debere, de qualitate Christi non de substantia. Intelligo de illa supernaturali & diuina virtute, quam vt filius Dei habet è cœlo: non è terra, vt mortalis homo. Et certè, vt iam diximus, fundamentum quod sumit Paulus ad confirmandam spem resurrectionis nullum esset, si Christus corporis substantiam à nostro diuersam haberet. Allegāt deinde conceptum fuisse à Spiritu sancto. Verùm, hæc Spiritus sancti virtus non excludit substantiam matris. Nulla quidem viri & mulieris coniunctio intercessit, vt iuxta naturalem aliorum ordinem generaretur: sed hoc non impedit, quominus admirabili Spiritus sancti operatione de substantia matris formatus sit, vt verè sit Abrahæ semen, & fructus ventris Dauid: vt Spiritus ipse, longo prius tempore, ipsum nominarat. Scio quid ad hæc obijciant: hoc absurdum fore, quòd semen humanum maledictū & corruptum sit: sicque sequeretur Christum ex corruptione descendisse. Sed respondeo admirandam istam conceptionem, omnem difficultatem tollere. Quòd enim interuenit Spiritus sanctus, hoc eius ab initio sanctificandi gratia factum est. Qua sanctificatione præseruatus fuit, ne qua generis humani macula pollueretur. Ideo ait Paulus, ipsum similitudinem carnis peccati sumpsisse, vt in ea peccatum damnaret. Assumens enim carnem nostrā, peccatū minimè sumpsit: quoniam virtus Spiritus sancti eum secreuit à reliquis.

Stulta etiam & fanatica consideratione tenentur, cùm existimant dedecus inuri Christo, si eò demittatur, vt naturæ nostræ similis fiat. Idcirco imaginantur, ipsius dignitati conuenientius esse, si cœleste corpus ei tribuatur. Respondeo, magnæ esse dementiæ, existimare gloriā Christi vlla in re minui, vel ipsius dignitati vllo modo derogari, cùm dicitur sese ita abiecisse, atque adeò exinaniuisse, salutis & redemptionis nostræ causa. Abiectiora multò dicuntur de eo, Psalmo. 22. Vermem esse non hominem, opprobrium hominum, & abiectionem plebis. Similiter quod ait Iesaias, contemptum fuisse vt hominem nihili, instar leprosi habitum, annumeratum cum scelestis. Sed quis plura dicere posset quàm Paulus ipse? Nempe maledictum & execrabilem pro nobis factum esse. Si hoc honorem ipsi debitum imminueret, pudeat nos etiam fateri ipsum pro nobis cruci affixum fuisse. Fuit enim genus mortis magis infame & probrosum, quàm si quis hodie in furcas tolleretur. Quare ne stultis imaginationibus istis inhæreamus, vt nostro more veneremur Christum: nec vereamur ipsum dedecore afficere, cùm sic eum, quantùm ad humanam naturam pertinet, propter nos abiectum fuisse agnoscimus. Vt enim ab æterno fuerat Deus, eiusdem gloriæ particeps cum Patre suo: sic etiam talis permansit sine vlla diminutione. Quòd induit carnem nostram, & in ea humiliter abiectus est, testimonium est memorabile infinitæ suæ bonitatis, & incomprehensibilis amoris, quo nos prosequutus est. Itaque, tātùm abest, vt celsitudini ipsius hoc vllo modo derogare possit, vt eius laudandi & magnificè extollendi, præcipua nobis sit materia. In summa, si Christum pro saluatore nostro verè agnoscere velimus, sequamur Ioānis exhortationē, & fateamur ipsum in carne venisse: quò nos Deo patri coniūgeret,

um

per obediētiā quā ipsi in humanitate sua, quasi in persona nostra exhibuit. Qui talē cōfeßionē edere recusat, Antichristus est: eáque exhorrere, & execrari debemus.

Restabat alter articulus de animarum statu, postquam è corporum vinculis excesserunt: in quo etiam perniciose errant Anabaptistæ. Sed quia hoc abundè author ipse alio libello Latinè scripto tractauit, quo apertissimis Scripturæ testimoniis animas, quæ ex hac vita decesserunt, in Christo viuere probat, eadem hîc repetere superuacaneum existimaui. Præstat enim omnino, quæ ab ipso authore scripta sunt, quàm à me conuersa legere. Quod etiam studiosis omnibus magis gratum esse scio. Itaque ad libelli conclusionem veniam.

Testatus sum initio mihi minimè propositum esse omnes Anabaptistarum opiniones sigillatim expendere. Id enim esset immensam syluā ingredi, vnde nullus pateret exitus. Id quod etiam minimè necesse est. Susceptúmque esset magis curiosum quàm vtile, colligere omnes imaginationes tam absurdas, quas stolida quæque istorum capita protulerunt. Mihi igitur satis fuit, quàm fidelißimè potui, breuiter tractare articulos, quibus vulgò adhærent ij, qui minus temulenti sunt cerebri, aut saltem non omnino vertiginosi. Nam de insanis illis & furiosis qui se Libertinos vocant, alio libro tractare institui. Nunc, vt finem faciam, pios omnes lectores rogatos velim, vt ad Scripturæ normam examinēt omnia, vt lydius est lapis, quo doctrina omnis probatur. Nec dubito quin omnibus qui veritatem ducem sequentur, séque subijcient rationi, abunde satisfiat ijs, quæ in hisce articulis tractaui. Præterea me imbecilliorum ruditati, quorum gratia præcipuè laborabam, accommodare nisus sum. Sic Anabaptistæ minimè vt solent, calumniari poterunt, me subtilitatibus ipsos vincere, aut eloquētiæ humanæ artificio opprimere voluisse: cùm formam adeò popularem & simplicem sequutus sim, vt simplicior desyderari non poßit. Verùm fideles omnes à me de istorum malitia commonefieri necesse est. Quia causam non aliter approbare possunt, nisi confundant omnia: ita vt omnis eorum doctrina sit confusa quædam permixtio, quasi corpus capite, brachijs, & pedibus carens, vtuntur absurdis ac peregrinis formis loquendi, & dedita opera à legione, quod aiunt, ad culinam subinde transiliunt, varióque sermones intertexunt: concisos & abruptos adducūt locos Scripturæ: atque in eo sibi placent, ac persuadent longè plus maiestatis id præ se ferre, si balbutiant & confusè loquantur, quàm si res digerant ordine. Horum autem confutandorum nulla melior iniri potest ratio, quàm si distinctè & dilucidè sigillatim & certo ordine materia quæque explicetur: expendantúrque & obseruentur sententiæ Scripturæ, quò verus & naturalis eliciatur sensus: simpléxque & aperta sit oratio à communi hominum vsu minimè abhorrens. Cùm id fit, clamant sibi à nobis imponi, séque humana astutia & sophistica circunueniri. Quasi verò talis sit mos aut institutum sophistarum, res inuolutas euoluere atque enudare. Equidem fateor me in eo studium & diligentiam adhibere, vt quæ trado, certo ordine disponam, vt facilem & claram intelligentiam præbeam. Si Anabaptistæ id ferre non possunt: nihil aliud respondeo, quàm exosam esse lucem ijs qui malè agunt.

Vt

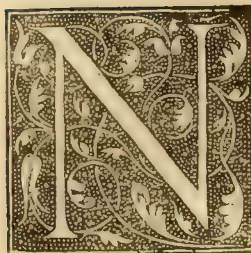
Vt autem aliquid præterea coloris suæ doctrinæ afferrent, curarunt vt cum definitione sua excuderetur historia mortis cuiusdam Michaëlis asseclæ sui: ac certè hoc tanquam firmo clypeo tegere se solent, multos obijsse mortem, quòd opiniones istas defendissent, nec voluisse vllo modo ipsas retractare, cùm alioqui ea conditione possent vitam suam redimere. Ac certè testimonium hoc perbellam speciem præ se fert, vt doctrinæ alicui tribuatur authoritas, cùm quis ad eam confirmandam constanter omníque difficultate sublata, vitam profundit. Vt cùm proponuntur ea quæ Prophetæ, Apostoli, cæterique martyres perpeßi sunt, vt veritatem Dei tuerentur: eo magis roboramur, & fidei nostræ, quam sanguine suo obsignarunt, firmius adhæreamus. Fateor igitur non esse paruifaciendam mortem seruorum Dei: cùm in eius conspectu pretiosa sit: eorúmque constantia ac firmitudo, ad infirmitatem nostram iuuandam non paruo sit adiumento. Sed quia subinde possemus decipi, nisi vltra progrederemur: redeundum est ad fundamentum, sine quo certum aut firmum iudicium in hac causa ferri nequit. Certum est mortem hominis, quisquis ille sit, nunquam tanti esse debere, vt præiudicio sit veritati Dei: nec tantùm valere, vt falsam ac peruersam doctrinam approbet. Hoc igitur teneamus: quemadmodum sana doctrina ac ratione subnixa, à testium & confessorum, qui eam tuentur ac sustinent morte confirmationem capit: sic omnes vniuersi orbis homines moriendo nunquam mendacium approbaturos. Atque illud est discriminis inter Martyres Dei & Diaboli: quòd illi, pro iusta, hi pro iniusta causa tuenda moriuntur. Itaque, sicuti laudabilis constantia est, mortem, si res postulat, perpeti, ob testimonium veritatis: ita insana est obstinatio ob malæ causæ defensionem pati. Adeò vt quò quisque ob eam grauiora sustinet, eò magis sit vituperandus. Tantùm abest, vt hoc prætextu omni iudicio & consideratione priuati nos, statim rapi sinamus. Si veritatis diuinæ, quam prædicamus, certitudo quæritur, eam copiosam & vberem suprà quàm necesse sit, habemus in morte Christi Domini nostri, omniúmque Prophetarum, Apostolorum, ac Martyrum, tum primitiuæ Ecclesiæ, tum huiusce temporis. Quòd autem ei repugnat, frustra sanguine aut cæra obsignatur: nunquam enim mendacium esse desinet.

FINIS.

ADVERSVS FANATICAM ET FVRIOSAM sectam Libertinorum, qui se Spirituales vocant, instructio.

PRAEFATIO.

1.Cor.11.

ON abs re ait Paulus, sectas esse oportere: vt qui probati sunt manifesti fiant: nam si quid turbarum fuerit subortum in Ecclesia Dei, aut falsa aliqua doctrina emergat, detegitur ex occasione multorum animus, qui se Christianos haberi volunt: & qua quisque affectione Verbum Dei receperit, cognoscitur. Tunc enim qui constanter perseuerant in veritate, eam in animis suis radices egisse re ipsa ostendũt: alij, dum seduci se facilè sinunt, & quasi omni vento transferri, sua inconstantia demonstrant se eam leuiter tantùm attigisse. Hoc nunc pluribus explicare nolo: sed tantùm exemplum sumere eorum, quæ oculis ipsis intuemur. Sathan à viginti annis, vt doctrinam Euangelij, quam emergere videbat, extingueret aut præfocaret, aut saltem diffamaret, & hominibus redderet odiosam, varias hæreses & peruersas opiniones excitauit. Plurimi qui antea fideliter in pura Euangelij doctrina edocti fuerant, statim abrepti atque abalienati sunt. Alij, quorum animus ad sustinendas offensiones paratus erat, magis ac magis roborati sunt, & in Verbo Dei confirmati. Hoc, vt dixi, sic euenire vult Dominus: atque ita statuit, tum vt probet suos, tum vt hypocrisin & vanitatem eorum detegat, qui se fideles profitebantur, priusquam oblata esset materia incredulitatis ipsorum dignoscendæ. Nõnullos quidem certè ignorantia & simplicitate circumueniri accidit: sed dubium non est Dominum siuisse tales labi, vt eos in posterum humiliores redderet, & magis erudiret: vt priore securitate sua aut arrogantia correcta, firmius ac solidius fundamentum habeant in Verbo Dei. Adeo vt nemo à recta via abductus, quò mendacio & falsitati adhæreret, excusationem habeat, quin ipsius culpæ aßignandum sit: ac meritò puniatur, quòd nõ, vt par erat, amauerit ac timuerit Deum: sicuti postea dicemus. Quicquid sit, cùm scelesta & perniciosa aliqua secta pullulare cœpit, præsertim verò cùm augescit, eorum quos Deus ad ædificandam Ecclesiam constituit, officium est, ire obuiam ac fortiter obsistere, priusquam ad perdenda & corrumpenda omnia vires sumpserit. Et certè, cùm sint Ecclesiæ pastores, nõ solùm lecta cibaria gregi Domini administrare debent: sed etiam excubias agere, aduersus lupos & fures: vt si ad gregẽ accedere voluerint, eos magnis clamoribus & acri vociferatione quàm longißimè summoueant. Licet, vt propriè loquamur, Hæretici non solùm lupis & furibus similes, sed longè deteriores sint. Quia dum sacrosanctum Verbum Dei corrumpunt, tanquam venefici sub specie boni cibi, quo se alios pascere velle fingunt, miseras animas trucidant. Adhæc cùm Sathan modis omnibus moliatur dißipationẽ sanctißimæ vnitatis huius, quã habemus in Christo per Verbum ipsius, eo magis nos ipso verbo ad Ecclesiam conseruandam armari decet, vt eo veluti gladio & clypeo vtamur ad eiusmodi machinationes repellendas. Quia verò Domino nostro, per immensam ipsius bonitatem placuit, nulla habita ratione qualis ipse essem, me ad eorum numerum adiungere, quos non solùm ad veritatem suam publicandã, sed eam quoq; asserendam cõtra aduersarios omnes constituit: vt

meipsum

meipſum pro ea facultate,quam mihi conceßit, ei muneri impendam neceſſe eſt. Cùm etiam multi boni viri ac fideles intelligerent,partim etiam oculis intuerentur horribilem dißipationem quam iſti malè feriati homines inchoauerunt,mihi aßiduè inſtare non deſierunt,donec me manum operi adhibiturum recepi.

CAPVT I. VBI DOCETVR QVAM PERNI ciosa ſit ſecta Libertinorum.

TAmetſi omnes Hæreticorum ſectæ,peſtes lethales ſint in Chriſtiana republica:tamen in veteribus hiſtoriјs nuſquam legimus vllam fuiſſe adeò perniciosam,quàm ea eſt,quæ hodie Libertinorum vocatur. Verùm,vt ſcelerata, ita longè magis prodigioſa ac belluina eſt:adeò vt nemo ſana mente præditus,ſine horrore de ea cogitare poßit.Cæterùm,hoc ſaltē boni eſt,quòd terreri nos minimè decet,acſi noui aliquid contineret. Quòd enim attinet ad ſummam doctrinæ,ea iam Apoſtolorum temporibus, ſaltem aliqua ex parte,vt ſtatim oſtendam,initiū cœpit.Reliqua habent à Valētinianis, Cerdonitis,aut Manichæis, qui ante quadringentos & mille annos Eccleſiam Dei cōturbarunt.Hi quidem homines indocti ſunt,ac idiotæ,qui non vſque adeò euoluendis chartis ſunt exercitati, vt ex eis deliria ſua addiſcere potuerint. Nec veriſimile eſt ipſos ſcire vllam vnquam de his mentionē habitam fuiſſe.Deniq; id lectione percipere non potuerunt: ſed idem magiſter, qui veteres illos Hæreticos olim ſuſcitarat,eadē doctrina iſtos imbuere potuit,qua illos inſtruxerat.Cùm enim,vt monet Chriſtus,ſciamus eum ab Ioan.8. initio patrē fuiſſe mendacij,minimè dubium eſt errores,quotquot vnquam fuerūt, ac futuri ſunt, in eius officina fabricatos eſſe. Quo fit,vt mirum non ſit ipſum infœlicem hanc ſectam iterū expergefeciſſe:atq; ignaros homines excitaſſe,à quibus inſtauraretur.Nec enim quempiā alia ſchola edoctum fuiſſe opus eſt,quò diſcat blaſphemare Deum,& malitioſis aſtutijs veritatem eius euertere. Quicquid enim eſt inuentionum ad veritatem impugnandam, ſub mendacij nomine comprehenditur, cuius ipſe doctor eſt præcipuus. Sed quoniam leue eſſet id dicere,niſi re ipſa ita eſſe oſtendam:videndum eſt,num ea quæ dixi, vera ſint: & claris probationibus demōſtrandum,Libertinos nihil noui producere,quòd attinet ad præcipua capita doctrinæ ſuæ:ſed iam Apoſtolorum temporibus ſimiles fuiſſe Hæreticos, ac ſtatim poſtea alios ſubortos eſſe, qui eadem deliria ſequebantur, quibus iſti totum orbem cupiunt inficere. Sic enim qualis ſit eorum ſecta,facilè poterit iudicari.

QVID SIMILITVDINIS HABEAT LIBERTINOrum ſecta cum ea,de qua Petrus & Iudas loquuntur. Cap. II.

EX poſteriore epiſtola Petri, tum etiam ex ea quam Iudas ſcripſit,perſpicitur iam eo tempore ſceleratorum ſectam fuiſſe,qui ſub Chriſtianæ religionis nomine ſimplices ad vitæ genus diſſolutæ adducebant:ſublato omni diſcrimine boni & mali, vanis adulationibus ſopiebant conſcientias: vt ſine vllo ſcrupulo vnuſquiſque viueret ſuo arbitratu:Chriſtiana libertate abutentes,frænum laxabant cuiuis carnis licentiæ: in eo ſeſe oblectantes,vt totum orbem confunderent, omnémque politiam,ordinem,humanitatem,denique honeſtum omne inuerterēt.His enim verbis vtitur Petrus, veluti mutuæ beſtiæ, animales, genitæ ad captionem & perniciem, 2.Pe.2. ijs quæ non intelligunt malè dicentes,in vanis voluptatibus fœlicitatem cōſtituunt. Deinde eos nubibus comparat,quæ tempeſtate huc & illuc agitantur:& fontibus

vacuis aqua: quòd cùm sublimi stylo insonuerint, ac si vellent auditores supra cœlos transferre, ad carnis delicias ipsos attrahunt, & in concupiscentias iterum deijciũt, à quibus sese subduxerant: & cùm omni corruptioni seruiant, libertatem illis pollicentur. Similiter Iudas ait: Quæ non nouerunt, ea maledictis insectari: neque præter carnalem sensum, vllã cognitionẽ habere: & vt animantia expertia rationis in omni apprehensione corrũpi. Quisquis nouerit quales sint Libertini, & attentè diligentérque eos locos obseruarit, facilè iudicabit Spiritum sanctũ eos describere voluisse, vt moniti nobis ipsis caueremus. Ego profectò nunquam planè & perspicuè, quæ ibi descripta sunt, intellexissem, nisi ea in ipsis recognoscerẽ. Sed quoniam non omnes eos nouerunt: optimũ erit notas istas, vt re vera ad eos pertinent, accommodare. Primùm, quòd attinet ad sublime & tumidũ illud dicẽdi genus, de quo illic fit mentio: obseruandũ est cùm istos audire cœperis, parum absuturum, quin ecstasi aliquando supra nubes raptos fuisse putes. Nam, præterquam quòd totus eorum sermo de spiritu est, idiomate quodã adeò peregrino loquũtur, vt qui ipsos audiunt, prima facie stupefiant. Id autẽ affectãt ex industria, vt auditores rapiant in admirationem, & talibus fumis eorũ oculos perstringant, sícq; prius obrepant in eorũ animos, quàm abominationẽ doctrinæ ipsorum potuerint animaduertere. Sed postquam sublimia proœmia sua despumarunt, statim in barathrũ hoc decidunt, vt sublato omni discrimine, homines pecudibus similes reddant. Persuadent enim frustra hominem torqueri, si quo vlla in re scrupulo pungatur: sed vnumquenq; debere sese suo spiritui ducendum cõmittere. Sic omnẽ ordinem confundunt, & tum Dei timorem, eiúsq; iudiciũ, quo tanguntur fideles, tum etiam omnem honesti respectum ludibrio habent. Ea scilicet est libertas, quam promittunt, vt homo sit ita suæ libidini & cupiditati addictus, vt sine difficultate omnia perpetret, ac si nulli legi, aut rationi esset subditus. Id enim pro seruitute habent, de qua nihil prorsus audire volunt. Si quis me ipsos falsò criminari putet, digito ostendam me solùm ipsorum verba recitare: ac tantummodò vsitatis loquendi formis ea proferre, quæ ipsi peregrino sermone transformant. Quod suo loco patefiet.

DE SIMILITVDINE QVAM LIBERTINI HAbent cum multis veteribus Hæreticis. Cap. III.

STatim post tẽpora Apostolorũ exortæ sunt Hæreses portẽtosæ, vt mirũ sit deliria adeò absurda, in hominũ mentes irrepere vnquã potuisse. His tamen vexata est per aliquod tempus Ecclesia Christiana. Sed postquã cognita est tanta absurditas, vnusquisq; abhorruit: adeò vt à mille & ducentis annis, nemo in toto orbe sit repertus, qui ijs adhærere voluerit, aut saltẽ ausus fuerit profiteri, vsq; ad istos dies quibus infœlices isti, qui se Libertinos vocant, à Sathana incitati fuère: non tantùm vt simili modo quo cæteri blasphemarent, sed vt execrabiliores etiam errores adiungerent. Primus fuit Cerdo, qui duo principia ponebat: alterũ bonum, alterum malum: atq; aiebat ab vno quicquid in mundo est venire, & ex propria ipsius substantia esse. Sic resurrectionẽ negabat: quia imaginabatur omnia, quæ ab vno horum principiorũ orta erant, ad suam originem redire. Christum verò dicebat imaginariè tantùm apparuisse: & passum esse. Postea, exortus est Marcio, ei ferè similis: nam eius verbis nouã formam induxit, potius vt nouæ opinionis gloria potiretur, quàm vt ea quæ perperam dicta fuerant, colore aliquo tegeret. Eodẽ ferè tempore fuerũt & Gnostici, qui se hoc nomine appellabant, vt excellentẽ sibi supra cæteros cognitionem

tionem tribuerent: quãuis fideles eos nominarent Bonitas, vt ostenderent se illos tam nihili facere, quàm ranas è cœno profectas. Hi similiter affirmabāt animā ex propria Dei substātia esse: duoque principia constituebant, alterū bonum, alterū malum: asserentes animas, quæ se castas & puras in humanis corporibus seruassent, ad boni Dei naturam reuerti: ad mali verò naturā, quæ se fœdis voluptatibus polluissent. Cæterùm ob curo & peregrino sermone vtebātur, vt de rebus spiritualibus obgānientes minimè intelligi possent. Haud magna erat inter ipsos, & Valentinianū, & Apellē differentia: nisi quòd vnusquisque ad dicta aliorum aliquid adiungebat de suo: vt se nouæ sectæ authores cōstituerent: & famā inde aliquā colligerent. Sed quia Manichæorum secta inter reliquas percelebris fuit, & maiorem sectatorum multitudinē habuit, & fuit diuturnior, consarcinauit etiam vndiquaque errores, vt in falsis doctrinis copiosius abundaret, sumenda præsertim erit veluti pro speculo, vt demōstremus id quod volumus. Illi igitur reiecto veteri Testamento, legem & Prophetas ludibrio habentes, Deum crudelitatis & nimij rigoris accusabant. Ex nouo Testamento, sparsim decerpebant ea, quæ ad rem ipsorum videbantur facere, abiectis ijs, quæ minimè ipsis placebant, aut eorum opinioni aduersabantur. Deinde duos diuersos Deos constituebāt, alterum boni, alterum mali initium. Similiter, duas in homine animas fingebant : alteram à bono Deo profectam, quam dicebant inferioribus istis rebus pollui: ideóque purgandam: vt veluti gradibus ad primam originem suam rediret: alteram verò, corrigi non posse dicebant: sed in tenebras, vnde initium habebat, redire. Purgationes autem illorum nefariæ erāt præstigiæ & execrabiles fœditates, sicut & aliorū hæreticorū, quos suprà nominaui. Animas eorum qui à secta sua alieni erant, in animantia bruta redire affirmabant. Præterea, in tres ordines siue classes, eorum secta diuisa erat. Doctores, Macaros, id est, fœlices se vocabāt: Catharitas verò, cùm in purgando officium suum exercebant. Deinde, scholasticorum duæ erāt species. Alij quibus arcana scholæ reuelabant, vocabātur Electi: alij, quos eminus pedetētim mescabant: nominabantur Auditores. Quãuis nondū hic locus sit deducendæ articulatim & distinctè doctrinæ Libertinorū: nunc tamē notare debemus, veteres illas hæreses, quas recēsui, solùm ab ipsis expergefactas esse, vt cētones ex singulis colligēdo cōfusionū aceruū struerēt: nisi quòd tandem hoc consequuti sunt, vt alijs omnibus dissolutiores essent, ac tam dementia, quàm impudentia vincerēt omnes. Initio audacter reijciebant Scripturas: probrosis etiā scōmatibus vnūquenque Apostolorū incessebant, vt eorum authoritatē eleuarent. Apud eos Paulus, vas confractum erat: Petrus, abnegator Dei: Ioannes, adolescens stolidulus: Matthæus fœnerator. Nec vllo pudore retinebantur, quo minus ita apertè blasphemarent. Postea cùm viderent se ita alloquentes omnibus esse horrori, tectius & obscurius agendum esse animaduerterūt: Vt simulātes se Scripturā minimè reijcere, in allegorias ipsam cōuerterent & detorquerēt in alienos & peregrinos sensus: equū in hominē trāsformātes, & (quod vulgò dicimus) fingētes nubē laternæ cornu esse. Quā astutiā à Priscillianistis acceperunt, qui olim hoc artificio vtebātur & in eo à Manichæis differebāt. Posteà, quomodo talibus allegorijs inuertāt & torqueāt Scripturas, tractabimus. His enim, quæ nūc refero, solū ostēdere volo, quā viā secuti sint, & quales fuerint eorū antecessores. Quantū ad Deū & animarū substantiā, tametsi nō eodē omnino modo, quo Manichæi, loquūtur: quæ tamē obstrepūt & obscurè mussitāt, eò redeunt, vnicū tantū esse spiritū, Deū scilicet: ex altera parte, mūdum: creaturas omnes nihil esse, nisi quòd homines spiritu Dei, qui in ipsis est, cōseruātur, quoad sese subduxerit: quod autē præter id habent, non nisi mundum esse aut Satanā, aut nihil. Si quis eorum sectæ sit, ipsum factū Deū, atque animā ipsius spiritū Dei esse aiūt, nec tamē pluris ipsum faciunt, quàm equum: quia nihil in ipso est, præter mundum, quod nihil est. Quòd si rem ad viuum persequamur, comperiemus eos somnia sua super fundamentum Manichæo-

rum ædificare, quòd attinet ad duo principia: nisi quòd faciliorẽ viam inuenerunt, quàm Manichæi, qua seipsos Deos facerent. Nam purgationum & exorcismorum loco, in quibus illi multum operæ ponebant, hi sui purgandi causa nihil aliud habent, quàm vt claudant oculos, ac omne boni & mali discrimen tollant, & sopiant conscientias, ne quo inferorum timore percelli poßint, tuncque sunt Angelis nitidiores. Quicquid Christiani de vita æterna, de resurrectione tenent, ipsis fabula est. Hoc enim imaginantur: animam hominis, quæ est Deus, ad seipsam redire, cùm ad mortem ventum est: non vt tanquam anima humana, sed tanquam Deus ipse viuat, sicuti ab initio, quod postea pluribus declarabitur. Quòd attinet ad diuersos discipulorum gradus, Manichæorum omnino sequuntur morem. Nec enim facilè prodeunt, quò se patefaciant: nec vnicuique, quod animo gerunt, declarant: sed diu suspensos tenent, & per longas ambages circumagunt, quos volunt ad sectam suam adducere: nec prius arcanum excubiarum symbolum, vt aiunt, ipsis reuelant, quàm perspiciãt ita à se fascinatos esse, vt facilè quicquid voluerint, persuadeant. Solùm ijs qui veluti iureiurando astricti sunt, detegunt mysteria sua: nisi quòd primarij doctores sibi semper capita aliqua reseruant, quibus existimationem suam & dignitatem tueantur. Nunc comparationes istas attigisse sufficiet: nam ordo quem sequi instituimus, vt pluribus rem tractemus, postulabit.

QVALE FVIT INITIVM SECTAE LIBERtinorum, quique eius fuerint præcipui duces. Cap. IIII.

EQVIDEM si in vniuersum comprehendere aut recitare vellem omnes, qui hunc Libertinorũ titulũ assumpserunt, quique ad vagas istorum imaginationes accesserunt, de quibus hoc libro tractare institui, nunquam finem facerem. Etenim variæ fuerunt sectæ, tum in Hollandia, tum in Brabantia, cæterisque inferioris Germaniæ regionibus. Sed quia ijs solùm scribo, quibus linguæ Gallicæ vsus est, ab ijs quæ in alijs regionibus acciderunt recitandis, tanquam à re superflua, abstinebo. Mihi satis erit, si commonefecero paucis, quomodo venenũ hoc ad nostrates peruenerit: quique primi hìc atque illic ipsum sparserũt. Quod vt narrare incipiam: à quindecim annis & eò plus, Flander quidam nomine Coppinus Insulanus, vir indoctus, cui nihil omnino erat quo se promoueret, præter audaciam, fæces istas, in ea ciuitate qua natus erat, cõmouere cœpit. Postea subortus est alius nomine Quintinus, qui tantũ collegit famæ, vt prioris extinxerit memoriam: adeò vt huius sectæ caput & author existimetur. Et qua superbia ganeo iste præditus est, hac existimatione vehementer oblectatur ac diligẽter cauet, ne mentionẽ faciat illius magistri: aut ab eo quicquã videatur didicisse. Hic ex Hannonia aut circa eam regionem natus est. Ex quo autem tempore in Franciam venerit, non satis scio. Hoc tamen scio, me ante annos decem illum vidisse. Tunc illi societate coniunctus erat quidam, nomine Bertrandus: quidam à Moletrinis, qui nuper aut Deus aut nihil factus est, ex eorum opinione: id est, excesßit è vita. Ego verò non solùm ipsos nollem falsò criminari, sed si quis id faceret, pro viribus impedirem. Tamen dißimulare non possum quod ex Stephano à fabrica intellexi: (cuius recordatio, vt sancti Christi martyris, inter fideles sancta esse debet:) nempe istos potius ob maleficia, quàm ob verbum Dei, è patria sua egressos esse. Intelligo etiam, tertium quendam nomine Claudium Perseualum his adiunctum fuisse. Hi omnes tam egregiam operam nauarunt, vt quamplurimos corruperint in Francia: adeò vt nullo habitarint in loco, quem purum & integrum ab hac contagione reliquerint. Quanquam interim idem agere & moliri in patria sua non desierint, vt simpliciores & idiotas aut quos reperiebant, ad sui imitationẽ appositos, seducerent. In quo ita profecerunt, vt horribile auditu sit, quàm infecta sint illic omnia. Verùm, quod omiseram, opem etiam eis tulit quidam sacerdos, statura paruus, quem Antonium Pocquium vocant:

cant, quem etiam à tribus annis cognoui. En totius ordinis primi doctores, & veluti Patriarchæ. Postea eorum exemplo vnusquisque, quemadmodum & illi, aliquid nominis sibi comparare nisus est. Flandris, Hollandis & Brabantinis, vt iam dixi, abstineo. Sed in Gallica lingua, iam veluti examen Doctorum huius sectæ reperietur, qui tertio statim die eum gradum adepti sunt: nec quisquam eorum est, qui maximus esse non appetat. Nec profectò mirum est. Non enim idem est, ac si doctum aut præclaro ingenio præditum esse ad aliquam existimationem consequendam oporteret: sola enim impudentia illic palmam obtinet. Ac certè omnes, de quibus sum loquutus, adeò ignari sunt suprà quàm dici potest. Nec quicquam eorum sermonibus inest, vt vulgò dici solet, aut rithmi aut rationis: non magis quàm si cetariæ de astrologia disputarent. Quòd autem Quintinus eiúsque socius ex sartoribus Doctores facti, atque ita immutati sunt, id in causa fuit, quòd delicatè & molliter viuere vellent: nec sibi putarent labores conuenire. Propterea commodius omnino existimarunt, vt quemadmodum sacerdotes & monachi cantillando, sic ipsi garriendo vitam quærerent. Tametsi alter eorum hostiarius, alter cubicularius libenter fieri sustinuerit. Quòd ad Antonium attinet, putauit amœnæ sibi voluptati fore, si postquam Missam suam cecinit, has speculationes ruminaret. Nec enim eius conditionis homines multum habent negotiorum, quibus occupentur. Sed cùm explicatum fuerit, in quo sita sit eorum sapientia, adhuc apertius perspicietur, quàm facilè sit strenuum se gerere ad magnam famam statim colligendam. Duæ rationes me ad istos infœlices nominandos impulerunt, qui alioqui ne mentione quidem vlla digni sunt: tantùm abest, vt chartæ debeant eorum nominibus cõspurcari. Primùm nonnulli qui ignorabant quid sibi vellet Libertinorum nomen, id Quintini nomine cognituri sunt. Expedit etiam beluas adeò perniciosas nota aliqua insigniri, vt dignosci possint ab vnoquoque: nec quisquam non monitus damnum aliquod recipiat. Cæterùm minimè ignoro me haud gratum omnibus facturum, quòd eos nominem. Sed quid agerem? Cùm quatuor ganeones video, qui plusquam quatuor millia hominum in exitium duxerunt, etiamnum hunc assiduè lapidem voluere (aut tres saltem) vt euertant veritatem Dei, miseram Ecclesiam dissipent, in errorem abducant omnes, quos irretire possunt, blasphemias execrabiles spargant, & quod omnium deterrimum est, totum orbem perturbent ea confusione, à qua bestiæ ipsæ abhorrerent: an tacere debeo aut dissimulare? Quàm verò crudelis essem, si vt parcerem alicui, aut placerem, sinerem ab ijs vastari & destrui omnia, neque monerem homines, vt sibi præcauerent? Si scirem viam aliquam à latronibus obsideri, nónne meum esset id reuelare, ne miseri viatores in eorum manus inciderent? An ego veneficos celare deberem, qui in vniuersi alicuius populi necem conspirassent? Nullum est autem latrocinium adeò scelestum, nec venenum adeò perniciosum, quàm execrabilis hæc doctrina: quæ eò tendit, vt non solùm Christianam religionem, sed etiam honestatem omnem atque humanitatem dissipet ac deleat, quæ hactenus etiam inter Turcas ipsos atque infideles semper valuit. Si igitur hoc facerem, meritò ipse censerer homicida: cùm malo veluti assensum præberem. Egóne obmutescerem, cùm istos video ita Christi nomine abutentes, vt eius prætextu abominationem omnium, quæ vnquam in vniuerso orbe fuerunt, teterrimam introducant, ac ipsi Christo probrum inurant, quò Diabolo deterior censeri possit. Hoc si facerem, nónne essem cane vecordior, qui dominum suum inuadi non sinit, quin saltem oblatret? Elato igitur clamore vociferari cogor: si vlli vnquam fuerunt hæretici, qui effræni & profusa libidine, non dico falsas opiniones & errores, sed execrabiles & horrendas blasphemias protulerint, omnes fuisse ab his superatos. Nunquam talia fuerunt monstra, adeò vnquam abominanda, quàm Quintinus, cum sua cohorte. Præclarum profectò esset me Papam eiúsque socios atque

administros pro viribus infamare (nec enim aliter Ecclesiã Dei ædificare possum, quàm bellũ gerẽs cũ ijs, qui eam diruere conãtur) interim autẽ istis parcerẽ, qui hostes Dei sunt longè perniciosiores, veritatémque ipsius magis euertunt. Nã Papa aliquã adhuc religionis formã relinquit: spẽ vitæ æternæ nõ tollit: docet timendũ esse Deum: aliquod statuit boni & mali discrimen: Christum verũ Deum atque hominẽ agnoscit, aliquid authoritatis tribuit Verbo Dei. Istis autem, hic finis propositus est, vt cœlum terræ misceant: omnem religionem in nihilum redigant: omnem ingenij humani cognitionem deleant: sopiant veluti lethargo conscientias: nec vllum prorsus inter homines & bestias discrimen relinquãt. Causa cur tandiu tacuerim, ea fuit, quòd tam absurda deliria placidè euanescere, priusquam in hominum notitiam venirent, optabám. At cùm Dominus colluuiem istam tam latè spargi siuerit, vt publica sit contagio, nullũ iam silendi tempus est. Quamobrẽ nemo conqueri poterit, quòd tam sceleslos homines detegã: nisi etiam prodere velit se non inuitum opem eis laturũ ad nocẽdum, eorum nequitiã tegendo. Si qua ratio esset supprimendæ eorum turpitudinis, hac lege ne silentio aleretur, eam libenter tenerem. Sed cùm omnino necesse sit me digito ipsos commonstrare, ne nocere pergãt, nemo certè offendi debet, præsertim cùm diuturnitas moræ, me necessitate prorsus vrgeri ostendat. Si prima facie sic efferbuissem, vt scripsissem aduersus ipsos, tametsi officij mei fines non essem prætergressus, tamen morosus aliquis me nimiæ festinationis arguẽdi colorẽ habuisset. Nunc autẽ cùm post longam expectationẽ mihi nullum aliud remedium supersit: si quis iniquo animo ferat, quomodo suspicionẽ eluere poterit, quominus eorum conscius ac fautor censeatur? Quinimo quisquis vel tantillũ zeli habet, potius niti debet, vt cognoscantur à summis & infimis. Ac omnes ad pueros vsque ipsos conspuere in faciem prætereuntium deberent, vt hoc execrationis signo, pudore afficerent eos, qui dum ipsos tuentur multis animarum millibus exitij causa fuerunt: præter offendicula & remoras quibus, Euangelij cursus vehementer retardatus est: ac, ne in posterum magis retardetur, periculum est, nisi Deus Opt. Max. infinita bonitate sua obuiam eat. Quòd ad infamiam, quæ illis inde inuri potest, an mihi curæ esse debet illorum famam tueri, qui sacrosanctum nomen Dei, & verbum ipsius maiori probro & ignominiæ exponunt, quàm vllum fuerit idolũ ab initio mundi? Ad hæc, maior adhuc ratio me ad hoc faciendũ impellit. Quantùm enim perspicere potui, canes isti hac vtuntur astutia, vt sese insinuent sub prætextu nominis seruorum Dei, sicque simpliciores seducant. Sicuti à duobus iam circiter annis, cùm Antonius Pocquius aliquod tempus in hac ciuitate egisset, ac dißimulasset nefariam doctrinam suam: discedens hoc agebat, & sollicitè curabat, vt testimonium aliquod ex me haberet, quo sese iuuaret apud eos, qui mihi aliquid tribuũt authoritatis, acsi diabolicos eius errores approbarẽ. Personam verò suã non sic callidè egerat, quin saltem eum pro deliro & fanatico homine habuissem: vt in cœtu etiam nostro eum monui: quamuis nequitiam eius ignorarem, quæ postea mihi comperta fuit. Certior enim factus sum ipsum tunc, ex Annonia & Artesio à spargẽdo veneno suo redijsse. Cùm se nihil à me elicere posse perspexit, tum mihi allegauit fratrem nostrum, Martinum Bucerum, (cuius nomen apud Christianos omnes honorificum esse debet) quod ei denegabam, facilè conceßisse. Vnde apertißimè constat, istũ, dum venenum suum celabat, probum illum Dei seruum fefellisse: vt postea eius authoritate abuteretur: atque aditum sibi patefaceret ad eos, qui aliquo Dei timore tenentur. Quæso, an silendum mihi est, cùm oculis ipsis intueor impuros istos atque impudentes, nobis, id etiam ignorantibus, quasi lenonibus vti, vt miseras animas corrumpant? Quàm strenuè silentio nostro abutentur, cùm adeò inuerecundi sint, vt nefaria doctrinæ suæ à nobis approbationem extorquere velint? Quamobrem, æquißimum est eis laruam detrahere, qua aliam formam

mam induere nituntur, vt detestabiles conatus suos perficiant, hoc est vt honorē Dei euertant, & salutem animarum.

QVI FIERI POSSIT VT ADEO BELLVINAE fvctionis tot sint asseclæ: vbi etiam tractatur, quæ hominum genera eam sectentur. Cap. V.

DICET hîc quispiā: cùm hæc doctrina adeò absurda sit, neque solùm sacrosanctæ Scripturæ, verùm etiam omni humanitati repugnet: cùm etiam eius doctores adeò rudes & ignari sint, quî fieri potest, vt tot sectatores habeāt? vnde fit vt multos ad se adducant, qui antea puræ Euangelij doctrinæ gustum habuerunt? Primùm, sicuti Dominus sectas excitari sinit, vt vniuscuiusque cōstantia probetur: & boni à malis discerni possint: ita declarationem talē fieri, itáque euenire necesse est, vt plurimi, qui in speciē Euangelium sequi videbātur, & formam Christianorum induerant, tandem quales sunt, patefiant: vt purgetur eiusmodi fæcibus Ecclesia Christiana: sintq́ue exemplo cæteris: quo discant omnes, cum Deo minimè iocandum esse. Verùm præter radicem communem & quasi matrem omnium hæresum, arrogantiam videlicet, aut confidentiam, si propius intuemur, comperiemus duo vitia in causa fuisse, cur tanta hominum multitudo in hosce errores incideret. Nonnulli enim stultæ curiositati addicti, ad vanas & superfluas quæstiones animum appellebant: cùm debuissent vtilia & ædificationi propria quærere: nec Scripturæ simplicitate cōtenti, in vanis & friuolis speculationibus, velut in aëre volitabant: quò vel satisfacerent insanæ & improbæ suæ cupiditati, vel se subtiliores esse, ac sublimiora persequi ostenderent.

Alij, qui Euangelij puritate imbui cœperant, ea abusi sunt, non tantùm ceu scientia profana, sed etiam vt effrænem licentiam sibi sumerent, ac vitam ducerent flagitiosam & dissolutam: aut cùm perspicerent id Euangelio minimè permitti, sed potius ipso quasi fræno se cohiberi, secessus aliquos aut diuerticula quærebant, vbi sese in omnem turpitudinem profundere ipsis liceret. Ac quidem certè omnes huius sectæ discipuli, ferè sub ista duo genera comprehenduntur. Aut enim sunt fanatici, qui stultas & euanidas quæstiones solùm mouere cupiunt, & in rerum inutilium occupatione delectantur: aut homines profani, qui iugo Christi ferendo fatigati, deinceps sopire voluerunt conscientias suas, vt sine vlla religione, Sathanæ inseruirent. Verùm adhuc quæri poterit: quî fieri possit, vt ij qui studium suum in eo applicant, vt maiora inquirant, quàm ad se pertineat, se ineptijs adeò puerilibus stupefieri sinant, quibus rudissimi omnium atque obtusissimi haudquaquam fallerentur? Ac vehementer quidem nouum videtur, eos, qui quamlongissimè à Deo fugere cupiunt, vt suo arbitrio viuant, posse delirijs tam absurdis acquiescere. At respondeo, iustam esse vindictā Dei, qua ipsos in reprobum sensum tradit, vt bestijs sint persimiles, nisi quòd speciem, & figuram hominum gerunt. Quanto enim dedecore Deum huius sectæ principes affecerunt, dum vagi ipsi & tanquam abreptitij, inuestigandis nouis quæstionibus incumbebant, acsi cœlestis sapientia, quæ nobis per Euangelium reuelata est, pro ipsorum magnitudine nimium simplex & abiecta foret. Cùm Deus idoneus ipsis magister non videatur, nonne æquissimū est eos ab ipso tradi Sathanæ, & ad eius scholam ablegari? Cùm intra veritatis terminos ingenium eorum contineri nequeat, nónne in labyrinthum fallaciarum ingredi necesse est, vbi aut via aut semita nulla sit? Qui verò doctrina Euangelij sic abusi sunt, vt ea occasione se à recta viuēdi via subducerent: aut quia eā, vt nimiū austerā ferre nō potuerūt: nónne digni erāt quibus sensus cōmunis, & omne boni & mali discrimen tolleretur? Cognoscamus ergo Deū sic vlcisci cōtumeliam, quæ verbo suo irrogatur;

dũ ab alijs habetur contẽptui, ab alijs in occasionem flagitiosæ licẽtiæ rapitur. Cùm autem homines sic se à verbo Dei excluserunt: quo solo tanquam lumine ad rectam viam dirigimur: hãc Pauli sententiã in ipsis impleri oportet: nempe, vt Deus det efficaciã Sathanæ, quò eos quocũque libuerit abripiat. En paucis causas præcipuas retuli, cur Quintinus eiusque socij tot habeant sectatores. Cæterùm, haud inficior, quin astutia qua vtuntur, plurimùm ipsos iuuet. nam initio, tam nouo atque insolenti sermone vtuntur, vt rapiantur idiotæ, credentes se in cœlos sublatum iri: sicque auditores suos diu suspensos tenent, quoad ipsos ita fascinarint, vt persuadeantur, vmbram, quod dici solet, esse arborem. Hac porrò ratione plurimos ab ipsis illaqueatos esse certissimum est. Eos enim qui sese facilius committunt, pedetentim hac & illac circunducunt, sicque nouo illo & obscuro loquendi genere stupefaciunt, & perstringũt oculos, vt album (quod vulgò dicimus) à nigro distinguere non possint. Nec tamen in tam crassa ignorãtia & delirijs adeò stultis & absurdis quicquã proficerent, vt ad se allicerent homines, sicuti faciũt, nisi Dominus eos punire vellet, qui se irretiri sinunt, eósque in reprobũ sensum traderet, quòd nec sibi nec verbo suo acquiescere voluerint. Denique præcipua quædã est causa, quæ spectat ad principes & omnes magistratus cuiuscuis ordinis: nempe quia nituntur impedire, quóminus sana Dei doctrina in eorum ditiones perueniat, eamque abolere conãtur & extinguere: dũ eos persequũtur, qui aut eam annuntiãt, aut vias sternũt, quibus ad ipsam perueniri possit: quibus denique possunt modis, eã procul reijciũt & propulsant. Ideò Dominus eos punit, dum sinit ipsorum regiones hac colluuie infici. Nónne verò æquissimũ est, cùm reijciant benedictionẽ Dei, eius loco maledictionem illis succedere? Hoc quidẽ minimè cogitant, quin potius existimãt gladijs & ignibus sese quod volunt facilè effecturos. Verùm falluntur. Quicquid enim moliantur & faciant, fortius erit verbũ Dei, ac superabit impedimenta omnia, quæ ad abrumpendum eius cursum ab ipsis obijciuntur: atque Ecclesia ipsa augebitur in medijs persecutionibus. Interim efficiet Deus, vt flagitiosæ sectæ magis ac magis in ipsorũ regionibus pullulent, quibus eorũ populi corrumpantur, quoad in tantam confusionẽ venerint, vt nemo hominũ mederi possit. Nihil enim proficiet, quandiu eo vtentur consilio, quo sine discrimine puniunt omnes, qui Antichristi superstitionibus aduersantur: quoniam nulla est alia euellẽdis impijs sectis & hæresibus apta ratio, quàm si puræ Dei veritati, quæ vna suo splẽdore tenebras fugat, locus detur. Quod ipsa experientia apertissimè docet.

QVIBVS REMEDIIS CAVERE QVIS possit, ne in Libertinorum errores incidat: aut si iam fortè inciderit, sese eripiat. Cap. VI.

CVM Dominus promiserit sese cognitionẽ sui patefacturum ijs, qui in timore & humilitate ipsum quærent: si ad eum cupimus accedere, hoc iter teneamus. Demus, videlicet, operam, vt eum cognoscamus in Domino Iesu Christo: nec tantùm nobis arrogemus, vt putemus nos in tantã sublimitatẽ proprio ingenio euolaturos: sed rogemus vt nos idoneos reddat, ad capessendã eius doctrinã: quod nequimus efficere, nisi prius abiecerimus istam arrogantiã, ne plusquã par sit sapere appetamus. Vnũ inquã Deũ cognoscere optemus in Christo Iesu, nec quicquã aliud nobis propositũ sit: vt re vera Deus nihil aliud nobis Verbo suo proponit. Nec tã moroso ingenio, aut delicatis auribus præditi simus, quin acquiescamus puræ & simplici veritati, in qua infiniti Dei thesauri inclusi sunt. Ne profanemus Verbũ Dei ipsum aut in vanã & infrugiferã scientiã, aut in aliũ vsum, quàm in ædificationẽ, cõferẽdo. Ne in vanũ recipiamus ipsum: cõtemnentes tũ minas & terrores iudicij Dei, tum gratiam

Rom. 12.

quæ

quæ nobis in eo offertur. Denique, vt sciamus quem in finem nobis datum sit Euangelium: atque ipsum, sicuti Deo placet, recipiamus. Reputemus qualiter animis nos esse comparatos oporteat: atque à Deo, vt nos ita formet, precibus postulemus. Tunc verendum non erit, ne hæretici nobis oculos configere poßint, quò nos à Deo auertant. Atque in primis ne vereamur nos ita ab eo destitutum iri, vt in hanc belluinæ Libertinorum sectæ abyssum ruamus. Hæc admonitio ad omnes spectat. Dominus infinita misericordia sua cœperat, Principũ aulas per verbum suum visitare. Multi oblectamenti loco Euangelium sumere voluerunt. Nos quod illis accidit, spectantes: eorum exemplo, tanquam speculo, vtamur. Speculum persimile habemus in quæstorum ærariorum mensis, & hominum otiosorum seceßibus, in mercatorum tabernis, atque in officinis opificum. Ne igitur simus tanquam arundines omni vento agitatæ: agamus radices in Domino Iesu Christo, ne pueris infantibus similes simus, omni deceptioni expositi: confirmemur & augeamur in ipso: in Domino, inquam, nostro, Iesu Christo, qualis iam olim demonstratus est à Prophetis, & plenè in Euangelio exprimitur. Quòd si nonnulli leuitate seducti fuerunt, ne sibi placeant in suo malo: ne obdurato sint aduersus Deum animo: ne ad sanctas admonitiones, quas hic audituri sunt, aures obstruant: ne sua sponte inebrientur, quò omne iudicium sibi tollant, ne semisopitas conscientias suas obstupefaciant: verùm excitari se patiantur, ab eo, qui Sol est iustitiæ: qui in mundum venit, vt nobis illucesceret. Sustineat omnes vnà, dum eis animaduertere liceat monitiones, quibus agam cum ipsis: vt sint veluti notæ, quibus sibi caueant, ne imprudenter intercipi poßint. Spero enim, adiuuante Deo, me sic ad viuum monstra ista depicturum, vt vnicuique ea etiam eminus animaduertere & cauere liceat.

DE IDIOMATE ET FORMA LOQVENdi, quibus vtuntur Quintinistæ. Cap. VII.

PRimùm, quemadmodum circulatores, alijque errones, quales sunt, qui ex Bohemia profecti, per totum ferè orbem vagantur, cæterique eius farinæ homines, peculiari quodam sermonis genere vtuntur, quod à nemine, nisi suæ factionis & fratriæ, intelligitur: ita vt coram hominem fallere, ac prodere poßint non sentientem: sic Quintinistæ peregrina & insolenti vtuntur lingua, qua sic cornicantur, vt nihilo plus perspicuitatis insit, quàm in auium cantu. Non nego, quin vtantur communibus vocabulis, sed ita significationem eorum deformãt, vt nemo intelligat qualis proposita sit materia, de qua agitur, ne quid negare aut affirmare velint. Id quidem malitiosè agunt, vt poßint clanculum, velut ex insidijs idiotas circunuenire. Nemini enim reuelant abominationum suarum mysteria, quæ sub illis verborum tegumentis latent, præterquam ijs qui iam iureiurando sibi astricti sunt. Quos enim adhuc pro nouitijs habent, ijs nihil omnino patefaciũt: & quasi obstupescentes ad eorum verba, hiscere sinunt. Ita sub istis ambagibus, tanquam latrones in latebris suis sese occultant. Atque hi quidem sublimes sunt illi sermones, quos Petrus & Iudas bullis & spumis cõparant, quòd nihil ex eis consequatur: sed dum aliorum mentes suo sublimi stylo in errorem abducere student, se quoque ita abripiunt ipsos, vt quid garriant minimè intelligant. Memini cùm

aliquando Quintinus in magno hominum cœtu videret me, garritum suum nimis acriter reprimere: ac ictum, quod aiunt, declinare vellet, dixisse: me orationem suam, quòd eam minimè intelligerem, improbare. Tum respondi me in ijs paulò plura, quàm ipsum intelligere: quòd ea quæ dicebat nullo modo perciperet: mihi verò perspectum erat ipsum velle delirijs istis absurdis & perniciosis, hominum mentes fascinare. Quod quidem ita esse comperietur: nempe, sic ipsos in stultas speculationes suas se immergere, sicque inuoluere, vt neque cœlum, neque terra illis appareat. Hac igitur nota discernantur ab alijs, cùm sic loquentur, aut cornicabuntur potius, vt nihil intelligi possit. Lingua enim ad exprimendas cogitationes nostras à Deo creata est, vt vna inter nos communicare possimus. Quo fit, vt ordinem à
1.Cor.14 *Deo institutum peruertant, qui confuso vocis sono verberant aerem: aut longis ambagibus circumeunt, vt alternandi materiam præbeant auditoribus, ac demum suspensos relinquant. Præterea, cùm tractanda sunt mysteria Dei, Scripturam pro regula habere debemus. Sequamur ergo loquendi regulam, quam tradit, neque extra illos fines euagemur. Cùm enim Dominus sciat ingenia nostra eò vsque conscendere non posse, si tantùm ijs verbis, quæ maiestatem suam decent, vteretur: sic se paruitati nostræ accommodat: & quemadmodum nutrix balbutit cum infante suo, sic erga nos rudioribus loquendi formis vtitur, quò intelligi possit. Qui ergo hunc ordinem inuertere conatur, nihil aliud spectat, quàm vt sepeliat veritatem Dei, quæ percipi alio modo non potest, quàm eo, quo Dominus nobis ipsam reuelauit. En cur laborandum erit in explicandis eorum ambagibus, vt in lucem quasi vi pertrahantur: sique abominationes, quas tegere student, omnibus innotescant. Similiter Christianos omnes monitos esse oportet, vt cùm eos sic obstrepentes audient, statim abrumpant sermonem, ac dicant: Aut eo sermone vtamini quo Dominus nos instruxit, & in Scripturis vsitato: aut abite lapidibus atque arboribus verba facturi.*

DE SVMMA MALITIA ET IMPVDENTIA Libertinorum, qua se duplices & animo & lingua esse gloriantur. Cap. VIII.

Verùm, adhuc effrænatius & magis proiecta libidine præcipites ruunt. Nam absque vlla religione, nunc hoc, nunc illud asserunt: atque ad auditorum voluntatem & arbitrium sese transformant. Quin etiam vehementer in eo gloriantur, & magni se æstimant, quòd ea simulatione vti norunt. Atque adeò hic vnus est ex præcipuis capitibus theologiæ ipsorum: artem simulandi, & sese transformandi nosse oportere, quò facilius hominibus imponant. Quod an impudentiam, an malitiam vocem, nescio. Cùm enim simplicitas præcipua sit virtus, quæ apud nos commendata esse debet: naturæ omnino peruersæ signum est, si quis eò animum applicet, vt nunc hac nunc illac sese inflectat, anguium more, & complicet, vt ex eorum manibus, qui ipsum tenere putant, elabatur. Rursum, verecundiam omnem ipsos prorsus abiecisse oportet, dum nullo afficiuntur pudore, quòd eis exprobretur nullam esse in eorum verbis fidem nec constantiam. Ex eodē fonte manat hæc simulatio, qua sibi permittunt omnem speciem induere, quò placeant hominibus. Quemadmodum nulla est ipsis religio coram idolis se prosternere: ita se omnibus superstitionibus Papistarum adhærere simulant, quòd ex eorum opinione exter-

externa omnia in hominis Christiani libertate posita sint. Verùm hoc argumentum in aliud caput reseruo. Tantùm hoc strictim attingere volui, vt moneam lectores, magnam istis esse oblectationem in ridendis & subsannãdis, tum gestu, tum sermone hominibus: & veste, quod aiunt, subinde inuertenda: ita vt qua ex parte apprehẽdi poßint, nescias. Hinc fit, vt si hodie Quintinus vinctus teneretur siue à Christianis, siue à Papistis, & staretur ipsius confeßioni, non multùm esset anxius. Certus enim esset de sua liberatione, quòd tum horum, tum illorum voluntati assentiretur. Neque tamen propterea doctrinam suam abnegaret. Primus enim fidei ipsorum articulus est, vt iam dixi, hoc artificio vtẽdum esse, vt bilingues sint, & in multiplices species sese transforment. In quo nullos alios iudices præter ethnicos habere velim, à quibus condemnentur. Nouerunt enim ipsi, ac pronuntiarunt probæ naturæ nihil tam esse contrarium, quàm ita se astutè transformare: adeò vt ex eorum sententia præstabilius sit leonis, quàm vulpeculæ similem esse. Verùm neque hoc ipsi adhuc contenti sunt, nisi etiam Deum probro afficiant: dum se hoc ab ipso didicisse asseuerant: séque muniunt eo loco Psalmi secundi: Qui habitat in cœlis, irridebit eos. Hinc probare volentes, Deum simulatorem esse. En quomodo applicant Scripturas. Propheta significans, Deum, iudicium quod in iniquos & Ecclesiæ persecutores laturus est, differre, & ad tempus sinere impunitos, non quòd dormiat, aut remedium nullum afferre poßit, sed potius quòd eorum audaciam rideat, quoad tempus exitij ipsorum aduenerit, vtitur his verbis, ídque nostri consolandi gratia, ne animum despondeamus, cùm rerum potiuntur scelerati homines, neque interim nobis apparet auxilium Dei. Putidi verò isti hoc sic accipiunt, quasi Deus irrisor quidam esset, Protheum quendam se faciens, quò imponat hominibus. Eodem etiam crimine postea Christum onerant. Ad id allegant responsum, quod Apostolis dedit: ipsis quidem clarè exponenda esse secreta regni Dei: populo autem, qui audiendæ simplicis & apertæ veritatis indignus erat, se loqui in parabolis. Quasi verò Dominus noster Iesus Christus, parabolis vtens, album, nigrum esse dixerit, aut aliud pro alio supposuerit, vt circunduceret animos auditorum: aut potius eò adduceret, vt quod ab ipsius mente alienißimum erat, conciperent. Quales fuerint similitudines aut parabolæ, de quibus agitur, perspicuum est: sunt enim ad ea, quæ proponebat, significanda conuenientes & aptißimæ. Cui verò vsui apta sint, cognoscitur. Primum, vt ornamentum atque etiam maiestatem afferant orationi, dum auditorum animos excitant, & attentiores reddunt. Deinde, vt eosdem strictim pungant, atque occasionẽ præbeant secum accuratius consyderandi. Fateor quidem ipsas expositione indigere, quòd res sub figuris insinuentur. Sed quid populum eas intelligere prohibebat, nisi quòd aspernabatur? in ignorantia sua delitescere, quàm discendi causa inquirere malebat. Iam olim veteris Testamenti tempore, testatus fuerat Deus per Iesaiam Prophetam, se non clanculum aut in latebris loquutum esse: nec frustra sui inquirendi mandatum populo dedisse. An tanto dedecore afficiemus Christum, vt dicamus ipsum in mundum venisse, vt clarum lumen obscuraret, aut potius extingueret? vt rebus perspicuis offunderet tenebras, & inuolueret ea, quæ plana & expedita erant? Quomodo id in eum cõpeteret, qui Sol est iustitiæ, Lux mundi, & cuius officium est tenebris lumen afferre? Nónne atrocißima hæc contumelia est? Præterea multũ abest, quin ea quæ Paulus de Euangelio prædicat, conueniant

Matt. 3.

cum ijs, quæ isti obtendunt. Testatur enim planam & illustrem esse doctrinam, qua facies Dei nobis in Christo Iesu patefiat, sublato omni velo, quo noster intuitus impediri posset. Deinde adiungit, si quis in tam clara luce nihil videat, eum à Diabolo obcæcatum esse. Lectoribus cogitandum relinquo, quantum sit discriminis inter Paulum & istos nebulones. Iactat enim se doctrinam claram, certam, puram, omnibúsque expositam habere: inquiens, eum, qui obscuritate vtitur, pudoris velum assumere, quo turpitudinem suam tegat. Hi verò vehementer laborant in eo, vt non solùm intorqueant doctrinam suam, adeò vt neque initium, neque finis appareat: sed etiam, vt hac & illac ipsam inuertant, & præstigiatorum more subinde transilire cogant. Quòd attinet ad exemplum Christi, quo se armare volunt: necesse esset ipsum sese abnegare, quò istis adhæreret. Nec enim naturam habet Euangelio suo contrariam. Atque, vt iam monui, non est
Matt.13. *loquutus in parabolis, vt ambigua oratione vteretur, aut sine vlla intelligentia deblateraret: sed potius, vt infigeret animis auditorum doctrinam suam, & plus ei ponderis adijceret. Et quamuis infideles nihil intelligerent, neque vllam vtilitatem referrent: non tamen propterea ænigmata confusa dicenda sunt, sed potius intuendum, cuius culpæ aßignari debeat. Id autem apertè exprimit, crebrius hoc repetens: Qui habet aures audiendi, audiat. His enim significat permultos esse surdos, quibus frustrà fiunt verba, aures enim minimè accommodaturos. Tandem concludit in ijs dictum Iesaiæ comprobari: obcæcatos esse animis, & induratos corde, vt pereant in incredulitate sua. Quocirca, si veri i-*
2.Cor.4. *mitatores Domini esse velint, Pauli exemplum sequantur: auferant ac reijciant vela omnia, quæ dedecoris signa sunt: purúmque ac syncerum Euangelium doceant, quod nemini sit intellectu difficile, præterquam ijs qui mentem suam incredulitate abalienarunt. Alioqui, eos in Christum blasphemos esse dico, quòd sic agendo eius simiæ videri velint. Hanc etiam authoritatem adducunt: Nos serpentum prudentia præditos esse oportere. Sed cùm eodem in loco*
Matt.10. *etiam columbarum simplicitatem requirat, vtrunque vnà coniungamus: ac facilè erit iudicare, minimè ipsum velle nos astutia malitiosa præditos esse, qua tergiuersemur, & hominibus imponamus: sed tantùm admonet, ne quid agamus inconsyderatè. Quòd si quis ampliorem huius prudentiæ declarationem requirat, eam sumat ex ipso Paulo, vbi monet, vt cùm nobis in medio mundo versandum sit, qui peruersus omnino ac corruptus est, diligenter caueamus, ne seducamur: verùm, scientes quæ sit voluntas Dei, recto cursu prudenter incedamus. Isti verò canes, sub præclaræ huius doctrinæ specie, audacter mentiuntur, quoties eis commodum visum fuerit: neque solùm in omnibus simulationibus & mendacijs suis sese excusant, verumetiam gloriantur: atque adeò innocentes homines in periculum mortis conijciunt, quò ipsi euadant.*

QVAM AVTHORITATEM LIBERTINI sacrosanctæ Scripturæ tribuant. *Cap. IX.*

IAm diximus istos initiò apertè ridere solitos fuisse, si quis Scripturas allegaret: nec dißimulasse, quin eas pro fabulis haberent. Interim tamen non desinebant

bant ijs vti, si quis esset locus, quem in sensum suum torquere possent. Non quòd ei adhiberent fidem: sed tantùm, vt perturbarent idiotas, atque ita concuterent, vt tandem eos ad se possent facilius adducere. Si quis locus ipsis obijceretur, respondebant, nos literæ minimè obnoxios esse: sed Spiritum, qui viuificat, sequi oportere. Quinetiam porcus ille Quintinus, vnumquenque Apostolorum aliquo scommate notauerat. Veluti Picardico suo sermone Paulum vocans vas fractum: Ioannem, iuuenem stolidulum: Petrum, abnegatorem Dei: Matthæum, fœneratorem. En quomodo ille fœtoris gurges putido ore suo blasphemare audebat. Et qui tam seuerè in eum animaduertere debuissent, vt cæteris exemplo esset, eum alunt & stipendio honorant. Equidem inuitus de ijs verba facio, verùm si eis pepercero, Deus nec mihi, nec ipsis parcet. Cùm autem animaduerterunt bonos omnes tale sacrilegium detestari, quo sacrosanctum verbum Dei pedibus conculcatur: iuxta fidei suæ articulum, quo statuunt bilinguem esse expedire, sese hoc amictu induerunt, sub quo nunc delitescunt: nempe, quòd non profitentur se sacrosanctas Scripturas reijcere: sed eas admittere fingentes, maiorum suorum Priscillianistarum, de quibus loquuti sumus, exemplo, detorquent, & in allegorias commutant. Quicquid sit, non maiore afficiunt honore verbum Dei, dum sic ipsum deformant, quàm si omnino abnegarent. Semper enim hoc retinent principiũ: Scripturam in naturali sensu suo acceptam, literam mortuam esse, atque occidere: ideóque missam esse faciendam, vt ad Spiritum viuificãtem veniamus. In quo sibi duo proponunt. Primùm, ne simplici sensui Scripturæ acquiescamus, sed ludamus allegoricis interpretationibus. Deinde, ne adhæreamus ijs, quæ scripta sunt, vt assentiamur õnino: sed sublimius speculemur, & reuelationes nouas inquiramus. Tametsi à Papistarum secta hæc multùm diuersa sit, longéque deterior ac perniciosior: vtraque tamen hoc principium inter se commune habet, vt Scripturam in allegorias transforment, & sapientiam meliorem & perfectiorem affectent, quàm quæ illic continetur. Vtrique cõmuni cõsensu hanc Pauli sententiam obtẽdunt, Literam occidere. Quia verò locum hunc ad se trahendo, nequiter deprauant: necesse erit primùm mentem Pauli declarare: deinde, ad ea, quæ ex ipsa consequentia esse volunt, veniemus. Apostolus eo loco Legem, si à Christo separetur, cum Euangelio comparat. Legem vocat Literam, quòd sine gratia Dei frigida sit & inefficax, eò quòd vsque in corda non penetret: sicuti alio in loco Circuncisionem Literalẽ appellat, Rom. 2. eam quæ solùm fit in corpore, quòd sit externa tantummodo ceremonia. Econtrariò autem, Euangelium Doctrinam spiritualem vocat: quia Christus in ea comprehenditur, qui viuificat verbũ, atq; efficit per Spiritum suum, vt in animis nostris proficiat. Deinde ait, Legem, si eo modo literalis manserit, occidere, quòd nihil possimus in ea reperire, præter condẽnationem. Quod paulò pòst declarat, cùm addit, Prædicationem esse mortis. Econtrariò autem Euangelium viuificare, quòd afferat gratiam Christi, per quam in nobis fructum edit ad salutem. Hic simplex est Pauli sensus: ex quo nihil aliud elici potest, quàm discere nos oportere, non esse separandum verbum Dei & quasi abscindendũ à Christo, qui eius anima est, vt postea etiã monet: per quẽ solum eam vim habet, vt nobis sit salutaris. Quid verò præclari isti interpretes? Formã scilicet nouam introducere volunt, qua Scriptura, nasus, quod vulgò aiunt, cereus fiat: aut instar pilæ sursum deorsúmque agitetur. Nec enim plus est firmitatis in allegorijs, quàm in bullis, quas pueri cum festuca emittũt.

Certò certius est Paulum nunquam id cogitasse. Desinant igitur eum in testem producere, quò iuuent causam suam. Alterum quod sibi proponunt, adhuc magis diabolicum est. Conantur enim nos à Scripturis auertere, vt in imaginationibus suis vagari, aut potius extra Scripturæ fines errare cogant: vt vnusquisque somnia sua, & Diaboli præstigias loco verbi Dei sequatur. Vt autem de vitanda ac repellenda adeò periculosa tentatione moniti sint Christiani omnes, quem in finem Dominus Spiritum suum nobis promiserit, notandum est. Non enim ideo promisit, vt prætermissa Scriptura, per nubes & aera vagemur: sed vt veram eius intelligentiam adipiscamur, eáque contenti simus. Hæc enim sunt verba Christi:
Ioan. 4. *Cùm venerit Spiritus veritatis, patefaciet vobis omnia, quæ à me audiistis. Videmus eum non promittere Apostolis Spiritum, qui nouas doctrinas fabricet: sed qui solùm eos confirmet in Euangelio, quod ipsis fuerat prædicatum. Deinceps, cùm post resurrectionem, duobus discipulis suis mentes aperuit: nolebat peregrina, & quæ Scriptura minimè continerentur inspirare: sed efficere, vt Scripturam ipsam intelligerent. Et verò, quibus vberius datus est Spiritus Dei, quàm Apostolis? Nec tamen inde occasionem recedendi à Scriptura, aut eam contemnendi sumpserunt: sed contrà, videmus ipsos omne studium & diligentiam adhibuisse, vt ei parérent, nósque sub eadem obedientia continerent. Quòd ad Paulum attinet, absit, vt nos velit ab ea abducere. Cùm enim totus in eo sit, vt eius dulcedinis gustu nos alliciat, authoritatémque eius cõmendet, vt nobis persuadeat ne quid sciamus, aut scire cupiamus, nisi quod in ipsa continetur, asserens ipsam, ad docendum, exhortandum, arguendum vtilem esse: posse nos in omni opere bono reddere perfectos: illinc patientiam, consolationem sumendam esse, vt in spe confirmemur. Verbo autẽ Spiritus nihil eum superiore loco à Scriptura diuersum significare hinc apparet, quòd prædicationem suã Spiritus ministerium vocet. Ad Thessalonicenses*
1.Thes.5. *scribens, postcaquã monuit ne Spiritũ extingant, adiungit, ne prophetias aspernentur. Quò declarat, suffocari lumen Spiritus Dei, si nos ab eius verbo subducamus: verbo, inquã, quod nobis prædicatur. Scriptura enim & prædicatio, vera Spiritus Dei instrumẽta sunt. Quocirca omnes illos pro Diabolis habeamus, qui nos ab illis aut clãculum, aut apertè in alia diuerticula abducent: eósque ceu venenũ lethale fugiamus. Adhæreamus, inquã, puro & simplici verbo Dei, in quo plenissimam voluntatis suæ declarationem protulit: ac rogemus, vt per Spiritum suum (cuius etiã officium est) velit eam animis nostris infigere. Dicamus cum Dauide: Domine, aperi oculos meos, & considerabo mirabilia ex Lege tua.*

VARIIS MODIS LIBERTINOS ABVTI verbo Spiritus, quod semper in ore habent.

Cap. X.

PRæter id quod nuper diximus, notandum est, eos nullum posse aliqua de re sermonem inchoare, quin nomen Spiritus statim ab eis proferatur: víxque binas clausulas continuare possunt, quin subinde repetant. Id verò non solùm in vna significatione: sed quemadmodum rusticani parochi simulachrum aliquod quinque aut sex sanctulis accommodare solent, vt totidem oblationum generibus ornentur: sic ganeones isti, nomen Spiritus ad omnia applicant, quoties ipsis commodum videtur, vt omnibus modis res suas agant: aut saltem commune ex

eo ci-

eo cibis omnibus condimentum conficiant. Verbum Dei spiritum esse aiunt. Dominus quidem semel hac locutione vsus est: inquiens, Verba quæ ego loquor, spiritus & vita sunt. Sed nemini dubium est, quin intelligat verba sua spiritualia esse, ac viuificare. Nam de ipsius corpore edendo agebatur: Quod Capernaitæ imaginabantur fieri modo aliquo carnali. Id autem non ita esse declarat. Quòd ad hunc articulum pertinet: nulla controuersia est, quin omnis doctrina Dei sit spiritualis, sicuti etiam docemus. Fanatici verò isti, nihil aliud in lingua gerunt, quo quid sibi velint, ignoratur: nisi quòd nouum quoddam verbum tãquam phantasma nituntur fabricare. Christum etiam spiritum vocant. Paulus ei semel hoc nomen, sed non simpliciter, attribuit. Vocat enim spiritum, id est, animam legis: propterea quòd sine ipso sit veluti mortua, sicuti iam diximus. Verùm bestiæ istæ omnia sine ratione confundunt: nihilque ponunt inter Filiũ Dei & spiritum eius discriminis. Nõ omnes modos refero, quibus ipsi vtuntur. Nunquam enim finem facerem. Hæc solummodo exempla allegare volui: quò fideles omnes moneam, vt si ab eis nomen spiritus nominari audiant, obseruent in qua significatione accipiatur: ne se confusis rebus implicari sinãt, quibus ratio nulla aut sentẽtia subiecta sit. Præterea, notandũ est cùm sic cõfusè nomen spiritus applicant ad omnia quæ ipsis in mentẽ venerint, non solùm auditorum sensus perturbare, ea permiscendo, quæ distingui necesse foret: sed etiam illudere, suadentes ipsis se spirituales ac planè diuinos, & iam cum Angelis semiraptos esse. In quo etiã optimos quosque initio decipi facile est, quoad perspectum habuerint, quò spectet hæc spiritualitas. Hæc autem dico, quòd magna sit bonis omnibus offensio, cùm magnam leuium hominum multitudinem vident verbum Dei ad libidinem suam trahentium, atque libertatem Christianam vertentium in dissolutam licentiam carnis: aut dum sermocinantur de Euangelio, interim turpem & flagitiosam vitam degunt, & operibus suis Deum blasphemant, ore gloriam ei tribuentes. Si quis igitur vir pius in manus istorum impostorum incidat, atque audiat eos de spiritu tantùm verba facere: verbum Dei nihil aliud quàm spiritum esse: similiter Christum esse spiritum: nósque cum ipso spiritus esse oportere: vitam etiam nostram spiritum esse debere: prima facie videbuntur pietatis studiosi homines, & ardenti zelo præditi, quibus molestum sit videre sic pollutum verbum Dei, & omnium vituperio expositum ob flagitiosam pseudochristianorum vitam. Sic inescatus, bonam de ijs opinionem concipiet: qua in amorem eorum inducetur, & eis quodammodo fidem adhibebit. Postea verò, venenum suum euomere incipiunt, & de sublimi illo sermone decidunt, vt inquit Iudas, in doctrinam beluinam. Nam, postea videbimus nullum quãlibet prostitutæ libidinis scortatorem, nullum latronem, nullum ex profligatissimis ac penitus desperatis hominibus esse, qui eò progredi ausit, aut vt omnia crimina approbet quantumuis execranda, quemadmodum probi isti spirituales faciunt. Quid ergo? dicet quispiam: an propterea spiritus nomen nobis suspectum esse debet? Minimè verò: absit à me vt id cogitem. Eam ob rem ab initio dixi nos prudentes & circunspectos esse oportere: nõ vt ipsum aspernemur, aut rideamus: sed vt quem in vsum accommodetur, possimus discernere. Si quis igitur hominẽ simplicem & candidum animaduertat, monentem verbum Dei spirituale esse, quo animi nostri in fide & vitæ sanctitate reformentur: si loquatur de inuocatione nominis Dei, de bonis operibus, ac pijs Christianorum exercitijs, purum ipsorum vsum ex Scriptura demõstrans: si verè ac sine

Ioan. 6.

Iud. in Epi.

vllo fuco ea tractet: si vanitatem eorum reprehendat, qui in primoribus solùm labijs habent verbum Dei, atque moneat in alium vsum sumendum esse, is attentè audiatur, adiuuetur etiam ab alijs, in reprehendendis ac corrigendis vitijs, quibus hodie scatet totus orbis. Verùm si quis audiatur longa verborum ambage & circuitu vtens, abrumpendus est ei sermo, ac quærendum quid significare velit. Quòd si ita circumire pergat, & implicare sermones suos sinuosis flexibus, vt serpentes caudam, tum ad claram lucem pertrahatur etiam inuitus: acsi latro aliquis aut scelestus è latibulis suis educeretur. En quomodo distinguemus inter lumen & tenebras, ne in omnium abominationum voraginem cum miseris istis præcipitemur: dum putamus nos eorum ope in cœlum sublatum iri. Vnusquisque etiam videt quo iure ac titulo Spiritualium nomen, quo gloriãtur, vsurparunt: adeò vt Christianorum nomen præ illo nihili putent.

DE PRIMO ARTICVLO DOCTRINAE Libertinorum: quo docent vnicum tantùm Spiritum immortalem esse: Cui adiuncta est declaratio, quomodo id Scripturæ veritati aduersetur.

Cap. XI.

IAm ad quæstionum tractationem veniẽdum est, quæ in hac infœlici secta sunt, veluti articuli fidei. Primùm, vt auspicatò ordiantur, hoc statuunt: Vnicum esse tantùm spiritum Dei, qui sit ac viuat in omnibus creaturis. Ita in nihilum redigunt tum humanæ animæ, tum angelicæ naturæ essentiã. Tametsi refellendi istius erroris causa nihil proferrem, atque obmutescerem omnino: nemo tamen sani iudicij vir, tantam absurditatem nõ abhorreret. Verùm quanta abominatio sub ea lateat, quid è diuerso doceat Scriptura, demonstrandum est. Olim quidem inter veteres Philosophos nõnulli fuerunt adeò fanatici, vt imaginarentur vnicum tantùm spiritum esse vbique diffusum, omniaque animantia motu & sensu prædita, eius esse partes, quæ ab ipso proficiscerentur, & ad ipsum tandem redirent. Sed quia ratio & experientia, repugnant, nemo vnquam moderati ingenij vir (de philosophis ethnicis loquor) tantam dementiam non improbauit. Superius sectas quasdam nominauimus, quæ olim Ecclesiam Christianam perturbarunt delirio non omnino simili, sed tamen multum affini. Nempe, aiebant animas ac cœlestes spiritus ex propria Dei substantia constare, vt ardens carbo ex igne assumitur. Libertini verò, vt omnes Hæreticos qui vnquam fuerunt, impudentia superent, ad veterem istam ethnicorum imaginationem redierunt: Vnicum esse spiritum diffusum vbique. Absurda multa, quæ inde sequuntur, hìc minimè tractabimus. Ea enim in suum locum differo. Nunc tantùm essentiæ quæstionem attingam. Cùm igitur vnicum tantùm spiritum statuunt, fingunt Angelos nihil aliud, quàm inspirationes aut motus, nõ creaturas essentia præditas esse. Animarum nostrarum loco aiunt Deum viuere in nobis, vegetare corpora nostra, nos sustinere, atque omnes vitales actiones efficere. Præter alios autem prætextus, de quibus postea loquemur, hoc principium sumunt: nos non solùm Scriptura, verùm etiam natura doceri, spiritum æternum Dei, fontem atque originem rerum omnium esse. Quod ipsis libenter concedimus. Sed non inde sequitur, ipsum creaturis, vt essent ac subsisterent, non dedisse. Hæc enim valde diuersa sunt: creaturas omnes à Deo proficisci, & quod à Deo

creatū est, ipsum esse Deum. In ipso sumus, inquit Paulus, ac viuimus. Vnde meritò genus ipsius nominamur. Verum id quidem: sed non significat, Deum esse naturam illam spiritualem, quæ habitat in homine. In ipso quidem subsistimus: quòd fundamentum nostri in nobis minimè situm sit. Sed inter opus & authorem ipsum, magna est differentia. Nunc ab angelorum tractatu supersedebo. Quale verò id est, negare hominis animam veram substantiam ac creatam esse? Nónne horrendum, hoc inter eos qui se Christianos vocant, in dubiū reuocari? Veruntamen cùm sic acciderit, bellas ipsorū rationes audiamus. Vnicus est tantùm Deus, qui verè sit. Fateor: sed non propterea desinimus in eo subsistere: quemadmodum nos semel creauit ea conditione, nosque virtute sua tuetur. Paulus, inquiunt, vocat Deum solum immortalem. Mihi verò bene conuenit cum Paulo. Sed intelligit Deum solum ex seipso, & propria natura hoc priuilegium habere, ita vt sit immortalitatis origo. Quod autem ex se habet, hoc per gratiam suam communicat animis nostris, postquam eas ad imaginem suam formauit. En validissimæ argumentationes ad confundenda omnia: vt Deus fiat creatura, & anima humana in nihilum redigatur. Si diabolica ista opinio coarguenda est, tam apertæ sunt rationes, vt testimonijs Scripturæ armari minimè necesse sit. Anima humana ignorantiæ obnoxia est: Hoc Deo competere non potest. Affectionibus obnoxia est: Hoc nihilo magis Deo conuenit. Quid verò de inconstantia & mutabilitate dicemus? quid de imbecillitate eius atque fragilitate? quid tandem de peccato? Sophisticis profectò euasionibus suis nihil proficient, dum inquiunt opinationem tantummodo esse in homine, non Spiritum Dei. Accedat enim Quintinus ipse, aut alius apostata ex eius cohorte. Audebítne iactare se omnia & scire, & posse? Id quidem asseret, sat scio, suo illo incognito idiomate. Verùm hoc non admitto: vt Deus omnia sciat in cœlo, idem autem ipse, cùm in homine est, aliquid ignoret. Porrò, talis eorum imaginatio est, Deum à seipso diuersum esse: quòd alius omnino in hoc mundo quàm in cœlo sit. Nónne multo me otio abundare oporteret, si profligandis hisce monstris diutius insisterem? Quamobrem ne frustra tempus in eo consumam, mihi sat erit digito cōmonstrasse. Cæterùm, doctrina Scripturæ simplex & aperta est, Deum formasse animas nostras ad similitudinem suam: quæ sic in corporibus nostris habitant, vt cùm inde excedunt, vnaquæque ad eum locum redeat, quem sibi ipsa in hoc mundo præparauit: aliæ in quietem & consolationem: aliæ in angustias & tormenta inferorum. Verùm de hoc ita abundè tractaui scribens aduersus Anabaptistas, vt amplius verba facere superuacaneum sit.

Act.17.

1. Tim.1.

QVID LIBERTINI CENSEANT DE Diabolo, mundo, & homine à secta sua alieno. E contrario verò, quid sentiendum sit.

Cap. XII.

QVæret igitur hîc aliquis, quæ sit eorum opinio de Diabolo. Respondeo, ipsos eum nominare, & de eo loqui, sed suo more & sensu. Diabolum enim, mundum, & peccatum accipiunt pro imaginatione, quæ nihil est. Talemque hominem esse aiunt, quoad sit in ipsorum secta reformatus. Ideo hæc omnia vno verbo comprehendunt, nempe, opinatione. Quo significare volunt imaginationes tantùm friuolas & inanes concipi, cùm aliquid de diabolo aut peccato opinamur. Nec

solùm de Diabolo loquuntur vt de Angelis, censentes ipsos esse inspirationes essentia vacuas: sed aiant vanas esse cogitationes, quæ, veluti somnia, obliuione obruendæ sunt. Quòd ad peccatum attinet, non solùm aiunt boni priuationem esse: sed est illis opinatio, quæ euanescit & aboletur, cùm nulla habetur eius ratio. Denique sic de eo loquuntur, vt Paulus de idolis. Cùm enim ait idolum nihil esse, intelligit id solùm in apprehensione imperitorum hominum, citra ratione aut fundamentum situm esse: ideóque nullo loco habendum. Sic isti eò tendentes, vt tollant discrimen boni & mali, docent non esse amplius inhærendum opinationi, cùm abolitum sit peccatū: stultúmque esse, acsi aliquid foret, de eo amplius laborare. Similiter hominem componunt ex corpore ipsius, & opinatione: inquientes hominem naturalem animam habere diaboli & mundi participem: ideóque veluti fumum prætereuntem esse, minimèque permanere. Nunc ad puram Scripturæ doctrinam veniamus. Docet enim Diabolos Spiritus malignos esse, qui nobiscum aßiduè bellum gerunt, vt nos in exitium ducant. Et quemadmodum æternæ damnationi destinati sunt, sic nobis in idem exitium pertrahendis semper intentos esse. Item esse instrumenta iræ Dei, quæ ipsius vindictam exequuntur, incredulos & rebelles puniunt, nos excæcant, & miram exercent tyrānidem, vt ad omne flagitium incitent. His omnibus referta est Scriptura: suntque adeò vulgata testimonia, vt ea necesse non sit adducere. Nisi igitur Scripturam abijcere velimus, res ipsa per se omnino satis aperta est. Verùm hic astutiam Sathanæ animaduertere oportet. Nihil est, quod magis cupiat, quàm vt nos ex improuiso adoriri & intercipere poßit. Quam verò meliorē rationē inire potest, quàm vt nobis sic imponat, vt putemus ipsum nusquam esse, ne quis ab eo sibi caueat? Quāobrem, videmus quāto sit odio habēda hæc doctrina: non solùm quòd aduersetur veritati, sed quòd perniciosißima sit omnium, quæ vnquam excogitari possunt: eóque tendat, vt miseras animas diripiendas, veluti prædam, diabolo exponat, suadendo nullo nos hoste inuadi aut oppugnari, cùm
Ioan.8. *simus veluti oues in medio luporum, vel, vt Scriptura eos nominat, leonum rugientium. Mundi nomen, in Scripturis variè accipitur. Sed cùm sumitur in malam partem, significat corruptionem, quæ propter peccatum est in genere humano. Vnde manant vitia omnia, quæ ab hominibus admittuntur: ambitio, auaritia, odium, detractio, heluatio, superbia, fornicatio, arrogātia, & omnium malorum fons, incredulitas. Porrò omnes vitiosæ naturæ nostræ cupiditates, & omnem peruersitatem, quæ vbique terrarū est, sub hoc opinationis verbo sepelire, nónne idē est, acsi flatu mare vniuersum absorbere vellent? Sed quemadmodum diabolorum memoriā delere nituntur, ne amplius præcauendi causa vigilemus, sic obliuione obrui volunt quicquid tradit Scriptura, de armis & instrumentis, quibus ab hoc hoste inuadimur: non vt destruantur, sed ne vlla de ijs in mentem veniat cogitatio, quoad lethaliter percußi simus, & vulnus receperimus, quod nulla curatione sanari poßit. Idem faciunt de peccato. Quid quæso aliud est peccatum vocare opinationem, nisi larua ipsum tegere, ne amplius perspici poßit, quicquid mali inferat? Vrget adeò Scriptura vt moniti simus, quàm pestilens venenū sit peccatum: atque hortatur vt ei fortiter omníque studio & diligentia obsistamus. Tam diligenter ostendit qualis sit eius natura, quæ radix, quales fructus inde nascantur. Nec immeritò. Est enim perquàm necessarium. Hinc perspici potest, quo spiritu miseri isti aguntur: dum hanc doctrinam adeò necessariam non solùm obscurare, sed in nihilum omni-*

no

no redigere volunt. Quòd ad hominem spectat, Scriptura docet animam ipsius, ex quo auersus est à Deo, ignorantiæ & vanitatis plenam esse, peruersitate & rebellione in Deum refertam, malo deditam, victam atque oppressam infirmitate. Neque tamen propterea desinit eam vocare creaturam Dei, habentem in se conditiones naturales, quibus prædita est à Deo: nisi quòd omnia per peccatum corrupta & deprauata sunt. Quamobrem ex Scripturæ sententia, anima est substantia spiritualis, sensu & ratione prædita, quibus intelligat & diiudicet: prædita etiam voluntate, qua deligat atque expetat ea ad quæ fertur suo motu. Nos quidem postea monet Scriptura, peruersam in nobis esse intelligentiam propter peccatum, ita vt cæci simus: voluntatem etiam malam esse, vt nihil nisi iniquum ab ea manare possit. Sed non ideo anima desinit in essentia sua permanere, ac retinere quod naturaliter, & iuxta ordinem à Deo constitutum, non potest ab ipsa separari. Nónne igitur nimis impudenter resistunt veritati, qui animam, imaginationem esse fingunt, præterquam quòd hominem adducunt ad ignorationem sui, vt nulla amplius animæ suæ sollicitudine tangatur, quam Dominus toti terrarũ orbi, à nobis præferri voluit? Matt. 16.

DE OPINIONE LIBERTINORVM qua sentiunt vnicum Spiritum immortalem omnia efficere. Quæ pestis lateat sub hac sententia. Cap. XIII.

POsteaquam vnicum Spiritum suo arbitratu finxerunt, destructis atque abolitis tum Angelorum, tum diabolorum, tum etiam animarum naturis: aiunt solum hũc Spiritum efficere omnia: non vt id significent, quod docet Scriptura, de eo loquens, Ephe. 1. *omnes creaturas, vt in eo subsistunt, sic ab ipso gubernari, eius prouidentiæ subditas esse, atque singulas in ordine suo seruire ipsius voluntati: sed quicquid in mundo fit, opus ipsius directò cẽsendum esse. Ita nullam homini voluntatem tribuunt, acsi esset lapis: atque omne boni & mali discrimen tollunt: quòd nihil eorum iudicio perperam agi poßit, cùm Deus sit author omnium. Vt autem res apertius declaretur, exemplum aliquod sermocinationis eorum adducam. Cùm aliquando porcus ille Quintinus fortè in locum venisset, vbi quidam interfectus iacebat, atque illic adesset aliquis vir pius, qui præ horrore diceret, Hei mi: Quis hoc scelus admisit? statim ille Picardico sermone suo respondit: Ego, si scire vis, admisi. Tum alter veluti attonitus. Túne, inquit, adeò scelestus es? Excepit Quintinus. Is non sum, sed Deus. Quî, inquit alter, súntne imputãda Deo crimina, quæ puniri iubet? Tum putidus iste venenum suum magis euomere cœpit, inquiens: Ita res habet: tu ipse admisisti, ego admisi, Deus admisit. Quod enim ego aut tu facimus, Deus efficit. Quod etiam Deus facit, ipsi facimus. Nam in nobis est. Hoc concesso, imputandum esset Deo peccatum: aut concludendum nullum in mundo peccatum fieri, cùm nihil sit quod non fiat à Deo. Sic omne boni & mali discrimen tollitur. Vnde sequetur, nobis non licere aliquid, vt malum, vituperare, cùm omnia sint opera Dei: licebitque hominibus veluti laxis habenis quicquid in mentem venerit, peragere: non solùm quia sumus extra periculum peccandi, sed etiam quòd desyderium aliquod cohibere, sit impedire Deum. Exempli gratia. Scortatus est aliquis? Vituperandus non est. Nam Deo irrogaretur blasphemia. Concupiuit vxorem vicini sui quispiam? Ea potiatur, si potest. Certò enim scit, se nihil à voluntate Dei alienum facere.*

Quòd ad fortunas attinet: Qui eas arripere poterit aut vi, aut subtili aliqua ratione, audacter id faciat. Nihil enim suscipiet quod non probetur à Deo. Qui rapuit omnia quæ potuit, ne multùm de ijs restituendis laboret. Neque enim conueniens est, vt Deus corrigatur. Postea quidam præclaras istas speculationes in commodum suum vertunt. Nam quicquid sit, nec se attingi volunt, nec Deum quem imaginantur, quicquam agere quod eis nocumento esse possit. Si quis autem detrimentum in se, aut bonorum iacturam tulit, rident, eáque omnia optima esse aiunt: eos etiam litigare cum Deo, qui sceleris authores accusant. Sed si vel minimus eorum digitus attingatur, bellarum istarum rationum obliti, statim in bilem prorumpunt, nec vlli stomachantur vehementius. Historiam iucundam hîc narrabo, qua ostendam quid eis, cùm maximè necesse est, prosint hæc deliria. Lutetiæ quidã cerdo, huius sectæ veneno sic imbutus erat, vt iam nihil malum esse iudicaret. Accidit vt cùm is aliquando Stephanum à Fabrica inuiseret, cum quo aliquid vsus habebat, eumque mœstum reperisset propter famulum, qui eo derelicto pecuniam aliquam secum abstulerat. Præcipua verò tristitiæ causa erat, quòd verebatur ne alicubi abuteretur, apud negotiatores, ipsius nomine. Cerdo ille rogauit, quid eum malè haberet. Ille tribus verbis respondit, vt erat vir paucorum verborum. Statim cerdo sese attollẽs, quasi expansis alis supra nubes volaturus, Stephanum reprehendit, quasi blasphemantem Deum, quòd eius opus nequitiam vocaret: cúmque Deus faceret omnia, nihil censendum esse malum. Stephanus sciens se nihil ratiocinando cum illo profecturum, vno verbo sermonem eius abrupit. Aliquot postea diebus accidit, Dei voluntate, vt huic philosophastro cerdoni famulus quidam furtum faceret. Ille quasi furore correptus hac & illac discurrẽs, aliquid de famulo audire satagebat. Cùm non reperiret hominem, ad Stephani domum accessit, vt conquerendo ac eiulando animum alleuaret suum. Iam cœperat conuitiorum aceruos in furem illum iactare, atque vlterius progressurus erat, cùm Stephanus sic eius sermones interrupit. Quid? Siccine, ait, blasphemandum est? An possumus accusare Deum? Si ipse hoc fecerit, potius laudandus est. Phanaticus ille suis verbis, quibus antea vsus erat, victus, & pudore suffusus abijt, nec tamen propterea resipuit. Hoc exemplo docemur, quomodo Dominus insanos istos experientia ipsa confundat: neque tamen hoc eis proficit, quominus pertinaciter inhæreant dementiæ suæ: possidentur enim à diabolo, qui non sinit ea quæ oculis eorum obiecta sunt, cernere. Notandum est ex hoc articulo, tria admodum execranda consequi. Quorum primum est, hoc concesso, nullum inter Deum & Diabolum discrimen fore: vt etiam, re vera, Deus quem nobis fabricant, idolum est diabolis ipsis deterius. Alterum, quòd homines nulla amplius ad vitandum malum conscientia mouebuntur: sed beluæ, nullo rerum habito discrimine, sequentur appetitum suum. Tertium, quòd nemo iam audebit de re aliqua iudicare, sed omnia probanda erunt: scortationes, homicidia, furta, & crimina omnium flagitiosissima pro laudandis facinoribus habenda erunt. Vt hic articulus melius expediatur, de his tribus ordine tractandum erit, quæ consequentia esse ostendi: eaque, dirutis fundamentis quibus abutuntur, refutanda.

Quo-

QVOMODO CONSIDERANDA SIT prouidentia Dei, qua efficit omnia: quomodo Libertini de ea loquentes, omnia confundunt. Quæ prima est superioris articuli consequentia.

Cap. XIIII.

Non negamus ipsi, quin omnia fiant Dei voluntate. Atque adeò cùm declaramus cur dicatur omnipotens, potestatem in omnibus creaturis efficacem ei tribuimus: atque docemus, vt semel creauit orbem vniuersum, sic etiam ipsum regere, manumq́ue operi semper admotam habere, vt omnia in statu suo conseruet, & arbitrio suo disponat. Vt facilius exprimam quid hoc sibi velit: aio, nobis considerandum esse, Deum, in vniuersi administratione, tribus modis operari. Est enim primùm vniuersalis operatio, qua dirigit omnes creaturas iuxta conditionem & proprietatem, quam singulis, dum eas formaret, dedit. Hæc gubernatio nihil aliud est, quàm quod ordinem naturæ vocamus. Nam cùm infideles nihil aliud in dispositione mundi agnoscant, quàm quod oculis intuentur, ideóque naturam veluti deam constituunt, quæ omnibus præsit ac dominetur: hæc Dei voluntati laus tribuenda est, quòd ipsa sola moderatur ac regit omnia. Quocirca cùm solem, lunam, stellas, cursum suum conficere videmus, existimemus ipsa obedire Deo, ipsius iussa exequi: neque id tantùm, sed Dei quoque manu gubernari, fieríque omnia eius virtute. Sic cùm rerum terrenarum cursum cernimus, tribuenda Deo omnia: creaturæ verò censendæ, veluti instrumeta in manu ipsius, quæ quomodocunque libuerit, operi applicet. Vniuersalem istam prouidentiam sæpe attingit Scriptura, vt discamus gloriam tribuere Deo, in omnibus operibus suis. Ac præcipuè hanc suam virtutem nobis Deus commendat, vt eam in nobis agnoscamus, quò exuamur arrogantia, quæ statim in nobis exurgere solet, simulatque nos in ipsius manu esse obliuiscimur. Huc pertinet quod Athenis dicebat Paulus: Ipse est in quo viuimus, mouemur & sumus. Is enim admonet, nisi nos sustineat manu sua, vel minimo temporis momento stare non posse, cùm in ipso subsistamus: atque vt anima vim suam per vniuersum corpus effundens, membra agitat: sic nos viuificari à Deo, à quo quicquid est in nobis facultatis aut virium obtinemus. Hæc tamen vniuersalis operatio Dei non prohibet, quominus singulæ creaturæ tum in cœlo, tum in terris, qualitatem & naturam suam retineant, propriámque inclinationem sequantur. Alter modus quo Deus operatur in creaturis suis, est, quòd eas addicit in obsequium bonitatis suæ, iustitiæ, & iudicij: pro vt nunc seruos suos adiuuare, nunc sontes punire vult, nunc fidelium patientiam probare, aut eos castigare paterno affectu. Sic cùm frugum copiam nobis vult largiri, dat pluuias suo tempore, calores per solem suum immittit, lucidósque & serenos dies: tum etiam naturalibus alijs medijs vtitur, veluti instrumentis benignitatis suæ. Cùm verò manum suam ad se reuocat, cœlum fit veluti æneum, terra quasi ferrea. Itaque, is est qui tonitrua, gelu, grandines, tempestates efficit, & sterilitatis causa est. Ideo quicquid Ethnici & ignari tribuunt fortunæ, nos diuinæ prouidentiæ assignare debemus: non tantùm vniuersæ illi virtuti, de qua locuti sumus, sed ordinationi speciali, qua moderatur omnia, vt maximè expedire ac conducere ipsi videtur. Idque docet, cùm ait per prophetas, se tenebras & lucem creare, vitam & mortem immittere: nihil boni aut mali accidere, nisi è

Gen. 43.

I Vniuersalis

Act. 17.

II

Iesa. 45.

yy

manu sua: adeò vt dicat se etiam sortes, & alia quæ fortuita videntur, mode-
Prou. 16. rari. Quòd si aliquis fortè occidatur non ex industria, se causam esse mortis illius, atque ita constituisse: ne quicquam fortuitò, sed omnia ex consilij ipsius definitione, euenire putemus. Ac vehementer indignatur, cùm existimamus quicquam aliunde proficisci, neque in ipsum intuemur, vt eum agnoscamus, non solùm vt præcipuam omnium causam, sed etiam vt authorem, hoc vel illo modo omnia consilio suo statuentem. Sic igitur concludamus, tam prospera quàm aduersa, pluuias, ventos, grandines, gelu, serenitates, abundantiam, famem, bellum, pacem, opera Dei esse: creaturas autem, quæ inferiores causæ sunt, instrumenta solùm esse quæ in vsu habet ad exequendam voluntatem suam: ideóque ijs arbitrio suo vti, quocunque libuerit ea conuertere, eóque adducere, vt omnino fiat quod constituerit. Præterea notandum est, ipsum non solùm creaturis sensu carentibus hoc modo vti, vt per eas operetur, & exequatur voluntatem suam, sed & hominibus ipsis atque etiam diabolis. Adeò vt & Sathan & iniqui sint exequutores diuinæ voluntatis. Quemadmodum AEgyptijs vsus est, ad affligendum populum suum: aliquantò pòst suscitauit Assyrios, alióśque similes, vt eius delicta vindicaret. Diabolo vsum esse cernimus, vt Saulem torqueret, vt deciperet Achab, & in omnes iniquos, cùm necesse fuit, iudicia sua exerceret: aut è diuerso ad probandam suorum constantiam: cuius
Iob.1. rei Iob nobis est exemplum. Quæ cùm Libertini audiunt, temerè atque incogitanter irruentes, neque longius spectantes, concludunt, nihil amplius agere creaturas. Sic horribiliter omnia permiscent. Nec enim tantùm cœlum cum terra, sed Deũ cũ Diabolo confundunt. Idque ita accidit, quòd exceptiones duas valde necessarias minimè obseruent. Prior est, Sathanam & iniquos non sic esse instrumenta Dei, quin ipsi etiam suas agant partes. Nec enim imaginari oportet, Deum sic per hominem iniquum vt per lapidem aut truncum operari: sed vt per creaturam rationis participem, secundum naturæ, quam ei dedit, qualitatem. Cùm igitur dicimus Deum per creaturas operari: id non prohibet, quominus etiam impij sua ex parte operentur. Quod etiam Scriptura apertissimè ostendit. Vt enim pronuntiat
Iesa.5. Deum sibilaturum & quasi canturum tuba, vt ad bellum educat infideles: induraturum aut inflammaturum animos: sic narrare non desinit proprium eorum consilium, & quæ fuerint voluntate: atque opus illis adscribit, quod Dei decreto exequuti sunt. Altera exceptio, cuius infelices isti nullam habẽt rationem, hæc est: magnam esse differentiam inter opus Dei, & opus impij, cùm eo Deus vice instrumenti vtitur. Impius enim sua auaritia aut ambitione, aut inuidia, aut crudelitate incitatur ad facinus suum, nec alium finem spectat. Ideo ex radice illa, id est, ex animi affectione & fine quem spectat, opus qualitatem sumit, & meritò malum iudicatur. Sed Deus respectum omnino contrarium habet: nempe, vt iustitiam suam exerceat ad conseruandos bonos: gratia & bonitate sua vtatur erga fideles: malè autem meritos castiget. En quo pacto sit inter Deum & homines discernendum, vt hinc in eodem opere iustitiam, bonitatem ac iudicium eius contemplemur: illinc Diaboli & infidelium malitiam. Sumamus autem præclarum & per-
Iob.1. lucidum speculum in quo ista intueamur. Cùm Iobi affertur nuntium tantæ bonorum iacturæ, interitus filiorum, tot calamitatum quæ ipsi acciderunt: agnoscit se visitari à Deo, inquiens: Dominus hæc mihi omnia dederat, eadẽ ipse abstulit. Et sane sic res habebat. Sed interim, nónne sciebat Diabolum eam ipsi cudisse fa-
bam?

bam. Nonne intellexerat Chaldæos armenta & pecora sua abegisse? An prædatores illos & latrones laudabat? an excusabat Diabolum, quòd à Deo afflictio illa oriretur? Minimè. Magnam enim esse inter hæc differentiam intelligebat. Itaque malum damnans, inquiebat: Sit nomen Domini benedictum. Similiter Dauid, cùm 2.Reg.16.
eum Semei persequeretur, dicit se id recipere à Deo: ac videt impium illum esse virgam, qua Deus eum castigat: sed Deum laudans, non eò minus postea Semei 3.Reg.2.
cõdemnat. De hoc autem, adhuc alio in loco tractandũ erit. Hoc nunc tenere sufficiat: Deum sic per creaturas suas operari, vsque vti ad prouidentiam suam, vt instrumentum quo agit, malum esse non desinat: quodque Sathanæ & impiorum hominum maliciam in bonum conuertit, non propterea excusari ipsos aut expiari quò minus delinquãt, eorúmque opera iniqua & damnãda sint: sumunt enim omnia qualitatem à proposito & voluntate authoris. Qui igitur ista non distinguunt, omnia tanquam porci rostro suo euertunt, & horribili confusione perturbant quæ pulcherrimo sunt ordine constituta. Tales sunt Libertini, qui non tantùm Diabolum cum Deo societate coniungunt: sed etiam in Deum ipsum transformant: laudabilia eius opera censentes hoc prætextu, quòd nihil agat nisi à Deo constitutum. Hæc autem hæresis, si antiquis doctoribus fidem habemus, originem cepit à Simone Mago. Nos contrà obseruare debemus, creaturas in suo gradu opera sua in terris efficere, quæ prout effecta fuerint hoc vel illo fine, sic aut bona aut mala existimãda sunt. Interim omnia gubernat ac moderatur Deus, eáque ad rectum finem dirigit: malum in bonum conuertit: aut saltem naturæ suæ bonitate agens, ex eo, quod malum est, boni aliquid elicit: ita vtitur Diabolo, vt se cum eo non admisceat, quò aliquid habeat cum ipso commune, vel societate mali coniunctus implicetur, vel mali naturam deleat iustitia sua. Sicut enim sol in cadauer radios suos emittens, & corruptionem quandam in eo generans, nihil aut corrupti, aut impuri ad se trahit: neque efficit puritate sua, quominus cadauer putridum ac fœtidũ sit: ita Deus per impios sic operatur, vt iustitia quæ in ipso est, eos non iustificet, nec ipse eorum nequitia & corruptione contaminetur. Tertia species operationis diuinæ, in gubernatione fidelium consistit, in quibus viuit & regnat per spiritum suum. Quatenus enim corrupti sumus peccato originali, terræ siccæ & sterili persimiles sumus, boni fructus nihil omnino producenti. Nam corruptum est iudicium nostrum, voluntas nostra Deo rebellis, ad malum procliuis & propensa: denique tota natura nostra vitiosa est. Quod cùm ita sit, non solùm bonis rebus animum appellere non possumus: verùm, quod maius est, vnicæ bonæ cogitationi concipiendæ non sumus idonei: sed vt inquit Paulus, si quid idonei sumus, id ab ipso proficisci necesse est. Ideo is est qui operatur in nobis & velle & perficere: qui nos illuminat, vt ad sui cognitionem adducat: nos ad se trahit, format noua corda in nobis, duritiem nostram emolliens. Idem ipse est qui nobis inspirat Eze.36.
precandi affectum: vim ac potestatem impertit resistendi omnibus tentationibus Sathanæ: efficitque vt in præceptis suis ambulemus. Sed interim notandum est, nos à natura electionem & voluntatem habere. Cæterùm, quia vtraque peccato deprauata est, Dominus eas reformat, & è malis, bonas facit. Quòd igitur ad discernendum apti sumus, quòd volumus, quòd hoc vel illud facimus, id naturale donum est. Quòd verò nihil aliud possumus eligere, expetere aut facere quàm malum, id ex corruptione peccati est. Quòd bene operari cupimus, atque exequendi

yy 2

potestate sumus præditi, id à supernaturali gratia proficiscitur, qua in meliorem vitam ac planè diuinam regenerati sumus. En igitur quid Deus in filijs suis efficiat: Peruersam nempe eorum naturam delens, eos spiritu suo dirigit in obsequium suæ voluntatis. Temulenti verò isti, à Deo fieri omnia perstrepentes, eum mali authorem cõstituunt. Deinde quasi immutetur mali natura, cùm sub hoc nominis Dei velo tegitur, bonum esse affirmant. In quo atrociore & sceleratiore contumelia Deum afficiunt, quàm si potestatem aut iustitiam ipsius aliò transferrent. Cùm enim Deo nihil magis proprium sit quàm sua bonitas, ipsum à se abnegari oporteret, & in Diabolum transmutari, vt malum efficeret, quod ei ab istis tribuitur. Ac certè istorum Deus idolum est, quod nobis execrabilius esse debet omnibus Gentium idolis. Verùm ritè ablutas (vt aiunt) manus suas putant, cùm respondent se affirmare omnia bona esse, cùm à Deo fiant. Quasi in ipsorum potestate esset, nigrum in album commutare. Præclarè scilicet defuncti sunt, si postquam Deum latronem, furem, scortatorem vocauerint, adijciãt nihil omnino his inesse mali. Verùm, quis homicidium damnauit, scortationem, latrocinia, furta, nisi Deus? Sic eum profectò à nobis mendacij argui oporteret, vt opera ipsius excusaremus. At Scriptura, inquiunt, in vniuersum pronuntiat Deum omnia efficere in omnibus. Respondeo, ipsos perperam & falsò Scripturam ad id accommodare. Cùm enim hac sententia vtitur Paulus, tantùm loquitur de gratijs Spiritus sancti. Idque locus ipse, satis demonstrat, in quo admonet Corinthios, vt ijs bene vtantur, cùm sint dona Dei: quoniam, vt inquit, nemo potest vel vnicum verbum in laudem Christi efferre, nisi per Spiritum sanctum loquens, à quo bona omnia proficiscuntur. Et certè quòd ad bonũ pertinet, id totum perlubẽter tribui Deo sinemus. Malum verò, quî ostendent à Deo nasci? Vbi demonstrabunt Deum furari in fure? in latrone & sicario interficere innocentes? Itaque hæc tegumenta non tantùm non purgãt ipsorum blasphemias, sed vehementer adaugent, & duplo grauiores reddunt.

1.Cor.12.

DE ALTERA CONSEQVENTIA, quæ ex eo sequitur: Deus efficit omnia: nempe, neminem amplius vllius rei conscientia moueri debere. Cap. XV.

SVperius diximus, si Deo tribuantur omnia, vt volunt Libertini, & homo nihil agere dicatur, fore vt nullius rei conscientia moueamur. Nec enim id esset cauere à peccato, sed potius retroagere opus Dei. Nec tantùm dico id posse ex superiore eorũ sermone deduci, ne laboremus disputando, an talis sit eorum sensus necne: sed idipsum aio, quod ipsi confitentur. Atque adeò id præcipuè sibi proponunt, vt sopiant consciẽtias, quò omni sollicitudine vacui homines, quicquid sese offeret, quicquid appetierint, perpetrent. Quasi Deus frustra legẽ suam dederit, qua bonũ à malo discernatur. Hoc autem ab ipsis quæro, An non in lege declarationẽ diuinæ voluntatis habemus? Ea autem pronuntiauit Deus, scortationem, furtum, homicidium, & vt consequens est, auaritiã, odium, inuidiam, ambitionem, cæteráque eiusmodi sibi displicere. Nunc si illa ipsi grata esse dicantur, nónne arguitur mendacij? Testatur Moses datam esse legẽ, vt seruire Deo, atque ipsi adhærere, voluntati eius parêre discamus, ne ipsius iram flagitijs nostris in nos prouocemus. Infœlices isti

isti hoc moliuntur, vt nobis tales cogitationes excutiant. Et ne quicquam perspicere possimus, hac fascia oculos nostros obligant: nempe, fieri omnia voluntate Dei: proptereáque nihil ipsi displicere, acsi mutabilis esset Deus, sibíque ipse repugnaret: aut esset simulator, affirmās se id odisse ac detestari, quod tamen cupit ac probat. Propter hæc, inquit Paulus, venit in infideles ira Dei. Mœrore afficitis Spiritum Dei, inquit Iesaias. Molesti mihi fuistis, inquit Dominus alio in loco. Item, Dominus vehementer iratus est: inflāmata est ira ipsius aduersus Israel. Scio quidem 2.Re.24.
Deū humanis affectionibus minimè obnoxium esse. Sed omnes hæ locutiones significant ab ipso improbari ac damnari malum atque ideo peccatum, inimicitiarum inter nos & ipsum, causam esse: nec posse nobis, quandiu malè agimus, cum ipso conuenire: expectandam esse potius punitionem ac vindictam, quòd iustus sit iudex, à quo nulla potest iniquitas tolerari. Nihil aliud in vniuersa ferè Scriptura legimus, præter istas exhortationes: Time Dominum: Vide ne ipsum offendas: Caue tibi à malo. Insani verò isti contrà vociferantur, stultum esse vereri, ne ipsum offendamus, cùm nihil agamus aut boni aut mali, sed omnia in nobis efficiat. Paulus admonet Gentes ipsas, & doctrina & Scripturis carentes, legem habere impressam cordibus suis: nempe conscientiam, qua sese coram Deo vel accusant vel defendunt. Rom.2.
Eam malè feriati isti homines delere cupiunt, negantes quicquam esse, cuius nos accusemus: cùm omnia fiant à Deo. Quî eos puderet Scripturas euertere, cùm tantum audeant, vt persuasionem naturaliter animis nostris infixam atque insculptam à Deo, euellere non dubitent? Si nostri excusandi causa ignorantiam allegare velimus, ad cōscientiam nostram nos Deus amandat, quæ abundè aduersum nos testificari potest. Phrenetici verò isti, hoc testimonio suppresso, aiunt Deum oportere prius seipsum accusare, si aduersum nos accusationem intendere velit, cùm in nobis efficiat omnia. Moyses id vocat radicem, fel & absynthium germinantem, Deut. 29.
cùm adulationibus conamur omnem synteresin sopire, nobísque ita imponere, vt malum putemus ludicrum esse. Ac re vera, quod in vniuerso orbe venenum lethalius aut pestilentius esse potest? Id etiam vocat ebrietatē siti adiungere, ac meritò. Deut.29.
naturalis enim affectio nostra, inordinatus est appetitus, & veluti malè agendi sitis. Cùm igitur nobis ipsi benedicimus, vt eo loco ait: atque nobis persuademus nos pace potituros quandiu nequiter & perditè viuimus: id perinde est, acsi quis vehementi siti accensus, sese inebriaret vino, ne vllo amplius tangeretur sensu, cùm potius sitim illam frænare & restinguere sobrietate & abstinentia debuisset. Præclarus sanè locus nostri commonefaciendi causa: vt intelligamus quid amaritudinis lateat sub melle, quod inauspicati isti homines nobis propinant. Ad hanc nihilominus latebram se perpetuò recipiunt, nihil omnino fieri præter voluntatem Dei. Sed respondeo, quòd attinet ad opera quæ nos facimus, considerandam à nobis voluntatem Dei, qualiter eam ipse declarat. Vt, exempli gratia, cùm iubet suum cuique seruari: ne, cui damnum aut iniuria inferatur: ibi voluntas eius perspicua est. Quid igitur ei placeat amplius disquiri non oportet. Scimus enim nos, si id facimus, eius voluntati obsequuturos: sin minus, ei minimè gratos fore. Si quis ergo furetur, ac deinde dicat, se nihil admisisse præter voluntatem Dei, mentitur impudenter: cùm transgressus sit præceptum Dei, quo de ipsa docebatur. Quæret quispiam, an inuito Deo aliquid fieri possit: Fateor non posse. Sed cauendum omnino, ne de eius prouidentia, quæ nobis occulta est, inquiramus: cùm scia

mus quid à nobis requirat, quid approbet, aut condemnet. Non abs re Solomo af-
Prou. 25. *firmat fore, vt is obruatur gloria, qui maiestatem scrutatur. Et certè sic omnino accidere necesse est, atque hoc modo superborum arrogantiam puniri. Quod in istis experimur, qui cùm supra nubes ascendere velint, vt voluntatem Dei inquirant, cùm reuelationi, quæ de ea in Scripturis habetur acquiescere nolint, in deliria tam absurda támque belluina ruunt, vt horribile dictu & auditu sit.*

DE TERTIA CONSEQVENTIA quam Libertini trahunt ex hac propositione: Deus facit omnia: nempe, non esse fas quicquam improbare. Cap. XVI.

POsteaquam sic fræna laxarunt omnibus, vt sinant vnumquenque viuere suo arbitratu, hoc prætextu, quòd se à Deo regi sinãt, ex eodem principio deducunt perperã fieri, si de re aliqua iudicetur. Nullam verò aptiorem doctrinam habere possunt, qua suis abominationibus aditum patefaciant. Multum enim consequuti sunt, cùm sic obstruxerunt, aut potius confixerunt oculos auditoribus suis, vt nemo amplius audeat iudicare, an dicta eorũ & facta, bona vel mala sint. Atqui, si hoc eis concedimus, quò spectabit hæc Dei sententia, qua maledicit omnibus, qui malum bonum esse dixerint? En Deus dira & infausta omnia nobis denuntiat, si quod malum esse iudicat, pro iusto habeamus. Hi contrà, nihil omnino condemnari patiuntur. Si superiores ipso Deo essent, vt pœnam, quam edicit, possent remittere, esset fortasse deliberandi locus. Sed quis volet condemnari à Deo, vt à Quintino absoluatur? Cùm articulum istum in medium proferre volunt, hisce verbis vtuntur: Oportere Christianum omnia in vtilitatem suam conuertere. Nam, vt ab initio dixi, nunquam simpliciter & apertè loquuntur, vt quod animo conceperint, liquidò exprimant: sed obliquis flexibus rem implicant. Libenter quidem ipsis concedo, Christianum debere quiduis, vt ille ait, reputare in lucro: sed eo
Rom. 8. *sensu quo docet Scriptura: nempe, vt aduersis rebus secum reputet, quod Paulus ait: ideo affligi fideles, vt conformentur imagini Christi, sicque afflictiones ipsis adiumento sint ad salutem consequendam, & eo solatio se sustentet. Si fratrem suum labi aut errare videat, hoc ei sit vice speculi, quo naturæ humanæ infirmitatem cognoscens, maiore in timore ambulet. Quòd si ipsi labi contingat, eo moneatur imbecillitatis suæ, vt viribus suis diffidat, humilior reddatur, omnémque arrogantiam ponat: sitque ei veluti stimulus, quo ad Deum ardentioribus votis inuocandum instigetur. En quomodo Christiani omnia in vtilitatem suam conuertunt: non vt sibi placeant in vitijs suis, aut claudant oculos, ne quod malum est animaduertant: sed potius vt mœsti ac tristes, quòd Deum tum abs se, tum ab alijs offendi videant, ad pœnitentiam, humilitatem & timorem Dei instruantur, sintque solliciti vt sibi in posterum caueant. In hunc modum Dauid ex eo, quod admiserat, delicto, fructum collegit: minimè quidem sese iustificans, sed condemnatione sui audita, magis ac magis sese confirmans in bonitate Dei, præcauens ne de cætero in tantam calamitatem recideret. Eadem etiam ratione Paulus nos mo-*
1. Cor. 10. *net, vt ea peccata, quæ filij Israel aduersus Deum admiserunt, in vtilitatem nostram conuertamus: nempe, vt dum punitiones, quæ subsecutæ sunt, consideramus, eorum exemplo doceamur. En denique, quorsum Scriptura recitat tum*

fidelium,

fidelium, tum contemptorum Dei peccata: non vt nos cæcos reddat, quò nihil certò definire aut pronuntiare poßimus, atque dubitemus, an quod malum est, bonum sit: sed vt mali cognitione percepta, ipsum vitemus. Vt etiam ipsa apertè pronuntiat, quid à nobis de quoque opere censendum sit. Verùm, allegant scriptum esse, ne iudicemus. Dominus quidem his verbis vtitur: Nolite iudicare. Sed quorsum? Vt Mat. 7.
eorum temeritatem reprehendat, qui authoritatem Dei vsurpant de rebus sibi ignotis iudicando. Idem argumentum tractatur à Paulo, decimo quarto ad Romanos: vbi reprehendit eos, qui ob actionem indifferentem fratres condemnant. Vnum, inquit, iudicem habemus omnes. Et reddenda à nobis est ratio. Ipsius est de eiusmodi rebus definire. Ne igitur proximos opinioni nostræ subijciamus. Præclara quidem & vtilißima doctrina est: quemadmodum vnicus est Legislator spiritualis, videlicet Deus: sic solum esse ipsum idoneum iudicem animarum nostrarum. Interim verò, non ideo minus validum est iudicium, quod iam tulit. Cùm ergo scortationem, furtum, blasphemiam, ebrietatem, ambitionem, flagitiosa esse vitia iudicamus, non proferimus ex nobis iudicium, sed quod iam tulit Deus, id approbamus. Verùm, è diuerso impudentes isti canes, fingentes se nolle iudicare, seipsos Deo superiores iudices constituunt. Quæso, si postquam supremus iudex sententiam tulit, priuatus quispiam diceret, rem in dubio relinquẽdam, acsi nihil omnino definitum eßet, & rem iudicio damnatam pro mala habendam non esse, nónne is tanquam factiosus aut seditionis author, graui animaduersione dignus meritò putaretur, quia vellet omnem iuris ordinem euertere? Impuri verò isti canes, sub hoc prætextu, quòd non esse iudicandum aiunt, suprema summi Dei iudicia, quæ toti orbi publicauit, irrita esse volunt: merámque frustrationem esse quicquid pronuntiauit. Videmus itaque, sicuti non vsque adeò nobis audendum est, vt ex libidine animi nostri iudicia feramus: ita approbanda esse omnia & assensu nostro, veluti rata habenda, quæ Deus iudicauit. Proinde, vt eum bonum & æquum esse iudicem testemur, opera iniqua cum ipso condemnemus: atque, vt monet, arborem bonam aut malam ex fructibus iudicemus. Postea sententiam istam allegant: Hypocrita, erue prius trabem ex oculo tuo, deinde festucam ex oculo fratris Matt. 12.
tui remouebis. Verùm, quid ex eo concludere volunt? Hæc reprehensio ad hypocritas pertinet, qui vitia sua occultantes, aliena tantummodo obseruant. Veluti cùm Matt. 7.
ijs, qui adulteram accusabant, dixit: Qui vestrûm peccato caret, primus in eam lapidem coniiciat. Non ideo vetat puniri sceleratos: sed tantùm admonet, vt cùm reprehendimus alios, initium faciamus à nobisipsis: cùm eos, qui deliquerunt, corrigimus, vacemus his criminibus, ob quæ animaduertimus in ipsos: vt ostendamus nos vero iustitiæ zelo duci: malum tam in nobis, quàm in alijs odisse, sine vlla acceptione personarum. Sed permagna inter ista duo differentia est: nihil per hypocrisin iudicare, vel non iudicare omnino. Iubet Dominus, vt ex veritate iudicemus: ne magis aduersus proximos, quàm aduersus nosipsos seueri simus. Canes verò Leuit. 19.
isti, hoc colore, iudicium omne, quantumuis rationi consentaneum, excludi atque aboleri volunt. Quanquam si hypocrita sese adulans, alium reprehenderit, non sequitur eum, qui deliquit, propterea excusari: semper enim malum damnandum est. Sed hoc hypocritæ vitium est, quòd non eadem se metitur regula: & facilè sibi ignoscens, summo iure vtitur in alios. Verùm, vt initio dixi, non frustra ganeones isti hoc assequi nituntur. Præclarum enim sibi ingressum patefacerent,

si persuaderent mundo, nihil omnino improbandum esse. Cæterùm, astutiam Sathanæ hoc loco obseruare, & quem in finem spectet, optimum est. Nam præterquam quòd proximorum delicta, & castigationes quibus Deus ea punit, satis nos monere debent, ne iram ipsius aduersum nos prouocemus: aliud etiam à nobis requiritur: nempe, animos nostros dolore affici oportere, quòd Deus offenditur, quòd anima peccatoris in exitium ruit. Tanto nos honoris Dei zelo flagrare decet, vt cùm læditur, premamur dolorum angustijs, quibus animus noster aduratur. Tam propensa animi affectione proximos nostros prosequi debemus, vt cùm imminere ipsis, præcipuéque eorum animis exitium videmus, misericordia commoueamur. Sathan verò per nebulones istos vellet homines stupidos reddere, vt quamcunque viderimus confusionem, nulla omnino cura tangamur, nec vllo modo afficiamur, si nomen Dei blasphemijs proscindi cernamus, sacrosancta eius præcepta violari, perdi animas, grassari omnia scelera & flagitia. Vt re vera isti subsannatores, quicquid acciderit, rident, nulla cura tanguntur, ne fortè eos enecet atra bilis, nisi cùm aliquid minus ipsis gratum admittitur: tunc enim lepidas has omnes speculationes de non iudicando obliti, cæteris longè acriores & rigidiores fiunt. Atque etiam eos à quibus nutriuntur clam irrident, & linguam post ipsorum terga exerunt. Omnis enim eorum oblectatio & studium in eo est, vt quieti & securi genium suum bene & hilariter accipiant. Audierunt scilicet hanc Solomonis sen-
Prou.17. tentiam: Tristi spiritu ossa desiccari. Ita ne macie deterantur, hanc inuenerunt viam, suauiter & placidè deliciādi, excussa omni sollicitudine, videlicet ea omnia probando, quibus filios Dei angi, & animo torqueri necesse est: ne vllam amplius mœstitiæ causam haberent. En quomodo in malis rebus, peræquè ac in bonis, sese oblectantes, omnia in vtilitatem suam conuertunt. Paulus verò ait, hunc nequitiæ
Rom.1. cumulum esse, cùm quis non solùm admittit mala, sed etiam eis cum oblectatione assentitur. Quamobrem, si fides Paulo adhibenda est, istos pro deploratissimis omnium hominum habeamus: qui non eo contenti, quòd indormiant malis suis, eò nequitiæ prorumpunt, vt etiam aliorum vitijs applaudant.

QVALIS SIT CHRISTVS LIBERTInorum, & quomodo ipsum pro redemptore suo agnoscunt. Cap. XVII.

Postquam ad libidinem suam Deum sibi fabricarunt, qui sit veluti elegans pictura, sub qua omnes eorum abominationes tegantur, in eadem etiam proplastice Christum fingunt, qui non tantùm idolum sit erectum aduersus Filium Dei, sed veluti sordium omnium saccus, aut cloaca, in quam fæces omnes recipiantur. Primùm eum componunt ex Spiritu Dei, qui in nobis omnibus est, & ex eo quòd opinationem, aut mundum vocant. En monstrum quod nobis imaginantur eius loco, qui cùm solus sit verus & naturalis Filius Dei, eiusdem essentiæ cum Patre, naturam nostram assumpsit, vt fraternam coniunctionem nobiscum haberet. Ne verò quisquam existimet me falsò ipsos criminari: duo Valentianæ extremo supplicio affecti sunt, quòd dicerent Christum non obijsse in cruce, sed tantùm opinationem. Nónne præclarum hoc est principiū, quo Christus fiat veluti phantasma, in quo nihil cognoscatur? Cùm de officio eius agitur, & gratia, quam per ipsum obtinuimus, multò adhuc deteriora promunt. In eo enim constituunt redem

ptionem nostram, quòd Christus solùm velut typus fuit, in quo contemplemur ea, quæ ad salutem nostram requirit Scriptura. Vtuntur quidem præclaris sententijs, perinde acsi virtutem eius vellent extollere, vt turpitudinem doctrinæ suæ tegãt. Sed eò redit omnis eorum oratio: quod Christus fecit & passus est, tantùm comœdiam aut histrionicam actionem fuisse in theatro exhibitam, qua mysterium salutis nostræ nobis figuretur. Exempli gratia: Cùm aiũt Christũ aboleuisse peccatũ, sensus eorum est: Christum abolitionem illam in persona sua repræsentasse. Cùm dicunt, victam esse mortem, quia, inquiunt, Christus personam illius egit, qui eam patiebatur: in resurrectione verò facinus edidit ducis, victoriam ab hoste referentis. Cæterùm, vt imaginantur, nemo nostrûm nõ est Christus: quódque in ipso factum est, in omnibus effectum dicunt. Nam, vt dixi, Christum fingunt, velut imaginem aut exemplar, in quo figurata sunt ea, quæ ad salutem nostram requiruntur: sed interim imaginantur, quod in ipso factũ est, in nobis quoque factum fuiße. Hinc fit, vt Quintinus excãdescat, quoties rogatur vt valeat. Quomodo, inquit, an Christus male habere potest? Adeóq; hoc modo exponunt verba, quæ Christus moriens pronuntiauit: Consummatum est. Cùm enim simus Christus, id quod perfectum in nobis fuit, iterandum non est. Itaque Christus ipsis idolum est, quo excæcantur: vt sibi falsò persuadeant se omni obligatione erga Deum atque homines solutos esse: atque ita solutos, vt nihil in posterum boni agere debeant. A ferendis molestijs, quantum fieri potest, sese subducunt atque eximunt. Cùm alij affliguntur, magnanimi ac fortes, videri volunt: Deum blasphemari aiunt, siquis lamentetur, aut sensum aliquem doloris præseferat. Vt aliquando me præsente Quintinus, homini vehementer ægrotanti, propterea quòd solùm id dixisset: Heu, Deus mi, quantos dolores sentio: adiuua me: obiurgans, respõdit: Ain verò? recténe hoc dicitur, Christum male habere? nónne dolores ipsius omnes præterierunt? Nónne est in gloria Patris sui? Hucvsque tantùm progreßus es? Sed cùm ipsos exercet Deus, stupent attoniti, quòd homines se esse reperiant, dißimiles Filio Dei: aut saltem, quòd in se non reperiunt idolum illud, quod sibi in aere fabricarant. Vt Coloniæ superiore æstate vnus ex hoc grege conquerebatur gemens: An, inquit, me adhuc pati oportet, cùm omnia cõsummata sint? En quid proficiunt, cùm delirijs suis naturam rerum transformant. Nec dubium, quin Filius Dei iniuriam vlciscatur, quam ipsi inferunt, dum eius nomen sic vsurpant, vt peruersißimè abutantur. Nos verò, cùm intelligimus nomen Christi tam nequiter profanari ab ipsis, vt eorum abominationibus seruiat, ne commoueamur, illud eorum ore pronuntiari audientes, nisi vt tantum sacrilegium eò magis execremur.

QVA SIGNIFICATIONE LIBERTINI VERbum Regenerationis accipiant: & è diuerso, quid iuxta Scripturæ veritatem significet. Cap. XVIII.

FAtentur quidem nobiscum, nos Dei filios esse non posse, nisi renati simus. Ac prima quidem facie idem nobiscum sentire videri poßint, si tantum verba spectentur. Magnificis enim & splendidis admodum verbis vtuntur, vt regenerationem extollant. Et verò, cùm in ipsorum ore verba ista resonari audimus: si Dei sumus, veterem hominem in nobis crucifigi oportere: veterem Adamum interire:

mortificari carnem nostram: mundum destrui, ne peccatum in nobis regnet amplius: quis non falleretur? Est enim pura Scripturæ doctrina, & præcipuum vitæ Christianæ caput: adeò, vt in his verbis nihil reprehendi poßit: neque Angeli ipsi melius loquerentur. Ipse enim Deus nos sic loqui docuit. Sed cùm explicandum est, quid per ea significare velint, omnia peruertunt: tum impias & execrabiles blasphemias suas euomere incipiunt: vt non solùm omnem timorem Dei & sanctitatem vitæ euertant, verumetiam honestum omne, quod etiam apud gentes semper inuiolabile fuit: atque omnibus fræna laxant, vt sinant vnumquenque in omni libidinum etiam belluinarum genere volutari. Hoc enim principium sumunt: nempe, regenerationem esse restitutionem innocentiæ, in qua Adam, antequam peccasset, constitutus erat. Hunc autem innocentiæ statum sic accipiunt: nihil dignoscere, nec inter album, quod aiunt, & nigrum discernere: quia hoc Adæ peccatum fuit, comedere de fructu scientiæ boni & mali. Sic ex eorum sententia veterem Adamum mortificare, nihil aliud est, quàm nihil discernere, quasi mali cognitione sublata: ac puerorum more naturalem sensum atque inclinationem sequi. Huic orationi locos Scripturæ accommodant, quibus puerilis simplicitas commendatur. Quasi Spiritus Dei iubens nos pueris infantibus similes esse, non etiam simul adiungat: haudquaquam sensibus, sed mansuetudine, synceritate, simplicitate eos referre oportere. Quasi verò rursus non moneat, vt crescamus in Christo, donec ad iustam & perfectam ætatem peruenerimus. Quasi non requirat à nobis, vt prudentia spirituali abundemus. Quasi non hortetur, ne temerarij & inconsyderati simus, sed circunspecti, quæ sit voluntas Dei intelligentes. Quis ad conuincendam impiorum istorum impudentiam, qui Scripturas sic deprauare audent, clariores interpretationes desyderet? Ad præcipuum igitur ipsorum axioma redeamus. Si quem videant mali conscientia moueri: O Adam, inquiunt, adhuc aliquid cernis? Vetus homo nondum in te crucifixus est? Si quem perspiciant timore iudicij diuini percelli: Adhuc, inquiunt, pomi gustum habes? Caue ne buccella te ista strangulet. Si quis peccata sua consyderans sibi displiceat, ac mœrore afficiatur: peccatum adhuc in ipso regnare aiunt: & sensu carnis suæ captiuum teneri. Vt autem facilius istorum turpitudo innotescat, notandum est, peccatum, mundum, carnem, veterem hominem, nihil aliud esse apud ipsos, quàm id quod Opinationem vocant. Sic, modò ne amplius opinemur, ex eorum sententia non peccamus. Sub hac autem opinatione comprehendunt omnem synteresin, scrupulum, denique sensum omnem iudicij Dei. En præclara regeneratio, quæ ediscitur in eorum schola: ne vlla omnino re amplius animus tangatur: sed ad libidinem nostram sine vlla difficultate viuamus. Qui nullam habent rationem peccati, ipsum pro nihilo ducentes, Nouas creaturas vocant: quòd ab opinatione vacui sint, sicque nullum in se peccatum habeant. En, in quo constituunt beneficium redemptionis per Christum factæ: nempe, quòd opinationem illam destruxit, quæ Adami culpa in mundum ingressa erat. Cùm hæc opinatio abolita est, nullus, ex eorum sententia, superest aut mundus, aut Diabolus. Nullum enim alium, à quo infestentur, inimicum habent. Vnde apparet bene ipsis cum Sathana & potestatibus inferorum, cùm eas omnino nihili faciant conuenire. Atqui, Spiritus Dei longè aliter de regeneratione loquitur. Quòd si nos omnino deficeret Scripturæ, sola tamen humana ratio, abundè sufficeret. Rationem intelligo, non

eam

eam quæ stultitiæ damnata est, ob cæcitatem quæ insita est nobis: sed ratione quæ naturaliter animis nostris impressa est à Deo, vt omnis excusatio & ignorantiæ prætextus infidelibus adimatur. Naturalis igitur ille sensus veluti edictum manu Dei insculptum in nobis, satis ostendit ac dictat sanctam & honestam vitam, quam fatentur omnes regenerationis Christianæ fructum esse, non consistere in eo, vt bonum & malum ignoretur: sed potius, vt inter vtrunque discerni possit, vt ab omni iniquitate puri & vacui simus, & conscientiæ testimonium coram Deo, operum verò coram hominibus habeamus. Hic est naturalis sensus, quem Deus ab initio, vt inquit Paulus, gentibus omnibus dedit. Scriptura verò nos adhuc clarius docet, qualis sit regeneratorum status. Haud certè is est, qui nos ita securos reddit, vt sine discrimine quicquid collibitum fuerit, sequamur. sed contrà, vt vigilantiores simus, quàm vnquam, & maiore cum prudentia ac sollicitudine, quàm antea incedamus. Admonet enim Diabolum hostem nostrum perpetuò instare, ac circumire, vt prædam ad se aliquam rapiat: ideóque ne nos intercipiat, sine intermissione vigilandum: eiúsque tentationibus assiduè obsistendum esse. Similiter bellum continenter & sine inducijs gerendum aduersus carnem nostram, & vitiosas cupiditates, quibus ad malum incitamur: peccatum habitare in nobis, cui semper obsistendum. Minimè etiam nos somnolentos reddit, neque eò adducit, vt nulla amplius culpæ conscientia moueamur: cùm dicit, iustum à seipso accusari: & fœlicem eum pronuntiat, qui animum suum ad timorem sollicitat, in memoriam reducens iudicium Dei, quò sese cohibeat, & ad humilitatem instruatur. Verùm, vt breuem & perspicuam totius rei definitionem habeamus, talis Scripturæ doctrina est: regenerationem in pœnitentia consistere. Pœnitentia enim, vt propriè loquamur, nihil aliud est, quàm abnegatio nostri: vt simus nouæ creaturæ, & iuxta Dei voluntatem viuamus. Quid autem ista significent, nemini ignotum est: an, vt omni sollicitudine abiecta, molliter & delicatè viuamus, rerum nominibus immutatis: an, vt vim afferamus animo nostro, eúmque ab inclinatione naturali in obedientiam Dei reducamus, ac peruersos nostros affectus corrigamus. Verùm, ne sim prolixior, quod accidere necesse esset, si plenius ista tractare vellem, tantùm producam aliquot Scripturæ testimonia: sed adeò perspicua, vt nemo sit tam rudis, qui non apertè intueatur, Regenerationis vocabulum, quo impij isti abutuntur, veræ regenerationi ac Christianæ adeò tam contrarium esse, quàm est igni aqua. Primùm enim, pro eo quòd garriunt Christianum debere sese affectioni suæ committere, neque amplius peccatum intueri: econtrariò, Christianos omnes hortatur Paulus, vt mortificent terrena membra sua: nempe, vt ipse exponit, prauas cupiditates, fornicationem, auaritiam, ambitionem, & eiusmodi. Vt timorem eis incutiat, mittit eos ad iudicium Dei: inquiens propter ea iram Dei in rebelles prouocari. Iubet, vt vetere homine abnegato, de die in diem renouentur. Monet, vt sobrietati studeant, sicuti decet filios lucis. Hortatur ne vanis adulationibus decipi se sinant. Commonefacit, vt in vocatione sua, cum timore & tremore ambulent. Ipsos non ad immundiciem, sed ad sanctificationem vocatos esse commemorat. Exhortationes istæ, quibus auocamur à malo, ad bonum verò incitamur, tam vulgares sunt in Scripturis, vt nihil magis. Quid verò, vt iam dixi, Dominus Apostolos prædicare iussit, nisi pœnitentiam & remissionem peccatorum? Idque non vnum tantùm diem, aut primo ingressu sed vsque in finem. Idcirco, Paulus

Rom. 2.

1. Pet. 5.

Prou. 28.

testari volens, se suo munere ritè defunctum esse, ait, se vtrinque tum Iudæos, tum Gentes docere non destitisse. Quamobrem, omnes qui puræ veritati Dei adhærere volent, dent operam, vt toto vitæ suæ tempore in ea pœnitentiæ doctrina assidui sint: quæ continet, vt virtute Spiritus Dei & gratia ipsius adiuti, opera carnis mortificemus: ne peccatum regnet in nobis: vt ab ingenio proprio atque animo transformemur, & reducamur in obedientiam Christi: à pollutionibus huius mundi caueamus: quò in vocatione nostra contineamur. Quòd ad innocentiam perfectam attinet, quam isti imaginantur, fingentes hominem regeneratum ab omni peccato purum & immunem esse: atque regeneratione instar Angelici esse status, in quo homo delinquere aut labi non poßit: si res ita se haberet, quò pertineret oratio, qua nos Christus precari iußit, vt remittat Deus nobis debita nostra? Id enim ad infideles non pertinet. Sed omnes filij Dei sic iuxta regulam Christi orare debent. Hæc oratio testificationem continet, qua fideles se peccatores esse confitentur. Quisquis eius ordinis esse recusat, à numero filiorum Dei sese excludit. Si exemplum speciale quæritur, an vllus inter omnes mortales nominari poterit tam integer, quàm Paulus fuit, aut pietatis tam eximiæ? Fatetur autem se dum his corporis vinculis constringebatur, aßiduè ei belligerandum fuisse aduersus peccatum, quod in ipso habitabat: sua autem infirmitate adeò præpeditum, vt bonum quod volebat minimè efficere posset. Atque ad extremum tandem exclamat: Miser ego homo, quis me liberabit de isto corpore mortis? In quo significat, Rom. 7.
nullam aliam rationem iniri posse, qua in perfectionis statum euehatur, atque eripiatur à seruitute peccati, quàm si è corpore excedat, in quo captiuus, velut in carcere tenebatur. Subsannatores isti quidem, quæ illic Paulus tractat, deprauantes, cùm reprehenduntur de maleficijs suis, certo prouerbio vtuntur: se illa minimè admisisse, sed asinum. Quanquam id minimè conueniat cum ijs quæ dicunt de perfecto Christianorum statu, ac manifesta sit in eorum sermonibus repugnantia, turpißima tamen & execrabilis blasphemia est, asinum suum, vt à malo sese excusent, instar clypei opponere. Cùm enim dicit Paulus: Non ego malum operor, sed peccatum, quod habitat in me: non ideo se iustificare vult, aut iocando vitiorum suorum culpam aliò reijcere: sed tantùm ostendere vult, hanc præcipuam esse affectionem suam, vt ad Dei voluntatem omnino conformetur: quòd si aliquid in eo desyderetur, non ideo fieri quòd sit malo deditus, sed quòd infirmitate carnis suæ ita rapitur, vt non poßit ex animi sententia in solidum Deo seruire. Sicuti etiam postea dicit: Qui filij Dei sunt, Spiritu Dei duci debere: ne obsequantur carnis affectibus. Certum est autem, peccatum in filijs Dei habitare, quandiu versantur in hoc mundo, non tamen regnare. Impediuntur quidem, & varijs afficiuntur molestijs à carne sua: sed non ita eam sequuntur, vt vinci se sinant. Idque satis demonstrat Paulus. Posteaquam enim se malo assensum non præbere dixit, non eo minus se infelicem censet, ob captiuitatem, in qua detinetur. Imò verò nobis expressam imaginem status regeneratorum in seipso proponit, atque exhibet: inquiens fidelem hominem veluti in duas partes diuisum esse: nempe, quatenus reformatus est per verbum Dei, assentitur bono: sed quatenus corruptæ naturæ reliquiæ adhuc in ipso manent, repugnantiam sentit eiusmodi, vt ipsius caro, hoc est, ea pars quam nondum reformatam à Deo adhuc in se reliquam habet, ipsum abripiat, & ad contraria impellat. Si quæratur, vnde proficiscitur ista repu-

repugnantia, rationem reddit: Quia, inquit, lex spiritualis est: id est, perfectam vitæ sanctitatem & conscientiam puram atque integram requirit: nos autem è contrario carnales sumus. Iis igitur, quæ definit, acquiescamus: nempe, fideles omnes, quandiu hic degũt, legi Dei parère, quatenus per gratiã eius renouati sunt: verùm, secundum carnem, peccato esse obnoxios. Ita Christianorum perfectio, vt tribus verbis absoluam, in eo sita est, vt sine vlla simulatione puro colendi Dei affectu ducantur: ne sint animo duplices: sed syncera & simplici integritate præditi, ita vt testari possint, se hoc præcipuè in votis habere, vt placeant Deo. Interim, vt ait Augustinus, summa eorum perfectio erit, agnoscere imperfectionem suam: atque assiduè infirmitates suas coram Deo confiteri. At isti fanatici, quò errorem suum probẽt, hac Ioannis authoritate niti volunt. Qui natus est ex Deo, non peccat. Hoc quidem ipsis facilè concedo, si quis perfectè regeneratus reperiri posset, nullum in eo peccatũ fore. Sed in hoc tota versatur difficultas: vt sciamus, an regeneratio vnquam in vllo mortalium fuerit perfecta. Aio verò nullum ab origine mundi exemplum extitisse. Quare Ioannis verba nihil aliud significant, quàm hominem, quatenus regeneratus est à Deo, non peccare: sed quia id tantùm ex parte factum est, quandiu vitam trahimus in hoc mundo, ne imaginemur nos iam ad metam peruenisse, cùm adhuc iter faciamus. Obijciet aliquis, superuacaneum videri, eo sensu Ioannis verba accipi: atque adeò aliam esse Ioannis mentem, ex ipso contextu apparere. Respondeo, Ioannem quidẽ significare velle, haud amplius in homine regnare peccatũ, ex quo regeneratus est. Gratia enim spiritus Dei in eo superior esse debet, ad cohibendas omnino & comprimendas affectiones carnis. Verùm hoc interim perpetuò tenendũ est: hominẽ à seruitute peccati eximi iuxta mensurã gratiæ ab eo acceptæ, quæ vberior alijs, alijs tenuior exhibetur: sed in nullo omnino, quisquis ille sit, plena atque absoluta fuit. Nec profectò Ioannes alio interprete indiget, cùm seipsũ satis explicet, iubens omnes pro remissione peccatorum orare: inquiens, Si quis ita sibi imponat, vt se peccato carere putet, fallitur, vúltque mẽdacij Deũ arguere. Hæc itaque sufficere debẽt ad demõstrandã verã regenerationẽ filiorũ Dei, qualis sit eorũ perfectio in hoc mũdo: & quàm contraria sint infelicium istorũ deliria, ijs quæ de vtroque docẽt Scripturæ: cùm sanctitatẽ fideliũ constituant in ignorantia belluina, suadentes hunc innocentiæ statum esse, naturæ appetitum sequi: atque hominem tunc perfectum esse somniantes, cùm iudicij Dei oblitus, nullã amplius boni aut mali rationem habet: sed quicquid ei collibitum fuerit, id bonum esse censet.

DE LIBERTATE CHRISTIANA. QVOmodo eam accipiant Libertini: qualem è diuerso nobis eam Scriptura tradat. Cap. XIX.

PRAECLARA ista renouatione, quam nobis fabricati sunt, constituta, libertatẽ Christianã deinceps ita extendunt, vt statuãt omnia homini sine exceptione licita esse. Ac certè postquã homo in belluã cõuersus est, cur ei belluinũ affectũ sequi nõ licebit? tametsi aut cohibẽtur aliæ bestiæ, aut ligãtur cathenis, aut includũtur. Insani verò isti sic homini fræna laxãt, vt nulla re prorsus retineri aut impediri possit, quominus sibi omnia permittat. Primùm, cum Scripturæ ostendãt nos à legis maledictione exẽptos esse, sicque in libertatẽ vindicatos, ne amplius horribili sententiæ obnoxij simus, quam transgressoribus denuntiat: phrenetici isti sublata omni distinctione, totam legem abolere volunt: inquientes, nullam amplius eius habendam esse rationem, propterea quòd in libertatem asserti simus. Hoc adhuc planius & apertius reddam. Duo in lege consideranda sunt. Nempe doctrina,

quæ bene viuendi regula est. Ea enim ostendit Dominus quid sibi gratum sit, quidque approbet. Itaque doctrina legis eò spectat, vt nobis viam & rationem ostendat, qua vita nostra ad Dei voluntatem conformetur. Alterum, est rigor: eo quòd maledictionem omnibus denuntiat, qui vel apice in vno lapsi fuerint: neque salutē promittit, præterquā ijs qui omnia præcepta perfectè obseruârint. Quandiu rigori isti locus est, omnes à vitæ spe deijcimur, atque sub condemnatione includimur, quam omnibus denuntiat. Nemo enim omnium mortalium reperietur, qui in ijs quæ requirit, suis defungatur partibus. Sic omnes in desperationem coniectos cernimus, si lex cum appendicibus suis authoritatē in nos obtineat. Nā fieri omnino non potest, vt ijs quæ à nobis requirit satisfaciamus: condemnationem autem effugere quî possumus? Nullum igitur aliud superest remedium, quàm vt ab eiusmodi seruitute in libertatem vindicemur. Manumissionem istam nobis affert Euangeliū: cùm asserit
Rom. 6. *nos sub lege amplius nō esse. Hîc porrò nūc controuersia est: quòd phrenetici isti his verbis intelligant legē prorsus abrogatā esse, vt eorū quæ docet, nulla amplius ratio habeatur: sed sinamus eam quiescere, tanquam doctrinam, quæ nulla in re ad nos spectet. Sed longè aliam esse Dei mentem, & Scripturæ sententiam, nemini sano dubium est: nempe doctrinam illæsam in suo statu permanere, vt nos in rectam viā deducat: tantùm sublatam esse maledictionem, ita vt quanuis infirmitate labamur, grati Deo esse non desinamus: cultumque quem ipsi exhibemus, quanuis imperfectum, nihilominus acceptum habeat: quia culpam, qua rei*
Rom. 6. *sumus, nobis remittit. Paulus enim posteaquam in Epistola ad Romanos de libertate Christiana tractauit, ac dixit nos ab eius seruitute liberatos esse: nos nihilominus ad eius doctrinam reducit, docens eam obseruari debere. Quomodo hæc inter se conueniunt: nos amplius sub legis seruitute haudquaquā teneri: doctrinæ tamē ipsius ad vitā nostrā dirigendā adhuc esse locū. Perspicuè cernimus, libertatē hanc, maledictionē tantùm aut rigorē spectare. Idē*
Gal. 5. *facit in Epistola ad Galatas. Postquam enim fideles hortatus est, vt libertatem suam tueantur, statim subijcit, ac iubet vt charitatem colant, quòd sit legis plenitudo. Denique nulla extat eius Epistola, in qua non remittat eò fideles, tanquam ad bene viuendi regulam, ad quam omnes conformari decet. Quòd si illa tantùm extaret admonitio, qua scribens ad Galatas, præcipit ne abutamur libertate nostra, aut in effrænem carnis licētiam prorumpamus: ea restrictio anteuertendæ canum istorum impudētiæ sufficere posset, qui iugum omne excutiunt: vt sublata omni lege ac regula, quamlibet vitæ degendæ licentiam sibi indulgeant.*
1. Petr. 2. *Simili exhortatione vtitur Petrus, cùm ait libertatem Christianā quam nobis Christus acquisiuit, nequitiæ velū esse nō debere. Quomodo verò id fieri potest, nisi cùm à rigore legis liberamur, ne per eā amplius corā Deo maledicti simus: ac nihilominus ex eius præscripto instituamus vitam nostrā? cùm bona & salutaris doctrina esse non desinat, quanuis illam seueritatem erga nos, quā erga infideles, exercere desierit. En præclarum principium quod statuūt Libertini, in tractāda libertate Christiana. Deinceps Scriptura docet abrogatas esse veteres ceremonias, ideóque nos ad earum obseruationē minimè astrictos esse: ac generatim conscientias nostras rebus externis minimè obligari: sed potius omnes nobis esse subditas, ac nullā idcirco posse nobis necessitatē imponi. Vertiginosi verò isti, in vniuersum doctrinam hanc sumunt, ac si ad omnia extenderetur, atque ad ea ipsa quæ Dominus seuerè à nobis exigit, sine quibus nulla potest sanctitas aut honestas vitæ cōsistere. Vt autem hæc facilius declarentur, Scripturæ sentētias sumam: quas isti, dum eas imaginationibus suis accōmodant,*
1. Cor. 6. *omnino peruertunt. Paulus omnia sibi licere asserit. Quorsum id dicat, nemo mentis suæ*
1. Cor. 10. *compos non perspicit. Id quod etiam circunstantia loci apertè demonstrat: de rebus enim externis agitur: veluti, de carnium esu, quæ idolis sunt consecratæ; modò absit superstitio.*

Quoniã id indifferens est, Paulus id per se licere fatetur, sed vsum eius ad ædificationis normam moderandũ esse. Dæmoniaci verò isti, generalem sententiã statuunt: eoq́ue prætextu nihil omnino Christiano homini vetitũ esse volunt. Quasi verò Paulus scortari, furari, atque homicidã esse, licere intelligat. Quid verò? Quãuis Scripturã vniuersã, cùm eis visum est, irrideant: hîc tamen simulant se eius verbis insistere. Qui omnia, inquiunt, nominat, nihil excludit. Verùm materiam, de qua illic agitur, spectare oportuit, nõ euagari extra oleas. Nam de re media illic tractabat Paulus, quæ nec bona per se, nec mala, sed ex consecutione iudicanda est. Ostenderat se abstinuisse ab ijs quæ sibi per Deum licebãt, vt omnem offensionem vitaret: rursum patefecerat id magnã offendiculi causam præbere, quod erat in controuersia. Vt tandẽ concludat: ait, non quod nobis licet, spectandum, sed quid expediat, idque in ædificationẽ fratrum. His autem feræ istæ bestiæ inferre volunt sine exceptione, licita esse omnia. Verùm, hanc eorũ impudentiam ne miremur, cùm ad hæc adiungere non vereantur, quæ Paulus antè dixerat. Nónne mihi & Barnabæ potestas est circunducẽdarum vxorũ? 1. Cor. 9.
Adeò, inquam, inuerecundi sunt, vt pro clypeo hanc sententiam obijciant, quò tollant omne discrimen boni & mali. Sed qua de re loquitur Paulus? Haudquaquam de re vetita à Deo: de matrimonio enim agit, quod Deus omnibus hominum ordinibus permittit. Eo se minimè vsum esse gloriatur: aut saltem quòd in ijs peregrinationibus, quas suscipiebat, non circunduceret vxorem, ne id ipsi impedimento esset. Si id egisset, nihil admisisset mali: verùm sponte abstinebat, ut quorundã infirmitatẽ sustineret. Nónne mare vno passu transilire est, sic eam torquere sententiã, vt probent omnia licere homini Christiano, eiq́ue nihil prorsus vetitũ esse? Hæc excẽpla sufficiẽt monẽdis lectoribus, quàm impudẽter canes isti lacerẽt Scripturas, vt Diabolicæ suæ libertati, quã in mediũ proferre conãtur, prætextũ ex eis aliquem afferant. Sub hoc libertatis tegumento simulationẽ occultant, qua fingunt se omni impietati & idololatriæ consentire. Homini enim permittunt ante idola genu flectere, candelas offerre, peregrinationes ad diuorum templa suscipere, celebrare Missas, denique fingere se assentiri omnibus abominationibus Papistarum: licet eas in animo suo irrideant. Si obijciatur, nos debere glorificare Deum in corporibus nostris, ac coram hominibus Christum confiteri, fidemq́ue nostram testari coram mundo, responsionis loco hunc libertatis clypeum solummodo obijciunt. Sed quia in alio tractatu de hac materia abundè scripsi, illuc lectores remittere malo, quàm nunc diutius immorari. Ac profectò sola ista monitio conuincendæ istorũ impudentiæ sufficere potest: quòd ad ea pertinet, Quæ Deus iußit aut vetuit, nulla sit immutãdi libertas. Neceßitas enim inuiolabilis est. Cætera sunt indifferentia, & posita in nostra libertate: sic tamen vt semper in ædificationem illis vti studeamus.

QVID LIBERTINI PER VOCATIOnem fidelium intelligant: & quomodo sub hoc colore, omnem turpitudinem excusent. Cap. XX.

PAVLVS admonet vt vnusquisque in ea vocatione in qua vocatus est, permaneat. 1. Cor. 7.
Vocationis autem nomen, omne genus vitæ ac statũ comprehendit, institutum à Deo & fundatum in verbo ipsius. Hoc enim Scriptura nobis præcipuè commendatum esse vult: vt sic instituamus vitam nostram, ne pro animi libidine, quodcunque visum fuerit deligamus: sed ea quæ ipse probauit, sequentes, intra verbi ipsius terminos contineamur. Apostoli igitur mens talis est: vt vnusquisque in eo statu, in quo vocatus est, Deo seruiat, eóque sit contentus: ne expetat mutationem, ne irruat in munus alterius, ne inuitus aut perfunctoriè officium faciat: nam de Matrimonij statu & virginitate loquebatur.

ZZ

Capta occasione etiam loquitur de alijs. Ad id concludit, vt vnusquisque in sua conditione sese contineat: si modò vocatio legitima fuerit. Infælices isti sententiam hanc euertunt: vt probent ac persuadeant omnibus: vnumquenque oportere naturalem inclinationem sequi, atque sic agere & viuere vt libebit, aut è re sua esse videbitur. Tametsi prouerbium hoc vulgare sit inter homines, Vlulandū esse cum lupis: qui tamen eo vtūtur, id laudare nō ausint tanquam probè factū: sed qualécunque hanc excusationē sumunt, vt culpā suam leuiorem reddant. Miseri verò isti, non solùm iniquitatem excusant, dum fatētur id esse vlulare cum lupis, cùm quis sociorū corruptela & contagione ad nequitiam abducitur: verumetiam honorando hoc vocationis titulo, ipsam ornant, quasi nos Deus ad eam vocaret. Sed notandum est, tria prorsus diabolica in hoc articulo contineri. Primum est, quòd nulla sit in orbe viuendi ratio, quam ipsi non probent, tametsi Deus eam verbo suo condemnet. Veluti sacerdotium Papale bonum esse censent. Itaque ex eorum sententia canonicus aut maleficiatus aliquis (quod vocant) in cœno suo delitescere debet, quæ idolis offeruntur comedere, sacrilegijs vesci, Missam canere, & alia peragere eiusmodi. Vocatio enim ipsius est. Monachi in claustris suis, tanquam porci in hara stertere ac saginari debent. Est enim ipsorum vocatio. Hinc accidit, vt cùm aliquando Quintinus solenni cuiusdam Cardinalis Missæ adesset, diceret se gloriam Dei videre. Neque solùm hoc prætextu omnia vitæ genera probant, quæ repugnant veritati Scripturarum: sed etiam ea quæ Gentes sensu tantùm naturali præditæ condemnarunt. Leno, inquiunt, fungatur munere suo. fur audacter furetur: est enim consentaneum rationi, vt vnusquisque vocationem suam sequatur. Si quis ex aduerso obijciat, tam fœda illa esse, vt natura nos ab eis abhorrere doceat: respondent, hoc solùm sufficere, quòd vnusquisque in sua vocatione permanere debeat. Iam verò reprehendendæ huius blasphemiæ rationem ostendimus: nempe considerandum quò nos Deus vocet: & pro vocatione habere, status omnes quos probat, & pro legitimis habet: Omnem vitæ degendæ rationem, cui nullum à voluntate ipsius testimonium datur, non solùm incertam & periculosam censere, sed errabundum cursum, tāquam hominis ab itinere suo auersi, & per deuia loca vagabundi. Cæterùm, quæ repugnant verbo Dei, per ipsum reprobanda, ac pro certo inferorū ingressu habenda sunt. Alterum est, quòd abusus & corruptelæ, quibus omnes vitæ ordines hodie infecti sunt, nihil habent mali. At mundum vniuersum adeò corruptum ac dissolutum hodie cernimus, vt horrendum sit quantis vitijs turgeant omnia genera vitæ, quæ per se alioqui legitima & bona sunt: non quòd ideò licita esse desinant: sed vitia corrigi oportet. Veluti nobilitas vanitatis plena est, atque immodicæ pompæ, superbiæ, dissolutionum, insolentiæ, blasphemiarū, ambitionis. Forum iudiciale fauoribus, auaritia, fraudibus, refertum est, atque adeò laniena quædam esse videtur. Mercatorum commercia mendacijs, dolis, periurijs, rapinis, deceptionibus, crudelitate scatent. Denique nulla est omnino vitæ conditio, in qua flagitia multa non admittantur. Belli verò isti doctores, inter puram institutionem Dei, & hominum corruptionem distingui nolunt: sed omnia sub vocationis titulo comprehendi. Ita profectò si huic theologiæ adhibetur fides, culpa vacabūt nobiles insolentes ac proterui, atque etiā profligatæ libidinis, prostituti ad omnē vanitatē & pompā, denique in omni voluptate dissoluti. Sic enim fert eorū vocatio. Quamobrē? Quoniā ita se gerit mūdus. Quasi verò hominū cōsuetudo, Dei iustitiā immutet. Si iudex ius habeat venale, si alterū subleuare velit, quò alterū oneret: si bonā causam opprimat, quò faueat iniustæ, minimè vituperandus erit. Est enim rationi consentaneū, vt vnusquisque vocationis suæ cursum sequatur. Si mercatores monopolijs vniuersum orbem destruant, si merces fucent atque adulterent, si peierent qualibet hora, vt fraudent & circūueniant alios: si quicquid

arripere

arripere poterunt, expilent ac deuorent, obmutescendum est: alioqui Dei vocatio blasphemabitur. Quis, quæso, orationem adeò execrabilem ex hominis ore prodituram existimaret? aut vllum hominem ita mente captum fore, vt ausit res tam absurdas ac turpes in medium proferre? In ijs tamen gloriantur, acsi præclara quædam esset subtilitas. Tertium est, quòd omnis hominum inclinatio, siue à natura siue à mala consuetudine proficiscatur, vocatio Dei est. Veluti, si quis ad ebrietatem sit procliuis, hoc vitium in eo vituperare non licet: ad id enim vocatus est. Si quis ludo sit deditus, tolerandum: non est enim à sua vocatione abducendus. Denique volunt vnumquenque appetitum suum sequi pro regula: & cor hominis quoquò impellat, vocationis suæ magistrum esse. Ex hoc fonte turpissima omnium quæ vnquam audita fuère lenocinia sequuta sunt: nempe, tum viris tum mulieribus permittunt sese quibuscunque visum fuerit, copulare. Idque matrimonium spirituale vocant, cùm alter altero contentus est. Si quis igitur non oblectetur vxore sua, alias mulieres, quas sibi adiungat, quærere potest. Interim, ne vxor destituta sit, ei conditionem meliorem quærere, & vbicunque oblata fuerit, eam accipere permittunt. Si quis igitur petat, quid de matrimonijs fiet, quæ indissolubilia esse existimantur, si ea adeò temerè retractare liceat? Aiunt matrimonium etiam solenni ritu initum coram hominibus carnale esse, nisi spiritus ipsi bene conueniant, atque ideò Christianum hominem minimè ad id astrictum esse, sed id solùm inter Christianos firmum esse debere, in quo vtrique simul cum altero bene est. Quanquam, neque hæc firmitas perpetua est: nam simulatque adulteram scortatoris sui tædium cœperit, eum subinde commutare potest, si quis alius magis gratus sese offerat. Similiter scortator, hac & illac procandi causa se insinuans, vt nouas vxores spirituales acquirat, & quas repererit assumat. Et adeò impudentes sunt, vt talem turpitudinem tegant vocationis prætextu: quoniam, vt dixi, interpretantur id esse vocationem, animi appetitum sequi. Nunc considerent omnes quid saluum manebit in toto orbe: quid ordinis, quid fidelitatis, quid honesti, quid securitatis amplius erit: si matrimonium, quod sanctissimum omnium fœdus est, & quod fidelius seruari debet, sic potest violari? Matrimonium inquam institutum à Deo: in quo tantam vim positam esse voluit, vt naturales coniunctiones omnes exuperet, adeò vt arctissimo necessitudinis vinculo, quo filius cum patre coniunctus est, præferatur? Matrimonium, quod Christus indissolubile esse pronuntiauit. Matrimonium, quod in nomine Dei consecratum est, sicut in ipsius authoritate fundamentum habet. Matrimonium, quod Solomo diuinum fœdus appellat: quod Paulus comparat vnioni spirituali, qua cum Christo iuncti sumus. Nónne eos à Sathana possideri necesse est, cùm tam prodigiosè omnia confundunt: & tanquam cœlum terræ permiscent? Quòd aiunt matrimonium illud carnale esse, cùm viri animus vxori minimè adhæret, aut maritus vxori parum gratus est: nónne turpissimæ impudentiæ est, promissionem solenni ritu in nomine Dei coram Ecclesia factam sic ridere? Quòd respondent hominem Christianum nulla obligatione constringi: quæro, quo de vinculo loquebatur Dominus, cùm aiebat, Quod Deus coniunxit, homo non separet. Neque enim quicquam tunc auditum fuerat de execrando isto matrimonio spirituali. Quæro, quorsum Paulus viros hortatur, vt vxores suas diligant: ac iubet vtrosque ad extremum vsque diem vitæ vnà viuere? Quòd si dissensio aliqua suboriretur, vetat ne vxor nubat alteri. Ediuerso canes isti matrimoniũ carnale, ideóque nullius momenti esse aiunt, si vxorẽ mariti sui tædium cœperit. Paulus iubet vxorẽ reconciliari viro, si qua lis aut dissensio suborta sit. At scriptum est hominẽ à Deo fuisse conditũ: marẽ & fœminã creatos esse. Itaque tantùm restat, vt diligamus, cùm omnes vnũ corpus simus. Quasi frustra diceret Scriptura, duos fore in vna carne. Neq;

enim aut tres aut quatuor nominat, sed duo tantùm, inquiens: Derelinquet homo patrem & matrem, vt adhæreat vxori suæ. Acsi frustra Deus legem suã dedisset, qua vetat vxorẽ alterius concupiscere. Quasi Dominus absque causa adulteria & scortationes damnasset. Quasi superuacanea esset Pauli monitio, qua iubet vnumquenque vxore sua esse contentum. Quocirca, vt prius ostendi infœlicem hãc sectam, licentiam esse latrocinia ac homicidia omnia exercendi in hominum corpora, prædãdi, expilandi, diripiendi bona omnium, quasi prædæ exposita: sic nunc perspicimus, ea fenestram aperiri commaculandis omnibus thoris ac domibus, atque omnis castitatis è mundo exterminandæ.

QVALIS SIT FIDELIVM COMMVnio iuxta figmentum Libertinorum. Cap. XXI.

IAM vidimus quomodo infœlices isti matrimonium profanant, homines cum mulieribus, prout libido ducit, permiscendo, instar beluarum. Quo pacto sub matrimonij spiritualis nomine, beluinam hanc pollutionem tegant: spiritualem motum vocantes furiosum impetum, quo viri taurorum instar, fœminæ vt canes coitus appetitu percitæ accenduntur. Vt autem nullum ordinem hominibus reliquum faciant, eandem in bona confusionem inducunt: communionem sanctorum esse dicentes, si nemo quicquam poßideat tãquam suum: sed vnusquisque, vndecunque nancisci poterit, ad se rapiat. Initio nonnulli Anabaptistarum cerebro carentes, sic loquuti sunt: verùm, ex quo tanta absurditas ab omnibus repudiata fuit, tanquam humano sensui contraria, adeò vt primarios authores ipsos puderet: eam isti quasi profugam receperunt, sicuti eorum secta cloaca est aut sentina quædam, in quam omnes sordes confluunt. Prima quidem fronte speciosum colorem obtendunt, dum conqueruntur de auaritia eorum, qui se Christianos vocant: eò quòd omnes adeò auidi sunt lucri, vt maior pars sint similes famelicis bestijs, aut potius sint voragines. Nec profectò dubitandum, quin Dominus permittat & habenas laxet Sathanæ, quò eiusmodi furiosos impellat, qui sic bona omnia prædæ conentur exponere: vt ingratitudinem eorum puniat, qui ipsis abutuntur, id est, vniuersi propemodum orbis. Perspicitur enim vt hodie omnes & summi & infimi accumulandi & rapiendi ad se cupiditate, fornacum instar, accensi atque inflammati sint: quibus etiam artibus & commercijs conentur ditescere. Videmus vt ij qui potiuntur bonis, ea ingurgitant soli, aut inclusa tenent: nec inopum fratrum eos miseret, vt eorum subueniant inopiæ, & bonorum suorum faciant participes. Nos Dei monitis non auscultamus. Est igitur rationi consentaneum, Diabolum istos inferorum titiones mouere atque exagitare, vt confusionem augeant, quam, Deo admonente, non emendamus. Quare isthinc initium facere necesse est: vt sciamus qualiter nos Deus velit erga opes huius mundi affectos esse: quæ rationes earum acquirendarum licitæ sint: quis eorum vsus rectus sit ac legitimus. Primum igitur ac præcipuum est, ne bonorum huius seculi cupiditate ducamur. Si premamur inopia, eam moderatè feramus: si verò potiamur bonis, ne ijs animum aut fiduciam adijciamus: ea à nobis abdicare simus parati, quoties Deo libuerit. Siue habeamus ea, siue careamus: tanquam res caducas & fragiles aspernemur, atque solam benedictionem Dei toti mundo præferamus: spirituale Christi regnum quæramus, nec prauis cupiditatibus implicemur. Alterum est, vt ijs, quæ ad victum cultumque necessaria sunt, quærendis operam nauemus: lucrum quod inde proficiscetur, capiamus tanquam ex manu Dei: neque malis artibus vtamur, quò facultates aliorum ad nos trahere possimus: sed bona conscientia seruiamus proximis: fructum laboris nostri, tanquam iustam mercedem, percipiamus: ne vendendo aut emendo mendacijs aut fraudibus aut falla-

cijs

iys vtamur: sed apertè simplicitérque agamus omnia, eadémque fidelitate, quam requireremus ab alijs. Postremũ est, vt qui pauca habet, non propterea desinat gratias agere Deo, & placidè edere panem suum: qui verò abundat, ne per ingluuiem aut intemperantiam abutatur: ne per ambitionem aut vanitatem sumptus faciat superuacaneos aut pompæ seruientes: sed moderatè vtendo, facultates in se à Deo collatas, proximis subleuandis & iuuandis impendat: agnoscens se Dei veluti œconomum esse, ea conditione bona poßidentem, vt aliquando rationem reddat, similitudinem illam perpetuò mente agitans, qua Paulus diuitias cum manna comparat: nempe, vt is qui magna copia abũdat, id tantũmodo sumat, quod vsus sit: cui verò parum est, is ne indigeat. Denique, vt quemadmodum Christus seipsum nobis dedit, sic beneficia in nos ab ipso collata, proximis communicare studeamus: eóque pacto opem ferentes ipsis, communicemus eorum inopiæ. En qua via progrediendum, & quis modus tenendus sit. Quoniã verò id minimè facimus, agnoscamus iusta Dei vindicta fieri, vt insani isti eo prorumpant ad omnẽ ordinem euertendum, omnémque honorum distinctionem tollendam, dum ex vniuerso orbe, syluam facere moliuntur latrociniorum plenam: in qua vnusquisque sine pretio, aut nulla fide habita, quicquid poterit ad se rapiat. Tot verò sunt testimonia Scripturæ ad fœdam istam cõfusionẽ refutãdam, vt nunquã finem essem facturus, si omnia recitare vellẽ. Hoc contenti simus, haudquaquã iuberi à Domino, vt abijciamus omnia: vt si diuitijs affluimus, eas penitus abdicemus à nobis: sed tantùm moneri, vt ijs bene vtamur. Non vult humanos contractus ciuilémque agendi rationem tolli, ad vsus vitæ necessariam: sed tantùm ad æquitatem & veritatem reducit. Superuacuum igitur esset, multa ad hæc testimonia allegare, cùm ijs adeò abundet Scriptura, vt ea nemo ignorare poßit. Verùm phrenetici isti, vt colore aliquo errorem suum prætexant, id allegant quod monachi solent obtendere, vt statum suum perfectũ & Angelicum esse probent. Nempe, quòd Dominus adolescenti illi quærenti quid ageret, vt vitam æternam adipisceretur, respondit: Vade, inquit, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, ac sequere me. Sed facilis est solutio: nec enim Dominus illic sententiam vniuersalem omnibúsque conuenientem pronuntiat: sed hominis, quem alloquitur, rationem habet. Cùm enim se erga Deum officio suo egregiè functum existimaret, omnia legis mandata obseruando: sícque sibi ipsi per hypocrisin imponeret, Dominus morbum, qui ipsum latebat, detegit. Erat enim diues, opibúsque suis animum adiecerat: neque id vitium esse ducebat. Eius igitur scabiem Dominus scalpsit: vt malum ipse suum sentiret, neque iactaret amplius se omnia Dei præcepta adimplesse: vnde longißimè aberat. Summæ ergo stupiditatis est, sententiam hanc, qua probando vnius hominis speciatim animo vsus est, sic torquere, vt ex ea vniuersalis doctrina statuatur. Cæterùm, rationi consentaneum est, vt vnusquisque non solùm vendere, sed etiam perdere quicquid habet paratus sit, ob honorem Dei: vtque ij, quibus bonorum copia in manu est, nihilominus inopes sint animo. Certò autem scimus, venditionem bonorum reipsa minimè requiri ab ijs, quos Dominus instruit ad perfectionem Christianam: vt non poßint esse Christiani, nisi se bonis omnibus exuerint. Similiter eo niti volunt, quod in Actis scriptũ est: neminem discipulorum aliquid suum esse dixisse, sed omnes protulisse bona sua ad pedes Apostolorum. Atque adeò eos quibus agri & poßeßiones erant, ea vendidisse, vt ex pecunia quam redegissent, subuenirent pauperũ inopiæ. Præclarum cer-

[Margin notes: 1.Cor.8. — Acto.4.]

tè exemplum, modò rectè accommodetur. Atque vtinam talis esset hodie affectio in omnibus qui se Christianos vocant. Vniuscuiusque enim necessitati subueniretur, ac longè meliori ratione distribuerentur bona, quàm hodie fieri solet. At vertiginosi isti, longè aliud imaginantur, quàm quod Lucas docere voluit. Quamobrem ne in hoc delirium incidamus, quo falluntur ipsi, ac mundum perturbant: animaduertamus quam bonorum communionem Lucas significet, dum ait, neminem id quod possidebat, sibi proprium esse dixisse. Est enim forma loquendi linguis omnibus communis: vt cùm de homine liberali loquimur, eum nihil sibi proprium habere dicamus: quòd semper aperta sit eius manus ad largiendum ijs qui inopia laborant. Ac maiore quidem ratione, si quis sit amicorum cœtus, tam bene inter se cõuenientium, vt nemo ipsorum, cæteris laborantibus deesse velit: sed vnusquisque proximum iuuare sit paratus, meritò dicentur tales homines nihil sibi habere proprij: etiam si interim vnusquisque familiam suam regat, bonis suis fruatur, possessionúmque ac facultatum administrationem habeat: nec in eundem aceruum congesta & confusa sint omnia. Talis erat fidelium congregatio de qua loquitur Lucas. Vnusquisque retinebat familiæ suæ regimen, res suas sibi habebat, & separatim administrabat sua. Verùm, ita se mutuo ac fraterno amore prosequebantur, vt nemo inter ipsos inopia laboraret. Idque, vt iam dixi, dilectionis Christianæ speculum verissimum est: cui vt conformaremur, magno studio nos eniti oporteret. Atque vtinam Quintinus & eius asseclæ talem reformationem restituere possent. Minimè quidem ipsis obsisterem. Verùm, neque id inquirunt, neque eum sibi proponunt finem. Huc enim tendunt, vt misceant & confundant omnia. Nam in hoc insistunt, vt nemo aliquid habeat proprij. Et cùm responsionem hãc admittere debuissent, quod postea sequitur, obijciunt: Omnes scilicet, quibus agri & possessiones erãt, ea vendidisse. Itaque, ex eorum sententia nemo Christianus esse potest, nisi qui se omnibus ijs quæ possidet, exuerit. Ad hæc respõdeo, ipsos dupliciter falli. Primùm enim, haudquaquam dicit Lucas, omnes bona sua vendidisse: neque eos qui vendebant, nulla re prorsus excepta, aut sibi reseruata, omnia distraxisse. Ne autẽ videar hanc ipse solutionem confingere quæso, an verisimile est Lucã duos tantùm propositurũ fuisse exempli causa, quorum vnus hypocrita fuit, Deóque volebat imponere, si omnes vendidissent? Iosem Cyprium nominat, qui bona animi affectione ductus, re vera agrum vendidit. Alter quem nominat, inanis gloriæ studio ducebatur, & partẽ pretij solùm attulit. An credibile est, è sex milibus fidelium, aut eò plus, omnes qui agros & prædia habebant, ipsa vendidisse: Lucam verò vnicum tantùm exẽpli gratia fuisse nominaturum? Dixi secundò, fideles ipsos, qui eo tempore prædia sua distraxerunt, vt fratrum inopiæ subuenirent, non ita omnia vendidisse, vt nihil sibi reliquum facerent. Retinebant enim domos & familias suas, eásque tuebantur & alebant, ijsque bonis, quæ Deus ipsis dederat, vtebantur. Id autem satis demonstratur ex eo quod postea adijcitur de Tabitha, fœmina singulari charitate prædita, & in pauperes liberalissima. Vnde verò esset largita, si omnia abiecisset? Scriptũ est Petrum apud Simonem coriariũ diuertisse: quod fieri non poterat, nisi domum & familiam habuisset. Idem postea dicitur de Maria matre Ioannis: nempe Petrum, stupendo miraculo ereptum è carcere, in eius domum venisse. Idem de Lydia. Postquam enim ad Christum conuersa fuit, haud semel Apostolos hospitio recepit: sed etiam ipsi carcere liberati, in eius domum sese recipiunt. Ii autem, de quibus

Marginal notes: Acto.4. (beside "ea sequitur, obijciunt"); Acto.9. (beside "tur ex eo quod postea adijcitur de Tabitha"); Ibidem. (beside "& in pauperes liberalissima"); Acto 12. (beside "est Petrum apud Simonem"); Acto.16. (beside "trum, stupendo miraculo")

quibus loquor, inter Christianos perfectissimi fuêre. Nec tamen inter ipsos confusa fuit bonorum communio. Verùm, superuacaneum & nimis longum foret, singularia exempla omnia colligere, vt ostendam fideles bona sua inter se communicando, ea non simul coaceruasse. sed quenque apud se retinendo, alijs, quemadmodum res exigebat, distribuisse. Doctrinam enim generalem habemus, cui acquiescere tutius est. Vnum adhuc speciale exemplum producam: deinde concludam iuxta vniuersalem illam doctrinam, ceu veram regulam, qua dimetienda sunt omnia. En Philemon, quem Paulus, non abs re, commilitonem suum vocat in opere Domini, & laudat ob fidem ipsius & excellentem charitatem, celebratam vbique, qua erga Deum & omnes sanctos affectus erat. Neque tamen propterea desinit prædia sua ac mobilia possidere: sed etiam seruos & seruas, qui eo tempore mancipia erant. Neque enim tunc mercede conducebantur serui, sed ita possidebantur, vt vel toto vitæ tempore retineri, vel alienari possent. Erat igitur longè absurdius, dominum ea conditione frui seruis suis, quàm reliqua bona, id est, census & possessiones retinere. Paulus autem, minimè iubet eum omnia abijcere: sed rogat vt seruum suum Onesimum, qui aufugerat, recipere velit. Si is qui cæteris est veluti speculum perfectionis, illæsa conscientia, bonis suis fruitur, atque in eo probatur à Paulo, quis diuersam omnino legem poterit Christianis imponere? Ad communem doctrinam veniamus, in qua vera definitio sita est. Paulus non docet 1. Tim. 6.
Timotheum, vt iubeat diuites huius seculi, diuitijs omnibus cedere: sed non superbire, ne in opibus corruptioni obnoxijs spem locent, sed vt in bonis operibus sint diuites. Non iubet dominos manumittere mancipia sua, sed tantùm humaniter & Ephes. 6.
benignè tractare. Non vetat emptiones aut venditiones: sed ne vendendo aut 1. Tes. 4.
emendo circũueniamus proximos, aut fraudemus. Item, vt ij qui emunt tales sint, 1. Cor. 7.
ac si non emerent. Non iubet prædia relinqui, sed vt qui ea possident, ita se gerant, ac si nulla possiderent. Denique, de eleemosynis verba faciens, non iubet in acer- 2. Cor. 6.
uum conijci, vt vnusquisque, quantum sibi necesse erit, inde sumat: sed vult vnumquenque pro arbitratu & affectione animi sui dare: non quasi coactum aut vi impulsum, sed ingenuè ac liberaliter: non vt qui diues est, sese ad inopiã redigat, quò suppeditet alijs: sed vt penuriæ proximorum ex abundantia sua subueniat. Hæc sunt Pauli verba. Quid plura requirimus? Discamus ergo communionem, quam inter se habent fideles, quòd ad facultates spectat, cum ordine & politia coniungere: sicque reijciamus atque abominemur diabolica istorum deliria, qui bona omnia confundi volunt, vt non solùm labyrinthos in mundum inuehant, sed etiam horrenda latrocinia: sicuti vnusquisque animaduertere posset, ac clarius experimento perspiceret. Quòd attinet ad illas sententias Lucæ, quæ prius allegatæ fuerunt: constat ijs nihilo plus fanaticos istos iuuari, quàm monachos, qui ijs niti voluerunt, vt præclaras suas, imò suum, communiones fundarent, quibus in claustris suis vtuntur. Omitto quòd charitas ipsorum non eò progreditur, vt deteriorem conditionem suam reddant, quò beneficijs afficiant alios: nam, æquo animo ferunt alios sese exuere, quò ornentur ipsi: sed quid sit alijs donare, prorsus ignorãt. Quamobrem solitus sum eos vocare doctiores passiuæ charitatis: quia se quantis fieri poterit, beneficijs affici patiuntur: verùm, vbi omnia ingurgitarunt, neque sic tamen contenti sunt, semper obmurmurant. Quòd si dandum sit, quæratur alius qui id faciat: hoc eorum animos subire non potest. Atque tantùm abest vt possint cha-

vitatem actiuam bonis exemplis docere: vt nunquam eã addiscere poßint. Cæterùm, quia in eo ostendũt tãtùm, quo animi studio aguntur: in hac parte eos vlterius non persequar. Mihi enim satis est ostendisse quàm impia & dãnanda hæc doctrina sit.

DE RESVRRECTIONE QVAM tenent Libertini. Cap. XXII.

2. Tim. 2. Paulus mentionem facit Phileti & Hymenæi, qui iam suo tempore resurrectionem esse factam dicebant: ostendens nefariam esse hæresim, qua fides Christiana prorsus euertitur. At nihilominus canes isti execrabilem errorem suum aduersus sententiam adeò perspicuam tueri non desinunt. Rident enim spem omnem, quam de resurrectione habemus, idque iam nobis euenisse dicunt, quod adhuc expectamus. Si quæratur, quomodo id intelligant: nempe, inquiunt, vt homo sciat animam suam spiritum immortalem esse perpetuò viuentem in cœlis: ac Christum morte sua opinationem aboleuisse, eáque ratione nobis restituisse vitam, quæ in eo est, vt nos minimè mori cognoscamus. En quomodo impij isti cum maioribus suis
1. Cor. 15. Hymenæo & Phileto præcipuum fidei nostræ fundamentum euertunt: sine quo Euangeliũ, vt ait Paulus, nequit cõsistere. Sublata enim resurrectione, quid amplius restat? Tollitur autem, cùm talis concipitur imaginatio, qua veritas destruitur. Verum quidem est, eum qui credit nunquam interiturum, sed à morte in vitã transijsse: nullam aduersus eos esse condemnationem: mortem ipsis amplius non dominari: quatenus residet in ipsis Dei Spiritus, qui Christum à mortuis suscitauit, seménque ipsis immortale est. Verùm, ex eo non sequitur beatitudinem, quam expectamus, iam in nobis reuelatam esse, nos iam ipsa frui, atque in hæreditatis nostræ posseßionem re ipsa esse ingressos. Expedit autem Scripturæ locos annotare, quibus rudium & imperitorum oculos perstringunt, quò se iam resurrexisse credant.
Eccle. 12. Solomo in Ecclesiaste, de morte verba faciens, ait spiritũ hominis redire ad Deum qui ipsum creauit: quemadmodum corpus redit in terram, vnde originem cepit. Illinc concludunt spiritum ad essentiam Dei redire, eíque iungi, ita vt vnicus spiritus maneat. Sed cui persuadebunt hanc verborum significationem talem esse? animam scilicet humanam, ad Deum redeuntẽ, fieri Deum? Dominus quidem moriens sic loquebatur: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Stephanus etiam simili oratione Deum rogauit: Domine Iesu, suscipe spiritum meum. Sed tantùm abest vt loci isti eorum errorẽ iuuent, vt etiam ad eũ planè conuincendum abundè sufficiãt: demonstrant enim apertè, Deum animas nostras in tutelam suam recipere, ac conseruare vsque ad id tempus, quo suis corporibus coniungentur. Si quæratur qualis sit interim eorum status & conditio, satis ostenditur alijs in locis, eis gaudium & consolationem afferri, & miserijs liberatas, bonis omnibus à Deo expleri. En quod spectat ad animas. Nunc de corporibus loquamur. Paulus magnificè
Ephe. 2. extollere volens gratias, quas per Christũ recepimus, ait: nos domesticos esse Dei, atque vnà cum sanctis ciues regni ipsius: & iam in locis cœlestibus, cum Christo
Colo. 2. sedere. Alio etiam in loco ait, nos cum ipso resurrexisse. Verùm, id quod in fine adijcit, dicere omittunt: nempe id totum nos spe obtinere. Itaque omnia quæ de præsenti Christianorum fœlicitate dicuntur, ad eam certitudinem referenda sunt, quam Deus eorum animis infixit: non quòd iam ipsa fœlicitate potiantur, aut e-

eius effectum cernant. Quod enim alibi ait Paulus, verum esse oportet: nempe, salutem nostram, cùm in spe sita sit, adhuc absconditam esse. Spes enim absentium & futurarum rerum est. Item, in speciem nos similes esse mortuis: neque vitã nostram prius manifestandam, quàm Christus ad iudicium venerit. De omnibus igitur quæ Christus promittit, certi sumus. Idque interim dum ipsum præstolamur. Atque, vt ait Ioannes, scimus nos esse filios Dei: sed nondum apparuit. Idcirco dicit Apostolus alibi, nos gestare arram vitæ in animis nostris, habentes Spiritum Dei, quo nobis testimonium redditur, nos esse filios Dei. Quòd Paulus dicit nos resurrexisse, non loquitur de gloriosa vita, quæ nobis promissa est. Itaque non significat nos ipsa nunc frui: sed tantùm de regeneratione verba facit, vt ex orationis contextu facile est iudicare. Quid igitur sibi vult? Haud quicquam aliud, quàm nos renuntiantes mundo, aspirare ad vitam cœlestem debere, de regno Dei meditari, nec quicquam aliud quærere, quàm vt ipsius voluntati conformes simus. Quid hæc faciunt ad destruendam spem resurrectionis, quam Deus nobis dedit? An credibile est Paulum voluisse nos ab ea auertere? Qui omnes apertè tanquã hæreticos condemnat, qui eò tendebant? Vel, an eò spectat quod dicit de nouitate vitæ? Minimè quidem certè. Hoc igitur ei imponere, nimiæ impudentiæ est. Itaque, quemadmodum Deus nos elegit atque adoptauit ante creationem mundi: ita eum adoptionis nostræ testimonium animis nostris per Euangelium obsignasse intelligamus: & iam quodammodo in possessionem hæreditatis nostræ, spe videlicet, immisisse. Quandiu verò degimus in hoc mundo, velut peregrini sumus, expectantes quoad bona nobis promissa, re ipsa præstetur: quódque nobis nunc proponitur, tanquam in speculo & figuris obscurioribus, vt ait Paulus, coràm intueamur. Absumus à Deo, vt alio loco dicit, quia fide ambulamus: non autem oculis cernimus, aut reipsa fruimur. Proinde laboramus, spe quietis post mortem potiũdæ: pugnamus, cum spe percipiendi fructus victoriæ nostræ: gemimus, cum spe consolationis & gaudij perfruendi. Denique, quoniam infœlicissimi essemus omnium hominum, si spes nostra in hac vita inclusa esset, ad summam illam fœlicitatem, quæ ingenium nostrum exuperat, aspiramus: fœlicem, inquam, vitam illam, in quam Dominus noster Iesus Christus ingressus est, quò nos etiam aliquãdo secum deducat. Interim, certò credimus, quod nobis per os Pauli dictum est: nos, cùm terrestre hoc domicilium dirutum fuerit, permanentem in cœlis, domum habituros. Eò nos ab Euangelio vocari scimus: ideóque ex hoc carcere cupimus migrare, vt simus cum Domino: certò persuasi, nos cum ipso verè contentos fore, ac bonis omnibus perfruituros. Cæterùm, quia Scriptura nos semper ad extremum diem reuocat, quo promittit Christum venturum, vt iudicet viuos ac mortuos: in eo omnis spes nostra sita est: nam etsi fideliũ animæ, simul atque separatæ sunt à corporibus, viuunt cum Deo, ac fœlici regni ipsius gaudio potiuntur: tamen perfecta omnium filiorum Dei fœlicitas, vsque ad secundum Christi aduentum differtur. Ita vt Abel, Noe, Abraham, omnésque antiqui patres nos expectent, necdum coronas suas receperint, vt vnà omnes coronemur. Oportet igitur fidelium mentes in eum diem esse defixas, eorúmque animos in eo conquiescere: sicuti etiam Scripturas talium exhortationum plenas videmus. Quid igitur sibi volunt infœlices isti, qui præcipuum religionis nostræ caput nobis adimunt? Clamat Scriptura, & clara voce contendit, vt si salutem nostram velimus contemplari, ad supremum illum diem animos erigamus. Canes verò isti, latrant frustra id fieri,

Coll.3. 1. Ioan.3. Ephe.1. Col.2. 1.Cor.13. 2. Cor.5. 1.Cor.15. 2.Cor.5. Philp.1. 2.Tim.4. Hebr. 11.

nosque iam resurrexisse:nullam amplius resurrectionem expectandam. Testimonia adeò perspicua sunt, vt nihil suprà: quibus ostenditur corpora nostra, quæ nunc corruptioni, cæterísque miserijs obnoxia sunt, ad gloriosam illam immortalitatẽ adipiscendam: similitérque infidelium corpora, ad ignominiam perpetuam suscitanda esse. Si non resurgimus, inquit Paulus, neque Christus resurrexit: Euangelium nihil aliud quàm mendacium est: exinanita est fides. Similiter hæc doctrina tam crebrò iteratur, Dominum Iesum venturum in maiestate sua cum Angelis, ad supremum iudicium ferendum: ad filios Dei in plenam cœlestis hæreditatis possessionem vocandos: impios verò mittendos ad supplicium æternum: vt segreget hœdos ab agnis: vt opus redemptionis à se factæ, in membris suis adimpleat. Isti verò porci ex aduerso doctrinam hanc rostris suis euertunt, dicentes nihil omnino amplius restare, opinatione sublata: hoc sufficere, spiritum excedẽtem è corporibus nostris, redire ad Deum. Tunc enim ex eorum somnio, verè in locum suum & perfectionem suam redactus est. Ex quo perspicimus, eos non minus peruersè ac nequiter finem quàm initium facere. Sicut enim de hominum creatione & omnibus operibus Dei, verba facientes, Deum cum Diabolo miscent ac confundunt: ita cùm ad restaurationem omnium ventũ est, quicquid Scripturis continetur, euertunt: spem salutis nostræ tollunt: nihil nobis reliquum faciunt præter hanc vitam, vt eam transigamus, deinde in nihilum redigamur. Quamobrem de hac execrabili blasphemia moniti, viuamus in spe, quam adeò certam & perspicuã nobis Deus per totam Scripturam proponit. Nempe Dominum Iesum è cœlis appariturum suo tempore: & eos qui prius decesserint, quorum corpora iam computruerint in terra, ad tubæ sonitum, id est, ad vocem Archangeli, qui eos ad iudicium citabit, suscitatum iri: reliquos verò superstites momento immutatum iri: ipsos quoque, omnésque vnà innouatos obuiam venturos regi, vt sese coram ipsius maiestate repræsentent. Tunc filios Dei præmium spei suæ recepturos, eísque reuelatũ iri beatitudinem illam, quam nunc auidè expectant: eam, inquam, coram ac plenè ipsis patefactum iri, vtcunque nunc, quòd ad humanum sensum, eos lateat. Tunc nos inductum iri in possessionem hæreditatis nobis per Euangelium promissæ. Tunc fœlicitatis plenam fruitionem adepturos: cùm nunc miserijs & calamitatibus obruamur. Tunc nos præsentem Deum habituros, eúmque visuros sicuti est: cùm nunc fide tantùm cognoscamus. Tunc corpora nostra, tametsi corruptioni & putredini nunc obnoxia, in gloriam Domini nostri Iesu Christi transformatum iri. Sic itaque futuram resurrectionem nostrã in ipsius resurrectione contemplemur. Nempe, quemadmodum ad immortalitatem resurrexit, ita non dubitemus, quin idem in membris ipsius sit futurum, cùm tempus aduenerit. Ac certi sumus, sicuti Apostolus testatur, nos à patribus, Prophetis, cæterísque fidelibus expectari, qui nondum paratam sibi à Deo coronam receperunt, vt eã omnes vnà adipiscamur. Neque id solùm, sed etiam vt creaturæ omnes nos comitentur, quæ, vt ait Paulus, cum gemitu expetunt diem redemptionis nostræ, vt restituantur in pristinum statum, & eripiantur à seruitute, in quam nunc ob peccata nostra redactæ sunt. Quo magis perspicitur miserorum istorum insania, qui creaturis ipsis sensu carentibus, lapidibus inquam ipsis & stipitibus stupidiores sunt. Inde reputemus quid sit in reprobum sensum dari: & iudicium Dei timere discamus.

1. Cor. 5. 1. The. 1. Mat. 25. 1. The. 4. 1. Ioan. 3. Heb. 11. Rom. 8.

Cap.

CAP. XXIII. QVO OMNIA, QVAE TVM DE STYlo, tum de falsa ac damnanda impietate Libertinorum dicta sunt, quasi digito commonstrantur ex libello Antonij Pocquij huius sectæ asseclæ: quo, vt aiunt, à gallo ad asinum subinde transilit.

QVoniam ea quæ prius tractaui, tum de execrandis erroribus Quintinistarum, tum de eorum astutia, qua sub integumentis verborum callidè inuoluunt venenum impiæ & perniciosæ doctrinæ suæ, longè facilius comprehendi poterunt, si exemplum aliquod propositum fuerit: quò plenius instruãtur lectores, inuolucra aut ambages nescio quas Antonij Pocquij, sacrificuli illius, de quo initio loquutus sum, hîc inserenda putaui: additis exhortatiunculis nonnullis, quibus rudes ac imperiti moneantur, qui aliàs forsan minimè sibi præcauerent. Tricas autem istas, desultationes voco à gallo ad asinum: quòd sermones illic congesti, tam benè cohærent, quàm caprarum stercora, sicuti vnusquisque facilè iudicabit. Porrò notandum est illic alliciendis imperitis, veluti escam proponi. Neque enim grandia mysteria deteguntur, quæ nullis aperiri solent, præterquam ijs qui se omnino ipsis dediderunt, vt in eorum schola instituantur. Illud est videlicet, quod ab initio dixi: quemadmodum monachi nouitium aliquem inescare volentes, diligenter cauent ne ordinis secreta ei pandantur: sed quæ pulchriorem habent speciem, ei in conspectum ponũt, donec ipsos in laqueos suos attraxerint: sic canes isti, initiò bella aliqua specie sese fucabunt, vt rudioribus, aliquem doctrinæ suæ gustum dare poßint: neque vnquam sentinam abominationum suarum detegent, quoad certi sint hominem ita à se fascinatum esse, vt eorum delirijs prorsus consentiat. Vt ergo miseri nouitij, apud monachos, posteaquam profeßione sua laqueum perpetuæ seruitutis induerunt, ibi inferos esse comperiunt, vbi cœlestes delicias quærebant: atque mel ipsis in fel conuertitur: sic rudes ac imperiti homines, prima facie existimantes hanc infelicem sectam veluti cœlorum ianuam esse, prius in exitium præcipites ruunt, quàm malitiam ac nequitiam eorum cernere aut animaduertere potuerint. Quamobrem, ne quis non monitus fallatur, magnum istum doctorem Antonium Pocquium, eorum more concionantem, audiamus.

LAVDABILIS EST DEVS, CVI HIS POSTREmis diebus, mihi per organum suum patefacere libuit magnum, in quo fui, errorem, quòd vos reprehẽdere ac corrigere vellẽ, cùm scriptum sit: Omnes erũt docti à Deo. Rom. 11.

CENSVRA.

OBseruate præcipuam istius esse sapientiam, sinere vnumquenque animi sui libidinem sequi, nec miseros homines errore seductos, reprehendere. Ita omnem doctrinam & monitionem, inter homines cessare oportebit. Quod longè alienum est ab eo, quod Paulus ab omnibus fidelibus requirit. Docentes, inquit, vos & admonẽtes mutuò. Item, Pleni estis sapientia, vt vos inuicem hortemini. Item, argue, admone, increpa. Itẽ, quod ait Dominus: Si peccauerit frater tuus, corrige eum inter te & ipsum. Sequitur.

EXISTIMABAM ME ALIQVID INTELLIGERE, nec quicquã intelligo: Deus enim intellectus meus est, virtus mea, & salus mea: atque adeò vos iudicabã, & murmurabã acutè in proximos meos, in me verò nihil cernẽs.

Quæ omnia vetita sunt: fecit enim nationes mūdi capaces salutis. An is qui Deum pro intellectu suo habet, nihil intelligit? sic enim Deus nihil aliud efficeret, quàm nos excæcaret: cùm nos illuminare ipsius officium sit.

CENSVRA.

HOmo quidem fidelis, se nihil ex seipso intelligere censet. Sed an propterea debet oculos claudere, ne quid intueatur, vt vult iste insanus? Prohibitum quidem est, ne obseruemus alios, ad vitia nostra conniuendo: sed Dominus non vetat, quominus vno peracto, alterum etiam efficiamus. Diligenter autem notanda est præclara ratio quam adiungit: Omnes nationes capaces sunt salutis. Non licet igitur in proximum animaduertere: sed contrarium prorsus concludo. Cùm enim simus mi-
1.Cor.3. nistri Dei, & eius coadiutores ad proximos nostros in salutem instruendos: nos o-
Marc.16. peram nostram ipsis impendere, nec vnquam cessare oportet.

Sequitur.

PRIMVM HAVD QVAQVAM INTELLIGEBAM, quomodo ex nihilo creati sumus, & corpora nostra in cineres reducenda: spiritū verò, vt aërem clarum fore, & sparsum vt nubem: neque etiam intelligebā me ex genere terrestri esse, id est, ex eo qui primùm factus est in animā viuentē. Deus nihil sine causa facit, & quomodo exijmus ex vtero terræ, matris nostræ, vbi omnis inest dolor? Quāobrem dicebat Iob: Qui vulnus inflixit, ipsúmq; sanauit: qui deducit ad inferos & reducit: qui liberat à sex tribulationibus, septimæ verò malū nō attinget.

CENSVRA.

QVæso, quis tenor in his sermonibus? haud sanè maior quàm in delirijs hominis phrenetide laborantis. Cæterùm, ingreditur in præclaram illā philosophiam quam attigimus: spiritum ad Deum reuerti post interitū hominis, dicens in nubem sparsum iri.

Sequitur.

FVIT ENIM ANIMA MEA VIVENS, QVAE PVtauit loqui. Sed gratia Deo, per hūc Spiritum renouationis à morte erectus sum, & viuificatus sum cum Christo: mihi præterierunt opera legis: vocatus sum cum Angelis, & factus filius Dei: hæres immortalitatis & membrum Christi, corpora nostra templa Spiritus sancti, animæ nostræ imagines, & loca secreta diuinitatis. Horribilis verò illa bestia, quæ vocatur Diabolus, cui obligati & serui eramus, erátque impoßibile ex nobismetipsis ab ipso liberari. Erat igitur superbia, aut auaritia aut mundus, qui iam per ignem finitus est, vt amplius sum dicturus.

CENSVRA.

NVnc vndas illas despumat, de quibus Iudas loquitur, id est, grandiloquentiam, quæ mirificæ spiritualitatis speciem præ se ferat. Quis enim prima facie non affirmarit Antoniū Pocquium semiangelum esse, si eum tam sublimi stylo intonantem audierit? Verùm, si bene perpendantur, nihil aliud sunt quàm vesicæ specie sua bene tumidæ, sed turgidæ vento: nisi quòd sub harum spumarum tumore, multæ latent blasphemiæ. Vult enim fanaticam hanc resurrectionem, de qua loquutus sum, introducere. Deinde quanuis nominet Diabolum, tamen indicat id tantùm imaginatione se facere: declarans se nihil aliud intelligere quàm superbiam, mundum, aut auaritiam. Id quod est eorum opinatio, de qua iam tractaui. En igitur quid Diabolus apud eos significat. Denique quod dicitur de consummatione

tione mundi per ignem, ad stultam allegoriam trahens, hunc fidei nostræ articulum destruit, qui tam disertè exprimitur in Scripturis: spémque tollit, quam de omnium creaturarum renouatione habemus.

Sequitur.

QVEMADMODVM SCRIPTVM EST DE TRANSfiguratione, vbi erat Moses, Helias, & Iesus in medio. Moses erat lex vetus, dura & importabilis: Christus erat lex mitis, pergrata & tractabilis: Helias postremus erat, finem mundi significans, vt discedens in ardenti curru suo ignis pleno ostendit: qui vocatus est spiritus duplex, per quem extra hunc terrestrem mundum consumimur. Ideo per Ioannem dicebat Christus: Video cœlum nouum & terram nouam. Erat scilicet mundus, qui iam finem ceperat: non omnibus, sicuti neque adhuc hodie finem cepit. Mundus finitus est pro ijs qui sunt in Christo, neque amplius viuunt secundum carnem: nam prudentia carnis, mors est, & plena mortis.

CENSVRA.

PErspicite huius furciferi audaciam, quem non pudet magnum doctorem agere, dum recitat fabulas aniles, ex libro, vt aiunt, coliûm, pro mysticis interpretationibus Scripturæ. En Christus qui se in gloria exhibet in medio Moysis & Heliæ, id est, Legis & Prophetarum: vt indicet Moysem & Prophetas sibi testimonium reddidisse, séque esse verum finem, ad quem omnis illorum doctrina referenda est: atque in medio est, vt in loco eminentissimo quo se ostendat caput in domo Dei, vt dicit Apostolus: alios autem famulos tantùm fuisse. Porcus iste præclarum hoc mysterium, rostro euertens, ne Christus sit amplius omnium finis, Heliam in supremo gradu collocat: & vniuersorum perfectionem facit, nihil aliud Christo attribuens, quàm quòd nos ad medium itineris perducit. Quæ Mahometis doctrina est. Deinde, cùm dicit mundū iam finē cepisse, adhuc apertius blasphemias suas euomit, tum de sua perfectione, quam imaginantur, tum de ea resurrectione, quam prædicant: nēpe iam esse factam: quòd imaginatione gloriosi atq; adeò Angelis ipsis excelsiores sunt. Quòd fingit currum igneum, in quo Helias extra mundum hunc raptus est, duplicem spiritum esse: primùm, textū corrumpit, & apertæ falsitatis conuincitur. Illic enim solùm refertur, Heliseum à magistro suo petijsse, vt Spiritum Dei abundātiorem duplò quàm habuerat, post ipsum haberet: atque additur, id ipsi concessum fuisse. Deinde in hoc vocabulo latet huius sectæ abominatio, quòd sese fingunt atque fucant, tum in verbis, tum in gestu, tum etiam in operibus: Christianam perfectionem esse dicentes sic duplices esse animo: ne vlla ex parte deprehendi possint, neque vllus in ipsis tenor vlláue certitudo sit. Mat.17.

Sequitur.

NAM SCRIPTVM EST: FACTVS SVM TOTVS HOmo. Cùm factus sit totus homo, accipiens naturam humanā, ac mortuus sit, potéstne adhuc in his inferioribus locis mori? Magni esset erroris hoc credere: nā mortuus est & resurrexit: & credendū est eū nullū membrorū reliquisse, quod cum ipso mortuum non sit, atque etiam resurrexerit. Quare scriptum est: Omnes sumus mēbra Christi.

CENSVRA.

VBi scriptum est quod allegat? Nónne falsitas manifesta est? Nulla enim talis sententia in Scripturis reperietur. Sed inprimis notemus quid ex illa falsa allegatione deducat. Nempe nos amplius non mori: acsi nihil à

Christo differremus. Nos quidem, si membra Christi sumus, iam mortui & suscitati esse debemus, quòd ad sanctitatem vitæ pertinet: abnegando, inquam, nosmetipsos, viuere Deo. Sed an id iam est perfectum? E contrario ostendit Scriptura id nunc fieri tantùm ex parte. An propterea abolita est mors naturalis? An dicendum nullam amplius superesse spem resurrectionis? Contrà ait Paulus, mortem nouißimum hostem esse qui destruatur. Videtur quidem huic venerabili sacrifico ineptijs comprobandis sufficere: quòd scriptum est, nos esse membra Christi. Sed non animaduertit Deum, gratias suas in mensura largiri & vnicuique partem suam in hoc mundo distribuere, pro cuiusque membri qualitate, vt ait Paulus. Quare sicuti Christus non absolutè adhuc in nobis est: sic etiam multum abest quin bonis ipsius ac do
1.Cor.15. *nis integrè potiamur. Redeamus igitur ad id quod alio loco scriptum est: Vnumquenque suo ordine ad beatam resurrectionem peruenturum.*

Sequitur.

QVINETIAM DICIT: INFIRMITATES ALII aliorũ sustinete: nam si detractores simus, adhuc erimus cum serpente, qui Diabolus vocatur, accusante fidelem, quòd in superbia sua se adhuc esse opinetur: sed Deus extollet paruos & humiles: magnos verò & superbos deprimet. Quamobrẽ ij qui Christi sunt, habẽtes sapientiã fidei, vbique opera Dei agnoscunt, nihil mirantur, omnia in vtilitatem suam conuertunt, agnoscentes omnia ex voluntate & prouidentia Dei proficisci.

CENSVRA.

Rom.15. *Dominus quidem iubet vt fratrum infirmitates sustineamus: non tamen vt approbemus ipsas, sed tanquam vitia corrigamus. Hic autem impius, quò reprehensiones omnes tollat, vetat ne simus Diabolo similes. Qua in re? Detrahendo inquit. Fateor. Sed nónne magna est differentia inter detractionem, & reprehen-*
Apo.12. *sionem, quæ fit fratris emendandi causa? Si igitur falsò calumniemur proximum, aut maledicẽdi cupiditate, traducamus, imitatores sumus Diaboli: cùm verò errores quos animaduertimus in ipsis, syncero animi candore arguimus, imitatores sumus Dei. At furcifer iste adhuc effrænatius erumpit: addẽs fidei hãc esse sapientiam: omnia, tanquam opera Dei, bona esse iudicare. Ait nos neminem vituperare debere. Rationem adiungit, quia nihil malum esse potest. En quomodo indulget homicidijs, latrocinijs, scortationibus, hoc prætextu, quòd alteri minimè detrahendum sit. Quódque omnium deterrimum est, hanc infert Deo contumeliam, vt ei maleficia omnia imputet, ne improbentur.*

Sequitur.

SCRIPTVM EST ENIM: OMNIA MVNDA MVNdis. Qui autẽ fide purificatus est, totus est gratus Deo. Sed caueat ne infirmo fratri ruina sit. Quare scriptũ est: Ama proximum, & illi coniunctus sis fide: neque vlcisci velis. Qui enim vult se vlcisci, vindictam inueniet à Domino seruãdo peccata. Quare scriptum est: Ignosce proximo qui tibi nocet. Et cùm orabis, peccata tua tibi remittentur. Homo enim ira affectus, nihil rogare debet. Quomodo enim sanationem petet, si misericordia careat erga homines similes sui: cùm adhuc sit in carne, nouißimorum temporum memoria carens, cùm non sinat esse hostis, id est, Diabolus: non reminiscens testamenti, quod docet abstinendum esse à rixis & contentionibus, abolens omne peccatum, nec spectans ignorantiam proximi tui? Dixit enim Dominus: Percutiã, & sanabo. Interimã, & viuificabo. Quare ex toto animo attendite verba mea, & renouemini in nouitate sensus, vt cognoscatis quæ sit voluntas

Dei,

Dei, non reddentes malum pro malo, sed vincentes bono malum: nam si ames proximum, adimplebis Legem. Dilectio proximi tui, nihil mali admittit: est enim plenitudo Legis.

CENSVRA.

Hîc perspicitur qua impudentia bonum cum malo confundunt. Paulus de cibis loquens, dicit nullum immundum esse, aut reijci debere: quoniam bonæ sunt creaturæ Dei. Putidus iste, hanc sententiã eò applicat, vt latrocinia, scortationes, homicidia, pro mundis & sanctis rebus habeantur. Quod posteà sequitur, confusus est sententiarum aceruus, nihil ad rem facientium. Veruntamen, certum est, malitiam sub eis occultam latere. Cùm ait ignoscẽda esse delicta: intelligit assentandum esse: atque vltionis verbum cum reprehensione confundit, vt concludat neminem licere in malo suo condemnare: quia debemus ijs ignoscere, à quibus offensi sumus. Verum id quidem: At remißio illa, quæ nobis præcipitur, ad charitatem refertur. Interim, non vsurpamus authoritatem Dei, vt malum, bonum esse dicamus. Videmus igitur quomodo canes isti sacrosancto Dei verbo ab blasphemias suas abutantur. Sequitur.

EN CVR SCRIPTVM SIT VENTVRVM QVI liberaret infirmitatem Iacob, dicendo: Hoc summum testamentum ex me habebunt cùm abstulero peccata ipsorum. Nam, scriptũ est Deũ inclusisse omnia in infidelitate, vt omnium misereretur. Iudicia enim ipsius, incõprehensibilia sunt. Nam ex ipso, & in ipso, & per ipsum omnia facta sunt. Moyses dicit: Miserebor, vbi miserebor. Quocirca, Dominus miseretur cuius vult, & indurat quem vult. Deinde Iesus dicit: Sine me nihil potestis facere. & Nemo potest venire ad me, nisi ei datũ sit à Patre meo. Nónne veritas infallibilis ita loquuta est? An volumus ipsius verbo cõtradicere? Nónne scriptũ est, Deum cognouisse antequam nos crearet, an boni vel mali futuri essemus? Et omnia nouit, & quæ euenerunt & quæ ventura sunt.

CENSVRA.

EN præclara eorum theologia. Aiunt Christum in hunc mũdũ venisse, vt peccatum tolleret. Abolet quidem peccatum in suis fidelibus: verùm, id facit mortificando ipsos per gratiam Spiritus sui, vt virtutes sequãtur, vitia verò fugiant. Delet etiam maledictionẽ peccati, ne nobis amplius coram Deo imputetur: sed non ideo peccato carent fideles ipsi, neque minus seipsos in malo suo condemnare debent, vt à Deo absoluantur. Similiter non minus debent sese, mutuis admonitionibus corrigere, vt resipiscant à vitijs. Deus inclusit omnia sub incredulitate, id est homines omnes conuictos, ac propria incredulitate damnatos tenet: adeò vt nemo saluus euadat, nisi misericordia ipsius, quam ijs exhibet, quibus sibi visum est: sed nõ ideo peccatum iustificat, cùm ipsum ignoscit. Sed quorsum, quæso, omnes illas sententias nullo ordine aut ratione congestas accumulat, nisi ad perstringendos lectorum oculos, vt ignorent omnino quò se vertere, vbi consistere debeant? Quemadmodum ij qui aberrant à via neque aut iter aut semitam vllam vident, per medios agros incerti vagantur. Sequitur. Rom. 11.

SCRIPTVM EST, NON TENDES AD MALVM: CAuẽs ne adulteres in verbo, sicut multi faciũt. Talis ego fui: sed omnia remissa sunt. Nã scriptũ est, Abstinete vos ab adulteratione, vt poßitis vas vestrũ in sãctificatione & honore poßidere. Cũ simus mortui legi, per corpus Christi, vt alterius simus, qui suscitatus est ex mortuis, vt fructificemus Deo viuẽti: nõ estis igitur in carne. Prudẽ-

tia carnis est inimica Deo, nec potest Deo placere. Nisi enim spiritus Christi sit in vobis, quomodo essetis in ipso? Sed si in nobis sit, corpus mortuum est propter peccatum, sed spiritus viuit ob iustificationem: id est, iustificauit nos, quatenus eiusdem spiritus sumus. Si ergo spiritus illius qui Christum à mortuis suscitauit, qui habitat in vobis, cùm mortuus sit pro omnibus, ac scriptũ sit ipsum fuisse omnem hominem, & pro omnibus mortuum esse, vt qui viuunt, non amplius viuant in seipsis, sed ei qui pro omnibus mortuus est & resurrexit.

CENSVRA.

HAud multum laborat venerabilis presbyter Antonius in alleganda Scriptura, ea videlicet, quam sequitur ratione: falsò hunc locum citans, illum deprauans, nonnullos etiã fabricans pro sua libidine scriptũ id esse fingẽs quod ipse somniauit: confundens omnia: acsi Scriptura in hoc edita esset, vt tanquam cõfusum ex ea ædificium construeretur, ex omnis generis frustis sine vllo ordine congestis in
2. Cor.4. *aceruum. Paulus ad Corinthios scribens, dicit se non adulterasse verbum Dei, more multorum, id est, non fucasse (quemadmodum mangones merces suas fucare solent) vt in quæstum abuteretur. Stolida hæc bestia, locum hunc coniungit cum eo quod Apostolus Thessalonissencibus dicit de castitate: dehinc transultat ad octauum caput Epistolæ ad Romanos, vt sanctas exhortationes, quæ nobis illic proponuntur,*
Rom.8. *peruertat. Nam cùm illic Paulus nos ad vitæ sanctitatem hortetur, vt mundum & cupiditates carnis abnegemus, infœlix iste, rudes fascinare conatur, vt eos ad infernalem spiritualitatem trahat: quam in eo constituit, totámque perfectionem in eo sitam esse vult, vt nihil malum esse iudicent: eo prætextu, quòd, vt ipsi videtur, habeant spiritum Christi. Atque illud est quod in fine dicit, falsò allegans locum Pauli, nos esse iustificatos, quòd eiusdem spiritus simus: cùm Paulus dicat, spiritum Dei nobis esse vitam, propter iustitiam, quam nobis dedit.*

Sequitur.

QVAMOBREM NEMINEM NVNC SEcundum carnem cognoscimus: quare si cognouimus Christum secundum carnem, nunc non sic eum amplius cognoscimus, quia, renati & regenerati sumus, noua creatura in Christo. Itaque res veteres & aridæ præterierunt, quia omnia renouata sunt, & omnia sunt ex Deo, qui nos sibi reconciliauit per Christum. Deus enim erat in Christo, reconcilians mundum sibi, non imputans ipsi peccata. Ideo scriptum est: Qui videt peccatum, peccatum ei manet, & veritas in ipso non est. Deinde, præterea dicit, eum qui peccat in vno, peccare in omnibus.

CENSVRA.

PAulus volens eorum superbiam deprimere, qui in rebus externis gloriantur, dicit neminem cognoscendum secundum carnem, vt eum ab externa larua æstimemus: sed eos magni faciẽdos esse, qui nouæ sunt creaturæ. Hic nebulo eò spectat, vt imperitos rapiat in istam imaginationem, ne amplius inter bonum & malum discernant, acsi esset secundum carnem iudicare. Quod vt melius confirmet,
Ioan.9. *impudenter corrumpit locum Ioannis, vbi Dominus Pharisæos sic alloquitur: Quia dicitis, videmus: peccatum vestrum manet: eúmque in aliam omnino formam conuertit: Qui videt peccatum, peccatum ei manet. An egregiè sublimes illos & tumidos spiritualitatis sermones despumauit? nunc vno verbo definit, qualis sit præclara illius sectæ innocentia & sanctitas. Nempe, sensu & intelligentia porcis nihil præcellere.*

Sequi-

Sequitur.

SED CVM INSPICITIS IN DEVM, OMNIA ISTA non videtis. Non enim habitat in Deo peccatū: & tamen facit omnia: & quæ facit omnia, bona sunt: ac scientia hominis, stultitia est coram Deo. An ergo respicietis in hominem, id est, in carnem, quæ non est Deus? Etiam ipsi non sunt.

CENSVRA.

Hic perspicitur quomodo tribuens malum Deo, vt bonum iudicetur, peræquè Deum blasphemat, aut etiam atrocius, quàm si iustitiæ eius palàm malediceret. Quia verò nullus est humano sensu præditus, qui tam prodigiosam fœditatem ferre possit: omnia fieri à Deo, ideoque nullum esse peccatum: sapientiam hominis, stultitiam esse allegat. Quod ei concedo: sed dico, condemnare malum, & peccatum cernere, vt ipsum odio habeamus, scientiam esse Dei, nisi omnino velit Diabolum per sacrosanctam Scripturam loquutum esse.

Sequitur.

ET QVIA OMNIA QVAE FIVNT EXTRA Deū, nihil sunt: dicit Scriptura, quòd omnia quæ facimus, aut scimus facere, nihil sunt quàm vanitas. Quare dictum est: Abnega temetipsum, tolle crucem tuam & sequere me. Qui mecum ambulat, non est in tenebris, sed ambulat in luce.

CENSVRA.

Nulla adeò præclara in Scripturis sententia est, quam os istud impurum atque impudens ad belluinam affectionem suam non trahat, nimirum vt vnumquenque ad vitam, suo arbitratu degendam, impellat. Cùm Scriptura dicit, nihil aliud esse in nobis quàm vanitatem, nec sine Christo boni quicquam posse efficere: ideò spectat, vt se quisque inutilem ad bene agendum agnoscens, Dei gratiam imploret, quæ omnia operetur. Impius iste, contrarium prorsus concludit. Nempe, nos nihil agere, idque sufficere, vt credamus Deum facere omnia: ac nos tum nihil admittere mali, cùm Deo imputamus.

Sequitur.

ASPICITE, ADEST TEMPVS QVO DISCIpulus Heliæ duplicem spiritum petebat. Atque illud erat, quod Christus dicebat Apostolis suis, inquiens: Adhuc nonnulla habeo vobis dicenda, quæ nunc ferre non possetis: sed cùm Spiritus ille veritatis aduenerit, vos omnem veritatem docebit. Neque enim loquetur à seipso, sed omnia dicet quæ audierit, & ventura omnia nuntiabit vobis. Ille clarificabit me. Accipiet enim de meo, & vobis nuntiabit, per quem incorruptibiles futuri estis, qualis ego sum. Plura dicere supersedebo, donec tempus aduenerit.

CENSVRA.

Acutè & solerter nobis esset diuinandum, vt quorsum spectet huius sacrifici sermo intelligeremus: videtur enim à primo Missæ suæ momento, ad secundum transilire. Sed animaduertendum eò ipsum spectare, vt mundum à simplici & pura Scripturæ doctrina auocet: acsi Christianorum sapientia in eo sita esset, vt nouas reuelationes inquirerent: idque nunc duplicē spiritum vocat, ea prætergredi quæ Scripturæ finibus cōtinentur. Tametsi, quoties ipsi libet, id diuersa omnino significatione accipiat. Cæterùm perditè & nequiter adulterat locum Ioannis, vt blasphemiam suam confirmet. Nam cùm Dominus dicat Apostolis, Spiritum patefacturum intelligentiam eorum, quæ ex ipsius ore audierunt: veterator iste illa sic immutat, ipsum nuntiaturum ea quæ futura sunt. Deinde Christum loquentem facit pro suo arbitratu, eiusque personam, tanquam in fabula, introducit, dicentem ea, quæ ne in mentem quidē ipsi vnquam venerūt. Sed, ea reuerentia Scripturam colunt

vt eius nomen obtendant: quò plebi imperitæ, & quid ipsa contineat ignoranti, imponant.

Sequitur.

ASPICE QVOMODO DEVS PLANTAVIT ortum voluptatis: deinde constituit in eo hominem, vt eum coleret & seruaret. Cùm autem Deus ipsum creasset, obdormiuit, & Deus cepit vnam è costis ipsius, ex qua creauit fœminam, vt consociaret eam viro, deinde dixit eis: Crescite & multiplicamini super terram. En prima lex quam ordinauit Deus, quæ vocabatur lex naturæ. Itaque, intelligite
Apo.1. *quomodo Ioānes ostendit in Apocalypsi de septem tēporibus, vt de septem candelabris & septem stellis: quomodo in quinto ambulaturi eramus in tenebris, dicens primum esse sanctum, & postremum eiusdem solennitatis cum primo. Nos autem sumus in postremo tempore, & fuit verum vinculum factū in arbore crucis, quod vocamus Matrimoniū: & tunc obdormiuit, & fuit apertū latus, vt costa reponeretur quæ est fœmina, Ecclesia dicta, & vnio totius naturæ humanæ: & fieri omnes in vno membro, cuius Christus est caput. Quare, relinquamus mortalibus quod est mortale & corruptibile: nam regnum & excellentia animæ nostræ, non est hìc inferius, nisi sordida & maculata. Aspiciamus bene quomodo Ecclesia facta fuit & formata, quæ erat præfigurata per Adam & Euam. Quare Christus est sponsus, & nos sumus sponsa, vt scriptum est in cantico. Veni soror mea, sponsa mea.*

CENSVRA.

CVm Paulus hac similitudine Adami & Euæ vtatur, vt vinculum illud spirituale, quo cum Christo iuncti sumus, nobis vnicè commendet: nempe, vt communicemus cum ipso beneficijsque ipsius: scelestus iste seductor, eam detorquet ad Diabolicam imaginationem suam: nempe, nos ipsam esse Christi personam. Præterea quòd legem naturalem vocat multiplicare & crescere: deinde addit eò esse redeundum, vt simus in primo innocentiæ statu: id facit iuxta eorum doctrinam de spiritualibus matrimonijs, vt vnusquisque sese ad eam applicet, quæ prima occurrerit. Quod interserit de Apocalypsi, à gallo ad asinum est. Attamen perspicuum est sensum loci ab eo peruerti, dum ad hoc tempus perfectionem regni Dei alligat: quod vt adueniat quotidie rogantes, fatemur nondum adimpletum esse.

Sequitur.

SED SI ADHVC COMMITTAMVS DElictum, & ingrediamur hortum voluptatis, qui adhuc nobis prohibitus est, ne quid velimus facere, sed sinamus nos duci à voluntate Dei. Alioqui non essemus exuti veteri serpente, qui est primus parens noster Adam, & videremus peccatum sicut ipse & vxor eius, qui putabant tegere humanitatem & peccatum suum, quod tunc commiserant. Prius non videbant voluntatem suam, neque pudebat eos suæ humanitatis: non videbant peccatum suum: sed cùm viderunt ipsum, imputatum est eis in peccatum, & prorsus immutatum est in contrarium. Deliciæ enim fuerunt conuersæ in miserias & labores: & maledicta est terra in omnibus quæ producebat. Homo versus est in vanitatem.

CENSVRA.

QValem mortificationem doceant isti ganeones hìc perspicimus: nempe vt homo sese appetitui suo committat, neque vllius rei conscientia moueatur. Tunc enim ex eorum sententia Deus operatur in nobis, cùm opus nostrum esse non dicimus. Hanc blasphemiam adhuc iteratam videmus, tollendū esse ex animo omnem scrupulum: atque in eo totā innocentiam suam sitam esse, vt claudāt oculos, ne bonum aut malum intueantur: quod, vt inquit

inquit Solomon, omnis iniquitatis fastigium est. Idem etiam post ipsum dicit Paulus, signum esse hominis à Deo prorsus destituti, cùm nullo tangitur dolore aut pungitur. Prætereà, obseruandum quomodo omnia euertit, dum originem exitij humani statuit in eo, quòd hominem sui ipsius pudere cœpit: cùm malum ortum sit ex infidelitate & inobedientia: ille verò pudor, punitio fuit quæ sequuta est, quam tamen Dominus ei in salutem cõuertit. Perspicuum est igitur quanta sit fœdi istius hominis impudentia, affirmantis peccatum ideo Adæ fuisse imputatũ, quòd illud viderit & nouerit. Nam è cõtrario, quòd vidit peccatum, obtinendæ gratiæ initium fuit: vt re vera peccatorem à seipso cõdemnari oportet, quò veniam à Deo obtineat. Alioqui, quò spectabit pœnitentia, quam Christiani omnes ad mortem vsque meditari debent? Cæterùm, alia adhuc malitia notanda est: nempe quòd Adamum & serpentem, vnum eundemq́ue facit, iuxta suam doctrinam, quæ docet peccatum, Diabolũ, mundum, animã hominis viuentẽ, & opinationẽ, vnã atque eandẽ rem esse. Prou.18. Gen.3.

Sequitur.

QVARE RELINQVAMVS VETEREM Adam, id est, animam nostram viuentem, & veniamus ad rem maiorem, id est, ad spiritum. Dictum enim fuit Adæ quòd moreretur, & re vera mortuus est. Nunc viuificati sumus cum secundo Adam, qui est Christus, non cernendo amplius peccatum, quia est mortuum: nam ex peccato facta est gratia, per Patrem nostrum in Iesu Christo. Vnde igitur veniret hic pauor & timor mortis, aut inferni deiecti? Vnde possunt sic mitti in errorem, decepti, qui nihil aliud sunt quàm vanitas?

CENSVRA.

Hic perspicitur quomodo serpentes isti Veteris hominis & Spiritus vocabula intorqueant. Nam, cùm Scriptura Veteris hominis nomine significet corruptionem, quæ in nos irrepsit propter peccatum: ex eo faciunt animam viuentem, quæ homini à prima creatione data fuerat, antequam peccasset, aut vllo vitio laboraret. Verbum Spiritus non est ipsis ex gratia regenerationis: sed imaginatio illa, quòd Deus in nobis est, eumq́ue, omnia quæ vult, agere sinendum esse. Perspicitur etiam quid intelligant per vitam, quã habemus in Christo: nempe omnia nobis licita esse, nihil esse malum, modò nullum eius sensum habeamus. Fidelis quidem nec mortem nec inferos timere debet: nempe dum cognoscit se redemptione Christi in libertatem vindicatũ. At contemptus hic, minimè ex stupore nascitur, quemadmodum impij isti volunt, aut sublata opinione mortis & inferorum, acsi puerorum terriculamenta essent. Atque is est finis quem Pocquius iuxta communẽ sectæ suæ doctrinam spectat. Sequitur.

NAM CVM IESVS DESCENDISSET IN terram, qui in multis adhuc clausus est, quanuis Christus vicerit omnes Diabolos, qui est mundus, & adeo admirabatur quis erat rex iste tam gloriosus, reddens lumen suum tenebris, & faucibus inferni: dicebat, Attollite portas &c. sicut antea dixi vobis, deducit nos & reducit. Sed perpetuò est nobiscum. Non possumus esse sine ipso: neque ipse sine nobis. Sicut enim dixi, nos sibi despõdit in cruce, & tam firmiter affixus fuit, vt nõ poßit, neque velit remotus esse à nobis, propter magnam charitatem quam habet in nos.

CENSVRA.

Difficillimum quidem esset, omnia interpretari quæ Missarius hic doctor effutit. Esset enim rationem agere cum insania. Semper tamen redit ad illa duo capita, vt talem nobis fingat Christum, quo freti, Deum offendere non vereamur, nihil habentes in nobis præter iustitiam: deinde vt persuadeat omnia adimpleta esse, ne amplius aut paradysum

aut inferos expectemus. Notandũ etiam perpetuò, Diabolum nihil apud ipsum esse quàm mundum, id est opinationem. Quòd attinet ad locum Dauidis quem citat, erratum illud facilè ipsi potest condonari, cùm totam scientiam suam breuiario suo inclusam teneat: eámque fabulam die Paschæ, quam floridam vocant, in pago suo agi viderit: nempe cùm sacrificus baculo crucis fores templi petit, fingens se inferorum portas disrumpere. In textu au-
Psal.24. tem Dauidis, nihil omnino tale habetur: sed orationem suam dirigit ad fores templi Dei, iubens vt capita sua attollant, quò Deus ingrediatur. Quare aptius omnino & cõuenientius esset, venerabili huic presbytero demurmurare preculas breuiarij sui, Missam canere, & sublata mappa lingere paropsides culinæ, quàm agere doctorem.

Sequitur.

ET CHARITAS OMNIA IN VTILITATEM suam conuertit, nec quærit vtilitatem suam: nec pro seipsa est, sed pro omnibus: orat pro inimicis suis, & donat quod illis deest, & operit multitudinem peccatorum, nec cernit peccatum. Destruxit enim omnia per summum hoc mandatum quod statuit & ordinauit, dicens: Diligite inuicem, quemadmodũ dilexi vos. Non veni pro me, sed pro vobis omnibus qui creditis in me. Et ero in vobis, & vos in me. Sicut Pater & ego vnum sumus, ita vos & ego vnum erimus. Scitis me exijsse à Patre & venisse in mundum. Iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem. Quanquam non sum solus, sed Pater mecum est.

CENSVRA.

TAmetsi, pro more suo inuoluit sermones istos, tamen in summa significare vult, peccatum non esse amplius, cùm remissum sit per charitatem Dei: neque nos imputare ipsum debere, cùm charitas multitudinem peccatorum inter homines tegat. Deus certe, fateor, peccata nostra tegit, siquidem ad eius misericordiam confugimus: sed non ideo minimè nos peccare dicendum est: alioqui, qualis esset remissio, si nulla esset culpa? Neque etiam dicendum, nos peccatorum nostrorum sensu tangi non debere, cùm fides sine pœnitentia nequeat consistere. Similiter, fateor, charitatem fideliũ tegere in proximis multitu
Prou. 10. dinẽ peccatorũ. Verùm, id neutiquã assentando aut blandiendo. Nec enim Paulus, quanuis
Gala.3. acriter fratrum suorum vitia reprehenderet, charitate præditus esse desinebat. Nec quicquã à charitate alienum facit, cùm dicit se lætari, quòd mœrore affecit Corinthios, & do-
2. Cor.7. loris causam intulit, quæ ipsos ad pœnitentiam adduceret. Blasphemia est igitur, dicere charitatem non videre peccatum.

Sequitur.

DICO VOBIS VT PACEM HABEATIS INVICem, id est, in me: oppreßiones habebitis in mundo. Confidite, ego vici mundum. Sed ij qui sunt in carne, Deum videre non possunt. Scriptum est enim, Caro & sanguis regnũ Dei non poßidebunt. Deinde dictum est: Beati & benedicti qui sunt mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt.

CENSVRA.

COnclusio reliquis persimilis est, id est, sententiarum malè cohærentium farrago. Interim scopus est: vt videamus Deum, nos in carne amplius esse non oportere. Quo intelligit nullius rei conscientia debere amplius commoueri: sed existimandum nos iam in cœlis ipsi agere, cùm ibi sit Christus, qui ipse in nobis est. Quod delirium vt confirmet, ci-
1.Cor.15. tat testimonium Pauli: carnem & sanguinem regnum Dei poßidere non posse: omnino præter mentem Apostoli. Ibi enim loquitur de vltima resurrectione. Perditus verò iste, sic illud adducit, acsi iam perfecta & adimpleta esset. Sed minimè mirandum. Præcipuum enim huius sectæ fundamentũ est, vt iam dixi, omnia esse facta, cùm simus in Christo: animam carnalem in nobis amplius non inesse, sed spiritum viuificantem: in eóque non solùm

iustitiam

iustitiam nostram, sed resurrectionem & gloriam sitam esse. Itaque nemo non cernit, aut potius contactu percipit, quàm verè de insanis istis bestijs sim loquutus: nec quicquã illis calumniose affinxerim, vt eos grauarem aut redderem odiosos. Nam lepidum hoc specimen Antonij Pocquij locuples testimonium reddit, tum praeclarae rhetoricae, quam in vsu habet, tum etiam consilij, & quem in scopum intendant. Rursum ij, quos turpis Missator nugis suis circunuenire molitur, insignem hic notam animaduertent, qua commonefiant quo spiritu agatur: nec ipse solùm, verumetiam omnes huiusce factionis. Quanquam oporteat ipsum inter caeteros, cùm à patre eius Quintino discesserim, notatum esse. Nam praeter aditum qui ei ad plurimos patefit, vt venenum suum effundat: praeterquam etiam quòd in discursando hac & illac nimium est sedulus, vt miseras animas perturbet, vbicunque Diabolo magistro suo sine periculo inseruire potest: se quoque tegit, quantum intelligo, Valdensium nomine, vt facilius se in simplicium animos insinuet, quibus perspecta est eius populi probitas. Cùm ergo ouis pelle sese induat, ad agẽdas lupi partes, hoc est, ad deuorandũ & perdendum: hoc eum tegumento nudari par est. Quod me ei ita ademisse puto, vt qualis sit bestia omnes intueri possint. Praeterea ferendum non est, vt impius iste probrũ hoc inferat populo tam Christiano, & simplici animi candore Euangelij puritatem colenti: vt ex eo se esse iactet, quò illum apud fideles Dei seruos atque etiam imperitos traducat & diffamet. Praesertim cùm ita praebeatur occasio blasphemandi nominis Dei, si Valdenses commune quicquam cum isto cane habere putentur.

CAP. XXIIII. QVO MONENTVR LEctores de nonnullis libris in vulgus aeditis, quibus vtuntur Libertini, quanuis non omni ex parte cum ipsis faciant.

Quia semel imbutum aut implicitum stulto aliquo delirio ingenium, semper in deterius labi solet, operaepretium est, fideles lectores de nonnullis libris monitos esse, qui fanaticis opinionibus infecti, possent veluti aditum & viam munire ad sectam Libertinorum: vt re vera ijs causam suam fulciunt, quò rudium ingenia in errorem impellãt. Inter caeteros vnus extat, falsò inscriptus, Instructio & salutaris admonitio, vt perfectè viuamus in hoc mundo, & quomodo patientes erimus in nostris aduersitatibus. Si ex me quaeratur, quid in eo mali reperio: primùm, dico totum eius argumentum esse vagum, nec certam ex eo definitionem sumi posse. Deinde stultae sunt & absurdae in eo speculationes quae nulli omnino vsui esse possunt, quàm ad concutienda ingenia, vt postea dubia & suspẽsa relinquãtur. Tertiò, sermones dissolutos, atque ab omni ratione alienos continet. Veluti, homini fideli tam gratum esse agere in inferis, quàm in Paradiso: & eiusmodi. Caeterùm mihi satis est nominasse: nec enim est instituti mei contrà disputare. Alius extat liber paulò longior, inscriptus, Specillum Christianorum: qui re vera ad turbandam aciem quàm iuuandam longe aptior est. Author quidem libelli, non tam bardus est asinus, quàm Quintinus, aut Pocquius, quibus aut plus in specie est, quàm in re, dempto confusi garritus ac stridendi potius quàm loquendi astu, vt ex ambagibus & inuolucris scientiae opinionem colligant. Hic verò nonnullius est ingenij, alicuius etiam doctrinae, & nonnihil habet methodi: ita vt speciem aliquã opus eius habere posset, nisi stultae & perniciosae opiniones admixtae essent. Rationibus quidem bene expẽsis & subductis totus liber à principio ad finẽ vsque, haud multum habet succi: sed tamen quodammodo reciperetur, si stulta illa deliria abessent, quibus infercitus est. Ab initio ipso, negat afflictiones, quas in hoc mũdo patimur, esse flagella Dei. Vt id probet, addit medicinas tantùm spirituales esse, quae nos à vitijs

repurgant. Non est autem valida hæc ratio. Cur enim pater filium castigat, nisi vt ipsum emendet? Non est igitur alienum à ratione, flagellum ipsum, remedium esse. Rursum notandum est, sicuti Dominus fideles bello, fame, peste, alijsque aduersis rebus castigat in ipsorum correctionem & salutem: ita incredulos & contemptores punire, iustam aduersus ipsos vltionem exercens. Proinde, quemadmodum ignis aurum & argentum repurgans, paleam & fœnum consumit: ita afflictiones purgãdis bonis, reprobis verò destruẽdis immittuntur. Postea, dicit eos qui membra Christi sunt, vitam corporalem amplius non degere: quæ loquendi forma nimis hyperbolica est, videturque hominis ex somnio delirantis. Omitto quòd ab ipso perperam exponitur locus Ioannis, in quo præcipuam thesin suam fundat. Dehinc politiam omnem condemnat, quæ bonis conseruandis constituta est. Rursum, medicinam quæ tuendæ humanæ vitæ ordinata est, improbat. Et quanuis nonnullis in locis talem temeritatem corrigere, aut saltem moderari conetur: semper tamen in eo perseuerat, omnes humanas leges, quæ ad reipublicæ administrationem pertinent, Diaboli esse inuenta, medicinam verò meram esse idololatriam. Si corruptelas, quæ in ijs admittuntur solùm reprehenderet, facilè ei consentirem: nec tam multa dicere posset, quin ego plura adderem. Sed dum ea quæ bona & sancta sunt, vituperat, blasphemat Deum, à quo illa manarunt. Deinde, bella omnia in vniuersum condemnat, sublato omni discrimine, an iusta de causa suscepta fuerint vel iniusta: atque etiam si princeps defendendi solùm populi sui causa bellum gerat, nulla aut ambitione, aut auaritia impulsus: sed tantùm vt officio suo fungatur.
Rom.12. *Vt id confirmet, adducit locum, quo iubemur iræ locum cedere. Paulus autem per nomẽ Iræ, vindictam Dei, & iustam eius punitionem intelligit, quam principes exercere iubet. De bellis veteris Testamenti loquens, ait ea nos imitari non debere, cùm sub charitatis lege simus: quasi verò tunc etiam ipsa neutiquam fuisset. In eo non solùm graui contumelia afficit sanctos Patres: sed Deum quoque ipsum, à quo fuerunt edocti. Neque verò simplici & moderata vtitur reprehensione, sed vociferatur & tumultus mouet, ac si cum omnibus inferni Diabolis bellum gereret. Execrabilem enim censet esse blasphemiam, atrocem iniuriam in Deum, impiam infidelitatem, legibus humanis ad mundum gubernandũ vti. Cur ita? Quia Deus satis superque ipsum prouidentia sua regere potest. Verùm prouidentia*
Prou.8. *Dei, per Solomonem clamat, hoc à se proficisci, quòd principes & consiliarij ipsorum leges, & iura constituunt. Imò, inquit, Sathan principum animis hoc suggerit, vt quod solius Dei est, sibi vsurpent: nẽpe, efficere vt voluntas ipsius adimpleatur. Quasi leges humanæ spectarent aliò, quàm vt mundum in iustitiæ ordine & modo continerent. Id quod etiam*
Rom.13. *vult ac iubet Deus: eúmque in finem, vt Paulus ait, principatus in mundo ordinauit. Non*
1.Tim.2. *est, inquit, principis munus, audire querelas & cõtẽtiones subditorũ, aut lites dirimere: nam vbicunque est lis, vtrinque etiã trãsgressio est. Primùm, hãc rationẽ verã esse nego: Fieri enim potest vt alter æquũ tueatur. Velut is qui ius suũ defendit, cùm iniustè inuaditur. Rursum dico, si quid mali sit, ad remedium veniendũ esse. Causam omniũ calamitatũ,*
1.Reg.12. *quas filij Israel perpessi sunt, huic culpæ aßignat, quòd regẽ postularũt. Quasi verò populus antea afflictionibus minoribus aut paucioribus, quàm postea vexatus fuisset. Nimis igitur inconsideratè garrit, & nimis socordi historiæ ignorantia labitur. Verùm, hoc adhuc ab ipso quæro, num prius politicus ordo institutus erat à Deo, qualis hodie is est, quem ipse condemnat? Rogo, an non Moyses & iudices audiebant controuersias populi, eásque dirimebant? Quid vertiginoso homini facias & cerebro carenti: dum transuersus rapitur in vanas speculationes & fundamento vacuas? Tantùm obiter hoc perstringere volui, vt inde liceat, qualis sit totus liber, æstimare. Perstrinxi, inquam, nimis enim longum fuisset plenè pertractare. Ad hæc, superuacuum mihi videbatur, quæ*

de ijs in mea Institutione disserui, repetere. Quinetiam adeò stulta & absurda deliria sunt, vt inter homines sani iudicij ea digito commonstrasse sufficiat, quò præcaueri poßint. Cùm ad medicinam ventum est, non minus effrænatè erumpit: ringitur, furit aduersus eam, phreneticorum more, qui feriunt, mordent, vnguibus petunt eos qui ipsis opem ferre ac consulere volunt. Nunc autem omnes medicinæ laudes referre, ac persingula demonstrare artem illam, non tantùm bonam & diuinam esse, sed etiam honore & pretio dignam, nimis longi sermonis esset. Respondere etiam calumnijs omnibus, quibus eam traducit, prolixioris esset controuersiæ. Nec profectò tanta prolixitate opus est ad refutandas stolidas illas rationes quas adducit, vel tuendam tam liquidam certámque causam, qualis est illa quam impugnat. Primùm, res est pudenda cum ijs, qui se Christianos nominãt, & tales haberi volunt, imò etiam doctores se profitentur, de ea re contendere, quæ inter Gentes certa & indubitata fuit. Communis enim inter eos fuit hæc sententia, medicinam esse donum Dei. Tametsi nolim hoc eum præiudicio grauare, nisi quatenus veritas vnicuique patebit. Dicit medicinam spiritus maligni suggestione, in mundum irrepsisse. Ego verò dico, atque etiam probo esse à Deo profectam: cùm scientia sit bene vtendi Dei creaturis, quas nobis destinat, pro vt neceßitati nos obnoxios esse voluit. Sicut enim Deus corpora nostra fami & siti subijciens, esculenta & poculenta dedit, quibus huic neceßitati subueniremus: frigori & calori nos subijciens, adiumenta quibus obuiam iremus suppeditauit: sic cùm nos morbis reddidisset obnoxios, remedia subministrauit, quibus mederi nobis ac prospicere possemus. Qui negabit morbos à vitiosis qualitatibus proficisci, ab intemperantia, ab accidentibus etiam quæ aliunde manant, is meritò, vt sensu & ratione carens, ab omnibus reijcietur. Herbarum vis cæterarúmque rerum percipitur experientia: ita vt qui vel micam habet cerebri, id oculis ipsis cernat. Scriptura refert Solomonem librum composuisse huius argumenti. An naturalis illa cognitio tam præclara, quæ in euidenti ratione sita est, & à Scriptura sacrosancta approbatur, pro incãtatione, aut præstigijs Sathanæ habenda est? Cùm Paulus mentionem facit de Luca, medicum nominat. Lucas, inquit, medicus, vos salutat. An hoc titulo eum dedecore afficere voluit, acsi latronem aut prædonem vocaret? Nunc ab egregio hoc censore dicti sui approbationem requiro: nempe, medicinam à Diabolo fabricatam fuisse. Allegat nos debere in meditatione legis, noctes & dies occupari: ideóque nihil nobis vacui ad cognoscendas herbas superesse temporis, quia sunt speculationes otiosorum hominum. Talis fanaticus dignus esset qui in cubiculo cum Biblijs includeretur, ademptis omnibus cibarijs ac vestibus, vt perspici posset, quomodo cæteris cogitationibus prætermißis, ad sacri verbi Dei lectionem noctes & dies animum appelleret. At dicet, nobis comedere licitum esse. Excipiam nullo modo licere, si eius demẽtiæ fides adhiberetur. Quales enim sunt hæ distractiones, terram colere, serere, metere, triturare, molere, pinsere, coquere? Quantum temporis consumendum in ijs artibus perdiscendis, quæ ad victum & cultum corporis necessariæ sunt: quanto etiam longiore opus est in ijs exercendis? Interim meditationi verbi Dei, quæ nobis adeò commendatur, nihil detrahi velim: sed ostendo deliros istos homines, quid præceptum illud sibi vellet, nunquam intellexisse. Nec enim Dominus nos in ijs occupari vetat, quæ ad hanc vitam tuendam requiruntur: modò semper ad altiora aspiremus, neque in eo præci-

Iesa.38.

3.Ro.4.

Col.4.

puam impendamus operam, quod acceßionis tantùm loco esse debet. Vt ostendat Deum non tentari, si medicina contemnatur, dicit, verbum fore diabolicum, si quis secus loquatur: quo euertitur vniuersa Christianorum religio. Sed quæ est ratio? Quoniam, inquit, is non tentat Deum, qui omnem in eo fiduciam locat. Fateor: sed dico eum qui media à Deo ordinata contemnit, in ipsum minimè cōfidere, sed praua temeritate & arrogantia tumère. En præclara argumenta ad condemnandas creaturas Dei, cum eius dedecore & probro qui ipsas in vsum nostrum destinauit, vt ipsis cum laude & gratiarum actione frueremur. De multis sententijs stultis & absurdis, quibus paßim aspersus est liber ille, dicere omitto. Veluti, cùm dicit Dominum nostrum Iesum solum esse hominem, in quo omnes sumus: & cùm postremus sit, nullum præter ipsum superesse. Id quod ad Libertinorum blasphemiam accedit, de qua prius disseruimus. Item, solam animam viuentem homini post peccatum remansisse. Quasi non esset eadem anima diuinis prius ornata dotibus, quæ nunc etiam per Christum instauratur. Item, blasphemiam esse magnam contra bonitatem Dei, parentes plusquam alios diligere. Quasi frustra hæc præcepta essent: Honora patrem & matrem: Viri diligite vxores vestras. similiter vxores viros suos ament. Sed habemus, inquit, fraternitatem spiritualem quæ longè præstantior est. Fateor: sed nego alteri ab altero vllo modo derogari: modò in gradu suo singuli permaneant. Item, cùm dicit, quæ Deus præcipit, non ideo facienda quòd ita iubeat, sed tantùm, quòd exemplum ipse præbuerit. Item, cùm dicit ferre crucem, esse pati æquo animo nos fieri vasa ignominiæ: cùm è diuerso Deus nobis hanc perpetuò consolationem proponat: crucem quam ferimus societatem esse cum cruce Christi, vt imagini eius conformes facti, gloriosæ eius resurrectioni communicemus, sicque fiamus honoris vasa, non ignominiæ. Existimo nemini non esse satis perspectum, quàm fugiēdi sint tales libri, infecti opinionibus adeò fanaticis. Quod ego demonstrare, nec vltrà progredi volui.

Exod. 20. Ephe. 5. Rom. 8.

CONCLVSIO.

Nunc omnes qui ex animo Deum quærunt, ac veritati eius libenter parent, rogatos velim, vt diligenter & tanquam in speculo considerent quàm perniciosum ac pestiferum sit, sinere se à pura Christi simplicitate abduci. Est enim formidabile exemplum iræ Dei, homines ratione præditos, quinetiam illustratos aliquo intelligentiæ lumine, in tam horribiles tenebras labi, vt se bestijs mutis similes reddant. Quò periculum eiusmodi vitemus, demus operam, vt in timore & sollicitudine vocationis nostræ cursum persequamur: & proficiamus in doctrina, sed bona & vtili: eúmque nobis ante omnia finem proponamus, ne quid velimus scire, præter id quod Dominus Scriptura sua nobis reuelare voluit: ne sacrosanctū Dei verbum, sensui nostro aut cupiditati subijciamus: sed acquiescamus omnino ijs quæ nobis præscribit. Cauēdum sedulò ne profanemur, cùm nos in sanctificationem vocare Deo libuerit. Ne simus rerum nouarum cupidi, ne pruriamus auribus, quò curiosa sectemur: sed quæramus ea quæ & nobis vtilia esse, & ædificationi seruire possunt. Ne inconstantes adeò simus aut mutabiles, vt in dies varietatem aliquam expetamus: sed ad verum iter deducti, ne inde deflectamus: compotes diuinæ veritatis facti, illi adhæreamus, tanquam indiuidua copula connexi. Cæterùm nemo miretur aut consternetur, cùm tam insolitos atque ab omni ratione alienos errores cernit. Nemo cōturbandi sui, aut absistendi ab Euāgelio inde occasionē sumat.

Po-

potius omnibus modis nos in eo cõfirmare studeamus, vt hoc tanquã pereni fulcimẽto subnixi, aduersus omnes tẽpestates ac procellas inuicti stemus. Nõ peto vt quisquam sententiæ meæ adhæreat, nisi ea conditione: si prius id quod doceo vtile esse cognouerit. Non peto vt infausta hæc doctrina, contra quam scripsi, improbetur, nisi quatenus repugnat doctrinæ Dei: neque id tantùm, sed erroribus etiam referta est adeò execrandis, vt solo auditu horrorem incutere debeant. Restat solùm ne oculi, ad cernẽdum quod palàm est, desint. Siquidem certum est neminem nisi iusta Dei vindicta excæcatum, & sensu reprobo damnatum, hîc posse circunueniri, quòd Deum in verbi eius contemptu contumelia affecerit. Atque id causæ est, cur tam sedulò fideles hortatus sum, vt vocationis suæ perpetuò memores, nunquam ab ea deflectant: atque prospiciãt, quorsum Scriptura nobis data sit, quomodo eâ sit vtendum, ne profanetur ipsa, dum in alienum vsum trahitur, ab eo, in quem à Deo destinata fuit.

IOANNES CALVINVS SERVVS IESV Christi, Omnibus piis qui degunt Rotomagi.

ZElus quo afficior pro domo Dei, fratres, has me literas ad vos scribere cogit, tum quia sollicitus sum de salute vestra, tum quia dum vspiam nomen Dei blasphemari, eiúsque doctrinã corrumpi intelligo, dissimulare nõ debeo, si qua mihi cõtradicẽdi ratio sit, aut facultas. Oblata sunt mihi scripta cuiusdam Frãciscani, qui apud vos, tanquã religionis Christianæ studiosus, in vinculis tenetur: quibus perspicio hominem hæreticum, ac nequissimum, cuius veneno miseræ multorum animæ infici, atque in exitium duci possent, nisi ab ijs quibus illuxit gratia Dei, remedium afferatur. Ac, ne incertis quorundam delationibus temerè fidem habuisse videar, vos monitos velim, me iam ante annum, dialogum ab eo conscriptum, horrendis blasphemijs refertum legisse: ac me nuper à viris fide dignis certiorem redditum, alia scripta quæ ad me missa sunt, & quæ finem eundem spectant, ab eius manu prodijsse. Vnica enim, vt aiunt, cantilena, ipsi nota est, quam perpetuò recinit: nempe, cùm Deus rerum omnium author sit, nullum iam boni & mali discrimen esse habẽdum: sed quicquid agitur, bonum esse, modò nullus animo scrupulus inhæreat. Intelligo verò, dum execrandas hasce blasphemias euomit, permultos ei fauere, atque adeò fœminas quasdam non vulgares eum habere in delicijs. Ex quo facile est iudicare, lasciuas ac prostituti pudoris istic esse mulieres, quæ splendidius ornantur, quò insigniora scorta sint. Nam, si honesti vel mica tantùm ijs reliqua esset, neque perfrictæ omnino frontis essent, vel minimum cum ipso commercium exhorrerent. Sed quoniam audio quosdam etiam minimè malos homines, prima fronte ab ipso falli, vos admonitos volui, vt cùm venenum eius detexero, diligenter ab eo caueatis.

Speciosis quidem præfationibus vti solet, vt fucum faciat: sed cùm ad rem aggrediendum est, nihil præter inanem speciem deprehenditur, tanquam sepulchri quod intus corruptione & fœtore scatet. Longis verò proœmijs vtitur, velut: Omnes nostri sensus Deo subijciendi sunt, nec quicquam de sapiẽtia nostra persuasum habere debemus: mẽs nostra subigẽda, vt veluti captiua morẽ Christo gerat: quod & ipsi fatemur. Imò nullo vtitur apparatu hic impostor, quẽ ex doctri

na nostra furatus non sit. Sed dum vobis aureum calicem porrigit, eò tantùmodo spectat, vt vos veneno suo enecet. Non est igitur hærendum ijs locis, quos extra rem citare solet: sed vrgendus statim atque impellendus, vt ad rem redeat. Primùm, ei vulgare est, quod Libertinis omnibus, sacrosanctis Scripturæ verbis ludificari: dum eam pro libidine torquet, variisque allegorijs transformat: quod nihil aliud est, quàm genuinum eius sensum adulterare. Hoc dum iste agit, infinita deliria comminiscitur: deinde Scripturam inuertit impudenter, vt eam somnijs suis accommodet, ac veluti subseruire cogat. Vt autem ad summam rei præcipuam veniamus, Deum insimulat, quòd hominē crearit cum ea prauitate & vitiositate naturæ, qua nunc præditus est. Quæ aperta blasphemia est, occasionē homini præbens excusandæ nequitiæ suæ, vt in Deum culpam reijciat. Contestatur quidem sibi longè aliam esse mentem: séque Deum mali authorem facere nolle, affirmat. Sed quid prodest eiusmodi subterfugium in re tam aperta? Si cuius malam percussero, an excusabor, si obtester id me offendendi hominis causa non egisse. Etenim, res ipsa manifesta est. Vt errorem suum approbet, testimonio Pauli abutitur, cùm ad
Ephe.2. Ephesios ait, naturâ nos iræ filios esse: atque admonet, vt nomen naturæ diligenter expendatur. Atqui, perspicuum est, Paulum de natura corrupta loqui, quam ex Adamo ducimus. Vnde verò oritur hæc corruptio? Paulus ad Romanos quinto id declarat: nempe, per vnum hominem peccatum in mundum ingressum esse. Itaque, nomen naturæ, creationem, qua conditi sumus à Deo, non significat, sed genus quod omnes à primo parente ducunt. Quemadmodum secundo ad Galatas ait: Nos Iudæi sumus natura. Nam intelligit eos originem duxisse ab Abrahamo, atque ita benedictionis ei, ac semini eius promissæ, esse participes. Vt etiam ad Romanos decimo, omnes Iudæos, naturales ramos sanctæ radicis vocat. Ita natura æternæ damnationis hæredes sumus: quoniam omne humanum genus, in Adam maledictum est. Videtis ergo vt fanaticus iste, Deum eius rei insimulet, quæ primo homini imputanda est. Scriptum est enim, Deum creasse hominem ad imaginem & similitudinem suam: atque ostendit Paulus, imaginem hanc prius in nobis instaurandam esse: vnde sequitur, Adæ peccato fuisse deletam. Atque hinc concludo, peruersam ac vitiosam hanc naturam à creatione Dei nō oriri, sed à culpa Adæ, qui sese corrupit:
Eccle. 7. quemadmodum etiam Solomo testatur, inquiens: Scio Deum creasse hominem rectum. Sed ipsi varias inuentiones quæsierunt.

Porrò, sub prædestinationis prætextu sic hominem in nihilum redigere conatur, vt reprobi exitio suo nihil agant. Atque hinc prædestinationis doctrinam obscurāt exēplo sophistarum: quam vt illustrarē & planiorem redderem, omnes me studium atque operam adhibuisse sciunt. Sed si comparētur ea quæ tractaui cum interpolatis sententijs, quas iste vndequaque euerrit, perspicuum erit omnibus quanta hic audacia Scripturæ locos adulteret, quibus verā ac certā solutionē attuli. Quid enim eius refert, modò euadat? Fateor igitur Deum quos vult indurare, & misereri quorum vult: nec rationem cur id faciat, ab ipso reposcendam esse. Nec tamen sequitur reprobos, propterea quòd indurātur à Deo, à seipsis nō indurari. Nā dū ita loquitur, sacrā Scripturā arguit mēdacij. Interea nihil ad rē facit, quod ait, malū nobis inhærēs, ab originali peccato, hoc est, ab homine ipso nō oriri: tametsi Deus præuiderit ac statuerit priusquā mūdū crearet, quid vnicuique nostrûm fieri vellet. Nec verò frustra ad Dei imaginē creati sumus: sed nos conuictos tenere voluit, vt à nobis

bis ipsis exitium nostrum oriri intelligamus, quemadmodum per Oseam Prophetam testatus est. Perditus hic nebulo tria solummodo interiora peccata esse affirmat: nempe, inanem sapientiæ, virtutis, ac iustitiæ nostræ persuasionem ac confidentiam. Ac subijcit exteriora peccata omnia eò referri posse. Fateor quidem hæc tria vehementer damnanda: nec vllam esse capitaliorem pestem, quàm si quis arroganter sibi de se persuadeat. Sed si hæc tria solummodo peccata sunt: quid auaritia, quid inuidia, quid vlciscendi libido, quid mœchandi cupiditas, & eiusmodi? De interioribus vitijs tantùm loquor, quæ animis inhærescunt. Cùm huius quod cudit ternarij speculum proponere vult, Petri exemplũ citare solet: sed vnicũ tandem: nempe, peruersam virtutis confidentiam reperit. Atque in eo belluinus hominis stupor aperte deprehenditur. Tres inquit, abnegationes quibus Petrus vsus est, triplicis peccati figuram gerunt. Postquam nominauit primum, si alia duo quærantur, nihil habet quod respondeat. Sed videamus an Petrus arrogantia tantùm & falsa persuasione elatus, peccarit. Nam abnegauit Dominum suum, quòd vitam hanc miseram & caducam pluris, quàm pretiosissimum fidei testimonium faceret. Hæc autem imbecillitas qua sic ad momentaneam mortem trepidamus, vt fontem vitæ abnegemus, ac pluris faciamus mundum hunc quàm honorem Dei, detestabile vitium est, sicuti abundè patet. Et tamen venerandus hic doctor, huius rei rationem haberi vetat, ne peccatum censeatur. Ose.13.

Verùm, ex consequentibus quæ hinc deducit, magis patet ipsius nequitia. Ait enim peccatum ideò remissum Petro, quòd agnouerit & confessus sit, sibi quicquam agendi potestatem defuisse, séque nihil egisse. Contrà, non esse remissum Iudæ, quòd viribus suis præsideret, inquiens, Prodidi sanguinem iustum. Quis tantam blasphemiam non exhorreat? qua vniuersa pœnitentia in eo statuitur, vt dicamus nihil à nobis factum aut admissum esse. Qui igitur post admissum adulterium, latrocinium, aut homicidium dicet. Nihil agere possum, itáque nihil egi, iustus erit: & qui humili & mœsto animo fatebuntur se grauia in Deũ scelera admisisse, damnabuntur vt rei, ac pœnitentiæ expertes. Quid ergo perditus hic ganeo de Paulo sentiet? In eundem enim ordinem cum Iuda ipsum rediget, cùm similem cõfessionem edat. Postquam enim dixit se prius Ecclesiæ persecutorem atque fidei hostem fuisse, subiungit, se ignorantia & incredulitate id fecisse. Quid de Dauide pronuntiabit? De crassa & belluina eius ignorantia omitto dicere: cùm nullum in Dauide peccatum præter arrogantiam agnoscit. Nam adeò impudens est, vt dicat Dauidẽ, cùm Vriam occidi iussit, iustitiæ suæ: cùm Bethsabeam rapuit, viribus suis confidisse. Sed his prætermissis, de eius pœnitentia videamus. Nónne se crimen, cuius Nathan ipsum accusat, fatetur admisisse? Ex præclari huius doctoris sententia, Dauid pro indurato habendus est: quòd in Deum scelus non reijciat, nec fateatur se nihil posse. Denique, improbat omnes confessiones quæ à Scriptura probantur, cùm fideles aiunt, Peccauimus, iniquè egimus. Nec tamen huic misero homini sufficit hæc blasphemia: nisi etiam addat stimulos, quibus homines ad lætitiam incitet, postquam iniquè egerint: quòd ita placeat Deo, cui quod placet, rectum est: cùm potius ipsos ad gemitus & luctũ hortari oporteret. Quò euadet doctrina Pauli monẽtis, eos quos sceleris sui pœnitet, tristes esse debere? Itẽ, quod ab Ezechiele Propheta dictũ est, Tuarũ tibi viarũ in mentẽ veniat, & erubesces. Vt talem blasphemiã cõprobet, Ieremiæ locũ adulterat, vbi ait, Scio non esse hominis viam eius, nec 2. Cor.7. Eze.16. Iere.10.

in hominis potestate esse, vt dirigat gressus suos. Atqui, nō est ea Prophetæ mens, vt nihil in posterū mali agere possimus, queadmodum perditus hic nebulo cōcludit: sed cùm non sit in manu nostra positum, vt quod nobiscum ipsi statuimus, ad exitum perducatur: nec quicquam à nobis constitui posse, quod non euertat Dominus, vt dementiam nostram puniat, ideo se totum addicit ac summittit Deo, vt ipso duce ac directore vtatur. Adulterat etiam Isaiæ locum, vbi Propheta ait: Vt sciamus vos deos esse, benè facite, aut malè facite. Quem locum sic interpretatur, acsi Deus impios rideret, qui benè aut malè agendi potestatem sibi esse putant. Atqui, illic agitur de idolis, quorum vanitatem arguit Dominus, quòd neque suis cultoribus prodesse, nec contemptoribus obesse possint. Boni enim nomine, beneficia: mali verò, supplicia atque animaduersiones intelligit.

Isa.41.

Idem agit aliȷs locis, quos veluti sus impurus rostro euertit: ac præsertim septimum caput Epistolæ ad Romanos: inquiens Paulum illic personam gerere Adami, quòd iactet se male agere posse. Atqui Paulus tractat de homine regenerato, cui semper reliquiæ peccati nonnullæ restant. Quinetiam Paulus sese exemplo proponit, & fatetur se ob carnis infirmitatem, quæ spirituali desyderio repugnat, bonum quod cupit, efficere non posse. Sed, infausto huic homini sacras Scripturas discerpere ac diuellere nulla religio est. Equidem non nego eum qui vero pœnitentiæ sensu afficitur, agnoscere debere sibi nullas omnino ad bene agendum aut vitandum malum inesse vires: vt postulet à Deo virtutem, qua alterum fugiat, alterum verò sequatur. Sed non ideò concludendum est peccatorem scelerum suorum sensu affici non debere, vt se peccasse intelligat.

Iam satis supérque vobis notæ sunt, fratres, execrandæ blasphemiæ, quas impurus hic nebulo aduersus Deum & sacram ipsius doctrinā euomit. Nec quicquā præterea cordatis & bona conscientia præditis viris referendum erit, vt ipsum exhorreant ac detestentur. Si iubet Paulus eos notari qui admonitioni suæ parêre nolunt, vt omnes ipsos deuitent: quāto magis execranda hæc pestis notāda est, quæ cùm simulet se gloria afficere Deū velle, eum in Diabolum cōmutat? Neque verò hîc nobis Scribas & Pharisæos alleget, quos doctrina Christi offendebat. Nam hæreses quas iste docet, nihilo magis conueniunt, aut commune quicquam cum Christo habent, quàm Belial. Obtendit persecutiones quas sustinuit, acsi Sathan martyribus careret. Parum enim est persecutionem pati, nisi causa discernatur. Quòd omnes qui ipsi repugnant, tanquam superbos & inani scientia tumidos condemnare audet, is ipse arrogantiam suam demonstrat. Nam ȷȷ quibus sanum iudicium est, facilè perspiciunt bestiam esse ignarā, quæ sacras Scripturas cōuellit ac distorquet. Ac nihilominus effertur vana persuasione sui, sicque applaudit ignorantiæ suæ, vt eos rideat, quos Deus donis amplioribus ac præstantioribus ornauit. Tametsi in eo sibi ipse repugnat. Nam interdum, quod nescit, vituperat: interdum se Hebraicum fingit, quò pluris ab idiotis & vulgo æstimetur. Vt cùm ait: Israel significat Videntem Deum. In quo se planè cæcum demonstrat. Moises enim interpretatur Fortem coram Deo, aut potentem. Deinde, Latinæ linguæ interpres esse vult, cuius haud magis peritus est, quàm Hebraicæ. Sed pauonem esse diceres, qui expansis alis sese admiratur, dum temerè de rebus incognitis disputat. En venerandi huius doctoris humilitas, qui tanquam oraculum, pronuntiat se, ex quo Dei notionem adeptus est, nihil nisi optimum dixisse

xisse. Cui ego cum Augustino respondeo, eiusmodi iactationem non posse, nisi ab homine insano, atque prorsus hebete proficisci.

Conabor nihilominus summam doctrinæ ipsius paucis explicare, vt de ea ipse loquitur. Hominem creatum esse improbum à Deo, simul & Diabolum, fingit: ac Deum, cùm id faceret, nihil mali fecisse, dicit. Hoc vt probet, sententiam adducit Isaiæ, dicentis: Ego sum Deus, creans lumen & tenebras, faciens pacem & malum. In quo sibi ipse repugnat: nam, ex eius sententia, Deus se mali authorem vocat: quod tamen negat. Discat igitur concordibus tibijs hîc canere. Notandum est autem Isaiæ sententiam ab ipso corrumpi, quemadmodum & Ieremiæ, dum ait: Estne malum in ciuitate, quod non fecerit Dominus? Vterque enim Propheta incredulitatem eorum reprehendit, qui iudicia Dei, fortunæ tribuebant. Mali igitur nomine intelligunt, quas vulgò res aduersas vocamus. Itaque, Isaias malum opponit paci, qua res prosperæ apud Hebræos significantur.

Cæterùm, cùm Diabolum semper malignum fuisse asserit, id Scripturæ apertè repugnat. Nisi satisfaciat ei, quæ octauo capite Ioannis dicuntur, aperta sunt testimonia Petri, Epist. ij. item Iudæ: vbi tractatur de lapsu eorum, qui, cùm Angeli essent, Diaboli facti sunt. Sed videamus qualem in modum se à Ioannis testimonio explicet. Ait verbo Standi Latinè significari Esse. Id forsan verum est, idiomate Franciscanorum. Sed non animaduertit Ioannem Græca lingua scripsisse. Quid ageres cum lepido hoc magistro, cui satis est modò à probis mulierculis æstimetur, quæ ipsum delicatè tractant, dum tenetur in vinculis, vt se lenonem ijs præbeat, ac persuadeat nihil esse mali in stupris & adulterijs, cùm à Deo omnia fieri cognoscimus. At secum facere contendit quod illic dicitur: Diabolum mendacem fuisse ab initio. Ac si Ioannes diceret, ipsum à creatione talem fuisse. At longè ipsi alia mens est: significat enim, Diabolum ab initio seduxisse homines, cùm prius à veritate in mendacium decidisset.

Fateor quidem Paulum ad Romanos, ix. sic de prædestinatione tractare, vt ostendat omnia fieri admirabili consilio Dei. Neque vlla causa est cur calumnietur à nobis paßiuum effingi Deum: nam, ei summam rerum omnium administrationem tribuimus. Sed nihilominus cùm Diaboli & homines peccant, id eorum vitio & culpæ tribuendum: vt de Diabolis dicitur illo Ioannis loco, quem citauimus: Cùm mendacium loquitur, dicitur sua loqui. Quòd attinet ad consilium illud arcanum Dei, humiliter ipsum adoramus, quòd ea sit ingenij nostri imbecillitas, quæ ad tantam celsitudinem pertingere nequeat.

Vt se excuset, ait se non ignorare malum in nobis hærere. Quid præterea? Asserit, nihil à nobis agi. Contrà, fatetur Dauid: Malum coram te feci, Domine, vt iustificeris aduersus eos qui te condemnant. Psal. 51. *Sed alia adhuc in eius verbis repugnantia est. Nam si Deus sic omnia faciat, vt creaturæ nihil agant, sequitur nihil fieri mali. Siquidem agitur mali, author citetur. Atqui nullus reperietur præter Deum, in quem hoc cadere non potest vt malè agat. Quò igitur euadent nomina peccati, iniquitatis, præuaricationis, nequitiæ, contumaciæ, quibus Scriptura referta est? Quorsum verò Deus homines accusat, si nihil mali agunt? Quid tandem reperiet in ijs quod cõdemnet aut puniat? Quæret, vtrum negem à Deo fieri omnia. Respondeo, sic Deum agere, vt etiam creaturæ agant suo modo & gradu: atque in eodem opere, cùm Deus pro sua bonitate bene agit, hominem pro sua*

malitia malè agere. In summa, huc tantùm spectat, vt discrimen tollat boni & mali: vt nemini quidvis facere aut perpetrare religio sit, cùm omnia Deo tribuet. Quamobrem, ait peccatum Sodomæ esse, cùm quis se malè agere putat. Ita execrandum illud & belluinum Sodomitarum crimen, quod tam grauiter damnat Scriptura, diluit, atque in auras emittit, ne peccatum censeatur. Quod ego ipsum haud abs re facere arbitror. Nam facilè existimo ipsum, vt ordinis sui priuilegijs frueretur, insigne hoc facinus exercuisse. Et nunc, vt præclara fert eius philosophia, ijsdem cogitationibus sese oblectat, quoniam opus Dei esse censet. Nec enim pudet ipsum asserere, nos malis agendis, cooperari Deo. Scriptura quidem ait impios esse velut instrumenta iræ ipsius: sed execranda blasphemia est ijs tribuere Cooperariorum nomen, quod societatem & coniunctionem notat. Nimia verò admodúmque stolida ipsius impudentia est, cùm nos Adamo creationem nostram tribuere fingit, vt quæ de peccato originali dicimus, eludat. Nam si hominis elephantiaci liberi eandem ab ipso corruptionem ducunt, id tamen honorem Dei
Psal.51. *nullo modo imminuit. Nec quicquam dicimus, nisi quod Dauid testatus est: nos in iniquitate conceptos esse. Sed talem creatum fuisse Adamum contendit, quales nunc sumus, neque ab ipso naturæ nostræ vitium proficisci. Quod certè prorsus repugnat doctrinæ Pauli, docentis nos omnes in Adam peccatores esse. Similitudo quam adducit ex Ieremia, nihil ad rem facit. Illic enim Propheta nullo modo loquitur de peccato, aut creatione hominis: sed quia peruicaci & obdurato animo resistebat populus, nec minas Dei verebatur, declarat Propheta tam facile Deo fore ipsos delere, quàm facilè à figulo vasa lutea conteruntur. Nam ab ipso in eum, quem obtinebant statum, euecti erant. Nouam ergo naturam nobis ab Adamo traditam esse non dicimus, sed Deum iusto iudicio nobis in ipso maledixisse, ac voluisse nos ob illius peccatum, corruptos nasci, vt in Christo instauremur.*

Vt probet & Diabolos & homines natura malitiosos esse, imò Deum ijs
Iob.4. *malitiam indidisse, locum Iobi citat, vbi Deus iniquitatem in Angelis ipsis deprehensurus esse dicitur. Cùm adducit hunc locum, cũ Scriptura sacra, more suo, ludit. Nam si de Diabolis illic ageretur, argumentatio conuenire non posset. Huc spectat Spiritus sanctus, vt hominibus demonstret, neminem prorsus coram Deo iustum fore. Idque, vt planius doceat, ait, ne Angelos quidem ipsos adeò puros aut perfectos esse, quin multa in ijs requirat, si summo iure cum ipsis agere velit. Et certè, quid creatura est, si cum Creatore conferatur? Quemadmodum etiam dicitur, ne stellas quidem coram ipso lucidas esse. Quid, quæso, fanaticum hunc hominem ista iuuãt? Deinde, cùm ei visum est, fatetur esse Diabolos, ac momento vel*
Gen.3. *minimo, sententiam mutat, negans serpentem, de quo loquitur Moises, Diabolum fuisse.*

Vt autem probet, Deum nihilominus animaduersurum in eos, qui ab omni
Mat.21. *noxa abstinuerunt, exemplum fici adducit, quæ à Christo maledicta est, cùm ta-*
Marc.11. *men Deus sterilem ipsam redderet, solúsque in causa esset. Sed longè aliter de ho-*
2.Cor.5. *minibus loquitur Spiritus sanctus, vt cùm ore Pauli dixit, omnes prout in corpore gesserint, siue bonum, siue malum, recepturos. Nec tamen intelligo nos boni, quod agimus, authores esse. Si excipiat eandem in malo valere rationem: longè aliter*
Ose.13. *à Propheta pronuntiatum est: Perditio tua ex te Israel: à me tantummodò est*
Rom.6. *auxilium tuum. Ideo Paulus, alio loco, inter hæc duo distinguit nominatim: inquiens,*

ens, mortem, peccati stipendium: vitam verò æternam, donum Dei gratuitum esse.

At perditus hic nebulo omnia confundit, neque vllum discrimen admittit: interea magno fastu sententias iactat malè intellectas: vt cùm allegat id quod Christus ait: Pater, qui in me habitat, ipse est qui facit opera. Atqui, illic agitur Ioa.8.14 *de probanda diuina virtute, quæ in miraculis ipsius elucebat. Propterea dicit, fieri non posse, vt ea miracula ederet, nisi Pater in ipso habitaret: quoniam opera illa viribus humanis superiora erant. Delirus hic impostor locum illum torquet, vt Deum omnia facere ostendat. Cæterùm, non nego, Deum prouidentia sua efficere omnia: sed declarationem adiungo, quam Scriptura docet: nempe, nos regi Spiritu ipsius, vt bona agamus, quæ nobis agenda dedit. Atque ita inferiore gradu à nobis agi, quod per nos ipse agit. Quòd attinet ad malum, nos eius authores vocandi sumus: vtque iam anteà diximus id nostrum esse, quòd eius radix nostra sit, & naturæ nostræ insita: non ei quam Deus creauit, sed quatenus corrupta & vitiosa reddita est. Quòd autem obijcit, hoc modo non fore authorem rerum omnium: facilis est solutio inter eos, qui non penitus cerebro carent. Malitia enim & peruersitas, quæ tum nobis ipsis, tum Diabolo inhæret, creata substantia non est: sed operis diuini corruptio, atque imminutio eorum, quæ nobis à Deo indita fuerant: quemadmodum omnes prauæ cupiditates nihil aliud sunt, quàm effrænes & dissolutæ eruptiones aduersus regulam, quam probauit Deus ac præscripsit. Quamobrem dicimus Diabolum & hominem, cùm creati sunt à Deo, fuisse bonos, mutabiles tamen, atque volũtate Dei, nobis incognita, æqua tamen & iusta, vtrosq; lapsos, lapsuque suo naturam suam mutasse, atque eidem condemnationi subiectos, exceptis ijs quos elegit Dominus, atque eximit per gratiã Iesu Christi. Hæc quæ nos Spiritus sanctus docet, impius iste euertere conatur, vt tenebras cum luce misceat ac confundat.*

Obijcit, Deum misisse Sathanam, vt seduceret Achab: fateor: nec permisisse, sed ita statuisse dico. Sed diabolicæ doctrinæ est, negare Sathanam falsosque doctores nihil agere mali, dum homines seducunt. Videte, quæso, fratres, atque iterum legite diligenter, quæ de hac re in mea Institutione tractaui: ac reperietis, quod animos vestros pacatos reddat, vt gloria reddatur Deo: vos autem pudefacti, vosmetipsos summissè humiliterque geratis. Cæterùm, quòd fingit Micheam ad tempus seductorem & simulatorem fuisse, idémque de Paulo obliquè persuadere conatur, impia calumnia est. Nam Micheas ridebat Achab, quòd assentatorem potius, quàm Prophetam habere vellet: acsi diceret, Non sum à te accersitus, vt fungar officio Prophetæ, tibique vera prædicem: sed potius, vt assenter, tibique placeam. Agedum: quandoquidem ex libidine animi tui hæc fieri cupis. Atque hæc ironia planè ab impio Rege intellecta est. Quare, sanctissimo Prophetæ, maxima à perdito hoc homine infertur iniuria. Idem de Paulo dicendum est: nec enim simulatione vsus est, vt illiciti quicquam faceret, aut imperitos falleret: sed eorum imbecillitati sese accommodauit, quantum per Christianam libertatem ipsi licebat, quæ omnibus pijs ad promouendam atque ædificandam Christi Ecclesiam data est. Reg.23.

Sed quò deinceps hic tendat, perspicuum est: nempe, ad spiritum duplicem Libertinorum. Ait enim, Abrahamum, dum mentitus est, à Spiritu veritatis impulsum ac directum fuisse: quòd apud imperitos mentiri ipsi liceret. Atque in eo

aduersus sanctum Patriarcham & aduersus Deum blasphemus est: nec enim mentitus est Abraham: hoc est, nihil sua sponte aduersus veritatem pronuntiauit. Mendacium velut licitum tueri, vt imperiti fallantur, blasphemia est in Deum, cuius officium est mendaces perdere ac delere.

Mortificationis nomen, sæpe ipsi, vt cæteris Libertinis, in ore est: sed quale mortificandi genus intelligat, attendite: vt se ipse aperit. Si quis intelligat omnia fieri à Deo, ratum deinceps erit quicquid aget. Modò enim quispiam dicat: Nihil possum, quicquid libet, ei licet. Denique, mortificatio est, cùm quis nec boni, nec mali discrimen tenet: & tanquam laxis habenis quouis impellitur, atque omnia bellè habere dicit, quòd ea Dominus efficiat. Nam, sicuti iam prius exposui, nullam aliam pœnitentiam agnoscit, qua perfectus homo reddatur, quàm si quis fateatur à Deo fieri & cognosci omnia, ipsúmque solum esse iustum. Cætera omnia superuacanea, imò damnanda esse affirmat. Hāc controuersiam moueat cum Paulo, qui conqueritur de ijs, quos suæ impudicitiæ, scortationis, atque immunditiæ non pœnitet. Fortasse dicet, Paulum theologia non tam abstrusa & recondita instructum fuisse, vt ei satisfaciat. Verùm his tribus gloriam Dei consistere dicit. Quid igitur de bonitate & misericordia censendum, quæ gloria κατ' ἐξοχὴν vocatur? Cùm Deus per Ieremiam ait, nos in eius cognitione gloriari debere, subiungit, se cognosci velle: ibíque iudicium & misericordiam potius, quàm sapientiam & virtutem nominauit. Legimus titulos, quos sibi in summa illa & authentica diuinitatis suæ reuelatione attribuit, cùm se Moisi patefecit. Non videmus illìc triadem hanc, qualem fanaticus iste fingit: sed Deus, gloria afficitur in misericordia & clementia sua, in patientia & veritate. At dicet hæc omnia ad tria illa referri. Cur verò ad tria potius, quàm quatuor? Estne quicquam magis proprium Deo, quàm veritas? Vbinam ostendet Deum nominari Virtutem, Sapientiam, aut Iustitiam, vt à Ioanne Charitas vocatur? Perspicuum est igitur ab ipso obscurari & restringi gloriam Dei, cùm tribus hisce virtutibus, contra Euangelij doctrinam ipsum includat. Inanes sunt argutiæ, quæ prima fronte placent: sed cùm propius cernuntur, instar fumi euanescunt.

Accedit alius articulus de perfectione, ad quam ex eius sententia, pertingere poßumus in hoc mundo. Ac nititur præclara ratione: nempe, duo contraria in eodem subiecto esse non posse. Acsi Paulus non doceret, pios in hac mortali vita, aßiduam inter carnem & spiritum pugnam sentire. Alloquitur enim filios Dei,
Galat.5. *cùm Galatis scribens, ait: Spiritus pugnat aduersus carnem, & caro aduersus spiritum: ita vt quæ vultis, ipsi non faciatis. Atque septimo ad Romanos, fusius hoc argumentum deducit. Insanus hic ait, Paulum suscipere personam carnalis hominis non mortificati. Atque, vt calumniosæ interpretationi, quam affert, colorem aliquem obtendat, adducit quod dicitur initio capitis: Eos alloquor qui Legem norunt. Sed nimiæ impudentiæ est id referre ad eam similitudinem, quam attingit Paulus de obligatione vxoris erga virum. Et certè, quæ illic continentur, alijs conuenire nequeunt, præterquam ijs, quos Deus Spiritu suo regenerauit: nam disertè ait, se, cùm nosset Legem, seipsum adiudicasse morti, nec amplius inanem vitæ persuasionem habuisse. Item, sibi ad sequendum Deum volūtatem esse alacrem atque promptam: quæ certè nemo, nisi per regenerationem, adipisci potest. Item, à se non fieri malum, sed à peccato, quod in ipso inhabitat. Quo significat id sibi*

potis-

potissimum esse in votis,vt adhæreat iustitiæ Dei,sed imbecillitate carnis suæ prohiberi. Sed nihil adeò miror,quàm conclusionem ab hoc phrenetico non spectari. Fatetur enim, veram esse hominis mortificationem, cùm quis omnem potestatem Deo,non sibi attribuit. Atqui,Paulus se miserum ac seruum peccati esse fatetur, nec vsquam,nisi in gratia Christi,conquiescit. An illa,quæso, hominis carnalis oratio est? Quod alio loco dixit:Non iam viuo ego,sed viuit in me Christus: huic Gala.2. *sententiæ non repugnat. Ac facilè vterque locus conciliatur ex eo,quod octauo capite dictum est: Corpus mortuum est propter peccatum: spiritus autem vita ob iustitiam. En quomodo contraria in eodem subiecto,aduersus fanatici huius doctrinam,esse poßint. Nam vita inchoata est,& mortis nonnihil restat. Et certè ingredimur in vitam fide,incredulitas autem mors est. Scriptum est autem:Credo,* Mar.9. *Domine,adiuua incredulitatem meam. Item Domine, adauge nobis fidem. Hinc perspicuum est, fanaticos eiusmodi homines, nunquam gustasse quid Deus donúmve ipsius esset, cùm non intelligunt ea esse imperfecta, & quod illis deest, contrarium ijs vitium esse.*

Exempla omnia quæ cumulat,vt perfectionem probet, quam in hominibus esse posse imaginatur,dum istic viuunt, nihil ipsum iuuant. Iosephum allegat, quem typum Christi gesßisse dicit:atque hinc contendit ipsum ab omni peccato fuisse immunem. Aio verò,Aaronem, illiúsque successores, similiter typum gesßisse Christi: ac nihilominus iussos esse sacrificare pro peccatis suis, antequam pro populo intercederent. Porrò,quia de Samuele scriptū est,nullum vnquam ab eius o- 1.Reg.3. *re verbum cecidisse in terram, quærit, an existimandum sit, ipsum ad vltimum vsque diem vitæ,peccatorem fuisse. Aio verò,malè ab isto intellectam esse hanc sententiam,qua de ijs tantùm agitur quæ Propheta loquutus est, dum munere suo fungeretur. Quod etiam de Isaia & Daniele verè dici potest: & tamen Isaias in* Iesa.64. *extrema senectute dixit: Peccauimus, Domine. Daniel quoque,septuaginta an-* Dani.9. *nos natus,vt ipse refert,sua & populi peccata fatebatur. Sed ne prolixior sim, quàm par sit,ad Dauidem venio. Quærit enim hic fanaticus,an non inter tot preces ac gemitus,quos edidit,dum à peccato liberari cuperet,exauditus sit. Respondeo,exauditum fuisse:sed eo modo,quem Paulus docet,qui idem optabat: nempe, cùm ex hoc mortali corpore ereptus est, quo veluti carcere, in seruitute peccati detinemur. Nec alio sanè,quàm eius ipsius testimonio opus est, cùm ait: Ne ingrediaris in iudicium cum seruo tuo,Domine: quia non iustificabitur in conspe-* Psal.142. *ctu tuo omnis viuens. Neque hunc canem oblatrando & blasphemando excipere oportet,Dauidem eo tempore carnalem fuisse: nam eo tempore,quo perfectißimus fuit,ac tanquam Propheta Dei,loquutus est. Nec tantùm de præsenti tempore loquutus est,sed totam hominis vitam comprehendit: quemadmodum etiam Psalmo tricesimo,secundo perpetuam doctrinam tradit,inquiens: Beati quorum remissæ sunt iniquitates,&c. Quam doctrinam,Paulus omnibus filijs Dei accommodat. Et certè, non abs re Dominus noster Iesus Christus Apostolos suos precari docuit in hunc modum: Remitte nobis debita nostra. Perditus hic ganeo execrandam blasphemiam euomit,inquiens: Christum discipulos suos eo tempore,quo carnales erant,ita docuisse: quòd certè, nec Celestini, nec Pelagiani vnquam dicere ausi sunt,qui hanc ipsam hæresim tuebantur. Et cùm verba Christi expendentur, eo magis patebit fanatici istius impudentia. Nec enim ait: Nunc ita precandum: sed*

precabimini in hunc modum perpetuam ijs regulam tradens. Denique, quisquis remißionis peccatorum non eget, neque discipulus Christi, neque membrum Ecclesiæ sit. Omnes enim Christiani, postquam se vniuersalem Ecclesiam credere confessi sunt, adiungunt, se quoque remißionem peccatorum credere, secundum ea quæ à Prophetis prædicta fuerunt: nempe, omnibus veræ & spiritualis Hierosolymæ incolis peccata remissum iri.

1. Ioan. 1. *Obsecro autem vos, fratres, vt quanta perditi huius hominis impudentia sit, attendatis. Nam cùm hunc Ioannis locum soluere conatur: Si dicimus quòd peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, & veritas in nobis non est: respondet id carnalibus dictum esse. Atqui, paulò prius dixerat Ioannes: Si in luce ambulamus, sicut ipse in luce est, societatem habemus inter nos mutuã. Quid furiosæ huic bestiæ faceres? Excipit, postea dici à Ioanne, Eum qui natus est ex Deo, non peccare. Fateor: verùm id pro mensura regenerationis, quam adeptus est, intelligendum: ita, vt peccatum in ipso non regnet. Omnes autem filij Dei re ipsa experiuntur hanc regenerationem haudstatim primo die perfici: sed contrà, ad eam semper magnis laboribus contendunt, & cum Paulo aiunt, se nondum adeptos esse. Sed huic fanatico inanibus verbis de regeneratione blaterare haud difficilius est, quàm Scholasticis de bello, quod nunquam experti sunt. Dico igitur, eum qui ex Deo natus est, non peccare, quoniam peccato deditus non est, sed præcipuus eius affectus tendit ad cultum Dei, quemadmodum ait Paulus: Ne regnet peccatũ in mortali vestro corpore. Optandum sanè esset, vt ne insideret quidem vllo modo: sed quoniam id fieri non potest in hoc mundo, et dominationem adimi iubet, vt iustitiæ Dei summittamur. Similiter abutitur hic fanaticus dicto Pauli, ad Romanos octauo, dum ait, nihil esse damnationis ijs qui sunt in Christo Iesu, qui Spiritũ ducẽ, non carnis suæ impetum sequũtur. Atque hinc perspicuum est ipsum, tanquã nequißimum de grege Epicuri porcũ, sacrosancta Dei scripta ridere. Nam statim apud Paulum sequitur, corpus mortuum esse ob peccatum. Et cùm ijs nihil damnationis esse dicit, intelligit peccata ipsis non imputari. Væ enim illi, qui iudicabitur ex iustitia sua. Quemadmodum etiam Iacobus grauius comminari, aut maiorem isto terrorem inferre nequit: quàm vt sublata quispiam misericordia iudicetur. Fateor quidem nos, si filij Dei sumus, à Spiritu sancto duci ac regi debere, vt voluntati Dei conformemur: atque domemus & mortificemus rebellionem carnis nostræ: sed nihilominus semper in nobis vitia restant: ita, vt vera perpetuò sit Augustini sententia, dicentis: Iustitiam, quam pij obtinent in hac vita, magis consistere in remißione peccatorum, quàm in virtutis perfectione.*

(margin: 1. Ioan. 3. — Rom. 6. — Iac. 2.)

Nec pugnãt ista cum ijs quæ phreneticus iste adducit: nẽpe, si nũquam homines à peccato liberari possent, Paulũ non ita frequenter moniturum fuisse fideles, vt veterem hominem enecarent. Nobis enim scopum demonstrat ad quem omnes collimare oportet. Progrediamur ergo & proficiamus, quantum fieri poterit: ac multum profectò efficiemus, si eo vsque ad extremum vitæ accedamus. Alioqui frustra vita hæc, Cursus vocaretur. Quamobrem, prætermißis hisce delirijs, quibus Sathan vos excæcare, perditi huius ganeonis ministerio conatur, fratres, doctrinæ Euangelij adhæreret, quæ nos docet, vt ad extremum vsque diem vitæ in pœnitentia proficiamus.

(margin: Ephes. 4.)

Contestetur, quantum volet, se licẽtiam peccandi præbere nolle: hoc enim nihil

nihil aliud quàm inane, nimísque ridiculum simulationis velum obtendere: quoniam peccatū, ipsi nihil est, cùm Deus omnia facere putatur. Atque idē est integumentum, quo tegitur, vt se Deum gloria afficere fingat. Nobis quidem vnicè omníque studio curandum est, vt gloria Deo vbique omnibúsque in locis in solidum reddatur. Sed cùm his tribus articulis concludit gloriam Dei, nimis audaciter ipsi præscribit: ait enim, Deum non aliter affici contumelia, quàm cùm falsa sapientiæ nostræ, meriti, atque liberi arbitrij persuasione efferimur. Hinc consequens esset, Deum nulla ab Antichristo Romano contumelia affici, cùm iurisdictionem vsurpat in animas, quas pro libidine sua condemnat. Excipiet hîc nugator, id sub tribus articulis ab ipso expreßis comprehendi. An non Spiritu sancto sapientior est, vt eius linguam immutet? Disertis enim verbis admonet Paulus, quòd solius Dei est Rom. 14.
ab homine mortali vsurpari, eiúsq; maiestatem imminui, cùm quis se proximorū iudicem statuere audet: Tu quis es, inquit, qui fratrem tuū iudicas? An non omnes statuemur apud tribunal Christi? Similiter & Iacobus: Quòd si iudicas Legem, non es obseruator Legis, sed iudex. Vnus est Legislator, qui potest seruare & perdere. Quæso, an non hæc superbia seorsim notanda est: cùm homo, qui puluis ac cinis est, conscendit tribunal Dei, vt iudicia in animas exerceat, quæ sibi tantùm reseruauit? Rursus, posteaquam hic blatero multum obstrepuit, vt se Deum gloria afficere velle simulet: summa huc redit, vt omnia rectè fieri agnoscamus, quòd Deus omnia efficiat: vt hoc velo, quicquid est scelerum, vel maximè detestabilium, tegatur: & quicquid putidißimum est, optimi odoris esse iudicetur. Denique, vt Deus stupratoribus & adulteris se lenonem, latronibus & homicidis receptatorem ac fautorem se præbeat: quæ blasphemiæ adeò horrendæ sunt, vt omnes earum commemoratione cohorrere, atque expauefieri debeant. Nec verò ipsi sat est causam suam tueri, nisi etiam Quintini defensionem, tanquam patronus, suscipiat. Si referenda essent ea, quæ Christiani omnes in Quintino detestari debent, non referrem ea quæ accepi ab alijs, sed quæ ipse vidi ac perspexi. Ego tamen ab ijs abstinebo, & nonnihil de eius exitu solummodo perstringam, vt qualísnam fuerit præclarus hic martyr, omnes agnoscant. Nulla fuit alia occasio, cur in vincula conijceretur, quàm quòd honestas & pudicas fœminas ad stuprum sollicitaret. Nā vt emißarij equi, quanuis senio confecti, ad equas, sic ille ad fœminas hinniebat. Nimiæ verò impudentiæ foret id negare, cùm vniuersa Neruiorum ciuitas huius rei optima sit testis. Coniectus in vincula, nihil non effecit, quò euaderet: nam ex præclara ista, quam sequuntur, philosophia, simulare, mentiri, fallere, atque in omnes formas sese immutare licet, vt ijs, quos Carnales vocant, imponatur. Ita omnia abnegauit, asserens Papistico ritu, se optimum, vt vocant, Catholicum esse. Tandem & testimonijs conuictus, & libro, quem nuper edidi, (eo enim iudices, vt vt miserabilis est apud ipsos hodie iudiciorum status, vsi sunt) petijt, vt ne saltem crudeli supplicio afficeretur, promptum ac paratum se præbens ad omnia dicenda, quæ ipsi iuberent: quod etiam strenuè ab ipso præstitum est. Nam productus in theatrum, à Monachis & sacrificis Antichristi impulsus, bis populum hortatus est, vt diligenter à sacris literis caueret: nihil peius aut perniciosius earum lectione simplicibus & illiteratis viris. Quam ergo iniuriam impudens hic impostor infert sanctis Iesu Christi Martyribus, cùm in eorum ordinem & societatem Quintinum cooptat? quem vniuersa Neruiorum ciuitas, non

solùm flagitiorum & effrænatæ suæ libidinis pœnas dedisse nouit, sed etiam execrandæ blasphemiæ, qualem libello meo explicui & descripsi. Neque verò ista à me hominis odio dicta sunt, sed quia discrimen rerum habendum est, ac præsertim dum periculum est ne ab istis Sathanæ ministris seducamur.

Cæterùm, perspexi irrisorem istum nos occultè perstringere & calumniari, quasi diuites nobis conciliare nitamur, vt aliqua ex ijs commoda percipiamus, atque interea pauperes aspernemur. Cui nihil aliud respondeo, quàm mihi duplicem Libertinorum more, linguam non fuisse, vt varijs sermonibus erga hos atque illos vterer, pro statu & conditione personarum: sed promiscuè idem responsum planum atque apertum dedisse omnibus: quemadmodum regula Dei & summis & infimis eadem & communis est. Quale verò mihi consilium fuerit, quid animo propositum habuerim, res ipsa apertè docet. Pauperum quamplurimorũ aduentus mihi dispendio magno fuit: maiori etiam, quòd istic commorati sint: nemo autem omnium est, qui me, vel obolo vno auxerit. Et certè maximæ stultitiæ foret, si hac ratione diuitias, aut commoda nostra quærere vellem: nec enim diuites huc, sine maxima bonorum suorum iactura & imminutione commeare possunt. Sed eos, qui ipsis in idolorum cultu & superstitione adulantur, ac persuadent licere in ijs versari & cõmorari, séque mũdo accommodare, hoc facere certissimum est, vt partem aliquam facultatum ipsis emungant: pluris que absolutionem istam vendunt, quàm Romanus Antichristus suam, ac diplomata indicarit. Pluribus hãc calumniam persequi nolo, tum quia nimium aperta & perspicua est, tum etiam quia gloriæ ducendum sit, cum nobis huiuscemodi canes oblatrant.

Vt finem dicendi faciam, obsecro atque obtestor, per nomen Dei, fratres, vt Ioannis exhortationem memoria teneatis: nempe, vt probentur spiritus, ne nos deliri isti homines ab Euangelij simplicitate abducant inanibus fallacijs, quæ lumen Euangelij in tenebras adeò obscuras conuertunt, vt nihil in eorum dictis & sententijs præter horrendam confusionem appareat. Deum nostrum bonitatis & misericordiæ Patrem rogo atque imploro, vt vos tueatur, & Spiritu sapientiæ ac prudentiæ regat, omni virtutum genere muniat ac confirmet, vósque omni sanctitate dedicet, vt eius gloria, sicuti par est, in vobis reluceat, Amen. Geneuæ, XX. August.

M.D.XLVII.

IOAN-

IOANNIS CALVINI ADMONITIO, qua ostenditur quàm è re Christianæ reip. foret, Sanctorum corpora & reliquias, velut in inuentarium redigi: quæ tam in Italia, quàm in Gallia, Germania, Hispania, cæteris'que regionibus habentur.

E Gallico per Nicolaum Gallasium in sermonem Latinum conuersa.

NICOLAVS GALLASIVS pijs Lectoribus, S.

Ncredibile profectò videretur tam crassa impostura ac tam diuturna seductum fuisse orbem vniuersum, nisi rem ipsam oculis intueremur: atque intelligeremus iusta Dei vindicta id factum esse: vt homines à veritate alieni addicerentur mendacio, atque ita excæcarentur, vt error (sicut ait Paulus) vires & efficaciam obtineret. Quod cùm hodie immensa Dei bonitate patefactum sit, & veluti digito commonstratum: nos adhuc cæcos esse, aut in tenebris delitescere minimè decet: cùm præsertim luce adeò clara & lucida illustrati simus. Equidem haud vllum fore arbitror, cui ista non pateant: nisi quem sensus planè omnes defecerint, sitque bellua, quàm homini similior. Neque enim hîc subtili agitur ratione: sed res ipsa monstratur, ita, vt vel stupidissimi eam perspicere possint. Nostrates certè, quamplurimi, hoc perlecto libello, adeò obstupefacti sunt, vt ex antro quodam prodijsse sibi viderentur: atque affirmarent, se id nunquam fuisse credituros. Proinde, re perspecta, maiore studio Deum quærere, & superstitiones exhorrere cœperunt. Quod omnibus euenturum spero, qui inuidia omni deposita, eum attentè legerint. Itaque, eum è Gallico Latinum feci, vt nulli non communicetur: atque etiam, vt cæteræ nationes hoc exemplo reliquias, quæ apud eas esse feruntur, describant: nec enim hic vnius hominis est labor: plures ei intentos esse oportet, & quæ in vnaquaque regione sunt, colligere. Caluinus enim noster omnes rescire non potuit: tantùm eas descripsit, quas ipsi tum videre licuit, tum certis testimonijs accipere. Propterea, libellum hunc admonitionis loco esse voluit: vt cùm præcipua rerum capita perstrinxisset, cæteri, quibus religio cordi est, accingerentur huic operi: quò magis ac magis hominum stupiditas & inconsyderantia excuti possint. Hoc igitur à vobis maiorem in modum peto, atque obsecro, vt tantum apud vos ponderis habeat hic libellus, quantum apud pios homines habere debet: vtque laborem in vertendo meum boni & æqui consulatis. Si sales & iocos, quibus refertus est, minus expressi: cogitate, suos cuique linguæ esse lepóres, qui interdum alijs non conueniunt. In hoc certè potissimùm elaboraui, vt verterem omnia fideliter. Valete, Idib. Mart. M.D.XLVIII.

VGVSTINVS in eo libro quem inscripsit De labore Monachorum, conquerens de circunforaneis quibusdam impostoribus, qui iam suo tempore fœdam ac sordidam nundinationem exercebant, Martyrum reliquias hac & illac circunferendo, subiungit: Si modò sunt Martyrum reliquiæ. Quo verbo significat iam suo tempore inualuisse abusus & imposturas, quibus plebs imperita decipiebatur: vt putaret ossa hinc atque illinc collecta, Sanctorum esse. Cùm adeò antiqua sit origo huius imposturæ, minimè dubium est, quin vehementer adaucta sit tam longo temporis spatio: cùm præsertim mundus deinceps mirum in modum corruptus, ac semper in deterius lapsus sit: donec ad extremum venit, in quo nunc eum constitutum videmus. Primum autem vitium & veluti initium mali fuit, quòd cùm Christus in verbo suo, Sacramentis, & gratijs spiritualibus quærendus esset, mundus, solito suo more, subuculis, vestibus, fascijs inhæsit: sicque omissa re præcipua, accessionem tantùm sequutus est. Eundémque in Apostolis, Martyribus, alijsque Sanctis se præbuit. Nam cùm diligenter eorum vitam meditari, séque ad eorum imitationem conferre debuisset: omne studium posuit in contemplandis & veluti in thesauro reponendis eorum oßibus, subuculis, cingulis, pileis, & nugis eiusmodi.

Equidem non ignoro id quandam pietatis & zeli speciem præseferre: cùm dicitur, reliquias Christi seruari ob honorē qui illi habetur: vtq; eius memoria tenacius inhæreat animis: tantundē quoq; in Sanctis valere. Sed consyderandū erat, quod ait Paulus, quenuis cultum Dei, ingenijs hominum excogitatum, qualemcunq; sapientiæ speciem præseferat, vanitatem & stultitiam meram esse: nisi melius fundamentū habeat, & certius nostra opinione. Præterea, vtilitas quæ inde oriri potest, cum periculo comparanda erat. Sic enim compertum fuisset, parum vtile, aut omnino superuacaneum esse & friuolum, habere eiusmodi reliquias: ac cōtrà, difficillimū esse, aut potius fieri nullo modo poße, quin inde ad idololatriam homines paulatim declinēt. Neq; enim eas intueri aut attrectare poßunt sine veneratione: in qua nullus tenetur modus, quin protinus honor Christo debitus ipsis tribuatur. Itaq; vt paucis dicā, reliquiarum desyderium nunquam superstitione caret: imò, quod deterius est, mater est idololatriæ, quæ vtplurimùm cum ipsa coniuncta est.

Omnes, sine controuersia, fatentur, Dominum ideo Moisis corpus è conspectu hominū abstulisse, ne populus Iudaicus eo adorando abuteretur. Quod in vno factū est, ad omnes extendi oportet, cùm in ijs eadem valeat ratio. Verùm, vt omittamus Sanctos, videamus quid Paulus de ipso Christo dicat. Testatur enim se, post Christi resurrectionē, amplius ipsum non agnoscere secundum carnem: admonens his verbis, quicquid in Christo carnale fuit, obliuioni tradendū, & mißum faciendum, vt in eo secundum spiritum quærendo & poßidendo, omnem operam studiúmque locemus. Nunc igitur causari præclarū esse, aliquod habere monumentum tum Christi, tum Sanctorum eius: quid aliud est, quàm inane tegumentum, fucādæ stultæ nostræ cupiditatis causa, quærere, quæ nullum in ratione fundamentum habet? Quòd si etiā hæc ratio sufficere videretur, cùm tamen apertè repugnet sententiæ, quam Spiritus sanctus, per os Pauli pronuntiauit, quid plura requirimus?

Sed

Sed minimè necessarium est longam in hac re disputationem texere: bonum sit nécne habere reliquias: tantùm vt repositæ asseruentur, non vt adorētur: nam, sicuti diximus, experientia docet nunquam ferè alterum ab altero seiunctum esse. Ambrosius quidem de Helena Constantini matre loquens, quæ magno labore & sumptu crucem Domini inquisierat: ait, ipsam Dominum tantùm, qui in ea pependerat, non lignum, adorasse. Sed rarissimum est, vt quis reliquijs vllis sit deditus, quin simul aliqua superstitione polluatur. Fateor non primo impetu ad manifestā idololatriam erumpi: sed paulatim ab vna fallacia ad alteram decliuem esse lapsum, donec tandē homines in extrema præcipites ruant. Sanè populus, qui se Christianum nominat, eò vsque progressus est, vt non minore idololatria, quàm vlli olim Ethnici insanierit. Prostrauit enim seipsum ac genu flexit corā reliquijs, tanquam coram Deo: accendit faces & candelas pro solenni adorationis ritu: fiduciā in ijs locauit, ad eas cōfugit, acsi illic virtus & gratia Dei inclusa fuisset. Si idololatria nihil aliud est, quàm honorē Dei aliò trāsferre, an id idololatriā esse negabimus? Neq; verò id excusari potest, quasi immoderato rudium ac imperitorū, vel anicularū zelo factū sit. Latius enim patuit hæc immoderatio, eáq; in vniuersum laborarunt omnes: atq; adeò ij ipsi, qui ad Ecclesiæ gubernacula sedebant, eam approbarunt. Quinetiā mortuorum ossa cæteraq; omnes reliquiæ supra altare primarium in altiore & eminentiore loco collocatæ sunt, vt maiore reuerentia adorarentur. En vt stulta, quæ initio fuit, in seruandis reliquijs atq; in thesaurū reponendis curiositas, huc tandem abominationis delapsa sit, vt non solùm à Deo auersi sint homines, quò rebus vanis & caducis adhærerent: sed etiam execrabili sacrilegio res omni sensu carētes adorarēt loco Dei, qui viuit ac benedictus est in secula.

Cæterùm, sicuti mala trahuntur malis, alia etiā infœlicitas sequuta est, vt nescio quæ sordes, omni ratione & specie carentes, pro reliquijs Christi & Sanctorum reciperentur: adeóque cæcus fuit mundus, vt qualiscunque titulus nugis oblatis imponeretur, absque inquisitione vlla aut delectu, pro vero & legitimo duceret. Ita asinorum aut canum ossa, quæ nugator quispiam proferre voluit, pro Martyrum ossibus, sine vlla difficultate, homines studiosè amplexi sunt. Idémque in alijs accidit, vt postea tractabimus: equidem non dubito, quin iusta sit vltio Dei. Cùm enim mundus, veluti rabie quadam accensus, reliquias concupiuerit, vt peruersa superstitione ijs abuteretur: rationi consentaneum fuit, Deum sinere mendacium aliud ex alio sequi. Sic enim dedecus nomini suo illatum vlcisci solet: cùm gloria quæ ad ipsum pertinet, aliò transfertur. Itaque nihil aliud causæ est, quòd vbique tot falsæ reliquiæ repertæ fuerint, quàm quòd Deus homines sese mendacijs oblectantes in duplicem errorem abduci siuerit.

Christianorum officium erat, Sāctorum corpora in sepulchris suis relinquere, vt vniuersali illi sententiæ parérent: qua dictū est, omnem hominem puluerem esse, atq; in puluerem reuersurum: nō erigere ipsa opere magnifico & sumptuoso, quò præmaturam resurrectionem fabricarent. Hoc quidem minimè intellectum fuit: sed è diuerso contra decretum Dei, fidelium corpora effosa sunt, vt magnificè extollerentur, cùm in sepulchro suo, velut in lectulo, vsque ad extremū diem quiescere debuissent. Appetita fuerūt ipsa, in ijs fiducia locata est, adorata quoq; sunt: denique, omnia reuerentiæ signa ijs exhibita. Quid accidit? Diabolus eiusmodi socordiam cernens, non satis esse putauit, quòd vno modo homines fefellisset: verùm

hac etiam impostura ipsos decepit, vt sanctarum reliquiarum titulum, rebus omnino profanis inscriberet. Deus autem iusta vltione mentem ac sensum omnem incredulis ademit, vt sine vlla inquisitione, albúmne an nigrum esset, ac sine discrimine reciperent quicquid oblatum foret.

Nunc quidem instituti mei non est tractare quantæ sit abominationis reliquijs tum Christi, tum Sanctorum abuti, eo modo, quo hactenus factum est, atque etiam hodie in maiore orbis Christiani parte fieri solet: esset enim liber in hanc materiam seorsim scribendus. Sed quia perspicuum est maximam reliquiarum, quæ ostenduntur, partem falsam esse, ac productam à quibusdam nugatoribus, qui miseræ plebi impudenter imposuerunt: mihi in mentem venit nonnulla referre, quæ sanis hominibus cogitandi & obseruandi occasionem præbeant. Sæpe enim accidit, vt errore aut opinione præoccupati, multa inconsyderatè probemus: neque tempus adhibeamus ad rem examinandam, rectúmque iudicium ferendum: sicque incogitantia nostra fallimur. Sed cùm moniti cœpimus animum aduertere, miramur ipsi nos adeò leues fuisse, & faciles ad id credendũ, quod probabile nullo modo fuerat. Id quod omnino in hac re accidet. Homines enim minimè commoniti, sed præoccupati hac opinione, quòd dicatur, En corpus illius sancti, en calcei, en caligæ, sibi facilè, ita esse persuadent. Sed cùm fraudes ostendero, quæ in ijs admittuntur, cui vel minimum erit prudentiæ, is oculos aperiet: & ijs, quæ nunquam ipsi in mentem venerant, consyderandis animum adhibebit.

Tametsi hoc libello, quod vel maximè cuperem, efficere non possim: nam vndiquaque catalogos nancisci opus foret, vt sciretur, quæ in vnoquoque loco esse dicuntur reliquiæ, & singularum fieret inter se collatio. Tunc enim perspiceretur vnumquenque Apostolorum, plus quàm quatuor corpora, Sanctorum verò duo aut tria habere. Idem cerneretur in cæteris. Denique, coacto tali aceruo, nemo non stuperet: cùm videret rebus adeò ridiculis vniuersum ferè orbem excæcatum fuisse. Mecum ipse ita cogitabam: cùm nulla sit cathedralis ecclesia tam exigua, cui non sit ossium aliarúmque eiusmodi nugarum infinitas: quid si coaceruaretur multitudo omnis, quæ in tribus aut quatuor millibus diœcesibus condita est viginti, aut triginta millibus Abbatijs, ex quadraginta millibus Cœnobiorum, aut eo plus, ex tot parochijs, tot sacellis? Verùm, adhuc præcipuum esset ipsas visitare, non nominare tantùm: neque enim omnes ex nomine cognoscuntur. In hac ciuitate habebatur, vt ferebant, brachium D. Antonij. Cùm theca inclusum erat, omnes ipsum exosculabantur & adorabant: cùm productum est in medium, cerui penem esse compertum est. Ad maius altare aliquid erat de cerebello D. Petri. Quandiu id inclusum fuit, nemo dubitabat: fuisset enim blasphemia titulo fidem non habere: sed cùm excussus est nidus, & accuratius obseruatus, repertus est pumex. Possem multa eiusmodi exempla referre, sed ista sufficient, vt intelligant omnes quantæ detegerentur sordes, si aliquando visitarentur sedulò, omnes totius Europæ reliquiæ: idque cum prudentia, quò melius discerni possent. Nonnulli enim reliquiarium aliquod spectantes, superstitione claudunt oculos, vt cernendo nihil cernant: id est, non audent seriò inspicere, vt quid sit, diligenter consyderent. Quemadmodum multi, qui iactant se integrum D. Claudij corpus, aut alterius cuiusquam vidisse, nunquam oculos attollere ausi sunt, vt quid esset spectarent. Verùm, is cui secreti videndi esset libertas, eáque vti auderet, longè aliter loqueretur.

Idem

Idem de capite Magdalenæ, quod Maßiliæ ostenditur, cum massæ aut ceræ frusto, quod oculo affixum est. In thesauro seruatur, acsi Deus aliquis è cœlo delapsus esset: verum si examinaretur, facilè detegeretur fallacia.

Optandum igitur esset, vt certiores essemus de nugis omnibus, quæ hîc atque illic pro reliquijs habentur: aut saltem, quò constaret quàm multæ falsæ sint, catalogum earum & numerum tenere. Sed cùm id fieri non poßit, saltem optarim inuentarium ex decem aut duodecim vrbibus nãcisci: veluti Lutetia, Tolossa Rhemis, Pictauo. His enim solis mirabilia veluti apum examina, vel saltem officinæ admodum cõfusæ perspicerentur. Idq́ue mihi sæpenumero in votis esse solet: vt tale inuentarium nancisci possem. Quia verò hoc quoque mihi nimium difficile esset, tandem cogitaui, præstabilius esse omnino exiguam hanc monitionem præbere, qua somnolentos excitem, vt cogitent quid sit in vniuersis, cùm in paucis tanta impostura deprehendatur. Hoc intelligo: cùm in ijs reliquiarijs quæ nominauero, tanta deprehendetur impostura, quæ tamen vix millesima est pars eorũ, quæ exhiberi solent: quid de cæteris poterit æstimari? Præterea, si constet eas quæ pro certioribus habitæ fuerunt, falsò esse suppositas: quid de incertis iudicandum erit? Vtinam verò Christiani principes paulisper animum ad id aduerterent! Esset enim ex eorum officio non sinere miseros homines sic seduci, non tãtùm falsa doctrina, sed etiam palàm deludi, persuadẽdo quod vulgò dici solet: Vesicas arietum, laternas esse. Nam de sua dißimulatione, rationem Deo sunt reddituri, quòd ea cernentes taceant: grauißimámque hanc esse culpam sentient, siuisse Deum ludibrio haberi, cùm id prohibere potuissent. Quicquid sit, spero libellum hunc omnibus vsui futurum, datu rúmque occasionem singulis, id suo loco considerãdi, quod titulus ipse monet: nempè, si descriptæ essent omnes orbis Christiani reliquiæ, perspicuum fore, quàm cæci antehac fuerint omnes: quantæ tenebræ per vniuersum orbem sint effusæ, & quanta stupiditate homines laborarint.

A Christo igitur initium faciamus, cuius cùm naturale corpus haberi non posset (nam miraculo si fabricandi facilè viam inuenerunt, quanto numero ac quoties eis libitum foret) eius loco sexcentas nugas collegerunt, quibus ipsius absentiam compensarent. Quanquam nec totum Christi corpus elabi siuerint, quin aliquod frustum retinerent. Nam præter dentes & capillos, Charrouienses Monachi, iactant se præputium habere: id est, pellem quæ ipsi in circuncisione amputata fuit. Quæso, vnde pellis hæc ad ipsos profecta est? Lucas Euangelista Dominum circuncisum fuisse refert: pellem verò seruatam fuisse pro reliquijs, nusquam fit mentio. Veteres historiæ omnes silent. Ac quingentorum annorum spatio, nullus de ea, in Ecclesia Christiana, sermo habitus est: vbi latuit tam diu, vt tam subitò erumperet? Præterea, quomodo ad Charrouium vsque aduolauit? Verùm, vt id probent, aiunt aliquot inde sanguinis guttas decidisse. Id quidem dicunt, sed opus esset probatione. Proinde patet merum esse ludibrium. Sed tametsi concedamus pellem, quæ Christo amputata fuit, seruatam esse, ibique aut alibi esse posse, quid dicemus de præputio quod Romæ ad Ioannis Lateranensis ostẽditur? Certum, est vnicum tantùm fuisse: Romæ igitur & Charrouij simul esse non potest. Quò fit vt manifesta hîc cernatur falsitas.

Sequitur deinde sanguis, de quo magnæ fuerunt contentiones. Permulti enim negarũt Christi sanguinẽ reperiri, præterquam miraculosum. Et tamen natu-

ralis, plusquam centum in locis, exhibetur. Alicubi paucæ guttæ, vt Rupellæ Pictonum, quas Nicodemus in chirotheca sua, vt aiunt, collegit. Alibi plenæ phialæ, vt Mantuæ. Biliomi in Aruernia, ostenditur, vase crystallino liquidus: in quodam proximo vico, coagulatus: & alijs in locis. Alibi plenis pateris effusus, vt Romæ ad Eustathij. Neque verò sat fuit purum habere sanguinem: sed etiam aqua admixtum habere oportuit, qualis à latere ipsius fluxit, cùm in cruce transfixum est. Hæc merx Romæ ad Ioannis Lateranensis reperitur. Iudicandum cuique relinquo, quid certi inde colligi possit: atque adeò num mendacium perspicuum sit, dicere sanguinem Christi septingentis aut octingentis post ipsius mortem annis repertum fuisse, vt per orbem vniuersum spargeretur: cùm in vetere Ecclesia nulla vnquam habita fuerit mentio.

Sequuntur præterea quæ corpus Domini contigerunt: aut saltem quæcunque potuerunt colligi, vt corporis loco fierent in eius memoriam reliquiæ. Primùm, ostenditur Romæ ad Mariæ maioris, præsepe in quo nascens positus fuit. Ibidem ad Pauli, exhibetur linteum quo fuit inuolutus, quanquam aliquod eius fragmentum ad Saluatoris in Hispania esse dicatur. Sunt etiam ibidem eius cunæ, cum subucula, quam Maria mater eius ipsi contexuit. Item, Romæ ad Iacobi ostenditur altare, cui impositus fuit, cùm in templo offerretur. Quasi verò tunc varia fuerint altaria, sicuti in Papatu: vbi constituuntur pro hominũ libidine. Ita sine vllo colore hac in re mentiuntur. Hæc sunt quæ habent de ijs quæ Christum infantiæ tempore contigerunt. Neque verò multùm disputare necesse est, vbi sarcinæ istæ tanto spatio post mortem Christi repertæ fuerint. Nemo enim tam hebes est, qui non intueatur qualis sit hæc dementia. In historia Euangelica, de ijs rebus ne vnum quidem verbum. Apostolorum tempore nihil prorsus auditum est. Quinquaginta circiter annos post Christi mortem, Ierosolyma expilata ac euersa fuit. Tot veteres Doctores ab eo tempore scripserunt, eorúmque mentionem fecerunt, quæ extabant suo tempore: præsertim de cruce & clauis quæ Helena reperit. De exilibus verò nugis illis, nullum verbum. Quinetiam Gregorij tempore nusquam apparet horum quicquam Romæ extitisse: vt constat ex eius scriptis. Post eius mortem Roma sæpius capta, expilata, & penè funditus deleta fuit. Si hæc omnia accuratè cõsyderentur, quid aliud dici poterit, nisi omnia hæc excogitata fuisse, quò imperitæ plebi imponeretur? Ac certè id fatentur falsæ religionis fautores, tum sacerdotes, tum monachi: eásque vocant, Pias fraudes, quasi ijs populus ad pietatem incitetur.

Secundæ classis reliquiæ sunt quæ id tempus spectant, quod inter infantiam & mortem Christi medium fuit. In quibus est columna, cui Christus in templo disputans innitebatur, cum alijs vndecim similibus ex templo Solomonis. Sed quis ipsis reuelauit Christum, disputando columnæ innixum fuisse? Nam Euangelista, historiam huiusce disputationis referens, ne verbo quidem id perstringit. Nec verisimile est ei cõcionatoris concessum fuisse locum, cùm nulla, vt perspicuũ est, existimatione, aut authoritate polleret. Præterea quæro, etiam si columnæ innixus esset, quî sciunt illam fuisse? Tertiò, vnde duodecim illas columnas nacti sunt, quas aiunt prodijsse è templo Solomonis? Sunt deinde hydriæ, in quibus Christus aquam in vinum mutauit, cùm adesset nuptijs in Canna Galileæ. Equidem scire vellem, quis earum custos fuit tandiu, vt eas postea distribueret. Hoc enim perpetuò notandum, octingentis solùm aut mille annis post editum illud miraculum, repertas

tas fuisse. Non satis teneo locos omnes vbi illæ ostenduntur. Scio tamen ijs Rauennæ, Pisis, Cluniaci, Andegaui, ad Saluatoris in Hispania haberi. Sed, ne longior sit oratio, solo aspectu eos mendacij conuincere, facile est. Aliæ enim non sunt congio capaciores, aut paulò plus, aliæ minus, aliæ octo amphoras cõtinere possint. Concilientur hæc inter se, si fieri poßit. Tunc eos suas hydrias habere sinam absque controuersia. Sed neque vasis cõtenti, poculentum etiam ipsum habere voluerunt. Nam Aureliæ iactant se ex eo vino habere, quod Architriclini vocant. Hoc autem sponsi nomen fuisse putant, & populum adhuc retinent in ea ignorantia. Singulis annis semel extremam exiguæ ligulæ partem lingendam præbent ijs, qui munus aliquod offerre voluerint: dicentes, se, vinum quod Dominus in conuiuio fecit, propinare. Neque vnquam minuitur eius quantitas, modò subinde compleatur scyphus. Nescio cuius magnitudinis sint calcei, qui Romæ esse dicuntur in eo loco, quem Sancta sanctorum vocant: an puer, an vir factus, ijs vsus sit: sed neutrum alteri præstat. Nam satis supérque ostendi quantæ sit impudentiæ nunc Christi calceos proferre, quibus Apostoli suo tempore caruerunt.

Nunc ad ea veniamus quæ ad supremam cœnam pertinent, quam Christus cum Apostolis celebrauit. Mẽsa enim Romæ est ad Ioannis Lateranensis. Aliquid de pane ad Saluatoris in Hispania. Culter, quo agnus Paschalis fuit dissectus, Treueris. Notemus Christum in commodato loco cœnam celebrasse. Illinc discedentem, mensam reliquisse: nec legimus ab Apostolis eam esse exportatam. Aliquot postea annis Ierosolyma destructa fuit, sicuti diximus. Qualem verò speciem veritatis hoc præsefert: mensam illam septingentis, aut octingentis post annis repertam esse? Præterea, mensarum forma tunc omnino diuersa erat, ab ea quæ nobis hodie in vsu est. Nec enim sedere cœnando, sed accumbere solebant: quod disertè Euangelio exprimitur. Perspicuum est igitur hoc mendacium. Quid superest? Calix in quo sacramentum sanguinis sui Apostolis bibendum dedit, ostenditur ad Mariæ Insulanæ, propè Lugdunum. Item, apud Heluios, in quodam Augustinensium cœnobio. Cui fides habebitur? Verùm de disco in quo positus est agnus Paschalis, res etiamnum peius habet. Est enim Romæ, item Genuæ, & Arelatæ. Forsitan illius temporis consuetudo à nostra diuersa fuit. Quòd enim hodie variantur fercula, tunc vnius ferculi causa, discum variari oportuit: si modò sanctis hisce reliquijs fides habetur. An magis perspicua requiritur falsitas? Idem est de linteo, quo Christus Apostolorum pedes absterſit, postquam eos abluisset. Vnum est Romæ, ad Ioannis Lateranensis: alterum Aquis, in Germania, ad Cornelij, cum impresso vestigio pedis Iudæ: alterutrũ falsum esse necesse est. Quid ergo iudicabimus? Sinamus eos inter se contendere, quoad alteri causam suam probarint. Interim cẽseamus meram esse imposturam: persuadere hominibus velle, linteum, quod Christus reliquit in ea domo, in qua cœnam celebrauit, quingentis, aut sexcentis post Ierosolymæ euersionem annis, in Italiam, aut Germaniam aduolasse. Panem omiseram, quo per miraculum in deserto pasti sunt hominum quinque millia: cuius frustum Romæ ostenditur, ad Mariæ nouæ: & frustulum ad Saluatoris, in Hispania. Refert Scriptura portionem aliquam mannæ fuisse reseruatam, tanquam monumentum magni illius miraculi, quo Deus populum Iudaicum in deserto pauit. Sed de quinque panum reliquijs, Euangelista non commemorat quicquam fuisse hoc fine asseruatum: neque vlla veterum historia, vllíue antiquorum Ecclesiæ Doctorum mentionem facit.

Facile est igitur iudicare, id postea pinsitum fuisse quod nunc monstratur. Idem iudicandum de ramo, quod est ad Saluatoris in Hispania. Aiunt enim eum esse quem Christus gestabat, cùm die Paschatis, quod Floridum vocant, Ierosolymam ingressus est. Verùm à Christo gestatum fuisse ramum nusquam recitatur in Euangelio: commentum igitur euidens est. Denique in hunc ordinem redigendæ sunt reliquiæ, quæ ibidem exhibentur: nempe, terra quæ sub pedibus Christi iacebat, cùm Lazarum suscitaret. Quæso, quis tam diligenter notauit locum, vt post Ierosolymæ euersionem, qua omnia in Iudæa immutata sunt, locus in quo Christus semel pedem posuit, certò potuerit designari?

Iam ad præcipuas Domini reliquias veniendum est. Illas scilicet quæ ad mortem & paßionem eius pertinent. Ac primùm de cruce in qua pependit, agamus. Pro certo haberi scio, Helenam, Constantini imperatoris Romani matrem, ipsam reperisse. Nec ignoro quid veteres nonnulli Doctores scripserint in eius rei comprobationem: nempe, vt certum sit, eam sine vlla dubitatione esse crucem, cui Christus suffixus est. Horum omnium fides sit penes rem ipsam. Vtcunque sit, vel stulta curiositas, vel ineptus religionis zelus ipsam huc impulit. Sed fingamus opus laude dignum fuisse, quòd inueniendæ cruci tantùm operæ posuerit: atque Dominum tunc miraculo declarasse, suam fuisse crucem. Solùm temporis nostri rationem habeamus. Crucem illam, quam Helena reperit, adhuc Ierosolymis esse ferunt. Atque id nemini dubium est: quanquam Ecclesiastica historia apertè repugnet. Illic enim refertur, Helenam partem eius Imperatori filio suo misisse, à quo supra columnam porphyream Constantinopoli fuerit collocata: alteram verò partem, ab ea fuisse argentea theca inclusam, quam Episcopo Ierosolymitano seruandam dederit. Itaque, aut mendacij coarguemus historiam, aut quæ hodie feruntur de vera cruce, vana omnino & friuola sunt. Rursum, animaduertamus quot de ea sparsa sint per vniuersum orbem fragmenta. Si vel ea tantùm, quæ teneo, recitare vellem, iustum certè librum catalogus eorum implere posset. Nullum est tam exiguum oppidum, in quo frustum aliquod non habeatur. Neque tantùm in Ecclesia primaria, verumetiam in nonnullis parochijs: nulla tam vilis Abbatia in qua aliquid non monstretur. Atque adeo nonnullis in locis craßiores assulæ: vt Lutetiæ, ad sacri sacelli: Pictauij, & Romæ, vbi crucifixus mediocris magnitudinis, totus ex ea factus esse fertur. Denique si congesta in aceruum essent omnia quæ reperiri possent, integrum nauis onus efficerent: cùm tamen Euangelium testificetur ab vnico homine ferri potuisse. Quantæ igitur audaciæ fuit, ligneis frustis sic totum implere orbem, quibus ferendis ne trecenti quidem homines sufficiant? Atqui, excusationem illam excogitarunt, quantumcunque inde abscindatur, nunquam tamen imminui. Sed commentum adeò stultum & absurdum esse constat, vt superstitiosi ipsi, facilè id intelligant. Cogitandum igitur omnibus relinquo, quid certi haberi posit de lignis omnibus, quæ pro vera cruce hìc & illic adorantur. Vnde verò fragmenta quædam allata sint, & qua via, aut ratione, dicere omitto. Veluti, nonnulli asserunt ad se ab Angelis delata esse: alij è cœlo decidisse. Pictauienses referunt, id quod habent, à muliere quadam Helenæ ancilla subreptum, atque allatum fuisse: quæ cùm aufugeret, errabunda, circa eam regionem appulit. Hoc etiam addunt fabulæ, eam fuisse claudam. En præclara fundamenta quibus miseram plebem ad idololatriam impellunt. Nec enim eo contenti, quòd imperitis ac rudibus imposuissent,

vulga-

vulgare lignum pro ligno crucis ostentando. Sed definierunt etiam prorsus esse adorandum. Quæ doctrina omnino diabolica est: eámque nominatim Ambrosius, vt ethnicam superstitionem, improbat.

Crucem proximè subsequitur titulus, quem Pilatus affigi iußit, in quo inscripsit, Iesus Nazarenus Rex Iudæorum. Sed sciendum esset, quo loco, tempore, & modo repertus est. Dicet aliquis, Socratem historicum Ecclesiasticum eius facere mentionem. Fateor. Sed quid de eo factum sit, reticet. Ita haud magni momenti erit hoc testimonium. Præterea scriptum illud properè atque ex tempore exaratum fuit, cùm iam Christus crucifixus esset. Quãobrem alienißimũ à ratione est, tabulam curiosè & veluti ostentandi causa depictam exhibere. Si igitur vel vnicus tantùm ostenderetur, pro falso & ficto, meritò haberi posset: sed cùm Tholosates id se habere iactent, contradicant Romani, & ostendant ad S. crucis, mendacij se inuicem coarguunt. Litigent ergo inter se quantum volent: tandem vtrique conuincentur mendacij, si ritè examinentur omnia.

Sed de clauis maior adhuc controuersia est. Referam eos de quibus fui admonitus. Hinc vel minimus puer iudicabit Diabolum nimis indignè mundo illusisse, omni ratione ac sensu ei ademptis, ne amplius hac in re discrimen habere posset. Si vera narrant antiqui scriptores, ac præsertim Theodoritus veteris Ecclesiæ historicus, Helena vnum filij sui galeæ inseri, reliquos duos equi fræno aptari iußit. Tametsi Ambrosius non omnino consentiat. Vnum enim Constantini coronæ impositum fuisse dicit: ex altero, frænum equi factum: tertium ab Helena seruatum. Id ergo iam ante mille & ducentos annos controuersum fuisse videmus, quid clauis factum esset. Quid igitur nunc certi habere possumus? At verò Mediolanenses iactant se illum habere qui equi fræno insertus fuit. Intercedunt Carpentoractenses, sibique illum vendicant. Atqui Ambrosius haudquaquam equi fræno insertum, sed frænum ex eo factum fuisse refert. Quod nullo modo conuenire potest, cum ijs quæ tum Mediolanenses, tum Carpentoracienses affirmant. Est etiam alius Romæ, ad diuæ Helenæ: alius ibidem, ad Sanctæ crucis: alius Senis: alius Venetijs: in Germania duo: vnus Coloniæ, ad trium Mariarum: alter Treueris. In Gallia, vnus Lutetiæ ad Sancti Sacelli: alius apud Carmelitas, alius ad D. Dionysii in Francia: alius apud Bituriges, alius in Abbatia, cui à Forficibus est nomen: alius Draguiniani. En numero quatuordecim. Porrò vnusquisque locus idoneis probationibus niti sibi videtur. Vnum certè concedam: singulis æquum ius esse. Itaque nihil expeditius, quàm eandẽ de omnibus ferri sententiam: nẽpe, vt quicquid iactant, pro mẽdacio ducamus: cùm id aliter expediri non poßit.

Sequitur mucro lanceæ, quem vnicum esse oportuit: sed alcumisticæ cuiusdam fornacis forsitan ignem expertus, sic excreuit ac multiplicatus est. Quatuor enim prodierunt: præter eos qui hìc illic habentur, méque prætereunt. Vnus est Romæ, alter Lutetiæ ad Sancti Sacelli, tertius apud Xantones in cœnobio, cui à Forficibus nomen est: quartus Seluæ, propè Burdegalam. Quis nunc eorum pro vero eligetur? Expeditius omnino erit omnes missos facere, & quales sunt ipsi, tales sinere. Sed quanuis vnicus tantùm esset, tamen vnde prodijsset, scire vellem. Nec enim veteres historiæ aut vlla aliorum scripta, de eo mentionem faciunt. Recens igitur fabricatum fuisse necesse foret.

Quòd ad coronam spineam attinet, fragmenta eius, quò virescerent, plan-

tata fuisse dicendum est. Alioqui, nescio quomodo potuit in tantam magnitudinem excrescere. Primùm, tertia eius pars est Lutetiæ, ad Sancti Sacelli: deinde Romæ, ad Sanctæ Crucis, tres sunt spinæ: ibidem ad Eustathij aliqua portio. Senis nescio quot spinæ: Vincentiæ vna: Biturigibus quinque: Vesontione, ad Ioannis, tres: totidem in monte Regio. Ad Saluatoris in Hispania, aliquot, quarum numerum non teneo. Compostellæ, ad D. Iacobi, duæ: apud Heluios, tres: Tholossæ, Matisconæ, Charrouij Pictonum, Cleriaci, Sanfloridi, Sanmaximini in prouincia, item in cœnobio Sallæ, item Nouioduni ad D. Martini. Singula hæc loca singulas habēt spinas. Quòd si diligens inquisitio fieret, plures quadruplo possent nominari. Vnde falsitatem & imposturam euidentissimè patêre necesse est. Quid igitur certi de omnibus constabit? Ad hæc notandum est, nunquam in vetere Ecclesia scitum esse, quid corona illa factum esset. Hinc facile est concludere, primum virgultum multis post mortem Christi annis, enatum fuisse.

Sequitur vestis purpurea, qua Pilatus Christum induit, eum ludibrio habens, quòd se regem nominasset. Erat autem pretiosa vestis, haud ita temerè abijcienda. Nec existimandum est Pilatum aut eius domesticos sic eam abiecisse, postquam semel Christum irrisissent. Equidem scire vellem, quis mercator eam à Pilato emit, vt eā pro reliquijs asseruaret. Vt autem aliquid commēto suo coloris afferant, quibusdam guttis sanguinis aspersam ostendunt. Quasi verò nefarij illi voluissent regiam vestem perdere, posteaquam per ludibrium eam humeris Christi imposuerant. Nescio an vsquam alibi quæpiam alia eiusdem nominis reperiantur. Vestis quidem contexta à summo ad infimum, suturis carens, quia ad incitandos ad pietatem rudes magis apta videbatur, plures alias peperit. Nam Argentolij, qui pagus est in agro Parisiensi, exhibetur vna: altera Treueris. Quòd si verum dicit bulla quæ est ad Saluatoris Hispaniensis, Christiani inconsiderato suo zelo grauius deliquerunt, quàm impij: illi milites qui non ausi sunt ipsam diuidere. Christiani verò quò eam adorarent, discerpere veriti nō sunt. Sed quid respondebunt Turcæ, qui eorum dementiam irridens, illam apud se esse dicit? Quanquam minimè necessarium est eos cum Turca committere, vt cum ipso litigent: sufficit enim si suam inter se dirimant litem. Interim iusta ratione excusabimur, si nullis eorum fidem adhibeamus, ne absque causæ cognitione alicui fauere videamur. Id enim ab æquitate esset alienum. Quinetiam si fidem sibi haberi velint, primùm ipsos cum Euangelistis conuenire necesse fuerit. Porrò, sic res habet: vestem illam, cuius causa sors iacta est, tunicam fuisse, quam Græci χιτῶνα, vocant. Velim nunc homines diligenter animaduertere, cuius formæ sit ea quæ Argentolij, aut Treueris ostēditur. Certè inuenient Argentoliensem, instar esse Missariæ vestis, quam chasulam vocant. Itaque, etsi hominum configerent oculos, perspiceretur tamen eorum falsitas, & quasi manibus attrectaretur. Vt finem faciam huic articulo, quæstiunculam libens proposuero: nempe, milites inter se vestimenta Christi diuiserunt, vt Scriptura testatur. Hoc ab ipsis commodi sui causa factum esse certissimum est. Indicent mihi nunc: quis Christianorum redemit à militibus & tunicam, & alia vestimenta, quæ alibi, veluti Romæ ad Eustathij, & alijs in locis ostendatur? Quomodo Euāgelistæ eius rei obliti sunt? Est enim absurdū dicere, milites inter se vestimenta partitos esse, nisi addatur à quibus redēpta fuerint, vt tanquā reliquiæ seruari possent. Adhæc qui veteres scriptores adeò ingrati fuerunt, vt ne

verbum

verbum quidem vllum fecerint? Ad soluendas quæstiones istas, diem illis præfigo, quo homines sensu, intelligentia, atque iudicio carebunt. Hoc melius, quòd cum veste talos etiam habere voluerunt, quibus sors à militibus iacta est. Quorum vnus est Treueris, alter ad Saluatoris, in Hispania. In hoc autem genuinè infantiam suam prodiderunt. Iactas enim fuisse sortes referunt Euangelistæ, quæ tunc è pileo vel vrna solebant educi, vt cum hodie fabis eligitur rex, vel Biancha, quod vulgò aiunt, luditur. Denique nemini ignotũ est, quomodo sortes iaci solent, cùm prædia aut hæreditates diuiduntur. Bestiæ verò istæ, imaginati sunt sortes illas fuisse talorum ludum, qui nondum in vsu erat, saltem qualem nostro tempore habemus. Nam punctorum loco, quæ nostris affixa sunt, tunc certa quædam habebant signa, quæ nominibus suis appellabant, veluti Venerem, aut Canem. Nunc exosculentur reliquias sub hominum tam ineptè mentientium & adeò stupidorum fide. TALI

Iam de sudario tractandum est, in quo adhuc apertius tum impudentiam, tum stoliditatem suam prodiderunt: nam præter sudarium Veronicæ, quod Romæ ad Petri ostenditur, & peplum virginis Mariæ, pudendis Domini, vt ferunt, impositum, quod ad Ioannis Lateranẽsis monstratur, quod rursum est Carcasonnæ apud Augustinienses. Item, sudarium quo obuolutum est caput ipsius in sepulchro, quod ibidem exhibetur: sunt præterea sex, ad minimum vrbes, quæ iactant se integrum sepulturæ Domini sudarium habere: veluti Nicea illud, quod è Camberiaco translatum fuit. Item, Aquæ in Germania. Item, Traiectum. Item, Vesontio. Item, Cadonium Lemouicum. Item, oppidum quoddam Lotoringiæ, Alsatiæ vicinum: præter fragmenta, quæ hac & illac dispersa sunt, veluti ad Saluatoris in Hispania, atque apud Augustinienses Heluiorum. Sudarium adhuc integrum prætermitto, quod est Romæ, in quodam mulierum monasterio: quoniam Papa solenniter illud ostendi vetuit. Quæso, an non valde insanierunt homines, cùm in tam longinquas regiones magno sumptu, maiore molestia excurrerunt, vt panniculum cernerent, de quo nihil omnino poterant habere certi: sed potius addubitare cogebantur? Quisquis enim sudarium certo quodam in loco esse putat, cæteros qui se habere iactant, accusat falsi. Vt exempli gratia, qui panniculum quod fuit Camberiaci, verum esse sudarium credit, Vesontinos, Aquenses, Cadonios, Traiectenses, & Romanos mendacij condemnat, & sceleris: quòd plebem ad idololatriam impellant, atque ita ei imponant, vt credat profanum panniculum, linteum esse, quo Redemptoris sui corpus inuolutum fuit. Nunc ad Euangelij testimonia veniamus: Parum enim esset eos mutuò à seipsis mendacij coargui, nisi Spiritus sanctus ipsis repugnans, omnes simul ad vnum apertè conuinceret. Primùm, valde mirum est Euangelistas nullam Veronicæ mentionem facere, quæ faciem Christi peplo abstersit: cùm de mulieribus omnibus loquantur, quæ Christum ad crucem comitatæ sunt. Res quidem præclara & memoratu digna fuit, faciem Christi linteo impressam stupendo miraculo fuisse. Contrà, magni videtur esse ponderis, aliquas mulieres Christũ ad crucem comitatas, nec vllum interim ipsis exertum esse miraculum. Qui fit, vt Euangelistæ leues istas res nec magni adeò momenti referant: præcipuas verò taceant? Equidẽ si tale editum esset miraculum, vt vulgò imponitur, accusandus esset Spiritus sanctus aut obliuionis, aut inconsiderantiæ, qui prudenter eligere nequiuisset ea quæ referri magis conducebat. Hoc habeant pro Veronica sua: vt cognoscant omnes quàm apertum sit mendacium, quod vulgo persuadere volunt. Quòd attinet ad sudarium quo inuolutum fuit corpus, similiter eos rogatos velim. Cùm Euangelistæ diligenter recenseant, miracula quæ

in morte Christi contigerunt, nec quicquam prætermittant eorum quæ pertinent ad historiam: quomodo hoc ita ipsis excidit, vt tam excelles miraculū silerent? Nempe effigiem corporis Domini, linteo quo sepultus fuit inhæsisse? id enim non minus quàm alia multa meritò referendum fuit. Cùm etiam Ioannes declaret, Petrum ingressum in sepulchrum, vidisse lintea in quibus humatus fuerat seorsim disiecta. De effigie miraculosa, nulla mentio. Non est autem existimandum hoc præclarum Dei opus eum celaturum fuisse, si quid tale fuisset. Obijcitur & alia dubitatio. Nempe ab Euangelistis nusquam referri, lintea illa à discipulis aut pijs mulieribus extra sepulchrum translata esse, sed potius ibi derelicta fuisse innuunt, licet non exprimant. Sepulchrum autem à militibus custodiebatur, in quorum potestate postea linteum fuit. An verisimile est eos pio alicui dedisse, vt pro reliquijs haberetur? Præsertim cùm Pharisæi eos ad periurium illexissent pecunia: vt sic affirmarent, corpus à discipulis clam subreptum fuisse? Omitto quòd falsitas solo figurarum, quas ostendunt, aspectu, coargui ac conuinci potest. Manu enim hominum depictas esse facilè perspicitur. Nec possum satis mirari, primùm quomodo tam obtuso fuerunt ingenio, vt astutia ad fallendum aptiore caruerint: ac longè magis, quomodo tam stolidi fuerunt homines, vt sibi oculos perstringi sinerent, ne rem adeò perspicuam intuerentur. Quinetiam se ad manum pictores habere ostenderunt. Combusto enim vno sudario, aliud perendie integrum compertum est. Id ipsum quidem esse affirmabant, quod prius cernebatur: sed adeò recens erat pictura, vt mendacio non esset locus, si modò oculi ad cernendum minimè defuissent. Denique, vt finem faciam, solidißima hac ratione prorsus eorum impudentia conuincetur. Quibuscunque in locis sacrum se sudarium habere iactant, ibi linteum grande monstratur, quo tegebatur totum corpus vnà cum capite. Atque illic integri & continui corporis effigies conspicitur. Ioannes autem Euangelista, refert Christum Iudæorum more & ritu sepultum fuisse. Qualis mos ille fuerit, non solùm percipi potest ex Iudæis, qui etiam nunc ipsum obseruant: sed etiam ex eorum libris, quibus antiquus ille mos declaratur. Nempe, corpus seorsim ad humeros vsque inuoluere solitos: deinde caput peplo, quatuor angulis in nodum collectis obligare. Quod etiam exprimit Euangelista, cùm ait, Petrum lintea quibus inuolutum fuerat corpus ex vna parte vidisse: ex altera verò sudarium, quod impositum fuerat capiti. Talis enim est sudarij significatio, vt pro panniculo quo absterguntur sudores, aut pro peplo accipiatur: non pro grandi linteo, quo totum corpus inuolui solet: tametsi ego vnà cum ipsis voce abusus sum. Vt paucis concludam: aut Ioannem Euangelistam mendacem esse, aut omnes qui se sudarium habere iactant, falsitatis conuinci necesse est: vt apertè constet eos nimia impudentia miseræ plebi imposuisse.

Nunquam finem essem facturus, si omnia ludibria quibus vtuntur, sigillatim persequi vellem. Romæ ad Ioannis Lateranensis ostenditur calamus, qui loco sceptri in manum Christo datus est, cùm in domo Pilati per ludibrium cæderetur. Ibidem, ad crucis, ostenditur spongia, qua fel cum myrrha ori ipsius oblatum est. Quæso, vbi illa recuperata fuerunt? Impij ea habebant in manibus: an præbuerunt Apostolis, vt pro reliquijs asseruarent? vel, an ea ipsi incluserunt, vt possent in futurum conseruari? Quantum sacrilegium, sic nomine Christi ad fabulas adeò frigidas obtegendas abuti! Eadem ratio est denariorum, quos Iudas, vt Dominum proderet, accepit. Refert Euangelista redditos fuisse ab ipso in synagoga Pharisæorū: inde emptum fuisse agrum in quo peregrini sepelirentur. Quis verò è venditoris manu denarios illos recepit? Si discipulos recepisse di-

se dicant, nimis ridiculi erunt. Alius igitur color paulò speciosior quærendus est. Si longo pòst tempore id factum fuisse respondeat, id longè minus coloris habiturum est: cùm per varias manus peruagari, alijsque admisceri potuerint. Esset igitur ab ipsis commonstrandum dominum agri ea ratione ipsum vendidisse, vt denarios illos recuperaret, quos haberet pro reliquijs, aut iterum eos venderet fidelibus. De hoc autem nulla vnquam in Ecclesia veteri habita est mentio. Simile commentum est de gradibus prætorij Pilati, quæ sunt Romæ ad Ioannis Lateranensis, cum foraminibus in quæ guttas sanguinis à corpore Domini decidisse ferunt. Ibidem, ad Praxedis ostenditur columna, cui alligatus fuit, cùm flagellis cæderetur: tres verò aliæ ad Crucis, per quas moriturus circunductus est. Has omnes columnas nescio vbi somniarunt. Hoc certè non dubium, quin ipsi cerebro suo eas imaginati sint. Nihil enim in tota Euangelij historia de ijs legimus. Legitur quidem cæsum flagellis Christum: alligatum verò fuisse columnæ, eorum commentũ est. Perspicietur ergo nihil aliud hos impostores, quàm immensum quoddam mendaciorum pelagus coacervare conatos esse. In quo tantum sibi licentiæ tribuerunt, vt ex cauda asini, quo Dominus gestatus est, reliquias fingere non sint veriti. Ea enim Genuæ monstratur. Sed eorum impudentia non magis commoueri nos decet, quàm amentia & stupiditate hominum, qui summa religione tale ludibrium amplexi sunt.

Hic obijcere posset aliquis, non esse verisimile reliquias, quas iam nominaui, tanta pompa ostendi, quin simul allegari poßit vnde profectæ, & è cuius manu receptæ fuerint. Ad id vnico verbo respondere liceat, tam perspicuis mendacijs nullam verisimilitudinem obtendi posse. Quantumcunque enim sese Constantini, aut regis Ludouici, aut alicuius Papæ nomine muniant, ea omnia nihil ipsos iuuant, quò probent Christum quatuordecim clauis affixum cruci: aut sepem quandam integram, spineæ coronæ conficiendæ implexam: aut mucronem lanceæ tres alios peperisse: vel tunicam ipsius ita multiplicatam, vt tres productæ sint: vel immutasse formam, vt ex tunica fieret missaria vestis, quæ nihil habet simile: vel ex vnico sudario, tanquam ex gallinæ pullatione tantum numerum prodijsse: ac Christum aliter sepultum fuisse, quàm Euangelistæ referunt. Si plumbi massam ostendens dicerem: Aurum hoc mihi à tali principe datum est, meritò demens esse censerer, neque ob assertionem meam, plumbi color aut natura immutaretur, vt aurum fieret. Sic cùm dicitur: En quod Godefredus Biliomius in has regiones misit, postquam Iudæam subegisset, ratio autem apertè repugnat mendacio. An ita sinemus nobis verba dari, vt non intueamur ea quæ oculis nostris patent? Enimuerò vt sciant omnes quàm tutum sit fidem adhibere ijs quæ pro reliquiarum suarum approbatione adducunt: notandum est, præcipuas & maximè authenticas quæ Romæ visuntur, à Tito & Vespasiano (vt aiunt) allatas esse. Est autem commentum nihilomagis vafrum, quàm si diceretur Turca Ierosolymam profectus, vt inde crucem Domini Constantinopolim afferret. Vespasianus priusquam imperator factus esset, partem Iudææ subegit, ac vastauit. Postea, cùm imperium esset adeptus, Titus eius filius quem in Iudæa legatum suum reliquerat, Ierosolymam cœpit. Erant autem Ethnici, quibus non magis curæ erat Christus, quàm qui nunquam natus esset. Itaque iudicari potest, an non perinde audacter ausi sint mentiri, cùm Godefredum Biliomium, aut regem Ludouicum allegarunt, quàm cùm Vespasianum authorem laudant. Præterea, animaduertant quo iudicio præditi fuerint, tum rex ille, quem Diuum Ludouicum vocant, tum eius similes. Erat quidem in illis species religionis, & zelus qua-

liscunque propagandi nominis Christiani: sed si caprarum stercora eis ostensa fuissent, ac simul dictum fuisset coronas esse Diuæ Mariæ, ea sine vlla contentione adorassent, vel huc importassent suis nauibus aliquo in loco honorificè collocanda. Ac certè, & opes & corpora sua consumpserunt, atque etiam ditiones suas bona ex parte exhauserunt, vt aceruum nescio quem nugarum ac minutiarum referrent, quibus fascinatæ erant ipsorum mentes, quòd pretiosissima monilia esse existimarent. Vt clariorem adhuc rei demonstrationem præbeam: notandum est, in vniuersa Græcia, Asia minore, & Mauritania, quæ vulgò Indorum regio vocatur, antiquaria quæcunque miseri isti idololatræ se habere putant, ostendi cum magna affirmatione. Quid de ijs ac de illis iudicandum est? Dicent nostrates illinc reliquias allatas esse. Christiani qui adhuc illic morantur, affirmant eas se habere, & stultam iactationem nostram rident. Quomodo lis ista dirimi poterit sine inquisitione, quæ fieri nullo modo potest, nec vnquam fiet? Quamobrem, vnicum remedium est, spretis vtrisque, rem, vt est, in statu suo relinquere.

Vltimæ reliquiæ quæ ad Christum pertinent, sunt quæ ipsius resurrectionem sequuntur: veluti piscis assi frustum, quod Petrus ei obtulit, cùm ad littus maris apparuisset. Verùm, mirabili condimento ipsum aspergi oportuit, vt tam diuturno temporis spatio seruari posset. Sed, prætermissis iocis, an existimandum est Apostolos ex eo reliquias fecisse, quòd prandij causa parauerant? Quisquis apertam hîc irrisionem Dei non perspiciet, eum ego vt belluam ampliore monitione indignam relinquo. Est præterea miraculosus sanguis qui ex pluribus hostijs manauit: vt Lutetiæ ad Ioannis Arenarij: item, ad Ioannis Angelici: item, Diuioni, & plerisque alijs in locis. Atque, vt aceruum maiorem efficerent, sacrum cultellum addiderunt, quo Lutetiæ à Iudæo quodam hostia transfixa fuit, quem miseri Parisienses maiore reuerētia, quam hostiam ipsam, prosequuntur. Quod, Doctor à quercu iniquè ferens (nam cùm parochiam teneret Diui Ioannis Arenarij, donaria quæ hostiæ offerebantur, illi obueniebant: quantum dabatur cultello, tantum ex eius lucro minuebatur) Iudæis, clamitabat esse deteriores: quòd adorarent cultellum, qui violando sacrosancto corpori Christi instrumentum fuerat. Hoc adduxi, quoniam idem dici potest de lancea, clauis ac spinis: nempe, omnes qui ea adorant, ex sentētia Magistri nostri à quercu, scelestiores esse Iudæis, qui Christum crucifixerunt.

Similiter ostenduntur pedum vestigia: quæ solo impressit, cùm nonnullis post ascensionem appareret: veluti Romæ, ad Laurentij, in eo loco vbi Petro factus est obuius: eique prædixit ipsum passurum Romæ. Aliud, Pictauij, ad Radegondæ. Aliud apud Suessiones. Aliud, Arelatæ. Non disputo, an Christus pedis sui vestigiū lapidi imprimere potuit: sed de facto tantùm disputo: ac dico, cùm nulla adsit probatio legitima, totum id pro fabula habendum esse. Sed præstantissimum in hoc genere specimen est, natium forma, quæ Rhemis in lapide post maius altare visitur. Idque euenisse aiunt eo tempore, quo Dominus latomus factus est, vt atrium templi illius ædificaret. Blasphemia hæc adeò execrabilis est, vt de ea loqui me pudeat.

Pergamus igitur, & dispiciamus quid de imaginibus ipsius dicatur: non de ijs quæ vulgò à pictoribus fiunt, aut sculptoribus & fabris. Earum enim est infinitus numerus: sed de ijs quæ præcipuam aliquam dignitatem habent: singularésque & pretiosæ habentur, ceu reliquiæ. Harum autem duo sunt genera: nonnullæ enim per miracu-

miraculum factæ sunt: vt quæ Romæ ostenditur ad Mariæ, quæ vocatur in porticu. Item, alia ad Ioannis Lateranensis. Alia in qua effigies Domini, cùm duodecim annorum esset, depicta est. Item, alia apud Lucenses, quam ab Angelis effictam esse aiunt: ac vocatur Vultus sanctus. Fabulæ sunt adeò futiles, vt operam lusurus sim, ac mihi nimium ridiculus & ineptus videar, si ijs refutandis insistam. Quamobrem, obiter eas notasse sufficiet. Nemo enim ignorat picturam ad Angelorum munus minimè pertinere: atque Dominum longè aliter à nobis cognosci velle, atque in memoriam nostram reduci, quàm per mortuas imagines. Eusebius refert in historia Ecclesiastica, eum regi Abagaro imaginem suam ad viuum depictam misisse: verùm, id haud plus certitudinis habet, quàm aliquod ex chronicis Melusinæ commentum. Sed tametsi ita esset, quomodo eam ab Abagaro rege nacti sunt? Romæ enim eam se habere iactant. Non dicit Eusebius illam ad sua vsque tempora integram mansisse: sed ex auditu tantùm loquitur, tanquam de re longo iam tempore transacta. Credibile scilicet, eam sexcentis aut septingentis posteà annis suscitatam, atque è Persia, Romam vsque venisse. Eodem modo crucis imagines fabricati sunt, vt corporis. Nam Brixiæ iactant eam se crucem habere, quæ Constantino apparuit. De qua aduersus eos mihi non est litigandum: sed eos mitto ad Curtonenses, qui eam apud se esse constanter asseuerant. Litigent ergo inter se. Qui litem obtinuerint, tunc prodeant, eisque respondebitur. Quanquam facilis sit responsio, qua dementiæ conuinci possint: nam quòd scriptores nonnulli dixerunt, Constantino crucem apparuisse, de cruce materiali intelligendum non est: sed de figura, quæ per visionem ipsi in cœlo exhibita fuit. Quanuis igitur id verum esset, tamen facilè perspicitur eos nimis stupidè aberrasse. Itaque imposturas suas absque fundamento extruxerunt.

Quòd attinet ad secundam speciem imaginum, quæ pro reliquijs habentur ob quædam miracula quæ ediderunt: in hoc numero sunt imagines crucifixorum, quibus barba crescit. Vt quæ Burguis est in Hispania. Item, ad Saluatoris, & Aurengiæ. Si in hoc insistam, vt demonstrem quantæ sit dementiæ, aut potius quàm belluinæ stupiditatis id credere, ridiculus ero. Est enim res adeò per se absurda, vt in ea refutanda operam consumere minimè necesse sit. Tamen misera plebs adeò hebes est, vt maior pars non minus certum id esse putet, quàm Euangelium. In hunc ordinem redigo crucifixorum imagines quæ loquutæ sunt: quorum magna est multitudo. Sed exempli causa, vna contenti simus: ea scilicet quæ est ad D. Dionysii in Francia. Loquuta est, inquiunt, vt dicatam esse ecclesiam testaretur. An rei magnitudo id posceret, cogitandum relinquo. Sed adhuc quæro, quo modo crucifixi imago tunc in templo esse potuit, cùm in dedicatione, omnes imagines soleant è templis erui? Quomodo sese tunc suffuratus est, ne cum cæteris transferretur? Videmus sanè nihil eos negotij sibi esse putasse in fallendo mundo: cùm pro nihilo duxerint, si apertè sibi ipsi repugnarent: sed illis satis fuit, mendacia pleno ore euomere: minimè præcauentes ea quæ obijci poterant. Denique sunt & lachrymæ: Vna Vindonici, alia Treueris, alia apud D. Maximinum, alia Aureliæ ad Petri Puellaris, præter eas quæ mihi sunt incognitæ. Aliæ, vt aiunt, sunt naturales: vt ea quæ est apud Diuum Maximinum: nam, iuxta eorum chronicon, decidit Domino, cùm Apostolorum pedes ablueret. Aliæ sunt miraculosæ. Quasi credendũ sit ligneas crucifixi imagines adeò stomachosas esse, vt lachrymentur. Verùm, eis hæc culpa ignoscenda est: ipsos enim puduit minora à suis,

quàm ab Ethnicorum statuis, effici. Fingebant autem Ethnici, idola sua interdum lachrymari. Itaque hæc illis iure adiungi, & in eundem ordinem redigi possunt.

Quòd ad virginem Mariam spectat, quia corpus eius in terris esse negant, adempta est eis occasio iactandi se ossa ipsius habere. Alioqui eos suasuros fuisse arbitror, corpus ei tantæ fuisse magnitudinis, vt sarcophagum mille cadauerum implere posset. Cæterùm, quod in toto corpore negabatur, id sibi vendicarunt in capillis & lacte. Capilli aliqui monstrantur Romæ, ad Mariæ supra Mineruam: ad Saluatoris in Hispania: Matisconæ, Cluniaci, Nuceriæ, ad Sanfloridi, ad Saniacquerij, ac plerisque alijs in locis. Locos autem annumerare vbi lac ostenditur, minimè necesse est. Nullus enim esset operi finis. Nec enim vllum est tam paruum oppidulum, nullum tam vile cœnobium, siue Monachorum, siue Monialium, vbi non aliquid monstretur. Plus in nonnullis, in alijs minus. Non quòd eos puduerit iactare se plenas habere amphoras: sed quia videbatur tectius eorum fore mendacium, si tantulum haberent, quantum in exigua pixide, aut vitrea, aut crystallina posset contineri: ne res propiori aspectui pateret. Verùm etsi sanctissimæ Virgini mammæ distentiores fuissent quàm vaccæ, ac toto vitæ suæ tempore nutrix fuisset, vix tamen eis tantum lactis reddere potuissent. Rursum libenter quærerem, quomodo lac istud, quod hodie monstratur vbique, colligi potuit, vt in tempus nostrum seruaretur? Neminem eum adeò curiosum fuisse legimus. Legitur quidem pastores adorasse Christum: Magos ei munera obtulisse: sed nusquam legimus eos lac abstulisse loco præmij. Refert Lucas id quod Simeon Virgini prædixit: petijsse verò lac à Virgine, non refert. Si tantùm hoc spectetur, maiore argumentatione opus non est, quo patefiat: quàm alienum sit ab omni ratione hoc delirium, atque omni specie careat. Mirum profectò quòd istis in mentem non venerit, ei amputare vngues, aliáque eiusmodi, cùm nihil aliud de eius corpore nancisci possent: sed non omnium fortasse memores esse potuerunt.

Cætera quæ habere se iactant de reliquijs Virginis, sunt de eius sarcinis, aut suppellectile. Primùm, Carnutis est quædam interula, quæ idolum est satis celebre: alia etiam Aquis, in Germania. Vnde eas nacti fuerint, prætermitto: nam certissimum est Apostolos, cæterósque pios homines, non tam stolidos fuisse, vt animum in rebus adeò friuolis occuparent. Verùm inspiciatur tantummodo forma: ac protinus cedam, nisi oculis ipsis eorum impudentia cernatur. Cùm Aquis in pompa circunfertur interula, quam ibi esse diximus, appenditur perticæ, æquè longa, vt alba sacerdotalis, quam vocant. Atqui, licet virgo Maria fuisset ex gigantum progenie, vix tamen adeò grandem interulam gestasset. Vt autem reddatur illustrior, simul feruntur D. Iosephi caligulæ, quæ puero prorsus aut nano aptæ forent. Vetere prouerbio dicitur, Mendacem memorem esse oportere, ne obliuione lapsus, in seipsum impingat. Malè profectò obseruata ab eis fuit hæc regula, cùm de proportione, inter caligas viri & interulam vxoris constituenda non cogitarunt. Nunc excurrant homines cum summa religione exosculatum tales reliquias, quæ nullam omnino speciem veritatis habent. Pepla duo tantùm scio, vnum Treueris ad D. Maximini: alterum Lisii in Italia. Sed animaduerti vellem cuius telæ sint, simúlque an eo tempore in Iudæa talis formæ vsus fuerit. Vellē etiam ambo inter se conferri: vt quæ sit inter ea similitudo cerneretur. Est autē Bononiæ quoddā eius pittaciū. Quæret ex me aliquis, an id cōmentitiū esse putem. Respōdeo, me idē existimare, quòd de eo cingulo, quod est Prati: itē de eo quod est ad Mariæ Montisferrati. Itē de crepida quæ est apud Saniacquerium: item de calceo qui apud Sanfloridū esse fertur. Quòd si nihil esset aliud, nemo vel mediocri

mediocri prudentia præditus ignorat, talem piorum morem non fuisse, calceos & caligas colligendi, quò ex ijs reliquias facerent: neque vllam eorum, plusquam quingentis, post Virginis decessum, annis, habitam esse mentionem. Quid igitur maiore disceptatione opus est, acsi res esset dubia? Quinetiam hoc sanctissimæ Virgini imponere voluerunt: eam scilicet ornandi sui & comæ pectendæ valde curiosam fuisse: duos enim ostendunt eius pectines: vnum Romæ, ad Martini: alterum Vesontij, ad Ioannis: præter eos qui alibi etiam ostendi possunt. Nisi id sit Virginem sacrosanctã ludibrio habere, quid sit ludibriũ non intelligo. Nec verò obliti sunt annuli sponsaliorum. Habetur enim Perusij: quia nunc eum morem seruamus, vt vir in sponsione facienda cum vxore, eam donet annulo: talem etiam eo tempore fuisse imaginati sunt. Ac maiore inquisitione neglecta, pulchrũ & preciosum annulũ in hunc vsum statuerunt: nec considerarunt inopiam in qua Virgo sanctissima vitam transegit. De vestibus eius nonnullæ Romæ habentur, ad Ioannis Laterensis, ad Barbaræ, ad Mariæ supra Mineruã, ad Blasij: item ad Saluatoris in Hispania. Saltem fragmenta quædam sese habere iactant. Audiui etiam alia loca nominari: sed eorum minimè recordor. Tantùm materiam vestium inspici oporteret, quò falsitas deprehendatur. Ipsis enim visum est, tam facile esse Virginem suo arbitrio vestire, quàm idola sua, quibus subinde nouos ornatus fingunt.

Superest vt de imaginibus loquamur: non de vulgaribus, sed de ijs quæ prætercæteras singulari aliqua dote, commendantur. Imponunt autem Lucæ, ipsum quatuor Romæ depinxisse: in eo loco vbi nunc templum est Mariæ, quæ vocatur Inuiolata. Quarum vna illic in sacrario monstratur: eámque deuotioni suæ, vt aiunt, aptauit, cum annulo quo Ioseph eam sibi desponderat. Altera, ostenditur Romæ, ad Mariæ Nouæ, quam etiam à Luca Troade effictam ferunt: ac postea illuc ab Angelo importatã. Tertia, ad Mariæ quæ dicitur Ara cœli: ea forma quà prope crucem erat. Verùm, ad Augustini, præcipuã omniũ sehabere iactant: nã si fides ipsis adhibeatur, ea est quam Lucas secũ perpetuò gerebat: ita vt eam in sepulchro suo defodi voluerit. Obsecro, quanta hæc blasphemia est, ex sacrosancto Dei Euangelista, nefarium idololatram effingere? Quid verò habent coloris, quo Lucam pictorem fuisse persuadeant? Paulus quidẽ ipsum medicũ vocat. Pingẽdi verò artem vnde isti affinxerint, prorsus ignoro. Quòd si verum esset, hoc artificio vsum esse, nihilo tamen verisimilius fuerit ipsum virginem Mariam, quàm Iouem, aut Venerem, aliúdue idolũ pingere voluisse. Non fuit certè tunc in more Christianis idola habere, nec longo pòst tempore is vsus inualuit, donec Ecclesia superstitionibus corrupta est. Rursum referti sunt omnes orbis anguli imaginibus, quas à Luca depictas esse ferunt: veluti Cameraci, ac plerisque alijs in locis. Sed quali specie? Tam honesta, ac si quis impudicam fœminam depingeret. Sic eos excæcauit Deus, vt non maior fuerit in ipsis, quàm in bestijs mutis consideratio. Quanquam haud ita mirum mihi videatur, quòd Lucæ Virginis imagines attribuerint, cùm idem similiter Ieremiæ ausi sint imponere. Cuius impudentiæ testis est Puteus Auernorum. Iamiam, vt arbitror, miseros homines oculos recludere, ac rem tam perspicuam cernere tempus fuerit. De Iosepho dicere omitto: cuius nonnulli crepidas habent: vt Treueris in cœnobio Simeonis: alij caligas, vt iam diximus, alij ossa: sed exemplum quod iam protuli mihi sufficit, quò tanta stoliditas detegatur.

Hîc D. Michaelem subiungam, vt Virginem Mariã comitetur. Ego verò iocari videbor, si de Angeli reliquijs recitem. Comœdi enim & histriones ipsi hæc irrident: sed nõ propterea desierũt impostores monachi & sacrifici populũ seriò fallere. Carcassonẽses enim iactant se eius habere reliquias: similiter & Turonẽses, ad Iuliani. Ad magni verò Michaelis, qui peregrinorũ confluxu adeò frequens est, ostenditur eius sica, pugioni puerili persimilis: atq; etiam clypeus ei valde accõmodatus. Est enim similis cucurbitulis æreis quæ frænis equorum affigi solẽt. Nemo profectò est hominum, aut etiam mulicrcularum, tam hebes, cui quàm ridicula hæc sint, non pateat. Sed quia sub religionis velo tecta sunt hæc mendacia, Deum & Angelos irridere, malum non videtur. At obijcient, Scripturis testatum esse, Michaelem pugnasse aduersus Diabolũ. Verùm, si ense vincendus esset Diabolus, validiore & acutiore opus foret, quàm ille sit. Suntne adeò belluini, vt existiment, bellum quod tum Angeli, tum fideles gerunt aduersus Diabolos, carnale esse, atque sicis & mucronibus confici? Verum illud est quod ab initio dixi, mundum id egregiè commeritum esse, vt belluina hac stupiditate seduceretur: cùm adeo peruersa hac cupiditate flagraret, idola & imagunculas Dei viui loco adorandas, vndique coaceruandi.

Vt ordinem seruemus, nunc de Ioanne Baptista tractandum est: qui iuxta historiam Euangelij, id est veritatem Dei, postquã capite plexus esset, à discipulis suis humatus est. Theodoritus refert sepulchrum eius, quod erat Sebastæ, Syriæ oppido, aliquanto postea tempore ab Ethnicis apertum, ossa fuisse exusta, & cineres in aërem sparsos. Tametsi addit Eusebius, Ierosolymitanos quosdã superuenisse, qui clam inde aliquid subripuerunt, & tulerunt Antiochiam: quod postea Athanasius intra murum inclusit. Caput verò, Sozomenus scripsit à Theodosio Imperatore Constantinopolim delatum fuisse. Quamobrem, vt veteres historiæ testantur, totum corpus, dempto capite, exustũ fuit: ac perierunt ossa & cineres omnes, præter exiguã quandam portionem, quæ clam ab heremitis Ierosolymitanis subrepta est. Nunc quæ de eo extent videndum: Ambiani se faciem habere gloriantur: & in larua, quam ostendunt, vulnus apparet, quod Herodiadem cultro inflixisse dicunt. Sed repugnant Ioannis Angelici incolæ, atque eandem partem ostendũt. Reliquum verò capitis, nempe à fronte ad ceruicem vsque, erat quondam in Rhodo: nunc verò, vt arbitror, in Melita. Saltem eius ordinis fratres simularunt sibi à Turca fuisse redditũ. Occiput est Nemorosi. Cerebrũ, Nouij Rantrouiensis. Sed nihilominus ad Ioannis Morieni pars capitis habetur. Est etiam eius mandibula Vesontione ad Ioannis Maioris. Altera pars est Lutetiæ, ad Ioannis Lateranensis, & extremũ auriculæ ad Sanfloridi in Aruernia: frons verò & capilli, in Hispania ad Saluatoris. Est etiã Nouioduni frustũ aliquod, quod magnifico apparatu ostendi solet. Quædam etiã pars, qualis ea sit ignoro, Lucæ habetur. Hæccine ita sunt? Nunc eatur Romam: & in Syluestri cœnobio integrum Ioannis caput esse audietur. Fingunt Poetæ quondam in Hispania regem, nomine Gerionem, fuisse tricipitem. Si nostri reliquiarũ fabricatores idem de Ioanne Baptista dicere possent, id ipsis ad iuuanda mendacia sua valde commodum esset: sed cùm non sit huic fabulæ locus, qua excusatione vtentur? Nolo autem ipsos adeò vrgere, vt quæram quomodo sic minutatim concisum fuerit caput ipsius, vt in tot, támque varios locos diuidi posset: nec quomodo ipsum nacti sint è Constantinopoli: solùm dico Ioannem monstrum fuisse oportere, aut istos impostores esse impudentes, dum tot eius capitis fragmenta ostendunt.

At,

At, quod deterius est, Senenses se eius brachium habere iactant. Quod veteribus historijs omnibus, vt iam diximus, repugnat. At nihilominus toleratur hæc impostura, imò etiam approbatur, vt in Antichristi regno nihil cēsetur malum, dummodò populum in superstitione retineat. Aliam præterea fabulam excogitarunt: nempe, cùm eius corpus exustum fuit, digitum, quo Christū monstrauerat, integrum mansisse, nec vllo modo fuiße violatum. Hoc autem non solùm veteribus historijs consentaneum non est, verum etiam ex ipsis facilè potest coargui. Eusebius enim & Theodoretus nominatim referunt, corpus ad ossa vsq; consumptū fuisse, cùm Ethnici ipsum rapuerūt. Nec certè talis miraculi obliti essent, si ita accidisset: nam alioqui referendis talibus nugis, plus satis curiosi sunt. Sed tametsi hoc verum foret, vbi sit digitus ille paulisper audiamus. Vnus est Vesontione, ad Ioannis Magni: Tholosæ alius: alius Lugduni: alius Biturigibus: alius Florentiæ: alius ad Ioannis fortuiti prope Matisconē. Hîc nihil aliud dico, quàm quod lectores omnes rogatos velim, ne aduersus monitionem adeò certam & perspicuā animum obdurent: ne in tam clara luce claudant oculos, quò tanquam in tenebris semper seduci se patiantur. Si præstigiatores essent à quibus ita fascinarentur oculi nostri, vt digiti in vna manu sex esse viderentur, tamen eò vsque essemus circunspecti, vt cautionem adhiberemus aduersus imposturam. Hîc autem nullus est ingeniosus astus. Tantùm hoc agitur, an credere velimus D. Ioannis digitum esse Florentiæ, & quinque alijs in locis. Idē de Lugduno, Biturigibus & reliquis. Vel, vt paucioribus dicam, an velimus credere sex digitos non nisi vnum esse, aut vnicum esse sex? De ijs tantùm quæ mihi cognita sunt verba facio: nec dubito, si inquirentur diligentius, adhuc totidem alibi repertum iri. Capitis certè alia adhuc fragmenta reperirentur, quæ taurini capitis magnitudinem superarent. Verùm, ne quid prætermitterent, finxerunt, etiam se eius habere cineres, quorum partem Genuæ, alteram Romæ ad Ioannis Lateranensis esse ferunt. At legimus eos per aëra sparsos fuisse: ac nihilominus iactant se bonam eorum habere partem, ac præsertim Genuenses.

Nunc restant ea quæ proximè ad corpus accedunt: veluti Calceus, qui Lutetiæ est apud Cartusianos, qui ante duodecim aut tredecim annos subreptus fuerat: sed repentè prodijt recens alius. Et sanè quandiu supererunt calcearij, non deerunt tales reliquiæ. Romæ ad Ioannis Lateranensis, iactant se eius habere ciliciū, de quo in Euangelio nulla fit mētio: nisi quòd refertur eum pilis camelorum indutum fuisse: vestem in cilicium conuertere volunt. Ibidem aiunt se aram habere, super qua in deserto precabatur: ac si eo tempore altaria ex omni occasione, & quouis in loco erigere soliti fuissent. Mirum etiam quòd nihil de Missæ celebratione ei imponunt. Aumione est ensis, quo ipsi caput amputatum fuit. Aquis in Germania linteum, quod sub ipso extensum est cùm decollatus fuit. Equidem, vnde tanta spiculatori comitas, libenter scire velim: qui tam benignus ei fuit, vt solum carceris tapetis sterneret, cùm vellet eum tam ignominioso mortis genere afficere. Nónne absurdæ stoliditatis est id comminisci? Enimuerò, quomodo ista ad eorum manus peruenerunt? Quàm verisimile est eum à quo interemptus fuit, siue satelles esset, siue spiculator, linteum dedisse, & gladiū suum, vt ex ijs fierent reliquiæ? Cùm adeo absolutū omni ex parte reliquiarum aceruum cogere vellēt, grauiter peccarūt in eo, quòd Herodiadis cultrū prætermiserunt, quo vulnus oculo eius inflixerat: præterea omnem sanguinem qui effusus est, atque adeo sepulchrum ipsum,

Verùm ego ipse falli possẽ: nec enim scio, an alibi præclara ista monilia reperiãtur.

Nunc prodeant suo ordine Apostoli. Sed quia multitudo confusionẽ párere posset, de Petro & Paulo, primùm agemus separatim: deinde de cæteris. Romæ sunt eorum corpora. Dimidia pars ad Petri, altera ad Pauli. Atque Syluestrũ ea librasse aiunt, vt æquales vtrinque partes distribueret. Vtriusque caput est etiam Romæ ad Ioãnis Lateranensis: tametsi in eodẽ templo, vnus è dentibus Petri separatim habeatur. Cùm hæc ita sint, non tamen eorũ ossa vbique esse desinunt. Veluti Pictauij, mãdibula Petri habetur cum barba. Treueris, vtriusq; ossa permulta. Argentonæ Biturigum, Pauli humerus. Sed quis vnquam finis erit? Vbicunq; enim templa extant ijs dicata, ibi etiam sunt eorum reliquiæ. Si quales sint, quæratur: reuocetur in memoriam quale fuit cerebellum D. Petri, de quo prius sum loquutus, quod erat ad maius altare huius ciuitatis. Quemadmodum pumicem esse compertũ est, sic permulta reperirentur aut equorum aut canum ossa, quæ duobus hisce Apostolis tribuuntur.

Corpora, subsequuntur eorum appendices. Ad Saluatoris in Hispania, crepida habetur. De cuius forma & materia respondere nequeo. Sed existimandum hoc mercaturæ genus simile esse ijs, quæ Pictauij habentur, quæ ex serico raso sunt, & auro segmentatæ. En vt splendidè ornatur post mortem, vt paupertas in qua vitam egit, sarciatur. Quoniam huiusce temporis episcopi, dum pontificalem maiestatem repræsentant, ita lautè vestiuntur, derogare sibi viderentur Apostolorum dignitati, nisi idem ipsis affingerent. Pictores quidem imagunculas effingere possunt suo arbitratu, ipsas inaurando, variósque à capite ad calcem adhibendo ornatus: deinde nomen Petri aut Pauli, aut quale ipsis visum est tribuendo: sed non ignoratur quo vestium genere in hoc mundo fuerint induti: haud alio scilicet quàm inopes homines. Est etiã Romæ episcopalis cathedra Petri, cum veste sacerdotali ad Missam celebrandã. Quasi verò eo tẽpore episcopi thronos habuerint in quibus sederent! At eorum potius officium fuit docere, consolari, exhortari, & publicè & priuatim, ac veræ humilitatis exemplũ præbere gregi suo: nõ se populo adorandos ostentare, sicuti nostri temporis præsules facere solent. Quòd ad vestem Missariã attinet, nondum introductus erat mos ille, histrionum in morem se laruandi: nec enim in Ecclesia sicuti nunc, agebantur fabulæ. Itaque, vt Petrum Missaria veste indutũ fuisse probẽt, prius ipsum, sacerdotum Papisticorum more, cùm Deum colere vellet, histrionem egisse cõmonstrandum foret. Missariam quidẽ vestem ei tribuere potuerunt, cùm etiã altare ipsi assignarint: sed neutrũ eorum plus altero coloris habet. Quales tunc Missæ celebrabantur, ignotũ non est. Nam Apostoli, suo tẽpore, cœnam Domini tantùm celebrabant, cui altare necessariũ non fuit. Qualis bellua esset Missa, omnino ignorabatur: nec multo pòst tẽpore scitum est. Hinc perspicuum eos, dum reliquias suas fabricati sunt, neminem sibi aduersaturũ credidisse: cùm ita impudenter ac dissolutè ausi sint mentiri. Quanquã nec de altari isto inter se conueniant. Romani enim id se habere affirmant. Pisani itidem ipsum monstrant, in suburbio quod ad mare vergit. Vt autem vndique lucrũ colligerent, gladium quo auris Malcho abscissa est, minimè prætermiserunt. Acsi lepidum aliquod monile & reliquiario dignum foret! At verò pedum eius omiseram, quod Lutetiæ monstratur, ad Stephani, cui à saxis nomen est, quod tanti æstimandum est, quanti aut altare, aut vestis Missatica: eadem enim est ratio. Eius autem scipio, plus aliquanto speciei habet: nam existimandum est, tali ipsum baculo armatum fuisse, dum iter faciebat: sed

distur-

distúrbant omnia, dum ipsi inter se conuenire non possunt. Colonienses enim apud se esse constanter asseuerant: similiter & Treueri. Ita dum se inuicem mēdacij arguunt, magnam occasionē præbent, vt vtrisque fides derogetur. De cathena Petri, qua ligatus fuit, dicere omitto. Ea ostenditur Romæ, in æde ipsius. Item, de columna super qua capite truncatus est: quæ monstratur ad Anastasij. Tantùm lectoribus cogitandum relinquo, vndè accepta est cathena illa, vt ex ipsa fierent reliquiæ. Item, vtrum eo tempore super columnis supplicia de hominibus sumerentur.

Nunc de cæteris Apostolis vnà tractabimus, quò citius absoluamus. Ac primùm recitabimus, vbi integra sint eorum corpora: vt vtriusque facta inter se comparatione, quid certi ex eorum dictis colligi poßit, iudicetur. Nemo ignorat Tholosates existimare se ex ijs habere sex: nempe Iacobi maioris, Andreæ, Iacobi minoris, Philippi, Simonis, & Iudæ. Patauij est corpus Matthiæ. Salerni corpus Matthæi. Ortonnæ verò, Thomæ. Neapoli, aut circa eam regionem, Bartholomæi. Nunc qui eorum duo aut tria corpora habuerint, animaduertamus. Andreas enim, Melphis, alterum habet corpus. Philippus & Iacobus minor, vterque alterū corpus Romæ, ad sanctos Apostolos. Simo & Iudas itidem, ad Petri. Bartholomæus etiā Romæ in æde ipsi dicata. En igitur sex quibus bina singulis sunt corpora. Atque etiam auctarij loco Pisis ostenditur pellis Bartholomæi. Matthias tamen reliquos omnes exuperat: Est enim ipsi Romæ corpus ad Mariæ maioris: est & tertiū Treueris. Præterea ipsi est aliud separatim caput, & brachium separatim, idque etiam Romæ. Frusta verò quæ de Andrea hîc atque illic habētur, dimidia saltem ex parte, id cōpensant: Romæ enim, ad Petri, est ei caput: ad Grisogoni, est humerus: ad Eustathij, costa: ad Spiritus, brachiū: ad Blasij, pars quædam alia. Aquis Sextijs, pes vnus. Ex ijs simul coniunctis, fient duæ quartanæ corporis partes, modò æqua proportione aptari inter se poßint. Vt autem Pisis Bartholomæus reliquit pellē, sic & alteram manum: Treueris, nescio quod aliud membrum: Frenis, digitū: Romæ etiam, ad Barbaræ, quædam aliæ extant eius reliquiæ. Itaque non adeo est inops, quin abundet. Cæteris non sunt tantæ copiæ. Singulus tamen adhuc aliquod frustum abundat. Est enim Philippo pes vnus Romæ, ad Sanctos Apostolos: atque etiam, ad Barbaræ nescio quid reliquiarum. Præterea etiam Treueris. In postremis duobus hisce templis, Iacobum habet pro socio: cui similiter est caput ad Petri, & brachium vnum ad Grisogoni: item alterum ad sanctos Apostolos. Matthæus & Thomas pauperiores cæteris restiterunt. Ille enim, præter corpus, nihil habet: nisi ossa quædam Treueris, & brachium Romæ ad Marcelli, & caput ad Nicolai: nisi fortè mihi aliquid exciderit, quod fieri potuit. Quis enim in tanta abysso non obturbetur?

Quia in chronicis suis corpus Ioannis Euangelistæ euanuisse cōperiunt, simul atque humi defossum fuerat: eius ossa proferre minimè potuerunt. sed vt quod ea in parte deerat, suppleret alia ratione, irruerūt in eius sarcinas. Ac primùm eis in mentem venit calix in quo venenū bibit, cùm à Domitiano dānatus esset: sed quia duæ ciuitates eum apud se esse voluerunt: aut credendum omnino, quod Alchumistæ aiunt de multiplicatione: aut isti, cum calice suo, mundum ludibrio habuerūt. Vnus est Bononiæ: alter Romæ, ad Ioannis Lateranensis. Posteà, tunicam cōmenti sunt, & cathenā qua constrictus erat, dū vinctus duceretur ab Epheso: vnà cum oratorio, vbi dum in vinculis esset, precabatur. Libenter scirē, an tum fabros lignarios conduxerat, qui oratoria ei cōstruerent. Itē, quid familiaritati erat Christianis, cum

custodibus, vt ab eis cathenam nancisci & in reliquiarum numerum collocare possent? Stolida nimium sunt hæc ludibria: etiam si ludendis pueris fabrefacta essent. Sed monile omnium lepidißimum, est duodecim pectinum Apostolicorum, qui ad Mariæ Insulanæ propè Lugdunum monstrantur. Puto quidem initio illic fuisse collocatos, vt existimarentur ad duodecim Pares Franciæ pertinuisse: sed adaucta postea fuit eorum dignitas, & Apostolici facti sunt.

Cætera paucis expedienda erunt: nam alioqui nunquam hanc syluam egrederemur. Paucis igitur recitabimus quæ habeantur reliquiæ sanctorum, qui tempore Christi vixerunt: deinde veterum Martyrum, atque etiam reliquorum. Ex eo lectores, quid censere debeant, iudicabunt. Anna mater virginis Mariæ, vnum è corporibus suis habet Aptæ, oppido Prouinciæ: alterum ad Mariæ Insulanæ, Lugduni. Præterea vnum è capitibus Treueris: alterum Tureni apud Iuliacenses: tertium in oppido Turingiæ, quod ab ea nomen habet. Omitto fragmenta quæ habentur plus quàm centum in locis. Inter cætera, memini me olim partem quandam Vrsicampi, quod est cœnobium in agro Nouiodunensi, exosculatum esse: atque illic magna reuerentia colitur. Denique alterum brachiorum eius est Romæ ad Pauli. Constituatur hîc fundamentum aliquod, si fieri potest.

Sequitur deinde Lazarus, & Magdalena eius soror. Is porrò tria tantùm, quod sciam, habet corpora. Vnum Maßiliæ: alterũ Augustoduni: Aualonæ tertium. Magna quidem inter Augustodunenses & Aualonenses controuersia fuit: sed magnis sumptibus vltrò citróque factis, perinde vtrique quiescunt, atque causa euicta: saltem in possesione tituli permansere. Quia verò Magdalena mulier erat, eam fratre inferiorem esse oportuit, ideóque duo tantùm habuit corpora: quorum vnum est Veseli, prope Altißiodorum: alterum quod est maioris nominis, apud Sanmaximinum oppidum Prouinciæ: vbi caput separatũ est, cum suo, Noli me tangere: quod frustum ceræ est: ac tamen existimatur nota esse Christi, quam ei iratus impressit, quòd ipsum vellet attingere. Non refero reliquias, tum oßium, tum capillorum eius quæ sparsæ sunt per vniuersum orbem. Qui de his omnibus certi aliquid habere vellet: primùm inquireret, an Lazarus ac Martha & Magdalena eius sorores, vnquam venerint in Galliam Euangelij prædicandi causa. Nam si legantur veteres historiæ, iudiciúmque & ratio adhibeatur, perspicuè cernetur stolidißimam omnium esse fabulam, quæ nihilo plus habet speciei, quàm si diceretur, nubes, vitulinas pelles esse: & tamen certißimæ sunt omnium reliquiæ. Verùm, etsi ita foret, ánnon satis erat vno corpore abuti ad idololatriam nisi ex vno, quod vulgò aiunt, Diabolo, duo aut tres crearentur?

Itidem collocarunt in numero diuorũ eum qui latus Domini in cruce transfodit, eúmque Longinum vocarunt, puerili certè errore: nam cùm nomen hoc Græcis lancearium significet, tanquam proprium vnius hominis nomẽ arripuerunt. Post talem baptismum, duo ei dederunt corpora: quorũ vnum est Mantuæ, alterũ ad Mariæ Insulanæ, Lugduni. Idem fecerunt de Magis, qui Christũ, postquam natus fuit, adoratum venerunt. Ac primùm definierunt eorum numerum, ac dixerunt tres solùm fuisse. Quot autẽ fuerint, nihil Euangelio exprimitur: & veterum Doctorũ nonnulli quatuordecim fuisse affirmarunt: velut is qui cõmentarium imperfectum in Matthæum scripsit, qui Chrysostomo tribui solet. Deinde cùm Euangelista eos Magos, idest Philosophos nominet, isti repẽtè regiã eis dignitatẽ sine vlla ditione aut subditis

ditis, tribuerunt. Denique nomina ipsis dederunt: vni, Balthasar: alteri, Melchior: Tertio, Gaspar. Porrò vt impunè per nos illis fabulari liceat, certißimum est philosophos illos in Orientem rediisse. Id enim Scriptura testatur. Nec aliud omnino dici potest, quàm eos illic obiisse. Quis eos illinc transtulit ab eo tẽpore? Quis eos ita nouerat, vt notare posset, quò reliquias faceret ex eorum corporibus? Verùm, supersedeo: facio enim stultè, cùm hæc adeò ridicula coarguo. Tantùm dico, Colonienses ac Mediolanenses litigare inter se debere, quis ea sit habiturus: quia vtrique apud se esse contendunt: quod fieri nequit. Cùm lis eorum finem ceperit, quid agendum erit, dispiciemus.

Inter veteres Martyres, Dionysius est percelebris. Habetur enim pro discipulo Apostolorum, & primo Gallorum Euangelista. Ob hanc dignitatem, plerisque in locis habentur eius reliquiæ: corpus tamen duobus tantùm in locis integrum mansit: Sandionysii Franciæ, & Ratisponæ. Quia Franci id sibi vendicabant, Ratisponenses Romæ litem mouerunt, ante centum, aut circiter, annos: quibus corpus sententia definitiua adiudicatum fuit, cùm adesset legatus Franciæ: ac per bellum diploma obtinuerũt. Qui apud Sandionysium, quod est in agro Parisino, diceret corpus illic nõ esse, lapidibus obrueretur: qui verò negaret esse Ratispone, haberetur pro hæretico: quia sedi Apostolicæ rebellis esset. Itaque consultius erit ab eorum controuersiis abstinere. Confodiant, si velint sibi inuicem oculos: sicque nihil proficiãt, nisi vt detegant omnia se in mendaciis posita habere.

Stephani verò corpus ita dissecuerũt, vt tamen sit integrũ Romæ, in æde ipsi dicata: caput Arelatæ: ossa plus quàm ducentis in locis. Atque vt ostenderẽt se iis consentire qui ipsum interfecerunt, consecrarunt etiam lapides, quibus trucidatus fuit. Quæretur forsan vbi reperiri potuerũt, quomodo eos nacti sunt, qua via, è quorum manibus. Respondeo breuiter, stultã esse hanc quæstionẽ. Vbique enim reperiuntur silices, neque magno constat vectura. Florentiæ, Arelatæ apud Augustinienses, Vigani in Aquitania. Quisquis oculos claudere, aut omni se intelligentia priuare volet, credet eos ipsos esse lapides, quibus Stephanus obrutus est: qui verò rẽ parumper expendet, risurus est. Ac certè Carmelitæ Pictauienses à quatuordecim annis, vnum repererunt, cui id aßignarunt muneris, vt parientibus adesse, eásque angoribus leuare posset. Dominicani, quibus costa Margaretæ destinata huic eidem vsui subrepta fuerat, magnam aduersus eos litem mouerunt: & aduersus talem imposturam vociferabantur: sed illi tandem fortiter obsistendo superarunt.

De innocentibus (quos vocant) silere propemodum statueram: quia tametsi eorum velut exercitum colligerem, semper tamen obiicerent id cum historia non pugnare, qua eorũ numerus præfinitus non est. De multitudine igitur dicere omittam. Tantùm obseruetur, nullam esse ferè regionem in toto orbe, vbi non aliquis extet. Nunc quæro: quomodo tam longo postea temporis interuallo, reperta fuerunt eorum sepulchra: cùm pro sanctis non haberentur, dum Herodes ipsos interfecit? Deinde quando allati sunt? Nihil aliud possunt respondere, quàm id quingentis aut sexcentis post eorum mortem annis factum esse. Iudicent imperitißimi omniũ idiotæ quid eueniet, si fides tam absurdis deliriis habeatur. Ad hæc tametsi fortè ab aliquo reperti fuissent, quî fieri posset vt plura eorum corpora importarentur in Galliam, Germaniam, Italiam: vt inter vrbes adeò inter se remotas distribuerentur? Hanc igitur falsitatem, tanquam perspicuam, & conuictam relinquo.

Quoniam Laurentius in veterum Martyrum numero est, hic locum ipsi aßignabimus. Haud equidem scio corpus ipsius plusquam vno in loco esse: Romæ videlicet, in æde ei dicata: sed vas plenum carnis eius esse seorsum habetur. Item ampullæ duæ: quarum altera sanguinis eius plena est, altera adipis. Item, in æde cui Palisperna cognomen est, brachium & ossa: ad Syluestri aliæ reliquiæ. Verùm si omnia ossa colligerentur, quæ in Gallia solùm monstrantur, duo haud dubiè corpora suis partibus absoluta effici possent. Est præterea craticula, super qua assus fuit: tametsi Palisperna illa, de qua iam locuti sumus, fragmentum eius quoddam se habere iactet. Quòd ad craticulam attinet, adhuc condonarem: sed sunt aliæ reliquiæ nimium notabiles, quas mihi nefas esset reticere. Veluti carbones qui ostenduntur ad Eustathij. Item, mappa qua Angelus ei corpus abstersit. Cùm itaque isti ad excogitanda eiusmodi deliria, otio abusi sint, vt mundo imponerent: qui hanc admonitionem viderint, otium sibi sumant ad hæc consideranda, quò sibi prospiciant ac caueant ne sic in posterum irrideantur. Ex eadem officina prodijt dalmatica, quæ etiam Romæ ad Barbaræ monstratur: quia Laurentium Diaconum fuisse audiebant, existimarunt eum ijsdem indumentis ornatum fuisse, quibus eorum Diaconi sese transformant, dum in Missa personam suam agere volunt. Verùm, longè aliud munus in Christiana Ecclesia fuit, quàm sit hodie in Papatu. Atque ad gerendam pauperum curam, distribuendásque eleemosynas creabantur Diaconi, non ad histrionicos ludos agendos: itaque dalmaticis aut similibus laruis, minimè opus habebant.

Laurentio, Geruasium & Protasium adiungemus, quorum sepulchrum Mediolani repertum fuit Ambrosij tempore, vt ipse testatur. Similiter Hieronymus, Augustinus, & plerique alij: Ita Mediolanenses etiamnum sibi eorum corpora vendicant. Sunt nihilominus Brisaci in Germania: ac Vesontione, in parochia quæ D. Petro dicata est: præter infinita frusta, quæ varijs in templis sparsa sunt: adeo vt necessariũ sit, quatuor ad minimùm singulis fuisse corpora: aut ossa abijcienda sunt, quæ falsò & mendaciter eorum nomine inscribuntur.

Quia Sebastiano curandæ pestis munus tribuerunt, eò factum est, vt maiore in pretio fuerit, omnésque vehementius illum appetiuerint. Effecit hæc existimatio, vt in quatuor corpora multiplicaretur: quorũ vnũ est Romæ ad Laurentij, alterum Sueßione, tertium Piligni, apud Armoricos, quartum propè Narbonam, in solo eius natali. Habet præterea capita duo: vnum Romæ ad Petri, alterum Tholossæ apud Dominicanos. Sed concaua sunt, si Andegauensibus Franciscanis fides adhibetur: qui cerebrum se habere iactant. Quinetiam Dominicani Andegauenses brachium vnum habẽt. Est etiam aliud Tholossæ ad Saturnini: aliud Casedei in Aruernia: aliud Monsbrisonnæ Forestanorum: præter minuta frusta quæ in varijs templis habentur. Sed cùm bene expensa fuerint omnia, diuinetur vbi sit corpus Sebastiani. Verùm, neque his contenti, ex sagittis quibus transfixus fuit, reliquias fecerunt: quarum vna monstratur Lambesci in Prouincia: altera Pictauij, apud Augustinienses: aliæ hìc atque illic sparsæ sunt. Hinc perspicitur eos statuisse, nunquam de suis imposturis rationem reddere.

Eadem ratio in Antonio valuit ad multiplicandas eius reliquias. Quòd enim sit, vt fingunt, iracũdus ac perniciosus, ita vt incẽdat eos quibus indignatur, hac opinione se formidabilẽ reddit. Ex ea formidine nata est superstitio, quæ desyderium

corporis eius habendi, commodi causa, exacuit. Ideo Arelatensis ciuitas multùm diúque litigauit cum Antonianis Viennensibus: verùm exitus omnino idem fuit, qui in talibus controuersiis esse solet: id est, omnia confusa mansère: nam si patefacienda esset veritas, neutros æquum tueri constaret. Ad duo ista corpora accedit & genu, quod est apud Augustinienses Heluianos: varia item membra quæ Burgi, Matiscone, Diuione, Catalumni, Ouronij, Vesontione, habentur: præterea quæ passim ferũt impostores circunforanei: quorum quantitas haud exigua est. En quid sit damni inferendi famam collegisse: nam alioqui bonus ille Sanctus iacêret in sepulchro, aut neglectus in aliquo angulo latuisset.

D. Petronillam omiseram, Petri filiam: cui corpus integrum est Romæ, in æde patri suo dicata. Item, reliquiæ quædam ad Barbaræ, seorsum locatæ. At nihilominus Cœnomani aliud corpus habent in cœnobio Dominicanorum, quod illic percelebre habetur: propterea quòd homines sanet à febribus.

Quia variæ Sanctæ fuerunt nomine Susannæ, haud satis scio, an eis propositum fuerit vnius corpus duplicare. Corpus quidem vnum Susannæ Romæ habetur in æde ipsi dicata: aliud Tholossæ. Helenæ, non tam prosperè successit: nam præter corpus quod habent Veneti, nihil aliud ex abundanti lucrifecit, quàm caput alterum, quod est Coloniæ ad Gerionis. D. Vrsula, in hoc eam superat. Primùm enim, habet corpus, ad Ioannis Angelici: deinde caput vnum Coloniæ: partem etiam quandam apud Dominicanos Cœnomanorum: item apud Dominicanos Turonenses: aliam etiam Bergerati. De eius sociabus, quas vndecim milia Virginũ appellant, vbique haberi potest. Ac certè insigniter adiuti sunt eo cõmento, vt liberius mentiri auderent: nam præter ossa quæ Coloniæ sunt, quæ onerandis quadrigis centum sufficerent, nulla est ferè vrbs in tota Europa, quæ non aliquo in templo, aut etiam pluribus ijs ornata sit.

Si vulgarium Sanctorum lustrationem inciperem, syluam ingrederer, vnde mihi nullus pateret exitus. Quamobrem exempla aliquot adducere mihi sufficiet, ex quibus poterit de reliquis ferri iudicium. Pictauij duæ sunt Ecclesiæ, quæ de Hilarij corpore inter se contendunt: nempe canonici ædis ipsi dicatæ, & monachi Sellæ. Controuersia adhuc vnco appẽsa est, quoad visitatio fiat. Interim idololatræ, duo vnius hominis corpora adorare coguntur: fideles verò de corpore eius minimè solliciti, ipsum, vbicunque fuerit, sinent quiescere. D. porrò Honorati corpus est Arelatæ: est etiam Insulæ Lyrinorum, prope Antipolim. AEgidius vnum è corporibus suis habet Tholossæ: alterum in oppido Aquitaniæ, quod ab eius nomine vocatur. Guillelmus verò, in cœnobio Aquitaniæ, cui nomen est D. Guillelmi à deserto: item in oppido Holsatiæ, quod vocatur Ecrichenũ, vbi etiam caput seorsum habetur. Quanquam ei sit & aliud caput in suburbio Tureni Iuliacensium, apud Guillelmitanos. Quid dicã de Symphoriano, cuius tam varijs in locis & corpus & ossa extant? Similiter de Lupo, qui est Altißiodori, Senis, Lugduni, eundémque Geneuæ esse fingebant? Itidem de Ferreolo: cuius integrum corpus est Vticæ in Aquitania, & Briodæ Aruernorum. Saltem transigerent inter se, ne tam apertè proderent mendacia sua: sicuti canonici Treuerenses, cum Leodiensibus de capite Lamberti. Conuenerunt enim de oblationibus pro certa pecuniæ summa: hac lege ne interim ipsum publicè ostenderẽt, ne prodigij loco esset, si duabus in ciuitatibus adeo vicinis conspicerentur. Verùm id ipsum est, quod initiò dixi, nunquam eos existimasse vllum obseruatorem

proditurum, qui ad tantam impudentiam coarguendam, vel hiscere auderet.

Posset autem rogare quispiam, quomodo isti reliquiarum structores, res multas veteris Testamenti, easque notabiles, omiserint: cùm absque ratione cumularint omnia, quæ ipsis in mentem veniebant, & veluti flando, quicquid ipsis libebat fabricarint. Huic quæstioni nihil aliud respondeo, quàm quòd eas aspernati sunt, quia haud magnam ex ipsis vtilitatem se habituros sperabant: tametsi prorsus eas obliti non sint. Romæ enim iactant se ossa habere Abrahæ, Isaac & Iacob, ad Mariæ supra Mineruam. Ad Ioannis etiam Lateranensis, iactant se arcam fœderis, cum virga Aaronis, habere. Et tamen eadem virga est Lutetiæ ad sacri Sacelli: atque etiam Saluatorenses in Hispania aliquod fragmentum tenent. Præterea Burdegalenses virgam D. Martialis, quæ ad Seuerini mõstratur, eam ipsam esse asserunt, quæ Aaronis fuit. Videntur profectò ad æmulationem Dei, miraculum nouum edere voluisse: nam cùm eius virtute virga in serpentem conuersa fuerit, ita nunc eam in tres virgas conuerterunt. Fieri quidem potest, vt plerasque alias eius generis nugas habeant: sed verbum hoc attigisse sufficiat, quo patefiat eos tam fideles se in hac parte, quàm in cæteris præstitisse.

Nunc lectores rogatos velim, vt id meminerint quod initio dixi: nempe, mihi inquisitores non fuisse ad manũ, qui omnium regionum, quarum hîc mentionem feci, sacraria lustrarẽt. Quamobrem id quod de reliquijs dixi, ne sic accipiatur quasi integrum sit, aut absolutũ inuentarium earum quæ reperiri possent. Germanicas vrbes circiter sex, plus minus, solùm nominaui. Hispanicas tres, quod sciã. Italicas circiter quindecim. Gallicas triginta, vel quadraginta. Nec quicquid apud eas reliquiarum est, teneo. Coniecturam igitur secum vnusquisque faciat, qualis farrago foret, si reliquiarum multitudo, quæ in orbe Christiano sunt, ordine describeretur: in ijs duntaxat regionibus, quæ nobis notæ sunt, & in quibus versamur. Hoc enim præcipuè notandum est, omnes reliquias, quæ in Europa de Christo & Prophetis monstrantur: etiã reperiri in Græcia, Asia, cæterísque regionibus, vbi aliquæ extant Ecclesiæ Christianæ. Nunc quæro, cùm Orientalis Ecclesiæ Christiani dicãt penes se habere illa omnia, quæ apud nos esse putamus, quid in ea re statui, aut definiri poterit? Si aduersemur ipsis, excipientes hoc corpus allatũ fuisse à mercatoribus, illud à Monachis, aliud ab Episcopo: partẽ spineæ coronæ, ab Imperatore Cõstantinopolitano, missam ad regem Galliæ: alteram, quæsitam bello: sicque de singulis: ridentes quatient caput. Quomodo dirimentur hæ controuersiæ? Est enim in ancipitibus causis ex coniecturis iudicandum. Hac ratione semper obtinebunt. Quæ enim sua ex parte proferunt, verisimiliora sunt ijs, quæ hinc poterunt quomodocunque obtendi. Hic certè nodus difficilis ad soluendum, apud eos qui reliquias tueri volunt.

Vt finem faciã, lectores obtestor per nomen Dei, vt ad veritatem, interim dum apertè ipsis patefit, animum aduertant, atque agnoscant id singulari Dei prouidentia factum esse: vt qui miseram plebem ita seducere voluerunt, adeò cæci fuerint, vt de obtegendis mendacijs suis nunquam cogitarint: sed veluti Madianitæ, oculis confixis, secum ipsi pugnare cœperint. Quemadmodum videmus istos inter se bellum gerere, ac mutuò sese arguere mendacij. Quisquis obstinato, ad veritatem sponte impugnandam, animo esse nollet, etiamsi nondum plane intelligat, execrabilem esse idololatriam, reliquias vllas adorare, qualescunque sint, aut veræ, aut falsæ: cùm tamen falsitas erit adeò conspicua, nunquam ipsi cordi erit vllas osculari: & qua-

qualicunque antea religione ductus fuerit, omnem earum gustum amittet.

Hoc quidem præcipuum foret, sicuti ab initio dixi, Ethnicam istam consecrandarum reliquiarum superstitionem, inter nos aboleri, qui Christi nomen profitemur: siue ipsæ Christi sint, siue Sanctorum, quò ex ipsis emergãt idola. Talem enim pollutionem ac spurcitiã, nullo modo deceret in Ecclesia tolerari. Id quod antea rationibus & testimonijs Scripturæ demonstrauimus. Si quis eo cõtentus non sit, veterum patrum morem & vsum spectet, quò sese conformet ad eorum exemplum. Permulti Patriarchæ, Prophetæ, Reges, aliíque fideles sub vetere Testamento extiterunt. Plures ceremoniæ institutæ fuerunt à Deo, quàm hodie à nobis deceat obseruari. Quin etiam sepultura ipsa, maiorem tunc, quàm hodie, apparatum requirebat: quò figuris suis repræsentaret resurrectionem gloriosam, quæ nondũ ita apertis verbis, vt hodie, reuelata erat. An legimus Sanctos vnquam erutos fuisse è sepulchris, quò ex ijs pueriles pupæ fierent? An Abraham, omnium fidelium pater, sic in sublime elatus fuit? Sara etiam princeps in Ecclesia Dei, an è fossa educta est? Nónne cum alijs Sanctis, in quiete relicti sunt? Atque adeò Mosis ipsius corpus, Dei voluntate occultatum fuit, ita vt nunquam potuerit reperiri. Nónne Sathan cum Angelis, vt inquit Iudas, ob eam causam contendit? Quare Dominus ipsum remouit à conspectu hominum: Diabolus verò reducere conatus est? Nimirum, vt fatentur omnes, Deus populo Iudaico idololatriæ occasionem adimere: contrà, Diabolus eam stabilire voluit. At populus ille, dicet quispiam, ad superstitionem procliuis erat. Nos verò, quales sumus? Nónne maior est Christianorum, in hac parte, quàm Iudæorum peruersitas? Quid in Ecclesia veteri actum fuerit animaduertamus. Fideles quidem Martyrum corpora eripere semper studuerunt, ne à feris & auibus laniarentur, eóque honestè sepelierunt: sicuti de Stephano & Ioanne Baptista legimus. Verùm, id agebant, vt conderentur terra, atque illic vsque ad resurrectionis diem quiescerent, non vt collocarentur in hominum conspectu, quò omnes sese ad ea prosternerent. Nunquam infœlix hæc cõsecrandi pompa in Ecclesiam introducta fuit, priusquam euersa & quasi profanata fuerint omnia: partim stupiditate Præsulum ac Pastorum, partim auaritia, partim quòd consuetudini, quæ iam inualuerat, nequirent obsistere: quòd etiam populus sponte decipi vellet, animum ad nugas pueriles, potius quàm ad veram Dei adorationem adijciendo. Quamobrem si quæratur solida huius corruptelæ emendatio, dirui atque funditus euerti necesse foret, quod ab initio perperam, & aduersus omnem rationem institutum fuit. Quòd si quis ad intelligentiam istam primo gradu peruenire non poßit, pedetentim saltem progressum faciat: ac primùm recludat oculos, atque ad discernendas reliquias, cùm offerentur, iudicium adhibeat. Id porrò haud difficile est ei qui attendere volet: nam inter tot mendacia adeò perspicua, qualia sunt ea quæ protuli, vbi deligentur veræ reliquiæ, de quibus certi aliquid haberi poßit? Præterea, quæ attigi, præ ijs quæ restant, pauca sunt. Quinetiam dũ libellus hic excudebatur, de tertio præputio Domini sum admonitus, de quo nullam mentionem feceram, quod Hyldesheymi ostenditur. Est etiam aliorum similium quædam infinitas. Denique, visitatio longè plura detegeret, quàm dici poßit. Caueat ergo vnusquisque, ne se instar bestiæ transuersum rapi & in errorem adduci sinat, nullámque interim viam cernat aut semitam, qua tutò dirigatur. Memini quæ, me puero, imagunculis parochiæ nostræ fieri solebant. Cùm Stephani festum appropinquabat, ornabantur carnifices, qui ipsum

lapidibus obruebant, tum sertis, tum monilibus, non minus quàm Stephanus ipse. Eos dum mulierculæ cernebant ita ornatos, Stephani socios esse existimabant. Itaque, sua vnicuique candela offerebatur. Quinetiam, id fiebat Diabolo Michaelis. Idem accidit in reliquijs. Sic confusa ac permixta in ijs sunt omnia, vt Martyris alicuius ossa haberi nequeant, quin periculum sit ne latronis aut furis, vel etiam asini, aut equi, aut canis ossa adorentur. Annulus D. Mariæ aut pecten, aut cingulum adorari non potest, quin periculum sit, ne ex mundo scorti cuiuspiam aliquid adoretur. Quamobrem caueat à periculo qui volet.

Nemo enim posthac ignorantiæ excusationem poterit obtendere.

DE VITANDIS SVPERSTITIONIBVS, quæ cum syncera fidei confessione pugnant.

Libellus Ioannis Caluini.

EIVSDEM EXCVSATIO AD PSEVDO-Nicodemos.

Philippi Melanthonis,
Martini Buceri,
Petri Martyris responsa de eadem re.
Caluini vltimum responsum cum appendicibus.
Quibus accessit responsum Pastorum Tigurinæ Ecclesiæ.

VLTI sæpe de me quærunt, qualiter se gerere debeant inter Papistas, vbi Deum purè adorare illis non licet: quin potius coguntur multis ceremonijs vti, quæ aduersus Christi doctrinam pugnant, ac superstitionibus plenæ sunt. Ad hanc quæstionem non esset difficilis responsio, si cum animis suis prorsus constitutum haberent, sine vlla repugnantia sequi, quod Dominus ostendit. Verùm, fit nescio quomodo, vt maior pars hominum, postquam displicere hoc vel illud Deo cognouit, sibi nihilominus permittat quod Deus prohibet. Atque adeò in hac ipsa causa plus centum animaduerti, sententiam meam non secus rogare, ac Baalam consiliũ à Deo petebat, cùm venire cuperet ad regem Balach. Siquidem iam nouerat profectionem illam Deo improbari: neque tamen desinebat petere, vt sibi cõcederetur. Similiter isti, cùm iam propemodum conuicti sint in suis ipsorum conscientijs, nefas esse prosternere se coram idolis, sciscitantur tamen quidnam agere debeant: non quò subijciant affectus suos Deo, eius verbo acquiescentes, sed potius vt frænum illis laxetur: atque, vt accepta responsione quæ ipsorum voto respondeat, malo suo per vanam adulationem indormiant.

Denique, sicut dicit Ezechiel, Puluinaria quærunt ad sopiendas suas conscientias, sibique persuaderi volunt quòd viuant, cùm sint in morte. Quia tamen est officij nostri, syncerum veritati testimonium reddere, dissimulare mihi, aut subterfugere integrum non est, quin sensũ meũ de rebus cognitu vtilibus exponam: præsertim cùm id à me postulatur. Verùm, quoniam inde manat tota difficultas, quòd magis vulgò spectamus qualiter retineamus hominũ gratiam, quàm qualiter nos Deo approbemus: monitum volo fidelem vnumquenque, & hortor per Christi nomen, vt vim proprijs affectibus afferat, quò se tradat in obsequiũ Domino. Molestum est se conijcere & omnes suas fortunas in discrimen, mundum in se prouocare, probris & infamiæ se exponere, cedere patria, & in alienam regionem profugere, vbi carẽdum sit ijs commodis, quæ in patria suppetebant. Hæc vera esse fateor: verùm, quid primùm discendum est in schola Christi, nisi vt renuntiemus nobis? Quòd si qui tam sint imbecillo animo, vt statuere protinus nequeant, quid sibi agendum sit: peto tamẽ ne sibi adulentur, ne subterfugia quærant, sub quibus frustra se occultent. Sic enim agẽdo, rationes supputant sine hospite, vt habet Prouerbium: nam sic tergiuersando, non euadunt iudiciũ Dei. Quin potius videmus hoc initium quasi primum ruinæ gradum fuisse ijs, qui se à Dei gratia alienârunt: nempe, quòd cùm viderent sibi non esse tutum profiteri coram hominibus, se Christi esse seruos ritè ipsum colendo, iusti & inculpati censeri volebant, cùm se multis idololatrijs polluerent. Deinde, cùm viderẽt, ne hoc quidem modo, suspicionem omnem se posse vitare, defungi se tamen officio suo putabãt, vtcunque fidẽ suam occultam contineret, nec verbo vno eam testarentur: nisi fortè cum amicis in secretiore loco inclusi. Interim, taciti patiebantur veritatem Dei conculcari, & quantumuis graues Christo contumeliæ fierent, non modò non se opponebant, sed potius præ se ferebant quendam consensum: nihil aliud propositum habentes, nisi vt ne quod pietatis suæ signum darent, vnde Christiani agnoscerentur. Sed quid tandem huic hominum generi contigit, qui carnis prudentia, hoc est malo astu, Deo & mundo illudere volebant? Dominus ipsos in horribiles tenebras passus est ruere, ac luce veritatis, qua donati fuerãt, eos priuauit. Ad extremum, eos possedit Satan, ac incitauit aduersus Ecclesiam, vt in eam ipsam doctrinam, quam ex Deo esse cognouerant, furiosè sæuirent. Meritò sanè: Æquum est enim, eos, qui veritatẽ Dei in mendacium vertunt, quò se in sua iniquitate absoluãt, talem sentire vindictam. Quamobrem, etiã si nos infirmitas nostra impediat, quo minus officium nostrũ impleamus: demus potius Domino gloriam, miseriam nostram fatendo, quàm vt tergiuersando, quæramus inanes prætextus, quibus bis damnemur. Exempla enim iræ Domini, nos admonere debent, vt in eius timore ambulemus.

Quid ergo agendũ est? Principiò, ne nostrum officiũ proprio commodo metiamur: sic enim nunquam perueniremus ad veritatem. Deinde, ne habeamus omnino rationẽ nostri: vt quod carni nostræ expedit, quæramus. Tertiò, ne adhibeamus rationẽ nostram in cõsiliũ, vt à periculis omnibus & molestijs nos eximamus, sed pendeamus toti potius à Dei prouidentia: nec dubitemus quin satis sit potens ad nos inter mille mortes conseruãdos, quoties eòusque venire oportuerit. Sic agendo, nequaquam longa consultatione opus habebimus, nec diu disputandum erit in vtranque partem, nunquid cum molestia, cum iactura bonorum, cum vitæ periculo, debeamus Deo parêre: num incurrere debeamus in hominum offensionem, quò illius voluntati obsequamur: sed contenti eius mãdato, sequemur prompto animo, ac sine hæsitatione, tanquam certum iter quod ostendet, exitum illi commendantes. Hæc sola ratio est bene in hoc negotio nos gerendi. Referam insigne exemplum, quod apud Augustinum extat. Cùm damnatus capite Cyprianus esset, quia nollet

idolis immolare, ac iam ad supplicij locum adductus esset: rogatus fuit, vt vitæ suæ vellet parcere. Adeóque ipse iudex eum seruare cupiens admonebat, vt apud se cogitaret. Ipse autem breuiter respondit: In re tam sancta non esse cōsultationi locum. Mortem habebat præsentem ante oculos: sed quia habebat fixum in animo, parendum esse mandato Domini, hæc cogitatio, omni perplexitate ipsum liberabat. Itaque non obstupefactus fuit, non alternauit dubius: tantum abest, vt flexus fuerit: sed perstitit inuictus, in eo quod semel conceperat. Nempe, quicquid à Deo statutum est, fixum esse debere apud nos, nec deliberationi hominũ esse subiectũ. Præclara sententia, & quæ memoriæ nostræ insculpta esse debet: ne diabolica audacia deliberemus nobiscum, an debeamus obedire Deo necne: acsi correctores essemus voluntatis eius. Quòd si nobis istud sinimus, vt deflectentes ab eius verbo, au-
Esa.30.31. diamus nos ipsos, certò nobis imminet maledictio, quæ denũtiatur per Prophetã aduersus omnes, qui consilia ineunt, & nõ ex spiritu Dei: ordiuntur telam, & non ex ore eius.

Nunc videndum est, num sic Deus voluntatẽ suam patefecerit in præsenti causa, vt quisquis verbo eius acquiescere volet, sciat quid rectum sit. Hac quæstione soluta, si quis responsare pergat, litiget aduersus Dominum: & periculum faciat, nunquid superior in hac lite futurus sit aduersus tam validam partem, & malam causam defendens.

Primùm nobis succurrat, Christum primo scholæ suæ ingressu, omnibus occinere
Luc.6. hoc carmen: Quemcunque puduerit mei coram hominibus, pudebit & me illius corã Patre meo & sanctis Angelis. Videmus non satis esse Domino, si quis eum intus in arcano cordis agnoscat: sed ipsum seuerè exigere, vt externa quoque professione ostendamus apud homines, nos ipsius esse discipulos. Nec verò alia lege in regnum suum nos admittit, &
Rom.10. optima quidem ratione. Nec enim fallit Pauli sententia: Sicut corde creditur ad iustitiam, ita ore fieri confeßionem ad salutem. Quibus verbis significat non esse verã fidem coram Deo, quin confeßionẽ corã hominibus pariat. In summa, Dominus ad confeßionẽ nominis sui vocat omnes. Quicũque se hinc subducit, aliũ magistrum quærat. Rogabit hîc quispiã, nunquid omnes in publicũ prodire oporteat. Id ego non requiro. Nã cùm specialis sit vocatio, publicum docendi munus, minimè necesse est à singulis vsurpari: ac ne conueniret quidem. Proinde non iniungo, vt suggestum omnes conscendant ad fidem suam profitendã, vel in compitis eam vt promulgent: sed enim vt quisque pro vocatione sua ad dandam Deo gloriam se comparet. Porrò, quoniam Dominus neque tempus, neque locum præfixit, nec modum quousque progredi nos velit, ego etiam non possum certam in his legem præfigere. Verùm, se quisque fideliter impendat ad id præstandum, prout occasio & facultas dabitur: cogitans semper in quo vitæ genere versetur, & quid sibi datum sit à Domino. Quia verò ferè adeò socordes & pigri sumus, nisi subinde stimulemur ad officium, memorabiles illas sententias in animis semper impressas geramus, quæ iubent nos paratos esse ad red-
Esa.2. dendã omnibus rationẽ spei quæ in nobis est, & quenque nostrũ arrepta proximi manu, debere sanctis exhortationibus adducere, quos possumus ad Dominum: nam paßim talem in nobis zelum propagandi regni Dei, tale salutis fratrum studium requirit Scriptura, vt velit nos toto conatu ad id eniti, neruósque omnes intendere. Sed quia certa regula non extat quæ doceat quousque: superest vt à Domino petamus omnes prudentiam, vt sciamus quídnam expediat. Deinde, vt quisque pro facultate sibi data, pro gradu intelligentiæ, vias omnes tentet, ac occasiones quærat vtriusque præstandi. Quicquid sit: imitatio Christi sit
Psal.69. nobis semper pro scopo. De ipso autem scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me. Quo
Ioan.12. indicatur, tanto flagrasse ardore desyderij, ad conseruandam Dei Ecclesiam, vt nunquam conquieuerit, quin perpetuò in hoc opus incumberet. Rursum audiamus quid de ijs Spi-

ritus-

ritus pronuntiet, qui Christi nomen confiteri ausi non sunt, postquam in ipsum crediderant. Nempe, quòd magis dilexerint gloriam hominum, quàm gloriam Dei. Nónne hæc misera & nimium peruersa est optio, vt homines Deo præferantur? Cauendum ergo, ne incidamus in huiusmodi condemnationem.

Sed aliud est, quod tractare nũc instituimus. Nempe, an Christianus rectè edoctus in Euangelio, possit citra Dei offensam, dum inter Papistas habitat, illorũ moribus se accommodare: hoc est, num Missæ interesse possit, & reliquis ceremonijs cõmunicare, quæ illic sunt in vsu. Atque vt ansam præcidamus omnibus cauillis, non quærimus an dissimulare malum sit: sed an simulare aliquid & præ se ferre, contra veritatem liceat, necne. Dissimulatio committitur, occultando quod quis in animo habet. Simulatio vltrà procedit: fingit enim quod non est. Denique, quod est mentiri verbo, id est facto simulare. Iam vt hãc quæstionem definiamus, notandum est, sicut duplex honor Deo debetur, nempe spiritualis cultus, qui in corde situs est, & adoratio exterior: ita rursum duas esse species idololatriæ. Prior est, cùm homo praua opinione polluit ac peruertit spiritualem Dei cultum. Altera, cùm honorem soli Deo debitum, quauis de causa, vel ad creaturam transfert, vel ad imaginem. Incipiamus ergo ab ea obligatione, qua sumus obstricti Deo, vt ritè ipsum colamus. Quæritur, satísne sit Deum ab vnoquoque clam agnosci, & intus in corde illi dari gloriam. Atqui plus quiddam à nobis requirit, cùm præcipit vt nomen suum gestemus tam in corpore nostro, quàm in spiritu: & rationem addit, quia vtrunque suum est. Quòd si hoc non esset præceptum, est tamen euidentissima ratio, quæ id nos doceat: nam cùm sacro Christi sanguine redemptum sit corpus: quàm absurdum esset coram idolo prostitui! Cùm templum sit Spiritus sancti: quàm indignum est pollui tali sacrilegio! Cùm destinatum sit ad beatam immortalitatem & societatem gloriæ Dei: minimè conuenit tam fœda macula conspurcari. Discamus ergo, sicuti anima sacra est Deo, ita corpus eius honori esse dicatum. Paulus, dum inuehitur in scortationem, hoc argumento vtitur: Cùm corpora nostra membra sint Christi, nunquid fas est fieri membra meretricis? Eadem ratione dicere possumus: Cùm corpora nostra membra sint Christi, rescindemúsne ipsa ex eius cõmunione, & idolorum cultu profanabimus? Proinde, Dominus, cùm de seruis suis loquitur, hac nota eos insignit: quòd non flexerint genu coram Baal, nec osculati sint manum eius. Poterat quidem dicere, non esse praua superstitione corruptos, aut non habere Baal pro Deo: verùm, exprimere volens, non satis id esse, nominatim dicit, ne externo quidem gestu cultum ipsos exhibere idolo. Hac descriptione ánnon admonet nos quoque à tali pollutione esse cauendum, si ex eius populo esse velimus? Id ipsum etiam per Iesaiam docet: Viuo ego, inquit, mihi flectetur omne genu: & omnis lingua iurabit mihi. Quibus verbis indicat, se non aliter ritè coli à nobis, nisi externo quoque gestu & corpore, sicut anima, ipsum adoremus. Si quis autem contrà, se coram imagine prosternat: ánnon ita eius maiestati derogatur? Quid volumus amplius? Nónne disertis verbis prohibet Lex, ne quo honore idola prosequamur? Verbum enim quo illic Dominus vtitur, non tantùm prauam superstitionem notat, sed impiam profanationem gloriæ Dei, quemcunque in finem spectet.

Est igitur friuola cauillatio, & quæ nihil quàm peccatum auget: causari Deum solo animo esse contentũ. Videmus enim hoc falsum esse. Similiter causari, idololatriã ex superstitione manare: atque ita non posse perpetrari nisi ex animo. Vtcunque enim quispiã apud se idolũ rideat, si tamen honorem illi se habere simulat, iam reus est translatæ in creaturã, Dei gloriæ. Verùm, vt omne cauillum tollat: quid est quod possit quispiam hîc obtẽdere? Negabit se peccare: quia malo non sit animo. Dicet se Deum viuentẽ intus ex corde

colere, quicquid alij faciant. Dicet hoc sibi non esse ignotum: abominationem esse, si quis preces suas ad idolum conuertat, si quis inde auxilium expectet, si quis illud reuereatur. Se ergo Deum precari: vtcunque facie ad imaginem conuersus oret. Hoc colore olim tentabant effugere Corinthij, cùm hoc ipsum vitium reprehēderet in ipsis Paulus. Phratrias enim, quæ in idolorū honorem celebrabantur, frequentabant cum alijs: & solennibus epulis intererant. Id ne agebant superstitione? Nequaquam: nam Paulus tanquam ex eorum persona, hanc excusationem adducit: Scimus idolum nihil esse: quicquid de eo opinentur homines. Scimus vnum esse Deum, & vnum Dominum Iesum Christū. Sed an id satisfaciebat Paulo? Quin potius è conuerso clamat, hoc totum nihil esse, cùm exemplo suo infirmos inducant ad colenda idola. Annon infirmus, qui te videt, inquit, cogitat idolum te habere in honore? Ergo commouetur tuo exemplo, vt idolo honorem deferat. Tu quidem sanam intelligentiam in corde reconditam habes. Sed an conuenit, eum pro quo Christus mortuus est, propter sciētiam tuam perire? Hac responsione, nónne prætextus omnes reijcit, quibus se plurimi hodie obtegere conantur? Asperius etiámnum paulò pòst loquitur, cùm addit: Sicut qui sacrificijs Dei communicant, participes sunt veræ consecrationis: ita, qui se vitiosis & pollutis sacrificijs permiscent, inde profanari. Nugæ sunt, inquit, si quis obtendat, imaginem nihil esse & nihil posse: nam cùm impij Diabolo sacrificent, quicūque se in tali actione cum ipsis miscet, Diabolo se adiungit. Atqui, nemo potest simul particeps esse mensæ Domini, & mensæ Dæmoniorum. Nemo bibere simul potest calicem Domini, & calicem Dæmoniorum. Quicunque alterum eligit, alteri renuntiat. Et sanè, si hoc legitimum esset effugium, temerè ac stultè fecissent socij Danielis, in mortem se exponendo. Nónne sic poterant inter se pacisci? Alij quidem statuā adorabunt, sed nos mētibus in cœlū erectis, Deum viuentē adorabimus. Interea, vt euadamus periculum, erimus inter alios, & simulabimus nos agere quod ipsi agent. An talis cauillatio eos absoluere corā Deo poterat? Nullus puto hoc dicere audebit. Quid ergo nobis volumus? Accusabimúsne eos zeli inconsiderati, vt se conijcere in fornacem ardentē maluerint, quàm simulare quidpiam, quod honori Dei derogaret? Atqui, Spiritus sanctus eos commendat in hac constantia. Obijciet quispiam, non omnes adeo robustos esse. Sed quid tum? nam exemplum eorum nobis ad imitationem proponitur.

Vt ad quærendas vitijs nostris latebras ingeniosi sumus, quidam idoneam solutionem habere se putant, cùm respondent: Hæc quæ diximus, omnia locum habere in Gentium superstitionibus, ideóque ad ætatem nostram trahi non debere: nam Gentiles, inquiunt, peccabant, non tantùm prauas ceremonias vsurpando, sed etiam comminiscendo falsos deos. Itaque non esse mirum dicunt, si Dominus eorum ritus tantopere execratur. Sed Papistarum superstitiones longè diuersam rationē habere putant: nam vtcunque vitiatus sit apud illos cultus Dei, non aliud tamen intendunt, quàm Deum adorare. Hoc igitur discrimine se armant, quòd illis nō videtur tam graue malū esse idololatriæ, quæ nomē Dei præ se ferat, quàm si qua hoc colore careat. Ego autem ex aduerso respondeo: Simul atque mundus Deum colere aggreditur peruerso & illicito ritu, iam idolum adorare, qualicunque fuco impietatem suam pingat. Quicunque ergo superstitiones erigunt à Deo dānatas, frustra asciscūt hanc defensionē, se in animo habere, Deum colere: nam cùm Deus talem cultum neque ratum habeat, neque probet: Diabolo, non ipsi exhibetur. Qua ratione dicit Paulus, eos qui verterunt gloriam Dei in imaginem corruptibilem, creaturæ non Creatori seruijsse. Verùm, vt clarius pateat, quàm infirma sit hæc defensio, sumamus exempla ex Scripturis, quæ præsenti causæ conueniant. Serpens æneus non temerè hominū libidine

bidine fabricatus erat, sed Dei mādato: nec symbolum modò erat beneficij diuini, sed Sacramentum, quod Christū figuraret. Posterior ætas illo abuti cœpit ad idololatriam: neque tamen carebat hic abusus specioso prætextu nominis Dei. Nunc scire velim, si quispiam tunc Serpentē se adorare finxisset, quò se accommodaret superstitioni populi: an esset excusandus? Neminem fore puto, qui cōdemnare dubitet. Vitulus aureus, quem fudit Aarō, ánnon in hoc factus erat à populo, vt Deum viuentem repræsentaret? Nam cùm edictum promulgasset Aaron, vt conuenirent ad diem festum æterni Dei: id sine controuersia ab omnibus receptū fuit. Ceremonia igitur erat in honorē Dei erecta. Sed cùm peruersa foret, ac pugnaret cum veritate, Deus idololatriā esse pronuntiat. Si quis ergo simulasset se consentire, & prætexuisset Dei titulum, fuißétne ideo innoxius? Quis non eum protinus cōdemnet? Cur ergo in simili causa nolumus culpam agnoscere? Tantundem habendum est de vitulis, quos Ieroboam erexit: neque enim profitebatur, se nouum Deum velle inducere: quin potius præ se ferebat se adhærere Deo viuēti. Et sanè non aliud spectabat, nisi vt obuiaret periculo defectionis, statúmque regni sui hoc modo conseruaret. Idololatria nihilominus erat: quia ritum instituebat alienum à verbo Domini, & eius mandato contrariū. Si quis illic immolasset, non ex corde, sed tantùm in gratiā regis, fuissétne extra culpam? Et, ne simus longiores, legimúsne quempiam ex seruis Dei illic vnquam adorasse? Quin potius legimus Deum fortiter hoc vetuisse per suos Prophetas, tanquam scelus execrandum. Vt finem faciam: respondeant mihi, fuerítne templum Samaritanum Ioui dicatū, aut Marti? Scimus consecratum fuisse Deo Israel. Licebátne propterea, cuiquam pio illic adorare? Fatentur omnes, grauißimum fuisse futurum crimē, si quis hoc fecisset. Quamobrem, secundum has rationes cōstituo, nihilomagis fas esse idololatria se implicare, quæ Dei nomine fucata sit, quàm si aperta esset, quales fuerunt Gentilium.

Antequam vltrà pergamus, quia iam ostendimus, idololatriā, etiam si committatur sola simulatione, semper displicere Deo, accommodare hanc doctrinam ad tempus nostrum cōuenit. Si quis apud Turcas agat, dubium non est, quin facturus sit impiè ac nefariè, si templum eorum ingressus, eorum superstitionibus communicet. Quòd si quis tam sit impudens, vt hoc excusare ausit: ostendet eo ipso, se cor habere omni timore Dei vacuum. Hæc ratio est: Quēadmodum adoratio, quæ in Ecclesia fidelium Deo exhibetur, solennis professio est, qua testamur ipsum esse Deum nostrū, idque palam apud homines: ita qui se Turcis adiungit in solenni adoratione, Deum verum abnegat. Idolum enim Turcæ colunt Dei loco: cùm eorum adoratio sit peruersa & impia. Idem si simpliciter dicam de Papistis, durum meritò & iniquum censeatur. Multa enim habemus inter nos cōmunia. Et quamlibet magnum sit dißidium: multò tamen propius inter nos conuenit, quàm nobis conueniat cum Turcis: vel ob hoc solùm, quòd ab vno Christo vtrique nominamur. Videndum est ergo, qualiter & quousque homini verè Christiano liceat cum ipsis cōmunicare. De ijs loquor, quibus reuelauit Dominus, quātis abominationibus scateant Papisticæ ecclesiæ. Quò magis perspicuum sit discrimen, notare conuenit, eorum quibus cultus Dei apud Papistas constat, partem esse excogitatam aduersus Dominum, & prorsus reclamare eius verbo: partē verò alteram deprauatā aut vitiatam fuisse posterorū abusu, vtcunque ab initio origo mala non esset. Notandum præterea est, quasdam esse ceremonias, quæ nullo modo excusari possunt, quin apertam idololatriam contineant. Alias verò stultas quidem esse & ineptas: sed quæ hominem non contaminent, nisi in illis obseruandis accedat praua opinio. Tertiò, notandum est, quædam esse illic impiè præcepta, quæ seruari tamen ab homine sine offensa queant. Alia autem esse, quæ seruari nec poßint vllo modo,

nec debeat. Operæpretium nō est, minutatim singulas species excutere. Eas enim attigisse sufficit: ne quis putet me adeò austerum esse aut præcisi rigoris, vt velim in totū interdicere homini Christiano, sine vlla exceptione, ne se Papistis vlla in ceremonia aut obseruatione accommodet: neque enim mihi quicquam damnare propositum est, nisi planè malum, & palam vitiosum. Porrò, quia hoc non potest liquidò comprehendi, nisi exmplis, rem ipsam, qualis est, ante oculos ponamus. Quotidie celebratur Missa. Qui præ alijs religiosi videri volūt, illuc accedunt. Hoccine excusari potest? Qui mediocriter in Euangelio profecit, non ignorat actionem illam abominabile sacrilegium esse. Amabò, potéstne quisquam se coram idolo prosternere, & eo consilio, vt omnes putēt eum id facere ex animo, quin grauiter in eo delinquat? Si nullum in ea re delictum est, quid fiet hac sententia Spiritus: vbi vetat ne communicemus operibus infructuosis tenebrarū, sed magis redarguamus? Video opus impium & Deo exosum. Intrò me ingero, fingo me ratū illud habere. Postea, quasi perfricta frōte, negabo me peccasse. Quid hoc aliud est, quàm iactare cum impijs, de quibus Dauid loquitur, Faciamus quicquid libuerit: Deus non videt? Sed obtendunt, se non esse authores actionis. Sibi ergo non esse imputandum id, quod non possint corrigere. Respondeo: Me nihil aliud reprehendere in ipsis, nisi quòd non abstinent ab eo, quod malum esse nouerunt: quin potius eo se implicando, contaminant. Et sanè non magno negotio os illis in hac parte obstruetur.

ſsa

In Missa parochiali, multis videtur aliquanto plus esse coloris. Tametsi enim multas illic corruptiones fatētur esse, quas improbēt, quia tamē, eorū opinione, mnemosynon est Cœnæ Domini, eam se ita accipere excusant: proinde, quādo illuc accedunt, eo se animo & consilio venire, vt mortis Domini recordentur. Itáne pro nostro arbitrio res transformabimus, vt vocemus tenebras lucem? Obsecro, quid simile habet Sacramentū à Domino institutū, cum hac farragine ex varijs fæcibus composita? Principiò, quòd Missam imaginantur Papistæ sacrificiū esse, quod Deo reconciliet non tantùm viuos, sed etiam mortuos: an id pro nihilo ducunt? An hoc etiam nihili reputant, quòd Canon, qui tanquā præcipuū Missæ caput est, refertus est execrandis blasphemijs? quòd illic pro mortuis, qui Purgatorio igne torquētur, preces fiunt, quas scimus omnino esse superstitiosas? Si nihil aliud esset mali præter diabolicū hoc figmentū, quòd putant illic Christū offerri Deo, vt tali opere expientur peccata viuorum & mortuorum, nónne iam id abnegare est Christi mortem? quæ in nihilū redigitur, nisi agnoscatur vnicū & perpetuū sacrificium. Nónne etiam hoc modo profanatur sacra Domini Cœna? Duas istas pollutiones certum est nihilomagis posse à Missa separari, quàm calorem ab igne. Quisquis illuc ad participandum accedit, potéstne purus & mundus esse, tale opus perpetrando? Hunccine honorem Deo Patri nostro habemus? Hanccine gratiam rependimus Christo redemptori: vt cùm videamus talem vtrique contumeliam irrogari, nō modò non reclamemus, sed potius adiungamus nos socios ad tantum nefas? Et quod peius est, alios vt id faciant, inducimus nostro exemplo.

An non nimiæ impudentiæ est, excusare opus, quo Deus contumelia afficitur, & proximi impelluntur ad exitium? Sequitur deinde idololatria, quæ omnem impietatē superat: nempe, cùm illic panis frustulum pro Deo adoretur: nec iam censeatur panis, sed Deus ipse. Si Cœna Domini ritè illic administraretur, vera illic esset exhibitio corporis & sanguinis Domini: sed non sequeretur propterea, aut substantiam panis mutatam esse in corpus, aut corpus sub pane inclusum latēre: nam ad hoc instituta est Cœna, vt in cœlum nos erigat, non vt detineat in visibilibus signis. Quanquam hæc disputatio hoc loco superuacua est. Quo enim iure pertinet hæc promissio ad Missam? Hoc est corpus meum, quod

quod pro vobis tradetur. Priusquam enim illic quicquam Dominus promittat, Sacramentum inter fideles distribui præcipit. Idne fit in Missa? Quin potius è conuerso, sacerdos, quasi priuatum negotium, seorsum conficit, perinde acsi se, data opera, excommunicare à tota Ecclesia vellet. Putamúsne, cùm relicto Christi mandato, in contrarium tendimus, ipsum teneri obstrictum nobis: vt cum eo ludamus, tanquam cum puero, vel potius, vt eum, instar pilæ, huc illuc iactemus? Adiungit deinde alterum mandatum, vt mysterium hoc celebremus in memoriam sui, beneficium mortis suæ cum laude prædicantes. Quî hoc in Missa fieri poßit, in qua nullum verbum intelligitur? Sed insusurrantur omnia obscuro murmure & incognito. Præterea, sermonem ad nos conuertit Dominus, cùm signum panis porrigendo, corporis sui communionem nobis pollicetur. In Missa nihil est tale: sed sacerdos incantatorum, aut præstigiatorum more, super panem sufflat, vt eum arcano exorcismo incantet. Quanti hoc putamus valere? Denique, tantùm abest, vt sit aliqua similitudo Cœnæ Papisticæ cum sacra Domini Cœna, vt dies à nocte non magis sit diuersus. Quo igitur loco adorationem habebimus, quæ illic pani exhibetur? An non execrabilem idololatriam esse fatebimur? Atque adeò craßiorem, quàm vlla vnquam extiterit inter Gentiles. Nunc videamus, qua conscientia sistere se illuc ausit homo Christianus, vt se alijs conformet. Erigitur idolum in hunc finem, vt Dei loco adoretur & inuocetur: prosterno me in genua, me illud adorare profiteor: & reprehendi me non patiar? Quid hoc sibi vult? Vt nulla vox hominis audiatur: nónne opus authorem satis accusat? Proinde, etiamsi parcant homines, Deus tamen non parcet. Si demus nihil aliud esse mali: non video tamen, quo prætextu tegere se poßit fidelis, quin grauiter in eo peccet. Nihilominus quidam omni se ratione destitui videntes, non desinunt tergiuersari: huius vel illius authoritatem obtendere non cessant. Ille, inquiunt, non tantopere damnat. Sed quid prodest, aduersus Deum, hominum authoritatem opponere? Proprias ipsorum conscientias testes appello, an non ipsos conuictos teneant.

Quid ergo proficiunt tantopere laborando, vt ab hominibus absoluantur, quando coram Dei iudicio rei sunt? Verùm, hoc est, quod dixi ab initio, multos sciscitari, non vt quid rectum sit, teneant: sed vt responsionem eliciant voto suo congruentem. Deus autem, hoc modo, eorum hypocrisin vlciscitur, dum facit, vt inueniant quod quærunt, ídque suo exitio. Verùm, quia malum latius patet, quàm hactenus dixerim, quò clarius innotescat res tota, expendamus breuiter, quid soleant facere ferè omnes ad vnum, qui inter Papistas versantur: loquor de optimis, qui pro carnis prudentia, de retinenda hominum gratia cogitant. Horum, inquam, vnusquisque, non tantùm die Dominico, ad aquæ benedictionem & Missam veniet, sed festis quoque diebus: quorum magna pars ex superstitione instituta est. Illic in honorem illius Sancti, vel illius Sanctæ, canetur Missa. Taceo quales multi sint Sanctorum. Fingamus omnes esse Apostolos, vel Prophetas. Canetur ergo Missa in honorem hominis mortui. Quid magis abominandum, quàm vt sacra Domini Cœna ad talem abusum transferatur? Putamúsne Deum passurum, vt tantæ pollutioni sit obnoxia? Deinde, quales illic precationes eduntur? Impiæ scilicet, & blasphemijs refertæ. Qualis erit eorum excusatio, qui illis communicant? Sunt autem, sicut dixi, ferè omnes. Quotus enim quisque se excipiet? Si ego ipsis adulari velim, an non

proditor ero veritatis? Iam verò, si vxor ducenda est: cùm se fideles Deo & Ecclesiæ offerre debeant ad benedicendum coniugium: ibit ille, quisquis est, & multis histrionicis ineptijs ludet in Dei nomine. Postea, Missam sua pecunia redimet, pro coniugij sui benedictione. Obsecro, Sacerdos, qui Missam vendit, nónne sacrilegus habendus est? Quid ergo sentiendum de eo qui emit? Spiritus pronuntiat, vxorem bonam singulare esse Dei donum. Quo igitur tempore gratiæ agendæ essent Deo, petendúmque precibus, vt perficiat quod incœpit: tale sacrilegium perpetrando, nónne iram eius prouocamus? Scimus præterea, quo in honore haberi velit Deus coniugium: quantopere eius sanctitatem commendet, dum illud cum vnitate spirituali, quæ nobis est cum Christo, confert. Coniugium ergo, quod imago est tam sacræ vnionis, polluemus, initium eius facientes à mortis Christi abnegatione? Non cogitamus tam atrocem eius ignominiam Deum grauiter vindicaturum? Si inde nascatur proles: cùm officium pij patris sit, filium suum ad Baptismum offerre, secundum puram institutionem Domini: contaminabit hic suos liberos multis peruersis & profanis ceremonijs. Fateor quidem, non ideo intercidere vim Baptismi, quantum ad infantem: quando sacra Domini institutio nullis humanis additamentis aboleri potest: sed non propterea innoxius est pater, vitiosæ huic Baptismi administrationi consentiens. Omitto Iudaicas superstitiones, quibus in mulieris purgatione vtuntur. Venio ad familiæ disciplinam. Quotusquisque est, qui seruos suos erudiri curet in timore Domini, secundum purum eius verbum? An non potius vulgare est, ipsos negligere, patique, vt instar pecudum oberrent? Obijciunt, ingens subesse periculum. De periculo in præsentia sileamus. An hoc impedit, quominus fieri debeat? Estne rationi consentaneum, vnumquenque nostrûm domi suæ imperare: Deum verò illic contemni, atque etiam probro affici? Quem successum meretur ea domus, quæ Deum pro summo Domino non agnoscit? Quid de seruis loquor? Quàm pauci sunt, qui ausint vxores & liberos purè in doctrina pietatis instituere? Quia tamen in ea re peccatur magis, cessando ab officio, quàm aliquid palàm perpetrando aduersus Dominum: hæc ego vitia vlterius nunc non persequar. Est enim præsentis instituti, ea reprehendere, in quibus apparet manifesta transgressio. Nemo nostrûm est (de ijs loquor, quos Euangelij luce dignatus est Dominus) qui non fateatur solennes exequias mortuorum quales fiunt in Papatu, adiunctis Missis, & alijs accessionibus: item Anniuersaria, meras esse abominationes: quia & res sunt contra manifestum Dei verbum falsò confictæ, & quia vim mortis Christi extenuant. Si quem aut ex cognatis, aut ex amicis, aut ex vicinis mori contingat: is qui se Christianum vocat, veniet vnà cum alijs ad funus prosequendum, Missis intererit, & simulabit cum alijs, mortui animam se velle redimere. Quo hîc prætextu se teget, nisi sacco madido? vt fert Prouerbium. Quòd si patris agantur exequiæ, aut matris, non tantùm approbabit hæc sacrilegia, sed etiam sua pecunia redimet. Si Sacerdos Missas vendendo, Iudæ negotiationem imitatur: eritne innoxius, qui eius operam ad id conducit? Præteribo reliquum anni tempus: tantùm dicam de die Paschatis. Quid communiter tunc agunt, qui volunt haberi Christiani? Absque difficultate ad Missas accedunt, non tantùm vt pareant tyrannidi Antichristi: sed vt blasphemijs omnibus consentiant, quas Sacerdoti libuerit proferre, & tanquam subscribant consentiendo. Quemadmodum enim absoluti-

lutionem confert sacerdos authoritate sedis Apostolicæ: hoc est, idoli illius Romani, à quo non potest expectari, nisi exitium: ita qui adsunt, recipiunt tanquam salutarem. Obsecro, cui hoc rectum censebitur? Christianos sistere se, ac prosternere coram Antichristi vicario, ad petendam peccatorum remissionem, quæ à vero Euangelij ministro petenda erat? Iniungit postea idem sacerdos pœnitentiā. Qualem? Sæpius, vt demurmurentur salutationes Angelicæ coram imagine Crucifixi, vt emantur Missæ, aut reliqua eius generis. Qua conditione, aut in quem finem? Vt ijs tanquam compensationibus Deo satisfiat. Si probari hoc opus potest: non video quid in toto mundo reprehendi possit. Verùm, ne simus æquò prolixiores, reputet apud se quisque, quot impiæ superstitiones triduo illo peragantur. Ab illis autem quotus quisque abstinet? Sunt fortè nonnulli: sed numerus est perquàm exiguus. Vbi homo Christianus tota vita in hoc luto defixus hæserit: extremus actus deterrimus est omnium: nempe, in morte. Tunc enim maiore conatu Diabolus ad impetendam eius fidem nititur. Aderunt sacerdotes aut Monachi Sathanæ flabella: quibus etsi non acquiescet, tamen necesse habebit gestu saltem indicare aliquem consensum. Quali conscientiæ tormento æstuare debet, iam mox venturus ad tribunal iudicis sui, quem confiteri non audet? Præsertim, cùm hæc sententia eius auribus insonet: Christum abnegaturum omnes, qui eum confessi non fuerint.

Hoc speculum proponere libuit, in quo vnusquisque fidelium, qui inter Papistas degit, vitia sua agnoscat: & quàm misera in conditione versetur. Comprehendi autem breuiter: & multa silentio præterire malui, quàm amplificare mala, quæ iam per se nimia sunt. Proinde, si quis præditus erit timore Domini, cùm vitam suam recognoscet, & quot modis impingat: satis argumenti habebit ad se vltrò damnandum, nec hiscere pro defensione audebit. Sed quoniam nonnullis satis est habere qualemcunque clypeum, quem opponant: excutienda sunt illis è manibus, quæ ad patrocinium suum arripere obiecta solent. Exemplum Naaman Syri valde illis familiare est: qui cùm professus esset se posthac sequuturū Deum Israel, petijt tamen ab Elizeo, vt sibi cum Rege suo idoli templum ingredi liceret. Et quia solebat Rex, eius humero incumbere, veniam simul petijt, si vnà cum Rege corpus flecteret. Istud permissum est à Propheta. Quamobrem, similem fictionem licere sibi isti volunt. Sed prodeat vnus ex eorum numero: ego ipsum ita conueniam: Amice, vehementer miror, cùm in verbo Dei habeas viam vniuersalem, latam & bene tritam, in qua non possis aberrare: quid est, cur in particulare hoc exemplum, tanquam in angustam semitam, & parum vsitatam, declinare malis, in qua facilis sit error? Cur ad quærenda diuerticula, & rimas perspiciendas, tam es acutus, & cæcutis in videnda porta? An nescis rem esse plenam periculo, particularia exempla sequi, sine alia probatione? Nam quibusdam aliquando permisit Dominus, tanquam priuilegio singulari, quod omnibus in commune prohibuit: similiter quædam tolerauit, quæ tamen non probabat. Non legimus hunc Naaman, de quo agitur, vnquam fuisse circuncisum: neque credibile est. Hinc excusationem captabis, quò tibi à Baptismo abstinere liceat? Quid si excipiam adorationem Dei, & confessionem nominis eius, ex fide manare? Te ergo ad confitendam fidem eò magis astrictum esse, quò plus intelligentiæ habes, quàm ipse Naaman: quid contrà afferes? Finge hoc tibi

tantùm à me reſponderi. Non mirum eſt, ſi cum tali permiſſione dimittitur Naaman à Propheta: cùm exiguam tantùm intelligentiæ ſcintillám haberet. Tu verò, qui ampliore intelligentiæ menſura præditus es, debéſne ad hanc regulam exigere tuas actiones? Deus ſophiſta non eſt: neque ſophiſticis iſtis effugijs eluditur. Hoc reſponſo audito, eſſéſne coram Deo quietus? Verùm, longè aliud habeo, quod iſtis nugatoribus reſpondeam. Dico eos perperam abuti Scriptura: & planum hoc faciam ijs, qui volent rem expendere. Principiò, notandum eſt, præfectum regium, quandiu in ſuperſtitione vixerat, magno apparatu ſacrificare ſolitum fuiſſe: cùm mediocres etiam homines hoc facerent. Quid autem pollicetur Naaman? Inter alia vouet, ſe poſthac ſacra non facturum, niſi vni Deo Iſrael. Id autem, quid aliud erat, quàm publicam & omnibus notam profeſſionem edere: vnde mundus intelligeret, ipſum non eſſe amplius idololatram: acſi hoc præeunte tubæ clangore enuntiaſſet? Cui enim fuiſſet dubium, ipſum dijs valedixiſſe, quibus amplius non immolaret, cùm antè fuiſſet perpetuò ſolitus? Præterea, mulos duos onerat terra Iſraelis, in qua Deum viuentem adoret: ne terræ profanæ contagione polluatur, ſi illic ſacrificet. An non hîc quoque habemus ſolennem profeſſionem, qua teſtatur omni hæſitatione ſublata, ſe abhorrere à ſuperſtitionibus Syrorum? Sed poſtea veniam ſibi concedi poſtulat, ſi templum Remon ingreſſus fuerit. Si hoc facit, vt adorationem idoli ſimulet: fateor hoc ipſis nonnihil ſuffragari. Verùm, rem ſecus habere conſtat. Sic enim ſonant verba: Si Rex dominus meus, fortè ingreſſus fuerit templum Remon, & ſuper humerum meum innixus adoret: ego quoque ſimiliter adorem, ne hoc imputet Dominus ſeruo ſuo. Adorare hîc, pro Flectere, aut inclinare corpus accipitur. Cur nominatim hanc conditionem apponit? Si Rex humero meo incumbens adoret: nempe, vt ſignificet inclinationem hanc, fore ciuile officium: ne Regem impediat. Ergo, quòd corpus inflectebat, in eo nulla erat idololatriæ ſimulatio: ſed ciuile obſequium, quod Regi exhibere conſueuerat. Quicunque ergo, exemplo Naaman tueri ſe volet, primùm ſe purget omni ſuſpicione idololatriæ: & palàm oſtendat à ſuperſtitionibus ſe eſſe alienum. Poſtquam id teſtatum fecerit, ego nullam illi controuerſiam, aut litem mouebo. Verùm, nunc in tanto diſcriminis interuallo, quàm ridiculum eſt, ipſos hoc operculum obtendere? Nam quod faciunt, huc ſpectat, vt videantur idololatriæ nomen dare. His tam friuolis cauillationibus, Deus ſatisfieri ſibi non patitur.

Citant etiam quod habetur in Epiſtola, quæ inſcribitur Ieremiæ: Cùm videbitis portari deos aureos & argenteos, & Babylonios ſe incuruantes coram illis, dicite in cordibus veſtris: Te oportet adorari Domine. Verùm, an author Epiſtolæ, quicunque ſit, Iſraelitas hortando ad dandam Deo gloriam, permittit ipſis genua coram idolis flectere? Quid illis prodeſt tam impudenter torquere hanc ſententiam? Deinde, quî fiet, obſecro, vt qui externo geſtu idolum adorat, dicat in corde ſuo, Deo deberi hunc honorem, niſi vt ſe damnet? Ego autem non exigo à fidelibus, vt cùm à Papiſtis vident idola portari, eripiant illis ex manibus, aut lutum contrà proijciant: Principum enim eſt officium, eiuſmodi ſordes repurgare. Tantùm præcipio, vt ab eorum conſortio ſe abſtineant. Et quoniam ijs non permittitur, publicè dare honorem Deo, intus id in corde ſuo faciant.

Exemplum Pauli quod obtendunt, paulò plus habet coloris. Reuera tamen

minus

minus illis suffragatur, quàm exemplum Naaman: quo tamen ipsos nihil iuuari prius ostendimus. Paulus, inquiunt, cùm sciret ceremonias Legis abrogatas, in gratiam gentis suæ se totondit: ac purificationem vouit ex ritu Legis. Si hoc licuit Paulo, putant nihilomagis sibi interdici debere, quominus Missas frequententent, & alia Papistarum sacra. Respondeo, ipsos Deo primùm grauiter contumeliosos esse, qui ceremoniam ab ipso institutam, cum abominanda idololatria conferant: deinde ipsi Paulo, cùm eum grauant hac infamia. En quid consequantur, qui peccando iusti haberi volunt. Rogo igitur, fueritne damnata verbo Dei ceremonia, qua vsus est Paulus: an verò media adhuc fuerit, donec Euangelium clarius eluceret? Nemo est, qui non fateatur rem fuisse in libertate fidelium positam, pro eo tempore: nam simpliciter sacrificium laudis erat. Tonsura quidem, & purgatio ex vmbris Legis erant. Sed nihil absurdi est, si Christianus ijs vtatur ad ædificationem. Atque id est, quod alibi dicit Paulus: se Iudæis, Iudæum fuisse factum: Gentibus, Gentilem: vt ad Christum omnes adduceret. In Missa autem, quid est simile? Missam accipio etiam pro alijs ritibus, in quibus extat manifesta idololatria, aut saltem superstitio, quæ pugnet cum verbo Dei. Quàm ergo præposterum est, quod tunc fecit Paulus, ad excusanda quæ planè vitiosa esse nouerunt, obtendere! Si nihil differrent hæc duo, Tondere se, & Genua flectere coram idolo, facilè illis concederem, Pauli exemplum sequi. Sed eodem loco habere res tam diuersas, cœlum terræ miscere est.

Quanquam longius etiamnum respicere conuenit: nempe, ad consilium, vel finem operis. Nam si Paulus, pro retinenda hominum gratia, aut pro declinando vitæ periculo, tali simulatione vsus esset, primus deberet reprehendi: verùm, scimus nihil aliud spectasse, nisi vt vitaret offendicula, & rudibus in ædificationem aliquid concederet. Audebúntne falsi isti æmulatores similem zelum profiteri? Atqui, conscientiæ testimonio refellentur. Hæc tamen quæstio nobis agitanda est, perinde acsi aliquid dubitationis haberet. Videre enim est, magnam eorum partem, qui in hominum gratiam impietatem simulant, hoc prætextu abuti: quòd id totum faciant vitandæ offensionis causa. Principiò, eos ad Dei tribunal reuoco, & propriæ conscientiæ testimonium. Illic reperietur, nihil aliud eße ipsis propositum, nisi vt molestias vitent & pericula. Quid, amabò, lucri facimus, sic nobis contra veritatem adulando? Quid consequimur, mendacijs causam nostram tuendo? Vanas defensiones excudimus, quibus honorem nostrum tueamur apud homines: ne ambitione, aut auaritia duci videamur: interea conscientia nos conuictos tenet: ac ipsi aduersum nos sumus iudices. Obijciet quispiam, me temerè facere, qui in affectus cordis exquiram, quod solius Dei est. Respondeo, iudicium meum subnititi operibus, quæ ob oculos patent. Ne cum Deo ludamus. Nisi nos impediret vel mortis timor, vel perdendæ authoritatis suspicio, nisi nos implicitos tenerent fortunæ nostræ, nisi hominum gratia libertati nostræ obstaret: an è centum, vel etiam ex mille inueniretur vnus, qui ita simularet, vt nunc faciunt omnes? Sed quia eò improbitatis prorupit mundus, vt tam petulanter Deo illudat: concedo illis quod postulant: bono animo hoc eos facere, neque vltra persequar illorum hypocrisin. Ad rem ipsam veniamus. Ne scandalo simus, inquiunt, cogimur nos attemperare Papisticis superstitionibus. Vt pateat, nunquid hoc verum sit, sciendum est quid

nomen Scandali significet. Cùm eo Paulus vtitur, eos scandalum dare intelligit, qui conscientiam infirmam turbant, quominus ad Christum veniat, vel vt ab eo alienetur. Cùm ergo hoc argumentum tractat, de quo nunc agimus, iubet summa diligentia scandalum vitare. Sed qualiter? Caue, inquit, ne de carne idolis immolata coram infirmo comedas: erit enim hoc offendiculo. Si ratio quæritur: respondet, quia eius conscientia in malum confirmabitur. Hanc enim carnem pollutam esse opinatur: & tamen, inductus tuo exemplo, comedet. Ita illi præcipitij causa eris. Quòd si se abstineat, torquebitur tamen apud se hac opinione: quòd Dei contemptu hoc fieri abs te putabit. Atque hoc modo labefactabitur, vel despondebit animum: quia nondum bene stabilitus est in salutis doctrina. Videmus nunc, à quibus scandalis nos reuocet Paulus: nempe, ne temeritate nostra occasionem præbeamus infirmo impingendi, aut deflectendi à recta via. Denique, scandalisamus eos, quos retardamus, vel impedimus, ne proficiant in Domino: cùm illis potius adiutores esse debeamus. Similiter ad Romanos, postquam docuit, inhumanum esse, & charitati contrarium, molestiam exhibere infirmis, propterea quòd quibuslibet cibis vesci non audeant: eósque non esse importunè vexandos, vt festinent repugnante conscientia: neque ipsis afferendam esse tristitiam: dum hanc orationem claudere vult, subiungit: Quisque ergo suo proximo placeat in bonum, ad ædificationem. Nunc videmus in quem scopum collimare oporteat, cùm de scandalo vitando agitur: nempe, ne proximo causam præbeamus impingendi, nostro exemplo, ne verbis aut operibus eum à recta via abducamus. Hinc iudicare promptum est, nunquid qui se coram idolis prosternunt, & religionem suam tegendo, probris Deum afficiunt, vitent eo modo scandalum. Primùm, ostendunt, sibi non magno in pretio esse Dei gloriam, quam ita profanant; deinde, alios inducunt, suo exemplo, ad eandem profanationem. Infirmos dico, qui gustum aliquem veritatis habent. Nam audaciores eos reddunt ad id, quod meritò alioqui horrerent. Postremò, impios, in sua malitia obdurant, reddúntque obstinatiores. Si hoc scandalizare non est, fateor me nihil videre, nec esse rationis compotem. Non offendunt quidem filios seculi, vt eorum offensionem in se prouocent: non concitant aduersum se impiorum furorem, nec mundo occasionem præbent obloquendi: verùm, dum idololatriam omnem fouent sua simulatione, in causa sunt, vt alij ruant præcipites: alij graui impactione collidantur: cadant multi: plures claudicent, vel à recta via euagentur. Proinde, omnes ad vnum, cæci sunt, cæcorum duces: nam dum alij alios, instar gruum, sequuntur, mutuò se fallunt. Quia nemo interea verbum Dei sequitur, quod vnum pro regula esse debebat. Notare præterea conuenit, cùm Paulus iubet nos aliquid concedere fratrum ignorantiæ, aut ruditati, ne illis simus offendiculo, non hoc requirere, vt in illorum gratiam illicitum aliquid tentemus, aut suscipiamus omnino vllum opus à Deo prohibitum: sed tantùm, vt in rebus medijs, quas in libertate nostra posuit Deus, & quæ per se non malæ sunt, habeatur à nobis ipsorum ratio, ne turbentur, aut labefactentur. Quamobrem, hoc semper primum sit fundamentum: vt reputemus, num id, de quo agitur, nobis sit liberum, quo in vtranque partem vti liceat purè, & sine offensione Dei. Expendamus, inquam, num abstinendi & vtendi nobis relicta sit à Deo facultas. Includere verò in hunc catalogum idololatriam, prorsus est à ratione dissentaneum. Quando igi-

igitur simulatio,quæ huc vsque procedit,vt homo se sacrilegio polluat,cum aperto Dei mandato pugnat, frustra scandali periculum obtenditur, ad captandam eius excusationem.

Qui videntur omnium modestissimi,cùm se omni legitima defensione destitutos cernunt,non excusant in totum,nec contendunt rectè fieri: sed leue esse erratum,& facili venia dignum, prætexunt. Itaque, non sustinent tam acriter reprehendi. Et ne loquantur sine specie, obijciunt multa hodie vitia regnare in mundo longè grauiora: & quæ seuerius corrigenda essent. Initium ergo præposterè ab hac leui infirmitate fieri causantur:nisi fortè Pharisæis velimus esse similes, qui camelum deglutiunt,culicem verò colant. Incipiam ab hoc postremo capite. Fateor,horrenda flagitia & atrocia paßim hodie graßari in mundo:quibus redarguendis fortiter sit insistendum. Fateor etiam, si quis solum hoc vitium externæ idololatriæ exagitet,interea verò ad illa omnia conniueat, aut leuiter tantùm carpat, eum quicunque sit,perperam facturum. Quemadmodum,exempli gratia,si nunc ebriosis,scortatoribus,furibus,periuris,& similibus parcerem: si indulgerem auaris, de rapinis tacerem, fastum & vanitatem non attingerem: mordicus autem arriperem hoc solum vitium insectandum,meritò præposterus iudicarer,meritò socordiam meam reprehenderent omnes, quòd in curando vno vulnere intentus,reliqua tegerem. Verùm,cùm hoc non faciam:quis mihi obstabit, quominus in singula vitia inuehar,& vnum quodque insectier suo gradu & ordine,nullo excepto? Hoc autem esse ex numero,nullus negabit. Atqui,modum excedis,inquiunt. Nam quidam,dum audiunt tanta vehementia te vociferantem aduersus externam idololatriam,defunctos se putant omni officio,si tantùm ab ea se contineant. Et perinde acsi tota sanctitas in hoc sita esset,non magno æstimant grauia flagitia,præ vno isto vitio. Vitæ enim interea sunt dissolutæ,vel rapaces sũt,vel auari. Respondeo,hoc genus hominum longè errare,dum perfectionem suam in externa specie collocant: fateorque, dum ita placare Deum volunt vno officio, non minus,quinetiam aliquãto grauius peccare,quàm qui se liberant omni culpa, dum externis superstitionibus Deum coram mundo abnegant. Sed nimis iniquum est, eorum vitium mihi imputari:cuius illis causam nullam dederim. Hæc mea est doctrina: pium hominem, tam corpore quàm spiritu, Deo consecratum esse debere: modò spiritus priores semper obtineat. Quis inde inferat, ad hypocrisin institui homines,vt cum Deo gestu ludant & externis actionibus?

Porrò,quòd leue erratum esse imaginantur, si quis adorationem idoli simulet,ideóque non difficulter esse condonandum:respondeo,si comparatio fiat inter Dei mãdata,alia tunc maiora,alia minora fore. Quemadmodum pronuntiat Christus,hæc præcipua esse capita Legis, Iustitiam,Iudicium,& Fidem. Verùm,si vnum quodque mandatum per se æstimemus: nullum est quod non habeat graue pondus. Audimus enim quid Christus alio loco dicat: Quicunque vnum ex minimis mandatis his neglexerit, & ita docuerit homines: minimus reputabitur in regno cœlorum. Quid sibi vult hæc particula, Ita docuerit? nempe,si rem non magni momenti esse doceat,transgredi aliquod Dei mandatum,ac si parum ad rem faceret: atque hac illecebra laxet frænum cupiditati hominis. Denique,si peccatum extenuando,audaciores ad peccãdum homines reddat:si is qui qualecunque Dei mandatum,quamlibet leue in speciem videatur,eleuat apud homines,tam seuero iudicio

est obnoxius: quid de iis fiet, qui de mandati vnius transgressione taceri prorsus volunt? Quòd si micam sani iudicij habeamus, audebimúsne hiscere ad hanc blasphemiam proferendam, vt exiguum erratum esse dicamus, repugnare Dei voluntati? Quicquid enim est, de quo præcipiendo dignatus est Deus habere curam, & cuius causa dignatus est sacrum os suum aperire, nónne tanti esse debet creaturis omnibus, vt cum timore & reuerentia excitentur ad obediendum? Estne nostrum inquirere cur hoc præceperit, illud vetuerit: acsi sola eius voluntas nobis pro ratione non sufficeret? Ne quis ergo hîc fallatur: non enim ea tantùm, quæ Deus præcipit aut vetat, intueri conuenit: sed in Deum ipsum qui loquitur. Quia non possumus, nisi maiestatem eius violando, transgredi eius mandata. Proinde, ab eius magnitudine æstimanda est peccati mensura: tunc nullum nobis exiguum censebitur. Hac de causa denuntiat per Zachariam, se missurum volumen maledictionis in vniuersam terram: quo periurus & fur similiter maledicetur: quo significat quamlibet Legis suæ transgressionem seueriter vindicandam. Quod Iacobus clarius etiamnum exponit, his verbis: Qui totam Legem seruauerit, & deliquerit in vno, factus est omnium reus. Nam qui vetuit occidere, vetuit etiam scortari & furari. Vt sciamus quàm grauis sit quæuis offensio, ad Deum legislatorem nos reuocat: acsi diceret, Peccati magnitudinem inde esse metiendam, quòd pugnat cum voluntate Dei, ac authoritatem eius euertit. Quamobrem Dominus Christus, dum Pharisæorum hypocrisim reprehendit, qui sic totum studium collocabant in vltimis præceptis, vt præcipua interim à tergo relinquerent: non iubet eos, relictis minoribus, studium suum ad præcipua conferre: sed dicit, illa oportuisse quidem seruari, hæc autem non negligi. Acsi diceret, nihil à capite (vt ita loquar) ad calcem negligi conuenit: sed non decet ita intentum esse vni, vt alterum prætereas. Videmus ergo perniciosum esse figmentum, cùm volunt homines extenuare quamlibet Legis transgressionem: cùm reuerentiam Dei, ex animis nostris deleat. Et sanè, cùm incipimus ex authoritate verbi Dei quicquam vlla in parte detrahere, inde facilè delabimur ad socordiam. Est ergo quidam veluti ingressus ad impietatem & contemptum. Itaque, quicquid aduersus Dei voluntatem perpetratur, generaliter reprehendi debet: & quidem seriò, acríque seueritate. Hoc enim erit timoris & obedientiæ signum, si nullum apiculum contemnamus ex eius mandatis.

Quanquam scire velim, qua ratione externam idololatriam inter minima delicta reputent. Causam adducent, quia non manet ex affectu cordis: necessitate enim cogi se dicēt: se verò aliter facturos, si liceat. Prodeat ergo vnus ex ipsis. Ego sic eũ cõpellabo: Amice, si periculi cuiuspiã timore, aut in gratiam vllius hominis atroci contumelia patrē tuum afficeres, essésne propterea excusandus? Quãto autē minus probrũ irrogare Deo debes, nomen eius profanando, dum eius gloriam ad idolum trãsfers? Cogor, inquies. Annõ putas pluris eum gloriã suã facere, quàm tuã vitã? Sed omissis altercationibus, omnes obtestor qui hoc errore detinētur, vt paulisper mecum reputent, sitne tolerabile delictum, quo Paulus Deum prouocari denuntiat quasi bello sibi indicto: quo dicit Christum offendi: quo testatur renuntiari mensæ eius: quo dicit participes nos fieri mensæ Dæmoniorum? Hæc certè verba horrorem incutere nobis deberent: quinetiam fulminat illic Paulus magis, quàm loquitur. Sed obijciet quispiam falsò me torquere istas sententias ad præsentem causam. Expendamus num res ita se habeat. Corinthij aut periculi timore, aut alio carnis intuitu,

fre-

frequentabant cum infidelibus sacra idolorum, ac solennibus eorum epulis se aggregabant. Hæc ipsorum erat excusatio: Intus in corde, superstitiones omnes damnamus: scimus vnum esse Deum, cui debeatur gloria. Non tamen ideo Paulus clamare desinit, ipsos prouocare Deum ad certamen: ipsos pollui consortio Dæmoniorum. Quid hodie minus faciunt, qui se prosternunt in Missa: vt eius impietati subscribant? qui omnes impias superstitiones approbare se palàm simulant? Si negent, expendamus annon reperiantur in ipsis omnes causæ quæ Paulũ aduersus Corinthios incitabãt. Certum est Paulũ hæc duo respexisse: quòd tali simulatione, Corinthij occasionem impijs præberent obloquendi de Christo: eos redderent obstinatiores, & fidem nostram eorum ludibrio prostituerent: deinde quòd infirmos labefactabant malo exemplo. Propter hæc duo scandala tam asperè & minaciter in ipsos inuehitur. Quid hodie faciunt, qui in gratiam Papistarũ superstitionibus eorũ consentire se simulant? Sumamus exemplum huius rei in Missa. Sciunt abominationem esse in Dei probrum erectam. Sciunt quo animo illuc populus conueniat. Atque vt nihil aliud sit, sciunt illic idolum adorari. Hoc cùm sciant, nónne communem cum alijs adorationem præ se ferunt? Nónne hanc de se opinionem volunt haberi, quòd ex animo id faciant? Sic agendo, annon, obsecro, Dei gloriam impiorum derisioni subijciunt? Nónne eos in sua prauitate confirmant? Nónne infirmis sunt offendiculo, cùm alios malo exemplo inuitant ad peccandum: alios labefactant, vt incipiant de doctrina hæsitare? Nihil ergo proficiunt mitigando quod Deo tam acerbum esse cernimus. Quinetiam satis constat Missam ab inimicis Christi haberi instar pignoris, ad impietatem suam approbandam. Hoc enim pignore accepto, mundum se habere putant sibi obligatum. Nam si quis diligẽter ac religiosè Missas frequentet: hoc ipso declarat, se fidele esse Antichristi mancipium. Rursum, Missæ contemptus est illis, tanquam defectio ab Antichristi tyrannide. Cùm ergo homo Christianus Missas frequentãdo, quasi arra data, profiteatur se in idololatria Antichristi velle viuere & mori: nónne simul obliquè Christo & Euangelio renuntiat? Qua tergiuersatione euadent qui tantum flagitium colore aliquo inducere conantur? Et quia dealbare prorsus nequeunt, adumbrant obscuris inuolucris, ne tam conspicuum appareat. Dico, Missam non simpliciter in se consyderandam esse, sed adiunctis circunstantijs, adiunctis appendicibus, quas secum trahit. Dico rursum, hanc perpetuam esse Missæ cõsequentiam, quòd illic solennis professio editur, ad tyrannidem Antichristi approbandam, quæ horrori debet esse pijs omnibus. Si sana conscientia, & sine sophistica hunc mihi nodum soluant, non amplius illis molestus ero. Sed hoc, anno toto non facient. Referam historiam, quæ apud Iosephum & in libris Machabæorum extat, de Eleazaro, muliere Iudæa, septémque eius filijs. Vrgebãt tantùm impij eos, vt carnem suillam gustare vellent. Mori maluerunt. Videri possent prima facie, obstinatione quadam potius, quàm zelo moderato mortem subijsse, tam leui de causa. Verùm si reputemus quorsum id spectaret, secus non poterant, quin Deum abnegarent. Nam qui ab illis exigebãt, vt suilla vescerentur, cuius esum Deus prohibuerat: testimonium flagitabant defectionis a Deo & eius Lege. Hæc quidem historia in Scripturis non continetur, sed fabulosa tamen non est. Si hos habemus pro sanctis martyribus, & eorum laudamus constantiam, sicuti meretur: annon culpari tanquam vitiosum debet quod contrà fit? Vt finem faciam, dico eos omnes, qui fictionem hanc idololatriæ

pro leui delicto habent, nescire adhuc quanti Deo sit suus honor: nec vnquam gustasse quid hæc sententia valeat, quam profert per os Iesaiæ: Viuo ego, non dabo gloriam meam alteri, nec honorem meum sculptilibus. Nam his verbis ostendit se minimè vnquam passurum, vt honor suus ad idola transferatur, quin huius tanti sacrilegij vindictam exigat. Dico etiam nunquam eos percepisse, quàm singularis sit erga nos hæc Dei gratia, quòd corpora nostra dignatus est sibi in templa consecrare: quòd ea sacrosancto sanguine Christi redemit, vt aliquando in beatam immortalitatem recipiantur. Nam si hæc haberent cognita, dicerent statim cum Paulo: Purgemus nos ab omni inquinamento, tam carnis, quàm Spiritus: Deum portemus tam in corpore, quàm in spiritu, quando vtrunque Dei est.

His cauillationibus discussis, prodit prudentia carnis: ac suam personam agit. Hæc autem prima est eius ratio: Si se omnes palàm seruos Dei profiterentur, quid accideret? Respondeo, si ita Deo placeret, sæuas inde persecutiones exorituras. Alij enim relictis fortunis, fuga se eripere tanquam ex naufragio cogerentur: alij probris omnium lacerarentur: alij conijcerentur in vincula: alij in exilium pellerentur: alij etiam crudeliter trucidarentur, quantum scilicet Deus impiorum furori permitteret. Verùm hic dandus esset honor Deo, vt euentum illi committeremus: sperantes eum sic obuiam iturum, ne quicquam aliter, quàm optandum sit, eueniret. Huc enim nos exemplo ducit pater noster Abraham, qui cùm iussus esset filium suum immolare, rogatus ab eo in itinere, vbinam esset sacrificium, respondet: Dominus prouidebit, fili mi. Præclara sententia, & quæ in cordibus nostris insculpta esse debet, vt nobis subeat in memoriam, quoties aliqua in re hæremus perplexi, nec exitum inuenimus. Si modò possemus reijcere in Dominum sollicitudines nostras, certò persuasi, ipsum satis habere prudentiæ ad nos dirigendos, vbi consilio destituimur: nihilomagis nobis deesset, quàm seruo suo Abrahæ defuit: quem explicauit præter hominis sensum, ab illis angustijs, quibus districtus tenebatur. Verùm obstaculo nobis est incredulitas nostra, quominus Dei bonitatem experimēto sentiamus. Cùm aliquid nobis præcipit Dominus, an putamus eum non præuidere pericula, aut eorum rationem non habere? Si prouidet, an putamus eum non satis habere potentiæ ad occurrendum? Quod deterius est, an volumus eum arguere mendacij: ac si præstare non vellet quod promisit: custodem, scilicet, se fore eorum, qui in vijs suis ambulabunt? Quamobrem loco huius cantilenæ, Quid nobis accidet, si seruiamus Deo? aliam canere discamus, quando omni consilio destituimur, Suppetet Deo consilium pro nobis: quando angustijs tenemur impliciti, quarum exitus non apparet: Deus viam nobis patefaciet. Tātùm pareamus eius verbo, & omni nos periculo eximet. Deus præ omnibus hanc fiduciam requirit à nobis, vt eius mandatis obedientes, finem operum nostrorum & successum, eius prouidentiæ commendemus, in eáque acquiescamus. Verùm, vt mille timores se ante oculos nostros ingerant, vt nesciamus quò nos debeamus vertere: sequitúrne propterea irritam esse & abrogatam Dei voluntatem? Atqui, scimus eam perpetuò constare, etiamsi cœlum terræ misceatur. Verùm prudentia carnis nondum conquiescit. Obijcit enim aliud grande incommodum: quòd si se vellent omnes subducere ab idololatria, statim fidelibus nudarentur omnes regiones, in quibus Antichristus regnat. Secundò, non habituros locum, vbi pedem figant: cùm omnes regiones, in quibus purè inuocatur Dominus, eorum capaces futuræ non sint. Respondeo, hunc vanum

num esse timorem. Nam si quicunque illuminati sunt à Domino, vnanimes & communi consensu, omnia potius relinquere & posthabere instituerent, quàm se profanare in superstitionibus, noua aliqua ratione, quæ nos latet, ipsos adiuuaret. Nam aut corda Principum incitaret ad idololatriam repurgandam, & verum Dei cultum erigendum: aut inflecteret ad humanitatem & clementiam, ne tantam violentiam exercerent infideles, néve eos ad istas pollutiones adigerent. Præterea, ne altius ingrediamur in hanc quæstionem, nego timendum esse, ne protinus omnes vasis collectis iter arripiant. Nunquam enim deerunt qui oculos velatos habeant, quominus cernant, quantis sint in sordibus. Erunt etiam semper alij, qui sic agnoscent miseriam cõditionis suæ, vt interea tamen quasi ligati, ab infirmitate carnis suæ teneantur. Alij autem sic erunt implicati & oppreßi varijs sarcinis, vt etiam si velint, facultatem exeundi habituri non sint. Atqui, verisimile est, dicet quispiam, eos qui ampliore doctrina & constantiore zelo prædití sunt, qui denique ad alios ædificandos sunt aptiores, in primis exituros. Quid ergo fiet? inquiunt. Ad hoc respondeo: Si quisquam eorum qui huc illuc dispersi sunt, dimidium officij sui faceret, non fore vllum angulum mundi, qui non statim refertus esset luce veritatis. Hæc mali causa est, quòd in plerisque, & ferè in omnibus nihil est zeli nec cordis. Verùm, etiamsi ab aliquo loco exirent, quicunque illic non possunt cum pace conscientiæ viuere: an ideo extinctum illic esset semen Dei? Potius sperandum foret, Deum vnius loco, tres aut quatuor excitaturum. Breuiter, semper ridiculi erimus, aduersus Deum litigando.

Neque me latet quosdam esse, qui sibi iusti videantur, dum obijciunt, mihi esse perfacile, tam fortiter loqui extra teli iactum: verùm, si essem ipsorum loco, me nequaquam fore tam fortem. Respondeo, me nihil aliud proferre, quàm quod in animo habeo: méque ad sic docendum conscientia vrgeri. Impium ergo fore & blasphemum, si secus docerem. Quamobrem si degerem in aliquo loco, vbi idololatriam fugere sine periculo non liceret, confugerem ad preces: peterémque à Domino hanc constantiam, vt ipsius gloriam, quemadmodum par est, vitæ meæ præferrem. Nec dubito quin mihi esset affuturus. Cæterùm, non spectemus quid ego facturus essem: neque enim me iacto: sed tantùm ostendo, quid debeamus facere omnes, tam ego quàm alij. Quicunque ergo secus facit, reus est coram Domino: siue ego, siue alius. Sed quid in me respiciendo proficiunt? Si aliter viuam quàm doceo, væ mihi: quia ore meo iam sum damnatus. Sed quid inde excusationis habent? Opus suum probet vnusquisque, inquit Paulus: & tunc laudem habebit in seipso, & non in alio. Hoc quidem vulgare est mundo, vt quisque aliorum peccata, clypei loco, ad sua tegenda opponat: at non sic cum Deo agendum. Præterea, ne obiectare queant verba me dare, sed nullum exemplum extare, nihil exigo aliud ab ipsis, nisi vt per viam incedant, in qua nobis tot martyrum millia praeeunt: virorum simul ac mulierum, pauperum ac diuitum. Hæc igitur doctrina, non speculatio est, quam in vmbra otiosus fabricauerim: sed ea est doctrina, quam sancti Christi martyres inter media tormenta & sæuos cruciatus seriò meditati sunt: hácque meditatione se confirmârunt ad terrorem carceris, equulei, ignis, crucis, gladij, & cuiusvis tormenti superandum. Nisi hanc cogitationem habuissent in cordibus insculptam, centies sibi satius esse mori, quàm adduci vt quicquam facerent gloriæ Dei contrarium, nunquam se ad mortem obtulissent, pro fidei confeßione. Quin potius paßi es-

sent ad colenda idola se induci. Nobis autem non in hoc tantùm narratur eorum constantia, vt laudetur à nobis: sed in exemplum proponitur, ne veritatem abnegemus, tam fortiter ab ipsis assertam: ne gloriam Dei aboleamus, aut polluamus, quam tanti fecerunt, vt pro ea obsignanda, non dubitauerint sanguinem fundere. Si euadere simulatione licet, cùm instant nobis impij, vt ad idololatriam deflectamus: quorsum attinebat, ipsos tam atrocibus tormẽtis corpus suum exponere? Deũ enim clam adorando, simulare poterant idolis se dare honorem, vt persecutoribus satisfacerent. Verùm, exemplo suo nos docuerunt, ridiculum esse hunc prætextum, cùm prætendunt homines, Deum se intus colere, veritatem eius coram hominibus prodendo, & eius honorem profanando. Et sanè, si diligenter expendamus, non leue nobis iudicium imminet: quòd tam socordes simus & frigidi, præ vt fuit olim ardentißimus ille zelus in omnibus sanctis. Nam simulatque quispiam, alioqui rudis & imperitus, tenuem modò gustum Christianæ doctrinæ perceperat, sine difficultate libenter subibat periculum, pro fidei suæ confeßione. Sic animati paßim erant, vt viui excoriari mallent, quàm eò perduci, vt signum aliquod externæ idololatriæ ederent. Nos qui tam ampla cognitione sumus illustrati, frigidiores interea sumus glacie. Eamus nunc, & causam nostram tueamur. Sed quid aliud, quàm grauius iudicium cumulabimus, iram Dei in capita nostra duriorem prouocando? Hoc pro se quisque cum animo suo reputet. Porrò, quemadmodum hactenus aduersus eos disputaui, qui sui purgandi causa, veritatem Dei falsitate deprauant, aut pro extenuando suo vitio, maiestati Verbi eius derogant, mandatorum eius authoritatem eleuantes: aut vanos colores adsciscunt, quò sibi impunè & sine reprehensione peccare liceat: ita nunc tempus est, vt obiectioni occurram, quam multi pij viri & Dei timentes adducunt: Nunquid fideles omnes per Galliam, Flandriam, Angliam, & Italiam dispersos, qui multas superstitiones suscipere coguntur, pro damnatis & reiectis habeam? Antequam tamen respondeam ad hanc quæstionem, Deum testor me adeò voluptatem nullam capere, miseros fratres meos qui tali seruitute premuntur, carpendo, & reprehendendo, vt potius comminisci libeat rationem aliquam qua excusari poßint: sed me tantùm pronuntiare, quod conscientia mihi iniungit: quod denique cogor, velim, nolim: idq́ue tamẽ in eorum salutem. Testor etiam, cùm protuli quod sentio, me cum gemitu & suspirijs ipsos Deo commendare, vt aliquam illis leuationem afferat. Quòd ad damnationem spectat, non mei consilij est, cùm aliquod in ipsis vitium reprehendo simul eorũ personas damnare. Nouit Dominus me ita de plurimis sentire, qui in Gallia habitant, me esse multò sanctiores. Agnosco præterea & satis reputo, plus eos laudis mereri, quòd in media abysso impietatis in timore Dei se continent, quàm me, qui tot occasionibus non sollicitor ad malum: sed verbum Dei quotidie audio, & alijs annuntio, quo tanquam fræno retinear. Fateor quoque, si quid peccent, facilius illis ignoscendum, quàm mihi. Itaque, tantum abest vt reijciam eos, & expungam è fratrum numero, vt in reliquis eos venerer coram Deo & hominibus, & excellentiore in Ecclesia Dei loco dignos esse iudicem, quàm ego sim. Facessat igitur falsa hæc opinio, excludi illos à me è numero fidelium, è nomine Christiano deleri. Cùm tamen habeam ipsos in pretio, non desino propterea, si quid animaduerto in ipsis vitij, reprehendere. Nam vt quis sit verè pius, non ideo tamen sequitur, omnia eius opera laude digna esse. Reperiant fortè in me alia vitia. Patior vt ea damnent:

mo-

modò ne maleuolentia hoc faciant, aut obloquendi libidine, vel quia mutua criminatione vlcisci se velint.

Rogabit quispiam, quale igitur consilium dem homini pio, qui in tali AEgypto peregrinatur, aut captiuus tenetur in tali Babylone, vbi non conceditur purè adorare Deum: quin potius se attemperare cogitur ritibus vitiosis, & improbandis. Principiò consulerem exeundum esse, si posset: nam omnibus subductis, beatus est ille, qui procul abest à tantis abominationibus: cùm difficillimum sit, illis tam vicinum esse, quin polluatur. Consulerem igitur vt in aliquem locum se reciperet, vbi non cogeretur se illis sordibus conspurcare, conniuere ad blasphemias, tacitus audire & videre mille impietates: sed potius liberum esset, in cœtu piorum edere fidei suæ professionem, puram Euangelij doctrinam audire, communicare fidelium precibus, sacramētis purè administratis frui. En quid iudicio meo factū sit optimū. Si quisquam nullam exeundi rationem habet, tum consulam videre & experiri omnia: nunquid se abstinere ab omni idololatria posit, quò se purum & impollutū Deo conseruet. Deinde, domi suæ Deum adorare, precaríque vt miseram Ecclesiam restituere in statum suum velit. De cætero, fideliter incumbere ad rudes ædificandos, quoad eius fieri poterit. Si respondeat quispiam, non posse id fieri sine mortis periculo. Fateor: Sed Dei gloria, de qua nunc agitur, multò nobis pretiosior esse debet caduca hac & fluxa vita, quæ, propriè loquendo, nihil quàm vmbra est. Iam bonam partem audire mihi videor: Hei nobis! præferre quidem Dominum omnibus conueniret: sed non ea pollemus constantia & fortitudine. Aut, parentes habemus qui nos retinent: aut familijs sumus impliciti & onusti. Quid ergo faceremus? Respondeo: Cùm infirmitatem suam sibi obstare agnoscant, quo minus consilium sequantur, quod constat maximè tutum & salutare esse: cùm agnoscant se timore hominum à recta via deflectere, peccatum suum confiteantur coram Deo, cum gemitu & lachrymis sibi displiceant, se accusent, abstineant ab omni defensione. Vbi hoc fecerint, tamen admoneo ne malo suo indormiant adsuescendo, sed quotidie se sollicitent ad displicentiam, & mœrorem: quò veniam à Domino consequantur. Deinde, assiduis precibus Deum interpellent, vt cùm redemptor sit captiuorum, eripere ipsos velit ex hoc labyrintho: aut Ecclesiam suam vbique repurgare, quò liceat honorem illi debitum exhibere. Tandem, vt vias omnes tentent ex hoc luto emergendi: & si qua illis facultas, vel opportunitas offeratur, eam ne recusent: sed arripiant potius, quò re ipsa testatum faciant, se nequaquam per hypocrisin liberationem à Deo postulasse. Si omnes ita fideliter partibus suis defungerentur, certò persuasum habeo, quòd Dominus vim suam exereret ad omnes idololatrias è mundo exterminandas. Sed quia miseriam nostram non sentimus, neque afficimur vt par esset, quin potius tanquam obducto callo contemnimus, non mirum si Deus tam diu patiatur in sordibus nostris nos iacêre. Et certè verendum est, ne si pergimus ita esse stupidi, tabescere nos & putrescere in illis tandem sinat.

LIBELLI DE VITANDIS superstitionibus, finis.

IOANNIS CALVINI EXCVSATIO ad Nicodemitas: qui de nimio rigore eius conqueruntur.

VM citatur hoc prouerbium Solomonis, Meliorem esse correctionem apertam, amore occulto: item, Correctionem amici bonam esse & fidelem: nemo est qui non assentiatur. Sed cùm ad praxim ventum est, nemo est qui se intellexisse ostẽdat. Hoc ideo dico, quia antehac edidi opusculum, vbi ostendo fideles, qui inter Papistas versantur, non posse eorum superstitionibus communicare, quin Deum offendãt. Hæc doctrina perspicua est. Eam quoque Scripturæ testimonijs & solidis rationibus sic probaui, vt refragari nullus queat. Quinetiam vna est ratio, quæ totam causam vno verbo definiat. Nam cùm Deus corpora creauerit, sicuti animas, cùm ea nutriat in hoc mundo, æquum est ipsa quoque eius honori seruire. Rursum, audimus Deum dignari nos hoc honore, vt non animas modò nostras, sed etiam corpora, templa sua vocet. Rogo igitur, num templum Dei profanare liceat. An non debeat eius nomini esse dicatum, ideóque conseruari in pura & impolluta sanctitate. Præterea, cùm corpus fidelis hominis destinatum sit ad Dei gloriam, ac beatæ immortalitatis particeps, Christique corpori simile futurum sit: nimis indignum est, ipsum ad vllam pollutionem prostitui. Pollutio autem est, si ad idololatriam exponitur. In summa, Dei sumus vel in solidum, vel ex parte. Si toti ipsius sumus, glorificemus eum corpore & spiritu. Itaque, cùm exigo vt homo fidelis ab externa idololatria se abstineat, ac prohibeo ne in hominum gratiam ea se probare simulet, quæ coram Deo damnat: constat me nihil nisi æquissimum postulare.

Sunt tamen quidam, quibus nimium rigidus videar: quinetiam conqueruntur se nimium immaniter à me tractari. Si huius querimoniæ ratio quæritur, hæc vna est, quòd ferre nõ possunt vt eorum scabiem scalpã. Qua enim specie se excusabũt, acsi iniquè eos damnarem? Habent omnino hoc miserum subterfugium: quòd arcano cordis affectu, Deum adorant, quicquid præ se ferant coram hominibus. Porrò quid hoc est, nisi quòd inter Deum & Diabolum partiuntur: vt animam alteri assignent, corpus alteri? Animam quidem integram Deo seruant: saltem si fides habetur eorum verbis: sed corpora sua exponere profanis inquinamentis, nulla illis est religio. Obsecro, an Deus tali mixtura contentus esse possit? Is qui pronuntiauit omne genu coram se flecti debere, omnem linguam confiteri debere nomini suo: patietúrne vt impunè genua homines coram idolis flectant? Proinde, sicut initio testatus sum, quòd ad doctrinam spectat, nihil est in ea difficultatis: si modò acquiescere veritati non recusemus. Probationes tam sunt liquidæ, vt reclamare summæ impudẽtiæ sit. Fit hoc tamen. Et qui faciunt, libenter persuaderent se nõ sine optimis rationibus cõtẽdere. Sed omnibus subductis, hæc eorũ est præcipua ratio: Quòd eorũ opinione nõ est tã graue malũ, quàm à me prædicatur. Sed cur ita opinantur? Nẽpe, quòd colores adsciscunt quibus vel tegant, vel imminuãt suum peccatũ. Atqui scire velim, quas proferre excusationes possint præter illas, quæ à me plus satis sunt refutatæ. Cõcedãt ergo mihi propriè loqui. Ego magis apta similitudine vti nõ possũ, quàm si eos cũ ijs conferã, qui cloacas repurgant. Nã sicut hi, cùm tota vita assue-

suefacti sint ad mouendum fœtorem, nullum amplius odorem percipiunt, quia sunt obstupefacti, alióſque deridet qui nares obturat: ita isti nostri, postquã longa consuetudine obduruerũt in suis sordibus, quãlibet malè olentibus, putant se inter rosas iacère: eósque rident, qui fœtore offendi se fatentur. Atque vt similitudinem vlterius ducam, quemadmodum qui purgandis cloacis operam locant, cepis, allijs, aliiſque graueolentibus cibis, tanquam antidotis se muniunt, quò fœtorem vnum, alio propulsent: ita isti, ne idololatriæ suæ putidum odorem olfaciant, inebriant se quodãmodo putidis excusationibus, quæ sensum illis olfactus adimant. Verùm, hoc miserum est remedium, cùm se obstupefaciunt ægroti, ne malum suum sentiant.

Nondum hîc de omnibus loquor, qui adhuc infirmitate sua in Babylonica seruitute detinentur: vbi se impuris superstitionibus polluunt. Multi enim sunt, qui in animis suis reputant, oréque confitentur suam miseriam, atque illic tenentur inuiti: gementes aßiduè, & à Deo veniam petentes. Ad eos tantùm pertinet mea oratio, qui, vt euadant reprehensionem, subterfugia omnia captant: & contemptui habent omnes monitiones, vel indignantur & excandescunt vsque ad apertas blasphemias. Quoniam mutuantur Nicodemi nomen, vt clypei vice nobis opponant, acsi eius imitatores forent, in præsens vocabo eos Nicodemitas, donec ostendero quantam iniuriam huic sancto viro faciant, eum in suum ordinem pertrahentes: &, quod peius est, gloriantes eius exemplo. Verùm, ante omnia, optarim falsam opinionem ex eorum animis euulsam: nempe, quòd putant me, data opera, sibi bellum inferre, quò illis insultem, aut ipsos mordeam. En cur nullo modo vinci se sinant. Sed in eo longè falluntur. Possum enim coram Deo, sanctiſque eius Angelis testificari, mihi non aliud esse propositum, nisi cultum Dei, quoad in me erit, promouere: vt illi purè seruiamus omnes. Nec tam sum inhumanus, dum eos in tali labyrintho video, quin potius ad misericordiam commouear, quàm delecter carpendo eos ac mordendo: aut etiam contemnendo, quò magis supra eos emineam. Vtinam plus mihi materiæ ad eos laudandos, quàm vituperandos daretur: neque enim hoc argumento lætor. Secundò, non cogitant sibi mecum non esse negotium, sed cum Deo: cum quo litigare, est calcitrare aduersus stimulum. Quid ergo proficiunt, obloquendo me nimis esse asperum? Voluntne à me benedici, cùm à Deo damnentur? Quòd si illis indulgeam, quid proderit mea absolutio? Non est meum viuificare, quod Dominus morti adiudicat: nec sententiam ab eo latam mitigare, vt eius seueritatem corrigam. Mihi ergo valde dolet, quòd ita mordicus in me insiliunt, vt putent nihil aliud sibi agendum, quàm vt sint vno homine superiores: nec interea cogitant, se aduersus Deum impingere. Moneo igitur ipsos & obtestor, ne sibi amplius imponant, me pro accusatore deligendo: sed potius reputantes se nihil aduersus Deum profecturos, comparent se potius ad humilitatem: ac iudicem suum deprecentur, vt tergiuersationibus omißis, placidè fateantur peccatum suum. Quòd ad me pertinet, non possum, vt illis gratificer, album vocare nigrum.

Quoniam autem Nicodemitarum non vna est species, operæpretium hîc erit, in transcursu notare, quas eorum præcipuas species cognoscam. Primi sunt, qui vt se in hominum fauorem insinuent, profitentur se Euangelium annuntiare: & gustum aliquem porrigendo, populum alliciunt. Nam cùm videant bonam mundi partem non posse amplius ferre, præ fastidio, monachorum inscitiam, & ludi-

brio habere illorum insulsitatem & ineptias: nullum melius compendium vident acquirendi fauoris, & opinionis sibi comparandæ, quàm homines hac illecebra inescando. Interea verò hunc scopum habent, vt Euangelio, tanquam lenocinio abutantur, vel ad acquirenda sacerdotia, vel ad implendos loculos. Itaque, postquam capita quædam sanæ doctrinæ proferendo, auditores suos inescârunt, sic postea suspensos tenent, & circunducunt per ambages, vt nunquam ad liquidam veritatem adducant. Certum est, non omnes posse æquo passu progredi ad auaritiam, vel ambitionem: quia alij alijs longiora crura habent, quibus præcurrant: sed qui pedum episcopale arripere non potest, ad prioratum aut parochiam aspirat. Sunt etiam monachi, quibus satis est bene saginari, & habere opimum quæstum: quia nihil melius obtinere possunt. Hunc finem cùm spectent, fieri non potest quin me damnent, tanquam nimis austerum: ac de me conquerantur, quia victum illis è manu rapiam. Quinetiam eorum nõnulli, hoc ipso non cõtenti, quò maiore in pretio habeantur, fingunt eorum se libros contemnere, vnde didicerunt quicquid habent: & sine quorum lectione, piscibus magis essent muti: nisi se omnibus ridiculos facere vellent, nugando & ineptiendo.

Possem exempla proferre: sed hoc dico, vt ipsos commonefaciam, ne aliquando traducere illos cogar. Hi sunt qui perpetuò ædificationis verbum in ore habent, & vsque adeò sibi placent, vt opinentur sibi solis artem ædificandi notam esse. Vtinam sic defungerentur, vt nihil reprehensione dignum admitterent. Ego certè ipsis non inuiderem. Sed quid? Descendant in suas conscientias, & postea mihi bona fide respondeãt, quorsum Missas celebrent, in quibus sciunt abominandum esse sacrilegium: & ita alios inducant suo exemplo ad idololatriam. Quin potius respondeant Deo, non mihi, annon propositum habeant se ædificare non in anima, sed in corpore. Quæret quispiam, nunquid ita sentiam de vniuersis concionatoribus, qui inter Papistas propius alijs accedunt ad puram doctrinam: vtcunque ex dimidio tantùm doceant, ac multum desyderari poßit in eorum doctrina. Absit, quin potius certò sum persuasus, quosdam ferri bono zelo: Deique honorem & salutem spectare, non suum commodum. At certum est eos qui sic excandescunt pro tuenda sua idololatria, eámque sub vmbra falsæ ædificationis tegere conantur, rebus suis intentos esse, & sibi potius ædificare domos, quàm Deo Ecclesiam. Quantum ad proximorum ædificationem pertinet, notare deberent quod Paulus indicat: nempe, tam in bonum, quàm in malum ædificari posse. Nam miserum populum suspensum tenendo, & in idololatria occupando, quid aliud quàm ipsum obdurant? Si in hoc maledicto ædificio gloriantur, hanc gloriam illis concedo. En primum genus eorum, quibus ego non satisfacio: nempe, concionatores, qui cùm exponere se morti deberent pro asserendo vero Dei cultu, & euertenda idololatria, Christum sibi coquum esse volunt ad culinam instruendam. Quòd ad alios spectat, qui recto affectu ducuntur, etsi ipsos reprehendam in quo delinquunt, scio potius agnituros culpam, quàm vt monitiones respuant, quas videbunt ex puro Dei verbo sumptas.

Sequitur secũda species: nempe, Protonotarij delicati: quibus nõ displicet habere Euãgelium, & de eo suauiter iocando, cum domicellis garrire: modò hoc ipsis non obstet, quominus viuãt pro animi sui voto. In eodẽ ordine collocabo molles aulicos, & domicellas, quæ nunquã nisi blãditijs assueuerũt: proinde nesciũt quid sit audire

verbum

verbū asperius. Non miror si isti omnes aciem cōtra me instruant,& quasi conspiratione facta,sacramentóque inter se cōiuncti,me omnes vno ore damnent immodicæ austeritatis.Et sanè iam hoc multò antè prouidi.Itaque,nunc mihi videor ipsos audire,sic loquentes:Facessat Caluinus:est enim plus æquo inhumanus. Quid enim? Si vellemus illi morem gerere,non tantùm ad mendicitatem nos redigeret, sed duceret rectà ad ignem. AEquúmne est adeò nos præcisè vrgeri? Si omnes optat esse sui similes,& inuidet nostræ quieti,quid hoc ad nos? Bene hîc stamus: contentus ipse sit sua sorte: nos autem frui nostra commoditate sinat. Tandem concludunt,me non tenere mundi rationes.Cùm mutuis assentationibus sibi mutuò blanditi sunt,putant se præclaram de me vltionem sumpsisse. Cedò:sed quid facient Domino,ad quem eos remitto,& ad cuius tribunal ipsos cito? Protonotarius quispiam ridere imaginem crucifixi poterit,cuius sumptibus deliciatur: est enim mortuum idolum. At Deus non patitur hoc modo rideri. Poterit aulicus histrionicos omnes ritus, quibus mundus placare Deum conatur, deridiculo etiam habere: nam cùm idolorum sit cultus, quicquid sic pro sua libidine comminiscuntur homines, non est timendum ne ipsorum contemptu irascatur Deus. Sed cùm de sacrosanctis Dei mandatis quæstio est, non est illic mouendum caput. Poterit domicella sacrificulum,quem antea horrebat, quòd testem & conscium secretioris vitæ habere cogeretur,nunc impunè contemnere.Nam à necessitate confitendi liberatam se nouit:sed coram Deo veniendum est nihilominus ad calculum. Interior ista animi confessio per Euangelium non aboletur. Imò cùm antea rationes subduceremus cum sacrifico, cum Deo nunc supputandæ sunt. Velim hoc saltem ab ipsis impetrare,vt pro eo quòd obstinatis animis ad repellendas meas monitiones se comparant,cogitent sibi semel apparendum esse coram Deo: vt secundum hanc ipsam doctrinam,quam nunc propono,iudicentur. Quicquid sit,ego meam operam ipsis ad blandiendum non locaui.

Tertius ordo ex ijs constat, qui religionem quodammodo in philosophiam conuertunt: aut certè non admodum seriò tanguntur: sed quieti ac securi expectant, donec Ecclesia in tolerabilem statum reformetur: vt autem in eam rem incumbant, quia periculosum est, adduci nequeunt. Quidam etiam eorum ideas Platonicas concipiunt,de modo colendi Dei.Itaque bonam partem Papisticarum superstitionum excusant:quia mundum talibus ineptijs carere non posse,imaginantur.Hic ordo ferè constat ex literatis. Non quòd omnes literati sint tales: ego enim mallem, & certè præstaret scientias omnes exterminatas è mundo esse, quàm vt studio gloriæ Dei Christianos alienent.Sed multi literarum studiosi reperientur,qui in hac speculatione indormiunt,satis esse si Deū cognoscāt:intelligāt verā salutis viā:si secum intus domi meditentur, qualis debeat Ecclesiæ status esse, ac ipsum Deo cōmendent: se verò interponere,aut suscipere huius rei curam,negligunt,tanquam rem superuacuam:& ab officio suo alienā. Quinetiam ludibrio habēt eos,quos vident hac sollicitudine affici: & zeli inconsiderati eos damnant.

Porrò,cùm libellum illum,de quo dixi,scriberem,mihi facilè erat prouidere, apud tale genus hominum, nequaquam gratum fore. Quare nouum videri non debet,si accidat, quod animo præsumpseram. Eos tamen obtestor,si causarum sunt patroni, ne defensionem causæ tam ruinosæ suscipiant:ex qua nihil referre possint, nisi infamiam. Si iudices sunt, obtestor, ne cognitionem vsurpent supra ver-

bum Domini, quæ illorum foro subiecta non est. Quin potius sibi diffidentes, à iudicando supersedeant: & cum reuerentia & timore sententiæ à Deo latæ acquiescant. Si Medici sunt, ne emplastris & cataplasmatis inutilibus malum tegant: quod curari nisi in lucem proferendo, non potest. Si Philosophi sunt, aut Dialectici, ne scientias quas mundo dedit Deus, vt sint veritatis adminicula, ad fucandum mendacium conuertāt: nec tam infirmam esse putent Dei veritatem, quæ inuicta vocatur: vt suis coloribus, aut picturis, vel cauillationū argutijs opprimere eam possint. Si theologiæ sunt studiosi, caueant ne scientes ac volentes incurrāt in hanc horrendā maledictionē, quæ omnibus denuntiatur, qui dixerint bonū esse malum.

Quarta species fit ex mercatoribus, & plebeijs: qui commodè agentes in ædibus suis, inquietari nolunt. Itaque, quia non putant satis iustam me rationē habere suæ quietis, pro magistro me habere recusant. Constituunt autem se euasisse Dei iudicium, si consilium meum respuant. Quanquam istorum non tanta est multitudo, quia plus simplicitatis habent: ideóque non tam sunt instructi ad tergiuersandum. Nihilominus nulla est in mūdo viuendi cōditio, in qua non reperiantur aliqui Nicodemitæ, qui mihi indignentur, quòd ipsos præter modum vrgeā. En vt seruos Dei comparatos esse oportet ad sustinendas deuorandásque hominum offensiones, dum fideliter vnumquenque admonere volunt. Neque abs re fertur communi prouerbio, hanc esse mercedem veritatis. Ego quidem hoc tantùm ægrè fero, quòd video ita sibi addictos, vt nisi Deus per omnia illis obsequatur, statim aduersus eum fremant. Rursum, quòd ita malè erga Euāgelium affectos video, quod tamen sequi se profitentur, vt quoties suauem illis cantilenam non canit, extemplo parati sint ad eius abnegationem: nisi primo ingressu faciant, ab vno in alterum delabi promptum est. Nam si hodie obstinent animos, nec aurem Deo præbere sustineant, cras in alia causa similiter illi obstrepent: donec fastidio primùm, deinde odio doctrinæ cōcepto, ad eius auditum horreāt. At verò officium meū est, studere vt salutaris sit omnibus mea doctrina. Postquam hoc conatus sum, si non respondet studio euentus, acquiesco in Dei voluntate. Quantum ad Epicureos & Lucianicos, qui abutentes Euangelij titulo, ipsum pro fabula habent, hîc supersedeo quicquam dicere: nam apud eos locum monitiones non habent. Tātùm in quatuor illis generibus includere eos volui, qui aliquam saltem scintillam timoris Dei habent, verbumque eius reuerentur: sed non eò vsque profecerunt in schola Christi, vt sibi renūtiare, mundúmque & propriā vitā pro honore Dei obliuisci didicerint.

Ab ijs ergo omnibus, qui tales sunt, quæro, quid causæ habeant, cur me nimis rigidum arbitrentur, quia ipsis non permittam manifestis idololatrijs pollui, & eos ritus suscipere, quos ipsi coram Deo vitiosos esse & damnatos testes sunt. Hîc non de mea aut illorum opinione agitur. Ostendo quid in Scripturis reperiam: nec festinanter sententiam protuli: atque adeò nihil dico, nisi tam clarum ac perspicuum, vt nemo contradicere queat, quin Dei verbo palàm aduersetur. Tantùm enim ex ore Magistri loquor. Nam testimonia produco, quæ id penitus euincant. Si fas sibi esse putant probare quod Deus damnauit, pulchris coloribus pingendo, falluntur. Si persuadere Deo volunt, bis falluntur. Dicet vnus eorum, Vt mihi detur ædificandi opportunitas, Missas celebro, quanquam in illis cōtineri scio sacrilegium cum Christi blasphemia coniunctum. Vt demus finem eius rectū esse, anne ideo sequitur, quod facit, esse rectum? Faciet quidem interdum Dominus, vt

vijs

vijs illicitis verbum suum promoueatur: vt peritus est artifex, qui ex malo bonum elicere nouit. Sequitúrne tamen hoc illi probari: aut excusationem habere, cùm factum est? Ego quidem lætor, & Deo gratias ago, cùm intelligo rimam aliquam apertam esse veritati: & concionatorem quempiam modico saltem gustu rectæ intelligentiæ populum imbuisse. Si audio quempiam vlterius progressum in prædicando Christi regno, duplex gaudium percipio. Interea, si quid est infirmitatis, hoc vitiosum reputare non desino. Porrò, nunc ab ipsis quæro, sitne tolerabile vitium, & ad quod conniueri debeat, cùm is qui suggestum conscendit ad sustinẽdam Christi personam, ad populum eius nomine & authoritate docendum, ad obeundum denique cœlestis legati munus, se abominationi consentire simulat, quæ palàm repugnat cum præcipuo capite doctrinæ Euangelicæ? Proinde, quoties suam bonam intentionem mihi obijcient, statim excipiam, Nihil mali agendum esse, vt bonum inde proueniat.

Eò minus audienda est querela, qua simul omnes me grauant. Quid ergo, inquiunt? Cedemúsne patria, & fortunis omnibus, vt in locum profugiamus nobis ignotum, aut nos in mortem exponemus? Colligantur in summam quæcunque ad hoc argumentum pertinent, & quæcunque ipsi colligere solent. Perinde sunt, acsi quis diceret: Quid? An non possum Deo adhærere, & verbum eius sequi, quin persecutionem patiar? Si hac conditione Christiani esse volunt, pingendus erit nouus Christus. Respondebit quispiam ipsorum: Si Deus persecutiones immittat, patienter ferendas esse: sed quoad licet, esse fugiendas. In primis verò cauendum, ne eas temeritate nostra ascis camus. Hoc totum fateor. Sed cùm hoc pacisci cum Deo volumus, ne quid persecutionis subeamus pro eius verbo: nónne hoc est Christum transfigurare, vt talem habeamus, qualis appetitur à carne nostra? Et quid aliud faciunt, qui hoc allegant, pro ingenti absurdo, se, quod præcipio, non posse præstare sine periculo mortis, aut rerum omnium suarum iactura? Si quid de capite meo confingo, pro nihilo ducatur. Verùm, si huc nos Deus vocat, vt impiorum rabiem pro nominis sui gloria in nos prouocemus, aut conferamus nos in aliquem locum, vbi purè ipsum adorare liceat: quàm irreuerenter cum ipso agimus ita responsando? Semel pronuntiauit Christus, omnes quibus pretiosæ erunt animæ suæ in hoc mundo, eas perdituros. Cùm ergo hac excusatione euadere conantur isti, imminere mortis periculum, si faciant quod ex Scripturis doceo: an non Christum cogere volunt ad sententiam suam retractandam? At natura repugnat, inquiunt. Quis ignorat? Sed vbi est virtus Domini, quæ extare in nobis debuerat? Si fideles nascente Ecclesia hoc dixissent, quid Christianismo factum esset? An non inter initia concidisset, instar abortus? Quàm vereor ne luculenta ista cognitio veritatis, qua hodie nos donauit Deus, nobis in grauius iudicium cedat! Tota veterum Martyrum theologia, in his paucis capitibus inclusa erat: Vnum Deum esse adorandum, in ipso collocandam omnem fiduciam: verum eius cultum in hoc constare, vt adoretur solus, inuocetur, & cum gratiarum actione agnoscatur bonorum omnium author, vita exigatur ad regulam verbi ipsius: item, nunquam alibi salutem esse & vitam, quàm in solo Christo. Neque verò tam profundam istarum rerum cognitionem habebant, vt subtiliter possent de singulis disputare: sed rudi simplicitate contenti erant. Cum hac tamen alacres currebant ad ignem: aut aliud supplicij genus. Quinetiam illuc infantes suos portabant matres. Nos

qui præ illis tam magni sumus magistri, tam disertè de quauis quæstione disserere nouimus, non capimus quid sit Dei veritati reddere testimonium, cùm opus est: & Christianismum nostrum probare.

Sed hoc est aliquanto deterius, quòd quibusdam non sufficit tales querelas edere, vt à communi lege, quam suis omnibus imposuit Christus, se eximant: sed blasphemijs se armant ad resistendum Deo. Blasphemias appello, cùm pro sensu carnalis prudentiæ, hanc esse optimam promouendi Euangelij rationem sibi persuadent, communicare Papistarum idololatrijs, nec periculum ea causa subire. Si tali opinione occupati fuissent Apostoli, quid, quæso, nobiscum actum esset? Obijciunt, paulatim esse progrediendum. Fateor: addo etiam, incipiendum esse à fundamentis: & quia non possint vno die simul omnia confici, ordinem tenendum esse. Sed quale hoc est fundamentum, cùm suo exemplo abominationem ædificant verbo Dei tam contrariam: nempe, manifestam idololatriam? Alterum verò quod obtendunt, obliqua etiam est blasphemia, præter id quòd hypocrisi & mendacio non caret. Inuiti, inquiunt, conniuemus ad multa, & multa facimus, quò lucrifaciamus multos Domino. Hoc modo conseruatur Ecclesia & augetur, quæ secus agendo periret. Hunccine honorem habent Deo, vt eum non putent conseruare Ecclesiam suam posse, nisi ipsorum simulatione adiuuetur, quam vbique tam fortiter reijcit? De Apostolis quoque, quàm honorificè sentiunt, cùm aiunt confundi omnia & Ecclesiam destrui, si quis eorum confidentiam sequatur, qua vsi sunt in plantando Christi regno? Quòd si eos nihil pudeat imprudentiæ damnare Apostolos, quid tamen de successu dicent, quem ardenti eorum zelo & cõstantiæ Dominus contulit? Iactabúntne ædificatam hactenus sua opera decem hominum Ecclesiam, in vrbe aliqua aut pago, cum tam magna ista sua discretione, & tam circunspecta sapientia: cùm totus mundus simplici nudáque Euangelij prædicatione ad Deum fuerit adductus? Deinde, appello ipsorum conscientias: nunquid ad hunc finem tendant, ac non potius vt læsionem fugiant cutis suæ? Certò certius est, colre in hunc, quem prætendũt, procul abesse ab eorum consilio. Sed hoc non moror: neq; enim meliorẽ in partem accipi poterit hæc defensio, quàm vt blasphemias istas contineat: nempe, medium, quod ordinauit Deus ad Ecclesiam suam promouendam & tuendam, neque aptum, neque vtile esse: virtutem, quam hactenus exeruit in Ecclesiæ conseruatione, esse collapsam: non fiducia virtutis eius promouendam esse Euangelij veritatem, sed carnalis prudentiæ auxilio.

Ab hac scaturigine manant, quæscunque præterea adducunt cauillationes: nempe, quòd hanc gloriam dare non possunt Deo, vt illum sinentes gubernare rerum euentus, quò fœliciter eius directione succedant, sine controuersia exequantur quod præcipit. Nec se hac sollicitudine torqueant, Quid sequetur? quid eueniet? Sunt autem hæc eorum argumenta: Si fugere idololatriam vellent omnes pij, regiones, vbi nunc copiosum est Dei semen, statim desertæ aridæque manerent. Respondeo, Dei esse officium huic periculo mederi. Respondeo secundò, discessum hominis sonantius aliquando, & efficacius docere, quàm si ore suo prædicaret. Respondeo tertiò, me non postulare, vt quispiam patria cedat. Domini est terra. Tantùm illum pura conscientia colamus, vbicunque erimus. Si hoc agentibus non dabitur amplius consistendi locus, commendantes nos eius tutelæ, migremus alió. Quartò, respondeo, stultè facere singulos, dum sic suscipiunt communem

omni-

omnium causam: scimus enim ad nos quoque pertinere, quod olim dictum fuit Petro: Quid alijs facturus sim, nihil ad te. Sequere me. Vnusquisque nostrûm, fateor, sollicitus de suis proximis esse debet: sed in hoc, vt mutuò nos adiuuemus, non vt occasionem remoræ alij ab alijs sumamus. Respondeo denique, eos, dum hoc periculum prouident, perinde facere, acsi cogitarent quale vinum bibituri sint hinc ad mille annos: neque enim omnibus æquali mensura gratias suas distribuit Deus, nec eadem ratione. Frustra ergo timent ne regiones totæ Christianis nudentur: potius Euangelium centuplo magis propagaretur. Denique, si hoc posset ab illis impetrari, vt non amplius à maledicta carnis prudentia penderent, facilè protinus inter nos conueniret.

Non est præsentis instituti, omnia eorum hîc obiecta refellere: nam id plus satis feci in opusculo de quo côqueruntur: tantùm attingere obiter volui, quid proficiant sic aduersus Deum obloquendo, vt supersedere potius discant, quàm vt causam suam reddant peiorem. Præterea, admonitos velim, vt ab ista ingratitudine desistant, quam suis exprobrationibus produnt: Cùm tantam strenuitatem præseferat Caluinus, cur non huc venit ipse, vt videamus qualiter se gerat? Facit idem, quod duces exercituum solent: qui in vrbium oppugnationibus gregarios milites instigant ad irruendum, & excipiendos ictus: ipsi autem extra discrimen subsistunt. Hac ratione, fidelibus olim ludibrio fuissent cunctæ Apostolorum exhortationes: cùm eos incitabant ad ferendas continuas persecutiones pro Christi nomine. Hortabantur, ne vllam ob calamitatem frangerentur animis: vt læti & alacres, bonorum iacturam facerent: sustinerent æquo animo mundi opprobria: constanter ad mortem ipsam pergerent, postquam ita Domino visum esset. Poterant excipere fideles: Huc venite ipsi, & viam nobis monstrate. Dicet quispiam, Apostolos non immunes fuisse à persecutionibus, atque hoc illis maiorem fiduciam præbuisse requirendi ab alijs, quod ipsi opere præstabant. Respondeo, sæpè hortari solitos fuisse ad patientiam & fortitudinem Ecclesias, vnde ipsi periculi metu aufugerant. Obsecro, cùm dicit Apostolus Hebræis, Nondum ad sanguinem vsque restitistis: nónne excipere poterant, Tibine dolet, an nobis inuides, quòd deteriore non simus conditione, quàm tu? Adeóque ne sim prolixior, quid Petro dici poterat, cùm fidelibus ostenderet, hanc esse veram beatitudinem, pati pro Christi nomine?

At verò fideles, cum reuerentia, tales exhortationes amplectiebantur. Quemadmodum hodie quoque faciunt, qui verè sunt pij: scientes hominem non aliter derisui habere sanctas monitiones ex verbo Dei sumptas, quàm in suum exitium. Quòd ad me pertinet, non me iactabo multa perpessum: sed vnum verè asseram, per me non stetisse: quinetiam aliquoties me exposuisse periculo. Et quia me cum præfecto militari conferunt, cur tam maligni sunt, & inhumani, vt non satis habeant, si præstem in hoc spirituali bello aduersus Sathanam, quicquid à bono & fideli duce desyderari potest in terrena militia? Quanquam in eo quoque falluntur, quòd me tam procul à tactu telorum collocant. Nam etiamsi mihi ad oculum non immineat hodie persecutio, quid tamen cras futurum sit, nescio. Quicquid sit, nimium sim stupidus, nisi me iam hac hora præparem, ne ex improuiso circumueniar. Cùm eò venire oportuerit, spero hanc gratiam mihi non defuturam à Domino, vt nomen eius sanguine meo glorificem, quemadmodum nunc lingua &

calamo. Nec remißiore animo vitam profundam, quàm nunc verba facio. Ipsi verò suam in eo turpitudinem produnt, cùm nihil habentes reliqui, ad probra & maledicentiam confugiunt.

Verùm, adhuc sibi videntur honestum operculum habere, quandiu sub pallio Nicodemi teguntur: quod simile faciunt pallio Virginis, quam Lutetiæ pictam aliquando vidi apud Carmelitas: memini enim illic latere Monachorum legionem, tanquam pullorum cateruam, sub alis gallinæ. In hunc modum isti tam latè extendunt Nicodemi pallium, vt inde tegantur omnes: saltem opinione sua. Nam re vera cùm quisque ad se oram vnam traheret, sic distraxerunt huc & illuc, vt lacerauerint, non tantùm in frusta, sed etiam in fila. Qualiter igitur sub eo delitescunt? dicet quispiam. Nempe, idem illis accidit, quod perdicibus: quæ se bene latitare putant, inuenta latebra ad caput occultandum. Proinde, hoc pallium Nicodemi, quo tegi se opinantur, non nisi falsa imaginatio est, qua se deludunt, acsi oculos clauderent, aut velo obducerent, ne poßent ab alijs cerni. Quid enim habent cum Nicodemo simile? Quia venit ad Christum nocte, inquiunt: nec se professus est Christi discipulum. Fateor equidem Nicodemum, priusquam illustratus esset, latebras quæsiisse: sed ex quo illi Sol iustitiæ illuxerat, nunquid se in suis latibulis semper continuit? Quin potius videmus, qualem profeßionem ediderit: & quidem cùm omnia desperatione plena essent. Cùm, scilicet, Pilatum adijt vnà cum Iosepho, vt Christi corpus ad sepulturam peteret. Obseruemus tempus: En Sacerdotes, Pharisæi, & omnes veritatis hostes, tanquam victores triumphant. Ex aduersò, miseri Christiani consternati sunt, & propè attoniti, dum Magistrum & Redemptorem suum mortuum vident, & corpus eius in patibulo inter latrones suspensum.

Scribæ, Pharisæi & Sacerdotes sunt in excubijs, vt obseruent, num quis ausit mußitare: nec enim ipsis satis est, occisum esse Christum, nisi in totum deleatur eius memoria. Illa adhuc rabie, quam in eum exercuerant, inflammati sunt ad persequenda eius membra. Populus etiam tumultuabatur, vt certum esset Nicodemo, se non aliter profiteri posse discipulum aut studiosum Christi, quin omnium furorem in se concitaret. Profitetur nihilominus euidenter coram omnibus: probrum & infamiam non metuit: non refugit odium: tumultum non horret: persecutiones non reformidat. En quid sit Nicodemizare, si Nicodemum Christianum aspicimus: non autem in illa ignorantia, qua detinebatur ante agnitum Christum. Sed quid? Isti, quod fecit Nicodemus incredulitatis suæ tempore, imitari volunt. Exemplum autem, quod fide iam donatus prodidit, dißimulant ad se pertinere. Summa hæc sit: Nicodemus ignorantia adhuc detentus, noctu ad Christum venit. Postquam fide illuminatus fuit, palàm & interdiu ipsum confessus est: idque tempore magis formidoloso, quàm fuisset anteà. Quamobrem, qui eius nomen pro integumento ascißcunt, grauem illi faciunt iniuriam, & nihilo interea magis proficiunt, quàm si Christianæ fidei persecutor, Paulum in excusationem obtenderet. Neque hoc solum est specimen, quo Nicodemus, cum magno vitæ discrimine, se Christianum ostendit: iam enim tum cœpit periclitari pro Christo, cùm in cœtu impiorum, contra omnes institit, ne inauditum damnarent. Nn edebat quidem, fateor, tunc integram confeßionem: hoc tamen ipsum aliquousque progredi erat, cohibere furiosum impetum totius Synagogæ. Nunc in

cœtu

cœtu aliquo tres aut quatuor erunt istorum Nicodemitarum, qui taciti sinent miserum Christianum crudeliter morti addici. Atque vtinam nemo eorum damnationi subscriberet. Hæc ergo est vera nicodemizandi ratio, proficere de die in diem, & se animare temporis successu, ad dandam Deo gloriam. Fortè, vna in re illis concedi poßit, similes esse Nicodemo: nempe, quòd ad eius imitationem Christum sepeliunt. Sed inter duas istas sepulturas magnum est discrimen. Corpus enim solum sepeliuit Nicodemus, & pretiosis aromatibus vnxit. Isti corpus simul & animam, diuinitatem & humanitatem, atque sine honore. Nicodemus sepeliuit mortuum: isti sub terram defodiunt, postquam resurrexit. Ergo, posthac desinant opponere Nicodemum pro clypeo, quò sibi licitum esse persuadeant, fidem suam dißimulare vsque ad idololatriæ simulationem: cùm centuplo plus fortitudinis ostenderit vnus Nicodemus in morte Christi, quàm ipsi omnes post eius resurrectionem.

Iam finiendi tempus est. Credo autem, quicunque guttam habent sani iudicij, eos clarè perspicere nullam esse rationem, cur accuser nimij rigoris: quòd ea tantùm à Christianis exigam, quæ Christus illis præcisè iniungit. Qui autem aures habent tam molliculas, vt me ferre nequeant: respondeo, duram non esse meam doctrinam, sed duriciem cordis ipsorum facere, vt talem iudicent. Si difficile factu est quod doceo, non sequitur propterea, quin officij nostri sit. Scio non esse cuiusque corrigere publicum regni statum: neque id requiro: sed tantùm, vt se quisque reformet, à mali communione abstinendo. Si res est ipsis molesta secundum carnem, nihil miror: sed si agnoscant verum esse quod dico, potius veritati pareant, quàm vt, phreneticorum more, medicum percutiant. Non oblector ipsorum mœrore. Si tamen eos ad tristitiam possem adducere, de qua Paulus loquitur: hoc est, quæ pœnitentiam in ipsis generet, non me pœnitebit: nam illis cedet in salutem. Si tristantur, vt fremant & resistant, doleo. Neque enim mihi cordi est ipsorum exitium: nec mihi vellem eius imputari causam: sed cùm ipsi in causa sint, quid facerem?

Hactenus cum ijs locutus sum, qui aduersus Deum sapiunt, vt se eo inuito iustificent: nunc sermonem ad eos conuertam, qui inter Papistas agentes, cum timore & humilitate miseriam suam agnoscunt: & inuiti manent inter illas abominationes, quas spectare coguntur. Satis reputo, quantopere sint perplexi. Rursum scio, sic tractandas esse pauidas conscientias, ne conijciantur in desperationem. Atqui, videre licet ex opusculo, me non fuisse tam inhumanum, quin rationem talium habuerim, ad ipsos consolandos. Seruaui, fateor, temperamentum, quale Dominus mihi permittit: non autem quale appetit mundus: nempe, quòd illis non adulãdo, hortatus sum ad preces & peccati sui confeßionem: ad gemitum & lachrymas: hortatus, inquam, sum, vt Deo se commendent, & aßiduè ab ipso liberationem poscant ex hac seruitute, aut fortitudinem & constantiam: qua instructi, honorem eius præferant propriæ vitæ. Hortatus sum denique, vt seipsos quotidie vrgeant, ad quærendum mali exitum. In hac sententia etiamnum persto, ac sic eos consolari cupio qui peccant, vt non indormiant suæ socordiæ: neq; se indurent aduersus Dominum. Et sanè non huc spectant Christianæ consolationes, vt animos sopiant, persuadendo ipsis malum esse bonum: sed vt coram Deo deiecti & confusi, mittantur ad vnicum remedium: nempe, vt veniam à Deo postulẽt, &

liberationem à malo. Quibus hoc non satisfacit, quærant alibi suum Balaam, qui benedicat, quod Deus maledixit. Hoc neque officij mei est, neque moris.

Hæc porrò ratio est, cur tanta vehementia in hoc argumentum insistam: quia non dubito, grauiter hactenus à plerisque prouocatam fuisse iram Dei, quòd tam paruo æstimârint, adeóque pro ioco duxerint sacrum eius nomen polluere, idololatrijs se miscendo. Iam illud quidem non leue crimen est, idololatriam externam perpetrare: corpus nostrum, quod Dei templum est, ea fœditate inquinando, quam Scriptura non minus damnat, quàm scortationem. Hoc quoque non exiguum est erratum, transferre ad idolum, Dei gloriam. De externa reuerentia intelligo, quæ testimonium est spiritualis cultus. Hoc tantùm modo profitemur nos idololatriæ consentire. Nec vulgaris postremò culpa est, malum exemplum dare proximis, quo cæci in errore confirmentur: infirmi verò turbentur, vel offendantur. Verùm, quando ad hæc omnia mala adijcimus impudentiam, & tanquam putidæ meretrices, os fricamus & frontem, quasi nihil mali egerimus: hoc verò est Deo illudere: & tanquam data opera, illi indicere certamen, vel potius illum in nos ad vltionem armare, quemadmodum etiam per Prophetam suum Iesaiam ostēdit: iureiurando denuntians, talem iniquitatem non remissum iri. Videmus vt Dauid, cùm fugitiuus è patria exularet inter Philistinos, nihil magis deplorauerit, quàm quòd priuatus esset facultate veniendi ad sacros cœtus, vt ibi precaretur inter fideles: Dei doctrinam audiret, & se confirmaret Sacramentorum vsu. Præ hoc vno, parui æstimabat se expulsum esse à regno, quod tamen habebat ex dono Dei: priuatum esse parentibus & amicis, vxore expoliatum. Neque enim ob has causas lamentatum fuisse legimus, sicuti quòd priuatus esset accessu Tēpli. Quamobrem, quicunque in regionibus degunt, vbi nulla extat Ecclesiæ facies, ad Deum ritè adorandum & inuocandum, ad audiendam eius doctrinam, ad recipienda eius Sacramenta, cum Dauide gemere deberent, se orbatos esse tantis donis, támque necessarijs: nullo enim apertiore signo prodimus nos præfractos esse & contumaces Filio Dei, quàm cùm ad eius flagella stupidi sumus. Hoc porrò flagellum, præ alijs omnibus horrori nobis esse debet, cùm nobis adimit eas notas, quibus præsentiam suam testatur mundo. Hic autem extremus est rigor, cùm huic captiuitati nos alligat, vt idola cogamur adorare. An non ergo nimius hic est Dei cōtemptus, non affici, & quodammodo ridere, cùm signis euidentibus iratum se nobis declarat: adeóque multò acerbius, quàm si peste, bello & fame simul nos persequeretur?

Quamobrem, omnibus subductis, nō possum, sicuti iam dixi, aliter statuere, quàm quòd talis socordia Deum prouocat, vt homines abijciat, & relinquat in tali exitio. Nam si vno consensu omnes diligenter reputarent suam miseriam, sibíque in eo displicerent, quòd Deum non glorificant pro vt meretur, veniam ab ipso deprecantes, poscentésque vt manus suæ potentiam ad eos eruendos velit exerere: exaudiret procul dubio eorum gemitus. Quòd si id pridem factum fuisset, iam apparuisset eius benedictio: neque enim recipiendæ eius gratiæ capaces sumus, donec premamur malis nostris. Aliud impedimentum, quo retardatur opus Domini, est in eorum ignauia & timiditate. Dandus erat hic honor Deo, ipsum vias inuenire posse regni sui promouendi, quæ sub sensum nostrum non cadunt, vt hac fiducia se paulò audacius impendérent, quisque pro facultate sua. Sed quid è contrario fit? Antequam aggredi aut attentare quippiam ausint pro Dei honore, vna voce

pro-

pronuntiant omnes, superſedendum eſſe: quia nihil ſua opinione proficerent. Annon digni ſunt à quibus ſuam benedictionem retrahat Deus: & quibus virtutem ſuam occultet, quando eum tam imbecillum imaginantur? Quinetiam periculum eſt, ne Dominus in poſterum Verbi ſui curſum reflectat ab ipſis: vt ſteriles, aut deſtituti maneant. Hæc enim iuſta eſſet vltio tantæ timiditatis. Quòd ſi id nobis accidat, in nos certò conferenda erit culpa, cùm nemo noſtrûm digitum admouere velit, ad promouendam Dei gloriam. Atque ideo hoc ſubterfugimus, quia diffidimus Dei ipſius virtuti, dum eam, quæ infinita eſt, captu ſenſus noſtri metimur. Proinde, ſe quiſque Dei fiducia roboret, quò ſe omnes ad operis partem pro virili accingant: nempe, vt cum Satana bellum gerendo, regnum Chriſti reſtituere conentur. Ne concionatores tanta cautione inuigilent ad conſulendum vitæ ſuæ, quanto zelo ardeant ad exequendum ſuum munus: & implendum quod pollicentur, conſcenſo ſuggeſtu: quod tribunal eſt veritatis, vnde ſolus Chriſtus audiendus eſt. Auditores doctrinæ efficaciam proferant: & eam propagare ſtudeant, alij alijs in manum tradendo. De cæterò, cùm Dauid profeßionem edere volens, pijs omnibus communem, negat ſe communicaturum idolorum ſacrificijs, & nomina eorum ſibi in ore fore negat: ſaltē qui ab hac puritate deflectunt, agnoſcant ſuū delictū, ac continenter Deū precentur, tam pro venia impetranda, quàm pro exitu. Nec quiſquam ſubterfugiat, vel aures obturet, vel claudat oculos: quemadmodum multi ſe aliquid conſecutos eſſe putant, dum abſtinēt ab auditu & lectione ſanæ doctrinæ, vt cum Deo nunquam veniant ad calculum: nam omnibus, qui eius verbum audire non ſuſtinebunt, quò obiurgationē & minas effugiant, denuntio, manum eius ſenſuros: quæ multò durius ipſos vrgebit, & multò amarius clamare coget, Væ væ, idque in exitium: cùm verbum in remedium proponatur hodie ad ſalutem. Pſal. 16.

Libelli ad Pſeudonicodemos, finis.

CONSILIVM PHILIPPI MElanchthonis.

NOn dubiū eſt, omnes creaturas rationales obligatas eſſe ad primū præceptū: vt verū Deū, vero timore, & vera fide colāt, & fugiāt omnia idola Ethnica, Mahometica, hæretica, & quarūcunque ſectarū portēta, pugnātia cū verbo Dei: in quo ſe verus Deus patefecit. Matth. iiij, Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Nec tantùm interior cultus neceſſarius eſt, ſed etiam externa ſignificatio, ſeu confeßio, ſeu profeßio. Matth. x, Qui negauerit me corā hominibus, negabo eum coram Patre cœleſti. Negat autem, qui nunquam apertè confitetur, imò etiam perſeuerat in teſtimonijs contrarijs veræ inuocationi: legit Miſſas, aut adorat panem, aut ſtatuas. Quòd enim quidā dicunt, ſe non negare, ſed interrogatos, dicturos eſſe quod ſentiant, nec opus eſſe ſine vocatione periculū accerſere: etſi hæc vera ſunt, tamen interea non ſunt contraria facienda veræ inuocationi. Vt ſi quis captiuus ex Chriſtianis, viuēs inter Turcas, tacitus apud ſeſe Chriſtum inuocaret, nec tamen externa profeßione ſuam fidem oſtenderet, imo etiam intereſſet Turcicis ſacris: haud dubiè reus eſſet æternæ iræ Dei. Sed vbicunque ſumus, ſiue inter Turcas, ſiue inter hæreticos, ſiue inter verè pios, interdum aliqua cōfeßio neceſſaria eſt: & certè contraria veræ inuocationi non ſunt facienda. Si quis igitur eſt ſacrificulus aut monachus, & cogitur Miſſas celebrare, vt vocāt, ſi intelligit ſe impiè facere, omittat eas Miſſas, nec agat contra conſcientiā: nec poteſt inueniri excuſatio vlla pia, cur liceat re-

tinere eam cõsuetudinem. Idem dico de laicis. Ea quæ norunt verè esse idolorum cultus, fugiant, iuxta illud: Fugite idola. Sunt autem manifesti cultus idolorum, inuocatio sanctorum, qui ex hac vita discesserunt: inuocatio ad certas statuas, adoratio panis in impijs Missis, & in circungestatione.

Aliqui dißimulantes agnitam veritatem, confirmant sæuitiam regũ. Hi etiam magis peccant, quàm non fugientes idola. Propter has causas, tutißimum esset discedere ex locis, vbi defenduntur cultus idolorum. Sed dicat aliquis, non omnes posse in vno loco esse, nec posse discedere coniugem à viro, aut matrem à liberis. Hìc respondeo. Duo sunt genera: alij sunt firmi: alij infirmi. Sed siue firmus est quispiam, siue infirmus, sciat mandatum Dei esse, vt fugiat idola, & ostendat aliquam confessionem. Et cùm alius alio firmior sit, alius confessionem magis, alius minus illustrem ostendet. Ioannes Apostolus firmior erat Nicodemo: quanquam vterque erat imbecillis. Pia mater-familiâs, habet causam non facilè discedendi à marito & à liberis: sed tamen ostendat confeßionem, & fugiat idola, eáque in re proficiat, dicat quid sentiat, non accedat ad Missas, absit à pompis, in quibus circungestatur panis.

Hactenus dixi de rebus necessarijs. Sæpe autem Ecclesia habuit aliquas confusiones: vt Hierosolymæ, tempore Zachariæ, multum erat vitiosorũ cultuum, & prauarum opinionũ in templo: & tamen eò, vera Ecclesia etiã conueniebat, vt Zacharias, Elizabeth, Maria. Tali tempore, hi qui sunt in suis Ecclesiis, apertè improbent errores, vt fecit Zacharias: ritus autem bonos, aut adiaphoros seruare possunt.

Volo pios, firmos & infirmos, accedere ad baptismum infantum, in suis Ecclesiis, vbicunque sunt. Seruare etiã possunt ritus adiaphoros, vt interesse lectioni Psalmorum in vespertinis precibus, & alijs honestis congreßibus, etsi aliquid vitij aliquibus admixtum est, quia in eo cœtu sunt adhuc aliqui electi, & sancti, vt pueri: & aliqui adulti rectè sentientes, sed infirmi, qui tamen sunt membra Christi, & sunt paulatim prouehendi.

Sed dicat aliquis, Si non accedam ad Missas, ad pompas publicas, cùm gestatur sacramentum, rapiar ad supplicium. Ad id respondeo: Regulam, quæ docet quid sit faciendum, notam esse, sed aliud est loqui de regula, aliud de facto. Regula est, vt potius discedas ex illis locis, quàm venias ad supplicium: ac infirmis facilius est sustinere exilium: sed qui nec exilia, nec supplicia sustinere volunt, valde infirmi sunt. His, vt ægrotis, non aliud dicere possum, nisi vt imbecillitatem agnoscant, & deplorent, & paulatim vires confirment, & aliqua subinde illustriora testimonia confeßionis edant. Scio rem difficilem esse, hæc exordia confeßionis. Sed aut proficiendum est, aut expectandus interitus. Hìc autem addo præmonitiones quatuor.

Prima, prius bene iaciantur fundamenta, doctrinã Euangelij rectè cognoscamus, ne falsa pro veris amplectamur, nec augeamus nobis errores, & alijs: nec pericula propter falsas opiniones suscipiamus: sed fugiamus Anabaptistarũ furores, qui multos errores circunferunt. Negant peccatum originis, improbant baptismum infantum, corrũpunt doctrinam de iustitia fidei, damnant politias, magistratus, iudicia, distinctionem dominiorũ, vera iuramenta, denique multi multis malis, & perniciosis opinionibus dementari se sinunt. Ideo simus prudẽtes, & circunspecti, & vero iudicio, doctrinæ genus eligamus: & amplexi veras sententias, non abijciamus.

Secunda præmonitio: Non blandiamur ipsi nobis, nec prætexatur infirmitas simulationi. Multi in aulis vocãt se Nicodemos, & infirmos, cùm sint præuaricatores, & similes Alcimi, cuius fit mentio in historia Machabæorum: confirmant sæuitiã potentum, sua dissimu-

ſimulatione. Multi etiam ſophiſticas mitigationes quærunt, vt excuſent cultus idolorum. Etiam ſi ſacrificia in Miſsis non valent pro mortuis, inquiunt, valent tamen preces. Et poſſent exempla multa ſophiſticarum illarum excuſationum recenſeri: ſed ita ludere præſtigijs ſophiſmatum, eſt tentare Deum, & impiè abuti nomine Dei.

Tertia præmonitio: Priuſquam periculo ſupplicij ſe homo exponat, cogitet de patiētia, ſeu cōſtantia. Multi θρασύδειλοι initio audacter inchoāt mutationes, & poſtea cùm pericula ſunt propiora, fracti animis abijciunt doctrinam: ac multi deinde fiunt prorſus Epicurei. Quando igitur homo tantum roboris habeat, vt poſsit confeſsionis periculum ſibi accerſere, non poteſt regulis deſcribi: ſed euentus ipſe oſtendet, an Spiritus ſanctus confirmauerit animum. Noſtrum eſt tamen rectè docere, non blandiri infirmitati. Et quanquam aliquantiſper tempori venia danda eſt, præſertim in πίστει, in magnis cauſis, in metu publicæ diſcordiæ: tamen non ſit diſſimulatio perpetua. Primum decalogi præceptum, Non habebis Deos alienos, omnibus rebus alijs anteferendum eſt.

Quarta præmonitio: Fugienti in exilium cogitandum eſt etiam, quid ſit Eccleſia, & cui cœtui velit ſe adiungere: quia non ita fugiendum eſt, vt poſtea viuas in ſolitudine, aut latebris, aut ſolus tuis quibuſdā imaginationibus fruaris, aut fingas ſubinde nouas opiniones, ſicut multi hoc tēpore vagantur, Schenlzfeldius, Campanus, & alij innumerabiles: qui omnibus Eccleſiis maledicunt, & totum miniſterium Euangelicum contemnunt, & ſuis quibuſdam paradoxis in doctrina & in moribus, delectantur. Hæc exempla non imitemur: ſed eligamus verum & certum doctrinæ genus, & palam Eccleſiæ alicui publicè nos adiungamus: amemus miniſterium, & conſpiciatur noſtra confeſsio in eo cœtu: ſimul vtamur Sacramentis non deprauatis, coniungamus noſtram inuocationem cum Eccleſiæ inuocatione: ſicut Chriſtus peculiari promiſsione commendauit nobis ſtudiū tuendæ congregationis publicæ: videlicet vt ſeruetur publicum miniſterium, vt dicitur: Vbicunque duo aut tres erunt congregati in nomine meo, in medio eorū ſum, & fient eis quæ petent, &c. Vult honeſtam frequentiam eſſe publicorum congreſſuum, & hanc vult à ſingulis adiuuari. Vult enim miniſterium Euangelicum conſpici, & audiri, quod nō fit in diſsipatione. Ideò multa dicta Prophetica commendant nobis ſtudium iuuandi publicos congreſſus. Vt Pſal c ij, In conueniendo populos in vnū, & reges vt ſeruiant Domino. & Pſal, c xxxv, Qui ſtatis in domo Domini, in atrijs domus Dei noſtri. & Pſal. c l, Laus eius in Eccleſia ſanctorū. Hanc ſententiam dextrè intellectam iudico eſſe piam. Nec tamē antefero meam ſententiam aliorū piorum, & doctorū iudicijs: & admonitus, ſi quid deſyderatur, corrigā. Die. xvij. Aprilis, quo Noha ante annos 3846 arcam ingreſſus eſt: quo exēplo Deus teſtatus eſt, ſe non deſerere Eccleſiam ſuam cùm magnis fluctibus quaſſabitur.

Philippus Melanchthon.

MARTINI BVCERI CONSILIVM.

Sententiæ hîc à domino Philippo ſcriptæ, in omnibus aſſentior. Opto quidem fratres, quos Babylonica tenet captiuitas, diligentiſsimè cauere, ne intempeſtiuè & petulanter vituperādo vulgatas ceremonias, opinionem impietatis apud electos Dei, quos lucrifacere Domino oportebat, incurrant: atque eò ſe inutiles reddant, qui illos Domino adducant. Opto vt illud inter fratres certum teneatur, Quæcunque Dei & Chriſti ſuperſunt in vulgatis lectionibus, cōcionibus, & alijs Eccleſiaſticis actio

nibus,ita vitiari non posse, nec impietate ministrorum, nec irreligiosa humanorum commentorum admixtione, nec superstitione abutentium: quin pij homines loquentem & agentem in illis Dominum audire & sentire queant, & ad incrementum pietatis illis vti. Ita scilicet, etiam post Christi necem vsi sunt ceremonijs Hierosolymitanis, vitiatis grauißima impietate, & administrantiũ eas, & vsurpantium: tum etiam contaminatione inuentionum humanarũ. Cùm autẽ simus ad hoc conditi & redempti, vt Deum & Patrem nostrum, per Dominũ nostrum Iesum Christum vbique & in omnibus nostris inuocemus, confiteamur, & celebremus, summa religione, libertate, fiducia, nec vllam omittamus occasionem prædicandi regni eius, adducendíque ipsi, & ad gregem eius, oues quæcunque ab ouili eius adhuc aberrant, necesse est, vt omnes Christiani, hoc summo studio curent & faciant, in sacris cœtibus atque ceremonijs, hoc est, coram ipso Domino, & in ipsa inuocãdi, confitendi, prædicandi Dei & Seruatoris profeßione, atque gratiarum actione. Ad hoc enim ipsum conuenitur in sacris conuentibus: & ad hoc ipsum institutæ sunt omnes ceremoniæ, quæ instrumenta scilicet sunt: sicut commendandæ & exhibendæ nobis redemptionis, atque communionis Christi, ita etiam inuocandi, confitendi, & celebrãdi Christi. Istud enim, Facite hoc ad meam commemorationem, ad omnia Sacramenta Christi pertinet. Iã quia ista inuocatio, confeßio, & celebratio Domini debet fieri ex toto corde, ex tota anima, & ex omni virili, vti Dominus solus est qui largitur, & facit nobis omne bonum, quiuis id facilè cognoscit, verè credentium Christo esse, ita inuocare, confiteri, & prædicare Christum Dominum, vt non solùm ea quæ ipsius sunt, agnoscamus, laudemus, & hominibus cõmendemus, sed etiam quæ Antichristi sunt detegere, anathematizare, & homines ab illis reuocare studeamus. Sic intererãt Apostoli ceremonijs vulgatis Hierosolymis quæ supererant ex institutis diuinitus, eas ad Christum Dominum referebant, verúmque vsum earum docebant: quæ admixta erant humanitus, ea prodebant & damnabant. Dominum Iesum finem legis, & omnium lege traditorum, summo studio prædicabant, & in tẽplo, & in omni cœtu hominum, domi, & vbicunque reperiebant, qui audire sustinerent. Vtebantur quidem etiam dispensatione, & in doctrina, & in ceremonijs. Infirmabantur cum infirmis, iudaizabant cum Iudæis: sed vt electos Dei sensim & ordine ea, quæ Christi sunt docerent, infirmos corroborarent, & sublatis humanis studijs, omnes in Christo pura & solida fide eius vnum nouum hominem, & in via Dei perpetuò adolescentẽ, & ad mensuram plenæ adultæ ætatis Christi grãdescentem efficerent. Nihil dißimulabant, aut simulabant. Quæ agebant cum in communibus rebus, tum in sacris, vero corde, & recto studio glorificandi Christum, & lucrifaciẽdi fratres, agebant. Tacebant quædam in loco, sed vt ea commodius & efficacius docerent, quibus animos, & ad ea percipienda præpararẽt, quæ adhuc continebant: propterea quòd tradere cum fructu nondum poterant. Vtebantur ceremonijs interdum Iudaicis, sed vt ab illis reuocarent qui eis vtebantur superstitiosé. In confesso nunc est apud omnes ritè doctos fidem Christi, in Mißis esse manifestam Christi negationem: non solùm propter vulgatam persuasionem sacrificij, quòd prosit per se communicantibus cum eo, præsentia tantùm corporali, & largitione, sine pœnitentia & fide Christi: sed etiam quòd Christus ibi non prædicatur, Sacramentum pro eo adoratur, & quicquid in sancta Cœna instituit, peruertitur.

Eadem admittuntur in pompis & cultibus sacramentalibus, & reliquiarũ, imaginum, atque statuarũ. Fugienda igitur hæc sunt, detegenda, & anathematizanda, & homines ab illis reuocandi summo studio. Cui verò Dominus tantum roboris non dederit, is tamen ne desperet: sed nec securus in eo sit, suámque infirmitatẽ, ne prudentiæ, aut dispensa tionis

tionis colore conetur infucare. Naaman Syrus quidem adorauit in templo Rimon, sed Deũ verum, quod indubiè non minus verbis quàm sacrificijs, quæ iam soli Domino faciebat, confessus est. Deum fratres infirmiores semper orent per Christum Dominum, vt ipse confitendi prædicandíque sui animum fortem inspiret, viámque & rationem idoneam monstret. Fortes, infirmiores spiritu mansueto instaurent, & corroborent, non abijciant, aut frangãt. Si quem Deus ad asserendum regnum suum, siue in sacro ministerio, siue in priuata vita, ampliore dispensatione quàm hîc descripta est, vocauerit, hunc reget ipse Spiritu suo: cui precamur, vt ductum Spiritus sancti purè & feliciter sequatur. Dominus Iesus congreget ipse oues suas, & pascat, Amen.

Octauo Maij. M. D. XLV.

Martinus Bucerus.

PETRI MARTYRIS CONSILIVM.

Væ à dominis Philippo & Bucero scripta sunt, mihi quoque probantur: istáque solummodo adscribo, vt potius magis explicem, quàm vt illorum consilio adijciam. In primis, qui Baptismum infantibus suis in Ecclesijs Papisticis petunt, aut in illis precibus intersunt vespertinis & matutinis, cùm ista ibi nõ perficiantur sine mortuorum inuocatione, aut suffragijs pro defunctis: eorum partes sunt, ita amplecti in istis Dei & Christi instituta, vt vitia ipsi detestentur, non modò secum in animo, sed pro opportunitate oblata, verbis ea patefaciant, idque potissimum eis, quos vt infirmos, vident se posse offendere suis illis actionibus. Vt verò Missæ intersint, & profanatissimæ Cœnæ Papistarum, non debent adduci exemplo sanctorum Iudæorum ante Christi aduentum, qui ritibus & ceremonijs Hierosolymis intererant, cùm nostra & illorum non sit omnino eadem ratio. Illis enim tunc iusserat Dominus, non solùm vt illa facerent, sed vt in anno ter apparerent coram Domino: neque alibi quàm Hierosolymis sacrificare licuit. Modò, nos vbique possumus & Sacramenta percipere, & laudes offerre Deo. Neque nimis blandiantur sibi exemplo Naaman Syri: nam ibi nil aliud à Propheta petit, nisi vt Deus sibi velit ignoscere, quãdo in tẽplo Rimon adorauerit. Ex eius postulatione nõ euincitur, id quod erat facturus, non esse peccatum: sed orat vt si in id inciderit, remissionẽ precibus obtineat. Neque Propheta aliquid ei promisit in eo facto: solummodo respondit, Vade in pace. Quo responso abeuntem salutat, aut recipit se pro illo oraturum, non tamen illud ei licere affirmat. Postremò, dum sunt dispersi fratres in Babylonica captiuitate, videant vt aliquem, si fieri potest, inter se habeant sanctum conuentum. Apostoli enim Hierosolymis, etsi post necem Christi intererant quandoque in templo, Iudaicis ceremonijs: at tamẽ inter se Cœnã Dominicã habebant, & orationibus atque verbo Dei simul vacabãt.

Petrus Martyr.

Et hæc mihi probantur. M. Bucerus.

& Conclusio.

Voniam satis demonstrasse mihi videor Christiani hominis officium non facere, qui nullam fidei suæ confeßionem edit tota vita: multò verò minus, qui idololatriæ simulatione se contaminat: totam illam disputationem hîc omitto. Hoc igitur constituto: quæritur, nunquid homini pio migrandum sit potius è patria, & relinquenda sua vocatio, quàm vt Mißis intersit, mortuorum exequias Papistarum more celebret, ac vsurpet vsitatas in Papatu ceremonias, cum verbo Dei pugnantes. Respondeo, Non modò spiritualem Dei cultũ, sed externam quoque eius professionem, quia Dei gloria continetur, patriæ, cognatis, vitæ denique præferendam esse. Proinde, quicunque in ijs locis degunt, vbi Deo præstare nequeunt quæ necessariò exiguntur ab omnibus Christianis, sciant non minus sibi quàm Abrahamo hoc præcipi: Exi de terra tua, & de cognatione tua: nisi fortè ea animi virtute & fortitudine præditi sint, vt mortem obire non dubitent, quoties opus fuerit, potius quàm vt in hominum gratiam quicquam à sua profeßione alienum designent.

Sed obijcitur, Vocationem legitimam, cùm à Deo sit, non temerè vlla de causa negligendam esse: sponte verò deseri nullo modo oportere. Respondeo, Christianum hominem suæ vocationi alligatum esse, dũtaxat vsque ad aras. Quare, nisi liceat Deo reddere quod suum est, nihil est quod retinere nos debeat, vel poßit. Aut enim Deus respicitur in vocatione, aut alius propositus est finis. Nisi prima habetur gloriæ Dei ratio, frustra nomen hoc ad excusationem obtenditur. Si primum locum obtinet, vt par est, eatenus nos vocationi astrictos meminerimus, ne à vero synceróque Dei cultu nos impediat. Denique, sicut prior Tabula Legis ordine secundã præcedit, ita omnia secundæ Tabulæ officia, ad illã, tanquam ad normam, exigenda sunt. Summa autem prioris Tabulæ est, vt purum Dei cultum, puram adorationem, & inuocationem retineamus.

Constituo igitur, nihil tanti esse, vt eius causa debeat homo Christianus se profanare vllo inquinamento superstitionis, quo minuatur, aut violetur Dei cultus. Et si faciat, non posse excusari.

Porrò, cùm in eo genere constituam Missas, mortuorum exequias, quales sunt in Papatu, preces omnes solennes, vbi sancti mortui inuocantur: qui me audiet, nunquam sibi permittet Missam audire, aut alijs eiusmodi pollutionibus interesse: neque sibi blandietur, quasi hoc liceat.

Quid si autem in commune bonum, & multorum ædificationem magis expediat, quempiam modica, & quoad in se erit sobria simulatione multas vtilitates redimere? Respondeo, nihil istorum esse, quod veram & necessariam cultus Dei profeßionem, & religionis testimonium præponderet. Deinde, non esse nostrum æstimare, quid futurum sit vtilius: sed hoc tantùm relinqui, vt agamus quod præscribit Dominus. Dei enim solius est gubernare euentus. Postremò, nullis circunstantijs illud mutari, quin debeamus nos spiritu & corpore seruare Deo impollutos.

Quid si graue & noxium offendiculum ex discessu oriatur? prouocetur impiorũ sæuitia? infirmis, labascẽdi detur occasio? Respondeo, nobis hoc totum incertũ esse. Nam Dominus ita moderari poterit, vt cedant omnia in contrarium. Et certè non tam inde quicquam mali timendum est, quàm multum boni sperandum. Quantacunque enim amentia excæcati sint impij, hoc ad vulnerandam eorum conscientiam, non leue cauterium erit,

erit, videre qui patriam, cognationem, & quicquid hominibus dulce esse solet, relinquere malint, quàm se idololatria polluere. Tanta animi magnitudo plus ad frangendam eorum contumaciam valebit, quàm ad furorem inflammandum. Infirmis potius accedet confirmationis materia: quàm vt titubare propterea aut vacillare debeant. Verùm vt certò hæc omnia pericula immineant, officium semper nostrum est, sequi absque controuersia & ἀναντιρρήτως, quò Dominus vocat, euentus autem regendos illi commendare. Tantùm sedulò precemur, vt in bonum eos finẽ dirigat.

Quæritur de ijs, qui miseros fratres pro Christi testimonio laborantes nonnihil iuuare aut subleuare possunt. Locum enim si relinquant, eos simul destitutos relinquunt. Respondeo: Nullum talibus posse dari melius consilium, quàm vt vitam suam periculo obijciant, pro asserenda Christi gloria: sin verò tantum non habent animi, nullum secundæ Tabulæ officium ab idololatria, & alijs inquinamentis superstitionum eos excusat.

In ipso quæstionis statu, & summa, non puto hoc meum responsum ab aliorum sententia discrepare. Siquidem D. Philippus, cui alij duo assentiuntur, vtcunque sigillatim non respondeat istis obiectionibus, dum tamen prætextus omnes vno verbo excludit, satis testatur, nihil sibi tanti esse, vt homini Christiano idololatriæ professionem, etiam obscuram, permittat.

EPISTOLA CALVINI AD QVENDAM amicum.

CVM haberem ad te literas, quas non longo pòst tempore missurus eram: alteræ tuæ superueniunt, quibus iterum mihi pro laboribus, rogatu tuo susceptis, agis gratias: ac simul petis, vt duas ibi quæstiones expediã, ne quid in meo responso desyderetur. Quòd te referendæ gratiæ vix parem esse prædicas, ego verò mihi abundè relatam esse arbitror, cùm meum qualecunque studium vobis ita probari audio. Sed venio ad tua rogata. Quæris priore loco, num homini Christiano, qui se ab omnibus superstitionum inquinamentis abstinet, liceat patriam relinquere, propterea quòd illic sacrorum conuentuum bono, magna ex parte priuetur. Non quæris an illi sit necesse: sed an liceat. Illa deliberatio longè difficilior esset: hæc magis expedita, modò vnum tollatur, ne is certæ vocationi sit alligatus, quam deserere fas non sit. Proinde, quò res sit liquidior: primò constituamus vitæ genus, à quo discedere sit liberum. Qui in tali ordine erit constitutus, is duas habet iustas causas cur discedat, si voluerit: Vt periculum anteuertat, vt in eum locum se recipiat, vbi libera Sacramentorum communicatione fruatur, & in publico piorum cœtu Deum inuocare possit. Sunt enim res magno æstimandæ, solennis fidei professio, sacrorum conuentuum vsus, purum Verbi & Sacramentorum ministerium. Nec expectare nos iubet Deus, dum præsens capiti nostro periculum immineat, nisi aliquod peculiare vinculum nos retineat, & quasi præcludat exitum. Summa sit: Licitum esse homini Christiano, qui modò alioqui liber sit in mutanda vocatione, præuenire impiorum rabiem, & tranquilliorem portum quærere, vbi Domino seruiat. Relicta autem patria, concedere in eum locum, vbi fidem suam purè & absque fuco profiteatur, non modò licitum esse, sed etiam laudabile. Nam si hæc suspiria ex Spiritus directione esse agnoscimus: Quàm dilecta taberna-

Psal.84. cula tua Domine virtutum! Item, Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Item, Quando veniam & intrabo in sanctuarium Dei Iacob: qui Spiritu Dei regitur, is proculdubio, si quà sit euadendi facultas, inde quamprimum euolare conabitur, vbi neque Deo canere permittitur, neque synceram fidei professionem edere. Atsi vocatio astrictum quempiam tenebit, decies mori satius fuerit, quàm vt stationem suam sponte deserat: hoc est, præsenti periculo non coactus. Quanquam ne periculum quidem semper excusat. Sed illud præuenire voluntario discessu, nunquam concederem. Nihil dum tamen inde certi constitui poterit, nisi definiamus quale sit vocationis genus, quod hominem Christianum astrictum teneat: tale esse pastoris officium extra controuersiam est. Qui enim Ecclesiæ gubernatione sponte cedit, non alio loco habendus est, quàm militiæ desertor. Sed quoniam nulla est vocationis species tam libera, cui non annexum sit vinculum aliquod: distinguere inter gradus conuenit. Quanquam in omnibus tenenda est præcipuè hæc regula: Vbi in conditione mutanda nulla est religio, liberum esse discessum. Scio quid hîc obijci soleat: Nimiæ esse timiditatis, fugam præcipere, antequam nobis molestiam facessant impij: & inhumanum esse, antequam vlla maior vis cogat, eos destitutos relinquere, quibus profuturus sis, manendo: & bene agendi facultatem quasi proijcere. Sed vt vitium in timiditate esse confitear: nego tamen culpandum esse remedium. Qua responsione alterum etiam illud obiectum soluitur: prodesse enim fratribus quisque debet, sed pro facultate sibi data. Et sic quisque adducere alios studeat ad Dominum, vt formandæ ad Dei cultionem, propriæ vitæ primam habeat curam. Hîc singulis maturè videndum est, quantum ad excipiendas persecutiones roboris & constantiæ habituri sint, siquando in arenam tracti fuerint. Non sunt quidem fingenda temerè pericula, quæ procul absunt, aut certè nondum imminent. Sed qui quotidiana sæuitiæ exempla vident exerceri aduersus fideles, quibuscum similem habent causam, debent se ad perferendum quicquid acciderit, in tempore comparare, ne inopinatò opprimantur. Proinde, suæ cuique facultatis conscientia optima erit, meo iudicio, hac in re moderatrix. Qui se instructum hac animi magnitudine agnoscit, vt paratus sit sustinere quosuis impetus, ne se loco moueat. Qui autem imbecillitatis suæ conscius sibi diffidit, nec quicquam sibi polliceri audet, quin potius trepidat & euentum veretur: sibi potius is consulat, periculum præcauendo, quàm præcoci, vt ita loquar, fortitudine se in exitium præcipitet: nam qui de infirmitate sua monitus, non fugit, cùm Deum tentet, temeritatis suæ pœnam, cùm in rem præsentem ventum est, meritò luit. Quamobrem vnumquenque in se descendere iubeo, vt qui se apertæ confeßioni nondum aptum esse videt, ab impiorum rabie, quantum potest se subducat. Hac causa, qui exilium voluntarium subierit, omni reprehensione caret. Secundam quæstionem in duo membra diuido: nam quæ tu putas vnius esse quæstionis, habent non paruum discrimen. Prius membrum est: Vtrum qui vitam priuatam degunt, aut funguntur eo munere, quod publicam Euangelij profeßionem non requirat, dum ab idololatria abstinent, consilij sui rationem obuio cuique reddere teneant. Respondeo, me hîc perpetuam legem præfigere non audere: video enim Christum, cùm ab improbis captiosè interrogaretur, interdum vel tacuisse, vel aliud dixisse, vt eorum insidias eluderet. Ita, si quis ambiguis figuris suspensos relinquat eos, qui ipsum adoriuntur, non damno. Quanquam nec semper debet
id

Marginal notes: Psal.84. Psal.137. Psal.43.

id fieri: nec nisi iusta de causa. Vnum excipio: ne huc spectet ambiguitas, vt consentire impietati videaris: nam vt claram Missæ detestationem exigere abs te non audeo, ita si Missæ te interfuisse, vel interfuturum simules, aut quoquomodo eius religione te implicari annuas, aut præteferas vel impietatis consensum, non dubito reprehendere ac damnare. Alterum membrum: An is qui ad tribunal impij iudicis tractus, cùm nullius rei conuictus sit, confiteri simpliciter & clarè fidem suam debeat, vbi de ea rogatur: an satis habeat testari, se credere quod credit sancta Ecclesia: & in singulis capitibus ad hanc latebram confugere. Quòd si vlterius vrgeatur, num prouocare illi fas sit ad publicos sacræ theologiæ professores: & eos quidem pios & doctos. Respondeo, si vniuersalis esset interrogatio, deliberari posse, quídnam expediat: nam nec Paulus coram Sacerdotibus primùm, deinde coram Proconsule disertis verbis, quid de religione sentiat, exponit: neque verò supersedet, quia studeat vitæ suæ parcere (nam ad mortem quasi deuoto animo ferebatur) sed quia non esse vtile iudicat. Christi diuersa est ratio. Tacet enim de multis coram Pilato, quia tribunal illud erat non agendæ causæ, sed audiendæ damnationis. Verùm, de necessario aliquo religionis capite dum rogamur, illic subticere periculosum: dicere autem, quo te impietatem approbare præteferas, prorsus indignum est Christiano pectore. Non præscribo nominatim, quousque progrediaris: sed duo venire tibi in mentem volo: te illic, tanquam Dei manu sisti, ad edendam fidei professionem: deinde sophisticen illi esse exosam. Nunc videamus, suffugium illud, quorsum spectet. Quid de peccatorum remissione sentis? gratuitámne, an satisfactionibus redimi? Quod sancta credit Ecclesia: nam si veram appelles, exprimere te cogent, de qua loquaris. Quorsum hoc totum? nisi vt illis gratificêris. Mea, inquies, nihil interest, modò euadam. Cupio infestissimos dimittere, modò ne gladium illis nimis aperta confessione, porrigam. Sed quis est hic Ecclesiæ prætextus? Nónne ideo euadis, quia te in Ecclesiæ Romanæ seruitutem reductum esse putant? Quos porrò theologos intelligent, nisi suos: hoc est, omnium blasphemiarum architectos? Eorum te iudicio submittis, vt paratus sis subscribere omnibus eorum placitis, quæ omni impietate referta esse constat. Hoc si tibi semel permiseris, cur non eodem iure, frænum tibi magis laxes subinde ac magis, vt illis in speciem ad quæuis postulata annuas? Gratuitáne est remissio peccatorum, an satisfactione constat? Sanè. Intus enim tibi canis, Christum satisfecisse. Credis Purgatorium? Quidni? Christi enim sanguine purgamur. Hoc posterius tacitum deuorabis. Audietur interim ex ore tuo aperta blasphemiæ simulatio. Vbi illa promissio? Dabitur vobis illa hora, quid loquamini, &c. Audebimúsne eiusmodi confessioni inscribere Spiritum sanctum authorem? Qualis porrò erit hic Dei martyr, qui impietati palam suffragabitur? Summa hæc sit: omnes obliquas responsiones, quibus impiorum furorem, tanquam veritatis abnegatione, placare studemus, alienas Christianis esse censeo: nam & Deus sophisticen, vt dixi, abominatur: nec multum interest, quibus verbis eiures fidei professionem, si tibi propositum est impijs & Christi hostibus significationem consensus dare.

ALTERA CALVINI EPISTOLA, AD amicum, N.

Cum mihi ignotus sit is, cuius scriptum ad me misisti, & alijs potius de me quàm mihi scribat: ineptè, meo iudicio, sim facturus, si illi non rogatus respondeam. Quod tamen postulas, facere non recuso: vt diluendis eius argumentis aliquid operæ insumam. Idque ea simplicitate facturum me spero, vt bonus vir non amplius mihi rhetoricam obijciat. Quanquam nescio quid illi in mentem venerit, vt hanc mihi notam aspergeret. Ego certè non videor causam illi dedisse: neque enim ita malè profeci in Christi schola, vt de tantis rebus, ostentandi ingenij causa, declamitem. Atque vtinam ad legendum ipse eam religionem afferat, quam me scribendo adhibuisse, mihi probè coram Deo sum conscius. Possem aliquanto durius expostulare, sed abstineo. Tantùm velim sibi persuadeat, pluris mihi esse animas sacrosancto Christi sanguine redemptas, quàm vt stylum, quasi per iocũ, exerceam, vbi de earũ vel salute, vel exitio tractatur. Si verùm est quod de eo prædicas: tandem inter nos bene conueniet: nam vbi regnat timor Dei, omnium disputationum recta erit conclusio.

Porrò status quæstionis est, an Missis interesse, idololatriæ sit professio. Ego affirmo: ille negat: sed rem facit mediam. Neque verò ego solus sum in hac sententia: sed alij quoque tres, quos aliter sentire putat, mihi subscribunt. Ne tamen videar hominum authoritatibus velle eum grauare: illis omissis, quæramus de re ipsa. Quòd se & quosdam suos familiares abstinere à multis pollutionibus testatur, huc spectat, vt appareat, non omnia eos sibi permittere: neque vsqueadeo sibi blandiri, vt laxis habenis, ad omnia inquinamenta se prostituant. Fateor igitur, & libenter agnosco, eos tãto leuius peccare. Interea miror, quî excusare audeat, quod vulgari more, propinquorum exequias frequentant, vbi sacrificium pro expiandis mortuorum peccatis offertur. Si hæc non est manifesta Cœnæ Dominicæ profanatio: concedo me prorsus nihil intelligere. Eò cùm accedunt, an non digitum palam tollunt, ad declarandum consensum? Atqui, timent ne inhumani videantur. Nimis iniqua merces, si humanitatem impietate in Deum non dubia redimant. Negant se accessuros, si putarent tantum subesse mali. Sed velim mihi respondeant, aut saltem hic qui loquitur patronus, omnium nomine: quorsum illæ exequiæ, quibus intersunt, nisi ad mortuum è Purgatorio redimendum? Cùm verò accedunt ipsi, an non communibus omnium suffragijs sua quoque adiungere se velle, testantur? Reputent paulisper mecum, quales illic preces concipiantur, quales ritus vsurpentur, qualis sit tota actio: quo consilio in medium aliorum cœtum se ingerant. Si tam grauiter olim animaduertit Deus in Corinthios, quòd minus reuerenter tractarent sacram Cœnam, quanto grauiorem pœnam meretur tam crassum eius ludibrium, dum ad mortuos transfertur? Negabunt se tantæ impietatis, vel authores esse, vel approbatores. Quasi verò plus sit, duobus digitis subscribere, quàm ad consensus significationem afferre totum corpus. At faciunt inuiti. Nihil hoc ad me. Saltem in præsenti a nihil refert quo animo faciant: tantùm enim hoc disputo, impietatem hic committi, à qua fideles penitus abhorrere debeant.

De Missa quid sentiat, video: rem scilicet per se honestam ac sanctam esse:

vitiosis tamen quibusdam accessionibus corruptam. Ne frustra litigemus: velim mihi Missam definiat. Ego quidem, cùm de Missa loquor, actionem illam intelligo, quæ in locum Cœnæ Dominicæ subrogata est: vbi offertur Christus Patri in sacrificium: vbi panis pro Deo adoratur: vbi vnus seorsum vorat quod consecrauit: vbi solennibus verbis concipitur oratio, vt valeat sacrificium illud expiandis viuorum & mortuorum peccatis. Ex his, inquam, æstimanda est Missa, non autem ex fucis illis, quibus picta est, ad fascinandas hominum mentes. Quid enim, si colores furatus sit Sathan à Christo & Apostolis, ad tegendam abominationem, cuius ipse solus author erat & architectus? Ornet igitur quàm volet honorificis elogijs hic bonus vir, suam Missam, non tamen ita oculos mihi perstringet, vt prætextu contentus, corpus ipsum, vel substantiam, vt loquuntur, intueri desinam. Porrò, vt illi concedam, multas illic esse corruptelas, quæ à bonis initijs ortæ sint: nunquam id à me obtinebit, Missam esse Cœnam Domini, vitiatam extraneis quibusdam inquinamentis: pugnat enim modis omnibus cum Cœna Domini: vt nihil magis contrarium fingi queat. Nam si inde melior aut saltem tolerabilior illi videtur, quia abusus est Cœnæ Dominicæ: respondeat mihi, vnde omnia Gentium sacra, etiam Ægyptiorum, quibus nihil est absurdius, aut fœdius, manarint. An non ex legitimis sacrificijs, quæ à Deo ipso primi Patriarchæ acceperant? Nam cùm initio purum vnius Dei cultum haberent filij Noath, posteris etiam quasi per manus tradiderunt: breui autem factum est, vt hi degenerarent à sanctis maiorum institutis. At maiori abominatione digna fuerunt sacra Gentilium, quòd dijs alienis nominatim dicata erant. Quasi verò mortui qui à Papistis inuocantur, & quibus nominatim dicant suas Missas, non sint etiam Baalim. Quanquam, litem de hac re non moueo. Sacrificia quæ in Bethel fiebant, cuius nomen præferebant? An autem ideo minus erat inquinamenti in illorum communicatione? Si quis æqua trutina expendat, plus similitudinis habebāt illa cum veris sacrificijs templi Hierosolymitani, quàm Missa cum Christi institutione. Cur ergo negabimus, hodie pollui, qui Missæ participant: si fatemur nemini piorum fas fuisse sacrificare in Bethel? Si fuci illi perstringunt nobis oculos, quòd doxologia canitur, recitatur vna ex Epistolis Apostolorum lectio, altera ex Euangelijs, cogitemus non defuisse etiam profanis veterum idololatrarum sacris prætextus satis speciosos. Sed intuendum semper, quod præcipuum est in vnaquaque actione, & accessionibus præferendum. Ita reperiemus, Missæ substantiam cum Christi instituto ex diametro pugnare. Certè vt moderatissimè de ipsa sentiamus & loquamur, non possumus aliter vocare, quàm adulterinam Cœnæ laruam.

Sed negat author eius scripti quod misisti, vllum impiæ professionis signum edere, qui Missæ intersunt. Obsecro, quid igitur eos ad Missam adeundam cogit? Si sua tantùm, non aliorum causa illuc accedunt, bis peccare eos dico: si aliorum habēt rationem, quorsum? An non vt hoc symbolo suam cum illis in religione consensionem probent? Tu destinato consilio ad eam actionem te aggregabis, quæ communis est omnibus impietatis professio, & immunis eris à pollutione? Tu, quasi dato pignore, in Missæ approbationem te obstringes, & nulla erit professio? Annon præstaret dare Domino gloriam, quàm adeò manifestum delictum, parum verecundè defendere? Nam quod concludit, fas esse homini Christiano, Missæ interesse, modò ab omni approbandæ impietatis significatione abstineat, fortassis verum esse

concederem, si fieri id vllo modo posset. Verùm, rationem nunquam mihi expediet, neque inueniet ipse sibi. Facessant ergo illæ de chimera disputationes.

De Cœnæ obseruatione breuiter respondeo: non esse nostri arbitrij symbola comminisci à Christi institutione aliena, quibus nos in memoria mortis ipsius exerceamus. Memoriam, inquam, mortis suæ voluit Dominus sacræ Cœnæ celebratione à nobis coli. Cùm ab ea discedimus, quicquid agimus, profanum esse dico. Abstinendum itaque, meo iudicio, potius foret ab vsu Sacramenti, quàm vel miscendum Sacramentum cum multis inquinamentis: vel loco Sacramenti vsurpanda inanis pompa. Panem, inquit, sumimus consecratum: vinum autem non consecratum. Principio, quis hoc diuortium facere permisit? Pars vna, tyrannide eripitur. Sed quis in altera parte Cœnam Domini restare illis reuelauit? Hoc tamen omitto. Panem dicunt esse consecratum. Quæro, quo ritu? Longè enim abest, à vera consecratione incantatio, qua vtuntur sacrifici. Ergo, aut sequantur atque obseruent quod præcepit Dominus, aut ne secus agendo inanibus titulis seipsos deludant.

Restat, vt de argumentis aliquid dicamus in quibus satisfactum sibi negat. Solutionem meam de Naaman Syro valde exagitat: quia dixerim me libenter veniam daturum, si quis edita simili professione, ciuilis duntaxat officij causa, Missæ intersit. Dicit se & suos hoc idem quotidie testari: sed non palam, quia sit periculosum. Quid simile? cùm Naaman in publico sit professus? Hic verò simplicitatem meam ridet, quòd imaginer innumeram turbam astitisse: cùm verisimilius sit, seorsum cum Propheta locutum. Ego verò professionem eius non includo in illis paucis verbis: sed ex eo æstimandum censeo quod facturum se pollicetur: imo quod statim facit. Quorsum enim mulos duos terra onerat, nisi vt testatum faciat omnibus, se cultum habere sibi peculiarem, atque à reliquis separatum? Consideremus quo loco fuerit, quam sustinuerit personam: & fatebimur, tantam mutationem occultam non fuisse. Putamúsne cùm ad Regem suum reuersus foret, tacuisse de tam insigni miraculo? Ego certè non dubito, quin modum curationis magnificè prædicauerit. Sed coniecturis non est opus in re perspicua. Mulos onerat terra Chanaan, in qua Deum Israelis adoret: vt se ab aliorum deorum cultu abhorrere testetur. Sic enim sonant eius verba. Quid hac confessione apertius? Hoc faciant, qui eius exemplo se tuentur: & me habebunt clementiorẽ. Quanquam hic bonus vir pugnat ipse secum. Antè confessus fuerat, alienorum deorum sacra tantæ abominationi habenda esse, vt ab accessu interdiceret pijs omnibus: nunc autem licitum esse contendit, quod antè prorsus damnauerat: Nam aut nihil proficiunt, ad exemplũ Naaman confugiendo: aut tam licebit quæuis Gentium sacrificia, quàm Missam frequentare. Verùm ea, quam attuli, responsione contentos fore spero, quicunque veritati cedere non recusabunt.

Quòd ad locum Baruch spectat: suam sibi verisimilitudinem habeat. Nemini tamen sano vnquam persuadebit, populum Dei in solennibus Babyloniorum pompis, in idolorum circungestationibus, permixtum idololatris fuisse, qui ad idolorum venerationem ex professo congregati erant. Neque verba tale quicquam subindicant. Videbitis, inquit, Babylonios illud agentes. Non dicit: Cùm vos cogent: aut Cùm metu accesseritis. Neque tamen adeò nobis laborandũ est de hoc testimonio, cùm author sit incertus. Mihi satis est, quòd Prophetã audio clara voce illis concionantem: Fugite, fugite: immundum ne tetigeritis. Postremò, quid aliud est,

corde

corde dicere vnum Deum adorandum: externo autem nutu, idoli cultum simulare, quàm in suum reatum, conscientiæ testimonio subscribere? Simulat autem certè idoli cultum, qui data opera conuenit, ne abhorrere ab illo videatur.

In comparatione quam adducit, serpentis ænei, & similium impietatum, illi assentior: sed parum congruenter ad præsentem causam accommodat. Non exprimitur, quo loco fuerit serpens ille adoratus, neque id magnopere ad rem facit: verùm siue in templo, siue alibi suffitum illi fecerint Israelitæ, fallitur, qui putat Prophetas aut piorum aliquos affuisse, cùm tanta abominatio perpetraretur. Vrias, iussu Achab, altare extruxit in templo, vbi sacra Deo, Samariæ fierent: sed neminem ex fidelibus legimus eiusmodi sacris interfuisse. Neque verò credibile est. In excelsis vulgò adorabant: sed mihi non est dubium, quin omnes veri Dei cultores religiosè à tali corruptela abstinuerint. In hoc totum est situm, ne dum conuentus solennes aguntur idololatriæ, illuc te associes. Quamobrem superuacuæ sunt istæ querelæ: Nusquam ergo orare iam licebit: quia nullus angulus ab idololatria purus. Neque enim sic pollutum esse locum dicimus, vbi suas superstitiones peragunt impij, vt ibi orare sit nefas. Neque enim vbiuis orare prohibeo, modò ab omni earum actionum societate abstineas, quæ idololatriæ professionem continent. Cùm autem sponte accedis, cùm sponte interes, societatem te coire dico, si non plenam, at simulatam. Ipsa, inquam, circunstantia te conuictum tenet, vt frustra te à pollutione immunem esse iactes.

Quòd sibi clarius definiri postulat, quænam sit illa confessio & qualis, quam ab homine Christiano exigimus: ego verò quod in scripto meo posui, iterum confirmo: magisterio Spiritus id discendum esse magis, quàm certis regulis posse tradi. Nemo certè mutus in professione suæ fidei esse debet. Quò autem cuique amplior fidei mensura data est, eò luculentior sit eius confessio oportet. Sed maximam partem gubernat temporum ratio, & oblatæ opportunitates. Quare ad Spiritum prudentiæ & iudicij semper confugiendum. Porrò in tota superiori disputatione, quam edere confessionem debeat homo Christianus, non disserui: sed cauenda vitia ostendi, quæ veræ confessioni repugnant. Faxit Dominus, vt non tam in captandis subterfugijs, quàm in voluntate eius inuestiganda, ingeniosi esse velimus. Ego qui tam rigidus esse videor nunquam sine acerbissimo doloris sensu de fratribus cogito, qui se durius à me tractari conqueruntur: sed mihi ignoscant, si Christi iugum, ne tantillum quidem, laxare audeo.

Vale frater & amice dilectissime.

Geneuæ, xiiij Calend. Iulij.

M.D.XLVI.

RESPONSVM PASTORVM TIgurinæ Ecclesiæ.

CLARISSIMO VIRO, D. IOANNI CALVIno, Geneuensis Ecclesiæ fideli ministro, domino & fratri colendißimo suo,

S. D. Legimus librum tuum, Caluine, frater in Domino venerabilis & dilecte, quem edidisti de vitandis superstitionibus. Placuit is non mihi quidem soli, sed omnibus apud nos pijs, non tam propter eruditionem excellentem, quàm propter religionis puritatem, & confeßionis veræ fidei synceritatem fortiter assertam. Laudamus pietatem & integritatem tuam, precamúrque vt pro bono opere benedicat tibi Dominus. Interim non ignoramus tibi contradici à pluribus, obijcientibus te solum in hac esse sententia. Ergo, ne ignorent & nos illa tua approbare, & tecum sentire, si quando recudetur à typographo libellus tuus, hunc nostrum ei coniungere poteris, quo idem tecum argumentum tractamus. Scripsimus eum in gratiam cuiusdam viri magni, pij & docti, qui nostrum expetebat iudicium, Vale. Tiguri, xxx. Septemb. Anno. M.D.XLIX. Tuus H. Bullingerus.

AN LICEAT HOMINI CHRISTIANO SImulare assensum falsæ doctrinæ, & superstitionum, quas tamen animus damnat.

VVM solutio quæstionum omnium, quæ Christianam doctrinam & fidem & opera spectant, petenda sit è Scripturis sanctis, maximè id facere conuenit in hac quæstione, in qua vel vrgens neceßitas vel misericordia præpostera in afflictos, magnam præbent occasionem excogitandi aut approbandi non pauca, quæ repugnant diuinis institutis, & tamen sub specie tum prudentiæ, tum iustitiæ, tum modestiæ, tum pietatis.

Præmonuit autem Deus in Scripturis sanctis per Apostolos simul & Prophetas, fore nouißimis temporibus, vt Ecclesiam Dei aggrediantur cum doctores falsi, qui prauis opinionibus & fictis signis atque miraculis plurimos seducant, tum violenti persecutores, qui minis & terroribus, & omni genere afflictionum, à via salutis impellant homines: adeò vt etiam electi seducantur, si fieri poßit.

Cæterùm, vt Deus in Scripturis sanctis prædixit fœdam Ecclesiæ deformatione͂, multis à religione vera desciscentibus, ita etiam monstrauit præfixum esse finem extremæ infelicitatis, non modò seductoribus, qui partim astu capiunt homines, partim irrogando mala temporaria, vel eripie͂do bona, pertrahunt in religionis formam pugnantem cum diuinis placitis: sed etia͂ ijs, qui authores istos peruersos sectantur, & non potius Christum principem, qui salus est, lux, via, veritas & vita.

Quæ quidem Dominus Deus, qui docet ac præcipit duntaxat vtilia, non sine causa toties & tam dilige͂ter ingeßit per diuinos homines, verùm maximè boni causa, quod ad homines vniuersos pertineat: nimirum vt admoniti homines, caueāt pericula

pericula & mala imminentia, & iudicare poßint, & confirmentur in religione diuinitus tradita: aut si quis dolo impostorum, & violentia persecutionis fuerit præoccupatus, reuocetur in viam salutis.

Simul enim docet nos Dominus ac Deus noster, quibus modis ac rationibus poßint ac debeant tãta mala & pericula vltimæ tẽpestatis mundi superari: quáque via homines ex omnibus procellis, quantumuis sæuis & naufragium machinantibus, modò sese contineant intra nauim Ecclesiæ catholicæ, in portum sempiternæ beatitatis euehantur.

Præcipit nanque, ne homines supini stertant ac negligant salutem suam: verùm leuatis capitibus, circunspiciant pericula maxima in quibus versantur. Præcipit diiudicare spiritus, num ex Deo sint: an Christum, an potius antichristum spirent. Vetat consortium infidelium, ne frustra moliantur ÿ ducere iugum cum impÿs, aut lucem tenebris vnire, aut Christũ & Belial coniungere. Iubet sperare ac petere opẽ diuinam, ne deficiamus in tentatione, siquidem caro imbecillis est etiam cùm spiritus promptus est. Requirit simplicem & apertam confeßionem sui nominis & veritatis, ac prorsus damnat non modò abnegationem, sed etiam dißimulationem Christianæ religionis. Imperat mordicus retinere illa, quæ nobis à Deo tradita in Scripturis sanctis certò scimus. Dictat patientiã, qua homines poßidebunt animas suas: dictat perseuerantiã in finẽ vsque, quæ saluos efficiet. Hortatur luctari per angustam portam, & ingredi per arctam viam quæ ducit ad vitam: declinare autem spatiosam viam, & latam portam, quæ multos accipiunt & transmittunt ad æternum exitium. Denique, Deus imperat suis cultoribus, vt certent cõtra Sathanam, & omnes hostes ipsius: certãtibus autẽ, pollicetur tum gratiã & opem suam, tum victoriã, tum præmia longè amplißima. Timidis verò, qui Christi partes deserũt, minatur iustus ac verax Deus æterna supplicia, nõ secus quàm canibus, & porcis, & mẽdacibus, & idololatris, & homicidis, qui apertè flagitiosi sunt.

Etsi verò quivis facilè agnoscit hæc deprompta esse non ex humano commento, sed ex oraculis diuinæ Scripturæ, qui vel mediocriter in eis literis versatus est, non pigebit tamen locos aliquos indicare. Dominus Christus Matth. xxiiÿ. Marc. xiÿ. Luc. xxi. nouißimi seculi faciem graphicè depingit, & pericula omnia ponit ob oculos, vtque vitari poßint summa fide atque diligẽtia perdocet. Matth. x. cap. & Ioan. xv. xvi. cap. præmonet Apostolos atque adeò cunctos suos discipulos Christus, vt sese præparent ad certamina, & in spẽ bonam erigit, etiã hostibus extrema tentãtibus, & requirit confeßionẽ minimè simulatã. Matth. xv. & Luc. vi. Scribas & Pharisæos Israelitici populi magistros, quia malè interpretãdo, Scripturas in alienum sensum torquebãt, vocat cæcos duces, & iubet eos cauere: siquidem cæcus dux & eum sequentes, abeunt in foueam perditionis. In reuelatione autẽ sua, quam Dominus Christus per Angelum Ioãni Apostolo dictauit, copiosè describit fata Ecclesiæ, & à capite quidẽ xi. vsque in finem libri certamina Christianorum & hostium ita ob oculos ponit, vt simul athletas suos egregiè instruat. Petrus Apostolus in Epistola posteriori, falsos doctores prædicit grassaturos in ecclesia Christi, & ita eos suis coloribus describit, vt latẽre non poßint, nisi planè stupidos: nec tacet exitiũ, quod eos & sectatores eorũ manet: vtque declinari poßit ingens istud malum falsæ religionis, edocet. Idẽ agit Paulus doctor Gentium, præsertim, ÿ. Theß. ÿ. & i. Timoth. iiÿ. & ÿ. Timoth. iÿ. iiÿ. Idem grauiter deterret

Corinthios à cõmunione idolothitorum, etiam scientes idolum nihil esse. Iudas quoque Apostolus hoc argumentum versat. Danielis autem prophetias accommodatas esse nouissimis temporibus, vt Ecclesiæ filios instruant, confitentur pij omnes, vt cap. vij. viij. xi. xij. Zacharias quoque vaticinijs suis erudit nos aduersum doctrinas pestiferas, vt cap. v. xi. xij. xiij. xiiij.

Sunt autem exempla magna & illustria, quæ doctrinam hanc muniant. In veteri enim ecclesia, Prophetæ vsque adeò non assensere doctrinis falsis, & ritibus iam receptis, & vulgò approbatis, vt oppugnarint etiam vsque ad vitæ periculum. Idem fecerunt sæuiente Antiocho, Eleazar, Mathatias, & multi alij. Apostoli quoque & Martyres & Confessores vitæ suæ dispendio testati sunt, magis obediendum esse Deo quàm hominibus.

Exempla plurima Confessorum & Martyrum suppeditat nobis Ecclesiastica historia, Eusebij in primis, vt Polycarpi li. iiij. cap. xv. Blãdinæ item mulieris sanctissimæ, & multorũ aliorum, lib. v. cap. i. ij. iij. Item lib. vi. cap. xxxi. lib. viij. cap. iij. Exclamabant, ait, Martyres ad templa idolorum adducti, ac iam in tormentis, ingenti voce, & testabantur se non sacrificasse, sed esse Christianos: tali se gaudentes confessione decorari. Nonnulli etiam maiori fiducia neque immolasse, neque vnquam immolaturos esse testabantur: quibus tamen ab assistentibus militibus ora continuò atque oculi contundebantur vt tacerent, & violenter expellebantur tanquam acquieuissent, &c. In eodem & sequenti lib. ix. innumera alia liberarum confessionum exempla exhibentur. Huc pertinet & exemplum militum Iuliani liberè cõfitentium Christũ. Nam alij quidam vexillum Imperatorium, in quo picta erant Iouis, Mercurij, & Martis imagines, adorare vt moris erat, renuerunt: alij verò donatiua, quæ per ignorantiam non sine superstitionis suspicione è manu Imperatoris acceperant, Imperatori restituebant, clamantes se esse Christianos, & in ea professione permanere: per ignorantiam autem quod fecerant, fecisse, adeóque manum solam paganam esse, conscientiam verò, nihil simul egisse. Locus extat in Trip. hist. lib. vi. cap. xxx.

Ex quibus omnibus perspicuum fit, homini Christiano minimè licere, vt doctrinas, aut fidem, aut actiones institutis Christi aduersantes, vel per simulationem approbet. xvij. Iunij. Anno. M. D. XLIX.

Pastores & lectores ministri Ecclesiæ Tigurinæ
in Heluetia.

Ac-

ACTA SYNODI TRIDENTINAE.

Cum antidoto Per Ioannem Caluinum.

IOANNES CALVINVS, PIO LECTORI.

AIunt Catonem, cùm de corrigendis sumptibus immodicis apud populum Ro. verba facturus esset, ita præfatum esse, multum sibi fore negotij, quia venter aures non haberet. Mihi verò, si ad restituẽdam pietatis doctrinam, repurgandásque Ecclesiæ corruptelas hodie Romanenses hortarer, aliquanto plus esset difficultatis. Neque enim cum surdo ventre modò, sed etiam cum cæca ambitione pugnandum foret. Videmus enim quibuscunque rationibus victi fuerint, eos nihilominus stare obstinatos, quia de vita & honore sibi dimicandum iudicant. Proinde, non ero tam ineptus, vt eos ad sanam mẽtem reuocare frustra coner. De ijs loquor, quorum deploratam omnino contumaciam cernimus. Verùm, potius aliò me cõuertam, vt agnoscãt pij omnes, quàm scelesta sit ipsorum impietas. Cuius rei specimen, minimè obscurum hîc in actis Tridentini Concilij exhibeo: vbi interiores omnes suos sensus ita explicarunt, vt nemini dubium reliquerint, qualem habituri simus Ecclesiæ statum, si eorum stetur arbitrio. Verùm, quò melius id pateat, lectores primùm rogatos velim & monitos, vt meum, De necessitate reformandæ Ecclesiæ, librum, percurrant: deinde conferendo æstiment, vtram in partem debeant potius inclinare. Geneuæ. III. Idus Nouemb. M. D. XLVII.

ADMONITIO, ATQVE HORTATIO LEGATOrũ sedis Apostolicæ, ad Patres in Cõcilio Tridentino, lecta in prima Sessione.

EVEREN. Patres, &c. Cùm ipsa muneris nostri ratio, qui in hac sancta Synodo Præsidentium, & sedis Apostolicæ Legatorum personam gerimus, hoc postulatura videatur, vt crescentibus negotijs, quæ in hoc sacro consessu, ad Dei gloriam, & Ecclesiæ vtilitatem sunt expedienda, sæpius apud vos cohortandi, & commonendi causa verba faciamus: tum verò in hac prima Sessione, quæ felix (vt speramus) principium ipsi Concilio est datura, minimè hoc à nobis prætermittendum duximus. Eò verò libentius hoc officio fungimur, quòd cùm vos vel hortamur vt ea faciatis quæ digna tanto conuentu sint, vel à contrarijs dehortamur, nosmetipsos etiam hortamur ac dehortamur, qui in eadem quasi naui vobiscum sumus, ijsdémque periculis, quibus vos, ijsdem tempestatibus subijcimur: nosmetipsos inquam excitamus ad vigilandum, ne vel in scopulos incidamus, qui plurimi proculdubio in hoc cursu sese offerent, vel magnitudine negotiorum tãquam fluctuum obrui nos negligentia nostra patiamur: verùm, spe, & fide erecti, eò nauigationem dirigamus, quò maximè portus salutis ad DEI gloriam in Christo IESV sese ostendet. Igitur, vt ab eo incipiamus, de quo maximè in hoc principio admonendi omnes sumus: vnusquisque nostrûm ante oculos sibi in primis proponere debet, quænam sint, quæ ab hoc sacro Concilio expectentur: ex quo quisque facilè in-

telliget, quantum sibi oneris incumbat. Sunt verò eã (vt omnia summatim complectamur) quæ in bulla indictionis Concilij continentur: nempè, hæresum extirpatio, disciplinæ ecclesiasticæ, & morum reformatio, ac tandem pax externa totius Ecclesiæ. Hæc ergo sunt, quæ nos curare, vel potius pro quibus aßiduè orare, vt Dei benignitate fiant, oportet. Atque illud est, de quo ante omnia in ipso Concilij exordio omnes, & singulos, qui huc conuenimus, primùm autem nos ipsos, qui in tam sancto ministerio præsidemus, admonendos duximus, ne vnquam cogitemus, vel per singulos, qui hîc adsunt, vel per vniuersum Concilium, etiamsi omnes Pastores ex vniuerso terrarum orbe huc coirent, tantis malis, quibus nunc grex Christi est oppressus, prouideri posse. Si enim putamus hoc à nobis perfici posse, aut ab alio, quàm ab ipso Christo, quem Deus Pater vnicum nobis Seruatorem, & Pastorem dedit, cui etiam omnem potestatem dedit, erramus sanè in fundamento omnium actionum nostrarum, & diuinam iram magis prouocabimus. Adiungimus enim ad superiora mala, quæ propterea nobis acciderũt, quòd ipsum fontẽ aquæ viuæ reliquimus, hoc alterum maximum peccatum, quòd nostra vel prudentia, vel potentia ijsdem malis mederi velimus: vt meritò de nobis dicatur, quod Propheta, in persona Dei, veterem populum accusans, dicit: Duo mala fecit populus hic: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas non valentes continere aquas. Tales verò cisternæ, sunt omnia consilia, quæ à nostra prudentia, non afflata spiritu diuino, proficiscuntur: quæ non modò populos in pietate, & obedientia, tanquam aquas in cisternis continere non valent: sed quò magis his artibus retinere eos laboramus, eò violentius tanquam torrentes à nobis defluunt, & discedunt, vt superiorum annorum experientia multis in locis satis nos docere potest, & nunc admonere, vnicam tantùm viam medendis his malis relictam, si nostra omnia remedia inutilia esse agnoscentes, & valere potius ad augenda, quàm ad tollenda mala: ad Christi potentiam, quem dexteram suam Deus Pater appellat, ad Christi sapientiam, qui est sapientia Patris, in omnibus nos, qui Patrum personam gerimus, fide & spe confugiamus, huius nos in omnibus ministros esse agnoscamus. Hîc verò quæritur (inquit Apostolus) inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. Hoc autem nunc nobis agendum est, vt ministros nos in omnibus idoneos præbeamus. Erimus verò idonei, si nos ex nobis minimè idoneos esse iudicauerimus. Quis enim (inquit idem Apostolus) ad hæc idoneus? vt qui ne cogitare quidem aliquid ex nobis, quasi ex nobis, simus sufficientes. Verùm, hoc fateri non satis est nobis, hoc dicere potuit Apostolus, & per hanc portam ingredi ad obeundum munus suum, & in eo se ministrum fidelem, ac idoneum ostendere: qui simul dicere potuit, de ministerio suo loquẽs: Nihil mihi cõscius sum. Nobis verò, qui, si verum fateri volumus, aliter dicere nõ possumus, quin nobis cõscij simus in administrãdo munere nobis imposito, in plurimis defecisse: & horum etiam malorũ, ad quæ corrigenda vocamur, nõ minima ex parte causam extitisse: non satis est hîc fateri, ad tantum munus nos impares esse. Quid ergo nobis agendum, vt idonei hoc tẽpore, Christi ministri in Ecclesia instauranda esse poßimus? Idem prorsus, quod Christus ipse Episcopus animarum nostrarum fecit, cùm venit ad fundandam & formandam Ecclesiam suam. Idem sanè, Patres, faciendum erit nobis, quod ipsa sapientia Patris fecit, cùm venit, vt multos filios in gloriam adduceret: id quod nobis item propositum nunc esse debet. Is enim cùm oppressos peccatis omnes inuenisset,

set, omnia omnium peccata in seipsum transtulit, séque vnum ante Deum pro omnibus reum, & nocentem constituit, ac pœnam nobis debitam sustinuit, tanquam omnia flagitia, & omnia scelera, quæ nos commiseramus, ipse commisisset, cùm tamen ab omni labe peccati purißimus esset: quippe qui peccatum non fecit, neque vnquam inuentus est dolus in ore eius. Quod verò Christus, pro immensa sua charitate erga Deum Patrem, & pro misericordia erga nostrum genus fecit, hoc nunc, vt ipsi faciamus, iustitia ipsa à nobis flagitat, vt omnium horum malorum, quibus grex Christi est oppressus, nos pastores coram tribunali misericordiæ Dei reos constituamus: atq; omnium peccata in nosipsos non tam piè, quàm iustè transferentes, quia re vera horum malorum magna ex parte nos causa sumus, diuinam misericordiam per Iesum Christum imploremus. Quòd verò dicimus nos pastores his malis, quibus Ecclesia est oppressa, causam dedisse, si quis hoc acrius, & magis per exaggerationem quandam verborum, quàm verè dictum existimet, hoc quidem ipsa rerum experientia, quæ mentiri non potest, comprobabit. Respiciamus ergo paululum ad ipsa mala, quibus Ecclesia opprimitur, ac simul etiam ad nostra peccata. Sed quis hæc numerare valeat? quæ simul cum reliquis malis multitudine superant arenam maris, & vsque ad cœlum clamant. Circunscribamus ergo tantam multitudinem nostrorum malorum illis limitibus, quibus hoc Concilium, quod capitalibus malis medendis est vocatum, ea circunscripsit. Sunt verò illa tria, quæ suprà commemorauimus, hæreses, lapsam morum disciplinam, & intestinum atque externum bellum. Hîc ergo videamus, & consyderemus, cùm iam multis annis Ecclesia, his calamitatibus vexetur, vndénam ipsa originem habuerint, num illis nos quodammodo principium, num fomentum dederimus. Primùm verò examinemus initium hæresum, quæ hac nostra ætate paßim pullularunt: quibus si negare volumus nos principium dedisse, quia nullius hæreseos ipsi authores fuimus, tamen cùm peruersæ de fide sententiæ, tanquam vepres quædam sint, & spinæ, quæ in agro Domini, qui nobis colendus commendatus est, ortæ sunt: etsi illæ quidem sua sponte, vt solent aliquando vitiosæ herbæ, pullularunt: tamen qui non coluit, quem debuit agrum, qui non seminauit, qui pullulantes per se, non statim curam adhibuit vt extirparet, non minus quidem principium illis dedisse, dicendus est, quàm si ipsa seminauerit: præsertim cùm hæc omnia à negligentia agricolæ ortum ducant, & incrementum habeant. Hîc ergo seipsos excutiant, qui sunt agricolæ in agro Domini, conscientiam suam interrogent, quomodo in eo colendo, quomodo in seminando se gesserint. Quod qui fecerint his præsertim temporibus, quibus paucißimi agro Domini colendo incumbunt, non multum (credimus) dubitabunt, num ad ipsos pullulantium paßim in Ecclesia hæresum culpa pertineat. Hæc verò monendi tantùm causa dicta satis sint de ijs, quæ ad primum caput pertinent. Veniamus ad secundum, quod lapsam morum disciplinam, & abusus (vt vocant) complectitur. Hic verò nihil attinet diu inuestigare, quinam tantorum malorum authores fuerint, cùm præter nosipsos, ne nominare quidem vllum alium authorem poßimus. Quare, ad tertium accedamus, quòd impedimenta pacis Ecclesiæ in se continet: qualia sunt arma vel domestica, vel externa. Hæc enim iampridem pacem Ecclesiæ perturbarunt, & adhuc perturbant: de quibus hoc tantùm dicimus, si (quod Deus ipse certißimis signis ostendit) hæc arma flagella eius sunt, quibus nos affligit: quia duorum priorum capitum rei sumus, in quibus nos excusari non pos-

sumus:etiam horum armorum præcipuam nos causam esse, negare non possumus. Eiusmodi verò flagella, Deum ob eam causam immittere censemus, vt nos peccantes castiget: & peccata ipsa, quibus maiestatem eius maximè offendimus, nobis ante oculos ponat. Hîc verò quisquis aliquando animaduertit, quibus modis Ecclesia armorum violentia vexata fuerit, secum ipse consyderet, quænam illa sint, in quibus præcipuè Ecclesia, propter ipsa arma, detrimentum patiatur. Nec verò hîc refert, de quorum armis loquamur, siue de intestinis nostrorum Principum, siue de externis Turcarum armis, quæ superioribus annis nos magnis calamitatibus affecerunt: siue de eorum, qui ab obedientia suorum pastorum discesserunt, & ipsos à suis sedibus expulerunt. Hoc enim summatim dicimus de omni genere armorum, si qui illa contra nos tractarunt, à suis Ecclesiis pastores fugarunt, ordines confuderunt, laicos autem in Episcoporum locum suffecerunt, Ecclesiæ bona diripuerunt, cursum verbi Dei impediuerunt. Hîc, inquam, dicimus, nihil horum esse, quod in libro abusuum pastorum maxima illorum pars, qui hoc nomen sibi vendicant, per se factum esse, si legere libuerit, non scriptum apertis verbis inueniat. Nostram enim ambitionem, nostram auaritiam, nostras cupiditates, his omnibus malis, populum Dei prius affecisse statim inueniet, atque harum vi ab Ecclesiis pastores fugari, eásque pabulo verbi priuari, bona Ecclesiarum, quæ sunt bona pauperum, ab illis tolli, indignis sacerdotia conferri, & illis, qui nihil à laicis, præterquàm in vestis genere, ac ne in hoc quidem differunt, dari. Quid enim horum est, quod negare possimus per hos annos à nobis factum esse? Quare, si Turca, si hæretici hoc idem aduersus nos faciunt, quid hic aliud, quàm flagitia nostra, & simul iustum Dei iudicium videmus? iudicium verò plenum misericordia: si enim pro meritis nos castigaret, iampridem sicut Sodoma, & Gomorrha fuissemus. Cur verò hæc nunc commemoramus? An vt vos confundamus? Absit. Sed magis vos, ceu patres & fratres charissimos, primùm autem nosmetipsos admoneamus, quo pacto hæc, quibus nunc affligimur flagella, & grauiora, quæ impendent, nisi resipiscamus, vitare possimus, vt effugiamus tremendum illud Dei iudicium, omnibus quidem non resipiscentibus tremendum, maximè verò illis, qui præsunt. Iudicium enim graue, inquit Scriptura, his qui præsunt fiet. Iudicium verò incipere nunc videmus à domo Dei. Dum enim nunc eijciuntur Sacerdotes, dum conculcantur ab hominibus: quid aliud hoc indicat, quàm diuinum de nobis iudicium, quod prædixit Christus, cùm diceret, Sacerdotes suos esse sal terræ: quòd si sal euanuerit, ad nihil valere vltrà, nisi vt eijciatur foras, & conculcetur ab hominibus? Hæc verò omnia, nos nunc patimur. Quòd si propter iustitiam, vt nostri maiores, beati nos quidem: at nunc iustè quidem, quia sal euanuit: minimè autem propter iustitiam patimur: in omnibus enim nostris afflictionibus videmus iudicium Dei. Atque vtinã quidem illud videremus: hoc enim initium esset omnia Dei iudicia, & flagella effugiendi, atque in gratiam, & veram gloriam ingrediendi. Quæ res fecit, vt in his commemorandis acriores, & longiores fuerimus. Nisi enim hæc bene cognita, & perspecta fuerint, frustra intramus in Concilium, frustra inuocamus Spiritum sanctum, qui primum ingressum in animam hominis semper facere solet, per ipsius hominis condemnationem, vt condemnet mundum de peccato. Quare, nisi ille Spiritus nos apud nosmetipsos primùm condemnauerit, nondum illum ingressum esse ad nos affirmare possumus: ac ne ingressurum quidem,

sipec-

si peccata nostra audire recusamus. Idem enim dicetur nobis, quod populo veteri per Prophetam Ezechielem est dictum, cùm nōdum, agnitis suis sceleribus Deum per Prophetam interrogare vellent. Sic autem ait Propheta: Venerunt viri Israel ad interrogandum Dominum, & sederunt coram me. Hæc autem dicit Dominus: Nunquid ad interrogandum me, venistis? Viuo ego, dicit Dominus, quia non respondebo vobis. Sequitur autem: Si iudicas eos, abominationes patrum illorum ostende illis. In quibus verbis ostendit Deus, quare noluerit respondere illis, quia nondum scilicet abominationes suas, & patrum suorum audierant. Quare, cùm idem Dei spiritus sit, qui tum dabat responsa, & quem nunc nos sedentes coram Domino inuocamus: quid nobis faciendum sit, vt propitia responsa habeamus, ex his videtis: & simul quàm necessariò nos, qui præsidemus in hoc sacro consessu, à detegendis nostris peccatis, sermonis exordium vobiscum duximus. Quia verò nonnullos nunc videmus, sua primùm peccata, & nostri ordinis grauiter deflentes, atque Dei misericordiam omnibus votis implorantes: ideo quidem in maxima spe sumus, ad nos venisse, quem inuocamus Dei Spiritum: hoc verò maximum pignus diuinæ misericordiæ habemus: nempe, ipsam hanc inchoationem Concilij, in quo nunc conuenimus ad erigendam & instaurandam penè collapsam Ecclesiam, vt vetus populus, post diuturnam captiuitatem apud externos, Reges rediijt Hierosolymam ad instaurandum Templum. In illius verò populi statu, in illorum læta ad patriam profectione, & Templi instauratione, nostri quidem temporis, & nostri status, in hoc præsertim Concilio imaginem intueri possumus: & in Ducum eiusdem populi exemplo, vestrum, qui Duces estis populo Dei ad cœlestem patriam contendenti, officium videre. Quare omnes vos magnopere hortamur, vt sæpius ad memoriam reuocetis, quæ in Esdræ, quæ in Nehemiæ, quæ etiam in Danielis libris sunt scripta: in quibus consilia omnium Ducum populi explicantur, quæ hunc vnum semper scopum habuerunt, vt sua, & populi, atque patrum peccata confitentes, ad pœnitentiam, & implorationem diuinæ misericordiæ omnes excitarent. Quod cùm populus faceret, tum quidem omnia illis feliciter successere. Eadem verò consilia nobis, si felicem succeßum, & exitum expectare volumus in instauranda Ecclesia, ob quam causam læti huc in spiritu conuenimus, sequenda erunt: atque eò quidem magis, quò etiam maiora nobis certamina impendent instauraturis Ecclesiam, quàm illis instauraturis Templum. Si enim illis multi, quominus id perficeretur, se opposuere: si multi etiam, cùm opus impedire non possent, eos irriserunt: hoc quidem sic habetote, nobis nec irrisores defuturos, nec qui maximis viribus à cœpto opere nos deterreant, & auocent. Habebimus verò non modò colluctationem cum carne, & sanguine, sed cum spiritualibus nequitijs in cœlestibus. Verùm, his omnibus potentior est is, in cuius nomine, hoc opus sumus aggreßi. Quare, in eo confidamus, ipsum precibus inuocemus, & ipse omnia perficiet. Quia verò hoc Concilium cum deliberantium, tum verò iudicantium speciem refert, in quo & deliberatur de ijs, quæ ad vniuersalis Ecclesiæ bonum pertinent, & etiam iudicatur tam de rebus, quàm de personis (sedemus enim tanquam iudicantes duodecim tribus Israel, quibus comprehenditur vniuersus populus Dei) ideo hic maximè locus videtur nosipsos admonendi, vt caueamus ab his, quæ vel consultandi, vel iudicandi vim in nobis deprauare solent. Hæc verò sunt ipsæ animi paßiones, quæ ideo etiam perturbationes vocantur, quia rectum, & verum de rebus in-

dicium, & sensum perturbant, ac peruertunt: in quibus maximè illa sunt cauenda, quæ rectè monet Ethnicus ille in consilijs abijcienda, cùm dicit: Omnes homines, qui de rebus dubijs consultant, ab ira, odio, amicitia, vacuos esse debere. Nam cùm in hæc omne genus hominum sit propensum, tum verò ij maximè, qui principibus seruiunt: tales enim vehementiores habent affectiones, facillimè autē ad gratiam loquuntur, vel ad odium: vt scilicet ipsos existiment Principes affectos esse, à quibus mercedem expectant. Cùm verò de Principibus loquimur, tam de his, qui Ecclesiastici vocantur, quàm qui Seculares, loquimur: ac licet quidem nos Principes Christianos habere agnoscamus, & gaudeamus, id quod in veteri, & iam recens fundata Ecclesia patres nostri non habuerunt, tamen ante omnia nobis in hoc Concilio semper est animaduertendum, hunc non esse locum laudandi aliquē, nisi solum Deum in Christo Iesu, atque illum solum iustificandi, omne autem genus hominum condemnandi: primùm verò nosipsos, qui hæc loquimur, vt cum Daniele dicamus: Nobis confusio faciei, Regibus nostris, Principibus nostris, & Patribus nostris, qui peccauerunt: tibi autem, Domino Deo nostro, misericordia & propiciatio: quia recessimus à te, & non audiuimus vocem Domini Dei nostri, vt ambularemus in Lege eius, quam posuit nobis per seruos suos Prophetas. Et omnis Israel præuaricati sunt Legem tuam, & declinauerunt, ne audirent vocem tuam, & stillauit super nos maledictio, & detestatio. Hic verò nunc locus esset, vt eiusdem Prophetæ exemplum sequentes, cuius verba modò recitauimus, non solùm nostra, qui Sacerdotes sumus, sed populi, sed Principum, coram Deo & Ecclesi[a] eius, peccata confiteremur, próque omnibus veniam imploraremus. Sic verò dicit Daniel: Cúmque adhuc loquerer, & orarem, & confiterer peccata mea, & peccata populi mei. Nomine populi hoc loco omnium ordinum personas complectens, vt eius confeßio, quam modò recitauimus, declarat. Qua in re, quid nobis, qui pro salute vniuersæ Ecclesiæ tantis malis oppressæ, huc conuenimus, faciendum sit, satis indicare videtur: nimirum, vt nostra, & simul Principum, ac populi peccata flentes, confiteamur, id quod planè in spiritu mœroris satis nunc abundè facimus, verbis verò vberius faceremus, si ipsi Principes adessent: qui suam nobiscum confeßionem, & lachrymas coniungerent. Eiusmodi verò, quasi funiculis, peccatorum, vt Prophetæ loquuntur, Sacerdotum ac Principum, atque ipsius populi peccata sunt colligata: vt difficile sit de vnius ordinis peccatis inquirere, quin reliquorum simul ordinum peccata appareant. Sic verò omnes ordines vna orationis serie accusans, in veteri populo dicit Ezechiel, in persona Dei: Sacerdotes eius contempserunt Legem meam, & polluerunt sanctuaria mea: inter sacrum, & profanum non habuerunt distantiam. Principes eius in medio illius, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem, ad perdendas animas, & auarè sectanda lucra. Populi terræ calumniabantur calumniam. Hæc ille, quæ vtinam ad illa solùm tempora pertinerent, ac non nostri quoque temporis imaginem referrent. Vtinam cùm de corruptela morum Sacerdotum loquimur, huic maximam occasionem, maximam materiam, & authoritatem ipsos Principes, atque ipsum populum dedisse negare possemus. Sed reprimamus nunc verba vsque ad tempus magis opportunum, fontes autem communium lachrymarum aperiamus. Redeamus verò ad eos, quos cœpimus admonendos, præsertim Episcopos, qui cum mandatis Principum huc venerunt. Sic verò illos admonemus, vt omni, qua poßunt fide, & diligentia

suis Principibus seruiant: verùm, vt Episcopos decet, sic illis seruiant, vt serui Dei, non vt serui hominum. Nolite, inquit Apostolus, serui hominum esse. Primùm verò seruiant vni Regi Christo, cui Deus Pater omnem potestatem dedit: deinde verò, propter eum, omnibus, maximè autem Principibus: cui honorem, honorem: cui tributum, tributum. Hortamur autem, vt Principibus seruiant ad honorem, quemadmodum eorum mandata verbis ipsis præseferunt: in quibus, nihil ferè, nisi honorificum, & ad publicam vtilitatem spectans, proponitur. Sic verò in summa seruiant, vt eorum officium in primis spectet ad honorem Dei, & vtilitatem huius Concilij, quod propter publicum bonum est conuocatum. Quare, vt ab hoc maximè dehortamur omnes, qui hîc sententias coram Deo, & Angelis eius, atque corã vniuersa Ecclesia sumus dicturi, ne ad gratiam hominis alicuius loquamur: sic etiam multò magis, ne ad odium cuiusquam sententiam proferamus, etiamsi contra nos aduersarij, vel inimici, & hostis personam gerat: denique, vt ab omni inter nos contentione abstineamus, maximè optamus, & in Domino hortamur. Hæc enim sunt, quæ contristant, & repellunt, quem inuocauimus Spiritum sanctum, sine quo, nihil omnino facere poterimus, quod ad bonum & pacem Ecclesiæ cedat. Cùm enim, inquit Apostolus, sint inter vos contentiones, nónne homines estis, & secundum hominem ãbulatis? Cùm verò Homines eos appellat, Spiritus Dei expertes intelligit. In omnibus autem, quæ ad reformationem Ecclesiæ pertinent, ob quam causam conuenimus, imitari nos oportet illum, qui eam primùm formauit, de quo ad ipsum opus ingrediente, sic in persona Dei Propheta loquitur: Ecce seruus meus, quem elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ: dedi Spiritum meum super eum, iudicium Gentibus nuntiabit, non contendet, neque clamabit, arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet. Hunc verò Spiritum pacis, charitatis & mansuetudinis, cùm semper apud omnes, & cum omnibus ostendere debeamus: tum verò maximè in hoc sacro consessu, in quo conuenimus, vt per gratiam ipsius Spiritus, contentionibus, quæ nimis diu Ecclesiam vexarunt, finis tandem imponatur. Quare, ne ipsi vllam contentionis ansam alicui demus, qui pacificorum personam gerimus, maximè est cauendum. Hoc verò, & cætera omnia incommoda, & impedimenta pacis vnico modo euitabimus, atque ad optatum pacis portum perueniemus, si precibus ab humili & contrito corde profectis, ipsum Christi Spiritum, qui est pax nostra, inuocauerimus: vt in hoc Concilio præsideat, vt lucem cordibus nostris infundat: vtque nos in omnibus ad ipsius honorem, & veram Ecclesiæ vtilitatem regat & dirigat. Ad tales enim ipse dicit: Adhuc te loquente, Ecce adsum. Quare, vt huiusmodi orationibus assiduè incumbamus, quanta possumus charitate, vos in Domino hortamur, vt vno ore, atque vno spiritu Deum Patrem in Christo Iesu glorificemus, qui est Deus benedictus in secula, Amen.

PRAEFATIO IN ANTIDOTVM.

HOC habet reuerentiæ in Ecclesia Christiana sacri Concilij nomen, vt auditum, non imperitos modò protinus, sed graues etiam & sano iudicio præditos homines commoueat. Et sanè, cùm hoc ab initio curandis Ecclesiæ suæ morbis vsitatum remedium adhibuerit Deus, vt conuenirent pij & sancti Pastores, ac inuocato eius nomine, statuerent, quod Spiritus sanctus dictabat: meritò apud omnes pios in honore Concilia esse debent. Hoc interest quòd vulgus hominum immodica admiratione obstupescit, vt nihil postea iudicet. Qui verò sunt saniores, sensim quidem & modestè, sed tamen inquirere sibi antè permittunt, quàm planè assentiantur. Atque ita fieri conuenit: ne temerè nudis hominum placitis, sed vni tantùm Deo subscribat fides. Sed reclamant, quibus certò persuasum est, aut qui saltem alijs persuadere volunt, Concilium, qualecunque sit, modò ritè sit indictum, non posse errare: quia à Spiritu sancto regatur. Volunt igitur, oraculi instar, absque controuersia recipi, quicquid inde prodierit. At quantò Augustinus prudentior? qui pro singulari quidem sua modestia, non mediocrem Concilijs honorem defert: illam tamen, quam dixi, moderationem, non propterea retinere desinit. Nam aduersus Maximinum Arrianum scribens: Neque ego Synodum Nicenam, inquit, nec tu Ariminensem debes, tanquam præiudicaturus, afferre. Nec ego huius authoritate, nec tu illius detinêris. Scripturarum authoritatibus, non quorumcunque proprijs, sed vtrisque communibus testibus, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione certet. Tantùm sibi & alijs libertatis sanctus vir concedit, vt ne ad præiudicium quidem valere Nicenum Concilium velit, nisi causæ veritate ex Scripturis bene perspecta.

Verùm, de priscis illis Concilijs sermonem longius producere, nihil opus est in præsentia. De Tridentino enim Concilio agere institui: quod illis longè est dissimile. Cùm tot cernerentur in Ecclesia corruptelæ: cùm de religionis doctrina graues exortæ essent contentiones, diu & ardenter multorum votis expetitum fuit Concilium: qui scilicet hoc modo finem malis omnibus allatum iri sperabant. Imperitè id quidem: nam, vt hodie constitutus est rerum status, facilè perspiciunt, quicunque vel mediocri prudentia sunt præditi, nullam malorum leuationem ab ijs sperandam esse, quorum est, tum cogendi, tum habendi Cõcilij potestas. Sed quia non apparebat alia melior ratio, plurimi non mali homines, qui consultum Ecclesiæ optabant, ex Concilio aliquid sibi pollicebantur. Itaque à multis desyderatum, tandem quasi communi Christiani orbis voce flagitatum fuit. Quibus autẽ de causis aliquandiu dilatum fuerit, perspicaciores agnoscunt. Nam quas Ro. pontifex in sua bulla causas prætendit, impudenter esse cõfictas, quisquis non videt, plusquam cæcus est. Quibus autem causis fuerit adductus, vt quascunque posset moras necteret: ipse quidem melius nouit: aliqua tamen ex parte conijcere possumus. Hoc ideo factum putant nonnulli, ne tanquam vulgare quiddam, Concilium vilesceret tam apud Principes, quàm apud plebeios, si tam facilè statim fuisset impetratum. Solet enim pretium rebus addere longa expectatio, modò ne tædium interueniat. Ego tamen aliam fuisse rationem iudico. Tametsi enim Concilium quod daret, sciebat nihil fore aliud, quàm conductitiam turbam suorum asseclarum, in qua ipse solus emineret, ea tamen est vis malæ conscientiæ, vt trepidaret ad solam Concilij mentio-

tionem. Nam adeò dissoluta & effræni libidine grassatur tyrannis Papatus, vt coercendam esse non dubitent, qui maximè eam in longum tempus saluam volunt. Ergo non abs re, tempus extrahendo, quamlibet potentiæ suæ imminutionem refugere conatus est. Quod postea clarius etiamnum apparuit: quæcunque enim præter receptum morem in ordinando suo Concilio induxit, totidem sunt eius, quam notaui, diffidentiæ argumenta. Atque, vt infinita alia omittam, quorsum tres legati, nisi vt eorum vnusquisque alijs esset æmulus, ne quid auderent? Neminem igitur inuenit in sua cohorte, in qua omnes habet sibi prorsus addictos, cui fideret.

Hoc priuatum fuit Papæ consilium. Aliud spectarunt, qui præsentem Ecclesiæ statum, qualiscunque sit, conuelli nolunt. Sic enim statuebant: quid vis experiri multò esse satius, quàm de rebus hodie controuersis vllam cognitionem suscipere. Cur ita? Partim, quia indignum illis videtur, quocunque foro disceptationem mouere de hominum placitis, quæ semel fidem obtinuerint: partim, quoniam eos magis delectat violenta possessio, quàm ingenuæ gubernationis species. Nam quotusquisque est eorum, qui Papatum ecclesiarum prætextu nunc tuentur, qui nō cupiat ita oppressam esse Christiani populi libertatem, vt de corrigendis Ecclesiæ vitijs nemo hiscere audeat? vel non clamitet, superuacuum esse Concilium, adeóque atrocem fieri prioribus decretis iniuriam, nisi illis, sepulta omni Concilij mentione, stetur? Quid hoc, inquiunt, aliud est, quàm actum agere? Et quanta in posterum licentia dabitur omnia nouandi, & turbandi, nisi rebus semel iudicatis acquiescimus? Si oracula sunt Spiritus sancti, iam prius editæ definitiones, quis nouæ disceptationis profectus erit? Quorum omnium facilis est refutatio. Nam & quæstiones hodie agitantur, hactenus nunquam ritè discussæ: & palàm est, cum doctrinam, tum verò vniuersam Papatus administrationem ita dissidere à plerisque Concilijs veteribus, vt nihil magis aduersum fingi queat: & tam varijs támque exitialibus morbis oppressa est Ecclesia, vt nullum vnquam magis necessarium fuerit habendi Concilij tempus: siquidem legitimum impetrari posse, spes esset. Apparet igitur, ne minimo quidem pietatis sensu tangi, sed miserabilem Ecclesiæ interitum securos ac propemodum hilares inspicere, qui sic loquuntur. Quòd autem rursus agitari nefas esse ducunt, de quibus semel pronuntiatum est, in eo nimis sunt inepti. Quid enim differet ab hominum decretis sacrosanctum Dei verbum? Quòd si authoritates saltem ex melioribus illis seculis peterent, quæ & doctrina florebant, & pietate, essent fortassis vtcunque audiendi: sed eius generis sunt Concilia, quorum authoritate nos obstringi volunt, in quibus nihil præter crassissimam inscitiam apparet, cum barbara ferocia coniunctam. Quod quidem verissimè dictum esse, palàm suo loco fiet. En cur tam fastuosè superbiant, rebus iudicatis.

Porrò, si hactenus dubitatum fuit, quantum inter Concilium intersit, & Spiritus sancti tribunal, quod omni prouocatione exemptum est, illustre in Tridentino Concilio specimen, nobis ostensum fuit. Concilium errare non posse ideo contendunt: quia repræsentet Ecclesiam. Quid autem, si hoc posterius negetur verum esse? Atqui, vt de eo statuatur, videndū, opinor, quibus hominibus constet. Adsunt fortè quadraginta aut circiter Episcopi. Neque enim numerum teneo, neq; etiam admodum curo, quia parum ad rem pertinet. Respondeant mihi bona fide patroni Conciliorum. Si quis ordine ipsis omnes recenseat: quotumquenque ex illis non contemnent? Imo, cùm se illi ipsi venerandi patres mutuò aspiciunt, fieri non

potest, qui in eos sui pudeat. Nam & sibi noti sunt: & quale sit aliorum de se iudicium, non ignorant. Proinde, si remoueas Concilij nomen, nihil nisi quisquilias fuisse, quicquid illic Episcoporum fuit, totus Papatus fatebitur. Verùm, sua alijs nationibus ornamenta libet intacta relinquere. Gallos tantùm meos rogabo, vt, quam ipsi contulerunt, portionem iusto pretio æstiment. Inter primaria Ecclesiæ membra, Galliæ sanè regnum numerant. Illinc duo adfuerunt Episcopi, Nenetensis, & Claromontanus, ambo æquè indocti ac stupidi. Hic etiam posterior, non ita pridem tam ridiculus habitus, quàm moriones: & tam libidinosus, vt, instar canis venatici, impudicas omnes domos odorari solitus esset, donec in disciplinam Sosiæ cuiusdam famosæ apud Parisios mulieris, se tradidit: ex quo repente euasit sapiens. Si tam facilè sapientes efficere queat Francisci Picarti discipula, cuius magistrum cerebro penitus carere, fanaticis esse persimilem, nec procul à furioso distare, constat. Nam Aquensem Archiepiscopum inter Gallos vix numero. Agathensis autem, vt solent curiosi homines, tanquam otiosus spectator adfuit. Obsecro vos Galli mei, quis vestrûm sibi persuadeat à Spiritu sancto profecta esse, quæ vel innumera talium hominum multitudo effutiuerit? Atqui, ne prima quidem theologiæ rudimenta duo isti, de quibus loquor, vnquam gustarunt. Quàm igitur misera Christianæ Ecclesiæ conditio futura est, si pro oraculo habendum sit, quicquid ipsis ac paucis nihilo melioribus placuerit? Et adhuc eò vsque socordes sunt plurimi, vt cùm audiunt publicari sacræ Synodi placita, non cogitent eos esse authores, quibus ne de minima quidem quæstione fidem sint habituri. Nam si in mẽtem hoc illis veniret, protinus non sine stomacho abijcerent, calcarentque pedibus, quæ nunc inconsyderatè osculantur. Quid enim? an iudicio quicquam probant? Minimè. Sed oculos perstringit Concilij reuerentia. At cuius est stultitiæ, quem asinum esse scias, sub leonis pelle, tanquam formidabilem vereri?

At iam subit, quid rursum obijci queat à parte aduersa: non solis Episcopis commissas esse decernẽdi partes. Intelligo. Atque id est, quod maximè volebam: sunt enim garruli quidam & audaces monachi, quorum alij mitras, alij galeros aucupantur: omnes certè Romano pontifici suam loquacitatem venditant. Fingamus porrò, eximios esse, ac eruditione non vulgari theologos. Hoc tamen habeo, venerandis patribus, ex quorum nutu pendet tota religio, sophistas nescio quos verba praire, vt eorum dictata nobis deinde cantillent. Quod sum autem attinet, eos tam altum suggestum conscendere, vt tanquam semidei ex alto pronuntient quod illis ex inferiore subsellio præscriptum est? Vbi illa Ecclesiæ repræsentatio, cui Spiritum sanctum alligant, si coguntur aliũde precario mutuari, quod opus est, ne aut sileant, aut perperam loquantur? Vestrum est axioma. Qualiscunque sit cœtus, cui nomen vniuersalis Concilij imponitis, illic Spiritum sanctum præsidere, vt nihil inde manare queat, nisi cœleste ac diuinum. Interea famelicos, & venalis linguæ monachos præficitis, quos spiritus iste vester, quem fingitis, auscultet. Atqui, longis & accuratis disputationibus agitant illi, quicquid à patribus est definiendum: nempe, ita audiui: stridulum nescio quid ipsos rixando, tanquam ranas Aristophanis, coaxare: inde confici præclara ista decreta, quæ deinde Spiritus sancti respõsa iactantur. Quid enim dissimulanter agerem in re notissima? Certum est, nullã esse tam obscuram scholam quæ non præ se despiciat quicquid est Tridenti theologorum. Quid igitur? An eos, simul atque locum mutauerint, repentino afflari numine puta-

putabimus, acsi Phebades Delphicam cortinam subijssent? Nugæ. Nam si hodie Parisiensi Sorbonæ allatum foret, Tridentinos patres ab ipsius decretis, vel vno apiculo discrepare, statim, calefactis cerebris, ad prælium concurrerent magistri nostri: nec modò Concilij authoritatem pro nihilo ducerent, sed vnumquenque nominatim lacerarent atrocissimis conuitijs. Nunc si insulsissimis quibusque delirijs album calculum addiderint, scholæ omnes Gallicæ, Hispanicæ, Germanicæ, Italicæ certatim applaudent. Quantæ ergo improbitatis est, orbi Christiano adorandum obtrudere, quod ipsi intus nihili faciunt?

Agedum tamen, disputatores illos, qui cudendis placitis insudant, fingamus non tantùm mirabili acumine, doctrináque excellere, sed Angelos esse recèns è cœlo delapsos. Tantum præterea absurdum aduersarijs ignoscamus, Concilium, quod immediato Spiritus afflatu regi fastuosè prædicant, à paucis hominibus emendicare, quod orbi vniuerso quasi diuinitus allatum ingerat. At ne sic quidem vnciam fidei Tridentina Synodus obtinebit. Nihil enim illic, nisi ex vnius Romani pontificis nutu, statuitur. Quare, omittãt in posterum istas ampullas: Non hominibus, sed Deo repugnare, qui Concilij placita respuit. Illos enim nihil esse, nisi organa: hunc præsidem, qui mentes & linguas spiritu suo moderetur. Si ita esset, nimis in Spiritum sanctum contumeliosos esse ipsos dico, cuius reprehensorem faciunt Papam suum, dum ipsius arbitrio censuræque subijciunt omnia. Ego de rebus vulgò tritis loquor. Simul atque compositum est decretum aliquod, Romam volitant cursores: veniam, pacémque exposcunt à pedibus idoli sui. Priuatis suis consultoribus examinandum tradit sanctissimus pater, quod est allatum. Demunt illi, addunt, & mutant quod videtur. Redeunt cursores, Sessio indicitur. Recitat notarius, quod improbare nemo audeat. Asini auribus annuunt. En oraculum, quod religione totum mundum obstringat. Cur non apertè fatentur quod res est? Monachos decem aut viginti, quorum conductas habent operas, decreta consarcinare, Papam censorio stylo confodere, si quid non arridet, cætera comprobare: nihil aliud Concilio reliquum fieri, quàm promulgandi onus. Olim quod consultauerat Romanus Senatus, plebs sciscebat. Papa verò sciscendi iure minimè contentus, sibi præterea in Synodi consultis sumit corrigendum quicquid non adlubescit. Nimis quidẽ superbè, si præsidere illic Spiritum sanctum putat. Nobis verò impunè (opinor) contemnere licebit, quod à talibus magistris compositum, à tali Aristarcho correctum esse agnoscimus. Nam Synodi pronuntiatio, nihilo plus momenti habere debet, quàm auctionarium aliquod præconium.

Pap. tra[...]

Sed ne præfando sim longior, si Concilij alicuius placita, firmis verbi Dei testimonijs fretus, in controuersiam adducerem, iam mihi probasse videor, non esse causam, cur me vllius temeritatis damnent sani lectores. Nunc verò, quis mihi, nisi plusquam fatuus, succenseat, si asserendæ veritatis necessitate coactus, simiam, quanuis purpura ornatam, traducere non dubitauero: vt simia, sicuti est, omnibus appareat? Iam abundè monstraui, Neptunios istos patres, nec tam formidabiles esse cum suo Tridento, quin verbo Dei intrepidè flagellare ipsos liceat: nec tam esse sacrosanctos, vt nefas sit eos attingere. Verum, vt video, ne id quidẽ agitur. Laruã enim hominum oculis opposuit Rom. pontifex, quæ neminem oculatũ fallere queat. Ego sanè, cùm ante annos decem passim fieret mentio Concilij: atq; ita persuasum foret, Papam non posse iam amplius tergiuersari, quin seriò pecudes suas

cogeret: bullæque citatoriæ iã volitarent: primum, indictiones ex bullis natas coniiciebam paulatim in fumum abituras. Nam & alterius bullæ Mantuanæ meminerã, quæ sub Pij secundi Pontificatu, ex magno tumore statim euanuerat. Verum, si tandem cogeretur aliquod Concilium, ita mecum reputabam, omnia facturũ esse Rom. Pontificem, vt splendore aliquo non vulgari simplicium oculos perstringeret. Atque hæc cogitatio, vt verum fatear, me vehementer angebat. Minimè hoc dubium erat, quicunque sessum admitterentur ad sententiam dicendam, eos partim ambitione irretitos, partim excæcatos auaritia, partim rabie accensos, totidem infestos sanæ doctrinæ hostes fore, qui ad stabiliendam tyrannidem Papatus, arcana inter se coniuratione obligati, ad destruendum Christi regnum incumberent: paucißimos fore, non tam impio crudelíque affectu, sed tamen nihil virile habentes ad resistendum. Itaque, statuebam, mox, indicta causa, oppressum iri veritatem, sub tam iniquis iudicibus. Etenim ne hoc quidem sperandum erat, vt quispiam pius ac cordatus, vel morte sua, vnius horæ audientiam apud eos redimeret. Interea, multis imperitis, quanquam alioqui probis, imposuisset hic fucus: Ecclesiæ definitioni esse acquiescendum. Nunc habenda est Papæ gratia, qui talem nobis instruxit pompam, quæ pueris quoque ipsis ludibrio futura sit. Nihil tamen aliud postulo à lectoribus, nisi, vt deposito in vtranque partem præiudicio, integri ad hanc disceptationem accedant. Quod ita demum fiet, si oculos à personis ad ipsius rei intuitum conuertant.

IN PRAEFATIONEM LEGATORVM, QVA vsi sunt prima Seßione: aliáque Concilij proemia.

Benè habet. Tandem fatentur Romanenses, horrendam Ecclesiæ dißipationem, quam hodie boni omnes lugent, sibi magna ex parte ferri debere acceptam. Si quis non admodum astutus tam ingenuam confeßionem audiat: protinus aliquid bonæ spei concipiet. Exhortationes verò, quæ postea sequuntur, studium non vulgare præseferunt instaurandæ Ecclesiæ. Iam verò pars illa, vbi non alium esse admonent, qui lapsis rebus subuenire queat, quàm vnicum Pastorem Christum: hunc igitur implorandum esse vnum, huic auscultandum: feliciter cessura omnia, si actiones omnes moderetur, illísque præsideat: alia omnia consilia, alias artes nihil esse, quàm rimosas cisternas, quæ diffluant: hominum prudentia nihil aliud, quàm magis iram Dei prouocari, & augeri mala potius, quàm sanari: pars, inquam, illa tota quantam pietatem spirat? Sed ex actis, quæ deinde secuta sunt, has fuisse voces frustra in aerẽ iactatas, apparet. Imò non expectant ipsi, dum ex actis fiat iudicium. Nam in salutis doctrina, quã ipsi impij scelerati sque suis commentis totam adulterarunt, in Sacramentis, quæ penitus vitiata, prostituunt ad fœdam ac pudendam nundinationẽ, nihil inueniunt apud se corrigendũ. Quantulum igitur opis perditis rebus afferunt? Et sanè non est quòd à Tridenticolis, qui sub Neptuni auspicijs militant, quicquam expectemus, nisi aqueum: vbi scilicet suscipiẽda est corrigendæ in melius Ecclesiæ cura. Nam si aduersus innoxios sit sæuiendũ, & sancienda piorum sanguine impia sua tyrannis, toti mox erunt ignei. Quanquam Neptuni regnum hoc quoque redolet: albentes magno cum stri-

stridore spumas agere: sed quæ suo ipsarum tumore elisæ, mox flaccescant. Ergo simulac prima fronte sparserunt suos fumos, non dissimulanter ostendunt, quis futurus sit actionum suarum status, quòd ad præcipuum caput attinet: nempe, vt impietates suas omnes mordicus retineant: nos, qui nihil quàm Christum regnare cupimus, puram Euangelij doctrinam asserentes, hæretici iudicemur. Sic enim priusquàm ad cognitionem ventum sit, pronuntiant hæreticos esse, quicunque contra receptam Ecclesiæ Romanæ doctrinam aliquid mouere hoc tẽpore ausi sunt. Quid hoc est? Totus orbis Christianus Concilium expectabat, in quo iusta de rebus controuersis disputatio institueretur: isti se non alium in finem sedere profitentur, nisi vt damnent quicquid non adlubescit. Proinde, nemo iam vltrò se fallat: quãdo ex ipsorum ore audimus, non, inquirendi causa, celebrari hanc Concilij põpam, sed tantùm, vt stabiliatur qualecunque fuit illud doctrinæ genus, quo monachi & sophistæ orbem imbuerunt: maneant ritus omnes, quæcunque superstitione obrepserint: omnes conscientiarũ laquei arctiore nodo stringantur. Et adhuc erit quispiam tam stupidus, qui malorum leuationem à Concilio petendam censeat? Totam pietatis doctrinam impijs dogmatibus vitiatam esse conquerimur: totum Dei cultum fœdis ac pudendis superstitionibus vitiatum: puram Sacramentorum institutionem horrendis sacrilegijs mutatam esse: eorum vsum ad profanas nundinationes conuersum: miseras animas, quæ regi Christi doctrina debuerant, crudeli seruitute teneri oppressas: nihil in Christiana Ecclesia spectari, nisi deforme ac fœdatum: Christi gratiam non modò iacere semisepultam, sed partim laceratam in frusta, partim extinctam penitus esse. Quòd iustæ porrò sint nostræ querimoniæ, iam tot annos, & libris editis, & quotidianis concionibus, palàm facimus: parati etiam sumus, vbicunque data fuerit loquendi copia, planum facere. Ea enim est causæ nostræ bonitas, vt lucẽ minimè reformidet. Ac multæ quidem sunt hominum myriades, quibus hoc iam certò persuasum est: vt non aliam inquisitionem desyderent. Sed tamen, ne sublatis dissidijs in sanctam concordiam iterum Christianus orbis coalescat, Synodus indicitur. An non discutiendæ prius erant controuersiæ, quàm sibi vel alijs præiudicarent? At nihil tale admittunt: quin potius, si quis pilum ex eorum institutis conuellere tentauerit, eum iam pro damnato habent.

En speciosa reformatio, cuius promissione hactenus mundum lactarũt: tot idololatriæ portenta, quibus deformata est Ecclesia Dei, tot superstitionum inquinamenta, tot sacrorum profanationes, tãtam errorũ colluuiem non attingere: nihil minuere de tyrannico legum impiarum iugo, quibus illaqueatæ sunt miseræ conscientiæ: sed hæreticos iudicare, qui nouari aliquid cupiunt. Vbi illa audientia, quam sibi multi nimium simplices pollicebantur? Quòd si qua eorum animos tãgeret religio, imo si quem omnino Deum esse putarent, an tanta securitate res tanti momẽti, quasi per iocum, transilirent? Agitur Dei gloria, æternum Christi regnum, totius Ecclesiæ salus. Coguntur, vt aliquousque communibus Christiani populi votis morem gerant, Concilium habere. Præfantur tamen, ideo se venisse, vt spem emendationis præcidant. Tantundem enim valent eorum verba, acsi planè ac disertè negarent, fore in posterum melius. Neque tamen sic agendo, quicquam alienum designant sua persona: nihil enim in pietatis euersione, aut sacrorum corruptelis deplorant hodie boni omnes, cuius non illi, qui ad iudicandum sedent, culpam sustineant. Miramur ergo, si ipsi, dum rei aguntur, secundum se protinus, intacta

causa, ferunt sententiam? Sed hoc plusquam absurdum est, iudicandi potestatem ijs permitti, quorum crimen in iudicium adducitur. Et tamen, quid aliud proficiũt, nisi vt agnoscant oculati omnes, scelerum eos minimè pœnitere, dum pertinaciter defendunt quicquid in illis accusamus? Neque enim efficient, vt rata sit eorum impietas, quia sunt ipsi obstinati.

Quæret nunc quispiam: Quem igitur Concilij fructum ostentãt? Nempe, vt compositis inter Principes Christianos bellis, tranquillã reddant Ecclesiam. Nugæ. Quis enim nescit, Romanenses flabella esse concitandis bellorum motibus, quocunque eorum afflatus penetrauerit? Restat igitur, vt collapsam morum disciplinam, præsertim in suo clero, restituant. Quàm fideliter autem incubuerint in hanc partem, ex actis liquet. Viam enim illic patefaciunt, vt videbimus, qua liceat in posterum, quod semper licuit. Ne tamen nihil actum fuisse, quis putet tam sumptuoso apparatu, erit fortè in pileis, & calceis, reliquóque vestitu aliqua reformatio. Hunc in modum cùm Deo & hominibus illudant, non pudet eos Prophetarum induere personas: vt tres Antichristi legatos dicas, tres esse illos intercessores, de quibus loquitur Ezechiel, qui ad iram Dei placandam, primi omnium se opponãt. Commemorant humilem peccatorum confeßionem: commemorant gemitus & lachrymas, pœnitentiæ signa. Vix à risu abstinuisse puto, cùm lector ab ipsis subornatus hæc recitaret. Quanquam dum histriones agere volunt, vox illis vna interim excidit, quæ mihi instar vaticinij cœlestis videtur habenda. Quid enim prohibet, quominus, vt olim Caiphas, ita nunc quoque prophetent Christi hostes? Spiritum sanctum sibi non adesse affirmant, nisi seipsi accusent: negant etiam adfuturum, quandiu recusabunt peccata sua audire. Oraculum accipio. Mentiuntur quidem postea se fletus videre, vt conuentum suum ornent. Sed cùm res ipsa clamet, obstinatos sedere, ad stabiliendum impietatis regnum, credamus eorum vaticinio nihil minus, quàm à Spiritu Dei ipsos gubernari. Et quis non videat arcano Dei impulsu, quasi adhibita quæstione, coactos fuisse præter animi sui affectum ad hanc confeßionem? Testis ab ipsis aduocatur Ezechiel: qui Deum responsa daturũ negat populo, nisi suas patrúmq; suorum abominationes prius agnouerint. Vbi talis apud ipsos agnitio? Sileant igitur: aut fateãtur se temerè cerebri sui figmenta proferre. Quòd si nondum hoc omnibus persuadeo: meminerint saltem lectores, cùm ad ipsam rerum tractationem ventum erit, iudicium ex ipsa veritate faciendum esse, an à Spiritus sancti afflatu prodierint ipsorum decreta. Antehac responsa Dei, sine exceptione, esse iactabant, quæcũque Synodo placuissent: nunc verò hãc illis vocem, tanquam maleficis in eculeo, Deus extorsit: hac nota discerni oportere, nunquid suæ Synodo præsideat Dei spiritus, si suis patrúmque abominationibus damnatis, ad veram resipiscentiam conuersi fuerint. Quisquis sponte falli non volet, ad hanc regulam examinet quæ postea sequentur decreta. Nisi luce clarius ostendero, nihilò plus in illis fuisse resipiscentiæ, quàm in Israelitarum peßimis, habeant sanè quod postulant, Dei non hominum esse vocem. Ergo, vt libet, cum Esra, Nehemia, & reliquis populi veteris Ducibus, suam cateruam conferant, sua & populi peccata, cum spiritu mœroris se satis abundè deflere, per os lectoris, dicant: sit, inquam, illis impunita hæc licentia, vt sanctis Dei ministris tam atrocem contumeliam inurant, illos cum impuro porcorum grege comparando: & siccis oculis, lachrymas suas impudenter iactent: quid enim ipsis non liceat? & tamen

tamen lectoribus non eripient hanc libertatem, quominus ex reipsa fiat æstimatio potius, quàm ex verbis. Id verò perquàm ridiculũ, quòd postquã se abũdè in spiritu mœroris sua peccata deflere prædicarũt, postea se & alios hortatur, vt lachrymarũ fontes aperiant. Obliuiosum sanè rhetorem fuisse oportet, qui hanc illis declamationem composuit. Et quid si ipsos ludibrio, vt digni sunt, exponere voluerit? Fieri quidem potest, sed rem nihil ad me pertinentem omitto.

Piget singula persequi, neque opus est: nam ita laudes exhortationibus permiscent, vt nihil sit in vtrisque nisi fictum, & simpliciter falsum. Quòd Ecclesias nostras accusant, quia pastoribus expulsis, laicos in eorum locum substituerint, ordines cõfuderint, Ecclesiastica bona diripuerint, cursum verbi Dei impediuerint, prõpta est ac expedita ad tales criminationes responsio. Initio, pastores nominant, quos fugatos esse conqueruntur. Quousque autem titulo hoc se venditabũt, qui, præter argentei pedi insigne, nihil pastorale habẽt? Ordinũ confusio quam deplorant, nihil aliud est, quàm modica disciplinæ restitutio. Sacrosanctos enim se haberi volunt, iure vnctionis. Hoc priuilegio muniti, sua vitia attingi fas esse negant. Quare, modò liceãt illis omnia, nihil erit nõ ritè ordinatum. Si violatur sacer ordo, perinde cõfusa sunt omnia, eorũ quidem iudicio, acsi cœlum rueret. De bonorum direptione, vtinam nostris hominibus tam parata esset satisfactio coram Deo, quàm ingenua veráque aduersus illos defensio nobis constat. Otiosis ventribus adẽptas fuisse facultates, quas ingurgitabant, fateor. Videamus, an Ecclesiæ ereptum quicquam fuerit. Cõstat certè à prædonibus fuisse occupatum, quod venerãdi legati, Ecclesiæ nunc voce sua dedicant. Constat, non ad farciendam modò eorum ingluuiem fuisse insumptũ, sed in scortationes, aleam, saltationes impudicas, & sumptus nihilò honestiores turpiter dilapidatum fuisse. Pauperes negligebantur. A scholarũ magistris potius aliquid emungebant, quàm vt stipendijs eos iuuarent. Nunc verò si nondum tam pura est sanctáque administratio, quàm optandum esset, pij saltem pastores aluntur, qui salutis doctrina pascant animas: aliquid in scholas impenditur: in pauperes erogatur plus decuplo, quàm habere solerent: confertur etiam nõnulla portio in alios vsus, nec profanos, nec reprehensioni obnoxios. En cur direptionis insimulent nostros homines. Sed quid de impedito verbi Dei cursu dicturus sum? Grauißimum est crimẽ. Prorsus hæreo. Vos, ô nefarij, veræ doctrinæ extinctores, sacrilegium, cuius rei estis coram Deo, & Angelis ipsius, totóque mundo, nobis audetis imputare? Neque tamen sic in tali cœtu locutos esse miror: vbi nihil sciebant futurum plausibile, nisi quod nequiter dictum foret.

Sed enim accesserunt alij monitores, quibus curæ fuit emẽdare, si quid vel omissum, vel peccatum fuerat à Legatis. Extant aliquot orationes à monachis habitæ, quos credibile est veluti canales fuisse, quibus in ora patrum influxit spiritus sanctus. Vna etiam episcopi nescio cuius, qua nihil potest ineptius omnino fingi. Hæc porrò omnium est summa: nos breuibus decretis obruendos esse: quia fixum manere oporteat, nihil in sua doctrina, antequam prodirent nostri, fuisse, nisi probum ac syncerum. Quia Dominum Iesaias murum, & antemurale Ierosolymæ fore promittit, Sotus quidam (quod nomen bardum, ac fatuum sonat lingua Gallica) duplex Ecclesiæ munimentum excogitat: ex diuinis & humanis legibus. Et in hoc tam stulto cõmento perinde exultat, acsi magnificum de nobis triumphum ageret. Egóne, in exagitanda hac bestia, perderem operam, & tempus? Atqui, mihi plus satis

est, rem digito breuiter indicasse. Quia muro & vallo muniuntur vrbes: Dominus se vnum pro vtroque fore denuntiat. Soti autem interpretatio vallum ad humanas leges transfert: nec aliter restitui posse Ecclesiæ ruinas docet, quàm si interruptio à nobis facta sarciatur.

Alter quoque nomine Marinarius, ex culina Carmelitana fumos exhalat, nos libertatem Euangelicam omne genus corruptelis prætexere. Atque vt aliquid elegãtiæ aspergeret suæ orationi, exclamat: O cœnum, ô labes. Tametsi nihil habeant frontis, negare tamen non audebunt, quin maior apud se grassetur vitiorum licentia. Plus certè apud nos esse veræ castæque seueritatis, & arctioris disciplinæ, testes sunt quotidianæ nostræ conciones. Et tamen hunc canẽ è cœno fœtidi claustri emersum, nihil pudet ita nobis oblatrare. Atqui, votis abrogatis, refracto cœlibatu, sacris precibus contẽptis, calcatis ieiunijs, reiectis patrũ institutionibus, arripuimus occasionem peccãdi, quasi vitæ ducem. Qualis igitur Apostolorum fuit vita? quibus ignotus fuit cœlibatus, pro quo dimicant Papistæ: sub quibus nulla fuit vnquam votorum mentio: qui nullam in ciborum delectu necessitatem imposuerunt conscientijs: qui contenti ea regula, quam Dominus præscripserat, nullos vnquam legum aut traditionum laqueos inijcere tentarunt. Nihil enim in nobis calumniatur, cuius nõ idem nobiscum crimen sustineant Apostoli. Quæ votorum genera improbemus, ex scriptis nostris constat. Quantã spurcitiarum colluuiem orbi vniuerso intulerit eorũ cœlibatus, quẽ sancto coniugio mutatũ cupimus, vtinã minus esset notum. Cœlibatum in iunioribus viduis vt olim Paulus reprehenderet, hoc argumento adductus fuit, quia quædam ad Sathanam defecerant. Hodie plus esse in claustris monachorum & monialium obscœnitatis, quàm in vllis lupanaribus, satis compertum est. Quocunque penetrant sacrifici, signum aliquod suæ impudicitiæ impressum relinquunt. Quasi in hũc solum finẽ prohibiti sint à cõiugio, vt libidinem suam vbivis profundant. Et tot experimenta non tantum apud nos valebunt, vt illis cœlibatus necessitas remittatur? Christiana ieiunia, & sacras preces à nobis damnari, improbè mentitur. Sed ideo securè facit, quia sciebat tantò se maiori cum plausu facturum, quantò petulantior, in nos debacchando, foret. Et interim bonus Euangelicæ libertatis vindex, eius fructus, solatia, delicias, & fomenta vocat quicquid seruilium est superstitionum in papatu. Mirum cur non cœlitum quoque nectar & ambrosiã appellauerit. Quid hac pecude facias? Paulus Christianæ libertatis partem in libera rerum indifferentium vsurpatione positam esse docet: & quanquam externum vsum charitati subijcit, vt decet, conscientias tamẽ nullo vinculo patitur adstringi: ac sedulò admonet, cauendum esse iugum seruitutis, ne eo implicemur. Hic lepidus Veneris frater (nam ex mari ambo nomen habent) saluam fore negat libertatem, nisi infinitis ceremoniarum, legumque cumulis obruatur: tandem exclamat, probatas nos patrum sententias, sacramenta, sanctorum honores, & quicquid sacri est, execrari. His figmentis solebant antehac plebeculas rerum omnium inscias in nos inflammare: nunc iudicare promptum est, quam alij de alijs opinionem mutuò habeant, cùm ex tam illiberali mentiendi licentia, plausum captant in sacerrimo suo consessu. Qua in re, obsecro, minuimus sanctorum honores, nisi quòd idola fieri vetuimus? An hoc est honore sanctos afficere, ereptum Deo honorem in ipsos transferre, vt cum Deo promiscuè colantur? Id apud se fieri negabũt: quia latriæ, & duliæ vocabulis adhibetur discrimen. Egregia scilicet cauendæ ido-

lo-

lolatriæ ratio, cùm duabus voculis prorsus similes cultus, tanquā equos in eodē stabulo longurijs distinguunt: & interim sanctos indifferenter cum Deo coli permittūt. Quid passim in populo Israelitico dānāt Prophetæ? nisi quòd suffitū adoleat suis idolis, quòd sacras epulas instruat, ornet donarijs, sacella dicet, corā illis se prosternat? In his omnibus Israelitas superant Papistæ. Nā mortuis simulachris mortuorū, lāpades ac cereos accendunt, suffitum aspergunt, solennibus epulis celebrant eorum memoriā, altaribus imponunt oblationibus prosequuntur, circunferunt humeris in pōpa, longas ad ea visenda peregrinationes suscipiunt, coram illis prostrati adorāt, simul & orant. Quinetiam mulierculæ & idiotæ ferè omnes, in orādo Hugone, vel Lubino, non alia precandi forma vtuntur, quàm quæ nobis tradita est à Filio Dei. Ita ligni truncus, erit illis cœlestis Pater. Tam horrendis sacrilegijs adeò se nemo opponit, vt occinant sacrifici & monachi, Euge, euge. Et nobis magni criminis loco obijcitur, quòd sacrosanctum Dei cultum studuimus à tot profanationibus repurgare. Hinc nominamur sacrorum omnium hostes. Neque tamen quicquam nobis accidit noui: cùm idem & Prophetæ, & Apostoli audierint. Alia conuitia non attingo, quæ ipsa rerum tractatione melius discutientur. Nisi quòd vnum prætermitti non debet: nos nihil moliri aliud, nisi vt veteris & Apostolicæ Ecclesiæ prætextu, carnalem veteris Adæ filiam, Satanæque sponsam erigamus: piæ reformationis loco, Christianæ Reip. perturbationem, vitiorúmque omnium licentiam ingeramus. Atque vt omnem defensionem nobis præcidat: hoc totum addit, euētu iam compertum esse. Qualem Ecclesiam votis optemus, Deus quidem præcipuè nouit, ac nobis testis est: sed plurima etiam documenta mundo abundè testatum faciunt. Non aliunde certè, quàm ex doctrina, & ex re ipsa iudicium verius ac rectius fieri potest. Nostra cum illorum scriptis conferat quisquis volet: tum ad rei inspectionem oculos conuertat: nihil dico amplius, nisi mox planū fore, quàm iustis de causis Ecclesiæ defleamus interitum, & collapsum eius statum restitui flagitemus: in præscribenda autem ratione, quàm nihil admisceamus carnalis vel prudentiæ, vel studij: sed nostros omnes sensus, nostra consilia, studia, conatus referamus ad veram & vnicā regulam. Quid porrò tota eorum hierarchia, quam fastuosè prædicant, consentaneū vel affine habet Christi & Apostolorū gubernationi? Imò quid nō penitus aduersum? Sed ignoscendū est Marinario, qui dum ora patrum Tridentinorum intuetur, admiratione tanti splendoris raptus, Christū se videre & audire putat. Ita nihil mirū, si turbidas spumas pro verbis, ecstaticus homo euomat. Vos, inquit, patres dū contēplor ecclesiastica dignitate præminētes, omniq́ue doctrinæ genere insignes, vos mundi lumina & decora, Christum videre videor super aquas ambulantem, eundémque audire dicentem: Cōfidite: ego sum. Hæc causa est scilicet, cur in nos tam atrociter inuehatur, quia diuinū illū Synodi Tridētinæ splendorem, ad quem obstupescit, nihilo pluris facimus, quàm puerile aliquod ludicrum. Ego autem tam sordidam adulationem quibus verbis insecter? Quanquam vix, in Carmelitæ persona, insectatione digna est: quando iampridem assuefactus est orbis, ne quid ingenuitatis in eiusmodi mendicabulis requirat.

Inflat deinde suam buccinā Ambrosius Catharinus, ex ordine Dominicanorū, vetus ille Lutheri antagonista: quem ego putabā ante annos viginti pudore confusum, in obscuras latebras se abdidisse. Tā. o enim dedecore à Luthero, nouitio adhuc milite, prostratus fuerat, tam fuerat turpiter ordinum omniū consensu, exibilatus,

vt prodire in hominum cõspectum, si saperet, nunquam debuerit. Nunc autẽ, vt video, bulla cõcilij publicata, quasi edicto iubilæo excitatus, tanquã nouus homo, in lucẽ rursus prodit: idẽ tamen est qui prius erat. Ergo qui Catharini insulsitates aliquando legerunt, nescirent putridum illud cadauer adhuc spirare, nisi concionẽ in Synodo habitam legerẽt, vbi Christi mater fidelißima eius socia vocatur, & aßidere fingitur eius throno, vt gratiã nobis impetret. Multi antehac, impudentiæ suæ fræna laxarunt. Sed qui sociã Christi nominaret, dum fictitijs titulis volunt ornare sanctã virginem, inuentum puto neminem fuisse. Et vocem adeò sacrilegã in tali consessu prolatam, & exceptam non paruo fauore, posteritas nunquam credidisset, nisi ab illis publicata fuisset oratio. Quid enim est Christum lacerare, si hoc non est? Proinde, quòd à Deo nobis aduocatam fuisse datã cõmemorat, perinde loquitur, ac si quod de Christo prædicãt apostoli, in illã dimidia ex parte cõpeteret. Et se audet Simeoni comparare hoc silicernium: cùm ille venerãdus senex, in vnicum Dei salutare, etiam nõdum reuelatum, toto animo intentus fuerit: huic autem Christus vnus sit ex turba aduocatorum. Postquam ordinẽ in cœlo tam concinnum statuit, ad terrenam hierarchiã delabitur: & alienum esse à Christi corpore pronuntiat, quisquis recusat Paulo tertio subesse. Quid? Etiámne si inter impios tanquam Diabolus quispiam, tenebit principatum? fieri inquit, aliter non potest, quin Christi sit vicarius, qui Rom. sedem occupat. Nondum pudet istos nugatores tam futilibus nænijs ludere, quas sciunt, ad tædium vsque fuisse millies refutatas. Quo tempore adhuc Romæ erat Ecclesia & episcopatus, mentio primatus, qualem nunc sibi arrogãt Romanenses, nulla fuit. Vnus enim Christi est vniuersalis episcopatus, cuius partem in solidum singuli sibi pastores vindicant: vt est apud Cyprianum. Hæc verò appellatio si in hominem conferatur, Gregorius sacrilegam, & nefariam, & scelestam, prænũtiámque Antichristi fore, paßim testatur. Quid? An à corpore resecti erant Aphricani, cùm ne primi quidem aut summi episcopi titulum Romano concederent? An ab Ecclesiæ communione se abdicabat Cyprianus, cùm Stephanum Ro. Episcopum non modò cogebat in ordinem, vt se docilem suis collegis præberet: sed erroris, inscitiæ, & præfractæ obstinationis illum damnabat? An faciẽdæ à Christi grege discessionis author erat Hieronymus, cùm superbia diuitiarum, vel paupertatis humilitate superiorem vel inferiorem episcopum fieri, negaret: siue Romanus esset, siue Eugubinus? Sed enim vt, nobis annuentibus, in tertium cælum euehatur Ro. sedes: quàm ridiculum est, Primatẽ episcoporũ facere, qui episcopo non magis est similis, quàm lupus agno? Parum est, nihil in eo cerni episcopale: verùm cùm sit professus Christi, & Ecclesiæ hostis, etiámne Christi vicarium agnoscemus? Quanquam has disputationes longius protrahere, non est præsentis instituti. Et ex scriptis nostris petere satius est, quæ ad hanc rem faciunt. Et ipsa Catharini verba nos admonent, diutius non esse hîc immorandum. Nam simulatque peierauit, se minimè gratiam, adulando, aucupari, continuò subijcit: Sed ad rem. Quo verbo innuit, se extra rem euagatum, & abs re locutum esse. Ad rem verò vt nos reducat, nulla spes est, nisi prius ad sanam mentem redeat.

Si leonem ab vnguibus æstimare placet: iam habent lectores, quid de Tridentino cõcilio sentire debeãt. Nam credibile est ex monachis, qui affuerunt, hos, quibus potißimum datus est declamitandi locus, habitos fuisse primarios, & quasi selectũ florem. Eosdẽ ergo sciamus esse, ex quorum ingenio prodierunt decreta: qui

patribus

patribus cornutis dictarunt, quod tacito nutu, quasi mutæ personæ, approbarent. Quò recidimus? Vt pro diuinis oraculis habenda sint quæcunque talibus bestijs libuerit, obstrepera voce, in aliorum aures demurmurare? Quanquam non sum adeò rerum ignarus, vt credam orationes, quæ istorum nomine editæ sunt, qualescunque sint, ab ipsis fuisse cõpositas. Habent enim suos logodædalos, quibus suas insulsitates, ne risum pueris moueant, aliquo verborum colore fucandas tradunt. Sed fingamus nihil esse, quod non industria sua limauerint: id tamẽ in magno lucro ponendum est, tale extare specimẽ, in quo formidabilis illa Papatus sapientia appareat.

Nec verò prætereundus est episcopus nescio quis, Cornelius nomine, qui vt superiores omnes dignitate, ita & stultitia longè superat. Si quid aliâs graue esset, aut serium in actionibus Synodi, huic diceres attributas esse morionis partes in fabula: sed quia dubium non est, quin delectus fuerit hic vnus inter episcopos, in quo totus ordo sua decora ostentaret, nisi eos sui pigeat iam ac pudeat, vehemẽter me ipsorum miseret. Vnum est, quod illis perstringere queat oculos, quòd flosculos omnes vndique collegit: imò quicquid vnquam elegantiæ didicerat, sedulò in suam orationem infercijt, vt se pro diserto venditaret. Ac per me sanè licebit, vt se putet disertissimum, suísque talis videatur. Ciceroni quidem valde familiarem fuisse oportet, ex quo tanta fiducia laceras sententiàs mutuatur: ex quibus suã orationem malè consarcinet. Verùm, vt scurrili more ludendo, emendicatam illam suam garrulitatem ad opprimendum Christi regnum contorqueat, & Scripturam pro libidine profanet, id verò nullo modo ferendum. Quoniam singula notare infiniti esset operis, gustum ex paucis capiant lectores. Postquam hilaris orator triplici gaudio perfudit auditorium, sibi & socijs gratulatur, quòd oculis iam videant, & manibus tangant beatam illam spem, quam multi videre cùm cuperent, non potuerunt. Quod partim de priore Christi in mundum aduentu, partim de vltima reuelatione, quam adhuc expectamus, dictum est, quis pius sine stomacho audiat ab isto insano ad Tridentinã colluuiẽ transferri? Et ne quid ad impudentiæ cumulum deesset, tertium membrum ex vndecimo ad Hebræos capite, de vltima fidelium perfectione assuit. Post hæc præludia, quid non sibi licitum putaret? Itaque non dubitat Christum nudare, vt eius spolijs Papam suum ornet. Papa, inquit, lux venit in mundum. Os sacrilegum, túne sacrosancto illo elogio, quod non nisi in Filium Dei competebat, fœtidum illud tuum monstrum commendabis? Si quem esse Deum crederes, annon ipse nefariæ vocis sonitus te subito horrore perculisset, ac reddidisset attonitum? An si quis in præclara illa Synodo fuisset pietatis sensus, tanta non modò Scripturæ profanatio, sed in Filium Dei contumelia non omnes iracundia inflammasset? Et adhuc Spiritum sanctum iactabunt præsidere, vbi Redemptor noster ita impunè illuditur? Quid enim illo honore magis Christo proprium? vt Euangelista nominatim Baptistam, vel potius sub eius nomine vniuersos mortales ipsos excludens, illi vni asserat. Illic autem clamat, Filium Dei lucem nostram è cœlo apparuisse. Eiusmodi est sententia, quæ excitare pios omnes animos ad summam reuerentiam debeat. Excipitur autem à Synodo quasi ludicrũ aliquod dicterium. An satis, pro indignitate, exagitari posset tanta impietas? Sed bene est, quòd non multis verbis indigent lectores, vt eam suo pondere examinent. Quamobrẽ & reliqua omnia leuiter percurram. Cùm in laudes Pauli tertij erũpit, dicas eum ex pleno fonte hausisse quod profert: tantum est verborum profluuium.

Fortissimus, inquit, & optimus post hominum memoriam, quem gentium omnium linguæ celebrabunt: de cuius laudibus nulla vnquam ætas conticescet. Legerat hæc apud Ciceronem. Eleganter putauit dicta esse, vt sunt: modò aptè accommodentur. Sed quàm bene quadrent Paulo tertio, testes sint eorum conscientiæ, qui vel eius tyrannidi sunt addictissimi. Ineptus nimiũ sim, si singula encomia persequar quibus detonandis hic nugator guttur suum exercet. Postquam mirabili Dei prouidentia conseruatum fuisse dixit, vt fide, sapientia, potestate sua nos bearet, iubet venerandos patres, tripudiantium more, exclamare: Viuat sanctissimus. Viuat œcumenicus. Viuat Apostolicus. O bone patercule, quantò præstaret te sanum esse, quàm non mortuo solùm, sed exitiali pestiferóque monstro occinere illud tuum, Viuat! Nam quòd postea cœlo dignum prædicas, nescio an intelligas quod omnes iudicant: terra esse indignum. Sed in eo vehementer errasti, quòd procul à cœlo, debueras suam illi stationem assignare. De reliqua laudum congerie, quibus idolum suum onerat lepidus encomiastes, hoc tantùm habeo quod dicã. Vetus fortè prouerbium audierat: Dulcis cantilena, laus. Nõ animaduertit, quorsum spectaret. Itaque, vt suauis orator videretur, totum se in laudes profudit. Inde transit ad Synodũ: & ex tribus legatis vnum facit cœlestem, Cardinalem scilicet à monte, quem omnes truculento ingenio, ferisque moribus esse norunt: secundum, Christianæ politiæ seuerum exactorem: qui vtinam à suo cubiculo inciperet: tertium, Angelum: qui vtinam ambitionem, præcipuam carnis partem, exuisset. Tandem illi Concilium est noua Ierusalem: & quid nõ? Hoc scilicet profectum est graui illa obtestatione, qua vsi fuerãt legati, ne quispiam laudaretur. Verùm, illud perquàm facetum, quòd cùm hæc omnia dicturus esset, indignationem suorum deprecatur. Nemo, inquit, vestrûm mihi succenseat. Nam meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula odientis. Immites sanè, & formidabiles esse bestias oportet, si tam blandis palpationibus irritantur. Quid enim facerent durius lacessitæ? Postea, quasi placatis illis, securus exultat. Venimus, vidimus, vicimus. Potuit hoc quidem iactare Cæsar. Sed quàm ridiculi sunt isti pæanes in vmbra vallis Tridentinæ, extra hostis conspectum? Velim enim scire quid viderint, vt vincerent. Periculum est, ne me calumniari excipiat: cùm ratio mox sequatur, apertis Concilij foribus, apertas esse fores cœli: nempe, nisi omnibus palam esset, quantum inter Concilium & cœlum intersit. Sed homini deliro concedendum est, si extra metas vagatur. Proinde sibi gratulatur, restitutam esse Ecclesiam, quæ iam ad interitum inclinauerat, nisi noua lux Dei, & eius qui ad Deum proximè accedit, Pauli tertij oblata esset. Quid? etiámne Angelis, etiámne Prophetis, & Apostolis superior est Paulus? Video quid sit. Legerat Ciceronem (quem paulò deterius imitatur, quàm hominem simia) populo Rom. sic aliquando fuisse adulatum. Tam bellum dicterium perdere noluit. Sed interim, quæ pia mens non talem blasphemiam execretur?

Quis Spiritũ Synodo abesse neget, quem talibus flabellis videmus excitari? Quanquã episcopulus, de sanctissimi Pauli & patrum clemẽtia, magnificè cõcionatur: prædicat enim Paulũ sui oblitum, nostri memorem, nihil nisi humanum & paternum meditari. Atque hoc quidem sperabimus, adeò mãsuetum esse Pauli animum, vbi ipsum sui oblitum esse apparuerit. Fucus tamen iste aliquantò est tolerabilior, quàm crudele incitamentum rhetoris, non dico cuius (nomen enim, honoris causa, taceo) qui fortè veritus, ne scribendis sanguinarijs decretis parum audaces forent

forent Tridentini, eos ad audendum hortatur: & simul atque iusserint, paratas fore carnificum manus promittit. Itáne verò vt tu, qui nescius non es, indignis modis tractari innoxios: & qui potius, si quem haberes conscientiæ sensum, caput tuum opponere debueras, acuere ad sæuitiã non dubites, qui iam toti ardent immani ac belluina rabie? Adeóne sensus õnes tuos profanauit aer Italicus, vt non cogites Filiũ Dei, cuius agitur causa, iustũ aliquãdo fore iudicẽ? An oblitus es, quanti regnũ suũ faciat, quod Euangelij prædicatione continetur? An memoria non tenes, quàm seuerũ se, vel imminutæ Patris gloriæ vindicem denuntiet? Quibus eloquentiæ pictutis horribiles illas minas delebis, quibus aduersus perfidam simulationem fulminat? Quæ tãta amentia te excæcauit, vt calcare pedibus sacrũ martyrum sanguinem non verearis, quem sibi non frustra asserit esse pretiosum? Vna denique ista vox tibi horrorem nõ incutit? Væ qui mentiuntur lucem esse tenebras. Ego verò, tua causa totus expauesco, dum formidabilem illam vltionem mente concipio, quæ te breui manet, nisi in viam redeas. Atq; ideo tibi non parco, vt Deus parcat: sed ita est profectò, meretricias tandem rhetorũ linguas fieri oportet, vbi semel meritoriæ esse cœperunt. Quòd si illi ad maledicendum sunt diserti, nos, ad reprimendam eorum virulentiam, mutos esse non conuenit. Turpis enim ignauiæ esset, dum martyrum memoriam (quam, vt inter pios benedicta esset, ore suo Dominus consecrauit) quibus possunt probris lacerant, nos dißimulando, id pati: perfidiæ verò nimis flagitiosæ, dum æternam Dei veritatem (cuius defensio nobis tantopere commendatur) infamant, nos tacendo, velut eam prodere. Sed iam ad secundæ Seßionis decretum, tanquam ad primum fabulæ actum veniamus. Iesa.5.

DECRETVM PVBLICATVM IN SECVNDA SESsione sacri Concilij Tridentini, Die vij. Ianuarij. 1546.

SAcrosancta Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitimè congregata, in ea Præsidentibus eisdem tribus Apostolicæ Sedis Legatis, agnoscens cum beato Iacobo Apostolo, quòd omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum, qui ijs, qui postulant à se sapientiã, dat omnibus affluenter, & nõ improperat eis, & simul sciens, quòd initium sapientiæ, timor Domini: statuit & decreuit omnes & singulos Christi fideles in ciuitate Tridentina congregatos, exhortandos esse, prout exhortatur: vt se à malis & peccatis hactenus commißis emendare, ac de cæterò in timore Domini ambulare, & desyderia carnis nõ perficere, orationibus instare, sæpius confiteri, Eucharistiæ sacramentum sumere, Ecclesias frequentare, præcepta denique Dominica (quantũquisque poterit) adimplere, necnon quotidie pro pace Principum Christianorũ, ac vnitate Ecclesiæ, priuatim orare velint. Episcopos verò, & quoscunque alios in ordine Sacerdotali constitutos, œcumenicum Concilium in ea ciuitate celebrantes, vt aßiduè Dei laudibus incumbere, hostias, laudes & preces offerre, sacrificium Missæ quolibet saltem die Dominico (in quo Deus lucẽ condidit, & à mortuis resurrexit, ac Spiritũ sanctũ in discipulos infudit) peragere satagant: facientes sicut idem Spiritus sanctus, per Apostolum, præcepit, obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro sanctißimo D.N. Papa, pro Imperatore, pro Regibus, & cæteris, qui in sublimitate constituti

sunt, ac pro hominibus: vt quietam, & tranquillam vitam agamus, pace fruamur, & fidei incrementum videamus. Praeterea hortatur vt ieiunent, saltem singulis sextis ferijs, in memoriam passionis Domini, & eleemosynas pauperibus erogent. In Ecclesia autem cathedrali, singulis quintis ferijs, celebretur Missa de Spiritu sancto, cum laetanijs, & alijs orationibus ad hoc institutis. In alijs verò Ecclesijs, eadem die dicantur, ad minus laetaniae, & orationes. Tempore autem, quo sacra peraguntur, colloquutiones, & confabulationes non fiant: sed ore & animo, celebranti adsistatur.

Et quoniam oportet Episcopos esse irreprehensibiles, sobrios, castos, domui suae bene praepositos, hortatur etiã, vt ante omnia, quilibet in mensa, seruet sobrietatem moderationémque ciborum. Demum, quum in eo loco saepe otiosi sermones oriri soleant, vt in ipsorum Episcoporum mensis, diuinarum Scripturarum lectio admisceatur: familiares verò suos vnusquisque instruat & erudiat, ne sint rixosi, vinosi, impudici, cupidi, elati, blasphemi, & voluptatum amatores: vitia demum fugiant, & virtutes amplectantur, & in vestitu & cultu, & omnibus actibus, honestatem prae se ferant, sicut decet ministros Dei.

Ad haec, cùm huius sacrosancti Concilij praecipua cura, solicitudo, & intentio sit, vt propulsatis haeresum tenebris (quae per tot annos operuerunt terram) catholicae veritatis lux (Iesu Christo, qui vera lux est annuente) candor, puritásque refulgeat: & ea quae reformatione egent, reformentur: ipsa Synodus hortatur, omnes catholicos, hîc congregatos, & cõgregandos, atque eos praesertim, qui sacrarum literarum peritiam habent, vt sedula meditatione diligenter secũ ipsi cogitent quibus potissimum vijs & modis, ipsius Synodi intentio dirigi, & optatum effectum sortiri possit: quò maturius, & consultius damnari damnanda, & probanda probari queant: vt per totum orbem omnes vno ore, & eadem fidei confessione glorificent Deum, & Patrem Domini nostri Iesu Christi.

In sententijs verò dicendis, iuxta Toletani Concilij statutum, in loco benedictionis considentibus dominis sacerdotibus, nullus debeat aut immodestis vocibus perstrepere, aut tumultibus perturbare: nullis etiam falsis, vanísve aut obstinatis disceptationibus contendere: sed quicquid dicatur, mitissima verborum prolatione temperetur: vt nec audientes offendantur, nec recti iudicij acies perturbato animo inflectatur.

Insuper, ipsa sacra Synodus statuit, ac decreuit, quòd si forte contigerit aliquos debito in loco non residere, & sententiam etiam sub verbo Placet proferre, congregationibus interesse, & alios quoscunque actus facere, Concilio durante: nulli propterea praeiudicium generetur, nullíque nouum ius acquiratur.

IN DECRETVM SECVNDAE SESSIONIS.

Qvia honorabile esse Concilij nomen sciunt: commendationem inde sibi accersunt apud bonos viros, quibus sunt ignoti: nam dum intumescunt istae ampullae sacrosancta, oecumenica, & vniuersalis Synodus, in Spiritusancto legitimè congregata: perstringunt simplicium oculos. Verùm, vt Christianae modestiae est, Ecclesiae authoritatem vereri: ita & prudentiae est circunspicere, ne fallaci praetextu nobis Satan illudat. Quanquam hîc non tam exacta pru-

prudentia opus est. Neq; enim, vel à præstigijs vel ab occultiore aliquo astu nobis cauendum est. Tantùm aperiamus oculos, & perspiciemus nihil esse quod tam splẽdidis titulis obtendunt. Cùm publicarent hoc decretũ, viginti forte episcopi sedebant. En cur vniuersalem Synodum se appellent: nec eo contenti, quò magis terreãt ignaros, nomẽ Græcum vsurpant, quasi vox ignota vim habitura sit magicæ incantationis. Sed quid tamen valet œcumenica Synodus? Perinde ac si quis dicat, vndique Tridentũ confluxisse episcopos, quaquauersum habitatur orbis. At si prouincialis foret Synodus, deberet eos pudere suæ paucitatis. Vnde autem, aut quo iure sacrosanctam hanc Synodũ censebimus? Quousque tandem sibi ducent cum pueris esse negotium, vt crepitaculis risu dignis maiestatẽ sibi concilient? In Spiritu sancto ritè se esse congregatos, vnde nobis fidem facient, nisi forte ex bullari indictione? Quasi verò semper fascinatas hoc stupore teneant hominum mentes, Spiritum sanctũ è cœlis elici, Papæ nutu. Quo tẽpore habita sunt concilia, quibus ipsi primarium honorẽ deferre coguntur, nulla penes Rom. episcopum indictionis erat potestas. Sed eum Imperator cum reliquis, suo edicto conuenire iubebat. Hoc fuisse obseruatum, non in quatuor solùm magnis concilijs, quæ vocant, sed etiam in plurimis alijs, vetusta acta, quæ adhuc supersunt, & omnes historiæ testantur. Ac ne causentur indictionẽ fuisse parũ legitimã: id Leonis epistolis refellitur, quibus suppliciter petit à Theodosio, Valẽtiniano, & Marciano, Augustis, vt, pro Imperatoria potestate, locũ, & diem episcopis edicant. Idẽ & Gregorius aliquanto pòst à Mauricio petijt.

Verùm tres sedis Apostolicæ Legati Spiritum sanctum forsan attulerunt. Si ita est, non fuit Synodus Nicena ritè cõgregata: quæ Romanæ Ecclesiæ legatos in quartum locũ reiecit. Quid de Aquileiensi dicendum, quæ cùm in Italia celebraretur, esśetque vniuersalis: nullã facit Rom. episcopi mentionem? Si non est ritè constitutus ordo, nisi præsideant Papæ legati, quid respondebunt Aphricani, qui duobus Bonifacij legatis Philippo, & Asello postremũ locum aßignarunt, quòd presbyteri tantùm essent, non ex ordine episcopali? Nunc Romanæ Ecclesiæ diaconus, modò rubro pileo sit insignis, altus eminebit super omnium episcoporum capita. Tametsi, quem quisque inter eos gradum obtineat, mea nihil refert: nec ea de causa illis molestus ero. Quin faciliè patiar mitras à galeris vinci: modò ne Spiritum sanctum laruis nuper à se cõpositis alligent: vt vbicunq; cõspectus fuerit purpuræ fulgor, Synodus sit ritè cõgregata. Et tamen si hanc nobis legẽ imponunt: cur Synodus Basiliensis legitima, illorũ iudicio, nõ habetur? Quis ferat tantam impudentiã, vt Spiritum emittat homo, & quoties libuerit reuocet? Proinde vt vero argumento persuadeant, Spiritum Dei suum esse præsidem, in primis probẽt necesse est, Christi nomine & auspicijs, se esse congregatos.

Atqui longè secus esse, acta clamitant: nam simul ac buccas ita inflarunt, primùm nihil dignũ proferunt tanto hiatu: deinde primo statim ingressu, quod sibi videntur habere optimum, ex craßißima superstitionum fæce hauriunt. Ac de priore quidem parte, quàm flaccidi sint & emortui, omníque Spiritus energia vacui in primo suo decreto, lectoribus iudicium relinquam: quia nemo est mediocri intelligentia præditus, qui non per se animaduertat. Secundam attigisse sufficiet: quia ex breui indicatura iudicium facere promptum erit. Episcopos, & sacerdotes concilium celebrantes, hoc est, seipsos, hortantur, ad peragendum, quolibet saltem Dominico die Missæ sacrificiũ. En præclaræ reformationis initia. Clamamus, missale sacrificiũ,

nihil aliud esse, quàm impiam Cœnæ Dominicæ profanationẽ. Idque ex claris Domini verbis planum facimus. Neque enim sacrificandi partes nobis iniungit in sacra Cœna instituenda: sed ad participandum, quod ipse vnus & semel obtulit sacrificiũ, nos inuitat: distributionem fieri præcipit: vtroque symbolo cõmunicare omnes pariter iubet. Neque enim obscura sunt verba: Accipite: distribuite inter vos: bibite ex hoc calice omnes. Quid simile inter eiusmodi actionem, quæ Domini mandato respondet, & Papalem Missam? vbi se Christũ Patri offerre fingunt, ad expianda suo sacrificio mundi peccata: neque id solùm, sed etiã ad impetrandam mortuis redemptionem: vbi nulla fit ad participationem inuitatio: sed potius vnus se à toto grege separat: quòd si quis fortè accedit, à dimidia parte arcetur. Olim cùm minor esset populi frequentia, dicebat Chrysostomus: Frustra ergo astamus ad altare. Dicebat hoc, qui iam tamen assueuerat multis corruptelis. Quid dicturus est Dominus, non corrupta modò, sed euersa prorsus sua institutione? Eant igitur, & magis magísque suo sacrilegio iram Dei iam plus satis concitatam, rursus de-integro inflamment. Secũdò hortantur, vt singulus saltem ferijs sextis, in paßionis &c. memoriam. Hoccine est, quod de obseruatione dierum docet Paulus? Hoccine est quod de ciborum delectu admonet, eadem ad Colossenses epistola? ἐθελοθρησκείαν esse, hoc est, commentitium Dei cultum, qui vtcunque speciem habeat sapientiæ, quia tamen pendet ex hominum placitis, vnà cum cibis ipsis euanescit, qui vsu ipso pereũt. Vbi quæso, legerunt, Dominum talem commendasse mortis suæ memoriam? Quin potius moriendo, quicquid tale est, abrogauit. Quid ergo de præparationibus istis dicendum, quibus Spiritum sanctum elicere de cœlo volunt: nisi fatuas esse superstitiones, de quibus ad focum, sedentes cum lana & colu aniculæ fabulantur? His demum adiungunt litanias: hoc est, centones ex totidem blasphemijs consutos, quot verbis. Quo enim colore excusabunt, quòd cùm de Christi interceßione illic altum sit silentium, aduocatorum sibi centurias, ex quibus volunt mortuis, deligunt? Quid hoc, vel cum Scripturæ doctrina, vel cum veteribus piorum institutis simile habet? vt præterito vno Dei & hominum mediatore, nominatim enumerent quos sibi finxerunt pro suo arbitrio: & tandem vniuersum sanctorum chorum, quasi vno fasciculo colligatum inuocẽt? Vt discedere sibi permittant à pura Euangelij doctrina: certè quo tempore eò vsque inualuerat superstitio, vt rectam lineam tenere non possent sancti pastores, disertis tamen verbis prohibitum fuit in concilio Carthaginensi, ne sancti ad altare inuocarentur: & ne hanc vocem proferrent sacerdotes, Sancte Petre, vel Paule ora pro nobis. Qualis nunc ab his speranda reformatio, qui à corrupti seculi vitijs tantopere in peius degenerant?

Col. 2.

PRIMVM DECRETVM PVBLICATVM IN TERtia Seßione Tridentinæ Synodi, die Iouis, iiij. Februarij. 1546.

IN nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Hæc sacrosancta, œcumenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitimè congregata, in ea præsidentibus eisdem tribus Apostolicæ sedis Legatis: magnitudinem rerum tractandarum considerans, præsertim earum, quæ duobus illis capitibus de extirpandis hæresibus, & moribus reformandis continentur, quorũ causa præcipuè est congregata: agnoscẽs

autem,

autem, cum Apostolo, non esse sibi colluctationē aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spirituales nequitias in cœlestibus: cum eodem omnes & singulos in primis hortatur, vt confortentur in Domino, & in potentia virtutis eius, in omnibus scutū fidei, in quo poßint omnia tela nequißimi ignea extinguere, atq; galeā spei salutis accipiant, cū gladio spiritus, quod est verbū Dei. Itaq; vt hæc pia eius sollicitudo principiū & progressum suum per Dei gratiam habeat, ante omnia statuit & decreuit, præmittendam esse confeßionem fidei, patrū exempla in hoc sequuta, qui sacratioribus Cōcilijs hoc scutū contra omnes hæreses in principio suarū actionū opponere consueuêre: quo solo aliquando, & infideles ad fidē traxerunt, hæreticos expugnarunt, & fideles confirmarunt. Quare Symbolum fidei, quo sancta Romana Ecclesia vtitur, tanquam principium illud, in quo omnes, qui fidem Christi profitentur, necnon conueniunt, ac fundamentum firmum & vnicum contra quod portæ inferi nunquam præualebunt, & totidem verbis, quibus in omnibus Ecclesijs legitur, exprimendum esse censuit: quod quidem eiusmodi est:

CREDO in vnum Deum Patrem omnipotentem, Factorem cœli & terræ, visibilium omnium, & inuisibilium. Et in vnum Dominum Iesum Christum Filium Dei vnigenitum, & ex Patre natum ante omnia secula, Deum de Deo, Lumen de lumine, Deum verum, de Deo vero, Genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis: & incarnatus est de Spiritusancto, ex Maria virgine: Et Homo factus est, Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus, & sepultus est, & resurrexit tertia die, secundum Scripturas, & ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris: Et iterum venturus est cum gloria iudicare viuos, & mortuos: cuius Regni nō erit finis. Et in Spiritumsanctum Dominum, & viuificantem, qui ex Patre, Filióque procedit, qui cum Patre, & Filio, simul adoratur, & conglorificatur, qui locutus est per Prophetas. Et vnam sanctam catholicam, & Apostolicam Ecclesiam. Confiteor vnum Baptisma, in remißionem peccatorum: & expecto resurrectionem mortuorum. Et vitam venturi seculi, Amen.

Eadem Sacrosancta œcumenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitimè congregata, in ea præsidētibus eisdem tribus Apostolicæ sedis Legatis, intelligēs multos Prælatos, ex diuersis partibus accinctos esse itineri, nonnullos etiā in via esse, quò huc veniāt: cogitánsque omnia ab ipsa sacra Synodo decernenda, eò maioris apud omnes existimationis, & honoris videri posse, quò maiori fuerint, & pleniori patrū Cōcilio, & præsentia sancita, & corroborata: statuit & decreuit futuram Seßionem, post præsentem celebrandā esse die Iouis, quæ subsequetur Dominicam Lætare proximè futuram. Interim tamen, non differri discußionem & examinationem eorum quæ ipsi Synodo discutienda & examinanda videbūtur.

IN DECRETVM TERTIAE SESSIONIS.

DIcas, altum nescio quid velle excudere venerandos patres, cùm de Spirituali armatura ex Paulo concionantur. Sed ex monte inflato, præter inanē fumū, nihil tandē prodit, quod saltē præsenti neceßitati seruiat: nā fidei cōfeßioni duntaxat subscribūt quæ in tēplis canitur. Initio Ianuarij primū decretum publicauerant: huius secundi publicationem differunt in Februarium.

Quid tam longa consultatione opus fuit in re liquida? An verò mensis vnius fuit hæc inquisitio? Valde sedulos, & laboriosos in rebus arduis esse oportet, qui, vbi nihil est negotij, tandiu occupantur. Ergo, quasi non frustra tempus consumpserint, vbi dies aduenit, consedere duces, & vulgi stante corona, alta voce pronuntiant se credere, de quo nihil esse controuersiæ, sciebant omnes. Hoc dicent ex ritu, institutóque veteri fuisse factum. Atqui, an nullius difficultatis ceremoniola mensem integrum requirebat? Nimis certè puerilis est hic fucus, dum sedet ad nihil dicendum, quò probent, se non fuisse otiosos. Sed qua grauitate pronuntiant? Symbolum, inquiunt, profitemur nos credere, vt est in Missali. Vt eorum ineptias non exagitem, mirũ nisi eos sponte sui pudeat. Quòd multos prælatos putabant ex varijs partibus accinctos esse itineri, eos fefellit opinio. Nam ad extremũ vix ad quadraginta fuerunt collecti. Quare illã existimationem, quam sperabant ex magno numero, perdiderũt. Tametsi, mea opinione, sibi sunt iniurij, dum paucitati suæ detrahunt: nam tanti apud me est ipsorum authoritas, vt si quingentos præterea haberent sui similes, ne minimum quidem momentum accessurum sit ad pondus.

PRIMVM DECRETVM IIII. SESSIONIS vij. Aprilis, 1546. celebratæ, Concilij, Tridentini.

Acrosancta, œcumenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitimè congregata, præsidentibus in ea eisdem tribus Apostolicæ sedis Legatis: hoc sibi perpetuò ante oculos proponens, vt sublatis erroribus, puritas ipsa Euangelij, in Ecclesia conseruetur, quod promissum antè per Prophetas, in Scripturis sanctis Dominus noster Iesus Christus Dei Filius proprio ore, primùm promulgauit: deinde per suos Apostolos, tanquã fontem omnis, & salutaris veritatis, & morum disciplinæ, omni creaturæ predicari iußit. Perspiciénsque hanc veritatem, & disciplinam contineri in libris scriptis, & sine scripto traditionibus, quæ ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis, Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditæ, ad nos vsque peruenerunt, orthodoxorũ patrum exempla sequuta, omnes libros, tam veteris, quàm noui Testamenti, quũ vtriusque vnus Deus sit author, necnon traditiones ipsas, tum ad fidẽ, tum ad mores pertinentes, tanquam, vel ore tenus à Christo, vel à Spiritu sancto dictatas, & continua succeßione in Ecclesia catholica conseruatas, pari pietatis affectu, ac reuerentia suscipit, & veneratur. Sacrorũ verò librorũ indicem, huic Decreto ascribendum censuit, ne cui dubitatio suboriri poßit, quínam sint, qui ab ipsa Synodo suscipiantur. Sunt verò infrascripti, Testamenti veteris, quinque Mosis, id est, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium: Iosueh, Iudicum, Ruth, Quatuor Regũ, duo Paralipomenon, Esdræ primus, & secundus qui dicitur Neemias, Thobias, Iudith, Hester: Iob, Psalterium Dauidicum, centum quinquaginta Psalmorum, Parabolæ, Ecclesiastes, Canticum canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus: Esaias, Hieremias, cum Baruch, Ezechiel, Daniel: duodecim Prophetæ minores, id est Oseas, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Naum, Habacuh, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias, duo Machabæorũ, primus & secũdus. Testamenti noui, quatuor Euangelia: secundum Matthæum, Marcum, Lucã, Ioannem: Actus Apostolorũ à Luca Euangelista conscripti: Quatuordecim Epistolæ Pauli Apostoli:

Apostoli: ad Romanos, duæ ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippēses, ad Colossenses, duæ ad Thessalonicēses, duæ ad Timotheū, ad Titū, ad Philemonē, ad Hebræos: Petri Apostoli duæ, Ioannis Apostoli tres, Iacobi Apostoli vna, Iudæ Apostoli vna: & Apocalypsis Ioannis Apostoli. Si quis autē libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueuerūt, & in veteri vulgata Latina editione habētur pro sacris & Canonicis, nō susceperit, & traditiones prædictas sciens & prudens contempserit, Anathema sit. Omnes itaque intelligant, quo ordine, & via ipsa Synodus, post iactum fidei confeßionis fundamentū, sit progressura, & quibus potißimum testimonijs, ac præsidijs in confirmādis dogmatibus, & instaurandis in Ecclesia moribus sit vsura.

Secundum Decretum eiusdem quartæ Seßionis.

INsuper eadem sacrosancta Synodus, consyderans non parum vtilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, si ex omnibus Latinis editionibus quæ circunferuntur sacrorum librorum, quænam pro authentica habenda sit, innotescat: statuit, & declarat, vt hæc ipsa vetus & vulgata editio, quæ longo tot seculorum vsu in ipsa Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, & expositionibus, pro authētica habeatur, & quòd nemo illā reijcere quouis prætextu audeat, vel præsumat.

Præterea ad coërcenda petulantia ingenia, decernit, vt nemo suæ prudentiæ innixus, in rebus fidei, & morum ad ædificationem doctrinæ Christianæ pertinētium, sacram Scripturam, ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit & tenet sancta Mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu, & interpretatione Scripturarum sanctarum, aut etiam contra vnanimem consensum patrum, ipsam Scripturam sacram interpretari audeat, etiam si eiusmodi interpretationes nullo vnquam tempore in lucem edendæ forent. Qui contrauenerint per ordinarios declarentur, & pœnis à Iure statutis puniantur.

Sed & impreßoribus modum in hac parte, vt par est, imponere volens, qui iam sine modo, hoc est putantes sibi licere quicquid libet, sine licentia superiorum Ecclesiasticorum, ipsos sacræ Scripturæ libros, & insuper annotationes, & expositiones quorūlibet indifferenter, sæpe tacito, sæpe etiam ementito prælo, & (quod grauius est) sine nomine authoris imprimūt. Alibi etiā impressos libros huiusmodi temerè venales habēt: decernit & statuit vt posthac sacra Scriptura, potißimū verò hæc ipsa vetus, & vulgata editio quàm emendatißimè imprimatur. Nullique liceat imprimere, vel imprimi facere, quosuis libros de rebus sacris sine nomine authoris, neque illos in futurum vendere, aut etiam apud se retinere, nisi primùm examinati, probatique fuerint ab ordinario, sub pœna anathematis, & pecuniæ, in Canone Concilij nouißimi Lateranensis apposita. Et si regulares fuerint vltra examinationem, & probationem huiusmodi, licentiam quoque à suis superioribus impetrare teneantur, recognitis per eos libris, iuxta formam suarum ordinationum.

Qui autem scripto eos communicant, vel euulgant, nisi anteà examinati, probatíque fuerint, eisdem pœnis subiaceant, quibus impreßores, & qui eos habuerint, vel legerint, nisi prodiderint authorem, pro authoribus habeantur. Ipsa verò huiusmodi librorum probatio in scriptis detur, atque ideo in fronte libri, vel scripti, vel impreßi authenticè appareat. Itaque totum, hoc est probatio, & examen gratis fiat: vt probanda probentur, & reprobentur improbanda.

Post hæc temeritatem illam reprimere volens, qua ad profana quæque conuertuntur, & torquentur verba, & sententiæ sacræ Scripturæ ad scurrilia, scilicet fabulosa,

vana, adulationes, detractiones, superstitiones impias, & diabolicas incantationes, & diuinationes, sortes, libellos etiam famosos: mandat, & præcipit ad tollendam huiusmodi irreuerentiam, & contemptum, & ne de cætero quisquã, quomodolibet verba Scripturæ sacræ ad hæc & similia audeat vsurpare, vt omnes huius generis homines, temeratores & violatores verbi Dei, iuris & arbitrij pœnis per Episcopos coërceantur.

Item, hæc sacrosancta Synodus statuit, & decreuit, proximam futurã Sessionem tenendam, & celebrandam esse feria quinta, post sacratißimum festum Pentecostes.

IN QVARTAM SESSIONEM.

Vetus est prouerbium: Romani sedendo vincunt. Hac fiducia, degeneres isti, ac spurij Romanæ sedis, hoc est magnæ meretricis filij, ad vincendum se composuerunt, indicta tertia Sesßione. Quid enim prohibet, quominus erecto trophæo, voti compotes abeant: si illis cõceditur quod vno decreto complexi sunt? Quatuor autem sunt capita. Primò definiunt, in doctrina non solis Scripturis standũ esse, sed traditis etiam per manus placitis. Deinde, in cõficiendo Scripturæ catalogo, eadẽ libros omnes creta notant: & apocryphos vetant ex aliorum ordine submoueri. Tertiò, repudiatis alijs quibuscunque interpretationibus, vulgatam solam retinent, ac iubent esse authenticam. Postremò, sibi in locis omnibus vel obscuris, vel dubijs, ius interpretationis vindicãt, absque prouocatione. Quatuor istis constitutis: quis neget esse debellatum? Itaque, superuacuæ magis ostẽtationis causa, postea disputarunt, quàm quòd ita necesse foret. Quicquid enim protulerint, si nulla Scripturæ authoritate fultum erit, inter traditiones numerabitur: quas nihilò minus fidei habere volunt, quàm Legem & Prophetas. Quid verò iam licebit improbare? cùm nullum sit tam crassum aut anile delirium, quod non hoc prætextu defendant. Imo nulla est tam prodigiosa superstitio, cui non hunc, veluti Aiacis clypeum, applicent, quo muniatur. Adde, quòd sibi noua suffragia comparant, cùm libros apocryphos authoritate dignantur. Ex secundo Machabæorum & purgatorium probabitur, & sanctorum intercesßio. Ex Tobia, satisfactiones, exorcismi: & quid non? Ab Ecclesiastico non pauca mutuabuntur. Vnde enim fæcem melius haurirent? Quanquam non is sum, qui lectionem horum librorum velim prorsus improbare: sed fidem illis tribuere, quæ hactenus nunquam habita fuit, quorsum attinebat, nisi vt ad colorandos suos errores adulterino fuco vterentur? Verùm, quia sæpe ex Hebraica aut Græca veritate refellitur istorũ inscitia in citandis Scripturis, & temeritas cohibetur, adeóque retũditur Thrasonica iactantia: huic quoque modo ingeniosè occurrunt, dum statuunt, vt sola ad fidem valeat vulgata translatio. Eant nunc qui multum operæ, temporísque consumpserunt in linguarum studio, vt genuinum Scripturæ sensum ex fontibus ipsis peterent. Saltem ne posthac Romanensibus molesti sint, hoc decreto abundè prouisum est. Nónne hoc est Græciam, totúmque Orientem subigere? Vnum adhuc deerat: semper enim emergunt homines morosi, quibus satisfieri aliter nequit, nisi Scripturis probetur quod vertitur in quæstione. Sunt alij nimium perspicaces, qui etiam in vulgata translatione arma reperiũt, quibus ad lacessendum Papatum instruantur. Ne quid inde accipiant damni, optimum remedium excogitant, dum sibi legitimam adiudicant Scripturæ interpretationem. Quis iam malè prouidos existimet? qui vno capite huc perueniunt, vt quiduis habeãt ex Scriptura probatum: & nullo Scripturæ testimonio quantumuis contrario vrgeantur. Nam si confesßio probanda est: in promptu erit illud: Ostendite vos sacerdotibus. Si quæratur, an ad mortuorum intercesßionem confugiendum sit: statim illud

illud occurret: Ad aliquẽ sanctorum cõuertere. Item, Pro hac orabit ad te omnis sanctus. Nec purgatorium destituetur certo fundamento: quia scriptum est: Nõ exibit inde, donec soluerit vltimum quadrantem. Denique, licebit quidlibet ex quolibet facere. Cùm antehac eiusmodi testimonia proferebant, iam erant pueris quoque ipsis ridiculi: nunc ius authenticæ interpretationis scrupulum omnem, si illis creditur, eximet. Quod autem tam clarum aut firmum testimonium illis contrà obijcietur, quod non eludent? Impunè enim qualicunque cauillo se expedient. Aduersus contrarias rationes hîc oppositus erit murus aheneus: Tu quis es, qui Ecclesiæ interpretationi obstrepis? Hoc scilicet est, quod vulgari prouerbio inter se prædicant: Scripturam esse nasum cæreum: quia conuerti possit in omnes formas. Si eiusmodi postulata Mathematicis darẽtur, non modò ex cubito palmum facerent: sed stadium euincerent cubito breuius, donec miscerent cœlum terræ.

Quid ergo cum hac victrice, & iam quasi triumphali Sessione nobis agẽdum est? nempe, vt flando discutiamus istos fumos. Quòd ad traditiones attinet: scio illarum non raram fieri mentionem à vetustis scriptoribus: sed non eo consilio, vt fides nostra extra Scripturas excurrat, in quibus ipsam perpetuò includunt. Ritus tantùm quosdam Apostolis referunt acceptos: quorum pars ab illis videtur habere originem: pars autem illis authoribus indigna est. Et tamen omnes quos attingũt, & numero pauci sunt, & genere tolerabiles. Nunc verò quicquid Romanensibus libuerit obtrudere, id ex Apostolorum traditione fluxisse, credi volunt: adeóque nihil habent frontis, vt quæ non ita pridem inter ignorantiæ tenebras obrepserunt, in illum ordinem, sublato discrimine, referant. Ergo, vt illis demus, instituta quædam posteris Apostolos Domini per manus tradidisse, quæ scriptis nũquã mandauerint: primùm, hoc nihil ad fidei doctrinam: vt apiculum vnũ inde eliciant: sed tantùm ad externos ritus, vel decoro, vel disciplinæ seruientes: deinde probare necesse habebunt, traditionem esse Apostolicam, quancunque hoc titulo commendabunt. Proinde, non est quòd putent, hoc sibi quicquam suffragari, vel ad tyrannidem legum suarum stabiliendam, quibus conscientias miserè excarnificant: vel ad suas superstitiones obtegendas, quas consarcinatas esse ex vitiosis omnium seculorum gentiúmque ritibus, constat. Præcipuè verò repudiandum illud, quòd doctrinæ certitudinẽ ex ijs, quæ vocant ἄγραφα, non minus quàm ex Scripturis pendere volunt. Tenendum enim semper est illud Augustini: Fidem ex Scripturis conceptam esse. Lib. de ciuit. Dei. 19: c. 18.

De libris omnibus in Canonem promiscuè receptis, non dicam aliud, nisi præter Ecclesiæ veteris consensum id fieri. Scitur enim quid Hieronymus ex communi maiorum sententia referat. Et Ruffinus, etiã tanquam de re minimè controuersa, cum Hieronymo pronuntiat, Ecclesiasticũ, Sapientiam Solomonis, Tobiam, Iudith, & Machabæorũ historiam, libros non Canonicos à patribus, sed Ecclesiasticos fuisse vocatos, qui ad populum quidem legerentur, sed ad fidem dogmatum faciendam non valerent. Nec me tamen latet, idem quod nunc Tridentini patres statuunt, in concilio Carthaginensi tertio haberi. Quod Augustinus quoque in libro de doctrina Christiana secutus est. Sed cùm varijs locis testetur Augustinus, non idem, sua ætate sensisse omnes, relinquatur id sanè in medio. Quòd si argumentis ex reipsa sumptis pugnandum sit, præter phrasin ipsam, multa ostendent debere inferiore loco subsidere, quæ Tridentini patres in altum extollunt. Vt alia omittam, quisquis Machabæorum scripsit historiam, in fine optat, vt bene & congruenter scripserit: sin minus, veniam deprecatur. Quantum, obsecro, à Spiritussancti maiestate aliena est hæc confessio?

In translationibus, præter vnam vulgatam, damnandis, vt crassior est inscitia, ita

magis barbarum edictum. Sacra Dei oracula Moises & Prophetæ lingua Hebraica, Apostoli Græca prodiderunt. Ne quis mundi angulus expers esset tanti thesauri, accessit etiam donū interpretationis. Factum est: nescio quibus modis, certè nec iudicio nec recto delectu, vt ex interpretationibus diuersis vna obtinuerit inter indoctos, saltem qui nulla linguarum notitia instructi, qualecunque ignorantiæ suæ subsidium quærebant. Porrò qui linguas tenent, hanc interpretationem deprehendunt infinitis erratis scatere: idque apertissimis demonstrationibus planum faciūt. Patres decernunt ex aduerso, etiam si ex fonte ipso purum liquorem proferant, etiamsi ex certa veritate falsum coarguant, minimè esse audiēdos. Nemo vnquam sensu communi præditus, hoc bono priuare ausus est ecclesiam Dei. Veteres, quanuis linguarum cognitione, ac præsertim Hebraicæ, destituerentur, ingenuè tamen semper agnoscunt, nihil esse melius, quam ipsam consulere, vt inde verus germanúsque sensus hauriatur. Vltra progrediar. Nemo est mediocri ingenio, qui vulgatam translationem cum aliquot alijs conferendo, non facilè videat, multa feliciter in his esse restituta, quæ perperam in illa habebantur. Hìc nos Synodus cogit ad perspicuā lucem cæcutire, vt sponte erremus. Quis putasset tam fore amentes, vt bonorum iudicia tam securè contemnerent, nec dubitarent omnibus se inuisos ac detestabiles reddere? Qui sciebant eos nihil vtile meditari, sic tamen persuasi erant: vt fucum aliquem mundo facerent, negotium cudendæ nouæ translationis iuratis sibi hominibus daturos. Atqui, non fraudulenter agūt. Vitiosissima translatione non modò contentos esse nos iubent, sed eam, non aliter ac cœlitus delapsam, volunt adorari: & cum omnibus conspicuæ sint mēdæ, quicquā desyderari prohibent. En à quorū arbitrio Ecclesiæ instauratio pendeat. Locos perperam insulséque redditos notare, quàm longi esset operis? Adeò nulla est integra pagina, vt vix tres sint continui versus, non insigni aliquo errore fœdati. Sufficiat in specimen vnus Psalmorum liber: cuius pauca exempla obiter attingam: magis vt, proposito tenui gustu, inuitem lectores ad cognoscēdum, quàm vt eos doceam. Psalmo secundo præclara est exhortatio: Osculamini filium. Pro qua vetus translatio habet: Apprehēdite disciplinam. Nihil simile. Illud cùm verum esse constet, hoc cur potius authenticum habebitur? Vulgaris interpres habet: Filij hominum vsquequo graui corde? Cùm verba Hebraica nihil simile contineant: sed, Vsquequo gloria mea ad ignominiam? Vbi Dauid conqueritur succum suum conuersum fuisse in siccitates æstiuas, interpres supposuit: Conuersus sum in ærumna mea, dum configitur spina. Item altero versu: In lupato & fræno ora eorum, ad coercendum ne accedant ad te. Interpres verò sic: In chamo & fræno maxillas eorum constringe, qui non approximāt ad te. Et quid intelligemus per lumbos impletos illusionibus? quod legitur Psalmo xxxviij: Quanquam imprudenter facio, qui syluam immensam ingrediar. Proinde ad vnicum Psalmum me recipiam. Is erit sexagesimus octauus. Vbi Dauid inter alias Dei laudes hanc quoque recenset, quòd vnicos habitare faciat in domo: hoc est, orbos & solitarios ditet familia. Interpres verò supponit, vnius moris. Sequitur: Rebelles autem in siticuloso loco. Pro quo interpres: Similiter eos qui exasperant: qui habitant in sepulchris. Postea vbi sensus optimè fluit in verbis Dauidis, interpres ænigmata inuoluit, vnde se nullus OEdipus expediat. Sic loquitur Dauid: Reges exercituum fugerunt, fugerunt: & habitatrices domus diuiserunt spolia: hoc est, mulieres quæ domi quiescebant. Interpres verò: Rex virtutum dilecti dilecti: & speciei domus diuidere spolia. Paulò pòst: Et si dormistis inter medias ollas, Interpres vertit, medios cleros. Suspicari montes coagulatos posuit, pro Inuidere montibus opimis. Vbi habet Hebraica veritas, Etiam defectores: vt inhabitet Dominus Deus: interpres mutat, Etiam non credentes inhabitare Dominum Deum. Item, cùm ita

Psal. 4. Psal. 32.

sit

sit ad verbum: Reducam ex Basam, reducam ex profundis maris: Interpres ex aduerso, Ex Basam conuertam, conuertam in profundum maris. Item, Ibi paruulus Beniamin dominator eorum. Interpres nescio quid cogitans, In mentis excessu. Dimidiam Psalmi partem, aut paulò plus recensui. Quæ tamen monstra hîc agnoscunt lectores? Quanquã, vt verum fatear, danda est venia Latino interpreti, qui Græcam translationẽ, qua potuit diligentia, expressit. Istos verò asinos quis ferat, dum interpretationis donum eripiunt Ecclesiæ: & hoc tanquam luto opposito, aditum præcludunt, ne ad puram Dauidis intelligentiam accedat? Adde, quòd non ignorantiam modò lapsúsque interpretum præferunt veræ aliorum cognitioni: sed nulla erit tam crassa hallucinatio, quæ non diuini oraculi vim habeat. Quale exemplum Psalmo cxxxij. extat. Nam, cùm illic Dominus victum se populi sui benedicturum promittat, sacrificulus quispiam luscíosus duas literas coniunctim legens, c. & t. putauit scriptum esse vidum. Quia autem vox erat nullius significationis, interposita litera induxit nouam lectionem, quæ in toto papatu regnat. Nullum enim est Italiæ, Galliæ, Hispaniæ, Germaniæ templum, vbi non magno clamore reboent: Viduam eius benedicens benedicam. Et tam sunt vel attenti, vel perspicaces, vt nemo tam ridiculam corruptelam animáduerterit. Sed nihil mirum, si erepta nobis panis voce, nomen viduitatis inducant: cùm in hoc sint toti, vt animas pane cœlestis vitæ crudeliter viduẽt. Quid? Vulgatam noui Testamenti versionem authenticam facere, an eos non pudet? cùm in omnium manibus versentur Vallæ, Fabri, & Erasmi scripta, quæ innumeros in ea locos vitiatos digito vel pueris demõstrant. Primo ad Rom. capite, interpres Christum nominat prædestinatum Dei filium. Laborant in ista voce explicanda, qui Græcam linguam non tenent: quia propriè, quæ nondum sunt, ea dicimus prædestinari. Porrò, Christus filius est æternus Dei. At verò in Græca voce, nihil est difficultatis, quæ declaratum significat. Vnum exemplum produxi: in reliquis superuacuus esset labor. Summa sit: non aliter ratum hoc fore edictum, nisi efficiant Tridentini patres, vt mundus, apertis oculis, oblatam sibi lucem non cernat.

Venio ad ius interpretandi quod sibi arrogant, quoties de sensu dubitatur. Suum, inquam, esse aiunt, de Scripturæ sensu dare responsa, quibus acquiescere oporteat. Nam quicquid Ecclesiæ deferunt, sibi deferũt ipsis. Equidem fateor, sicuti nõ priuato hominum 1. Pier. 1.
arbitrio allata est Scriptura, ita indignum esse, vt ad priuatum cuiusque sensum trahatur. Quinetiam si de obscuro loco ambigatur, quonam sensu accipi debeat, nõ alia via meliore, ad veram intelligentiam posse perueniri, quàm si pij doctores, religiosa disceptatione, in commune inquirant. Atqui, non hoc agitur. Volunt enim tyrannico suo edicto, libertatem omnem ex Ecclesia tollere: sibi autem arrogare infinitam licentiam. Nam qualemcunque sua libidine sensum affinxerint Scripturæ, eum mox amplecti necesse erit. Præter ipsos verò nemini fas erit, quicquam ex Scripturis probare. Atque vtinam præstandæ tantæ rei pares forent. Sed boues, ephippia sibi vsurpant: vel potius asini, lyram. Denique hoc moliuntur, vt Scripturam in tenebris abditam reuereantur omnes, tanquam Cereris mysteria: nemo ad eius intelligentiam aspirare ausit. Nullus esset exitus, si exempla vndecunque colligerem, vnde palam fieret lectoribus, quàm iniquæ & non ferendæ seruitutis laquei hoc decreto nectantur. Ergo in vnius tantùm Synodi exemplo, specimen ante oculos ponam. Circiter annum à Christo nato octingentesimum, habita est Synodus Nicena, quæ & euersas sub Leone imagines restituit, & adorandas decreuit. Eam Synodum Papistæ, quia idololatriæ suffragatur, sanctam & legitimam esse ducunt. Proinde, secundum eorum axioma, in Scripturæ expositione errare non potuit. Atqui, si tales audiendi sint sacrorum interpretes (quod est dictu abominandum) præstabit Ægyptiorum religio Christianæ.

Vt simulachris ac picturis templa ritè ornari, ex Scripturis constaret, adducti sunt hi loci in medium: Creauit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam. Iosue duodecim erexit lapides. Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio: vnde colligebant, super altaria collocãdas esse imagines. Item, Signatum est super nos lumen vultus tui Domine: sicut audiuimus, ita & vidimus. Domine, dilexi decorem domus tuæ. Ostende mihi faciem tuam, quia speciosa est. Vt adorationem statuerent, his testimonijs sunt abusi: Abraham populum terræ adorauit: Iacob erexit titulum, ac benedixit. Item, Adorauit summitatem virgæ filij sui Ioseph. Vultum tuum deprecabũtur omnes diuites plebis. Adorate scabellum pedum eius. Mirabilis Deus in sanctis suis. Et ne quid deesset ad impudentiæ cumulum, attexuerunt ex alio Psalmo, Sanctis qui sunt in terra: idque ad imagines retulerunt. Scio vix credibilia fore quæ narro. Et ipse obstupui, cùm legerem. Quanquam debent nobis iampridem ad hæc quamlibet absurda, occaluisse aures. Quòd si mihi colligendæ essent eorum interpretationes, pueris etiam ipsis ridendæ: nec hæ quidem omnes, sed quæ notabili aliqua insulsitate excellunt, triplo quàm Scriptura ipsa longius conficiendum esset volumen. In summa, hoc voluit spiritus Tridentinus suo decreto, ne quid nobis significet Scriptura, nisi quod monachi somniando luserint. Quid enim per Ecclesiam aliud intelligunt? Nam vt confluant ex toto orbe Romanenses episcopi, hoc est quotquot sub vexillo, auspicijsque illius Antichristianæ sedis militant: quam tandem, collatis inter se capitibus interpretationem nobis conflabunt? Bona pars vix grammaticæ elementa didicit. Hoc certè mihi negare non audebunt: vix centesimum quenque ex illis esse, qui integrum vnum Prophetarum librum, aut vnam Apostolorum epistolam, aut vnam Euangelij historiam legerit. Alijs enim curis magis sunt occupati, quàm vt vacet illis sacra legere. Superest, vt hoc sedi Apostolicæ priuilegium tribuant: atque sacrum illud os Pauli Fernesii de Scripturæ interpretatione rogandũ esse, dicant. Alioqui, Ecclesiam nobis aßignent, quæ sustinendo tanto oneri par futura meritò credatur. Nam quibuscunque sedem Romanam extollant elogijs, nunquam sanis hominibus persuadebunt, vel Cepham esse caput: vel pudicum sanctũmque coniugium, carnalem esse vitam, quæ sit coram Deo maledicta. Quorum vtrunque Papalibus responsis est proditum. Clamabunt, totam Ecclesiæ authoritatem labefactari, si ius illi interpretandæ Scripturæ adimitur: atque ita ianuam patefieri lasciuis ingenijs, vt quouis perrumpant. Imo solent hoc nobis crimen ad conflandam inuidiam, obijcere, nos ideo arrogare nobis Scripturæ interpretationem, ne quo fræno cohibeatur nostra libido. De nobis quominus dicam quod res habet, impedit verecundia. Verißimè tamen licebit profiteri, nos, intelligendis Scripturis plus lucis attulisse, quàm omnes, qui ab exorto Papatu inter eos extiterunt, doctores. Neque hanc ipsi laudem detrahere nobis audent. Atqui, nemo interea est nostrûm, qui non libenter suas lucubrationes Ecclesiæ iudicio submittat. Ergo Ecclesiæ authoritatem, neque cõtemnimus, neque extenuamus: nec proteruis hominibus habenas laxamus, vt quiduis audeant. Vtinam verò Ecclesiam nobis ostenderent, qualem Scriptura ipsa depingit: facilè de honore conueniret. Sed cùm falsum Ecclesiæ titulum ementientes, eius expilatæ ac nudatæ spolia sibi rapiant, quid aliud possumus, quàm reclamare?

Primum

PRIMVM DECRETVM QVINTAE Seßionis, habitæ die XVII. Iunij, M.D.XLVI. Concilij Tridentini.

VT fides nostra Catholica, sine qua impoßibile est placere Deo, purgatis erroribus, in sua synceritate integra, & illibata permaneat, & ne populus Christianus omni vento doctrinæ circunferatur, quum serpens ille antiquus, humani generis perpetuus hostis, inter plurima mala, quibus Ecclesia Dei his nostris temporibus perturbatur, etiam de peccato originali, eiúsque remedio, non solùm noua, sed etiam vetera dißidia excitauerit: Sacrosancta, œcumenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitimè congregata, præsidentibus in ea eisdem tribus Apostolicæ sedis Legatis, iam ad reuocandos errantes, & nutantes confirmandos, accedere volens, sacrarum Scripturarum, & sanctorum patrum, ac probatißimorum Conciliorum testimonia, & ipsius Ecclesiæ iudicium, & consensum sequuta, hæc de ipso peccato originali fatetur, statuit, ac declarat.

Si quis non confiteatur primum hominem Adam, quum mandatum Dei in Paradyso fuisset transgressus, statim sanctitatem, & iustitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse, incurrißéque per offensam præuaricationis huiusmodi, iram & indignationem Dei, atque ideo mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus, & cum morte captiuitatem sub eius potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est Diaboli, totúmque Adam, per illam præuaricationis offensam secundum corpus, & animam, in deterius commutatum fuisse: Anathema sit.

Si quis Adæ præuaricationem sibi soli, & non eius propagini asserit nocuisse, acceptam à Deo sanctitatem, & iustitiam, quam perdidit, sibi soli, & non nobis etiam eum perdidisse: aut inquinatum illum per inobedientiæ peccatum, mortem, & pœnas corporis tantùm in omne genus humanum transfudisse, non autem & peccatum, quod est mors animæ: Anathema sit, cùm contradicat Apostolo dicenti: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt.

Si quis hoc Adæ peccatum, quod origine vnum est, & propagatione, non imitatione transfusum omnibus, inest vnicuique proprium, vel per humanæ naturæ vires, vel per aliud remedium asserit tolli, quàm per meritum vnius mediatoris Domini nostri Iesu Christi, qui nos Deo reconciliauit in sanguine suo, factus nobis iustitia, sanctificatio & redemptio: aut negat ipsum Christi Iesu meritum per baptismi sacramentũ, in forma Ecclesiæ ritè collatum, tam adultis quàm paruulis applicari, Anathema sit. Quia non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Vnde illa vox: Ecce Agnus Dei, ecce, qui tollit peccata mundi: & illa, Quicunque baptizati estis, Christum induistis.

Si quis paruulos recentes ab vteris matrum baptizandos negat, etiam si fuerint à baptizatis parentibus orti: aut dicit in remißionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lauacro necesse sit expiari ad vitam æternam consequendam, vnde fit consequens, vt in eis forma baptismatis in remißionem peccatorum, non vera, sed falsa intelligatur: Anathema sit. Quoniam non aliter intelligendum est, id quod dixit Apostolus: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors

pertransiit, in quo omnes peccauerunt, nisi quemadmodum Ecclesia catholica, vbique diffusa semper intellexit. Propter hanc enim regulam fidei, ex traditione Apostolorum, etiam paruuli, qui nihil peccatorum in semetipsis adhuc committere potuerunt, ideo in remißionem peccatorũ veraciter baptizantur, vt in eis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.

Si quis per Iesu Christi Domini nostri gratiam, quæ in Baptismate confertur, reatum originalis peccati, remitti negat: aut etiam asserit non tolli totum id, quod veram & propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantùm radi, aut non imputari: Anathema sit. In renatis enim nihil odit Deus, quia nihil est damnationis ijs, qui verè consepulti sunt cum Christo per baptisma, in mortem, qui non secundum carnem ambulant: sed veterem hominem exuentes, & nouum, qui secundum Deum creatus est, induentes, innocentes, immaculati, puri, innoxij, ac Deo dilecti effecti sunt hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: ita vt nihil prorsus eos ab ingressu cœli remoretur. Manere autem in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem, hæc sancta Synodus fatetur, & sentit, quæ cùm ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, & viriliter per Christi Iesu gratiam repugnantibus non valet, quinimo qui legitimè certauerit, coronabitur. Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatũ appellat, sancta Synodus declarat, Ecclesiam catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quòd verè & propriè in renatis peccatum sit: sed quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium senserit, Anathema sit.

Declarat tamen, hæc ipsa sancta Synodus non esse suæ intentionis, comprehendere in hoc decreto, vbi de peccato originali agitur, beatam & immaculatam virginem Mariam, Dei genitricem: sed obseruandas esse constitutiones fœlicis recordationis Sixti Papæ quarti, sub pœnis in eis constitutionibus contentis, quas innouat.

Decretum secundum eiusdem Seßionis.

Eadem sacrosancta Synodus pijs summorum pontificum, & probatorum Conciliorum constitutionibus inhærens, eásque amplectens, & illis adijciens, ne cœlestis ille sacrorum librorum thesaurus, quem Spiritus sanctus summa liberalitate hominibus tradidit, neglectus iaceat: statuit & decreuit, quòd in Ecclesiis illis, in quibus præbẽda, aut præstimonium, seu aliud quouis nomine nuncupatum, stipendiũ, pro lectoribus sacræ thelogiæ deputatum reperitur, Episcopi, Archiepiscopi, Primates, & alij locorum ordinarij, eos, qui præbendam, aut præstimonium, seu stipendium huiusmodi obtinent, ad ipsius sacræ Scripturæ expositionem, & interpretationem, per seipsos, si idonei fuerint, alioquin per idoneum substitutum ab ipsis Episcopis, Archiepiscopis, Primatibus, & alijs locorum ordinarijs eligendum, etiam per substractionẽ fructuum cogant & compellant. De cætero verò præbenda, præstimonium, aut stipendium huiusmodi, non nisi personis idoneis, & qui per seipsos id munus explicare poßint conferantur: & aliter facta prouisio, nulla sit, & inualida.

In Ecclesiis autem Metropolitanis, vel Cathedralibus, si ciuitas insignis, vel populosa, ac etiam in Collegiatis, existentibus in aliquo insigni oppido, etiam nullius Diocesis: si ibi clerus numerosus fuerit, vbi nulla præbenda, aut præstimonium seu stipendium huiusmodi deputatum reperitur, præbenda, quomodocunque, præterquam ex causa resignationis primò vacatura, ad eum vsum ipso facto perpetuò constituta, & deputata intelligatur

telligatur. Et quatenus in ipsis Ecclesiis, nulla vel non sufficiens præbenda foret, Metropolitanus, vel Episcopus ipse per aßignationem fructuum alicuius simplicis beneficij (eiusdem tamen debitis supportatis oneribus) vel per contributionem beneficiatorum suæ ciuitatis & Diocesis, vel aliâs, prout commodius fieri poterit, de capituli consilio ita prouideat, vt ipsa sacræ Scripturæ lectio habeatur: ita tamen, vt quæcunque aliæ lectiones vel consuetudine, vel quauis alia ratione institutæ propter id minimè prætermittantur.

Ecclesiæ verò, quarum annui prouentus tenues fuerint, & vbi tam exigua est cleri & populi multitudo, vt Theologiæ lectio in eis commodè haberi non poßit, saltem magistrum habeant, ab Episcopo, cum concilio capituli eligẽdum, qui clericos, aliosque scholares pauperes Grammaticam gratis doceat: vt deinceps ad ipsa sacræ Scripturæ studia, annuente Deo, transire poßint. Ideóque illi magistro grammatices, vel alicuius simplicis beneficij fructus, quos tandiu percipiat, quandiu in docendo perstiterit, aßignentur: dum tamen beneficium ipsum, suo debito non fraudetur obsequio, vel ex capitulari, vel Episcopali mensa, condigna aliqua merces persoluatur: vel aliâs Episcopus ipse, aliquam rationem ineat suæ Ecclesiæ, & Diocesi accommodam, ne pia hæc vtilis, atque fructuosa prouisio, quouis quæsito colore negligatur.

In Monasterijs quoque Monachorum, vbi commodè fieri queat, etiam lectio sacræ Scripturæ habeatur: qua in re, si Abbates negligentes fuerint, Episcopi locorum in hoc prouideant, vt sedis Apostolicæ delegati eos ad id opportunis remedijs compellant.

In conuentibus verò aliorum regularium, in quibus studia commodè vigere possunt, sacræ Scripturæ lectio, similiter habeatur: quæ lectio à capitulis generalibus, vel prouincialibus aßignetur dignioribus Magistris.

In gymnasijs etiam publicis, vbi tam honorifica, & cæterorum omnium maximè necessaria lectio hactenus instituta non fuerit, religiosißimorum Principum, ac Rerumpublicarum pietate & charitate, ad catholicæ fidei defensionem, & incrementum, sanæque doctrinæ conseruationem, & propagationem instituatur. & vbi instituta foret, & negligeretur, restituatur.

Et ne sub specie pietatis, impietas disseminetur, statuit eadem sancta Synodus, neminem ad huiusmodi lectionis officium, tam publicè quàm priuatim admittendum esse, quin prius ab Episcopo loci, de vita, moribus & scientia examinatus & approbatus fuerit. Quod tamen de Lectoribus in claustris Monachorum non intelligatur.

Docentes verò ipsam sacram Scripturam, dum publicè in scholis docuerint, & scholares, qui in ipsis scholis student, priuilegijs omnibus, de perceptione fructuum, præbendarum, & beneficiorum suorum in absentia, à iure communi conceßis, plenè gaudeant, & fruantur.

Quia verò Christianæ Reipublicæ non minus necessaria est prædicatio Euangelij, quàm lectio, & hoc est præcipuum Episcoporum munus: statuit, & decreuit eadem sancta Synodus, omnes Episcopos, Archiepiscopos, Primates, & omnes alios Ecclesiarum Prælatos, teneri per seipsos, si legitimè impediti non fuerint, ad prædicandum sanctum Iesu Christi Euangelium.

Si verò contigerit Episcopos & alios prædictos legitimo detineri impedimento, iuxta formam generalis Concilij, viros idoneos assumere teneantur, ad huiusmodi prædicationis officium salubriter exequendum. Si quis autem hoc adimplere contempserit, districtæ subiaceat vltioni.

Archipresbyteri quoque, plebani, & quicunque parochiales, vel aliâs curam

animarum habentes, Ecclesias quocunque modo obtinent, per se vel alios idoneos, si legitimè impediti fuerint, diebus saltem Dominicis, & festis solennibus, plebes sibi commissas pro sua & earum capacitate pascant salutaribus verbis: docendo ea, quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiandóque eis cum breuitate, & facilitate sermonis, vitia, quæ eos declinare, & virtutes quas sectari oporteat, vt pœnam æternam euadere, & cœlestem gloriam consequi valeant. Id verò si quis eorum præstare negligat, etiamsi ab Episcopi iurisdictione quauis ratione exemptum se esse prætenderet: etiamsi Ecclesiæ quouismodo exemptæ dicerentur, aut alicui Monasterio, etiam extra Diocesim existenti forsan annexæ vel vnitæ, modò re ipsa in Diocesi sint: prouida pastoralis Episcoporum sollicitudo non desit, ne illud impleatur: Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis. Itaque, vbi ab Episcopo moniti trium mensium spatio, muneri suo defuerint, per censuras Ecclesiasticas, seu alias ad ipsius Episcopi arbitrium cogantur: ita vt etiam si ei sic expedire visum fuerit, ex beneficiorum fructibus alteri, qui id præstet, honesta aliqua merces persoluatur, donec principalis ipse resipiscens, officium suum impleat.

Si quæ verò parochiales Ecclesiæ reperiantur subiectæ monasterijs, in nulla Diocesi existentibus, si Abbates, & regulares prælati in prædictis negligentes fuerint: à Metropolitanis, in quorum prouincijs Dioceses ipsæ sitæ sunt, tanquam quo ad hoc sedis Apostolicæ delegatis compellantur. Neque huius decreti exequutionem consuetudo, vel exemptio, aut appellatio, aut reclamatio, siue recursus impedire valeat, quousque desuper à competenti iudice, qui summariè, & sola facti veritate inspecta procedat, cognitum, & decisum fuerit.

Regulares verò cuiuscunque ordinis, nisi à suis superioribus, de vita, moribus, & scientia examinati, & approbati fuerint, ac de eorum licentia: etiam in Ecclesiis suorum ordinum prædicare non poßint. Cum qua licentia personaliter se coram Episcopis præsentare, & ab eis benedictionem petere teneantur, antequam prædicare incipiant.

In Ecclesiis verò, quæ suorum ordinum non sunt, vltra licentiam suorum superiorum, etiam Episcopi, licentiam habere teneãtur: sine qua in ipsis Ecclesiis, non suorum ordinũ, nullo modo prædicare poßint. Ipsam autem licentiam gratis Episcopi concedant.

Si verò (quod absit) prædicator errores, aut scandala disseminauerit in populum, etiam si in Monasterio, sui vel alterius ordinis prædicet: Episcopus ei prædicationem interdicat. Quòd si hæreses prædicauerit, contra eum, secundum iuris dispositionem, aut loci consuetudinem procedat, etiamsi ipse prædicator generali vel speciali priuilegio exemptum se esse prætenderet: quo casu Episcopus authoritate Apostolica, & tanquam sedis Apostolicæ delegatus procedat. Curent autem Episcopi, ne quis prædicator, vel ex falsis informationibus, vel aliâs calumniose vexetur, iustámve de eis conquerendi occasionem habeat.

Caueant præterea Episcopi, ne aliquem vel eorum, qui cùm sint nomine regulares, extra claustra tamen, & obedientiam religionum suarum viuant, vel presbyterorum secularium, nisi ipsis noti sint, & moribus atque doctrina probati, etiam quorumlibet priuilegiorum prætextu, in sua ciuitate vel Diocesi prædicare permittant, donec ab ipsis Episcopis super ea re, sancta sedes Apostolica consulatur, à qua, priuilegia huiusmodi, nisi tacita veritate, & expresso mendacio, ab indignis, extorqueri verisimile non est.

Quæstores verò eleemosynarij, qui etiã quæstuarij vulgò dicuntur, cuiuscunque conditionis existant, vllo modo, nec per se, nec per alium, prædicare præsumant: & contra facientes ab Episcopis, & ordinarijs locorum, priuilegijs quibuscunque non obstantibus

tibus, opportunis remedijs omnino arceantur.

Item, hæc sacrosancta Synodus statuit & decernit primam futuram Sessionem tenendam, & celebrandam esse die Iouis, feria quinta, post festum sancti Iacobi Apostoli.

IN QVINTAE SESSIONIS DEcretum prius.

Vt sit in hoc decreto aliquid, quod præfationi respondeat, prima quatuor capita ex veteri, probatáque Ecclesiæ doctrina mutuantur: de quibus scilicet nihil erat controuersiæ. Itaque malitiosè factum apparet, quòd se dißidia componere velle præfantur, quæ hoc tempore fuerint excitata. Quorsum, obsecro, attinebat, tot anathemata detonare? Nisi vt imperiti crederent aliquid subesse causæ, cùm tamen nihil sit. In quinto capite, vbi iam aliquid suum afferunt, agere incipiunt suo more: hoc est, inculcare sophistarum suorum nænias, & pertinaciter tueri. Anathema esse iubent, si quis neget totum in baptismo tolli, quod propriam peccati rationem habet: sed tãtùm radi, aut non imputari doceat. Astutè hìc admiscent radendi verbum, quod odiosum esse norunt: nam & inde Augustinum grauabãt Pelagiani. Ergo valeant cum sua rasura. Nos totum peccati reatum verè tolli in baptismo, asserimus: ita vt quæ manent peccati reliquiæ, non imputentur. Quò res clarius pateat, in memoriam reuocent lectores, duplicem esse baptismi gratiam: nam & peccatorum remißio illic, & regeneratio nobis offertur. Remißionem plenam fieri docemus: regenerationem inchoari duntaxat, suósque tota vita facere progressus. Proinde manet verè peccatum in nobis, neque per baptismum statim vno die extinguitur: sed quia deletur reatus, imputatione nullum est. Nihil hac doctrina magis expeditum. Eam, cur Synodus anathemate damnet, videndum. Nihil, inquiunt venerandi patres, in renatis odit Deus. Vt hoc illis concedam: an propterea sequitur, nihil odio esse dignum? ac non potius ideo nihil odit, quia quod iure posset odisse, ignoscit? Nam testimonium Apostoli quod arripiunt, nobis planè suffragatur: Nihil esse damnationis ijs, qui sunt in Christo Iesu: quia fideles his verbis non eximit à culpa, quasi puri sint, & omni peccato immunes, sed tantùm reatu liberat, eò quòd sub peccati onere gementes, hac consolatione fulciantur, cuius antè meminerat, & de qua fusius postea differit, vt mox videbimus. Addunt præterea, nihil esse quod eos ab ingressu cœli remoretur. Fateor, non tamẽ quòd nihil impedimenti habeant: sed quia Christi innocentia vestitis, nihil noceat. Ipsi verò cornuti patrès, longè aliam causam aßignant. Quia scilicet veterem hominem exuentes, & induẽtes nouum, qui secundum Deum creatus est, puri sint ac innoxij. Quis non eos præuaricari dicat? Nam qui adhuc in actu sunt, nondum effectum habent. Non ergo caret aperta repugnantia, eos vocari puros & innoxios, qui adhuc proficiunt in veteri homine exuendo. Quòd si præsenti tempore, loco præteriti, se abusos esse, respondeant: illos omittam. Fideles enim Paulus alloquitur, cùm iubet, Ephesios veterem hominem exuere. Quo significat, non vnius diei esse tantùm hanc mutationem, qua ex carne in spiritum renouamur. Quid hactenus in verbis Tridentinorum obseruarunt sani lectores, quod minima ex parte eos iuuet: imo quod non illis sit penitus aduersum? Rom.8. Ephe.4.

Pergamus tamen in excutiendo eorum decreto. Negant, concupiscentiam vel fomitem peccati, quem fatentur manere in renatis, nocere posse non consentientibus, cùm ad agonem relictus sit. Nempe, ideo non nocet, quia Deus virtutem suam in nostra infirmitate perficit. Sed si exercendæ tantùm virtutis cotem esse volunt: falsò conqueritur Paulus concupiscentia Rom.7.

hoc solo nomine se esse miserum. Tametsi ineptè facio, qui ex voce miseriæ aduersus eos pugnem: cùm nec concupiscentiæ, nec vitij, nec peccati nomina eos moueant. Si prauitas in voluntate non est peccatum, neque homo est animal. Si vitium coram Deo culpa caret, Sol non est lucidus. De peccato quid dicam? Cauillantur, hoc verbo abusum esse Paulum, quia peccati causa sit, & pœna. Quasi non palam reclamet contextus. Postquam enim peccati meminit, mox subijcit, Inuenio per legem volenti mihi facere bonum, adiacêre malum. An hoc quoque illis impropriè dictum videtur? Si verbi tantùm esset quæstio: tamen nihilo plus essent audiẽdi, quàm qui infantes negant propriè cum peccato nasci. Vtrique peccatum eodem modo interpretantur. Hoc interest, quòd posteriores de originali peccato generaliter sic loquuntur. Isti autem venerandi patres, eandem rem contendunt à baptismo non amplius esse, quod prius erat, cùm tamen eadem res maneat. Si causam suam meliorem esse volunt, in primis doceant oportet, ita conuerti rerum naturas, vt quod idem est, sibi sit dissimile. Sed ipsa rei consideratio certamen omne tollit. Negari enim, nisi impudenter, non potest, quin repugnantia aduersus legem Dei verè sit peccatum. Atqui, hoc de morbo in renatis hærente Apostolus prædicat. Sequitur ergo, suapte natura esse peccatum, tametsi non imputetur, ac proinde Christi gratia abolitus sit reatus. Si ista est vera iustitiæ regula, Deum ex toto corde diligere, ex tota mente, ex totis viribus, cor certè aliò inclinari non poterit, quin à iustitia declinet. Atqui, se impediri conqueritur Paulus, ne bonum, quod cupit, faciat. Perfectum, inquam, Dei amorem lex requirit: non præstamus. Currendum erat: nos claudicando lentè progredimur. Nihil in tali defectu reperiunt venerandi patres, cur peccatum censere debeant.

Eiusdem est improbitatis, quod declarant, Ecclesiam nunquam secus intellexisse. Atqui, Ambrosius, teste Augustino, disertè iniquitatem nominat. Quid ipse Augustinus? Multi sunt loci, ex quibus non obscura eius confeßio apparet. Quemadmodum cùm tradit libro secundo contra Iulianum, peccati legem in baptismo remitti, non finiri. Item, solutum esse reatum: ipsam manere. Item, mortuum esse peccatum, in reatu quo nos tenebat: sed mortuum quoque rebellare, donec sepulturæ perfectione sanetur. Item, homilia in Ioannem xli: Quandiu viuis, peccatum necesse est esse in membris tuis. Saltem regnum illi auferatur: non fiat quod iubet. Cæterum ex multis locis vnum opponere sufficiet: qui videtur, data opera, ad refutandam eorum vanitatem, conscriptus. Nam libro aduersus Iulianum quinto, nominatim tres causas enumerat, cur peccatum vocetur, etiam in renatis. Verba sunt: Vt cæcitas cordis peccatum est, quo in Deum non creditur: & pœna peccati, qua superbum cor digna animaduersione punitur: & causa peccati, cùm aliquid cæci cordis errore committitur: ita concupiscentia carnis, cui resistit bonus Spiritus, & peccatum est, quia illi inest inobedientia aduersus dominatum mentis: & pœna peccati, quia reddita est meritis inobedientis: & causa peccati, defectione consentientis, vel contagione nascentis. Significationem verbi, quam veteri Ecclesiæ fuisse incognitam Synodus declarat, primo loco hîc poni à primario antiquitatis teste, nemo est qui non videat. Multum certè valebit Synodi definitio, si tenebras ex tam clara luce efficiat: atque ita fascinet hominum oculos, vt fluuium se videre putent in arbore.

In

IN SECVNDVM DECRETVM SESSIONIS quintæ.

Rimùm scire velim, quænam sint illa probata Concilia, quæ summis Pontificibus adiungũt: nam quo tempore legitima concilia, probæque notæ habebantur: nemo vnus agnoscebatur summus Pontifex, ac ne primus quidem episcopus: nam id nominatim in Synodo Carthaginensi vetitum fuit. Proinde videmus, quæ tam specioso fuco hîc pinguntur concilia, non alia esse, quàm sex aut septem adulterina, post extinctam sanæ doctrinæ lucem, post collapsam disciplinam habita, quibus meri asini & crassi boues interfuerunt: quæ nihil præseferunt antiquæ dignitatis: sed Gothicam Romanæ sedis tyrannidem redolent. O exactam reformationem! Vt quæ ex putida corruptissimi seculi fæce collegit Synodus Lateranensis, & posterioribus concilijs in deterius etiámnum mutata sunt, postliminio reuocentur! Quanquam hîc erro: nam se, nescio quid, addituros profitentur. Ergo qualis ista sit accessio, ex decretis videndum.

Iubent, vt qui præbendas obtinent sacræ theologiæ lectoribus destinatas, docendi officium exerceant, vel per se, vel per alios, si minus erunt idonei. Indoctis itaque hominibus, & penitus ineptis locum, quem fraude, quem iniuria, quem sacrilegio, quem nulla iuris specie occuparunt, relinquit Synodus: modò vicarijs aliquantulam stipendij portionem erogent. Sed in posterum diligenter cauet, ne quis, nisi idoneus, admittatur. Quorum iudicio? Et quibus iniungerent has partes, nisi loci canonicis? Creabit ergo episcopus qualem volet lectorem. Quod erit tam morosum collegium, cui non sufficiat ille, qualiscunque fuerit? Verùm, si improbari contingat, lis orietur. Nisi plus quàm monstrum appareat, rata erit episcopi nominatio. Iam quis legendi ordo? quod tempus? quod auditorium? Quæ omnia prudenter tacent venerandi patres, vt simplicibus persuadeant aliquid se agere, cùm nihil egerint. Quid enim? Nónne quod præscribunt, vsitatum est, vt singulis septimanis lector, retinendæ possessionis causa, duos aut tres ex compotoribus inuitet ad inane lectionis spectaculum?

Secundo capite nouas lectiones instituunt. Vbi? In metropolitanis ecclesiis, aut episcopalibus: si tamen erit insignis ciuitas ac populosa. Quorsum ista addita est exceptio? Veriti sunt scilicet, ne frigeret auditorium: si minus celebris esset locus. Hoc verò perinde est, ac si nihil dicerent: sed volunt idem ius in oppidis insignibus seruari. Dicunt quidem: sed quam rationem expediunt? Vt vel episcopus stipendium ex simplici beneficio assignet: vel contribuat clerus diœceseos, vel à canonicis ineatur alia ratio. Istæ verò disiunctiuæ tantundem valent, ac si totidem seculis res protraheretur.

Simile est, quod de magistris subijciunt: nam vt sacerdotia in eum vsum conferantur, nunquam sperandum est. Multò verò minus, vt episcopi de mensa sua quicquam detrahant. Superest tertium, vt episcopus modum aliquem dispiciat. Atqui, priusquam inter eum & clerum de contributione lis finiatur, sepulta erit Tridentini Concilij memoria. Neque hoc ignorant boni decretistæ. Sed aliquid fingi oportuit, ne statim palam fieret, nihil esse actum.

Quartũ caput si obiter legatur, non paruũ terrorem monachis incutere queat, ne ad theologiam reuocentur. Sed duæ sunt illic exceptiones, quæ omni eos metu

liberant: neque enim alibi lectiones ordinant, quàm vbi erit commodum. Atqui, nullum est monasterium, quod non sit bonis omnibus studijs magis inhospitale, quàm olim Cyclopum regio. In secunda verò tutius etiamnum quiescent. Mandatum enim datur episcopis, vt abbates compellant, si negligentes fuerint. Idque faciant, vt sedis Apostolicæ delegati. Ergo si quis episcopus molestiam abbati facesset: mox interueniet prouocatio. Romæ agetur causa. Quis exitus? Prius totam Scripturam monachi vorabunt, quàm cogantur ad lectionem vnam audiendam.

Porrò, ne quod celebre gymnasium theologica lectione careat: Principes, ac Respublicas hortatur ad sumptus conferēdos. Quasi multū pōderis habitura sit perfunctoria hæc commendatio. Præsertim cùm satis constet, plus centuplo ingurgitari ab otiosis ventribus, quàm quod in hunc vsum sufficeret. Cur ergo inde potius sumi non præcipiunt: nisi quia cauent veluti data opera, ne quid fiat?

Quando eiusdem generis sunt reliqua, non est quòd excutiendis talibus nænijs bonas horas malè perdam. Certum quidem est, eos, verba fundendo, voluisse tenebras offundere simplicibus, vt aliquid rei subesse crederent, donec experimento discerent, se fuisse delusos: quisquis autem vnciam habet sani iudicij, mecū agnoscet nihil esse, præter raucum verborū murmur, quod ne ipsi quidem exaudiri volūt.

SEXTA SESSIO.

CVM hoc tempore non sine animarum iactura, & graui Ecclesiasticæ vnitatis detrimento, erronea quædam disseminata sit de iustificatione doctrina: ad laudem, & gloriam omnipotentis Dei, Ecclesiæ tranquillitatem, & animarum salutem, sacrosancta, & œcumenica Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitimè congregata, præsidentibus in ea nomine Sanctissimi in Christo Patris, & D. N. Pauli, diuina prouidentia Papæ, III. Reuerendiss. do. Io. Maria, Episcopo Prænestino, de monte: & Marcello tit. sanctæ Crucis, in Hierusalē, presbyteris Rom. Eccle. Cardin. & Apostolicis, de latere legatis: exponere intendit omnibus Christi fidelibus, verā sanámque doctrinā, ipsius iustificationis: quam sol iustitiæ Christus, fidei nostræ author, & consummator docuit, Apostoli tradiderunt, & catholica sancta Ecclesia, Spiritu sancto suggerente, perpetuò retinuit. Districtius inhibendo, ne deinceps audeat quisquam aliter credere, prædicare, aut docere quàm præsenti decreto statuitur, & declaratur.

De imbecillitate naturæ, ac legis, ad iustificandos homines.

II. Declarat sancta Synodus, ad iustificationis doctrinam propriè ac syncerè intelligendam, oportere vt vnusquisque agnoscat, & fateatur, quòd cùm omnes homines in præuaricatione Adæ, innocentiam perdidissent, facti immundi, &, vt Apostolus inquit, natura filij iræ: quemadmodum etiam in decreto de peccato originali exposuit: vsqueadeò erant serui peccati, & sub potestate Diaboli, ac mortis, vt nō modò Gētes, per vim naturæ, sed nec Iudæi quidē, per ipsam etiam literam legis Moisi, inde liberati, aut surgere possent, tametsi in eis liberum arbitrium minimè extinctum esset, licet viribus attenuatum, & inclinatum.

De

De dispensatione, & ministerio aduentus Christi.

III. Quo factum est, vt cœlestis Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, Christum Iesum, Filium suum, & ante legem & legis tempore, multis sanctis Patribus declaratum, ac promissum, cùm venit beata illa plenitudo temporum, ad homines miserit, vt & Iudæos, qui sub lege erant redimeret, & gentes quæ non sectabantur iustitiam, iustitiam apprehenderent, atque omnes adoptionem filiorum reciperent: hunc proposuit Deus propitiatorem, per fidem in sanguine ipsius, pro peccatis nostris: non solùm autē pro nostris: sed etiā pro totius mundi.

Qui per Christum iustificentur.

IIII. Verùm, etsi ille pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortis eius beneficium recipiunt, sed hi duntaxat, quibus meritum passionis eius communicatur. Nā sicut re vera homines, nisi ex semine Adæ propagati nascerentur, nō nascerentur iniusti, cùm ea propagatione, per ipsum, dum concipiuntur, propriam iniustitiam contrahant: ita, nisi in Christo renascerentur, nunquam iustificarentur: cùm ea renascentia per meritum passionis eius, gratia, qua iusti fiunt, illis tribuatur. Pro hoc beneficio, Apostolus gratias nos semper agere hortatur Patri, qui nos dignos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine, & eripuit nos de potestate tenebrarum, transtulítque in Regnum Filij dilectionis suæ. In quo habemus redemptionem, & remissionem peccatorum.

Insinuatur descriptio iustificationis impij, & modus eius in statu gratiæ.

V. Quibus verbis iustificationis impij descriptio insinuatur, vt sit translatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ & adoptionis filiorum Dei, per secundum Adam, Iesum Christum saluatorem nostrum: quæ quidem translatio post Euangelium promulgatum, sine lauacro regenerationis, aut eius voto fieri non potest: sicut scriptum est: Nisi quis renatus, &c.

De necessitate præparationis ad iustificationem in adultis, & vnde sit.

VI. Declarat præterea ipsius iustificationis exordium in adultis, à Dei per Christum Iesum gratia præueniente sumendum esse: hoc est ab eius vocatione, qua nullis eorum existentibus meritis vocantur, vt qui per peccata à Deo auersi erant, per eius excitantem atque adiuuantem gratiam, ad conuertendum se, ad suam ipsorum iustificationem, eidem gratiæ liberè assentiendo, & cooperando disponantur: ita vt tangente Deo cor hominis, per Spiritum sanctum illuminationem, neque homo ipse nihil omnino agat, inspirationem ipsam percipiens: quippe qui & illam abijcere potest; neque tamen sine gratia Dei mouere se ad iustitiam coram ipso, libera sua voluntate possit. Vnde in sacris literis, cùm dicitur: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos: libertatis nostræ admonemur. Cùm verò respondemus: Conuerte nos Domine, & ad te conuertemur, Dei nos gratia præueniri confitemur.

Modus iustificationis.

VII. Disponuntur autem ad ipsam iustitiam, dum excitati diuina gratia, & adiuti, fidem ex auditu concipientes, liberè mouentur in Deum, credentes vera esse, quæ diuinitus reuelata, & promissa sunt. Atque illud in primis: à Deo iustificari impium per gratiam eius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu: & dum peccatores se esse intelligẽtes, à diuinæ iustitiæ timore, quo vtiliter cõcutiuntur, ad considerandã Dei misericordiã, se conuertendo, in spem eriguntur, fidentes Deum, per Christum sibi propitium fore: illúmque, tanquam omnis iustitiæ fontem, diligere incipiunt. Ac propterea mouentur aduersus peccata, per odium aliquod, & detestationem: hoc est, per eam pœnitentiam, quam ante baptismum agi oportet. Denique dum proponunt suscipere baptismum, inchoare nouam vitam, & seruare diuina mandata. De hac dispositione scriptum est: Accedentem ad Deum oportet credere, quia est: & quòd inquirentibus eum remunerator sit: &, Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. &, Timor Domini expellit peccatũ. &, Pœnitentiã agite. &, Baptizetur vnusquisque vestrûm in nomine Iesu Christi. &, Accipietis remissionem peccatorum vestrorum, & donum Spiritussancti. &, Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritussancti, docentes eos seruare ea, quæcũque mãdaui vobis. Deniq; Præparate corda vestra Domino, &c.

Quid sit iustificatio impij, & quæ eius causæ.

VIII. Hanc præparationem, seu dispositionem, iustificatio ipsa consequitur, quæ non est sola peccatorum remissio, sed & sanctificatio, ac renouatio interioris hominis, per voluntariam susceptionem gratiæ, & donorum: vnde homo ex iniusto fit iustus, ex inimico fit amicus: vt sit hæres, secundum spem vitæ æternæ. Huius iustificationis causæ sunt: Finalis quidẽ, gloria Dei & Christi, ac vita æterna. Efficiẽs verò, misericors Deus, qui gratuitò abluit & sanctificat, signans & vngens Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ. Meritoria autem, dilectus vnigenitus Filius suus D. N. Iesus Christus, qui cùm essemus inimici, propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, sua sanctissima passione, in ligno crucis, nobis iustificationẽ meruit, & pro nobis Deo Patri satisfecit. Instrumentalis item, sacramentum baptismi, quod est sacramentũ fidei, sine qua nulli vnquam contigit iustificatio. Demum vnica formalis causa, est iustitia Dei, non qua ipse iustus est: sed qua nos iustos facit: qua videlicet ab eo donati renouamur spiritu mentis nostræ: & non modò reputamur, sed verè iusti nominamur & sumus, iustitiam in nobis recipientes vnusquisque suam, secundum mensuram quam Spiritussanctus partitur singulis, prout vult, & secundum propriam vniuscuiusque dispositionem & cooperationem. Quanquam enim nemo possit esse iustus, nisi cui merita passionis Christi communicantur: id tamen in hac impij iustificatione fit, dum eiusdem sanctæ passionis merito, per Spiritum sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui iustificantur, atque ipsis inhæret: vnde in ipsa iustificatione, cum remissione peccatorum, hæc omnia simul infusa accipit homo, per Iesum Christum, cui inseritur, fidem, spem, & charitatem: nam fides nisi ad eam spes accedat, & charitas, neque vnit perfectè cum Christo, neque corporis eius viuum membrum efficit.

efficit. Qua ratione verißimè dicitur, fidem sine operibus mortuam, & otiosam fore: & in Christo Iesu, neque circuncisionem, neque praeputium aliquid valere, sed fidem quae per charitatem operatur. Hanc fidem ante baptismi sacramentum, ex traditione Apostolorum, cathecumeni ab Ecclesia petunt, cùm petunt fidem, vitam aeternam praestantem, quam sine spe, & charitate, fides praestare non potest. Vnde statim verbum Christi audiunt: Si vis ad vitam ingredi, serua mãdata. Itaque veram & Christianam iustitiam accipientes, eam, ceu primam stolam, pro illa, quam Adam sua inobedientia sibi & nobis perdidit, per Christum Iesum illis donatam candidam, & immaculatam, iubentur statim renati conseruare, vt eam proferant ante tribunal Domini nostri Iesu Christi, & habeant vitam aeternam.

Quomodo intelligatur impium, per fidem, & gratis iustificari.

IX. Cùm verò Apostolus dicat, iustificari hominem per fidem & gratis: ea verba in eo sensu intelligenda sunt, quem perpetuus Ecclesiae catholicae consensus tenuit, & expreßit, vt scilicet, per fidem ideo iustificari dicamur, quia fides est humanae salutis initium, fundamentum & radix omnis iustificationis, sine qua impoßibile est placere Deo, & ad filiorum consortium peruenire. Gratis autem iustificari, ideo dicamur, quia nihil eorum quae iustificationem praecedunt, siue fides, siue opera, ipsam iustificationis gratiam promeretur: sic enim gratia iam non ex operibus: alioquin gratia, iam non esset gratia.

Contra inanem haereticorum fiduciam.

X. Quanuis autem necessarium sit credere, neque remitti, neque remissa vnquam fuisse peccata, nisi gratis, diuina misericordia, per Christum: nemini tamen fiduciam & certitudinem remißionis peccatorum suorum iactanti, & in ea sola quiescenti, peccata dimitti, vel dimissa esse dicendum est: cùm apud haereticos, & scismaticos poßit esse. Imo nostra tempestate sit, & praedicetur, magna contra Ecclesiam catholicam contentione, haec vana, & ab omni pietate remota fiducia. Sed neque illud asserendum est, oportere eos qui verè iustificati sunt, absque vlla omnino dubitatione apud semetipsos statuere, se verè esse iustificatos, neminémque absolui à peccatis, ac iustificari, nisi eũ qui certò credat se absolutũ, ac iustificatum esse: atque hac sola fide absolutionẽ ac iustificationẽ perfici: quasi qui hoc non credit, de Dei promißione, déque mortis ac resurrectionis Christi dubitet efficacia: nam sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, ac sacramentorũ virtute & efficacia dubitare debet, sic quilibet dum suam propriã infirmitatem, ac indispositionẽ respicit, de sua gratia formidare, ac timere potest: cùm nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum.

De acceptae iustificationis incremento.

XI. Sic ergo iustificati, & amici Dei, & domestici facti, euntes de virtute in virtutẽ renouantur, vt Apostolus inquit, de die, in diem: hoc est, mortificantes membra carnis suae, & exhibentes ea arma iustitiae Deo, in sanctificationem, per obseruãtiam mandatorum Dei, & Ecclesiae, in ipsa iustitia, per Christi gratiam accepta, cooperante fide, bonis operibus, crescunt: & magis ac magis iustificantur, sicut scriptum est: Qui iustus est, iustificetur adhuc: & iterum, Ne verearis vsque ad

mortem iustificari: & rursus, Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantùm. Hoc verò iustitiæ incrementum petit sancta Ecclesia, cùm orat: Da nobis Domine, fidei, spei, & charitatis augmentum, &c.

De obseruatione mandatorum, déque illius necessitate, & possibilitate.

XII. Nemo autem quãtumvis iustificatus, liberum se esse ab obseruatione mandatorum putare debet: nemo temeraria illa, & à patribus sub anathemate prohibita voce uti debet, Dei præcepta homini iustificato, ad obseruandum esse impossibilia: nam Deus impossibile non iubet, sed iubendo monet & facere quod possis, & petere quod non possis, & adiuuat vt possis: cuius mandata grauia non sunt: cuius iugum suaue est, & onus leue. Qui enim Dei sunt, Christum diligunt: qui autem diligunt eum, vt ipsemet testatur, seruant sermones eius: quod vtique cum diuino adiutorio præstare possunt. Licet enim in hac mortali vita, quantumvis iusti & sancti, in leuia saltem, & quotidiana, quæ venialia dicuntur, peccata, quandoque cadant, non propterea desinunt esse iusti: nam iustorum illa vox est, & humilis & verax: Dimitte nobis debita nostra. Quo fit, vt iusti ipsi, eo magis se obligatos esse ad ambulandum in via iustitiæ sentire debeant, quò liberati à peccato, serui autem facti Deo, sobriè, iustè, & piè viuentes, proficere possint, per Christum Iesum, per quem habuerunt accessum in gratiam istam. Deus nanque sua gratia semel iustificatos non deserit, nisi prius ab eis deseratur. Itaque, nemo sibi in sola fide blandiri debet, putans fide sola hæredem se esse constitutum, hæreditatémque consecuturum: etsi Christo non compatiatur, vt & conglorificetur: nam & ipse Christus, cùm esset Filius Dei, didicit ex his quæ passus est, obedientiam, & consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ. Propterea, Apostolus ipse monet iustificatos, dicens: Nescitis, quòd hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium? sic currite, vt comprehendatis: ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aerem verberans, sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne cùm alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Item, Princeps Apostolorum: Satagite, vt per bona opera, certã vestrã vocationem faciatis, & electionẽ: hoc enim facientes, non peccabitis aliquãdo. Vnde constat eos religionis orthodoxæ doctrinæ aduersari, qui dicũt iustum in omni opere bono peccare, saltem venialiter: aut, quod intolerabilius est, pœnas æternas mereri. Atque etiam eos, qui statuunt in omnibus operibus iustum peccare, si in illis suam ipsorum socordiam excitando, & se ad currendum in stadio cohortando, cum hoc, vt in primis glorificetur Deus, mercedem quoque intuetur æternam, vt scriptum est: Inclinaui cor meum, ad faciendas iustificationes tuas, propter retributionem. Et de Moise dicat Apostolus, quod aspiciebat in remunerationem.

Prædestinationis temerariam præsumptionem cauendam esse.

XIII. Nemo quoque, quandiu in hac mortalitate viuit, de arcano diuinæ prædestinationis mysterio vsqueadeò præsumere debet, vt certò statuat, se omnino esse in numero prædestinatorum: quasi verum esset, quod iustificatus, aut amplius peccare non possit, aut si peccauerit, certam sibi resipiscentiam promittere debeat: nam sine speciali reuelatione scire non potest, quos Deus sibi elegerit.

De

De perseuerantiæ munere.

XIIII. Similiter de perseuerantiæ munere, de quo scriptum est: Qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit: quod quidem aliunde haberi non potest, nisi ab eo, qui potens est, eum qui stat, statuere, vt perseueranter stet: & eum qui cadit, restituere: nemo sibi certi aliquid, absoluta certitudine polliceatur, tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare & reponere omnes debent. Deus enim, nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet, operans velle, & perficere: tamen qui se existimat stare, videat ne cadat, & cum timore, ac tremore, salutem suam operetur, in laboribus, in vigilijs & in eleemosynis, in orationibus, & in oblationibus, in ieiunijs & castitate. Formidare enim debent, scientes quòd in spem gloriæ, & nondum in gloria renati sunt: de pugna, quæ superest cum carne, cum mũdo, cum Diabolo, in qua victores esse non possunt, nisi cum Dei gratia, Apostolo obtemperent dicenti, Debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus: si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem Spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.

De lapsis, & eorum reparatione.

XV. Qui verò ab accepta iustificationis gratia, per peccatum exciderunt, rursus iustificari poterunt, cùm excitante Deo, per pœnitentiæ sacramentum, merito Christi, amissam gratiam reparare procurauerint. Hic enim iustificationis modus est, lapsi reparatio, quam secundam post naufragium deperditæ gratiæ tabulam, aptè nuncuparunt patres. Etenim pro his qui post baptismum, in peccata labuntur, Christus Iesus sacramentum statuit pœnitentiæ, cùm dixit: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Vnde dicendum est, Christiani hominis pœnitentiam, post lapsum, multò aliam esse à baptismali, eámque contineri non modò cessatione à peccatis, & eorum detestatione, aut corde contrito & humiliato: verumetiam eorũdem sacramentali confessione: saltem in voto, & suo tempore facienda, & sacerdotali absolutione. Itémque satisfactione, per ieiunia, eleemosynas, orationes, & alia pia spiritualis vitæ exercitia, non quidem, pro pœna æterna, quæ etiam sacramenti voto, vnà cum culpa remittitur: sed pœna temporali, quæ, vt sacræ litteræ docent, non tota semper, vt in baptismo fit, dimittitur illis, qui gratiæ Dei, quam acceperunt ingrati, Spiritum sanctum contristauerunt, & templum Dei violare non sunt veriti. De qua pœnitentia scriptum est: Memor esto vnde excideris: age pœnitentiam, & prima opera fac. Et iterum: Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Et rursus: Pœnitentiam agite, & facite fructus dignos pœnitentiæ.

Quolibet mortali peccato amitti gratiam, sed non fidem.

XVI. Aduersus etiam quorundam hominum callida ingenia, qui per dulces sermones, & benedictiones, seducunt corda innocentum: asserendum est, non modò infidelitate, per quam etiam ipsa fides amittitur: sed etiam quocunque alio

mortali peccato, quamuis non amittatur fides, acceptam iustificationis gratiam, diuinæ Legis doctrinam defendendo, quæ à regno Dei, non solùm infideles excludit, sed & fideles quoscunque, fornicarios, adulteros, molles, masculorum concubitores, fures, auaros, ebriosos, maledicos, rapaces, cæteró sque omnes, qui lethalia committunt peccata, à quibus cum diuinæ gratiæ adiumento abstinere poßunt, & pro quibus à Christi gratia separantur.

De fructu iustificationis: hoc est, de merito bonorum operum, déque ipsius meriti ratione.

XVII. Hac igitur ratione, iustificatis hominibus, siue gratiã acceptam perpetuò conseruauerint, siue amißam recuperauerint, proponenda sunt Apostoli verba: Abundate in omni opere bono, scientes, quòd labor vester non est inanis in Domino: non enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis, & dilectionis, quam ostendistis in nomine eius. &, Nolite amittere confidentiã vestram, quæ magnam habet remunerationem. Atq; ideo benè operantibus vsque in finẽ, & in Deo sperantibus, proponenda est vita æterna, & tanquã gratia filijs Dei, per Christũ Iesum misericorditer promissa, & tanquam merces, ex ipsius Dei promißione, bonis ipsorũ operibus, & meritis fideliter reddenda: hæc est enim corona iustitiæ, quam post suum certamen, & cursum repositam sibi esse aiebat Apostolus, à iusto iudice sibi reddendã, non solùm autem sibi, sed & omnibus qui diligunt aduentum eius. Cùm enim ille ipse Christus Iesus, tanquam caput in mẽbra, & tanquã vitis in palmites, in ipsos iustificatos iugiter virtutẽ influat, quæ virtus bona eorũ opera antecedit, comitatur, & subsequitur, & sine qua nullo pacto Deo grata, & meritoria esse possent: nihil ipsis iustificatis amplius deesse credendũ est, quominus plenè illis quidẽ operibus, quæ in Deo sunt facta, diuinæ legi, pro huius vitæ statu satisfecisse, & vitã æternam suo etiã tẽpore, si tamen in gratia decesserint, consequendam verè promeruisse cẽseantur. Cùm Christus saluator noster dicat: Si quis biberit ex hac aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitã æternam. Ita neque propria nostra iustitia, tanquam ex nobis propria statuitur, neque ignoratur aut repudiatur iustitia Dei: quæ enim iustitia nostra dicitur, quia per eam, inhærentem nobis, iustificamur: illa eadem Dei est, quia à Deo nobis infunditur, per Christi meritum. Neque verò illud omittendum est, quòd licet bonis operibus in sacris literis vsqueadeò tribuatur, vt etiam qui vni ex minimis suis potum aquæ frigidæ dederit, promittat Christus, eum non esse sua mercede cariturum: & Apostolus testetur, id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus operari in nobis. Absit tamen, vt Christianus homo in seipso, vel confidat, vel glorietur, & non in Domino: cuius tanta est erga omnes homines bonitas, vt eorum velit esse merita, quæ sunt ipsius dona. Et quia in multis offendimus omnes, vnusquisque, sicut misericordiam, & bonitatem, ita seueritatem & iudicium, ante oculos habere debet: neque seipsum aliquis, etiamsi nihil sibi conscius fuerit, iudicare: quoniam omnium hominum vita, non humano iudicio examinanda & iudicanda est, sed Dei, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à Deo,

Deo, sicut scriptum est: Reddet vnicuique secundum opera sua.

Post hanc catholicam, de iustificatione doctrinam, quam nisi quisque fideliter, firmitérque crediderit, iustificari non poterit: placuit sanctæ Synodo, hos Canones subiungere, vt omnes sciant, non solùm quid tenere & sequi, sed etiam quid vitare & fugere debeant.

CANONES.

I. Si quis dixerit, Hominem, suis operibus, quæ vel per humanæ naturæ vires, vel per Legis doctrinam fiunt, absque diuina per Christum gratia, posse iustificari: Anathema sit.

II. Si quis dixerit, Ad hoc solùm diuinam per Christum Iesum gratiam dari, vt facilius homo iustè viuere, ac vitam æternam promereri possit, quasi per liberum arbitrium, sine gratia, vtcunque, sed ægrè tamen, & difficulter possit: Anathema sit.

III. Si quis dixerit, Sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet, vt ei iustificationis gratia comparetur: Anathema sit.

IIII. Si quis dixerit, Liberum hominis arbitrium, à Deo motum & excitatũ, nihil cooperari assentiendo, Deo excitanti & vocanti, quo ad obtinendam iustificationis gratiam se disponat atq; præparet, neq; posse dissentire: sed velut inanime quoddam, nihil omnino agere, meréque passiuè se habere: Anathema sit.

V. Si quis liberum hominis arbitrium, post Adæ peccatum, amissum, & extinctum esse dixerit: aut rem esse de titulo solo, imò titulum sine re, figmentum denique à Sathana inuectum in Ecclesiam: Anathema sit.

VI. Si quis dixerit, Non esse in hominis potestate, vias suas malas facere: sed mala opera ita vt bona, Deum operari, non permissiuè solùm, sed etiam propriè, & per se: adeò vt sit proprium eius opus non minus proditio Iudæ, quàm vocatio Pauli: Anathema sit.

VII. Si quis dixerit, Opera alia, quæ ante iustificationẽ fiunt, quacunq; ratione facta sint, verè esse peccata, vel odium Dei mereri: aut quantò vehemẽtius quis nititur se disponere ad gratiam, tantò eum grauius peccare: Anathema sit.

VIII. Si quis dixerit, Gehennæ metum, per quem ad misericordiam Dei, de peccatis dolendo confugimus, vel à peccatis abstinemus, peccatum esse, aut peccatores peiores facere: Anathema sit.

IX. Si quis dixerit, Sola fide iustificari impium, ita vt intelligat nihil aliud requiri quod ad iustificationis gratiam consequẽdam cooperetur, & nulla ex parte necesse esse, eum suæ voluntatis motu præparari atque disponi: Anath. sit.

X. Si quis dixerit, Homines, sine Christi iustitia, per quam nobis meruit iustificari, aut per eam ipsam, formaliter iustos esse: Anathema sit.

XI. Si quis dixerit, Hominem iustificari, vel sola imputatione iustitiæ Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia, & charitate, quæ in cordibus eorum per Spiritum sanctum diffunditur, atque illis inhæret: aut etiam gratiam, qua iustificamur, esse tantùm fauorem Dei: Anathema sit.

XII. Si quis dixerit, Iustificationem, nihil aliud esse, quàm fiduciam

NN 2

diuinæ misericordiæ, peccata remittentis per Christũ, vel eam fiduciam solam esse, qua iustificamur: Anathema sit.

XIII. Si quis dixerit, Homini cuilibet, ad remißionem peccatorum assequendam necessarium esse, vt credat certò, & absque vlla hæsitatione propriæ infirmitatis, & indispositionis, peccata sibi remissa: Anathema sit.

XIIII. Si quis dixerit, Hominem absolui à peccatis, aut iustificari ex eo, quòd se absolui, aut iustificari certò credat: aut neminem esse iustificatum verè, nisi qui credit se esse iustificatum, & à sola fide absolutionem, & iustificationem perfici: Anathema sit.

XV. Si quis dixerit, Hominem renatum, vel iustificatum teneri ex fide, ad credendum se certò esse in numero prædestinatorum: Anathema sit.

XVI. Si quis dixerit, Illud magnum perseuerantiæ donum, se certò habiturum, absoluta & infallibili certitudine: nisi hoc ex speciali reuelatione didicerit, Anathema sit.

XVII. Si quis iustificationis gratiam, non nisi prædestinatis ad vitam contingere dixerit: reliquos verò omnes, qui vocantur, vocari quidem, sed gratiam non accipere, vtpote diuina potestate prædestinatos ad malum: Anathema sit.

XVIII. Si quis dixerit, Dei præcepta, homini etiam iustificato, & sub gratia constituto, esse ad obseruandum impoßibilia: Anathema sit.

XIX. Si quis dixerit, Nihil præceptum esse in Euangelio, præter fidem, cætera esse indifferentia, neque præcepta, neque prohibita, sed libera: aut decem præcepta, nihil pertinere ad Christianos: Anathema sit.

XX. Si quis hominem iustificatum, & quantumlibet perfectum dixerit, non teneri ad obseruantiam mandatorum Dei & Ecclesiæ: sed tantùm ad credendum, quasi verò Euangelium sit nuda, & absoluta promißio vitæ æternæ, sine conditione obseruationis mandatorum: Anathema sit.

XXI. Si quis dixerit, Christum Iesum à Deo hominibus datum fuisse redemptorem, cui fidant, non item vt Legislatorem, cui obediant: Anathema sit.

XXII. Si quis dixerit, Iustificatum, vel sine speciali auxilio Dei, in accepta iustitia perseuerare posse, vel cum Dei auxilio non posse: Anathema sit.

XXIII. Si quis hominem semel iustificatum, dixerit amplius peccare non posse, neque gratiam amittere, atque ideo eum, qui labitur, vel peccat, nunquam verè fuisse iustificatum, aut posse tota vita peccata omnia, etiam venialia vitare, nisi ex Spiritus Dei priuilegio, quemadmodum de beata Virgine tenet Ecclesia: Anathema sit.

XXIIII. Si quis dixerit, Acceptam iustitiam non conseruari, atque etiam non augeri coram Deo, per bona opera: sed opera ipsa, fructus solummodo, & signa esse iustificationis adeptæ, non etiam ipsius augendæ causam: Anath. sit.

XXV. Si quis in quolibet bono opere iustum, saltem venialiter peccare dixerit, aut, quod intolerabilius est, mortaliter, atque ideo pœnas æternas mereri, tantúmque ob id, non damnari, quia Deus ea opera non imputet ad damnationem: Anathema sit.

XXVI. Si quis dixerit, Iustos non debere, pro bonis operibus, quæ in Deo fuerunt facta, expectare, & sperare æternam retributionem à Deo, per eius misericordiam, & Iesu Christi meritum, si bene agendo, & diuina manda-

ta

ta, custodiendo vsque in finem perseuerauit: Anathema sit.

XXVII. Si quis dixerit, Nullum esse mortale peccatum, nisi infidelitatis: aut nullo alio, quantumuis graui & enormi, præterquam infidelitatis peccato, semel acceptam gratiam amitti: Anathema sit.

XXVIII. Si quis dixerit, Amissa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti: aut fidem, quæ remanet, non esse verã fidem, licet non sit viua: aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum: Anathema sit.

XXIX. Si quis dixerit, Eum, qui post Baptismum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere: aut posse quidem, sed sola fide, amissam iustitiam recuperare, sine sacramento pœnitentiæ: & prout sancta Romana & vniuersalis Ecclesia, à Christo Domino, & eius Apostolis edocta, hucvsque professa est, seruauit, & docuit: Anathema sit.

XXX. Si quis, post acceptam iustificationis gratiam, cuilibet peccatori pœnitenti, ita culpam remitti, aut reatum æternæ pœnæ deleri dixerit, vt nullus remaneat reatus pœnæ temporalis exoluendæ, vel in hoc seculo, vel in futuro, in purgatorio, antequam ad regna cœlorum aditus patêre poßit: Anathema sit.

XXXI. Si quis dixerit, Iustificatum peccare, dum intuitu æternæ mercedis operatur benè: Anathema sit.

XXXII. Si quis dixerit, Hominis iustificati bona opera, ita esse dona Dei, vt non sint etiã bona ipsius iustificati merita: aut ipsum iustificatũ bonis operibus, quæ ab eo, per Dei gratiã, & Iesu Christi meritũ, cuius viuũ mẽbrum est, fiũt, nõ verè mereri augmentũ gratiæ in vitã æternã, & ipsius vitæ æternæ, si tamen in gratia decesserint consecutionem, atque gloriæ etiam augmẽtum: Anathema sit.

XXXIII. Si quis dixerit, Hanc doctrinam catholicam, de iustificatione, à sancta Synodo, hoc præsenti Decreto expreßã, aliqua ex parte gloriæ Dei, vel meritis Iesu Christi Domini nostri derogari, & non potius veritatem fidei nostræ, Dei denique, ac Christi Iesu gloriam illustrari: Anathema sit.

IN SEXTAM SESSIONEM.

Doctrina de hominis iustificatione, facilis esset explicatu, nisi falsæ opiniones, quibus præoccupati sunt hominum animi, tenebras claræ luci obducerent. Hæc autem præcipua obscuritatis causa, quòd ægerrimè adducimur, vt vni Deo in solidum relinquamus iustitiæ gloriam. Cupimus enim semper aliquid esse: &, quæ nostra stultitia est, etiam nobis videmur. Eiusmodi superbia, sicut ab initio ingenita fuit hominibus, ita Sathanæ ianuam aperuit, ad eos multis impijs, prauisque persuasionibus imbuendos, quibuscum hodie nobis luctandum est. Et extiterunt seculis omnibus Sophistæ, qui in extollenda hominum iustitia, quod sciebant fore plausibile, stylum exercerent. Posteaquam singulari Dei beneficio factum est, vt communi veteris Ecclesiæ consensu, Pelagij impietas repudiaretur, non tam proteruè amplius de hominum meritis garrire ausi sunt: mediam tamen viam excogitarunt, vt in homine iustificando, neque totum Deo, neque nihil darent.

Hæc moderatio est, quam tenent venerandi patres, ad errores corrigendos, quos de iustificatione hominis, nostra ætate exortos esse dicunt. Sic quidem

præfantur, vt initio, nihil spirent præter Christum: sed cùm ad rem ventum est, multum abest, quin illi relinquant, quod suum est. Imò, nihil tandem aliud continet eorum definitio, quàm tritum illud scholarum dogma: Partim gratia Dei, partim operibus proprijs iustificari homines: vt aliquanto se magis verecundos ostendant, quàm fuerit Pelagius. Quod ex re ipsa iudicare, promptum erit.

Nam capite secundo, vbi de peccato originali disserunt, liberum arbitrium pronuntiant viribus fuisse attenuatum, & inclinatum, non tamen extinctum. De nomine non litigabo: sed cùm libertatem minimè extinctam fuisse contendunt, hoc sanè intelligunt, aliquid restare facultatis humanæ voluntati, ad bonum eligendum. Vbi enim non est interitus, illic saltem aliqua est vitæ portio. Tollunt deinde omnem ambiguitatem, cùm attenuatum dicunt & inclinatum. Ergo, si illis credimus, debilitauit nos peccatum originale, vt voluntatis nostræ vitium non prauitas sit, sed infirmitas. Nam si praua omnino voluntas esset, non inclinatæ modò esset sanitatis & attenuatæ, sed perditæ, donec noua fieret. Atqui, hoc posterius
Rom.3. *vbique Scriptura docet. Vt innumera testimonia omittam, Paulus cùm de natura humani generis concionatur, non infirmitatis damnat liberum arbitrium, sed omnes esse inutiles pronuntiat, auersos à Deo, & tyrannidi peccati addictos: ita,*
2.Cor.3. *vt idoneos esse neget ad quicquam boni cogitandum. Neque tamen interea negamus, quin maneat homini voluntas, sed mala. Nam lapsus Adæ, non sustulit voluntatem: sed ex libera, seruam fecit, vt non modò ad peccandum sit procliuis, sed peccato obnoxia. Qua de re, paulò pòst rursus dicendum erit.*

Tertium & quartum caput non attingo. Circa finem quinti capitis, translationem in statum gratiæ fieri negant, sine baptismo, aut eius voto. Quæso, an non præstitisset dicere: verbo & sacramentis communicari nobis Christum: vel, si ita loqui magis placebat, applicari, quàm solius baptismi facere mentionē? Verùm, infantes à regno Dei arcere libuit, qui antè erepti sunt ex hac vita, quàm offerri ad
1. Cor.7. *baptismū potuerint. Quasi verò de nihilo dictum sit, eos nasci sanctos, qui ex fidelibus nascuntur. Imò, quo iure ad baptismum eos admittimus, nisi quòd promissionis sunt hæredes? Nisi enim iam antè ad eos pertineret vitæ promissio, baptismū profanaret, quisquis illis daret. Quòd si Deus in regnū suum eos adoptauit, quāta iniuria fit promissioni, quasi per se ad eorum salutē non sufficiat? Inualuit contraria opinio, fateor: sed iniquum est, hominū errore, quanuis diuturno, obrui Dei veritatē. Inclusa est infantiū salus in promissione, qua Deus fidelibus testatur, se fore illis*
Gen.17. *& semini eorum in Deum. Hac ratione sibi nasci pronuntiabat, qui ex Abraham ducebant originem. Huius promissionis beneficio recipiuntur ad baptismum, quia censentur Ecclesiæ membra. Non à baptismo igitur initium habet eorum salus, sed quæ iam in verbo fundata erat, baptismo obsignatur. At obtrudunt definitionis*
Ioan.3. *architecti illam sententiam: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu. Primùm, si aqua Baptismum illis significat: quis eis concedet, simul etiā significare baptismi percipiendi votum? At si dicam, alium esse loci sensum, ac quosdam ex veteribus secutus, Aquæ nomen, pro Mortificatione accipiam: non erūt, opinor, tam infesti, vt me propterea hæreticum iudicent. Ego tamen epitheti vice additum interpretor, vt vim naturámque Spiritus exprimeret: neque enim efficient, vt magis hîc aqua sumatur pro baptismo, quàm alibi ignis pro quouis sacramēto, cùm dicitur: In*
Matt.3. *Spiritu sancto & igni. En cur sibi summum ius interpretandæ Scripturæ vsurpēt.*

Sexto

Sexto capite asserunt, gratia Dei nos præparari ad percipiendam iustitiam: sed huic gratiæ partes aßignant excitandi, & adiuuandi: vt ipsi liberè cooperemur. Nempe, putidas nænias hîc audimus, quas in scholis deblaterare Sophistæ solent. Ego autem quæro, sitne idem excitare voluntatem, & adiuuare per se infirmam: an cor nouum formare in homine, vt velit. Respondeant ergo, an cor nouum creare, ex corde lapideo facere cor carneum (quorum vtrunque Scriptura testatur Deũ in nobis facere) nihil aliud sit, quàm supplere quod deest infirmæ volũtati. Quòd si minus eos mouent illa testimonia: respondeant, an qui efficit in nobis velle, simpliciter voluntatem adiuuet. Paulus totum Deo vendicat: isti nihil ei, præter adminiculum, acceptum ferunt. Sed in quo hominẽ Deo socium adiungunt? Quia gratiam Dei, quam repudiare posset, liberè recipit, & Spiritussancti illuminationem. Quantum ex Dei virtute detrahunt, quæ à Propheta describitur? Dabo, inquit, legem meã in corda vestra, faciámque, vt in præceptis meis ambuletis. Sed hoc est scilicet, quod alicubi ab Augustino traditum est: Laborant, inquit, homines, vt inueniant in nostra voluntate, quid boni sit nostrum, quod nobis non sit ex Deo: & quid inueniri poßit, ignoro. At verò, vt alibi tradit: Si relinqueretur homini sua voluntas, vt in adiutorio Dei maneret, si vellet: nec Deus etiam efficeret ipsum velle: inter tot ac tantas tentationes, infirmitate sua voluntas succumberet. Ideo subuentum est infirmitati voluntatis humanæ, vt diuina gratia indeclinabiliter, & inseparabiliter ageretur: & ideo, quanuis infirma, non deficeret. Excudũt autem Neptunij patres in noua officina, quod Augustino fuit ignotum: nõ esse ex Deo gratiæ receptionẽ: quia libero volũtatis propriæ motu, Deo vocanti assentiamur. At repugnat Scriptura, quæ Deũ authorem facit bonæ volũtatis. Aliud est, moueri à Deo voluntatem vt obsequatur, si libeat: aliud autẽ, formari vt bona sit. Porrò nõ se facturũ promittit Deus, vt poßimus bene velle: sed vt bene velimus: imo vltra progreditur, cùm dicit, Faciam vt ambuletis. Quod diligenter ab Augustino annotatum est. Atque idem Paulus affirmat, cùm docet Deum esse, qui & velle efficit in nobis, & perficere, pro suo beneplacito. In eo hallucinãtur, quòd motũ nobis offerri somniant, qui mediã electionẽ nobis relinquat: nihil autem de efficacia illa cogitãt, qua cor hominis renouatur, vt ex prauo fiat rectum. Hæc verò efficax Spiritussancti operatio ab Iere. cap. 32. describitur, cùm ita loquitur in persona Dei: Ponam timorẽ nominis mei in cordibus eorum, ne declinent à mandatis meis. Denique in eo falluntur, quòd nullũ obseruant inter regenerationis gratiam, quæ nunc miseriæ nostræ subuenit, & primã, quæ Adæ data fuerat, discrimẽ: quod diligenter Augustinus exponit. Per mediatorem Christum, inquit, ex malis Deus facit deinceps in æternum bonos. Istam gratiam nõ habuit primus homo, qua nunquam vellet esse malus. Tale quippe erat adiutorium, quod desereret cùm vellet: & in quo permaneret, si vellet: non quo fieret, vt vellet. Sed potentior est gratia in secundo Adam, qua fit etiam, vt velimus: tantúmque velimus, ac tanto ardore diligamus, vt carnis voluntatem contraria concupiscentem voluntate spiritus vincamus. Paulò pòst: Est in nobis, per hanc Dei gratiam, in bono recipiendo & perseueranter tenendo, nõ solùm posse quod volumus, verum etiam velle quod possumus. Quanquam longius est argumentum, quàm vt tam breuiter expediri queat: non tamen vereor, ne mea, quamlibet breuis admonitio non sufficiat apud sanos lectores refellendis eorum commentis. At Scripturam sibi quoque suffragari obten

Ezec. 11. 36. Psal. 51. Philip. 3.
Iere. 31. Eze. 36. Heb. 8. 10
Lib. de peccat. merit. & remis. 2.
De correp. & gratia.
Lib. ad Boni. 2. ca. 8.

dunt. Nam cùm dicitur, Cõuerte me Domine, & conuertar: ex eo colligunt, præueniri homines Dei gratia. Rursum ex his verbis, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos: liberi arbitrij vim eliciunt. Scio alicubi Augustinum hac distinctione vti: sed longè diuerso sensu. Disertè enim testatur, idque plurimis locis, gratiam Dei sic operari in nobis, vt ex nolentibus volentes faciat: vnde etiam concludit, nihil hominem boni facere, quod Deus in ipso non faciat. Quid ergo, inquies, sibi vult Augustinus, cùm de libertate voluntatis loquitur? Nempe, quod toties repetit: non cogi homines inuitos Dei gratia, sed voluntarios regi, vt sponte pareant ac sequantur: ideo tamen, quia eorum voluntas ex mala, versa sit in bonam. Vnde illud: Nos ergo volumus, sed Deus in nobis operatur & velle. Nos operamur, sed Deus efficit & operari. Itē, Bonum, quod non tenemus nisi propria voluntate, nõ tamē tenebimus, nisi operetur in nobis & velle. Itē, Certum est, nos velle cùm volumus: sed ille facit vt velimus. Certũ est, nos facere cùm facimus: sed ille facit vt faciamus, præbēdo vires efficacissimas voluntati. Hæc sit summa: Perperam eos facere, qui sic inter Deum & nos partiuntur, vt obedientiam piæ voluntatis, quæ Dei gratiæ assentitur, ad nos transcribant: cùm proprium sit ipsius Dei opus.

Iere.31. Lib. ad Bonifa. 2. cap. 8. Lib. 2. de bono per. cap. 13. Lib. 2. ca. 23. de Gra & lib. arb.

Sed insistunt Prophetæ verbis: quòd conuersionem à nobis exigendo, liberum arbitrium compellet: quod frustra faceret, eorum quidem opinione, nisi aliquod esset liberum arbitrium. Fateor sanè, absurdas fore eiusmodi locutiones, nisi esset aliqua in homine voluntas. Non tamen propterea concedo, liberam obsequendi facultatem inde posse colligi. Valde enim nouitios esse oportet venerãdos istos patres, si ex præceptis æstimant quid valeat homo: cùm ideo potius requirat à nobis Deus, quod supra vires nostras est, vt imbecillitatis nostræ conuicti, superbiam omnem exuamus. Meminerimus ergo, aliud esse voluntatem in homine, aliud liberam boni ac mali electionem. Sublata enim post lapsum primi hominis eligendi libertate, sola voluntas relicta est, quæ sub peccati tyrannide captiua vsque adeò tenetur, vt non nisi ad malum feratur.

Porò, ne longius hîc immoremur, dico apertè pugnare quod hîc pronuntiãt Tridentini patres, cum illa Christi sententia: Quisquis audiuit à Patre meo, venit ad me. Nam vt prudenter animaduertit Augustinus: inde sequitur, nullum à Deo audire & discere, quin simul in Christum credat: motúmque Spiritus sancti sic esse efficacem, vt fidem semper gignat. Constituunt autem hoc in hominis optione, vt Dei inspirationi, si velit, auscultet. Hæc nullo modo inter se conciliari possunt: omnes qui à Deo didicerint, Christo credere: & non aliter valere ratámque esse Dei inspirationem, nisi homines ex seipsis assentiantur. Prioris sententiæ authorem habemus Filium Dei, qui secum minimè dissidet. Secundam ergo, quæ prorsus contraria est, cui acceptam feremus, nisi patri mendacij?

Ioan. 3. De praed Sanct. lib. 1. ca. 8.

Postquã septimo capite, de modo præparationis, ita frigidè tractarũt, vt quẽuis non prorsus insipidũ Papistã meritò tãtæ insulsitatis pudere debeat, tandẽ, capite octauo, vbi ad ipsam definitionẽ ventũ est, in primis hoc cauẽt, ne sola fide cõstare videatur hominis iustificatio. Quæstio est verbi, quid sit iustificatio. Negãt solã esse remissionẽ peccatorum: sed renouationem & sanctificationem simul contineri volũt. Nũquid hoc verum sit, videamus. Verba Pauli sunt capite ad Ro. 4, Dauid beatitudinem hominis dicit, cui Deus imputat iustitiam sine operibus: Beati, quorũ remissæ sunt iniquitates. Si ex hac Dauidis sententia Paulus gratuitæ iustitiæ defini-

Psal. 32.

finitionem ritè elicit: sequitur, in remißione peccatorum esse positam. Sic enim interpretatur Paulus, iustum à Dauide nuncupari, cui Deus iustitiam imputat, non imputando peccata. Sic & idem Apostolus, non adducto alterius testimonio, alibi loquitur: Erat Deus in Christo, mundum sibi reconcilians, non imputando hominibus peccata. Deinde, continuò pòst adijcit: Eum qui peccatum non nouerat, pro nobis peccatum fecit, vt essemus iustitia Dei in illo. Quid apertius requiras, quàm nos coram Deo iustos censeri, quia Christi sacrificio expiata sint peccata nostra, ne amplius sub reatu nos teneant? Nec locus est vulgari cauillo, de iustificationis initio, ipsum agere: nam vtroque loco tractat, non qualiter incipiant iusti esse, qui fuerant hactenus infideles: sed quomodo iustitiam, quam semel consecuti sunt, retineant toto vitæ cursu. Dauid enim de se loquitur, postquam inter filios Dei fuerat cooptatus. Et Paulus asserit, hanc esse perpetuam legationem, quæ in Ecclesia quotidie auditur. In eundem quoque sensum ad Rom. 10, Moises iustitiam legis describit, quòd qui fecerit ea, viuet in ipsis. Fidei autem iustitia sic dicit: Qui crediderit, &c. Videmus ideo legis iustitiæ opponi fidei iustitiam, quòd operibus minimè constet, sicut illa. Idem sibi volunt verba, quibus Lucas apud Antiochenos ipsum esse vsum refert: Per hunc vobis annuntiatur remißio peccatorum: & ab omnibus, à quibus non potuistis iustificari in lege Moisi, in hoc omnis qui credit, iustificatur. Nam & remißioni peccatorum iustificatio, velut interpretationis loco, subijcitur, & absolutionem proculdubio significat: & legis operibus detrahitur, vt sit gratuita, & fide percipi dicitur. Quid? iustificatio publicani, Lucæ 17. quid aliud sonat, quàm iustitiæ imputationem, dum gratis acceptus est Deo? Et quoniam de verbi proprietate lis est: cùm Christus à Paulo iustitia, & sanctificatio nostra prædicatur, certè inter hæc duo statuitur discrimen, quod Tridentini patres confundunt. Nam si duplex est gratia, quòd nos Christus iustificat, & sanctificat: iustitia vitæ innouationem sub se non complectitur. Nec aliter potest exponi illud ad Rom. 8, Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus est qui iustificat, quàm de gratuita acceptione.

2.Cor.5.

Deut. 30.

Acto.13.

1.Cor.1.

Nollem de verbo litigare, nisi inde totus causæ status penderet. Verùm, cùm tunc iustificari hominem tradunt, cùm in obedientiam Dei reformatur: totum illud Pauli argumentum euertunt: Si ex lege est iustitia, exinanita est fides, & abolita promißio. Intelligit enim, neminem inuentum iri inter homines, in quo salutis promißio compleatur, si innocentiæ conditione sit implicita: & ruituram mox esse fidem, si operibus fulciatur. Quod ideo verum est, quia quandiu respicimus quales sumus, necesse est nos coram Deo trepidare: tantum abest, vt certa & inconcussa vitæ æternæ fiducia nobis constet. De regeneratis loquor. Quantum enim abest à iustitia, quæ in hac vita inchoatur vitæ noui as?

Rom.4.

Neque tamen interea negandum est, quin perpetuò coniunctæ sint ac cohæreāt duæ istæ res: sanctificatio & iustificatio: sed perperam inde infertur, vnā ac eandem esse. Exempli gratia: Solis lumen, etsi nunquam separatur à calore, nō tamen calor existimandus est. Nemóque tam rudis inuenitur, qui non vnū ab altero distinguat. Fatemur ergo, simulatque iustificatur quispiam, necessariò innouationem quoque sequi. Neque verò de eo ambigitur, an sanctificet Christus necne, quoscunque iustificat. Hoc enim esset lacerare Euangelium, adeóque Christum ipsum discerpere, si quis iustitiam, quam fide consequimur, separare velit à pœnitentia. Sed

tota nostra disceptatio est, de causa iustificationis. Hanc Tridentini patres duplicem esse fingunt: acsi partim remissione peccatorum, partim spirituali regeneratione iusti essemus. Vel, vt alijs verbis exprimam quod sentiunt: acsi partim imputatione, partim qualitate, iustitia nostra constaret. Ego autem vnicam & simplicem esse assero, quæ tota continetur gratuita Dei acceptione. Eam præterea extra nos constituo: quia in solo Christo iusti sumus. Proferant si quod habent ex Scriptura testimonium, vt persuadeant quod docet. Ego cùm totam habeam Scripturam mihi suffragantem, hac vna ratione nunc contentus ero: quòd cùm mentio fit iustitiæ operum, eam Lex & Euangelium in perfecta legis obedientia constituunt. Ea cùm nusquam appareat, nihil aliud faciunt reliqui, nisi vt confugiamus ad solum Christum: vt in ipso iusti censeamur, quod in nobis non sumus. An mihi locum vnum proferent, qui inchoatam nouitatem pro iustitia apud Deum probari testetur, vel in totum, vel ex parte? Quòd si authoritate destituuntur, cur non liceat repudiare quod hîc obtrudunt figmentum, de partiali iustitia?

Porrò, quàm friuola sit & nugatoria causarum partitio, quæ ab illis cõmemoratur, supersedeo dicere: nisi quòd taceri hoc nec debet, nec potest, nimis esse absurdũ, quòd causa instrumẽtalis nominatur solus baptismus. Quid igitur fiet Euãgelio? Anne postremo quidẽ angulo hærebit? Sed baptismus est fidei sacramentum. Quis negat? Vbi tamen omnia dicta fuerint: hîc nihilominus obtinebo, nihil esse aliud, quàm Euangelij appendicem. Præpostero igitur ordine primas illi deferunt: ac perinde omnino faciunt, acsi quis instrumentalem ædificij causam diceret esse trullæ manubrium. Sanè quisquis, posthabito Euangelio, baptismum inter salutis causas numerat, eo ipso, quid sit baptismus, aut quid valeat, quodnam sit eius officium, aut quis vsus, nescire se prodit. Quid in causa formali præterea desyderem, canone. 10. dicendum erit: tantùm hîc attingam, quod præsenti loco conuenit. Iterum enim affirmant, nos verè iustos esse, non tantùm reputari. Ego contrà, tametsi concedo, nunquam recipi nos in Dei gratiam, quin simul nos regeneret in vitæ sanctitatem: falsum tamẽ esse cõtendo, vllam iustitiæ partem in qualitate sitam esse, vel habitu, qui in nobis resideat: sed gratuita acceptione, nos esse iustos. Nã cùm docet Apostolus, propter vnius obedientiã iustos constitui multos: satis, nisi fallor, ostendit, mutuari nos aliundè iustitiam, cuius in nobis indigemus. Et primo ad Ephesios capite, cùm dicit, nos prædestinatos esse in adoptionem filiorum Dei, vt grati essemus in Filio, summã iustitiæ nostræ cõplectitur. Quãtulacũque enim portio in opera nostra conferatur, eatenus vacillabit fides, & salus nostra hoc modo tota periclitabitur. Ergo cum Apostolo discamus, iustitiam nostram, quæ ex Lege est, tanquam noxium impedimentum, abijcere, vt illam obtineamus, quæ ex fide est Iesu Christi. Qualis autem sit, iam antè abundè demonstrauimus: & vno verbo Paulus, tertio capite ad Galatas, indicat: cùm negat, iustitiam legis cum iustitia fidei congruere, quia in operibus sita sit.

Rom. 5.

Philip. 3.

Sed quid facias istis bestijs? Nam, postquam multas iustificationis causas recensuerunt, obliti de causa iustificationis sibi esse tractandum, iustitiæ partem operibus constare hinc colligunt, quòd nemo absque spiritu regenerationis per Christum Deo reconcilietur. At quàm crassa est ista hallucinatio? Perinde enim id valet, acsi dicerent: Remissio peccatorum diuelli à pœnitentia non potest. Ergo hæc est pars illius. Hoc vnicum est controuersiæ caput: quomodo iusti censeamur coram

Deo:

Deo: vbi fides nostra, qua sola iustitiam percipimus, eam quærere debeat. Vt millies repetant, non posse nos aliter merito passionis Christi communicare, quin simul regeneremur eius Spiritu, non tamen efficient quominus illud fixum maneat: ideo propitium nobis esse Deum, quia Christi morte placatus nobis fuerit: ideo nos reputari iustos corã ipso, quia illo sacrificio, expiatæ fuerint nostræ iniquitates. Habemus, inquit Paulus, propitiationem per fidem in sanguine Christi. Denique, vbi de causa quæritur: quorsum attinet, accidens inseparabile obtrudi? Desinant ergo istis ineptijs ludere, vel cauillis ineptire: Accipit homo fidem, simul & spem, & charitatem: non igitur sola fides iustificat. Nam si nobis & oculi, simul & aures, & pedes, & manus conferuntur, non propterea tamen aut pedibus nos audire, aut manibus ambulare, aut palpare oculis, dicendum est. De Pauli testimonio perperam adducto, alibi dicetur. Rom.3.

Sequitur putidæ illius distinctionis approbatio: de fide informi, & formata. Pudet quidem venerandos patres voces istas vsurpare: sed cùm balbutiunt, non vniri sola fide hominem Christo, nisi spes quoque, & charitas accedant, fidem certè somniant charitate vacuam, quæ à Sophistis vulgò informis vocatur: quo insignem suam inscitiam produnt. Nam si verum est quod docet Paulus, Christum habitare in cordibus nostris per fidem: nihilo magis fidẽ à charitate separabunt, quàm Christum à Spiritu suo. Si fide purificãtur corda, quemadmodũ Petrus affirmat: si quicunque credunt, habent vitam æternam, quod toties pronũtiat Christus: si fide obtinetur æternæ vitæ hæreditas, lõgè aliud est fides, quàm mortua nescio quæ persuasio. Viua nos Christi membra fide effici, negant. Quanto melius Augustinus, qui fidem appellat animæ vitam, sicut anima, vita est corporis? Quanquã non tam Augustinus hîc citandus author est, quàm Paulus, qui fatetur se fide Christi viuere. Ignoscendus fortè esset illis hic error, quia non aliter de fide garriunt, quàm de fabulosis insulis (quis enim eorum vnquam, vel summis labris gustauit, quid esset fides?) nisi miserũ orbem eadem secum ignorantia in exitium traherent. Nos autem meminerimus, fidei naturam à Christo æstimãdam esse: quia quod nobis offert Deus in Christo, non nisi fide recipimus. Proinde, quicquid nobis est Christus, id ad fidem transfertur, quæ nos compotes & Christi, & omnium eius bonorum facit. Neque aliter verum esset illud Ioannis, fidem nostram esse victoriam, qua mundus vincitur: nisi nos in Christum insereret, qui solus est mundi victor. Ac eorum stuporem animaduertere operæpretium est, quòd dum citant illum Pauli locum, Fides quæ per charitatem operatur: non cogitant se hoc quasi gladio iugulari. Nam si fructus est, ac effectus fidei, charitas: quis nõ videt informem illam fidẽ quam fabricarunt, inane esse figmentũ? Erit enim perquàm absurdum, si filia matrẽ interimat. Quanquam monendi sunt lectores, locum illum intempestiuè adduci, cùm de iustificatione agitur. Quandoquidem illic non disputat Paulus, quid ad hominem iustificandum valeant fides, aut charitas: sed quæ sit Christiana perfectio. Quemadmodum cùm alibi scribit: Si quis in Christo, noua creatura. Ephe.3. Acto.15. Ioan.3.5. 6.10.20. Rom.4. In c. Ioa. 11. Gal.2. 2.Ioan.5. Ioan.16. Gal.5. 2.Cor.5.

Longum esset ac molestum singula notare: sed hoc magis insigne est, quàm vt præteriri debeat. Subijciunt, cathecumenis fidem ab Ecclesia petentibus responsum dari: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Væ eorum cathecumenis, si tam dura illis conditio imponitur. Quid enim aliud, quàm æterna illis maledictio indicitur? Siquidem, agnoscunt cum Paulo, maledictos esse omnes, qui legi sunt obnoxij. At Matt.19. Gal.3.

Christum habent authorem. Vtinam obseruaret, quorsum ita locutus fuerit. Quod indicari non potest, nisi ex contextu, & personæ ratione. Interrogauerat ille, cui respondet Christus: Quid facere oportet, vt habeam vitam æternam? Certè quisquis vitam operibus vult promereri, regulam habet sibi à lege præscriptam: hæc fac, & viues. Sed considerandus est, qui à Paulo indicatur finis: vt vires suas expertus homo, vel potius impotentiæ suæ conuictus, deposita superbia, nudus ad Christum confugiat. Neque enim locum habet fidei iustitia, donec compertum habuerimus,
Rom.8. *frustra nobis salutem ex lege promitti. Quod enim impoßibile erat legi, quandoquidem in carne nostra infirma erat: Deus per Filiũ suum præstitit, peccata nostra per sacrificium mortis eius expiando, vt iustitia sua impleatur in nobis. Adeò autem præposteri sunt Tridentini patres, vt cùm Moisi officium sit, nos ad Christum*
Galat.3. *manu ducere, ipsi nos à Christi gratia, ad Moisem traducant.*

Ac ne parum sint in prædicandis hominum viribus liberales, iterum in hoc capite repetunt, spiritum Dei agere in nobis, secundum propriam cuiusque dispositionem, & cooperationem. Qualem, obsecro, dispositionem inueniet spiritus Dei in cordibus lapideis? An non pudet eos dispositionem fingere, vbi Spiritus ipse vbique in Scripturis pronuntiat, omnia esse contraria? Nam hoc gratiæ initium est, vt ex nolentibus adeóque repugnãtibus, faciat volentes. Vt fides, tam in suis exor-
Lib.de Praedest. Sanct.1. c.9.10.11. *dijs, quàm incrementis, ad vltimámque vsque perfectionem, Dei sit donum: & gratuita Dei electio sit suscipiẽdæ gratiæ præparatio, vt ait Augustinus. Et clara sũt Pauli verba: Deum nos benedicere, omni benedictione spirituali, quemadmodum*
Ephe.1. *nos elegit in Christo, secundum placitum voluntatis suæ. Quibus certè nos cohibet, ne in tanto beneficio gratiæ Dei, placito gloriemur voluntatis nostræ, inquit*
Cap.8. *idem Augustinus. Itáne? vt quod Deo acceptum referre homo deberet, id illi quasi meritum opponat? Nam vnde prima dispositio, nisi quia sumus Christi oues? Quis*
Acto.13. *porrò sibi tantum ausit sumere, vt se ouem faciat? Itaque Lucas cùm de efficaci vocatione loquitur, credidisse eos docet, non qui à seipsis erant dispositi, sed qui ad*
Ephe.2. *vitã erant præordinati. Et Paulus, vnde recta sit dispositio exprimit, cùm docet, præparata esse à Deo bona opera, in quibus ambulemus. Potius itaque Augustinum*
Lib.2.De bono per. cap.9. *audiamus, qui longè aliter docet, quàm isti blaterones. Post casum hominis, inquit, non nisi ad gratiam suam pertinere voluit Deus, vt homo accedat ad eum: neque nisi ad gratiam suam pertinere voluit, vt homo non recedat ab eo. Ipse enim est, qui se daturum cor promittit, vt intelligamus, & aures, vt audiamus. Quamobrem sola est eius gratia, quæ nos discernit: quemadmodum Paulus admonet.*
Lib.De correp. & grat. c.8. *Atque vt eiusdem Augustini verbis concludam: Voluntas humana, non libertate gratiam consequitur, sed gratia libertatem: & vt perseueret, delectabilem perpetuitatem, & insuperabilem fortitudinem.*

Capite nono, dum aliquam dare student modestiæ significationem, impudentiam suam magis produnt. Quoniam in promptu erat Scripturæ doctrina eorum placitis repugnans, vt hanc suspicionem auertant, primùm quid sit, fide iustificari hominem, exponunt: nempe, quòd fides salutis sit initium, & fundamentum iustificationis. Quasi hac solutione essent expediti, mox ad alteram transuolant: gratis nos iustificari ideo Apostolum docere, quia quæcunque iustificationem præcedunt, siue fides, siue opera, ipsam non promerẽtur. Quæso, si in re seria versari se putarẽt, an adeò leuiter, quasi oscitantes, perfungerentur? Omitto, quòd hominum iudicia

nihil

nihil veriti sunt: quasi sacrosancto hoc decreto omnium oculos confodissent: Fides iustificat, quoniam inchoat iustitiam. Primò, hoc commentum sensus communis respuit. Quid enim magis puerile, quàm totum effectum velle restringere ad solum actum inchoandi? Sed inspiciamus paulisper, nunquid Pauli verba patiantur tam facile se peruerti. Euangelium, inquit, potentia Dei est, in salutem omni credenti: quia in eo reuelatur Dei iustitia ex fide, in fidem. Quis non videt principium & finem pariter hîc designari? Alioqui dicendum erat, Ex fide in opera: siquidē perficerent quod fides inchoat. Eôdem facit Habacuc testimonium: Iustus ex fide victurus est: quod impropriè dictum foret, nisi vitam perpetuaret fides. In Abrahæ persona, relucet præcipuum iustificationis speculum. Audiamus ergo, quo tempore fides illi ad iustitiam imputata fuisse prædicatur. Non erat certè nouitius: sed relicta patria, iam annos complures Dominum secutus erat: vt esset non vulgare sanctitatis, omniúmque virtutum exemplar. Non ergo aditum illi ad iustitiam patefacit fides, vt aliundè postea iustificatio compleatur. Et tandem concludit Paulus, nos stare in ea gratia, quam fide consecuti sumus. Quantum distat fixa & immota statio, à momentaneo transitu: tantum à Pauli sensu, distant in suo isto dogmate. Omnes Scripturæ locos colligere, & longum esset, & superuacuum. Satis quidem supérque ex his paucis liquere arbitror, non minus iustitiæ complementum, quàm initium, fidei tribuendum esse. Rom. 1. Habac. 2. Gen. 15. Rom. 5.

Secundum membrum est, gratuitam ideo iustificationem vocari à Paulo, quia nullum meritum præcedat. Quid ergo? cùm idem Paulus clamat, excludi omnem carnis gloriationem lege fidei, an ad anteactæ vitæ duntaxat merita respicit, ac non potius admonet, nihil esse, quo glorientur homines, vsque ad vitæ finem, qui fide iusti sunt? Nam cùm ex Dauide asserit imputari, absque operibus, iustitiam, perpetuū fidelium statum declarat. Quemadmodum & Dauid, se, ac reliquos omnes Dei filios, non in vnum diem, sed tota vita, peccatorum remissione beatos esse exclamat. Nec de vnius momenti iustificatione loquitur apud Lucā Petrus, cùm dicit: Per gratiam Iesu Christi credimus nos esse saluos, quemadmodum & Patres nostri. Ille enim erat quæstionis status: an exigenda foret à gētibus legis obseruatio. Id fieri debere negat: quòd non alia sit salus in Christiana Ecclesia, quàm per Christi gratiam: nec alia vnquam fuerit. Et meritò. Nec enim aliter firma erit promissio, nisi ex Dei gratia pēdeat, ac fide nitatur, inquit Paulus: An illic etiam de præcedentibus meritis agi, garrient? Imo selectissimis quibusque salutis fiduciam posse constare negat, nisi recumbat in Christi gratiam. Fidem igitur abolet, qui non retinet hanc vnicam iustitiam vsque ad mortem. Iustificamur gratis, inquiunt, quòd nulla opera, quæ iustificationem præcedant, ipsam promerentur. Atqui, dum Paulus Abrahæ materiā adimit gloriandi, eò quòd fides sit illi imputata ad iustitiā, probationis loco mox subijcit: vbi sunt opera, illic debitum præmium rependi: fidei autem quod datur, gratuitū esse. Notemus de sancto patriarcha verba fieri. Negat Paulus, quo tempore mundo renuntiauerat, vt se totum Dei obsequio addiceret, vllis operibus fuisse iustum. Si excipiant adulterini isti patres, tunc demum cœpisse iustificari: apertè refellitur hoc cauillum, sacræ Historiæ contextu. Multis enim annis se exercuerat in quotidiana Dei inuocatione, & Dei vocationem cōstanter secutus erat, in qua vitæ æternæ promissio, continebatur. Nónne ergo ter cæci iudicādi sunt, qui gratuitā Dei iustitiam non vident, nisi in ipso vestibulo? regnare autem Rom. 3. 4 Psal. 32. Acto. 15. Acto. 4. Rom. 4

in ipso ædificio putant operum merita? Verùm attendere conuenit, qualem tam crassæ impietati fucum inducant. Hoc quippe modo satisfactum pronuntiant Apostoli sententiæ: Si ex gratia, ergo nō ex operibus. Atqui Paulus, quòd saluæ fiunt reli-
Rom.11. *quiæ, & ab æterni exitij periculo mirabiliter à Deo conseruantur vsque in finem, id acceptum refert Dei gratiæ, Multum igitur abest, quin ad tantulam portionem, hoc est, ad solum principium, restringat.*

Absurdum quidem illud delirium: sed hoc etiamnum aliquantò craßius, quòd eorum opinione, nihil omnium, quæ iustificationem præcedunt, ipsam promeretur: siue fides, siue opera. Quæ nobis hîc opera comminiscuntur iustificatione priora? Cuius hoc erit ordinis, vt radicem fructus tempore præcedat? In summa: vt intelligant pij lectores quantum ad doctrinæ correctionem profectum sit, monachi reuerendis patribus, quorum partes erant auribus annuere, veterem hanc dictarunt cantilenam: bona opera, quæ iustificationem præcedunt, non meritoria esse æternæ salutis sed præparatoria duntaxat. Atqui, si qua opera fidem anteuerterent, ipsa quoque venirent in calculum. Sed ideo nullum meritum, quia nulla sunt opera. Nam si opera sua quærant homines, mala duntaxat inuenient. Posteris vix persuadebitur, tantum fuisse stuporis in Papatu, vt iustificationi vllum opus præponerent, etiamsi negarent esse tanti boni meritorium. Quid enim ab homine prodibit, donec Spiritu Dei fuerit regenitus? Longè diuersa est Pauli ratiocinatio. Ephesios admonet, cap. 2. vt se meminerint gratia saluatos esse, non ex seipsis, neque ex proprijs operibus. Probationē subijcit, nō qua lymphati isti patres vtuntur, opera, quæ præcedunt, nulla sufficere: sed quam ego adduxi, nō alijs operibus nos esse præditos, nisi quæ Deus præparauit: quia sumus illius factura, ad sanctam & piam vitam creati. Fides porrò iustificationem ita præcedit, vt tamen Dei respectu sequatur. Quanquam de fide quod dicunt, tunc fortaßis locum haberet, si fides ipsa, quæ
Mat.16. *nos in poßeßionem iustitiæ mittit, à nobis esset. Verùm, cùm ipsa quoque, gratui-*
Philip.1. *tum sit Dei donum: superuacua est ista, quam ponunt, exceptio. Quanquam Scriptura hanc dubitationem alia ratione tollit, dum fidem opponit operibus: ne inter merita censeatur. Neque enim quicquam nostrum affert fides ad Deum: sed quod vltro nobis offert Deus, recipit. Hinc fit, vt fides, quanuis imperfecta, perfectam nihilominus iustitiam poßideat: quia non alium, quàm gratuitæ Dei bonitatis, respectum habet.*

Capite decimo, in vanam, vt ipsi quidem iactant, hæreticorum fiduciam inuehuntur. Ea autem est secundum eorum definitionem, dum certò statuimus nobis remissa esse peccata: in eáque certitudine acquiescimus. Verùm, si hæreticos facit talis certitudo: vbi erit fœlicitas, quam Dauid prædicat? Imo, vbi erit pax illa, de qua
psal.32. *Paulus concionatur quinto ad Romanos capite, si alibi quàm in sola Dei beneuolentia acquiescimus? Vnde porrò Deum habemus propicium, nisi quia non intrat nobiscum in iudicium? Fatentur nunquam, nisi gratis, remitti peccata propter Christum: sed hoc in suspenso relinquunt, quibus & quando remittantur, dum omnes conscientias tranquilla fiducia spoliant. Vbi igitur audacia illa, de qua*
Ephe.3. *alibi docet Paulus, & acceßus cum fiducia ad Patrem per fidem Christi? Non contentus fiduciæ nomine, audacia nos instruit: quæ certè plus quicquam est,*
Rom.8. *quàm certitudo. Quid etiam quòd certitudinis vocem aliquoties vsurpat? Neque alibi eam fundat, quàm in sola gratuiti DEI amoris persuasione. Imò*

omnem

omnem veram Dei inuocationem isti euertunt, cùm piorum animos trepidatione suspendunt, quæ sola nobis ianuam præcludit. Qui hæsitat, inquit Iacobus, similis est fluctui maris, qui à vento circunfertur. Non ergo existiment tales, se quicquam impetraturos à Domino. Sed qui vult exorare, nihil hæsitet. Notanda est antithesis inter fidem, & hæsitationem: vnde colligere promptum est, fidem destrui, simul ac tollitur certitudo. Iaco.1.

Sed quò melius tota eorum theologia patefiat lectoribus, expendant, quæ in eodem capite sequuntur verba. Sed neque illud asserendum, oportere eos qui verè iustificati sunt, absque dubitatione apud se ipsos statuere, se esse iustificatos. Si ita est: videant qua ratione conciliari queat πληροφορία cum dubitatione. Illam enim Paulus fidei perpetuam facit comitem. Taceo quòd instar axiomatis hîc ponunt, quod Paulus pro ingenti absurdo ducit. Si ex lege est hæreditas, inquit, exinanita est fides. Fidei nullam fore certitudinem argumentatur, si operibus nitatur salus hominum. Non dubitat hoc pro absurdißimo in medium proferre. Et meritò. Cùm mox, abolitam quoque esse promißionem, inde colligat. Pudet autem me quasi de re ambigua contendere, cum ijs qui se Christianos appellant. Clara est Scripturæ doctrina: Scimus, inquit Ioannes, nos esse filios Dei. Et postea, vnde hæc scientia nascatur, exponit: nempe, ex Spiritu quem dedit nobis. Sicut & Paulus admonet, non mundi spiritum nos accepisse: sed Spiritum qui ex Deo est, vt sciamus, quæ à Deo donata sunt nobis. Alibi etiam expreßius: Non accepimus iterum spiritum seruitutis in timorem: sed adoptionis Spiritũ, in quo clamamus Abba, Pater. Hinc accessus ille cum fiducia & audacia, cuius paulò antè meminimus. Et sanè totam fidei naturam ignorant, qui eam dubitatione miscent. Si dubitaret Paulus: non auderet morti & inferis insultare, quemadmodum facit Rom. octauo, vbi se tam certum esse iactat de amore Dei, vt nihil eum ab ista persuasione dimouere queat. Non auderet, capite quinto, gloriari super spe gloriæ Dei. Quod ex eius verbis liquidò apparet. Causam enim aßignat: quòd charitas Dei in corda nostra diffusa sit, per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Quo significat, conscientiam nostram, testimonio Spiritussancti acquiescentem, intrepidè apud Deum de spe æternæ salutis gloriari. Sed non mirum est, si hæc, quam Spiritus Dei piorum cordibus obsignat, certitudo, sophistis ignota est. Sic enim fore prænuntiauit Christus: Mundus eum non cognoscet: sed vos soli apud quos manet. Non mirum est, eos, qui abiecto fidei fundamento, in opera potius recumbunt, huc & illuc vacillare. Verißimum enim est illud Augustini: Quia non secundum merita nostra, sed secundum eius gratiam firma est promißio: nemo debet cum trepidatione prædicare, de quo non potest dubitare. Rom.4. 1.Ioan.4. 1.Cor.2. Rom.8. Ioan.14. In Psal. 88.

Videntur tamen quibuslibet obiectis ingeniosè occurrere, cùm de Christi gratia generalem persuasionem commendant. Prohibent, ne quis dubitet de efficacia mortis Christi. Sed vbinam locari volunt? In aere: vt confusa tantùm sit imaginatio. Nemini enim permittunt sibi gratiam, firma certitudine fidei, applicare. Quasi de nihilo destinentur nobis istæ promißiones: Ecce Rex tuus venit. Vos hæredes estis promißionis. Complacuit Patri in te. Iustitia Dei in omnes & super omnes qui credunt. Sanè si concedant, fide nos percipere quod Deus offert: non ita mihi, & alijs proponitur Christus, vt tantùm credamus Abrahæ fuisse redemptorem: sed vt quisque sibi propriam, quæ ab ipso parta est, salutem faciat. Et cuius Matt.21. Zacha.9. Acto.2. Luc.12. Rom.3.

obsecro, improbitatis est id asserere: Nemo scire fidei certitudine potest, se gratiam Dei consecutum? Paulus & Ioannes inter Dei filios non agnoscunt, nisi qui id sciunt. De qua scientia id interpretabimur, nisi quam Spiritussancti magisterio didicerint? Praeclarè enim Bernardus: Fidē hîc nobis subuenire necesse est: hîc oportet succurrere veritatē: vt quod de nobis latet in corde Patris, per Spiritum reueletur: & Spiritus persuadeat cordibus nostris, quòd filij Dei simus. Persuadeat autem, vocando & iustificando gratis per fidem. Quòd si Paulus, dum Corinthios hortatur vt semetipsos probent sintne in fide, omnes reprobos pronuntiat, qui Christum non cognoscunt in se habitantem: ego cur verear his reprobos pronuntiare, qui tale examen à tota Ecclesia procul arcent, ac de gratia Dei nihil certi reliquum faciunt?

Serm.5. in dedic. temp. 2.Cor.13.

Capite vndecimo, vbi incrementa iustitiae describunt, non modò gratuitam iustitiae imputationem confundunt cum operū meritis, sed illam propemodū exterminant. Verba sunt: Crescere fideles in iustitia bonis operibus per obseruationem mandatorum Dei & Ecclesiae; magísque inde iustificari. Saltem si hac Augustini exceptione vteretur: Iustitiam fidelium, quandiu degunt in mundo, magis peccatorum remissione constare, quàm perfectione virtutum. Tametsi ne illa quidem operum iustitia, quam contemptim nominat, nitendum vlla ex parte docet. Vnam enim piorum omnium, qui sub carnis infirmitate gemunt, spem esse hanc praedicat, quòd mediatorem habent Iesum Christum, qui sit pro peccatis eorum exoratio. Contrà Tridentini patres, vel emptitij potius monachi, qui tanquam Latini tibicines, qualecunque volunt carmen illis componunt: modis omnibus discipulos suos auocantes à gratiae intuitu, falsa operum fiducia excaecant. Libenter sanè confitemur, quotidiano bonorum operum profectu crescere debere fideles: bonáque eorum opera, quibus ornati sunt à Deo, interdum iustitiae titulo insigniri. Verùm, cùm haec tota operum dignatio non ex alio fonte manet, quàm gratuitae acceptionis: quàm absurdum foret, hanc ab illa labefactari? Cur non reminiscuntur, quod pueri in scholis didicerunt: non pugnare quod subordinatur? Dico gratuita imputatione fieri, vt coram Deo iusti censeamur: dico, inde quoque alterum beneficium prouenire, vt Iustitiae nomen habeant opera, quae procul alioqui à iustitiae veritate abessent. Denique, non proprio merito, sed fide sola, tam personam, quàm opera iustificari affirmo: & ex personae iustificatione hanc operum, tanquam ex causa effectum, pendêre. Ergo & ordine ita praecedat, & gradu ita superemineat necesse est vnica fidei iustitia, ne quid eam vel prauertat, vel obscuret. Proinde iniquissima est calumnia, gratuitae iustitiae meritoriam nescio quam substituere: vt semel nos gratis Deus momento vno iustificet: nos autem tota vita legis obseruatione, iustitiam ipsi nobis comparemus. De obseruatione mandatorum Dei, hoc mihi velint nolint fatebuntur: multùm à perfecto eius complemento distare omnes mortales. Nunc mihi respondeant: an qualiscunque eius pars, iustitia sit, aut pars iustitiae. Posterius hoc strenuè asserent. Verùm repugnat Scriptura, quae hunc honorem, nisi perfectae obedientiae, nequaquam tribuit: Qui fecerit haec, viuet in ipsis. Maledictus autem qui non compleuerit omnia. Item, Qui defecerit in vno, factus est omnium reus. Nemo est qui non agnoscat, etiam me tacēte, maledictioni subijci nos omnes, quandiu in legis obseruatione claudicamus: proinde aliunde mutuandam esse iustitiam, quandoquidem operibus ablata est. De mandatis Ecclesiae

Lib. De ciuit. Dei 19.c.27. Lib ad Bonif.3. c.5. Galat.3. Iaco.2.

quæ permiscent, alibi dicendum erit. Obiter tamen moniti sint lectores, nullum hîc omitti impietatis genus. Quis enim sacrilegium hoc excuset, quòd suis etiam inuentis iustificandi vim arrogare non dubitant? Id ne Pelagius quidem vnquam tentauit. Impia nempe persuasione fascinare miseros homines conatus est, quasi diuinæ legis obseruatione, iustitiam acquirere sibi ipsi possent: humanis verò legibus tantum deferre, nunquam illi venit in mentẽ. Est enim execrabilis in Deum blasphemia, vbi eò temeritatis prorumpit quisquam mortalium, vt suis traditionibus vitæ æternæ mercedem aßignet.

Sed quò me vertam? Loquitur enim sacra Synodus, quæ errare in Scripturæ interpretatione non potest. Habet autem Scripturæ testimonia: primùm ex Ecclesiastico: Ne verearis vsque ad mortem iustificari. Vna, opinor, ratio est, qua me expediam. Locum inspiciant lectores, & à bonis patribus impudenter corruptum fuisse inuenient. Dicit enim scriptor ille: Ne vetêris, hoc est, prohibearis vsque ad mortem. Quanquam potius vertendum erat, Ne differas: nam Græcum verbum est μάνῃς. Inuehitur enim aduersus eorum socordiam, qui suam ad Deum conuersionem procrastinant. Quod de initio dictum est, religiosi patres ad progressum, non tantùm crassa inscitia, sed aperta etiam malitia falsò referunt. In loco Iacobi plus aliquanto coloris habent. Verùm, quisquis scripta nostra legit, satis intelligit, nihil etiam illis Iacobum suffragari. Iustificationem quippe non pro causa iustitiæ, sed pro approbatione tantùm accipit. Quod ex contextu planè liquet. Plusquam ridiculum verò est, quòd inde hominem colligunt iustificari bonis operibus: quoniam Ecclesia sibi fidei, spei, & charitatis augmentum precatur. Quis istis crepitaculis non terreatur, nisi qui planè puer non est? Iaco.2.

Capite duodecimo, vetus illud anathema renouãt: ne quis Dei præcepta homini iustificato ad obseruandum impoßibilia dicat. De voce Impoßibilis litigare, nihil attinet: mihi abundè sufficit: sufficere etiam debet pijs omnibus, ac minimè contentiosis: neminem extitiße vnquam, qui legi Dei satisfecerit: nec vllum posse inueniri. Quid enim? An Spiritum sãctum arguemus mendacij, qui vniuersos non vnius tantùm seculi homines, transgreßionis reos peragit: sed quotquot vsque in finem mundi futuri sunt? Non est homo super terram, inquit Solomo, qui non peccet. Dixerat autem Dauid, Non iustificabitur in conspectu tuo vllus viuentium. Si poßibile est aliquem inueniri, qui legem impleat, retractet Spiritus sanctus hæc oracula. Sed absit, vt diabolica hominum superbia æternũ veritatis authorẽ faciat mendacem. Quinetiam euanesceret illud Pauli argumentum. Scriptum est: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt. Ergo quicunque sunt sub Lege, maledictioni sunt obnoxij. Promptum enim erit excipere: Legem posse impleri. Sed Apostolus pro confesso principio sumit, quod anathemate isti damnant. Itaque alibi, cùm seruitutem deplorat, qua ipse cum sanctis omnibus premebatur, non aliud remedium tandem inuenit, nisi vt liberetur à corpore. Vexabant etiam Augustinum hac calumnia Pelagiani. Fatetur Deum, si velit, posse quidem homines ad tantam perfectionem euehere: sed neque fecisse vnquam, nec facturum: quia aliter Scripturæ doceant. Ego autem vlterius progredior: ac impoßibile esse assero, quod Scripturæ nunquam futurum pronuntiant. Quanquam si de locutione agitur: ea quoque expressa est à Petro, Act. 15. cùm legem iugum appellat, quod nullus patrum ferre potuerit. Fallitur enim qui putat, ad ceremonias tantùm

1. Reg. 8. Psal. 143. Galat. 3. Rom. 7.

hoc spectare. Quid enim tam arduum continebant ceremoniæ, vt omnes humanæ vires sub earum onere deficerent? Sed proculdubio significat, impares fuisse ab initio vniuersos mortales legis obseruationi, hodiéque esse: ideo nihil restare, nisi vt confugiamus ad Christi gratiam, quæ, soluto legis iugo, sub libera custodia quodammodo nos continet. Ac notandum, de regeneratis ipsum loqui: ne cauillentur Tridentini patres, de carnis infirmitate id esse dictum, vbi abest auxilium Spiritus. Prophetas enim, & patriarchas, & pios reges, vtcunque Dei Spiritu adiuuarentur, ferendo legis iugo pares fuisse negat: nec ambiguè pronuntiat, impoßibilem fuisse legis obseruationem.

1. Ioan. 5. *At, Scripturam ipsi quoque exaduersò testem producunt. Nam Ioannes mandata eius non esse grauia tradit. Fateor: modò ne illam, de peccatorum remißione doctrinam, excludas, quam omnibus mãdatis præponit. Nam, si graue non sit legem*
1. Ioan. 1. *præstare, homines mihi complures absque peccato reperies, qui Deum faciant mendacem: quod ab eodem Ioanne traditur. Sed asini isti non considerant, inde pendêre facilitatem, de qua Ioannes loquitur, quòd sancti paratum habent remedium, quo defectus suos suppleant: dum scilicet ad veniã confugiunt. Hinc etiã fit, vt suaue sit Christi iugum, & onus eius leue: quòd sanctis alacritatẽ faciat sua libertas, dum se nõ amplius sub lege esse agnoscunt. Nam & hunc tanquã optimũ exhortatio-*
Rom. 6. *nis stimulum illis admouet Paulus. Et Dauid idẽ docet: Apud te est propitiatio, vt*
psal. 130. *timearis. Illam mihi veniæ spem tolle: & minimum legis mandatum onus erit AEthna grauius. Verùm, quid hoc ad otiosos monachos, qui ne minimo quidẽ digito vnquam attigerunt mandatorum obseruationem, de cuius facilitate tam audacter garriunt? Imò suum Epicurismum apertè produnt, vel hoc vno dogmate.*
Rom. 7. *Quid enim? Ecce eximius ille Apostolus se captiuum teneri gemit, quominus legi, vt par est, obsequatur: morbúmque incurabilem esse clamat, donec morte sanetur. Isti robusti doctores suauiter rident: frustráque tales querimonias fundi canunt,*
Matt. 11. *cùm leue sit Christi onus. Subijciunt postea: Christum diligunt sui discipuli. Qui*
Ioan. 14. *autem diligunt eum, seruant eius sermonem. Hoc totum verum est. Sed vbi Christi*
Matt. 22. *perfectus amor? Vbi inquam amor ille ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus? Nempe vbi caro non concupiscit aduersus spiritum. Ergo nequaquam in hoc mundo. Christum itaque serio & sincero cordis affectu diligunt sui discipuli: & pro mensura dilectionis sermonem eius seruant. Sed hoc quantulum est, præ illa tam exacta perfectione, cui nihil omnino desit?*

Nunc attendãt sani lectores, quàm benè cohæreant patrum dicta. Vbi legem à fidelibus impleri posse, fortiter asseruerunt, fatẽtur etiam sanctißimos saltem in leuia & quotidiana peccata interdũ cadere. Primùm quæro, an vllum sit omnino quamlibet leue peccatum, quod nõ legis obseruantiæ repugnet. Quæ enim vitiosa cogitatio obrepet in hominis animum, si totus Dei amore occupetur? Non autem satisfit legi, nisi cùm diligitur Deus ex toto corde. At non propterea desinunt esse
psal. 32. *iusti: fateor. Sed vnde id, nisi quia beati sunt, quibus non imputantur peccata? Quòd si iustos operibus esse volunt, vt hac fiducia nitãtur eorũ conscientiæ apud Deum: primùm fidem euertunt, & iniuriam faciunt gratiæ Dei minimè ferendã. Deinde, nihil afferunt, quod impiam ipsorum persuasionem iuuet, de poßibili legis obseruatione. Nam si pro nihilo ducant leuiores, quos vocant, lapsus: insonat hor-*
Mat. 5. *ribilis illa supremi iudicis sententia: qui vnum ex minimis istis mandatis contem-*
pse-

pserit, minimus vocabitur in regno cœlorum. Quanquam scire velim, quæ vocent saltem leuia peccata: (sic enim extenuandi gratia loquuntur:) & cur potius quandoque dicant iustos in ea cadere, quàm aßiduè, vel identidem. Vix enim momentum præterit, quo non cõtrahamus nouum aliquem reatum. Leuia peccata illis sunt omne genus concupiscentiæ, quæ nos ad quæuis mala sollicitant: tentationes item omne genus, quæ nos vsque ad Dei blasphemias impellunt. Quicquid sit: in manifesta contradictione hîc tenentur.

Quæcunque postea continentur in eodem capite, nihilo plus causæ præsenti seruiunt, quàm si quis ex pedum ingressu probare velit, manus non palpare. Aliquot ad piam vitam exhortationes colligunt. Quid tandem inde extorquebunt, nisi quod centuplo melius, & longè alia energia, tum ex scriptis, tum ex concionibus nostris, tum ex quotidianis etiam sermonibus disci potest, non ad immũditiem nos esse vocatos, sed ad sanctificationem: apparuisse Dei misericordiam, vt, abnegatis carnis cupiditatibus, piè & sanctè viuamus in seculo: nos cum Christo resurrexisse, vt cœlestia cogitemus. At magnum quiddam videntur sibi effecisse, dum colligunt, frustra gloriari cœlesti hæreditate, qui paßionum Christi consortes esse nolunt. At nos id ipsum quantò melius iudicent lectores. Vnum tamen interest, quòd nos, dum communicandum esse docemus paßionibus Christi, vt ad societatem perueniamus beatæ resurrectionis, non separamus Christum à seipso. Isti, quod nullo modo sequitur, perperam inferunt: nos patiendo mereri vitam æternam: & in eo sitam esse iustitiæ nostræ partem, ne sola Dei gratia nitamur. 1. The.4. 1. Tit.2. Colo.3. Rom.8. 1. Tim.2.

Verùm, improbius etiamnum ludunt in sua consequentia: nam inde colligunt, inimicos esse religionis Christianæ, qui iustos tradunt in omni bono opere, saltem venialiter peccare. Scire velim, ex qua dialectica tales consequentias didicerint: Sic currite, vt præmium apprehendatis. Ergo in bonis sanctorum operibus, nihil est reprehensione dignum. Nónne ter bestias esse oportet, quibus bestiæ istæ persuadebunt, à Spiritu sancto proficisci tales nænias? Verùm, hac quoque insulsitate præterita, rem ipsam videamus. Concedant, necesse est, opera ex interiore potius animi affectu, vnde manant, & ex fine quo spectant, æstimanda esse, quàm ex larua externa, quæ hominibus apparet: cor enim intuetur Deus, vt Samueli dictum est: & oculi eius veritatem respiciunt, vt monet Ieremias. Nunquã autem perfecto nos Dei amore ferri agiq; ad obsequendum eius iustitiæ, plus satis cõstat. Varijs enim cupiditatibus retrahimur à cursu, vt vix ambulemus, cùm summa cõtẽtione festinare Deus præcipiat: vixq; tepore afferamus, pro summo ardore. Quòd si defectũ hunc, præ hypocrisi, non sentimus, Deus tamen cernit & iudicat: in cuius conspectu ne stellæ quidem liquidæ sunt, nec sol lucidus. Deniq; septimũ caput ad Rom. controuersiam istã dirimit: vbi in sua piorumque omnium persona, fatetur Paulus, se à perfectione distare, etiã cùm optima est voluntas. Quare, blandiatur sibi homo, vt libet: si tamen in iudiciũ Dei, vel præstantißimũ opus, quod vnquam fuerit, vocetur, næuo aliquo reperietur deformatum. Atqui, Deo probantur. Quis negat? Tantùm contendimus, fieri non posse, vt absque venia placeat. Quid autem est, quod Deus ignoscat, nisi peccatum? Inde simul conficitur, non esse tantopere exagitandos, qui dixerunt, quamlibet bona opera, si exacto rigore censeantur, æterna potius damnatione, quàm vitæ præmio digna esse: vbi enim peccatum, quamlibet nobis exiguum videatur, illic nemo sanus mortis esse materiam negabit. Fit 1. Cor.10. Cap.5. Iob.4.

tamen immensa Dei misericordia, vt in cœlo mercedem habeant, quæ non modò nihil tale merebantur, sed mortis æternæ præmium habituræ erant, nisi per Christum absterſa eſſet immundities, qua alioqui fœdata erant. Porrò, quàm inepta ſit argumentatio, qua ex nomine Mercedis, dignitas, aut meritum elicitur, multis locis docui. Nec obſcura eſt ratio: cùm retributio ipſa, quam ſophiſtæ in merito fundatam volunt, à gratuita acceptione pendeat.

Capite decimo tertio, ſi tantùm quod præſefert titulus agerent, me quoque haberent ſubſcriptorem. Sed quia ſe temerariæ præſumptioni velle occurrere profeſsi, huc toto ſtudio incumbunt, vt totam ſuæ electionis fiduciam ex piorum animis deleāt, hîc repugnare illis cogor: quia Scriptura palam repugnat. Quorſum enim Paulus, primo ad Epheſios capite, tam prolixè de æterna Dei electione concionatur, niſi vt perſuaſum habeant, ea ſe cooptatos eſſe in vitam æternam? Nec ſanè cō iecturis opus eſt: ſæpius enim ita concludit: debere ita Epheſios habere in animis ſuis conſtitutum: ſe vocatos eſſe, & Euangelij factos participes: quemadmodum, antequam mundus conderetur, in Chriſto electi fuerāt. Capite item ad Rom. octauo, nominatim electionis doctrinam cum fidei certitudine coniungit. Fateor equidem, & ſedulò nos omnes docemus, nihil eſſe magis pernitioſum, quàm in arcanum Dei conſilium inquirere, vt inde electionis noſtræ notitiam petamus: adeóque hanc eſſe voraginem, quæ nos in exitium abſorbeat. Sed cùm æternæ noſtræ adoptionis ſpeculum nobis in Chriſto proponat cœleſtis pater: nemo quid nobis per Chriſtū datum ſit, verè tenet, niſi qui ſecum certò ſtatuit, ſe illi à Patre datum eſſe, ne pereat. Quid enim? An de nihilo hæc dicuntur? Patrem, qui nos in Filij ſui tutelam ac fidem tradidit, maiorem eſſe omnibus? Nec paſſurum eſſe Filium, vt quicquam pe
Ioa. 6. 10. *reat? Imò, ideo dicuntur, vt quicunque ſunt filij Dei, tali ſalutis ſuæ freti cuſtode, inter media pericula tutos ſe eſſe non dubitēt: imò, periculis infinitis obſeſsi, ſuam ſalutem extra periculū eſſe confidant, quia in manu Dei ſit. Sed enim quos Deus elegerit, niſi ex ſpeciali reuelatione, ſciri poſſe, negant. Concedo. Atq; ideo dicit Paulus, non ſpiritum nos huius mundi accepiſſe, ſed Spiritū, qui ex Deo eſt: vt ſciamus quæ à Deo nobis donata ſint. Donum autem alibi interpretatur adoptionem, qua cenſemur inter eius filios: quam adeò vult nobis certam eſſe, vt clara voce de ipſa gloriemur. Cæterùm, quid per ſpecialem reuelationē deſignent, non me latet.*
1. Cor. 2. *Ego autē eam voco, qua filios ſuos peculiariter dignatur Pater cœleſtis. Nec eam, qualem prædico, ex meipſo comminiſcor. Nota enim ſunt Pauli verba: Nobis, in-*
Rom. 5. *quit, quæ abſcondita ſunt humanis ſenſibus, reuelauit Deus, per Spiritum ſuum, qui etiam Dei profundiſsima ſcrutatur. Item: Quis mentem Domini cognouit? Aut, quis conſiliarius eius fuit? Nos verò mentem Chriſti tenemus.*

Videmus ergo in ſumma, vt venerandis patribus nihil aliud ſit temeraria damnatáque præſumptio, niſi ſancta reuelatæ nobis per Chriſtum noſtræ adoptionis fiducia, ad quam vbique ſuos Deus animat.

Prohibent capite decimo quarto, ne quis perſeuerandi cōſtantiam ſibi, abſoluta certitudine, ex Deo polliceatur: tametſi firmiſsimam de illa ſpem in Deo collocari, non improbant. Sed nobis primùm oſtendant, quónam cæmēto coagmentari queant res tantopere inter ſe diſsidentes, firmiſsima ſpes, & ſuſpenſa expectatio. Nam certè, qui ita expectat vitam æternam, vt abſoluta certitudine non nitatur, eum varijs dubitationibus circumagi oportet. Talem ſpei naturam, nequaquam de-

ſcribit

scribit Paulus:cùm se certò persuasum esse cõmemorat,neq; vita,neq; morte,neq; præsentibus,neq; futuris dissolutum iri charitatem,qua ipsum complectitur Deus in Christo.Hoc non diceret,nisi vltimum vitæ finem superaret spei Christianæ certitudo.Et quid promißiones sonant? Non modò pronuntiat Spiritus, iustum fide sua viuere,sed victurum esse.Huc ergo spes se extendat oportet. Quod etiam demõstrat Paulus,cùm hoc illi tribuit,quòd per patientiam expectet,quæ adhuc sunt abscondita.Atqui,spem non tollunt,sed absolutam certitudinem. Quid? an dubiæ opinionis,vel coniecturæ vox est,cùm tam intrepidè asseuerat Paulus,repositã sibi esse coronam iustitiæ? An aliquid est cõditionale in istis verbis,dum nobis datam adoptionis nostræ arram prædicat,vt Deum audeamus,alta voce,Patrem clamare? Confugiunt ad illud,quod iam ipsis excußi,friuolum cauillum:id ex speciali reuelatione Paulum habuisse.At nihil sibi tam speciale arrogat,quod non cunctis fidelibus secum faciat cõmune:cùm tam audacter morti simul ac vitæ,præsentibus ac futuris insultat,suo pariter & omnium nomine. Nec sibi vni priuatim vindicat Ioannes scientiam illam,qua gloriatur,cùm dicit:Scimus,nos similes futuros Deo: quia videbimus eum sicuti est. Atque idem Paulus, cùm dicit: Gloriamur super spe gloriæ Dei.Item:Scimus,cùm terrenum hoc tabernaculum ceciderit,nobis domicilium in cœlo paratum esse. Rom.8. Aba.2. 2.Tim.4. 1. Ioan.3. Rom.5. 2.Cor.5.

Fucum faciunt ex eo quod habetur vndecimo ad Rom.capite: Qui stat,videat ne cadat.Cuius duplex est solutio:nam neque aliud quàm carnis arrogãtiam illic cohibet Paulus,quæ cum spei certitudine nihil commune habet:neq; solos compellat fideles:sed quicunque ex Gentibus Christo nomen dederant:inter quos permulti esse poterant inani confidentia turgidi.Nam quæ illic ponitur Iudæorũ cum Gentibus comparatio,non ad solos electos restringitur: sed omnes comprehendit, qui titulo tenus ad Ecclesiam pertinebant.Ego tamen vnica illa responsione contentus ero,quia abundè sufficit:non præcipi nobis timorem, qui vel tantillum minuat de fidei aut spei certitudine:sed tantùm qui nos in Dei timore sollicitos contineat.At nondum in gloria renati sunt,sed duntaxat in spem gloriæ: & multum adhuc pugnæ restat:nempe,si inde colligerent,excutiendum igitur esse torporem, nec securitati indulgendum,nemo sanus non illis subscriberet: sed cùm, hoc quasi ariete,spei nostræ firmitudinem concutere moliuntur,cùm nos ad formidinem impellunt:minimè verò id ferendum est:nam quòd exceptionẽ addunt ad Pauli sententiam, tunc demum à Deo perfectum iri in nobis opus salutis,quod inchoauit,si non defuerimus eius gratiæ,nimis inscitè faciunt:quia non obseruant,hanc quoque esse partem gratiæ,quòd Deus nobis adest,ne gratiæ suæ desimus.Neque tamen occasionem dare socordiæ debet hæc doctrina: tantùm agnoscant homines, quid Deo acceptum referre,& quid ab eo expectare debeant.

Optarem multa præterire,si liceret sine præuaricationis nota:sed quid facerem? Vix vnus est versus,qui non aliquo notabili errore conspersus sit: & qui dißimulationem non ferat.Capite decimo quinto,vbi de reparatione post lapsum tractant,aptam esse pœnitentiæ definitionem asserunt,quòd dicit Hieronymus,eße secundam tabulam à naufragio.Si dictum Hieronymi vellem exagitare:rogarem, cur non & tertiam & quartam appellauerit. Quotus enim quisque est, qui non nisi vnum naufragium tota vita faciat? Imò,quis vnquam repertus est,quem non ex quotidianis naufragijs eripuerit Dei gratia? Sed cũ Hieronymo nihil est mihi

negotij in præsentia. Tridentini patres non de pœnitentia tractant, sed de pœnitentiæ Sacramento, quod à Christo institutum fingunt. Vbinam? Quia dixit: Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remissa erunt. Primùm, si Christus hac authoritate donauit Apostolos, éstne propterea sacramenti institutio? Vbi symbolum? vbi forma? Deinde, quis ignorat, munus illic fuisse Apostolis iniunctum, quo erga extraneos fungerentur? O patrũ aures bene patulas, quas tam insulsæ deliri monachi ineptiæ præterfluere nullo obstaculo potuerint! Christus testimonium, quod de peccatorum remissione Apostoli reddituri erant mũdo, confirmat. Ea porrò legatio est, quæ per Euangelium defertur: & quidẽ in Ecclesiam nondum cooptatis. Blatero quispiam, ex monachis qui Concilium regunt, cùm nunquam locum fortè inspexisset, certè nunquam expendisset, commentum suum recitauit, præscribi illic formulam, qua in statũ gratiæ restituerentur, qui post baptismum lapsi erant. Patres ad sesquipedem vsque auriti, annuerunt. Locus tamen ipse clamitat, impudenter se aliò fuisse detortum, quàm oportuit. Inde inferunt, Christiani hominis pœnitentiam post lapsum, longè aliam esse à baptismali. Quasi vnam tantùm speciem attingat Christus: ac non potius idem, quod Lucæ xxiiij. doceat, prædicandam in suo nomine esse pœnitentiam & remissionem peccatorum.

Ioan. 20.

Vltrà se proripiunt: constare hanc, de qua nugantur, pœnitentiam, non tantùm contritione cordis, sed oris confessione, & operum satisfactione. Quanquam ne parum clementes appareant, rigorem legis suæ mitigant, dum confitendi voto se placari sinunt. Quid longam hic disputationem ordiar? De remissione peccatorum agitur: quæ salutis est scientia. Eam nobis gratuitam promittit Deus, in Christi sanguine: de auriculari confessione verbum nullum facit. Noui isti legislatores confitendi formulæ alligant, præter Dei mandatum: & satisfactione redimi asserunt. Quid miseris conscientijs reliquum fiet, si discedere cogantur à Dei verbo, vt in hominum placitis acquiescant? Cupio salutis meæ fieri certior. Via mihi simplex in verbo Dei mõstratur, quæ me in solidam, tranquillámq; tanti boni possessionem rectà inducat. Nihil dicam amplius. Homines sunt, qui iniyciunt manum, ac confitendi necessitate me obstringũt, qua me soluit Christus. Satisfaciendi onus mihi imponunt, vt à meipso afferam, quod à suo vnius sanguine petendũ, ostendit Christus. An mihi diu ambigendum est, quídnam facere expediat? Imò verò facessat omnis consultatio, vbi ab vnico salutis authore abducimur. Millies licet crepent, syllaba nulla reperietur, vbi Christus in aurem hominis confiteri peccata iubeat. Quæcunque de peccatorum remissione extant promissiones, ne tenuissimã quidem eius rei mentionem faciunt. Apostolis fuit ea lex prorsus incognita. In tota Ecclesia Orientali, nullus vnquam propemodum vsus fuit. Imò, vbique gentium diutius mille annis libera fuit obseruatio: donec Innocentius tertius, cum pauculis cornutis bestijs, laqueum hunc populo Christiano induit, quem Tridentini patres adstringunt. Quod dico, satis supérque testatum est veteribus historijs. Testimonijs referti sunt nostri libri. Atque horum nihil ignorant, qui Concilio dictarũt præclaram hanc formulam: & tamen tam sunt impudentes, vt persuadere vno verbo velint, clausam esse salutis ianuam, nisi fictitiæ confessionis claue aperiatur. At verò, quis tantum eis licentiæ concedat, vt qua velint conditione imposita, Christi promissiones restringant: adeóq; claudant quod ille aperit? Non disputo in præsentia, quàm crudelis sit torquendis ac excruciandis cõscientijs carnificina, lex illa

Luc. 1.
Rom. 3.

Inno-

Innocentij, quam iterum promulgant: quàm multos in desperationem egerit præcipites: quale ad alios sopiendos, hypocriseos condimentum fuerit: quot ex ea flagitiorum monstra scaturierint. Quinetiam, fingamus quod ipsi falsò iactant, nonnihil inde vtilitatis manare: totum hoc tamen nihil ad rem faciet. Quæstio enim vertitur: quomodo in Dei gratiam restituantur, qui ab ea exciderunt. Scriptura vbicunque modum ostendit, confeßionem non attingit: quæ longo pòst tempore in humanis cerebris excusa est. Cuius audaciæ est, ad spem veniæ obtinendæ aditum præcludere, nisi accedat eiusmodi confeßio, quam præscribere libuerit? De pœnitentia habetur sermo. Eius totam vim ac naturam tam frequenter, tam copiosè, tam apertè depingit in Lege, in Prophetis, in Euangelio Spiritus sanctus, vt nullum sit doctrinæ caput luculentius explicatum. De confeßione, qualem isti fingũt, altum vbique silentium. Quis ergo credet negantibus veram esse pœnitẽtiam, cui non adiuncta sit illa appendix? imò, nisi eam sub se contineat? Hæc mihi duo abundè sufficiunt: quòd pœnitentiam prorsus aliam confingunt, quàm quæ nobis in Scriptura commendatur: & impetrandæ peccatorum remißioni conditionem statuunt, qua nos solutos esse voluit, penes quem vnum remittendi est potestas. Hoc verò posterius, perinde valet, acsi Deum vetarent salutem promittere, nisi ex suo permissu: vel saltem illi se opponerent ne fidem salutis, quam dedit, præstare audeat. Neque enim aliter illi permittunt peccatorum facere veniam, quàm si religione, qua nos ipsi obstringunt, exoluti fuerimus.

Quòd ad satisfactiones spectat, subtiliter distinguere sibi videntur, cùm fæcem corradunt ex putridis sophistarum commentis: non æternas quidem pœnas scilicet, sed tẽporales satisfactionibus pensandas esse. Quis sophistas nesciebat ita garrire? Quanquam dum pœnam æternam, vnà cum culpa, nobis confeßione remitti fingunt, vel confitendi voto: quid aliud sibi volũt, quàm nos opere promereri, quod gratuitò se daturum promittit Deus? Sed nunc videndum quid valeat distinctio. Prophetæ sanè, cùm gratuitam peccatorum remißionem commemorant, ferè referũt ad alterum illum finem, placatum fore Deum, ne amplius vindicet populi scelera, vel flagellis suis persequatur. Quisquis in Scripturæ lectione mediocriter versatus est, verißimũ esse agnoscet, quod dico: mitigari, laxari, finiri deniq; pœnas, quibus digni eramus: quia nobis Deus ignoscit, non merito aliquo nostro, tanquam compensatione placatus, sed sola prouocatus sua misericordia. Exilium Babylonicum pœna temporalis erat. Quòd septuaginta annis terminatur, cùm longè magis diuturnum promeriti essent Israelitæ, id gratuitæ suæ clementiæ acceptum vult ferri Deus. Ac paßim hic fructus cõmemoratur gratuitæ reconciliationis, quòd ceßant flagella, quæ se inflicturum Deus minatus erat. Pœnæ certè temporalis relaxationem his verbis promittit Deus: Nõ propter vos faciam, sed propter nomen meum. Et Iesaias, cùm admonet satisfactionem, aut pretium pacis nostræ impositũ fuisse Iesa.48. 53.
Christo, non ab æterna modò pœna nos fuiße eius beneficio liberatos, sed ideo pœnas omnes, quibus solet peccata nostra vlcisci Dominus, aut castigare, ipsum subijsse nostra causa: vt quantumuis indigni, etiam præsentis vitæ bonis fruamur. At fideles nihilominus Deus etiamnum castigat. Fateor. Sed quorsum? An vt pœnas sumendo, sibi ac iudicio suo exoluat quod debetur? Minimè: sed vt incusso iræ suæ terrore, eos humiliet: afficiat serio resipiscentiæ affectu, in posterum cautiores reddat. At remedia sunt, quibus easdem pœnas auertant: nempe, cùm ipsi sponte præ-

occupant, non est cur eos Deus quasi violenter trahat. Quorsum enim ferula, nisi
1. Cor. 11. cùm deest voluntaria correctio? Proinde docet Apostolus, non iudicatum iri à Domino, qui seipsos iudicauerint. Sed quàm præposterum est, satisfactiones inde elicere? Deprecati sunt plerique fidelium Dei flagella, quibus se fecerant obnoxios.
1. Reg. 21. Quinetiam Achab, vbi se vltrò humiliat, mitiorem sentit Dei manum: sed ipsæ quoque deprecationes, quibus vsi sunt sancti, locupletissimæ sunt testes gratuitæ satisfactionis. Atqui, nihil afferunt, quod non testimonijs probent: sic enim docet
2. Cor. 7. Paulus: Tristitia, quæ secundum Deum est, pœnitentiam in salutem, non pœnitendam efficit. Quid? An ad satisfactiones nos hîc reuocat Paulus? Nullum enim ver-
Luc. 3. bum audio. Satis quidem improbè nobis illudunt. Improbius tamen quod sequitur: de eadem pœnitentia intelligendam esse Ioannis concionem: Pœnitentiam agite: & facite fructus pœnitentiæ dignos. Sed enim quos compellabat Ioannes his verbis? Nónne qui se ad Baptismum offerebant, nondum Christi fide imbuti? Paulùm absimile est, nec tamen minus absonum, quod citant ex Apocalypsi, cap. ij. Memor esto vnde excideris: & primùm opera fac: cùm prima opera, vel priora illic legantur. Hortatur scriptor Ephesios, vt ad pristinum vitæ statum redeant. Qua fronte hoc ad satisfactiones trahetur? Cùm tam proteruè albi nomen nigro imponerent, putabántne fore oculos suæ nequitiæ æstimatores? Dixit aliquando Lysander legatis in sociorũ cœtu imperiosius locutis, quàm par esset: opus illis esse ciuitate, quæ morigeram se illis præberet. Istis verò magistris opus esset boum armento: si auditorium habere velint, cui persuadeant quod volunt. Nunc se immediatè regi à Spiritu sancto iactent: cùm in deprauandis Scripturæ testimonijs palam sint falsarij.

Vt summam colligamus: cùm assidua debeat esse inter fideles pœnitentiæ meditatio: rarum nescio quid esse imaginantur sancti patres. Cùm Scriptura pœnitentiam pronuntiet totius hominis esse innouationem: cùm fontem ipsum designet, timorem ex vero diuini iudicij sensu conceptum: partes enumeret, abnegationem nostri, quæ constat peccati odio, nostræque prauitatis displicentia: & vitæ nouitatem, aut regenerationem Spiritus, quæ nihil aliud est, quàm diuinæ in homine imaginis instauratio: effectus sedulò notet, totámque eius naturam explicatè definiat: nihil afferunt venerandi patres, præter dilutas nænias, quibus sub Papatu adulterata fuit pœnitentiæ doctrina. Quæ ab Ecclesiasticis doctoribus de externa disciplina dicta sunt, quæ ad solennem pœnitentiæ professionem spectabat: ea imperitè ad spiritualem renouationem detorquent, de qua sermonem instituerant. Ne longior sim in singulis recensendis: si quis præclaram eorum lucubrationem cum scriptis nostris conferat: conuersam ab illis lucem fuisse in tenebras, inueniet ac fatebitur.

Hactenus dedi operam, ne quid accusatoriũ continerent meæ censuræ. Atque id animaduertent æqui lectores, nihil me, nisi coactum, reprehendere. Sed nulla est sententia, quæ non mihi plus extorqueat, quàm vellem. Qualis est, quæ habetur capite decimo sexto: Non infidelitate modò, sed quolibet peccato mortali, amitti iustificationis gratiam. Si intelligerent, eijci nos à tanti boni possessione per malam conscientiam, minimè pugnarem: nempe, quoad nos attinet. Tametsi enim non abijcit nos Deus: mala tamen conscientia eiusmodi inter nos & ipsum dissidij causa est, vt viuifica illa, & iustificatrice paterni erga nos eius amoris noti-

tia

tia minimè fruamur. Sed in eo primùm sunt præposteri, quòd nullum peccatum, nisi crassum & palpabile, mortale agnoscunt: cùm pleraque interiora grauius, ad interitum vsque, animos vulnerent: deinde quòd bonam conscientiam non intelligunt indiuiduam esse fidei comitem. Alioqui, quomodo staret illud, Fide purificari corda? Item, Bonæ conscientiæ responsionem esse ex fide resurrectionis. Item, Christum fide habitare in cordibus nostris. Item, Victoriam esse nostram, qua mundum vincimus. Item, Scutum esse repellendis Diaboli insultibus. Item, Fide nos in virtute Dei custodiri in salutem. Non ergo dubium est, quin sepulta sit, obrutáque fides in homine, simul atque victus est tentatione aliqua, vt à timore Dei discedat. Non enim magis Spiritus sanctificationis à fide, quàm Christus ipse separari potest. Neque tamen assero, cùm excidimus à timore Domini, prorsus extingui in nobis fidem. Sed quemadmodum prauis concupiscentijs opprimitur Dei timor, ita hãc suffocari dico, vt vim suam nihilo plus, ad tempus, exerat, quàm si quodãmodo esset intermortua. Astutè scilicet cuniculum effodere moliuntur sancti patres, in quo dogma illud suum impium occultent: non sola fide nos iustificari. Sed quia hac non succedit, alia adoriantur via.

Ephe.3. 1. Ioan.5. 1. Petr.3. Ephe.6. 1.Petr.1.

Superest postremum caput, de merito bonorum operum. Nihil porrò inter nos cõtrouersiæ est, quin exhortandi sint ad bona opera fideles, & proposita etiam mercede stimulandi. Quid igitur? Primùm, quòd vitam æternam faciunt mercedem, in eo ab illis dissentio: neque enim si in vita æterna Deus opera remuneratur, inde protinus conficient, vitam ipsam esse, quæ in ea rependitur, mercedem. Quin potius hæreditatem esse, vbique Scriptura clamitat, quæ non alio, quàm gratuitæ adoptionis iure, nobis obuenit. Sed maior est in eo contradicendi materia, cùm eos affirmare non pudet, nihil deesse fidelibus, quominus legi Dei, pro huius quidem vitæ statu, satisfecisse, & vitam æternam promeruisse censeantur. Vbi ergo erit illa beatitudo quæ à Dauide prædicatur, Psal. xxxij. sine qua sumus omnes ter miseri? Væ autem miseris istis, qui non intelligunt, eum qui proximè ad perfectionem accessit, nondum ad dimidium vsque iter progressum esse. Nam verissimum esse illud Augustini sentiunt, quicunque exercitatam habent conscientiam: Sanctorum iustitiam in hac vita remissione peccatorum cõstare magis, quàm perfectione virtutum. Verius etiámnum illud alterum quod iam citaui: quandiu sub carnis infirmitate gemũt, vnicam illis spem reliquam esse, quòd mediatorem habent Christum, per quem Deo reconciliantur. Sed non mirum est, crassulos monachos, qui nullum vnquam certamen conscientiæ experti, nunc etiam vel ambitione inebriati, vel crapula, suo tantùm idolo ventilare se cupiunt, de legis perfectione ita garrire. Eadem securitate cœlum promercale exponunt, ipsi interea in præsenti mercede, cui inhiant, occupati. Frustra enim pulchris istis, quos postea inducunt, coloribus, oculos non prorsus hebetes tentant perstringere: dum prohibent, ne quis operibus vel glorietur, vel confidat: quoniam sint Dei dona. Siquidem vt omittam, quòd humanis viribus maiori ex parte prius arrogarunt, quæ dona esse Dei nunc fatentur: tria sunt in eorum decreto, quæ ferri non debent, errata. Nam etsi obiter attingunt, Christi merito bona piorum opera esse meritoria: quod tamen in primis necesse erat, prætereunt: nullum esse opus, quod non infectum sit labe aliqua, nisi Christi sanguine abluatur. Quin potius falsam operibus dignitatem affingunt, vt sine venia placeant. Speciosum quidem est quod obtendunt: fluere omnia à Spiritu Christi. Sed vbi absoluta Spiritus sancti virtus reperietur? Annon ad mensuram, vnicuique distribuitur? Debebant ergo obseruare, semper aliquid nostræ fæcis admixtum, quod puritatem illam inficiat. Cùm autem deformet coram Deo quicquid à nobis operum prodit, quæ

Lib. de ci uit. Dei 19. c. 7. Lib. ad Bon. 3. c. 9 1. Cor. 12.

PP

nobis inhæret vitiositas: vnum superest, vt gratuita acceptione, gratiam, quam non habent à seipsis, recuperent. Id fit, dum in æstimationem non veniunt ipsa: sed suum à Christo pretium mutuantur, & quasi emendicant.

Hæc iam nimis crassa impiáque hallucinatio: non agnoscere, hoc solo demum nomine acceptum esse Deo quicquid operum à nobis prodit, cùm paterna indulgentia, quicquid vitiosum est, ignoscitur. Altera autem ferè similis: quòd non reputant, si quid etiam opere vno simus promeriti, totũ id quãtumcunque sit, cõtraria transgreßione perire: Qui deliquerit in vno, factus est omniũ reus. Quam tibi promittis mercedẽ, vbi nihil, quàm mortis æternæ reatus indicitur? Faciunt itaque perperam, dum ad vnicum hoc remedium non confugiunt, vt liberali fauore dignetur Deus, si quid in nobis est boni, mala, quæ longè & numero & pondere superant, non imputando. Tertius verò error longè deterrimus: quòd salutis fiduciam ab operum intuitu suspendant. Verbo quidem vno prohibent, ne nobis fidamus: sed cùm rursus in opera iubent intueri, vt eatenus nobis certa sit spes salutis, quantam illic reperiemus sperandi materiam? nónne totam in nobis fiduciam apertè locant? Itaque & clausulam adiungunt tali doctrinæ congruentem: dubio euentu militandum esse in hac vita: donec vnicuique Deus secundum eius opera rependat. Quo totam fidei nostræ gloriationem euertunt: vel vt Pauli verbo vtar, fidem exinaniunt ipsam. At Paulus iustificatum se negat: etiam si nihil sibi sit conscius. Fateor, ideóque vt stabilis constet, ac tranquilla iustitiæ possessio, posthabita operum mentione, iudicem nostrum deprecari conuenit, vt ne in iudicium intret nobiscum. Hic enim vnicus securitatis nostræ portus est, quòd iudicis personam Deus exuit, vt se nobis Patrem exhibeat.

Iaco.2. Rom.4. 1. Cor.4. Psal. 143.

Nec tamen pudet istos porcos, territandis simplicibus sæuam denuntiationem intonare: neminẽ iustitiæ compotem futurum, qui non firmiter teneat quod præscribunt. Quid? An noua iustificationis ratio nuper exorta est: ac non potius sicut vna est salus, ita eadem omnes ad ipsam peruenimus via? Quid ergo Prophetis & Apostolis fiet, qui operã talibus magistris non dederunt? Proinde Tridentina schola valere iussa, eam teneamus fixam fidẽ, quam ex Christi Spiritu nobis Prophetæ & Apostoli tradiderunt, scientes vnde didicerimus. Cæterũ, ne cui obscurũ foret, venerãdos patres, ex eorum esse numero, quorũ os maledictione plenũ esse clamat Dauid: totidem ferè, quot ipsi sunt homines, anathemata truculentis buccis despumãt, quibus honorificũ, & plausibile imponũt Canonũ nomẽ. Et tamen ne malignè agere videar, quasi eius, quam hactenus seruaui, moderationis sim oblitus, tribus primis libenter subscribo. Reliquis breues censuras attexam.

Psal.10.

CANONVM ANTIDOTVM.

In i. Canonem, ij. & iij. Amen.

In iiij.

Dictum est suprà, quomodo liberum arbitrium Deo assentiatur vocanti, & excitanti. Obsequimur certè Deo volentes: sed voluntate, quam in nobis formauit. Qui ergo motum aliquem libero arbitrio proprium tribuunt, & separatum à Dei gratia, nihil aliud quàm Spiritum sanctum discerpunt. Neque verò Paulus volendi facultatem nobis dari, sed velle ipsum in nobis effici prædicat: vt non aliunde, quàm à Deo sit assensus, vel obsequium rectæ voluntatis. Intus agit, corda tenet, corda mouet, eósque voluntatibus eorum, quas in illis operatus est, trahit: inquit Augu. lib. de correp. & grat. cap. xiiij. Et qualis erit cordis ferrei à seipso præparatio, donec mirabili conuersione carneum esse cœperit?

Philip.2.

cœperit? Quod solidum esse Dei opus, testatur Propheta. Dissentiet quidem à Deo hominis voluntas, quandiu erit contraria: verùm si in obedientiam composita fuerit, iam sublatum est dissentiendi periculum. Atqui eam esse diuinæ gratiæ efficaciam, vt subacta omni repugnantia, ex inuitis nos faciat obsequentes, non ipsi sumus authores: sed Dominus per Prophetam: cùm se facturum promittit, vt in præceptis suis ambulemus. Item Christus, cùm dicit: Quisquis audiuit à Patre meo, venit ad me. Ioan.6.

In v.

De verbo ne moueamus rixam. Sed quia per liberum arbitrium intelligunt eligendi facultatem, quæ sit in vtranque partem libera & soluta, titulum sine re esse, qui affirmant; Christum habent authorem, cùm dicit, liberos fore, quos Filius liberauerit: alios esse seruos peccati. Libertas certè, & seruitus, contraria sunt. Quòd ad ipsam vocem attinet, audiant Augustinum: qui liberam hominis voluntatem esse negat, quandiu vincentibus & vincientibus cupiditatibus subdita est. Alibi autem sic loquitur: Victa vitio, in quod cecidit voluntate, caret libertate natura. Item, Libero arbitrio malè vsus homo, & se perdidit, & ipsum. Item, Magnus homo liberi arbitrij vires, cùm conderetur, accepit: sed peccando amisit. Non attendunt stulti homines, in liberi arbitrij nomine sonare libertatem. Si autem serui sunt peccati: quid se de libero arbitrio iactant? A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. Quinetiam alibi palam nomen ipsum ridet. Liberum, inquit, arbitrium, sed non liberatum. Liberum iustitiæ, seruum peccati. Quid ergo tantopere succensent miseros homines admonentibus suæ seruitutis, vt ad liberatorem confugere discant? Epi.144. ad Anast. Homi.53. in Ioan. De perfect. iusti. Lib. de ver. Apo. Ser.3. De Spiri. & lit. c.30. De corr. & gratia. c.13.

In vi.

Ego cùm à paradoxis abhorream, libenter etiam hoc repudio, tam proprium esse Dei opus Iudæ proditionem, quàm Pauli vocationem. Sed permissiuè tantùm agere Deum in malis, cui persuadeant, nisi qui totam Scripturæ doctrinam ignorat? Magis enim vrgent sententiæ, quæ reprobos testantur sanctificatos esse ad opus Dei exequendum: esse eius retia, gladios & secures, quæ manu eius regantur: excitari eius sibilo, conuenire ad peragenda quæ Dei manus & consilium decreuit, Christum à Iudæis definito eius cõsilio interẽptũ, quàm vt permissionis suffugio eludi queãt. Melius ergo Augustinus: qui citatis Scripturæ locis, vbi & Pater Filiũ tradidisse dicitur, & Christus seipsum, mox subijcit: quid ergo fecit Iudas, nisi peccatum? Nec verò iure reprehendetur quod alibi scribit, operari Deum in cordibus hominum, ad inclinandas eorum voluntates, quocunque voluerit: siue ad bona, pro sua misericordia: siue ad mala, pro meritis eorum: idque iudicio suo interdum aperto, interdum occulto, semper autem iusto. Siquidem addatur exceptio, quam continuò adhibet: malitiam non ipsius esse opus. Quemadmodum & paulò antè posuerat: Non iubendo præcipere impijs, vbi obedientia laudetur: sed voluntatem proprio vitio malam, occulto iustóque iudicio, in hoc vel illud maleficium inclinare. Nihil enim hîc audimus quod non ijsdem prope verbis, Scriptura doceat. Nam & inclinandi & vertendi, obdurandi, & incitandi, & agendi verba illic exprimuntur. Ies.10.17. Iere.1. Ezech.17 37. psal.17. Act.2.4. De ver. Domi. Ser.63. De gra. & libe. ar cap.21. cap. 20.

In vij.

Certè arbor mala non potest nisi malos fructus producere. Quis autem, nisi perditus, neget, nos malas esse arbores, donec insiti in Christum simus? Ergo si quis bonus fructus in homine laudatur, in fide quæratur radix, vt Augustinus admonet. Deinde toties clamat Deus, se non morari externas laruas: sed fidem cordis inspicere: & nominatim per Ieremiam. Qualis autem erit cordis mundities, aut veritas, quod non nisi fide purificari docet Petrus? Ergo præclarè Augustinus ad Bonifaciũ: Religio nostra iustos ab iniustis Mat.7. In psal.31 Ser.1. Iere.5. Act. 15. Lib.3.c.5.

non operum, sed ipsa fidei lege discernit, sine qua, quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Ad hæc, ideo peccant infideles, quicquid agant, quòd facta sua non ad legitimum finem referunt. Qua de re copiosè disputat idem scriptor, libro aduersus Iulianum iiij. Vnde & eleganter alibi erroneum vocat illorum cursum, in quo vt quisque magis est strenuus, longius à meta recedit: ideóque fit miserior. Ac tandem concludit, melius esse in via claudicare, quàm extra viam currere. Et quid plura volumus? Apostolū anathematisent, qui negat, absque fide posse quempiam placere Deo. Christum & Paulū anathematisent, qui omnes infideles mortuos esse pronuntiant: ac per Euangelium à morte suscitari.

praefa. in psal. 31. Heb. 11. Ioan. 5. Ephe. 2.

In viij.

Respondeo: Amen. Nec cuiquam id puto vnquam in mentem venisse. Qualis enim ab illis describitur, veram pœnitentiam continet, ac cum fide est coniunctus. Sed de seruili illa gehennæ formidine, quæ aliquousque cohibet infideles, ne tam furioso præcipitique impetu ruant in maleficia, idem sentimus cum Augustino, cuius verba sunt: Et quis coram Deo innocens inuenitur, qui vult fieri quod vetatur, si subtrahas quod timetur? Ac per hoc in ipsa voluntate reus est, qui vult facere quod non licet fieri: sed ideo non facit, quia impunè non potest fieri. Nam quantum in ipso est, mallet non esse iustitiam, peccata prohibentem, atque punientem. Et vtique, si mallet non esse iustitiam, quis dubitauerit, quòd eam, si posset, auferret? Ac per hoc, quomodo iustus est, iustitiæ talis inimicus, vt eam, si potestas detur, præcipientem auferat, ne comminantem vel iudicantem ferat? Inimicus ergo iustitiæ est, qui pœnæ timore non peccat. Et sanè, vbi non alius est profectus, quàm vt peccator terrore cohibitus fremat aduersus Deum, quis peccatum tali contumacia augeri neget?

Ad Anast Epi. 144.

In ix.

Hic canon minimè est canonicus: quia rerum inter se pugnantium complexionem continet. Fide enim iustificari hominem imaginantur, nullo suæ voluntatis motu. Quasi verò non corde credatur ad iustitiam. Hoc inter eos & nos interest, quòd motum sibi persuadent oriri ab ipso homine: nos autem voluntariam fidem ideo asserimus, quòd voluntates nostras Deus ad se trahat. Adde, quòd hominem sola fide iustificari cùm dicimus, fidē non fingimus charitate vacuam: sed ipsam solam iustificationis causam esse intelligimus.

In x.

Si pondus haberent hæc anathemata, non leuem simplicitatis suæ pœnam daturi essent, quicunque in sophistica non sunt exercitati. Prius in suis placitis, vnicam formalem iustificationis nostræ causam esse asserebant, iustitiam Dei: nunc anathematisant, qui formaliter nos Christi obedientia iustos esse dicunt. Sed alio sensu. Video equidem, vel saltem subolfacio. Sed quotusquisque ambiguitate non falletur? Quanquam fieri potest, vt quam fortè alicubi legerint sententiam, non intellectam audacter damnent: nam sicut impiè dicetur, nobis Christi iustitiam, exemplar duntaxat vel typum esse: ita si quis ormaliter, hoc est, non qualitate, sed imputatione iustos esse doceat: vt significet in prædicamento relationis sitā esse nostram iustitiam, nihil in eo erit reprehensione dignum: atqui ad vtrunque sensum extenditur aduerbium, Formaliter.

In xi.

Hoc semper lectoribus testatum esse volo, quoties in hac quæstione nominamus solam fidem, non mortuam à nobis fingi, & quæ per charitatem non operatur: sed ipsam statui vnicam iustificationis causam. Fides ergo sola est quæ iustificet: fides tamen quæ iustificat, non est sola. Quemadmodum Solis calor, solus est qui terram calefaciat: non tamen idem in Sole est solus, quia perpetuò coniunctus est cum splendore. Quare totam regenerationis

Galat. 5. Rom. 3.

rationis gratiam non separamus à fide: sed vim iustificandi, ac facultatem fidei in solidum, vt necesse est, vindicamus. Neque verò tam nos, quàm Paulum anathematizant Patres Tridenticolæ, cuius ea est definitio: iustitiam hominis constare peccatorum remißione. Verba sunt capite ad Rom. quarto. Beatũ hominem dicit Dauid, cui Deus acceptam fert iustitiam, sine operibus: Beati, quorum remissæ sunt iniquitates. Videmus, vt beatitudo, & iustitia, idem Paulo significent. Vbi verò vtranque, nisi in sola peccatorũ remißione, collocat? Idem sibi volunt quæ tradit capite secundæ ad Corinthios quinto: Erat Deus in Christo mundum sibi reconcilians, non imputando hominibus peccata. Nam mox quomodo ad nos perueniat illa reconciliatio, subijcit: Legatione, inquit, fungimur, quasi Christi nomine obsecrantes. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit: vt simus iustitia Dei in illo. En vt Christi sacrificio reconciliati Deo, simul etiã iusti, & quidẽ in ipso censeamur. Quid tamen vnum atque alterum locum cito, cùm paßim hanc doctrinam Prophetæ & Apostoli nobis occinant? Porrò, operæpretium est notare, quàm dextrè ipsi Scripturã accommodent. Charitatem negant oportere excludi, quæ per Spiritũ sanctum diffunditur in corda nostra. Et iam secundò hoc testimonium ita deprauant. At Paulum non de nostra ipsorum charitate illic, sed de paterno Dei erga nos fauore loqui, contextus indicat: nam consolationem in rebus omnibus aduersis hanc proponit, quòd Spiritus nobis suggerat diuinæ erga nos beneuolentiæ testimonium. Porci isti in contrariam partem detorquẽt, non pudefieri nos sperando, quia Deum diligamus. Et simul ac gutture insonuerint suos ructus, instar oraculorum haberi volunt. Eiusdem est notæ, quòd ex gratia iustificante habitum faciunt: Dei fauorem esse negant. At verò plusquam clara sunt Scripturæ verba in contrariã partem: nam Paulus cùm dicit imputari credentibus mercedem non secundum debitum, sed secundum gratiam: item, hæreditatem esse ex fide, vt sit secundum gratiam: quis aliter exponet, obsecro, quàm de gratuito fauore? Et quid aliud propositum gratiæ significat? Inprimis verò illustris est locus Ephe. i. capite, vbi docet, Patrem nos sibi reddidisse gratiosos in Filio, verbum ex verbo deducens.

Psal. 32. Rom. 5. Rom. 4.

In xij.

Non placet venerandis patribus, fidem iustificãtem esse fiduciam, qua misericordiam Dei peccata propter Christum remittentis amplectimur. At placet Spiritui sancto, qui per os Pauli sic loquitur: Nos gratis iustificatos esse Dei gratia, per redemptionem quæ est in Christo: quem Deus propitiationem constituit, per fidem, quæ est in sanguine eius, in remissionem præcedentium delictorum. Nec aliter potest exponi quod dicit postea: nos fide iustificatos pacem habere cum Deo. Vnde enim id, nisi quòd tunc demum tranquillæ sunt conscientiæ, dum in misericordia Dei acquiescunt? Quod etiam disertè continuò pòst exprimit, addita ratione, quòd charitas Dei in corda nostra diffusa sit per Spiritũ sanctum, qui scilicet nobis gratuitæ adoptionis testis est: nec id modò, sed etiam arra & sigillum. Item alibi: In Christo habemus securitatem & aditum cum fiducia, quæ est per fidem eius. Eadem ratione Euangelium ideo appellat Doctrinã fidei, potius quàm Legem. Porrò alibi Euangelium prædicat legationem esse reconciliationis.

Rom. 3. Rom. 5. 2. Cor. 5. Ephe. 3. Rom. 10. 2. Cor. 5.

In xiij.

Id sibi tamẽ vult Paulus, cùm exinanita fide, abolitã esse promißionẽ concludit. Id sibi vult vocabulum πληροφορία, quo aliquoties idem vtitur. Proinde non aliter censet ritè illuminari oculos mentis nostræ, nisi cernamus quæ sit spes nostræ hæreditatis. Et ex testimonijs superioribus satis constat, non esse rectam fidem, nisi cùm audemus, trãquillis animis, nos in conspectum Dei sistere: nã, vt præclarè Bernardus, Si turbetur conscientia, nõ

Rom. 4. Ephe. 1. Super cãtica. ser. 16.

perturbabitur, vulneru͂ Domini memor. Illic enim tuta firmáque infirmis requies, & securitas. Quod ipsum sonant Zachariæ verba: Descendet quisque in vitem suam, sub ficu sua
Cap.3. habitabit securè, cùm remissa fuerit terræ iniquitas.

In xiiij.

Non video quorsum idem bis damnent: nisi quòd timebãt, ne cassum esset prius fulmen. Atqui, nihilò plus aduersus tam liquidam Dei veritatem proficient, centies fulminãdo. Dicit Christus: Fili, confide: remittuntur tibi peccata tua. Hanc sententiam abominantur cornuti patres, si quis absolutionem doceat, fide sola perfici. Quanquam meminisse debet pius lector, non excludi à nobis pœnitentiam, quæ omnino necessaria est: sed de causa obtinendæ absolutionis cùm quæritur, solam fidem nominari. Et meritò: Quomodo enim verè Deum timere incipiet, nisi qui iam sibi propitium esse, persuasus fuerit? Vnde autem persuasio, nisi ex absolutionis fiducia?

In xv.

Verum est quidem: noxiam esse, ideóque fugiendam nimis scrupulosam huius rei inquisitionem. Idq́ue sedulò docemus. Sed ea scientia prædestinationis, quam nobis commẽdat Paulus, nec sæuum Neptuni tridentem, nec omnes AEoli flatus, nec Cyclopum fragores, nec vllas tempestatum procellas formidat. Vult enim hoc scire, ac pro certò habere
Ephe.1. Ephesios, se participes factos cœlestis gratiæ in Christo, quemadmodum electi in ipso fuerant ante mundi creationem. Sic ergo suæ electionis certos esse cõuenit vniuersos fideles, vt illam in Christo, tanquam in speculo, intueri discant. Neque verò de nihilo Christus suos hac consolatione animat, ex ijs qui sibi dati sunt à Patre, periturum neminem. Et quid
Rom.8. aliud, amabò, est certa prædestinationis nostræ cognitio, quàm illud adoptionis testimoniũ, quod pijs omnibus commune facit Scriptura?

In xvi.

Ne sæpius eadem repetere cogar: nihil aliud hîc damnant, quàm quod certis Spiritus sancti oraculis proditum esse, prius ostendi.

In xvij.

Acto.13. Verba Lucæ sunt: Crediderunt omnes qui præordinati erant ad vitam. Vnde in vno auditorio tale extiterit discrimen, vt alij crediderint, alij perstiterint in sua obstinatione,
Rom.8. indicat: similiter Paulus eos vocari asserit, quos antè elegit Deus. Annon etiam vocantur reprobi? Sed non efficaciter. Hoc enim interest in Dei vocatione, quòd omnes promiscuè inuitat verbo suo: electos autem solos intus docet. Quemadmodũ ait Christus: Quicquid
Ioan.6. mihi dedit Pater, ad me veniet. Denique, regenerationis spiritũ non dari, nisi electis, quisquis ignorat, nescio quid in Scripturis teneat.

In xviij.

Si perfecta esset regeneratio in hac vita, poßibilis esset legis obseruatio. Sed cùm fideles, quandiu hîc viuunt, medio ex stadio ad metam aspirent, magnísque difficultatibus anhelent: vbi reperietur, quam isti somniant, obedientiæ perfectio? Sed non mirum est, de rebus ignotis tam audacter eos garrire: Dulce enim bellum inexpertis.

In xix.

Amen.

In xx.

Sicuti nemo sanus, Dei iugum à fidelium humeris excutiet, quasi non debeant mandata eius seruare: ita sciendum est, à mandatorum obseruatione nequaquam pendère salutis fiduciam. Stat enim semper illud Pauli, in eo differre à lege Euanglium, quia non sub conditione

ditione operum, sicut illa: sed ex fide vitam promittat. Quid enim illa antithesi clarius? Legis iustitia talis est: Qui fecerit hæc, viuet in ipsis. At quæ ex fide est iustitia, sic habet: Qui crediderit, &c. Eódem & alter ille locus spectat: Si ex Lege esset hæreditas, exinanita esset fides, & abolita promissio. Ergo ex fide est, vt secundum gratiam, firma sit promissio omni credenti. De legibus Ecclesiæ ipsi viderint: nos vnicum agnoscimus legislatotem, cuius est tradere vitæ regulam, sicuti ab eo vitam habemus. Rom.10. Rom.4.

In xxi.

Neque hoc quisquam dicit. Sua igitur ipsorum figmenta anathematisant patres: nisi forte ideo succenseant, quòd Christum negamus legislatorem, qui nouas aliquas leges orbi tradiderit. Quod ipsi stultè imaginantur: neque enim vana erat illa Moisi testificatio, Legẽ quam tulerat, viam esse vitæ & mortis. Item: Hæc est via: ambulate in ea. Nec frustra, quoties de vera & solida iustitiæ perfectione disserunt Prophetæ & Apostoli, ad legem ipsam nos reuocant. Nec frustra respondit Christus Pharisæo: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Proinde cùm legem infirmitatis Paulus insimulat, vitium non constituit in eius doctrina, quominus salutem nobis conferat: sed in carne nostra, Rom. septimo capite, & octauo. Deut.30. Mat.19. Luc.18.

In xxij.

Amen.

In xxiij.

Qui hominem semel iustificatum peccare posse negant, eos damnamus: qui item verè iustificatos esse negant, quibus labi contingit: similiter eos, qui etiam à minimis peccatis abstinere posse asserunt hominem Dei Spiritu regeneratũ. Sunt enim hæc fanaticorum delyria, qui vel Diabolica arrogantia dementant, vel hypocrisi fascinant hominum mentes, vel in præcipitium desperationis eas adducere moliuntur. De speciali Virginis Mariæ priuilegio, cùm cœleste diploma protulerint, credemus quod iactant: nam Ecclesiam quid appellant, nisi concilium Claromontanum? Ecclesiæ certè membrum erat Augustinus: qui tametsi, amoliendæ inuidiæ causa, mauult alicubi de Beata Virgine silere: passim tamen, sine eius exceptione, totum Adæ genus peccato inuoluit. Quinetiam prope disertis verbis eam in peccatorum ordinem aggregat, cùm ad Marcellinũ scribens, multum eos errare tradit, qui vlli sanctorum, præterquam vni Christo, necessariam fuisse hanc deprecationem negant: Remitte nobis debita nostra: minimeque eos placere sanctis quos laudant. Membra Ecclesiæ erant Chrysostomus & Ambrosius, qui ambitione tentatam fuisse suspicantur. Quæ omnia non alium in finem commemoro, quàm vt intelligant lectores, nullum esse tam nugatorium figmentum, quod inter fidei dogmata ab istis asinis non censeatur.

In xxiiij.

Quin bona piorum opera mercede prosequatur Deus, prioresque gratias alijs nouis & amplioribus cumulet, non negamus. Opera autem quisquis augendæ iustificationis causam esse asserit, ille nec quid nomen iustificationis valeat, nec quid sit causa, tenet. Tum nos censeri iustos, cùm accepti sumus Deo, iam antè probatum est. Hinc quoque mutuantur opera quicquid habent gratiæ.

In xxv.

Rectè Solomon, cùm admonet, homini rectas videri vias suas, at Deum corda Pro.16.

ponderare. Vnde enim fit, vt hanc execrationem cornuti asini fundant, nisi quòd peruersa opinionis suæ trutina, non Dei ponderibus examinant? Dei iudicio nihil est syncerum nec probum, nisi quod ex perfecto eius amore manat. Si nunquam eò vsque reformatur in hac vita cor hominis, quin multis vitijs laboret, quin distrahatur cupiditatibus varijs, quin sæpe mundi illecebris titilletur: aliquid inde inquinamenti semper trahant opera, necesse est. Nullum ergo opus quod non sit peccatum, nisi ex gratuita æstimatione pretium acquirat.

In xxvi.

Nihil mirum, tam esse audaces, qui nullo vnquam serio diuini iudicij affectu tacti fuerunt. Expectent sanè pro bonis operibus vitam æternã: modò, authore Paulo, nos eam ex Dei gratia speremus. At gratiam sic loquendo, non euertunt. Tametsi dimidia ex parte relinquunt gratiæ nomen: quandiu tamen, in quærenda salutis causa, ad opera circunspectant conscientiæ, si trepidatione vacillant, væ illis: quia fidei certitudine exciderunt: si quid certi sibi audent polliceri, væ iterum: quia
Rom.4. *diabolica arrogantia sunt inflatæ. Maneat ergo illud Pauli, non ex lege esse hæreditatem, sed ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni credenti.*

In xxvij.

Quemadmodum peccatum quoduis, quoniam Dei lege damnatum est, mortale esse fatemur, & sentimus: ita ex infidelitate manare omnia, vel saltem ex fidei defectu, Spiritus sanctus docet. Mors sanè æterna est Dei maledictio, quæ adulteris, & furibus, & periuris denuntiatur: at, vbicunque regnabit fides, iram Dei, peccatis omnibus expulsis, nõ secus auertet, acsi quis ignẽ extingueret, subducto ligno.

In xxviij.

Semen aliquod fidei manere in homine, licet suffocatum, etiam inter grauissimos lapsus, non nego. Id quantulumcunque est, particulam fateor esse veræ fidei: addo etiam, viuæ: quando aliter non posset ex ea oriri fructus. Verùm quoniam non apparet ad tempus, nec se vsitatis signis exerit, perinde habetur atque emortua, quoad sensum nostrum. Sed nihil tale in mentem venit patribus, aut eorum dictatoribus monachis. Tantùm insulsum illud, de fide informi & formata, suum dogma volebant stabilire. Hinc illud, quòd veram esse fidem contendunt, quæ tamen sit mortua. Quasi verò animæ vita possit esse fides: quemadmodum eam, ex perpetua Scripturæ doctrina, eleganter ipsam nuncupat Augustinus: quæ ipsa viua non sit. Idem valet, quòd Christianos esse contendunt, qui nihil habent charitatis. Ita vt anathema pronuntient, si quis secus sentiat. Nempe ergo Spiritum sanctum anathematisant, qui falsam Christianismi professionem deridet, ac pro nihilo ducit. Paulus Israelitas esse negabat, qui non essent veri Abrahæ filij. Verùm quoque Christianismum definit, cùm deponitur vetus homo: & ab ijs, qui piè non viuunt, Deum abnegari pronuntiat.

In xxix.

Prius membrum, vnà cum authore eius Nouato, nos quoq; execramur. Quòd ad secundum attinet, si non recipiuntur in gratiam lapsi, nisi per pœnitentiæ sacramentum: quid Petro fiet, cui post tam horribilem casum defuit, quod plusquam necessario exigunt, remedium? Imo quid fiet tot hominum myriadibus, quibus, per aliquot secula, ignota fuit auricularis ista confessio, quam nunc ianuam salutis esse fingunt? Nam quòd Christi & Apostolorum magisterio gloriantur, hac in

parte

parte nimis impudenter faciunt: cùm de confeßione ante annos quadringentos, legem nullam extitisse, etiam ex eorum historijs constet. Ergo si tam improbis figmentis fidem haberi velint, non modò omnia vetustatis monumenta ex hominũ memoria exterminent, necesse erit: sed vt hominibus etiam iudicium mentémque adimant.

In xxx.

Culpa remissa, pœnæ reatum manere volunt. Atqui, remissæ culpæ fructum hunc vbiq; Scriptura cõmemorat, quòd flagella sua remouet Deus: ac iræ suæ, vltionísque oblitus, nos benedicit. Et cùm Dauid beatos esse clamat, quibus non imputat Deus peccata, non solam profectò culpæ remißionem designat: sed de pœna loquitur potißimum. Et quis, obsecro, finis erit aut modus, si de peccatis hominum pœnas exigere incipiat Deus: quæ & numero sunt infinita, & pondere tam grauia, vt centesima pars ad profundißimos vsque inferos nos deprimat? Facilè quidem est Patribus, Diabolica securitate ebrijs, temporales vocare pœnas: quibus peccatum ferè nullum est, nisi quis hominem occiderit: quibus scortatio vix leuiculũ est erratum: quibus fœdißimæ libidines, virtutis sunt exercitia, quæ in laude ponunt: qui nullum occultum conscientiæ vulnus pilo æstimant. At nobis, qui post longum examen, quasi obruti & confusi, in hanc demum vocem cum Dauide erumpere cogimur: Delicta quis intelliget? non tam explicata est solutio. Neque tamen negamus, quin, data culpæ venia, nos interdum Deus castiget: sed vt moneat & corrigat, non vt vindicet. Profanum ergo figmentum est, quòd putant Dei iudicio pœnas exolui. Adde, quòd neque æquali omnes modo puniuntur: nec quantum quisque deliquit: sed prout quenque ferulis opus habere Deus iudicat, vt in posterum tali disciplina eruditus, melius sapiat. Cæterum, hîc demonstrant Patres, quàm strenui sint architecti, qui verbulo vno labyrinthum ex mille labyrinthis compositum absoluunt. Immensum sanè gurgitem esse oportet, quo omnes animas absorberi tradunt: nos quidem vniuersas mundi opes videmus exhauriri. In eius constructionem, saltem paulò plus operæ insumere debuerant. Purgatorij nulla prorsus in tota Scriptura fit mentio. Atqui, teste Augustino, vbi res naturaliter obscura modulum nostrum vincit, & apertè Scriptura non subuenit, temerè hinc aliquid definire humana coniectura præsumit. Epist. 157. ad Optatum. *Quid ergo hîc statuẽdum, quàm temerè facere istos nebulones, dum ex suo capite fabricare audent, quod nullum habet in verbo Dei fundamentum? Nisi forte instar vaticinij accipi volunt suum de purgatorio commentum, quia à ventriloquis procedit. Nullũ enim est, quod ad referciendos eorum ventres æquè valeat. Quid autem, quòd stare nequit purgatoriũ quod fabricarunt, quin tota Scripturæ veritas destruatur? Longa esset eius rei demonstratio: sed in scriptis nostris luculenta extat. Denique, satisfactionibus euersis, ruere simul purgatorium necesse est.*

In xxxi.

Qui verè iustificatus est, non negliget, fateor, mercedem sibi repositam: sed ea, tanquam optimo stimulo, ad bene agendi studium incitabitur. Attamen hunc solum respectum non habebit: nam cùm ingenuam à filijs suis obedientiam requirat Deus, seruile eiusmodi obsequium non repudiabit modò, sed procul etiam reijciet. Ideóque longè alium piè sanctéque viuendi scopum, Spiritus sanctus, cum in Scripturis paßim, tum per os Pauli nobis præfigit, primo ad Ephe. cap.

In xxxij.

Quo iure, aut quo sensu nostra vocentur, quæ in nobis efficit Christi Spiritus bona opera, breuiter Augustinus docet, cùm similitudinem ex oratione Domini adducit: vbi panem, quem petimus nobis donari, nostrum simul, non alio quàm donationis titulo, nuncupamus. Itaque, vt alibi docet idem scriptor: dona Christi nemo amplectetur, nisi sua merita oblitus. Rationem aliquoties reddit: quia nihil aliud est quod dicitur meritum, quàm gratuitum Dei donum. Nos ergo crepare sinamus Patres istos, meritum à gratia separando, perperam lacerãtes quod verè vnum est. Quid porrò mereantur opera, qui ex superioribus censuris nostris didicerit, non magnopere præsentem anathematis crepitum exhorrescet.

In xxxiij.

Ingeniosa verò cautio: ne quis videat, quod vident omnes. Parum abest, quin & Dei gloriam, & simul Christi gratiam exinaniant. Et interim dira execratione sanciunt, ne quis aliqua ex parte vtrique derogari putet. Perinde acsi quis hominem interficiat, medio foro, sub omnium conspectu, & cædem omnibus conspicuam, prohibeat tamen veram credi. Porrò hìc suopte se indicio produnt sorices, cùm anathematis terrorem alijs incutiunt, ne impietatem cernere ausint, cuius ipsi sibi conscij erant.

SEPTIMA SESSIO.

D consummationẽ salutaris de iustificatione doctrinæ, quæ in præcedenti proxima Sessione, vno omnium Patrum consensu promulgata fuit, consentaneum visum est, de sanctißimis Ecclesiæ Sacramentis agere, per quæ omnis vera iustitia vel incipit, vel cœpta augetur, vel amissa reparatur. Propterea, sacrosancta, œcumenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitimè congregata, eisdem præsidentibus Apostolicæ sedis Legatis, ad errores eliminandos, & extirpandas hæreses, quæ circa sanctißima ipsa Sacramenta, hac nostra tempestate, tum de damnatis olim à Patribus nostris hæresibus suscitatæ, tum etiam de nouo adinuentæ sunt, quæ catholicæ Ecclesiæ puritati, & animarum saluti magnopere officiunt: sanctarum Scripturarum doctrinæ, Apostolicis traditionibus, atque aliorum Conciliorum: & Patrum consensui inhærendo, hos præsentes Canones statuendos, & decernendos censuit, reliquos qui supersunt, ad cœpti operis perfectionem, deinceps, diuino Spiritu adiuuante, editura.

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

I. Si quis dixerit, Sacramenta nouæ legis non fuisse omnia à Domino nostro Iesu Christo instituta, aut esse plura vel pauciora quàm septem, videlicet: Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam vnctionem, Ordinem, & Matrimonium: aut etiam aliquod horum septem non esse verè & propriè sacramentum: Anathema sit.

II. Si quis dixerit, Ea ipsa nouæ legis sacramenta, à sacramentis antiquæ legis non differre, nisi quia ceremoniæ sunt aliæ, & alij ritus externi: Anathema sit.

III. Si quis dixerit, Hæc septem sacramenta ita esse inter se paria, vt nulla ratione aliud sit alio dignius: Anathema sit.

IIII.

IIII. Si quis dixerit, Sacramenta nouæ legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua, & sine eis, aut eorum voto per solam fidem homines à Deo gratiam adipisci iustificationis, cùm omnia singulis necessaria non sint: Anathema sit.

V. Si quis dixerit, Hæc sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse: Anathema sit.

VI. Si quis dixerit, Sacramenta nouæ legis non continere gratiam, quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signa tantùm externa sint acceptæ per fidem gratiæ, vel iustitiæ: & notæ quædam Christianæ professionis, quibus apud homines discernantur fideles ab infidelibus: Anath. sit.

VII. Si quis dixerit, Non dari gratiam per huiusmodi sacramenta, semper & omnibus, quantum est ex parte Dei, etsi ritè ea suscipiantur: sed aliquando, & aliquibus: Anathema sit.

VIII. Si quis dixerit, Per ipsa nouæ legis sacramenta, ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem diuinæ promissionis ad gratiam consequendam sufficere: Anathema sit.

IX. Si quis dixerit, In tribus sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione, & Ordine, non imprimi characterē in anima: hoc est signum quoddam spirituale & indelebile, vnde ea iterari non possunt: Anathema sit.

X. Si quis dixerit, Christianos omnes in verbo, & omnibus Sacramentis administrandis habere potestatem: Anathema sit.

XI. Si quis dixerit, In ministris, dum sacramenta conficiunt & conferūt, non requiri intentionem saltem faciendi, quod facit Ecclesia: Anathema sit.

XII. Si quis dixerit, Ministrum in peccato mortali existentem, modò omnia essentialia, quæ ad sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent seruauerit, non conficere aut non conferre sacramentum: Anathema sit.

XIII. Si quis dixerit, Receptos & approbatos Ecclesiæ catholicæ ritus, in solenni sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato à ministris pro libito omitti, aut in nouos alios per quemcunque Ecclesiarum Pastorem mutari posse: Anathema sit.

DE BAPTISMO.

I. Si quis dixerit, Baptismum Ioannis habuisse eandem vim cum baptismo Christi: Anathema sit.

II. Si quis dixerit, Aquam veram, & naturalem non esse de necessitate Baptismi: atque ideo verba illa Domini nostri Iesu Christi, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, ad metaphoram aliquam detorserit: Anathema sit.

III. Si quis dixerit, In Ecclesia Romana (quæ omnium Ecclesiarum mater est, & magistra) non esse veram de Baptismi sacramento doctrinam: Anathema sit.

IIII. Si quis dixerit, Baptismum, qui etiam datur ab hæreticis in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia, nō esse verum Baptismum: Anathema sit.

V. Si quis dixerit, Baptismum liberum esse, hoc est, non necessarium ad salutem: Anathema sit.

VI. Si quis dixerit, Baptizatum non posse, etiam si velit, gratiam amittere, quantumcunque peccet, nisi nolit credere: Anathema sit.

VII. Si quis dixerit, Baptizatos per baptismum ipsum, solius tantum fidei debitores fieri, non autem vniuersæ legis Christi seruandæ: Anathema sit.

VIII. Si quis dixerit, Baptizatos, liberos esse ab omnibus sanctæ Ecclesiæ præceptis, quæ vel scripta, vel tradita sunt, ita vt ea obseruare non teneantur, nisi se sua sponte illis submittere voluerint: Anathema sit.

IX. Si quis dixerit, Ita reuocandos esse homines ad Baptismi suscepti memoriam, vt vota omnia, quæ post Baptismum fiunt, vi promissionis in baptismo ipso iam factæ, irrita esse intelligat, quasi per ea fidei, quam professi sunt, detrahatur, & ipsi Baptismo: Anathema sit.

X. Si quis dixerit, Peccata omnia, quæ post Baptismum fiunt, sola recordatione & fide sucepti Baptismi vel dimitti, vel venialia fieri: Anathema sit.

XI. Si quis dixerit, Verum, & ritè collatum Baptismum iterandum esse illi qui apud infideles fidem Christi negauerit, cùm ad pœnitentiam conuertitur: Anathema sit.

XII. Si quis dixerit, Neminem esse baptizandum, nisi ea ætate qua Christus baptizatus est, vel in ipso mortis articulo: Anathema sit.

XIII. Si quis dixerit, Paruulos, eò quòd actum credendi non habent, suscepto Baptismo inter fideles cõputandos nõ esse, ac propterea cùm ad annos discretionis peruenerint, esse rebaptizandos: aut præstare omitti eorum baptisma, quàm eos sine actu proprio credentes baptizari in sola fide Ecclesiæ: Anathema sit.

XIIII. Si quis dixerit, Huiusmodi paruulos baptizatos, cùm adoleuerint interrogandos esse, an ratum habere velint quod Patrini, eorum nomine, dum baptizarentur, polliciti sunt: & vbi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos, nec alia interim pœna ad Christianam vitam cogendos, nisi vt ab Eucharistia, aliorúmque sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant: Anathema sit.

DE CONFIRMATIONE.

I. Si quis dixerit, Confirmationem baptizatorum otiosam ceremoniam esse, & non potius verum ac proprium sacramentum, aut olim nihil aliud fuisse, quàm catechesin quandam, qua adolescentiæ proximi fidei suæ rationem coram Ecclesia exponebant: Anathema sit.

II. Si quis dixerit, Iniurios esse Spiritui sancto, eos qui in sacramento confirmationis, crismati virtutem aliquam tribuunt: Anathema sit.

III. Si quis dixerit, Sanctæ confirmationis ordinarium ministrum non esse solum Episcopum, sed quemuis simplicem sacerdotem: Anathema sit.

EAdem sacrosancta Synodus eisdem præsidentibus & Legatis, incœptum residentiæ & reformationis negotium, ad Dei laudem, & Christianæ religionis incrementum prosequi intendens: vt sequitur statuendum censuit, salua semper in omnibus sedis Apostolicæ authoritate.

Ad cathedralium Ecclesiarum regimen, nullus nisi ex legitimo matrimonio natus, & ætate matura, grauitate morum, literarúmque scientia, iuxta constitutionẽ Alexandri III. quæ incipit: Cùm in cunctis: in Concilio Lateranensi promulgatam, præditus, assumatur.

Nemo quacunque etiam dignitate, gradu, aut præeminẽtia præfulgens, plures

Me-

Metropolitanas,seu cathedrales Ecclesias,in titulum siue commendam,aut quouis alio nomine,contra sacrorum Canonum instituta recipere,aut simul retinere præsumat: cùm valde fœlix sit ille censendus, cui vnam Ecclesiam benè ac fructuosè, & cum animarum sibi commissarum salute,regere contigerit. Qui autem plures Ecclesias, contra præsentis Decreti tenorem nunc detinent, vna quam maluerint retenta,reliqua infra sex menses,si ad liberam sedis Apostolicæ dispositionem pertineant,aliàs infra annum dimittere teneantur. Alioqui Ecclesiæ ipsæ,vltima obtenta duntaxat excepta,eo ipso vacare censeantur.

Inferiora beneficia,præsertim curam animarum habentia,personis dignis,& habilibus,& quæ in loco residere,atque per se ipsos curam ipsam exercere valeāt, iuxta constitutionem Alexandri III,in Lateranensi,quæ incipit, Quia nonnulli: & aliam Gregorij X, in generali Lugdunensi Concilio, quæ incipit, Licet canon, editam, conferantur. Aliter autem facta collatio,siue prouisio, omnino irritetur, & ordinarius collator pœnas constitutionis Concilij generalis, quæ incipit: Graue nimis,se nouerit incursurum.

Quicunque de cætero plura curata, aut aliàs incompatibilia beneficia Ecclesiastica,siue per viam vnionis ad vitam,siue commendæ perpetuæ,aut alio quocunque nomine & titulo,contra formam sacrorum Canonum, & præsertim constitutionis Innocentij III, quæ incipit,De multa: recipere, ac simul retinere,præsumpserit:beneficijs ipsis,iuxta ipsius Cōstitutionis dispositionem ipso iure,etiam præsentis Canonis vigore priuatus existat.

Ordinarij locorum quoscunque plura curata, aut aliàs incompatibilia beneficia Ecclesiastica obtinentes, dispensationes suas exhibere compellant, & aliàs procedant iuxta constitutionem Gregorij X,in generali Lugdunensi Concilio,quæ incipit,Ordinarij:quam eadem sacrosancta Synodus innouandam censet, & innouat. Addens insuper,quòd ipsi Ordinarij,etiam per idoneorū Vicariorū deputationem,& congruam portionis fructuum aßignationem, omnino prouideant, vt animarum cura nullatenus negligatur, & beneficia ipsa,debitis obsequijs minimè defraudentur, appellationibus, priuilegijs, & exemptionibus quibuscunque, etiam cum iudicum speciali deputatione, & illorum inhibitionibus, in præmißis nemini suffragantibus. Vniones perpetuæ, à XL. annis citra factæ,examinari ab ordinarijs, tanquam à sede Apostolica delegatis, poßint: & quæ per subreptionem, vel obreptionem obtentæ fuerint, irritæ declarentur. Illæ verò quæ à dicto tempore citra concessæ nondum in toto, vel in parte sortitæ sunt effectum, & quæ deinceps ad cuiusuis instantiam fient:nisi eas ex legitimis, aut aliàs rationabilibus causis,coram loci ordinario,vocatis quorum interest,verificandis,factas fuisse cōstiterit:per subreptionem obtentæ præsumantur: ac propterea,nisi aliter à sede Apostolica declaratum fuerit,viribus omnino careant.

Beneficia Ecclesiastica curata, quæ cathedralibus collegiatis, seu alijs Ecclesiis,vel Monasterijs, beneficijs,seu Collegijs, aut pijs locis, quibuscunque perpetuò vnita, & annexa reperiuntur:ab ordinarijs locorum,annis singulis visitentur,qui sollicitè prouidere procurent,vt per idoneos Vicarios perpetuos, nisi ipsis ordinarijs pro bono Ecclesiarum regimine, aliter expedire videbitur, ab eis,cum tertiæ partis fructuum, aut maiori vel minori, arbitrio ipsorum ordinariorum,portione, etiam super certa re aßignanda, ibidem deputandos, animarum cura laudabiliter

exerceatur: appellationibus, priuilegijs, exemptionibus, etiam cum iudicum deputatione, & illorū inhibitionibus quibuscūque, in præmissis minimè suffragātibus.

Locorum Ordinarij Ecclesias quascunque, quomodolibet exemptas, authoritate Apostolica singulis annis visitare teneātur, & opportunis iuris remedijs prouidere, vt quæ reparatione indigent reparentur, & cura animarum, si qua illis immineat, alijsque debitis obsequijs minimè defraudentur. Appellationibus, priuilegijs, consuetudinibus, etiam ab immemorabili tempore præscriptis, iudicum deputationibus, vel illorum inhibitionibus, penitus exclusis.

Ad maiores Ecclesias promoti, munus consecrationis infra tempus à iure statutum suscipiant, & prorogationes, vltra sex menses concessæ nulli suffragentur.

Non liceat capitulis Ecclesiarum, sede vacante, infra annum, à die vacationis ordinandi licentiam, aut literas dimissorias, seu reuerendas (vt aliqui vocant) tam ex iuris communis dispositione, quàm etiam cuiusuis priuilegij, aut consuetudinis vigore, alicui, qui beneficij Ecclesiastici recepti, siue recipiendi, occasione, arctatus non fuerit, concedere. Si secus fiat, capitulum contrauenienṡ, Ecclesiastico subiaceat interdicto, & sic ordinati, si in minoribus ordinibus constituti, nullo priuilegio clericali, præsertim in criminalibus gaudeant: in maioribus ab executione ordinum, ad beneplacitum futuri Prælati, sint ipso iure suspensi.

Facultates de promouendo à quocunque, non suffragentur: nisi habentibus legitimam causam, ob quam à proprijs Episcopis ordinari non possint, in literis exprimendam: & tunc non ordinentur, nisi ab Episcopo in sua Diocesi residente, aut pro eo Pontificalia exercente, & diligenti primo examine.

Facultates de non promouendo, præterquam in casibus à iure expressis concessæ, ad annum tantùm suffragentur.

Præsentati, seu electi, vel nominati quibusuis Ecclesiasticis personis, etiam: sedis Apostolicæ nuntijs, ad quæuis beneficia Ecclesiastica non instituantur, neque confirmentur, neque admittantur, etiam prætextu cuiusuis priuilegij, seu consuetudinis, etiam ab immemorabili tempore præscriptæ: nisi fuerint prius à locorum ordinarijs idonei reperti, & nullius appellationis remedio se tueri possint, quominus examen subire teneantur: præsentatis tamen electis, seu nominatis ab Vniuersitatibus, seu Collegijs generalium studiorum exceptis.

In exemptorum causis, Constitutio Innocentij IIII. quæ incipit, Volentes, in generali Concilio Lugdunensi edita, seruetur: quam eadem sacrosancta Synodus innouandam censuit, & innouat. Addendo insuper, quòd in ciuilibus causis mercedum, & miserabilium personarum clerici seculares, aut regulares extra monasteria degentes quomodolibet exempti: etiam si certum iudicem à sede Apostolica deputatū in partibus habeant. In alijs verò si ipsum iudicem non habuerint, coram locorum ordinarijs, tanquam in hoc ab ipsa Sede delegatis, conueniri, & iure medio ad soluendum debitum cogi, & compelli possint: priuilegijs, exemptionibus, conseruatorum deputationibus, & eorum inhibitionibus aduersus præmissa nequaquam valituris.

Curent Ordinarij, vt Hospitalia quæcunque, à suis administratoribus, quocunque illi nomine censeantur, etiam quomodolibet exemptis, fideliter & diligenter gubernentur: Constitutionis Concilij Viennensis, quæ incipit, Quia contingit:

forma

forma seruata. Quam quidem Constitutionem eadem sancta Synodus innouandam induxit, & innouat cum derogationibus, in ea contentis.

IN SEPTIMAM SESSIONEM.

Quàm sit in qualicunque certamine sudandum, vbi mala causa agitur, proxima Sessione experti erant venerandi patres. Ergo, ne se nimiũ fatigarent secundo conflictu, ad illud suum compendium maluerunt redire, vt fulminatione rem transigerent. Et sanè dictatorio ipsorum stylo indignum erat, rationis reddẽdæ subire molestiam. Quid ergo? Nempe, aëra sonant Corybantes, & clangorem suum ingeminant. Expauescite pueri. Quisquis autem scintilla virilis animi præditus erit, contemptis nihili crepitaculis, quid tandem contineant eorum placita, intrepidus, animóque composito, inquiret. Ego quàm insulsis absurditatibus scateant, digito me ostensurum, profiteor.

In primum Canonem.

Volunt, septem à Christo instituta esse sacramenta. Cur ergo non ipsum iubebant instituere? Nobis cur succenseant, nihil est causæ. Septenarius numerus, quem sub anathemate sanciunt, non modò à Scriptura nullum habet testimonium, sed ne ab vllo quidem probato authore. Parum est: ex sacramentis quæ numerant, alia ostendimus fuisse temporaria, vt est infirmorum vnctio: alia falsò ita vocitari, vt est matrimonium. Planæ & firmæ sunt rationes, quibus id euincimus. Quid enim? An dono sanationum pollere se iactabunt? Si eius doni symbolum est vnctio, nónne simiæ sunt, dum eam absque re vsurpant? Deinde, quænam in hac ceremonia est promissio, quæ quidem ad nos pertineat? Si gratia spirituali, & externo signo constat sacramentum, quídnam tale in pœnitentia reperient? Matrimonium verò cur hoc nomine censeant, non alia ratio est, quàm crassa monachorum inscitia: qui Ephes. 5. *cùm, in epistola ad Ephesios, sacramentum legerent, pro mysterio, & quidem de arcana Christi & Ecclesiæ coniunctione, ad matrimonium transtulerunt. Harum omnium rerum demonstrationes in scriptis nostris luculentæ extant & copiosæ, quas boni patres vna anathematis vocula repellunt. Id est absque certamine vincere: aut potius absque victoria triumphare.*

In ij.

Quando Sacramẽtorum vtriusque testamenti idem est author, eædem promissiones, eadem veritas, & idem in Christo complementum: meritò dicimus, externis signis inter se differre, in illis autem rebus, quas commemoraui, vel summatim in reipsa conuenire. Sunt enim doctrinæ appendices. Atqui, doctrinæ eadem substantia. Sequitur ergo, id quoque in sacramenta competere. Fortè non intelligerent lectores, quorsum hoc fulmen iaculentur patres Tridentini, nisi breuiter eos admoneam. Vulgare est apud Sophistas dogma: Sacramenta legis Mosaicæ figurasse gratiam, nostra verò exhibere. Nos autem Deum asserimus semper in suis promissis fuisse veracem: nec quicquam figurasse ab initio, quod non patribus re ipsa exhi Rom. 3. *buerit: nam sub Moise constabat circuncisionis veritas. Et tunc eandẽ fuisse escam spiritualem, qua participabant, eundémque potum spiritualem, testis est Paulus.* 1. Cor. 10. *Quid habent quod respõdeant, nisi aliter in scholis tradi? Paucis verbis attingo, quæ ex scriptis nostris fusè discent lectores, si volent. Summa hæc sit: ex Dei verbo, non Romanensium placitis, discendũ esse, quid vel discriminis, vel similitudinis inter se*

habeant sacramenta. Neque tamen interea negamus, quin vberior sub Christi regno percipiatur gratia. Atque ideo solemus duplicem notare differentiam: quòd Sacramenta nostra non procul Christum, tanquam absentem indicent, sed quasi digito ostendant exhibitum. Deinde, quòd pro ampliore reuelationis modo, si ettiam gratiæ communicatio vberior.

In iij.

Quis non malit Neptunium sustinere fulmen, quàm æquare Christi institutis hominum inuenta? Baptismum legimus à Christo cõmendatum: similiter & sacram Cœnã. De alijs, nihil tale. Imo multis post seculis fuisse incognitum, quod isti tradunt. Atqui, obscurũ non est, quorsum spectet, ac quidnam valeat illa Christi interrogatio: Baptismus Ioannis éstne ex cœlo, an ab hominibus? Significat enim, non aliter fore legitimum, nisi à Deo sit profectus. Proinde tutò constituamus, authore Christo, nihil esse periculi, si repudiemus quæcunque à sola hominum authoritate fluxerunt. Parem tamen omnibus dignitatem arrogare non contenti, Confirmationis suæ chrisma præferunt Christi baptismo. Nam quòd aliud alio faciunt dignius, non ideo est, quòd velint ad inferiorem gradum deducere, quæ ex Scriptura non habent testimonium: sed illas execrandas blasphemias renouant, quas prius euomuit concilium Aurelianense: Baptismo fieri nos duntaxat semichristianos, Confirmatione perfici: & quæ in eundem sensum illic habentur.

Mat. 26. & 28. Matt. 21.

In iiij.

Facilè patiar, vt quæ nobis Christus dedit salutis adiumenta, eorum vsus necessarius dicatur: quando scilicet datur facultas. Quanquam semper admonendi sunt fideles, non aliam esse cuiusuis sacramenti necessitatem, quàm instrumentalis causæ, cui nequaquam alliganda est Dei virtus. Vocem sanè illam nemo pius est qui non toto pectore exhorreat: res esse superfluas. Sed hìc boni patres, pro sua crassitie, non animaduertunt, quicquid nobis gratiæ per sacramenta confertur, nihilominus fidei imputandum. Qui enim à sacramentis fidem separat, perinde facit, acsi animam à corpore tolleret. Ergo quemadmodum Euangelij doctrinam non excludimus, cùm dicimus, nos sola fide, Christi gratiam adipisci: ita nec sacramenta, quorum eadem est ratio, cùm Euangelij sint sigilla. Quicquid præterea hìc attexunt, hauserunt ex lutosis ranarum suarum paludibus.

In v.

Fatemur non alendæ tantùm, sed augendæ quoque fidei destinata esse sacramenta. Sed aliud sibi volunt cornutæ bestiæ. Fingunt enim subesse vim magicam sacramentis, quæ sit extra fidem efficax. Quo errore tollitur, quæ inter fidem & sacramenta in Scripturis perpetua statuitur relatio. Hoc vt clarius intelligant lectores, semper memoria repetendum est, sacramenta nihil quàm instrumentales esse conferẽdæ nobis gratiæ causas, quæ tunc demum prosunt, suúmque effectum habent, cùm fidei seruiunt.

In vi.

Scoriam hìc, vt sunt præposteri, argento miscent. Quare à nobis adhibenda est distinctio. Ac primùm quidem, si qui sint qui negent sacramentis contineri gratiam quam figurant, illos improbamus. Sed dum adijciunt cornuti patres, per ipsa nobis conferri gratiam non ponentibus obicem, totam sacramentorũ vim peruertunt. Semper enim ad vetus illud Sophistarum delirium relabuntur: etiam infideles, gratiam, quæ in sacramentis offertur, percipere: modò ne oppositis alijs obicibus, eam repellãt.

Quasi

Quasi verò non ipsa per se satis magnum obstaculum sit, infidelitas. Teneamus ergo, non aliter nos oblata in sacramentis gratia potiri, quàm si fide simus capaces. Quod sequitur cōtinuò pòst, perquàm vel malitiosè, vel insulsè attexuerūt. Quasi, inquiunt externa tantùm sint signa. Imo perinde loquuntur, acsi inter hæc duo nihil esset medium. Nos verò, sicuti monachale illud commentum repudiamus, aliter prodesse sacramenta, quàm per fidem: ita libenter cum signis ipsis coniūgimus veram rei exhibitionem: vt nullus eorum extra fidem sit effectus, & tamen non inania sint, nudáque gratiæ procul remotæ signa.

In vij.

Primò definiendum erat, quid sit ritè suscipere sacramenta: nam porci isti præterita fide, ac posthabita pœnitentia, non illa quidem ceremoniali, quam magnificè prædicant, sed interiore cordis, qua totus homo ad Deum cōuertitur: in simulata nescio qua deuotione, vt loquuntur, situm esse putant, vt ritè quis sacramenta recipiat. Quòd si de legitima dispositione hominis constaret, nihil amplius de efficacia restaret controuersiæ. Quis enim ritè vt decet, accedentibus, exhiberi dubitat quam illic Deus promittit gratiam? Proinde quisquis de puro Sacramentorum vsu mediocriter fuerit edoctus, insulsè eos distinguere agnoscet, cùm ex parte Dei gratiam dari asserunt: nam qualiscunque sit hominis indignitas, manere Deum semper veracem oportet. Nihil ergo, ex parte quidem Dei, Sacramentorum efficaciæ vel decedit, vel derogatur, quamlibet indigna ipsorum profanatione, quoad malam hominum conscientiam spectat: sed tantùm perit effectus, vel saltem intercidit, quominus ad nos perueniat.

In viij.

Hîc verò non modò clarius, sed etiam craßius impietatem suam detegunt. Commentum de opere operato, & recens est, & ab indoctis monachis excusum, qui de Sacramētorum natura nihil vnquam didicerant: nam in sacramentis propriè solus Deus agit: quia nihil illuc homines suum afferunt, sed accedunt, oblatam sibi gratiam recepturi. Ita in baptismo Deus nos Filij sui sanguine abluit, suóque spiritu nos regenerat. In Cœna carne sanguinéque Christi nos pascit. Quam sibi operis partem absque sacrilegio homines vendicabunt, vbi totum gratiæ esse apparet? Nam quòd hominibus commissa est administratio, id Dei operationi non magis derogat, quàm manus artifici: quando per eos agit vnus Deus, efficitque omnia. Pecudes autem istæ, taceo quòd in gratuitis Dei donis reperiunt aliquod hominis meritum, sed fingunt nos, nihil agendo, Deum promereri, nobisque reddere obnoxium: nec eo contenti, monstra verborum euomunt, quibus hoc extorqueant Deo, ne solus in sacramentis agere censeatur. Hinc sequitur necessariò quod adijciunt: non sola fide gratiam percipi. Nam si cōceditur illis quod postulant, opere operato comparari gratiam in sacramentis: separatur à fide pars meriti, vt per se valeat sacramenti vsus, ad salutem. Atqui, si de sacramentis idem quod de verbo prædicandum est, nihil prodesse, nisi fide percepta, testis est Apostolus. Ebr.4.

In ix.

Quod de charactere indebili fabulantur, ex eadem prodijt officina: nam veteribus hoc totum ignotum fuit: & magis cōsentaneum est incātationibus magicis, quàm sanæ Euāgelij doctrinæ. Eadē ergo facilitate repudiabitur, qua excogitatum fuit. Baptismū non esse iterandū, satis inter pios constat. Quod verū erat de bapti-

QQ 3

ſmo, temerè poſtea ad ſuam cōfirmationē, & ordines tranſtulerunt. Quæſita eſt inter curioſos homines ratio. Ne nihil dicerent, characterem hunc fictitium adumbrarūt. Nunc ſi quis tam futili non aſſentiantur figmento, anathema illi denuntiatur.

In x.

Nemo ſanus Chriſtianos omnes in Verbi, ſacramentorúmque adminiſtratione pares facit: non ſolùm quia decenter, & ordine geri omnia in Eccleſia decet: ſed etiam quòd ſingulari Chriſti mandato, ad eam rem ordinantur miniſtri. Ergo cùm peculiaris requiratur vocatio, nemo, niſi vocatus, honorem ſibi vſurpet. Porrò, munus baptizandi vbi mulierculis iniūctum reperient, quemadmodū illis permittunt?

1.Cor.14 Mat.28. Ebr.5.

In xi.

Parui ſe facere anathemata ſua oſtendunt, in quibus fundēdis adeò ſunt prodigi. Quod de intentione conſecrandi garriunt, à ſophiſtis nulla probabili ratione fuit proditum. Hoc, quamuis non tolerabile, leuius tamen foret, niſi funditus euerteret quicquid ex ſacramentis ſolidæ conſolationis habent fideles, & Dei veritatem ſuſpenderet ab hominis arbitrio: Nam ſi neceſſaria eſt miniſtri intentio, nemo eſt noſtrum, qui certam Baptiſmi ſui fidem facere ſibi auſit: qui certa fiducia ad ſacram Cœnā accedat. Baptizatus ſum: ſi ita ſacerdoti libuit, cuius fides mihi nihilo magis quàm Æthiopis cuiuſpiam comperta eſt. Vt mihi in ſacra Cœna conſtet Chriſti promiſsio, id in hominis mihi ignoti nutu poſitum eſt. Qualis erit fides, quæ pendebit à ſecreta alterius voluntate? Et adhuc ſua anathemata, hoc eſt, ſuos crepitus nobis minari porci iſti non verentur, niſi mox ſubſcribamus talibus blaſphemijs. Ego verò ſacroſanctæ Chriſti inſtitutioni tantum defero, vt ſi Epicureus quiſpiam, intus totam actionem ſubſannans, mihi Cœnam ex Chriſti mandato, & ſecundum regulam ab eo datam, ritúque legitimo adminiſtret, non dubitem panem & calicem illius manu porrecta, vera mihi eſſe corporis & ſanguinis Chriſti pignora. Putidas iſtas nænias piget excutere, vbi dicunt: ſaltem faciendi quod facit Eccleſia. Nempe magiſtrorum ſuorū dictata recinunt. Sed quis oculatus non videt, perinde hoc valere, acſi præciperent vno verbo, quæcunque vnquam ſomniarunt in ſuis luſtris monachi, vel ſophiſtæ in ſuis rixis blaterarunt, quantumuis inſulſa ſint & abſurda, rata nihilominus, firmáque haberi?

In xij.

Amen.

In xiij.

Quos vocent receptos & approbatos Eccleſiæ catholicæ ritus, nemini obſcurum eſt. Proinde hac cautione, quicquid ſuperſtitionum puris Domini inſtitutis hominum proteruia inductum fuit, ſtabiliūt. Simplex eſt, & genuinus baptiſmi ritus, ſimplex & Cœnæ adminiſtratio, ſi reſpicimus quod Dominus præcepit. At verò, quot & quàm varijs quàm diſcoloribus additamētis obruta eſt hæc ſimplicitas? Dicēt, ſi quid eſt nimiū, reſcindi oportere: ſed nō niſi ex ſua ſententia. Verùm, quā nobis ipſi ſpē faciūt, dū anathemata ſua bacchico furore exuflant, ſi quis ceremoniolæ vnius omiſsionem licitam faciat? Conqueruntur, vel ſaltem gemunt pij omnes, pluris in baptiſmo fieri criſma, cereū, ſalis ſaporem, ſputum denique, quàm aquæ lauacrum, quo tota conſtat baptiſmi perfectio. Cœnā non modò talibus inquinamentis vitiatam eſſe deplorant: ſed conuerſam in adulterinū neſcio quod ſpectaculum. Secundum patres Tridentinos, nihil erit tam prodigioſum, quod non inter probatos Eccleſiæ catho-

catholicæ ritus locum habeat. Augustinus iam suo tempore conquerebatur, onerari Iudaica seruitute Ecclesiam, cùm vix decima pars rituum obtinuisset, quorum obseruatio nūc seuerius requiritur, quàm vllius diuinæ aut humanæ legis. Deliberant Tridentini, quidnam factu opus sit. Nulla spe leuationis ostensa, diras & execrationes omnibus intentant, qui non ad vnguem se vsitatis præscriptis dediderint.

DE BAPTISMO.

In i. Canonem.

Magnum piaculum scilicet: vbi eadem est doctrina, eadem gratia offertur, idem seruatur ritus, similitudinem illic statuere. Si quid in tribus istis diuersum habuerit Christi baptismus ab Ioannis, vicisse eos fateor. Sin verò vtrique communia sunt omnia: frustra bilem suam eructant: quia nemo erit compositæ mentis, qui terreatur. Quòd si putassent certandum esse ratione, longè fuissent moderatiores.

In ij.

Cur de priore parte moueant quæstionem, nescio: nisi forte hac vna in re sapere velint, friuolas Sorbonistarum argutias cohibendo. At quòd aduersus omnes fulminant, secum in loci vnius expositione non sentientes, in eo nimis sunt iracundi. Præsertim cùm ex veteribus nonnullos citare liceat, qui metaphoricè verba illa accipiunt: Nisi quis ex aqua & spiritu renatus fuerit. Sed quemadmodum initio dixi, execrationes ex locuplete penu, non mirum est, si liberaliter depromant. Ioan.3.

In iij.

Cur non hinc potius sumebant exordium, cùm hoc iacto fundamento, quiduis superstruere liceat? Nam si verum est quicquid docent: quid adhuc pugnamus? Atqui, scripta nostra luculentè testantur, totam, quæ apud ipsos obtinet, de baptismo doctrinam, partim mutilam esse, partim vitiosam. Nunc cùm refellere argumenta nostra nequeant, frustra sepelire se putant, vno anathematis fulgetro. Quòd autem Romam omnium Ecclesiarum matrem ac magistram fastuosè prædicant: cuius est impudentiæ? Græcásne & Orientales Ecclesias in Christo genuit, à quibus ipsa potius genita fuit? Quale illius magisteriū peruenire ad alias Ecclesias potuit, quæ longè doctiores habebant Episcopos? Vt reuoluant omnium seculorum exempla, quem omnino ex toto catalogo, parem vel Cypriano, vel Ambrosio, vel Augustino proferent?

In iiij.

Quid facere intēdat minister, nostra parum refert: modò actio ipsa genuinæ Christi institutioni respondeat, tum in doctrina, tum in ritu. Nobis ergo sufficiat, quòd, in nomē Patris, & Filij, & Spiritus sancti baptizati sumus: qualiscūque vel impietas, vel ignorantia eorum fuerit, qui baptismum nobis administrarunt: solus enim Christus est, qui verè & propriè, per manum cuiuslibet hominis, baptizat.

In v.

Ne circumueniantur imperiti: inter liberum, & necessariū, medius est aliquis gradus. Qualiter hoc posterius vocabulū accipiunt Romanenses. Nam & nos baptismi vsum necessarium confitemur: ne cui liceat vel negligentia, vel contemptu, ipsum omittere. Atque hoc modo nequaquā liberū facimus. Nec fideles modò seuerè astringimus ad eius obseruationē: sed ordinariū quoque Dei instrumentū asserimus, ad nos lauādos & renouādos, ad salutē denique nobis cōmunicandam. Hoc tantùm excipimus, ne manus Dei instrumēto sit

alligata: quin poßit per se hominum salutem perficere. Nam vbi deest baptismi facultas, abundè valet sola Dei promißio. Verùm, hac de re, in superiorē seßionem aliquid dictū est.

In vi.

Paradoxum, quod damnant, nos quoque repudiamus, vel hanc vnam ob causam, quòd fidei vitam extinguit.

In vij.

Si intelligerent, quid sit lex Christi, de reliquo non difficulter conueniret: sed vt de Christi lege solent loqui, hoc vno capite demonstrant, quàm procul absint à vera baptismi notitia: Neque tamen ignoro, quid eos fefellerit. Nam, quemadmodum circuncisione, ad
Gal.5. *seruandam Moisis legem obligari hominem docet Paulus: ita & in baptismo, quoad legē Christi, similem obligationem statuunt. Atque hæc quidem comparatio apta foret, nisi in primo, vt aiunt, limine impingerent: nam vehementer errant, dum existimant Paulum de vero circuncisionis vsu, ac non potius de abusu, illic disserere. Nam si implendæ legis fuerunt debitores, quicunque fuerunt circuncisi: sequitur, maledictioni fuisse obnoxios. Atqui,*
Rom.4. *longè aliter docet idem Paulus, cùm circuncisionem sigillum appellat iustitiæ fidei. Qui autem opus esse meritorium fingebant, ijs etiam erat profeßio seruandæ legis. Nobis quid hodie baptismus? Tametsi chirographum est mutuæ inter nos & Deum obligationis, hoc tamen habet præcipuum, vt de gratuita peccatorum remißione, perpetuáque adoptionis gratia nos certiores reddat. Quod cum Tridentina affirmatione æquè pugnat, atque liberatio contraria est seruituti.*

In viij.

Iaco.4. *Vnus est legislator, inquit Iacobus, qui potest seruare & perdere. Vbi falsum hoc esse demonstrauerint, non recusabimus, quin suis nos legibus adstringant. Sed quādiu hoc constabit, Deum regendas verbo suo piorum conscientias sumpsisse, atque hoc sibi imperium vbique vindicare: statuere tutò simul licebit, non esse sanctam ecclesiam, quæ illaqueare conscientias tentabit alijs legibus.*

In ix.

Principiò illud constituendum erat, quænam sint vota legitima. Quo posito: nihil aut parum restaret controuersiæ. Nunc autem vota, quorum laqueis induuntur, vel potius strangulantur miseræ animæ, non modò superstitione plena sunt, sed etiam à recta Christianæ vitæ regula prorsus dißident. Quare vt ratum sit votum aliquod, ad baptismi profeßionē exigi oportet. Quod si fiat: nullum ex votis in Papatu hodie vsitatis non erit irritum.

In x.

Qui sola baptismi recordatione deleri peccata tradunt, nō nudam ipsam aut frigidā intelligunt, sed cū fide ac pœnitentia coniunctā. Qualis est prima quoque baptismi cognitio. Neque enim tantùm in mentem nobis venire debet aquæ aspersio: sed potius spiritualis veritas, quæ bonæ conscientiæ fiduciam parit ex Christi resurrectione: quēadmodum
1.petr.3. *loquitur Petrus. Eiusmodi, inquā, recordatio, non venialia modò peccata facit, sed prorsus obliterat: nā quoties de peccatorum remißione quæritur, ad baptismū confugiendum est, vt inde petamus eius confirmationē. Quemadmodū enim quotidianis Euāgelij promißionibus nos sibi Deus reconciliat, ita huius, quæ quotidie repetitur vsque ad vitæ finē, recōciliationis fidē & certitudinē baptismo nobis obsignat. Semel quidē sumus baptisati: sed est perpetuū veniæ, & gratuitæ in Christo propitiationis testimoniū. Quid venerādi patres? Ex tritis sophistarū rhapsodijs, baptismi promißiones in præteritū tēpus restringūt: simul atque peccauerit quispiam, sepulta baptismi memoria, iubent in fictitio pœnitētiæ sacramento acquiescere.*

quiescere. Quasi verò non ipse baptismus propriū esset pœnitentiæ sacramentum. Et adhuc iactabunt, penes se sanam de baptismo esse doctrinam: cùm totam eius vim momentanea & euanida gratiæ promißione includant.

Proximis tribus capitibus nō inuitus subscribo. In quarto eatenus illis assentior, vt lectores interea monitos velim, quanto anathematū profluuio diffluxerint. Quod improbant, alicubi Erasmo excidit: parum consideratè, fortaßis. Nō nego. Quòd si tamē ingenuus adsit interpres, correctū aliquid in verbis cupiet: hominē iudicabit non satis in Ecclesiæ gubernatione exercitatum. Ad anathematū quidē terrores, nemo æquus, & moderatus prosiliet.

DE CONFIRMATIONE.

In primum Canonem.

Quia bisulcum est hoc anathema: ne priore sulco feriar, maturè ex eorum numero me nequaquam esse profiteor, qui otiosam Confirmationis ceremoniam esse putant, qualis sub papatu Romano obseruatur: vt pote, qui eam inter maximè exitiales Satanæ præstigias numerem. Meminerimus, nusquam in Scriptura nobis commendari quod fingunt sacramentum, neque hoc nomine, neque hoc ritu, neque hac significatione. Nunc quibus figmentum suum elogijs ornent, audiamus. Sub nomine Meltiadis Papæ pronuntiant, Spiritum in Baptismo dari ad innocentiam: in Confirmatione, augmentum ad gratiam. Baptismum sufficere statim morituris, sed Confirmatione armari victuros, vt agones sustinere valeant. Ita dimidia pars efficaciæ à Baptismo truncatur: quasi de nihilo dictum sit, crucifigi veterem hominem in Baptismo, vt in vitæ nouitate ambulemus. Addunt præterea, quanquam neutrum ex his duobus sine altero perfici poßit: Confirmationem tamen maiori veneratione colendam esse, quàm Baptismum. Extat etiam decretum Aurelianensis Concilij: neminem debere existimari Christianum, qui non Episcopali vnctione fuerit chrismatus. Digna enim sunt eorum verba, quæ pueris quoque propinentur in ludibrium. Multum ab otiosa ceremonia differt sacrilegium, tam execrandis blasphemijs refertum. De secundo membro quid aliud dicam, nisi eos parum æstimare, quanti sua anathemata valeant: quibus euomendis ita sunt faciles, vt putent ex albo nigrum protinus fieri debere? Verùm ita res habet, qua vulgi admiratione, vel potius quo stupore mysteria sua hactenus spectari viderunt, eodem quoque exceptum iri putarunt quicquid balbutirent. Hinc tanta confidentia. Neque enim vnquam vel craßißimi subulci iudicio permittere ausi fuissent suas insulsitates, nisi Concilij laruam sperassent oppositam fore omnium oculis.

De consecra. dist. 5.

Rom. 6.

In ij.

Quæstio est: an ab hominum arbitrio nouam & arcanam Spiritus virtutē oleum accipiat, simul atque illis placuerit vocari Chrisma. Olei enim qui faciat mentionem, nemo est ex veteribus, imo nec ex media illa ætate, quæ iam multis vitijs abundabat. Crepent igitur licet, nihil proficient negando, se in Spiritum Dei esse contumeliosos, eius virtutem dum ad putidum oleum transferunt.

In iij.

Et certè digni sunt cornuti infulatíque asini tali prærogatiua. Quid enim agerent, quando ad obeundum munus Episcopale nihilo sunt aptiores, quàm ad canendum porci? Nec verò illis inuideo: modò in suis cauponis, extra Dei Ecclesiam eiusmodi inquinamenta tractent. Sed vnde, quæso, probabunt, Episcopis magis quàm reliquis sacerdotibus conuenire has partes, nisi quia incertis authoribus ita placuit? Nam si ex Scriptura petatur

ratio, nullum illic est, omnium confeßione, presbyteri & Episcopi discrimen. Deinde manuum impositionem iubetur Paulus ab Anania recipere, qui vnus erat ex discipulis. Si illis Confirmatio, est manuũ impositio: cur Deum non accusant violati ordinis, adeóque profanati mysterij, quò presbyterum promiscuè Episcopo miscet? Denique vel Dei lege sancitum est quod volunt, vel humano placito. Si Dei lex est: cur eam violare non verentur? Nam presbyteris extra ordinem cõcedunt ius confirmandi. Pro humano autem placito ita fulminantes, cui formidinem incutient?

Acto.9.

IN CANONES QVI POSTEA SEquuntur, de residentia.

Interdum mirari subit, quî fiat, vt in tanta Euangelij luce non secus sint insulsi, atque olim in densißimis tenebris solebãt. Sed mox ad Dei admirabile iudicium cogitationem meam refero, quo certum est eos excæcari & obstupefieri, non modò, vt nihil videant, nec sentiant: sed etiam vt abiecto pudore, sua dedecora non dißimulanter iactent. Quia prouentus Ecclesiæ, qui pastoribus ad victum destinati erant, pridem cœperunt esse otiosorum hominum reditus: & qui aluntur Ecclesiæ sumptu, nihil sibi oneris impositum esse cogitant: ad tantum flagitium se corrigendum accingi profitentur. Cùm ad rem ventũ est: nonnihil videntur dicere. Est istud, fateor, in tanta vitiorum exundatione, magni æstimandum: ab vno homine non teneri duos Episcopatus. Et reliqua similia, ad coërcẽdam, quæ hodie grassatur, licentiam composita. Tametsi multum abest quicquid tentant reformationis, non dico à prisca illa & austeriore disciplina, quæ ante annos mille viguit: sed à tolerabili aliquo piæ & non profanæ gubernationis statu. Episcopum longius dimidio anno abesse à sua diœcesi vetant. Satis liberalis mißio, vt quotannis sex mensium vacationem habeant, qui dies & noctes continenter excubare, pro gregis sui custodia, debuerant. Additur tamen etiamnum exceptio: nisi iustam absentiæ excusationem habeant. Et quando illa deerit? Sed tamen, vt quod hîc præscribitur exactißimè seruẽt: quo profectu id facturi sunt, nisi fortè, ne aliò pecuniam, quæ illis ex reditu conficitur, totam transferant. Si vrbes amãt, habebunt sua palatia, vbi procul ab omni strepitu bibent, ludent, dormient, pro more: sin rura magis ipsos oblectabunt, in suis prætorijs & arcibus suaues habebunt recessus. Ita suo munere perfuncti erunt, nihil agendo. Hæc certè erit vera residentia.

Quantum ad parochias, sua scholis priuilegia confirmant: vt studij prætextus excuset absentiam. Itáne? Vt interea dum adulescens & nouus tyro pastorem agere discit, nihilominus lac gregis exugat, qui carebit pastore? Demus hoc esse tolerabile. Quis tamen nescit, scholarum priuilegijs solos ignauos homines & culinarios frui? Ita fiet, vt perpetuò cogantur miseræ Ecclesiæ alere duos lupos: vnum domi, alterum foris. Quòd dispensationes de non promouendo vltra annum, valere posthac nolũt, id verò non nisi à datarijs suggestum fuisse olfacio. Quanta enim fiet quæstus acceßio, si quotannis noua prorogatio emenda erit? Denique, vnum hoc illis fuisse curæ videtur, vt qualemcunque iuris speciem haberent, in confusa rerum omnium perturbatione.

Verumetiam si ad vnguem formata essent præscripta, non est tamen quòd spe melioris status sibi boni gratulentur. Prius enim quàm legem vllam proferant, omnes simul abrogant vno verbo: vel saltem rationem demonstrant, quo poßint momento abrogari. Præfantur enim ex ijs quæ dicturi sunt, nihil fore impedimento, quominus salua maneat sedis Apostolicæ authoritas. Nunc secum quisque reputet, quibus illa finibus terminetur,

vel

vel quousque pateat. Nónne tantundem valet eiusmodi præfatio, acsi Papæ licitum esse iuberent quod libuerit? Quale, obsecro, malis remedium afferunt, sic agendo? Neque enim eorum quæ corrigenda suscipiunt, quicquam hactenus vsitatum fuit, tanquam communi iure permissum: sed quod leges prohibebāt, dispensationibus effectum est, vt impunè fieret. Itaque nunquam iactarunt, se regulam ipsam tenere: sed quia legibus soluti erant, licitum putarunt, quod per se legitimum alioqui non erat. Nunc cauent Neptunij patres, ne sit in posterum melius: cùm disertè excipiunt, ne quid minuatur ex Romanæ curiæ potentia: nam vt mille iam nectantur legum nodi, expertus est Alexandri ensis, qui simul omnes rescindat. An poterant magis apertè illudere orbi Christiano? Quid dico illudere? An, contumelia maiore insultare poterant bonorum expectationi, cùm ita præcisè, barbaróque fastu, tam effrenatæ Papæ tyrannidi modum se impositurosnegant? Vtcunque iam ad omnia mala occaluerint, qui sub Papatu degunt, diceres tamen hac vna in parte seruitutis oblitos, quòd non modò liberos gemitus, sed altos clamores passim edunt: dispensationibus perditam esse Ecclesiam. Conuersi sunt omnium oculi in venerandos patres, quasi seueri animosique censores, ad cohibendam eiusmodi libidinem, sedeant. Sesquiannum meditati, tandem pronuntiant, sibi placere veterem disciplinam, modò sedi Apostolicæ ius dispensandi, quale fuit, maneat. Hoc est dicere: vt eatenus ratæ sint leges, ne gratuita sit libertas, sed pretio redimatur. Et ne verecundia impeditus, parum audacter exerceat Papa hanc potestatem, titulum vniuersalis Episcopi, quem Gregorius nefarium, sacrilegum, scelestum, prænuntiúmque Antichristi appellat, subinde illi confirmāt, dum Episcopis nihil aliud relinquūt, quàm vt sint ipsius vicarij. Vbi nunc illa, quam Hieronymus prædicat, æqualitas, dum Romanum Episcopum comparat Eugubino? Vbi illa Cypriani sententia, Vnum esse Christi Episcopatum, cuius à singulis in solidum pars tenetur? Scribit Bernardus, communem suo tempore fuisse querimoniam, truncari & mutilari Ecclesias, quòd Romanus Episcopus, omnium potestatem ad se trahendo, ordines confunderet. Vt medeatur huic malo sacra Synodus, iubet Episcopos esse Papæ vicarios.

Hierony. ad Euagr. Cypri. de simplicit. praela. Bernard. de consy. ad Euge. lib. 3.

Ego, in exagitanda illorum impudentia, non plus sumam operæ. Sed cùm nemo non videat, esse plusquam deploratos: quisquis sapiet, non amplius morabitur eorum decreta, vt inde fidem habeat suspensam. Esset quidem maximè optandum, dissensiones, quibus hodie turbatur Ecclesia, piæ Synodi authoritate componi: verùm, vt res habent, nondum id sperare licet. Proinde, cùm horrendum in modum dissipatæ sint Ecclesiæ, nec vlla spes colligendæ dispersionis ab hominibus appareat: singulis nihil est melius, quàm ad vexillū properare, quod nobis filius Dei proponit. Hic non est quòd alij alios expectent. Vt quisque emicantem Scripturæ lucem animaduertit, eò mox sequatur. Quòd autem ad vniuersum Ecclesiæ corpus attinet: eius curam Domino cōmendemus. Non simus interea resides, nec securi: pro se quisque satagat: conferamus quicquid in nobis est consilij, studij, facultatum denique, ad instaurandas Ecclesiæ ruinas. Sed in rebus tam desperatis, sustentet nos, atque animet ista promissio: quia nemo prodit ex hominibus, qui has, virili & heroico animo, partes suscipiat, fore, vt Dominus sua iustitia armatus, brachióque suo instructus, omnia solus peragat. Iesa. 59.

IESA. VIII.

Loquimini sermonem, & non stabit.

FINIS.

VERA CHRISTIANAE PACIFICATIONIS, ET ECCLESIÆ REFORMANDÆ RATIO.

Hil. de Conci.

Peciosum quidem nomen est pacis (inquit Hilarius) & pulchra opinio vnitatis. Sed quis ambigat, eam solam vnitam Ecclesiæ pacem esse, quæ Christi est? Digna profectò sententia, quæ nobis in mentem veniat, quoties de constituenda inter Christianos pace concordiáque agitur: ac præsertim vbi quæritur in doctrina consensus. Nam quia à dissidijs pij & moderati homines abhorrent, contentiones verò & certamina detestãtur, fieri vix potest, quin plausibilis sit primo auditu, quæcunque de illis sedandis habetur oratio. Et quis, nisi humanitatis expers, si pacificandæ Ecclesiæ vera & seria fiat mentio, non libẽter aurem animúmque accommodet? Nemo enim est, vel modico duntaxat pietatis sensu præditus, quem non excruciet, ac mœrore conficiat fœda hæc, horrendáque corporis Christi laceratio. At verò, cùm astuti homines hoc se prætextu non rarò insinuent, dum adulterare volunt syncera m Christi doctrinam, quis neget prudenter circunspiciendum esse, qualis pax nobis afferatur? nam sicuti vbique nobis pacem in primis commendat Christus, ita Euangelij sui veritatem vnicum esse illius vinculum docet. Proinde, non est cur nobis fucum faciant Concordiæ nomine, qui à syncera Euangelij professione abducere nos tentant. Quid ergo? Optanda quidem est pax, summóque studio quærenda: sed potius quàm redimatur vlla pietatis iactura, cœlum terræ, si ita opus est, misceatur.

Neque verò hîc mihi vel cum Turcis, ac Iudæis disputatio est, qui nomen Christi cuperent penitus extinctum: vel cum crassioribus Papistis, qui apertam veræ doctrinæ abnegationem à nobis flagitant: sed cum fucatæ nescio cuius pacificationis architectis, qui nobis ita dimidium relinquunt Christum, vt nullam interea doctrinæ ipsius partem vel non obscurent, vel non aliqua mendacij labe aspergant. Atque hoc deformandæ pietatis artificium, Reformationis titulo, si Deo placet, venditant. Itáne, vt cùm nos furtim abducant à pacis authore, fucum nobis faciant, pacem frustra pollicendo?

Quanquam simulando nunquam tantum proficient, quin pateant ipsorum consilia. Sperant proculdubio, si Ecclesiæ, quæ puriorem Christi doctrinam amplexæ sunt, semel declinauerint, passæque fuerint aliqua ex parte se corrumpi, facilè, quod reliquum erit boni, mox perdituras. Nec sanè opinione falluntur. Hæc enim & iustissima & ordinaria est Dei vltio: vt qui sacrosanctam suam veritatem, scientes ac volentes sinunt mendacijs inquinari, tãti boni possessione in totũ exuantur: neque enim res est adeò vulgaris, vt vel minima eius diminutione, quod pretiosissimum ducitur inter homines, redimi debeat. Equidem scio impios & profanos homines, non ex Dei iudicio æstimare quid futurum sit: sed causam nescientes de euentu rectè iudicant.

Atqui, mirum est, quosdam esse tam leues, ne dicam mente alienatos, qui fidem talium hominum dictis habeant. Neque verò me latet quid cogitent: si paululum nunc cessérint, maiores deinde progressus, oblata occasione, se facturos. Sed vnde subitò illa, quam sibi promittunt, occasio emerget? Video nunc eos à via recedere. Proinde, nihil minus sperandum, quàm vt errando ad scopum perueniant: quin potius timendum est, ne

Deus

Deus dimidium hoc, quod retinent, auferendo, tam perfidæ vltor defectionis appareat. Verùm qualemcunque sibi spem fingant, nimium tamen, ac plus nimio sibi permittunt, cùm de æterna & immutabili Dei veritate paciscuntur, quousque valere debeat. Modò quod præcipuum est maneat saluum, inquiunt, aliorum tolerabilis erit iactura. Hoc verò perinde dicunt, acsi Christus eorum arbitrio se diuidendum tradidisset. Est aliquid, fateor, cùm integra pietatis instauratio obtineri primo statim die nequit, præcipua saltem capita consequi: modò quod adhuc deest, persequi non desinamus. Verùm, vbi integram Euangelij sui doctrinam nobis fruendam dedit Filius Dei, eam ex compacto lacerare, vt partem aliquam nobis seruemus, quàm indignum sacrilegium est?

Sed hoc est, scilicet: cùm subeunda est vitæ dimicatio, pauci quid sit Christi causam defendere, nouerunt. Quinetiam eò vsque progreditur istorum impudentia, vt sibi in animo esse negent, temerè Deum tentare. Quasi verò in discrimen se proijciant non necessarium qui extrema quæque experiri malunt, quàm à vitæ doctrina vel minimum vnguem deflectãt. Vbi ergo sunt magnificæ illæ voces, quas paulò antè gladijs accincti edebãt? Quî fit, vt illis temeritas esse incipiat tuendæ veritatis constantia, simul ac moriendum esse vident, potius quàm ab ea recedatur? Nos verò, Paulinæ exhortationis memores, Christo eiúsque Euangelio gloriam dare pergamus, siue per vitam, siue per mortem. Quicquid autem accidat, constitutum hoc cum animis nostris habeamus, nullas auribus conditiones pacis admittere, quæ puræ Dei veritati hominum figmenta permisceant. Maneat, inquam, illud fixum, audiendam ab omnibus esse solam pastoris vocem: alienorum cauendam esse, ac respuendam.

Hinc colligere promptum est, quænam sit in pacandis dißidijs ineunda ratio. Nisi enim nos terrerent hominum offensæ, & quasi oculos perstringerent: imo nisi quidam, dum nimium cauti esse volunt, cæcutirent in clarißima luce, facilè, quæ necessaria sint ad conseruandum Ecclesiæ statum, doctrinæ capita, inter nos conueniret. Sed quia rectum iudicium, nisi ex re ipsa, fieri nequit, operæpretium mihi videor facturus, si ea ipsa, in quibus nihil remitti potest, breuiter recenseam. Scio multis tritam esse hanc vocem: de cæteris non esse pertinacius litigandum, modò salua maneat gratuitæ iustificationis doctrina. Qui sic loquuntur, neque totum, neque nihil dicunt. Fateor equidem, nunquam nobis constare solidam salutis nostræ notitiam, quin totam ferè summam Christianæ doctrinæ secum trahat. Sed primùm, in Christianæ doctrinæ summa, Dei cultum (in quo eius honor vertitur) non modò posthaberi saluti hominum, sed silentio præteriri, perquàm iniquum erat, vt postea iterum attingam. Deinde multum interest, verbóne vno duntaxat proferas, fide nos iustificari, an rem totam disertè explicatam proponas. Quòd si in rebus quoque minutis, sedulò obuiare omnes solent controuersijs, quæ oriri ex verborum obscuritate possent, cur non in re maximi momenti eadem saltem, si non maior, adhibebitur cautio?

Proinde, quò probent isti homines, sibi curæ esse, vt hanc doctrinæ partem de gratuita iustificatione saluam retineant, primò statuendum est, quid per se valeat homo. Nam hoc ordine primum est, cùm inter hominis naturam & Dei gratiam discernimus, videre quidnam illa proprium habeat. Hîc, Mediatores nescio qui exoriuntur, qui vt flexiloquis ambagibus aduersarios placantes, interimant pias animas, arbitrij libertatem homini relinquunt, licet infirmam ac læsam. Scilicet de alieno sunt liberales, cùm ad hominem transcribunt, quod proprium erat Dei gratiæ. Fatendum est sanè, homini restare voluntatem, etiam dum captiuus tenetur sub peccati & Sathanæ tyrannide: sed qui se putant satisfacturos, cùm superbum libertatis nomen infirmæ potentiæ epitheto defunctoriè

RR

temperant? Cùm verò modum adipiscendæ iustificationis describunt, Deum non agere cum homine docent, quasi cum trunco: Non enim trahere, nisi volentem. Quis negat? Sed hoc quæritur, vnde ista humanæ voluntati docilitas, vt se Deo obsequentem præbeat: cùm natura prorsus contumax sit & immorigera. Annon hoc est in limine impingere: cùm hinc extenuant hominis miseriam, hinc diuinæ gratiæ auxilium obscurant? Aut ergo vera iustificationis ratio nobis minimè constabit, aut hinc faciendum erit exordium: cæcam esse hominis mentem, donec à Dei spiritu illuminetur: voluntatem malo esse addictam, totámque ad malum ferri ac rapi, donec ab eodem corrigatur: nec aliunde nasci voluntariam gratiæ receptionem, nisi quòd Deus cor ex lapideo, carneum formans, ad se nos reflectit, qui prius eramus auersi.

Cùm autem ad ipsam verbi definitionem venitur, hîc verò cauendum est, ne operum respectus admisceatur gratuitæ reconciliationi, quæ tota in remissione peccatorum posita est. Etsi enim nunquam reconciliamur Deo, quin simul donemur inhærente iustitia: distingui tamen debent, quæ separari nequeunt. Atque hoc secundum est in hac quæstione mẽbrum: definitam habere rationẽ, qua nos Deus iustificat. Dicimus itaque, nos fide iustificari, quia nobis imputatur Christi iustitia. Si quis ex aduerso obijciat, non aliter nos fieri participes Christi iustitiæ, quàm dum eius Spiritu in obediẽtiam legis renouamur: hoc quidẽ fatẽdum est: sed in regeneratione, qualiscunque sit, negamus constituendam esse iustitiam. Neque id facimus vel litigandi studio, vel quia nihil, quod minus nobis placeat, velimus prætermissum. Vrget nos causa maximè necessaria. Agitur enim conscientiæ tranquillitas: sine qua nos omnes miserrimos esse oportet, imo iam ferè perditos. Quæritur, inquam, vbinam tutò acquiescant conscientiæ, cùm de salute nostra agitur. Si inquietudine agitantur vel hæsitant, Paulus exinanitam esse fidem docet. Id autem necessariò accidere pronũtiat, quandiu in legem respiciunt. Quid igitur? Vt nobis salus constet, simul necesse est certam constare iustitiæ fiduciam. Huius quantulacunque pars in operibus fuerit reposita, tanquam parum solido fundamento suffulta, nutabit. Restat igitur, vt in solam peccatorum veniam recumbat. Plana res est, non aliter nos posse in Dei iudicium intrepidos venire, quàm si certò persuasi simus, eum nobis esse Patrem: quod fieri nequit, quin iusti coram eo censeamur. Adeóque præclusus est nobis omnis ad ipsum aditus, nisi paterna eius beneuolentia freti, vt Patrem non dubitanter inuocemus. Quòd si nulla est nec salus, nec Dei inuocatio, sine tranquilla certáque conscientiæ fiducia: rursus autem nusquam acquiescere conscientia potest, nisi in certa iustitia: quis dubitet totam hominis iustitiam, cui inniti debet, gratuita peccatorum remissione contineri? Fucum itaque faciunt Mediatores, qui iustitiam inhærentem concurrere fingunt cum Christi merito, cùm de iustificando homine disputatio est instituta. Eiusmodi concursus horribilem conflictum pariat necesse est, donec operum prorsus obliti, abiectáque eorum mentione, non iustitiæ modò partem, sed totam ipsam in solidum à Christo mutuemur.

Negant Deum terreni iudicis more agere nobiscum, vt absoluat tantùm, non etiam vera iustitia donet. Fateor. Sed cùm duplex simul gratia nobis à Christo conferatur, ad quid vtraque valeat, sedulò considerandum est. Nunc quæritur, vnde fiat, vt Deo simus accepti. Si opera cum gratuita iustitiæ imputatione misceãtur, altera mox emerget quæstio, quousque in conciliando Dei fauore illa valeant: an hæc præcipuas obtineat partes, an quasi inferius sit adminiculum. In hũc modum si distrahatur salutis fiducia, nihil poterit quàm
Roma.4. vacillare. Quid hoc aliud est, quàm subuertere ab imo fundamentũ? Itaque merito Paulus fidei iustitiã in peccatorũ remissione simpliciter includit, docens eã à Dauide describi, cùm

beatum

beatum hominem pronuntiat, cui non imputantur peccata. Et certè beatitudo illa, cuius David meminit, ex iustitia manat. Sequitur ergo, nos eò esse iustos, quia nobis peccata non imputantur. Vnde & hanc salutis scientiam nuncupat in cantico suo Zacharias, vbi de peccatorum remissione sumus edocti. In summa, meminerimus, non hîc simpliciter de multiplici Dei erga nos gratia esse disputationem: sed de causa nostræ, cum ipso, reconciliationis: quæ nisi vnica statuitur, nulla est. Neque enim Scriptura, partem duntaxat nostræ iustitiæ mutuari à Christo iubet, vt suppleat quod operibus nostris deest: sed palam testatur Apostolus, ipsum nobis factum esse iustitiam. Et alibi, nos in ipso iustos esse apud Deum: quia non imputentur nobis amplius peccata. Psal.32. Luc.2. 1.Cor.1. 2.Cor.5.

Commendanda quidem eorum, quæ à Christo percipimus, bonorum tum amplitudo, tum varietas: neque ad vnam speciem eius officium vímque restringi decet. Nec verò, cùm homines dicimus gratis iustificari Christi beneficio, tacenda est regenerationis gratia: quinpotius cauendum, ne à nobis separentur, quæ perpetuò Dominus coniungit. Quid ergo? Doceantur homines, fieri non posse vt iusti censeantur Christi merito, quin renouentur eius Spiritu in sanctã vitam: frustráque gratuita Dei adoptione gloriari omnes, in quibus Spiritus regenerationis nõ habitat. Denique, nullos à Deo recipi in gratiam, qui non iusti quoque verè fiant. Sed distinctione opus est, ne ex duobus donis alterum alteri quid deroget. Ita sibi necessariam esse sentiãt regenerationem filij Dei, vt plenam nihilominus sibi iustitiam in Christo constare sciant. Ita se intelligant ad vitæ sanctitatem bonorúmque operum studium creatos & ordinatos, vt in vnum Christi meritum toto animi sui sensu, recumbant. Ita fruantur, qua donati sunt, vitæ iustitia, vt ea tamen diffisi, non aliam quàm obedientiæ Christi fiduciam, in Dei iudicium afferant.

Atque, vt remoueantur ambages, necesse est ita in summo gradu collocari, quàm fide obtinemus iustitiam, & quæ gratis nobis accepta fertur: vt quoties ad Dei tribunal vocantur conscientiæ, ipsa sola emineat. Ita fiet, vt operum iustitia, qualiscunque esse in nobis potest, in ordinem suum coacta, illi minimè, veluti ad conflictum, opponatur. Et sanè æquum est, cùm hæc ab illa pendeat, ita subordinari, vt totam illi possessionem in hominis salute relinquat. Nec dubium est, quin Paulus, vbi disputat de hominis iustificatione, in hoc vno capite versetur, quomodo Deum sibi propitium esse statuat. Hîc non ad qualitatem nobis infusam nos reuocat, sed præterita operum mentione, quærendam extra nos iustitiam esse docet. Aliqui nunquam stabit illa, quam tantopere vbique vrget, fidei certitudo. Multò minus illa inter fidei & operum iustitiam antithesis, quam affert decimo ad Romanos capite. Ergo, nisi ludere in re tam seria lubet, quod nimis periculosum foret, retinenda est verbi proprietas, quæ rei cognitionem secum trahit. Nam si rem nobis concederent, qui hanc doctrinæ partem inuoluunt suis commentis, ego certamen de verbo facilè remitterẽ. Sed qui duas inter se iustitias committunt, quia hoc moliuntur, ne gratuita sit in solidum hominis iustitia, nequaquam ferendi sunt.

Obuiandum etiam est eorum calumniæ: dum Iacobum obtendunt, & alios similes locos colligunt in Scripturis, vbi verbum Iustificandi aliter capitur: vt suum inde concursum stabiliant. Neque enim intelligit Iacobus, hominem vel minima ex parte sibi apud Deum acquirere iustitiam operum meritis: sed de iustitiæ tantùm approbatione tractat. Quis autem negat, factis vnumquenque suis probare qualis sit? Sed longè aliud est, hominibus facere affectus tui fidem, quàm salutem coram Deo promereri. Proinde, ne ex diuersa vocis significatione fucus nobis fiat, semper notãda est relatio vel ad Deum, vel ad homines. Porrò, non negamus, iustos nominari Dei filios, aut à vitæ sanctitate, aut à pura cõscientia:

Sed quia nullum opus, si appendatur in Dei trutina, reperietur nisi mancum, & sordibus etiam inquinatum: inde constituimus, hanc iustitiæ appellationem vbi operibus tribuitur, in gratuita venia fundatam esse. Ergo ideo iusti sunt operibus fideles, quia nullo operum merito aut respectu iusti: cùm operum iustitia ex fidei iustitia pendeat. Hinc etiam apparet, quid de operum mercede sit sentiendum. Non est certè inanis in Domino piorum labor, cui & varia quotidie præmia in mundo rependuntur, & summum in cœlis repositum est. Sed longè falluntur, qui putant quicquam mercedis bonis operibus, quasi debitum, rependi: semper enim huc redeundum: sicuti nullam esse iustitiam Deus pronuntiat, nisi in perfecta legis obedientia, ita nihil homines promereri, nisi omnia legis mandata in solidum præstent. Quisquis enim vel in vno apice defecerit, eum manet æterna maledictio, si iure cum ipso agatur. Quare, promissiones vniuersas, quæ pactum legis implendæ continent, non dubitat Paulus irritas facere, donec gratuitæ promissionis beneficio mitigatus fuerit ille rigor. Promissionem gratuitam accipio, non qualiter multi solent: quia cùm nos & nostra omnia debeamus Deo, ipse vltrò & liberaliter operibus, quæ iure suo exigere à nobis poterat, mercedem promiserit: sed quia mercedem ex voluntaria potius fauoris sui dignatione, quàm ex propria eorum dignitate assignat. Nam illa quamuis liberalis promissio, quæ pacto legis implendæ annexa est, per se nihil nos iuuat: quia nemo, qui officio suo satisfaciat, vnquam reperietur. Proinde, nouæ iterum promissionis subsidio opus est: vt scilicet ideo præmium habeant opera, quia cum venia placent. Ita fit, vt non fraudentur spe mercedis fideles, qui illis stimulus esse debet ad bonorum operum studium: neque tamen rursus vel peruersa fiducia inflentur, neque efferantur inani gloria. Hæc vera est mercedis ratio: non vt operum merito aut dignitati ex æquo respondeat, sed vt gratuita eorum acceptione nitatur.

Ad hæc minimè ferendum, vt fides ipsa, quæ causa est iustitiæ, falsa interpretatione non obscuretur modò, sed etiam adulteretur. Quod faciunt, qui eam verè stare fingunt absque charitate. Vetus est sophistarum commentum, Fidem quæ sit informis, veram nihilominus esse: accessione verò charitatis formari. Porrò inde natus est error, quòd fidem esse putant nudam frigidámque notitiam, quæ Deum esse veracem confusè apprehendat. Nos de vocibus non litigamus: sed cùm in hac quæstione vertatur salus hominum, nimis periculosa est ambiguitas, quæ totam doctrinam tenebris inuoluat. Sicuti nos gratis iustificat Deus, Christi obedientiam nobis imputando: ita tanti beneficij non nisi sola fide compotes efficimur. Sicuti peccata nostra expiauit filius Dei, mortis suæ sacrificio, Patrísque ira placata, adoptionis gratiam nobis acquisiuit, núncque iustitia sua nos donat: ita non nisi fide ipsum induimus, vt simus bonorum eius participes. Nunc si nesciamus quid sit fides, quis nobis ad salutem adipiscendam aditus patebit? Qui autem obliquis suis moderationibus pacem hodie redimunt à Papistis, fidem verã, quæ Christianos ab infidelibus discernit, fatentur charitate posse esse vacuam. Perinde ergo faciunt, acsi quis vinum in dolio inclusum commendet, epistomium verò abscindat, ne cui liceat inde haurire.

Iam satis patère arbitror, quantopere referat, vt salua maneat de iustificatione doctrina, habere certam fidei definitionem. Et certè, quænam sit partim ex iustificationis effectu licet colligere. Iustificat enim, quia facit vt Christum induamus, vt habitet in nobis, vt simus eius membra. Quæ cum Filio Dei nos vnum facit, an sine eius Spiritu esse potest? Id verò non minus est absurdum, quàm si quis asserat, animam carere vita, quæ ipsa corpus inspirat, quæ motum illi dat & sensum, quæ ipsius denique vita est. Si quis hoc vnum teneat, fide Christum possideri, in illa distinctione fidei formatæ & informis non amplius hæsitabit. Fides, inquam, firma est conscientiæ certitudo, quæ Christum

Christum amplectitur, qualis nobis per Euangelium offertur. Atqui, nónne vnum est ex præcipuis donis quæ nobis confert vitæ nouitas? Vnde & in sanctificationem nobis datus esse dicitur. Fides, animæ est resurrectio, quemadmodum Christus pronuntiat his verbis: Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet. Quomodo igitur mortua esset, cùm sit viuifica? Fides diuinæ adoptionis est testimonium. Quomodo autem filij Dei, nisi qui Spiritu eius reguntur? Fides, nobis aditum ad Deum patefacit. Quomodo id fieret sine bona conscientia? Ioan.11.

Vt hæc vel non sint, vel taceantur: tamen vt pax in vnitate fidei nobis constet, prius de fidei nomine inter nos conuenire necesse est. Sed quia iam præfatus sum, mihi in præsentia sufficere, si demonstrem quàm procul à retinenda iustificatione absint, qui dum hostes veritatis placare student, medium excogitant doctrinæ genus, quod neque cœlum neque terram attingit: in hoc argumento me contineo. Ergo quantum ad obtinendam coram Deo iustitiam spectat, hæc quinque de fide necessariò tenenda esse dico. Primùm, indubiam esse persuasionem, qua verbum à Prophetis & Apostolis allatum, tanquam veritatem à Deo profectam, suscipimus. Deinde hanc in verbo Dei propriè intueri gratuitas promissiones, Christúmque præsertim earum pignus & fundamentum: vt in paterno Dei fauore acquiescentes, salutis æternæ fiduciam concipere audeamus. Tertiò, non esse hanc nudam notitiam, quæ in mente volitet, sed viuum quoque affectum secum trahere, qui cordi insideat. Quartò, non ex humanæ mentis perspicacia eandem hanc nasci, vel ex proprio cordis motu, sed esse singulare Spiritus sancti opus, cuius est, tum mentes illuminare, tum obsignare corda. Postremò, non omnes promiscuè hanc Spiritus efficaciam sentire, sed qui ad vitam sunt ordinati. Quod ordine primum posuimus, quia in cõfesso est apud omnes, probatione nulla indiget. In secũdo etiam probando, non tam sedulo colligenda sunt testimonia, quàm admonendus lector, vt quæ passim occurrunt in Scripturis, expendat. Sunt enim propè innumera. Et breuitati studendum est. Paulus cùm à lege discernit Euangelium, fidei doctrinam appellat. Et alibi, reuelari in ipso Dei iustitiam docet ex fide in fidem. Item, Ideo inquit, Rom.10.
ex fide, vt secundum gratiam: quò firma sit promissio. Eòdem pertinet quod scribit, Euan- Rom.1.
gelium in obedientiam fidei prædicari. Et vbi Euangelium non ex lege, sed ex promissione Gal.3.
esse docet: continuò pòst concludit, vt promissio ex fide detur. Quibus verbis apertè Rom.4. Rom.1.
notatur mutua inter fidem & gratuitas Dei promissiones relatio. Hinc iam conficitur, fi- & 10.
dem in Christo solo quiescere: vt pote in quo omnes Dei promissiones sunt, Etiam & A- Gal.4.
men. Ita enim Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum dederit: vt quisquis in eum credit, non pereat. Quæ sententia non frustra toties repetitur. Quare alibi Pau- 2.Cor.1.
lus, cùm lucem Euangelij commendat, dicit illic refulgere Dei gloriam in facie Chri- Ioan.3.
sti. Nec temerè, cùm de fide meminit Scriptura, quasi expositionis vice additur, In 2.Cor.5.
Christum. Significat enim hæc particula, quod latius docetur tertio capite ad Romanos: Christum esse propositum reconciliatorem, vt per fidem, intercedente ipsius sanguine, gratis iustificemur Dei gratia. Quod ipsum deinde pluribus locis confirmat. Idem sibi vult quod ad Galat. scribit, non nisi in vno semine, hoc est Christo, stabilitas fuis-
se promissiones. Eadem ratione, tam ad Eph. quàm ad Philip. Fidem interpretatur, cogni- Gala.3. Ephes.4.
tionem Filij Dei: in qua etiam totam sapientiam piorum includit: quemadmodum alibi ne- Philip. 3.
gat, quicquam sibi aliud esse eximium: & se Iesum Christum prædicasse gloriatur, tanquam 1. Cor.2.
in quo consistat Euangelij summa.

Porrò ex fide gigni diuini in nos amoris fiduciam, vel vnus locus abundè testatur,

quinto ad Roma. cap. vbi docet Paulus tranquillas nobis esse conscientias, vt audeamus de
Rom.4. spe vitæ æternæ gloriari. Et prius dixerat, nos ex fide esse hæredes, ne vacillemus trepidi & dubij. Vnde constat requiri firmam certitudinem. In eundem modum ad Ephe-
Ephe.3. sios scribit, nos per Christum habere audaciam & aditum ad Patrem cum fiducia, quæ est
1. Ioan.3. per fidem eius. Nec Ioannes opinari nos dicit, sed scire, quòd filij Dei simus: tametsi nondum appareat. Hoc ergo qui non tenet, fidei naturam prorsus ignorat. Hoc autem posito,
Col.2. liquet fidem cum serio affectu semper coniunctam esse. Alioqui, non iuberet nos Paulus radices agere in Christo & superstrui fide, nec ipsa haberet nomen obedientiæ: multò minus
Phil.2. Rom.1. victoria nostra aduersus mundum diceretur. Et sanè, cùm Paulus scribit, corde, ad iustitiam
1. Ioan.5. credi, non eam in cerebro locat: sed penitus defixam esse significat in hominis anima. Elo-
Rom. 10. gia illa, quæ prius commemoraui, nunc omitto: quòd sit vita animæ, quòd per eam Christus
Ioan. 10. in nobis habitet, quòd nobis adipiscendæ salutis sit causa, ac similia: quæ tamen simplici no-
Ephe.3. Ephe.2. titiæ nequaquam conuenirent. Atque hoc est quod alibi intelligit Paulus, cùm dicit, nos faciem Dei in Euangelij speculo intuentes, in ipsam transformari ex gloria in gloriam. Viua enim & efficax sit oportet cognitio, quæ ita nos in imaginem Dei transformet.

Iam fidem diuinæ illuminationis opus esse, tot testimonijs Scriptura confirmat, quoties cæcitatis damnat humanam mentem. Sed quoniam nimis longum esset, locos omnes colligere: paucos tantùm annotabo, qui se primi offerent. Aliud nihil agit Paulus primo & secundo capite Epistolæ ad Corinthios prioris, nisi vt hebetem esse & nihili omnem humani ingenij perspicaciam in Dei mysterijs, ostendat. Qui ergo ad ea penetrant,
Ioan.1. Matt. 16. non ex voluntate hominis aut carnis, sed ex Deo nati sunt. Neque enim caro & sanguis
Ephe.1. reuelant: sed Pater qui in cœlis est. Quare rogat Paulus Deum, vt Ephesijs aperiat mentis oculos, détque illis Spiritum sapientiæ & reuelationis in agnitionem sui, vt comprehen-
Ephe.3. dere queant, quæ sit sua vocatio. Et meritò: siquidem, vt postea subijcit, dilectio Christi
Philip. 3. ad quam vocamur, omnem cognitionem supereminet. Vnde sequitur, quod alibi affirmat,
Ioan.3. nobis dari vt credamus: nec posse homines quicquam accipere, nisi illis è cœlo datum fuerit:
Ioan.6. neminem ad Christum venire, nisi trahatur à Patre. Ad hæc, si excutiamus cor humanum, reperiemus non modò ad diffidentiam propensum esse, sed toto naturæ instinctu illuc ferri. Quare, iterum hìc nobis subueniat Dei Spiritus, necesse est: sitque nobis & arrabo & sigillum. Hic est, qui nobis os aperit, vt audeamus absque metu, Deum Patrem
Rom.8. inuocare, qui sanguine Christi animas nostras irrigat, qui ratam nobis facit eius gratiam,
Gal.4. 1 Pet.1. qui Dei charitate corda nostra perfundit, vt intrepidè gloriemur, nos esse eius filios, qui
Rom.5. denique nos ducit in omnem veritatem: idque vt sciamus, quæ nobis à Deo donata sunt.
Ioan. 16. 1.Cor.2. Quod vltimo loco posui, sumptum est ex Luca, qui Pauli doctrinæ credidisse narrat, quotquot ad vitam erant præordinati. Et sanè, cùm omnes promiscuè externa prædicatione inuitet Deus: hoc solo electos suos discernit à reprobis, quòd hos cæcutire in luce sinens, illos nouis oculis donat, quibus cernant, & corda in obedientiam verbi sui inclinat. Proinde efficaci vocatione arcanam suam electionem patefacit. Vocat nos, inquit Pau-
Ephe.1. lus, quemadmodum in Filio suo elegit ante creatum mundum. Item, Illius opus sumus, crea-
Rom.8. Ephe.2. ti in Christo ad bona opera, quæ præparauit, vt in illis ambulemus. Hoc ideo notandum est, quia, vt plus æquo superbi sunt homines, ad se rapiunt quod erat vni Deo adscribendum. Cui præposteræ arrogantiæ gratuitam suam adoptionem opponit Deus, quæ ipsa sibi causa est ad nos vocandos: adeóque sola nos discernit. Nunquam certè præuenitur à nobis Deus,
1. Cor.6. sed quærit oues errantes ac perditas. Porrò efficacia vocationis, cuius memini, sic accipi debet, quòd non tantùm nobis offertur Dei gratia, sed ad eam amplexãdam voluntas quoque

nostra

nostra formatur. Nam inter electos & reprobos id interest, quòd cùm vtrosque alloquatur Deus voce hominis, illos peculiariter Spiritu suo intus docet. Cõmune, inquam, vtrisque est hominis ministerium: sed interior Spiritus gratia, specialis est electis. Quò pertinet Christi sententia: Quicunque à Patre audiuit ac didicit, venit ad me. Ioan.6.

Nisi hæc extra controuersiam posita fuerint: licet auium more subinde garriamus, nos fide iustificari, iustificationem ipsam nunquam tenebimus. Nihilo autem melius est, furtim subduci ab vnico salutis fundamento, quàm palam excuti. Verum, sunt etiam alia, in quibus laruati Mediatores hanc doctrinæ partem malitiosè subuertunt, quam velle se tueri verbo profitentur. Peccatorum confeßionem obtinendæ veniæ necessariam esse fingunt. Cui autem confiteri nos iubent? Non Deo: sed sacerdotibus. Nónne plusquam impudenter obtenditur nomen gratuitæ iustificationis, cùm hæc conscientijs imponitur neceßitas? Vt liberæ sint conscientiæ à metu æternæ mortis, ipsam quoque Dei legem abrogari oportet, ne maledictione eas obstringat. Quid nunc si nouarum legum laqueis induuntur, quæ fortius eas adstringant? Scriptura nos iustificari testatur, non quia impleamus legem, sed quia recumbamus in Christi sacrificium, quo expiata sunt peccata. Non ergo legis obseruatio, sed transgreßionũ venia nos iustificat. Nũc cùm ipsa peccatorum remißio quæ à vinculis omnibus nos soluit, conditioni illigatur, nónne tota conscientijs excutitur salutis certitudo? Peccatorum remißionem nobis promittũt: sed hac lege, si in aurem sacerdotis confeßi fuerimus. Quid hoc, quæso, aliud est, quàm humanæ legi subijcere diuinæ Legis absolutionem, & ipsi vt ita loquar, manumißionis vindictæ seruitutem imponere? Sic enim statuunt eiusmodi legislatores, ne peccatorum remißio, quæ nos liberat, ipsa sit libera.

Præterea atrocem Deo iniuriam faciunt, qui tantum arrogant hominibus, vt ipsorum arbitrio remittantur peccata. Præsertim cùm hoc vni sibi tam seuerè vindicet apud Esa.43. *Prophetam: Ego sum, ego sum, inquit, qui deleo iniquitates tuas. Quid autem? an Deus ipse cùm beneficium istud nobis offert, confitendi legem imponit? An Christus ipse, cuius maximè proprium est hoc officium & mandatum, tale quidquam præscribit, peccata remittendo? Nusquam hoc legitur. Nunc cùm insurgunt homines, manúmque iniiciunt Christo ad restringendam eius gratiam, nónne plusquam sacrilega audacia est? Et nos, si tantum iuris permittimus hominibus, vt reconciliandæ inter nos & Deum gratiæ ipsi sint arbitri ad leges dictandas, nónne Christi beneficium, tali ingratitudine repudiamus? Hoc certè, nisi impudenter, negari non potest. Confugimus miseri omnes nos, vt necesse est, ad peccatorum veniam, tanquam ad vnicum salutis asylum. Certa nobis via à Filio Dei monstratur. Certa ratio traditur tanti boni potiendi. Hîc se interponit mortalis homo, aditúmque præcludere audet: ianuam ostendit à se obseratam, nec aperiri, nisi confeßionis claue, patitur. Hanc in se tyrannidem qui suscipiunt, statuúntne Christum vnicum iustitiæ authorem, ac non potius honoris partem illi ereptam aliò transcribunt? Et vbi gratuita iustitia, si hoc modo redimitur?*

Porrò, quoniam hactenus expertæ sunt piæ animæ, quàm dira esset carnificina, cùm ad eiusmodi confeßionem adigebantur: vt minore doloris sensu eas interimant falsi Mediatores, mediam viam excogitant. Dicunt enim, neque nimis laxandam confeßionem, neque rursus nimis stringendam. Videtur certè aliquid profectum, cùm ex illa anxia enumeratione aliquid remittitur. Nugæ scilicet: nam si statuimus non absolui coram Deo, nisi qui sacerdoti sua peccata confeßi fuerint: cui inde apiculum detrahere fas erit? Nónne semper periclitabimur, ne si quid à nobis prætermissum est, in iudicium Deus reuocet? Hæc demum pax est conscientiæ, sine qua nulla est salus, cùm indubia est absolutionis fides. Si confiteri

prius quempiam necesse est, quàm absoluatur, quousque vrgeat hæc necessitas, non est in hominis arbitrio definire. Ita nihil præter assiduam inquietudinem, sentúmque tormentum, & perplexas ambages relinquitur, quæ animam nihilòminus conficient, quàm si apertè iugularetur. Contenti sunt Mediatores, si recenseantur peccata, quæ diligenter cogitanti, & sese excutienti in mentem veniunt. Quid hoc est aliud, quàm venenum gutta mellis illinere, vt primo gustu minus sentiatur? Nam si quid iustæ diligentiæ vel minimum defuerit, hic hærebit peccator. Imò labefactabitur tota promissio: & tandem abyssus abyssum trahet. Si hæc est salutis scientia, tranquillo animo in peccatorum veniam recumbere: quisquis hunc laqueum sponte induet, sciens ac volens salutem suam proijcit.

Quòd autem huic impiè tyrannidi prætexitur Christi authoritas, non minore fit impudentia, quàm malitia. Antehac Sorbonicis theologastris propter crassam inscitiam poterat ignosci, cùm Scripturam perperam corrumperent. Nunc in tanta luce non eadem valere debet excusatio. Obtendunt mediatores, ligandi & soluendi potestatem Apostolis esse datã. Addunt postea, exerceri non posse, nisi intelligat qui ea fungitur, retinerène, an soluere debeat. Inde enumerationem conficiunt. Quid tam puerile obiectum, toties à nobis refutatum, nunc de-integro excutiam? Cùm instruuntur ligandi & soluendi potestate Apostoli, hoc elogio vim & fructum Euangelij commẽdari, certum est. Magnopere enim refert, vt ratam esse coram Deo absolutionem sciamus, quæ nobis nuntiatur ore hominis. Meminerimus, homines esse mortales, qui nos ab æternæ mortis reatu exemptos esse testantur. Tantæ rei testimonio ne Angeli quidem pares forent. Quid ergo nobis fieret, nisi suam authoritatem interponeret ipse Filius Dei, ad sanciendam mandati sui fidem? Ipsa porrò mandati executio, omnem hac de re dubitationem tollit. Neque enim audiendis confessionibus, sed prædicando Euangelio, ligandi soluendíque munus exercuerunt Apostoli. Quinetiam palam est, melioribus seculis, quibus floruit religio, vel ignotum fuisse confitendi ritum, vel non ita communiter receptũ fuisse. Certè extra controuersiam est, totos mille annos & suprà, hac lege solutas fuisse Ecclesias, quam noui Mediatores quasi perpetuã, & vnà cum Euangelio natam, obtrudunt. Quòd si necessaria est, quam fingunt cognitio, vt peccata remittere nequeat, nisi qui audiuit: temeritatis damnandi sunt, non modò præstantissimi quique veteris Ecclesiæ pastores, sed Apostoli ipsi, adeóque omnium Magister & Dominus, qui omnes, cùm morem confitendi nescirẽt, ligare tamen & soluere ausi sunt.

Scio eiusmodi homines, vbi species aliqua vtilitatis se ostendit, quiduis sibi iubendum permittere. Atque hæc ratio est, cur tantopere confessionem vrgeant, quia mundum volunt sibi obnoxium facere, vt obsequentem habeant. Multis ergo nominibus confitendi ritum vtilissimum esse contendunt. Nempe, si reputamus, quid priuatim ipsis expediat. Cùm tamen omnia dixerunt, nihil afferunt magis speciosum, quàm quòd impios cogunt semel quotannis erubescere. Scilicet, multum profectum est, cùm apud nos plus hominum valet pudor, quàm Dei & Angelorum reuerentia. Et tamen hoc ipsum esse falsissimum vsus, qui optimus est magister, docet. Eò enim maiore peccandi proteruia lasciuiunt, quia se fore saluos confidunt, simul ac in aurem sacrifici quicquid intus eos grauat, exonerauerint. Perinde ac si Dei tribunal effugerent, iudicium hominibus deferendo. Denique non secus ac ebriosi, vomendo ad nouam crapulam se comparant. Quid autem ex aduerso nobis promptum esset obijcere? An non ex hac lerna innumeras malorum species prodire notum est? Verùm, vt demus esse verum quod postulant, nihil tanti esse debet, vt in seruitutem redigantur conscientiæ, prostituatur Christi gratia, opprimatur fides. Vt maximè, inquam, expediat, cogi ad confitenda sua peccata homines, fucum tamen facere, quasi res sit ad salu-

tem

tem necessaria,neque fas est,neque expedit.Stringi enim talium legum vinculis conscientiæ nequeunt,quin strangulentur.Ergo omnibus illis abruptis,discamus solis gratuitæ misericordiæ promißionibus,omnes sensus habere deuinctos.

Similiter,cùm de spirituali conscientiæ foro agitur, nulla satisfactionum fiat mentio.Vnica enim est Christi satisfactio,quæ non culpæ tantùm æternæque mortis reatu nos eximit:sed temporalibus quoque pœnis redimẽdis est pretium.Arridet quidem,prima specie,illa distinctio:pœnam æternam gratis remitti Christi beneficio:temporales autem,nostris satisfactionibus:sed re propius inspecta,protinus euanescit.Reclamant primum omnes Prophetæ,qui Dei misericordiæ,pœnarum relaxationem vbique aßignant. Quod Deus gratis condonat,certum est,nullis operibus nos promereri.Atqui,dum ita Deum loquentem inducit Propheta:Propter me faciam,non propter vos:de remittenda temporali pœna sermo habetur. Imo quoties ferè ad petendam gratuitam veniam confugiunt, externas calamitates deprecantur,vt sunt iræ Dei indicia.Et cùm nos recipit Deus in gratiam, simul finem malis se impositurum promittit.Denique,sicuti culpam pœna sequitur,tanquam fructus arborem:ita culpa remissa,tanquam excisa radice,pœna quoque extinguitur.Verum est quidem hoc optimum esse remedium,ne iudicentur homines à Deo,si seipsos iudicent: quemadmodum testatur Paulus.Id tamen perinde accipi non debet, acsi mutua compensatione ipsum placarent.Sed cùm hoc vnum agat Deus nos puniendo,vt ad pœnitentiam cogat, non mirum est,si pœnæ dicatur occurrere peccator,qui sponte se corrigit. Verbis enim nos inuitat prius cœlestis Pater,quàm manu feriat. Si voluntaria in nobis conuersio apparet,obtinuit quod volebat.Illic iam cessat puniendi materia. Denique,sicut in futurum tempus respiciunt,quæ piis infliguntur pœnæ:ita qui eas auertere cupit,non est quòd studeat satisfactione aliqua,quod deliquit,expungere:sed se quibuscunque potest modis cum ad humilitatem,tum ad veram resipiscentiam erudiens,sui ipse peccati vltor sit homo: ne Deum experiatur vltorem.Qui Deum sibi vult parcere,ipse sibi ne parcat,nec indulgeat.Qui erigi vult à Deo, seipse humiliet.Sed hoc totum nihil ad mutuam compensationem:nam qui in hunc modum de se pœnas sumunt,quò præueniant Dei iudicium,constituunt sibi nihilominus in Christi sacrificio non modò culpæ expiationem:sed pœnarum etiam,quascunque meriti sunt,veniam. Satisfactiones porrò,quarum vsus est in Ecclesia,cùm ad exemplum magis pertineant,pars sunt ordinis politici,non autem spiritualis iustitiæ subsidia.

Ezech.36.

1.Cor.11.

Huic doctrinæ,qui vel tantillum derogant, nunquam tam speciosos habebunt prætextus,quin saltem palam fiat,exitiales ipsos tendere insidias hominum saluti:quas si cauere negligimus,frustra posthac gememus salutem amissam,quam ipsi sponte prodiderimus Satanæ,& eius ministris.Cauendum itaque,ne illæ nos demulceant Sirenum voces. Hoc parum est:Hoc commoda interpretatione mitigabitur:Hoc facilè latebit:Hoc admittetur non magno periculo. Potius audiamus monentem Christum: Ambulate dum lucem habetis. Nam si quas patimur claræ luci nubeculas opponi,citius quàm putemus, obruent nos tenebræ.Vnica est ianua, qua ingredi nos in vitam æternam oportet: vnica est via,qua ad eam peruenitur.Minimus ab his deflexus,procliuis est in mortem error.Huc accedit,quòd obliquis velut cuniculis simul impetitur Christi gloria,quam ita coniunctam esse cum salute nostra voluit,vt alteri qui detrahit,vtrunque violet.Ergo in asserenda gratuitæ iustificationis doctrina,non tantùm quàm sit nobis chara nostra salus:sed etiam,quàm pretiosa Christi gloria,specimen edendum est.Vndè apparet,quàm detestandum interitum nobis moliantur perfidi Mediatores,qui suis fucis huc nos inducunt,vt non minus in Filium Dei simus ingrati,quàm propriæ salutis proditores.

Atque vt demus, relinqui istud nobis integrum, iustificari sola fide hominem: qui tamen nihil præterea relinquunt, quo tandem loco habendū censent cultum Dei? Estne illa res tam friuola, vt pacem Ecclesiæ morari non debeat? Atqui, hominum & Angelorum saluti præferendam esse dico. Proinde, qui non tantùm posthabito, sed etiam relicto Dei cultu, alterū illud caput duntaxat vrgent, quid sit vera religio nondum didicerunt. Si quis obijciat, præcipuam diuini cultus partē fide, eiusque exercitijs contineri, ego id quidē fateor: sed disputare, quomodo salutē adipiscantur homines, quomodo autē ritè colatur Deus, tacere nimis est præposterum. Adde, quòd huius rei cognitio propriā explicationē desyderat: cuius duo potissimùm sunt membra. Primùm enim statuendū est, spiritualem esse Dei cultum, ne in externis vel ceremonijs, vel alijs quibuslibet operibus, reponatur: deinde non esse legitimum, nisi ad eius, cui præstatur, voluntatem sit compositus, tanquam ad suam regulam. Vtrunque plusquam necessarium est: nam vt nihil quàm terrā & carnē sapimus, ita Deum metimur nostro ingenio. Vnde fit, vt semper magis arrideant externæ pōpæ, quæ nihili sunt coram Deo, quàm interior cordis veritas, quam solā probat ac requirit. Rursus, nota est ingenij nostri lasciuia, quæ hic maximè exultat, vbi nihil prorsus audendum erat. Quoslibet cultus, & alios subinde atque alios cōminisci, homines sibi permittunt. Neque hoc est seculi vnius vitium. Vsque ab exordio mundi, ita licenter mundus cū Deo lusit. Ipse autem clamat, nihil sibi pluris esse, quàm obedientiā. Itaque omnes cultus, præter mandatum suum confictos, non modò tanquam irritos respuit, sed planè damnat. Quid testimonijs vtar in re tam aperta? cùm prouerbiales inter Christianos esse debeant eiusmodi sententiæ.

Quòd prius membrū, quasi superuacuū securè omittunt facti Mediatores, vt ne verbulo quidem attingāt, spiritualem esse Dei cultum: quid aliud quàm latebras quæritant ad fallendum? Fingamus tamen id esse tolerabile. Quòd autē in operibus per se bonis numerant, quæ spontè suscipiuntur absque Dei mandato, in eo totam piè rectéque viuendi regulam peruertunt. Vbi enim erit illud. Frustra me colunt, docentes præcepta hominū, si vagari suo arbitrio extra Dei legē, hominibus liceat? Ac eò impudentiæ erūpunt, vt dicant à Spiritu sancto discrepare, qui non probant supererogationis opera. Cur istud? An quoniā eiusmodi opera apud Iesaiam cōmendat Spiritus, cùm hoc solo titulo damnat quæcunque pulcherrimam alioqui speciem habent, quòd ea Deus non requirat è manibus nostris? Video quid obijciant: vt omnia vendamus, vt perpetuam colamus virginitatē, vt gratuitam prædicationis operam impendamus Ecclesiæ, non præcipi quidem à Domino, placere nihilominus. Atqui, respondeo, etiā si quis hæc omnia simul, & longè maiora præstet, nihil vltrà præstare, quàm quod lex continet. Illic enim iubemur Deū ex toto corde diligere. Quis hominum hanc metā sua perfectione superet? Si excipiant, nullū tamē de operibus ipsis speciale extare mandatū: ad hoc quoque facilis est respōsio. Neque enim hæc omnibus cōuenirēt. Neque ritè suscipiuntur in eū finem, quasi per se valeant, aut quasi ita coli Deus velit. Si quis nulla necessitate inductus, vendat quæcunque habet, abiecta familiæ suæ cura, quasi vēditio per se sit virtus, nónne stultitiæ meritò dānabitur? Neque enim omnes promiscuè alloquitur Christus, cùm dicit: Vade, & vende omnia: sed eum qui se falsò tota lege perfunctū putans, inani fiducia turgebat. Vt eum ostendat Christus, procul adhuc à tanta perfectione abesse: vitiū, in quo sibi blandiebatur, attingit: quòd scilicet opibus suis nimiū addictus esset. Vnde patet, tale venditionis genus sub legis mandatis contineri. Idē & de virginitate sentiēdum. Videre enim quisque debet quid sibi datum sit, ne quis incontinentia laborās, dum cœlibatum appetit, cum Deo luctetur. Deinde, qui cōtinentiæ dono præditus est, placere sibi non debet cum suo cœlibatu, quasi genus viuendi colat alijs perfectius. Neque enim virginitas,

quasi

quasi per se virtus sit, laudatur: sed dum refertur in suum finem: vt liberius, auocamentis omnibus soluti, studia nostra & curas omnes conferamus in Dei obsequium. Et cur stipendio abstinuit Paulus, nisi vt obuiam iret pseudoapostolorũ malitiæ, qui ideo nihil poscebant, vt infamiam crearent eius ministerio, vel saltem authoritati detraherent? Quid autẽ obsecro, præter officij sui modum supererogat minister, dum nihil prætermittit, quod ad Ecclesiæ vtilitatem facturum videt? Non potuit aliter facere Paulus, quin se & Apostolatum suum improborum ludibrio exponeret. Quid ergo fecit, primùm quod non debuerit: deinde quod non esset ex Dei præscripto?

Iactant etiam exẽplum Dauidis, qui coram arca saltauit. Verùm, quid hoc ad commentitios cultus stabiliendos? Nam si nouum quẽpiam cultum erigere in animo habuit Dauid, quis eius temeritatem excuset, cùm rem tam seuerè à Domino prohibitã aggressus sit. Lex certè illa communis erat omnium: ne facerent quod singulis placeret: sed tantùm quod Dominus præceperat. Si quid ergo ad mandatũ de suo addidit Dauid, perperã ausus est plus quam licebat. Si fatemur peccasse: quid imitatores iuuat peruersum exemplum? Ego verò non concedo, hoc animo saltasse Dauidem, vt cultum sibi non mandatum Deo exhiberet. Satis scitur, ceremonias ita pietatis fuisse exercitia, vt non tam ex se, quàm ex fine æstimarentur. Quid ergo sibi aliud voluit illa Dauidis saltatio, nisi vt arcam Domini magnificè in locum cœlitus illi destinatũ & consecratum deduceret? Quanquam non dubium est, quin peculiari Spiritus instinctu huc adductus fuerit: quod in extraordinarijs sanctorum factis semper obseruandum est. Deut. 12.

Verùm, ne quis calumnietur, nos in rebus externis nimium esse morosos, qui adeo præcisè tollamus omnem libertatem: hìc testatum velim pijs lectoribus, me non de ceremonijs litigare, quæ decóro tantùm & ordini seruiunt: vel etiam symbola sunt & incitamenta eius, quam Deo deferimus, reuerentiæ. Nobis enim de operibus disputatio est, quæ per se Deo placere fingunt Mediatores, & quibus eũ ritè coli affirmant. Nam cùm illis de operum iustitia, adeóque meritorijs operibus sermo est, eiusmodi figmenta obtrudunt, quæ ad Dei legem hominũ arbitrio adduntur. Quis autẽ non videt hoc modo ἐθελοθρησκείας, quæ à Paulo dãnantur, Dei mandatis opponi? Certè, si verum dicerent, falsum esset illud Christi: Frustra Deũ coli hominum mandatis. Nego igitur, legitimũ esse alium Dei cultum, quàm qui ad eius voluntatem exigitur: nam is solus rationabilis à Paulo vocatur hac de causa, quòd vbi sapere plusquam oportet, homines volunt, à ratione viáque aberrant. De operibus autem medijs, quorum libera est electio, alibi erit opportunior dicendi locus: tantùm ostendere volui, si absque Dei mandato suscepta à nobis opera, in partem diuini cultus, spiritualisque iustitiæ obrepant, quod in religione præcipuum est, euerti. Rom. 12.

Quoniam in tradenda reformationis formula, postquam de iustificatione egerunt Mediatores, ad Ecclesiã descendũt: videndum quatenus eorum placitis acquiescere pio homini liceat, qui nolit à veritate discedere. Quas ponũt dignoscendæ Ecclesiæ notas, ego quoque libenter recipio, purã doctrinam, rectum Sacramentorum vsum, & sanctam, quæ inde pendet, vnitatẽ. Sed quod addunt de cõtinua Episcoporum successione, quis nõ animaduertat captiosè ab illis dici? Non abs re cõtendimus, ita seculis aliquot laceratam & dißipatam fuisse Dei Ecclesiam, vt destituta fuerit veris pastoribus. Cõtendimus nihil minus quàm pastores fuisse, qui hunc honoris titulũ sibi arrogârunt. Isti, non modò lupos censeri volunt pastores, sed Ecclesiam alibi quàm apud eos quærendam esse negant. Nos certè nõ negamus semper fuisse Dei Ecclesiam in mundo. Audimus enim quid de perpetuo Christi semine Deus promittat. Hoc etiam modo non negamus, quin ab exordio Euangelij cõtinua vsque

ad nos fuerit Ecclesiæ successio: quẽadmodũ certò persuasi sumus, ad finẽ vsque mundi fore: sed non concedimus, ita affixam esse externis laruis, vt penes Episcopos vel fuerit antehac vel posthac futura sit. Et vnde, quæso, id necessariũ esse probãt? Nulla vsquã inuenietur promissio. Quin potius, dũ Petrus admonet, falsos doctores in Ecclesia Christiana fore, sicuti in populo veteri fuerũt: & Paulus sessurũ in tẽplo Dei Antichristũ pronuntiat, nõ extraneos hostes designãt, qui violenta irruptione ad exiguũ tẽpus, turbẽt Ecclesiã: de ordinaria quam vocant, præsulum administratione loquuntur: ne quis tranquillum ac florentẽ regni Christi statum somniaret. Ergo, si penes Apostolorum successores residet Ecclesia, eos quæramus successores, qui traditam ab illis doctrinam posteris fideliter per manus tradiderint.

Scio, vt continuam hãc successionem cõmendent Irenæus, Origenes, Augustinus & alii quidã ex veteribus. Sed merũ fucũ faciunt, qui eiusmodi testimonio, tyrannidẽ Papatus, quæ nihil cõmune habet cũ antiqua Ecclesiæ forma, defendere conantur. Irenæo & Origeni negotium erat cum improbis nebulonibus, qui, cùm prodigiosos errores proferrent in medium, eos sibi diuinitus reuelatos esse iactabant. Huius mendacii facilis erat refutatio, quòd adhuc superstites erant multi, qui familiares Apostolorum discipuli fuerant. Recens erat eius doctrinæ memoria, quã Apostoli tradiderãt. Ipsi quodãmodo parietes adhuc eorum vocibus personabãt. Miramur, si illi sancti viri, testes citauerint Ecclesias, quæ & ab ipsis Apostolis institutæ fuerãt, & eorum institutionẽ, sine controuersia, retinuerãt. Pugnabat Augustinus contra Donatistas, qui furiosa superbia inflati, solos se Ecclesiam habere gloriabantur, cùm tamen nihil esset causæ, cur ab aliis dissiderent. Obiicit illis Augustinus, quas illi repudiabant Ecclesias, & à quibus discessionẽ fecerant, continua serie ab ipsis Apostolis fluxisse. Optimo id quidem iure: cùm eas in recepta semel doctrina persistisse, Donatistæ agnoscerent. At longè diuersa est nostra ratio. Successores enim Apostolorũ fuisse negamus, qui ab eorũ fide, doctrináque desciuerint. Perfidiosi isti Mediatores, qui tenebras miscẽt cum luce, quàm dissimilis sit antiquo Ecclesiæ regimini, vel potius cõtraria præsens dissipatio, non ignorãt. Cuius ergo impudentiæ est, ad opprimendã Ecclesiam, nomen Ecclesiæ ipsius obtendere? Vtinã verò ad hunc vsque diẽ stetisset illa, quam mentiũtur, successio. Apud nos certè non difficulter inueniret, quã meretur, reuerentiã. Sit, inquam, Petri successor, Papa, si Apostoli fungatur officio. Sed in quo sita est successio, nisi in perpetuitate doctrinæ? Si autẽ ab his corrupta est, imo extincta & abolita Apostolorũ doctrina, qui eorũ haberi volũt successores: quis non stultã eorum iactantiã derideat? Eodẽ nempe argumẽto probare mihi licet, tyrannos omnes optimos fuisse libertatis vindices: quoniã à republica ad eorũ monarchiã cõtinuus fuerit transitus. Nunc an ita sit, ex re fiat æstimatio. Sed hoc ipsum ne fiat, ex professo cauent Mediatores, qui ex honore, quem personis deferunt, præiudicium fieri volunt de doctrina.

Vt locum hũc breuiter concludã: Ecclesiam Dei quærimus. Fatemur omnes, sic propagatã fuisse ab initio, vt continuo seculorũ ordine ad nos vsque durauerit, & hodie diffusa sit per totũ orbẽ. Restat altera quæstio: Sitne personis alligata. Nos quàm periculosum sit hoc fateri, tametsi videmus, nolumus tamẽ adeo esse solliciti, vt caueamus in posterum. Sed cùm sibi vsurpent nomen Ecclesiæ, qui eã funditus, quantum in se erat, perdiderunt, cuius socordiæ fuerit, saltem præsenti malo non reclamare? Iam suo tempore dicebat Hilarius, Ecclesiam potius delitescere in cauernis, quàm in primariis sedibus eminere. Quæ ad tam horrendam, quæ vbique hodie grassatur, vastitatem deplorandam querimoniæ sufficiant? Aliunde igitur, quàm ex hominũ titulis, petẽda erit Ecclesiæ cognitio. Et frustra in eius inuestigatione circuimus, cùm vltrò se nobis verissima ratio offerat. Quis enim nostrũm, vt hominem agnoscat, eius calceos vel pedes intuebitur? An non in faciem potius rectà cõiicimus oculos?

Cur ergo in considerandа Ecclesia,non ab ipso capite incipimus,præsertim cùm eò nos Christus ipse reuocet? Vbi erit cadauer,inquit,illuc congregabũtur aquilæ. Quare si in certã Ecclesiæ vnitatem coalescere libet:in veritatem Christi tantùm consentiamus. Mat. 24.

Cùm ad Ecclesiæ authoritatẽ ventum est,quibuscunque fucis imperitorũ oculos ludant Mediatores,huc tandem recidunt,vt pro verbo Dei,sola valeat hominũ libido. Nota est illa triplex cantilena: Esse penes Ecclesiã,discernere veras Scripturas ab adulterinis: Eãdem habere ius interpretandi: Eius traditionem oraculorum vim habere. His iactis fundamentis, palam est,ereptum Deo imperium,ad lituos & infulas transferri. Qualiscunque sit eorum caterua,qui modò episcopali titulo sint ornati,Ecclesiam constituit. Porrò,immensum est quod illis licebit,si arbitrio suo interpretentur Scripturam,si fidei articulos fabricent, leges imponant conscientiis. Quid igitur Deo fiet reliquum? Hæc plusquam manifesta est regni Christi,sanæ doctrinæ,salutis nostræ proditio. Et nos discordias alere,pacémque impedire ac turbare clamabunt,nisi protinus assentiamur? Quin proprium Ecclesiæ officiũ sit,Scripturas veras à supposititiis discernere,non nego:nempe, quia obedienter amplectitur, quicquid Dei est,& oues audiunt vocem pastoris,alienorũ vocem non admittunt. Sed Ecclesiæ iudicio submittere sacrosancta Dei oracula,vt quasi precario suã inter homines authoritatẽ obtineant,sacrilega est impietas:nam cùm super Apostolorũ & Prophetarum doctrinã,teste Paulo,fundata sit Ecclesia,perinde isti loquũtur,ac si garrirent matrẽ à filia esse genitã. Notum est præterea,quid captẽt Hinc ille,aiunt,Canon &c. Primùm quæro,quo ipsum tẽpore editũ fuisse putẽt: nam in Niceno concilio nulla eius mentio. Et tamen illic satis validis contra Arriũ instructi armis erãt sanct. Patres,cùm Scripturas in manu haberẽt. Deinde,quid Legi,librísque Propheticis fiet,si tandiu pependit eorum authoritas,donec aliquid post duo tandem annorum millia,ex quo Lex lata fuerat,decerneretur? Nam Machabæorum libros, Tobiam, eiusdémque farinæ alia,quoniam in vulgari eorum canone continentur,pro legitimis haberi volunt. At de ipso Canone, quem adeò supercilios è nobis obtrudunt, inter se non consentiunt veteres Scriptores. Suis ergo fruantur Mediatores, vt libet,modò nobis liberum sit ea repudiare, quæ diuinitus non esse prodita,sani omnes,saltem vbi moniti fuerint,iudicabunt. Ephes. 2.

Sequitur ius interpretandi,quod vt Mediatores confictæ à se Ecclesiæ asserãt,adducunt Petri testimonium:non esse priuatæ interpretationis prophetiã:quia non à seipsis locuti sint Prophetæ,sed à Spiritu Dei impulsi. Sed hac consequẽtia apud intelligentes parum proficient. Admonet Petrus,nihilo nũc magis humani ingenii perspicacia intelligi posse Prophetias,quàm olim conflari potuerint. Hortatur ergo,vt queẽadmodum diuinitus sunt allatæ, ita genuinũ earum sensum postulemus à Dei Spiritu nobis patefieri. Nihil ambitioni,nihil arrogantiæ esse dandũ. Sed an inde consequitur,ius interpretãdi rediisse ad paucos? Obtẽdunt etiam,promissum esse Ecclesiæ Spiritũ,à quo ducatur in omnem veritatem:& qui suggerat, quæcunque docuit Christus. Atqui,cùm eripiant interea Ecclesiæ,quod illi à Christo datum est, ánnon detegẽda est eorũ fallacia? Dono interpretationis instruit Spiritus Domini quos visum est,in cõmunem Ecclesiæ ædificationem. Huius doni vim & vsum non supprimunt tantùm,sed in nihilum redigunt,qui solis episcopis potestatẽ faciunt aliis dictandi,quod necessariò sequantur. Sæpe accidit,vt genuina Scripturæ intelligentia destituti sint episcopi. Ergo qui nos ad tenẽda eorum præscripta cogunt,furiosos armãt gladio,quo Scripturam totã miserè conscindant. Denique,quisquis Scripturæ sensum,episcoporũ subiicit arbitrio,interẽpta eius anima,nihil præter mortuũ corpus relinquit. Extrahẽdus enim nobis est anguis,quẽ sub hoc dumeto Mediatores occultãt:nempe hoc volũt,vt nihil tam sit firmũ & perspicuũ in

Scripturis, quod nō vno verbo eludere promptū sit, siquidē cornutis bestijs minus adlubescat.

Tertiam partē Ecclesiasticæ potestatis locant Mediatores in sanciēdis, tam dogmatibus, quàm legibus. Atque priorē illam speciem, Traditiones vocant: quas si quis cōuellat, eorum sententia, negat Ecclesiam fundamentum esse veritatis. Hac captione irretiuntur miseræ animæ, ne quam omnino superstitionem reijcere audeant, quæ modò longi temporis vsu inualuerit. Plausibile quidem exēplum adducunt in baptismo paruulorum: sed cùm nullum sit tam crassum aut puerile cōmentum, quod non Traditionis nomine vēditetur in papatu, omni superstitionū genere vltrò se implicat, quisquis ab hac captione sibi nō cauet. Tametsi, ne hoc quidem illis concedo, ex Ecclesiæ traditione fluxisse pædobaptismum, quē certò constat, in ipsa Dei institutione esse fundatum, & à circuncisione habere suam originem. Parū enim haberet firmamēti, si hominū tantùm arbitrio staret. Adeóque hæc tenenda est vniuersalis regula, non esse legitimum Sacramentum, nisi quod à Deo est, non ab hominibus. Sed vt ad præsentem causam reuertar: non modò cerei paschalis benedictionem, aquæ exorcismum, & similes nugas, quæ numero sunt infinitæ: sed missandi ritum, & impios omnes eiusdem formæ cultus, vna, vt aiunt, fidelia dealbant, cùm illis Traditionū imponunt nomen. Vt quicquid longi temporis præscriptione defenditur, quasi extra controuersiam positum, inter ipsa Dei mandata emineat. Et hîc se nemo opponet? Imo subeunda potius millies turbatæ pacis infamia, quàm vt perfida dissimulatione prodamus tam necessariā Dei veritatem, quæ hîc alioqui periclitatur.

Leges non alias vnquam tulit vera Christi Ecclesia, nisi quæ ad retinendum ordinem, ad fouendā concordiam, ad tuendam disciplinā, facerent. Tales nemo sobrius non fatebitur, & iure ferri, & ab omnibus pijs seruādas esse. Nec verò de eo cōtendimus. Sed duobus malis subuenire necesse est, si volumus saluā esse Ecclesiā. Quòd hodie nihilo leuiora & æquè multa & varia legū onera imposita sunt Christianis, quàm olim sustinebāt Iudæi, id esse præter Christi institutū, nemo dubitat. Qui enim Dei leges abrogauit, vt nos à seruitute laxaret, nouis profectò hominū legibus nos premi noluit. Factū est tamē. Nec tantùm liberale illud regimē ablatum, sed quasi in dirā carnificinam coactæ sunt animæ. Saltē fieri nequit, quin assiduè torqueantur. Nam & quædā apertè cum præscripta à Deo regula pugnant, & quarūdam obseruatio impossibilis. Tam procul absunt à leuanda hac tyrānide, qui habenas tenent, vt tantùm de ea stabiliēda cogitent. Et nunc Moderatores nostri, opposita Ecclesiæ authoritate, impiorū libidini obsequuntur. Alterius quoque mali non minus necessaria est correctio. Leges, quas sub Ecclesiæ nomine cōmendant tyrāni, spirituales vocāt: vt quæ regēdis cōscientijs sint destinatæ. Huius mali appēdix est illa, cuius memini, superstitio: quòd earum obseruationem ad cultum Dei pertinere, fingunt. At Deus sibi vni spirituale regimē, verbóque suo vindicat: vt intactæ ab hominibus cōscientiæ in solū eius nutū respicere discant. Vnus legislator, inquit Iacobus, qui saluare potest ac perdere. Et Paulus seuerè admonet, ne se hominibus addicāt, qui Christi beneficio sūt manumissi. Et alibi Colossenses obiurgat, quòd decretis teneantur. Quid ad hæc Mediatores? Nulla remedij facta mentione, simpliciter, vt hactenus, parendi necessitate nos obstringunt. Atqui, tantundē abrogatur imperio Dei, quantum hominibus tribuitur. Valeat ergo præuaricatrix ista obedientia, quæ Dei frænum abrumpit, vt nos hominum laqueis strangulet.

Iam quòd toti Ecclesiæ præficiūt Rom. Pōtificem, cū per se nō est tolerabile, tum verò acrius refutandū, quia prærogatiuam esse Petro cōcessam, fingūt. Mādat Petro Christus, vt pascat oues suas. Quid? Alijs non mandat? Sed non frustra hunc nomine compellat Christus. Quasi non constet, illic ter repetito oues pascendi iussu, eum restitui in

honorem Apostolatus, vnde ter Christũ abnegando, exciderat. Nomen autem ouium, qua fronte, quæso, vniuersam Ecclesiam interpretantur? Eodem nempe argumento dicã, munus, quod Christus illi contulerat, alijs resignasse, quos ad pascendum Christi gregem hortatur. 1.Pet.5.
Gubernare, secundum istos, debuit Petrus totam Ecclesiam, quia illi dictum fuerat, Pasce oues meas. Ergo si alijs idẽ faciendũ iure scribit: aut in eos transfert ius sibi cõmissum, vel ex æquo cum illis participat. Nimium verò proteruè Scripturis ludunt, cùm totã Ecclesiam fingunt in nomine ouiũ comprehẽdi. Ipse quidem pastor fuit ouiũ Christi, sed quibus operam suam impendit, & quàm latè se extendere potuit eius ministerium. Nam si cum plenitudine potestatis, vt garriunt Mediatores, præesse debuit Ecclesijs omnibus, iniquè Paulus agebat, superiorem illi gradum negando. Et quis vnquam fando audiuit, Petrum quicquam sibi in alienas Ecclesias vendicasse? Quin potius cùm ab Ecclesia mittitur, obtẽperat, tanquam vnus quilibet ex consessu. Fuit inter alios eximius, nõ nego, & pro excellentia donorum, quibus pollebat, illi honor deferebatur, vt primas teneret, quoties erant congregati. Sed aliud longè est, orbi vniuerso præesse, quàm præsidere in exiguo hominum cœtu.

Sed fingamus, datũ fuisse Petro, quantum iactant. Quis tamen concedet, patrimonium fuisse donatũ, quod in hæredes transmitteret? Successoribus idem, inquiũt, quod acceperat, ius reliquit. Ergo Sathanã esse oportet, quisquis est Petri successor: quoniam hoc elogio insignitus fuit. Vbinam fit vlla successionis mentio? Paulus cùm de tota Ecclesiæ administratione ex professo disserit, neque vnum constituit caput, neque primatũ hæreditarium facit. Et tamen illic totus est in cõmendanda vnitate. Postquam autem cõmemorauit vnũ Deum Patrem, vnum Christũ, vnum Spiritum, vnũ corpus Ecclesiæ, vnã fidem, vnũ baptisma: modum conseruandæ vnitatis describit: quia vnicuique Pastorũ distributa sit gratia secundum mensuram, qua donati sunt à Christo. Vbi plenitudo potestatis, cùm singulos ad certum modum reuocet? Cur non vnum Papam mox subiecit, quo nihil ad præsentem causam erat commodius, si quidem ita res tulisset? Ephe.4.

Demus præterea, sancitam in Petro fuisse primatus in Ecclesia perpetuitatẽ: cur tamen Romæ potius sedes primatus, quàm alibi collocabitur? Causam allegãt, quia fuerit Petri sedes. Perinde ac si quis in deserto constituat præcipuam Ecclesiæ Iudaicæ sedem: quia illic Moises summus omnium Propheta, & Aaron primus sacerdos, vsque ad mortem, munere suo defuncti sint: sed valeat hæc ratio. Quid Antiochia? Romã præferũt: quia illic mortuus sit Petrus. At probabiles sunt cõiecturæ, vnde colligere licet, fabulosum esse, quod de Romano Petri episcopatu tradũt. Cõplures priuatos salutat Paulus, cùm scribit ad Romanã Ecclesiã. Triẽnio pòst, illuc vinctus adducitur. Exceptũ à fratribus fuisse refert Lucas. Iterũ nulla Petri mẽtio. Scribit Paulus ex carcere varias epistolas. Nomina quorũdã, etiã ignobilium, exprimit: Petro nullus inter eos locus. Si illic fuisset, nõ caruisset insigni cõtumelia tale silentiũ. Iam, cùm sibi neminẽ adfuisse in prima sua defensione conqueritur, an nõ turpem nimis perfidiæ notã Petro inureret, si tũc fuisset vrbis pastor? Itẽ, dũ alibi omnes, quos secũ habet, perstringit, quis credat in hoc numero fuisse Petrum? Et tamẽ illud ferè totũ est tempus, quod Romanæ illius sessioni aßignãt. Verùm, vt istam quæstionem nõ moueamus: si ideo primatum obtinet Roma, quia fuerit vltima Petri sedes, cur saltẽ Antiochia secundum locum inter Patriarchias non tenuit? Cur Iacobus & Ioãnes, qui cum Petro videbantur colũnæ esse, non proximã sedibus suis dignationem, acquirere potuerunt? Quàm præpostera fuit distributionis ratio, cùm Alexandriam sedem Marci, qui tantùm vnus erat ex discipulis, Ephesо & Ierosolymæ prætulerunt? Verùm Apostolos inter se conferre desino: ipse enim dominus omnium ac magister, ad cuius fulgorem euanescit omnium

dignitas, vbi summi sacerdotii munus, & docendo & moriendo, nisi Ierosolymæ obiit? Ergo Ierosolyma Christi sedes nulla erit, & Roma ad se honorē rapiet? Huc accedit, quòd Petri Apostolatus Iudæus fuit peculiaris, teste Paulo: ideóque propriè ad nos non spectat. Quare Iudæos, quorum res agitur, sinamus de hac successione litigare.

Eodem pudore Cyprianum aduocant testem in hac causa: nempe is est qui tyrannicæ superbiæ damnat episcopos, si in collegas quicquam imperii sibi vsurpent. Vnum quidē episcopatum nobis commendat: sed Christi, cuius partem in solidum, vt loquitur, quisque episcoporum tenet. At schismata ex summi pontificis contemptu orta esse, alicubi tradit. En eorum ingenuitas. Quod de sacerdotio Leuitico scribit Cyprianus, ad Papatū rapiunt. Nam si pro schismaticis haberet Cyprianus, quicūque pontifici Romano subesse renuunt, quo loco habendus ipse foret, qui aduersus Stephanum tam liberè inuehitur, non inscitiæ modò & arrogantiæ ipsum accusans, sed perinde ipsū cogēs in ordinē, acsi vnus esset ex gregariis? Quare, desinant hìc Dei & hominum testimonio tam impudēter abuti. At vtile, inquiūt, remedium est, tollendis dissidiis, si vnus emineat, cui cogantur omnes parere. De hoc itaque liberā Ecclesiæ consultationē relinquāt, nec fingant verbo Dei præscriptū esse, quod statui ex vsu debet. Quanquam hæc quoque vtilitas falsò ab ipsis prætexitur. Præsertim vbi ista, quam iactant, plenitudo potestatis licentiosè exultat, quæ nihilo minus potest à tyrannide seiungi, quàm ignis à calore suo. Et, ne hìc diutius hæreā, si plena in Christianū orbem potestas, nihil aliud est, quàm episcopatus vniuersalis, hūc Gregorius, vt nefariū & sacrilegū, & soli Antichristo cōgruentem, vbique detestatur. Cui de Papatu fides habenda potius quàm ipsi Papæ? Nunc sibi, vt volet, blandiatur Rom. pontifex hoc imperio, quod illi adulatores tribuunt: sed apud sanos nihil aliud proficiet, nisi vt Antichristum se ostendat.

Nunc, vt alia omnia remittam, si Romanum pontificem volunt totius Ecclesiæ caput agnosci, primo loco dent nobis verū episcopum, necesse est. Quis enim inter episcopos eminebit, nisi vnus, & quidē eximius in ordine episcoporū? Et ipsi quoque, dū Papatum ornare volunt, subinde in ore habent, Petri successionem, & Christi vices. Porrò, quem Christi vicarium dicere audebūt Mediatores, qui profligata Christi veritate, extincta luce Euāgelii, salute hominū euersa, corrupto & profanato Dei cultu, calcatis atque laceratis omnibus sacris eius institutis, dissipato Ecclesiæ ordine, barbarū in morem dominatur? Quid simile, obsecro, habet cum Christo Papa, vt eius vices personámque sustineat? quid habet cōmune eius dominatio cum ministerio Petri, vt censeatur eius successor? Ergo, vt inter nos cōueniat de primatu, inde faciendum erit exordium, vt episcopum verè præstet, cui primas in Ecclesia deferamus: nam qui hoc statuit vnitatis vinculum: qualis qualis sit Romanus episcopus, totum illi orbem subesse debere, non aliter hoc consequetur, quàm impiam à Christo defectionem excitando.

In sacramentis hanc boni & æqui Pacificatores moderationē adhibent, vt septenarius numerus, qui temerè indoctorum hominum confictus audacia, stulta mundi credulitate obrepsit, quasi sacer, retineatur. Subinde obtestādi sunt mihi lectores, vt causæ, quæ tractatur, magnitudinē pondúsque reputent. Sacramenta instituit Christus, vt sint non modò symbola veræ religionis, quæ filios Dei à profanis hominibus discernant, sed testimonia quoque diuinæ erga nos gratiæ, adeóque pignora. In baptismo nobis & remissio peccatorum, & regenerationis Spiritus offertur. In sacra Cœna inuitamur ad fruendam Christi vitā, vnà cum bonis omnibus. Quale nunc temperamentum erit, si his misceantur hominum figmenta? Obtendunt quidem, Deum esse omnium authorem. Sed hæc postea quæstio expedietur. Nunc tantùm dico, nimium nos fore socordes, si natas in hominum cerebris qualescūque ceremo-

nias

nias talibus mysterijs patimur æquari, in quibus salutis nostræ summa continetur. Cùm rogat Christus, ex cœlóne, an ab hominibus sit Ioannis baptisma, non aliter legitimum rationque nobis esse debere significat, quàm si cœlitus fuerit institutum. Eadem in sacramentis omnibus valet ratio. Et sanè cùm profiteantur isti Mediatores, sacramenta non testari nobis modò, sed etiam exhibere, quæ supra hominum captum sunt ac facultatē, nimium peruersos fore palam est, illa si subijciant hominū arbitrio. Sacramenta duo à Christo nobis esse commendata, extra controuersiam est. De quinque ergo reliquis videamus quid sit sentiēdum.

Prius tamen quàm huc progrediar, in baptismo breuiter adnotare operæpretiū est, melius potuisse omitti quod de præcisa eius necessitate cōmemorant. Præterquā enim quòd externis signis perperā alligatur animæ salus, iniuria fit non leuis promissioni, acsi minus ad præstandam quam offert, salutem, nisi aliunde adiuta sufficeret. Sancta ideo nascitur ex fidelibus progenies, quòd adhuc vtero inclusi, ipsorum liberi, antequam vitalem spiritū hauriant, cooptati tamen sunt in fœdus vitæ æternæ. Nec sanè alio iure per baptismum aggregantur in Ecclesiam, nisi quia ad corpus Christi iam antè pertinebant, quàm in lucem ederentur. Alienos enim ad baptismum qui admittit, ipsum profanat. Nunc ergo, qui ita necessarium statuunt baptismū, vt à spe salutis excludant, nisi qui eo tincti fuerint, tum in Deum sunt cōtumeliosi, tum se quoque ipsos implicant magna absurditate. Nam à Christo alienos sacra Christi nota insignire, quî fas esset? Baptismū ergo præcedat adoptionis gratia, necesse est: quæ non dimidiæ tantùm salutis causa est, sed eam ipsam salutem in solidum affert, quæ baptismo deinde sancitur. Hinc, vt error alius ex alio scaturire solet, baptizādi munus quod solis Ecclesiæ ministris peculiariter mandauit Christus, non ad vnū modò quēlibet ex plebe, sed ad mulierculas etiam delegant. Taceo quòd de forma baptismi disputantes, posthabita mysterij explicatione, quasi parū ad rem faceret, in nudā verborū pronūtiationem insistunt: acsi Christus cùm Apostolos in nomē Patris & Filij, & Spiritus sancti baptizare iussit, magicū nescio quod carmen dictasset: ac non potius summatim indicare voluisset, vnde & tota vis baptismi fluat, & cuius nomine iussúque administretur, & cuius fide nitatur, & quorsum referri debeat.

Ceremonias omnes, quibus purum Christi baptismū posteritas partim vitiauit, partim obfuscauit, illibatas manere iubēt: imo etiā restitui, sicubi sint abrogatæ. Hoc autē quid aliud est, quàm cœnosis hominū inquinamentis cœleste Filij Dei lauacrum inficere? Simplex aquæ symbolū nobis mandauit Christus. Eo, vt par erat, cōtenti fuerunt Apostoli. Non eadē apud successores valuit sobrietas. Arrisit enim oleū & cereus, & similes nugæ. Demum obrepsit, quæ solet, peruersa superstitio: vt chrisma ab hominibus additū, pluris quàm aqua ore Christi consecrata, fieret. Aquam verò ipsam nouo & sumptuoso ritu, quasi aliàs profana esset, oportuit cōsecrari. Denique, ipsa baptizādi actio ex tam varijs & multis partibus cōsarcinata est, vt aquæ symbolū, quod solū debuerat illic eminere, sub magno cumulo lateat. Causantur superstitionū magistri, hæc additamēta ornando baptismo seruire. verùm res ipsa clamat, obscurari potius purā eius administrationē. Aliqua igitur saltē correctione opus erat. Eā Mediatores adeò nō admittūt, vt disertè caueāt, ne quid nouetur. Detur hoc vetustati. vt quæ nō superuacua modò, sed etiā inutilia sunt, tolerentur. Quid autē, si qua absurda & ridicula, parúmque congruētia cū mysterij dignitate reperiātur? Atqui, eiusmodi esse sputum fateri cogentur, quo summa paruulorū labra irrigant. Sputo Christus attigit os muti, cui sermonem restituere volebat. Quàm præpostera est æmulatio, cùm idem in paruulis tentant! An sic decebat commemorari Christi miracula? Ludibrium hoc, quod vnde vel quādo emerserit nescitur, nullum certè grauem authorem habet, pertinaciter cùm de-

fendunt, nónne apertè huc se tendere ostendunt, ne qua lucis scintilla nobis maneat?

In tractanda Cœna, transsubstantiationis cõmentum reuocant: cui reclamare coguntur, quicunque verum Cœnæ vsum sibi perire nolunt. Hoc habent propriũ Sacramenta, vt pro humani ingenij modulo, quod spirituale est, in visibili signo conspiciendũ præbeant. Hæc porrò Cœnæ spiritualis est veritas, carnem Christi esse cibum, & sanguinem eius potum, quibus animæ nostræ pascuntur. Huic, nisi signũ respondeat, sublata est Sacramenti ratio. Panẽ ergo nobis porrigi & vinũ necesse est, ex quibus discamus quod hîc nobis Christus figurat. Iam si inane est panis simulachrum, quod cernimus, quid nobis testabitur, nisi inanẽ carnis Christi vmbram? Speciẽ panis esse fingunt, quæ oculos ludat. Quò nos tandem hæc imago perducet? Proinde, vt verum animæ pastum hîc fideles agnoscant, signũ illis sisti oportet, quod corpori pascendo cõueniat. Denique, hoc in Sacramẽtis agitur, vt signi reíque signatæ anologia & affinitas, quidam sit veluti transitus à sensu corporis ad animæ intelligentiam. Quid nunc boni Moderatores? Quòd te panẽ gustare putas & vinũ, falleris: desit enim panis esse qui erat, nec quicquã restat, nisi spectrũ. Cuius ergo rei mihi symbolum erit? Quò res melius pateat, similitudinem mutuemur ex baptismo. Si quis aquam esse neget, qua illic abluimur, ánnon protinus euanescet tota baptismi veritas? Quis enim sibi persuadeat, lauacrum se habere regenerationis, si in signo nihil tale inueniat? Ergo vt fructuosum sit nobis Sacramentum hoc nobis nunquam patiamur excuti, quod etiam compluribus & firmis Scripturæ testimonijs comprobatur: Panẽ qui frangitur inter nos, esse corporis Christi κοινωνίαν: similiter & vinum, sanguinis.

Accedit ad perspicuam Scripturæ doctrinã, veteris Ecclesiæ consensus. Nihil certius est, quàm hoc delirium, cùm plus sexcentis annis nemini venisset in mentem, à rixosis sophistis subitò, quasi abortiuũ aliquem fœtum, prodijsse: & tamẽ sic obtinuerat illa, quam dixi, de signi cũ re signata anologia, persuasio, vt initio explosum fuerit. Fluxerũt deinde complures anni, quibus creuit barbaries, & vnà cum bonarũ omnium artium studio purior religio obsoleuit. Hoc verò fuit opportunum Sathanæ tẽpus, quo reiectitium hoc dogma de integro inueheret. Et tamen extiterunt, seculis ferè omnibus sani homines, qui saltẽ displicere sibi non dissimularent, idque non libera modò voce, sed scriptis quoque facerent testatũ. Sed demus sanè errorem esse longa vetustate cõfirmatũ, nos tamen religione constrictos tenent verba Christi, ne illis hominum placitis, quæ nos inde abducant, subscribere audeamus. Iubet Christus panem accipere & edere. Hæc omnium maximè seria actio est. Promissio additur, quæ aliter stare nequeat, nisi panem verè edamus. Retinenda est enim semper illa quã notaui, similitudo. Sicuti pane & vino alitur corpus, ita cibum animæ esse Christi carnem, & sanguinem eius, potum. Nos itaque Christi mandato obtemperantes, promissionem quoque simul amplectimur, non dubitantes quin arcana Spiritus sui virtute intus efficiat in nobis, quod panis oculis significat. Boni isti viri, qui pacificatorum personas induunt, fictitiam μεταμόρφωσιν, cuius nusquam in Scripturis fit mentio, tanto supercilio asserunt, acsi centum oracula ad eam comprobandam cœlitus allata essent.

Negamus fas nobis esse, discedere à certis Christi verbis. Quid est causæ, cur in hanc, quam Christo deferimus, reuerentiã, adeò atrociter sæuiant, vt hoc solo crimine nos habeant pro hæreticis? Nam simplici & vsitata dãnatione non contenti, calũniantur vocari à nobis in dubiũ Christi omnipotentiam, ipsúmque insimulari vanitatis: quasi verò hîc de Christi potẽtia disputetur, ac nõ potius ex eius verbo quærẽda sit mysterij veritas. Rerum omnium conuersionem fieri posse à Christo, nos quoque fatemur. Verùm, si quis inde cœlum colligat, cõuersum esse in terrã, ridiculus erit virtutis diuinæ æstimator, qui naturæ ordinem

ab

ab illo fixum & constitutum, monstra sibi fingendo, reuellat. Ita in hac quæstione, quærendo quidnam possit Christus, frustra se fatigant, cùm hæc vna cognitio sensus omnes nostros in se continere debeat, quidnam velit. Voluntas autem eius non alibi quàm in verbo quærenda. Nunc syllabam vnam proferant, quæ testis sit huius, quam iactant conuersionis. At qui, nulla vsquam reperietur. Nimis ergo futilis est calumnia, quòd nos cum Christi potentia in certamen, quod nullum est, committunt. Vanitatis porrò Christum à nobis argui quàm improbè mentiuntur? Pronuntiat Christus se corpus & sanguinem suum dare, panem ac vinum porrigendo: hoc totum recipimus, nec verò dubitamus, quin sua constet promissioni fides, quæ certè cõstare nequit, quin res exhibeatur ipsa. Sed hoc est scilicet, nihili præ suis portentis æstimant quicquid & ore Christi proditum est, & solidam mysterij vim explicat, & totum, in quo acquiescit fides, spiritualis gratiæ effectum continet. Hîc vt plurimas absurditates non enumerem, vel magis errorum prodigia, quæ ista transsubstantiatio peperit: quis omnino pius, & ritè eruditus in Christi schola, non eam vel hoc nomine detestetur? Quòd cùm proprium hoc habeat Cœna Christi, vt in cœlum nos attollat: simulac animis nostris insederit hæc persuasio, conuersum esse in corpus Christi panem, deorsum mentes in terrã flectit, quæ in cœlum assurgere debuerant. Ad se nos Christus inuitat. Quia tam altè conscendere non possumus: manum ipse præbet, & quæ idonea nobis adminicula esse nouit, his nos iuuat, atque attollit in cœlum vsque: vt scitissimè loquantur, qui Sacramenta scalis comparant. Iã fingamus, quod isti volunt: nõ esse panẽ qui spectatur in sacra mẽsa, sed inclusum esse Christum: quis non in terra, vbi se Christo potiri putat, defixus hæreat, non mente minus quàm corpore? Ita fiet, vt signum, quod singulos corporis sensus exercere, ad mentem supra cœlos erigendam, debuerat, hanc corporis sensibus alligatam retineat sub mundi elementis. Neque aliud hìc dico, quàm quod mundo accidisse notum est. Quotus enim quisque reperitur in Papatu, qui non ad externi signi intuitum sic obstupescat, vt Christum in cœlesti gloria quærendum esse obliuiscatur?

Huic tam crasso stupori annexa est deterior etiámnum superstitio. Vbi enim adoratur Christus, nisi in pane? Atqui, si apud nos valeret Scripturæ authoritas, ita magnificè cogitandum erat de cœlesti ipsius gloria, vt nihil carnale aut terrenum de ipso sentire nobis permitteremus. Si leue ducimus vitium, præposteram Christi adorationem, corã Deo certè & Angelis execrabile sacrilegium censeri non desinet. Habenda est tamen Moderatoribus gratia, quòd tacitum minimè reliquerunt quid sentirent. Poterant enim tacendo fallere. Sed cùm meritò Christũ in Sacramẽto adorari asserũt, his verbis admonemur, quid nobis sit præstandum, si subscribimus eorum decretis. Fateor certè, Christum, vbicunque simus, esse adorandum. In Cœna verò, cùm se nobis fruendum offerat, ritè aliter recipi nequit, quàm si adoretur. Sed hoc quæritur: Sursumne, an deorsum respiciat nostra adoratio. Porrò cùm nihil illic nisi cœlitùs geratur, etiam si in terra fiat: si velimus cum fructu ad participationem nos comparare, altius terris & mũdo exerẽdæ sunt mentes. Deinde, cùm in cœlesti gloria resideat Christus, quisquis aliò se conuertit, eius adorãdi causa, ab ipso discedit. Et quid illa valebit antiqua præfatio, vt sursum corda tollantur, quam hodiéque in suis missis cantillãt Papistæ: si cultus noster in terra hæret? Sed ita necesse est omnibus accidere, qui semel labyrinthũ sunt ingressi, vt in nouos magísque perplexos subinde flexus se proijciant. Proinde, Christum adoraturi, vt oportet, terrenam omnem de ipso cogitationem exuamus. Ita fiet, vt Cœnam celebrantes, adoremus quidem ipsum quasi præsentem: sed animis in cœlum sublatis, quò nos fides vocat, non in panem defixis: quod est non minus à recta fidei regula, quàm à gloriosa Christi maiestate alienum.

Iam quòd peracta Cœna, manere nihilominus aiunt Christi corpus, quandiu panis consecratus seruatur: id addi oportuit, vt sibi in errore constarent. Quò enim transuolaret Christi corpus, si in locum panis semel subijsset? Verùm, qualem ijs religionem dicemus esse, qui tam putidis ineptijs assentiuntur: Nisi quòd potius simulant? Quis enim, nisi planè à Diabolo fascinatus, plus appetet in Sacramento, quàm quod continent promissiones? Nunc expendamus Christi verba. Certè non panem alloquitur, vt fieri corpus suum iubeat. Panis ergo non sibi, neque in se corpus est: sed nobis, quatenus nobis in spirituale symbolũ offertur. Deinde cùm inter se cohæreant mandatum & promissio: nostrum non est diuellere, quæ Filius Dei cõiunxit. Quid autem ille? Priusquam nobis corpus & sanguinem suum promittat, iubet accipere, edere & bibere. Tollatur nunc cõmunicatio quam præcipit: quẽ amplius locum habebit quæ annexa est promissio? Corpus, inquã, suum nobis Christus porrigit, sed edẽdũ: sanguinẽ suum propinat, sed bibendum. Tota ergo vis consecrationis ad nos dirigitur, non ad panẽ aut vinum: & quidem ad nos, mandato Christi obtẽperantes. Hæc relatio melius ex simili patefiet. Paulus, Man cibum fuisse spiritualem testatur, & aquã ex petra profluentem similiter eundẽ cum nostro, spiritualem cibum. Clara verba sunt, sub diuersis licet signis eiusdem patres illos Christi fuisse nobiscum participes. Quis autem fando audiuit, lagenam Mãnæ, quæ seruata fuit, à pijs fuisse adoratã? Imo cùm furioso propè impetu ad omne genus idololatriæ proiecti essent Iudæi, nemini hoc venit vnquam in mentem. Quid si aliquid inter edendum casu decidisset, an pedibus calcatũ fuisset Christi corpus? Quid? cùm putrescebat quod vltra iustam mensuram collectum fuerat, an vitium accidebat Christi corpori? Si quis aqua illa sordes lauisset, an infectus fuisset Christi sanguis? Quod terræ venis hauriebatur, quod potabant iumenta (nam aliunde nulla erat aquatio) quid erat præter aquam? Videmus ergo, signis nihil subesse, nisi eorum respectu, ad quos significatio pertinet. Atque hoc simili refutatur etiam quod de adoratione garriunt. Nam cùm petram fuisse Christum testetur Paulus: non tamen adeò stupidi erant Israelitæ, vt se coram ipsa prosternerẽt. Verùm ad causam, quæ nunc in manibus est, redeo. Volunt Mediatores cõsecratione facta, remanere semper extra Cœnæ vsum, Christi corpus. Certè si quid valere debent coniecturæ, cùm primam Cœnam celebrauit Christus cum Apostolis, probabile est aliqua panis fragmenta superfuisse: nec legimus eum qui postremus calicẽ accepit, totũ ebibisse. Iussi enim sunt ex calice bibere omnes non exhaurire. Ita factum esset, vt sanguis Christi temerè à quolibet obuio sorberetur. Quid? cùm panis vnus frangeretur in prima Ecclesia: an dicent reliquias in arculam fuisse conditas? Nõdum scilicet innotuerat hæc noua sapientia, quæ magica incantatione panẽ mutari fingit. Nos ergo Christi ipsius verbis inhærẽtes, nihilomagis corpus eius agnoscamus per panẽ nobis exhiberi, quàm Dei gratiam extra eius promissiones. Neque enim corpus se dare pronuntiat, quod in ciborio inclusum, seruetur, sed quod distribuatur inter fideles.

Calicis vsus, quoniam ab eo, nisi ægrè, prohiberi nequeant, qui hactenus assueuerũt, quasi per veniam ab illis conceditur: eáque lege, vt consuetudinem sub vna parte cõmunicandi longo tẽpore vsitatã, non reprehendant: deinde tandiu fruantur hoc priuilegio, donec concilij decreto quid sibi agendum sit, intelligant. Quid autem stabile erit in religione, si ita hominum arbitrio abroganda subijcimus, quæ Filius Dei stãtuit? Clarũ est mandatum: Bibite ex hoc omnes. Puerili cauillo effugiunt, solis Apostolis ita locutum esse Christum, quos iã fecerat sacerdotes. Quasi non cõmunem omnibus regulam præscribat. Quid enim? An peculiare sacerdotibus Sacramentum instituit, ac non toti potius Ecclesiæ? Ac Paulus quidẽ, si quid dubitationis alioqui esset, id tollit, dum se Corinthijs, tam viris quàm mulieribus, testatur quod à Domino acceperat, tradidisse: nempe, vt indifferenter omnes bibant. Quæren-

dasne

duisne erit melior interpres? Atque hunc cōmunicandi morē, vt erat à Domino traditus, plus quā septingentis annis in Ecclesia vsitatum fuisse notum est. Quinetiam extat edictū Gelasii, quo excōmunicātur, qui à calice abstinētes, partem alteram sumunt. Arceantur, inquit, ab integris, aut integra percipiāt: quia eiusdem mysterij diuisio, sine magno sacrilegio ad eos peruenire non potest. Eo deinde sacrilegij, quod tātopere Gelasius detestatur, pro rūpere homines ausi sunt, nō superstitiosa modò abstinētia, sed tyrannica prohibitione. Hanc diabolicā audaciā quis pius non vehementer horreat? Qui in eius defensionē obtēdi solent colores, nihil quàm malum duplicāt. Cùm aliqua sanguinis interdū gutta effunderetur, huic periculo fuisse obuiandū causantur. Ita, si illis creditur, quod ab æterna Dei sapiētia non fuerat prouisum, soli animaduerterunt: quod temerè ab illa vitium admissum erat, ab ipsis corrigi oportuit. Verùm huic periculo iam antè occurrimus, falsam magici exorcismi opinionē diluendo. Et tamē etiā si instarēt mille pericula, fas tamen esse nego, aliquid in perpetuo & inuiolabili Christi edicto mutari. Allegāt, totū sub pane Christum percipi: quia non diuidatur. Huius quoque cauilli facilis est refutatio. Sic enim in se integer est Christus, vt pro fidei tamen nostræ modulo, se nobis cōmunicet. Non frustra, certè sub pane corpus suū, sub vino sanguinem suum nobis offert: se enim hoc modo vitā in solidum nostrā esse testatur, quæ cibo & potu constat. Non vt partē vitæ modò, sed totā in se vitam nostrā quæramus, iubet Christus. Ad eā rē quia nos adiumēto aliquo indigere nouit, cibi ac potus symbola nobis proponit: ac panē quidem porrigendo, carnem suam pro cibo nobis fore pronuntiat: calicē addit, vt in suo sanguine potum nos spirituale habere significet. Nunc cùm se interponunt homines, & alterā partē nobis abūde sufficere iactāt, quia diuidi Christus nequeat: an in tā aperta mysterij euersione sunt audiendi? Et sanè ità agendo, Christum quoad in se est, discerpunt, dum sacras corporis & sanguinis ipsius tesseras, quas indiuiduo nexu cōiunxerat, separare non verentur. Totum, inquiunt, Christū qui sub panis specie habet, eo cōtentus esse debet. Atqui, cùm sub symbolis duobus, corpus nobis & sanguinem suum separatim cōmunicet: tunc demum cōtenti erimus si totum habeamus quod ipse dedit. Nā ad dimidium restringere, qui hominibus permittit, primùm tantundem Christo derogat: deinde mysterium lacerando, vi eius se priuat ac fructu. Ac fortiter repudiandæ sunt istæ quorundam astutorum hominum voces: quia res sit externa, non esse magnopere digladiandū. Nam cùm pro adoratione idoli sui tot trucidant innoxios homines, vnde ista repentè oritur tantæ facilitatis mentio? Nos verò in vindicanda sanguinis, quo redempti sumus, tessera, sanguini nostro, si opus fuerit, nō parcamus.

Vt Confirmationem pro Sacramēto venditēt, nihil differre simulant à manuum impositione, qua vsos fuisse Apostolos refert Lucas. Quod si verum est: quî sibi licuisse ostendent, promiscuè nulloque delectu vulgare, quod certis dūtaxat hominibus destinatum erat? Neque enim Apostolos legimus manus omnibus imposuisse, sed hoc symbolum adhibuisse, tantùm distribuendis Spiritus sancti donis: quæ omnium fuisse cōmunia, ne isti quidē dicunt. Iam hoc ergo erit dissimile, quòd Sacramētum, quo non nisi certos homines dignati sunt Apostoli, peræquè omnibus noui Mediatores exponunt. Iam cùm fateātur Chrisma superadditum, cùm sola manuum impositio in vsu fuisset Apostolis: cui se persuasuros existimant, tantum fuisse hominibus concessum, vt quam ipsis libuerit gratiam Spiritus signare, exhibeāt? Postquam septem numerârunt Sacramenta, vnum quodque ipsorum tradunt in nobis efficere quod figurat. Ergo si hominibus licuit, Sacramentum sine verbo Dei prodere, subiectum fuit eorum arbitrio, quod sibi vni Deus vendicat. Repugnat præterea ipsa quoque Sacramēti definitio. Neque enim mihi negabunt, Sacramentis hunc propositum esse finem, vt quasi sigillum nobis sint, ad sanciendas in animis nostris Dei promissiones. Quorsum ergo Sacramenti vsus, si nulla est promissio quā obsignet? Nulla autem reperietur, quam suæ confirma-

tioni aptare queant. In Sacramentis quæritur diuini erga nos fauoris testimonium, cuius rei Deus ipse solus idoneus est testis. Quid tale adfert Confirmatio? Denique, quemadmodum probam monetam ab adulterina, forma publica discernit: ita vbicunque non cernam insculptum Dei verbum, illic Sacramentū falsò iactari, securè excipiam. Audio, quid ex aduerso proferant Moderatores: quascunque enim habemus de Spiritus gratia promissiones, huc accommodant. Sed hanc licentiam nimis proteruè sibi vsurpant, vt quod Deus simpliciter promittit, restringant ad suas qualescunque ceremonias. Simplex est, nulloque signo implicitum, quod audio ex ore Christi, Spiritum fidelibus perpetuò adfuturū. Isti in oleo, quasi in theca Spiritum se inclusum habere fingunt, & sua vnctione depromi. Et interea quas ita deprauant promissiones, fundamenti loco sumunt, ne videantur sine ratione loqui.

At, cùm ita credat Ecclesia: nos aiunt illam negare columnam esse veritatis, si aliter sentimus. Atrox crimen, siquidem verum esset. Sed cùm nomen Ecclesiæ non minus improbè, quàm audacter mētiantur, quid aliud quàm velut oppressæ veritati insultant? Ac quò melius barbaram suam ferociam prodant, commentum illud de septiformi gratia toties explosum, fidem Ecclesiæ appellant, de qua fas non sit dubitare. Iesaias sex enumerat Spiritus dona, quibus præditum fore Christum docet. Septimum nescio quomodo in vulgari translatione additū fuit. Quasi sublime aliquod subesset mysterium, septiformis gratia inde excusa fuit. Sed primò ex errore natus est septenarius numerus. Deinde, vt hoc taceam: cuius æquitatis, ad septem effectus, quasi in angustum cogere Spiritum Dei: cùm alibi veritatis & sanctificationis, gratiæ, precum, adoptionis Spiritus perinde nominetur, vt hîc sex epithetis ornatus est à Propheta? Si tanta est seculi nostri vel ingratitudo, vel cæcitas, vt iniquis præiudicijs causæ nostræ bonitas obruatur: at certè, maior in posteris erit æquitas: vt agnoscāt quàm importunè in oues Christi innoxias grassati sint isti lupi, qui sibi Pastorum nomen arrogant. Nihil est tā absurdum, nihil tam deforme, quod non hac vna fidelia dealbent: Ecclesiā, quæ optima est diuinæ voluntatis interpres ita sentire. Ita cùm solis Episcopis confirmandi ius assignant, id cōprobatum esse addunt totius Ecclesiæ cōsensu: nēpe, si eiusmodi cōsensus æstimandus est eorum libidine. Sed hoc etiānum indignius, quòd iactare non verentur Apostolorum praxin. Tres duntaxat cùm sint loci apud Lucā, vbi narrat hac ceremonia distributum esse Spiritum: non minus ipsi Paulo manus ab Anania fuisse impositas testatur,
Acto.9. que alijs à Petro, Ioanne & Paulo. Quē Ananiæ Episcopatū dabunt, ne alienū arripuis-
Act. 8.19. se munus dicatur? Et tamen hæreticos esse nos clamant, nisi tam conuictis mendacijs assentiamur. Quinetiam dum gregarios sacerdotes in necessitate substituunt Episcopis (qua de re extat in eorum canonibus Gregorij Epistola) illam, cuius obtentu nobis illudunt, Aposto-
c.peruenit.dist. 95. lorum praxin, ostendunt sibi nequaquam esse pro lege.

At manuum tamen impositio seruanda est. Nam si credibile non est, ea nisi Christi mandato, vsos fuisse Apostolos, nobis instar legis est eorum obseruatio. Huic alterū quoque annexum est, inane symbolum non fuisse. Pro Sacramento igitur habendum esse cōficitur. Ego verò vtrunque istorum fateor. Sed quod minimè prætereundū erat, non cōsiderātes Mediatores nostri, cuius rei scilicet fuerit Sacramētum, ex tēporali imperitè perpetuū faciunt. Gratias Spiritus, quæ tunc conferebantur per manuū impositionē, aliquāto pòst cōferri desiisse, notum est. Siue hoc mundi ingratitudine factum fuerit, siue quia satis iam centū ferè annorum miraculis illustrata erat Euāgelij doctrina: nihil ad præsentem causam refert. Ablatum certè nobis fuisse quod illo ritu indicabant Apostoli, omnes vidēt. Quorsum ergo, vbi finē veritas accepit, signū prorogabitur? Si quis hodie morē incubandi mortuis conetur inducere, quia & Helias & Paulus suscitandis mortuis hoc symbolū non temerè adhibuerint,

fuerint, quis non statim repudiet tam præposteram imitationem? Sacramentum itaque Apostolis fuisse, nō negamus: sed quod, re sublata, abrogatum sit. Quare, si eius retineri vsum volunt Mediatores, rem signatam prius nobis restituant. Etsi autem fateor, cùm cessassent miracula, retentam nihilominus in veteri Ecclesia consuetudinem manus imponēdi, non est tamen cur hoc præiudicio grauemur, nisi proferatur certa Dei authoritas. Deinde, causam longè à veterum causa separatam agunt Mediatores. Nam cùm fateatur Augustinus, nihil nisi solenne precationis esse symbolum: frustra eorum vmbra tegere se conantur, à quibus tam procul absunt. Nos quoque eiusmodi ritum vbique restitutum meritò optaremus, quo offerantur Deo pueri, post editam fidei suæ confeßionem. Atque hæc esset non indecora catechismi approbatio. Sed quanlibet tum pia, tum vtilia sint hominum instituta, longè tamen infra Sacramētorum gloriam subsidant necesse est, quæ diuinitus sunt nobis tradita, & fœdus æternæ salutis habent in se comprehensum.

Iam verò recipi vnctio non potest, sine illis appendicibus, quas meritò exhorrere pij omnes debent. Quid enim minus ferendum, quàm præferri Confirmationem Baptismo, vocarique dignius Sacramentum & maiori colendum veneratione? Has quidem tam tetras blasphemias callidè dißimulant Mediatores: sed cùm oleum necessariò comitentur: quid captāt tali silentio, nisi vt nos sine sensu iugulēt? Vnctio, secūdum eos, ab Ecclesia prodijt. At eadem est Ecclesia, si ipsis creditur, quæ meretricios illos fucos induxit, eius ornandæ causa. Si assentiamur: ánnon meritò exprobrabit nobis Christus, irrita nos facere Dei mandata propter hominum traditiones? Quale verò Dei mandatum spernetur? Baptismus, lauacrum regenerationis, quo Christum induimus: Baptismus, testimoniū adoptionis nostræ, ingressus in regnum Dei, ablutio in Christi sanguine, nouæ & æternæ vitæ exordiū, oleo in hominū torculari expresso cedet. Et nos Christiani iudicabimur, si non silentio tantùm nostro, sed aperta suffragatione, locum dabimus tam iniquæ cōparationi? Decreuit etiam Concilium Aurelianense, confirmandos esse omnes qui baptizati fuerint, vt pleni Christiani inueniantur: quoniam Christianos esse negat, nisi qui oleo Episcopali inuncti fuerint. Hoc esse Ecclesiæ decretum, pro confesso sumunt Mediatores. Quid ergo & Apostolis & Martyribus vniuersis fiet, qui nunquam oleati fuerunt? Imo quid nobis fiet, si alium quàm ipsi habuerint, Christianismum appetimus? Neque enim tam in illos cōtumeliosum est, quàm nobis exitiale hoc dogma, quod nos ab eorum societate auellit. Aliam quoque diabolicam sententiā, quam euomit Concilium, nominatim confirmant Mediatores: tametsi paulò verecundius loquuntur. Sed quid refert, cùm in eundem vtrique finem spectent? Hæc summa est: nos in Baptismo regenerari ad vitam: Confirmatione ad pugnam instrui. Hoc autem quid aliud est, quàm spoliare Baptismum dimidia virtutis suæ parte? Nam si illic induimus Christum, si in similitudinem mortis eius inserimur, vt carni mundóque mortui, resurgamus in vitæ nouitatem, quæ perpetuò duret: quis non videt Mediatores ad commentitiam suam vnctionem transferre, quod sub Baptismo continebatur? Nostrum ergo est, vitam potius nostram centies opponere, quàm vt Baptismum nostrum ita lacerari, taciti ac dißimulantes sinamus.

Sacramentum Pœnitētiæ iam aliqua ex parte excußimus, de confeßione disserēdo. Tantùm in præsentia hoc attingam, atrocem fieri iniuriam Deo, cùm Sacramēti nomen absolutioni, qualem necessariam esse fingunt, imponitur. Omitto quòd ita perniciosus laqueus inijcitur conscientijs, cùm ad obtinendam peccatorum remißionem confitendi præscribitur necesßitas. Hoc iam alibi dictum est. Sed quòd hominis cum Deo reconciliationem obsignari absolutionis ceremonia volunt, hoc nimis arroganter ab hominibus fieri dico. Vnde enim tanta licentia, vt signum fabricent suo arbitratu, quod mox pignus sanciendæ salutis esse iubeāt? Deus peccatorum remißionem nobis promittit: de ceremonia, nullum verbum. Isti ad sa-

cerdotem nos ablegant, qui manus agitatione nobis testetur peccata esse remissa. Quasi penes eos sit, mortis Christi virtutem suis placitis affigere. Ergo quanti æstimamus peccatorum remissionẽ, tam seriò cõtendere nos decet, ne à ritu humanitus inuento suspẽdatur eius fides.

Vnctionẽ, quã sanandis ægrotis adhibuerũt Apostoli, sicut fatemur fuisse Sacramẽtum, ita negamus ad nos pertinere: quia pro ratione gratiæ cui seruiebat, tẽporale fuit. Donũ sanationis non fuisse perpetuũ, omnes norũt. Est enim ex eorum genere, quibus nouã Euangelij prædicationẽ illustrari Deus voluit, donec fidem in mũdo acquireret. Itaque paulò pòst fuisse ablatum, ex veteribus historijs colligere licet. Testimonijs vti superuacuũ foret in re notissima, adeóque cõfessa. Quid ergo sibi volunt Mediatores? Donũ quod olei symbolo notabãt Apostoli, si vltra eorum ætatẽ durasse obtendãt, turpissimæ impudẽtiæ conuincentur. Vulgare autẽ prouerbium est: Accessorium sequi naturã principalis. Cõstituo igitur, ex quo res ablata est, nõ frustra modò retineri signum, sed nimis petulanter ludi in re seria: vt veri sint Apostolorum imitatores, dono sanationis præditos esse oportet. Nunc cùm illo carẽtes, signũ nihilominus vsurpẽt, nihil sunt quàm simiæ. At Iacobus frater Domini nõ testimonio solùm hãc vnctionẽ, sed promulgatione quoque sua celebrat. Nam hìc rhetorica vehementia perquàm tumultuosè insurgũt. Ego verò Iacobi verbis suffragiũ meũ libenter addo. Sed hoc illi consilium nego fuisse, vt quod efficax esse nouerat repræsentãdæ Dei gratiæ symbolum, ad frigidam æmulationẽ prostitueret. Certum est autem, vnctores huius temporis nihilò magis eius gratiæ, de qua loquitur Iacobus, esse ministros, quàm rex olim fuerit histrio, qui personã Agamẽnonis agebat in scena. Contẽni gratiam causantur, quã hìc Christus porrigit. Sed quænam est illa? Quos vngebãt Apostoli, teste Marco, simul sanabãt. Nunc verò nulli nisi morituri vnguntur: vt parum absit, quin profanata vnctio censeatur, si quis ex morbo conualescat. Atque hanc cautionem repetunt Moderatores: ne oleum afferatur, nisi cùm instat mortis periculum. Verùm, mihi respõdeant: cùm hoc ægrotantibus leuamen indifferenter Iacobus assignet: qua fiducia ipsum restringunt ad periculosos lethalésque morbos? Si tãti illis est Iacobi authoritas, cur non dubitant ab ea discedere? Vt tamẽ illis impunita sit hæc licentia, qua fronte Iacobum obijciunt, cuius maximè verbis labefactatur quod stabilire volunt? Leuatum enim iri ægrotum testatur ille. Nunc quotusquisque oleo sanitatem recuperat? Vix centesimus quisque ab vnctione viuit. Imo ne hoc quidem agũt, vt medeãtur ægritudini, sed tantùm vt pinguiores ad sepulchrum mittant. Et nos adhuc crudelitatis accusant, quia solatium tam eximium laborantibus negemus? Quasi verò vnus sit aliquãdo visus, qui opis quicquã inde sensisset. Omitto quot præterea ineptijs referta sit histrionica hæc vnctio: imo quot impijs superstitionibus turgeat: quia satis est in præsentia, eorũ vanitatẽ mõstrasse.

Manuum impositio, qua in suum munus consecrãtur ministri, quin sacramentum vocetur, non pugno. Sed hanc appellationem trahi ad septem, quos vocant, ordines, vt hactenus receptum fuit in papatu, & Mediatoribus placet, nequaquam rationi consentaneum esse dico. Quinetiam quod de sacerdotio affirmant, nugatoriũ est: eius scilicet honorem ac potestatẽ cõferri omnibus, quos ordinãt episcopi. Principiò satis notũ est, quorsum ordinentur in Papatu: nẽpe sacrificãdi causa. Hoc enim habet solenne inaugurationis carmẽ: potestatẽ illis dari, placabiles offerendi Deo hostias. Atqui, nihil sibi tale à Christo fuisse mãdatum, ostendei. Quanquam enim huius rei tractatio in primum locũ melius differetur: vno tamen verbo sacerdotium, quod fingunt, euertere promptum est. Nã quos nullo Dei iussu præficiũt episcopi ad offerẽda sacrificia, ijs Spiritum sanctũ quo iure elicient? Nego totum sacerdotiũ Papale diuinæ vocationi inniti. Ceremoniam ergo, qua ordinãtur, quomodo sacramẽti nomine dignarer? Ad hæc, dum iterum nobis perpetuam successionẽ insinuãt fucosi Mediatores:

vicissim

vicißim obuiandum est rursus eorum astutiæ: nam & legitimos censeri presbyteros volunt, quicunque à cornutis Episcopis sunt creati: & omnes excludunt à ministerio, nisi qui fuerint eorum manu ordinati. Quanquam in priore quidem longè maius prædicant: nam inde acsi nouas facerent creaturas, fingunt indelebilem characterem ab Episcopi benedictione imprimi. Et quidem operæpretium est notare quis sit ritus imprimẽdi huius characteris. Quia flatu significauit Christus Spiritũ, quo Apostolos donabat, quasi Spiritum sanctum efflarent ex gutture, Christi exemplum, more suo, hoc est, præposterè æmulantur. Mutuantur & ex lege Mosaica, aliud: nempe vt digitos inungãt. Sed quis ipsos docuit in vsum reuocare, quæ suo aduentu Christus abrogauerat? Hac in re, non modò præcepto destituuntur: sed ne vetustatis quidem patrocinium, nisi falsò, obtendere queunt. Est enim vtrunque nouitium inuentum, quod purioribus seculis ignotum fuit. Si ius sacerdotij, quo gloriantur, in perpetua ab Apostolis successione fundatum est: ipsa primùm origo inuestigetur. Præcipua inter eorum ceremonias ea est, quam dixi: cuius authores esse Apostolos nego. Ab ipso igitur initio cessat, vel vt propriè loquar, longè ab initio quod iactant, distat eorum sacerdotium. Verùm vt ad fontem perueniant: quoties tamẽ multis in locis interrupta fuit successio? Quàm multis Ecclesijs hæreticos præfuisse, eorum historiæ narrant? Tota ferè Germania bis, ante nostram ætatem à sede Romana discessionem fecit, semel cùm diuortium facere cum vxoribus cogerentur presbyteri: iterum cùm Gregorius septimus, Henrico quarto Imperatori infestus, Germanos fulminando, vellet ab ipso diuellere. Omittam recentiora exempla quæ per se expendẽt sani lectores. Quis enim rerum mediocriter peritus ignorat, vt tres Antipapæ suis factionibus Ecclesiam distraxerint? Ex duobus saltẽ neuter fuit qui nõ plures ordinauerit Episcopos: à quibus rursum creati presbyteri. Vbi cõtinua successio? Verùm his omißis, Ioannã papissam transiliãt oportet, si continuare suam ab Apostolis seriem volent. Si excutiantur vetusti annales, multas reperiemus primarias sedes ab hæreticis fuisse occupatas. Tot interruptiones dißimulando, nihil proficiũt. Vt ad propinquiora tẽpora redeã, donec Basiliẽse Conciliũ probauerint nõ legitimũ fuisse, semper obtinebo, neminẽ esse in toto clero Papali nõ schismaticum. Omnes enim ab Eugenio ducunt originem: quem synodus non modò abdicauerat Papatu, sed cum sua vniuersa secta, hæreseos dãnauerat ac schismatis. Scio quid respondere soleant. Quod enim illis vnicum restat asylum: fortiter synodi illius authoritatem repudiant. Sed cùm habuerit quascunque ipsi legitimæ synodi præscribunt notas, quanti valere debeat ista reiectio, pij lectores æstiment.

Atq; vt nihil horũ esset, nego sub toto Papatu vnũ esse verè Episcopũ: nisi fortè titulo & insignibus in tãtæ rei probatione cõtenti simus. Nõ dico nũc, cuiusmodi sint insignia, quibus sibi reuerentiam cõciliant: norũt tamẽ pij omnes, profanas esse laruas: quarũ aspectu obstupescerẽt Apostoli, si viuerent. Fingamus tamẽ, si veritas subesset, aliòqui cõuenire, an tamẽ ex inani spectaculo Episcopos iudicabimus? Nihil enim præterea episcopale habẽt, nisi quòd pauci suggestũ interdũ conscendunt: vt, vna atq; altera habita cõcione, velut defuncti, toto anno aliud agãt. Alios arcet inscitia: bona pars nescio quid sua dignitate inferius esse putãt, verba ad populũ facere. Quanquã vix centesimus quisq; reperietur, qui poßit docẽdi munus obire, quin se ludibrio exponat. Fingamus tamen, silendo & nihil agẽdo successores esse Apostolorũ, quotus quisq; est eorũ, qui presbyteros sua manu creare dignetur? Nónne putida mendicabula, vt plurimũ, in has partes subrogãt? Deus bone, quò recidimus?

Si tantum ludibrium in Ecclesia valere debeat, vt qui voto perpetuæ paupertatis obstrictus, mendicãdo ac fallẽdo corraserit aureos trecentos, bullámq; hoc pretio mercatus fuerit, quæ eũ Ascalonitã episcopũ nominet, subitò emergat Apostolorũ successor, qui paßim creãdis presbyteris locet operã, ne intercidat Ecclesiæ succeßio? Si hãc tam fœdam sacri ordinis confusionẽ intueantur Apostoli, quid in ea suũ agnoscent?

Quid, si ad canonicas electiones eos reuocem? Nec iam loquor de Christi regula, quæ tamen vna sufficere nobis deberet. Tantùm quæro, sítne iustus is habẽdus veri episcopi successor, qui aut per vim obtrusus, aut per simoniã inductus fuerit, aut profano more emerserit ad episcopatũ. Hoc posito, de electione Papæ sui, mihi respõdeant, num affine quicquam habeat, non dico veteri & nimis rigidæ formæ, sed Nicolai præscripto, quod Gratianus refert. En Nicolaus, qui iam immenso interuallo à pura ratione desciuerat, eligendi modũ tradit, qui vtcunq; tolerabilis esse queat. Si summo iure agatur, tunc quoque interrupta erat series. Quid autẽ hodie fit? Nihil dicam, nisi quod omnes norunt: nihilo magis Cardinales in eligendo Papa respicere, quid illud Nicolai decretum præcipiat, quàm Diaboli in suis inferis tumultuantes, loquentem è cœlo Deum audiunt. Quid de episcopis vniuersis sentiendum? Verba sunt Leonis Ro. episcopi: Qui omnibus præesse debet, ab omnibus eligatur. Nam, qui nisi probatus & cognitus assumitur, per vim intruditur. Ac quoties eius rei facit mentionẽ, negat verũ esse episcopũ, nisi qui à clero electus, & à plebe expetitus fuerit. Nec aliter pluribus locis Gregorius. Si hæc sententia locũ habet: prædones se fateantur esse oportet, quicunq; hodie vocantur in Papatu episcopi. Nemo enim quanuis impudens, se à populo expetitum fuisse dicet. Quòd ad clerum spectat, iampridẽ inualuerat hæc antiqui moris corruptela, vt soli otiosi ventres, qui se canonicos appellãt, suffragia venderẽt. Nunc Regũ esse beneficia cœperunt episcopatus. Huc accedit manifesta simoniæ fœditas. Qua enim commendatione, vt plurimum, nunc ad honorem peruenitur? Ego sanè longa recitatione adeò non delector, vt tam flagitiosa Christiani nominis probra vel attingere pigeat. Bene tamen habet, quòd me tacente, res loquitur, nihil ab ordine Apostolorum magis discrepare, quàm talem grassandi licentiam, qua hodie Episcopatus occupantur. Cùm Apostolus disputat, qualiter secundum ordinem Melchizedec constitutus sit pontifex Filius Dei, diligẽter similitudinẽ persequitur, sine qua nõ constaret illa à Dauide posita cõparatio. Nisi velint singulari quodã nouóq; priuilegio se extollere supra Filiũ Dei, ostẽdant quomodo ad rationẽ Apostolicã compositi sint hodierni episcopatus. Nẽpe inter hos & illã optimè conueniet si is qui plebem commissam tota vita nunquam videt, si puer decennis, si leno, si aleo, si venator, in omni nequitia exercitati, omnis & pietatis & liberalis doctrinæ expertes, Apostolorum personam sustineãt.

Dist. 23. c. In nomine. Dist. 79. c. si quis Apostolicae. Epist. 90. Epist. 87. & alibi.

Aliud etiamnũ exoritur maius certamen: nam si eos cõstet infensißimos esse eius doctrinæ hostes, quam Apostoli non modò prodiderunt, sed proprio etiam sanguine obsignarunt: si omnia eorũ consilia, conatus omnes, totúmq; institutum huc tendere palã fiat, vt quod summis laboribus cõstituerunt Apostoli, ex professo euertãt: quid amplius volumus? Detur modò nobis audientia, facilè ostẽdemus, vix vllam esse sanæ doctrinæ partem, quã non suis corruptelis infecerint. Hoc quidẽ obtinebimus: purum Dei cultum impijs superstitionibus ipsos cõtaminasse: infinitis erroribus implicuisse tum fidei, tum pœnitentiæ doctrinã: Christi virtutem ac gratiam non obscurasse tantùm varijs tenebris, sed propemodũ extinxisse: adulterasse indignis modis

sacra-

sacramēta. Id iam totos triginta ānos egerūt Christi serui. In eodē hodie cursu pergimus. Nihil dico, cuius libri nostri nō sint luculenti testes. Boni viri vbi se plusquā conuictos, & lethaliter confossos vident, negāt Apostolorū successoribus exhibendā esse molestiam. Atqui, huius rei cognitio ex doctrinæ discußione petenda erat. Ad eā vltrò ipsos, freti bonæ causæ fiducia, prouocamus. Ne respondeant, præiudiciū de hoc ipso fieri volunt, quod in quæstionem vocatur. Itáne? Vt qui omnia Apostolis habent contraria, sola tēporis continuatione se eorū tenêre locum, vicésq; agere probent? Atqui eodē colore, qui homine iugulato, in eius domū inuolauerit, se illius iactabit esse vicarium. Multò plus à ratione illa gubernandi, quam nobis Apostoli cōmendant, distat Papatus, quàm à libero ac bene cōposito libertatis statu tyrannis, quamuis sæua & truculenta. Quis iam tyrannū ferat, Cōsularis aut alterius legitimi magistratus, quē ipse sustulerit, nomine gloriantem? Nihilo autem minor est istorum impudentia, qui postquam sanctum illud regimen cum Christi iussu, tum Apostolorū vsu constitutum, labefactarunt, eius tamen succeßionem suæ tyrannidi obtendunt. Nam vt maximè continua fuerit temporis series, si tamen interciderit Apostolatus: quod lacerato Dei cultu, sepulto Christi officio, extincta doctrinæ luce, pollutis sacramentis necesse est: quæ manere potest succeßio? Nisi fortè, quòd sicuti mortuo hæres succeditur: ita isti pietatis interitu partā sibi dominationem putant. Sed cùm totam gubernandi rationem penitus mutauerint, magis profundum est inter eos & Apostolos chasma, quàm vt vlla iuris communicatio intercedat. Atque vt locum hunc vno verbo claudam, nego esse succeßionem, cuius rei nulla est origo. Nego item sacrificandi munus, quod in suo sacerdotio præcipuum numerant, vnquam fluxisse ab Apostolis. Quare alios iam quærant ordinis sui authores.

Quòd autem, eodem prætextu, os occludunt pijs omnibus, qui Ecclesiæ instaurationi student, quasi ad docendi munus ritè non sint vocati: eo nihil assequuntur, nisi vt totus mundus intelligat, non aliter stare eorum tyrannidem posse, quàm veritate oppressa. Verum est quidem, in Ecclesia bene ordinata, nullos ad publicum docendi munus esse admittendos, nisi qui per ordinarios pastores vocati fuerint. Sed quid hoc ad Papatum? Nisi ad Antichristum Christi potestas transferatur? Dederunt Apostoli operam, vt par erat, propagandæ ad posteros Ecclesiæ. In hunc finem, creatos populi suffragijs pastores ordinarunt. Postea, vnà cum doctrinæ puritate, iusta eligendi ratio obsoleuit. An nemo erit iustus Christi minister, nisi qui per corruptelam obrepserit? Succeßionem, quam sibi tanto supercilio arrogant, iam illis eripui. Meminerimus præterea, cum sacrificos sua inauguratione creent, non pastores, illigari sacrilegio, quicunque illorū ordinari manu, sustinent. Nemo igitur poterit, nisi malo detestandóq; auspicio, ad promouendū Christi regnum accedere? Imo, inquiūt, vtcunq; pessum eant omnia, nemo, nisi vocatus accedat. Iā sum præfatus nihil esse controuersiæ, quin vbicunque incolumis, aut saltē tolerabilis est Ecclesiæ status, expectanda sit ordinaria vocatio. Sed an propterea lex Deo imposita est, quin extra ordinem, qui collapsam dirutámque Ecclesiam restituant, Prophetas ipse excitet suo spiritu, ac alios ministros? Sed enim, inquiunt, id accidere nunquam patietur Ecclesiæ perpetuitas. Ego sanè concedo, fieri nunquam posse, vt Ecclesia intercidat. At cùm ad pastores referunt, quod de perpetua Ecclesiæ duratione promittitur, in eo vehementer errant. Neque enim si desint pastores, ideo protinus desinit Ecclesia. Tunc quidem, fateor, verè & stat & floret, cùm in vnum

ouile colliguntur oues: quod nisi pastorum opera fieri nequit. Sed experientia docet, interdum dißipatas etiam oues seruari arcana Dei virtute. Latet, inquam, interdum Ecclesia, fugitque hominum oculos, vt frustra externum in ea regimen aut principatus quispiam requiratur. Itaq; abrupta episcoporũ succeßione, stat nihilominus Ecclesiæ perpetuitas. Si nondũ intelligũt, de nihilo se proteruire, quæro vbinam legerint, oportere ad finem vsq; mundi, cõtinua serie alios succedere alijs episcopos. At nos legimus, cùm olim sacerdotũ partim inscitia & ignauia, partim perfidia & scelere, vitiatus esset Dei cultus, inculta iacêret sacrorũ administratio, peruersa esset pia doctrina, Ecclesia propè cõcidisset, extraordinario Dei afflatu suscitatos fuisse Prophetas, qui res perditas restituerent. Quid obstabit, quominus idem nunc quoq; præstet? Et sanè, ita necesse fuit. Nec verò minus ad nos, quàm ad veterẽ
Eze.34. Iere.3. & 33. populũ quod habetur apud Ezechielem & Ieremiam, pertinet: Deũ, vt improborum pastorũ nequitiam vlciscatur, illis depulsis, probos daturũ ac fideles, qui secũdum eius voluntatẽ pascant. Tametsi enim tales quotidie dat per hominũ vocationẽ: singulare tamen est donandi genus, cùm cessante hominũ opera, solus ipse cõstituit quos & necessarios esse, & hominum iudicio præteriri videt. Iam si quod in nos vibrant telum, quispiã in ipsos retorqueat, quo se clypeo defendent? Suggestus ferè omnes apud ipsos occupant monachi, vel conductitij alij rabulæ, qui declamitare, rixando in suis Sorbonis, didicerunt. Quæ est omnium istorũ vocatio? Certè non aliam proferent, nisi quòd cùm muti essent episcopi, cum toto sacerdotũ suorum grege, alienos in locum suum subrogarunt. Sed cùm noua sit ista substitutio, saltem plus octingentis demum annis post ætatẽ Apostolorum nata: desinant horum nomine tam impudenter abuti. Qui nobis hoc tempore facẽ prætulerunt, vt à diuturno errore in viã rediremus, sanctos Dei Prophetas fuisse, testatur præclarũ, quod ediderunt, & verè diuinum ministerij sui specimen. Ad hoc beneficiũ Ecclesiæ præstandum nunquam vocati fuissent à lupis, qui vorandi perdendique rabie ardebãt. Ergo ad sanandũ malũ incurabile, præsertim cùm vsitata remedia deficerẽt, Dei ipsius manu ad opem ferendã emitti oportuit: quos libenter totus mundus impedisset. Nunc ijdem lupi, qui ouile obsidebant, nos iniussu suo queruntur esse ingressos, turbatúmq; à nobis fuisse ordinem clamant: quia non expectato suo mãdato, succurrere miseris ouibus quisq; nostrûm, vt par erat, pro sua virili studuerit. Cæterum, ex quo res in meliorem paulò statum nostris laboribus sunt restitutæ, sanctius longè apud nos, quàm in toto papatu, colitur manuum impositio.

Venio nunc ad ordines reliquos, in quibus recensendis vulgatã consuetudinẽ sequũtur nostri Moderatores, ac singulis nomẽ sacramenti aptãt. Minus hîc ero prolixus, quàm meretur rei indignitas. Nam breuibus ostendere promptũ est, quàm impudenter à nobis postulent, vt sacramẽta esse fateamur. Taceo, quòd in toto papatu ordinãtur diaconi, & inferiores: non qui officiũ exerceant, sed quicunq; presbyterij honorẽ ambiunt: ad quem gradatim cõscendere iubent ipsorũ canones. Etsi inuenta est expedita trãsiliendi ratio. Vno enim die minores omnes tituli in vnũ hominem congeruntur. Denique nullæ ab histrionibus tam ludicræ fabulæ aguntur, quàm spectare in illa ordinandi pompa licet. His flagitijs quasi nondum opportuna esset correctio, conniuent boni Moderatores. Ego autem, vt hæc taceam, ferendum esse nego, vt sacramenti nomen ad actiones nescio quas transferatur, ad quas nulla pertinet Dei promißio. Nam vt quispiam templi foribus præficiatur ad fugandos canes,

quid

quid opus est fingere sacramentum? Exorcistarum verò, quænam est hodie opera? Nam quod in aliis solent, hic ne simulant quidem. Et tamen malè de Ecclesia mereri pronuntiãt, quisquis eiusmodi ordines vel spernit, vel tollit. Sed qui persuadeãt, reuerenter esse excipiendum, cuius ne inanem quidem vmbram fallẽdis oculis ostentant? Vmbratiles enim & nihili exorcismos soli in Papatu sacrifici peragũt. Acoluthos creãt: hoc est pedissequos. Tantáne est in Episcopo comitando maiestas, vt excudendum fuerit spirituale mysterium? Certè nihil eos pudet, cùm sacramenti nomen prostituunt ad tales nugas. Ac notandum est, hanc inter nos quæstionẽ verti. Neque enim digladiamur de Acoluthis & Ostiariis, expediátne eos habere nécne. Sint sanè hæc vtilia rudimenta exercendæ eorũ adulescentiæ, qui ad Ecclesiæ regimen aspirãt. Tametsi nihil tale visitur in Papatu, & si quid olim fuit boni, iampridem in desuetudinem abiit. Verùm vt illis demus quod de vtilitate postulant: nimiæ tamen audaciæ, ne dicam sacrilegii, fuit ementiri nomen illud, quod non nisi cœlitus institutis diuinæ gratiæ symbolis cõuenit. Quam profanationem si audacter Lucianici homines, redimendæ pacis gratia, se approbare simulant: quotquot serio Dei timore præditi sunt, eos retinebit conscientia, ne assentiantur.

Vltimum illis sacramentum est Matrimonium: idque, vt aiunt, ob Christi gratiam, quæ ei nunquã deest. Verùm hæc ratio ad quoduis honestum & Deo probatum viuendi genus extenditur. Ergo sacramentum erit agricultura, pecuaria, & artes omnes, aut quæ ingenuæ vocantur, aut mœchanicæ: quarum nulla est, quam Deus sua benedictione non dignetur. Videmus ergo quàm pueriliter ineptiant. Sed additur altera ratio probabilior: quia cum sacra spiritualique societate, quam habet Christus cum Ecclesia, confertur matrimonium. Quasi verò non & pastori, & agno, & leoni, & soli, & lapidi comparetur Christus ipse: & Deus bellicoso principi, & procellæ, & flammæ ardenti? An totidem igitur erunt sacramenta, quot occurrunt in Scripturis similitudines? Atqui hoc modo furtum in ordine sacramentorum censebitur, quia legimus, furi similem fore diem Domini. Multum itaque abest, quin sacramentum nobis conficiat nuda similitudo. Nec verò in eo hallucinati sunt primi huius commenti authores. Sed cùm apud Paulum, vbi de matrimonio disserit, in clausula legissent Sacramenti nomen, inconsideratè arreptum, fingendo nouo dogmati sufficere putarunt. Nec interea venit illis in mentem, Paulum illic mysterii nomine, simpliciter commendare inæstimabilem istam gratiam, qua nos prosequitur Filius Dei, cùm in suum corpus inserit. Ergo vt eius admirationem excitet, magnum exclamat arcanum esse. Id enim sonat Mysterii nomen, quod posuit: cuius loco vetus interpres, vt aliàs quoq; in eadẽ epistola, transtulit Sacramentũ: sed minimè cogitãs quod indocti homines postea somniarunt. Ex hac tam crassa ignorãtia natus error nimis impudẽter a Moderatoribus defenditur. Verùm, quò magis videmus nasutos homines securè illudere Dei verbo, vt Antichristis adulentur: eò maior religio cõstringere animos nostros debet, ne qua tãtæ impietatis societate nos illigemus.

Hinc, vt error errorẽ secum trahit, colligũt, nec solui cõiugii vinculum, adulterii causa: nec audiendos esse, qui ratam esse fidem negant, quam sibi absque parentum consensu, adulescentes ac puellæ mutuò dederint. Primùm, quod dicunt, ex falsa & peruersa verborum Christi interpretatione fluxit. Nam cùm affirmat mœchari eum, qui repudiatam ducit, subaudienda est exceptio quam posuerat: nempe, nisi ob adulteriũ. Et sanè, frustra de mulieribus adulteris cõcionatus esset, quarũ diuortiũ

sequebatur capitalis pœna apud Iudæos. Quòd si non magno periculo errarent, dum ita peruertunt Christi verba, ignosci forsan vtcunque ipsis posset: verùm, hîc salus virorũ agitur, qui adulteras vxores è contubernio suo pellunt. Illis æqui Moderatores imperant perpetuũ cœlibatum. Quid si vxore indigeant? Sine remedio scilicet, æstuabũt tota vita: vt animæ exitio pœnã luant alieni sceleris. Ita vir Christianus, aut fouere adulteria, probráq; vorare impudicæ vxoris cogetur, aut crudeliter addicetur perpetuæ inquietudini, siquidem incontinentiæ morbo laborabit. Cùm miseris conscientijs tam malè consulant: an nostro assensu inhumanam eorum tyrannidem adiuuabimus? De sponsalibus, quæ temerè ab adulescentulis contrahuntur, hoc tantùm dicam: verbo negari posse, quod verbo asserunt Moderatores. Quis enim rata esse debere illis reuelauit? Parentum authoritatem requiri, ipsa quoque natura dictat: idque & iuregentium obseruatum semper est, & Scripturæ testimonio comprobatur. At sacramenti, inquiunt, dignitas, præferenda est iuri patrio. Vt sacramenti nomine abuti illis permittam: plusquam absurdum est, in sacramenti honore poni, cùm perperam & inordinatè aliquid geritur: nam quò plus habet dignitatis coniugium, eò maiore & modestia & religione suspiciendum erat. Quòd si honor est sacramenti talis indulgentia: cur in sacerdotum & monialium coniugio non sunt perinde faciles? At obstat votum. Nempe quemadmodum hîc obstat ius naturæ: quod perfringere non dubitant.

Quòd vnicum esse Christi sacrificium agnoscũt, quo expiata sunt peccata, & reconciliati homines Deo, vtinam in eo perstarent. Sed paulò pòst ostendunt, non aliud sibi fuisse consiliũ ita præfando, quàm vt speciosum missæ suæ colorẽ inducerẽt, quò illius vnici sacrificij applicatio censeatur. Cæterùm, quibuscunque eã fucis ornent: nunquã tamen efficiẽt, quin filijs Dei omnibus detestabilis sit meretricia eius fœditas. Verùm, vt certo ordine progrediamur: ab illo generali capite initiũ sumendum est, vbi sacrificia, vnici illius applicatoria esse docent, cordis humiliationes, & pietatis causa susceptas carnis afflictiones, & quæ sunt eius generis. Quæ ista est vel incogitantia, vel obliuio, vel stupiditas, vt fidei sacrificium prætereant? cuius tamen præcipuæ in hac applicatione sunt partes? Parũ dico: neque enim aliter quàm fide, vim mortis Christi percipimus. Alia verò sic fidem comitantur, vt sint quasi appendices, & ab ea mutuentur quicquid habent. Fidẽ certè eximium esse sacrificium, ex Paulo constat. Idem docet, ea nobis reconciliationem applicari cum Deo, quam nobis morte sua Christus peperit. Accuratam eius rei tractationem cùm se persequi Mediatores præseferãt, qui fit vt prorsus sileãt de fide? Nã ea propriè sola est, quæ omnia pietatis exercitia sanctificat. Deinde à quo didicerunt, carnis afflictionibus, quas modicè prodesse testatur Paulus, partam morte Filij Dei gratiam nobis applicari? Adminicula sunt fateor, quæ nos ad quærẽdam in Christo peccatorũ remissionem manuducunt: sed stultè inde colligitur, per ea nobis applicari Christi sacrificium, quasi ieiunijs, aut alia quauis externa carnis afflictione adipiscamur salutem. Audio quid Dauid dicat: sacrificium scilicet Deo gratũ esse, contritum cor, & humiliatũ: sed eo nobis applicari quod Christus, ad nos Deo reconciliandos, obtulit sacrificium, neque ipse, neque vllus vel Prophetarum, vel Apostolorũ docet. Tantum abest, vt hoc honoris mereantur externa opera, quæ longè inferiore loco subsidunt.

Fateor tamen Mediatores alio pòst loco, quasi expergefactos tandẽ fidei recordari. Sed qualẽ tunc quoq; fidẽ nobis fabricant? Quæ in missæ sacrificiũ intueatur.

Proinde

Proinde meritò eam cũ deuotione copulant: quando execratione dignus est, qui auersus à Christi morte, huc vel illuc, salutẽ quæritans, circumspectat. At sacrificiũ missæ à Christi morte pendet. Hoc verò iam expendamus. Christus, inquiunt, vt corpus suũ fidelibus edendum obtulit, ita eius offerendi mandatum dedit Apostolis, quos instituebat nouæ legis sacerdotes. O putidam eorum ἀκαξονάαν, quos ego noui esse huius insulsæ farraginis opifices! Vbi enim præcipitur oblatio? Respondent, vbi dicitur: Hoc facite. Cùm ante annos viginti Clithoueus & similes bestiæ sacrificium ex hoc verbo elicerent, versúmque in eam rem citarent Virgilij, Cùm faciam vitula pro frugibus: nemo erat mediocri iudicio præditus, qui non rideret argumenti leuitatem: ignoscebatur tamen eorum stultitiæ, quia balbutiebant de rebus ignotis. Nunc autem mente captos esse oportet, qui in tãta luce vomere tales ineptias non dubitant, quas & secum intus rident ipsi, & alijs non ignorant ridiculas fore. Sed tamen, quasi res sit consideratione digna, animos aduertamus. Facere, verbum pontificale esse dicunt. Fateor. Sed quo idiomate loquutum esse Christum putant? neque tamen hîc cardo vertitur. Faciendi enim verbum, vbi de sacrificijs agitur, interdum Hebræi vsurpant. Tantùm nunc disputamus, quo sensu Christus dixerit: Hoc facite in memoriam mei. Nodum hunc soluit Paulus optimus interpres, hæc duo simul contexens: Hoc facite, quotiescũque biberitis. Quid enim agerent aliud discipuli, quàm quod suo exemplo præmonstrauerat Magister ipse? Imo, quis non videt, referri hoc ad superiorem sermonem, vbi iussi fuerant accipere, & inter se communicare? Quanquam audita Pauli interpretatione, frustra de re indubia litigamus. Quòd si nondum acquiescunt: quia dictum id fuerit Apostolis, quos fuisse sacrificos imaginantur, respondeant mihi velim, quósnam alloquebatur Paulus, cùm eadem verba repeteret. Nónne postquam toti Corinthiorum Ecclesiæ, viris promiscuè ac mulieribus, se tradidisse præfatus est, quòd à Domino acceperat: hoc ipsis faciendum mandat? An ita contumeliose lacerare Christi verba sibi permitterent, nisi Epicureo contemptu inflati, despectui haberent omne numen?

Simile est quod iactant, priusquam sub panis specie porrigeret corpus suum Christus discipulis, obtulisse Patri. Vndè enim id esse factum diuinant? Res sanè digna erat, cuius fieret aliqua mentio. Atqui, sic texitur ab Euangelistis historia: quòd acceperit panem, fregerit, ac dederit. Quo igitur ore, quod nusquam inuenitur, nullúmque habet colorem, sic affirmant? Si omnes adducerent coniecturas: causæ tamen magnitudo non permitteret, quicquam inde statui. Verùm, cùm ab omni verisimilitudine abhorreat quod nugantur, quis non fortiter respuet? Negant aliqui stare illud, quòd Christus sacerdos sit secundum ordinem Melchizedec. Scio non eos primùm nunc impingere ad hunc lapidem. Verùm, si rem, omissis hominibus considerare libet, id vanitate ipsa esse vanius, mox constabit. Narrat Moises, obtulisse Melchizedec Abrahæ panem & vinum. Qui sacrã oblationem & mysticam illic piscantur, intelligũt obtulisse Deo. Atqui, simul ac meminit illic Moises, ipsum venisse Abrahæ obuiam, subijcit, obtulisse, vel attulisse panem & vinum. Cùm verò membrum quod mox sequitur, causæ redditionem esse putant, nihil aliud quàm duplicant errorẽ. Adducit quidem Moises: Et erat Sacerdos Dei altißimi. Sed hoc ad ius benedictionis pertinet: vt sciamus, ex officio personáque sacerdotali, Melchizedec Abrahæ benedixisse. Hactenus nullum cernitur in Melchizedec panis sacrificium. Sed accedit validius argumentum, quòd Apostolus, dum singula propè scrupulose excutit, in quibus conueniat hæc similitudo, nihil tale attingit. Nomen & sedem regni, regnum & sacerdotium diligenter notat: deinde quòd tanquam à seipso ortus, nullam habeat genealogiam, quæ quidem sit scriptis prodita: quòd Abraham illi, tanquã præstantiori minor decimas obtulerit. Denique,

quòd iure sacerdotis benedixerit Abrahæ. Si quod fuisset in pane mysterium, nihil ad causam, quæ illic tractatur, aptius adduci poterat. Obliuione certè non præterijt Spiritus sanctus. Quî fit ergo vt sileat? Nempe, quia intempestiuè ingerere noluit. Quanquam mirum est, eos quærere in pane figuram, qui panem in corpus versum antè esse dictitant, quàm offeratur. Quomodo secundum eos respondebit figuræ veritas, si nullus in sacra Cœna est panis? Sed hoc nobis in præsentia sufficiat: nihil illis suffragari panem à Melchizedec oblatũ, quia rem à Spiritu sancto minimè animaduersam comminiscuntur.

Arripiunt & tritam istam Malachiæ sententiam: In omni loco offeretur nomini meo, inter gentes, oblatio munda. Quasi verò non aliud sit quàm missæ, sacrificium. Atqui, si locos omnes noui Testamenti recẽseamus, qui de sacrificio tractant, nusquam inuenietur missa. Annon oblatio munda est, cùm per Euangelium consecramur Deo? cùm se quisque nostrûm carnis mortificatione illi offert? cùm vitulos labiorum immolamus, vt inquit alter Propheta? Cur ergo posthabitis sacrificijs omnibus, quæ nobis Scriptura commendat, ad solam missam, de qua nullum vsquam verbulum, se conuertunt, nisi quia in omnibus sunt præposteri? Cæterùm, cùm sanis omnibus cõstet simpliciter, more prophetico, designari hîc sub sacrificij nomine, Dei cultum: quid de nihilo argutari prodest? Mos hic Prophetis perquàm familiaris est, vt sicut illis somnia & visiones, Dei notitiã significant: ita tẽplũ, altare, suffitus, & sacrificia accipiant pro cultu Dei. Hinc autem nata istæc loquendi ratio, quòd doctrinam suo seculo accommodabant, quo scimus inuolutum talibus ceremonijs fuisse Dei cultum. Denique, eiusmodi locutiones, cùm legis pædagogiam sapiant, elicienda nobis inde spiritualis veritas, quæ sola ad nos pertinet. Iam satis superque apparet calumniosè citari Malachiam, quasi de missa vaticinetur, cùm nihil minus cogitauerit.

Nec veterum sententias moror, quas ad obruendã veritatem huc congerũt Moderatores. Solenne est nebulonibus istis, quicquid vitiosum in patribus legitur, corradere: acsi quis solam auro neglecto scoriã: & abiectis granis, quisquilias studiosè legeret. Cùm ergo obijciunt locum Malachiæ sic ab Irenæo exponi: oblationem Melchizedec sic tractari ab Athanasio, Ambrosio, Augustino & Arnobio, breuiter responsum sit: eosdem illos scriptores alibi quoque Panẽ interpretari Christi corpus: sed ita ridiculè, vt dissentire nos cogat ratio & veritas. Nã inducit Ieremias, impios qui aduersus eos conspirauerãt, ita loquẽtes: Mittamus lignũ in panẽ eius. Perinde hoc valere notũ est, acsi dixisset: Strangulemus eum pane suo, vel aliquid simile. Veteres hoc ad Christum trahunt: & allegoricè vt dixi, Panem interpretãtur, Corpus, quod ligno fuit affixum. Desinant ergo boni Moderatores veterũ sententijs pugnare in mala causa. Iam antè ostendi, quo sensu dicatur Melchizedec obtulisse panem: res clara est: deinde silentium Apostoli vice probationis esse nobis debet: quia nunquam prætermisisset quod tam appositè dicturus erat, siquidem potuisset verè dici. Nõ est ergo quòd vel Ambrosium, vel aliũ quempiam ex tota veterum cohorte acutius vidisse putemus, quàm ipsum Apostolum: nisi tantum illis perspicaciæ tribuere libet, vt mysteriũ cognouerint, quod Spiritum Dei per os Apostoli loquentem fugit.

Cum omnibus in causis colenda est ingenuitas, tum verò cùm de religione agitur, callidè aut etiam dissimulanter agere, fas non est. Aduersarij nostri, quoniam nos Dei verbo armatos vident, hinc inde captant quæ possunt testimonia, multáque suis cauillis deprauant, vt obiecto antiquitatis fumo, diuinæ veritatis lucem obscurent. Interea quantum ab antiquitate ipsi dissideant, nolunt inquiri. Palam tamen est. Cuius rei in missæ sacrificio illustre specimẽ habemus. Vt vulgares Sorbonistas omittam, Mediatores nostri pro tuendo missæ sacrificio, & vetustum loquendi vsum, & sacrificandi ritum prætexunt. Vtrũque illis

illis concedo: veteres non modò sacrificij voce abusos esse, sed etiam ceremonia. Verùm, si reputemus, quantùm à veterum corruptela distet, quæ nunc ab ipsis fucatur impietas, immensum est ferè interuallum. Qualecunque erat quod agebant veteres, sacrificij memoriã esse interpretantur. Isti Antiquarij (vt haberi volunt) memoria non contenti, applicationem inculcant, vt paulò pòst videbimus. Etsi autem puri ab impia superstitione, quæ postea inualuit, fuerunt veteres: non tamen prorsus excusandi sunt: quatenus scilicet ipsos apparet, à puro & genuino Christi instituto deflexisse. Nam cùm in hunc finem celebranda sit Cœna, vt sacrificio Christi communicemus: eò non contenti, oblationem quoque addiderunt. Hoc auctarium vitiosum fuisse dico: partim quia beneficium, Christi morte nobis præstitum, obscurat: partim quia alienum est à sacræ Cœnæ natura. Officium Christi fuit, se Deo offerre. Iam non aliæ nobis restant partes, quàm vt vescamur. Qui in sola receptione non acquiescit, sed appetit sacrificij imaginem, minus quàm par erat tribuit & morti, qua defunctus est Christus, & Cœnæ mysterio, quod in mortis suæ memoriã reliquit. Nũc vt millies clament vel Papistæ, vel alij Papistis nõ multum dissimiles, oblatum olim fuisse panem, veteres ita solitos facere, nõ nouam esse consuetudinem: toties excipere nobis licebit, Christi mandatum, inuiolabilem esse regulam, quæ nulla hominum consuetudine, nulla præscriptione temporum, nullis nouis placitis conuelli aut refigi debeat.

Respondi quod videbatur, de patrum authoritate. Itaque, cùm Mediatores concludunt, Ecclesiam secundum Scripturæ sanctorúmque patrum testimonia, duo sacrificia agnoscere: in altero mentiuntur, in altero errant, plus hominum placitis, aut opinioni, quàm debeatur, tribuendo. Scripturam enim, quæ tota vbique illis reclamat, falsò prætexunt, adeóque turpiter lacerant, vt ne pueris quidem, qui duntaxat moniti fuerint, fucum sint facturi. Certè, plusquàm apertè refutaui eorum nequitiam. Quòd ad veteres spectat, non est quòd in eorum gratiam ab æterna & inflexibili Dei veritate recedamus. Proinde incruentum illud sacrificium, quod commenti sunt homines, sibi habeant, quibus non satisfacit Dei sapientia. Simplex & minimè ambigua Scripturæ doctrina est, sacrificio quo reconciliari Deo homines oportebat, semel defunctum esse Christum: eius sacrificij vim esse æternam, fructúmque quotidie à nobis percipi. Vt autem eo fruamur, institutam esse ab eodem Dei Filio sacram Cœnam, in qua corpus suum semel immolatum nobis in cibũ porrigit, quo vescamur. Hoc modo vnici illius sacrificij virtutẽ applicari nobis, vt eius fiamus participes. Vbi totam Scripturam reuolueris, nihil aliud reperies, quàm pascha nostrum immolatũ esse. Sacerdotem vnicum semel ingressum esse in Sancta, vt oblatione vnica, mundi peccata expiaret. Nobis nihil aliud præcipi, quàm vt epulemur. Cuius nũc ergo audaciæ erit, hominẽ mortalem se ingerere, vt sacerdotio sibi nunquam mandato, fungatur, vt incruentum sacrificium, quod nusquam requirit Deus, offerat? Proinde, alibi secundum illud sacrificiũ locent Mediatores, quàm in Ecclesia. A nobis vt agnoscatur nunquam efficient, donec aliũ esse idoneũ sacrificij authorem persuaserint, quàm Filiũ Dei: qui Sacerdos est in æternũ cõstitutus, nullo vel successore, vel collega. Quicquid præter eius authoritatẽ additamẽti obrepsit in sacram Cœnã, hominum vel cupiditate nimia, vel facilitate, ad huius authoritatis normam corrigantur. Ita enim faciendum admonet Paulus, & hoc volunt eius verba cùm dicit: Accepi à Domino quod & tradidi vobis. Oblationem porrò, quæ ab ignoto fonte manauit, sceleratè & nequiter Christo acceptam referunt Mediatores.

Video quid dicturi sint, qui miscere Christum cum Belial parati sunt, modò qualemcunque pacem redimant. Nam & hominum noui ingenia, & dicterijs pridem assueui. Immodicæ nos scilicet morositatis arguent, qui de voce vna, & externo ritu contentionem

non necessariam moueamus. Nec verò mirum est, nos hoc nomine ab illis accusari: loquuntur enim vt sentiunt. Sed cùm nobis melius sentire datum sit, confiteri etiam oportet, quod
Psal. 16. a corde credidimus. Hanc enim legem pijs omnibus fert Spiritus Dei: Credidi, propterea loquar. Cùm nuper mihi à bonis viris narratum esset, cornutum quendam, ex fœtido Papalium Episcoporum grege, caprum, qui iampridem medius inter cœlum & inferos volitat, ita solere loqui: Nullam sibi videri causam, cur fucatam hanc moderationis formulam amplecti recusaremus: respondi quod de Alexandro historici referunt: Me, si essem eius loco, non recusaturum. Illum verò, si mihi esset similis, idem facturum, quod nũc me facere miratur. Nam eiusmodi homines, qui Christum abnegando tot annos sunt exercitati, simplicitatem nostram probro vertere cur miremur, cùm subsannare Deum ipsum non dubitent? At nobis tanti esse debent cœlestis Magistri decreta, vt pro ijs ad extremum dimicare non dubitemus. Nec quicquam putemus libertati nostræ subiectum, de quo nobis quid fieri vellet, præcepit. Sed hìc de re nobis, non de verbo tantùm ac ritu, certamen est cum Mediatoribus. Tradunt enim, comprehendi in missæ sacrificio veritatem earum rerum, quæ vetusta omnia sacrificia figurabant: eandem hìc esse corporis & sanguinis Christi hostiam, quæ in cruce mactata fuit. Vnde apparet, vnico Christi sacrificio, secundarium hoc subrogari, quo illius efficacia ad nos perueniat. Ego autem breuiter respondeo: quæcunque vnquam in vsu fuerunt sacrificia, ad hunc, veluti lydium lapidem, probanda esse, vt proba censeantur: à Deóne habeant, an ab hominibus originem. Præterquam enim quòd in Christum respicere debebant, Deum quoque authorem esse oportuit. Itaque, quanuis in speciem nihil aut parum differre videantur à sacrificijs piorum, quæ à gentibus oblata legimus, hæc tamen non dubitamus tanquam adulterina damnare: illa autem pronuntiare sancta & legitima. Vnde porrò hoc discrimen, nisi ex illa duplici nota, finis, & mandati? Nunc igitur vt micam veritatis in sacrificio missæ contineri probent Mediatores, Dei mandatum in primis necesse est proferri, quale nullum extat. Vnde audacter constituimus, nihil quàm inane esse figmentum.

Quòd succinctam & dilucidam Canoni interpretationem attexi volunt, fateor non esse de nihilo. Sed quas glossas inuenient, quibus tegantur adeò crassæ absurditates? Principiò, certum est, pugnantia illic contineri, centonésque esse malè consutos ab indoctis artificibus. Dicunt se Deo offerre de eius donis & datis hostiam puram, panem sanctum vitæ æternæ. Quæ verba sonant, constare ex pane Christi corpus. Emolliant vt volent, hanc verborum asperitatem: perspiciunt tamen oculati homines, quam precationem vetus Ecclesia de communibus oblationibus concipere solebat, consarcinatores missatici canonis ad corpus Christi insciè transtulisse. Eleemosynæ quas conferebant fideles, tanquam Deo sacræ, altari imponebantur. Deum populi nomine, orabat sacerdos, vt eas gratas haberet. Barbari homines qui postea secuti sunt, vel antiqui moris ignari, vel aliud quàm imaginarium suum sacrificium nescientes, temerè addiderunt, corpus & sanguinem. Hanc inscitiam melius patefacit, quod paulò pòst attexunt: Per quem hæc omnia semper bona creas, sanctificas, benedicis. Certè hæc oratio vtcunque torqueatur, Sacramento aptari nequit. Quæ sunt igitur bona, quæ Deus quotidie nobis creat, nisi quæ quisque piorum ex suis facultatibus confert in vsum pauperum? Hanc enim fuisse olim oblationes consecrandi formulam, ex Arausicani Concilij decreto apparet: Offerimus tibi Domine, quæ de manu tua suscepimus. Quibus obsecro glossis se extricabunt, quin hìc turpissimæ hallucinationis conuicti teneantur? Leuicula sunt ista: nec alium in finem à me attinguntur, nisi vt omnes intelligant, nullas esse tam putidas ineptias, quas non peruicaciter defendant

fendant histriones isti, qui Mediatorum personam induerunt.

Nunc pergamus ad magis seria. Corpus & sanguinem Filij Dei missarius sacerdos in sacrificium se offerre dicit. Actio est prorsus diuina, ad quam nemo, nisi cœlitus vocatus, ingerere se debet. Nam cùm de legitimo sacerdotio disputat Apostolus, nulli tantum honorem concedit, nisi cui Deus contulerit. Vt ipsum quoque Christum dicat oportuisse Patris vocatione institui. Si perperam ac præter ius & fas sibi honorem vsurpat, qui sacerdotio fungitur non vocatus à Deo, nunc ostendant sacrifici missales, quo Dei mandato Christum offerre ausint. Tota Apostoli disputatio in Epistola ad Hebræos à septimi capitis initio, ad finē vsque decimi, in duobus his cardinibus versatur: Christū vnum fuisse idoneū qui se offerret: deinde vnica oblatione perfunctū, quæ perpetuò vigeat. Hāc sibi habere videntur bellißimā argutiam, qua effugiant, dum idē se hodie offerre sacrificiū iactāt, quod semel Christus obtulit: non nouū aut diuersum introducere. Sed cùm Scriptura, & soli Christo vindicet offerēdi munus, & semel testetur obtulisse, nihil illo cauillo identitatis, vt ita loquar, proficiunt: nam interea ad se rapiunt, quod solius est Christi: & quod semel peractum fuit, quotidie millies iterant. Addit canon, id fieri pro redemptione animarum. At reclamat Apostolus, qui tradit Christum in cœlos ascendisse, æterna redemptione parta. Si oblatum in cruce sacrificium, æternam redemptionem peperit: mentiuntur certè, qui se hodie adhuc sacrificare redimendi causa, profitentur. Hìc commoda interpretatione nobis satisfieri, hoc est, oculos perstringi volunt Mediatores. Fatebuntur vno Christi sacrificio redemptos esse: sed hoc modo nobis illius gratiam applicari. Sed hunc fucum iam antè satis absterśi: imo ad viuum eraditur vno Apostoli verbo, cùm Legis sacrificia negat paria fuisse tollendis peccatis, quia sæpius repeterentur: & nos hac nota discernit à patribus, quòd apud illos quotannis fieret peccatorum commemoratio. Certè & nos aßiduè peccata nostra confiteri decet, nec aliter ea deprecari possumus, quàm sacrificij recordatione. Itaque non aliter intelligi locus ille potest, quàm hoc constituto discrimine, quòd tunc quidem ad testandam peccatorum expiationem, visibile sacrificium adhibebatur: hodie nō item, ex quo veritas ipsa signorum fuit exhibita. Denique, qui offerri hodie Christum fingunt pro animarum salute, morte eius expiata fuisse peccata, Deúmque hominibus reconciliatum fuisse negant. An verò nos huic blasphemiæ subscriberemus, quæ proprium mortis Christi munus ad humanam actionem transcribit? Tunc verò nos meritò Christus tanquam perfidos ac fœdifragos, tanti beneficij participatione abdicet, si vnico æternóque suo sacrificio eiusmodi adminicula quæ nunquam vel instituit, vel probauit, subrogari taciti sinamus. Quàm verò congruenter postea rogatur Deus in canone, vt hostiam carnis ac sanguinis Christi gratā habeat, sicut Abelis Abrahæque sacrificia, iubeátque per manus Angeli perferri in sublime altare suum. En pietas, cùm vix eodem Filium Dei honore dignantur, quo pecudes. Quid enim precantur? Vt Patri Christus instar arietis illius, quem immolauit Abraham, placeat. Saltem in eo minimè canonicus est Canon, quòd vmbram, veritatis regulam facit: gratiam, qua pollet Christi sacrificium, ad eam quæ pecuarijs victimis suberat, exigendo. Cæterùm, obtendant quicquid libuerit. Sed nos qua conscientia in tam fœdam Christi contumeliam, vt ferè posthabeatur brutis animalibus, consentiemus? Non est præterea auctarium istud negligendum, si nihil in canone mutetur, orandi pro Papa nostro Paulo tertio, nobis neceßitatem iniungi. Ergóne, dum apparemus in Dei conspectum, vbi cor se totum quodammodo effundere debet, patrem nominemus eum, qui omnium filiorum Dei crudelißimus est carnifex? Eum fateamur esse pastorem, qui ad mactandas & vorandas Christi oues, princeps est latronum ac luporum? Ei

primum in Ecclesia locum aßignemus, qui non ab ea tantùm est alienus, sed infestißimus quoque est eius hostis? Sibi verò talem habeant patrem Islebius, similésque apostatæ, quò impiæ suæ defectionis testem quoque faciant Deum: sicuti eam turpiter apud homines flagitiosé que profiteri non verentur. Nobis verò centum potius oppetendæ sunt mortes, quàm vt in sui flagitij societatem nos trahant.

Tandem, ne quid in missæ ceremonijs mutetur, cauent Mediatores: quia omnes ad id quod illic agitur, valde sint appositæ. Si de puerili ludicro sermo esset, verè fortaßis illud diceretur: at cum sacra Christi Cœna nihilo plus habent affinitatis, quàm sus aut canis cum Dei altari. Cùm in omni religionis actione relucere debeat cœlestis quædam maiestas, tum verò in Cœnæ celebratione, vbi Dominus ad arcanam carnis & sanguinis sui participationem nos inuitat. Quid porrò grauitatis cõtineant missales ritus, ex ea parte quam hìc recitabo, gustum capient lectores. Ac omisso, quem vocant Introitu, aliísque infinitis nugis, solius canonis gesticulationes attingam: Iunctis manibus se inclinet sacerdos ante altare, postea in dextra parte osculetur: hìc faciat tres cruces: eleuet manus ac expandat, iunctis manibus memoretur viuorum: parum flectat genua: extendat manus super hostiam: faciat quinque cruces: iungat manus sursum: tergat manus ad corporale: eleuet hostiam, deinde calicem. Illis repositis, extendat brachia quasi de se crucem faciens: retrahat brachia, & faciat super totum sacrificium tres cruces, quartam super corpus, quintam super calicem: ponat manus super sacrificium, & oculos sursum erigat: inclinet se ad altare manibus cancellatis: osculetur altare: signet se signo crucis: iunctis manibus memoriam habeat mortuorum, percutiat pectus suum semel vel ter: faciat tres cruces: discooperiat calicem: de pane faciat tres cruces super ipsum, deinde duas inter se & calicem: ostendat manu dextra hostiam, cooperto calice expandat manus: tangat patena pedem calicis, medium, summitatem: ad os suum & oculos admoueat. De hostia tres faciat partes: sed vnam alijs maiorem: de minima parte faciat tres cruces, deinde ponat in calicem: reliquas osculetur. Excipient res esse medias, quarum indifferens sit vsus Christianis. Cur ergo quicquam omitti vetant? Verùm vt hoc subticeam: quàm indignum est histrionem plus habere centuplo in scena grauitatis, quàm in sanciendo Dei & hominum fœdere habeat sacerdos? Nimium profectò sibi licentiæ in rebus externis sumunt, si pro nihilo ducunt cœleste Cœnæ mysteriũ tam indecóris gesticulationibus deformari: à quibus exagitandis ideo abstineo, quia tam fœda Christiani nominis ludibria meminisse piget. Isti verò nebulones, vt sunt prostituti pudoris, etiam summarum absurditatum minimam correctionem respuunt. Vnde apparet, nihil eos aliud captare, quàm vt breui iterum, quicquid lucis nostro tempori affulsit, extinctum pereat. Hìc porrò impudentiæ cumulus est, quòd missæ hodiernæ ritum ab Augustino perspicuè monstrari iactant. Citatur quidem ab illis Epistola ad Paulinum, quæ est ordine, quinquagesima nona. Ego autem, vt perspicuè appareat quàm improbam mentiendi licentiam sibi indulgeant, ex lectione ipsa fieri iudicium patiar.

Sequuntur genera duo mortuorum memoriæ, quæ vt antiquitus fuerunt culta, ita nunc retineri volunt Mediatores. Mos antiquus fuit, inter sacræ Cœnæ celebrationem, Apostolos primarióśque Martyres & maximè vulgò notos nominare, vt talibus exemplis excitaretur omnium fides. Secundo loco recitabant eorum nomina, qui recens mortui, specimen suæ pietatis ad extremum ediderant: vt ita solenne haberent suæ perseuerantiæ testimonium. Hæc omnia cùm ad Christianæ vnitatis commendationem valerent, viuísque stimulos adderent ad imitandam mortuorum fidem, & nulla subesset adhuc superstitio: nos minimè improbamus, vt nihil opus fuerit testimoniorum congerie, quam Mediatores

diatores, ostentationis potius, quàm doctrinæ causa, coaceruant. Paulò pòst obrepsit vtrobique corruptela. Nam & vsu receptum fuit, vt se Martyrum precibus iuuari Ecclesia peteret, suásque vicißim preces interponeret pro impetrando mortuis refrigerio, qui in fide Christi decesserant. Ita duplex tam Martyrum, quàm aliorum memoria, inducta fuit. Nec verò dißimulo, quin à multis seculis obtinuerit vtraque superstitio. Sed in religione, cuius vnicum est fundamentum æterna Christi veritas, non multum valere debet annorum numerus. Iam de priore videamus. Non recitari tantùm honoris causa nomina Martyrum, atque vt pro eorum pietate gratias agamus Deo, Mediatores iubent: sed, vt eorum precibus etiam iuuemur. Ego autem tali commemoratione, quasi profano inquinamento, pollui dico sacram Christi Cœnam. Nam cum omnis Dei inuocatio pura & religiosa esse debet: tum verò mysterium hoc cùm celebratur, reuerentiam inuocandi Dei, eius conspectu augeri decet. Porrò, Deum ritè orari negat Paulus, donec edocti simus eius verbo. Vnde constat non esse legitimam orandi formam, nisi quæ sit in verbo Dei fundata. Nunc ostendant, vbi nos doceat Spiritus, vllius vel Prophetæ, vel Apostoli, vel Martyris patrocinium Deo opponere. Hoc principium semper teneamus, Nos non rectè orare, nisi præeunte Dei verbo. Si ergo sanctorum intercessionem, Rom.10. quam non dictauit, illi ingerimus, profana nostra oratio est.

Audiamus quid contrà, Mediatores. Rationi consentaneum esse dicunt, vt pro nobis orent sancti, qui Deo extra mundum viuunt: teneri enim ipsos Iacobi præcepto: Orate pro inuicem, alij pro alijs. Atqui, hactenus putaueram, Epistolam hanc viuis scriptam esse, non mortuis. Hoc certè acumine neminem ferient, nisi valde obtusum. Eos hortatur Iacobus, qui non doctrina modò, sed fratrum quoque precibus, sub carnis infirmitate laborantes indigent. In quo numero non sunt iam Apostoli aut Martyres suis certaminibus perfuncti: cursum enim fidelium, morte absolui Paulus testatur. Sed par est, eos nostris malis cõdolescere. Vnde etiam & pro nobis apud Deum intercedere, sequitur: quia nec voluntas illis deest, nec facultas. Respondeo, nimis curiosè facere eos, qui de mortuorum statu diuinant, quod 2.Tim.4. nullo Scripturæ testimonio proditum est. Temerè verò facere eos, qui affirmant. Rogandi sunt Moderatores nostri, vnde illis reuelatum fuerit, viuorum necessitatibus conscios esse, quos ab eorum societate mors separauit. Verba Pauli sunt apud Acto.13. Lucam, Davidem cùm ætati suæ seruijsset, esse mortuum. Quibus subindicat, non ministrare nunc à morte sua posteris. Quin regni Dei complementum expetant, quicunque sunt ex Christi corpore, non nego: sed illis affectus tribuere nostris similes, quasi omnia cernant quæ in mundo geruntur, temerarium est, nisi claris Scripturæ testimonijs monstretur.

Sed hoc quoq; vrgent Moderatores. Oniam enim adducunt & Ieremiam, qui mortui pro salute populi protendunt ad Deum manus. Id Iudam Machabæum somniasse narrat, fateor, secundus Machabæorum liber: sed quãtum fidei mereatur Iudæ somnium, vnde, quæso, statuemus? Veniam deprecatur historiæ illius scriptor, si quid, hominum more, minus commodè scribendo, deliquerit. Detur ergo illi, quam petit, venia: modò ne quem secum errare cogat. Nobis autem qualiacunque hominum scripta discernere liceat à certis Dei oraculis. Scire tamen velim, cur non Oniæ & Ieremiæ patrocinium, quod sibi ex Scriptura notum esse iactant, potius commendent Moderatores, quàm Petri, vel Pauli, de quo nihil tale

proditum est. Atqui, posthabitis Prophetis, recentiores tantùm patronos appetũt & in ore habent. De Angelis, pro diuersa officij ratione, aliter sentiendũ est. Illis mãdata est piorum cura & custodia: sollicitos ergo de salute nostra esse oportet, vt Deo pareant: nec aliud quàm iniunctam sibi functionem exercent, pro nobis orãdo. At has dum peculiariter Angelis partes aßignat Scriptura, piorum animas, quæ in Domino quiescunt, ab eorum ordine segregat. Et sanè si earũ ministerio ad curandã salutẽ nostrã vteretur Deus, nihilo de his magis Scriptura, quàm de Angelis taceret. Angelos suos omnes pro piorum tutela excubare, Deus pronuntiat. Quorsum id, nisi vt maiore fiducia instruamur? Tantundẽ de sanctis spiritibus dicẽdum erat, si vera esset cõparatio. Nunc quod tacetur, pro nihilo ducendum est: præsertim vbi de re agitur in primis cognitu vtili. Atqi, vt demus pro nobis orare Apostolos & Martyres, implorandum tamen esse eorum patrocinium, perperã inde colligitur. Audit seruus Abrahæ, adfuturum sibi Angelũ: sed vbi opus est Angeli præsentia, ad eum se minimè cõuertit. Videt minister Elisei ingentes Angelorum copias, ad opẽ sibi ac magistro ferendam armatas esse: eorum tamen suffragatione, Deum inuocans, non nititur. Iterum, memoria repetãt pij lectores, quod prius dixi, hanc nobis omnibus orandi lcgẽ esse impositã, ne quid nisi ex Dei verbo. Qui autẽ alios ex cœlo intercessores, præter Christum, sibi aduocant, extra verbum Dei vagantur: quare & rectè orãdi metas transilire eos dico: nam quẽ ex locis quibusdam fucum Mediatores faciunt, refellere nullo negotio prõptum est. Nomen suum à posteris suis inuocari voluit Iacob, inquiunt. Quod sequutus Moises his verbis orat: Memento Domine seruorum tuorum Abrahæ, Isaac & Iacob. Sic & in Psalmo orant fideles Deum, vt recordetur Dauidis. Respondeo, non obscurum esse, quid in benedictione Ephraim & Manasse inuocatio significet: neque enim aliud voluit Iacob, quàm vt diuini fœderis gratia ad nepotes suos, iure hæreditario perueniret. Promissa erat salus eius semini, promißionem Deus in manus Abrahæ, Isaac & ipsius Iacob deposuerat. Hoc ergo petit, vt inter sancti populi tribus censeantur. Nec verò ad hominum personas respicit Moises, cùm nomina Abrahæ, Isaac & Iacob in medium adducit: sed vt se alióſque in promißionis fide confirmet, causam commemorat, cur ipsis oporteat præstari. Acsi diceret: Domine, nõ alia quàm promißionis tuæ fiducia ad te accedimus: quia nos sumus populus ille, cuius te fore Deum Abrahæ, Isaac & Iacob patribus nostris es pollicitus. Non est ergo quòd nobis oculos perstrictum iri sperent Mediatores, tam euanidas nugas spargendo.

Venio ad sanctorum merita, quibus etiam preces nostras subniti volunt. Est quidem hoc aliquid, quòd superbam de illis iactantiam mitigant: hoc tamen minimè ferendum est, quòd ex Dei liberalitate Christiq; gratia prodesse ea nobis dicunt, tam ad protectionem, quàm gratiæ impetrationem. Nusquam hoc illis tribuit verbum Dei. Prosequitur, fateor, gratiã suam Dominus erga homines in millesimam vsque generationem, sicuti promisit: sed stultè hinc inferunt Mediatores, redundare in filios patrum merita. Quin potius hîc quidã est diuinæ misericordiæ cumulus, vt modis omnibus exundet, quòd postquam salutarem manum gratuitò porrexit patribus, eam ad posteros quoque extendit. Minimam huius laudis partem à Dei bonitate traducere ad hominum merita, impiæ & sacrilegæ est malignitatis. Nec eiusmodi errori suffragatur, quod de Dauide ostendunt Moderatores, in eius scilicet gratiã, Deum populi sæpius misertum esse. Quia enim cum Dauide sancitum

erat

erat fœdus in totius populi salutem: hac, vt ita dicam, qualitate induendus est, si probè volumus intelligere, cur eius rationem potius in seruando populo, quàm Ezechiæ aut Iosiæ Deus habuerit. Si perfidis Scripturæ corruptoribus hæc non sapiunt, nihil mirum: sunt tamen ad quassandas diruendásque omnes inferorum machinas valida. Quanquam semper tenendum est illud quod antè posui, fundamentum: non aliam esse piè, rectéque precandi rationem, nisi quæ ad diuinæ voluntatis præscriptum exigitur. Tota autem Scriptura non alium Deo Mediatorem proponere iubet, quàm solum Christum: nec alterius vel patrocinio, vel meritis subniti docet, vt certa fiducia nos ad Dei tribunal sistamus. Atque ita reperiemus, quisquis altos sibi patronos vel intercessores quæritat, non esse huius patrocinio cõtentum. Sollicitè ergo cauendum, ne plures aditus captando, ianuam illam nobis claudamus, qua sola accessus ad Deum patet.

Centies, si fieri queat, moriamur potius, quàm vt nostro consensu in sacrosanctam Christi Cœnam irrumpat talis profanatio. Nihilo etiam magis concedendum est, quòd festis diebus coli mortuos volunt, vt suis nos meritis associent, suáq; iuuent intercessione apud Deum. En Christiana reformatio, cuius spem faciunt imperitis. Si festos dies quædam veluti inuitamenta esse dicerent, ad colendã virtutum memoriam, quæ nos ad imitationẽ prouocet, aliquis sanè esset color: sed cultum institui ex dierum obseruatione, id quod faciunt, nimis deforme est. Negabunt scio, hoc sibi esse consilium: sed ex re ipsa iudicium fiat. In vnaquaque parochia festum patroni diem celebrandum præcipiunt: nec eo contenti, vocant singulares patronos, quibus hic honor deferatur: cùm satis constet, non aliter hactenus habitos esse patronos, quàm deos tutelares: an non auribus nostris insonare debet vox illa prophetica? Secundum numerum vrbium tuarum sunt dij tui. Quàm igitur fœda erit nostra ingratitudo, si relicto vitæ fonte, tales nobis fodiamus cisternas? Si solos Prophetas & Apostolos eueherent ad hunc honorem, acriter intercedere deceret, ne ex sanctis Dei ministris idola fierent: nunc ad hanc impietatem accedit nimis insulsa absurditas: quibuslibet enim patronis suos dies festos aßignãt. Multa porrò sunt templa Catharinæ dicata, vel Christophoro, vel alijs fictitijs nominibus. Catharinæ aut Christophori precibus, vt iuuetur plebs huius loci, à Domino postulabit. Itáne cum Deo ludetur, vt qui nulli vnquam fuerunt, obtrudantur ad Deum exorandum patroni? Talibus monstris qui fomenta suppeditant, gustúmne aliquem vnquam habuisse credendi sunt seriæ syncerǽque Dei inuocationis? Omitto Dominicum & similes carnifices. Omitto Medardum, Lubinum, & similes eius bestias. Quis enim finis esset, si singulas labyrinthi ambages excutere vellem, in quem nos Mediatores polliciunt? Sed væ bis ac ter eorum perfidiæ, qui se tam facilè proijciunt in voluntarium interitum, quem centum mortibus, si centum haberent vitas, propulsare debuerant. Iere. 2.

Superest alter ordo mortuorum, quorum mentionem in Cœna fieri volunt: vt detur illis locus refrigerij, lucis & pacis. Non nego hanc fuisse vetustißimam consuetudinem: & quoniam magna est vis consuetudinis, aut potius regnum, ideo eiusmodi preces fateor Chrysostomo, Epiphanio, Augustino, & similibus probatas fuisse, quòd à maioribus quasi per manus, traditæ essent. Et si non existimo, multò ante eorum ætatem, quos nominaui, obrepsisse in vsum. Sed quod breui tempore vtcunque inualuerat, nimia facilitate, sine ratione aut iudicio, secuti sunt. Verùm,

quia Augustinum Moderatoribus libuit citare testem: audiant quantum ipse idem alibi in contrariam sententiam magis inclinet. Recepti sunt in pace, inquit, sancti Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, Martyres, boni fideles. Omnes tamen adhuc in fine recepturi sunt, quod promisit Deus. Promissa enim est carnis etiã resurrectio, mortis consumptio, vita æterna, cum Angelis. Hoc omnes simul accepturi sumus. Nam requiem, quæ continuò post mortem datur, si ea dignus est, tunc accipit quisque, cùm moritur. Si vna omnibus est requies: non minus pro quouis ex grege fidelium superuacuũ erit orare, quàm pro Isaia vel Paulo. Atqui, hoc posterius fieri debere, Augustinus vbique negat. Superest igitur, vt quiete sua, vltra quam nihil nunc melius optari illis potest, sinamus eos frui: nec Dei nomine in precibus non legitimis, abutamur. Traditionem Apostolicam Mediatores esse volũt: idque Dionysii testimonio probant. Porrò, in recitandis eius verbis Apostolorum nomen ita furtim interserunt, vt videatur ab ipso positum. Atqui, diuinos illic duces nominat, quos subinde vocat magistros. Deinde, quasi oculos mundo confixerint, epitheto Areopagitæ ornant suum Dionysium. De Areopagita Eusebius aliquoties meminit: quem Atheniensis Ecclesiæ primũ fuisse Episcopum dicit: atq; ita traditum à Dionysio Alexandrino, refert. Sed quicquam ab eo literis mandatum, non dicit: quod certè, si fuisset verum, nõ erat omissurus. Hieronymus verò, in scriptoribus Ecclesiasticis, duos numerat Dionysios: Corinthiũ vnum, qui sub Marco Antonino Vero, & L. Commodo floruerit: alterum Origenis discipulum, qui Alexandrinus Episcopus fuerit, sub Galieni imperio. Sed inter eorum scripta, quæ diligenter recenset, cœlestis vel ecclesiasticæ Hierarchiæ, mentio nulla. Quoties ergo citantur libri isti, sciamus ignoti esse scriptoris, & non adeò antiqui, quod & stylus ipse, & argumentum clarè demonstrat. At Chrysostomus Apostolis fert acceptum: nempe, vt alia permulta, quæ cùm vulgò recepta essent, tamen ignotæ erant originis. Damascenum qui legerunt, si vnicam habent vnciam sani iudicij, non multum eius authoritati deferẽt. Quis nescit puellis infantibus, cùm adhuc à nutricis mamma penderẽt, veteres Eucharistiam dare solitos? Atq; hunc morem proculdubio se ex traditione Apostolica habere putabant. Hoc Cyprianus, Chrysostomo & Augustino aliquãto antiquior, dixisset. Peruersum tamen fuisse morem, & à Christi institutione alienũ, testatur hæc Pauli sententia: Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Deniq; posterior ætas non immeritò correxit. Quid igitur ex falso traditionis nomine fucũ isti faciunt Moderatores, cùm in simili causa satis ostendãt, quod volũt esse sacrosanctũ, sibi pluma esse leuius? Sed quorsum hîc diuinare attinet? Extãt Apostolorũ scripta, quæ copiosè & apertè quicquid in doctrina pietatis erat cognitu necessarium, complectuntur. Quin & de mortuis interdum ex professo loquuntur. Pro ipsis orare, nusquã præcipiunt. Cùm Thessalonicenses hortatur Paulus, vt luctum in morte suorum tẽperent, consolationes adhibet, quas sciebat ad hanc rem maximè appositas. Precũ nullus sermo, qui maximè fuisset opportunus, si pro mortuis precari liceret. Ad Corinthios scribens, argumenta omnia colligit, quibus animas probet à morte esse superstites. Hoc nondum adducit, quod fuisset alioqui validissimum: Ecclesiã pro mortuis non frustra orare. Pro quibus ordinarias preces velit in Ecclesia concipi, Timotheum admonet. De mortuis illic quoq; silentium. Quòd si precibus nostris hodie indigent mortui, maior sub Lege fuit earũ necessitas. Atqui, Scriptura, cùm & luctum,

Hom. in Ioan. 49.

ctum, & sepulturam, & alia quædam in speciem minuta accuratè referat, verbum de precibus nullum facit. Cui, obsecro, credibile erit, Spiritum sanctum quod præcipuum erat, obliuisci, dum leuioribus insistit? Hinc sanè hominibus non contentiosis liquebit, rem fuisse Prophetis & Apostolis incognitam.

Sed enim Scripturam quoque opponunt Mediatores: quia præcipiat Apostolus, orare alios pro alijs. Si quis esset apud eos Dei timor, si qua valeret religio, si quis vigeret conscientiæ sensus, pœnam certè horrerent, quam impijs Scripturæ sacræ corruptoribus cogimur imprecari, & quas proculdubio aliquãdo Deus expetet. Vt vicissim oremus alij pro alijs, Iacobus nos monet, cùm antè præcepisset de mutua confessione. Si cõprehendit in hoc ordine mortuos, resurgant oportet, ac confiteantur nobis peccata sua: alterum enim cum altero coniungit. Ego verò Iacobi verba multò aptius in eos retorqueo: quando eos solos, qui cõmuniter laborãt, iubet inter se cõmunicare mutuas preces: mortuos esse omittendos, qui iam suis laboribus sunt perfuncti. Iacobus, inquam, non alios precibus nostris commendat, quàm qui versantur adhuc in præsentis vitæ certaminibus. Contrà, Scriptura beatos pronuntiat, qui sunt in Domino mortui, eò quòd iam requiescant à laboribus suis. Si ita est, quid illis opitulari queãt nostræ preces? Et tamen magnæ in fratres crudelitatis, & detestandæ in Dominum temeritatis dãnare non verentur Mediatores, si quis ab orationum nostrarum consortio mortuos excludat. Imo crudelitatis Deum accusent potius, qui cùm identidem nos tam sollicitè ad orãdum pro fratribus hortetur, hanc doctrinam semper ad viuos restringit. Res certè adeò leuis non erat, miseras animas, quæ ad opem flagitãdam mutæ sunt, subleuare, vt præteriri debuerit. Cur ne verbo quidem vsquam attingitur? Præsertim, cùm toties, támque diligenter, tam copiosè, tam luculentè concionentur Prophetæ omnes, Apostoli, Christus denique ipse, de officijs charitatis: cur hoc supprimunt, quod inter alia postremum non erat? Iam quæ nostra est in Dominum temeritas? Regulam orandi certam tradit. Eam tenemus: nec fas esse putamus, inde vel vnguem vnum deflectere. At Dominus, inquiunt, nequaquam mortuos à viuis separare præcipit. Imo hoc præcepti vice nobis esse debet, quòd cùm vbique viuos nominatim exprimat, mortuos segregat ex eorum numero: deinde, cùm finitam eorum militiam testatur, non amplius habere auxilio nostro opus, significat. Nusquam prohibet Deus, ne pro Angelis oremus. An eum detestabimur, qui orandum negabit? Pro Apostolis non esse orandum, nec pro Martyribus, fatentur ipsi quoque Mediatores. Atqui, nusquam legitur prohibitum. Cur in reliquis mortuis tam erit detestanda nostra temeritas? Ipsi verò in Spiritum sanctum palàm sunt contumeliosi, quem obliuionis in re tam necessaria insimulant. Atque hinc simul apparet, quanta sit eorum moderatio, qui suas detestationes tam futiliter in nos euomunt.

Esto tamen: valeat Ecclesiæ veteris cõsuetudo, vt sacerdos in Cœnæ celebratione, mortuos Deo commendet: an ideo debent vigiliæ, anniuersaria & similes nugæ retineri? Sic autẽ placet Mediatoribus. Obsecro, si qua eos cura instaurandæ & pietatis, & Ecclesiæ tangeret, ex tanta superstitionũ sylua, quibus scatent mortuales, vt loquuntur, vigiliæ, nihil omnino resecarent? Imo, si quid haberent ingenui pudoris, an non verbo saltẽ attingerent, corrigenda esse quædam, quæ nimis insulsa absurditate quẽuis mediocriter intelligentẽ offendunt? Fœdè illic discerpitur Scriptura. Miscetur incomposita sententiarum, hinc inde temerè congestarum, far-

rago. Denique, quicquid illic fit ac dicitur, crassa est Scripturæ corruptela. Hoc totum non modò dißimulant Mediatores, sed etiam calculo suo absoluunt. Sed audienda est præclara eorum ratio: Quàm immane esset, inquiunt, mortuorũ supprimi memoriam, ac si animæ vnà cum corporibus interirent. Ergo quatuor annorum millibus ante Christi aduentum, & deinceps plus mille annis, quibus nondum erant natæ vigiliæ, nulla fuit de animæ immortalitate fides. Nam certè, si huic blasphemiæ subscribimus, omnes qui à mundi exordio fuerunt Patriarchæ, quicunque sub Lege vixerunt Prophetæ, pij Reges & alij, Christus, Apostoli, vniuersi Martyres, Epicurei erunt: quia nullis vigilijs animas vindicarunt ab interitu.

In carnium abstinentia videntur sibi optimè corrigere quicquid hactenus superstitionum fuit: cùm tẽperantiæ causa non abominationis, eam suscipi docent. Si in solo esu carnium omnes essent deliciæ, concedi fortè posset quod iactant: sed quis nescit, in diuitum culinis, tunc multò lautiores instrui epulas, cùm à carnibus abstinetur? Pauperibus certè, qui larido aut bubula tenuiter victitant, nihil opus est, carnis edomãdæ causa, carnem prohiberi. Diuitibus solis lex ista necessaria est, quæ ad frugalitatem eos reuocet. Atqui, vt dictum est, nihil minus est prohibitio carnium, quàm luxuriæ sumptuúmque restrictio: tunc enim maximè fumant culinæ: tunc immodici apparatus exundant. Deniq; nunquã minus sunt in victu tẽperantes, quàm cùm à carnibus abstinent. Bis ergo ridiculi sunt Mediatores, qui frugalitatẽ ita constituunt in abstinentia carnis, ac si nulla eßent præter carnẽ voluptuosa edulia: ita carni domandæ salubre esse remediũ fingunt, ac si nõ suauioribus ferculis feria sexta, quàm secunda, mensæ refertæ eßent. Hinc certè plusquã absurdũ esse patet, hoc nomine carnes discernere à reliquis cibis: quasi sublato illarũ vsu, cohibita sit luxuries victus, & inuenta macerãdæ carnis ratio: cùm potius ipsa ciborũ varietas nouum sit saturis, edendi irritamentũ. Verùm, vt hoc aliqua ex parte verum sit: superstitiosa tamen esse dierum obseruatio non desinit. Excusant Mediatores, olim ab Ecclesia veteri interdictum fuisse carnium esum sexta feria & Sabbatho, vt homines tali abstinentia præparati, sanctius ad sacram mensam accederent. Imò certum est ex veteribus historijs, olim nihil tale fuisse iniunctum. Ieiunium, quod Romæ Sabbatho colebant, tanquam rem insuetam, refert Eusebius. Carnis quidem abstinentia paulatim se priuata quorundam superstitione insinuauit: ac primò quidem occupauit diem Veneris, hinc ad Sabbathum se extendit, donec ex consuetudine lex demum nata est, quæ inuitos quoque obstringeret.

Sed quia hoc argumentum copiosè tractare, nõ est præsentis instituti: quatuor vitia, quæ in hac prohibitione continentur, breuiter notare sufficiet. Primùm iniuria fit Deo, cùm simpliciter, etiã ad certos dies, esus carnium interdicitur. Carnes nõ minus quàm olera, & pisces, & poma Deus in vsum nostrum destinauit. Hæc creauit omnia, vt cum gratiarũ actione vescamur. Liberum, inquam, omnium vsum, modò sobrius sit & frugalis, promiscuè nobis permisit. Surgunt postea homines, qui hac nos libertate priuant: ne liceat, quod Deus licere voluit. Meminerimus, totum genus vetari, in quo multæ sunt species, procul à delicijs luxuriáq; remotæ: vt non alio nomine displiceant, nisi quia carnis nomen habent. Deinde, superstitione non caret talis dierum notatio. Honore se Christi mortem prosequi existimant, & sepulturam, qui carnem biduo illo non gustant. Eodem coluntur honore & festi dies: nec Deo tãtùm, sed Apostolis aut Martyribus dicati. Si meritò

repre-

reprehenduntur,qui inter diem & diem discernunt:carnis abstinentiam certis diebus alligare,quis superstitiosum esse non videt? Tametsi quadragesimam non exprimunt:cùm tamen sine exceptione consueta ieiunia, noua sanctione confirmant, ea quoque in integrum restituitur. Quo autem commēdari titulo præcipuè solet, nisi imitationis Christi? At si ea est imitatio: cur quotannis repetitur, cùm semel tota vita tale ieiunium Christus susceperit? Deinde,si exemplum hoc est,quod sequi debeamus,eadem fuit in Moise & Helia ratio. Cur ergo tot sancti Reges & Prophetæ imitationem neglexerunt? Tota certè vetus Ecclesia non paruo reatu tenebitur. Cur etiam Dominus ipse,cùm adhuc in terris ageret, sui exempli nullam inter discipulos haberi rationem passus est? Excusat enim eos,quòd non ieiunent. Piget in re tam liquida verba perdere. Nec verò Mediatores ipsos fugit, pueriliter errare eos,qui primi quadragesimale Christi ieiunium æmulari se putârunt, cùm abstinētia qualicunque defungerentur. Quantū enim hoc à dierum quadraginta inedia differebat? Ad hoc,quale temperantiæ exemplum, vbi nec fames est, nec cibi appetitus? Multùm enim fallitur, qui Christum tunc luctatum cum fame esse putat,cùm edendi necessitate exemptus fuerit. Ieiunium illud non suscepit Christus,nisi post annum vitæ tricesimum. Suscepit, cùm iam auspicari vellet susceptum à Patre munus. Suscepit,vt Euangelio non minus acquireret fidei,quàm lex prius obtinuerat. Denique, singulare fuit diuinæ virtutis specimen, quod & in ipso ædi, & quo ipsum ab alijs distingui oportuit. Contrarium errorem fouere, vt nihil aliud sit mali, Christianæ synceritati minimè est consentaneum. Rom.14.

Venio ad tertium vitium,quod priora duo superat. Nam & hoc modo conscientijs laqueus iniÿcitur, & libertas eripitur, non tantùm à Domino concessa, sed etiam parta Christi sanguine. Seriò nos Paulus admonet, ne seruitutis iugum subeamus,renuntiantes libertati,ad quam sumus vocati. Ea verò non tentatur solùm, sed labefactatur tota,cùm nobis lex spiritualis imponitur, quæ conscientias liget. Nam quòd ciuilem cautionem inserunt Mediatores, Ideo à carnibus interdum arcendos esse homines,ne pecora fortè aßiduo esu cōsumant: in eo se vel pueris faciunt plusquam ridiculos. Scilicet cùm hominibus Deus permisit, vt carne quouis tempore vescerentur,parum consideratè fecit,hoc periculum non præcauendo. Et optimè generi pecuario consuluerunt, qui post quatuor annorum milia cohibuerunt priorem vescendi licentiam. Mirum est autem tam stupidos interea fuisse homines,vt animalium diminutionem non senserint,quæ eos ad quærendum celerius remedium cogeret: præsertim cùm magnam copiam sacrificijs absumerent. Sed hoc in præsentia non agitur. Legem enim nō politicam,sed spiritualem confirmant,qua neceßitas imponitur conscientijs. Hoc nullo modo ferendum esse dico,vt imperium vsurpent homines in animas: vt quod Dominus liberum reliquit, illicitum faciant.

Quartum vitium est,in falsa cultus Dei opinione. Nam quicquid prætexant Mediatores, quæcunque obseruatio quasi necessaria, commendatur, continuò censetur ad cultum Dei pertinere. Cuius rei non est quòd longius petamus exemplum. Quis enim non putat religionis partem esse,carnium abstinentiam? Atque hæc ratio est,cur per hypocrisin mentiri & fallere Paulus dicat eos,qui ciborum prohibitione nouam pietatis formam inducunt. Nam cùm in cibo & potu non esse regnum Dei alibi doceat, iure hypocriseos damnat tales de rebus externis sanctio- 1.Tim.4. Rom.14.

nes. Sola, inquam, est interior cordis veritas, quam per se Dominus requirit. Quæcunque verò accedunt exercitia, eatenus probanda sunt, quatenus ipsi veritati seruiunt, aut tanquam vtilia incitamenta, aut tanquam professionis notæ, vt fidem apud homines nostram testemur. Nec tamen interea reijcimus, quæ ad ordinis disciplinæque conseruationem faciunt. Sed vbi laqueo induuntur conscientiæ, & religione obstringuntur, in quibus rebus Deus solutas esse voluerat, fortiter reclamandum est: ne & cultus Dei vitietur commentis hominum, & mortalis homo, qui legi subiectus esse debuerat, vnici Legislatoris tribunal occupet, vnde conscientijs imperet, in quibus solus Christus regnare debuerat. Denique, audimus quid Paulus dicat: Si mortui sumus elementis huius mundi per Christum, indignum esse vt talibus decretis deuinciamur: Ne esitaueris, ne gustaueris, ne tetigeris. Atque vbi semel inualuit illa superstitio, vt sibi quispiam nefas esse putet carne vesci, eam protinus sequitur in alijs damnandis audacia: quæ cùm zeli titulo splendeat, sacrilegio tamen affinis est. Postremò, nunquam ferè abest præpostera illa, de qua conqueritur Christus, inanium, imo nihili traditionum admiratio, vt in earum gratiam irrita fiant mandata Dei.

Iaco.4. Col.2. Matth.15.

Sacerdotibus fit coniugij venia, qualis in ordine militari est, causaria missio. Siquidem ne qui grauiores motus existant, ministros, qui iam coniugio sunt impliciti, subito diuortio non audent ab vxoribus diuellere: restringunt tamen hanc suam indulgentiam ad tempus generalis Concilij. Hæc duo sunt diligenter obseruanda: non permitti coniugium ministris, quia probetur: sed tantùm seditionum metu: deinde nihil statui, donec Concilium definierit. Rationem hanc cur minus placeat sacerdotum coniugium, allegant: quia teste Paulo, qui cælebs est, melius & solutiore animo curat ea quæ sunt Domini. Audio quid dicat Paulus. Sed an propterea pastores ac ministros Ecclesiæ cogit ad cælibatum? Imo ne hortatur quidē: nisi quatenus sibi quisque expedire agnoscet. Cuperēt Mediatores, multos inueniri clericos, qui veram castitatem in cælibatu colerent. Id optandum esse fateor: sed cùm aliud experientia doceat, quid prodest frustra cum necessitate luctari? Videmus quo tempore floruit summa inter Christianos sanctitas, ministris Ecclesiæ non fuisse indictum cælibatum. Apostolos certum est, cùm stationem nusquam fixam haberent, maluisse vxores suas circunducere, quàm vt eas dimitterent à suo contubernio. Sic enim narrat Paulus. Nec audiendum est puerile illud cauillum, maritos suos ideo secutas esse, vt publico Ecclesiæ sumptu simul viuerent. Quid enim? Annon poterant alì ex publico, nisi communi mensa vescerentur? Idem Paulus, cùm imaginem veri Episcopi numeris omnibus absolutam pingit, dotésque enumerat quibus excellere maximè debeat, cælibatus nullam facit mentionem. Hoc parum est. Nominatim eligendos esse admonet, qui singulis vxoribus contenti, fidem coniugalē pudicè colāt: honesti sint patres-familiâs: liberos suos instituāt in timore Domini. Hanc esse veram ac solidā Episcopi perfectionem, cuius Paulus exemplar præscribit, negari non potest. Quisquis ergo deesse aliquid Ecclesiæ ministris putat, nisi cælibes viuant, aliud sibi habeat Ecclesiæ regimē, quàm quod nobis Filius Dei commendauit. Atque vt minus dubitationis esset, disertè alibi pronuntiat Spiritus Dei, Honorabile esse in omnibus coniugium. Quem locum citando nequiter deprauant Mediatores. Prætereunt enim id quod præcipuum erat orationis membrum, nempe, In omnibus. Quid enim noui protulisset Apostolus, si simpliciter

1.Cor.7. 1.Timo.3 Tit.1.

ter

ter dixisset, coniugium probro carere? Nōdum enim talis, vel inter Iudæos, vel inter Gentes superstitio emerserat, quæ illud ignominia notaret. Sed cùm fortè cælibatū morosi quidam homines, tanquam sanctius per se vitæ genus, immodicè extollerent: cùm horribilem Dei vltionem scortatoribus & adulteris denuntiat, simul incontinentiæ remedium proponit, vt suam quisque vxorem habeat. Ne verò coniugium aspernaretur quispiam, testatur esse in omnibus honorabile. Quo significat, neminem esse tanta virtutum excellentia præditum, quem non deceat: nec ab vlla functione quantumuis præclara esse alienum. Vnde igitur hæc noua sanctitas? Reperiemus profectò à Montano, Encratitis, & similibus esse ortam. Damnati quidem illi fuerunt iam olim: hoc tamen obtinuit Sathan vt damnatis hominum personis, impius error dimidia ex parte probaretur. Paulatim deinde creuit superstitio, vt matrimonio sacerdotibus interdicere quidam vellent. Idque fuisse in Nicena synodo agitatum refert Sozomenus: sed tunc intercessit Paphnutius martyr, qui, cùm ipse thori coniugalis expers esset, dixit tamen, castitatem quoque esse, cum vxore propria concubitum. Nunc verò nostri Mediatores, ne videantur coniugio nimium iniqui, tolerandos esse admonent ministros, qui adduci non poterunt, vt quas habent vxores, repudient. Quanquam sedulò rursum cauent, ne ipsorum causam probare videantur, dum hoc illis concedi volunt, ne si præter modum vrgeantur, multum moueant. Hoc modo concubina Islebio conceditur, ne ab ea violenter auulsus, ad arma conclamet. Dignus certè qui, cùm sit inanis gloriæ cupidissimus, tale probrum sustineat. Sed miror nullum adeò esse pudorem Moderatoribus, vt soluere non dubitent sacram coniugij fidem, nisi periculum à grauiore motu esset. Atque hîc breuiter quod prius attigi, repetere iterū cogor. Nam cùm hunc honorē deferri Sacramento velint, vt contractum temerè inter adulescentes coniugium nihilominus ratum maneat, etsi præter ius & fas initum fuerit: quæ ista est desultoria leuitas, vt cùm de sacerdotibus agitur, Sacramento nihil habeant honoris? Nos verò dum audimus ex ore Pauli, diabolicum esse commentum, coniugij prohibitionem: bis Diabolos intrepidè vocemus, qui, vt hanc tyrannidem defendant, coniugium Dei nomine consecratum profanare conantur.

Triper. hist. lib. 1. cap. 14.

Quanquam, ne sint nimium liberales, addunt, expectandum esse Concilij decretum. Quid si igitur pronuntiet Concilium, rata se non habere ministrorum coniugia, an hominum arbitrio protinus fas erit separari quos Deus coniunxit? Hoc sanè modo hominum iudicijs Dei institutum, quod meritò inuiolabile debebat esse, subijciunt: nisi Prophetas, Apostolos, præcipuúmque sanctorum Pastorum florem expungere velint è numero seruorum Dei, sacerdotum coniugium probari à Deo & benedici, non negabunt. Nunc stat Dei sententia, vt relictis, si opus est parentibus, maritus & vxor duo sint in carnem vnam. Quibus verbis significat Moses sanctū adeò præ alijs esse hoc fœdus, vt arctissimo etiam eius cōiunctionis vinculo præferatur, quæ prima est in natura. Cuius ergo audaciæ est, quod tam seuerè à Deo sancitum est, pro nihilo ducere? Præterea vbi cælibatum imperauerint, quis continentiam dabit, nisi palam Christo & Paulo reclamare volent? Singulare esse continentiæ donum, adeóque rarum, & paucissimis commune, fateri cogentur. Eo quicunque non sunt præditi, coniugij remedium si respuunt, cum Deo pugnando, nihil proficient. Nam vt maximè arceatur externa intemperies, interior tamen libidinum æstus in corde feruebit. Hinc misera conscientiæ inquietudo, quæ homi-

nem non patietur quicquam tranquillo animo, & quemadmodum loquitur Paulus, ex fide aggredi. Ita fiet, vt tale mox pullulet clericorum semen, quale nobis iam ante multos annos protulit impurus hic cælibatus. Proinde nunquam volentes patiamur inijci Ecclesiæ laqueum, qui non solùm à ministerio arceat pios & alioqui maximè idoneos viros, qui puram mentis & corporis castitatem in sancto coniugio colent: sed fœda fœtidáque scortatorum colluuie totum sacerdotij ordinem inquinet.

Quòd ad ceremonias pertinet, cùm propè infinita sit earum congeries, & bona pars stultis absurdísque superstitionibus sit referta, eas dum Mediatores volunt seruari, correctionem leuiter vno verbo attingunt. Quanquam penitus tacuisse præstabat, quàm adeò friuola corrigendi simulatione defungi. Arcanas operationes, quas suis benedictionibus subesse imaginantur, Deo non rebus ipsis tribuendas esse, admonent. Quasi verò non hic semper fons omnium superstitionum fuerit, Dei nomine abuti! Si fides eorum dictis habetur, lustralem aquam nō per se, sed Dei virtute valere cēsebimus ad dæmones abigēdos, propulsandúmque quoduis noxæ genus. Nominatur hîc quidem Dei virtus, sed in aquæ guttulam conclusa. Mille alia eiusdem farinæ prætereo: quia hinc satis licebit æstimare, quale à nostris Mediatoribus veneni temperamentum misceatur. Sequitur alio loco: ne superstitiosi ad imagines concursus fiant. Atqui, eo ipso cursitandi licentiam idololatris permittunt: quia si abesse superstitionem excipiant, in definitione hærebimus. Quasi verò in quouis concursu non sit aperta conuictáque superstitio, quosdam vitij notando, alios obliquè ab omni vitij nota liberant. En quo synceritatis studio agantur. Crucibus & vexillis docent non esse exhibendum latriæ cultum. Quid hoc sibi vult? Vt fiat quod antehac factum est. Nam Papistis hæc exceptio commune veluti pharmacum est ad peruersos omnes cultus excusandos, dum latriam verbo tantùm excludūt. Plusquam futile hoc quidem cauillum est, cultum fingere sine cultu. Neque enim aliud Græcis sonat Latriæ nomen, quàm Latinis Cultus. Itaque qui latriam se deferre simulachris negant, quæ adorāt religionis causa, perinde loquuntur, acsi ἄνθρωπον esse hominem negarent, & ζῶον animal. Iam animaduertere licet, qualem in vna vocula fucum nobis faciant boni viri: quia modò Græca cultus appellatio remoueatur, nec simulachrorum improbant cultum, & imaginicolas blandè fouent. Denique, nulla illis idololatria displicet, modò ne latria vocetur.

Qualiscunque subeunda sit nobis tam apud imperitos quàm apud improbos, vel inuidia, vel infamia, talibus imposturis acriter resistendum est. Nimis enim chara erit existimatio, quæ tam perfidiosi silentij pretio redimetur. Quanquam non famæ hîc tantùm, sed vitæ quoque iactura infracto animo facienda est. Interea non metuo, ne qui verè pij sunt, & Dei veritatem quo decebat studio amplexi, eadem constātia retinent, nimium à me vehementer exagitari putēt scelestam hanc impietatum farraginem: quæ eò detestabilior est, quòd cùm fucosæ moderationis titulo venditetur, totam Dei gloriam, vnà cum Christi gratia, & hominum salute, pessundat.

ITAQVE, cùm mihi nuper allatum esset antidotum Roberti Cenalis, ad postulata quæ vocat de Interim, initio valdè miratus sum, quis hominem malis probandis natum nouus genius impulisset, vt stylum aduersus impias istas blasphemias stringeret: quarū debuerat patronū se, ex more, profiteri. Est hic Robertus, de

quo

quo loquor, vetulus Sorbonæ theologaster, & episcopus Abrincensis. Cogitabam equidem homines minus sani cerebri, senio non deliros reddi tantùm, sed aliquanto etiam morosiores. Sciebam præterea, quàm magistrale sit Sorbonicis doctoribus supercilium, imo quàm truculenta pertinacia: vt qui non nisi flammis & carnificum manu, pugnare soleant. Sed cùm ex aduerso, libellum, quem refutandum susceperat, viderem tot scatêre corruptelis, ex tot præstigijs esse conflatum, nihil relinquere purum aut integrum in pietatis doctrina, multiplices claræ luci tenebras obducere, partim æquare diuinis legibus, partim etiam præferre hominum placita, continere denique totam ferè Papatus instaurationem: non videbatur consentaneum, vt tam infesto eum impetu aggrederetur Cenalis, vnus ex animosis Papæ satellitibus. Si non erat omni ex parte plausibilis, causa tamen non erat tantopere stomachandi. Cùm inter varias suspiciones hæsitarem, librum cursim euoluo. Hinc agnosco miserum senecionem, dum materiam pugnandi venatur, in vmbra sua verberãda multum sumpsisse molestiæ. Habet hoc præ suis gregalibus eximium, quòd in poetarum lectione versatus est. Ex qua saltem hoc profecit, vt non modò orationem farciat multis carminibus, sed etiam scribendo in hemistichia subinde prorumpat: nec dubito, quin sibi vehementer placeat eiusmodi tinnitu. Nisi enim oblectaretur, non tam anxiè in eo elaboraret. Habebat, quantum suspicari licet, collectos eiusmodi flosculos, quos nisi maturè emitteret, videbat perituros: secum verò perire nolebat. Et cùm suam gloriam multi cupidè in sepulchrum ferant, homo minimè scilicet gloriosus, eam apud viuos relinquere maluit. Nam cùm scribendi argumentum nullum inueniret, finxit sibi furfuraceum nescio quod monstrum, cui nomen de Interim imposuit: in quo profligando, vires suas omnes experiretur. Nam quæ Protestantium esse postulata nugatur, vel finxit ipse sibi, vel nasutus quispiam per ludibrium illi obtrusit. Cæterùm siue vltrò sibi accersiuerit hoc certamen, siue alius stulta eius credulitate abusus, bilem illi acuerit, seriò non minus quàm miserè, contra laruam pugnando, sudat. Admonitus quidem postea familiariter ab amico, Interim illud, quod impugnat, nunquam à Protestãtibus prodijsse, sed à cauponario aliquo scurra, vt plurimæ eiusmodi gerræ quotidie volitant, animi gratia fuisse compositum: suam, in credendo, leuitatem simul ac socordiam rideri maluit, quàm laborem tam bene collocatum perdere. Quisquis enim sensu communi erit præditus, primo statim gustu animaduertet, postulata quæ recitat, ab omni veri specie abhorrere. Vnde colligere promptum erit, bonum seniculum vmbræ suæ frustra irasci. Sed hoc Sorbonico Doctori & Episcopo minimè ignoscendum est, vt nugas à nescio quibus confictas exagitando, orbem temerè conturbet. Nisi forsan excipiat, quasi priuilegio quodam licere, & Episcopis ineptire, & Sorbonicis desipere, quia bonæ parti iampridem vsitatum est.

Porrò, librum Episcopalem excutere tametsi non est præsentis instituti: facere tamen nequeo, quin ex eo pauca delibem. Citantur illic graues authores, quorum & pondere obruantur, & splẽdore extinguãtur, & maiestate cõcidant omnes hæretici: Iuo Carnotensis, Speculator, Abbas Panormitanus, Isidorus, Thomas Aquinas, Bonifacius Papa, Nicolaus, & similes. Quid ni? Cùm ex ẽptitijs Speculatoris responsis oracula faciat. Quis tam benè instructo athletæ victoriam non despondeat? Ipse verò, non expectato aliorum plausu, festiuis subinde acclamationibus triumphũ sibi canit. Atque vt Areopagũ suũ compleat, Cochlæum etiam il-

lis adiungit: qui cùm omnes cochleas hebetudine superet, quãto scilicet masculũ præstare decet fœminis, vocatur hic sagacissimus spirituum discretor. Digni sanè ambo, qui mutuum sibi præconium commodent: nam par morionum ex tota Gallia & Germania deligi aptius vix poterat. Quibus autem de rebus litigat Cenalis? Negat ferendum esse, vt Ecclesiæ facultates à Protestantibus retineantur. Quid ergo? Vúltne legitimum in vsum conferri? Imo nec pauperum haberi rationem, nec scholis consuli patitur. Spoliatorum modò restitutionem vrget: vt sacerdotum ac monachorum ventres saginentur. Quanto itaque subulcus melior fuisset, quàm Episcopus, qui tantam porcorum curam habet? Multa transilio de quibus sine aduersario contendit. Tale est, quod prohibet legatum mitti, qui veniam abiurationis faciat Protestãtibus. Atqui, per omnes bonos, quibus solis infensus est Cenalis, licebit Romano legato domi quiescere. Vnum est caput in quo impotenter furit, cùm tractat de sacerdotum coniugio. Postquam enim omnia eloquentiæ suæ fulmina vibrauit, hoc est euomuit quæcunque ab homine proteruo & insano excogitari poterant conuitia: tandem ad arma conclamat: vt sanguine potius operiatur terra, quàm vt tantum nefas, sicuti ipse quidem interpretatur, aspiciat. Sed quî fit vt sacerdotum coniugia tantopere quasi incestuosa, sacrilega, impura, disdigama & obscœna detestetur? Respondet: quia iubemur spiritu ambulare, ne carnis desyderijs obsequamur. Atqui, dictum illud Pauli, ad Christianos omnes, sine exceptione, pertinet. Videmus ergo vt sanctum coniugium hic canis sacrilego latratu infamet. Nam si cælibes esse nos oportet, vt spiritu ambulemus, quis dubitet profligandum esse ex Ecclesia coniugium? Hanc quidem blasphemiam ex Sirycio Papa suo didicit. Sed quæ tanta ipsos rabies agit, vt palam Montano, Encratitis, & Manichæis subscribant.

Exclamat Cenalis, magnam esse improbitatem, magnum flagitium, immane sacrilegium, si in sacrarium legum diuinarum, luxus & carnales trahantur deliciæ. Cur igitur luxum & delicias domi suæ grassari ita patitur: nisi fortè quòd illinc diuinæ leges exulant? Sed quis hominem mente esse alienatum non videt, vt sancto coniugio tã petulãter maledicere non vereatur? Quid enim? An Patriarcharum tabernacula, ædésque Prophetarum, ac piorum Regum, profana quædã luxus receptacula fuisse dicet? An in Apostolorũ domibus nihil nisi luxuriosum reperiet? Quæ vnquã cælestis philosophiæ puriora fuerunt sacraria? Atqui, eos fuisse cõiugatos legimus. Quinetiã id inter summas eorũ laudes Spiritus Dei numerat, quòd piè & in casta disciplina familias suas educarent. Exclamat rursus: Quis furor, quódve deliriũ, carnalibus curis ac desyderijs eos immergere, qui non nisi puritatẽ colere debent? Omitto quòd diabolica amentia percitus, subinde coniugij honorem scelerate deformat. Sed hoc cuius est furoris, furiosos & deliros vocare, qui in ordine sacerdotali cõiugium probant? Cùm certum sit, annis plus trecentis in tota Ecclesia fuisse probatum. Paulus cùm ad exquisitissimam amussim præscribit quales oporteat esse Episcopos, nominatim coniugatos laudat. Neque enim dicit, qui fuerint: sed præsentem statum cõmemorat. Quo cum sibi putat esse negotium, cùm in Dei Spiritum Pauli ore loquentem fœtida sua maledicta eructat? Idem Paulus
1.Cor.9. *testis est Apostolos, quas habebãt vxores non modò retinuisse in suo contubernio, sed huc & illuc circunduxisse. Tota Ecclesia, cùm in perfectionis suæ flore esset, ne & Deo coniugij authori, & Prophetis Apostolísque iniuriam faceret, pastores*

suos

ſuos maritos habuit & patreſ-familias. Cùm ducentis ferè pòſt annis fanatici homines cælibatum imperare vellent ſacerdotibus, ſanctus martyr Paphnutius, qui ad extremã ſenectutem cælebs vixerat, acriter intercesſit: ſuáque authoritate perfecit, vt Synodus Nicena liberum ſacerdotibus, vt prius fuerat, coniugiũ relinqueret. Nunc phreneticus iſte, cornuum quæ in mitra geſtat, fiducia, quaſi Solem cadere è cœlo videat, ad tantum prodigium obſtupeſcit. Et tam execrandæ in Spiritum blaſphemiæ excipiuntur magno cum plauſu. Pergit deinde fœtidas ſuas voces ructando. Nam, vt ſe Ouidium legiſſe probet, quod profanus ille de impudico amore dicit, detorquet ad ſanctũ coniugium, Non bene, inquit, conueniunt, nec in vna ſede morãtur, deliciæ maritales, & mens in Deũ erecta. Ergo ſecundũ hanc pecudẽ, neque Prophetæ, neque ſancti patres, neque Apoſtoli, neque infiniti martyres vnquã animos in cœlum ſuſtulerunt. Ergo Moiſes, cui præ alijs datũ eſt coràm & quaſi facie ad faciem Deum videre, mente in terrã curuata, nihil vnquam cœleſtis gratiæ guſtauit. Eiuſdem ferè etiam notæ eſt, quòd eos viam Balaam ſequi dicit, qui ſacerdotibus coniugium permittunt. Quaſi honeſtum piúmque coniugium in caſto Dei timore auſpicari, & Madianitica ſcorta populo Dei miſcere, pelliciendis ad idololatriam animis, nihil inter ſe differant. Nicolaitas præterea vocat ſacerdotes omnes coniugatos: quaſi qui in ducenda vna vxore, varijs ac profuſis libidinibus, quæ pasſim hodie in toto Papatu graſſantur, remedium quærit, promiſcuè vxores vulget ac proſtituat. Sed negat hic bonus doctor, neceſſarium eſſe corrigendæ incontinentiæ remedium, quod Paulus ex Spiritu Dei iniungit. Contendit enim poſſe, quicunque volunt, vſtionis morbo eximi: quia ſcriptum ſit, Omnia poſſum in eo qui me confirmat. Sed non conſiderat ex aduerſo, Chriſtum his ſolis eſſe adiutorem, qui vocationi ſuæ obtemperant. Ergo vt victricem illam Chriſti potentiam in omnibus experiamur, pendère nos ex Dei mandato neceſſe eſt: ne quis ſibi plus ſumere auſit, quàm ab illo conceditur. Quid autem Paulus ad hæc? Apertè pronuntiat, non omnibus communiter dari continendi facultatem: eos verò omnes, qui incontinentiæ vitio laborant, ne vrantur, ad coniugium ſe conferre iubet. Quid etiam Chriſtus ipſe? Cùm Apoſtoli audita cælibatus laude, beatum viuendi genus eſſe dicerent, negat omnes eſſe eius capaces: quo ſignificat non alios eſſe idoneos, niſi qui peculiariter à Deo vocentur. Atque hinc ſatis apparet, nihil minus quàm Eccleſiaſticas eſſe leges, quæ à coniugio arcent quos illuc nominatim Spiritus Dei inuitat. Certè Apollonius vetuſtisſimus ſcriptor, teſte Euſebio, Montano exprobrat, quòd matrimonia primus ſoluerit, & primus ſoluenda docuerit. Cuius ſe diſcipulos oſtendunt, qui nec cõtrahi volunt coniugia ſecũdum Dei inſtitutum, & quæ ſic contracta erant, rata negãt eſſe. Porrò, ne inſanire abſque ratione videatur Cenalis terram mox incolarum multitudine obrutam iri admonet, niſi cælibatu nimia ſoboles cohibeatur. Perinde hìc loquitur ſubtilis doctor, acſi cælibatus & continentiæ nullum eſſet diſcrimen. Atqui, omnes norunt propagando hominum generi nullum eſſe magis fœcundum ſemen, quàm ſacerdotale. Eò enim prorupit indomita omnium ferè monachorum ſacerdotúmque Papalium libido, vt caſtisſimus meritò cenſeatur, qui domeſtico ſcorto contentus eſt. Quare, ne terram repleant, non à coniugio prohibendi tantùm, ſed penitus caſtrandi erunt. Alioqui, fieri non deſinet, quod pridem eſſe factum norunt omnes: vt pro legitimis duobus, cogatur terra tres alere ſpurios. Quòd niſi Cenalis totum capitis ſui acumen in mitra epiſcopali haberet, nunquam ita ſe propinaſſet vel pueris ridendum. Quid enim obſecro riſu dignius, quàm cùm emiſſarios tauros pinguiter in otio & vſque ad ſaginam paſci iubet, ne ſoboles noua ſuccreſcat? Verùm hoc maioris etiamnum amentiæ eſt, quòd cùm benedictionem ſuam Dominus vocet humani generis propagationem, Cenalis

quasi infelicem strumam scalpello resecari præcipit: & quasi fortuitò gignerentur liberi, timet ne supra iustum modum excrescat numerus. Sed digna est sacrilega talium hominum superbia, quæ se in extremas quasque absurditates præcipitet. Nam si tot monstruosis nefandarum scortationum exemplis sancti coniugij contemptum vltus est Deus: quanto grauiore supplicio digni sunt cõtumeliosi isti insultus, quibus bacchatur importunũ hoc animal? Cæterùm, vt nomini suo respondeat Cenalis, iterum ad culinã reuoluitur. Nam si homini solitario vix tria, inquit, sacerdotia sufficiunt, quomodo numerosæ familiæ vnum sat erit? Nisi plusquã vecors esset, ánnon cogitaret in promptu esse responsum: non modò optimum fundum esse parsimoniã, cui magis patres-familias assuescunt: sed istis solitarijs, quos iactat, multò semper amplius esse sodalitium? Frugaliter cum vxore & liberis viuet maritus, vt ex tenui quoque reditu aliquid supersit: at sacrifici Papales, priusquam meretrices, spurios, lenones ac lenas expleuerint, multò vberiores absumpti erunt prouentus, quàm qui multis honestis familijs pares fuissent. Quid profusos luxus enumerem, in quos quicquid vndecunque rapere poßint vel radere, tanquam in gurgites inexhaustos proijciunt: vt videantur tantùm ad perdendam pecuniam ingeniosi? Nam quò magis abundant, totum ferè orbem immergunt suis corruptelis. Porrò, vt se tribeneficiarijs suis venditet, vertiginosos appellat, qui vnum singulis sacerdotium aßignant. Certè, ô bone pater, aut ebrium, aut bene saturum fuisse te oportet, cùm tanta vertigine percitum tibi cerebrum fuit, vt ordinem hunc improbare auderes, quem audacißimi quoque & improbißimi non modò fateri coguntur esse rationi consentaneum, sed tanquam à natura dictatum, seruari præcipiunt.

Postquam scelestus hic nebulo, quicquid vnquam in sua Sorbona haurire potuit blasphemiarum, in Deum euomuit: demum, sublatis cornibus, Thrasonicam iactantiam efflat: se in arenam descendere paratum, vel si ad sanguinem vsque pugnandum sit. Equidem, vt est homo sanguinarius, non dubito, si trucidandi essent omnes Dei serui, fundendúsque innoxius virorum pariter ac mulierum sanguis, quin se libenter antesignanum præbeat: suo autem parcere didicit. Cæterùm, cùm hunc Cyclopem videamus, non minus rigida pertinacia ad oppugnandam veritatem insistere, quàm rabioso aduersus eam odio flagrat, plusquam turpes flagitiosíque sumus, si in confeßione syncere fidei minus ostendimus constantiæ. Atque, vt ad reformationis adulterinæ fucum reuertar: cùm perspicuum sit, totam illic sanæ doctrinæ synceritatem corrumpi, quisquis eo sibi oculos illini sinet, quomodo se Christianum probabit? Video equidem, quæ pericula omnibus proposita sint, qui ingenuè Christum confiteri volent: quanta apud imperitos inuidia vrgeantur: quanta in futurum tempus infamia eos maneat. Sed iam antè admonui, nihil tanti esse, vt deflectamus ab ea doctrina, in qua & Dei gloria, & totius mundi salus continetur. Nam quoscunque hinc inde prætextus sibi conquirant, qui ad excusandã suã mollitiẽ plus hodie sunt ingeniosi, quàm par esset, nimis tamen indignum est, maiorem à nobis propriæ famæ rationem haberi, quàm Dei gloriæ: magis nos à stultis & temerarijs hominum opinionibus pendere, quàm in Christum respicere vnicum cœli terræque iudicem, adeóque in Angelos & sanctos omnes, qui eius sententiæ subscribunt: beatam illam immortalitatem, quæ nobis promissa est, ac in cœlis reposita, mundo & huic caducæ vitæ à nobis posthaberi. Iam tempus postulat, vt fidem nostram, quam antehac lingua & atramento sumus confeßi, sanguine quoque nostro obsignemus. Iampridem si ritè profecissemus in Christi schola, debueramus in hac meditatione esse exercitati. Hoc enim primum veluti tyrocinium est, quo suos erudit: vt seipsos abnegantes, tollentésque crucem suam, ad mortem indefesso cursu properent. Nunc perinde noui sumus ad subeunda pro Euangelij testimonio

pericula,

pericula, acsi nullum vnquam Filius Dei hac de re, quam aßiduè inculcat, verbum fecisset. Cùm olim Caius Caligula statuam suam Hierosolymis in templo collocari mandasset, Iudæi vndique quasi apum examina, non vt vi & manu impedirent tale sacrilegium, sed vt ceruices suas gladijs opponerent, pro vindicanda templi maiestate, concursum ad Præsidem fecerunt. Neque subitus ille animorum impetus fuit, qui statim resideret: sed quoties de templi profanatione agebatur, innumera propè tam mulierum quàm virorum turba, sui oblita, alacriter se ad mortem offerebat: vt non nisi per stragem corporum suorum via idolo pateret. Et nos non lapideũ iam templũ, in quo Deus inuocetur, habentes, sed Filiũ Dei, in quo tota Patris maiestas habitat, silentes ipsum patiemur adeò turpiter violari? Idolum enim erigitur, non quod externam sacrarij speciem deformet, sed quod totam Ecclesiæ sanctitatem inquinet ac peruertat: quod labefactet totum Dei cultum, nihil in religione nostra impollutum relinquat. Si ad propiora tempora descendimus: quot martyrum millia, aduersus præsentißimos mortis terrores inuicta fortitudine perstiterunt? Quid de terroribus loquor? An nõ morte ipsa intrepidè testati sunt, aliam se vitam & quærere, & certò sperare? Ac tunc quidem simulatque exigua lucis scintilla hominibus emicuerat, totũ cor inflammabat tanto cœlestis vitæ desyderio, vt vitam hanc facilè, mortémque contemnerent. Nunc cùm plenus intelligentiæ fulgor nobis illuceat, nihil ferè cordis apparet. Et salutem speramus ex Euangelio, pro cuius veritate asserenda, nemo vult periclitari? Itaque, hæc plusquam perfida ignauia, quam anni vnius experimentum prodidit, documentum est nimis luculentũ nostræ ingratitudinis: vt iam non amplius quærenda sit ratio, cur in tot vrbibus, atque prouincijs puritas Christianismi concidat. Cur enim inæstimabili Dei beneficio diutius fruerentur, qui pro nihilo ipsum duxerunt? Hæc ideo dico, vt quicunque aliquo pietatis sensu tanguntur, quasi extenta Dei manu, ad mortem se vocari meminerint. Ac ne animi deficiant, beatius multò sibi esse non dubitent, laboranti, perculsæque Ecclesiæ se vltrò adiungere socios, quàm nimium sibi cauendo, priuatæque tranquillitati consulendo, sortem appetere à filijs Dei segregatam. Dicebat ille, cùm mors esset præ oculis, se nihilominus senectutis fiducia esse liberum: etiam vbi non erat tam necessaria libertas. An apud nos pro gloriæ Christi patrocinio minus futuræ vitæ valebit æternitas, quàm apud illum præsentis vitæ breuitas valuit? Pudeat nos quoties illam mulieris vocem audimus quæ inducitur ab ethnico poëta: Vsque adeóne mori miserum est: si in testanda fide nostra, vbi discrimen aliquod se ostendit, suspensi hæsitamus. Ego verò, vt mihi satis conscius sum meæ imbecillitatis, ita Dei subsidio fretus, re ipsa, cùm vsus postulabit, me ostensurum confido, quàm seriò crediderim ac credam, beatos esse, qui in Domino moriuntur.

Libelli de vera Ecclesiæ reformandæ ratione, Finis.

X x

APPENDIX LIBELLI DE VERA ECCLEsiæ reformandæ ratione, in qua refutat Ioannes Caluinus censuram quandam typographi ignoti, de paruulorum sanctificatione, & muliebri baptismo.

NNVS iam ferè præteriјt, ex quo mihi indicatum fuerat, libellum meum De vera genuináque Ecclesiæ reformatione, qui ex typographi nostri officina, primùm iussu meo prodiјt, fuisse rursus in Germania excusum. Atqui, nunc demum, serius quàm oportuit, admonitus fui corruptum esse & mutilum illud Germanicum exemplar: neque id modò, sed additam simul censuram fuisse, in qua atrociter proscindor. Quando typographus nomen suum subticet, cum quo expostulem, non habeo. Neque id etiam multum referre arbitror. Quispiã forte bene potus, vini aut ceruisiæ suæ fumos in me exhalauit. Fieri etiã potest, vt aliquis turbulento cerebro, etiã ieiunus, impetũ in me fecerit. Verùm, hominẽ, quisquis tandẽ est, omitto. De re si agitur, hæc certè indignitas est non ferẽda, quũ ego fideliter ac seriò in opus aliquod incubui, librariũ ignotũ arbitratu suo cõscindere quicquid nõ arridet, ac scriptũ lacerũ pro integro venditare. Quanquã ne cui priuatam causam agere videar, ab hac quoque querimonia supersedeo. Tantum quod totius Ecclesiæ interesse arbitror, quia dissimulare fas non est, breuiter attingã. Hoc citra arrogantiæ notam, mihi, vt spero, per bonos omnes licebit gloriari, labores meos Ecclesiæ Dei mediocriter esse vtiles. Nunc si praui & impiј dogmatis maculam illis aspergi patiar, multum de fructu, quẽ inde colligere poterãt filiј Dei, imminutum iri video. Tacendo, itaque, minorem, quàm par erit, publicæ vtilitatis rationem à me haberi ostẽdã: præsertim vbi in grege Domini numerãtur qui me traducũt. Professos enim hostes parũ moror, à quibus hæreticũ me vocitari necesse est, si Christianus haberi velim. Fateor quidẽ, hoc quasi fatale esse Christi seruis, vt bene agẽdo malè audiãt. Neque verò mihi recusanda est hæc cõditio, vt cũ Paulo per infamiã & bonã famã progrediar. At quoties locus & facultas datur, nõ est negligenda bonæ causæ defensio. Deinde quũ mihi probè cõstet, sanã esse, & ex puro Dei verbo sumptã doctrinã quæ oppugnatur, mihi eius patrociniũ deserere, quũ à me semel tradita fuerit, iã nõ est integrũ. Hac enim lege, doctrinæ suæ ministros Dominus nos cõstituit, vt nõ minus eã cõstãter tueri iubeat, quã fideliter tradere.

In libello meo ita ad verbũ locutus erã: In baptismo, breuiter ãnotare operæpretiũ est, melius potuisse omitti, quod de præcisa eius necessitate commemorant. Præterquã enim quòd externis signis perperã alligatur animæ salus, iniuria fit non leuis promissioni: ac si minus ad præstandã, quã offert, salutẽ, nisi aliunde adiuta, sufficeret. Sancta ideo nascitur ex fidelibus progenies, quòd adhuc vtero inclusi ipsorũ liberi, antequã vitalẽ spiritũ hauriant, cooptati tamen sunt in fœdus vitæ æternæ. Nec sanè alio iure per baptismũ aggregantur in Ecclesiam, nisi quia ad corpus Christi iam antè pertinebant, quàm in lucem ederẽtur. Alienos enim ad baptismũ qui admittit, ipsum profanat. Nũc ergo qui ita necessariũ statuũt baptismũ, vt à spe salutis excludãt, nisi qui eo tincti fuerint, tũ in Deũ sunt cõtumeliosi, tũ se quoque ipsos implicãt magna absurditate. Nã à Christo alienos sacra Christi nota insignire, qui fas esset? Baptismũ ergo præcedat adoptionis gratia necesse est: quæ nõ dimidiæ tãtũ salutis causa est, sed eã ipsam salutẽ in solidũ affert, quæ deinde in baptismo sancitur. Hinc, vt error alius ex alio scaturire solet, baptizãdi munus, quod solis Ecclesiæ ministris peculiariter mãdauit Christus, nõ ad vnũ modò quẽlibet ex plebe, sed ad mulierculas etiã delegãt.

Hunc

Hunc locũ sic exagitat laruatus censor, vt crassum Pelagij errorẽ à me renouari pronuntiet. Ipse verò nimis crassus, qui lucẽ à tenebris non distinguit. Pelagius superuacuum infantibus baptismũ putabat, quia eos fingebat à peccato immunes. Imo nulla illi propriè de pædobaptismo disputatio erat. Sed quum ad probãdũ originale peccatũ obijcerẽt sancti Patres Ecclesiæ cõsuetudinẽ in pueris baptizãdis, atque inde colligerẽt, omnes Adæ posteros reatum æternæ mortis ex vtero secum afferre: hoc extremum homini præfracto asylum fuit, non indigere baptismo infantes, quia sine peccato nascãtur. Quid obsecro Pelagij errori in meis verbis affine reperietur? An ego à peccati reatu eximo pueros? An illorum salutẽ in originali, vt loquũtur, iustitia, & naturæ integritate colloco? An illos gratuita Dei misericordia in Ecclesiã recipi nego? An nõ vbique ipsis quoque remissionẽ peccatorum esse necessariã cõtẽdo, eámque baptismo obsignari profiteor? Iam satis cõstare arbitror, quãta sit censoris inscitia, qui Pelagij errorẽ, in tam diuerso loquendi genere se deprehendisse iactat. Certè vel Augustini scripta nunquam attigit, vel non tantum habuit iudicij, vt quænam esset Pelagij opinio animaduerteret. Ego tamen potius existimo, ab homine antiquitatis imperito, veteris hæretici nomen ex vulgari fama auditum crepari.

Neque in eo minus peccat, quòd non obseruato quæstionis statu, temerè argumenta sua in ventum spargit. Si quis pædobaptismum acriter, & validis rationibus hoc tẽpore defendit, ego certè vnus sum ex numero. Nec de causa aut fine cõtrouersia est, quin ideo baptizẽtur, vt insiti in Christi corpus, liberẽtur ab æterno interitu: peccati, quod illis natura ingenitum est, remissionẽ obtineãt, induãtur gratuita iustitia. Huius rei luculẽtum mihi testimonium reddit mea Institutio, Catechismus, Solẽnis formula, quam ego in quotidianum Ecclesiæ nostræ vsum cõposui. Qua igitur in re dissensio est? Nẽpe quòd præcisa necessitas, quã vulgò nimium vrgent, à me improbatur: Puerum, si morte repentina abreptus, offerri per tempus ad baptismum nõ potuerit, arcẽdum propterea à regno Dei nõ cõcedo. Vim baptismi nõ extenuo: nõ obscuro legitimum ipsius vsum: tantùm animæ salutem alligari signo nõ patior, quin Dei promissio sufficiat. Liberi enim fideliũ iam antequã gignãtur, adoptati sunt à Domino, quum dixit: Ero Deus vester, & seminis vestri. Hac promissione contineri infantium salutẽ, certo certius est. Cui verò illa nõ sufficit, is Deo atrocẽ facit iniuriam: neque enim veracẽ ipsum agnoscit, quũ seruãdi efficaciã detrahit eius verbo. Et Christi responsum cõtrouersiã hac de re dirimit. Nã si verè colligit, Abrahã à morte esse superstitẽ, quia is qui viuorum nõ mortuorũ Deus est, se Deũ Abrahæ pronuntiat: eadẽ ratione conficitur, genuinos Abrahæ filios, etiam prius quàm nascãtur, vitæ æternæ esse hæredes, quãdo in eodẽ ipsos gradu collocat Dei promissio. Meminerint ergo lectores, non hîc disputari, an baptizari infantes necesse sit, nec vocari in dubium, an baptismo inserantur in Christi corpus, an illis sit lauacrum regenerationis, an peccatorum veniam obsignet: sed tantùm de præcisa necessitate moueri quæstionem. Meminerint, quo argumẽto cõtendam, eos sine baptismo salutem posse cõsequi: nempe quia per se satis efficax sit promissio, quæ adhuc in vtero inclusis vitam assignat. Huc pertinet, quod Paulus sanctos, honoris causa, eos nominat: significans ipsos à communi hominum semine, iure fœderis segregari.

Alterũ argumentũ adduco: Quòd externis signis minimè alligãda sit animæ salus. Quid enim Christi sanguini residuũ fiet, si in aqua vitã spiritualẽ includimus? Addo præterea: Ideo baptizari infantes, quia domestici sunt Ecclesiæ. Hoc enim iure nititur pædobaptismus, quòd iã Deus suos agnoscit, qui nostro ministerio illi offerũtur. Vnde & suos olim vocabat, quicunque ex Israele ducebant originem. Ac meritò: sancta enim erat progenies, vt Paulus docet, Rom. 11.

Hæc omnia dißimulans censor, primùm hac ratione contrà insurgit: quòd non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis aut viri, sed ex Deo nascamur in spiritualem vitam: quòd non nisi caro ex carne descendat: quòd omnes nascamur filij iræ. Quasi verò negem, maledictum natura esse totum Adæ genus, adeóque infantes ipsos, antequam in lucē prodeant, mortis æternæ reatu teneri implicitos. Sed in eo nimirū fallitur, quòd inter vitium naturale, & remediū aliunde proueniens, nō discernit. Nec verò nouam solutionē nunc ex tempore cōminiscor: sed referam dūtaxat, quod ante annos quatuor à me proditū est. Sic enim in septimū caput prioris ad Corinthios epistolæ loquor: Quî conueniet hæc sentētia, sanctos esse piorū liberos, cum eo quod alibi tradit: Omnes esse natura filios iræ? Item cū sententia Dauidis: Ecce in peccato cōceptus sum? Respondeo, vniuersalem esse propagationē peccati & damnationis in semine Adæ: omnes igitur ad vnum sub hac maledictione includi, siue ex fidelibus, siue ex impijs descēdant. Neque enim spiritu, sed carne, liberos suos generāt fideles. Æqualis itaque est in omnibus naturæ conditio, vt sint tam peccato quàm æternæ morti obnoxij. Quòd autē liberis fideliū speciale priuilegiū tribuit Apostolus, id fluit ex beneficio fœderis: quo superueniente, deletur naturæ maledictio: & Deo per gratiā cōsecrātur, qui natura profani erāt. Sic ego illic ad verbū. Institutio quoque nostra plenioreē eius rei explicationē cōtinet: sic enim alicubi loquor: Cùm scriptū sit, nos omnes esse natura filios iræ, ac in peccato conceptos, cui dānatio adhæret: è natura nostra demigremus oportet, antequam in regnū Dei aditus nobis pateat. Et quid dici clarius potest, quàm carnē & sanguinē regnū Dei poßidere nō posse? Aboleatur ergo quicquid nostrū est, tum possesionē hanc cernemus. Inde colligo, regeneratione opus habere infantes. Sed hanc ex promißione gratiā illis prouenire contēdo: baptismū verò, sigilli instar sequi. Denique hoc paßim inculco, supernaturale esse priuilegium, quòd à reatu eximuntur. Quanquam censori hæc solutio ignota esse non debebat: cùm ex Augustino eam sumpserim.

Quòd Ioannes Baptista ab vtero sanctificatus est, inter alia quæ illic narrātur miracula, referēdū esse dicit. Assentior: neque ego hoc testimonio in præsenti causa vsus sum. Alibi cōtra Anabaptistas adduco: ex quorū numero, tametsi hunc non puto esse, tamen, vt incōsiderati homines solent, se in malam suspicionē temerè proijcit. Porrò quasi duos iam profligauerit errores, postquā temerè effutiuit Pelagij nomē, & ex Paulo recitauit, omnes esse natura filios iræ, ad tertiū errorē se descēdere profitetur. Quisnā verò hic error? Quòd baptismū, si alienis cōferatur, profanari dico. Atqui, si cēsori negotiū foret cū Anabaptista, eandē mecū rationē adduceret, iure conferri baptismū pueris, quos Deus in fœdus suū adoptauit. Quid ergo absurdi in re prorsus confessa inuenit? Excipit scilicet, nos quoque fuisse alienos & ex gentibus peccatores: fuisse tamē baptizatos Christi mandato: qui non sanctos tantùm vel sanctorum filios, sed omnes gētes baptizari iußit. Certè hic bonus pater, securè, vt video, in vmbra vini aut ceruisiæ philosophari solitus, eandē confidentiā longius spargere voluit. Sed expēdere debuerat, quo sensu profanari baptismū dicā, si alienos promiscuè ac domesticos ad eū admittimus. Et verò id ex Christi mādato quod citat, euincere prōptū est. Christus omnes iubet baptizari, inquit. An nō prius vult Euangeliū prædicari? Hunc enim ordinem commendat Apostolis, vt doceāt ac baptizent. Ergo Euangelij doctrina, qui prius alieni erāt, inseruntur in Ecclesiā. Ita Paulus docet, quum Iudæi, qui naturales rami sanctæ radicis erāt, defracti fuerint, Gētes tanquā syluestres oleastros, fuisse in illorū locū insitas. Quomodo hoc? Nempe per Euangelium. Absurdè ergo censor noster, qui mēbrum vnum decerpit: imo, quæ à Christo coniuncta erant, diuellit ac lacerat. Quare, breuiter respōdeo: vocari quidē ad baptismū, Christi voce, alienos: sed prius Euāgelij prædicatione cooptari

optari in familiam. Ita antè domesticus erat Abraham, quàm circuncisionis signum accepit. Quòd ad minores natu attinet, quia illos etiam comprehendit Deus in fœdere, non alieni iam reputantur, sed gratiæ sunt hæredes. Quemadmodum & ex Petri concione discimus. Quid autẽ hac de re prius tradiderim, testis est mea Institutio, vbi ad verbum sic habetur: Cur in Abrahamo fidem circuncisio sequitur, in Isaac filio omnem intelligentiam præcedit? Quoniam eum, qui adulta demum ætate in fœderis societatem recipitur, à quo fuerat hactenus alienus, eius cõditiones antea perdiscere æquum est: infantem verò ex eo progenitum non item, qui hæreditario iure, secundum promißionis formulam, iam à matris vtero, in fœdere contineatur. Aut, quò res clarius ac breuius indicetur, si fidelium liberi citra intelligentiæ adminiculum, fœderis sunt participes, non est cur ob id à signo arceantur, quia in fœderis stipulationem iurare nequeunt. Qui verò infidelis est, impijs ortus parentibus, donec per fidem Deo vniatur, à fœderis communione extraneus censetur. Itaque, nihil mirum si nec signo communicet, cuius significatio in eo fallax manisque foret. Non aliorsum hæc refero, nisi vt cuiuis appareat censoris confidentiam ex mera inscitia proficisci, quia mentem meam non sit assecutus. Hinc refellitur alterum obiectum: Christus sanis opus nõ esse medico dixit. Fateor sanè: & ideo non aliter quàm eius gratia, restitui sanitatẽ doceo, tam paruulos quàm adultos. Sed qui in aqua sola quæri volunt medicinam, quid ipsi Christo, quid eius sanguini, quid Euãgelio, quid Spiritus virtuti faciunt reliquum? Porrò non alia de re mecum litigat censor, nisi quia, restituendis in vitam paruulis, vbi mors subita baptismi facultatem illis aufert, remedium in promißione, quam proprio sanguine Christus sanciuit, efficax plenúmque esse doceo: ille autem salutis spem præcidit, nisi ab externo elemento petatur. Quærit an Iudæo vel Turcæ negandus sit baptismus, si eum postulent. Hîc nemo non videt, quàm crassè hallucinetur, qui alienos fingit, quibus fidem aßignat. Quid autem secum ipse deliret, nihil moror. Verùm stultè hoc argumento me aggreditur, qui vbique doceo, fide eos omnes, qui alienißimi fuerant, in Dei familiam & Christi corpus coalescere. Neque tamen id obstat, quominus per baptismum quoque in Ecclesiam solenni ritu aggregentur: quò magis rata sit eorum insitio, dum sigillum in eius confirmationem accedit.

De Papistarum liberis expedita est responsio. Quòd iure eos baptizari pro confesso assumit, libenter illi concedo: sed falsò existimat, extraneos ideo à me cẽseri, quia neque ex patre sancto geniti, neque ex sancta matre nati fuerint. Neque enim propterea sanctorum filij esse desinunt, quum longius ducenda sit originis series. Neque enim in vno gradu consistit Deus, sed vitæ promißionem in mille generationes diffundit. Ita Paulus, dum ex radice sancta ramos esse sanctos colligit, & cõspersionem in primitijs consecrari docet, qualis vnicuique fuerit pater, non reputat: sed omnes agnoscit sanctos, qui ex Abraham & reliquis patribus fuerant progeniti. Quærit an non pius fieri poßit impij hominis filius. Et mox exclamat, nihil hoc errore craßius fingi posse. Ego verò sine exclamatione placidè ipsum moneo ne posthac in tantum feruorem, nulla causa incitatus, prorumpat: nam de eo ineptè certamen mouet, quod verum esse omnes fatentur.

Quòd profanari baptismum dico, si alienis conferatur, perinde valere existimat, ac si quis ægrotum non esse curãdum diceret, quia ægrotus est. Tametsi aliquid haberet coloris hæc similitudo apud imperitos, breuiter tamen ostendere promptum

est, quàm sit intempestiua. Domesticos enim appello, non qui sani sunt, vt Christo non indigeant: sed qui in se mortui, vitam in eo quærant. Sicuti per alienos non intelligendi sunt quicunque alienati sunt à Deo per peccatum, sed quos à regno suo adhuc arcet, vt nostrum ministeriũ se ad eos vsque non extendat. Tales verò sunt omnes, quibus non destinatur baptismus, Christi mandato: sed hæc omnia ex vno ignorãtiæ fonte manant, quòd nunquam intellexit censor, qui immundi sunt natura, eosdem fœderis beneficio sanctos esse: qui exulant à regno Dei ob peccatum, iure adoptionis propinquos esse Deo: qui æternæ morti obnoxij sunt, imo, penitus in Adã mortui, benedictionem ex hoc verbo consequi, Ero seminis tui Deus: vt vitæ cœlestis sint hæredes. Denique, nunquam expendit quale inter Christianorum & Turcarum liberos esset discrimen. Accedit etiam altera perinde crassa naturæ efficaciæque baptismi ignoratio: nam si hoc illi modò in mentem venisset, baptismum, Verbi esse appendicem, hoc ipsum de quo litigat, vidisset sequi: non esse signi capaces, nisi qui iam Verbo sanctificati fuerint.

Ex eodem principio fluit & istud deliriũ, quòd mulieres facit baptismi administras in casu, vt vocat, necessitatis: me verò, qui hanc alieni muneris illicitam esse vsurpationẽ dico, toto errare cœlo superciliosè pronuntiat. Hæc verò non grauis literati hominis censura est, sed barbara hominis mæchanici licẽtia, adeò superbè hominem non malè de Ecclesia meritum damnare. Toto cœlo errare Caluinum, ignotus & sine nomine Typographus censet. Quantũ ponderis habitura est gigantis huius authoritas, nullis rationibus suffulta? Cæterùm, quia vetus ac tritum prouerbiũ est apud imperitos, communem errorem haberi iuris loco: hæc autem opinio temerè concepta sub tenebris Papatus ita obtinuit, vt vix hodie ex multorum animis reuelli queat: quàm friuola sit & absurda, paucis verbis ostendã. Mulieri ius munúsque baptizandi ordinariũ non competere fatentur omnes: necessitatem excusant, si immineat mortis periculum. Sed vnde hoc persuasum habent, nisi quia libet ita credere. Nec verò me fugit, necessitatem, quam fingunt, ex Christi verbis solere colligi: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, nõ intrabit in regnum Dei. Nempe simili olim errore ducti, infantibus panem Eucharistiæ & calicem ingerebant: quia scriptum est: Nisi carnem Filij hominis comederitis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Atqui, hodie ne Papistæ quidem, quanlibet cæci sint, ad hunc secundum lapidem impingunt. In baptismo nescio qui factum sit, vt absolutam necessitatem constituerent. Quanquam hoc absurdum, quòd cùm in adultis aliquam adhibeant moderationem, solis infantibus se inexorabiles præbent. Adultæ ætatis hominem sine baptismo saluũ fieri posse concedunt, modò votum adsit. Cur ergo infantem recèns natum pia parẽtum vota eximere à reatu non poterunt? Cæterùm, Christi verba aliorsum trahunt, quàm intelligi debeant. Primùm, totam ferè illam concionem allegoricam esse constat. Verùm, vt illud omittam, si quis integro iudicio locum hunc expendat, nullam fieri baptismi mentionem, facilè animaduertet. Sed hoc mali est, quòd qui temerè arripiunt vocẽ aquæ, præsumpta opinione delusi, nihil postea iudicant. Porrò, mihi non aliud significat aqua & spiritus, quàm spiritus & ignis: nam vt illic posteriore loco nomen Ignis vice epitheti ponitur: ita priore illo aquam puto vocari spiritum, quia vim officiumque aquæ habeat. Alij spiritum & aquam, vt subtilia elementa, terræ opponunt. Et quidam ex veteribus aquam interpretantur, carnis mortificationem. Horum certè vtrunque magis tolerabile, quàm symbolo alligare hominis salutem.

Non

Non agitur hic de necessaria baptismi obseruatione: nam infantes baptizandos esse inter nos conuenit: vt libera non sit signi omißio. Sed vbi filiū libenter parentes ad baptismum offerrent, si morte præripitur, an desperanda sit eius salus, quæstio est. Qui perditos esse volunt omnes, quibus aqua tingi non contigit, nimis malignè sentiunt de Christi regno: sub quo restrictiorem Dei gratiam esse fingunt, quàm olim sub lege fuerit. Quia fas tunc non erat ante octauū diem circuncidere, si quis puer triduo post natalem suum mortuus esset, nulla erat noxa: siquidem fœdus & promißio, illi in ius adoptionis satis erat. Nunc cùm dies præscriptus non sit baptismo, qui nec contemptu, nec negligentia signum præteribit, plusquam absurdū est Dei beneficio fraudari, quo Iudæi sub Lege potiebātur. Alioqui, venisse Christum non adimplendas, sed abolendas promißiones dicemus, quando promißio quæ antè ad salutem conferendam per se valebat, nunc absque signi adminiculo rata non erit. Sed aliter plerique ex vetustis Ecclesiæ scriptoribus senserūt. Atqui, simul notare operæpretium est, quatenus suæ sententiæ deferri voluerint. Id Augustinus Epist. xxviij. ad Hierony. paucis verbis dilucidè explicat. Contra Cypriani opinionem, inquit, qui fortè non vidit quod videndū erat, sentiat quisque quod volet. Tantùm contra manifestißimā Apostoli fidem non sentiat, qui dicit omnes in condemnationem nasci: contra Ecclesiæ fundatißimū morem non sentiat, quæ propter animæ periculum ad baptismum currit. Ego verò omnes in Adam mori fateor, nec paruulos minus quàm adultos opus habere Christi redēptione. Nec receptum morem Ecclesiæ improbo, vt ad baptismum currat. Tantùm in eo falli Augustinum dico, quòd periculum statuens, spem vitæ præcidit infantibus, quos Dominus suos esse pronuntiat, & quibus baptismus non competeret, nisi iam in Ecclesiæ societatem, Dei promißione vocarentur. Quæ igitur, dicet quispiam currendi ratio? Nempe hæc opinor satis legitima, vt quam Dominus salutem verbo suo promittit, in corpore filij obsignatam, & quasi insculptam cernat parens: vt filij ablutionem in Christo quærens, se morti obnoxium cum toto suo semine profiteatur: ne tesseram, quæ confirmandæ fidei data est, videatur negligere. Denique, vt Christianorū insigne filius in sepulchrū ferat. Illa autem periculi opinio, quia priuatum fuit commentum, securè repudiari potest: quia manifestis Scripturæ testimonijs, quæ prius citaui, contraria est, facessere debet è medio. Quòd si cui Augustini sententiā peruicaciter tueri placet, omnes sibi dānandos meminerit, quibus nō licuerit per ætatē fieri Cœnæ Domini participes: nam in eodem vtranque ordine locat: vt non minus perijsse censeat, qui Cœnæ Dominicæ participatione caruit, quàm qui baptismum non accepit. libr. De merit. & remiss. peccat. 1. cap. xxiiij. & ad Bonifac. Epist. cvi.

Neque tamen dicit Augustinus, adductam eiusmodi periculo Ecclesiam fuisse, vt baptizandi licentiam mulieribus permitteret: nam in extremo etiam periculo ad templum properare solitos dicit, vt publico ministerio vterentur. Vnde sequitur, nullo Ecclesiæ vsu aut more fuisse receptum, vt priuatim sibi quispiam munus arriperet. Alibi quoque dicit, matres in templum currere, vt filiorum saluti consulant. Nusquam eas dicit manu sua remediū adhibere. Ex eo etiam quod tradit lib. ij. contra epistolā Parmen. cap. xiij. colligere licet, omnino muliebrē baptismum illa ætate fuisse incognitum. Si laicus, inquit, necessitate compulsus, baptismum dederit, nescio an quisquam piè dixerit esse repetendum: nulla enim cogēte necessitate si fiat, alieni muneris vsurpatio est. Si autem necessitas vrgeat, aut nullum aut veniale

delictum est. Debuerat certè potius de muliere mouere quæstionem, si vllum tale exemplum tunc extitisset. Quum de solis viris dubitat, nemo certè non videt, nihil de mulieribus venisse in mentem, quia res erat prorsus inaudita. Adhuc in viris ipsis dubius hæsitat, nec eos prorsus excusare audet à veniali peccato. Sed omnem du-
Cap. 100. bitationem apertius tollit Carthaginensis concilij decretum, vbi sine exceptione prohibentur mulieres à baptismi ministerio. Quare ne amplius dicat Typographus me toto errare cœlo, cuius pedem in stabili fultura tam bene fixum esse videt. Hac ratione Tertullianus, Non permittitur mulieri, inquit, in Ecclesia loqui: sed nec docere, nec tingere, nec offerre: ne vllius virilis, nedum sacerdotalis officij sortem sibi vindicet. Qui locus mendosè quidem legitur. Sed nemini mediocriter erudito dubium erit, quin hæc Tertulliani sit sententia. Nec verò prætereundum est, quod apud Epiphanium habetur: nam libro contra hæreses, i, Marcioni exprobrat, quòd mulieribus det baptizandi licentiam: idque inter ludibria numerat, quibus plenam fuisse sectam dicit. Libro autem secundo de Phrygibus & Priscillianis loquens, irridet eorum amentiam, quòd mulieres faciant Episcopos, quia in Christo non sit mas aut fœmina. Neque verò me latet, quid dicturus sit censor, multum scilicet inter communem vsum interesse, & extraordinarium remedium, cùm vrget vltima necessitas. Sed quum nulla ab Epiphanio necessitas excepta sit, vbi ludibrium esse pronuntiat, dare fœminis baptizandi licentiam, probè mihi colligere videor, corruptelam hanc ita ab eo dãnari, vt nullo prætextu sit excusabilis. Ita libro tertio, quũ hoc, ne sanctæ quidem Christi matri fuisse permissum docet, nec vllã restrictionem addit, quis non videt muliebrem baptismum generaliter ab ipso improbari? Denique summa impudentia est, vetustatis patrocinium hîc obtendere: quando apertè constat nonnisi cũ barbara totius Christianismi confusione inoleuisse hunc abusum.

Citatur ex aduerso Sephoræ exemplum: in quo nonnulli plus iusto sibi placentes, ἀβλεψίαν suam produnt. Primùm, vel ipsis concedentibus, circũcisionis & baptismi dissimilis est ratio. Neque enim vetus illud symbolum ita absolutè necessarium fuisse tradunt. Deinde quòd placatus fuit Domini angelus, inde perperam colligi dico, probatũ Deo fuisse quod egit Sephora. Alioqui dicemus placuisse illi cultum, quẽ perfunctoriè exhibeant Samariæ incolæ, illuc ab Assyrijs traducti 4. Reg. xvij. Tertiò fuit illud facinus singulare, quod in exemplum malè trahitur. Adhæc, nusquam sacerdotibus speciale circuncidendi mandatum legimus datum esse. Aperta autẽ sunt Christi verba: Ite, docete omnes gentes, ac baptizate. Certe eosdem constituit & Euangelij præcones, & baptismi administros. Si nemo honorem sibi rite in Ecclesia vsurpat, teste Apostolo, nisi qui vocatus est, vt Aaron: quisquis sine legitima vocatione baptizat, eum temerè inuolare in alienã functionem dico. Quid enim? quum ne Dei quidẽ Filius se ingerere voluerit: an sibi nescio quis terræ filius se publicum tanti mysterij dispensatorem nulla authoritate creabit? In rebus etiam minutissimis, vt in cibo & potu, quicquid dubia conscientia aggredimur & audemus, Paulus apertè peccatum esse clamat. Porrò in muliebri baptismo quæ fidei certitudo esse potest, quum tradita à Christo regula violetur? Nam quod Euangelij sui ministris munus iniungit, mulieres ad se rapiunt. Respondeat mihi censor, an homini fas sit diuellere, quæ Dominus coniungit? A Christo enim hæc coniuncta esse ostendo, Euangelij prædicationem, & baptizandi ministerium. Os ergo contra disertam Spiritus prohibitionem, mulieribus aperiat, qui alterũ, quod inde sequitur, illu

illis vult licere. Sed mirari satis nequeo tam hebetes esse, qui hunc colorem obtendant, vt non perspiciant nihil minus Sephoræ fuisse propositum, quàm vt Deo ministerium præstaret. Fremens & indignabunda præputium in terram proijcit. Marito sic conuitiatur, vt Deum ipsum crudelitatis insimulet. Nec me latet, quid hoc loco fabulentur Iudæi. Res tamen clara est: fœminam impotentia animi ardentem, Deo & marito obstrepere, quòd filij sanguinẽ ipsa fundere cogitur. Deniq; ne sermonem longius protraham, breuiter ostendam sensu communi esse destitutos, qui regulam ex facto Sephoræ petendam contendunt. Præsente marito, circuncidit filium. Et quisnam est vir ille? Moises primarius Dei Propheta, quo nullus vnquam maior in Israële surrexit. Respondeant mihi gynecobaptistæ, an fœminæ daturi sint coram Episcopo baptizandi licentiam. Certè, pudorem illis incutiet tantum portentum. Neque frontem Typographi adeo perfrictam esse puto, quin ipsum ebriæ censuræ pudeat, vbi euigilauerit.

Interea sobrios lectores obtestor, vt qualem ego religionem tractandis Dei oraculis affero, ipsi quoque modestiam legendis scriptis meis adhibeant. Sanè mihi testis est conscientia, reuerenter, & qua decet humilitate, tanquam in Dei & angelorum conspectu, alijs tradere, quod mihi à Spiritu Christi datum est: nec tam quod mihi adlubescit, sequi, quàm mentem meam in Dei obsequium addicere. Me verò procul abesse ab eorum numero, quos ad captandam dogmatum nouitatem, ambitio sollicitat, tota vitæ meæ ratio testatur. Et in libris meis, vt opinor, nulla ostentatio: simplex autem ædificandi studium vbique eminet.

APPENDICIS LIBELLI DE VERA REFORmandæ Ecclesiæ ratione, Finis.

ADMONITIO IOANNIS CALVINI aduersus Astrologiam, quam iudiciariam vocat: aliásque præterea curiositates nonnullas, quæ hodie per vniuersum ferè orbem grassantur.

E Gallico sermone in Latinum conuersa.

CLARISSIMO ET ORNATISSIMO VIRO LAVrentio Normandio, Franciscus Vilierius, S. D.

ETSI quibus in rebus Christianæ religionis & Reipublicæ commodis seruire possum, eæ res, quàm sint tenues atque exiguæ, intelligo: tamẽ quod possum, quoniam animo pleno studij atque beneuolentiæ id facio, spero fore, vt homines, nisi qui erunt peragrestes, meum hoc studium in meliorem partem accipiant. Scripserat hunc libellum Caluinus: (confecerat dicere potius debui: quod enim verè affirmare possum, nunquã eius scribendi causa calamum in manus sumpsit, sed eum mihi, quoad per occupationes licuit, dictauit.) Confecerat

igitur hunc libellum Caluinus, non magnum quidem illum, sed certè aureolum, sermone Gallico, nostrorum hominum vtilitati seorsum inseruiens: quorum animos inanißima illa, & , vt verè appellatur, malefica fatidicorum curiositate titillari intelligebat. Quod enim optimi & nobilißimi medici faciunt, non contentus morbum ab ijs depulisse, quæ res etiam è morbo recreatis, atque cõualescentibus nocituræ videantur, earum illos commonefacere instituit. Etenim sic se res habet, vt bene habentibus, non minus vtilis cautio atque prouisio, quàm ægrotis curatio necessaria sit. Cùm autem eam ipsam cautionem omnibus vtilem, plerisque certè valdè necessariam iudicarem, quibus esset incognita nostra lingua: quoniam per omnes fere gentes ea, quam dixi, curiositas, quasi morbus quidam atque contagio peruasisset, visum est faciendum esse, vt alijs quoque nationibus exteris, à quibus & multas & magnas vtilitates recipimus, vicißim aliquid è nostris opibus impertiremus. Hunc igitur libellum Latinæ linguæ mandare institui: vt quoniam ea lingua quasi quidam est interpres omnium fere nationum & gentium, aliæ quoque nationes ab ipsa, quasi ab interprete, quid hic libellus loqueretur, intelligerent. Quæ cùm ita sint, & hunc laborem non alio animo susceperim, nisi vt pijs, & Dei timentibus hominibus inseruirem, etsi eum pertenuem & perexiguum esse sentio: me tamen confido non modò nullam, vt dixi, inuidiam habiturum, sed etiam gratiam aliquam ab ijs, qui non omnino ingrati futuri sunt, initurum. Tibi verò, clarißime & ornatißime Normandi, quoniam hoc nostrum officium voluptati fuisse animaduerti, nactus occasionẽ, qua mei erga te singularis animi significationem aliquam ederem, volui equidem illud ipsum in tuo tam illustri, & apud omnes bonos gratioso nomine apparere. Accipies igitur à me hoc munusculum, leuidensæ illud quidem, & crasso filo, vt dicitur: nec personæ tuæ magnopere conueniens: verùm ita accipies, vt cùm in eo mei erga te amoris ac potius obseruantiæ monimentum extare voluerim, propensam huius mei animi voluntatem complectâre, rei nullam aut certè non exactam ineas æstimationem. Vale. vij. Cal. Mart.

ADMONITIO IOANNIS CALVINI ADVERSVS Astrologiam, quam Iudiciariam vocant.

IVVS Paulus de re nos admonet magnopere quidem necessaria: sed quæ tamen à perpaucis animaduersa, ac notata est: Nempe, quibus curæ nihil est, quemadmodum cum syncera conscientia versentur, eos à fide deflectere, atque aberrare. Nam innuit eos, qui suas conscientias polluunt, sese totos prauitati mancipantes, non modò indignos esse qui in pura Dei notitia contineantur, verumetiam promereri, vt cæcitate affecti horribili, varijs erroribus & falsis opinionibus traducantur. Mirũ est autem quòd tam leuem cogitationem eius rei suscipiamus: cùm quidẽ illius tot documenta quotidie nobis versentur ob oculos. Constat enim Deum, quibus gustum aliquem suæ veritatis impertierat, ijs nunquam eam adimere, nisi cùm indignè illam susceperint:

eáque adeò ad vanam ambitionem, aut alias affectiones carnis abusi sint. Enimuero cùm ij, qui pecunias possident, adeò sint in ijs asseruandis vigilantes, atque industrij, æquum erat inæstimabilem hunc Euangelij thesaurum, quando eo nos Deus ditauit, in bona conscientia quasi includi: quæ vt ita dicam, vera est arca, cui tanquam fidæ & sanctæ custodiæ committi debeat, ne à Sathana nobis eripiatur. Verùm, quid contrà fit? Magna pars hominum vtitur verbo Dei, quasi parato argumento, quo se det in sermonem, in circulis & congressionibus quotidianis. Alij ducuntur ambitione: alij sua sectantur commoda: quinetiam quidam eo ad lenocinium abutuntur, vt inde sibi aditum in consuetudinem muliercularum comparent. Plerique quamobrem eius notitiam affectent, ne satis quidem perspectum & constitutum habent: nisi quòd eos pudet, quum alios intelligentes videant, se propter inscitiam paruipendi. Vtut sit, omnes propemodum, aut plerique sanè omnium, hanc salutis doctrinam traducunt ad nescio quam profanam philosophiam. Quod certè tam immane sacrilegium, Deus ferre nullo modo potest. Est enim eius verbum sacratius, quàm vt eo ad hunc modum abuti liceat. Viuum illud esse oportet, eiúsque vis atque efficacitatis, vt in ipsa etiam corda permanet, excussurũ existimaturúmque quicquid inest in homine, ipsásque adeò ossium medullas, vt inquit Apostolus. Si ad ludũ & oblectamẽtum rapiatur, an putemus Deũ toleraturum esse, vt vis illius ita conuellatur, & vana, ac prorsus inanis existimetur? Munus eius est, hominem arguere (sicuti Paulus scribit) vt seipse condẽnare discat: & sese abijciendo, gloriã Deo tribuere. Si ad iactationem & inanẽ gloriam rapiatur, nónne hæc peruersitas grauißimum aliquod supplicium promeretur? Id nos debuit ad imaginẽ Dei renouare: corrigens & emendans id quod è nostro in nobis est. Si quis ab eo ipso quasi authore, occasionem arripiat suis flagitijs indormiendi, atque in ijs adhærescendi: nónne æquum est, Deum animaduertere non in hunc modò tantùm abusum, quo scilicet cibus in venenũ conuersus est, verùm in hoc etiam tantum sacrilegium: cùm bene beatéque viuendi regula, ad vitiorum scelerúmque omnium licentiam abutimur? Nec verò valde operæpretiũ est, istorum vitam subtiliter explicare, qui se profitentur veritatẽ Euangelij notam perspectámque habere: nam, vt semel dicam, illud sanè constat: qui resipuisse & sese ad bonã frugem, vt dicitur, recepisse debuerant, pleró sque deteriores euasisse: cæteros, in instituto, tanquam in luto adhærescere, certè quamminimum emendationis apparere. Paulus de resipiscentia commemorans, & emendatione, quam in Christianorũ moribus esse decet, déque his fructibus, quos ex noua eorum vita profundi atque enitere oportet, ex quo scilicet ad imaginem Filij Dei renouati ac restituti sunt: Qui furabatur, inquit, posthac ne furetur. Quo dicto, percommodè significat, quòd, si prius de via aberrauerimus, simul atque Dominus nostri misertus, voluntatem nobis suam patefecit, continuò relicto instituto cursu, remigrandum esse: & habenas, vt ita dicam, reflectendas. Atqui, qui se hodie Christianos profitentur, ij sibi quasi religione soluti permittũt, aliorum saltẽ esse similes: vt, qui prius luxuria diffluere consueuerãt, nullum suæ turpitudinis finem faciant. Ioci, ludorum cõmißiones, omnia oblectamentorum genera, blasphemiæ, flagrant & vigent non minus, quàm vnquam antea. Iacturæ, sumptibus infinitis & superuacuis, pompæ, magnificentiæ quærũtur excusationes: indifferentia nominantur: cùm tamen ea nemo non videat, superbiæ duntaxat, & ambitioni, atque vanitati seruire. Quid? quòd singuli ordines suum sibi seorsum ab alijs Euangelium habent, prout cuiusque arbitratu fingitur? vt iam non minus dispar ac dißimile sit Euangelium aulicorum, ab eo quod magistratuum est, aut aduocatorum, aut mercatorum, quàm nummi inter se differant, figura impreßi varia, planéque dispari: nisi quòd eorum vnumquodque vnam eandémque persimilẽ habet notam: è mundo enim sunt omnia, ac terrena:

in quo nihil habent omnino cum Christo commune, qui nos inde reuocare nititur.

Itaque non iniustam, sed debitam pœnam meritámque persoluunt, qui Euangelij doctrinam ita dedecorant: cùm ignominijs omnibus obruuntur, & à Deo, ad eiúsque despectum ac ludibrium exponuntur: quandoquidem occasionem sanctißimi illius nominis blasphemandi præbuerunt. Par est præterea, vt eos nō modò stupore, verùm etiam immanitate Deus opprimat, & mentem illis ac rationem adimat, postquam illa vti sapientia cōmodè ac ratione non potuerūt, quam etiam Angeli ac spiritus cœlestes admirantur. Atque hinc scilicet tot leues opiniones, ac potius delirationes, quasi à fonte deriuantur: quæ quanuis ne vmbram quidem vllam probabilitatis ostendant, ita tamen excipiuntur, atque etiam approbantur, quasi edita è cœlo oracula. Denique, cùm arrogantia sit vera radix omnium hæresum, vagarum errantiúmque opinionum, commentitiorum & impiorum dogmatum, nemini mirum videri debet, cùm Deus eos in tot errores turbulentos labi sinit, qui veram regulam non retinuerunt, qua in obedientia veritatis constanter permanerent: sese scilicet sub illius metu ac reuerentia submittentes. At enim cùm hæc sit quædam huius ætatis labes & macula, hodiéque, si vnquam antea, vel maximè grassetur, nos quidem illius fructus vberrimos nunc videmus. Itaque, quotquot nunc errores vbique grassantur, totidem sunt supplicia hominum peruicaciæ: qui sacrosancto Dei verbo abusi sunt. Quos, quia non est in animo persequi atque enumerare singulos, quippe qui sunt innumerabiles, exemplum vnum retulisse contentus ero.

Inuasit iam inde ab antiquis temporibus, animos hominum, quasi tabes quædam & contagio, stulta quædam curiositas ex cœli & stellarum situ prædicēdi quid cuique euenturum, & quo quisque fato natus esset: indéque consilium exquirendi. Quam quidem diabolicam esse superstitionē nos deinceps, adiuuante Deo, probabimus. Et sanè vna omnium voce & consensu tanquam humano generi exitialis, iampridē explosa & repudiata est: nūc verò ita renouatur, vt multi, qui se arbitrantur ingenio præstare cæteris, eámque adeò apud homines existimationem habuêre, ea propè superstitione fascinentur. Quòd si Deus nobis Euangelij sui puritatem nostra hac ætate non illustrasset, cùm tamen humaniores literas excitarit, quæ sunt ad vitam moderandam perutiles: & commodis hominum seruientes, simul illius gloriæ seruire possunt, meritò certè, & optimo iure illorum ingratitudinem vlcisceretur, qui solidis & firmis rebus minimè contenti, in aere (vt dicitur) peruagari gestiūt. Iam verò, postquam vtrunque nobis largitus est, id est, & artes & disciplinas redintegrauit, præsertim autem puram doctrinæ suæ cœlestis cognitionem nobis restituit, quæ nos ad eum perducat, atque in sublimia & admiranda illius mysteria introducat: si qui eo vsu, cui esse potuissent, postposito, malūt huc & illuc errore vagari, quàm intra cancellos consistere, nónne pœnam altero tāto grauiorem promerentur? Id quod etiā vsu venit: cùm quidam adeò de mente & sanitate deiecti sunt, vt omne studiū omnémque operam ad imposturam inanißimam applicent: in qua laboriosißimè miserriméque, sine vllo tamen fructu, se cruciant. Scio quibus titulis mentiātur huic tam stolidæ superstitioni colorem. Nemo neget, scientiam Astrologiæ in primis esse nobilem: honoréque summo dignißimam. Itaque quasi quodam pallio, ita se isto titulo operiunt: se nanque Mathematicos nomināt: quo verbo ij significantur, qui sunt artium liberalium professores. Hoc quidem nihil sanè noui: eorum enim authores ac magistri iampridē vt alios in fraudem atque in errorē impellerent, idem ipsum obtendebant. Sed nos, cùm ipsis (quod aiunt) oculis iudicauerimus, istā illorum delirationem, nullo, neque Astrologiæ, neque vllius artis subsidio fūdatam, atque constitutam esse, nihil erit quācobrem quisquam istis laruis obstupescat: nisi si pueros fortasse perterreant.

terreant. Quinetiam homines mediocri quadam eruditione præditi, meo isto admonitu magnopere ad sibi cauendum ac prouidendum non indigebunt. Ita noster hic libellus ad rudes potius, atque illiteratos pertinebit: qui cùm veram & germanam Astrologiam ab ista sortilegorum superstitione discernere nequeant, facilè in errorem induci possint. Hoc igitur primo loco videamus, quatenus Astrologia vera progrediatur: quæ planè aliud nihil est, quàm ordinis naturalis cognitio, eiúsque dispositionis, quam Deus in stellis & syderibus ordinandis adhibuit: vnde cuiusque officium & natura, describi possit & ad suum finem vsumque reduci. Perspicuum est, quod scribit Moses: Solem ac Lunam conditam esse à Domino, quibus & dies, & noctes, menses, anni & tempora gubernarentur. Quibus verbis, quæcunque ad agriculturam & Reipublicæ gerendæ rationem atque prudentiam attinent, complectitur. Eorum autem, ipsum etiam vulgus, nonnulla primoribus (vt aiunt) labris degustat. Sed Astrologiæ scientia, præter effectum, causas etiam ipsas demonstrat. Exempli causa: Nemo tam idiota est, ac rerum omnium rudis, qui non videat, æstate dies esse longiores, quàm hyeme: gelidam esse hyemem, æstatem verò calidam: sed non tamen vsque eò progreditur, vt quamobrem aut quomodo id fiat, diiudicet. Defectiones Solis & Lunæ, vnicuique notæ sunt: sed earum causæ obscuræ ac reconditæ, nisi ex arte & doctrina perdiscantur. Nihil opus est magistro, qui doceat stellas cœlo inhærescere: sed non est cuiusuis, earũ motus, cõuersiones, occursus, interstitionésque notare. Hoc enim raram ac singularem peritiam desyderat. Astrologiæ igitur hic vsus est, stellarum scilicet cursus ac progressiones quà temporis, quà ordinis & situs describendi causa notare. Temporis quidem, vt quo quæque stella spatio, ipsúmque adeò cœlum conuersionem suam compleat, cognoscatur. Situs verò ad iudicandum quanto inuicem interuallo dissideant: ad motus rectos, atque obliquos, ac penè contrarios discernendos: indéque notandum, cur potius Sol à nobis hyeme quàm æstate longius distet: cur æstate diutius apud nos commoretur, quàm hyeme: circa quod signum orbis eius, qui Græcè ζωδιακὸς dicitur, singulis mensibus versetur: quos habeat cum cæteris syderibus occursus: quamobrem Luna ortum aut obitum accessu aut recessu Solis accipiat: quæ causa sit Solis & Lunæ defectionum: vt, etiam ipsa graduum & mometorum interualla dimetiri possis. His quasi iactis fundamentis, sequuntur deinde effectus, quos hìc quidem in terris videmus: sed Astrologiæ beneficio, causam suam atque originem supra nos habere cognoscimus: neque id tãtùm, postquam elapsi sunt: verùm ita, vt multò antè prospici, atque prouideri possint. Nemo non videt pluuias, grandines, niues: nemo ventorum strepitus non audit: sed nemo, nisi qui adiutus est Astrologia, causas eorum in natura esse positas intelligit: quæ ipsa, vt diximus, natura, etiam in posterum coniiciendi facultatem aliquam suppeditat: tametsi nulla certa aut perpetua regula tradi possit. Sed nos de ordinario atque vsitato cursu loquimur: cui nihil quicquam extrinsecus accidens officit. Hìc autem totius eius disputationis cardo vertitur, de qua nos deinceps explicare conabimur. Nam isti adulterini Astrologi, enuntiationem illam sumunt, quæ procul dubio vera est ac fixa: nempe, Omnia terrena corpora, &, vt generatim loquamur, omnia inferiora corpora cum astrorum cursu cognationem quandam habere: atque inde qualitatem aliquam ducere. Verùm illi hoc enuntiatum perperam accõmodant: nam Astrologia naturalis hæc quidem inferiora corpora à Luna affici inde monstrabit, quòd ostreis & conchyliis contingat, vt cum Luna crescant pariter, paritérque decrescãt: itémque ossiũ medullis Lunæ plenum ac tenuè lumen moderetur: Ab eadem quoque vera Astrologiæ scientia medici ducunt quod habent iudicii, ad sanguinis detractionem, potiones, pillulas, & alia eiusmodi in tempore adhibenda. Itaque fatendum est, humanorum corporum habitudi-

ni, nõnihil esse cum syderibus cognationis. Hæc igitur omnia, vt modò dixi, Astrologia naturali comprehenduntur. Sed quidam impostores, qui artis prætextu vlterius progredi voluerunt, aliam quandam speciem commenti sunt: quam Iudiciariam appellant. Ea autem duabus maximè in rebus posita est: primùm vt non modò naturam hominum, & corporum habitudinem notam ac perspectam habeant: verumetiam quid cuique euenturum sit, & quid quisque in vita aut acturus sit, aut passurus, cognoscant: præterea quos exitus habitura sint ea consilia, quæ homines inter se contrahentes, ineunt: & vt semel dicã, de totius mundi statu iudicent. Nos, quæ ad cuiusque, ex natali die, habitudinem constitutionémque attinent, initio videamus. Quemadmodum autem nullus est tam absurdus error, & impudens, quin aliquem veritatis colorẽ mutuetur, ita hercle fateor, quod ad corporis constitutionem attinet, præsertim verò ad affectus, qui corporis qualitati participant, eos quadam ex parte ab astris pendêre, aut certè consensum, & vt Græci appellant, συμπάθειαν quandam cum illis habere: veluti cùm quis ad bilem atram propensior dicitur, quàm ad pituitam: aut contrà: quanquam etiam in hoc genere pleraque diligenter obseruanda sunt. Mathematici nostri, quibuscum nobis nunc res est, iudicium ex nascendi tempore faciunt. Ego contrà affirmo, generandi tempus potius spectandum esse, quod plerunque ignotum est: neque enim perpetuò pariendi certum ac definitum tempus præscriptum est. Tergiuersentur quantum volent: certè vi rationis fateri cogentur, astra non tantum in nascẽdi, quantum in generandi tempus, ad certam scilicet homini qualitatem informandam valere: cuius etiam rei quotidianus vsus documento est. Præclarè nanque Persius, cùm vno eodémque tẽporis puncto natos, dissimiles & naturas & vitas & casus habere significaret,

Geminos (ait) Horoscope varo Producis genio.

Hoc enim identidem etiam in geminis fratribus vsuuenit: quorum alter alterius non minus dispar, ac dissimilis erit, quàm si diuersissimo cœli ac stellarum statu natus esset. Mitto, quod, ad iudicandum etiam ex ipso nascendi tempore, statuendúmque de cuiusquam hominis natura, præter quàm quòd singulos eius horæ gradus, in qua natus est, diligẽter notatos atque descriptos oportuit, necesse esset Genethliacum (Chaldæũ Latinè dicimus) manu astrolabium suum tenere: neque enim horologio fidere satis tutum est. Atqui, sic se rem habere constat, vt si perpauca temporis momenta aberres, magna fiat cœli & stellarum inclinatio. Verùm, vt maximè iudicandum sit ex generandi vel nascendi tempore, illud tamen mihi velim respondeant: Nónne sexus, alias omnes animalis qualitates longè latéque superat? Atqui, vno eodémque temporis articulo, in vno eodémque vtero concipientur mas & fœmina: eodémque momento alia marem pariet, alia fœminam. Vnde ista igitur varietas in eo quod est potissimum, nisi quòd astrorum non est tanta vis, quantam isti perhibent? Quòd si etiam adhibenda esset cõparatio, certo certius est, semen parentis vtriusque, vim afficiendi longè maiorem habere, quàm omnia sydera: & tamen id ipsum sæpenumero fallere nemo non videt: potest enim constitutio esse dissimilis. Ponamus igitur homines duos natura longè inter se differentes: quibus etiam vxores sunt æquè dissimili natura: eodem, ab vtrisque, temporis puncto conceptos, eodem susceptos esse liberos: sanè vsuenire videbimus, vt liberi, parentum constitutione potius afficiantur, quàm vllo syderum affectu, qui tamen vtrisque par similísque contigit. Eiúsque rei ratio ita perspicua est, vt nemo, qui sit modò syncero iudicio, contrà existimet. Quid igitur dicendum de ea videtur affectione, atque, vt illi loquuntur, influentia, quæ ab orbibus illis cœlestibus permanat in homines? Fateor secundum ea quæ superius attigi, astrorum esse aliquem cõcentum, qui habitudines informet: eásque præsertim, quæ sunt corporis propriæ: sed eam esse causam præcipuam

cipuam, hoc verò inficior. Quinetiam affirmo seminis, vnde fœtus nascitur, vim esse multò maiorem, quàm causarum naturalium, quas inferiores appellant. Dico præterea, nullo fundamento niti Astrologos, dum ex partus potius, quàm ex cōceptionis tempore, iudicium faciunt. Atqui, conceptionis tempus ignorant: ex quo efficitur, nihil eos certi, nihil explorati iudicare posse. Addo etiam illud, Deum in plerosque singulari quodam fauore efficacē esse: etiam in ipsorum natura informanda: vt iam vis astrorum nihil ad eam pertineat: aut certè ita demersa, latens, obscurata sit, vt hominibus apparere non poßit. Hactenus de ijs quæ ad propensionem naturalem attinēt. Quòd si ad ea beneficia veniamus, quæ Deus filijs suis impertitur, cùm eos Spiritu suo reformat, adeóque immutat, vt meritò noui homines nominentur: quid ad hæc astrorum omnium aspectus pertinebit? hæccine Deus æternæ electionis suæ fundamenta posuit? Si Chaldæi nostri affirmant, licere saltem ijs vti, quasi causis inferioribus & proximis: nimis hæc profectò frigida & ignaua cauillatio est. Videmus enim Deum de-industria nos ab istiusmodi cogitatione reuocare, cùm eos voluit secundos in lucem ingredi, quos præferre decreuerat: quemadmodum in Iacob exemplum habemus. Ecquid enim causæ est, cur Esau, quem repudiare cōstituerat, prior in lucem est editus, nisi quòd Deus, naturæ cōmunem atque vsitatum ordinem infringens, altius mentes nostras erigere voluit: eo nos admonens, debere nostros oculos in solā illius voluntatē intentos & infixos esse: neque ad alias vllas causas inquirendas, deflectendos. Quàobrem hoc vnū fixum in animis nostris teneamus, in eóque vestigia premamus, Deū ita homines vocatione sua reformare, vt planè noui fiant. Disertè scriptum est de Saule, quòd cùm Dominus vult ad regnum suscipiendū illum præparare, eū planè alium atque antea fuerit redditurus est. Certè, hoc ille ex cœli ac stellarum situ non consequitur: sed in ipso Deus est efficax præter naturæ ordinē: & præterquàm quod humana ratione atque intelligentia cōprehendi potest. Si hoc in eo efficit, quem ad temporalem administrationem elegerat, qualem in iis futurum existimamus, quos sibi filios & hæredes regni cœlestis adoptauit? Enimuerò, vniuersam mundi fabricam rerúmque naturam, longo interuallo superet necesse est. Et certè sic se res habet, vt quisquis negat regenerationem, Dei opus esse, vniuersam rerum naturam exuperans, is non modò se profanum esse demonstret, sed religionem Christianam planè repudiet atque aspernetur. Itaque, vim astrorum inter ea cōtinere debemus, quæ cum ad res humanas, tum verò ad corpus, & primā naturæ propensionem attinent: atque id excludere, quod Deus singulari fauore aliis atque aliis, nullis vtens ordinariis adminiculis, impertit: præsertim autem emendationem illam, quam in electis suis perficit: Spiritu suo eos renouans.

Verùm, hæc adulterina & fallax Astrologia, non contenta morū & valetudinis hominum constitutionem informasse, suum etiam imperiū latius extendit. Quid enim cuique in vita euenturum: præterea quando & quomodo quisque sit moriturus, diuinat. In quo mediusfidius præter meram temeritatem quid aliud sit, non video. Rationis enim & iudicij planè nihil est: nam vt maximè poßint sydera, qualitates quasdam in hominibus informare: non tamen efficient, vt postea vel hoc vel illud aliunde illis eueniat. Itaque Chaldæus, etsi hominem esse industriū, & ad rem attentum iudicare valeat, minimè tamen hariolari poterit, hæreditatem ei aliquam esse obuenturā: quippe cùm euenta huiusmodi in alterius, non ipsius, arbitrio ac voluntate posita sint. Atque hæc scilicet ipsa causa est, quamobrem iam olim vulgò dictum est, istos personatos Astrologos auribus implendis, exhauriendis verò loculis esse idoneos: nimirum, qui antè prosperos euentus prædicētes, curiosos vento pascunt, eósque pro suo arbitratu emungunt, postquam semel eos præstigijs suis inescarunt. Prædicent igitur, quot vxores aliquis habiturus est. Quid? etiámne in illius natalitio sydere id Aul. Gel.

quod vxoris illius primæ sydus natalitium est, reperiunt: vt quis vitæ terminus illi futurus est, intelligant? Nulla igitur fœminæ propria natalitia sydera poßidebunt: siquidem virorum syderibus sunt obnoxiæ. Denique, priuati cuiusque hominis horoscopus iudicium ac notationem vniuersi status alicuius regionis comprehenderet: cùm quidem isti se profiteantur posse prædicere, num in coniugio fortunatus aliquis futurus est: nũ aduersa aut prospera fortuna peregrinaturus: quæ discrimina subiturus: vtrùm morbo an gladio obiturus. Videamus nunc quot cum hominibus negotia nobis contrahenda sint. Nisi si illorũ omnium & fortunas & volũtates in manu, vt dicitur, habeãt, quibus ad suũ arbitriũ libidinémque moderẽtur, ecquid tãdem nobis de iis polliceri poßint? Est igitur id, quod modò dixi, sanè verißimũ, ita scilicet illos de homine iudicare nõ posse, sicuti profitẽtur, quin illius natalitiũ sydus, sit illis speculũ, in quo eos omnes, quibuscũ versabitur, contẽplentur. Æstimetur nunc adhibita ratione atque iudicio, num hoc fieri vllo modo poßit: aut si sit vlla in ea re similitudo veri.

Concludo igitur, omnes istos, qui tantũ sibi sumunt, vt ex natalitio cuiusque sydere, quid cuique euenturum sit, iactent se posse animaduertere, meros esse impostores, præstigiatores, planos: quippe cùm aliunde permãnent causæ. Ne sim lõgus, si omnia persequar exempla, quæ commemorari poßint, vnum hoc solùm attingam. Sæpenumero vno prælio ceciderunt hominũ sexaginta millia. Non persequor maiores clades: quod satis crebrò contigit, id commemoro. Quæro, num iis omnibus, quos ita mors eadem copulauit, vnus horoscopus, vnum idémque astrum aßignari debeat. Si respondeant, id quod rarius est, minúsque sæpe accidit, non debere de communibus artis cuiusdam præceptis derogare, id quidem iam esset subterfugium minimè audiendum: nos enim de communibus & peruagatis rebus loquimur. Tradunt historiæ, viginti præliis trecenta millia hominum in Hispania cecidisse. Vt nihil exactius perscrutemur: cui tandem dubium est, quin ii, qui ad istum modum è vita vnà omnes excesserunt, dißimiliter affecto cœlo in eam ingreßi sint? Verum hoc illud est: in tanta turba ac multitudine, Capricornus, Aries, Taurus, ita se inuicem cornibus feriunt, vt omnia confundantur ac perturbentur. Aquarius aquæ tantam vim effundit, vt eluuionem immittat. Virgo, suam virginitatem violat. Cancer retrorsum graditur. Leo, cauda sua tam insidiosè percutit, vt animaduerti nequeat. Gemini, adeò inter se immiscentur, vt in vnum euadant. Sagittarius, ex insidiis ictus infligit. Libra, fallax est & iniqua. Pisces, ita se in aquam immergunt, vt prorsus non appareant.

Quin etiam nostri homines non contenti, ad natalem vsque diem maiores pennas nido extendisse, vt ille dixit: iudicium præterea, vel potius diuinationem, de omnibus consiliis atque institutis vsurpant. Exempli causa: Si cui in patria negotium est, vnde nunc ducentis abest, trecentísve milliaribus: veniet Astrologus qui de cœlo seruet, atque animaduertat, quo temporis momento commodißimum erit iter ingredi: nimirum, vt quindecim post diebus, reperiat eos quibuscum illi negotium est, probè affectos: quo tempore, is cœli ac stellarum positus, qui secunda omnia illi promittebat, inclinatus erit. Obsecro, si quæ vis in syderibus inesset, quæ ad hominum vsque consilia atque instituta pertineret, nónne in iis solis consideratio versari deberet, quæ tum regnant ac dominantur, cùm negotium conficitur? Quæ tandem ista dementia est, si merces quasdam, ab eo qui trans mare negotiationem exercet, empturus sum, affirmare sidera quæ profectionis meæ tempore dominantur, felicem successum mihi polliceri: quæ verò dum expeditur negotium, principatum obtinent, eorum vim esse nullam? Ac mihi quidem profectò eius historiæ in mentem venit, quam de Cardinali Farnesio commemorant: qui cùm nescio quò legatus profectionem pararet, astrorum interpretem apposuit, qui cœli ac stellarum significationem expiscaretur, si quando videlicet, prospe-

prosperam illius legationi fortunam portenderent. Ipse interea prandium imperat, discumbit, nec mora, ecce tibi ex transuerso Astrologus, extemplo iubet hominem si bonis auspicijs legationem obire cuperet, properè in equum ascendere. Quæso, si paululo tardius discessisset, pransus liberè & solutè, & vesperi ad idem hospitium quo constituerat, peruenisset, ecquid tandem ea re vel adiumenti vel incommodi retulisset? Quis non videt huius primam ac præcipuam habendam esse rationem, vt quomodo affecto cœlo, compositisque syderibus res transigitur, intelligatur? nos enim, quasi fidem istis aliquam adhiberi oporteat, ita loquimur. Sed hoc quicquid est, meras esse nugas & mendacia, planè perspicuum est. Audiui qui de nonnullis fanaticis narrarent: quòd in mulum ascendere, nisi bona venia ab astris impetrata non audeant: finge talem esse quempiam è supremæ cuiusdam curiæ senatoribus. Sunt horæ certæ atque constitutæ, quibus vnà omnes conueniant. Ac sunt fortasse viginti numero iudices, quos eadem lex & regula subiectos tenet: sed astrorum affectio alijs atque alijs longè dissimilis: nihilominus, omnes pariter lex euocat, quid tū fieri oportebit? si Astrologiæ regula sequenda est, tantum abest vt vlla vnquam controuersia possit dirimi, vt ne tres quidem iudices ad vllam causam audiendam conuenire possint. Aut igitur astra inuertenda sunt, vt alio quoquo modo in consensum concentúmque reducantur: aut omnis politia, Reíquepublicæ gerendæ ratio planè rescindenda est. Atqui, hunc ordinem à Deo probari constat, cùm tempus certum ac statutum est, quo exerceantur iudicia, eius verbum in concione audiatur, Sacramenta recipiantur, nulla cœli ac stellarum situs habita ratione. Si animus in stellarum cursu occupatus, ordinem à Deo constitutum negligit, & sese quisque aliò atque aliò seorsum recipit, vulgarem & communem hominum consuetudinem aspernans, nónne à se ipse Deus dissentiet. Quo tandem loco stabit illa immensa, & infinita sapientia, qua omnia tam ornatè & concinnè quasi dimensa disposuit: si nulla ex parte mos illis geri potest, quin simul ab eo ordine recedatur, quem in natura constituit? Enimuerò in hoc genus hominum ridiculum illud aptissimè torquebitur, quo ab ancilla sua Philosophus quidā olim delusus est, qui cùm & mentem & oculos in cœli plagas maiorem in modum intentos haberet, neque quod ante pedes esset, animaduerteret: falsò impresso vestigio, prolapsus, in foueam incidit: tum illa ridens, Sane, inquit: nihil enim vtilius, quàm ea, quæ propius ad nos pertinent, animaduertere. Neque verò hunc iocum velim in doctos & peritos Astrologos torquere: quorum nulla satis magna laus tribui labori potest, quem vt nobis cœlorum arcana describerent, quatenus id seruire Dei gloriæ, & nobis vsui esse posset, studiosè susceperunt. Istos verò speculatores, venatorésque non naturæ, vt ille dixit: sed inanium somniorum, qui sibi nubes propemodum peruagari videntur, neque tamen quò Deus illos euocet, aspiciunt, nullámque suarum habent partium rationem: ab eo cursu deflectunt, quem illis Dominus præscripsit, quid proximis suis præstare deceat, quod officiū cultúmque tribuere, nullam curam, nullam cogitationem suscipiunt: nónne ratio postulat vt Deus probris omnibus afficiat, & non modò pedibus impingere, verum etiam ad extremum ipsa ceruice præcipites ferri patiatur?

Postquam vnumquenque nostrûm iuridictioni suæ astronomicæ Chaldæi subiecerunt, idem sibi imperium in vniuersum mundi statum arrogant. Fateor autem equidem, secundum ea quæ superius à nobis explicata sunt, quatenus corporum terrestrium cognatio & quasi concentus atque consensus, quam, vt dixi, Græci συμπάθειαν *appellant, cum cœlo intercedit, causas quasdā earum rerum, quæ in terris accidunt, ex astris notari posse. Quemadmodū enim vis cœlestis sæpenumero procellas, turbines, cæterásque tempestates inducit, præterea imbres assiduos: cōsequitur etiam, vt sterilitatem, pestilentiam, eluuionem, belua-*

rum denique repentinas multitudines inuehat. Quatenus igitur consensus ille distantium rerum quasique necessitudo quædam apparebit, non repugno equidem, quin ab orbibus illis cœlestibus causa & origo euentorum quæ in terris videntur, exquiratur. Causam autē appello, non perfectā ac principalem, sed adiuuantem & proximam, quasique adminiculum Dei voluntati subiectum: & quo tanquam præparatione vtitur ad opus suum absoluendum, prout æterno suo consilio decreuit. Vtut sit, non omnino negandum est, quin quædam conuenientia interdum existat inter pestilentiam, quam hîc videmus, & cœli ac stellarum affectum: qui Astrologiæ beneficio cognoscitur. Quanquam multum abest, vt hoc sit perpetuum. Etenim, cùm tres varij generis pœnarum optiones Dauidi factæ sunt, & pestē optauit, nemo eius rei causā astris aßignauerit. Ad hæc, cùm tāta fames fuit in Syria & in Iudæa Eliæ tēporibus, tam longa præterea siccitas, stultißimum esset quærere, num essent ad eam rem affecta sydera, quippe cùm hoc singulare quoddam atque extraordinarium prodigium fuerit. Neque verò exemplum hoc quasi rarum atque insolēs existimandum est. Deus enim generatim loquitur apud Mosem, affirmans omnes mortalium res aduersas in thesauris suis esse reconditas. Quo significat, eas res iusto eius iudicio in homines immitti, tanquam scelerum ac flagitiorum vindices: quásque, si homines suis fraudibus iram illius non prouocarent, quasi in arca inclusas & reconditas contineret. Et sanè vix vlla alia extat in Prophetis doctrina peruagatior, quàm qua minatur se & cœlum & terram quasi ærea redditurum esse. Cùm igitur earum rerum causam nostris fraudibus aßignet, omnis astrorum affectus excludendus est. Iam verò quòd ad bella pertinet, multò etiam magis ineptum est, causam in astris exquirere, cur ea eueniant: quippe, quæ ipsa etiam flagella Dei sint, quibus hominis peccata, quæ non pendent ab astris, coerceat. Cùm Dominus Abrahamo polliceretur fore, vt eius posteri Cananææ regioni dominentur, Nondum, ait, venit dies. Non tribuit causam syderibus, quasi nondum ad eam rem probè affectis. Quam ergò aliam affert? perfidiam & iniquitatem Amorrhæorum nondum ad cumulum peruenisse. Itaque sicuti tum arboris fructus decerpitur, cùm assecutus est maturitatem, ita certè nostra flagitia diuinis suppliciis maturitatem afferunt. Nunc videamus num astra causa sint impietatis & flagitiorum hominum. Fuêre quidem iam olim fanatici nonnulli, qui hoc animis & cogitatione finxerunt. Sed hæc deliratio meritò ab omnibus explosa, ac repudiata est: & pro commento Diabolico habita, quod omnes Christiani respuere ac detestari debeāt: quippe quæ neque admitti neque approbari poßit, quin vniuersa Scriptura sacra deleatur, Deus blasphemetur, hominibus denique ad omnē nequitiā habenæ remittātur. Itaque, hoc ego quasi conclusum ac probatum sumo, quod mihi res manifesta dat, Dei cōtemptum & mores corruptos ac deprauatos, quibus regio aliqua infecta est, nihil quicquam cum syderibus habere rationis. Quæ cùm ita sint, non est tribuenda syderibus causa diuinarum vltionum, quæ ob eas res eueniunt. Sed ad ea fortasse dixerit aliquis: Quidni Deus causis istis adiuuātibus & medijs in rerum natura positis, vtatur ad hominum vlciscenda scelera? Id quod equidem non inficior: verùm eóne sequitur, ex naturæ ordine stato atque perpetuo illa contingere, prout ad ea sydera parata sunt? Imò verò, quando Dominus mare rubrum & Iordanem exsiccare instituit, etsi eo vento qui ad eam rem erat inprimis idoneus vti velit, non tamen is ventus vi quadam astrorum cōmotus traditur: sed à Deo ex-tempore excitatus: tametsi ego certè assentior, eum, cùm illi videtur, syderum vim ac naturam ad suum cōmodum vsumque applicare. Tantùm dico, nec famem, nec pestes, nec bella, ideo vnquam accidere, quia sydera ad eam rem affecta sint: nisi cùm Dominus iram suam in hominū improbitatem exerere instituit. Contrà, bonorum omnium copiam atque vbertatem, sanitatem, integritatémque valetudinis, pacem,

& concordiam, nihilomagis ab astrorũ affectu permanare: sed beneficio Dei, bonáque eius pace contingere: siue ille nos ad pœnitentiam & meliorem frugem ista lenitate atque indulgentia inuitet: siue amorem & beneuolentiam suam erga nos, dum illius iustitiam colimus, à nobis degustari velit. Denique, donec isti fucati Astrologi docuerint, nos ad Dei obedientiam aut cõtumaciam aduersus eum, syderibus impelli, statuo ea neque aduersarum, neque prosperarum rerum, quæ nobis eueniũt, causas esse. Alterum enim alterius esse consequens nemo non videt. Quòd si cupiam omnia, quæ huic argumento conueniunt, exempla persequi, profectò neque modus, neque finis erit vllus: & certè vnicuique perfacile est, ea per se animaduertere. Quamobrem, discamus ad Dei promissa & minas, tanquam ad anchoram consistere, quæ cum cœli ac stellarum situ nihil habentes rationis, docent nos, non debere nostros animos in ijs esse occupatos.

Atque hæc ipsa causa est, scilicet, quamobrem Deus apud Prophetam suum Esaiã, AEgyptios & Chaldæos deridet, quæ duæ gentes in eius artis peritia alias omnes longè latéque superarunt: illis nimirum exprobrans, quòd quanuis instructi ac periti, exitium tamen illud, quod eis imminebat, præuidere non possent: vtpote quod ex naturali astrorum cursu non emanaret, sed ex arcano eius consilio. Neque responderi potest, eos tantùm ab eo perstringi, qui se falsò Astrologiæ peritia vẽditarent. Nam in artem ipsam disertè ac nominatim inuehitur, apertissimè pronuntians, eius quicquid est, nil nisi meram esse vanitatem, siquidem AEgypti regnum alloquens, Vbi nunc, ait, sapientes illi tui? prænuntient tibi tandem atque præsagiant quid in te decreuerit exercituum Dominus. Si vlla vsquam extabat Astrologiæ peritia, extabat proculdubio in his populis: atqui, Propheta omnibus quasi indicto bello illudit, qui in ea versabantur: negans eorum esse, præuidere quid sit euenturum, sicuti se facturos profitebantur. Sed enim magis disertis significantibúsque verbis vtitur, cùm Babylonem compellat. Discruciasti (inquit) te multitudine consiliorum tuorum. Accedant nunc isti tui astrorum interpretes, de cœlo seruent: scrutentur ac describant stellas: & quæ tibi euentura sunt, prænuntient. Ecce, stipulæ cõsimiles fient, ardoréque flammæ conflagrabunt. Chaldæorum gens, si quæ vnquam alia, fuit illa quidem Astrologiæ scientia clara in primis, & nobilis: itaque quicunque sese in istam curiositatem immerserunt, nomen ab ijs mutuati sunt. Atqui, quemadmodum eos Deus damnet & improbet, nos quidem videmus: disertè enim testatur, inclinationes & ruinas imperiorum, ex astris intelligi non posse: ac profitetur, eorum se arrogantiam seuerè & grauiter vlturum, qui hoc ipsum attentare non dubitauerint. His etiam de causis, apud eundem Prophetam affirmat, se hariolorum & coniectorum signa delere, magos ad furorem adigere, sapientes de mente ac sanitate deturbare, denique scientiam illorum infatuare. Non eos temeritatis arguit, qui eius disciplinæ rudes atque imperiti sunt: sed omnia fundamenta, omnes enuntiationes, &, vt illi appellant, axiomata funditus euertit, nimirum, illam astrorũ considerationem, de qua alio quodam loco commemorat. Quamobrem, Daniel, cùm instituisset regis Nabuchadnezer somnium interpretari, in quo Astrologi omnes ne gry quidẽ quod respõderent excogitare poterãt: non profitetur se alijs magis peritum, aut intelligentem artis, cæteros acumine ingenij & perspicacia superare, sed tanquam res contrarias, illorum scientiam, & arcanam Spiritus Dei significationem opponit. Astrologi, inquit, & coniectores non potuerunt enuntiare tibi mysterium. Est enim Dei, qui in cœlis habitat, res occultas & reconditas patefacere. Ne multa, dubitari certè non potest, quin vniuersa hæc Astrologiæ pars, quæ in coniectura & diuinatione versatur, quámque isti iudiciariã nominãt, non modò vana atque ad nullam rem vtilis à Deo iudicetur, verumetiam quasi illius honori detrahens, & sibi aliquid in eius maiestatem arrogans, condemnetur ac repudietur.

Quocirca, siquidem in illius populum ascribi volumus, audiamus id, cuius apud Hieremiam Prophetam suum nos admonet: nimirum, ne simus Ethnicis similes, qui cœli signa pertimescunt. Nec me latet perfugium, quod à nonnullis quæritur: non ita scilicet esse timenda sydera, quasi quædam illorum esset in homines dominatio, ac principatus: tametsi quædam sit subdititia & tanquam subministra potestas, cuius moderandæ ac regendæ, Deus quasi quasdam habenas perpetuò teneat. Nam sine vlla dubitatione, Propheta nos ad Dei prouidentiam reuocare, eóque animos nostros ab inani sollicitudine dimouere conatur, qua sese Ethnici miserandum in modum excruciabant. Israelitas enim alloquitur, quorum animi, vt se ad istas nugas adiungerent, Chaldæorum & AEgyptiorum exemplo titillabãtur. Roget aliquis nostros Genethliacos, vnde tandem tota eorum disciplina originem duxerit, quibus initijs, à quibus authoribus profecta sit: negare profectò non possunt, quin Babylon seminarium quoddam illius, & fons, atque origo fuerit: & quicquid illis hodie superest, id omne quasi riuulos quosdam ab ipso capite ductos, atque accersitos permanasse. Cùm igitur Dominus semel populum suum commonuerit, ne istorum authores ac magistros sequeretur, rectène faciemus, cùm istis fidem adhibebimus?

Profectò, vt nihil aliud sit incommodi, quàm quòd aduersarum & prosperarum rerum causam syderibus eorúmque affectibus assignantes, nostris oculis quasi caliginem offundimus, quæ à cogitatione prouidentiæ Dei nos arceat: hoc tamen vnum satis supérque declarat, rem esse pestiferam, & velis, vt dicitur, remisque fugiendam. Verùm hoc etiam accedit mali, quòd homines in stellis occupati, &, vt quidam appositè dixit, ἀεροβατοῦντες desinunt in se descendere, & in mores suos suámque vitam inquirere & agnoscere se omniũ malorũ sementẽ in semetipsis ferre: suáque flagitia esse quasi fomitẽ, quo ira Dei accẽdatur: vnde bella, fames, pestilentiæ, grandines, vredines, pruinæ, cæteráque huiusmodi omnia eueniunt. Præterea, qui prosperitates secundásque res ex astrorum prædictionibus expectant, & ex eorum promissis pendent, spem fiduciámque suam omnem à Deo reuocant, segniores redduntur ad eum implorandum, acsi iam id quod exoptant, assecuti essent. Nec sum nescius quid, vt hæc cauillentur, altercari soleant. Citant Ptolomæi dictum, quòd astrorum significationes non sunt Prætorum edicta: vtpote, quæ imperio Dei subiecta sint. Sed hoc quicquid est, inita subductáque ratione, profectò aliud nihil est, quàm diuerticula & flexiones quærere. Nam si aduersæ res omnes, quas nobis sydera minantur, ex naturæ cursu deducũtur, fieri nõ potest quin simul in opinionem veniamus, flagitia nostra, causam igitur illarum non esse. Mitto illud absurdum, interséque confligens, quod in eorum verbis apparet: nimirum, eum ordinem quem Deus ita constituit, vt constans & perpetuus esset, causis interuenientibus inuersum atque immutatum iri: perinde quasi Deus sibi ipse repugnaret. Mihi hoc satis est, si modò Prophetæ mẽtem teneamus, quæ huc tantùm spectat, vt tanquam res contrarias cõparet rationẽ illam, & respectum astrorum, quo ducuntur Ethnici: sibique persuadent, conditionem suam omnémque totius vitæ suæ statũ inde pendère: ac notitiam, qua fideles niti debent, quòd scilicet in manu Dei sint, quódque illum syncera conscientia colentes, apud eum gratiosi futuri sunt: eiúsque singulari fauore ac benedictione fruituri: tum autẽ, omnes quibus afficiuntur calamitates & ærumnas, totidem esse in eorum delicta castigationes.

Sed nostris quidem hominibus (Chaldæos dico, siue, vt vocantur, Genethliacos) vehemẽter probabilis illa videtur horum argumentorum dissolutio, cùm aiunt, stellas à Propheta, Signa nominari. Inde enim effici putant, earum igitur munus in significando consistere. Cuius rei argumentum ac testimonium illud citant, quod capite Geneseos primo scriptum est, eas ob eam causã esse à Deo conditas. Verùm enimuerò, vt hoc Signorũ vocabulũ

etiam

etiam atque etiam ebulliant, vt omnis istius altercationis firmamentum in eo collocent, quid tandem ad id respondebunt, quod apud Esaiam scriptum est? Dominum omnia hariolorum signa deleturum esse, ac funditus euersurum. Non dubium est, quin eo loco de Astrologis loquatur. Itaque, vt maximè hoc illis demus, neque valde repugnemus, quin signa quædam ac notas habeant, sed quas tamen Deus euertat ac deleat: quid tum inde effecerint? Cæterùm, nimis illa profectò impudens cauillatio est, cùm aiunt Ieremiam eo ipso obliquè quodammodo fateri astrorum quandam esse significationem, quòd ea appellet Signa. Quis enim nescit, satis vulgatam esse in vitijs reprehendendis illam loquendi formam ac figuram: cùm ijs vtimur verbis ac vocabulis, quibus illi vti inter se solent, quos reprehendere volumus? Scriptura sæpenumero vocat Idola, Deos Gentium. Si quis inde probare vellet idola esse deos, quis non eius rideret amentiam? Hoc igitur perspicuum est, Prophetam commonefacere Iudæos, ne vel turbentur, vel angantur ob eam Gentium inanissimam opinionem, quòd stellæ, vel hoc vel illud significent. Sicuti ne nos quidem errores istos hodie reprehendere possumus, nisi si hominum animos in istis significationibus dicamus non esse occupandos. Quod autem ad Mosis verba pertinet, ea profectò dum ad suam istam insulsissimam opinionem rapere ac trahere nituntur, fœdissimè flagitiosissiméque dilaniant. Deus cõdidit stellas, vt sint in signa. Quis negat? Sed in quarũ rerum signa notandum est. Atqui, nemo qui modò sano iudicio sit præditus, nõ intelligit, Mosem hoc ipsum attingere ac notare quod superius de vero & legitimo vsu Astrologiæ explicauimus. Si stellæ ideo signa sint, vt nobis serendi tempus, & sanguinis detrahendi, medicinam adhibendi, abscindendi ligna, demonstrent: non tamen eas inde sequitur esse signa, quæ declarent, an vestem nouam induere debeamus, negotiari potius Lunæ quàm Martis die, aut Veneris, multáque huiusmodi, quæ nullam cum astris rationem, nullam conuenientiam habent. Quemadmodum igitur signa quidẽ naturalia non negamus, ita hercle præstigias & veneficia ista, quæ diabolus hariolorum opera & ministerio commentus est, omni contentione detestamur. Esa.44.

Quamobrem, nimis profectò impudens atque inuerecunda illa calumnia est, qua nos onerant, dum persuadere nituntur, ordinem à Deo constitutum à nobis euerti, cùm significandi facultatem astris adimimus: tum verò vel maximè, quòd tam vtilem ac præclaram disciplinam damnamus. Atqui, vno verbo tota ista callida & veteratoria ratio illis excutitur: si modò naturalem Astrologiam ab illa mentita & adulterina, quam nobis Sortilegi pepererunt, distinguamus. Dubium nemini est, quin cognitio illius certi & constantis cursus orbium cœlestium, præterea vis eorum & facultatis, ac si quid est eiusmodi, non solùm magnam afferat hominibus vtilitatem, verumetiam exsuscitet animos, ad auguste magnificéque de Deo sentiendum: eúmque propter admirabilem sapientiam quæ in eo genere apparet, honore omni prosequendũ. Etsi enim nulli adeò rudes sunt, atque à natura tã malè informati, quin cùm oculos in cœlum sustulerint, tantúmque ornatum mundi, tantam varietatem, pulchritudinémque rerum cœlestium aspexerint, non vberrimum atque amplissimum argumentum habeant, Deo gloriam & cultum debitum tribuendi: eos tamen qui studium suum in occultis & reconditis naturæ mysterijs indagandis applicarunt, quæ ipsa non ita sunt omnibus expedita, par est multò ad eam rem acriores esse magísque incitatos. Cæterùm, inter vsum moderatum, ac legitimum, & abusum multum interest. Si quis in laudando vino, ebrietatẽ etiam laudare vellet, nónne in illum omnes insurgerent, quoniam impiè & nefariè Dei munera pollueret? Atqui, idem isti faciunt, qui vtilis & probatæ cuiusdam artis nomen mutuantur, aut potius suffurantur, vt tam aniles delirationes veritati eius artis, quam profitentur, planè contrarias, inuolucris & quasi velis quibusdã

obtendant. Et sanè calliditatem istam ab initio anteuerti: testatus me non modò eam artem quæ ab ipso naturali ordine profecta est, non repudiare, verumetiam in pretio habere, & quasi singulare Dei beneficium, in maxima laude ponere. Ob eámque causam, si quando isti nostri Genethliaci suas nobis nugas ebulliant, arcémque (vt dicitur) ex cloaca faciant: propterea quòd sancta & magnifica quædam res est ac salutaris operum Dei contemplatio, cautionem quisque diligenter adhibeat, vt ad rem, & eos cancellos quibus res circunscripta est, eos reuocet: nec abduci se extra oleas (vt aiunt) illorum ambagibus ac diuerticulis patiatur. Idem enim prorsus faciunt, quod Alchumistæ: qui se longis præfationibus de temperamentis elementorum, de eo cõsensu & conuenientia quam habẽt inter se, ac similibus rebus, quæ sunt verißimæ & rationi consentaneæ, insinuant. Sed post lógos & verbosos circuitus, tãdẽ quam solã venabantur prædam auferunt: & curiosis, nil nisi verba dant. In summa, cùm cœli Dei gloriam nobis enarrare debeãt, & hanc mundi fabricam tanquam speculũ esse oporteat, in quo illius omnipotentiam atque infinitam sapientiam contemplemur: discamus, vt inde nostrum commodum comparemus, intra cancellos contineri: nec modò huc, modò illuc in varios opinionum errores vagari, quæ nos ab eo subducant atque remoueant.

Sed nostri Mathematici, dum omnes latebras persequuntur, illud etiam obijciunt, quòd Iosephus, Moses, & Daniel in AEgyptiorum schola instituti sunt: quódque hoc ad eorum laudem & commendationem scriptum est, non autem quasi malum ac turpe recenseatur. Quibus ego, quòd quidem ad Iosephum pertinet, illud respondeo, eum se quidem coniectorem simulare: sed tamen longè aliter se rem habere: hoc enim aliud nihil esse (sicuti vnicuique perspicuum est) quàm simulationem tantisper temporis causa accommodatam, dum se fratres suos celare vult. Cæterùm, cùm famem AEgypto venturã prædicit, an coniecturam ex astris sumit? imò verò, mirabiliter oraculo Dei admonetur. Atqui, AEgyptij nullas cœli plagas non perscrutantur: nullas nõ expiscantur, vt quid sydera significent hariolari possint: & tamen eam famem non modò non comprehendere animo, sed ne suspicione quidem vlla possunt attingere: eáque adeò improuisò præter omnium expectationem oppreßi fuissent. Ne multa, Dominus eius famis admonet Pharaonem in somnis: Iosephus illi quod sibi à Deo cõmissum est, enuntiat. Quid est in hoc genere vniuerso, quod eos iuuet, qui hoc, tanquã clypeum, nobis opponũt? Iam, vt ad Mosem veniamus, memoriæ quidẽ traditum est, illum in AEgyptiorum sapientia vniuersa institutum esse: sed hoccine de superstitionibus intelligitur? Ego verò inter fœdißimas ac stultißimas eorum superstitiones eam numero curiositatem, qua inducti, ex astris hariolari gestiebant. Verùm, vt dubitationem omnem penitus tollamus, videamus num Moses in omnibus suis consilijs atque propositis, ista disciplina vsus est. Cùm Israeliticum populum reducturus esset, quæro, an astrorũ auspicijs eã prouinciam susceperit: an ijsdem mare rubrũ transgressus sit. Denique, in omni eo genere, quod illius opera & ministerio Deus perfecit, quæro, num artis istius placita vnquam secutus sit. Imo verò ex ore Domini perpetuò pendebat: ad cuius normã ac regulam & se & sua omnia dirigebat: nihil aliud spectans, nisi promißionem in redemptionis tempus collatam: nihil aggrediens, nisi quatenus illi Dei oraculo præscriptum esset. Daniel autẽ disciplina quidem Chaldæorum instructus est. quòd verò nosse quicquam præter naturalem Astrologiam affectarit, id nusquam legimus. Denique, dubitari non potest, quin Deus tam sæpe de hariolis mentionẽ faciens, AEgyptiorũ & Chaldæorum superstitionẽ apertißimè dãnare voluerit: cuius quasi quadam contagione Israeliticus populus infici contaminaríque poterat. Itaque, nostri Genethliaci, cùm disciplinæ suæ cõmendandæ causa, istam antiquitatem obijciunt, aliud certè nihil proficiunt, quàm quòd inde perspicitur, eorũ artem, eam ipsam curiositatem

esse,

quam Deus maiorem in modum improbat: & quæ Ecclesiæ suæ seuerissimè grauissiméque interdixit. Vtcunque sit, illud certè satis constat, pios & sanctos Patriarchas, magna ab istis affici iniuria, cùm eos falsò in suum numerũ ascribere conãtur.

Iuuant se prætereà verbis Christi, cùm ait fore signa in cœlo, quæ diem aduẽtus sui postremi prænuntient. Enimuerò nobis genus hoc hominũ ex iure manu consertum vocãdum est: qui tam temerè in alienas possessiones irruerint. Nã quòd quidem ad Scripturæ sacræ studium attinet, profectò noui hospites nihil dum in hac regione quæsiuerunt. Nisi si fortasse fustibus etiam expellendi sunt, quòd illotis pedibus in hoc tantum sacrarium ingressi sint. Porrò, tantum abest, vt is locus eorum amentiæ suffragetur, vt etiam in eos ipsos retorqueri possit. Etenim Dominus noster Iesus Christus non agit eo loco de vlla syderum affectione, quæ ex naturæ statu & ordinario cursu eueniat: imo verò de euentu quodam extraordinario, cuius prorsus nihil est simile, & cum illo conueniens. Quin ipsi quoque Prophetæ, cùm ira Dei quàm horribilis & formidolosa futura sit, exprimere conantur, hoc ipsum dicendi genus vsurpant: Solem scilicet obscuratum iri, Lunámque nullum lumen habituram: id quod non ad eum tamen euenisse modum satis constat, vt oculis, vt dicitur, appareret, quoties Deus Ecclesiam suam castigauit. Tametsi hoc extremo tempore, quod rebus vniuersis tanquam fastigium imponet, signa quædam palam atque in oculis omnium apparebunt, quæ & fideles commonefaciant, & infideles magis magísque conuictos & inexcusatos reddant. Vt vt sit, ea certè signa & portenta de quibus ibi commemorat, ex motibus & respectu astrorum intelligi non posse constat: quippe quæ Deus propriè & peculiariter ad eam rem accommodaturus est: præterea, quæ motum atque ordinem illum communem immutabunt, in quo nostri Chaldæi fingunt se artis suæ robur ac firmamentum omne collocare. Idem etiam de stella dicendum est, quæ Magos ex Oriente deduxit. Valde enim ridiculi sunt & inepti, qui naturæ ordini tribuunt, quod Scriptura in prodigio atque inusitato quodam ac mirabili casu posuit. An cum artis istius doctrina consentaneum esse affirmabunt, stellam obortam perrexisse versus Iudæam, inde rectà in Hierosolymam, ibidem euanuisse, mox se rursus eduxisse, traiecisse in Bethlehem, & postremò supra domum quandam, indicandæ illius causa, constitisse? quódque etiam amplius quiddam est, tanquam dimenso itinere ex eorum hominum, quibus quasi facem præferebat, æquis spatijs & passibus procedere? Quamlibet scrutentur cœlos, quamlibet omnes syderum cursus, motus, traiectiones obseruent, nihil profectò reperient, præter stellas certis in fixas sedibus: & sydera cœlo inhærentia. Hæc igitur supra naturam esse necesse est, ac proinde supra vniuersam Astrologiæ scientiam. Iam verò, quid est absurdius, quàm singulare priuilegium ad legem generalem extendere? Quis istam eorum impudentiam non videat, atque etiam derideat, cùm argumentationem concludunt isto modo? Deus extra naturæ vsitatum ordinem mirabiliter stellam induxit, quæ Magis Filium suum adoraturis præluceret: eíque progressionem ad eorum rationem moderatus est, quæ neque vniuersis cœlorum motibus, neque stellarum cursibus conueniret. Ex quo efficitur, stellis ac syderibus notari, quæ cuiusque conditio & fortuna futura sit: eorúmque vi atque affectione vitam cuiusque vniuersam gubernari. Non est opus vllo acumine ingenij ad hanc tantam refellendam amentiam. Quinetiam vt aliud nihil sit argumenti, nemo tamen nõ videt quàm ea fundamenta firma sint, quibus innitun-

tur. Verùm, vt eò magis impietas quæ hic, tanquam venenum in serpentis cauda, delitescit, ab omnibus cognoscatur, commodissimum est vnumquenque bonum admonere, nullo eos pudore ac verecundia teneri, quin omnem religionem Christianam, non minus quàm humana corpora, stellarum ac syderum imperio subijciant: ac rationem adducant, quî fit, vt Mahometi Alcoranus maius atque amplius imperium habeat, quàm Euangelium Filij Dei? alterum enim benignius, alterum iniquius affecto cœlo procedere. Quæ tandem ista verborum est immanitas? Euangelium, sceptrum Dei est, quo nobis imperat atque dominatur: illius dextræ virtus atq; potentia, quam ad salutem omnium fidelium porrigit, vt Paulus scribit: illius constãs & perpetua veritas, cui se omnes Angeli ac spiritus cœlestes humiliter debẽt submittere: Spiritus sanctus illud promouet, amplificat, neruos illi ac robur subministrat, victoriam aduersus omnem & Sathanæ & omniũ mortalium contumaciam ei tribuit. Et isti fanatici affirmabunt, nescio quod orbis signiferi sigillũ, & vim & authoritatẽ illi tribuere. Atqui, Mahometi secta, quẽadmodũ ex Scriptura intelligi potest, iustissima Dei vltio est, qua genus humanũ propter ingratitudinem suam plectitur. Isti tamen reclamãt, atque affirmant, ita affectis syderibus promoueri. Quid verbis opus est? Tangere manu propemodum istorum impietatẽ videmur. Quid enim est clarius, quàm eos omnes, qui tales ac tantas delirationes defendunt, de Deo & religione nihilo magis cogitare, quàm ipsas pecudes ac belluas, omni diritate atque immanitate efferatas?

Sed isti, quasi canes famelici, vt quiduis carpãt ac vellicent, ad Solis & Lunæ defectiones, eásque stellas quas Græci Cometas, Latini Cincinnatas vocãt, confugiunt. Affirmant igitur, quòd si quæ in illis insit significatio, idem etiam de cæteris syderibus existimari potest. Ego verò quod quidẽ ad defectiones attinet, respondeo, nullã in ijs inesse significationẽ, si modò naturales sunt: id est, naturæ ordini perpetuo atq; vsitato consentaneæ, nisi fortè eorum, quæ ab illis generãtur: ventorum scilicet, ac pluuiarũ, & turbinum, cæterarúmq; tẽpestatum: quẽadmodum iam antè dictum à nobis est. Sed posse ab illis earum rerum coniecturam duci, quæ vel regnis, vel imperijs, adeóque priuatis quibusque hominibus euenturæ sunt, hoc verò arbitrari, hominum est pueriliter atque imperitè iudicãtium. Scitè enim Pericles quanquam nõ Philosophi sed Imperatoris officio fungens: cùm, vnà cum exercitu, nauim instructam atque ornatam ascendisset, subitóque Luna Soli obiecta radios eius & lumen obscurasset, & Nauarchus cæterique Athenienses omnes summo timore cõmouerentur, pallio suo Nauarchi caput obuoluit: quæsiuitque ab eo, num id rarum illi ac prodigiosum videretur: quod cùm negasset: Quid tu igitur? inquit. An putas quicquam inter hoc & illud interesse, nisi quòd maius quiddã est pallio, quod nunc tenebras offundit? Simile quiddam in Romanorũ exercitu de Lunæ defectione proditum est. Nam C. Sulpitius Gallus, Trib. militum, ne quis ea re quasi auspicio malo perterreretur, Consulis permissu ad concionem militibus vocatis, pronuntiauit, nocte proxima, hora secunda, vsque ad quartam horam noctis, Lunã defecturã esse: quod cùm euenit, Macedones, vt triste prodigiũ, occasum regni perniciémque gentis portendens, commouit. Alia præterea commemorare possem penè innumerabilia: quibus intelligi debet, veram Astrologiã eam superstitionẽ tollere, quam isti planè deliri atque amentes homines reducere conantur. Quod autem ad eas attinet defectiones, quæ contra communem naturæ ordinem mirabiliter eueniunt, cuius-

cuiusmodi extitit illa Solis defectio, quæ sub mortem Domini nostri Iesu Christi contigit: in ijs fateor equidem non deesse quandam, eámque magnam significationem: sed tantum abest vt cum nostris hariolis faciat, vt potius illis os obturet. Nam si quiddam inusitatum atque extraordinarium mirabiliter accidere necesse est, vt quædam insit significatio, quo tandem modo talem vim ac facultatem in communi atque vsitato ordine reperient? Similiter ferè de Cometis sentiẽdum est: tametsi non idem planè. Verùm, vtcunque se res habeat, illæ certè nihil aliud sunt, quàm ardores quidã, qui nõ statis tẽporibus, sed prout Deo visum est, procreantur. In quo ipso clarè perspicitur, quantũ inter Cometas & stellas intersit: quippe cùm Cometæ causis interuenientibus procreentur. Neque tamẽ ideo assentior, significationẽ illarũ ratam ac certã esse: id quod etiam vsus frequẽs sæpenumero docuit. Nã si Cometes apparuit, & post aliquantum temporis princeps aliquis excedat è vita, affirmabunt ei diem à Cometa dictum esse: sin nullius primarij viri obitus consequatur, tacent, sine vlla notatione dimittunt. Quod etsi proculdubio ita se habeat, non tamen equidem inficior, quin Deus, cùm manum suam porrigit vt iudicium aliquod memorabile statuat hominibus, id nobis aliquanto antè per Cometas prænuntiet. Verùm hoccine eorum opinioni suffragatur, qui & homines, & hominum conditionem pendère ab astrorum affectibus existimant?

Reliquum est vt ad ea exempla respondeam, quæ nobis obijciunt: quæ ipsa sanè videntur exactã artis illorum cõfirmationem præseferre. Est autẽ ex ijs ipsis vnum quoddam singulare, & ad cuius narrationem multorum animi propemodum obstupescunt: nimirum eius Ascletarionis mathematici, qui Domitianum aliquanto antè interfectum iri nuntiauit. Cùm enim Domitianus vehementer in illum offensus, eum ad se accersitum interrogaret, quis ipsum maneret exitus: respondit, vt breui pòst tempore discerperetur à canibus. Domitianus extẽplò rogum accendi, cremari hominem & accuratißimè sepelire iußit. Interea, ecce repentina tẽpestate diruto funere, semiustum cadauer canes dilaniant. Aliquanto pòst Domitianus interficitur. Quòd autem de Iulio Cæsare & Spurina mathematico commemorant, non ita prorsus mirabile videri posset: sed tamen non multò minus. Nam cùm Cæsarem immolantem Spurina monuisset, vt caueret periculũ, quod non vltra idus Martias proferretur: Idúsque tamen sine vlla noxa aduenissent, ob eámque causam à Cæsare rideretur: Atqui, inquit, venerũt illæ quidẽ, sed tamen nõ præterierunt. Itaque eo ipso die Cæsar in Senatu interfectus est. Ita, nostri Chaldæi sese arbitrãtur sine vlla cuiusquã dissensione causam suã obtinuisse: ac proinde dubitari nõ posse, quin eorum disciplina magnopere certa sit. Verùm, ego libenter ab eorum quopiã quæsierim, an eo ipso die, eóque ipso tẽporis momento, quo Iulius Cæsar natus est, alium præterea nullũ existimant, aut Romæ, aut in tota Italia natũ esse. Profectò verisimile est fuisse nõ paucos, qui eadem cœli affectione primum spiritũ duxerint, ac simul in vitã ingreßi sint, quod ipsum etiam de Domitiano dicimus. Verùm, eóne omnes vno die eodémque mortis genere extincti sunt? Imo verò, queãdmodum eadẽ natalitia sydera nõ omnes peperêre Cæsares, ita hercle non idẽ mortis genus omnibus inuexerũt. Ex quibus certè manifestò constat, nullã neque rationis, neque veritatis speciem istis Chaldæorum prædictis cõtineri. Nam si quid in ijs verum ac certum inesset, id est, vlla artis ratione constarent, non dubium est, quin in omnes æquè valerent. Atqui triginta aut plus eo vno eodémque astro nascẽtur: cùm tamẽ alius

anno ætatis vicesimo, alius quinquagesimo morietur: alium febris extinguet, alius in prælio occidet. Præterea singuli suam habent vitæ distinctam ab alijs conditionem. Quid? si sua cuique essent sydera natalitia, ex quibus quid cuique eventurũ esset, posset intelligi, visque aliqua inesset in cœli ac stellarum situs ratione, nónne parem omnibus ac similem vitæ mortísque conditionem afferret? Eodémque prorsus modo perfacile est id quod de Augusto citant, refellere: qui cùm audisset ex Theogene, sydere suo natalitio sibi Romanum imperium portendi, tantam mox fati fiduciam habuit, vt thema suum vulgauerit: numúmque argenteum nota syderis Capricorni, quo natus est, percusserit. Cui tandem dubium est, quin eodem astro innumeri abiecta cõtemptáque fortuna nati sint, quorum alius subulci, alius armẽtorum pastoris officium, & tamen similiter affecto cœlo fecerit? Enimuero si cœli ac stellarum affectus, omnibus qui eodem quo Augustus temporis puncto nati sunt, Romanum imperium impertisset, parua, me hercle, eius imperij portio ad Augustum peruenisset. Quamobrem illud equidem affirmare non dubito, ista Chaldæorum aliorúmque coniectorum prædicta, nulla recta ratione, nulla artis cuiusquam scientia constitisse: ob eámque causam,

-incerta hæc si quis postulet
Ratione certa facere, nihilo plus acturum,
Quàm si det operam vt cum ratione insaniat.

Quòd si obijciant, ex euentis tamen veritatem apparere: responsio parata est. Non enim ideo sequitur, artem esse legitimam ac probandam. Atqui, nos id vnum contendimus, impiam scilicet atque improbatam esse hanc totam à Deo curiositatem: non autem quærimus, an harioli casu aliquo & fortuna, vera interdum prædixerint. Etsi enim quodcunque à Sathana profectum est, nil nisi merum mendaciũ est, meræque præstigiæ: Deus tamẽ nõnunquam impostores permittit vera dicere: si quãdo videlicet impiorũ perfidiam vlcisci statuit isto modo. Atque vt horũ vtriusque exemplum in illa Samuelis pythonissa sumamus, id quod Sauli ab ea prædictũ est, omnino illud quidem euenit. Eóne igitur illam affirmabimus certam ac ratione constantem scientiam calluisse, qua futura prædiceret? minimè verò. Deus enim iusto iudicio Sathanam in regem impium inuadere, eúmque fallere permisit: quãdoquidem id rex fuerat promeritus. Absurdum est igitur propterea existimare, Christianis ea vti licere ratione, quòd vera pythonissa nuntiauerit. Neque enim Deus ad hũc modum vult ea nos rescire, quorũ nos certiores fieri nostra interest. Atque huius quidem certam ac generalem regulam habemus, Deuterono. capite 13. vbi si quis Propheta quidpiam prædixerit, idque tandem euenerit, eóque nos velit ad cultum deorum alienorum abducere, grauiter affirmat, eum prophetam non esse audiendum: quoniam Deus tentat nos & explorat, num eum ex animo diligamus. Nos verbum hoc diligenter notemus, momentóque suo ponderemus, quòd quemuis prætextum, quamuis veri speciem eæ res habeant quæ sunt Deo contrariæ, quásque ipse verbo suo improbat, atque repudiat: ij tamen qui cum syncera conscientia versantur, ab illis abstinere poterunt: solos enim infideles atque hypocritas in fraudem inducent: quoniam quidem (vt Paulus scribit) æquißimum est, eos qui lucem sequi noluerunt, in tetris tenebris & caligine versari. Denique, tantundem ea, quæ istis mathematicis vera dixisse contigit, æstimo, quantum ea falsa prodigia, quibus Pharaonis Magi cum Mose decertarunt: & quibus Christus prædixit fore, vt hu-

humanum genus in errorem impellatur.

Iam, quemadmodum horribiles quidam sunt mæandri, & quibus exitus inueniri nō potest, stultitiæ & superstitiones quibus sese homines implicant, posteaquàm semel curiositati suæ fræna laxarunt, multi futiles & leuiculi qui animum ad Astrologicam diuinationem applicarant, sese multò profundius immergunt: nimirum, in omne diuinationis genus. Neque enim vllæ sunt Sathanæ præstigiæ, quæ illis non arrideant, posteaquā semel vnius cuiusdam illecebris & lenocinio allecti sunt. Quóque suam diabolicam superstitionem probabiliorem reddant, nomen Solomonis quasi velū quoddā ei obtendunt: acsi Solomō sortilegus fuisset. Atqui, mentionē quidem facit Scriptura cognitionis eius quam de reconditißimis naturæ mysterijs habuit: sed eum tamen neque diuinantem, neque hariolum appellat. Et sanè, nota est omnibus ac perspecta generalis condemnatio, quam in eos omnes Moses pronuntiat, qui se harum rerū studio immiscent. Præsertim Deute. capite decimo octauo, vbi inquit: Ne quis inueniatur inter vos diuinās qui diuinet, neque dierum obseruās, neque augur, nec magus, nec incātator qui incātet, nec consulens pythonem, nec sortilegus, nec mortuos interrogans. Abominatur enim Dominus quicunque ista facit: & ob hæc ipsa flagitia deleuit populos qui hanc regionē incolebant. Meminerimus semper eius doctrinæ quam superius attigimus: nempe, cùm Deus AEgyptios damnat, eo ipso populum suum ab omnibus eorum moribus atque institutis reuocare: ac proinde Astrologiā omnem iudiciariam cōdemnare, quæ veræ atque legitimæ scientiæ terminos egreditur, cùm ad istam diuinādi rationē traducitur: omnémque adeò magiā, quatenus hoc vocabulo reconditarū rerū cognitio cōprehenditur, quæ per incantationes, aut spectra, aut alia generis eiusdē exquiritur. Obseruemus etiam, Deū non contentum vno nomine illos appellasse, quoniam hominum ingenia, quasi in lubrico versentur, facilè in omnia vanitatum genera labi possunt: vt omnem subterfugiendi occasionem tolleret, singulas species enumerare atque recensere, quæ per id tēporis notæ erant: quin etiā quibusdam vti verbis, quæ in honore & pretio habebātur: veluti Chosseni, quo significantur vates: & nōnunquam ad Prophetas transfertur, qui ea vaticinantur quæ adhuc occulta & obscura sunt. Itē Hober, quod à cōiungendo deducitur: Is, inquit, qui cōnectit aut cōciliat coniunctiones: Astrologos proculdubiò significās, qui transuersa & obliqua sydera in coniunctionem reducunt, vt quasi sibi inuicem annuant. Item, Iidoni, quod Scientes & intelligentes significat: quemadmodum videmus ita nugas istas ab ijs prædicari, quasi alia præterea nulla scientia vsquam extet. Interea videmus quid de ijs Dominus pronūtiet, & quàm horribiles pœnas minetur, quæ certè ijs omnibus debēt horrorē incutere, qui eū ex animo metuūt. Quòd si omne diuinādi genus ita reijcitur, quid de ijs sentiendū est, qui pythones de rebus occultis cōsulunt? Hoc enim nemo nō videt sortilegiū esse manifestißimū. Atqui, nōnulli adeò sunt (vt diximus) impudētes, vt suos orbes aliásque præterea incātationes Solomoni acceptas ferre nō vereātur. Quinetiam affirmant, cùm Spirituū partes sint ministrare fidelibus, non esse improbandum, si quis vt sibi inseruiant, eos adiuret. Verùm, qua tandē fide freti, ministeriū ab ijs sperant, cùm id contra manifestā Dei voluntatē exigant? Etenim tātum abest, vt nobis istis vti arcanis adiurationibus liceat, quibus Angelos in colloquium nostrum eliciamus, vt in superstitione nefaria ponendum sit, si quis eos quoquo modo inuocet. Præterea, quis illis Diabolos mancipauit aut locauit,

vt eorum ministerijs vtantur? Nam filij quidem Dei eos habēt pro capitalibus hostibus, eósque fugere atque auersari debent: nedum aliquam cum ijs consuetudinē affectare. Itaque qui imperare illis volent, profectò ad extremum intelligent se leonem (vt dicitur) tondere, id est, dominis suis illudere. Hoc igitur secundum ea quæ Dominus pronuntiat, concludamus, omnem diuinationem immane & execrandū esse sacrilegium: quippe, cùm quoad facere potest grauissimè, contumaciam aduersus verbum suum condemnans, eam quà diuinationi, quà idololatriæ comparet.

Quocirca non sine grauissimis iustissimísque causis, ciuiles leges Mathematicos tam valde & tam sæpe condemnant. Extat autem ea de re Constantij & Iuliani ad populum constitutio in Codice, his verbis: Nemo haruspicem consulat, aut mathematicum, nemo hariolum. Augurum & vatum praua confessio conticescat. Chaldæi ac magi, & cæteri, quos Maleficos ob facinorū magnitudinem vulgus appellat, nec ad hāc partem aliquid moliātur. Sileat omnibus perpetuò diuinādi curiositas. Etenim supplicio capitis ferietur, gladio vltore prostratus, quicūque nostris iussis obsequiū denegauerit. Verba hæc illorū sunt ōnia. Neque ij audiendi sunt qui hæc ideo cōstituta esse affirmant, vel quia impostores arte abusi sunt, vel quia odiosum fuit imperitis Magorū nomē. Nō fuit Vlpianus imperitus aut rerum ignarus, qui disertè respōdit, boni & innocentis viri officio eum fungi, qui cùm arbiter familiæ herciscūdæ inuenerit in hæreditate libros improbatæ lectionis, magicos fortè vel similes (his enim ipsis verbis vtitur) eos corrūpat. Sed quid hæc nos testimonia persequimur? Extat ipsius Dei lex, quam tāquam iudex Israeliticæ politiæ statuit, vt & huius criminis authores, & omnes ei crimini affines, extremo supplicio damnētur. Quāquam, vt fingamus rē esse ab hominibus permissam, cùm eam Deus adeò detestetur, quæ ista tandē amentia est, velle cum religione Christiana eam coniungere? quasi quis cum luce tenebras conciliet. Et certè mirum est, quòd Ephesii, qui prius ad istas inanissimas curiositates animū adiunxerant, simulatque ad Christi religionem adducti sunt, libros omnes suos exusserūt, quemadmodum Lucas in Actis testatur: nunc verò quidam sunt adeò peruersi ac præposteri, vt Christi cognitio nihil illis aliud prodesse videatur, quàm vt illorum desyderij igniculum accendat ad omnes futiles vanitates vndique conquirendas. Hoc certè nimis ingens discrimen est: cùm alij simulatque doctrinam Euangelij degustarunt, omnes diuinationes repudiant, in quibus totius ferè vitæ suæ tempus contriuerant: alij ob eam ipsam causam quòd veritatem Dei cognouerint, quasi quodam stimulo ad hoc ipsum studium incitantur: quanuis quid illud sit nunquam antea audierant: cùm ij de quibus Lucas commemorat, libros combusserint, quorum pretium denariūm quinquaginta millium æstimaretur: isti verò inanissima quadam opinione quam animo finxerūt, infatuati, omnes suas opes in hoc studium impendant. Quinetiam obseruandū est, quòd Lucas non dicit artes quasdam impias & diabolicas fuisse, sed eas περίεργα nominat: quo vanæ & futiles curiositates significantur: tametsi erant illæ quidem omnino improbæ, atque vitiosæ: sed vt omnem illis tergiuersandi occasionē rescinderet, qui diuerticula tantùm & flexiones quærunt: vt nostri Mathematici, qui eò Simone Mago magistro atque authore suo deteriores sunt, quòd is potētiam Christi animaduertens, ita propemodum obstupescit, vt præ illa suā omnē artē floccifaciat, & quāuis adeò miser sit ac perditus, vt Spiritus sancti gratiā velit pecunia cōparare, agnoscit tamē potentiā Filij Dei eā omnē scientiā obscurare, ac penitus obruere,

re, qua sese antea præditũ existimabat. Isti à Deo illuminati, vt veritatẽ illius agnoscant, oculos deflectunt, & in funestißimas tenebras conijciunt: malúntque in suis mendacijs caligare, quàm frui luce cœlesti, in qua & vita & salus omnis nostra posita est. Ecquid igitur aduersus tanta mala remedij? nimirum, si eam sobrietatem quam nobis diuus Paulus commendat, adhibeamus tanquam frænum, quo in syncera Dei obedientia teneamur. Quod vt fiat, studiosè quisque det operam, vt hunc inæstimabilem Euangelij thesaurum in bona conscientia, quasi in sancta & fida custodia conseruet. Non enim dubium est, quin timor Domini, quàm optima munitio sit, quæ nos aduersus omnes errores tueatur. Itaque teneamus omnes hãc vniuersalem regulam, vt & corpora & animas nostras sanctificemus Deo: eúmque ex animo colamus. Deinde, videat quisque quam prouinciã susceperit, quam Spartam nactus sit, vt eam, quoad eius facere poterit, exornet. Homines literati ad optima & vtilißima studia animum adiungant, futiles & inanes curiositates, quæ ad nullam aliam rem sunt vtiles, quàm vt stultorum ingenia detineant, fugiant atque auersentur. Tenues & cui amplißimæ fortunæ sunt, ignari & eruditione præditi cogitẽt nos non ad res inutiles esse natos: sed totius nostræ industriæ, operæ & laboris hunc finem esse, vt & nos & alios in timore Dei ædificemus. Et sanè, si quis paulò attentius consideret id quod res est: quales tandem isti sunt, qui hanc erraticam Astrologiam nobis afferunt? nisi vel homines temerarij, vel summa futilitate, atque leuitate præditi, vel otiosi, qui neque quam sectentur voluptatem, neque qua de re in circulis & conuiuijs garriant, satis norunt: cuiusmodi sunt Prothonotarij quidam delicati, assectatores muliercularum: alijque præterea vrbani, mundi, elegantes, aulici: non quò scientiam vllam eius assecuti sint (si modò in re tam stolida, & futili vlla scientia est) nam illis satis est eam primoribus labris gustasse, & extremis, vt dicitur, digitis attigisse: tametsi multos interea fraudibus suis incautos irretiant. Ob eámque causam admonui superius, in rebus solidis consistendum esse: nam qui in primis inducet animum Deum timere, eiúsque voluntatem explorare, seipse quàm maximè ad ea quæ nobis Scriptura tradita sunt, exercens, secundo loco, animum ad ea quæ ad suum officium pertinent adiunget, aut certè ad res frugiferas & vtiles atque salutares: nullum vacuum tempus habebit in aerem auolandi, vt paßim per nubes vagetur, neque cœlum, vt dicitur, neque terram attingens. Nec sum nescius eos nõ commissuros, vt sine altercatione discedant: alterum enim alteri non repugnare affirmabunt. Cui breuiter respondeo, nullam probabilem ac frugiferam disciplinam cum Dei timore dißentire, aut cum ea doctrina quam nobis tradidit, vt nos ad vitam æternam perducat: modò ne quid agamus præposterè: id est, eam prudentiam adhibeamus, vt & liberalibus & sordidis vel mœchanicis artibus, quasi per transennam prætereuntes, vtamur: interea velis remísque, vt dicitur, ad regnum cœleste contendentes. Est autem hæc ipsa de qua agimus curiositas non modò superuacanea, & ad nullam rem vtilis, verumetiam exitiosa, & quæ nos cum ab ea fiducia, quam in Deum habere debemus, & ab omni cogitatione quam vult nos de sua iustitia, iudicio & misericordia suscipere, tum verò ab omni officij genere, quod proximis nostris tribuendum est, longè latéque reuocat.

FINIS.

CONSENSIO MVTVA IN RE SACRAmentaria Ministrorum Tigurinæ Ecclesiæ, & D. Ioannis Caluini Ministri Geneuensis Ecclesiæ, iam nunc ab ipsis authoribus edita.

I. COR. I.

Obsecro vos fratres per nomen Domini nostri Iesu Christi, vt idem loquamini, & non sint inter vos dißidia: sed sitis integrum corpus, eadem mente, & eadem sententia.

ORNATISSIMIS VIRIS ET FIDELIBVS CHRISTI seruis, Tigurinæ Ecclesiæ Pastoribus & Doctoribus, charißimis Symmistis, & obseruandis fratribus, Ioannes Caluinus S.

Ametsi eadem sæpius de re vobiscum ago, non tamen puto mihi timendum esse, vt importunus esse videar. Quando idem vtrisque iudicium est, fieri non potest, quin vobis probetur quod ago. Quòd autem paulò acrius insto, huc me aßiduæ bonorum virorum flagitationes stimulant. Iam aliquoties monui, leui de causa, non tamen sine prætextu offendi permultos, quòd diuersum à vobis, nescio quid, tradere videar. Vestram Ecclesiam, quæ tot præclaris dotibus ornata est, meritò reuerentur: nostræ quoque, & mihi forsan priuatim, aliquid deferunt. Ita cupiunt scriptis nostris, in discenda pietatis doctrina, adiuuari, ne qua dißensionis species, eorum progressus moretur. Huic offensioni tollēdæ quum nullum putarem aptius fore remedium, quàm si familiari colloquio, rationem communiter iniremus testandæ consensionis, hac de causa profectionem, vt scitis, ad vos suscepi: & venerandus collega noster Gulielmus Farellus, (vt est indefessus Christi miles) qui mihi dux alioqui & author erat, comitem se adiungere non recusauit. Vt inter nos conueniat, testari quidem verè ac fideliter vtrinque possumus: sed quia rem, vt est, non omnibus persuadeo, mihi plurimum dolet, anxios vel suspensos manere, quorum tranquillitati, melius consultum optarem. Proinde, vt initio præfatus sum, nihil intempestiuum me facere arbitror, si vrgeo, vt publicum aliquod eius quæ inter nos constat, consensionis, testimonium extet.

Ego verò capita, de quibus inter nos contulimus, & breuiter colligere, & ordine digerere, operæpretium esse existimaui: vt, si vobis meum consilium probabitur, cuiuis, velut in tabula cernere liceat, quid inter nos, & actum, & transactum fuerit. Certè bona fide me ex sermonibus nostris retulisse, quæcunque subijciam, vos mihi testes fore confido. Nos verò (me & Farellum dico) pari vobiscum studio, synceram omnique fuco & astutia vacuam perspicuitatem quæsiuisse, pij lectores, vt spero, animaduertent. Quanquam simul admonitos esse velim, nihil hic

continери,quod non collegæ etiam nostri, quotquot vel sub Reipublicæ Geneuensis ditione,vel in Comitatu Neocomensi Christo seruiunt,sua subscriptione approbauerint. Valete præstantißimi viri,& mihi ex animo verè colendi fratres. Dominus vos Spiritu suo regere pergat, in Ecclesiæ suæ ædificationem,vestrísque laboribus benedicat. Geneuæ,Calendis August. Anno Domini M.D.XLIX.

CONSENSIONIS CAPITA.

VVM CHRISTVS sit finis Legis,& eius agnitio totam in se Euangelij summam comprehendat:non dubium est,quin huc spectet totum spirituale Ecclesiæ regimen, vt ad Christum nos ducat. Sicuti per eum solum ad Deum peruenitur,qui vltimus est beatæ vitæ finis. Itaque quisquis hinc vel minimum deflectet, nunquam de vllis Dei institutis,ritè vel appositè loquetur. Totum Ecclesiae regimen spirituale ad Christum nos ducit.

Quum autem Sacramenta, Euangelij sint appendices, is demum, & aptè, & vtiliter de eorum natura, vi,officio & fructu differet, qui à Christo exordietur. Neque id modò,vt obiter Christi nomen attingat,sed vt verè teneat,quorsum nobis datus sit à Patre,& quid nobis bonorum attulerit. Sacramētorum agnitio vera, ex agnitione Christi.

Sic ergo habendum est,Christum,quum æternus esset Dei Filius, eiusdem cum Patre essentiæ & gloriæ,induisse carnem nostram,vt iure adoptionis,id quod naturâ proprium habebat,nobis communicaret:nempe,vt simus filij Dei: quod fit, dum fide inserti in corpus Christi, ídque Spiritus sancti virtute,primùm iusti censemur gratuita iustitiæ imputatione:deinde regeneramur in nouam vitam:quò reformati in imaginem Patris cœlestis,veteri homini renuntiemus. Cognitio Christi qualis.

Ita Christus in carne sua consyderandus est nobis Sacerdos,qui peccata nostra,vnico mortis suæ sacrificio, expiauit: qui omnes nostras iniquitates deleuit, sua obedientia:qui nobis perfectam iustitiam comparauit:qui nunc intercedit pro nobis,vt accessus nobis ad Deum pateat. Consyderandus est tanquam victima expiatrix,qua placatus est Deus mundo.Consyderandus est frater,qui nos ex miseris Adæ filijs,effecit beatos Dei filios. Consyderandus est reparator, qui Spiritus sui virtute reformat quicquid in nobis est vitiosum, vt mundo viuere desinamus & carni,ac Deus ipse in nobis viuat. Consyderandus est Rex,qui omni bonorum genere nos ditat:qui nos gubernat sua virtute,ac tuetur: qui nos spiritualibus armis instruit: qui nos ab omni noxa liberat: qui oris sui sceptro nos moderatur ac regit. Atque ita consyderandus, vt ad se Deum verum,& ad Patrem nos euehat:donec impleatur illud, quod tandem futurum est: nempe, vt sit Deus omnia in omnibus. Christus Sacerdos. Christus Rex.

Porrò, vt se nobis talem exhibeat Christus, ac eiusmodi effectus in nobis proferat,vnum cum ipso nos effici, & in eius corpus coalescere nos oportet. Quia non aliter vitam in nos suam diffundit,nisi dum caput nostrum est: ex quo totum corpus compactum & connexum,per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem,in mensura cuiusque membri augmentum corporis faciat. Quomodo Christus se nobis cōmunicet.

Spiritualis cõmunicatio. Hæc spiritualis est communicatio, quam habemus cum Filio Dei: dum Spiritu suo in nobis habitans, facit credentes omnes, omnium quæ in se resident, bonorum compotes.

Sacramẽta instituta. Cuius testificandæ causa, tam Euangelij prædicatio instituta, quàm Sacramentorum vsus nobis commendatus: nempe, sacri Baptismi, & sacræ Cœnæ.

Sacramẽtorum fines. Sunt quidem & hi Sacramentorum fines, vt notæ sint ac tesseræ, Christianæ professionis & societatis, siue fraternitatis, vt sint ad gratiarum actionem incitamenta, & exercitia fidei, ac piæ vitæ: denique, syngraphæ ad id obligantes. Sed hic vnus inter alios præcipuus, vt per ea nobis gratiam suam testetur Deus, repræsentet, atque obsignet. Nam etsi nihil aliud significant, quàm quod verbo ipso annuntiatur, hoc tamen magnum est, subijci oculis nostris quasi viuas imagines, quæ sensus nostros melius afficiant, quasi in rem ducendo: dum nobis Christi mortem, omniáque eius beneficia in memoriam reuocant, vt fides magis exerceatur: deinde quod ore Dei pronuntiatum erat, quasi sigillis confirmari & sanciri.

Quum autem vera sint, quæ nobis Dominus dedit gratiæ suæ testimonia & sigilla, verè proculdubio præstat ipse intus suo Spiritu, quod oculis & alijs sensibus figurant Sacramenta: hoc est, vt potiamur Christo, tanquam bonorum omnium fonte: tum vt beneficio mortis eius reconciliemur Deo: spiritu renouemur in vitæ sanctitatem, iustitiam denique & salutem consequamur, simúlque pro his beneficijs olim in cruce exhibitis, & quæ quotidie fide percipimus, gratias agamus. (Gratiarum actio)

Non disiuncta quidẽ, sed distincta signa & res signatae. Quare, etsi distinguimus, vt par est, inter signa & res signatas: tamen non disiungimus à signis veritatem: quin omnes, qui fide amplectuntur illic oblatas promißiones, Christum spiritualiter, cum spiritualibus eius donis recipere, adeóque & qui dudum participes facti erant Christi, communionem illam continuare & reparare fateamur.

Promissio maxime in Sacramẽtis spectãda. Neque enim ad signa nuda, sed potius ad promißionem quæ illic annexa est, respicere conuenit. Quatenus ergo in promißione illic oblata proficiat nostra fides, eatenus ista vis, & efficacia quam dicimus, se exeret. Ita materia aquæ, panis aut vini, Christum nequaquam nobis offert, nec spiritualium eius donorum compotes nos facit: sed promißio magis spectanda est: cuius partes sunt, nos recta fidei via ad Christum ducere, quæ fides nos Christi participes facit.

In elemẽtis nõ obstupescendum. Hinc concidit eorum error, qui in elementis obstupescunt, & illic affigunt salutis suæ fiduciam. Quum Sacramenta à Christo separata nihil sint quàm inanes laruæ: & in ipsis omnibus hæc vox clarè personet, non alibi quàm in solo Christo hærendum, nec aliunde petendam esse salutis gratiam.

Sacramẽta per se nihil efficiunt. Præterea, siquid boni nobis per Sacramenta confertur, id non fit propria eorum virtute, etiamsi promißionem, qua insigniuntur, comprehendas. Deus enim solus est, qui Spiritu suo agit. Et quòd Sacramentorum ministerio vtitur, in eo neque vim illis suam infundit, neque Spiritus sui efficaciæ quicquam derogat: sed pro ruditatis nostræ captu, ea tanquam adminicula sic adhibet, vt tota agendi facultas maneat apud ipsum solum.

Deus organo vtitur, sed ita vt omnis virtus eius sit. Itaque, quemadmodum Paulus admonet, eum qui plantat aut rigat, nihil esse: sed vnum Deum qui dat incrementum: ita & de Sacramentis dicendum est, ea nihil esse, quia nihil profutura sint, nisi Deus in solidum omnia efficiat. Organa quidem sunt, quibus efficaciter, vbi visum est, agit Deus: sed ita, vt totum

tum salutis nostræ opus, ipsi vni acceptum ferri debeat.

Constituimus ergo vnum esse Christũ, qui verè intus baptizat, qui nos in Cœna facit sui participes, qui denique implet quod figurant Sacramenta: & sic quidem vti his adminiculis, vt totus effectus penes eius Spiritum resideat.

Quomodo Sacraméta cõfirmẽt.

Sic interdum Sacramenta vocantur Sigilla, dicuntur fidem alere, confirmare, promouere: & tamen solus Spiritus propriè est sigillum: & idem fidei inchoator est & perfector. Nam hæc omnia Sacramentorum attributa inferiore loco subsidunt, vt ne minima quidem salutis nostræ portio, ab vnico authore, ad creaturas vel elementa transferatur.

Non omnes Sacramento participãtes, re quoque participant.

Præterea sedulò docemus, Deum non promiscuè vim suam exerere in omnibus qui Sacramenta recipiunt: sed tantùm in electis. Nam quemadmodum non alios in fidem illuminat, quàm quos præordinauit ad vitam: ita arcana Spiritus sui virtute efficit, vt percipiant electi quæ offerunt Sacramenta.

Sacramẽta non conferunt gratiam.

Hac doctrina euertitur illud Sophistarum commentum, quod docet Sacramenta nouæ Legis, conferre gratiam omnibus non ponentibus obicem peccati mortalis. Præterquam enim quòd in Sacramentis, nihil nisi fide percipitur: tenendum quoque est, minimè alligatam ipsis esse Dei gratiam, vt quisquis signum habeat, re etiam potiatur. Nam reprobis peræquè vt electis signa administrantur: veritas autem signorum ad hos solos peruenit.

Omnibus offeruntur Dei dona, fideles duntaxat percipiunt.

Certũ quidem est, offerri cõmuniter omnibus Christũ cum suis donis: nec hominum incredulitate labefactari Dei veritatem, quin semper vim suam retineant Sacramenta: sed non omnes Christi & donorum eius sunt capaces. Itaque ex Dei parte nihil mutatur: quantum verò ad homines spectat, quisque pro fidei suæ mensura accipit.

Fideles ante & extra Sacramentorum vsum Christo cõmunicant.

Quemadmodum autem nihilo plus Sacramentorum vsus infidelibus confert, quàm si abstinerent, imo tantum illis exitialis est: ita extra eorum vsum, fidelibus constat, quæ illic figuratur veritas. Sic Baptismo abluta sunt Pauli peccata, quæ iam prius abluta erant. Sic idem Baptismus Cornelio fuit lauacrum regenerationis, qui tamen iam Spiritu sancto donatus erat. Sic in Cœna se nobis communicat Christus, qui tamen & prius se nobis impertierat, & perpetuò manet in nobis. Nam quum iubeantur singuli seipsos probare, inde consequitur, fidem ab ipsis requiri, antequam ad Sacramentum accedant. Atqui, fides non est sine Christo, sed quatenus Sacramentis confirmatur & augescit fides, confirmantur in nobis Dei dona, adeóque quodammodo augescit Christus in nobis, & nos in ipso.

Adeo nõ alligatur gratia actioni Sacramétorum, vt fructus eorum, percipiatur aliquando post actionem.

Vtilitas porrò, quam ex Sacramentis percipimus, ad tempus, quo ea nobis administrantur, minimè restringi debet: perinde acsi visibile signum, dum in medium profertur, eodem secum momento Dei gratiam adueheret. Nam qui in prima infantia baptizati sunt, eos in pueritia, vel ineunte adolescentia, interdum etiam in senectute regenerat Deus. Ita Baptismi vtilitas ad totum vitæ decursum patet: quia perpetuò viget quæ illic continetur promissio. Et fieri interdum potest, vt sacræ Cœnæ vsus, qui in actu ipso propter incogitantiam vel tarditatem nostram parum prodest, fructum deinde suum proferat.

Localis imaginatio tollenda.

Præsertim verò tollenda est quælibet localis præsentiæ imaginatio. Nam quum signa hîc in mundo sint, oculis cernantur, palpentur manibus: Christus quatenus homo est, non alibi quàm in cœlo, nec aliter quàm mente & fidei intelligen

tia, quærendus est. Quare peruersa & impia superstitio est, ipsum sub elementis huius mundi includere.

Expositio verborum Cœnae Domini Hoc est corpus meum.

Proinde, qui in solénibus Cœnæ verbis, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus: præcisè literalem, vt loquuntur, sensum vrgent, eos tanquam præposteros interpretes, repudiamus. Nam extra controuersiam ponimus, figuratè accipienda esse, vt esse panis & vinum dicantur id quod significant. Neque verò nouum hoc aut insolens videri debet, vt per metonymiam ad signum transferatur rei figuratæ nomen: quum passim in Scripturis eiusmodi locutiones occurrant: & nos sic loquendo, nihil afferimus, quod non apud vetustissimos quosque & probatissimos Ecclesiæ scriptores extet.

De manducatione corporis Christi.

Quòd autem carnis suæ esu, & sanguinis potione, quæ hîc figurantur, Christus animas nostras per fidem, Spiritus sancti virtute pascit, id non perinde accipiendum, quasi fiat aliqua substantiæ vel commixtio, vel transfusio: sed quoniam ex carne semel in sacrificium oblata, & sanguine in expiationem effuso, vitam hauriamus.

Contra trãssubstãtiationem & alias ineptias.

Hoc modo non tantùm refutatur Papistarum commentum de transsubstantiatione, sed crassa omnia figmenta, atque futiles argutiæ, quæ vel cœlesti eius gloriæ detrahunt, vel veritati humanæ naturæ minus sunt consentaneæ. Neque enim minus absurdum iudicamus, Christum sub pane locare, vel cum pane copulare, quàm panem transsubstantiare in corpus eius.

Christi corpus est in caelo vt in loco

Ac ne qua ambiguitas restet, quum in cœlo quærendum Christum dicimus, hæc locutio locorum distantiam nobis sonat & exprimit. Tametsi enim philosophicè loquendo, supra cœlos locus non est: quia tamen corpus Christi, vt fert humani corporis natura & modus, finitum est, & cœlo, vt loco, continetur: necesse est à nobis tanto locorum interuallo distare, quanto cœlum abest à terra.

Christus non est adorandus in pane.

Quòd si imaginatione nostra Christum pani & vino affigere fas non est, multò minus licet eum in pane adorare. Quanquam enim panis in symbolum & pignus eius, quam habemus cum Christo, communionis, nobis porrigitur: quia tamen signum est, non res ipsa, neque rem in se inclusam habet aut affixam, idolum ex eo faciunt, qui mentem suam in eum conuertunt, Christum adoraturi.

ECCLESIAE GENEVENSIS FIDO PAstori D. Ioanni Caluino, fratri chariſſimo, Paſtores Doctoréſque miniſtri Tigurinæ Eccleſiæ, S. D.

INGENS tuum ſtudium, Caluine frater in Domino colendiſſime, & opera ſedula, quibus moliris doctrinam de Sacramentis in dies illuſtriorem facere, ac tollere offenſiones è media Eccleſia, quæ obortæ videntur ex obſcuriore quadam explicatione myſteriorum, adeò nihil moleſtiæ nobis afferunt, vt ea non modò laude & prædicatione digna, verumetiam pro noſtra virili adiuuanda eſſe, & imitanda iudicemus. Quum enim ſacroſanctæ leges principis noſtri Ieſu Chriſti, omnes actiones referant ad culturam charitatis, ſtudiúmque mutuum iuuandi, nihil etiam ſeuerius prohibent, quàm vt vllus obijciat alteri impedimentum, quò minus vel rectè veréque iudicet de ijs rebus, quarum notitia neceſſaria eſt, aut certè vtilis & ſalutaris hominibus: vel minus præſtet officium ſuum, quod tum Deo, tum proximis debetur: eadémque gratuitate iubent ſummouere, quãtum fieri poteſt, offendicula, in quæ impingere ſolent homines. Quamobrem cauſa tui aduentus ad nos, & D. Gulielmi Farelli venerandi nobis fratris, honeſtiſſima nobis viſa eſt, & in primis digna viris Eccleſiaſticis: vt primùm familiari colloquio, quàm ſimpliciſſimè mutuò exponeremus noſtram ſententiam de Sacramentis, præſertim in ijs capitibus, in quibus aliqua certè controuerſia hactenus fuit, inter eos qui per cætera capita ſynceriorem Euangelij doctrinam magno conſenſu tradiderunt: deinde conſenſum noſtrum, edito in publicum ſcripto, teſtaremur. Nullam enim aliam viam & rationem commodiorem videmus, qua controuerſiæ religionis dirimantur, aut pellantur vanæ ſuſpiciones, vbi diſcrepantia nulla exiſtit, aut denique tollantur offenſiones, quæ naſci nonnunquam ſolent in Eccleſia Dei: ex docentium controuerſis opinionibus, quàm ſi partes, quæ diſſentire videntur, aut re vera diſſentiunt, inuicem apertiſſimè ſuam mentem explanent, tum ſermone, tum ſcriptis. Sed parum eſſet veritatem inueſtigatam & deprehenſam apud eos retineri, niſi alijs quoq; hominibus ea patefiat: plenius expoſitis ijs, quæ parcius indicata fuerant: & quod obſcurius fuerat dictum, notioribus verbis enuntiato: quòd que ambiguè fuerat enuntiatũ, certis, proprijs, & ſignificantibus vocibus declarato. Quæ ratio ſemper Eccleſiaſticis patribus placuit: & in controuerſiis de religione componendis adhibita eſt ſæpiſſime, & nunquam non ſalutaris fuit Eccleſiæ. Denique approbata eſt ſummo exemplo Apoſtolorum Chriſti Domini ac Dei noſtri. Nam vt in Actis legimus cap. decimo quinto, nõ alio modo ac via ſedata eſt maxima diſſenſio, quum Apoſtoli, & Apoſtolorum germani Diſcipuli docerent fiducia in nomen Chriſti purificari corda, & eius ſolius gratia ſeruari homines: aliqui contenderent, oportere circuncidi, & ſeruari Legem Moſaicam. Itaque, non poſſumus non ſummopere probare, Caluine, chare frater, tuos ſanctos conatus, & omnium piorum, qui ſtudent idoneis rationibus offenſiones tollere, & labefactam pacem atque tranquillitatem Eccleſiæ inſtaurare, dum Chriſtianam doctrinam ſimplici, & accurata explicatione, magis magíſque illuſtrem ac planam reddere nituntur, & vanas opiniones diſcordiæ eximere animis: aut eos etiã, qui verbis

& sententijs nonnihil dißiderunt, in veram, solidam & sanctam concordiam reducere. Cæterùm, vt publicatione scripti, quo nostrum consensum clarè testari voluimus, pijs iuxtà & aduersarijs veritatis, eum speremus fructum, quem in epistola tua ominaris, facto iam periculo adducimur: nam formulam mutuæ nostræ Consensionis ad fratres aliquos transmisimus, & hîc exhibuimus aliquot viris, Christum & veritatem diligentibus, neque imperitis rerum sacrarum: qui non modò cognouerunt inter nos conuenire in ijs etiam capitibus, in quibus hactenus multorum opinione dissensimus: sed etiam gratias egerunt Christo Seruatori, cernentes nos, in Deo & veritate consentire, magnámque spem vberioris fructus in Ecclesiam polliciti sunt. Quanquam nonnulli copiosiorem tractationem huius argumenti ob ingenia quædam desyderauêre, qui audito consilio nostro, haud difficilè admiserunt satisfactionem. Quorsum enim attinebat pluribus verbis edisserere, Deum esse authorem Sacramentorum, & ea instituisse legitimis Ecclesiæ filijs: quótque sint à Christo Ecclesiæ tradita Sacramenta, aut quæ inuecta sint ab hominibus: quæ sint partes Sacramentorum, aut quo loco, quo tempore, quo instrumento sacro peragi conueniat mysteria: in quibus, & alijs nõnullis id genus capitibus, nullam fuisse inter nos vel speciem & vmbram dissensionis, satis probant libri editi: quos vel præceptores nostri, piæ sanctæque memoriæ, vel ipsi scripsimus de Sacramentis. Verùm, de corporali Christi Domini præsentia, de genuina sententia verborum solennium, de manducatione corporis Christi, de fine, de vsu & effectu Sacramentorum (in quibus capitibus multi existimarunt hactenus confligere nostras sententias, aut certè verba) tam copiosè, tam planè & simpliciter locuti sumus, vt speremus homines studiosos tum fraternæ concordiæ, tum perspicuæ veritatis, non desyderaturos esse in scripto nostro, vel copiam, vel lucem orationis. Neque diffidimus quin aliarum quoque Ecclesiarum Christi per Heluetiam ministri facilè agnituri sint, eam ipsam doctrinam de Sacramentis nos expreßisse, quæ multis iam annis populo Christiano vulgata est: vtque in veritate confessa, minime gentiũ à nobis discrepent: id quod pollicemur nobis, non sine magnis rationibus, de pijs omnibus per Ecclesias aliarum nationum.

Si quis tamen euidentiorẽ Sacramentorũ explicationem protulerit, malumus ea ipsa vti cum pijs omnibus, quàm hortari vnum hominem vt subscribat nostræ consensioni, in qua Scripturæ sanctæ verba vsurpauimus, & expreßimus aptè quo sensu accipiamus, & cum Ecclesia Catholica nos facere, pro cõpertißimo habemus. Porrò si non offensiones omnium, quos discordiæ inter nos species impediuit in vijs Domini, scriptum hoc sustulerit, præclarè tamen suo munere functum existimabimus, quod non obscurè neque fucatè omnibus testati sumus, nos quibus Christus dedit idem sentire & loqui de religionis dogmatibus, in mysteriorum etiam explicatione, haudquaquam discrepare. Vale frater dilectißime. Tiguri, Tricesimo Augusti, Anno Domini, millesimo quingentesimo quadragesimo nono.

DE

DE SCANDALIS QVIBVS HODIE plerique absterrentur, nonnulli etiam alienantur à pura Euangelii doctrina,

∴

IOANNIS CALVINI LIBELLVS APprimè vtilis.

Ad Laurentium Normandium.

II. COR. X,

Quis offenditur, & ego non vror?

IOANNES CALVINVS, VIRO MVLTIS DOTIbus eximio, Laurentio Normandio, S.

VVM tibi multis nominibus aliquam laborum meorum partem animò destinassem: hoc opusculum præ alijs eligendum censui, quòd ad faciendam eius, quam continet, doctrinæ fidem, exemplum tuum non paruæ confirmationis vice esse potest. Nam ex quo, relicta patria, huc ad nos voluntarius exul migrasti, quot & quàm violentis Sathanæ machinis fueris impetitus, nos quidem duo optimi sumus testes: sed alij quoque non ignorant. Mors patris, quarto post discessum tuum mense, nuntiata est. Venire tibi in mentem necesse fuit quod maleuoli non tacebant, mortis causam dolori posse ascribi, vt tota inuidia in te redundaret. Sequutum est paulòpòst acerbissimum vulnus, quòd vxor tibi, qualem optimus quisque vir optaret, in medio ætatis flore erepta est. Hîc quoque fieri aliter non potuit, quin mentem hominis non stupidi percellerent variæ tentationes. Iam auribus tuis insonabant improborum calumniæ: fuisse infaustis ominibus è natali solo extractam, vt miserum spiritum in alieno propè orbe deponeret. Sed animum tuum propius hoc vrgebat: aliquid habituros coloris, si consilium tuum tristi euentu à Domino maledictum esse iactarent. Omitto punctiones innumeras, quas te intus sentire par fuit. Nam quum graue sit malum, viduitas: tali vitæ socia priuari, plusquam lugubre tibi fuit. Filiolæ quoque postremò ad luctus cumulum funus accessit. Interea quoscunq; potuit impetus, aliunde effudit Sathan, vt saucium iam pectus obruendo conficeret. Denique, plus tibi molestiarum intra semestre tempus deuorandum fuit, quàm nonnulli, quorum celebrata fuit animi magnitudo, tota vita pertulerint. Illa fuit scandalorum moles, tibi Sathanæ astu in ipsis stadij carceribus opposita, quæ te ad gradū reflectēdum cogeret: atqui, inuicta Spiritus Dei virtute fretus, documēto alijs omnibus fuisti, nullū esse tam arduum difficiléque obstaculum, quod non eodem eluctari præsidio liceat.

Et simul expertus es, quibus suos, ad resistendum, armis instruere soleat Dominus, quoties ad certamen ipsos vocat. Memini, quum tibi primus indicarem patrem esse mortuum: & exemplum adducerem Abrahæ, quẽ patris carnificem vocare poterant ætatis suæ homines, quòd Thare domo abeuntem sequutus, in medio itinere defecerat: te statim excipere: Quum testem facti tui, & approbatorem haberes Deum, impiorum calumnias nihil morari: hoc dolere solùm, quòd non pater additus tibi profectionis comes, Abrahæ te similem fecisset. Te quidem non adeò lautum esse ac superbum, vt vel Abrahæ socius esse recusares, vel eam ignominiam fugeres, quam Deus summa laude prosequitur. Cæterùm, vxor ipsa prius obitus sui luctum, quàm nos relinqueret, mirificè leuauit ac mitigauit. Nulla enim medicina desyderari aptior potuit, quàm heroicæ illæ voces, quas inter vltimos spiritus edebat: quum apprehensa manu mea gratias Deo ageret, cuius manu in eum locum esset adducta, vbi tranquillo animo liceret mori: quum superioris vitæ sortem animo deplorans, bis se felicem esse clamaret, quia nuper ex maledicto Babylonis carcere extracta, iam ex misero etiam corporis ergastulo exitura esset: quum ex viuo conscientiæ sensu de peccatis suis, de æternæ mortis reatu, de tremendo Dei iudicio non muliebriter disserens, magnificè Christi gratiam extolleret, eámque pari humilitate & fiducia velut sacram anchoram amplecteretur. Hæc verba non modò clarè & disertè, sed insolita energia inter vltimos anhelitus fundentem, sic me audisse recordor, vt spectaculo adhuc interesse videar. Itaque, quum te ex aduerso intuerer, in domanda animi mœstitia præclarè luctantem, minus iam mirabar, tot talibúsque remedijs adiutum, virum esse fortem in dolore. Alijs recitandis supersedeo. Hoc tantùm dico: quum perplexum ex immensa congerie scandalorum labyrinthum tibi fabricatus esset Sathan, sic te omnia superasse, vt non modò idoneus sis alijs monitor & hortator, sed etiam vt qui paulò sunt molliores, tuo exemplo animati, nouam strenuitatem meritò sumere debeant. Scilicet arx valde munita est, æquabilis animi moderatio: cuius singulare specimen cum alijs in rebus, tum in hac præbuisti, quòd quum in patria reliqueris quæ alios ad ambitionem rapiunt, alios suis illecebris affixos tenent: nullo prorsus eorum desyderio tangeris: vt te non minus æquo sedatóque animo illis carere appareat, quàm facilè semel renuntiasti. Huius tuæ pietatis, sicuti ego fructum & oblectationem nõ vulgarem capio, ita non mirum, si cupiam ad alios partem aliquam peruenire. Nam qui te nuper, quum in vrbe ex qua natus sum, Regius esses præfectus, & ciuium nostrorum magister, tanquàm procul à Christo dissitum gemebam: nunc ex quo totus Christo addictus es, verè meum esse duco, & quasi communi Ecclesiæ gremio amplector. Velim tamen vt libellus hic etiam apud eos quibus ignotus es, qualecunque sit amoris in te mei documentum. Pignus enim ipse nullum flagitas. Multa quidem sunt inter nos iustæ necessitudinis vincula, sed nulla sanguinis est propinquitas, nulla alia coniunctio, quæ amorem nostrum superet. Adeóque frater vnicus te sibi æquari non ægrè patitur: quòd mutuæ compensationis vice se abs te peræquè amari sentit. Porrò, quòd multorum votis serius prodit liber, vtinam veteri prouerbio, quod initio libri citaui, legitimè excusare possem: Sat citò, si sat bene. Sed vereor, ne multos, qui sibi partim ex argumenti amplitudine, partim ex longiore mora, magnum sibi nescio quid polliciti sunt, spei suæ frustratio magis offendat: quum res copia, splendore, vehementia orationis, totis denique eloquentiæ fulminibus apprimè dignas,

dignas, concise, humiliter, & ieiunè perstringi videbunt. Quibus ego quid respondeam, non habeo, nisi me rationem sequutum esse, quam fore optimam arbitrabar. In quo, vt mihi subscribant, non postulo: modò veniam à se dissentienti dare non recusent. Vale eximie vir, & frater mihi in Domino coniunctissime. Geneuæ, vi. Idus Iulij, meo natali die, Anno M. D. L.

DE SCANDALIS, QVIBVS HODIE PLERIQVE absterrentur, nonnulli etiam alienantur à pura Euangelij doctrina.

ON abs re Dominus, postquam multis argumentis eum se esse comprobasset, qui venturus erat in piorum salutem, hanc tandem clausulam adiunxit, Beatus qui non fuerit offensus in me. Scilicet non tantùm in Euangelij sui professione multa nouerat contineri, à quibus humanum ingenium penitus abhorreat: sed etiam exoritura mox, Sathanæ artificio, prouidebat omne genus obstacula, quæ illam mundo vel exosam redderent, vel suspectam. Et sanè impleri necesse est, quod de ipso pronuntiauit Spiritus sanctus, lapidem fore offensionis, & petram scandali: non quia iustam ipse offensionis causam in se habeat, sicuti mox videbimus. Sed quid refert? Hæc quidem illi quasi fatalis est conditio: vt quoties se offert hominibus, in eum bona pars impingat. Hoc siquando aliàs vsu venit, hodie innumeris propè exemplis verum esse experimur. Quò magis superiorem eius admonitionem subinde nos memoria repetere conuenit, quò penitus animis nostris infixa hæreat: ne impedimentis, quæ Sathan obijciet, ab illo auersi, ista etiam, quam suis promittit, beatitudine priuemur. At quàm pauci sunt quibus hoc veniat in mentem? Contrà verò, quàm multi reperiuntur, qui scandalorum prætextu, aut Euangelium non secus ac scopulum aliquem refugiunt: aut illud amplexi, facto etiam aliquo progressu, cursum deinde reflectunt? Itaque, cùm nullum esset, meo iudicio, argumentum, in quo tractando vtilius locarem operam, non inuitus hoc tractandum suscepi: præsertim cùm fidem in hac re meam, bonis quibusdam viris obstrinxerim: qui flagitare quasi debitum quod promisi, non desinunt. Citius fortassis fieri debuit: sed cùm hactenus occupatum me tenuerint partim aliæ scriptiones nō minus necessariæ, partim magna & varia negotia, sat hoc citò erit, si sat bene.

Porrò, antequam in rem ipsam ingredimur, videndum est, quî conueniat titulus hic Christo, quam constat æternæ vitæ esse ostium, vt sit lapis offensionis, & petra scandali: quî fiat similiter, vt Euangelij doctrina, quæ vnica est via salutis, perpetuò cum tam multis scandalis sit coniuncta. Clarius hoc fiet, si à Scandali definitione exordium sumamus. Cùm ratio viuendi nobis à Deo præscripta, ei, quam sequi nos oportet, viæ aut stadio cōparetur: hinc nata est altera metaphora, vt

Scandala vocentur impedimenta, quæcunque vel à recto cursu nos abducunt, vel obiectu suo nos retardant, vel casus occasionem præbent. Horũ certè nihil in Christum, neq; in ipsius Euãgelium competit. Officium Christi est, rectà nos ad Patrem manuducere: quinetiam lux est mundi, qua illuc dirigimur: via, qua peruenimus: ostium, quo intramus. Natura Euangelij est, sublatis omnibus impedimentis, facilem nobis aditum patefacere in regnum Dei. Nihil igitur vel à Christo, vel ab Euangelio magis alienum, quàm nomen Scandali. Omnino verum est, si in se æstimetur Christus, nihil eius naturæ magis repugnare, quàm scandalum. Ita & de Euangelio sentiendum est. Accidit autem hoc hominum prauitate, vt simul atque eminus apparet Christus, vndique scandalis impetantur: vel in ea potius ipsi incurrant. Lapis ergo scandali est, non quia det ipse causam impingendi: sed quia in occasionem trahatur. Sicuti Euangelium, cùm doctrina sit pacis & concordiæ, ingentium tamen motuum est occasio: quòd inde tumultuandi ansam impij arripiunt. Quod autem aliunde est, id tanquam proprium Christo aßignare, vt culpam ipse criménque sustineat, perquàm iniquum foret. Atque id est quod dicit Petrus: Aedificemini in domum spiritualem, qui lapis est viuus: ab hominibus quidem reprobatus, à Deo autem electus, vobis etiam pretiosus qui creditis. Cæterùm, ijs qui non credunt, lapis quem reprobauerunt ædificantes, lapis ad quem offendant: petra ad quam impingat. En vt Christus se omnibus offerat in fundamentum, vt in templum Dei extruantur. Ibi certè nulla offensio. Cur igitur offendunt? quia in quo placidè acquiescere debebant, in eum cæco impetu contumaciter irruunt.

Quæ tamen est hominum vel malitia, vel corruptela, videmus, vt quod accidentale est Christo, non minus sit ordinarium, quàm si eius officio maximè conueniret. Nunc ad eos venio qui Christi Euangelium aliàs amplecti non abnuentes, volunt tamen habere absque scandalis. Cum Christianis mihi negotium est. Voluntne Christum ab omni scandalo remotum? Nouum sibi fabricent: neque enim alius esse potest Filius Dei, quàm qualis in Scripturis prædicatur: aut certè mutent hominum ingenia, totúmque mundum reforment. Audimus quid Scriptura pronuntiet. Non cadit hoc in Christi personam solùm, sed in totam doctrinam. Nec temporale est, sed duraturum toto doctrinæ cursu. Quàm sunt igitur præposteri, qui hodie renascentem Euangelij doctrinam hoc tantùm nomine repudiant, quia in ea deprehendunt quòd à Prophetis & Apostolis prædictum fuit! Interea nihilominus Christiani censeri volunt. Quid si in prima Euangelij exordia incidissent, quo tempore nullum non scandalorum genus, subinde ex Euangelio scaturiebat? Quàm celeriter à Christo se procul remouissent! Quantum exhorruissent, ne qua contagione fuissent ex leui tactu afflati! Si id se tunc facturos fuisse negant, cur ergo tam sunt hodie delicati? Cur non easdem nunc quoque agnoscunt in Christo notas? At res est odiosa scandalum: & modestis ingenijs horrenda. Quis negat? Neque etiam dico appetenda vltrò esse scandala: fugiamus ea quoad licet: verùm, Christiani hominis pectus ita munitum esse oportet, vt quicquid scandalorum erumpat, nunquam loco moueatur: ne vel minimum vnguem deflectat à Christo. Ad hanc constantiam qui non est comparatus, vt per omnia scandala inuictus perrumpat, nondum quid valeat Christianismus, intelligit. At resistere scandalis difficile est: præsertim huic adeò teneræ nostræ imbecillitati. Fateor certè: sed postulare, vt ab eo incommodo simus immunes, qui sacrosanctum Christi & Euangelij

eius

eius nomen esse obnoxium cernimus: id verò cum ratione pugnat. Proinde, qui hodie scandala in causa esse obtendunt, cur puræ Euangelij doctrinæ, quam profitemur, nomen dare metuant, imo horreant ad eam accedere, hos omnes monitos esse velim, ne sibi pro Christo idolum comminiscantur. Fixum enim illud manere oportet: Si scandala omnia fugere velimus, Christum semel abnegandum esse: qui, nisi esset petra scandali, neque verus Christus esset.

Quanquam hominũ genera quatuor esse scio: quos scãdala à Christo auertant, vel certè qui hoc colore Euãgelio sunt inimici. Multos retinet scandalorũ horror, ex naturali quadã modestia conceptus, vt ne gustũ quidẽ Euangelij capere audeant. Alij magis ignaui & indociles, socordia tamen magis quàm malitia se impediunt. Sed sunt permulti fastu & peruersa eius, à qua procul absunt, sapientiæ opinione inebriati, quibus sua arrogantia scandalum est. Sunt etiam qui malitiosè datáque opera, scandala omnia colligunt, multa etiam confingunt: neque id tam scandalorum, quàm Euangelij odio, vt ipsum quoquomodo infament. Imo quum sint scandalorum authores, impudenter contorquent in Euãgelium quicquid est inuidiæ. Talibus calumnijs refertos videre est Sadoleti, Eccij, Pighij, Cochlæi, & similium libros. Primos & secundos mitius tractare cõuenit: tertij & postremi acrius repellendi. Nam cuius est, non dico humanitatis, (quam enim humanitatem à truculentis istis bestijs requiras?) sed verecundiæ, probra obijcere Filio Dei, quorum ipsi culpam totam sustinent? Sed hæc postea videbimus. Tantùm initio admonere volui, quibuscum hominibus agere instituerim, vt inde iudicẽt lectores, quid expectare debeant in hoc libello. Inueniẽt hic infirmi ac rudes, quo se muniãt ad superãda scandala. Inueniẽt improbi, quod ad sacrilegas eorum calumnias reflectendas sufficiat. Magnum est quod polliceor: sed æquis iudicijs satisfacturũ me confido. Nã vt omnium morbis medear, minimè sperandum est. Et iam magnæ stultitiæ damnaui, si quis efficere conetur, ne scandalo sit Christus impijs. Scripturam impleri oportet, quæ id prædixit fore. Neque verò aliũ susceptæ à me lucubrationis euẽtum expecto, quàm vt magis ac magis inflammetur eorum rabies. Sed infirmos respicio: quorum fidem vt illi quatefaciunt, ita nos, quasi supposita manu sustinere conuenit. Quòd ad desperatos pertinet, mihi abundè fuerit, si illorum petulantiam cohibuero: aut certè effecero, ne contagio veneni vlterius serpat.

Quoniã autẽ, quacunque de re agatur, distinctiones plurimũ solent afferre lucis, inter præcipuas scandalorum species hic breuiter distinguam, quæ Euangelij cursum tum ab initio turbarunt, tum etiã hodie morãtur. Ergo ex scandalis, si placet, alia vocemus intrinseca, quæ ex ipso Euangelio, saltè hominũ opinione nascuntur. Alia tametsi aliunde proueniant, perpetuò tamen ferè sunt annexa. Alia autem aduẽtitia, quæ ex alienis remotísque fontibus manant. Primi generis sunt, quæ principium quasi inclusum habent in ipsa Euangelij doctrina. Paulus Euangelium, mundi sapientibus dicit esse stultitiam: quod verũ est, non ideo solùm, quòd illis derisui est plebeia & ostentatione carẽs eius simplicitas: sed quòd multa etiam illic continentur, quæ humano iudicio valde sunt non absurda modò, sed etiam ridicula. Nam quòd filius Dei, qui vita æterna est, carnẽ nostram induisse, ac mortalis homo fuisse prædicatur: quòd morte eius nobis vita esse parta, damnatione iustitia, maledictione salus, id tantopere abhorret à communi hominum sensu, vt quò quisque est acutior, eò citius repudiet. Iam verò quòd Euangelium nos omni sapientiæ, virtutis, iustitiæ laude spoliat, ac nihil facit reliquum præter extremam ignominiam, fieri nequit quin grauiter offendat. Nam, quæ est carnis nostræ superbia, nemo libenter eripi sibi patitur, quorũ falsa imaginatione turgemus omnes. Hinc acerrimus conflictus. Illa quoque de abnegatione nostri, de

crucifigendo veteri homine, de mundi contemptu, de amplectenda cruce præcepta, quantum asperitate sua offendunt? Sed ipsa experiētia longè etiámnum durior, cùm persecutionibus & alijs ærumnis probatur fides. Huc accedunt etiam alia, quæ cum humanæ rationi parado xa videntur, plenaque absurditatis, vt priora illa de quibus diximus, tum verò spinosis quæstionibus occasionē præbēt, quæ totidē mox scādala pariunt: hoc est, infinita. Talis est prædestinationis doctrina, & similes. Ex secūdo genere sunt ista: quòd exorto Euāgelio, protinus turbæ sequūtur & seditiones: detegitur multorū, quæ prius latuerat, impietas: ebulliunt plurimæ sectæ & inaudita errorū portēta: maiore licentia multi insolescunt: multi ex professoribus flagitioso vitæ exēplo, doctrinā ipsam deformant: qui ad tēpus visi fuerāt toti feruere, nō modò flaccescunt, sed horrēda defectione alienantur à Christo. Quinetiā probos atque alioqui synceros doctores Sathā miris artibus inter se cōmittit, vt notā aliquā ex eorū infirmitate doctrinæ inurat. Præterea, cùm ex nouitate ipsa alij plus audēdi licētiā arripiāt: vsitatū etiā est in rebus nouis, necdum bene cōstitutis, acrius obseruare quicquid peccatur. In hac classe sint hæc & similia. Tertiū genus partim ex fictis calumnijs cōstat, partim manat ex hominū ingratitudine: dū procul accersunt varias criminationes, quas malignè falsóque in Euāgeliū cōferāt, vt inde exosum reddāt. Iā plerosque eorū qui fideles habētur, dū alienæ ac prorsus aduersæ professionis hominibus permixti, rationē fouēdæ amicitiæ quærūt: ambitio, quasi tēpestas quædā, abripit, vt Euāgeliū abijcere malint, quàm à cōmuni vita dissidere. Quādo igitur cū tot ac tā diuersis mōstris est mihi cōfligendū, hanc distinctionē præponi operæpretiū fuit, vel hac vna de causa, vt si singula recensere non patiatur infinitas, ad genera se referant lectores. Ergo, vt de prima classe disserere exordiar, malè habet fastuosos homines, & pōpis deditos, quòd plebeio & abiecto dicēdi genere, Spiritus vtitur in Scripturis: qui etiā elegantiæ assueti sunt ac nitori, incultā istā, & nullis coloribus vestitā orationē vel respuūt, vel fastidiūt. Hîc mihi defensionis partē ab alijs tractatā suscipere nō libet: talē ex inscitia cōtēptū nasci, quia nō minus in sua lingua expoliti sint Moises & plerique ex Prophetis, quàm qui apud Græcos & Latinos summa cū admiratione plausúque philosophi aut oratores legūtur. Etsi enim Heb. linguæ peritis satis id notū est: quia tamē nihilo Amos minus est Propheta, quàm Isaias: eundē Ieremias gradū obtinet quē Dauid, quorū tamē oratio minimè parē splēdorē habet: quin potius Ieremiæ stylus oppidanum hominem, Amos verò pecuariū redolet: libenter fateor sacros libros, quibus tota cœlestis philosophia cōtinetur, nō Rhetorū modò picturis, sed mediocri etiā ornatu, qualē etiā literati homines desyderant, esse vacuos: sed nimis sunt morosi, quibus ob hanc causam minus sapiunt. Qui verò hoc prætextu, eorum authoritatem extenuant, nimis iniqui sunt ac maligni. Non modò concedit Paulus, eloquentiam sibi deesse: sed vltrò prædicat ac gloriatur. An verò ideo contemptior eius doctrina esse debet? Quin potius, vbi nullus est orationis splēdor, qui oculos perstringat, melius relucere contendit vim cœlestis sapientiæ. Nec verò quicquam tradit, vsque ad caput quartū prioris ad Corinthios Epistolæ, quàm, tunc demum ritè fundatā esse fidē in Spiritus sancti sapientia & virtute, vbi dictionis elegātia & ingenioso artificio animi nō ducūtur. Idque certo fidei experimēto, quisque nostrum compertū habet. Certè, si Demosthenis vel Ciceronis coloribus picta esset Ioānis vel Pauli doctrina, plus fortè ad lectores alliciēdos haberet gratiæ, grauitatis autem ad cōscientias permouēdas, & dignitatis ad cōciliandam sibi authoritatē, ne cētesima quidē pars restaret. Viua enim Dei maiestas illic se exerit: vt sentire cogātur quicūque legunt, nisi quorū mentes obstupefecit Sathan, Deū esse qui sibi loquitur. Quare, nimis sunt insipidi, qui nullū ideo ex Scriptura gustū capiunt, quòd illic sermonis lenocinia non reperiunt. Sed quid? si corda penitus ferire, quàm

amœno

amœno tinnitu oblectare aures mauult Deus? Nā quod dicit Paulus, In vasis testaceis depositū esse Euāgelij thesaurū, quò virtus Dei in hominū infirmitate clarius appareat, præsenti quoque instituto optimè cōuenit. Hoc nostro iure assumere nobis licet: Nullas esse tā subtiles Philosophorū disputationes, quæ validius persuadeant: nulla esse Oratorū fulmina quæ vehemētius afficiāt, quàm simplex & rudis Scripturæ stylus. Quis enim nō videt admirabili Dei prouidētia factū, vt in humili sermonis genere nuda Spiritus efficacia melius extaret? Volūt illi facūdiæ suauitate aures sibi deliniri: at Deus, qui linguā hominibus formauit, nobiscū vult balbutire. Interim balbutiēdo, fulminat: nec minus excelsa grauitate effertur ad subigēdas hominū mētes, quàm si Rhetorū omniū disertissimus, quicquid haberet exquisitum, ex intimo artificio promeret. Hoc modo, spiritualia spiritualibus coaptari Paulus docet: & nos dilucidè cernimus, quātum per se valeat simplex Dei veritas. Nimis ergo fastuosi sunt homines, si vel eos à Scripturæ lectione reuocat eiusmodi fastidiū, vel diuinæ authoritatis pondus eleuat. Verùm, illos sibi habere suas delicias sinamus. Nos verò, si cordis aures loquēti Deo præbuerimus, adeò rudis & incultus sermo nō offendet, vt potius ad considerandā, quæ illic eminet, Spiritus maiestatem, euehat. Ita enim eruēdi sunt sapientiæ thesauri, quos in Christo absconditos esse Paulus monet. Atque, hac de re nōnihil reperire poterit, si quis volet, primo Institutionis capite: vbi de Scripturæ authoritate dissero. Nunc vt eiusdē classis scādalis mederi pergamus, texēdáne erit integra dogmatum probatio, quæ humanæ rationi parū arrident? Sed enim tum argumentū immensum foret, tū ea ex nostris & aliorū lucubrationibus potest sumi. Et Scripturæ testimonia huc afferre, inutilis esset labor. Nam vt Christi diuinitatē clarè demonstrē ex Scriptura eiusmodi hominibus, quid proficiā? Audacter scilicet, quicquid adduxero, repudiabunt. Imò hæc illis causa est, cur totam Scripturā reijciant: quia speciem habeat absurditatis, eorum opinione, quoties occurrit quod non placet. Itaque, tunc sibi demum videntur ingeniosi, quum simplicitatem nostram rident: quòd certa fide amplectamur quæ demōstratione non tantùm carent, sed humano iudicio sunt incredibilia. Quis idiota, inquiunt, persuaderi sibi sinat, cuius nullā rationem videt? Si rationibus contendā, quales humani ingenij acumen capit, nimis ineptus ero. Quòd enim Christum credimus Deum in carne manifestatum, id mysterium esse Paulus fatetur, procul remotum ab omni hominum perspicientia. Quid igitur? si quam absurditatem obtendant, diluere quidem promptum erit: atque ita, vt obmutescere cogantur, nisi impudenter latrare velint. Facere tamen non potero, quin nos idiotis quibuslibet iudicent stupidiores, quia in tantarum rerum persuasione, ex nudis Scripturis pendeamus. Quare, ad eos me conuertam, qui eiusmodi scandalis tentantur quidem: sunt tamen adhuc sanabiles. Talibus non aliud dabo remedium, quàm quod Paulus præscribit: nempe, vt mundo stultescere discant, quò cælestis sapientiæ sint capaces. Stultitiam non vocamus stuporem: nec iubemus, vt qui liberalibus disciplinis sunt eruditi, earum cognitionem abijciant: qui ingenij præditi sunt dexteritate, obrutescant: quasi Christianus esse nequeat, nisi qui pecudi magis similis sit quàm homini. Pueros, non sensu, sed malitia, requirit Christiana professio. Sed ne quis aut proprij ingenij, aut doctrinæ fiduciam in scholam Christi afferat: ne fastu quis turgidus, aut occupatus fastidio, mox repellat quod proponitur, antequam verè gustauerit: si dociles modò nos præbuerimus, nullum sentiemus hìc obicem. Sed qui sibi sapiunt, solis, inquam, ijs scandalum est sua arrogātia. Quid enim? An quia se vsqueadeò Filius Dei exinaniuit, vt frater tuus fieret, suámque æternā diuinitatē copularet mortali carni tuæ, id tibi obstaculo erit, quominus ad eum accedas? An quia ex immēsa sua altitudine ad te Deus descēdit, ideóne eris ab ipso remotior? Quid, si te sursum ad inaccessa cœli adyta vocaret? Quo

modo ad eum tam procul cõtenderes, qui propinquitate offenderis? Sed dicis tibi instar portenti esse, quum audis Deum mortalẽ. Quid autẽ hoc est aliud, quàm Deum immortalẽ, in mortali carne nostra habitasse? Nã & res ipsa clamat, nõ frustra hoc à Ioãne prædicari, Conspectam in eo fuisse gloriã, & dignã Filio Dei, & quæ non obscurum diuinitatis eius specimen præberet. Nisi tibi libèret fingere portenta, nullum hìc certè inuenires. Fides nostra habet, Quòd susceperit Deus corpus morti obnoxium. Hìc mysterium audis quod adores: non fabulam, quam derideas: non monstrum quod horreas. Tuæ potius ingratitudini imputa, quòd tam inæstimabilis gratiæ admiratio, aduersas omnes cogitationes non absorbeat. Scio frustra multis hæc dici. Neque etiam me latet, quibus nos cachinnis excipiant, quòd in Christi morte vitam, gratiam in maledictione, in damnatione iustitiam quæramus. Scilicet, inquiunt, ita ex ardenti fornace gelida aqua fluit: ex tenebris lux oritur. Concludunt ergo, nihil esse nobis stultius, qui à mortuo vitam nobis datum iri speremus: qui à damnato petamus absolutionẽ, ex maledictione hauriamus Dei gratiam: & ad patibulum confugiamus, tanquã vnicam æternæ salutis anchorã. Et quidem nostrã simplicitatem ridendo, valde sibi acuti videtur. Ego autẽ illis deesse dico, quod est in vera sapientia præcipuũ: nẽpe sensum cõscientiæ. Qualis enim prudentia, qualis ratio, quale iudiciũ, vbi cõscientia obstupuit? Atqui, vnde hoc totũ, quòd à Christianæ religionis principijs sic abhorrent: nisi quòd à Sathana prorsus sunt inebriati, vt nullo iudicij Dei timore, nulla peccati cogitatione tangantur? Dixi iam prius, nõ alia via posse ad Dei sapientiam perueniri, nisi stulti fiamus mũdo. Sed huius humilitatis, sicuti religionis totius, fundamentũ est cõscientia & timor Domini: quo sublato, frustra ædificium moliaris. Itaque, quisquis omnia, de quibus memini, scandala nullo negotio superare volet, is tantùm in seipsum descẽdat: simul enim atque suam miseriã agnouerit, via tam illi ad Christũ, quàm Christo ad illum erit strata & cõplanata. Clamat vox Prophetica, Parate vias Domini. Et quæ parandi ratio, nisi vt agnita, qua premuntur, necessitate homines, Christum desyderare incipiant, quem prius fastidiebãt, sibi placentes? Eodem etiã modo viam ad Christum nobis paramus: imò pium illud desyderium nobis equorum instar & nauium erit, quibus omnia obstacula præteruehamur. Sicuti enim ad capescendas altiores disciplinas, exculto ritéque præparato ingenio: ita ad cœlestem philosophiã subacto animo opus est. Nam quis gustus, vbi fastidium? Quis accessus, vbi ferrea vndique duritia clausum pectus & obseratum? Frustra igitur de Christo verba facias, nisi apud eos qui verè humiliati, sentiunt quantopere indigeant redẽptore, cuius beneficio mortis æternæ exitiũ effugiant. Itaque, hinc auspicari discant, quicũque spõte nolunt decipi, & decepti perire: vt cũ Deo sciant sibi esse negotium, cui semel reddẽda est ratio: horrendum illud etiã Angelis tribunal, proponant sibi ante oculos: accusatorẽ Diabolum sibi imminere cogitent: audiant cõscientiæ suæ testimonium: ad stimulos peccati ne obdurescant: tum minimè periculum erit, ne quid pudendum inueniant in Christi morte: ne ignominia crucis terreantur: ne quod denique aliud obstaculum illos retardet. Huius rei pulcherrimã imaginem cernere licet in muliere Samaritana. Quandiu de mystico aquæ viuæ haustu cũ ea disputabat Christus, suauiter garrulitate & cauillis, dicax & audacula ludebat: verùm, postquã exprobrata illi scortatione, conscientiã eius pupugit, facetiarum statim oblita, Prophetã reuerenter agnoscit, quem prius dicterijs vexare nõ dubitabat. Ita quos offendit in Christo diuinitas cum humanitate in vnam personam coniuncta: quibus absurdum videtur, à mortuo vitam petere: & crucem maledictam, fontem vocare omnis gratiæ & salutis: hoc sciamus ideo offendi, quia timore Dei vacui, nullum spiritualis doctrinæ gustum habent. Quare, ne sit nobis offendiculo ipsorum stupor, sed potius ab humana Christi natura, ad diuinam gloriam feramur,

feramur, quæ omnes curiosas quæstiones in admirationem conuertat: à morte crucis ad gloriosam resurrectionem dirigamur, quæ totum crucis opprobrium deleat: à carnis infirmitate ad potentiam Spiritus transeamus, quæ stultas omnes cogitationes absorbeat. Tali sensu imbutum fuisse Paulum certum est, quum ita diceret: Non me pudet Euangelij Christi. Dei enim potentia est in salutem credentibus. Nam his verbis eos demum Euangelij pudere significat, qui vim eius salutarem non apprehenderunt. Porrò, nō aliter apprehendi subijcit, quàm patefacta ira Dei in nostrū exitiū. Quis iam miretur, cibum nō sapere ijs, quibus nullum est palatū? Quisquis enim ita obstupuit, vt nulla iræ Dei reuelatione tactus securè dormiat, nihil in agnoscendo Christo ab ijs differt, quibus in iudicando sapore ablatus est palati sensus. Tales autē nequaquam solemus morari, vt à cibo propterea quispiam nostrûm abhorreat, quòd ab illis respuitur. Sed hoc etiámnū scandalū, quod similiter ex doctrina emergit, violentius est ac magis commune: quia quum naturâ placeamus nobis, nostráque omnia velimus haberi in summo pretio: illic nihil nobis sit reliquū præter, extremā bonorum omnium inopiam. Nam illic stultitiæ damnatur vniuersa hominum sapientia: iustitia & virtus rediguntur in nihilum. Hoc verò carnis superbiæ adeò videtur intolerabile, vt præ indignitate frendant, quicunque nondum seipsos abnegare didicerunt. Volunt enim homines semper retinere aliquid proprium: atque vt aliqua ex parte coacti cedant Deo, sibi tamē omnia semel eripi nullo modo sustinēt. Initio sibi videntur sapientißimi, fiducia virtutis suæ inflati sunt, iustitiam suam admirantur. Posteà à Deo moniti, partim etiā conuicti experientia, sapiētiam quidem suam vacillare, virtutē & iustitiam claudicare agnoscunt: sed vt se prorsus omni destitui sapientia & iustitia credant, nullo modo possunt adduci. Hoc autem quid aliud est, quàm veluti facta pactione, cū Deo partiri? Euangeliū autē lucē illā quā nos habere imaginamur, pronūtiat esse meras tenebras: iustitiæ verò nullā adeò guttā relinquit, vt fœtidas corā Deo sordes esse pronuntiet, quæcūque à nobis afferimus. Hîc excādescunt mūdi sapientes: hypocritæ etiā insaniunt. Atque hæc præcipua causa fuit, cur circa regni Christi exordia, tota philosophorum natio, quasi facta cōspiratione, vnà cum politicis omnibus, tam ardenter se Euangelio opposuerit. Nolebant enim suam sibi sapientiā perire, quam & ipsi instar idoli adorabant, & cuius causa maximo in honore se haberi nouerant. Atque vtinam minus talium hominum offensione commoti fuissent prisci doctores! Nam dum illis mulcendis pharmaca adhibere student, dilutā ac degenerem theologiā nobis tradiderunt. Nunquā sponte ita loquuti essent Origenes, Tertullianus, Cyprianus, Basilius, Chrysostomus, & eius ordinis reliqui. Sed dum tēperamentum quærunt placandis mundi sapientibus, vel declinandæ eorum offensioni, terrā cœlo miscuerunt. Hominē prorsus exinanire odiosum erat, & cōmuni iudicio aduersum. Mitigationē excogitant, quæ ad carnis sensum propius accedat: sed interea doctrinæ synceritas profanatur. Ergo nihil melius quàm vlcus ipsū fortiter premi, quò fieri poßit ex sanie ipsa iudicium. Nihil autem clarius, quàm vesana superbia incitatos semper fuisse homines, vt Euangelio obstreperēt. Eadē causa Iudæos incitabat ad belluinum furorē, quo percitos fuisse ipsos, testes sunt Euangelistæ, præsertim Lucas & Paulus. Nam pro iustitiæ suæ defensione certabāt: quæ nihil quàm fumus erat: sed tamē Christo pretiosior illis videbatur. Vtrique violēto impetu ruebāt ad oppugnandū Euāgeliū: sed hi furiosius: vt palàm fieret, nihil hypocritis esse virulētius. De hoc scādalo Christus ipse generaliter loquitur: quū dicit, Filios seculi Euangelij lucē odio habere, ne mala ipsorū opera appareāt. Nā remoto Euāgelio, tanquā luce extincta, lucet in tenebris fallax & euanida carnis sapiētia, regnūque obtinet: ficta verò sanctitas, alas suas fastuosè circūquaque extēdit. Simul atque vnicus sol iustitiæ Christus cū Euāgelij sui claritate emergit, nō tantùm

euanescunt illa, quæ prius suum culmen honoris occupabant: sed instar stercoris reputantur. Hinc illæ scilicet lachrymæ. Hæc illa est exitialis offensio, de qua alibi Paulus loquitur, quòd propriã iustitiã volẽtes stabilire, iustitiæ Dei subiecti nõ fuerint. Quod hodie quoque experimur. Paucos enim videas sapientiæ suæ persuasione inflatos, qui non sint obstinati veritatis hostes. Hypocritæ verò vsque ad rabiem infesti. Et quæ alia causa Bunello fuit, cur ab Euangelio deficeret, nisi quòd homo ad ostentationẽ natus, & sibi plus nimio placens, in ordinem se cogi ægrè sustinebat? Vnum exempli causa nominaui. Vtinam non multos haberet sui similes. Quid autem nobis agendum? Sinamus illos impingere in lapidem offensionis, vt idẽ illis, quod olim Iudæis, eueniat. Volentes iustitiam statuere, inquit Paulus, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Ita fit, vt in sua cæcitate pereant. Libenter, inquam, nos inanes ac nudos Christo offeramus: quò nos suis bonis impleat, sua gloria vestiat: atque hoc genus scandali abolitum erit.

Verùm, mare quodammodo exhauriendum suscipiam, si velim scandala omnia excutere, & ordine recensere, quæ sibi miseri homines in suam perniciem ex Scripturæ doctrina struũt. Neque enim temerè modò impingunt, si qua occurrit difficultas: sed vltrò datáque opera per salebras omnes discursant, quasi vna hæc illis sit voluptas, ingenium spinosis quæstionibus fatigare. Quicquid minimam præ se fert absurditatis speciem, sedulò colligunt & acriter exagitant, ne videantur ad credendum nimis faciles. Si qua etiam est in nõnullis Scripturæ locis dissidij & repugnantiæ species, eã cupidè arripiũt: ac omnia eiusmodi testimonia coaceruãdo, venditant suũ acumen. Hoc porrò genus hominũ, morbo propè insanabili laborat. Nam quum eos pudeat quicquã nescire, nihil tamen discere sustinẽt. Verùm quia simplices plerunque & alioqui non indociles percellunt sua iactantia, breuiter istam scandalorum partem attingere necesse fuit: non quòd paucis verbis remoueri possint, quibus ne longũ quidem volumen sufficeret. Sed primo loco monendi sumus omnes, vt in legendis Scripturis, quam Spiritus Dei viam monstrat, teneamus: quæ certè plana erit ac æquabilis ad Christum aspirantibus. Deinde, ne complicãdis quæstionum nodis, ingeniosi appetamus esse aut videri: postremò, ne mox respuamus, si quid nobis est incognitum vel abstrusum. Est hoc vitium non parua dignũ reprehensione: quòd ignorãtia in fastidiũ statim apud multos erumpit. At verò parum reuerentiæ Deo tribuit, qui oracula eius esse negat, quæcũque non assequitur. Quid enim hoc aliud est, quàm infinitam Dei sapientiam sensus nostri modulo, hoc est totum orbem digito vno metiri? Quòd si profectam fatemur à Deo esse Scripturam: ne multa illic contineri miremur, sensu nostro altiora. Denique, in pietate hìc sapiendi modus & ordo est, fidei obsequio ad rectam intelligentiam contendere.

De scandalo, quod ex acerbitate nascitur, aut molestia crucis, & doctrinæ austeritate, loquitur Dominus in parabola, vbi Euangelium sementi comparat. Nam eos qui ingruente persecutione deficiunt, semini similes facit, quod absque radice germinauit. Eos verò, in quibus suffocatur doctrina, curis seculi: semini inter spinas enato, quæ eius fructum ac maturitatem impediãt. Differunt aliquantũ hæc scandala: sed ego, vitãdæ prolixitatis causa, sub vno genere cõprehendo. Audimus Christum Discipulis suis omnibus denũtiantem, vt suã quisque crucẽ tollat. Audimus hortantẽ ad subeũda quælibet odia, discrimina, & opprobria propter nomen suum. Audimus monentẽ, fieri aliter non posse, quin odio simus impijs, quin afflictiones in mundo nos maneãt. Audimus pronuntiantẽ omnes beatos, qui persecutionẽ, veritatis causa sustinent. Carni & sanguini hoc maximum scandalũ est. Naturâ enim crucem reformidamus omnes. Itaque multi hac de causa resiliunt, qui libenter alioqui Filium Dei amplecterentur, si à cruce separare ipsum possent. Sed vnde hoc scandalũ, nisi

nisi ex nostra teneritudine? Christus secum mori nos iubet, vt vitæ suæ simus participes. Per societatem passionum suarum ducere nos vult ad suam gloriam. Non iniqua conditio, si quid in nobis esset æquitatis. Sed multi cuperent Christum habere gloriosum sepulta crucis mentione: quod fieri nequit. Ac ne eo quidem contenti, culpam quæ in ipsis residet, in doctrinam ipsam traducunt. Sic olim Capernaitæ durum Christi sermonem esse clamitabant: quum in ipsis, non in sermone esset duritia. Miramur, si cordatos habere discipulos velit Filius Dei, non molles, neque effœminatos? Miramur, si sua insignia gestari ab ipsis velit? si pugnare sub vexillio suo iubeat? Huic morbo affinis est alter ille, quem dixi. Nam carnis abnegatio, res tam molesta est, vt multos à scholæ Christi accessu deterreat: alios vbi ingressi fuerint, procul extrudat. De peccato originali & communibus naturæ vitijs disputari, vtcunque ferent: Dei gratiam ac Christi beneficia suis laudibus ornari libenter concedent: sed vbi ad curandos singulorum morbos ventum est, quia acris est medicina, eam contumaciter recusant. Ita multos cernere licet, quibus Euangelium quod primo gustu placuerat, simul ac pupugit ipsorum conscientias, plusquam amarum videri cœpit. Scilicet, quum sermo Dei, gladius sit vtrinque secans: quum eius partes sint non arguere modò & reprehendere manifesta vitia, sed vsque ad cor intimum penetrare, transfigere omnes medullas, discernere inter affectus & cogitationes: denique, totum hominem immolare Deo, isti vulnera sua attingi nolunt. Alij furandi, alij rapiendi, alij scortandi, alij comessandi licentiam sibi relinqui postulant. Omnes impunè vanitatis suæ cursum persequi cupiunt. Quid igitur mirum, si à Christo se auertant? Atqui, dicet quispiam, scandalum monstrare, hoc est, non tollere. Respondeo, morbum fuisse indicandum, vt remedium tandem quæratur. Corrigenda potius erat animorum mollities, quàm quærendi prætextus, qui nihil nobis suffragentur, vitium foueant. At, res est ardua. Quis negat? Luctandum tamen est: neque id nostra virtute, sed Christi: qui sicuti nos ad certamen mittit, ita etiam instruit armis necessarijs ad vincendum. O si perciperemus quid illud valeat: Beatos esse qui persecutionem patiuntur ob iustitiam: quàm facile nobis esset eluctari, non hoc offendiculum modò, sed quæcunque à mundo & carne nobis ingeruntur! Tibi adeò molesta est persecutio, vt à Christo resilias. Cur? Nescis quid valeat Christus. Abripit te cura vitæ præsentis: nempe, quia futuræ nullum gustum habes. Vrit te auaritia: nempe, quia nondum tenes quæ sint veræ diuitiæ. Te ambitio inebriat, quia scilicet, nondum didicisti in Domino gloriari. Te gula, libido venerea, pompæ aut aliæ vanæ oblectationes alliciunt, vt Dei tui obliuiscaris: hoc ideo fit, quòd suauitatem illam, quam Propheta timentibus Deum, reconditam esse testatur, adhuc ignoras. Denique, non mirum est, paucos inueniri verè Christianos: quia pauci sunt qui didicerint tanti esse Christum, vt reliqua omnia habeant pro stercoribus. Exhortationibus alibi locus erit. Hîc de scandalis ita tractandum est, vt appareat cui sint iure imputanda. Sed quid de priuatis cuiusque miserijs disputo, quum vniuersalis Ecclesiæ conditio longè maiorem offensionis materiam in se contineat? Primùm, nunquam ea specie nitet, in qua hominum sensus, Dei regnum agnoscant. Deinde, siquando contingat in mediocrem aliquem statum assurgere, mox aut tyrannorum violentia opprimitur, aut sponte concidit, vt non nisi ad exiguum tempus duret. Hinc factum est, vt seculis omnibus superbi

homines veram religionem aut despicerent, aut etiam contumeliosè traducerent. Videmus quàm insolenter Cicero, quia Iudæis res erant minus secundæ, diuinæ Legi insultet. Ex hoc vno æstimare omnes licet. Ac ne longius abeam, quid causæ est, cur hodie multi à syncera Euangelij professione abhorreant, nisi quòd & paucos numero nos esse vident, & minimæ authoritatis, nullius verò potentiæ: in aduersa autem parte, contraria omnia mirantur? Et sanè, vt hodie res habent, nihil mirum si tam deformis Ecclesiæ status illos absterreat: splendor autem, qui in aduersarijs relucet, ipsis perstringat oculos. Verùm, nulli ad hunc lapidem alij impingunt, nec alios hoc offendiculum retardat, nisi qui spirituale Christi regnum non agnoscunt. Nam quibus neque stabulum, in quo natus est, nec crux, in qua pependit Christus, obstat quominus Regem ipsum adorent: illi humilem Ecclesiæ eius fortunam minimè despicient. Fatentur quidem omnes verbo, & fateri necesse est, rationi in primis esse consentaneum, vt in Ecclesiæ forma, quasi in speculo, viua Christi effigies appareat. Et quum Paulus de capitis & membrorum similitudine disserit in crucis tolerantia, assentiuntur omnes. Quum dicit, nos commori oportere, vt vitæ eiusdem simus participes, nemo reclamat. Quum tota Scriptura, vitam præsentem comparat duræ militiæ, eámque varijs certaminibus refertam esse docet, hoc totum verum rectúmque esse anni ant. Itaque, Militantis Ecclesiæ nomen, sic vulgò tritum est, vt etiam in p erorum ore resonet. Vbi ad rem ventum est, quasi omnium obliti, non secus imaginem Christi refugiunt, atque inauditum aliquod portentum. Atqui, si detur illis quod appetunt, vt prosperè habeat modis omnibus Ecclesia, vt opibus & potentia floreat, vt pace continua fruatur, vt denique, nihil illi ad beatum & maximè optabilem statum desit: an non illa erit terreni imperij facies? Proinde, alibi quærendum erit spirituale Christi regnum. Imo, prorsus à capite suo diuisa erit. Nos verò meminerimus, sic contemptibilem esse externum Ecclesiæ aspectum, vt decor eius intus splendeat: sic in terra fluctuari, vt fixam habeat in cœlo sedem: sic coram mundo laceram ac ruinosam iacêre, vt coram Deo & eius Angelis stet integra ac vigeat: sic esse in carne miseram, vt sua illi nihilominus in spiritu reposita sit felicitas. Hoc modo quum in præsepi contemptus iacêret Christus, eius excellentiam Angeli in nubibus canebant: testimonium eius gloriæ stella in cœlo reddebat: Magi eius virtutem è regione longinqua sentiebant. Quum in deserto esuriret, certaret cum Sathanæ ludibrijs, vsque ad sanguinem sudaret: Angeli rursus illi ministrabant. Quum iam vinciendus esset, sola voce hostes retrò abigebat. In cruce pendentem, sol defectu suo mundi Regem esse clamitabat: sepulchra aperta, mortis & vitæ Dominum confitebantur. Nunc si Christum videmus impiorum contumelijs superbè in suo corpore vexari, sæua tyrannide opprimi, sannis esse expositũ, violentia huc & illuc rapi: nihil istorum quasi insolens nos terreat. Quin potius nobis in mentem veniat, in hoc ordinatam esse Ecclesiam, vt quandiu in mundo peregrinatur, militet sub perpetua cruce.

Quòd si dextri & æqui essemus operum Dei interpretes, vnde offendiculi occasionem arripimus, id nobis optimæ consolationis loco foret. Nam quòd plerunque calamitosa, semper instabilis est Ecclesiæ conditio: imo, quòd non secus ac in procelloso mari, varijs tempestatibus aßiduè iactatur: primùm, in eo Dominus luculentum mirificæ prouidentiæ specimen exhibet: deinde, hoc vtile,

adeó-

adeóque necessarium fidei & patientiæ nostræ probandæ exercitium est. Si ita fundata esset Ecclesia præsidijsque omnibus instructa, vt suis ipsa opibus niteretur, nihil à terreno quouis imperio differret: nec verò quisquam dubitaret, humanitus eam regi, si vsitato more ad hunc vsque diem perstitisset. Dum autem videmus quasi per innumeras mortes vitam nihilominus tot seculis duxisse, fieri non potest, quin diuinitus fuisse seruatam colligamus. Hanc Dei virtutem magis illustrant aliæ circunstantiæ: quòd quum vndique lethalibus periculis impetita, quibus subinde obrui poterat, toto propè mundo inuito, & contrà nitente, semper tanquam ex naufragio euasit. Nihil dico, quod non facilè secum agnoscat, quisquis ante suos oculos temporum omnium historias subijcere volet. Illa vetus Ecclesiæ querimonia est, quòd à iuuentute subinde oppugnata fuerit, ac infestos habuerit impios: quòd super dorsum suum arauerint, ac longè protraxerint sulcos suos. Hac voce, Dei Spiritus pios sub grauissimis ærumnis gemẽtes excitare voluit, vt omnes ætatum gradus ab initio mundi percurrendo, Ecclesiam agnoscerent semper patiendo vicisse. In hanc meditationem incumbere nos decet: vt siquando nos præsens temporis nostri conditio angit, eorum recordatio, quæ iam olim experti sunt Patres nostri, nos reficiat. Itaque, collectam omnium temporum descriptionem habere expediet: vt inde sibi quisque nostrûm, quoties res & vsus postulabunt, exempla leuandis nostris miserijs apta ante oculos subijciat.

Verùm, antequam vltrà progrediar, notare operæpretium est, vnde tam crebræ variæque mutationes, quibus subinde circumagitur & quasi rotatur Dei Ecclesia, proueniant. Huius verò rei cognitio, non ex remotis vel obscuris coniecturis petenda est, quum assiduè hominum à Deo defectiones perpetuum alioqui gratiæ eius tenorem interruperint: ídque ab ipso propè mundi exordio animaduertere licet. Quum de Seth & filio eius Enos, loquitur Moises, tunc cœptum esse inuocari Dei nomen recitatur: quo intelligimus verum Dei cultum (qui in maledicta Caini progenie, quodammodo interciderat) rursus ex integro fuisse restitutum, vt in mundo vigeret ac floreret. Vix octo generationes prætereunt, quum omnes eorum posteri, quos Deus sibi in filios segregauerat, ita se in omne scelerum genus proijciunt, vt orbem totum suis flagitijs pollutum, diluuio secum perdant. Quum ad octo animas redacta esset Ecclesia, sic purgata saltem esse videbatur, vt exiguum illud semen quod restabat, nihil ex se nisi meram sanctitatem proferret. Atqui, mox quarta parte minuitur. Posteri quoque Iapheth paulò pòst diffluunt. Residua erat familia Sem, quæ non multò pòst tempore sic ipsa quoque degenerat, vt meritò à Deo magna pars abdicetur. Quum genus Abrahæ ex Ægypto mirifica potentia eductum traiecto mari rubro in hæreditatem sibi promissam pergit, quis non ex talibus auspicijs perpetuitatem felicis status diuinet? Atqui, illi ipsi, in quibus liberandis tam præclarum virtutis suæ specimen Deus ediderat, nullum peccandi finem faciunt: donec horrendis modis in deserto omnes deleantur. Filij tandem possessionem adeunt, sed cuius nulla est sexcentis ferè seculis stabilitas: quia ipsi perfida sui leuitate identidem eam turbant. Sæpius tamen eos Dominus in tolerabilem formam restituit. Atqui, nec primæ liberationis memoria, nec repetitæ toties ferulæ ad eos castigãdos, nec præsens pœnarum sensus, nec data sæpius venia retinere ipsos potest, quin Dei iugum excutiendo, noua mala sibi accersant. Prædixerat hoc Moises futurum,

vt pingues & bene saginati recalcitrarent: sed res ipsa longè superat. Quid Iudicum historia, præter continuas defectiones recenset? Itaque, si quos offendunt variæ agitationes, quibus obnoxiam esse in mundo Ecclesiam videant, conijciant oculos in illud speculum, & mirari desinent, minus fixam habere in terra sedem, qui tanta fidei inconstantia coram Deo fluctuantur. Erecto Dauidis regno, certior videbatur ratio solidi & diuturni status composita. Sed luctuosa illa pestilentiæ clades, quæ triduo prodigiosum in modum per mundum grassata est, multum ex felicitate minuit. Statim à morte Solomonis, corpus ipsum populi scinditur: nec postea desinunt lacera membra inuicem se mordere: externis etiam bellis vtrunque regnum miserè fatigatur. Dicemúsne fato suo vrgeri? quin potius ipsi, Dei vindictam peccatis suis vrgent, atque accelerant. Nam in quo maximè videntur innoxij, dum censum peragit Dauid, quòd priuatum illud vnius hominis delictum esset: sacra tamen historia pronuntiat, Deum in ipsos omnes excanduisse. Secuta est tandem maior illa & parum ab extremo interitu distans conuersio, quum in exilium Babylonicum tota gens abducta est. At certè, nisi eos præcipites desperata obstinatio egisset, nunquam huc venissent calamitatis. Reditus post annos septuaginta, illis est velut altera natiuitas. Verùm, simulac domum reuersi sunt, tanti beneficij immemores, iterum in varias corruptelas degenerant. Alij se profanis coniugijs polluunt. Alij decimis ac primitijs Deum plusquam indignè fraudant. Alij, posthabita neglectáque Templi structura, in ornandis palatijs toti occupantur, immanésque sumptus faciunt. Fœda hæc nimium ingratitudo, & quam non debuisse inultam manere nemo non fatebitur. Itaque, quòd tranquillis secundísque rebus diu non fruuntur, ideorum vitio imputandum est. Ex quo verò Christus, pacis ac bonorum omnium author mundo innotuit, verè experti essent homines quàm certa sit ac bene fundata æterni eius regni felicitas, si ipsum passi fuissent inter se residere. Atqui, nunquam magis sæuis bellorum tempestatibus concussus orbis fuit, nunquam tam multiplici profundáque malorum colluuie submersus. Non ita in obscuro causa latet, quin facilè deprehendi inuestigando possit. Nascitur Christus, pax vbique & alta quies. Quadraginta pòst annis, aut circiter, spargitur per diuersas mundi plagas ipsius Euangelium. Postquam longè latéque detonuit, tanquam versa repentè alea, res passim turbulentæ. Vnde tam subita mutatio, nisi quòd Deus, contempto ac reiecto suo Euangelio, quò citius, eò magis palam, tantæ ingratitudinis vindex extitit? Itaque, quum impuri homines, quicquid tunc malorum exoriebatur, in Christi nomen conijcerent, pijs Ecclesiæ Doctoribus promptum fuit, adeò futiles eorum calumnias diluere. Quid enim? Cùm pacem sibi à Deo oblatam Reges ac populi spreuissent, an non æquum fuit inter se committi, vt mutuis vulneribus perirent? Et quid manere inter eos potest ordinatum, qui Deo se submittere recusant? Nec tantùm loquor de professis hostibus, qui sanæ pietatis doctrinæ contumaciter reluctati sunt, sed eorum qui nomen Christo dederunt: quàm frigidè multi & contemptim, alij quàm perfida simulatione Christum osculati sunt? Quos diuinæ in hac parte seueritatis exempla offendunt, cessantem non minus cupidè arguerent. At, nisi oculos aperire pigeat, quibuscunque se vnquam patefecit Deus, per eos tantum stetisse perspiciemus, quominus collocata in tuto eorum felicitas, diu & prolixè consisteret, nec aliunde

quàm

quàm sua culpa fuisse miseros. Ierosolymam scimus fuisse fontem, ex quo in vltimos vsque terræ fines salus profluxit. Plenam illi instaurationem pollicebantur Christi aduentu omnia Prophetarum vaticinia. Longè autem secus accidit. Nam quum vix tenuem vmbram retineret pristinæ dignitatis: non modò quod reliquum habebat, paulò pòst amisit, sed funditus ipsa diruta fuit, ac in vastam solitudinem redacta. In quærenda tam prodigiosæ ruinæ causa, cur nemo laborat, nisi quòd desperata gentis impietas causam se fuisse apertè clamitat? Nunquam adeò sæuis cladibus intra exiguum temporis spatium afflicta fuit Roma, quàm ex quo illuc Euangelium peruenerat. Quî factum est, vt in qua vrbe tam diu grassata est effrænis plebis libido, nefariæ factiones dominatæ sunt, & tandẽ importuni tyranni: illic fixam habere sedem Christi regnum non potuerit? Nempe, quum tot lethalibus morbis extremam Euangelij medicinam Deus afferret, tanquam exitio deuoti, ea superbè reiecta, in peius ruere non destiterunt. Idem & hac nostra ætate obseruare licet. Intra paucos annos cùm præclara renascentis Ecclesiæ initia apparuissent, collapsa deinde retrò vidimus referri. Atqui, priusquam nobis hanc pœnam irrogaret Dominus, multiplicem vbique & fœdam vidimus Euangelij profanationem: vt non tam admiranda sit hæc, quæ accidit subita rerum euersio, quàm diuturna in sustinendis seculi nostri prodigiosis sceleribus, patientia. Cùm tot hominum millia, abnegato Papatu, cupidè, vt videbatur, nomen dedissent Euangelio: quàm pauci, obsecro, à vitijs suis resipuerunt? Imo, quid præ se maior pars tulit, nisi vt excusso superstitionum iugo, solutius in omnem lasciuiam difflueret? Cùm itaque, veram esse faterentur Euangelij doctrinam, quotusquisque eius disciplinæ collum submisit? An non id fuit inæstimabilem salutis thesaurum quodammodo pedibus calcare? Et sanè de eius pretio atrocitas pœnæ, quæ tam sacrilegum contemptum secuta est, admonere nos potius debet, quàm de fortuitis Ecclesiæ iactationibus absurdas gignere in animis nostris opiniones. Quin potius mirum est, in tanta nostra ingratitudine, quicquam incœpti à Deo operis adhuc manere residuum.

Nunc, vnde paululum digressus eram, redeo: Deum Ecclesiæ suæ custodem hinc melius agnosci, quòd miserè semper vexata fuit, quàm si inter summas commoditates pacata lætáque floruisset. Quo tempore nomen Dei in familia Seth inuocari cœptum Moises narrat, non dubium quin soboles Cain, vt numero hominum & audacia superior erat, ita aduersus paucos illos, eosdémque mansuetos homines plusquam ferociter se extulerit. Quî poterant igitur agni inter lupos diutius salui manere, nisi auxiliari Dei manu tecti fuissent? Continuo deinde temporis successu, vnà cum malitia, vis quoque ad nocendum improbis creuit. An dicemus humanitus stetisse, qui inter tot infestas bestias similes oppreßis degebant? Nisi fortè putet quispiam, Gigantes moderatione fuisse cohibitos, vt pijs sibi obnoxijs parcerent: quibus se, tanquam genus adulterinum, nouerant esse detestabiles. Restat tandem vnus homo cum exigua familia. Iussus à Domino arcam fabricare, per annos centum & viginti continuos, eorũ qui profusis in Deum insaniebant, rabiem in se prouocat: nouum enim vitæ asylum quærendo, palam omnibus interitum minatur. Quoties putamus, eorum conuitijs & improbitate laceßitum, pro Dei iustitia acriter certasse? In tanta verò hostiũ truculentia, an nõ totidẽ illi subeundæ fuerunt mortes, nisi Dei manu

fuiſſet ereptus? Adde, quòd niſi cœleſti virtute fuiſſet ſuffultus, millies ipſe quotannis ſponte concidiſſet. Maius deinde & diuinius ſequitur in arca miraculum, quòd cœlo & aere priuatus, vitam non niſi in ſepulchro inuenit: ſpiritum vitalem vbi trahat, niſi in mortifera ſuffocatione, non habet: denique quòd non aliter ſuperſtes in mundo poteſt manere, niſi è toto mundo diſcedat. Quum mundum ex diluuio emerſum Deus quodammodo renouaſſet, ſequutum eſt paulò pòſt multo deterius ac magis exitiale diluuium, quòd impietas gentes omnes occupauit. Neque hoc decem menſium fuit: ſed longa annorum ſerie graſſando, vires collegit: vt ipſa quoque familia Sem, ſanctius Dei peculium, propemodum abſorpta foret: niſi quòd Melchizedec, cum paucis purum Dei cultum retinens, inter innumeros fluctus rectus integérque ſtabat: quæ illi vnica fuit enatandi ratio. Abraham verò, vt Deus ſaluum haberet, è profundo idololatriæ gurgite eum eduxit. Porrò, in terram, quæ illi deſtinata erat in hæreditatem, traductus, ſic in ea peregrinatur, vt nunc litigare de aqua cogatur, nunc eum fames aliò diſpellat. Apud duos reges, quò mortis periculum effugiat, non aliud inuenit remedium, niſi vt ſuam vxorem vita ſibi chariorem, exponat veluti in prædam. Eaſdem atque etiam aſperiores moleſtias ſubeunt filius & nepos, quotidie cum ſæuis & barbaris hominibus, non citra vitæ diſcrimen, quaſi cum feris beſtijs dimicantes. Certè ſi cui in tuenda eorum ſalute, conſpicua non eſt Dei manus, eum pluſquam cæcum eſſe oportet. Nec verò ſine cauſa Dauid iſtud Dei præſidium, quo tuti fuerunt, ſingulari elogio proſequitur: quum prohibitos fuiſſe dicit Reges, ne Chriſtos Domini læderent, néve Prophetis eius eſſent moleſti. Pauci erant numero, alienigenæ & ignoti homines: vagi huc & illuc oberrabant: perfidis & immanibus populis vndique cincti: momentum nullum immune habebant à nouo aliquo diſcrimine. Spectaculum quidem hoc fuit ſuperbis hominibus contemptibile, & ferè propudioſum, fateor: verùm, in hoc contemptu, vt iam dixi, tanquam in ſpeculo, melius refulgebat extraordinaria Dei tutela. Imo, clarius perſpicere licet, non ex vno tantùm diluuio, ereptam ſemel fuiſſe Eccleſiam: ſed longa ætatum ſerie in cotinuis malorum exundationibus fluitantem nihilominus duraſſe.

Sequitur AEgyptiaca ſeruitus, quæ ab vniuerſali naufragio parum differebat: niſi maturè Deus opem tuliſſet. Omitto contumeliam, ac onerum iniquitatem: quòd ad viles ſordidáſque operas mancipati, quòd addicti immanibus ærumnis, ægrè ſpiritum trahebant. Sed quum maſculum ſemen penitus aboleri iuſſiſſet Pharao, quis non ad extrema ventum eſſe dixiſſet? Mentiuntur obſtetrices, ne regiæ crudelitati miniſtras ſe præbeant. Ipſe denique, gentis liberator Moiſes, iuncea arca incluſus, ad ripam fluminis proijcitur. Deſperata omnium ſalus, totúmque nomen prorſus deletum videbatur. Quàm inſigne ergo hoc Dei miraculum eſſe iudicabimus, quòd qui decies conſumpti eſſe poterant, non modò integri manent, ſed incredibiles illos faciunt progreſſus, qui referuntur à Moiſe? Hic verò ſe oſtendit in reputandis Dei operibus pluſquam maligna hominum prauitas. Nam ſi quid opinione ſua maius à Deo editum fuiſſe audiunt in Eccleſiæ ſalutem, quaſi fabuloſum reijciunt. Quicquid vulgare eſt, nec aliâs inſolitum, fortuitò accidiſſe, vel ſaltem humanitus, iactantes, contemnunt. Si autem minus proſpera aut læta eſt Eccleſiæ conditio, hoc protinus arripiunt ad ſcandali materiam.

teriam. Proinde quòd miseris Iudæis lateritium opus, tam graue & illiberale non secus ac iumentis imponi: quòd masculam eorum sobolem ab vtero ad necem postulari: quòd turbam ignobilem tumultuariè collectis vasis clanculum aufugere Moises narrat: hoc plurimis indignum esse Ecclesiæ gloria videtur. Quòd Iacob cum sua familia comiter à Pharaone fuisse exceptum, quòd benignè tractatum, & in opimis pascuis collocatum refert: hoc in secunda fortuna deputant. Quòd non ita longo temporis successu in populum ingentem creuisse familia vna dicitur: quòd tradit idem Moises, tot à Deo edita fuisse portenta, vt perditos ac desperatos Israelitas redimeret: quia fidem excedit, quasi fictitium subsannant. Ergo vt puras ad consyderanda Dei opera mentes afferamus, hac prauitate nobis ingenita, antè purgandæ sunt.

Ne historiam texere videar (quod minimè præsentis est instituti) quæ magno orationis splendore ornari merentur diuinæ in seruanda Ecclesia prouidentiæ exempla, leuiter quasi in transcursu attingere mihi satis est. Quanquam ne decimam quidem partem attingere patitur operis ratio. Nec verò id magnopere necesse est: modò ex paucis vnum hoc quod volo, agnoscant lectores: quò magis sub cruce oppressa fuit Ecclesia, eò clariorem in ea erigenda Dei virtutem extitisse. Ex quo in terram Chanaam ingressus est populus, quo minus vacuam ab hostibus tranquillámque poßideat, sua illi obstat incredulitas. Continuis deinde hostium incursionibus impetitur. Fractis deinde contusisque viribus, prædæ ac direptioni patet. Præterea dominos sæpius mutat, qui tamen certatim in eum perdendum conspirant: vt mirum sit tot ac tam diris propinquísque cladibus fuisse superstitem. Certè, post captam Domini arcam, ne latum quidem digitum, ab vltima desperatione aberat: afflictus erat plusquam atroci clade: totus propè flos virorum perierat: palati ac dißipati, nihil aliud quàm fletus & lamenta meditabantur. Ne remedium quidem præ malorum grauitate quærentibus, aliqua primùm datur relaxatio: postea subitò præter opinionem è cælo salus affulget. Occiso Saule simile instabat excidium, quum Dauid res collapsas momento restituit. Si continuus pacis prosperíque status tenor fluxisset, posset quidem maioribus prædicari encomijs rara illius populi felicitas: sed tot mirificè à Deo allatæ salutes non perinde agnoscerentur. Quum postea decem Tribus se à corpore alienant, tale dißidium inter multos hostes, acriter nocendi occasioni intentos, præsentem interitum minari videbatur. Degenerant postea Israelitæ in alienos ritus. Itaque, abdicantur quodammodo à Dei familia. Residuam partem, quæ Ecclesia Dei censetur, diu staturam esse nemo putaret. Et sanè eo sæpe neceßitatis conijcitur populus ille, vt salute desperata, extrema quæque attonitus expectet. Tempore Achaz, quum duo potentißimi reges ipsam quoque Ierosolymam aggreßi essent, tota regio quasi duplici incendio correpta iam flagrabat: Achaz pauore exanimatus ad primos hostium insultus facilè concidisset. Extinguitur subitò tantus ignis absque hominum manu, fumus etiam discutitur. Annon in liberatione ista, Dei gloria pleno se fulgore effundit? Quum verò Sennacherib regnum præsidijs nudatum occupasset, trepidam vrbem & ad resistendum minimè instructam furiosè inuadit: rex Ezechias ferè similis est capto, nullum effugium, nihil intus opis, nihil aliunde subsidij: dum hostis plusquam insolenter se efferens altò mox abripitur, annõ tam hæc inopinata mutatio verũ esse ostendit, quod ab Iesaia prædictum erat, Esse promptã Deo ra-

tionem, qua truculentam bestiam illam vel domaret, vel cohiberet? Sed vbi paulò pòst noua victoria inflatus reuertitur, longè aliud gratiæ potentiæque suæ specimen in soluenda obsidione, edit Dominus. Neque enim per homines eum inde reuocat, vel vsitatis modis frangit illius impetus, mediósque conatus abrumpit: sed inaudita strage per manum Angeli exercitum illi nocte vna adimens, inermem ac spoliatum ignominiosa fuga procul à Iudæa profligat, quam victor ingentibus copijs tenebat. Hoc certè vnum facinus amplo documento est, nihil interdum magis expedire, quàm Ecclesiam extremis angustijs vrgeri, vt mirabili Dei potentiæ, quòd incolumis euadit, tribuere discat. Nos verò bis ingrati, si velum vltrò nobis opponimus, quod diuini erga Ecclesiam fauoris conspectum obscuret, vbi illustre eius speculum nobis Deus ipse ante oculos ponit.

Iam vix vlla magis coram mundo pudenda Ecclesiæ deformitas fingi potest, quàm Babylonicum exilium. Crudelis rerum omnium direptio, fœda terræ populatio & vastitas, vrbs incendijs & violentia hostili disiecta & lacera, templum horribili ruina excisum, totius sacræ supellectilis indigna spoliatio, quantam hostibus insultandi licentiam dare poterant? Et ea quæ nunc recensui, ostendunt, quàm insolenter se extulerint Chaldæi. Omnium verò conuitijs & sannis paßim impetitum fuisse Dei cultum, verisimile est. Atqui, hæc tantùm quædam erat veluti præludia. Populus Babylonem abductus, non secus ac mortuum cadauer in sepulchrum reconditur. Quanquam hoc quoque interest, quòd laceræ partes huc illuc dißipantur, ne rursus coalescant. Nulla amplius Dei regia, nullum sacrarium, nulla cultus species, nulli solennes cœtus, nullum denique superest Ecclesiæ nomen. Ac ne quid ad extremam contumeliam desit, in superbis & impuris comessationibus sacra vasa ostentui habentur. Quin eò vsque grassatur sæuitia, vt Deum inuocare capitale sit. Sed facit hæc tam immanis omnium malorum congeries, vt in restituenda populi salute, magis emineat Dei virtus. Primùm, quòd Daniel & eius socij in raram potentiam ex seruitute euehuntur, vt aliquid leuationis miserè oppreßis fratribus afferant: hoc iam documento palam factum est, Ecclesiam, vbi videtur penitus relicta, curæ tamen esse Deo. Quòd tres sancti homines, qui in fornacem coniecti fuerant, salui inde ac integri euadunt: memorabile in primis specimen liberationis populi mox futuræ illic relucet. Reditus autem ipse populi non minori admiratione dignus fuit, quàm inaudita quædam resurrectio: vt verè in Psalmo fideles iactent, se tunc somniantibus fuisse similes. Iam quòd commeatus à Rege præbetur, quòd templum extruitur sumptu regio, quòd grauibus edictis prohibentur à Iudæis iniuriæ, pudeat nos non agnoscere Deum harum rerum authorem, quum totidem incredulis fuerint portenta. Hæc autem consyderatio dici non potest, quantopere ad iuuandam augendámque fidem nostram valeat. Quo conuincitur eorum ingratitudo, qui in tam bene ordinato gloriæ Dei theatro, scandalum quo impingant, sibi fingunt. Porrò, in terram suam reuersi, subitò incredibilem in modum, tam hominũ numero, quàm opibus augentur. Hoc quoque non obscurum diuinæ potentiæ miraculum est, præsertim quum nulla illis daretur ab hostibus relaxatio. Scimus enim tot fuisse aduersis copijs obsessos, quot vicinæ erant in circuitu gentes. Verùm, vt in cruce clarius refulgeat extraordinarium Dei præsidium, non multò pòst alijs identidem atque alijs cladibus sic proteruntur, vt iam vltima internecio appareat. Sub Persarum

rum imperio tametsi eorum conditio fuerit tolerabilis, tamen velut oues mactationi destinatæ, parum à macello interdum abfuerunt. Ne immanem suum impetum in eos profunderet Alexander, cœlesti oraculo cohibitus fuit. Quum verò post eius mortem, Syriæ & AEgypti Reges quasi truculentæ bestiæ in rabiem accensæ, mutuò se discerperent, nec vllus esset vltrò citróque sæuiendi finis, quis gentem in medio sitam, & vtriusque libidini expositam diu fore superstitem sperasset? Nec sanè tot ac tam varijs cladibus deiecta stetisset, nisi Deum habuisset custodem, manúque eius suffulta esset. Tandem sub dira Antiochi tyrannide, quasi in profundum gurgitem demersa, nullam amplius lucis scintillam in toto mundo habet. Tota regio sanguine innoxio exundat. Ierosolyma horrenda cadauerum strage, quasi pauimento sternitur. In templo collocatur execrabile idôlum. Abolitis Dei institutis, profani ac degeneres gentium ritus regnum occupant. In ignem proijciuntur sacri omnes libri, vt Dei veritas ex hominum memoria penitus excidat. Quisquis hiscere audet, imo quisquis dolore ingemiscit, ac non potius se perfida simulatione contaminat, protinus ad lanienam protrahitur. Machabæi cum manu à se collecta, in cauernis montium vagi & inopes inter feras latent. Quòd in tanta desperatione, manent tamen reliquiæ piorum, quæ postea emergant, quis neget admirabili Dei prouidẽtia fuisse seruatas? Quòd Moisis & Prophetarum libri ex illis flammis illæsi euadunt, quis humanæ custodiæ tribuat? Denique temporum illorum historia, longè certius testatam nobis Dei prouidentiam facit in protegenda Ecclesiæ salute, quàm si magnificos de omnibus populis superbósque triumphos egisset. Idem & aliæ quæ postea contigerunt perturbationes, spectaculum nobis præbent. Nam quum vsque ad Christi aduentum, nunc externis bellis, nunc intestinis factionibus, nunc barbara principum libidine, quasi assiduo rotatu vexati raptatíque fuerint Iudæi: factum est tamen singulari Dei beneficio, vt Ecclesia inter istas turbulentas conuersiones, in suo gradu steterit. Hîc nobis in mentem veniant tot sancti viri, imo & mulieres, quibus eorum quas recensui calamitatum deuoranda fuit indignitas. Nonnullis, qui ad prouectam vsque ætatem vixerant, necesse fuit per longas & multiplices malorum ambages errare, & tandem anxiè mori, quum nullum exitum viderent. Hæc sanè erant scandala, quæ à recto cursu depellere ipsos possent. Et tamen fide eluctati, vocationem suam constanter persequuti sunt. Nunc verò tam animosa eorum strenuitas non modò instar vehiculi, quod lassitudini nostræ medeatur, sed loco alarum esse nobis debet, quibus supra arduas rupes, spinosos perplexósque saltus & quæuis abrupta transuolemus. Euentus autem lætiores, qui fidelis in seruanda Ecclesia Dei curæ testes sunt, nisi omnem scandali sensum nobis tollant, plus iusto sumus molles ac delicati. Imo hoc fastidium minimè ferendum est, si in plano itinere scandalum praua imaginatione nobis ipsi obijcimus.

Quòd si in veteri populo hoc boni semper habuerunt Ecclesiæ infortunia & ærumnæ, vt præsentius Dei auxilium secum adferrent: ac quò grauior fuit crucis pressura, eò clarius ostendit Deus sua manu erigi Ecclesiam, erectámque sustineri: sub regno Christi longè clarior est huius rei conspectus. Si per continuos pacis successus, florentem iucundúmque statum retinuisset Ecclesia, ex quo publicari cœpit Euangelium mundo: nempe, hæc fuisset humanitus vsitata ratio, quam omnes contemptim præterissent. Verùm, quum aduersus exiguam & contẽptibilem

manum protinus efferbuerint gentium ordinúmque omnium odia: quum nomen Christianũ diu sic fuerit vbique inuisum ac detestabile, vt singulis momẽtis parum ab interitu distaret: quum passim diris modis sæuitum fuerit in eos omnes, qui vel obscuram aliquam Christianismi significationem dare audebant: quum ad extinguendam eorum memoriam facta esset totius orbis conspiratio: quòd Ecclesia nihilominus semper aliqua durauit, hîc insolita virtus & arcanus nescio quis vigor apparet. Hoc dico, quum templa Christianis essent ferarum in syluis & montibus latebræ: nusquam tutum domicilium, & extrema infamia pari que odio flagrarent, quis nomen Euangelio dare non horruisset, nisi diuinitus excitatus? Atqui, subinde multi certatim ex destinato ad subeundum tale dedecus, ad miserum illum & seruilem metum aduolabant. Simul atque Christum professus erat quispiam, non modò ad mortem rapiebatur, sed sæui cruciatus simul erant propositi. Nulla sexus, nulla ætatis misericordia erat. Aliquos fuisse repertos, qui hac mercede Christiani esse vellent, nónne plusquam mirum est? Vt quisque captus erat, acerrima de socijs quæstio habebatur. Si quando in tormentis vocem continuit, qui in tyranni necem cum alijs conspirauerat, ne conscios detegeret, omnes constantiam mirantur: in tot prouincijs, in tot vrbibus innumera seruatæ ad extremum fidei exempla, ánnon linguas diuinitus fuisse gubernatas testantur? Cùm autem in singulis hominibus, ac sæpe etiam in mulierculis periclitaretur tota Ecclesiæ salus, in eo certè insigne miraculum fuit, quòd non breui omnes funditus sublati fuerint. Atqui, inter tot diminutiones, excidijs non multum absimiles, latius tamen propagari non desijt. Idque verè fuit sub crucis ignominia triũphare. Imo qui omnes circunstantias, qua decet æquitate, reputabit, inter mortes innumeras fatebitur continuam fuisse multarum resurrectionum seriem. Quod pro sua difficultate, nobis incredibile foret, si quis narraret posthac futurum: nunc cùm factum est, non modò contemnere, sed offensionis loco ducere, non indicij est, sed maligni fasti dij. Illi quidem maximè violenti fuerunt impetus, sed aliæ quoque ætates ab eadem crucis militia minimè immunes fuerunt. Quin duriora certamina sunt experti, qui syncerè ac fideliter Deo seruire tunc volebãt. Fasces Christi regno submiserat Romanum imperium: videri Ecclesia poterat in beata quietis & gloriæ sede collocata: Barbaræ etiam nationes in Christi possessionem concesserant: verùm hæretici interea ac perfidi homines rerum sic potiebãtur, vt probi verique pastores à suis Ecclesiis per vim, nec sine ignominia fugati, in regionibus ignotis exularent. Ac ne exilium quidẽ illis permissum fuisset, nisi latuissent ab hostiũ tyrannide. Quòd tam atroci persecutionum violentiæ exposita sæpe fuit Ecclesia, quòd ferè prostrata sub hostium pedibus iacuit, procul quidem hoc abest à specie terrenæ dignitatis. Quòd autem exiguus piorum numerus, inuicta fidei constantia tantos persecutionum fluctus superauit: quòd superstes omnibus tyrannis ac hæreticis fuit Ecclesia, quæ veram fidei doctrinam ad posteros transmitteret, hoc verò est luculentum diuinæ virtutis testimonium, quod supra omnes mundi glorias longè excellit. Ita in præsenti Ecclesiæ calamitate nulla refulget dignitas, quæ cœleste Dei regnum, hominũ oculis repræsentet. Nam ea oppressa, summi hostes ipsius titulo, quasi spolijs ornati, non minus crudeliter quàm superbè eam conculcant. Si quis, eorum impietati vel tantillum ausit obsistere, gladijs, ignibus, ac omne genus tormentis formidabiles, veræ Ecclesiæ in terris locum vix relinquunt. Quòd si aliquos sibi angulos in-

inueniat, nunc vi & armis impetita, nũc ludibrijs vexata, nunc minis & terroribus fatigata: nihil minus quàm regium illum Christi decorẽ tantopere à Prophetis commendatũ, præ se fert. Verùm, quum minaciter terrendo, ac furiosè sæuiendo, non eò tamen vsque proficiunt impij, quin Dei Ecclesia sub crucis humilitate, firma rectáque subsidat: cur non in hac mirifica eius conseruatione, Dei gloriã exosculamur? Si quis rerum peritus, quàm multa per hos triginta annos ad eam perdendã machinati sint impij, secum animo reuoluat: non fuisse centies penitus deletam, mirari cogetur. Et nunc quòd intra biennium miserè discerpta fuit, laceræque eius partes à leonis faucibus parum absunt: tametsi multorum animos frangit, optimo Dei consilio factum esse tandem sentient fideles, quò manum suam in ea liberanda clarius exerat. Neque enim ab ipso seruari, nisi ex morte ereptam, agnoscimus.

Huc postremò accedit & alia ratio, quòd ferociam nostram domari subigíque crucis disciplina plusquam necesse est. Videmus vt Ecclesia, quæ in medijs vexationibus spirituali vigore floruerat, nimis læta pace diffluxit. Hodie quum sub duro austeróque fræno nos Dominus constrictos teneat, videmus vt paßim omnes ferè lasciuiant. Quid fieret, si liberè exultandi daretur occasio? Quum Euangelij profeßio longè latéque in Germania regnaret, & integræ adhuc essent eorum vires, qui ad tuendam bonam causam videbantur animati, hácque fiducia susceptum esset luctuosum hoc bellum, quódque infeliciter ceßit: erectis in magnas spes partis nostræ animis: dixi aliquando publicè, plus à nostra, quàm hostium victoria nobis instare periculi. Neque enim tam metuendas esse vllas clades, quàm nimis triumphale, vt ita loquar, Euangelium, quod nos ad insolescentiam efferret. Nec verò me istius vocis hodie quoque pœnitet. Nisi profanæ licentiæ Dominus obuiam maturè iuisset, morbus fuisset temporis successu propemodum incurabilis. Nulla doctrinæ, piísque monitionibus fuisset authoritas. Mediocrem disciplinam qui nondum admittere sustinuerant, iugum omne, non secus ac indomitæ belluæ, violento impetu rupissent. Tanta infamiæ macula ab Euangelio abstergi non potuit, quàm si ad modestiam vi & malis coacti fuissent, qui eam sponte hactenus discere noluerant. Rursum, hoc examine, quali quisque esset animo, patefecit Dominus. Magnificè omnes Euangelium sub vmbra iactabant. Primas in multis locis tenebant scelerati hypocritæ. Post cladem verò acceptam, quidam magni nominis principes protinus exanimati, nobiles respublicæ, metu nescio quo attonitæ, sponte conciderunt. Hìc se plusquam effœminata mollities, imò perfida ignauia apertè prodidit. Impias & sacrilegas à Christo defectiones intra biennium in natione vna plures vidimus, quàm narrent omnium temporum gentiúmque historiæ. Quàm infractum verò sit fidei robur, vbi Spiritus virtute corda sustinentur, palam in alijs factum est. Heroica magnanimitas, quam Dominus in homine vno victo & capto, seculis omnibus spectandam proposuit, nunquam nisi tali crucis experimento credita fuisset. Insignia quædam eius generis exempla, quæ referre promptum esset, consultò prætereo. Sed hæc & alia innumera quisque apud se expendat. Iam mulieres ad mortem raptari aiunt, quò minus habeant veniæ non viri tantum, sed toti populi: qui vt breuem caducæ pacis vsuram redimerent in mundo, Filium Dei æternæ vitæ authorem abnegare, séque cœlesti eius regno priuare non dubitarent. Postremò,

quorsum profutura sint quæ vulgò nunc in grauibus malis reputantur, Dominus ipse melius nouit. Nostrum est, quicquid calamitatum acciderit, forti animo accipere: exitum, qualis optandus est, à Domino sperãtes: semper quidem hoc habere constitutum, vtcunque ad tempus prematur Ecclesia, optimum Patrem, qui singularem eius curam gerit, nunquam passurum, vt obruta deficiat. Si Christum in medio hostium dominari oportet, sicut Spiritus testimonio olim testatum est, regnum eius inter nos sine militia & continuis certaminibus esse non potest. Si nos ouibus similes sumus mactationi destinatis: aduersarij autem luporum instar rabie ardent: veniat nobis in memoriam illud Domini præceptum, possidendas esse in tolerantia animas, donec suam ipse virtutem in nostra infirmitate perficiat. Certè, nihilo felicius habebant Apostoli, quum intrepidè clamarent: Vt quid tumultuantur gentes, & populi meditantur inania? Nos quoque si teneamus quid valeat illud, In cælo Deum ridere, quum impijs habenas laxat, eadem qua Apostoli, fiducia instructi, toti mundo quanuis armato securè insultabimus.

Sequuntur scandala, quæ iterum ex doctrina vulgò creduntur prouenire: sed re vera humanæ vel proteruiæ, vel inscitiæ, vel curiositatis proprij sunt ac germani fœtus. Scriptura de naturæ nostræ corruptione ita docet, quòd ingenitam ex vtero vitiositatem ac malitiam afferamus: ita non posse ex mala arbore prodire nisi malos fructus, donec Christi gratia simus in integrum restituti. Hîc colligit humana ratio, non tantùm carere homines ipsos culpa, dum peccant: sed Deo culpam meritò posse ascribi, qui tales eos creat, vt nati ad peccandum videantur. Interroget vnusquisque suam conscientiam: protinus conuictus obmutescet. Illic enim reperiemus quod Scriptura toties testatur fontem omnium vitiorum esse prauitatem, quæ in nobis hæret. Nos ideo mala omnia perpetrare, quia quod Deo displicet, appetamus. Quî fit igitur, vt quos intus reos peragit propria conscientia, vanas excusationes hinc inde auidè conquirant, ad se & alios reatu eximendos: neque eo contenti, Deum quoque in crimen vocent? Nisi sponte se fallere in suum exitium illis libêret, ánnon vitium, quod in se cernunt, damnarent potius, quàm aliò causam transferrent? Sed agedum, quia qualemcunque duntaxat blasphemijs suis prætextum quærunt: ostendamus vno verbo, nullo eos colore impudenter maledicere. Quem voluntate peccare constat, ísne innocentem se iactabit? Vbi omnia dixerint, illuc demum veniendum, Nihil, nisi quod sponte committunt, illis à DEO imputari. Et quis hominum, ipsos in voluntarijs malefactis absoluet? Porrò, quòd homines iure damnant, an damnare non erit Deo liberum? Atqui tamen cum DEO expostulant, quòd non meliorem illis mentem, & cor etiam rectius dederit. Quasi verò non dedisset initio. Nam prauitatem, quæ in nobis regnat, doctrina nostra non fert acceptam Dei creationi, sed naturæ corruptioni aßignat. Excipiunt rursus, Iniquum esse, alieni delicti pœnam sibi infligi. Ea fortè exceptio nonnihil haberet coloris, si à proprio peccato ipsi immunes, aliena culpa grauari se ostenderent. Sed quum rectam in primo parente naturam ita perdiderint, vt sponte sint vitiosi, quid sibi, tanquam insontibus, fieri conqueruntur iniuriam? Scilicet faciunt, quod perditißimi latrones solent: qui dum ad supplicium rapiuntur, probris vndecunque arreptis iudicem lacerant. Et sunt eiusmodi homines sæpenumero, sicut ad perpetranda

trandi maleficia prompti, ita etiam facundi ad conuitiandum. Quid autē ita ferociter insultando proficiunt? Neque enim aut leuatur eorum ignominia, aut iudici macula vlla inuritur: idque ipsi norunt: sed desperatione excæcati, miserum ex ridicula vltione solatium capiunt. Hactenus eorum blasphemiis respondi, qui impietatem ex professo suā produnt. Sed restant Sadoleti, Pighii, similiumque calumniæ, quibus doctrinam nostram infamant, quasi varias & propè infinitas absurditates secum traheret. Illinc verò si quid est scandali, ideo est, quòd scripta nostra non leguntur. Quid ergo facerem, nisi vt omnes eos horter, qui præpostera offensione abrepti, ignotam veritatem refugiunt, ne duplicem temeritatis pœnam sibi accersant? Nam & se fraudant oblata sibi salute: nec illis impunè cedet, causa inaudita, secundum mendacium statim pronuntiasse.

Quòd verò Prædestinatio mare est scandalorum, vnde id contingit, nisi ex nostra vel curiositate, vel petulantia? Hîc de arcano Dei iudicio agitur, cuius fulgore humanas mētes, si propius accedāt, non perstringi modò & hebetari, sed penitus absorberi necesse est. Et tamē quantū ferebat captus noster, quātumque nostra intererat, Dominus Scripturis patefecit: Nos scilicet esse omnes perditos, nisi quos ad vitā eligēdo, à morte redimit: ad eos Christi gratiā solos peruenire, qui gratuita electione, antequam nascerentur, ad salutē præordinati fuerāt: alios, sicuti sunt æterno exitio destinati, in suis peccatis manere. Vltrà progredi etiam si fas esset, non tamen expediret. Nunc verò, cùm non minus impium sit, quàm noxiū, vnde nos, tanquam iniecta manu, arcet Dominus, perrumpere: officii nostri erat, quod Dominus tradit, reuerenter amplecti: & eo contentos ab omni alia inquisitione abstinere. Vera enim sapiendi regula in hac parte talis est sobrietas, quæ nihil amplius scire appetat, quàm quod Scripturis est reuelatū. Nihil certè absconditū à nobis Deus esse voluit, nisi cuius aut superuacua erat cognitio, aut magis abstrusa, quàm vt eius percipiendæ simus capaces. Quò magis ingrati sumus, nisi nostrum inquirendi studium attemperamus ad eum, quem ipse tenuit modum docendo. Quid ergo miramur, si in abyssum se præcipitant, aut scopulis allidunt, qui phreneticorum more, aduersus Deum violēto impetu ruunt? Deum tyrānidis accusant, quòd exitio adiudicet nondum natos. At sentient olim iustum iudicem: imò iam intus sentiunt, etiam si non agnoscant. Causantur frustra dari præcepta de moribus, frustra leges ferri, iniquè etiam exerceri iudicia puniendis maleficiis, quum fatis regantur omnia, vel potius rotentur. Quasi verò non ita suos electos Spiritu sancto moderetur Deus, reprobos Sathanæ agitandos permittat: vt illis doctrinam pietatis & exhortationes fructuosas reddat: hos teneat contumaciæ conuictos & inexcusabiles, quia moniti non paruerint. Omitto, quàm nihil proficiant, Dei prouidentiam calumniosè Fati nomine infamando. Neque enim vel intricatos causarum nexus somniamus cum Stoicis, vel astris subiicimus mundi gubernationem, vel necessitatem comminiscimur in ipsa rerum natura. Atqui, ea est, quam Fatalem vocāt profani homines. Longè igitur aliud est Dei prædestinatio quàm fatū. Sed facessat logomachia. Si fixa est, inquiunt, æterno Dei decreto rerū necessitas: superuacuum est docere, quale sit cuiusque officium. Nihil enim ex eo quod iam cōstitutum est, mutabit doctrina. Atqui, expendere rursum debebant, à Deo quoque ipso ordinatā in hunc finē esse doctrinam, vt arcanis eius consiliis subseruiat. Quos æterna sua adoptione præordinauit ad vitam, nonne doctrina, quasi porrecta manu, ducit quò destinauerat? Quid enim aliud est efficax vocatio, quàm electionis, quæ prius latebat, cōplementum? Reprobos variis obiurgationibus cōpellat, nullo, vt videtur, profectu. Verùm, cùm ipsos inexcusabiles hoc modo reddat: hîc quoque nōnulla doctrinæ vis apparet. Nō animaduertūt stulti homines, quàm pulchro inter se ordine cōsentiāt Dei opera. Hinc fit, vt doctrinā, quæ nihil aliud est quàm æternæ eius volūtatis ministra, cum vo-

luntate ipsa temerè in certamen committant. Proinde discamus, non hominibus ideo loqui Deum, vt quæ apud se olim decreuit, reuellat, aut etiam corrigat: sed potius vt effectu ipso comprobet, quàm firma sint & stabilia. Quos ab initio semel elegit, fieri nequit vt pereant: sed quia perire ipsos nō vult, in fidem tutelámque Christi tradit. Porrò, vt Christū habeāt pastorem, à quo custodiantur, in eius ouile colligi necesse est. Itaque quum pastoris vocem audiendo salutem electi consequuntur, nihil aliud quàm externa Euangelij prædicatione ad suum finem perducitur ipsorum electio. Eandem & reprobis doctrinam iubet proponi. Cur? An vt quod de illorum exitio statuit, euertat? Quin potius vt obstinata eorum incredulitas, magis patefaciat quid valeat occultæ electionis gratia. Quale enim illustrius speculum, in quo hæc perspicuè reluceat, fingi potest, quàm dum in cōmuni doctrina, eadem Dei vocatione, pari vocandi organo, tantum est hominum discrimen, vt alij pertinaciter respuant, quod alij obedienter amplectuntur? Videmus tamen interea, vt verbum quod hominis ore profertur, etsi impiorum corda non emendet, feriat tamen ipsorum conscientias, & lasciuiam, instar fræni cohibeat.

Iam de scandalis, quibus secundum ordinē aßignauimus, est differendū. Queruntur multi, Euāgelium discordiarū esse fontem: quia simulatque emergit, vnà surgunt cōtentiones: imo nō secus ac si claßicū cecinisset, homines inter se armantur. Fatendū est sanè quod Christus pronuntiat, simul cū Euāgelio dißidia ferè & pugnas exoriri: sed qua id occasione fiat, reputandum est. Primùm, si contumaciter insurgunt homines, quum eos in ordinem cogere vult Deus, qua id ratione fiat, iam prius diximus. Difficile est, vt qui sibi nimiū sapiunt, dociles se Christo præbeant. Iam verò, cùm affectus carnis, qui in hominibus regnant, totidē sint quasi feroces ac indomitæ belluæ, miramur si tumultuosè iugo & fræno resistāt? Atqui, nimis indignum est, cuius mali causa in nobis reperitur, culpam in Euangelium conferri. Nihilo rectius faciunt, qui turbarum metu, & discordiarum odio, à pacis doctrina abhorrent. Tranquillo statu nihil putant esse melius. Quid ergo, si tyrānus quispiam hoc sæuitia & immanitate sua cōsequutus sit, vt dum virgines matronásque ingenuas ad se rapit: dum fortunis optimū quenque spoliat, dum iugulat trucidátque innocentes, metu omnes attoniti sileāt: anne hoc prætextu tyrānis laudem merebitur? Nunc si quæritur, quænā sit pax ista, quam Euangelij iactura redimere multi non dubitāt: hoc sanè constabit, vitiosas peruersásque religiones placidè & absque motu obtinere, quia deterrimus omniū tyrannus Sathan impunè hominibus semimortuis insultat. Tametsi quoad externam corporis seruitutem attinet, tolerari forsan potius interdum expediat, quàm libertatis asserendæ causa, tumultum mouere, qui in cædes & confusam vastitatem erumpat. Verùm, vbi de æterno animæ exitio agitur, nihil tanti esse debet, vt mortiferam pacem vel appetamus, vel etiam voluntarij colamus. Quid etiam quòd Filium Dei ita imperij sui iure fraudamus? Atqui, cœlum potius terræ misceri præstaret, quàm illi minui honorē à Patre datum, nedum prorsus eripi & abdicari. Nos scilicet viuemus alieni à vitæ principe: vt pax nobis cōstet apud homines, bellum ex professo aduersus Deum suscipiemus? Ne dißidium cum improbis habere cogamur, à Christo dißidere nō recusabimus, per quem sumus vnà cum Angelis Deo reconciliati? Nimis sanè indigna merces. Nec verò Christus, cùm pacatum Sathanæ regnum describit, ideo appetēdum esse docet: quin potius summi beneficij loco fore hoc promittit, vt fortior cum illo confligens, iniusta illum tyrānide spoliet: nam si tam animosos cernimus, qui ambitiosè pro imperio vel libertate sua dimicāt, vt quosuis excipere motus nō dubitent: vbi turbarum procellas excitat Sathan, ad turbandum Christi regnum: quanto nos fortiori animo cōtrà obniti decet? Filius in patrem insurget: pater filij vitæ non parcet: fratri insidiabitur

tur frater. An ideo sunt hæc prædicta, vt sibi ab Euangelio caueant homines, ac non potius, vt in tempore moniti, nullum ex nouitate terrorem concipiant? Neque enim cum alijs mihi negotium est, quàm qui ad fucosæ pacis prætextum, Christi ipsius nomine abutũtur. Etsi me quoque non latet, turbulentos homines mouendis seditionibus, Sathanæ esse flabella, vt in Euangelij odium placidos alioqui homines inflammet. Ita nostro seculo sub Euangelij nascentis initia, barbaros homines armauit, qui legibus, iudicijs, & omni politiæ bellum ex professo indicerent. Sed quum nobis minimè ignotum sit eiusmodi artificium, modò pacẽ ex animo quæramus, eam vero experimento sentiemus à Deo nobis per Euangelium offerri: vt inter homines quoque nobis constet. Ab Euangelio quidem recedere, vt seditionibus obuiam eatur, nimis peruersum est.

Iustior in speciem hæc scandali causa est, quòd simul ac publicari cœpit Euangelij doctrina: velut aperta scaturigine, multorum erũpit impietas, qui religiosi antea visi fuerant. Atqui, lõgè æquius erat, hoc ad fidei confirmationẽ valere. Quũ has Christo partes assignat Simeon, vt retegat ex multis cordibus cogitationes: adeò nemo refragatur, vt plausibilis sit sententia. Quid ergo in re ipsa absurdi inuenitur? fingamus nunquam fuisse dictum: vt sine præiudicio æstimetur quod apparet. Quũ ante annos triginta vbique vigeret religio, & in cõmunẽ receptúmque Dei cultũ, sine cõtrouersia, omnes cõsentirent, nũc impietas & Dei cõtemptus passim ebullit. Principiò, dico nihil esse mirũ, si tenebras lux discutiat: tã altas esse cordis humani latebras, támque flexuosos recessus, vt abyssos propè omnes superet, iam olim prouerbio vulgatum esse. Iam, si qua in re fallax est hominum simulatio, mira erga Deum improbitate ludit, vbi minimè fas erat. Huc accedit Sathanæ vafrities, quòd partim ignorantiæ caliginem obducens, partim Dei cultum obtegens ceremoniarũ laruis, miram religionis, quæ nulla est, põpam ostentat. Hoc sub Papatu fuisse vident omnes oculati. Illic enim consciẽtiæ, quasi Circæis venenis fascinatæ, stupẽt: per longas ambages serium Dei sensum refugiũt. Nã immensũ illud ceremoniarũ chaos, verè latronũ est spelunca: quia hypocritæ sub illis inuolucris abditi, quid vis sibi impunè licere cõfidũt. Eiusmodi securitas, si veræ fictæque religionis discrimen tollit, nihil mirum. Quòd si quando propius ad Deum accedere videntur, non alium in finẽ multum se fatigãt adeóque excruciant, nisi vt interior cordis impietas, talibus remedijs delinita intus quiescat. Nunc, si illata Euangelij face profligatur hypocrisis, ac palàm fit impietas, iniusta est ac peruersa, quæ inde suscipitur offẽsio. Olim inter profanos homines, nisi qui palam veneficus erat, & testamẽtarius, & periurus, & coopertus omni flagitio, nemo habebatur deorum contẽptor. Nam quum carnales sibi deos fingerent, nihil facilius erat, quàm religione defungi. Atqui videmus, vt acriter in derisores inuehantur Prophetæ: quod proculdubio non sine grauibus causis faciũt. Ergo impietas quæ se exerebat in Dei Ecclesia, apud incredulos nulla ferè tũc apparuit. An ideo Legẽ & Prophetias flabella ad eam excitandã fuisse dicemus? An ideo pura religio, quæ hydrã illam in lucem protrahebat, minoris censebitur? Quinetiam in ipsa Dei Ecclesia, nõ nisi post natum Isaac, Ismaelis sannæ se proferunt. Qui antea secundus erat à sancto Abraham, repentè in sceleratum gratiæ Dei ludibrium erũpit: quo meretur à patris familia abdicari. An tale exemplum, Abrahæ domesticos à sancta progenie alienare debuit? Porrò, quod in Isaac tenuiter fuit adumbratum, in Christo clarius exprimi oportuit: idque factũ testatur Euangelij historia. Scimus enim, ex quo in mundũ ipse productus fuit, quantopere efferbuerit eorũ insania, qui prius se religionis titulo venditabant. Quare maligna hæc facessat opinio, Ex Euangelij doctrina scaturire impietatis licentiam: quia velut è latibulis in apertã lucem protrahitur. Quin potius hoc ipsum nos oblectet, Retegi ex multorum cordibus cogitationes.

Quanquam huius rei alia quoque notanda est ratio: nempe quum oblatā Euangelii gratiā alii respuant, alii contemptim summis tantùm labris gustent, alii superbè repudient, annon digna est omnium ingratitudo, de qua non mediocrem vindictam Deus exigat? Et profectò seuerè vlciscitur, quum adempto religionis sensu, in horrendam istam cæcitatem eos præcipitat. Quotquot ergo videmus hodie Lucianicos homines, qui totam Christi religionem subsannant: quotquot item Epicureos, qui nullo Dei metu ad quamlibet nequitiam se prostituunt: totidem sciamus à Deo nobis ante oculos poni vindictæ Dei exempla, quæ nobis Euangelii dignitatem pretiúmque commendent. Paulus meritò in reprobum sensum, & fœdas probrique plenas cupiditates coniectos fuisse dicit, qui Dei notitiam, qualis ex solo mundi aspectu concipi potest, iniustè suppresserant: vt qui Deum fraudauerant suo honore, extremæ ignominiæ subiecti, iustam reciperent ingratitudinis suæ mercedem. Quò indignius est sacrilegium Euangelii contemptus, non mirum est, si atrocior de ipso nūc sumitur vindicta. Quid enim? An qui scintillulas in mundi fabrica emicantes sua socordia extingui passi sunt, iure plexos esse fatebimur: qui autem plenum gloriæ Dei fulgorem, qui in Euangelio lucet, destinata malitia obruunt & extinguunt, eos vellemus impunè Deo illudere? Quòd si Deum contemptæ, vel abiectæ suæ gratiæ, seuerum esse vindicem plusquam æquum est, cur eius vindictæ, quæ in primis laudanda est, exempla cernentes offendimur? Imo potius decebat, vt iam dixi, sicuti hoc modo Euangelii maiestatem asserit Deus: ita eius reuerentiam in animis nostris sanciri. Euangelium, quo se nobis in Filii persona offert ac donat, quomodo satis dignè excipi potest? Atqui, incomparabilem hunc thesaurum vulgari honore multi vix dignantur: alii abiiciunt ad pedes, alii vanis mundi deliciis securè posthabent: multi etiam tanquam aliquod ludicrum, iocosè ad profanam oblectationem conuertunt. Quid postea sequutum est? Quum aliqua saltem religio eorum animis insideret, nunc canum in morem, aduersus eum latrant. Atque hoc quidē acumine sibi placent, imo semidei videntur, quòd nubibus oppedere non dubitant. At verò, si prodigiosa est hominis in pecudem conuersio, eò magis sunt deplorandi, quòd nullo mali sui dolore tanguntur. Papistarum ineptias lepidè rident, sed ipsi indigni sunt, qui vnquam ad Papismum reuertantur. Neque enim vulgares eorum exitus esse conuenit, quibus & sacer Christi sanguis, & æterna Dei veritas, & lux vitæ, partim risui fuerunt: partim contemptui. Et certè, qui nunc passim regnat Euangelii contemptus, certum est belluinæ cuiusdam vitæ præsagium: nam, quum hoc extremum sit curandis hominum vitiis remedium, vbi Dominus cum Euangelio suo affulget, quibus nihil prodest remedium hoc, eos esse incurabiles constat. Qui verò medicum scientes ac volentes aut eludunt, aut procul abigunt, vltrò sibi quasvis accersunt mortes. Vt caput hoc concludam, quibus atrox malum, vt est, censetur impietas, hi ex hac grauitate pœnæ, quàm indignè Euangelii sui contemptum ferat Dominus, æstimant: atque hoc documento in eius fide & obedientia confirmantur. Agrippam, Villanouanum, Doletum, & similes vulgò notum est tanquam Cyclopas quospiam Euangelium semper fastuosè spreuisse. Tandem eò prolapsi sunt amentiæ & furoris, vt non modò in Filium Dei execrabiles blasphemias euomerent, sed quantum ad animæ vitam attinet, nihil à canibus & porcis putarent se differre. Alii (vt Rabelaysus, Deperius, & Goueanus) gustato Euangelio, eadem cæcitate sunt percussi. Cur istud? nisi quia sacrum illud vitæ æternæ pignus, sacrilega ludendi aut ridendi audacia antè profanarant? Paucos nomino. Quicunque eiusdem sunt farinæ, eos sciamus nobis à Domino in exemplum quasi digito monstrari, vt sollicitè in vocationis nostræ stadio pergamus, ne quid simile nobis contingat.

Porrò, quia non lapsu tantùm suo vel præcipitio, infirmos offendunt perditi isti homines

nes, sed impietatis suæ venenum huc illuc profundunt, vt atheismo orbē repleant: huic quoque scandalo obuiā eundū est. Idque facit Spiritus, dū vēturos admonet illusores, qui spem nostram sannis exagitent: sed idē pronuntiat animas instabiles, eorum illecebris fore obnoxias. Ergo vt simus extra periculum, colligenda est in Christo firmitas. Solennis mos est impuris istis canibus, quò plus ad ructandas blasphemias licentiæ habeāt, scurrilem personam agere. Ita in conuiuijs & sermonibus suauiter iocādo, omnia religionis principia conuellunt. Ac primùm quidem obliquis facetijs se insinuant. Hic tamen finis est, vt omnē Dei timorem obliterent ex animis hominum. Nam eò tandem perrumpunt, religiones omnes ex hominum cerebro natas esse: Deum esse, quia sic credere libeat: futuræ vitæ spem lactādis simplicibus inuentam esse: metum iudicij, puerile esse terriculamentum. Hæ quidem Sirenum voces, deliniendis multorum auribus nimis sunt appositæ: sed quas iā suus pruritus titillat. Nam quosdam videmus, adeò cupidè quæ ad tollendum pietatis sensum faciunt, captare & venari, vt vixdum percepto paucorū verborum sonitu, repentè ab æterna & inflexibili Dei veritate desciscant. Et sanè, quisquis vel modicè in Scripturis sacris versatus erit, longè alibi quàm in opinione fundatam esse fidem nostram expertus, non ita facilè nutabit. Qui verò insculptū in cordibus Spiritus sigillum gerunt, multum abest quin machinis istis impetiti, concidant. Sed hoc est scilicet quod dicit Paulus, Naufragium facere homines in fide, postquam à bona conscientia exciderunt. Quo significat & hanc esse rectæ intelligentiæ custodem: nec mirū esse si nihil firmum habeāt, qui inter varias cupiditatū procellas fluctuātur. Itaque nō est quòd nos turbet Atheismus, qui nunc cum in toto mūdo passim grassatur, tum verò in regum & principū aulis, in tribunalibus, in splēdidis alijs vitæ generibus præcipuè regnat. Nā si rerū peritos interrogē, adeóque eos ipsos, qui se expedire ab hac tētatione nequeunt, quotusquisque illic bonæ conscientiæ hospitium concedat: in prōptu erit responsum, eam procul exulare. Quid ergo miramur illud fidei naufragium, quod Paulus necessariò sequi docet? Porrò, si tam sedulò recōditam in arcis pecuniam seruant, quotquot aliquo eius amore tanguntur: qui nullo timoris Dei præsidio munitus, vltrò se in prædam exponit, quid excusationis obtendet, si cœlesti fidei thesauro spoliatur? Præsertim quum nihil tam exitiale esse nouerimus, quàm istas impiorum tendiculas. Neque enim quod ab illis instat periculum, extenuare in animo est: quin potius moneo & testificor, nullos tam esse veneficos serpentum afflatus. Verùm, eò magis ad cauendum, vigilantes ac sollicitos esse nos decebat. Interea ab hac quamuis pestifera contagione, immunes fore dico quicunque solidas in Christo radices agere nō neglexerint. Neque verò hoc meum, sed Pauli dictum est: Crescendum esse in Christi notitia, donec adolescamus in virum perfectum: ne simus amplius obnoxij hominum versutiæ, qui nos circumuenire tentant. Simul tamen altera Pauli exhortatio audienda: quando hac lege desponsi sumus Filio Dei, vt integram illi seruemus cōiugij fidem, inprimis cauendum esse, ne suis lenocinijs nos corrumpat Sathan: nam si aliquod iam impudicitiæ signum dedisse videtur, quæ lenonis illecebris aurem præbuit mulier: parum castas esse animas apparet, quibus ad perfidam defectionem sollicitari dulce est.

Non absimilis est errorum omnium ratio. Labascit multorum fides: alij etiā prorsus ab Euangelio desciscūt, quia erroris segetē esse conijciunt. Quasi verò à terræ cultura & satione quisquā abhorreat, quia purum semen in lolium sæpe degenerat. Ne quem percelleret rei nouitas, admonuit Christus hoc futurum. Tametsi enim hypocritas illic zizanijs comparat, tritico veros ac germanos Dei filios: hanc tamen vsitatā Sathanæ fraudem esse ostēdit, corrūpere quibuscūque potest modis & vitiare cœleste Dei semen, ne ad frugē perueniat. Mundū instar deserti & inculti agri scimus diu iacuisse sterilē: nunc Euāgelij doctrinam

seminauit Deus per suos ministros. Miramur, si Sathan quascunque potest errorum corruptelas misceat? Et quæ non statim à primo Euangelij exortu falsorũ dogmatum plaustra inuexit? Omitto innumeram multitudinem. Sed Valẽtini, Montani, & Manichæorum delirijs quid magis prodigiosum fingi potest? Perquàm verò ridiculũ est, eos qui Euãgelij lucem tam densis tenebris nõ fuisse extinctã, miraculi loco ducunt, vim eius contra tot machinas stetisse inuictam cum plausu audiunt, quia nũc quoque mendacij tenebras offundat Sathan, Euangelij doctrinæ infensos reddi. Verùm, quia ad hunc scopulũ varijs modis impingitur, breuiter ostendã nullam esse offensionis speciẽ, in qua non sponte vel socordia, vel alio proprio vitio singuli incurrant. Qui simpliciter vnum hoc obtẽdunt, sectas ex Euãgelij doctrina pullulare, hi partim qualẽcunque prætextum captant, partim nimia leuitate mali causam in Euangelium transcribunt, quæ alibi residet. Quisquis aperire oculos dignabitur, Euangelium perspiciet nõ modò puram ac liquidam esse Dei veritatem, sed optimũ sanctæ vnitatis vinculum. Nunc si contrà insurgit Sathan, vt hanc lucem errorum nebulis obscuret, ac vnitatem laceret, in quam coalescunt Filij Dei, officiũ ille suum facit. Est enim & mendacij pater, & dißidiorum omniũ author atque artifex. Nostrûm ergo erat eò intentius in quærenda veritate laborare, inuentam constantius amplecti. Non modò abstinẽt isti ab omni eiusmodi studio, ac refugiunt: sed hunc defensionis clypeum opponunt Deo, ne obedire eius imperio cogantur. Alij tametsi data opera non quærunt quomodo repudient sanam doctrinam, quum tamen leui occasionis aura perciti resiliunt, nihil habent iustæ excusationis. At verò non abs re timent, ne si incerti quò eundum sit, flexibiles se præbeant, sua hac facilitate implicentur errorum laqueis. Est hoc quidẽ aliquid. sed eius periculi alia melior erat cautio: nempe, vt se pia humilitate, modestia, sobrietate, reuerentia, Deo subijcerent. Neque enim frustra promisit Christus, pulsantibus ianuam apertum iri. Nec frustra spiritu iudicij & discretionis à Patre donatus est. Non frustra etiam per os Iesaiæ promittit Dominus pædagogum se fore populo suo, qui ad regẽdos eius gradus à tergo præsto sit. Denique, non fallendi nec frustrandi causa, viam vitæ nobis in verbo suo monstrari pronuntiat. Vnde apparet bonam hominum partem hoc ipsum ingeniosè appetere, vt contemptis remedijs, in suo malo torpeat.

Quòd autem multos videmus, hoc vel illo errore captos, à recta via abduci, nunquam nisi iusta Dei vindicta, accidit. Primùm verè Augustinus superbiam nominat hæreseon omnium matrem: nullus enim vnquã extitit erroris magister, quem nõ praua ambitio in suum præcipitiũ extulerit. Scimus Deum paruulis fidũ esse doctorem. Scimus Christum humiles ac mansuetos ad se vocare, vt eos habeat discipulos. Proinde qui arrogantia turgent, eos non mirum est ab hac schola pulsos, vagis suis speculationibus sursum ac deorsum raptari. Quotquot hac nostra ætate à pura Euangelij doctrina prolapsi, falsorum dogmatum cœperunt esse authores, reperiemus omnes superbiæ morbo correptos, ingenij tormenta sibi & alijs fabricasse. Pro multis vnum Serueti exemplum sufficiat. Is enim Lusitanico fastu inflatus, magis etiámnum propria arrogantia turgens, hanc sibi comparandi nominis rationem optimam esse statuit, si omnia religionis principia conuelleret. Quicquid ergo de tribus in Deo personis olim ab ipso Apostolorum seculo traditum à Patribus, & continua ætatum serie ab omnibus pijs receptum fuit, non modò tanquam insulsum repudiat, sed plusquam atrocibus conuitijs exagitat ac proscindit. Iam canina illa mordendi latrandique rabies, quam ebulliũt omnes scriptorum eius paginæ, satis testatur, qualis hominem spiritus instiget. Ad rem verò si venias, clarè perspicies, ieiuna inanis gloriæ siti accensum, absurdißima quæque deliria cupidè hausisse, quibus se inebriaret. Sermonem

Dei

Dei non prius fuisse imaginatur, quàm dum Moises Deum in mundi creatione loquentem inducit. Quasi verò tunc demum esse cœperit, quum exeruit tantam suam virtutem: ac non potius æternæ suæ essentiæ specimẽ ædiderit. Christi carnem sic deificat, vt veritate humanæ naturæ abolita, diuinitatem, quæ spiritualis est, palpabilem fingat. Et tamen Deum plenis buccis Christum vocando, vmbratile nescio quod spectrum nobis comminiscitur: vtpote, qui ab initio Platonica duntaxat idea fuerit: nec alio iure sit filius Dei, nisi quòd in vtero Virginis ex Spiritu sancto cõceptus est. Interim multa speculationum plaustra congerit, quæ adeò nihil habent coloris, vt facilè sano cuiuis homini constet, non nisi cæco sui amore fascinatum, posse ita desipere. Quòd si protinus vt emersit Dei veritas, superba ingenia tum sua ambitio sollicitat, tum etiam Sathan impellit, vt illam prauis cõmentis & fanaticis opinionibus, vel obscurent, vel peruertant, non est cur nos tanquam re insolita turbari oporteat. Quare, vt superbiam prius diximus omnium hæreseon matrem esse: ita eorum vanitas, qui se talibus magistris discipulos adiungunt, ad eas fouendas perpetua est nutrix. Quoties spargitur error aliquis à Pseudopropheta, Moises tentari nos dicit, an Dominum ex corde amemus. Quorsum id, nisi vt sciamus non alios abduci à pura doctrina, quàm qui pietatem falsa professione mentiebãtur? fidem verò firmis radicibus fixam adeò machinæ istæ non euertunt, vt potius eius firmitudinem illustrent: quemadmodum Paulus grassantibus in Ecclesia sectis, eos, qui probati sunt, manifestos reddi scribit. Quò minus mirũ est, prout afflauit aliquis nouæ sectæ ventus, plurimos huc illuc dilabi, quum paucissimi infixum in animis Dei timorem habeant. Tantum abest, vt nos cum multitudine titubare deceat.

Proteruiendi ansam ex Euangelio arripere, iam olim multis vsitatum fuit. Non abs re toties Apostoli, ne in licentiam carnis vertatur libertas, de ea moderanda præcipiunt. Semper enim caro, vel minima occasione oblata, statim exultat. Atque vt dura est, & humano ingenio cõtraria seruitus: bona pars, quovis modo iugum excutiat, beatam vitam in eo sitam arbitratur. Hoc prætextu olim serui, quasi Euãgelij præconio ad pileum vocati essent, contumacia efferebantur: alij Regum & magistratuum subiectione se eximebant. Similiter hodie per multi infimæ sortis homines, gustato Euangelio, insolenter se iactant: famuli altos ferocésque spiritus induunt: complures pudoris ac modestiæ obliti, sibi quidvis arrogant. Sed hoc pessimum, quòd se ab ipsius Dei obsequio plerique non secus emancipant, ac si nos adoptando in filios, patrium omne ius & imperium sibi abrogaret. Fœda sanè prauitas, & quæ sua indignitate grauiter vulnerare possit pios omnes animos. Verùm vrat nos potius Dei iniuria, quàm à nobis duplicetur. Audimus quid de Christi mansuetudine testatus sit Iesaias. Audimus quid de se ipse Christus prædicet: Discite à me inquit, quia mitis sum & humilis corde. Et hac de causa, quemadmodum Paulus admonet, quum esset in forma Dei, seipsum exinaniuit, vt ab eo submissionem omnes discamus. Cùm ex cælesti maiestatis suæ solio huc vsque descenderit Dei filius, vt carne nostra indutus, non serui conditionem modò, sed extremam crucis ignominiam subiret: quem nostrûm cristas erigere non pudebit, vt aliquid simus vel esse videamur? Qui summis opibus & honoribus excellunt, eos, vt se ad Magistri exemplum conforment, necesse est, tanquam magnitudinis suæ oblitos, ad humiles descendere. Vbique iam igitur præpostera humilium arrogantia erit, si altos efflare spiritus, Euangelii prætextu incipiant. Neque enim iure suo magni cedere iubentur, vt abiecti alioqui homines, ius alienum vsurpent. Cæterùm, hæc doctrina non modò singulis officij sui legẽ præscribit, sed nobis quoque castigationes suppeditat, quæ ferocientiũ proteruiam retundãt: interea mali huius inuidiam & crimen auertit ab Euangelio. Fieri quidem vix potest, vbi miseri homines, nullis opibus, nulla authoritate, nullo ingenio, nulla dignitate freti, simulac

garrire de Euangelio didicerunt, se fastuose ingerunt, non sine aliorum contemptu: quin stomachum tanta indignitas ingenuis & cordatis hominibus moueat. Quanquam adeò ridicula est bonæ partis stultitia, vt pudore & misericordia potius nos afficere, quàm bilem nobis prouocare debeat. Demus tamen esse, quod nos valde offendat: an nostra aduersus stolidam superbiam indignatio, in ipsum omnis modestiæ authorem incurret?

Ecce ex altera parte multos, Euangelij professionem dissoluta turpíque vita, quantum in se est, fœdantes. Vnde affine proximo scandalum nascitur. Et certè cùm nos, sanctè honestéque viuendo, Euangelium ornare Paulus testetur, qui sibi malè viuendi licentiam indulgent, totidem sunt Christianismi probra & maculæ. Nec verò dubium est, quin horrenda eiusmodi omnes Dei vltio maneat, qui peruersis suis moribus, pietatis doctrinam infamant, & sacrum Dei nomen ludibrio exponunt. Sentient olim quàm intolerabile sit crimen, sanctum Euangelij thesaurum profanasse: quàm non frustra dictum sit, non impunè laturos qui Dei nomine abusi fuerint. Sentient quàm pretiosæ sint Deo animæ, quibus salutis viam malo suo exemplo præcludunt. Primùm, nimia est ista improbitas: Deum, quem factis abnegant, ore confiteri, sicut Paulus dicit: vt cælestis sapientiæ discipuli appareant: quum tota vita manifestum Dei contemptum arguat. Sed hæc plusquam sacrilega impietas, Euangelio ad scelerum prætextum abuti. Loquor de artificio iam vulgari, quo se perfidi & nequam homines, ad fallendum, fraudandū, modísque omnibus nocendum insinuant. Vidi olim, quos lenocinijs suis impurísque pactionibus non pudebat Euangelij vmbram obtendere. Alij qui minus sunt scelerati, dissolutè tamen viuendo, & Ecclesiam polluunt vitiorum suorum sordibus, & Euangelio maculam aspergunt. Iam illud quidem miserum est ac dolendum, non modò imputari sanctitatis doctrinæ hominum flagitia, sed in eorum persona calumniosè eam traduci. Sed aliud est Ecclesiæ vlcus magis deplorandum: quòd pastores, ipsi, inquam, pastores, qui suggestum, hoc est sacrum Christi tribunal ea lege conscendunt, vt vitæ puritate præ alijs omnibus excellant, interdum sunt turpissima vel nequitiæ, vel malorum aliorum exempla. Ita fit, vt nihilo plus fidei ac grauitatis obtineant eorum conciones, quàm si fabulam in scena ageret histrio. Et tales scilicet contemptui se esse apud plebem, aut etiam ludibrij causa digito se monstrari conqueruntur. Ego autem potius vulgi miror patientiam, quòd non eos luto & stercoribus mulieres ac pueri operiunt. Ministerij dignitatem extollunt plenis buccis: at illis non venit in mentem, ideo non haberi suum ministerio honorem, quia ipsum sua turpitudine conspurcant. Nam sicuti verè olim à quodam dictum est, Vt ameris, amabilis esto: ita morum grauitate & sanctimonia reuerentiam sibi acquirant oportet, qui in pretio haberi volūt. Atque vtinā tali hominum colluuie exonerari purgaríque posset Ecclesia. Sed longè aliter vtplurimùm contingit. Nam quum se meritò contemptibiles esse norint, mala conscientia libertatem illis adimit. Denique, quum propter inhonestæ vitæ probra, sentiant omnibus se obnoxios, vel pudore metúque retenti, hiscere non audent, quoties seuerè exigendum foret, quod ipsi minimè præstant: vel parcere delinquentibus coguntur & adulari. Adde, quòd ignaui sunt vētres, qui vt molestia omni valere iussa, otio deliciísque suis cō sulant, cælum passuri sint terræ misceri. Eorum etiam nōnulli, virtutum odio suis peræquè & aliorū vitijs libenter indulgent. Populus autem vt gratiam referat, eos amat solos, amplectitur, fouet: atque vt suis delictis patronos habeat, suo patrocinio tuetur. Interea tamen non desinit scandalum sibi ex corrupta pastorum vita obijcere, ne ad Christum accedat. Nimis id quidem peruersè & impudenter: sed neque excusatione dignus quispiam, quē à Christi accessu arcebunt hominum peccata. Nihilo scilicet magis, quàm si quis ex fonte bibere recuset, quia sentibus & spinetis dicat esse obseptum: quum tamen obstacula transcendere, nec

nec magno labore, & sine periculo liceat. Quia nonnullos Euangelium in ore habentes, scelerate aut nequiter viuere conspiciunt: En, inquiunt, Euangelium. Quantò rectius cum dolore agnoscerent, grauem fieri Deo iniuriam, quum doctrinæ vita tam malè respondet? Si nebulæ terris caliginem obducunt: nemo tam insanus est aut improbus, vt solem propterea caliginosum vocet. Atqui, inter Solis & Euãgelij claritatẽ plurimũ interest. Nam quum illũ obscurent nebulæ: facere non potest hominum prauitas, quin perluceat sanæ piæque doctrinæ splendor, quo vita nostra, abstersis tenebris, in veram iustitiam reformatur. Ergo solem, etiam dum absconditus latet, fatebimur esse lucidum: conspicuam Euangelij lucem, & in ea refulgentem Christi gloriam quum cernamus, oculos nobis hominum peccata, qualiacunque tandem sunt, perstringent?

Quantum ad duces ipsos spectat, iam nouerat Christus in ignominiam doctrinæ maximè redundare, si turpiter viuunt. Vt hoc scandalum auertat, hortatur ad seruandum quod iubent, etiamsi ne minimo quidem digito attingant onera, quæ aliorum imponunt humeris. Scribarum tunc munus erat, populum instituere in lege Dei: illi autem quum in cathedra, diuinæ essent Legis interpretes, domi & in foro pleni erant fraudibus, superbia, crudelitate, periurijs: libidinosè quiduis audebant. Vult nihilominus Christus, suam Dei verbo authoritem intactam manere. Non fuit hæc seculi vnius propria admonitio: quin potius hodie quoque vox cælestis auribus nostris inclamat, vtcunque vitam professioni suæ minus consentaneam agant pastores: perperam tamen fieri, si quid hac causa Euangelio detrahitur. Vt certè nimis indignum est, quam Deus præscripsit bene viuendi regulam, peruersa hominum vita metiri. Reddent illi quidem aliquando rationem, ac sentient illud non è nihilo fuisse denuntiatum: Satius nunc fore homini, suspensa à collo mola, demergi in profundum maris, quàm si vnum quemlibet ex minimis offendat. Nostrum tamen interea est, ea quam Dominus strernit, via, ad metam properare.

Scandalum tamen hac in parte duplicatur, vbi ad scelerum indignitatem priuatum damnum accedit. Alij benignè hospitio excepti, vel furto onusti clàm abeunt, vel alijs modis hospites defraudant, vel sollicitãt ad stuprum ancillas, ac interdum etiam vxores tentare audent. Alij ad captandum miri artifices, nudatos relinquunt, quibus aureos montes pollicebantur. Alij in mutuo fallunt: alij abnuunt depositum: alij in societate perfidi. Alij quam eleemosynæ nomine pecuniam à bonis frugique hominibus abstulerunt, vel in scortationem cõsumunt, vel in aleam, vel profusos alios luxus. Alij quod ad iuuandam eorum industriam mutuo datum fuerat, audacter in otio heluantur. Atque ad hæc flagitia nonnulli socias habẽt vxores. Alij sacrosanctum coniugij vinculum, deceptis vxoribus, & abiectis liberis, violare non dubitant. Plura sunt eiusmodi facinorum exempla, quàm quibus recitandis breuis catalogus sufficiat. Fieri certè non potest, quin graue acerbumque ingenuis animis vulnus infligat istorum hominum perfidia. Præsertim verò cõsternari bonos viros necesse est, qui quum tenue haberent peculium, se Euangelij prætextu, non secus ac si in prædonum manus incidissent, spoliatos se vident, atque ad inopiam redactos. Atque hoc inter duriora nostra exercitia memorandum est, quòd videre cogimur, qui sic impunè Euangelio illudant. Verùm, si meritò prohibet Deus per os Pauli, ne multos ingratos & prauos experti, tamen benefaciendo fatigemur: idque facit, ne cui probo & egenti desint nostra officia: quantò diligentius cauendum, ne hominum peruersitas eò nos morositatis adducat, vt simus erga Deum ingrati & impij? Quemadmodum igitur acriter vigilare nos decet, ne eiusmodi nebulonibus aperta sit ianua ad nocendum, obuiam eundum illorum insidijs: danda opera, quantum in nobis est, vt per magistratus seuerè vindicẽtur fraudes & maleficia: vt quibus ludibrio est vox Do-

mini, quique Ecclesiam contumeliose subsannant, carnificem, vt digni sunt, habeant magistrum: & furcas, scholam: ita rursum aliquantò diligentius cauendæ sunt Sathanæ insidiæ, ne obiecta caducæ pecuniæ iactura, cœlestē nobis thesaurum excutiat. Nam & id molitur, & nobis longè magis exitiale est. Quisquis spem habet in Christo, inquit Ioannes, seipsum sanctificat. Ad hanc sanctitatem qui non aspirant, quum sciamus eos falsò Christi nomen obtendere, quid est cur nos sua prauitate impediant ac moretur? Est quidem panis vitæ Euangelium: sed multum abest, quin ab omnibus concoquatur: quum ex multis, qui auidè illud deglutire videntur, pauci eius gustum percipiāt. Denique, quando areæ Christus Ecclesiam suam comparat, vbi sic paleæ mixtum est triticum, vt sub ea obrutum magna ex parte lateat, non extraneos facit paleæ similes, sed qui falsa Euangelij professione, locū inter pios occupant. Quorsum etiam testatus foret, se multos vltimo die non agniturum, qui & præcones se fuisse Euangelij iactabunt, & miracula à se edita obijcient: nisi quia seculis omnibus tales aliquos extare necesse est? Fit etiam interdum, vt qui Deum alioqui ex animo timent, vel saltem non omnino sunt reprobi, in fœdum aliquod facinus prolapsi, & se, & quam sequuntur puram religionē, dedecore afficiant. Quantum fuit illud Dauidis flagitium, quum suæ libidini indulgens, vt alienam vxorem raperet, non modò vnius hominis de se bene meriti innoxium fudit sanguinem, sed totum Dei populum, quantum in se erat, exitio tradidit? Si colligere huius generis scandala libeat, quæ heroicos homines concutere poterant, quæ domi suæ vidit scelerum portenta sanctus patriarcha Iacob? Postquam eius filiæ vis est allata: Simeon & Leui non minus barbara sæuitia, quàm nefanda proditione Sichimitas trucidant. Cædibus imbuti eius filij, in fratricidium conspirant. Accedit tandem ad malorum cumulum incestus primogeniti cum nouerca concubitus. Et tamen in vna domo, tunc inclusa erat Dei Ecclesia. A recitandis pluribus exemplis abstineo. Hodie verò pauca scandala lynceis oculis disquirent nonnulli, ne quid cum tota Dei Ecclesia, quaquauersum patet, commune habeant. Vno hoc exemplo contentus sum lectores monuisse: fidem nimis fore instabilem, si ad singulas hominum ruinas subinde labascat. Interea illud tenendum est axioma: Certo Dei consilio fieri, vt semper bonis mali permixti sint. Hoc modo tum fidei probatur constantia, tum ad patientiam exercemur, tum accenditur precandi studium, tum spinarum punctiones ad cautè prudentérque ambulandum nos sollicitant, tum mundi contemptus oboritur, & vnà cum migrandi desyderio, cœlestis vitæ meditatio crescit. Quòd si causa lateat, his tamen exercitijs constare scimus militiæ nostræ partē, quæ toto vitæ curriculo nobis colenda est.

Multum etiam nocet, quæ vulgò cernitur in plerisque leuitas. Qui principiò mirū feruorem ostentent, ita mox euanescit flamma illa, vt ex stupa ortam fuisse dicas. Alij tametsi propositi sint aliquousque tenaces, paulatim tamen frigescunt. Quod partim ex vanitate, partim ex ignauia, partim ex terrenis curis prouenit, id pœnitentiæ assignant imperiti. Ergo ipsi quoque, ne serò pœniteat lōgius esse progressos, maturè resiliūt. Si quis mortis aut persecutionum metu territi (quod multis, proh dolor, accidit) ab Euangelio deficiunt, ex eorū inconstantia scandali materia struitur. Fœdus quidem eorum lapsus. Verùm, vtcunque Christum negemus omnes, an seipsum propterea negabit? Imò integer ac sui perpetuò similis nihilominus manebit: vt Paulus etiam admonet. Longè aliter nos talibus exemplis percelli decuerat: nempe, vt infirmitatis nostræ admoniti, sollicitè caueremus, ne idem nobis accideret. Postquam Iudæos à Dei gratia excidisse narrauit Paulus, sic formidabilem esse ostendit eorum casum, vt alios ad cauendam hortetur atque animet. Ergo si quorum acui sollicitudo debebat, totis populis ab Euangelio desciscentibus, eos vnius aut alterius hominis defectio exanimat, quis non culpam peruerso eorum iudicio assignet? Neque tamē eorum crimen extenuare

nuare consilium est, qui infirmus animas, quantum in se est, labefactant. Tantùm monitos velim, qui alijs cadentibus vacillant, quàm maligna sit ista cõsternatio. Negauit ille Christũ. Quis putasset? Ille Euangelio vale dixit, quem omnes rupe firmiorem credebant. Ille iam tepet: alter glacie frigidior, quum ad miraculum vsque feruere visi sint. Atqui, non reputãt, qui sic loquũtur, ideo frangi alios mortis terrore, quia solidam vitæ futuræ spem nondũ conceperint: alios torpere, quia in illis Spiritus ardorem inanes mundi curæ suffocant. Quid autẽ morborum contagionem ab alijs ad nos sponte accersere iuuat, quũ in promptu sit remedium, modò ne respuatur? Cur nõ potius in illa tam salubri Pauli admonitione acquiescunt? Nam quum de Hymenæo & Phileto loquutus esset, quorum lapsus magnam trepidationem incutere poterat omnibus pijs: statim quod ad eos fulciendos valeat, subijcit: Manet sigillum hoc: Nouit Dominus qui sui sint. Ergo ab iniquitate discedat, quisquis inuocat nomen Domini. Quum noti & celebres fuissent illi duo: fieri nõ posse videt Paulus, quin alios suo præcipitio saltẽ ad nutandum impellant. Electos tamen hortatur, vt securè in Dei tutelam recũbant: ac periculum esse negat, ne insculpta ab ipso salutis nota vnquam deleatur. Interea, ne quis ficta inuocatione profanet sacrum Dei nomen, admonet. Vidit & Ioannes hoc scandalũ ab ijs scilicet, qui impiæ doctrinæ venenum spargendo, Ecclesiæ tunc vehemẽter nocebãt. Sed dum id fieri testatur, vt palam sit non esse omnes ex piorum cœtu, qui nomen sibi arrogant, eius scandali, quod nonnullos impedire poterat, superandi rationẽ simul ostendit. Quid Alexander faber ærarius? quum ex nobili Christi discipulo, transfuga, & deinde infestissimus hostis factus esset, ánnon alijs in exẽplum proponitur? Quid Demas? quum hoc seculũ amplexus, turpiter Euangelium deseruit, an reliquos in eundem secum labyrinthum debuit trahere? Quum alibi se Paulus ab omnibus destitutum fuisse cõmemorat, an alijs Euangelij prodendi concedit licentiam? Quum se à Phygelo, Hermogene, Asiaticísque omnibus conqueritur fuisse reiectum, an alijs tam sceleratæ discessionis fenestram aperit? Quin potius talibus documentis expergefiunt pij omnes, ne obnoxia sit Sathanæ insidijs eorum securitas. Perpetuum illud diuinæ electionis signum, loco clypei sic cõtra omnes insultus iubentur opponere, vt fidem quoque bona conscientia obsignent. Quoniam mihi cum ijs hominibus est negotium, qui Christiani censeri volunt, ne sermo hac de re lõgius sit protrahendus, duas Pauli ad Timotheum Epistolas legant, quæ sedandis, vt arbitror, eorum animis abundè sufficient, nisi fortè data opera vel secum tumultuari appetunt: vel sponte inanes à Christo deficiendi captant prætextus. Et certè apud sanos & prudentes hoc vnum sustinendæ fidei par erit, perperam fieri, si æternam Dei veritatẽ, fluxa hominum inconstantia metimur. Sed qui tam ingeniosi sunt ad captandã ex malis exẽplis peccandi veniã, cur non tot mirifica inuictæ constantiæ documenta obseruant, quæ inter quasvis tentationum procellas fidem meritò stabilire possent? Vidit hæc nostra ætas bonam martyrum copiam alacriter & intrepidè ad mortẽ pergere. Nec virorũ modò fuit hæc gloria: sed in muliebri quoque sexu plusquã virile robur Deus ostendit. Nullas certè cordatas mulieres celebrant veteres historiæ, quibus non respondeãt, quas à decem annis protulit Flandria & Artesii comitatus. Ergóne perfida quorundam desertio fidem nostrã euertet? Sacer ille sanguis, cuius singulæ guttæ totidem in pijs cordibus sunt sigilla, euanescet sine pretio & virtute? Quòd si illis tam vilis est, non erit tamen apud Deum inglorius. Nec verò impunè illis cedet, sponte se miseris Christi desertoribus addidisse ruinæ comites: eos verò neglexisse, qui porrecta manu ad cœlum nos vocant.

Venio ad obstaculũ illud, quod nostro tẽpore multos à propiore Christi accessu prohibuit. Nam primarios renascentis Euangelij doctores, non modò contrarijs opinionibus in-

ter se dißidere, sed acriter etiam confligere viderunt. Hic animos subijt dubitatio, quantum fidei habendum foret, inter primordia dissentientibus. Metus etiam subijt, ne temerè prosilirent, vndè pedem referre non liceret. Præsertim infelix illa de Sacramentis cõtentio, dici vix potest, quàm multorum animos turbarit. Quàm singulare hoc fuerit Sathanæ artificium, ad iniyciendam timidis conscientijs remoram, ipse meo malo sum expertus. Verùm, vt me propria magis culpa impeditum fuisse postea sensi, quàm iusta causa retentum: ita de omnibus idem pronuntiare non vereor. In eiusmodi quidem dißidijs esse fateor, quod iam aliquantum confirmatos, nedum rudes & nouitios percellat: sed colligendos esse animos dico, vt ad eum nihilominus venire pergant, qui nunquam frustra quæritur. Neque enim fallẽdi causa promisit, apertum iri si pulsemus: datum iri, si petamus. Qui se dissensionum, quas in parte nostra viderunt, odio, in Papatus doctrina retineri iactant, ijs nullus est excusationis color. De re plusquam nota loquor. Nullum est religionis caput, de quo non illic Theologastri quotidie certent. Vt contrariæ sint opiniones, quàm odiosè alij alios nunc perstringãt, nunc exagitent, testes sunt eorum libri. Imò diuersas sectas profiteri, sibi gloriosum esse ducunt. Ergo bonos istos viros innumeræ Papistarũ rixæ & pugnæ nihil offendunt: vnica inter nos dissensio sic eos vulnerat, vt ab vniuersa doctrina protinus abhorreant. Vna quidem in re nimium concordes sunt Papistæ, quòd certatim omnes aduersus Euangelium blaterant, quòd impias suas superstitiones non minus clamosè quàm peruicaciter tuentur. Verùm, ad se reuersi, nihil quàm rauca cõfusáque garrulitate sibi inuicem obstrepunt. Scio equidem tam perditæ frontis esse monachos, & eiusdem farinæ blaterones, vt plebeculam hoc maximè nomine à capiendo Euangelij gustu deterreant, quia inter nos non bene conueniat. Quasi verò intestinis eorum certaminibus nec resonent scholarum parietes. Quasi non omnes eorum libri, vt dictum est, pugnantibus sententijs referti sint. Eos tamen, quibus deplorata improbitas, summa est virtus, ita petulanter agere non miror. Verùm, qui fit, vt oculati homines quibus nihil eorum quæ dico, ignotum est, eiusmodi se argumento moueri simulent? Annon hoc est, lucem ex professo fugere? Et in eo suam sapientiam venditant, quòd se non implicent periculosis dißidijs: alios verò qui salutis viam nihilominus audent inquirere, quasi parum cautos derident. Ego verò, quia melius non video remedium, quàm vt contemptu, eorũ superbia corrigatur: ad simplices me conuerto, qui sibi ruditatis suæ conscij, ab inquirẽdæ veritatis studio abstinere malunt, quàm errandi periculum subire. Quum hinc Lutherus, inde OEcolampadius & Zuinglius restituendo Christi regno strenuam operã nauarent, infelix illud de sacra Domini Cœna certamen subortum est, in cuius societatẽ plerique alij sunt pertracti. Ab isto summorum ducum conflictu, trepidationem ad tyrones peruenire magis dolendum est, quàm mirandũ. Monẽdi tamen sunt ipsi quoque tyrones, ne vltra modum turbentur, hanc esse vetustam Sathanæ vafritiem, cordatos alioqui Dei seruos ad mutuam contentionem rapere, quò retardet sanæ doctrinæ cursum. Quis Sathanæ insidijs vltrò cedere velit? Sic Pauli cum Barnaba dißidium vsque ad paroxismum proceßit. Sic eiusdem Pauli cum Petro dissensio in manifestum conflictum erupit. In illis tribus agnoscunt omnes quod dixi Sathanæ stratagema: in præsenti negotio, vbi salus sua vertitur, cur cæcutiũt? Excipiet quispiam, non fuisse illas de doctrina concertationes. Quid? An quum Mosaicæ Legis ceremonias quidam vrgerent, non veniebat in quæstionem doctrina? Atqui, eousque perductum est scisma, vt Ecclesias ferè omnes scinderet. An eius perturbationis causa Euangelium reijci, æquum fuisse dicent? Lutherum & eos quibuscum dissensit, cordatos fuisse homines, & singularibus Dei donis ornatos constat. In tota pietatis summa mirabilis fuit eorũ consensus. Quis rectus esset ac syncerus Dei cultus, vno ore tradiderunt: eum ab innumeris superstitionibus

superstitionibus & idololatrijs repurgare, à prauis hominum commentis asserere conati sunt. Euersa operum fiducia, qua miseri homines inebriati erant, adeóque fascinati, totam salutem in Christi gratia repositam esse docuerunt. Christi virtutē, quæ vel iacuerat prostrata, vel demersa latuerat, magnificè extulerunt. Quænam vera sit inuocādi ratio, quæ pœnitētiæ vis & natura, vnde oriatur, & quos fructus producat fides: quæ legitima sit Ecclesiæ gubernatio, ab illis nō variè traditur. Tantùm in ipsis symbolis aliquid fuit dissētaneū. Et tamē hoc asserere non temerè audeo: nisi partim nimia cōtentionū vehemētia exacerbati, partim sinistris suspicionibus occupati fuissēt animi, nō tantū fuisse dissidiū, quin facilè cōciliari posset. Quòd si illo disputādi feruore non ritè explicari cōtrouersia potuit: quid nunc saltem obstat, quominus veluti sedato tumultu, simplex audiatur veritas? Quis verus sit sacramentorum vsus, optimè inter nos conuenit: Sacramēta in hoc instituta esse, vt Dei promissiones cordibus nostris obsignēt, vt fidei nostræ adminicula, & diuinæ gratiæ sint testimonia, cōmuniter omnes tradimus. Non inanes esse, aut nudas mortuásque figuras disertè ostendimus: quum & efficax per Spiritus sancti virtutem sit eorum vsus, & arcana eiusdem Spiritus sancti virtute Deus verè præstet quæcunque illic demonstrat. Itaque panem & vinum in sacra Cœna fatemur non vacuas esse tesseras eius communicationis, quam habent fideles cum Christo, suo capite: quia ipso animæ nostræ in spirituale alimentum fruantur. Horum omnium consentanea vbique est traditio. Quod igitur tantum in hac parte offendiculum reperiunt fastuosi homines, vt viam Euangelio præcludat? At in modo definiendo ratio paulùm est diuersa. Fateor sanè, non tam distinctè loqui omnes, quàm esset optandum: siue quòd non eadem omnibus clarè & liquidè disserēdi suppetit facultas: siue quòd nō eandē omnes fidei mensurā sunt adepti. Quum ex densis Papatus tenebris multum adhuc sit residuū, quicquid ad discutiendas errorum tenebras facit, sedulò & dilucidè exponi si cui molestum est, is se lucem malignè fugere prodit. Dum autē nos à terra in cœlum homines euehimus: dum à mortuis elemētis eos ad Christū traducimus: quū iustitiæ, salutis, bonorúmque omnium causam reponimus in mera eius gratia: dū Spiritui sancto ascribimus totā signorū efficaciā: & sicuti vnicus spiritualis vitæ author, & perfector est Deus, illi in solidū vindicamus quod suū est: dū crassa omnia figmēta repudiamus quibus delusum fuisse mundū palàm est: dū carnalē Christi præsentiæ modum, peruersámque eius in signo adorationē tollimus, qui inde offendiculum cōcipiunt, quū sciētes & volentes impingant in Christum, digni sunt qui se collidant. Multos quidem esse, quos scandalorum prætextus iuuat, quia ipsis in luce cæcutire libet, hac in causa sum expertus.

Porrò, quod suprà breuiter attigi, memoria repetendum est, quum res nouæ multis delictis occasionem præbeant, accuratius tamen notari, & reprehendi seuerius, si quid tunc peccatur, quàm si nulla facta esset mutatio. Quàm profundus fuerit ignorantiæ gurges in Papatu, quàm horrēda errorum caligo, cum stupore recordamur. Inde Lutherum, & qui eodem tempore laborarunt in restituenda pietatis doctrina, paulatim emergere potuisse, ingens fuit Dei miraculum. Quòd non eodē simul momēto omnia viderunt, quòd non ad vnguē, expolitum primo die tam arduum fuit opus, offendi se nonnulli causantur, ne ad Euangelium accedāt, vel ne pergant in cursu iā incœpto. Quàm importunæ sint lautitiæ istæ, quis nō videt? Perinde enim faciunt, ac si quis nos accuset, quòd primo auroræ exortu, solem meridianū nondum cernimus. Nihil istis querimonijs magis tritū. Cur non statim, quid sequi oporteret, nobis exactè præscriptū est? Cur potius quàm alia, hoc latuit? Ecquis tandē erit finis, si vlterius subinde tēdere permissum fuerit? Nempe qui sic loquūtur, vel profectum Dei seruis inuidēt, vel Christi regnum ægrè ferunt in melius promoueri. Eadem in minimis quibusque

erratis morositas apparet: quæ etsi non adeò facilem merentur veniam, non tamen vsque ad Euangelij fastidium exasperare nos deberent. Quantumuis insulsas nænias blaterent monachi aliique magistri Papalis synagogæ, quamlibet absurdis glossis Scripturā deforment, hoc totum non ægrè condonant boni isti viri. Si quid fortè minus aptum nostris hominibus exeat, tanquam magno piaculo à nobis audiendis arceri se obtendunt. Contorta Scripturæ testimonia, sententias malè cohærentes, argumenta friuola patienter ferunt in vetustis scriptoribus: centesimam partem si reperiant in nostrorum hominum scriptis, non modò nos damnabunt omnes qui erimus innoxij, sed à tota doctrina abstinendum ducent. Neque tamen eorum hîc causam suscipio, qui scripturiendo pruritum suum sedant. Optandum enim est, vt supersedeant, qui tales sunt, à chartis inquinandis. Verùm, vt indulgentia fouendas non esse paucorum ineptias concedo: ita insipidam hoc tædio totam Euangelij doctrinam reddi quàm iniustum sit, omnes vident. Est quidem verum illud quod dixi, in media Euangelij luce multò clarius perspici, quæ prius velut in nocte caliginosa latuerunt. Sed in vna parte ad quævis errata securè libentérque conniuere, quum in altera, quæ carpas, plusquam curiosè obserues, id verò scandala cupidè appetentis, & sibi fingentis esse dico. Nec verò aliunde prouenit offensio, quam illis quorundam affert vita professioni non respondens. Si eorum duntaxat, qui Euangelium sequi se iactant, corrupta esset ac dissoluta vita, magis speciosa offensionis causa censeri posset. Verùm, quum promiscuè in toto ferè orbe scelera exundauerint, quid dicemus, nisi veterem illam Poetæ querimoniam, in nostrum quoque seculum verè competere? Ætas parentum peior auis tulit nos nequiores, mox daturos progeniem vitiosiorē. Et quorsum spectat illa Christi admonitio, ætati Noe similem fore postremam: horribile quoddam fore iniquitatis diluuium, quo terra obruatur, nisi vt sponte iam ad Christum properantibus, talis scelerum colluuies festinandi studium acuat? Accedit huc quoque, vt retuli, iusta contempti Euangelij vltio. Tam sacro enim thesauro qui abusi sunt, quis dignos esse neget, quos Dominus in mentem reprobam conijciat, vt se ad omne flagitij genus prostituant? Nec verò aliud sperandum est, quàm vt magis ac magis passim homines profanescant, quorū paucos ab hoc sacrilegio immunes esse scimus. Ego tamen aliam superioribus istis causam addo: eos scilicet quos nostrorum hominum vitia ab Euangelio repellunt, malignos esse & iniquos censores. Dicunt nec piè nec honestè plerosque se gerere, qui Euangelio gloriantur: atqui, hoc primo loco, quærendum erat, an Euangelium ipsos in deterius mutauerit. Quis scortator erat, inquiunt, vel aleo, vel alio in genere dissolutus, idem hodie est. Nempe quæ in Papatu vitia tolerant, ita repentè detestari incipiunt, vt eorū odio, ipsam quoque horreant sanctitatis & innocentiæ doctrinam. Non vereor ne sibi me patronum fore putent, qui turpi ac flagitiosa vita dedecus afferunt Euangelio. Quò mihi, vt arbitror, ad eos obiurgandos, qui omnes Papatus corruptelas Euangelio imputant, maior erit libertas. Si qua illic sanctitas quæritur, eam monachi sibi, omnium consensu, absque controuersia arrogant. Quidni faciant: quum in eorum claustris resideat angelica perfectio? Atqui, non aliunde nobis fœdior vitiorum omnium colluuies. Si excipiet quispiam, quum illinc tantùm exeant vomicæ, non mirum esse, si fœtorem, quocunque veniunt, emittant: friuolam eiusmodi calumniam diluere promptum est. Primùm enim, si quid illic probum fuit, tanquam aurum ex sterquilinio, mira Dei prouidentia eductum fuisse constat. Quos hac nostra ætate monachos habuit Germania, qui vel doctrina, vel sanctitate cum Luthero, Bucero, OEcolampadio, & similibus conferre se, nisi nimis impudenter, audeant? Quos Itali Bernardino Ochino, & Petro Vermelio opponent? Ex Galliæ quoque lustris egressi sunt nonnulli, qui suo splendore multa sui ordinis probra & dedecora texissent. Paucos quidem fateor ex monachatu ad nos transisse, qui ho-

noris

noris causa nominari digni sint. Et quid mirum si non multi ex inferis Angeli prodeant? Quòd vnus Loth ex Sodomis saluus euasit, insigni Dei potentiæ meritò tribuimus. Quæ autem Sodoma tot vnquam fœditatum monstris referta fuit, quot hodie scatent monachorum lustra? Itaque dicere soleo: si modò decima pars eorum qui illinc Christianismi nomine euolant, Christo se verè addicat, præclarè nobiscum agi. Quin etiam quotidie videmus suis decimis Christum fraudari: vt vix ad eum pars vigesima perueniat. Qui autem scandali occasionem præbent, eos dico non tam naturâ prauos esse, & proprijs criminibus infames, quàm fœda & nefaria monachatus educatione infestos. Quòd enim & ignaui sunt ventres, & rixosi, & perfidi, & ingrati, & humanitatis expertes, & factiosi, & furaces, & seruili ingenio, & libidinosi: nónne hæc omnia claustrale viuendi institutum resipiunt? Suas quidem seorsum distinctas regulas habent diuersi ordines: omnium tamen ferè communis est ex illis, quas recensui, virtutibus, conflata regula. Nam si optimi, quos ex cœno illo Dominus extraxit, luem inde contractam adeò tenacem esse agnoscunt, vt sibi in abstergendis reliquijs quotidie sit laborandum: quantopere in vulgus grassetur contagio, iudicare licet. Ergo quos eiusmodi scandala morantur, recipiant quod suum est, & viam planam æquabilémque inuenient. Equidem si mihi esset magistratus potestas, & opes ad hunc sumptum sustinẽdum satis amplæ: monachum ex antro suo egressum, nunquam nisi semestri, vt minimùm, examine exactè probatũ, manumitterem, vt cõmuni vita & hominum societate frueretur. Quoscunque viderem suo monachismo adhuc indutos, vel includerem ergastulis, vel tanquã indomitas bestias in saltum aliquem submouerem. Porrò, à Papatu eluere quas esse proprias eius sordes constat, & eas reijcere in Euangelij nomen, nimis calumniosum est. Sed quid de specie vna disputo? Nam si dissolutam vitam & parum honestos quorundam mores nobis obijciant Papistæ, eadem ac duplo etiam maiora in eos probra regerere, plusquam iure nobis licet. Atque vtinam minus vberem nobis materiam darent. Apud eos quanta sit scortandi impuritas, quanta iurgiorum & pugnarum licentia: quàm permissæ sint vulgò genus omne lasciuiæ: quanto cum applausu regnent effrænes pompæ, & impudicæ saltationes, & eiusdem generis alia, dicere nihil attinet. Horum certè nihil est, quod non, vt sobriè glorier, publicis edictis apud nos vetitum sit, & disciplina aliqua cohibeatur. Quare timendum non est, ne cum Papistis comparati, reperiamur æquè deformes. Mala nostra quum reputamus, est cur nos valdè pudeat. Sed, quod dolendum est, facit extrema illorum fœditas, vt probi ferè & integri videamur. Mirum ergo est, qui ad ferẽda nostrorum hominum vitia tam sunt delicati, in tolerandis aduersæ partis sceleribus, esse bis ferreos. In quo non modò nobis iniuriam faciunt: sed Deo quoque sunt ingratissimi. Nam interim plurima raræ pietatis, sanctimoniæ, virtutúmque omniũ exempla prætereũt: quibus ad Euãgelij potius amorẽ obseruantiámque prouocari ipsos decebat, quàm quorundam delictis in eius adduci odiũ, vel contemptum. Non resipuisse multos causantur, ex quo nomen Euangelio dederunt. At verò, quàm multos ex aduerso proferre licet, quorum mirifica conuersio Euangelium nostrum decorat? Et quando nos ad gloriandum cogunt, qui tam malignè obscurãt Euangelij gloriam: nulla est regio, quæ non hac in parte magnificos doctrinæ nostræ triumphos quotidie spectet. Ipsi quoque aduersarij, quanuis dissimulent, insania tamen rumpuntur: quòd homines prius intẽperantiæ, lasciuijs, impudicitiæ, vanis mundi pẽpis, auaritiæ, rapinis deditos, nunc ad sobrietatem, continentiam, castitatem, modestiam, æquitatem compositos esse vident. Quòd si quæruntur qui continuum vitæ tenorem per virtutes & præclaram famam duxerint: neque optimo talium numero destituimur. Possem satis multos nominare qui summa laude in Papatu olim præstantes, ex quo diuinitus pura Euangelij cognitione donati sint, viuam nunc virtu-

tum imaginem in vita sua exprimendo, vmbram se tantùm antehac habuisse ostendunt. Sed ne hic sermo propter aliquam iactantiæ speciem sit odiosus, breuiter concludam: si quos permouent exempla virorum simul ac mulierum, non minus morte, quàm vita testata singularis pietas, iustitia, castitas, temperantia, multò plus ad fidei confirmationem valere debent, quàm nocere incompositam aliorum vitam æquum sit.

Iam ad vltimam scandalorum classem transeamus: quam partim ex fictis calumnijs constare dixi, partim ex malignis cauillationibus prodire, quas præposteri homines longè petitas, in Euangelium iniustè torquent. De calumnijs hoc præfari libet: non mirum esse, si eas improbi homines procul spargendo, fidem doctrinæ nostræ apud simplices subuertere moliantur. Nec verò communi seruorum Dei lege nos eximi conuenit. Non erat certè Paulus tam morosus, vt querimonias illas frustra æderet, quæ passim extant in eius scriptis. Multa pro sua prudentia tacebat, multa ignoscebat pro sua modestia, multa pro animi sui magnitudine, tacitus deuorabat: & videmus tamen quoties se per Ecclesias odiosè fuisse traductũ queratur. De sinistris obtrectationibus loquor, quibus maleuoli absentem & inscium apud nimium credulos, rerúmque & veri ignaros grauabant. Nam apertis calumnijs palam impetitos fuisse Dei seruos, adeóque Filium ipsum, plus satis notum est. Verùm Sathan, vbi aperto marte nihil se proficere videt, piorum famã quasi per cuniculos clàm adoritur. Quũ itaque procul in longinquis regionibus duram militiam Paulus obiret, quum per mille discrimina tenderet ad promouendum Christi regnum, assiduos haberet cum varijs hostibus conflictus, huc & illuc cursitando gentes locorum spatijs longè diuisas, colligere studeret in fidei vnitatem: ignaui & nihili susurrones eum alibi indignis criminibus onerabant. Quis nostrûm sibi intactam ab omni improborum morsu famam postulet, quum nec Paulum quidẽ sua integritas tutari potuerit? Imo quod se fecisse testatur, pergamus infracto animo per infamiam & bonam famam. Neque enim Christi seruis minus sinistros rumores contemnere necesse est, quàm ab inanis gloriæ aucupijs esse alienos. Nã eos iniquis iudicijs grauãdo hoc captat Sathan, vt rectè agendi alacritatem in illis frangat, vel saltem moretur. Cæterùm, vt nos è gradu nostro moueri minimè conuenit, quoties benè agendo malè audimus: ita non nisi sua culpa turbantur, qui excipiendis susurris falsisque delationibus nimium credulos se præbent. De Luthero quàm multa & in concionibus, & libris editis, per totos viginti quinque annos fabulati sunt hostes? Nulla sunt mendaciorum portenta, quæ non in nos comminisci & blaterare ausi fuerint. Picartus doctor Parisiensis, turbulenti quidem cerebri homo, adeóque fanaticus, sed tantæ inter suos existimationis, vt pro certis oraculis habeantur omnes eius næniæ, dum more suo pro suggestu bacchatur, dicere sibi permisit, negare iam nos prorsus aliquem esse Deum. Et ille quidem se impudenter mentiri non ignorat: sed quia eiusmodi hominibus propositum est quouis modo nos oppugnare, quicquid inuidiam conflare nobis potest, sibi in nos effutire fas esse putant. Et sanè, quando iam optimè nouerunt omni se ratione destitui, nisi miseram plebem secum infatuent non mirum est, necessario eos suffugio abuti. Quicquid autẽ ipsis, etiã absque colore, fingere libuerit, fidem ita protinus obtinere nõ debuerat: est tamen adeò vsitatum, vt pro licito etiã ducatur. De me si commemorem, quàm multa absurda & ridicula nugati sint, periculum est, ne eorum ineptijs me inuoluam. Tantùm dico: si hoc iuris in nos statuitur, vt quò erunt hostes nostri ad mentiendum magis effrænes & inuerecundi, eò sit Euangelij causa deterior, ac tantundem ex eius fide decedat: non est quòd querantur tam iniqui iudices scãdalum sibi obijci, quod vltrò se appetere ostendunt. Nobis autem cum Paulo securè dicere liceat: Qui ignorat, ignoret.

Ve-

Venio ad alteram obtrectatorum speciem, quæ non modò ex eadem Sathanæ officina prodit, sed super eadem quoque ferè incude fabricatur. Hoc solùm est discriminis, quòd priores illi, de quibus loquutus sum, vt aperti sunt ac professi hostes, Euangelium in suis ministris apud plebem infamant: hi autem de quibus dicere institui, ita se insinuant Euangelij nomine, vt obliquis tamen murmuribus alienent quoscunque possunt à Christo. Hi verò partim sunt famelici errones, quibus nisi ventrem farcias, calumniarum plaustris te obruent: partim nequã & scelerati homines, qui sua culpa à nobis dimissi, vel etiam ob maleficia abdicati aliquo munere, alibi nouum pastum quæritant: quanquam vtrisque mens & lingua in ventre est. Alij paulò lautiores, vt qui non ita fame vrgentur: quia tamen crucem fugitant, vt prætextum habeant suæ ignauiæ, puram Euangelij professionem onerant confictis à se fabulis. Dixi iam paulò antè, ingentem esse fucorum numerum, qui furandi vel fraudandi causa, oberrant. Tales ergo iam suis imposturis ita noti, vt fallendi locum amplius in Ecclesiis Christi nullum inueniant: aliò digressi, quidvis impudenter in nos effutiunt, quò sibi fauorem, odio nostri, concilient apud imperitos. Verùm quid nobis præscribent boni viri, qui scandalum ex eorum vanitate concipiunt? Videmus inertes monachos, & tamen ingluuiem suã explere solitos: vt nisi illis in os cibus ingeratur, mox ad sanctificandum prælium exardeant, quemadmodum loquitur Propheta. Videmus & alios non dissimiles monachis. Promittunt omnes se fore semiangelos, modò illis tolerabilis viuendi ratio obtingat: aqua se & pane fore contentos. Sed illa tolerantiæ iactantia mox in fumum abit. Ipsi verò, postquam breue pigritiæ suæ specimen ediderunt, laboris pertæsi, è loculo euolant. Multos quidẽ fateor, frustra petita conditione, vt in magno petentium confluxu fieri necesse est, discedere. Nec verò mihi creditu difficile est, quosdã interdũ minus liberaliter iuuari, qui tamẽ essent ope digniores: vel quia in hominibus ignotis tam exactus haberi delectus nequit: vel quia ad petendum audaciores timidis ac verecundis locum præripiunt: vel quòd non semper rectè iudicamus: vel quia iam erogando exhausti, cogimur, qui incommodis horis veniunt, vel inanes, vel saltem tenuiter adiutos dimittere. Et tamen hi qui plus aliquanto haberent coloris, parcius quæcunque venerint, ac modestius loquuntur. Illorum passim volitant querimoniæ. Et quales? Prodigiosis mendacijs aspersæ. Improbius etiamnum maledicunt, qui hinc vel maleficijs suis expulsi, vel perfida defectione abstracti, vt liguriendis diuitum patinis ventrem refarciant, eorum fauorem calumnijs aucupantur. Neque enim hoc occultum est, multos inueniri qui Euangelium quietum sibi cuperent, atque ab omni molestia vacuum: quum eos fateri pudeat quod verum est, crucis metum obstare, quominus Christianæ professioni satisfaciant. Si qua sint in Christi Ecclesiis vitia, sciscitari auent, ne videantur sine causa nido suo affixi. Nempe, inquiunt, si in nobis reprehenditur idololatriæ simulatio, alibi quoque diuersis modis nihilominus peccatur. Et adhuc prætextum ex mendacijs quærunt, quæ certum est in eorum gratiam ab eiusmodi nebulonibus conficta esse. Duo vel tria exẽpla breuiter referre libet: ne quis posthac, nisi sciens ac volens fallatur. Erat Cortesius quidam in Comitatu Monsbergardensi Verbi minister. Illinc expulsus, Neocomum concessit: vbi quum spe sua frigidius exceptus foret, quò se vlcisceretur, quorundam sui similium opera adiutus, multas & graues pijs fratribus molestias exhibuit. Verùm, se tãdem fractum sentiẽs, (quod eiusmodi vulpibus solenne est) suppliciter veniam petens, fallaci pœnitentiæ ostentatione non modò placauit offensos fratres, sed quum se in nonnullis quæstionibus hæsitare fingeret, literas ad me impetrauit, quibus, vt illi satisfacere conarer, amicè rogabant. Ego hominem mansuetè exceptum, patiẽter audiui: vt multis cum lachrymis exẽptos sibi iã omnes scrupulos assereret. Abeuntẽ quoque viatico sum prosequutus. Ab eo tẽpore per Galliã cursitãs, nõ

cessauit mihi proteruè maledicere. Alter nescio quis terræ filius, qui sibi nomẽ à corno indiderat, quum nonnulla egisse indigna Christi seruo delatus esset, Lausanensis synodi iudicio, donec causa melius cognita foret, desistere à ministerio iussus fuit. Paulò pòst quum literas Bernam ferret, eas non esse ad votum suum compositas suspicatus, alias supposuit. Deprehensum flagitium intelligens, quia non poterat falsi notam effugere, ad aliò pedibus fugam arripuit. Atque hæc omnia me absente & inscio gesta sunt. Nunc se violenter à me fuisse expulsum dictitat, quia meis hæresibus subscribere abnuerct. Alius quia in cauponis nimius erat, seuerè à nobis obiurgatus, à furtiuis comessationibus nunquã destitit, donec æris alieni magnitudo eum oppreßit. Quum relicta familia clàm se proriperet, ego Argentinam profectus eram. Nihil inter nos dißidij: nulla offensionis suspicio, nisi quòd paulisper, ne se perditum iret, obstiteram. Quia autẽ ex Augustinensiũ grege erat, per suorũ antra obambulans, se exulare flebiliter narrabat, quòd meis hæresibus ipse quoque esset aduersatus. Nec verò tam de illius ac similium nequitia queror, quàm me illa vrit indignitas, quòd boni patres, qui quotidie ex libris nostris discunt, mercedis vice scandala ex illis lacunis hausta crepare non dubitant. Sed ineptè facio, qui colligendis istis quisquilijs, & me & lectores occupem: nisi quòd in paucorum hominum personis quasi repræsentari oportuit, quid paßim & quotidie fieri à plerisque soleat. Alij vltra modum rigidi sumus & implacabiles. Verùm, qualem à nobis clementiam postulent, operæpretium est cognoscere. Iniustè læsi ignoscimus: nec vltionẽ sumimus, etiam si sit ad manũ. Hoc illis nõ satis est: volunt præterea non secus in gremium nostrum recipi, acsi optimam semper fidem præstitissent. Quid hoc est? Vt circunscripti, proditi, aut crudeliter violati, non audeamus nobis in posterum cauere? At ipsos pœnitet. Nempe quum meri sint crocodili, vna lachrymula probitatis fidem emereri volunt. Hic ergo est inhumanus noster ille rigor, quòd nos illis iugulandos non sponte præbemus. Sed de priuatis nostris iniurijs dicere supersedeo. Grauiter offensus erit Deus: notum crimen & peßimi exempli admißum: quinetiam scelera sceleribus aliqui cumulabunt. Conuicti, culpam dimidia ex parte fatentur. Confeßis nisi omnia manent integra, acsi nunquam peccassent, seueritate nostra se ad desperationem cogi deplorant. Ego autem pœnitentiam, quum res adeò sacra sit, non posse ex frigidis signis æstimari dico. Deinde, quam mihi pœnitentiam iactant, quos adeò non humiliat peccati sui agnitio, vt æream frontem triduo pòst in suggestũ attollere non dubitent? Monachus solenne fuit quicquid in sodalibus flagitiorum erat, in honorem ordinis tegere. Morem hunc in Ecclesiam Christi inuehere multi cuperent: ego autem non melius Christiani nominis honori consuli posse contendo, quàm si à sordibus, Dei templum repurgetur.

Sed iam in recitandis calumnijs, quibus nebulones à nobis egreßi, Euangelium obliquè per latus nostrum vulnerant, verborum plus satis consumpsi. Ad generales calumnias iterum reuertor, quibus palã doctrinam manifesti iuratique hostes impetunt. Hæc autem illis in primis trita est. Nos Christianæ libertatis prætextu, quidvis & nostræ & aliorum libidini permittere: non aliò spectare nostram doctrinam, nisi vt homines legibus disciplináque soluti, sine modo & modestia exultent. Quid contineat doctrina, amplam fidem libri facient. Sed hostibus scilicet tam liberum est apud eos mentiri, qui à scriptorum nostrorũ lectione arcentur, quàm nobis superuacua apud lectores excusatio. Scire tamen primùm velim, quódnam illud sit tam graue disciplinæ iugum, quod nos ad hoc asylum fugere coegit. Neque enim tanta vnquam fuit Papatus austeritas, quin toto anno illic & scortari, & saltare, & intemperanter diffluere omni luxuria, & comessationes agitare, & alea ludere, & modis omnibus proteruire licuerit: modò semel post annuam indulgen-

tiam,

tiam, qui ita nequiter vixerunt, in aurem sacrifici, quasi crapulæ vomitu, se exoneret. Quorsum igitur in tam dissoluta licētia hoc vltimæ desperationis remedium quærere attinebat? Certè, si qui vnquam rerum nouarum cupidi fuerunt, nō tamen prius cœperunt tumultuari, quàm vbi non aliter iam spes erat, voti compotes fore. Nulla verò lasciuiendi cupido titillare nos potuit, cuius non permissa nobis foret impunitas sub Papatu. At bis quidem ridiculi sunt Papatus encomiastæ, dum austerā suam disciplinam, & quasi Spartana instituta prædicant. Quis enim monacho credet plenis & rubicundis buccis sua ieiunia laudāti? Quis frugales esse putabit, quos in ganeis esse demersos vbique notum est? Vt vno verbo concludam, totus ferè clerus Papalis vasta lacuna est omne genus scelerum, quæ nō modò suum fœtorem lōgè latéque exhalat, sed mortifera cōtagione inquinat reliquos mundi ordines. Cæterùm, vt sanctè & pudicè omnia apud eos cōposita esse demus: quòd tamen morū castitatem quæ eorum legibus astricta erat, laxari à nobis soluíque dicunt: ad hoc mendacium refellendum, nō alios citabo testes, quàm qui nobis quotidie molesti sunt, quòd omnē sibi veterem libertatem ademptā queruntur. Nihil dicam, quod nō omnibus sit peruulgatū. Quicunque apud nos libidinosi, intemperantes, proterui, licere cupiunt quod libuerit, eos diceres conductitios esse Papæ milites in oppugnando Euangelio. Nec causam dissimulant, quòd sibi minimè tolerabilis sit prisca hæc, & tristis, vt vocant, seueritas, quæ prius in obscuris chartis obsoleta iacuerat. Horum saltem placandi essent impetus, vt persuadeāt boni isti continentiæ vindices, nos carni dare quantum licentiæ postulat. Sed cùm aduersus nostrum rigorem tantopere recalcitrent, quibus grata suauísque esset Papatus disciplina: cuius hinc colligere promptum fuerit, doctrinam nostram ab effræni illa, cuius eam insimulant, indulgentia, multum distare. Imo hac inuidia doctrinam nostram grauant multi ex Papistis, quòd lætitiam propè omnem ac hilaritatem è mundo tollat.

Tria præcipuè nobis obiectant, in quibus nos insimulant quidvis agendi licentiā appetiuisse. Quòd à nobis abrogatur auricularis confessio: Quòd ciborum prohibitio damnatur: Quòd liberum cunctis facimus coniugij vsum. Peccandi verecundiam è mūdo tolli clamitant, nisi eam frænet confitendi necessitas. Atqui, mirum est, Spiritum Dei neque in veteri Ecclesia, neque per complures ætates post Christi aduentum, hoc fræno vsum esse. Pudore ergo caruisse dicemus totū illud tēpus, quo sanctitas, pudicitia, & omnes virtutes præcipuè floruerunt. Quum tunc plusquam austerus esset disciplinæ rigor, hoc tamē retinaculum non erat, sine quo nihil fore saluum putant boni isti modestiæ patroni. Atqui, falsissimum est quod iactāt, cohiberi hoc remedio hominū libidines. Quis enim nō videt, quēadmodum vomitu se exonerant ebriosi, vt mox tanquā ieiuni & recentes ad nouā ingluuiem redeant: ita Papistas clancularios susurros in aurē sacerdotis vomere, vt leuati priore sarcina, peccata peccatis audacius accumulēt? Deo quidem se confiteri præfantur. Verùm, commune omnium consilium esse dico, clanculū sua arcana sacrifico retegere, vt Deū & homines lateant. Itaque videmus, vt furtiuo suo murmure defuncti, sibi longè securius indulgeāt. Cæterùm, vt demus seruili metu retineri quosdam, vt à peccando abstineant, ne postea necesse sit cōfiteri: nos tamen libertatem carnis hac parte quærere, calumniosè inferunt. Legē Innocentij dānamus, quæ conscientias necessitate obstringit, à qua ipsas Deus absoluit & liberat. Expostulēt cum Deo, qui tam præcisè vetat, ne quis in eiusmodi laqueos se induat, ne animas Christi sanguine redēptas indui sinat. Ex sacrilega audacia profectū dicimus, quòd hominum figmēto peccatorū remissio alligata fuit. Si suum Christo ius & honorē aliter asserere non possumus, quin subeundum sit probrum istud, quod nobis inurunt: id verò in primis honorificum nobis est. Scandalum verò qui inde concipiunt, peruersè morosos esse constat.

De sublato ciborum discrimine prõpta & facilis est excusatio. Carni laxari habenas dicunt, vt intẽperanter lasciuiat, quòd die Veneris non minus quàm Lunæ, carnibus vesci permittimus. Quasi verò nulla nisi in carnis esu sit luxuria. Porrò, quis nescit maiores semper fuisse in piscibus delicias: & hodie nunquam vel melius fumare culinas, vel operosius mensas instrui, vel maiore farciri varietate & copia, quàm diebus piscariis? Facessant nugæ illæ: Nos deliciis allicere simplices animas. Neque enim de cibis delicatioribus inter nos vertitur quæstio: sed Papistæ, cùm omni ciborum affluentia & suauitate, ingluuiẽ, die Veneris, carne tantum excepta, benignè expleri permittant, suillam aut bubulam carnem attingere nefas esse pronuntiant: nos conscientiis libertatẽ à Domino concessam relinquimus. Itaque, nihilo plus religionis in vilibus intestinis, quàm in pisce sumptuosè condito, statuere audemus. Frugalem certè & sobrium victum, vt decet, cõmendamus: nec scripta aut conciones nostras, vel tantillum, luxuriæ fauere quisquam reperiet. Quin potius testes erunt singulæ ferè scriptorũ nostrorum paginæ, nos in vrgenda temperantia Papistis aliquanto esse superiores. Et sublata dierum superstitione, parcè & frugaliter docemus iis licere vti, quæ nobis Dei beneficio suppetunt. Quæ in eo tanta libertatis dulcedo, vt nos ad vertendum orbem instiget? Ego sanè, si palato indulgere libeat, alia potius edulia, quàm carnes mihi in dimidium anni tempus deligam. Norunt familiares mei, & piscibus & aliis quibusdã summopere me oblectari, à quibus sponte abstineo, ne valetudinis dispendio tales delicias redimam. Putidum esse fateor, tam ieiunas calũnias refellere. Sed dabũt veniã lectores, si offendiculis ire obuiam volẽs, paululum ineptiam. Quanquã in his ineptiis longius morari opus non est. Pars enim hæc doctrinæ, quam tradimus, duobus mẽbris constat. Illaqueari humanis legibus cõscientias, quæ vno Dei verbo regi debẽt, nefas esse cõtendimus. Etiãsi ista exercitii specie nihil esset vtilius, nefariã tamen esse audaciã dicimus, cùm legẽ homines imponũt, quæ animas religione obstringat. Sibi enim vni hoc iuris vendicat Deus, vt sit legislator ac iudex noster. Simul atrocem Christo iniuriã fieri dicimus, dum parta eius sanguine libertas ita in nihilum redigitur: nam eius beneficio, nostra quàm veteris populi conditio in hoc quoque potior est, quòd à dierum ciborumque obseruatione manumissi sumus. Deinde spirituale Dei regnum in cibo & potu esse, cum Paulo negamus. Itaque praua superstitione decipi homines, cùm partem sanctitatis esse putant, carniũ abstinentiam. Denique nihil quàm Paulo subscribimus, qui diabolicum esse dogma disertè pronuntiat, cibos, quasi pollutos, vetare, quos Deus in vsum hominũ consecrauit, vt illis cum gratiarum actione liberè vescantur. Nullius scandali tanta habenda est ratio, vt res cognitu adeò necessarias silentio tegere liceat. Nondum tamen prorsus dilutum est hoc crimen, quia nos à ieiuniis abhorrere iactant aduersarii, quæ passim Dominus non parum commendat. Primum, cùm huic conuitio satis reclament libri nostri & conciones, in eius refutatione minus est laborãdum. Verùm excipient, nos fixa iam olim de ieiuniis decreta abrogasse. Fateor, & quidem seriis adeò grauibusque causis coactos, vt improbissimè faciant, vitio rem piè iustèque susceptam nobis vertentes. Ieiunium quadragesimale ex Christi institutione fluxisse, veteri tritàque opinione receptum erat. Error in speciẽ leuis, sed tamen error, & minimè ferẽdus. Quàm stultè & insulsè cogitatũ id fuerit, quàm temerè creditũ, nullo negotio monstrare promptum est. Nam si nos ad annuũ ieiunium suo exẽplo inuitare Christus voluit, cur semel hoc tota vita, nõ quotannis aggressus est? Cur non statim ritũ inter suos discipulos instituit? Cur non protinus ab eius resurrectione Apostoli, quasi præscriptam à Magistro regulã seruarunt? Et cur nobis potius imitandum Christi ieiunium, quàm Moisis veteri populo? Quis autem Prophetarũ aut fidelium, quod à Moise factũ erat, in exẽplum traxit? Addo nunc illud alterum, esse eiusmodi errorẽ, qui nisi magna fidei nostræ iactura, dissimulari

simulari nequeat. Miraculo illo sancitã fuisse Euãgelij doctrinam, quò certior esset eius authoritas, nemini dubiũ est. Itaque Christum per totos quadraginta dies non esuriisse, Euangelica historia commemorat. Quod diuinitus gessit Christus, vt doctrinæ suæ reuerentiã supra humanum gradum attolleret, id non secus ac suis viribus subiectum Papistæ dum æmulantur, ánnon & mirificam Christi virtutem, quantũ in se est, obscurant, & obliterant sacrum illud sigillum, quo approbata erat Euangelij veritas? In alijs ieiunijs facilè ostendimus cùm Deo se gratum facere homines putarent, crassum idolis cultũ ab illis exhibitum fuisse. Quòd præscripti sunt dies, in quorum honorem ieiunent, peruersæ superstitionis Scriptura damnat. Quòd in eo diuinum cultum statuunt, & opus fingunt meritorium: non modò stulta est ac inanis fiducia, sed mera impietas. Si Paulum sequimur authorem, licebit nobis in genere pronuntiare, externa eiusmodi exercitia, in quibus pietatis summa nõ consistit, modicè prodesse. Hoc verò dici nõ potest, quin præcisus ille qui apud Papistas regnat exigẽdi ieiunij rigor, iure damnetur, dũ necessaria officia negligere permittũt. Imo ex ore ipsius Magistri clamare licet: Hypocritæ, propter vestras traditiones irrita facitis mãdata Dei. Nec cùm grauiores causæ nos ad loquendum impellant, repentè tamen nos gulæ & omnis intemperantiæ faciunt patronos. Quanquam eorum quibuscum nunc discepto, indigna est improbitas, quibus opponi tam iusta debeat & seria defensio. Quam enim, obsecro, suis ieiunijs legem Papa edicit? Ne quis ante meridiẽ cibum gustet, atque vt à carnibus abstineat: vt denique solo prandio contentus, cœnã eo die omittat. Hæc porrò vsitata ratio est, vt pridie bene saturi cubitum eant, quò magis sit tolerabilis duarũ horarũ inedia, vt ipso ieiunij die, quia solum illis prandium cõceditur, se absque modo ingurgitẽt: vt postridie libera crapula se vlciscantur. Postquam adeò securè cum Deo, non secus ac cum puero aliquo luserunt, hoc quoque addunt ad improbitatis cumulũ, frugalem viuendi modum penitus à nobis solui. Ego verò, cùm tota vita sint dissoluti, nusquam tamen crassius in belluinam intemperiem, quàm in suis ieiunijs profluere eos dico. De coniugio etiam aliquid dicendum restat. Fingunt aduersarij, nos mulierum causa quasi Troianum bellum mouisse. Vt alios in præsentia omittã: me saltem ab hoc probro immunem esse concedant, necesse est. Quò mihi ad refellendam eorum putidam garrulitatem maior suppetit libertas. Cùm semper ad ducendam vxorem, sub Papæ tyrannide liber fuerim, ex quo me inde eripuit Dominus, per annos complures sponte cælebs vixi. Mortua vxore, singularis exempli fœmina, iam sexquiannus est, ex quo non inuitus cælibatum rursus colo. Hæc, quæ fortè parũ ad causam facere videbũntur, ideo tribus verbis præfari libuit, partim vt inde coarguatur maledica hostium vanitas, partim vt omnibus testatum sit, me priuatam causam minimè agere. Quid autẽ afferunt boni isti castitatis defensores? Lutherum & alios carnis pruritu incitatos, tum sibi fecisse cõiugij libertatem, tum vulgus sacerdotum, monachorum & monialium in easdem illecebras traxisse. Quæ de singulorum, quos malignè falsóque infamant, continentia, verè possent prædicari, consultò prætereo. Quid enim magis ridiculũ, quàm profugere ex Papatu, qui castè viuere nõ sustinent? Nulla scilicet sacrificis, monachis & monialibus explẽdæ libidinis erat libertas, nisi nouum sibi asylũ procul summis difficultatibus quærerẽt. Quasi verò nõ quouis scortationum genere claustra omnia, sellæ, & foruli omnes monachorum ac monialiũ fœteãt. Prodigiosas libidines hîc nõ attingo. Sed quid rem notã dissimulare attinet, sic ab antris illis, magna quidem ex parte, exulare pudicitiã & pudorem, vt scortandi bonis patribus aliqua saltẽ sit illic libertas? Quid loquar de sacrificis, quos libidinum suarum adeò non pudet, vt earũ trophæa vbique erigere iã illis sit gloriosum? Certè, vt parcissimè loquar, mulierosis extra Papatum migrare minimè necesse est. Neque tamen prorsus nego, multos ex suis caueis monachos e-

uolare, vt venere, quam furtim illic carpunt, liberè apud nos potiantur. Sed illos ipsos audebo citare testes, quàm procul à voluptuaria vita, quā in lustris degebant, distet coniugium. Itaque nonnulli, quia statim olfaciunt, quāto astrictior sit pudica viri cum vxore cohabitatio, quàm promiscuæ cælibatus Papalis lasciuiæ, maturè se ad priores nidos recipiunt. Alij desperatiores, Romam aut aliò quò sors eos rapuerit, trāsuolāt. Atque hæc quidem vna est ex angelicis claustrorum virtutibus. Cæterùm, vt multos cōcedam, peruersè doctrina nostra abuti: quàm tamen iusta sit scandali ratio, videndum. Genus humanū Deus hac lege condidit, vt mulieri vir capitis officium præstet, mulier vicißim sit viro adiutrix: atque ita mutuo nexu, sexum vtrunque simul deuinxit. Antequam vitiati essent homines, coniugium illis singularis beneficij loco datū ac permissum est. Ab homine mortali eripi hoc Dei beneficium, tolerabile non esse dicimus. Nunc ad primū Dei institutū accesśit maior ex carnis incontinentia neceßitas. Neque enim frustra Spiritus hoc remediū per os Pauli fugiendæ scortationi præscribit, vt quisque vxorem suam habeat, & vnaquæque etiā mulier propriū maritum. Non frustra Christus & idē Paulus admonent, non esse omnes ad vitā cælibem aptos & idoneos. Atque vtinam in hac degenere natura minus notus esset incōtinentiæ morbus. Huic vitio vt Deus opem ferret, non modò coniugiū instituit, in quo vir licitè habitet cum fœmina: sed ad legitimum eius vsum omnes qui à carne sua vrūtur, clara voce inuitat. Hoc beneficio Apostoli, Martyres, & alij ex sanctis præstātißimi vsi sunt. Exorta repentè cælibatus admiratio, vt vilesceret cōiugij honor ac dignitas, effecit. Fuit tamen ad tēpus volūtaria coniugij abstinentia, donec tyrānidi superstitio ianuā aperuit. Sacerdotes itaque à coniugali vita prohibiti. Tandem ad diaconos serpsit interdictū. Iurisiurandi vinculo monachi & moniales impliciti, concessum à Deo ius sibi abdicabant. Hinc solos cælibes Deo sacros censere mundus cœpit. Acer vsque grassatus est furor, vt vitam coniugalem, velut profanā non leui ignominia notarent. Primùm, etiamsi prosperè in speciē cesśisset eiusmodi mutatio: ex diabolica tamen audacia manasse dicimus. Verùm, quò sanctior est virtus, castitas, eò sceleratior, & magis detestabilis est coactus iste cælibatus, quē omni fœditatis spurcitiæque genere refertum esse constat. Vt Angelis similis videatur quisquis abhorret à nuptijs, virginitatē Papistæ miris encomijs extollūt. Quasi verò extra cōiugij statū, nihil nisi pudiciū & virginale esse euicerint. Atqui, in hoc tantùm videntur lectos proprijs vxoribus vacuos habere, vt alienis polluendis ipsi iacubēt. Quis enim vulgare inter eos prouerbiū esse nescit, quando à cōmuni ducēdæ vxoris iure arcetur monachus vel sacerdos, ius fásque esse, vt alia sibi ratione prospiciat? Ac ne suis partibus desint, strenuè ferè omnes in hoc venationis genus incumbunt. Nulla lenocinijs aptior tendicula, quàm confeßio, qua non modò sibi obnoxias reddunt conscias probri alicuius mulieres, sed alij alijs aßignant. Itaque, huc ventum est, vt qui domesticis scortis contenti sunt, casti & temperantes inter alios cēseantur. Arcanas obscœnitates & nefanda stupra omitto. Ac ne hæc quidem quāuis vulgo nota, attingerem: nisi quòd obiter commonefieri lectores necesse est, quàm ingenuè faciāt doctrinæ nostræ aduersarij, dum eam dissolutæ licentiæ insimulant, propterea quòd tam atrocibus malis corrigendis legitimum coniugium permittat. Rumpantur licet, qui coactū Papalis cleri cælibatum emētitis laudibus ornare non cessant, in maxima tamē parte fœdißimam omnis spurcitiæ abyssum esse constat: in ijs autem qui continētes videntur, nihilominus impuram lacunam esse dico. Talibus scilicet, cum occultis libidinum flammis, tum manifestis flagitijs diabolicam illam audaciam vlciscitur Deus, quòd contempto coniugij beneficio, instar gigantum Babylonicas moles extruunt, quibus naturam & Deum expugnent. Atque ita fieri oportuit, vt saltem discerent homines, eam demum esse veram castitatem, quā nobis

bis Dei regula præscribit. Nos autem quia belluinas lasciuias, quarum nullus est modus in Papatu, cohibemus fræno coniugali, proposita carni libertate, modestiam omnem soluere dicimur. Et quid mirum: cùm & Christo & Paulo simile quiddam exprobratum fuerit: acsi data opera Legis iugum soluerent, vt sua hominibus voluntas pro lege esset? Neque enim tam sollicitè purgarent suam doctrinam à calumniis, nisi hostium improbitate & virulenta proteruia coacti. Cæterùm, quicunque sunt sanabiles, eos breui ista excusatione placatos esse confido, ne scandalum sibi ex tam leui friuoláque materia fabricent.

Habet istud quoque aliquid coloris: doctrinam nostram cũ vetustate & seculorum omnium cõsensu pugnare. Itaque in eo se maximè Papistæ iactant: præsertim vbi inflatis tibiis alta illa Patrum & Ecclesiæ nomina insonant. Quoniã satis notũ est, quàm odiosa sit & suspecta in religione nouitas, imperitos à doctrina nostra absterrent eiusmodi prætextu. Et fateor certè, si quicquam nouum afferatur, minimè esse audiendum. Sed huius criminis nulla melior est aut certior purgatio, quàm quòd nihil recipi volumus, nisi claris solidisque Scripturæ testimoniis probatum. Atque in hoc bobus & asinis, qui præsepe saltem suum agnoscunt, si stupidiores esse Papistas apparet: qui cùm nouitiũ sibi Deũ fabricauerint, ita vnum, verum, & æternũ obliti sunt, vt nulla illis cœlestium oraculorum antiquitas sapiat. Excipiunt tamen Scripturã falso à nobis obtendi, qui totum veteris Ecclesiæ consensum euertere conemur. Trita quidem inter eos calumnia, sed tam putida, vt in eius refutatione multum temporis consumere pigeat. Deinde ad eam rem longum volumen necessarium esset. Et libri nostri abundè testantur, si veterum quærantur suffragia, illis causam nostrã adiuuari magis quàm premi. Cùm satis constet nihilo magis consentaneam esse veterũ doctrinam, Papatus corruptelis, quàm ouis lupo similis est: quædã tamen eorũ dicta, ac voculas etiã interdum non minus peruersè, quàm improbè arripiunt: vnde rudibus, & in eorũ lectione nõ exercitatis fucũ faciant. Quoties Patrũ illis testimonia obiicimus, etiam si põdere & numero se obrui videãt, vt tamen supra omnẽ teli iactũ sibi videntur cõstituti, securè contẽnunt ac ridẽt. Sedes enim Apostolica quicquid vnquam doctorum fuit, magnitudine sua facilè absorbet. Nec quicquam illis hac exceptione promptius est, quæuis Patrum iudicia nihil se morari, vbi à sancta sede Romana aliter pronuntiatũ fuit. Ergo apud illos ne pili quidem æstimabitur totus Patrum chorus, nisi ita libitum fuerit: nos autem quicquid vni eorũ cuilibet minus consideratè excidit, tanta protinus religione obstringet, vt vel tantillum discrepare sit nefas. Iterum repeto, confusum istud & prodigiosum Papatus chaos antiquo Ecclesiæ regimini tam esse dissimile, vt non magis ignis ab aqua dissideat. Quòd si in eo damnando acres nimium videmur & clamosi, longè maior esset Patrum vehementia, si hodie viuerent. Adde quòd boni isti filii, qui Patrum nomen instar pilæ ludendo iactant, crassissimos quosque errores videntur data opera eligere: quibus nisi assentiamur, nos totius vetustatis hostes esse clamitãt. Obtulit Abrahæ ex prælio redeunti Melchisedec panem & vinum, Sacrificium esse putant veteres, quod ad sacram Christi cœnam trãstulerunt. Puerilis ferè hallucinatio. Atqui, ex tam præclaris eorum lucubrationibus, nihil æquè Papistis arridet. Ne hac in parte nunc sim longior, qui versati sunt in Patrum scriptis, & mediocriter iudicant, satis intelligunt nos illorum authoritate, ad oppugnandum Papatum, esse instructos. Verùm, vt statuantur in medio, propius tamen ad nos accedent. Vnde ergo tanta scandali moles struitur? Atque vt demus, non posse asseri à nobis & restitui purã Dei veritatẽ, quin se contrà efferat ille, quẽ prædicãt multorum seculorum consensus (quemadmodum ab annis mille sic collapsa fuisse omnia fateor, vt noua subinde errorum & superstitionum mõstra pullularint) quid tamen in eiusmodi dissidio inueniunt tanta offensione dignum? Si fiat comparatio, primi certè illi sub quibus flo-

ruit Ecclesia, vel soli legitimi Patres haberi merentur, vel præcipuum saltem honoris gradum inter Patres iure sibi vendicant. At boni Papistæ (quæ est ipsorum ingenuitas) solum illud corruptius seculum, quod multum à prisca synceritate iam deflexerat, memoria celebrant. Atque huc tãdem redeunt omnes illorũ querimoniæ, receptã per octingẽtos vel mille annos cõsuetudinẽ hodie à nobis conuelli. Atqui, si veteri prouerbio creditur, quod etiam inter eos tritum fuit, nihil aliud est mala cõsuetudo, quàm erroris vetustas. Quò autẽ diuturnius est malum, magis exitiale esse scimus. Plausibilis olim erat illa Cypriani sententia: Non spectandum quid ante nos alij fecerint aut dixerint: sed quod mandauit Christus, qui primus omnium est, sequẽdum esse. Illud quoque pulchrè ab Augustino ac scitè dictũ nemo negabat: Christum non sibi consuetudinis nomen, sed veritatis tribuere. Nunc corrupti moris camarinam, quæ per longã annorum seriem quieuit, nemo vel leuiter mouere audet. Imo, vsque adeò inualuit præfractus in tuẽdis summis absurditatibus rigor, vt earum reprehensionem, quasi intempestiuam nõ respuant modò, sed crudeliter igni & ferro vindicent. Dicit ille homo Ethnicus: Sicut rectè loquendi à doctis, ita & viuendi à bonis ac probis petendam esse consuetudinem: nos, qui directorẽ habemus Christum, praua & corrupta hominum institutio, absque iudicio & delectu, velut tempestas quædam violenta abripiet? Vt locum hunc breuiter cõcludam: si inter nos valeat, quod extra controuersiam inter pios esse debet axioma, Non subijci annorum præscriptioni Christi doctrinam: neminem fictum istud scandalum ab inquirendi saltem studio impediet. Vbi autem constiterit, à Christo nos habere quod proferimus: quis tam erit præposterus, vt ab æterna Dei sapientia, & cœlestis magistri voce, sponte ad homines concedat?

Plerosque offendit, quòd totum ferè mundum nobis aduersum esse vident. Nec verò sibi desunt malæ causæ patroni, quin rudes & infirmos eiusmodi machina percellant: Valde absurdum esse, vt paucis hominibus habeatur fides, totum ferè Christianum orbem negligi. Præcipuè autem ad nos proterendos, sacro Ecclesiæ titulo, quasi malleo se muniunt. Sed velim scire, qui nostra paucitate alienãtur ab Euangelio, quomodo fidem suã aduersus Turcas sustineãt. Quantum ad nos attinet: si vnus Noah cũctos seculi sui homines fide sua damnauit, non est quòd magna incredulorum turba nos de gradu moueat. Interea non modò parum probabilem, sed iniustam & pudendam scandali causam esse dico, vbi Dei verbo hominum respectus præponderat. Quid enim? An nisi hominibus credere libuerit, non stabit Dei veritas? Quin potius, vt Paulus ait, homo mendax, vt est, maneat: Deum veracem agnoscant, quibus se patefacere dignatur. Et iam alibi ostẽdimus, cur tam ægrè se bona pars hominum Deo in obsequium addicat. Quò minus in tanta mundi contumacia, fidẽ nostram ad multitudinis exemplum dirigi conuenit. At signũ à Christo datur: Quò aquilæ conuolant, illic esse cadauer. Ego verò non nego, si quãdo vnũ in locum collectæ fuerint omnes aquilæ, quin simul speranda sit totius orbis conuersio. Sed cùm non quaslibet illic aquilas designet Christus, sed quæ viuificum mortis suæ odorẽ sequuntur: quis non videt restringẽdum ad paucos sermonem esse? Si quis fortè excipiat, non excusari nos exẽplo Noah, si ab eo cœtu dissessionem facimus, qui Ecclesiæ nomen obtinet: Isaias, cùm relicta hominum conspiratione, Deum vnum sequi iuberet, non extraneos notabat, sed qui tunc populi Dei nomine maximè gloriabantur. Et Petrus, cùm Ecclesiam facit arcæ similem: quòd pereunte mundo, quasi per diluuium exigua hominum manus seruetur, non esse pendendum à multitudine, satis admonet. Quid ergo miseros homines iuuat inter varios mundi flatus vacillandi nutandique occasionem captare, cùm Deus æterno verbi sui fundamento nos stabiliat? Cur fluctuari inter opinionum procellas malunt, quàm in tuto certæ veritatis portu, quo nos inuitat

uitat Deus,quiescere? At summa Ecclesiæ reuerentia debetur. Fateor sanè: ac libenter etiam addo, sic coniunctũ cum genuina Legis & Euangelij doctrina esse Ecclesiæ sensum, vt fida illius custos & interpres meritò vocetur. Sed inter nos & Papistas hoc interest, quòd illi non aliter Ecclesiam veritatis columnam esse putant, quàm si Dei verbo præsideat. Nos autem, quia reuerenter se Dei verbo subijcit, veritatem ab ea teneri, & alijs per manus tradi asserimus. Itaque, non plus authoritatis apud eos habet Dei verbum, quàm illi quasi precario Ecclesia concedit: & totius Scripturæ interpretationem ad Ecclesiæ iudicium non secus vertunt, quàm Lesbios olim ad plumbi sui normam lapidem formare solitos, veteri prouerbio fertur. Itaque nullus tam perspicuus est Scripturæ locus, qui ad Lesbiam hãc regulam inflexus, vel vt magis propriè loquar, detortus, non alienam formam induat. Nec tamen hîc nobis summum vertitur certamen. Sed postquam Ecclesiam in Christi throno collocarunt Papistæ, vt religionem constituat suo arbitrio, & de Scriptura absque prouocatione iudicet: ius illud qualecunque est, ad se mox rapiunt. Nos verò quænam vera sit Ecclesia, quia hîc falli tam procliue quàm periculosum est, dijudicari volumus. Certè nouum non est, qui Pastorum loco præsunt, eos crudeles interdum esse lupos: impios esse & perfidos Dei & Ecclesiæ proditores, quorum in manu ordinaria est potestas. Quid est igitur, cur nos inanes laruæ terreant, quominus excutiamus, vt decet, an verè sit, quæ dicitur Ecclesia? Paulus columnam veritatis Ecclesiam esse pronuntiat: sed idem & orbis iam conuersi defectionem, & Antichristi in medio Dei templo regnum prædicit. Satis notum est, eadem, quibus hodie exercemur, certamina illum sustinuisse, quum Iudæi Ecclesiæ nomine superbientes, eum & apostatam esse clamarent, & scismatum ac turbarum authorem. Continua successione ab ipsis vsque Apostolis se ortos esse iactant: nempe quemadmodum Valerio Publicolæ & Lucio Bruto, Caligula & Nero successerunt. Sic enim Apostolis se conferunt, acsi non interpositum esset immensum dissidij chaos, quod nexus quosvis, siqui essent, abrumperet. Quia nobis aduersa est cleri Papalis colluuies, non minus eo nos præiudicio grauari volunt, quàm si nos ex cœlo Angeli damnarent. Eodem scilicet fastu olim Christum repudiabant Scribæ, quia nemo ex Principibus aut Pharisæis in eum credidisset. Et illos quidem, quum pro sua tyrannide pertinaciter ad extremum vsque certare propositum sit, & veris rationibus sint destituti, inanes crepare sonitus mirum nõ est. Sed omnes, quibus falsò arreptum Ecclesiæ nomen scandalo est, rogatos velim, vt aures aliquãdo & oculos aperire sustineant: ne fallax corporis simulachrum eos à capite auellat: ne meretrix sponsæ ornatu fucata, sponsum illis Christum auferat. Quas enim, obsecro, notas habent vnde in tota Antichristi Romani cohorte agnoscant Christi Ecclesiam? Nisi fortè dum Papam albatum, & proiectam ad eius pedes crucem vidẽt: Cardinales purpureos, Episcopos mitra & lituo conspicuos, & reliquam minorem turbam suis quoque insignibus distinctam, his pignoribus contenti, non aliam desyderant Ecclesiam, nisi quæ in ludicris pompis apparet. Quid enim aliud nebulonibus istis dicendum restat, quando toties, tam grauiter & copiosè à nobis refutati, sibi tamen adhuc Ecclesiæ titulum arrogare pergunt? Dixi initio nullos propemodum hîc falli, nisi qui ad Christum accedere nolentes, sibi procul obstacula accersunt. Fuit quidem tempus, quum multas simplices ac pias animas impediret hic scrupulus: sed hodie paucos sanæ doctrinæ scan-

dalum ex nomine Ecclesiæ opponere dico, qui non malitiosè & superbè Christo insultent. Eiusdem proteruiæ est, quòd miracula flagitant, quibus obstupefacti, Deo tandem per nos loquenti cedere cogantur. Ego verò, quum doctrina nostra luculentum sibi testimonium reddat, miraculis omnibus, quæ ab orbe condito extiterunt, se fuisse comprobatam, istos qui veterum miraculorum obliti, nouis inhiant, quum ita stupeant in aperta Dei virtute, & in clara luce cæcutiant, non minora esse portenta dico, quàm si hominem in pecudem versum cerneremus. Quoniam sacris opibus ditati sunt nonnulli, alij famem suam vtcunque ad tempus sedarunt, nos prædandi magis cupidine, quàm pio Dei zelo ad res nouandas adductos esse iactant Euangelij hostes: multi qui prætextum captant repellendi Euangelij, maledicis istis vocibus assentiuntur. Ego verò, siqui replendis suis crumenis Ecclesiæ bona prædati sunt, non excuso. Et libri nostri, quantopere abhorreamus ab eiusmodi sacrilegijs, diserti sunt testes. Verùm, vt partis nostræ delictis, si qua sunt, patrocinium meum accommodare animus non est: ita calumnia non est ferenda, quòd in prædam cessisse maleuoli homines criminantur, quicquid fœdis illis gurgitibus, hoc est sacrificis Baal & monachis ademptum est. Certè, ex quibus locis profligata est Papatus impietas, illic saltem pars eorum redituum, quos scorta, & lenones cum sacerdotibus vorabant, in pauperes erogatur: aliquantò plus impenditur in scholas, quàm fieri solebat: aluntur veri pastores, qui salutis doctrinam populo ministrant: sumptus quoque ad tuendum Ecclesiæ statum non pauci fiunt. Quanuis hæc nos defensio coram Deo non absoluat (quod liberè quidem confiteor) malignè tamen scandalum inde congeri aduersus Euangelij doctrinam ostenditur. At palam fieri ostendunt, quo studio impulsi, causam hanc aggressi sumus: quòd omnes ferè in priuatis rebus curandis occupati, in vrgenda disciplina, corrigendis vitijs, augendo & tuendo Christi regno, torpent. Cur ergo non ardore potius suo nos calefaciunt, quàm ipsi congelascunt ad nostrum frigus? Legantur de templi neglectu Aggæi querimoniæ. Illic quasi in tabula depictam cernere est seculi nostri ignauiam. An quia tunc quisque domui suæ intentus, Dei templum non curabat, ideo non sacrosanctum Dei opus erat, templi instauratio? An fathiscere propterea quisquam debuit, quum alios videret non modò in officio necessario cessare, sed Deum quoque sceleratè fraudare primitijs ac decimis? Sed hoc est scilicet, quod statim ab exordio præfatus sum, multos profanis mundi amicitijs irretitos, quidvis offensionum contra Christum appetere potius, quàm vt impios & sanæ doctrinæ inimicos offendant. Hæc illis praua ambitio, & ad fabricanda scandala ingenium, & ad lacerandum canina maledicentia Euangelium, facundiam suppeditat. Adde quòd præsentium vitiorum morsu non contenti, in futurum tempus inquirunt, quod eadem malignitate arrodant. Fingunt enim se propinquam Ecclesiæ vastitatem animis prospicere, quæ ex intestinis dissidijs impendet. Hac nos prouidi homines non magis affici mirantur: atque vt in odium nos trahant, susque déque nobis esse colligunt, si terra incendio misceatur. Sic olim Aquilanum episcopum in priuato colloquio mecum disserere memini, quàm horrenda clades timenda foret, nisi discordijs finem breui statueremus. Huc autem tota tendebat oratio, fieri aliter non posse, si essemus propositi nostri adeò tenaces, quin tandem ad arma res veniret. Belli porrò non alium fore exitum, quàm vt bonis literis extinctis, & barbara confusione inducta, huma-

manitas propè ipsa è mundo tolleretur. Horum malorum sicuti culpa in nobis hæreret, ita subeundam inuidiam esse. Quinetiam hæc ipsa religio, dicebat, pro qua tam acriter pugnatis, simul cum literis intereat necesse est. Quod tunc vni respondi, omnes sibi dictum accipiant. Nos certè, neque tam sumus socordes, quin nobis in mentem veniant quæcunque machinatur Sathan: neque tam feri & inhumani, vt securè negligamus. Paci & otio non modò cupimus consultum, sed quantum in nobis est, cõsulimus. Ordinis & politiæ non minus sumus studiosi quàm qui maximè. Literarum quanta nos cura sollicitet, verbis prædicare nihil opus est. Sed quum nulla exceptione opposita, Euangeliũ prædicari Christus iusserit: quicunqui sequatur euentus, huic mandato parendum est. Quanquam nimium sibi arrogant homines, si meliorem ex proprijs consilijs, quàm ex ratione sibi à Deo præscripta successum sperant. Quid enim? An Deum cæcum & incautum esse fingunt, qui Ecclesiam suam inconsideratè periculis exponat? Imò quum optimus sit rerum omnium moderator, nostrum est, quamlibet perplexas angustias vno hoc Abrahæ dicto superare: Dominus prouidebit. Nos scilicet de humana societate erimus solliciti: Deus autem opifex nullo eius studio tangetur? Ecclesia ab vnico salutis suæ præside & custode miserè deserta, in nostram prouidentiam recumbet? Nos verò excusatione digni, si iniuncto nobis munere obedienter fungendo, suas Deo partes relinquimus. Ac quum Dauid proprium eius esse opus pronuntiet, turbulentos maris fluctus componere, sedare bella, frangere currus & lanceas: meritò nos animare hæc fiducia debet ad eam doctrinam asserendam, quæ nobis eius gratiam & benedictionem sola conciliat. Quisquis tamen demum conatus nostros sequatur euentus, nunquam erit cur nos obsequium Deo præstitisse & pium & gratum pœniteat: & quod mœrorem nostrum vel in maximis cladibus solari poterit, nos & Christi gloriæ, quæ omnibus mundi regnis potior, & animarum saluti, quæ toto mundo pretiosior est, fideliter seruijsse.

Postquam scandala, quæ plurimum hoc tempore nocere experimur, generatim recensui: nunc breuiter monendi sunt rursum filij Dei omnes, vt ostensis à me remedijs instructi, Christum potius pro fundamẽto retineant, quàm temerario prauóque incursu sibi faciant lapidem offensionis & petrã scandali. Quin multa scandala subinde ingerantur fidelibus in hoc mũdo, fieri non potest, à quibus ne Christus quidẽ immunis fuit. Imo vix sperãdum est, vt passum vnum conficiãt, quin scãdalum aliquod obijciat Sathã. Ita per innumera scandala ambulãdum ipsis est. Sed quantumuis multiplex sit varietas, & densa congeries, nemo tamen erit Christianus, nisi qui superior euadet. Petrum Christus ipse sibi scandalum esse dicit, quum à subeunda morte eum reuocare tentat. Sed an impeditus scandalo gradũ refert? Quin potius Sathanam in Petro animaduertens, facessere aliò iubet. Vt commune nobis cum ipso fore certamen sciamus, in genere pronuntiat, Necesse esse vt veniant scandala. Sed quemadmodum suos pronuntiat nunquam fore scandalorum immunes: ita nullam scandali causam excusat. Quum enim iubet oculum dextrum erui, si quem fortè scandalizet: nihil tanti esse admonet, cuius respectu nos à scopo tantillũ deduci oporteat. Si ad cauẽda scãdala tã essemus seduli, vt ne proprijs quidẽ oculis quisquã nostrũm parceret: nihil opus fuisset, me in amoliendis scãdalis tantum operæ insumere. Arduũ fateor, & supra vires nostras certamẽ, sed nõ frustra dicit Christus, loquutũ se Discipulis ne scandalizẽtur. Neq; enim alia de causa vin

cendis aut profligandis scandalis sumus impares, nisi quia loquentē Christū non audimus. Verum est sanè quod alio loco dicit, in nocte offendere eos qui offendāt. Quorsum autem lux Euangelij, nisi vt viā mōstrando, simul etiam scandala oculis subijciat? Atqui, dicet quispiam, impedimentum etiam si conspicitur, cursum tamen abrumpere non desinet. Ego verò iam ostendi, nisi propria nobis mollities obstet, ad superanda quæuis scandala Christum vnum sufficere, quum cœlesti sua virtute supra mundum nos euehat. Quòd si scandalo, quod inuitis & fugitantibus incurrit, tam fortiter est resistendum: minus habebunt excusationis, quia ad scandala ipsi quadam animi prauitate sunt procliues. Id Iudæis accidisse admonet Paulus, qui quum ex professo minimè scandalum captarent, quia tamen Dei iustitiæ, propriam volentes stabilire, non fuerunt subiecti, in Christum impegerunt: adeóque exitiali naufragio tanquam ad scopulum allisi fuerunt. Eorum verò qui oblata scandala libenter arripiunt, vel etiam procul disßita cupidè accersunt, minimè tolerabilis est peruersitas. Quid enim? Quum testetur Paulus se anteactam vitam obliuisci, vt ad palmam supernæ vocationis properet, atque ad eandem festinationē suo exemplo nos hortetur: an scandala ad cursum retardandum quisquam procul impunè conquiret? Iam si in Iudæis præposterum zelum tam seuerè vltus est Deus, quid futurum istis putamus, qui scientes ac volētes impingunt? Imo qui viam alioqui planam congestis vndique scandalis obruunt? Præsertim quid sibi veniæ reliquum faciunt, qui ex hominum vitijs aut sceleribus clypeos, repellendo Deo, concinnant? Nam si fideles quoque ipsi, ne quid eorum celeritatem moretur, alij alios vetantur aspicere: si oculos longè circunferimus, data opera quærentes quod nos detineat, quomodo Christus ignosceret? Ac tales quidem verè & aptè porcis conferre licet, quibus ob natiuum fœtoris amorem, nihil suauius est quàm in cœnum & stercora se prouoluere. Omnes porcos scandalorum nimis auidos, siue ea venentur, siue offerri sibi gaudeant, dira manet Dei vltio, vt quotidiana offendicula, & alia alijs addita, ipsos in æternum exitium demergant. Sic enim serò excæcari æquum est, qui sponte cæcutiunt: vt tandem immedicabilis sit morbus. Nos interea quum Christum audiamus omnibus maledicentem, qui scandalum infirmis præbent, sollicitè operam demus, ne quod omnino scādalum nostra culpa accidat. Cæterùm, quando reprobis, & mundo incredulo, Christum lapidem scandali esse oportet: modò simus extra culpam, ad scandala intrepidè excipienda, quoties ea ingeret Sathan, vel solo illo Christi titulo simus muniti. Simul altera Christi sententia in mentem veniat. Nam quum à discipulis obiectum esset, offendi Pharisæos: securè omitti eos iubet, quia cæci sint, ac cæcorum duces. Addit quoque insigne dictum: Omnis plantatio, quam non plantauerit Pater meus, eradicabitur. Ita sanè est agendum: vt omnium saluti, quoad licet, studeamus: sed quia nobis datum non est eos seruare, quos Deus exitio deuouit: quod perit, pereat: vt est apud Zachariā. Nam si Paulo tollere crucis offendiculum libuisset, quasdam obliquas ad hoc rationes excudere promptum erat. Ab hoc autem consilio adeò abhorret, vt pro magno absurdo ducat, si tollatur. Scilicet fixum tenebat, quod alibi dicit, quamuis odor mortis simus reprobis in mortem, suauem nihilominus odorem nos Deo spirare.

LAVS DEO.

DE AETERNA DEI PRAEDESTINAtione, qua in salutem alios ex hominibus elegit, alios suo exitio reliquit: item, de prouidentia qua res humanas gubernat,

Consensus Pastorum Geneuensis Ecclesiæ, à Io. Caluino expositus.

CLARISSIMIS VIRIS ET MAGNIFICIS suis Dominis, Syndicis, Senatuíque Geneuensi, Ecclesiæ Pastores, quibus Verbi administratio tum in vrbe, tum in agro mandata est, iustam sanctámque Reip. administrationem, & felicem successum precantur.

Væ nos ad libellum hunc scribendum impulit ratio, eadem ad ipsum vobis nuncupandum hortatur, præstantiß. Domini, vt sub nomine vestro auspiciísque exeat. Electio Dei gratuita, qua sibi ex perdito damnatóque hominum genere, quos visum est, adoptat, hactenus non minus reuerenter & sobriè, quàm syncerè & absque fuco hîc tradita à nobis, & placidè à populo recepta fuerat: donec circunforaneum erronem nuper supposuit turbarum omnium pater Sathã, qui & doctrinam nostram, quæ ex puro Dei verbo sumpta est, conuellere, & fidem totius populi labefactare tentaret. Sed quia vel ex incenso Dei tẽplo voluit famelicus gloriolæ captator innotescere, ne sacrilegæ audaciæ præmium quod occupatus est, reportet, nomẽ eius silentio nostro sepultum maneat. Cæterùm, quando molestia, quam nobis exhibere conatus est, nõ minus vobis cõmunis fuit, fructũ inde aliquem ad vos peruenire æquũ est. Et queãdmodum vos experti sumus strenuos cordatósque piæ causæ vindices, ita nostrarũ partiũ esse duximus, quã possemus gratitudinẽ, vicißim testari. Eadẽ etiã opera, quale vestro patrocinio tutati sitis doctrinæ genus, palã cõstabit. Etsi enim neque generosos Reipub. præsides, neque Christi ministros anxiè à rumoribus pẽdere decet: quin potius sinistræ multæ obtrectationes, quæ sua raucedine fractæ paulatim cõcidunt, vtrisq; fortiter altóq; animo spernẽdæ sunt: magnopere tamẽ refert, quasi publicis tabulis consignatam sub oculis & inter manus hominũ extare rei summã, quæ falsas aut stultorũ, aut leuiũ, aut improborũ voces coarguat, & simul cõpescat friuolos vulgi susurros. Sparsus multis in locis fuit rumor, duris eũ vinculis cõstringi, quũ per mediũ forũ quotidie volitare licuerit. Quàm malignè etiã finxerint viruletì quidam homines, ad capitis suppliciũ à nobis eum exposci, vos nobis optimi estis testes. Tales calumnias, donec euanescãt, contẽptu & tranquilla animi magnitudine refutare, grauitatis & prudẽtiæ est. Rursum tamẽ, ne incerti pleriq; fluctuentur, quorum habenda est ratio: statum causæ omnibus esse expositum, non minus expedit, quàm ex officio nostro est. Serpit instar gangrenæ impietas, inquit Paulus, nisi obuiã eatur. Ista autẽ, quam sub vestro nomine pijs omnibus offerimus, defensio, tã erit ad curandos sanabiles, vt quidem speramus, validum efficáxque remedium, quàm salubre antidotum sanis & integris. Ac digna est materia, ad quam studia sua intendãt filij Dei, ne cœlestis suæ geniture originem ignorent. Stultè enim quidã, quia Euãgelium potentia Dei vocatur in salutẽ omni credenti, hoc prætextu Dei electionem obliterant. Atqui venire illis in mentem debuerat, vnde oriatur fides. Paßim

autem Scriptura clamat, Deum Filio suo dare qui sui erant, vocare quos elegit: & quos sibi adoptauit in filios, Spiritu suo regignere: credere denique homines quos ipse intus docuit, & quibus patefactũ est eius brachiũ. Porrò quisquis fidẽ, arram esse & pignus tenebit adoptionis gratuitæ: ex æterno diuinæ electionis fõte manare fatebitur. Neque tamen ex arcano Dei consilio petenda nobis est salutis notitia. Vita in Christo proposita est, qui se in Euãgelio non modò patefacit, sed fruendũ exhibet. In hoc speculũ defixus sit fidei aspectus: nec penetrare appetat quò accessus non patet. Quando hæc via est, in ea ambulent filij Dei, ne altius quàm fas est euolando, in profundiorem, quàm optãdum sit, labyrinthũ se demergant. Cæterùm, vt nõ alia est cœlestis regni ianua, quàm fides in Christũ, palam oblatis Euãgelij promissionibus cõtenta: sic nimis crassi stuporis est, nõ agnoscere, apertos esse nobis mẽtis oculos à Deo: quia nondum in vtero conceptos elegit, vt fideles essemus. Fuisse autẽ hoc impuro nebuloni propositũ, vt nõ modò notitiam electionis deleret ex hominũ animis, sed eius quoque virtutem prorsus euerteret, ex eius delirijs quæ in actis publicis habetis eius manu scripta, disertè liquet: vbi asserit, Fidẽ ab electione non pendêre, quin potius electionẽ esse in fide sitam. Nullos in cæcitate manere ob ingenitã naturæ corruptionem, quia ritè omnes illuminentur à Deo. Nos Deo facere iniuriã, quia deseri tradimus, quos Spiritus sui illuminatione non dignatur. Trahi generaliter & ex æquo omnes homines, nec discrimen nisi à cõtumacia incipere: Quum Deus se ex lapideis cordibus carnea facturũ promiserit, nihil aliud intelligi, quàm vt gratiæ Dei simus capaces, idque promiscuè ad totum genus humanum extendi, quum singulare Ecclesiæ priuilegium esse Scriptura dilucidè affirmet. Quantum ad Dei prouidentiã, qua mundus regitur: inter pios omnes fixũ hoc & cõfessum esse debet, nõ esse cur suis peccatis socium homines Deũ ascribãt, vel vllo modo secũ inuoluãt ad partem culpæ sustinendam: sed quum Scriptura doceat, reprobos quoque iræ Dei esse organa, quibus partim fideles suos erudiat ad patientiam, partim hostibus pœnas infligat, quales merentur, profanus nugator nihil à Deo iustè fieri contendit, nisi cuius ratio sub oculis posita iaceat. Omne enim discrimen inter causas remotas & propinquas tollens, ærumnas sanctio Iob impositas Dei opus censeri non patitur, quin pariter cum diabolo, Chaldæis & Sabæis latronibus reus fiat. Quòd autem illo præterito, cum duobus alijs, Alberto Pighio, & Georgio Siculo, congressi sumus: id duplici nomine expedire nobis visum est. Nam quum indoctus rabula nihil proferret, nisi ex duabus istis lacunis haustũ, adeòque malè dicta in deterius raperet, nimis frigidum cum eo fuisset certamen. Vno exemplo contenti sint lectores. Quibus cauillis Pighius & Georgius primum ad Ephesios caput obscurent, suo loco ostensum est. Atque insulsè quidem illi, sed fœdior huius inscitia, qui non erubuit in curia vestra, & illo verendo consessu effutire: & quod temerè effutiuerat, pertinaciter tueri, Non tractari illic de communi piorum salute, sed quòd Paulus & reliqui collegæ in munus Apostolicũ electi fuerint. Ac tam futile quidem commentum extemplò, sicuti memoria tenetis, refellere promptum fuit, Si qui se tali magistro discipulos addiceret, nimis infaustã theologiam discere, quæ nos omnes vitæ æternæ fiducia priuaret, quãdo soli Apostoli diuinæ adoptionis cõpotes, & Deo per Christũ recõciliati, & benedicti, & in societatẽ sanctorũ asciti essent. His quidẽ in re præsenti fuit locus, sed libro edito tã insipidũ animal refellere, non ita fortè congrueret. Neque vero nos latet, quãtopere sibi placeat: neque

mirum

mirum est, in eo, qui abiecta monachi cuculla, repentè medici personam induit, tantum esse audaciæ, sed in eius gratiam, cum multorum fastidio ineptire, à modestia nostra alienum fuit. Deinde, quoniam duo illi noti sunt ac professi Euangelij hostes, alter etiam Caluinum nominatim aggressus, bellum nobis & huic Ecclesiæ indixerat, impiæ doctrinæ venenum publicè libris excusis sparsum purgare consultius visum est, quàm nænias vulgando, quæ melius latent, importunè fatigare hominum aures, superuacuis certaminibus iam plus satis vexatas.

Faxit Dominus Deus, Magnifici & præstantes viri, vt quod hactenus magna cum laude fecistis, indefessi ad extremum vsque puram Euangelij doctrinam, quæ tam infesta mundi violentia vndique pulsatur, fide præsidióque vestro tueri pergatis: & pios omnes, qui se in patrocinium vestrum conferunt, hospitio excipere non desinatis: quò sit vrbs vestra inter horribiles istos motus fixũ Deo sanctuarium, & fidele Christi membris asylum. Ita etiam fiet, vt eum perpetuum salutis vestræ præsidem sentiatis: & quod illi sacratum erit domicilium, eius virtute tutum, nunquam labascat. Calendis Ianuar. M.D.LII.

DE AETERNA DEI PRAEDESTINATIONE.

AM elapsi sunt nouem anni, quum Albertus Pighius Campensis, homo phrenetica planè audacia præditus, eodem opere & liberum hominis arbitrium statuere, & arcanum Dei consilium, quo alios eligit in salutem, alios æterno exitio destinat, euertere conatus est. Quia verò me nominatim aggressus erat, per cuius latus piam sanámque doctrinam confoderet: sacrilegum hominis furorem compescere necesse habui. Sed quia tunc alijs negotijs districtus, vtrunque argumentum breui temporis spatio complecti non poteram: altera parte absoluta, de prædestinatione, quum daretur occasio, me pòstea scripturum recepi. Paulò post librum editum, moritur Pighius. Ergo ne cani mortuo insultarem, ad alias lucubrationes me conuerti. Et ab eo tempore, quod agerem nunquam defuit. Ad hæc, quia hoc doctrinæ caput iam & copiosè à me tractatum, & clarè explicatum, & solidis Scripturæ testimonijs cõprobatum fuerat, non adeò necessarius videbatur hic labor, quin tutò omitti posset. Sed quia hodie malè feriati quidam spiritus quicquid de gratuita piorum electione, & æterno reproborum iudicio Scripturis proditum est, Pighij exemplo diruere moliuntur: ne longius serpat contagio, friuola eorum obiecta, quibus se & alios deludunt, colligenda & breuiter refellenda censui. Inter reliquos emersit in Italia Georgius quidam Siculus, homo quidem indoctus, & contemptu quàm insectatione, dignior: nisi quòd nomen fraude & impostura partum, magnas illi ad nocendũ vires dedit. Nam quũ Benedictinus esset monachus, diu in gurgustio suo latuit, donec Lucius Abbas, vnus ex Patribus Tridentinis falsa ipsum commendatione in sublime extulit, sperãs se quoque eius humeris in cœlos vsque euolaturum. Nebulo hic Christum sibi apparuisse, & totius Scripturæ ab illo se interpretem cõstitutum mentitur, quod ipse crassa pudendáque inscitia plusquã vanum esse prodebat, nullo negotio plurimis verum esse persuasit. Atque, vt fabulam ad extremum vsque

actum perduceret, tanta confidentia ebuccinauit deliros suos sensus, vt imperitos, qui iam praeiudicio vincti tenebantur, prorsus attonitos redderet. Et certè talibus prophetis digna est hodie maior pars hominum: quorum partim cor in malitia obstinatum medelam nullam recipit, partim aures insatiabili prauarum speculationum desyderio pruriunt. Sunt alij fortasse, qui libenter, vel cum dedecore, innotescerent. Verùm, suppresso eorum nomine, efficiam, vt intelligant lectores, quàm friuola sint ac nihili omnia ipsorum obiecta.

In Pighio nunc & Georgio Siculo, belluarum par non malè comparatum proponere statui. Nam etsi quibusdam in rebus fuisse dispares fateor, in fingendis tamen errorum portentis, in licentia bacchandi, in scelerata adulterandae Scripturae audacia, in superbo veritatis contemptu, in proiecta impudentia, in proterua loquacitate, summa inter eos reperietur similitudo & aequalitas: nisi quòd Pighius lutulentas magniloquentiae suae ampullas inflans, maiore iactatiae pompa se effert: alter ille cothurnos, quibus assurgat, ex commentitia reuelatione mutuatur. Cùm autem in euertenda Praedestinatione consentiant ambo, postea tamen in cōmentis suis sunt diuersi. Fingunt ambo, In libertate nostra positum esse, vt se quisque in adoptionis gratiam inserat. Neque hoc ex Dei consilio pendère, quinam electi sint vel reprobi: sed singulos sibi vtramvis fortunam suo arbitrio statuere. Quòd alij credunt Euangelio: alij increduli manēt, non ex gratuita Dei electione, vel ex arcano eius cōsilio, sed ex priuata tātùm cuiusq; volūtate prouenire hoc discrimē.

Caeterùm, Pighius sensum suū ita explicat, Deum immutabili consilio creasse indistinctè omnes ad salutem. Sed cùm Adae praeuideret defectionem: vt firma nihilominus stabilisq; maneret electio, remediū adhibuisse, quod omnibus perinde commune esset. Ita in Christo stabilitam fuisse totius humani generis electionem: vt nemo pereat, nisi qui sua obstinatione ex libro vitae se delet. Rursus verò, cùm Deus praeuideret quosdam ad extremum in malitia gratiaeq; contemptu fore pertinaces, tales praeuidēdo reprobasse, nisi resipiscant. Hoc reprobationis esse initium, dum se impij vniuersali electionis beneficio praeter Dei consilium & voluntatem priuant. Indignè verò sentire de Deo omnes pronuntiat, & alienum iustitia & bonitate rigorem illi affingere, qui electos esse praecisè & absolutè quosdam tradūt, alios destinatos exitio. Et nominatim hîc Augustini sententiam damnat. Praescientiam verò Dei nihil tollere de arbitrij nostri libertate, vt ostendat, ad illā Nicolai Cusani argutiam confugit: Quòd Deus non praeuiderit, quae ab aeterno illi nota fuerunt, quasi futura, sed quasi praesenti aspectu intuitus fuerit. Et tamen ita supercilium suo more attollit impostor, acsi reconditum nescio quid, & nunquam antè auditum, ex tripode Apollinis proferret: cùm tamen trita sit pueris cātilena. Quia tamen adhuc se impeditum teneri sentiebat, duplicem Dei praescientiam ingerit: Quòd Deus scilicet, prius creandi ad vitā hominis consilium coeperit, quàm eius lapsum praesciret: ideóq; salutis humanae cogitatio, mortis praescientiā ordine in ipso Deo praecesserit. Et cùm haec lutulento verborū torrente inuoluit, putat se ita obruere lectorū sensus, vt nihil discernant: sed ego mea breuitate, vt spero, paulò pòst facilè discutiā loquacitatis eius tenebras. Georgij commentum est, non fuisse hunc vel illum praedestinatum ad salutē, sed Deum statuisse tēpus, quo totum mundum seruaret. Atque huc quosdam Pauli locos detorquet: mysterium quod à seculis & generationibus absconditum fuerat, Christi aduentu & praedicatione Euangelij

Capite.1. Lib.8. — Capite.2. eiusd.lib. — Rom.16. Ephe.2. Coloss.1.

lij patefactum esse. Ita securè elabitur, acsi nullo Scripturæ testimonio palam constaret alios, alijs præteritis, à Deo fuisse cooptatos in salutem. Denique, in electione nihil præter tempus noui Testamenti considerat.

Quid nos sentiamus, satis locuples, vt nihil præterea addam, testis est Institutio. In primis rogatos velim lectores, vt quod illic admoneo, memoria repetant: Non esse, vt quibusdam falsò videtur, argutam hanc vel spinosam speculationem, quæ absque fructu ingenia fatiget: sed disputationem solidam, & ad pietatis vsum maximè accommodam: nempe, quæ & fidē probè ædificet, & nos ad humilitatē erudiat, & in admirationem extollat immēsæ erga nos Dei bonitatis: & ad hanc celebrandā excitet. Nulla ædificandæ fidei aptior est ratio, quàm dum audimus electionē illam quā Spiritus Dei cordibus nostris obsignat, in æterno & inflexibili Dei beneplacito consistere, vt nullis mundi procellis, nullis Sathanæ insultibus, nulli carnis vacillationi sit obnoxia. Tunc enim demum nobis certa est nostra salus, cùm in Dei pectore causam reperimus. Sic enim vitam in Christo manifestatā fide apprehendimus, vt eadem fide duce, procul intueri liceat, ex quo fonte vita prodierit. In Christo fundata est salutis fiducia, & in Euāgelij promissiones recumbit. Sed hæc non parum valida fultura est, cùm nunc, vt in Christum credamus, audimus nobis diuinitus esse datum: quia ante mūdi originem tam ad fidē ordinati, quàm ad vitæ cœlestis hæreditatem electi eramus. Hinc illa inexpugnabilis securitas, quòd Pater, qui Filio suo nos in peculium dedit, omnibus potentior, nos è manu eius rapi non patietur. Iam verò non vulgaris in eo humilitatis materia, dum tam dispar eorum conditio cernitur, quibus communis est natura. Quocunque oculos vertant filij Dei, occurrent prodigiosa exempla cæcitatis & stuporis, quæ horrorē incutient. Cùm se in tenebris illuminatos esse nouerint: quî fieri dicent, vt cæcutiāt alij in clara luce? Quis eos discernit: nisi quòd experientia conuincit, apertos illis fuisse mentis oculos, cùm perinde clausi essent? Certè quid Deo sit reddere quod suum est, nondum didicerunt isti, quibus sponte nescire libet, vnde ab alijs differant. Quin radix sit pietatis, matérque virtutum omnium, humilitas, nemo ambigit. Quomodo autem humilis erit, qui nec pristinam miseriam è qua liberatus est, audire sustinet, Deíque beneficentiam promiscuè ad omnes extendens, quantum in se est, extenuat? Certè multum abest, quin Dei gratiam pro merito illustrent, qui eam prædicant omnibus esse cōmunem, in se verò efficaciter residêre, quia fide eam amplexi sint: fidei verò causam interea sepultam cupiunt: quòd scilicet gratis in filios electi, Spiritu adoptionis postea donati sint. Qualis ista gratitudo, si incomparabili beneficio affectus cum eo debitorem me ex æquo profiteor, qui vix centesimā partem accepit? Quare, si ad celebrandam Dei bonitatem, quantum illi simus obstricti, præcipuè tenere interest: maligni sunt in Deum & iniurij, quibus molesta est ac grauis electionis æternæ notitia: qua sepulta, dimidiam gratiæ Dei partē eua nescere necesse est. Obstrepant, qui volent: hoc tamen elogio, quam de gratuita electione tradimus, doctrinam, ornare semper licebit, quòd nisi per eam non satis capiunt fideles, quanta in se fuerit Dei bonitas, dum ad salutem efficaciter vocati sunt. Breuiter tantùm ista delibo, quæ iterum suo loco luculentius tractanda erūt, ne quis rem cognitu apprime necessariam refugiēs, graue fastidij sui damnum serò tandem sentiat. Quòd si nos Euangelij non pudet, quod illic apertè traditur, fateri necesse est, Deū æterno suo beneplacito, cuius aliunde causa non pendet, quos

illi visum est, destinasse ad salutem, aliis reiectis: & quos gratuita adoptione dignatus est, Spiritu suo illuminare, vt vitam in Christo oblatam recipiant: alios ita sponte esse incredulos, vt fidei luce destituti, in tenebris maneant.

Contra hoc Dei iudicium petulanter insurgunt multi canes. Atque inter eos nonnulli quidem Deum palàm impetere non dubitant, quòd futuram Adæ ruinam præuidens, non melius consuluerit rebus humanis. Quibus compescendis nulla melior ratio quærenda est, quàm quæ à Paulo nobis ostenditur. Hoc enim veniebat in quæstionem: quomodo iustus esset Deus, dum miseretur cuius vult, & quem vult indurat. Tantã hominum audaciã nullo responso dignatur, nisi quòd ordinis ipsos sui sortísque admonet: O homo, tu quis es qui respõdeas Deo? Quod garriunt profani homines, rationis inopia silentio absurditatem texisse: longè aliter res habet. Axioma enim sumit, quod non modò piis mentibus tenendum est, sed in cõmuni sensu insculptum esse conuenit: Altius esse magísque reconditum Dei iudicium, quàm vt eò vsque penetrare possint homines. Et quem, obsecro, non pudebit, velle ingenii sui modulo causas omnes operum Dei comprehendere? Atqui, in eo vertitur status quæstionis, An nulla sit Dei iustitia, nisi quæ à nobis concipitur. Hoc si vno verbo proponitur, Liceátne Dei virtutem sensu nostro metiri, nemo est qui non protinus respondeat, Omnes hominum sensus in vnum coaceruatos immensæ Dei potentiæ longè succumbere. Interea, simulac in Dei operibus certa ratio non apparet, diem illi dicere quodammodo parati sunt. Quid ergo hac Pauli admonitione opportunius vel aptius: Nimium sui esse oblitos, qui se supra cœlum attollant? Vt Deus ipse, iure suo cedens, se ad reddendam causam offerat, vbi ad arcana illa ventum fuerit, quæ Angeli cum trepidatione adorant, quis non tanto fulgore attonitus stupebit? Mira sanè hominũ rabies, qui Deum sibi audacius subiicere, quàm Paganum aliquem iudicem æquare non verentur. Tibi molestum est ac odiosum, Deum plus posse & facere, quàm mens tua capiat: æquali autem tuo interdum concedes, vt suo iudicio fruatur. Et tu in tanto furore, Dei mentionem vllam facere audes? Quid tibi sonat Dei nomen? Et tu Paulum ratione destitui iactabis, nisi Deum è cœlesti solio detractum, tibi excutiendum sistat? Nos verò sciamus, sanctum Apostolum, primò, qua decuit grauitate, compescuisse vesanam eorum lasciuiam, quibus Dei iustitiam incessere nulla religio est: deinde, piis Dei cultoribus vtilius moderationis cõsilium dedisse, quàm si aquilarum pennis vestitos supra nubes extulisset. Quauis enim sapientia præstantior est sobrietas, quæ Dei timore subacta, intra præscriptum ab eo intelligendi modum se continet. Eam superbi homines ignorantiæ nomine, si libuerit, infament: modò quod in vera sapientia iã præcipuũ est, teneat, Dei voluntatem pro summa iustitiæ norma habendo, suam illi propriámque gloriam tribuere.

Pighio tamen & similibus nondum satisfactum est. Nã simulantes curæ sibi esse Dei honorem, nobis oblatrant, quasi alienam illi sua natura crudelitatem affingentibus. Negat sibi cum Deo esse certamen. Quam igitur, vel cuius causam sustinet Paulus? Postquã hoc axioma posuit, Deum, quem vult indurare, & cuius vult misereri: per anthypophorã subiicit: Quid ergo adhuc conqueritur? Voluntati eius quis resistet? Tantæ blasphemiæ nõ aliud quàm Dei potentiã opponit. Si Deo tyranni personã induunt, qui ad æternũ vsq; eius consilium referunt hominũ indurationẽ: nos certè non sumus huius sententiæ authores. Si Deo sunt iniurii, quibus

lus eius voluntas omnibus causis potior est, hoc Paulus ante nos tradidit. Cum eo igitur disceptet. Neq; enim aliud in præsentia disputo, quàm ab eo fuisse produtũ quod docemus. Quanquã de canibus istis, non adeò essem sollicitus. Magis quorundã non malorum alioqui hominum anxietas me cõmouet, qui dum metuũt quicquam Deo, eius bonitate indignum, adscribere, hoc ipsum exhorrent, quod de se per os Pauli Deus testatur. Pium quidem asserendæ ab omni calumnia Dei iustitiæ studium amplector. Laudanda quoque modestia esset, nisi eam gigneret morositas occulto quodam fastu turgida: siquidem ex proprio sensu loquuntur. Cur enim verentur, si quid vltra mentis suæ captũ Dei potentiæ concedant, ne periclitetur eius iustitia, nisi quia eius tribunal suæ cognitioni subijcere non dubitant? Paulus intolerabilem esse superbiam ostendit, si mortalis homo sibi iudicium in fratrem sumat, Rom. 14. *quia vnus sit iudex, cui stamus omnes & cadimus, & cui omne genu flecti oportet. Cuius ergo insaniæ erit, cristas in iudicem ipsum attollere, vt eius potestatẽ sensu nostro metiamur? Ergo qui verecundiam hanc sibi obstare causantur, ne Paulo subscribant: primùm, fateantur, necesse est, quam Deo iustitiæ laudem deferunt, se ad animi sui sensum restringere: sin verò de re ipsa nobiscum sentientes, supprimere tamen malunt hanc doctrinæ partem, ne habenas laxent impiorum petulantiæ, nimis præpostera est ista cautio. Quasi verò nostris mendacijs protegendus sit Dei honor. Ipse verò hoc patrocinium non modò nobis remittit, sed prorsus exosum esse testatur in libro Iob. Caueant potius, ne maiorem quàm Dominus verbo suo præscribit, prudentiam affectando, duplicis insaniæ se reos faciant.*

Quanquam vt reprimendis impiorum blasphemijs maximè vtilis sit, quam cõmendant, sobrietas: quòd tamen homines Deo immorigeros tã facilè suis dictatis frænatũ iri sibi persuadent, ridicula est eorũ fiducia. Paulus vbi de arcanis Dei consilijs, quatenus opus erat, disseruit, quasi iniecta manu, vltrà progredi vetat. Calcitrant, proteruiunt, ac desultoria leuitate vltra finitam sibi metam transuolant inquieti spiritus: quomodo igitur ad vnius vel alterius nutum subsistent, qui angustiores illis stadijs cancellos circundant? ac si quis ferocem equum, qui fractis repagulis exultat, araneæ filo retinere tentet. Verùm, in re tam ardua & recondita nihil melius, quàm sobriè sapere. Quis negat? Videndũ tamẽ simul est, quis optimus sit sobrietatis modus: ne idem nobis quod Papistis contingat, qui, vt discipulos habeant obsequentes, brutis pecudibus similes esse iubent. Hæccine est Christiana simplicitas, eorum, quæ Deus ostendit, scientiam quasi noxiã refugere? Hoc, inquiunt, absque iactura nescire fas est. Quasi non melius iudicauerit cœlestis Magister, quid scire & quousque expediat. Ergo ne vel in aquis fluctuemur, vel dubij & vagi circunferamur per medium aerem, vel altius pedem figendo, quàm par est, in profundum mergamur: sic nos Deo præbeamus regendos & docendos, vt simplici eius verbo contenti, plus scire quàm illic reperimus, ne appetamus quidem, etiam si detur facultas. Hæc docilitas, qua sensus omnes suos pius homo sub Dei verbo continet, vera est ac vnica sapiendi regula. Nam & quousque nos porrecta manu ducit is qui via est, cuius Spiritus per Apostolos & Prophetas locutus est, tutum est sequi: & supra omnem humanæ mentis perspicaciam longè excellit eorum ignorãtia, quæ in Dei schola non discũtur. Itaque non minus à suis ouibus exigit Christus, vt voci suæ auscultent, quàm vt alienorum vocibus aures habeant obstructas. Nec sanè aliter fieri potest, quàm vt in vacuam solida doctrina animam inanes vndique er-

rorum flatus penetrent. Porrò, quàm verè profitear, non nisi praeeunte Dei verbo me vnquam hac de re verbum fecisse, tametsi ex prioribus meis scriptis, ac praesertim ex mea Institutione facilè iudicabunt pij lectores: ex hac tamen hostium, qui se contrà opponunt, refutatione, nonnihil nouae lucis accedet.

Sed quia odiosè nobis ingeritur veteris Ecclesiae authoritas: breuiter etiam praefari operaepretium est, quàm iniustè hac partim falsa, partim friuola inuidia,
Lib de praedest. Sancto. cap.14. prematur Christi veritas. Augustini tamen verbis potius quàm meis, hoc quicquid est criminationis diluere malo. Nã & sanctum virum eodẽ olim probro vexabant Pelagiani, quòd sibi aduersos haberet alios Ecclesiae scriptores. Primùm ergo excusat quod ante exortã Pelagij haeresin non ita subtiliter neq; exactè de praedestinatione id quod erat, tradiderant. Quid igitur opus est, inquit, vt eorum scrutemur opuscula, qui priusquã ista haeresis oriretur, non habuerunt necessitatem in hac difficili ad soluendũ quaestione versari? quod proculdubio facerent, si respondere talibus cogerentur. Prudenter certè nõ minus quàm ingenuè dictum. Nisi enim eum exercuissent gratiae Dei hostes, nunquam ad excutiendã Dei electionem adeò fuis-
Cap.20. set attentus: sicuti fatetur. Nam in libro cui titulum fecit De bono perseuerantiae: Haec, inquit, certa est ac manifesta praedestinatio sanctorum, quam postea diligentius & operosius, cùm aduersus nouam sectam disputarem, defendere necessitas compulit. Didicimus enim singulas quasque haereses intulisse Ecclesiae proprias quaestiones, contra quas diligentius defenderetur Scriptura diuina, quàm si nulla talis necessitas cogeret. Quid autem coegit loca Scripturarum, quibus praedestinatio commendata est, copiosius & enucleatius isto nostro labore defendi, nisi quòd Pelagiani dicunt, Dei gratiam secundum merita nostra dari: quod nihil aliud est
Cap.12. quàm gratiae negatio? Porrò, aliquantò prius negauerat, sibi de librorum suorum vetustate praeiudicium debere afferri. Nemo, inquit, tam iniustus est, vt opinor, & tam inuidus, qui proficere me prohibeat. Postea tamen simul contendit, ex quibusdam veterum testimonijs posse colligi, non aliter eos quàm tunc doceret, sensisse.
Eiusd.lib. cap.19. Vt alijs supersedeam, plusquam perspicuum est, quod ex Ambrosio citat, Christus, quem miseratur, vocat. Item, Si voluisset, ex indeuotis fecisset deuotos. Sed Deus, quos dignatur, vocat, & quem vult, religiosum facit. Quis totam huius quaestionis summam his paucis verbis comprehendi non videt? Quòd non omnes ad Christum accedunt, vt salutem consequantur, causam assignat, Quia Deus eorum corda efficaciter non tangit. Conuersionem hominis ex gratuita Dei electione manare pronuntiat. Cur alijs reprobatis, alios vocet, in solo eius arbitrio positum esse non dissimulat. His tribus capitibus statum quaestionis contineri & finiri, nemo mediocri iudicio praeditus nescit. Porrò, Augustinus ipse adeò totus noster est, vt si mihi confessio scribenda sit, ex eius scriptis contextam proferre, abundè mihi sufficiat. Sed ne in praesentia nimium sim prolixus, tribus aut quatuor locis contentus ero, ex quibus constet, ne vno quidem apice me ab ipso differre. Ex continua deinde operis serie plenius constabit, quàm solidè omni ex
Capite.1. parte mihi suffragetur. Libro de praedestinatione sanctorum, contra eos se disputare profitetur, qui peccato Adae obnoxium nasci genus humanum agnoscunt, ac praeuenire Dei gratia hominum voluntates, nec sibi quenquam ad vllum opus bonum vel inchoandum, vel perficiendum, sufficere. Quid autem ea confessione maius desyderat, in ipso disputationis progressu ostendit. Ne diceret quispiam,

inquit,

inquit, Discernit me ab alijs fides mea, iustitia mea, aut aliquid simile, talibus occurrẽs cogitationibus, rogat Doctor Gentiũ: Quid habes quod non acceperis? A quo autem, nisi ab illo qui te discernit ab alio, cui non donauit quod donauit tibi? Deinde, Fides igitur, & inchoata, & perfecta, donum Dei est: & hoc donum quibusdam dari, quibusdam non dari, omnino non dubitet, qui non vult manifestißimis Scripturæ testimonijs repugnare. Cur autem non omnibus detur, fidelem mouere non debet, qui credit ex vno omnes in condemnationem iustißimam venisse. Cur autem istum potius quàm illum Deus hinc liberet, inscrutabilia sunt iudicia eius, & viæ eius inuestigabiles. Item, Si discutiatur & quæratur, vnde quisque sit dignus, non desunt qui dicant, Voluntate humana: nos autem dicimus, Gratia vel prædestinatione diuina. Postea subijcit: Saluator ipse Dei filius præclarißimum est gratiæ & prædestinationis lumen. Respondeatur, quæso: homo ille, vt à verbo Patri coæterno in vnitatem personæ assumptus, filius Dei vnigenitus esset, vnde hoc meruerit. Quod enim eius bonum qualecunque præcessit? Quid egit antè? quid credidit? quid petiuit, vt ad tantã dignitatẽ perueniret? Hîc Deo aliquis hominũ obmurmuret ac dicat: Cur non & ego? si audierit: O homo, tu quis es qui respondeas Deo? neq; ita se cohibeat, sed augeat impudentiam, & dicat: Quomodo audio, Tu quis es ô homo? quum sim homo sicut ille de quo ago, cur non sum quod ille est? At enim gratia ille talis ac tantus est. Cur diuersa est gratia, vbi natura communis est? Certè non est acceptio personarum apud Deum. Quis, non dico Christianus, sed insanus hæc dicat? Appareat igitur in capite nostro fons gratiæ, vnde secundum cuiusque mensuram, se per cuncta mẽbra diffundit. Ipsa est prædestinatio sanctorũ, quæ in Sancto sanctorũ maximè claruit. Et paulò pòst: Sicut prædestinatus est ille vnus, vt caput nostrum esset: ita & multi sumus prædestinati, vt essemus eius membra. Ac ne quis fidei hoc tribueret, quòd alter alteri præfertur, negat eligi eos qui crediderunt: sed potius, vt credant. Similiter ad Syxtum: Cur credat hic, non credat ille, cur hunc potius liberet Deus quàm illum, scrutetur tã magnum profundum qui potest, sed caueat præcipitiũ. Rursus alio loco: Quis reprobos creauit, nisi Deus? Et cur, nisi quia voluit? Cur voluerit, o homo, tu quis es qui respõdeas Deo? Item alibi, postquam disputauit, nullis hominum meritis Deum prouocari, vt mandatis suis faciat obsequentes, sed retribuere illis bona pro malis, propter se, non propter illos: tandem subijcit, Si quis roget, cur istos homines Deus oues faciat: istos non faciat, istam esse quæstionẽ, quam Apostolus expauescens, exclamat: O altitudo, &c. Quemadmodum verò electionis initiũ ex gratuita Dei voluntate deducẽs, reprobationem in mero eius arbitrio statuit: sic & salutis nostræ firmitudinem non alibi fundatam esse docet. Nam ad Paulinũ scribens, eos qui nõ perseuerant, ad vocationẽ Dei, quæ efficax est ac sine pœnitentia, pertinere negat. Cur autẽ alij pertineant, alij non, occultam esse causam, non iniustam. Esse enim hanc altitudinem iudiciorum Dei, quæ ideo vocantur iudicia, ne quid iniustum imaginemur. Fusius tamen in alio opere, perseuerantia donari electos contendit, qua excidere nunquam poßint. Cur perseuerantiam non dederit Deus, quibus Christianè viuendi affectum dedit, me ignorare, respondeo. Non enim arroganter, sed modulum meum agnoscens, audio dicentem Paulum: O homo tu quis es? Item quando rogauit Christus, ne deficeret fides Petri, quid aliud rogauit, nisi vt haberet in fide liberrimam, fortißimam, inuictißimam, perseuerantißimam voluntatem? Mox subijcit: Mirandum quidem, multúmque mirandum, quòd filijs suis quibusdam, quos regenerauit in Christo, quibus fidem, spem,

Cap.5. Cap.9. Cap.10. Cap.15. Cap.17. Epist.105. Ad Boni. epistola 106. Lib. ad Bonif. 4. cap.6. De correp. & grat. ad Val. ca.8.

dilectionem dedit, non simul det perseuerantiam, quum filij alieni scelera tanta dimittēs, suos faciat. Quis hoc non miretur? quis non vehementer stupeat? Certè hîc iudicia Dei, quoniam iusta & alta sunt, nec vituperari, nec penetrari queunt. In his est & illud de perseuerātia, de qua disputamus. De vtrisque ergo exclamemus: O altitudo! Dixerat autē prius, Firmū stat Dei fundamētum, habens signaculum hoc: Nouit Dominus qui sunt sui. Horum fides quæ per dilectionē operatur, profectò aut omnino non deficit, aut si qui sunt quorum deficit, reparatur antequam vita ista finiatur: & deleta, quæ intercurrerat, iniquitate, vsque in finem perseuerantia deputatur. Qui verò perseueraturi non sunt, ac sic à fide Christiana lapsuri sunt, vt tales eos vitæ finis inueniat, proculdubio nec illo tempore quo bene piéque viuunt, in isto numero computandi sunt. Non enim sunt à massa illa perditionis præscientia Dei & prædestinatione discreti: & ideo nec secundum propositum vocati. Ne quis autem perturbet, quòd interdum excidunt, qui filij Dei habiti fuerāt, huic quoque dubitationi occurrens: Absit vt deficiant, inquit, si de illis prædestinatus essent, & secundum propositum vocatus, qui verè sunt promissionis filij. Nam isti quum piè viuunt, dicuntur filij Dei: sed quoniam victuri sunt impiè, & in eadem impietate morituri, non eos præscientia Dei sic dicit. Sunt enim filij Dei, qui nōdum sunt nobis, & iam sunt Deo: sunt rursus qui propter susceptā vel tēporaliter gratiam dicuntur à nobis, nec tamen sunt Deo. Item, Christo intelliguntur dari, qui ordinati sunt in vitam. Isti sunt prædestinati, & secundū propositum vocati, quorum nullus perit: ac per hoc nullus ex bono in malum mutatus, vitam hanc finit: quia sic est ordinatus, & ideo Christo datus, vt non pereat, sed habeat vitā æternam. Paulò pòst: Quicunque Dei prouidentissima dispositione præsciti, prædestinati, vocati, iustificati, glorificati sunt, non dico etiā nondum renati, sed etiā nondū nati iam filij Dei sunt, & omnino perire non possunt. Rationem mox annectit, Quia talibus omnia Deus cooperatur in bonū: & quidē vsqueadeò prorsus omnia, vt si qui eorū deuiant & exorbitant, etiam hoc ipsum eis faciat proficere in bonum: quia humiliores redeūt & doctiores. Quòd si altius conscēditur, & de prima hominis creatione mouetur quæstio, eam quoque sic exequitur: Saluberrimè confitemur, quod rectissimè credimus, Deū, Dominúmque rerū omniū, qui creauit omnia bona valde, & mala ex bonis exoritura præsciuit, & sciuit magis ad suam omnipotentissimā bonitatē pertinere, etiā de malis benefacere, quàm mala esse nō sinere: sic ordinasse Angelorū & hominū vitā, vt in ea prius ostenderet quid posset liberum arbitriū: deinde, quid posset gratiæ suæ beneficium, iustitiæque iudiciū. In enchiridio verò ad Laurentiū, quod residuū dubitationis esse posset, liberius explicat: Quū extremo die, inquit, in iudiciū mundi apparuerit Christus, tūc in clarissima luce sapientiæ videbitur, quod nunc piorū habet fides, antequā manifesta cognitione videatur, quàm certa & immutabilis, & efficacissima sit volūtas Dei: quàm multa possit, & nō velit: nihil autē velit quod nō possit: quámq; sit verū, quod in Psalmo canitur: Deus noster in cœlo, omnia quæ voluit, fecit. Quod vtique nō est verum: si aliqua voluit, & nō fecit. Nō fit ergo aliquid, nisi Omnipotens fieri velit, vel sinēdo vt fiat, vel ipse faciēdo. Nec dubitandum est, Deum facere bene, sinendo fieri, quæcunq; fiunt malè. Nō enim hoc nisi iusto iudicio sinit. Quanuis ergo quæ mala sunt, inquantum mala sunt, non sint bona: tamen vt nō solùm bona, sed etiā sint & mala, bonum est. Nā nisi esset hoc bonū, vt essent & mala: nullo modo esse sinerētur ab Omnipotēte bono. Cui proculdubio quàm facile est quod vult facere, tam facile est, quod non vult esse, nō sinere. Hoc nisi

Cap.7.eiusdē lib.

Cap.9.

Lib. de corrept. & grat. cap.10.

Cap.95.

Cap.96.

nisi credamus, periclitatur ipsum fidei nostræ initium, qua nos in Deum omnipotentem credere confitemur. Tandem clausulam addit: Hæc sunt magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius: & tum sapienter exquisita, vt quum an- Cap.100.
gelica & humana creatura peccasset: id est, non quod ille, sed quod voluit ipsa fecisset, etiam per eandem creaturæ voluntatem, qua factum est quod creator noluit, impleret ipse quod voluit, bene vtens & malis tanquam summè bonus, ad eorum damnationem quos iustè prædestinauit ad pœnam, & ad eorum salutem, quos benignè prædestinauit ad gratiam. Quantum enim ad ipsos pertinet, quod Deus noluit, fecerunt: quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo id efficere valuerunt. Hoc quippe ipso quod contra Dei voluntatem fecerunt, de ipsis facta est Dei voluntas. Propterea nanque magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius, vt miro & ineffabili modo nō fiat præter eius voluntatē, quod etiā cōtra eius fit voluntatē: quia non fieret, si non sineret: nec vtiq; nolēs sinit, sed volens. Hæc pauca ex multis excerpere libuit, vnde perspiciant lectores, quàm verecūda fronte Pighius Augustinū à nobis disiungat, adeóque erroris sui suffragatorē aduocet. Nam in continua disputationis serie, huius sancti viri testimonijs subinde vtendū erit.

Nunc quod præcipuum est, agamus: nihil hac de re à me proditum, nisi quod Deus Scripturæ oraculis nobis omnibus clarè dictat. Quòd ex æterna Dei electione pendeat salus fidelium, cuius nulla præter gratuitum eius beneplacitum causa reddi potest, diserta sunt Pauli verba primo ad Ephesios capite. Benedictus, inquit, Deus, qui nos benedixit in Christo: sicuti nos in eo elegerat ante mundi creationē. Audio quid garriat Pighius: Electum esse in Christo genus humanum, vt quicunque eum fide amplexi fuerint, salutem consequantur. Sed in hoc commento duæ sunt crassæ hallucinationes, quas Pauli verbis refellere promptum est. Nam primò certè inter electos & reprobos mutua est relatio: vt stare electio, de qua loquitur, nequeat, nisi fateamur Deum certos homines, quos illi visum est, ab alijs segregasse. Quod ipsum Prædestinandi verbo, quod bis postea repetit, exprimitur. Adhæc, eos dicit electos qui fide insiti sunt in Christi corpus: quod omnibus nequaquam cōmune esse, palam est. Solos itaque eos designat, quos vocatione sua dignatur Christus, postquam illi à Patre dati sunt. Fidem verò facere electionis causam, nimis absurdū est, atque à Pauli verbis dissentaneum. Neque enim, quod prudenter animaduertit Augustinus, electos esse pronūtiat, quia credituri essent, sed vt crederēt: non electos dicit quos Deus præuiderat fore sanctos & immaculatos, sed vt tales fierēt. Item: Lib. de praedest.
Non quia credidimus, ipse nos elegit, sed vt credamus: ne priores videamur ipsum sanct. cap.
elegisse. Fructū diuinæ electionis & effectū Paulus esse clamat, quòd sancti esse inci- 17. 18. 19.
pimus. Ergo nimis præposterè faciūt, qui fidei electionē subijciūt. Deinde quū vnicā electionis causam statuat, Dei beneplacitū quod habuit in seipso, alias omnes causas excludit. Ideo rectè Augustinus nos illuc reuocari admonet, ne placito gloriemur volūtatis nostræ. Sequitur apud Paulū: Gratia sua Deū in nos exundasse in omni prudentia, patefacto nobis arcano voluntatis suæ secundū beneplacitū, quod in seipso proposuerat. Audis illuminationis gratiam, quasi riuum esse ex fonte æterni illius consilij fluentem, quod antè absconditū fuerat. Multū ergo abest, quin Deus in nobis eligendis aliquē fidei respectum habuerit, quæ nulla esse poterat, nisi eam adoptionis suæ gratia, nobis destinasset. Et Paulus iterū confirmat, non aliunde inductū fuisse Deū: sed ipsum sibi fuisse authorē & causā, cur nondū creatos eligeret quibus postea & fidē conferret: Secundū propositum eius, inquit, qui omnia efficit

secundū consiliū voluntatis suæ. Quis æternū Dei propositum nostro opponi non videat? Quod etiam ab Augustino ritè expēsum est: qui vsqueadeò Deū operari omnia interpretatur, vt velle quoque nostrum, quo credimus, efficiat. Iam satis euictum esse arbitror, quos nunc Deus per Euangelium in spem salutis vocat, quos in Christi corpus inserit, quos facit vitæ æternæ hæredes, æterno arcanóque consilio sibi in filios adoptasse: atque vt adoptaret, vsqueadeò non fuisse eorum fide prouocatum, vt fidei causa & principium sit ipsa electio: vnde ordine priorem esse constat.

Nihilò obscurius est, quod octauo ad Rom. capite habetur. Nam quum dixisset, Omnia adiumento esse fidelibus qui Deum diligunt: ne felicitatis suæ exordium à seipsis peterent homines, quasi suo Deum amore ad promerendum tale beneficium præueniant, correctionis vice mox attexit, Qui secundum propositum vocati sunt. Videmus vt priores Deo partes nominatim vindicet, qui vocatione sua efficit, vt diligere incipiāt, qui nihil poterāt quàm odisse. Nam vt totum hominis ingeniū excutias, quæ ad Deū amandū illic propensio reperietur? Imò Paulus eodē capite omnes carnis sensus Deo inimicos esse pronuntiat. Si omnes natura hostes & Deo aduersi: sola eius vocatione discerni palam est, qui deposito odio animos ad eum amandum conuertant. Porrò minimè dubium est, quin efficax hîc vocatio notetur, qua regenerat Deus, quos sibi prius in filios adoptauit. Neque enim simpliciter dicit Vocatos (quod in reprobos plerunque competit, quos Deus promiscuè cum filijs suis ad pœnitentiam fidémque inuitat) sed vocatos secundum propositum, quod stabile ipso effectu ratúmque esse oportet. Nam de hominis proposito insulsè hunc locum exponi, Augustinus optimè coarguit: & ipse contextus omnem scrupulum eximit, ne alieno opus sit interprete. Sequitur enim, Quos prædestinauerat, vel definierat, eosdem vocauit: & quos vocauit, eos iustificauit. Hîc de certo numero se loqui demonstrat quem sibi Deus in peculium destinauit. Nam quum & alijs modis, & præsertim externo hominum ministerio vocet permultos: neminem nisi quem ad vitam ordinauit, iustificat, vt tandem glorificet. Est igitur specialis quædam vocatio, quæ æternam Dei electionem sic obsignat & sancit, vt patefaciat quod prius fuit in Deo absconditum.

Lib. ad Boni. 2. cap. 9. & alijs locis

Scio quid hîc nonnulli cauillētur: Quum prædestinatos Paulus dicat quos Deus præsciuit, suæ quenque fidei respectu eligi. Sed ego illis quod falsò imaginantur, non concedo, Intelligi quicquam fuisse à Deo præuisum, quod conciliaret illis gratiam: sed quia gratuitò electi sint, fuisse præcognitos. Quemadmodum alibi docet idem Paulus, Deum nouisse qui sint sui, quia scilicet notatos, & quasi in suo censu numeratos habeat. Neque hoc quoque ab Augustino omissum est: Præscientiæ nomen pro Dei consilio accipi, quo suos in salutem prædestinat. Præsciri à Deo, quínam futuri sint vitæ hæredes, nemo non fatetur. Hoc modo in quæstione versatur, Præuideátne quid in ipsis facturus sit, an quales à seipsis sint futuri. Futilis autem argutia est, arrepta Præscientiæ voce, electionem, quam Paulus vbique in solo Dei proposito includit, hominum meritis alligare. Petrus electos salutat, secundum præcognitionem Dei. An quòd præuisa in ipsis aliqua virtus, Dei fauorem ad eos inclinauerit? Atqui Petrus homines inter se nō confert, vt alios alijs faciat digniores: sed decretum quod in se Deus statuit, supra causas omnes in sublimi locat: ac si diceret, Nunc censeri inter Dei filios, quia priusquam nascerentur, electi fuerint. Secundum hanc rationem eodem capite docet, Christum ante mundi creationem fuisse præcognitum, vt sacrificio suo mundi peccata ablueret. Quo proculdubio significasse

Lib. de Bono per se. cap. 18.

1. Petr. 1.

significat, expiationem ab eo completam, æterno Dei scito fuisse ordinatam. Nec aliter exponi potest quod in Petri concione apud Lucam habetur: Christum definito Dei consilio & præscientia in mortem traditum esse. Sic enim præscientiam consilio adiungit, vt discamus, neque fortuitò, neque violento hominum impetu abreptum fuisse Christum ad mortem: sed quia Deus optimus & sapientissimus cognitor, ita consultò statuerat. Et vnus Pauli locus ad dirimendam omnem controuersiam apud sanos lectores sufficiet. Deum plebem suam, quam præsciuit, repulisse negat. Mox qualis illa fuerit cognitio, declarat: quòd reliquiæ secundum electionem gratiæ, saluæ factæ sunt. Item, quòd Israel operibus non sit consequutus quod quærebat: sed electio sit consequuta. Quam priore loco præscientiam vocauit, postea electionem esse definit, & quidem gratuitam.

Puerile figmentum est, quòd gratiam Pighius interpretatur, quia Dominus omnes in Adam perditos, ad salutem nihilominus inuitat. Clarè enim Paulus Deo præcognitos à reliquis discernit, quos aspectu suo dignatus non est. Quod idem non obscurè expressum est Christi verbis, Quicquid dederit mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, nō eijciā foras. Tria breuiter quidē, sed tamē perspicuè hîc habemus: Quotquot veniunt ad Christum, prius illi à Patre esse datos: deinde omnes qui dati sunt, quasi de manu in manum illi tradi, vt verè eius fiant: postremò fidum esse omnium custodem, quos in eius fidem ac præsidium Pater tradidit, vt neminem perire sinat. Nunc si fidei principium quæritur: respondet Christus, Ideo credere qui credunt, quia sibi donati sunt à Patre. Magnum plebi imperitæ obstaculum erat Scribarum incredulitas, quòd vulgo persuasum erat, nullam doctrinam fide dignam esse, nisi quæ eorum suffragio recepta esset. Clamat exaduerso Christus, singulare esse Dei donum lucem illam, qua in salutis viam dirigimur. Si quis tergiuersetur, dari Christo quos Pater in eo elegit: manet tamen istud fixum, donationem non fide modò superiorem esse, sed eius causam ac originem. Sed in altero membro longè plus subest ponderis. Neque enim tantùm venire ad se alios negat, nisi quibus porrecta fuerit à Deo manus: sed omnes qui sibi donati sunt, sine exceptione, credere affirmat. Quod in disputationis contextu vberius confirmat. Nemo, inquit, ad me potest venire, nisi Pater meus traxerit eum. Fatebitur Pighius illuminatione opus esse, vt ad Christum redeant homines, qui à Deo erant auersi: sed interea fingit, offerri peræquè omnibus gratiam, hominum autem arbitrio, vtcunque eam recipere libuerit, efficacem demum esse. At verò Christus alium verborum suorum sensum esse testatur, Sunt quidam ex vobis qui non credunt. Propterea dixi vobis, nemo potest ad me venire, nisi illi datum fuerit à Patre meo. Vides vt incredulos eorum numero excludat qui trahuntur. Nam hoc prorsus intempestiuè effutiret, nisi speciale donū esset fides. Sed hoc omnium clarissimum: quod postquam Iesaiæ vaticinium adduxit, Erunt omnes docti à Deo: mox interpretationis loco addit, Omnis ergo qui audiuit à Patre meo & didicit, venit ad me. In eo docet impleri Iesaiæ vaticinium, quòd Deus Spiritu suo intus discipulos alloquitur, vt Christo in possessionem tradat. Hunc instaurandæ Ecclesiæ modum definit Iesaias, vt omnes eius filij diuinitus edocti sint. Peculiare ergo beneficium commemorat, quo Deus non nisi Ecclesiæ filios dignatur. Christus efficaciter hoc doctrinæ genere ad se trahi pronuntiat, quorum mentes & corda Deus compellat. Sic enim interius docet eos, inquit Augustinus, qui secundum propositū vocati sunt, simul donās & quid agāt, scire: & quod sciūt, agere. Qui autē nouit quid fieri debeat, Ioan. 6.

Lib 1.de gratia Christi cõtra Pelag.& Celest.ca.13. & non facit, nondum à Deo didicit secundum gratiam, sed secundum Legem: non secundum spiritum, sed literam. Paulò pòst: Si vt dicit Veritas, omnis qui didicit, venit: quisquis non venit, profectò nec didicit. Concludit tandem. Non est consequens, vt qui potest venire, etiam veniat, nisi id voluerit atque fecerit. Sed omnis qui didicit à Patre, non solùm potest venire, sed etiam venit: vbi iam & possibilitatis profectus, & voluntatis affectus, & actionis effectus est. Neque Augustinum ideo in præsentia adduco testem, quòd eius authoritate pugnem. Sed quia eius verbis aptiora non suppetunt, quibus Euangelistæ mentem exprimam. Quòd si nondum quidam acquiescãt: alibi plenius edisserit: Quid est, Omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit ad me: nisi, Nullus est qui audiat & discat à Patre, & non veniat ad me? Si enim omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit: profectò omnis qui non venit, non audiuit à Patre, nec didicit. Nam si audisset & didicisset, veniret. Valde remota est à sensibus carnis hæc schola, in qua Pater auditur & docet, vt veniatur ad Filium. Paulò pòst: Hæc gratia quæ occultè humanis cordibus tribuitur, à nullo duro corde recipitur. Ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primùm auferatur. Quando itaque Pater intus auditur, aufert cor lapideum, & dat cor carneum. Sic quippe facit filios promissionis & vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriã. Cur ergo non omnes docet vt veniant ad Christum, nisi quia omnes quos docet, misericordia docet: quos autem non docet, iudicio non docet? quoniam cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Quanquam breuiore compendio potest huius quæstionis summa perstringi. Trahi à Patre Christus dicit, non quibus flexibile cor datur, vt venire ad eum possint: sed quorum Deus Spiritu suo cor intus afficit, vt re ipsa veniant. Id non omnibus promiscuè dari, experientia vel cæcis demonstrat.

Cap.14.

Lib.de praedesti. Sanctor. cap.8.

Iam quòd neminẽ ex eorũ numero se eijcere pronuntiat: quin potius repositam in tuto esse omnibus vitã, donec excitet eos in nouissimo die: quis non videt finalẽ, vt vulgo loquuntur, perseuerantiam Dei electioni similiter adscribi? Fieri potest, vt à fide quidam excidant: sed qui sibi à Patre donati sunt, extra ruinæ periculum Christus esse asserit. Quemadmodum & alio loco, postquam dixit ex Iudæis quosdam non credere, quia ex ouibus suis non essent, oues ipsas quasi in securo salutis portu collocat. Non peribunt, inquit, in æternum: nec rapiet eas quisquam è manu mea. Pater qui dedit mihi, maior omnibus est. Hunc tam firmum salutis statum Pighius in fide præsenti fundare non audebit: quum eam à libero hominis arbitrio suspendat. Nec quasi de re ambigua disputandum, vbi Christus cunctis Sathanæ machinationibus suam vnius tutelam opponens, ideo tutos ad extremum vsque nos fore pronuntiat, quia seruare velit. Porrò ne cui dubium sit, quos fide sua protegendos suscipiat, iterum nos reuocat ad Patris donationem. Nec verò leuiter prætereundum, quòd potentiorem quibuslibet aduersarijs Deum facit, ne minor sit nobis salutis securitas, quàm potentiæ Dei reuerentia. Ergo inter tam violentos insultus, tam varia discrimina, tantas procellas & agitationes, in eo tamen consistit status nostri perpetuitas, quòd Deus quod de salute nostra apud se decreuit, brachij sui virtute constanter tuebitur. Si quisque nostrûm se aspiciat: quid potest aliud quàm trepidare? Nam circa nos omnia nutant: & nihil nobis imbecillius. Sed quia cœlestis Pater quos Filio donauit, perire non sinet, quantum habet hîc potentiæ, tam certa est nobis fiducia & gloriatio: quia ideo fortis est, vt constans & inuictus appareat suæ donationis assertor. Nam vt scitè Augustinus dicit: Horum si quisquam perit,

Ioan.10.

perit, fallitur Deus. Sed nemo eorum perit, quia non fallitur Deus. Horum si quisquam perit, humano vitio Deus vincitur. Sed nemo perit, quia nulla re vincitur Deus. Electi enim sunt, vt perpetuò regnent cum Christo: non sicut Iudas ad munus temporale cui congruebat. Item: Ex istis nemo perit, quia omnes electi, & secundũ propositum, non suũ, sed Dei. Siquidem non tale modò illis perseuerantiæ donum confertur, vt postea declarat, quò possint si velint: sed quò non nisi perseuerantes sint. Quod optima ratione confirmat. Nam si in tanta infirmitate vitæ huius, in qua tamen infirmitate, propter elationem reprimendam perfici virtutem oportebat, ipsis relinqueretur voluntas sua, vt in adiutorio Dei, sine quo perseuerare non possent, manerent si vellent: nec Deus operaretur vt vellent: inter tot & tantas tentationes voluntas ipsa infirmitate sua succumberet, & ideo perseuerare non possent: quia deficientes infirmitate, nec vellent, aut non ita vellent vt possent. Subuentum ergo est infirmitati voluntatis humanæ, vt diuina gratia indeclinabiliter, & inseparabiliter ageretur: & ideo quanuis infirma non deficeret, nec infirmitate aliqua vinceretur. Lib. de correp. & grat. ca. 7. Cap. 12.

Prodeat nunc in medium memorabilis ille Pauli locus, & qui vnus ad dirimendã controuersiam apud sobrios & morigeros Dei filios abundè valere debebat. Etsi autem Cyclopem Pighium contemptim Pauli verba illudere mirum non est: facturum tamen me spero, vt sani omnes tam barbaram profanandæ Scripturæ audaciam detestentur. Quia Iudæi Ecclesiæ titulo superbientes, hoc ipso prætextu Euangelium respuebant, quòd fictitiæ Ecclesiæ consensu damnatum foret: ne tam indigno fastu obruatur Euangelij maiestas, laruam, qua se venditabant, Paulus illis detrahit. Erat sanè arduum infirmis obstaculum, quum doctrinam Christi ab ijs ferè omnibus reijci viderent, quos Deus æterni sui fœderis hæredes constituerat. Iesum esse Dei Meßiam Apostoli prædicabant. Reclamabat tota natio, cui promissus fuerat Meßias. Et quid mirum? quandoquidem hodie quamplurimos videmus obiecto hoc euanido fuco labascere, dum se Papistæ Ecclesiam esse iactant. Hoc itaque modo cum Iudæis congreditur Paulus, quòd legitimos Abrahæ filios nequaquam faciat carnale genus: sed soli filij promißionis in semine censeantur. Poterat autem ex fide æstimare: idque consentaneum erat, quum in promißione discrimen inter genuinos & spurios statueret: idque prius fecerat: sed nunc altius conscendit: esse filios promißionis, quos Deus antequam nascerentur, elegit. Citat enim quod ab Angelo promissum fuit Abrahæ: Secundum hoc tempus veniam, & erit Saræ filius: acsi diceret: antequam in vtero conceptus esset Isaac, fuisse à Deo cooptatum. Non solùm autem hoc, inquit: sed quando ex vno concubitu patris nostri Isaac grauida erat Rebecca, quum nondum nati essent pueri, necdum quicquam boni fecissent vel mali, vt secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est: Maior seruiet minori: sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Rom. 9. Cap. 2. & 4. Rom. 9.

Vnum hunc esse ex difficillimis Scripturæ locis Pighius causatur. Quod vt concedam, ita impium eius latratum minimè ferẽdum esse dico, quum inextricabilem labyrinthũ esse iactat. Quid enim? An Spiritum per os Pauli loquentem sibi dicemus excidisse, vt vltra quàm vtile erat, nos abduceret? Promptum illi erat, vt iam dixi, veros Abrahæ filios ab adulterinis sola fidei nota distinguere. Quæstionem electionis, quæ longè remotior erat, data opera accersit. Certè quum sibi supra tertium cælum rapto arcana reuelata fuisse commemorat, quæ effari homini fas non est, satis demonstrat modum sibi notũ esse, quousque progredi in publicandis Dei arcanis expediat, simul & liceat. Quum igitur quæstionem, quæ populariter & breui compendio expediri poterat, vltro huc deduxerit: quísnam piorum se attentum docilémque præbere dubitet? Nisi fortè sperandum est, vt Spiritum Dei vltra Lib. 9. cap. 2. 1. Cor. 12.

suas metas lasciuientem furiosus Cyclops sua moderatione cohibeat. Addit: Vnum esse ex locis quos indocti homines & instabiles in suam ipsorum perniciem corrumpunt. Quod vt fateri cogat, ipse nimis luculento documento extorquet: adeò licentiosè torquet ac peruertit totum Pauli contextum. Quòd lectores hortatur, vt in obscuris istis & ad explicãdum difficilibus locis se in Ecclesiæ obsequio contineãt, me quoque suffragatorem haberet, si modò illis Christi ouile, non fœtidam porcorum haram ostenderet. Quid enim est Ecclesia Pighio, nisi ille omni impietatum congerie refertus, & inexpletus errorũ omnium gurges? Postrema admonitio est, Nequid lectores admittant ab immensa Dei bonitate alienum, vel quo in eius odium potius quàm in amorem incitentur. Atque hìc plenis velis in Deum inuehitur, si quos ab ipsa creatione exitio destinet. Atqui, etiam si tota hæc doctrina supprimatur, nunquam tamen reprobos deficiet occasio, quin Deum & exosum habeant & sacrilegijs suis impetant. Sed quænam illis sit obstrependi ratio, vbi mens Pauli exposita fuerit, suo loco expendetur. Nunc quid disertè & absque vllis ambagibus exprimat Paulus, mecum audire ne recusent quicunque sustinent in Dei schola doceri.

Duos nobis filios Isaac proponit, qui quum ambo in sancta domo, quasi in Dei sacrario pariter geniti sint, tamen in dissimilem sortem Dei oraculo segregantur. Causam discriminis, quæ alioqui in vtriusque meritis quæsita esset, recondito Dei consilio assignat, Vt propositum Dei maneret. Constitutum Deo fuisse audimus, ex duobus geminis alterum tantùm eligere. Hæc Pauli verba Pighius insulso cauillo, tanquam porcus rostro, euertere conatur. Gratiæ electionẽ fuisse respõdet, quia nihil tale promeritus erat Iacob. Sed quum in eo gratiam commendet Paulus, quòd altero reiecto vnus eligitur, hìc certè cõcidit quod fingit Pighius de vniuersali gratia. Nõ simpliciter docet Paulus, vt stabilis foret Dei electio, Iacob vitæ fuisse nuncupatum hæredem: sed fratre posthabito, ius primogenituræ illi delatum. Nec verò me fugit quid oblatrent quidam alij canes, quid etiam obmurmurent imperiti: Testimonia quæ citantur à Paulo neque de vita æterna, neque de æterno exitio tractare. Verùm si vera theologiæ principia, quæ trita esse decebat omnibus Christianis, isti tenerent: paulò modestius loquerentur. Responsum enim quod Rebeccæ datum fuit, eò spectabat: Dissidij, quod in vtero sentiebat, hunc fore exitum, vt penes minorẽ resideret Dei benedictio & vitæ æternæ fœdus. Quorsum enim lucta, nisi quòd duo simul fœderis hæredes esse non poterant, quod tam arcano Dei consilio vni erat destinatum? Excipiunt, Ad terram Canaan id referri: de qua etiam sermo apud Malachiam habetur. In quo fortè audiendi essent, si Iudæos Deus in terra Canaan quasi pecudes in hara saginasset. Atqui, longè diuersum est Prophetæ consilium. Nam & quia terram illam Deus Abrahæ quasi externum potioris hæreditatis symbolum promiserat, & eius posteris ipsam dederat possidendam, vt eos in populum sibi peculiarem colligeret: & sanctuarium, præsentis suæ gratiæ testimonium illic erexerat, fines istos non immeritò reputat Propheta. Denique terram Canaan pro sacro Dei domicilio habet, cuius habitatione quum priuatus foret Esau, odio habitum colligit: quoniam à sancta electáque familia abdicatus erat, in qua perpetuus residet Dei amor. Nobis quoque intuenda est illa terræ qualitas, quam illi Deus indiderat, vt pacti spiritualis cum Abrahæ semine initi, arra quædam esset vel pignus. Non abs re ergo Paulus gratuitam electionem in Iacob ratam fuisse commemorat, quia nondum natus, reiecto fratre ad potiendam hæreditatem destinatur. Sed Paulus vltra etiámnum pergit: dignitatem hanc non operibus fuisse partam, neque operum respectu collatam ipsi Iacob. Neque id modò: sed Dei prouidentia sic discretos fratres, antequam boni quicquam vel mali egissent. Itaque, non ex operibus, sed ex vocante profectum fuisse discrimen constituit.

Hìc

Hic à Pighio nobis rancida illa distinctio obtruditur: Non venisse quidem antecta opera in rationem, quæ nulla erant, sed firmam Dei electionem fuisse in Iacob, cuius fidem & obedientiam Deus præuidebat. Et argutè scilicet, in nomine Israel philosophatur, quòd à Deo videndo sit cognominatus: vt sciamus veros demum esse Israelitas, qui se propria malitia non excæcant, sed ad Deum, vbi illis apparet conspiciendum, aperiunt oculos. Atqui, ridiculũ est, quòd dũ alios studet facere tã perspicaces, talpa ipse cæcior est. Diuersa enim prorsus etymologia à Moyse exprimitur: quòd cum Angelo Dei congressus, superior in certamine fuisset. Israel enim, Deo potentem, vel dominantem Deo sonat.

Sed quibus, obsecro, ita poterit oculos configere vel eruere, vt eius ineptias non animaduertant? Boni quicquam vel mali ipsos fecisse, quorsum negat Paulus, nisi vt omnem meriti respectum tollat? imò nisi vt præcisè affirmet, Deum non aliunde suspensas habuisse rationes, quum tam diuersum de gemellis fratribus iudicium tulit? Scio quàm tritum fuerit effugium istud: scire tamen primùm velim, si communi naturæ relicti forent Esau & Iacob, quid bonorum operum in secundo magis quàm in priore Deus reperisset. Peræquè sanè ambo lapidei cordis duritia oblatam salutem repulissent. Ideo ambobus, inquit Pighius, flexibile cor datum est, vt gratiam possent amplecti: sed alter libero arbitrio quod poterat, voluit: alter recusauit. Quasi non velle etiam dari Paulus testetur: quasi non se facturum Deus promittat, vt in præceptis suis Israel ambulet. At Pighij iudicio, Ioannes reclamat, Deum nobis potestatem dedisse filios Dei fieri. Primùm in eo hallucinatur phreneticus Ioan.1. *iste, quòd Potestatem accipit pro Facultate aut potentia, quum dignationem honoris potius significet. Plusquam crassam verò hebetudinem prodit, dum velut clausis oculis huius potestatis causam præterit clarè ab Euãgelista expressam. Filios Dei fieri prædicat, qui Christum recipiunt: verùm eosdem mox non ex carne & sanguinibus, sed ex Deo genitos esse* Ioan.1. *dicit. Dignatur ergo adoptionis honore Deus qui in Filium credunt: sed quos prius Spiritu suo genuerat: hoc est, Quos sibi in filios formauit, suos tandem esse declarat. Nam si filios Dei nos reddit fides, vnde ipsa nobis detur, considerandum est. Est enim spiritualis seminis fructus, quo nos Deus in vitæ nouitatem regignit. In summa, verissimum est illud Augustini, Sola gratia redemptos discerni à perditis, quos ad perditionem concreuerat ab origine* Enchiri. ad Laur. *ducta massa communis. Vnde sequitur, gratiam Dei prædicari, qua eligendos facit, non in-* cap 99. *uenit: quemadmodum idem sæpius inculcat. Adde, quòd si quid in electis suis præuidet Deus* Epist.105 *quo à reprobis ipsos discernat, insciè Paulus argueret, quia nõdum tunc nati erant fratres,* ad sixtum *ex vocante non ex operibus fuisse dictum: Maior seruiet minori. Quare solutio ista de præ* Lib.5. cõ tra Iullia. *uisis cuiusque operibus, apertè Paulo insultat. Colligit Paulus, in electione Dei non haberi* ca.3.& *operum respectum, quia Iacob Deus fratri prætulit, antequam nati essent, & quicquam* aliis locis *egissent boni vel mali. Isti, vt à Deo eligi obtineant, quos aliqua probitatis nota à reprobis discernit, præuideri obtendunt, qualis futura sit in recipienda vel respuenda gratia cuiusque dispositio. Quod si recipitur, eos qui nihil dum boni egerunt, non tamen Deus ex operibus eligere desinet, quia ex operibus præuisis interea pendebit electio. Atqui, quum Paulus pro confesso sumeret quod bonis istis theologis est incredibile, Omnes ex æquo esse indignos, æquam naturæ in omnibus esse corruptionem, securè inde constituit, Deum gratuito suo proposito eligere quoscunque eligit: non quos obsequentes fore sibi filios præuideat. Denique qualis extra Dei electionem sit hominum natura, Paulus considerat: isti Deum quod nunquam futurum est, donec ipse fecerit, præuidere in homine somniant.*

Quanquam hæc per se satis clara sunt: longius tamen nos Pauli contextus ducit. Sequitur enim, Quid ergo dicemus? Nunquid iniustitia est apud Deum? Vel hæc obiectio

sine ratione ingeritur: vel nullum præuisis operibus locum dabat Pauli doctrina. Quæ enim iniustitiæ suspicio concipi potest, vbi Deus gratiam omnibus communiter offert, facit autem vt ea digni fruantur? Denique quum electionis vel reprobationis causam in futuris operibus constituunt, hanc ipsam quæstionem, quam sibi Paulus obijcit, effugere & soluere sibi videntur. Vnde perspicuum est, noua ista sapientia non fuisse instructum. Esto, aduersarios Paulus importunè & nullo colore inducat de iustitia Dei litigantes. Obiectionem quomodo repellat, videndum. Verba sunt, Absit. Nam Moisi dicit: Miserebor cuius miserebor: & miserabor quem miseror. Nihil fore aptius video, quàm vt Augustini verbis ad hunc locum explicandum vtar. Mirum, inquit, quum his coarctantur angustijs, in quanta se abrupta præcipitent, metuentes retia veritatis. Ideo, inquiunt, nondum natorũ alium oderat, alium diligebat, quia eorum futura opera præuidebat. Quis istum acutissimum sensum defuisse Apostolo non miretur? Hoc quippe ille non vidit, quando sibi velut aduersantis obiecta quæstione, non id potius tam breue, tam apertum, tam verum, sicut isti putant, absolutúmque respondit. Quum enim rem stupendam proposuisset, quomodo de nondum natis, qui nihildum boni aut mali egerant, rectè dici potuerit, quòd vnum dilexerit Deus, alium odio habuerit: Quid ergo dicemus? ait: Nunquid iniquitas apud Deum? Hic ergo erat locus, vt diceret quod isti sentiunt, Futura enim Deus opera præuidebat. Non autem Apostolus hoc dicit, sed potius, ne quisquam de suorum operum audeat meritis gloriari, ad Dei gratiam cõmendandã voluit valere quod dixerat. Moises enim dicit: Miserebor cuius misertus fuero. Vbi nunc merita? Vbi opera vel præterita, vel futura, tanquam liberi arbitrij viribus adimpleta, vel adimplenda? Nónne apertam protulit Apostolus de gratuitæ gratiæ commendatione sententiam? Hactenus Augustini verba recensui. Fingamus nihil tale vnquam eum dixisse. Quum expedita esset, solutio, Deum ex futuris operibus discernere inter homines: cur Paulus se magis intricat, & totam in Dei arbitrio causam esse sitam asserit? Primò enim Dominus apud Moisem, liberum sibi ius, vbi placuerit, exerendæ misericordiæ vindicat: ne quis legem illi præscribere ausit: deinde ex tota populi multitudine sumpturum se quos voluerit liberandos, pronuntiat. Fœdifragi pariter omnes erant. Non dicit, hunc sibi fore delectum: vt si quos reperiat venia dignos, illis sit propitius: sed præcisè misericordiæ se arbitrum fore testatur, vt quibus voluerit, parcat: quia nulla vnius magis quàm alterius eligendi necessitate sit astrictus.

Epist. 105. ad Sixtum.

Tandem quod necessariò ex sententia illa sequitur, Paulus infert: Non esse volentis nec currentis, sed miserentis Dei. Nam si sola Dei misericordia continetur salus hominum: Deus autem non nisi quos arcano suo beneplacito delegit, seruat, nihil prorsus fit hominibus residuum. Exponit Pighius, Non deberi salutem conatui nostro, vel illis operibus, quia gratuitò ad eam nos Deus vocet. Scilicet, ita securè ludit, acsi verbulo vno totam Pauli doctrinam abolere in promptu esset. Quia Dominus beneplacito suo, non operum discretione eligit quos seruet: inde colligit Paulus, non volentis esse neque currentis: sed totum in vna Dei misericordia verti. Elapsum Pighius se putat, dum omnibus garrit, quæ nemini debetur, gratiam. Cæterùm, quum eius demum compotes fieri dicat, quos Dominus idoneos & sibi obsequẽtes reperit: eò necesse erit recidere: valere quidem & voluntatem & cursum: sed quia per se non sufficiant, Dei misericordiæ palmam deferri. Quas ineptias optimè refutat idem Augustinus: Si propterea, inquit, dictum est, Non volentis neque currentis, sed miserentis Dei: quia ex vtroque fit: id est, ex voluntate hominis & misericordia Dei: tanquam diceretur, Non sufficit sola voluntas, nisi adsit misericordia Domini: neque sufficiet misericordia Dei, nisi adsit hominis voluntas. Porrò, si nullus Christianus dicere audebit:

Enchi. ad Laur. ca. 32.

audebit: Non miserentis Dei, sed volentis est hominis: restat vt propterea rectè dictum intelligatur, Non volentis, neque currentis: vt totum detur Deo, qui hominis voluntatem bonam & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam. Quò magis friuola est quorundam argutia, qui misericordiæ Dei & humani conatus concursũ, inde eliciunt. Quasi verò Paulus homines currendo parum proficere intelligat, nisi Dei gratia adiutos: ac non potius alia omnia redigat in nihilum, vt locum Dei misericordiæ vacuum cedant. Vnde enim cursus recti principium? An quisquam, nisi duce ac directore Spiritu, ipse Deo occurret? Nã vt hìc quoque Augustini verbis vtar: Quotidie ad Christum trahuntur eius inimici. Dicit enim Christus: Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit. Non ait, Duxerit: quasi aliquo modo præcederet voluntas. Quis enim trahitur, si iam volebat? Trahitur ergo miris modis ab eo, qui sic nouit in cordibus hominum operari, non vt homines nolentes credant, sed vt volentes ex nolentibus fiant. Videmus ergo sic Dei electionem approbari subsequenti hominum cursu, vt sola tamen eius misericordia (quæ iacentes erigit, errantes reducit in viam, imò in vitam suscitat mortuos, & vocat quæ non sunt) principatum teneat. Lib.1. ad Bonifac. cap.16.

Sequitur alterum de reprobis membrum, quorum maximè illustre exemplar in Pharaone proponitur. Porrò de eo sic loquitur Deus apud Moisen. In hoc constitui te, vt tibi ostenderem potentiam meam. Pro quo fideliter Paulus tanquam verbum verbo reddidit: In hoc excitaui te. Est enim verbũ HIPHIL deductũ à radice AMAD, quod Stare significat. Productus ergo in mediũ dicitur Pharao, in quo Deus memorabile suæ potẽtiæ specimen ederet. Vnde porrò eum Dominus accepit, vt eo loco statueret? Mauult Pighius, quòd Deus morte dignum, sua patientia ad tempus sustinuerit. Quod effugium vt illi permittam, perplexus tamen adhuc in eo tenetur, quòd Deus Pharaonem proprio ingenio relinquens, eum exitio destinabat. Patientiam Dei si commendet Pighius, assentior: manet tamen interim istud fixum, in hunc finem sepositos Dei consilio esse reprobos, vt suam in illis potentiam demonstret. Quanquam id nimis à Pauli mente remotum esse, ex proxima illatione apparet: Quòd Deus quem vult, indurat. Neque enim hoc fuisset adiectum, nisi sub verbo illo Statui vel Excitaui, comprehenderet Paulus Dei consilium, quo Pharao ad redemptionem populi sua contumacia illustrãdam ordinatus erat. Nam si quis dicat, In fastigium regij honoris diuinitus euectum esse: est hoc quidem aliquid, sed nõ totũ. Nam Græci interpretes eodem hìc verbo vsi sunt, quo solent reddere verbum HIPHIL à radice KVM deductum, quod Surgere significat. Porrò excitare dicitur Deus, quod velut porrecta manu ad finem suo consilio ordinatum deducit. Maximè tamen ad initium rei de qua agitur, Scriptura respicit, vt illud vni Deo adscribat. Ita dicitur, & Prophetas, & salutis ministros excitare: nequid horum sibi vindicet hominum industria. Itaque fideliter expressus fuit sensus Moisis Excitandi verbo: modò ita accipias. Nec verò aliter accepit Paulus. Certè, quod de electis & reprobis attigerat, non minus distinctè quàm summatim complectitur: quum hoc iuris & potestatis Deo vindicat, vt suo arbitrio induret vel misereatur. Indurandi vel miserendi ius penes ipsum esse pronuntiat: nec legem illi imponi fas esse: quia nulla lex vel regula melior vel æquior quàm eius voluntas, fingi poßit. Sed quia olim putarũt nõnulli, induci à Paulo impios Deo obstrepẽtes, ad hoc asylũ se cõfert Pighius. Quòd si illi detur, ne sic quidem solutus est nodus: quia neque de nihilo quæstionem mouet Paulus: atque ita respondet, vt quod obiectum ab aduersarijs fuerat, verum esse fateatur. Quid tamẽ eiusmodi tergiuersatione proficit Pighius, nisi vt tergiuersando malam causam se habere prodat? Verùm quis illi quod petit, concedat? quando ita violenter disiungit quæ inter se cohærent: quæ autem palam disiuncta sunt, in vnum fasciculum compingit. Postquam repro

bos & electos incomprehensibili Dei consilio discerni Paulus docuit, vno contextu infert: Ergo cuius vult, miseretur: & quem vult, indurat. Subijcit postea: Dices itaque mihi: Quid adhuc conqueritur? Quum loquentium personas apertè Paulus distinguat, quis non potius eius verbis, quàm extraneis commentis attendet? Cæterùm, prudenter hoc quoque, vt multa, Augustinus: Non magnopere referre in cuius persona accipias, quod Paulus responsione sua verum esse innuit.

In Enchi. ad Laurē. cap. 99.

Si falsa erat obiectio, probabile certè non est, Paulum in causa tam bona, tam dilucida, tam plausibili fuisse taciturum. Nam si falsum est illud: Deum quos vult, indurare: nodum qui humano ingenio inexplicabilis est, vno verbo soluere promptum erat. Excipit Pighius, Supersedere claro & idoneo responso Paulum, quia proteruos homines sermone non dignetur: vt prius humiliter sapere discerent, quàm rationem operum Dei superbè exquirere: qualiter alibi legimus, Iudæos qui Christum interrogabant, in qua potestate opera sua faceret, tantùm mutua quæstione repulsos. Sed reclamant Pauli verba. Nam postea sic eorum refrænat insolentiam, qui nimis audaci curiositate in excutiendis Dei arcanis lasciuiunt, vt tamen reprobos organa iræ esse confirmet, in quibus suam potentiam Deus ostendit. Longè ergo melius Augustinus. Quum dictum esset, Quid adhuc conqueritur? Nunquid responsum est à Paulo? O homo, falsum est quod dixisti? Minimè: sed responsum est: O homo tu quis es? Obseruandum autem quod alibi tractat, Non ideo Paulum obiurgatione abrumpere eorum sermonem, qui sacrilega petulantia cum Deo litigant, acsi iusta defensione careret Dei iustitia: sed quod maximè expediebat, attulisse. Hoc loco quidam stulti putant Apostolum in responsione defecisse: & inopia reddendæ rationis repressisse contradictoris audaciam. Sed magnum habet pondus quod dictum est, O homo, tu quis es? Et in talibus quæstionibus ad suæ capacitatis considerationem reuocat hominem: verbo quidem breui, sed re ipsa, magna est redditio rationis. Si enim non capit hoc: Quis est qui respondeat Deo? si autem capit, minus inueniet quid respondeat, &c.

De praed sancto. cap. 8.

In Enchi. ad Lauré. cap. 99.

Proinde, si nos talia mouent, inquit idem alibi, quia homines sumus: simul audiamus dicentem, O homo, tu quis es? Paulò post: Quamuis enim peccata non fecerit Deus, naturas tamen ipsas, quæ per seipsas sine dubio bonæ sunt, quibus tamen ex arbitrio voluntatis futura essent vitia peccatorum, & in multis talia quibus esset æterna pœna reddenda, quis nisi Deus creauit? Quare? nisi quia voluit. Quare autem voluerit? O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum, &c. Ecce, ratio etiam homini reddita est, quanta debuit homini: si tamen vel istam capit, qui pro sui arbitrij libertate, infirmitatis seruitute contendit. Si quem autem adhuc praua obstrependi libido sollicitat: Dicat, qui talis est, inquit: & audiat quod conuenit homini: O homo, tu quis es? Audiat verò & non contemnat. Quòd si contempserit, etiã vt contemneret, se inueniat obduratum: si non contempserit, vt non contemneret, credat esse adiutum: sed obduratum debito, adiutum gratia. Quale porrò debitum hominibus imputet, prius ostenderat his verbis: Inexcusabilis est omnis peccator vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, siue qui nouit, siue qui ignorat: siue qui iudicat, siue qui non iudicat: quia & ipsa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est: in eis autem qui non potuerunt, pœna peccati.

Ad Boni. epist. 109.

Ad Syx. epist. 105.

Nihil nos iuuet Augustini testimonium, rem ipsam mecum expendant lectores. Paulus hominem cum Deo, vt facit, comparans, altius proculdubio in eligendis & reprobandis hominibus & magis reconditum Dei consilium esse ostendit, quàm quò mens humana perueniat: acsi diceret, O homo, quisnam sis, reputa, & plus aliquid Deo concede, quàm modulus tuus capiat. Nunc si locus detur Pighij philosophiæ, æqualem esse omnium

sortem

fortem, nisi quatenus se vita priuant, qui electi cum alijs pariter fuerant: quid illic impeditum vel obscurum? quid non receptum communi sensu, & carnis iudicio plausibile? Quum ergo humani ingenij captu superius esse arcanum audis, colligere inde promptum est, friuolas esse solutiones, quæ ex communi iudicio sumptæ, etiam in foro profano valerent. Excipit Pighius, Non repelli à Domino solere, nec suspensos dimitti, qui humiliter mẽtes suas captiuant: ideóque hanc obiurgationem non nisi in præfractos & fastuosos cõpetere. In quo illi nõ difficulter assentior: modò vicißim fateatur, damnari à Paulo impiæ superbiæ omnes qui Dei iustitiam proprio sensu metiuntur. Atqui, vt iustitiæ laudẽ obtineat Deus, Pighio iudice, rationem cur quidque faciat, extare necesse est. Hæc autem nobis modestiæ regula, vbi operum Dei ratio nos latet, vt iustum nihilominus esse credamus. Filius quidẽ Sirach hoc elogio Deum ornare nõ erubescit, quòd sicuti figulus pro suo arbitrio vasa discernit: sic esse in manu Dei homines, vt illis reddat quemadmodum decreuit. Nam si et hoc loco, si superiora conferas, non potest nisi de opificis beneplacito exponi. Nec verò hìc alio interprete opus est: quando omnium audaciam clarè Paulus compescit, qui rationem à Deo exigunt. An dicit lutum figulo, Cur me sic fecisti? Is ergo demum ad Pauli moderationem se cohibet, qui Dei voluntatem, licet absconditam, summæ iustitiæ instar habens, liberam illi perdendi seruãdique potestatem facit. Quantumuis torquẽdis Pauli verbis se Pighius torqueat, non tamen ad præsens institutũ aliter similitudo aptari potest, quàm si iure suo Deus homines ad quamcũque voluerit sortem, fingat & formet. Hoc si cui videtur prima specie absurdum: veniat nobis in mentem illa Augustini admonitio: Si pecudes loqui possent, ac cum opifice suo contenderent, quòd non homines, vt nos, sint factæ: neminem fore nostrûm qui non protinus succenseat. Iam verò quid nos putamus esse? Nimium certè desipit, qui nõ plus saltem aliquanto præcellẽtiæ Deo tribuit, quàm sibi & generi humano supra pecudes vindicat. Imò si propriè loquendum: nos coram Deo minus sumus quàm pecudes. Quid ergo restat, nisi vt se illi oues ex grege eius placidè submittant? Id quidẽ longè præstat, quàm Pighij exemplo homines substituere Dei loco figulos, vt fortunã sibi quisque propria virtute fingat. Alibi, inquit, apertè ostẽditur quod hìc obscurũ est. Vasa figuli probat fornax: & homines iustos tentatio. Inde colligit, Si iustus in fide & pietate constãs fuerit, vas fore in honorem: si molliter cesserit, fore vas in contumeliã. At quum suo quisque arbitrio, diuina gratia quæ omnibus cõmunis & parata est, adiutus perseueret: demum constituit, nos inuicta fortitudine vasa in honorem fieri. Non dico quàm insulsè duo tam diuersa cõmisceat fingi vas, & probari: tantùm dico, quòd suos varijs certaminũ experimentis Deus probat, minimè obstare, quin ipsos æterno suo consilio priusquam nascerentur, in quem placuit vsum, destinauerit: quin postea eos quales volebat fore, finxerit. Nec quicquam illi suffragatur Pauli dictũ: Si quis se emundauerit ab eiusmodi malis, vas erit in honorem. Neque enim quomodo homines ex sordibus suis eruti vasa fiant honorifica: sed quomodo fideles, qui electi iam & vocati sunt, se accõmodent in puros vsus, illic differitur. Ac vide quàm bene inter eũ & Paulum cõueniat. Verba eius sunt, Quod alibi tacuerat Paulus, hìc expreßit: cur Deus quosdã vasa in honorẽ faciat potius quàm alios. Vt enim Iacob vas foret misericordiæ, anima eius emũdauerat seipsam: quo nomine & merito factus est vas in honorem. Ad hanc emundationẽ respiciens Deus, quẽ præsciuit, etiã elegit. Paulus autẽ, dũ fideles ad emundationẽ hortatur, vt locũ sternat huic doctrinæ, præfatur, Deũ nouisse qui sint sui: quẽadmodũ & alibi admonet, Nos esse eius figmentũ, creatos ad opera bona, quæ ipsa præparauit. Hoc salutis fundamentũ in gratuita Dei electione vbiq; statuit Paulus, qui nõ temerè se peritũ architectũ esse gloriatur. Pighius cõtrà à superficie ædificiũ inchoat. Intẽpestiuè

De verbis Apost. sermo. 11.

2. Tim. 2.

Ephes. 1.

quoque in tractando Ieremiæ loco multum verborum consumit: vbi non describitur formationis nostræ initium, in frangendis & conterendis vasis, quæ iam formata politáque sunt, sua Deo potestas asseritur. Tenendum igitur Pauli consilium est: Deum hominum fictorem,
Ephes. 2. *ex eodem assumptos luto, ad honorem vel contumeliam suo arbitrio formare: quia alios ad vitam gratuitò nondum natos eligit: alios exitio suo, cui natura obnoxij sunt omnes, relinquens. Nam quòd electionem gratiæ Pighius ad reproborum odium spectare negat: id ego verum esse ita fateor, vt gratuito amori quo electos complectitur, iusta in reprobos seueritas in causa pari & communi, respondeat.*

Concludit demũ Paulus: Si Deus irã suam volẽs ostendere, & notam facere suã potentiã, sustinuit in multa patiẽtia vasa iræ apparata in interitũ, vt notas quoque diuitias gratiæ suæ faceret erga vasa misericordiæ quæ præparauit in gloriã: non esse cur litem illi quisquã intentet. Ludit Pighius, vt solent eius similes, in voce Patiẽtiæ. Imò ferociter se iactat, quasi Deus nõ aliter reprobos quàm paterna indulgẽtia, obduret. Nõ aliter, inquit, vasa ad contumeliã format Deus, quàm benignè tolerando qui patientia eius abutentes thesaurum iræ sibi accumulant. Vbi ergo inter fratres nondum natos discrimen? Præuidebat Deus, si Pighio creditur, futurã Esau duritiem. Quomodo itaque in Iacob eminet electio gratiæ, si in eodem gradu locatus fuit Esau, donec se ipse ex filiorum numero expungeret? Verùm sæpius in breuissima Pauli sententia refellitur hæc tergiuersatio, quàm vt aliunde rationes contrarias accersere opus sit. Vasa aut Organa quo sensu vocent Hebræi, quisquis mediocriter in Scriptura exercitatus est, non ignorat. Organa vbi audimus, tum Deum præsidẽ actionis totius & authorem, tum manum eius directricem præcedere necesse est. Cur autem vocantur Vasa iræ, nisi quia iustã seueritatẽ, qua abstinuit erga alios, in istos exercuit? Et cur facti sunt vasa iræ? Respondet Paulus, vt iram & potentiam in illis suam Deus ostẽderet. Dicit Apparata in interitũ: vnde aut quomodo, nisi à prima origine & natura? vt quidem vitiata est in persona Adæ totius generis humani natura: non quòd altius Dei consiliũ non præcesserit: sed quia ex hac scaturigine emergit Dei maledictio, & generis humani interitus. Præparasse enim Deũ vasa misericordiæ in gloriam testatur. Si hoc speciale est electis, reliquos ad interitum aptatos esse constat, quia naturæ suæ relicti, certo iam exitio deuoti sunt. Quod enim nugantur quidam, Aptari eos propria malitia, adeò insulsum est, vt referre pigeat. Verum est istud quidem, reprobos iram Dei sua prauitate accersere, & in dies accelerando tandem in caput suum congerere. Sed hìc discrimen quod ex arcano Dei iudicio manat, à Paulo tractari, in confesso est. Dicit etiam, Diuitias gratiæ Dei patefieri, dum ex opposito vasa iræ in exitium ruunt. Hìc certè non audimus quod Pighius garrit, Æqualem esse erga omnes gratiam: sed melius Dei bonitatem illustrari, dum vasa iræ sustinendo, ad suum finem venire patitur. Quod ad patientiam spectat, in promptu
Lib. cõtra Iulia. 5. cap. 5. *est solutio: eam cum potentia coniungi: vt non sinat tantùm Deus, sed quod fit, sua virtute moderetur. Quod & Augustinus scitè obseruat.*

Nec verò aliter stare potest inuiolabile illud Dei pactũ: Ego sum Deus zelotes, misericors in mille generationes: seuerus vltor vsque in tertiã & quartã generationẽ: nisi Dominus arbitrio suo discernat, quibus gratiam largiatur, vel quos æternæ morti velit manere addictos. Gratiã suã in mille vsque ætates propagat. Quæso, an piorũ filios proprijs meritis æstimat, quũ exhibitam patribus gratiã non alia ratione cõtinuat etiam erga ipsos, nisi quia se ita facturum promisit? Abrahæ qui nihil promeritus erat, fidẽ suam gratuitò obstringit, se in eius gratiã fore posteris in Deũ. Hinc solẽnis illa post eius mortẽ obtestatio: Recordare Domine serui tui Abrahæ. Hìc certè inter homines delectus habetur: neq; ex cuiusque

meritis

meritis, sed ex sancito cum patribus foedere. Non quòd tota Abrahae posteritas, quae ex eo secundum carnẽ descendit, hanc praerogatiuam teneat: sed tamen eorum omnium qui ex Abrahae semine in vitam cooptati sunt, & fides & salus huic promißioni accepta referri debet. Eadẽ est vindictae ratio, quam Deus in tertiam vsque & quartam generationem exequitur. Quod enim afferũt nonnulli, Puniri quicũque omnibus seculis peccauerint, suo quẽque ordine, plusquã friuolum est. Sic olim Pelagiani, quũ ex Scripturae testimonijs, quae omnes in Adã peccasse ostẽdunt, expedire se nequirẽt, cauillabãtur, imitatione peccasse. Sed quẽadmodum eos vrgebant pij doctores, Adae reatu verè omnes dãnatos, quo Christi gratia eos absoluit: ita in praesenti causa, vt inter se antitheta respõdeant, necesse est in filiorũ personã Deũ vlcisci, quae in patribus peccata dãnauit. Nec sanè aliter exponere licet cõplures Scripturae locos, vbi se testatur reijcere maiorũ peccata in sinum filiorũ. Frustra autẽ obijcitur illud Ezechielis: Filius non portabit patris iniquitatem: sed anima quae peccauerit, ipsa morietur. Quia haec vindictae pars est, quòd Dominus Spiritu suo nudos & vacuos relinquit: quò fit, vt propriam quisque culpã sustineat. Luere ergo maiorum peccata dicuntur posteri, non immeriti (vt profanus ille Poeta cantillat) sed hoc ipso noxij, quòd vt natura sunt filij irae, quemadmodum loquitur Paulus, proprio ingenio relicti, mortis aeternae iam à prima origine haeredes nihil quàm suum interitum aßiduo procursu augere possunt.

Exod. 34. Deute. 5. Iere. 32. Ezech. 18 Horatius. Ephes. 2.

Hìc quoque locum Iesaiae exponere, nõ intempestiuum erit: quẽ nõ abs re Spiritus sanctus in nouo Testamento voluit sexies repeti. Mittitur Propheta cum prodigioso in speciẽ mandato. Vade, & dic populo huic, Audite audiẽtes, & ne intelligatis: videte visionẽ, & ne cognoscatis. Impingua cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude: ne fortè videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde intelligat: & cõuertatur vt sanẽ eum. Quod excaecationis minister vocatur Propheta, accidentale esse fateor. In causa excaecationis vertitur quaestio. Fateor rursum ingrato rebellique populo quam meritus erat poenam irrogari, vt lux illi in tenebras vertatur. Praecesserit sanè & maligna & obstinata incredulitas, cui Deus tale praemium rependeret: sed quum postea recitet Propheta, fuisse aliquem selectum numerum, cui salus ex Dei verbo affulserit: suáne virtute effugerint horribile illud iudicium, an Dei manu retenti fuerint, quaeritur. Magis etiã vrget altera quaestio: Quĩ factũ sit, vt è turba illa, cuius nõ dispar erat incredulitas, resipuerint quidam, incurabilis aliorum fuerit morbus. Si quis humano iudicio rem aestimet: in ipsis hominibus discriminis inueniet causam. At Deus nos illic subsistere non patitur: qui seruatos sua gratia pronũtiat, quotquot cõmunem defectionẽ non sequũtur. Resipiscentia autẽ quin propriũ eius opus sit, in controuersiam vocari non debet. Verè igitur ab Augustino dictum esse apparet, A Domino conuerti quos ipse conuersos voluerit, qui non tantùm ex nolentibus volentes facit, sed etiam ex lupis oues, ex persecutoribus martyres, gratia potentiore eos reformans. Si malitia obijcitur: potentior esset Dei gratia, qualem se erga electos ostendit, nisi verum esset illud, Misereri eum cuius miseretur. Et Pauli interpretatio nihil dubitationis relinquit. Postquam enim dixit, fixam Dei electionem fuisse, addit, reliquos esse excaecatos, vt impleatur vaticinium istud. Concedo, voluntariam esse caecitatem, & eorum culpae libenter adscribo. Sed audio quósnam excipiat Paulus: nẽpe quos eligere Domino visum est. Cur autem hos potius quàm illos: ne identidem excipere pigeat: Non esse hominis litigare cum Deo. Sic alibi idẽ Paulus, quũ Iudaeis, quorũ virulentã malitiã expertus erat, dicit: Bene Spiritus sanctus loquutus est per os Iesaiae: Auribus audietis, & nõ intelligetis: accusat quidẽ eos vt digni sunt. Sed perperã inde ac inscitè colliget quispiam, obdurationis initium ab illa malitia esse, quasi non ipsius malitiae occultior esset causa, naturae corruptio: qua-

Iesa. 6. Lib. 1. de praedest. sancto. cap. 2. Rom. 11. Augustinus lib de bono perseuer. cap. 12.

si etiam non ideo in corruptione demersi manerent, quia arcano Dei consilio, antequam nascerentur, reprobi, non eruuntur.

Vide August. libr. ad Bonifa. 2. cap. 6. Ioan. 12. *Nunc Ioannem audiamus, qui minimè ambiguus nobis erit interpres. Quũ multa signa fecisset Iesus, inquit, non credebant: vt sermo Iesaiæ impleretur, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui reuelatum est? propterea non poterant credere: quia iterũ dixit: Excæcauit oculos illorum, &c. Hic certè non cõmemorat Ioannes, suo vitio impeditos esse Iudæos, ne crederent. Quod etsi verißimum erat, altius tamẽ conscendit. Spectandũ enim est eius consilium. Rudes & infirmos non leuiter turbabat, quũ audirent, Christo non fuisse locum in populo Dei. Respondet, Non credere, nisi quibus datum est: paucos autẽ esse, quibus brachium suum reuelet Deus. Alterum postea vaticinium, de quo nunc vertitur quæstio, in eũdem finem attexit. Et magnum habet pondus quod inserit, Non potuisse ipsos credere. Nunc quantumuis se torqueant homines, discriminis tamen causa, cur brachium suum non omnibus Deus reuelet, abscondita latet in æterno eius decreto. Sanè aliud voluit Euangelista, quàm fidem speciale esse donum, & altiorem esse Christi sapientiam, quàm vt sub humanos sensus cadat, ne mundi incredulitas nos percellat, siquando vel acutißimi deficiant. Ergo, nisi quod Euangelista ex professo contendit, eludere libet: quòd pauci Euangelium recipiunt, statuendum est inde pendêre, quia frustra exterior vocis sonus aures verberat, donec intus corda Deus tetigerit.*

Matt. 13. Marc. 4. Luc. 8. *Diuersa tribus reliquis Euangelistis huius citandi loci occasio fuit. Discipulos suos illic secernit Christus à vulgo hominum. Datum illis esse pronuntiat, nosce regni cœlestis mysteria, se verò loqui apud alios in parabolis, vt audientes non audiant: & sermo Iesaiæ impleatur. Quos ænigmaticè alloquutus est Christus sine profectu, indignos maiori luce fuisse non nego: sed rogo vicißim, quo merito digniores fuerint Apostoli, quos familiariter Christus admittit? Statuitur antithesis: paucis conferri gratiã, quæ omnibus ex æquo negari iure poterat. An dicemus sibi Apostolos cõparasse, quod illis datum esse asserit Dominus? Nec leuiter prætereundũ est, quòd Mysteria appellat, quæ apud ipsos eloquitur. Et certè nihil est in tota spirituali doctrina, quod nõ lõgè superet mentis nostræ captũ, procúlque fugiat. Quare nec vlla verborũ quãlibet dilucida explicatio sufficiet, nisi Spiritus nos simul doceat. Sed Christus hoc quoq; tanquã raræ dignationis pignus magnifieri vult à suis Discipulis, quòd in externa docẽdi ratione, hominũ vulgo eos præferat. Quanquã gradatim ad singulare illud priuilegiũ eos deducit, quo verè domestici ab alienis differunt: nẽpe vt diuinitus edocti, quæ altiora sunt sensu carnis, cõprehendant. Clamat subinde Christus: Qui habet aures audiẽdi, audiat. Quibus verbis nõ tantùm ab ignauis auditoribus attẽtos discernit: sed surdos esse intelligit, quibus aures non sunt à Domino perforatæ. Quod beneficium David* Psal. 40. *totius Ecclesiæ nomine celebrat. Nõ ero singulis excutiẽdis lõgior. Summa hæc sit: Si Dei Spiritũ, qui per Apostolos loquutus est, Prophetæ interpretẽ admittimus, arcanũ & incõprehẽsibile Dei iudicium, dum maiorẽ populi partem excæcat, ne videat videndo, adorandũ esse. Cessent hìc quæcunque nobis in mentẽ venire possunt rationes. Nã si in hominibus hæremus: primum certè hoc erit, Dominũ petẽtibus liberaliter dare: alios tabescere in sua inopia, cuius remedium nõ quærunt. Atqui, nisi succurrat quod ait Augustinus, Diuinæ esse beneficẽtiæ nõ tantùm vt aperiatur pulsantibus, sed etiã vt pulsemus & petamus: nondũ satis nota est nobis, qua laboramus inopia. Ad auxiliũ si venitur: experientia euincit, nõ omnibus expositam esse illã Spiritus virtutẽ, qua fit quod fieri oportet. Nemo se vanis blanditijs fallat. Qui ad Christũ accedũt, iã filij Dei erãt in eius corde, quũ in se hostes essent: & quia præordinati erãt ad vitã, Christo dati sũt. Quare vt fideliter monet Augustinus, se gratiæ vasa*

De bono perseuer. cap. 23. Vide Aug. de correp. & gratia. cap. 5. Ibidem, cap. 8. & 9

vasa esse meminerint, non meritorum: quando gratia illis omne meritum est. Nec alia nos cognitio iuuet, quàm quæ admiratione claudatur. Rideant nos qui volent: modò stupori nostro Deus è cœlo annuat, & Angeli applaudant. Ibidem cap. 7.

Nunc quæ ex Pighij obiectis aliquid coloris præ se ferunt, summatim colligam, vt intelligant lectores, nihilò melioribus armis instructum pugnare, quàm iustã ciendi tanti certaminis causam habuit. Statum quæstionis in eo verti dicit: In quem finem conditus fuerit homo. Ac primùm pro magno absurdo habet: si quicquam ex hominis creatione ad Deum redire intelligimus: quia Deus se vno contentus, nullius indiget. Ego verò vt Deũ fateor nullo externo adminiculo habere opus: ita inscitè ex eo colligi dico, nullũ habuisse respectũ sui, vt homines in gloriam suã crearet. Quid enim sibi vult illud Solomonis: Omnia propter seipsũ operatus est Dominus? Nihil ergo absurdi est, si dixerimus, Deũ tametsi nullius egentem, hominum tamẽ genus in suam gloriã creasse. Ac meritò hic potissimus finis censeri debet. Quò magis ridiculũ est Pighij sophisma, qui Deum nullo gloriæ suæ respectu in hominis creatione motũ fuisse colligit, quia sit in se perfectissimus. Sed operæpretium est audire, quomodo se ex illo Solomonis loco expediat, Deus propter seipsum condidit omnia: Nõ quia gloriæ suæ id referret: sed propter suæ bonitatis immẽsitatẽ. Ac ne perdere careat istud cõmentum: negat vllos interpretes mecũ sentire, præter paucos, vt ipse ait, detestabiles hæreticos. Quid ergo refellẽdis tã futilibus nugis immorer? Hebraica vox LAMAAVVIHV, qua vtitur Solomo, tãtundẽ valet, acsi quis diceret: Ad causam sui. Homo semilatina garrulitate inflatus nobis exponit, quid significet aduerbiũ Propter. Quòd si guttam haberet sanæ mentis, contextus ipse clarè demonstrat, non fuisse creatos in diem exitij impios, nisi quia Deus suam in illis gloriam illustrare voluit: quemadmodum alibi pronuntiat Pharaonem hac de causa fuisse à se excitatum, vt nomẽ suum in gentibus patefaceret. Porrò, vt tam insulso errori colorẽ inducat, testimonium Moisis adducit: Nunc Israel quid poscit abs te Dominus Deus tuus, nisi vt illũ ames & colas? Ego verò neminẽ ex lectoribus fore adeò fatuũ confido, qui non videat hominẽ mente priuatum sine pudore blaterare. Quid enim? an quia nostræ potius vtilitatis causa quàm suæ, à nobis coli vult Deus: ideo sepulta gloriæ suæ cura, nos tantùm respicit? Et quid tot testimonijs fiet, quæ salutis humanæ summum & vltimum finem statuunt Dei gloriam? Ergo hoc axioma retinendũ: Sic Deo fuisse curæ salutem nostram, vt sui non oblitus, gloriam suam primo loco haberet, adeóque totũ mundum hoc fine condidisse, vt gloriæ suæ theatrum foret. Non quòd vel seipso cõtentus non sit, vel quicquam aliunde mutuari opus habeat: sed quia hoc honore dignatus est suas creaturas, vt illis insignes gloriæ suæ notas imprimeret. Lib. 8. cap. 2. Prou. 16. Lib. 7. cap. 2. Exod. 9. Precipuè Iesa. 47. Rom. 3. Ephes. 1.

Postquã tam dextrè exorsus est Pighius, alterũ finẽ subijcit: Quòd Deus ad suæ bonitatis naturam respiciens, eius capacẽ facere voluerit rationalem creaturam: quod sine arbitrij libertate fieri potuisse negat. Hoc confesso, ruere arbitratur quod doceo, Ex æterno Dei decreto constitutum fuisse inter electos & reprobos discrimẽ: quia scilicet homo futuræ suæ cõditionis arbiter, vtranque fortunam in manu habuerit. Monendi quidẽ hìc in primis hortãdíque sunt lectores, vt quo decet honore, fictorem & opificem suum Deũ prosequentes, ad considerandum eius consiliũ in creatione humani generis non proteruos oculos ingerant, sed ipsum reuerenter, sobriè, & puro fidei oculo suspiciant. Scio de æterna Dei prædestinatione verbum fieri vix posse, quin mox prauæ multæ absurdæque mentibus imaginationes obrepant. Itaque reperiuntur modesti quidã homines, qui suppressam eius mentionẽ cuperent, ne lasciuis ingenijs sese efferendi materia præbeatur. Ego verò, vt libẽter argutis speculationibus, quod per alios licet, supersedeo: ita ingenuam veri confessionem sub-

terfugere, ne impiorum sannis sit exposita, fas esse non arbitror. Nec verò aut minus quàm aliud quiduis pretiosa est Deo sua veritas: aut nostra dissimulatione protegi vult suam iustitiam, sicuti nec tali patrocinio indiget. Verùm hoc fusius paulò pòst. Nunc vt de re quæ agitur, breuiter respondeam: contendit Pighius, ita præcisè ad salutẽ creatos esse homines, vt nullum Dei consilium de contrario euentu præcesserit. Quasi verò Dominus ante primum hominẽ conditum, qualis totius generis futura esset conditio, non præuiderit. Quasi etiam non statuerit, quídnam fieri vellet. Homo, vt imago Dei foret, & luce rationis, & naturæ rectitudine ornatus fuit ab initio. Ergo Deus, quasi cæcutiens, euentum dubius suspensusque expectauit. Tales sunt Pighij cõsequentiæ. Audacter enim inde colligit, Deum indiscretè & indiscriminatè disposuisse vniuersos ita creandos, vt suæ bonitatis ac beatitudinis essent participes. Atqui, nullo negotio vtrunque simul conciliant piæ mentes: hominem eo statu fuisse locatum, quum primùm conditus est, vt sponte cadendo sibi ipse exitij causa fuerit: & tamen admirabili Dei consilio ita fuisse ordinatum, vt voluntaria hæc ruina humano generi, & omnibus Adæ posteris, humilitatis materia foret. Neque enim, si Deo ita visum est expedire, ideo non propria voluntate se præcipitem dedit, qui recta natura alioqui præditus, & ad Dei imaginem formatus erat. Iterum repeto: Non me latet, quantum absurditatis & repugnantiæ hæc apud profanos homines præ se ferant. Sed pro mille testibus vna conscientia sufficere nobis debet: quam si audimus, negare certè pudebit, iure perijsse hominem, qui Satanam quàm Deum sponte maluit sequi.

Nunc audiendæ sunt Pighij probationes, quibus ostendere conatur, indifferenter omnibus salutem fuisse constitutam. Mentiri alioqui Spiritum dicit, qui pronũtiat, Deum
Mal. 2. *omnium esse patrem. De coniugio illic tractat Malachias, cuius fidem plerique mariti tũc fallebant, qui polygamia inducta fraudabant primas vxores. Eos ad Deum fidei coniugalis præsidem ac vindicem reuocat. Videant nunc lectores, qualis in Scriptura tractanda sit Pighij religio. Subijcit ex Psalmo, Suauem esse Dominum vniuersis. Vnde concludit, Omnes sine exceptione ad vitam æternam destinatos. Quod si verum est, canibus etiam & asinis apertũ est regnum cælorum. Neque enim Dei bonitatẽ quæ hominibus propria sit, illic commendat Propheta: sed omnia Dei opera comprehendit. Quídni tamẽ pro fratribus suis Pighius depugnet? Sequitur tertia probatio: Quod nõ sit distinctio Gentilis ac Iudæi,*
Rom. 10. & 11. *teste Paulo. Ego verò hoc libẽter amplector, modò addatur etiã quod idem Paulus docet,*
Rom. 16. *Vocatas in Euangelij societatem fuisse Gentes, quia æterno Dei consilio ad id ordinatæ fuerant. Citat & illud Ecclesiastici, Nihil Deum odisse eorum quæ fecit. Acsi non vbique diceremus, Nihil Deũ in nobis odisse quod suũ est, sed degenerem tantùm naturã, quæ meritò primæ creationis deformitas censetur. Cæterùm, in hoc cardine minimè versatur reprobationis quæstio: An aliquid suum oderit Deus. Etsi enim ante defectionẽ Adæ, quid facturus esset Deus, occultas ob causas statuerat, nihil tamen ab eo dãnari nisi peccatum, in Scriptura legimus. Ita restat, vt iustas habuerit causas in reprobãda hominũ parte, sed nobis absconditas: nihil autẽ in homine oderit ac damnet, nisi à iustitia sua alienum. Attexit*
Ephes. 2. *& illud Pauli: Deũ clausisse omnia sub peccato, vt omniũ misereatur. Acsi Paulus illic de*
Colos. 3. *hominũ numero disputaret: non autẽ potius simplicem gratiæ cõmendationem poneret erga eos omnes qui ad salutem perueniũt. Nihil certè illi minus propositũ fuit, quàm Dei misericordiã ad omnes extendere: sed tantùm omnem carnis gloriationẽ prosternere voluit: vt sciamus neminem fore saluum, nisi quem mera gratia Deus seruauerit. En quibus argumentis, nullos præ alijs diuinitus ad salutem fuisse electos demonstret, qui in singulis capitum titulis plusquam ineptè pro Euclidis simia se venditat.*

Tertium

Tertium finem, qui satis clarè & disertè illo Solomonis loco exprimitur, Quòd propter se Deus omnia creauit, etiã impium ad diem malum: hac ratione impugnat: Quòd si Deum respexisse dicimus, quid cuique futurum esset, simul necesse erit fateri discretionem inter electos ac reprobos priorem fuisse hominis lapsu, in mente diuina. Vnde sequetur, non damnari reprobos, quia perditi fuerint in Adam, sed quia ante lapsum Adæ iam exitio deuoti erant. Respondeo, Nihil mirum esse, si tam indiscriminatè (vt eius verbis vtar) omnia miscet Pighius in Dei iudicijs, quando inter causas propinquas & remotas non discernit. Postquã huc illuc circunspexerint homines, quò tamen interitus sui culpam transferant, non inuenient: quia proxima in ipsis causa residet. Nam si aliunde inflictum sibi vulnus querantur, interior animi sensus constrictos tenebit, ex voluntaria primi hominis defectione exortum fuisse malum. Scio non posse carnis proteruiam compesci, quin hîc protinus obstrepat: Si Adæ casum præsciuit Deus, nec remedium adhibere voluit, nos ex æterno eius decreto perire innoxios magis, quàm iustas peccati pœnas dare. Verùm, vt demus nihil tale fuisse à Deo præuisum, eadem nihilominus de peccato originali querimonia manebit. Obijciet enim Deo impietas: Cur non sibi priuatim, vt solus damnum sentiret, peccauit Adam? Cur nos, qui nihil meriti eramus, in eiusdem cladis societatem inuoluit? Imò, quo iure alienæ culpæ pœnam in nos Deus traiecit? Sed enim vbi omnia dicta fuerint, singulos interior cordis sensus vrgere non desinet, qui neminem, vel se iudice, patitur absolui. Nec verò cõtrouersiam de eo quisquam facit. Nam quum ob vnius hominis peccatum, inflictum omnibus fuerit lethale vulnus: rectum Dei iudicium omnes agnoscunt. Si nihil obstat, quominus & prima interitus origo ab Adam cœperit, & proximam in se causam singuli inueniant, quid etiam impediet, quin arcanum Dei consilium, quo præordinatus fuerat hominis lapsus, qua decet sobrietate, procul adoret fides nostra: & tamen quod propius apparet, conspiciat: totum humanum genus in Adæ persona æternæ mortis reatu constrictum esse, & propterea morti esse obnoxium? Non ergo discußit Pighius, sicuti putabat, optimam & aptißimam symmetriam, qua inter se causa propinqua & remota congruunt.

Monendi autem sunt lectores, peræquè à Pighio vtrunque damnari: Deum ab initio, quum adhuc integer foret hominis status, quod postea futurum esset, decreuisse: & nunc ex perdita massa eligere quos voluerit. Augustinum ridet, eiúsque similes, hoc est pios omnes, qui Deum imaginantur, postquam vniuersalem generis humani ruinam in persona Adæ præsciuerat, alios ad vitam, alios ad interitum destinasse. Quia enim illud de omnibus in salutem creandis Dei cõsilium, Adæ lapsu fuisse superius, pro confesso sumit, fixum adhuc manere non dubitat. Nam alioqui neque sibi constaret Deus, & immutabile eius propositum hominis vitio subuersum foret. In nostra sententia illam (vt dictum est) repugnantiæ speciem exagitat: quòd sicut Deus ante conditum Adam apud se decreuerit, quídnam illi & posteris futurum esset: iam peccato imputari reproborum interitus non debeat: quia absurdum esset, effectum facere sua causa priorem. Ego autem vtrunque istorum, quæ oppugnat Pighius, verum esse affirmo. Nam quod obtendit inter duas sententias dißidium, prorsus nullum est. Dicimus hominem hac conditione fuisse creatum, vt conqueri de suo opifice nequeat. Præuidit Deus Adæ lapsum: nec certè nisi volens ruere passus est. Quid hîc tergiuersari attinet? Negat tamen Pighius: quia

consilium antè de seruandis omnibus cõceptum, stabile maneat. Quasi verò non sit in promptu solutio: non aliter omnibus destinatam fuisse salutem, quàm si in prima origine perstaret. Neque enim simplex & præcisum fuisse Dei decretum, quisquam sanus concedet, vt ad salutem omnes peruenirent. Nam ad iustam hominis damnationem satis erat, in via salutis quum esset collocatus, inde sponte excidisse. At fieri aliter non potuit. Quid tum? an ideo culpa liberatur, quæ tota in eius voluntate residet? Si diceret Augustinus, propositum semel fuisse Deo omnes seruare: ad refutandam eius opinionem aliquid valeret Pighij argutia. Sed quando tradit, Adam prima sua creatione ita constitutum fuisse vitæ hæredem, vt propinqua eius abdicatio Deum minimè lateret: imò in arcano eius consilio iam esset quasi inclusa: verè & meritò colligit, vniuersali reatu sic obstrictos teneri reprobos, vt in morte relicti, iustum iudicium sustineant. Idem & nos tradimus, quia in Adam sumus ad vnum omnes perditi: iusto Dei iudicio perire, qui pereũt: & simul tamen fatemur, quicquid Adæ accidit, diuinitus fuisse ordinatum.

Nunc mihi non tam quid vel quo ordine dicat Pighius, considerandum est, quàm vt cum sua desperata impudentia iaceat confusus nebulo: & pijs conscientijs satisfiat, quas per imperitiam turbari non rarò cernimus. Itaque quicquid speciosum est in fluxa & propè immensa eius loquacitate, excerpam: vt omnes intelligant, multa dicendo nihil eum dicere. Cũ speciali electione congruere non videtur, quòd Christus totius mundi redemptor omnibus promiscuè Euãgelium prædicari iussit.
2.Cor.5. Atqui, Euangelium legatio est pacis, qua reconciliatur mundus Deo, vt Paulus do-
2.Thess.2. cet: & eodem teste, annuntiatur: vt qui audiunt, salui fiant. Respondeo breuiter, Christum sic toti mundo ordinatum esse in salutem, vt eos seruet qui à Patre illi dati sunt: eorum sit vita, quorum est caput: eos in bonorum suorum societatem recipiat, quos sibi Deus gratuito beneplacito hæredes adoptauit. Quid horum negari potest? Illud Iesaiæ vaticinium Apostolus in eo impletum pronuntiat: Ecce ego &
Iesai.8. Hebr.2. pueri mei, quos Dominus mihi dedit. Clamat ipse Christus: Omne quod mihi dedit
Ioan.6. Pater, custodiam, nequid pereat. Quòd vitam non nisi in membra sua diffundat, passim legimus. Inseri porrò in eius corpus, speciale donum qui non fatetur, Epistolam ad Ephesios nunquam attentè legit. Vnde & tertiũ illud sequitur: Christi virtutem non nisi ad Dei filios pertinere. Quanquam non melius quàm ex Euangelij prædicatione æstimãdam esse vniuersalem Christi gratiam, ipsa quoque pars aduersa mihi concedet. Quare in eo sita est nodi solutio, si tenemus quomodo salutem omnibus offerat Euangelij doctrina. Equidem omnibus sua natura salutificam esse non nego. Tantùm hoc quæritur: An Dominus æterno suo consilio communem illic omnibus salutem destinauerit. Vocari omnes indifferenter ad pœnitentiam & fidẽ: proponi omnibus eundem Mediatorem, qui Patri ipsos reconciliet, satis notum est: sed æquè notum est, nihil nisi fide percipi: vt illud Pauli impleatur: Euange-
Rom.1. lium esse Dei potentiam in salutem omni credenti. Alijs autem quid restat, nisi vt
2.Cor.4. odor sit mortis in mortem? vt idem alibi loquitur.

Porrò, quum palàm appareat, ex multis quos externa voce Deus compellat, vix paucos credere: si maiorem partem ideo incredulam manere probo, quia Deus non nisi quos vult, illuminatione dignatur: simul alterum illud obtineo, communiter offerri vtrisque Dei misericordiam: vt quicunque intus non docentur, tantùm reddantur inexcusabiles. Distinguunt quidam, quòd potentia salutare sit omnibus

Euange-

Euangelium,non effectu: sed nodum hoc modo minimè expediunt: quia semper eò reuoluimur, æqualísne omnibus conferatur credendi facultas. At verò, cur non omnes Euangelio obediant, rationem affert Paulus: quia Iesaias dicit: Domine, quis credidit sermoni nostro? & brachium Domini cui reuelatum est? Credentium paucitate attonitus Propheta exclamat: Rem indignam esse, quod Dei verbũ omnium auribus personans, nulla ferè corda intus afficiat. Verùm, ne quẽ cõturbet tanta mundi prauitas, mox subijcit, non omnibus hoc esse datũ. In summa, effectu carere quamlibet sonorum humanæ vocis clamorem significat, nisi interior Dei virtus in cordibus operetur. Cuius etiã rei præclarũ documentum ante oculos ponit Lucas, qui postquam retulit habitam à Paulo concionem: Crediderunt (inquit) quotquot ordinati erant ad vitam æternam. Cur eadem doctrina non ijsdem omnium animis excipitur? Numerũ definit Lucas: Quia non omnes ad vitam erant ordinati. Cuius porrò hæc dispositio est, nisi Dei vnius? Nã qui proprio cordis motu fuisse ordinatos ineptiũt, non magis refutatione sunt digni, quàm si mundum à seipso creatum dicerent. Est enim recondita Euangelij sapientia, ad quam penetrare humani ingenij acumen nequit. Animalis homo, inquit Paulus, nõ capit ea quæ Dei sunt. An quia nõ vult? Id quidem verum est, rebelles esse Deo quicunque eius Spiritu mansuefacti nõ sunt. Sed altius conscendit Paulus: quòd scilicet illi sint stultitia, nec possit intelligere: neminem fuisse Dei consiliarium, nec cognosci eius arcana nisi à solo eius Spiritu. Vnde constituit, solos esse verè Dei discipulos, qui non mundi huius spiritu, sed cœlesti donati sunt: vt sciant quæ sibi à Deo donata sunt. Quid sibi ista vult cõparatio inter mundi huius & Dei Spiritũ: nisi quòd suo modo sapiũt homines, vt in terra subsidant, filios suos Pater cœlestis peculiari modo illuminat? Hîc, si Deo placet, voluntariã cuiusque præparationem nobis Pighius obtrudit: quasi non Corinthios alloquatur Paulus, quos paulò pòst & fures, & ebriosos, & maledicos, & auaros, & molles, & prodigiosis flagitijs infectos fuisse commemorat, donec Spiritus sanctificatione purgati forent. Qualis ad promerendam illuminationem eorum potuit esse occursus, quos Deus ab inferis ipsis extraxit? Et quid longo verborum circuitu opus est? Spiritus qui nobis regni cœlestis arcana patefacit, est adoptionis Spiritus. Adoptio autem gratuita. Ergo & gratis cõfertur Spiritus ipse. Iam nõ omnibus conferri experientia docet. Ergo speciale donum est fides, quo rata fit Dei electio. Quo etiam sensu dixerat Paulus, Christum qui Iudæis est scandalum, & Gentibus stultitia, vocatis esse Dei virtutẽ & sapientiã. Vnde autem vocatio: nisi quia Dominus quos elegit, secundum propositum suum vocat? Nunc tenemus, Euangelium, quod odor vitæ in vitam natura sua esse debuerat, mortiferum ijs qui pereunt odorem esse: ideo autem manere in suis tenebris incredulos, quia non reuelatur illis Dei brachium. Quòd autem in tanta naturæ nostræ corruptela & prauitate, aliqui tamen Euangelio credunt: eorum bonitati adscribere, sacrilegium est: sed potius gratiæ semper Deo agendæ, vt Paulus monet, qui eos elegit ab initio mundi in salutem, in sanctificatione spiritus & fide veritatis. Quibus certè verbis, & fidem, & sanctificationem, ab æterna electione, tanquam à fonte riuos deducit. Quid enim? An quia se ipsos sanctificaturi erãt, ideo electi sunt? Atqui nominatim Paulus hoc esse Spiritus Dei opus asserit. Quum eadem sit fidei ratio: superest, vt in fidem illuminatos dicamus, quò rata esset Dei electio, & effectu ipso patefieret. Et sanè quum audiamus, Neminẽ ad Christũ venire nisi à Patre trahatur: hoc quoque Augustini

Rom.10. Iesa.53.

Acto. 13.

1. Cor.2.

1. Cor.6.

1. Cor.1.

2.The.2.

Lib. ad Bonifa.1. cap.19.

tenendum est: Quis trahitur, si iam volebat? Nemo tamen venit, nisi velit. Trahitur ergo miris modis vt velit, ab illo qui nouit intus in ipsis hominum cordibus operari, nō vt nolentes credant, quod fieri nō potest: sed vt volētes ex nolētibus fiāt.

Reclamat Pighius, illam Pauli sententiam adducens: Deum omnes velle salnos fieri: & quòd mortem peccatoris nolit, ipsi vel iurato credendum, vbi per Prophetam sic loquitur: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed magis vt cōuertatur & viuat. Quum prophetica concio ad pœnitentiā hortetur: nihil mirum si Deū pronuntiet velle omnes saluos fieri. Sed tales loquendi formas cōditionales esse, ostendit mutua inter minas & promissiones relatio. Niniuitis Deus, quemadmodum Regibus Gerar & AEgypti, facturum se denuntiat, quod facturus non est. Quū resipiscentia, pœnā quam minatus illis fuerat, anteuertunt: tunc non nisi obstinatis constitutā fuisse apparet. Et tamen præcisa fuerat denuntiatio: ac si reuocabile nō esset decretū: sed postquam iræ suæ sensu terruit ac humiliauit, qui non prorsus sunt desperati, eos spe veniæ erigit, vt remedio sentiant locum esse. Ita rursum promissiones, quæ omnes ad salutem inuitant, non simpliciter nec præcisè quid in arcano suo consilio statuerit Deus, sed quid omnibus ad fidē & pœnitentiam adductis facere paratus sit, demōstrant. Atqui, hoc modo duplex affingitur Deo voluntas, qui adeò varius non est, vt ne minima quidem in eum cadat obumbratio. Quid hoc, inquit, Pighius, aliud esset, quàm hominibus illudere, si Deus quod non vult, velle se profiteatur? Si cōiunctim, vt par est, legātur hæc duo: volo vt conuersus peccator viuat: nullo negotio calūniailla diluitur. Conuersionem exigit à nobis Deus: eam vbicunque inuenit, promisso vitæ præmio nō frustratur. Vitā ergo velle dicitur Deus, qualiter & pœnitentiam. Hanc autem vult, quia verbo suo omnes ad eam inuitat. Cæterū, id cum arcano ipsius consilio non pugnat, quo nonnisi suos electos conuertere decreuit. Neque propterea varium censeri fas est, quia tanquam legislator omnes externa vitæ doctrina illuminet: ad vitam omnes priore modo vocet: hoc autem altero quos vult, adducat, tanquam pater regenerans Spiritu filios duntaxat suos.

1. Tim. 2. Ezech. 18 & 33.

Certum quidem est, nec homines suopte instinctu ad Dominū conuerti: nec conuersionis donū omnibus commune esse. Est enim hoc vnū ex duobus capitibus fœderis, quod Deus non nisi cum filijs suis & electo populo facturum se promittit: vt leges suas in eorum corda inscribat. Desipiet enim si quis dicat, generaliter hoc omnibus promitti: Percutiam cum ipsis fœdus: non quale percussi cum patribus eorum: sed leges meas cordibus eorum inscribam. Ad dignos, vel proprio motu ritè præparatos restringere, non minus crassæ inscitiæ foret: quum Dominus eos alloquatur, quibus corda lapidea prius erant: quemadmodum ex altero Propheta liquet. Cōmunem omnium contumaciam esse dico, nec cuiusquam affectum esse ad obsequium Dei flexibilē, donec ipse dederit quod iubet. Cur enim vocamur nouæ creaturæ, nisi quia Dei sumus factura, creati ad omne opus bonū? Obsecro, qualis ista & quàm iniqua partitio erit, si Deus mortales nos homines creet, sibi quisque ad iustitiam & cœlestem vitam sit creator? Nam hoc modo sibi haberet Deus caducæ gratiæ laudem: quòd longè præstantius est, in sortem nostram cederet. Atqui, circuncidere hominum corda, opus Dei esse Scriptura affirmat: nec alteri regeneratio tribuitur: vnde & passim quod in homine ad imaginem Dei reformatum est, Spiritus nuncupatur. Hortatur quidem nos subinde Dominus ad pœnitentiam: sed conuersionis author ipse asseritur. Dicitur lex eius conuertere animas: & ad Verbi ministros partes istæ

Ierem. 31. Eze. 36. 2. Cor. 7. Ephes. 1. e Deut. 30.

alicubi

alicubi transferuntur: sed quia dum arando, serendo, rigando, laborat illi, vnius Dei est incrementum dare: non mirum est, si hoc illi tribuitur, quòd cor suis aperiat, vt sermoni quem audiunt, intenti sint. Itaque Augustinus, postquam de electis tractauit, & eorum salutem ita in fideli Dei custodia docuit esse repositam, vt nemo pereat: Cæteri, inquit, mortales, qui ex isto numero non sunt, & tamen ex eadem massa sumpti sunt, vasa iræ facti in vtilitatem nascuntur istorum. Non enim quenquam eorum Deus temerè aut fortuitò creat: aut quid de illis operetur boni, ignorat: quum & hoc ipsum bonum operetur, quòd in illis humanam creat naturam, & ordinem seculi præsentis exornat. Istorum neminem adducit ad pœnitentiam spiritualem, qua homo reconciliatur Deo. Quamuis ergo ex eadem massa perditionis nati, secundum cordis sui duritiem & cor impœnitens, thesaurisant sibi, quantum in se est, omnes iram in die iræ, Deus tamen alios inde per misericordiæ bonitatem adducit ad pœnitentiam, alios iusto iudicio non adducit. Hactenus ille. Ac ne quis hîc diuinæ gratiæ & nostræ industriæ concursum imaginetur: semper occurrat quod alibi tradit: Laborant, inquit, homines in nostra voluntate inuenire, quid boni sit nostrum, quod nobis non sit ex Deo: & quid posit inueniri, ignoro. Et paulò pòst: Quapropter nisi obtinemus, non solùm voluntatis arbitrium, quod huc atque illuc liberum flectitur, atque in eis naturalibus bonis est, quibus & malè vti malus potest: sed etiam voluntatem bonam, quæ iam in eis est bonis, quorum vsus esse non potest malus, nisi ex Deo nobis esse non posse: nescio quemadmodum defendamus quod dictum est: Quid habes quod non acceperis? Nam si nobis libera quædam voluntas ex Deo est, quæ adhuc potest esse vel bona vel mala: bona autem voluntas ex nobis est: melius est id quod à nobis, quàm quod à Deo est. Tandem concludit: Quibus donare hoc voluerit Dominus, misericordiæ eius esse, non meriti illorum: quibus noluerit, veritatis esse, quia potestatem habet trahendi.

2. Tim. 2. & alibi. psal. 19. Luc. 1. 1. Cor. 3. Acto. 16. Lib. cōtra Iulia. 5. cap. 3.

Lib. 2. de pecca. merit. & remiss. cap. 18.

Alterius loci expedita est solutio. Deum velle omnes saluos fieri Paulus affirmat. Nempe, quomodo vult ad veritatis suæ cognitionem venire. Vtrunque enim copulat. Nunc quæro, Eadémne Deo voluntas ab initio mundi constiterit nécne. Nam si omnibus notam esse voluit suam veritatem: cur legem suam non publicauit & Gentibus? Cur inclusam in angustijs Iudææ tenuit vitæ lucem? Quid sibi vult illud Moisis: Non esse gentem quæ statuta & leges habeat quibus regatur, quemadmodum populus ille: nisi quòd singulare priuilegium generis Abrahæ commendat? Cui & illud Dauidis encomium respondet: Non ita fecit vlli populo: nec sua iudicia manifestauit illis. Nec omittenda est quæ exprimitur ratio: Quia dilexerit Deus Patres, filios ab eo electos esse: non quia præstantiores essent: sed quia eligere eos in populum peculiarem Domino visum est. Quid? An Paulus ipse nesciebat, se prohibitum esse à Spiritu, ne in Asia verbum de Christo faceret, ac ne transiret in Bithyniam quò pergebat? Sed quia nimis prolixa foret huius rei tractatio, vno illo nunc ero contentus. Deum post lucem vitæ solis Iudæis accensam, passum fuisse Gentes in ignorantiæ tenebris per multa secula errare: deinde speciale hoc promitti Ecclesiæ donum, quòd super ipsam orietur Dominus, & gloria eius conspicua illic erit. Nunc iactet Pighius, Deum omnes velle saluos fieri, quum ne externa quidem doctrinæ prædicatio, quæ tamen Spiritus illuminatione longè inferior est, omnibus sit communis. Agitatus olim à Pelagianis fuit locus iste. Quid Augustinus pluribus locis respondeat, dicere in præsentia supercedeo: nisi quòd clarè & breuiter vno ex loco patet, quàm securè hanc obiectionem contempserit. Quum

Deut. 4. psal. 148. Deut. 4. & 7. Acto. 16. Acto. 14. Iesa. 60.

Enchirid. *Dominus, inquit, se volente filios Ierusalem congregare, ipsam noluisse conque-*
ad Laur. *ritur, an superata fuit ab infirmis hominibus Dei voluntas, vt non potuerit facere*
Cap.97. *potentissimus quod volebat? Et vbi erit omnipotentia, qua fecit quæcunque voluit*
&96. *in cœlo & in terra? Quis verò tam impiè desipiat, vt dicat Deũ malas hominũ vo-*
lũtates, quas voluerit, quando voluerit vbi, voluerit in bonum nõ posse cõuertere?
Sed quum facit, per misericordiam facit. quũ non facit, per iudiciũ non facit. Nodum quidem nondum solutum esse fateor: sed hoc tamen extorsi Pighio, ne quis nisi sensu & iudicio priuatus credat arcano Dei consilio statutam æqualiter omnibus salutem esse. Cæterùm, sensus Pauli cuiuis non contentioso satis facilis est ac dilucidus. Iubet solennes pro regibus & principibus, qui cum imperio præsunt, preces concipi. Quia verò totidem illo seculo erant infestißimi Ecclesiæ hostes: ne fideles à studio precandi reuocet desperatio, maturè occurrit Paulus, Deum omnes saluos velle fieri dicens. Quis non videt ordinum hîc fieri mentionem potius quàm singulorum hominum? Nec verò ratione caret trita illa distinctio, Non singulos generum, sed genera singulorum notari. Quòd tamen non alia sit Dei voluntas intelligenda, quàm quæ patefit externa Euangelij prædicatione, ex contextu euincitur: vt Deum significet Paulus omnium velle salutem, quos benignè ad Christũ inuitat.

Sed Pighius rursus de personarum respectu mihi certamen mouet. Quia Deus
Lib.7.c.2 *personas non respicit, inde omnes æqualiter colligit ab eo amari. Responderã, Hoc nomine signari in Scriptura externas omnes accessiones, quæ sunt præter causam, fauorémque alijs conciliant, alios odio grauant vel contemptu. Nihil ineptius posse dici vel fingi detonat. Atqui si agenda res esset suffragijs, multos haberem non pœnitendos socios vel duces. Sed valeat vna ratio. Hebræis nomen est (PANIM,)*
Leuit.19. *quod tantundem valet ac Facies. Quum vetantur iudices personas accipere: quum testatur Moises nullum personæ respectum esse Deo: & idem in historia Iob repetitur: quid, obsecro, per hanc vocem intelligere possumus, quàm externas omnes*
Deut.1. *apparentias, vt vulgò appellant, quibus à re ipsa abducimur? similiter quum de ser-*
Deuter.10. *uis & dominis, quum de Iudæis & Gentibus, quum de nobilibus & obscuris loquun-*
Iob.32. & 34. *tur Apostoli, πρόσωπον, quod alij præ alijs habent excellentiæ, vnde fit vt quod æ-*
Rom.2. *quum ac rectum est, non cernatur. Ideo Christus ὄψιν, id est aspectum, iusto iudicio*
Gal.2. Ephes.6. *opponit: acsi diceret, vbi hominum fauor vel odium regnant, fieri aliter non posse,*
Coloss.3. *quin totam æquitatem ac rectitudinem peruertant. Nemo igitur nõ videt Pighium*
Ioan.7. *rabiosa maledicendi petulantia abreptum, nunquam pensi habuisse quid diceret. Nunc audiẽda boni censoris correctio. Personarum aspectum, pronuntiat vitium esse in iustitia distributiua locum habens. Inde concludit, Deum non accipere personas, quia indifferens sit omnibus: & quemadmodum æquum distributorem de publico largiri decet, præbeat se perinde liberalem ac beneficum. Perinde verò hæc garrit, acsi extincta Scriptura, quiduis illi è proprio capite fingere liceret. Nã omnes Scripturæ loci meam sententiam confirmant: nullum profert qui eius commento suffragetur. Et quid mirum, si sua deliria tam securè proferat: quum ne ipsam quidem vocem de qua sermo illi erat, expenderit? forsan vt se probaret magnum theologum, contẽpta Grãmatica sine sensu voces effutiuit. Nam Persona nihil illi aliud valet, quàm hominẽ. Quum tamen plusquam conspicuũ sit, qualitatem extrinsecam notari, qua induti homines, aut fauore digni habentur, aut contẽptui subiacent. An au-*
Matt.20. *tem Deus æqualis sit distributor nécne, Christo magis credendum est quàm Pighio. Christus autem Deum sub patrisfamiliâs persona ita loquentem inducit: Licet in*

re-

rebus meis facere quod volo: an oculus tuus malus est, quòd ego benignus sum? Secundum quam rationem Paulus, vt nemini obstrictum esse doceat, quin gratiam suam pro arbitrio, quibus visum est, dispenset: interrogat, Quis prior illi dederit, vt ei mutuum rependatur. Rom.11.

Primùm si qua pietatis gutta fuisset in hoc homine, an vnquam ausus foret, Deum tam contumeliosè in ordinem cogere? Præscribit enim, vt omnibus æqualiter largiatur, quasi de publico. Ita nihil Deo reliquum facit, in quo gratuitā beneficentiā exerceat. Iudicat, inquit, de vnoquoque secundum cuiusque dignitatem & opus, non autem pro suo beneplacito. Quo igitur merito prouocatus elegit genus Abrahæ? Quid reperit in ea gēte dignitatis, cur eam reliquis præferret? Non aliam ipse rationem aßignat, nisi quia dilexit patres eorum. Postea expreßius: Ecce, quum Domini sint cœli & terra: tantummodo illi in patribus tuis cōplacuit ad eos amandos, & elegit semen eorum post eos. Iam alio loco merita omnia in nihilum redigit, dū idololatras fuisse cōmemorat. Saltē hoc obtineo, quod Pighius negat, Dei beneplacitum à Moise clarè prædicari. Negat, ex Dei pendere decreto, sed hominum affectu, quòd vno reiecto alius eligitur. Quid ergo sibi vult illud? Non ex operibus, sed ex vocāte dictū est: Maior seruiet minori. Execranda verò quam postea euomit, in Deum blasphemia est: Fingi Deum non iniustum modò, sed crudelem, si quempiam exitio deuoueat. Atqui, ad eius Dei tribunal semel sistetur, quem Paulus ostendere suam potentiam in vasis iræ asserit. Imò iam nunc malo suo exitio sentit, non esse humanitus fabricatum, sed æternum totius mundi semper fuisse iudicem. Nunc experitur miser, quàm verè dictum sit, Vincere Deum quum iudicatur. Cæterùm, fateor personæ alicubi opponi piam & rectam vitā: vt quum Petrus dicit, Nō esse Deum προσωπολήπτην, *quia in omni gente acceptus illi sit qui bene viuit. Sed prompta est responsio, Quòd Deus quæ filijs suis contulit dona, probet, gratáque habeat: in hominis autem natura nihil prorsus inueniat nisi odio dignum. Ergo vt Deus cultores suos diligat: necesse est, vt dum adhuc omni bono vacui sunt, gratuito amore præueniat indignos, & illis donet quod postea amore prosequatur. Hanc verò primam gratiam dat quibus vult, inquit Augustinus, quoniam misericors est. Quod etsi non det, iustus est. Et nō dat, quibus nō vult, vt notas faciat diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Quòd autē non sit apud eum personarum acceptio, hinc liquere in fine capitis admonet, quia præteritis cultorum suorum filijs, natam ex reprobis sobolem ab exitio interdum liberat. Ac omnino memoria tenendum, quod tādem adducit, Nullum prædestinationis illustrius speculum extare, quàm sit ipse Mediator, qui secundum humanā naturā id honoris nullo merito adeptus est, vt Dei vnicus esset Filius. Atqui, gratuitum Dei beneplacitum quod in Christo Ecclesiæ capite spectandum ille proponit, Pighius ne in membris quidem admittere sustinet. Beatam enim Christi matrem contendit suo merito electam esse, quia ipsa canat, Respexit humilitatem ancillæ suæ. Istæ sunt Pighij probationes, Fundatam in hominum meritis electionem Dei esse, non gratuitam, quia quod abiectum est ac contemptibile, elegit.*

Deut. 4. Deut. 10. Iosue 24. psal.51. Rom.3. Acto.10. Lib. de bono perseue. cap. 12 Eiusdem lib. ca. 24 Lib.8.c.2.

Hac ratione facilè diluitur Pighij obiectio: Quum Christus benedictos Patris sui ad regnum poßidendum vocat, nō simpliciter causam dici, quia electi sint: sed quia exercuerint charitatis opera. Neque ego sanè ad arcanam Dei electionem homines ablego, vt inde salutem hiantes expectent: sed rectà ad Christum pergere iubeo, in quo nobis proposita est salus: quæ alioqui in Deo abscondita lateret. Nā quisquis plana fidei via non ingreditur, illi Dei electio nihil quàm exitialis erit labyrinthus. Itaque, vt certa sit nobis peccatorū remißio, vt in vitæ æternæ fiducia conscientiæ nostræ acquiescant, vt Deum intrepidè patrem inuocemus, hinc minimè faciendum est exordium, quid de nobis ante mundum conditum Deus statuerit: sed quid de paterno eius amore nobis in Christo sit patefactū, & quotidie per Euā-

Hhh

gelium Christus ipse prædicet. Nihil altius nobis quærendum, quàm vt filij Dei simus. Atqui, gratuitæ, qua hoc tantum bonum consequimur, adoptionis speculum, arra & pignus est Filius, qui è Patris sinu ideo ad nos prodijt, vt in corpus suum inserendo, regni cœlestis hæredes faceret. Porrò sicuti hæc hæreditas & Christi sanguine parta est semel, & sacris Euangelij tabulis consignata: ita eius possessio non aliter quàm fide adiri potest. Denique, non tantùm libenter fateor, sed passim in scriptis meis inculco, & fidei alligatam esse hominũ salutem, & Christum vnicam esse ianuam, qua in regnum cœlorum omnes ingredi oportet, nec alibi tranquillam pacem quàm in Euãgelio inueniri: quicũque inde vel minimum deflectũt, nihil quàm per flexuosas ambages errare: & quò quisque in profunda illa diuini cõsilij adyta confidentius irrũpere & penetrare conatur, eò longius à Deo recedere. Ergo quin per fidei viam ambulandũ sit, non nego. Vnde & alterum illud cõficitur, Deum, quæ electis in præsenti vita contulerit Spiritus sui dona, extremo die coronaturum. Cæterùm, id non obstat, quominus cœlestis Pater quos in Christo elegit, in eius corpus fide & Spiritus sanctificatione inserat: quominus ante cõditum mundum prædestinatos, tempore suo vocet ac iustificet. Atque vtrunque Paulus optimè coniungit, vbi omnia cedere in bonum diligentibus Deum præfatus, mox addit: Qui secundum propositum vocati sunt. Hæc igitur via est, qua suos gubernat Deus: hæc ratio, qua opus in illis gratiæ suæ absoluit. Sed cur manum eorum apprehendat, alia est superior causa: propositum scilicet illud, quo eos destinauit ad vitam. Quò magis ridicula est Pighij impudentia, dum testimonium sibi tam aduersum procaciter tamen in suum vsum aptare non dubitat. Notandum esse in primis admonet, non dici, Cedere omnia in bonum electis vel dilectis: sed diuersam potius causam notari, quòd Deum diligãt. Quasi verò non ideo data opera, addita à Paulo fuerit correctio, ne quis fidelium merito tribueret, quòd illis Deus omnia in bonum vertit. Qualiter affectos esse deceat fideles, primùm ostendit. Atque hoc vocationis est proprium. Sed ne in seipsis hæreant: salutis bonorúmque omnium initium ex altiori fonte manare docet, quia prius electi fuerant. Hunc quoque nodum Pighius iocando expedit: quòd Deus ad sanctitatẽ omnes vocet. Quasi verò non disertè Propositi nomine, efficax vocatio cõmendetur. Quibus autem præstigijs tam densas tenebras offundet, vt sententiæ huius perspicuitas obruatur? Deus quos elegit, iustificat, vt tandẽ glorificet. Quantumvis eam laceret, nũquam tamẽ efficiet, vt se ad omnes extẽdat. Hinc apparet, quàm stultè ratiocinẽtur, qui fidei bonorúmque operum prætextu electionẽ subuertere moliuntur: vt filia, sicut vulgò loquuntur, matrem deuoret. Extremum suffugium Pighio est, Deum non nisi quos præsciuit ad salutem prædestinasse: quod iam illis prius à me obstructum est, quum fieri non posse ostendi, vt quicquam aliud in homine præuideat, nisi exitio dignum: donec eum ipse Spiritu suo refinxerit. Nam si nihil habet quisquam quod nõ acceperit: quid alius alio plus afferet in Dei conspectum, quo excellat? Præsciuit ergo suos Deus, non vt ex meritis æstimaret: sed quia nemo ab alijs discernitur, nisi in quem benignos & propitios oculos coniecit, vt filijs suis quamlibet indignum adnumeret; secundum illud Pauli. Quis enim te discernit? At Pighio gratuita præcognitio, quam ipse nudã appellat, videtur nulla esse. Quibus ergo plumis hominem ornabit, ne coram Deo nudus & omni ex parte deformis prodeat? Nam Scriptura quicquid in vitiata hominis natura est, exosum esse Deo clamat: solam eius imaginem, quæ in Christo renouatur, placere.

Lib.8. ca. 2. in fine.

1. Cor. 4.

Sequitur apud Pighium: Rationẽ cur dãnentur impij quærentibus, non ingeritur vox illa tyrãnica: AEterno Dei consilio ab electis fuisse discretos, quia Deo placuerit exitio ipsos deuouere: vt valeat illud, Sic volo, sic iubeo: sit pro ratione voluntas: sed audient ex ore Christi: Esuriui, & non dedisti mihi cibum, &c. Cui nõ multum dissimile est quod alio loco

loco repetit: Non pronuntiaturum illis Christum, ideo dānari, quia ex infecto Adæ genere progeniti sint, quia ex eius peccato mortis æternæ reatum contraxerint: quia eius culpa perire ipsos oporteat: sed quia non dederint cibum famelicis, & alia charitatis opera non exercuerint. Si neque originalis culpa ad homines damnandos Pighio sufficit, nec quicquam loci habet arcanum Dei iudicium: quid pueris infantibus faciet, qui priusquam vllum tale specimen per ætatem edere possent, ex hac vita erepti sunt? Quum eadem nascendi & moriendi cōditio fuerit paruulis qui Sodomæ & Ierosolimæ mortui sunt: nec quicquam in eorum operibus dispar: cur alijs ad dextram suam stantibus, alios ad sinistrā Christus extremo die segregabit? Quis hic admirabile Dei iudicium non adoret, quo factum est vt alij Ierosolimæ nascerentur, vnde ad meliorem vitam mox transirent, alios Sodoma, inferorum atrium, nascentes exciperet? Cæterùm, vt electis iustitiæ præmium rēpēdet Christus: ita reprobos minimè inficior impietatis & scelerum suorū pœnas tunc daturos. Nec verò tale quicquam ex nostra doctrina elicere licet, quoniā æterno suo consilio elegit ad vitam Deus quos visum est, alios exitio reliquit: vel nullas malis operibus constitutas esse pœnas, vel bonis nullam esse repositam mercedē. Stabimus omnes ante tribunal Christi, vt referat quisque prout in corpore suo gessit, siue bonū siue malum. Sed vnde pijs iustitia & sanctitas quæ tunc coronabitur, nisi quia Spiritu eos suo Deus in vitæ nouitatē regenuit? Vnde porrò regenerationis donū, nisi ex adoptione gratuita? Perinde argumentatur Pighius, acsi quis diem esse neget ex luce à Domino creata, quia solis splendor diem facit. Quanquā similitudinē istam non omni ex parte conuenire fateor. Lux enim initio creata Deum propriè habet authorem. At damnationis nostræ culpa sic in nobis residet, vt procul alienos ad eam obliterandam colores accersere fas non sit. Sed tantùm breuiter ostēdere libuit, quàm præposterè Pighius propinquæ causæ obiectu, remotam tollat. Damnatum iri impios contendit, quia proprijs maleficijs iram Dei in se prouocarint. Ex eo colligit, à Dei decreto non prouenire eorum damnationem. Ego autē, eos maleficia alia alijs cumulasse dico, quia quum praui essent, nihil quàm peccare potuerint. Etsi autē non extrinsecο impulsu, sed spontaneo cordis affectu, scientes ac volentes peccarint: quin tamen fons & origo malorum omnium sit naturæ corruptio & vitiositas, negandum non est. nisi prima pietatis rudimenta cōuellere libeat. Causam si quæras, cur vitium quod in electis suis Deus corrigit, non eodem in reprobis remedio dignetur: abscōdita apud ipsum latet. Hoc modo Paulus, quū nono ad Romanos capite Deū statuit vitæ & mortis arbitrū, vt salui sint illi demum quos ab interitu eripit: & clarè pronuntiauit, Non volētis esse neque currētis, sed miserētis Dei, qui miseretur cuius vult, & quē vult, indurat: postea conspicuas & quasi palpabiles excæcationis causas in sua gente ostēdit, quòd Christū plerique respuerint, quòd Deum cōtumaciter repulerint, manus ad eos tendentem. Optimè igitur consentiunt inter se hæc duo: quòd quisque sibi propria incredulitate damnationis sit author, & nihilominus quicunque Spiritu Dei destituti sunt, cæci aduersus Christum ruāt. Itaque Iudæos Paulus reos peragens, quòd iustitiam suam stabilire volentes, Dei iustitiæ non fuerint subiecti, atque ita superbiæ suæ vitio, abdicati ex Ecclesia fuerint: simul tamen tribuendum esse Dei gratiæ docet, quòd residui quidam steterint: quemadmodum & oraculum continet, Reliqui mihi septem hominum milia, qui non curuarunt genu ante Baal. Neque enim, vt circunspectè Augustinus notat, sua virtute steterunt, si eos Dominus seruauit, vt reliqui manerēt. Expreßius etiā Paulus, Reliquias, Christi aduētu, secundum gratuitam electionem seruatas. Audis reliquias: qua voce exiguū numerum ab vniuersa turba segregat. Seruatas esse illas dicit, nō propria virtute, sed Dei beneficio. Salutē ex gratuita electione deducit: quo significat, hāc solā fuisse causā, cur nō in turba perierint, quia gratuitò electi Rom. 11. 1.Reg.19. Lib.de. bono per seue.c.18.

sint. Vnde rursum conficitur, Si electi essent omnes, neminem fuisse periturum.

Si velle se ac iubere pronuntiet mortalis homo, vt pro ratione sit sua voluntas: tyrannicam esse vocem fateor: sed id ad Deum transferre, sacrilegi est furoris. Neque enim quicquam Deo immoderatum affingere licet, vt in eo, sicut in hominibus, exultet libido: sed meritò hoc honoris defertur eius volūtati, vt pro ratione valeat quando omnis iustitiæ fons est ac regula. Nam quæ in scholis trita est de dupl ci eius voluntate distinctio, à nobis minimè admittitur. Voluntatem Dei aliam ordinatam, aliam absolutam garriunt Sorbonici sophistæ. Hæc blasphemia, à qua meritò abhorrēt piæ aures, Pighio & similibus esset plausibilis. Ego autē ex aduerso contendo, adeò nihil esse in Deo inordinatū, vt inde potius fluat, quicquid est in cœlo & in terra, ordinis. Quū ergo in summum gradum euehimus Dei voluntatē, vt sit omni ratione superior, absit vt eum quicquam nisi summa ratione velle imaginemur: sed simpliciter sentimus, eum iure suo tantum habere potestatis, vt solo eius nutu con-
Psal. 36. *tentos esse nos oporteat. Nā si verè dictum est: Iudicia tua, abyssus multa: simul atque eò superbiæ prorumpit mens hominis, vt in simplici Dei beneplacito non acquiescat, cauendū est, ne tanta illā profunditas absorbeat. Nec sanè fieri aliter potest: atque hæc plusquam iusta est*
De verbis Apost. sermo. 20 *vltio. Quare nunquam memoria excidat illud Augustini: Quis Deus sit, & quis tu sis, attēde. Ille Deus est, tu homo. Si iustitiā tibi loqui videris, an fons iustitiæ siccatus est? Tu homo à me expectas responsum. Et ego sum homo. Itaque ambo audiamus dicentem: O homo, tu quis es? Melior est fidelis ignorantia, quàm temeraria scientia. Quære merita, non inuenies nisi pœnam. O altitudo! Petrus negat, latro credit: O altitudo! Quæris tu rationem? Ego expauescam altitudinē. Tu ratiocinàre, ego miror: tu disputa, ego credam: altitudinem video, ad profundum non peruenio. Requieuit Paulus, quia admirationem inuenit. Vocat ille inscru-*
De verbis Apost. ser. 11. *tabilia Dei iudicia: & tu scrutari venisti? Ille dicit, inuestigabiles esse eius vias: & tu vestigas? Cui simile est quod alio loco tradit: Disputare vis mecum? Imò mirāre mecum & exclama: O altitudo! Ambo in pauore simus concordes, ne in errore pereamus.*

Acutus sibi Pighius videtur, quum iudicia Dei profundam abyssum fore negat, si voluntas eius summa sit ratio: quia nihil facilius sit vel magis expeditum, quàm fieri omnia, quoniā sic Deo placet, vbi dominatur sola eius voluntas. Atqui, sophisticè garriendo, quod vnum in quæstione vertitur, ridiculè præterit, quum liqueat sic fieri, quia Deo placet: cur illi potius ita placeat, quàm secus. Pergit deinde ineptiendo: atque vt ostendat causam Deo es-
Ioan. 8. *se in suis consilijs, responsum quod discipulis suis dedit Christus, adducit, hominem cæcum fuisse natum, vt opera Dei in illo manifestarentur. More suo Pighius vmbratile certamen sibi fingit. An mihi portentum hoc vnquam venit in mentem, nullā Deo consilij sui rationē cōstare? Dum ego Deū præsidem totius mundi statuo, qui incōprehensibili & mirifico consilio gubernet moderetúrque omnia: an illo fortuitò huc illuc raptari, vel cæca temeritate eum facere quod facit, quisquam ex verbis meis colliget? Imò paulò pòst verba mea citat, quibus satis, nisi fallor, dilucidè refellitur: cùm Deo semper in operibus quālibet arcanis propositū esse dico, vt nominis sui gloriā illustret: nisi quòd repugnantiæ colorē in eo lectoribus ostentat, quòd diuini beneplaciti rationēm quærendam nego: & simul tamen doceo quænam illa sit. Quàm frigidæ sint nugæ istæ, accuratius monstrare nihil attinet. Gloriæ suæ rationē in factis suis omnibus habet Dominus. Nempe hic vniuersalis est finis. Excitauit, teste Paulo, Pharaonem, vt nomen suum in tota terra celebraret. An secum dissidet Paulus, quum deinde exclamat, Inscrutabilia esse iudicia eius? Dicit, vasa iræ à Domino destinata ad interitū, sustineri in multa patiētia, vt potentiā suam in illis ostēdat: an huic sententiæ contraria est admiratio quæ mox sequitur? O altitudo! Adde, quòd in Causæ nomine fucū Pighius facit, causam finalem pro formali in medium afferens. Etsi enim quorsum spectet Deus, nō est*

obscurum: non ideo tamen protinus apparet, cur ita fieri deceat. Hæc autem præsentis institui summa est. Etiamsi claris argumentis iustitiã nobis suã non probet Deus, statuendum tamen esse, quicquid ab eo fit, iustè fieri: ideo in sola eius voluntate quiescendum esse: vt quod illi placere intelligimus, cuius nos causa fugit, instar mille rationũ sufficiat. Nimis ergo ineptè cauillatur Pighius, dum me inconstantiæ insimulat, quia rationẽ diuinæ voluntatis quærendam esse negans, pronuntio tamẽ nihil eum velle, nisi quod expedire censet. Nam hoc posterius, causæ redditionem esse, quam nobis constare alibi nego. Atqui, qualis ista est causæ notitia, si Deum consultò facere quod facit, audiamus, & quòd ita expedire censeat: interim nos fugiat certa & specialis operis consiliique ratio? Ad hæc, quid inter fidei reuerentiã & inquirẽdi audaciã intersit, pro nihilo ducens, quod credendum esse doceo, ad vulgarẽ, quæ humanitus cõcipitur, notitiam præposterè rapit. Ergo simul atque affirmauerit quispiam, Optimũ semper agẽdi finẽ esse Deo: secum ipse dissentiet, si postea cum Paulo exclamet, Recõdita esse Dei iudicia, & vias eius incõprehẽsibiles. Quanquã in eo fallitur Pighius, quòd mea ipsius verba agnoscere me iubet quæ ex Augustino retuleram. Vbi quæritur, inquit sanctus ille vir, cur ita fecerit Deus, respõdendum est: Quia voluit. Quòd si rogãdo pergas, cur ita voluerit, maius aliquid quæris & sublimius Dei voluntate: quod inueniri non potest. Cõpescat igitur se humana temeritas: & quod non est, ne quærat: ne fortè quod est, non inueniat. Verè hoc Augustinus, cui subscripsi. Sed ab his verbis nihil dissẽtaneũ cõtinet superior illa sententia. Quòd Dei voluntas, optima sit & æquissima omnium quæ statuit, moderatio. Lib. 1. de genes. cõt Manich. cap. 3.

Eiusdẽ est farinæ alia obiectio: Reprobos ab electis nego discerni vllo meriti proprij respectu: quia Dei gratia adoptione dignos faciat, nõ inueniat: vt sæpe loquitur Augustinus. Alibi nego iniuriam fieri reprobis, quia digni sunt qui pereant. Hîc se expansis alis tumultuose iactat Pighius, quòd neque meipsum intelligam, neque meminerim quid à me prius dictũ esset. Mihi verò in defensione multum verborum facere adeò operæpretium non videtur, vt paucis quoque attingere pigeat. Vt alios Deus alijs præferat, vt alijs præteritis alios eligat, non ex hominum dignitate, vel indignitate, pendet discrimen. Ergo falsum est, dignos æterno interitu reprobos esse. Acsi priore membro non fieret hominum comparatio inter se, & dignitas non referretur ad vitæ premium: in secundo autem membro non æqualis omnium conditio statueretur. Adde, quòd Augustinus, quum alicubi scripsisset, Nemini vnquã digno salutem defuisse: in suis Retractationibus ita temperat, vt opera excludens, vocationi Dei gratuitæ dignitatẽ ferat acceptam. Sed instat adhuc Pighius, Dignos fieri interitu, non inueniri, siquidẽ verũ est quod doceo, æterno Dei placito, cuius ratio non apparet, destinatos ad mortem esse qui pereunt. Respondeo, tria hîc esse consideranda: primò æternam Dei prædestinationem, qua de toto genere humano, & de singulis hominibus quid futurum esset statuit, antequã cecidisset Adam, fixam & decretã fuisse: deinde, Adam ipsum, pro defectionis suæ merito, esse morti addictũ: postremò, in eius iam perditi & desperati persona sic dãnatam esse totam progeniẽ, vt Deus, quos inde gratuitò eligit, adoptionis honore dignetur. Horum nihil vel somniaui, vel fabricaui. Neque hoc agitur in præsentia, vt singulis probandis insistam: quod suprà fecisse mihi videor. Tantùm diluenda est Pighij calũnia, qui de me tanquam decies victo superbè triumphat, quasi hæc nullo modo cõciliari inter se queãt. Cùm de prædestinatione sermo habetur, inde exordiẽdum esse cõstanter semper docui, atque hodie doceo, iure in morte relinqui omnes reprobos, qui in Adam mortui sunt, ac dãnati: iure perire, qui natura sunt iræ filij: ita nemini causam esse, cur de nimio Dei rigore queratur: quãdo reatũ in se omnes inclusum gestãt. Quòd si ad primũ hominẽ veniatur, illũ, cùm integer creatus foret, spõte cecidisse: ac inde factũ esse, vt sibi & suis exitiũ propria culpa ac- Lib. 1. cap. 31.

cerſuerit. Iam etſi nonniſi ſciente atque ita ordinãte Deo, cecidit Adam, ſéque & poſteros perdidit: minimè tamen id vel ad leuandam eius culpam, vel ad Deum crimine implicandum facit. Semper enim hoc ſpectandum, quòd rectitudine, quam à Deo acceperat, ſponte ſe priuauit, ſponte ſe peccato & Sathanæ addixit in ſeruitutem: ſponte in exitium ſe præcipitem dedit. Vna excuſatio obtenditur: quod à Deo decretum erat, non potuiſſe effugere. Sed ad reatum ſatis ſupérque voluntaria tranſgreßio ſufficit. Neque enim propria genuináque peccati cauſa eſt arcanum Dei conſilium: ſed aperta hominis voluntas. Meritò apud veterem Poetam ridetur ſtulta Medeæ querimonia: Vtinam ne in nemore Pelio cæſæ ſecuribus cecidiſſent abiegnæ ad terram trabes. Prodiderat illa patriam, furioſo aduenæ & ignoti hominis amore correpta. Quum ſibi perfidiæ & barbaræ crudelitatis ſit conſcia: quum impudicitiæ flagitium eam cõſtringat: ridiculè ſe ad occaſiones procul remotas conuertit. Intus mali ſui cauſam quum inueniat homo, quid circuire prodeſt, vt eam in cœlo quærat? Palàm in eo apparet culpa, quòd peccare voluerit. Cur in cœli adyta prorumpens, in labyrinthum ſe demergit? Quanquã vt per immenſas ambages vagando, deludere ſe homines conentur, nunquam ita ſe obſtupefacient, quin ſenſum peccati in cordibus ſuis inſculptum retineant. Hominem igitur, quem ſua ipſius conſcientia damnat, fruſtra abſoluere tendit impietas. Quòd autem Deus ſciens ac volens hominem ipſum cadere paſſus eſt: occulta ratio eſſe poteſt, iniuſta non poteſt. Hoc quidem abſque controuerſia tenẽdum: ſemper illi peccatum odio fuiſſe.
pſal.5. Nam verè elogiũ hoc quo ornatur à Dauide, in eum cõpetit: Quòd Deus ſit iniquitatẽ non volens. Quin potius in ordinando hominis lapſu finem habuit optimum & rectißimum, à quo abhorret peccati nomen. Quanquam ſic ordinaſſe dico, vt eum propriè authorem fuiſſe
Enchirid ad Laur. cap.99. non concedam. Ac ne longior ſim, penitus quod Auguſtinus docet, impletũ fuiſſe ſentio: vt miro & ineffabili modo non fuerit præter eius voluntatem factũ, quod etiam contra eius voluntatẽ factum eſt: quia non fieret, ſi non ſineret. Nec vtique nolens ſinit, ſed volẽs. Negari enim quod illic principium ſumit, nõ poteſt. Tam hominẽ quàm Angelos apoſtatas, quantũ ad ipſos attinet, quod Deus noluit, feciſſe: quantum verò ad Dei omnipotentiã, nullo modo efficere id valuiſſe. Ergo ſancti viri ſententiæ ſubſcribo: ſic peccando feciſſe quod nolebat Deus, vt per malã eorum voluntatẽ faceret Deus quod volebat. Si quis hoc mẽtis ſuæ captu ſuperius eſſe excipiat: idẽ & de me fateor. Sed quid mirum, ſi modulũ noſtrũ immẽſa & incõprehenſibilis Dei maieſtas exuperet? Atqui, tantum abeſt, vt pro carnis ratione explicandum ſuſcipiã ſublime iſtud reconditúmque arcanum, vt quod initio præfatus ſum, aßiduè in memoriã redire velim, Deſipere qui plus ſcire appetunt, quàm Deus reuelauerit. Quare nos potius docta ignorantia delectet, quàm intemperans & ebria ſciẽdi pluſquã Deus permittit, curioſitas: ſub hac tantùm reuerentia ſe omnes ſenſus animi contineant, nihil Deum in hominis peccato voluiſſe, niſi quod ſua iuſtitia dignum erat.

Proſequitur Pighius, Si Dei opus eſt, hominis apoſtaſia: falſum eſſe quod Scriptura tradit, Omnia quæ fecit Deus, bona eſſe. Atqui, & ſanctè teſtari, & ingenuè profiteri poſſum, mihi cõmentũ iſtud nunquã veniſſe in mentẽ. Naturã hominis ideo rectã primò conditã fuiſſe vbique aſſero, ne prauitas, quã ſibi defectione cõtraxit, Deo poßit adſcribi: mortẽ cui ſe mãcipauit, qui antè cõpos vitæ erat, ſic profectã eſſe ab eius culpa, ne Deus author cẽſeatur. Si vnquã diuini Spiritus inſtinctu factũ eſſe dixißẽ, vt ſe à Deo primus homo alienaret: ac nõ potius vbique contenderẽ, diaboli inſtigatione, & proprio cordis ſui motu impulſum, meritò fortè inſultaret mihi Pighius: nunc autẽ quum à Deo propinquã actionis cauſam remouẽs, ſimul omnẽ ab eo culpã remoueã, vt ſolus homo reatũ ſubeat: calumnioſè & improbè dictũ iſtud in me torquet: Hominis defectionẽ vnũ eſſe ex Dei operibus. Quomodo autẽ

Dei præscientia & decreto statutũ fuerit, quod de homine futurũ erat: neque tamen in culpæ societatẽ trahendus sit Deus, quasi trãsgreßionis vel author sit, vel approbator, cùm longè altius humanæ mentis perspicacia esse arcanum palàm sit, ne ignorantiam nostrã fateri pudeat. Imo, ne quem ex fidelibus nescire pigeat, quod Dominus lucis suæ inaccessæ fulgore absorbet. Primùm, nihil alijs, nisi ex animi mei sensu, præscribo. Testis enim mihi erit Dominus, cui conscientia mea subscribet, sic me stupenda hæc ipsius iudicia quotidie meditari, vt nulla me plus aliquid sciendi curiositas sollicitet: nulla mihi de incomparabili eius iustitia obrepat sinistra suspicio: nulla me obmurmurandi libido prorsus titillet. Denique, in hac Augustini sententia nõ minus trãquillè quàm libenter acquiesco: Deum, qui creauit omnia bona valde, & mala ex bonis exoritura præsciuit, & sciuit magis ad suã omnipotẽtißimam bonitatem pertinere, etiã de malis benefacere, quàm mala esse non sinere: sic ordinasse Angelorum & hominũ vitam, vt in ea prius ostenderet, quid posset liberum eorũ arbitrium, deinde quid posset gratiæ suæ beneficium, iustitiæque iudiciũ. Adhæc, vt de affectu meo taceam: si quibus ita pruriũt aures, vt nihil sibi ex Dei mysterijs clausum obtectúmque esse velint: bis vesanus erit magister, qui talibus discipulis satisfacere tẽtabit. Potius trepidi audiamus, quid Dauidi acciderit, cùm in vsitata Dei iudicia, quæ in externo corporũ & præsentis vitæ statu apparent, plus æquo inquireret: Factus sum, inquit, apud te similis iumento. Non potuit tantus Propheta in rebus minus obscuris & recõditis vltra fas sapere, quin brutæ pecudis instar obstupesceret: nos verò præposteræ mentis nostræ lasciuiæ in excutiendo consilio Dei omnium profundißimo impunè indulgebimus? Postquã Paulus Deũ ex perdita massa eligere & reprobare quos illi visum est, docuit: quare & quomodo id fiat adeò non expedit, vt potius expauescens, in clamorem illum erũpat: O altitudo! Et nos eius altitudinis reuerentia non perculsi, penitus scrutari audebimus, quomodo in persona Adæ totũ genus humanũ excidere passus fuerit? Dixi iam suprà, lapsum Adæ vtile posteris fuisse humilitatis rudimẽtũ: vt se ad vitã recuperandã nihil esse nec posse discãt, in qua ille integer non stetit. Vna tamẽ est ritè sapiẽdi regula, si se mens hominis illo admirationis fræno cõpescat. De correp. & gratia, cap. 10. Psal. 73. Rom. 11.

Cæterùm, quæstionem hanc nõ ideo tantùm parcius attingere cõuenit, quòd abstrusa est, ac in penitiore sanctuarij Dei adyto recondita: sed quia otiosa curiositas alẽda non est, cuius illa nimis alta speculatio alumna est simul ac nutrix. Quanquã interim quæ Augustinus libro de genesi ad literam vndecimo disserit, cùm ad Dei timorẽ & reuerentiam omnia tẽperet, minimè improbo. Altera autẽ pars, quòd ex dãnata Adæ sobole, Deus quos visum est, eligit, quos vult, reprobat, sicuti ad fidem exercendã longè aptior est, ita maiore fructu tractatur. In hac igitur doctrina, quæ humanæ naturæ & corruptionẽ, & reatũ in se continet, libentius insisto: sicuti non solùm ad pietatem propius conducit, sed magis mihi videtur theologica. Meminerimus tamẽ, in ea quoque sobriè modestéque philosophandũ: ne vlterius progredi tentemus, quàm Dominus nos verbo suo deducit. Quàm dulces sint argutiarum illecebræ, plus satis notũ est: quò maior adhibenda est cautio, vt sensus omnes nostros sibi deuinctos habeat fidei simplicitas. Quòd Deus arcano Spiritus afflatu ad se homines trahat, vel quotidianæ preces nostræ testes sunt: nam cùm pro persecutoribus oramus, quid petimus aliud, quàm vt fiant ex nolentibus volentes, ex repugnantibus cõsentientes, ex oppugnantibus amantes? Atqui, palàm constat, non omnibus indifferenter hoc dari, vt centies exitium meritos Deus repentè vita dignetur. Quomodo hãc gratiam dispẽset, inquit Augustinus, alios secundum meritum faciens vasa iræ, secundũ gratiã alios vasa misericordiæ: quis cognouit sensum Domini? Quantũuis tamen mundi vel superbia, vel proteruia calcitret: minimè ferendũ est, vt deterior sit Dei quàm mortalis hominis cõditio. Cui autẽ credi- A cap. 4. vsque ad 8. Lib. ad Bonifa. 6. cap. 20.

tori non conceditur ab vno exigere, quod alteri remittit? Quæ similitudo nõ abs re toties ab Augustino repetitur. Fieri quidẽ vix potest, quin primo statim momẽto turbetur mens hominis, cùm gratiam Dei negari quantũuis indignis audit, quæ perinde indignis datur. Sed meminerimus, postquam damnati sunt ex æquo omnes, minimè fas vel æquum esse, Deo legem imponi, quin misereatur cuius voluerit. Sed verè Augustinus cõtendit, Humanæ iustitiæ modo metiendam non esse diuinam. Cæterùm, vbi omnia dicta fuerint: sit hæc omnium disputationum clausula, vt cum Paulo ad tantam profunditatem expauescamus. Si obstrepãt petulantes linguæ: ne identid exclamare cum eodem Apostolo vel pudeat, vel pigeat: O homo, tu quis es qui litiges cum Deo?

De praed. & gratia. cap. 2.

Cæterùm, etsi absurda quæ hincinde congerunt huius doctrinæ aduersarii, vt eam calumniosè infament, in mea Institutione dilucidè non minus quàm succinctè refutasse: & simul prauis figmentis, quibus se imperiti deludunt atque implicant, obuiasse mihi videor: quia tamen Pighio responsiones meas arrodere libuit, eius virulentiam iterum diluere non grauabor. Quærunt præposteri homines, Quomodo de salute sua, quæ in arcano Dei consilio latet, certi esse poterunt. Respondi quod verum erat, Cùm nobis in Christo proposita sit salutis certitudo, perperam, nec sine Christi ipsius iniuria facere, qui præterito hoc vitæ fonte, ex quo haurire promptum erat, ex reconditis Dei abyssis vitam eruere moliuntur. Tradit quidem Paulus, nos ante mundi creationem electos esse: sed in Christo. Ne quis ergo aliunde electionis suæ fiduciam petat, nisi librum vitæ, in quo scriptus est, delere velit. Non alius est adoptionis finis, quàm vt censeamur inter Dei filios. Atqui, Scriptura quicunque in Filium Dei vnigenitum credunt, Dei filios & hæredes esse pronuntiat. Christus ergo æternæ & abscõditæ Dei electionis tum luculentũ nobis speculũ est, tum arra quoque & pignus. Fide autẽ, quam Deus in hoc speculo nobis repræsentat, vitam contẽplamur: fide, pignus hoc arrámque amplectimur. Et vnde probamus, gratuitò electos esse ex hominibus aliquos, nisi quia Spiritu suo Deus quos vult, illuminat, vt fide inserantur in Christi corpus? Fidei quidẽ nostræ origo & causa est diuina electio: sed quia inuisibilis est Deus, lucémque habitat inaccessam, & neminem consiliariũ admittit, præter Vnigenitũ, qui semper fuit in eius sinu, tenere mentẽ Christi oportet, ac fide illuminari, vt nobis patefiat, quæ in corde Dei prius latuit, adoptio. Si quis malit crassius: Prior quidem fide est electio, sed ex fide discitur. Quæ breuiter hîc delibo, fusius in mea Institutione explicata reperient lectores. Itaque Christus æternã suorum in Patris consilio electionem cõmendans: simul vbi tutò recũbat eorum fiducia, ostendit. Manifestaui, inquit, nomen tuum hominibus quos dedisti mihi. Tui erant: & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruarunt. Videmus, vt à seipso incipiat Deus, cùm nos eligere dignatur: sed nos à Christo incipere velit, vt nos sciamus in sacro illo peculio censeri. Nam ideo nos dare Filio suo dicitur, vt se quisque tũc demum cœlestis regni hæredem esse sciat, dum ad Christũ pertinet, extra quem vndique mors & exitium nos obsident. Ideo manifestare nobis Christus Patris nomen dicitur, quia electionis nostræ scientiam, Euangelii sui voce testatam, Spiritu quoque suo in cordibus nostris obsignat. Si Pighio creditur, in soluendo hoc nodo inexplicabili ita sudo, laboro, omnia verto, confundo & trãsfundo in omnia, vt clarissimè pateat, propria conscientia me cõstringi. Atqui, vt facillimũ illi fuit, suã istam loquacitatem absque sudore profundere, ita fieri potest, vt vino bene madidus, quæ illi in buccã venerũt cõuitia, temerè nulloque pudore vomuerit. Si fixa & ineuitabilis salutis causa est, Dei prædestinatio: omnem excuti nobis fiduciam contendit. Vt verbum non addam: cùm docet Paulus, nos fide participes esse factos diuinæ adoptionis, sicuti ante mundum conditum electi fuimus: quid, obsecro, in huius doctrinæ contextu inextricabile est vel perplexum? Quum eos qui prius electi

Ephes. 1.
Ioan. 1.
Colos. 1.
1. Tim. 1.
1. Tim. 6.
Rom. 11.
1. Cor. 2.
Ioan. 17.
Ephes. 1.

electi fuerunt, docet secundum propositũ vocari, ritè, nisi fallor, cum fixo diuinæ electionis decreto fidei nostræ certitudinem conciliat.

Ratiocinatur Pighius: Si in libro vitæ scripti sunt, quicunque sunt Christi membra, ebriosos ergo, adulteros, fures, periuros & homicidas regno Dei contra manifestam Apostoli sententiam potituros: quando tales multi Christo per baptismum sunt inserti, eúmque induerunt. Primùm monendi sunt mihi lectores, vt animum paulisper ad effrænem istam, in qua lasciuit Pighius, Scripturæ profanationem aduertant: deinde vt in ea vlciscenda expendant iustum Dei iudicium, quod se palam exerit. Totam Scripturam pedibus calcare, modò fucum lectoribus faciat, pro nihilo ducit Pighius. Modò se imperitis vendite, súsque déque habet prima quæque pietatis rudimenta conuellere. Interea Dominus eum mente priuatum pueris quoque ridendum prostituit. Sicuti literæ & spiritus circuncisio à Paulo statuitur: ita & de baptismo sentiendum est: quosdam literale duntaxat symbolum in corpore gestare, qui re ipsa procul absunt. Nam & Petrus, vbi docuit, baptismo nos salutem consequi, mox quasi addita correctione, pronuntiat, Non sufficere nudam & externam carnis ablutionem, nisi & bonæ conscientiæ respõsio accedat. Quare Scriptura, cùm de Sacramentis disserit, bifariam loqui solet. Si cùm hypocritis agit, qui inani figura gloriantes, rem ipsam negligunt: vt futilem eorum confidẽtiam prosternat, ex peruerso eorum sensu veritatem à signis separat. In hunc modum Paulus, nihil profuisse veteri populo admonet, quòd in maris transitu baptizatus fuerit, quòd eandem nobiscum escam spiritualem comederit in deserto (eisdem scilicet donorum spiritualium symbolis nobiscum participasse intelligens.) Verùm, vbi apud fideles habetur sermo, vsus Sacramentorum vt legitimus, ita efficax describitur: qui diuinæ scilicet institutioni respõdeat. Quò pertinẽt istæ sententiæ: Induisse Christum, Insitos in eius corpus, &, Illi consepultos, qui in eius nomen baptizati sunt. Inde colligit Pighius, quicunque visibili aquæ elemento aspersi fuerint, verè Spiritu regenitos, & in Christi corpus coaluisse, vt Deo eiúsque iustitiæ viuãt. Nec eum pudet, cõplures talibus næniis paginas implere, cùm generaliter omnia Christi mẽbra nomine, sub eo sermone cõprehendi quicunque externo baptismo tincti sunt. Paulò pòst tamen quasi retracta alarũ expãsione, subiicit, Multos à Christo deficere, qui verè in eius corpus insiti fuerant: nam quos à Patre sibi creditos in fidem custodiámque suã recipit, ita fingit ab eo seruari, vt à libero suo arbitrio suspensam habeant suam salutem. Multis, inquit, tutelans Christi gratia non deest: sed ipsi sibi desunt. Certè, vt nunquam poterit satis seuerè hominum socordia & ingratitudo coargui, qui se Dei auxilio subducunt: ita minimè tolerabilis est in Christum contumelia, electos dicere ab eo seruari, si modò se ipsi tueantur: vt ambiguum sit Christi præsidium, quod Diabolo & omnibus inferorum machinis inexpugnabile fore affirmat. Daturum se vitam æternam promittit omnibus qui sibi dati sunt à Patre. Fidum se custodẽ omniũ fuisse testatur, vt nemo perierit, nisi filius perditionis. Alibi etiam in sua manu electos esse docet, è qua nemo eos rapere poterit: quia Deus toto mundo sit potentior. Si omnibus electis certa est vita æterna: si excidere nemo potest: si nulla violentia, nullove impetu quisquam rapitur: si inuicta Dei potentia nititur corũ salus: qua fronte Pighius fixam istam certitudinem concutere audet? Quanuis non eiiciat Christus, inquit, multi tamen discedunt: & qui filii Dei fuerunt ad tempus, non permanent. Malus & peruersus est interpres Pighius, qui non agnoscit Christi manu retineri, quicquid illi à Patre datum est, vt saluum in finem vsque maneat: nam quotquot defluunt, eos Ioannes ex grege esse negat. Qui exierunt à nobis, non erant ex nobis: nam si fuissent, ex nobis vtique mansuri erant nobiscum: sed vt manifesti fierent, quòd non sint omnes ex nobis.

Rom. 2.
1 Petr. 3.
1. Cor. 10.
1. Cor. 12.
Rom. 6.
Col. 2.
In fine lib. 7.
Ioan. 17.
Ioan. 10.
1. Ioan. 2.

Ergo frustra, inquit, apponitur conditio: vt qui saluus esse cupit, in finem vsque perseueret. Hic verò eum præuaricari dicas: nam cùm probandum susceperit, Nō stare cum electione, salutis fiduciam: eò nos ratiocinando deducit, vt hanc necessariò in illa fundatam esse oporteat. Video me assiduè fluctuari: nullum momentum præterit, quo non obruendus videar. At, quia electos suos Deus sustinet, ne vnquam mergantur, staturū me inter innumeras procellas certò confido. Vnde me electum esse cognoscam, si Pighius rogat: Christus mihi pro mille testimonijs sufficit: nam vbi nos in corpore eius reperimus, in secura trāquillāque statione salus nostra tanquā locata iam in cœlis, quiescit. Si excipit, Non posse ex præsenti gratia æternam Dei electionē æstimari: non obijciam contrà, quē fideles experientiæ sensum habent: quia panem quo pascuntur filij Dei, extraneis gustare datū nō est. Sed quod garrire audet, nusquam id in Scriptura haberi, hoc verò quàm crassum sit mendaciū, probatu non est difficile. Postquam enim docuit Paulus, qui electi fuerant, vocari & iustificari, donec ad beatam immortalitatem perueniant, quasi vndique firmo præsidio munitus intrepidè exultat, Quis stabit aduersus electos Dei? &c. Ac ne quis vniuersalē esse doctrinam cauilletur: in peculiarem cuiusque vsum accommodat. Certò persuasus sum, inquit, quòd neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque instātia, neque futura, nos à Dei charitate separabūt, quæ est in Christo. Certè salutis æternæ fiduciā, quam singulis momentis abrūpi vult Pighius, in futurū tēpus, adeòque vltra præsentis vitæ metam Paulus extendit, & eā non aliunde manare demōstrat, quàm ex Dei electione, quā sic illi aduersam fingit Pighius, vt mutuo se conflictu euertāt. Quid ergo sibi vult Ezechiel, cùm iusto exitium denuntiat, si à recta via se auerterit? Nēpe, reprobis multa interdū esse cū filijs Dei similia, non negamus: sed quocūque iustitiæ splēdore fulgeāt, nunquā donari Spiritu adoptionis certum est, vt Deum verè patrē inuocent. Nullos enim Spiritu illo gubernari testis est Paulus, nisi Dei filios, quos simul pronuntiat vitæ æternæ hæredes. Alioqui nō staret quod alibi tradit, Nos spiritū è cœlo habere, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, atque ideo nos tenere Christi mentē. Frustra etiam Spiritū quo obsignati sunt fideles, arrā vocaret futuræ redemptionis. Cæterùm, vt perseuerantiæ fidem stabiliat ritè cognita Dei electio, vel vna illi Christi precatio ad probationē sufficere debet, qua electos omnes Patri commēdat, nominatim eos à mundo separans, vt hoc pereunte, salui & intacti maneant.

Ephes.1.
Rom.8.
Rom.8.
1.Cor.2.
Ephes.1.
Ioan.17.

Sequitur alia obiectio apud Pighiū: Non frustra hortatur fideles Paulus, ne in vacuū receperint Dei gratiā: nec frustra Christus vigilandū & orandū esse admonet. Atqui, si tenemus, quantum inter supinā carnis securitatem, & tranquillum, qui ex fide nascitur, mentis statū intersit, mox solutus erit nodus. Fideles de salute sua certos esse oportet. An vt sopiti iaceant? an vt se proijciant ad socordē ignauiā? Imo potius vt quietū cum Deo silentium colētes, precibus simul inuigilent. Hortatur eos Paulus, vt salutē suam operētur cum timore & tremore. An vt de successu anxij trepidēt? Minimè: sed vt sub Dei alis absconditi, assiduè se illi cōmendent, sicque toti pendeāt ab ipso vno, vt eius præsidio freti, non dubitent se in finē vsque fore victores. Causam enim subijcit, cur sollicitos esse deceat: Quia Deus est, qui pro suo beneplacito operatur & velle in illis & perficere. Porrò, ne suspensi hæsitarent, iam antè omnē illis dubitationem exemerat: Qui cœpit in vobis opus bonū, vsque in diem Christi perficiet. Nusquam ergo ad precandi curā & studiū nos Spiritus Dei hortatur, quasi dubio in statu fluctuaretur salus nostra, quæ in Dei manu sita est: nusquam nobis timorem inijcit, qui fiduciam in gratuito Dei amore fundatam excutiat: sed vt talibus stimulis pungendo carnis nostræ pigritiem corrigat. Atque in eum finem calūniosè detorquet Pighius Apostoli verba ex vndecimo ad Romanos capite. Per incredulitatē defracti sunt natiui

philip.2.
philip.1.

tiui oleæ rami: tu verò fide constitisti. Ne efferaris animo, sed timeas: nam si Deus naturalibus ramis non pepercit: vide ne qua fiat, vt nec tibi parcat. Ecce igitur bonitas Dei & seueritas: in eos qui ceciderunt, seueritas: in te autem bonitas, siquidem permãseris in bonitate. Postquam de duplici gentis suæ electione disseruit, & multorum defectione ostendit factum esse, vt qui prius legitimi & proprii erant vitæ hæredes, propter sancitum cum Patribus fœdus, nunc abdicati sunt à Deo, & facti ab eius regno extorres: tandem ad Gentes se cõuertit, ne superbè Iudæis insultent, quia in eorum locum successerint. Notandum autem, quòd sicuti vniuersalis illa populi reiectio non labefactauit fixam Dei electionem, quin reliquias aliquas seruaret: ita vniuersalis Gentium electio, non complexa est singulos ex Gentilibus, vt omnes vitæ consortes fierent. Duplicem in Iudæis Dei electionem Paulus illic commemorat. Electum enim quodammodo fuerat totum Abrahæ genus. Sed cùm occulto Dei iudicio plerique non essent ad vitam ordinati: pereunte maiori numero, electio in reliquiis consequitur. Nunc trãslato ad Gentes vitæ fœdere, communis illa generis Abrahæ adoptio ad nos pertinet. Cæterùm, id non obstat quominus arcano Dei beneplacito pauci ad eam fruendam destinati sint. Paulus ergo, dum Gentes ex opposito conferens cum Iudæis, steriles oleastros excetis naturalibus ramis, in sanctam radicem insitos esse dicit: neque priuatim de singulis, neque simpliciter de arcana Dei electione tractat: sed quanta fuerit rerum facta conuersio, docet, dum reiectis filiis, in eorum locum subrogati sunt extranei. Itaque tota illa Pauli exhortatio, nõ tam ad fideles dirigitur, qui verè & ex animo gratiã amplexi erant, quàm ad Gentium corpus, quod ex variis mẽbris permixtum erat. Et tamen nihil absurdi est, si compescat Deus in filiis suis carnis insolentiam: cùm hoc vitio omnes laborent. Ridiculè tamen inde colligit Pighius, ab hominum perseuerantia suspensam esse diuinæ electionis constantiam: quia in generali quoque omnium defectione, necesse est vt illa nihilominus obtineat.

Quòd autem impii, Dei iudicium alio colore suggillãt: quia frustra iustitiæ & sanctitati studeant reprobi, quos tandẽ perire necesse est: calumnia hæc vt ex crassa inscitia nascitur, breui responso à me discussa fuerat: Nullum scilicet bene agendi studium inesse hominibus, quod non ex electione prodeat: reprobos verò, vt sunt vasa in contumeliam formata, prouocãdæ in se Dei vltioni nullũ finem facere: & euidẽtibus signis monstrare exitio se esse deuotos. Pighio hîc omnium absurditatũ cumulus est, vt nihil in tota disputatione æquè prodigiosum reperiat. Atqui, vel vno hoc argumento abundè probat, rabiosa maledicendi libidine ita se transuersum rapi, vt sine vlla occasione sua conuitia ebulliat. Nullos Dei Spiritu nisi electos gubernari Scriptura docet. Qualis in homine absque Spiritus sancti ductu rectitudo esse poterit? Manifesta, inquit Paulus, sunt opera carnis. Et alibi, omnes carnis cogitationes Rom. 8.
Deo inimicas esse pronuntiat. Quid igitur absurdi, si peccato mancipatos esse dico, qui Spiri- Galat. 5.
tu Dei non regeniti, carnis suæ arbitrio ferantur? Quos Deus elegit, iustificat. Quid mirum Rom. 8.
si reprobi, Dei iustitia vacui, nihil quàm peccare nouerint? Elegit Deus suos, vt sancti sint ac Ephe. 1.
irreprehensibiles. Si gratuitæ electionis fructus est sanctitas: quis alios in profanis sordibus demersos manere neget? Vocem suã audire negat Christus, quicunque non sunt ex ouibus suis. Rursus, ex diabolo esse pronuntiat, qui voce Patris in ore suo resonantem audire nõ sustinent. Ioan. 8.
Vt reprobos ostendat Pighius bonis operibus studere: gratam esse Deo contumaciam osten- & 10.
dat, necesse est. Obiicit cõtrà Pighius, Saul multis virtutibus excelluisse: imo placuisse Deo. Virtutes, quæ in reprobis fulgent, suapte natura laudabiles esse fateor: idque sibi vult Scriptura, cùm Saulem & alios eiusdem ordinis refert fecisse quod rectum est: sed quia cordis fontem, vnde fluunt opera, Deus respicit: nihil obstat quominus opus, quod alioqui in se laudatur, ob vitium quod intus latet, sit abominationi apud Deum. Rudimentum scilicet illud pie-

tatis ignotum fuit Pighio: Nihil tam esse purum, quod non inquinet hominis immūdities. Ergo non mirum est, si ab externa larua, Saulis opera æstimans, innocentiam eius probitatémque commendet. Quòd semel eum Deo placuisse cōtendit, distinguo. Sic enim dignatus est eum honore regio, vt in Scriptura domus Israel nunquam eum cēsuerit: quemadmodum
Ezech.13. *Ezechiel loquitur. An quia ad munus Apostolicum electus fuit Iudas, ideo à Deo in filijs suis habitum esse colliget? Cæterùm, malignè, quod à me dictum est, calumniatur Pighius: quasi de singulis vitæ actionibus seorsum loquutus sim, ac non potius de continuo vitæ cursu. Porrò, totam Scripturam labefactari oportet, nisi quicquid esse in homine iustitiæ & boni potest, à Spiritu sanctificationis, qui solis filijs datur, manare concedimus.*

In persequendis cæteris cauillis non est quòd plus operæ sumam. Tritum illud est, Irritam fore doctrinam, vanas & nihili exhortationes, si ab electione Dei pendeat obsequendi vis & facultas. Item aliud non absimile, Fieri non posse quin se ignauiæ dedant homines, cùm in æternum Dei consilium recumbere docentur. Responsiones à me adductas quibus solet conuitijs ita Pighius exagitat, vt maneant ab ipso intactæ. Cæterùm, si quibus plus æquo morosis nondum satisfactum sit: & plus fortè apud ipsos ponderis habeat Augustinus: idem quod iam tradidi, eius verbis & repetam, & confirmabo. Verba eius sunt in libro cui
Cap.14. *titulum fecit De bono perseuerantiæ: Prædestinationis doctrinam aiunt prædicationi aduersam esse, ne quid prosit. Quasi verò aduersata sit Apostolo prædicanti. Nónne ille doctor Gentium prædestinationem toties commendauit, & verbum Dei prædicare non destitit? Nunquid, quia dixit: Deus est qui operatur in vobis & velle & perficere: ideo non & ipse vt velimus quæ Deo placent, & vt operemur, hortatus est? An quia dixerat: Qui cœpit in vobis opus bonū, perficiet: ideo vt inciperent homines & perseuerarēt vsque in finē, non suasit? Nēpe ipse Dominus præcepit hominibus vt in se crederēt. Neque tamen falsa eius sententia est, nec vana definitio, vbi ait: Nemo venit ad me, hoc est, nemo credit in me, nisi cui datū fuerit à Patre meo. Neq; rursus, quia vera est hæc definitio, vana est illa præceptio. Cur ergo prædicationi, exhortationi, correctioni, quæ omnia tā frequēter vsurpat Scriptura, dicemus inutilē esse prædestinationis doctrinā, quā cōmendat eadē Scriptura? Paulò pòst: Audiunt hæc, & faciūt quibus datū est. Non autē faciūt, siue audiant, siue nō audiāt, quibus nō est datū. Nec prædestinationis igitur prædicatione impediēda est prædicatio fidei perseuerantis & proficiētis: vt quod oportet, audiāt: & quibus datū est, obediāt. Quomodo enim audiēt absq; prædicāte? Nec rursus prædicatione fidei proficiētis, & in finē vsq; perseuerantis impediēda est prædicatio prædestinationis: vt qui fideliter & obediēter viuit, nō de ipsa obediētia tanquā de suo, sed in Domino glorietur. Itē, sicut is qui donū accepit, rectè exhortatur & prædicat: ita exhortantē & prædicantē obediēter audit, qui accepit hoc donū. Ideo Dominus, Qui habet aures audiēdi audiat. A quo autē habeant, quicūque habent, Dominus ipse ostendit, Dabo vobis cor ad cognoscendum me: & aures quæ audiant. Ergo aures audiendi, ipsum est donū obediendi: quo qui præditi sunt, veniunt ad Christum. Exhortamur ergo atque prædicamus: sed qui habent aures audiendi, obediēter nos audiunt: qui verò non habent, fit in eis quod scriptum est, Vt audientes non audiant: audientes corporis sensu, non audiant cordis assensu. Cur autem illi habeant, illi non: hoc est, cur illis datum sit à Patre, vt veniant ad Filium, illis non sit datum: quis cognouit sensum Domini? Nunquid ideo negandum est, quod apertum est, quia comprehendi non potest quod occultum est?*

Quàm autem præpostera sit eorum cautio, qui absurditatis vllius metu doctrinā co-
Eiusdem lib.cap.15 *gnitu necessariā vel supprimunt, vel obscurant, deinde exequitur. Nūquid si hoc audito nōnulli in torporem segnitiémque vertantur, & à labore procliues ad libidinem post concupiscentias*

scentias eant: propterea de præscientia Dei falsum putandum est, quod dictum est? Nónne si Deus illos bonos fore præsciuit, boni erunt, in quantalibet nunc malitia versentur? Etsi malos fore præsciuit, mali erunt, in quantalibet nunc bonitate cernantur? Nunquid ergo propter huiusmodi causas, quæ de præscientia Dei vera dicuntur, vel neganda sunt, vel tacenda? tunc scilicet, quando si non dicantur, in alios itur errores? Alia, inquit, ratio est verum tacendi, alia verum dicendi necessitas. Causas verum tacendi longum esset omnes quærere: quarum tamen est hæc vna, Ne peiores fiant qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt, facere doctiores: qui nobis tale aliquid dicentibus, doctiores quidem non fiunt, sed nec redduntur peiores. Quum autem res vera ita se habet, vt fiat peior nobis eam dicentibus, qui capere non potest, nobis autem tacentibus, ille qui potest: quid putamus faciendum? Nónne potius est dicendum verum, vt qui potest capere, capiat: quàm tacendum, vt non solùm id ambo non capiant, verumetiam qui est intelligentior, ille sit peior: qui si audiret & caperet, per eum etiam plures discerent. Et nos dicere nolumus, quod teste Scriptura dicere licebat. Timemus enim videlicet, ne loquentibus nobis offendatur qui capere non potest: non autem timemus, ne tacentibus nobis, qui veritatem potest capere, falsitate capiatur. Quam sententiam breuius tandem perstringens, clarius etiam confirmat. Quamobrem, si Apostoli, & qui eos sequuti sunt Ecclesiæ Doctores, vtrunque fecerunt, vt de æterna Dei electione piè differerent, & sub piæ vitæ disciplina continerent fideles: quid est quòd inuicta conclusi violentia veritatis, isti nostri se rectè dicere existimant: Non esse populo prædicandum, etsi verum sit, quod de prædestinatione dicitur? Imo, prædicandum est prorsus: vt qui habet aures audiendi, audiat. Quis autem habet, si non accepit ab eo, qui se daturum promittit? Certè qui non accipit, reijciat: dum tamen qui capit, sumat & bibat: bibat & viuat. Sicut enim prædicanda est pietas, vt ritè colatur Deus: ita & prædestinatio, vt qui habet aures audiendi, de gratia Dei, in Deo, non in se glorietur.

Cap.16.

Eiusdem lib.c.20.

Et tamen, vt singulare ædificationis studium sancto viro fuit: sic docendi veri rationem temperat, vt prudenter caueatur, quoad licet, offensio. Nam quæ verè dicuntur, congruenter simul posse dici admonet. Si quis ita plebem compellet: Si non creditis, ideo fit, quia iam diuinitus exitio destinati estis: is non modò ignauiam fouet, sed etiam indulget malitiæ. Si quis in futurum quoque tempus sententiam extendat, quòd non sint credituri qui audiunt, quia reprobati sunt: imprecatio erit magis quàm doctrina. Tales itaque Augustinus non immeritò tanquam vel insulsos doctores, vel sinistros & ominosos prophetas ab Ecclesia iubet facessere. Tenendum quidem verè alibi contendit, quòd tunc correctione proficit homo, quum miseretur atque adiuuat, qui facit quos voluerit, etiam sine correptione, proficere. Sed quare isti sic, illi aliter: absit, vt dicamus, Iudicium luti esse, non figuli. Item postea: Quum homines per correptionem in viam iustitiæ seu veniunt, seu reuertuntur: quis operatur in cordibus eorum salutẽ, nisi ille qui quolibet plantante & rigante dat incrementum? cui volenti saluum facere, nullum hominis resistit liberum arbitrium. Non est itaque dubitandum, voluntati Dei, qui in cœlo & in terra quæcunque voluit fecit, & qui etiam quæ futura sunt fecit, humanas voluntates non posse resistere, quominus faciat ipse quod vult: quandoquidem de ipsis hominum voluntatibus, quod vult facit. Item, Quum vult adducere homines,

Eiusdem lib.c.22.

De Cor. & gratia ad Valen. cap.5.

Cap.14.

nunquid corporalibus vinculis alligat? Intus agit, intus corda tenet, intus corda mouet: eósque voluntatibus eorum, quas in illis operatus est, trahit. Sed quod con- Cap. 15. *tinuò subijcit, minimè omitti debet: Quia nescimus quis ad prædestinatorum numerum pertineat, vel non pertineat, sic nos affici decere, vt omnes velimus saluos fieri. Ita fiet, vt quisquis nobis occurret, eum studeamus facere pacis consortem. Sed pax nostra super filios pacis requiescet. Ergo, quantum ad nos pertinet, omnibus ne pereant, vel ne alios perdant, salubris & seuera instar medicinæ adhibenda erit correptio: Dei autem erit illis vtilem facere, quos præsciuit & prædestinauit.* Cap. 16. *Hæc si vera sunt: quando primarium ex sanctis Patribus habent testem, ne in odium Caluini ab indoctis vel malè affectis respuantur. Vtinam verò insipidi isti moderatores, qui in sobrietate nimis aquosa multum sibi placent, saltem reputarent, quantum Augustino cedunt rerum sacrarum scientia, modestia quoque illum esse superiorem, ne morosam suam timiditatem nobis pro modestia venditarent.*

Vt tandem cum Pighio transigam: de tribus summatim monendi sunt mihi lectores: quicquid absurditatum ad grauandam meam doctrinam congerit, non tam in me quàm in Deum ipsum torqueri: deinde, Scripturæ locos qui pro me apertè faciunt, vt mihi extorqueat, tam inscitè nugari, vt satis appareat, non posse sustineri causam illam, nisi corrupta euersáque Scriptura: postremò, in tantum impudentiæ prorumpere, vt Augustinum sibi accersere suffragatorem non dubitet. Si quos in exitium Deus condidit, indignus est qui ametur. Qui antequam nati essent, vita æterna priuati sunt, misericordia quàm supplicio digniores. Si mea essent, quæ labefactare conatur, mortalem hominem impeteret: nunc quum talibus probris palam insultet Deo: me cum Paulo centies repetere non pudebit: O homo, tu quis es, qui cum fictore tuo litiges? Sentit iam miser, & sentient olim omnes eius similes, quæ ex ore impuro & sacrilego probra in Deum vibrant, suo impetu fracta concidere, antequam ad cœlum pertingant: nec demum restare aliud, nisi vt recidant in eorum capita. Fœdissimæ in adulteranda Scriptura delirationis vnum esto specimen, nonum ad Rom. cap. qualiter ab eo partim miscetur, partim discerpitur. Initio, ne in soluendo nodo Gordiano nimium laboret: vno verbo abrumpit: Electum esse à Deo Israelem, sed non omnes esse Israelitas, quia patrem suum non referunt, qui à videndo cognominatus est. Vnde constituit, non esse ratam electionem, nisi in ijs qui oculos aperiunt. Atqui, bonus perspicaciæ magister in Israelis nomine ridiculè cæcutit, dum ex robore facit acumen. Interea non cogitat peculiari gratia factum esse diuinitus Israelem, qui in vtero matris iam electus fuerat: nec alios videndo Deo esse idoneos, nisi quorum mentes illuminat: luce autem Spiritus sui dignari, quos sibi in filios, quum adhuc cæci essent adoptauit. Postea, quasi elapsus, vltra metas vagatur & saltat, Misericordiam Dei nemini deesse, quando omnes vult saluos fieri, quando stat & pulsat ad cordis nostri ostium, cupiens ingredi. Itaque, ante mundi creationẽ electos, à quibus se receptum iri præuidit: neminem verò indurare, nisi tolerãtia: qualiter patres nimiùm faciles dicuntur indulgentia sua filios perdere. Quasi verò talibus nænijs eludere promptum sit, quæ Paulus tam disertè in contrariam partem affirmat: & quasi lectoribus nihil significet, Ex duobus gemellis, quum adhuc in vtero sunt inclusi, alterum eligi, alterum reijci, nullo operum respectu, sed mero Dei vocantis beneplacito:

Non

Non esse volentis, neque currentis, sed miserentis Dei, qui indurat quem vult, & misericordia quem vult, prosequitur: Deum ostẽdere potentiam suam in vasis iræ, vt in vasis misericordiæ notas faciat gratiæ suæ diuitias: Secundum gratuitam electionem seruari, quicquid in Israele saluum est: atque ita electionem obtinere: & quæ fusius suo ordine suprà exposuimus. Certè etiam si centuplo esset acutior, nullis tamen cauillis efficiet, quin tam sonorum Pauli clamorẽ vel surdastri exaudiãt. Quòd verò multam verborũ congeriem hoc cumulo terminat, Non creasse Deum quos præuiderat reprobos fore: sed reprobos sciuisse quos creauerat: perinde est acsi luto illineret figuli oculos & manus, ne qua eius forma nobis appareat. Similiter quum ex primo ad Ephes. cap. expedire se nititur, ita ludibundus proijcit suas ampullas, acsi inani suo strepitu Paulum obmutescere cogeret. Elegit nos Deus in Christo, quia gratiæ suæ, quæ alioqui omnibus exposita est, præuidit locum in nobis fore. Elegit ex omnibus: quia quod in commune propositũ erat omnibus, nostrum peculiariter fore præuidit: vt illi cooperantes, sancti per eã essemus. Elegit secundum propositũ voluntatis suæ: quod est & erat eiusmodi, vt eos eligeret, de quibus præsciebat futurum quod dictum est. Elegit in laudem gratiæ suæ, quæ nos sanctificat: vt laus est præceptoris, virtus & doctrina discipuli. Quasi verò non istud sit Dei propositum, quod alibi Paulus omnibus humanis operibus opponit. Quasi in nomine Beneplaciti non expreßior sit hoc loco gratiæ commendatio. Quasi non dicatur proposuisse Deus in seipso beneplacitum suum, quia causam in nobis nullam reperiens, sibi ipse ad nos seruandos causa fuit. Quasi frustra totum salutis nostræ effectum à decreto illo & proposito & beneplacito pendêre quinquies repetat. Quasi non disertè pronuntiet, quia electi eramus, nos in Christo fuisse benedictos. Quasi non sanctificationem, & quicquid est bonorum operum, ex electione tanquam aquas ex fonte deriuet. Quasi non eidem gratiæ acceptum ferat, quòd Dei figmentum sumus, ad bona opera cõditi, quæ præparauit. Quasi non à reliquis nos discernat, vt gratuito solo Dei fauore nos excellere sciamus. En quàm aptè operum præscientiam cum Paulino textu conciliet. Quantò satius fuerat, illam admirantis personam retinere, quam semel ad momentum suscipere coactus, mox ad superbas speculationes transuolans, deponit. Et hæc quidem, quæ vberius suprà tractaui, nunc cursim tantùm delibo.

Rom. 11.

2. Tim. 1.

Augustinum postquam acriter flagellauit, vt qui in hac disputatione impetu magis quàm moderata ratione feratur, qui huc illuc impingat, qui proferat quæ aliena videntur Dei bonitate: eius deinde suffragio quàm parũ verecundè vtatur, tribus verbis ostendam. Diligentiam sancti viri laudat, quòd in libro ad Simplicianum Mediolanensem Episcopum sedulò quæstionem hanc ventilet. An opus aliquando inspexerit, nescio: quum ex libris duobus libellum vnum faciat. Mirum tamen, cur librum illum, quem se Augustinus initio sui Episcopatus scripsisse commemorat, bonus iste dextérque interpres ex omnibus maximè delegerit. Nam etsi illum Pelagio author opponit: non tamen dißimulat, quantò plenius postea & solidius de eadem re disseruerit. Hæc eius verba sunt: Illic à me ostensa est prædestinatio sanctorum: quam postea diligentius & operosius, quum aduersus Pelagianos disputarem, defendere neceßitas compulit. Didicimus enim singulas hæreses intulisse Ecclesiæ proprias quæstiones: contra quas diligentius defenderetur Scriptura diuina, quàm si nulla talis neceßitas cogeret. Cæterùm, videamus

Lib. 1. de praedesti. sanctor. cap. 4.
De bono perseuer. cap. 20.
Lib. retractat. 2. c. 1.
Cap. 20. de bono perseuer.

qualis ista sit, quam obtendit, Augustini subscriptio. In eo, inquit, noster est, quòd vocationis conteptum, reprobationis causam affirmat. Longè verò ipse aliter. Nam in libro Retractationum dicit, Pro libero hominis arbitrio sic laboratum esse, vt tandem vicerit Dei gratia. Verùm, vt omittam, quid illic & duobus in locis à me citatis dicat, mentem suam fidelius saltem, quàm mille tui similes, exponens: quomodo in eum plusquam impudenter conferre audes, quod toto opere non minus fortiter reijcit, quàm ingenuè damnat? Ne longior sim: quæ Pighius pro se verba adducit, apud Augustinum quidem extant, sed eadem pagina refutantur. Si propterea dictũ est, inquit, Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, quia voluntas hominis sola non sufficit, vt iustè rectéque viuamus, nisi adiuuetur misericordia Dei: potest & hoc modo dici: Igitur non miserentis est Dei, sed hominis volentis: quia misericordia Dei sola non sufficit, nisi consensus nostræ voluntatis addatur. At, illud manifestum est: frustra nos velle, nisi Deus misereatur: illud autem nescio quomodo dicatur, frustra Deum misereri, nisi nos velimus. Si enim Deus miseretur, etiam volumus: quia ad eandem misericordiã pertinet, vt velimus, iuxta illud, Deus est qui operatur & velle & perficere. Nam si quæramus, vtrum Dei donum sit voluntas bona: mirum si quisquã negare audeat. Paulò pòst: Itaque verum est: non volentis neque currentis, sed miserentis Dei: quia etiamsi multos vocet, eorum tamen miseretur quos ita vocat, quomodo vocari illis aptum est, vt sequantur. Falsum autem si quis dicit: Non miserentis Dei, sed volentis hominis est: quia nullius frustra Deus miseretur. Cuius enim miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, vt vocantem non respuat. Est quidem verißimum quod præfatus erat Pighius, ventilari ab Augustino istã, de qua nũc agitur, quæstionem. Sed ipse grauiter peccat, quòd quisquilias in aerem sparsas arripiens, quod deinde in vanno residuum apparet triticum, negligit.

Circa di- mid. lib. prior.

Nunc dandus Georgio quoque Siculo est locus: in quo homine adeò insipida sunt omnia, vt in eo refellendo quicquam operæ locare pudeat. Nec sanè congredi cum ista vmbra dignarer, nisi stulta multorum consternatio me cogeret. Neque enim defuturos arbitror, qui ex puerilibus nugis facilem me captare victoriam putantes, inane studium derisui habeant. Equidem nisi noceret, quantum non sine maximo dolore audio, contemptu potius obterendum censerem, quàm verbis refellendum. Sed quando eius libri per Italiam volitantes, multos paßim dementant, cum deliro homine, si opus sit, paulisper ineptire malo, quàm meo silentio pati, vt cum tanta Ecclesiæ iactura insania eius grassetur. Quum olim Propheta Ezechiel anus fatidicas videret fucum populo facere: muliebre bellum subire non erubuit. Ergo, neque nos pigeat, si Christi serui esse volumus, qualescunque tandem sint, qui in horreum Domini suas quisquilias ingerere nituntur, eos conserta manu depellere.

Ezer. 13.

Quòd æterno Dei consilio prædestinatos esse homines dicimus, vel ad salutem, vel ad exitium: tribus de causis nos ea in re hallucinari Georgius putat: quarum primam aßignat, quòd Electionis nomen non obseruemus diuerso sensu accipi in Scriptura: nempe, quòd ad munus temporale quosdam eligat Deus, vbi nulla fit æternæ vitæ mentio, neque etiam ratio habetur. Sed quibus persuadeat stolidus nugator, nos in Scriptura tam malè exercitatos esse, vt nondum teneamus, Saulem, qui reprobus erat, Regem tamen esse electum? Iudam, Diabolum vocari, qui vnus erat

1. Sam. 9. Ioan. 6.

erat ex duodecim, quos à se Christus electos prædicat? Cur locos non notat malè & imperitè à nobis adductos, qui errorem patefaciant? Verùm, somnia ipse sibi fabricat, quæ in cerebro suo nata, tanquam aliena debellet: interea mirum, quomodo decimo circiter versu præcepti sui oblitus, Pauli testimonio nos oppugnet: Ne quum alijs prædicauero, ipse reprobus efficiar. Colligit enim, vel mentiri Paulum, qui timere se iactet, ne concidat immutabilis Dei electio, vel suæ electionis fuisse ignarum: nec videt miser, reprobum illic probato opponi, qui certa suæ pietatis experimenta dederit. Cur non tunc illi in mentem venit diuersa vocis acceptio? Nam & argentum reprobum apud Ieremiam, & in Epistola ad Hebræos, reproba terra, non diuinitus exitio deuotum argentum vel terrā significant, sed vitiosum nihilíque argentum & terram infrugiferam. Quòd autem in verbis Pauli relatio ad homines fiat, sicuti in altera quoque Epistola, ex contextu colligere promptum est. Et tamen sic ab æterna electione, qua nos in vitam adoptat Deus, sic distinguitur electio ad munus temporale, vt ambas simul interdum propter affinitatem, Scriptura coniungat. Quum gloriatur Paulus se ab vtero segregatum eße, de munere quidem Apostolico differit: sed altius conscendens, pariter Dei gratiam, qua vocatus fuerat in spem salutis, cōmendat. Christus etiam quanuis vnum ex duodecim quos elegit, Diabolum esse pronuntiet: alibi tamen cum honore Apostolico adoptionis gratiam coniungit, dicens: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Nam ea lege sibi datos à Patre cōmemorat, vt neminem sinat perire, præter eum qui iam filius erat perditionis. Quòd ergo paßim legimus, ad certum vitæ genus vel munus tēporale eligi hos & illos, minimè obstat, quominus Deus ad salutē elegerit, quoscunque vult saluos esse.

1.Cor.9. Iere.6. Hebr.6. 2.Cor.13. Gal.1. Ioan.15. Ioan.17.

Secundam erroris causam statuit, quòd non teneamus, fideles omnes noui Testamenti, quos vocat, electos esse in salutem: quemadmodum docet Paulus primo ad Ephe. cap. Atqui, plus satis iam monstratum est, ex electionis fonte illic deduci fidem, qua filij Dei salutis suæ poßeßionem adeunt. Fides certè inter spirituales illas diuitias, quibus donati sumus in Christo, vel præcipuè censeri debet. Vnde autem fluere docet Paulus, quicquid habemus benedictionum, nisi ex recondito illo gratuitæ adoptionis fonte? Rursum: Vbertim nos locupletauit omni scientia & prudentia: sed quomodo? Iuxta beneplacitum suum, quod proposuerat in seipso. Si diuinæ electionis fructus est fides: constat autem non omnes in fidem illuminari: statuendum proculdubio est, eligi à Deo, quos fide donare apud se decreuit: atque ita verum esse quod Augustinus tradit: In filios à Deo eligi, vt credant, non quia præuiderit credituros. Alijs locis citandis supersedeo: quia mox tractandi erunt. Cæterùm, quia vnus erat locus, vbi Dei electi in finitum aliquem numerum redigi videntur: quum scilicet dicit Christus, tantas fore Antichristi fallacias, vt etiam electos, si fieri poßit, decipiant: illic electos vocari exponit Georgius, qui in fide & iustitia perseuerant. Rectè id quidem, modò simul fateretur constantiam hanc ab electione pendêre. Atqui, ne qua specialis sit in Deo electio, sibi vnumquenque hominum propriæ electionis authorem facit.

De praed Sancto. cap.17. & aliis locis. Matt. 23.

Tertia erroris nostri causa secundum Georgium est, quòd dum excæcationis & indurationis meminit Scriptura, non animaduertimus superioribus peccatis tales pœnas infligi. Nos verò, quod innumeris Scripturæ testimonijs paßim expressum est, non negamus: Deum excæcatione & alijs modis, & gratiæ suæ

contemptum, & superbiam, & contumaciam, & alia scelera vlcisci. Nam singulares pœnæ quarum paßim fit mentio, ad generalem illam sententiam referri debent: Coniici in sensum reprobum, & in cupiditates ignominiosas tradi, qui Deum cognitum non timuerunt, nec reueriti sunt, vt decebat. Qua de re iterum postea fusius. Verùm, etsi Dominus impios furore & vertigine percutiens, quam meriti sunt mercedem illis rependit: non tamen id obstat, quominus reprobos omnes maneat cæcitas & obstinata cordis durities. Quum dicitur obduratus esse Pharao, iam dignus erat, quem Deus Sathanæ mäciparet. Sed quòd prius à Deo in hoc ipsum excitatus esset, simul admonet Moises. Nec verò Paulus aliam causam adducit, nisi quòd vnus esset è reprobis. Sic demonstrat idem Paulus, quum Iudæi intelligentiæ luce priuati, in horribiles tenebras delapsi sunt, pœnas iustas impij diuinæ gratiæ contemptus hoc modo ipsos dedisse: neque tamen excæcationem hanc reprobis omnibus constitutam fuisse dißimulat. Reliquias enim seruatas fuiße docet, secundum electionem gratuitam: reliquos omnes fuisse excæcatos. Si reliqui omnes, in quorum salutem non regnat Dei electio, excæcantur: certè palam constat, eosdem qui sua rebellione iram Dei prouocando, nouam excæcationem sibi accersunt, iam ab initio cæcitati fuisse deuotos. Et clara sunt Pauli verba, Vasa iræ eße pridem ad interitum præparata, quicunque Spiritu adoptionis destituti, propria culpa seipsos præcipitant. Equidem cum Augustino fateri non recuso, in occultis Dei iudicijs aliquid præcedere: sed occultum. Nam inacceßibili secreto ab humana cogitatione seclusum est, quomodo & impium damnet Deus, & iustificet impium. Ergo satius nihil restat, quàm cum Paulo expauescere: quia iudicia eius, abyssus multa.

Rom.1. Exod.10. Rom.9. Rom.11. Rom.9. Lib. contra Faust. 21. cap. 2. & 3.

Pergit deinde Georgius, Nullam reperiri syllabam in tota Scriptura, vnde colligere liceat, excæcari qui æterno Dei iudicio reprobati sunt: & quicquid de prædestinatione tradimus, philosophica tantùm argutia niti: quòd Deum nihil eorum lateat quæ futura sunt: quæcunque autem præuidit, necessariò eueniant. Nihil dico, nisi quòd tam crassum mendacium libri nostri refellunt. Quia hoc illi inter fraterculos licentiæ reuerendi Abbatis fauor dederat, vt quicquid somniauerat, oraculi instar iactare auderet: idem sibi extra monasterium permisit. Nos verò, non ex nuda Dei præscientia, vt ipse stolidè mentitur, elicere, quod frustra oppugnat, inter electos & reprobos discrimen: sed manifestis solidísque Scripturæ locis proditum ostendere quid pluribus nunc contester? Nos ex nuda Dei præscientia pugnare fingit. Atqui, apertos Scripturæ locos plus viginti à me prius citatos reperient lectores. Specialem electionem commentum esse nostrum iactat: quia nullos Deus certos homines elegerit. At, Christus ex aduerso clamat, se scire quos elegerit.

Ioan.13.

Videatis tamen, quàm validis machinis æternum illud Dei consilium labefactet, quo alij in salutē electi sunt, alij exitio destinati. Iustitiā Dei ex fide Paulus communem facit omnibus qui credunt: nec distinctionem admittit: quia omnes peccauerint, & destituantur gloria Dei. Fateor sanè Dei iustitiam super omnes per fidem diffundi. Sed vnde hominibus fides, nisi ex gratuita Spiritus illuminatione? Et quos in Christum credere Paulus censet, nisi quos Pater cœlestis traxerit? Christus certè neminem in suis reputat, nisi datus sit à Patre. Sibi autē datos prædicat, qui antè Patris fuerāt. Deliriū suū de fide naturali obtrudet Georgius: quod refellere

Rom.3. Ioan. 10. & 17.

rofellere non est præsentis instituti. Tantùm dico, In omnes & super omnes qui credunt in Christum, esse Dei iustitiam: sed eodem Paulo teste, excipio: Vt alij præ alijs excellant, non nisi à solo Deo discerni: ne quis glorietur. Item, Vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, arra & sigillo Spiritus æternam hæreditatem in cordibus nostris obsignari. Item, Nobis dari vt in Christum credamus. Item, Illuminari mentis nostræ oculos, vt sciamus quæ sit spes vocationis nostræ. Item, Fructum Spiritus esse fidem. Discrimen esse negat Paulus: nempe Iudæi & Græci: quia vtrosque pariter Deus ad salutem inuitat. Sed duæ istæ species, inquit Georgius, totum genus humanum comprehendunt. Esto: non tamen inde euincet, sigillatim vnicuique hominum promitti iustitiam. Hoc quoque postremum vt demus, huc tamen redeundum erit, neminem boni oblati compotem, nisi fide, fieri. Restat vt Monachus fidem omnibus promiscuam faciat. Quod iam satis probaui, quàm sit à Pauli mente alienum. Verùm sequetur, solos electos destitui gloria Dei. Vnde id colliget? Quia in omnes qui peccarunt, inquit, diffunditur Christi gratia. Atqui ego sic vniuersalem Dei gratiam esse fateor, vt in hoc tamen situm esse discrimen addam: quòd non omnes secundum Dei propositum vocantur.

1.Cor.4. & 1. philip.1. Ephes.1. Galat.5.

Arguté se ratiocinari putat, quum dicit: Christus propitiatio est pro peccatis totius mundi. Ergo extra mundum reprobos constituant oportet, qui à Christi participatione arcere eos volunt. Ne valeat in præsens communis illa solutio: Christum sufficienter pro omnibus passum esse, efficaciter tantùm pro electis. Magna illa absurditas, ob quã plausum sibi inter suos gregales Monachus quæsiuit, apud me nihil habet momenti. Per quascunque mundi plagas dispersi sint fideles, expiationem Christi morte partam ad eos Ioannes extendit. Id certè non obstat, quominus reprobi in mundo electis permixti sint. Controuersia etiam caret, Christum expiandis totius mundi peccatis venisse. Sed confestim occurrit illa solutio: Vt quisquis credit in eum, non pereat: sed habeat vitam æternam. Nec verò qualis sit Christi virtus, vel quid per se valeat, nunc quæritur: sed quibus se fruendum exhibeat. Quòd si in fide consistit possessio: & fides ex Spiritu adoptionis manat: restat, vt in numerum filiorum is duntaxat ascitus sit, qui futurus est Christi particeps. Nec verò aliud Christi officium commendat Euangelista Ioannes, quàm vt morte sua in vnum congreget Dei filios. Vnde colligimus, Quamuis per ipsum offeratur omnibus reconciliatio, peculiare tamen esse electis beneficiũ, vt in vitæ societatem colligantur. Quanquam dum omnibus offerri dico, non ita accipio, quasi ad omnes legatio illa perueniat, qua mundum sibi reconciliat Deus, teste Paulo: sed ad quos peruenit, ne eorum quidem cordibus indifferenter obsignatur, vt rata sit. Quòd nullam esse acceptionem personarum garrit: discat primùm quid significet Personæ nomen: tum nihil facesset nobis molestiæ ex ea sententia.

Rom.8. Ioan.3. 2.Cor.5.

At Paulus docet, Velle Deum omnes saluos fieri. Ergo aut Deum fateatur non esse votorum suorum compotem, aut omnes sine exceptione saluos fore. Si respondeat: Velle Deum, quantum in se est: quia salus libero cuiusque arbitrio sit exposita: quæro iterum, Cur non ergo omnibus indifferenter prædicari Euangelium ab initio mundi voluit? Cur tot seculis tam multas gentes in mortis tenebris errare passus est? Sequitur enim in contextu, quòd velit omnes ad veritatis notitiam venire. Sed candido sanique iudicij lectori minimè ambiguus est sensus, quem suprà exposui: Quum pro Regibus & principibus iußisset Paulus solennes & ordina-

rias in Ecclesia preces cõcipi, ne quis Reges & Magistratus haberet pro deploratis, quòd tunc omnes infesti essent fidei hostes: occupat Apostolus, & Christi gratiam ad illum quoque ordinem patêre affirmat.

Quò audacior est nebulo hic in torquenda Scriptura, non mirum est, si in pluribus locis congerendis sit copiosus: quando neque vlla est religio, neque pudor, quæ eius proteruiam frænent. Sed quò ille laxius diffluit: meum erit responsiones
Iesa.66. *breuius astringere. Citat locum Iesaiæ: Ne dicat filius extraneæ: Reiectus sum. De reprobis non posse exponi, pro confesso sumit. Electos autem vocari filios extraneæ, absurdum iudicat. Respondeo, Non esse insolens, vt qui ante mundi creationem electi erant, extranei tamen censeantur, donec fide aggregentur ad Dei filios.*
1.petr.2. *Verba Petri sunt, quæ ex Propheta mutuatur: Qui eratis quondam non populus, nunc*
1.petr.1. *estis populus Dei. Quos alloquitur? Nempe, quos initio testatus fuerat, dilectos esse, secundum præcognitionem Dei patris. Apertius etiamnum ad Ephesios. Post*
Ephes.1.2 *quam enim de æterna ipsorum electione dissernerat, subijcit, Exules fuisse à regno Dei, hospites promissionum, sine Deo & spe vitæ. Et miramur, si Iesaias templum Dei ex profanis lapidibus ædificans, nouam consecrationem fore prædicet? Nam quum in Dei corde abscondita esset Gentium vocatio, quid aliud in illis quàm*
Ioan.10. *damnata immunditíes apparuit? Erant quidem Dei oues, quicunque demum in Christi corpus coaluerunt, vt ipse testatur: sed oues foris exclusæ adhuc & vagæ. Interea quamuis se nescirent, pastor tamen eas nouerat, secundum illam prædesti-*
Tract. in *natione, qua suos elegit ante constitutione mundi: vt probè Augustinus admonet.*
Ioan. 45. *Si verum est, inquit, Prophetæ dictum: Filius non portabit iniquitatem patris: nulla igitur pars hominum in originali corruptione relinquitur. Cum bellua ista nihil mihi negotij esse volo. Tantùm rudibus succurrere consilium est, ne talibus cauillis implicentur. Nihil certius est, quàm manere in generali interitu, quicunque in Christi corpus nõ inseruntur. Bonus iste frater, de alieno prodigus, omnes accumulat: & quibus Deus ianuã claudit & obserat, eos facit domesticos. Cæterùm, sponte insanit, quisquis non fatetur, eos qui naturaliter in Adam mortui sunt, non posse nisi ordinato diuinitus remedio, in vitam restitui. Iam inter pij hominis*
1. Cor.7. *& increduli sobolem apertum discrimen statuit Paulus: vt hæc immunda sit, illa verò sancta. Et hac ratione, priusquam Gentes vnà cum Iudæis, diruta maceria,*
Rom.11. *cooptarentur in Ecclesiam, filios Abrahæ ramos esse sanctos dicit ex radice sancta. Quid autem longo sermone opus est? An non idem Propheta Ezechiel, cuius dicto Monachus abutitur, Gentes incircuncisas sæpius tãquam profanas, exitio addicit? Neque enim alioqui tunc circuncisio fuisset vitæ fœdus. Quomodo igitur verum erit, filium paternæ culpæ pœnam non daturum? Vicissim quæro: Quomodo innoxium se iactabit: qui ex malo ouo malus coruus nascitur? Sic enim ex Adam contrahitur originale peccatum, vt cuiusque proprium sit. Nemo itaque conqueri poterit, quasi alieni peccati reatum sustineat à culpa immunis. Cæterùm, si Deo in*
Exod.20. *filijs persequi non licet maiorum peccata: quid sibi vult illud: Vltor in tertiam &*
Deut.5. Exod.34 *quartam generationem? Item, Reijciens patris scelera in sinum filiorum. Porrò,*
& aliis locis. *hæc prima vltio est, quòd Spiritu Dei destituti, in naturæ prauitate manent.*
Apoca.3. & 22. *Quum dicit Ioannes: Quisquis peccauerit, delebo eum è libro vitæ: si de reprobis exponas, nunquam scripti fuerunt: si de electis, consilium Dei erit instabile. Perinde garrit Monachus, acsi nunquam se ad captum nostrum Deus accommodaret.*

ret. Fœda sanè ingratitudo, aduersus Deum ita insolescere, dum vsque eò nobis indulget, vt nostra causa balbutiat. Hoc quoque modo Deum corporeum nobis conflabit, quia & aures, & oculos, & pedes, & manus illi tribuit Scriptura. Atqui, simplex est sensus: Deleri è libro vitæ, qui ad tempus inter filios Dei habiti, postea in locum suum discedunt: quemadmodum de Iuda verè loquitur Petrus. Tales Acto.1. *autem nunquam ex nobis fuisse Ioannes testatur, quia si ex nobis fuissent, non e-* 1.Ioan.2. *xijssent. Quod autem crassè Ioannes expreßit, subtilius Propheta Ezechiel: In ar-* Eze.13. *cano, inquit, populi mei non erunt: & in catalogo Israel non scribentur. Non alia solutione indiget, quòd optant Moises & Paulus, ex libro vitæ deleri: quia vehementia doloris extra se rapti, perire, si fieri posset, mallent, quàm populosam Dei Ecclesiam, qualis tunc erat, extingui. Gaudere enim quum suos discipulos iubet Christus, quia nomina eorum scripta sint in cœlo, perpetuum illud esse bonum significat, quo nunquam priuandi sint. Porrò non minus dilucidè quàm breuiter vtrunque conciliat Christus, quum dicit: Omnis arbor quam nõ plantauit Pater meus,* Matth.15. *eradicabitur. Nam & reprobos in speciem radices agere, neque tamen Dei manu plantatos esse, significat.*

Notanda, inquit, illa apud Paulum comparatio, quòd sicut per vnum hominem peccatum in condemnationem, ita & per vnum hominem donum iustitiæ in vitam. Quòd si in vno mortui sint multi: multò magis gratia Dei exuberabit, vt multi regnent in vita per Christum. Si illic disputaret Paulus, ad omnes penetrare Christi gratiam: victus tacerem: sed quum simpliciter illi propositum sit ostendere, quantò potentior sit in fidelibus Christi gratia, quàm contracta ex Adam maledictio: quid hoc ad labefactandam eorum electionem, quos in vitam Christus restituit, alijs pereuntibus? Sed monachus verba vrget. Nam Paulus totum hominum genus comprehendit, quum dicit, Peccatum vnius hominis grassatum in omnes: neminem licebit à vitæ participatione excludere. Si hoc modo ineptire libet, creandos esse Deo nouos mundos contendam, vt quod illic habetur, præstet. Negat Christus parẽ fuisse maledictionem gratiæ, quia hæc longè exuberet. Si in rationẽ vtrinque veniat hominum numerus: non potest Christus plures seruare, quàm perdiderit Adam. Ergo periclitabitur Pauli fides, nisi repentè nouus aliquis mundus emergat. Ego verò non alium monacho clypeum opponam, quàm qui mihi ab eo porrigitur. Alterum ex Paulo locum adducit: Quòd sicut in Adam moriuntur omnes, ita in Christo omnes viuificabuntur. Si hoc secundum membrum extendit ad omnes Adæ 1.Cor.15. *filios: manum Paulus inijcit, qui disertè mox testatur, non nisi de Christi membris se intelligere: Primitiæ Christus: deinde & qui sunt Christi, resurgent. Nam certè illic de resurrectione disputat, quam beata immortalitas consequitur, qualem & in symbolo fidei prædicamus.* Rom.5.

Ne eadem subinde iterando lectoribus frustra tædium pariam, pauca ex multis obiter perstringere consilium est. Qualiter mortem peccatoris nolit Deus, quum vult omnes conuerti & viuere, suprà exposui. Nam quòd ad resipiscentiam hortatur, & cõuersis offert veniam, id omnibus commune est: at filios suos singulari hoc priuilegio dignatur, vt carnea eorum corda ex lapideis faciat. Neque tamen irritas in aerem iactari voces monacho concedo, dum & impios malitiæ suæ conuictos, inexcusabiles reddit Dominus: & in electis suis ita operatur, vt arcana Spiritus virtute efficax sit in eorum cordibus doctrina, quæ in eorum auribus personat.

Nec est quòd quempiam moueat vulgaris illa calumnia, Illudere Deum hominibus, quos pedibus captos ad ambulandum hortatur. Nam si nihil exigit, quod illi non debeant: non facit iniuriam. Nisi verò qui soluendo non est decoctor, cum ludibrio creditoris solutum se iactabit. Porrò litem hanc, quæ nisi propria cuiusque conscientia dirimi nequit, vlterius non persequor. Populi sui aures Prophetæ voce verberari iubet Deus. An vt tangantur corda? Imò vt obdurentur. An vt resipiscant qui audiunt? Imo vt iam perditi, bis pereant. Si excipias, Superiorem fuisse causam: non aliud in præsentia volo, minimè absurdum esse, spargi Dei mandato doctrinam, quam profectu cariturам nouit. Non minus friuolum, quòd constare negat posse Christi dictum, de reducta quæ perierat oue, si qui prædestinati forent. Ego verò quod temerè in nos vibrare telum molitur, longè aptius in eum retorqueo: non alia ratione vocari ouem, qui ad tempus perditus videtur, nisi quia gratuitæ electionis respectu, sub Dei custodia manet.

Eiusdem farinæ est istud dilemma, Si qua esset specialis electio, non quadraret exhortatio Prophetæ: Derelinquat impius viam suam. Nam si electos alloquitur, quomodo impij essent, quibus omnia in bonum cedunt? Si reprobos, quorsum ad resipiscentiam vocantur? Ego autem vtrisque destinari Prophetæ concionem respondeo: vt priores, qui excusso iugo lasciuierunt, ad sanam mentem redeant moniti: alteri verò, qui in malis suis stupent, talibus stimulis pungantur. Neque enim electos fingimus continua Spiritus directione semper tenere rectum cursum: quin sæpe labi, errare, impingere, & ferè alienari à salutis via dicimus. Sed quia potentius est quo teguntur, Dei præsidium: lethali eos ruina excidere impossibile est. Cauere iubentur homines, ne pereant. Atqui, electos extra periculum esse, certum est: in reprobis nulla cautio. Respondeo, Nihil absurdi esse, si electi, qui assiduè sunt in conflictu, necessarijs armis instruuntur: & communiter acuitur omnium vigilantia, donec reprobi re ipsa se incurabiles esse demonstrent. Adhibetur enim mortis medicina, donec certa desperatio appareat.

Obijcit Georgius: Abraham fidelium, non electorum vocari patrem: & salutem non electis, sed credentibus promitti. Quos igitur esse dicet, qui simul cum patre suo Abraham in regnum Dei colligendi sunt? Nam certè Christus id in
Matt.24. Marc.13.
electos docet competere. Christus finem horrendis cladibus impositum iri pronun-
Ibidem.
tiat, vt electis sit consultum. An filios Abrahæ esse negabimus, qui simul cum eo
Deu.4.7 & 10.
domestici sunt Ecclesiæ? Et vnde, obsecro, tanta Abrahæ dignitas, vt pater fidelium censeatur, nisi quia à Domino electus est? Vnde degeneres esse statuendum est, qui hac similitudine ipsum non referunt: execrandam verò esse nebulonis huius audaciam, qui notam, qua præcipuè filios suos insignit Deus, expungere & delere, quantum in se est, conatur. Credentibus certè vitam æternam promitti fateor:
Iesa.66.
modò ne vicissim neget, electis similiter promitti. Sic enim Iesaias: Et eam possidebunt electi mei: modò credere fateatur, quos Deus Spiritu suo illuminat: modò denique electionem fateatur matrem fidei esse. Ad omnia pro electis ferenda se pa-
2. Tim.2. Luc.18.
ratum esse, Paulus docet. Christus Patrem, electorum vindicem fore clamat. Hor-
Col.3.
tatur Paulus Colossenses, vt mansuetudinem, patientiam & reliquas virtutes, tan-
Rom.8.
quam electi Dei induant. Eximit Paulus à reatu omnes Dei electos. An spoliandi bonis istis erunt fideles? acsi inter res mutuo & quidem indiuiduo nexu coniunctas plusquam hostile dissidium foret. Imo vt firma Dei electio maneat, tum in fidem

illumi-

illuminantur qui cæci erant, tum fide recipiunt Christi iustitiam, tum fide in finem vsque custodiuntur.

Quum perditis exitium denuntiat Scriptura, causam in æternum Dei consilium minimè reijcit vel transfert: sed residere in ipsis testatur. Nos verò non ideo reprobos tradimus destitui Dei Spiritu, vt scelerum suorum culpam in Deum deriuent. Quicquid peccant homines, sibi imputent. Quòd si quis subterfugiat, conscientiæ vinculis fortius constringi dico, quàm vt se à iusta damnatione expediat. Causetur Adam, vt volet, se datæ sibi à Deo vxoris illecebris fuisse deceptum: intus tamen mortiferum infidelitatis virus, intus pessima consultrix ambitio, intus diabolicum audaciæ flabellum reperietur. Multò igitur minus excusabiles erunt, qui ex profundis Dei adytis malorum suorum causam, quæ se ex vitioso eorum corde profert, eruere tentabunt. Conijci merentur in sensum reprobum, quicunque Deum ex cœli terræque aspectu cognitum non glorificarunt, vt decebat. Qui malignè ac deliberata malitia Christi gratiam respuerunt, & accensam Euangelij lucem respuere non veriti sunt, grauiorem pœnam sustinent. Sua quisque peccata accuset, seipsum damnet, suámque culpam ex animo confessus, iudicem suum suppliciter deprecetur. Si quis obstrepat: prompta est exceptio: Perditio tua Israel. Nam vt alibi dictum est: si ridiculè apud veterem Poetam queritur Medea, cæsas in nemore Pelio fuisse abietes: quum intestino libidinis suæ igne flagrans patrem totúmque regnum secum perdiderit: multò certè minus audiendi sunt, qui procul remotas causas è nubibus accersunt, vt culpæ suæ notitiam, quæ & eorum cordibus penitus insidet, neque occulta latere potest, vtcunque obscurent. Hominum ergo peccatis malorum omnium causam Scriptura iure assignat. Neque id inter nos disputatur, Occultóne Dei iudicio citra propriam culpam pereant homines (quod non modò falsum esse concedimus, sed tanquam fœdum sacrilegium detestamur) sed, An impij qui voluntariè peccando, iram Dei in se prouocant, iam olim iusta quidem, sed incognita de causa diuinitus reprobati fuerint. Atqui, vt Paulus seuerè coarguit hominum peccata, conscientias validè vrget, Deíque iustitiam à sacrilegis hominum calumnijs acerrimè vindicat: ita qui se in exitium præcipitant, non dissimulat fuisse vasa iræ ad interitum præparata. Reprobos quo digni sunt reatu Christus cõstringit. Simul tamen arbores esse dicit Patris manu non plantatas. Denique Patrẽ eos qui sui erant, Filio dare audimus, vt eos sanctificet. Cõtrà Paulus, postquam electionẽ Dei consequutam esse docuit: reliquos omnes subijcit esse excæcatos. Perperam ergo Georgius, qui defixis in manifesta peccata oculis, reconditum corruptæ naturæ fontem non considerat.

Rom.9. Matt.15. Ioan.17. Rom.11.

Magna absurditate nos implicari putat Georgius, quòd hominem facimus liberum ad peccandum: quum necessitate peccẽt reprobi. Atqui, libertas ista de qua loquimur, quum illi nimium fuerit familiaris, non fuit satis nota. Manumissos ab obsequio iustitiæ & liberos Paulus vocat, qui sine metu Dei intemperanter lasciuiunt. An ideo sequitur, non esse peccato mancipatos? Calumniatur etiam, nos DEI potentiam vincere: quia si præscit atque ordinat quod futurum est, nequeat postea mutare. Abominandum verò prodigium, si DEVS instar mortalis hominis varium se & flexibilem mutandis in horas consilijs non præbeat. Quid enim tantopere improbat Monachus, nisi Deum sibi necessariò constare? Verùm, in eo scilicet hallucinatur, quòd fixa Dei placita à potestate distrahendo, Rom.6.

eum sibi dißidentem facit. Si Stoicè loquendum esset, nota est Senecæ sententia, Quòd Deus sibi sit ipse neceßitas. Nos magis reuerenter & sobriè: quòd semper idem vult, constantiæ esse laudem: quòd quicquid decreuit, effectum reddit, omnipotentiæ eius esse consentaneum: quòd coniuncta est cum potentia voluntas, dignam illa rerum omnium moderatrice prouidentia esse symmetriam.

Non moror quòd diuersa, & nihil commune inter se habentia Scripturæ testimonia coaceruat. Quanquam, vt inscitiæ parcamus, coercenda eius proteruia
2.Thes.2. *est, ne simplices conturbet. Postquam ex loco vno Pauli ostendit, mittere Deum operationem erroris rebellibus, vt credant mendacio, qui noluerant obedire veritati: locum alterum dißimilem accumulat: doctrinam Euangelij obscuram esse ijs*
2. Cor.4. *qui pereunt: quorum mentes excæcauit Deus huius seculi. Fateor quidem illos vocari incredulos: verùm si in illis cæcitatis causa est sola incredulitas, quid sibi vult quod mox sequitur, Deum qui iussit ex tenebris lucem splendescere, illuxisse in cordibus fidelium? Vbique tenebras esse audimus: Deum verò ex tenebris fulgorem educere. Sed quòd nos crudelitatis accusat, quòd nobis & multis obstruimus salutis viam, quum Christus Chananæam & oues perditas atque alienos canes tam benignè inuitet: ego verò respondeo, Nos fidei & pœnitentiæ doctrinam, quæ nobis commissa est, fideliter omnibus proponere, vt Christo lucrifiãt omnes. Quum*
Matt.20. Mar.10. *rogatus esset Dominus ipse ab vxore Zebedæi, vt alterum ex filijs ad dexteram suam, alterum ad sinistram locaret, stultum & intempestiuum votum compescere volens, præsenti quidem vocationi suæ congruere hoc negat: neque tamen subticet, decretum cuique à Patre cœlesti esse locum, & suo tẽpore patefactum iri. In hunc modum neque silentio nobis obruenda est superstitio quæ palam in Scriptura proditur: & tamen, quo vsque reuelationis dies aduenerit, agendum quod Dominus mandat, vt sine exceptione ad pœnitentiam & fidem omnes hortemur. Communis enim omnibus est doctrina: & hac lege apud nos deposita est, donec qui reprobi sunt, deplorata obstinatione viam nobis obstruant.*

Cæterùm, quum prædestinationem tot Scripturæ locis testatam admittere cogatur, nouum cauillum ingerit, quo nihil stultius nec putidius fingi potest: Fideles noui Testamenti electos à Deo esse, quibus mysterij à seculis absconditi notas faceret diuitias. In hunc sensum colligit testimonia omnia, quæ excellentiam gratiæ per Christum exhibitæ commendant. Tandem concludit, Quicquid primo ad Ephesios capite habetur, non alio spectare, nisi quòd fideles noui Testamenti Deus peculiari hoc thesauro dignatus sit. Quum autem ad tempus referatur hæc gratia, à Christi aduentu vsque ad finem mundi omnibus peræquè communem esse docet. Atqui, longè aliam Pauli mentem ostendunt verba: quorum summa est, Illuminatos esse in fidem, qui secundum æternum Dei beneplacitum ad vitam prædestinati fuerant. Quin tunc specialis fuerit quorundam vocatio, negari non potest. Ne omnibus quidem Euangelium promulgatum fuit. Verùm vt detur, personuisse externa voce omnium aures: altiorem vocationem illic Paulus notat, qua in animos penetrat Dei Spiritus. Somnium narratur Georgio, quum interior & efficax vocatio ab externa discernitur. Sed quàm non sit friuola eiusmodi distinctio, fidei experientia locuples est testis. Ad hæc non alio vel
2.Thes.2. *sensu vel sine electionẽ tractat hoc loco Paulus, quàm alibi, dum gratias agit Deo, quòd Thessalonicenses ab initio elegerit in salutẽ. Atqui partem exiguam ab impia*

pia multitudine discernit. Excipiet Georgius, Electis opponi præfractos gratiæ cōtemptores. Sed hoc nihil ad rem: quia non aliud in præsentia contendo, quàm specialiter quosdam præ alijs electos esse: quum Georgius contrà garriat, nos tātùm in hoc prædestinatos esse, vt hoc tēpore nasceremur. Quid Iudas? Cui etsi Christū audire, & domestica eius consuetudine frui datum est, electum tamen fuisse Christus negat. Non de omnibus loquor, inquit: ego scio quos elegerim. Quòd si audiatur fanaticus iste, potior erit Herodis conditio, quàm Dauidis: & electionis honore sanctos Prophetas impij Scribæ præcedent: dicet non esse ex numero fideliū. Atqui, passim clamitat, generaliter in seculum competere electionis gratiam. Vult se fideiussore credi, Nunquam aliter Paulum de prædestinatione loquutum esse. Quid? An omnes suæ ætatis homines complectitur, quum iustificari dicit, quos Deus prædestinauit? ánnon potius à communi ordine segregat, qui secundum propositum vocati sunt? Item, quum alibi dicit: Quæ stulta sunt, elegit Deus, vt sapiētiam mundi confundat: an ad totam ætatem extendet, in qua manifestum discrimen statuitur? Ioan.13. Rom.8. 1.Cor.1.

Quoniam tamen se adhuc impeditum teneri sentit, aliud asylum captat: Quòd non vocentur electi, quos Deus alijs prætulerit: sed qui in communi electione & gratia perseuerant. Acsi diceret, Eos demum censeri electos, qui se fidei constantia ab hominum vulgo separant. Locū Pauli adducit: Testificor coram Deo & electis Angelis. Quasi verò illi concessum sit quod postulat: quia cum apostatis nō desciuerint, electionis gratiam esse promeritos. At si quis ex aduerso asserat, Quia electi erant, perstitisse, quantò probabilius hoc erit? Ne sit pugna de verbo. Quum prædicit Christus, tantas fore Sathanæ fallacias, vt electi quoque, si fieri posset, in errorem inducātur: significat fieri nullo modo posse, vt electos vi sua abripiat Sathan. Nūc qua virtute tutos esse dicemus? Staturos proprio robore Georgius somniat. Lōgè aliter Christus: Nemo rapiet è manu mea quas suscepi custodiendas oues. Pater enim qui dedit mihi: maior omnibus est: Nec poterit quisquam eas rapere è manu Patris. Ita Paulus fideles minimè in propriam constantiam recumbere iubet, sed fidelem esse Deum admonet, qui ipsos vocauit: qui idem efficiet. Suæ quenque electionis authorem & arbitrum facit Georgius: at Christus suos esse testatur, quos è mundo ipse elegit. In quam sententiā clamat Paulus, Secundum propositū vocatis omnia cooperari in bonum. Et de infante nondum nato. Vt secundum electionem propositū Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum esse: Iacob dilexi. Quid restat tandem, nisi vt garriat nebulo, Iacob vtero adhuc inclusum sua industria electionis honorem sibi peperisse, & sua constantia stetisse in eius possessione ad extremum? 1. Tim.5. Matt.24. Ioan.10. 1. Thes.5. Ioan.17. Rom.8. Rom.9.

Tantundem habet rationis, quòd reiectionem, de qua disputat Paulus, non ad singulas personas, sed ad totū Iudaici populi corpus spectare exponit: quia gens illa Christū respuendo, vitæ æternæ hæreditate se priuauit. Fateor equidem, hinc ortam fuisse disputandi causam. Sed inde nemo sanus colliget, quæstionem illis terminis finiri, quū & genus Abrahæ ex electis pariter & reprobis mixtū esse doceat Paulus: & generaliter pronuntiet, ex genere humano partim iræ, partim misericordiæ vasa ad illustrandā Dei gloriam proferri. Quòd autē primam reprobationis originem in eo statuit, quòd Euangelio increduli fuerint: causam hanc à Paulo disertè exprimi nō inficior, postquam scilicet prius illud membrum de abditis Dei iudicijs absoluit. Distinctè enim duo ab eo tractantur: Quòd nūquam ita obstrictus fuerit Deus vni populo, quin libera eius electio in singulis vel cooptandis, vel abijciendis, regnaret:

deinde quòd Iudæi sua ingratitudine se abdicauerint ex Dei familia, quum proprij essent æternæ vitæ hæredes. Cæterùm, ne quem perturbet varietas, quasi posterior hæc
Rom. 11. reiectio arcanum Dei consilium labefactet, maturè occurrit Paulus, Dona & vocationem Dei, pœnitentia carere: ac proinde reliquias secundum gratuitam electionem seruari. Quibus verbis stabilem & fixam manere quæ in abdito Dei consilio fundata est, electionẽ significat. Fœdior etiã nebulonis impudentia in eo se profert, quòd Esau antè reprobatum fuisse negat, quàm primogenita sua vendidit. Verbum
Hebr. 12. certè Apostoli agnosco, quòd quum se hæreditate priuasset, reprobatus est. Sed an superius illud iudicium abolet, quam tunc passus est, repulsa? Certè non magis, quàm fides & obedientia Iacob, gratuitam Dei adoptionem euertit.

Quod initio præfatus sum, nunc iterum repeto: Nemini improbari posse quam exposui doctrinam, nisi qui supra Dei Spiritum sapere sibi videbitur. Nunc enim eò fastidij perueniet hominum morositas, vt quod è Scriptura sumptum esse cõstat, placidè libentérque amplecti non sustineant, quin sibi quod Dei proprium est, arrogent: loquendi scilicet & tacendi legem imponere. Et tamen modestiæ prætextu sepeliri quidam volunt, quod ab omnibus Dei seruis proditũ esse, ne ipsi quidem negare audent. Ego verò non aliam modestiæ legẽ noui, nisi vt quod in cœlestis Magistri schola didici, sobriè & reuerenter profitear. Neque verò me latet, vt ad fidei ædificationem attemperentur omnia, prudentiam adhibendam esse. Sed quum id quoque bona fide præstare studuerim: si nondum placantur quorundam lautitiæ: defunctum me existimo: qui habet aures audiendi, audiat.

DE prouidentia Dei verba facturo, qua nõ modò totam mundi machinam, & singulas eius partes, sed corda etiã actionésque hominũ gubernat, ingens sylua occurrit. Sed quia argumentũ hoc sic me tractasse iam confido, vt satisfactũ magna ex parte sit sanis & æquis lectoribus, summam eius qua potero breuitate, nunc astringam. Nec verò sperãdus est à me orationis splendor, qui illius magnitudini & præstantiæ respondeat. Nudis tantùm verbis quæ vberius in mea Institutione exposita fuerũt, nunc referam: & si qua opus testimonio habebunt, probationem ex Scriptura attexã: tum sinistras malignásque Pighij & similium obtrectationes, quibus bene dicta malè corrumpunt, ita diluã, ne quidpias mentes impediat vel conturbet.

Prouidentiam vocamus, non qua Deus è cœlo otiosus speculetur quæ in mundo fiunt: sed qua mundum à se conditum gubernat: vt non vnius tantùm momenti sit opifex, sed perpetuus moderator. Sic prouidẽtia, quam Deo tribuimus, nõ minus ad manus quàm ad oculos pertinet. Iam dicitur prouidentia sua mundum regere, nõ modò quia positum à se naturæ ordinẽ tuetur, sed quia peculiarẽ vniuscuiusque ex suis creaturis curam habet ac gerit. Est hoc quidem verum: sicuti admirabili Dei sapientia tam pulchrè dispositum fuit mundi opificium: ita nisi quatenus præsenti eius virtute sustinetur, non posse manere in suo statu. Quòd sol quotidie nobis oritur: quòd in cursu tam rapido gradus habet tam aptè temperatos: quòd astrorum mirè digesta series non turbatur: quòd cõtinuæ recurrunt temporum vices: quòd viscera sua quotannis ad homines alẽdos terra aperit: quòd elementa & singulæ partes officiũ suum facere non desinunt: quòd denique naturæ fœcunditas nunquam deficit, quasi fatigata: id non nisi directrice eius manu, qui semel omnia condidit, fieri putandum. Et Psalmus centesimus quartus nihil aliud continet, quàm vniuersalis huius pro-

uidẽtiæ elogiũ. Eã similiter prædicat Paulus, quũ dicit, In ipso nos esse, & moueri, & viuere. Quare, sicuti Dei vnius propria est essentia, ita fide cõsiderãda est occulta, quã inspirat, vegetatio: qua fit, vt subsistãt, quæ alioqui mox interirẽt, creaturæ. Acto.17.

Sed vniuersalis prouidentiæ notitia per se vaga & confusa esset, nisi simul teneamus, Deum singulas creaturas cura sua complecti: quemadmodum & Christus docet, passerculum, qui dimidio asse vænit, non cadere in terram sine Patris voluntate. Nunc in ista speciali prouidẽtia, quæ curandis singulis Dei operibus priuatim excubat, certos & distinctos gradus statuere conuenit. Nam quũ nobilissimũ Dei opus sit homo, in cuius gratiam conditũ est quicquid cœlum & terra cõtinent: Scriptura præcipuè nobis in gubernando genere humano, Dei prouidentiam cõmendat. Paulus dum locum illum exponit: Non obligabis os boui trituranti: boues Deo curæ esse negat: quòd scilicet illic non resideat cura eius, tanquam in sua meta, sed in hominem potius respiciat. Hîc autem, quia Deo cum hominibus ratione præditis negotium est, certior & magis dilucida se profert eius prouidentiæ ratio. Mirifica enim eius iudicia, nunc in sceleribus puniendis: nunc in erudiendis ad patientiam fidelibus, domandáque eorum carne: nunc in purgandis mundi vitijs: nunc in expergefaciendo multorum torpore: nunc in conterenda impiorum superbia: nunc in astu sapientum ridendo: nunc in prauis machinationibus diruendis se proferunt. Ex altera parte incomparabilis eius bonitas in iuuandis miseris: in protegenda asserendáque innocentium salute: in ferendo rebus desperatis auxilio, relucet. Huius prouidentiæ, quæ homines respicit, pulchra descriptio habetur Psalmo cẽtesimo septimo. Illic enim ostendit Propheta, quæ vulgò æstuariæ putantur fortunæ vices, adeò non volui cæco impetu, vt dilucida sint vel bonitatis, vel iræ, vel iustitiæ Dei specula. Quare tandem concludit, Si prudenter reputentur quæ subinde in mundo fiunt rerum conuersiones, pijs fore lætitiæ materiam: satis autem ad os iniquis obstruendum tale operum Dei specimen valere. Mat. 10. Luc.12. 1.Cor. 9.

Cæterùm hîc rursum digerendi sunt gradus. Quanuis enim se toti humano generi & patrem & iudicem Deus ostendat: quia tamen Ecclesia sanctuarium est in quo residet, illic clarioribus documentis præsentiam suam exerit: illic officium facit patrisfamiliâs, & eã propiore aspectu, vt sic loquar, dignatur. Referta est eiusmodi testimonijs Scriptura, quæ Deum pro suis fidelibus intentiores agere excubias affirmant. Oculi Domini super iustos. Custodit Dominus animas sanctorum suorum. Illi cura est de vobis. Capilli capitis vestri numerati sunt. Denique Ecclesia propria est Dei officina, in qua suam prouidentiam exercet: & præcipuum eiusdẽ prouidentiæ theatrum. Qua ratione etiam dicitur Angelos, qui sunt veluti eius manus, specialiter destinasse fidelibus suis custodes, ne à Christi corpore, cuius ipsi quoque sunt membra, quicquam separatum habeant. Itaque, vt pro captu rudium crassè agamus, primo loco statuenda est ante oculos generalis mundi gubernatio, qua fouentur & vegetantur omnia, vt stet incolumis naturæ eorum status. Deinde considerandæ sunt in singulis partibus regendis & curandis, Dei excubiæ: & quidem tales, vt nihil nisi nutu arbitrióq; eius eueniat. Tũ peculiaris generis humani cura in mentem nobis venire debet: qua fit vt vita & mors hominum, tam publica regnorum & gentium quàm priuata cuiusque conditio, & quicquid fortunæ adscribi solet, ab vna cœlesti moderatione pendeat. Vltimò præsidium verè paternum, quo Ecclesiam suam tuetur, cui præsentissima Dei ipsius virtus annexa est. psal.33. 34.37. 1.petr.5. Mat.10. psal.34. 91.

Porrò, quanta sit & quàm multiplex huius doctrinæ vtilitas, nullis verbis pro dignitate satis exprimi potest. Verùm, Dei prouidentiam in mundo gubernando qualis in Scriptura nobis traditur, & agnoscitur fidei sensu, nemo vtiliter expendet, nisi qui sibi cum factore suo, rerúmque omnium opifice negotium esse reputans, metũ & reuerentiam tantæ maiestatis, qua decet humilitate, primùm se submiserit. Nam si æqualibus quisque suis tantum honoris habere solet, vt candidè modestéque de eorum factis iudicet, vbi quid obscurum est vel non satis cognitum, sensim non minus quàm sedulò inquirat, & iudicium suspendere malit, quàm nimis properando, iniuriam facere: an nõ plus quàm immanis, obsecro, ista est feritas, maiore licentia, tum opera Dei ad calculum nostrum vocare, tum de incognitis præcipitem ferre sententiã, tum arcana eius consilia excutere, tum profano more de tantis & procul adorandis mysterijs nugari? Atqui, quũ omnibus seculis grassata fuerit hæc petulantia, multò insolentius hodie, quàm antehac vnquam, se iactat. Ac multi quidem Epicurei, quia Deum nequeunt è cœlo detrahere: quod gigantum exẽplo libenter tentarent, vt saltem eius cultum, & quicquid est religionis, ex suis & omniũ conscientijs deturbent, fœdas & indignas blasphemias vomẽdo, impiũ suum furorem produnt. Sed in maiori parte hunc mali fontem esse constat, quòd leues & feruidi spiritus, friuolæ suæ curiositati primùm indulgent: vt nullo fine sibi proposito, totos se addicant superuacuis speculationibus. Accedit deinde effrænis audacia, quæ linguas ad æquandam sua petulantia illam intemperiem stimulat. Alij laborant quidẽ diuerso vitio, sed non minus noxio. Nam se implicãtes absurdis delirijs, mentes suas obruunt voluntaria aut desperatione, aut socordia. Istæ scilicet diaboli sunt artes: inuoluere prodigiosis figmentis piam sanámque doctrinam: quibus non modò eius fructum nobis præripiat, sed partim eam odiosam, partim exitialem reddat. Verùm quicquid moliatur ille, facessat tamen à nobis præpostera quorundam cautio: qui vt talibus periculis occurrant, non aliud inueniunt compendium, nisi vt corrumpant vel obscurent quod simpliciter in Scriptura proditum est.

Longè aptius remedium est: quomodo, & in quem finem consideranda sit Dei prouidentia, tenere. Prior finis est, vt nos temeraria confidentia exutos tum in Dei timore contineat, tum ad inuocationem expergefaciat. Alter verò, vt sedatis tranquillísque animis, in Deum recumbere, & quæ nos circunstant pericula, nobísque assiduè centum mortes minantur, securè fortitérque contemnere doceat. Vtrunque membrum breuiter exponam. Qui fortuitum aliquid imaginãtur, vel industriæ suæ, consilijs, opibus, humanis auxilijs quidpiam arrogant, audacius ad tentanda omnia feruntur, satagunt, versant se in omnes partes, nullum non mouent lapidem, subinde noui aliquid excogitãt: quasi libero spatio soluti vagantur: nulla interim Dei inuocatio, nullus metus. Qui verò Dei prouidẽtia, homines, eorúmq; cõsilia, & rerum euentus gubernari agnoscet, trepidè cũ Ieremia dicet: Scio Domine nõ esse hominis viã eius, neque viri vt dirigat gressus suos: item illud Solomonis reputans, A Domino sunt gressus viri, & quis hominum disponet viam suam? totum se Domino tradet, atque ab eo pendebit. Vltrò sequentur preces, vt Deus nobis quiescentibus inchoet ac perficiat, quicquid aggredimur operum. Similiter qui fortunæ imperium comminiscetur, vel diabolo, impijs, & brutis animalibus fræna laxabit, quasi præter Dei nutũ & moderationem quicquã possint vel agant: misera anxietate semper æstuabit: vitã suam quasi de filo pendẽtem aspiciens, torquebitur: pedẽ vix mouere audebit,

Iere.10. / pro.21. (margin notes)

audebit, quin de vita sua desperet: fideles verò, dum sibi manum Dei moderatricem proponent, curas suas non dubitabunt in eum conijcere. Dum certò statuent, diabolum & impios omnes, quantumuis tumultuentur, non tantùm ligatos Dei compedibus teneri, sed etiam cogi ad præstanda illi obsequia: quieti per vias suas pergent.

Nonnihil etiam lucis addent duæ aliæ distinctiones: prior est, Quòd tam in præteritum quàm futurum tempus consideranda sit Dei prouidentia: altera, Interdum cum suis medijs, interdum sine medijs, interdum contra omnia media, summam illi potestatem asserendam esse, vt ordinet, constituátque omnia. Talis præteriti temporis sit consideratio: Si quid prosperè & ex voto successit, non sacrificet mortalis homo reti suo, quemadmodum loquitur Habacuc: neque suam prudentiam, virtutem vel fortunam efferat: neque acceptum ferat hominibus vel creaturis quod Dei proprium est: sed Deum sibi persuadeat eius boni primũ esse authorem, vndecunque prouenerit. In rebus autem aduersis, in hac consolatione acquiescat: Sicut Domino placuit, ita factum est: contra Deum tumultuando, nec quicquam proficiã, & me obstringam impiæ contumaciæ reatu. Tum verò anteactæ vitæ subeat memoria, vt ex pœnis sibi inflictis peccata sua agnoscat. In tempus futurum hoc modo reputanda est pijs mentibus Dei prouidẽtia, vt semper ad eius promissiones ac minas intẽtæ sint: quia simulatque inde deflexerint, nulla restabit ad Dei timorẽ eruditio, nullus fidei profectus. At verò qui Dei omnipotentiã in speculo verbi eius intuebitur, tũ promissionibus eius fretus supra innumera mundi pericula se fidei alis eriget: tũ minis subactus, se coram totidem ferulis humiliabit. Quòd cum suis medijs considerandam esse dixi Dei prouidentiam, hunc habet sensum: Si quis in extremo discrimine laborantibus opem tulerit: non humana est, sed diuina per manum hominis liberatio. Sol oritur quotidie, sed Deus est qui orbẽ terræ illustrat. Producit terra fruges, sed Deus est qui panem suppeditat, & pani inspirat vigorẽ ad nos alendos. In summa, quum inferiores causæ tanquã vela, Deum è conspectu nostro subducere vt plurimum soleant: fidei oculo altius penetrandũ est, vt Dei manum in his organis operãtem cernat. Absque medijs quomodo locus dandus sit prouidentiæ Dei, exemplo suo Christus docuit, quum Sathanæ insultum hoc clypeo repelleret: Non in solo pane viuit homo: sed in omni verbo quod egreditur ex ore Dei. Nam quia virtutẽ Dei sciebat nullius externi adminiculi indignam esse: tã sine pane suffecturam colligit, quàm se benignè exerit per panẽ. Cauendum itaque, ne inferioribus medijs ita simus affixi, quin Dei manus omni subsidio nudata, per se nobis abundè sufficiat. Contra media, quã meretur gloriã apud nos obtinet Dei prouidẽtia, quũ illam obstaculis omnibus superiorem fore persuasi, cunctas formidines hac vna fiducia vincimus. Atque hæc vera est palestra, in qua fidem nostrã Deus exercet, quũ totidem se obstacula ingerunt, ad impediendũ eius consiliũ, quot sursum & deorsum apparent in cœlo creaturæ. Quid autem tunc agendum? Nempe si ad diuinæ potentiæ altitudinẽ conscendat fides, omnia quæ contrà niti videntur agendi media, nõ magno negotio expugnabit. Matth.4.

Quisquis se intra has metas continuerit, nec tortuosis speculationibus se impediet, nec quia diuinitus omnia fieri audiet, inde prætextum captabit ignauiæ, nec desperatione concidet, nec ad friuolas nugas prouolabit, & Dei maiestate indignas. Nunc tamen propius excutienda est quæstio, vnde exoriuntur pugnæ. Non quòd Dei prouidentia ritè, vt decebat, cognita, eas ex se gignat: sed quia in repugnandis Dei operibus humana ratio quum cæcutiat, simul ad rixãdum prosilit. Quan-

quam mirum non est, si carni parum consentanea sint Dei consilia, quæ ex cœlorum altitudine Angeli suspiciunt. Sed hoc vitium minimè tolerabile, quòd nos, quibus humi reptare vix datum est, nihil probamus, nisi quod tãquam oculis nostris subiectum despicere liceat. Cæterùm vt fructuosa sit doctrina, tum rudes & imperitos placare, tum improborum calumnias refellere, operæpretium est. Primo loco videndum est, quomodo Dei voluntas, rerum omnium quæ in mundo geruntur, causa sit: neque tamen malorum author sit Deus. Non dicam cum Augustino, quod tamen vt verè ab eo dictum libenter amplector, In peccato, siue in malo nihil esse positiuum. Est enim argutia, quæ multis non satisfaceret. Sed aliud mihi principium sumo: Quæ perperam & iniustè ab hominibus fiunt, eadem recta & iusta esse Dei opera. Hoc si prima specie quibusdam esse paradoxum videtur, saltem ne sint ita fastidiosi, quin paulisper mecum sustineant ex verbo Dei inquirere, quid sentiendum sit. Cæterùm, ne quicquam stulta pertinacia tueamur, quasi Dei proprium, quod illi temerè ex sensu nostro affictum fuerit: primùm audienda est Scriptura, imò tota inde operum Dei petenda est definitio.

Quòd Deus suo consilio dirigat, quæ maximè videntur fortuita, clarè Scri-
prouer. 16 *ptura testatur, quũ dicit, In sinum conijci sortes, iudicium verò earum exire à Domino. Similiter si ramus ex arbore defractus, aut securis è manu hominis præter consilium elapsa, caput transeuntis illidat, Moises testatur, hoc Deum consultò fecisse:*
Exod. 21. *quia hominem occisum voluerit. Alia Scripturæ testimonia consultò nũc prætereo: quia rem tantùm digito monstrare propositũ est. Sed quia Stoica necessitas hoc modo statui videtur, multis odiosum est dogma, etiam qui pro falso damnare non audẽt. Vetus ista calumnia fuit, qua se Augustinus iniustè fuisse grauatum, alicubi con*
Lib. ad Bonif. 2. cap. 5. *queritur: nunc obsoletam esse decebat. Certè hominibus probis & ingenuis, si modò ijdem docti sint, valde indigna est. Qualis fuerit Stoicorum imaginatio, notum est. Fatum suum texebant ex Gordiano causarum cõplexu: in quem quum Deum ipsum inuoluerant, fabricabant aureas catenas, vt est in fabulis, quibus Deũ vincirent, vt subiectus esset inferioribus causis. Stoicos hodie imitantur Astrologi, quibus fatalis ex stellarũ positu dependet rerum necessitas. Valeant igitur cum suo fato Stoici: nobis libera Dei voluntas omnium sit moderatrix. Sed contingentiã tolli ex mundo, videtur absurdũ. Omitto quæ in scholis vsitatæ sunt distinctiones. Quod afferam, simplex, meo iudicio, & minimè coactũ erit, deinde ad vitæ vsum accõmodatum. Sic euenire necesse est quod statuit Deus, vt tamẽ neque præcisè, neque suapte natura necessariũ sit. Exemplũ in Christi ossibus familiare habeo. Christum corpus induisse prorsus nostro simile, Scriptura testatur. Quare fragilia illi ossa fuisse, fateri nemo sanus dubitabit. Sed alia mihi videtur ac separata quæstio, An vllum os eius frangi potuerit. Nam integra omnia & illæsa manere, quia fixo Dei decreto ita statutum erat, necessariò oportuit. Nec verò quòd à receptis loquendi formis de necessitate secundũ quid & absoluta, item consequentis & consequentiæ, abhorream, ita loquor: sed ne qua lectores argutia impediat, quin agnoscat vel rudissimus quisq; verũ esse quod dico. Ergo si in Christi ossibus naturã consideres: fragilia erant: sin verò illud Dei decretũ, quod suo tẽpore manifestatũ fuit: nihilo magis fracturæ ob noxia erant, quàm humanis ærumnis Angeli. Iam verò quia diuinitus positũ naturæ ordinem intueri nos decet, contingentiam, quoad sensum nostrum, minimè reijcio.*

Ac

Ac memoria tenendum est, quod antè posui, vbi Deus per media & inferiores causas virtutem suam exerit, non esse ab illis separandam. Temulenta est ista cogitatio: Decreuit Deus quid futurum sit: ergo curam ac studium nostrum interponere superuacuum est. Atqui, quum nobis quid agendum sit, præscribat: & virtutis suæ organa nos esse velit: fas nobis esse ne putemus separare quæ ille coniunxit. Initio terram sine humana arte & cultura, omne herbarum & frugum genus iußit producere: nunc autem manum hominis adhibet per quam operetur: si quis otioso hiatu velle se panem excipere iactet, quia benedictio Domini fœcundet terram: an non pedibus magis calcabit Dei prouidentiam, quàm tali prædicatione efferet? Discerpit enim ac lacerat, quæ sacro intersenexu cohærent. Ergo quantum ad futurum tempus, quia nos adhuc rerum euentus latent, perinde ad officium suum intentus esse quisque debet, acsi nihil in vtramuis partem constitutum foret. Vel, vt magis propriè loquar, talem in omnibus, quæ ex Dei mandato aggreditur, successum sperare debet, vt in rebus sibi incognitis contingentiam cum certa Dei prouidentia conciliet. Et benedictionem suam Dominus manuum nostrarum labori promittit. Hac voce pius vir se diuinæ prouidentiæ organum constitui agnoscet. Hac eadem promißione fretus, alacriter ad opus se accinget, quia persuasus erit, non fortuitam se operam in aëre iácere: quæ in Dei verbum recumbens, arcano eius consilio in optimum finem dirigetur. Denique, sicut prouidentia Dei ritè expensa, manus nostras nō ligat: ita inuocationem adeò non impedit, vt potius stabiliat. Si quid iam acciderit, simili in tempus præteritum sobrietate iudicia nostra temperari conuenit. Nulla ad patientiam aptior exhortatio, quàm dum audimus, nihil fortuitò contigisse, sed quod Domino visum est, fuisse impletum. Interea non sequitur, quin rerum aduersarum culpam vel ignauia nostra, vel temeritas, vel incogitantia, vel aliud vitium meritò sustineat. Quòd si de causis euentuum non liqueat: vt sæpe videntur quæ accidunt, præter rationem accidere: tamen ne sic quidem desinent piæ mentes, & sapientiæ & iustitiæ laudem tribuere Deo.

Verùm, vbi interueniūt hominum consilia, voluntates, studia, conatus, plus in eo est difficultatis, quomodo illic quoque regnet Dei prouidētia: non modò ne quid geratur nisi ex eius nutu: sed etiam ne quid deliberando agitent homines, nisi quod ipse inspirat. Edit quidē in eo quotidie præclara suæ prouidentiæ documenta, quum stultis hominum consilijs fræna laxans, imo dißimulans ad eorum apparatus, euentu tandem eos frustratur. Sed in alio genere potentem eius manum & dominationem celebrat Scriptura, quum impios infatuat, quum vertigine percutit, quum dementat & obstupefacit eos: similiter quum eorum corda effœminat, & pauore replet, vt ad folij cadentis strepitum concidant. Parum ergo consideratè Pighius, dum in istas angustias concludit Deum, vt tanquam vir prudens, & dux rei militaris peritus, hostium suorum consilia prauidens, in contrarium tēpestiuis remedijs vertat. Quasi verò non vtrunque disertè exprimatur: Quòd deprehendat sapientes in astutia sua: & auferat spiritum principum, ac eorum prudentiam euanescere faciat. Nimis crassa etiā inscitia est, dum negat Dei voluntate mori, qui cōsultò ab homine occiditur: quia vbi intercedit hominis voluntas, Deus agere non dicatur. Quid ergo innumeris Scripturæ testimonijs fiet, quæ gladios impiorū Dei manu regi testantur? An sine hominū consilio occisi sunt filij Heli? Atqui, adscribitur elogiū, quod voluerit Dominus occidere ipsos. Cæterum, quin perpetuò gubernet Deus hominum Lib.8. cap.3. 2. Sam.2.

manus, nunc ligatas teneat, nunc flectat huc & illuc ad exequendum quod statuit, quicunque mediocriter in Scriptura exercitati sunt, nō vocabunt in controuersiā. Imò communi ferè omnium sensu receptum est, quicquid moliantur homines, euentum in manu Dei esse. Sed quia in tam densa humanæ mentis caligine perquàm tenuis & ferè euanida est illa cognitio: Scriptura altiorem nobis speculam ædificat, è qua Deum contemplemur omnia hominum opera sic moderantem, vt in finem à se destinatum applicet.

Summa autem huc redit: Quamuis homines, vt indomitæ bestiæ nullísque vinculis coërcitæ, lasciuiāt: arcano tamen fræno gubernari, vt ne digitū quidem mouere queāt, nisi ad exequendum Dei magis quàm suū opus. Nam fideles, qui spontaneum illi obsequium impendunt, non secus atque Angeli, manus eius censendi sunt. Quare eos potißimum hîc commemoro, quibus nihil minus propositum est, quàm habere quicquam vel consilio Dei affine, vel consentaneum eius voluntati. Ac sibi quidem quasi votorum compotes, plaudunt impij. Sed res tandem comprobat, per ipsos, licet inscios ac nolentes, quod diuinitus ordinatū fuerat, esse impletum. Porrò Deus ipse nunc impijs, ad punienda hominum peccata, tanquam flagellis vtitur: nunc, quasi obtorto collo eos traheret, beneficentiæ suæ ministros esse cogit. Prioris membri exempla colligere, immensi operis foret. Pauca tantùm attingere præstiterit. Postquam Deus Aßyrium ad bellandum incitans, virgam furoris sui vocauit, nec
Iesa. 10. alio quàm iræ suæ baculo armatum esse docuit: postea in eius superbiam inuehitur: quòd se non agnosceret veluti securim vel serram aliunde agitatam. Hac ratione & sanctificati à Deo, & conductitij eius milites dicuntur, & operam illi nauare, quos ambitio alioqui sua, & crudelitas, & auaritia impellit: & Dominus vicißim sibilo vel claßico se eos ad arma vocare testatur. Diuinæ beneficentiæ viam parari hominum maleficijs, vel vnus Moisis locus satis clarè demonstrat. Plusquam
Gen. 45. scelerata, perfida, & crudelis fuerat conspiratio fratrum Ioseph, quum eum venderent. Atqui, in Deum transcribit, sed alio respectu, venditionis huius causam: Non vos estis, sed Dominus qui me præmisit, vt vos alerem. Constat ergo, quum impiè agerent, per eos tamen operatum esse Deum, vt vitam in morte inuenirent. Quantum in ipsis erat, occiderant fratrem. Inde illis vita affulget. Idem in scelerum omnium principe, & impiorum capite Satana, perspicere est. Eum Deus ad
1. Reg. 22 decipiendum Achab cum hoc mandato dimittit, vt sit spiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Ita spiritus impostor, iræ Dei minister est ad excæcandos impios, qui veritati obtemperare noluerant. Contrà verò Paulus datum sibi carnis stimulum memorat nuntium Sathanæ, à quo cedatur colaphis. Hîc Sathanæ venenum ad curandam superbiam antidotum est. Qualis obsecro medicus Sathan, qui nihil quàm perdere & occidere didicit? Verùm, Deus qui semel iußit è tenebris lucem
2. Cor. 4. splēdere, ex inferis ipsis, cùm ita visum est, salutē mirabiliter educit, atque ita tenebras conuertit in lucē. Cæterùm quod operatur Sathan, Scriptura Dei opus aliò respectu affirmat: quatenus scilicet ipsum Deus, suæ prouidentiæ obsequio illigatum tenens, quo visum est flectit, vt eius operam ad vsus suos applicet.

Quanquam si non alium agēdi modū exprimeret Scriptura, nondū adeò difficilis esset ad soluendū nodus. Magis ardua est altera quæstio: agátne Deus in cordibus hominū, consilia dirigat, huc illuc flectat eorum voluntates, ne quid agant nisi quod ipse ordinauit. Nō quærimus hîc, an pios sanctósque affectus, in cordibus suorū

opere-

operetur: quia cōtrouersia caret: sed an prauos quoq; impiorū affectus in potestate sua habeat, flectat huc vel illuc, vt velint quod per ipsos perficere decreuit. Certè cùm Solomō pronuntiat, in manu Dei esse cor regis, vt quocunque visum fuerit, ipsum inclinet, generaliter ostendit, non minus voluntatem, quàm externa opera, Dei arbitrio regi. Obduratum ab eo cor Pharaonis dicit Moises. Frustra hîc ad permissionem confugitur: quasi Deus fecisse dicatur, quod fieri tantùm passus est. Clarè enim duritiem illam, Dei opus fuisse, Moises affirmat. Nec sanè alio sensu hîc Dei consilio adscribitur Pharaonis sæuitia quàm alibi gratiam dare populo suo dicitur in oculis AEgyptiorum. Quis enim non videt cicuratas fuisse Dei virtute & mansuefactas truces bestias, cùm ad clementiam flexi repente sunt AEgyptij? Vnde ergo factum dicemus, vt tam inhumaniter Pharao sæuiret, nisi quia partim ad probandam suorum tolerantiam, partim ad exercendam suam virtutem, ita Domino placuit? Eadem ratione dicitur, vertisse hostium corda in odium populi sui. Nec obstat, quòd dicitur alibi Pharao ipse cor suum aggrauasse: quando neque extrinseco motu impelli fingimus hominum animos, vt violenter ferantur: neque in Deum transferimus indurationis causam, acsi non sponte propriáque malitia duri & immites, seipsos ad peruicaciam acuerent: sed quod peruersè homines faciunt, non nisi Deo ordinante fieri, Scriptura docet. Quemadmodum alibi dicitur, quòd incolæ Gibeon se Israeli opposuerint à Domino fuisse, qui obstinauit cor eorum.

prou.21. Exod. 4. & 7. Exod. 3. psal.105. Exod.8. Iosue. 11.

Modum quoque exprimit Scriptura, quum vno in loco recitat Deum populo iratum, cor Dauidis incitasse, vt populum numeraret: in altero Sathanam facit eiusdem instigationis authorem. Vnde intelligimus, Sathanam iræ Dei flabellum esse, vt corda hominum quocunque voluerit Deus, impellat. Quod expressius alibi habetur: Inuasit Saulem Spiritus Domini malus. Scelere quidem suo agitur Saul, vt furorem intus conceptum voluntario motu egerat. Eum nihilominus impellit Sathan: neque id Deo per otium speculante, sed ita volente. Alioqui, impropriè Spiritus Domini malus diceretur, nisi ad exequendam eius vindictam minister esset, ac carnifex. Nec verò ideo tantùm iræ Dei minister, quòd animos ad malas cupiditates sollicitet: sed quia efficaciter trahat. In quem sensum Paulus efficaciam erroris diuinitus immitti asserit, vt mendacio credant, qui noluerunt veritati obedire. Vides vt non modò Dei mandato Sathan in ore Prophetarum omnium spiritus sit mendax, sed eius imposturæ reprobos illaqueent, vt ratione priuati in errorem necessariò trahantur. Sic intelligendum quod idem Paulus tradit, qui Deo ingrati fuerant, dari ab ipso in reprobum sensum: & tradi in cupiditates fœdas & ignominiosas, vt faciant quæ non conueniunt, & probris afficiant sua corpora. Augustinus non permissu quiescentis Dei, sed iusto eius iudicio cordis cupiditatibus fuisse addictos, qui gloriam eius indignè profanauerant. Quomodo id factum sit, declarat locus ille, quòd illis Deus mittit efficaciam erroris. Vnde perspicuum fit, quod iam attigeram, non minus interiores affectus regere Dei manum, quàm externis actionibus præesse: neque Deus, quæ decreuit, hominum manu perficeret, nisi in ipsorum cordibus operaretur ipsum velle, quod operis effectum præcedit. Tenenda igitur Augustini sententia: quum vult fieri Deus, quod non nisi volentibus hominibus fieri oportet, eorum simul corda inclinare, vt velint: ipsúmque non tantùm auxiliando in cordibus agere, sed etiam indicando, vt impleant, quibus nihil tale propositum est, quod manus eius & consilium decreuit. Prudēter etiam in ipsis naturæ seminibus considerandū proponit, à quo multi tantòpere abhorrent. Tanta enim quæ in hominum ingenijs cernitur diuersitas, quū diuinitus sit illis indita, arcanæ illius operationis, qua corda regit ac mouet, luculentum est specimen.

2. Sa.24. 2.Chro.2 1.Sam.16. 2.Thes.2. Lib.de. praedest. Sancto. cap.20. Lib.1.de peccat. mer.& remis. cap.22.

Kkk 5

Hinc certè iam colligere promptum est, quàm inane & fluxum sit illud diuinæ iustitiæ patrocinium, Quæ mala sunt, non eius volūtate, sed permissu, duntaxat fieri. Equidem quatenus mala sunt, quæ malo animo perpetrant homines, vt statim plenius exponam, Deo minimè placere fateor: sed quòd otiosum ea permittere fingunt, quæ Scriptura non tantùm eo volente, sed authore fieri pronuntiat, nimis friuolum est effugium. Dedit hoc interdum Augustinus receptæ loquendi consuetudini: sed quum pressius insistit, & magis exactè rem examinat, nullo modo patitur, in locum actionis permissionem substitui. Non referam Cap.3. *ad verbum omnia quæ hac de re libro contra Iullianum quinto disputat. Clausulam apponere sufficiet. Facit hæc miris & ineffabilibus modis, qui nouit iusta iudicia sua, non solùm in corporibus hominum, sed etiam in cordibus operari. Qui non facit voluntates malas: sed vtitur eis vt voluerit: quum aliquid iniquè velle non possit. In eundem sensum alibi Scri-* De.grat. & libero arbitr. ad Valent. cap.20. *ptura, si diligenter inspicitur, ostendit non solùm bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & bonas à se factas, in actus bonos & in æternam dirigi vitam: verumetiam illas quæ conseruant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, vt eas quando voluerit, quò voluerit, faciat inclinari: vel ad beneficia quibusdam præstanda, vel ad pœnas quibusdam* Cap.21. *ingerendas. Tandem attexit. Quis non ad ista iudicia contremiscat, quibus agit Deus etiam in cordibus malorum quicquid vult, reddens eis tamen secundum merita eorum? Iterum Scripturæ testimonijs satis manifestum est, operari Deum in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocunque voluerit, siue ad bona pro sua misericordia, siue* Lib.cōtra Iullia.5. cap.3. *ad mala pro meritis eorum, iudicio vtique suo, quandoque aperto, quandoque occulto, semper autem iusto: fixum enim in cordibus vestris esse debet, quòd non sit iniquitas apud Deum. Cur autem occultum quandoque Dei iudicium esse commemoret, ex superiore loco petenda ratio est: vbi postquam sæpius peccata confessus est esse pœnas, quas Deus iustè prioribus peccatis rependit, tandem ad illud altius magisque reconditum arcanum cōscendit: quòd iustā exercendæ iræ suæ materiam Deus in omnibus inueniat, nisi quos gratis elegit. Nam cæteri, inquit, mortales, qui ex isto numero nō sunt, & ex eadem quidem massa, ex qua & isti, sed vasa iræ facti sunt, in vtilitatem nascuntur istorum. Non enim quenquam eorum Deus temerè ac fortuitò creat, aut quid de illis boni operetur, ignorat: quum & hoc ipsum bonum operetur, quòd in eis humanam creat naturam, & ex eis ordinem seculi exornat. Cur formidine & pauore nunc corda hominum consternet, nunc instruat audacia, cur auferat spiritum principibus, & sapientum consilia infatuet: cur spiritu temperantiæ donet alios, spiritum vertiginis & furoris alijs propinet: causam aliquando notam & conspicuam assignat: sed occultum eius iudicium dominari, vt voluntates quas visum est con-* De verb. aposto. sermo. 11. *uertat, æquè apparet: quando communis omnibus natura est, nō gratia: vt alio loco verè admonet idem sanctus vir.*

Hæc probè & sobriè reputanti minimè dubium erit, summam & præcipuam rerum omnium causam esse, Dei voluntatem. Qua etiam notitia frænari mentes nostras conuenit, ne plus quàm fas est, quærendo, intemperanter lasciuiant. Durum primò statim au- Lib.6. de genes. ad liter.ca.15 *ditu videtur illud Augustini, quòd Dei voluntas sit rerum necessitas. Item quod subijcit explicandi gratia, quòd sic causas inferiores condiderit Deus, vt ex illis esse illud, cuius cau-* Cap.18. *sæ sunt, possit, sed non necesse sit: altiores autem & remotas sic in se absconderit, vt ex eis esse necesse sit, quod ex illis fecit, vt esse possit: sed attentius rem consideranti asperitas il-* Lib.9. eiusdē operis c.18 *la facile mitescet. Nam quod alibi tradit, etsi verbis diuersum, re tamen & sensu prorsus idem est: quod tamen nihil in se offensionis continet. Habet in seipso Deus absconditas quorundam factorum causas, quas rebus conditis non inseruit, eas implet, non illo opere proui-*

dentiæ, quo naturas substituit vt sint: sed quo eas administrat prout voluerit, quas prout voluit, condidit. Ibi est gratia, qua salui sint qui perditi erant. Quid enim verius, quàm Deum in creaturis regendis plus aliquid apud se habere reconditum, quàm earum naturis indiderit? Atqui, omnium quæ geruntur, prima causa ideo censetur eius voluntas, qui naturas à se conditas, arbitrio suo ita regit, vt cuncta hominum consilia & actiones in finem à se præfixũ destinet. Porrò hac doctrina frænum nobis iniici, quod sub modestia nos contineat, non immeritò dixi: quia nimis absurdum est, Dei voluntati quæ omnibus causis superior est, non cedere, nisi manifesta eius causa appareat.

Memoria quidem repetendum est quod antè dixi: nihil nisi optima ratione facere Deum: sed quia certissima iustitiæ regula est eius voluntas: nobis præcipua, vt ita loquar, rationum omnium ratio esse debet. Nam fidei humilitas, quum ex viua diuinæ iustitiæ reuerentia nascatur, minimè stupida fingenda est. Quis enim, nisi persuasionem hanc penitus animo infixam habeat, iustum esse Deum, & recta eius opera: in solo eius placito acquiescet? Itaque Sorbonicum illud dogma, in quo sibi plaudunt Papales Theologastri, detestor: quod potentiam absolutam Deo affingit. Solis enim lucem à calore auellere, imo suũ ab igne calorem, facilius erit, quàm Dei potentiã separare à iustitia. Facessant ergo procul à piis mẽtibus monstrosæ illæ speculationes: plus aliquid Deum posse quàm conueniat: vel eũ sine modo & ratione quicquã agere. Nec verò cõmentum illud recipio, Deũ, quia lege solutus sit, quicquid agat, reprehensione vacare. Deum enim exlegem qui facit, maxima eum gloriæ suæ parte spoliat, quia rectitudinem eius ac iustitiam sepelit. Non quòd legi subiectus sit Deus, nisi quatenus ipse sibi lex est. Talis enim est inter potentiam eius ac iustitiam symmetria & consensus, vt nihil ab ipso, nisi moderatum, legitimum, & regulare, prodeat. Et certè quem omnipotentem prædicant fideles, eundem simul mundi iudicem agnoscant necesse est, vt potentiã sensu suo apprehendant, iustitia & æquitate temperatã.

Nondum tamen soluta est obiectio: Si Dei arbitrio geruntur omnia, nec quicquam homines nisi eo volente & ordinante, designant, esse igitur malorum omnium authorem. Vera est illa, quæ pridem in scholis obtinuit, & passim celebratur distinctio: malũ pœnæ, non culpæ à Deo proficisci, modò dextrè intelligatur: sed imperitè quidam, acsi verbulo vnorem, de qua agitur, obruere liceret, hoc ipsum de quo maximè ambigitur, securè prætereunt: quomodò extra culpam sit Deus in eodem opere, quod in Sathana & reprobis tam damnat ipse, quàm damnandum ab hominibus pronuntiat. In eodem enim opere non diuersis, malum vtrunque cernitur, vt Deo iustæ punitionis laudem, culpam hominibus adscribi necesse sit. Prædones, sancti Iob pecora rapiunt. Crudele & indignum est facinus. Sathan hoc modo eum ad desperationem sollicitat. Magis detestanda machinatio. Atqui, Iob authorem alium prædicat: Dominus dedit: Dominus abstulit. Neque immeritò in Deum transfert, quod non nisi latronibus tribuendũ foret. Nam perinde acsi oculis spectasset, quæ in cœlesti consessu gesta esse historia narrat, Dominum abstulisse fatetur per manus latronum, quod nonnisi eius nutu & authoritate, ablatum erat. Quod etiam explicat sequentibus verbis: Sicut Domino placuit, ita factum est. Audimus commune esse & Dei & Sathanæ & latronum opus. Audimus nihil accidisse, nisi quod Domino visum est. Quomodo nunc à culpa eximetur Deus, cuius Sathan cum suis organis reus erit? Nempe si inter hominum facta discrimen à consilio & fine sumitur: vt eius damnetur crudelitas, qui cornicum oculos configit, vel occidit ciconiam, iudicis autem laudetur virtus, qui scelesti hominis cæde manus suas sanctificat. Et cur deterior erit Dei conditio, ne sua eum iustitia ab hominum maleficiis separet? Vt propius ad similitudinem

accedam: laudabitur princeps, qui iusto & legitimo bello, vim, rapinas, & latrocinia à suis finibus repellet. Interea, multos armabit milites, qui cupidè ad fundendum sanguinem, ad diripienda pauperum bona, ad omne licentiæ genus grassando, laudem certè non merebuntur. Alij duo inter se exercitus prælio confligent: si in duce, cuius auspicijs & iussu commissum est prælium, rectum affectum perspicias, quanuis homo sit mortalis, eum absolues, militibus damnatis, qui manu ad iugulandos homines nefanda mercede locant: & Deum, quia per Sathanam operatur, iustitiæ suæ gloria fraudabis? Ita est scilicet: vt nebulæ quas terra exhalat, Solis fulgorem obscurant, ne ad hominum vsque oculos perueniat: Sol tamen nihilominus lucidus manet: ita multa quasi vaporum impedimenta procreat hominum vanitas, quæ diuinæ æquitatis conspectum auferant: ipsa tamen integra & illæsa manet. Quum idem sit opus, pari Deum & impios reatu inuolui, volunt isti. Verùm non sic Dauid, quem
2.Sam.16 *cùm Semei probris & lapidibus impeteret, non in homine ipso subsistit: sed Dei præceptum considerat. Dominus, inquit, illi præcepit, vt malediceret. Neque tamen contra Deum insurgit: sed humiliter tergum virgis subijciens: quis audeat dicere, inquit: quare sic fecisti?*
Psa.39. *Quemadmodum & in Psalmo: Obmutui: quia tu fecisti. Quem enim piorum non adsilentium protinus adiget Dei maiestas? & cui non laudis confeßionem exprimet iustitia? vt in vocem illam erumpat: Sinite maledicere iuxta præceptum Domini, si fortè afflictionem*
2.Sam.16. *serui sui respiciat ipse Dominus.*

Ergo cùm iusta de causa, licet nobis ignota, à Domino procedant, quæ scelerate ab hominibus maleficia perpetrantur: etiamsi rerum omnium prima causa sit eius voluntas, peccati tamen eum esse authorem nego. Nec verò obliuione tegenda est illa, quam posui, causarum diuersitas: quòd alia est propinqua, alia autem remota causa: vt sciamus quàm longa inter æquabilem Dei prouidentiã, & turbulentos hominum impetus, sit distantia. Turpi quidem & illiberali calumnia nos grauant, qui Deum peccati authorem fieri obtendunt, si omnium, quæ aguntur, causa est eius voluntas. Nam quod homo iniustè perpetrat, vel ambitione, vel auaritia, vel libidine, vel prauo quouis alio affectu incitatus, quum Deus iusto, licet occulto iudicio, per manum eius faciat, non potest in eum quadrare peccati nomen. Peccatum in homine facit perfidia, crudelitas, superbia, intemperies, inuidia, cæcus sui amor, praua aliqua cupiditas. In Deo nihil reperies tale. Semei regem suum immani petulantia infestat. Peccatum apparet. Deus tali ministro ad iustam Dauidis humiliationem vtitur: adeóque tali ferula eum castigat. Quis eum peccati insimulet? Arabes & Sabæi ex aliena substantia prædam rapiunt. Manifestum latrocinij crimen. Deus serui sui patientiam, illorũ violentia exercet. Emergat potius ex re præsenti heroica illa confeßio, Sit nomen Domini benedictum, quàm sacrilegæ obtrectationes audiantur. Denique, talis Dei est agendi ratio in hominum peccatis, vt quum ad eum ventum est, sua puritate omnem maculam prorsus abstergat.

Atque hîc vtilis est Augustini admonitio: in specie consensus magnum esse inter-
Enchiri. ad Laur. cap.101. *dum Deo cum hominibus dißidium: quum bene vult Deus, quod homines malè volunt: & bene non vult, quod homines male nolunt: sicut rursum in specie repugnantiæ non male conueniunt, quum bene volunt homines quod Deus bene non vult, & bene nolunt, quod Deus bene vult. Optabit filius mortem patris, vt in hæreditatem conuolet. Eundem & Deus mori volet. Voluit Deus Ierosolymã excidi, Templũ profanari, & funditus euerti, extremis quibusque tormentis vexari Iudæos: idem optabant Idumæi. Diro & truculento homini, qui nemini pepercit, vt eadem illi mensura remetiatur, nolet Deus quicquam opis afferri, quum neceßitate vrgebitur. Filius omne illi pietatis officium negabit: nec eum suble-*

subleuare volet. Sanioribus consilijs filios Heli parêre Deus nolebat: quos statutum illi erat perdere. Patrem illi audire noluerunt. Quædam initio consensus species hic se profert: sed quantum ad bonum vel malum, nihilò minus discordiæ, quàm inter aquam & ignem. Longiorem vxoris vitam optabit maritus, quam è mundo Deus euocat. Mortem horrebat & deprecabatur Christus, quæ suauissimi odoris sacrificium erat Deo. Vtriusque tamen voluntas, quanuis in speciem diuersa, extra culpam est. Non est igitur, quòd Deum in societatem criminis quisquam arripiat, quoties inter arcanum eius consilium, & palam vitiosas hominum cupiditates, aliqua similitudo se ostendit. Occurrat semper illud Augustini: Propterea magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius, vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem, quod etiam fit contra eius voluntatem: quia nõ fieret, si non sineret: nec vtique nolens sinit, sed volens. 1. Sam. 2.

Atque hinc etiam refellitur eorum vel inscitia, vel improbitas, qui vnam & simplicem Dei naturam fore negant, si voluntas illi alia tribuitur, quàm quæ ab ipso in Lege patefacta est. Quærunt etiam nonnulli per ludibrium, si qua est non reuelata in lege Dei voluntas, quo nomine vocetur. Atqui, mente captos esse oportet, quibus nihil significant tot Scripturæ testimonia, quæ cum admiratione prædicant quàm profunda sit iudiciorum Dei abyssus. Certè Paulus quum exclamat: O altitudo! quàm inscrutabilia sunt iudicia eius! aliud quoddam de Iudæis fuisse Dei iudicium apertè docet: quàm quod exprimitur Christi verbis: Ierusalem, quoties volui congregare pullos tuos? Et quòd filios Heli patri morigeros esse noluit, voluntas illa à Legis præcepto differebat, quo iubet filium parentibus obsequentem esse. Denique quoties mirifica Dei consilia & profundas cogitationes prædicat, non de præceptis loquitur, quæ ante oculos patent exposita: sed potius inaccessam illam lucem cõmendat, in qua reconditum est consilium, quod mentis nostræ captu altius suspicere & adorare cogimur. Dicet quispiam: Si inaccessa lux est: cur ergo accedis? Ego verò non accedo, vt quæ procul latere vult Deus, proterua curiositate excutiam: sed quod Scriptura pronuntiat, certa fide amplexus, reuerenter suspicio. Sed quomodo conueniet, Deum perpetuò similem esse sui, ac ne minima quidem obumbratione flexibilem: & aliud tamen velle quàm præ se ferat? Respondeo, non esse mirum, si Deus cum hominibus loquens, ad eorum modulum se attemperet. Quis Deum in visionibus apparuisse dicet, qualis est? Nam is est gloriæ eius fulgor, qui omnes nostros sensus nudo sui conspectu absorbeat. Se ergo manifestauit, quatenus capere homines poterant. Verùm, siue nobiscum balbutit Deus, siue quod nobis nouit incomprehensibile esse, subticet: in eius tamen sermone quicquam fictum aut simulatum esse, nego. Quod habetur in Psalmo verissimum est: quòd Deus non sit iniquitatem volens. Nec verò illic per os Dauidis testatur aliud, quàm re ipsa quotidie probat, dum pœnam de hominum peccatis sumit. Neque enim puniret, nisi odisset. Vltorem vides, approbatorẽ non esse, statuendum est: sed in eo falluntur multi, quòd Deum iustè velle non reputant, quæ homines peccando faciunt. Quomodo inquies: Adulteria incestósque coitus abominatur. Quòd Absalom patris concubinas coram populo constuprat, an fit Deo nolẽte? At qui, hoc se facturum ipse per seruum suum Nathan prædixerat: Tollam vxores tuas in oculis tuis: & dabo proximo tuo, qui dormiet cum illis in conspectu Solis huius. Tu fecisti occultè: ego autem coram toto populo, & coram Sole facturus sum. Plena est talibus exemplis Scriptura. An ideo vel peccati culpam Deo imputabimus, vel duplicem in eo voluntatem fabricabimus, vt secum ipse dissideat? Verùm sicuti iam ostẽdi, idem eum velle cum sceleratis & improbis: sed diuerso modo: ita nunc tenendũ est, quæ in speciem diuersa sunt, eodem modo eum velle. Vt in ista, quæ mentibus nostris occurrit, varietate optimè tem-

Enchirid ad Laurẽ. cap. 100.

Rom. 11. Matt. 23. Luc. 23.

psal. 5.

1. Sam. 16. Eiusdem lib. 12.

perata sit symphonia. Quatenus immanis aduersus patrem impietas, perfida coniugij violatio, fœda etiam ordinis naturæ profanatio est Absalomi facinus, displicere Deo certum est, cui placet honestas, pudicitia, fides, modestia, qui legitimum quem præscripsit, ordinem coli & integrum seruari vult inter homines: quia tamen illi placet, hoc modo adulterium Dauidis vlcisci, quæ diuersa nobis videntur, eodem modo vult. Vna enim & simplex est voluntas, qua præcipit quid fieri debeat, & qua legis suæ transgressiones vlciscitur. Dictum alibi est, peccata esse pœnas, quas Deus superioribus peccatis rependit. In talibus documentis an non duo nobis consideranda sunt? iustum Dei iudicium, quo se peccatum cui pœnam irrogat, testatur odisse: & hominis malitia, quæ Dei voluntati palam aduersa est. Quòd si tam immensus splendor mentis nostræ aciem præstringit: quid mirum? Ad ferendũ Solis intuitũ corporei oculi non sufficiunt. An vel ingenio nostro maior perspicacia: vel Dei maiestas Solis fulgore inferior? Nos ergo nimis acutos esse non conuenit: modò ne interea, quod Scriptura clarè docet, ac experientia confirmat, vel negemus verum esse, vel tanquam Deo minus consentaneum, carpere audeamus. Quum vltimus affulserit dies, inquit Augustinus, tunc in clarißima luce sapientiæ videbitur, quod nunc piorum fides habet, antequam manifesta cognitione videatur: quàm certa & immutabilis, & efficacißima sit voluntas Dei: quàm multa poßit, & non velit: nihil autem velit, quod non poßit.

Enchiri. ad Laurẽ. cap. 95.

LAVS DEO.

OPVSCVLORVM OMNIVM IOANnis Caluini, Finis.

ERRATA SIC CORRIGITO.

Prior numerus paginam: alter lineam designat.

Iob. 13. Matt. 6. Gen. 46. Ezech. 18. 2. Sam. 1. 3. Reg. 17. Iesa. 26. pag. 2. sexaginta sex, 2. 17. εἰς τὸν αἰῶνα 13. 9. Pagina 23. ad marginem, vbi legitur Gen. 9: lege Eccle. 9. exuunt: desides tantùm 14. 44. immortalē esse 26. 22. φοβερὰν τινὰ ἐκδοχὴν κρίσεως 26. 31. cōfessi sunt, 30. 24. indulgētiarum 52. 25. prætexeretur, 58. 38. indoctos 65. 44. oppugnata 81. 34. Istā quidē 81. 45. cū Paulo verè 82. 25. quæ horribili Dei 88. 27. nihilo tamē, 89. 16. patris cōspectu 89. 35. maiestatē illudi, 90. 32. potest intelligere 103. 33. quæ populum 113. 4. obstiterunt? 113. 29. iudicādi. 121. 7. habēdos pro 124. 18. Neque verò 124. 45. populum grassatus 226. 17. exceptione 227. 16. Putásne tantam in nostris: 227. 22. ebullierunt 128. 37. melioribus 130. 43. sollicitus 131. 7. charitatem 135. 2. erroris esse 145. 45. aut saltem eam pacare 146. 45. spectasse 152. 30. vltro citroque 152. 42. scriptis nostris 153. 10. vitæ nouitatem 169. 39. confingere 170. 14. in optandis 186. 33. temperare 189. 23. ceperim 216. 17. cogitur 221. 43. Desinat 222. 8. sustinemus. Satis 223. 23. emicantem 214. 45. promissioni 214. 19. ex Clementis 239. 3. chaos de αἰώνων 214. 12. prodiisse 224. 19. nonne & illuc 245. 20. πλανῶνται, 226. 1. hac quoque nota 250. 14. voluntariáne 252. 36. illud Concilium? 258. 42. opinor, 259. 10. perdidisse. Et quod 261. 30. tolli æquitatem 262. 30. Augustinum 267. 4. dominium 269. 4. nisi dominium 270. 4. huic disceptationi 275. 27. pæanas 275. 34. cur destrui Dei gratiam 277. 27. qui sedato iam 281. 18. Augustinus? Voluntatem 285. 1. 2. aduersarii 285. 33. sibi præscribi, 287. 11. τὸ ὁπόπερ ἔτυχεν 291. 42. τὸ βίᾳ ἢ 291. 14. παρέργως 294. 24. flagellante, Deus 296. 33. Spiritum sanctum cognosce vnde 397. 9. & 10. 310. 34. nō solùm adsit 305. 29. repugnare 309. 44. Queritur enim 319. 37. vsu abhorrere 319. 43. an non valet quātum 321. 4. Quid Rex Niniuæ 328. 6. hæretice, stulte 342. 40. sed ex mala 349. 44. in pacato statu 352. 21. hæresum 354. 21. reprehedātur 353. 29. & idoneos 358. 35. sic desyderiis 359. 13. alteri reuelatum, 375. 23. Cōcilii Mātuani 375. 36. statuēdum cōtinuo 376. 14. qui Cōcilio supra, 376. 32. si ad Cōcilium 378. 9. potestatē cōsecrādi. 390. 4. & vnctione 390. 30. 2. Cor. 5. ad marginē linea secunda, pag. 391. Serenum 394. 35. tum ex Poëtis 396. 17. gubernari à 377. 36. gubernatur mundus 404. 29. solum suspicere 411. 45. qua sumus vanitate, 414. 26. 27. persuasio 414. 34. eorum turpitudo, 418. 33. animum oporteat afferre, 425. 7. & 8. cōspectum 429. 20. neminem latet 431. 32. obrepserant 432. 26. aut per simoniam 448. 14. aliud nos tumultuando. 488. 36. & 37. qui nullā 450. 35. sic tolera tur 451. 37. exoriuntur multi quorum 460. 30. alioqui non mala 460. 32. restinguendo. 461. 20. hæc principes curare 463. 29. medicinam eis in manu 467. 9. aut suaderemus 476. 42. stultitiæ populi 491. 12. 13. aliter teneri. 500. 21. sicuti quibus nota 500. 41. veluti mutæ 507. 43. obscuro 509. 5. nec quid negare, 515. 36. hominem Christianum 497. 2. id eo spectat, 557. 22. in cœlis ipsis agere 560. 40. 3. reg. 22. 571. 26. ad marginem. Euangelii adhærete, 574. 43. (nam miraculosi fabricandi 581. 28. in aerem sparsos 594. 21. acsi eo 595. 34. Certo certius est colorem 630. 29. 28. in νεόφυτος 637. 11. aut præ te feras 643. 4. alii quidem 650. 22. huic quoque nodo 678. 32. ἄγραφα 679. 28. perseuerauerint 699. 1. derogare, & non potius per eam 699. 26, habetur 1. ad Corinthios decimo capite, 715. 19. sed ipsæ 718. 5. si quis formaliter, 721. 36. fide suscepti 730. 11. non assentiatur 736. 3. impiæ tyrannidi 750. 9. quod adhuc 759. 12. cum nostro spiritualem potum 762. 15. normam corrigatur 775. 48. quam proculdubio 783. 8. tumultum moueant 787. 19. hæreses, primo, 800. 12. exhibebant Samariæ 800. 29. sepeliri iussit 817. 26. affecto cœlo, 818. 11. eadémque grauitate 827. 16. fructus in Ecclesia 828. 9. quę constat 831. 41. cui sacrosanctum 832. 45. professio: sed 835. 38. sub vexillo 839. 9. quum assiduæ 841. 23. cum sæuis 844. 17. spoliatos vident 847. 38. Si qui mortis 860. 36. non resonent 862. 22. paroxismum 862. 37. schisma 862. 42. facere videbantur 872. 31.

LOCORVM OMNIVM SCRIPTVRAE

qui passim in his Caluini opusculis interpretati sunt, Index.

Numerus qui in fronte ponitur, caput indicat: duo vero posteriores, paginam & lineam.

a

EX PROVERBIIS.

EX ECCLESIASTE.

EX LIB. SAPIENTIAE.

EX ECCLESIASTICO.

EX ISAIA.

EX IEREMIA.

EX BARVCH.

EX EZECHIELE.

EX DANIELE.

EX OSEA.

EX AMOS.

EX MARCO.

EX LVCA.

EX IOANNE.

EX ACTIS APOSTOLORUM.

EX I. AD CORINTHIOS.

EX EPIST. IVDAE.

EX APOCALYPSI.

Laus Deo.

